

**NEF'Î DÎVÂNINDAKİ KASİDELERLE
ENVERÎ DÎVÂNININDAKİ KASİDELERİN
KARŞILAŞTIRILMASI**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Doktora Programı**

Metin CEYLAN

Danışman: Prof. Dr. Saadet KARAKÖSE

**2021
DENİZLİ**

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İmza
Metin CEYLAN

ÖN SÖZ

Hazırlamış olduğumuz tezin amacı; XII. yüzyıl İran edebiyatının önemli kaside şairi Enverî ile XVII. yüzyıl Türk edebiyatının en ünlü kaside şairi Nefî'nin karşılaştırılması ile incelenmesi ve İran edebiyatını örnek alan Türk edebiyatının şiir sanatı açısından ulaştığı merhaleyi ortaya koymaktır.

Bu tez çalışmasında, XVII. yüzyıl Divan şairlerinden Nefî ve XII. yüzyıl İran edebiyatı şairlerinden Enverî'nin divanlarındaki kasideler; klasik edebiyatımızdaki belli başlı mazmunlar esas alınarak konu, dil ve muhteva bakımından karşılaştırılmak suretiyle incelenmiştir.

Aynı medeniyet ikliminde neşvünema bulan edebiyatların birbirlerini etkilemeleri tabiidir. Bu etkileme; kültürel unsurlar, estetik anlayış, dünya görüşü, muhteva, ortak mecaz, mazmun ve semboller çerçevesinde gerçekleşmektedir.

Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu'nun önce doktora tezi olarak hazırlayıp sonradan yayımladığı “Fuzûlî-Hâfız” adlı eser hariç tutulursa İran edebiyatı ve Türk edebiyatı şairlerinin karşılaştırılmasıyla ilgili dikkat çekici çalışmaların yok denecek kadar az olduğu görülür. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda Nefî ile Enverî'nin karşılaştırılmalarının, mukayeseli edebiyat çerçevesinde; Türk ve İran şairlerinin birbirlerinden ne ölçüde etkilendiğini ortaya koyması bakımından, akademik ve kültürel olarak konuyla ilgilenenlere fayda sağlayacağı kanaatindeyiz.

Nefî ile Enverî arasındaki yakınlık ve benzerlik, Enverî ile herhangi bir Türk şairi veya İran şairi arasındaki benzerliği belli ölçüde aşar. Nitekim divan edebiyatında ve İran edebiyatında; şiir sanatının malzemesi, ifade tekniği ve kullanılan mazmunlarla ilgili olarak hem Türk şairler, hem de İranlı şairler ortak unsurları kullanmaktadırlar. Çünkü kullandıkları ortak unsurlar, İslam edebiyatı malzemesidir. Bu açıdan Türk ve İran şairleri arasında birçok benzerlikler ve ortak öğeler bulunmaktadır. Aynı medeniyet dairesinde bulunan toplumlarda bu tür benzerliklerin bulunması doğaldır. Kökleri Yunan ve Latin edebiyatlarına dayanan, Batı edebiyatlarının da benzer süreçlerden geçtiği bir vakıadır. Ancak 1071 Malazgirt savaşıyla birlikte Türklerin Anadolu'yu yurt edinmeye başlamalarından sonra dil ve edebiyatları da daha özgün ve bağımsız bir hal almaya başlamıştır. Verilen eserlerdeki dil (özellikle halk edebiyatı anonim eserlerdeki dil),

Mezopotamya ve İran coğrafyasındaki halkların kullandığı Türk edebiyatında söz konusu olan Arapça ve Farsçanın yoğun bir şekilde yer aldığı eserlere nispetle daha sadedir. Anadolu’da Batı Türkçesiyle oluşturulan Türk edebiyatı, bu tarihten itibaren gelişmesini özgün bir şekilde sürdürmeye devam etmiştir.

Nef’î, Farsçayı ve İran edebiyatını çok iyi bilen bir şairdir. Öyle ki Farsça divan yazacak kadar İran edebiyatına ve şiirine vakıftır. Farsça divanı ve Türkçe divanı incelendiğinde bu durum açıkça müşahade edilir. Ayrıca Nef’î’nin, Enverî’yi ve diğer İran şairlerini de mükemmel bir şekilde incelemiş olduğu, eserlerinden anlaşılmaktadır. Nef’î, İran edebiyatında en fazla Enverî ve Urî’yi beğendiğini ifade eder. Özellikle kasidede Enverî’yi üstat olarak kabul eder. Ancak kendisinin Enverî’den daha üstün bir şair olduğunu söylemekten de geri durmaz. Bütün bunlarla birlikte Nef’î’nin ve Enverî’nin kasideleri incelendiğinde üslup ve örnekler bakımından, iki şair arasında ciddi benzerliklerin bulunduğu görülür.

Çalışmamız üç bölüm halinde planlanmıştır. Birinci bölümde Enverî’nin Farsça Divanındaki kasideler, divandaki tertibine göre transkript edilmiş, Türkçe anlamları dipnot olarak aynı sayfada kaydedilmiştir. Çeviri metinleri, Osmanlıca transkripsiyon kurallarına göre yazılmış olup belli örnekler kullanılmıştır. Kullanılagelen transkripsiyon işaretleriyle; Farsça ifadelerdeki seslerin Latin harfleriyle yazılması şeklinde yapılmıştır.

İkinci bölümde Nef’î ve Enverî’nin kasidelerindeki beyitler, Divan edebiyatında kullanılan mazmunlar esas alınarak incelenmiştir. Ahmet Talat Onay’ın, “Mazmunlar ve İzahı” adlı eserinde yer alan belli başlı mazmunlar, alfabetik sıraya göre incelediğimiz kasidelerde tespit edilerek Nef’î ve Enverî’nin bunları ifade şekli ve bunlarla vermek istedikleri mesajlar, ele alınıp incelendikten sonra yazılmıştır. Tez çalışmamızın inceleme ve sonuç bölümünde biz, “mazmun” yerine “kavram” kelimesini kullanmayı tercih ettik.

Üçüncü bölümde ise bu mazmunlar içerik yönünden incelenerek birbirleriyle mukayese edilmiştir. İki şairin ifadelerindeki benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmiştir.

Tez çalışmamızdaki üç bölümün başına bir giriş kısmı eklenmiştir. Bu kısımda, Enverî’nin yaşadığı çağdan başlamak üzere İran ve Türk edebiyatının birbirleriyle olan temas ve etkileşimi, bu etkileşim sürecinde Türk edebiyatının teşekkülü yer almaktadır. Giriş bölümünde, Nef’î’nin ve Enverî’nin kısa biyografileri de bulunmaktadır. Ayrıca bu

bölümde, tez çalışmamızın amacıyla ilişkili olduğunu düşündüğümüz “Karşılaştırmalı edebiyat” la ilgili bir çalışma da bulunmaktadır.

Bu tezin hazırlanmasında pek değerli yardımlarını benden esirgemeyen sayın hocalarım; Prof. Dr. Saadet KARAKÖSE başta olmak üzere Prof. Dr. Süleyman SOLMAZ, Prof. Dr. Mehmet Ali ÇELİKEL, Prof. Dr. Yunus BALCI ve Doç. Dr. Cemal BAYAK’a minnet ve şükranlarımı arz ederim.

ÖZET

NEF'Î DÎVÂNINDAKİ KASİDELERLE ENVERÎ DÎVÂNINDAKİ KASİDELERİN KARŞILAŞTIRILMASI

CEYLAN, Metin

Doktora Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili ve Edebiyatı Doktora Programı

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Saadet KARAKÖSE

Şubat 2021, XXVII+1744 Sayfa

Bu tez çalışmasında XVII. yüzyıl Divan şairlerinden Nef'î'nin Türkçe divanındaki kasideleriyle XII. yüzyıl İran şairlerinden Enverî'nin Farsça divanındaki kasideler; şairlerin kullandıkları önemli mazmunlar incelenerek karşılaştırılmıştır. Divan edebiyatında kullanılan mazmunlarla ilgili olarak, Ahmet Talat Onay'ın, "Mazmunlar ve İzahı" adlı eserinde yer alan belli başlı mazmunlar, alfabetik sıraya göre incelediğimiz kasidelerde tespit edilerek, Nef'î ve Enverî'nin bunlara yükledikleri anlamlar, ifade şekli ve bunlarla vermek istedikleri mesajlar ortaya konulmaya çalışıldı. Bu mazmunlar içerik yönünden incelenerek mukayese edildi. İki şairin ifadelerindeki benzerlikler ve farklılıklar bu vesileyle tespit edilmeye çalışıldı. Böylece Nef'î ve Enverî gibi iki önemli şair üzerinden, İran edebiyatı ile Divan edebiyatı arasındaki ilişkilerin ve etkileşimin mahiyeti, ilmî ve edebî bir yaklaşımla ortaya konulmaya çalışıldı. Bundan başka bu çalışmanın bize, şairleri ve eserlerini çok yönlü incelemek suretiyle tanımının yanında, yetiştikleri sosyal, siyasi ortam; temsil ettikleri gelenek ve kültür muhitine değişik açılardan bakma fırsatı verebileceği düşünülmektedir. Ayrıca Nef'î'nin şiir sanatını geliştirmede, Enverî'den hangi bakımlarda etkilenmiş olduğunu da gösterecektir.

Anahtar Kelimeler: N: Nef'î, E: Enverî, K: Kaside S: Sahife B: Benzerlikler F:

Farklılıklar Karşılaştırma

ABSTRACT

COMPARISON OF THE ODES IN THE DIVAN OF NEF'I AND THE ODES IN THE DIVAN OF ENVERİ

CEYLAN, Metin

Doctoral Thesis

Department of Turkish Language and Literature

Doctoral Programme in Turkish Language and Literature

Thesis Advisor: Prof. Dr. Saadet KARAKÖSE

February 2021, XXVII+1744 Pages

In this thesis, Nef'î's, one of the XVII. century Divan poets, odes in Turkish divan and Enverî's, one of the XII century Iranian poets, odes in the Persian divan are compared by examining the significant poetic themes -mazmuns- of two poets. Regarding the mazmuns used in Divan literature, certain mazmuns in the work of "Mazmunlar ve İzahı" by Ahmet Talat Onay were extracted from Nef'î and Enverî's odes which are studied in alphabetical order, and the expressions and the meanings that Nef'î and Enverî attributed to them were highlighted. These mazmuns were examined and compared in terms of their contents whereby similarities and differences in the statements of the two poets were determined. Thus, the nature of the relations and interaction between Iranian literature and Divan literature was tried to be uncovered with a scientific and literary approach through two important poets, Nef'î and Enverî. Moreover, it is also thought that the current thesis might give the opportunity of viewing the social and political environment in which the poets were trained, and the tradition and cultural environment they represented from different aspects; in addition to getting to know them and their works by analysing them in many ways. It will also show how Nef'î was influenced by Enverî in developing his art of poetry.

Keywords: Nef'î, Nefi, Enverî, Anvari, Ode

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar	xxiv
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ	xxvii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Karşılaştırmalı Edebiyat	13
1.1.1. Karşılaştırmalı Edebiyat Dersleri	20
1.1.2. Öncüler	21
1.1.3. İtalya'daki Çalışmalar	22
1.1.4. Amerika Birleşik Devletlerindeki Çalışmalar	22
1.1.5. Türk Edebiyatında Karşılaştırmalı Edebiyat Çalışmaları	23
1.2. Nef'î	30
1.2.1. Nef'î'nin Hayatı	36
1.2.2. Nef'î Divanındaki Nazım Türleri ve Sunulan Kişiler	46
1.2.3. Eserleri	54
1.2.4. Edebî Kişiliği	56
1.3. Enverî	63
1.3.1. Enverî'nin Hayatı (Yetiştirdiği Muhit, Hayatı ve Edebî Kişiliği): Hakîm, Evhadu'd-Dîn 'Alî İbn-i Muhammed Hâverânî-yî Enverî Ebîverdî.....	63
1.3.2. Enverî'nin Edebî ve İlmî Kişiliği	68
1.3.3. Enverî'nin Şiir Dili.....	74
1.3.4. Enverî'nin Şairlikteki Metodu ve Üslubu	75
1.3.5. Enverî'nin Hicviyatı.....	76
1.3.6. Enverî'nin Gezip Dolaştığı Yerler	77
1.3.7. Enverî'nin Ölümü.....	77
1.3.8. Enverî'nin Eserleri	78
1.3.9. Enverî'nin Edebiyat Tarihindeki Yeri.....	78
1.3.10. Enverî'nin Kaside Yazdığı Kişiler	81
1.3.11. Enverî'nin Edebiyatımıza Etkileri.....	83
1.4. Enverî Ve Nef'î'nin Biyografilerindeki Ortak Özellikler	84

İKİNCİ BÖLÜM

ENVERÎ KASİDELERİNİN TRANSKRİPTİ VE TÜRKÇE ÇEVİRİLERİ

Der Medh-i Nâsıru'd-Dîn Ebu'l-Feth - Kaside: 1.....	101
Der Medh-i Şehzâde 'Îmâdu'd-Dîn - Kaside: 2.....	106
Der Medh-i Vezîr - Kaside: 3.....	111
Der Medh-i Emîr Seyyid Mecdü'd-Dîn Ebu Tâlib - Kaside: 4.....	116
Der Medh-i 'Îmâdu'd-Dîn Fîrûz Şâh - Kaside: 5.....	118
Der Medh-i Hâce Nâsuri'd-Dîn Tâhir - Kaside: 6.	127
Der Medh-i 'Alâ'uddîn Ebû 'Alî El-Hasan'îş-Şerîf - Kaside: 7.....	131
Der Medh-i Emîru Ecel Ebu 'Alî 'Alâ'uddîn Hasan - Kaside: 8.....	136
Der Medh-i Ebu'l-Me'âlî Mecdü'd-Dîn Bin Ahmed - Kaside: 9.	139
Der Medh-i Hâkân-ı A'zâm Kemâlû'd-Dîn - Kaside: 10.	144
Der Medh-i Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan 'Îmrânî - Kaside: 11.	147
Der Medh-i Sâhib-i Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan 'Îmrânî - Kaside: 12.....	151
Der Medh-i Nâsıru'd-Dîn Tâhir - Kaside: 13	157
Der Medh-i Sâhib-i Nâsıru'd-Dîn Tâhir - Kaside: 14.....	165
Der Medh-i Ziyâ'uddîn Ekfiyü'l-Kifât Mevdûd Bin Ahmed El 'Useî - Kaside: 15.	171
Der Medh-i Hâkân-ı 'Îmâdü'd-Dîn Pîrûz Şâh - Kaside: 16.....	175
Der Medh-i Nâsıru'l-Milleti Veddîn Ebu'l-Feth Tâhir - Kaside: 17.	180
Der Mersiye-i Seyyidü's-Sâdât Mecdü'd-Dîn Ebî Tâlib bin Ni'me(Mersiye) - Kaside: 18.	189
Der Vâsf-i Hazan ve Medh-i Nâsıru'd-Dîn Ebu'l-Feth Tâhir - Kaside: 19.	195
Der Medh-i Kâdî Hamîdü'd-Dîn Belhî - Kaside: 20.	200
Der Medh-i Hâkân-ı A'zâm Pîrûzşâh - Kaside: 21.....	203
Der Medh-i Mecdü'd-Dîn Muhammed Bin Nasr Ahmed - Kaside: 22.	206
Der Medh-i Melikân-i Ğor Şehâbeddîn ü Nâsıru'd-Dîn Hasan Mahmûd - Kaside: 23.	208
Der Medh-i İmâm-ı Ecel 'Âlim Safiyyü'd-Dîn 'Ömer Gehcevârî - Kaside: 24.....	211
Der Medh-i Sâhib-i Nâsıru'd-Dîn ve Tehniyet-i Mansab - Kaside: 25.	215
Der Medh-i Sadr-ı Sa'îd Hâce Sa'deddîn Es'ad ve 'Arz-ı İhlâs - Kaside: 26.	221
Der Medh-i Nâsıru'd-Dîn Tâhir ve Tavşîf-i 'Îmâret-i Vey - Kaside: 27.....	228
Eyzan Der Vâsf-i 'Îmârât-i Memdûh - Kaside: 28.....	232
Der Medh-i Destûr-i Mu'azzam Nâsıru'd-Dîn Tâhirübnü'l-Muzaffer Gûyed - Kaside: 29.....	235
Der Şikâyet-i Felek ü Medh-i Sadr-ı Sa'deddîn - Kaside: 30	240

Der Medh-i Kemâleddîn Mahmûd Hâl	243
Der Medh-i Hâtûn-i Muazzâm Safvetü'd-Dîn Meryem Gûyed - Kaside: 32	247
Der Vasef-i Rebî' ve Medh-i Mecdû'd-Dîn Ebu'l-Hasan 'İmrânî- Kaside: 33.....	250
Der Medh-i Celâleddîn Ahmed - Kaside: 34	258
Der Medh-i Sultân Sencer - Kaside: 35	264
Der Medh-i Mevdûd Şâh Zengî - Kaside: 36.....	270
Der Medh-i Hâkân-ı A'dil Ebu'l-Muzaffer 'İmâdu'd-Dîn Pîrûz Şâh - Kaside: 37 ..	272
Der Medh-i Emîr Nasîrû'd-Dîn Tâcu'l-Mülûk Ebu'l-Fevâris - Kaside: 38.....	279
Der Medh-i Hâkân-ı Â'zâm Sultân Sencer - Kaside: 39.....	283
Der Medh-i Melik-i 'Âdil Yusuf - Kaside: 40	287
Der Medh-i Ebu'l-Feth Nâsîru'd-Dîn Tâhir - Kaside: 41	291
Der Vasef-i 'İmâret-i Memdûh - Kaside: 42	296
Der Medh-i Emîrû'l-Ümerâ 'İzzeddîn Tuğrul Tegîn - Kaside: 43	298
Der Tehniyet-i Nevrûz u Medh-i 'İmâdu'd-Dîn pîrûz Şâh - Kaside: 44.....	301
Der Medh-i 'Alâ'uddîn - Kaside: 45.....	303
Der Medh-i Sultânû'l-Havâtîn 'İsmetü'd-Dîn Meryem - Kaside: 46	308
Der Medh-i 'İmâdu'd-Dîn Fîrûz Şâh Emîr-i Horâsân - Kaside: 47	311
Der Medh-i Sâhib-i Nâsîru'd-Dîn Tâhir - Kaside: 48.....	314
Der Medh-i Sultân Süleymân Şâh - Kaside: 49	317
Der Medh-i Sultân Sencer - Kaside: 50	320
Der Tehniyet-i 'İd ü ve Medh-i Pîrûz Şâh - Kaside: 51.....	323
Der Medh-i Ebu'l-Hasan Mecdû'd-Dîn 'Alî 'İmrânî - Kaside: 52.....	325
Der Medh-i Melikü'l-Ümerâ Tuğrul Tegîn - Kaside: 53.....	329
Der Medh-i Melik Bedreddîn Sungur - Kaside: 54.....	331
Der Medh-i Sâhib-i Sadr Tâhir Bin Muzaffer - Kaside: 55	333
Der Medh-i Melik-i Mu'zzam Pîrûz Şâh - Kaside: 56.....	341
Der Ta'rîf-i Kasr ve 'İmârâtî ki Nâsîru'd-Dîn Der Bağ Sâhte Bûd - Kaside: 57.....	343
Der Medh-i Sultan Sencer - Kaside: 58	346
Eyzen, Der Medh-i Sultan Sencer - Kaside: 59	356
Tekâzây-i Teşrîf Ez Mahdûm - Kaside: 60	362
Der Medh-i Celâlû'l-Vüzerâ' Ahmed Bin Muhlis - Kaside: 61	363
Der Medh-i İkfâ El Kifât Emîr Ziyâü'd-Dîn Ahmed 'Asemî - Kaside: 62.....	370
Der Medh-i Rükneddîn Müftî Gofte: "Der Vaktî ki Hakîm bâ Tâc 'Amm-zâd nizâ' ve da'vâyî dâşte ve mâyl bûde ki ân mürâfa'a pîş-i o berend Tâc 'Amm-zâd be müftiy-i dîger meyl dâşte est". - Kaside: 63.....	374
Der Medh-i Emîr 'İzzeddîn Tûtî Bek - Kaside: 64	376
Der Medh-i Emîr 'Alâ'uddîn Muhammed - Kaside: 65.....	380
Der Medh-i Mecdû'd-Dîn Ebu'l-Hasan 'İmrânî - Kaside: 66	384

Der Medh-i Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasen 'İmrânî - Kaside: 67	389
Der Medh-i Emîr-i Kebîr Ziyâ'uddîn Mevdûd Ahmed 'Asemî - Kaside: 68	398
Der Medh-i Sadru'z-Zemân 'Alâ'uddîn Mahmûd Horasânî - Kaside: 69	405
Der Medh-i Sâhib-i Sa'îd Celalü'l-Vüzerâ 'Ömerübnü Muhlis - Kaside: 70	410
Der Medh-i Hâkân-ı A'zâm Pîrûz Şâh-ı 'Âdil - Kaside: 71	418
Der Medh-i Emîr İsfah-Salâr Nusretü'd-Dîn Tâcü'l-Mülûk Ebu'l-Fevâris - Kaside: 72	423
Der Medh-i Yekî Dîger Ez Bozorgân - Kaside: 73	429
Der Tehniyet-i 'Îd ü Medh-i Nâsîru'd-Dîn Ebu'l-Feth Tâhir - Kaside: 74	434
Der Ta'rîf-i 'İmâret ü Medh-i Sâhib-i Nâsîru'd-Dîn Tâhir - Kaside: 75	441
Der Medh-i Emîr Nâsîru'd-Dîn Kutluğşâh - Kaside: 76	451
Der Medh-i Sultân-ı A'zam Sencer - Kaside: 77	459
Der Medh-i Şemsu'd-Dîn Oğul Bîg - Kaside: 78	462
Der Medh-i Nizâmü'l-Mülk Sadreddîn Muhammed Mîrâb-ı Merv - Kaside: 79	468
Der Medh-i Yekî Ez Ferzendân-i Nizâmü'l-Mülk - Kaside: 80	474
Ez Zebân-i Ehl-i Horâsân Be Hâkân-ı Semerkand Rükneddîn Kılıç Tamgaç Hân Piser-hânde-i Sultân Sencer - Kaside: 81	479
Der Medh-i Nâsîru'd-Dîn Ebü'l-Feth Tâhir - Kaside: 82	488
Der Medh-i Mîrâb-ı Merv Sâhib-i Sa'îd Sadru'd-Dîn Nizâmu'l-Mülk - Kaside: 83	496
Der Sıfat-ı Bağdâd ve Medh-i Melikü'l-Ümerâ Kutbu'd-Dîn Mevdûd Şâh - Kaside: 84	504
Kaside: 85	515
Der Medh-i Sâhib-i Nâsîru'd-Dîn Nüsret'ül-İslâm Ebü'l-Menâkıb - Kaside: 86	518
Der Medh-i Vezîr 'Alâu'd-Dîn Bubuye - Kaside: 88	523
Der Medh-i Destûr-i Nâsîru'd-Dîn Tâhir - Kaside: 89	533
Der Medh-i Sadr-ı Ecell Ziyâü'd-Dîn Mansûr - Kaside: 90	538
Der Medh-i Sâhib-i Nâsîru'l-Mille Veddîn Ebu'l-Feth Tâhir - Kaside: 91	544
Der Medh-i Sultân Fîrûz Şâh - Kaside: 92	551
Der Medh-i Emir Şemsü'd-Dîn Oğulbek - Kaside: 93	553
Der Sıfat-ı Ceşn ü Medh-i Sâhib Nâsîru'dîn Tâhir Bin Muzaffer Hengâm-ı Mu'âvedet Be Nîşâbûr - Kaside: 94	556
Der Medh-i Sadr-ı Mu'azzâm Kemâleddîn Mes'ûd 'Ârız- Kaside: 95	561
Der Medh-i Nâsîru'd-Dîn Ebü'l-Feth Tâhir - Kaside: 96	564
Der Sıfat-ı Ma'sûk u Medh-i Emîr Ziyâ'uddîn Mevdûd Ahmed 'Asemî - Kaside: 97	569
Der Medh-i Emîr Fahru'd-Dîn Muhammed Mîr-Âb-ı Merv - Kaside: 98	574
Der Medh-i ve Tehniyet-i Hüddâm-ı Sâhib Nâsîru'd-Dîn Tâhirübnü'l-Muzaffer Hengâm-ı Bâz Âmeden Ez Zemîn-i Ğor Be cânib-i Herât - Kaside: 99	580
Der 'Özr-i Kem-Hidmetî vü Medh-i Emîr Mevdûd Ahmed-i 'Asemî - Kaside: 100	585

Der Medh-i Şemsü'd-Dîn Behrûz - Kaside: 101	588
Der Medh-i Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan 'İmrânî - Kaside: 102	590
Der Medh-i Nâsîru'd-Dîn Tâhir Bin Muzaffer - Kaside: 103.....	594
Der Medh-i İmâm-ı Bozorg Şeh Kutbu'd-Dîn Ebu'l-Muzafferi'l-'İbâdî - Kaside: 104	597
Der Medh-i Safvetü'd-Dîn Meryem Hâtûn - Kaside: 105	600
Der Medh-i Sâhib Evhadü'd-Dîn İshâk - Kaside: 106.....	602
Der Münâcât-ı Bâriy-i Tâ'âlâ - Kaside: 107	607
Der Medh-i Celâleddîn Muhammed - Kaside: 108	612
Der Medh-i Emîr-i Esfahsâlâr Fâhru'd-Dîn İnânc Bilge Hâsbek - Kaside: 109.....	616
Der Vâsf-ı Köşk-i Sadr Sa'id Ebu'l-Hasan 'İmrânî - Kaside: 110	619
Der Medh-i Destûr Nizâmü'l-Mülk Sadreddîn Muhammed - Kaside: 111	621
Düşmenân Ez Vey Durûğî Gofte Bûdend. Hulûs-i Hod u 'Özr-i Mahdûm râ Gûyed - Kaside: 112	626
Der Medh-i Kemâleddîn Ebî Sa'd Mes'ûdübnü Ahmed el-Müstevfî - Kaside: 113	629
Der Medh-i Sadru'l-Ümem Kemâleddîn Mahmûd - Kaside: 114	633
Der Medh-i Muhedretü'l-Kübrâ 'İsmetü'd-Dîn Meryem Hâtûn - Kaside: 115.....	638
Medh-i Şeyh İmâm Cemâlü'l-İslâm - Kaside: 116.....	641
Der Medh-i Nâsiruddîn Tâhir ve Vâsf-ı Rebî'- Kaside: 117	645
Der Medh-i Nâsîru'd-Dîn Tâhir ve Tehhniyet-i Ramazân u Tahvîl-i Hamel- Kaside: 118.....	652
Der Medh-i Mü'teminü'l-Hazreti Sa'deddîn Es'ad Bin İsmâ'il - Kaside: 119	656
Der Vâsf-i Eflâk u Burûc u Medh-i Nâsîru'd-Dîn Bin Muzaffer - Kaside: 120.....	660
Der Medh-i Ebu'l-Muzaffer Nâsîru'd-Dîn Tâhir Bin Muzaffer - Kaside: 121.....	668
Der Medh-i Sâhib-i Nizâmu'd-Dîn Muhammed - Kaside: 122	673
Der Medh-i Ziyâü'd-Dîn Mevdûd Bin Ahmed Asamî - Kaside: 123.....	677
Der Vâsf-i Eflâk u Burûc u Medh-i Sâhib-i Nâsîru'd-Dîn - Kaside: 124.....	682
Der Medh-i Sâhib-i Celâlü'd-Dîn Ahmed Bin Muhlis - Kaside: 125.....	689
Der Tehniyet-i Mâh-ı Ramazân ve Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan 'İmrânî - Kaside: 126	696
Kâle Fî't-Tefâhûri ve Şikâyetü'z-Zemân - Kaside: 127	703
Der Medh-i Emîr Ziyâü'd-Dîn Mevdûd Ahmed 'Asemî ve Tehniyet-i O Be Teşrîf-i Sultân - Kaside: 128.....	712
Der Sitâyîş-i Esb-i Sâhib Nâsîru'd-Dîn ve Tahallus be Medh-i O - Kaside: 129.....	716
Der Medh-i Sultân Gıyâseddîn Ebu Şucâ' Süleymân Şâh Bin Muhammed - Kaside: 130.....	719
Der Medh-i 'İmâdu'd-Dîn Pîrûzşâh ve Hâce Celâlü'l-Vüzerâ - Kaside: 131.....	723
Der Medh-i Mefherü's-Sa'âde Mecdü'd-Dîn Ebû Tâlib Ni'me - Kaside: 132.....	729
Der Medh-i Radiyyetü'd-Dîn Meryem - Kaside: 133.....	734

Der Şükr-i Meclis-i Sâhib Nâsıru'd-Dîn - Kaside: 134	737
Der Sıfat-ı Bârgâh-i Melikü'l-Vüzerâ Muhlisü'd-Dîn Ez Zebân-i Soffe - Kaside: 135	741
Medh-i Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan 'İmrânî - Kaside: 136	744
Medh-i Sadr Tâcü'd-Dîn İbrâhîm - Kaside: 137	748
Der Medh-i Ebü'l-Feth Tâhir Bin Muzaffer Vezîr - Kaside: 138.....	753
Der Medh-i Emîr-i 'Âdil Ziyâ'üd-Dîn Mevdûd Ahmed-i 'Asemî - Kaside: 139	759
Der Medh-i Yekî Ez Emîrân - Kaside: 141.....	773
Der Medh-i Yekî Ez Bozorgân - Kaside: 142	778
Medh-i Yekî Ez Akvâm-ı Pâdşâh Koned - Kaside: 143	780
Der Medh-i Seyyid-i Ecel 'İmâdü'd-Dîn Ebu'l-Fadl Tûrânî - Kaside: 144.....	783
Der Medh-i Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan 'İmrânî - Kaside: 145	790
Der Medh-i Fîrûzşâh Gofte ve İltizâm-ı Ânci Hazret-i Süleymân Dâste Ez Merâtib-i Câh'u Ni'met Nümûde - Kaside: 146	794
Der Medh-i Mecdü'd-Dîn Ebü'l-Hasan 'İmrânî - Kaside: 148	807
Fahru'd-Dîn Hâlid Kıtâi Be Matla'-ı Zîr Be Enverî Nivişte ve O râ Medh Gofte: ..	809
Enverî Der Cevâb-ı Fahru'd-Dîn Kasîde-i Zeyl Râ Gofte ve Piser-i O râ Ki Tıfl Bûde Sütûde - Kaside: 149	809
Medh-i Melikü'l-Eshiyâ Ebu'l-Mefâhir Emir Fahru'd-Dîn - Kaside: 150	814
Der Medh-i Melik 'İzzeddîn Tuğrul Tegîn - Kaside: 151.....	820
Der Medh-i Ziyâü'd-Dîn Mevdûd Ahmed 'Asemî Ba'd Ez Habs - Kaside: 158	823
Der Medh-i Melikü'l-'Âdil Ebu'l-Feth Melikşâş - Kaside: 159.....	828
Medh-i Hâkânü'l-Mu'azzâm Tâfkâç Hân - Kaside: 160	831
Medh-i Sultân Sencer - Kaside: 161	834
Der Medh-i Seyyidet'ül-Havâtîn 'İsmetü'd-Dünyâ Ve'd-Dîn Türkân HâtûnKaside: 162.....	836
Medh-i Kemâlü'd-Dîn Ebu'l-Mehâsin Nasr - Kaside: 163.....	839
Der Medh-i Sadr Kemâlü'd-Dîn Muhammed - Kaside: 164	843
Der Medh-i Fîrûz-Şâh-ı 'Âdil ve Vasfu'l-Hâl Reften Be Tirmiz ve Sitâyîş-i Sultânü's-Sâde Seyyid Tirmiz - Kaside: 165.....	847
Der Medh-i Sadr-ı A'zam Zeyneddîn 'Abdullah ve Şükr-i Sihhat Yâften-i O Ez Bîmârî - Kaside: 166	854
Der Medh-i Emîr 'Alâü'd-Dîn İshâk - Kaside: 167	858
Der Tehniyet-i 'İd ü Medh-i Sâhib Nâsıru'd-Dîn Tâhir - Kaside: 168	862
Der Medh-i Sultân Sencer - Kaside: 169	866
Medh-i Sultân Sa'îd Sencer Bin Melikşâş - Kaside: 170	869
Ez Dûstü Kadîrî Erzen Berây-i Fâhte Hâste - Kaside: 171	873
Medh-i Sultan Sencer Enârallâhu Bürhânehu - Kaside: 172	875
Kaside: 173	876

Der Medh-i ‘İmâdu’d-Dîn Fîrûzşâh-ı ‘Âdil - Kaside: 174.....	879
Der Medh-i Melik-i Mu‘azzam Fîrûzşâh-ı ‘Âdil - Kaside: 175.....	883
Der Medh-i Sâhib Celâlû’d-Dîn Ahmed Muhlis - Kaside: 176	886
Der Sıfat-ı Kasr u Bâğ-ı Mansûriye ve Medh-i Nâsıru’d-Dîn Tâhir - Kaside: 177 ..	889
Der Medh-i Fahrû’s-Sâde Mecdü’d-Dîn Ebû Tâlib Nu‘meKaside: 178.....	893
Der Tehniyet-i ‘İd ü Medh-i Mecdü’d-Dîn Ebû’l-Hasan ‘İmrânî - Kaside: 179	898
Medh-i Ebû’l-Mefâhir Emîr Fahru’d-Dîn Mîrâb-ı Merv Ma‘rûf be Âbî - Kaside: 180	904
Der Mezemmet-i Şi‘r ü Şâ‘irî vü Fazîlet-i ‘İlm ü Hikmet - Kaside: 181.....	906
Der Medh-i Sadr-ı Ecel Hâce Mucîrû’d-Dîn Muhammed - Kaside: 182.....	911
Der Medh-i Destûr-i Celâleddîn ‘Ömer - Kaside: 183.....	914
Der Medh-i Sadr-ı Mu‘azzam Fahru’d-Dîn Muhammed bin İbrâhîm Sırrî - Kaside: 184.....	918
Der Sıfat-ı Bezm ü Medh-i Melik-i A‘zam ‘İmâdu’d-Dîn Fîrûzşâh - Kaside: 185 ..	923
Medh-i Hâkân-ı A‘zâm Rükneddîn Kılıc Tafğâc Hân - Kaside: 186	930
Sugend-Nâme’î ki Enverî Der Nefy-i Hicv-i Kubbetü’l-İslâm Belh Gofte ve Ekâbir-i Belh râ Medh Kerde - Kaside: 187	931
Der Medh-i Sultân-ı A‘zam Sencer Bin Melikşâh - Kaside: 188	944
Der Medh-i Nâsıru’d-Dîn Tûtî Bek - Kaside: 189	948
Medh-i Nâsıru’d-Dîn Tûtî Bek ve ‘İzzedü’d-Dîn Kundkuz - Kaside: 190.....	950
Der Medh-i Mecdü’d-Dîn Ebü’l Hasan ‘İmrânî- Kaside: 191.....	954
Der Medh-i Mecdü’d-Dîn Ebü’l Hasani’l-‘İmrânî İzâ Şerefehü’s-Sultân Bit-Teşrîf - Kaside: 192	959
Der Medh-i Emîr-i Ecel Fahru’d-Dîn Ebü’l Mefâhir M‘arûf Be Âbî- Kaside: 193 ..	965
Der Medh-i Sadr Kemâlû’d-Dîn ‘Ârız - Kaside: 194	968
Der Medh-i ‘İmâdü’d-Dîn Pîrûz Şâh-ı ‘Âdil- Kaside: 195.....	971
Der ‘Özr-i Nâ Reften-i ‘İyâdet ü Medh-i Sadr-ı Mu‘azzam Mecdü’d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘İmrânî - Kaside: 196	974
Der Medh-i ‘İmâdü’d-Dîn Pîrûz Şâh-ı ‘Âdil - Kaside: 197.....	977
Der Medh-i Seyyid-i Sâdât - Kaside: 197	980
Der Medh-i ‘Azîzü’d-Dîn Tugrâ’î - Kaside: 198.....	984
Der Medh-i Süleymân Şâh - Kaside: 199	988
Der Medh-i Süleymân Şâh - Kaside: 200	991
Der Medh-i Süleymân Şâh - Kaside: 201	992
Der Medh-i Seyyidü’s-Sâdât Ca‘fer-‘Alevî - Kaside: 202	993

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ENVERÎ VE NEF'Î KASÎDELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Âb-ı hayât.....	997
Adâlet-Dâd	999
Âdem	1012
Âfet.....	1015
Afyon	1018
Âhû.....	1018
‘Akîk	1021
Acem	1022
Allah, (Rab, Hüdâ)	1025
Ali, Haydar, Kerrâr, Zülfikar	1028
Ankâ	1031
Arak.....	1035
Aristo.....	1038
Arş	1040
Âsaf	1043
Aşk	1047
Âyîne	1051
Ayş	1054
Ayyâr.....	1054
Âzâd	1055
Âzer	1057
Bâbil	1059
Bâd (Rüzgar)	1060
Bahâr	1065
Bâde.....	1069
Bergâ-Tûtû	1072
Behmen (İran’ın Mitoloji Kahramanı ve Hükümdarı; Behmen ayı (21 Ocak 21 Şubat) Kova burcu	1074
Behrâm (Behrâm-ı Gor)	1075
Beyt-i Ma’mûr.....	1077
Bihzâd	1079
Bîjen	1079
Bokrât (Hipocrate-Hipokrat)	1079
Bût (Put, Sanem)	1080

Bülbül (Andelîb- Hezâr)	1082
Câdû	1085
Câm (Kadeh)	1087
Cem-Cemşîd.....	1092
Ceng-(Rezm-Harb).....	1098
Cennet (Firdevs).....	1104
Cehennem (Dûzah, tamu, nâr, nîrân, cehîm)	1107
Cevher	1110
Cur'a.....	1114
Çember	1116
Çeng	1118
Çeşm.....	1120
Çerâğ	1128
Çetr-(Çadır)	1130
Dâd- adâlet	1133
Dahhâk	1145
Dârâ	1146
Dâvûd	1148
Deyr.....	1148
Deccâl.....	1150
Deryâ	1151
Deyr.....	1161
Dîv (dev)	1162
Dünyâ	1165
Dürr (Dürr-i yetîm, Dürr-i nazm, Dürr-i şehvâr, Dürr-i mehd, Dürr-i yektâ, Dürr-i guşvâr, Dürr-i meknûn, Dürr-i güher, Dürr-i semîn, Dürr-i mengûş, Dürr-i pâk) ..	1170
Ebr (Bulut)	1177
Ebûbekr	1180
Eflatun	1181
Efrâsyâb.....	1183
Ejder, Ejderha, Ejdehâ.....	1184
Efsun	1188
Fağfûr	1190
Felek.....	1192
Fermân.....	1212
Ferîdûn (Âfrîdûn).....	1220
Fir'avn	1221

Gamze	1223
Gül.....	1229
Harem.....	1253
Hâce.....	1259
Hümâ.....	1264
Hız. İbrâhîm	1270
Hız. İsa- Mesih-Rûhullah	1272
İsfendiyâr.....	1280
İskender	1281
Kâbe	1287
Kâfir	1292
Kârûn.....	1296
Kevser	1298
Kisrâ (Nûşirevân), (Arapça karşılığı: (Hüsrev).....	1302
Kur'ân	1303
La'l (Yakut).....	1306
Lâle.....	1310
Mâh	1317
Mecnûn-Leylâ	1334
Mehdî	1337
Melek.....	1339
Mey	1345
Mu'cize	1354
Nevrûz	1360
Nizâmü'l-Mülk	1364
Nûh-Tûfân	1367
Pençe	1370
Peşeng	1372
Pervâne.....	1373
Pervîz.....	1376
Peymâne	1376
Pîr	1379
Ramazân- Rûze	1383
Rûm.....	1387
Rüstem	1392
Sabâ.....	1395
Sâgar.....	1404

Sahbâ	1409
Sâhib-kırân	1411
Serv	1416
Süleymân.....	1422
Şarâb.....	1429
Şebdîz.....	1432
Şeddâd	1433
Şehnâme	1433
Şem'	1434
Şeytân.....	1440
Tâc.....	1442
Tılsım	1449
Tûbâ.....	1450
Türk-Türkistân	1453
Utarid (Merkür).....	1458
Üftâde	1460
Va'z-Vâ'iz.....	1461
Vaftiz.....	1462
Vahdet	1462
Yafes	1463
Yahudi	1464
Yahyâ	1464
Ya'kûb.....	1465
Yâkût.....	1467
Yûsuf	1469
Zâhid	1475
Zâl	1475
Zuhâl	1476
Zühre	1479
Züleyhâ.....	1486
SONUÇ	1489
Âb-ı hayât.....	1489
Adâlet-Dâd	1489
Âdem.....	1491
Âfet.....	1492
Afyon	1494
Âhû.....	1494

Acem	1496
Allah, (Rab, Hüdâ)	1497
Ali, Haydar, Kerrâr, Zülfikar	1498
Ankâ	1499
Arak.....	1501
Aristo.....	1502
Arş	1503
Âsaf	1504
Aşk	1505
Âyîne	1507
Ayyâr.....	1508
Âzâd	1508
Âzer	1509
Bâd (Rüzgar)	1510
Bahâr	1512
Bâde.....	1513
Bergâ-Tûtî	1514
Behmen (İran'ın Mitoloji Kahramanı ve Hükümdarı; Behmen ayı (21 Ocak 21 Şubat) Kova burcu	1515
Behrâm (Behrâm-ı Gor)	1516
Beyt-i Ma'mûr.....	1517
Bût (put, sanem).....	1517
Bülbül (Andelîb- Hezâr)	1518
Câdû	1519
Câm (kadeh).....	1520
Cem-Cemşîd.....	1521
Ceng-(Rezm-Harb).....	1523
Cennet (Firdevs).....	1524
Cehennem (Dûzah, tamu, nâr, nîrân, cehîm)	1525
Cevher	1526
Cur'a.....	1527
Çenber	1528
Çeşm.....	1529
Çerâğ	1530
Çetr-(Çadır).....	1531
Dâd- adâlet	1532
Deyr.....	1533

Deccâl.....	1534
Deryâ.....	1535
Deyr.....	1536
Dîv (dev)	1537
Dünyâ	1538
Dürr (Dürr-i yetîm, dürr-i nazm, dürr-i şehvâr, dürr-i mehd, dürr-i yektâ, dürr-i guşvâr, dürr-i meknûn, dürr-i güher, dürr-i semîn, dürr-i mengûş, dürr-i pâk)	1539
Ebr (bulut)	1541
Efrâsyâb.....	1542
Ejder, Ejderha, Ejdehâ.....	1542
Ebû Bekir	1543
Eflatun	1544
Efsun	1545
Fağfûr	1545
Felek.....	1546
Fermân.....	1548
Ferîdûn (Âfrîdûn).....	1549
Fir'avn	1550
Gamze	1551
Gül.....	1552
Harem.....	1554
Hâce.....	1555
Hümâ	1556
Hız. İbrâhîm	1557
Îsâ- Mesih-Rûhullah.....	1558
İskender	1559
Ka'be	1560
Kevser	1561
Kur'ân	1562
La'l (yakut).....	1563
Mâh	1564
Mecnûn Leylâ.....	1565
Mehdî	1566
Mey	1567
Mu'cize	1568
Nevrûz	1570
Nizâmü'l-Mülk	1570

Nûh-Tûfân	1571
Pençe	1572
Pervâne	1573
Peymâne	1574
Pîr	1575
Ramazân- Rûze	1576
Rûm	1577
Rûstem	1578
Sabâ	1580
Sâgar	1581
Sahbâ	1582
Sâhib-kırân	1583
Serv	1584
Süleymân	1585
Şarâb	1587
Şem'	1588
Şeytân	1589
Tâc	1590
Tılsım	1591
Tûbâ	1592
Türk-Türkistân	1592
Üftâde	1594
Vahdet	1594
Yâkût	1595
Yûsuf	1596
Zuhâl	1598
Zühre	1599
Züleyhâ	1600
SONUÇ BÖLÜMÜ TABLOLARI	1602
Tablo 2. Kavram: Âb-ı hayât	1602
Tablo 2. Kavram: Adâlet-Dâd	1603
Tablo 3. Kavram: Âdem	1604
Tablo 4. Kavram: Âfet	1605
Tablo 5. Kavram: Âfyon	1606
Tablo 6. Kavram: Âhû	1607
Tablo 7. Kavram: 'Akîk	1608
Tablo 8. Kavram: Acem	1609

Tablo 9. Kavram: Allah, Rab, Hüdâ	1610
Tablo 10. Kavram: Ali, Haydar, Kerrâr, Zülfikar	1611
Tablo 11. Kavram: Ankâ.....	1612
Tablo 12. Kavram: ‘Arak	1613
Tablo 13. Kavram: Aristo	1614
Tablo 14. Kavram: Arş.....	1615
Tablo 15. Kavram: Aşk	1616
Tablo 16. Kavram: Âyîne.....	1617
Tablo 17. Kavram: ‘Ayş.....	1618
Tablo 18. Kavram: ‘Ayyâr	1618
Tablo 19. Kavram: Âzâd	1619
Tablo 20. Kavram: Âzer.....	1620
Tablo 21. Kavram: Bâbil.....	1621
Tablo 22. Kavram: Bâd	1622
Tablo 23. Kavram: Bahâr	1623
Tablo 24. Kavram: Bâde	1624
Tablo 25. Kavram: Bergâ-Tûtî.....	1625
Tablo 26. Kavram: Behmen	1626
Tablo 27. Kavram: Behrâm, Behrâm-ı Gor	1627
Tablo 28. Kavram: Beyt-i ma’mûr.....	1628
Tablo 29. Kavram: Bihzâd	1628
Tablo 30. Kavram: Bîjen.....	1629
Tablo 31. Kavram: Bokrât (Hipokrat).....	1629
Tablo 32. Kavram: Bût, Put, Sanem	1630
Tablo 33. Kavram: Bülbül, Andelîb, Hezâr	1631
Tablo 34. Kavram: Câdû	1632
Tablo 35. Kavram: Câm (Kadeh).....	1633
Tablo 36. Kavram: Cem-Cemşîd	1634
Tablo 37. Kavram: Ceng, Rezm-Harb	1635
Tablo 38. Kavram: Cennet (Firdevs)	1637
Tablo 39. Kavram: Cehennem, Dûzah, Tamu, Nâr, Nîrân, Cehîm.....	1638
Tablo 40. Kavram: Cevher	1639
Tablo 41. Kavram: Cur’a	1640
Tablo 42. Kavram: Çember.....	1641
Tablo 43. Kavram: Çeng	1642
Tablo 44. Kavram: Çeşm	1643
Tablo 45. Kavram: Çerâğ.....	1645

Tablo 46. Kavram: Çetr, (Çadır)	1646
Tablo 47. Kavram: Dâd- adâlet.....	1647
Tablo 48. Kavram: Dahhâk	1648
Tablo 49. Kavram: Dârâ.....	1649
Tablo 50. Kavram: Dâvûd.....	1650
Tablo 51. Kavram: Deyr	1651
Tablo 52. Kavram: Deccâl	1652
Tablo 53. Kavram: Deryâ.....	1653
Tablo 54. Kavram: Deyr	1655
Tablo 55. Kavram: Dîv (Dev)	1656
Tablo 56. Kavram: Dünyâ.....	1657
Tablo 57. Kavram: Dürr	1659
Tablo 58. Kavram: Ebr (Bulut)	1660
Tablo 59. Kavram: Ebûbekr	1661
Tablo 60. Kavram: Eflatun.....	1662
Tablo 61. Kavram: Efrâsyâb	1663
Tablo 62. Kavram: Ejder, Ejderha, Ejdehâ	1664
Tablo 63. Kavram: Efsun	1665
Tablo 64. Kavram: Fağfûr.....	1666
Tablo 65. Kavram: Felek.....	1667
Tablo 66. Kavram: Fermân	1669
Tablo 67. Kavram: Ferîdûn (Âfrîdûn).....	1670
Tablo 68. Kavram: Fir‘avn.....	1671
Tablo 69. Kavram: Gamze	1672
Tablo 70. Kavram: Gül	1673
Tablo 71. Kavram: Harem.....	1675
Tablo 72. Kavram: Hâce	1676
Tablo 73. Kavram: Hümâ.....	1677
Tablo 74. Kavram: Hz. İbrâhîm	1678
Tablo 75. Kavram: Hz. İsa, Mesih, Rûhullah	1679
Tablo 76. Kavram: İsfendiyâr	1680
Tablo 77. Kavram: İskender.....	1681
Tablo 78. Kavram: Ka‘be.....	1682
Tablo 79. Kavram: Kâfir	1683
Tablo 80. Kavram: Kârûn	1684
Tablo 81. Kavram: Kevser	1685
Tablo 82. Kavram: Kisrâ, Nûşîrevân, Hüsrev	1686

Tablo 83. Kavram: Kur'ân	1687
Tablo 84. Kavram: La'î (Ya'kût)	1688
Tablo 85. Kavram: Lâle	1689
Tablo 86. Kavram: Mâh	1690
Tablo 87. Kavram: Mecnûn-Leylâ	1691
Tablo 88. Kavram: Mehdî	1692
Tablo 89. Kavram: Melek	1693
Tablo 90. Kavram: Mey	1694
Tablo 91. Kavram: Mu'cize	1696
Tablo 92. Kavram: Nevruz	1697
Tablo 93. Kavram: Nizâmü'l-Mülk	1698
Tablo 94. Kavram: Nûh-Tûfân	1699
Tablo 95. Kavram: Pence	1700
Tablo 96. Kavram: Peşeng	1701
Tablo 97. Kavram: Pervâne	1702
Tablo 98. Kavram: Pervîz	1703
Tablo 99. Kavram: Peymâne	1704
Tablo 100. Kavram: Pîr	1705
Tablo 101. Kavram: Ramazân, Rûze	1706
Tablo 102. Kavram: Rûm	1707
Tablo 103. Kavram: Rûstem	1708
Tablo 104. Kavram: Sabâ	1709
Tablo 105. Kavram: Sâgar	1711
Tablo 106. Kavram: Sahbâ	1712
Tablo 107. Kavram: Sâhib-kırân	1713
Tablo 108. Kavram: Serv	1714
Tablo 109. Kavram: Süleymân	1715
Tablo 110. Kavram: Şarâb	1717
Tablo 111. Kavram: Şebdîz	1718
Tablo 112. Kavram: Şeddâd	1718
Tablo 113. Kavram: Şehnâme	1719
Tablo 114. Kavram: Şem'	1720
Tablo 115. Kavram: Şeytân, İblis	1721
Tablo 116. Kavram: Tâc	1722
Tablo 117. Kavram: Tılsım	1723
Tablo 118. Kavram: Tûbâ	1723
Tablo 119. Kavram: Türk, Türkistan	1724

Tablo 120. Kavram: Utarid (Merkür).....	1725
Tablo 121. Kavram: Üftâde.....	1726
Tablo 122. Kavram: Va‘z, Vâ‘iz.....	1727
Tablo 123. Kavram: Vaftiz	1727
Tablo 124. Kavram: Vahdet.....	1728
Tablo 125. Kavram: Yafes	1729
Tablo 126. Kavram: Yahudi.....	1729
Tablo 127. Kavram: Yahyâ	1730
Tablo 128. Kavram: Ya‘kûb	1730
Tablo 129. Kavram: Yâkût.....	1731
Tablo 130. Kavram: Yûsuf.....	1732
Tablo 131. Kavram: Zâhid	1733
Tablo 132. Kavram: Zâl	1733
Tablo 133. Kavram: Zuhâl	1734
Tablo 134. Kavram: Zühre	1735
Tablo 135. Kavram: Züleyhâ	1736
KAYNAKÇA.....	1737
ÖZ GEÇMİŞ	1744

TABLOLAR

Tablo Listesi:

-
- Tablo 1.** Kavram: Âb-ı hayât
Tablo 2. Kavram: Adâlet-Dâd
Tablo 3. Kavram: Âdem
Tablo 4. Kavram: Âfet
Tablo 5. Kavram: Âfyon
Tablo 6. Kavram: Âhû
Tablo 7. Kavram: ‘Akîk
Tablo 8. Kavram: Acem
Tablo 9. Kavram: Allah, Rab, Hüdâ
Tablo 10. Kavram: Ali, Haydar, Kerrâr, Zülfikar
Tablo 11. Kavram: Ankâ
Tablo 12. Kavram: ‘Arak
Tablo 13. Kavram: Aristo
Tablo 14. Kavram: Arş
Tablo 15. Kavram: Aşk
Tablo 16. Kavram: Âyîne
Tablo 17. Kavram: ‘Ayş
Tablo 18. Kavram: ‘Ayyâr
Tablo 19. Kavram: Âzâd
Tablo 20. Kavram: Âzer
Tablo 21. Kavram: Bâbil
Tablo 22. Kavram: Bâd
Tablo 23. Kavram: Bahâr
Tablo 24. Kavram: Bâde
Tablo 25. Kavram: Bergâ-Tûtî
Tablo 26. Kavram: Behmen
Tablo 27. Kavram: Behrâm, Behrâm-ı Gor
Tablo 28. Kavram: Beyt-i ma’mûr
Tablo 29. Kavram: Bihzâd
Tablo 30. Kavram: Bîjen
Tablo 31. Kavram: Bokrât (Hipokrat)
Tablo 32. Kavram: Bût, Put, Sanem
Tablo 33. Kavram: Bûlbûl, Andelîb, Hezâr
Tablo 34. Kavram: Câdû
Tablo 35. Kavram: Câm (kadeh)
Tablo 36. Kavram: Cem-Cemşîd
Tablo 37. Kavram: Ceng, Rezm-Harb
Tablo 38. Kavram: Cennet (Firdevs)
Tablo 39. Kavram: Cehennem, Dûzah, Tamu, Nâr, Nîrân, Cehîm
Tablo 40. Kavram: Cevher
Tablo 41. Kavram: Cur’a
Tablo 42. Kavram: Çember
Tablo 43. Kavram: Çeng
Tablo 44. Kavram: Çeşm
Tablo 45. Kavram: Çerâğ
Tablo 46. Kavram: Çetr, (çadır)
Tablo 47. Kavram: Dâd- adâlet
Tablo 48. Kavram: Dahhâk

- Tablo 49.** Kavram: Dârâ
Tablo 50. Kavram: Dâvûd
Tablo 51. Kavram: Deyr
Tablo 52. Kavram: Deccâl
Tablo 53. Kavram: Deryâ
Tablo 54. Kavram: Deyr
Tablo 55. Kavram: Dîv (dev)
Tablo 56. Kavram: Dünyâ
Tablo 57. Kavram: Dürr
Tablo 58. Kavram: Ebr (bulut)
Tablo 59. Kavram: Ebûbekr
Tablo 60. Kavram: Eflatun
Tablo 61. Kavram: Efrâsyâb
Tablo 62. Kavram: Ejder, Ejderha, Ejdehâ
Tablo 63. Kavram: Efsun
Tablo 64. Kavram: Fağfûr
Tablo 65. Kavram: Felek
Tablo 66. Kavram: Fermân
Tablo 67. Kavram: Ferîdûn (Âfrîdûn)
Tablo 68. Kavram: Fir‘avn
Tablo 69. Kavram: Gamze
Tablo 70. Kavram: Gül
Tablo 71. Kavram: Harem
Tablo 72. Kavram: Hâce
Tablo 73. Kavram: Hü mâ
Tablo 74. Kavram: Hz. İbrâhîm
Tablo 75. Kavram: Hz.İsa, Mesih, Rûhullah
Tablo 76. Kavram: İsfendiyâr
Tablo 77. Kavram: İskender
Tablo 78. Kavram: Ka‘be
Tablo 79. Kavram: Kâfir
Tablo 80. Kavram: Kârûn
Tablo 81. Kavram: Kevser
Tablo 82. Kavram: Kisrâ, Nûşirevân, Hüsrev
Tablo 83. Kavram: Kur‘ân
Tablo 84. Kavram: La‘l (ya‘kût)
Tablo 85. Kavram: Lâle
Tablo 86. Kavram: Mâh
Tablo 87. Kavram: Mecnûn-Leylâ
Tablo 88. Kavram: Mehdî
Tablo 89. Kavram: Melek
Tablo 90. Kavram: Mey
Tablo 91. Kavram: Mu‘cize
Tablo 92. Kavram: Nevrûz
Tablo 93. Kavram: Nizâmü'l-Mülk
Tablo 94. Kavram: Nûh-Tûfân
Tablo 95. Kavram: Pençe
Tablo 96. Kavram: Peşeng
Tablo 97. Kavram: Pervâne
Tablo 98. Kavram: Pervîz

- Tablo 99.** Kavram: Peymâne
Tablo 100. Kavram: Pîr
Tablo 101. Kavram: Ramazan, Rûze
Tablo 102. Kavram: Rûm
Tablo 103. Kavram: Rüstem
Tablo 104. Kavram: Sabâ
Tablo 105. Kavram: Sâgar
Tablo 106. Kavram: Sahbâ
Tablo 107. Kavram: Sâhib-kırân
Tablo 108. Kavram: Serv
Tablo 109. Kavram: Süleymân
Tablo 110. Kavram: Şarâb
Tablo 111. Kavram: Şebdîz
Tablo 112. Kavram: Şeddâd
Tablo 113. Kavram: Şehnâme
Tablo 114. Kavram: Şem‘
Tablo 115. Kavram: Şeytân, İblis
Tablo 116. Kavram: Tâc
Tablo 117. Kavram: Tılsım
Tablo 118. Kavram: Tûbâ
Tablo 119. Kavram: Türk, Türkistân
Tablo 120. Kavram: Utarid (Merkür)
Tablo 121. Kavram: Üftâde
Tablo 122. Kavram: Va‘z, Vâ‘iz
Tablo 123. Kavram: Vaftiz
Tablo 124. Kavram: Vahdet
Tablo 125. Kavram: Yafes
Tablo 126. Kavram: Yahudi
Tablo 127. Kavram: Yahyâ
Tablo 128. Kavram: Ya‘kûb
Tablo 129. Kavram: Yâkût
Tablo 130. Kavram: Yûsuf
Tablo 131. Kavram: Zâhid
Tablo 132. Kavram: Zâl
Tablo 133. Kavram: Zuhâl
Tablo 134. Kavram: Zühre
Tablo 135. Kavram: Züleyhâ

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

a.e:	Aynı eser
a.g.e:	Adı Geçen Eser
a.g.m:	Adı Geçen Makale
A.Ü:	Ankara Üniversitesi
Ar:	Arapça
B:	Benzerlikler
b:	Bin, İbni
bibl:	Bibliyografya
bk:	Bakınız
bl:	Bölüm
bs:	Basım, Baskı, Tab‘
c:	Cilt
der:	Derleyen
DİB:	Diyanet İşleri Başkanlığı
E:	Enverî
EAÜ:	Erzurum Atatürk Üniversitesi
F:	Farklılıklar
Far:	Farsça
FY:	Farsça Yazmalar
h:	Hicrî
haz:	Hazırlayan
Hz:	Hazreti
İng:	İngilizce
İSAM:	İslam Araştırmaları Merkezi
İÜ:	İstanbul Üniversitesi
k:	Kitap
Ktp:	Kütüphane, Kütüphanesi
M:	Miladî
md:	Madde
MÜ:	Marmara Üniversitesi
N:	Nef‘î
nşr:	Neşreden
Osm:	Osmanlıca
ö:	Ölümü
SÜ:	Selçuk Üniversitesi
sy:	Sayı
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC:	Türkiye Cumhuriyeti
TDK:	Türk Dil Kurumu
TDV:	Türk Diyanet Vakfı
TDVİA:	Türk Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları
TIEM:	Türk ve İslam Eserleri Müzesi
trc:	Tercüme, Tercüme Eden
TSMK:	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
TTK:	Türk Tarih Kurumu
TY:	Türkçe Yazmalar
UÜ:	Uludağ Üniversitesi
vb:	Ve Benzeri
VGMA:	Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Türkler, tarih sahnesine çıktıkları Orta Asya coğrafyasında binlerce yıllık hayat serüveni boyunca çok değişik kültürlerle temas kurmuşlardır. Türklerin bu durumu, onların yaşadıkları değişik coğrafi şartlar ve yaşam tarzlarıyla açıklanabilir. İlber Ortaylı, Türklerin söz konusu özelliğinin, dünya tarihini önemli ölçüde etkileyen faktörlerden biri olduğunu söylemektedir: “Türkler olmadan bir dünya tarihi yazmak da mümkün değildir. Çünkü Çin, Hint ve İran gibi yerleşik, yazıya sahip eski halkların tarihini yazarken; Türklerin kökeni olan kavimler sık sık söz konusu uygarlıkların siyasi tarihine girmekte ve kendilerinden söz ettirmektedirler”.¹ Türkler, başka toplumlarla ön yargısız bir şekilde iletişim kurma ve kültür alış verişinde bulunma hususunda başka birçok milletten daha deneyimlidir. Bu deneyimin, Türklerin milli seciyelerinden ve milli dinamiklerine olan güven ve bağlılıktan kaynaklandığını söylemek mümkündür. Ancak onların, Asya kıtasında yaşayan ve birçok halkla ilişkili olabilecek devletler kurmuş olan, kadim bir kavim olduğunu da unutmamak gerekir. Agâh Sırrı Levend, Türklerin Orta Asya coğrafyasında yaşayan en eski kavimlerden biri olduğunu belirterek kültür değerlerinin de bilinenden daha eski çağlara dayanabileceğini ifade etmektedir: “Türkler, tarihin kaydettiği insan topluluklarının en eskilerinden biri olduğuna göre gerek ana yurtları olan Orta Asya’da, gerek göçlerle yayıldıkları türlü bölgelerde çeşitli uygarlıklar kuran Türklerin tarihine, çok eski çağlardan başlamak gerekecektir”.² Levend, bunun yanı sıra Türklerin, yazılı edebiyatlarının da ilk yazılı kaynak olarak kabul edilen Orhun anıtlarından daha da eskiye gidebileceğini ima etmektedir. “Bu gün elimizde bulunan belgeler, M.V-VIII yüzyıllara değin anıtlarla mezar taşlarındaki yazıtlardır. Bu kalıntılar yazılı edebiyatımızı, daha eski çağlara götürmek gerektiğini, günün birinde yeni belgelerin elimize geçebileceği umudunu bize veriyor”.³

Türkler, dünya coğrafyası içerisinde temasta bulundukları toplumlardan birçok kültür ögesi almış kendileri de söz konusu topluluklara çeşitli kültür unsuru vermişlerdir. Başta arkeolojik kazılar olmak üzere Türklerin yaşadığı coğrafyalar, her bakımdan incelendiğinde bu iddianın doğruluğu müşahade edilecektir. Nitekim İlber Ortaylı, bu

¹ İlber Ortaylı, *Orta Asya'nın Bozkırlarından Avrupa'nın Kapılarına; Türklerin Tarihi*, Timaş Yayınları 3786, İstanbul, 2018, s. 7.

² Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 1988, s. 17.

³ A. S. Levend, *age.* s. 17.

iddiaya dayanak olarak Türklerin hayat serüveni içinde, dünya tarihini önemli ölçüde etkilediklerini ifade etmekte ve şöyle demektedir: “Dünya tarihinin hemen hiçbir safhası, dünya coğrafyasının hemen hiçbir önemli parçası yoktur ki orada Türkler olmasın. Bu, Ortaçağların derinliklerinden başlar ve yakın zamanlara kadar devam eder. Öyle ki Türkler olmadan Ortaçağ olamaz, Rönesans olamaz, I. Cihan Harbi anlaşılamaz”.⁴

Türk tarihinde toplum yapısını temelinden ve toptan etkileyen, belki bütün yönleriyle değiştiren hadise, onların İslam dinini kabul etmesiyle gerçekleşmiştir. Ortaylı *Orta Asya'nın Bozkırlarından Avrupa'nın Kapılarına; Türklerin Tarihi* adlı eserinde Oğuz boylarının Orta Doğu tarihinin seyrini değiştirdiğinden bahsederken, 10. asırda İslamiyet'i kabul etmeleriyle birlikte Orta Doğu tarihinde bir güç olmalarının etkisiyle İslam tarihinin de seyrini değiştirdiklerini vurgular.⁵ Türk toplumu ve kültür yapısı, tarihinin hiçbir döneminde bu kadar köklü bir değişim geçirmemiştir. İslam'la Türkler, yeni bir medeniyet dairesine girmişlerdir. Bu tarihi olay onların ferdi yaşantılarından başlamak üzere, devlet müesseselerine kadar birçok alanda farklılaşmalarına sebep olmuştur.

Türkler, dünyanın en dinamik topluluklarından biridir. Bu itibarla her devirde kendi zengin kültürleriyle meydana getirdikleri milli bir yaşam tarzı ve yönetim tarzına sahip olmuşlardır. İlber Ortaylı, Türklerin bu özelliğini, onların yaşadıkları coğrafyanın bir gereği olarak askerlikle ve at yetiştiriciliğiyle ilişkilendirmektedir. Medeniyete katkılarını ise yaşadıkları çağın ihtiyaç ve şartlarına göre daha çok askerlikle ve askeri endüstri ile olduğunu vurgulamaktadır: “Türkler fevkalade hareketli ve asker bir kavim... Öyle ki askerlikle ilgili pek çok endüstrileri var. At yetiştiriyorlar, silah üretiyorlar, demiri iyi kullanıyorlar. Ayrıca bunların ticaretini de yapıyorlar”.⁶

Müslüman olan Türklerin kültür hayatındaki değişim, yeni dâhil oldukları medeniyetle izah edilebilir. Bu değişim, öncelikle Arap alfabesinin kullanımıyla başlamış ve edebiyatı ile devam etmiştir. İslam'dan önce de Türklerin kendi çapında zengin ve milli bir edebiyatları vardı. Fakat dâhil oldukları yeni medeniyet dairesi ve İslam kültürünün etkisi, ister istemez onların edebiyatlarının da bu atmosfer içerisinde yoğunlaşması sonucunu doğurmuş ve belli ölçüde İslam öncesi edebiyatlarından

⁴ İlber Ortaylı, *Orta Asya'nın Bozkırlarından Avrupa'nın Kapılarına; Türklerin Tarihi*, Timaş Yayınları 3786, İstanbul, 2018, s. 7.

⁵ İ. Ortaylı, *age.* s. 40.

⁶ İ. Ortaylı, *age.* s. 35.

uzaklaştıracak yeni bir edebiyatın etkisine girme neticesi vermiştir. Prof. M. Fuad Köprülü, Türkler de dâhil olmak üzere bu medeniyet dairesine giren milletlerin edebiyatlarının, İslam medeniyeti ve edebiyatı etkisinde kalmalarının tabii ve zorunlu olduğunu belirtir: “İslam ümmetinin müşterek verimi olan bu medeniyet, edebiyatta da ... umumi kalıplar vücuda getirmişti ki, bu medeniyet dairesine giren her kavim, kendi harsını ve an’anesini ne kadar kuvvetle muhafaza ederse etsin, ruh ve hissiyatını o kalıplar dairesinde ifadeye mecbur olacaktı”.⁷

Agâh Sırrı Levend de, Türklerin, bu çerçevede tarih itibariyle iki büyük çağ geçirmiş olduğunu, bunlardan ilkinin Türklerin kabileler halinde yaşadığı İslam öncesi çağ, ikincisinin ise İslam’dan sonraki çağ olduğunu söyler. Levend, bu iki çağı şöyle izah eder:

“1- Türklerin kavim halinde yaşadıkları çağ ki, tarih sahnesinde göründükleri andan, İslam dinini kabul ettikleri zamana kadar sürer. Bu çağda Türkler yabancı etkilerden uzak kalmışlar, kendi hayatları içinde benliklerini korumuşlardır. Bu çağ boyunca kabul ettikleri çeşitli dinler, manevi varlıkları üzerinde bir iz bırakmamış, komşularıyla sıkı ve sürekli ilişkileri de gelenek ve göreneklerine bağlılığa engel olamamıştır. 2- Ümmet çağı ki, İslam dinini kabul ettikleri tarihlerden, XIX. yüzyılın sonuna kadar aşağı yukarı 900 yüzyıl sürer. Bu çağda Türkler, İslam dininin toplayıcı ve birleştirici etkisi altında yeni esasları benimsemişler, kendi yasa ve törelerini bırakarak bu esasların çizdiği çerçeve içinde bütün İslam âlemini kucaklayan bileşik hayata uymuşlar, yeni bir ruhla tarih sahnesine çıkmışlardır”.⁸

Bu değişimde söz konusu olan kültürel faktörler, şahıslar, dini ve siyasî gerekçelerin etkisi her zaman tartışılabilir. Fakat Türk tarihiyle beraber gelişen bin yıllık bu edebiyatı, tarih ve coğrafyanın gerçekleriyle beraber düşündüğümüzde daha sağlıklı ve gerçekçi değerlendirmelerde bulunma imkânını elde edebiliriz. N. Sami Banarlı, Türklerin İslam öncesinde, çoğunlukla göçebe kültüründen dolayı yerleşik bir hayat yaşamadıkları için, kültürlerinin ve edebiyatlarının belli sınırlarda kaldığını, o kadar gelişmemiş olduğunu; İslam’la birlikte Türklerin medeni hayatlarının baştanbaşa olumlu bir şekilde değiştiğini ifade eder. “Müslüman olmadan önceki asırlarda Türk milletleri

⁷ Ord. Prof. M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 6. Bölüm İslamî Edebiyata Umumi Bir Bakış, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1980, s. 100.

⁸ Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi I*, Ümmet Çağı Türk Edebiyatı, Ankara, 1962.

arasına yayılan hiç bir din ve yazı, Türk topluluk hayatında temelli değişiklik yapmamış; milli-medeni hayatın ana çizgilerini ve Türk vatanını değiştirmemiş; bilhassa Türk dili edebiyatına büyük hamle yaptıracak bir kudret göstermemiştir”.⁹ Banarlı, Türk milletinin bu değişimle, yeni bir heyecan elde ettiğini ve buna bağlı olarak aksiyon kazandığını, dünya çapında çok farklı bir konuma yerleşmiş olduğunu belirtir ve şöyle der:

“Hâlbuki İslam imanı, Türk milletlerinin medeni hayatında büyük inkılâp yapmış, sosyal hayatı değiştirmiş; çok sayıda Türkleri cami ve medrese çevrelerinde, şehirlerde toplamış; onlara medreseleri ve kütüphaneleriyle meşhur, kültür ve medeniyet merkezleri kurdurmuştur. Yeni din, Asya'nın bu hareketli milletine Türk kanıyla İslam imanının birleşmesinden doğan bir gazi kudreti vermiş; fatih millet olarak onu üç kıtaya hâkim kılmış; bir taraftan Türk dili edebiyatını geliştirmiş; büyük ve zengin bir edebiyat seviyesine yükseltmiş; diğer taraftan Türk milletine daha yeni vatanlarda, daha ebedi eserler, bilhassa mimari abideler yaratmak, beyle abidelerle süslü, büyük şehirler kurmak yollarını açmıştır”.¹⁰

İslami Türk edebiyatı, Türklerin Arap ve İran şair ve yazarlarından etkilenmek suretiyle meydana getirdikleri bir edebiyattır. Türk edebiyatının teşekkülünde ve gelişmesinde bu etkileşimin etkisi büyük olmuştur. İslam uygarlığı çerçevesinde vücut bulan bu edebiyat, yaklaşık bin yıllık bir süreyi içine almaktadır. Bu süreçte Türk dilinin ve edebiyatının tarihi gelişmesine de devam ettiği görülür.

“İslamiyetin kabulünden sonra, daha V. yüzyılda “Kâşgar” havâlisinde başlayan Türk edebî hareketleri, VI. yüzyılda yavaş yavaş “Seyhun” kıyılarına ve “Hârizm” e doğru genişleyerek ve gelişerek, Türk harsı için oralarda yeni merkezler vücutta getirmiş, Arapçanın ve Farsçanın yanında artık “Türkçe” nin “Doğu” ve “Batı” lehçeleri de medeniyet lisanı olarak kendisini göstermeğe başlamıştı”.¹¹

Aynı şekilde Türk dili ve edebiyatının, Farsçanın ve İran edebiyatının Türkler üzerindeki etkisini de önemli ölçüde kırdığı da bir gerçektir. Köprülü bu hususu şu şekilde ele almaktadır:

⁹ N. Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I*, İslam Medeniyeti Çağlarında Türk Edebiyatı, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1983, s. 81.

¹⁰ N. S. Banarlı, *age*. s. 81.

¹¹ Ord. Prof. M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Anadolu Türk Lisan ve Edebiyatı, Kültür Serisi 28, Ötüken Yayınları 1980, s. 207.

“İlim ve medeniyet lisanı olarak ‘Farsça’ ilkin mahallî İran lehçelerini ortadan kaldırdı, hattâ Arapçayı da daimâ artan bir surette başarı ile sıkıştırmaya başladı ise de, halk lisanı olmak üzere büyük ve kuvvetli rakibi ‘Türkçe’ ile başa çıkamadı; müdhiş bir temsil kuvvetine ve çok zengin halk edebiyatına mâlik olan Türkçe, bir taraftan Doğu Türkistan’daki İranlıları Türkleştirdiği gibi onun arkasında ‘Mâverâünnehr’ aynı işi başarı ile tatbik başlandı”.¹²

İslami Türk edebiyatı, Türklerin İslam’ı kabul ettikleri IX ve X. yüzyıldan sonra büyük devletler kurdukları, XI. yüzyıldan XIV. yüzyıl sonlarına kadar, Gazneliler, Selçuklular, Anadolu Selçukluları, Beylikler ve Osmanlıların son yıllarına kadar yani XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar varlığını devam ettirmiştir. Bu edebiyatın ilk örnekleri, H. V. veya VI. yüzyılda yazıldığı tahmin edilen, Kur’an tercümeleri ile Karahanlılar döneminde görülen bazı eserlerdir. Kutadgu Bilig, Atabetü’l-Hakâyık, Dîvânü Lügâtî’t-Türk ve Dîvân-i Hikmet gibi eserler bunların başında gelir. Arapça ve Farsça unsurları müstesna, bu eserlerin en önemli özellikleri; sade bir dil, yalın anlatım ve milli kültürel öğelerle yazılmış olmasıdır. “Daha İslamiyetten evvel halk arasında çok kuvvetle yaşayan ve yalnız eski an’aneleri değil her günkü hayâtı da terennüm ettiği için yabancı dinlerin ve onlara âid ‘Dini Edebiyat’ verimlerinin yanında -daha doğrusu üstünde- canlı kalan ‘Halk Edebiyatı’, müslüman Türkler arasında da kıymet ve ehemmiyetini kaybetmedi”.¹³

Türklerin, kitleler halinde Anadolu’ya göç edip yurt edinmeye başladığı dönemde Batı Türkçesi dediğimiz Oğuzcanın, Anadolu’ya yerleşen Türklerin kültür ve edebiyat dili olarak gelişmesini devam ettirdiği görülür. Bununla eş zamanlı olarak Anadolu sahası Türk Edebiyatının da gelişmeye başladığı ve XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu sahasında bu yolda eserler yazılmış olduğu bilinir. Köprülü *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinde Oğuz Lehçesi ile ilgili olarak şu ayrıntılara yer verir:

“Oğuzlarla karışan diğer çeşidli Türk kitlelerinin ve onlarla temasta bulunan muhtelif yabancı dillerin, Anadolu Türkçesinin gelişmesinde az çok tesirli olması tabiidir. Ancak, bu Türk kitlelerinin büyük bir kısmı “Batı Türk” lehçeleriyle yani esasen “Oğuzca”ya yakın bir dil konuştukları gibi, Oğuzlara nispetle öyle büyük bir çoğunluk da teşkil edemediklerinden, “Oğuz Lehçesi” Anadolu’da öyle büyük

¹² M. F. Köprülü, *age.* s. 152.

¹³ M. F. Köprülü, *age.* s. 156.

bir değişmeye uğramadı ve “Edebî Lisan” halinde kullanılmâğa başladıktan sonra da, Anadolu Türkleri târihinin umûmî gelişmesiyle âhenkli olarak, tabîî gelişmesini tâkib etti”.¹⁴

Kendilerinden çok daha önce İslam’la tanışan ve zengin bir edebiyata sahip olan Araplar ve İranlılardan daha sonra İslam medeniyet dairesine giren Türkler, edebî dil olarak özellikle Farsçayı kullanmak suretiyle uzun yıllar bu dilde edebî faaliyet göstermiş ve İran edebiyatının gelişmesine katkılar da sağlamışlardır. Ancak bunun paralelinde Türk edebiyatı Türkçe olarak gelişmesine devam etmiştir. İlber Ortaylı Türklerin bu halini şöyle izah etmektedir: “İranlılar eliyle Müslüman olduk diye İranlılaştık mı? İran’da birçok Türk var; çok iyi farsça biliyorlar, İran edebiyatına katkıları var ancak Türkçeyi de fevkalade konuşuyorlar. Anlayacağınız; şaşılacak derecede sağlam bir iki dillilik, iki kültürlülük söz konusu”.¹⁵ Bütün bunlarla beraber Türkler, hem Arap edebiyatından, hem de İran edebiyatından birçok bakımdan etkilenmişlerdir. Bu durum, İslami konu ve motiflerin hâkim olduğu bir edebiyatın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bunun neticesinde Türkler edebiyatta aynı estetik anlayışı benimsemek suretiyle ortak tür ve şekilleri kullanmışlardır. Bu etkileşim içerisinde Türkçeye birçok Arapça ve Farsça kelime girmiştir. Arapça ve Farsça kelimelerin edebiyat diline girmesi, başta vezin zarureti olmak üzere birçok ihtiyacı doğurmuştur. Türk aydınlarının bu hareketi tesadüfî değil, şuurlu bir harekettir. Ağâh Sırrı Levend, Türk aydınlarının söz konusu hareketinin, zararlı olmakla birlikte kaçınılmaz bir hareket olduğunu söylemektedir:

“Arap ve Fars edebiyatının etkisi, tarihsel koşullar içinde zorunlu idi, bundan kaçınılmazdı. Oysa bu etki, Türk dili ve edebiyatının kendi dehasını izleyerek gelişmesine engel olduğu için zararlı, hatta felaketli olmuş, Türk zekâsı ve dehasının akışını değiştirmiş, onu başka yollara götürmüştür. Acaba kendi yolunda kalsaydı Türk dehası kim bilir nasıl tecelli ederdi”.¹⁶

Tarihi süreç içerisinde meydana gelen bu etkileşimin, milli ve sade bir dil olarak Türk dilinin milli bir edebiyat inşa etmesine hâlel getirdiği bir gerçektir. Buna ilaveten Türk vezni olarak vasıflandırılan hece vezninin yerine, uzun yıllar aruz vezninin

¹⁴ M. F. Köprülü, *age.* s. 212.

¹⁵ İlber Ortaylı, *Orta Asya’nın Bozkırlarından Avrupa’nın Kapılarına; Türklerin Tarihi*, Timaş Yayınları 3786, İstanbul, 2018, s. 45-46.

¹⁶ A. S. Levend, *age.* s. 50.

kullanılmış olması da milli bir edebiyatın doğmasını olumsuz etkilemiştir. Bu durum Türk münevverleri tarafından zaman zaman ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Nitekim M. Fuad Köprülü 1915'te kaleme aldığı, "Hece Veznine Dair" adlı makalesinde, hece vezninin milli ve asıl; aruz vezninin ise yabancı ve arız olduğunu ifade ederek; aynı yıllarda aruzun en büyük temsilcilerden biri olan Tevfik Fikret'in bile hece vezninde şiirler yazmaya başladığını söylemektedir.

"Türkçenin en eski ve tabii vezni hece veznidir: İran vasıtası ile gelen İslamiyet tesirleri altında aruz vezni yüksek sınıfların edebiyatına girdikten hatta süzülüp basitleşerek bir kısım halk arasına, halk edebiyatına sirayet ettikten sonra bile hece vezni asırlarca yaşamış, halkın bedii ihtiyaçlarını tatmin etmiş, tekkelerde, kahvelerde hatta devlet büyüklerinin konaklarında bir kabul mevki bulmuştur. Yabancı tesirler altında kaldığımız uzun asırlar esnasında aruz vezninin yüksek sınıflar arasında hece veznine karşı çok üstünlük sağladığını, büyük sanatkârların elinde asırlarca işlendiğini inkâr edemeyiz; hicri beşinci asırdan başlayarak Tevfik Fikret'e gelinceye kadar birçok nesillerin elinde en yüksek bir ahenk alan bu vezne nazaran hece vezninin şimdiki hali, hatta Âşık Paşa zamanını hatırlatabilir. Fakat ne kadar iptidaî bir halde kalmış olursa olsun hece vezni bizim ruhumuzdan kopmuş, samimi, millî bir mahsuldür; Marmara kıyılarından Tibet hudutlarına kadar milyonlarca Türk neşe ve kederini bu vezin ile terennüm ediyor. Artık buna karşı Acem şairlerinin eski ahenklerini yaşatmak istersek Türk'ün ruhuna tamamen yabancı kalmaktan ilelebet kurtulamayız".¹⁷

Türklerin Müslüman olmadan önce, içinde bulundukları edebiyatları daha çok hafızalarda kayıtlı olan sözlü bir edebiyattı. Bu edebiyat, dâhil olunan medeniyet atmosferinin etkisiyle, yeni bir ruh, heyecan ve belli ölçüde mahiyet değiştirerek yoluna devam etmiştir. Nitekim İslam öncesinde bazı Türk boyları arasında ortaya çıkıp yaşayan birtakım destanlar, sonradan İslami bir karaktere bürünerek hayatîyetini devam ettirmiştir. Türk edebiyatının başlangıcı olarak kabul edilen destanlar, Türklerin yaşadığı coğrafyaların şartlarından doğmuş ve devamlılığı bakımından göçebe kültürüne uygun bir edebiyat doğurmuştur. Daha sonraları yazıya geçirilen destanlar, sözlü anlatılarla

¹⁷ Ord. Prof. M. Fuad Köprülü, *Hece Veznine Dair, Köprülü'den Seçmeler*, İstanbul, 1972, s. 15.

yayılan bir karakter gösterir. H. Nihal Atsız, Destanların Türk kültür ve edebiyatın gelişmesindeki rolünü, önemini ve devamlılığını şöyle açıklar:

“Türk edebiyatı destanlarla başlar. Destan, bir milletin eski zamanlarda başından geçen büyük hadiselerin halk dilinde edebi bir şekil almasıdır. Bir milletin henüz yazısı yokken yaptığı büyük savaşlar, ün alan kahramanlar bütün milletçe tanınırdı. Sonra bunlar babadan oğula geçe geçe bir takım eklentiler daha alarak büyür. İçine şiir ve hayal unsurları da karışır. Birkaç nesil sonra artık destan bütün milletin malı olmuştur. Böylece teşekkül eden ve her asır geçtikçe az çok değişikliklere uğrayan destan günün birinde, yazının icat veya kabulünden sonra yazılır ve değişmez bir hal alırdı. Fakat uğradığı bütün değişmelere rağmen teşekkül ettiği zamanın umumi seciyesini taşır”.¹⁸

Türk şairleri İslam edebiyatı sürecinde, Arap şairlerinden ziyade daha çok İranlı şairlerden etkilenmişlerdir. XII. yüzyıl İran edebiyatının en büyük kaside şairi olarak kabul edilen Enverî, özellikle kasideleriyle, söz konusu ilişki içerisinde birçok Türk şairini etkilemiştir.

“Divan şairleri, hamsede Nizamî başta olduğu halde Dehlevî ve Câmi’ye; tasavvuf vadisinde Attar ile Sa’dî’ye; kaside ve gazel tarzında- karakterlerinin özelliğine göre- başlıca Unsurî, Enverî, Ferruhî, Kemal-i İsfahanî, Hacû-yı Kirmanî, Selmanî Sâvecî, Hafız-ı Şirazî, daha sonra Feyzî-i Hindî, Örfî, Kelâm Sâib gibi ustalara; rubaîde Ömer Hayyam’a borçludur”.¹⁹

Büyük Selçuklu dönemi, Türk kültür ve medeniyetinin gelişmesinde en önemli güç kaynaklarından biri olmasının yanı sıra birçok şairin yetişmesine de zemin hazırlamış bir dönemdir. Bu dönemdeki entelektüel faaliyet, Türk edebiyatının sonraki yıllarında da etkisini devam ettirmiş; edebiyat bilimine, sanat kriterleri bakımından kaynak teşkil etmiştir. “O devirde hemen hemen bütün kültürlü Müslümanlar şairdi. Ve yine hemen her Müslüman hükümdar onları teşvik ediyordu. Doğu İslam âleminde, imparatorluğun küçük krallıklara bölünmesi şiiri teşvik etmiş, Horasanlı Enverî Selçuklu hükümdarı Sencer’in sarayında yaşamıştır. Muasır Kaganî de (1106-1185) onun gibi himaye

¹⁸ Hüseyin Nihal Atsız, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 11.

¹⁹ A. S. Levend, *age*. s. 44-45.

altındaydı”.²⁰ İyi bir eğitim alan Enverî’nin kelime hazinesinin çok zengin ve edebî sanatları kullanmakta mahir olduğu söylenir. Bu itibarla hakkında yazılmış eserlerde yaşadığı döneme damgasını vurmuş olduğu bilgisi yer alır; zamanın birçok ilmine vâkıf, geniş bir hayal gücüne sahip sağlam bir şiir tekniğine hâkim bir şair olduğu ifade edilir. Enverî, Selçuklular döneminde yaşamış ve Sultan Sencer’e kasideler sunarak, ölümüne kadar onunla beraber yaşamış ve ismi Sultan Sencer’le özdeşleşmiş bir şairdir. Abdurrahmânî Câmî’nin *Baharistân*’ında İran şiirinin dört, başka bir rubaisinde ise şiirin üç peygamberinden biri olarak gösterilen Enverî, özellikle kaside türünde temayüz etmiş ve başarı göstermiş bir şairdir.²¹

Enverî’nin, Türk şairlerinden, Nefî üzerinde büyük tesiri bulunduğu ifade edilir. Ancak Nefî, kendisinin Enverî’den de üstün bir kaside şairi olduğunu söyler. XVII. yüzyıl Divan edebiyatının en önemli kaside şairlerinden olan Nefî, kasidelerinin yanı sıra yazdığı hicivleriyle de meşhurdur. Erzurum’un soğuk iklim şartlarında yetişmiş, sert mizaçlı birisi olan Nefî, Osmanlı Devleti’nin gerilemeye yüz tuttuğu bir devrinde inkıta ve istikrarsızlıklarla boğuşan başkent İstanbul’da kendini bulmuş ve orada yaşamış bir şairdir. Osmanlı tarih araştırmacıları tarafından, yaygın bir anlayışla “çözülme asrı” olarak tanımlanan “XVII. yüzyılın en belirgin özelliği; siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan yaşanan istikrarsızlıklardır”.²² Nefî söz konusu sert ve tavizsiz mizacı sebebiyle İstanbul’da yaşadığı süre içerisinde en yakınında bulunan devlet adamlarını bile acımasızca hicvetmekten geri durmamıştır. Nihat Sami Banarlı, Nefî’nin kontrol edilmez hiciv mizacının saikiyle, devletin en başında bulunan şahısları bile hicvetmekten çekinmediğini şöyle ifade eder:

“Fakat başta iltifat gördüğü ve sohbetlerinde bulunduğu hükümdarlar olmak üzere, sevdiği ve büyük bildiği kimselere kaside söylemekte üstad olan Nefî’nin belki de yayla ikliminden aldığı affetmez bir karakteri ve amansız bir hicivciliği vardı. Devrin en nüfuzlu devlet adamları içinde birçokları, bu müthiş şairin hicivlerinden kurtulamamışlardı”.²³

²⁰ Will Durant, *İslam Medeniyeti*, (çev. Orhan Bahaeddin), Tercüman 1001 Temel Eser, C. 29 Kervan Kitapçılık A.Ş., Ofset Tesisleri, İstanbul, s.236-237.

²¹ Devletşah, *Tezkire*, I, 83-86; a.e. (trc. Necati Lugal), Ankara, 1963, I, 142-148. Câmî, *Bahâristân*, Viyana 1846, s. 100.

²² M. A. Yekta Saraç, Muhsin Macit (ed.), *XVII. Yüzyıl Türk Edebiyatı*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını N: 2373, Açık Öğretim Fakültesi Yayını N0: 1370, Eskişehir, 2011, s. 1.

²³ N. S. Banarlı, *age*. s. 654.

Nef'î'nin bu derece haşin ve kırıcı olmasının, kendine göre sebepleri vardır. Ona göre cemiyette ciddi bir bozulma söz konusudur. Çok yüzlü çevrede herkes birbirinin arkasından dolap çevirmekte ve birbirine zarar vermektedir. Din ve hukuk kurumları sarsılmış, ikiyüzlülük, fesat ve yalan, şeyhülislamlik makamına kadar ulaşmıştır.

“Osmanlı Devleti’nde 16. yüzyıl sonlarında başlayan duraklama 17. yüzyılda daha da artmış, devletin sınırları daha da genişlemiş, dış görünüşü eski özelliğini ve görkemini korumakla birlikte içyapısında çok önemli bozukluklar ortaya çıkmıştır. 16. yüzyılın ikinci yarısında meydana gelen toplumsal kriz derinleşmiş ve 17. yüzyılda sosyal çatışmalara yol açacak duruma gelmiştir”.²⁴

“Osmanlı İmparatorluğu’nda XVII. yüzyılda Sultan I. Ahmed (1012-1026/1603-1617), I. Mustafa (1026/1617-1618 ve 1031-1032/1622-1623), II. Osman (1027-1031/1618-1622), IV. Murad (1032-1049/1623-1640), İbrahim (1049-1059/1640-1648) ve IV. Mehmed (1058-1099/1648-1687) padişahlık etmişlerdir. Çoğu zayıf ve tecrübesiz olan bu padişahlar devrinde devlet, her gün biraz daha sarsılmış, idare zayıflamış, halk arasında sızlanmalar ve şikâyetler çoğalmış, devlet idaresinden memnun olmayanların sayısı artmıştır”.²⁵

Osmanlı’nın başkenti olan İstanbul, bu haliyle Nef’î’de sert ve acımasız tepkiler doğurmuş ve Nef’î büyük yeteneğinin çoğunu bu yolsuzluk ve istismarları hicvetmeğe harcamıştır. Kendini, yaşadığı çağdaki yanlışlıklara karşı mücadele etmekle görevli bir kahraman olarak nitelendirip muarızlarını acımasızca hicvetmiştir. N. Sami Banarlı, Nef’î’nin sert ve haşin mizacıyla, tüm bu olumsuzluklara tahammül etmesinin imkânsız olduğunu vurgular.

“Çok zeki bir insan ve hadiselerin içyüzüne nüfuz eden bir memleket çocuğu, bir yayla insanı olarak Nef’î’nin ne ahlakı, ne karakteri, ne de vicdanı bütün bu olan bitenler karşısında kayıtsız kalamazdı. Nef’î, büyük adam zannedilen nice insanın, ister vezir, ister hükümdar olsun, inanılmaz küçüklükleri karşısında artık kendini tutamaz olmuştu”.²⁶

²⁴ A. Sadulov, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (14.-20. Yüzyıl)*, C. 97, Sofya, 2000.

²⁵ Halûk İpekten, *Nef’î, Sanatı Hayatı Eserleri*, Akçağ Yayınları: 183, Divan Şairleri/Biyografi-inceleme/ 5, 6. Baskı, Ankara, 2010, s. 10.

²⁶ N. S. Banarlı, *age.* s. 22.

Nef'î, cesur, ihtişamlı ve destansı üslubuyla övmek istediklerini göklere çıkarmış, yermek istediklerini ise olabildiğine aşağılamış, yerlere geçirmiştir. Dönemin kudretli şairinin, devrin celalli padişahı Dördüncü Murat'ı bile hicvetmekten geri durmadığı rivayet edilir.

“Son yıllarda ortaya atılan bir iddiaya göre ise, Nef'î'nin ölümüne Sultan Murad için yazdığı bir hiciv sebep olmuştur. Bir şiir mecmuasında Nef'î'nin bir hicvini bulan Fuad Köprülü'nün dediğine göre Nef'î, devrinde bütün devlet büyüklerini hicvettiği halde padişah, şairi daima korumuş, düşmanlarına karşı arka olmuş, en çok görevinden uzaklaştırıp kısa bir süre için Edirne'ye sürmüştür. Nef'î'nin öldürülmesi için daha büyük bir suç işlemesi, yani padişahı hicvetmesi gerekmiştir. Zamanın kaynaklarında bu hiciv kıtasından hiç söz edilmeyip, başka söylentilerin ortaya atılması da bu fikrin doğru olabileceğini gösterir”.²⁷

Bir türlü terk edemediği hiciv saplantısı sonunda Nef'î'nin hayatına mal olmuş; nihayet saray odunluğunda boğdurularak cesedi denize atılmıştır. Zamanın kabına sığmayan hiciv ustası şair, böylece susturulmuştur.

Devrin kuvvetli şairi Nef'î'nin şiirinde göze çarpan ilk özellik, muhteşem bir ahenk ve güçlü bir anlatımdır. Arapça ve Farsçaya vukufiyetinin yanı sıra kusursuz tekniği ve akıcı şiiriyle, okuyucuyu derinden etkilemektedir. Dilinin ağır olmasının yanında üslubu, Divan şiirinin en ağdalı üsluplarından birisidir. “Kullandığı dil bakımından devrinin diğer şairleriyle aynı özelliği gösteren Nef'î, sebk-i Hindî şairlerinden sayılmamakla birlikte bu akımın dil ve üslup anlayışına sahiptir. Dili sağlamdır. Yabancı kelimelere fazlaca yer veren şairin kasidelerinde görülen debdebeli, yabancı terkiplerle dolu dili gazellerinde daha sadedir”.²⁸ Nef'î'nin babası başta olmak üzere devlet merciinden ve halktan, ileri gelen birçok kişiyi hicvettiği Siham-ı Kaza'sı, divanıyla mukayese edildiğinde onda kullandığı dilin daha sade olduğu görülür.

“Nef'î bu eserinde oldukça sade bir dil kullanmıştır. Yergilere konu edilen kişiler arasında babası Mehmed Bey, devlet erkânından Gürcü Mehmed Paşa, Kemankuş Ali Paşa, Ekmekçizâde Ahmed Paşa, Bâkî Paşa, Receb Paşa ve Halil Paşa; sanat çevresinden Nev'îzâde Atâî, Kafzâde Fâizî, Uruszâde, Fırsatî, Mantıkî, Ganîzâde

²⁷ H. İpekten, *age.* s. 63.

²⁸ M. Akkuş, “Nef'î”, *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, C. 32, İstanbul, 2006, s. 523, 525.

Mehmed Nâdirî, Veysî, Derviş Ali, Mehmed Bâlî, Tıflî, Riyâzî ve Azmîzâde Mustafa Hâletî yer alır”.²⁹

Doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışmada aralarındaki benzerlik ve etkileşim gözetilerek XVII. yüzyıl Divan şairlerinden Nefî’nin Türkçe divanındaki kasidelerle XII. yüzyıl İran şairlerinden Enverî’nin Farsça divanındaki kasideler; şairlerin sıklıkla kullandıkları önemli mazmunlar incelenerek karşılaştırılmıştır. Divan edebiyatında kullanılan mazmunlarla ilgili olarak, Ahmet Talat Onay’ın, “Mazmunlar ve İzahı” adlı eserinde yer alan belli başlı mazmunlar, alfabetik sıraya göre incelenen kasidelerden yararlanılarak tespit edilmiş, Nefî ve Enverî’nin bunlara yükledikleri anlamlar, ifade şekilleri ve bunlarla vermek istedikleri mesajlar ortaya konulmaya çalışılmıştır.³⁰ Kasidelerdeki mazmunlar içerik yönünden incelenerek mukayese edilmiş, iki şairin ifadelerindeki benzerlikler ve farklılıklar bu vesileyle tespit edilmeye çalışılmıştır. Kasidelerdeki beyitlerin mazmunlar esas alınarak incelenmesinin sebebi mazmunların edebi eserlerde oynadığı rol, taşıdığı önemdir. Şairler, duygu ve düşüncelerini kelimelerle ifade ederler. Edebiyattaki mazmunlar ise bazı duygu, düşünce ve manaları ifade etmek ve anlamlandırmak için şairler tarafından kullanılan klişeleşmiş, şumullü kavramlardır. M. Mengi’ye göre bu kavramlar şairlerin yeteneklerini göstermeye çalıştıkları sanatlardan oluşmaktadır. “Mazmuna lafız ve mana sanatları arasında bir yer vermek gerekirse onu birçok sanatın birleşimi olarak değerlendirmek gerekir”.³¹ İskender Pala ise mazmunların, kendilerinin sanat olduğunu, hatta edebi sanatların gayesinin mazmunlar olduğunu ifade etmektedir. “Mazmun başlı başına bir sanat olup bütün öteki edebi sanatların da en belirgin gayesidir”.³²

Nitekim şairler, mazmunları, benzetmeli, cinaslı ve nükteli sözler için kullanırlar. Mazmunlar, şairlerin dile getirdikleri duygu ve düşüncelerin mahiyetini en güzel şekilde yansıttıklarından; çalışmamızda, Nefî ile Enverî arasındaki etkileşim ve benzerlikleri ortaya koymak üzere beyitler, mazmunlar esas alınarak incelemeye tabi tutuldu ve karşılaştırıldı. Söz konusu kasidelerdeki benzer ve farklı unsurlar tespit edilerek Nefî ve Enverî gibi iki önemli şair üzerinden, İran edebiyatı ile Divan edebiyatı arasındaki ilişkilerin ve etkileşimin mahiyeti, ilmî ve edebî bir yaklaşımla ortaya konulmaya

²⁹ M. Akkuş, *age.* s.523-525.

³⁰ Ahmet Talat Onay, (haz. Cemal Kurnaz), *Mazmunlar ve İzahı*, Akçağ Yayınları/339, Kaynak Eserler/90, 1. Baskı, Ankara, 2000.

³¹ Mine Mengi, *Mazmun Üzerine Düşünceler*, Dergâh, Adana, 1992, s. 34.

³² İskender Pala, “Mazmunun Mazmunu”, *Dergâh Dergisi*, İstanbul, 1993, s. 35.

çalışıldı. Çok yönlü yapılan bu çalışma ile şairleri ve eserlerini tanımanın yanında, yetiştikleri sosyal, siyasi ortam; temsil ettikleri gelenek ve kültür muhitine değişik açılardan bakma fırsatı bulunabileceği kavrandı. Ayrıca çalışma ile Nef'î'nin şiir sanatını geliştirmede Enverî'den hangi bakımlardan etkilenmiş olduğu gösterilmek istendi. Bunun yanında ortak özellik olarak hiciv yönleri de bulunan bu iki şairin hicvettikleri kişileri ve olayları nasıl ele aldıkları ve değerlendirdikleri, ele aldıkları şahısları eleştirirken hangi tür sanatlara başvurduklarının bilinmesi ve bunların karşılaştırılması amaçlandı.

Çalışmamızda Nef'î divanındaki kasidelerle, Enverî divanındaki kasideler esas alınmıştır. *Nef'î Divanı*, biri Bulak (1836)'ta, diğeri İstanbul (1852)'da olmak üzere iki defa basılmıştır.³³ Divan üzerine Metin Akkuş (1991, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) ve Bahir Selçuk (2004, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü)nde doktora tezi hazırlamış, F. Tulga Ocak bir doçentlik çalışması yapmıştır. Metin Akkuş divan metnini daha sonra yayımlamıştır (Ankara 1993).³⁴

Enverî'nin Farsça divanı ile ilgili olarak; öncelikle Sâ'id Nefîsî'nin mukaddimesi ve Pervîz Bâbâyî tarafından hazırlanan; "Mü'essesât-i İntişârât-i Nigâh: Bakış Yayıncılık Kurumunun yayımladığı, Enverî Divanı'nın matbu nüshası esas alınmıştır.³⁵ Ayrıca söz konusu divanla ilgili yapılmış Farsça şerh olan; Seyyîd Câfer Şehîdî'nin hazırladığı "Şerh-i Lügât ve Müşkilât-ı Dîvân-ı Enverî" adlı eserle;³⁶ Dr. Rahîm Afîfî tarafından hazırlanan "Ferheng-nâme-i Şi'r" adlı eserlerden de istifade edilmiştir. Bunlardan başka yararlanılan kaynaklar, kaynakça bölümünde gösterilmiştir.

1.1. Karşılaştırmalı Edebiyat

Eski dilde mukayeseli edebiyat, yeni dilde karşılaştırmalı edebiyat olarak isimlendirilen edebî alan söz konusu olunca zihnimizde, müşahhas bir kavram tezahür etmektedir. O da birbirleriyle ilişkileri olan milletlerin, kendi edebiyatlarıyla başka

³³ Nef'î, *Nef'î Divanı*, Ceride-i Havadis Matbaası, İstanbul, 1269.

³⁴ M. Akkuş, *Nef'î Sanatı ve Türkçe Dîvânı*, (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1991.

M. Akkuş, *Nef'î Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993.

F. Tulga Ocak, *Nef'î'nin Türkçe Divanı'nın Tahlili*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1980.

B. Selçuk, *Ahenk Unsurları Bakımından Nef'î Divanı'nın Tahlili*, (Basılmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2004.

³⁵ (Nşr. Said-i Nefîsî), *Enverî Divanı*, Tahran 1337 hş./1958, Nâşirin Ön Sözü, s. 3.55.

³⁶ Seyyîd Ca'fer Şehîdî, *Şerh-i Lügât ve Müşkilât-ı Dîvân-ı Enverî*, Tahran, 1387.

milletlerin edebiyatlarını karşılaştırmalarıdır. Çünkü bu edebiyat, farklı dillerde kaleme alınmış edebi eserleri karşılaştırarak benzerlik ve farklılıklarını tespit etmek düşüncesine dayanır.

Karşılaştırmalı edebiyatın, farklı kültür ve disiplinler arası bir çalışma olarak milletlerin, değişik dönemlerde içlerinden doğan edebiyatlarını inceleyen, analiz eden ve onları karşılaştırarak sonuçlar ortaya koyan bir alan olduğu kabul edilen bir inceleme yöntemidir. Küreselleşen dünyada insanlar, farklı kültürleri temsil eden gruplarla beraber yaşamaktadırlar. Bu durum, insanların birbirlerini farklı açılardan tanımaları ve ilişki kurmalarını zorunlu hale getirir. Değişik kitlelerin bir arada yaşamaları, iletişimin de gelişmesiyle birbirini daha fazla ve çok yönlü tanımalarına sebep olmaktadır. Bu durumda karşılaştırmalı edebiyatın önemi ve gerekliliği daha da artmaktadır. Her milletin kendi kültür değerleri ve edebiyatı doğal olarak kıymetli ve gereklidir. Fakat bir kültürün eseri ve temsilcisi durumundaki millet olarak başka milletleri tanıdıkça ve onlarla içli dışlı oldukça kendi değerlerimizi daha iyi tanır ve farklı açılardan ele alıp değerlendirme fırsatı buluruz. Bu da bize, başta edebiyatımız olmak üzere diğer kültür öğelerimizi, başkalarının bakış açılarını da göz önünde bulundurarak çok daha farklı görme ve orijinal unsurları keşfetme fırsatı verir. Bizlere bu fırsatı veren, karşılaştırmalı edebiyattır. Nitekim on dokuzuncu yüzyıldan sonra Türk edebiyatının köklü değişime uğraması, Türk entelektüellerinin Avrupa kültürünü ve edebiyatlarını tanımaları neticesinde gerçekleşmiştir. Perin'e göre, özellikle Fransız edebiyatından yapılan çeviriler Türk edebiyatının batı etkisinde gelişen bir edebiyat olduğunun belirgin örneğidir.³⁷ Türk edebiyatı 1839'a kadar Arapça ve Farsçadan yapılan çevirilerle beslenmiş; Tanzimat Fermanı (1839) ile Batılılaşma resmî bir devlet programı haline gelince Batı dillerinden yapılan çeviriler Osmanlı aydınlarına yeni bakış açıları kazandırmıştır.³⁸ Tanzimat döneminde özellikle Fransızcadan olmak üzere bilimsel ve teknik alanlarda yapılan tercümeler toplum hayatında ve kültürel hayatta önemli değişimlere neden olmuştur. Tesir incelemeleri karşılaştırmalı edebiyat alanının en zor ve karmaşık incelemeleridir.

³⁷ Cevdet Perin, *Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri*, İstanbul, 1946; Birol Emil, "Tanpınar'ın Eselerinde

Adları Geçen Garblı Sanat ve Fikir Adamları", *İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 1963, C. XII, s. 97-120; Zeynep Kerman, "Ömer Seyfeddin ve Batı Edebiyatı", *Doğumunun 100.Yılında*

Ömer Seyfeddin, İstanbul: M.Ü. Yayınları, 1984, s. 99112; Emel Kefeli, "Abdülhak Hamid'in Batılı Kaynakları: Victor Hugo", *Vefatının 60.Yılında Abdülhak Hamid Tarhan Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul, 1998, s. 53-63.

³⁸ Emel Kefeli, "Karşılaştırmalı Edebiyat: Tanım, Yöntem ve İncelemeler", *Türkiyat Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 4, Sayı 8, 2006, s. 341.

Bu araştırmalar farklı kültürlerin yazarlarının metinleri arasında görülebilecek benzerliklerin/paralelliklerin nedenlerinin tespitini ve kültürler arası etkileşimin gücünü görmeyi amaçlar. Bu tür araştırmaların sonuçları edebiyatımızda ‘tesir’in güçlü yazarlarda hayal güçlerini yönlendiren, harekete geçiren bir kaynak, bir ‘yöntem’ olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Örneğin Abdülhak Hamid “Bana Duhter-i Hind’yu yazdıran ve Hindistan seyahatini ihtiyar ettiren bir yapma bebektir”³⁹ derken bazen önemsiz görünen bir ayrıntının, basit motiflerin şairlerin hayal dünyasındaki etkilerine dikkat çekmektedir.⁴⁰

Genel edebiyat çalışmaları içerisinde farklı bir disiplin olarak yer alan karşılaştırmalı edebiyat, ulusal filolojilerin gelişmesinde ve milli edebiyatların dünya edebiyatı içindeki konumunun belirlenmesinde önemli katkıları bulunan bir bilimdir. Nitekim A. M. Rousseau ve Cl. Pichois bu alanın ortaya çıkışını bir bilim olarak açıklamışlardır.⁴¹ “1895’te hala önemini koruyan iki tez yayımlanır: Louis Paul Bertz’in *Heine in Frankreich* adlı eseri ile Joseph Texte’in *J. J. Rousseau ve Edebî Kozmopolitliėin Kaynakları (J. J. Rousseau Et Les Origines Du Cosmopolitisme Littéraire)*. Ertesi yıl, her ikisi de Zürih ve Lyon’a (ilk Fransızca kürsüsü) karşılaştırmalı edebiyat profesörü olarak atandılar.⁴²

“Demek oluyor ki, yabancı dillerde yerleşik adıyla komparastik, yani karşılaştırmalı edebiyat bilimi, bir bilim dalıdır ve konusu, malzemesi edebiyat ürünleridir. Karşılaştırma, adı üstünde, en az iki ürünü gerektirir. Karşılaştırma, ulusal edebiyatın kendi eserleri üzerine olabildiği gibi farklı ulusların edebiyatları arasında da yapılabilir. Keza, eş zamanlı ürünlerle, farklı zamanlı ürünler de karşılaştırılabilir”⁴³

Karşılaştırmalı edebiyatın sadece filoloji ile ilgili çalışmalara mı münhasır olduğu, genel edebiyat tarihinin bir alanı mı olduğu, yoksa milletlerin geçmişten günümüze duygu ve düşünceleriyle meydana getirdikleri edebi ve kültürel ürünlerin tümünü ele alan, mukayese eden ve değerlendiren bir disiplin mi olduğu hala tartışılan bir konudur. Yavuz

³⁹ Abdülhak Hamid Tarhan, “Eserlerimi Nasıl Yazdım?”, *Resimli Ay Mecmuası*, 1924, s. 5.

⁴⁰ Bkz. Orhan Okay, *Abdülhak Hamid’in Romantizmi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1971.

⁴¹ A. M. Rousseau, Cl. Pichois, *Karşılaştırmalı Edebiyat*, (ev. Mehmet Yazgan), İstanbul, 1994 s. 26.

⁴² A. M. Rousseau, Cl. Pichois, *age*, s. 28.

⁴³ Grsel Aytaç, *Karşılaştırmalı Edebiyat*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1997, s. 15.

Bayram “Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi ve Bir Uygulama” başlıklı makalesinde bu konuyu şu şekilde ele almaktadır:

“Tarihî gelişimi açısından karşılaştırmalı edebiyatın oldukça karmaşık bir süreçte sahip olduğu görülür. Bu karmaşanın temelinde, ilk örneklerin tam anlamıyla ve bilinçli biçimde ‘karşılaştırmalı edebiyat’ disiplini kuralları çerçevesinde hazırlanmamış olmaları yatmaktadır. Gürsel Aytaç ve Fransız akademisyenler tarafından oldukça ayrıntılı biçimde ele alınan karşılaştırmalı edebiyatın tarihî gelişimini, sözü edilen kaynaklardaki bilgilere dayanarak, öncülerin ve katkıda bulunanların isimlerini çok kısa biçimde şöyle özetlemek mümkündür: Sorbiene, J. Dryden, Elias Schlegel, Montesquieu ve Madame de Stael; karşılaştırmalı edebiyatın habercileri ve hazırlayıcıları sayılırlar. Daha sonra Goethe, Rückert, Franz Bopp, Julim, C. Gustav Carus, François Villeman, Thomas Mann ve Henrich Mann; karşılaştırmalı edebiyatın gelişim sürecine önemli katkıda bulunmuşlardır. Üniversitelerinde karşılaştırmalı edebiyata ilk yer veren ülke olan Fransa’daki öncüler arasında Abel François Villeman, Jean Jacques Ampere, Philarete Chasles, Frederic Ozanam, Louis Benloew, A.Delatouche ve Baldensperger sayılabilir. Moriz Carriere, Friedrich Hirt, Ernst Robert Curtius, Max Koch Almanya’da; Hugo Meltz ile Lownitz Macaristan’da; Francesco de Sanctis, Artura Graf ve Artura Farinelli ise İtalya’da karşılaştırmalı edebiyatın öncüleri arasındadır. İsviçre’de Marc Monnier, Louis ve Paul Betz; Hollanda’da Georg Brandes ve İngiltere’de de Mathew Arnold bu anlamda önemli isimlerdir”.⁴⁴

Kubilay Aktulum’un *Metinlerarası İlişkiler* adlı eserinde belirttiği gibi, Claude Pichois ve André Rousseau (1967) karşılaştırmalı edebiyatı; “benzerlik, yakınlık, etki araştırması yoluyla, yazını, anlatının ya da bilginin başka alanlarına ya da yeter ki birden çok dile ya da birden çok ekine ait ve aynı geleneğe bağlı olsunlar, onları daha iyi betimlemek, anlamak ve tatmak için zamanda ve uzamda uzak ya da uzak olmayan olguları ve yazınsal metinleri bir araya getiren yöntemli bir sanattır” şeklinde tanımlar.⁴⁵ Mazisi XVI. yüzyıla kadar götürülen karşılaştırmalı edebiyatın, XIX. yüzyılın sonlarında Avrupa’da ortaya çıktığı ve şekillenerek buradan, başta A.B.D olmak üzere başka kıta ve

⁴⁴ Yavuz Bayram, “Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi ve Bir Uygulama”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 16, Güz 2004, s.2-3.

⁴⁵ Kubilay Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler*, Öteki Yayınevi, Ankara, 1999, s. 257.

ülkelere yayıldığı görülür. “Karşılaştırmalı edebiyat” terimi 1827’den itibaren Villemain tarafından kullanılmıştır. İlk karşılaştırmalı edebiyat dergisi 1877 yılında Alman kökenli Hugo Meltzl tarafından çıkartılmıştır. Bu gün hem dünyada hem de ülkemizdeki muhtelif üniversitelerde akademik çalışmaların bir parçası olan karşılaştırmalı edebiyatla ilgili olarak Paul Van Tieghem’nin 1931 yılında yazdığı, *Karşılaştırmalı Edebiyat (La Littérature Comparée)* adlı eser, bu alanda yazılmış en önemli kaynaklardan biridir.⁴⁶ Ancak René Wellek’in 1950 yıllarında kaleme aldığı “Karşılaştırmalı Edebiyatın Krizi (The Crisis of Comparative Literature)” başlıklı yazısı, bu edebiyatla ilgili birçok tartışmaya ön ayak olmuştur. Bir edebi eserin bütünlüğüne önem veren Wellek; “Sanat eserleri sadece kaynak ve tesir değildir” der.⁴⁷ Enginün’e göre, öyle eserler vardır ki ilk maddesi başka bir eserden alındığı halde, çok değişik bir yapıda, başka unsurlarla birleştirilmiştir. Tesir ve kaynakları ayırmaya kalkarsak eserin bütünlüğünü bozmuş oluruz. Zira bir eser, bütün unsurlarının ahenkli birleşiminden oluşmuştur.⁴⁸

Bu edebiyatla ilgilenenler, söz konusu alanla ilgili çalışan ilk mukayesecilerin Avrupa’nın dışındaki edebiyatları yok saymaları zamanla aşılmış, 1960’lı yıllardan önce bu alanın uzmanları, sadece İngilizce, Fransızca ve Almanca ve bu dillerin edebiyatlarıyla ve kültürleriyle ilgilenirken bu gün Çince ve Farsça dâhil, daha değişik dillerle ve edebiyatlarla meşgul olmaktadır.

Karşılaştırmalı edebiyat tarihi gelişim açısından oldukça karmaşık bir süreç arz etmektedir. Bunun sebebi ortaya çıkan ilk örneklerin, karşılaştırmalı edebiyat disiplinine göre hazırlanmamış olmalarıdır. Kefeli bu konudaki görüşlerini makalesinde şöyle açıklar: “İlk çağlardan günümüze dek seyyah, sanatçı ve filozoflar bir düşünme ve gözlem yöntemi olarak incelemelerinde nesnellik sağlayan bir yöntem olan karşılaştırmadan yararlanırlar. Karşılaştırmalı bir gözlemden ileri gitmeyen bu incelemeler devirlerinde henüz “karşılaştırmalı edebiyat” kavramı altında anılmamaktadır”.⁴⁹ İlk ortaya çıktığında bazı araştırmacıların Fransız ekolü olarak isimlendirdiği ilk görüş, sonraki yıllarda Amerikan ekolünün ağırlık kazandığı ve daha çok ilgi gördüğü bir görüşe dönüşmüştür. Cl. Pichois ve A. M. Rousseau’nun 1968 yılında birlikte kaleme aldıkları; *La Littérature*

⁴⁶ Yusuf Şerif Kılıçel, 1943’te Tieghem’in bu eserini, karşılaştırmalı edebiyat teorisiyle ilgili Türkçedeki ilk kitap olarak dilimize aktarmış ve yayımlamıştır.

⁴⁷ René Wellek, “Karşılaştırmalı Edebiyatın Krizi (The Crisis of Comparative Literature)”, (çev.) Sıddık Yüksel, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VII, sayı:1, 2007.

⁴⁸ İnci Enginün, *Mukayeseli Edebiyat*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1992, s.16.

⁴⁹ Emel Kefeli, “Karşılaştırmalı Edebiyat: Tanım, Yöntem ve İncelemeler”, *Türkiyat Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 4, Sayı 8, 2006, s. 334.

Compare (Karşılaştırmalı Edebiyat) adlı eserin başında, söz konusu yazarlar tarafından şöyle bir tarif yapılmıştır:

“Karşılaştırmalı edebiyat; akrabalık ve etkileşim bağlarının araştırılması suretiyle edebiyatı, diğer ifade ve bilgi alanlarına ya da zaman ve mekân içerisinde birbirine uzak veya yakın durumdaki olaylarla edebî metinleri, birbirine yaklaştırmayı amaçlayan, yöntemsel bir sanattır. Yeter ki bu edebî metinler, birçok dile ya da kültüre ait olsunlar. Onları daha iyi tanımlayıp anlamak ve onlardan zevk alabilmek için aynı geleneğe ait bulunsunlar. Karşılaştırmalı edebiyatı, insan ruhunun hususi fonksiyonu olarak daha iyi anlayabilmek için, tarih, eleştiri ve felsefe aracılığı ile yapılan analitik tasvir, yöntemsel ve ayrımsal bir karşılaştırma, dilbilimler arası ve kültürler arası edebî hadiselerin suni bir yorumudur”.⁵⁰

Prof. Dr. Gürsel Aytaç’a göre “Karşılaştırmalı edebiyatta araştırmacının görevi, işlevi, farklı dillerde yazılmış iki eseri konu, düşünce ya da biçim bakımından incelemek; ortak, benzer ve farklı yanlarını tespit etmek, bu farklılığın nedenleri üzerine yorumlar getirmektir”.⁵¹

“Farklı görüşleri savunanlar olmakla birlikte, genel kanaate göre karşılaştırmalı edebiyatın konusu, hem millî hem de milletlerarası nitelikte olabilir. Şöyle ki, yerli bir eseri yabancı bir eserle karşılaştırmak mümkün olduğu gibi, yerli bir eseri yine yerli ama farklı bir döneme ait başka bir eserle karşılaştırmak da mümkündür. Hatta aynı döneme veya aynı şaire/yazara ait iki eser de karşılaştırılabilir. Yeter ki aralarında karşılaştırma yapmaya elverişli bir ilişki (benzerlik ya da farklılık) bulunsun. “Çünkü komparatistiğin esprisi, birden çok eseri çalışma konusu yapmakla bakış açısını genişletmektir”.⁵²

Agâh Sırrı Levend’e göre ise şöyledir:

“Kıyaslama; kişilikler, eserler ve edebiyatlar arasında yapılır. Kişilikler arasında yapılacak kıyaslama, sırasıyla yerli etkilerden yabancı etkilere doğru genişletilir. Karşılıklı etkiler araştırılır. Kişilikler arasındaki ortak nitelikler belirtilir. “Eserler; düşünce, tür, konu, motif ve tip bakımından ele alınarak karşılaştırılır. “Yalnız

⁵⁰ A. M. Rousseau, Cl. Pichois, *Karşılaştırmalı Edebiyat*, (çev. Mehmet Yazgan), İstanbul, 1994, s. 9.

⁵¹ Gürsel Aytaç, *Karşılaştırmalı Edebiyat*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1997, s. 7.

⁵² G. Aytaç, *age.*, s. 72 6.

kişilikleri ve eserleri karşılaştırmak yetmez. Edebiyatları bütün öğeleriyle bir bütün olarak, belli bir süre içinde karşılaştırmak gerekir”.⁵³

Karşılaştırmalı edebiyat, adıyla olmamakla birlikte; 16. yüzyılda yazılıp çizilen ve üzerinde çalışılan bir edebiyatın, mevcut olduğu söylenir. Ancak sistematik olarak kabul görüp, edebî ve akademik çevrelerde işlendiği dönem 19. yüzyıldır. Özellikle temerküz ettiği yer Fransa’dır. Kefeli bu hususu şu şekilde aktarmaktadır: “Bu sahada Avrupa’da Voltaire’in şiir üzerinde yaptığı İngiltere’de basılan *Essay Upon Epic Poetry* (Epik Şiir Üzerine Deneme) ve İspanyol Musevi’si Juan Andrés’in İtalyanca yazdığı *Dell’origine, Progressi E Stato Attuale D’ogni Letteratura* (1782-1799) ilk araştırmalar arasında sayılır. Çünkü başlangıçta Fransız üniversitelerinde ele alınıp tartışılmaya başlanmıştır”.⁵⁴ Bu yüzyılda Yunan ve Latin dilleri ve edebiyatları üzerinde çalışılmaya başlanınca zorunlu olarak edebiyatların birbirleriyle münasebeti ve mukayesesi söz konusu olmuştur. Öyle ki karşılaştırmalı edebiyat pozitivistin en yaygın olduğu 19. yüzyıl Fransa’sında, milli değerlerin tartışılmasına sebep olmuş, hatta milliyetçiliğin gelişmesinde rol bile oynamıştır. A. M. Rousseau ve Cl. Pichois, *Karşılaştırmalı Edebiyat* adlı eserlerinde bu mevzu ile alakalı olarak şöyle demektedirler: “Milli bir önceliğin kabul ya da reddi demek olan karşılaştırmalı edebiyat, pozitivist ve hatta bilimsel dönemde bile köklerini hiçbir zaman unutmuş değildir”.⁵⁵ Karşılaştırmalı edebiyat, milli değerleri göz ardı etmemekle birlikte, tüm milletlerin edebiyatlarının orijinal olduğunu kabul etmek gibi evrensel bir telakkinin de mümessili olmuştur. “Pek tehlikesi olmayan ve benzerlerini andıran, akademik bir çalışma niteliğindeki karşılaştırmalı edebiyat, her edebiyatın orijinal olduğunu kabul etmek gibi, öncelikle okul düzeyinde ve hatta Skolâstik düzeyde bir araç olmuştur”.⁵⁶ Karşılaştırmalı edebiyatın, Avrupa milletlerinin yazarlarını ve onların vücuda getirdikleri edebî ürünleri okumaları neticesinde, birçok farklılıkla birlikte kolektif bir Avrupa kültürünün ortaya çıkmasında etkisinin bulunduğu söylenebilir. Nitekim karşılaştırmalı edebiyat deyiminin doğması için henüz “Avrupai sayılabilecek bir anlayışın; her türlü tekelciliği, her türlü tecrit politikasını reddeden bir kozmopolitlik, bir Liberalizm, bir bağışlayıcılık anlayışının; Voltaire’e, Rousseau’ya, Diderot’ya, hatta Goethe’ye, ilham veren bu anlayışın;

⁵³ Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, C.1, TTK Yayınları, Ankara, 1988, s.44-45.

⁵⁴ Emel Kefeli, “Karşılaştırmalı Edebiyat: Tanım, Yöntem ve İncelemeler”, *Türkiyat Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 4, Sayı 8, 2006, s. 335.

⁵⁵ A. M. Rousseau, Cl. Pichois, *Karşılaştırmalı Edebiyat*, (çev. Mehmet Yazgan), İstanbul, 1994, s. 9.

⁵⁶ A. M. Rousseau, Cl. Pichois, *age.*, s. 19.

Coppet'nin kişiliğinde, Madame de Stael'in çevresindeki sürekli karşılaşmalarla birbirine bağlanmış olan İsviçrelileri, Fransızları, Almanları, İngilizleri bir araya getiren anlayışın egemen olması yetmiyordu. Fransızların, klasik zevkin üstünlüğünü ilan etmekten ve bu zevki Avrupa'ya empoze etmekten vazgeçmeleri de icap ediyordu".⁵⁷

Karşılaştırmalı edebiyatın ortaya çıkışıyla ilgili olarak en somut adım, 1821 'den itibaren François Reynaud, Troubadourların diliyle ilişkileri içerisinde Latin Avrupa dillerinin karşılaştırmalı grameri yayımlamasıdır. Bu çalışmayla karşılaştırmalı edebiyat, yapılabilmesinin; öncelikle milletlerin dillerinin incelenmesinden geçtiğini göstermiş oldu. Çünkü diller, milli nitelikleriyle birlikte milletlerin farklılıklarını ortaya koymasının yanında o milletlerin birbirleriyle münasebetleri neticesinde paylaştıkları ortak unsurları da bünyesinde barındırmaktadır. Eğer yapılacaksa karşılaştırmalı edebiyatın çalışma alanının başlangıcı öncelikle milletlerin dillerinin incelenmesi olacaktır. Bundan sonra edebî eserlerin, karşılıklı olarak tercüme merhalesi gelir. Avrupa tarihinin ilk çevirmeni Odysseia'yı Latince'ye tercüme eden Livius Andronicus'dur (MÖ 200). MÖ 1. yüzyılda da Matius ve Ninnius Crassus, İlyada'yı Polybios ise Virgilius'u çevirmişlerdir. Çevirinin karşılaştırmalı edebiyat bilimi açısından çok önemli bir işlevi vardır. Zira karşılaştırmalı edebiyat çalışmaları için elverişli şartların oluşması, yeterli çevirinin yapılmasına bağlıdır.

1.1.1. Karşılaştırmalı Edebiyat Dersleri

François Noel ve arkadaşları, başlangıç olarak üç dilde seçmiş oldukları parçaları bir kitapta toplayarak mukayeseli edebiyat çalışmalarının, ilk örnekleri olmak üzere orta öğretim okullarında, ders olarak vermeye başlamışlardı.

"Karşılaştırmalı edebiyat dersleri: François Noel ve arkadaşlarının okul çocuklarına yönelik seçme parçalardan oluşan derlemelerinin genel başlığı buydu (1816-1825), eserde Fransızca, İngilizce ve İtalyanca dersleri yan yana sıralanmaktaydı. Karşılaştırmalı edebiyatın Fransa'daki gerçek öncüleri ise Abel Villemain, JJ. Ampere ve Philare'te Chasles'dir".⁵⁸

⁵⁷ A. M. Rousseau, Cl. Pichois, *age.*, s. 20.

⁵⁸ A. M. Rousseau, Cl. Pichois, *age.*, s. 21.

1.1.2. Öncüler

Villemain, Sorbonne’da 1828 yazı ve ertesi öğretim yılı boyunca, gözden geçirilmiş stenografiler hakkındaki bir bölümü 1828 ve 1829’da yayımlanan Fransız Edebiyatı Dersleri (Cours de Littérature Française) verdi. Yazar, bu eserinde İngiltere ve Fransa’nın birbirlerine etkisini ve XVIII. yüzyılda İtalya’daki Fransız etkisini ele aldı.⁵⁹

Paris’ten sonra Restorasyon dönemi sonunda, başkentteki eski La Harpe Lisesi’nin mirasını sürdüren kişi gibi Marsilya’da da bir Athe’ne’e, yani edebiyat ve bilim maskesi altında bir tür serbest fakülte, liberal düşünceyi yaymayı amaçlayan bir kürsü kurdu. Jean Jacques Ampère, bu kürsüde 12 Mart 1830 günü Edda’dan Shakespeare’e kadarki Kuzey Şiiri’ni işlemeyen önce bir açılış dersi verdi. Açılış dersinde şöyle diyordu: “Eğer edebiyat bir bilim ise hem tarihin hem de felsefenin ilgi alanına girmektedir. Edebiyat ve sanat felsefeleri bütün toplumlardaki sanat ve edebiyatların mukayeseli tarihine dayandırılmalıdır”.⁶⁰

Bunlardan başka yine Fransa’da Collège de France karşılaştırmalı edebiyatla ilgili derslerin verildiği önemli eğitim merkezlerinden biri olmuştur. Buradaki derslerde, Güney Bölgesi edebiyatlarını; Edgar Quinet, Kuzey Bölgesi edebiyatlarını ise Chasles vermiştir. Chasles 1835 tarihinde verdiği açılış dersinde; diğer milletlerin entelektüel edebiyat ve kültüründen bağımsız olan milletleri, büyük bir ağdan kopmuş düğümlere benzetmektedir. Bu bağlamda, milletlerin entelektüel birikimlerini, bunların karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarıyla paylaşımlarının önemini şu cümlelerle vurgulamaktadır: “Edebiyatların, mukayeseli olarak incelenmesi, birçok yeni düşünceyi gündeme getirdi”.⁶¹

O tarihlerde Fransız üniversiteleri karşılaştırmalı edebiyat için kürsüler kurmadılar. Bu hareketleriyle ortaya çıkan bu yeni bilimi tanımamış oluyorlardı. Buna mukabil üniversitelerde yabancı edebiyatların tanıtımıyla ilgili derslere yer vermekle yetindiler.

Fransa’dan sonra karşılaştırmalı edebiyatın incelenmeye başlandığı merkezlerden bir diğeri ise İsviçre’nin Fransızca konuşulan bölgeleri olmuştur. “Bu, Mme de Stael’in

⁵⁹ A. M. Rousseau, Cl. Pichois, *age.*, s.22.

⁶⁰ A. M. Rousseau, Cl. Pichois, *age.*, s. 22-23.

⁶¹ A. M. Rousseau, Cl. Pichois, *age.*, s. 24.

Almanya'ya Dair (De L'Allemagne) ve Sismondi'nin *Avrupa'da Güney Edebiyatına Dair (De La Littérature Du Midi De L'Europe)* adlı eserlerinin doğduğunu gören kaynaklara bir dönüş idi".⁶²

1.1.3. İtalya'daki Çalışmalar

"1863'ten itibaren De Sanetis, Napoli'de karşılaştırmalı edebiyat profesörü olarak tayin edildi. Bu zat, 1871-77 yıllarında İtalyan edebiyatına yönelik verimli dersler verdi. 70'li yıllarda Emilia Teza, Pisa Üniversitesi'nde Mukayeseli Dil ve Edebiyat adıyla Alman filolojisi ağırlıklı dersler verdi".⁶³

"Yine bu yıllarda İngiltere ve Almanya, karşılaştırmalı edebiyatın farkına vararak çeşitli çalışmalar başlattı. Bu bağlamda 1848'de Fransızca ifadeleri tercüme eden Matthew Arnold, karşılaştırmalı edebiyatı silah gibi kullanarak zararlı bir biçime karşı kullandı".⁶⁴

"Rusya'da ilk mukayesecilerden birisi Alexandre Veslovski idi. Bu zat, 1870'li yıllardaki folklorik konularda uzmandı ve kendi dönemindeki herkes gibi dağınık gözlemlerden organik yasalar çıkarmak istemek ve mukayese sanatını çok kesin bir bilim dalı haline sokmak yanılışına düştü".⁶⁵

1.1.4. Amerika Birleşik Devletlerindeki Çalışmalar

Karşılaştırmalı edebiyat biliminin en güçlü olduğu ülke olan A.B.D. karşılaştırmalı edebiyatı yüzyılın başında daha yeni tanımaya başlamıştı. Baldensperger'in öğrencileri olan Paul Hazard ve Paul Van Tieghem, Amerika'da karşılaştırmalı edebiyat biliminin en önemli temsilcilerindendir. İsviçre asıllı Werner Paul Friedrich ise ABD'de Fransız ekolünün en güçlü temsilcisi olmuştur. Ancak René Wellek'in 1950 yıllarında kaleme aldığı "Karşılaştırmalı Edebiyatın Krizi" (*The Crisis of Comparative Literature*) başlıklı yazısı, bu edebiyatla ilgili birçok tartışmayı beraberinde getirerek Amerikan ekolünün ortaya çıkmasına, hatta Fransız ekolünün gölgede kalmasına sebep olmuştur.

⁶² A. M. Rousseau, Cl. Pichois, *age.*, s. 25.

⁶³ A. M. Rousseau, Cl. Pichois, *age.* s.25.

⁶⁴ A. M. Rousseau, Cl. Pichois, *age.* s. 26.

⁶⁵ A. M. Rousseau, Cl. Pichois, *age.* s. 29.

ABD’de karşılaştırmalı edebiyat bölümlerinin kurulduğu üniversiteler, tarih itibariyle şunlardır: Columbia (1899), Harvard (1904), Dartmouth Koleji (1908), Kuzey Carolina (1923), Güney California (1925), Wisconsin (1927).

Ekoller: Karşılaştırmalı edebiyatla ilgili başlangıçtan bu yana iki ekol vardır.

1. Fransız ekolü: Fransız ekolü; “mutlaka iki farklı dile ve kültüre ait tipler, imgeler, konular, eserler veya yazarlar karşılaştırılmalıdır” der.

2. Amerikan ekolü: Amerikan ekolü ise; milli edebiyatın sınırları içinde de iki eser karşılaştırılabilir görüşünü savunur. Fransız ekolünde yabancı dil bilme zorunluluğu olduğu için araştırmacılar çoğunlukla Amerikan ekolüne yönelmişlerdir.

1.1.5. Türk Edebiyatında Karşılaştırmalı Edebiyat Çalışmaları

VII. yüzyıldan itibaren İslamiyet dairesine giren Türkler, yeni dinin kaynakları nedeniyle Arapça ve Farsçayı zamanla öğrenmiş, bu dillerle yeni ve özgün eserler vermeye başlamışlardır. XIII. yüzyıla kadar yaşadıkları coğrafyalarda nüfus ve hâkimiyet gösteren Türkler, üç dille konuşma, yazma ve okuma imkânını elde etmişlerdir. Bazı edebiyat tarihi yazarları Türklerin Müslüman olduktan sonra Arapların ve Farsların etkisi altında kimliksiz bir edebiyatlarının bulunduğunu iddia ederler. Söz konusu araştırmacılar Türklerin bu durumunu eksiklik ve cehalet olarak nitelendirirler de aslında bu durum Türklerin entelektüel zenginliğini gösteren önemli delillerden biridir. XIX. yüzyıldan sonra klasik Türk edebiyatından uzaklaşıp Batı etkisinde gelişen edebiyatın tesirinde kalan Türk yazarlarından bazıları da aynı hataya düşerek, Klasik Türk edebiyatını, İran edebiyatının basit bir taklidi olarak nitelendirme yanlılığına düşmüşlerdir. Türkler, yaşadıkları coğrafyalarda komşu oldukları milletlerin kültür değerlerini almakta tereddüt göstermemişlerdir. Ancak başka milletlerden aldıkları öğeleri, kendi bünyelerine orijinal bir biçimde adapte ettiklerinden dolayı sanki aldıkları unsurları, binlerce yıldır kendileri üretmiş gibi bir kabiliyet göstermektedirler.

Türklerin İslâmiyet’i kabul etmeleriyle birlikte, Karahanlılardan Samanoğullarına, Harezmîlerden Gaznelilere, Selçuklular ve Osmanlılar dönemi de dâhil olmak üzere, başlangıçta dinî, daha sonraları kültürel, sanatsal ve bilimsel içerikli binlerce eser Arapça ve Farsçadan Türkçeye çevrilmiştir. Tanzimat dönemi ile birlikte bu çevirilerin yerini Batı dillerinden yapılan çeviriler alsa da Klasik Türk edebiyatının XIX.

yüzyıl öncesi dönemi, zaman itibariyle sonraki dönemden daha uzun ve etkili olmuştur. Unutulmaması gereken hususlardan birisi de şudur: XIII. yüzyıldan bu yana Türkler, meydana getirdikleri bu edebiyatla, Osmanlı Türkçesi diye addedilen zengin, esnek ve akıcı bir dil vücuda getirmişlerdir. Bir imparatorluk dili olarak Osmanlı Türkçesi, ilmî ve edebî olmakla birlikte aynı zamanda bürokrasi ve diplomasi dilidir.

Her millette olduğu gibi Türk edebiyatında da çeviriler dönemi elbette olmuştur. Ancak Türkler, çevirilerden çok kısa bir zaman sonra, ilgilendikleri alanlarla alakalı telif eserleri vermeye başlamışlardır. Türklerin Maveraünnehr diye isimlendirilen, Horasan'da ve Batı Türkistan'da yaşayıp, hâkimiyetlerini sürdürdükleri dönemde, ilmî ve edebî faaliyetleri ve medeni terakkileri bakımından İslam dünyasının en yüksek dönemlerinden birini temsil etmişlerdir. Türk diline yapılan ilk çeviriler, o eserlerden edebî olarak yararlanmak bir tarafa, dilin ve edebiyatın gelişme istikametini de belirleyen faktörlerdir. “Tanzimat’a kadar gelen döneme baktığımızda, çeviri alanında bazı genel eğilimler görebilmemiz mümkün. Arapça ve Farsçadan yapılan çeşitli çeviriler ve bu çevirilerin hangi çerçeveye girdiği, bu çerçevenin teorik tanımlanmasının nasıl yapılması gerektiği ve Türkçenin Anadolu’daki gelişimine nasıl katkıda bulunduğu şeklindeki ilmî sorgulamalar, erken ve klasik dönem Osmanlı İmparatorluğundaki çeviri faaliyetini inceleyen çalışmaların genel çerçevesini belirlemiştir”.⁶⁶

Türklerin Müslüman olduktan sonra başta Kurân tercümeleri olmak üzere, çeşitli ahlak ve dil bilgisi kitaplarıyla devam eden tercüme faaliyetleri on altıncı yüzyıl sonuna kadar devam etmiştir. “Kurân-ı Kerîm tercümeleriyle başlayan bu faaliyet, ilk devirlerde hızlı bir gelişme gösterememiştir. Bunun sebebini, Türklerin Arapçayı ilim dili olarak benimsemelerinin yanında, tercüme faaliyetini kolaylaştıracak lügatlerin henüz yaygınlaşmamış olmasında da aramak gerekir. On ikinci yüzyıl Harezmi sahası âlimlerinden *Zemahşerî’nin Mukaddimetü’l-Edeb* adlı eseri, Arapça öğrenmek isteyenlerin kolaylıkla kullanabilecekleri şekilde hazırlanmış, Arapça kelime ve kısa cümlelerden ibaret, pratik bir sözlüktür”.⁶⁷ Türk diline çevirisi yapılan eserlerin bazıları şunlardır:

⁶⁶ Haşim Koç, “Osmanlı’da Tercüme Kavramı ve Tanzimat Dönemindeki Edebî Tercümelere Dair Çalışmalar”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.4, 8, 2006, s. 351-381.

⁶⁷ Nurgül Sucu, “Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s. 4

1- Ahmed-i Dâ'î, *Vasiyyet-i Nûşirevân-ı Âdil be-Püsereş Hürmüz-i Tâc-dâr*, (Farsçadan tercüme olup pend-nâme mahiyetindedir).⁶⁸

2- Abdurrahîm, *Terceme-i Pend-i Attâr* (Telifi 865/ 1447, Feridüddin-i Attâr'ın *Pend-nâme* adlı eserinin tercümesidir).⁶⁹

3- Tebrizli Ahmedî, *Esrâr-nâme* (Attâr'ın *Esrâr-nâme* adlı eserinden tercüme denilmekle birlikte 39 hikâyenin yalnızca 3 tanesi Attâr'ın eserindeki hikâyelerle aynıdır).⁷⁰

4- Za'îfî Pîr Mehmed bin Evrenos bin Nûreddin, *Bostân-ı Nasâyih*, (Attâr'ın *Pend-nâme* adlı eserinin tercümesidir).⁷¹

5- Za'îfî Pîr Mehmed bin Evrenos bin Nûreddin, *Bâğ-ı Behişt* (Sâdî'nin *Bostân* adlı eserinin manzum tercümesidir).⁷²

Bunlara ilaveten; Gülşehrî'nin Feridüddin-i Attâr'ın aynı adlı eserinden çevirdiği *Mantuku't-Tayr*, Altınordu sahası şairlerinden Kutb'un, Genceli Nizâmî'nin aynı adlı eserinden çevirdiği *Hüsrev ü Şirin* mesnevisi ve Seyf-i Sarâyî'nin tercüme ettiği, Sâdî-i Şirâzî'nin *Gülüstan* adlı eserler de Anadolu sahası Türk edebiyatıyla ilgili yapılan çevirilerdir.

Türklerin bahsedilen devirlerde, Arap ve Fars diline ve bu dillerin edebiyatlarına katkılarını inkâr etmek mümkün değildir. Türkler, Arap edebiyatını ve İran edebiyatını basit bir şekilde taklit etmemişlerdir. Tüm dünya ve Avrupa edebiyatlarında olduğu gibi gerekli gördükleri vezinleri ve mazmunları alırken, kendi hissiyatlarıyla özgün eserler meydana getirmişlerdir. Senelerce bu dilleri bürokraside, ilmî ve edebî mahfillerde kullanmış, bu dillerde sayısız telif eserleri vücuda getirmişlerdir. Farsçanın edebi bir dil olarak günümüze kadar ulaşmasında Türklerin katkısını inkâr etmemek gerekir. Netice itibariyle şunu söylemek mümkündür: İran coğrafyasında Türklerin işgal ettiği edebiyat, Türk âlim ve ediplerinin fikir ve hissiyatının ürünü olduğuna göre, bir yönüyle de Türk edebiyatıdır. Yukarıda bahsedilen tüm hususlar karşılaştırmalı edebiyatın konusuna girer.

⁶⁸ Günay Kut, "Ahmed-i Dâ'î", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1989, C. 2, s. 58.

⁶⁹ Emine Yeniterzi, *Behiştî'nin Heşt Bihişt Mesnevisi*, İstanbul, 2001, s. 22.

⁷⁰ E. Yeniterzi, *age.* s.22.

Gönül Ayan, *Tebrizli Ahmedî-Esrâr-nâme (İnceleme-Metin)*, Ankara, 1996.

⁷¹ Ümit Tokatlı, *Pîr Mehmed b. Evrenos b. Nûreddin Zaîfî-Bostân-ı Nasâyih*, Kayseri, 1996.

⁷² E. Yeniterzi, *age.* s.23.

Âmil Çelebioğlu, *Kanûnî Sultan Süleyman Devri Türk Edebiyatı*, İstanbul, 1994, s. 94.

Çünkü Türkler, yüzlerce yıldır muhtelif milletlerin ve kültürlerin edebî ürünleriyle iç içe yaşamakta ve bunlarla ilgili eserler vermekteydiler.

Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu, karşılaştırmalı edebiyat bağlamında Türk ve İran edebiyatlarını irdelerken coğrafyanın, tarihi sürecin ve İslamiyet sonrası şartlarının göz önünde bulundurulması gerektiğini söyleyerek Türk edebiyatı tarihinin yazımında bu hususlara dikkat edilmediğini belirtmektedir. X ve XI. yüzyıldan itibaren Türklerin yaşadığı coğrafyalarda Türkçeyle birlikte Arapça ve Farsçanın da müşterek konuşulan bir dil olduğunu ifade eden Karaismailoğlu, Türk edebiyatının teşekkül dönemine ait değerlendirmelerin, Türk edebiyatının aleyhine bir seyir izlediğini vurgulamaktadır. Karaismailoğlu'nun dikkat çektiği husus şudur: X ve XI. yüzyıldan itibaren Türklerin yaşadığı coğrafyalarda Türkler edebiyat ve bilimle uğraşırken Arapça ve Farsça yazılmış eserleri sadece okuyup tercüme etmediler. Bu dillerde çok önemli eserler vücuda getirdiler. Hatta Arap dilinde ve Fars dilinde yazdıkları eserlerle her iki dilin temsilcilerine meydan okudukları söylenebilir. “Siyâsî sınır söz konusu edilecek olursa, özellikle Gazneli ve Selçuklu Türklerinin egemenliği vardı. Dil dikkate alınacak olursa aynı bölgede her iki dil, hatta Arapça ile birlikte üç dil kullanılmaktaydı. Türkler, bu bölgede ana dillerine ilave olarak Farsça ve Arapça ilmî ve edebî eserler meydana getirmekteydiler”.⁷³

Bu coğrafyalardaki Türklerin entelektüel birikim ve faaliyetleri aynı tarihte, hem Araplardan, hem de İranlılardan daha fazla olduğunu ifade eden; Farsça hamse sahibi, Ali Şir Nevâ’î’nin, Türk dili ve edebiyatı ile ilgili gayretlerini ve Türk milleti ile ilgili tespitlerini göz ardı etmek, yanlış bir tutum olur. Yüzyıllarca, birbirinin komşusu olarak hayat süren Türkler ve İranlılar, dil ve edebiyat bakımından birbirlerini etkilemişlerdir. Aynı zamanda siyasi mücadele ve kültürel bakımdan da hep bir rekabet içerisinde olmuşlardır. Nevâî’ye göre bu rekabet içerisinde Türk münevverleri ve Türk dili, Farsça karşısında mağlubiyete uğramamış, İran Edebiyatıyla ve Farsçayla başa baş gidecek eserler vermiştir. “Ali Şir, Türkçede hem Nizami, Attar, Sâdî, Hüsrev-i Dehlevî, Hâfız gibi İran edebiyatının büyük üstatlarının sanat mahsulleriyle boy ölçüşecek eserler meydana getirmiş, hem de klasik şiirin en yüksek seviyesine çıkardığı Çağatay dili vasıtasıyla Türkçenin mükemmel bir dil olabileceğini ispat etmişti ve bu sebeple Çağatay

⁷³ Adnan Karaismailoğlu, “Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmaları Açısından Klâsik Türk Edebiyatı ile İran Edebiyatı”, *Bilig*, Güz 2002, Sayı 23, s. 5

dili ve edebiyatı Kaşgar'dan Kazan'a, Kırım'a, Delhi'ye Tebriz'e ve İstanbul'a kadar bütün Türk dünyasında 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar muazzam bir itibar kazanmıştır".⁷⁴

"Türkçenin derinliklerine dalınca on sekiz bin âlemden daha yüksek bir âlem göründü" diyen Nevâî'nin düşüncesine göre "Halka halkın dili ile" hitap edilmeli ve eserler verilmeliydi. Gerçek bir Türk milliyetçisi olan Nevâî, Türklüğüyle gurur duyar, Türklerin yaratılış, anlayış ve kavrayış bakımından kimseye benzemediklerini ve bütün milletlerden üstün olduklarını belirtir.⁷⁵ Nevâî, Türklerin, diğer milletlerden farklı olduğunu şöyle ifade etmektedir: "Yakîn kılmamış Hak sending kişi" (Muhakkak ki Allah senin gibi bir insan yaratmamıştı).⁷⁶

Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu, karşılaştırmalı edebiyat bağlamında bu hususlarla ilgili düşüncelerini ifade ettiği "Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmaları Açısından Klasik Türk Edebiyatı ile İran Edebiyatı" başlıklı yazısında, özet olarak şu görüşlere yer veriyor:

"Türk ve İran edebiyatları birlikte ele alınırken hemen daima Türk edebiyatı üzerinden hareket edilmiş ve Türk edebiyatı için hükümler verilmeye çalışılmıştır. İran edebiyatına Türkler, kültürleri, inançları ve etkileri yönünden yaklaşılmamıştır. Anadolu'ya yerleşen Türklerin XI. asır ve öncesindeki yerleşim yerleri, siyasi, ilmî ve edebî faaliyetleri, pek dikkate alınmamıştır. Siyasi sınırlar ve dillerin yaygınlık alanları, karşılaştırmalı araştırmalarda öncelikle çözümlenmesi gereken bir sorundur. Bu sorunun dile getirilmiş olması bile, Klasik Türk edebiyatı için çok anlamlıdır. Bu sorun üzerinde Doğuda yapılan değerlendirmeler, Batıdaki aksine, genelde siyâsî ve ulusal kaygıların doğrudan veya dolaylı olarak etkisi altındadır. Tarihte siyâsî sınırlar, bugünkü gibi bütünüyle ayrı bir tabloya sahip değildi. Özellikle İslâmiyet sonrasında IX.-X. asırlarda Türk ve İran edebiyatlarının oluşmaya, gelişmeye başladıkları coğrafyada; Horasan ve Batı Türkistan'da (Mâverâünnehir) Türkler, nüfus yoğunluğu ve siyâsî etkinlik açısından üstün konumdaydı. Gerek Farsça ve

⁷⁴ İbrahim Kafesoğlu, "Ali Şir Nevâî Devri Tarihine Bir Bakış", *Türkiye Harsî ve İctimâî Araştırmalar Derneği*, S.45, İstanbul, 1962, s. 9.

⁷⁵ Hüseyin Özcan; "Türk Dünyasının Bilgesi, Ali Şir Nevâî", *Ölümünün 500. Yılında Ali Şir Nevâî Sempozyumu*, Özbekistan, 2012, s. 4.

⁷⁶ Ali Şir Nevâî, *Hamse*, Taşkent, 1905, Taşbasması, s. 380.

gerekse Türkçe edebî geleneğin ardındaki bu durum her nedense her iki edebiyatın tarihiyle ilgilenenlerce dikkate alınmamıştır. VII. asırda İslâm dininin yayıldığı toplumlarda kültürde, dilde, yaşantıda çok büyük değişiklikler olduğu bilinmektedir. Bu nedenle bu milletlerin tarihleri İslâm öncesi ve sonrası diye bölünmektedir, özellikle Türkler ve Farslar için edebî birikim hemen tamamen İslâm sonrasına aittir. Aynı coğrafyada küçük istisnalarla Türklerin siyasî egemenliğinde ve onların saray çevresinde gelişen bu edebiyatlarda ulusal edebiyat hangi ölçülerle belirlenmelidir? Bu noktada karşılaştırmalı edebiyat bilimi çerçevesinde yapılan tartışmalara yer vermek gerekmektedir. Batıda bilim adamları bu sorunu, sorularla irdelemektedirler: örneğin A. M. Rousseau ve Cl. Pichois: “Fakat sınırların aşılması çok iyi oldu. Böylece gerçek güçlüklerle dolu yeni meseleler gündeme getirildi. Millî edebiyat denince ne anlamak gerekir? Bu bir dil, siyasal ilgi ya da kültürel gelenek sorunu mu? Ya iki ayrı toplum üzerine kurulan Flandres edebiyatı ya da dört ayrı dile dayalı İsviçre edebiyatına ne demeli? Dörtlü (İzlanda ile beşli) bir İskandinav edebiyatından söz edebilir miyiz? Kelt, Provans edebiyatları, Ortaçağ Lâtince metinleri ise tasnife tabi tutulamaz. Karşılaştırmalı edebiyat olmayınca bu sorular bu kadar sert sorulabilir mi?”⁷⁷

Üniversitelerimizde Türk edebiyatı bölümlerindeki bazı akademisyenlerin araştırmalarına rağmen ülkemizde bu alanla ilgili çalışmalar oldukça yeni ve azdır.

Prof. Dr. İnci Enginün, 1992’de yayınlanan *Mukayeseli Edebiyat* adlı kitabında, Türkiye’de karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarının yerleşmemiş olmasıyla ilgili olarak şu tespiti yer verir:

“Ülkemizde önce Fransız Dili ve Edebiyatı bölümünde başlatılmış olan bu çalışma sahası, araştırmanın bağlı olması gereken Türk Dili ve Edebiyatı bölümünün dışında olması yüzünden kökleşememiştir. Cevdet Perin’in İstanbul ve Ankara üniversitelerinde bir süre yürüttüğü bu çalışmalar, onun ayrılmasından sonra durmuştur. 1964’ten sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde yaptırılan doktora tezleri ve Mukayeseli Edebiyat derslerinin lisans programına alınmasıyla bir süre devam etmişse de verimli olamamıştır. Değişik kültür çevrelerinden beslenmiş olan Türk edebiyatı için

⁷⁷ A. Karaismailoğlu, *age.* s. 145-146.

A. M. Rousseau, Cl. Pichois, *Karşılaştırmalı Edebiyat*, (Çev. Mehmet Yazgan), İstanbul, 1994, s. 92.

mukayeseli edebiyat çalışmaları büyük önem taşıdığı halde, üniversitenin genişlik taşıması gereken ufku, hemen hemen her bölümün içinde kapanmıştır. 1928 öncesi metinlerin eski harflerle olması da araştırmacılar ek hazırlık beklemektedir. Bu yüzden de batı ve doğu yabancı edebiyatlarının uzmanları, Türk edebiyatını bilmemekte, Türk edebiyatıyla uğraşanlar da diğerlerine kayıtsız kalmaktadırlar”.⁷⁸

YÖK Dokümantasyon Merkezi kayıtlarına göre 1984’ten beri Türkiye’de karşılaştırmalı edebiyatla ilgili olarak pek çok yüksek lisans ve doktora çalışması yapılmıştır. ‘Karşılaştırmalı edebiyat’ ibaresiyle yaptığımız taramada bu merkezin kayıtlarına geçmiş ve anahtar sözcükleri arasında ‘Karşılaştırmalı edebiyat’ ibaresi bulunan tamamlanmış 32 yüksek lisans ve 28 doktora çalışması tespit edilmiştir. Bu çalışmaların 15’i Ankara Üniversitesi’nde, 13’ü Hacettepe Üniversitesi’nde, 6’sı Gazi Üniversitesi’nde, diğerleriyse sırasıyla Marmara, Atatürk, Mersin, Ege, İstanbul, 19 Mayıs, Uludağ, Fırat, Selçuk, Boğaziçi, Anadolu, İnönü, Çukurova ve Yüzüncü Yıl üniversitelerinde yapılmıştır. Üniversitelerimizde uzun zamandır divanlar, mesnevîler, tezkireler vb. üzerinde yapılagelen ve birden çok nüshanın incelenmesiyle oluşturulan karşılaştırmalı metin çalışmalarını da bu anlamda dikkate değer örnekler olarak kabul etmek mümkündür. *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi* adlı eserinde Prof. Dr. Gürsel Aytaç, Karşılaştırmalı metin çalışmalarında dikkat edilmesi gereken bazı hususlara işaret etmektedir. Bunlar arasında önemli görülen birkaçı aşağıda verilmiştir:

- “1. (Karşılaştırmalı bir edebiyat incelemesi yapacak olan araştırmacı,) yapacağı araştırmanın ‘giriş’inde keşfettiği ortak konunun ne olduğunu, bunu nasıl keşfettiğini belirtmekle işe başlar.
2. Karşılaştırmının objesi olan eserlerin incelenmesinden önce, o eserlerin yazarları hakkında tanıtıcı bilgiler verme, yine ilk ana bölümlerde yapılmalıdır.
3. Ortak konu, motifler, tek tek incelenmeli, ama sonra mutlaka işlenişlerindeki farklılıklar, uygulanan inceleme yöntemi çerçevesinde açıklanarak belli bir zemine oturtulmalıdır.
4. İncelenen eserler farklı dönemlere aitse ortak konunun ve motiflerin işlenişindeki edebî ve düşünsel akıma değin farklılıklar ortaya çıkarılmalıdır.

⁷⁸ İnci Enginün, *Mukayeseli Edebiyat*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1992, s.17-18.

5. İki eser arasındaki benzerliklerin, yazarlar arasında kimin verici kimin alıcı olduğunun izini sürmek ve bunu keşfetmek araştırmacıya belli bir zevk verebilir, ama orijinalliğin etkilerden azade olmak anlamına gelmediğini, önemli olanın o etkileri nasıl hal hamur edip yeni bir şey ortaya çıkarmak olduğunu bilmek gerek. Karşılaştırmalı edebiyat araştırmacısı işte bu gerçeği göz ardı etmeksizin, alıcının kendi yaratisına yeni neler kattığını bulup gösterirse ‘usulünce’ iş görmüş, etki avcılığını ilkel bir zevk halinden kurtarmış olur”.⁷⁹

Hasibe Mazıoğlu’nun “Fuzuli-Hafız: İki Şair Arasında Bir Karşılaştırma” adlı doktora çalışmasını hariç tutarsak son dönemde Türk edebiyatı ile İran edebiyatı arasında, karşılaştırmalı edebiyat çerçevesinde, önemli bir çalışma yapılmamıştır. Doktora çalışmamızda ele aldığımız; “Nef’î Dîvânındaki Kasidelerle Enverî Dîvânındaki Kasidelerin Karşılaştırılması” ile bu alana ışık tutacağımızı ummaktayız. Doktora çalışmamızda hedeflediğimiz gaye, sadece iki şairin kasidelerini mukayese etmek değil, Enverî’nin ve Nef’î’nin biyografilerini incelemenin yanı sıra özellikle Enverî’nin de yaşadığı çağın, sosyal, siyasi ve edebi özelliklerini günümüzdeki araştırmacılara yansıtmaktır. Bu çalışmanın, eksiklikleriyle birlikte Prof. Dr. Gürsel Aytac’ın yukarıda dile getirdiği ilkeleri içinde barındırdığı kanaatindeyiz.

1.2. Nef’î

Nef’î’nin biyografisini anlatmadan önce; onun doğup büyüdüğü ve yaşadığı topraklar ve toplumlar açısından önem arz eden, XVII. yüzyılda meydana gelmiş olan hadiselerden kısaca bahsetmek; bu yüzyılın yetenekli şairi olan Nef’î’yi daha kapsamlı bir şekilde anlama imkânı verecektir.

XVII. yüzyıl, başta Osmanlı coğrafyası olmak üzere, Türklerin yaşadığı coğrafyalarda genel bir inkırazın ve üst üste talihsizliklerin vuku bulduğu bir yüzyıl olmuştur. Türkler, geçen yüzyılda başlayan gerilemelere bağlı olarak daha büyük yıkımlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu itibarla “XVII. yüzyıl, Osmanlı tarih araştırmacıları tarafından, yaygın bir anlayışla “çözülme asrı” olarak tanımlanır. Bu dönemin en belirgin özelliği; siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan Türk coğrafyasında yaşanan istikrarsızlıktır”.⁸⁰

⁷⁹ Gürsel Aytac, *Karşılaştırmalı Edebiyat*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1997, s. 75-78.

⁸⁰ M. A. Yekta Saraç, Muhsin Macit (ed.), *XVII. Yüzyıl Türk Edebiyatı*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını N: 2373, Açık Öğretim Fakültesi Yayını No: 1370, Eskişehir, 2011, s. 1.

Türk devletlerinin parlak dönemlerinde; büyük Türk coğrafyasında, steplerde zorluklarla yaşamakta olan Ruslar, yüzyıllarca bir varlık gösteremezken XV. yüzyılda Altın Ordu hâkimiyetinden kurtulduktan sonra, sürekli güçlenerek ve genişleyerek, XVII. yüzyılın başından itibaren Altın Ordu devletinin topraklarında büyük bir hızla ilerlemeye başlamıştır. Rus ilerleyişi, Türk dünyası içinde askeri açıdan bir gerileme ifade etmezken; iktisadi bakımdan da Türklerin, yaşadıkları topraklarda, kudret ve hâkimiyetlerini kaybetmelerinin başlangıcı sayılmıştır. “Ruslar, on beşinci asırda III. İvan (1462-1505) zamanında Altın Ordu boyunduruğundan kurtularak (1480), İslav olmayan Baltık bölgesi, Kuzey Karadeniz (Deşt-i Kıpçak) ve İdil (Volga) bölgelerini işgale başlamışlar ve bu tarihten itibaren durmadan yayılan ve çevre ülke ve bölgeleri ele geçiren bir yayılmacı devlet şeklini almışlardır”.⁸¹ İ. H. Uzunçarşılı, Rusların özellikle XVII. yüzyılın başlarında sınırlarını büyük ölçüde genişlettiklerini ifade eder. “Bu XVIII. yüzyıl başlarında ehemmiyetsiz bir devlet addedilen Rusya büyümeğe başlamış ve bunun aksine olarak XVII. yüzyılda ehemmiyetli bir devlet olan Lehistan eski şevket ve satvetini kaybetmişti; yine bu cümleden olarak büyük İsveç devleti de Lehistan'ın akıbetine düşmek üzere idi”.⁸²

Uzunçarşılı, ayrıca bu dönemde Rusların, Çar Büyük Petro liderliğinde, Avrupa ile sıkı münasebetler içerisine girdiğini, birçok bakımdan devletlerini yenileyip geliştirdiğini söyler.

“XVIII. asır başlarında Fransa kralı XIV. Lui hayatta olup 1701'de başlayan İspanya veraseti muharebesi, Fransa ile Almanya ve İngiltere arasında devam etmekte idi. Rus çarı Büyük Petro Azak kalesini aldıktan sonra memleketini kalkındırmak arzusu ile hummalı bir faaliyette bulunuyordu; bu maksatla 1679'de Avrupa'ya gitmiş ve çok istifadeli olarak memleketine dönmüştü”.⁸³

Aynı yüzyılda genelde Türk coğrafyası, özelde ise Osmanlı coğrafyasındaki siyasi gerileme sadece Rusların lehine gelişmemiştir. Osmanlı toprakları, doğusundan batısına, kuzeyinden güneyine; XVII. yüzyıla kadar tedirginlik duyabileceği bir tehlikeyle karşı karşıya kalmamıştır. Yüzyıllardır Osmanlı'nın komşusu olan ve Osmanlı ile amansız bir

⁸¹ Memet Yetişgin, “Rusların Türk Toprakları Üzerinde Yayılmasının Sebepleri Üzerine Bazı Düşünceler”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 16, 2006, s.700.

⁸² İ. H. Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, IV. Cilt, II. Bölüm, XVII. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti'nin Durumu, Ankara, 1988, s. 2167.

⁸³ İ. H. Uzunçarşılı, *age.* s. 2166.

rekabet içerisinde bulunan Safevîler, senelerce mücadele ettiği Osmanlı orduları karşısında sürekli hezimet ve perişanlık yaşamış; daha sonra Osmanlı Devleti'ndeki istikrarsızlıktan yararlanarak Osmanlı'ya savaş ilan etme cesaretini göstermekle kalmıyor, eskiden kaybettikleri toprakları geri almak üzere kısa bir süre bile olsa Şah Abbas döneminde Bağdat'a girme başarısını bile gösterebiliyorlardı. "Daha geçen asırda Osmanlı orduları karşısında perişan olan Safevi İran Şahlığı da bu asırda Osmanlı Devleti'ne harb açma cesareti göstermişti. Kendi halkı arasında "büyük" diye anılan Birinci Şah Abbas, giriştiği bu harblerle önce Osmanlılara verilmiş toprakları geri almış hatta ikinci bir hamle ile de Bağdad'a girmeğe muvaffak olmuştu".⁸⁴

Yüzyıllarca, hem Türk dünyasının, hem de İslam dünyasının, iktisadi bakımdan en büyük dayanaklarından biri olan ve özellikle, üzerinde bulundurduğu ticaret yollarıyla, Türklerin vazgeçilmez hayat kaynağı konumunda bulunan İpek Yolu'nun, karadan denize intikal etmesi, Osmanlı Devleti'nin iktisaden belini kıran en büyük talihsiz hadiselerden biri olmuştur.

Avrupalıların, Afrika'nın güneyinden deniz yoluyla Hindistan'a gitmeleri, kara yoluyla gidenlerin de Kuzey Rusya yollarını kullanmaları neticesinde, ticaret yolları tamamıyla Türklerin elinden çıkmıştır. Selçuklular zamanında ve Osmanlıların ilk zamanlarındaki sağlam asayişin kaybolmasının neticesi olarak ortaya çıkan bu durum, elbette tesirlerini bütün Türk coğrafyasında gösterecekti.

XVII. yüzyıl Osmanlılar açısından, geçen asra nispetle büyüme ve gelişme hamlesini önemli ölçüde kaybettiği bir asırdır. Ancak konumu itibariyle bir dünya devleti olan Osmanlı İmparatorluğu, yine de ilk bakışta haşmet ve kudretini muhafaza ediyormuş gibi görünmektedir. Bir dünya imparatorluğunun duraklama, gerileme ve çöküş süreci, hemen kısa bir zamanda hissedilebilen bir olay değildir. Kıtaların hareketi gibi uzun senelere yayılan ve etkileri geç hissedilen bir durumdur. XVII. yüzyıl Osmanlısındaki ekonomik problemler ve devlet yönetimindeki istikrarsızlık ve bozulmalar, devamında cephelelerdeki bozgunları tetiklemekte ve nihayetinde çözülmeye doğru gitmektedir. Bütün bu olumsuzluklara rağmen Osmanlı Devleti'nin kuvvet ve kudreti, zaman zaman kazandığı zaferlerle hâkim olduğu tüm topraklarda devam etmektedir. Fakat bu, zahiri bir azamettir ve geçen asırlarda atılan çok kuvvetli temellere, askeri ve medeni büyük

⁸⁴ Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi II. Cilt*, XVII. yy. Türk Edebiyatı, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1983, s. 644.

zaferlere dayanmaktan doğan bir mazi kuvveti içindedir. Aynı sebeplerle imparatorluk, bütün asır boyunca heybetli manzaralarından fazla bir şey kaybetmemiş ve zaman zaman da XVI. asır ihtişamını andıran hamle güçleri göstermiştir. Bu yüzdendir ki Osmanlı Devleti'nin XVII. asır dünyasında uyanmakta ve ilerlemekte olan yeni dünya nizamı ortasında gerek içeriden, gerek dışarıdan bir duraklama hatta bir gerileme devresine girdiği yeteri kadar fark edilmemiştir.⁸⁵

Osmanlı İmparatorluğu için gerçek problem ve tehlike, XVII. yüzyılın sonuna doğru kendisini artık iyiden iyiye hissettiren batıdaki gelişmelerdir. Doğu, taht mücadeleleri, iç karışıklar ve mezhep savaşları ve isyanlarla boğuşup dururken Avrupa'da gelecek yüzyıllarda tüm dünyayı ve insanlığı birçok bakımdan etkileyecek, benzersiz neticeleri olabilecek hadiselerin taşları döşeniyordu. Avrupa devletleri, Rönesans'ın sonucu olan, fen ve teknolojiadaki gelişmelerle birlikte büyümeye başlamış, yeni ve muazzam bir medeniyetin temelini atma sürecine girmişlerdi.

“Avrupa'da ilim, fen ve sanat ilerliyor; bu ilerleyiş, eski ve yeni şark medeniyetlerine benzemeyen bir karakter gösteriyordu. Yeni medeniyet, maneviyattan ziyade, maddeye kıymet veren, aykırı bir istikamette yürüyordu. Bu yüzden, başka bir hayat ve hamle gücü kazanmış, yaptığından daha kat'i işler yapmaya doğru ise sistemli, metotlu ve süratli bir tempo tutturmuş, ilerliyordu. Buna mukabil Osmanlı devlet idaresinde disiplin bozulmuş, idare, otoritesini kaybetmiş, eski ve örnek Osmanlı teşkilatı zayıflamış, suistimaller çoğalmış, memleket ehliyetsiz ve liyakatsiz adamların eline düşmüştü. Devletin iç hatta dış siyasetine saray kadınlarının müdahalesi, ölçüsünü artırmış ve bir nevi kadınlar saltanatı devresi başlamıştı”.⁸⁶

XVII. asır, devlet yönetimi, iktisadi ve sosyal hayat bakımından Osmanlı Devleti'nin gerilemesine mukabil kültür, sanat ve edebiyat bakımından önemli ilerlemeler kaydettiği bir asırdır. Yukarıda bahsedilen olumsuzlukların, sanat ve edebiyata herhangi bir tesiri olmamıştır. Bunun çok değişik sebepleri olabilir. Devletlerdeki inkıraz dönemlerinin, hüznün ve kederden dolayı toplumları sanata ve edebiyata daha fazla yönlendirdiği söylenir, bu bir sebep olabilir. Bir başka sebep ise

⁸⁵ Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi II. Cilt*, Devlet Kitapları Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 2001, s. 643.

⁸⁶ N. S. Banarlı, *age*. s. 644.

Ülkelerin ve devletlerin gelişme ve güçlenme sebepleriyle, sanat ve edebiyatın gelişme ve güçlenme sebepleri farklı olabilir. Ancak en önemli sebeplerden birisi, belki Osmanlı toplumunda, sanatla ilgili temellerin yüzyıllara dayanan sağlamlığı olabilir. Bu dönemdeki divan şiirinin, XVI. yüzyıla birlikte artık rştn ispat ettiği söylenebilir.

Batı Türkçesi denilen Osmanlı Türkçesinin edebî bir dil olması ve bununla yeni ve millî bir edebiyat vücud a getirmesi, Selçuklulardan sonra, Osmanlılar döneminde gerçekleşen bir süreçtir. Bu sürecin, tarihî, içtimaî ve kültürel boyutlarını göz ardı etmek mümkün değildir. Hatta denilebilir ki Osmanlıların yüzyıllar boyunca ortaya koydukları medeni unsurların en önemlisi, Anadolu’da vücud a getirdikleri milli bir lisan ve Türk diliyle oluşturdıkları zgn bir Türk edebiyattır. Kanaatimizce bu çok önemli bir husustur. Çünkü Türk dilinin, edebiyatının ve millet olarak varlığının bu günlere ulaşması, başta Türk beyleri olmak üzere, Osmanlıların Anadolu’yu yurt edinmelerinden sonra Türk dilini, Anadolu’da milli bir lisan olarak tercih etmeleriyle mümkün olmuştur. Bu bakımdan başta Murat Hdavidigar olmak üzere Osmanlı devlet adamlarının bu çizgiyi muhafaza etmeleri, Türk dili ve edebiyatının gelişmesi bakımından çok ehemmiyetli olmuştur. Mustafa zkan bu konuda şunları aktarmıştır:

“Anadolu beyliklerini kuran Türk beyleri Arap ve Fars dil ve kültürüne yabancı olup Türkçeden başka dil bilmediklerinden Türkçe eserlerin yazılmasına, Arapça ve Farsça eserlerin Türkçeye çevrilmesine vesile oldular. Ayrıca bu eserlerde sade bir dil kullanılmasını istediler. II. Murad’ın, Kbsnme’nin ilk çevirisini açık ve anlaşılır bulmadığı için eseri Mercimek Ahmed’e yeniden tercüme ettirdiğı bilinmektedir. Aynı şekilde Germiyanoglu II. Ykub Bey’in Şeyhî’nin kendisini övmek maksadıyla yazdığı şiirlere bunları anlamadığı için fazla ilgi göstermediğı rivayet edilir”.⁸⁷

Elias John Wilkinson Gibb, Türklerin Anadolu’da meydana getirdikleri bu edebiyatın temelleriyle alakalı ilginç tespitlerde bulunmaktadır.⁸⁸ Gibb, Türklerin, Selçukludan sonra yapmış oldukları en önemli ve ilk şeyin, Türk diliyle kendilerine has

⁸⁷ Mustafa zkan, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 33, İstanbul, 2007, s. 483-485.

⁸⁸ E.J.W.Gibb, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Edebiyatı Şubesi ğretim yesi), *Osmanlı Şiiri Tarihi*, c. 1, I. Kitap, İstanbul Üniversitesi- Edebiyat Fakültesi İngiliz Edebiyatı Şubesi Yayınları, No: 207, İstanbul, 1943, s. 11-12.

bir edebiyatı vücuda getirmek olduğunu, ayrıca Fars edebiyatının taklidi gibi algılanan edebiyatlarının aslında kendilerine has bir edebiyat olduğunu ifade etmektedir.⁸⁹

Şu husus da dikkat çekicidir. İran coğrafyasında yüzyıllar boyu işlenen Fars dili ve İran edebiyatı Türk milletinden ve Türk aydınlarından ayrı mecrada cereyan eden bir faaliyet değildi. Fars dilini ve edebiyatını geliştirmek, onu akıcı ve zengin bir dil haline getirmekle sağlam temeller üzerinde yükselmesini sağlamak, İran coğrafyasında yaşayan ve ekseriyeti temsil eden Türklerin ve İranlıların marifetidir. Türkleri bu faaliyetin dışında tutmak; yanlış bir değerlendirme olmakla birlikte gerçeklikten de uzak bir düşünce olur. Nitekim İranlılarla Türklerin müşterek bir şekilde yer aldığı, ancak hâkim unsur olarak Türklerin yer aldığı devletlere bakıldığında şu devletleri görmekteyiz: Gazneliler, Samaniler, Harezmîler, Karahanlılar, Selçuklular... Bu devletlerin bürokraside kullandıkları dil, bazen Arapça olmakla birlikte çoğunlukla Farsça idi. Edebiyatlarının dili ise Farsça idi. Fars diliyle ifade edilen edebi unsurları sadece İranlılar icra etmediler. Türkler de yüzyıllar boyunca Farsça konuştular, Farsça yazdılar, Fars diline ve edebiyatına katkıda bulundular. Fuat Köprülü, Türklerin Arapça ve Farsça ile olan münasebetini şöyle değerlendirmektedir:

“III. yüzyıl sonlarında ‘Sâmânîler’ bir aralık Farsçayı idâre işlerinde kullanmaya başlamışlarsa da, bu pek az sürmüş ve tekrar ‘Arapça’ resmi lisan olmuştu. ‘Gazneli’ devleti de, saray ve kısmen ordu lisanı Türkçe olduğu halde, resmî lisan olarak ‘Arapça’yı kabul etti. «Farsça» kısa bir müddet idâre işlerinde

⁸⁹ E. J. W. Gibb, *age*: “Osmanlı Türkü’nün Selçuk’u istihlaf eder etmez yaptığı şey, bir Türk edebiyatı yaratmak oldu. O zamana kadar edebiyat ismine layık bir şey yoktu. Bir Türk yazı yazmak istediği zaman, edebî bakımdan ehemmiyeti olmayan birkaç istisna hariç, Fars lisanını kullanırdı. Bundan sonra Osmanlı Türkleri dünyaya kendi dilleriyle hitap etmeğe karar verdiler. Fakat bu iptidâî ve yerli kabile lehçeleri kargaşalığından, edebî bir lisan çıkarmak nasıl mümkün olabilirdi? İlk lazım olan şey, fikrin nasıl ifade edilebileceğini gösteren bir rehber ve edebî bir üslup makyası idi. Bu rehber ve makyası intihapta tereddüde mahal yoktu. Türkler bir tek edebiyat tanıyorlardı, o da eskiden beri içinde yetiştikleri İran edebiyatı idi. İşte bundan dolayı bu parlak edebiyat, intihapla değil, vekayii tesiriyle Türklerin tesis etmek üzere oldukları edebiyatın modeli oldu. İran edebiyatının rehber olarak kabul edilmesini kolaylaştıran şey, Türklerin millî nazmında (halk türkûleri ve destanlarında görüldüğü gibi), İran sistemi ile müşterek noktalar bulunmasıdır. Ahenk ve şekil itibariyle İranlıların bazı nev’ilerine benzeyen vezin ve nazım şekilleri, biraz iptidâî ve müphem olmalarına rağmen, esasen Türkler arasında mevcut bulunuyordu. Bunun neticesi olarak edebî şiir için bir vasıta yaratmak meselesi bahis mevzuu olunca, bunu tamamen hariçten almak sureti ile değil, bir dereceye kadar esasen mevcut olan malzemeyi kabul ettikleri bir miyara daha mükemmel bir surette uydurarak yaptılar. Bundan dolayı Türk nazmındaki teknik, zahiren Fars sisteminin aynı görülmekle birlikte, hakikat-i halde oradan alınmış değil, ona sunî bir şekilde tam olarak intibak ettirilmiş hakiki millî unsurlardır. Herhalde bu yalnız tarih bakımından dikkati caliptir; çünkü her Türk vasfı, o kadar dikkatle budanmış ve o kadar tam bir şekilde İran’a intibak ettirilmiştir ki, zahiren bütün bu unsurlar da diğerleri gibi doğrudan doğruya İranlılardan alınmış gibi görünürler.”

kullanılmakla berâber derhal terk edildi. Lâkin buna rağmen H. IV. yüzyıldan başlayarak, Farisî edebiyatının ilerlemesi, yavaş yavaş Arapçanın mevkiini sarsmağa başlamıştı. Vaktiyle ‘Sâmânîler’ zamanında Arapça yazılmış olan eserler, halkın o lisana rağbet etmemesinden, Farsçaya tercüme edildiği gibi, medreselerde de din öğretimi Farsça olarak yapılmaya başlandı”.⁹⁰

Yukarıda ileri sürülen görüşün en bariz örneği, Genceli Nizâmî’dir. Nizâmî Türk asıllı İran şairidir. Ancak Türkçe kaleme aldığı herhangi bir manzumesi yoktur. Fakat tüm dünyada, İran edebiyatının en önemli şairlerinden biri olarak kabul edilir.

Bütün bunlarla beraber Türk dili, batıda yani Anadolu’da bir milletin ve devletin lisanı olmak hasebiyle gelişmesini sürdürmüştür. Osmanlı Türkçesi diye isimlendirilen Batı Oğuzcası, XVII. yüzyılda imparatorluk lisanı olmuş, bilim ve sanatın her alanında eser verilebilen, zengin kavramları içinde barındıran bir lisan seviyesine ulaşmıştır. Osmanlı Türkçesi, ulaştığı merhale itibariyle; hem şiir dili, hem kültür dili, hem diplomasi ve bilim dili olarak artık Arapça ve Farsçadan aşağı bir dil olmadığını ispat etmiştir. Yani Kaşgarlı Mahmut’un 1072-1074 yıllarında Türk diliyle ilgili dile getirdiği hüküm ve öngörüler, artık fiilen gerçekleşmiş; Türk edipleri, duygu ve düşüncelerini rahat bir biçimde, tekellüfsüz ifade etme imkânına kavuşmuşlardır. Şairler şiirlerini, kendi üsluplarıyla ve Türkî ifade tarzı denilen şekille dile getirebilmektedirler. Öteden beri İran’ın gölgesinde kalma kompleksi içerisinde eser vermeye çalışan, sanat ve edebiyat inşa etmeye çalışan Türk şairleri, çeşitli mazmunlarda ve edebiyatın türlerinde de İran şairlerini geride bıraktıklarını iddia edebilmektedirler. Türk şairlerinin önemli bir problemi olan Farsça özentisi, birkaç şair hariç yerini Türkçeye bırakmıştır. Geçen asırlarda Ahmed Paşa, Necatî, Fuzûlî, Bâkî gibi klasik denilebilecek şairler yetiştiren divan şiiri, bu asırda Nef’î, Nâbî ve Nâ’îlî Kadîm gibi şahsiyetlerle XVII. yüzyıl Anadolu Sahası Türk edebiyatını geliştirme yolunda ilerliyordu.

1.2.1. Nef’î’nin Hayatı

XVII. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Nef’î, Anadolu sahası Türk edebiyatının önde gelen şairlerinden biridir. Klasik edebiyatımızın sacayağı diyebileceğimiz şairlerinden olma yanında Türk edebiyatının en büyük kaside ustası diye nitelendirilmektedir. Nef’î, Erzurum’a kırk kilometre mesafedeki Hasankale Kaza’sında

⁹⁰ M. Fuad Köprülü, *age.* s. 152.

dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. *Riyâzuş-ş-Şua'râ*'da onunla ilgili bilgi verirken kısaca şöyle denilmektedir:

“Nef'î'nin Erzurumlu olduğu bilinmekle birlikte, kaynakların verdiği bilgiler çok sınırlıdır. Devrin tarih kitapları ve tezkirelerde şair hakkında üç beş satırlık yüzeysel bilgiler bulunmaktadır. Meselâ dönemin önemli tezkirecilerinden Riyâzî, yalnız şu bilgileri verir: ‘Arz-ı Rûmî ‘Ömer Beg’dür. Hâlâ Dîvân-ı Humâyûn-ı Sultânîde ma’den Mukâta’acısıdır. Me’ânî-i nakş-ı perdâzî olub semt-i ‘irakda tavr-ı ‘Acem-âne üzere nevâzende- kânûn-ı sühan-sâzîdür.’”⁹¹

Nef'î'nin hayatı, kişiliği ve ailesi hakkında bilinenler oldukça sınırlıdır. Abdulkadir Karahan'ın, Gelibolulu Âlî tarafından yazılan *Mecma'ul-Bahreyn* adlı eseri, ilim âlemine tanıtmasıyla şairin hayatını gizleyen sır perdelerinden bazıları kalkmıştır. Farsça olan, *Mecma'ul-Bahreyn* (yazılışı 100/1591) adlı eserin mukaddimesinde Gelibolulu Âlî, Nef'î'yi; “yetenekli, genç, zeki, gazel şairi ve soylu birisi” olarak vasıflandırmaktadır. “Bizim talebelerimizden, cevher edalı, zeki, gazel şairi, soylu bey, bilgili, Nef'î Ömer ibni Muhammed ibni Mirzâ Ali Paşa, yüce Tanrı onu şiir ve nesir bilgisinin faydaları ile yararlandırınsın, ansızın kapıdan içeri girdi”⁹².

...از تلامیذ ما درر ادا غزلسرای موصوف الذکا مخدوم معلوم ذوی
النهی نفعی عمر بن محمد بن میرزا علی پاشا نفعه الله تعالی بمنافع الانساد
والانشا ناکهان از در در آمد

Nef'î'nin; *Bahâ tahmîn eder bir kimse yok erbâb-ı ma'ânîde*
*Otuz yıldır felek 'ıkd-ı dürr-i nazmım mezâd üzre*⁹³

şeklindeki ifadesi de doğum tarihinin tahminini kolaylaştırmaktadır. Mustafa Efendi'nin *Mecmau'l-Bahreyn* adlı eserindeki bilgilerden ve Hâfız Ahmed Paşa'nın 1034'te (1625) sadarete gelişi üzerine ona yazdığı kasidesindeki kendi hayatına dair düştüğü kayıtlardan 980 (1572) yıllarında doğduğu tahmin edilmektedir.⁹⁴

Abdulkadir Karahan Nef'î'nin doğum tarihinin doğruluğunu, Gelibolulu Ali'nin yazdığı *Mecmau'l-Bahreyn* isimli eserine dayandırmaktadır. “1591 yılında yazılan

⁹¹ Riyâzî Muhammed Efendi, *Riyâzuş-ş-Şua'râ*, (haz. Namık Açıkgöz), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1982, s. 239-240.

⁹² Abdulkadir Karahan, "Vesikaların Işığında Nef'î'nin Hayatından Çizgiler", *Türk Dili Dergisi*, Sayı 29,1 Şubat 1954, s. 262-266.

⁹³ Nef'î, *age.*, s. 193.

⁹⁴ Metin Akkuş, *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, C. 32, İstanbul, 2006, s. 523.

Âlî'nin eserini göz önünde bulundurursak Nef'î'nin 1572 yılında doğduğu varsayılabilir".⁹⁵ Bütün bu ayrıntılardan yola çıkılarak şairin yaklaşık H. 980 / M. 1572 yıllarında doğduğu söylenebilir.

Tarihçi M. Fahrettin Kırzıoğlu, Nef'î'nin soy kütüğüyle ilgili mühim bir belge yayımlamıştır. Bu belgeye göre Nef'î'nin babası ve dedesi, Osmanlı devletinde önemli görevlerde bulunmuş; Nef'î'nin babası Sipahi Mehmet Bey, dedesi Mirzâ Ali Paşa'dır. Babası Mehmet Bey, Kars ve Mıcingerd sancak beyliği yapmış, dedesi Mirzâ Ali Paşa ise Pasinler sancak beyi olmuştur.⁹⁶

Metin Akkuş ise Nef'î'nin soyunu Dulkadiroğullarına, hatta Çağataylara ve Timur'a kadar götürmektedir:

"Bu bilgiler ışığında Nef'î'nin soyu Anadolu beyliklerinin birbirleriyle olan mücadelelerini bizzat yaşamış bir beyliğe dayanır. Şair, Pasinler Sancak Bey'i Mirza Ali'nin torunu Mıcingerd (Sarıkamış) Sancak Bey'i Mehmed Bey'in oğludur. Soyunun Dulkadiroğulları, Çağatay veya Timurlulara tabi Çağatay Türklerine dayandığı tartışması daha geniş arşiv taramasına ihtiyaç göstermektedir".⁹⁷

Abdülkadir Karahan, Nef'î'nin şiirle ilgilenmesinin babası, Mehmet Bey'le ilgili olduğunu, şiir söyleme yeteneğini de babasından almış olabileceğini kaydeder.

"Aydın bir babanın oğlu ve paşa torunu olan Ömer'e şairlik, biraz da baba mirası sayılabilir. Çünkü Mehmed Bey'in, rahatça şiir yazabildiği ve muhitinde de az çok ün sahibi olduğu, oğlu Ömer Nef'î'nin, *Sihâm-i Kazâ* adlı eserinden sezilmektedir. Nitekim Ömer Nef'î, henüz, doğduğu bölgeden ayrılp İstanbul'a yönelmemişken babası Mehmed Bey, onu ve ailesini bırakıp Kırım Hanı'nın yanına gitmiş, orada Han'ın nedimi olmuş ve galiba biraz da ferahlık içinde yaşamıştır. Ancak oğlunun

⁹⁵ Abdülkadir Karahan, *Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri (Nef'i, Hayatı, Eseri ve Sanatı)*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1980, s.185.

⁹⁶ M. Fahrettin Kırzıoğlu, "Tolgadırlı (Dulkadırlı) Beylerinden Gelen Pasinli Şair Ömer Nef'î'nin Sekiz Arka Atası ve Babası Şah-Mehmed'in Bir Tarih Şiiri", *Türk Dili Dergisi*, Ankara, Sayı: 120, 1961, s. 923.

⁹⁷ Metin Akkuş, *Nef'i Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993, s. 13.

yoksul durumunu ve bir yuvaya bile sahip olmadığını düşünmemiş olacak ki, Nef'î, *Sihâm-ı Kazâ*'da göze çarpan şu beyitleri dile getiriyor^{98- 99}

1-Saâdet ile nedim olalı peder Hâne

Ne mercümek görür oldu gözüm ne tarhana

2-Züğürtlük âfetüm oldu acep midür etsem

Peder gibi buradan ben de arz-ı cer Hâna

3-Eger müsaade etmezse bir tulum yağa

İki tulum kımız olsun nedür zarar Hâna

4-Buna da hisset olur mı ki günde bin Tatar

Tulum tulum kımızı pişkeş çeker Hâna

5-Peder de mi ‘aceb imsâk Handa mı bilmem

Nezakat ile bunu kim su’âl eder Hâna

6-Peder degül bu belâ-yı siyâhîdür başuma

Sözüm yirinde n'ola güç gelürse ger Hâna

7-Benüm züğürtlük ile ellerüm taş altında

Müzahrefâtun o dürr ü güher satar Hâna

8- Ben ıztırâb ile bunda semâ'a girmede ol

Dü beyt okur nagâmât ile def çalar Hâna

9- Bu yerde fakr ile ben yine taşta yaşıdanurın

Müderris olsam eger bakmam o güher-hâne

⁹⁸ Abdulkadir Karahan, *Nef'î Divanından Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları/610, Türk Klasikleri Dizisi/19, Ankara, 1992, s. 2.

⁹⁹ Cahit Başdaş, *Sihâm-ı Kazâ, Dil Özellikleri Metin-Dizin*, 1. Baskı, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2018, s. 39-40.

10-Zügürt olursam olaydım ne çâre ka'il idüm

Olaydı baş sokacak denlü muhtasar hâne

11-Huda bilur ki sözüm ser-te-ser hakkatdür

Baş agrıdur der isem ser-be-ser Hâna

Özer Şenödeyici, Nef'î'nin Türk edebiyatında önemli bir yere sahip bulunduğunu, fakat onun hakkında bilgi verebilecek kaynakların sanatıyla mütenasip bir şekilde fazla olmadığını ifade ederek Ebuzziya Tevfik'in bu durumdan şikâyetçi olduğunu kaydeder:

“Nef'î hakkında elde bulunan bilgi ve belgeler, onun şöhretiyle kıyaslandığında oldukça yetersiz kalmaktadır. Büyük şairlerin şöhretleri, hayatları son bulduktan sonra eserleri aracılığı ile nesilden nesile aktarılırken, hayatları hakkında bilinenler, tam tersi kayba uğrar. Nef'î'nin şiirlerini neşreden isimlerden Ebuzziya Tevfik, bu konudaki teessürünü dile getirirken, zamanına ulaşamayan bilgilerden ötürü maziye teessüf eder; gelecek kuşakların da kendi nesli hakkında aynı ithamda bulunabileceğini hatırlatır ve şöyle der: ‘Fikr-i âcizânemce Nef'î gibi bin yılda bir gelen ve mensûb olduğu millete medâr-ı mübâhât olan bir sâhib-kırân-ı ‘irfânın, ‘azamet-i şâ’iriyyetini idrâke âsârı kifâyet etmekle berâber, hayfâ ki evâ’il-i ahvâli ‘ummân-ı mechûliyat içinde gâib olup gitmiştir ki, bu da eslâfın kadir-şinâslıktaki mübâlâtsizliğini bizlere vesîle-i tasdîk olduğu gibi, bizden sonra gelenlere de bizler için aynıyla bu fikri ilkâ edeceğine iştibâh edilmemelidir’ ”.¹⁰⁰

Nef'î'nin asıl ismi Ömer'dir. Ayrıca kaynaklarca şahsi mührüne kazıttırdığı iddia edilen beytinde de Ömer isminin işlendiği bilinmektedir.

Muhteri‘-i tarz-ı bedâyi‘-eser

Nâtık-ı esrâr-ı ilâhî Ömer¹⁰¹

Nef'î'nin isminin Ömer olması, şairin Sünnî bir aileye mensup olduğunu ortaya koymaktadır. . O asırlarda, Erzurum dâhil, Doğu Anadolu bölgelerinde yaşayan halkın mühim bir kısmı Şii olduğu, Şiilerin ise Ömer adına bir nevi düşmanlık duydukları gibi bilgi ve düşünceler, bu noktaya ışık tutan çizgilerdendir.¹⁰²

¹⁰⁰ Özer Şenödeyici, “Nef'î Biyografisine Ek”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sayı: XXI, 2007 Bahar, s. 180.

¹⁰¹ Nadir eser tarzının yaratıcısı, ilahi sırların nâtıkı (söyleyicisi) Ömer.

¹⁰² N. S. Banarlı, *age.*, s. 653.

Nef'î'nin çocukluğu ve gençliği hakkında teferruatlı bir bilgiye sahip değiliz. Ayrıca temel eğitimini nerede ve kimlerden aldığı hususuyla alakalı da kaynaklarda esaslı bir bilgi bulunmamaktadır. . Ancak gerçek olan bir şey var ki o da Nef'î'nin temel eğitimiyle beraber çok iyi bir medrese eğitimi almış olduğudur. Meşhur ve aydın bir ailenin çocuğu olması, ayrıca babasının da şiirle meşgul olması, Nef'î'nin oldukça erken yaşlarda şiire başladığı kanaatini vermektedir. Onun Türkçeyi iyi kullanmasıyla birlikte ileri derecede Arapça ve Farsça bilgisine sahip bulunduğu da göz ardı edilemez. Bundan başka Nef'î'nin Arap ve İran edebiyatına vukufiyeti, şiir tekniğine hâkimiyeti tartışma götürmeyecek derecede ileridir. Nef'î'nin hayatıyla ilgili bilgi veren kaynakların tümünde, daha önceki mahlasının; “zararla ilgili, zarara mensup ve zarara müteallik” anlamına gelen “Darrî” olduğu ifade edilmektedir. Söz konusu mahlasla fazla meşhur olmadan, 1585 (993)’te Erzurum defterdarı olan Künhü’l-Ahbâr sahibi tarihçi, Gelibolulu Ali’nin ona “Nef’î” diye yeni bir mahlas vererek “Darrî” mahlasını değiştirdiği belirtilir.

“Nef’î” nin anlamı ise ilk mahlası olan “Darrî”nin tam tersidir. “fayda ve menfaata mütaalik” demektir. Şairin divanına konulmamış, Suhan redifli bir kasidesi vardır ki Tarihçi Ali’nin de bir medhiyesidir. Bu kasidesinde Nef’î, Ali’ye hitaben:¹⁰³

Eyledün mahlâs-ı Nef’î ile kadrüm efzûn
Zihn-i pâkimde görüb kuvvet-i izân-ı sühen

Himmetünle giderek buldı terakkî şi‘rim
Oldı her bir gazelim ‘âleme destân-ı sühen

Demektedir ki bu mısralar, Nef’î’nin hem üstâdı hem de hâmîsi olduğu anlaşılan Âli’ye bir şükran ifadesidir”.¹⁰⁴

Tezkire sahibi Riyâzî’nin Nef’î’ye yazdığı hiciv kıtalarının birinde Nef’î’nin henüz çok gençken Âli’yi tanıdığı, işinin Âli’nin ağzından aldıklarını satmak olduğu ve şiirinin ancak adının “zebân-ı tâze” olduğunu yazması da Âli’nin şaire genç yaşta hocalık ettiğini göstermektedir.¹⁰⁵

¹⁰³ Metin Akkuş, *Nef’î Divanı*, Kaside 60 (Tegazzülü), Akçağ Yayınları, Ankara, 2018, s.12/279.

¹⁰⁴ N. S. Banarlı, *age*, s. 654.

¹⁰⁵ Fatma Tulga Ocak, “Ölümünün Üç Yüz Ellinci Yılında Nef’î”, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, *Atatürk Kültür Merkezi Yayını*, Sayı 9, Türk Fikir ve Sanat Adamları Dizisi, Sayı 2, Ankara, 1987, s. 4.

Gelibolulu Âlî'nin, Abdurrahman Câmî'ye ait bir beytin şerhiyle alakalı ifadeleri, Nefî'nin hem sanatını hem de ilmini takdir ettiğini göstermektedir.

“Âli, Abdurrahman Câmî'nin (1414-1492) bir beytinin şerhini ihtiva eden küçücük (yazma) bir risalesinin mukaddimesinde; bu beytin anlaşılması güç ma'nalar ve bedîi sanatlardan birçok remizler taşıdığı düşüncesiyle ve şerh edilmek üzere dostlarından namlı bir zat tarafından kendisine “hünermendân-ı tîz fehm ve şuarâ-yi zevî'l-iz'ânı bî-vehm fırkasından Nefî nâm bir vücûd-i 'azîz ile” gönderildiğini kaydediyor ki, bu da, Nefî ile aralarındaki dostluğun esaslı delillerinden biridir”.¹⁰⁶

Nefî, önce İran edebiyatına yönelmiş, İran edebiyatının iki şaheseri olan *Hâfız Divanı*'nı ve Sa'dî'nin *Bostân ve Gülistân*'ını okumuş ve hayran olmuştur. Nefî, bu iki şairi usta bildiğini söylemektedir.¹⁰⁷ Hatta bazılarını ihtiyatla zikretmekle birlikte diğer İran şairlerine açıktan meydan okur.

Sözde nazîr olmaz bana ger olsa âlem bir yana
Pür-tumturâk u hoş-edâ ne Hâfızım ne Muhteşem

Hâkânî'yim ben muhteşem yanımda serheng-i haşem
Hâfız olur lebbeste dem dâmem edince zîr ü bem

Nefî başka bir manzumesinde kendini İran şairleriyle karşılaştırarak, şiir sanatında, onların hiç birinden geri olmadığını söylüyor: “Gazel ve kıtada Hafız ve İbn-Yeminim. Ruba'i söyleseydim Hayyâm olurdum”.¹⁰⁸

Hâfız u İbn-i Yemînîm gazel ü kıtada ger
Söylesem belki rubâ'ide olurdum Hayyâm

Nefî, “Sühan” redifli kasidesinde İran şairlerini, onların temayüz etmiş oldukları hususiyetlerle değerlendirir: “Sözün hoş şarkılı, nağmeli kuşu Hafız; söz Gülistan'ının yetiştiricisi olan Sadî; fazilet sahibi Câmî; meclise, söz gecesinin mumunu diken Enverî

¹⁰⁶ Abdulkadir Karahan, *Nefî: Hayatı, Sanatı, Şiirleri*, Türk Klasikleri: 32, Varlık Yayınları, sayı: 230, İstanbul, 1954, s. 5.

¹⁰⁷ M. Akkuş, *age.* s. 72.

¹⁰⁸ M. Akkuş, *age.* 50. Kaside, s. 118.

ile Kâsım-ı Tebrizî; irfan meclisini güzel kokularla dolduran Attâr'ın adlarını saygıyla anar"¹⁰⁹

Ol ki üstâd-ı sühan-perver imiş sâbıkda
Biri Hâfız ki odur murg-ı hoş-elhân-ı sühan

Biri de Hazret-i Sa'dî-i sa'îd-i Şîrâz
Olmuş ol dahi mürebbî-i Gülistân-ı sühan

Biri de fâzıl-ı Câmî ki Hudâ vermiş ana
Kâse-gerdân-ı mey-i bâde-nûşân-ı sühan

Neş'e-i sâgar-ı tab'ında olan hâlet ile
Eylemiş âlemi hep meclis-i mestân-ı sühan

Enverî Kâsım-ı Envâr ile ol encümene
Vaz' edip her biri bir şem'-i şebistân-ı sühan

Eylemiş ıtr-ı kelâm ile mu'attar Attâr
Bezm-i irfâna olup micmere-gerdân-ı sühan (Nef'î, b.9-14)

Ancak onları usta olarak görmesinin gençlik yıllarına ait bir telakki olduğu söylenebilir. Nitekim şiir sanatında tecrübe sahibi oldukça, İran edebiyatının kaside şairleri Urî ve Enverî dikkatini çekmiş, kasidedilikte derinleştikçe artık bu şairleri kendisine üstat seçtiğini çeşitli beyitlerinde açıkça belirtmiştir¹¹⁰:

Enverî-i rûzgârım kim şebistân-ı suhan
Şem-i fikrimle zıyâ-yı neyyir-i rahşân bulur(Nef'î, Fahriye 49)

Enverî-i rûzgârım nokta-ı pergâr-ı gayb
Gûy-ı hûrşîd zamîr-i gayb-dânımdır benim(Nef'î, Fahriye 61)

¹⁰⁹ Şevkiye Kazan, "Divan Şiirinde Önemli Bir Leitmotif: Sühan Redifli Şiirler", Çankaya Üniversitesi, *Fen Edebiyat Dergisi*, Sayı 2, Ankara, 2014, s.18.

¹¹⁰ M. Akkuş, *age*. Sultan Ahmed Hân kasidesi, Fahriye, s.49- Sultan Osman Han Kasidesi, Fahriye, s. 61.

(Aşağıdaki beyitler, Nefî divanında tespit edilemedi.)

Harfidir mecmu‘a-i esrâr-ı dîvân-ı Kemâl
Noktasıdır mühre-i dağ-ı derûn-ı Enverî

Âlem-efrûz-ı beyân Enverî-i devr-i zamân
Suhân-ârâ-yı cihân muhterî’-i tarz-ı cedîd

Enverî Kâsım-ı envâr ile ol encümene
Vaz’ edip her biri bir şem’-i şebistân-ı suhân

Urfî-i Rûm Enverî asr u Hâkânî-i ahd
Feyzî-i mu‘ciz-dem-i vahy-iktisâb-ı rûzgâr

Okundukça bu şi‘r-i dil-pezişim bezm-i âlemde
Eder zinde revân-ı Urfî-i merhûm u mağfûr

Urfî-i Rûm idüğüm cümle ederler teslim
Görseler ger bu kasîdem büleğâ-yı A‘câm

Oldu nâzik-suhanım Muhteşem ü Urfiden
N’ola reşk eyleseler Rûma Irâk u Şîrâz

Nefî’nin Erzurum’dan ayrılarak İstanbul’a geldiği yıllarla ilgili olarak A. Karahan, I. Ahmed’in saltanat yıllarını göstermektedir.

“Nefî’nin İstanbul’a gelişi I. Ahmed’in saltanatının ilk yıllarına rastlar. Şairin Erzurum’dan İstanbul’a hangi sebeplerle geldiği bilinmemekle beraber geliş sebebinin ya Kırım Hanı Canıbek Giray’ın sadrazam Kuyucu Murad Paşa (sadarete getirilişi 1606)’ya yaptığı tavsiye, ya da Âlî’nin Anadolu’da defterdarlık görevlerindeyken İstanbul’a çağırması olabileceği tahmin edilmektedir”.¹¹¹

¹¹¹ Abdülkadir Karahan, *Nefî Divanı’ndan Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985, s.3.

Kaynaklar, şairin 1603'ten sonra İstanbul'a geldiğinde birleşirler. 1018/1609 tarihinde yazılmış olan Riyâzî tezkiresinde¹¹² şairin halen “mukâta‘a kâtipliği” görevine devam ettiği kayıtlıdır. İstanbul'a gelen Nef'î, en kısa zamanda şiirleriyle kendisini sultana ve devlet büyüklerine tanıtmış ve yazdığı kasidelerle ününü de artırmıştır.

Nefî, bütün ömrünü, ikbale tenezzülü olmayan bir devlet memuru olarak geçirir. Divanîhümayun'da maden mukataacılığı, mukataa kâtipliği, sürgüne gönderildiği Edirne'de, Muradiye mütevelliliği ve İstanbul'da cizye muhasebeciliği yapmıştır. Gençlik döneminde taşrada yaşadığı zorluklardan bunalan Nefî, İstanbul'da kısmen rahat eder. Dönemin bürokratlarından, tarihçi ve aynı zamanda şair olan Gelibolulu Âlî ile Erzurum'da sağladığı yakınlığı İstanbul'da da sürdürür.¹¹³

Gençlik döneminde taşrada yaşadığı zorluklardan bunalan Nef'î, İstanbul'da bu zorluklardan kısmen kurtulur. “Sadrazam (Kuyucu Murad Paşa) tarafından Sultan Ahmed'e tanıtıldıktan sonra şair, sunduğu kasideleriyle kısa zamanda kendini tanıtır. Sultan Ahmed'in iltifatını kazanarak onun yakınında bulunan şairler arasına girer. 1611 yılında Sultan Edirne'ye giderken onu da beraberinde götürür”.¹¹⁴

Büyük şair Edirne'de kısa süre bulunmasının dışında 30 yıl kadar bir süre de İstanbul'da yaşamıştır. I. Ahmed, I. Mustafa, II. Osman ve IV. Murad'ı sevdiği, ya da onlara yakınlığının daha fazla olduğu bu iki hükümdara sunmuş olduğu kaside sayısının fazlalığından anlaşılmaktadır.¹¹⁵ Bütün bunlarla beraber Nef'î, Sultan IV. Murad'ı diğer devlet adamlarından, farklı bir yere konumlandırmaktadır. Çünkü hayatının önemli bir bölümü onun saltanatı dönemine rastlar, onun sayesinde, devlet kademesindeki insanlarla tanışıp ikbal elde etmiştir. Onunla ilgili dokuz manzume kaleme aldığı rivayet edilir. Öncelikle Sultan'ı öven kısa bir mesnevi, Onun ok atışını tasvir eden bir manzume, Kandilli'de yaptırdığı kasrın methi, Sultan'ın yaptırdığı bir çeşme için düşürdüğü tarih kıtaları ve Sultan'ın Edirne'ye gelişi münasebetiyle kaleme aldığı bir manzume, onlardan bazılarıdır.

Bu yılların sadrazamları olan Kuyucu Murad Paşa'ya, Nasuh Paşa'ya, Damat Mehmed Paşa'ya ve Halil Paşa'ya kasideler sunmuş ve hemen hepsinden de takdir, iltifat,

¹¹² Mehmed Riyâzî, *Riyâzî's-Şuara*, Nûruosmâniye Kütüphanesi 3724, yk. 141b.

¹¹³ M. Akkuş, *age.* s. 5.

¹¹⁴ M. Akkuş, *age.* s. 15.

¹¹⁵ Mengi Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Edebiyat Tarihi-Metinler*, Akçağ Yayınları, 8. Baskı, Ankara 2003, s. 183.

in'am ve ihsan görmüştür. Sadrazam Güzelce Ali Paşa, Hüseyin Paşa'yı da övmüş ve kaside yazmıştır. Nef'î'nin vezirlere övgüleri, çok sayıda kasideden oluşan bir kasideler zinciridir. Şairin I. Ahmed'e bir hayli kaside sunmuş olmasına rağmen I. Mustafa'ya hatta bir cülûsiye bile yazmamış olması, sadece caize almak için hareket etmediğini ve gerçekten beğenip sevdiklerini övmeyi tercih ettiğini düşündürür. Şairin hem en fazla iltifat gördüğü ve şöhretinin doruğuna vardığı, hem de azap ve musibetlerle sarsıldığı hatta hayatını kaybettiği dönem IV. Murad'ın saltanat devrine tesadüf eder. Ara sıra şiirle uğraştığı gibi, bilginleri ve sanatkârları korumakla da tanınan Sultan IV. Murad, kendi sert ve taşkın karakterine uygun düşen Nef'î'nin övgülerini de sövgülerini de pek beğenir, meclislerine çağırdığı, şiirlerini okutup ihsanlarla mutlu kıldığı da eksik olmazdı.¹¹⁶

Nef'î'nin divanında devlet adamlarına sunduğu kasideler ve diğer nazım türleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur:¹¹⁷

1.2.2. Nef'î Divanındaki Nazım Türleri ve Sunulan Kişiler

Kaside Sıra No	Sunulan Kişiler	
	Peygambere Naat	Naat
1	Hız. Peygamber	Der Na't-i Seyyid-i Kâinât
	Tasavvuf Büyüğüne Övgü	
2	Mevlânâ	Der Medh-i Hazret-i Mevlânâ
	Padişahlar	
3	Sultan Ahmed Han	Der Medh-i Sultân Ahmed Hân
4	Sultan Ahmed Han	Der Medh-i Sultân Ahmed Hân
5	Sultan Ahmed Han	Bahâriyye Der Medh-i Merhûm Sultân Ahmed Hân
6	Sultan Ahmed Han	Der Medh-i Sultân Ahmed Hân
7	Sultan Ahmed Han	Der Medh-i Sultân Ahmed Hân
8	Sultan Ahmed Han	Der Medh-i Sultân Ahmed Hân
9	Sultan Ahmed Han	Kasîde-i İydiyye Der Medh-i Sultân Ahmed Hân
10	Sultan Ahmed Han	Der Medh-i Sultân Ahmed Hân

¹¹⁶ A. K. Karahan, *age.* 4-5.

¹¹⁷ M. Akkuş, *Nef'î Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2018.

11	Sultan Osman Han	Kasîde-i Garrâ Berây-ı Cûlûs-ı Sultân Osmân Hân
12	Sultan Osman Han	Fahriyye Der Medh-i Sultân Osmân Hân
13	Sultan Osman Han	Der Sitâyîş-i Kasr-ı Sultân Osmân
14	Sultan Osman Han	Kasîde-i Âlilâl Der Tarîf-i Cihâd-ı Sultân Osman
15	Sultan Osman Han	Der Medh-i Sultân Murâd Hân
16	Sultan Murad Han	Der Medh-i Sultân Murâd Hân
17	Sultan Murad Han	Der Sitâyîş-i Esbân-ı Şehsüvâr-ı Zamân Hazret-i Sultân Murâd Hân Bâfermân-ı Âlî Şân
18	Sultan Murad Han	Der Medh-i Rahş-ı Hazret-i Sultân Murâd
19	Sultan Murad Han	Der Sitâyîş-i Sehzâdegân-ı Sultân Murâd Hân
20	Sultan Murad Han	Der Medh-i Sultan Murâd Hân
21	Sultan Murad Han	Der Medh-i Sultân Murâd Hân
22	Sultan Murad Han	Der Vâsf-ı Sultân Murâd Hân
23	Sultan Murad Han	Der Medh-i Hazret-i Sultân Murâd Hân
24	Sultan Murad Han	Der Medh-i Hazret-i Sultân Murâd Hân

Tablo-1: Nef'î Divanındaki Nazım Türleri ve Sunulan Kişiler

Kaside Sıra No	Sunulan Kişiler	Kasideler
25	Sultan Murad Han	Der Medh-i Sultân Murâd Hân
26	Sultan Murad Han	Der Medh-i Sultân Murâd Hân
	Sadrazamlar	Kasideler
27	Murad Paşa	Der Medh-i Vezîr-i Azam Murâd Paşa
28	Murad Paşa	Der Medh-i Vezîr-i Azam Murâd Paşa
29	Nasuh Paşa	Der Medh-i Vezîr-i Azam Nasuh Paşa
30	Nasuh Paşa	Der Cevâb-ı Mektûb-ı Vezîr-i Azam Nasuh Paşa
31	Nasuh Paşa	Temmûziyye Der Medh-i Vezir-i Azam Nasuh Paşa
32	Nasuh Paşa	Der Medh-i Vezîr-i Azam Nasuh Paşa
33	Muhammed Paşa	Der Medh-i Vezîr-i Azam Muhammed Paşa
34	Muhammed Paşa	Der Medh-i Kasr-ı Vezir-i Azam Muhammed Paşa
35	Muhammed Paşa	Der Medh-i Vezîr-i Azam Muhammed Paşa
36	Halil Paşa	Der Medh-i Vezîr-i Azam Halîl Paşa

37	Ali Paşa	Der Sitâyiş-i Vezîr-i Azam Ali Paşa
38	Hüseyin Paşa	Der Sitâyiş-i Vezîr-i Azam Hüseyin Paşa
39	Hüsrev Paşa	Der Sitâyiş-i Sadr-ı Azam Husrev Paşa
40	Hüsrev Paşa	Der Tehniyet-i Vezîr-i Azam Husrev Paşa
41	Hafız Ahmed Paşa	Der Medh-i Merhum Vezîr-i Azam Hâfız Ahmed Paşa
42	Ahmed Paşa	Der Vasef-ı Hâfız Ahmed Paşa
43	Ahmed Paşa	Der Medh-i Vezîr-i Azam Hâfız Ahmed Paşa
44	Bayram Paşa	Kasîde Der Sitâyiş-i Vezîr-i Azam Bayram Paşa
45	Mustafa Paşa	Kasîde-i Rahşîyye Der Medh-i Mustafa Paşa
46	Kandilli Rasathanesi (Sultan Murad Han)	Kasîde Der Tarîf-i Kandilli Pâdişâh-ı Kışversitân Hazret-i Sultân Murad Han
47	İlyas Paşa	Der Medh-i Vezîr-i Azam Merhûm İlyas Paşa
48	İlyas Paşa	Der Cevâb-ı Mektûb-ı Vezîr-i Azam İlyas Paşa
	Şeyhülislam	Kasideler
49	Muhammed Efendi	Bahâriyye Der Medh-i Şeyhülislam Muhammed Efendi
50	Muhammed Efendi	Der Medh-i Şeyhülislam Mezkûr Muhammed Efendi
51	Muhammed Efendi	Der Medh-i Şeyhülislam Mezkûr Muhammed Efendi
52	Muhammed Efendi	
53	Muhammed Efendi	Der Medh-i Şeyhülislam Mezkûr Muhammed Efendi
54	Esad Efendi	Der Medh-i Merhûm Şeyhülislam Esad Efendi
55	Esad Efendi	Der Sitâyiş-i Şeyhülislam Esad Efendi

Tablo-1: Nef'î Divanındaki Nazım Türleri ve Sunulan Kişiler

Kaside Sıra No	Sunulan Kişiler	Kasideler
	Kaymakamlar	
56	Muhammed Paşa	Der Medh-i Kâimmakâm Muhammed Paşa
57	Muhammed Paşa	Der Sitâyiş-i Kaim-Makâm Muhammed Paşa
58	Aziz Efendi'nin Sarayı	Der Sitâyiş-i Sarây-ı Şeyhülislam Merhûm Aziz Efendi

59	Dârussa‘âde Ağaları	Der Medh-i Ağa-yı Dârüssaâde
60	Gelibolu’lu Ali	Kasîde Der Sitâyîş-i Âlî Berây-ı Dâden-i Mahlas-ı Nef‘î
61	İbrahim Paşa	[İbrahim Paşa Medhi]
62	Hafız Ahmed Paşa	[Hafız Ahmet Paşa?]
	Şeyhülislam	Kıta-i Kebireler
1		Mukatta Der Tarîf-i Şeyhülislam Esad Efendi
		Mukatta Der Tarîf-i Şeyhülislam Yahyâ Efendi
	Dârussaâde Ağaları	
2	İsmail Ağa	Mukatta Der Medh-i Ağa-yı Dârüssaâde İsmâîl Ağa
	Çelebiler	
3	Musa Çelebi	
	Padişahlar	
4	Sultan Murad Han	Kıta Der Tarîf-i Musa Çelebi Müsâhib-i Hazret-i Sultân Murâd Hân
5	Sultan Murad Han	Kıta Der Tarîf-i Târîh-i Tîrendâhten-i Pâdişâh-ı Cem Câh Sultân Murâd
6	Cânbek Giray Han	Der Tarîf Ü Târîh-i Kasr-ı Pâdişâh-ı Cem Câh Sultân Murâd
7	---	Kıta Der Tarîf-i Cânbek Giray Hân
8	Sultan Murad Han	Kıta Der Hasb-i Hâl-i Hodgûyed
9	---	Kıta Der Tarîf-i Tablbâz-ı Sultân Murâd Hân
10		Kıta
	Mesnevi	
1	Sultan Murad Han	Der Vâsf-ı Hatt-ı Hümâyûn-ı Sultân Murâd Hân
	Musammatlar	
1		Müseddes-i Mütেকerrir
2		Matla-ı Fuzûlî Tesdîs-i Nefî
3		Sâkînâme [Terkibbend]

Nefi, istikrarsız kişiliği sebebiyle şiir sanatındaki üstün başarısını ilişkilerinde sürdüremez. O, çevresiyle sürekli çatışma içinde olan bir insandır. Dostlarına sıkça sataşır, şahsiyetlerini rencide eder ve yerer. Devlet adamlarının onurunu hiçe sayar ve sınır tanımayan yergileri, hırçın kişiliği, devlet adamlarının öfkelerini üzerine çeker.

Şöhretinin etkileriyle çevresini rahatsız eden aşırı ve umarsız tavırları da şairin bazı dönemlerde yaşamını zorlaştırır.¹¹⁸ Onu, bazı kasidelerde düştüğü sıkıntılardan şikâyet ederken buluruz:

Kaldım ayakta perişân ve mükedder ahvâl¹¹⁹

Bazen de dert ve kederlerinin ortadan kalkması sebebiyle, halinden memnun olduğu görülür.

Gitti ol demler ki eylerdi perişân hâtırım

Bir yana gam bir yana kahr u azâb-ı rüzgâr¹²⁰

Nef'î, Osmanlı tarihinin önemli olaylarından olan II. Osman'ın katli hadisesini yaşamış olmasına rağmen bu konuya ne divanında ne de *Sihâm-ı Kazâ*'sında temas etmemiştir. Yalnız Gürcü Mehmed Paşa'ya yazdığı bir hicviyede:¹²¹

Bu mahallelerde ki Bağdâd-ı ala şâh-ı Acem

Arz-ı Rûmi ede teshîr Abaza hem a köpek (S.K.6/47)

Pây-mâl eyledünüz saltanatun ırzını hem

Yok yere oldu telef ol kadar âdem a köpek (S.K.8/47)

Sen kadar düşmen-i devlet mi olur a hınzır

Ne turur saltanatun sâhibi bilmem a köpek (S.K.11/47)

diyerek II. Osman'ın katlinden sonra IV. Murad'ın devlet idaresini ele geçirinceye kadarki sürede memleketin geçirdiği sarsıntıya değinmiştir.

Aslında tedbirli bir zat olan Gürcü Mehmed Paşa, Sultan Osman'ın katillerini temizledikten sonra ortalığın sükûnete kavuşmasından faydalanarak hükümet işlerine bir düzen vermek istemiş, ancak o sırada eski vezir-i azam Mere Hüseyin Paşa tarafından mührü iadeye mecbur edilmiştir. Nef'î, hiç sevmediği bu paşayı *Sihâm-ı Kaza*'sında

¹¹⁸ M. Akkuş, *age.* s. 5.

¹¹⁹ M. Akkuş, *age.* s. 5.

¹²⁰ M. Akkuş, *age.* s. 16.

¹²¹ Cahit Başdaş, *Sihâm-ı Kazâ, Dil Özellikleri Metin-Dizin*, 1.Baskı, Kriter Yayınevi, 3 (Der Hakk-ı Mezbûr, Beyitler: 6,8,11), İstanbul, 2018, s. 47.

kıyasıya hicvetmiştir. Bu hicivlerden anlaşıldığına göre yazdığı iki kasideye karşılık umduğu ilgiyi göremeyen Nefî, Paşa'yı hicvetmiş bu sebeple işinden azledilmiştir. Paşa'nın Nefî'nin katlinin vacip olduğunu söylemesi şairin, Paşa'ya duyduğu öfkeyi büsbütün artırmıştır. Bu öfke ile Nefî, *Sihâm-ı Kaza*'sı'nda Paşa'nın katlinin vacip olduğunu ileri sürmüştür. Yalnız bu beyitlerin Gürcü Mehmed Paşa'nın mührü iadesinden önce mi yoksa sonra mı yazıldığı meçhuldür.¹²²

Nefî, devlet büyükleriyle olan yakınlığı sayesinde rahat bir hayat yaşamasına rağmen; büyüüp neşet ettiği yayla ikliminin etkisiyle olacak, karşısındakinin mevkisi ne olursa olsun onu hicvetmekten geri duramamıştır. Hırçınlığı, dik başlılığı ve tahammülsüzlüğü sebebiyle, zaman zaman çalıştığı devlet görevinden azledilmiş, bazen de sürgüne gönderilmiştir. Nefî'nin bu hırçınlığı çevresinde bulunan birçok âlim, şair ve devlet görevlisi tarafından nefretle karşılanıyordu. Onun, bir şekilde öldürülmesini büyük bir istek ve arzu ile intizar ediyorlardı.

Onun rahat günlerinin sonuna yaklaşıldığı tarihlerden birinde (24 Haziran 1630) günü Beşiktaş'ta I. Ahmed köşkünde Nefî'nin *Sihâm-ı Kaza*'sını okumakta olan IV. Murad'ın Hekimbaşı Emir Çelebi'nin yanında, yanı başına yıldırım düşmesi Sultan'ın mecmuayı yırtmasına sebep olur. Nefî'yi derhal vazifesinden uzaklaştırarak bir daha hicivle uğraşmayacağına dair ondan söz alır. Bu vakayı işiten ve Nefî'den nefret eden şairler:

“Gökten nazîre indi Sihâm-ı Kaza'sına
Nefî diliyle uğradı Hakk'ın belâsına”

diyerek Nefî'ye olan öfkelerini dile getirmişlerdir. Vazifeden azledilmesine içerleyen Nefî, bu duruma çok içerler ve buna, Bayram Paşa'nın sebep olduğunu düşünür.¹²³ Görevden azledilmeleri uzun sürmeyen Nefî bir defa daha affedilir ve Edirne Muradiye mütevelliliğine tayin olunur. Bu görevde iken IV. Murad'a gönderdiği kasidesinde; artık kimseyi hicvetmeyeceğini, eğer müsaade buyrulursa bundan böyle yalnız talihini hicvedeceğini söyledikten sonra padişaktan uzak kalmaktan duyduğu derin üzüntüyü belirtir.

¹²² F. T. Ocak, *age.* s. 7-8.

¹²³ O lanetlenmişsin, Allah belasını versin, kendisini övmüş olmama rağmen, sebepsiz yere üçüncü defa beni görevimden azletti.

“Bu günden ahđum olsun kimseyi hicv itmeyüm illâ
Vireydün ger icâzet hicv iderdüm baht-ı nâ-sazı”¹²⁴

Nef’î’nin öldürölmesine neden olan olayla ilgili değişik rivayetler vardır. Bir rivayete göre Bayram Paşa’yı hicvettiği için Padişah’tan alınan fermanla öldürölümüştür. Bir başka rivayet de Bayram Paşa döneminin tanınmış şairi Nâilî’ye Nef’î’yi kötölleyen bir şiir yazdırarak şaire okutur. Öfkelenen Nef’î, şiiri Paşa’nın yüzüne fırlatır. Bu durum, çevresini sürekli rahatsız eden şair için bir öldürme bahanesi olur. Paşa’nın emriyle öldürölür. Üçüncü rivayet, Sultan Murad’la ilgilidir. Şaire olan aşırı sevgisi dolayısıyla bütün taşkınlıklarına göz yuman Sultan Murad Nef’î’nin sadrazamlara ve diğer devlet erkânına sataşmalarını affeder. Ancak kendisini de bir kıtada ağır ithamlarla yermesi bardağı taşıran son damla olur. Sultan’ı hicveden bu kıtanın Nef’î mahlası kullanılarak bir başka şair tarafından, onu gözden düşürmek amacıyla söylendiği de rivayetler arasındadır. Olay nasıl gelişirse gelişsin şairin yergilerinin, öldürölmesinde önemli bir sebep olduğu anlaşılmaktadır.¹²⁵

Nâ’imâ, *Târih-i Na'imâ Ravzatü'l Hüseyin fî Hulâsati Ahbâri'l Hafıkayn* adlı eserinde, Nef’î’nin katline “Katl-i Şâir” başlıklı özel bir bölüm ayırmıştır.

“....Sultan Murad Han Hazretlerine tekarrüb kesb idüp methinde nice kasâid vü ok ü cirid attıklarında tarihler söyleyüp hayli mültefit olmuş idi. Lakin merkûm hicv vâdisinde gayet bed-zebân olup asrında olan ekâbire harf-endâzlık ve ülemâyı izâm ve vüzerâyı kirâmun hedm-i ırzlarına cesâret idüp meşâhir-i vaktün ekseriyetini hicv itmiş idi. Sultan Murad Han Hazretleri meclis-i hâslarında tarh-ı tekellûf sûretinde letâife mâ’il olmağın gâhice Nef’î’yi götürüp ba’zı hicviyâtın istimâ’ iderdi”¹²⁶

diyen Nâ’imâ, Nef’î’yi hicivleri ile devrin ileri gelenlerini rencide ettiği için suçlar. Ayrıca IV. Murad’ın hicve düşkün olduğunu, huzurundakileri latife söylemek için zorladığını belirtir. Nef’î, *Sihâm-ı Kaza*’sında;

Îtikâdumca gazâ eyledüm inşâ’allah
Hak bilür yok yire ben kimseyi sövmem a köpek (S.K. 58/51)

¹²⁴ F. T. Ocak, *age.* s. 9.

¹²⁵ M. Akkuş, *age.* s.18.

¹²⁶ Nâ’imâ, *Târih-i Na'imâ Ravzatü'l Hüseyin fî Hulâsati Ahbâri'l Hafıkayn*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2007, s. 222-224.

Men neânem ki zebûnî keşem ez çarh-ı felek
Felegi hicv iderin cevri ni görsem a köpek¹²⁷ (S.K. 60/51)

diyerek haksız yere kimseyi hicvetmediğini söylemesine rağmen, çağdaşı Sâ'î, Nef'î'nin dost düşman ayırt ermeden herkesi hicvettiğini şöyle belirtir:

Merdûm-âzârânâ ser-dâr olsan ey Nef'î n'ola
Cümle a'dâ vü ehîbbâ heb yanında birdür

Turmayub dendân-ı hicv ile çalarsın herkesi
Sûretün insân ammâ sîretün hınzırdür¹²⁸

Devrinde büyük bir düşman güruhu toplayan Nef'î, *Sihâm-ı Kaza*'sında, devlet ricali yanında sahte ulemayı da hicvederek karşısına almıştır. Bu yüzden “ulema düşmanı” olarak tanınan şair:

Ehl-i ilmün kulu kurbanıyuz Allah bilür
Ey genezler hele siz ilmünüz isbât idünüz¹²⁹

diyerek hakiki ilim ehlinin kulu kurbanı olduğunu, henüz ilmini ispat etmemişlere, âlim geçinenlere hücum ettiğini belirtir. Böylece Nef'î etrafına birçok güçlü düşman toplamıştır.

Katli vacip görülen ve kuvvetli düşmanları olan Nef'î'nin ölümü hakkındaki rivayetler muhtelifdir. En yaygını Bayram Paşa'yı hicvettiği için, padişah'tan alınan izin üzerine boğdurulup denize atılmasıdır. Nef'î'nin ölümüne tarihinde geniş yer veren Nâ'imâ; padişahın yeni bir hicvin var mı diye şaire Bayram Paşa için yazdığı hicvi söyledikten sonra bu hicvi Paşa'ya verip onun ısrarı üzerine Nef'î'nin öldürülmesine izin verdiği rivayetinin hakikate yakın olduğunu belirtir. Buna karşılık halk arasında söylenen; padişahın özel meclisinde, ısrarla Bayram Paşa'yı hicvettirmesi üzerine, bunu haber alan Paşa'nın halk arasında itibarının kalmadığını belirtmesi ve şairin katline izin istemesi

¹²⁷ İnancıma göre, Allah kısmet ederse bir gaza eyledim. Tanrı sebepsiz yere kimseye sövmediğimi bilir. Ben feleğin çarhından aciz olacak insan değilim; cevri ni görürsem, feleği de hicvederim.

¹²⁸ Ey Nef'î, insanları incitenlere komutan olsan şaşılmaz. Çünkü senin yanında dost ta düşman da birdür.

¹²⁹ Allah bilir ki ilim ehlinin kulu kurbanıyız. Ey genezler siz önce ilminizi ispat ediniz.

üzerine katline izin verildiği rivayetinin aslı olmadığını ifade ettikten sonra; “Hicv-i vüzerâya rıza virmek mülâka şâyeste mânî degüldür” der.¹³⁰

Hangi sebeple öldürüldüğü henüz kesinlik kazanmayan Nefî'nin öldürülmesi görevi Bayram Paşa'ya verilmiş, o da Çavuşbaşı Boynu Eğri Mehmed Ağa vasıtasıyla 27 Ocak 1635 tarihinde sarayın odunluğunda boğdurtarak cesedini denize attırmıştır. Rivayete göre Nefî, ölmeden hemen önce şu anlamlı rubaiyi söylemiştir:¹³¹

Ey dil hele âlemde bir âdem yoğ imiş
Var ise de ehl-i dile mahrem yoğ imiş (Nefî, Ruba'iler, 4/351)

Gam çekme hakikatde eger ârif isen¹³²
Farzeyle ki el ân yine âlem yoğ imiş (Nefî, Ruba'iler, 4/351)

1.2.3. Eserleri

Türkçe Dîvân

Nefî'nin ustalığını kanıtlayan en önemli eseridir. Mısır (1836)'da iki ayrı baskısı yapılmıştır. Eski yazıyla basılan divanın içinde 60 dolayında kaside, terakibibend tarzında yazılmış bir sâkî-nâme, 136 gazel ve diğer nazım şekilleriyle yazılmış çeşitli manzumeleri bulunmaktadır. *Dîvân*'ın yeni harflerle de baskısı yapılmıştır.¹³³

Türkçe Dîvân'ın Bulunduğu Kütüphane ve Müzeler

Nefî Divanı, Atıf Efendi Ktp. 2213/2; Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. Hazine 960; Adana Atatürk Bilim ve Kültür Müzesi, 257; Milli Kütüphane, Yz. A 1570; İstanbul Üniversitesi Ktp. Ty 5488/2; Süleymaniye Ktp. Ayasofya 3979; Süleymaniye Ktp. Esad Efendi 2701/1; İstanbul Üniversitesi Ktp. Ty 5722 numaralı nüshalar üzerine kurulmuştur. Eski harfli metin, Süleymaniye Ktp. Esad Efendi 2701/1 numaralı nüshadır.¹³⁴

¹³⁰ Nâ'imâ, *age*, c. III, s. 224.

¹³¹ F. T. Ocak, *age*, s. 11-12-13.

¹³² Ey gönül, dünyada insan demeye değer bir kişi bile yokmuş. Varsa da gönül sahiplerine mahrem olan yokmuş. Eğer hakikaten ârif isen (dünyada) gam çekme, şu anda dünyayı yokmuş farz et.

¹³³ M. Akkuş, *age*, s. 40.

¹³⁴ M. Akkuş, *age*, s. 40.

Farsça Dîvân

Nef'î'nin Farsçayı çok iyi bildiğini ve bu dilde yazan Türk şairleri arasında ön sırada yer aldığını gösteren *Farsça Dîvân*'ı Türkçeye çevrilmiştir.¹³⁵

Sihâm-ı Kaza

Türk hiciv ve mizah edebiyatının önemli eserlerinden biri olan *Sihâm-ı Kaza* Nef'î'nin, keskin zekâsı, hiciv yeteneği ve yaşadığı devirde münasebet içerisinde bulunduğu şahıslarla ilişkisini ortaya koyan önemli bir eseridir. Eser aynı zamanda Nef'î'nin yermek için hedeflediği kişilere karşı ne kadar acımasız olabileceğini de göstermektedir. Bunun en büyük delili *Sihâm-ı Kazâ*'ya öncelikle babasını hicvetmekle başlamasıdır. Bu durum Nef'î'nin sadece acımasız veya hırs sahibi bir şair olması gibi basit bir gerekçeyle açıklanamaz. O, muhtelif manzumelerinde görüldüğü gibi, başkalarında gördüğü yanlışlıkları hicvetmeyi kendine vazife edindiğini söyler. Bu durum onun hakkaniyet sahibi ve adalete aşırı düşkün birisi olma ihtimalini doğurur. Ancak, *Sihâm-ı Kaza*'da esprili manzumelerin yanı sıra küfür ve sövmelere varan manzumelerin bulunuşu, eserin edebi değerine gölge düşürür. Nef'î gibi yaşadığı çağda sanatını herkese kabul ettirmiş, saygın bir şairin daha nazik, seviyeli ve edepli ifadeler kullanması beklenirdi. *Sihâm-ı Kazâ*'yı Sultan IV. Murâd'ın da okuduğunu göz önünde bulundurursak, o devirde insanların bu tür ifadeleri okumaktan ve konuşmaktan zevk aldıklarını ve bu tür manzumelerin yazılmasını dolaylı bir biçimde teşvik ettiklerini düşünebiliriz. Hatta Nef'î'de olduğu gibi diğer şairler de bundan istifade ederek muarızlarını aşağılamış ve hoşlanmadıkları devlet adamlarından intikam almış olabilirler. Çünkü Nef'î'nin bu vesileyle rekabet içinde bulunduğu kişileri, kamuoyunun gözünden düşürmek için bu tür manzumeleri ciddi bir silah gibi kullandığıyla ilgili görüşler mevcuttur. Nef'î, “Tariz sınırlarını aşıp, pek ağır olmayan sövgülere kadar uzanan yergilerinde, hedef aldığı kişileri, kasidesini sunduğu devlet büyüğünün gözünden düşürmeyi amaçlar; onların beğenmediği ve gülünç bulduğu yanlarını sergiler.”¹³⁶

Metin Akkuş, *Sihâm-ı Kaza* ile ilgili iki kişinin çalışma yaptığını ifade etmektedir. “Eserde kaside, kıta ve terakibibend gibi değişik nazım şekilleri kullanılmış olmakla birlikte daha çok dördlükler tercih edilmiştir. *Sihâm-ı Kazâ* Saffet Sıtkı (İstanbul 1943) ve

¹³⁵ Ali Nihad Tarlan, *Nef'î'nin Farsça Dîvân Tercümesi*, İstanbul, 1944.

¹³⁶ İsmail Ünver, *Övgü ve Yergi Şairi Nef'î (Ölümünün Üçyüzellinci Yılında Nef'î)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1991, s. 70.

Metin Akkuş (Ankara 1988) tarafından seçmeler halinde yayımlanmıştır”.¹³⁷ Son olarak Cahit Başdaş tarafından *Sihâm-ı Kazâ, (Dil Özellikleri-Metin Dizin)* adıyla yeniden yayımlanmıştır.¹³⁸

Tuhfetü'l-Uşşâk

Nef'î'nin Farsça Dîvân'ı içerisinde bulunan doksan yedi beyitlik bir kasidedir. *Tuhfetü'l-Uşşâk*, Dîvân'ın kasidelerinden biri olmasına rağmen Fuzûlî'nin *Enîsü'l-Kalb* adlı eserine nazire olduğu için, kasidenin müstakil bir eser olduğu görüşünde bulunanlar vardır.¹³⁹

1.2.4. Edebî Kişiliği

Nef'î, XVII. yüzyılın ve ondan önceki yılların şairleri olan; Bâkî, Fuzûlî, Nâbi, Nedim ve Şeyh Gâlib gibi büyük ve meşhur kaside şairlerden biridir. Henüz hayatta iken şiirleri, ilgi görerek büyük bir alana yayılmış, çağdaşı olan ve kendinden sonra gelen şairler onu, takdirle ve gıptayla, biraz da öfkeyle yâd etmişlerdir. Devrinde yazılan ve daha sonra kaleme alınan bütün edebiyat tarihlerinde kendisinden, büyük kaside ustası olarak bahsedilmiştir. Binaen-aleyh hem çağdaşı olan şairler, hem de kendinden sonra gelen şairler onu üstat olarak benimsemiş, şiirlerinde kendisini taklit etmeye çalışmışlardır.

Şöhretinden dolayı devrin diğer şairleri tarafından şiddetle eleştirilmiş olmakla beraber çağdaşı Kâtip Çelebi ve Tezkireci Rızâ'dan başlayarak Ziyâ Paşa, Recâi-Zâde Ekrem, Tevfik Fikret ve Ebuzziya Tevfik gibi Tanzimat sonrası edebiyatçılar tarafından kasidecilikte üstün bir sanatçı olarak kabul edilmiştir.¹⁴⁰ Süleyman Nazif; “Fuzulî, Nef'î, Nedim: Her üçü de gerçekten büyük şairdi. Ve her üçü de kendi zamanlarının temayülât-ı hakikiyesine tercüman oldu ve gitti” der.¹⁴¹

Nef'î, yaratılışından ve doğup büyüdüğü çevreden getirmiş olduğu özelliklerini sanatına yansıtan bir şairdir. Dolayısıyla edebiyattaki dâvûdî sesi, dile getirdiği mısralarında her vesileyle hissedilmektedir. Ancak bu ses onun mısralarında terennüm

¹³⁷ Metin Akkuş, *TDV. İslam Ansiklopedisi*, Nef'î Maddesi, c. 32, İstanbul, 2006, s.523-525.

¹³⁸ Cahit Başdaş, *Sihâm-ı Kazâ, Dil Özellikleri Metin-Dizin*, 1. Baskı, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2018.

¹³⁹ M. Mengi, *age*. s. 184.

¹⁴⁰ F. T. Ocak, *age*. s. 16.

¹⁴¹ Süleyman Nazif; “Şiir ve Ahlak”, *Resimli Kitap*, C. 1, Nu. 2, Teşrin-i Evvel 1324/Ekim 1908, s. 119-120.

eden yapmacık bir ses değildir. Nef'î, belli bir duyguyu ve düşünceyi dile getirirken onu; söz, mana, mesaj, muhatabın durumu ve ses bütünlüğü içerisinde dile getirir. Şiirde, sözle sesi ve ifade ile manayı bir musiki edasında sunar. Nihat Sami Banarlı'ya göre

“Şiirde ses unsuruna değer vermenin ve bu sesi, terennüm edilen mevzuun iç ve dış yapısı ile birleştirmenin bir XVII. Asır şâiri için ileri bir şiir anlayış olduğunu kabul etmek zarûrîdir. Bu hareket ayrıca geçen asrın iki büyük şâiri Fuzûlî ile Bâkî'nin şiirde mûsikî anlayışlarına daha başka ve daha tanınan bir ahenkle devam çehresindedir”.¹⁴²

Nef'î, şiir telakkilerini çağının ilerisine taşıyabilen bir şairdir. Ona göre kelimelerin zarfı ile mazrufu arasında bir intibakın bulunması gerekir. Yani şiir anlam bakımından ne derece önemli ise söyleyiş ve ses bakımından da o derece ehemmiyet arz etmektedir. Nef'î'nin şiirlerini ilk defa okuyan birisi şairi anlamakta güçlük çekebilir. Divan şiirinin lisanı diyebileceğimiz kelimeleri kavrayıp bu edebiyatın kültürüne vâkıf olduktan sonra, Nef'î'nin şiirlerinden, doyumsuz bir lezzet almaya başlar. Zaten divan şairlerini de çağdaş şairlerden ayıran özellik de bu olsa gerek. Divan şairleri, sahifeler dolusu bilgi ve düşünceyi bir beyte ve ya birkaç beyitlik bir manzumeye sığdırabilmektedirler. Eski şairlerin çok rahat bir biçimde dolaşıp durduğu söz konusu alana, günümüz şairlerinin girebilmeleri nerede ise imkânsızdır.

Banarlı, onun şiirinde esas olanın ruh olduğunu ve bu şiirlerin eski edebiyatta fesahat denilen söyleyiş kaidelerine uygun manzumeler olduğunu ifade eder. Banarlı'ya göre şair, söz sanatlarıyla oylanmaktan ziyade sade fakat kültürlü ve manalı bir söyleyişi tercih etmiş, kelimelerini bu anlayışla seçmiş, yerinde kullanmış şiirin iç âlemiyle sesi arasında bir uygunluk sağlamaya muvaffak olmuştur.¹⁴³

Nef'î'nin edebiyattaki gür ve tok sesiyle birlikte öne çıkan en önemli niteliklerinden biri de düşüncesini açıkça söylemekten çekinmemesidir. Nef'î, muhatabının şahsiyeti ve mevkisi ne olursa olsun, gördüğü olumsuzlukları onun yüzüne karşı haykırmaktan çekinmeyen bir şairdir. Buna ilaveten ifadeleri sert, kırıcı ve aşağılayıcıdır. Dahası bu kırıcılığı ve acımasızlığıyla gurur duymaktadır.

¹⁴² N. S. Banarlı, *age*. s. 655.

¹⁴³ N. S. Banarlı, *age*. s. 656.

Ol safder-i düşmen-kuş-i nazmım ki husûsâ
Şemşîr-i zebânımdan ahibbâ hazer eyler (Nef'î, K.10/57)

ifadesiyle yaşamı, bir savaş meydanı olarak gören bir kişilik sergiler. “Dil kılıcı”, “saf yarıcı”, “nazmı düşman öldürücü” ifadeleri “savaş/mücadele” imajını vererek şairin saldırgan kişiliğini yorumlar gibidir. Atak, mağrur, isyancı kişiliği, çalkantılı bir yaşam biçimini sergiler. Nef'î, kendi kişiliğini fazlasıyla önemser. Kendi deyimiyle “tevsen-tabiat”tır.

Leşker-i fikri ü hayâlât ile çıksam yürüsem
Tevsen-i tab'ım idüp kat-ı beyâbân-ı suhen¹⁴⁴

beytinde “dikbaşı”lığını gururla dile getirir. Onda bir bey, bir muzaffer kumandan edası vardır. Ruhu, med-cezîrlerle çalkalanır. Karşılaştığı engeli hep aşma çabasıdadır. Korku ve yılgınlık bilmez. Arzularını gerçekleştirdiği müddetçe çevresiyle barışıktır. Şairde ferdiyetçiliği ön plandadır. Üzüntü, keder; kavga başarı; zevk, eğlence her şey kendi içindir. Kaynaklarda yürekli, cesur, yetenekli, hırçın, ateşli, pervasız, atak, korkusuz gibi ifadeler, onun kişiliğinin genelde olumlu yönleridir. Ancak saldırgan, aniden yön değiştiren tavırları, çevresiyle ölçülü bir ilişki sağlamasını zorlaştırır. Methiyeleri arasında bulunan bir manzumesinde Gürcü Mehmed Paşa'yı, abartılı övgülerden sonra “a köpek!” redifli yergisinde yerden yere çalması bu değişime örnek gösterilmiştir.

“Hak sözü söylemeden hiç usanmam a köpek” (S.K...?)

ifadesinde onu, yine kendini haklı bulurken görürüz. Yaptığının doğruluğundan emindir. Doğru bildiğini saklamaz, dürüst fakat saldırgandır.¹⁴⁵

Nef'î'nin kasidelerinde çeşitli devlet adamlarını abartılı bir şekilde övmesini, bazıları menfaatperestlik ve câize beklentisine dayanan, dalkavuklukla açıklarken, bazıları da bunun içten gelen bir duyguyla hakikatin ifadesi olduğunu söylerler. Onun kasidelerindeki abartılı övgülerine mukabil hicviyelerinde, yine yüksek mevkilerdeki kişilerin kusurlarını aynı ölçüde insafsızca yermesi, hatta bu yolda hayatını kaybetmiş olmasının, bunun delili olduğunu ifade ederler. Nitekim Nef'î'nin, yukarıda bahsedilen nitelikleri barındıran sanatına büyük ölçüde saygısı vardır ve bundan asla taviz vermeyen

¹⁴⁴ M. Akkuş, *age.* s. 19.

¹⁴⁵ M. Akkuş, *age.* s. 19.

bir kişiliğe sahiptir. Bundan dolayıdır ki Nef'î, kendini Türk ve İran şairlerinden üstün görür.

Banarlı'nın ifadesiyle ondaki bu inanış, kendisini hükümdarların bile üstünde görmesine sebep olmuştur. Onun IV. Murad gibi mağrur ve azametli bir hükümdara, nerde ise; "Sen ne büyük bir hükümdarsın ki benim gibi bir şair tarafından methediliyorsun!" deyişi, bir methiyeden çok kendi nefsine itimadın dikkate değer fahriyesidir.

Sen bir şeh-i zî şânsın Şâhenşeh-i devrânsın
Yâni ki sen hâkânsın devrinde ben Hâkâniyem (Nef'î, K.15/72-73)

Sözde nazîr olmaz bana ger olsa âlem bir yana
Pür-tumturâk u hoş edâ ne Hâfız'em ne Muhteşem (Nef'î, K.15/72-73)

Hâkâniyem ben Muhteşem yanımda serheng-i haşem
Hâfız olur leb-beste dem hâmem edince zîr ü bem (Nef'î, K.15/72-73)

Nef'î için asıl dünya, kelim dünyası ve hakiki sultanlık, söz mülkünün sultanlığıdır. Kısaca şair devrinin hükümdarıyla gizli bir padişahlık yarışındadır. Şairin Fârisî dîvânındaki bir rubaisinde "akıl tahtının Şehinşâhı benim. Allah'ın lutfu sayesinde sayısız askerim vardır. Mânâlar diyârını zaptettim. Sözün altununa, gümüşüne, nâmıma sikke vurdurdum",¹⁴⁶ deyişi de bu mağrûr ve kendine inanmış şahsiyetin bir başka tezahürüdür.¹⁴⁷

Nef'î'nin şiirinde görülen ilk husus, onun şiir tekniğine olan hâkimiyetidir. Vezin ve kafiyeleleri, kelimelerle bir bütünlük içerisinde mezcetmesi, pek az şairde görülebilecek bir yetenektir. Zengin kelime dağarcılığıyla işitilmemiş, dokunulmamış ve gündeme getirilmemiş kelimeleri bile şiirinde kullanırken, onları öyle bir orijinallikle, yerli yerinde kullanır ki o kelimeleri, kavramları ve deyimleri okuyan kişi sanki senelerce bu kelimelerle haşır neşir olmuş, bilindik kelimelermiş gibi bir duyguya kapılır. Fakat aşırı mübalağalı ifadeleri ve her fırsatta kendisinden bahsetmesi ve kendini haddinden fazla övmesi, buna mukabil başkalarını yine aynı ölçüde aşağılaması, az da olsa onun, bu manzumelerindeki üstün değerini gölgelemektedir.

¹⁴⁶ Ali Nihad Tarlan, *Nef'î'nin Farsça Dîvânı*, İstanbul, 1945, s. 136.

¹⁴⁷ N. S. Banarlı, *age.*, s. 65-67.

Divan şairleri içinde fahriyeye en fazla yer veren şair, Nef'î'dir. Bunun sebeplerinden biri; yetiştği çevrenin kendisine vermiş olduğu güven duygusu olabilir. Bir diğeri ise meslek edindiği sanatın gerektirdiği diller olan Arapça ve Farsça başta olmak üzere edebî kültür malzemesine sahip olma hususunda çağdaşlarından daha ileri bir seviyede bulunmasıdır. Bundan başka ataklığı, cesareti ve kıvrak zekâsı ile kendi içtimai muhitinde sağladığı mevki sayesinde, çağdaşlarıyla arasında ciddi bir farkın açılmasına sebep olmuştur. Bütün bunlar, Nef'î'nin öz güvenini besleyen faktörlerdir. Henüz İstanbul'a yeni gelmiş bir genç olduğu halde Sultan Ahmed Camiinin inşası esnasında I. Sultan Ahmed'e yazmış olduğu bir kasidede, Nef'î'nin kendine olan özgüveni bariz bir şekilde görülür.

İltifât et sühen erbâbına ki anlardır

Medh-i şâhân-i cihânânâ veren ünvânı (Nef'î, K.4/54)

Kim bilirdi şuarâ olmasa ger sâbıkda

Dehre devletle gelip yine giden şâhânı (Nef'î, K.4/54)

Haşre dek âb-ı hayât-i sühen-i Bâkî'dir

Andırıp zinde kılan nâm-i Süleymân Hân'ı (Nef'î, K.4/54)

Şair için övme sadece başkalarına yönelik bir ifade biçimi olmakla kalmamış, kendini övme, ya da kendi şiir ve sanatıyla övünme biçiminde de tezahür etmiştir ki bu, edebî kültür çevresinde “Nef'î'yâne tefâhür” diye bir tabirin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Ben öğünmem kadrîm erbâb-ı dil ü dâniş bilir

Ârifim düşmez bana lâf u güzâf-ı serserî (Nef'î, K.14/67)

Şöhret ve iltifat namına çıkılabilecek en üst noktalara çıkmasına rağmen, hayatı tehlikeli bir şekilde, çevresindeki çoğu iktidar sahibi insanlarla kavga içerisinde geçen ve nihayet ölümü de bu yüzden olan bir şairin kişiliği, kendisi hakkındaki duygu ve düşünceleri, sanat ve şiiriyle alakalı anlayışı ve algılaması fevkalade ehemmiyetli olmalıdır.¹⁴⁸

¹⁴⁸ Hasan Aktaş, “Nef'î'de Benlik Algılamasının Şiirine ve Hayatına Yansımaları, Necip Fazıl Örneği ile Karşılaştırma”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 2011, s. 40.

Türkçe divanında klasik edebiyatımızın kaside, musammat, terakibibend, mesnevi, tarih, kıta gazel gibi edebi nevilerini başarı ile kullanan Nefî, mizacına daha uygun düşen kasideye önem vermiştir. Divanın en kalın kısmını kasideler bölümü teşkil eder. Sebk-i Hindî tesiriyle zincirleme farsça terkipler kullanmasına rağmen, ifadesi tabii ve akıcıdır. Şiirindeki önemli özelliklerden biri, ifadesindeki açıklıktır.¹⁴⁹

Edebiyatımızda kaside üstadı olarak tanınmış olan Nefî ile alakalı olarak gerek kendi zamanının gerekse daha sonraki yüzyıllarda yazılmış kaynakların ve son zamanların bütün edebiyat tarihlerinin genel fikri şudur: Devrinden başlayarak son zamanlara kadar kaside yazan bütün şairler, onu üstat bilmişler ve taklit etmeye çalışmışlardır. Divanındaki gazellerin herhangi bir şaire ün kazandıracak sayıda ve değerinde olmasına karşılık, Nefî'nin kasidedeki kudreti gazellerini gölgelemiştir. Bunda, gazellerin kasidelere oranla daha az olmalarının yanında Nedîm'in Nefî için söylediği şu beytinin de etkisi olmuştur:

Nefî vâdî-i kasâ'idde suhen-perdâzdur

Olamaz ammâ gazelde Bâki vü Yahyâ gibi (Nedîm, K.14/38)

Ancak Ali Canip Yöntem bu beyitte ifade edilen düşünceye katılmaz. Ona göre bu büyük şairin gazelleri de kuvvet ve maharetçe kasidelerinden geri kalmaz. Yöntem, Fransız mütefekkeri, Gustave Le Bonn'un bir sözünü hatırlatır: "İnsanlardan çoğunun şahsi fikirleri yoktur. Bunlar kendilerine telkin edilen mülâhazaları benimserler". Nefî'nin koskoca *Dîvân*'ı ortada dururken, Nedîm'in her nasılsa bir kasidesine sıkıştırdığı gelişigüzel bir fikrin asırlardan beri hâkim oluşunu ancak Fransız mütefekkerinin şu iddiası izah edebilir. Nefî, kasidelerinde emsalsizdir, fakat gazellerinde "Bâkî"den aşağı kalmamış, hele Yahyâ Efendi'den muhakkak daha güzel parçalar kaleme almıştır. Nefî'nin kasideleri ne kadar debdebeli, azametli ise gazelleri o kadar ince ve zariftir. Nefî, kanaatime göre pek duygulu pek lirik bir şairdir.¹⁵⁰

Yazanlar peyker-i (destimde bir peymâne yazmışlar

Görüp mest-i mey-i 'aşk olduğum mestâne yazmışlar (Nefî, K.33/148)

Bana teklîf-i zühhd itmezdi idrâk olsa zâhidde

¹⁴⁹ F. T. Ocak, *age.* s. 17.

¹⁵⁰ Yöntem Ali Cânîp, *Eski Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri*, (haz. Ahmet Sevgi, Mustafa Özcan), Sözler Yayınları, İstanbul, 1996, s. 79-80.

Yazıklar kim ânı âkıl beni dîvâne yazmışlar (Nefî, K.33/148)

Değildir gözlerinde sâye-i müjgânı ‘uşşâkın
Hatın resmim beyâz-ı dîde-i giryâna yazmışlar (Nefî, K.33/148)

Benem ‘âşık ki rüsvâlıkla tutdı şöhretim şehri
Yazanlar kıssa-i Mecnûni hep yabana yazmışlar (Nefî, K.33/148)

Nice zâhirdir ey Nefî sözünden dildeki sûzun
Yazınca nüsha-i şi‘rin kalemler yana yazmışlar (Nefî, K.33/148)

Nefî’nin şiirinde Arap şairlerinden Mütenebbî ve İran şairlerinden Urfî ve Enverî’nin etkilerini bulmak mümkündür. Nefî’de Arap şiirinin başlıca özelliği olan vuzuh ve belagat vardır. Bütün şiirlerinde her şeyden önce bu Arap belagati sezilir. Bu özelliği ve ayrıca fahriyedeki ustalığıyla Mütenebbî’yi hatırlatır. Mübalağadaki aşırılığı, hayal zenginliği ve derinliği bakımından da büyük İran kaside şairleri Urfî ve Enverî’ye benzer. Bu iki şaire nazireler söylemiştir. En güzel kasidelerinden olan “Kasîde-i Rahşîyye” Urfî’nin Ebü’l-Feth Geylânî’ye sunduğu kasidedeki at tasvirlerini hatırlatır. Nefî, Enverî’ye de hayli nazire söyledikten başka, ona olan hayranlığını Divanının birçok yerinde her vesileyle ifade etmektedir.¹⁵¹

Enverî-i rûzgârım ki şebistân-ı sühen
Şem-i fikrimle zıyâ-yı neyyir-i rahşân bulur (Nefî, K.8/49)

Enverî-i rûzgârım nokta-ı pergâr-ı gayb
Gûy-ı hûrşîd-i zamîr-i gaybdânımdır benim (Nefî, K.12/61)

Urfî-i Rûm Enverî-i asr u Hâkânî-i ahd
Feyzî-i muciz dem-i vahy-iktisâb-ı rûzgâr (Nefî, K.16/75)

Ben Enverî-i devr-i zamânım nola olsam
Mûsa gibi sâhib yed-i beyza-yı zamâne (Nefî, K.41/155)

¹⁵¹ Haluk İpekten, *Nefî; Hayatı-Sanâtı-Eserleri*, Akçağ Yayınları: 183, Divan Şairleri/Biyografi İnceleme/5, Baskı: 6, Ankara, 2010, s. 81-82.

Alemefrûz-ı beyân Enverî-i devr-i zamân

Sühenârâ-yı cihân muhteri-i tarz-ı cedîd (Nef'î, K.54/197)

1.3. Enverî

1.3.1. Enverî'nin Hayatı (Yetiştği Muhit, Hayatı ve Edebî Kişiliği): Hakîm, Evhadu'd-Dîn 'Alî İbn-i Muhammed Hâverânî-yî Enverî Ebîverdî

XI. yüzyılda başlayan Selçuklu devri, İran edebiyatının ikinci klasik dönemi olarak bilinir. Selçuklular devrinde Fars edebiyatındaki gelişme hızlanmış, önemli şairler yetişmiştir. Ancak dilde sadelik yerine, edebî sanatlarla süslü, özentili bir deyiş moda olmuş, işitilmemiş mazmun bulmak merakı gittikçe yayılmıştır. Bu devrin başlıca şairleri: Nâsır-ı Hüsrev, Katrân-ı Tebrîzî, Hakânî ve Enverî'dir.¹⁵² Bu zaman zarfında Ömer Hayyam, Batıda Edward Fitzgerald'ın neşrinden beri yaygın olarak bilinen rubailerini yazmış; Genceli Nizâmî sıklıkla İran *Romeo ve Juliet*'i denilen *Leyla ile Mecnûn*'u da içeren hamsesini kaleme almıştır. Bu devrin diğer önde gelen edebiyatçıları arasında Enverî, mistik şair Sena'î ve *Mantık-u't-Tayr* adlı eseriyle meşhur Feridüddin Attar sayılabilir.¹⁵³ Enverî'nin, saray şairi olmasından kaynaklanan durumu da göz önünde tutulduğunda, edebî kişiliğini değerlendirmeden önce, yetiştiği çevrenin tarihsel durumunu açıklamak yerinde olacaktır.

Enverî, kesin olarak tespit edemediğimiz bir tarihte, Horasan'da, Serahs ve Nesa arasında yer alan Ebiverd¹⁵⁴ yakınlarındaki küçük bir yerleşim yeri olan Deşt-i Hâverân'da doğmuştur. Bazı kaynaklarda onun memleketinin Bedene olduğu kaydedilmiştir. Hâverî'yi sanatının erken dönemlerinde mahlas olarak aldığı belirtilmektedir, fakat bu sadece, Devletşah tarafından kullanılan kaynaklardan birinde onun ismine eklenen bir nisbe de olabilir.¹⁵⁵ Devletşah, *Tezkiretü's-Şu'ara*'sında "...onun (Enverî) kökeni Ebîberd vilayetindeki Bedene adında bir köydendir. Mehne civarından ki

¹⁵² Sırrı Levend Ağâh, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 1. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VIII. Dizi, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 220.

¹⁵³ Ramin Khanbagi, "Preface", *Persian Classical and Modern Poetry – A Bibliography*, International Society for Iranian Culture, Global Scholarly Publications, New York 2004, s. ii.

¹⁵⁴ İbn Havkal, Merv'den Ebiverd'e kadar altı günlük, Ebiverd'den Nesa'ya kadar dört günlük yol olduğunu kaydetmiştir. Bkz. *Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-Memâlik (Kitabu Süreti'l-Arz)*, Müslüman Coğrafyacıların Gözüyle Ortaçağ'da Türkler, İbn Havkal, İstahrî, Kudâme b. Ca'fer, İbn Fakîh, İbn Rusteh, El-Ya'kûbî, İbn Hurdazbih içinde, (drl. çev. Yusuf Ziya Yörükân, haz. Ali Ertuğrul), Gelenek Yayınları, İstanbul, 2004, s. 154.

¹⁵⁵ J. T. P. Brujin, "Anwari", *Encyclopædia Iranica*, Vol. II, Fasc. 2, s. 141-143.
<http://www.iranicaonline.org/articles/anwari>.

o çöle Deşt-i Hâverân denir. Bundan dolayı ilk olarak kullandığı mahlas ‘Hâverî’ idi. Ustası ona Enverî mahlasını kullanması için yalvardı”¹⁵⁶ yazmaktaysa da, bu bilgiyi başka kaynaklar teyit etmemektedir. Şiirlerinde, kendi ifadesine göre başkaları tarafından kendisine verilmiş olan Enverî’den başka mahlas kullanmamıştır.¹⁵⁷ Memleketi Ebiverd’den dolayı Ebiverdî nisbesiyle de tanınır.¹⁵⁸ Buna ilaveten, Safâ Zebîhullah onun mahlasıyla ilgili şu bilgileri vermektedir:

“Kendisinin ve muasırlarının ifadesine göre onun mahlası Enverî’dir. Binaen-aleyh, Devlet Şâh Semerkandî’nin kavline göre Hâverî’ye mensup olduğu için önceleri mahlası Hâverî idi (Enverî’nin şehri de, yani Ebiverdî de o çölde imiş. Nitekim sonraları efendisi olarak bilinen; ‘Îmâre isimli emirin fermanıyla, mahlas seçme hususunda serbest bırakılmış ve Enverî için; “en parlak, en fazla ışık saçan” anlamına gelen mahlası tercih edilmiştir. Enverî mahlasını kendisi seçmemiş, söz konusu lakabı başkaları ona vermiştir. Nitekim aşağıdaki beyitte Enverî bu hususu şöyle dile getirmiştir”:

ای در هنر مقدم اعیان روزگار
در نظم و نثر اخل و حسان روزگار
دادند مهتران لقب انوری و لیک
چرخم همی چه خواند خاقان روزگار

- 1- Ey der hüner-i mukaddem a‘yân rûzgâr
Der nazm u nesr-i Ahtal u Hassân rûzgâr¹⁵⁹ (Enverî, K. 73-1/180)
- 30- Dâdend mihterân lakabam Enverî velîk
Çerhem niger çe hâned hâkân-ı rûzgâr¹⁶⁰ (Enverî, K. 73-1/180)

Enverî’nin doğduğu dönem, Horasan’da Selçuklu hâkimiyetinin yerleşmiş olduğu devre işaret eder. 1036 yılında Selçukluların Ceyhun’u aşarak buraya girmesine kadar Gaznelilerin hâkimiyetinde kalan Horasan, zenginliği ile bu devletin fetih faaliyetleri için önemli bir kaynak oluşturmuş; ancak alınan ölçüsüz vergiler ve peş peşe gelen kıtlık

¹⁵⁶ Semerkandlı Devletşah, *Tezkiretü’ş-Şu‘ara*, (haz. Edward Granville Brown), Esatîr Yayınları, Tahrân, 1382 (2003), s. 83.

¹⁵⁷ J. T. P. Brujin, agm.

¹⁵⁸ Abdülkadir Karahan, “Enverî, Evhadüddin,” *TDVİA*, C. XI, s. 267.

¹⁵⁹ Ey daha önceki sanatı âşikâr olan zaman! Nazım ve nesirde; Arap şairleri, Ahtal (İbn-i Gâlib) ve Hassân (Bin sâbit) olan zaman!

¹⁶⁰ Devrin ileri gelenleri, bana Enverî lakabını (mahlasını) verdiler. Fakat devrin hakani, lakap olarak ne zikreder, onu Allah bilir.

yılları, halkın Gazneli yönetiminden hoşnutsuz olmasına yol açmıştır. Bu hoşnutsuzluk 1037 yılından itibaren göze çarpan bir şekilde, Nişâbur ve diğer bazı şehirlerde Selçuklu idaresinin tercih edilmesine yol açmıştır. Selçuklu hanedanının devletleşme sürecini taçlandıran 1040 Dandanakan savaşının ardından, Horasan bütünüyle bir Selçuklu toprağı haline gelmiş ve 100 yıldan uzun bir süre devletin en önemli eyaleti olarak barış ve sükûn içinde yaşamıştır. Önce Çağrı Bey'in, daha sonra Alparslan ve Melikşah'ın yönetiminde kalan bölge, Merv'i başkent seçen Sancar'ın altmış yıl süren idaresinde de refah düzeyini korumuştur.¹⁶¹

Köymen, Sultan Sancar'ın saltanat devrini (1117-1157) "Selçuklular tarihinin İkinci İmparatorluk Devri", olarak nitelendirir ve bölünme devrinin onun hâkimiyetinden sonra başladığını, "Selçuklu hanedanından olan veya olmayan hemen hemen bütün Ön ve Orta Asya devletlerinin onun yüksek hâkimiyetini, az veya çok sembolik mahiyette de olsa, kabul etmiş bulunduklarını" kaydeder.¹⁶² Onun Büyük Selçuklu tahtına oturmasıyla ayrıca devletin idare merkezi de, Irak-ı Acem'den, Sultan Sancar'ın daha önce meliklik görevinde bulunduğu Horasan'a nakledilmiştir.¹⁶³

Said Nefisî, *Enverî Dîvânı*'nın mukaddimesinde, Enverî'nin Horasan bölgesinde geçen hayatının çok sıkıntılı bir döneme denk geldiğini belirtir ve bu durumu şu şekilde açıklar:

"Bölgede Selçuklular, Afrasiyaplılar, Harezmsahlılar, Gazneliler, Gur melikleri, Sistân ve İsmailîler sürekli olarak birbiriyle çatışma halindeydiler. Türklerin, Türkmenlerin ve özellikle Oğuzların art arda Merv, Belh, Bamiyân, Serahs, Nisava, Bîverd, Puşeng, Badgis, Herat, Tus, Esferayin, Nişabur, Sebzar, Gürgân, Esterâbâd gibi bölge şehirlerine saldırıp halkı katlettiklerinden, bölgenin söz konusu dönemi yeterince kaydedilmemiş, insanların isimleri günümüze ulaşmamıştır".¹⁶⁴

¹⁶¹ Osman Çetin, "Horasan", *TDVİA*, C. XVIII, s. 237. Sümer, Gaznelilerin İslâm dünyasının en kuvvetli imparatorluklarından biri olduğu sırada Selçukluların 10.000 atıyla Ceyhun'u geçtiklerini ve bu devletin toprağı olan Horasan'a ulaştıklarını; Merv'e ve Nesa'ya doğru ilerledikçe sayılarının arttığını, Tuğrul ve Çağrı Beylerin Horasan'a geçmesiyle Selçuklu Devleti'nin temellerinin atıldığını kaydeder. Faruk Sümer, "Selçuklular," *TDVİA*, C. XXXVI, s. 367.

¹⁶² Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, II. Cilt, İkinci İmparatorluk Devri, 4. Baskı, TTK, Ankara, 2011, s. 1.

¹⁶³ Abdülkerim Özeydin, "Sencer," *TDVİA*, C. XXXVI, s. 509.

¹⁶⁴ Sa'id Nefisî, *Ahvâl ve Asâr-ı Enverî (Enverî'nin Edebî Kişiliği ve Eserleri)*, Pervîz Bâbâyî, Dîvân-ı Enverî, Mü'essese-i İntişârât-ı Nigâh, Tahran, 1389, s. 19.

Bu karamsar tablonun Enverî'nin edebî başarısının erken dönemleri için geçerli olmadığını söyleyebiliriz. Selçuklu idaresi boyunca müreffeh ve huzurlu bir bölge olan Horasan'ın istikrarı, Sultan Sencer'in son yıllarında, Doğudan gelen kalabalık Oğuz göçerlerinin (Türkmenler) uygun otlaklara sahip olan bu bölgeye yerleşmeleri ve merkezî yönetimle ters düşmeleri ile sarsılmıştır. Bu anlaşmazlık 1153 yılında bir savaşla sonuçlanmış ve yenilen Sultan, üç yıl boyunca Oğuzların elinde esir kalmıştır. Sultan'ın 1157'deki ölümünden sonra da Oğuzların Horasan'daki tahribatı devam etmiş; bu sırada bir kısım topraklar, Sultan Sencer'in kumandanlarından olup Oğuzların emir kabul ettikleri, Müeyyed Ayaba'nın eline geçmiştir. Ardından bölgeyi Gurlular zapt etmiş; onların zayıflamasından sonra, Hârezmşahlar bölgeyi ele geçirmişlerdir. 1220'ye gelindiğinde bütün Doğu İslâm âlemini tehdit eden Cengiz istilâsına ilk maruz kalan yerlerden biri Horasan olmuştur.¹⁶⁵ Sultan Sencer'in sarayına dâhil olan Enverî, muhtemelen Oğuz istilasına (548/1153-54) dek burada kalmıştır. Bundan sonra önce Nişâbur, ardından Belh'te yaşamıştır.¹⁶⁶ Enverî'nin Selçuklu hâkimiyetinin zayıflama ve dağılma dönemine tanıklık ettiği açıktır. Bununla birlikte söz konusu dönem, Rypka'nın ifadesiyle, şiir alanında ilerlemeler kaydedildiği, eski ustaların tercih ettiği biçimlerin terk edilmeye ve şiirin tamamen yeni bir yönde gelişmeye başladığı dönemdir.¹⁶⁷

Devrin teamüllerine uygun olarak Sultan Sencer edip, şair ve âlimleri himaye etmiştir. Evhadüddin Enverî'nin yanı sıra, Muizzî, Ferîdüddin Attar, Ömer Hayyam, A'mâk-ı Buhârî, Senâ'î, Reşîdüddin Vatvat gibi edip ve şairler, onun ihsanlarına nâil olmuşlardır.¹⁶⁸ Sultan Sencer'in şiire büyük ölçüde destek olduğunu belirten Starr, "Büyük şair" olarak nitelediği Enverî'nin ise Sencer'in sarayının seçkin bir ziyneti, Merv'de yaşayan geniş şairler grubunun en göz alıcısı olduğunu belirtir.¹⁶⁹

Şu kadar var ki kaynaklarda Enverî'nin hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Tezkirelerde ve diğer bazı kaynaklarda hayatına dair bir dizi anekdot bulunmakla birlikte, bunların çoğu tarihsel değerden mahrumdur. Enverî hakkındaki bilgi, güncel olaylara dair

¹⁶⁵ O. Çetin, agm., s. 237.

¹⁶⁶ J. Rypka, "Poets and Prose Writers of the Late Seljuq and Mongol Periods", *The Cambridge History of Iran, The Saljuq and Mongol Periods*, (ed. J. A. Boyle), C. 5, Cambridge University Press, 4. Baskı, Cambridge, 2001, s. 564.

¹⁶⁷ J. Rypka, *age.*, s. 551.

¹⁶⁸ A. Özeydin, agm., s. 511.

¹⁶⁹ S. Frederick Starr, *Lost Enlightenment, Central Asia's Golden Age from the Arab Conquest to Tamerlane*, Princeton University Press, Princeton 2013, s. 427-428.

olan ve yaşantısında önemli rol oynayan kişileri zikrettiği eserlerinden çıkartılabilir.¹⁷⁰ Ancak bu malzeme de onun düzenli bir biyografisini kaleme almak için bütüncül bir temel sağlamadığı gibi, onun biyografisini açığa kavuşturmadan çok onu karmaşıktırmaktadır.¹⁷¹

Enverî'nin, beşinci hicrî kamerî asrın sonları yahut altıncı asrın başlarında Serahs'ta doğduğu rivayet edilir (Serahs, Hanefî mezhebinin büyük âlimlerinden Serahsî'nin yaşamış olduğu şehirdir).¹⁷²

Adı bazı kaynaklarda Muhammed, bazılarında Ali olarak gösterilmiştir. Babasının adının İshak veya Mahmûd olduğu da öne sürülmektedir. Ancak Karahan, bir şiirinde İshak'tan dedesi olarak bahsettiğine göre babasının adının Muhammed olmasının gerçeğe daha yakın olduğu kanısındadır.¹⁷³

Enverî, çocukluk yıllarında ve gençliğinin başlarında, o devrin geçerli ilimlerini öğrenmekle meşgul oldu. Temel eğitimini tamamladıktan sonra onun elde ettiği ilimler, zamanın aklî ve edebî ilimleriyle birlikte Felsefe, matematik ve astronomi idi. İbn-i Sînâ'nın hem takipçisi hem de savunucusuydu. Bu nedenle Ebû Alî Sînâ'nın gözbebeği olarak kabul edilir. Felsefî anlamda, hikmet güneşinin sayesinde (yani İbn-i Sînâ'nın sayesinde), marifet nuruyla bakmakta olduğu ifade edilir. Ayrıca İbn-i Sînâ'nın işaretleri hakkında; El-Beşarâtü Fî-Şerhi'l-İşârât adıyla, bir kitap telif ettiği de rivayet edilir.

Babası Muhammed, genç yaşında dünyadan göçtü. Geride kalanlara, önemli miktarda mal bıraktı. Enverî elindeki bu imkânlarla, zamanın ilimlerinden önemli ölçüde pay elde etmişti. Kazandığı seviye ile etrafındakilerden daha üstün payelere ulaştı. Bununla beraber o, herkesle iyi geçinen hoş bir insandı. Çok geçmeden babasından kalan mirası, kısa bir zamanda işret meclislerinde yiyip içerek, har vurup harman savurdu.

¹⁷⁰ J. T. P. Brujin, agm.

Karahan, agm., s. 267.

¹⁷¹ François de Blois, *Persian Literature: a Bio-bibliographical Survey: Poetry of the Pre-Mongol Period*, Londra, 2004, s. 220.

¹⁷² Radıyyüddin Serahsî Ebû Abdillâh Radıyyüddin Burhânü'l-İslâm Muhammed b. Muhammed es Serahsî et-Tûsânî (ö. 571/1176). *Hanefî fakihi. El-Vasît* adlı eserinin mukaddimesinde ve *El-Muhtâ*'in bazı yazma nüshaları üzerinde (Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 1356-1357) müstensihlerce kaydedilen Tûsânî nisbesinden aslen Horasan'ın şehirlerinden Merv'e iki fersah uzaklıktaki Tûsân köyünden olduğu ve Serahsî nisbesinden yine Horasan'ın bir şehri olan Serahs'ta bir müddet yaşadığı anlaşılmaktadır.

Şükrü Özen, "Radıyyüddin Serahsî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 36, İstanbul, 2009, s. 542-544.

¹⁷³ A. Karahan, agm., s. 267.

Sonunda bir müflis olarak, elinde hiçbir şey kalmadı. Enverî, çaresizlik içindeki hayatını idame ettirebilmek için o devirde geçerli bir meslek olan şairlikle iştigal etmeye başladı. Tûs'taki Mansûriye medresesinde, bu fakir haliyle tahsiline devam ediyordu. Maişetini temin etmek için çok zorlandığı söylenir.¹⁷⁴

Doğulu bilim insanlarının Enverî'nin hangi mezhepten olduğunu anlamak için uzun bir mesai harcadıklarını kaydeden Rypka, geçmişte şairin Şîi olduğu düşünülürken, son zamanlarda onun Sünnî mezhebine mensup bulunduğunun genel kabul gördüğünü belirtir.¹⁷⁵

Kâdı Nûrullah Şuşterî; *Mecâlisi'l-Mü'minîn* adlı kitapta; Şî'a'nın On İki İmamı'ndan bahseden şiirine istinaden onun, Câferî olduğunu iddia eder. Fakat Şuşterî'nin gözünden kaçan bir husus vardır. Enverî'nin birçok şiiri incelendiğinde onun; Ehl-i Sünnet vel-Cema'atın Şafî'î koluna mensup olduğu anlaşılır. Çünkü şiirlerinde, dört halifeden defalarca bahsetmiş, onları övmüş, ayrıca Râfîzî ve Hâricî'leri acımasızca tenkit etmiş, hatta onları incitici cümleler kullanmıştır. Onun Ehl-i Sünnet Vel-Cemâ'at taraftarı olma ihtimali yüksek olmakla birlikte, hakikatte Emîri'l-Mü'minîn ve Hânedân-ı Mustafa'ya, diğer halifelerden daha fazla itikat etmekte ve Hz. Ali'yi diğerlerinden daha üstün tutmakta idi.¹⁷⁶

1.3.2. Enverî'nin Edebî ve İlmî Kişiliği

Enverî'nin Sultan Sencer'in saray şairi olmasından önceki hayatı ve bu kariyere dâhil olma süreci hakkında farklı bilgiler mevcuttur. Genel yaklaşımlar, Gençliğinde babasından kendisine kalan mirası tükettikten sonra hayatını kazanmak için şiire başladığı ve Tûs'ta bir medrese öğrencisi iken bir gün medreselerine uğrayan görkemli giysiler içindeki bir saray şairinin cazibesine kapılıp buradaki çalışmalarını bıraktığı rivayetleri üzerinde yoğunlaşır.¹⁷⁷ Saray şairliğini, Enverî'nin kendi coşkun kişiliğine uygun olarak seçtiği bir kariyer olarak niteleyen Starr, onun babasından kalan mirası tükettikten sonra, bu hayatı sürdürebileceği bir meslek olarak saray şairliğine yöneldiğini düşünenlerdendir ve “Uçarî şairin, saraya dâhil olmayı başardığını ancak hayat tarzından çokça vazgeçmediğini” belirtir.¹⁷⁸ Karahan ise Enverî'nin, muhtemelen Tûs'taki Medrese-i

¹⁷⁴ Safâ Zebîhullah; *Tarih-i Edebiyât der İran*, Tehrân, Firdevsî Yayınevi (İntişârât-i Firdevsî), 1371.

¹⁷⁵ J. Rypka, agm., s. 567.

¹⁷⁶ M. Rezevî, agm., s. 117.

¹⁷⁷ J. T. P. Brujin, agm.

¹⁷⁸ S.F. Starr, *age.*, s. 427.

Mansûriyye’de tahsilini sürdürdüğü yıllarda ölen babasının bıraktığı, oldukça yüklü mirası, sefahat âlemlerinde tükettiğine dair rivayetin, doğru olmadığı kanaatindedir. Onun kariyerinin başlamasıyla ilgili olarak şu rivayeti aktarır:

“Bir gün Meşhed civarında Radgân’da medresenin kapısında otururken o sırada bu şehirde konaklamış olan Sultan Sancar’ın mensuplarından ihtişamlı birinin maiyetiyle birlikte at üzerinde geçtiğini görür. Kim olduğunu sorunca saray şairi olduğunu söylerler. Enverî, birçok alanda geniş bilgi sahibi olmasına rağmen kendi perişan haliyle şairin durumunu karşılaştırır ve onun gibi olabilmek için şiir söylemeye karar verir. O gece yazdığı bir kasideyi ertesi gün Sultan Sencer’e sunar. Kasidesi beğenilir ve saray şairi olur”.¹⁷⁹

Sa’îd-i Nefîsî, Enverî Dîvânı’nın biyografi bölümünde bu olayı değişik bir açıdan şöyle nakletmektedir:

“Enverî Tûs’taki Medrese-i Mensûriye’de ilim tahsiliyle meşguldü. Tûs şehrinde, onun bağlı olduğu ileri gelen zenginleri, iflas felaketinden dolayı harçlıksız kaldılar. Bu esnada Sencer’in muhafız birlikleri, âlimlerin bulunduğu mahallere inerek, söz konusu mekânları geziyorlardı. Enverî, bir medresenin kapısında oturmakta idi. Muhteşem bir zatın at üzerinde etrafında korumaları, hizmetlileri ve tüm erkânı ile geçtiğini gördü. Sencer Enverî ile ilgili “Bu kimdir?” diye sordu. Bir şair olduğunu söylediler. Enverî kendi kendine şöyle dedi: “Sübhaneallâh! Benim ilim payem böyle yüksek olduğu halde, bir şair olarak toplumun kültür özelliklerini inceleyip dile getirdiğim halde nasıl böyle sefil, fakir oluyorum da, o böyle muhteşem yaşıyor? Allah’ın izzet ve celaline yemin olsun ki bu günden sonra benim ilmî mertebelerimin altında olan, düşük şairlikle meşgul olacağım.” dedi ve o gece Sultan Sencer’in adına, matla’ı şöyle başlayan bir kaside söyledi:

Der dil ü dest bahr u kân bâşed
Dil ü dest hodâyigân bâşed¹⁸⁰

¹⁷⁹ A. Karahan, agm., s. 267.

¹⁸⁰ Derya ve hazine eğer elde ve gönülde bulunsaydı; elin ve gönlün sahibi, güçlü bir padişah olurdu.

Sultan, yanındaki ileri gelen görevlilere, şair için bağış emri verdi. Söz konusu seferde ta Merv'e gidene kadar, onunla beraber sarayında kaldı. Bu zaman zarfında Sultan'a, matla'ı şu şekilde olan birkaç kaside daha arz etti".¹⁸¹

Bâz in çe cevânî vü cemâlest cihân râ
Vîn hâl ki nev geşt zemîn râ vü zemân râ¹⁸²

Schimmel, Enverî'nin kariyerinin Ebiverd'den Belh'e, oradan da Serahs ve Herat'a yaptığı yolculuktan aynı güzergâhı izleyerek dönerken hamisi Ebu'l Hasan el-İmranî tarafından Sultan Sancar'a tanıtılması ile başladığını belirtir.¹⁸³

Bir başka rivayet ise onun, Mu'izzî'yi alt ederek Sultan Sencer'in sarayına kabul edilmesini hikâye eder. Buna göre Mu'izzî'nin hafıza gücü o derece gelişmiştir ki bir kere duyduğu kasideyi ezberlermiş. Oğlu ise iki kere duyduğu şiiri ezberlermiş. Bir gulamı ise üç kere dinlediğini ezberlermiş. Bu yüzden Sultan Sencer'in huzurunda kaside söyleyen her şair şiirini tamamladığında eğer şiiri beğenildiyse, Mu'izzî; "Bu kaside benim, hatırlıyorum" diyerek baştan sona şiiri tekrar ederdi. Ardından; "Oğlum da hatırlıyor" deyip ona işaret ederdi. Oğlu da aynı kasideyi söylerdi. Sonrasında; "Benim gulam da bu kasideyi ezbere bilir" derdi. Gulama da "Söyle" derdi. Gulam da aynı şiiri okurdu. Böylece şairler hayret içinde kalırlardı ve Mu'izzî'nin nazım dehasının olmadığı şiirlerini Sultan Sencer'i inandırmak için ne şekilde arz edeceklerini bilemezlerdi. Enverî bu meseleye zihnini yönlendirmek suretiyle, çok zekice bir tedbir düşündü. Eski kıyafetler giyip, kafasına tuhaf bir sarık sararak soytarı kılığında Mu'izzî'nin huzuruna vardı. Mu'izzî'ye bir şair olduğunu ve Sultan Sencer'e yazdığı bir beytinin bulunduğunu söyledi. Enverî; "Belki şiirimi beğenir ve bana bir bahşişte bulunur" dedi. Mu'izzî ona; "Söylediğini oku" dedi. Enverî; "Zehî şâh u zehî şâh u zehî şâh; Zehî mîr ü zehî mîr ü zehî mîr" (ne güzel Şah ve ne hoş Emir"! Mu'izzî ona "son mısraı: 'zehî mâh u zehî mâh u zehî mâh (ne güzel ay), olarak okuyup matla' yaparsan iyi olur" dedi. Enverî ona; "Sen galiba Şah'ın emirliğinin zaruri bir şey olduğunu unutmuş olmalısın ki bu gayr-i ciddi sözleri söylersin" dedi. Mu'izzî Enverî'yi soytarı zannedip; "Yarın sabah padişahın huzurunda hazır ol, senin durumunu Sultan'a arz edeyim, görüşme izni alayım" dedi.

¹⁸¹ Sa'id Nefîsî, *Ahvâl ve Asâr-ı Enverî (Enverî'nin Edebî Kişiliği ve Eserleri)*, Pervîz Bâbâyî, Dîvân-ı Enverî, Mü'essesesi-i İntişârât-ı Nigâh, Tahran 1389, s. 20.

¹⁸² Yine dünyayı süsleyen bu nasıl bir gençlik ve güzelliiktir? Yeryüzüne ve çağa yeni bir tarz getiren nasıl bir haldir bu?

¹⁸³ Annemarie Schimmel, Stuart Cary Welch, "Anvari and His Poetry", *Anvari's Divan – A Pocket Book for Akbar*, The Metropolitan Museum of Art, New York, 1983, s. 58.

Ertesi gün Enverî nefis giysilerini giyip başına çok değerli bir sarık bağlayıp, Mu‘izzî’nin Sultan’ın yanında olduğu bir esnada, padişahlık makamına çıktı. O sırada bir şahıs dışarı çıkıp onu çağırdı. Çünkü Mu‘izzî; “Evhadeddin adında bir soytarının bulunduğunu, çok tuhaf şiirler okuduğunu ve saltanat eşiğinde beklediğini” söylemişti. Enverî yüce meclise varınca Mu‘izzî onun kılık kıyafetinin değiştiğini görüp dün gördüklerinin bir hile ve yalan olduğunu fark etti. Ancak yapacak bir şeyin olmadığını anlayıp; “Sultan’ın övgüsüyle ilgili söylediğin kasideyi oku” dedi. Enverî kasidenin iki beytini söyleyip Mu‘izzî’ye dönüp; “bu kasideyi sen nazma çektiysen devamını oku! Yoksa bunun benim kendi özgün düşüncem olduğunu itiraf et ki ben kasideye devam edeyim” dedi. Mu‘izzî çok utandı. Sultan, Mu‘izzî’nin diğer şairlere yaptığı hileyi anladı. Enverî de kasideyi okuyup Sultan’ın lütfuna mazhar olup, şanı yüce meclisteki, faziletli ve saygıdeğer insanlar grubuna katıldı.¹⁸⁴

Enverî bir şiirinde, babasının Selçuklu hanedanından bir beyin maiyetinde bulunduğunu zikreder. Sultan Sancar’a intisabının bu vesileyle başladığı düşünülebilir.¹⁸⁵ Yukarıda ifade edildiği üzere, Sultan Sencer’in henüz meliklik devrinde Horasan’ın idaresinde bulunması, Enverî’nin babasının Sencer yahut Selçuklu üst yönetim mensuplarından bir başkasının hizmetinde bulunduğu rivayeti doğru ise, onun meziyetleri ile birlikte düşünüldüğünde, Sultan Sencer’in maiyetinde seçkin bir mertebeye erişmesi şaşırtıcı değildir.

Schimmel, Enverî’nin Sultan Sencer’i, eğer kendisini saray şairi yaparsa, pek çok konuda bilgi sahibi olduğu için, sıkılmaktan korkmaması gerektiğini söyleyerek ikna ettiği rivayetini aktarır.¹⁸⁶ Bu rivayetin gerçekliği bir yana, Enverî’nin bilgisinin edebî türlerle sınırlı olmayıp, onun astronomi, müzik ve felsefe de dâhil olmak üzere pek çok sahada yetenekli olduğu bilinmektedir.¹⁸⁷

Enverî’nin İbn-i Sînâ’nın felsefesini benimsediği ve Gazalî’nin *Filozofların Tutarsızlığı* adlı eserini okuduğu, (bildiği) anlaşılmaktadır. Musul’da bulunduğu sırada Kutbeddin Mevdûd onuruna âlimane bir temenni yazmış ve daha da fazlasını yazmaya

¹⁸⁴ Sa‘id Nefisî, agm., s. 24-25.

¹⁸⁵ J. T. P. Brujin, agm.; A. Karahan, agm., s. 268.

¹⁸⁶ A. Schimmel, S. C. Welch, agm., s. 60.

¹⁸⁷ Laura Cooner Lambdin, Robert T. Lambdin, “Islamic Literature”, *Encyclopedia of Medieval Literature*, Routledge, (ed. Laura Cooner Lambdin, Robert T. Lambdin), New York, 2000, s. 297.

söz vermiştir. Ayrıca onun *Müfid* adında astrolojik bir çalışması ve astronomik tablolara yorumları olduğu da bilinmektedir, ancak bunlar bize kadar ulaşmamıştır.¹⁸⁸

Bilim ve felsefe alanında iyi bir eğitim almış bulunan Enverî, bir âlim olmakla birlikte, bu konuda mütevazı değildi. Enverî'nin astronomi ve astroloji sahalarındaki bilgisiyle övünmesi, kendi düşüşünü hazırladı. 1185'te astronomik bilgiler ışığında büyük bir felâket yaşanacağı kehanetinde bulundu. Merv'in korkmuş sakinleri saklanmak için sığınaklar kazdılar. Ancak onun belirttiği gün, camilerdeki mumların ışığında dahi en ufak bir titreme olmaksızın sükunet içinde geçti.¹⁸⁹ Bununla birlikte Schimmel, sonraki savunucuların bazılarının, Enverî'nin, fırtına çıkacağı kehanetinde bulunduğu günün Cengiz Han'ın doğduğu gün olduğunu, dünyayı sarsan Moğol kasırgasının da onun kehanetini haklı çıkardığını iddia ettiklerini belirtir.¹⁹⁰ Şafiî Kedkenî, söz konusu hadiseyi başka bir açıdan şöyle değerlendirmektedir:

“Enverî'nin başına gelen hadiselerden bir diğeri ise onun hakkında gündeme getirilen bir şayiadır. Söz konusu şayia; dünyada ani olarak meydana gelecek olan ve dünyayı alt üst edecek büyük bir tufanın çıkacağını iddia eden bir düşüncedir. Bu düşüncüyü ileri süren ve ileri görüşlülüğüyle şöhret bulan kişinin, Enverî olduğu ifade edilir. Matematik, astronomi ve ilm-i heyet sahibi bir şahıs olarak onun sözü, toplumda büyük bir yere sahip bulunmaktadır. Ona isnat edilen bu şayia, her tarafa yayılır. Rivayet edildiğine göre halk birçok maddi ve manevi fedakârlıklarla, tufan için hazırlıklar yapar. Kendileri için güvenli sığınaklar ve erzak temini için birçok sıkıntı ve masraflara katlanır. Fakat Enverî'nin; 582 Hicrî Kamerî olarak tayin etmiş olduğu zaman geldiğinde, bahsedilen olaydan hiçbir eser yoktur. Şu kadar var ki ne tufan ne de zelzeleyle ilgili herhangi bir olay meydana gelmez. Hatta ağaçlardan yere, bir yaprak bile düşmez. Bu macera, Enverî'nin mahcup olmasına sebep olur”.¹⁹¹

Enverî Sultan Sencer'in vefatına (552/1157-58) dek onun hizmetinde kalmış olmalıdır. (542/1147-48)'de Harezmşah Atsız'a karşı savaşta yer almış ve Hezâresp kalesi kuşatması sırasında bu hükümdarın saray şairi Reşîdüddin Vatvat ile karşılıklı atışmaları olmuştur. Sencer, (548/1153-54)'de Oğuz kabilelerince esir alındığında

¹⁸⁸ J. Rypka, agm., s. 567.

¹⁸⁹ S. F. Starr, age., s. 427.

¹⁹⁰ A. Schimmel, S. C. Welch, agm., s. 62.

¹⁹¹ Şafiî Kedkenî, *Muhammed Rızâ; Müflis-i Kimyâ-Fürûş*, Tehrân, 1374, s. 33.

Enverî, Semerkant hâkimine yazdığı bir kasideyle onun salıverilmesini sağlamaya çalışmıştır. Bu manzume, Türklerin İran coğrafyası ile ne derece iç içe yaşadığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu kasidenin en ilgi çekici beyitlerinden biri şudur:

کشور ایران چون کشور توران چو تراست
از چه محرومست از رافت تو این کشور¹⁹²

47- Kişver-i Îrân çün kişver-i Tûrân çu turâst

Ez çe mahrûmest ez re'fet-i tu îñ kişver (Enverî, K. 81 /198)

Söz konusu manzume, daha sonra Batı'da William Kirkpatrick'ın *Horasan'ın Gözyaşları* tercümesiyle tanınmıştır (Asiatic Miscellany, I, Kalküta, 1785, s. 286-310).¹⁹³ Selçuklu Türklerinin ihtişamının sönmesine yas tutan *Horasan'ın Gözyaşları*, uzun ve dokunaklı bir şiidir ve Batılı okuyucuyla buluşan en eski İran şiiirlerinden biridir.¹⁹⁴

Enverî, hamisinin ölümünden sonra, anlaşıldığı kadarıyla Belh'te yaşamıştır. Burada yerel idarecileri ve Kadi-ü'l-kudât Hamîdî'yi öven şiiirler yazmıştır.¹⁹⁵ Bir rivayete göre, Enverî'nin şehre ulaştığı günlerde, kitapçılar; *Hârnâme (Eşekler Kitabı)* adında, düzenbaz ve sefihlerle dolu olduğu ifade edilen, yazarı belli olmayan bir koleksiyon satmaya başlamışlardı. Eserin yazarı Enverî olmadığı halde, birçok kişi tersini düşünmekteydi. Sokaklarda kadın elbisesiyle dolaştırılan Enverî, Hamîdî'nin yardımıyla, canını zor kurtardı.¹⁹⁶ Rypka, bu sıkıntıyla ilgili olarak; Enverî'nin Belh'i öven uzun bir kaside kaleme almasının da Belhlileri yatıştırmaya yetmediğini, nihayet ona mal edilen hicvi, Esireddin Futûhî'nin yazdığının anlaşılmasıyla, şairin rahata kavuştuğunu belirtir.¹⁹⁷ Yine bu şehirde iken bir şiiirini okuyan ve kendisinin Enverî olduğunu söyleyen birisine; “Bir şairin şiiiri çalınabilir, burada ise şairin çalındığını da gördüm” dediği rivayet edilir.¹⁹⁸

Yukarıda bahsedilen olay, Enverî Dîvânı'nın mukaddimesinde teferruatlı olarak şöyle anlatılmaktadır: “Enverî'nin yaşadığı hadiselerden bir diğeri ise onun Belh halkını

¹⁹² İran ülkesi, Turan ülkesi gibi senin (senin için aynı, muhtemelen Türk) olduğuna göre; o halde, bu ülke senin merhametinden neden mahrum olsun?

¹⁹³ J. T. P. Brujin, agm.

¹⁹⁴ L. C. Lambdin, R. T. Lambdin, agm., s. 296.

A. Schimmel, S. C. Welch. agm., s. 59.

¹⁹⁵ F. De Blois, age., s. 220.

¹⁹⁶ S. F. Starr, age., s. 427; A. Karahan, agm., s. 268.

¹⁹⁷ J. Rypka, agm., s. 564.

¹⁹⁸ A. Karahan, agm., s. 268.

hicvettiğiyle ilgili bir ithamdır. Bu mevzu ile alakalı mesele şöyle cereyan etmiştir: Horâsân'ın beş büyük şehrini (Belh, Merv, Nişâbûr ve...), mizahî olarak hicveden çok güzel bir kıtadan bahsedilir. Bu şehirlere mensup bir grup; ölçüsü, bakış açısı ve ifade tarzı bakımından değerlendirildiğinde, bu kıtayı dile getiren ve yayan kişinin Enverî olduğu kanaatine varmıştır. Bu mesele, Belh halkı arasında büyük bir kavgaya ve kargaşaya sebep olmuş, öfke seli kontrol edilemez bir hal almıştır. Şehir halkı o esnada, tesadüfen Belh'de bulunan şairi gizlice yakaladılar. Başına bir bez parçası çekerek şehirde, kadın kılığıyla dolandırdılar ve onu öldürmeye kalktılar. Ancak Belh'in ileri gelenlerinin kahr ekseriyeti, Enverî'nin dostları idi ve onu methedenlerdi. *Makâmât-ı Hamîdî* müellifi, Kâdî Hamiduddîn Belhî gibi diğer birkaç zat, onu korumak için harekete geçtiler. O da şiir tarihinde Farsça söylenmiş, şaheser olarak kabul edilen en güzel kasidelerinden birini -matla' beyti aşağıda görüldüğü üzere- dile getirdi.

ای مسلمانان فغان از دور چرخ چنبری
وز نفاق تیر و قصد ماه و کید مشتری¹⁹⁹

- 1- Ey müselmânân figân ez devr-i çerh-i çenberî
Vez nifâk-ı Tîr ü kasd-ı Mâh u seyr-i Müşteri²⁰⁰ (Enverî, K. 187/362)

O durumda, böyle bir kıta ile Belh halkını övünce; helak edici bir hadiseden canını kıl payı kurtarmış oldu. Bu meselenin gerçek yüzü şudur: Öncelikle bahsedilen hiciv şiirini söyleyen kişi, Enverî değildir. Bilakis onun çağdaşlarından olan ve Enverî ile rekabet ve muaraza eden, Fütûhû-yi Mervezî isimli bir şairdir”.²⁰¹

1.3.3. Enverî'nin Şiir Dili

1- Enverî, sağlam tabiatıyla beraber kudretli bir düşünceye sahiptir. İnce ve müşkül manaları, akıcı bir şekilde dile getirme hususunda, üstün bir yeteneğe sahiptir.

2- Ayrıca kendi devrindeki muhatabın şivesine yakın bir dili vardır.

3- Onun en mühim veçhesi, aynı nüktede, yani zamanın muhavere (diyalog, iletişim, antlaşma) dilinden istifade etmesidir.

¹⁹⁹ Ey Müslümanlar! Feleğin çemberinin dönüşünden şikâyetçiyim Ayın kötü talihinden, Müşteri yıldızının tuzağından ve fitne okundan şikâyetçiyim

²⁰⁰ Ey Müslümanlar küresel (yuvarlak) dünyanın dolanışından, Merkür'ün ikiyüzlülüğünden, Ayın kastetmesinden ve Jüpiter'in temaşasından, illallah (feryad, figân)!

²⁰¹ Şafiî Kedkenî, *age.*, s. 35.

4- Enverî bu minval üzere eskilerin yani selefin tümünün sistemlerini (adet ve kurallarını), şirinde uygulamış ve bunlarla, yeni bir metot ortaya koymuştur.

5- Kendi sözünü muhatabın dili üzerine bina etmekle beraber kelimelerin sadeliğine riayet etmiştir.

6- Arapça kelimeleri kullanma; ilmî ve felsefî ıstılahlardan yararlanma hususunda da önde yer alan bir şairdi.

7- Bundan başka bolca teşbih ve istiareler kullanır.²⁰²

8- Bazen, sade bir dil kullanırdı.

9- Kendisinin ortaya koyduğu bir takım diyaloglara da şiirinde yer vermiş olduğu söylenir.

10- Bazen de ince ve müşkül manalar üzerinde, tam bir otorite olarak, konuşurdu. Onun ifadelerini anlamak o kadar zordur ki; onları kavrayabilmek için birçok şerh ve tavziha ihtiyaç vardır. Her halükarda Enverî; daha çok kaside, gazel ve kıtada temayüz etmiş, İran'ın önde gelen şairlerindendir. Ayrıca Fars şiirinin ve edebiyatının sağlam rükünlerinden biri olarak öyle bir mertebeye ulaşmıştır ki onu Fars şiirinin peygamberlerinden biri olarak isimlendirirler ve şöyle derler.²⁰³

در شعر سه تن پیغمبرانند
قولی است که جملگی برآندند
فردوس و انوری و سعدی
هر چند که لا نبی بعدی²⁰⁴

1.3.4. Enverî'nin Şairlikteki Metodu ve Üslubu

Enverî, büyük İran şairlerinden biridir. Kaside sanatındaki büyük üstatlardan sayılır. Nitekim Firdevsî, Sa'dî'nin; savaşla ilgili ve hamasî şiirler ve gazel sanatındaki üstatlıkları ve şöhretleri, tartışılmayacak derecede kabul görmüştür. Enverî de kaside

²⁰² Sa'id Nefisî, *Dîvân-i Enverî*, s. 59, Tehrân, 1376

²⁰³ S. Zebîhullah, *age.*, s.667, 668.

²⁰⁴ “Şiirde üç şahıs, şiirin peygamberi olarak kabul edilir
Bu herkesin kabul edebileceği bir sözdür
Gerçi benden sonra peygamber olmasa da
Onlar; Firdevsî, Enverî ve Sa'dî'dir”.

söylemede, şüara ve fuzalanın ekserisinin önderi olma hususunda, ilk mertebede yer almaktadır. Sadık Armutlu bir makalesinde bu konuyu şu şekilde aktarmaktadır:

“ ‘Her ne kadar (Hz. Muhammed) ‘Benden sonra peygamber gelmeyecektir’ (buyurmuşsa da) şiir sanatında üç kişi peygamberdir: Tavsifte Firdevsî, kasidede Enverî, gazelde Sa’dî’.²⁰⁵ Câmi’nin bu kıt’ası şöyle yorumlanabilir: O, Fars edebiyat tarihinde yer alan şairleri ümmet, üç kişiyi de peygamber görmüş, onları yüceltmıştır. Başka bir ifadeyle, Firdevsî, Enverî, Sa’dî öğretmen, bunların dışındakiler öğrenci pozisyonundadır’.”²⁰⁶

Çağdaşları onu, hükümdarları ve saray erkânını öven kasideciliğin piri olarak bilmektedirler. Enverî daha çok Ebu’l-Ferec-i Rûnî’yi taklit etmiş ve onun kasidelerine birçok nazire yazmıştır. Fakat Enverî’nin şiir üslubu, çok daha mükemmel ve fikrî derinliğe sahiptir. Ayrıca ilmî ıstılah ve bilgilerle iç içedir.²⁰⁷

1.3.5. Enverî’nin Hicviyatı

Enverî’nin bazı şahısları çirkin ifadelerle hicvettiği, kısa bir mesnevisi ve bir kısım kıtaları mevcuttur. Yaşadığı devirde, hiciv söylemekten ve ileri gelenleri methetmekten geri durmamıştır. Enverî bunlarla, muhatabını hem rahatlatıyor hem de korku ve sıkıntılardan uzaklaştırıyordu. Çünkü padişahlar, emirler ve şairler bu durumu teşvik ediyorlardı. Bu yolla kendi konumlarını kazanmayı hatırdan uzak tutmuyorlardı. Bundan uzak durarak, durumlarını kısıtlamayı uygun görmüyorlardı. Kaside söyleyen pek az şair, hicivden uzak durmuştur. Söz konusu durumun mevcudiyetiyle beraber bazıları, metanet ve nezaketlerini muhafaza etmişlerdir. Onların şiirlerinde, çirkin ve uygunsuz lafızlar pek azdır. Diğer bazıları ise pervasız bir şekilde; ahlaksız, kindar ve çirkin ifadelerle meşgul olmuşlardır. Enverî de çağdaşı olan diğer şairler gibi devrin telakkisine uygun bir şekilde hareket etmiştir.

Enverî’nin takip ettiği metot şuydu: Ele aldığı şahsı önce methediyordu. Övdüğü şahıs ona caize vermez ve onunla ilgilenmez ise başka bir kıtada onu, tehdit ediyordu. Bu durum, beklediği imkânları elde edinceye kadar devam ederdi. Ancak şu hususu da

²⁰⁵ Abdurrahman-ı Câmî, *Bahâristân*, 1367, s. 105.

²⁰⁶ Sadık Armutlu, “Kaside Doruklarında Uçan Bir Anka: Enverî”, *Dergi Park*, Doğu Esintileri, c. 3, 11, 2019, s. 3.

²⁰⁷ Müderris Rezevî, Muhammed Takî; *Dîvân-ı Enverî*, C. 1, Tehrân 1364, s. 101.

zikretmekte fayda var: Enverî'nin hicivleri sadece birkaç kıta ve mesnevisiyle sınırlıdır. Onun kasideleri ve gazelleri, kötü ve çirkin sözlerden hali ve beridir.²⁰⁸

1.3.6. Enverî'nin Gezip Dolaştığı Yerler

Enverî, 560 ila 565 arasında (1164-70) Bağdat ve Musul'u ziyaret etmiştir. Buralarda kaldığı süreler kesin olarak bilinmemekle birlikte; Merv, Nişâbûr gibi şehirlere seyahat etmiş olduğu da rivayet edilmektedir. 568/1172-73 yılında; vefatına kadar, hayatını sürdürdüğü düşünülen Belh'e döndüğü bilinmektedir.²⁰⁹ Fakat onun hayatı, daha çok Sultan Sencer'in meddahlığını yapmakla geçmiştir. Sultan Sencer'in vefatından sonra da sultanları övmek suretiyle hayatını geçirmiştir.

1.3.7. Enverî'nin Ölümü

Enverî'nin şiirindeki bazı işaretlerden onun, Nıkris hastalığına duçar olduğu anlaşılmaktadır. . Nitekim şarap isteme hususunda şöyle bir kıtası vardır.

بزرگواران دانی کز آفت نقرس

ز هر ترشی من بنده می پر هیزم²¹⁰

Nıkris hastalığı, seçkin ve yüksek tabakaya mensup kişilerin yakalandığı hastalıklardandır.²¹¹

Sultan Sencer de hastalığı esnasında onu iki kere ziyaret etmiştir. Enverî ile ilgili bu nükte, iki şeyi göstermektedir. Bunlardan ilki; böyle bir görüşmeyi kendi evinde yapabilmesi neticesinde bıraktığı maldır, diğeri ise Sultan Sencer gibi kudretli padişahların ona gösterdiği teveccühtür. Ancak Enverî'nin Nıkris hastalığından ölüp ölmediği bilinmemektedir. Enverî'nin vefatıyla ilgili kesin bir tarih henüz tespit edilememiştir. Ancak Devletşâh-ı Semerkandî'nin ifadesine istinaden; Hicrî Kamerî 547'de Belh'te vefat ettiği kanaati yaygın olarak kabul edilmektedir. Bu zat, onun kabrinin; İran'da o devrin sultanlarından biri olan Sultan Ahmet Hudreviye'nin, Belh'teki

²⁰⁸ M. Rezevî, agm., s. 119, 120.

²⁰⁹ J. Rypka, agm., s. 564.

²¹⁰

Büyükler bilir ki Nıkris hastalığının afetinden dolayı
Bendeniz, her türlü turşudan kaçınmaktayım

²¹¹ Şafîî Kedkenî, *age.*, s.32.

mezarının yanında bulunduğunu ifade etmektedir.²¹² Başka bir rivayette, Enverî'nin 585/1189 dolaylarında öldüğü düşünülmektedir.²¹³

1.3.8. Enverî'nin Eserleri

Beşârâtü'l-İşârât, Der Şerh-i İşârât-i Şeyhur-Re'îs İbn-i Sînâ

Enverî'nin mantık ve felsefe konularında yazmış olduğu bir eserdir.

'Uyûnu'l-Hikmet

Tabiatı ve tabiattaki ilâhî nizamı, mantık ilimlerine göre izah ettiği, felsefeyle ilgili, muhtasar bir eserdir.

Kitâb-ı Tehâfüt

İmâm Muhammed Gazalî'nin tasnif etmiş olduğu bütün eserlerini ele alıp incelediği bir eserdir.

Dîvân-ı Enverî

Kasîde, gazel, rubâiyât ve kıta gibi türlerden oluşan mürettep bir divandır. Enverî'nin divanından başka eserleri de bulunmaktadır. Ancak nüshaları ortadan kaybolmuştur ve onlarla ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir.²¹⁴

1.3.9. Enverî'nin Edebiyat Tarihindeki Yeri

Enverî'nin bir edib olarak orijinalliği, bütüncül bir şekilde, divanında açığa çıkmaktadır. Enverî divanının en temel unsuru, eşsiz bir şekilde (muhtemelen, Sa'dî'ye gelinceye kadar) en üstün seviyeye ulaştırdığı gazeldir. Fars gazel tarihinde çok önemli bir yeri olan, gazel türündeki şiiri ciddi bir anlayışla ele alıp başlatan şair, Senâ'î'dir. Senâ'î'nin gazelleri içerikleri açısından iki temel gruba ayrılır. Birinci grupta yer alan gazelleri, Klasik Fars gazellerini andırmaktadır. Daha sonraki dönemlerde Enverî, Zâhir, Sa'dî ve daha başka şairler de bu yolu izlemiş ve bu türü, zirveye yükseltmişlerdir.²¹⁵

Enverî gibi, entelektüel dehaya sahip bir adamın, rubaiyi es geçmesi de beklenemezdi. Onun kolay heyecanlanan tabiatına uygun bir diğer tür ise kıta idi. Bu tür,

²¹² S. Zebîhullah; *age.*, s. 663.

²¹³ A. Karahan, *agm.*, s. 268.

²¹⁴ M. Rezevî, *agm.*, s. 119, 120.

²¹⁵ Nimet Yıldırım, *İran Edebiyatı (Gazneliler Dönemi)*, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 258, Edebiyat Kesimi Yayınları No: 192, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Yayınları No: 74, Erzurum 2012, s. 123-124

şaire konuyu istediği şekilde, özgürce ele alma imkânı vermiştir. Kaside ve gazelleri kusursuz bir saflıkla ışıldarken, kıtaları ise kibrini, alaycılığını, adaletsizlik anlayışını, diğer şairlere dönük küçük kıskançlıklarını ortaya koymak için mükemmel bir araç teşkil etmiştir.²¹⁶

Kaside türü, Enverî ve Hakânî ile zirvesine ulaşmıştır. Enverî, Gazneliler döneminin önde gelen şairlerinden Ebu'l-Ferec-i Rûnî'den önemli ölçüde etkilenmiş olsa da,²¹⁷ Hakânî ile birlikte yeni bir tarz oluşturmaya çalışmışlardır. Çünkü bu iki seçkin şair, artık eski yollarda yürümenin bir anlamı olmadığını, yeni yollar bulmak gerektiğini görmüşlerdir. Yeni fikir ve ilhamlar ararken, şiirsel deneyimi bilge ve incelikli retorikle birleştirmişlerdir.²¹⁸

“Enverî ve Hâkânî aynı dönemin ayrı coğrafyalarında, farklı ruh hallerinde yaşamış, iki şairdir. Ama ortak dert ve acılar, her ikisini de birbirine yakın tarzda şikâyetname yazmaya sevk etmiştir. Bu iki ünlü şairin şikâyetnamelerindeki farklılıkların sebebi, yaşadıkları farklı hadiseler ve her birinin sahip olduğu özel ruh hallerinin sonucudur”.²¹⁹

Bu şikâyetnamelerin farklı ve ortak yönlerinin tespiti, her iki şairin de daha iyi anlaşılması için ipuçları verir. Vâhid ve Bâhirî, bütün bunları, şöyle tasnif etmişlerdir:

1. Felsefî Şikâyetnameler:

a- Ortak yönleri: Feleğin zorbalığı, gerçek sanatçılara ilgisizlik ve sahte sanatçılara iltifat, kendi cefalarına son vermek için feleğin kıskançlığı, dünyadan acı dille bahsetme.

b- Farklı yönleri: Enverî - mizah; Hâkânî - kaderden şikâyet.

2. Sosyal Şikâyetnameler:

a- Ortak yönleri: Kıskançlık ve dönemin insanların yanlış tutumları; yalnızlık ve nâ-ehillerden şikâyet; kadınlardan şikâyet.

²¹⁶ J. Rypka, agm, s. 566.

²¹⁷ N. Yıldırım, agm., s. 109.

²¹⁸ J. Rypka, agm., s. 551.

²¹⁹ Esatullah Vâhid; Muhammed Ali Nûrî Bâhirî, “Enverî ve Hâkânî - Şikâyetname Türlerinde Temel Düşüncelerin Karşılaştırmalı Tahlili,” *Fars Şiir ve Nesir Ekollerini Bilimsel İnceleme ve Araştırma Dergisi* (Bahar-ı Edeb), ss. 305-327, Der., 4. Yıl, 3. No, Say: 12, Yaz, Tahran 1390 (2011), s. 323.

b- Farklı yönleri: Enverî-kişisel ötesi, Hâkânî-toplumsal farklı sınıflar ve kesimlerinden, kıskançlıktan, akranlarından şikâyet.

3. Siyasî şikâyetnameler:

Bu şikâyet türlerinde iki şairin temel farklılıkları göze çarpar. Enverî'nin kişisel ötesi şikâyetleri önem kazanırken Hâkânî'de Hapsiyye (hapisteki şikâyetnameler) ön plandadır.

4. Şahsî şikâyetnameler:

a- Ortak yönleri: Ağıt; sevgilinin vefasızlığından, yaşlılıktan, kendi hüner ve faziletinden şikâyet.

b- Farklı yönleri: Enverî-hastalıktan, methettiklerinin ilgisizliğinden ve dostlardan şikâyet; Hâkânî – Babadan şikâyet.²²⁰

Enverî'nin, kendi döneminde yaygın olan methiye türünde yazan en yetenekli şairlerden biri olduğu kaydedilir.²²¹ Bununla birlikte Enverî, anlaşıldığı kadarıyla, methiyeci olmaktan her zaman mutluluk duymamıştır.²²² Özellikle yanlış çıkan öngörüsünden sonra gözden düşmesinin, onun, saray şairliği ve methiyeciliğe yaklaşımını değiştirmiştir. Bir şiirinde; kişinin ekmeğini şiirden çıkarmaktansa, çöpten çıkarmasının daha iyi olduğunu ifade eder.²²³

Enverî, devrinin gündelik dilini kullandığı halde şiiri, felsefî ve bilimsel ifadelerle, betimleme ve metaforlarla zenginleştirerek yeni bir şiir türü oluşturmuştur. Şiirlerinde pek çok Arapça ifade kullanmıştır.²²⁴ Onun şiirlerine yazılmış şerhlerden veya divan ve mecmuaların köşelerine zor kelime, terkip ve ibarelerin açıklamalarının yapılmasından, Enverî'nin şiirlerinin eski zamanlarda da okuyucuya zor geldiğini anlıyoruz. Enverî'nin şiirinin zor anlaşılmasının sebepleri açıktır. Bunlar genel olarak, söz sanatlarının kullanımı, kısa sözle çok şey ifade etme, bilimsel verilerden yararlanma, şairin Kur'ân ayetlerinin anlamlarından istifade etmesi, nebevî hadisleri ve Arap atasözlerini mazmun olarak kullanmasıdır. Onun şiirlerinin okuyucusu, bu ayrıntıları bilmeden ve dönemin

²²⁰ E. Vâhid, M. A. N. Bâhirî, agm., s. 324.

²²¹ L. C. Lambdin ve R. T. Lambdin, agm., s. 296.

²²² A. Schimmel, S. C. Welch, agm, s. 61.

²²³ Bernard Lewis, *Music of a Distant Drum, Classical Arabic, Persian, Turkish & Hebrew Poems*, Princeton University Press, New Jersey 2001, s. 16.

²²⁴ Reza Saberi (çev.), *An Invitation to Persian Poetry*, Ketab Corp. 2. Baskı, Los Angeles 2012, s. 268.

medreselerinde okutulan, söz konusu tüm bilimlere vâkıf olmadan bu şiirleri ve buna benzer şiirlerin anlamını tam olarak kavrama imkânına sahip değildir.²²⁵

1.3.10. Enverî'nin Kaside Yazdığı Kişiler

Sıra No	Övülen Kişi	Matla Beyti	Kaynak
1	Mu'izziddin Burhân Emir Elmü'minîn Sancar bin Melikşâh Selçûkî	<i>Âmed be selâmet ber men Türk-i men ez râh Perdâhte ez ceng ü ber âsûde zı bed-hâh</i> Benim Türküm, savaş vermiş ve düşmanlardan kurtulmuş (rahatlamış) olarak, sağ salim bir şekilde seferden geldi.	Enverî, K.159/321
2	'Alâ'üddevle Nüsreteddin Atsız Muhammed bin Nuştigin Harezmsâh	<i>Ey der neberd Haydar-i Kerrâr rûzgâr Vey râst kerde hancer-i tu kâr-ı rûzgâr</i> Ey savaşta; aslan gibi saldıran, zamanın Hz. Ali'si! Ey hançeri, zamanın hilesine isabet eden (hilesini bozan)!	Enverî, K.72/179
3	Hakan Kemaleddin Mahmut bin Buğrahan	<i>Ey ez ruhet fikende siper-i mâh u âftâb Ta 'ne zede cemâl-i tu ber mâh u âftâb</i> Ey yavaşlıktan ayın ve güneşin siperini atmış olan kişi! Senin güzelliğin ay ve güneşe sitem etmişti.	Enverî, K.10/77
4	Kutbeddin Mevdûd Şâh bin Zengî bin Aksungur	<i>Hoşâ nevâhiy-i Bağdâd cây-i fazl u hüner Kesî nişân ne-dehed der cihân çônân kişver</i> Fazilet ve hüner merkezi olan Bağdat diyarı ne güzeldir. Dünyada, onun gibi bir ülkeyi kimse gösteremez.	Enverî, K.84/204
5	Gıyaseddin Muhammed bin Sam	<i>Ey hancer-i muzaffer-i tu puşt-i mülk-i 'âlem Vey gevher-i mutahhar-i tu rûy-i nesl-i Âdem</i> Ey zafer kılıcı, dünya mülkünün sırtında olan! Ve ey temiz cevheri Âdemoğlunun üzerinde olan!	Enverî, K.130/279
6	Fahreddin Gerşasp bin 'Ali bin Ferâmerz bin 'Alaüddevle Yınanç Bilge Has Beg	<i>Ey sipâhet râ zafer-i leşkerek ü nusret-i yezek Ne yakîn ber tûl u 'arz-ı leşkeret vâkıf ne şek</i> Ey zafer ordusuna komutanlık eden ve öncü birliğini galip kılan emir! Senin ordunun eni ve boyuna; ne yakın vâkıf olur, ne de zan.	Enverî, K.109/244
7	Ebül Hasan 'İmrânî.	<i>Âferîn bâd ber çu tu mahdûm Ey nîkû-sîret huçeste rûsûm</i> Senin gibi bir efendiye helal olsun (aferin)! Ey kutlu gelenekleri olan iyi huylu insan!	Enverî, K.136/286
8	Nâsireddin Ebül Feth Tahir bin Muzaffer	<i>Behükm-i da 'vâ zîc ü guvâhiy-i takvîm Şeb-i çahârum Zî hicce-i sene-i sâmi'm</i> Yıldız hesabının gösterdiği hüküm ve takvimin deliline dayanarak, Zilhicce'nin dördüncü gecesi ve beş yüz kırk senesi (540 H.).	Enverî, K.138/289

²²⁵ Seyid Cafer Şehidî, *Şerh-i Lügat ve Müşkülât-ı Divan-ı Enverî, (Enverî'nin Lügat Şerhi ve Divan'ının Zorlukları)*, İlmî ve Ferhengî Yayınları Şirketi, I. Baskı 1979, Tahran, 1387 (2008), i-iii.

9	‘İzzeddin veya Nâsireddin Tûtî Bey bin Mirdâd	<i>Ey refte be ferruhî vü firûzî</i> <i>Bâz âmede der zemân-i be rûzî</i> Ey güzellik ve zaferle gitmiş ve bir günde ahit ve anlaşımla dönmüş olan zat!	Enverî, K.189/372
10	Nasireddin Ebül Kâsım Mahmut bin Ebi Tuba Mervezî	<i>Şeref-i gevher-i evlâd-ı nizâm</i> <i>Mülk râ bâz şeref dâd u nizâm</i> Nizam evladının cevherinin şerefi; tekrar memlekete şeref ve nizam getirdi.	Enverî, K.121/261

Tablo:1 Enverî’nin Kaside Yazdığı Kişiler

Sıra No	Övülen Kişi	Matla Beyti	Kaynak
11	Nizam ül-Mülk Sadreddin Muhammed	<i>Be nîk tâlî ‘ ü ferhunde rûz u ferruh fâl</i> <i>Be sa ‘d ehter ü meymûn zemân u hürrem hâl</i> İyi talih, mübarek gün ve güzel şans ile uğurlu yıldız, mübarek zaman ve neşeli bir durumla;	Enverî, K.111/246
12	‘Ala’üddevle Firûz Şah Ahmed bin Ebu Bekir.	<i>Habbezâ bezmî kezo her-dem diger-gûn</i> <i>zîverî</i> <i>Âsmân ber ‘âlemî bended zemîn ber kişverî</i> Semayı yeryüzüne, yeryüzü bir ülkeye bağlayan vekendisinden, her an yeni bir güzellik tezahür eden, bu meclis, ne güzel bir meclistir!	Enverî, K.185/356
13	İftiharü’-d-Din Tuğrul Tigin	<i>Ey cihân râ eymenî ez devlet-i Tuğrul Tegîn</i> <i>Câvidân mansûr bâdâ râyet-i Tuğrul Tegîn</i> Ey devletinden dolayı, dünyanın emniyette olduğu, Tuğrul Tegîn! Tuğrul Tegîn’in bayrağı, daima ilahi yardım görsün (mansur u muzaffer olsun)!	Enverî, K.151/311
14	‘Alaüddevle Bahâ’eddin Ebu ‘Ali Hasan	<i>Sipihr-i rif ‘at ü kûh-i vakâr u bahr-i sehâ</i> <i>Bahâu’-d-Dîn-i Hüdâ ân cihân kadr ü bahâ</i> Dünyanın kadr ü kıymeti olan Allah’ın Bahâeddîn’i; yüceliğin yıldızı, vakarın dağı ve cömertliğin denizidir	Enverî, K.8/74
15	Şahâbeddin Mü‘yid (Sancar sarayının emirlerinden)	<i>‘Arsa-i memleket-i Ğor çe nâ mahdûdest</i> <i>Ki der ân ‘arsa çônân leşker nâ ma ‘dûdest</i> Ğor memleketinin arsası ne kadar sınırsızdır? Nitekim o arsada sayısız asker bulunmaktadır.	Enverî, K.23/106
16	‘İzzeddin Tuğrul Tegin	<i>Ey cihân râ eymenî ez devlet-i Tuğrul Tegîn</i> <i>Câvidân mansûr bâdâ râyet-i Tuğrul Tegîn</i> Ey devletinden dolayı, dünyanın emniyette olduğu, Tuğrul Tegîn! Tuğrul Tegîn’in bayrağı, daima ilahi yardım görsün!	Enverî, K.15/311
17	Emir Zengî (Emir Zengî bin Halife Şeybânî,) Tohâristan Emiri	<i>Bâz âmed ânki devlet ü dîn der penâh-ı ost</i> <i>Devr-i sipihr bende-i dergâh-ı câh-ı ost</i> Devlet ve dinin himayesinde bulunduğu kişi tekrar geldi. Felek, onun gayret dergâhının kulu olarak döner.	Enverî, K.36/127
18	Hasan bin ‘Ali bin İshâk.	<i>Hâs-ı sultân ‘Alâ-i Dîn-i İlâh</i> <i>Mîr İshâk sadr-ı meclis-i şâh</i>	Enverî,

		Allah'ın diniyle şereflenmiş sultanın en yakını, Emir İshâk; şahın meclisinin veziridir.	K.167/332
19	Muhammed bin Ca'fer 'Alevî	<i>Ey be dergâh-ı tu ber kıssa-resân-ı Sâhib-i Rey</i> <i>Reh-nişîn-i ser-i kû-yi keremet hâtem-i Tayî</i> Ey dergâhının başında Sâhib-i Rey'in hikâyesinin anlatıldığı zat! Kerem sokağının başında, Hâtem-i Tayî'nin oturduğu kişi	Enverî, K.200/-387
20	Ebu Tâlib Ni'âme	<i>Zân pes ki kazâ şekl-i diger kerd cihân râ</i> <i>Vez hâk birûn burd kadr-i emn ü emân râ</i> Ondansonra (Emir Seyyîd'den sora) hükm-i kaza dünyayı farklı bir hale dönüştürdü. Emn ü emânın kadrini topraktan dışarı çıkardı.	Enverî, K.4/69

1.3.11. Enverî'nin Edebiyatımıza Etkileri

İran edebiyatında en büyük kaside şairi olarak kabul edilen Enverî'nin, Klasik Türk edebiyatı şairlerinden pek çoğunu etkilediği bir vakıdır. Bütün bunlarla birlikte, XVII. yüzyıl şairi Nef'î'nin üzerinde, büyük tesiri vardır. Ancak Nef'î kendisinin Enverî'den de üstün bir kaside şairi olduğunu söyler.²²⁶

Yukarıda bahsedilen ve birçoğu İran-Fars kaynaklarına istinat eden bilgilerle birlikte Türkiye Diyanet Vakfı'nın hazırlamış olduğu İslâm Ansiklopedisinde, Abdülkadir Karahan'ın kaleme aldığı Enverî maddesinde, söz konusu şairle alakalı bilgileri teyit eden, özet mahiyetinde bilgiler yer almaktadır.²²⁷

²²⁶ A. Karahan, agm., s. 268.

²²⁷ Abdülkadir Karahan, *Enverî, Evhadüddin*, c. 11, 1995, s. 267-268.

“Horasan'ın Deşt-i Hâverân vilâyetine bağlı Ebîverd ilçesinin Bedene köyünde doğdu. Bu sebeple Ebîverdi nisbesiyle de tanınır. Hayatı hakkındaki bilgiler, başta şuarâ tezkireleri olmak üzere diğer kaynaklarda rastlanan fıkralardan ibarettir. Adı bazı kaynaklarda Muhammed (Avfî, s. 334; Burhâneddin es-Semerkandî, vr. 246b), bazılarında Ali (Keşfü'z-żunûn, II, 777 ve muhtemelen ondan naklen Hidâyet, I, 385; Eİ² [İng.], I, 524) olarak gösterilmiştir. Babasının adının İshak (Keşfü'z-żunûn, II, 777) veya Mahmûd olduğu da öne sürülmektedir. Ancak bir şiirinde İshak'tan dedesi olarak bahsettiğine göre babasının adının Muhammed olması gerçeğe daha yakındır. Şiirlerinden, Enverî mahlasının sonradan kendisine başkaları tarafından verildiği anlaşılmaktadır (Dîvân [nşr. Müderris Rezevî], s. 155). Enverî'nin, muhtemelen Tûs'taki Medrese-i Mansûriyye'de tahsilini sürdürdüğü yıllarda ölen babasının bıraktığı oldukça yüklü mirası sefahat âlemlerinde tükettiğiyle ilgili rivayet doğru olmamalıdır. Çok iyi bir öğrenim gördüğü, felsefe, kelâm, mantık, riyâziyât, edebiyat, astronomi (hey'et) ve astroloji gibi ilim alanlarında geniş bilgi sahibi olduğu yine şiirlerinden anlaşılmaktadır. Sultan Sencer'e sunduğu kasidelerdeki mükemmeliyet onun daha gençliğinden itibaren şiir yazdığını göstermektedir. Enverî'nin ünlü bir şair olarak tanınmasına şu hadisenin vesile olduğu rivayet edilir: Bir gün Meşhed civarında Radgân'da medresenin kapısında otururken o sırada bu şehirde konaklamış olan Sultan Sencer'in mensuplarından ihtişamlı birinin maiyetiyle birlikte at üzerinde geçtiğini görür. Kim olduğunu sorunca saray şairi olduğunu söylerler. Enverî, birçok alanda geniş bilgi sahibi olmasına rağmen kendi perihan haliyle şairin durumunu karşılaştırır ve onun gibi olabilmek için şiir söylemeye karar verir. O gece yazdığı bir kasideyi ertesi gün Sultan Sencer'e sunar. Kasidesi beğenilir ve saray şairi olur. Doğruluk derecesi pek tesbit edilemeyen bu rivayete karşılık bir manzumesine dayanılarak babasının Selçuk şehzadeleriyle ilişkisi bulunduğu, Enverî'nin de bundan faydalanarak Sultan Sencer'e intisap ettiği

1.4. Enverî Ve Nef'î'nin Biyografilerindeki Ortak Özellikler

1- Her iki şairin yaşadığı çağda devlet yönetimi inkıraz ve gerilemeye uğrarken; sanat ve edebiyatta önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

Enverî: XI. yüzyılda başlayan Selçuklu devri, İran edebiyatının ikinci klasik dönemi olarak bilinir. Selçuklular devrinde Fars edebiyatındaki gelişme hızlanmış, önemli şairler yetişmiştir. Ancak dilde sadelik yerine, edebî sanatlarla süslü, özentili bir deyiş moda olmuş, işitilmemiş mazmun bulmak merakı gittikçe yayılmıştır.

Nef'î: XVII. asırda, devlet yönetimi, iktisadi ve sosyal hayat bakımından Osmanlı Devleti'nin gerilemesine mukabil, kültür, sanat ve edebiyat alanında önemli ilerlemeler

söylenbilir. Şiirden çok iyi anlayan Sencer ona aylık bağlamış, şair de kendi ifadesine göre Sencer ölünceye kadar (552/1157) yanından ayrılmamıştır.

Enverî, Oğuzlar'ın 548'de (1153) Horasan'ı işgal edip Sencer'i esir almaları üzerine vatan duygularıyla dolu trajik bir kasideyi Semerkant hakanına göndererek Sencer'i kurtarmasını istedi. Öte yandan Sencer'in esir oluşundan faydalanan Gurlular'dan Sultan Alâeddin Cihansüz, Sencer'e esir düştüğü zaman (1152) kendisini hicveden Enverî'nin cezalandırılması için yanına gönderilmesini istemiş de Enverî dostları sayesinde kurtulmuştur.

Nücûm ilmindeki geniş bilgisine güvenen Enverî, 29 Cemâziyelâhir 582'de (16 Eylül 1186) beş veya yedi gezegenin Mîzan burcunda bir araya geleceğini (kırân) ve korkunç bir fırtınanın dünyayı altüst edeceğini söyledi. Bu haber üzerine birçok önlem alınıp masrafa girildi; ancak beklenen fırtına gerçekleşmeyince Enverî büyük bir tepkiyle karşılandı ve Belh'e kaçmak zorunda kaldı. Belh'te bulunduğu sırada da Belh halkını hicveden Harnâme adlı bir manzumenin kendisine isnat edilmesi yüzünden halk tarafından yakalanarak kadın kılığında sokaklarda dolaştırıldı. Bu durumdan, burada tanıştığı *Makamât-ı Hamidî* adlı eserin müellifi Kadılkudât Ebû Bekir Hamidî sayesinde kurtulabildi. Yine bu şehirde iken bir şiirini okuyan ve kendisinin Enverî olduğunu söyleyen birine, "Bir şairin şiiri çalınabilir, burada ise şairin çalındığını da gördüm" dediği rivayet edilir.

Enverî'nin ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Belh'ten kaçtıktan sonra (582/1186) vefat etmiş olacağına göre ölümü için verilen 547 (1152, Devletşah, *Tezkire* [trc. Necati Lugal], I, 148), 565 (1169, Keşfü'z-žunûn, II, 777) 575 (1179, Hidâyet, I, 390) ve 580 (1184, Emîn Ahmed-i Râzî, II, 28) tarihleri doğru değildir. Onun yaklaşık 585'te (1189) Belh'te vefat ettiği söylenebilir.

Abdurrahman-ı Câmî'nin (Bahâristân, s. 100) İran şiirinin dört, başka bir rubâisinde ise (bk. Safa, II, 668) şiirin üç peygamberinden biri olarak kabul ettiği Enverî kaside, Firdevsî tavsif, Sa'dî gazel türlerinde temayüz etmişlerdir. Sağlam bir şiir tekniğine sahip olan Enverî hayal gücü geniş, edebî sanatları çok iyi kullanabilen bir şairdir. Edebî sanatları kullanmadaki üstün yeteneği sebebiyle şiirlerinden birçok beyit veya parça belagat kitaplarında ve sözlüklerde edebî sanatlara ve kelimelere şahid olarak gösterilmiştir. Şiirde kullandığı dil genellikle konuşma diline yakın ve akıcıdır. Ancak çeşitli bilim dallarındaki geniş bilgisi sebebiyle başka şairlere oranla şiirlerinde daha çok Arapça kelime ve cümlelere yer verdiğinden bunları anlamak oldukça güçtür. Kaside, gazel, kıta ve rubâilerden meydana gelen divanı Tebriz (1266), Bombay (1314/1897), Leknev (1897) ve Tahran'da (1366) taş basması olarak yayımlanmış, bu baskıları Saîd-i Nefîsî (Tahran 1337, 1364 hş.) ve Müderris Rezevî'nin (Tahran 1340, 1347 hş.) neşirleri takip etmiştir. Enverî'nin, anlaşılması yan bilgilere ihtiyaç gösteren şiirleri için Muhammed b. Dâvûd el-Alevî eş-Şâdiâbâdî'nin yazdığı bir eser yanında Ebû'l-Hasan Hüseyinî-i Ferâhânî Şerh-i Müşkilât-ı Divân-ı Enverî (nşr. Müderris Rezevî, Tahran 1357 hş./1978), Seyyid Ca'fer-i Şehîdî de *Şerh-i Luğât ve Müşkilât-ı Divân-ı Enverî-yi Ebîverdî* (Tahran 1357 hş./1978) adlarıyla birer eser yazmışlardır (Muhammed b. Abdürrezzâk-ı Dünbülî ve diğerlerinin şerhleri için bk. Münzevî, Fihrist, s. 3459-3463; Seyyid Ca'fer-i Şehîdî, *Şerh-i Luğât*, s. 575-601). İran edebiyatında en büyük kaside şairi olarak kabul edilen Enverî'nin Türk şairlerinden Nef'î'nin üzerinde büyük tesiri vardır. Ancak Nef'î kendisinin Enverî'den de üstün bir kaside şairi olduğunu söyler".

kaydedilmiştir. Yukarıda bahsedilen olumsuzlukların, sanat ve edebiyata herhangi bir tesiri olmamıştır.

2- Enverî ve Nefî biyografileri incelendiğinde, iki şairin de belli bir müddet sonra mahlaslarını değiştirdikleri ve yeni bir mahlas aldıkları görülür.

Enverî: Enverî'nin, Hâverî'yi sanatının erken dönemlerinde mahlas olarak aldığı belirtilmektedir, fakat bu sadece, Devletşah tarafından kullanılan kaynaklardan birinde onun ismine eklenen bir nisbe de olabilir. Başka bir kaynakta ise şöyle denilmektedir: “Kendisinin ve muasırlarının ifadesine göre onun mahlası Enverî'dir. Binaen-aleyh, Devletşâh-ı Semerkandî'nin kavline göre Hâverî'ye mensup olduğu için önceleri mahlası Hâverî idi (Enverî'nin şehri de, yani Âb-yûrdî (Ebiverdî) de o çölde imiş. Nitekim sonraları efendisi olarak bilinen; 'Îmâre isimli emirin fermanıyla, mahlas seçme hususunda serbest bırakılmış ve Enverî için; “en parlak, en çok ışık saçan” anlamına gelen mahlası tercih edilmiştir. Enverî mahlasını kendisi seçmemiştir. Söz konusu lakabı başkaları ona vermiştir.

Nefî: Nefî'nin hayatıyla ilgili bilgi veren kaynakların tümünde, daha önceki mahlasının; “zararla ilgili, zarara mensup ve zarara müteallik” anlamına gelen “Darrî” olduğu ifade edilmektedir. Söz konusu mahlasla fazla meşhur olmadan, 1585 (993)'te Erzurum defterdarı olan Kûnhü'l-Ahbâr sahibi tarihçi, Gelibolulu Ali'nin ona “Nefî” diye yeni bir mahlas vererek “Darrî” mahlasını değiştirdiği rivayet edilir.

3- Enverî ve Nefî'in yaşadığı o dönem coğrafyaları, benzer şekilde iç karışıklıklara ve komşuları tarafından işgale uğramıştır.

Enverî: Said Nefisî, Enverî Dîvânı'nın mukaddimesinde; Enverî'nin Horasan bölgesinde geçen hayatının, çok sıkıntılı bir döneme denk geldiğini belirtir ve bu durumu şu şekilde açıklar:

“Bölgede Selçuklular, Afrasiyaplılar, Harezmsahlılar, Gazneliler, Gur Melikleri, Sistân ve İsmailîler sürekli olarak birbiriyle çatışma halindeydiler. Türklerin, Türkmenlerin ve özellikle Oğuzların art arda Merv, Belh, Bamiyân, Serahs, Nisava, Bîverd, Puşeng, Badgis, Herat, Tus, Esferayin, Nişabur, Sebzivar, Gürgân, Esterâbâd gibi bölge şehirlerine saldırıp halkı katlettiklerinden, bölgenin

söz konusu dönemi yeterince kaydedilmemiş, insanların isimleri günümüze ulaşmamıştır”.²²⁸

Nef’î: Osmanlı toprakları doğusundan batısına, kuzeyinden güneyine; XVII. yüzyıla kadar tedirginlik duyabileceği bir tehlikeyle karşı karşıya kalmamıştı. Önceki asırlarda, Osmanlı orduları karşısında sürekli hezimet ve perişanlık yaşayan Safevîler, artık savaş ilan etme cesaretini göstermekle kalmıyor, eskiden kaybettikleri toprakları geri almakla birlikte kısa bir süre bile olsa; Şah Abbas döneminde Bağdat’a girme başarısını bile gösterebiliyorlardı.

4- Her iki şair de devletlerinin ve münasebet içerisinde bulundukları coğrafyaların, gerilemeye maruz kaldığı bir dönemde yaşamışlardır.

Enverî: Sultan Sencer’in sarayına dâhil olan Enverî, muhtemelen Oğuz istilasına (548/1153-54) kadar burada kalmıştır. Bundan sonra, önce Nişâbur, ardından Belh’te yaşamıştır. Enverî’nin Selçuklu hâkimiyetinin zayıflama ve dağılma dönemine tanıklık ettiği açıktır.

Nef’î: XVII. yüzyıl, Anadolu Türklüğü dediğimiz Osmanlı başta olmak üzere; Türklerin yaşadığı coğrafyalarda, genel bir inkırazın ve üst üste talihsizliklerin vuku bulduğu bir yüzyıldır. Orta Asya Türk âlemi, geçen yüzyılda başlayan gerileme neticesinde, daha büyük yıkımlarla karşı karşıya kalmıştır.

5- İki şairin de yaşadığı dönemde şiirin, hem biçim hem de içerik yönünden geliştiği, bu gelişmelere, Enverî ve Nef’î’nin önemli katkılarının bulunduğu bir gerçektir.

Enverî: Bununla birlikte söz konusu dönem, Rypka’nın ifadesiyle, şiir alanında ilerlemeler kaydedildiği, eski ustaların tercih ettiği biçimlerin terk edilmeye ve şiirin tamamen yeni bir yönde gelişmeye başladığı dönemdir.

Nef’î: Divan şiirinin, XVI. yüzyılla birlikte artık rüştünü ispat ettiği söylene bilir. Batı Türkçesi denilen Osmanlı Türkçesinin edebî bir dil olması ve bununla yeni ve millî bir edebiyat vücuda getirmesi, Selçuklulardan sonra, Osmanlılar döneminde gerçekleşen

²²⁸ Sa’id Nefîsî, *Ahvâl ve Asâr-ı Enverî (Enverî’nin Edebî Kişiliği ve Eserleri)*, Pervîz Bâbâyî, Dîvân-ı Enverî, Mü’essese-i İntişârât-ı Nigâh, Tahran, 1389, s. 19.

bir süreç olmuştur. Bu sürecin tarihî, içtimai ve kültürel boyutlarını göz ardı etmek mümkün değildir.

6- Enverî, Sultan Sencer'in sarayında önemli bir konuma sahip bir şairdir. Nefî ise Sultan IV. Murad'ın sarayında aynı mevkii işgal etmektedir.

Enverî: Sultan Sencer'in şiire büyük ölçüde destek olduğunu belirten Starr, "Büyük şair" olarak nitelediği Enverî'nin ise Sencer'in sarayının seçkin bir ziyneti, Merv'de yaşayan geniş şairler grubun en göz alıcısı olduğunu belirtir.

Nefî: Gençlik döneminde taşrada yaşadığı zorluklardan bunalan Nefî, İstanbul'da bu zorluklardan kısmen kurtulur. Sadrazam (Kuyucu Murad Paşa) tarafından Sultan Ahmed'e tanıtıldıktan sonra şair, sunduğu kasideleriyle kısa zamanda kendini tanıtır ve otuz yıla yakın, IV. Murad başta olmak üzere devlet erkânına kasideler yazar.

7- Nefî ve Enverî, gençliklerinden itibaren, çağdaşlarına oranla çok iyi bir eğitim almışlardır.

Enverî: Enverî, çocukluk yıllarında ve gençliğinin başlarında; o devrin geçerli ilimlerini öğrenmekle meşgul olmuş, elindeki bu imkânlarla, zamanın ilimlerinden önemli ölçüde pay elde etmiştir. Kazandığı seviye ile etrafındakilerden daha üstün payelere ulaşmıştır.

Nefî: Ancak gerçek olan bir şey var ki o da Nefî'nin temel eğitimiyle beraber çok iyi bir medrese eğitimi almış olmasıdır. Meşhur ve aydın bir ailenin çocuğu olması, ayrıca babasının da şiirle meşgul olması, Nefî'nin oldukça erken yaşlarda şiire başladığı kanaatini vermektedir. Onun Türkçeyi mükemmel kullanmasıyla birlikte ileri derecede Arapça ve Farsça bilgisine sahip bulunduğu da göz ardı edilmez bir hakikattir.

8- Enverî de Nefî de özellikle gençlik yıllarında, ekonomik bakımdan büyük sıkıntılar çekmişlerdir. Bu sıkıntılar, onları daha azimli ve hırslı olmaya itmiş olabilir.

Enverî: Çok geçmeden babasından kalan mirası, kısa bir zamanda işret meclislerinde yiyip içerek, har vurup harman savurdu. Sonunda bir müflis olarak, elinde hiçbir şey kalmadı. Enverî, çaresizlik içindeki hayatını idame ettirebilmek için, o devirde geçerli bir meslek olan şairlikle iştigal etmeye başladı. Tûs'taki Mansûriye medresesinde,

bu fakir haliyle tahsiline devam ediyordu. Maişetini temin etmek için çok zorlandığı söylenir.

Nef'î: Ömer Nef'î, henüz, doğduğu bölgeden ayrılıp İstanbul'a yönelmemişken babası Mehmed Bey onu ve ailesini bırakıp Kırım Hanı'nın yanına gitmiş, orada Han'ın nedimi olmuş ve sanılır ki biraz da ferahlık içinde yaşamıştır. Ancak oğlunun yoksul durumunu ve bir yuvaya bile sahip olmadığını düşünmemiş olacak ki, Nef'î, *Sihâm-ı Kazâ*'ya öncelikle babasını hicvetmekle başlamıştır.

9- Enverî ve Nef'î'nin Mezheplerindeki Benzerlik:

Enverî: Sünniliğin, Şafi'î koluna mensup olduğu anlaşılır. Çünkü şiirlerinde, dört halifeden defalarca bahsetmiş, onları övmüş, ayrıca Râfîzî ve Hâricî'leri acımasızca tenkit etmiş, hatta onları incitici cümleler kullanmıştır. Onun Ehl-i Sünnet taraftarı olma ihtimali yüksek olmakla birlikte, hakikatte Emîri'l-Mü'minîn ve Hânedân-ı Mustafa'ya diğer halifelerden daha fazla itikat etmekte ve Hz. Ali'yi diğerlerinden daha üstün tutmakta idi.

Nef'î: Nef'î'nin isminin Ömer olması, şairin Sünni bir aileye mensup olduğunu belirtmektedir. O asırlarda, Erzurum dâhil, Doğu Anadolu bölgelerinde yaşayan halkın mühim bir kısmı Şii olduğu, Şiilerin ise Ömer adına bir nevi düşmanlık duydukları gibi bilgi ve düşünceler, bu noktaya ışık tutan çizgilerdendir.

10- Enverî ve Nef'î'nin memdûhu oldukları sultanlara tanıştırmaları, sultanlarla beraber belli şehirlere seyahat etmeleri ve onlara yakınlıklarında, mühim benzerlikler mevcuttur.

Enverî: Schimmel, Enverî'nin kariyerinin Ebiverd'den Belh'e, oradan da Serahs ve Herat'a yaptığı yolculuktan aynı güzergâhı izleyerek dönerken hamisi Ebu'l Hasan el-İmranî tarafından Sultan Sancar'a tanıtılması ile başladığını belirtir. Başka bir rivayette ise; "Sultan, yanındaki ileri gelen görevlilere, şair için bağış emri verir. Söz konusu seferde, Merv'e gidene kadar onunla beraber sarayında kalır. Bu zaman zarfında sultana birkaç kaside daha arz etmiş olur".

Nef'î: Nef'î'nin, İstanbul'a geliş sebebi ile ilgili iki görüş bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; Kırım Hanı Canıbek Giray'ın –Celâlî isyanlarını halletmek üzere Doğu Anadolu'da bulunan- Kuyucu Murat Paşa'ya Nef'î'yi tavsiye etmiş olmasıdır. İkincisi ise; Gelibolulu Mustafa Âli'nin Anadolu'da defterdarlık ve mirlivalık görevleri

yaparken tanıyıp himaye ederek İstanbul'a götürmesi veya göndermesi şeklindedir. İstanbul'a gelen Nef'î, en kısa zamanda şiirleriyle kendisini Sultan'a ve devlet büyüklerine tanıtmış ve yazdığı kasidelerle ününü de artırmıştır. Sultan Ahmed'in iltifatını kazanarak onun yakınında bulunan şairler arasına girer. 1611 yılında Sultan Edirne'ye giderken onu da beraberinde götürür.

11- Her iki şairin babalarının ve ailelerinin devlete yakın olmaları ve devlet adamlarıyla münasebetlerinin bulunmaktadır.

Enverî: Hem Enverî'nin hem de Nef'î'nin babalarının devlet bürokrasisinde görev almış olmaları onların iyi yetişmelerinde etkili olmuş olabilir. Enverî bir şiirinde, babasının Selçuklu hanedanından bir beyin maiyetinde bulunduğunu ifade etmiştir. Sultan Sancar'a intisabının bu vesileyle olduğu düşünülebilir. Yukarıda ifade edildiği üzere, Sultan Sencer'in henüz meliklik devrinde Horasan'ın idaresinde bulunması, Enverî'nin babasının Sencer yahut Selçuklu üst yönetim mensuplarından bir başkasının hizmetinde bulunduğu rivayeti doğru ise, onun meziyetleri ile birlikte düşünüldüğünde, Sultan Sencer'in maiyetinde seçkin bir mertebeye erişmesi şaşırtıcı değildir.

Nef'î: Nef'î'nin soyu Anadolu beyliklerinin birbirleriyle olan mücadelelerini bizzat yaşamış bir beyliğe dayanır. Şair, Pasinler Sancak Beyi Mirza Ali'nin torunu Mıcingerd (Sarıkamış) Sancak Beyi Mehmed Bey'in oğludur. Soyunun Dulkadiroğulları, Çağatay veya Timurlulara tâbi Çağatay Türklerine dayandığı tartışması daha geniş arşiv taramasına ihtiyaç göstermektedir.

12- Enverî'nin ve Nef'î'nin mütevazı olmamaları, fahriyelerle kendilerini methetmeleri de iki şair arasında, önemli bir benzerliktir.

Enverî: Bilim ve felsefe alanında iyi bir eğitim almış bulunan Enverî, bir âlim olmakla birlikte, bu konuda mütevazı değildi. Enverî'nin astronomi ve astroloji sahalarındaki bilgisiyle övünmesi, kendi düşüşünü hazırladı.

Nef'î: Divan şairleri içinde fahriyeye en fazla yer veren şair, Nef'î'dir. Bunun sebeplerinden biri yetiştigi çevrenin kendisine vermiş olduğu güven duygusu bir diğeri ise meslek edindiği sanatın gerektirdiği diller olan Arapça ve Farsça başta olmak üzere edebî kültür malzemesine sahip olma hususunda çağdaşlarından daha ileri bir seviyede bulunmasıdır. Bundan başka kendi içtimai muhitinde sağladığı ataklığı, cesareti ve kıvrak

zekâsı da çağdaşlarıyla arasında ciddi bir farkın açılmasını sağlayan faktörlerdir. Bütün bunlar Nef'î'nin öz güvenini besleyen faktörlerdir.

13- İki şair de, yaşadıkları dönemde, meslektaşları tarafından iftiraya uğramışlardır.

Enverî: Enverî'nin şehre ulaştığı günlerde, kitapçılar; Hârname (Eşekler Kitabı) adında, düzenbaz ve sefiyelerle dolu olduğu ifade edilen, yazarı belli olmayan bir koleksiyon satmaya başlamışlardı. Eserin yazarı Enverî olmadığı halde, birçok kişi tersini düşünmekteydi. Sokaklarda kadın elbisesiyle dolaştırılan Enverî, Hamîdî'nin yardımıyla, canını zor kurtardı. Rypka, bu sıkıntıyla ilgili olarak; Enverî'nin Belh'i öven uzun bir kaside kaleme almasının da Belhlileri yatıştırmaya yetmediğini, nihayet ona mal edilen hicvi, Esireddin Futûhî'nin yazdığının anlaşılmasıyla, şairin rahata kavuştuğunu belirtir.

Nef'î: Şaire olan aşırı sevgisi dolayısıyla bütün taşkınlıklarına göz yuman Sultan Murad, Nef'î'nin sadrazamlara ve diğer devlet erkânına sataşmalarını affeder. Ancak Nef'î'nin, kendisini de bir kıtada ağır ithamlarla yermesi, bardağı taşıran son damla olur. Sultan'ı hicveden bu kıtanın, Nef'î mahlası kullanılarak bir başka şair tarafından, onu gözden düşürmek maksadıyla ileri sürüldüğü de rivayetler arasındadır. Olay nasıl gelişirse gelişsin Nef'î'nin hicivlerinin, katledilmesinde önemli bir sebep olduğu açıktır.

14- Enverî ve Nef'î'nin, kaside şairi olarak şiir tekniğine vukufiyetleri, kullandıkları dil, manzumelerinin zorluk dereceleri ve ilmî derinlikleri birbirine çok benzerdir.

Enverî: Enverî, sağlam tabiatıyla beraber kudretli bir düşünceye sahiptir. İnce ve müşkül manaları, akıcı bir şekilde dile getirme hususunda, üstün bir yeteneğe sahiptir. Ayrıca kendi devrindeki muhatabın lehçesine yakın bir dili vardır. Onun en mühim veçhesi (yönü); aynı nüktede, yani zamanın muhavere (diyalog, iletişim, antlaşma) dilinden istifade etmesidir. Enverî bu minval üzere eskilerin yani selefin tümünün sistemlerini (adet ve kurallarını), şirinde uygulamış ve bunlarla, yeni bir metot ortaya koymuştur. Kendi sözünü muhatabın dili üzerine bina etmekle beraber kelamın sadeliğine riayet etmiştir. Arapça kelimeleri kullanma; ilmî ve felsefî ıstıhlardan yararlanma hususunda da önde bulunan bir şairdi. Bundan başka bolca teşbih ve istiareler kullanmaktaydı. Bazen, sade bir dil kullanırdı. Kendisinin ortaya koyduğu bir takım diyaloglara da şiirinde yer vermiş olduğu söylenir. Bazen de ince ve müşkül manalar

üzerinde, tam bir otorite olarak konuşurdu. Onun ifadelerini anlamak o kadar zordur ki; onları kavrayabilmek için birçok şerh ve tavzihe ihtiyaç vardır.

Her halükarda Enverî; daha çok kaside, gazel ve kıtada temayüz etmiş olan, İran'ın önde gelen şairlerindendir. Ayrıca Fars şiirinin ve edebiyatının sağlam rükünlerinden biri olarak öyle bir mertebeye ulaşmıştır ki onu; Fars şiirinin peygamberlerinden biri olarak isimlendirirler.

Nef'î: Türk edebiyatının en büyük kaside şairlerinden biri olan Nef'î'nin, şiirinde görülen ilk husus, onun şiir tekniğine olan hâkimiyetidir. Vezin ve kafiyeleri, kelimelerle bir bütünlük içerisinde mezcetmesi, pek az şairde görülebilecek bir yetenektir. Zengin kelime dağarcığıyla işitilmemiş, dokunulmamış ve gündeme getirilmemiş kelimeleri bile şiirinde kullanırken, onları öyle bir orijinallikle, yerli yerinde kullanır ki o kelimeleri, kavramları ve deyimleri okuyan kişi sanki senelerce bu kelimelerle haşır neşir olmuş, bilindik kelimelermiş gibi bir duyguya kapılır.

Armutlu da çalışmasında, iki şairin üslup benzerlikleri hakkında şu detaylara yer vermektedir:

“Türk edebiyatında da kasideden bahsedildiğinde Nef'î akla gelir. O da, hiç şüphesiz Enverî gibi kaside peygamberidir. Türk soylu bir şair olan Enverî, Samaniler ve Gazneliler dönemi şairlerinin kaside üslubunu kırıp, Fars şiirinde büyük bir devrim gerçekleştirerek, yeni bir ekol ve üslup geliştirmiştir. Geliştirdiği bu üslupla, yaşadığı çağa damgasını vurmuş, Fars şiirinde şahsi üslup sahibi olarak edebiyat tarihinin sayfalarına adını altın harflerle yazdırmıştır. Enverî'nin, Fars şiirinde yaptığını, Nef'î de Türk şiirinde yapmıştır. ‘Tarz-ı âhar’ dediği sebk-i Hindî'nin bazı özelliklerini, Türk şiirine taşımış ve bunları şahsi yeteneğiyle birleştirmeyi başarmıştır. Bundan dolayı bütün kaynaklar ve kendisinden sonra gelen şairler, Nef'î'yi kasidede üstat olarak tanımışlardır.”²²⁹

15- Her iki şair de sanatlarını temsilde üstünlük (tefahür) gösterir ve bununla övünürler.

²²⁹ Sadık Armutlu, “Mülûk-i Mülk-i Suhen veya Müflisân-ı Kimyâ-fürûş: Enverî ve Nef'î”, *Estad Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Profesör Muhammed Nur Doğan Özel Sayısı, c. 2, 1, 2019, s. 2.

Enverî: Enverî de kaside söylemede; şüara ve fuzalanın ekserisinin önderi olma hususunda, ilk mertebede yer almaktadır. Çağdaşları onu, hükümdarlar ve saray erkânını öven kasideciliğin piri olarak vasıflandırır.

Nef'î: Şair için övme sadece başkalarına yönelik bir ifade biçimi olmakla kalmamış, kendini övme, ya da kendi şiir ve sanatıyla övünme biçiminde de tezahür etmiştir ki bu, edebi kültür çevresinde, Nef'î'yane tefahür diye bir tabirin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

16- Enverî de Nef'î de muhataplarını ağır ifadelerle hicvetmektedirler.

Enverî: Enverî'nin bazı şahısları çirkin ifadelerle hicvettiği, kısa bir mesnevisi ve bir kısım kıtaları mevcuttur. Yaşadığı devirde, hiciv söylemekten ve ileri gelenleri methetmekten geri durmamıştır. Enverî bunlarla, muhatabını hem rahatlatıyor hem de korku ve sıkıntılardan uzaklaştırıyordu. Çünkü padişahlar, emirler ve şairler bu durumu teşvik ediyorlardı. Bu yolla kendi konumlarını kazanmayı hatırdan uzak tutmuyorlardı. Enverî'nin hicivleri sadece birkaç kıta ve mesnevisiyle sınırlıdır. Onun kasideleri ve gazelleri, kötü ve çirkin sözlerden hali ve beridir.

Nef'î: Şiir sanatında sağladığı üstün başarıya rağmen Nef'î, istikrarsız kişiliği nedeniyle çevresiyle kurduğu bağları sürekli ve dengeli geliştirememiştir. O, çevresiyle sürekli barışık olamayan bir insandır. Yakın çevresindeki dostlarını sık sık hicveder, başkalarının şahsiyetlerini rencide edecek derecede sövgüye varan sataşmalarda bulunan bir karakterdir.

17- Her iki şair de ölene kadar, bulundukları şehirde, devlet adamlarına kaside yazmışlardır.

Enverî: Enverî, vefatına kadar, hayatını sürdürdüğü düşünülen Belh'e döndüğü bilinmektedir. Fakat onun hayatı, daha çok Sultan Sencer'in meddahlığını yapmakla geçmiştir.

Nef'î: Büyük şair Edirne'de kısa süre bulunmasının dışında 30 yıl kadar bir süre de İstanbul'da yaşamıştır. I. Ahmed, I. Mustafa, II. Osman ve IV. Murad'ı sevdiği, ya da onlara yakınlığının daha fazla olduğu bu iki hükümdara sunmuş olduğu kaside sayısının fazlalığından anlaşılmaktadır. Şairin hem iltifat gördüğü ve şöhretinin doruğuna vardığı,

hem de azl ve musibetlerle sarsılmak bir yana, hayatını bile kaybettiği devre IV. Murad'ın saltanat devrine tesadüf eder.

18- İki şairin sanatlarına katkıları, kullandıkları dil ve müşkül manalar hususunda da benzerlik bulunmaktadır.

Enverî: Kaside ve gazelleri kusursuz bir saflıkla ışıldarken, kıtaları ise kibrini, alaycılığını, adaletsizlik anlayışını, diğer şairlere dönük küçük kıskançlıklarını ortaya koymak için mükemmel bir araç teşkil etmiştir. Kaside türü, Enverî ve Hakânî ile zirvesine ulaşmıştır.

Enverî, devrinin gündelik dilini kullanıp şiirini felsefi ve bilimsel ifadelerle, betimleme ve metaforlarla zenginleştirerek yeni bir şiir türü oluşturmuştur. Şiirlerinde pek çok Arapça ifade kullanmıştır. Enverî'nin şiirlerinin eski zamanlarda da okuyucuya zor geldiğini, şiirlerine yazılmış şerhlerden veya onun divan ve mecmualarının köşelerinde zor kelime, terkip ve ibarelerin açıklamalarından anlamaktayız.

Nefî: Nefî'nin şiirlerini ilk defa okuyan birisi şairi anlamakta güçlük çekebilir. Divan şiirinin lisanı diyebileceğimiz kelimeleri kavrayıp bu edebiyatın kültürüne vâkıf olduktan sonra, Nefî'nin şiirlerinden, doyumsuz bir lezzet almaya başlar. Ayrıca Nefî, şiir telakkilerini çağının ilerisine taşıyabilen bir şairdir. Ona göre kelimelerin zarfı ile mazrufu arasında bir intibakın bulunması gerekir. Yani şiir anlam bakımından ne derece önemli ise söyleyiş ve ses bakımından da o derece ehemmiyet arz eder.

19- Enverî'nin ve Nefî'nin çağdaşlarıyla olan ilişkilerinde ve düşman kazanmaları hususunda ciddi benzerlikler bulunmaktadır.

Enverî: Enverî'nin çağdaşlarına ve şairin onlarla ilişkilerine genel olarak bakıldığında şu hususlar müşahade edilir.

Esireddin Futûhî Mervezî: Enverî'nin şiirlerinden anlaşıldığına göre kendisiyle arasında çok sıkı bir rekabetin bulunduğunu anlıyoruz. Futûhî, Nasireddin Ebülfeth Tahir bin Muzaffer'in emriyle Enverî'nin kendisine yazdığı şiire cevaben bir kıta yazmıştır. Bu şair Belh halkını kötüleyen bir şiirini, Enverî'nin yazdığını iddia ederek, Enverî'yi zor durumda bırakmıştır.

Kadı Hamideddin Ebu Bekir bin Ömer bin Mahmut bin Mahmut Mahmudî Belhî: Enverî'nin çağdaşlarının hepsinden daha fazla yakın olduğu düşünülen bu ilim adamının, Enverî'nin zor günlerinde, hep yanında yer aldığı düşünülmektedir.

Emir Fahrettin Halit bin Mekkî Tavlânî: Döneminin en büyük ediplerinden biridir. Enverî'ye yazdığı kıtanın karşılığında, Enverî ona bir kaside yazmıştır.

İmadeddin Gaznevî (İmâdî-yi Şehriyarî): Enverî'den kısa zaman önce vefat eden şair, önce Horasan'da yaşamış, daha sonra İran'ın merkezine Selçukluların saray şairliğine getirilmiştir.

Şücâ'î: Enverî, onun adını iki kez anmaktadır. Birinde ona hiciv söylerken, diğerinde onun şiir ve hattını över.

Feridüddin Kâtib: Döneminin ünlü yıldız bilimcilerinden olan Kâtib, Enverî'nin ünlü kehanetinin iptali hakkında konuşmuştur. Enverî de bir rubai yazarak onu hicvetmiştir.

Nef'î: Hırçınlığı, dik başlılığı ve tahammülsüzlüğü sebebiyle, zaman zaman çalıştığı devlet görevinden azledilmiş bazen de sürgüne gönderilmiştir. Nef'î'nin bu hırçınlığı çevresinde bulunan birçok âlim, şair ve devlet görevlisi tarafından nefretle karşılanıyordu. Onun bir şekilde öldürülmesini büyük bir istek ve arzu ile intizar ediyorlardı. Devrinde büyük bir düşman gurubu toplayan Nef'î, *Sihâm-ı Kaza*'sında, devlet ricali yanında ulemayı da hicvederek karşısına almıştır. Böylece Nef'î etrafına birçok güçlü düşman toplamıştır. Katlini vacip gören kuvvetli düşmanları sadece yabancılar değil aynı zamanda onun yakınında bulunan dostlarıydı.

Tablo 1. Enverî ve Nef'î'nin Biyografilerindeki Ortak Özellikler

Ortak Özellikler	Enverî	Nef'î
1- Her iki şairin yaşadığı çağda devlet yönetimi inkıraz ve gerilemeye uğrarken; sanat ve edebiyatta önemli gelişmeler kaydedilmiştir.	XI. yüzyılda başlayan Selçuklu devri, İran edebiyatının ikinci klasik dönemi olarak bilinir. Selçuklular devrinde Fars edebiyatındaki gelişme hızlanmış, önemli şairler yetişmiştir. Ancak dilde sadelik yerine, edebî sanatlarla süslü, özentili bir deyiş moda olmuş, işitilmemiş mazmun bulmak merakı gittikçe yayılmıştır.	XVII. asırda, devlet yönetimi, iktisadi ve sosyal hayat bakımından Osmanlı Devleti'nin gerilemesine mukabil, kültür, sanat ve edebiyat alanında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Yukarıda bahsedilen olumsuzlukların, sanat ve edebiyata herhangi bir tesiri olmamıştır.

2- Şairler, ciddi bir gerekçe söz konusu olmadan mahlas değiştirmezler. Enverî ve Nef'î biyografileri incelendiğinde, iki şairin de belli bir müddet sonra mahlaslarını değiştirdikleri ve yeni bir mahlas aldıkları görülmektedir.	Enverî, Hâverî'yi sanatının erken dönemlerinde mahlas olarak aldığı belirtilmektedir, fakat bu sadece, Devletşah tarafından kullanılan kaynaklardan birinde onun ismine eklenen bir nisbe de olabilir. Başka bir kaynakta ise şöyle denilmektedir: “Kendisinin ve muasırlarının ifadesine göre onun mahlası Enverî’dir. Binaen-aleyh, Devlet Şâh Semerkandî’nin kavline göre Hâverî’ye mensup olduğu için önceleri mahlası Hâverî idi (Enverî’nin şehri de, yani Âb-yûrdî (Ebiverdî) de o çölde imiş. Nitekim sonraları efendisi olarak bilinen; ‘İmâre isimli emirin fermanıya, mahlas seçme hususunda serbest bırakılmış ve Enverî için; “en parlak, en çok ışık saçan” anlamına gelen mahlası tercih edilmiştir. Enverî mahlasını kendisi seçmemiştir. Söz konusu lakabı başkaları ona vermiştir.	Nef'î'nin hayatıyla ilgili bilgi veren kaynakların tümünde, daha önceki mahlasının; “zararla ilgili, zarara mensup ve zarara müteallik” anlamına gelen “Darri” olduğu ifade edilmektedir. Söz konusu mahlasla fazla meşhur olmadan, 1585 (993)’te Erzurum defterdârı olan Künhü'l-Ahbâr sahibi tarihçi, Gelibolulu Ali’nin ona “Nef'î” diye yeni bir mahlas vererek “Darri” mahlasını değiştirdiği rivayet edilir.
3-Enverî ve Nef'î’nin yaşadıkları coğrafyalar o dönemlerde, benzer bir şekilde iç karışıklıklara ve komşuları tarafından işgale uğramışlardır.	Said Nefisî, Enverî Dîvânı’nın mukaddimesinde; Enverî’nin Horasan bölgesinde geçen hayatının çok sıkıntılı bir döneme denk geldiğini belirtir ve bu durumu şu şekilde açıklar: “Bölgede Selçuklular, Afrasiyaplılar, Harezmsahlılar, Gazneliler, Gur melikleri, Sistân ve İsmailîler sürekli olarak birbiriyle çatışma halindeydiler. Türklerin, Türkmenlerin ve özellikle Oğuzların art arda Merv, Belh, Bamiyân, Serahs, Nisava, Bîverd, Puşeng, Badgis, Herat, Tus, Esferayin, Nişabur, Sebzivar, Gürgân, Esterâbâd gibi bölge şehirlerine saldırıp halkı katlettiklerinden, bölgenin söz konusu dönemi yeterince kaydedilmemiş, insanların isimleri günümüze ulaşmamıştır.	Osmanlı toprakları doğusundan batısına, kuzeyinden güneyine; XVII. yüzyıla kadar tedirginlik duyabileceği bir tehlikeyle karşı karşıya kalmamıştı. Önceki asırlarda, Osmanlı orduları karşısında sürekli hezimet ve perişanlık yaşayan Safevîler, artık savaş ilan etme cesaretini göstermekle kalmıyor, eskiden kaybettikleri toprakları geri almakla birlikte kısa bir süre bile olsa; Şah Abbas döneminde Bağdat’a girme başarısını bile gösterebiliyorlardı.
4-Her iki şair de devletlerinin ve münasebet içerisinde bulundukları coğrafyaların, ciddi ölçüde gerilemeye maruz kaldığı bir dönemde yaşamışlardır.	Sultan Sencer’in sarayına dâhil olan Enverî, muhtemelen Oğuz istilasına (548/1153-54) kadar burada kalmıştır. Bundan sonra, önce Nişâbur, ardından Belh’te yaşamıştır. Enverî’nin Selçuklu hâkimiyetinin zayıflama ve dağılma dönemine tanıklık ettiği açıktır.	XVII. yüzyıl, Anadolu Türklüğü dediğimiz Osmanlı başta olmak üzere; Türklerin yaşadığı coğrafyalarda, genel bir inkırazın ve üst üste talihsizliklerin vuku bulduğu bir yüzyıldır. Orta Asya Türk âlemi, geçen yüzyılda başlayan gerileme neticesinde, daha büyük yıkımlarla karşı karşıya kalmıştır.
5-İki şairin de yaşadığı dönemde şiirin, hem biçim hem de içerik yönünden geliştiği, bu gelişmelere, Enverî ve Nef'î’nin önemli katkılarının bulunduğu bir gerçektir.	Bununla birlikte söz konusu dönem, Rypka’nın ifadesiyle, şiir alanında ilerlemeler kaydedildiği, eski ustaların tercih ettiği biçimlerin terk edilmeye ve şiirin tamamen yeni bir yönde gelişmeye başladığı dönemdir.	Divan şiirinin, XVI. yüzyıla birlikte artık rûştünü ispat ettiği söylenebilir. Batı Türkçesi denilen Osmanlı Türkçesinin edebî bir dil olması ve bununla yeni ve millî bir edebiyat vücuda getirmesi, Selçuklulardan sonra, Osmanlılar döneminde gerçekleşen bir süreç olmuştur. Bu sürecin tarihî, ictimai ve

		kültürel boyutlarını göz ardı etmek mümkün değildir.
6-Enverî, Sultan Sencer'in sarayında önemli bir konuma sahip bir şairdir. Nefî ise Sultan IV. Murad'ın sarayında aynı mevkii işgal etmektedir.	Sultan Sencer'in şiire büyük ölçüde destek olduğunu belirten Starr, "Büyük şair" olarak nitelediği Enverî'nin ise Sencer'in sarayının seçkin bir ziyneti, Merv'de yaşayan geniş şairler grubun en göz alıcısı olduğunu belirtir.	Gençlik döneminde taşrada yaşadığı zorluklardan bunalan Nefî, İstanbul'da bu zorluklardan kısmen kurtulur. Sadrazam (Kuyucu Murad Paşa) tarafından Sultan Ahmed'e tanıtıldıktan sonra şair, sunduğu kasideleriyle kısa zamanda kendini tanıtır ve otuz yıla yakın, IV. Murad başta olmak üzere devlet erkânına kasideler yazar.
7-Nefî ve Enverî, gençliklerinden itibaren, çağdaşlarına oranla çok iyi bir eğitim almışlardır.	Enverî, çocukluk yıllarında ve gençliğinin başlarında; o devrin geçerli ilimlerini öğrenmekle meşgul olmuş, elindeki bu imkânlarla, zamanın ilimlerinden önemli ölçüde pay elde etmiştir. Kazandığı seviye ile etrafındakilerden daha üstün payelere ulaşmıştır.	Ancak gerçek olan bir şey var ki o da Nefî'nin temel eğitimiyle beraber çok iyi bir medrese eğitimi almış olmasıdır. Meşhur ve aydın bir ailenin çocuğu olması, ayrıca babasının da şiirle meşgul oluşu, Nefî'nin oldukça erken yaşlarda şiire başladığı kanaatini vermektedir. Onun Türkçeyi mükemmel kullanmasıyla birlikte ileri derecede Arapça ve Farsça bilgisine sahip bulunduğu da göz ardı edilmez bir hakikattir.
8-Enverî de Nefî de özellikle gençlik yıllarında, ekonomik bakımdan büyük sıkıntılar çekmişlerdir. Bu sıkıntılar, onları daha azimli ve hırslı olmaya itmiş olabilir.	Çok geçmeden babasından kalan mirası, kısa bir zamanda işret meclislerinde yiyip içerek, har vurup harman savurdu. Sonunda bir müflis olarak, elinde hiçbir şey kalmadı. Enverî, çaresizlik içindeki, hayatını idame ettirebilmek için, o devirde geçerli bir meslek olan şairlikle iştigal etmeye başladı. Tûs'taki Mansûriye medresesinde, bu fakir haliyle tahsiline devam ediyordu. Maişetini temin etmek için çok zorlandığı söylenir.	Ömer Nefî, henüz, doğduğu bölgeden ayrılp İstanbul'a yönelmemişken babası Mehmed Bey onu ve ailesini bırakıp Kırım Hanı'nın yanına gitmiş, orada Han'ın nedimi olmuş ve galiba biraz da ferahlık içinde yaşamıştır. Ancak oğlunun yoksul durumunu ve bir yuvaya bile sahip olmadığını düşünmemiş olacak ki, Nefî, Sihâm-ı kazâ'da göze çarpan şu beyitleri dile getiriyor: Saâdet ile nedim olalı peder hâne Ne mercümelek görür oldı gözüm ne tarhane
9-Enverî ve Nefî'nin mezhepleri benzerdir.	Sünniliğin, Şafiî koluna mensup olduğu anlaşılır. Çünkü şiirlerinde, dört halifeden defalarca bahsetmiş, onları övmüş, ayrıca Râfizî ve Hâricî'leri acımasızca tenkit etmiş, hatta onları incitici cümleler kullanmıştır. Onun Ehl-i Sünnet Vel-Cemâ'at taraftarı olma ihtimali yüksek olmakla birlikte, hakikatte Emîrî'l-Mü'minin ve Hânedân-ı Mustafa'ya, diğer halifelerden daha fazla itikat etmekte ve Hz. Ali'yi diğerlerinden daha üstün tutmakta idi.	Nefî'nin isminin Ömer olması, şairin Sünni bir aileye mensup olduğunu göstermektedir. O asırlarda, Erzurum dâhil, Doğu Anadolu bölgelerinde yaşayan halkın mühim bir kısmı Şii olduğu, Şiilerin ise Ömer adına pek sempati ile bakmadıkları düşünüldüğünde, tüm bunlara rağmen Ömer ismini kullanmak onun ailesinin Sünnilikteki derecesini gösterir.

10-Enverî ve Nef'î'nin memdûhu oldukları sultanlara tanıştırmaları, sultanlarla beraber belli şehirlere seyahat etmeli ve onlara yakınlıklarında, mühim benzerlikler mevcuttur.	Schimmel, Enverî'nin kariyerinin Ebiverd'den Belh'e, oradan da Serahs ve Herat'a yaptığı yolculuktan aynı güzergâhı izleyerek dönerken hamisi Ebu'l Hasan el-İmrânî tarafından Sultan Sancar'a tanıtılması ile başladığını belirtir. Başka bir rivayette ise; "Sultan, yanındaki ileri gelen görevlilere, şair için bağış emri verir. Söz konusu seferde, Merv'e gidene kadar onunla beraber sarayında kalır. Bu zaman zarfında Sultan'a birkaç kaside daha arz etmiş olur".	Nef'î'nin, İstanbul'a geliş sebebi ile ilgili iki görüş bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; Kırım Hanı Canibek Giray'ın Celâlî isyanlarını halletmek üzere Doğu Anadolu'da bulunan Kuyucu Murat Paşa'ya Nef'î'yi tavsiye etmiş olmasıdır. İkincisi ise; Gelibolulu Mustafa Âli'nin Anadolu'da defterdarlık ve mirlivalık görevleri yaparken tanıyıp himaye ederek İstanbul'a götürmesi veya göndermesi şeklindedir. İstanbul'a gelen Nef'î, en kısa zamanda şiirleriyle kendisini Sultan'a ve devlet büyüklerine tanıtmış ve yazdığı kasidelerle ününü de artırmıştır. Sultan Ahmed'in iltifatını kazanarak onun yakınında bulunan şairler arasına girer. 1611 yılında Sultan Edirne'ye giderken onu da beraberinde götürür.
11-Her iki şairin babalarının ve ailelerinin devlete yakın olmaları ve devlet adamlarıyla münasebetleri bulunmaktadır.	Enverî bir şiirinde, babasının Selçuklu hanedanından bir beyin maiyetinde bulunduğunu ifade etmiştir. Sultan Sancar'a intisabının bu vesileyle olduğu düşünülebilir. Yukarıda ifade edildiği üzere, Sultan Sencer'in henüz meliklik devrinde Horasan'ın idaresinde bulunması, Enverî'nin babasının Sencer yahut Selçuklu üst yönetim mensuplarından bir başkasının hizmetinde bulunduğu rivayeti doğru ise, onun meziyetleri ile birlikte düşünüldüğünde, Sultan Sencer'in maiyetinde seçkin bir mertebeye erişmesi şaşırtıcı değildir.	Nef'î'nin soyu Anadolu beyliklerinin birbirleriyle olan mücadelelerini bizzat yaşamış bir beyliğe dayanır. Şair, Pasinler Sancak Bey'i Mirza Ali'nin torunu Mıcingerd (Sarıkamış) Sancak Bey'i Mehmed Bey'in oğludur. Soyunun Dulkadiroğulları, Çağatay veya Timurlulara tâbi Çağatay Türklerine dayandığı tartışması daha geniş arşiv taramasına ihtiyaç göstermektedir.
12-Enverî'nin ve Nef'î'nin mütevazı olmamaları, fahriyelerle kendilerini methetmeleri de iki şair arasında, önemli bir benzerliktir.	Bilim ve felsefe alanında iyi bir eğitim almış bulunan Enverî, bir âlim olmakla birlikte, bu konuda mütevazı değildi. Enverî'nin astronomi ve astroloji sahalarındaki bilgisiyle övünmesi, kendi düşüşünü hazırladı.	Divan şairleri içinde fahriyeye en fazla yer veren şair, Nef'î'dir. Bunu sebeplerinden biri; yetiştiği çevrenin kendisine vermiş olduğu güven duygusu olabilir. Bir diğeri ise meslek edindiği sanatın gerektirdiği diller olan Arapça ve Farsça başta olmak üzere edebî kültür malzemesine sahip olma hususunda çağdaşlarından daha ileri bir seviyede bulunmasıdır. Bundan başka kendi içtimai muhitinde sağladığı ataklığı, cesareti ve kıvrak zekâsı da çağdaşlarıyla arasında ciddi bir farkın açılmasını sağlayan faktörlerdir. Bütün bunlar Nef'î'nin öz güvenini besleyen faktörlerdir.

13-İki şair de yaşadıkları dönemde, meslektaşları tarafından iftiraya uğramışlardır.	Enverî'nin şehre ulaştığı günlerde, kitapçılar; Hârname (Eşekler Kitabı) adında, düzenbaz ve sefiyelerle dolu olduğu ifade edilen, yazarı belli olmayan bir koleksiyon satmaya başlamışlardı. Eserin yazarı Enverî olmadığı halde, birçok kişi tersini düşünmekteydi. Sokaklarda kadın elbisesiyle dolaştırılan Enverî, Hamîdî'nin yardımıyla, canını zor kurtardı. Rypka, bu sıkıntıyla ilgili olarak; Enverî'nin Belh'i öven uzun bir kaside kaleme almasının da Belhlileri yatıştırmaya yetmediğini, nihayet ona mal edilen hicvi, Esireddin Futûhî'nin yazdığının anlaşılmasıyla, şairin rahata kavuştuğunu belirtir.	Şaire olan aşırı sevgisi dolayısıyla bütün taşkınlıklarına göz yuman Sultan Murad, Nef'î'nin sadrazamlara ve diğer devlet erkânına sataşmalarını affeder. Ancak Nef'î'nin, kendisini de bir kıtada ağır ithamlarla yermesi, bardağı taşıran son damla olur. Sultan'ı hicveden bu kıtanın, Nef'î mahlası kullanılarak bir başka şair tarafından, onu gözden düşürmek maksadıyla ileri sürüldüğü de rivayetler arasındadır. Olay nasıl gelişirse gelişsin Nef'î'nin hicivlerinin, katledilmesinde önemli bir sebep olduğu açıktır.
14-Enverî ve Nef'î'nin, kaside şairi olarak şiir tekniğine vukufiyetleri, kullandıkları dil, manzumelerinin zorluk dereceleri ve ilmî derinlikleri birbirine benzemektedir.	Enverî, sağlam tabiatıyla beraber kudretli bir düşünceye sahiptir. İnce ve müşkül manaları, akıcı bir şekilde dile getirme hususunda, üstün bir yeteneğe sahiptir. Ayrıca kendi devrindeki muhatabın lehçesine yakın bir dili vardır. Onun en mühim veçhesi (yönü); aynı nüktede, yani zamanın muhavere (diyalog, iletişim, antlaşma) dilinden istifade etmesidir. Enverî bu minval üzere eskilerin yani selefin tümünün sistemlerini (adet ve kurallarını), şirinde uygulamış ve bunlarla, yeni bir metot ortaya koymuştur. Kendi sözünü muhatabın dili üzerine bina etmekle beraber kelamın sadeliğine riayet etmiştir. Arapça kelimeleri kullanma; ilmî ve felsefî ıstıhlardan yararlanma hususunda da önde bulunan bir şairdi. Bundan başka bolca teşbih ve istiarelere yer vermektedir. Bazen, sade bir dil kullanırdı. Kendisinin ortaya koyduğu bir takım diyaloglara da şiirinde yer vermiş olduğu söylenir. Bazen de ince ve müşkül manalar üzerinde, tam bir otorite olarak, konuşurdu. Onun ifadelerini anlamak o kadar zordur ki; onları kavrayabilmek için birçok şerh ve tavihe ihtiyaç vardır. Her halükarda Enverî; daha çok kaside, gazel ve kıtada temayüz etmiş olan, İran'ın önde gelen şairlerindendir. Ayrıca Fars şiirinin ve edebiyatının sağlam rükünlerinden biri olarak öyle bir mertebeye ulaşmıştır ki onu; Fars şiirinin peygamberlerinden biri olarak isimlendirirler.	Türk edebiyatının en büyük kaside şairlerinden biri olan Nef'î'nin, şiir tekniğinde görülen ilk husus, onun şiir tekniğine olan hâkimiyetidir. Vezin ve kafiye, kelimelerle bir bütünlük içerisinde mezcetmesi, pek az şairde görülebilecek özelliktir. Zengin kelime dağarcığıyla işitilmemiş, dokunulmamış ve gündeme getirilmemiş kelimeleri bile şiirinde kullanırken, onları öyle bir orijinallikle, yerli yerinde kullanır ki o kelimeleri, kavramları ve deyimleri okuyan kişi sanki senelerce bu kelimelerle haşır neşir olmuş, bilindik kelimelermiş gibi bir duyguya kapılır.
15-Her iki şair de sanatlarını temsilde üstünlük (tefahür) gösterir ve bununla övünürler.	Enverî de kaside söylemede; şüara ve fuzalanın ekserisinin önderi olma hususunda, ilk mertebeye yer almaktadır. Çağdaşları onu, hükümdarlar ve saray	Şair için övme sadece başkalarına yönelik bir ifade biçimi olmakla kalmamış, kendini övme, ya da kendi şiir ve sanatıyla övünme biçiminde

	erkânını öven kasideciliğin piri olarak vasıflandırılır.	de tezahür etmiştir ki bu, edebi kültür çevresinde, Nef'î'ye tefahür diye bir tabirin oluşmasına zemin hazırlamıştır.
16-Enverî de Nef'î de muhataplarını ağır ifadelerle hicvetmektedirler.	Enverî'nin bazı şahısları çirkin ifadelerle hicvettiği, kısa bir mesnevisi ve bir kısım kıtaları mevcuttur. Yaşadığı devirde, hiciv söylemekten ve ileri gelenleri methetmekten geri durmamıştır. Enverî bunlarla, muhatabını hem rahatlatıyor hem de korku ve sıkıntılardan uzaklaştırıyordu. Çünkü padişahlar, emirler ve şairler bu durumu teşvik ediyorlardı. Bu yolla kendi konumlarını kazanmayı hatırdan uzak tutmuyorlardı.	Şiir sanatında sağladığı üstün başarıya rağmen Nef'î, istikrarsız kişiliği nedeniyle çevresiyle kurduğu bağları sürekli ve dengeli geliştirememiştir. O, çevresiyle sürekli barışık olamayan bir insandır. Yakın çevresindeki dostlarını sık sık hicveder, başkalarının şahsiyetlerini rencide edecek derecede sövgüye varan sataşmalarda bulunan bir karakterdir.
17-Her iki şair de ölene kadar, bulundukları şehirde, devlet adamlarına kaside yazmışlardır.	Vefatına kadar, hayatını sürdürdüğü düşünülen Belh'e döndüğü bilinmektedir. Fakat onun hayatı, daha çok Sultan Sencer'in meddahlığını yapmakla geçmiştir.	Büyük şair Edirne'de kısa süre bulunmasının dışında 30 yıl kadar bir süre de İstanbul'da yaşamıştır. I. Ahmed, I. Mustafa, II. Osman ve IV. Murad'ı sevdiği, ya da onlara yakınlığının daha fazla olduğu bu iki hükümdara sunmuş olduğu kaside sayısının fazlalığından anlaşılmaktadır. Şairin hem iltifat gördüğü ve şöhretinin doruğuna vardığı, hem de azl ve musibetlerle sarsılmak bir yana, hayatını bile kaybettiği devre IV. Murad'ın saltanat devrine tesadüf eder.
18-İki şairin sanatlarına katkıları, kullandıkları dil ve müşkül manalar hususunda da benzerlik bulunmaktadır.	Enverî'nin kaside ve gazelleri kusursuz bir saflıkla ışıldarken, kıtaları ise kibrini, alaycılığını, adaletsizlik anlayışını, diğer şairlere dönük küçük kıskançlıklarını ortaya koymak için mükemmel bir araç teşkil etmiştir. Enverî, devrinin gündelik dilini kullanıp şiirini felsefi ve bilimsel ifadelerle, betimleme ve metaforlarla zenginleştirerek yeni bir şiir türü oluşturmuştur. Enverî'nin şiirlerinin eski zamanlarda da okuyucuya zor geldiğini, şiirlerine yazılmış şerhlerden veya onun divan ve mecmualarının köşelerine zor kelime, terkip ve ibarelerin açıklamalarından anlamaktayız.	Nef'î'nin şiirlerini ilk defa okuyan birisi şairi anlamakta güçlük çekebilir. Divan şiirinin lisanı diyebileceğimiz kelimeleri kavrayıp bu edebiyatın kültürüne vâkıf olduktan sonra, Nef'î'nin şiirlerinden, doyumsuz bir lezzet almaya başlar. Ayrıca Nef'î, şiir telakkilerini çağının ilerisine taşıyabilen bir şairdir. Ona göre kelimelerin zarfı ile mazrufu arasında bir intibakın bulunması gerekir. Yani şiir anlam bakımından ne derece önemli ise söyleyiş ve ses bakımından da o derece ehemmiyet arz eder.
19-Enverî'nin ve Nef'î'nin çağdaşlarıyla olan ilişkilerinde ve düşman kazanmaları hususunda ciddi benzerlikler bulunmaktadır.	Esireddin Futûhî Mervezî: Enverî'nin şiirlerinden anlaşıldığına göre kendisiyle arasında çok sıkı bir rekabetin bulunduğunu anlıyoruz. Futûhî, Nasireddin Ebülfeth Tahir bin Muzaffer'in emriyle Enverî'nin kendisine yazdığı şiire cevaben bir kıta yazmıştır. Bu şair Belh halkını kötüleyen bir şiirini,	Hırçınlığı, dik başlılığı ve tahammülsüzlüğü sebebiyle, zaman zaman çalıştığı devlet görevinden azledilmiş bazen de sürgüne gönderilmiştir. Nef'î'nin bu hırçınlığı çevresinde bulunan birçok âlim, şair ve devlet görevlisi

	Enverî'nin yazdığını iddia ederek, Enverî'yi zor durumda bırakmıştır. Emir Fahrettin Halit bin Mekkî Tavlânî: Döneminin en büyük ediplerinden biridir. Enverî'ye yazdığı kıtanın karşılığında, Enverî ona bir kaside yazmıştır. İmadeddin Gaznevî (İmâdî-yi Şehriyarî): Enverî'den kısa zaman önce vefat eden şair, önce Horasan'da yaşamış, daha sonra İran'ın merkezine Selçukluların saray şairliğine getirilmiştir. Şücâ'î: Enverî, onun adını iki kez anmaktadır. Birinde ona hiciv söylerken, diğerinde onun şiir ve hattını över. Feridüddin Kâtib: Döneminin ünlü yıldız bilimcilerinden olan Kâtib, Enverî'nin ünlü kehanetinin iptali hakkında konuşmuştur. Enverî de bir rubai yazarak onu hicvetmiştir.	tarafından nefretle karşılanıyordu. Onun bir şekilde öldürülmesini büyük bir istek ve arzu ile intizar ediyorlardı. Devrinde büyük bir düşman grubu toplayan Nef'î, <i>Sihâm-ı Kaza</i>'sında, devlet ricali yanında ulemayı da hicvederek karşısına almıştır. Bu yüzden "ulema düşmanı" olarak tanınan şair: Ehl-i ilmün kulu kurbanıyuz Allah bilür Ey genezler hele siz ilmünüz isbât idünüz²³⁰ diyerek henüz ilmini ispat etmemişlere, âlim geçinenlere hücum ettiğini belirtir. Böylece Nef'î etrafına birçok güçlü düşman toplamıştır. Katlini vâcip gören kuvvetli düşmanları sadece yabancılar değil aynı zamanda onun yakınında bulunan dostlarıydı.

²³⁰ Allah bilir ki ilim ehlinin kulu kurbanıyız. Ey genezler siz önce ilminizi ispat ediniz.

İKİNCİ BÖLÜM

ENVERÎ KASİDELERİNİN TRANSKRİPTİ VE TÜRKÇE ÇEVİRİLERİ

Der Medh-i Nâsıru'd-Dîn Ebu'l-Feth - Kaside: 1.

Vezin: Mefâ'ilün/Fe 'ilâtün/ Mefâ'ilün/Fe'ilün

S.63

- 1- Sabâ be sebze beyârest dâr-ı dünyâ râ
Nümûne geşt cihân merg-zâr-i 'ukbâ râ²³¹
- 2- Nesîm-i bâd der i'câz-ı zinde kerden-i hâk
Beburd âb heme m'ucizât-ı 'İsâ râ²³²
- 3- Bahâr, dürr ü gevher mîkeşed be dâmen-i ebr
Nisâr-ı mevkib-i erdibehişt ü edhâ râ²³³
- 4- Müzekkrân-ı tuyûrend ber menâbir-i bâğ
Zı nîm-şeb mutarassıd nişeste emelî râ²³⁴
- 5- Çemen meger seretân şod ki şâh-ı nestereneş
Tulu' dâde be yek şeb hezâr şî'rî râ²³⁵
- 6- Çe ta'nhâ est ki efdal-i şâh mî nezenend
Be gûne gûne belâğât bulûğ-i Tûbâ râ²³⁶

²³¹ Sabah rûzgârı dünyayı yeşillendirdi. Dünya, ahiretin yeşillikleri için bir örnek oldu (cennetin güzellikleri için bir örnek oldu).

²³² Rûzgârın esintisi toprağı diriltmede âciz kalınca, Hz. İsa'nın m'ucizesi gibi olan suyu her yere götürdü (su İsa'nın m'ucizesi gibi olan hayat-dâr özelliğini her tarafa götürdü).

²³³ Bahar mevsimi, 21 Nisan, 21 Mayıs ve Kurban bayramının hediye dağıtan ayları gibi, bulutun eteklerine inci, mercan sunuyor.

²³⁴ Gece yarısından itibaren bahçenin minberlerinde zikreden kuşlar, dileklerini gözetmeye koyuldular.

²³⁵ Gül bahçesi, yaban gülünün dalı olan seretan gibi delik deşik oldu (seretân: Ağır bir hastalıkla vücudun yaprak gibi delik deşik olması) nitekim çemen bir gecede binlerce şiiri doğuruvermiş (bünyenin seretanla bir gecede yaralanarak delik deşik olduğu gibi).

²³⁶ Taze fidanların, Tubâ ağacının yetişmesiyle ilgili muhtelif, belîğ konuşmalar yapmaması nasıl eleştirilebilir?

- 7- Koca est Mecnûn tâ ‘arze dâde deryâbed
Nigâr-hâne-i hüsn ü cemâl-i leylî râ²³⁷
- 8- Hüdâ-yi ‘Azze ve Celle gûyâ ez tarîk-i mizâc
Be i’tidâl hevâ dâde cân-ı Mânî râ²³⁸
- 9- Sabâ ta‘arruz-i zülf-i benefşe kerd şebi
Benefşe ser çu derâverd in temennâ râ²³⁹
- 10- Hadîs-i ‘ârız-ı gül der-girift ve lâle şenîd
Be nefes-i nâmiye berdâşt in du ma’nâ râ²⁴⁰
- 11- Çu nefis-i nâmiye cem‘î zı leşkereş râ dîd
Ki puşt-i pâý zedend ez gezâf-i takvâ râ²⁴¹
- 12- Zebân-i süsen âzâd ve çeşm-i nergis râ
Hevâs-ı nutk u nazar dâd behre-i enhâ râ²⁴²
- 13- Çönân ki süsen ü nergis be hidmet-i enhâ
Mürettebend çe inkâr râ, çe da‘vâ râ²⁴³
- 14- Çenâr pençe guşâde’est ü nî kemer beste’est
Du‘â vu hidmet destur u sadr-ı dünâ râ²⁴⁴

²³⁷ Leylâ’nın hüsn ü cemâlinin sergilendiği puthaneyi elde edip gösteren Mecnûn nerede?

²³⁸ İzzet ve Celâl sahibi Allah, sanki mizacından dolayı Manî’nin (çok tanınmış ve edebiyata mal olmuş Çinli ressam) ruhunu mutedil bir hava üzere (yumuşak bir tarzda) vermiştir.

²³⁹ Sabah rüzgârı bir gece zorla menekşenin saçları arasında dolaşmak istedi. Menekşe, başını kaldırıncı Sabah rüzgârının niyetini anladı ve onun isteğini kabul etti.

²⁴⁰ Menekşenin zülfünü, rüzgârın tuttuğunu gül öğrendi ve lale işitti. Duyduğu bu iki manayı nebatın (bitkinin) ruhunu besleyen kuvvete ilette.

²⁴¹ Bitkiyi besleyen (yetiştiren) kuvvet (ruh), bahçedeki çiçeklerin, menekşe ve rüzgâr hakkında günaha girmişler diye boş sözlerle dedikodu yaptıklarını gördü.

²⁴² Elde ettiği her bir haberi özel olarak, susamın özgür diline nutuk (konuşma), nergisin de gözüne bakış (nazar) olarak verdi.

²⁴³ İster iddia olsun, ister inkâr olsun, zambağın dili ve nergisin gözü özgür bir şekilde ve düzenli olarak herkesin kendi duygularını ifade etmeleri için bir vesiledir.

²⁴⁴ Çınar, yapraklarını bir el gibi bağlamamış, açmış olduğu halde cihan hükümdarının emrine amade olarak dua etmektedir.

15- Sipih-r-i feth-i Ebu'l-Feth ân ki hest rıdâyî
Zı zıll-ı râyet-i fethes sipih-r-i a'lâ râ²⁴⁵

16- Zehî be takvîyet-i dîn nihâde sed engûşt
Me'asir-i yed-i beydâ est dest-i Mûsâ râ²⁴⁶

S.64

17- Nümûde 'aks-i nigînet be çeşm-i düşmen-i mülk
Çönân ki 'aks-i zümür-rüd nümûde ef'â râ²⁴⁷

18- Zı kunh-i rütbet-i tu kâsır est kuvvet-i 'akl
Belî zı rûz-ı haber nîst çeşm-i a'mâ râ²⁴⁸

19- Kusûr-i 'akl tasavvur koned celâdet-i tu
Esâs-ı tovr tahammül koned tecellî râ²⁴⁹

20- Be hâk-pây-i tu sedbâr biş ta'ne zedest
Sipih-r-i taht-i Süleymân u Tâc-ı Kısra râ²⁵⁰

21- Revâyih-i kerâmet bâ sitîze-rûy-i tab'
Hevâs ney-şeker âred mizâc-ı kes-i ney râ²⁵¹

22- Harâret-i sahatat bâ girân rikâbî-yi seng
Zobül-i kâh dehed kuhhâ-yı ferbî râ²⁵²

²⁴⁵ Gökyüzü Ebulfeth'in fethinden dolayı öyle bir elbiseye büründü ki güneşin elde ettiği yücelik elbisesi onun fetih bayrağının gölgesinde kaldı.

²⁴⁶ Bütün iradesiyle dinin güçlenmesine öyle güzel destek vermiş ki sanki Musâ'nın eli olan "yed-i beydâ"nın niteliğine ulaşmıştır.

²⁴⁷ Yüzüğünün kaşını (mührünü) mülkün düşmanının gözüne öyle gösterdin ki sanki engerek yılanı, zümrüt gibi yeşil, parlak başını düşmanına gösterdi (gösterdiği gibi).

²⁴⁸ Akıl kuvveti senin asıl rütbinden eksiktir (kısadır). Evet, zira körün gözüne güneşten hiçbir zaman haber ulaşmaz.

²⁴⁹ Aklın kusuru (eksikliği), senin celâdetini gösterir. Halin özü tecelliye dayanır (davranışın temeli tecelliye istinat eder. Yani insanın mahiyetini anlamak için gösterdiği davranışa bakmak icab eder).

²⁵⁰ Senin ayağının toprağı, Süleymân'ın tahtı ve Kısra'nın tacıyla yüzlerce defa alay etti.

²⁵¹ Kavgacı (savaşçı) tabiatıyla senin cömertliğin kokuları ney mizaçlı kişilere özel şeker kamışı getirir.

²⁵² Senin taş gibi ağır üzeninin şiddetli harareti, iri dağları, cılız saman çöpüne döndürür.

- 23- Du müftîend ki fetvâ-yı emr ü nehy dehend
Kazâ vu re'-yi tu mülk-i melik-i Ta'âlâ râ²⁵³
- 24- Be her çi müftî râyet-i kalem be dest girift
Kazâ çu âb nivîsed cevâb-ı fetvâ-yi râ²⁵⁴
- 25- Tebârekellâhu mi'yâr-i re'y-i 'âli-yi tu
Çu vâcib est mekâdîr-i emr-i şûrâ râ²⁵⁵
- 26- Her ân misâl ki tevki-'i tu ber ân nebûd
Zemâne tay nekoned cüzberâyî hannî râ²⁵⁶
- 27- Zı gâyet kerem ender kelâm-ı tu nî nîst
Der i'tikâd-ı tu zıdd est nûn meger neyî râ²⁵⁷
- 29- Be hiç lafz-ı tu nun hem be ye-yi nepeyvended
Vücûd nîst meger der zamîr-i tu nî râ²⁵⁸
- 30- Be bârgâh-ı tu dâyetem be yek şikem zâyid
Zamâne savt-i su'âl u sadâ yi ârî râ²⁵⁹
- 31- Vücûd bî kef-i tu neng 'iş bûd çônân

²⁵³ Senin hükmün (adaletin) ve görüşün Allah'ın mülkünün melikine emir ve nehiy fetvası veren iki müftidir.

²⁵⁴ Normal bir müfti gibi kalem sancağını (bayrağını) eline aldı. Bir fetva karşılığı olarak su gibi (duru, sade, yalın, kusursuz) hüküm yazmaya başladı.

²⁵⁵ Senin yüce görüşünün (isabetli görüşünün, basiretinin) endazesini Allah kutlu eylesin. Nitekim senin meclisinde tespit ettiğin hükümlere harfiyen uymak vaciptir.

²⁵⁶ Senin ortaya koyduğun örnek, hiçbir misale benzememektedir. (senin meydana getirdiğin eserin bir örneği bulunmamaktadır). Zamane, senin şefkatinin küçük bir örneğinden başkasını yerine getiremez.

²⁵⁷ Nihayet derecede cömertliğinden dolayı (kerem, senin kaleminde “hayır” yoktur. Her ne kadar “ye” ile beraber olsa da “nun”-“hayır” senin i'tikadına zıddır.

²⁵⁸ Senin hiç bir sözünde “nun”, “ya” ile beraber olmaz. Çünkü senin içinde “hayır” anlamına gelen olumsuz cümlelerin yeri yoktur.

²⁵⁹ Senin hâkim olduğun yerde doğanlar isteklerini senin sarayına arz ederler. (Zamane, isteme sesi ve evet deme sedasını (aynı karında doğan kardeş gibi, süt emmek için) bir anneye yönelir gibi, senin sarayına arz etmektedir.)

Ki emn ü selvet mîhâned menn ü selvâ râ²⁶⁰

32- Vücûd cûd-i tu râ râyic fütâd eger ne vücûd
Be nîme bâz kazâ mîfuruht ecrî râ²⁶¹

33- Zehî revâyîh-ı cevdet zı râh-ı isti'dâd
Ümîd şirket-i ihyâ fikende mevtî râ²⁶²

34- Çu rûz-i cilve-i inşâd râvi-yi şî'rem
Be bârgâh der-âred 'arûs-i inşâ râ²⁶³

35- Be raks der keşed ender hevâ-yi bârgâhet
Hevâ-yı medh-i tu cân-ı cerîr ü a'sâ râ²⁶⁴

36- Egerçi tâyife-i der harîm-i Ka'be-i mülk
Verâ-yi pâye-i hod sâhtend me'vâ râ²⁶⁵

37- Be penç rûz terakkî be sakf-i o burdend
Çu Lât u Uzzâ etrâf-ı tâc u mederî râ²⁶⁶

38- Şukûh-i Mustafaviyyet âhir ez tarîk-i nefâz
Zı tâkhâ's der efkend Lât u Uzzâ râ²⁶⁷

39- Tarîk-i hidmet eger ne siperend bâkî nîst

²⁶⁰ Senin elin olmazsa vücut, (beden) yüz suyunu dökerek herkesten mutluluk, kudret helvası ve bildircin isteyen onursuz bir hayata dönüşür.

²⁶¹ Eğer senin varlığın olmazsa cömertliğin rayiç bedeli düşer. Nitekim yarım hükümle amelin tümünü yakar.

²⁶² Ölümün üzerine diriliş ümidi saçar gibi, âdetin olduğu üzere ne güzel cömertlik kokuları salıyorsun.

²⁶³ İnşâd cilvesinin gününde (şirin dile geldiği gün) şiirimizin râvîsi, inşadan müteşekkil bir gelin gibi olan şiirimi senin sarayına getirir.

²⁶⁴ Seni met etmenin havası, gece körünün ruhunun kılavuzu olarak, senin sarayının atmosferinde raks eder.

²⁶⁵ Gerçi, bir gurup insan mülk Ka'be'sinin haremindedir kendi konumlarını sağlamlaştırmaya çalıştılar. Veya (Bir gurup insan Ka'be'nin haremindedir mülk edinerek kendi konumlarını güçlendirmeye çalıştılar.)

²⁶⁶ Lât ve Uzzâ'nın, taht ve tacının etrafını devretmeleri gibi beş günde onun tavanını yükselttiler.

²⁶⁷ Mustafa'nın (peygamberliğin) heybeti sonunda nüfûz ederek Lât ve Uzzâ'nın takını kaldırıp attı. (toz duman etti)

Zamâne nîk şinâsed terîk-i evlâ râ²⁶⁸

- 40- Zı çerh-i çeşme-i tîğ-i tu dâştên pür âb
Zı hasm-ı nâyje-i halk be her mecrâ râ²⁶⁹
- 41- Zı be's-i kilik-i tu şemşîr-i fitne bâd çönân
Ki tîğ bîd nümâyed be çeşm-i hunsâ râ²⁷⁰
- 42- Hemîşe tâ ki be şemşîr ü kilik nazm dehend
Be gâh heşm ü rızâ havf râ ve büşrâ râ²⁷¹
- 43- Tu râ 'atiyye-i 'ömrî çönân ki heylâçeş
Koned kebîse-i sâleş 'atâ-yi kübrâ râ²⁷²

Der Medh-i Şehzâde 'Îmâdu'd-Dîn²⁷³ - Kaside: 2.

Vezin: Mef 'ûlü/Mefâ'ilün/Fe'ûlün

S.65

- 1- Ey dâde be dest-i hicr-i mâ râ
Hod resm-i çönîn bûd şumâ râ²⁷⁴
- 2- Ber gûş nihâde 'î ser-i zûlf
Vez gûşe-i dil nihâde mâ râ²⁷⁵
- 3- Tâ key zı durûğ râst mânend

²⁶⁸ Hizmet yolu kapatılmadığına göre korkulacak bir şey yoktur. Zamane en güzel yolu iyi bilir.

²⁶⁹ En ücra yerdeki halkın yakınlık güğümünün borusu, senin kılıcının çeşmesinin çarkından dolmaktadır.

²⁷⁰ Senin kaleminin korkusundan, fitne kılıcı yel gibi olur. Nitekim kılıç, hunsanın (cinsiyeti belli olmayan) gözüne söğüt (diken) gibi gözüktür.

²⁷¹ Bazen öfke ve rıza ile bazen da korku ve müjde ile olmak üzere; bu güne kadar âleme daima kılıç ve kalemle nizam vermişlerdir.

²⁷² Senin varlığın insanlık için öyle bir hediyedir ki bir yıllık dünya nimetinin bir ayda verilmesi ancak buma denk düşer.

²⁷³ Şehzâde 'Îmâdu'd-Dîn'in methi hakkındadır.

²⁷⁴ Ey ayrılık vesikasını elimize veren kişi, sizin kendi âdetiniz hep böyledir (İşiniz gücünüz ayrılıktır, sizin kitabınızda vuslatın adı yoktur).

²⁷⁵ Zülfünün ucunu kulağının üzerine koymuşsun. Bizi de gönlünün köşesine koymuşsun.

Zin derd-i ümîd key devâ râ²⁷⁶

4- Her lahza kecî nehî digergûn
Kes der nedeherd ten-i in deġâ râ²⁷⁷

5- Bürdî dil ü 'işve dâdî ey cân
Pâ-dâş cefâ bûd vefâ râ²⁷⁸

6- Mâ 'afiyetî girifte bûdîm
Dâdî tu be mâ nişân-i belâ râ²⁷⁹

7- Ân rûz ki genc-i hüsn kerdî
În kunc-i vesâk-ı bî nevâ râ²⁸⁰

8- Goftem ki kenûn zı dergeh-i dil
Ümîd-i 'ayân koned vefâ râ²⁸¹

9- Yek dem du sohen be-hem begûyîm
Zân kâm-ı dilî buved hevâ râ²⁸²

10- Der hücre-i vasl nâ nişeste
Hecr âmed ve der bezed kazâ râ²⁸³

11- Cân goft ki kîst goft beguşây
Bîġâne medâr âşnâ râ²⁸⁴

12- Gustâh ber-âmed ü der-âmed

²⁷⁶ Ne zamana kadar yalancıktan doğru gibi olacaksın? Ümit derdimize ne zaman yalancıktan deva olacaksın?

²⁷⁷ Her an deġişik bir hilye ortaya koyuyorsun. Kimse böyle hileye (düzene) kapı açmaz.

²⁷⁸ Ey can gönlümüzü aldın, bize işve verdin. Vefaya karşılık senin mükâfatın cefa oldu.

²⁷⁹ Biz mutluluğu elde etmiştik (yakalamıştık). Sen ise bize bela hissesini (nişanını, alametini) verdin.

²⁸⁰ Bu fakirlik hanesinin köşesini, güzellik hazinesine çevirdiğin o gün (varya)...

²⁸¹ Dedim ki o sevgili, şimdi gönül dergâhından olan vefayı, parlak (açık) bir ümit haline getirir.

²⁸² Gel gönül zevkinin hevesinden, birbirimizle bir anlık iki söz edelim. (iki sohbet edelim).

²⁸³ Vuslat hücresinde (köşesinde) oturur oturmaz, ayrılık tesadüfen kapıyı çalıverdi (geldi).

²⁸⁴ Can dedi ki kimsin (gelen), aç dedi. Tanıdığını tanımazlıktan gelme.

Tehdîd-konân cüdâ cüdâ râ²⁸⁵

- 13- Bâ vasl be heşm goft ârî
Ger men nekeşem tu nâ-sezâ râ²⁸⁶
- 14- Nârî tu be dâmen-i vefâ dest
Ender zede âstîn-i cefâ râ²⁸⁷
- 15- Hâhî ki haber konem hem eknûn
Zin hâl-i kesân pâdşâ râ²⁸⁸
- 16- Şehzâde ‘Îmâdu’d-Dîn ki tîğes
Sad bâre peziîre şod veğâ râ²⁸⁹
- 17- Ahmed ki zı Muhammedet nişânîst
Hem nâmî zât-ı Mustafa râ²⁹⁰
- 18- Ân ko çu be harb taht bîned
Ber düldül-i tund Murtazâ râ²⁹¹
- 19- Gird-i sipeheş be hükm red kerd
Ez hücre-i dîde tûtiyâ râ²⁹²
- 20- Hâk-ı kademeş be fahr benişâned
Der gûşe-i gûş kimyâ râ²⁹³

²⁸⁵ Edepsiz (küstah) bir bir (birtakım) tehditler savurarak ortaya çıktı ve içeri girdi.

²⁸⁶ Vuslat bulunca öfkeyle; evet dedi, eğer ben senin cefana tahammül etmezsem (seni affetmezsem).

²⁸⁷ Senin ateşin vefa eteğine değince onu cefa elbisesine bürünmekten kurtarır.

²⁸⁸ Hem (ayrıca) şimdi bazı kimselerin durumuyla ilgili (ne durumda olduklarından), padişahı haberdar etmemi istiyorsun.

²⁸⁹ Şehzâde Îmâdu’d-Dîn, öyle biridir ki onun kılıcı yüzlerce defa düşmanı karşıladı.

²⁹⁰ Ahmed, Muhammed’inden bir eserdir. Ayrıca Mustafa’nın zatını belirten bir isimdir.

²⁹¹ O, sanki harp esnasında hızlı atı düldülün üzerinde dörtnala giden Murtaza (Hz.Ali) gibidir.

²⁹² Askerinin ortaya çıkardığı toz, gözün üzerindeki sürmenin hükmünü iptal etti (askerinin meydana getirdiği toz bulutu o kadar kıymetliydi ki, gözün üstündeki sürmenin değerini sıfıra indirdi).

²⁹³ Senin ayağının toprağı, Kulağının kenarındaki altın küpeye övünç (iftihar) gösterir (Senin ayağının tozu kulaktaki altın küpeden daha kıymetlidir).

- 21- Ey kerde hâcel nesîm-i hulkat
Der sâhet-i bûstân sabâ râ²⁹⁴
- 22- Tab-‘ı tu ki ebr ez o keşed dürr
Yek t’abiye kerde sed sehâ râ²⁹⁵
- 23- Der bezm-i emel zı bahşîş-i tu
Mahrûm ne dîde cüz riyâ râ²⁹⁶
- 24- Der rezm-i ecel zı kûşîş-i tu
Zinhâr ne hâst cüz vebâ râ²⁹⁷
- 25- Der ‘âlem-i m’adelet sabâ yâft
Ez ‘adl-i tu mu’tedîl hevârâ²⁹⁸

S.66

- 26- Ez gayret-i râyetet felek dîd
Der hatt şode hat-tı istivâ râ²⁹⁹
- 27- Rûzî ki futâd hes-i kedûret
Der-dîde hevâyî bâ safâ râ³⁰⁰
- 28- Der gerd zı merd bâz dâred
Çün zulmet çeşme-i ziyâ râ³⁰¹
- 39- Ez rumh çu mâr kerde pîçân

²⁹⁴ Ey güzel ahlakının rahmet esintileriyle çemenzârda sabah rûzgârını mahcup eden şehzâde.

²⁹⁵ Senin tabiatın o denli rahmet yüklüdür ki, bulut inciye ondan meydana getirir. Nitekim bir hareketiyle yüzlerce cömertliği gösterir.

²⁹⁶ Senin bağışlarından oluşan ümit meclisinde bulunanlar, riyadan başka mahrumiyet görmemişlerdir.

²⁹⁷ Senin gayretinden meydana gelen ecel savaşında bulunan kişi, vebadan başka bir şey istemez (sen vebadan başka her şeyin üstesinden gelirsin).

²⁹⁸ Adalet âleminde (alanında) sabah rûzgârı, mu’tedil havayı senin adaletinden elde etti (kazandı, öğrendi).

²⁹⁹ Felek, düzgün bir çizgi üzerinde istikamet üzere bulunmayı bir hat üzerinde dümdüz olan senin icraatının bayrağından gördü (öğrendi).

³⁰⁰ Mutluluk havası ile gözde olan kişi, kederin çöplüğüne düştüğü gün, saadetin ne olduğunu anlar.

³⁰¹ Sıkıntı esnasında (bir zulmet gibi) karanlık, ışık pınarını adamdan alır.

Çün kerde be dîde ejdehâ râ³⁰²

30- Ez l'al hicâb sâzed elmâs
Ruhsâre-i hem-çu kehribâ râ³⁰³

31- Geh hasret-i ser bûd külâh râ
Geh fikrat-ı ten bûd abâ râ³⁰⁴

32- Der dîde-i feth cây sâzed
Ez korî düşmenân-i livâ râ³⁰⁵

33- Pîş-i tu zemîn eger ne bûsed
Münkir-i elemî resed fenâ râ³⁰⁶

34- Aks-i siper süheyl-i şeklet
Ez pâý der-âvered sehâ râ³⁰⁷

35- Tâ rûy be hıttâ-i Horâsân
Âverdî ve mânde mer hetâ râ³⁰⁸

36- Încâ zı sevâb-ı re'y-i 'âliyet
Yek şugl nemîreved hatâ râ³⁰⁹

37- Çün nîk nazar konem nezîbed
Çün nâm-ı tu ziverî senâ konem³¹⁰

³⁰² Izdırap veren yılan gibi mızraktan acı çeken kişi, ejderhayı görmüş gibi olur.

³⁰³ Kehriba gibi olan yanağını, utanma duygusu, yâkuttan elmasa dönüştürür.

³⁰⁴ İnsan bazen başındaki külaha hasret kalır, bazen üzerindeki elbisyle gurbeti yaşar.

³⁰⁵ Körlükten dolayı (basiretsizlikten) düşmanların sancağı gözbebeğine dikilir (Eğer gaflet edersen düşmanların sancağını gözünün önünde görürsün).

³⁰⁶ Eğer yeryüzü senin önünde eğilmezse (dize gelmezse) acıyı (elemi) inkâr eden fani olur.

³⁰⁷ Senin kalkandaki aksin (yansıman), Süheyl yıldızı gibi parlaktır. Nitekim daha küçük olan Sehâ yıldızının görüntüsünü ortadan kaldırır.

³⁰⁸ Horasan diyarına kadar ulaştın (yöneldin). Hatâ'da mutlaka kaldın (Hatâ: Müşk kokusuyla maruf, Çin'in kuzey bölgesi).

³⁰⁹ Burası (bulunduğun yer, konum); senin yüce görüşünün doğruluğundandır (isabetindendir). Hiçbir gayretin yanlışla sonuçlanmaz.

³¹⁰ Binaenaleyh, ben kusursuz bir bakış açısıyla değerlendiriyorum. Çünkü senin adını sadece bir süs (zinet) olarak övmek uygun olmaz (yakışksız olur).

- 38- Ez Ka'be çu beguzerî nebâşed
Çün sodde'et kible-i du'a râ³¹¹
- 49- Ez tîğ-i tu Ey bekâ-yi devlet
Nâmûs tebeh şeved kazâ râ³¹²
- 40- Âreste nazm-ı men 'arûsîst
Şâyeste kenâr-ı kibriyâ râ³¹³
- 41- Âhir zı berâyî o nigezdâr
În pür hüner niku edâ râ³¹⁴
- 42- Yek dem meneh (minhu) ez kenâr-ı fikret
În hub nihâd hoş likâ râ³¹⁵
- 43- Tâ hiç sebep bûd zı î mân
Der dîde-i merdumî hayâ râ³¹⁶
- 44- Ân m'ucize bâdet ez bozorgî
Der câh ki bûd enbiyâ râ³¹⁷

Der Medh-i Vezîr³¹⁸ - Kaside: 3.

Vezin: Mef'ûlü/Mefâ'îlü/ Mefâ'îlü/Fe'ûlün

- 1- Ey k'ide-i tâze zı dest-i tu kerem râ
Vey mertebe-i nev zı benân-i tu kalem râ³¹⁹

³¹¹ Sen Ka'be istikametinden sapınca minberin, du'a ettiğin kible doğrultusunda olmaz.

³¹² Ey devletin bekası olan zat, eğer senin kılıcın olmasaydı ma'azallah namus mahvolurdu.

³¹³ Benim nazmım bir gelin gibi süslendi. Ululuğun yanında bulunmaya layık oldu (benim şiirim, yüce bir makamın yanında bulunmaya layık bir gelin gibi süslendi).

³¹⁴ Sonuç olarak onun himayesinden dolayı, bu mükemmel sanatımı eda edebildim.

³¹⁵ Senin fikrinin yakınından bir anlık geçiş, bu güzel karşılaşmayla ilgili, insana hoş bir hatıra bırakır.

³¹⁶ İnsanın gözünde bulunan hayâsı, kişinin kalbindeki iman sebeplerinin çokluğunu gösterir.

³¹⁷ Enbiyaya verilen o m'ucize, onların bulunduğu makamın büyüklüğünden dolayı ortaya çıktı.

³¹⁸ Vezirin Methi Hakkındadır.

³¹⁹ Ey kendi elinden ihsan edilen yeni ikram düsturu! Ey parmağının işaretiyle kalemle takdir edilen yeni mertebe!

- 2- Ez sihr-i Benân-i tu vez i'câz-i kefi tûst
Ger kâr-guzârîst kalem râ vu kerem râ³²⁰
- 3- Takdîm-i tu câyîst ki ez pes-i rûy-i ân
Eflâk 'inân bâz keşîdend kadem râ³²¹
- 4- Dîn -i 'Arab u mülk-i 'Acem ez tu temâ mest
Yâ Râb çe kemâl-i tu 'Arab râ vü 'Accem râ³²²
- 5- Ecrâm-ı felek yek be yek ender kalem ârend
Ger 'arz dehed 'ârız-ı câh-ı tu haşem râ³²³
- 6- Ber cây-i 'Utarid be-nişâned kalem-i tu
Ger der ser minkâr keşed cezr-i asem râ³²⁴

S.67

- 7- Ey der-i harem-câh-ı tu emnî ki neyâyed
Ez bûye-i o hâb-ı hoş-âhu-yi herem râ³²⁵
- 8- Ân sadr-ı cihânî tu ki der şâri' ta'zîm
Hem-râh-ı devvûm geşt hudûs-i tu kadem râ³²⁶
- 9- Ez behr-i vücûd-i tu ki sermâye-i eşyâst

³²⁰ Eğer kalem fonksiyonunu icra ediyor, kerem de (cömertlik) kendinden bekleneni yerine getiriyor ise, bu senin parmaklarının sihri ve elinin mucizesindendir.

³²¹ Sen ayağını öyle bir yere koydun ki (öyle ihsanda bulundun ki) onun arkasında yıldızlar bulundukları yere çekilip kaldılar.

³²² Arab'ın dini ve Acem'in mülkü seninle kemale ermiştir. Yarab Arap ve Acem'e verdiği bu kemal nasıl bir kemeldir?

³²³ Eğer senin makamının hadimleri o makamın konumuna göre ikramda bulunsa, gök cisimleri birbirine girerler.

³²⁴ Eğer sağlam (sert) bir kök burnunu çıkarırsa senin kalemin Utarid yıldızının bulunduğu yere işaret eder.

³²⁵ Ey saray ahusunun içinde bulunduğu, senin sarayının emniyetli kapısına, tatlı uykunun kokusunun bile gelmediği kişi (gaflet uykusunun kokusunun bile emniyetli sarayına yaklaşmadığı zat) veya (Haremin ahusunun gözüne tatlı uykunun kokusu bile gelemediği zat).

³²⁶ Senin ikinci defa rehberlik ederek, yenilik hususunda attığın adım, cihanın bağrında şeriatın yücelmesini (hürmet görmesini) sağladı (dünyada en iyi yasa koyucu olduğunu gösterdi).

Ne şuguft ki der hâne nişânend ‘âdem râ³²⁷

10- Bâ dâye-i ‘afv vu sahtat hûy giriftend

Çün nâf bürîdend şifâ râ vu elem râ³²⁸

11- Tâ hâk kef-i pâ-y-i tu râ nakş ne bestend

Esbâb-ı teb lerze ne dâdend kısım râ³²⁹

12- İnsâf bedih tâ der-i insâf-ı tu bâzest

Gam-hârter ez gurg şebân nîst ganem râ³³⁰

13- Sûhân-ı felek tâ gül-i ‘adl-i tu şikuftest

Tîzî ne tevâned ki dehed hâr-ı sitem râ³³¹

14- Berterne keşed kadr-i tu râ dest-i vezâret

Efzûn ne koned sa’y-i şumar sâhet-i yem râ³³²

15- Ger şâh nişân-i hâce buved hâceğî înest

Rûzest u deru şek ne buved hîç hükm râ³³³

16- Ez hâsıl-ı gîtî çu tûyî râ çe temettü’

Ez hâtem-i hezrâ çe şeref hınsır-ı cemm râ³³⁴

17- Zin pîş be endâze-i her tâyife merdûm

³²⁷ Bir hanede varlığın sermayesi olan şeyi yok etmeyi hedefleyenler, senin bedeninin mevcudiyetinden dolayı kıpırdıyamadı.

³²⁸ Senin afvının ve gazabının dâyesini (bakıcı, sütanesi) huy edindiler. Nitekim göbeğini keserken şifa ve elemin de damarlarını kesmişler.

³²⁹ Toprak ayağının altını lekelerle nakş edinceye kadar (etmedikçe) sıtma hastalığından dolayı hiçbir yerin titremedi.

³³⁰ İnsaf et. Çünkü senin insaf kapın açık oldukça geceleri koyunlar kurtlardan daha kederli (üzgün) olmazlar.

³³¹ Senin adaletinin çiçeği açıldığı sürece, feleğin törpüsünün sitem okuyla sana acı vermesi artık söz konusu değildir.

³³² Saltanat makamı senin değerini artırmaz. Kemiyyet olarak çalışmak ummanın alanını genişletmez.

³³³ Eğer padişah hocalık (bilgelik) özelliğini şahsında taşırsa (temsil ederse), hocalık budur. İşte o gün verilen hiçbir hükümde şuphe bulunmaz.

³³⁴ Bu aşağılık dünyanın neticesinden sana ne fayda var? Serçe parmakların tümünü onunla süslesen bile yeşil yüzükten serçe parmağa nasıl bir şeref sirayet eder?

Âvâze-i i‘zâz kavî bûd ni‘em râ³³⁵

- 18- İmrûz der eyyâm-i tu ân sît nedâred
Bîçâre ni‘am çün tu şodî mâye-i kerem râ³³⁶
- 19- Dûdî ki ser-i ez matbah-ı cûd-i tu ber-âred
Âmâde-ter ez ebr bûd zâden-i nem râ³³⁷
- 20- Âncâ ki der-âyed be nevâ bülbül-i bezmet
Cüz coğd ziyâret nekoned bâğ-i irem râ³³⁸
- 21- Rûzî ki devân ber eser-i âteş-i şemşîr
Çün bâd hord şîr-i ‘alem, şîr-i ecem râ³³⁹
- 22- Der na‘ra honâk âred ve der cilve teşennüc
Girbâs-i tu yârî ne dehed kûs u ‘alem râ³⁴⁰
- 23- Yek nâle ki kîlk-i tu koned der meded-i mülk
Âncâ ki ‘aduv cilve dehed baht- dojem râ³⁴¹
- 24- Bâ fâydeter zân ki heme sâl u heme rûz
Ez şest-i kemân nâle dehed puşt be hem râ³⁴²
- 25- Der himmet-i tu kes ne resed zân ki muhâl est

³³⁵ Zenginliklerinden dolayı (zenginlikleri sebebiyle) kadimden beri insan topluluklarında izzetlilerin sesi daha güçlüdür.

³³⁶ Bu gün artık senin devrinde nimetler isteyen sada çaresiz değildir (onların da sesleri zenginler gibi yüksek çıkmaktadır). Çünkü sen cömertliğin kaynağı oldun.

³³⁷ Senin cömertlik mutfağının üzerinden yükselen duman, rahmetin (yağmurun) nemini oluşturmada, buluttan daha fazla elverişlidir.

³³⁸ Senin meclisine ait bülbülün ötmeye başladığı yer varken, İrem bağını baykuştan başka ziyaret eden olmaz.

³³⁹ Yiğitlerin akın ettikleri gün, onların kılıçlarının kıvılcımları öyle bir manzara ortaya koydu ki sanki bayrağın aslanı hudutun aslanını yiyip bitirerek rüzgâr gibi sildi süpürdü.

³⁴⁰ Nara atmada gırtlak paralanırken, yiğit meydana çıktığında savaş meydanı titrerken düşmanın davulun sesini ve bayrağı yükseltmesinin artık bir faydası olmaz.

³⁴¹ Ülkeye yardım etme hususunda senin kaleminin (fermanının) bir tek sadası, düşman diyarında talihin kederle ters dönmesine sebep olur.

³⁴² Yay yüzüğünden yayılan ses, gerideki her şey için, bütün yıldan ve günden daha faydalıdır.

Peymûden ân pâye mekâyîs-i himem râ³⁴³

26- Hasm er be kemâl-i tu teşebbüh ne koned be
Tâ mîçekend bâzû-yi bî dest ‘alem râ³⁴⁴

27- Bahtet ne Hümâyîst ki reh gum koned ikbâl
Ger nîl keşed düşmen-i bed-baht verem râ³⁴⁵

28- Bed-hâh-ı tu der sekene-i îñ tehte-i hâkî
Sıfrîst ki bîşî ne dehed hiç rakam râ³⁴⁶

29- Hessâd tu râ der beden ez havf-i tu hûn nîst
Ver hest çönân nîst ki esnâf-i ümem râ³⁴⁷

30- Sebbâbe-i Bokrât-ı Kazâ yek hareket yâft
Şeryân-ı ‘aduvvi-yi tu vu şeryân-i bekkam râ³⁴⁸

31- Cemre est meger hasm-ı tu zîrâ ki nepâyed
Der hiç ‘amel mansıb-i o bîş se dem râ³⁴⁹

32- Tâ hâk zı âmed şod her kâyin u fâsid
Perdâhte vü pür nekoned poşt u şikem râ³⁵⁰

33- Ber puşt-i zemîn bâd karâret be sa‘âdet

³⁴³ O mevkiyi ölçmek mümkün olmadığından dolayı, senin himayende bulunan hiçbir kimse ihsanlarını başka ikramlarla mukayese edemez.

³⁴⁴ Nasıl ki kol kuvveti olmadan bayrağı yırtmak mümkün değilse, düşmanını da sana benzetmek söz konusu olamaz.

³⁴⁵ Uğursuz düşmana zaman elverse bile senin bahtın, ikbale yolunu yitirten ne biçim bir hümadır.

³⁴⁶ Toprağın altında hesap veren senin düşmanların (kötü niyetli hasımların), bir rakama hiçbir katkıda bulunmayan sıfır hükmündedirler.

³⁴⁷ Sana hased edenlerin bedenlerinde, senin korkundan dolayı kan yoktur (kanları kurumuştur). Eğer varsa da diğer insanların kanı gibi değildir.

³⁴⁸ Kazanın Hipokrât parmağı senin dost ve düşmanının hassas damarıyla ilgili bir tespitte bulundu (hareket elde etti).

³⁴⁹ Senin düşmanın sürekliliği olmayan cemre gibidir (cemredir). Onun yapıp ettikleri dayanak olarak üç vakitten fazla sürmez.

³⁵⁰ Ancak kabir kapısına kadar gelebildiğinden dolayı Her kâyin (kul) ve fâsidin uğraştığı şeyler ne sırtını doldurdu ne de karnını (kazandıklarıyla ne sırtına bir şeyler alabildi, ne de karnını doyurabildi).

Kender şikem-i çerh-i tûyî şâdî vü gam râ³⁵¹

S.68

- 34- Der bârgâhet şîve-i hicâb girifte
Behrâm-ı felek-i nazm hevâşî vü hedem râ³⁵²
- 35- Der bezmgehet çihre be ‘ayyûk nümûde
Nâhid-i felek şu‘be-i müselles ü bem râ³⁵³
- 36- Hâk-i deret ez secde-i ehrâr mücedder
Tâ secde burd hiç şaman hiç sanem râ³⁵⁴
- 37- İn şî‘r ber ân vezn ü kavâfî vü redîf est
Kimrûz neşâtî est fereh fazl u kerem râ³⁵⁵

Der Medh-i Emîr Seyyid Mecdü’-d-Dîn Ebu Tâlib³⁵⁶ - Kaside: 4.

Vezin: Mef‘ûlü/Mefâ‘îlü/ Mefâ‘îlü/Fe‘ûlün

- 1- Zân pes ki kazâ şekl-i digər kerd cihân râ
Vez hâk birûn burd kadr-i emn ü emân râ³⁵⁷
- 2- Der Belh çe pîrî vü cevânî be hem uftâd
Esbâb-ı ferâğat be hem uftâd cihân râ³⁵⁸
- 3- Çün baht-i cevân u hired pîr guşâdend

³⁵¹ Senin bir rakama hiçbir katkıda bulunmayan sıfır hükmünde olan düşmanların (kötü niyetli hasımların) şimdi toprak altına yerleştiler.

³⁵² Senin sarayında nazım(şiiir) feleğinin Behrâm’ı (meleki, savaşTanrısı) bir üşak ve hizmetçi gibi utancından (tek bir kelime) konuşamaz olmuştur (dili tutulmuştur).

³⁵³ Senin ziyafet meclisinde, feleğin aslanı her tarafı kükreyişiyle inletmiş; yüzü (çehre, sima) ayyuka çıkmıştır.

³⁵⁴ Senin kapının toprağı, İranlıların secdesinden dolayı, gülkurusu gibidir (yıpranmış, çiçek hastalığı gibi lekeli). Nitekim bir şamana ve puta etmedikleri secdeyi senin kapının eşiğine yaptılar.

³⁵⁵ Bu gün fazl u kerem bolluğunun mutluluğundan, bu şî‘r öyle (güzel) bir vezin, kâfiye ve redîf üzerine inşa edilmiştir.

³⁵⁶ Emîr Seyyid Mecdü’-d-Dîn Ebu Tâlib’in Methi hakkındadır.

³⁵⁷ Ondandır sonra (Emir Seyyid’den sonra) hükm-i kaza dünyayı farklı bir hale dönüştürdü. Emn ü emânın kadrini (bir filizgibi) topraktan dışarı çıkardı.

³⁵⁸ Belh’de ihtiyar ve gençler birbirine düştü. Rahatlığın vesileleri dünyayı birbirine kattı (düşürdü).

Ber menfa‘at-ı halk der-i dest ü zebân râ³⁵⁹

- 4- Peyveste senâ goft felek himmet-i in râ
Hemvâre dua‘ goft mülk-i devlet-i ân râ³⁶⁰
- 5- İn mezra‘a-i tohm-i sehâ kerd zemîn râ
Vân defter âyât-i senâ kerd zebân râ³⁶¹
- 6- Ân dîd cihân ez kerem her dû ki her giz
Der heser neyâyed ne yakîn râ ne gumân râ³⁶²
- 7- Nezd-i tu eger sûret-i in hâl nihânest
Ber re‘y-i tu peydâ konem in râz-ı nihân râ³⁶³
- 8- Bû Tâlib na‘me çu şihâb-ı zekî ez cûd
Yek çend kem âverd çe deryâ vü çe kân râ³⁶⁴
- 9- Çün dest-i havâdis der-i in her du forûbest
Der best-i cihân bâz zı imsâk-i miyân râ³⁶⁵
- 10- Ân bûd ki bahr-i keremeş zûd ber engîht
Ez lücce-i kef ebr çu deryâ-yi revân est³⁶⁶
- 11- Tâ ber dühn-i huşk cihân nây-je be guşâd
Vez bîh be zed şu‘le-i nâr-ı hidsân râ³⁶⁷

³⁵⁹ Yaşlılar genç bahtına ve aklına kavuşunca el ve dil kapısı halkın menfaati için işledi.

³⁶⁰ Felek, bu zatın cömertliğini daima övdü. Devletin tebası da sürekli ona dua etti.

³⁶¹ Bu zat, bütün dünyayı cömertlik tohumunun tarlası haline getirdi. Şu defter de (divanım) dili, onun için övgü ayetlerine çevirdi.

³⁶² Dünyada her iki kişiden biri ondan gördüğü cömertliğin derecesini, dile getiremez. Ne sağlam bilgi iddası ne şüphe yer alır.

³⁶³ Senin nezdinde bu durumun mahiyeti gizli ise (bî-habersen) açıklayayım.

³⁶⁴ Ebû Tâlib, yağmuru boşalttıran parlak bir şimşek gibi olan cömertlik mektubunu yazınca; ister derya olsun, ister maden olsun her şey onun yanında az kalır.

³⁶⁵ Her iki dünyanın iki kapısından bir ümit haberi alamayınca dünyaya bağlılık, perhizin tam ortasında ümit avlar.

³⁶⁶ O denizin köpüğü (veya senin avcundan akan ihsan) deryaya akan bulut misalidir.

³⁶⁷ Dünyanın en uzak (ücra) yerlerine kadar mızrağını uzattı (uzat). Hadiselerin ateşinin şulesini kaynağından vurarak ortadan kaldırdı (kaldır).

- 12- Ver ne ki be ten bâz resânîdî ez îñ kavm
Bâ ketm-i ‘adem refte dû sed kâfile cân râ³⁶⁸
- 13- El-kıssa ez îñ tâyife kez rûy-i mürüvvet
Âsân guzerânend cihân-güzerân râ³⁶⁹
- 14- Zîr-i felek-i pîr zı pîrân u cevânân
O mând u tu dâñ ki nemând digerân râ³⁷⁰
- 15- Bahtîst cevân-ı ehl-i cihân râ be hakîkat
Yâ Rab tu nigehtâr mer îñ baht-i cevân râ³⁷¹

Der Medh-i ‘Îmâdu’-d-Dîn Fîrûz Şâh³⁷² - Kaside: 5.

Vezin: Mef‘ûlü/Mefâ‘îlü/ Mefâ‘îlü/Fe‘ûlün

- 1- Bâz îñ çe cevânî vü cemâlest cihân râ
Vîn hâl ki nev-geşt-i zemîn râ vü zemân râ³⁷³
- 2- Mikdâr-i şeb ez rûz füzûn bûd be dil şod
Nâkıs heme îñ râ şod u zâyid heme ân râ³⁷⁴
- 3- Hem cemre ber âvered fûrû burde nefis râ
Hem fâhte be guşâd fûrûbeste zebân râ³⁷⁵
- 4- Der bâğ-ı çemen zâmin-i gül geşt zı bülbül

³⁶⁸ Eğer ihsanını insanlara sunmasaydın, bu topluluktan ikiyüz kabilenin canı yokluğa mahkûm olurdu.

³⁶⁹ Velhasıl (senin cömertliğin vesilesiyle) mertliklerinden dolayı bu tayifeden olanlar, senin ihsanından yararlananlar, şu fani dünyadan sıkıntısız bir şekilde geçip giderler..

³⁷⁰ Bu kocamış dünyadan geriye ne genç kaldı ne de ihtiyar. Nitekim yapılan iyilikten başka hiçbirşeyin kalmadığını sen biliyorsun.

³⁷¹ Doğrusu, dünyada yaşayan bir genç için bu bir talihtir. Yarab bu gencin bahtını hayırlı eyle.

³⁷² ‘Îmâdu’-d-Dîn Fîrûz Şâh’ın Methi hakkındadır.

³⁷³ Yine bu dünyada nasıl bir genç ve nasıl bir güzellik? Dünyanın ve çağın görmediği nasıl yeni bir tarz.

³⁷⁴ Gecenin vakti gündüzden fazla idi. Gönülde bunların hepsi, bazen fazla oldu, bazen eksik oldu.

³⁷⁵ Cemre, toprağın derinliğine inmiş nefsi (tohumu) alıp yükseltti. Guguk kuşu (kumru) da kapanmış ağzını açıverdi.

Ân rûz ki âvâze fikendend hazân râ³⁷⁶

S.69

- 5- Eknûn çemen-i bâğ giriftest tekâzâ
Ârî bedel-i hasm be gîrend zımân râ³⁷⁷
- 6- Bûlbûl zı nevâ hîç hemî kem ne zened dem
Zân hâl hemî kem ne şevved serv-i revân râ³⁷⁸
- 7- Âhû be ser-i sebze meger nâfe beyendâht
Kez hâk-ı çemen âb be şod ‘anber u bân râ³⁷⁹
- 8- Ger hâm ne beste est sabâ reng-i reyâhîn
Ez gerd çerâ reng dehed âb-ı revân râ³⁸⁰
- 9- Hoş hoş zı nazar geşt nihân-ı râz-ı dil ebr
Tâ hâk hemî ‘arza dehed râzı nihân râ³⁸¹
- 10- Hem-çûn semer be yed koned nâm u nişân-ı gum
Der sâye-i o rûz-i kenûn nâm u nişân râ³⁸²
- 11- Bâdâm du mağzest ki ez hançer-i elmâs
Nâdâde lebeş bûse serâpâ-yi fesân râ³⁸³
- 12- Jâle siper-i berf be burd ez kitf-i kûh

³⁷⁶ Hazan vakti gülü bûlbûlden ayırdıkları için bûlbûlün feryadı arttı.

³⁷⁷ Şimdi gül bahçesi hükmü verdi. Evet, tazminat olarak husumetin bedelini elde ettiler.

³⁷⁸ Bûlbûl ötüşünde hiçbir şekilde kırıcı olmadı. Bu durumdan dolayı servi ağacı salınmasında bir eksiklik göstermedi (tazminat hükmü onu etkilemedi. O, aynı şekilde salınmasına devam etti).

³⁷⁹ Acaba ceylan, bahçenin yukarısına koku mu bıraktı? Zira çemenin toprağından sanki içinde anber varmış gibi güzel kokan bir su meydana geldi.

³⁸⁰ Eğer sabah rûzgârı erkenden fesleğenin rengini (kokusunu) bağlamışsa, (dügümlemişse) akan suya kokunun rengini (özelliğini) nasıl verilir?

³⁸¹ Toprak gizli sırrı ortaya dökene dek bulut, gönlün gizli sırlarına tatlı tatlı nazar etti.

³⁸² Adı sanı kaybolmuş olan şeyden (tohumdan) meyve elde ettiği gibi, bu gün, adının sanının mevcudiyeti de yine onun (toprağın) sayesinde.

³⁸³ Onun çift badem içine benzeyen dudağına elmas hançer (gibi bakışının) korkusundan, baştan sona efsaneden ibaret olan “buse” kelimesinden bahsedilmedi.

Çün Rüstem-i nîsân be âverd kemân râ³⁸⁴

13- Ki beyza-yı kâfûr ziyân kerd ü guher-i sûd
Bînî ki çe sûdest merîn mâye ziyân râ³⁸⁵

14- Ez gâyet terrî ki hevârâst ‘aceb nîst
Ger hâsiyet-i ebr dehed tab-‘ı duhân râ³⁸⁶

15- Ger nây-je-i ebr ne şod pâk bürîde
Çün hiç ‘inân bâz ne pîçed seylân râ³⁸⁷

16- Ver ebr ne der dâyeğî tıfl-ı şukûfe est
Yâ zân sûy-i ebr ez çe guşâdest dedhân râ³⁸⁸

17- Ver lâle-i nev-reste ne efrûhte şem‘îst
Rûşen zı çe dâred heme etrâf-i mekân râ³⁸⁹

18- Ney rumh-i bahârest ki der ma‘reke kerd est
Ez hûn-i dil-i düşmen-i şah la‘l-i sinân râ³⁹⁰

19- Pîrûz-i şah-i ‘âdil-i mansûr-i mu‘azzam
Kez ‘adl binâ kerd dige-bâre cihân râ³⁹¹

20- Ân şah sebk-i hamle ki der keffe-i cûdeş
Bî vezn koned rağbet-i o haml-i girân râ³⁹²

³⁸⁴ Nisan Rüstemi, yayını gerince, jale, dağın omzundan siper olsun diye kar götürdü.

³⁸⁵ Kıymetli cevheri kâfurun (kar) beyazlığı ziyan etti. (ona zarar verdi). Nitekim bu maddenin zararlı olduğunu gördüğün halde ondan nasıl fayda beklersin?

³⁸⁶ Eğer bulut kendi özelliğini dumanın tabiatına verseydi, havanın çok fazla nemli olmasına hayret edilmezdi.

³⁸⁷ Eğer bulutun neyi (kamışı) temiz yerden kesilmiş olmasaydı, seylabların dizginini kontrol edemezdi.

³⁸⁸ Eğer bulut çiçeklerin goncalarına dâyelik (annelik) yapmamış olsa idi, çiçekler ağızlarını buluta doğru açarlardı mıydı?

³⁸⁹ Eğer taze lale bir mumu tutuşturmasaydı, bulunduğu mekânın her tarafını nasıl aydınlatırdı?

³⁹⁰ Savaş esnasında şahın düşmanlarının kalbinin kanından kırmızı yâkut gibi ok termesi yapan ney, bahar mevsiminin bir mızrağıdır.

³⁹¹ Allah’ın yardımına mazhar olmuş, mübarek ve muazzam Adil şah, dünyaya adalet binasını dikti.

³⁹² O şahın cömertlik elinde bulunan hamle metodu, ihsanda bulunduğu kişilere rağbetinden dolayı onların üzerindeki yükün ağırlığını ölçüsüz hale getirdi (o şah insanlara öyle sıradışı bollukta ihsanlarda

- 21- Şâhî ki çu kerdend kırân beylek ü desteş
Elbette kemân ham ne dehed hükm-i kırân râ³⁹³
- 22- Tîgeş felek bâz dehed tâli-‘i bed râ
Hükmeş be ‘amel bâz burd ‘âmil-i cân râ³⁹⁴
- 23- Ger bâre keşed râ‘î hezmeş ne bûd râh
Cüz hâric-i o nîz nüzûl-i hidsân râ³⁹⁵
- 24- Ver perre zened leşker-i ‘azmeş ne büved tek
Cüz dâhil-i o nîz redîf-i seretân râ³⁹⁶
- 25- Ger sevr çu ‘akreb ne şodî nâkıs u bî-çeşm
Der kabza-i şemşîr nişândî dobrân râ³⁹⁷
- 26- Ey mülk-sitânî ki be cüz mülk-i sipârî
Bâ tu ne dehed fâyide yek mülk-sitân râ³⁹⁸
- 27- Der nesebet şâhî tu hem-çun şah-i şatranç
Nâmet ü diger hîç ne Behmân u fülânest³⁹⁹
- 28- Tu kors-i sipihrî vü be hâned be hemîn nâm

bulundu ki, bu ihsanlara maruz kalan kişilerin, şaha karşı üzerlerindeki minnet yükü ölçüsüz bir şekilde ağırlaştı).

³⁹³ İnsanların kendisini, elinin ve fermanının yakını olarak gördükleri bir şâh, elbette bu yakınlık hükmünü istismar ederek hedef tahtası haline getirmedir.

³⁹⁴ Felek onun kılıcını yine kötülüğün halinde kullandı. Ruhun Azrâilî’ne (âmiline) yine hükmünü icra ettirdi.

³⁹⁵ Çoban atlarına yol verdiğinde; çobanın belirlediği menzilin dışında onların hareket edebileceği başka bir yol yoktur.

³⁹⁶ Ordu, onun azmi olarak harekete geçince; etrafında kendi birliklerinden başka hiçbir şey kalma (hepsini kırıp yok eder).

³⁹⁷ Eğer boğa burcu akrep burcu gibi olmasaydı, eksik ve körükörüne sırtını kılıcının kabzasına dayardın (burçlara göre talihin yaver gitmeseydi, mecburen kılıcınla kaderini tayin ederdin).

³⁹⁸ Ey ülkeleri temsil eden şah, sana sürekli büyüyen, uçsuz bucaksız ulkeden gayri bir ülke fayda vermez (yetmez).

³⁹⁹ Senin nesebinde satranç şahı gibi bir şahlık vardır. Senin ünvanın Behmen ve diğerlerinin adına hiç benzemez.

Hebbâz geh cilve-gerî hey'et-i nân râ⁴⁰⁰

29- Cüz'arsa-i bezm-i gûher-âgîn-i tu gerdûn
Hem hûşe kocâ yâft reh-i kâkeşân râ⁴⁰¹

30- Cüz teşnegî hancer-i hunhâr-ı tu gîti
Hem kâse kocâ dîd fenâ-yi 'atşân râ⁴⁰²

31- Ân râ ki teb -lerze-i harb-i tu be gîred
'Îsâ ne tund ber ten-i o târ-ı tevân râ⁴⁰³

S.70

32- Ger ebr ser-i tîğ-i tu ber kûh be bârîd
Âbistenî nâr dehed mâder-i kân râ⁴⁰⁴

33- Der hûn-i dil-i la'l ki fâsid ne-şevêd hîç
Kahr-ı tu girehvâr be bended hafakân râ⁴⁰⁵

34- Ez nâsiye-i kâhribâ gerçi tabî'îst
Sa'y-i tu fûrû şûyed reng-i yerekân râ⁴⁰⁶

35- Der bîşe gevezn ez pey-i dâğ-ı tu koned pâk
Hem sâl-i nuhist ez nakt-i bîhderân râ⁴⁰⁷

36- Der gâz be ümîd-i kabûl-i tu koned hoş

⁴⁰⁰ Sen, fırıncının bazen ekmeklerin tümünü bir arada göstermesi gibi, bütün gök cisimlerini içine alan feleğin dairesi olarak anılırsın.

⁴⁰¹ Felek, senin cevherlerinin dönüp dolaştığı yerden başka bir şey değildir. Bir salkım samanyoluna nereden yol bulabilir. Salkım ve samanyolu şekil benzerliği açısından mukayese edilmiş.

⁴⁰² Dünya, senin kan dökücü hançerinin susuzluğundan başka, suya kandırarak kâseyi nerede gördü.

⁴⁰³ Senin cenginin harareti onu (dünyayı) kuşattığında onun üzerindeki güçlü bağı İsâ bile kımıdatamadı.

⁴⁰⁴ Eğer bulut senin kılıcının ucunu dağın üzerine yağdırsa, maden ocağının annesini hamilelik harareti kaplar.

⁴⁰⁵ Yâkut gibi kıpkızıl kanlar içerisinde bulunan fasidin kalbi, Senin kahrının onun hafakanlarını kilitlediği kadar hiçbir zaman sıkıntı çekmedi.

⁴⁰⁶ Kehribarın yapısı sarılık hastalığına iyi gelir ama senin gayretin onun sarı rengini yıkayıp giderir.

⁴⁰⁷ Ren geyiği ormanda senin yararı gördükten sonra her senenin başında değersiz olmaktan arındı.

Âhen elem-i potk u herâşîden-i sân râ⁴⁰⁸

37- İnsâf-ı tu musırrîst ki der reste-i o dîv
Nazm ez cihet-i muhtesibî dâd dükkân râ⁴⁰⁹

38- ‘Adl-i tu çönân kerd ki ez gurg emînter
Der hıfz-ı reme yâr-i dige nîst şebân râ⁴¹⁰

39- Câh-ı tu cihânîst ki sükkân-i sevâdeş
Der asl la‘net nâm ne dânenend kerân râ⁴¹¹

40- Ber ‘âlem-i câh-i tu kirâ rûy guzer mând
Çün mihr fûrûşed çe yakîn râ çe gumân râ⁴¹²

41- Rûzî ki çu âteş heme der âhen ü polâd
Ber bâd nişîmend hizebrân cevelân râ⁴¹³

42- Ez fitne der îñ sûy-i felek cây ne bînend
Peygâr- perestân ne emel râ ne emân râ⁴¹⁴

43- Vez zelzele-i hamle çönân hâk be cünbed
Kez hem ne şînâsend nigûn râ vu sinân râ⁴¹⁵

44- Vez ‘aks-i sinân u selb-i la‘l-i tirâde

⁴⁰⁸ Demir, senin kabul etmeni ümid ederek, balyozun lime lime etme ve parçalama ızdırabını, ağzında tatlı bir sada haline getirdi.

⁴⁰⁹ Senin insafın, istismarcı esnafın dükkânına nizam veren, kadı tarafından görevlendirilmiş dirayetli bir görevlidir.

⁴¹⁰ Senin adaletin bir sürüyü, kimsenin yardım edemediği gece vakti, kurttan koruma hususunda daha emin kıldı.

⁴¹¹ Senin makamın, sınırları içinde oturan hiç kimsenin lanet adını anmayacağı bir konumdadır.

⁴¹² Senin hâkimiyet âleminin üzerinde; ister yakın ister uzağa hükmünü geçirme hususunda kim kendini gösterip kabul ettirebilir ki (uzak ve yakına dostluğunu iletme hususunda kim senin hâkimiyet âleminin üzerinde kendini ortaya koyup kabul ettirebilir)?

⁴¹³ O gün saldıran aslanlar rüzgâra binmiş; demir ve çelikten (kılıçların) hepsi ateş gibiydi. Bir kahraman olarak düşmana saldırma hususunda sanki rüzgârın üzerine binmişlerdi.

⁴¹⁴ Semanın bu cihetinde (senin saltanatının hâkim olduğu yerde) kimse fitneden eser göremez. Bu bölgede savaş çıkırtkanları, ne emellerine ulaşır ne emniyette olurlar.

⁴¹⁵ Tarafların birbirine hamle yapmasının meydana getirdiği zelzeleden dolayı toprak öyle hareketlendi ki, alt-üst, kılıç-kalkan ayırt edilmez oldu gibiydi (kimin kime ok attığı, kimin isabet aldığı belli değildi).

Meydân-i hevâ ta‘ne zened lâle-sitân râ⁴¹⁶

- 45- Ser cuft koned ef‘î kurbân u çu ân dîd
Pür bâz koned kerkes terkeş-i tayarân râ⁴¹⁷
- 46- Gâhî zı fegân na‘ra koned râh-i hevâ gom
Geh na‘ra be leb der-şikened pây-i fegân râ⁴¹⁸
- 47- Çeşm-i zırh ender dil gerdân be şumâred
Bî vâsıta-i dîden şiryân-ı zerebân râ⁴¹⁹
- 48- Der hîç rikâbî ne koned pây-i kes ârâm
Ân lahza ki destet hareket dâd ‘inân râ⁴²⁰
- 49- Ber semt-i gubârî ki zı cevelân-i tu hîzed
Çün bâd hord şîr-i ‘alem şîr-i jiyân râ⁴²¹
- 50- Her lahza şeved rumh-i tu der dest-i tu silkî
Ez bes ki beçîned çe şucâ‘ u çe cebân râ⁴²²
- 51- Şemşîr-i tu hânî nehed ez be her ded ü dâm
Kez kâse-i ser-kâse buved sofra vu hân râ⁴²³
- 52- Kârûn koned ender du nefes tîğ-i cihâdet
Yek tâyife mîrâs-hor u mersiye-hân râ⁴²⁴

⁴¹⁶ Kılıcın parlaması ve mızrağın yaralamasından dolayı, savaş meydanı, lale bahçesini andırıyordu.

⁴¹⁷ O, uçan sadakın akbabayı avladığı gibi engerek yılanının başını ikiye böldüğünü yakından gördü.

⁴¹⁸ Bazen iniltiyle karışık, kime ve ne tarafa yöneltildiği belli olmayan nara atılır. Bazen inilti ile nara dudaktan beraber çıkar. Biri diğerini bastırır ve çıkan sesin ne olduğu anlaşılmaz.

⁴¹⁹ Kalbin içinde dönüp duran zırhın deliği gibi bir göz tasavvur edilir. Kalbin atışını ve damarları, vasıtasız bir şekilde gördüğü varsayılır.

⁴²⁰ Senin elinin dizginlere hareket komutu veriş anına kadar, hiç kimsenin ayağı üzenkiye basmaz.

⁴²¹ Senin savaş meydanındaki hareketinden yükselen bir toz zerresi, kendi civarında bulunan öfkenin aslanını ve hatta bayrağın üzerindeki aslanı bile rüzgâr gibi silip süpürdü.

⁴²² Kargın, her an senin elinde olduğu müddetçe; ister cesur olsun ister korkak, bütün düşmanlarını kırarak hizaya sokarsın.

⁴²³ Senin kılıcın, ziyafet sofrasının baş tabaklarından birine, vahşi ve ehli hayvanların her birinden koymak suretiyle bir sofraya kurar (yani sen kurtla kuzuyu yanyana getirirsin).

⁴²⁴ Senin cihadının kılıcı, mirasyedi ve mersiye okuyan bir grubu iki nefeste Kârûn yapar.

- 53- Tu der kenef-i hıfz-ı Hudâyî vü cihânî
To‘me şodegân havsala-i havl u hevân râ⁴²⁵
- 54- Tâ bâr-ı diger bâz cevân kereded her sâl
Gîtû vü be tederîc koned pîr cevân râ⁴²⁶
- 55- Gîtû heme der dâmen-i in mülk cevân bâd
Tâ haşr koned dâmen-i her çîz meyân râ⁴²⁷
- 56- Bâkî be devâmî ki der âhâd-i sinîneş
Sâ‘ât şumârend ulûf-i devrân râ⁴²⁸
- 57- Kâyim be vezîrî ki zı âsâr-i vücûdeş
Maksûd ‘ayân geşt vücûd-i hayvân râ⁴²⁹
- 58- Sadrî ki be cüz fetva-yı müftî nefâzeş
Der mülk-i mu‘ayyen ne koned âyet ü şân râ⁴³⁰

S.71

- 59- Der hâl-i rızâ rûh-i fezâyende beden râ
Der vakt-i saht pâ-y-i guşâyende revân râ⁴³¹
- 60- Ân hâce ki bes deyr ne tedbîr-i sevâbeş
Der bendegî şâh keşed Kayser ü Hân râ⁴³²

⁴²⁵ Sen, dünyadaki kudretli (kuvvetli) ve yumuşak iradeyi besleyen, Allah’ın hıfzına mazhar olarak korunmaktasın (sen Allah’ın korumasında bulunmak suretiyle, dünyadaki kuvvetli ve yumuşak havsalayı (zayıfları ve güçlü sanatkârları) rızıklandırmaktasın).

⁴²⁶ Dünya, gençleri gitgide yaşlandırdığı halde, sen yeniden gençleştiriyorsun..

⁴²⁷ Dünya, senin bu mülkünün eteğinde daima genç kalsın. Her şey, senin elinin altında olsun.

⁴²⁸ Dünyada geçen binlerce yılı, daima baki olan âlemdeki senelerin birinde, bir saat olarak değerlendirirler.

⁴²⁹ Bedeni özelliklerinden dolayı vezirliğe getirilen birinin, hayvan vücudunu hatırlattığı anlaşıldı (aslında vezir olacak kişi, zeka ve insani özelliklerinden dolayı terfi ettirilmelidir).

⁴³⁰ Üzerinde, müftünün fetvasının hükmünden başka; ülkenin nişan ve alametini ortaya koyan bir şey bulunmamaktadır.

⁴³¹ Bedeni, mutluluk anında ferahlatan bir ruh haliyle beslemek gerekir. Zor vakitte tabana kuvvet kaçmak gerekir.

⁴³² Doğruluk özelliğini (saymaya) gerek yok. kayser ve hanı kul edinen şah, dünyaya yeter.

- 61- Destûr Celâleddîn kez dergeh-i ‘âliyeş
İnsâf resânend mer insâf resân râ⁴³³
- 62- Âncâ ki zebân-i kalemeş der sohen âyed
Ber mu‘cize tafdîl buved sihr-i beyân râ⁴³⁴
- 63- Ve âncâ ki muhît-i kefi o ebr ber engiht
Ber ebr keşed hâsıl-ı bârân-ı benân râ⁴³⁵
- 64- Ez sîret ü sân reşk-i mülûk u mülk âmed
Hâsıl netevân kerd çönîn sîret ü sân râ⁴³⁶
- 65- Ez mertebe dânist der ân mertebe ârî
Yezdân nedeherd mertebe cüz mertebe-dân râ⁴³⁷
- 66- Tâ hiç gumân kem nekoned rûz-i yakîn râ
Tâ hiç haber hem nedeherd puşt-i ‘iyân râ⁴³⁸
- 67- İn pâ-y-geh ü taht-i Keyânî vü şehî bâd
Vân her du maksad şöde şâhân u Keyân râ⁴³⁹
- 68- Şeh nâ-güzir est çu cân der beden-i mülk
Yâ Rab tu nighedâr mer İn nâ-guzirân râ⁴⁴⁰

⁴³³ Kadılar, Celâleddîn’in yüce dergâhından sudur eden (ortaya çıkan) kanunu ile hükmederler.

⁴³⁴ Kaleminin ucunun dile geldiği yerde, beyanın sihrî m’ucizenin bile üzerine çıkar (m’ucize gibi sihirli bir beyanla konuşur).

⁴³⁵ Onun elinin ulaştığı yerde rahmet bulutu coşmaya başlar ve bulut, yağmurun nimetini onun parmağının işaret ettiği yöne iletir.

⁴³⁶ Öyle bir kanun ve kural tarzı ortaya koydun ki meliklerin ve ülkelerin kıskançlık damarları kabardı. Fakat nihayetinde hiç kimse böyle bir düzen ve tarz meydana getiremedi.

⁴³⁷ Evet, o makamda; hangi mertebeden geldiğine dair öyle bir özellik vardır ki Allah, makam sahiplerinden hiç birine böyle bir mertebe bahsetmemiştir.

⁴³⁸ Kıyamet gününün geleceğiyle ilgili hiçbir şüphesi yoktur. Açık olan; hiçbir haberin arkasından yanlış bir şey yapmamasıdır. (kıvırtmaması)

⁴³⁹ Senin bu makam ve tahtın İran’ın efsanevi hükümdarları, Keyânîyân ve şahlarının tahtı gibi olsun. Keyânîyân şahlarının elde etmiş oldukları her iki maksada da ulaşsın!

⁴⁴⁰ Ruhun beden mülkünde zaruri olması gibi şah da bu dünya mülkünün vazgeçilmez varlığıdır. Yarab bu zaruri varlığı sen muhafaza eyle.

Der Medh-i Hâce Nâsuri'd-Dîn Tâhir⁴⁴¹ - Kaside: 6.

Vezin: Müfte'ilün/Fâ'ilâtü/Müfte'ilün/ Fa'

- 1- Nasr-ı fezâyende bâd nâsır-ı dîn râ
Sadr-ı cihân hâce-i zemân u zemîn râ⁴⁴²
- 2- Sâhib Ebu'l-Feth Tâhir ân ki zı re'yeş
Subh-i sa'âdet-demîn-i devlet ü dîn râ⁴⁴³
- 3- Ân ki kazâ der harîm-i tâ'ateş âverd
Raks-konân-ı gerdiş şuhûr u sinîn râ⁴⁴⁴
- 4- Van ki kadr-i der edâ-yi hidmeteş efkend
Muy-keşân-i gerden-yenâl u tegîn râ⁴⁴⁵
- 5- Van ki be seyr ü sükûn-i yemîn ü yesâreş
Nutk u nazar dâde'end kilik ü nigîn râ⁴⁴⁶
- 6- Kulzüm ü kân râ ne müstefîd ne hissetend
Kilik ü nigîn-i ân yesâr u eynet-i yemîn râ⁴⁴⁷
- 7- Pây-i nazar pey koned bülendî-yi kadreş
Rağm-ı işâret-konân-ı şekk ü yakîn râ⁴⁴⁸
- 8- Kofl-i kadr beşikend tefahhus-i hezmeş

⁴⁴¹ Hoca Nâsuriddîn Tâhir'in Methi Hakkındadır.

⁴⁴² Cihan hükümdarı, zamanın ve yeryüzünün hocası, dine hizmet edene Allah yardımını artırsın.

⁴⁴³ Vezir, Ebu'l-Feth Tâhir öyle bir zattır ki; Onun isabetli görüşü; din ve devletin saadet sabahının vaktidir. (Din ve devletin selamet ve sa'adeti onun isabetli görüşüne vâbestedir).

⁴⁴⁴ Takdîr-i İlâhî ayları ve yılları; raks ederek dönen; ay ve güneşi onun mabedinin kalbine getirdi. (Kulluğunun mükemmelliğinden dolayı en değerli ve hayatî varlıkları ona teslim lutfetti).

⁴⁴⁵ Yine kader onun hizmet metodunun kıymetini, 'in en yakınında bulunanlara kabul ettirdi. (Saçını çekip, boynuna sarılanlara; eşine, çocuklarına ve diğer yakınlarına).

⁴⁴⁶ Kalemın fermanını söyleterek, mührün hükmünü geçirerek; ülkenin sağına ve soluna sefer düzenleyen ve barış yaptıran zat, odur.

⁴⁴⁷ Fermanının sağda ve solda ulaştığı her yerde; derya gibi olan hazineyi ne saçıp savurmuş, ne de cimrilik etmiştir.

⁴⁴⁸ İşaret edenlerin şüphe ve yakın bilgisine rağmen, onun kadrinin yüceliğini ileri görüşlülüğü takip eder.

Keşf-i nihân-i hânâ-i gess üsemîn râ⁴⁴⁹

- 9- Gûte tevân dâd rûz-i ‘arz-i zamîreş
Der ‘arak-i âftâb-i çerh-ı berîn râ⁴⁵⁰

- 10- Hasret-i tertîb-i ‘uked gevher-i kilkeş
Dürr-i semîn kerde eşk-i dürr-i semîn râ⁴⁵¹

- 11- Bî şeref mühr-i hâzineş ne nihâdest
Der dil-i kân-ı âftâb hîç defîn râ⁴⁵²

- 12- Bî meded ‘azm-i kâhireş ne guşâdest
Kevkebe-i rûzgâr hîç kemîn râ⁴⁵³

- 13- Vâhib-i rûh ez pey-i tıfıl vücûdeş
Kâbil-i ervâh kerde kâlib-i tûn râ⁴⁵⁴

- 14- Cüz bedr câme hâne-i kerem-i o
Kisvet-i sûret ne mîdehend cenîn râ⁴⁵⁵

- 15- Tâ ufk-i âstâneş râst ne kerdend
Şu‘le ne zed rûz-i nîk hîç hazîn râ⁴⁵⁶

⁴⁴⁹ O, büyük ve cılız sözlerin sırlarını, ileri görüşlülüğüyle araştırmak suretiyle, talihin kilidini kırarak çözdü.

⁴⁵⁰ En yüce feleğin güneşinde terlemek suretiyle, dünya tarihinin derinliklerine dalabildi.

⁴⁵¹ Kaleminden dökülen cevher düğümünü tertip etme hasreti, kıymetli bir inci gibi olan gözyaşını, değerli mücevher haline getirmiştir.

⁴⁵² Güneşinin oluşturduğu madenin merkezinde bulunan hiçbir defineye, (güneşin madenin kalbinde bile olsa), hazinenin mührünü şerefsizce vurmamıştır.

⁴⁵³ İlahi yardım olmadığından, onu kahretmek isteyen tuzağı, zamanın yıldızları tarafından gerçekleştirilmez.

⁴⁵⁴ Bebekliğinin ardından onun bedenine ruhunu bağışlayan zat, balçığın kalıbını ruhlara müsait bir şekilde yaratmıştır.

⁴⁵⁵ Onun cömertlik hanesinin kisvesi olarak ceninine ayın on dördünden başka suret kisvesi vermezler.

⁴⁵⁶ Onun eşiğinin ufkuna kadar düzgün hareket etmeseler bile, iyi gün hiçbir şekilde hüznü ışıık yakmadı. (Kötülükler, en yakınına kadar ulaşsa bile onun güzel talihini kimse bozmadı).

S.72

- 16- Bî dem lutfes be hâk der benişândend
Bâd-ı sabâ râ ne belki mâ-i me‘în râ⁴⁵⁷
- 17- Fâtiha-i dâğes ez zemâne hemî hâst
Şîr-i sipihr ez berâyî levh-i sorîn râ⁴⁵⁸
- 18- Goft kazâ kez pey-i sibâ‘ niviştet
Kâtib-i takdîr hırz-ı Rûh-i Emîn râ⁴⁵⁹
- 19- Ey zı pey-i âb-ı mülk ü revnak-ı devlet
Dâfî‘a-yi fitne kerde re‘-yi rezîn râ⁴⁶⁰
- 20- Vez pey-i ihyâ-yi dîn hazân u bahârî
Ber ser-i her zîn ne dîde hing-i tu zîn râ⁴⁶¹
- 21- Re‘yi tu bûd ân ki der hevâ-yi memâlik
Râyîha-i sulh dâd sarsar-ı kîn râ⁴⁶²
- 22- Rahm-ı tu buved ân ki feyz-i rahmet-i sultân
Bedreke şod yek cihân-ı henîn ü enîn râ⁴⁶³
- 23- Ver ne tu dâni ki şîr-i râyet-i kahreş
Mosle koned şîr-i çerh u şîr-i ‘arîn râ⁴⁶⁴

⁴⁵⁷ Mevsimi olmadığı halde senin ihsanını toprağa bıraksalar, sabah rüzgârı gibi, hayır akan su gibi hayat-bahş olur.

⁴⁵⁸ Tali, (felek) zamaneden omur kemiğinin arkasındaki yarasının sürekli açılmasını diledi.

⁴⁵⁹ Kaza şöyle dedi: Kaderin kâtibi, yırtıcı hayvanların ardından, Ruh-i Emin’in (Cebrail) sağlam sığınağını yazmıştır.

⁴⁶⁰ Ey mülkün saadeti ve devletin gücü adına, sağlam görüşüyle fitneyi defetmiş olan zat!

⁴⁶¹ Ey, yaz- kış dinin ihyası için mücadele eden zat, hiç kimse senin kıratının üzerinde gördüğü süslü eyeri bir eşiğin üzerinde görmemiştir (bu dinin diriltilmesi; senin gibi cengâver bir süvari ve kıratın gibi bir at ister).

⁴⁶² Senin, ülkelerin huzuruyla ilgili görüşün; öfkenin şiddetli esen fırtınasına karşı sulhun kokusunu getiren tatlı bir esintidir.

⁴⁶³ Ah u enin ile inleyen bir dünyada senin merhametin, sultanın rahmet feyzinin kılavuzu (muhafızı) oldu.

⁴⁶⁴ Nitekim sen onun kahır bayrağının aslanının, feleğin ve sazlığın aslanını parçaladığını biliyorsun. (eğer bilmiyorsan)...

- 24- Hısn-i hezârest egerçi ber ser-i ân mülk
Sedd-i kadîmest hısnha hasînest⁴⁶⁵
- 25- Ka'be-i dehlîz şeh çu did fasîleş
Secde-konân ber zemîn nihâd cebîn râ⁴⁶⁶
- 26- Hod meded tîğ-i pâdişâh çe be-kârest
Hâsse tehiyye-i kârhâ-yi çônîn râ⁴⁶⁷
- 27- Seyr-i serî'-i şihâb kîlk-i tu bes bûd
Recm-i çônân sed hezâr dîv-i la'în bûd⁴⁶⁸
- 28- Ğaybet-i Hârezmşâh çün pes şeş mâh
Çeşme-i hûn dîd çeşm-i hâdise-bîn râ⁴⁶⁹
- 29- Dest be fitrâk istinâ'-ı tu der zed
Mu'tasım mülk saht habile'l-metîn râ⁴⁷⁰
- 30- Şadzî, ey der-i zühûr-i m'uciz tedbîr
Rûy-i siyeh kerde resm-i sihr-i mübîn râ⁴⁷¹
- 31- Nâsır-ı tu hayr-i nâsiret ü mu'în est
Tâ'et-i tu hayr-ı tâ'atest mu'în râ⁴⁷²

⁴⁶⁵ O ülkenin hududunun başında hernekadar binlerce hisar (sığınak-kale) bulunsa da, sığınakların en güvenlisi eski bir seddir.

⁴⁶⁶ Onun hakîmi, şahın Ka'be kıymetindeki koridorunu görünce; secde ederek alnını zemine koydu.

⁴⁶⁷ İmdadın aslı olan padişahın kılıcı neler yapmaktadır? Özellikle böyle işleri yerine getirme hususunda ne işler görmektedir?

⁴⁶⁸ Şimşek gibi hızlı hareket eden senin kalemin (fermanın), melun devi yüzlerce defa recm etmeğe kâfidir.

⁴⁶⁹ Hadiselerin mahiyetini basiretle gören kişinin gözü, Harezm Şahı'nın kayboluşundan altı ay sonra ağlamaktan kan çeşmesi gibi oldu.

⁴⁷⁰ Yardım dileyen el, senin, fî sebîlillah ihsanda bulunan kapını durmadan dövdü. Mu'tasım, ülkesini sağlam ip yaptı.

⁴⁷¹ Ey en meşhur cadının oyununu bozarak onun yüzünü kara çıkartan, muciz-nüma tedbirin zuhur ettiği kapı, ne mutlu sana.

⁴⁷² Senin yardımın yardımcıların en hayırlısıdır. Kendisine inayette bulunan birine itaat (hürmet, hizmet) etme hususunda, en hayırlı itaat sana karşı yapılan itaattir.

32- Bâğ-ı vücûd ez bahâr-i ‘adl-i tu çônânek
Reşk fezâyed nigar-hâne-i çîn râ⁴⁷³

33- Millet ü mülk ez tu der libâs nizâmend
Bî tu ne ân râ nizâm bâd u ne in râ⁴⁷⁴

Der Medh-i ‘Alâ’uddîn Ebû ‘Alî El-Hasan’îş-Şerîf⁴⁷⁵ - Kaside: 7.

Vezin: Mefâ‘lün/Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fa‘lün

1- Sipihr-i rif ‘at u kûh-i vakâr u bahr-i sehâ
‘Alâ’uddîn ki sipihrist ez senâ vu ‘alâ⁴⁷⁶

2- Hülâse-i heme evlâd-ı hânedân nizâm
Hülâse-i be hakikat hülâse-i besezâ⁴⁷⁷

3- Nizâm dâd makâmât-ı mülk râ be sohen
Çönân ki kâr-ı mukîmân hâk râ be sehâ⁴⁷⁸

4- Hudâyegân-i vezîrân ki der merâtib-i kadr
Birreş sipihr bûd çün ber sipihr suhâ⁴⁷⁹

5- Şikeste ta‘at-i o kâmet-i sabî vü mosin
Be beste kudret-i o gerdûn-i sabâh u mesâ⁴⁸⁰

⁴⁷³ Senin adaletinin baharından vücut bulan öyle bir bahçe vardır ki, Çinli ressam Mani’nin resimlerini, (atölyesini) kıskandırır.

⁴⁷⁴ Millet ve memleket senin varlığından dolayı üstüne başına çekidüzen verdi. Sen olmasan, ne şunun ne bunun işi gücü düzene girer.

⁴⁷⁵ Alâ’uddîn Ebu ‘Alî El-Hasanî’ş-Şerîf’in Methi Hakkındadır.

⁴⁷⁶ Yücelik göğü, vakar dağı ve cömertlik denizi olan Alâeddin, övgü ve yücelikten meydana gelen bir yıldız (felek) gibidir.

⁴⁷⁷ Bütün hanedan ailesinin özeti nizamdır. Hakikatin özeti de özete yakışandır.

⁴⁷⁸ Bir memlekette oturanlar nasıl toprağa cömertçe davranarak onu işler tarıma elverişli hale getirirse Ebu ‘Alî ‘Alâ’uddîn Hasan da mülkün makamlarına sözle düzen verdi.

⁴⁷⁹ Semanın üzerinde süha yıldızının olduğu gibi, kudretli vezirlerin kıymet mertebelerindeki iyilikleri süha gibiydi.

⁴⁸⁰ Onun taati genç ve ihtiyarın eğilmesini sağlamıştır (onların ibadete yönelmesini, namaz kılmasını sağlamıştır). Onun kudreti sabah ve akşamın dönüşünü engellemiştir.

6- Sohen zı sırr-ı kadr ber keşed be cezb-i zamîr
Dero ne reng-i savâb âmede ne bûy-i hatâ⁴⁸¹

7- Zı bâd-ı savlet-i o hâk hâhed isti'fâ
Zı tef-i heybet-i o âb gîred istiskâ⁴⁸²

S.73

8- Nehed rızâ vu hilâfet esâs-ı kevn ü fesâd
Dehed 'itâb u nevâziş nişân-ı havf u recâ⁴⁸³

9- Eger ne vâsıta-i 'akd-i 'âlem-i o bûdî
Çe bûd fâyîde der 'akd-i âdem ü Havvâ⁴⁸⁴

10- Zih ey rikâb-ı sebât-ı tu râ reng-i zemîn
Zih ey 'inân-ı sehâ-yı tu râ şitâb-ı sabâ⁴⁸⁵

11- Be dergeh-i tu felek râ guzer be pâ-yi edep
Be cânib-i tu kazâ râ nazar be 'ayn-i rızâ⁴⁸⁶

12- Be zîr-i sâye-i 'adl-i tu fitenhâ pinhân
Be pîş-i dîde-i vehm-i tu râzhâ peyd⁴⁸⁷

13- Nevâhi-yi tu bebended hemî guzâr-i kader
Evâmîr-i tu betâbed hemî inân-ı kazâ⁴⁸⁸

⁴⁸¹ Söz, kıymetinin sırrından, derinliğinin cazibesine kapılmıştır. Ona ne doğrunun kokusu gelmiş ne de yanlışın rengi bulaşmıştır.

⁴⁸² Onun hamlesinin rüzgârından toprak af diler. Onun heybetinin hararetinden su yağmur dilenir.

⁴⁸³ Onun bir hadiseye razı olması veya muhalefet etmesi kevn ü fesadın (yapıp-yıkma, imar-ifsad) esasını oluşturur. Onun azarlaması ve merhamet etmesi korku ve ümidin göstergesidir.

⁴⁸⁴ Onun kâinatı birbirine başlayan vasıtası olmasaydı, Âdem ile Havva'nın nikâhlanmasının ne faydası olurdu?

⁴⁸⁵ Ey yeryüzünün renginin devam üzengisini (bineğini) elinde bulunduran! Sen çok yaşa (sana ne mutlu) (yeryüzündeki istikrar, adalet ve huzurun dengesini elinde bulunduran demektir). Ey sabah rüzgârı gibi hızlı esen cömertlik dizginini kontrol eden, sen varol, yaşa!

⁴⁸⁶ Felek edep ayağını senin eşiğine (dergâhına) koymuştur. Allh'ın rızasına en uygun hüküm, ancak senin bulunduğun yerde yerine getirilmektedir.

⁴⁸⁷ Senin adaletinin düştüğü yerde fitneler saklanmıştır. Senin, bir hadiseye dikkatle değil, alelade nazarının önünde sırlar açığa çıkmaktadır.

⁴⁸⁸ Senin yasakların, tüm geçiş güzergâhlarını tutar. Senin emirlerin, kazanın bütün dizginlerini hak ve adalet yönüne çevirir.

- 14- Tu asl-dâden ü dâdî çu harf-i asl-i kelâm
Tu asl-i dâniş ü dînî çu sûret-i asl-ı sadâ⁴⁸⁹
- 15- Zı reşk-i tab-‘ı tu dâred micâz-ı deryâ teb
Gümân meber ki zı mevcest lerze ber deryâ⁴⁹⁰
- 16- Sedef ki dem nezened dâni ez çe hasiyyet est
Zı şerm-i nutk-i tu vez reşk-i lü’lü-yi lâla⁴⁹¹
- 17- Zı nûr-i ra’y-i tu rûşen şöde’est ra’y-i sipihr
Ve ger ne key rûdî âftâb cüz be ‘asâ⁴⁹²
- 18- Tu ân kesî ki zı bârân-ı feth bâb-ı kefet
Mizâc-ı seng şevd müste‘idd-i neş vü nemâ⁴⁹³
- 19- Tuyî ki ger sahatat ebr, jâle bâr şevd
Ecel bîrûn netevâned şöden zı mevc-i fenâ⁴⁹⁴
- 20- Be sed kırân benezâyed yekî netîce çü tu
Zı imtizâc-ı çehâr ümmühât u heft âbâ⁴⁹⁵
- 21- Be se‘d ü nehs felek zân rızâ dehend ki o
Be hidmet-i tu kemer-beste dâred ez cevzâ⁴⁹⁶

⁴⁸⁹ Sen, ilâhî kelâmın aslı gibi adaleti yerine getirensin. Sen, ilahi sada olan vahiy gibi, din ve ilmin kaynağısın (aslî, esasî sensin).

⁴⁹⁰ Senin tabiatını kışkırdığından denizin mizacı ısınmaktadır. (hasetten yanıp tutuşmaktadır) Bunun, dalgadan dolayı oluştuğunu sanma!

⁴⁹¹ Sedef, hangi durumdan dem vurması gerektiğini bilmez. Senin nutkunun güzelliği karşısındaki utancından mı yoksa parlak inciye kışkırdığından mı dem vursun.

⁴⁹² Senin isabetli görüşünün ışığından semanın ufku aydınlanmıştır. Şahım eğer sen olmasaydın güneş, asadan başka bir şey olmazdı. (hiçbir işe yaramazdı. Zira ona hayat ve ışık kaynağını veren sensin).

⁴⁹³ Sen öyle birisin ki, fetih yağmurundan meydana gelen şey, senin elinin değdiği kapıdan zuhur eder. Eğer sen dokunursan, taşın katı mizacı bitki gibi neş vü nemaya müsait hale gelir.

⁴⁹⁴ Sen öyle bir zatsın ki buluta öfkelenen, jale (çiğ) meyve olur. Ecel, fena boyutundan dışarı çıkamaz.

⁴⁹⁵ Dört annenin karışımından ve yedi babanın karışımından yüz sahipkiran dünyaya gelirken, sonunda senin gibi birini hiçbir anne doğurmadı.

⁴⁹⁶ Uğurlu ve uğursuz felekler; ikizler burcunun elpençe divan durarak sana hizmet etmesine izin verdiler.

- 22- Tebârekallâh ez ân âb seyr-i âteş-i fî‘l
Ki bâ rikâb-ı tu hâkest ü bâ ‘enânet hevâ⁴⁹⁷
- 23- Be şekl-i âb reved çün fûrûşevd be nişîb
Be seyr-i bâd reved çün berâyed ez bâlâ⁴⁹⁸
- 24- Zümürüddîn-i semmeş ender veğâ be kuvvet-i cezb
Zı dîde mohre-i ef‘î bîrûn keşed zı kafâ⁴⁹⁹
- 25- Meger be sâye-i o ber nişânediş takdîr
Ve ger ne key be buğâreş resed takdîr⁵⁰⁰
- 26- Be dehl ü herc ‘eyyârî ki na‘leş engîzed
Koned zı sahrâ kûh u koned zı kûh sahrâ⁵⁰¹
- 27- Zemâne seyr-i kâm-rûzeş er ber engîzî
Be ‘âlemî burdet kenderû buved ferdâ⁵⁰²
- 28- Bozorgvârâ men bende gerçi müddethâst
Ki bâz-mândem ez ikbâl-i hidmet-i tu cüdâ⁵⁰³
- 29- Cüdâ nebuved zemânî zebân-i men zı senâ‘at
Çe bâ hâs u ‘avâm u çe der helâ vü melâ⁵⁰⁴

⁴⁹⁷ Maşallah o sudan; fiil ateşinin seyri senin sevinle toprak oldu. Ve senin dizgininle hava oldu.

⁴⁹⁸ Hava, semadan alçak zemine inerse, suya dönüşür. Eğer semaya doğru yükselirse rüzgâr şeklini alır.

⁴⁹⁹ Engerek yılanının bağıırırken, cazibe kuvvetiyle, kafasından dışarı çektiği zümrüt yeşili zehiri, parlak bir şekilde görülmüş olur.

⁵⁰⁰ Eğer zekâ suvarisi onun tozuna yetişmemiş olsaydı, belkide kaza oku onun gölgesine isabet etmiş olurdu.

⁵⁰¹ Atının nalı, girip çıkarak hareket eden bir kahraman (atın, koşarken toynağıyla beraber nalın da toprağa gömülüp çıkması), bu haliyle sahrayı dağ, dağı da sahra haline getirir.

⁵⁰² Zamane eğer senin mutlu günlerinin gidişatını (seyrini) bozsaydı. Bunun karşılığında dünyanın dönüşünü değiştirirdin. Onda meydana gelen hadiseler gün itibarıyla yarın olurdu.(zaman değişirdi).

⁵⁰³ Muhterem büyüğüm, gerçi ben kulunuz uzun zamandır sizin hizmet ikbalinizden uzak kaldım.

⁵⁰⁴ İster yüksek zümreyle, ister avamla beraber olayım, ister kalabalıkla, ister yalnızken; bir an bile benim dilim seni övmekten uzak olmadı.

- 30- Be na't-ı her ki sohen rândem füzûn âmed
Himem-i medîh zı endâze hem tam' zı 'atâ⁵⁰⁵
- 31- Meger be medh-i tu kez gâyet kemâl u bahât
Çönânek hâst dilem hâtirem nekerd vefâ⁵⁰⁶
- 32- Sohen bebest merâ enderîn kasîde zı 'acz
Hemî çe gûyem bes nîst îñ kasîde guvâ⁵⁰⁷
- 33- Eger be medh ü senâ herkesî sûtûde şeved
Tu ân kesî ki sûtûde bihtest medh ü senâ⁵⁰⁸
- 34- Be nâsezâ çe berem bîş ez îñ medâyih-i hîş
Sezâ-yi medh-i tuyî vü terest medh-i sezâ⁵⁰⁹

S.74

- 35- Be şebh ü şekl-i tu ger dîgerân bîrûñ âyend
Zemâne nîk şinâsed zümürüd ez mînâ⁵¹⁰
- 36- Hüdâyî dâned kez haclet-i tu bâ dil rîş
Ki tâ be makta-'ı şî'r âmedestem ez mebbe'⁵¹¹
- 37- Hemî çe goftem goftem ki zîreh ü Kirmân
Hemî çe goftem goftem ki Basra vu hurma⁵¹²

⁵⁰⁵ Na'tla ilgili konuştuğumda, hem methedilen zatların himmetlerinin ölçüsü arttı. Hem de onların ikram duyguları gelişti.

⁵⁰⁶ Şu kadar varki seni methetmek nihayet dercede yüce ve kıymete haizdir. Nitekim gönlüm hafızama (geçmişte aramızda geçen olumsuz şeylere) vefa göstermek istemedi. (Daha önce aramızda geçen nahoş olayları zihnim hatırlamış olsa bile kalbim ona uymadı, yine seni methetmek istedi).

⁵⁰⁷ Benim acizliğimden dolayı bu kasidede söylenilecek söz kalmadı. Yine senin için bu kasidede ne söylesem yetmez.

⁵⁰⁸ Eğer herhangi bir kişi medh ü sena ile övülmüş ise, medh ü sena ile daha güzel övülmüş olan kişi sensin.

⁵⁰⁹ Sana layık olmayan bu medihlerimden, sana daha fazla layık olan ne tür medihler söyleyebilirim ki!

⁵¹⁰ Eğer başkaları benzeyerek, senin suretinde (şeklinde) ortaya çıkarsa zamanın akıllı edipleri, zümürüd, camdan ayırtederler.

⁵¹¹ Allah biliyor ki senin utancından dolayı, şiirin mebbeinden ta maktâna kadar (başından sonuna kadar) yaralı kalbimle gelmiş bulunmaktayım.

⁵¹² Artık ne diyeyim? Kirmân'ın kimyonu mu diyeyim? Ne diyeyim yoksa Basra'nın hurması mı diyeyim?

- 38- Hemişe tâ ki buved der bekâ-yi ‘âlem-i kevn
Ümîd-i ‘âfiyet ender hesâb-ı bîm ü belâ⁵¹³
- 39- Hesâb-ı ‘ömr-i tu der ‘âkibet çönân bâdâ
Ki çün ebed zı kemiyyet bîrûn şevêd ihsâ⁵¹⁴
- 40- Be her çi gûyî kavî-i tu ber zemâne revân
Be her çi hâhî hükmi ber sîtare revâ⁵¹⁵
- 41- Ber istikâmet-i hâl-i tu ber basît-i zemîn
Ber âsmân kefi keffü’l-hadîb kerde du‘â⁵¹⁶

Der Medh-i Emîru Ecel Ebu ‘Ali ‘Alâ’uddîn Hasan⁵¹⁷ - Kaside: 8.

Vezin: Mefâ‘lün/Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fa‘lün

- 1- Sipîhr-i rif ‘at ü kûh-i vakâr u bahr-i sehâ
Bahâu’d-Dîn-i Hüdâ ân cihân kadr ü bahâ⁵¹⁸
- 2- Ebu ‘Ali Hasan ân mesned-i somovvu ‘uluvv
Ki âftâb-ı celâlest ü âsmân-ı sehâ⁵¹⁹
- 3- Bi- kadr-i vâsîta-i ‘akd, cünbiş ü ârâm
Bi- ‘adl-i kâ‘ide-i mülk âdem ü Havvâ⁵²⁰

⁵¹³ Korku ve bela muhasebesinde afiyet (kurtuluş, mutluluk, huzur) ümidi, varlık âleminin sonsuzluğuna kadar devam eder. (İnsanın dünyada yaptıklarının muhasebesi ve bunun sonucu, korku ve ümit olarak kıyamete kadar devam eder).

⁵¹⁴ Varlık âleminden ebediyete gidene kadar senin ömrünün hesabı şöylece nihayete ersin.

⁵¹⁵ Söylediğin her söz, zamanın insanları üzerinde etkili olsun. Hükümünü arzu ettiğin her şey yıldızlara kadar ulaşsın (geçerli).

⁵¹⁶ Senin halinin istikameti için, geniş yeryüzünde ve semada ne varsa (kefi keffü’l-hadîd) ele le vererek dua etmişlerdir.

⁵¹⁷ Emîr ü Ecel Ebu ‘Ali ‘Alâ’uddîn Hasan’ın Methi Hakkındadır.

⁵¹⁸ Dünyanın kadr ü kıymeti olan Allah’ın Bahâeddîn’i; yüceliğin yıldızı, vakarın dağı ve cömertliğin denizidir.

⁵¹⁹ Yücelik ve ululuğun dayanağı (mesnedi) olan Ebu ‘Ali Hasan; celâlin güneşi ve cömertliğin semasıdır. (celâliyle âlemi yakıp kavurur, semanın yağmuru gibi olan cömerliğiyle de dünyaya hayat verir.)

⁵²⁰ Antlaşma (hüküm) vasıtasının ölçüsü hareket ve sükûn gibidir. Mülkün temeli olan adaleti ise âdem ile Havvâ gibidir (Adaletiyle mülkünün temeli, Âdem ile Havvâ gibidir.)

- 4- Keşed zı kilk hatâ ber ruh-i kazâ vu kader
Nehed be nutk-i henâ ber kefi sevâb u hatâ⁵²¹
- 5- Hemeş be hıttâ-i fermân derûn vuhûş u tuyûr
Hemeş be sâye-i ihsân derûn ricâl u nisâ⁵²²
- 6- Eyâ be pâ-yi tu yâ zân felek be dest-i lütuf
Ve yâ be sû-yi tu nâzır kazâ be ‘ayn-i rızâ⁵²³
- 7- Hecîl zı rif‘at-i kadr-i tu rif‘at-i gerdûn
Gamîn zı vus‘at-i tab-‘ı tu vus‘at-i deryâ⁵²⁴
- 8- Be cenb-i re‘y-i tu mensûh çeşme-i hurşîd
Be pîş-i kadr-i tu medrûs gonbed-i hadrâ⁵²⁵
- 9- Zebân-ı kilk-i tu nâtık be pâsuh-i takdîr
Sehâb-ı dest-i tu hâmil be lü‘lû-‘i lâlâ⁵²⁶
- 10- Be zîr-i dâmen-i emn-i tu fitenhâ pinhân
Be pîş-i dîde-i vehm-i tu râzhâ peydâ⁵²⁷
- 11- Ber-i direng-i rikâb-ı tu bî direng-i zemîn
Ber şitâb-ı ‘inân-ı tu bî şitâb-ı sabâ⁵²⁸

⁵²¹ Kaza ve kaderin yanağına kalem ile hat çeken odur. Günah ve sevap eline nutuk kınasını koyan odur.

⁵²² Bütün vahşi hayvanlar ve kuşlar, onun fermanıyla yönettiği büyük ülkesinde, beraber yaşamaktadırlar. Kadın ve erkek, hep beraber, onun ihsanının gölgesinde hayat sürmektedirler.

⁵²³ Dünyada ihtiyacı olanlar, feleğin lütuf elinden mi ihsan bekleyecekler, yoksa senin ayağına mı yönelecekler? İnsanların kaza defterlerini yazan melekler (kirâmen-kâtibîn), acaba senin hükmünün tarafına mı, yoksa Allah’ın rızasına mı bakacaklar?

⁵²⁴ Senin kadrinin yüceliğinden dolayı feleğin bulunduğu derece hecâlet içindedir. Denizin büyüklüğü senin tabiatının enginliği karşısında üzülmemektedir (gamlıdır).

⁵²⁵ Senin parlak görüşünün yanında güneşin çeşmesi (kaynağı) etkisizdir. Senin değer karşısında kıymet olarak Yeşil Kümbet (kubbe) hükümsüzdür.

⁵²⁶ Senin kaleminin dili takdirin sü’âli karşısında konuşmaktadır. Senin elinin rahmet bulutu parlak inci yağdırmaya hamildir (amadedir).

⁵²⁷ Senin emniyet eteğinin altında bulunan fitneler ortadan kaybolur (saklanır) Senin şüpheli bakışlarının karşısında bulunan sırlar ortaya çıkarlar.

⁵²⁸ Senin bineğinin (üzenginin) yavaşlama ciheti, yeryüzünün hızlandığı taraftır. Senin dizginin hızlandığı yön, sabah rüzgârının aheste estiği taraftır.

- 12- Sehâb-ı lütf-i tu ger katre ber zemîn bâred
Hadîd ü seng şeved müste‘iddü neşv ü nemâ⁵²⁹
- 13- Somûm-i kahr-i tu ger şu‘le ber sipihr keşed
Şihâb-vâr be burred Zuhâl zı rûy-i semâ⁵³⁰
- 14- Tebârekallâh ez ân âb seyr-i âteş-i fi‘l
Ki bâ rikâb-ı tu hâkest ü bâ ‘inânet hevâ⁵³¹
- 15- Geh direng zı hâk-i zemîn rubûde karâr
Geh şitâb be bâd-ı hevâ nümûde kafa⁵³²
- 16- Be reften ender-i bahreş berâber-i huşkî
Be cesten ender-i kûheş mukâbil-i sahrâ⁵³³
- 17- Ne çerh ü çerh ez o kâc horde der cünbiş
Ne kûh u kûh ez o kos horde der bâlâ⁵³⁴
- 18- Hemîşe tâ ki neyâyed yakîn nazîr-i gumân
Müdâm tâ ki nebâşed fenâ ‘adîl-i bekâ⁵³⁵

S.75

- 19- Gumân-ı hâtîret ez sıdk bâd cuft-i yakîn

⁵²⁹ Senin lütfunun bulutundan yeryüzüne bir katre damlasa, gelişip büyüyerek demir ve taşa dönüşür.

⁵³⁰ Senin kahredici zehrin eğer gökyüzüne bir alev çekecek olursa, Zuhâl yıldızını parlak bir alev gibi semadan alıp götürür (siler).

⁵³¹ Senin bineğinle (üzenginde) toprak olan ve dizgininle hava olan, fiil ateşinin seyrini değiştiren (ateşi söndüren) suya maşalah!

⁵³² Bazen yer altında gizlenir, bazen hava üstünde seyr ederisin. Bazen hızla esen rüzgârın üzerinde başını gösterirsin (esen rüzgârın üzerinde başını gösteren sürat olursun).

⁵³³ Karada olduğun halde denizde yürümektesin. Çölün karşısında bulunan dağların üzerinden atlamaktasın (arada çöl olduğu halde dağdan dağa atlamaktasın).

⁵³⁴ Herhangi bir mücadelede felek, onun kaçtığına (hezimete uğradığına) şahit olmamıştır. Dağlar, büyük mücadelelerde onun mağlubiyet felaketine maruz kaldığını görmemiştir.

⁵³⁵ Baki adalet sürekli olmadıkça, Zan daima hakikat gibi geçerli olur. Baki adalet fani olmadığına göre, her zaman zannettiği gibi emin olamayınca, adaletin bekası da daim olmayacaktır.

Bekâ-yi hâsîdet ez renc bâd cins-i fenâ⁵³⁶

- 20- Guzeşte ber tu her âzâr bihter ez kânûn
Nihâde bâ tu her imrûz va‘de-i ferdâ⁵³⁷

Der Medh-i Ebu'l-Me‘âlî Mecdü'd-Dîn Bin Ahmed⁵³⁸ - Kaside: 9.

Vezin: Mef‘ûlü/Fâ‘ilâtü/Mefâ‘ûlü/Fâ‘ilün

- 1- Ey ez kemâl-i hüsn-i tu cüz vey der âftâb
Hattat keşîde dâire-i şeb ber âftâb⁵³⁹
- 2- Zülfeş çu müşk-i nâb tu râ bende müşk-i nâb
Rûyeş çu âftâb tu râ çâk-i âftâb⁵⁴⁰
- 3- Âncâ ki zülf-i tust heme yeksere şeb est
Vâncâ ki rûy-i tust heme yeksere âftâb⁵⁴¹
- 4- Bâğîst çehre-i tu ki dâred sitâre-bâr
Servîst kâmet-i tu ki dâred ber âftâb⁵⁴²
- 5- Ber mâh müşk dârî vü ber serv-i bûstân
Der lâle nûş dâri ve der ‘anber âftâb⁵⁴³
- 6- Ger hûr u âftâb nehem nâm-ı tu revâst

⁵³⁶ Senin zihninden geçirdiğin zan, doğruluk açısından, hakikatin eşi (ikizi) olsun. Seni kıskananların bekası, incinmede (hezimete uğramada) fena cinsinden olsun.

⁵³⁷ İncitici olan her şey senden geçmiştir. Kanunlardan en güzelini sen temsil ediyorsun. Yarına ait verilmiş olan bütün sözler bu gün sana emanet edilmiştir.

⁵³⁸ Ebu'l-Me‘âlî Mecdü'd-Dîn Bin Ahmed'in Medhi hakkındadır.

⁵³⁹ Ey kendi güzelliğinin kemalinden başka güneşte bir hüsn bulunmayan. Ey güzelliğiyle güneşi gölgede bırakarak onun üzerine gece gibi bir daire çizgisi çekmiş olan

⁵⁴⁰ Ey zülfü saf mis gibi olan, halis misk senin kulundur. Ey güneş yüzlü, güneş senin kölendir.

⁵⁴¹ Senin zülfünün bulunduğu yer, baştanbaşa gecedir. Senin yüzünün bulunduğu yer baştanbaşa güneştir.

⁵⁴² Gül bahçesi gibi olan senin yüzün, kıskançlıktan yıldızları ağlatmaktadır. Servi gibi olan boyun güneşe ulaşmaktadır. (hatta güneşten de daha yükseğe varmaktadır).

⁵⁴³ Ay gibi parlaksın ama ayrıca senin mis gibi de kokun bulunmaktadır. Servi gibi uzun boylusun fakat ondan fazla olarak bostan gibi renkli, tatlı ve güzel kokulusun. Lalede panzehire sahipsin, amberde ise güneşe maliksin.

Kender kenâr-i hûrî vü ender ber âftâb⁵⁴⁴

- 7- Ez çehre âftâbî vü ez bûse şekkerî
Bes lâyük est bâ şükret hem-ber-i âftâb⁵⁴⁵
- 8- Engîhtest hüsn-i tu gül bâ meh-i temâm
Vâmîhte est lafz-ı tu bâ şekker-i âftâb⁵⁴⁶
- 9- Ger nâyib-i sipihr neşod zülf-i tu çerâ
Der halka-i mâh dâred ve der çenber-i âftâb⁵⁴⁷
- 10- Hâlîst ber ruh-i tu benâmîzed ân çönânek
Hâhed hemî be hûbî ezo zîver âftâb⁵⁴⁸
- 11- Gûyî ki nevek-i hâme-i destûr-i pâdişâh
Nâgeh zı müşk-i şeb nokatî zed ber âftâb⁵⁴⁹
- 12- Mahdûm-i melek-perver ve sadr-i cihân ki hest
Der pîş-i bârgâheş hizmetger âftâb⁵⁵⁰
- 13- Ferzâne mecd-i devlet ü dîn kez berâyi fahr
Dâd zı rey-i rûşen-i o rehber âftâb⁵⁵¹
- 14- ‘Ali Ebu’l-Me‘âlî bin Ahmed ân ki ost
Ez muhbir-i âsmânî ve manzar-ı âftâb⁵⁵²

⁵⁴⁴ Huri ve güneşle karşılaştırıldığına, senin adını huri ya da güneş koysam münasıptır.

⁵⁴⁵ Güneş gibi parlak yüzünden ve şeker gibi tatlı öpücüğünden dolayı; şükürler olsun ki güneşin yol arkadaşlığına fazlasıyla layıksın.

⁵⁴⁶ Senin güzelliğin, gül ve dolunaya sirayet etmiş. Senin tatlı dilin güneş gibi yüzünle güzelliğini tamamlamaktadır.

⁵⁴⁷ Eğer senin zülfün, semanın naibi (vekili) olmasaydı, ayın halkası ve güneşin yörüngesi olur muydu?

⁵⁴⁸ Maşallah yanağında öyle güzel bir ben var ki, güneş daima ondan güzellik talep ediyor, (istiyor).

⁵⁴⁹ Padişah fermanının kaleminin ucu, güneşin üzerine gece karanlığından sanki ansızın bir nokta vurdu.

⁵⁵⁰ Güneş, melek-perver bir zatın oğlu ve cihan hükümdarı olan efendimizin sarayının kapısında bir hizmetkârdır.

⁵⁵¹ Akıllı bir şekilde devlet ve dinin yüceliğinin övücünden dolayı güneş, kılavuz olarak onun parlak görüşünü rehber edindi.

⁵⁵² Güneşin bulunduğu manzaradan semavî bilgileri veren şahıs, ‘Ali Ebu’l-Me‘âlî bin Ahmed’dir.

- 15- Leşker-keşî ki hesteş leşker-geh-i âsmân
Fermân-dehî ki hesteş fermân-ber âftâb⁵⁵³
- 16- Ber tâli‘i kaviyeş du‘a-gûy Müşterî
Ber tal‘at-i şehîş senâ-guster âftâb⁵⁵⁴
- 17- Her subh-dem besûzed beher buhûr-i o
Müşk-i siyâh-i şeb râ der micmer-i âftâb⁵⁵⁵
- 18- Kâmil zı zât-i ost hired-perver âdemî
Kâhir zı cûd-i ost guher-perver âftâb⁵⁵⁶
- 19- Ber minberî ki hutbe-i müdhiş edâ konend
Bûsed zı fahr-i pâye-i ân minber-i âftâb⁵⁵⁷
- 20- Zîbed-i zemâne râ ki koned behr-i medh-i o
Hâme-şihâb u nakş şeb ü defter âftâb⁵⁵⁸
- 21- Ey sâhibî ki dâyim ber âsmân meliki
Dâred zı re‘y-i rûşen-i tu mufehher âftâb⁵⁵⁹
- 22- Ey ez mahall-i çönân ki zı her âferîde cân
Vey ez şeref-i çönân ki zı her ahter âftâb⁵⁶⁰

⁵⁵³ O, sema karargâhının ordu komutanıdır. O, öyle bir hükümdardır ki(komutandır ki)onun bulunduğu yerde güneş, onun fermanına itaat eden bir kizmetkardır.

⁵⁵⁴ Kudret ve talihin üzerinde Müşteri (Jüpiter), dua etmektedir. Güneş, şahlığın simasında senin övgünü yaymaktadır.

⁵⁵⁵ Her seher vakti onun bütün buhurları, gece karanlığının siyahlığını, güneşin buhurdanında yakar.

⁵⁵⁶ İnsanlığın akıllı fertleri onun zatından kemale ermiştir. Sayısız değerli madenleri içinde barındıran güneş, bu cevherlerin kahir ekseriyetini, onun cömertliğinden elde etmiştir.

⁵⁵⁷ Herhangi bir minberde müthiş hutbe irad eden hatipler, onun güneş gibi parlak olan övünç minberinin basamağından (ayağından) öperler.

⁵⁵⁸ Zamanın sultanını medhetmek için, kalem yıldız olmuş. (şule, alev.), yazı gece olmuş, defter ise güneş olmuştur.

⁵⁵⁹ Ey efendim (vezirim), daima sema mülküne malik olan güneş, senin parlak (isabetli) görüşünden dolayı iftihar etmektedir.

⁵⁶⁰ Ey bütün canların yaratılmış olduğu mahalden olan zat! Ey her bir yıldızının güneş oldu, şerefli zümreye mensup olan efendim.

- 23- Âncâ burd ki re'y-i tu bâşed dil âsmân
Vâncâ nehed ki pâ-y-i tu bâşed ser âftâb⁵⁶¹

S.75

- 24- Ez gird-i mevkib-i tu keşed sürme hûr-i 'ayn
Vez mâh-ı râyet-i tu koned efser âftâb⁵⁶²

- 25- Nâm-ı şeb ez sahîfe-i eyyâm besitored
Ez re'y-i tu icâzet yâbed ger âftâb⁵⁶³

- 26- Ber 'azm-i an ki rîzed hûn-i 'aduvv-i tu
Her rûz bâ midâd keşed Hencer âftâb⁵⁶⁴

- 27- Tâ kimyâ-yi hâk dürrer ber neyefkend
Der sahn hîç kân ne nehed gevher âftâb⁵⁶⁵

- 28- Sîmurğ subh râ nedehed müjde-i sabâh
Tâ nâm-ı tu nebended ber sipihr âftâb⁵⁶⁶

- 29- Çün tîğ-i nusret-i tu ber-âred ser ez niyâm
Gûyî hemî ber-âyed ez hâver âftâb⁵⁶⁷

- 30- Bâ bendegân pâ-y nedâred serkeşân

⁵⁶¹ Senin isabetdi görüşünün sema olduğu yere kalp (gönül) götürdü. Senin ayağının güneş olduğu yere baş koydu.

⁵⁶² Cennet hurisi, senin çevrendeki maiyetinden kendine sürme çeker. Güneş, senin bayrağının hilalinden kendine tac edinir. Başka bi anlamı da şöyle olabilir; (Padişahın eşi veya annesi (hanım sultan) kendisi için cariye seçtiğinde senin maiyetinden seçer. Padişah kendisine subay seçtiği vakit, senin birliklerinden tedarik eder).

⁵⁶³ Eğer güneş, senin isabetli görüşünden izin alabilseydi, gecenin adını günlerin sahifesinden silip yok ederdi.

⁵⁶⁴ Hançer gibi olan güneş, gecenin karanlık azmi üzerine senin düşmanlarının kanını dökerek kandan mürekkep yapıp, hergün kalemle bir çizgi çeker.

⁵⁶⁵ Toprağın kimyasına (iksirine,) senin incilerin saçılmadığı müddetçe, Güneş yeryüzüne (toprağın bağrına) mücevher madeni olarak hiçbir şey bırakmaz.

⁵⁶⁶ Sîmurğ, sabah vaktine senin ismini, sabah müjdesi olarak vermedikçe güneş, aydınlığıyla gökyüzünü kaplamaz.

⁵⁶⁷ Senin yardım kılıcın kinden kelleler getirdikçe, sanki doğudan (ve ya batıdan) sürekli güneş doğuyormuş gibi olur.

Mîred sipâh şeb çu keşed leşker âftâb⁵⁶⁸

31- Âncâ ki rezm-cûyî vü leşker-keşî be feth
Der bahr hûn betâbed bî-mu‘abber âftâb⁵⁶⁹

32- Ez teff ü tâb hencer-i merdân-i leşkeret
Der serkeşed be şekl-i zenân-ı çâdor âftâb⁵⁷⁰

33- Ey âftâb-ı devlet-i ‘âlîyet bîzevâl
Vey der zamîr-i rûşen-i tu muzmer âftâb⁵⁷¹

34- Ey çâkeriy-yi câh-i turâ lâyük âsmân
Vey bendegîy-yi re’y-i turâ der-hor âftâb⁵⁷²

35- Her ş‘ir-i âftâb ki nebûd berîn nemet
Hasmî koned her âyîne der mahşer âftâb⁵⁷³

36- Âyîne’î ki cilve-geh-i rûy-i tu bûd
Mîzîbedeş her Âyîne hâkester âftâb⁵⁷⁴

37- Neşuguft eger nivîsed în ş‘ir-i Enverî
Ber rûy-i rûzgâr be âb-ı zer âftâb⁵⁷⁵

38- Tâ nev-bahâr-ı sebz bûd u âsmân-ı kebûd

⁵⁶⁸ Senin kullarında isyankârlık niteliği yoktur. (senin askerine muazzam bir itaat ve disiplin hâkimdir.). Sipahi gece yürüyüşü yaptığı vakit sanki güneş, bir yerden bir yere asker sevk ediyormuş gibi olur. (hepsi pırıl pırıl aydınlıktır).

⁵⁶⁹ Senin, fetih maksadıyla asker sevk edip savaştığın yer; güneş ışığını geçirmecesine denizde kan parlıyormuş gibi olur.

⁵⁷⁰ Senin yiğit askerlerinin hançerlerinin hararet ve parlaklığından güneş, çadır kadınları (göçebe) gibi başkaldırmaktadır (kendini göstermektedir).

⁵⁷¹ Ey yüce devletin güneşi zeval bulmayan! Ve ey aydınlık kalbinde güneşi gizleyen zat!

⁵⁷² Ey tahtının kölesi olmaya, semanın layık olduğu zat! Ve ey görüşünün kulu olmaya güneşin layık olduğu kişi!

⁵⁷³ Güneş gibi parlak, muhteşem olan her şîrde belli bir tarz yoktur. Nitekim mahşerde her bir ayna şair için güneş gibi yakıcı bir hasım meydana getirir.

⁵⁷⁴ Senin yüzünün yansıdığı güneş gibi olan bir aynaya göre diğer aynalar, güneşe göre kül rengine layık olanlardır.

⁵⁷⁵ Enverî’nin bu şîrini dünya tarihinin sayfalarına (günlerin yüzüne) güneş altın suyuyla yazarsa buna şaşılmaz.

Tâ lâle sâye cûyed ü nîlüfer âftâb⁵⁷⁶

- 39- Ser- sebz bâd nâsihet ez dûr âsmân
Pejmurde Lâlevâr hasûdet der âftâb⁵⁷⁷

- 40- Der çeşn-i âsmân-veş tu rîhte be nâz
Sâkî-yi mâh-rû-yi tu der sâğêr âftâb⁵⁷⁸

Der Medh-i Hâkân-ı A'zâm Kemâlü'd-Din⁵⁷⁹ - Kaside: 10.

Vezin: Mef'ûlü/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilün/Fâ'ilün

- 1- Ey ez ruhet fikende siper-i mâh u âftâb
Ta'ne zede cemâl-i tu ber mâh u âftâb⁵⁸⁰
- 2- Âncâ ki râstîst nedârend dert cemâl
Pîş-i ruh-i tu hîç hatir-i mâh u âftâb⁵⁸¹
- 3- Bendend ger dehî tu icâzet çu bendegân
Der hidmet-i ruh-i tu kemer mâh u âftâb⁵⁸²
- 4- Ez mûy-i tu rubûde nişân-ı müşk-i ğâliye
Vez rûy-i tu girifte eser mâh u âftâb⁵⁸³
- 5- Ez mâh u âftâb bihî-yi tu ki nîstend

⁵⁷⁶ İlkbahar yemyeşil ve gökyüzü masmavi olunca, lale kendine gölge arar, nilüfer ise güneş.

⁵⁷⁷ ??????

⁵⁷⁸ Eğlencede sema gibi naz döktürdün (yağdırdın). Senin ay yüzlü sâkin kadehte güneş gibi görünüyor. (sakinin parlak yüzünün şarap kadehindeki yansıması güneşe benzetilmiş).

⁵⁷⁹ Hâkân-ı A'zâm Kemâlü'd-Din'in medhi hakkındadır.

⁵⁸⁰ Ey yanağından ayın ve güneşin siperini (kalkanını) atmış olan kişi! (yani ay ve güneş yanağında parlayan kişi), Senin güzelliğin ay ve güneşe sitem etmiştir (onların güzelliğini kale almamaktadır. Onlara meydan okumuştur).

⁵⁸¹ Doğrusu şu ki; güzellik hususunda, senin yanağının bulunduğu yerde ayın ve güneşin esamisi okunmaz.

⁵⁸² Eğer izin verirsen; yanağının hizmetkârı olan kulların gibi ay ve güneş senin huzurunda elpençe divan durur (El bağlarlar, kemer bağlarlar).

⁵⁸³ Zülûf, siyahlık özelliğini, misk de güzel koku nişanını senin saçından çalmıştır. Ay ve güneş ise güzellik eserlerini senin yüzünden almıştır.

Bâ dû ‘akîk hem-çu şekker mâh u âftâb⁵⁸⁴

6- Der saf-fi nîkuvân be makâm-ı mufâceret
Hâhend ez ruh-i tu nazar mâh u âftâb⁵⁸⁵

7- Bâşend bâ cemâl-i tu hâzır be vakt-i lehv
Der bezm-i şehryâr-i beşer mâh u âftâb⁵⁸⁶

8- Hâkân-ı kemâl-i devlet ü dîn ânki ber felek
Ez sehm-i o konend hezer mâh u âftâb⁵⁸⁷

S.77

9- Mahmûd-i saf-derî ki zı lütf u zı ‘unuf-i o
Gîrend bâr- nef ‘ü zarar mâh u âftâb⁵⁸⁸

10- Ber hasm-ı o keşîde sinân u çerh-i rûzgâr
Der pîş-i o girifte siper mâh u âftâb⁵⁸⁹

11- Be füzûd ‘izz ü devlet-i o mülk ü câh râ
Çönân ki levn ü ta‘am-i semer mâh u âftâb⁵⁹⁰

12- Ez şahs-ı o negeşte cüdâ câh u mefheret
Vez hükm-i o nekerde guzer mâh u âftâb⁵⁹¹

13- Be nümûde der veliyyi vü ‘aduv vu halkeş ân eser

⁵⁸⁴ Ay ve güneşin güzelliikleri; şeker gibi iki akikle, ay ve güneşin güzelliğini kendi bünyesinde barındıran senin güzelliğin gibi değildir.

⁵⁸⁵ Ay ve güneş, iyiler safında övünme makamına göre, senin yanağından bakış açısı isterler.

⁵⁸⁶ Ay ve güneş, eğlence vakti, beşer hükümdarının meclisinde senin güzelliğinle hazır bulundular.

⁵⁸⁷ Din ve devletin kemalının hakanı olan kişi öyle birisidir ki; ay ve güneş, feleğin üzerinde onun okundan sakınırlar.

⁵⁸⁸ Bu hakan, cesareti övülmüş öyle bir Haydârdır ki; ay ve güneş, fayda ve zarar yükünü onun lütuf ve kahrından elde ederler.

⁵⁸⁹ Felek ve dünya, onun hasmına karşı kılıç çekmişlerdir. Ay ve güneş onun önünde siper edinmişlerdir.

⁵⁹⁰ Bitkilerin renk ve tadını ay ve güneşin geliştirdiği gibi, onun izzet ve devleti de mülk ve makamı (mertebeyi, görkemi) artırdı.

⁵⁹¹ Azamet ve saltanat onun şahsından ayrı düşünülmeyen şeylerdir. Onun hükmünden güneş te ay da muaf olamaz.

Kânder kasb nümûde guher mâh u âftâb⁵⁹²

14- Âfâk râ cemâl zı câh u celâl ost

Câh u cemâl ost meger mâh u âftâb⁵⁹³

15- Şâhâ nehend eger tu işâret konî be fahr

Ber hâk-i bârgâh-i tu ser-i mâh u âftâb⁵⁹⁴

16- Tu mâh u âftâbî eger der cibilletend

Mahz-ı sehâ vü ‘ayn-i hüner mâh u âftâb⁵⁹⁵

17- Bi ‘azm u bî likâ-yî tu der sür‘at ü ziyâ

Ne nihâde gâm u nâ zede ber mâh u âftâb⁵⁹⁶

18- Ender zilâl-i mevkib-i meymûn-i ‘azm-i tu

Dârend şugl u pîşe sefer-i mâh u âftâb⁵⁹⁷

19- Ber kam-‘i düşmanân-i tu her lahza mîkeşend

Leşker be câygâh-i diger mâh u âftâb⁵⁹⁸

20- Ez genc-i sa‘d her şeb ü her rûz nezed tu

Âren tuhfe-i feth ü zafer mâh u âftâb⁵⁹⁹

21- Tâ mânde end Suhre-i fermân-i Îzedî

⁵⁹² O, halkına dostluk ve düşmanlık eserini göstermiştir. Nitekim ay ve güneşin tutulmasında cevher göstermiş (ay ve güneş tutulmasında rol oynamıştır).

⁵⁹³ Ufukları tutan güzellik onun kuvvet ve saltanatının eseridir. Onun azamet ve celali benzerlik yönünden, ay ve güneş gibidir. (kudreti, ay gibi, cemali ise güneş gibidir.)

⁵⁹⁴ Şahım, eğer sen işaret edersen, ay ve güneş, kulun olma övüncüyle sarayının toprağına başlarını koyarlar.

⁵⁹⁵ Eğer ay ve güneş, yaratılış itibariyle cömertlik ve hünerin aslı iseler sen, ay ve güneşsin.

⁵⁹⁶ Sürat ve aydınlık hususunda senin azim ve irtibatın (nazarın, görüşün) olmadan ay ve güneş adım atıp yürüme kudretine sahip değildirler. (senin kudretin ve ruhsatın olmadan yörüngelerinde bir adımlık mesafeyi dahi katetme kudretine sahip değildirler.)

⁵⁹⁷ Ay ve güneş, senin kutlu azminin maiyetinin gölgesinde hareket edip sanat göstererek uzay yörüngesinde sefer etmektedirler.

⁵⁹⁸ Senin askerin başka bir yerde bulunduğu ay ve güneş, her an senin düşmanlarının baskısını çekmektedir. (her lahza senin düşmanların baskısına maruz kalmaktadırlar.)

⁵⁹⁹ Senin kutlu hazinenden her gece ve her gündüz dem vurmadı. Fakat ay ve güneş gibi değerli fetih ve zafer müjdesini getirdiler.

Der kabza-i kazâ vü kader mâh u âftâb⁶⁰⁰

- 22- Bâdâ livâ-yi bekâ-yi ‘aduvv-i tu
Çönân ki dermeyân-i şimur-i mâh uâftâb⁶⁰¹

- 23- Ez rûyi vü re’y-i tust şeb ü rûz ber felek
Dide behâ vu yâfte fer mâh u âftâb⁶⁰²

- 24- Ez târem-i sipihr be çeşm-i münâsahet
Der devlet-i tu kerde nazar mâh u âftâb⁶⁰³

Der Medh-i Mecdü’-d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘İmrânî⁶⁰⁴ - Kaside: 11.

Vezin: Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün

- 1- Ey cihân-ı ‘adl râ insâf-ı tu mâlik-i rikâb
Dîn-i hak râ mecd ü gerdûn-i şeref râ âftâb⁶⁰⁵
- 2- Dest-i ‘adlet hâk râ bîrûn koned ez dest-i bâd
Pây-i kahret besüpurd mer bâd râ der zîr-i âb⁶⁰⁶
- 3- Fikretet hem-çûn felek-i dâyim sebk dâred ‘inân
Savletet hem-çûn zemîn-i dâyim girân dâred rikâb⁶⁰⁷
- 4- Pîş-i seyr-i hükm-i tu çün hâk bâd ender direng
Pîş-i seng-i hilm-i tu çün bâd hâk ender şitâb⁶⁰⁸

⁶⁰⁰ Sen olmasaydın ay ve güneş, Allah’ın kınama (istihza, alay) fermanına kadar kaza ve kaderin elinde kalmışlardı.

⁶⁰¹ Senin düşmanların beka sancağı, ay ve güneşin arasında cereyan eden hesaba göre alt üst olsun.

⁶⁰² Senin yüzünden ve senin görüşünden dolayı ay ve güneş, gece gündüz feleğin üzerinde kıymet görmekte ve güç elde etmektedir.

⁶⁰³ Ay ve güneş, gök kubbesinden senin devletine, nasihat alma nazarıyla bakmışlardır.

⁶⁰⁴ Mecdü’-d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘İmrânî’nin methi hakkındadır.

⁶⁰⁵ Ey adalet âleminin mülkünü kendi insafla kontrol eden zat! Sen, hak dinin asaletisin ve şeref semasının güneşisin.

⁶⁰⁶ Adalet elin rüzgârın elinden toprağı dışarı çıkartır. Kahredici ayağın, rüzgârı kesin olarak suyun altına gönderir.

⁶⁰⁷ Senin düşüncen, daimi olan felek gibi, dizgini yönlendirmede çok çeşitli metotlara (stratejilere) sahiptir. Senin saldırı hamlen, daimi olan yeryüzü gibi büyük bir bineğe sahiptir.

⁶⁰⁸ Senin hükmün icrası karşısında rüzgâr, o kadar yavaş hareket eder ki, toprak gibi olur. Senin halim taşının ağırlığı karşısında toprak öyle acele eder ki, rüzgâr gibi olur.

S.78

- 5- Ez bozorgî evc-i gerdûn zîbedet sakf-i hıyâm
Vez şigerfî cürm-i keyvân şâyedet mîh-i tınâb⁶⁰⁹
- 6- Redd ü men‘et-i hükm gerdûn râ hına ber kef nehed
Der her ân ‘azmî ki tu nevek-i kalem kerdî hızâb⁶¹⁰
- 7- Kuşte-i kahr-ı tu râ takdîr nenümâyed nüşûr
Çeşme-i fazl-ı tu râ eyyâm nenümâyrd serâb⁶¹¹
- 8- Dest-i ‘adlet ger behâhed âşiyân dâned nihâd
Kebk râ der mehleb-i şâhîn ü minkâr-i ‘ükâb⁶¹²
- 9- Der cihân maslahat bâ ihtisâb-ı ‘adl-i tu
Kuvvet-i mestî hemî bîrûn tevân kerd ez şerâb⁶¹³
- 10- Ey zı istislâm-ı insâf-ı tu cüz baht-ı turâ
Yek cihân râ burde ender sâye-i ‘adl-i tu hâb⁶¹⁴
- 11- Düşmenet râ âb-ı ney ez hâk-sârî der ciger
Lâ-cerem ber âteş-i hasret ciger dâred kebâb⁶¹⁵
- 12- Hemçû Kârûn der zemîn pinhân konî bed-hâh râ
Ger be gerdûn ber şevêd hem-çûn du‘a-yı müstecâb⁶¹⁶

⁶⁰⁹ Çadırının tavanının güzelliği büyüklük açısından, en yüksek sema gibidir. Keyvan yıldızının cürmü, güzellik (büyüklük, gariplik) bakımından sanki uzun çivi gibidir.

⁶¹⁰ Senin men etme ve reddetme hükmün, feleğin eline kına koydu. Söz konusu her bir azimde sen, kalemin ucunu kınalıyorsun.

⁶¹¹ Senin kahrının öldürdüğünü takdîr, âleme duyurmuyor. Senin fazlının çeşmesini günler, serab olarak göstermiyor.

⁶¹² Adalet elin eğer dileseydi geleneği (yaratılışı, tarzı) yuva bilirdi. Kekliği şahinin pençesinde ve kartalın gagasında bırakırdı.

⁶¹³ Dünyada senin adaletinin bekçisiyle (yasağıyla) doğru iş yapan yönetim, şaraptan, sarhoşluk kuvvetini daima defedebilir.

⁶¹⁴ Ey huzur telkin eden insafla, kendi kaderinden başka tüm dünyayı adaletinin gölgesinde tatlı uykuya götüren zat!

⁶¹⁵ Kalbindeki (içindeki) insanlıktan dolayı düşmanına bile can suyu olan(İsâ gibi hayatveren) kişinin, şüphesiz ciğerindeki hasret ateşinin üzerinde kebab vardır.

⁶¹⁶ Kabul olunan dua gibi göğe yükselirse, (feleğin üzerine çıksa bile, sen onu yerin dibine batırırsın) kötü niyetli kişileri, Karun gibi yere batırırsın.

- 13- Ber zamîr-i hasm-i tu yâd-ı tu hemçûn nân reved
Kez esîr ender hevâ-yî tîre-şeb cirm-i şehâb⁶¹⁷
- 14- Zı ittifâk-ı re'y-i tu bâ sadr-ı dîn âsûde geşt
'Âlemî ez ıztırâr u ümmetî ez ıztırâb⁶¹⁸
- 15- Der mezâk-ı dehr hest ez lütf-i tu ta'am-ı şeker
Der dımâğ-ı çerh hest ez hûy-i tu bûy-i gül-âb⁶¹⁹
- 16- Şod kavî-dil devlet ü dîn ez vifâk-ı her du ân
Kuvvet-i dil zâyed ârî der tabî'at ez celâl⁶²⁰
- 17- Ger nebûdî tab'-ı tu dâniş nemândî der cihân
Ver nebûdî dest-i o bahşiş bemândî der nikâb⁶²¹

S.79

- 18- Çerh pîş-i himmet-i tu hemçû bâtl pîş-i Hak
Fitne pîş-i be's-i o hemçûn kasb der mâhtâb⁶²²
- 19- Tu zı behr-i o hemî hâhî bozorgî vü şeref
O zı behr-i hidmet-i tu zindegânî vü şebâb⁶²³
- 20- Ger berâ-yi o nebâşed tu nehâhed sadr u kadr

⁶¹⁷ Nitekim gece karanlığı, atmosferin esir tabakasında (göğün en yüksek yerinde bulunan bölge) yıldızın ışığı gibi, Düşmanının kalbinde senin yâdın, ekmeğin hatırlanması gibidir.

⁶¹⁸ Senin görüşünün ittifakla kabulünden dolayı, dinin bağı (kalbi) huzur buldu. Dünyayı çaresizlikten, ümmeti de ıztırabtan kurtardın.

⁶¹⁹ Senin lütfün, asrın damağında şeker taamı gibidir. Senin huyun (karakterin), feleğin dımağında gülsuyunun kokusu gibidir.

⁶²⁰ Devletin ve dinin ittifakından, her ikisinin de (din ve devlet) bünyesi güçlendi. Evet, tabiatla gönlün (kalbin) kuvveti celalden artar.

⁶²¹ Eğer senin tabiatında ilim olmasaydı sen dünyada kalamazdın. Onun (Tanrı'nın) elinde ihsan bulunmayaydı sen perdenin öbür tarafında kalırdın. (Bu dünyaya Tanrı'nın bir ihsanı olarak gelmezdin).

⁶²² Senin himmetin karşısında feleğin durumu, hakkın karşısındaki batıl gibidir. Onun kudreti karşısında fitnenin durumu, mehtapta ayın tutulması gibidir.

⁶²³ Sen, onun için sürekli büyüklük ve şeref dilemektesin. O, senin hizmetinden dolayı yaşamakta ve genç kalmakta.

Ver berâyi tu nebâşed o nehâhed câh u âb⁶²⁴

- 21- Tâ bepeyvestest dest-i ‘ahd-i tân bâ yek-diger
Dest-i cevz ez dehr bebürîd înet peyvend-i sevâb⁶²⁵
- 22- Gerçi istihkâk-ı ân dâred ki ez sultân-ı vakt
Her hadîsî ko begûyed nezd-i o yâbed cevâb⁶²⁶
- 23- Hem be ikbâl-i tu mîyâbed zı sultân-ı cihân
Esb ü tovk u câme vü fermân u elkâb-ı hitâb⁶²⁷
- 24- Gerçi gül ber bâr çün beşuguft hod tâze bûd
Tâzegîyeş âhir sabâ mîbahşed ü teriy-yi sihâb⁶²⁸
- 25- Ey zebân-i râst gûyet hem hadîs-i ğayb sarf
Vey hayâl-i râst bînet hemnşîn-i vahy-i nâb⁶²⁹
- 26- Tâ buved mekdûr sa‘d u nehs gerdûn-i hayr u şer
Tâ buved mecbûr serd ü germ-i gîtî şeyh ü şâb⁶³⁰
- 27- Pâye-i kudret mebâd ez gerdiş-i gerdûn fûrûd
‘Âlem-i ‘ömret mebâd ez âfet-i gîtî herâb⁶³¹
- 28- ‘İrz-i pâket hemçu zât-ı ‘akl-ı eymen ez fesâd

⁶²⁴ Onun için eğer sen olmazsan, liderlik ve itibar istemez. Senin için o olmazsa, makam ve huzur itemez.

⁶²⁵ Sizin ahit (antlaşma, sözleşme) eliniz sonunda birbirine bağlanmış oldu. Zulüm, elini dünyadan çekti. Sevaba bağlılık işte budur (senin yaptığıdır).

⁶²⁶ Gerçi zamanın sultanı olduğundan dolayı, makamında söylediği her sözün cevabını almaya hakkı vardır.

⁶²⁷ Ayrıca senin ikbalinle; at, gerdanlık, kaftan, ferman ve hitap lakapları gibi cihan sultanlığından sayılan (cihan sultanlığına ait) nişanlar elde eder.

⁶²⁸ Gerçi gül, dalında açıldığında kendisi taze idi. Tazeliğini sonunda sabah rüzgârına ve bulutun yağmuruna bağışlayıverir.

⁶²⁹ Ey doğru söyleyen ve gaibe ait ifadeler kullanan dil! Ve ey doğruyu gören ve saf (katıksız) vahiyle beraber olan hayal!

⁶³⁰ Dünyanın uğur ve uğursuzluğu, hayır ve şerri takdir olunana kadar, Dünyanın soğuk ve sıcak, ihtiyarlığı ve gençliği mecbur olana kadar...

⁶³¹ Kudretinin temeli dünyanın dönüşünden olumsuz etkilenmesin. Ömrünün âlemi cihanın afetinden yıkılmasın (cihan yıkılsa, senin ömrünün âlemi yıkılmasın).

Sâl-ı ‘ömret hemçu devr-i çerh bîrûn ez hesâb⁶³²

- 29- Bed segâlet der du gîû der sakar bâd u sefer
Nîk hâhet der du ‘âlem der senâ vü der sevâb⁶³³

Der Medh-i Sâhib-i Mecdü’-d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘İmrânî⁶³⁴ - Kaside: 12.

Vezin: Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün

- 1- İn ki mî bînem be bîdârîst yâ Rab yâ be hâb
Hîşten râ der çönîn ni‘met pes ez çendîn ‘azâb⁶³⁵

S.80

- 2- Ân menem yâ Rab der în meclis be kefi cozv-i medîh
Vân tûyî yâ Rabder ân mosned be kefi câm-i şerâb⁶³⁶
- 3- Âhir ân eyyâm-i nâ-hoşter zı eyyâm-ı meşîb
Reft ü âmed ruzgârî hoşter ez ‘ahd-i şebâb⁶³⁷
- 4- Gerçi dâyim der firâk-i hidmet-i tu dâştend
Her ki bûd ‘ömr-i vezîd ü hâs u ‘âm u şeyh u şâb⁶³⁸
- 5- Eşk çün bârân zı kesret dîde çün ebr ez sirişk
Nevhe çün ra‘d ez ğarîv ve cân çü berk ez ıztırâb⁶³⁹

⁶³² Temiz haysiyetin, aklîselim bir zat gibi fesattan emin olsun. Ömrünün yılları hesaptan uzak olan feleğin dönüşü gibi uzun olsun.

⁶³³ Kötü düşüncen her iki dünyada da cehenneme gitsin. İyi niyetin her iki dünyada övülsün ve sevaba mazhar olsun.

⁶³⁴ Der Medh-i Mecdü’-d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘İmrânî’nin Efendisinin Methi Hakkındadır.

⁶³⁵ Yarab gördüğüm bu şey, uyanık haldeyken mi yoksa uyku halineyken midir? Bu kadar azaptan sonra kendimi kendimi böyle bir nimette görmem çok garip.

⁶³⁶ Yarab, bu övgü meclisinin bir kenarında bulunan şu kişi benim. Şu şarap kadehinin yanındaki sığınak ta sensinyarab,

⁶³⁷ Nihayet yaşlılık dönemlerinden olan o en kötü günler gitti ve gençlik devrinden sayılan en güzel günler geldi.

⁶³⁸ Gerçi ömrümün bu günleri daima, senin hizmetinden uzakta kaldı. İster umumi, ister hususi, ister ihtiyar, isterse genç olsun; ne oldu ise ömrün geçmesinden oldu.

⁶³⁹ (Senden uzak olmanın ıztırabıyla) Gözyaşı, çokluğundan yağmur gibi, göz, yaştan dolayı bulut gibi! Ağlama (ağıt), feryattan dolayı gökgürültüsü gibi, can ıztırtıdan dolayı şimşek gibi oldu.

- 6- Hâli men bende zı hâl-i dîgerân bûdî beter
Hâl-i re‘d ârî beter baş ed ki baş ed bî rebâb⁶⁴⁰
- 7- Ez cihân novmîd geştem çün zı tu ğâyib şödem
Her ki goft ez asl-i goftest in misl-i men ğâb hâb⁶⁴¹
- 8- Lâyık-i hâl-i hod ez şî‘r-i mo‘izzî yek dû beyt
Şâyed er tazmin konem kân hest tazmînî sevâb⁶⁴²
- 9- Ender ân müddet ki bûdestem zı dîdâr-ı tu ferd
Cuft bûdem bâ şerâb u bâ kebâb u bâ rebâb⁶⁴³
- 10- Bûd eşkem çün şerâb-ı la‘l der zerrîn kadeh
Nâle çün zîr-i rebâb u dil ber âteş çün kebâb⁶⁴⁴
- 11- Tâ tulû-‘i âftâb tal‘at-ı tu key bûd
Yek cihân-i cân bûd u dil hemçün kasb der mâh-tâb⁶⁴⁵
- 12- Der zevâyâ-yi felek bâ vüs‘at-i o her şebî
Zerreyî râ genc-i ney ez bes dü‘a-yi müstecâb⁶⁴⁶
- 13- Dil zi bîm ânki bâd-ı serd ber tu beguzered

⁶⁴⁰ Ben, kulunuzun hali diğerlerinden daha kötü idi. Evet, nitekim beyaz bulut olmayınca gök gürültüsünün durumu daha beter olur.

⁶⁴¹ Senden uzak kalınca, dünyadan ümidimi kestim. Sözün aslını ifade eden kişi şunu söyler; benim halim ormanda uyumak gibidir (Sözün doğrusunu söylemek gerekirse; benim durumum ormanda uyumağa benzemektedir).

⁶⁴² Şiirden dolayı kendi halimi değerli kılan, (beni şair olarak değerli kılan) bir iki beyit vardır. Şayet sevap olarak tazmin etmem gerekirse onları tazmin edebilirim.

⁶⁴³ Bir fert olarak seninle görüşme arzusunda bulunduğum sıralarda, Şarap, kebab ve rebabla beraberdim (gece gündüz, sürekli işret meclisinde; yiyip içmek ve eğlenmekle meşguldüm).

⁶⁴⁴ Kanlı gözyaşım, altın kadehteki kırmızı şarap gibiydi. Rebabın teli gibi inlemekteydim (inlemem rebabın teline benziyordu). Kalbim ateşin üzerindeki kebab gibiydi.

⁶⁴⁵ Sonunda güneş doğdu. Senin doğuşun ne zamandı (Güneşin doğuşu gibi olan senin doğuşun, ortaya çıkışın ne zaman olacaktı)? Sen ruhumun biricik dünyası idin, sen olmadığın zaman kalbim; mehtapta, ayın tutulması gibi oluyordu.

⁶⁴⁶ Onun hazine olarak bir zerresinin bile bulunmaması; her gece, feleğin bir köşesinde bütün genişliğiyle (ferahlığıyla) kabul olunan dua olarak yeterlidir.

Rûz u şeb çönânki mâhî râ ber-endâzî zı âb⁶⁴⁷

- 14- Mâ çu berg-i bîd u kavmî ez bozorgân der sükût
Dâyim ender ‘işretî ez hord-i bergî çün sedâb⁶⁴⁸

S. 81

- 15- Enverî âhir nemîdânî çe mîgûyî hemûş
Gâv pây ender miyân dâred merân her der helâb⁶⁴⁹

- 16- Şükr Yezdân râ ki gerdûn bâ tu hüsn-i ‘ahd kerd
Tâ netîce-i hüsn-i ‘ahd-i o şodîn hüsnü’l-me’âb⁶⁵⁰

- 17- Ey sipihr-i mülk râ ikbâl-i tu sâhip-kırân
Vey cihân-i ‘adl râ insâf-ı tu mâlik rikâb⁶⁵¹

- 18- Âsmânî nî ki sâbit re’y nebûd âsmân
Âftâbî nî ki zâyid nûr nebûd âftâbî⁶⁵²

- 19- Seyr-i ‘azmet hemçu seyr-i ehterân bî irtidâd
Devr-i hezmet çün kazâ-yî âsmân bî inkılâb⁶⁵³

- 20- Pâ-yi hilm-i tu nedâred hâk, hengâm-i direng
Tâb-i hükm-i tu nedâred bâd, hengâm-i şitâb⁶⁵⁴

⁶⁴⁷ Sanki gece gündüz sudan bir ay fırlatılıyormuş gibikalp, soğuk rüzgârın, senin üzerine esmesinden öyle korkmaktadır. Veya (Kalp, soğuk rüzgârın, senin üzerine esmesinden öyle korkmaktadır ki, sanki gece gündüz, sudan bir ay fırlatılıyormuş gibi).

⁶⁴⁸ Bizler söğüt yaprağı gibiyiz. Büyüklerden sayılan bir kavim ise daima işret içerisinde olduğundan, sükût etmiştir. Ben (bunların içerisinde), yaprağının küçüklüğünden dolayı sedef otu gibiyim.

⁶⁴⁹ Enverî artık sus! Sen ne söylediğini bilmiyorsun. Ortada (arada) öküz ayağı var, eşekse bataklıktır.

⁶⁵⁰ Alla’â şükürler olsun ki seninle gezmeyi güzel bir antlaşma haline getirdi. Sonunda onun ahdinin güzel neticesi, şu hüsnü’l-me’âb (güzel dönüş yeri: Cennet) oldu.

⁶⁵¹ Ey mülkün semasını kendi ikbaline çeviren sahip-kırân! Ey adalet âlemine hâkim olup, kendi iradesine göre (insafına göre) yönlendiren!

⁶⁵² Kendine göre sabit görüşü (yörüngesi, istikameti) olmayan sema, sema değildir. Haddinden fazla ışıltı olmayan güneş, güneş değildir.

⁶⁵³ Azminin seyri, (seferi, yürüyüşü) geriye dönmeyen (rücû, irticâ etmeyen) yıldızların seyri gibidir. Sağlam icraatının dönüşümü, alt üst olmayan (inkılâba uğramayan) gökyüzünün icraatı gibidir.

⁶⁵⁴ Yavaşlama esnasında senin yumuşaklık (musamaha) ayağına toprak değmez. Süratliiyken senin hükmünün gücüne rüzgar tesir etmez. (hükmünün yönü değişmez, sabit ve kararlıdır).

- 21- Mülk râ kilk-i tu ez dîvân-ı devlet pâk kerd
Mülk gûyî âsmânestî vü kilk-i tu şehâb⁶⁵⁵
- 22- Kahret ender câm-ı zühre zehr gerdâned 'ikâb
Lutfet ender kâm-ı ef'î nûş gerdâned lo'âb⁶⁵⁶
- 23- Ger nivîsed nâm-ı be'set ber der-i şeh-r-i Tibet
Hûn şevved bâr-ı diger der nâf-i âhû müşk-nâb⁶⁵⁷
- 24- Der kef ârâm nâdîde zi gîtî cüz 'enân
Dîgerân der pâyet üftâde zı hârî çün rikâb⁶⁵⁸
- 25- Tâ ebed dûd u duhân bârende gerded çün buhâr
Ger beyefted ber felek çün dest-i tu yek feth-i bâb⁶⁵⁹
- 26- Cûd u destet her du hem-zâdend hemçün reng-i gül
Key tevân-kerden cüdâ reng ez gül ü bûy ez gül-âb⁶⁶⁰
- 27- Behşêş bî minnet ü ihsân bî lâfet konend
Ebr ü deryâ râ zı haclet huşk çün dûd u serâb⁶⁶¹

S. 82

- 28- Billâhem ger der ser dendân şevved bâ lâf-ı ra'd
Filmesel ker bâred âb zindegânî ez sehâb⁶⁶²

⁶⁵⁵ Mülkü, (ülkeyi) senin fermanın devlet divanından temizledi. Mülk sanki bir sema, senin kalemin de yıldız gibidir.

⁶⁵⁶ Senin kahrın, Zühre yıldızının kadehinde zehire dönüşen azaptır (cezadır). Senin lütfun, engerek yılanının ağzında içilir hale gelen tortudur.

⁶⁵⁷ Eğer senin kudretinin adını Tibet şehrinin kapısına yazarsa veya (Eğer senin adını Tibetliler, şehrin kapısına yazarlarsa), Ceylanın göbeğinde bulunan halis misk kokusu, bu defa kana olur.

⁶⁵⁸ Senin elinde dünyanın dizgininden başka kalan bir şey yoktur. Bunun dışındakiler, zelil olan bir binek gibi ayağının altına serilmiştir.

⁶⁵⁹ Felek eğer senin elini fetih için bir kapıya atarsa, Elindeki rende ile buhar oluncaya kadar onu, toz-duman edersin.

⁶⁶⁰ Cömertlik ve senin elin, her ikisi; reng ve gül gibi beraber doğmuşlardır. Reng gülden, koku da gül suyundan ne zaman ayrılabilir ki?

⁶⁶¹ Minnetsiz ikramın ve palavrasız ihsanın; bulutu ve denizi utançtan öyle kuruttular ki, bulut ve deniz, dumana ve seraba döndü.

⁶⁶² ?

- 29- Ebr key bâşed berâber bâ kefi destî ki ger
Kân bebahşed nuh senâ dâmâneş gîred nuh sevâb⁶⁶³
- 30- Kös-i ra'd u râyet-i berkeş heme beguzâstem
Yek su'âlem râ cevâbî deh ne ceng ü ne 'itâb⁶⁶⁴
- 31- Cilve-i ihsân-ı hod der 'omr kerdestî tu ne
Ger heme sed bedreh-i zerbûdiyet ü sed rezme siyâb⁶⁶⁵
- 32- Katre-i bârân ez o ber rû-yi âbî key çekîd
Ko külâhî ber sereş ne-nihâd hâlî ez habâb⁶⁶⁶
- 33- Hod herâb-âbâd-ı gîtî nîst câ-yi tu ve lîk
Genchâ nenihend hergiz cüz ki der câ-yi herâb⁶⁶⁷
- 34- Âsmân kadrâ zemîn hilmâ Hüdâvendâ mekon
Bâkesî kez tu guzîreş nîst bî cürmî 'itâb⁶⁶⁸
- 35- Hû nekerdestem be mehcûrî merân zîn sâhetem
Hak hemî dâned berriyüssâhetem min külli bâb⁶⁶⁹
- 36- Ber pey-i sâhib ğaraz reftey be-yüftâdem zı râh
Ân misli ne-şenîde'î bârî izâkâne'l-ğurâb⁶⁷⁰

⁶⁶³ Hazine bağışladığında, dokuz övgü ve dokuz sevabın eteğini tuttuğu bir el ayasıyla, bulut nasıl (ne zaman) denk olabilir? (Hazine bağışladığında; övgü ve sevabın eteğini tutmadığı bir elle bulut ne zaman denk olur?).

⁶⁶⁴ Gök gürültüsü gibi davul ve şimşek gibi bayrağı beraber koydum. Ne savaş var, ne de azarlama, bir sualime cevap ver!

⁶⁶⁵ Sen, kendi ikramının cilvesiyle (şöhretiyle) ömür geçirdin. Bu itibar, yüzlerce altın kesesiyle ve elbise bohçasıyla elde edilecek bir şey değildir.

⁶⁶⁶ Parlak yüzüne, ondan ne zaman bir yağmur katresi damladıysa o, başına su kabarcığı gibi bir külâh koydu.

⁶⁶⁷ Senin yerin dünyanın harabeleri değildir. Fakat defneyi de harabeden başka bir yere koymazlar.

⁶⁶⁸ ?

⁶⁶⁹ Bulunduğum konumdan (dergâh, alan, saha) dolayı, ayrılığı huy edinmemişim. Allah bilir ki temsil ettiğim mevkiye her kapıdan girilmektedir (kapımız herkese açıktır).

⁶⁷⁰ Efendimin yolunu gaye edindim ve yola koyuldum. Öyle birini (karga bile olsa) hiçbir defa işitmemişsindir.

- 37- Çin-i ebrû-yi tu ber men rest-hîz âred fekeyfe
Rûzhâ şod tâ selâmem râ nefermûdî cevâb⁶⁷¹
- 38- Dâşt rûşen rûz-i 'îşem âftâb-i 'avn-i
Vez 'enâ âmed şebî hettâ tevâret bi'l-hicâb⁶⁷²
- 39- Lütf-i tu her sâ'etem gûyed ki hîne'l-i'tizâr
Kahr-ı tu her lahza'em gûyed ki hâne'l-ictinâb⁶⁷³
- 40- Men meyân-i her du bâ cânî be ğerğer âmede
Der kef-i gam çün tevrûy mânde der pâ-y-i 'ukâb⁶⁷⁴

S.83

- 41- Hod-i kerem başed ki çeşmî kez cihân rûşen bihetest
Her şebî pür başed ez hûn u tehî baş ed zı hâb⁶⁷⁵
- 42- Ez felek der bendegî-yi tu siper hem nefikenem
Ger be hûn-i men koned tîĝ-i havâdis râ hizâb⁶⁷⁶
- 43- Nîst der 'ilmem ki cüz tu kes hüdâvendem bûd
Hest ber 'ilmem guvâ men 'indehu ümmü'l-kitâb⁶⁷⁷
- 44- Dâni âhir çün tûyî râ bud nebâşed çün menî

⁶⁷¹ Senin kaşının kıvrımı var ya; benim kıyametimi nasıl koparıyor, bir bilsen. Günler var ki selamıma lütf edip bir cevap bile vermedin.

⁶⁷² Senin inayet güneşinle hayatımın günleri parlaktı (aydınlıktı). Musibetten bir gece geldi. O parlak günler, hicap perdesinin arkasına saklanıverdi.

⁶⁷³ Senin lütfünle her saatim; özür dileme zamanıdır (af dileme zamanıdır) diyor. Senin kahrında, her anım; sakınma zamanıdır diyor.

⁶⁷⁴ Senin lütfün ve kahrın arasında artık benim canım burnuma (can çıkma noktasına) gelmiş bulunmaktadır. Gamin elindeki benim bu halim; kartalın ayağının altında kalan sülün gibidir.

⁶⁷⁵ Dünyanın aydınlığını senin güzelliğinden gören bir göz, keremin kendisidir. Bu göz, her gece uykudan boşalır, buna mukabil kanla dolar.

⁶⁷⁶ Hadiselerin okunu benim kanımla kınalasa bile; senin kulluğundayken feleğe karşı siper edinmem.

⁶⁷⁷ Ona göre benim ilmi seviyem ümmü'l kitap (levh-i mahfuz, İlm-i lenünnî) bile olsa, benim ilmimde senden başka padişah bulunmamaktadır.

Çün konem berdâstem ez rû-yi îñ ma‘nâ nikâb⁶⁷⁸

- 45- Ger tu hâhî ver nehâhî bende'em tâ zinde'em
Îñ sohen kûtâh şod, vallâhu a'lemu bissevâb⁶⁷⁹
- 46- Tâ hıyâm-ı çerh râ nebûd şerec hemçun sûtûn
Tâ tinâb-i subh râ nebûd girih çönân ki tâb⁶⁸⁰
- 47- Dâr-ı cihân câh-ı leşker-gâh-ı ikbâl-ı turâ
Hayme ender hayme bâdâ vu tınâb ender tınâb⁶⁸¹
- 48- 'Arz-ı tu çün cirm-i gerdûn bâd eyemen ez fesâd
'Ömr-i tu çün devr-i gerdûn bâd fâriğ ez hesâb⁶⁸²
- 49- Ez bülendî pâ-y-gâh-i devletet fevka'l-felek
Vez nijendî câ-y-gâh-i düşmenet tahte't-turâb⁶⁸³

Der Medh-i Nâsıru'd-Dîn Tâhir⁶⁸⁴ - Kaside: 13

Vezin: Mef'ûlü/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün

- 1- Çün vakt-i subh çeşm-i cihân seyr şod zı hâb
Beguseste şod zı hayme-i müşkîn şeb-i tınâb⁶⁸⁵
- 2- Benümûd rû-yi sûret-i subh ez kerân-i şeb

⁶⁷⁸ Bu mananın üzerinden perdeyi kaldırdığımda, (kaldırınca), sonunda benim gibi birinin senin gibi biri için çare olmadığını anlarsın.

⁶⁷⁹ Sen, istesen de istemesen de; ben yaşadığım müddetçe senin kulunum. Bu söz kısa oldu. Doğrusunu Allah daha iyi bilir.

⁶⁸⁰ Feleğin çadırları, uydurma sütunlar gibi değildir. Güçlü olma hususunda, sabahın ipleri, (halatları, cisimleri) düğüm gibi değildir.

⁶⁸¹ Dünyada senin ikbal ordugâhının makamı da; çadır içinde çadır, düğüm içinde düğüm gibi olmuştur (Dünyada senin ikbal ordugâhının mevkisi, iç içe çadırlar ve iç içe düğümler gibi; hem kalabalık, hem karmaşık, hem de güçlüdür).

⁶⁸² Senin dünyan; dengesizlikten (bozulmadan, fesattan) korunmuş, dolaşan bir yıldız gibidir. Senin ömrün; hesaptan azade (fizikî kuralların hesabına uymayan), devreden bir zaman (çağ) gibidir.

⁶⁸³ Yükseklik hususunda senin devletin tahtı, feleğin üzerindedir. Alçaklık hususunda senin düşmanının yeri, toprağın altındadır.

⁶⁸⁴ Nâsıru'd-Dîn Tâhir'in medhi hakkındadır.

⁶⁸⁵ Dünyanın gözü, sabah vakti uykudan uyanınca, sim siyah çadırdan gecenin iplerinin zayılayıp çekildiğini seyreder.

Çün cû-yi sîm ber taraf-ı nîlgûn serâb⁶⁸⁶

- 3- Cestem zı cây-ı hâb u nişestem be hâne-der
Yek sîne pür zı âteş ü yek dîde pür zı âb⁶⁸⁷
- 4- Bâşed ki bînem ez ruh-i nesrîn-i o nişân
Bâşed ki yâbem ez leb-i nûşin-i o cevâb⁶⁸⁸
- 5- Kâğız be dest kerdem ü berdâştem kalem
Ve elveda kerd nûk-i kalem râ be müşk-nâb⁶⁸⁹
- 6- Evvel du‘a begoftem ber haseb-i hâl-i hîş
Goftem hezâr fasl u nemândem be hîç bâb⁶⁹⁰
- 7- Geh ‘özü ü geh melâmet ü geh nâz u geh niyâz
Geh sulh u geh şefâ‘at u geh ceng ü geh ‘itâb⁶⁹¹

S. 84

- 8- Key nûş-i cân-fezâ-yi tu çün ni‘met-i hayât
Vey vasl-ı dil-rubâ-yi tu çün devlet-i şebâb⁶⁹²
- 9- Der hâne-i firâk tenem râ mekon esîr
Der âteş-i şekîb dilem râ mekon kebâb⁶⁹³
- 10- Bâ dedst ber leb-i men ü âbest der dû çeşm

⁶⁸⁶ Gümüş gibi parlak ırmak, lacivert seraba doğru akıp gidince, gecenin bir tarafından sabahın siması yüzünü gösterir.

⁶⁸⁷ Ateşler içinde yanan bir sine ve yaşla dolu bir gözle; yataktan fırladım ve evin kapısına oturdum.

⁶⁸⁸ Olur ki sevgilinin fûlya çiçeği (nesrîn) gibi olan yanağından bir eser görürüm. Belki onun cana değen, tatlı dudağından bir cevap alırım...

⁶⁸⁹ Kâğıdı elime aldım ve kalemi hazırladım (aldım). Onun simsiyah zülûfleri kalemin ucuna elveda dedi.

⁶⁹⁰ Evvela kendi durumuma göre dua ettim. Dedim ki; binlerce mevsim geçti, hiçbir kapıda kalmadım (durup eğlenmedim).

⁶⁹¹ Bazen özür, bazen yumuşaklık, bazen naz, bazen niyaz; bazen sulh, bazen şefaât, bazen savaş, bazen de eziyetle geçti ömrüm.

⁶⁹² Ey içildiğinde cana can katan ve hayat nimeti gibi olan suyun sahibi! Ey gençliğin devleti gibi, gönül çalıcı vuslatın vesilesi!

⁶⁹³ Ayrılık hanesinde bedenimi esir etme! Sabır ateşinde kalbimi kebab etme!

Ez bâd bâ nefîrem ü ez âb der âzâb⁶⁹⁴

11- Her subh-dem ki mevc zened hûn-i dil merâ
Sîne hezâr şu‘le berâred zı tef ü tâb⁶⁹⁵

12- Çerh-i bülend râ dehem ez tâb-ı sîne tef
Kef-i hazîb râ konem ez hûn-i dil hizâb⁶⁹⁶

13- Ger hiç gûne ez dilem âgeh şevî yakîn
Dârî merâ musîb derîn nevhe-i musâb⁶⁹⁷

14- Bûdem der îh hadîs ki nâgâh der bezed
Dil-dâr-ı mâh-rû-yi men ân reşk-i âftâb⁶⁹⁸

15- Der gamzehây-i nergis-i o bîşumâr sihr
Der şâhhây-i sünbül-i o bî kıyâs tâb⁶⁹⁹

16- Çün velhân zı cây becetsem devîd pîş
Begiriftemeş kenâr u berendâhtem nikâb⁷⁰⁰

17- Âverdemeş be cây ü nişâned ü nişest pîş
Ber dest bûse dâdem ü ber rûy zed gül-âb⁷⁰¹

18- Tîre hemî şödem ki çönîn mîhmân-ı merâ
Korâ be ‘ömr-i hîş nedîdem şebî be hâb⁷⁰²

⁶⁹⁴ Rüzgâr, dudağımın üzerinde, iki gözüm suyla dolu. Rüzgârdan feryad etmekteyim, sudan azap çekmekteyim.

⁶⁹⁵ Kalbimin kanı her sabah bana dalga vurur. Sinem, hararet ve ışık şulesinden binlercesini getirir.

⁶⁹⁶ Sinemin ateşinden yüce feleğe ışık veririm. Yüreğimin kanından, elimin kınasını yakarım.

⁶⁹⁷ Eğer kalbimin derdine, yakîn olarak vakıf olursan, feryadımın gerçek olduğunu anlarsın.

⁶⁹⁸ Bu sözü söylerken; güneşi kışkırtan, gönlümün sahibi, ay yüzlü sevdiğim kapıyı çaldı.

⁶⁹⁹ Onun nergisinin gamzelerinde (nergis gibi olan gözlerinde, yan bakışlarında) sayısız sihir vardır. Onun sümbülünün yapraklarında nihayetsiz ışıklar parlamaktadır.

⁷⁰⁰ Onu görünce yerimden fırladım. Koşarak önüne geçtim. Onu tutup kenara çektim ve üzerine örtü attım (vâlehân; kelimesi bulunamadı).

⁷⁰¹ Onu, gösterdiği yere götürdüm. Öne oturdu. Elini öptüm. Yüzüne gülsuyu serpti.

⁷⁰² Böyle bir misafirden dolayı, sürekli kendime kızdım. Çünkü ömrümde onu (öyle birini) gece uykusunda bile görmedim.

- 19- Çendân direng ne ki konem hidmetî be şart
Çendân yesâr ne ki konem pâre-i cellâb⁷⁰³
- 20- Mî hâstem zı dilber-i hod ‘özü der helâ
Vez âb-ı dîde kerde zemîn gird-i o helâb⁷⁰⁴
- 21- El-kıssa be‘d ez ânki bepürsîd mer merâ
Goftâ çe hâcetest be gûyem bûd sevâb⁷⁰⁵
- 22- Goftem begûy goft men ez gofthây-i hîş
Âverde’em çu zâde-i tab-‘ı tu sihr-nâb⁷⁰⁶
- 23- Tâ bî melâlet î n râ ferdâ edâ konî
Ender harîm-i meclis destûr-i kâm-yâb⁷⁰⁷
- 24- Âhir nihâd pîş-i men ân kâğız-ı medîh
Benivîşte hatt-ı çend bih ez lû’lû-i hoş-âb⁷⁰⁸
- 25- Kây kerde baht-ı ra’y-i turâ hâdîyü’r-reşâd
Vey gofte çerh-i cûd-i turâ mâlikü’r-rikâb⁷⁰⁹
- 26- Ez ‘adl-i kâmil-i tu buved mülk râ nasîb
Vez baht-ı şâmil-i tu buved baht râ nisâb⁷¹⁰
- 27- Şod nîstî çu sûret-i ‘Ankâ nihân ez ân-ki
Gof tu kerd ka’ide-i nîstî herâb⁷¹¹

⁷⁰³ ?

⁷⁰⁴ Tenha bir yerde dilberden kendim özür dilemek istiyordum. Gözyaşımın sulamasından, yeryüzünün etrafı çamura dönmüştür.

⁷⁰⁵ Netice itibarıyla bana şunu sordu: doğruluğunu ispat etmek için konuşmaya gerek var mı?

⁷⁰⁶ Söyle dedim. Ben, senin yaratılış tabiatındaki sihir gibi etkili olan kendi sözlerimden getirmişim dedi.

⁷⁰⁷ Nitekim mutlu sevgilinin izni ile bunu yarın sıkıntısız birşekilde, meclisin kuytu bir yerinde eda et.

⁷⁰⁸ Sonunda, tatlısı incisinden daha güzel bir kaç hatla yazılmış olan o, övgü kâğıdını benim önüme koydu.

⁷⁰⁹ Ey isabetli görüşünün bahtını, hidayet vasıtası yapan! Ey cömertliğinin feleğini, malikü’r-rikâb (bineğinin sahibi) diye isimlendiren!

⁷¹⁰ Senin kâmil adaletinden her mülke nasip olsun. Her talihin ölçüsü; senin kuşatıcı bahtından olsun

⁷¹¹ O sebepten, sureti gizlenen Anka kuşu gibi, sen de yok oldun. Yokluk kuralını sen bozdun dedi.

- 28- Ger yek buhâr bahr-i kefet ber hevâ reved
Tâ rûz-i haşr jâle-i zerrîn dehed sehâb⁷¹²
- 29- Bûsend ahterân-i felek mer turâ ‘inând
Gîrend serv-i revân-i zemân mer turâ rikâb⁷¹³
- 30- Eflâk râ zemâne-i ikbâl-i tu nasîb
Ve eşrâf râ sîtâne-i vâlây-i tu me’âb⁷¹⁴
- 31- Ender harîm-i hürmet-i tu dîde çeşm-i halk
Eymen girifte fevc-i ğanem merte-‘i zi’âb⁷¹⁵
- 32- Tâ ber bisât-i merkez-i hâkî zı rûy-i tab‘
Zerdî zı za‘ferân neşevêd sebzî ez sodâb⁷¹⁶
- 33- Bâdâ cihân-ı hazret-i tu merci-‘i hayât
Begirifte hâdise zı cenâb-ı tu ictinâb⁷¹⁷

S. 85

- 34- Ey sehâb râ müsebbibü’l-esbâb
Vey kerem râ müfettihü’l-ebvâb⁷¹⁸
- 35- Âstân-i tu çerh râ ma‘bed
Bârgâh-i tu halk râ mihrâb⁷¹⁹

⁷¹² Senin cömert elinin denizinden eğer tek bir buhar zerresi havaya yükselse, bulut, ta haşre kadar altın (renkli) jale verir.

⁷¹³ Feleğin yıldızları senin dizginini öptüler. Sana üzengi olması için zamanın servi boylusunu tuttular (aldılar).

⁷¹⁴ Senin ikbal zamanın, feleğe nasip oldu. Senin bulunduğu yüce ülke, (yer, makam) en şereflielerin dönüş yeridir.

⁷¹⁵ Halkın gözü, kurtların merasında bulunan koyun sürüsünün emniyet altına alınmasını, senin hürmet haremde görmüştür.

⁷¹⁶ Senin karakterinden dolayı vatan coğrafyasının merkezinden başlayarak, tüm alanına kadar; zağferandan meydana gelen sarılık, sedeften oluşan yeşile dönmedi.

⁷¹⁷ Senin hâkim olduğun dünya, hayatın merkezi olsun. Meydana gelen hadiseler senin tarafından uzaklaştırılsın.

⁷¹⁸ Ey rahmet bulutu, sebeplerin sebebi gibi olan! Ey bütün kapıları açan keremin sahibi (ey keremi müfettihü’l-ebvâb olan)!

⁷¹⁹ Senin eşiğin felek için bir mabettir (feleğin mabedi gibidir). Senin sarayın halk için mihrab gibidir.

- 36- Kef-i tu bâb-ı kân-ı pür gevher
Der-i tu bâb-ı bahr-i bîpâyân⁷²⁰
- 37- ‘Onf-i tu der leb-i ecel hande
Lutf-i tu der şeb-i emel mehtâb⁷²¹
- 38- Sâhibâ gerçi ez perestiş-i tu
Hürmet-i şîb yâftem be şebâb⁷²²
- 39- Ez hadîs ü kadîm hest merâ
Âstân-i mübârek-i tu me’âb⁷²³
- 40- Bârâ ‘akl mer merâ mîgoft
Ki ez îb bârgâh rûy-i metâb⁷²⁴
- 41- Mâye gîred sevâb-ı o zı hatâ
Ger direnget şeved bedel be şitâb⁷²⁵
- 42- Zûd cünbiş mebâş hemçu ‘inân
Dîr ârâm bâş hemçu rikâb⁷²⁶
- 43- Dûş bâ yâr-i hîş mî goftem
Sohenî dûst-vâr ez her bâb⁷²⁷
- 44- Tâ resîdem bedîn ki ‘akl-ı şerîf
Mî nümâyed merâ tarîk-i sevâb⁷²⁸
- 45- Kerd der zîr-i leb-i tebessüm ü goft

⁷²⁰ Senin elin; mücevher dolu madenin kapısı gibidir. Senin kapın; sınırı olmayan denizin kapısı gibidir.

⁷²¹ Senin öfken; ecelin dudağında gülüştür. Senin lütfün; dilek gecesinde mehtaptır.

⁷²² Efendim; sana hizmet ettiğimden dolayı; gençliğimde ihtiyarlık hürmeti kazandım.

⁷²³ Senin mübarek eşiğin, benim için, eski ve yeniye ait her şeyin merciidir.

⁷²⁴ Akıl, defalarca bu makamın, yüzakı olduğunu bana söylüyor.

⁷²⁵ Eğer senin yavaşlığın (durgunluğun) süratine bedel olsaydı; onun sevabı hatadan maye alırdı.

⁷²⁶ Dizgin gibi acele hareket etme. Üzengi (binek) gibi olabildiğince yavaş ol (ağır ol).

⁷²⁷ Dün gece sevdiğimle, her mevzudan dostça sohbet ediyorduk. (konuşuyorduk).

⁷²⁸ Nihayet bununla (bu sohbetle), bana doğru yolu gösteren şerefli akla ulaştım.

Ey turâ nâm-ı der ‘inâ vu ‘ezâb⁷²⁹

46- Ne selâm-ı turâ zı baht-ı ‘aleyk
Ne su’âl-i turâ zı baht-ı cevâb⁷³⁰

47- Teyre’î gâh selvet ez a’dâ
Hecelî vakt-i da‘vâ ez ahbâb⁷³¹

48- Tu çu her ğâfilî vü bî haberî
Ten zı destî derîn visâk harâb⁷³²

49- Rûz u şeb mahrem-i tu kilik-i devât
Sâl u meh mûnis-i tu rehl ü kitâb⁷³³

50- Ne turâ râhat-i bekâ vü hayât
Ne turâ lezzet-i ta‘âm u şerâb⁷³⁴

51- Ramazân âmed ü hemî sâzend
Kedhüdâyî serâ ulü’l-elbâb⁷³⁵

52- Nezenî lâf hidmet-i eşrâf
Nekeşî bâr minnet-i eshâb⁷³⁶

53- Hem ğerîv-i tu çun ğerîv-i ğerîb
Hem hurûş-i tu çün hurûş-i turâb⁷³⁷

54- Çün felek bî karârî ez gam u renc

⁷²⁹ Dudağının altında tebessüm ederek şöyle dedi: Ey dizginde (yönetimde) ve azapta nam sahibi olan!

⁷³⁰ Sana verilen selam, üzerindeki talihden değildir. Sana sorulan su’al, cevap bahtından değildir.

⁷³¹ Bir öfke, bazen düşmanın sevincinden meydana gelir. Bir utanç, dostlarla kavga anında ortaya çıkar.

⁷³² Sen, her bir gafil ve nâdânın bedenini, hanelerinde bile olsalar, kendi elinle harap edersin.

⁷³³ Gece gündüz senin mahremi, kâğıt ve kalemdir. Ay ve yıl boyunca senin dostun, konak ve kitaptır.

⁷³⁴ Senin sabit, ne bir hayatın ve rahatın vardır. Ne de yeme, içme lezzetinin vardır.

⁷³⁵ Ramazan geldi. Kethudalığı (köşkü), eğlence merkezi haline getirdiler.

⁷³⁶ Şerefliğin hizmetinden dem vurma! Dostların minnetinin yükünü çekme!

⁷³⁷ Ayrıca senin feryadın; garibin feryadı gibidir. Senin bağırman; karganın çığlığı gibidir.

Çün melik bî nasîbî ez hor u hâb⁷³⁸

55- Mi‘de vü hulk nâz u ni‘met-i tu
Ta‘me-i sa‘ve gelu-yi ‘ukâb⁷³⁹

56- Gerçi der bezl ü cûd benümâyed
Sâye-i sâhib âftâb u sihâb⁷⁴⁰

57- Gerçi hing-i himmeteş gîtî
Hest bîveznter zı perr-i zübâb⁷⁴¹

58- Gerçi ikbâl-i o ki dâyim bâd
Ez ruh-i mülk ber-girift nikâb⁷⁴²

59- Teşnegân-i hudûd-i ‘âlem râ
Der yekî câm key koned sîr-âb⁷⁴³

60- Der Semerkand u der Buhârâ hest
Kadrî melik ü endekî esbâb⁷⁴⁴

S. 86

61- Dahl-i ân herc-i ferâh
Dîv-i âzerem râ bûd çu şehâb⁷⁴⁵

62- Mahrem-i men tûyî merâ hem tu

⁷³⁸ Çünkü felek, çile ve sıkıntı vermekten dolayı kararsızdır (ne yapacağı belli olmaz). Ayrıca hükümdarın uyuma ve horlamadan nasibi yoktur (sürekli uyanık olmak zorundadır).

⁷³⁹ Mide ve boğaz, senin nazın ve nimetin olduğu gibi, aynı zamanda küçük serçenin yemi ve kartalın gırtlığıdır.

⁷⁴⁰ Gerçi cömertlik ve ihsan gösterme hususunda, güneş ve bulut, vezirin (efendimizin) gölgesinde kalır.

⁷⁴¹ Gerçi senin himmet bineğinin üzerinde bulunan dünya nimeti (senin himmetine nisbetle), sineğin kanadından daha hafiftir.

⁷⁴² Gerçi onun ikbali da‘im olsun, , mülkün yanağından perdeyi aldı (kaldırdı).

⁷⁴³ Kâinatın sınırına (kıyısına, hududuna) susayan kişi, tek bir kadehteki şarapla doyar mı?

⁷⁴⁴ Melikin kıymeti ve maddî vasıtaların az bir kısmı, Semerkand ve Buhara’da bulunmaktadır (Diğer diyarlarda çok daha fazla itibar ve güç vardır).

⁷⁴⁵ Onun müdahil olması, her halükarda, her şeye huzur vermektedir. Ateşten meydana gelen benim devim, onun vesilesiyle parlak yıldız oldu.

Beser-i ân resân zı behr-i sevâb⁷⁴⁶

- 63- Beşnev înz ez reh-i hakikat u sıdk
Meşnev înz ez reh-i hadîs ü 'itâb⁷⁴⁷

- 64- Yek meh ez 'aşk-ı hidmet-i sâhib
Mekeş ez rûy-i ıztırâb-ı nikâb⁷⁴⁸

Der Medh-i Sâhib-i Nâsıru'd-Dîn Tâhir⁷⁴⁹ - Kaside: 14

Vezin: Mef'ûlü/Mefâ'ilün/Fe'ûlün

- 1- Geşt ez dil-i men karâr gâ'ib
Kârem neşevêd bih ez nevâyib⁷⁵⁰
- 2- Dil dem-i hor u dil-ferîb şâdan
Gam hâzır u gam-gusâr gâyb⁷⁵¹
- 3- Ber za'f-ı tenem kazâ müvekkel
Ber sûz-i dilem kader movâzıb⁷⁵²
- 4- Eflâk be remh ta'ne tâ'in
Eyyâm be seyf-i hicr dârib⁷⁵³
- 5- Mâyîm ü şikâyet-i ehibbâ
Mâyîm ü melâmet-i ekârib⁷⁵⁴

⁷⁴⁶ Benim mahremim sensin. Benim bu duygumu, ona ulaştırırsan sevap işlemiş olursun.

⁷⁴⁷ Bu sözü, hakikat ve doğruluk kaynağından (yolundan) dinle! Dedikodu ve azarlama yonundan dinleme!

⁷⁴⁸ Efendine olan hizmet aşkıdan dolayı, bir ay peçenin ıztırabını çekme (ıztırab yüzünden bir ay yüz örtüsü çekme)!

⁷⁴⁹ Nâsıru'd-Dîn Tâhir'in Efendisinin Medhi Hakkındadır.

⁷⁵⁰ Ben âşık olunca kalbim heyecandan kararsız odu. Nitekim başım belalardan kurtulmadı.

⁷⁵¹ Kalbim, ıztırab içinde. Gönüm mutlu görünüyor, ancak bu mutluluk gerçek değil. Sahtedir (hayalidir). Derdimle başbaşayım fakat dert ortağı ortada yok (kayıp).

⁷⁵² Kaza, bedenimin zafına göre, vazifelidir (ceryan etmektedir). Kader, kalbimin yanışı üzerine (yanışına göre), beni dikkatle gözlemektedir.

⁷⁵³ Felekler, kınama mızrağıyla eleştirmekte (saldırmakta). Günler, ayrılık kılıcıyla vurmakta.

⁷⁵⁴ Biz, dostlardan şikâyetçi değiliz (bizim dostlarımızdan şikâyetçi olmamız mümkün değildir). Akrabalarımızı kınamamız söz konusu olamaz.

- 6- Âşufte-dil ez cihân-i câfî
Âsime-ser ez sipihr-i ğâzib⁷⁵⁵
- 7- Ber çehre delîl-i şem-‘i sûzân
Ber dîde resîl dem-i‘ sâkib⁷⁵⁶
- 8- Âsib-i ‘avâyık ez çeb ü râst
Âşub-i halâyık ez cevânib⁷⁵⁷
- 9- Her müstevî yî zı vasl mağlûb
Her mümteni‘î zı hicr vâcib⁷⁵⁸
- 10- Şâh-ı gül ‘iys bâ ‘avâlî
Berg-i gül üns bâ kavâzıb⁷⁵⁹
- 11- Bâ in heme şevk fitne müftî
Bâ in heme kıssa ‘aşk hâtib⁷⁶⁰
- 12- Ma‘şûk butî ki hest peyvest
‘Aşkeş çu zemâne pür ‘acâyib⁷⁶¹
- 13- Bâ şems ü kamer be ruh müsâ‘id
Bâ şehd ü şeker be leb münâsib⁷⁶²
- 14- Ez nûş be mül dereş lâî

⁷⁵⁵ Gönlümün perişan olması, kokuşmuş (cîfe haline gemiş, cefakar) dünyadandır. Başımdaki ızdırıp, sitemkar felektendir.

⁷⁵⁶ Bu ızdırapların bendeki delili, yanan mumdur. Gözümdeki habercisi de akan yaşdır (gözlerimden sel gibi gözyaşı akmaktadır).

⁷⁵⁷ Hadiselerin felaketi, sağdan ve soldan yağmaktadır. İnsanların fesadı (fitnesi), her taraftan gelmektedir.

⁷⁵⁸ Doğru olan herkes, muradına ulaşma hususunda mağluptur. Yanlıştan sakınan herkese, ayrılık vacip olur.

⁷⁵⁹ Gülün dalı, yükseklerle beraber yaşar. Gülün yaprağı, dikenle (bela ile, şiddetle) ünsiyet eder.

⁷⁶⁰ Bütün bu şevklerde, fitne müftidir. Bütün bu hikayelerde hatip, aşktır.

⁷⁶¹ Maşuk, daimi olan bir puttur. Onun aşkı ise zamâne gibi garipliklerle doludur.

⁷⁶² Sevgilinin yanağı, ay ve güneşle uyum içindedir. Dudağı, bal ve şekerle uyum içindedir.

Vez müşk be gül bereş ‘akârib⁷⁶³

15- Çîn-i kele ber ‘akîk-i çînî
Tîr-i müje ber kemân-ı hâcib⁷⁶⁴

16- Ruhsâre çu gülistân-i hendân
Zülfeyn çu zengyân-i lâ‘ib⁷⁶⁵

17- Bâ rûh du bessedeş mo‘âşir
Bâ ‘akl du nergiseş mu‘âtib⁷⁶⁶

18- Ez tevbe berâmed zı hâleş
Her rûz hezâr merd-i tâ‘ib⁷⁶⁷

19- Cemmâş bedân du çeşm-i ‘ayyâr
Kallâş bedân du zülf-i nâhib⁷⁶⁸

20- Şîrînî-yi lutfeş ez nevâdir
Zîbâyî vasfeş ez ğarâ‘ib⁷⁶⁹

21- Zîbâ buved ân sohen ki başed
Dîbâçe-i âferîn-i sâhib⁷⁷⁰

S. 87

22- Sadru’l-vüzerâ mü’eyyidü’l-mülk

⁷⁶³ Onun kapısında sevgili şarap içince seyredenin dili tutulur. Misk kokusu gibi olan gül bedenini tarif etmek mümkün değildir.

⁷⁶⁴ Yüzünün üstündeki kıvrımlar (büklümler), porselenin üzerindeki akiklerin kıvrımlarına benzer. Kirpiğinin okları, kemanın üzerindeki kaşa benzer (hacipten başka kimsenin bakmasına izin yoktur).

⁷⁶⁵ Yüz, gülen gül bahçesi gibidir. Yüzün yanlarındaki iki zülûf, oynayıp duran iki çengi gibidir.

⁷⁶⁶ Dudakarı, birbiriyle sohbet eden iki dost gibidir. Göz, birbirini akılla kınayan iki nergis gibidir (sarhoştur).

⁷⁶⁷ Maşukun tevbesini bir defa gören (ona şahid olan) insanlar, (günah işledim diye) her gün binlerce defa tövbe ederler.

⁷⁶⁸ Şuh, gönül alan (kimdir diye öğrenmek istersen), hilekarâne dönüp duran iki gözdür. Kalles ise insanın kalbini yağmalayan iki zülüftür.

⁷⁶⁹ Şirinlik, onun istisnai lütüflarındandır. Güzellik, onun tuhafliklarla vasfedilmesidir.

⁷⁷⁰ Efendinin (maşukun), övgüsünün mukaddimesi olan söz, en güzel söz olarak değerlendirilir.

Dest ü dîl ü dîde-i merâtib⁷⁷¹

- 23- Deryâ-yi kerem nümâ-yi sâfî
Hurşîd-i ferah-fezâ-yi sâ'ib⁷⁷²
- 24- Memdûh-i e'imme vü selâtîn
Meşhûr-i meşârik u meğârib⁷⁷³
- 25- Ma'mûr be haşmeteş ekâlîm
Mansûr be devleteş ketâyib⁷⁷⁴
- 26- Çün bâd-ı sabâ be halk nîkû
Çün ebr-i sehâ be dest-i vâhib⁷⁷⁵
- 27- Ez hûn-i muhâlifân tâğî
Vez mağz-i muhâribân hârib⁷⁷⁶
- 28- Âlûde hejebr râ berâ'in
Endûde 'ukâb râ mehâlib⁷⁷⁷
- 29- Mekşûf be kûşîş ü be bahşîş
Meş'ûf be kâdim ü be zâhib⁷⁷⁸
- 30- Der kabza-i 'ilm-i o mühimmât
Der sâye-i sıdk-i o tecârüb⁷⁷⁹

⁷⁷¹ Eliyle, gönlüyle ve ileri görüşlülüğüyle, vezirlerin başı, mülkün kuvvetidir.

⁷⁷² Efendimin mutluluk güneşi (güzellik, dürüstlük, iyilik güneşi), cömertlik denizinin, saf bir nümunesidir.

⁷⁷³ Ümmetin ve sultanların övdüğü, doğu ve batının meşhuru olan bir vezirdir.

⁷⁷⁴ Onun haşmetiyle iklimler mamur olmuştur. Onun devetinin ilahî yardıma mazhar olduğunu, bütün kitaplar yazmıştır.

⁷⁷⁵ Sabah rüzgârı gibi, halka faydası vardır. İhsan eden eliyle cömert bir bulut gibidir.

⁷⁷⁶ Muhâliflerin kanını dökme hususunda azgın (isyankar). Muhariplerin içinde savaşan biri.

⁷⁷⁷ İyilikle kötülüğün birbirine karışmasına müsaade etmez. Sohbet ederken kimseye eziyet etmez (diyalog kurmakta sıkıntı olmaz, herkesle bir şekilde anlaşır).

⁷⁷⁸ Çalışma (gayret) ve bahşışe açık. Gelip gitmeye âşık.

⁷⁷⁹ Bütün önemli hususlar, onun ilmî mahfilinin tasarrufundadır. Tecrübeler, onun (mustakim) sadakat gölgesindedir.

- 31- Yek ‘âlim ü sed hezâr câhil
Yek sâdık u sed hezâr kâzib⁷⁸⁰
- 32- ‘Akl u nazareş ser-i mesâ‘î
Cûd u keremeş der-i mevâhib⁷⁸¹
- 33- Der mesken-i ‘ilm ü ‘adl sâkin
Der merkeb-i kadr ü câh râkib⁷⁸²
- 34- Mecnû-‘i mekârim ü me‘âlî
Kânûn-i mefâhir ü menâkib⁷⁸³
- 35- Ey her melikî tu râ muhâteb
Ey her mülkî tu râ muhâteb⁷⁸⁴
- 36- Nâm-ı tu çu âftâb ma‘rûf
Kâm-ı tu çu rûzgâr ğâlib⁷⁸⁵
- 37- Dergâh-i tu ‘âm râ metâmi‘
Eyvân-ı tu hâs râ mekâsib⁷⁸⁶
- 38- Gerdûn be sitâyîş-i tu mâyl
Ehter be perestiş-i tu râġib⁷⁸⁷
- 39- Goftâr-ı turâ e’imme ‘âşık

⁷⁸⁰ Bir âlime, karşılık, yüzbin câhil; bir doğruya karşılık yüzbin yalancı bulunmaktadır.

⁷⁸¹ Akıl ve görüşünde, gayretkeşlerin lideri. Cömertlik ve ihsanı, bağışlama özelliğinin kendisidir.

⁷⁸² İlim ve adalet meskeninde oturmaktadır. Ululuk (yücelik) ve azamet atına binmektedir.

⁷⁸³ Yücelik ve değerlerin kaynağıdır. Övünülecek şeylerin ve iftihar eserlerinin (sevginin, yüce makamların) kanunudur.

⁷⁸⁴ Ey her melikin ve mülkün muhatabı olan! Her hükümdar, sana danışır ve senin görüşlerinden istifade eder (her mülk, ülke, karşısında seni bulur ve hizaya gelir).

⁷⁸⁵ Senin adını, güneş gibi herkes tanımaktadır. Senin muradın (bahtın, ikbalin), her şeyin üstesinden gelen zaman gibidir.

⁷⁸⁶ Avam için senin dergâhın; isteklerin yerine getirildiği yerdir. Havâs için senin eyvanın (makamın), mesleklerin (ticaretin) merkezidir.

⁷⁸⁷ Sema, seni övmeye meyillidir. Yıldız, sana hizmet etme arzusundadır.

Dîdâr-ı turâ mülûk tâlib⁷⁸⁸

40- Menşûr-i tu dürc-i pür cevâhir
Eyvân-i tu çerh-i pür kevâkib⁷⁸⁹

41- Çün mâh turâ hezâr münhî
Çün tûr turâ hezâr kâtib⁷⁹⁰

42- Çâlâkter ez âsâ-yi Mûsâ
Ferruh kalemet geh-i me'ârib⁷⁹¹

43- Ey cûd-i turâ bihâr hâzen
Vey hilm-i turâ cibâl nâyib⁷⁹²

44- Âzâde-i dehr ü sadr-ı İslâm
Bâ derd nevâyib ü mesâyib⁷⁹³

45- Zindest be tu ki zinde kerdî
İdrâr-ı cihânyân u râtib⁷⁹⁴

46- Rûşen be tu geşt şuğl-i gîtî
Şârik zı tu geşt şems-i ğârib⁷⁹⁵

47- Tâ hest 'ulûm râ mebâdî
Tâ hest umûr râ 'avâkib⁷⁹⁶

48- Hükûm-i tu hemîşe bâd bâkî

⁷⁸⁸ Ümmetler (din büyükleri), senin sözlerine âşıktır. Hükümdarlar, seni görmeye tâliptir.

⁷⁸⁹ Senin fermanın; mücevherlerle dolu, mücevher kutusu gibidir. Senin eyvanın; yıldızlarla dolu sema gibidir.

⁷⁹⁰ Senin, ay gibi bin habercin vardır. Senin Utarit yıldızı gibi binlerce kâtibin vardır.

⁷⁹¹ Senin uğurlu kalemin, dilekleri yerine getirmede (aklın rehberi olmada), Bazen Musa'nın âsâsından daha çeviktir.

⁷⁹² Ey cömertliği, denizlerin hazinesi gibi olan! Ey sebatına, dağların vekil olduğu zat!

⁷⁹³ Zamanın ve sadr-ı İslâm'ın (İslâm'ın bağrının), bela ve musibet dertlerine karşı kurtuluşu sensin.

⁷⁹⁴ Dünyaları sürekli sulamakla onlara hayat verdin. Nitekim onlar, seninle hayattadırlar (kaimdirler).

⁷⁹⁵ Dünyanın faaliyeti seninle aydınlandı. Batan güneş, senden dolayı tekrar parladı.

⁷⁹⁶ İlmin başlangıcı, seninledir. Tüm işlerin başlangıcı ve bitişi sana bağlıdır.

‘Azm-i tu hemîşe bâd sâkib⁷⁹⁷

- 49- Bâ çerh kemâl-i tu müşârik
Bâ dehr cemâl-i tu musâhib⁷⁹⁸

Der Medh-i Ziyâ’uddîn Ekfiyü’l-Kifât Mevdûd Bin Ahmed El ‘Usemî⁷⁹⁹ -
Kaside: 15.

Vezin: Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün

S. 88

- 1- Âhir ey hâk-i Horâsân dâd Yezdânet necât
Ez belây-i gayret-i hâk-i reh-i Gorganc u Kât⁸⁰⁰
- 2- Der firâk-i hidmet-i gird-i hümâyûn mukebî
Kenderûn na‘l ez hilâlest esb râ mîh ez nebât⁸⁰¹
- 3- Mevkib-i sadr-ı cihân puşt-i hüdâ rûy-i zafer
Hâce-i dünyâ ziyâ-i dîn-i hak Ekfiyü’l-Kifât⁸⁰²
- 4- Lâ-cerem bâdet nesîmî yâft çün bâd-ı Mesîh
Lâ-cerem âbet mizâcî yâft çün âb-ı hayât⁸⁰³
- 5- Ânki gerdûn râ bero tercîh netvâned nihâd
‘Akl-ı kül der hîç ma‘nî cüz ki der takdîm-i zât⁸⁰⁴

⁷⁹⁷ Senin hükmün daima bakî olsun. Senin azmin (himmetin) sürekli parlâsın.

⁷⁹⁸ Senin kemalin, felekle beraberdir (ortaktır). Senin cemalin, zamanla arkadaşdır.

⁷⁹⁹ Ziyâ’uddîn Ekfiyü’l-Kifât Mevdûd Bin Ahmed El ‘Usemî’nin Övgüsü Hakkındadır.

⁸⁰⁰ Ey Horasan toprağı, nihayet Rabbin, Gorganc ve (büyük) Kat yolunun tamah belasından sizi kurtardı.

⁸⁰¹ Efendisinin hizmet dairesinden ayrı düşen bir muhafız birliği, Atına aymarçasından nal, nebattan çivi yapar. Yeterki Horasan halkına sahip olsun.

⁸⁰² Dinin ziyası, Ekfiyü’l-Kifât, tüm dünyanın nimetlerinin ve zaferlerinin sahibidir. Dünyanın en ileri gelen veziri, hidayetini dayanağı ve zaferin yüz akıdır.

⁸⁰³ Şüphesiz senin kokun, Hz. İsa’nın rüzgârı gibi bir esinti elde etti. Nitekim suyun (sohbetin), âb-ı hayat gibi bir mizaç kazandı.

⁸⁰⁴ Fıtrat, hiçbir şekilde dünyayı ona tercih edemez. Külli akıl, hiçbir manada, o zattan başkasına öncelik vermez.

- 6- Dâde kill-i bî karâreş kâr-ı ‘âlem râ karâr
Dâde re’y-i bâ sebâteş mülk-i dünyâ râ sebât⁸⁰⁵
- 7- Herçi der gîtî bero nâm-ı ‘atâ ufted kefeş
Cümle râ goftest hüzz-i câm u kalem râ gofte hât⁸⁰⁶
- 8- Der ğinâyî hâhed üftâd ez kefeş gîtî çönânek
Ber mesâkîn tarh bâyed kerd emvâl-i zekât⁸⁰⁷
- 9- Ey zı şerm-i câh-ı tu ser-geşte evc ender felek
Vey zı reşk-i dest-i tu nâlende mevc ender firât⁸⁰⁸
- 10- Âmedî ender hüner aksâ nihâyetü’l-kemâl
Çün muhît-i âsmân a‘lâ nihâyetü’l-cihât⁸⁰⁹
- 11- Ez Hüdâvendî cüdâ hergîz nebûdestî çönânek
Nefs mevcûd ez vücûd u zât mevsûf ez sıfât⁸¹⁰
- 12- Be‘d ez ân vâlî ki bünyâd vücûd ez cûd-i ûst
Ber halâyık çün tu vâlî kes nebûdest ez vilât⁸¹¹
- 13- Dest-i insâf-ı tu ber bid‘at-sarâyî rûzgâr
Dest-i mahmûdest ber but-hânehâ-yi Sevmenât⁸¹²

⁸⁰⁵ Yerinde karar kılmayan kalemiyle (bî karar olan kalemiyle) dünyanın işlerini karara bağlayıverdi. İsabetli görüşüyle (tedbiriyle), dünya mülküne sebat verdi.

⁸⁰⁶ Dünyada olan her şey onun, cömertliğinin (ihsan elinin) adıyla adım atmıştır. Senin sözlerinden; “kadeh ve kalemi getir (asayiş ve devleti getir)” sözü, herkese şamildir.

⁸⁰⁷ Böylece dünya, onun cömert eliyle adım adım zenginliğe ulaşacaktır. Zekât malını fakirlere göre planlamak gerekir.

⁸⁰⁸ Ey feleğin zirvesindeki makamı sebebiyle, başkalarının utancından başının döndüğü zat! Ey elinin fırtına (nehirde) dalga gibi cömert olmasından dolayı, insanların hasetten feryad ettiği zat!

⁸⁰⁹ Sen sanatta, kemal derecesinin nihayetinden daha uzağa geldin. Semanın atmosferi gibi, cihetlerin sonu itibariyle en yüksek seviyeye ulaştın.

⁸¹⁰ Sıfatlarla mevsuf olarak, vücud ve zatından dolayı nefsin mevcud olması gibi; Alla’tan asla ayrı bulunmamaktasın.

⁸¹¹ Vücudunun binası cömertlikten meydana gelen bir validen sonra; dünya var olalı, halkın üzerine tayin edilen valilerden hiç birisi senin gibi olamamıştır.

⁸¹² Senin insaf (adalet) elin, zaman gibi sürekli bidat sarayının üzerindedir. Senin övülmüş elin (Gazneli Mahmud’un putları yıktığı), Sevmenât puthanelerinin üzerindedir.

S. 89

- 14- Ger harem râ çün harîm-i hürmetet bûdî şukûh
Der derûn-i Ka‘be hergiz nâmedî ‘Uzzâ vu lât⁸¹³
- 15- Her kirâ der dil hevâ-yi tust eymen ez hevân
Her ki râ der cân vefâ-yi tust fâriğ ez vefât⁸¹⁴
- 16- Hod salâh-i ehl-i ‘âlem nîst ender şer ‘ü resm
Î‘tisâm illâ bi-habl-i tâ‘atet be‘d ez salât⁸¹⁵
- 17- Zânki imrûz ez ulu‘l-emrî vü Yezdân der nebî
Hemçünîn goftest ü hak înest ü dîger turrehât⁸¹⁶
- 18- Hûn-i dil yâbed zı be‘s-i tu çu gerdûn beşkened
Der ‘uzâm-ı düşmen-i mülk er heme bâşed rufât⁸¹⁷
- 19- Sed ‘inâyet-nâme gerdûn-i henâ ber kerde gîr
Çün zı dîvânet becân kerdend hasmî râ berât⁸¹⁸
- 20- Hasım râ gû herçi hâhî kon tu vu tedbîr-i mülk
În haber dânem Hüdâvendâ ki dâni küllü şât⁸¹⁹
- 21- Sâhibâ sadrâ hüdâvendâ kerîmâ bende-ger

⁸¹³ Eğer Harem-i Şerife, senin hürmet haremî gibi izzetli (heybetli) hürmet edilseydi, Kâbe’nin içinde Lat ve Uzza’ya asla itibar edilip yer verilmezdi.

⁸¹⁴ Senin kalbin atmosferinde bulunan herkes, zilletten korunmuş olur. Senin vefalı ruhunda yer edinmiş olan her can, vefattan fariğ olur.

⁸¹⁵ Şeriat ve Sünnete göre; namazdan sonra senin itaat ipine sarılmadıkça, asıl itibarıyla dünya ehli kurtuluştadır.

⁸¹⁶ Binâenaleyh, bu gün sen ulu‘l-emr olduğundan (senin ulu‘l-emr oluşun aynı şöyledir) Allah, Nebi’nin şahsında böyle buyurmuştur, hak budur. Bundan gayrisi saçma sözlerdir (bundan ötesi, batıl sözlerden ibarettir).

⁸¹⁷ Senin vezirliğini eğer bir tek kişi kabul etmeseydi, felek, senin mülkünün düşmanlarının kemiklerini lime lime ederek parçalardı (bu durum Alahın kadimi yani ezeli oluşunu inkar etmek gibidir).

⁸¹⁸ Senin divanından bir hasımın kurtuluş beratını almak için, dünyanın yüz çeşit (kına rengi gibi) inayetnamesini (yardım fermanını) almaya ihtiyacı vardır.

⁸¹⁹ Düşmana deki; sen kendi güvenliğin için ne istiyorsan yap! Ey Allah’ım, ben biliyorum. Sen de biliyorsun ki bu (düşman) acizlikte tam bir koyundur.

Yâbed ez hırmân-i ‘âlî bârgâh-i tu necât⁸²⁰

22- Be‘d ez în der hidmet ez ser pâý sâzed çün kalem
Zânki geşttest ez firâk-i tu siyeh-dîl çün devât⁸²¹

23- Der kazâ-yi hidmet-i mâzîş kuvvethâ dehed
Ânki hasrethâş mîdâde‘est her dem ber fevât⁸²²

24- Enderîn hidmet ki dâred bende ez teşvîr-i ân
Pîş-i fetyân-i Horâsân dest ber ruh çün futâd⁸²³

25- Gerçi ba‘zî şâygânest ez kavâfi bâş gû
‘Afv kon vakt-i edâ dâni nedârem bes edât⁸²⁴

26- Bûd el-hâk tâ‘ çend dîger ez vicdân velîk
Çün memât u çün kenât u çün revât u çün ‘udât⁸²⁵

S. 90

27- Goftem âhir şâygân hoş bih ez vicdân-ı bed
Fi‘l-mesel çün hâdisâtî ez verây-i hâdisât⁸²⁶

28- Hîç kes der yek kavâfi bende râ yârî nekerd

⁸²⁰ Efendim, vezirim, hünkârım, kerîmim, sâhibimsin. Eğer ben kulunuz, ümitsizliğe düşersem ancak senin yüce dergâhının hareminden, kurtuluş elde ederim (senin dergâhından uzak olursam nasıl kurtuluşa ulaşırım).

⁸²¹ Senin ayrılığından dolayı, tüm bedenim, bahtım, iradem, baştan ayağa kadar siyah mürekkebe döndü. Bundan sonra (ayrılıktan sonra) kalemim, bütünüyle senin hizmetinde işleyecektir.

⁸²² (Bu kalem), hizmet ifa etmede maziye kuvvet verir. O, her dem hasretleri ortadan kaldırmıştır (hasretlere ara vermiştir). O, her vakit hasretleri ortadan kaldırdığı gibi Hizmet ifa etmede maziye kuvvet verir.

⁸²³ Kulunuz, sahip olduğum bu hizmette eğer rezil olursam (ki olmam mümkün değildir), o zaman Horasan müftülerinin önünde elimi yüzüme kapatacağım.

⁸²⁴ Gerçi uygun olan kafiyelerden bazılarını söyle! Bağışla, bilirsin ki eda vaktinde (yazarken) yeterli malzemeye sahip değilim (hatta hiçbir şeyim yok).

⁸²⁵ Gerçek, vicdandan başka bir şey olabilir. Ama ölüm, su kanalı, raviler ve düşmanlar söz konusu olunca gerçek, vicdandan başka bir şey olmaz (İran atasözü; (akan su geri dönmez. Söz ağızdan çıkınca geri dönmez. Ölen insan dirilmez. Geri verilen şey bir daha istenmez).

⁸²⁶ Mesela, hadiselerin arkasında başka bir hadise olunca, sonunda şöyle dedim: güzel uygunluk, kötü vicdandan iyidir.

Her ki beytî-yi şî'r dânist ez ra'yyet vez ru'ât⁸²⁷

29- Cüz Cemâleddîn Hatîb-i Rey ki ber hând ez Nebî
Müslimât-ı mü'minât-ı kânitât-ı tâyibât⁸²⁸

30- Tâ koned taktî' î'n yek vezn vezzân-i sohen
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilât⁸²⁹

31- Ceyş-i tu bâdâ be Belh ü ceşn-i tu bâdâ be Merv
Bârgâhet der Nişâbur u makâm ender Herât⁸³⁰

Der Medh-i Hâkân-ı 'Îmâdü'd-Dîn Pîrûz Şâh⁸³¹ - Kaside: 16.

Vezin: Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1- Ey zemân-i şehriyârî rûzigâret
Tâ kıyâmet şehriyârî bâd kâret⁸³²
- 2- Ey turâ pîrûzî vü şâhî müselleme
Bâd ber pîrûzî vü şâhî karâret⁸³³
- 3- Ey be câyî kâsmân minnet pezüred
Ger dehî câyeş kocâ ender civâret⁸³⁴
- 4- Her kocâ re'y-i tu şod râzî be kârî
Cünbiş-i gerdûn tufeyl-i ihtiyâr est⁸³⁵

⁸²⁷ Kuluna, hiçbir kimse, tek kafiye yardımı etmedi. Öğrendiği her bir şiir beytini, ya raiyetten ve ya emirlerden öğrendi.

⁸²⁸ Ancak, Rey hatibi, Cemâleddîn'in Nebi (S.A.V)'den okuduğu; "müslümanlar, mü'minler, muttakiler ve tevbe edenler", ibaresi müstesna.

⁸²⁹ Rey hatibi, Cemâleddîn'in, bir vezni şöyle takti' etti: Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilât

⁸³⁰ Ordun Belh'de karargah kursun, şenliğin Merv'de olsun. Sarayın (devlet merkezin, paytahtın) Nişâbur'da ve makamın (devlet erkanın), Herât'ta olsun.

⁸³¹ Hâkân-ı A'zâm (en büyük hakan) 'Îmâdü'd-Dîn Pîrûz Şâh'ın Medhi Hakkındadır.

⁸³² Ey çağın şehriyârının (hükümdarının) zamanı! Kıyamete kadar padişahlığın devam etsin!

⁸³³ Ey şahlığı ve zaferi herkes tarafından kabul edilen hükümdar! Senin şahlığın ve zaferin daim olsun!

⁸³⁴ Ey semanın sahiplendiği bir yeri sen ona yer olarak bağışlarsan, senin etrafında hâkim olduğun sınırlarda nereye yerleşebilir ki (yani senin hâkimiyetin semanın alanı dahil her yeri kuşatmıştır).

⁸³⁵ Senin düşünceni icra etmeyi murad ettiğin her yerde, feleğin tercih ettiği hareket, davetsiz müsafir gibidir.

- 5- Her kocâ ‘azm-i tu şod cunbân be fethî
Ber ser-i reh nusret ender intizâret⁸³⁶
- 6- Hande-i hencer zı feth-i bî kıyâset
Nâle-i deryâ zı bezl-i bî şumâret⁸³⁷
- 7- Dâğ-ı tâ‘at ber surîn tâ vahş u tayret
Mühr-i bî‘at ber zebân tâ mûr u mâret⁸³⁸
- 8- Der makâm-ı sem‘ ü tâ‘ât her dû yeksân
Şîr-i şâd-revân u şîr-i murğ-zâret⁸³⁹
- 9- Hak ve bâtil râ ki peydâ kerd ü pinhân
Hezm-ı pinhân u nefâz-i âşkâret⁸⁴⁰
- 10- Dî vü ferdâ râ be hem pîş-i tu âred
Ber der-i imrûz emr-i kâmkâret⁸⁴¹
- 11- Her murâdî kâsmân der ceyb dâred
Bâz-yâbî ger becûyî der kenâret⁸⁴²
- 12- Nakş-i makdûrî neyâred best gerdûn
Cüz be istisvâb-ı re’y-i huşyâret⁸⁴³
- 13- Ber der-i kes ‘ankebût-i cevır hergiz

⁸³⁶ Feth etmek üzere her nereye hareket etmek dilerse, yolun başında ilahi yardım seni bekler.

⁸³⁷ Senin kıyas kabul etmeyen fetihlerinden dolayı hançer, güler. Hesaba gelmez ihsanından, deniz feryâd eder.

⁸³⁸ Senin itaat damgan, ta vahşi hayvanlar ve kuşların kalçalarına kadar vurulmuştur. Senin biat mührün, ta karınca ve yılanı kadar hayvanların dilindedir.

⁸³⁹ Sana karşı; işittik ve itaat ettik makamında; ormanların mutlu aslanı (devlet büyükleri- padişahlar) ve çayır çimenin aslanı olmak üzere, her ikisi de aynıdır.

⁸⁴⁰ Hakkı ortaya çıkartıp, batılın zuhuru engellerken, batılın iyice ortadan kaybolmasını, aşikâr olan hakkın da nüfuz etmesini sağladın (yaygınlaşmasını sağladın).

⁸⁴¹ Felek, dünü ve bugünü; emrinle, mutlu, başarılı bir işin olarak, bu günün kapısında senin huzuruna getirir.

⁸⁴² Semanın cebinde bulunan her türlü baht, ikbal ve muradı, sen aradığında hemen yanbaşında bulursun.

⁸⁴³ Felek (ilahi takdir), takdir edilmiş olan bir şeyi, senin aydınlık fikrine danışmadan gerçekleştirmes.

Key tened tâ ‘adl bâşed yâr-i ğâret⁸⁴⁴

- 14- Perde-i şeb dergehet râ perde geştî
Ger icâzet yâftî ez perde-dâret⁸⁴⁵

- 15- Bâre-i der hem neyâred kerd ğîtî
Sâbit erkânter zı hezm-i üstüvâret⁸⁴⁶

S. 91

- 16- Ef’î-yi pîçân neşod der saff-ı heycâ
Tîz dendânter zı rumh-i hasm-i hâret⁸⁴⁷

- 17- Ez dil-i hârâ neyâmed hîç âteş
Fitne-sûzî râ çu tîğ-i âbdâret⁸⁴⁸

- 18- Genc râ lâğêr koned bezl-i semînet
Mülk râ ferbiş koned kîlk-i nizâret⁸⁴⁹

- 19- Kîlk ez deryâ kemâl-i hîş yâbed
Dâned îñ ma’nî dil-i deryâ ‘eyâret⁸⁵⁰

- 20- Lâzım-i dest-i çu deryâ-yi tu zân şod
Kîlk-i âbisten be dürr-i şâhvâret⁸⁵¹

⁸⁴⁴ Mağara dostu (Ebubekir) senin yanında olduk çazulüm örümceği, kapına ulaşip zulüm yapamaz.

⁸⁴⁵ En yakın muhafızına gecenin perdesini senin dergahına çekmesi hususunda izin verirsən o zaman gece perdesini sarayının üzerine açabilir. Senin iznin olmadan gece bunu yapamaz.

⁸⁴⁶ Dünya, sabit sütunlar (duvarlar) gibi sağlam olan, senin işinden daha mükemmelini hiç bir defa derleyip yapamaz.

⁸⁴⁷ Kıvrılmış engerek yılanının dişi, muharebe safında senin zelil hasmının (işe yaramayan) mızrağından daha keskin değildir (muharebe esnasında senin askerlerin, zelil düşmana karşı, kıvrılarak saldıran engerek yılanından daha beterdır).

⁸⁴⁸ Senin su verilmiş kılıcın varken, gıranit taşın bağrından, fitne tutuşturan bir ateşin çıkması hiç mümkün değildir.

⁸⁴⁹ Hazineyedeki altın ve gümüşlerini saçman, hazineyi zayıflatır (senin bahşişin karşısında hazinenin adı bile anılmaz). Fakat ince kalemin ise mülkü kuvvetlendirir (büyütür).

⁸⁵⁰ Kalem, denizden kendi kemalini tahsil eder (derler). Denizin kalbi ise bu manayı senin ölçümün olarak bilir.

⁸⁵¹ Senin denizine el daldırınca, hamile olan kalem, ondan (derya gibi olan elinden) şahlara layık incilerinle doluverdi.

- 21- Tâbeş-i hûrşîd netvâned giriften
Kişverî ez mülk ü câh-ı bî kenâret⁸⁵²
- 22- Çâvoş-i evhâm netvâned resîden
Tâ kocâ tâ âhir-i saf rûz-i bâret⁸⁵³
- 23- Der derûn-i perre uftad ez birûn nî
Şîrû u gâv-i âsmân rûz-i şikâret⁸⁵⁴
- 24- Şehriyârâ baht yâret bâd nî nî
Ânki o yârî nedâred bâd yâret⁸⁵⁵
- 25- Rûz-i heycâ kâsmân seyyâregân râ
Der totok yâbed zı gird-i kâr-zâret⁸⁵⁶
- 26- Rahne der kûh efkened ki? Kerr ü ferret
Lerze ber çerh efkened çi? gîrudâret⁸⁵⁷
- 27- Ber felek dûzed be tannâzî der ân dem
Hükm-i bedrâbeylek-i gerdûn guzâret⁸⁵⁸
- 28- Der ‘aded efzûn numâyed der ‘amel nî
Gâh kûşîş deh suvâr u sed suvâred⁸⁵⁹

⁸⁵² Senin, mülk ve saltanatından meydana gelen, hudutsuz ülkenin sınırlarını, güneşin ışıkları ihata edemez.

⁸⁵³ Evhamın öncüsü, padişahı görmeye gelen halkı teftiş ve tesbit etmek isterken saf halindeki o halkın sonunu, son hududunu tesbit edemez (ikram ve ihsanından dolayı seni görmeye gelen halk o kadar kalabalıktır).

⁸⁵⁴ Senin avlanma gününde, yerin arslanı ve semanın boğası, senin avlanma dairen dışına kesinlikle çıkmaz.

⁸⁵⁵ Sultanım, talih senin dostun olsun. Hayır, hayır, dostsuz kalan kişi, senin dostun olsun.

⁸⁵⁶ Savaş günü gezegenlerin bulunduğu semayı, senin savaş meydanının tozundan meydana gelen, çadır gibi bulutlar kuşatır.

⁸⁵⁷ Dağlarda yarık açan kim? Senin hamlen ve saldırın... Feleği titreten nedir? Senin cengin (kargaşan)...

⁸⁵⁸ O vakit cilveli bir şekilde, feleğin üzrinde güzel nakışlar işledi. Sema, padişahın fermanının hükmünü yerine getirdi.

⁸⁵⁹ Çalışmada değil. Zahmet çekmede, Bazen senin on suvarinin gayreti, bazen de yüz suvarinin gayreti, sayı olarak artış gösterdi.

- 29- Her suvâr ez leşker-i düşmen dû gerded
Nez meded ez hencer-i çün Zülfikâret⁸⁶⁰
- 30- Cevf-i dûzah pür koned kahret be yek dem
Ger cudâ uftad zı ‘afv-i bord-bâret⁸⁶¹
- 31- Sâye ez kahr-ı tu ger âgâh gerded
Bogseled hâ’il zı hasm-i hâk-sâret⁸⁶²
- 32- Cem‘ gerded cozv-i cozveş bâr-i dîger
Kuşte’î râ kâyed ender zînhâret⁸⁶³
- 33- Poşte çün hâmûn koned hâmûn çu puşte
Pûye vü covlân zı rahş-ı râhvâret⁸⁶⁴
- 34- Bes ki ber Sîmurğ u Rustem bezle goftî
Ger bedîdî der mesâf İsfendiyâret⁸⁶⁵
- 35- Hüsrevâ îngûne şî‘r ez bende yâbî
Hem tu dâni ey sohen-dâni şî‘âret⁸⁶⁶
- 36- Şâh-i dâniş misl-i tu tûtî nedâred
Mî negûyem ey çu tûtî sed hezâret⁸⁶⁷

⁸⁶⁰ Her bir suvari düşman ordusundan iki kişiyle mücadele ederken. Zülfikar gibi olan senin hançerin, yardım almaksızın, düşmanı ikiye böler.

⁸⁶¹ Eğer sabrın affından uzak düşseydi; senin kahrın, bir anda cehennem çukurunu doldururdu.

⁸⁶² Eğer gölge senin kahrından uyansaydı, her şeyi yerle bir eden hamlen, yere yığılmış olan hasmın önünden engeli yıkıverirdi.

⁸⁶³ Paramparça olmuş (lime lime olmuş) düşman birlikleri, senin emniyetin (güvenin) söz konusu olunca tekrar bir araya gelir.

⁸⁶⁴ Senin yol kesen (rahvan) atının yürümesi ve cevalanıyla, tepeler, yerle bir oldu. Zemindeki tepe halindeki toprak yığınları, birbirine karıştı ve dümdüz oldu (o derece tozu dumana katarak koşmaktadır).

⁸⁶⁵ İsfandiyâr ve Rüstem’in sözünü bile etmezdin (onlara maskara muamelesi yapardın). görseydin, Rüstem ve Sîmurğ’un sözünü bile etmezdin (onlara maskara muamelesi yapardın).

⁸⁶⁶ Sultanım, böyle şiirleri ancak kulundan dinlersin. Ayrıca ey söz sultanı, bilirsin ki bu tür cengaverlik örneklerini (Rüstem ve İsfendiyâr gibi şahısların savaş örneğini) ben, sende gördüm.

⁸⁶⁷ İlim dalının üstadlarının, senin gibi bir papağanı yoktur. Ey papağan gibi yüzbinlerce şairi olan, ama ben bu durumu söylemiyorum.

37- Gerçi ez îñ bende yâdet mîneyâyet
Bâd sed dîvân sohen zo yâdigâret⁸⁶⁸

38- Tâ devâm-ı rûzgâr ez dîr başed
Devr-i devlet bâd dâ'im rûzgâret⁸⁶⁹

39- Geşte her îmrûz ez dî mülket efzûn
Bâd çun îmrûz u dî imsâl u pâret⁸⁷⁰

40 Asl-ı mâtem tîğ-i Hindî der yemînet
Asl-ı şâdî câm-ı bâde ber yesâret⁸⁷¹

41- Ey kavî bâzû be hıfz-ı devlet ü dîn
Hırz-ı bâzû bâd hıfz-ı Kird-gâret⁸⁷²

Der Medh-i Nâsıru'l-Milleti Veddîn Ebu'l-Feth Tâhir⁸⁷³ - Kaside: 17.

Vezin: Mefâ'ilün/Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/Fe'ilün

S. 92

1- Eger muhavvil-i hâl-i cihânyân ne kazâst
Çerâ mecârî-yi ahvâl ber hılâf-i rızâst⁸⁷⁴

2- Belî kazâst behr-i nîk ü bed 'inân-keş-i halk
Bedân delîl ki tedbîrhây-i cümle hatâst⁸⁷⁵

⁸⁶⁸ Gerçi bu kulundan, senin yâdınla ilgili bir şey söylenmiyor, ancak yüz divan, senin hatıran olarak ondan bahsediyor.

⁸⁶⁹ Zamanın başlangıcından beri devam eden senin devletin (ikbalin, bahtın), bundan sonra da devam etsin!

⁸⁷⁰ Düünden bu güne her gün, senin mülkünü artırmıştır. Bu yılın ve geçen yılın, bu günün ve yarının gibi olsun (birbirine yakın olsun).

⁸⁷¹ Matem aslı, senin sağındaki Hindistân kılıcı gibidir. Mutluluğun aslı, senin solundaki şarap kadehi gibidir (bu kadar yakındır).

⁸⁷² Ey din ve devletin muhafazasıyla görevli kuvvetli bilek! Bileğinin sağlamlığı Tanrı'nın korumasında olsun.

⁸⁷³ Nâsıru'l-Milleti ved-dîn Ebu'l-Feth Tâhir'in Medhi hakkındadır.

⁸⁷⁴ Eğer dünyaların halinin değişimi gerçekleşmiyorsa (eğer dünya değişmiyorsa) ahvalin gidişatı neden rızanın hilafınadır (neden insanların muradının hilafına ceryan ediyor)?

⁸⁷⁵ Evet, halkın iyilik ve kötülük yapması kazaya bağlıdır. Bil ki bunun delili; halkın aldığı bütün tedbirler hatadır (boştur, çünkü her şeyin dizgini kazanın elindedir).

- 3- Hezâr nakş berâred zemâne vü nebuved
Yekî çönân ki der âyîne-i tasavvur-i mâst⁸⁷⁶
- 4- Kesî zı çûn u çerâ dem hemî neyâred zed
Ki nakş-bend-i havâdis verây-i çûn u çerâst⁸⁷⁷
- 5- Egerçi nakş-ı heme ümmehât mîbendend
Der îñ serâyî ki kevn ü fesâd u neşv ü nemâst⁸⁷⁸
- 6- Tefâvutî ki der îñ nakşhâ hemî bînî
Zı hâme'îst ki der dest-i cünbiş-i âbâst⁸⁷⁹
- 7- Be dest-i mâ çu ez îñ hall u 'akd çîzî nîst
Be 'îş-i nâhoş u hoş ger rızâ dehîm sezâst⁸⁸⁰
- 8- Ki zîr-i gunbed-i hadrâ çönân tevân bûden
Ki iktızây-i kazâhây-i gunbed-i hadrâst⁸⁸¹
- 9- Çün der velâyet-i tab'îm ezo gorîzî nîst
Ki ber tibâ' u mevâlîd vâlî-yi vâlâst⁸⁸²
- 10- Kesi çe dâned kîn gûj-poşt-i mînâ-reng
Çegûne muvelli' âzâr-ı merdum-i dâñâst⁸⁸³

⁸⁷⁶ Zamane, bizim tasavvur aynamızda birisi bile bulunmayan, binlerce renk getirdi (zamane ne istiyorsa o, gerçekleşiyor).

⁸⁷⁷ Kimse, niçin ve nasıl tartışmasından hiç bahsetmiyor (bahsedemez, müdahale edemez). Çünkü hadiselerin resmi (deseni, görüntüsü), niçin ve nasılın ötesindedir.

⁸⁷⁸ Kevn ü fesadın (yapıp bozmanın) ve neşv ü nemanın (gelişme ve büyümenin) bulunduğu bu sarayda her ne kadar bütün desenleri anneler dokumakta olsalar da... (neticede hüküm kazanın elindedir).

⁸⁷⁹ Ataların eğlencesinin, dertte bulunan bir kalemlle çizildiği için, bu desenlerde sürekli farklılıklar görürsün (kazadan ziyade atalarımızın kabahatları da önem pay sahibidir).

⁸⁸⁰ Nitekim bu hadiselerin düğümünden ve çözümünden bizim elimizde hiç bir şey yoktur. Acı ve tatlı bir hayata eğer rıza gösterirsek o zaman uygun olur (problem olmaz).

⁸⁸¹ Yeşil kubbenin (semanın) altında şöylece (öylece) bulunabilmek, yeşil kubbenin icraatlarının (kaza hükümlerinin) gereğidir.

⁸⁸² Çünkü tabiatının hâkimiyetinde, ondan kaçınma yoktur. Zira yaratılışında ve tabiatında hâkimiyet bulunan kişi yücedir.

⁸⁸³ Bu kamburluğun aynadan kaynaklandığını kim nereden bilsin? Bilgili insanlar, başkalarını nasıl hırsıla incitir ki?

- 11- Ne hîç ‘akl ber eşkâl-i devr-i o vâkıf
Ne hîç dîde ber esrâr-ı hükm-i o bînâst⁸⁸⁴
- 12- Çe cünbüş est ki bî evvelest ü bî âhir
Çe gerdiş est ki bî makta‘est ü bî mebde’⁸⁸⁵
- 13- Merâ zı gerdiş-i ân çerh ân şikâyet nîst
Ki şerh-i ân be heme ‘ömr mümkün est ü revâst⁸⁸⁶

S. 93

- 14- Zemâne râ eger ân yek cefâst bisyârest
Be cây-i men çe kez ân sed hezâr gûne cefâst⁸⁸⁷
- 15- Çu ‘azm-i hidmet-i ân bârgâh dîd merâ
Ki sahn u sakfeş bî ğâre-i zemîn ü semâst⁸⁸⁸
- 16- Çu dîd kez pey-i teşrîf-i ni‘met ü câhem
Çu bendegân-ı veyem kasd-i hazret-i a‘lâst⁸⁸⁹
- 17- Be dest-i hâdis e bendî nihâd ber pâyem
Ki hem çu hâdis e ğâhî nihân u gah peydâst⁸⁹⁰
- 18- Sebuk be sûret ü çönân girân be kuvvet-i tab‘

⁸⁸⁴ Onun devrinin eşkâline (şekline, rengine, ahvaline) hiçbir akıl vakıf olamaz. Onun hükmünün esrarını hiçbir basiret (akıl gözü) göremez.

⁸⁸⁵ Evveli ve ahiri olmayan (başlangıcı ve sonu olmayan) nasıl bir şenliktir (dönüştür)? Bu nasıl yürüyüştür ki ne başı bellidir, ne de sonu...

⁸⁸⁶ Şerhedilmes, bütün ömre değmesi mümkün olan (ömür boyunca şerhetmeye çalışsam, anlamam mümkün değildir) feleğin çarkının, bu şekilde dönmesinden (kaderin böyle tecelli etmesinden) ben şikâyetçi değilim.

⁸⁸⁷ Zamane için, bu eziyet tek eziyet olsa da halk için çok fazladır. Onlar (zamane) benim yerimde olsa çektiğim bu yüzbin çeşit cefadan dolayı ne diyecektir (çünkü cefa veren zamane, yaptığı cefayı bir tek şey olarak görmekte. Başkalarının hayatında ne tür sıkıntılara sebep olduğunu düşünmemekte).

⁸⁸⁸ Zamane benim vezire karşı hizmet azmimi gördü ya; bargahın sahanlığı ve tavanına, yeryüzü ve sema ile kıyaslanamayacak kadar bela yağdırsa artık zarar veremez.

⁸⁸⁹ Çünkü beni nimet ve paye ile şereflendirdikten sonra, o yüce hazretin kulu kölesi olma niyetinde olduğumu zamane gördü.

⁸⁹⁰ Olayların eliyle ayağıma bir esaret bağı koydu. Nitekim bu hadiseler bazen gizli bazen da açıktı.

Ki puşt-i tâketem ez bâr-ı o hemîşe dûtâst⁸⁹¹

19- Nazar be hiyle zı a‘zâ cüdâ nemikonedes
Kirâst bend ber a‘zâ ki ân hem ez a‘zâst⁸⁹²

20- ‘Esâst pâyem u der şart-ı âferîneş halk
Şenîde’î ki kesî râ be cây-i pây ‘asâst⁸⁹³

21- Egerçi dil hedef-i tîr-i mihnetest ü gamest
Ve gerçi ten siper-i tîğ-i âfetest ü belâst⁸⁹⁴

22- Zı rûzigâr hoşest ân heme cüz ânki lebem
Zı dest-bûsî hüdâvend-i rûzgâr cüdâst⁸⁹⁵

23- Hüdâyegân-ı vezîrân-ı meşrik u mağrib
Ki der vezâret-i sâhib-i şerî‘at vüzerâst⁸⁹⁶

24- Sipihr-i feth Ebu’l-Feth Tâhir ân sâhib
Ki ber sipihr-i kemâleş sipihr kem zı sühâst⁸⁹⁷

25- Penâh-i millet ü puşt-i hudâ vü nâsır-i dîn
Ki dîn ü millet ezo cuft-i nusretest ü behâst⁸⁹⁸

26- Cihân-ı hâcegî vü hâce-i cihân ki be câh

⁸⁹¹ Bu hadiselerin uygulama şekli, zahiren hafifti (yaşantım zahiren normaldi). Fakat asıl itibariyle (kalbim, fikrim vederunum açısından) o kadar ağırdı ki nitekim tahammülümün sırtı, onun yükünden daima iki büklümdü.

⁸⁹² Şakadan bile olsa (hile nazarıyla bile olsa), bedenden ayrılmıyordu. Bu cefa, kimin bir uzvuna musallat olsa, kendi bedeni gibi sürekli onunla beraberdi.

⁸⁹³ Yaratılışında, şartmış gibi ayağım asadır (yani asa gibidir). Birisinin ayağının yerinde asa olduğunu duydun mu?

⁸⁹⁴ Ruh-i derun, her ne kadar mihnet ve gam okunun hedefi olsa da beden (cisim), her ne kadar afet ve bela kılıcına siper olsa da...

⁸⁹⁵ Dudağımın, zamanın sahibinin elini öpmekten uzak kalmasından başka (onun hizmetinde olmaktan başka), feleğin (zamanın) başıma getirdiği bütün bu hadiseler bana hoş gelir.

⁸⁹⁶ Doğu ve batı vezirlerinin efendisidir. Çünkü şeriat sahibinin başkanlığında vezirdir.

⁸⁹⁷ O hâkim, Ebu’l-Feth Tâhir’in fetih seması, kemal semasının üzerinde parlayan öyle bir yıldızdır ki Sûha yıldızının parlaklığı onun yanında sönmüş, görünmeyen küçük bir yıldız mesabesindedir.

⁸⁹⁸ Milletin sığınağı, hidayetin dayanağı ve dinin yardımcısıdır. Din ve millet, ondan yardım ve değer gibi iki çift kavramla karşılık görür. Bunlar, zafer ve değerdir.

Be hâcegân-ı memâlik bereş ‘uluvv u ‘alâst⁸⁹⁹

S. 94

27- Zemâne-i melîkî kez kîlk ü hâtemeş der mülk

Hezâr bend ü guşâd u hezâr berg ü nevâst⁹⁰⁰

28- Zı bâr-ı hilmeş der cirm-i hâk istislâm

Zı teff-i kahreş der tab-‘ı âb istiskâ⁹⁰¹

29- Zı kadr-i ost ki târ-ı sipihr bâ pûdest

Zı ‘adl-i ost ki hâr-ı zemâne bâ hurmâst⁹⁰²

30- Kazâş goft be destet dehem zimâm-ı cihân

Zemâne goft ki o hod cihân-ı mustevfâst⁹⁰³

31- Kader nümûd hükm-i tu ber kazâ fikenem

Sipihr goft ki o hod be nefsi-i hîş kazâst⁹⁰⁴

32- Der ân riyâz ki Tûbâ nümûd sâye be halk

Çe cây-i gamze-i bîd ü kirişmehây-i giyâst⁹⁰⁵

33- Der ân mesâf ki hayl-i melâ’ike saf zed

Çe hadd-i hancer-i Hindî vü neyze-i bathâst⁹⁰⁶

⁸⁹⁹ Hâkimiyetiyle o, dünyanın hem efendisi hem de veziridir. Onun makamının yanında, memleketlerin halkı hem kıymet hem de üstünlük kazanır.

⁹⁰⁰ Zamanın padişahının fermanı ve mührüyle, yeryüzünde, binlerce bağ (düğüm) ve çözülme, binlerce iltifat ve feryad zuhur etmektedir.

⁹⁰¹ Vezir o derece sabırlı ve şahsiyetli idi ki yer yüzü, bu şahsiyetinden dolayı ona itaat etti, boyun eğdi. Kahrının ateşinden, suyun ağzında susama meydana geldi.

⁹⁰² Semanın halısı, onun kadriyle dokunmaktadır. Onun adaletinden, zamanenin dikenini, hurmaya dönüştü.

⁹⁰³ Onun yazgısı dedi ki: “Dünyanın dizginini senin eline vereyim”. Zamane de şöyle dedi: “Tüm dünya o vezirden ibarettir”.

⁹⁰⁴ Bana izin ver, senin hükmünü kadere ısmarlayayım. Buna karşılık sema (felek) şöyle dedi: “O, bizzat kendi nefsiyle kaderi temsil etmektedir”.

⁹⁰⁵ Tûbâ ağacının mahlukata gölge gösterdiği (saldığı) cennette, söğüt ağacının gamzesinin ve otların cilvesinin yeri olur mu?

⁹⁰⁶ Melaikenin atının saf tuttuğu harp meydanında, Hind hançerinin, mızrağın ve çölün ne haddi vardır?

34- Be hatt-i tâ'at u fermân-ı dereş vuhûş u tuyûr
Be zîr-i sâye-i 'adl endereş ricâl u nisâst⁹⁰⁷

35- Âyâ sipihr-i nevâlî ki pîş-i sıdk-ı sehâst
Sehây-i ebr durûğ u nevâl-i bahr değâst⁹⁰⁸

36- Be pîş-i rif'at-i tu çerh gûyiyâ pestest
Be cây-i dâniş-i tu 'akl gûyiyâ şeydâst⁹⁰⁹

37- Ayâ zemâne misâlî ki emr ü nehy-i turâ
Be rûzgâr bedârend ü kar-ı dest ü dehâst⁹¹⁰

38- Tu ân kesî ki zı bahr-ı senâ vu medhet-i tu
Be mâdih-i tu pür ez ruzigâr medh ü senâst⁹¹¹

39- Be dergeh-i tu felek râ guzer be pây-i edeb
Be cânib-i tu kazâ râ nazar be 'ayn-i rızâst⁹¹²

S. 95

40- 'Ayâr-i kadr-i tu ân evchâ ki ber gerdûn
'Îyâl-i dest-i tu ân mevchâ ki der deryâst⁹¹³

41- Zı şevk-i meclis-i tust ân tarab ki der Zühre est
Zı behr-i hidmet-i tust ân kemer ki ber Cevzâst⁹¹⁴

⁹⁰⁷ Onun itaatının hattına ve kapısının femanına vahşi hayvanlar ve kuşlar boyun eğmiştir. Erkekler ve kadınlar, onun adaletinin gölgesinde toplanmışlardır (adaletinin gölgesindedir).

⁹⁰⁸ Cömertliğinin sadakati önünde, bağışın seması kim olur ki? Bulutun cömertliği yalan, denizin ihsanı sahtedir.

⁹⁰⁹ Senin yüceliğin önünde felek, değersizdir, zelildir. Senin ilminin olduğu yerde akıl, sanki deli gibidir.

⁹¹⁰ Zamane, senin sahip olduğun emir ve nehyinin bir örneğini gösterebilir mi? Bizzat elinle gerçekleştirdiğin işlere ve senin dehana zaman şahittir.

⁹¹¹ Övmek ve met etmek için örnek gösterilen kişi sensin. Seni metheden kişi, zamanın seninle ilgili medhü senasıyla doludur.

⁹¹² Senin dergâhına felek, edeple adım atar. Senin tarafına (bölgene, yörene) kader, rıza nazarıyla bakar.

⁹¹³ Senin kadrinin ölçüsü (miktarı), dünya üzerinde zirvelere ulaşmıştır. Senin ihsanıyla himaye ettiğin aileler, denizdeki dalgalar gibi olmuştur.

⁹¹⁴ Zühre yıldızında bulunan mutluluk, senin meclisinin şevkindendir. Cevzâ yıldızının üzerindeki kemer, senin hizmetin içindir.

- 42- Nevâl-i dest-i turâ mevc-i bahr u bezl-i sehâb
Mesîr-i emr-i turâ bâl-i berk u pâ-y-i sabâst⁹¹⁵
- 43- Zı i‘tidâl-i hevâî ki devletet dâred
Hammâd râ çu nebâd intimâyî neşv ü nemâst⁹¹⁶
- 44- Felek zı cûd-i tu sâzed latîfehây-i vücûd
Meger ki menbe‘i cûd-i tu masdar-ı eşyâst⁹¹⁷
- 45- Kef-i cevâd-i turâ dehr hâst goft sehî est
Sipîhr goft mehâneş sehî ki mahz-ı sehâest⁹¹⁸
- 46- Cihân be tab‘girâyed be hidmet-i tu ki tu
Be zât-i küll cihânî vü küll-i o eczâst⁹¹⁹
- 47- Vücûd-i havf u recâ fer-‘i heşm ü hilm-i tu’end
Ki heşm ü hilm-i tu asl-ı mizâc-ı havf ü recâst⁹²⁰
- 48- Kazâ çu zât-ı turâ dîd goft înt ‘aceb
Cihân guzeşt ü henüz endero ten-i tenhâst⁹²¹
- 49- Eger fenâ der-i hestî be gil ber’endâyed
Turâ çe bâk ne zât-ı tu müste‘îd fenâst⁹²²

⁹¹⁵ Senin elinin hediyesi, denizin dalgası ve bulutun rahmet saçması gibidir. Senin emrinin süratle hareketi, şimşeğin kanadı, sabah rüzgârının ayağı gibidir.

⁹¹⁶ Senin devletinin, yönetimde sahip olduğu itidalden dolayı, bitkilerin büyüyüp gelişme sebebi bile, çok övülen zata nisbet edilir.

⁹¹⁷ Senin cömertliğinin membası, eşyanın meydana çıkış kaynağı olduğundan, felek, varlığın bütün güzelliklerini senin sehavetinden icat etti.

⁹¹⁸ Senin cömertlik eline devir, sahî demek istedi. Sema sehî deme dedi. Çünkü o sehavetin aslıdır (özüdür).

⁹¹⁹ Sen bu cihanın zatının küllü olduğundan ve o cihanın bütünü de sana göre cüz sayıldığından; cihan bütün tabiatıyla sana hizmet etmek istedi.

⁹²⁰ Korku ve ümidin varlığı (havf u reca), senin öfke ve yumuşaklığının parçası olmalarıdır. Çünkü senin öfken ve halimliğın, korku ve ümit mizacının aslıdır.

⁹²¹ Kader, senin zatını görünce, bu acaip bir şey dedi. Dünya geçti, henüz o ruhlar âlemindeydi (henüz doğmamıştı).

⁹²² Eğer yokluk, senin varlık kapını çamurla sıvasa idi korkulacak bir şey yoktur. Çünkü senin zatın, fani olmaya müsait değil ki.

50- Ve ger bekâ nebuved der cihân turâ çe ziyân
Bekâ bezât-ı tu bâkî ne zât-ı tu be bekâst⁹²³

51- Çe heykelest be zîr-i tu der-ki bâ tek
Basît gûyî zemîn hemçu pehne bî pehnâst⁹²⁴

52- Tebârekallah ez ân âb-seyr-i âteş f i'l
Ki bâ rikâb-ı tu hâkest ü bâ 'inânet hevâst⁹²⁵

S. 96

53 Be vakt-i reften ü tayy kerden-i mesâlik-i mülk
Hevâş fedfed ü deryâ serâb u kuh sahrâst⁹²⁶

54- Neşîb ü bâlâ yeksân şumâred ez pey-i ânk
Be kâm-ı o be cihân ne nişîb ü ne bâlâst⁹²⁷

55- Cihân-neverdî kemrûzeş er ber'engîzî
Be 'âlemiyyet resâned ki endero ferdâst⁹²⁸

56- Sipihir eger bedel-i hîş sûretî sâzed
Bereş çu sûret-i esbî bûd ki ber dîbâst⁹²⁹

57- Ne sâhibâ melikâ zı arzûy-i hidmet-i tu

⁹²³ Eğer dünyada beka bulunmazsa, senin için ne zararı var? Beka, senin zatınla baki olmaktadır. Senin zatın bekâ ile bâkî değildir.

⁹²⁴ Heykeli teşbih etmek, senin atını teşbih etmektir. Senin atın o kadar hızlı yol alıyor ki zeminin genişliği ortadan kalkıyor (o, adımını attığında dünyanın öbür tarafına ulaşıyor).

⁹²⁵ Süratiyle, su gibi akan, ateş gibi ele avuca sığmayan atına maşallah. Senin üzenin, toprakla beraberdir. Senin dizginin, havayla beraberdir (o kadar hızlıdır ki toz toprak, üzenkiye kadar yükselmiştir. Rüzgarla yarışmaktadır).

⁹²⁶ Mülkün yollarında yürüme ve ilerleme zamanında; coğrafyanın havası mutedil, deniz, serap gibi ve dağ, sahra gibidir.

⁹²⁷ Onun ardından giden, yenişi ve yokuşu aynı sayar (kabul eder, onun için dağ ile sahranın farkı yoktur). Onun isteğine göre (zorluk açısından) dünya, inişli ve çıkışlı değildir.

⁹²⁸ Onun dünyayı fetheden saadet gününü eğer kımıldatırsan, onda yarın olarak değerlendirilen gün, bir anda bu gün olur.

⁹²⁹ Güneş, eğer kendi asli görüntüsü yerine bir resim yapsaydı (benim resmim budur diyerek), parlak bir kumaş (ipek) üzerinde bir at sureti çizirdi.

Dilem karîn-i ‘azâbest ü dîde cuft-i bukâst⁹³⁰

58- Velîk âmedenem nîst mûmkûn ez pey-i ân
Ki reftenem besorîn u nişestenem be kafâst⁹³¹

59- Hemi be puşt çu keştî-yi sefer tevânem kerd
Ki râh-ı vâdî düşvâr u ‘ebre çün deryâst⁹³²

60- Çönân medân ki teğâfûl nümûde bâşem ez ân
Ki ber tebâhî-yi hâlem hemîn kasîde gevâst⁹³³

61- Belî gunâh-i bozorgest egerçi ‘özü hest
Ki ger be gûyem gûyend ber tu cây-i du‘âst⁹³⁴

62- Velîken er beden-i murde rîg nîst çönân
Ki hidmet-i tu koned cân-ı zâr-mânde kocâst⁹³⁵

63- Be men cevâb u su‘âl-i umûr-i dîvân râ
Ta‘llukî nebûd kân şî‘âr u resm-i şumâst⁹³⁶

64- Su‘âlkîst der îh hâletem be gâyet-i lütf
Gumân-ı bende çönânest kân ne nâ-zîbâst⁹³⁷

⁹³⁰ Hayır, ey efendim, ey sultanım, sana hizmet etme arzusundan; kalbim azaba yakındır (sürekli sıkıntı içindedir), gözlerimse mütemadiyen ağlamaktadır.

⁹³¹ Fakat kış üstü gideceğim ve kafa üstü oturacağım birisinin ardından gelmem mümkün değildir (o kadar hastayım ki sana hizmet etmek için arkandan gelsem; kış üstü yürümem ve kafa üstü oturmam gerekir).

⁹³² O kadar hastayım ki kervanın arkasından gitmem mümkün değil, çünkü onun geçtiği vadi çok engebelidir. Gemi ile yolculuk ise çok pahalıdır.

⁹³³ Ondan (sana hizmet etmekten) gafil olduğumu düşünme! Zira halimin perişanlığına rağmen sürekli kaside söylemekteyim (mektub gibi sana göndermekteyim. Senin hizmetinde olduğumun delili de budur).

⁹³⁴ Evet, her ne kadar bir özür bulunsa da büyük günahıdır (hastalığıma rağmen gelememem, büyük bir günahıdır). Eğer (özrüm var) dersem, sana dua makamında söylerler (vezir için hayır duası et derler).

⁹³⁵ Fakat ölmüş beden kum gibi olmamışsa (çürümemişse), yine sana hizmet eder. O zaman hasta olan can (şair) nerededir?

⁹³⁶ Bana, divanın işleriyle ilgili yöneltilecek olan soru ve cevaplar (veya ulu divanda yöneltilecek soru ve cevaplar), sizin geleneğiniz ve âdetinizle ilgili değildir (benim derdim size hizmet etmektir. Başkası beni ilgilendirmez).

⁹³⁷ Birçok ihsana mazhar olan şu halimle ilgili bir sorudur (nasılsın, iyi misin?). Ben kulunuzun zannı şudur ki; o (soru) çirkin değildir (güzeldir).

- 65- Zı gâyet-i kerem-i tust yâ zı hâmî-yi men
Ki bâ günâh-ı çönîn münkirem ümîd-i ‘atâst⁹³⁸

S. 97

- 66- Bedîn dakika ki rândem gumân-i kedy meber
Be bende gerçi gedâyî şerî‘at-ı şu‘arst⁹³⁹

- 67- Serem be zıll-i ‘inâyet bepûş bes başed
Ki ‘ömrhâst ki der tef-i âftâb ‘enâst⁹⁴⁰

- 68- Hemîşe tâ be cihân enderûn zı devr-i felek
Şebest ü rûz u zîn her dû zulmetest ü ziyâst⁹⁴¹

- 69- Şebet hemîşe zı ikbâl-i rûz rûşen bâd
Ki rûz-i rûşen ikbâl-i tu şeb-i a‘dâst⁹⁴²

- 70- Be hürremî vü hoşî beguzerân cihân cihân
Ki herçi cüz hoşî vü hürremî heme sevdâst⁹⁴³

Der Mersiye-i Seyyidü’s-Sâdât Mecdü’d-Dîn Ebî Tâlib bin

Ni‘me⁹⁴⁴(Mersiye) - Kaside: 18.

Vezin: Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1- Şehr pür fitne vü pür meşgele vü pür gavgâst
Seyyid ü sadr-ı cihân bâr nedâdest kocâst⁹⁴⁵

⁹³⁸ Senin nihayetsiz keremin veya benim acemiliğimden dolayıdır ki, böyle bir günahla münkir olmam, ihsan ümididir.

⁹³⁹ Geçirdiğim bu nazik, sıkıntılı zamanda kulluk yaptığımı zannetme (buradaki kulluk, şeri’attaki kulluk gibi değildir. Burada tahkir vardır). Gerçi ben kölenize göre kulluk, şi‘irin şeriatıdır.

⁹⁴⁰ Yıllardır, güneşin kızgın sıcağında eziyet çekmekte olan başımı, inayet gölgenle örtmen, yeterli olur.

⁹⁴¹ Felekte meydana gelen dönüşümden, ta dünyaya kadar, sürekli; gece ve gündüz oluşur. Bu ikisinden de zulmet (çaresizlik, karanlık) ve aydınlık (huzur sükun) meydana gelir.

⁹⁴² Senin gecen, gündüzün ikbalinden daima parlak olsun. Çünkü aydınlık gün, senin ikbalindir. Gece ise düşmanıdır.

⁹⁴³ Mutluluk ve saadetle gayret et! Çünkü dünyada, mutluluk va saadetten başka her şey karanlıktır (kederdir, menfaata bağlıdır).

⁹⁴⁴ Seyyidü’s-Sâdât Mecdü’d-Dîn Ebî Tâlib bin Ni‘me’nin mersiyesi hakkındadır.

⁹⁴⁵ Şehir (ülke), fitnelerle, kargaşayla ve kavgalarla doludur. Bütün bunlara izin vermeyen, dünyanın dayanağı sultan nerededir?

- 2- Dîr şod dîr ki hurşîd-i felek rûy nümûd
Çîst imrûz ki hurşîd-i zemîn nâpeydâst⁹⁴⁶
- 3- Bârgâheş zı bozorgân u zı a'yân pür şod
O ne ber 'âdet-i hod rûy nihân kerde çerâst⁹⁴⁷
- 4- Dûş goftend ki rencûrterek bûd ârî
Bâr nâdâdaneş imrûz ber ân kavl guvâst⁹⁴⁸
- 5- Perde-dârâ tu yekî derşev ü ahvâl bedân
Tâ çigûne est biheş hest ki dilhâ dervâst⁹⁴⁹
- 6- Ver turâ bâr buved hidmet-i mâ hem beresân
Merdumî kon bekon înkâr ki înkâr-ı şumâst⁹⁵⁰
- 7- Ver tevânî ki rehî bâzdehî beh başed
Tâ derâyîm ü selâmîyeş konîm er tenhâst⁹⁵¹

S. 98

- 8- Ver çönânest ki hâlîst ne ber vîfk-i murâd
Hod megû berg-i nîyûşîden-i in hâl kerast⁹⁵²
- 9- Ki tevâned ki be endîşe der-âred be cihân
Kez cihân ânki cihân sed yek ezo bûd cüdâst⁹⁵³

⁹⁴⁶ Uzakıkça uzadı. Nihayet feleğin güneşi yüzünü gösterdi (geç geldi). Bu gün ne oldu? Zira yeryüzünün güneşi ortada yoktur.

⁹⁴⁷ Onun sarayı, büyükler ve ileri gelenlerle doldu (ülama-yı din ve zeginlerle doldu). Dedilerki: O, bu saat programını aksatmazdı, huzura çıkmakta gecikmezdi, neden (çünkü o, artık yok)?

⁹⁴⁸ Dün gece hastalığının az olduğunu söylediler. Evet onun, bu gün için konuşmaya izin vermeme sözü, şahit olarak tahahhuk etmiştir.

⁹⁴⁹ Ey perdenin sahibi (hacib), bir kapı arala ve durumları anla. Gönüllerin (toplananların) yöneldiği o zatın iyi olup olmadığı (nasıl olduğu) anlaşılın.

⁹⁵⁰ Eğer izin (mümkün) olursa bizim hizmetimizi de ulaştır. İnsanlık yap, bu işi hallet. Çünkü bu iş, sizin işinizdir.

⁹⁵¹ Eğer yalnızsa gelip ona selam vermemiz ve onu görmemiz için bir yol bulabilirsen çok güzel olur.

⁹⁵² Durum, beklemediğimiz bir halde değilse (bizim arzu ettiğimiz bir durumda değilse), kendin bir şey söyleme! Çünkü burada, o kötü haberi işittiğinde ona tahammül edecek hiç kimse yoktur.

⁹⁵³ Dünyada böyle bir düşünce sahibini kim anlatabilir (tarif edebilir)? Zira dünyaya onun gibi birisi yüzde bir ancak gelir (onun gibi birisinin dünyaya gelmesi çok uzaktır).

- 10- Vânki bâkî be meded dâden-i câheş bûdî
Ni‘met ü eymenî imrûz ne der hâl-i bekâst⁹⁵⁴
- 11- Vânki berhâst ezo resm-i bedî çün benişest
Çün çönîn est bihîn-i kârî teslîm ü rızâst⁹⁵⁵
- 12- Âferîde çekoned ger nekeşed bâr-ı kazâ
Kâferîneş heme der silsile-i bend-i kazâst⁹⁵⁶
- 13- Vâliy-i mâ ki sipihr est vilâyet sûzest
Vây kîn vâl-yi sûzende be gâyet vâlâst⁹⁵⁷
- 14- Ecel ez bâr Hudây-i ecel ender neguzeşt
Ger tu gûyî ki zı men der-guzered în sevdâst⁹⁵⁸
- 15- Çe tevân kerd birûn şod zı kaza mümkün nîst
Dâmen ez ‘ömr beyefşând ü be yek reh berhâst⁹⁵⁹
- 16- Ey zı evlâd-ı Peyamber vasat-ı ‘akt mepûrs
Kez firâk-i tu ber evlâd-i Peyamber çe ‘enâst⁹⁶⁰
- 17- Vey du karn ez keremet burde cihân berg ü nevâ
Tu çe dâni ki cihân bî tu çe bî berg ü nevâst⁹⁶¹

⁹⁵⁴ Yardım etme makamı, ebedî olarak onundu (o, yardım ve himaye etmenin ebedî makamı idi). Bu gün nimet ve emniyet henüz baki değildir (bunların devamı, onun varlığına bağlıdır).

⁹⁵⁵ Onun varlığı sebebiyle düzeni bozulan (kargaşaya düşen) kötülük nasıl sükun bulur. Nitekim işin güzeli, teslim ve rıza olarak böyledir.

⁹⁵⁶ Eğer kaderin yükünü (sıkıntıları, fakirliği, zulmü) çekmeseydi, nasıl yaratılmış olurdu? Çünkü onun yaratılışı daima, kader bağının zicirindedir (çünkü onun yaratılışı, fakirlik, zulüm ve eziyetlerin ortadan kaldırılması içindir).

⁹⁵⁷ Bizim valimiz felek gibidir (hüküm ve ferman onun elindedir). Mülk yanmaktadır. Vay ki her şeyin hakkından gelen bu vali, olabildiğince yücedir (mertebesi yüksektir).

⁹⁵⁸ Eğer beni bağışla dersen, bu pazarlıktır (Allah’la pazarlık yapılmaz). Çünkü Alla’nın nezdinde ecel, değişmez, vakti gelen her kes ölür.

⁹⁵⁹ Ne yapılabilir ki? Kaderden kaçmak mümkün değil. Ömrün eteği açıldı ve içinde ne varsa attı (boşalttı). Ecel bir defa geldi, dünyaya ait arzu, heves ve beklentilerimiz uçtu gitti.

⁹⁶⁰ Ey Pegamber evladından olan! Yolun ortasında, “ben, Pegamber’den miyim, değil miyim, kime sığınayım diye sorma. Çünkü sen Pegamber’in parçasısın, ondansın. Çünkü senin ayrılığın, Pegamber evladına nasıl keder olur (senin ayrılığın Pegamber’i kendi evladı gibi üzer).

⁹⁶¹ Ey kereminden, iki asır dünyanın düzen ve geçiminin sürdüğü zat! (Ey Enverî), sensiz dünyanın nizamsız ve geçimsiz olduğunu mu sanırsın (sen kendini bu zatla mı mukayese ediyorsun)?

- 18- Be vefât-ı tu cihân mâtem-i Evlâd-ı Rasûl
Tâze-ter kerd meger selh-i receb ‘Âşûrâst⁹⁶²
- 19- Ez fenâyî çu tuyî geşt müberhen mârâ
Ki terü huşk-i cihân reh-ruv-i seylâb-ı fenâst⁹⁶³
- 20- Bâ tu gîtî çu cefâ kerd vefâ bâ ki koned
Vîn ‘aceb nîst ki hod-i ‘âdet-i o cümle cefâst⁹⁶⁴

S. 99

- 21- Dâye-i dehr neperverd kesî râ ki nehored
Bînî ey dost ki îñ dâye çe bî mihr ü vefâst⁹⁶⁵
- 22- Gerçi halkî zı cefâhây-i felek mecrûhend
Enderîn devr ki şeb hâmil-i teşvîş ü belâst⁹⁶⁶
- 23- Belh râ hîç kafâyî çu vefât-i tu nebûd
Âhir ey devr-i felek vakt bedân îñ çe kafâst⁹⁶⁷
- 24- Reftî yû bâ tu kemâlî ki cihân dâşt beburd
Ger cihân râ pes ez îñ nâkıs hânîm sezâst⁹⁶⁸
- 25- Key dehed kâr-ı cihân nûr u tu gâyet zı cihân

⁹⁶² Senin vefatınla dünya, evlâd-ı Resûl’un matemini tazeledi. Binaenaleyh, Receb ayının sonu Aşura’dır.

⁹⁶³ Senin gibi birinin fânî olması bizim için cihanın, yaş ve kuru nesi varsa, fena seline kapılıp gitmesinin delilidir.

⁹⁶⁴ Dünya seninle cefa ederse, artık kimle vefa eder (dünya sana cefa ettiği gibi, artık kime vefa eder ki)? Bu, garipsenecek bir şey değildir. Çünkü onun âdeti, bütünüyle cefa etmektir.

⁹⁶⁵ Zamanın sütanesi, kimseyi yememek için beslemiyor. Ey dost, bu annenin (feleğin, dünyanın) nasıl merhametsiz ve vefasız olduğunu görüyorsun.

⁹⁶⁶ Gerçi halk, feleğin cefasından dolayı yaralıdır. Gece, bu devirde fitne ve belanın taşıyıcısıdır.

⁹⁶⁷ Belh’deki hiçbir kafa, senin vefatın gibi etkili olmadı (büyüklerden, hiç kimse senin vefatına razı değildir). Ey felek, şimdi onun vefatının vakti midir? Bil ki bu nasıl bir kafadır (halk onun ölümünü istemediği halde felek, onun ölümünü arzu eder)?

⁹⁶⁸ Sen gittin, dünyanın sahip olduğu kemal de seninle beraber gitti. Eğer bu eksiklikten sonra dünyanın, kemal ve azametten mahrum kaldığını söylersek bu bize uygun bir söz olur.

Şeb ü hurşîd be-hem her du kocâ âyed râst⁹⁶⁹

- 26- Teng bûdî zı bozorgît cihân vîn ma'nâ
Dâned ân kes ki be esbâb-i bozorgî dânest⁹⁷⁰
- 27- Vin 'accepter ki kenûn bî tu ez ân tengterest
Zânki ez derd-i tu hâlî ne helâ vu ne melâst⁹⁷¹
- 28- Gerçî der her cigerî derd ü gamet bîhî zed
Ki şebânruzî çün zıkr-i tu der neş vü nemâst⁹⁷²
- 29- Mâ çe dânim ki ez mâ çe sa'âdet beguzeşt
Vân tasavvur ne be endâze-i îh sîne-i mâst⁹⁷³
- 30- Kîst bâ îh heme kez nâle-i zâreş heme şeb
Sakf-ı gerdûn ne pür ez velvele-i savt u sedâst⁹⁷⁴
- 31- Kîst ey bûde çu deryâ vü çu ebret dil ü dest
Kez firâket ne muje ebrû kenâreş deryâst⁹⁷⁵
- 32- Tâ cihân râ ne guzârî zı çönîn câh yetîm
Ki yetîmi-yi cihân gerçî ne tıflest hatâst⁹⁷⁶

⁹⁶⁹ Dünyadan maksat sen olduğun halde, dünyanın faaliyeti ne zaman ışık verir? Gece ve güneş, her ikisi aynı anda nasıl beraber hareket ederler (karanlıkla aydınlık aynı anda beraber bulunabilir mi? İki zıt bir arada olmayacağına göre sen, dünyanın ışığıydın sen gidince, dünya, karanlığa büründü).

⁹⁷⁰ Sen dünyada bulunduğunda senin azametinin sebebiyle dünya, sana dardı (seni içine alamıyordu, sana tahammül edemiyordu). Alim olan kişi, büyüklüğün (sebeplerinin), bu manadan geldiğini anlar.

⁹⁷¹ Halihazırda sensizlikten dolayı dünyanın, daha dar (sıkıcı) olması çok daha garip bir şeydir.

Binaenaleyh, senin derdin sebebiyle yalnızlık vardır, kalabalık vardır ve dünya, hercümerç içerisindedir.

⁹⁷² Gerçi senin derdin ve gamın, her ciyerde bir kök saldı. Nitekim o dert ve gam, senin zikrinle, gece-gündüz, büyüyüp gelişmektedir.

⁹⁷³ Biz, kendimizden, nasıl bir saadetin gittiğini nereden bilelim? Bizim idrakimizin ölçüsü, onu tasavvur etmekten acizdir.

⁹⁷⁴ Dünyanın seması, ses ve sada ile dolu olmadığı halde, bütün bunlarla beraber, gece boyunca feryad u figan eden kimdir (herkes feryad u figan etmektedir)?

⁹⁷⁵ Senin gibi kalbi deniz ve eli bulut gibi olan kimdir? Nitekim senin firakından, kirpiği, bulut gibi yaş dökmekle kenarı derya gibi olan kimdir?

⁹⁷⁶ Dünyaya böyle yetim bir mevki (cah, şevket, büyüklük) bırakmıyorsun. Çünkü cihan, her ne kadar çocuk olmasa da onu yetim bırakman hatadır.

- 33- Tâ be hâk ender ârâm negîrî ki sipihr
Hemçônân der taleb-i hidmet-i tu nâpervâst⁹⁷⁷

S. 100

- 34- Ey derîğâ ki zı tu derd-i dilî mând be dest
Vânki îñ derd ne derdîst ki dermânş devâst⁹⁷⁸
- 35- Ey derîğâ ki gam-ı hicr u gam-i reften-i tu
Nîst ân şeb ki dero hîç ümîd-i ferdâst⁹⁷⁹
- 36- Ey derîğâ ki senâhâ be du‘â bâz uftâd
Çün çônîn est behîn zikr derîn hâl du‘ast⁹⁸⁰
- 37- Yâ Rabeş der kenef-i lutf-i Hüdâ‘î hoddâr
Kân çônân lutfî kân der-hor ânest turâ⁹⁸¹
- 38- Çün rehânîdî ez îñ tefrikahâ cem‘eş kon
Bâ ki bâ ehl-i ‘ibâ zân ki hem ez ehl-i ‘abâst⁹⁸²
- 39- Ver be gîtû nazarî kerd bero teng mekon
Ki cihân Dicle şod u mâ heme râ istiskâst⁹⁸³

⁹⁷⁷ Sen dünyada kaldığın müddetçe (toprağa girmeden önce) güneş, her zaman olduğu gibi pervasızca, senin hizmetinde olmak ister.

⁹⁷⁸ Ne yazık ki senin vefatınla, bu kalbin derdi elde kaldı. Şu kadar varki bu dert, devası olan bir dert değildir.

⁹⁷⁹ Eyvâh ne yazık ki ayrılık gamı ve senin gidişinin kederi, kendisinde hiç sabaha çıkma ümidi olmayan o gece gibidir.

⁹⁸⁰ Ne yazık ki seninle ilgili övgüler, tekrar duaya dönüştü. Çünkü bir kişinin bu halde, en güzel bir şekilde zikredilmesi dua olur.

⁹⁸¹ Ey onun Rabbi, sen, ilâhî lütfunun gölgesinde onu muhafaza eyle. Öyle bir lütufla muhafaza eyle ki bu lütuf, sana ve ona layık olsun.

⁹⁸² Bu tefrikadan dolayı, dağılanları bir araya getir. Ebu'l-Me‘âlî Mecdü'd-Dîn Bin Ahmed, Ehl-i Aba (Ehl-i Beyt) camiasından olduğu için onun şahsında, ibadet ehlini birleştir.

⁹⁸³ Eğer dünyaya teveccüh ederse ona darlık verme (ona eziyet etme)! Şu kadar var ki (onun vefatıyla) dünya, Dicle nehri gibi oldu ve hepimizi, suya teşne kıldı.

Der Vase-i Hazan ve Medh-i Nâsıru'd-Dîn Ebu'l-Feth Tâhir⁹⁸⁴ - Kaside: 19.

Vezin: Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün

- 1- Ruz-i mey-horden ü şâdî vü neşât u tarabest
Nâf-ı hefte est eger ğurre-i mâh-ı recebest⁹⁸⁵
- 2- Berg rîzân be heme hâl fürû-bâyed rîht
Be kadeh ânçi ez o berg ü nevây-i tarabest⁹⁸⁶
- 3- Mâder-i bâğ sûtürven şod u zâden beguzâşt
Çikoned nâmiye 'innîn ü tabî'at 'ezebest⁹⁸⁷
- 4- Duhter-i rez ki tu ber târem-i tâkeş dîdî
Müddetî şod ki ber âveng-i sereş der kenebest⁹⁸⁸
- 5- Mûy ber hîk demîde zı hased tîğ zenest
Tâ be halvet leb-i hum ber leb-i bintü'l-'inebest⁹⁸⁹
- 6- Ger ne sarrâf-ı hazân kîse-feşân reft zı bâğ
Çün çemenhâ zı zehâbeş heme yek-ser zehebest⁹⁹⁰

S. 101

- 7- İn 'aceb nîst besî kez eser-i lâle vü hûyd

⁹⁸⁴ Hazan Mevsiminin Vasefî ve Nâsıru'd-Dîn Ebu'l-Feth Tâhir 'in Methi Hakkındadır.

⁹⁸⁵ İçki içme, mutluluk, neşe ve sevinç günüdür. Eğer Receb ayının ilk gecesiye, haftanın salıdır (henüz, Ramazan ayı gelmemiştir, eğlenebiliriz).

⁹⁸⁶ Dökülen yaprakların, aynı anda aşağı inmeleri, kadehe dökülmeleri gerekir (şarabın kadehe dökülmesi de aynı yaprakların dökülmesi gibidir). Öyle ki o yaprağın dökülmesi, sonbaharın sesidir (mutluluk vesilesidir).

⁹⁸⁷ Bağın annesi kısır oldu ve doğumu terketti (hiçbir şey yetişmiyor). Nasıl olur da adı hadım olur ve tabiatı bekâr olur.

⁹⁸⁸ Sen, çardağın üzerine kadar uzadığı müşahade edilen bir üzüm asmasıdır. Bir süredir başının üzerindeki üzüm hevenkleri, birbirlerine bağlı oldukları halde, zincir gibi birbirlerini gölgelemektedirler.

⁹⁸⁹ Küpün saçları, dağarcıkta hasetten şişmiş olduğu halde تنها bir yerde şarapla (bintü'l-'ineble) dudak dudağa demlenen kadehe, (şarabı ben içimde taşıyorum sen içiyorsun diye) kılıç çalmaktadır (Bintü'l-'ineb: üzümün kızı: şarap demektir).

⁹⁹⁰ Hazan mevsiminin sarrafı kese saçarak bahçeden gelmeseydi, tüm çimenlerin, baştanbaşa onun altınlarıyla kaplanmış olması neredendir?

Goftî âhû berre mînâ süm ü bîcâd-i lebset⁹⁹¹

8- Yâ Rab elmâs-ı lebeş bâz ki kerd ü şebh-i summ
Bînî în gunbed-i fîrûze ki çün bul-‘acebest⁹⁹²

9- İn hemân sukne vü sahrâst ki goftî zı semûm
Türbet-i ân hezef ü rüsteni-yî în hatabest⁹⁹³

10- Hîz ez sa‘yî duhân bîn ü zı te’sîr-i buhâr
Tâ der în her du kenûn çend rüsûm-i ‘acebest⁹⁹⁴

11- Revzen-i în heme pür zerre-i zerrîn zirih est
‘Arsa-i ân heme per-i peşşe-i simîn-i selebest⁹⁹⁵

12- lem‘â der sukne-i kânûn şöde ber hod-i pîçân
Ef ‘îy-i kâh-robâ peyker-i mercân ‘esebest⁹⁹⁶

13- Dûd halka şöde ber sath-ı hevâ hem der hem
Satrâyîst ki mektûb-i benân-i lehbest⁹⁹⁷

14- Şu‘le-i âteş ez în rûy ki goftem gûy’î
Der mekâdîr-i kitâbet kalem-i müntecebest⁹⁹⁸

⁹⁹¹ Bu fazla garipsenecek bir şey değildir. Çünkü ceylan yavrusunun, lalenin ve yeşil buğdayın izinden giderek, lalelerden yemesi ve yeşillikte dolaşması, onun topuklarını yeşil renge boyar, ağzını da yakut gibi kırmızıya.

⁹⁹² Ya Rab, o ahunun elmas gibi parlak dudağını kim kızıl renge boyadı ve topuklarını kim böyle yeşile boyadı? Görüyorsun ya, yeşil kubbenin renkten renge dönüşmesi gibi onun ağzının ve topuklarının renkten renge dönüşmesi gariptir.

⁹⁹³ Zehirden oluştuğunu söylediğin bu mesken ve sahranın türbesi, o kadar sert rüzgarlara maruz kalmıştır ki onun toprağı taş gibi, yeşillik ve bitkileri ise odun gibidir.

⁹⁹⁴ Görüyorsun ki buharın etkisiyle duman, harekettten (gayretten, emekten) dolayı yükseliyor. Şimdi her ikisinde de ne garip kanun vardır.

⁹⁹⁵ Bu zırhın delikleri, tümüyle parlak altın zerreleriyle dolmuş gibidir. O geniş arsa, bütünüyle gümüş gibi uçan küçük sineklerle kuşanmıştır.

⁹⁹⁶ Işık, ateş merkezinden, kendi etrafında kıvrılmak suretiyle yükseldi. Kâh-ruba (siyah) rengindeki engerek yılanı, kıvrım kıvrım olunca aynı ateş merkezinden yükselen ışık gibi olur.

⁹⁹⁷ Duman, havanın üzerinde kıvrım kıvrım olarak, halka şeklini almıştır. Ateş gibi olan elin parmak uçları da mektubun satırlarını yazarken aynı dumanın kıvrılarak semaya yükselmesi gibi bir görüntü arz eder (mektubun satırları, parmak ucundaki ateş gibidir).

⁹⁹⁸ Dediğim gibi, yazı yazma ölçüsünde seçilen kalem, bu yüzden, sanki ateş şulesidir.

15- Her zemân lerze ber âb-i şemer uftad megereş
Der mîzâc ez eser-i heybet-i destûr-i tebest⁹⁹⁹

16- Sâhib-i ‘âdil Ebu’l-Feth ki der cünbiş-i feth
Cünbiş-i râyet-i ‘âlîş kavîter sebebest¹⁰⁰⁰

17- Tâhir ân zât-ı mutahhar ki sipihreş gûyed
Sadr-ı tâhir guher ü sâhib-i tâhir nesebest¹⁰⁰¹

18- Ânki der şeş cihet ez fadle-i hân-i keremeş
Hîç dîl nîst ki ez âz der ân dîl kerbest¹⁰⁰²

19- Vânki der nuh felek er berk-i kemâlî becehed
Heme ez bârike-i hâtır-i o muktesebet¹⁰⁰³

S. 102

20- Sâhet-i bârgeheş mevlid-i mülk-i ‘Acemest
‘Adl-i feryâd-reseş dâver-i dîn-i ‘Arabest¹⁰⁰⁴

21- Zapt-i mülk-i felek endîşe hemî kerd şebî
Zân şeb evrâd-ı mükîmân-i felek kad vecebest¹⁰⁰⁵

22- Sâhibân-i melikâ, hem ne çerâ zânki turâ

⁹⁹⁹ Sanki küçük havuzun suyu üzerinde sürekli hareket eden titreşimler gibidir . Ancak mizacında bulunan heybet (korku, vahşet) eserinden dolayı onda ateş kanunu vardır (sanki bu heybet kanunu, havusun suyuna düşmüştür. Bunun için sürekli titremektedir).

¹⁰⁰⁰ Adaletin sahibi olan Ebu’l-Feth’in, fetih esnasında bayrağının yükseklerde dalgalanması, en güçlü vesiledir.

¹⁰⁰¹ Eksikliklerden arınmış olan o zatın güneşi, şöyle demektedir: “(Ebü’l-Feth) Tâhir’in meclisi cevher gibidir ve onun soyu her bakımdan temizdir, asildir.

¹⁰⁰² O, altı cihetteki cömertlik sofrasının faziletinden; fazlaca istekte bulunmakla, hiçbir gönlün kederlenmediği bir zattır.

¹⁰⁰³ O öyle birisidir ki; kemalinin şimşeğinden, dokuz feleğe, bir lem’a sıçrasa hepsi onun hatırının şimşeğinden yararlanır (onun, aydınlık fikrinden istifade eder).

¹⁰⁰⁴ Hâkimiyet dergâhının doğum yeri Acem mülküdür. Feryad edenlerin imdadına, adaleti ile yetişen Arab’ın dinidir.

¹⁰⁰⁵ Felek, bütün gecesini, mülkü zaptetme (ona hakim olma, kontrol etme) endişesiyle geçirdi. Feleğin mülkünde ikamet edenlerin evradı ise o gece bütünüyle senin için oldu. Çünkü mülk senindi, feleğin zapt edebileceği bir mülk ve zemin yoktu, tümü sana aitti.

Medhet ez harf birûnest çe cây-i lakabest¹⁰⁰⁶

23- Nâm-ı sultân ne bedânest ki tâ hânendeş
Bel berây-i şeref-i sikke vü fahr-i hatebest¹⁰⁰⁷

24- Gûşe-i bâliş-i tu cîst kuleh gûşe-i mülk
Venderû hem zı niseb rif'at ü hem ez hasebest¹⁰⁰⁸

25- Mesnedet berter ez ânest ki der sed yek ez ân
Çerh râ gunc-i temennâ vü mecâl-ı talebest¹⁰⁰⁹

26- Ğaraz ez kevn tu bûdi ki zı perverden-i nahl
Gerçi ez hâr-guzer nîst ğaraz hem rotebest¹⁰¹⁰

27- Âsmân-ı digerî zânki be himmet-i cünbî
Cünbiş-i çerh ne ez şehvet ü ne ez ğadabest¹⁰¹¹

28- Meh be na'l-i sum-i esb-i tu teşebbüh mîkerd
Hâk feryâd ber-âvered ki terk-i edebest¹⁰¹²

29- Gerd-i ceyş-i tu beşod ber heme a'zâş nişest
Tâki ecreb şod u vânk heme sâleş cerebest¹⁰¹³

30- Çerh çün govz-i şikestest ez ân rûy ki mâh

¹⁰⁰⁶ Ey padişahın dostları, sizin onu methetmeğe sözünüz yetmez, lakabın yeri mi olur?

¹⁰⁰⁷ Bilki sultanın adı, sadece onun okunması değildir. Bilakis onun sikkesinin şeref i (celal ve azameti) ve hutbenin iftiharı içindir.

¹⁰⁰⁸ Senin yastığın (saltanatının) köşesi nedir? Mülkün etrafının külâhıdır. Bu külâh iki şeyden müteşekkildir. Birisi senin asil nesebin (soyun) diğeri, memleketin işlerinin halledilmesidir.

¹⁰⁰⁹ Senin saltanatın, yüzde bir ihtimalle bile olsa feleği temenna köşesine ve kendi iltimas alanına emreden (emredip itaat ettiren) şahsın, saltanat ve kudretinden daha üstündür.

¹⁰¹⁰ Hurma ağacını besleyen varlık aleminin (kevn ü mekanın), yaratılma sebebi sensin. Gerçi maksat hurma olsa da dikenden uzak kalma imkânı yoktur (fakat senin yaratılman söz konusu olunca orada dikenden söz edilemez).

¹⁰¹¹ Hareketinin himmetiyle varlığını gösteren başka bir sema (felek, çarh) vardır, o da sensin. Bu feleğin hareketi şehvet ve öfkeden oluşmaz.

¹⁰¹² Ay, kendini senin atının tırnağındaki nala benzetiyor. Toprak, edebin terkinden, feryad ediyor (toprak aya diyor ki: "Sus onun atının nalına benzemek senin haddine mi düşmüş").

¹⁰¹³ (Ayın, haddini aşması sebebiyle) sennin ordunun tozu, ayın bütün unsurlarına (azalarına) yerleşti. Nihayet ayın tüm yılı, uyuz oldu (yıl boyunca kaşındı).

Çehre çün çehre-i bâdâm ez ân pür sukbest¹⁰¹⁴

31- Hasm eger lâf-ı tekâbul zened ez rûy-i hased
Hak şinâsed ki ki Bu'l-Kâsım u ki Bû leheb¹⁰¹⁵

32- Ver mukâbil nehemeş nîz be yek vech revâst
Tu çu hurşîd be re's-i o çu kamer der zenebest¹⁰¹⁶

S. 103

33- Rutbet-i şirket-i kadreş neşaved lâzım ez ânk
Dâr-ı o ez haşeb ü taht-i tu hem ez haşebest¹⁰¹⁷

34- Âhir ez râbıta-i kahr kocâ dâned şod
Sür'at-i seyr-i nefâzet ne be pâ-y-i herebest¹⁰¹⁸

35- Ver keşed Sedd-i Sikender be misl-i gerd-i bekâş
În mühendis ki der ef'âl verây-i t'abest¹⁰¹⁹

36- 'Akl dâned ki çu mehtâb zened dest be tîğ
Redd-i tîğes ne be endâze-i der-i kasebest¹⁰²⁰

37- Heme der şeşder-i 'aczend ü turâ dav be heft

¹⁰¹⁴ Ayın yüzünden (konumundan dolayı) felek, ceviz kırmıştır. Ondan dolayı yüzü, bademin yüzü gibi, küçük deliklerle doludur.

¹⁰¹⁵ (Zemin, yine ayı tenkit ederk konuşmaktadır) hasım eğer hased yüzünden karşılıklı laf atarsa, Ebu'l-Kâsım'ın ve Ebû Leheb'in kim olduğu anlaşılır (hakla batıl arasındaki mesafenin yerle gök kadar uzak olduğu idrak edilir).

¹⁰¹⁶ Eğer iki unsur arasında eşitlik olduğunu düşünürsek tek bir şekilde mülahaza etmemiz gerekir. Padişahın atı, yılanın başı (güneşdir), onun kuyruğu da aydır). Eğer eşitlik söz konusu olursa, (burçlar denk düşerse) senin atın, onun başında güneş gibi olur, o da senin atının ardında ay gibi (uydusu, kuyruğu) olur.

¹⁰¹⁷ Senin makamının, saltanatının değerine o,(ay) gerektiği gibi ortak olamaz. Onun yeri, çer çöpün olduğu çalılıktır. Senin tahtın da odundandır (ancak birinden taht yapılır diğerinden hiçbir şey yapılmaz, rastgele yerlerde kullanılır).

¹⁰¹⁸ Sonunda kahr rabıtası nerede anlaşılacak? Nüfuz eden (hedefine ulaşan) hareketin sürati, kaçışın ayağının altında değildir.

¹⁰¹⁹ Eğer onun beka semasının yörüngesine, Sedd-i İskender gibi bir sed çekerse; çalışma hususunda bu mühendis, yorulmanın ötesine geçer (ömrü vefa vermez).

¹⁰²⁰ Mehtap, kılıca el atınca, akıl, onun kılıcının, kamış zırhın ölçüsüyle karşılanamayacağını bilir (kılıç ölçüsüne göre onun bir şey ifade etmeyeceğini akıl bilir).

Darbe besitân u bezen zânki temâmî nodebest¹⁰²¹

38- Tâ ki tebdîl-i bed ü nîk be sâl u be mehest
Tâ ki tertîb-i meh ü sâl be rûzest ü şebest¹⁰²²

39- Bîtu tertîb-i şeb ü rûz u meh ü sâl mebâd
Ki zı ser-i cümle-i ân müddet-i tu muntehebest¹⁰²³

40- Be mey ü mutrib-i hoş-nağme şe‘ef bîş nümây
Ki zı insâf-ı tu aktâr-ı cihân bî şeğebest¹⁰²⁴

Der Medh-i Kâdî Hamîdü’-d-DînBelhî¹⁰²⁵ - Kaside: 20.

Vezin: Mef‘ûlü/ Mefâ‘îlü/Mefâ‘îlü/Fe‘ûlün

1- Sadrî ki ezo devlet ü dîn cüft-i sebât est
Ân hâce-i şer‘est ki sultân-ı kudâtest¹⁰²⁶

2- Ân ‘akl-ı mücerred ki vücûd be kemâleş
Hem kaide-i cünbiş ü hem asl-ı sebâtest¹⁰²⁷

3- Ez nisbet-i o devlet ü dîn her du hamîdend
În dânem ü ân zât ki dâned ki çe zâtest¹⁰²⁸

4- Evsâf-i bozorgîş çe aslî vü çe mâlîst

¹⁰²¹ Hepsî altı kapıda şaşkına döndüler, (şişder: tavladaki altı kapının kapalı olması). Ve seni oyunu başlatmak üzere yedinci kapıya yönelttiler. Tavla oyunu, tümüyle kumar olduğundan darbe vur, hamle yap!

¹⁰²² İyi ve kötünün değişmesi için, ay ve yıl geçmektedir. Ay ve yılın tertibi için de gün ve gece olmaktadır.

¹⁰²³ Sen olmadıktan sonra, gece ve gündüzün, ay ve güneşin düzeni olmaz olsun. Zira senin zamanın, onların tümünün başından seçkindir.

¹⁰²⁴ İçki, çalgıcı ve musiki ile olabildiğince eğlen! Zira senin insaf ve adaletin sebebiyle, dünyanın kıtaları, fitneden âzâdedir (kervanlar güvendedir).

¹⁰²⁵ Kâdî Hamîdü’-d-DînBelhî’nin Methi Hakkındadır.

¹⁰²⁶ O, devlet ve dinin, kendisi sebebiyle, eşit bir şekilde (beraber) devam ettiği katiptir. Kadıların sultanı ve şeri’atın hocası, odur.

¹⁰²⁷ Varlığın kendi kemaliyle geliştiği, yalın (saf) aklın sahibi odur. Hem hareketin esası, hem de sebatın aslıdır (her şeyin devamı onunladır).

¹⁰²⁸ Devlet ve din, ona nisbet edildiğinden, her ikisi de övülmüştür. Ben bunu biliyorum. Onun nasıl bir kişi olduğunu ben biliyorum. Başkaları nereden bilsin?

Kân râ heme evsâf-ı felek fer‘ ü zekâtest¹⁰²⁹

- 5- Gerdûn zı kifâyet be kefâverd rikâbeş
Ârî çi koned kesb-i şeref kâr-i kifâtest¹⁰³⁰
- 6- Tûfân-i havâdis eger âfâk begîred
Ber sedde-i o bâş ki cûdî-yi necâtest¹⁰³¹
- 7- Ey ânki cihet pâye-i câh-ı tu neyâbed
Zât-ı tu cihânîst ki bîrûn zı cihânest¹⁰³²
- 8- Ey kible-i ehrâr-i cihân hidmet-i meymûnt
Der zimmet-i ahrâr çu savmest ü salâtest¹⁰³³
- 9- Tu Ka‘be-i âmâlî vez kâfile-i şükr
Hercâ ki reved zıkr-i tu gûyâ ‘Arafâtest¹⁰³⁴

S. 104

- 10- Ger dest be şatranc-ı hilâf-ı tu bered çerh
Der bâzîy-i evvel kadereş gûyed mâtest¹⁰³⁵
- 11- Der hidmet-i meymûn-i tu gû râh-ı vefâ rov
Ânrâ ki zı siylî-yi kader bîm-i vefâtest¹⁰³⁶

¹⁰²⁹ Onun büyüklüğünün hasletleri (sireti, vasıfları), hem asıldır (derindir, köklüdür), hem de çoktur. Buna mukabil, feleğin tüm vasıfları, asıl değil, fer‘îdir (köksüzdür, yüzeyseldir) ve azdır.

¹⁰³⁰ Felek, kabiliyetinden (mükemmel olduğundan), onun bineğini ele geçirdi. Evet, senin liyakatının eseri olan şerefi, o nasıl kazanabilir ki (bineyini elde edebilir ama temsil edemez)?

¹⁰³¹ Hadiselerin tufanı eğer ufukları kaplarsa; kurtuluşun Cûdî dağı olan, onun eşliğinde (dergahında) bulun ve emniyette ol!

¹⁰³² Ey saltanatının payesini (esasını) hiçbir cihetin, elde edemediği zat! Senin şahsiyetin, öyle bir dünyadır ki o dünya cihanın dışındadır (hududu, mesafesi hesap edilemez).

¹⁰³³ Ey dünya özgürlerinin kiblesi, onlar, sürekli senin kutlu hizmetinde bulunurlar. Dünya özgürlerinin değişimi (senin hizmetinde bulunmaları), onların oruç tutması ve namaz kılması gibidir.

¹⁰³⁴ Sen, arzuların Ka‘besisin. Her tarafa giden şükür kafilesisin. Senin zikrin Arafat’taki zikir gibidir.

¹⁰³⁵ Eğer felek şatrançta senin aleyhine (hilafına) el çabukluğu (hırsızlık) yaparsa ilk oyunda onun kaderi (yazgısı), mat olduğunu söyler.

¹⁰³⁶ Senin kutlu hizmetinde, vefa yolu de, yürü! Zira kaderin sillesini yiyen kişi için tek kurtuluş yolu vardır, o da sana hizmet etmek.

- 12- Ey kilk-i güherbâr-ı tu mevsûf be vasfî
Kân mu‘cizey-i cümle-i evsâf u sıfâtest¹⁰³⁷
- 13- Âteş ki ber o âb şevd çîre bemîred
Vîn hükm ne hükmîst ki muhtâc-ı sekâst¹⁰³⁸
- 14- Kilk-i tu şihâbîst ki hergîz benemîred
Gerçi felekeş Dicle vü Nîlest ü Fırâtest¹⁰³⁹
- 15- Ferhunde kudûm-i tu ki kemter eserî zo
Temkîn-i vülâtest ü mürâ‘ât-ı ru‘âtet¹⁰⁴⁰
- 16- İkbâl-i cenâb-i tu merâ neşv ü nemâ dâd
Ebrest kudûm-i tu vu ikbâl-i nebâtest¹⁰⁴¹
- 17- Men bende çönân kûfte-i hâdis e bûdem
Goftî ki ‘izâmem zı leged-kûb-i rufâfest¹⁰⁴²
- 18- Bûsîden-i dest-i tu der-âverd be men cân
Der kolzem-i dest-i tu meger âb-i hayâtest¹⁰⁴³
- 19- Tâ makta-‘ı devrân-ı felek râ be cihân der
Der her rûz be tevkî-‘i dîger-gûne berâtest¹⁰⁴⁴

¹⁰³⁷ Ey kehribar gibi kalemiyle tüm evsaf ve sıfatları mucizevi bir şekilde (çok güzel, bir şekilde) anlatan zat!

¹⁰³⁸ Ateşin üzerinde su bulunursa ona galip gelir. Bu hüküm, sulanmaya muhtac olan bir hüküm değildir (hiç bir açıdan onda çelişki yoktur. Hüküm, tarafların vicdanını tatmin etmelidir).

¹⁰³⁹ Senin kalemin öyle bir ateştir ki (şimşektir ki) felek, Dicle, Nil ve Fırat nehirleri gibi coşkun sularla üzerine gelse onu söndüremez .

¹⁰⁴⁰ Senin, mutluluk vesilesi olan gelişinin küçük bir eseri, valilerin temkîni ve hükümdarların makamı nezdinde çok büyük itibara sahiptir (gelişinin küçük bir eseriyle, bütün kapılar açılır ve hazırlık yapılır) .

¹⁰⁴¹ Senin dergahının (akıl ve devletin büyüklüğü) ikbali, bana büyüyüp gelişme ihsan etti. Senin teşrifin buluttur ve nebâdâtın da ikbalidir (istikbali ve hayat kaynağıdır).

¹⁰⁴² Ben, kulunuz öyle zor (incitici) hadiselerle şahit oldum ki, sanki kemiklerim, çiğnenip ezilerek toz duman oluyordu .

¹⁰⁴³ Senin elini öpme arzusu (sana hizmet etme arzusu) benim ruhuma hayat verdi. Meğer senin elinin deryasında (kızıl denizinde), âb-ı hayât varmış.

¹⁰⁴⁴ Dünya, feleğin devranının sonuna kadar, hergün farklı bir hadiseyle hesaplaşır.

- 20- Bâdâ be murâd-i tu çe takdîr ü çe devrân
Tâ ber eser-i na‘ş-i felek devr-i benâtest¹⁰⁴⁵
- 21- İn hidmet-i manzûm ki der cilve-i inşâd
Dûşîze-i şîrîn harekât u sekenâtest¹⁰⁴⁶
- 22- Zân râviy-i hoş-hân neresânîd be hidmet
Kez şî‘r ğaraz-i şî‘r ne âvâz-ı ruvâtest¹⁰⁴⁷

Der Medh-i Hâkân-ı A‘zâm Pîrûzşâh¹⁰⁴⁸ - Kaside: 21.

Vezin: Mef‘ûlü/Fâ‘ilâtü/Mefâ‘ilü/Fâ‘ilün

- 1- Şâhâ zemâne bende-i dergâh-i câh-i tûst
İslâm der himâyet ü dîn der penâh-i tûst¹⁰⁴⁹
- 2- Fîrûzşâh-i ‘âdilî vü ber devâm-ı mülk
Bihter govâh-i ‘âdil bûd u govâh-ı tûst¹⁰⁵⁰
- 3- Gerdûn ğubâr-i pâye-i taht-i bülend-i tu
Hurşîd ‘aks-i gevher-i perr-i kulâh-i tust¹⁰⁵¹
- 4- Her âyet ez ‘enâ vu ‘inâyet ki münzelest
Der şe‘n-i bed-seĝâl-i tu vu nîk-hâh-ı tust¹⁰⁵²

¹⁰⁴⁵ İster kader olsun, ister devran, her şey senin arzun üze gerçekleşsin. Tâ feleğin cenazesine kadar, kızların devri olsun (senin saltanatın, hayatı, gençliği ve tazeliği temsil eder. Senin hükmün ebedi olarak berkarar oluncaya kadar ve feleğin çirkin planları tamamen silininceye kadar, her şey senin iraden istikametinde tahakkuk etsin).

¹⁰⁴⁶ Şiir söyleme cilvesindeki şu nazım hizmeti, harekât ve sekenâtın (hareketlerin ve durumların) güzel bir bakiresi gibidir.

¹⁰⁴⁷ Güzel şiir okuyanları, hizmet makamına getirmezsiniz. Çünkü onlar için şiir okumaktan maksat, rivayetlerin sesi olmaktan ziyade, şiir söylemektir (bu durumdan müştekiyim).

¹⁰⁴⁸ En büyük Hakan Pîrûzşâh’ın Methi Hakkındadır.

¹⁰⁴⁹ Ey şâh, zamane, senin makamının kapısının kuludur. İslâm, senin himayende; dîn, senin koruman altındadır.

¹⁰⁵⁰ Fîrûzşâh âdil idi. Mülkün devamı, adaletin daha güzel bir delilini (şahidini) gerektirir. O delil, sensin.

¹⁰⁵¹ Gökyüzü, senin yüce tahtının (makamının, şevket ve itibarının) sütununun altında bir tozdur. Güneş, senin tacının etrafındaki mücevherlerin yansımasıdır.

¹⁰⁵² Meşekkat ve inayetle ilgili indirilen her âyet, senin iyi niyetli ve kötü niyetli halindir (olumlu ve olumsuz düşüncelerin, mertebendir).

- 5- Seyr-i sıtâregân-ı felek nîst der burûc
Ber gûşehây-i kongore-i bârgâh-i tust¹⁰⁵³
- 6- Çeşm-i mücâhidân-i zafer nîst ber kader
Ber semt-i tu ve râyet ü gird-i sipâh-i tust¹⁰⁵⁴
- 7- Re'y-i tu goft hermen-i mâh râ ki çîst ân
Takdîr goft sâye-i çetr-i siyâh-i tust¹⁰⁵⁵
- 8- Kadr-i tu goft çerh-i nuhum râ ki kîst în
T'arîf-i hîş kerd ki hâşâk-ı râh-ı tust¹⁰⁵⁶
- 9- Ey husrevî ki vâsita-i 'akd-i rûzigâr
Tâ sâl u mâh devr koned sâl u mâh-ı tust¹⁰⁵⁷
- 10- Bâ nevbetet felek be sedâ hem sohen şöde
Bâ nevbetiyyet gofte ki hurşîd dâ-ı tust¹⁰⁵⁸
- 11- Bâ hâk-i bârgâh-i tu men bende Enverî
Goftem ki zinde cân-ı nejendem be câh-ı tust¹⁰⁵⁹
- 12- Kısmem zı hizmet-i tu çerâ dûrî üftâd
Goft enverî bahâne çe ârî gunâh-i tust¹⁰⁶⁰

¹⁰⁵³ Semanın yıldızlarının hareketi, burçlarda değil, senin sarayının şerefesinin köşelerindedir.

¹⁰⁵⁴ Mücahitlerin, zafer beklentisi kaderden değildir. Zaferi ancak senin semtinde, senin bayrağının üzerinde ve sipahilerinin tozunda görürler.

¹⁰⁵⁵ Senin aklın (basiretin, tedbirin) şöyle dedi: "Ayın halesini kuşatan o şey nedir"? Kader, cevap olarak; "senin siyah çadırının gölgesidir" dedi.

¹⁰⁵⁶ Senin izzet ve azametinin şöyle dedi: "Dokuz gezegeni çekip çeviren kimdir (sen kimsin)"? Dokuz gezegen cevap olarak şöyle tarif etti: "Senin yolundaki çer çöp".

¹⁰⁵⁷ Ey günlerin birbiriyle bağlanmasının vasıtası olan, yüce makam sahibi hükümdar! Devreden gün ve ay, senin günün ve ayındır (senin için dönüp durmaktadırlar).

¹⁰⁵⁸ Felek, senin ikbaline (hakimiyetine, cahına) itaat etti. Mahlukatın itaat sadasına eşlik etti. Güneş şöyle dedi: "Ben senin hizmetindeyim".

¹⁰⁵⁹ Senin dergâhının toprağıyla beraber olan ben kulunuz Enverî, Dedim ki (yemin ediyorum ki): Canım bedende olduğu müddetçe (isterse sıkıntı içerisinde olsun), senin makamına zarar vermem.

¹⁰⁶⁰ Sana hizmet etme hususunda benim kısmetim neden uzak oldu (mümkün olmadı)? Enverî dedi ki: ne diye bahane arıyorsun? Evet kısmetinden uzak olman senin günahındır.

S. 105

- 13- Goftem ki âb-ı ceyhûn, goftâ herî mekon
Beguzer ki ‘âlemî heme âb u giyâh-ı tust¹⁰⁶¹
- 14- Goftem be tâlî‘em halelî hest goft nîst
‘Ayb ez hayalhây-i dîmâğ tebâh-ı tust¹⁰⁶²
- 15- Yûsuf ne’î ne Bîjen eger ne goftemî
Ender ezây-i meclis şeh-i Belh çâh-ı tust¹⁰⁶³
- 16- Goftem tevekuf-i men ez îñ cümle hîç nîst
Ey hazretî ki ‘arş nümûdâr-gâh-ı tust¹⁰⁶⁴
- 17- Zân i‘timâdhâst ki çün rûz rûşenem
Ber müddet-i keşîde vü rûz be gâh-ı tust¹⁰⁶⁵
- 18- Goftâ zemân-ı tu ki koned ey şeğeb fezâyî
Goftem ki hıfz-ı devlet-i teşvîş-kâh-ı tust¹⁰⁶⁶
- 19- Tâ keh-rubâ çu dest-i tasarruf bered be kâh
Ez âdl-i Şeh hitâb resed kîn ne kâh-ı tust¹⁰⁶⁷
- 20- Pîrûz şâh bâd u nidâ ez zemâne îñ
Pîrûz şâh Ahmed Bûbekr şâh-ı tust¹⁰⁶⁸

¹⁰⁶¹ Âb-ı ceyhûn dedim. Ahmaklık yapma dedi. Boş ver. Zirâ dünyadaki tüm bitki ve sular sana aittir.

¹⁰⁶² Talihim bozuk dedim. Hayır, dedi. Ayıp; beyninin hayallerinden itibaren bozulmandır (tahrip olmandır).

¹⁰⁶³ Sen her ne kadar Yusuf ve Bîjen olmasan da, Şu kadarını söyleyeyim ki; Belh şeyhinin meclisinde çile çekmek, senin kuyundur (Yusuf’un kuyusu gibi).

¹⁰⁶⁴ Bütün bunlardan hiç bir beklentim yok dedim. Ey efendim, arş senin kendini gösterdiğin mazharındır (aynandır, senin makamın arştır).

¹⁰⁶⁵ Ona gösterilen itimad (sadakat) sebebiyle günüm aydınlıktır. Geçen günler (uzun saltanat müddeti) ve bu gün, senin anındır (senin saltanatına istinad eder).

¹⁰⁶⁶ Dedi ki: Ey fezayı birbirine karıştıran, seni kim hazmeder (kontrol edebilir)? Dedim: Senin devletinin muhafazası (fitnenin, kargaşanın), yeryüzünden temizlenmesiyle sağlanır.

¹⁰⁶⁷ Tasarruf elini, kehrûba gibi sarı olan samana (tahıla) uzatınca, Şahın adaletinden, “bu saman senin değildir” diye hitap geldi.

¹⁰⁶⁸ Zamaneden şöyle bir nida olundu “Pîrûz, şah olsun”. Pîrûz Şâh Ahmed Bûbekr, senin şahındır”.

Der Medh-i Mecdü'd-Dîn Muhammed Bin Nasr Ahmed¹⁰⁶⁹ - Kaside: 22.

Vezin: Mef'ûlü/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün

- 1- Ger çerh râ der în hareket hîç maksadest
Ez hıdmet-i Muhammed Bin Nasr Ahmedest¹⁰⁷⁰
- 2- Ferzâne'î ki bâbet gâhest ü bâleşest
Âzâde'î ki der-hor-i sadrest ü mesnedest¹⁰⁷¹
- 3- Bâ bezl-i dest-i bahşîş-i o ebr müdhelest
Bâ seyr-i berk-i hâtır-ı o ebr mek'edest¹⁰⁷²
- 4- Ez 'azm-i o telâye-i takdîr münhezim
Bâ re'y-i o zebâne-i hurşîd esvedest¹⁰⁷³
- 5- Çün harf-i âhirest zı ebced geh sohen
Vez râstî çu harf-i nuhustîn-i ebcedest¹⁰⁷⁴
- 6- Tâ mülk zı ihtimâm-i tu temhîd yâftest
Şuğl-i mülûk u kâr-ı memâlik mumehhedest¹⁰⁷⁵
- 7- Ey serverî ki hazm-i tu tesdîd-i mülk râ
Hengâm-ı def-'i hâdise sedd-i müseddesest¹⁰⁷⁶

¹⁰⁶⁹ Mecdü'd-Dîn Muhammed Bin Nasr Ahmed'in Methi Hakkındadır.

¹⁰⁷⁰ Eğer feleğin bu hareketinde hiçbir maksat yoksa. Muhammed Bin Nasr Ahmed'in hizmeti sebebiyle, bir maksadı vardır (feleğin hareketinde maksat olarak bu yeterlidir).

¹⁰⁷¹ Büyüklük, azamet ve hakimiyet, senin dayanıp yaslandığın yastık ve tahtındır. Asalet ve yücelik, senin makamın ve mevkiindir.

¹⁰⁷² Bahşîş dağıtan eliyle o, yağın yağmur gibidir. Onun şimşek gibi idraki karşısında bulut, eli kolu bağlı, hareketsiz duran madde gibidir (bulut, onun emrine ve iradesine mahkumdur).

¹⁰⁷³ Kaderin öncü kuvvetleri, onun azmi karşısında hezimetle uğramıştır. Güneşin ateşi, onun parlak görüşüyle mukayese edildiğinde simsiyah kalır.

¹⁰⁷⁴ Herhangi birisine bir mevzu anlatmak istediğinde ebcedin son harfî (dal) gibi olur (eğilir).

Doğruluk söz konusu olduğunda, ozaman ebcedin ilk harfî (elif gibi) olur.

¹⁰⁷⁵ Ülke senin ihtimamınla belli bir düzelme elde etmiştir. Hükümdarların meşguliyeti ve memleketlerin işi, artık hazırdır.

¹⁰⁷⁶ Ey hadiselerin def'i esnasında, ileri görüşlülüğü, ülkenin savunmasını en sağlam bir şekilde sağlayan padişah!

- 8- Ez ‘âdet-i hamîd-i tu her dem be tâzegî
Resmîst der cihân ki cihân-i müceddedest¹⁰⁷⁷
- 9- Tâ dest-i tu guşâde şod ender mükâtebet
Ez haclet-i tu dest-i ‘Utarid mukayyedest¹⁰⁷⁸
- 10- Asl-ı cihân tûyî vü ezo pîşî ânçönânk
Asl-ı ‘aded yekîst velî nâmu‘addedest¹⁰⁷⁹
- 11- Çeşm-i niyâz pîş-i kef-i tu çönân buved
Gû’î ki çeşm-i ef ‘î pîş-i zümürredest¹⁰⁸⁰
- 12- Hasm-ı turâ be farak-berest ez zemâne dest
Tâ pâ-yi tu zı mertebe ber fark-i ferkedest¹⁰⁸¹
- 13- Esb-i felek cevâd-ı ‘inân-ı tu şod çönânk
Mâh u mücerreh esb-i turâ na‘l u mikvedest¹⁰⁸²
- 14- Tâ şekl-i gunbed-i felek ü cirm-i âftâb
Çün dereke-i mükevkeb ü der-‘i müzerredest¹⁰⁸³
- 15- Çeşm-i bed ez tu dûr ki der rûzgâr-i tu
Çeşm-i belâ vü fitne-i eyyâm ermedest¹⁰⁸⁴

¹⁰⁷⁷ Yeni bir dünya olarak kabul edilen (faydası, ülken dışındaki halklara da sirayet eden) ve her an tazeliğini muhafaza eden, dünyadaki kanunun, senin övülen adetlerindendir.

¹⁰⁷⁸ Senin elin karşılıklı yazışmak (name yazmak) için açılınca, Utarit yıldızının eli, senin utancından bağlı kaldı.

¹⁰⁷⁹ Cihanın aslı sensin. Ondan önce de öyledir. Sayının aslı birdir, fakat sayılmayan sayıdır (cihanın aslı evvel ve ahir senden (saltanatın ve kudretinden) ibarettir. Bir, sayılmadığı halde bütün sayılar birden ibarettir (sayılar seninle mukayese edildiğine hiçbir şeydirler).

¹⁰⁸⁰ Hacet (tamah) gözü, senin elinin karşısında, sanki zümrüt karşısındaki engerek yılanının gözü gibidir (engerek yılanı, zümrütü görünce kör olur).

¹⁰⁸¹ Düşmanın başı, zamanenin elinin altında ne zamana kadar necat bulabilir? Senin ayağın, yükseklik, itibariyle Kutup yıldızının üzerinde oluncaya kadar.

¹⁰⁸² Feleğin atı, senin cömertliğin dizgini gibi oldu. Ay ve civarı (ay ve yörüngesi) sanki atının nalı ve dizginidir.

¹⁰⁸³ Feleğin, yıldızlarının siperi, semanın künbeti gibidir. Feleğin zırhının şekli, güneşin cismi ve cüssesi gibidir.

¹⁰⁸⁴ Senin devrinde kötü göz, senden uzaktır. Bela gözü ve zamanın fitneleri, kül gibidir.

16- Tîğ-i felek zı tîğ-i tu ender niyâm bâd
Tâ ber felek mücerre çu tîğ-i mühennedest¹⁰⁸⁵

17- Çeşm-i bed ez tu dûr ki der rûzigâr-i tu
Çeşm-i belâ vu fitne-yi eyyâm ermedest¹⁰⁸⁶

Der Medh-i Melikân-i Ğor Şehâbeddîn ü Nâsıru'd-Dîn Hasan Mahmûd¹⁰⁸⁷ -

Kaside: 23.

Vezin: Fe‘ilâtün/Fe‘ilâtün/Fe‘ilâtün/Fe‘ilün

S. 106

1- ‘Arsa-i memleket-i Ğor çe nâ mahdûdest
Ki der ân ‘arsa çönân leşker nâ ma‘dûdest¹⁰⁸⁸

2- Ravnak-i mülk-i Süleymân-i peyamber dâred
‘İrk-ı Sultân çe ‘aceb kez neseb-i Dâvudest¹⁰⁸⁹

3- Çeşm-i bed dûr ki bes muntazam est ân devlet
Ârî ân devlet râ muntazamî ma‘hûdest¹⁰⁹⁰

4- Ey birâder sohenî râst be-hâhem goften
Râstî bihter tâ festekim¹⁰⁹¹ ender Hûdest¹⁰⁹²

5- ‘Akl dâned ki müheyyâ be vücûd-i du kesest

¹⁰⁸⁵ Semanın kılıcı, senin kılıcının yanında ancak kılıf olabilir. Senin bu günkü kılıcın, bütün semada yörüngeler çizen Hind kılıcı gibidir.

¹⁰⁸⁶ Senin saltanatın zamanında, düşmanın kem gözleri senden uzak olsun! Belanın gözü, ve zamanın fitnesinin gözü, çapaklıdır (hastadır, hastalığı sebebiyle göremez).

¹⁰⁸⁷ Ğor Melikleri, Şehâbeddîn ve Nâsıru'd-Dîn Hasan Mahmûd'un Methi hakkındadır.

¹⁰⁸⁸ Ğor memleketinin arsası ne kadar sınırsızdır? Nitekim o arsada sayısız asker bulunmaktadır (İçinde sayısız askerin bulunduğu, Ğor memleketinin arsası ne kadar sınırsızdır)?

¹⁰⁸⁹ Sultan, bir bakımdan, Süleyman peygamberin mülkünün parlaklığına sahiptir. Diğer bakımdan Hz. Davud'un nesebinden gelmektedir. Ne garip şey!

¹⁰⁹⁰ Kem göz uzak olsun. Zira şu devlet her yönüyle çok mükemmeldir. Evet, o devletin sağlamlığı kararlaştırılmıştır (önceden takdir edilmiştir).

¹⁰⁹¹ Hud suresi/112: (فَاسْتَوِمْ كَمَا أَمَرْتُ) Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!

¹⁰⁹² Ey birader, doğru bir söz söylemek istiyorum. Doğrusu (sözün) en güzeli; Hud suresinde bulunan “doğru ol” ayetidir. Nitekim ben de o ayetteki gibi doğru olan hakikati dosdoğru anlatmak istiyorum.

Herçi ez nazm u zı tertîb dero mevcûdest¹⁰⁹³

- 6- Ez yekî bâzûy-i İslâm heme sâle kavî
Vez diger tâli-‘i devlet ebedâ mes‘ûdest¹⁰⁹⁴
- 7- Gevher-i tîğ-ı zafer-pîşe-i îñ ez feth est
Hey’et-i dest-i guher-guster-i ân cûdest¹⁰⁹⁵
- 8- Merdî vü merdumî ez her du çônân münteşirest
Ki şu‘a‘ ez meh ü reng ez gül ü bûy ez ‘ûdest¹⁰⁹⁶
- 9- Fuzla-i meclis-i îşân çu be yağmâ dâdend
Goft rıdvân ber mâ çîst hemîn mev‘ûdest¹⁰⁹⁷
- 10- Herçi der mülk-i cihânest çe zâhir çe hafî
Heme der nisbet-i îñ her du nazar merdûdest¹⁰⁹⁸
- 11- Tîğ-i şân ger ufuk-i subh şevd ğûte hored
Der zemîn zıll-ı zemîn înk ebedâ memdûdest¹⁰⁹⁹
- 12- Hasm-ı devlet râ çün ‘od-i siyeh suhte’end
Kâr-ı devlet çe ‘aceb sâhte ger çün ‘ovdest¹¹⁰⁰

¹⁰⁹³ Onda, her ne kadar nazım ve tertipten (memleketin düzeni ve intizamı bakımından) bazı şeyler bulunsun da akıl, o devlette iki kişinin bulunma ihtimalinin mevcudiyetini anlar (devletin temelinde iki husus vardır. Nizam ve tertip. Ezelden beri her nerede nizam ve tertip varsa o nizam ve tertip bu devlette mevcuttur).

¹⁰⁹⁴ Ondan birisi, İslâm’ın bileği bütün yıl sağlamdır. Diğeri ise, devletin talihinin, ebediyyen mesud olmasıdır.

¹⁰⁹⁵ Zafer kazanmayı sanat haline getirmiş olan bu kılıcın cevheri, fetihtendir. Mücevher saçan o elin tüm unsurları, cömertliktendir (cömertlikten yaratılmıştır).

¹⁰⁹⁶ Fert ve cemiyet olarak (fetih cengaveri ve adalet tesis eden lider) insanlar, her ikisinden şöyle dağılmışlardır (yayılmışlardır): Nitekim ışığı aydan, rengi gülden ve kokuyu da öd ağacından almışlardır (Nitekim ışığı aydan, rengi gülden ve kokuyu da öd ağacından almak suretiyle, fert ve cemiyet (fetih cengaveri ve adalet tesis eden lider) olarak insanlar, her ikisinden şöyle dağılmışlardır (yayılmışlardır).

¹⁰⁹⁷ Onlar, meclislerindeki fazlalığı yağmalattırınca, Rıdvân (cennetteki görevli melek) şöyle dedi: “Size vad edilmiş olan şeylerden, bizim üzerimize düşen nedir”?

¹⁰⁹⁸ İster zâhir olsun, ister gizli; dünya mülkünde olan her şey, sana nisbet edilmektedir (sana hizmet için vardır). Bunun dışındaki her iki görüş de merduttur (senin saltanatında ikilik yoktur).

¹⁰⁹⁹ Onların kılıcı sabah vakti eğer ufukta zahir olursa, kılıç yeryüzünde suya gark olmuş gibi görünür. Onun yeryüzünde işgal ettiği gölge sonsuza kadar (ebediyyen) memduttur.

¹¹⁰⁰ Devletin düşmanını öyle yakmışlar ki simsiyah od ağacı gibi olmuştur. Senin devletinin işi ne kadar güzel ve düzenlidir. Memleket işlerinin yürütülmesi, icrası tertip ve düzen açısından ud ağacı gibidir.

- 13- Ber temâmî hased-i hâsid eger bâned kes
Çerh râ in be bekâ ân be ‘uluvv mahsûdest¹¹⁰¹
- 14- Nîst el-kıssa kemâlî ki ne hâsıl dârend
Cüz kadem zânki kadîmî sıfat-ı ma‘bûdest¹¹⁰²
- 15- Bâ hired goftem key gâyet ü maksûd-i chân
Nîst çîzî ki benezdîk-i tu ân mefkûdest¹¹⁰³
- 16- Kîstend in du hüdâvend be ta‘yîn be nümâyî
Ki fulân gâyet in şî‘r ü fulân maksûdest¹¹⁰⁴
- 17- Goft ez in her du yekî cüz ki Şehâbeddîn nîst
Goftem ân dîgerî goftâ Hasan mahmûdest¹¹⁰⁵
- 18- Goftem uğlûte medih in çe dûyî bâşed goft
Goft dûyî ‘akl ki hem şâhid ü hem meşhûdest¹¹⁰⁶
- 19- Deyr-i mân ey be kemâlî ki der âğâz-ı vücûd
Ber vücûd-i çu tûyî râh-ı tûyî mesdûdest¹¹⁰⁷
- 20- Mülkî ez hesr bîrûn bâdet ü ‘ömrî ez hadd
Gerçi der ‘âlem mahsûr bekâ mahdûdest¹¹⁰⁸

¹¹⁰¹ İnsan, hased edenin hasedinin tümünü görse, feleğin bir tarafının sonsuzluğa kadar, diğer tarafının da yücelere kadar hased ettiğini anlar.

¹¹⁰² Yaratıcı (ilâhî) sıfatıyla mevsuf olan, bir zata (Allah’a) ibadet gayretinde olmayan bir hikâyenin herhangi bir kemali (hikmeti) yoktur. Çünkü “kadîmî: ezeli” lafzı, Allah’ın sıfatıdır.

¹¹⁰³ Akıla (ilim ve idrake) şöyle dedim: Cihanın gayesi ve yaratılış neticesi sensin. Senin nezdinde kaybolan hiçbir şey yoktur (sen her şeyi bilmektesin).

¹¹⁰⁴ “Bu şiirde falan şahıs mükemmeldir, filan şahıs da maksattır” diye ifade ederek gösterdiğin bu iki efendi (şahıs) kimdir?

¹¹⁰⁵ Dedi: Bu her ikisinden birisi Şahâbeddîn’den başkası değildir. Dedim: Diğeri? Dedi: Hasan Mahmud’dur.

¹¹⁰⁶ Dedim: yanlış söyleme! Söz konusu olan bu iki eşit (denk) şey nedir? Dedi: “Hem şahit hem de meşhûd olan bu iki şey akıldır”.

¹¹⁰⁷ Ey kemâlin kaynağı, bizim mabedimiz, başlangıçta vücuttur. Senin gibi bir vücudun üzerinde bulunmanın iki yolu da kapalıdır (Senin gibi bir vücuda sahip olmanın iki yolu da kapalıdır).

¹¹⁰⁸ Âlemde her ne kadar mülk, sınırlandırılmış olsa da, ömrün bekası, mahdud bulunsa da, senin mülkün her türlü muhasaradan uzak, ömrün de nihayetsiz olsun!

- 21- Hâlî ez vird-i senây-i tu mebâdâ sohenî
Tâ kalem râ çu zebân vird-i sohen mevrûdest¹¹⁰⁹

Der Medh-i İmâm-ı Ecel ‘Âlim Safiyyü’-d-Dîn ‘Ömer Gehcevârî¹¹¹⁰ -

Kaside: 24.

Vezin: Mefâ‘ilün/Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün

- 1- Zemâne-i guzerân bes hakîr u muhteserest
Ezîn zemâne-i dîn ber-guzar ki ber-guzerest¹¹¹¹
- 2- Be hall ü ‘akd-i cihân râ zemâne’îst diger
Ki pîş-kâr kazâ vu müdebbir kaderest¹¹¹²
- 3- Kef-i kifâyet ü re’y-i sevâb sadr-ı ecell
Be hall ü ‘akd-i cihân râ zemâne-i digerest¹¹¹³

S. 107

- 4- Safiyy-i millet-i İslâm u necm-i dîn-i Hüdây
‘Ömer ki vâris-i ‘adl ü salâbet-i ‘Ömerest¹¹¹⁴
- 5- Bülend himmet sadrî ki tab ‘u desteş râ
Kazâ peyâm-dehest ü sehâ peyâamberest¹¹¹⁵
- 6- Be cenb-i fikret-i o berk gûiyîâ zümenest

¹¹⁰⁹ Bir söz olarak seni methetmek, virdden hâlî olmasın (dildeki vird-i zebân gibi sürekli zikredilesin)! Nitekim dil gibi olan kaleme, sözün virdi ulaşmıştır (yani ateşlenen hasta gibi sürekli seni methetmektedir).

¹¹¹⁰ İmâm-ı Ecel ‘Âlim Safiyyü’-d-Dîn ‘Ömer Kehcevârî’nin methi Hakkındadır.

¹¹¹¹ Bu günkü zamaneler, oldukça hakir ve aşağı seviyededir. Günümüzün zamaneleri, işte bu dîn (hakir) zamanelerden meydana gelmektedir onları bırak, ciddiye alma!

¹¹¹² Dünyanın problemini çözen; kazanın ve kaderin hocası olan, başka bir zamane vardır.

¹¹¹³ Bu vezir mükemmel idare yetenekleriyle, isabetli görüşüyle bu zat; dünyanın müşkülâtını halleden, başka bir zamanedir.

¹¹¹⁴ İslam milletinin seçkini, Allah’ın dininin yıldızı olan Ömer; Hz. Ömer’in (Ömer Bin Hattâb’ın) adâlet ve salâbetinin varisidir.

¹¹¹⁵ Sohbeti ve tedbiriyle (idare ve kabiliyetiyle), yüce himmetin merkezi olan bu zat, kazanın tebliğcisi ve cömertliğin (seha ve civanmertliğin) elçisi gibidir.

Be cây-ı hâtır-ı o bahr gûyiyâ şemerest¹¹¹⁶

7- Be kadr hest çu gerdûn egerçi der cihettest
Bere'y hest çu hurşîd egerçi sâyeverst¹¹¹⁷

8- Ber-i 'inâyet-i o sa'y-i çerh nâ-meşkûr
Ber-i 'atîyet-i o mülk-i dehr muhtasarest¹¹¹⁸

9- Çu lûtfeş âyed petyâre-i zemâne hebâst
Çu kahreş âyed ikbâl-i âsmân hederest¹¹¹⁹

10- Zı lütf-i o meger endîşe kerd kil-k-i şeker
Ez ân kabl ki nihân-i dileş heme şükrest¹¹²⁰

11- Zı behr-i hidmet endîşe'î ki der dil-i ost
Zı pây tâ be sereş sed meyân bâ kemerest¹¹²¹

12- Eyâ zemâne misâlî ki ez siyâset-i tu
Çu 'âlimî zı zemâne zemâne ber hatarest¹¹²²

13- Tûyî ki mi'de-i âz ez 'etât mümtelî est
Tûyî ki dîde-i bühl ez sehât bîbasarest¹¹²³

¹¹¹⁶ Onun düşüncesi yanında şimşek, kötürüm (felc) gibidir. Onun karihası (mizacı, tabiatı) yanında deniz, küçük su birikintisi gibidir (küçük gölet gibidir).

¹¹¹⁷ Her ne kadar yürüyor olsa da, sema gibi hareketli ve engindir. Her ne kadar gölgesi bulunsun da, güneş gibi parlak görüş sahibidir.

¹¹¹⁸ Onun inayeti (yardımı) karşısında feleğin hareketi(çabası) kabul edilir bir şey değildir (zayıftır). Onun ihsanı (ikramı, hediyesi) karşısında, yeryüzündeki bütün varidat eksiktir (naçizdir).

¹¹¹⁹ Onun lütfu gelince zamanenin cadısı (zamanenin adaveti, düşmanı, şerr ü şûru) heba (toz) olur. Onun kahrı gelince, zamanın bahtı ve ikbali heder olur (yok olur, zayı olur, batıl olur).

¹¹²⁰ Onun lütfundan dolayı şeker kamışı (kalemi) endişe etti. Kalbinin derinliği ondan önce bütünüyle şeker doluydu (kamış, onun lütfunu mülâhaza edince her haliyle şeker gibi tatlı oldu).

¹¹²¹ Onun kalbinde hizmet için öyle bir endişe vardır ki ayağından başına kadar yüzlerce kemerle bağlanmış bel gibidir (itaat ve hizmet kemeriyle bağlıdır).

¹¹²² Ey zamanenin emel ve hareketlerini siyasetine göre tanzim ettiği zat! Dünya kurulduğundan beri zamanenin, gidişat ve hareketinin tehlikede olduğunu ancak sen bilirsin (çünkü zamane tüm planlarını senin siyasetine göre ayarlar).

¹¹²³ Sen, arzu (tamah, heves) midesinin, ihsanıyla dolu olduğu bir zatsın. Cimrinin gözünün, senin kereminden kör olduğu birisin.

- 14- Sihâb-ı dest-i turâ cûd kemterîn bârân
Muhît-i tab-‘ı turâ ‘ilm kemterîn guherest¹¹²⁴
- 15- Be âteş ender zı âb-i ‘inâyet-i tu nemest
Be âb der zı sümûm-i siyâsetet şererest¹¹²⁵
- 16- Çu cirm-i şems heme ‘unsur-i tu ez nûrest
Çu zât-ı ‘akl heme cevher-i tu ez hünerest¹¹²⁶
- 17- Sipîhr-i ber şöde râzî nedâred ez bed ü nîk
Ki ne tılâye-i hazm-ı turâ ez ân haberest¹¹²⁷
- 18- Çu ittisâl-i su‘ûd u nohûs-i çerh-i kebûd
Rızâ vu heşm-i turâ der cihân hezâr eserest¹¹²⁸
- 19- Per ez hedeng-i nevâ’ib hemî berîzed ezânk
Hümây-i kadr-i turâ rûzigâr zîr-i per est¹¹²⁹
- 20- Tu ân cihân-i emânî ki der himâyet-i tu
Tezerv bâ şeh ü rûbâh-i mâde şîr-i nerest¹¹³⁰
- 21- Sîmâk-ı râmh eger nîze beşikend çe ‘aceb
Kenûn ki pîş-i havâdis himâyetet siperest¹¹³¹

¹¹²⁴ Senin elinin bulutu karşısında cömertlik, en küçük bir yağmur damlasıdır. Senin tabiatının denizi karşısında ilim, çok küçük, değersiz bir cevherdir.

¹¹²⁵ Ateşin içindeki hararet, senin inayetin sebebiyle bütünüyle nem olmuştur (senin sudan meydana gelen yardımın, ateşin içerisindeki nem gibidir). Senin zehirden oluşan siyasetin sebebiyle suyun içi, tümüyle ateş olmuştur.

¹¹²⁶ Senin bütün unsurların, güneşin yıldızlarından biri gibi ışıktandır. Senin tüm cevherin, aklın zatı (külli akıl) gibi bütünüyle hünerdir.

¹¹²⁷ Yukarıdaki sema; senin barındırdığın altın cevherinden haberdar bulunmadığından, iyilik ve kötülüğe razı olmamıştır.

¹¹²⁸ Mavi gök, yükselme (uğur) ve uğursuzlukla iç içe olunca, senin rıza ve gazabın, dünyada binlerce eser bıraktı (semadaki uğur ve uğursuzluk kavramı senin eserindir) .

¹¹²⁹ Sadağı okla dolu olan meşakkat hadiseleri, o oklardan sürekli atıyorlar ve bütün mevcudatı tahrip ediyorlar. Senin saltanatın ise kadrinin Hümâ kuşuna ait kanatla himaye ediliyor.

¹¹³⁰ Sen cihanın öyle bir emniyetisin ki senin himayende sülün; doğanla, tilki; dişi aslanla beraber yaşar.

¹¹³¹ Semadaki parlak yıldız (simâk-i râmh) eğer mızrağı kırarsa şaşılacak bir şey yoktur. Zira şu anda senin himayen, hadiselerin önünde siperdir.

- 22- Cihân-i emn-i turâ çün İrem dûsed haremest
Sipih-r-i kadr-i turâ çün kamer dûsed kamerest¹¹³²
- 23- Zı hâb-ı emn-i tu der kevn-i kes nişân ne dehed
Ki cüz be dîde-i baht-i tu enderûn seherest¹¹³³
- 24- ‘Âdûv be hâb derest ez ferîb-i kîn-i tu nîz
Bedân delîl ki bîdâr gong u kor u kerest¹¹³⁴
- 25- Egerçi mâye-i hâb ez rutûbet-i tab‘est
Hilâf nîst ki ân ez harâret-i cigerest¹¹³⁵
- 26- Şeb-i hasûd-i tu şâmîst bîkirâne çönân
Ki ruz-i haşr zı subheş pegâh hîzterest¹¹³⁶
- 27- Hemîşe tâ beşerî râ zı rûy-i mâye vü sebk
Çahâr ‘unsur u nuh çerh mâder ü pederest¹¹³⁷
- 28- Çu çâr ‘unsuret ender cihân tasarruf bâd
Kezîn çehâr çu nuh çerh-i mimmetet zı berest¹¹³⁸
- 29- Be kadr u câh u şeref der cihân semer bâd
Ki dâd u dîn ü hûner der cihân zı tu sümerest¹¹³⁹

¹¹³² Senin emniyetinin dünyası; ikiyüz harem bulunan, İrem gibidir. Senin kadrinin seması; ikiyüz aydan oluşan kamer gibidir.

¹¹³³ Senin sağladığın emniyet sebebiyle uyku vakti hiçbir varlık gözünü açamaz. Ancak seher vaktinde senin bahtının gözü müstesnadır (senin talihinin gözü daima açıktır, uyanıktır).

¹¹³⁴ Düşmanın bile, senin kininden ve hilenden, emin bir şekilde uyumaktadır. Bil ki bunun delili; dilsiz, kör ve sağırın ayık olmasıdır (Kur’an ayetine telmih var. Bakara/18)

¹¹³⁵ Eğer denilse ki, uykunun mayası, insan tabiatının nemindendir. Yanlış değildir. Çünkü o rutubet, ciğerin hararetinden meydana gelir.

¹¹³⁶ Senin kıskanç gecen, (siyahlık ve karanlıkta) öyle sonu olmayan bir akşamdır ki, haşır gününün tan yeri, onun sabahından daha erken olur (sene hased eden kişinin, kıyamet vakti bile dirilmesi mümkün değildir).

¹¹³⁷ Maddenin mahiyeti ve ilerlemesi (gelişmesi, terakkisi), daima beşerî bir sırdır. Enâsır-ı erba‘a (dört unsur) ile dokuz felek, anne ve baba gibidir.

¹¹³⁸ Senin dört unsurun, dünyada tasarruf sahibi olsun. Himmetinin dokuz feleği, bu dört unsurdan daha üstündür (bir önceki beyitte zikredilen anne ve babadan daha üstündür).

¹¹³⁹ Dünyada, değer, makamın ve şeref, sürekli artsın (semeredâr olsun). Çünkü dünyadaki adalet, din ve sanat senden beslenmektedir.

S. 108

- 30- Mebâd cism-i tu hâlî zı cânt ez pey-i ân
Ki cân zı cân-ı tu dâred her ânki cânverest¹¹⁴⁰
- 31- Be gâm-ı kâm-i besât-i zemâne râ besupur
Ki pâ-yi himmet-i tu çün mülk-i felek siperest¹¹⁴¹

Der Medh-i Sâhib-i Nâsiru'd-Dîn ve Tehniyet-i Mansab¹¹⁴² - Kaside: 25.**Vezin: Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün**

- 1- Manseb ez mansebet refi'iterest
Her zemânî mansebî digere¹¹⁴³
- 2- İn menâsib ki dîde'î cüzvîst
Kâr-ı küllî henüz der kaderest¹¹⁴⁴
- 3- Baş tâ subh-i devletet bedemed
Kîn henüz ez netâyic-i seherest¹¹⁴⁵
- 4- Pây-i teşrîf-i Sâhib-i 'âdil
Ki cihân râ be 'adl sed Ömerest¹¹⁴⁶
- 5- Zikr-i teşrîf-i şâh netevân kerd
Kân zı sîn-i sohen ferâhterest¹¹⁴⁷

¹¹⁴⁰ Senin bedenin, canından (hayatından, nefesinden) hali olmasın. Çünkü can sahibi olan her şey, senin canından dolayı can sahibi olmuştur.

¹¹⁴¹ Mutluluk adımını aç ve zamaneye ulaştır. Çünkü senin himmetinin ayağı feleğin mülkü gibi her tarafa yayılmıştır.

¹¹⁴² Sâhib-i Nâsiru'd-Dîn'in Efendisinin Methi ve Onun Makamını Tebrik Hakkındadır.

¹¹⁴³ Senin makamın (şahsiyetin, karihan) sebebiyle elde edilen mevki (rütbe, mertebe) daha yüksektir. Senin her bir zamanın, başka bir makamı temsil etmektedir (sürekli değişmektedir).

¹¹⁴⁴ Senin görmüş olduğun cüz'î makamlar mevcutken, küllî (ilâhî) faaliyet (yaratılış) henüz takdir mesabesindeydi.

¹¹⁴⁵ Henüz seherinin vaktinde (ikbali henüz neticelenmemiş) bulunan devletinin bahtı, sabah vaktine kadar (kıyamete kadar) devam etsin.

¹¹⁴⁶ Âdil hükümdarın dünyaya, adaletle teşrifi, adaletin sembolü olan yüz Ömer gibidir.

¹¹⁴⁷ Şahın dünyaya teşrifini hakkıyla zikretmek mümkün değildir. Zira sözün icadından beri meydana gelen olayları (binlerce yıldır konuşanları ve konuşulanları) zikretmek daha kolaydır.

- 6- Der miyânest ü hâk-i pâyeş râ
Hâk bûsîde her ki tâcverest¹¹⁴⁸
- 7- Verne hakkâ ki goftemî ber tu
Kâferîneş be cümle muhtasarest¹¹⁴⁹
- 8- Billâh er gerd-i dâmen-i tu sezed
Herçi der dâmen-i felek guherest¹¹⁵⁰
- 9- Herçi men bende zîn sohen gûyem
Heme ez yek-diger sevâbiterest¹¹⁵¹
- 10- Sohen-ârâyî vü lâfî nîst
Hod-i tu beniger ‘ayânst yâ haberest¹¹⁵²
- 11- Men nemîgûyem îñ ki mîyuyem
Tâ tu gûyî hebâst yâ hederest¹¹⁵³
- 12- Ber zebânem kazâ hemî râned
Pes kazâ hem bedîn hadîs derest¹¹⁵⁴
- 13- Ey cevâdî ki pîş-i dest ü dilet
Ebr çün dûd u bahr çün şumurest¹¹⁵⁵

¹¹⁴⁸ Onun şahsiyeti benim kalbimdedir (onun ayağının toprağı ortadadır). Buna rağmen tac sahibi olan bütün hükümdarlar, onun ayağının toprağını öpmektedir (ona itaat etmektedir).

¹¹⁴⁹ Seninle ilgili söylediklerim basittir (sadedir). Allah’a yemin olsun ki eğer (onun yüceliğı ile ilgili) doğruyu söylersem, yaratılan her şey, onun karşısında hiç mesabesine iner.

¹¹⁵⁰ Vallahi senin eteğindeki toz zerresi, feleğın eteğinde bulunan bütün mücevherlere layıktır (onlardan üstündür).

¹¹⁵¹ Ben kulun, seninle ilgili dile getirdiğım her şey, diğır bütün şeylerden daha fazla sevaptır (doğrudur).

¹¹⁵² Benim ifadelerim, söz hüneri gösterme ve laf kalabalığı değildir, kendin bak. Açık hakikat ve haberdır.

¹¹⁵³ Benim bu hususta söylemekte olduğım şeyler, senin söylediklerinin heba olması veya heder olması için değildir.

¹¹⁵⁴ Dilimde sürekli kader zikredilmektedir. Nitekim kader de hakikat olan bu sözle ilgilidir.

¹¹⁵⁵ Ey cömertlik elinin ve gönlünün karşısında, bulutun simsiyah bir duman ve denizin, havuz olduğı zat!

- 14- Ustuhân-i rîzhây-i hân-i tu'end
Herçi ber hân-ı dehr mâ hezerest¹¹⁵⁶
- 15- Her kocâ ez 'inâyetet hısnî est
Merg çün halka ez birûn-i derest¹¹⁵⁷
- 16- Her kocâ ez himâyetet hırzîst
Der elem çün şifâ hezâr eserest¹¹⁵⁸
- 17- Be's-i tu şod çönân ki kâhrubây
Ez mülâkât-i kâh ber-hazerest¹¹⁵⁹
- 18- 'Unsuret mâye'îst ez rahmet
Gerçi der tayy-i sûret-i beşerest¹¹⁶⁰
- 19- Hutuvâtet zı râstî ki bûved
Heme hathây-i cedvel-i hünere¹¹⁶¹
- 20- Vakt-i goftâr u gâh-i dîdâret
Seng râ sem'u hâk râ basarest¹¹⁶²
- 21- Hest bâ hâme-i tu hâm heme
Gerçi sed sâle puhte-i fekerest¹¹⁶³

¹¹⁵⁶ Her şey, senin devrindeki sofrandan dökülen kemikler mesabesindedir. Senin saltanatının (devrinin) sofrasında bulunan herkes miskindir ve sofradan dökülenleri yemektedir.

¹¹⁵⁷ Senin ihsanından dolayı neresi bir sığınak haline gelirse, halka gibi (kapının halkası gibi her evde mevcut) olan ölüm, o kapıdan uzak durur.

¹¹⁵⁸ Senin himayenden dolayı nerede bir (nazarlık, nazar boncuğu gibi) melce' meydana gelirse, sıkıntı anında oraya binlerce şifa vesilesi nasip olur.

¹¹⁵⁹ Senin dünyaya gönderilmen bir kehrübar gibi oldu. Fakat samanla karşılaşmaktan sakın (kehrübar miknatıs gibi samanı çektiğinden, saman ondan hazer eder. Ayrıca burçlarla ilgili terimler de olabilir... kehrubâ. Kehkeşân vs).

¹¹⁶⁰ Gerçi sureten beşer sayılmaktasın. Fakat senin yaratılış unsurun, rahmetten meydana gelen bir hülasadır (özdür, mayedir).

¹¹⁶¹ Doğruluktan meydana gelmiş bulunan hatlarının (namelerin, kitapların) hepsi, hüner cetvelinin çizgileridir.

¹¹⁶² Konuşma vakti, Bazen seninle görüşmek (sarayını ve makamını görmek), o derece etkilidir ki taşla işitme, toprağa görme imkânı verir.

¹¹⁶³ Fikir olarak, yüz yıl pişmiş olsa da senin kaleminle (kalemin karşısında) her şey (her fikir) hamdır.

- 22- Nâveket rûz-i intikâm budî
Siper-i devr-i fitne vü hatarest¹¹⁶⁴
- 23- Der du hâlet ki dîd yek âlet
Ki hemû nâvek ü hemû siperest¹¹⁶⁵
- 24- Bâ ser-i hâme-i tu âmede gîr
Herçi der kabza-i kazâ zaferest¹¹⁶⁶

S. 109

- 25- Gerdiş-i âfitâb sâye-i tûst
Zîr-i feyzî kez âsmân zeberest¹¹⁶⁷
- 26- Zânki dâyim Hümây-i kadr-i turâ
Herçi der gerdiş est zîr-i perest¹¹⁶⁸
- 27- Şûh çeşmiy-yi âsmân dâñ înk
Ber seret âftâb râ guzerest¹¹⁶⁹
- 28- Verne ez şerm-i tu be hakk-i Hüdây
Kez ‘arak rûy-i âfitâb terest¹¹⁷⁰
- 29- Ger koned dest der kemer bâ kûh
Kint kez pâý tâ be ser cigerest¹¹⁷¹

¹¹⁶⁴ İntikam gününde senin okun; fitne ve tehlike devrinin siperidir.

¹¹⁶⁵ Bir aletin, iki durumda; hem ok hem de siper olduğunu gördü (bir alet, iki durumda, hem ok hem de siper vazifesi gördü).

¹¹⁶⁶ Kaderin kabzasında ne varsa, kalemin ucuyla; zafer olarak elde ettin.

¹¹⁶⁷ Güneşin bu âlemdeki seyahati senin sayendedir. Feyzinin alt seviyesi (atiye-i ilâhî), semanın üstündedir.

¹¹⁶⁸ Dolanıp duran her şey (gezegenler, burçlar...) senin değerine ait Hüma kuşunun kanadının altındadır.

¹¹⁶⁹ Bil ki semanın şuh bakışlı (edepsiz, utanmaz) gözü, güneşi edepsizce senin başının üzerinde dolaştırmaktadır (halbuki onun yeri, senin ayağının altıdır).

¹¹⁷⁰ Allah’a yemin oldun ki senin utancından, güneşin yüzü terden ıslanmaktadır.

¹¹⁷¹ Savaşmak için dağın kemerine eğer el vursan, senin kinin, ayağından başına kadar öfke ve isyan olur.

- 30- Beguseled rûz-i intikâm-ı tu çust
Her kocâ ber meyân-ı o kemerest¹¹⁷²
- 31- Ger dehed hasm hâb-ı hergûşet
Maslahat râ be her ki ‘işve herest¹¹⁷³
- 32- Çerh dâned ki rîş-hendest ân
Ne çu ân rîş-i gâv kevn-i herest¹¹⁷⁴
- 33- Yek reh ân dest burd benümâyêş
Tâ bebîned egerne kor u kerest¹¹⁷⁵
- 34- Ki be surâh-ı ğevr-i kîn-i tu der
Be misl-i mûş-i mâde şîr-nerest¹¹⁷⁶
- 35- Âmedem bâ hadisi sîret-i hîş
Ki nümûdâr-ı merdumân siyerest¹¹⁷⁷
- 36- Be Hüdâyî ki der devâz-deh mîl
Heft peykeş hemîşe der seferest¹¹⁷⁸
- 37- Tehte-i kâr-gâh-ı san‘at-ı ost
Ger sevâd-ı meh ü beyâz-ı horest¹¹⁷⁹

¹¹⁷² Senin intikam günün, onu çabucak paramparça eder? Nerede olursa olsun, hangi harp meydanında bulunursa bulunsun (bu intikam günü) onun kini cengaverdir. Onun kin ordusu, dağın eteğinden hızla yuvarlanan taşlar gibi önüne çıkan her şeki ezip geçer).

¹¹⁷³ Düşman, eğer seni ansızın aldatmak isterse (gaflet anında sana saldırmak isterse) her bakımdan tedbirini al ki tuzağa o düşsün.

¹¹⁷⁴ Felek, onun (maskaralığının) hile olduğunu bilir. Sığırın beyhude tahayyülü eşeğinki gibi değildir (bu temsilde ifade edilen kişi, beyhude hayal ve arzularla maskara olan kişidir).

¹¹⁷⁵ Bir defa, onun (ahmağın), kör ve sağır olup olmadığını göster (bütün bunların, feleğin bir hilesi olduğunu artık o ahmaka bir defa olsun göster)!

¹¹⁷⁶ Senin kinine mübtela olan kişi, öyle birisidir ki (aslanı gördüğünde) deliğin ağzından dışarı kaçan dişi fare gibidir. Senin kinin ise erkek arslan gibidir.

¹¹⁷⁷ Halka, siyer örneği olsun diye, senin gidişatını (tavrını, ahlakını, adaletini) anlatmak için geldim.

¹¹⁷⁸ Allah’a yemin olsun ki yedi gezegen, on iki mil boyunca, senin haberini iletme için sürekli seferdedir (sana hizmet etmek için seferdedirler).

¹¹⁷⁹ Ayın siyahlığı ve güneşin beyazlığı olursa, çalışma masası, onun sanatı olur (eğer gece ve gündüz elverirse, sanat ürünü olarak çalışma masasında, onun için çok şey üretirim).

- 38- Key merâ der vefây-i hidmet-i tu
Ger be şeb hâb u ger be rûz horest¹¹⁸⁰
- 39- Çemen-i bûstân-i na't-ı turâ
Hâtirem ân dırat-ı bâr-verest¹¹⁸¹
- 40- Ki zı medh ü senâ vü şükr ü dü'â
Dâyimeş bîh ü şâh u berg ü berest¹¹⁸²
- 41- Şi'r-i men der cihân sümer zân şod
Ki şî'âr-ı tu der cihân sümerest¹¹⁸³
- 42- Geşte'em bî nazîr tâ ki turâ
Be 'inâyet be sûy-i men nazarest¹¹⁸⁴
- 43- Âteş-i 'aşk sîm nîst merâ
Sohenem lâ-cerem çu âb-ı zerest¹¹⁸⁵
- 44- Tâ se ferzend-i âhşîcân râ
Çâr mâder çönân ki nuh pederest¹¹⁸⁶
- 45- Nâ-guzîr zemâne bâd bekât
Tâ zı çâr u nuh u se nâ-guzirest¹¹⁸⁷

¹¹⁸⁰ Sana karşı vefa borcu olarak hizmet yolunda ne gece uyudum ne de gündüz yiyip içtim.

¹¹⁸¹ Seni övmek için, bostanın çemenindeki o meyveli ağaç hafızamdır (bostanın çimeni senin natındır, hafızam ise o meyveli ağaçtır).

¹¹⁸² Binâenaleyh; kök, dal, yaprak ve meyveler, sürekli senin için medh ü senâ, şükür ve dua etmektedir (tüm bunlar benim hafızamdır ve hafızamda, zihnimde bulunan bu unsurlar bilafasıla seni methetmekte, senin için şükür ve dua etmektedir).

¹¹⁸³ Senin dünyadaki şiarın (amacın, davranışın, faaliyetin) efsane olunca benim nazmım, senin bu hususiyetlerini dile getirmekle efsane oldu.

¹¹⁸⁴ İnayetinle (merhamet ve iltifatınla) benim tarafıma baktığın için benzersiz bir sanatkar olmuşum.

¹¹⁸⁵ Benim için aşkın ateşi (hakiki aşk, şu'lehâ-yi hakiki), gümüş ve altın elde etmek için değildir.

¹¹⁸⁶ Kuşkusuz benim sözüm, altın suyudur (altın ve gümüşe ihtiyacı yoktur).

¹¹⁸⁷ Dünya kuruluşu beri; üç farklı çocuğun (nebadat, cemadat, hayvanat) dört annesi, dokuz babası vardır (nuh felek: dokuz gezegen: dokuz baba).

¹¹⁸⁷ Zorunlu olarak zamâne, dörtten dokuz ve üçe kadar, (üç çocuk, dört anne, dokuz gezegen) mecburen bakidir, çünkü sen bakisin (onun mevcudiyeti senin mevcudiyetine bağlıdır. Sen olmazsan o, olmaz).

- 46- Pây-i kadret süpurde evc-i felek
Tâ cihân râ felek leged-i siperest¹¹⁸⁸

Der Medh-i Sadr-ı Sa‘îd Hâce Sa‘deddîn Es‘ad ve ‘Arz-ı İhlâs¹¹⁸⁹ - Kaside:
26.

Vezin: Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün

- 1- Minnet ez kird-gâr-i dâd-gerest
Ki turâ kâr bâ nizâmterest¹¹⁹⁰
- 2- Sadr-ı âfâk u sa‘d-ı dîn ki zı kadr
Kademeş cây-i târek-i kamerest¹¹⁹¹
- 3- İn merâtib kenûn ki mîbînî
Eser-i cüzv-i külli-yi kaderest¹¹⁹²

S. 110

- 4- Bâş tâ subh-i devletet bedemed
Kîn letâyif netîce-i seherest¹¹⁹³
- 5- Ey cevâdî ki dest ü tab-‘ı turâ
Kân du‘â-gûy u bahr secde-berest¹¹⁹⁴
- 6- Pîş-i dest ü dil-i tu nâçîzest
Herçi der bahr u kân zerü güherest¹¹⁹⁵

¹¹⁸⁸ Dünyanın siperini tekmelemesi için sen, kıymet ayağını feleğin zirvesine koydun.

¹¹⁸⁹ Sadr-ı Sa‘îd Hâce Sa‘deddîn Es‘ad’ın Methi ve İhlâsın Arzı Hakkındadır.

¹¹⁹⁰ Şükrân, gayretli, âdil hükümdar içindir. Çünkü senin tüm işlerin herkesten daha intizamlıdır.

¹¹⁹¹ Attığı adımının kadri, ayın başında (yörüngesinde) olan Hoca Sadeddîn, ufukların efendisi ve dinin yüceliğidir.

¹¹⁹² Şu anda görmekte olduğun bu mertebeler, Küllî kadrinin, cüz’î eseridir.

¹¹⁹³ Devletin ömrü, haşır sabahına kadar devam etsin. Çünkü bu güzellikler (rahmetler ve lütuflar), senin, gecedan sabaha kadar ibadet etmenin neticesidir.

¹¹⁹⁴ Ey cömert kişi! Senin elinin du‘acısı, madendir ve mizacına, secde eden ise denizdir.

¹¹⁹⁵ Denizde ve maden ocağında bulunan bütün altın ve mücevherler, senin elinin ve kalbinin karşısında değersizdir.

- 7- Dem ü kilk-i tu der beyân u benân
Gerçi ber yâr u hasm nef ‘u zararest¹¹⁹⁶
- 8- Gayret-i rûh-i ‘Îsâ est ân yek
Haclet-i çûb-i Mûsâ ân digere¹¹⁹⁷
- 9- Herçi der zîr-i çerh-i dânyâyîst
Râstî pertevî ez ân hünere¹¹⁹⁸
- 10- Rânde’î ber cihân tu ân âhkâm
Kez hecâlet ruh-i zemâne terest¹¹⁹⁹
- 11- Pîş-i dest-i tu ebr çün dûdest
Bert tab-‘ı tu bahr çün şumure¹²⁰⁰
- 12- Zihn-i pâk-i tu nâtık-ı vahyest
Nuk-i kilk-i tu münşiy-i zaferest¹²⁰¹
- 13- Der hisâr-i himâyet-i hezmet
Merg çün halka ez birûn-i derest¹²⁰²
- 14- Mâ-bakî râ zı hân-ı hod pendâr
Herçi ber hân-ı dehr-i mâ hezerest¹²⁰³

¹¹⁹⁶ Senin can bahşeden kalemin, hitabette ve sanatta, dostun üzerinde fayda, hasmın üzerinde ziyandır.

¹¹⁹⁷ Bu (dosta fayda olan şey), İsa’nın ruhunun bir gayretidir. Diğeri ise (düşmanına ziyan olan şey) Musa’nın asasının hicabıdır.

¹¹⁹⁸ Feleğin altında ilim (akıl, bilgi, şuur) olarak bulunan her şey, doğrusu onun ışığından (eserinden) meydana gelen sanatlardır.

¹¹⁹⁹ Dünyanın üzerinde açıkladığın o hükümler, utancından dolayı zamanenin yanağındaki nemdir (terdir).

¹²⁰⁰ Senin cömert elinin karşısında bulut, değersiz duman gibidir. Senin seciye (sohbetin, mizacın, fitratın) karşısında deniz, küçük havuz gibidir.

¹²⁰¹ Senin münezzeh zihnin (aklın, hayalın), vahyin konuşması gibidir (ilhamıdır). Ferman yazan kaleminin ucu muzaffer bir münşidir (zafername yazan katiptir).

¹²⁰² Hisardaki sağlam himayen, halka şeklindeki ölümün, kapının dışında olmasıdır (ölüm, kapının dış tarafındaki halka şeklinde tarif edilir).

¹²⁰³ Sofradan arta kalanı düşün. Senin saltanatının (devrinin) sofrasında bulunan herkes, miskindir ve sofradan dökülenleri yemektirler.

- 15- Meh ü hurşîd şûh u bî şermend
Tâ çerâ ber ser-i tu şân guzerest¹²⁰⁴
- 16- Cûd-i tu ân şenîde ân dîde
Meh meger kor u âftâb kerest¹²⁰⁵
- 17- Be hakîkat bedân ki misl-i tu nîst
Zîr-i gerdûn meger ki ber zeberest¹²⁰⁶
- 18- Âmedem bâ hadîs-i sîret-i hîş
Ki nümûdâr-ı merdumân siyerest¹²⁰⁷
- 19- Be hüdâyî ki der devâz-deh burc
Heft peykeş hemîşe der seferest¹²⁰⁸
- 20- ‘Amel-i kâr-gâh san‘at-i ost
Ki sivâd-ı meh ü beyâz-ı horest¹²⁰⁹
- 21- Be safây-i safiyy-i Hakk Âdem
Ki ser-i enbiyâ vü bu’l-beşerest¹²¹⁰
- 22- Be du‘âyî ki kerd Nûh-i Necî
Ki der âfâk ez ân henüz eserest¹²¹¹
- 23- Be rızây-ı Halîl İbrahîm

¹²⁰⁴ Küstah ay ve utanmaz güneş, edepsizce senin başının üzerinde nasıl dolaşmaktadır (halbuki onların yeri, senin ayağının altıdır).

¹²⁰⁵ Bu göz, senin şu çömertliğini görmüş, Ancak ay kör, güneş ise sağırdır.

¹²⁰⁶ Bil ki feleğin altında gerçekten, senin benzerin yoktur. VeleVKi onlar, felekte bile olsalar aynıdır (fark etmez).

¹²⁰⁷ Halka, siyer örneği olması için, senin gidişatını (tavrını, ahlakını, adaletini) anlatmak için geldim.

¹²⁰⁸ Allah’a yemin olsun ki, yedi gezegen, on iki burç, senin haberini cihana iletmeK için sürekli seferdedir (sana hizmet etmek için dönüp dururlar).

¹²⁰⁹ Eğer ayın siyahlığı ve güneşin beyazlığı olursa, çalışma masası, onun sanatı olur (eğer gece ve gündüz elverirse, sanat ürünü olarak, çalışma masasında, onun için çok şey üretirim).

¹²¹⁰ Nebilerin evveli ve beşerin babası olan, (ihlas, saflıkla) Hakk’ın seçilmiş kulu Âdem’in safası için.

¹²¹¹ Yaptığı duanın eseri henüz ufuklarda (dünyada) olan Nûh-i Necî’nin duası için.

Ki be teslîm der cihân sumerest¹²¹²

24- Hakk-ı Dâvud u lütf-i ni‘met-i o
Ki turâ der behişt muntazırest¹²¹³

25- Be nemâz u niyâz-i Ya‘kûbî
Der gam-i Yûsufî keş o piserest¹²¹⁴

26- Be kef-i Mûsâ kelîm-i kerîm
Be dem-i ‘Îsâ ki zinde-gerest¹²¹⁵

27- Be ser-ı Mustafa şerîf-i Kureyş
Ki zı cem-‘i rusûl ‘azîzterest¹²¹⁶

28- Be safâ vu vefâ vü sıdk-i ‘atîk
Ki zı dil cân-furûş u şer-‘i¹²¹⁷

29- Be delîrüyy ü heybet-i ‘Ömrî
Ki zuhûr-i şerî‘at ez ‘Ömerest¹²¹⁸

30- Be hayâ vu hayât-i zünnûreyn
Ki hakîkat-i mü’ellif-i suverest¹²¹⁹

S. 111

31- Be kef ü Zülfikâr-i Murtazavî
Ki be harb enderûn çu şîr-i nerest¹²²⁰

¹²¹² Dünyadaki İslâm’ın şöhreti (alameti) olan, Halil İbrahim’in rızası için.

¹²¹³ Seni cennette beklemekte olan, Davud’un hakkı ve onun nimetinin Lütfi için.

¹²¹⁴ Oğlu Yusuf’un dert çekişinde olan, Yakub’un namaz ve niyazı için.

¹²¹⁵ Kelimullah olan Mus’anın cömert (cevanmert, mürüvvetli) eli ve hayat sahibi olan İsa’nın nefesi için.

¹²¹⁶ Bütün rasûllerden daha aziz olan, Kureyş’in en şereflişi, Mustafa’nın payesi (başlangıcı, zübdesi, aslı, bünyadı) için.

¹²¹⁷ Can satan gönül, safâ ve vefa ve eski (seçkin) Bubekr’in sadakati hürmetine.

¹²¹⁸ Şeriatın kendisinden zuhur ettiği, kahraman ve köklü, derin heybetli Ömer’in aşkı için.

¹²¹⁹ Kur’ân surelerinin gerçek mü’ellifi (derleyicisi) olan, hayâ ve hayatın temsilcisi, Osman-ı Zünnûreyn’in hayâsı hürmetine.

¹²²⁰ Harbin içinde erkek aslan gibi olan, ‘Aliyy-i Murtaza’nın elindeki Zülfikâr hürmetine.

- 32- Hürmet-i Cebra'îl-i rûh-i emîn
Ki be 'ismet cihânş zîr-i perest¹²²¹
- 33- Hakk-ı Mîkâl hâce-i melekût
Ki zı kerrûbiyân mehînetarest¹²²²
- 34- Be sadâ vu nidây-i İsrâfîl
Münâdî vü münhî-yi haşerest¹²²³
- 35- Be kemâl ü celâl-i 'Azr'â'îl
Ki kemîn-dâr-ı cân-ı cân-verest¹²²⁴
- 36- Be salât u siyâm u hacc u cihâd
Kâsl-ı İslâm ezîn çihâr derest¹²²⁵
- 37- Be hakk-ı Ka'be vü Safâ vü Minâ
Hakk-ı ân rûkn-keş-i lakab-ı hacarest¹²²⁶
- 38- Be kelâm-ı Hüdây-i a'zze ve cel
Ki her âyet ezo dû sed 'iberest¹²²⁷
- 39- Hürmet-i Ravzâ vü kıyâmet ü huld
Hakk-ı hısnî ki nâm-ı ân Sakarest¹²²⁸
- 40- Be 'azîzî vü hakk-ı ni'met-i tu
Ki ziyâdet zı katre-i matarest¹²²⁹

¹²²¹ Dünyanın ismetinin, kanatlarının altında bulunduğu; Rûh-i Emîn, Cebrâil hürmeti için.

¹²²² Büyük meleklerin en büyüğü olan; melekût âleminin hocası, Mikâyil hakkı için.

¹²²³ Haşrin ilan edicisi ve habercisi; İsrâfîl'in sada ve nidası hürmetine.

¹²²⁴ Ruhun ve can sahiplerinin pusu merkezi (canlarının alındığı yer) olan Azrail'in kemal ve celali hürmetine.

¹²²⁵ İslâm'ın aslının teşekkül ettiği dört kapı; namaz, oruç, hac ve cihad hürmetine.

¹²²⁶ Kâbe, safâ ve Mina hakkı için. Hacer lakabını koyanın hakkı hürmetine.

¹²²⁷ Her ayetinde iki yüz ibret (marifet) bulunduğu halde, her ayetin kendisinden zuhur ettiği, Allah, Azze ve celle'nin kelamı hürmetine.

¹²²⁸ Ravza, kıyamet ve cennet (ebediyet) hürmetine. Adı Sakar (cehennem) olan sığınak hakkı için.

¹²²⁹ Yağmur damlasından çok olan, senin aziz nimetin hakkı için.

- 41- Be kerîmiyy ü lütf u rahmet-i Hak
Ki günah-kâr râ ümid-varest¹²³⁰
- 42- Ki merâ der vefây-i hidmet-i tu
Ne be şeb-i hâb u ne be rûz-i horest¹²³¹
- 43- Çemen-i bûstân-ı na‘t-ı turâ
Hâtirem ân dıraht bârverest¹²³²
- 44- Ki zı medh ü senâ vü şükr ü dü‘â
Dâyimeş bîh ü şâh u berg ü berest¹²³³
- 45- Ânce goftend hâsidân be ğaraz
Be ser-ı tu ki cümlegî hederest¹²³⁴
- 46- Hâk-i na‘l-i sotûr-i tu ber men
Bihter ez tûtiyây-i çeşm-i serest¹²³⁵
- 47- Zânki dânem ki pîş-i himmet-i tu
Âferîniş be cümle bî hatarest¹²³⁶
- 48- Sebeb-i hidmet-i tu ez dil-i pâk
Cân-ı men beste ber meyân-i kemerest¹²³⁷

¹²³⁰ Günahkârların, ümidvar olduğu; Hakk’ın rahmet, merhamet, lütuf ve kereminin hakkı için.

¹²³¹ Nitekim Allah, beni, uykunun gecesi demeden (uyku nedir bilmeden) ve güneşin gündüzü demeden (gündüz yiyip içmeden), senin vefa hizmetinde kâim eylesin.

¹²³² Seni övmek için, bostanın çemenindeki o meyveli ağaç hafızamdır (bostanın çimeni senin natındır. Hafızam da o meyveli ağaçtır).

¹²³³ Binâenaleyh; kök, dal, yaprak ve meyveler, senin için bilafasıla, medh ü senâ, şükür ve dua etmektedir (tüm bunlar benim hafızamdır ve zihnimde bulunan bu unsurlar sürekli seni methetmekte, senin için şükür ve dua etmektedir).

¹²³⁴ Hased edenlerin, senin büyüklüğün (liderliğin) hakkında, kötü niyetle söyledikleri şeylerin tümü boştur.

¹²³⁵ Benim için, senin atının nalının toprağı, gözümün üzerindeki sürmeden daha güzeldir.

¹²³⁶ Şundan biliyorum ki; senin himmetine mazhar olmak, diğer bütün mevcudat için (yaratılmışlar için) büyük bir emniyettir.

¹²³⁷ Sana sadakatle hizmet etmemin sebebi, temiz kalbidir. Benim canım, sana hizmet etmek için hazır bulunmaktadır.

- 49- Pes eger zı i'timâd der mestî
Hâletî üfitâd kân siyerest.¹²³⁸
- 50- Tu pesendî ki red konî sohenem
Çün menî râ be çün tûyî nazarest¹²³⁹
- 51- Çi konem bâz gîrem ez tu medîh
Bende râ âhir îñ kader basarest¹²⁴⁰
- 52- Çe hadîs est ez tu ber-gerdem
Allah Allah du kavl muhtasarest¹²⁴¹
- 53- Çün be 'âlem tûyî merâ maksûd
Ez der-i tu begu diger guzerest¹²⁴²
- 54- Pes begûyend bende râ hâşâk
Merdekî rîş-gâv kevn-i herest¹²⁴³
- 55- Ey cevâdî ki hâk-i pâyet râ
Buse deh geşte herki tâcverest¹²⁴⁴
- 56- 'Afv fermâyî ger mesel gunehem
Hûn-i Şepîr u kuştên-i Şeperest¹²⁴⁵

¹²³⁸ O zaman eğer sarhoşluğa itimat olursa; sarhoşluktaki düşmüş olduğum hal, benim adetimdir.

¹²³⁹ Benim sözümü ister beğenirsin, ister beğenmezsin. Çünkü ben, senin iltifatını ve teveccühünü beklemekteyim (benim görüşüm senin görüşünden ayrı değildir).

¹²⁴⁰ Seni methetmek için daha ne yapayım? Ben kulunuzun görüşü artık bu kadardır.

¹²⁴¹ Senin için ne söyleyeyim? Allah Allah, özet olarak iki söz var (beni ya kabul et, yahut reddet).

¹²⁴² Dünyada benim için maksat sen olunca, söyle, senin kapından başka kapıya geçilir mi? (başka kapıya geçme imkanı var mı)?

¹²⁴³ Sonra kulun için şöyle derler: "Defol git! Sığırın beyhude tahayyülü eşeğinki gibi değildir (bu temsilde ifade edilen kişi, beyhude hayal ve arzularla maskara olmaktadır).

¹²⁴⁴ Ey cömert efendim! Dünyada tac sahibi olan bütün padişahlar, senin ayağının toprağını öpmektedirler.

¹²⁴⁵ Günahlarım Şepîr'in kanı gibi ve Şeper'in katliamı gibi olsa da ben kulunu affet!

Der Medh-i Nâsıru'd-Dîn Tâhir ve Tavsîf-i 'Îmâret-i Vey¹²⁴⁶ - Kaside: 27.

Vezin: Fe'îlâtün/Mef â'ilün/Fe'îlün

S. 112

- 1- Mey beyâver ki çeşn-i destûr est
Ceşn-i 'âlî serây-i ma'mûrest¹²⁴⁷
- 2- Kubbe'î kez nevây-i mutrib-i o
Kûh râ der ser ez sadâ sûrest¹²⁴⁸
- 3- Kubbe'î kez fûrûğ-i dîvâreş
Âsmân pür temevvüc nûrest¹²⁴⁹
- 4- Sûreteş râ kazây-i şehvet nîst
Ki geceş râ mîzâc-ı kâfûr est¹²⁵⁰
- 5- Terî vü huşkî mevâdeş râ
Âb çün âftâb-i mozdûrest¹²⁵¹
- 6- Âftâb-ı burûc sakfeş râ
Tâbeş âftâb bâhûrest¹²⁵²
- 7- Mâh ez âsîb-i sakfeş er pes ez îh
Neguzered ber sipîhr ma'zûrest¹²⁵³

¹²⁴⁶ Nâsıru'd-Dîn Tâhir'in Methi ve Onun İmaretinin Vasfı Hakkındadır.

¹²⁴⁷ Şarap getir zira vezirin şenliği var. Her yönden mamur olan bir sarayda yapılan, büyük bir şenlik.

¹²⁴⁸ Onun çalgıcısının sesinden kubbede (bargahta) öyle bir etki meydana gelir ki dağın başında o ses etrafa yansır (yayılır).

¹²⁴⁹ Öyle bir kubbedir ki duvarının parlaklığından gökyüzü, dalgalanmakta olan nurla dolar.

¹²⁵⁰ Onun, alçısı, kâfûr gibi güzel kokan duvarının yüzüne, şehvet fiili bulaşmamıştır (duvardaki resimlerde şehvani suretler bulunmamaktadır).

¹²⁵¹ Su gibi gökyüzü, onun yaş ve kuru olan maddelerinin (rütubet, bürudet, yubuset), ücretli çırakları gibidir.

¹²⁵² Temmuz sıcaklığının güneşi gibi olan burçların güneşi; o kubbenin tavanını parlatmaktadır. Bu sebeple güneş, kubbedeki parlaklığa hayran olmaktadır.

¹²⁵³ Tavanının zararından (incitmesinden) dolayı bundan sonra ay, özürlü olan feleğin üzerinden artık geçmez (bu kubbe o kadar güzeldir ki ay onun üzerinden geçmeye cesaret edemez).

- 8- Ki zı mahrût-i zıll-i o heme mâh
Hâyifest ez husuf u rencûr est¹²⁵⁴
- 9- Çeşm-i bed dûr bâd ezo ki zı lutf
Çeşme-i ‘arsa-i Nişâbürest¹²⁵⁵
- 10- Nî hetâ goftem ân du‘â zı çe revâ
Zân ki hod-i çeşm-i bed ezo dûrest¹²⁵⁶
- 11- Dest-i âfet bedo çigûne resed
Tâ dero nîm-dest destûrest¹²⁵⁷
- 12- Nâsır-i dîn-i hak ki râyet-i dîn
Tâ ki der fevc-i ost mansûrest¹²⁵⁸
- 13- Tâhirübnü’l-Muzaffer ânki zafer
Ber murâd u hevâş maksûrest¹²⁵⁹
- 14- Ânki mülk-i bekâş râ şeb ü rûz
Ez sevâd u beyâz menşûrest¹²⁶⁰
- 15- Hilm-i o râ tahammül-i cûdî
Re’y-i o râ tecellîy-i Tûrest¹²⁶¹
- 16- Cur‘a-i hancer-i hilâfeş râ

¹²⁵⁴ Nitekim onun koni şeklindeki gölgesinden meydana gelebilecek ay tutulması ve incinme sebebiyle ay, sürekli korku içindedir.

¹²⁵⁵ Nişâbur arsasının çeşmesinin (güneşinin) lütfundan olan o mülkten, kötü göz uzak olsun!

¹²⁵⁶ Hayır, yanlış söyledim. Bu dua ona nasıl yakışır? Zaten kötü gözün kendisi ondan uzaktır (ona yaklaşmaya cesaret edebilir mi)?

¹²⁵⁷ Ona yarım karış izin verilse bile, felaket eli ona nasıl ulaşır?

¹²⁵⁸ İlâhî yardıma mazhar bulunan dinin bayrağının kendi topluluğunda bulunması için hak dinin yardımcısı olan Nâsırü’l-Dîn.

¹²⁵⁹ Tâhirübnü’l-Muzaffer; kendi arzu ve isteğine göre zaferin, mesafe olarak kısaldığı şahıstır (zafer, onunla beraberdir).

¹²⁶⁰ Beka mülküne gece gündüz, siyah ve beyaz fermanın gittiği zattır (onun mülkü gece gündüz paydardır, onda zeval yoktur).

¹²⁶¹ Onun yumuşaklığını, ancak Cûdî dağı taşır. Onun görüşü Tur dağına (ilâhî) tecelli gibidir.

Çün ecel sed-hezâr mahmûrest¹²⁶²

- 17- Cebr-i fermâneş ra ki nâfiz bâd
Çün kazâ sed-hezâr mecbûrest¹²⁶³

- 18- Kahr-ı o kahramân-ı ân ‘âlem
Ki dero rûzigâr makhûrest¹²⁶⁴

- 19- Cûd-i o kethudây-i ân kişver
Ki ez o ihtiyâc mehcûrest¹²⁶⁵

- 20- ‘Adl-i o râ meger ki âmir-i ‘adl
Be‘d ezo herki hest me‘mûrest¹²⁶⁶

- 21- Emr-i o mâlikü‘r-rikâbî nîst
Ki be mülk-i nifâz mağrûrest¹²⁶⁷

- 22- Re‘y-i o nûr-i âftâbî ne
Ki be ta‘kîb-i sâye-i meşhûrest¹²⁶⁸

- 23- Âteş ender teb-i siyâset-i ost
Tab-‘ı o zân hemîşe mahrûrest¹²⁶⁹

- 24- Ebr râ re‘fet ez ri‘âyet-i ost
Sa‘y-i o zân hemîşe meşkûrest¹²⁷⁰

¹²⁶² Onun aleyhine hançer çekmek, yüzbin defa ölüm sarhoşluğunu yaşamak gibidir (ölüm onun hasmına ulaşmak için sarhoşdur, ölüm ona aşiktir).

¹²⁶³ Fermanının baskısı, etkili olsun. Kader gibi yüzbin defa baskılıdır (hükm ü fermanı, cebridir).

¹²⁶⁴ Onun kahrı; kendisinde günlerin mağlup durumda olduğu, şu dünyanın kahramanı olan kişi gibidir.

¹²⁶⁵ Onun cömertliği; ihtiyacın kendisinden uzak düştüğü, şu ülkenin kethüdâsı (beldenin büyüğü, reisi, maliki) gibidir.

¹²⁶⁶ Onun adaleti, öyle üstündür ki adaletin amiri olan kişi bile olsa, onun adaletinden sonra, herkesin memur olduğu bir yönetimdir.

¹²⁶⁷ Onun emri; halkı yöneten büyük rütbeli kişilerin mağrur olmadığı bir yönetimdir.

¹²⁶⁸ Onun görüşü; şöhrat sahibinin gölgesini takip etmeyen bir güneş gibidir.

¹²⁶⁹ Ateş, onun siyaset ateşinin (hükmü, riyaseti) içindedir. Onun seciyesi (karakteri), her zamankinden fazla serttir.

¹²⁷⁰ Buluta şefkat, onun emrine riayetden geçmiştir. Onun çalışması her zamankinden fazla beğenilmiştir.

25- Cur‘ay-i câm hükm-i o dâred
Bâd ez ân der mesîr mahmûr est¹²⁷¹

26- Ey kader kudretî ki bâ ‘azmet
Zûr bâzûy-i âsmân zeverst¹²⁷²

S. 113

27- Sühre-i tercümânî-yi kalemet
Herçi der zımn-i levh-i mestûrest¹²⁷³

28- Neşr-i emvât mîkoned be sarîr
Megerş âferîneş sûrest¹²⁷⁴

29- Keşf-i esrâr mîkoned be rumûz
Be rumûzî ki dürr ü mensûr est¹²⁷⁵

30- Vase-i mektûb-i o hemî kerdem
Be helâvet-i çönânki mezkûrest¹²⁷⁶

31- Şehd koft ân kemer ki mîdânî
Zîn sebep ber meyân-i zenbûrest¹²⁷⁷

32- ‘Acaba lâilâhe illallah
Kez kemâlet çe hazz-ı mevfürest¹²⁷⁸

33- Tâ ki makdûr-i hall ü ‘akd-i kazâ

¹²⁷¹ Kadehin yudumu, ancak onun hükmüyle olur. Rüzgâr, estiği yerlerde, onun hükmü ve iradesinden sarhoştur.

¹²⁷² Ey kudret ve azameti, irade ve kararlılığıyla, semanın kudret elinin üzerinde karar kılan zat!

¹²⁷³ Kaleminin tercümanının hicvi, levh-i mahfuzun içinde bulunan her şeydir.

¹²⁷⁴ Kaleminin gıcirtısıyla, ölüleri neşreder (diriltir). Belki de bu (kalemin gıcirtısı), onların yaratılışlarının sur’u gibidir.

¹²⁷⁵ Rumuzla sırları keşfeder. İnci mercan olan rumuzla sırları keşfeder (bunların hepsi senin kaleminin tercümanıdır).

¹²⁷⁶ Meşhur olan tatlı bir eda ile sürekli onun mektubunu vafettim.

¹²⁷⁷ Bal; “bilmekte olduğun o kemer, bu sebepten arının belindedir” dedi (balın tatlı olması ve arının esrarlı çalışmasının sonucu meydana gelmesi, senin mektubunun şerhiyledir).

¹²⁷⁸ Lâilâhe illallah... Senin kemalinden meydana gelen bu muazzam coşkunluk, nasıl bir hazdır?

Der hicâb-i zemâne mestûrest¹²⁷⁹

34- Dest-i fersûd hall ü ‘akd-i tu bâd
Herçi der mülk-i dehr makdûr est¹²⁸⁰

35- Rûzgâret çönân ki ne tevân goft
Ki dero hîç rûz mahzûr est¹²⁸¹

36- Hem ez ân sân ki Bulferec gûyed
Rûzgâr-i ‘asîr engûrest¹²⁸²

Eyzan Der Vaf-i ‘Îmârât-i Memdûh¹²⁸³ - Kaside: 28.

Vezin: Fe‘ilâtün/Mef ‘ilün/Fe‘ilün

1- Yârâb îb bâr-gâh-ı destûrest
Yâ nümûdâr-ı Beyt-i Ma‘mûrest¹²⁸⁴

2- Yâ sipihrest ü mâh-i mesre‘-i o
Mesre‘-i Kayzerest ü Fağfûrest¹²⁸⁵

3- Yâ behîşttest ü havz-ı Kevser-i o
Câm-ı zerrîn ü âb-ı engûrest¹²⁸⁶

4- Bel sipihrest kânderu şeb ü rûz
M’ah u hurşîd mest ü mahmûrest¹²⁸⁷

¹²⁷⁹ Kaderin hal ve akdinin takdiri, zamanenin perdesinde gizlidir.

¹²⁸⁰ Anlaşmayı ve çözmeyi senin yıpranmış elin yapsın! Zamanın mülkünde olan her şey, (senin tasarruf elinde) takdir edilmiştir.

¹²⁸¹ Senin zamanın, öyle güvenli ve huzurlu olsun ki hiçbir gün korku ve vahşet söz konusu olmasın.

¹²⁸² Senin güvenli ve huzurlu devrin, sanki Ebülferec’in söylediği tarzda üzüm suyunun günlerini (içki âleminin günlerini) yad ediyor.

¹²⁸³ Aynı şekilde, övülen zatın imârâtının vasfı hakkındadır.

¹²⁸⁴ Yârâb bu saray vezirin sarayı mıdır. Yoksa Beyt-i Ma‘mûr’un görüldüğü yer midir (Tûr suresi/4)?

¹²⁸⁵ Yahut, Kayzer’in ve Çin padişahı Fağfûr’un vasıtası gibi, hızlı vasıtası ay olan sema mıdır?

¹²⁸⁶ Veya Kevser havuzu; altın kadeh ve üzüm suyu gibi olan, cennet midir?

¹²⁸⁷ Bilakis; kendisinde gece ve gündüzün bulunduğu gökyüzüdür. Onda ay ve güneş; sarhoş ve mahmurdur.

- 5- Bel behişttest kenderû meh ü sâl
Bâde-keş hem ferîşte hem hûrest¹²⁸⁸
- 6- Ez sadây-i nevây-i mutrib-i o
Dâyim ender Sîyyum felek sûrest¹²⁸⁹
- 7- Vez edây-i ruvât-ı şâ'ir-i o
Gûş çün derc-i dürr ü mensûrest¹²⁹⁰
- 8- Gâyetî dâred i'tidâl-i hevâş
Ki ezo çâr fasl mehcûr est¹²⁹¹
- 9- Teşne râ zân hevâ nemîsâzed
Zân berenc-i subât rencûrest¹²⁹²
- 10- Murde râ zinde çün koned be sarîr
Der-i o gerne nâyib-i sûrest¹²⁹³
- 11- Bî tecellî çerâ ne bâşed hîç
Sahn-ı o ger-ne sâni-yi Tûrest¹²⁹⁴
- 12- Dâmen-i sâye-i keşîde-i ost
Ki ezo râz-ı rûz mestûrest¹²⁹⁵
- 13- Mesre-'i subh eger dero neresed

¹²⁸⁸ Bilakis kendisindeki ay ve yılın; hem sâkî hem melek hem de hûrînin bulunduğu cennettir (ay ve güneş cennette hem şarap içmekte hem de meleklerle ve hurilere ikram etmektedir).

¹²⁸⁹ Onun çalgıcısının inleme sesinden; üçüncü felekte, daima şenlik vardır.

¹²⁹⁰ Ve onun şairinin rivayet ettiği şiirlerin edasından, kulak; sanki inci mercan derlemiştir.

¹²⁹¹ Ondandır dört mevsim uzak kaldığı halde onun havası, (cennetin havası gibi) gayet mutedildi.

¹²⁹² Fitneye meyilli birine o havadan hazırlamaz. Uyku ağırlığından dolayı bu havaya teşne olan fitne kişi, hastadır (hava onun bünyesine iyi gelmez).

¹²⁹³ Onun kapısında Sûr (diriliş nidası) bulunmadığı halde kaleminin gıcirtısıyla ölüyü nasıl diriltir?

¹²⁹⁴ Onun meydanı her ne kadar Tûr dağı gibi olmasa da; neden tecellisiz bir şey meydana gelmiyor (sürekli, tecelliye mazhar oluyor)?

¹²⁹⁵ Zamanın sırrı, onun (nihayet dercede) uzamış eteğinin gölgesinde saklıdır (onun iradesinin tasarrufundadır).

Şu‘le-i âftâb ma‘zûrest¹²⁹⁶

- 14- Ber besâteş egerçi nîm-i şeb est
Sâyehâ râ guzâre ez nûrest¹²⁹⁷

- 15- Kez tebâşîr-i subh re‘y-i vezîr
Dest-i âsîb-i şeb ezo dûrest¹²⁹⁸

S. 114

- 16- Sâhib-i ‘âdil iftihâr-i cihân
Ki cihâneş be tab‘ me‘mûrest¹²⁹⁹

- 17- Sadr-ı İslâm u mecd-i devlet-i dîn
Ki berosadr-ı mülk maksûrest¹³⁰⁰

- 18- Ânki der kill-i o müretteb şod
Herçi der silk-i dehr makdûrest¹³⁰¹

- 19- Ânki der dâr-i devlet ez re‘yeş
Her kocâ rây-i tust mansûrest¹³⁰²

- 20- Ânki bâ zikr-i hilm ü re‘fet-i o
Hâk ma‘rûf u bâd mezkûrest¹³⁰³

- 21- Ânki tâ hest hırs u hırmân râ

¹²⁹⁶ Sabahın bineği eğer ona ulaşmazsa, güneşin ışığı mazurdur (kabahati yoktur).

¹²⁹⁷ Açılışı her ne kadar geceyarısı ise de, gölgeleri nurun üzerinden geçer.

¹²⁹⁸ Vezirin görüşü sabahın evvelini aydınlatınca, gecenin zararlı ve ziyanlı eli ondan uzak olur.

¹²⁹⁹ Cihanın, tabii olarak memuru olduğu adil vezir, dünyanın övücüdür.

¹³⁰⁰ Mülkün tahtı, onun nezdinde ehemmiyetsiz olduğu zat; İslâm’ın veziri, devlet ve dinin yüceliğidir.

¹³⁰¹ Zamanın silsilesinde takdir edilen (sayılan, değerlendirilen) her şey, onun fermanında (elinde) tertip ve tanzim oldu.

¹³⁰² O, devletin merkezinde (baht ve ikbal dünyasında) keni görüşünün hâkim olduğu kişidir. Dolayısıyla her nerede muzafferane dalgalanan bir bayrak varsa, bunun sebebi vezirin basiret ve tedbiridir.

¹³⁰³ Onun yumuşaklığı ve merhametinin zikri ile, (yumuşak) toprak marûf, ve (rahmet sembolü) rüzgâr, meşhurdur.

Kîse mertûb u kâse mahrûrest¹³⁰⁴

22- Kalemeş tâ mühendis-i mülkest

Feth mi‘mâr u tîğ mozdûrest¹³⁰⁵

23- Tâ ki der cilve-i ‘arûs-i bahâr

Sa‘y-i hurşîd sa‘y-i meşkûrest¹³⁰⁶

24- Şeb ü rûzeş bahâr-ı devlet bâd

Tâ be hurşîd rûz-i meşhûrest¹³⁰⁷

Der Medh-i Destûr-i Mu‘azzam Nâsıru’d-Dîn Tâhirübnü’l-Muzaffer

Gûyed¹³⁰⁸ - Kaside: 29.

Vezin: Mef‘ûlü/ Mefâ‘îlü/ Mefâ‘îlü/Fe‘ûlün

1- Ey mülk-i behîn rükn-i turâ kilk-i vezîrest

Kilkî ki felek kudret ü seyyâre mesîrest¹³⁰⁹

2- Kilkîst ki der nazm-ı cihân hâsse memâlik

Tâ‘adl ü sitem hest beşîrest ü nezîrest¹³¹⁰

3- Kilkî ki behâned be sarîr-i ânçi nivîsed

Vîn sehlterîn-mu‘ciz ân kilk ü sarîrest¹³¹¹

¹³⁰⁴ Kişi, hırsa kapılıp mahrumiyete düştüğünde, kese (hırs, tamah) ıslaktır ve kâse de sıcaktır (boştur). Nitekim senin devrinde ne hırs vardır ne de fakirlik).

¹³⁰⁵ Onun kalemi, mülkün mühendisidir (takdir edendir). Fetih, onun zaferinin mimarıdır. Kılıç, ücretli işçidir.

¹³⁰⁶ Baharın düğününün cilvesinde güneşin faaliyeti, takdir edilen (teşekkür edilen) bir faaliyet olduğundanberi;

¹³⁰⁷ Onun gecesi ve gündüzü, devletin baharı olsun (bahtı ve talihi bahar gibi güzel ve mutlu olsun)! Güneşin de meşhur günü olsun (güneş, namdâr olsun)!

¹³⁰⁸ Nâsıru’d-Dîn Tâhirübnü’l-Muzaffer’in Muazzam Nizamının Methi Hakkında Şöyle Diyor:

¹³⁰⁹ Ey güzel mülk! Senin temelin, vezirin kalemidir. Feleğin güç kaynağı ve seyyarelerin seyahat alanı (yıldızlar kafilesi) o kalemin ihtiyarındadır.

¹³¹⁰ Senin kalemin, cihanın düzeninde, memleketlerin (eyaletlerin) özel (yakın) mülkü gibi olan bir kalemdir. Adalet ve ceza gibidir (insaf, ve musavat gibidir). Beşîr ve nezîrdır (müjdeleyici ve uyarıcıdır).

¹³¹¹ Yazdığı şeyi kalem gıcirtısıyla okuyan bir kalemdir. Bu en kolay m’ucize, o (dil) kalem ve kalem gıcirtısıdır.

- 4- Mensûc-i li‘âbeş çe nesîçest kezo mülk
Yekser heme ber sûret-i Firdevs ü Sa‘îrest¹³¹²
- 5- Ekvâl-i hired beşineved ü râz bebînend
Zîn rûy yakîn şod ki semî‘est ü basîrest¹³¹³
- 6- Der recm-i şeyâtîn-i memâlik çu şihâbîst¹³¹⁴
Kender ser-i o mâye-i sad çerh esîrest¹³¹⁵
- 7- Eşk-i hedesân heybet-i o şâh-i bekem kerd
Herçend be ruh zerter ez berg-i zerîrest¹³¹⁶
- 8- Bâzîst ki saydeş heme murgân-ı demâğand
Şâhîst ki bâreş heme mazmûn-i zamîrest¹³¹⁷

S. 115

- 9- Çün mevc-i sitem evc koned keştîy-i Nûh est
Çün gerd-i belâ neşv koned ebr-i mutîrest¹³¹⁸
- 10- Ebrîst kezo keşt-i emel tâze vü sebze
Tîrîst kezo kâr-ı cihân râst çü tîrest¹³¹⁹
- 11- Nî nî çu be Hak der-nigerî şâh-ı nebâtîst

¹³¹² O mülkten (kaleminden) meydana getirdiği, oyununun örgüsü (kumaşı) nasıl bir örgüdür? Hepsî baştanbaşa (hizmet edenlere, ata ve bahşiş) firdevs ve (güahkarlar için, zecr, tenbih ve azar) sa‘îr şeklindedir (cenet ve cehennem şeklindedir).

¹³¹³ Bizzat alimlerin sözlerini dinler ve sırrı tespit eder. Bu yüzden, semî‘ ve basîr (Allâh; işiten ve görendir) sıfatlarına yakın oldu.

¹³¹⁴ Sûre-i Mülk/5 (bu ayete, telmih var).

¹³¹⁵ Ülkenin şeytanlarını recmetmede, alev gibidir. Zira yüzlerce feleğin merkezi onun başının içinde yer alır (zihninde bulunmak zorundadır).

¹³¹⁶ Her ne kadar yanak (yüz), sarı zerîr yaprağından (vezirin kâğıt kaleminden) daha sarı olsa da, onun heybetinin meydana çıkardığı hadiselerin (bela ve musibetlerin) kanlı gözyaşı, bakam ağacının dalına ulaştı (bu heybet ve korku vezirin kaleminden kaynaklanmaktadır).

¹³¹⁷ Vezir, öyle bir şahindir ki akıl, şuur ve bilgi sahibi tüm varlıklar, onun avıdır. Öyle bir ağaçtır ki insanın derununa ait bütün nitelikleri içinde barındırır (bütün meyveleri içinde barındıran bir ağaçtır).

¹³¹⁸ Sitem dalgası zirveye ulaşınca o, Nûh’un gemisidir. Bela toprağı artınca o, yağmurlu buluttur.

¹³¹⁹ Öyle bir buluttur ki; emel bağı onda daima taze ve yeşildir. Öyle bir oktur ki (Utarit yıldızı gibi); ondan dolayı dünyanın bütün işleri, ok gibi düzgün olur.

Bes pîr ü çu etfâl henûzeş gam-şîrest¹³²⁰

12- İn meretebe zân yâft ki der nazm-ı memâlik

Câyeş ser-i enguşt-i gehrubâr-i vezîrest¹³²¹

13- Destûr-i hüdâvend-i Horâsân ki Horâsân

Der nisbet-i yek-rûze eyâdîş hakîrest¹³²²

14- Ân sadr u celâl-i vüzerâ kez vüzerâhest

Çönân ki zı encüm meselen bedr-i münîrest¹³²³

15- Hem tâ‘at-i o hırz-ı vazî‘ est ü şerîfest

Hem hidmet-i o hısn-i sağîrest ü kebîrest¹³²⁴

16- Bâ ebr-i kefeş hâmile-i ebr ‘akîmest

Bâ bahr-i dileş vâsıta-i bahr ğadîrest¹³²⁵

17- Câheş ne be endâze-i bâlâ vu neşîbest

Cûdeş ne be me‘âyir-i kalîlest ü kesîrest¹³²⁶

18- Âfveş zı pey-i ‘özü şevved ‘özü nîv-şân

Hilmeş be geh-i ‘afv çönân ‘özü-peziîrest¹³²⁷

¹³²⁰ Hayır, hayır, Hak esirgesin, taze bir fidan gibidir (burada kastedilen , onun kalemidir). Birçok ihtiyar vardır, ancak henüz süt emen çocuk gibidir (sürekli yeni malumatlarla kendisini beslemektedir).

¹³²¹ Yöneten ve yönetilenler, memleketlerin tanzimindeki mertebeyi, ondan (onun kaleminin kudretinden) elde ettiler. O memleketlerin nizam ve kudretinin kaynağı, vezirin parmağı ve mücevher (saçan) yüzüğünün kaşısıdır (kalemi ve mührüdür).

¹³²² Horasan’ın büyük vezirinin Horasan’a nasbedilmesi mukabilinde Horasan’ın asırlık nimetleri, onun değeriyle mukayese edildiğinde bir günlük nimet gibi gelir (onun büyüklüğüne denk bir nimet Horasan’da yoktur).

¹³²³ O ve vezirlerden bazılarının ululuğu, semadaki parlak yıldızların misali gibidir. Ancak bu vezir onların içinde ışıldayan ay gibidir.

¹³²⁴ Eğer ona itaat ederlerse onun emniyet bazubendi; hem alçak, hem de şerefli için eşittir. Ona hizmet etmeleri, hem küçükler hem de büyükler için sağlam bir hisardır.

¹³²⁵ Onun sehavet eli karşısında bulut, kısırdır (yağmursuzdur). Onun umman gibi kalbine nisbetle deniz, küçük gölet gibi bir şeydir.

¹³²⁶ Onun makamı, yükseklik ve alçaklık ölçüsüne göre değildir. Onun cömertliği, azlık ve çokluk ayarına uymaz (onun makamını ve cömertliğini ölçebilecek bir mizan (ölçü) yoktur).

¹³²⁷ Onun affı, özürden sonra olur. Bunlar, yiğitçe özürlerdir ve özürleri ciddiyetle dinler ve hoş görür. Onun yumuşaklığı, bazen, özür kabul eder gibi olur.

- 19- Kahreş be dem-i hasm şeved me'reke-cûyân
‘Azmeş be geh kahr çönân gum şöde-gîrest¹³²⁸
- 20- Ko Hâce Kemâlî ki hemî lâf-ı Âlî zed
Bârî ‘Ömrî ko be hüner sed çu Mocîrest¹³²⁹
- 21- Ey bâr Hüdâyî ki zı re’y-i tu cihân râ
Ân subh ber-âmed ki zı hurşîd guzîrest¹³³⁰

S. 116

- 22- Anguş-i işâret be kemâlet neresed zânk
Ez pâye-i o herçe ne kadr-i tu kasîrest¹³³¹
- 23- Der mülk-i kemâl-i tu heme çîz beyâbend
Ânçîz ki ân nîst turâ ‘ayb ü nazîrest¹³³²
- 24- Der mevkib-i re’y-i tu canîbet keşî kerd
Hûrşîd ez ân ber heşem-i çerh emîrest¹³³³
- 25- Der hazret-i ‘âlî be hidmet kemerî besr
Behrâm ezân vâlî a‘mâl-i hatîrest¹³³⁴
- 26- Âncâ ki ne fermân-i tu bîdâd-ı ta‘addîst
Vâncâ ki ne insâf-ı tu, feryâd u nefîrest¹³³⁵

¹³²⁸ Düşmanının, onun kahriyle yaşaması, savaş meydanındaki korku ve heyecan gibidir (kiyameti andırır). Onun gazap ve öfke esnasındaki azmi (iradesi) karşısında hasmı, kaybolmuş bir insanın halini yaşar (biçare ceylan gibidir).

¹³²⁹ Şu kadar var ki o, daima hikmetli konuşan Hoca Kemâlî’dir. Onun ömrünün yılları, yüzlerce sanatı korumakla geçmiştir.

¹³³⁰ Ey basiretinden dolayı, o sabah doğan güneşle cihanı faydalandıran, yüce Tanrım!

¹³³¹ Senin kemalinin derecesini işaret edebilecek bir parmak yoktur. Senin azamet ve kudret ve celalin karşısında diğer her şey, alçak, kısa ve küçüktür.

¹³³² Senin kemalinin mülkünde her şey, muradına ermektedir (senin iradenle yaşamaktadır). Bir varlığın olmaması (vücut bulmaması), senin için ayıp ve noksanlıktır.

¹³³³ Güneş, padişahın atlarının yedeğinde bulunan atları gözetmesi ve aydınlatması sebebiyle semada, diğer seyyareler içerisinde bu payeyi elde etmiştir.

¹³³⁴ Semanın en önemli hizmetlerinden sorumlu olan vali Behrâm; senin yüce huzurunda el bağlayarak, görevlerde bulundu.

¹³³⁵ Senin fermanının bulunduğu yerde, adaletsizlik ve zulüm olmaz. Senin insafının olduğu yerde, feryad u figan bulunmaz.

- 27- Ber mülk-i felek hükm koned dest-i devâmeş
Mülkî ki dero kilik-i hümayûnt vezîrest¹³³⁶
- 28- Her kâr ki gerdûn ne be fermân-i tu sâzed
Heyhât ki nâsâhte çün sûsen ü sîrest¹³³⁷
- 29- Ez ma‘arake-i fitne be ‘avn-i tu bîrûn şod
Mülkî ki kenûn der kefi o fitne esîrest¹³³⁸
- 30- Tâ dey mesel-i o mesel-i mûze vü gil bûd
Ve eknûn mesel-i o mesel-i mûy u hemîrest¹³³⁹
- 31- Ez şîr-i felek rûy megerdân ki havâdis
Ber hasm-i tu âmûhte çün yüz ü penîrest¹³⁴⁰
- 32- İn tarfe ki çün dâyirehâ ber ser-i âbend
Vân nakş be nezd-i hemeşân nakş-i harîrest¹³⁴¹
- 33- Tâ meclis ü dîvân-ı felek râ heme vaktî
Nâhid zen-i Mutribe vü Tîr Debîr est¹³⁴²
- 34- Der meclis ü dîvân-ı tu sed bâd çu îşân
Tâ nâm-ı serîr-i kalem ü nâle-i zîrest¹³⁴³

¹³³⁶ Senin elin, feleğin mülkünün devamına hükmetmiştir. Senin mübarek (uğurlu) kalemin, bulunduğu ülkede vezirdir.

¹³³⁷ Senin fermanına göre feleğin, gerçekleştirmediği her iş, ne yazık ki, yetişmemiş zambak ve sarımsak gibidir (faydasız, neticesiz ve beyhudedir).

¹³³⁸ Fitnenin elinde esir olan bir memleket, senin yardımınla, fitneden uzak oldu ve fitne şu anda onun elinde esir durumundadır.

¹³³⁹ Geçen güne kadar o memleket (fitnenin esiri olan memleket), (esarete), çizme ve çamur gibiydi. Şimdi o, hamurdaki tüy gibidir (huzurlu, rahat ve emniyette).

¹³⁴⁰ Feleğin aslanından (hakikattan) yüzünü çevirme (asla korkma)! Zira karşılaştığın hadiseler, onların, düşman için çıta gibi sert olduğunu ve düşmanın peynir gibi yumuşak ve zayıf olduğunu öğretti.

¹³⁴¹ Düşmanların ömrü, suyun üzerindeki daireler gibi kısadır. Onun nezdinde tüm bu nakışlar, ipeğin desenleri gibidir (düşman ise ömrünün, uzun ve ipeğin desenleri gibi tatlı ve güzel geçeceğini vehmeder).

¹³⁴² Feleğin meclisi ve divanı meydana geldiği günden beri; Zühre, çalgıcı kadın ve Utarit, kâtib olarak teşekkül etmiştir.

¹³⁴³ Senin meclisinde ve divanında meydana gelen kalemin cızırtısının adı ve saz telinin inlemesi, onlarınkinden (Utarit ve Zühre'den) yüz kat daha etkilidir.

- 35- Bîdâr u cevân pîş-i tu hem devlet ü hem baht
Tâ baht-ı cevân şîfete-i ‘âlem-i pîrest¹³⁴⁴

Der Şikâyet-i Felek ü Medh-i Sadr-ı Sa‘deddîn¹³⁴⁵ - Kaside: 30

Vezin: Mef‘ûlü/Mefâ‘ilün/Fe‘ûlün

S. 117

- 1- Tîr-i sitem-i felek hadengest
Şehd-i şere-i cihân şerengest¹³⁴⁶
- 2- Gerdûn nehored gamet ki şûhest
Gîû nehered demet ki şengest¹³⁴⁷
- 3- Ber keştîy-i ‘ömr tekiye kem kon
Kîn nîl neşîmen-i nehengest¹³⁴⁸
- 4- Der kûy-i hüner mebâş kân kûy
İktâ-‘ı kadîm-i şâlehengest¹³⁴⁹
- 5- Manseb-ı matleb ki her kocâ hest
Her her-vârî hemîn dû tengest¹³⁵⁰
- 6- Bâ cehl penâh kenderîn bâğ

¹³⁴⁴ Senin devletin ve bahtın, uyanık ve genç bir delikanlı gibidir. Bu gencin bahtı (devletin bahtı), dünyanın tecrübelerine aşıktır.

¹³⁴⁵ Feleğin Şikâyeti ve Vezir Saadettîn’nin Methi Hakkındadır.

¹³⁴⁶ Feleğin adaletsiz, sitem temreni, sert ve katı bir oktur. Dünya şirasının balı zehirdir (dünya arzusu, tamah ve hırs zehirlidir).

¹³⁴⁷ Felek, senin gam ve dert ortağın olmaz. Çünkü o, edepsiz ve küstaktır (riyakardır). Dünya, senin devrin gibi mutluluk devrini satın almaz (senin mutluluğunu ve saadetini paylaşmaz). Çünkü aşağılıktır (alçak ve namerttir).

¹³⁴⁸ Ömrün gemisine az dayan (fazla güvenme). Çünkü bu durum, timsahın evine varmak gibidir (güvenli değildir. Bir çok musibet ve belalara götürebilir).

¹³⁴⁹ Hüner (sanat) köyünde bulunma. Zira o köy, kadim asilerin (eşkıyaların) yol kestiği (cevr ü cefa ve sitem ettikleri) köydür (dünyanın hiçbir yerinde, sanatçılardan başka sanata kıymet veren yoktur).

¹³⁵⁰ Makam ve mevki peşinde koşma! İki türlü yükten meydana gelmektedir (hem azdır, hem çoktur. Kubbe gibi büyük görünür, fakat içi boştur). Onda adalet ve insaf yoktur.

Ber bîd hemîşe bâd rengest¹³⁵¹

7- Ber gerden-i ihtiyâr-i ehrâr
Eknûn ne redîst pâlehengest¹³⁵²

8- Der pençe-i mûş-i hâne-i men
Zînest ki nâhun-i pelengest¹³⁵³

9- Tâ çehre-i ârzû nebînem
Ber âyîne-i ümîd zengest¹³⁵⁴

10- Bûyî neberem hemî zı şâdî
Bâz îñ çe gelîm vân çe rengest¹³⁵⁵

11- Zîr-i kademem hemîşe gûyî
Kez zelzele hâk bî-derengest¹³⁵⁶

12- Bâ men ki zemîn be âştî nîst
Zînest ki âsmân be cengest¹³⁵⁷

13- Men rûbeh ü pûstûn be gâzer
Vin gurusne şerze tîzcengest¹³⁵⁸

¹³⁵¹ Bu bahçede (dünyada) cehaletle korunmaya çalışmak; Söğüt ağacından meyve beklemek gibidir (yalan ve hayaldir).

¹³⁵² Günümüzde özgür insanların boynunda hür iradeleriyle meydana getirdikleri, tasma izi yoktur. Ancak feleğin (devlet) zoruyla meydana gelen izler müstesna.

¹³⁵³ Kaplanın tırnağı, benim evimin faresinin pençesinde olandandır. (ikisinin de tırnakları birbirine benzer (her zayıf bana tasallut etmektedir. Ben her zayıftan korkmaktayım, hatta evimdeki fareden bile)

¹³⁵⁴ Arzu aynasına bakamıyorum (istek, arzu ve muradım, hiçbir zaman yerine gelmedi) Ne zaman ki ümit aynasına bakmak istiyorum. Ayna üzerinde talih ve ümidim siliniyor, lekeleniyor, kederleniyor).

¹³⁵⁵ Mutluluğun kokusunu almam mümkün değildir. Ayrıca mutluluğun renginin nasıl olduğunu da bilmiyorum. Köhne bir kilim midir yahut başka bir renkte midir (perdenin arkasında ne tür hileler dönüyor bilmiyorum. Riyakaranedir, hiledir. Benim mutlu olmama müsaade etmiyor, mani oluyor).

¹³⁵⁶ Dayanaksız topraktan dolayı, sanki ayağımın altında sürekli zelzele olmaktadır (benim hayatım sürekli, zelzele gibi titreyip durmaktadır).

¹³⁵⁷ Semada sürekli savaş olduğundan (feleğin tüm hile ve tuzakları, tümüyle benim aleyhime işlediğinden), yeryüzünün benimle sulhu yoktur (yeryüzü de benimle barışık değildir).

¹³⁵⁸ Ben tilkinin kürkünü yıkayıcıya götürme hususunda müptelayım (veveseliyim), Tilkinin kürkünden başka sermayesi yoktur. Yıkayıcı ise (felek ise) oldukça tahripkardır. Çünkü bu yıkayıcı kürkü yıkar ise onu tahrib eder ve ortadan kaldırır.

- 14- Tâ tîre şöde est âbem ez ser
Eşkem be hilâf-i ân çu zengest¹³⁵⁹
- 15- Pinhân-giryem zı merdum-i çeşm
Zîrâ ki cihân-i nâm u nengest¹³⁶⁰
- 16- Gûyend zı seng ü heng dûrî
Dânî ki ne cây-i seng ü hengest¹³⁶¹
- 17- Der hencerem ez hurûş mestûr
Sed nağme-i zîr-i nây u çengest¹³⁶²
- 18- Ey sadr-ı cihân mepürs kez çerh
Der mûze-i baht-ı men çe sengest¹³⁶³
- 19- Bâ dest-i şikeste pâ-y-i cehdem
Der cetsen-i nâ-guzîr lengest¹³⁶⁴
- 20- Deryâb merâ ve zûd deryâb
Kîn dest-i şikeste nîk tengest¹³⁶⁵
- 21- Der zîn-i murâd bâd rehşet
Tâ rehş-i sipihr beste tengest¹³⁶⁶

¹³⁵⁹ Baştan itibaren, yüzakım (yüzsuyum) simsiyah olmuştur (hayatım ve talihim harap ve perişandır). Gözyaşım ise onun aksine su gibi aydınlıktır (parlak) ne faydası var ki.

¹³⁶⁰ Dünya, nam ve şöhreti temsil ettiğinden, gözlerimden gizli olarak ağlamaktayım. Çünkü dünya; nam, şöhret, azamet, celal, ve zilletten ibarettir.

¹³⁶¹ Bana “sen, akıldan ve sanattan ve hünerden uzaksın” diyorlar. Bilirsin ki burası, akıl, fikir, sanat, hüner, adalet ve insaf yeri değildir.

¹³⁶² Gırtlığım bağırmaktan (haykırmaktan) kapalıdır (sesim çıkmamaktadır). Derunumdaki neyin ve sazın sesi ise, ondan yüz derece daha alçaktır (aslında müthiş bir şekilde, feryad etmek istiyorum ancak içimde saklamaktayım).

¹³⁶³ Ey cihanın veziri! Felekten sual etme. Zira benim bahtımın çizmesinde ne taş (lar) vardır (ben bilirim).

¹³⁶⁴ Kırık elle (çizmeden) ayağımı çekmekteyim. Hareket etmek, yürümek, zıplamak istiyorum bir şeyler yapmak istiyorum ancak topalım (özürlüyüm, çaresizim).

¹³⁶⁵ Beni anla, benden haberdar ol, Zira maişetimi temin hususunda sermayem, sanatım ve geçim vasıtalarım yoktur.

¹³⁶⁶ Feleğin atı, senin arkanda dizginle bağlı iken, senin atın muradına (hedefine) ulaşsın.

Der Medh-i Kemâleddîn Mahmûd Hâl¹³⁶⁷ - Kaside: 31

Vezin: Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Fe'ûlün

- 1- Eger der hayz-i gâtû-yı kemâlest
Zı âsâr-i Kemâleddîn-i hâlest¹³⁶⁸
- 2- Cihân-i mehmedet Mahmûd sadrî
Ki ber mesned-i cihânî ez ricâlest¹³⁶⁹
- 3- Kemâlî yâft 'âlem zo ki bâ o
Cüz ender bahr u kân naks-i muhâlest¹³⁷⁰

S. 118

- 4- Zı bîm-i bahşîş-i mütvâriyânend
Ki dâyim bâ tu ez îşân visâlest¹³⁷¹
- 5- Yekî der hokka-i ka'r-i bihârest
Yekî der sorra-i cevî-i cibâlest¹³⁷²
- 6- Be 'ahd-i o ki dâyim bâd 'ahdeş
Kemîne servet-i âmâl-i mâlest¹³⁷³
- 7- Tama' key gurbe der enbân fûrûşed
Ki buhl îmrûz bâ seg der cevâlest¹³⁷⁴
- 8- Çönân resm-i sü'âl ez dehr ber-dâşt

¹³⁶⁷ Kemâlettîn Mahmut Hâl'in Methi Hakkındadır.

¹³⁶⁸ Eğer beyhude dünyanın bir köşesinde kemal varsa (Onun üzerinde, güzellik olarak bir varlık bulunmakta ise), Benli Kemalettin'in eserlerinden meydana gelmiştir.

¹³⁶⁹ Bu dünya üzerinde güvenilir ricâlden (adamlardan); vezir Mahmut olarak, cihan seni övmüştür.

¹³⁷⁰ Âlem, ondan öyle bir kemal elde etti ki; deniz ve maden ocağında bulunanlar noksanlıktan beridir (onlarda hiçbir eksiklik yoktur. Çünkü deniz, kemali ve maden kaynağını bu zattan almıştır).

¹³⁷¹ Sürekli senin yanına gelenler, onlara ihsanda bulunursun diye korkudan saklanmaktadırlar.

¹³⁷² Birisi, denizlerin derinliğinde bulunan kahr girdabıdır (tuzaktır). Biri, dağların içindeki büyük (altın kesesidir) hazinedir.

¹³⁷³ Devri (yönetimi) daim olsun, onun zamanına göre; servetin en azı, mal elde etme arzusudur.

¹³⁷⁴ Tamahkar kişi, senin devrinde hile yapıp insanları nasıl aldatır (çünkü kedi çuvalda, heybededir)? Cimri ve hasud kişi ise çaresizdir (köpek çadırdı bağlıdır), kimseye zarar veremez.

Ki pindârî-yi zebân-i hırs lâleşt¹³⁷⁵

- 9- Sü'âl er mîkoned o mîkoned bes
Sü'âlî kân hem ez behr-i sü'âleşt¹³⁷⁶

- 10- Nehânem kilk-i o râ nâl ez îñ pes
Ki deryây-i nevâleşt ân ne nâleşt¹³⁷⁷

- 11- Misâl-i çerh ü hâk-i bârgâheş
Hadîs-i teşne vü âb-ı zülâleşt¹³⁷⁸

- 12- Çu gerdûnest kadreş ne ki âncâ
Nihâyât-i cenûbest ü şimâleşt¹³⁷⁹

- 13- Bihamdillâh ne zân cinsest kadreş
Ki der zâteş nihâyet râ mecâleşt¹³⁸⁰

- 14- Çu hurşîdest re'yeş ne ki o râ
Hilelhây-i kusûfest ü vebâleşt¹³⁸¹

- 15- Ma'âzallâh¹³⁸² ne zân nev'est re'yeş
Ki o râ der eser tağyîr-i hâleşt¹³⁸³

- 16- Hüdâvendâ begû lebbeyk her çend

¹³⁷⁵ Senin bu devrinde (o kadar güzel bir idare ve adalet vardır ki) soru sorma kuralı tedavülden kaldırılmıştır. Karakteri ortalığı karıştırmak olan hırsın dili ise bu devirde lal olmuştur.

¹³⁷⁶ Eğer birisi soru sorarsa, o, zamanın sahibinin sorması gereken sualdir o kadar... Eğer süal söz konusu olur ise o da sahib-i zamanın süalidir “sorunuz var mı” diye?

¹³⁷⁷ Bundan sonra onun yazısını, (kalemini, fermanını), ney (zayıf) olarak okumam. Nitekim o (yazı) ney (zayıf, nahif, aciz) değil, ihsanın (bahşiş, ve atadır) deryasıdır.

¹³⁷⁸ Feleğin ve onun sarayının toprağının(dergâhı) misali, susamışın sözü ve berrak su gibidir.

¹³⁷⁹ Onun (kudret azamet ve şevketinin) kıymeti, sadece bulunduğu yerde değil; güney ve kuzeyin sonuna kadar dolaşmaktadır (ulaşmaktadır).

¹³⁸⁰ Allah'a hamdolsun ki, senin kıymetin; zatında sonu olan cinsten değildir, nihayetsiz bir mahiyete sahiptir.

¹³⁸¹ Onun görüşü güneş gibidir. Ancak şu kadar varki güneşin, karanlık, boşluk gibi hususları; kûsûf ve zorluk, bela gibi bozuklukları (boşlukları) onda bulunmamaktadır.

¹³⁸² Ayet:12/23

¹³⁸³ Onun görüşü, üzerinde ve tabiatında hiç bir şekilde değişiklik yapılabilen, görüş neviden değildir. Zira böyle olmasından Allah'a sığınırım.

Ki ber helkân hüdâvendî vebâlest¹³⁸⁴

17- Tu ânî kez pey-i fermân-i cezmet
Meyân-i çerh râ Cevzâ devvâlest¹³⁸⁵

18- Kirişme himmet-i tust ânki dâyim
Zı gîtî iltifâteş râ melâlest¹³⁸⁶

19- Men er gûyem senâ verne tu dâni
Sabâ râ kemterîn dâ'îy nihâlest¹³⁸⁷

20- Zı nîkû goft hâleş bî niyâzest
Kesî râ kâsmân nîkû sigâlest¹³⁸⁸

21- 'Uluvv-i sedde-i medh-i tu ân nîst
Ki bâ ân fikretî râ perr ü bâlest¹³⁸⁹

22- Kesî çün der sohen gunced ki medheş
Ne der endâze-i vehm ü hayâlest¹³⁹⁰

23- Hod-i idrâk-i tu ber hâtır harâmet
Giriftem şi'r-i men sihr-i helâlest¹³⁹¹

¹³⁸⁴ Efendim, sürekli lebbeyk de, Mahlukatın imdadına yetiş. Çünkü halkın üzerinde senin hakimiyetin vebaldır (ağırdır)zordur (mesuliyet gerektirir).

¹³⁸⁵ Sen öyle birisin ki; senin sağlam,fermanının ardından, iki peykle beraber, senin fermanın beline bağlamış olarak Cevzâ yıldızı, feleğin ortasında dönüp durmaktadır.

¹³⁸⁶ Senin himmetin, sürekli cilve yapan bir revnaktır (nazdır). Mahlukatın senin himmetinden başka dünyaya iltifat etmesi onlar için kederdir.

¹³⁸⁷ Benim seni övmemi ve ya övmememi bilmektesin (benim tüm hayatım sana övgü dizmek için hasredilmiştir). Bu durum; gülfıdanının sabah rüzgârına karşı en zayıf duası gibidir.

¹³⁸⁸ Senin halinin iyi olduğundan, niyaza ihtiyacın yoktur (istiğna içerisinde). Çünkü sema senin hakkında olumlu bir haldedir (senin bahtın güzel olduğundan semaya karşı niyaza ihtiyaç duymamaktasın (semanın iyi değerlendirdiği kişiye; isteme imkânı bulunmayan kişi, iyilikten bahsetti).

¹³⁸⁹ Senin methinin zikredildiği yüce minbere düşüncenin, yetişmesi mümkün değildir.

¹³⁹⁰ Bir kimse, seni, söz ölçüsüne göre methetmeye çalışsa, bunu yapamaz. Çün kü senin methin, vehim ve hayal ölçüsüne sığmaz.

¹³⁹¹ Senin zatını idrak etmek (mümkün olmadığından) insanların hatırına haramdır. Ben şiirimi, sihr-i helal olarak elde ettim (sihr-i helâl: Bir beytin, birinci mısraının sonunda yer alan bir kelime ya da kelime grubunun, hem birinci mısraın sonuna hem de ikinci mısraın başına getirildiğinde anlamlı olacak şekilde kullanılması sanatıdır. (Âkil isen vahş u tayrın şâhı ol Mecnûn gibi/Başına murg âşiyânından külâh-ı devlet al).

- 24- Kemâlet çün ten ender nutk nedhed
Çe cây-i harf ü savt u kîl u kâlest¹³⁹²
- 25- Turâ gerdûn sefâl âyed zı rütbet
Eger çend ender aksây-i kemâlest¹³⁹³
- 26- Merâ ez tab-‘ı sengîn ânçi zâyed
Sadây-i istikâk ân sefâlest¹³⁹⁴
- 27- Pes ân bihter ki hâmûşî guzînem
Ki încâ ez men îh hayru‘l-hisâlest¹³⁹⁵
- 28- Elâ tâ sâl u meh râ der-guzeşten
Bed ahter der kıyâs-ı nîk fâlest¹³⁹⁶
- 29- Bed-i ehter-i hasm u nîkû fâl bâdî
Hemî tâknûn devr-i mâh u sâlest¹³⁹⁷
- 30- Hilâlî râ ki ber gerdûn-i nisbet
Zı tu ümmîd-i sed câh u celâlest¹³⁹⁸
- 31- Zı devrân der tezâyed bâd nûreş

¹³⁹² Senin kemalini ifade etmeye kelim kafi değildir. Harfin, sesin ve kîl ü kâlin yeri mi olur (harf, ses ve kîl u kâl olsa ne yazar)?

¹³⁹³ Eğer sen, kemalinin alanını ufukta birazcık gösterseydin, felek senin rütben karşısında yuvarlak, küçük bir toprak yığını gibi görünürdü.

¹³⁹⁴ Ben senin çok ağır olan methini dile getirmeye gayret etsem, onun sesi, senin şevketinin ve makamının karşısında, küçük toprak yığını gibi olan feleğin kubbesine benzer (toprağın birbirine sürmesi gibi, pek cılız kalır).

¹³⁹⁵ O halde benim için en güzel olan, sessizliği azı dişlerimde tutmamdır (sessizliği tercih etmemdir). Çünkü bu durum benim için hasletlerin hayırlısıdır.

¹³⁹⁶ Gözünü aç (dikkat et), çünkü yıllar ve aylar geçmektedir. Çünkü onun kötü bahtını temsil eden yıldız, artık iyi bahtlı yıldızla beraberdir (baht ve talihi güzeldir. Düşmanın bahtı kötü yıldızla beraberdir). Ancak yılın ve ayın geçişine kadar, kıyastaki kötü yıldız, falın iyisidir.

¹³⁹⁷ Hasminin yıldızının kötü, senin falının iyi olması; ayın ve yılın ta bu zamana kadar sürekli devretmesidir (bu zamana kadar dönen ay ve yıl, senin lehine, hasmının aleyhine dönmektedir).

¹³⁹⁸ Hilalin, felek karşısında senden dolayı (senin kemal ve makamını, zaman itibarıyla temsil ettiğinden dolayı), binlerce makam ve mevki arzusu bulunmaktadır.

İllâ tâ ber felek bedr ü hilâlest¹³⁹⁹

Der Medh-i Hâtûn-i Muazzâm Safvetü'd-Dîn Meryem Gûyed¹⁴⁰⁰ - Kaside: 32

Vezin: Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

S. 119

- 1- Herçi zâb u âteş ü hâk u hevây-i 'âlemest
Râstî bâyed tufeyl-i âb u hâk-i Âdemest¹⁴⁰¹
- 2- Bâz her kender devâm-ı hayr-i küllî dest-i o
Ber benî âdem kavîter bihterîn-i 'âlemest¹⁴⁰²
- 3- Ger kesî ta'yîn koned kân kîst verne bâk nîst
Ma'nî dâred mübeyyin ger besûret mübhemest¹⁴⁰³
- 4- 'Îsî ender âsmân hem dâned er hâhî bepürs
Tâ gûyed kîn sohen der safvetu'd-dîn Meryem est¹⁴⁰⁴
- 5- Pâdşâ sîret hüdâvendî ki der tedbîr-i mülk
Herçi re'y-i ost re'y-i pâdşâh-ı a'zamest¹⁴⁰⁵
- 6- Ânki der enguş-i tedbîr-i Süleymân-ı devvûm
Meşverethây-i savâbeş râ hevâss-ı hâtemest¹⁴⁰⁶

¹³⁹⁹ Senin aşkınla dönmelerinden, ayın ve yılın nurları artsın. Dikkat et feleğe kadar mehtab ve ay olsun (zaman geçtikçe, devrettikçe, senin makamın, şevketin daima parlak olsun).

¹⁴⁰⁰ Hâtûn-i Muazzâm Safvetü'd-Dîn Meryem Gûyed'in Methi Hakkındadır.

¹⁴⁰¹ Su, ateş, toprak ve dünyanın havasından ne varsa; doğrusu su ve topraktan ibaret olan tufeyli, Âdemoğlu içindir.

¹⁴⁰² Külli hayrın devamında ne varsa onun elindendir. Âdemoğlunun üzerindeki bu el, dünyanın en güçlü ve en güzel elidir.

¹⁴⁰³ Eğer birisi onun kim olduğunu tespit ederse korku yoktur. Her ne kadar kapalı surette (şekli beyanı) bulunsa da, açık bir manaya sahiptir.

¹⁴⁰⁴ Gökyüzünde bulunan İsa da bilir. İstersen sor; bu sözün, dindeki safveti tartışılmaz olan Meryem'de olduğunu sana söyleyin.

¹⁴⁰⁵ Padişahlık karakterine sahip olan sultanın; mülkün tedbirindeki görüşü aslında, padişah-ı a'zâmın görüşüdür.

¹⁴⁰⁶ İkinci Süleyman'ın parmakları arasındaki tedbir evrağı, sevap makamının meşveretlerine ait özel mühürle temsil edilmektedir.

- 7- Ey ez ân berter ki der tayy-i zebân âyed senât
Tûtiy-i ma'nî menem vînek zebânem ebkemest¹⁴⁰⁷
- 8- Harf râ çün halka ber der beste'î bes ey 'aceb
Men çegûyem çün luğathâ ez hurûf-i mu'cemest¹⁴⁰⁸
- 9- Ebced-i na't-i tu hâsıl zân debîristân şevêd
Kustâdeş 'alleme'l-insâne mâlem ya'lemest¹⁴⁰⁹
- 10- Ger behâtır der negunced medh-i tu neşuguft ezânek
Herçi 'akleş der-tevâned yâft ez kadret kemest¹⁴¹⁰
- 11- Kudret-i endîşe ber kadr-i tu şeklî müşkulest
Dîden-i hurşîd ber huffâş kârî-yi mu'zamest¹⁴¹¹
- 12- Mesned-i kadr-i tu ten der hayyiz imkân nedâd
Zân te'essüf âsmân ender libâs-ı mâtemest¹⁴¹²
- 13- Hâstem goft âsmânî rif'et, koftâ megû
Kâsmânez cümle-i ıktâ-'ı mâ yek târemest¹⁴¹³

S. 120

- 14- Tu der ân endâze'î ez kibriyâ kender vücûd

¹⁴⁰⁷ Ey konuşma esnasında dile gelen; kendisiyle ilgili övgüden daha üstün olan (seni övmeye) dilim lâl olduğu halde mana papağanı benim.

¹⁴⁰⁸ Eğer senin methini yapmayı hayal edersem, kelimelerden meydana gelmesi gerekir. Kelimeler ise harflerden teşekkül eder. Ancak harflerin, senin hürmet haremine girmesi mümkün değildir (yol yoktur) ve sen o türlü kelime ve harflerle methedilemezsin (onlar, kafi gelmez).

¹⁴⁰⁹ Senin natının ebcedi öyle bir okuldan meydana geldi ki; onun hocası, insana bilmediğini öğretendir. (Bilmediğini öğreten Allah'tır. Alak suresi/ 5).

¹⁴¹⁰ Gerçi senin methin, hayale sığmaz. Senin değerinin altındaki her şeyi idrak edebilen bir şuur, senin methinle ilgili olandan bir şey kavrayamaz.

¹⁴¹¹ Senin değer hakkında düşünme kudreti, şeklen müşküldür. Nitekim güneşin, yarasa tarafından görünmesi çok büyük bir olaydır.

¹⁴¹² Senin kıymetinin dayanağı (zemin onun inşasına tahammül edemez, kabul etmez) imkân dâhilinde değildir. Şundan ki; Sema, onun te'essüfünden (üzüntüsünden) matem libasındadır (matem elbisesi giymiştir).

¹⁴¹³ Senin yüceliğini gökyüzüne söylemek istedim. Söyleme dedi. Çünkü sema bizim kıtalarımızın toplamından kubbe (çardak, merdiven) şeklini almıştır.

Hîç kes râ dest ber netevân nehâden ko hemest¹⁴¹⁴

- 15- Bâdrâ der şâri-‘i hükmet şitâbî dâyimest
Hâk râ ez fuzla-i hilmet esâsî-yi muhkemest¹⁴¹⁵
- 16- Eymenî bâ südde-i câhet çu dem-sâzî girift
Fitne râ goftend kîmân tâze kon kâhir demest¹⁴¹⁶
- 17- Tâ der-i in‘âm-ı tu ber âferîneş bâz şod
Âz râ peyveste der bâ bîniyâzî der-hemest¹⁴¹⁷
- 18- Feth-i bâb-ı dest-i tu şeklîst kez te’sîr-i o
Dûd-i âteş râ meyân çu ebr-i nîsân pür nemest¹⁴¹⁸
- 19- Mevc-i şâdî mîzened cân-i cihânî ez kefet
Înet gam ger kân u deryâ râ ez ân şâdî gamest¹⁴¹⁹
- 20- Sa‘d-i ekber kîst kender yek du gez mukni-‘i turâ
Ân sa‘âdethây-i dünyâvî vü dînî mudğemest¹⁴²⁰
- 21- Kez verây-i penc gerdûn sed yekî zân hâsiyet
Müşterî râ bâ sed ü sî gez ‘imâme mu‘allimest¹⁴²¹

¹⁴¹⁴ Sen, vücut âleminde büyüklükten öyle bir ölçüsün ki; Hiç kimsenin o ölçüyle beraber olmaya el koyma imkânı yoktur (hiç kimse o mevzuda seninle boy ölçüşemez. Senin, büyüklüğünü anlatma ve methetme hususunda her kes acizdir. Sen, ölçüye gelmezsin. Bu vasıf (kibriya) Yüce Allah’ın evsafıdır).

¹⁴¹⁵ Rûzgârı, hükmettiğin caddede daimi olarak, hızlı bir şekilde estirmektesin. Mülâyemetinin fazlalığından, toprak, sağlam bir zemine yerleşmiştir.

¹⁴¹⁶ Emniyet, gayretinin kapısıyla beraber vakit geçirmektedir. Fitneye dedilerki: “İman tazele. Çünkü ahırzamandır (senin de son demindir)”.

¹⁴¹⁷ Senin nimetlerinin kapısı, yaratılmışların üzerine açıldı. Tamah (kin, hased) İhtiyaca bağlı olarak istiğna ile beraber bulunmaktadır.

¹⁴¹⁸ Senin elinin kapısının zaferle, öyle bir şekilde açılışı vardırki; onun tesirinden ateşin dumanı, sanki nisan yağmurunun ortasındaymış gibi tümüyle nem olur.

¹⁴¹⁹ Dünyanın canı, senin kıyından (elinden), mutluluk dalgası vurmaktadır. Eğer senin bu elin (kıyın) gam olsaydı, maden ocağını ve denizi, o mutluluktan gama çevirirdi (maden ocağı ve deniz, cevherle dolu olduğu için senin bu ihsanından mahrumdurlar. Dolayısıyla keder içindedirler).

¹⁴²⁰ Senin bir, iki kap kudret helvana kani olan (doyan) en kutlu (mutlu) kişi kimdir? O, dünyevî ve dinî saadetle, müdğamdır (müdğam; örtülü, gizli, iki harf birbirine katılarak tek ses çıkarmasıdır) .

¹⁴²¹ Feleğin Kadısı olmak için, ve sa‘d-ı ekber ismini almak için eğer Müşreri yıldızı, beş burçtan sonra, başına 130 defa sarık koysa, sarsa; sen, başına iki peçe koysan, dünyevi ve dini saadetlerin hepsinden istifade edersin. Müşteri, ondan yüzde bir bile yararlanamaz.

- 22- Tâ ki ez devrân-i dâyim vez hum-i sakf-ı felek
Bâ çerâğ-ı subh eşheb dūd-i şâm edhemest¹⁴²²
- 23- Âteş-i cūd-i turâ kez dūd-i minnet fâriğest
Ân sa‘âdet-bâd-ı heyzum-keş ki bîrûn zîn hemest¹⁴²³
- 24- Mî neyârem goft hurrem bâd ‘îdet, go çerâ
Zânki hod ‘îd-i du gîtî ez vücûdet hürremest¹⁴²⁴
- 25- Râyet-i ‘izz-i tu ber bâm-ı bekâ tâ der-guzer
Turre-i şeb neyze-i fevc-i zemân râ pür çemest¹⁴²⁵

Der Vasef-i Rebî‘ ve Medh-i Mecdü’-d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘İmrânî¹⁴²⁶ - Kaside: 33

Vezin: Fe‘ilâtün/Fe‘ilâtün/Fe‘ilün

- 1- Rûz-i ‘îş ü tarab u bostânest
Rûz-i bâzâr-ı gül ü reyhânest¹⁴²⁷

S. 121

- 2- Tûde-i hâk ‘abîr-âmîzest
Dâmen-i bâd ‘abîr-efşânest¹⁴²⁸
- 3- Vez mülâkât-ı sabâ rûy-i ğadîr
Râst çün âzde-i sûhânest¹⁴²⁹

¹⁴²² Zamanın sürekli devrinden ve feleğin kubbesinin şarabından dolayı, sabahın lambası (güneş), toprak rengi, akşam vaktinin dumanı siyahtır.

¹⁴²³ Senin cömertliğin ateşi, minnet dumanından uzaktır. Saadet-mend olan, odun toplayıcısı, tüm bu eğrilikten (eğilmekten, ser-fürü etmekten) uzaktır.

¹⁴²⁴ “Bayramın kutlu olsun” demiyorum, “neden” diye sor. Şundanki; dünyanın iki bayramı da senin varlığından dolayı kutludur.

¹⁴²⁵ Senin izzetinin bayrağı, beka damında dalgalansın. Gecenin zülüfü (kâkülü), tüm zamanların mızrağını hazırlamıştır.

¹⁴²⁶ Rebî‘in (konağın, evin) Vasefi ve Mecdü’-d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘İmrânî’nin Methi Hakkındadır.

¹⁴²⁷ Yaşama, mutluluk ve bostan günüdür. Gül pazarının (hoş, manzara ve revnak günü) ve reyhanın günüdür.

¹⁴²⁸ Toprağın yığını amberle karışıktır. Rüzgârın eteği amber saçmaktadır.

¹⁴²⁹ Sabah rüzgârıyla karşılaşmaktan dolayı, su birikintisinin üzerindeki dalgalar (küçük göl) törpünün dişleriyle zedeleniyormuş gibi bir görüntü arzeder.

- 4- Lâle ber şâh-i zümürürd bimesel
Kadehî ez şebh ü mercânest¹⁴³⁰
- 5- Tâ keşîde est sabâ hancer-i bîd
Rûy-i gül-zâr pür ez peykânest¹⁴³¹
- 6- Felek ez hâle siper sâht meger
Bâ çemen şân be cedel peymânest¹⁴³²
- 7- Meyl-i etfâl-i nebât ez pey-i kût
Sûy-i gerdûn be tabî‘at zânest¹⁴³³
- 8- Ki kenûn ebr dehed rûz-îşân
Her kirâ nefis-i nebâtî cânest¹⁴³⁴
- 9- Bâz der perde-i elvân bûlbûl
Mutrib-i bezm-geh-i bostânest¹⁴³⁵
- 10- Kez pey-i tehniyet-i nevrûzî
Bâğ râ bâd-ı sabâ mihmânest¹⁴³⁶
- 11- Sâ‘id-i şâh zı meşşâte-i tab‘
Ğarke ender Güher-i elvânest¹⁴³⁷
- 12- Çehre-i bâğ zı nakkâş-ı bahâr

¹⁴³⁰ Lale, dalında mercana benzeyen, zümrüt gibi bir kadehtir (lalenin dalı yeşil; üstü, kırmızı şarap kadehi gibidir).

¹⁴³¹ Sabah rüzgârı söğüt ağacının hançerini çekmiştir. Gül bahçesinin yüzü, oklarla doludur.

¹⁴³² Felek, sanki gül bahçesinde kadehlerle savaşı varmış gibi; etrafına daire şeklinde siper yaptı.

¹⁴³³ Nebat yavrularının (annesinin göksünden) süt içmek isteyen yeni doğan canlılar gibi feleğe doğru başlarını kaldırmaları (meyletmeleri), onların tabiatlarının gereğidir. feleğin kuvvetinin ardından tabiata doğru meyli, ondandır.

¹⁴³⁴ Zira şimdi bulut, nebatta bulunan her şeyi (bitkilerin ruhu için, gelişme ve büyüme kudretini), günbegün onlara, can olarak verir.

¹⁴³⁵ Bûlbûl yine, rengarenk ahenklerle, bağın içki meclisinin (‘iş ü işret meclisinin) çalgıcısı gibi olmuştur.

¹⁴³⁶ Sabah rüzgârı, nevrusun bayramını tebrik etmek için (baharın dünyaya gelişini tebrik için (bahar çocuk gibidir), bahçeye mihman oldu.

¹⁴³⁷ Ağaçların eli, rengarenk mücevherler, zümrütler ve zinetlerle tabiatı baştanbaşa süsledi.

Be nikûyî çu nigâristânest¹⁴³⁸

- 13- Ebr âbisten-i dürrîst girân
Vez girânîş güher erzânest¹⁴³⁹
- 14- Be kef-i hâce-i mâ mâned râst
Nî ki ân da‘vâ vu ân burhânest¹⁴⁴⁰
- 15- Muzmer ender kef-i ân dînârest
Mudgam ender dil-i ân bârânest¹⁴⁴¹
- 16- Kesret-i ân sebeb-i istiğnâst
Kesret-i ân meded-i tûfânest¹⁴⁴²
- 17- Bezl-i ân geh be geh ü düşvârest
Cûd-i ân dem bedem ü âsânest¹⁴⁴³
- 18- Gerçi peydâ nekonem kân kef-i kîst
Kes nedânem ki bero pinhânest¹⁴⁴⁴
- 19- Kef-i destîst ki ber nâme-i rızık
Nâm-ı o tâ be ebed ‘ünvânest¹⁴⁴⁵
- 20- Mecd-i Dîn-i Bû'l-Hasan‘İmrânî

¹⁴³⁸ Bahçenin yüzü, baharın ressamından dolayı, nigaristan (resimli köşk, resim atölyesi) gibi bütünüyle güzel oldu.

¹⁴³⁹ Bulut değerli (pahalı) inciye gebedir. Mücevher, onun değerinden ucuzdur.

¹⁴⁴⁰ Doğruluk, bizim hocamızın elinde durmaktadır. Onun elinden dava ve burhan istenmez (çünkü hakikatin özü, onun vezaret ve irade elindedir).

¹⁴⁴¹ Elinde gizli olan bu paranın kıymetine değer biçilemez, (onda zarar ziyan yoktur). Gönlünde gizli onal şey, ister müslim, ister kafir olsun; herkes için yağmur gibi rahmet ve ihsandır.

¹⁴⁴² Onun elindeki paranın çokluğu, istiğnadandır. Onun gönlünün enginliği, yardımının (cömertliğinin bulut gibi olması), bolluğunun tufan gibi olduğuna delildir.

¹⁴⁴³ Beytûlmaldan ara sıra para saçması zordur (kanuna bağlıdır). Zaman zaman gönlünden, böyle cömertlik göstermesi kolaydır (çünkü kamu malı değil, öz malıdır).

¹⁴⁴⁴ Gerçi onun eli gibi el bilmiyorum (tanımıyorum, görmedim). Onun için aşına olmayanı bilmiyorum (o, herkesi bilmekte ve tanımaktadır ve merhamet etmektedir).

¹⁴⁴⁵ Onun (cömert) eli, mektubun üzerindeki rızık eli gibidir. Onun adı ta ebediyete kadar ünvandır.

Ki nazîr-i piser-i ‘İmrânest¹⁴⁴⁶

21- Ânki der mu‘areke-i sihr-i beyân

Kalemeş hemçu‘asâ su‘bânest¹⁴⁴⁷

22- Tûl u ‘arz-ı dileş ez mükrimetest

Pûd u târ-ı kefeş ez ihsânest¹⁴⁴⁸

23- Çerh bâ kadr-i bülendeş dâned

Ki bero evc-i Zuhâl tâvânest¹⁴⁴⁹

24- Ebr bâ dest-i cevâdeş dâned

Ki bero nâm-ı sehâ bühtânest¹⁴⁵⁰

25- Nazareş mebde’-i sed ikbâlest

Sahateş ‘illet-i sed hizlânest¹⁴⁵¹

26- Nâvek-i hâdis-e-i gerdûn râ

Sâye-i haşmet-i o heftânest¹⁴⁵²

27- Der eser behr-i mürâ‘ât-ı velîş

Hâr-ı ‘akreb çu gül-i mîzânest¹⁴⁵³

¹⁴⁴⁶ Mecd-i Dîn-i Bû’l-Hasan‘İmrânî, İmrân’ın oğlunun benzeridir (Hz. Musa gibidir).

¹⁴⁴⁷ Sihirli söz söyleme ve yazma savaşında onun, hayat bahşeden kalemi, Musa’nın mucizesi gibidir.

¹⁴⁴⁸ İkramından dolayı, gönlünün enginliği, dünyanın uzunluğu kadardır. İhsanından dolayı, elinin açıklığı iplik ve atkılarının sayısınca ölçülür.

¹⁴⁴⁹ Felek onun kadrini bilir (felek, “ben vezirle aynı derecedeyim” der. Onu aşağılar. (Ancak feleğin, onun derecesinde bulunması mümkün değildir). Feleğin, Zuhâl yıldızını, kendisiyle müsavi olmadığı iddası ile, uzaklaştırması günahtır.

¹⁴⁵⁰ Bulut, onun cömert elini bilir. Çünkü cömert ismi, onun üzerinde bulunmakla bühtan sahibi olur. (Bulut, cömertlikte ben, vezirle beraberim der. Yalan söyler. Çünkü sehavette onun elinin üzerinde makam idda etmek ona iftiradır).

¹⁴⁵¹ Görüşü (hoşbahti, devlet, saadetmend, basiret), yüz ikbalin başlangıcıdır. Acımasızlığı (gazap ve öfkesi), yüzlerce hüsrânın sebebidir.

¹⁴⁵² Dünyadaki hadiselerin oku, onun haşmetinin gölgesinde zırhdır.

¹⁴⁵³ Onun yönetimiyle gerçekleştirilen her şeyin eserinde; akrebin diken, mesabesindedir (Akrep burcu, Mirrîh’in evindedir, gül-i mizan: Zühre’den kinayedir ve mizân Zühre’nin evidir. Mirrîh, eksik, kötü ve şumdur. Zöhre, saadet, bereket ve mutluluktur. Onun dostları için her kötülük ve çirkinlik, mutluluk ve saadete dönüşür).

- 28- Ber felek behr-i mükâfât-ı ‘adûş
Zahme-yi Zühre şel-i keyvânest¹⁴⁵⁴

S. 122

- 29- Nefh-i sûrest serîr-i kalemeş
Nefh-i sûrî ne ki der Kur’ânest¹⁴⁵⁵

- 30- Kân neşûrî dehed ânra ki teneş
Ber ser-i kûy-i ecel kurbânest¹⁴⁵⁶

- 31- Vîn hayâtî dehed ânra ki dileş
Kuşte-i hâdise-i devrânest¹⁴⁵⁷

- 32- Ey temâmî ki pes ez zât-i Hüdây
Cüz kemâl-i tu heme noksânest¹⁴⁵⁸

- 33- Tîr-i dîvân-ı turâ müstevfî
Çarh-i ‘amâl-i turâ dîvânest¹⁴⁵⁹

- 34- Zühre der meclis-i tu hünyâger
Mâh ber dergeh-i tu der-bânest¹⁴⁶⁰

- 35- Fitne ez emn-i tu der zencîrest
Cevr ez ‘adl-i tu der zindânest¹⁴⁶¹

¹⁴⁵⁴ Düşmanının, feleğin üzerindeki her bir mükâfatı, Zühre yıldızının yarası (mızrabı) ve Keyvan yıldızının termesi gibidir (onun düşmanının mükafatı her mutluluğu eleme çevirir).

¹⁴⁵⁵ Kaleminin sesi, mahşer için diriliş suru gibidir. Kaleminin sadası Kur’an’da bahsedilen sur değildir (ikisi arasında fark vardır).

¹⁴⁵⁶ Ecel köyünün başında kurban olan bedenine, o, yeniden hayat verir.

¹⁴⁵⁷ Ona öyle bir hayat verir ki kalbi, feleğin hadisesinin (kazasının) maktulüdür.

¹⁴⁵⁸ Ey Allah’ın zatından sonra, kemali tam olan zat! Senin kemalinden başka her şey noksandır.

¹⁴⁵⁹ Senin divanının oku, her tarafı kaplamıştır (kâmildir). Senin faaliyetlerinin feleği divandır (feleğin katibi (Utarit), senin ilim ve amellerinin muhasebesini yapmaktadır. Felek, senin divanında, işlerini takip eden bir memurdur).

¹⁴⁶⁰ Zühre, senin iş u işret meclisinde şarkıcıdır. Bütün parlaklığı ve güzelliğiyle ay, senin sarayının (dergâhının) muhafızıdır.

¹⁴⁶¹ Fitne, senin emniyetinden dolayı zincirdedir (esarettedir). Zulüm, senin adaletin ve insafın sebebiyle zindandadır.

- 36- Billâh er bâ ser-i insâf şevî
Nâyib-i ‘adl-i tu Nûşîrvânest¹⁴⁶²
- 37- Kiçû zû der-guzerî küll-i vücûd
Cevr-i ‘Abdûlmelik Mervân¹⁴⁶³
- 38- Şîr bâ be’s-i tu bî çengâlest
Gurg bâ ‘adl-i tu bî dendânest¹⁴⁶⁴
- 39- Ân ne şîrest kenûn rubâhest
Vîn ne gurgest kenûn çûpânest¹⁴⁶⁵
- 40- Hest cirmî ki dero şîr-i felek
Heme pûşîde vü o ‘uryânest¹⁴⁶⁶
- 41- Kalem-i tust ki çün kilik-i kazâ
Eymen ez şübhet ü ez tuğyânest¹⁴⁶⁷
- 42- Ez pey-i hidmet-i tu gûy-i felek
Ne be sûret be sıfât çevgânest¹⁴⁶⁸
- 43- Der ber-i sâye-i tu zât-i ‘aduvvet
Ne be ma’nâ be sûret insânest¹⁴⁶⁹

¹⁴⁶² Allah’a yemin olsun ki eğer yönetiminde ve hükmünde, insaflı olursan, Nûşîrevân, senin adalet nâibin olur.

¹⁴⁶³ Hayatın bütün alanlarında eğer insaflı ve adil davranmaz, bunları göz ardı edersen; Abdûlmelik Mervân gibi olursun (Abdûlmelik Mervân’ın zulmü gibi zalim olursun).

¹⁴⁶⁴ Aslan, senin yaratılışınla pençesiz kaldı (düşmanların kuvvet ve kudreti kalmadı). Kurt (tamah, hırs ve hasadet), senin adaletinle dışsız kaldı.

¹⁴⁶⁵ O şimdi aslan değil, tilkidir. Bu şimdi kurt değil, çobandır (o, aslan, senin kudretin, azametinin ve haşmetinin karşısında, kul, köle olan korkak bir tilki olmuştur. Hırs, hasadet ve tamah olan kurt; senin adaletinin neticesinde, tebanı gözetken bir çoban olmuştur).

¹⁴⁶⁶ Onda, feleğin aslanının (güneşin) bir ağırlığı (kıymeti) vardır. Herkes örtülüdür (felekte bulunan ecrâm-ı asmani kendi iradesiyle hareket etmez). O ise üryan (çıplak) tır (onları sevk ve idare eden, onlara hakim olan ve himmet eden güneştir).

¹⁴⁶⁷ Senin kalemin, kaderin kalemi gibidir. Şüphe ve taşkınlıktan (isyandan) beridir.

¹⁴⁶⁸ Senin hizmetinin ardından(senin hizmetinin yolunda) feleğin topu, sureten olmasa da, sıfat olarak sanki çovgan gibidir (semadabulunan ecrâm-ı felek, aslen senin talihin ve bahtının güzelliği için dönmektedirler).

¹⁴⁶⁹ Düşmanın hakikatı (gerçek düşmanın), senin iyiliğin (merhametin ve mürüvvetin) gölgesinde, zahiri olarak değil, insandır (hakikaten insaniyete ulaşır).

- 44- Der sarây-i emel ez cûd-i kefet
Sofra der sofra vü hân der hânest¹⁴⁷⁰
- 45- Zâteş-i gayret-i hân-ı tu mukîm
Ber felek Sûr ü Hamel biryânest¹⁴⁷¹
- 46- Herçi der medh-i tu gûyend revâst
Cüz du, venlemyezel ü sübhânest¹⁴⁷²
- 47- Şi‘r cüz medhet-i tu tezvîrest
Şuğl cüz tâ‘et-i tu ‘isyânest¹⁴⁷³
- 48- Remzî ez nutk-i tu sed te’lîfest
Satrî ez hatt-ı tu sed dîvânest¹⁴⁷⁴
- 49- Pes makâlât-ı men ü meclis-i tu
Râst çün zîre vü Kirmânest¹⁴⁷⁵
- 50- VASF-ı İHSÂN-ı tu hod kes neked
Men kîyem ver be misl-i Hassânest¹⁴⁷⁶
- 51- Men çe dânem şeref ü rûtbet-i ânk

¹⁴⁷⁰ Senin cömertliğinden meydana gelen, istek sarayında, sofra üstüne sofra, yemek üstüne yemek vardır.

¹⁴⁷¹ Feleğin üzerinde ikamet eden (bulunan) Sevr ve Hamel (burçları), hasetlerinden, senin gayret ateşinde pişen biryandır (kebaptır).

¹⁴⁷² Senin methinle ilgili söylenen her şey; iki kelimenin dışında uygundur. O iki kelime Allah’ın sıfatları olan; zeval bulmayan, “lemyezel” ve her türlü noksan sıfattan münezzeh olma “sübhân” sıfatlarıdır.

¹⁴⁷³ Senin methinin dışında söylenen şiir, saçmalıktır (hile, ikiyüzlülük, riyadır). Sana itaatın dışında yapılan iş, isyandır (serkeşliktir).

¹⁴⁷⁴ Senin konuşmandan bir remiz (işaret), yüz telif mesabesindedir. Senin hattından bir satır, yüz divan seviyesindedir.

¹⁴⁷⁵ O halde benim sözlerim, hakikat olarak senin meclisin karşısında; zıra (kimyon; güzel kokulu baharat) gibidir. Senin meclisin ise zıra’nın membası olan Kirmân gibidir (kimyonun membası olan bir bölgeye hediye olarak kimyon götürmek ne kadar gülünçse, senin meclisin karşısında benim sözlerim de o kadar basit ve gülünçtür).

¹⁴⁷⁶ Senin ihsanını hiç kimsenin vasfetmesi mümkün değildir, ben kim oluyorum, hatta Peygamber’in şairi Hassan Bin Sabit bile aciz kalır.

‘Akl der mâhiyeteş hayrânest¹⁴⁷⁷

52- Ez tu ân mâye bedâned hiredem
Ki turâ cüz be tu netvân dânest¹⁴⁷⁸

53- Ey cevâdî ki dil ü dest-i turâ
Sahn-ı deryâ vü enâmil kânest¹⁴⁷⁹

54- Rûz-i Nevruz u mey ender hum u mâ
Heme huşyâr, ne ez hirmânest¹⁴⁸⁰

55- Kes digerbâre derîn dem neresed
Pes behor gerçi meh-i Şa‘bânest¹⁴⁸¹

S. 123

56- Be Hüdâyî er be hakîkat nigerî
Meh-i Şa‘bân u Sefer yeksânest¹⁴⁸²

57- Heme beguzâr kudâmîn gunahest
Ki Füzûn ez kerem-i Yezdânest¹⁴⁸³

58- Tâ ki nuh dâyre-i gerdûn râ
Hareket gird-i çehâr erkânest¹⁴⁸⁴

59- Der cihân hurrem ü âbâd bezî

¹⁴⁷⁷ Ben onun şeref ve rütbesini (derecesini, mahiyetini) ne bileyim? Akıl onun mahiyetinde hayrandır (şaşkındır).

¹⁴⁷⁸ Aklım, seninle ilgili ancak şu temel esası biliyorki; Seni senden başka kimse bilemez.

¹⁴⁷⁹ Ey gönlü denizin enginliği ve eli maden ocağının parmakları olan cömert efendim.

¹⁴⁸⁰ Gün, Nevruz günü, şarap küpte ve hepimiz ayıgız. Bu durum nasipsizlikten değildir (ümitsizlikten ve yeisten değildir, Nevruz’un güzelliğindendir. Bundan dolayı hepimiz ayıgız).

¹⁴⁸¹ Başka zaman, kimse bu ana ulaşmaz. O halde her ne kadar Şaban ayı olsa da şarap iç (çünkü Nevruz bayramının bize bahsettiği bu fırsat bir daha ele geçmez).

¹⁴⁸² Allah için eğer hakikat olarak bakarsan, Şaban ayıyla Sefer ayı aynıdır. (aralarında bir fark olmadığını görürsün).

¹⁴⁸³ Hepsini terk et veya yerine getir. Hangi günah Allah’ın kereminden fazladır?

¹⁴⁸⁴ Dokuz feleğin, başlangıcından beri, dönüş hareketini, dört rükun olarak tamamlamaktadır (ateş, su, toprak, hava).

Zânki âbâd-i cihân vîrânest¹⁴⁸⁵

- 60- Ez bed-i çâr u nuhet bâd penâh
Ânki ber çâr u nuheş fermânest¹⁴⁸⁶

- 61- Müddet-i ‘ömr-i tu câvîdân bâd
Tâ ebed müddet-i câvîdânest¹⁴⁸⁷

Der Medh-i Celâleddîn Ahmed¹⁴⁸⁸ - Kaside: 34

Vezin: Mef‘ûlü/Fâ‘ilâtü/Mefâ‘ilü/Fâ‘ilün

- 1- Ey Türk mey beyâr ki ‘îdest ü behmenest
Gâyib meşev ne nevbet-i bâzî vü berzenest¹⁴⁸⁹
- 2- Eyyâm-i hezz ü hergeh-i germest zîn sebeb
Hergâh-ı âsmân heme der hezz-i edkenest¹⁴⁹⁰
- 3- Hâlî medâr hermen-i âteş zı dûd-i ‘ûd
Tâ der çemen zı bîde-i kâfûr hermenest¹⁴⁹¹
- 4- Ân ‘ahd nîst ânki zı elvân-ı gül-i çemen
Goftî ki kârgâh-ı harîr-i mülevvenest¹⁴⁹²
- 5- Sultân-i dey be leşker-i sarsar cihân bekend

¹⁴⁸⁵ Dünyada, mutlu ve mesut olarak yaşa! Çünkü dünyanın bayındırlığı ve güzelliği sürekli viran olup gitmektedir (fırsatı kaçırma).

¹⁴⁸⁶ Allah’ın emrinden sakınmak gerektiği gibi; senin dört unsurunun hareketinden de (kanunundan da) sakınmak icab eder.

¹⁴⁸⁷ Senin ömrün ebedi olsun! Ebediyete kadar, ömrünün bereketi dâim olsun!

¹⁴⁸⁸ Celâleddîn Ahmed’in Methi Hakkındadır.

¹⁴⁸⁹ Ey sâkî (bâkire kız, Türk), şarap getir. Çünkü bayramdır, Behmen ayıdır. Tenhada kalma, oyun ve çarşı nöbetinde değiliz.

¹⁴⁹⁰ Kürk günleri (padişahın teşrif ve kabul günleri) otağ sıcaktır. Bu sebepten, sema çadırı bütünüyle kürk gibi kahverengidir.

¹⁴⁹¹ Çemende kâfûr yumurtasından harman oluncaya kadar harman ateşini ud (öd ağacı) dumanından boş bırakma (kış mevsimi gelip, harman ağzına kadar karla dolana kadar, mevsim müsaitken, yeme, içme ve eğlenceyi ihmal etme).

¹⁴⁹² Çemen gülünün renklerinden meydana gelen, renkli ipek kumaş tezgâhı ve resim atelyesi gibi olduğu, cennet gibi böyle bir gün yoktur (bu günün benzeri yoktur).

Bînî ki cev-r-i leşker-i dey çün cihân kenest¹⁴⁹³

- 6- Der hiyfe gerne ‘azm-i hurûcest bâğ râ
Çün âb-gîrhâ heme pür tîğ u cevşenest¹⁴⁹⁴
- 7- Nefs-i nebâtî er be ‘ezeb hâne bâz şod
‘Aybeş mekon ki mâder-i bostân Seturvenest¹⁴⁹⁵
- 8- Bâd-ı sabâ ki fahl-ı benât-ı nebât bûd
Merdum giyâh şod ki ne merdest ü ne zenest¹⁴⁹⁶
- 9- Ez cûş neşv-i dîg nümâ tâ fûrû nişest
Ez dûd-i tîre ber ser-i gîfî nihenbenest¹⁴⁹⁷
- 10- Der bâğ berke raks-i temevvüc nemîkoned
Bîçâre birke râ çe dil-i raks kerdenest¹⁴⁹⁸
- 11- Kez dest-i dey çu düşmâ-i destûr müddetîst
Kez pây tâ be ser heme der-bend-i âhenest¹⁴⁹⁹
- 12- Sadrî ki dâyim ez pey-i tefvîz-i kesb-i mülk
Hâk-ı dereş mülûk-i cihân râ nişîmenest¹⁵⁰⁰
- 13- Ân pâdşâ nişân ki zı temkîn-i kilik-i ost

¹⁴⁹³ Kışın padişahi, geçen gün dünyanın fırtına ordusunu oluşturuyordu. Görüyorsunki soğuşun ordusunun acımasız saldırısı, dünyanın altını üstüne getirdi.

¹⁴⁹⁴ Eğer bağ, gizlice kaçmaya çalışmasaydı, tüm su havzaları (depolar, su birikintileri) pür kılıç ve zırh olarak bekliyor olacaktı (kışın etkisi ile donan ağaç dalları kılıç ve zırhlarla donanmış gibi olacaktı).

¹⁴⁹⁵ Bitkinin aslı (çekirdeği, tohumu, ruh-i revanı) eğer bekârhaneye geri dönerse, onu ayıplama. Çünkü bostanın annesi kısırdır.

¹⁴⁹⁶ Bitkilerin dişilerinin damızlığı, (dölleyicisi) sabah rüzgârı olduğundan; bitki topluluğunun ne erkek olduğu söylenebilir, ne de dişi (çünkü kış mevsiminde rüzgar, dölleyici özelliğini kaybetmiştir).

¹⁴⁹⁷ Nebadatın, kazan gibi kaynayarak büyüüp gelişmesi durunca (sakinleşince; siyah dumandan, dünyanın üzeri gizlenir (görünmez olur)).

¹⁴⁹⁸ Bahçesin göletinde (su birikintisinde), raks temevvüc etmez (su dalgalanmaz. Çünkü rüzgar yoktur su da donmuştur). Göletin çaresizliğinden hareket ve coşkunluk nasıl meydana gelebilirki?

¹⁴⁹⁹ Düşman, vezirin emrine itaat etmediğinden, bir müddet, baştan ayağa kadar, kışın eli ile, zecirli olarak zindana atılır.

¹⁵⁰⁰ Sürekli mülk elde etme peşinde koşan bir hükümdarın vezirinin, kapısının toprağı, cihan hükümdarlarının mekânı olur.

Her pâdşâ ki ber ser-i mülkî mümekkinest¹⁵⁰¹

- 14- Ân kez nehîb-i teff-i sümûm-i siyâseteş
Hûn der ‘urûk-i fitne zı huşkî çu rûyenest¹⁵⁰²

- 15- Her âyetî ki âmede der şe’n-i kibriyâst
Ender meyân-ı nâssiye-i omübeyyine¹⁵⁰³

- 16- Ân kubbe kadr-i ost ki ber evc-i sakf-ı o
Hurşîd ‘ankebût-i zevâyâ-yi revzenest¹⁵⁰⁴

- 17- Vân kal’a câh-ı ost ki gûyî sipihr ü mihr
Der mancınık-ı burçeş seng-i felâhenest¹⁵⁰⁵

- 18- Cebr-i rikâb-ı emr ü ‘inân-ı nefâz-ı o
Zândemki der riyâzet-i, gerdûn-i tevsenest¹⁵⁰⁶

- 19- Hurşîd ser-fikende vü meh hîşten-şinâs
Merrîh nerm-gerden ü Keyvân fûrû-tenest¹⁵⁰⁷

S. 124

- 20- Âncâ ki kerr ü ferr-i şebîhûn kahr-i ost
Nusret silah-dâr u nigh-bân-i mekmenest¹⁵⁰⁸

¹⁵⁰¹ Padişah gibi olan vezir, kudret ve hakimiyeti ve izzet kalemiyle padişahları tahta oturtup, oradan azleder (padişahların tahta oturması ve azli, onun kaleminin fermanına bağlıdır). Nitekim padişahın hâkimiyet nişanı, fermanının etkisinden belli olur.

¹⁵⁰² Fitnenin damarlarındaki kan, onun siyaset zehirinin ateşinin korkusundan, kurumuş ot gibidir.

¹⁵⁰³ Allah’ın şüunâtı (sıfatları ve fiilleri) hakkında gelmiş olan her bir ayet, onun alnının ortasında açıklanmıştır.

¹⁵⁰⁴ Onun değeri çok yüksektir. Onun şevketi ve kadri o derece yüksektir ki güneş, onun yüceliği karşısında tekkenin tavanında yeralan küçük deliklerden sızan ışık huzmeleri gibidir.

¹⁵⁰⁵ Onun gayretinin eseri olan kalede; asman ve güneş, kalenin burcundaki mancınıkta sapan taşı gibidir.

¹⁵⁰⁶ Bineğinin zorlaması atının ona ram olması; onun emrinin nüfuz etmesindendir. Feleğin atı, zayıftır ve eziyet çekmektedir. Feleğe itaat etmemektedir (serkeştir). Çünkü vezirin, dizgininin emri, sitemi ve eziyeti altındadır.

¹⁵⁰⁷ Güneş, utanç içindedir. Ay, haddini bilmektedir. Merih, yavaş yavaş dönmekte (onun emrine mutidir). Keyvân mütevâzidir.

¹⁵⁰⁸ Onun kahrı, gece baskını şeklinde, saldırı ve hamle yapılan yerdir. Silah-dârın (askerin) yardımı, pusuyu gözetlemektir.

- 21- Kilkeş çe kâyilest ki sâhib-kırân-ı nutk
Ya'nî ki nefis-i nâtika der cünbiş elkenest¹⁵⁰⁹
- 22- Savt-i serîr-i mu'cizeş ez rûy-i hâssiyet
Der kuvvet-i hayâl çônân sûret efkenest¹⁵¹⁰
- 23- Kâknûn mîzâc-ı cezr-i esemm der muhâverât
Deh-gûş u deh-zebân çu benefşest ü susenest¹⁵¹¹
- 24- Ey sâhibî ki nazm-ı cihân râ bisât-ı tu
Çün âftâb u rûz-i cihân râ mu'ayyenest¹⁵¹²
- 25- Der şer-'i mülk âyet-i fermân-ı tust u bes
Nassî ki bî tekellûf-i bürhân müberhenest¹⁵¹³
- 26- Der nisbet-i memâlik-i câh-ı tu mülk-i kûn
Nuh kâh u heft meş'ele vü çâr gül-hanest¹⁵¹⁴
- 27- Der âstîn-i dehr çe ğess ü semîn nihâd
Dest-i kazâ ki ân ne turâ gerd-i dâmenest¹⁵¹⁵
- 28- Ez cevîf-i çerh pür neşevend dest-i himmetet
Sîmurğ-i himmet-i tu ne çu murğân-ı erzenest¹⁵¹⁶

¹⁵⁰⁹ Sahipkıranın nutku olan onun fermanı acaba ne demektir? Yani, hatip birisi (hakikat-i beyan), sahipkıranın kalemi ile (sözcüsüyle) konuştuğunda lal kesilir.

¹⁵¹⁰ Onun kaleminin hasiyeti karakter olarak mucizedir. Onun sesi o derece tesirlidir ki hayalde bulunan resimleri bile silip yok etmektedir.

¹⁵¹¹ Bu gün konuşma esnasında, mizac olarak sağırlığın kökeni; menekşe ve zambak gibi on kulak ve on dil olmasıdır (aynı anda on kişiyi dinlemek ve on ağızla, on kişiye cevap verme zorunluluğu, tabii olarak insanı sağır hale getirir. İnsan duyar fakat söylenilenleri ayırtedemez. Menekşe ve zambak gibi on kulak ve on ağız gerekmektedir ki bunları duysun (Celaleddin Ahmetle konuşmak bu tür bir şeydir, onunla gerçek konuşma gerçekleştiremeyiz, aciz kalırız).

¹⁵¹² Ey efendim, dünyanın düzeni, senin sofrandır. Bu durum, güneş ve dünyanın günü gibi açıktır (semanın değişmeyen kanunu senin saltanatının ve kanunun devamı ve düzenine bağlıdır).

¹⁵¹³ Şeriat mülkünde kanun, senin fermanındır vesselam. Bu mukaddes delil, tekellüfsüz bir şekilde, ispatlanmıştır, açık seçiktir.

¹⁵¹⁴ Senin gayretinin memleketleri karşısında (senin şe'ninin makamı karşısında) bu günkü gerçek varlık alemi; dokuz gezegen, yedi meşale (yedi yıldız) ve dört külhan (ocak) olarak, fazla bir şey ifade etmez.

¹⁵¹⁵ Kaderin eli, zamanın yenine (sana değil), senin etehiğinin tozu olarak ne cılız ne de semiz (güzel ve zayıf bir söz) olarak bir şey koymamıştır.

¹⁵¹⁶ Feleğin aşağılık atmosferi, senin himmet elini doldurmaz. Senin himmet Sîmurğ'un, diğer kuşlar gibi ucuz (değersiz) değildir.

- 29- Ân ebr dest-i tust ki hâşâk-i seyl-i o
Târîh-i ‘ahd-i Âzer ü Neysân ü Behmenest¹⁵¹⁷
- 30- Berdâşt resm-i mevkib-i bârân u kos-i ra‘d
Vîn muhtasar nümûne kenûn eşk ü şîvanest¹⁵¹⁸
- 31- Tengest ber tu sukne-i gîtî zı kibriyât
Der cenb-i kibriyâ-i tu îñ hod çe meskenest¹⁵¹⁹
- 32- Vîn turfeter ki hest ber e‘dât nîz teng
Pes çâh-ı Yûsuf est eger çâh-ı Bîjenest¹⁵²⁰
- 33- Hod der cihân ki bâ tu dû ser şod çu rîsmân
Keknûn heme cihân ne bero çeşm-i sûzenest¹⁵²¹
- 34- Terf-i ‘adûv toroş neşevêd zânki baht-i o
Gâvîst nîk şîrîn velîken legedzenest¹⁵²²
- 35- Düşmen gurizgâh-i fenâ zân be dest kerd
Kîncâ be-dîde bûd ki bâ câneş düşmenest¹⁵²³
- 36- Sed râ merâ be kuvvet-i câh-ı tu hâtîrîst
Kender ezây-i fikret o berk kevdenest¹⁵²⁴

¹⁵¹⁷ Senin kerem ve bahşışının yağmuru, o derece çoktur ki bu yağmur dolu aylar (Azer, Neysân ve Behmen) onun selinden çer çöpten tepe yapmışlardır. Bundan, kendileri için tarih ve itibar meydana getirmişlerdir. O bulut senin, himmet elindir. (Senin elin olan şu bulutun yağmurunun sonucu olan çer çöpten, yağmur bulutları diye anılan Azer, Neysân ve Behmen, kendileri için, tarih yazmışlardır).

¹⁵¹⁸ Onun emri, yağmurun maiyet törenini ve gökgürültüsünün davul törenini kaldırdı. Bu kısa nümune bu gün gözyaşı (yağmur) ve figandır (gökgürültüsüdür).

¹⁵¹⁹ Senin büyüklüğünden, dünyada ikamet etmek sana dar gelir. Senin büyüklüğün karşısında, bizzat bu dünya nasıl mesken olur ki?

¹⁵²⁰ Daha garip olanı ise dünyanın, senin düşmanlarına da dar gelmesidir. O halde dünya, Yusuf’un kuyusu olduğu kadar Bîjen’in de kuyusudur.

¹⁵²¹ Dünya da, senin karşısında halat gibi iki başlıdır (münafık, ikiyüzlü, hilebazdır). Ancak günümüzde bütün dünya, senin için inenin deliği kadar küçüktür.

¹⁵²² Düşmanın asayışı, onun talihinden dolayı üzülmez. (yüzünü ekşitmez). Onun düşmanı, güzel ve iyi bir sığırdır. Fakat çifte atar (kovanın sütünü döker, bütün güzel işleri sona erdirir).

¹⁵²³ Düşman, fani olmanın kaçışyerini ondan elde etti. Can, düşmanını burada görmüş, tanımıştı.

¹⁵²⁴ Ey efendim, Senin, gayretinin kuvveti, benim hafızamdadır (senin makamının menzilini düşünmeye muştakım). Ancak o, seni düşünmenin eziyetinde; aptalın, şimşekle karşılaşması gibidir (çünkü senin zihnin, şimşek gibi hızlı işlemektedir. Bunun karşısında ben, ahmak ve ebleh durumuna düşmekteyim).

- 37- Vâncâ ki der me‘âniy-i medhet bekâvemeş
Gûyâ cihâz-hâne-i deryâ vü ma‘denest¹⁵²⁵
- 38- Gûyend merdumân ki bedes hest ü nîk hest
Ârî ne seng ü çûb heme la‘l u çendenest¹⁵²⁶
- 39- Der bustân-i gofte-i men gerçi cây cây
Bâ serv ü yâsemîn meselâ sîr ü râsenest¹⁵²⁷
- 40- Der hayyiz-i zemâne şutr gurbelhâ besîst
Gîti ne yek tabî‘at u gerdûn ne yek fennest¹⁵²⁸
- 41- Bâ in heme çu benigerî ez şivehây-i şî‘r
Eknûn be ittifâk-ı behîn şive-i menest¹⁵²⁹
- 42- Bârî merâst şî‘r-i men, ez her sıfat ki hest
Ger nâ-mürettebest ü ger nâ-müdevvenest¹⁵³⁰
- 43- Kes dânem ez ekâbir-i gerden-keşân-ı nazm

¹⁵²⁵ Senin methinin manalarının arayıp bularak dile getirdiğim yer; sanki denizin ve madenin, levazımatı (esbâb-ı zindegi) gibidir.

¹⁵²⁶ Halk, onun iyiliğinin ve kötülüğünün olduğundan bahseder (gazavatı ile ilgili olumlu ve olumsuz yargılarda bulunur). Evet, onlar taş ve ağaç değildir. Onlar tamamen yâkut ve dallar da çendendir (çenden: Hindistan’da yetişen bir tür değerli, güzel kokulu ağaçtır).

¹⁵²⁷ Benim sözüm; gerçi yer yer bostandaki, servi ile yasemin, sarımsak ve andız otu (Şam zencefili) gibidir (senin fermanınla sonuçlanmayan tüm işler neticeye ulaşmaz ve semeresiz, düzensiz, kanunsuz ve kaidesiz kalır).

¹⁵²⁸ Zamanenin yanında deve ve kedi çoktur (dünyanın tabiatı ve feleğin işi, şutr-gurbedir (deve ve kedi gibidir. Bunlar birbiriyle mütenasip değildir. Kedi ile deve uygunluk olarak hiçbir benzerlik göstermez). Dünya tek tabiattan ve felek tek fenden (hile ve düzen) ibaret değildir. Uygun olmayan, mütenasip ve güzel olmayan her şey; faaliyet-i ruzigar şutr-gurbedir. Yani mütenasip ve güzel değildir. Cihan ve varlık alemi, tek bir mizac, tabiat ve gidişatta değildir. Felek, tek bir oyuna sahip değildir, hilekar, düzanbaz ve mekkardır. Bunların tümü şutr-gurbe ile ifade edilir).

¹⁵²⁹ Bütün bunlarla beraber (dünyanın ve feleğin olumsuzluklarıyla beraber), bir de şiir ifadeleri açısından şöyle benim şiirime bakıver. Başkaları benim şiirimden güzel olduğunu, ittifakla söylerler. Fakat ben, senin azametini ve güzelliğin karşısında şivemin, aynı “deve ve kedi” darbı meselindeki gibi düzensiz olduğunu düşünmekteyim.

¹⁵³⁰ Özetle; senin yanında, benim şiirimden usulü, bulunan her türlü vasfı açısından; derli toplu değildir. Her renk, şekil, hakikat, mana ve sanat ve beyan-ı hal bakımından mürettep, ve düzgün ve munazzam değildir ve tedvin edilmemiştir.

Korâ sarîh hûn du dîvân be gerdenest¹⁵³¹

44- Tâ cilve-gâh-ı ‘ârız-ı rûzest ü zülf-i şeb
În tîre gül ki lâzım-i îñ sebz-i gül-şenest¹⁵³²

45- Devr-i zemâne lâzım-i ‘ahd-i tu bâd ezânek
Ez tust rûz-i her ki der îñ ‘ahd rûşenest¹⁵³³

46- Vîn âb-gîn-i hâne-i gerdûn ki rûz u şeb
Ez şu‘le-hây-i âteş-i elvân müzeyyenest¹⁵³⁴

47- Bâdâ çerâğ-vâre-i ferrâşcâh-ı tu
Tâ hîç der fitîl-i hurşîd rûğenest¹⁵³⁵

Der Medh-i Sultân Sencer¹⁵³⁶ - Kaside: 35

Vezin: Müfte‘ilün/Fâ‘ilâtü/Müfte‘ilün/Fa‘lün

1- Mülk masûnest ü hısn-ı mülk hasînest
Minnet-i vâfir Hüdâyî râ ki çönîn est¹⁵³⁷

2- Şu‘le-i be’sest herçi ‘arsa-i mülkest
Sâye-i ‘adlest herçi sâhet-i dîn est¹⁵³⁸

¹⁵³¹ Şiirin öncülerinden kalemi keskin, yüksek düşünceli, söz ustası ve şiirde meşhur olanlarını biliyorum. O, korkusuzca, cesurane hakikati söylemekten çekinmeyen ve iki büyük kitabı zihninde bulunan şahıstı.

¹⁵³² Bu şarap kadehi; günün yanağının cilve yerine (gün doğumuna) ve gecenin karanlığına (zülfüne) kadar, gül bahçesinin yeşilliliğinin vaz geçilmez unsurudur (bu koyu kırmızı (siyah) renkli şarap, gecenin karanlığından, sabahın seher vaktine kadar, bu gül bahçesinin bütün güzelliklerinin vaz geçilmez unsurudur).

¹⁵³³ Zamanenin dönüp dolaşması, sana itaat ve vefa göstermesinin neticesidir. Bu kavilde her şeyin gününün aydınlık olması (işlerin revnaklı olması, düzgün olması) sendendir (senin iradenledir).

¹⁵³⁴ Gece gündüz feleğin evi olan bu aynanın; rengârenk ateşlerin şulelerinden süslenmesi (müzeyyen olması) sendendir.

¹⁵³⁵ Güneşin fitilinde yağ kalmayınca kadar, senin gayretinin hizmetçisi, lamba tutuşturucusu olsun.

¹⁵³⁶ Sultân Sencer’in Methi hakkındadır.

¹⁵³⁷ Mülk, taarruza karşı sağlam bir hisarla muhafaza edilmiştir. Bütün bunlar için yüce Allah’a şükürler olsun!

¹⁵³⁸ Ülkenin sınırları içerisinde bulunan her şey, diriliş ışığıdır. Senin adaletinin gölgesi, dinin mevcut olduğu bütün sahalarda etkilidir (asayiş ve huzuru temin etmektedir).

¹⁵³⁸ Ülkede bulunan nehir yalnız değildir. Bilakis yakınında, sürekli akarak devreden sular vardır.

- 3- Hancer-i teşvîş bâ niyâm be sulh est
Hâme-i insâf bâ karâr-ı mekîn est¹⁵³⁹
- 4- Hâb ki der çeşm-i fitne hest ne sarfest
Belki be hûnâbe-i sirişk ‘acîn est¹⁵⁴⁰
- 5- Âb ki der cûy-i mülk hest ne tenhâst
Bel zı revânî devr-i devâm-ı karîn est¹⁵⁴¹
- 6- Câm-ı sipihr ûfitâd u dürd-i sitem rîht
Dest-i cihân gû ki devr-i mâ-i mu‘în est¹⁵⁴²
- 7- ‘Âkile-i âsmân ki nezd-i vukûfeş
Nîk ü bed rûzgâr cümle yakîn est¹⁵⁴³
- 8- Gerçi negûyed ki i‘tisâm-i mihân râ
Ez melikân kîst ânki habl-i metîn est¹⁵⁴⁴
- 9- Devr-i zemân dâned ânki vakt-i temessük¹⁵⁴⁵
‘Urve-i vuskâ hüdâvegân-i zemîn est¹⁵⁴⁶
- 10- Şâh-ı cihân Sencer ânki beste-i emreş

¹⁵³⁹ Harp ve katliam hançeri, senin devrinde kılıfıyla beraber sulha dönüşmüştür. İnsaf fermanı, kararıyla beraber her tarafa yerleşmiştir (adalet her tarafta hakim olmuş, sulh u sukunu sağlamıştır).

¹⁵⁴⁰ Fitnenin (zamanenin) gözünde uyku olduğundan dolayı, hareket edemez (kıpırdıyamaz). Eğer uyanırsa kanlı gözyaşında hemhal olur (kanlı gözyaşında boğulur).

¹⁵⁴¹ Ülkede bulunan nehir (şeref, haysiyet) yalnız değildir. Bilakis bu revani (güzellik, şeref, haysiyet) ülkede sürekli devri daim etmektedir. Huzur, emniyet, asayiş ve güzellik berkarardır.

¹⁵⁴² Güneşin (semanın) kadehi düştü ve sitem tortusu (zamanenin kötü hadiseleri) döküldü. Dünyanın dayanağı olan sultanın elini anlat ve şöyle de: Şeffaf, parlak ab-ı zülal gibi suyun devridir artık.

¹⁵⁴³ Semanın akıllı kadını, cihanda meydana gelen, iyi, kötü tüm hadiseleri, feleğin yaptığını bilir (Semanın kadını olarak fâsedilen kişi, tabiat aleminde meydana gelen hadiselerin faili olan, Felek-i Atlas’tır. Akıl ve nefis itibarıyla ona Akl-ı kül ve Nefs-i kül derler. Dünyada meydana gelen bütün hadiseleri feleğin yaptığını (felek-i atlasın, ruzigar hadiselerinin failini), Sultan bilmekte ve onu yargılamaktadır. Bütün halk, iyi ve kötü hadiselerin felek-i Atlas’tan meydana geldiğini bilir).

¹⁵⁴⁴ Gerçi, dünya hükümdarlarından, sağlam ipe sarılanın kim olduğunu söylemiyor.

¹⁵⁴⁵ Bakara suresi: 257

¹⁵⁴⁶ Kader (alın yazısı), temessük (Sultanın hakimiyetini kabul) vaktinde, yeryüzünün nümune-i imtisali olan hükümdarlarının kim olduğunu bilir (fakat felek bilmez).

Kayser ü Fağfür u Rây u Hân u Tegînes¹⁵⁴⁷

- 11- Dîr ziyâd ânki der cebîn-i nifâzeş
Zîr-i yek âye hezâr sûre-i mübîn est¹⁵⁴⁸
- 12- Şîr-i şikârî ki dâğ-i tâ'et-i farzeş
Şîr-i felek râ hurûf levh-i surîn est¹⁵⁴⁹
- 13- Ânki zı te'sîr-i 'ayn-i na'l-ı semendeş
Kal'a-i bed-hâh-ı mülk rahne çu sîn est¹⁵⁵⁰
- 14- Ânki yesâreş be bezm-i haml girânest
Vânki yemîneş be rezm-i hamle guzîn est¹⁵⁵¹
- 15- Bahr ne ez mevc-i hîş teb ü lerzest
Kez gam-i âsib-i ân yesâr u yemîn est¹⁵⁵²
- 16- Tîğ-i cihâdeş keşîde dîd zafer goft
Ânki bedo kâyimest zât-ı men în est¹⁵⁵³
- 17- Râh-ı havâdis bezed rezânet-i ra'yeş
Halk çe dâned ki ân çe ra'y-i rezîn est¹⁵⁵⁴
- 18- Bâre nehâhed hemî cihân ki cihân râ

¹⁵⁴⁷ Chan şahı Sencer, öyle birisidir ki; Rum padişahı Kayser, Çin imparatoru Fağfür, Hint Hükümdarı Rây, Moğol serdarı Hân ve Meşhur Türk kahramanı Tegin, onun emrine bağlıdır.

¹⁵⁴⁸ Çok uzun yaşamak şudur: bir ayetin altında bin büyük surenin, alına işlenmiş olduğu kişidir (o kişi Sultan Sencerdir).

¹⁵⁴⁹ İtaat damgasının vurulması farz olan hayvan, av aslanıdır. Felek aslanının damgası ise av aslanından daha önce gerçekleşmiştir (çünkü güneşin rengi damganın şeklidir ve kıızıdır).

¹⁵⁵⁰ Sultanın atının nalının şekli nasıl ki ayın harfinin şekli gibidir. Ülke düşmanının kalesinin de paramparça ve harap olmasında aynı atın, nalının tesiri vardır. Nitekim sin harfi şeklinde yaralanmıştır.

¹⁵⁵¹ Yeme içme ve eğlence zamanı, onun yanında, en ağır müsafirler bulunur. Savaş murad ettiği zaman, en etkileyici ve kahredici hamleyi tercih eder.

¹⁵⁵² Deniz, kendi dalgalarından dolayı ısınıp titremez. Sağdan ve soldan gelerek zarar veren, büyük (ısrarlı) dalgaların eziyetinden dolayı ısınıp titrer (bu dalgalar Sultan Sencer'in dalgalarıdır).

¹⁵⁵³ Zafer, onun cihad kılıcının çekilmiş olduğunu görünce şöyle dedi: İşte şu benim zatım, onunla kaim olduğum kişidir (şu benim zatım onunla kâimdir).

¹⁵⁵⁴ Onun, sağlam, metin, akıl ve tedbiri, hadiselerin dibini kazıdı. Onun sağlam akıl ve tedbirini halk nereden bilsin?

Emn konûn hod nigâhbân-ı emîn est¹⁵⁵⁵

19- ‘Ömr neyâbed sitem hemî ki sitem râ
Rûz-i nuhistîn çu rûz-i bâz-pesîn est¹⁵⁵⁶

20- Fikret-i o pey-bered becâş eger çend
Der raham-i mâder zemâne cenîn est¹⁵⁵⁷

21- Ni‘meteş ez müstehak guzîr nedâned
Ger heme der tîynetiş bakiyyet-i tîn est¹⁵⁵⁸

22- Bâ kerem-i o elif ki hîç nedâred
Der sereş eknûn hevây-i servet-i şîn est¹⁵⁵⁹

23- Ey besezâ sâye-i Hüdâyî ki dîn râ
Sâye-i çetret hezâr hısn-i hasîn est¹⁵⁶⁰

24- Kahr-ı turâ heybetî ki der şeb-i zılleş
Rûz-i siyeh râ hezâr gûne kemîn est¹⁵⁶¹

S. 126

25- Hükm-i turâ rûzgâr zîr-i rikâbest
Re’y-i turâ âftâb zîr-i nigîn est¹⁵⁶²

¹⁵⁵⁵ O, bu günkü emniyetin, emin gözeticisi iken, artık dünya kendisi için sürekli, başka bir duvar, hisar istemez.

¹⁵⁵⁶ Sitemin (zulmün) ömrü o kadar uzun olmaz. Çünkü doğduğu gün, öldüğü gündür (ömür, birinci günü, sonuncu gün gibi olan sıkıntıyı, tamamen (sitem olarak) elde etmez).

¹⁵⁵⁷ Eğer anne karnında, birkaç günlük cenin bile olsa zamane, onun isabetli, sağlam düşüncesini idrak eder (padişah bilgin birine bana yol göster diye niyazda bulunmaz).

¹⁵⁵⁸ Herkes onun nimetinden istifade eder. Çünkü onun nimetinin aslı, mayası sehavettir (hepsinin yaratılışlarında çamurun bakiyesi bulunsa da (onun ihsan ve ikramının payı bulunsa da); faydaya müstahak olanlar, onun (Sultanın) nimetinin kadrini bilmezler).

¹⁵⁵⁹ Elif, aslen hiçbir şeye sahip değildir. Padişahın ihsan ve bahşişi ile zenginliği ifade eden şın harfinin seviyesine ulaştı.

¹⁵⁶⁰ Ey Allah’ın gölgesi olmaya (övgüsüne) layık olan sultanım! Çünkü senin çadırının gölgesinde, artık dinin binlerce sağlam koruyucusu bulunmaktadır.

¹⁵⁶¹ Senin kahrının öyle bir heybeti vardırki; onun gölgesinin gecesinde, o heybet, kara güne (düşmanın matem gününe) binlerce çeşit tuzak kurar.

¹⁵⁶² Senin hükmüne tabi olan zaman, atının üzengisinin altındadır. Senin görüşün doğrultusunda hareket eden güneş, mührünün altındadır.

- 26- Tâ şeref-i hidmet-i rikâb-ı tu yâbed
Tevsen-i eyyâm râ temenni-yi zîn est¹⁵⁶³
- 27- Hutbe-i mülk-i turâ ki dâned yâ Rab
Kîst hatîbeş ki ‘arş-ı pîş-nişînest¹⁵⁶⁴
- 28- Nâm-i turâ der kitâbe sikke sahîfe est
Na‘t-ı turâ der karîne hutbe-i karîn est¹⁵⁶⁵
- 29- Bâ kalem-i hod girift hâzen ü himmet
Herçi kazâ râ zı sırr-ı ğayb defîn est¹⁵⁶⁶
- 30- Bî şeref-i mühr-i müşerrefân-ı vukûfet
Ketm-i ‘adem râ kudâm ğess ü semînest¹⁵⁶⁷
- 31- Merdumek-i çeşm cevri-âbile dâred
Tâ ki ber ebrûy-i ihtiyât-i tu çîn est¹⁵⁶⁸
- 32- Tâ çe kadr-i kudretî ki şîr-i ‘alem râ
Der saf-ı rezm-i tu musteh şîr-i ‘arîn est¹⁵⁶⁹
- 33- ‘Aks-i sinân der kefi-ı tu mu‘areke-sûz est
Çeşm-i zırh der ber-i tu hâdise-bîn est¹⁵⁷⁰

¹⁵⁶³ Zamanın serkeş atı, senin bineğin, hizmet şerefini elde edene kadar; bu şereften dolayı, günlerin serkeşliğine temenna etmektedir.

¹⁵⁶⁴ Yarab, senin mülkünün hutbesini kim bilir (yarab, senin mülkünün hutbesini bilen kişi) arşın önünde oturmakta olduğu, mülkün hatibi kimdir?

¹⁵⁶⁵ Senin adın, altınla sikke şeklinde yazılacak değerdedir. Senin övgün, karinede, işaret edilen hutbedir (cuma hutbesinde sen, övülmektesin).

¹⁵⁶⁶ Gaybın sırrından kadere defnedilmiş olan her şeyi, Sultan kendi hayali, idraki ve hafızasıyla hesap etti.

¹⁵⁶⁷ Senin mührünü tanıma şerefine erenler mi, şerefsizce yokluğunu gizleyenler mi, hangisi cılız ve hangisi semizdir?

¹⁵⁶⁸ Tâ ki, (öfkeden yüz hatların değişmesin diye) senin hassas ebrunun üzerinde kıvrımlar oluşmasın diye (öfkelenmeyesin diye) insanların gözünde çiçek hastalığı vardır.

¹⁵⁶⁹ Bayrağındaki aslanının, ne kadar kudrete sahip bulunduğunu, senin muharebe safında isyan eden, (orman aslanı) sazlık aslanı bilir.

¹⁵⁷⁰ Elindeki kılıcın parlaklığı, muharebeyi yakıp kavurmaktadır (isyankar fitneyi ortadan kaldırıyor). Üzerindeki zırhın gözü, o derece keskin kigelecekteki hadiseleri görmektedir.

- 34- Lâzım ezîn est hasm-ı munhezimet râ
Ânki cebîneş kafâ kafâş cebîn est¹⁵⁷¹
- 35- Dûzeh-i kahr-ı tu der ukûbet-i hasmet
Âteş-i heşm-i Hüdâ vü dîv-i la‘în est¹⁵⁷²
- 36- Bende der îñ muhtasar ğaraz ki tu goftî
Âyeti tahsîl-i ân çu rûz-i mübîn est¹⁵⁷³
- 37- Kâ‘ide-i tehniyet hemî nenehed zânk
Hasm ne Fağfûr-i çîn ü Ğor ne Çîn est¹⁵⁷⁴
- 38- Gerçi henüz ez ğarîv-i leşker-i hasmet
Comcome-i kûh pür sadây-i enîn est¹⁵⁷⁵
- 39- Verçi zı tîğ-i mübârezân-ı sipâhet
Seng be hûn-i mübârezâneş ‘acîn est¹⁵⁷⁶
- 40- Bâ çu tu sâhib-kırân be zıkr neyerzed
Vîn sohen ilhâm-ı âsmân berîn est¹⁵⁷⁷
- 41- Zıkr-i tu bâ zıkr-i Kirdigâr konem râst
Nâm-ı turâ nâm-ı Kirdigâr karîn est¹⁵⁷⁸

¹⁵⁷¹ Bundan dolayı, hezimeye uğrayan hasmının, kafasının yerinde alını, alınının yerinde kafası bulunmaktadır (muharebe anındaki taarruzun o kadar şiddetlidir ki düşmanın önü ve arkası belli olmamaktadır. Taarruz mu ediyor, firar mı ediyor belli değildir. Aslında düşman bunu bilemez. Çünkü şaşkındır).

¹⁵⁷² Hasımını cezalandırmandaki cehennem gibi kahrın, Tanrı’nın lanet edilen devi (şeytanı), cezalandırması gibidir.

¹⁵⁷³ Sizin, bana nasihat etme babında (aydınlatma ile ilgili) küçükçük işaretiniz, bu kulunuz için günün aydınlığı kadar aşıkardır.

¹⁵⁷⁴ Senin düşmanın seni tebrik etme kuralını yerine getirmedir. Senin hasmın Çîn Fağfûr’u, Gor ve Çîn değildir.

¹⁵⁷⁵ Gerçi, henüz hasmının askerinin feryadından, dağın zirvesi feryad ü figan ile doludur.

¹⁵⁷⁶ Eğer senin savaşan askerinin kılıcından (bir) taş, hasmının savaşan askerlerinin kanına fırlasa onların kanıyla boyanır.

¹⁵⁷⁷ Senin gibi bir sahip-kıranı methetmek benim sözüm değildir (haddim değildir). Bu övgü, semadan gelen ilahi bir övgüdür (semanın ilhamıyla dile gelen bir övgüdür).

¹⁵⁷⁸ Senin ismini (övgünü), Tanrı’nın ismiyle (niyazıyla) eşit bir şekilde zikretmekteyim. Çünkü senin adın, Tanrı’nın adına yakındır.

- 42- Go berev ez hutbe bâz-pürs ü zı sikke
Her ki yakîneş be şekk ü rayb rehîn est¹⁵⁷⁹
- 43- Tâ ki be âmed şod-i şühûr u senîn der
Tayy şöden-i ‘ömr şâdmân u hazîn est¹⁵⁸⁰
- 44- Şâdî vü ‘ömr-i tu bâd kîn du sa‘âdet
Maslahat-ı küllî şühûr u sinîn est¹⁵⁸¹
- 45- Nâsır-ı câhet Hüdâyî ‘azzü ve cell est
Kust ki der hayr-i nâsır est ü mu‘în est¹⁵⁸²

Der Medh-i Mevdûd Şâh Zengî¹⁵⁸³ - Kaside: 36

Vezin: Mef‘ûlü/Fâ‘ilâtü/Mefâ‘îlü/Fâ‘ilün

- 1- Bâz âmed ânki devlet ü dîn der penâh-ı ost
Devr-i sipihr bende-i dergâh-ı câh-ı ost¹⁵⁸⁴
- 2- Mevdûd şah mü‘eyyed-i dîn pehlevân-ı şark
Kimrûz şark u garb-ı cihân der penâh-ı ost¹⁵⁸⁵,
- 3- Gerdûn gubâr-i pâye-i taht-i bülend-i o
Hurşîd ‘aks-i gevher-i perr-i külâh-ı ost¹⁵⁸⁶

¹⁵⁷⁹ Eğer bir kimsenin padişahın hakikatı hakkında şüphesi varsa; git, (hutbe okuyana ve sikke basana) hutbe ve sikke hakkında soru sor (sor ki hutbe kim içindir, sikke kimin adıdır), dedi. Çünkü padişah gerçektir.

¹⁵⁸⁰ Ayların ve yılların gelme sebebindeki şey, ömrün, mutlu ve hazin bir şekilde geçmesindedir.

¹⁵⁸¹ Aylarca ve yıllarca bütün güzel düşünce ve işleri temsil eden ömrün, şu iki saadetle (dünya ve ahret saadeti ile) mesut olsun!

¹⁵⁸² Mücahedenin yardımcısı, izzet ve celal sahibi olan Allah’tır. Hayırda nüsret ve yardım sahibi olan (yegâne zat) odur.

¹⁵⁸³ Mevdûd Şâh Zengî’ nin Methi Hakkındadır.

¹⁵⁸⁴ Devlet ve dinin (ikbal, baht, servet, mutluluk din ve devletin şevketi) himayesinde bulunduğu kişi tekrar geldi. Felek (zaman, gezegenler, ay, güneş), onun gayret dergâhının kulu olarak döner.

¹⁵⁸⁵ Dinin te’yid ettiği Mevdûd Şâh, şarkın kahramanıdır (cengaveridir). Çünkü bu gün doğu ve batı onun himayesindedir.

¹⁵⁸⁶ Dönüp duran felek, onun yüce tahtının ayağının altındaki toz gibidir. Güneş, onun uçan külâhındaki mücevherin yansımasıdır.

- 4- Seyr-i sıtâregân-ı felek nîst der burûc
Ber gûşehây-i kongre-i bârgâh-ı ost¹⁵⁸⁷
- S. 127
- 5- Çeşm-i mücâhidân-i zafer nîst ber kader
Ber semt-i zıll-i râyet ü gird-i sipâh-ı ost¹⁵⁸⁸
- 6- Ey bes Hümâ-yi baht ki pervâz mîkoned
Der sâye'î ki ber 'akeb-i nîk-hâh-ı ost¹⁵⁸⁹
- 7- Hem sebz heng-i çerh kemîn-i bâr-gîr-i o
Hem dest-gâh-ı bahr kihîn-i destgâh-ı ost¹⁵⁹⁰
- 8- Ber âstân-ı çerh be minnet kadem nehed
Gerdî ki mâye vü mededeş hâk-râh-ı ost¹⁵⁹¹
- 9- İnsâf eger guvâh-ı devâm est lâcerem
İnsâf-ı o¹⁵⁹² be devlet-i dâyim guvâh-ı ost¹⁵⁹³
- 10- Rûzeş çönîn ki hest hemîşe be kâm bâd
Kîn eymenî netîce-i rûz-i pegâh-ı ost¹⁵⁹⁴
- 11- Mansûr bâd râyet-i nusret-fezây-i o
Kîn 'âfiyet zı nusret-i teşvîş kâh-ı ost¹⁵⁹⁵

¹⁵⁸⁷ Feleğin yıldızlarının yolculuğu (hasiyet, reftar ve yıldızların ve semanın hareketi), burçlarda değil, onun sarayının şerefesinin köşesindedir.

¹⁵⁸⁸ Zafer mücahitlerinin gözü, itibar ve makamda değildir. Bilakis onun askerlerinin altında toplandığı bayrağın etrafındadır.

¹⁵⁸⁹ Talihin nice Hümâ (saadet) kuşları vardır ki; onun hoşgörüsünün altında bulunan bir gölgede (himayesinde) uçarlar.

¹⁵⁹⁰ Hem feleğin kıratı, onun hizmeti için hazırlanmıştır. Hem denizin tüm serveti ve mücevherleri, onun karşısında pek kıymetsiz ve azdır.

¹⁵⁹¹ Padişahın ayağının, caddesinin, yardım mayesinin tozu, feleğin dergahına minnetle (iyilik ve ihsanla aşağılamak için) adım atar.

¹⁵⁹² (Hadis: *المَلِكُ يَبْقَى مَعَ وَلَا الْكَفْرُ يَبْقَى الظُّلْمُ*: Devlet, küfürle devam eder, fakat zulümle devam etmez)!

¹⁵⁹³ Eger insaf (adalet), zorunlu olarak, devamın delili ise, onun insafı, daimi devletin delilidir.

¹⁵⁹⁴ Onun günü, daima mutluluk temennisinin bulunduğu gündür (bu günde olduğu gibi onun günü hep mutluluk ve saadetli olsun). Bu emniyet, onun tan gününün (terakki, ve ilerleme gününün) neticesidir.

¹⁵⁹⁵ Onun yardım saçan bayrağı, ilahi yardıma mazhar olsun. Çünkü bu afiyet (huzur, salah), onun fitneye (kargaşaya ve isyana) karşı yardımından dolayıdır.

Der Medh-i Hâkân-ı A‘dil Ebu‘l-Muzaffer ‘Îmâdu‘d-Dîn Pîrûz Şâh¹⁵⁹⁶ -

Kaside: 37

Vezin: Müfte‘ilün/Fâ‘ilün/Müfte‘ilün/Fâ‘ilün

- 1- Nûş-i leb-i la‘l-i tu kıymet-i şeker şikest
Çîn-i ser-i zülf-i tu revnak-ı ‘anber şikest¹⁵⁹⁷
- 2- Nevbet-i hûbî bezen hîn ki sipâh-ı hattet
Kışver-i dîger guşâd leşker-i dîger şikest¹⁵⁹⁸
- 3- Nusha-i zülf-i tu burd ânki ber etrâf-i subh
Turre-i mey-gûn-i şeb hem be hem ender şikest¹⁵⁹⁹
- 4- La‘l-i tu der hende şod rişte-i pervîn gosest
Cez-‘i tu sermest geşt sâğır-i ‘abher şikest¹⁶⁰⁰
- 5- Cur‘a-i câm-ı lebet perde-i ‘Îsâ dürid
Nokta-i nûn-i hatat hâme-i Âzer şikest¹⁶⁰¹
- 6- Reh-ruv-i ümîd râ ‘işve-i tu pey-bürîd
Hâne-i endîşe râ gamze-i tu der-şikest¹⁶⁰²
- 7- Cân-ı men âzer cûy bes ki be tu der-gurîht

¹⁵⁹⁶ Âdil Hakan, Ebu‘l-Muzaffer ‘Îmâdu‘d-Dîn Pîrûz Şâh‘ın Methi Hakkındadır.

¹⁵⁹⁷ Senin yâkût gibi kırmızı dudağının su içişi, şekerin değerini kırdı. Başındaki zülfünün kıvrımı, anberin güzelliğini (kokusunu) parçaladı (ortadan kaldırdı).

¹⁵⁹⁸ Yüzündeki çizginin sipahisi, bir zaman öyle güzel nakkare çaldı ki (padişah oluşu ve kudretini izhar etmesi), başka bir ülkeyi fethetti, diğer bir orduyu kırdı.

¹⁵⁹⁹ Senin zülfünün bir tutamı (yazılışı), sabahın vaktinin etrafındaki gecenin kızıl turrasını, kıvrım kıvrım yaparak kırıpverdi.

¹⁶⁰⁰ Dudağın gülümseyince, Ülker yıldızının zinciri dağıldı (parlak, beyaz ve düzgün dişlerin ortaya çıkınca, Ülker yıldızının parlak manzumesi kopmuş gibi oldu, itibardan düştü). Sen coşunca (sarhoş olunca), nergisin gözü gibi parlak olan kadeh kırıldı.

¹⁶⁰¹ Dudağındaki kadehin son curası (kadehin dibindeki son şarap damlası), Îsâ‘nın perdesini yırttı (onun ölüleri diriltme mucizesini geride bıraktı, utandırdı). Yüzündeki çizginin, nun şeklindeki noktası (yüzü, nokta; ağzı, nunun noktasıdır) Âzer‘in kalemini kırdı (Hz. İbrahim‘in amcası Olan Âzer‘in sanatını ortadan kaldırdı).

¹⁶⁰² İşven, ümit yolcusunun (arzu salikinin, ümit müridinin), yürümesini engelledi. Gamzen, tedbir sarayını (akıl ve bilgi sarayını) viran etti.

Kibr-i tu bîgâne-vâr bes ki be men ber-şikest¹⁶⁰³

8- Meşiken eger cân keşem pîş-i gamet hidmetî
Şîr-i şikârî besî âhûy-i lâğır şikest¹⁶⁰⁴

9- Bâ tu neyâred guşâd mihr-i felek mühr-i kân
Kibr-i tu çün cûd-i şâh kâ'ide-i zer şikest¹⁶⁰⁵

10- Husrev-i Fîrûzşâh ânki be rezm ü be bezm
Bezleş leşker füzûd be'seş leşker şikest¹⁶⁰⁶

11- Tâ 'aded-i leşkereş der kalem âred kazâ
Ez varak-ı âsmân kâğıd u defter şikest¹⁶⁰⁷

12- Gerd-i sipâheş be rûz şu'le-i hurşîd kuşt
'Âks-i sinâneş be şeb lem'a der ehter şikest¹⁶⁰⁸

13- Tîz-î tîğuş beburd germîy-i âteş bebîn
Tîğ-i çe cins ez 'araz nefis çe cevher şikest¹⁶⁰⁹

14- Kerd beşîr-i 'alem hâne-i hurşîd du
Gerçi be timsâl-i çetr kadr-i du peyker şikest¹⁶¹⁰

¹⁶⁰³ Benim utangaç canım, ancak senin himayene sığınır. Çünkü gurur ve tekebbüre iltifat etmedin ve bana olabildiğince alaka gösterdin.

¹⁶⁰⁴ Sana hizmet düşüncesinde canımı peşkeş çekiyorum (hediye olarak sunuyorum), buna mani olma! Birçok zayıf ceylan avlanan aslanı öldürdü.

¹⁶⁰⁵ Senin gururun, şahın cömertliği gibi (çok) olursa, o mühür, altının kıymetini (kuralını) ortadan kaldırr. Feleğin güneşi (İran takviminin yedinci ayı) sen olmadan hazinenin mührünü çözmez (ihşanda bulunmaz).

¹⁶⁰⁶ Savaş ve meclisiyle, Hüsrev Fîrûz Şâh öyle bir padişahı ki cömertliği, asker toplar, cengaverliği (cesareti), asker kırar.

¹⁶⁰⁷ Onun askerinin sayısını yazmak için kader, kalemi eline alır. Sema varakından olan kâğıt ve defteri parçalar (semanın evrakı (kağıdı), onun sayısını yazmaya yetmedi.

¹⁶⁰⁸ Askerinin tozu, gündüz vakti, güneşin ışığını keser. Kılıcının parlaklığı (pertevi), gece vakti yıldızların ışığını kırar.

¹⁶⁰⁹ Kılıcının keskinliği, ateşin sıcaklığını budadı (kılıç ateş gibi temas ettiği her şeyi silip süpürmektedir). Bak, keskinlik (budama) cevherinden elde edilmiş, nasıl bir kılıç? Yine arzın içinden çıkarılmış, nasıl bir cevheri kırdı?

¹⁶¹⁰ Bayrağın müjdeleyicisi, güneşin evini (Aslan burcunu), ikiye böldü (iki ev şekline çevirdi). Kendi bayrağını, üzerine aslan resmi çizilmiş olan bayrağı semaya astı. Güneş için, başka bir ev yaptı. Bundan sonra Aslan burcu yerine methedilen bayrağın aslanını yerleştirdi.

- 15- Key buved ez Rûm u Çîn peyk-i Zafer der-resed
Kân du sipâh-i girân şâh-ı muzaffer şikest¹⁶¹¹
- 16- Cevşen-i Çînî be tîr ber ten-i Fağfür dûht
Miğfer-i Rûmî be gürz ber ser-i Kayser şikest¹⁶¹²
- 17- Vakt-i hezîmet çu hasm ser-zed ü ez bîm-i cân
Geh rah ü bîrah burd geh kuh u geh der-şikest¹⁶¹³
- 18- Kîş-i fedâ ber-guşâd râz-ı nihân gofte'î
Zühre ber ân rezm-gâh hokka-i zîver şikest¹⁶¹⁴

S. 128

- 19- Şâh bedân nenigerîst goft ki rûz-i Huneyn
Mâl-i muhâcir girift ceşş peyâmbere şikest¹⁶¹⁵
- 20- Vehm neyâred şumurd ânki şâh ez Haml ü himl
Der pey-i uştur süpurd der sum-i ester şikest¹⁶¹⁶
- 21- Esb-i Sikender nebûd rahşes çendânk reft
Der zulûmât-ı mesâf gevher-i ahmer şikest¹⁶¹⁷
- 22- Tâ seg-i her bendegânş vahşi-yi dîbâ girift

¹⁶¹¹ Zafer yıldızının uydusu, Rum'dan ve Çin'den ne zaman döner? Çünkü o iki zorlu sipahiyi, muzaffer olan şâh mağlup etti.

¹⁶¹² Okuyla, Çin zırhını, (Çin padişahının zırhını) Fağfür'un bedenine yapıştırdı. Gürzle, Rum miğferini Kayser'in başında parçaladı.

¹⁶¹³ Düşman, hezimet vakti, can korkusundan şaşkına döndü (fırar etti). Bazen yolda, bazen yolun dışında bozguna uğruyordu. Bazen dağ başında (tepelerde), bazen de sahrada fırar ediyordu.

¹⁶¹⁴ Sadağını açtı, kaçan düşmanın üzerine altın saçmaya başladı ki dağılmasınlar (hepsini imha edeyim). Kader gizlenmiş olan kendi hakikatini açığa çıkardı ve düşmanın bütün varlığını savaş meydanına saçtı. Zöhre yıldızı, sanki elindeki altın kesesini savaş alanına saçıyormuş gibi bir mutluluk manzarası arz etti.

¹⁶¹⁵ Şâh ona (savaş meydanındaki varlıklara, ganimetlere) bakmadı. "Huneyn günüdür" dedi.

Peygamber'in ordusu, kaçan düşmanın malını aldı ve mağlup oldu (bu şekilde olmasın diye padişah, ganimete iltifat etmedi. Tевbe Suresi/25).

¹⁶¹⁶ Şahın harp meydanından elde edip hayvanlara yüklediği ganimetin büyüklüğünü, vehim, sayma imkanı bulamadı. Ganimeti develerle gönderdi. Düşman askerlerini ise katırın tırnağı altında ezip yok etti.

¹⁶¹⁷ İskender'in atı bile böyle gitmiyordu. Savaş meydanının karanlıklarında, kırmızı mücevherler kırdı (hızlı koştuğundan, ayağından kıvılcımlar saçılıyordu).

Tâ leged-i pâsbânş çenber-i efser şikest¹⁶¹⁸

- 23- Ânki bedo sedhezâr bende vü bendî resîd
Tâyib-i mü'min gumâşt nevbet-i kâfir şikest¹⁶¹⁹
- 24- Ey melîkî kez mülûk her ki zı tu ser betâfet
Sahtû-yi dîvâr-ı dehr 'âkibeteş ser şikest¹⁶²⁰
- 25- Ez melikân-i 'ahd-i tu her ki şikest ez nehust
Mezheb-i bâtl girift biy'at-i dâver şikest¹⁶²¹
- 26- Hezm-i tu ez bes dereng bîh-i hatar huşk sûht
'Âdl-i tu ez bes şitâb şâh-ı sitem ber-şikest¹⁶²²
- 27- Merg zı be's-i tu kerd ânçi be çeşm-i sitem
Derşod ü çün dest yâft pây-i berâdâr şikest¹⁶²³
- 28- Nâsiye-i sikke râ nâm-ı tu matlûb geşt
Çun kulah-ı hutbe râ na't-ı tu ber ber şikest¹⁶²⁴
- 29- Puşt-i zafer tîğ-i tust ger nekeşî beşkened
Şu'le çu mestûr geşt puşt-i semender şikest¹⁶²⁵

¹⁶¹⁸ Ganimet o kadar fazla idi ki; padişahın köpekleri kıymetli kumaştan mamûl, bayrağın üzerindeki resmi gerçek sandılar ve onları avlamak için saldırdılar. Padişahın ve etrafındaki askerlerin ayağının altı o kadar çok tac vardı ki sanki o taclardan çember meydana gelmişti.

¹⁶¹⁹ Yüz bin kölesi ve bağılısı ona ulaştı (huzuruna çıktı). İman edenler kurtuldu (azat edildi, özgür bırakıldı). Küfürlerinde ve düşmanlıklarında ısrar edenler öldürüldü.

¹⁶²⁰ Ey kendisine itaat etmeyen (isyan eden) her hükümdarı, zamanın günlerinin, sert duvarının sonunda, başını parçaladığı melik!

¹⁶²¹ Senin devrinde, ilk önce mağlup olan meliklerden birisi; batıl bir yol tuttu, diğer birisi Allah'a verdiği nanç ahdini bozdu.

¹⁶²² Senin ferasetin (dirayetin, zekavetin), teemmülle, yalın tehlikenin kökünü kurutup yakmaya yetti. Senin, hızlı bir şekilde tahakkuk eden adaletin, zulmün dallanıp budaklanmasını engelledi.

¹⁶²³ Ölüm, senin cengaverliğin korkusundan (bidad, sitem ve) cevri, her zaman ölüm uykusuna yatırdı (korku, ölümün kardeşidir).

¹⁶²⁴ Sikkenin alnında senin ismin olunca o, kıymet elde eder. Senin medhin (övgün), hutbenin değerini ortadan kaldırdı (düşürdü).

¹⁶²⁵ Zaferin arkasında senin kılıcın vardır (zafer varsa, senin kılıcın oradadır. Senin kılıcın yoksa zafer yoktur. Düşmanı kırmak için eğer, kılıcını çekmeseydin zafer olmazdı. Eğer senin kılıcın olmazsa ateş alevlenmez, semenderin hayatı yok olur.

- 30- Kos-i tu der harb-gâh-ı zahme be âheng burd
Girye-i hasm ez nehîb der fem-i hancer şikest¹⁶²⁶
- 31- Rızk-ı zemîn bûs eger hasm beburd ez deret
Zânçi turâ câm-ı baht ber leb-i Kevser şikest¹⁶²⁷
- 32- Ez hased-i feth-i tu hasm-ı tu pey kerd esb
Hemçu cuhî kez hedûk çerhe-i mâder şikest¹⁶²⁸
- 33- Hasım-i tu girye besî kez pey-i peykân-ı zer
Tîr-i tu der çeşm ü dil her du muhayyer şikest¹⁶²⁹
- 34- Haydar-i şer-‘i kerem bâzûy-i ihsân-ı tûst
Kîn der-i rûzî guşâd vân der-i Hayber şikest¹⁶³⁰
- 35- Sedde-i kadret kocâst vây ki sîmurğ-i vehm
Der pey-i bûsîdeneş cümle-i şehper şikest¹⁶³¹
- 36- Dest-i sohen key resed der tu ki ez be’s-i tu
Tâki sohen reng zed reng-i sohen-ver şikest¹⁶³²
- 37- Der saf-i ân kâr-zâr kez feze-‘i kerr ü ferr
Zelzele-i rezm-gâh gûşe-i mihver şikest¹⁶³³

¹⁶²⁶ Davulun, harp meydanında çeşitli makamlarda çalmaya başlayınca. Korkudan (na‘radan) hasmının ağlaması, gırtlığında engellendi (hançeresinde düğümlendi).

¹⁶²⁷ Eğer senin dergahının eşliğini öpmek düşmana rızık olarak nasip olmazsa, senin için noksanlık değildir. Belki düşmanın bahtı için yok olma sebebidir (eğer hasmın, yeryüzünün nimetini senin kapından götürürse, zemini öpmezse, senin için bir eksiklik değildir. Çünkü Kevser’in dudağında olan (çenetteki Kevser ırmağının kurnasında bulunan bahtının kadehini) bahtının kadehini kırdı).

¹⁶²⁸ Hasetten dolayı Cuhî, annenin çıkırgını kırdığı gibi, hasmın da senin fethine hasetinden, atının ayaklarını kesiyor. Bir gün Cuhî halkı güldürmek için latifeler göyledi. İnsanlar gülmediler. Halk kızdı ve evlerine döndü ve Câhî öfkesinden annesinin çarkını kırdı.

¹⁶²⁹ Hasımın, altının parlak termesinin ardından, habire ağlayıp duruyor. Senin altın okun, gözde ve gönülde bulunan her iki teredüdü de kırdı.

¹⁶³⁰ Kerem şeriatının Haydâr’ı (Hz. Ali) Hayber kapısını kırdı. Senin ihsanın ise rızık kapısını açtı.

¹⁶³¹ Kadrinin dergahı nerededir, ne kadar güzeldir? Vah ki hayal Simurğu, senin dergahının eşliğini öpmek için tüm büyük kanatlarını açmıştır.

¹⁶³² Sözüñ eli seni medhetmede, nereye kadar ulaşır? Senin kahramanlığını övmek için şairin sözü renklendi. Ancak senin dilaverliğini dile getirmekte aciz kaldı.

¹⁶³³ Savaş meydanının safında, boğuşma ve hay huy sesinden, muharebe alanında meydana gelen zelzele, mihferin (ekseninin) kenarında kırılma meydana getirdi.

- 38- Şest be peygâm-ı tîr hutbe-i cân fesh kerd
Dest be îmây-ı tîğ minber-i peyker şikest¹⁶³⁴
- 39- Hiddet-i dendân-ı rumh zehre-i cevşen dürîd
Sadme-i âsib-i gürz târek-i miğfer şikest¹⁶³⁵
- 40- Gevher-i hancer çu şod la‘l be hûn gofte’î
La‘b-i hevâ ber serâb ahger-i âzer şikest¹⁶³⁶
- 41- Teşnegiy-i hâk-i rezm durdiy-i o dâc hord
Ber ser-i ervâh-ı mest merg çu sâğher şikest¹⁶³⁷
- 42- Hamle-i tu teng kerd ‘arsa-i mevkif çönânk
Pehlûy-i hasmân çu nâl yekbeyek ender şikest¹⁶³⁸
- 43 Herçi ez ân pes bürîd tîğ-i müsennî bürîd
Herçi ez ân pes şikest gürz mükerrer şikest¹⁶³⁹
- 44- Bîmeded ‘Amr ü Zeyd cüz tu be yek çeşm zed
Leşker-i çün kûh-i kâf kes be Hüdâ er şikest¹⁶⁴⁰
- 45- Zîn heme ender guzer bâ sohen-i hâce’ây
Kez soheneş sihr râ zîb şod u fer şikest¹⁶⁴¹

¹⁶³⁴ Başparmak, okun temresine yerleştirilen haberci ile. Utarit’in can hutbesini fesh etti (çünkü Utarit Allah’a şirk koşuyordu). El, kılıcın işaretiyle bedeninin minberini kırdı.

¹⁶³⁵ Mızrağın dışının hiddeti, zırhın ödünü patlattı (kalbin hizasındaki bölgeyi yırttı). Gürzün ezici vuruşu, miğferin başını parçaladı.

¹⁶³⁶ Hançerin kabzasındaki mücevher, kanında sanki, yâkût gibi kırmızı oldu (aslında hançerin kendisi kırmızı değildir. Havanın oyunu (rüzgârın esinti şeklindeki hareketleri), serap, ateşin üzerindeki alev korunu bozdu.

¹⁶³⁷ Muharebe toprağının susuzluğu, acıların tortusunu yedi (yuttu). Ölüm, sarhoş ruhların başı üzerinde sanki kadeh kırdı.

¹⁶³⁸ Senin hamlen, savaşçıların bulunduğu arsayı öyle daralttı ki; hasımlarının savaşçıları birbirine girerek kamış kalem gibi kırıldı.

¹⁶³⁹ Kılıç, ondan sonra kestiği her şeyi iki defa kesti. Gürz, ondan sonra kırdığı her şeyi tekrar tekrar kırdı.

¹⁶⁴⁰ Senin yardımın olmadan, Amr ve Zeyd’in yaşaması mümkün olmadı (göz değmesi gibi oldular). Karşıdaki ordu Kafdağı gibi olsa da, Allah’a yemin olsun ki onu mağlup edersin.

¹⁶⁴¹ Bunların hepsiden vaz geç (iltifat etme). Bir âlimle konuş ki onun sözünde sihri, süsleme ve parlaklığı kırma özelliği vardır.

S. 129

- 46- Sâhib-i sâhib-kırân çün tu Süleymân nedâşt
Âsef-i o saff-ı dîv nîk müzever şikest¹⁶⁴²
- 47- Bâz der eyyâm-ı tu ez pey-i teskîn-i mülk
Hâce çe sâfhây-i dîv yek be diger ber şikest¹⁶⁴³
- 48- Me'reke-i mekr-i dîv zıll-i 'Ömer beşikened
Çerhki nezzâre bûd dîd ki münkir şikest¹⁶⁴⁴
- 49- Dîn be 'Ömer şod kavî gerçi pes ez 'ahd-i o
Bâkî-yi nâmûs-i küfr hançer-i Haydar şikest¹⁶⁴⁵
- 50- Hâce be tedbîr ü re'y seddî-yi dîger keşîd
Rahne-i Ye'cüc best Sedd-i Sikender şikest¹⁶⁴⁶
- 51- Terbiyet-i hâce kon zânki neyâred zı bîm
Bey'at-i tedbîr-i o çerh-i müdevver şikest¹⁶⁴⁷
- 52- Ânçi be kilik o koned hancer ez ân 'âcizest
Ez vüzerâ kes be kilik savlet-i hancer şikest¹⁶⁴⁸
- 53- Gerçi zı bes mevc-i cûd bahr-ı muhît-i kefeş

¹⁶⁴² Hz. Süleyman'ın yanında senin gibi sahip-kıranların efendisi olan bir hükümdar yoktur. Onun Âsâf'ı, hilekâr olan devin saflarını iyilikle bozdu.

¹⁶⁴³ Senin hükümdarlığında, ülkenin huzurunu temin etmek için; ey üstad, şeytanın (feleğin) devirlerini (hakimiyetini), bir bir nasıl kırıverdirdin?

¹⁶⁴⁴ Devin (felekin) hilesi (def çalan kadınlar) ile savaşmak, Ömer'in gölgesini (dirayetini, tedbirini, gazavetini ve zühtünü) kırar. Gözetleyici olan felek, münkirin kırıldığını gördü.

¹⁶⁴⁵ Dîn Ömer'in devrinde sağlam oldu. Onun devrinden sonra kalan küfrün namusunu (varlığını), sonunda, Haydâr'ın hançeri kırdı (ortadan kaldırdı).

¹⁶⁴⁶ Hoca, tedbir ve görüşle başka bir set çekti. Ye'cüc'ün yarığını (deliğini) kapadı, İskender'in seddini yıktı.

¹⁶⁴⁷ Hocanın terbiye ve bilgisinden istifade et, ona iltifat et zira dönen felek, onun peyman ve uzak görüşünün korkusundan parçalandı (tahrip oldu).

¹⁶⁴⁸ Tedbir ve düzeni temin için kalemi eline alınca hançer ondan aciz kalır. Toplanan vezirlerin hepsi saldırı kalemiyle hançeri kırdılar.

Heybet-i ceyhûn gesest sedd-i du kişver şikest¹⁶⁴⁹

- 54- Tâ ki der efvâh-i halk hest ki ez çâr tab‘
Asl-i fesâd-ı cihân fer-‘i du gevher şikest¹⁶⁵⁰
- 55- Âteş-i a‘dây-i Nûh şevket-i tûfân nişând
Gerden-i küfrân-ı ‘Âd sîyli-yi sarsar şikest¹⁶⁵¹
- 56- Bey‘atî şâh bâd dest-i cihân kez cihân
Pây-i sitem ‘adl-i şâh tâ şeb-i mahşer şikest¹⁶⁵²

Der Medh-i Emîr Nasîrû‘d-Dîn Tâcu‘l-Mülûk Ebu‘l-Fevâris¹⁶⁵³ - Kaside: 38

Vezin: Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün

- 1- Mülk hem ber melik karâr girift
Rûzgâr âhir i‘tibâr girift¹⁶⁵⁴
- 2- Bîh-i ikbâl bâz neşv nümûd
Şâh-ı insâf bâz bâr girift¹⁶⁵⁵
- 3- Müddetî mülk der tezelzül bûd
‘Âkibet ber melik karâr girift¹⁶⁵⁶
- 4- Melik-i tâc-ı bahş u tâc-ı mülûk

¹⁶⁴⁹ Gerçi, Atlas okyanusu gibi muazzam cömertlik (tedbir) dalgalarıyla, hoca'nın elinin bu deryası , Ceyhûn nehrinin heybetini ortadan kaldırdı. Dünyanın iki seddini yıktı.

¹⁶⁵⁰ İnsanların ağzında yaşamak, için dört unsur bulunmaktadır. İki cevher, dünyanın fesadının dalını kırdı (su ve hava: Tufân-ı Nuh; rüzgar: Ad kavmi).

¹⁶⁵¹ Nuh'un düşmanlarının ateşini, tufanın gücü söndürdü. ‘Âd kavminin küfrünün boynunu, şiddetli sille (rüzgar) kırdı.

¹⁶⁵² Eğer şah, dünyanın eli olan hocaya biat ederse, mahşer gecesine kadar devam eden şahın adaleti, zulmün ayağını kırar.

¹⁶⁵³ Emîr Nasîrû‘d-Dîn Tâcu‘l-Mülûk Ebu‘l-Fevâris'in Methi Hakkındadır.

¹⁶⁵⁴ Mülkün yönetimi (asayışı ve asudegi) melikin üzerinde karar kılınca. Günler (ders aldılar, ibret aldılar), sonunda itibarını elde ettiler.

¹⁶⁵⁵ İkbâl kökü tekrar gelişme, büyüme (neşvünema) gösterdi. İnsafın (adaletin) dalı yine meyve yüklendi.

¹⁶⁵⁶ Ülke, bir müddet zillet içerisindeydi (ızdırap, karışıklık, korku ve vahşet içindeydi). Nihayet melikin yönetiminde karar kıldı (sükunet buldu).

Kez yemîn mülk der yesâr girift¹⁶⁵⁷

5- Ânki mülkî be yek sü'âl bedâd
Vânki mülkî be yek sevâr girift¹⁶⁵⁸

6- Subh tîğes çu ez niyâm betâft
Âftâb-ı âsmân hisâr girift¹⁶⁵⁹

7- 'Âks-i bezmeş çu ber sipihr üftâd
Hâne-i Zühre zo nigâr girift¹⁶⁶⁰

8- Rezm-i o râ felek tasavvur kerd
Sâheteş tîğ-i âbdâr girift¹⁶⁶¹

9- Bezm-i o râ zemâne yâd âverd
Fikreteş nakş-ı nev-bahâr girift¹⁶⁶²

10- Sâye-i hilm ber zemîn efkend
Gevher-i hâk ezo vakâr girift¹⁶⁶³

11- Şu'le-i be's ber esîr keşîd
Gunbed-i çarh ezo şerâr girift¹⁶⁶⁴

12- Melikâ, hüsrevâ, hüdâvendâ
În se nâm ez tu iftihâr girift¹⁶⁶⁵

¹⁶⁵⁷ Melik, ikbal ve padişahlık tacını, ülkenin sağından soluna hakım kıldı.

¹⁶⁵⁸ Mülkü, bir suale (hataya) veren kişi, yine onu bir süvariyle elde etti.

¹⁶⁵⁹ Onun kılıcı, sabahleyin kınından isyanla çıkıp parlayınca, semanın güneşi, hisar yapmaya başladı.

¹⁶⁶⁰ Çadırının (eğlence meclisinin) parlaklığı güneşin üzerine düşünce, Zühre yıldızının evi ondan zinet (süs, güzellik, cemal ü cevani) elde etti.

¹⁶⁶¹ Felek onun savaşını tasavvur etti (hayal etti). Onun (feleğin) alanı su verilmiş kılıçlar kuşattı.

¹⁶⁶² Zamane, onun eğlence meclisini hatırına getirdi. Onun zihni ilkbahar tablosunu canlandırdı (ilk baharın güzellikleriyle bezendi).

¹⁶⁶³ Merhamet gölgesini yeryüzüne saldı. Toprağın cevheri (hakikat cevheri, varlık alemi), ondan vakar elde etti.

¹⁶⁶⁴ Şecaatin ışığı, atmosfere yükseldi. Feleğin kubbesi ondan (onun cesaretinin şulesinden), kıvılcım (parlaklık) elde etti.

¹⁶⁶⁵ Ey melik, ey (cengaver) hükümdar, ey (bağıslayan, muhteşem) padişah! Bu üç ünvan, senden (senin, adaletinden, cesaretinden, cömertliğinden) iftihar kazandı.

13- Ne be engušt-i ‘add u hasr-i kazâ
Çerh cûd-i turâ şumâr girift¹⁶⁶⁶

14- Ne be mi‘yâr-i cüz vü külli kadr
Bâr-ı hilm-i turâ ‘ayâr girift¹⁶⁶⁷

S. 130

15- Heme ‘âlem şî‘âr-i ‘adl-i tu dâşt
Mülk-i ‘âlem hemân şî‘âr girift¹⁶⁶⁸

16- Pây-i mülk ustuvâr eknûn geşt
Ki rikâb-ı tu ustuvâr girift¹⁶⁶⁹

17- Rûz çend ez ser-i hatâ bînî
Melik ezîn hıtta ger kenâr girift¹⁶⁷⁰

18- Sâye ber kâr-ı hasm nefkendî
Gerçi zândâze bîş kâr girift¹⁶⁷¹

19- Hecel înek be ‘özl bâz âmed
Ser-i baht-ı tu der kenâr girift¹⁶⁷²

20- Himmetet bî zarûretî dû se rûz
İnfirâdî be ihtiyâr girift¹⁶⁷³

¹⁶⁶⁶ Senin cömertliğini derleyip saymaya kaderin parmakları yetmedi. Senin cömertliğini ancak felek sayabildi.

¹⁶⁶⁷ Senin kıymetini; cüzî ve küllî olarak ölçecek terazi yoktur. Yumuşaklığının ağırlığını ancak kader değerlendirdi.

¹⁶⁶⁸ Bütün dünya senin adaletinin, âdetine (alametine, metoduna) sahip oldu. Dünyanın mülkü bu metodu aynı şekilde kendisine şiar edindi.

¹⁶⁶⁹ Senin üzengin (bineğin, idaren, adaletin) sağlam olduğu için, mülkün temeli bu gün güven kazandı.

¹⁶⁷⁰ Melik, eğer devlette birkaç gün hata görürse fitneye sebebiyet vermemek için, kendisi saltanattan uzaklaşır.

¹⁶⁷¹ Eğer gölgeni hasmının üzerine atmazsan (teveccüh etmezsen, kontrol etmezsen), o zaman düşmanın haddinden fazla mesafe alır.

¹⁶⁷² Bu mahcubiyet, özl (özr olarak) geri döndü. Senin talihinin başındaki talih uzaklaştı.

¹⁶⁷³ Zaruret olmadan bir iki gün himmet etmen, Tekbaşına (ferdî, tek taraflı) olarak bir tercihte bulunmandır.

- 21- Gûşe'î ez cihân bedo beguzâşt
Gûşe-i taht-i şehriyâr girift¹⁶⁷⁴
- 22- Tâ be pâyeş zemâne hâr sipurd
Tâ be desteş zemâne mâr girift¹⁶⁷⁵
- 23- Rûz-i heycâ ki ez tırâde-i la'1
Mevkibet şekl-i lâle-zâr girift¹⁶⁷⁶
- 24- Kâr-zâr ez hezâhez-i sipehet
Sûret-i kahr-ı kirdgâr girift¹⁶⁷⁷
- 25- Ez nehîb-i tu şîr-i gerdûn râ
Âb nehorde pîşyâr girift¹⁶⁷⁸
- 26- Fitne râ zârzûy-i hâb-ı emân
Heves-i kûk u kûk-nâr girift¹⁶⁷⁹
- 27- Ey be hârî futâde her hasmî
Keser-i hasmiy-i tu hâr girift¹⁶⁸⁰
- 28- Hasm eger ğurre şod be mestiy-i mülk
Çün dımâğış zı mey buhâr girift¹⁶⁸¹
- 29- Pay der dâmen-i emel bendâşt

¹⁶⁷⁴ Kendine dünyadan bir köşe bıraktı (köşesine çekildi). Şehriyâr'ın tahtının köşesini kaptı (halvete çekildi).

¹⁶⁷⁵ Zamane, onun ayağına diken attı (eziyet etti). Zamanenin elini yılan ısırды (şahın ayağına diken atan zamanenin elini yılan ısırды, hadiseler vasıtasıyla zamane musibete düştü).

¹⁶⁷⁶ Kızıl bayrakların yandığı, dalgalandığı (mızraklara kırmızı kumaşları bağlayıp elinde tutan askerler) savaş günü, senin maiyetin; lale bahçesi şeklini aldı.

¹⁶⁷⁷ Sipahilerin, muhariplerin, savaş meydanındaki mücadelesinden, şiddetinden savaş meydanı, Allah'ın kahır ve gazabı şeklini aldı.

¹⁶⁷⁸ Senin korkundan, su içmediği halde dolanan aslanı (Zuhâl yıldızını), idrar sıkıştırdı.

¹⁶⁷⁹ Emniyet uykusu arzusundan dolayı fitneyi, salata (marol) ve haşhaş hevesi sardı (bu bitkilerle kendisini uyutup emniyette hissetmek istiyordu).

¹⁶⁸⁰ Ey her hasmı zillate düşmüş olan zat! Senin düşmanını, acizlik (muvaaffakiyetsizlik) tuttu.

¹⁶⁸¹ Eğer hasım, mülkün sarhoşluğuyla nara atarsa, bunun sebebi; şaraptan dolayı beyninin buharlaşmasıdır (hezeyandır, yoksa senin mülkün için heveslenip nara atması haddine mi düşmüş)?

Dâmen-i mülk pâ-y-dâr girift¹⁶⁸²

30- Mülk der hâb-ı ğafleteş beguzâşt
Melikî çün tu huşyâr girift¹⁶⁸³

31- Hîz u re'y-i sebûh-i devlet kon
Hîn ki hasmânt râ humâr girift¹⁶⁸⁴

32- Tâ der emsâl-i merdumân gûyend
Dey çu beguzeşt hükm-i pâ-r girift¹⁶⁸⁵

33- Rûzigâr-i tu bâd der mülkî
Ki ne gîtû ne rûzigâr girift¹⁶⁸⁶

Der Medh-i Hâkân-ı Â'zâm Sultân Sencer¹⁶⁸⁷ - Kaside: 39

Vezin: Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

- 1- Melik eknûn şeref ü mertebe vü nâm girift
Ki cihân zîr-i nigîn-i melik ârâm girift¹⁶⁸⁸
- 2- Husrev-i a'zam Dârây-i 'Acem vâris-i Cem
Ki ezo resm-i cem ü mülk-i 'Âcem nâm girift¹⁶⁸⁹
- 3- Sâye-i Yezdân kez tâbeş-i hurşîd-i sipihr
Dâmen-i bey'at-i o dâmen-i her kâm girift¹⁶⁹⁰

¹⁶⁸² Ayak, arzusun (emelin, ikbal ve bahtın) eteğine bağlanınca, mülkün eteği (hududu, gelişmesi, büyümesi) devamlılık (ebediyet) kazandı.

¹⁶⁸³ Mülk, kendisini gaflet uykusuna salarsa, ancak senin gibi bir padişah, onu (gafletten) uyandırır.

¹⁶⁸⁴ Sabah şarap içmeyi, devletin erken kalkıp strateji belirlemesi haline getir (tedbirini al). Zira o şaraptan, hasımlarını sarhoşluk sardı.

¹⁶⁸⁵ Nitekim insanlar, darb-ı mesellerinde şöyle derler: "Geçen gün mazi hükmünü elde etti".

¹⁶⁸⁶ Senin hükümdarlığın o kadar uzun olsun ki, onu ne dünya, ne de zaman kuşatabilsin!

¹⁶⁸⁷ Hâkân-ı Â'zâm (en büyük hakan) Sultan Sencer'in Methi Hakkındadır.

¹⁶⁸⁸ Melik, bu gün şeref (devamlılık), mertebe ve nam (haysiyet) kazandı. Çünkü cihan padişahın hâkimiyetinde (fermanında) sükûn, emniyet kazandı.

¹⁶⁸⁹ (Sultan Sencer), En büyük hükümdar, Acem'in Dârâ'sı ve Cem'in varisidir. Nitekim Cem, yasayı ondan aldı, Acem mülkü, şöhreti ondan kazandı.

¹⁶⁹⁰ Halk, Sultan'ın biati olmadan önce semanın güneşine niyaz ederek onun aydınlığından medet umarlardı. Onun biat eteği, tüm saadet ve mutluluk eteklerini işgal edince halk, artık güneşten istimdad

- 4- Ânki der me‘rekehâ mülk be şemşîr sited
Vânki ber münhezimân râh be en‘âm girift¹⁶⁹¹
- 5- Lem‘ay-i hancereş ez subh-i zafer şu‘le keşîd
Heme meydân-ı felek hancer-i Behrâm girift¹⁶⁹²
- 6- Sâkîy-i himmeteş ez câm-i kerem cur‘a berîht
Âz-ı destâr-keşân râh-ı der ü bâm girift¹⁶⁹³

S. 131

- 7- Harem-i Ka‘be-i mülkeş çu binâ kerd kazâ
Şîr lebbeyk zed âhû be reh ihrâm girift¹⁶⁹⁴
- 8- Dâğ-ı fermâneş çu tefsîde şod ârâyîş-i ten
Nusha-i evvel ezo şâne-i eyyâm girift¹⁶⁹⁵
- 9- Nâmeş ez sikke çu ber âyîne-i çerh uftâd
Harf harfeş heme der çehre-i ecrâm girift¹⁶⁹⁶
- 10- Berk der hâre nihân geşt cüz ân çâre nedîd
Çün be kef tîğ-i zer-endûd u leb-i câm girift¹⁶⁹⁷

etmekten vaz geçti. Çünkü Sultan’ın biat eteği, güneşin de alanını kaplamıştır (semanın güneşinin parlaklığını kendisinden aldığı, Tanrı’nın gölgesidir. Onun biat eteğini tutan, her türlü mutluluk eteğini tutmuş demektir).

¹⁶⁹¹ O, mülkü savaşlarda kılıçla aldı. O, hezimete uğrayanların üzerinde, nimetlerin yolunu elde etti (onları kontrolüne aldı).

¹⁶⁹² Onun hançerinin parlaklığı, zafer sabahında parlayınca feleğin işgal ettiği tüm meydanları, Behram’ın hançeri tuttu.

¹⁶⁹³ Onun (Sencer’in) himmetinin sakisi, keremin kadehinden bir yudum doldur. Sarık saranların (sarıklı mollaların) şiddetli istekleri (tamah ve hasadetleri), kapının bacanın yolunu tuttu (veya; kapı ve bacadan firarın yolunu tuttular).

¹⁶⁹⁴ Kader, mülkünün Kâbe’sinin harem’ini bina edince aslan, lebbeyk nidası çekti, ceylan, yolda ihram aldı (asayiş ve emniyet tamamı).

¹⁶⁹⁵ Fermanının yarası aşırı ısınca, tüm bedenler ondan zinet elde etti. İlk nusha olarak günlerin omuzu (zamane, ruzigar), ondan ilk önce itaat fermanıyla kedisini damgalamasını istedi.

¹⁶⁹⁶ Onun parlak adı, sanki sikkeden çıktı, feleğin aynasının üzerine düştü. Onun revnakı sebebiyle, feleğin her bir gezegeni onun bir harfini alarak, semada dolaştırmaya başladı.

¹⁶⁹⁷ Elin biri, altın işlemeli kılıcı, diğeri, kadehi tutunca şimşek (kıvılcım), granitin içine saklanmaktan başka çare görmedi.

- 11- Kûre-i dûzah-i merg âteş ez ân tîğ seted
Kûze-i cennet-i cân mâye ez ân câm girift¹⁶⁹⁸
- 12- Ey Sikender eserî kânçe Sikender beguşâd
Kâr-fermây-i nefâzet be do peyğâm girift¹⁶⁹⁹
- 13- Herçi nâ-kerde-i ‘azm-i tu, kazâ fesh şumurd
Herçi nâ-puhte-i hazm-i tu, kader hâm girift¹⁷⁰⁰
- 14- Bâre-i ‘adl-i tu yek lâye hemî şod ki cihân
Gurg râ der reme ez cümle-i eğnâm girift¹⁷⁰¹
- 15- Câme-i ceng-i tu yek devr hemî geşt ki hasm
Nutfe râ der rahm ez cümle-i eytâm girift¹⁷⁰²
- 16- Harf-i tîğ-i tu elif-vâr kocâ kerd kıyâm
Ki ne der ‘ars-i elif huftegiy-i lâm girift¹⁷⁰³
- 17- Ber ki beguşâd sinân-i tu be yek ta‘ne zebân
Ki ne der sekte zebâneş heme der kâm girift¹⁷⁰⁴
- 18- Subh-i mülkî ki ne der meşrik hazm-i tu demîd
Tâ ber-âmed çu şafak pes rûy-i şâm girift¹⁷⁰⁵

¹⁶⁹⁸ Cehennemin öldürücü ocağı, helak edici ateşi onun kılıcından aldı. Cennetin hayat veren sürahisi, kaynağını (hakikat cevherini) onun kadehinden aldı.

¹⁶⁹⁹ Ey İskenderin fethettiği eserin sahibi olan (bu günkü) İskender! İskenderin fethettiği her yerde, her şeyde iki kelime vardır. O da senin uzak görüşün, zekavet ve dirayetindir.

¹⁷⁰⁰ Senin azminin gerçekleştirmediği her şeyi, kaza (kader) yok saydı. Senin hazmının pişirmediği her şeyi (zihninde analiz etmediğin her şeyi) kader, olgunlaşmamış olarak kabul etti (kader ve kaza bir şeyin vücuda gelişini sana göre ayarlamaktadır).

¹⁷⁰¹ Dünyada koyun sürülerini, kurtlarla beraber, içindebarındıran, senin adalet hisarının (makam ve mertebenin) bulunduğu bir saha her zaman bulundu.

¹⁷⁰² Senin savaş elbisen (zırhın) bir defa dönüşünü tamamlayınca (giyince), hasmına ait rahimdeki, tüm nutfeler yetim kaldı.

¹⁷⁰³ Elif gibi olan senin kılıcının harfi (keskin ağzı), ne zaman kıyam etse elifin arsasındaki uyuyamayan düşman (elifle başlayan alfabelerdeki tüm düşmanlar), lam olur (dimdik duran düşman, yok olur).

¹⁷⁰⁴ Dilindeki tenkide binaen; senin mızrağının ucu kime yöneldiyse, dilde bulunan sözler bir tarafa, ondaki arzuları bile susturdu (düşmanın canı bedenden ayrıldı).

¹⁷⁰⁵ Senin ileri görüşlülüğün meşrikinde doğmayan bir ülkenin sabahı; şafak vakti gelene kadar, akşam yüzünü göstermeye başlar.

- 19- Tâ cenîn kisvet-i hıfz-ı tu nepûşîd nuhist
Key tekâzay-i vece‘ dâmen-i erhâm girift¹⁷⁰⁶
- 20- Bes cenîn hınsır-ı çep ‘akd-i eyâdiyet guzâşt
Be leb ez behr-i mekîden ser-i ibhâm girift¹⁷⁰⁷
- 21- Ey ‘aceb dâ‘î-yi ihsânt ‘atâ vâm nedâd
Şükr-i ihsânt cihân çün heme der vâm girift¹⁷⁰⁸
- 22- Herçi der şâh-i hüner bâğ-ı sohen tûtî dâşt
Heme râ dâ‘yye-i berr-i tu der dâm girift¹⁷⁰⁹
- 23- Dest-i hasmet be sehâ zân neşaved bâz ki buhl
Desthâ-i şân be rehem der heme der hâm girift¹⁷¹⁰
- 24- Heme zîn sûy-i serâ-perde-i te’yîd-i tu’end
Herçi zânsûy-i felek leşker-i evhâm girift¹⁷¹¹
- 25- Tâ zafer-yaftegân münhezimân râ gûyend
Ki ser-i hîş fulânî çe be hengâm girift¹⁷¹²
- 26- ‘Âm bâdâ zaferet ber heme kes der heme vakt
Ki zı tığ-i tu cihân iymeniy-i ‘âm girift¹⁷¹³

¹⁷⁰⁶ Anne karnında, öncelikle senin koruyucu elbiseni giymeyen cenîn için; sancının dileği ne zaman rahimlerin eteğini tutar (doğum sancısı ne zaman olur)?

¹⁷⁰⁷ Nice cenîn, sol elin serçe parmağını ellerine yardım için bıraktı. Hayretten, dudağıyla emmek için başparmağını tuttu (onun hayretinin sebebi senin nimetinin zenginliği ve güzelliğidir).

¹⁷⁰⁸ İhsanının, bağışının rengini göstermediği halde senin gibi ihsan iddasında bulunanlar ne garip durumdadır. Senin ihsanının şükrü, bütün dünyaya borç verdi (ikramından dolayı bütün dünyanın, sana teşekkür borcu vardır).

¹⁷⁰⁹ Her bir sanat dalının, söz bahçesinde bir papağan bulunur (o papağan), senin iyiliğinin tüm meyvelerini topladı (senin meyvelerini arzuladı).

¹⁷¹⁰ Hasminın eli, cimri olduğundan, bir türlü cömertliğe uzanmadı. Onların eli, merhamette (halat gibi) bükülerek birbirine girdi (birbirini tuttu).

¹⁷¹¹ Yeryüzünde bulunan her şey, senin hükmüne tabidir (himayeni kabul etmişlerdir). Feleğin tarafında olanların hepsini, senin himayene girmenin hayal ordusu yakaladı.

¹⁷¹² Muzaffer olanlar, hezimete uğrayanlara şöyle derler: “Falan şahıs, sizin liderliğinizi hangi durumda aldı”?

¹⁷¹³ Senin zaferin, bütün zamanlarda, her kesin üzerine yayılsın, çünkü cihan, senin (cengaver) kılıcından umumî bir emniyet elde etti.

- 27- Hîz ü bâ çeşm-i çu bâdâm be bostân mey hâh
Ki heme sâhet-i bostân gül-i bâdâm girift¹⁷¹⁴

Der Medh-i Melik-i ‘Âdil Yusuf¹⁷¹⁵ - Kaside: 40

Vize: Fe‘ûlün/ Fe‘ûlün/ Fe‘ûlün/ Fe‘ûlün/

- 1- Melik Yûsuf ey Hâtem-i Tayî gulâmet
Mülûk-i cihân cümle der ihtimâmet¹⁷¹⁶
- 2- Hüdâvend-i hâss u hüdâvend-i ‘âmî
Ez ân bendegî mî koned hâss u ‘âmet¹⁷¹⁷
- 3- Cihân kîst perverde-i ıstınâ‘et
Felek çîst dervâze-i ihtişâmet¹⁷¹⁸
- 4- Ne cüz bezl ez şehriyârî murâdet
Ne cüz ‘adl der pâdşâhî imâmet¹⁷¹⁹

S. 132

- 5- Ruh-i hutbe-i rahşân zı ta‘zîm-i zikret
Leb-i sikke-i hendân zı şâdiyy-i nâmet¹⁷²⁰
- 6- Ecel pertev-i şu‘lehây-i sinânet
Zafer mâhiy-i çeşmehây-i hosâmet¹⁷²¹

¹⁷¹⁴ Kalk, badem gibi gözlerle bostandan şarap iste. Çünkü bostanın alanını, badem fidanı kapladı (bütün güzeller bostanda seyrân etmekte).
¹⁷¹⁵ Adil hükümdar Yusuf’un Methi Hakkındadır.

¹⁷¹⁶ Ey Hâtem-i Tayî’nin, kendisinin kölesi olduğu Melik! Dünyanın bütün hükümdarları sana yönelirler (senin himayene sığınır).
¹⁷¹⁷ Avamın ve havassın yüce padişahı, Senin mertebenin yüksekliğinden, halkın avamı da havassı da sana kulluk yapmaktadırlar.

¹⁷¹⁸ Senin şehriyârlıktan (büyüklükten) muradın, ihsandan başka bir şey değildir. Senin padişahlıktaki imamet, adaletten başka bir şey değildir.
¹⁷¹⁹ Senin şehriyârlıktan muradın, ihsandan başka bir şey değildir. Senin padişahlıktaki imamet, adaletten başka bir şey değildir.

¹⁷²⁰ Yüzün, yanağının parlaklığı, senin zikrinin tazimindendir. Sikkenin dudağının gülüşü, senin adının sevincindendir (mutluluğundandır).
¹⁷²¹ Ecel, mızrağının alevlerinin kıvılcımıdır. Zafer, keskin kılıcının çeşmelerinin balığıdır (nasıl ki dışarıda olan balık, suyu arzular, senin kılıcında öylece kanı arzular).

- 7- Ber etrâf-i gerdûn ğubâr-i sipâhet
Der evtâd-i¹⁷²² ‘âlem tenâb-ı hıyâmet¹⁷²³
- 8- Bezen ber der-i husrevî kus-i Kesrâ
Ki zed bî niyâzî ‘âlem gird-i bâmet¹⁷²⁴
- 9- Zehî fitne vü ‘âfiyet râ hemîşe
Kıyâm u ku‘ûd ez ku‘ûd u kıyâmet¹⁷²⁵
- 10- Selâmet zı gîtî be pîş-i tu âmed
Pegah zân koned bâm-dâdan-i selâmet¹⁷²⁶
- 11- Tu ân ebr destî ki ger heft deryâ
Heme katre gerded neyâyed temâmet¹⁷²⁷
- 12- ‘Îtâm vâm nedeî ‘aceb înkî dâym
Cihânîst ez şükr der zîr-i vâmet¹⁷²⁸
- 13- Gurûhî nehend ez kirâm-i mülûket
Gurûhî nehend ez mülûk-i kirâmet¹⁷²⁹
- 14- Men ânhâ nedânem hemîn dânem ü bes
Ki zîbend înhâ vu ânhâ gulâmet¹⁷³⁰

¹⁷²² Nebe suresi/7

¹⁷²³ Etrafta dönen, sipahilerinin tozudur. Dünyadaki çiviler (kazıklar) çadırının halatıdır.

¹⁷²⁴ Hükümdarın kapısında Kısra’nın davulunu çal. Çünkü senin bayrağın sabah vakti semada (sarayının etrafında ve üzerinde) istiğna ile parladı.

¹⁷²⁵ Fitne ve âfiyetin, (isyan ve huzurun) kıyamı ve ku‘ûdu (ayağa kalkması ve oturması), sürekli senin kıyam ve ku‘ûdundan (fermanından) olması negüzeldir (fitnenin alevlenmesi ve sükûneti, senin hareketlerine ve iradene bağlıdır).

¹⁷²⁶ Selamet, dünyadan (toplandı), senin huzuruna geldi. Sabah erken vakti hemen selametın başına vurarak onu harekete geçirdi.

¹⁷²⁷ Sen, öyle bir bulut gibi olan ele sahipsın ki; yedi derya damlaya dönüşse, o bulutun seviyesine ulaşamaz.

¹⁷²⁸ Yaptığın bağış, borç olarak vermediğin halde; bütün dünyanın, şükür sebebiyle sürekli senin borcunun altında bulunması garip bir şeydir.

¹⁷²⁹ Bir gurup, meliklerinin büyüklerine itaat etti. Başka bir gurup olarak yeryüzünün büyük padişahları, senin büyüklüğüne ve azametine itaat etti.

¹⁷³⁰ Ben, onları bilmem (onu bunu bilmem), fakat şu kadarını bilirim ki bunlar kullarıdır, öbürleri de kölelerindir.

- 15- Eger lâ-yi tevhîd vâcib nebûdî
Salîbeş be-hem der-şikestî kelâmet¹⁷³¹
- 16- Menâfi‘ resân der zemîn dîr mâned
Besest îñ yek âyet¹⁷³² delîl-i devâmet¹⁷³³
- 17- Çu ez tust nef‘i mukîmân-ı ‘âlem
Dero tâ mukîmest bâşed makâmet¹⁷³⁴
- 18- Cihânî tu gûyî ki hergiz nedâred
Cihân-ı âferîn sâa‘tî bî nizâmet¹⁷³⁵
- 19- Çu der rezm rânî mevâkib-i füzûnet
Çu der bezm bâşî hezâyin-i hetâmet¹⁷³⁶
- 20- Be Firdevs-i bezm-i tu Kevser der-âmed
Bîrûn şod zı der çun der-âmed müdâmet¹⁷³⁷
- 21- Çu ez rûy-i ma‘nâ behîştet bezmet
Tu mey hor çerâ, mey nebâşed harâmet¹⁷³⁸
- 22- Felek sâğır-i mâh-ı nev pîş dâred
Çu sâkî cura‘ bâz rîzed zı câmet¹⁷³⁹

¹⁷³¹ Eğer tevhidin “lâ”sı vacip olmasaydı (kelime-i tevhidin lâ’sı) lâ şeklinde olan Ehl-i Salibi, ortadan kaldırırdın (haç, â şeklindedir, Hıristiyanlar bile senin ihsan ve bahşışinden istifade ederler. Eğer haç, kelime-i tevhidin lâ’sı, şeklinde olmasaydı, onların tümünü ortadan kaldırırdın).

¹⁷³² Ra‘d Suresi/17

¹⁷³³ Yeryüzünün en ücra bölgesine kadar hizmet (fayda) götür! Saltanatının devamına delil olarak şu tek delil (alamet, kanıt, işaret) yeterlidir.

¹⁷³⁴ Dünyada yaşayanlara, senden fayda olduğu gibi, senin makamın da o dünyada iyice yerleşsin!

¹⁷³⁵ Ey cihan gibi olan padişah, senin nizamın ve fermanın bir saatliğine olmasa dünya, yok olur gider.

¹⁷³⁶ Savaşta bir sürü askerini sevk ve idare ettiğin gibi, sohbet (işret) meclisinde de dünyalık hazineyi (aynî şekilde kusursuz ve cömertçe) yönlendiriyorsun (saçıyorsun).

¹⁷³⁷ Senin Firdevs meclisine Kevser girdi. Sen (şarap) sürekli meclise gelince o, kapıdan çıktı (sen meclise gelince sürekli ihsanda bulunduğundan, Kevser de böylece çıkmış oluyor).

¹⁷³⁸ Senin meclisin mana (hakikat) yönünden cennet gibi olduğu için sen, şarap iç! Çünkü senin için şarap haram olmaz (içtiğin şarap cennet şarabı olduğundan, haram değildir).

¹⁷³⁹ Felek, kadeh olarak dolunayı eline aldı. Senin kadehine saki gibi sürekli dolduruyor.

- 23- Hemî bînem ey âftâb-i selâtîn
Eger sûy-i gerdûn şevêd yek peyâmet¹⁷⁴⁰
- 24- Ki hâtem Yemânî şevêd dürr-i yemînet
Ki gevher Süreyyâ şevêd ber sitâmet¹⁷⁴¹
- 25- Tu hurşîd-i gerdûn-i mülkî vü çetret
Ki hiyre est ezo hermen-i ğemâmet¹⁷⁴²
- 26- ‘Âceb ânki nûr-i tu hergiz nepûşed
Eger çend der sâye ğîred müdâmet¹⁷⁴³
- 27- Ne’î muntekim zânki imkân nedâred
Çu halk-i ‘adem ‘illet-i intikâmet¹⁷⁴⁴
- 28- Kocâ şod ‘inân-ı ‘inâd-ı tu cunbân
Ki hâlî neşod tevsen-i çerh râmet¹⁷⁴⁵
- 29- Kocâ şod rikâb-ı cihâd-ı tu sâkin
Ki hâlî neşod kâr-ı mülkî be kâmet¹⁷⁴⁶
- 30- Buved hîç mülkî ki saydet negerdet
Çû bâşed sehâ dâne vü ‘adl dâmet¹⁷⁴⁷

¹⁷⁴⁰ Ey sultanların güneşi! Senin tek bir haberin eğer feleğin cihetine ulaşsa, feleğin tüm ecrasının (sultanlarının) emrine ve fermanına uymak için hazır olduklarını görüyorum.

¹⁷⁴¹ Sağında bulunan inci, Yemen yüzüğü (yâkûtu) olur. Senin dizginindeki mücevher, Süreyyâ yıldızı (gibi) olur.

¹⁷⁴² Senin gölgen (fermanın), ülkenin üzerinde dönen güneştir. Senin (ihsan) bulutunun üzerinde ayın dönmesi hayret edilecek bir şeydir (uygun değildir).

¹⁷⁴³ Senin (ihsan) bulutun sürekli hareket ederek eğer birkaç gölge elde ederse, garip olan (hayret engiz olan) şudurki; nurun onu asla kuşatmaz.

¹⁷⁴⁴ Kendilerinden intikam almanı gerektiren sebebin olmadığı halde; intikam imkânının bulunmadığı insanlardan intikam almazsın.

¹⁷⁴⁵ Feleğin serkeş atının sana itaat etme durumu olmayınca, senin inatçı dizginin, ne zaman, nereye doğru yöneleceği belli olur mu?

¹⁷⁴⁶ Bir ülkenin işleri, senin muradına göre olmadıkça, senin cihad bineğin ne zaman yerinde durur?

¹⁷⁴⁷ Senin avının dolaşmadığı hiçbir ülke yoktur (senin hakimiyetinde olmayan ülke yoktur). Çünkü tuzağının yemi, cömertlik ve adalettir.

- 31- Elâ tâ ki subh est der tayy-i şâmî
Medâr-i cihân bâd ber subh u şâmet¹⁷⁴⁸

S. 133

- 32- Mebâdâ ki yek lâle-i feth rûyed
Ne der sebze-i hencer-i sebz-fâmet¹⁷⁴⁹
- 33- Mebâdâ ki hurşîd-i nusret ber-âyed
Cüz ez sâye-i zerde-i tîz-kâmet¹⁷⁵⁰

Der Medh-i Ebu'l-Feth Nâsîru'd-Dîn Tâhir¹⁷⁵¹ - Kaside: 41

Vezin: Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1- Âferîn ber hazret-i destûr u ber destûr bâd
Câvidân çeşm-i bed ez câh u celâleş dûr bâd¹⁷⁵²
- 2- Mülk râ ez râyet-i ikbâl u re'y-i rûşeneş
Tâ ki nûr u sâye başed sâye bâd u nûr bâd¹⁷⁵³
- 3- Râyet ü re'yeş ki der nazm-ı memâlik âyetîst
Tâ nüzûl-i âyet-i nusret buved mansûr bâd¹⁷⁵⁴
- 4- Men negûyem kez pey-i tefvîz-i mülk-i Rûm ü Çîn
Ber dereş dâyim resûl-i Kayser ü Fağfûr bâd¹⁷⁵⁵

¹⁷⁴⁸ Dikkat et, nasıl ki akşamın geçişinden sabaha kadar olan vakit birbirini takip etmektedir. Senin ikbal ve talihin de aynen onun gibi akşam ve sabahın ardı sıra onları takip etmektedir.

¹⁷⁴⁹ Tek başına yetişen bir fetih lalesi olması mümkün değildir (bağ, bahçe ve diğerleri lazımdır). Yeşil hançer şeklinde bir çok lalenin beraber olması gerekir.

¹⁷⁵⁰ Yardım güneşi, senin hızlı bahtının (talihinin, muradının) sarı atının gölgesinden başka bir şeye doğmasın!

¹⁷⁵¹ Ebu'l-Feth Nâsîru'd-Dîn Tâhir'in Methi Hakkındadır.

¹⁷⁵² Padişahın saygıdeğer vezirine aferin! Kötü göz, onun makam ve kudretinden ebediyyen (daima) uzak olsun!

¹⁷⁵³ Ülke, onun ikbal bayrağından ve parlak görüşünden; nur ve gölge (gece ve gündüz) var olduğu muddetçe gölgelensin ve aydınlansın!

¹⁷⁵⁴ Memleketlerin nizamında bir delil olan, bayrak ve onun görüşü, yardım ayeti nazil olana kadar Allah'tan yardım görsün (ilahi yardıma mazhar olsun)!

¹⁷⁵⁵ Ben, Rum melikinin ve Çin hükümdarının yönetiminde olduğunu söylemiyorum. Kayser'in ve Fağfûr'un kapısında daima onun elçisi bulunsun!

- 5- Gûyem ez behr-i nizâm-ı mülk-i sultân-ı Sipîhr
Der rikâbeş zehterân peyveste sed mezkûr bâd¹⁷⁵⁶
- 6- Herki hemçün dâne-i engûr bâ o şod du-dil
Rîhte hûneş çu hûn-i hûşe-i engûr bâd¹⁷⁵⁷
- 7- Tîğ zeng ez âb gîred mülk noksân ez ğurur
Zîn sipes re'yeş be mülk ü câh nâ-mağrûr bâd¹⁷⁵⁸
- 8- Ez berây-i pâsbân-ı kasr-ı o ya'nî Zuhâl
Der noh iklîm-i felek tâ rûz-i her şeb sûr bâd¹⁷⁵⁹
- 9- Müşterî râ ez şeref devlet saray-ı tâlî'eş
Çün kelîmullâh râ halvet sarây-i Tûr bâd¹⁷⁶⁰
- 10- Der kenâr-ı bâr-gâheş der saf-ı hüccâb bâr
Vâliy-i 'Âkreb kemer-beste çün zenbûr bâd¹⁷⁶¹
- 11- Âftâb er kulbe-i bed-hâh-ı o rûşen koned
Rûz-i devrân ez kusûf-i küll-i şeb deycûr bâd¹⁷⁶²

S. 134

- 12- Zühre ger der meclis-i bezmeş nebâşed berbetî

¹⁷⁵⁶ Mülkün nizamı ve güneşin sultanından bahsediyorum. Onun üzensisinin altında, yıldızlardan yüzlercesinin bulunduğu, daima bilinen bir şeydir.

¹⁷⁵⁷ Kalbi, üzümün çekirdeği gibi iki daneli, tereddüt içinde olan (mütereddid, itimat etmeyen) herkesin, dökülen kanı, üzüm salkımının sırası gibi olsun!

¹⁷⁵⁸ Kılıç, pastan körlenir, ülke gururdan yok olur. Bundan sonra ülke ve saltanatla ilgili görüşü de nâ-mağrur olsun!

¹⁷⁵⁹ Onun sarayının bekçisi için, yani ta Zuhâl yıldızına kadar feleğin dokuz ikliminde (dokuz gezegeninde); her gecenin sabahına kadar (her yerde) eğlence olsun (Zühâl dahil, dokuz seyyare onun sarayı olsun)!

¹⁷⁶⁰ Kelîmullah olan Hz. Musa için Tûr dağı nasıl halvet sarayı ise devletin şerefinden dolayı Müşteri (Jüpiter) yıldızı, ancak onun sarayının kadısı olsun!

¹⁷⁶¹ Onun sarayının bir kenarında, içeri girmek için izin bekleyen perde-dârların (sekreterlerin) safında, elpençe divân duran (emre amade olan) Merrîh (bucunun) valisi, arı gibi (kalabalık, sayısız) olsun!

¹⁷⁶² Güneş, eğer onun hasmının kulübesini aydınlatırsa bütün günler (hasmının talihi, ikbali) gecenin uğursuz küsufundan (ay tutulmasından), karanlık olsun!

Der meyân-i ehterân çün zâd fî't-tanbûr bâd¹⁷⁶³

- 13- Ger vezîr-i âftâb ez hidmeteş gerden keşed
Ez cemâlî kâftâbeş mîdehed mehcûr bâd¹⁷⁶⁴
- 14- Münşiy-i mülk-i felek der herçi menşûrî nivişt
Kılkeş ender 'uhde-i tevkî'-i ân menşûr bâd¹⁷⁶⁵
- 15- Der zevâyây-i 'adem ger ber hilâfeş vâridîst
Hemçönân der tayy-i sitr nîstû mestûr bâd¹⁷⁶⁶
- 16- Herçi der elvâh-i gerdûnest ez esrâr-i ğayb
Der varakhây-i vukûfeş ber velâ mestûr bâd¹⁷⁶⁷
- 17- Âsmân ez nîk ü bed her âyetî kâmil koned
Şe'n-i o ber iktizây-i re'y-i o maksûr bâd¹⁷⁶⁸
- 18- Ey be tedbîr Âsâf Melik-i Süleymân-ı devvûm
Cebr-i emret râ çu ins ü cân felek mecbûr bâd¹⁷⁶⁹
- 19- Mülk ma'mûrest tâ mi'mâr-ı o tedbîr-i tust
Tâ cihân bâkîst îñ mi'mâr u ân ma'mûr bâd¹⁷⁷⁰
- 20- Der 'imârâthây-i 'âlem kez tu hâhed şod temâm

¹⁷⁶³ Zühre, eğer eğlence meclisinde ud gibi olmazsa (ud olarak bulunmazsa), yıldızların arasında tanburun çocuğu gibi olsun (beyhude olsun. Eteğini ateş tutsun. Bela üstüne bela görsün)!

¹⁷⁶⁴ Eğer güneşin veziri hizmet etmemek için boynunu uzatırsa ona güzellik veren güneşin ışıklarından uzak olsun!

¹⁷⁶⁵ Feleğin mülkünün kâtibinin, fermana yazmış olduğu her yazı, fermanı mühürleme yetkisine sahip olan kişi, vezirin uhdesinde bulunsun (vezirin onaylamadığı bir yazıyı, feleğin mülkünün katibi yazmasın)!

¹⁷⁶⁶ Yokluk köşelerinde (gizli sırlar olarak) onun aleyhinde bir şey varid olursa; hepsi yokluk perdesiyle örtülsün (yok olsun)!

¹⁷⁶⁷ Feleğin levhalarında yazılmış olan, gaip sırlarından olan her şey, onun hayal ve fikir kitaplarında yazılmış olsun!

¹⁷⁶⁸ Sema, iyi ve kötü her delili, eksiksiz tekmiil eder (muhafaza eder). Sema'nın durumu, onun (Ebu'l-Feth'in) görüşü iktizasınca kısa olsun!

¹⁷⁶⁹ Ey ikinci Süleyman'ın (Sultan'ın) tedbirli veziri Âsâf, senin emrinin icabına, insanlar ve cinler gibi Felek de mecbur olsun!

¹⁷⁷⁰ Onun mimarı, senin tedbirin olduğu için, ülke (yeryüzü) mamurdur (abaddır, güzeldir). Dünyanın baki olması için bu mimar ve o mülk, mamur olsun!

Her koca râyet mühendis-i âsmân mezdûr bâd¹⁷⁷¹

21- Ni‘met-i câh-i tu ‘âlem râ mohennâ ni‘metîst
Hazz-i ber-hordârîy-i ‘âlem ezo mevfûr bâd¹⁷⁷²

22- Fitne râ baht-i bed-endîşet nikû hem-hâbe’îst
Her dur â imkân-i bîdârî be nefh-i sûr bâd¹⁷⁷³

23- Her koca gencî nehed der kân u deryâ âftâb
Meh ki beytû’l-mâl-i o dâred turâ gencûr bâd¹⁷⁷⁴

24- Ger becüz kâm-ı tu zâyed şeb ki âbisten buved
Şeb ‘azeb verne sekenkûr-i kadr-i kâfûr bâd¹⁷⁷⁵

S. 135

25- Her kirâ der ser ne ez câm-ı vifâket mestî est
Câneş ez derd-i ecel tâ câvidân mahmûr bâd¹⁷⁷⁶

26- Hâstem goften cihân me’mûr-i emret bâd u bâz
Goftem o me’mûr u ângeh gûyemeş me’mûr bâd¹⁷⁷⁷

27- Vehm bâ vâsf-i tu çün hurşîd ü huffâşend râst
Der çönîn hayretgereş sehvî futad ma‘zûr bâd¹⁷⁷⁸

¹⁷⁷¹ Dünyanın (varlığın) binaları seninle tamalanacaktır. Nerede senin görüşüne ait bir eser varsa semanın mühendisi, onun ziyaretçisi olsun!

¹⁷⁷² Senin saltanatının nimeti, dünya için kutlu (lezzetli, afiyetli) bir nimettir. Dünyanın, ondan hissesini (nasibini) alması, nihayetsiz olsun!

¹⁷⁷³ Fitnenin (şerrin, isyanın) talihi, ve senin için kötü düşünenin talihinin beraber uyuması hayırlıdır. Ümit ediyorum ki Her ikisinin de uyanma imkânı ancak sura üflenmekle olsun!

¹⁷⁷⁴ Güneş, maden ocağı ve denizde, nereye bir hazine bırakırsa onun beytülmalının sahibi olan ay, senin hazinedârın olsun!

¹⁷⁷⁵ Hamile olan gece, eğer senin muradın hilafına bir şey doğurursa (varlık aleminde senin muradın hilafına meydana gelen hadiseler); kader, Sakangur (kertenkeleye benzeyen bir hayvan) gibi kâfûrun (bekârın, kısırın) gecesi gibi olsun (sonucu semeradar olmasın)!

¹⁷⁷⁶ Şimdi kim, senin beraberlik (gönül birliği, ittifak,) kadehinden sarhoş değilse onun canı, ecel derdinden ebediyen mahmûr (sarhoş) olsun!

¹⁷⁷⁷ Cihan senin emrinin memuru olsun, demek istedim (hayal ettim, murad ettim). Tekrar şöyle dedim: O memur olan dünya ve o an söylediğim her şey senin memurun olsun!

¹⁷⁷⁸ Seni tasvir etmede vehim; doğrusu, gün aydınlığındaki yarasa gibidir. Vehim, böyle şaşkınlıktayken düşmüş olduğu hatadan dolayı mazur olsun (özür dilesin)!

- 28- Hasm-i bed-‘ahdet ki kehfi¹⁷⁷⁹ mülk râ heştum kesest
Ger koned hidmet-i hemeş cell bâd u hem sâcûr bâd¹⁷⁸⁰
- 29- Ver ne dâyim çâr çeşmeş der gam-ı yek ustuhân
Ber der-i kassâb-ı cân ender sereş sâtûr bâd¹⁷⁸¹
- 30- Şâ‘irân ez düşmen-i memdûh çün zikrî konend
Resm râ gûyend kez kahr-ı ecel makhûr bâd¹⁷⁸²
- 31- Bende mî gûyed mebâdeş merg bel ‘ömr-i dırâz
Hemçönân makhûr-i îñ dâru’l-ğurûr-i zûr bâd¹⁷⁸³
- 32- Lîken ez câh-i tu her dem zîr-i bâr-ı ğussa’î
Kenderân râhat şumâred merg râ rencûr bâd¹⁷⁸⁴
- 33- Bâğ-ı devlet râ ki âb-i ân lu‘âb-i kilik-i tûst
Bâ numâyî ‘ahd-i nîsân hâsıl-i bâhûr bâd¹⁷⁸⁵
- 34- Vîn çehâr âzâd servet râ ki ta’yîn şart nîst
Ez cemâl-i her yekî her-dem dilet mesrûr bâd¹⁷⁸⁶
- 35- Tâ ki ber her heft kişver sâye-i şân şâmil şeved
Neşv der Belh ü Herâ vü Merv ü Nîşâbûr bâd¹⁷⁸⁷

¹⁷⁷⁹ Kehf Suresi/22

¹⁷⁸⁰ Senin düşmanın, Mağara Eshabı’nın sekizincisidir (köpektir). Hasmin, eğer hizmet ederse çul giyer ve köpek gibi itaat ederek tasma giyer.

¹⁷⁸¹ Eğer onların dört gözü (köpek ve sahibi) sürekli kemik kaygısından başka bir şeyde değilse (eğer hizmet düşüncesinde değillerse) kendileri kasabın kapısında, satır da canlarının başında olsun (satır başlarında olsun)!

¹⁷⁸² Düşmanın övgüsünden bahseden şairler, ecelin kahrıyla ilgili söyledikleri kanuna göre (ölüm azabından kahrolsunlar) perişan olsunlar!

¹⁷⁸³ Ben kulunuz, şöyle diyor: O zat (Ebu’l-Feth) sakın ölmesin! Bilakis ömrü uzun olsun, her zaman olduğu gibi, bu gurur diyarının kahrolasıcaları baskı (zulüm) altında olsunlar!

¹⁷⁸⁴ Lakin senin saltanatın döneminde sürekli keder yükünün altında, ölümü rahat olarak kabul edenler, zahmette olsunlar!

¹⁷⁸⁵ Senin kaleminin ağız suyu devletin güzel ikbalidir. Senin düşmanlarının bahar mevsimi (nisan), ağustos gibi yakıcı olsun!

¹⁷⁸⁶ Birbirinden kesin hatlarla ayrılmayan, dört bakımdan (dört mevsim) bağamsız olan bu servinin her bir güzelliğinden gönlün daima mesrur olsun!

¹⁷⁸⁷ Gölgeleleri her yedi iklimde şamil olan saltanatın; Belh, Herât, Merv ve Nîşâbûr’a da yayılsın!

36- Tâ ki “elmakdûru kâ’inun” şart-ı kâr-ı ‘âlemest
Kilk ü râyet kâr-sâz-ı kâ’in ü makdûr bâd¹⁷⁸⁸

37- Pîş-i sadr u mesned-i ‘âlît her ‘îdî çönîn
Ez fuhûl-i şâi‘rân sed şâ‘ir-i meşhûr bâd¹⁷⁸⁹

S. 136

38- Vângeh ez pîrâye-i ‘adl-i tu tâ ‘îd-i diger
Gerden ü gûş-i cihân pür lû‘lû‘-i mensûr bâd¹⁷⁹⁰

39- Bârgâhet Ka‘be, merdum hâc u dergâhet Harem
Mecliset Firdevs ü Kevser câm u sâkî hûr bâd¹⁷⁹¹

40- İhtiyâcî nîst câhet râ be sa‘y-i rûzgâr
Ver koned nev‘î buved ez bendegî meşkûr bâd¹⁷⁹²

Der Vâsf-ı ‘Îmâret-i Memdûh¹⁷⁹³ - Kaside: 42

Vezin: Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün

1- İn humâyûn maksad-ı dünyâ vu dîn ma‘mûr bâd
Câvidân çün hest ma‘mûr ez havâdis dûr bâd¹⁷⁹⁴

2- Der harîm-i o havas-ı Ka‘be hest ez eymenî

¹⁷⁸⁸ Dünyadaki hadiselerin şartı olan; “takdir olunan gerçekleşir” ölçüsünce; fermanın ve bayrağın, kaderde tayin edilen hadiselerin faili olsun!

¹⁷⁸⁹ Böyle her bayramda, vezaretinin ve zaltanatının meclisinde, kalemi kuvvetli (kelamda eli kuvvetli), ileri gelen şairlerden yüzlercesi bulunsun!

¹⁷⁹⁰ O vakit senin adaletinin zinetinden (güzelliğinden, süsünden) diğer bayrama kadar, dünyanın boynu ve kulağı, saçılmış inciyle dolsun!

¹⁷⁹¹ Sarayın Kâbe, dergâhın, hacıların bulunduğu Harem olsun! Meclisin cennet, kadehin Kevser ve sâkin de hûr olsun!

¹⁷⁹² Senin saltanatının, zamanın faaliyetine ihtiyacı yoktur. Eğer bir şey yapsaydı. O da bir kul olarak, senin saltanatına karşı şükrünü eda etmek olurdu.

¹⁷⁹³ Övülen, Bayındır Bina Hakkındadır.

¹⁷⁹⁴ Dünya ve dinin gayesi (hedefi) olan bu mübârek bina mamur olsun! Ebediyyen mamur olması gibi (felaket gibi) hadiselerden de uzak bulunsun!

Der esâs-ı ustuvâr-ı o sebât-ı Tûr bâd¹⁷⁹⁵

- 3- Ez ser-i cârûb-i ferrâşân-ı o her bâmdâd
Sakf-ı gerdûn pür ğubâr beyda-i kâfûr bâd¹⁷⁹⁶
- 4- Vez nevây-i pâsibân-ı nevbeteş her nîme-şeb
Der demâğ-ı âsmân ez nağamat-ı hoş sûr bâd¹⁷⁹⁷
- 5- Âftâb er bî icâzet beguzered ber bâm-ı o
Rûz-i deverân ez kusûf-i küll-i şeb deycûr bâd¹⁷⁹⁸
- 6- Fezle'î kez hâk-i dîvâreş be bârân hal şeved
Der havâs-ı menfa'at çün fezle-i zembûr bâd¹⁷⁹⁹
- 7- İstinâd-i kongre'eş râ mâh bâdem nîm dest
Venderû peyveste 'âlî mesned-i destûr bâd¹⁸⁰⁰
- 8- Çâr-i dîvâreş ki ez her çâr erkân berterest
Ez cemâleş câvidân în nuh felek mesrûr bâd¹⁸⁰¹
- 9- Hazz-ı mevfûr est elhak în 'imâret râ zı hüsn
Hazz-ı ber-hordârî-yi sâhib ezo mevfûr bâd¹⁸⁰²

¹⁷⁹⁵ Emniyet açısından (ıffet ve ismet emniyeti bakımından), onun haremde Kâbe'nin ileri gelenleri bulunmaktadır. Onun sağlam temelinde, Tûr dağının sebatı olsun (Tûr dağı gibi dayanıklı, sağlam temele sahip olsun)!

¹⁷⁹⁶ Bekçinin süpürgesinin tozundan, semanın tavanında, tozlardan güzel kokulu kafurdan yumurtalar oluşsun!

¹⁷⁹⁷ Bekçinin her geceyarısı nöbetindeki sesinden, semanın beyinde (derinliğinde), nağmelerden daha güzel eğlence meydana gelsin!

¹⁷⁹⁸ Eğer güneş onun sabahının üzerinde izinsiz dolaşırsa bütün günler (hasmının talihi, ikbali) gecenin uğursuz küsufundan (ay tutulması gibi), karanlık olsun!

¹⁷⁹⁹ Onun duvarının toprağından yağmurla, bir miktar gübre parçası çözülsün, arının gübresi gibi faydalı maddeler olarak addedilsin!

¹⁸⁰⁰ Senin sarayının istinadgahı, yarımay gibidir (sanki ay köşküne yaslanmış). Köşkünün içi de aynı o ay gibi ve vezirin yönetimi ve makamı gibi parlak olsun!

¹⁸⁰¹ Her dört sütundan daha üstün (büyük) olan onun dört duvarı, sonsuz güzelliğinden, şu dokuz gezegen mesrûr (mutlu) olsun!

¹⁸⁰² Doğrusu, bu imarete güzelliği sebebiyle, seyreden için müthiş bir haz (tazelik, orijinallik) söz konusudur. Sahibinin haz olarak ondan hissesi, olabildiğince fazla olsun!

S. 137

- 10- Ey Süleymân-i devvûm râ Âsafî âsaf eser
Taht u bâleş tâ ebed ber her dûtân maksûr bâd¹⁸⁰³
- 11- Herki çün dîv-i Süleymân ber şumâ ‘âsî şevêd
Der sarây-i dîv mihnet-i dâymen mezdûr bâd¹⁸⁰⁴
- 12- Nazm u tertîb-i vücûd ez râyet ü re’y-i şumâst
Sâl u meh in re’y ü râyet sâyib ü mansûr bâd¹⁸⁰⁵

Der Medh-i Emîrû’l-Ümerâ ‘İzzeddîn Tuğrul Tegîn¹⁸⁰⁶ - Kaside: 43**Vezin: Mef‘ûlü/ Fâ‘ilâtü/Mefâ‘ilü/Fâ‘ilün**

- 1- Eyyâm zîr-i râyet-i re’y-i emîr bâd
Eyyâm-ı o hemîşe çu ra’yeş münîr bâd¹⁸⁰⁷
- 2- Rûzeş beferrûhî heme Nevruz bâd u ‘îd
Mâheş zı hurremî heme nîsân u tîr bâd¹⁸⁰⁸
- 3- Mîzân-i âsmân râ ‘adleş ‘adîl geşt
Sultân-ı ehterân râ ra’yeş nazîr bâd¹⁸⁰⁹
- 4- Der bâr-gâh-i hazreteş ez ihtirâm u câh

¹⁸⁰³ Ey ikinci Süleyman’ın Âsâfvârî eseri! Ebediyete kadar, her türlü ferman, saltanat sahibinin ferman ve saltanatı, bu iki Süleyman’ın fermanı ve saltanatından eksik olsun!

¹⁸⁰⁴ Her kim, Süleyman’ın devi gibi (şeytan) size isyan ederse, Mihnet (azap), devin sarayında (İblisin sarayında), sürekli eziyet eden, bir müsafir olsun!

¹⁸⁰⁵ Vücudun (ülkenin, varlık aleminin) tertip ve düzeni (kanun ve teknik olarak), sizin isabetli görüşünüz (tedbir, düşünce, akıl) ve sancağınızdan kaynaklanır. Yıl, ay, bu görüş ve sancak, isabetli ve mansûr olsun!

¹⁸⁰⁶ Emirlerin Emiri, İzzeddîn Tuğrul ’un Methi Hakkındadır.

¹⁸⁰⁷ Günler (zamane), padişahın görüşünün (tedbiri) ve bayrağı altında bulunsun, onun (padişahın) günleri, görüşü (tedbir ve bayrağı) gibi parlak olsun!

¹⁸⁰⁸ Mutlulukla (şadi, muzeffer, ferhunde) geçen günleri, hep Nevruz ve bayram olsun! Ayın, mutluluktan (sürürdan), hep Nisan ve Temmuz gibi olsun!

¹⁸⁰⁹ Semanın dengesini (terazisini), senin adaletinin terazisi sağlasın (ölçsün)! Senin görüşün (aklın), parlaklıkta, yıldızların sultanına (güneşe) denk olsun!

Merrîh kahraman Utarid debîr bâd¹⁸¹⁰

5- Ânrâ ki dest-i hâdis-e ez pâ-y befkene-d
Dest-i ‘inâyet ü keremeş dest-gîr bâd¹⁸¹¹

6- Vânrâ ki râh der şeb-i edbâr gum şeved
Hurşîd-i re’y-i o be hidâyet müşîr bâd¹⁸¹²

7- Behr-i nizâm-ı ‘âlem-i süflî be sû-y-i o
Her sâ‘atî zı ‘âlem-i ‘ulvî sefîr bâd¹⁸¹³

8- Âncâ ki ez bülendiy-i kadreş sohen reved
Çerh-i bülend bâ heme rif‘at kasîr bâd¹⁸¹⁴

9- Vâncâ ki ez ihâtet-i ‘ilmeş mesel zenend
Bahr-ı muhîr bâ heme vus‘at ğedîr bâd¹⁸¹⁵

10- Ey devlet-i cevân-i tu fermânde-i cihân
Gerdûn-i pîr pîş-i tu fermân-pe-zîr bâd¹⁸¹⁶

11- Âncâ ki zıll-i dâmen-i baht-ı cevân-ı tust
Ez câh-ı ceyb-i pîrehen-i çerh-i pîr bâd¹⁸¹⁷

¹⁸¹⁰ Yüceliğin sarayında, makamına (haşmetine) hürmet olarak, Merrih yıldızı, kumandan (cengaver), Utarid (feleğin katibi), saray kâtibi olsun!

¹⁸¹¹ Dünyadaki hadiselerin itibardan düşürdüğü (fakir kıldığı, malup ettiği) kişiye, onun inayet ve kerem eli yardım etsin!

¹⁸¹² Talihsizlik gecesinde yolunu kaybeden kişiye, onun basiretinin (aklının) güneşi, doğru yolu göstermeye kılavuz (meşveret eden, vezir) olsun!

¹⁸¹³ Bu süflî (aşağılık) dünyaya nizam vermek için, ulvî âlemden onun yanına her saatta bir elçi gönderilsin!

¹⁸¹⁴ Onun kadrinin yüceliğinden bahsedilen yerde, yüce felek, bütün yüksekliğine rağmen (yüksekliğiyle) kısa kalsın!

¹⁸¹⁵ Onun ilminin genişliğiyle ilgili hikâyelerin anlatıldığı yerde, bütün enginliğiyle okyanus, bir su birikintisi olsun!

¹⁸¹⁶ Ey dünyanın komutanı olan genç (henüz tecrübe sahibi olmayan) devletin sahibi, ihtiyar felek (tecrübeli), senin huzurunda başını eğsin (senin hâkimiyetini kabul etsin)!

¹⁸¹⁷ Senin genç (tecrübesiz) talihinin gölgesinin olduğu yerde; (bütün zaman senin muradına bağlıdır), senin genç, ebedi talihin, ihtiyar (tecrübeli) feleğin cebinde olsun! Eteğinin gölgesinde bulunan yer, senin taze bahtındır. Kocamış felek, senin saltanatının gömleğinin cebinden çıksın (beslensin)!

- 12- Gerdûn zı rif'et-i tu be pâye bülend geşt
Der pây-i himmet-i tu be 'ebre 'esîr bâd¹⁸¹⁸
- 13- Cûd-i tu feth-i bâbest der huşk-sâl-i âz
Zân feth-i bâb dest-i tu ebr-i matûr bâd¹⁸¹⁹
- 14- Hilm-i turâ çu merkez-i erkân karâr dâd
Hükm-i turâ çu encüm-i gerdûn mesîr bâd¹⁸²⁰
- 15- Germ ü terest va'de-i vaslet çu rûh u mey
Ümîd-i men be menzilet-i şehd ü şîr bâd¹⁸²¹
- 16- Serdest ü huşk tab-'ı sinânet çu tab-'ı merg
Der tab-'ı bed-sığalet ezo zemherîr bâd¹⁸²²
- 17- Bâ dîv-i devlet-i tu be dîvân-i mülk der
Kilk-i turâ mizâc-ı şihâb¹⁸²³ esîr bâd¹⁸²⁴
- 18- Vân râzhâ ki der ser-i eflâk u encümeşt
Ez nehs ü se'd ra'y-i turâ der zamîr bâd¹⁸²⁵
- 19- Ân hâsiyet ki ez pey-i neşr-i halâyık est
Tâ nefh-i Sûr kilk-i turâ der serîr bâd¹⁸²⁶

¹⁸¹⁸ Sema, senin yüksekliğinden (senin mertebenin yüksekliğinden), irtifa kazandı. Senin himmetinin ayağında mesafe katetmek (geçmek) müşkül olsun!

¹⁸¹⁹ Senin cömertliğın, kıtlığın kurak yıllarında, kapının açılmasıdır. O kapının açılmasından dolayı senin elin, yağmurlu bulut (abadi, güzel) olsun!

¹⁸²⁰ Erkan (yeryüzü merkezi, devlet merkezi) kader, (rükunlar, sütunlar) senin merhametine karar verince, senin (fermanının) hükmünü feleğin yıldızlarına geçirsın (feleğin yıldızları sana itaat etsin)!

¹⁸²¹ Sıcaklık ve nem (rütubet), dostluk kavlinde ruh ve mey gibidir. Benim ümidim ve muradım, bal ve süt menziline olsun!

¹⁸²² Mızrağının ucunun tabiatı, ölümün mizacı gibi soğuk ve kurudur. Senin hakkında kötü düşünen, o düşünceden dolayı zemheri ayı gibi soğuk olsun!

¹⁸²³ Mülk suresi/5

¹⁸²⁴ Senin devletin devî (düşmanı, şeytanı), mülkûn divanının dışında olsun! Senin kalemine şimşegin mizacı esir olsun!

¹⁸²⁵ Feleklerin ve yıldızların başında (zihninde, fikrinde, aklında) olan sırlar, aslında (fiiliyatta), senin görüşüne göre uğurlu ve uğursuz olarak tahayyul etsin!

¹⁸²⁶ Bütün mahlûkatın ardı sıra yayılan nitelik (cazibe, eser, nişan, alamet), (kader olarak geride bıraktıkları her şey), kıyamete kadar, senin fermanın kaleminin sesi olsun!

S. 138

- 20- Tâ zîrekân zı zîr benâle mesel zenend
Dâyim zı çerh nâle-i hasmet çu zîr bâd¹⁸²⁷
- 21- Ez reşk eşk-i hâsud-i tu çün Bakkam şodest
Ez renc rûy-i düşmen-i tu çün zerîr bâd¹⁸²⁸
- 22- Ez cünbiş-i sipihr yekî bâd bî karar
Vez nefret-i zemâne yekî bâ nefîr bâd¹⁸²⁹
- 23- Tîr-i tu ber nişâne-i ikbâl u kâr-ı tu
Dâyim be râstî vü revânî çu tîr bâd¹⁸³⁰
- 24- Vez yâd kerd-i tîr ü kemân-i tu cân-ı hasm
Dâyim çu der kemân-i felek cirm-i tîr bâd¹⁸³¹

Der Tehniyet-i Nevruz u Medh-i 'Îmâdu'd-Dîn pîrûz Şâh¹⁸³² - Kaside: 44**Vezin: Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün**

- 1- Husrevâ rûzet heme Nevruz bâd
Vez tereb şebhây-i 'ömret rûz bâd¹⁸³³
- 2- Efser-i pîrûzîy-i şâhî ber seret
Âftâb-i âsmân efrûz bâd¹⁸³⁴

¹⁸²⁷ Akıllılar (alimler), olabildiğince feryad u figan ile hikaye anlatırlar. Senin hasmın, feleğin altında, en şedit işkencelerle inleyip dursun (sazın teli gibi sürekli inlesin)!

¹⁸²⁸ Sana hased edenin akıttığı (kanlı) gözyaşı, Bakkam ağacı gibi kırmızı olmuştur. Üzüntüden dolayı düşmanının yüzü, safran gibi sapsarı (hasta) olsun!

¹⁸²⁹ Gökyüzündeki eğlenceden dolayı haset edenlerden biri, yerinde duramasın! Başka birisi, zamanenin nefretinden (lanetinden) öfkeyle dolsun!

¹⁸³⁰ Senin okun, ikbâl (kamrani) hedefinin üzerinde olsun! İşin, daima doğrulukla hedefine bir ok gibi varsın!

¹⁸³¹ Senin okun ve yayın, hasmının canını tanıdığından (hatırladığından), senin okun, feleğin yayında daima yıldız oku gibi ağır olsun (takdire göre felek, senin hasmını, sürekli yıldız okuyla, hedefini şaşmadan vursun, senin okundan rahat olmasın)!

¹⁸³² Nevruz'u Kutlama ve 'Îmâdu'd-Dîn Pîrûz Şâh'ın Methi Hakkındadır.

¹⁸³³ Ey padişah! Senin her günün, Nevruz (gibi şenlik) olsun. Mutluluktan, ömrünün geceleri, gündüz olsun!

¹⁸³⁴ Şahlığın muzaffer (uğurlu) tacı, daima başında; semanın güneşi gibi etrafı aydınlatsın!

- 3- Çün kazây-i gunbed-i fîrûz-gûn
Himmetet ber kârâhâ pîrûz bâd¹⁸³⁵
- 4- Pîş-i kadret puşt u rûy-i âftâb
Hemçu eşkâl-i hilâlî kûz bâd¹⁸³⁶
- 5- Şîr-i gerdûn pîş-i şîr-i râyetet
Suhre çün âhuy-i dest-âmûz bâd¹⁸³⁷
- 6- Bîlekî kez şest-i meymûnet reved
Çün ecel cevşen gosel dil-dûz bâd¹⁸³⁸
- 7- Âteşî kez na‘l-i yekrânet cehed
Çün şehâb-i çerh¹⁸³⁹ şeytân sûz bâd¹⁸⁴⁰
- 8- Yûz-bânân-ı tura vakt-i şikâr
Câm-ı şâhân kâshây-i yûz bâd¹⁸⁴¹
- 9- Hasm râ der gunbed-i gerdân karâr
Hemçu ber gunbed karâr-i gûz bâd¹⁸⁴²
- 10- Tâ şeb ü rûz-i cihân âyende end
Rûzgâret rûz u şeb Nevruz bâd¹⁸⁴³

¹⁸³⁵ Nitekim feleğin takdiri, semada cari olmaktadır. Senin eylemler üzerindeki himmetin, tüm varlık aleminde, (feleğin takdiri gibi) başarıya ulaşsın!

¹⁸³⁶ Senin değerini karşısında güneşin yüzü ve arkası (atmosferi), hilalin şekli gibi kambur olsun!

¹⁸³⁷ Feleğin aslanı, senin bayrağındaki aslanın karşısında; körpe bir ceylan yavrusu gibi muti (itaatkar) olsun!

¹⁸³⁸ Senin uğurlu başparmağının işaretleriyle giden bir temren (kürek, bel, navek), kalbin üzerindeki zırhı parçalayan ecel gibi can yakıcı olsun!

¹⁸³⁹ Mülk Suresi/5

¹⁸⁴⁰ Senin safran atının nalından çıkan bir ateş, feleğin alevi gibi şeytanı yaksın!

¹⁸⁴¹ Av zamanı, senin avladığın çitalar o kadar fazla olsun ki şahların kadehi, çitaların başından yapılan kâseler olsun!

¹⁸⁴² Senin hasmın için, sürekli dönen felekte karar kılmak (sabit yer bulabilmek); kümbetin kubbesi üzerinde kambur durmak gibi (ceviz gibi) olsun (meşguliyetleri boşuna olsun)!

¹⁸⁴³ Gece gündüz devam ettiği müddetçe, senin zamanının (devletinin, vezaret ve saltanatının) gece ve gündüzü, Nevruz (gibi şenlik) olsun!

Der Medh-i ‘Alâ’uddîn¹⁸⁴⁴ - Kaside: 45

Vezin: Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün

- 1- Sâhibâ ‘îd ber tu hurrem bâd
Küll-i gîtî turâ müsellemler bâd¹⁸⁴⁵
- 2- Ez tu âbâd-i zulm vîrân şod
Be tu bünyâd-i ‘adl muhkem bâd¹⁸⁴⁶
- 3- Hezm ü ‘azmet çu ber su’âl ü cevâb
Ber kazâ vu kader mukaddem bâd¹⁸⁴⁷
- 4- Hidmet-i çerh cüz be dergeh-i tu
Çün teyemmüm be sâhil-i yemm bâd¹⁸⁴⁸
- 5- Hutbe ta‘zîm yâft ez nâmet
Hemçönîn sâl u meh mu‘azzâm bâd¹⁸⁴⁹
- 6- Dâyim ez feth-i bâb-i ebr-i sehât
Huşk-sâl-i niyâz râ nem bâd¹⁸⁵⁰
- 7- Der yemîn-i tu Hâme-i Âsâf
Der yesâr-ı tu hâtem-i Cem bâd¹⁸⁵¹

¹⁸⁴⁴ ‘Alâuddîn’in Methi hakkındadır.

¹⁸⁴⁵ Feleğin hizmeti, senin dergâhından başka (dergâhının hizmetine göre), denizin kıyısında teyemmüm yapmak gibi olsun (senin hizmetin derya, feleğin hizmeti, ona nisbetle teyemmüm gibi olsun. Feleğin hizmeti, hiç hükmündedir. Denizin yanında teyemmüm edip ibadet eden kişinin ibadeti, batıldır, beyhudedir).

¹⁸⁴⁶ Zulmün saltanatı (kararlılığı, istikrarı), senin sebebinle viran oldu. Adaletin binası seninle sağlamlaştı.

¹⁸⁴⁷ İleri görüşlülüğün (tedbirin) ve iraden (hükmün), sual ve cevaba ilgili olduğu gibi, kader ve kazadan da ileride olsun!

¹⁸⁴⁸ Feleğin hizmeti, senin dergâhından başka (dergâhının hizmetine göre), denizin kıyısında teyemmüm yapmak gibi olsun (senin hizmetin derya, feleğin hizmeti ona nisbetle teyemmüm gibi olsun)!

¹⁸⁴⁹ Hutbe, senin adından azamet elde etti. Aynı şekilde ay ve yıl, senin namınla, muazzam olsun (onun büyüklüğünden yararlansın)!

¹⁸⁵⁰ Kuraklık yılı, senin cömertlik bulutunun kapısında sürekli niyaz ederek nem (yağmur) dilensin!

¹⁸⁵¹ Senin sağ yanında, Âsâf’ın kalemi (vezareti), sol yanında, Cem’in mührü (hükmü, saltanatı) bulunsun!

- 8- Hâstem goft mülk-i heft zemînt
Heme zîr-i negîn-i hâtem bâd¹⁸⁵²

S. 139

- 9- Âsmân goft ger menem çu negîneş
Ender ân rek'e nâm-ı men hem bâd¹⁸⁵³
- 10- Mevkib-i hezmet er nuhufte reved
Eşheb-i rûzgâr edhem bâd¹⁸⁵⁴
- 11- Gerd-i ceyş-i tu der dımağı zafer
Çün dem-i âstîn-i Meryem bâd¹⁸⁵⁵
- 12- Ez bülendî sarây-i kadr-i turâ
Sakf-ı eflâk sath-ı târem bâd¹⁸⁵⁶
- 13- Vez nejendî be çeşm-i bed-hâhet
Eşheb-i rûzgâr edhem bâd¹⁸⁵⁷
- 14- Dest-i seg-bânt çün kılâde keşed
Şîr-i gerdûn seg-i mu'allem bâd¹⁸⁵⁸
- 15- Çerh eger bârgâh-i tu nebuved
Tâ kıyâmet şikeste târem bâd¹⁸⁵⁹

¹⁸⁵² Söylemek istedim (hayal ettim ki söyleyeyim) ki; yedi ikliminin tüm mülkü, yüzüğünün taşının altında olsun!

¹⁸⁵³ Gökyüzü şöyle dedi: Eğer ben o yüzüğün taşı gibi olsaydım, o mektubun yaprağında benim adım da bulunaydı!

¹⁸⁵⁴ Eğer hizmet (tedbir) alayı (maiyeti) saklanırsa, zamanın kıratı (siyah, toprak rengi), kara yağız at olsun!

¹⁸⁵⁵ Senin ordunun tozu, zaferin dımağında (aklında), Meryem'in elbisesinin kolundaki kan gibi (Hz. İsa'nın diriltici nefesi gibi) olsun!

¹⁸⁵⁶ Senin kıymet sarayının yüksekliğinden (güzelliğinden), (onunla mukayese edildiğinde), Feleklerin tavanı (atmosferi, seması), senin sarayının merdiveni olsun (çardağın zemini olsun)!

¹⁸⁵⁷ Alçaklığından (üzüntüden, öfkeden) dolayı sana karşı kötü niyetli olanların gözü, zamanın kıratı (beyaz, açık, toprak rengi), kara yağız olsun (bu ifade beddua olarak kullanılmaktadır. Siyahlık, ölüm, keder ve yası temsil etmektedir)!

¹⁸⁵⁸ Köpeği güden elin, köpeğin gerdanlığını çekince feleğin aslanı aynı şekilde senin elinde gerdanından tutup çektiğin köpeğin olsun!

¹⁸⁵⁹ Felek, eğer senin sarayın olmazsa, kıyamete kadar kırık dökük bir çardak (merdiven) olsun.

- 16- Zühre hunyâgerît ger nekoned
Tâ ebed sûr-i Zühre mâtem bâd¹⁸⁶⁰
- 17- Fitne pîş-i zebân-ı hâme-i tu
Çün zebânhây-i sûsen ebkem bâd¹⁸⁶¹
- 18- Pes be şükr-i tu tâ zebân-i sinân
Şâh-râh hurûf-i mu‘cem bâd¹⁸⁶²
- 19- Habs-i hasm-i tu bâ zevâl-i halâs
Çün nihân-hâne-i cehennem bâd¹⁸⁶³
- 20- Ber ruhî kez tu hâl-i ‘isyânest
Heme kâreş çü zülf der-hem bâd¹⁸⁶⁴
- 21- Kahramân-i tu Mûsevî destest
Tercümân-i tu ‘Îsevî dem bâd¹⁸⁶⁵
- 22- Çetr-i meymûn-i himmet-i ‘âlît
Sâye-dâr-ı sipihr-i a‘zam bâd¹⁸⁶⁶
- 23- Heme sa‘ay-i tu çün kır’ân- su‘ûd
Der mürâ‘ât nazm-ı ‘âlem bâd¹⁸⁶⁷

¹⁸⁶⁰ Zühre yıldızı, bir şarkıcı olarak eğer sana hizmet etmezse, Zührenin düğünü (şenliği), ebediyete kadar matem olsun!

¹⁸⁶¹ Fitne, senin kaleminin dili (beyanı) karşısında, zambağın dilleri, lal olsun (zambağın on dili olduğu söylenir, zambak, konuşmasıyla maruftur)!

¹⁸⁶² O halde senin şükrün ile (sana olan şükrünü eda etmek için), mızrağın ucu bile, sözlük harflerinin anayolu (ana caddesi) olsun (her şey, sana şükretmek için o derece dile gelsin ki mızrağın ucu bile sözlük harflerinin ana caddesi olsun)!

¹⁸⁶³ Senin hasmının hapsi, kurtuluşunun zevali ile (kurtuluş imkânı bulunmadığı halde) cehennemin yokluk, yalnızlık köşesi (Veylül kuyusu) olsun!

¹⁸⁶⁴ Senin kıskançlığından dolayı isyan eden, yanağın üzerindeki isyan alameti, nişanı olan yüzün (çehrenin) bütün işi, zülûf gibi dolambaçlı olsun!

¹⁸⁶⁵ Senin kahramanın, Musa gibi yed-i beyzâ sahibidir. Senin tercümanın da (seni met eden kişinin dili), İsâ gibi diriltici bir nefese sahip olsun!

¹⁸⁶⁶ Himmeti yüce olan mübarek (kutlu) çadırın, feleklerin (felekül eflakın), gölgeleyicisi (himaye edicisi) olsun!

¹⁸⁶⁷ Senin bütün işlerin, Müşteri ve Zühre yıldızının güzel talih olarak birbirine en yakın olduğu, mübarek zamana tesadüf ederek alemin düzenine riayet etsin (çünkü alemin düzeni senin bahtının güzel

- 24- Heme ‘avn-i tu çün ‘inâyet-i Hak
Der mühimmât-i nesl-i Âdem bâd¹⁸⁶⁸
- 25- Bende ez mükrimât-ı vâfir-i tu
Hemçönîn sâl u meh mükerrerem bâd¹⁸⁶⁹
- 26- Der hilâf u rızây-i tu heme sâl
Nehs u sa‘ad-i zemâne mudğem bâd¹⁸⁷⁰
- 27- Ez heme fi‘lhât bâtl dūr
Bâ heme re‘yhât hak zemm bâd¹⁸⁷¹
- 28- Ramhet ez cins-i mu‘ciz-i Mûsâ
Merkeb ez nev-‘i rahş-i Rüstem bâd¹⁸⁷²
- 29- Gerd-i sümm-i semend-i tu mâdâm
Der du çeşm-i ‘aduvvet tev’em bâd¹⁸⁷³
- 30- Dest-i serv er du‘ây-i tu nekoned
Kâmeteş çün benefşe pür hem bâd¹⁸⁷⁴
- 31- Ver meyân cüz be hidmetet bended
Ney-şeker der meyân-ı o semm bâd¹⁸⁷⁵

olması için çabalamaktadır. Müşteri, daveri ve kazi-yi felek adalet ve kanun demektir. Zührenin mutluluk ve güzelliğiyle beraber zikredilmesi kırân-ı su‘ûd oluyor)!

¹⁸⁶⁸ Senin bütün yardımların, Âdem neslinin mühim işlerindeki gelişme için tecelli eden, Allah’ın inayeti gibi olsun!

¹⁸⁶⁹ Kulun, senin nihayetsiz ihsanlarından (inayet ve bahşışinden) dolayı, güneş ve ay gibi saygıdeğer olsun (olayım)!

¹⁸⁷⁰ Senin rızan ve muhalefetine geçen, zamanenin bütün yılı, uğurlu ve uğursuz olarak birbiriyle karışsın (kaynaşsın)!

¹⁸⁷¹ Batıl, senin bütün fiillerinden uzak olsun. Hak (tedbir, uzak görüş), bütün görüşleriyle katlanıp artsın ve onunla beraber olsun!

¹⁸⁷² Mızrağın, Hz. Musâ’nın m’ucizesi nevinden olsun! Bineğin, Rüstem’in rahş adlı atının cinsinden olsun!

¹⁸⁷³ Senin doru atının toynağından çıkan toz, daima düşmanın iki gözüyle ikiz olsun (daima onlarla beraber olsun)!

¹⁸⁷⁴ Servinin eli eğer sürekli senin için dua etmeseydi, üzüntüden (gamdan) boyu menekşe gibi eğriliklerle dolu olurdu (boyu, menekşe gibi eğri büğrü olurdu).

¹⁸⁷⁵ Ve eğer (servi) sana hizmet etmekten başka şeylerle gönül bağı olursa, şeker kamışı, onun içinde zehir olsun!

32- Tâ kem ü bîş der şumâr âyed
Devletet bîş ü düşmenet kem bâd¹⁸⁷⁶

33- Kesebeş ber ser ez tu dürrî geşt
Atlaseş der ber ez tu mu‘lim bâd¹⁸⁷⁷

34- Müddetet bâ zemâne hem âvâz
Râst çönân ki zîr bâ bem bâd¹⁸⁷⁸

35- Dilet ey sed hezâr dil be tu şâd
Tâ demî der tenest bî gam bâd¹⁸⁷⁹

S. 140

36- Câneş ey sed hezâr cânt fedâ
Tâ be cân zinde est hurrem bâd¹⁸⁸⁰

37- Cünbiş-i feth ü âremîden-i mülk
Heme der cünbişi tu mudğem bâd¹⁸⁸¹

38- Hâsidet râ çu pâş der gil mând
Ez gam u renc dest ber hem bâd¹⁸⁸²

39- ‘Adl-i tu şeb çu rûz rûşen kerd

¹⁸⁷⁶ Birbirinin zıttı olan, az ve çoğun hesabı yapıldığı sürece (birbirinden ne kadar uzak ise) senin devletin o derece çok, düşmanın da o derece az olsun!

¹⁸⁷⁷ Onun kamışının ucu (hükümetin kaleminin ucu), senden (devletinden) dolayı Parsi konuşan oldu (cevher saçan oldu). Onun ipeği (elbisesi), senin üzerinde olunca rengarenk (güzel) oldu.

¹⁸⁷⁸ Senin devrin (hüküm ve fermanın), zamanıyla beraber (onun zamanına uygun olsun) olsun! Bam telinin altındaki yüksek ses gibi düzgün ve etkili olsun!

¹⁸⁷⁹ Ey binlerce gönlün kendisiyle mutlu olduğu senin kalbin (ey kendisinin hayatdar olmasıyla yüz binlerce canın, kendisiyle hayatdar ve şad olduğu kişi); bütün canlıların nefesi ve senin nefesin bedende olduğu müddetçe (senden dolayı) gamsız olsun!

¹⁸⁸⁰ Ey binlerce canın kendisine (ömrüne) feda olduğu senin canın; hayatta bulunduğun müddetçe mutlu ol!

¹⁸⁸¹ Fethin hareketi ve ülkenin (halkın) huzuru, hepsi senin faaliyetlerinle (kanunun, hükmün, fermanın, saltanatınla) kaynaşsın!

¹⁸⁸² Seni çekemeyeni, gam ve çile eli, çamura batan bir ayak gibi (şaşkın), çile ve gam eliyle çepeçevre kavransın (mağlun, perişan ve gönlü kırık olsun)!

Rûz-i tu hemçu 'îd hurrem bâd¹⁸⁸³

Der Medh-i Sultânü'l-Havâtîn 'İsmetü'd-Dîn Meryem¹⁸⁸⁴ - Kaside: 46

Vezin: Mefâ'ilün/Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/Fe'ilün

- 1- Hezâr sâl ziyâdet bekây-i hâtûn bâd
Meh-i mübârek-i rûze bero humâyûn bâd¹⁸⁸⁵
- 2- Hezâr sâl be mîzân-i 'adl ü insâfeş
Umûr-i devlet ü eşğâl-i halk mevzûn bâd¹⁸⁸⁶
- 3- Cihân-i ri'eft ü 'izz ü celâl-i 'ismet-i dîn
Ki 'izz ü 'İsmet bâ cânş her du makrûn bâd¹⁸⁸⁷
- 4- Ber âsmân-i kemâleş be her kırân ki futad
Hezâr sâl tavâf-ı su'ûd gerdûn bâd¹⁸⁸⁸
- 5- Ber âstân-i celâleş be her kadem ki nehed
Hezâr düşmeneş ender zemîn çu Kârûn bâd¹⁸⁸⁹
- 6- Zı şerm-i fikret-i o rûy-i şems gül-gûnest
Zı hûn-i dümen-i o tîğ-i çerh gül-gûn bâd¹⁸⁹⁰
- 7- Eger tasarruf-i gerdûn be kâm-ı o nebuved

¹⁸⁸³ Senin adaletin (insafın), geceyi (zulmeti, vahşeti, zulmü) gündüz gibi aydınlattı. Günün, bayram gibi sevinçli olsun!

¹⁸⁸⁴ Hanımların Sultanı, 'İsmetü'd-Dîn Meryem'in Methi Hakkındadır.

¹⁸⁸⁵ Hatunun baki hayatı, bin yıl ziyadeleşsin! Ramazan orucunun mübarek ayı onun için kutlu (mübarek) olsun!

¹⁸⁸⁶ Onun adalet terazisi ve insafıyla, devlet işleri ve halkın muamelaatı (halkın faaliyetleri), bin yıl adil (eşit, değerli, dengeli) olsun!

¹⁸⁸⁷ O, yüceliğin dünyası, dinin ismetinin (masumiyetinin, iffetinin), izzet ve celalidir (haşmetidir). Nitekim izzet ve ismet onun ruhuyla, iki âlemde beraber (mücavir, yakın) olsun!

¹⁸⁸⁸ Onun gökteki kemali (bahtının yüceliği), düştüğü her yıldızda, bin yıl, mesudane dönerek tavaf yapsın!

¹⁸⁸⁹ Binlerce düşmanı, onun celal (haşmet ve gazap) eşğine her adım atışında, Kârûn gibi yere batsın!

¹⁸⁹⁰ Onun düşüncesinin (tedbirinden, hayasından) utancından, güneşin yüzü kızardı. Feleğin kılıcı (Merrihin kılıcı), onun düşmanının kanından, kıpkızıl gül rengine olsun!

Der intizâr-ı vücûd ez vücûd bîrûn bâd¹⁸⁹¹

8- Ve ger tefâhur-i deryâ be dest-i o nebûd
Be cây-i dürr ü güher der dil-i sade f hûn bâd¹⁸⁹²

9- Ayâ sehây-i tu tevcîh-i rızık râ kânûn
Bero mezîd nebâşed hemoş kânûn bâd¹⁸⁹³

10- Zı reşk-i vus‘at-i deryây-i tab‘ pür güheret
Kenâr-ı deryâ ez âb-ı dîde ceyhûn bâd¹⁸⁹⁴

11- Be rûzgâr-i tu ver hest fitne fitne-i hâb
Bero çu baht-ı hasûdet hemîşe meftûn bâd¹⁸⁹⁵

12- Zemâne cümle çu bîmâr-ı vehm ü hâdis e’end
Zı pâs u emn-i tu şân bâre bâd u ma‘cûn bâd¹⁸⁹⁶

13- Cerîdhây-i tevârîh-i ‘ahd-i devlet-i tu
Zı resmhây-i tu pür dürc-i dürr-i meknûn bâd¹⁸⁹⁷

14- Temennî ki be ikbâl-i rûzigâret hest
Der intizâr-i kabûl-i tu bâd u eknûn bâd¹⁸⁹⁸

¹⁸⁹¹ Eğer şu âlemde olup bitenler, onun neşvesiyle (onun, muradı ve ihtiyarı ile) meydana gelmeseydi, onun varlığının bekleyişinde, her şey kendinden geçerek yok olurdu.

¹⁸⁹² Eğer denizin iftiharını onun eliyle olmasaydı (onun cömert elinden uzak olsaydı), sade fin sinesinde inci ve mücevher yerine kan bulunurdu.

¹⁸⁹³ Senin cömertliğin rızıkın celbi için bir kanun mudur? Senin cömertliğin üzerinde fazladan bir şey yoktur (kimse onun üzerine bir şey veremez). Olursa da onunla beraber kanun olur (söylediği her şey kanun olur).

¹⁸⁹⁴ Eğer deniz senin cömertliğini kıskanmış olsaydı denizinin bütün alanı mücevherle dolardı. Denizin sahili gözyaşından Ceyhun olsun!

¹⁸⁹⁵ Eğer senin devrinde fitne bulunursa ki uykudadır. Eğer zuhur ederse sana haset edenlerin talihi gibi onların üzerine sürekli gaflet fitnessi meftun (musallat) olsun (fitneyi çıkaranlar, gafletten gözlerini açamasınlar)!

¹⁸⁹⁶ Zamane, bütünüyle vehim ve hadiselerin hastası olmuştur. Senin himayen ve emniyetin sebebiyle onlar, itaat eden bir at (duvar, hisar) gibi yumuşasınlar (duvar gibi sert iken senin himayenle macun gibi olsunlar)!

¹⁸⁹⁷ Senin devletinin zamanının tarihlerinin kitapları (haberleri, gazeteleri, mektupları), inciyle dolu olan, gizli mücevher kutusu, senin kanunlarından (eğlencelerinden, törenlerinden) meydana gelsin (bu durum, senin kanunlarının incileriyle dolu olan gizli mücevher sandığı gibi olsun)!

¹⁸⁹⁸ Senin ikbal günlerinde bulunanlar, bir temenni sahibidirler. Senin onları kabul etmeni beklemekte olanlar, şimdi de beklesinler.

- 15- Ayâ be dest-i tu der gevher-i sehâ tazmîn
Be pâ-y-i kadr-i tu der evc-i çerh mazmûn bâd¹⁸⁹⁹
- 16- Harâbe'î ki zarûrîst ber besât-i zemîn
Zı bes 'imâret-i 'adlet çu rub-'i meskûn bâd¹⁹⁰⁰
- 17- Eger ne ez şeker-i şükr-i tu hemîşe terest
Mezâk-ı bende lu'âbeş çu âb-ı afyon bâd¹⁹⁰¹
- 18- Be düşmenân-i tu ber, her şeb ez kemîn-i kaza
Sipâh-i hâdise-i çerh râ şebî-hûn bâd¹⁹⁰²
- 19- Be bârgâh-i tu der şîr-i ferş eyvân râ
Be hâssiyyet şeref ü fer-ri şîr-i gerdûn bâd¹⁹⁰³
- 20- Be hidmet-i tu derem rûzigâr meymûn geşt
Zı cûd u câh-ı tu ket rûzigâr meymûn bâd¹⁹⁰⁴
- 21- Zı hurremî ki dilem 'îş-i tu hemî hâhed
Bedân hemî neresed firketem ki ân çûn bâd¹⁹⁰⁵

S. 141

- 22- Hemîşe tâ be cihân der kemî yû efzûnest

¹⁸⁹⁹ Ey cömertlik cevheri, eliyle tazmin edilen zat! Senin kadrinin (değerinin, iftihar ve itibarının) ayağı, feleğin zirvesinde mazmun olsun (senin ayağın, feleğin en yüksek zirvesinde bulunsun)!

¹⁹⁰⁰ Yeryüzünde her bakımdan, her türlü harabe, senin mükemmel adaletinle, dört tarafı mamur (yeryüzünün imar ve tamiri ile) bir mekân (saray) haline gelsin!

¹⁹⁰¹ Eğer senin şükrün, benim ağzımda bütün şekerlerden daha lezzetli değilse; ben kulunun ağız tadı, afyonun mübtelalarının ağzı gibi olsun (ağız suyu gibi olsun, hiçbir lezzeti hissetmesin, tamamen lal olayım)!

¹⁹⁰² Senin düşmanlarına karşı, feleğin hadise sipahisi, kaderin siperinden, her gece baskın yapsın!

¹⁹⁰³ Feleğin aslanında bulunan, şeref ve haysiyetin tümü, senin sarayındaki halının üzerinde nakşedilmiş olan aslanda bulunsun!

¹⁹⁰⁴ Senin hizmetinde bulunduğum günler kutlu oldu. Senin cömertliğin ve saltanatın sebebiyle geçip giden günler, uğurlu olsun!

¹⁹⁰⁵ Benim gönlüm, mutluluktan dolayı sürekli senin yaşamını ve mutlu olmanı dilemektedir. Bununla beraber onun nasıl olacağına aklım ermiyor (o kadar büyüksün ki hayalim onun derecesini hesap edememektedir, fikrim ona ulaşamıyor).

Hasûd-i câh-i tu kem bâd u câhet efzûn bâd¹⁹⁰⁶

Der Medh-i ‘Îmâdu’-d-Dîn Fîrûz Şâh Emîr-i Horâsân¹⁹⁰⁷ - Kaside: 47

Vezin: Mefâ‘ilün/Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün

- 1- Hudâyegânâ sâl-i nevet humâyûn bâd
Hemîşe rûz-i tu çün rûz-i ‘îd meymûn bâd¹⁹⁰⁸
- 2- Be gird-i tâli‘-i sa‘det ki Ka‘be-i felek est
Hezâr devr tavâf se‘d-i gerdûn bâd¹⁹⁰⁹
- 3- Çönân ki re’y-i tu ber emn ü ‘adl meftûnest
Zemâne ber tu vu ber devlet-i tu meftûn bâd¹⁹¹⁰
- 4- Cihân ‘imâret ü teskîn be re’y ü ‘adl-i tu yâft
Hemîşe hem be tu ma‘mûr bâd u meskûn bâd¹⁹¹¹
- 5- Çu bârgâh-i turâ pür şevved varak zı hurûf
Der ân varak elif, kadd-i husrevân nûn bâd¹⁹¹²
- 6- Nihâl bahtî kez bâğ-ı devletet neberend
Çu şâh-ı huşk zı imkân-ı neşv bîrûn bâd¹⁹¹³
- 7- Esâs-i mülkî kez behr-i hidmetet ne nehend

¹⁹⁰⁶ Öteden beri dünya, sürekli azlık ve çokluk mücadelesi içinde bulunmuştur. Senin makamına hased edenler az, senin saltanatın çok olsun!

¹⁹⁰⁷ Horasan Emiri, ‘Îmâdu’-d-Dîn Fîrûz Şâh’ın methi hakkındadır.

¹⁹⁰⁸ Ey Allah’ın nümune olarak gönderdiği padişah! Yeni yılın kutlu olsun. Günlerin (ömrün), daima bayram günü gibi mübarek olsun!

¹⁹⁰⁹ Feleğin Kâbesi olan kutlu talihinin dairesini (alanını), felekte bulunan bütün gök cisimleri onu, binlerce defa tavaf yapsınlar!

¹⁹¹⁰ Senin görüşünün (tedbirin, emniyet ve adalet) emniyet ve adalet meftun (dil-dade) olduğu gibi, zamane de sana ve senin devletine meftun (aşık) olsun!

¹⁹¹¹ Cihan, senin görüşün ve adaletinle mamur oldu ve sükûn buldu. Nitekim daima senin için mamur olsun ve sana mesken olsun!

¹⁹¹² Yaprak, senin sarayını harflerle doldurduğu gibi, o yaprakta padişahların boyunu gösteren elif, nun olsun (nun gibi eğilsin, böylece hükümdarlar, senin huzurunda eğilmiş olsun)!

¹⁹¹³ Senin devletinin bahçesinden götürülmeyen, bir talihin fidanı, kuru bir dal gibi büyüme imkânından mahrum (uzak) olsun!

Zı na‘l-i esb-i havâdis harâb u hâmûn bâd¹⁹¹⁴

- 8- Eger ne lâf-ı sehâ ez dilet zened deryâ
Be cây-i dürr ü güher der dil-i sade f hûn bâd¹⁹¹⁵
- 9- Ver ez murâd-ı tu pey bâz-pes nehed gerdûn
Be ızırâr çu gerdûn bâr-keş-i dûn bâd¹⁹¹⁶
- 10- Zı nâm-ı tu dehen-i sikke ger bebended çerh
Vücûh-i sâz-i me‘âdin karîn-i Kârûn bâd¹⁹¹⁷
- 11- Zı zıkr-i tu varak-i hutbe ger beşûyed dehr
Selâm-ı cum‘a be tekbîr-i sûr makrûn bâd¹⁹¹⁸
- 12- Be rûz-i me‘reke sû‘ulmizâc-i nusret râ
Zı hûn-i hasm-i tu matbûh bâd u ma‘cûn bâd¹⁹¹⁹
- 13- Kader çu defter-i tevcîh-i rızkhâ şikened
Muharrerân-i felek râ kef-i tu kânûn bâd¹⁹²⁰
- 14- Çu ebr-i çetr-i tu seyl-i zafer ber-engîzed
Ezo kemîne tekâbî Fırât u Ceyhûn bâd¹⁹²¹

¹⁹¹⁴ Sana hizmet etmek için atılmayan bir mülkün temeli; hadiselerin atının nalıyla, harap ve çorak (çöl) olsun!

¹⁹¹⁵ Eğer deniz, senin derya gibi, cömert gönlünden bir bahis etmiyorsa (dem vurmuyorsa); sedefin dilinde inci ve mücevher yerine kan dolsun!

¹⁹¹⁶ Felek, senin muradından geri adım atarsa, zavallı bir şekilde yük çeken, aşağılık (zebun, zelil) bir hammal olsun!

¹⁹¹⁷ Felek, sikkenin ağzını senin adınla (senin, saltanat, haşmet, devlet nişanıyla) mühürlemezse; madeni para çeşitleri (nakti) Karun’un zamanındaki madeni paralara benzesin!

¹⁹¹⁸ Hutbenin metni (yaprağı), çağı, senin adınla arındırıyorsa (senin adınla okunmuyorsa), cumanın selamı, sûra yakın olsun (kıyamete yakın olsun)!

¹⁹¹⁹ Savaş günü, kötü mizac sahibine (hasta olan düşmanına) yardım için, senin hasmının kanından ilaç yapılsın, macun olsun (senin zaferin için, düşmanın kanından ilaç yapılsın)!

¹⁹²⁰ Kader, rızık gönderme defterini kapatınca (yırtınca), feleğin kâtiplerine senin (cömert) elin (vezaret elin) kanun olsun!

¹⁹²¹ Bulut gibi olan çadırını, zafer seli (tufanı) yerinden oynatarak kaldırırverdi. Rahmet bulutu gibi yükselen çadırın, küçük bir damlası, kuraklıktan dolayı kıtlık çeken bölgelere Fırat ve Ceyhun nehri gibi olsun!

- 15- Ber ân ki nîst zı fevc-i tu mevc-i hâdise râ
Zemân zemân zı kemîn-i kazâ şeb-hûn bâd¹⁹²²
- 16- Eger kazâ ruh-i gerdûn zı fitne zerd koned
Ez ânçi ‘acz turâ rûy-i baht gül-gûn bâd¹⁹²³
- 17- Ve ger kader şeb-i fikret be rûz-i dîr bered
Ez ânçe bâk turâ rûz u şeb humâyûn bâd¹⁹²⁴
- 18- Hemîşe tâ be cihân der kemî vü efzûnîst
Hasûd-i câh-i tu kem bâd u câhet efzûn bâd¹⁹²⁵
- 19- Zı Kirdgâr be her tâ‘atî ki kasd konî
Hezâr ecret ü ân ecr-i ğayr-i memnûn¹⁹²⁶ bâd¹⁹²⁷
- 20- Zı rûzigâr be her ni‘metî ki rûy nehî
Hezâr hidmet ü her hidmetî diger-gûn bâd¹⁹²⁸
- 21- Hudâyegânâ ez gâyet ğuluv vu ‘uluvv
Hemî nedânem goften ki devletet çun bâd¹⁹²⁹
- 22- Du‘ây-i bende meger müstecâb hâhed bûd
Ki der dehânş sohen hemçu dürr-i meknûn bâd¹⁹³⁰

¹⁹²² Üzerinde senin birliğinin hâkim olmadığı zümreye; kaderin mevzisinden, zaman zaman hadise dalgaları gece baskını yapsın!

¹⁹²³ Eğer kader, feleğin yanağını (çehresini) fitne sebebiyle sarartırsa (hasta yaparsa), felek, aciz olduğundan, senin talihinin yüzü, gül gibi kızarsın!

¹⁹²⁴ Eğer kader, senin fikrinin gecesini (senin, düşünceni, hayalini) uzak bir güne götürürse, korkacak bir şey yok çünkü tüm gece ve gündüz, kutlu olsun (gece ve gündüzler senin içindir)!

¹⁹²⁵ Öteden beri dünya, sürekli azlık ve çokluk mücadelesi içinde bulunmuştur. Senin makamına hased edenler (senin mülkünün düşmanları) az, senin saltanatın (makamın) çok olsun!

¹⁹²⁶ Fussilet suresi/8, Kalem suresi/3, İnşıkak suresi/25, Tîn suresi/6

¹⁹²⁷ Allah’a karşı gerçekleştirmek niyetiyle yöneldiğin her bir taatin; sınırsız derecede ecir ve mükâfatla neticelensin!

¹⁹²⁸ Yaşadığın çağ vesilesiyle mazhar olduğun her nimet (rızk), sana binlerce hizmette bulunsun (itaatta bulunsun) ve her bir hizmet (itaat, kulluk) farklı ihtiyaçlarını karşılasın!

¹⁹²⁹ Ey sultanım, senin haddinden fazla büyüklük ve yüceliğinden (en güzel şey, en yüce şey); devletin (saltanatının, kudretinin) sonsuz olması hususunda, ne diyeceğimi bilmiyorum.

¹⁹³⁰ Eğer kulun duası kabul olacak olursa, o zaman onun ağzındaki söz, gizli inci gibi olsun!

- 23- Bedân delîl ki her dem sipihr mîgûyed
Hemîn zemân u hemîn sâ‘at u hem-eknûn bâd¹⁹³¹

Der Medh-i Sâhib-i Nâsıru’d-Dîn Tâhir¹⁹³² - Kaside: 48

Vezin: Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün

S. 142

- 1- Sâhibâ cünbüšet humâyûn bâd
‘Îd u Nevruz ber tu meymûn bâd¹⁹³³
- 2- Tâl-‘i ihtiyâr-i mes‘ûdet
Zübde-i şeklhây-i gerdûn bâd¹⁹³⁴
- 3- Savlet ü sür‘at-i zemîn ü zemân
Bâ rikâb u ‘inânt makrûn bâd¹⁹³⁵
- 4- Der zevâyâ-yı zıll-i ra‘yet-i tu
Fitne ber hâb-ı emn meftûn bâd¹⁹³⁶
- 5- Def-‘i sû‘ül-mîzâc-ı devlet râ
Lütf-i tedbîrhât ma‘cûn bâd¹⁹³⁷
- 6- Hâk u hâşâk-ı menzilet zı şeref
Tûr-i Sînîn ü tûn ü zeytûn¹⁹³⁸ bâd¹⁹³⁹

¹⁹³¹ Her an güneşin dile getirdiği şey, o duanın kabul olduğunun delilidir. Aynı zaman ve aynı saat (bütün saat ve bütün zamanlar), şu anki zaman olsun!

¹⁹³² Nâsıru’d-Dîn Tâhir’in Efendisinin Methi Hakkındadır.

¹⁹³³ Ey efendim şenliğin (devletin, seçilişin, şeniliğin) mübarek olsun! Bayram ve Nevruz senin üzerine uğur getirsin (doğum günün kutlu olsun)!

¹⁹³⁴ Senin bahtiyar (aydınlık, doğuşun) mübarek doğuşun; feleğin bütün faaliyetlerinin (hayır ve şerle ilgili tercihlerinin aslı) özü olsun!

¹⁹³⁵ Zemin ve zamanın sürat ve hamlesi (kahrı, heybeti), senin bineğine ve dizginine yakın olsun!

¹⁹³⁶ Senin teban, senin tedbirinin (uzak görüşünün) hanelerinin gölgesinde, emniyet içinde iken fitne daima uykuya meftun olsun!

¹⁹³⁷ Devletin olumsuz taraflarını (hastalık ve belaları) def etmek için senin tedbirlerinin (aklının, düşüncelerinin) lütfü, macun (maye) olsun!

¹⁹³⁸ Tîn suresi/1-2

¹⁹³⁹ Senin sarayının çerü çöpü (tozu toprağı), haysiyet ve şereften dolayı; Tur-i Sînâ dağı, incir (Mescidü’lHarem) ve zeytin (Mescidü’l Aksa) gibi olsun!

- 7- Ez terâküm-i gubâr-ı mevkib-i tu
Hısn-i sükkân rub‘-i meskûn bâd¹⁹⁴⁰
- 8- Vez pey-i ğûte-i havâdis râ
Mevc-i fevcet çu mevc-i Ceyhûn bâd¹⁹⁴¹
- 9- Gird-i ceyşet ki muttasıl mededest
Meded-i semek ü kûh u hâmûn bâd¹⁹⁴²
- 10- Rûz-i hasmet ki munfasıl ‘akebest
Muttasıl ber der-i şebîhûn bâd¹⁹⁴³
- 11- Ten ki bî-dâğ-ı tâ‘atet zâyed
Ez mürâ‘ât-ı neşv bîrûn bâd¹⁹⁴⁴
- 12- Zer ki bî mühr-i hâzinet rûyed
Kısm-i mîrâs hâr-i Kârûn bâd¹⁹⁴⁵
- 13- Gerne lâf ez dilet zened deryâ
Gevhereş der dil-i sadev hûn bâd¹⁹⁴⁶
- 14- Verne ber emr-i tu reved gerdûn
Hemçu gerdûn-i bârkeş-i dîn bâd¹⁹⁴⁷

¹⁹⁴⁰ Senin muhafız alayının hücumunun meydana getirdiği tozun birikiminden (terakümünden), dünyada ikamet edenlere öyle bir hisar ve barınanlar için öyle bir ev teşekkül etsin ki sanki tüm dünyayı kuşatırcasına!

¹⁹⁴¹ Hadiselerin suya dalışının ardından; senin askerlerinin fevc fevc, dalgalar halinde hücumu, Ceyhûn’un dalgaları gibi dalgalar oluştursun (hadiseler, senin askerlerinin hızına yetişmesin)!

¹⁹⁴² Sürekli imdada yetişen, senin ordunun faydası (iyiliği), balığın, dağın ve çölün (beklediği) imdadı olsun!

¹⁹⁴³ Kendisinden oldukça uzak olan, senin hasmının günü; (bahtı), senin yapacağın gece baskınıyla beraber olsun (hasmının gündüzü, onu karanlıktan kurtarmanın, fakat senin gece baskınlarına sürekli yardımcı olsun)!

¹⁹⁴⁴ Eğer beden, sana nişanesiz, kulluk yaparken büyüyen (belli bir seviyeye ulaşan) beden, gelişmekten (büyümekten) uzak olsun (ölsün)!

¹⁹⁴⁵ Senin hazinedârın mührü olmadan artan altın, Kârûn’un aşağılık mirasının parçası olsun (nasibi, sehmî)!

¹⁹⁴⁶ Deniz, eğer senin cömert kalbinden bahsetmiyorsa; sedefin içinde mücevher yerine kan olsun (eğer senin bahşışinden, himayenden bahsederse, onun için keder, bela musibet söz konusu olmaz)!

¹⁹⁴⁷ Felek eğer senin emrine göre hareket etmiyorsa; yük çeken zelil bir hayvan gibi bir felek olsun!

- 15- Dest-i serv er du‘ây-i tu neked
Elif-i istikâmeteş nûn bâd¹⁹⁴⁸
- 16- Ver kemer cüz be hidmetet bended
Ney-şeker âbeş âb-ı afyon bâd¹⁹⁴⁹
- 17- Vakt-i tevcîh-i rızk-ı âdemiân
Âsmân râ kef-i tu kânûn bâd¹⁹⁵⁰
- 18- Câvidân ez terâzuy-i ‘adlet
Hall ü ‘akd-i zemâne mevzûn bâd¹⁹⁵¹
- 19- Der mesâf-i kazâ be hûn-i ‘adv
Tâ be şemşîr-i bîd gülgûn bâd¹⁹⁵²
- 20- Der kemîn-i ‘adem geret hasmîst
Dehr der intikâmş eknûn bâd¹⁹⁵³
- 21- Der cihân tâ kemiyy ü efzûnîst
Kem-yi düşmenet ber efzûn bâd¹⁹⁵⁴
- 22- Be zimân-ı hazîne-dâr-ı ebed
‘İzz ü ‘ömret hemîşe mahzûn bâd¹⁹⁵⁵
- 23- Ecr-i a‘mâl-i sâlih-i bende

¹⁹⁴⁸ Servi ağacının yeşil eli eğer senin için dua etmezse; dümdüz olan (genç olan) elifi, nun gibi (yaşlansın) kıvrılsın!

¹⁹⁴⁹ Kemer (irade, itaat kemeri) eğer sana hizmet etmekten mâdâ, başkası için bağlanırsa; onun suyunun şeker kamışı, afyon suyu (yılan zehiri, tiryak zehiri) olsun!

¹⁹⁵⁰ İnsanoğlunun hesabını görmek için (Kiramen katibin gibi) hatta semanın hadiselerini kaydetmek için açılan senin elin, kanun olsun!

¹⁹⁵¹ Zamanenin hükümlerinin bağlanması ve çözülmesi, ebediyyen senin adaletinin terazisiyle ölçülü olsun!

¹⁹⁵² Kaderin savaş alanında, elindeki söğüt ağacı gibi sivri olan kılıcın, düşmanın kanıyla kıpkızıl olsun!

¹⁹⁵³ Eğer yokluk mevzisinde (seni yok etmek, sana kasdetmek için) bir hasmın varsa, zaman ondan intikamını şimdi alsın (zaman, ondan intikamını almada şimdi olsun)!

¹⁹⁵⁴ Dünyada azlık ve çokluk bir arada bulunmaktadır. Senin düşmanın azlığı, çok olsun!

¹⁹⁵⁵ İzzetin (şeref) ve ömrün, daima ebed hazinedârının uhdesinde korunsun!

Ez eyâdât gayr-i memnûn bâd¹⁹⁵⁶

- 24- Vez kabûl-i tu pîş âb-ı soheniş
Hâk der çeşm-i dürr-i meknûn bâd¹⁹⁵⁷

- 25- Ver müşerref şeved be teşrîfî
Kasabeş pâ-yi müzd eksûn bâd¹⁹⁵⁸

- 26- Sâhibâ bende râ icâzet deh
Tâ begûyem ki düşmenet çün bâd¹⁹⁵⁹

S. 143

- 27- Hâr der çeşm ü kilk der nâhun
Tîz der rîş ü kîr der kûn bâd¹⁹⁶⁰

Der Medh-i Sultân Süleymân Şâh¹⁹⁶¹ - Kaside: 49

Vezin: Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün

- 1- Melikâ memleket be kâm-ı tu bâd
Mülk hem nâm-ı tu be nâm-ı tu bâd¹⁹⁶²
- 2- Sâhet-i âsmân zemîn-i tu geşt
Hâce-i ehterân gulâm-ı tu bâd¹⁹⁶³
- 3- Haşmet ez haşmet-i tu muhteşem est

¹⁹⁵⁶ Ben, kulunun, salih amellerinin mükâfatı, bila-fasıla, minnetsiz ve sürekli olsun!

¹⁹⁵⁷ Onun parlak sözü, senin huzurunda kabule mazhar olursa (senin sözünün güzelliğiyle mukayese edilirse), toprak büyük incinin içinde saklansın (incinin güzelliği, değeri olmasın, onun güzel sözü karşısında, başka güzel söz yoktur)!

¹⁹⁵⁸ Eğer senin teşrifinle, onun kalemi müşerref olursa, siyah ipek kıymetinde olsun (siyah ipek, çok kıymetlidir)!

¹⁹⁵⁹ Effendim, ne durumda olup olmadığını söylemem için, kulunuza izin veriniz!

¹⁹⁶⁰ Diken gözde, kalem tırnakta, ishal yüzde....., ...olsun (küfür)!!!!

¹⁹⁶¹ Sultân Süleymân Şâh'ın methi hakkındadır.

¹⁹⁶² Sultanım, memleket (yeryüzü) senin muradına göre olsun! Senin adını temsil etsin ve senin adınla yaşasın (meşhur olsun)!

¹⁹⁶³ Semanın sahası (alanı, meydanı, arsası), senin zeminin olsun! Yıldızların hocası (en büyüğü, serveri) senin çırağın (kölen, emirerin) olsun!

Heme haşmet zı ihtişâm-ı tu bâd¹⁹⁶⁴

- 4- Herçi kâ'im be zât cüz evvel
Heme râ kuvvet ez kıvâm-ı tu bâd¹⁹⁶⁵
- 5- Meşrik-i âftâb-ı millet ü mülk
Şûruf-i kasr u taraf-ı bâm-ı tu bâd¹⁹⁶⁶
- 6- Rûz-i mey-horden-i tu bedr ü hilâl
Hân-i nukl-i tu bâd u câm-ı tu bâd¹⁹⁶⁷
- 7- Tîr çün tîr der hevây-i tu râst
Torfe çün taraf ber sitâm-ı tu bâd¹⁹⁶⁸
- 8- Eşheb-i rûz u edhem-i şeb râ
Pîşe hâyîden-i logâm-ı tu bâd¹⁹⁶⁹
- 9- Garihî kân kazâ beneguşâyed
Suhre-i dest-i ihtimâm-ı tu bâd¹⁹⁷⁰
- 10- Zırhî kân kader nefersâyed
Hırka-i tîr-i intikâm-ı tu bâd¹⁹⁷¹
- 11- Herçi der tahte-i ezel sırrîst

¹⁹⁶⁴ Haşmet (kadr, büyüklük, celal, cah, azamet), senin haşmetinden (celal, cah), dolayı muhteşemdir. Bütün haşmetler, senin ihtişamından (muhteşem) olsun!

¹⁹⁶⁵ Evveliyattan başka (Allah'tan gayri), zatıyla kâim olan her şey, bütün kuvvetini senin kıvamından alsın (evvela, cüz'i zatıyla kaim olsa da her şey, kuvvetini senin gücünden alsın)!

¹⁹⁶⁶ Ülkenin ve milletin doğusundaki güneş; senin sarayının şerefesi (hemen yakını) ve çatısının, köşesi (kenarı) olsun!

¹⁹⁶⁷ İçki içme gününde; ayın ondördü (dolunay) ve hilal (dolunay gibi parlak kadeh ve kavis şeklindeki hilal), senin eğlence sofranın tatlısı (sarı renkli yiyecek) ve kadehin olsun!

¹⁹⁶⁸ Utarit'in kalemi senin iraden ve fermanında dosdoğrudur. Atın gözü (ayın menzillerinden biri) ancak senin dizgininle (aklınla, görüşünle, atınla) bir tarafa yönelsin!

¹⁹⁶⁹ Gündüzün alacasını ve gecenin karanlığını (sarı atı ve yağız atı), yumuşatarak (itaat ettirerek) hamur haline getiren senin dizginin olsun!

¹⁹⁷⁰ Kaderin çözemediği o düğüm, senin ihtimam elinle, istihza edencesine, kolay bir şekilde çözülsün (senin ihtimam elinin, istihzası olsun)!

¹⁹⁷¹ Kaderin eskitemedeği zırhı, senin intikam okun, paramparça etsin!

Heme der defter ü kelâm-ı tu bâd¹⁹⁷²

- 12- Herçi der harbe-i ecel kahrîst
Heme der kabza-i husâm-ı tu bâd¹⁹⁷³

- 13- Ey çu ‘Ankâ zı dâm-ı dehr bîrûn
Şîr-i gerdûn şikâr-ı dâm-ı tu bâd¹⁹⁷⁴

- 14- Vey çu Keyvân zı kâm-ı hasm berî
Evc-i Keyvân be zîr-i kâm-ı tu bâd¹⁹⁷⁵

- 15- Ez pey-i ânki tâ negerded kond
Nesl-i takdîr der sihâm-ı tu bâd¹⁹⁷⁶

- 16- Vez pey-i ânki tâ negîred zeng
Tîğ-i mirrîh der niyâm-ı tu bâd¹⁹⁷⁷

- 17- Çeşm-i eyyâm ber işâret-i tust
Gûş-i eflâk ber peyâm-ı tu bâd¹⁹⁷⁸

- 18- Der cihân ger mukîm nîst makâm
Zirve-i kadr-i tu makâm-ı tu bâd¹⁹⁷⁹

- 19- Ver hetâm-ı zemâne bâkî nîst

¹⁹⁷² Ezel (elest) tahtasında (levhinde, levhasında) saklı bulunan her bir sır, bütünüyle senin defterinde ve kelamında (beyan edilsin ve yazılsın) yer alsın!

¹⁹⁷³ Ecel silahlarında toplanan her bir kahır (heşm ve gazabın, isyanın), tümüyle senin keskin kılıcının kabzasında (fermanında) bulunsun!

¹⁹⁷⁴ Ey anka kuşu gibi zamanın tuzağının dışında bulunan efendim! Feleğin aslanı (güneş), senin tuzağının avı olsun!

¹⁹⁷⁵ Ey Keyvân (Zuhâl, en uzun seyyare) gibi hasmının muradını (arzusunu, bahtını, hedefini, planını) ortadan kaldıran efendim! Keyvân’ın hedefinin zirvesi, senin muradının altında (fermanına bağlı, senin kontrolünde, sana itaat etsin) bulunsun!

¹⁹⁷⁶ Arkasından atılan kişinin ardında dolaşıp dururken (hızlıca hedefe saplansın) diye takdirin temresi (okun ve mızrağın yapıldığı demir) senin öfkende olsun (hararetinde, ateşinde olsun)!

¹⁹⁷⁷ Kullanıldıktan sonra pas tutmasın diye; Mars’ın kılıcı senin kınında bulunsun!

¹⁹⁷⁸ Günlerin gözü (yeryüzü), senin işaretine bakmaktadır. Feleklerin kulağı (sema), senden gelecek habere (müjdeye, habere, emre) kilitlensin!

¹⁹⁷⁹ Dünyada ikamet edecek bir mukim bulunmazsa; senin takdirinin zirvesi (rütbesi, şevket ve celali), senin makamın olsun!

Ni‘met-i fazl-ı tu hetâm-ı tu bâd¹⁹⁸⁰

- 20- Tâ ki fercâm-ı subh şâm buved
Subh-i bed-hâh-i tu çu şâm-ı tu bâd¹⁹⁸¹

- 21- Der heme kârî ez vakâr u sebât
Puhte-i rûzgâr hâm-ı tu bâd¹⁹⁸²

Der Medh-i Sultân Sencer¹⁹⁸³ - Kaside: 50

Vezin: Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün

- 1- Hüsrevâ baht hem-nişîn-i tu bâd
Müşterî der kırân-ı karîn-i tu bâd¹⁹⁸⁴

S. 144

- 2- Hâce-i ehterân gulâm-ı tu geşt
‘Arsa-i âsmân zemîn-i tu bâd¹⁹⁸⁵
- 3- Hâtem u hencer-i kazâ vu kader
Der yesâr-i tu vu yemîn-i tu bâd¹⁹⁸⁶
- 4- Âsmân u mücerreh ü hurşîd
Taht u tîğ-i tu vu nigîn-i tu bâd¹⁹⁸⁷

¹⁹⁸⁰ Eğer zamanenin dünya malı baki kalmazsa, senin faziletinin nimeti, dünyalığın (eserin, ilmin, faziletin) olsun!

¹⁹⁸¹ Sabahın sonunun akşamı getirmesine kadar, senin için kötü düşünenlerin (düşmanlarının, hasımlarının) sabahı, senin akşamın gibi olsun. Nitekim sabah, aydınlığı, akşam, karanlığı, uğursuzluğu temsil ettiğinden; senin düşmanının sabah aydınlığı, senin gecen gibi karanlık olsun!

¹⁹⁸² Her türlü işte gösterdiğin vakar (sabır, merhamet) ve sebatından dolayı; zamanın olgunlaşmış (zirve) şahsiyetleri, senin ham, çömez olsun!

¹⁹⁸³ Sultan Sencer’in Methi Hakkındadır.

¹⁹⁸⁴ Sultanım, talihin seninle (yar gibi) beraber olsun. Sahipkıranlığı temsil eden Müşteri yıldızı, daima senin yakınında bulunsun!

¹⁹⁸⁵ Yıldızların üstadı senin çırağın (kulun, kölen) oldu. Gökyüzünün arsası (alanı, sahası), senin hakim olduğun toprağın gibi olsun!

¹⁹⁸⁶ Hançer (sernivîşti) ve mühür (kanun-i İlahî), senin sağında bulunsun! Kaza ve kader; senin solunda bulunsun!

¹⁹⁸⁷ Gökyüzü, Kehkeşân ve güneş, senin tahtın, kılıcının ve mızrağının olsun (tenasüp)!

- 5- Çün kazâ reng-i hâdisât zened
Nâzireş hazm-i pîş-bîn-i tu bâd¹⁹⁸⁸
- 6- Çün kader nakş-i kâyinât koned
Deftereş sefhe-i yakîn-i tu bâd¹⁹⁸⁹
- 7- Müşkilî kân kelîm hall nekoned
Suhre-i dest ü âstîn-i tu bâd¹⁹⁹⁰
- 8- Mu‘cizî kân Mesîh pey nebered
Râh-ı tahsîl-i ân rehîn-i tu bâd¹⁹⁹¹
- 9- Der berâhîn-i ru’yet-i îzed
Berterîn hüccetî cebîn-i tu¹⁹⁹² bâd¹⁹⁹³
- 10- Der vekâyî-‘i girih-guşây-i umûr
Re’y-i râyet-keş rezîn-i tu bâd¹⁹⁹⁴
- 11- Der havâdis-i gurizgâh-ı cihân
Hısn-i endîşe-i hasîn-i tu bâd¹⁹⁹⁵
- 12- Sa‘d u nehs-i müdebberân-i felek
Her du mevkuf-i mihr ü kîn-i tu bâd¹⁹⁹⁶

¹⁹⁸⁸ Kaza, hadiselerin rengini boyayınca; onun seyircisi, senin ileriye görme niteliğini hazmetmiş olsun (hadiselere nazar eden kişi, önce senin ihtiyatlı basiretinin dersini almış olsun! Senin aklın, tedbirin ve fikrin kontrol etsin)!

¹⁹⁸⁹ Kader, kâinatın (mevcudatın) desenini işlerken (ortaya koyarken), onun defterinin yaprakları, senin yakınındaki sahifen olsun (senin itikad ve itminanınla olsun)!

¹⁹⁹⁰ Kelamın (kelimullahın) çözemeyeceği bir problemi sen, alay edercesine, elinin tersi ve elbisenin yeniyle çözesin (çözülmeyen problem bu mu diyerek bir çırpıda çocuk oyuncağı nevinden, halledesin)!

¹⁹⁹¹ Hz. İsa’nın vakıf olamadığı bir m’ucizenin tahsilinin yolu, senin rehinin olsun (onu öğrenmenin yolu, ancak senin inhisarında bulunsun)!

¹⁹⁹² Fetih Suresi/29

¹⁹⁹³ Allah’ı müşahade etme delillerinde (ayetlerinde) en güçlü hüccet, senin alnında bulunsun!

¹⁹⁹⁴ İşlerin (hadiselerin) çözülme hadiselerinde görüş bayraktarlığı (liderlik, bayrak çekme), senin sağlam basiretin olsun!

¹⁹⁹⁵ Dünyanın başlangıç (sınımlanacak, melce’ olan) hadiselerinde düşüncenin kalesi, senin en sağlam düşünce hisarın olsun!

¹⁹⁹⁶ Feleğin, uğurlu ve uğursuz olarak aldığı tedbirin her iki tayin merkezi; senin merhametin ve kinin olsun (senin şefkat ve gazabın, fikrin olsun)!

- 13- Çerh râ der mesâf-ı kevn ü fesâd
Cümle ber vîfk-i hân u hîn-i tu bâd¹⁹⁹⁷
- 14- Rervnak-ı mülk ü istikâmet-i dîn
Dâyim ez kuvvet-i metîn-i tu bâd¹⁹⁹⁸
- 15- Ebr-i bârân-ı feth ü seyl-i zafer
Ez kemân-ı tu ve kemîn-i tu bâd¹⁹⁹⁹
- 16- Sebz heng-i sipihr peyveste
Nevbetî-vâr zîr-i zeyn-i tu bâd²⁰⁰⁰
- 17- Âfitâbî ki hâzen-i kânhâst
Nâyib-i hâzen ü emîn-i tu bâd²⁰⁰¹
- 18- Tâ kes ez âferîn sohen gûyed
Sohen-i halk âferîn-i tu bâd²⁰⁰²
- 19- Meded-i bî nihâyet-i ebedî
Ez şuhûr-i tu ve sinîn-i tu bâd²⁰⁰³
- 20- Heme vaktî Hüdây-i ‘azze ve celle
Hâfız u nâsır u mu‘în-i tu bâd²⁰⁰⁴

¹⁹⁹⁷ Feleğin icra ettiği, varlık ve yokluk savaşında her şey, senin tenbih (sakındırma) ve yönlendirmene (işaretine, hükmüne) göre neticelensin!

¹⁹⁹⁸ Ülkenin güzelliği (parlaklığı, devamı,) ve dinin istikameti (tebliğ ve tervic-i din), daima, senin kuvvetinin sağlamlığına (sabrına) bağlı olsun (senin kuvvetinin sağlamlığından olsun)!

¹⁹⁹⁹ Zafer seli ve fethin yağmur bulutu (ganimeti); senin yayından ve mevziinden ortaya çıksın (zuhur etsin)!

²⁰⁰⁰ Mavi gökyüzünün (beyaz atın) her sabah, nöbetvari bir siteme bağlı olarak yeniden taze bir şekilde aydınlanması, senin fermanın altında olsun!

²⁰⁰¹ Maden ocaklarının (yeryüzünün) hazinedarı olan bir güneş; senin hazinedarının ve emanetçinin nayibi olsun!

²⁰⁰² Bir kimse Allah’tan bahsedince, halkın sözü ancak senin sağlık ve selametinin olsun!

²⁰⁰³ Nihayetsiz imdad, ebedî olarak; senin aylarından ve yıllarından meydana gelsin (senin ayların ve yılların; imdadın sonsuz olsun)!

²⁰⁰⁴ Allah, Azze ve Celle (azîz ve celîl olan Allah), her zaman, senin koruyucun, yardımcın ve mu‘inin (te’yid edenin, destekçin, tayin eden, sabit kılan) olsun!

Der Tehniyet-i ‘Îd ü ve Medh-i Pîrûz Şâh²⁰⁰⁵ - Kaside: 51

Vezin: Mef‘ûlü/Fâ‘ilâtü/Mefâ‘ilü/Fâ‘ilün

- 1- Ey ‘îd-i dîn ü devlet ‘îdet hoceste bâd
Eyyâmet ez hevâdis-i eyyâm reste bâd²⁰⁰⁶
- 2- Gül-zâr-ı bâğ-ı çerh ki pejmurdegiyeş nîst
Der intizâr-ı meclis-i tu deste deste bâd²⁰⁰⁷
- 3- Bâzâr-ı mısır-ı câmi-‘î mülk ez mekân-ı tu
Tâ bâre-i nühum zı cihân reste reste bâd²⁰⁰⁸
- 4- İllâ zı şest-i ‘azm-i tu tîr-i kader-i kaza
Ber her nişâne’î ki zened bâz ceste bâd²⁰⁰⁹
- 5- Ger neşv-i bîh-i emn buved cüz be bâğ-ı tu
Ez şâhhâş der teber-i fitne deste bâd²⁰¹⁰
- 6- Ver âb-rûy-i mülk reved cüz be cûy-i tu
Zâb-ı fesâd-ı küll varak-ı kevn şuste bâd²⁰¹¹

S. 145

- 7- Der hîç kâr-ı bî tu felek râ mebâd havz
Pes ger buved nuhist rızây-i tu ceste bâd²⁰¹²

²⁰⁰⁵ Bayram Tebriği ve Pîrûz Şah’ın Methi Hakkındadır.

²⁰⁰⁶ Ey dinin ve devletin bayramı, bayramın mübarek olsun. Senin günlerin, zamanın hadiselerinden (felaketlerinden) muaf olsun (farklı olsun, helva gibi tatlı olsun).

²⁰⁰⁷ Solması mümkün olmayan, feleğin bağının gül bahçesi, senin meclisini beklemede deste deste olsun.

²⁰⁰⁸ Ülkenin camisinin mısır çarşısı, senin bulunduğun yerden itibaren, dünyadan ta dokuzuncu dereceye (meridyene kadar) dizi dizi dükkân olsun.

²⁰⁰⁹ Ancak senin azminin çengelinden fırlayan kaderin kaza oku; isabet ettiği her hedefin üzerinde tekrar zıplasın!

²⁰¹⁰ Eğer emniyet ağacının kökü, senin bağının dışında biterse; onun dalları, fitne baltasının altında deste deste olsun!

²⁰¹¹ Ve eğer, mülkün yüzsuğu, senin ırmağından başka tarafa akarsa; varlık kâğıdı, bütünüyle fesat sularıyla yıkansın!

²⁰¹² Senin olmadığın hiçbir işte, felek için derinlemesine bir başarı bulunmasın. Ancak ilk önce senin rızan alınırsa, çözümsüz olan bütün işler kısa zamanda hallolsun!

- 8- Keyvân-i muvâfıkân turâ ger ciger hored
Nesrîn-i çerh râ ciger-i ciddî müste bâd²⁰¹³
- 9- Ver müşteri cevî zı hevây-i tu kem koned
Yek-bâre merğ-zâr-i felek hûşe ruste bâd²⁰¹⁴
- 10- Mirrîh eger be hûn-i hasûd-i tu teşne nîst
Zengâr horde hencer ü cevşen guseste bâd²⁰¹⁵
- 11- Ver der şeved ber vezn-i bed-hâhet âftâb
Gird-i küsûf-i gird-i cemâleş nişeste bâd²⁰¹⁶
- 12- Ver Zühre cüz be bezm-i tu hunyâgerî koned
Câvid def durîde vü berbet şikeste bâd²⁰¹⁷
- 13- Ver nâme'î dehed ne be pervâne-i tu tîr
Şuğleş fîrû guşâde vü desteş be beste bâd²⁰¹⁸
- 14- Mâh er nehâhed ânki buved na'l-i merkebet
Ez nâhon-i mohâk ebed çehre heste bâd²⁰¹⁹
- 15- Vender her ânçi re'y-i tu kerd iktizây-i ân
Takdîr cüz be 'ayn-i rızâ ne nigeriste bâd²⁰²⁰

²⁰¹³ Eğer Zuhâl yıldızı senin talihini kederli olarak muvafık görürse, feleğin nesrini (fulya çiçeği, nesteren), gamın en ciddisiyle sitem görsün!

²⁰¹⁴ Eğer müşteri yıldızı, sana ait atmosferdeki havayı eksiltirse, feleğin çayırı, yekbâre salkım halinde yeşermiş olsun!

²⁰¹⁵ Eğer mars, sana haset edenlerin kanına susamamışsa, paslanmış olan hançer ve zırh, dağılıp parçalansın!

²⁰¹⁶ Eğer güneş, senin hasmının davasına (aydınlığı ve hayat-darlığıyla) müdahil olursa, onun güzelliği üzerine tutulma (küsûf) ve kararına tozu (dumanı) çöküversin!

²⁰¹⁷ Eğer Zühre yıldızı senin meclisinin dışında şarkıcılık yaparsa, onun defî ebediyen yırtılmış olsun ve udu da kırılmış olsun!

²⁰¹⁸ Eğer ok, bir mektubu senin ulaşına (pervâne, kelebek, öncü, ...) değil de başka bir haberciye ulaştırırsa, uğraşı başarısız ve eli bağlanmış olsun!

²⁰¹⁹ Eğer ay, senin bineğinin nalı olmak istemezse (senin atının nalında parlamak istemezse), çehresi kaplanmış olan sedften ebedi olarak yaralanmış olsun (sonsuz kadar ışığı tutulmuş olsun, kararsın).

²⁰²⁰ Senin isabetli görüşünün, gereğini yaptığı her şeyde; kader, senin rıza gözünden başka bir şeye bakmamış olsun!

- 16- Tâ resm-i tehniyet buved ender cihân be‘îd
Her bâmdâd ber tu çu ‘îdî huçeste bâd²⁰²¹
- 17- Bâdâm-vâr-i çeşm-i hasûd-i tu âjdeh
Vez nâle bâz-mânde dehân hemçu piste bâd²⁰²²

Der Medh-i Ebu'l-Hasan Mecdü'd-Dîn 'Alî 'İmrânî²⁰²³ - Kaside: 52

Vezin: Mef'ûlü/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün

- 1- Eknûn ki mâh-ı rûze be noksân der-üftâd
Âh ez hicâb hücre-i dil ber der üftâd²⁰²⁴
- 2- Hicrân-ı mâh-ı rûze peyâm-i visâl dâd
Înek nehîb-i o be cihân ender üftâd²⁰²⁵
- 3- Gûyed be çend rûz diger tab-‘ı nefis râ
Dîdî ki resm-i tevbe zı ‘âlem ber üftâd²⁰²⁶
- 4- Ân şod ki ez takarrub-i Mushaf be ihtiyâr
Ez dest-i pâ-y-merd-i tarab sâğher üftâd²⁰²⁷
- 5- Ân murğ râ ki bâl ü per ez şevk-i tevbe bûd
Hem bâl rîht ez halel ü hem per üftâd²⁰²⁸

²⁰²¹ Dünyada bayram tebriğini yerine getirmek için, bütün sabahlar senin üzerine bayram tebrikinde bulunsun!

²⁰²² Sene hased edenlerin badem gibi gözleri (sanki) ejderha görmekten ve feryattan ağzı açık kalarak fıstık gibi olsun!

²⁰²³ Ebu'l-Hasan Mecdü'd-Dîn 'Alî 'İmrânî'nin Methi Hakkındadır.

²⁰²⁴ Şimdiki Ramazan ayı eksik bir şekilde doğdu. Âh gönül hücresi, utançtan kendisiyle kavgaya tutuştu.

²⁰²⁵ Ramazan ayının hicranı, kavuşma haberini verdi. Onun şu heybeti (korkusu, narası), dünyaya düşmüş oldu.

²⁰²⁶ Nefsin tabiatına, diğer birkaç gün şöyle der: Gördün ki tevbenin kuralı (usulü, kanunu) dünyadan göçtü (tevbenin kanunun dünyadan gittiğini gördün).

²⁰²⁷ Mushafın ihtiyara (insan iradesine) yaklaşmasından, o (tevbe) meydana geldi. Sevincin şefaatinin elinden, kadeh düştü.

²⁰²⁸ Kolu, kanadı tevbe arzusundan meydana gelen o kuşun; kötülükten dolayı, hem kolu kırıldı, hem de kanadı düştü.

- 6- ‘Aşk u sürûr u lehv merâ der nihâd rost
Sevdây-i câm u bâde merâ der ser üftâd²⁰²⁹
- 7- Ân kes ki ez du kevn be yekbâre dil beşest
O râ du çeşm ber du ruh-i dilber üftâd²⁰³⁰
- 8- Fermândeher-i zemîn ü zemân Mecd-i dîn ki mecd
Bâ tînet-i mutahhar-ı o der-hor üftâd²⁰³¹
- 9- Ân melce-i mülûk u selâtîn ki şahs râ
Ez kârâ ‘ibâdet-i o hoşter üftâd²⁰³²
- 10- Ber vus‘at-ı memâlik câheş guvâh şod
Sîti ki dedr zemâne zı huşk u ter üftâd²⁰³³
- 11- Çün kîn-i o zı merkez-i ‘ulvî sefer nümûd
Ez bîm-i lerze ber felek ü ehter üftâd²⁰³⁴
- 12- Der bâhter siyâset-i o çün kemân keşîd
Tîreş siper siper şod u der hâver üftâd²⁰³⁵
- 13- Ey sâhibî ki sûret-i cân-ı ‘adûy-i mülk
Ez kahr-ı tu der âyîne-i hencer üftâd²⁰³⁶
- 14- Deryâ dilî vü garka-i deryây-i nîstî

²⁰²⁹ Aşk, mutluluk ve eğlence, beni (şarap destisinin yapıldığı) çömlek toprağına düşürdü. Kadeh ve bade sevdası, başıma düştü (başım, kadeh ve bade sevdasına tutuldu).

²⁰³⁰ İki varlık âleminden (geçerek) bir gönüle yerleşen (oturan, cûlus eden) kişinin iki gözü, dilberin iki yanağına düştü.

²⁰³¹ Yeryüzünün ve zamanın hükümdarı olan Mecd-i Dîn (dinin yüceliğı) öyle bir kimsedir ki; yücelik, onun temiz tînetiyle özdeşleşmiştir.

²⁰³² Meliklerin ve sultanların sığınağı olan o hükümdar öyle birisidir ki; bir şahıs için ona kulluk etmek, dünya meşgalesinden daha güzel bir hal olmuştur.

²⁰³³ Sahip olduğu memleketlerin genişliğı, onun saltanatına şahid oldu. Zamanede bulunan şöhet, istikrarsız oldu (bir azaldı, bir çoğaldı).

²⁰³⁴ Nitekim onun öfkesi, yüce merkezden (Tanrı katından) izin alarak sefer ortaya koydu. Feleğe ve yıldızla zelzele korkusu düştü.

²⁰³⁵ Batıda, onun siyaseti bir yay gibi gerildi. Oku, sıralı kalkanlar şeklinde doğuya düştü.

²⁰³⁶ Ey fendim! Mülkün düşmanının canının sureti, senin kahrından, hançerin aynasına düştü.

Ez i'timâd-i cûd-i tu ber me'ber üftâd²⁰³⁷

S. 146

15- Câî ki 'arza kerd cihân birr ü dâd-ı melik

Efsâr der mukâbele-i efser üftâd²⁰³⁸

16- Rûzî ki 'onf u heşm şod ez yâd-i çerh râ

Âteş zı kâr-zâr-i tu der çenber üftâd²⁰³⁹

17- Merg ez berây-i dâden-i dârû tabîb şod

Bîmâr-i heybet-i tu çu ber bester üftâd²⁰⁴⁰

18- Der mevzi'î ki cûd-i tu pervâz kerd zûd

Der pîş zı Îrân tu zer ber zer üftâd²⁰⁴¹

19- Der derc-i gûşhâ be nezzâre 'ukûd râ

Ez lafz-ı tu nazar heme ber gevher üftâd²⁰⁴²

20- Deryây-ı intikâm-ı tu âncâ ki mevc zed

Ez keştiy-i hayât u bekâ lenger üftâd²⁰⁴³

21- Kasd-ı cebîn mâh u ruh âftâb kerd

Harfî ki ez medîh-i tu ber defter üftâd²⁰⁴⁴

22- Ez yek serîr-i kilik-i tu der nevbet nebûd

²⁰³⁷ Denizin merkezi (en derin bölgesi), senin cömertliğine itimadından dolayı, yokluk deryasına batmanın yolunu tuttu.

²⁰³⁸ Dünya, hükümdarın iyilik ve adaletini bir yerde gösterince, dizgin, (gerçek) komutanın önüne düştü.

²⁰³⁹ Bir gün, feleğin yâdıyla öfkelenip şiddet gösterince, feleğin çenberine, senin muharebe alanından ateş düştü.

²⁰⁴⁰ Ölüm, ilaç vermek için tabip oldu. Senin heybetinin hastası ise korkudan yatağa düştü.

²⁰⁴¹ Senin cömertliğinin kanatlanıp hızlıca uçtuğu bir yerde, İran'dan huzuruna altın üstüne altın düştü.

²⁰⁴² Mücevher gerdanlıkların, seyretmek için kulaklara takılmasıyla ilgili, senin sözünden dolayı bütün gözler, kıymetli taşlara düştü (insanların seyretmesi için, gerdanlıkların kulaklara küpe olarak takılması hususundaki senin emrinden dolayı, herkesin gözü mücevherlere düştü).

²⁰⁴³ Senin intikam denizinin dalga vurduğu yerde, hayat ve beka gemisinden, rıhtıma yanaşmak için demir düştü (atıldı).

²⁰⁴⁴ Alnını kastettiğinde (niyet ettiğinde), ayı, yanağını kastettiğinde güneşi gösterdi. Seni met etmek için defterin üzerine bir harf düştü.

Ez sed hezâr ser be feze‘ miğfer üftâd²⁰⁴⁵

23- İkbâl-i tu be çeşm-i rızâ rûy-i mülk dîd
Hurşîd ber serâdık-i nilüfer üftâd²⁰⁴⁶

24- Peygâm-i tu be fikr der-efkend ıztırâb
Ez Murtaza nuh zelzele der Hayber üftâd²⁰⁴⁷

25- Ez nesl-i Âdem ânki yakîn bûd mihr-i o
Ber hidmet-i tu der şikem-i mâder üftâd²⁰⁴⁸

26- Ez şâh-i hidmet-i tu ki Tûbâ est bîh-i o
Her meyve’î be hâsiyet-i dîger üftâd²⁰⁴⁹

27- El hak muhâl nîst ki bende çu dîgerân
Ez ‘aşk-ı hidmet-i tu bedîn kişver üftâd²⁰⁵⁰

28- Orâ ki şükürhâ zı şeker-rîz-i şî‘irhâst
Zehrî be dest-i vâki‘a der şeker üftâd²⁰⁵¹

29- Ez hazretiy-i haşr be dereş hâzır âmedend
Nâ-dîde merg der feze‘ mahşer üftâd²⁰⁵²

30- Tîmâreş ez ta‘arruz-i her bî haber füzûd

²⁰⁴⁵ Senin kaleminin gıcırtilarından birisinin nöbette bulunmadığı an, yüzbin baştan, feryad ile miğfer düştü.

²⁰⁴⁶ Senin ikbalin, mülkün yüzüne rıza gözüyle baktığında, güneş, nilüferin otağının üzerine düştü.

²⁰⁴⁷ Senin geliş haberin, düşünceye (fikre), ızdırab saldıığında, Murtaza’dan (Hz. Ali’den) Hayber’e dokuz (şiddetinde) zelzele düştü.

²⁰⁴⁸ Hz. Âdem’in neslinden kesin bilgiye sahip olan kişinin güneşi, sen henüz ana karnındayken hizmetinin üzerine düştü.

²⁰⁴⁹ Kökü, Tûbâ ağacı olan senin hizmetinin fidanından, her biri farklı özelliğe sahip bulunan meyve düştü.

²⁰⁵⁰ Doğrusu, bendenizin (kulunuzun) diyerleri gibi, sana karşı hizmet aşkından dolayı bu ülkenin üzerine düşmesi imkânsız değildir.

²⁰⁵¹ Şiirleri, şekerinin tatlıları gibi olana şükürler olsun (teşekkürler). Hadiselerin eliyle şekere bir zehir düştü.

²⁰⁵² Mahşer ehlinden olanlar, onun kapısına geldiğinde, mahşere, görülmemiş bir ölüm feryadı düştü.

Destâreş ez ‘akîle-i meh mi‘cer üftâd²⁰⁵³

- 31- Bişnev ki der ‘azâb çegûne resîd sabr
Beniger ki der helâb çegûne her üftâd²⁰⁵⁴

- 32- Bâ münkirân-i ‘akl der în hıttâ kâr-ı o
Dâned hemî Hüdâyî ki bes münkir üftâd²⁰⁵⁵

- 33- Kâfûr der gıdâş be iftâr her şebî
Ez cevri-i în du seng-dil kâfir üftâd²⁰⁵⁶

- 34- Ez bes ki bâr-ı dâverî în ü ân keşîd
O râ sohen be hazret-i în dâver üftâd²⁰⁵⁷

- 35- Tâ âgeh est ‘akl ki ez hâme-i kazâ
Nakş-i vücûd kâbil-i nef ‘ü zerr üftâd²⁰⁵⁸

- 36- Bâdâ hemîşe tâlib-i âzerm-i tu sipihr
Gerçi ezo ‘aduvv-î tu der âzer üftâd²⁰⁵⁹

Der Medh-i Melikü'l-Ümerâ Tuğrul Tegîn²⁰⁶⁰ - Kaside: 53

Vezin: Mef‘ûlü/Fâ‘ilâtü/Mefâ‘îlü/Fâ‘ilün

- 1- Tuğrul Tegîn be tîğ cihân râ nizâm dâd

²⁰⁵³ Onun hizmeti, her bir cahilin saldırısından sonra arttı. Sarık olarak ona, ayın parlaklığından başörtüsü düştü.

²⁰⁵⁴ Azapta sabrın nasıl yetiştigini dinle. Eşeğin çamura nasıl düştüğüne bak.

²⁰⁵⁵ Onun, bu ülkedeki savaşı, akli inkâr edenlerledir. Allah, her şeyi hakkıyla bilir ki (Allahu a‘lem) bu savaşta çok inkârcı düştü.

²⁰⁵⁶ Kâfûr, her akşam iftarda, onun sofrasındadır. Ancak bu iki katı yüreklinin zulmünden dolayı küfre düştü.

²⁰⁵⁷ Yazıklar olsun ki, padişahlığın (hakemliğin, yargıçlığın) yükünü o, bu çekti. Onun sözü, bu adil padişahın huzuruna düştü.

²⁰⁵⁸ Akıl; kader kaleminden, vücudun deseninin, fayda ve zarara müsait bir şekilde düştüğünü (yaratıldığını) bilir.

²⁰⁵⁹ Güneş (aydınlıkta) daima senin vicdanını talep etsin. Gerçi senin düşmanın ondan (vicdanından) dolayı ateşe düştü.

²⁰⁶⁰ Emirlerin Meliki, Tuğrul Tegîn’in Methi Hakkındadır.

Zu bîşter girift ü be kemter gulâm dâd²⁰⁶¹

- 2- Ceyşeş harâc-i hıttâ-i Çîn ü Hotâ sıtad
Emneş karâr-ı memleket-i Mısır u Şâm dâd²⁰⁶²

- 3- Nâmûs-i cevır ü fitne be hencer-i kavî şikest
Ârâm-ı mülk ü dîn be siyâset-i temâm dâd²⁰⁶³

S. 147

- 4- Cûdeş kefâf-i ‘ömr be hurd u bozorg burd
‘Adleş hayât-ı tâze be hâs u be ‘âm dâd²⁰⁶⁴
- 5- Ez hüsrevân be sem ‘ü tâ‘at cevâb yâft
Ez her mühim be her ki bedîşân peyâm dâd²⁰⁶⁵
- 6- Kûşeş be harb-gâh çu tekbîr-i feth goft
Hasmeş nemâz-ı hayr u selâmet selâm dâd²⁰⁶⁶
- 7- Ez ‘aks-i tîğ şu‘le ber âteş ü bâl kerd
Vez nûr-i re’y nûr be hurşîd vâm dâd²⁰⁶⁷
- 8- Çün sedd-i eymenî leged çerh-i rahne kerd
Ân rahne râ be tîğ u be re’y iltiyâm kerd²⁰⁶⁸

²⁰⁶¹ Tuğrul kılıçla dünyaya nizam verdi. Dünyadan daha fazla almasına karşılık, çok az köle verdi.

²⁰⁶² Onun ordusu; büyük Çin ülkesinin ve Hıta (miskiyle maruf olan, kuzey Çin’in eski adı. Türk ülkesi) ülkesinin haracını aldı. Emniyeti; Mısır ve Şam memleketlerinin huzurunu (verdi) temin etti.

²⁰⁶³ Fitne ve zulmün kanunu, sağlam kılıcıyla kırıldı. Ülkenin ve dinin emniyetini, eksiksiz bir siyasetle eda etti.

²⁰⁶⁴ Onun cömertliği; küçük olsun, büyük olsun, ömrünü geçirebileceği kadar herkese yetti. Onun adaleti; havâs ve avâma yeni bir hayat verdi.

²⁰⁶⁵ Padişahlardan “işittik ve itaat ettik” cevabını aldı (سمعنا وأطعنا غفرانك ربنا وإليك المصير; Bakara/285). Herkese, önemli olan her şeyden, haber verdi.

²⁰⁶⁶ Onun köşü (davulu), savaş meydanında sanki fetih tekbirini söyledi. Onun hasmı, hayır ve selamet namazının selamını verdi (hayır ve selamet namazını bitirdi. Teslim oldu. Sulh oldu).

²⁰⁶⁷ Kılıcının aksinden (aynasından), ateş gibi bir parlaklık kanatlanarak yükseldi. Onun isabetli görüşünün nurundan, güneşe borç olarak ışıktı.

²⁰⁶⁸ Feleğin tekmesi seğlam bir seddi tahrip edince, o tahribatı kılıcı ve isabetli görüşüyle (güzel sözüyle) iyileştirdi.

- 9- Dîd âsmân ki gurre-i her mâh çetr-i ost
Zîn rûy mâh-ı yek-şebah râ şekl-i câm dâd²⁰⁶⁹
- 10- Yârâb devâm-ı devlet ü mülk ü bekâş deh
Çönân ki eymenî râ devreş devâm dâd²⁰⁷⁰
- 11- Ey hûb zahme-i mutrib hoş-hân mezen cüz in
Tuğrul Tegîn be tığ cihân râ nizâm dâd²⁰⁷¹

Der Medh-i Melik Bedreddîn Sungur²⁰⁷² - Kaside: 54

Vezin: Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün

- 1- ‘Îd ber bedr-i dîn mübârek bâd
Sungur ân âftâb-ı devlet ü dâd²⁰⁷³
- 2- Ânki şüğl-i nizâm-i ‘âlem râ
Çerh ez ‘adl-i o nehed bünyâd²⁰⁷⁴
- 3- Vanki kasr-i harâb-i devlet râ
Dehr ez dest-i o koned âbâd²⁰⁷⁵
- 4- Berk-i tığeş çu berk-i rovşen ü tîz
Ebr-i cûdeş çu ebr mu‘tî vü râd²⁰⁷⁶
- 5- Seng-i hilmeş beburde seng ez hâk

²⁰⁶⁹ Tuğrul Tegin, ayın ilk gecesi semanın, onun çadırı (gibi) olduğunu gördü. Bundan dolayı, ayın böyle bir benzerliğine, kadehin şeklini verdi (ayı küçümsüyor).

²⁰⁷⁰ Yarab, devletin devamını ve mülkün bekasını ona (Tuğrul) ver. Öyle ki; onun emniyeti dünya döndükçe devam etsin (dünya döndükçe emniyetinin devam etmesi için yarab, devletin devamını ve mülkün bekasını ona ver).

²⁰⁷¹ Ey güzel şarkı söyleyen şarkıcının, zarif mızrabı, bundan başkabir şeyin ezgisini çalma. Nitekim Tuğrul kılıçla dünyaya nizam verdi.

²⁰⁷² Melik Bedreddîn Sungur’un Methi Hakkındadır.

²⁰⁷³ Dinin üzerindeki ayın (Bedreddîn’in) bayramı kutlu olsun. Çünkü Sungur, o devletin ve adaletin güneşidir.

²⁰⁷⁴ Felek, âlemin nizamıyla ilgili ortaya koyduğu faaliyeti, onun adaletiyle inşa etti.

²⁰⁷⁵ Harap olan devlet sarayını, zaman onun eliyle mamur etti.

²⁰⁷⁶ Kılıcının parlaklığı, ışıldayan keskin bir şimşek gibidir. Cömertliği, bir bulut gibi, ihsan edici ve himmet sahibidir.

Seyr-i hükmeş rubûde gûy ez bâd²⁰⁷⁷

6- Himmeteş ân çönân ki ez ser-i ‘acz
Emr-i o râ zemâne gerden dâd²⁰⁷⁸

7- Der şecâ‘at be rûz-i harb ü mesâf
Ânki şâgird-i ost hest üstâd²⁰⁷⁹

8- Pây çün ber felek nihâd zı kadr
‘Adl-i o ber zemâne dest guşâd²⁰⁸⁰

9- Ey turâ râm bûde her tovsen
Vey turâ bende geşte her âzâd²⁰⁸¹

10- Bende râ gerne haşmetet bûdî
Kenderîn hâdisе şefî‘ üftâd²⁰⁸²

11- Ki guşâdiyeş der zemâne zı bend
Ki resîdiyeş der zemîn feryâd²⁰⁸³

12- Kender etrâf-ı hâverân ez vey
Hîç kes râ hemî neyâyed yâd²⁰⁸⁴

13- Gerne ‘adl-i tu dâd o dâdî
Âh tâ key berestî ez bîdâd²⁰⁸⁵

²⁰⁷⁷ Yumuşaklığının taşı, madenî olan taşı topraktan ayırmıştır. Hükümünün icraati ise, su kabarcığını rüzgârdan çalmıştır.

²⁰⁷⁸ Onun öyle bir himmeti vardır ki zamane, acizliğinden dolayı, onun emrine boynunu verdi.

²⁰⁷⁹ Muharebe günü savaş alanında gösterdiği cesaretle o, ustadır (komutandır). Onun çıraqları olarak orada bulunanlar ise kendi zamanlarında ustadırlar.

²⁰⁸⁰ Kıymetinden dolayı ayağını feleğin üzerine koyunca, onun adaleti zamaneye el uzattı.

²⁰⁸¹ Ey bütün serkeş atların kendisine ram olduğu kişi! Ey tüm özgürlerin kendisine kul olduğu zat!

²⁰⁸² Eğer kuluna haşmetini göstermezsen, bu hadiseye şefaatçi düşer (yine Bedreddin şefaat eder).

²⁰⁸³ Zamanenin bağıni çözersen, yeryüzüne feryad yayılır (yeryüzünü zulümden dolayı, feryad kuşatır).

²⁰⁸⁴ Doğu ve batı civarında ondan hiç kimseye bir haber gelmez (ondan hiçbir haber sızdırılmaz).

²⁰⁸⁵ Eğer senin adaletin onun cezasını (hukukunu) vermezse, o halde ne zaman adaletsizlikten kurtulacaksın?

- 14- Çekonem ez şeb-i cihân ki cihân
În nuhistûn cefâ nebûd ki zâd²⁰⁸⁶
- 15- Himmetet çün guşâd dest be ‘adl
Kadr-i tu ber sipihr pâý nihâd²⁰⁸⁷
- 16- Tâ buved zı ihtilâf cünbiş-i çerh
Yekî endûh-nâk u dîger şâd²⁰⁸⁸
- 17- Hîç şâdiyet râ mebâd zevâl
Hîç endûhet ez zemâne mebâd²⁰⁸⁹

Der Medh-i Sâhib-i Sadr Tâhir Bin Muzaffer²⁰⁹⁰ - Kaside: 55

Vezin: fâ‘ilâtün/mefâ‘lün/ fa‘lün

S. 148

- 1- Bâğ sermâye-i diger dâred
Kân şod ez bes ki sîm ü zer dâred²⁰⁹¹
- 2- Hîç tıfl resîde nîst dero
Ki ne pirây-e-i diger dâred²⁰⁹²
- 3- Mî nümâyed ki ez resîden-i ‘îd
Çün heme merdumân haber dâred²⁰⁹³
- 4- Tab‘ ber kâr-gâh-i şâh niger

²⁰⁸⁶ Dünyanın karanlığından dolayı ne yapayım? Dünya böyle. Ziyadeleşen ilk zulüm bu değilki.
²⁰⁸⁷ Senin himmetin adaletle elini açınca, kıymetin, ayağını güneşin üzerine koydu (onu gölgeledi).
²⁰⁸⁸ Feleğin işinde ihtilaf olması için, birisi kederli, diğeri mutlu olur.
²⁰⁸⁹ Mutluluğun hiçbir zaman son bulmasın. Zamaneden hiçbir sıkıntı görmeyesin.
²⁰⁹⁰ Vezir, Tâhir Bin Muzaffer’in Methi Hakkındadır.
²⁰⁹¹ O, farklı bir sermayeye sahip olan bağ gibidir. Böyle olduğu için, o çok fazla altın ve gümüşe sahiptir.
²⁰⁹² Onda hiç yeniyetmelik yoktur. Bundan dolayı onun farklı bir zinete (süse) ihtiyacı da yoktur.
²⁰⁹³ Tüm halkın haberdar olması, bayramın gelmekte olduğunu gösterir.

Ki çe dîbây-i Şûşter dâred²⁰⁹⁴

5- Gül-i ra'nâ be yâd-ı nergîs mest
Câm-ı zerrîn be dest berdâred²⁰⁹⁵

6- Bülbül ender hevây-i bezm-i vezîr
Sed nevâyî 'aceb zı ber-dâred²⁰⁹⁶

7- Ebr bî kûs-i ra'd mî nereved
Tâ gül ender cihân haşer dâred²⁰⁹⁷

8- Ger zı bîcâde tâc dâred gül
Zîbedeş melik-i nâm-ver dâred²⁰⁹⁸

9- Ber reyâhîn be cümlegî mülkest
Ne ser ü kâr muhtasar dâred²⁰⁹⁹

10- Ney kudâ mest vez kocâ bârî
Ki zı firûze sed kemer dâred²¹⁰⁰

11- Her zemânî çenâr sûy-i felek
Be münâcât dest ber dâred²¹⁰¹

12- Meger ender du'ay-i istiskâst
Verne o bâ felek çe ser dâred²¹⁰²

²⁰⁹⁴ Örnek parçası, işyeri tezgâhında basılan kumaşa bak! O, Şuşter ipeğinin özelliklerine sahip olur mu?

²⁰⁹⁵ Güzel gül, nergisin yâdıyla sarhoş olduğu halde, elinde altın kadeh tutmaktadır (altın kadeh el kaldırmaktadır).

²⁰⁹⁶ Bülbül, vezirin meclisinde bulunma arzusunda; yüz çeşit garip name seslendirmektedir.

²⁰⁹⁷ Bulut; gök gürültüsünün davulu olmadan gelmez ki dünyada gül iştiyaka gelsin ve açılsın.

²⁰⁹⁸ Eğer gül, kırmızı yâkuttan meydana gelen bir taca sahipse, Onun zinetinin sebebi, şanlı (namlı, seçkin) bir hükümdarının olmasıdır.

²⁰⁹⁹ Bu kokular, sadece gülün başına ve işlendiği mahallere münhasır değildir. Ülkenin her tarafı gül kokularıyla kaplıdır.

²¹⁰⁰ Ney hangisidir ve nerededir. Ne ise...? Firuzeden (turkuvazdan) işlenmiş yüz adet kemeri bulunan sâkî nerede (bu normal bir insan değil, çok muazzam biridir).

²¹⁰¹ Çınar, münâcât etmek için (yakarmak için) her zaman elini semaya doğru kaldırır.

²¹⁰² Çınar ancak yağmur duası için bunu yapar. Eğer böyle değilse o başını göğe doğru niye uzatır?

- 13- Pîş-i peykân-ı gül zı bîm guşâd
Her şeb ez hâle-i meh siper dâred²¹⁰³
- 14- Bâ bekâyây-i leşker-i sermâ
Ger sabâ ‘azm-i kerr ü ferr dâred²¹⁰⁴
- 15- Tîğ der dest-i bîd mîçekend
Vez çe ma‘nâ zereh şomor dâred²¹⁰⁵
- 16- Der çönîn mevsimî ki bâğ henûz
Kes nedâned çe müdehher dâred²¹⁰⁶
- 17- Yâsemîn râ bebîn ki tâ dû se rûz
Bî refîkân ser-i sefer dâred²¹⁰⁷
- 18- Dehen-i lâle çün dehân-i sadef
Ebr-i peyveste pür güher dâred²¹⁰⁸
- 19- Lâle gûyî ki ber zebân-i heme rûz
Medh-i destûr-i dâdger dâred²¹⁰⁹
- 20- Tâ ki ender du‘â vü medh-i vezîr
Leb-i la‘leş hemîşe ter dâred²¹¹⁰
- 21- Nâsır-i dîn ki şâh-ı devlet ü dîn
Ez me‘âliyeş berg ü ber dâred²¹¹¹

²¹⁰³ Gülün mızrak uçları (dikenleri) korkudan açılır. Ay, her gece haleden kendisine siper edinir.

²¹⁰⁴ Sabah rüzgârı, soğukun arta kalan bütün askeriyle, hamle edip saldırıya geçerse,

²¹⁰⁵ Söğüt ağacı, kılıç elde olduğu halde suyu emerken, zırhı hesap etmenin ne anlamı olur?

²¹⁰⁶ Bağın böyle bir mevsimde ne tür şeyler biriktireceğini, şimdiye kadar kimse bilmez.

²¹⁰⁷ Yasemine bak. Zira bir iki güne kadar, arkadaşsız olarak (yalnız bir şekilde), yolculuğa hazırlanmaktadır (arkadaşsızlıktan bir iki günde solmaktadır).

²¹⁰⁸ Lalenin ağzı, sedefin ağzı gibi, buluta bağlı olduğu halde mücevherle doludur.

²¹⁰⁹ Sanki lalenin dilinde her gün, adaleti yerine getiren yargıcın kanununun methi yer almaktadır.

²¹¹⁰ Vezirin methinde ve duasında bulunmak için, yâkût gibi kırmızı dudağı sürekli nemlidir.

²¹¹¹ Devlet ve dinin fidanı (dalı); dinin yardımcısı olan vezirin güzel hasletlerinden, yaprak ve meyve elde eder.

22- Tâhribnü'l-Muzaffer ân ki Hudây
Heme vaktiyeş bâ zafer dâred²¹¹²

23- Ânki gîtî zı şükr-i hestîy-i o
Yek dehân ser be ser şükr dâred²¹¹³

24- Vanki ez 'aşk-ı nâm u sûret-i o
Hâk sem' ü hevâ basar dâred²¹¹⁴

25- Re'yeş ender nizâm-ı kâr-ı cihân
Ez kazâ sa'yî bîşter dâred²¹¹⁵

26- Kilkeş ender beyân-ı bâtl u hak
Kemterîn müstemi'kader dâred²¹¹⁶

S. 149

27- Desteş er vâhib-i hayât neşod
Der cemâdât çün eser dâred²¹¹⁷

28- Eserî bîş ez ân bûd ki dero
Kilk-i nutk u nigîn-i nazar dâred²¹¹⁸

29- Kisvet-i kader ost ân kisvet
Kez nuhum-i çerh âster dâred²¹¹⁹

30- Der nuh iklim âsmân-ı hükmeş

²¹¹² Kendini Allah'a adayan (Allah'lık), Tâhribnü'l-Muzaffer, bütün zamanını zaferle meşgul eder.

²¹¹³ O öyle birisidir ki; dünya onun şükrünü yerine getirmek için, tek bir ağız olarak baştanbaşa şükür halindedir.

²¹¹⁴ Bu vezir öyle biridir ki; onun ismi ve siması için (adı ve sanı yaşasın diye) toprak, kulak sahibi, hava da göz sahibi olur.

²¹¹⁵ Dünyanın işini düzenleme hususunda onun görüşü; faaliyet olarak, kaderden daha fazladır.

²¹¹⁶ Batıl ve hakkın beyanındaki onun kalemi; kaderin işittiği şeylerin en küçüğüne sahiptir.

²¹¹⁷ Onun eli eğer hayat bahşedici olmasaydı, aynı şekilde cansız varlıklarda da eser sahibi olurdu.

²¹¹⁸ Bundan büyük bir eser vardır ki onda; nutkun kalemi ve nazarın mührü (yüzüğü) bulunmaktadır.

²¹¹⁹ Kaderin elbisesi odur. O elbise dokuz felekten astara sahiptir (o elbisenin dokuz gezegenden astarı bulunmaktadır).

Kâr-dârân-ı hayr ü şerr dâred²¹²⁰

31- Zâteş be's-i ost înkî hevâş
Rûz u şeb şu'le vü şerer dâred²¹²¹

32- Zede-i puşt pâ-yi himmet-i ost
Herçi eyyâm-ı huşk u ter dâred²¹²²

33- Se'd-i ekber ki ez sa'âdet-i 'âm
Hîştên der cihân semer dâred²¹²³

34- Hünereş zı âsmân be pürsîdem
Kez çe îh ihtisâs u ferr dâred²¹²⁴

35- Goft şâgird-i re'y-i destûrest
Bes buved ger hemîn hünêr dâred²¹²⁵

36- Ey be câyî ki re'yet er hâhed
Resm-i şeb ez zemâne ber-dâred²¹²⁶

37- Nâyed ender kırışme-i nazaret
Herçi takdîr muntazır dâred²¹²⁷

38- Kulbe'î ez cihân câh-ı tu nîst
Fevk ü tahtî ki cânver dâred²¹²⁸

²¹²⁰ Hükümünün seması, dokuz iklimde, hayır ve şer faaliyetinde bulunan valilere (vekillere) sahiptir.

²¹²¹ Gece gündüz kıvılcım ve alev saçan varlık onun kudre ateşinden vücuda gelmiştir.

²¹²² Herne kadar kuru ve yaş (iyi ve kötü) günleri bulunsada; arkası köhne (ezik) olan, onun himmet ayağıdır.

²¹²³ Umumun mutluluğundan meydana gelen en büyük mutluluk (uğur), bizzat, dünyada gece masalına sahiptir.

²¹²⁴ Bu nasıl bir özellik (ihtişam) ve parlaklıktır (güç) diye onun sanatını semadan sordum.

²¹²⁵ Vezirin (kanunun) görüşünün öğrencisidir dedi. Eğer bahsedilen hünere sahipse bu ona yeter.

²¹²⁶ Ey görüşü istenilen her yerde geçerli olan zat! Gecenin yasası (usulü, kuralı) zamaneden kaldırılmaktadır (alınmaktadır).

²¹²⁷ Kader gözetleme hususunda ne kadar beklerse beklesin, senin bakışının cilvesine eremez (senin kadar keskin bakışlı ve ileri görüşlü olamaz).

²¹²⁸ Dünyada senin makamın gibi, altı ve üstü canlı (hayatdar) olan bir kulübe yoktur.

- 39- Çeşm-i baht-i tu der cihân-bânî
Sâl ü meh sürme-i siher dâred²¹²⁹
- 40- Fitne zân sûy-i hâb-gâh-i fenâ
Rûz u şeb şîve-i hazer dâred²¹³⁰
- 41- ‘Arsa-i sâhet-i tu çîst sipihr
Kâhter ü burc u mâh u hor dâred²¹³¹
- 42- Ravza-i meclis-i tu çîst behîşt
Ki fenâ ez birûn der dâred²¹³²
- 43- Hayret-i ni‘met-i tu çu cezr-i esemm
Yek cihân ‘akl-i gong u ker dâred²¹³³
- 44- Mihr-i tu ez behîşt dâred kadr
Haşm-i tu savlet-i sakar dâred²¹³⁴
- 45- ‘Akl-i âzâd ber tu mîneresed
Ki cihân cümle zîr-i per dâred²¹³⁵
- 46- Murg-i fikret kocâ resed ki henüz
Rişte der dest-i hâb u hor dâred²¹³⁶

²¹²⁹ Senin dünya muhafızlığındaki talihinin gözü, yıl ve ay olarak tesire sahiptir (yılın hangi ayı olursa olsun her ortamı gözetleyebilir).

²¹³⁰ Fitne, faniliğin uyku odası (yatak odası) tarafından, gece gündüz kaçma metodlarına sahiptir (kaçma metodları geliştirmektedir).

²¹³¹ Senin dergâhının arsası nedir? Yıldız, burç, ay ve güneşe sahip bulunan bir semadır.

²¹³² Senin meclisinin bahçesi nedir? Öyle bir cennettir ki; (orada) fenanın kapısı ancak dışarı açılır (fena, kapıdışı edilir).

²¹³³ Senin nimetinin şaşkınlığı, sağırın hayalinde, olayları hesap etmesi gibidir. Dilsiz ve sağır olan bir dünyanın akla sahip olması böyle bir şey olur.

²¹³⁴ Senin merhametin, cennetin özelliklerine sahiptir. Senin öfkenin ölçüsü, cehennemnin heybetine sahiptir.

²¹³⁵ Senin hükmünün kanatlarının altında bulunan külli akıl, senin iradene, aklına ulaşamaz.

²¹³⁶ Kuş kafilesi henüz uykunun ve horultunun elindeyken, senin fikrinin kuşu nereye gitsin (düşünce kuşlarının kafilesinin senin fikir kuşuyla boy ölçüşmesi mümkün değildir. Kendisinden üstün bir kuş ve kabile yokken, nereye gidip, kime tabi olsun) ?

- 47- Nîme'î zîn sûy-i vilâyet tust
Her vilâyet ki ân fikr dâred²¹³⁷
- 48- Peder-i evvel Âdem ânki vücûd
Ne zı mâder ne ez peder dâred²¹³⁸
- 49- Kible-i âsmâniyân zânest
Ki çü tu der zemîn piser dâred²¹³⁹
- 50- Dürr-i deryây-i dehr kîst tuyî
Vîn sohen 'akl-i mu'teber dâred²¹⁴⁰
- 51- Gevheret zânki zübde-i beşerest
Cây der hayyiz-i beşer dâred²¹⁴¹
- 52- Âftâb er zı berterest çe şod
Kâr-i gevher ne müstakar dâred²¹⁴²
- 53- Cürm-i hâşâk râ ez ân çe şeref
Kâb-ı deryâş ber zeber dâred²¹⁴³

S. 150

- 54- Be tahammül çü tu negerded hasm
Hod nedâred henüz ve ger dâred²¹⁴⁴
- 55- Çün Kelîm ü Mesîh key başed

²¹³⁷ Fikir sahibi olan her vilayetin, düşünce olarak yarısını sen meydana getirmektesin.

²¹³⁸ İnsanlığın ilk babası olan Âdem'in vücudu, ne anneden, ne de babadan meydana gelmiştir. Dolayısıyla ne annesi vardır ne de babası.

²¹³⁹ Yeryüzünde senin gibi bir çocuğu olduğundan dolayı, gök ehlinin kiblesi ondan (Âdem'den) meydana geldi (melekler ona secde etti).

²¹⁴⁰ Zamanın denizinin incisi kimdir? Sen. Bu söz, ciddiye alınan bir akla sahiptir (bir aklın ifadesidir).

²¹⁴¹ Senin cevherin, insanlığın özünden (hülasasından) meydana gelmiştir. Beşerin indinde mevki sahibidir.

²¹⁴² Eğer güneş daha üstünse ne olur? Mücevherin (incinin) hayatiyeti, istikrar sahibi olmaz (dengede bulunmaz).

²¹⁴³ Onun denizinin suyu üstte oldukça (olduktan sonra), çerin, çöpün hataları onun şerefinden ne götürür?

²¹⁴⁴ Senin tahammül ettiğin şeylere hasmın tahammül edemez. Şimdi tahammül edemediği gibi ileride de edemez.

Herki çüb-i Kelîm ü her dâred²¹⁴⁵

56- Hasım çendân heves pezed ki turâ
Hilm ber ‘afv-i mâ-hezer dâred²¹⁴⁶

57- Dîv çendân ‘alem zened ki Nebiyî
Mekke bî sâye-i ‘Ömer dâred²¹⁴⁷

58- Bâ hilâf-i tu dest-i kîst yekî
Ki ne yek pâý der sakar dâred²¹⁴⁸

59- Nûh peygamberî ki ber a’dâ
Kahret i‘câz-i lâtezer dâred²¹⁴⁹

60- Şükr-i îñ der cihân ki yâred kerd
Âñ ki tevîk-i râhber dâred²¹⁵⁰

61- Kâb der cûy-i tust u çerh çu pol
Düşmenân râ leged siper dâred²¹⁵¹

62- Tâ zı tekrâr devr-i çenber-i çerh
Ber cihân hayr u şer guzer dâred²¹⁵²

63- Rûz-i ‘ömr-i tu bâd kez pey-i tust
Ki şeb-i ins ü cân seher dâred²¹⁵³

64- Ber kerân bâdî ez hatar ki cihân

²¹⁴⁵ Musa’nın asası ve eşeği gibi olan herkes, nasıl Musa ve İsa olabilir ki?

²¹⁴⁶ Hasım, senin hilminden dolayı, olabildiğince afvına mazhar olmaya heves etmektedir.

²¹⁴⁷ Mekke’nin nebisi, bir dev olarak sancağı diktiğinde henüz ömrünün gölgesi yoktu (gençti).

²¹⁴⁸ Kimin eli senin aleyhinde bulunursa, ayağından mahrum olarak, topal bir şekilde cehenneme gider.

²¹⁴⁹ Senin kahrın; Nuh peygamberin düşmanları üzerine, “özür dilemeyin” icazlı ayetin manasına sahiptir (Tahrîm/66).

²¹⁵⁰ Bunun dünyada yerine getirilen şükrü; rehberine ittiba etmekle olur.

²¹⁵¹ Su, senin ırmağında olduğu halde, felek, bir köprü gibi düşmanları siperde ezer.

²¹⁵² Feleğin çenberinin tekrar dönmesi için, hayır ve şer, dünya üzerinde dolaşıp durur.

²¹⁵³ İnsanların ve cinlerin gecesinin gündüz gibi olması için; senin ömrün daima uzun olsun!

Be tu dâred eger hatar dâred²¹⁵⁴

- 65- Çün gül ez hende leb mebind ki hasm
Dâğ çün lâle ber ciger dâred²¹⁵⁵

Der Medh-i Melik-i Mu‘zzam Pîrûz Şâh²¹⁵⁶ - Kaside: 56

Vezin: fe‘ilâtün/ fe‘ilâtün/ Fe‘lün

- 1- Ey beşâhî zı heme şâhân ferd
Müşterî tal‘at u merrîh neburd²¹⁵⁷
- 2- Âsmân misl-i tu nâ-dîde be hâb
Meclis ü me‘reke râ merdum u merd²¹⁵⁸
- 3- Ber cihân ey zı cihân câh-ı tu bîş
Himmetet sâye ez ân sân gustered²¹⁵⁹
- 4- Ki der ân sâye kenûn mâderşâh
Heme bî hâr hemî zâyed verd²¹⁶⁰
- 5- Bâ rehet kân ne be endâze-i mâst
Bâ hevây-i tu kez o nîst guzered²¹⁶¹
- 6- Ber tevân âmeden ez deryâ huşk
Ber tevân hâsten ez dûzah serd²¹⁶²

²¹⁵⁴ Dünyada tehlike varsa, (unutmamak lazım ki) dünya, senin gibi birine sahiptir (o zaman tehlike önemini kaybeder). Nitekim sen, tehlikenin sonunda olansın (dünyadaki hata ve tehlikeler senin yüzünden olmamaktadır).

²¹⁵⁵ Gül gibi tebessümden dudağın kapanmasın. Zira hasmının ciğerinde lale gibi yara vardır.

²¹⁵⁶ Muzzam Hükümdar, Pîrûz Şâh'ın Methi Hakkındadır.

²¹⁵⁷ Ey bütün şahların benzersizi (tek, yagâne) olan şahım! Müşteri (Jüpiter) yıldızı ve savaş yıldızı olan Mirrîh (Merih, mars) utancından kayboluyor (ortaya çıkamıyor).

²¹⁵⁸ Sema, ve insanlar; senin meclisin gibi bir meclisi, savaşın gibi bir savaşı ve yiğitliğini, rüyada bile görmemiştir.

²¹⁵⁹ Ey saltanatı dünyadan büyük olan şahım! Dünyanın üzerindeki himmetin, öylece (görüldüğü gibi) yayılıverdi.

²¹⁶⁰ Şu anda, o gölgede gül fidanları; hepsi dikensiz olarak, sürekli gül üretmektedirler.

²¹⁶¹ Senin yaşam tarzın, bizim hayat ölçülerimize göre değildir. Senin tempona ayak uydurmak mümkün değildir.

²¹⁶² Denizden kuru olarak gelebilmek ve cehennemden serin olarak çıkmak, mümkün değildir.

- 7- Be'set er sūy-i ma'âdin nigered
La'l râ rûy çü zer gerded zerd²¹⁶³
- 8- Mesre-'i hükm-i tu sed bâr füzûn
Çerh râ gofte bûd kez reh burd²¹⁶⁴
- 9- Ger ne ez 'aşk-ı nigînet bûdî
Zângebîn mum kocâ geştî ferd²¹⁶⁵
- 10- Ey be câyî ki keşed hâk-ı deret
Dâmen ender felek bâd neverd²¹⁶⁶
- 11- Müddetî bûd ki mîkerd harâb
Kîşver -i şahs-i merâ vâlî derd²¹⁶⁷
- 12- Men mihnet-zede der şeşder 'acz
Bî bîrûn şev şöde çün muhre-i nerd²¹⁶⁸
- 13- Tâ yekî rûz ki der burden-i cân
Ten-i bîzor merâ mî âzârd²¹⁶⁹

S. 151

- 14- Vârid-i hazret-i 'âlî beresîd
Çün der-âmed zı derem berdâ berd²¹⁷⁰

²¹⁶³ Senin yaratılışın eğer madene örnek gösterilirse (nisbet edilirse), kırmızı yâkût, altına dönüşerek sararır.

²¹⁶⁴ Senin hükmünün hızı; feleğin yol katetmesiyle ilgili söylenilen rivayetten yüz kat fazladır.

²¹⁶⁵ Eğer senin mührünün aşkından olmasaydı, balmumu, sıra dışı olarak muma nasıl dönüşürdü?

²¹⁶⁶ Ey Feleğin nezdindeki bütün varlıkları senin kapına getiren (eşiğine çeken) sebep ne güzeldir!

²¹⁶⁷ Bizzat benim için sıkıntı kaynağı olan vali, bir süredir ülkeyi harap ediyordu.

²¹⁶⁸ Ben, üzüntünün mağduruyum. Tavlada; altı kapısı kapalı olan, aciz mahpus gibiyim. Çıkışı olmayan, satranç taşları ve pulu gibiyim.

²¹⁶⁹ Daha bir önceki güne kadar hayatımı kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyaydım. Zayıf olan bedenim beni incitiyordu.

²¹⁷⁰ Yüce makam sahibi müsafir kapdan girince; şah veya emirin hareketi sırasında önde giden görevlilerle "uzaklaşın" komutu varid oldu ("büyük kişi geldi siz uzaklaşın ona yer açın gelsin" denildi).

- 15- Nâ sigâlîde ez ân sân begurîht
Ki tuhem neresîdîyeş be gerd²¹⁷¹
- 16- Bende râ pürsiş-i cân-perver-i tu
Şerbetî dâd ki çün bende behored²¹⁷²
- 17- Cân-ı nev dâd teneş râ hâlî
Vân be gâret şöde râ bâz âverd²¹⁷³
- 18- Pes ez îñ der kenef-i hidmet-i tu
Zindegânî bedo cân hâhed kerd²¹⁷⁴
- 19- Tâ ki ber gird-i zemîn mîgerded
Kurre-i gunbed dulâbî gerd²¹⁷⁵
- 20- Der cihân dârî vü mülket bahşî
Çün Sikender heme âfâk begerd²¹⁷⁶

Der Ta‘rîf-i Kasr ve ‘Îmârâtî ki Nâsıru’-d-Dîn Der Bâğ Sâhte Bûd²¹⁷⁷ -

Kaside: 57

Vezin: fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ Fa‘ilün

- 1- Ey nümûdâr-ı sipihr-i lâciverd
Geşte eymen çün sipihr ez germ ü serd²¹⁷⁸
- 2- Hem sipihr ez rif‘at-i sakfet hacil

²¹⁷¹ Düşüncesiz insanlar müsafirin gelmesiyle birlikte “ben ona saygı göstermiyorum” dediler.

²¹⁷² Köleye, senin can besleyiciliğini (can bağışlayıcılığını) sordu. Kölenin içmesi için bir şerbet verdi.

²¹⁷³ Bedenine yeni (bir) cân verdi. Onu tekrar, yağmalanmış halinden önceki durumuna getirdi.

²¹⁷⁴ Bundan sonra senin himayende, yaşam ona can (ruh) verecek.

²¹⁷⁵ Yeryüzünün, dönüp dolaşması için, dünyanın (semanın) küresi bir dolap gibi döner.

²¹⁷⁶ Sen dünyanın sahibi bulunduğun ve mülkün (hakimiyetin) tüm yeryüzünü istila ettiği için; İskender, dünyanın dışındaki ufuklarda dolaşıp durdu (çünkü ona bir yer bırakmadın).

²¹⁷⁷ Nâsıru’-d-Dîn’in Bağda Yapmış Olduğu Köşk ve Sarayın Tarifi Hakkındadır.

²¹⁷⁸ Ey mavi göğün tezahür ettiği (kendini gösterdiği) alan! Sema, emniyet olarak soğuk ve sıcakın tesirinden kurtuldu.

Hem behişt ez gayret-i sahnet be derd²¹⁷⁹

- 3- Eşk-i îñ çün âb-ı şengerf tu surh
Rûy-i ân çün reng-i zernîh tu zerd²¹⁸⁰
- 4- Âsmân çün lâciverdet hel şöde
Der sirişk ez ğebn-i seng-i lâciver²¹⁸¹
- 5- Sâkinî ver-ne çe mâ-beynest ü ferk
Ez tu tâ îñ günbed-i ğîtî neverd²¹⁸²
- 6- Cennetî der hâssiyyet zân çün mülk
Vahş u tayret fâriğend ez hâb u hord²¹⁸³
- 7- Restenîhây-i tu bî sa'y nemâ
Cümle bâ berg-i temâm ez şâh u nerd²¹⁸⁴
- 8- Bülbület râ nîst isti'dâd-i nutk
Ver ne dâyim bâşedî der vird-i verd²¹⁸⁵
- 9- Bâz u kebket bî taharrük der şitâb
Pîl u gurget bî 'adâvet der neberd²¹⁸⁶

²¹⁷⁹ Gökyüzü, senin tavanının yüksekliğinden utanmaktadır. Cennet te senin alanının enginliğini kendine dert edinmektedir.

²¹⁸⁰ Senin bu kanlı yaşın; ırmaklardaki şengref taşının suyu gibidir (ırmaklarda bulunan bu taşın rengi aslen siyahtır. Fakat bazen kırmızıya ve kahverengine dönüşür. Bu kızıl taşın sudaki hali, kanlı gözyaşına benzer). Senin o sararan yüzün; zırnıh (kükürt ve arsenikten oluşan sarı maden) rengi gibidir.

²¹⁸¹ Senin mavi gözlerin açık haldeki lacivert gökyüzü gibidir. Üzüntüden dolayı dökülen gözyaşları, mavi taş gibi görünür.

²¹⁸² Eğer iskan edeni yoksa arada (ortada) ne var? Senden fark olarak, şu dünyanın atmosferine kadar mesafe var.

²¹⁸³ Güzellikte senin bu mülkünün özelliklerine ancak cennet benzemektedir. Bundan dolayı, kurdun, kuşun uykudan ve yemeden fariğdirler (uzaktırlar).

²¹⁸⁴ Senin yeşeren otların, emek olmaksızın kendini gösterir. Dalından çekirdeğine kadar, yaprağıyla beraber hepsi tamam olur.

²¹⁸⁵ Sürekli gülün virdinde (zikrinde) bulunmasaydın, bülbülünün ötme yeteneği olmazdı (bahçende zikreden o kadar güzel güller var ki; bülbül bile ötme yeteneğini onların zikirlerinden öğrenir).

²¹⁸⁶ Doğanın ve kekliğin, hızlı bir şekilde uçarken, hareketsizdirler. Filin ve kurdun, mücadele esnasında düşmanlık göstermezler.

- 10- Perde vü âheng-i mutrib râ sadât
Kerde terkîb ez tarîk-i ‘aks u tard²¹⁸⁷
- 11- Âsmânî vü âftâbet sahibest
Âftâbî kâsmânî çün tu kerd²¹⁸⁸
- 12- Âftâbî kâsmân sakın şevd
Ger nefâz-i emr-i o gûyed megerd²¹⁸⁹
- 13- Âftâbî kez küsûf-i hâdisât
Dâmen-i câheş nepezireftest gerd²¹⁹⁰
- 14- Gofte re’yeş der şeb-i mi‘râc câh
Âftâb u mâh râ kez râh burd²¹⁹¹
- 15- Dest-i râdeş kerde der ıtlâk-ı rızk
Mümtelî mer âz râ ez pîş hord²¹⁹²
- 16- Fâzıl-i rûzî be ‘ukbâ hem bered
Herkirâ ân dest başed pâ-y-merd²¹⁹³
- 17- Tâ nebâşed âsmân ez devr dûr
Tâ negerded âftâb ez nûr ferd²¹⁹⁴
- 18- Bâd hemçün âsmân u âftâb

²¹⁸⁷ Senin sesin, müzisyenin ahengini ve ses perdesini, yansıma ve uzaklaşma yoluyla terki b etmiştir.

²¹⁸⁸ Gökyüzün ve güneşin; senin onlara yaptığın gibi, birbirleriyle arkadaşlırlar.

²¹⁸⁹ Sema, yörüngesinde bulunan güneşin faaliyetine müdahale teseydi; “dolaşıp durma” derdi (bunun tersi de olabilir. Güneş semaya “dolaşıp durma” der).

²¹⁹⁰ Bahçeni aydınlatan öyle bir güneş vardır ki; onun gayretinin eteği, hadiselerin küsufundan (güneş tutulmasından) toz (keder, karanlık) kabul etmez.

²¹⁹¹ Basiretinin kelamı (hükmün), saltanatının mirac gecesinde, güneşi ve ayı yoldan çıkarır.

²¹⁹² Gökgürültüsünün eli, yemekten önce ihtiyaca göre rızık bırakma hususunda, olabildiğince dolu hale gelmiştir.

²¹⁹³ O el (gökgürültüsünün ihsan eli) kime hizmet (yardım) ederse, o kişi, rızkının fazlasını ahrete götürür.

²¹⁹⁴ Sema dönmekten uzak olmasın, güneş nurdan mahrum olmasın diye,

Der nizâm-i küll vücûdeş nâ-guzerd²¹⁹⁵

S. 152

- 19- Geşte gird-i merkez-i tedbîr-i o
Gâh tedbîr-i âsmân tîz gerd²¹⁹⁶
- 20- Bûde der nerd-i fereh nakşeş be kâm
Tâ fereh târîh-i îñ nakşest ü nerd²¹⁹⁷

Der Medh-i Sultan Sencer²¹⁹⁸ - Kaside: 58

Vezin: Mef'ûlü/Mefâ'îlü/Fâ'ilâtün

- 1- Tâ mülk-i cihân râ medâr bâşed
Fermân-deh-i ân şehryâr bâşed²¹⁹⁹
- 2- Sultân-ı selâtîn ki şîr-i çetreş
Der me'reke sultân şikâr bâşed²²⁰⁰
- 3- Âñ hüsrev-i hüsrev-nişân ki tahteş
Der mertebe-i gerdûn 'eyâr bâşed²²⁰¹
- 4- Âñ sâye-i Yezdân ki tâc o râ
Ez tâbeş hurşîd 'âr bâşed²²⁰²
- 5- Âñ şâh ki der kân zı 'aşk-i nâmeş

²¹⁹⁵ Rüzgâr; sema ve güneş gibi külli bir nizâm içerisinde, zorunlu olarak bulunmaktadır.

²¹⁹⁶ Onun hareket merkezinin dönüşü gerçekleşti. Bazen semanın tedbiri (planı, öngörüsü) hızlı (keskin, sert) döner.

²¹⁹⁷ Onun (bahçenin) yeşil dokusunun ferahlığında, sevinç meydana gelmiş olur. Tarihin sevincini ortaya koymak için, bu bahçenin düzeni ve yeşilliği kâfidir.

²¹⁹⁸ Sultan Sencer'in Methi Hakkındadır.

²¹⁹⁹ Dünya mülkünü çekip çevirmek için; onun komutanının, şehriyar (hükümdar) olması gerekir.

²²⁰⁰ Sultanların sultanı öyle biridir ki; Çadırının aslanı, savaşta sultan avlar.

²²⁰¹ Hükümdarları tahta oturtan o padişahın tahtı; feleğin mertebesinde mihenk vazifesi görmektedir (sanki kaderin tayininde rol sahibidir).

²²⁰² Tanrının (yeryüzündeki) gölgesi olan sultanın öyle bir tacı vardır ki; güneş onun parlaklığından utanır.

Zer der feze‘ intizâr bâşed²²⁰³

6- Vez hutbe çu tehmîd-i o ber-âyed

Dîn der tarab iftihâr bâşed²²⁰⁴

7- Tahtî ki ne fermân-ı o ferâzed

Hâşâ ki piser ‘emm dâred bâşed²²⁰⁵

8- Tâcî ki ne in‘âm-ı o firistad

Key gevher-i ân şâhvâr bâşed²²⁰⁶

9- Bâ tîğ-i cihâdeş nümûd kârî

Er comcome-i zü’l-humâr bâşed²²⁰⁷

10- Girdî ki ber-engîht mevkib-i o

Ber ‘ârız-i cevzâ ‘izâr bâşed²²⁰⁸

11- Na‘lî ki beyefkend merkeb-i o

Der gûş-i felek gûş-vâr bâşed²²⁰⁹

12- Der mecrefe ferrâş-i mecliseş râ

Meknûn cibâl u bihâr bâşed²²¹⁰

13- Ârî ‘arak-i ebr-i nev-bahârî

Der kâm-ı sadeş hoş-guvâr bâşed²²¹¹

²²⁰³ O öyle bir padişah’tır ki; altın, maden ocağında onun adının aşkından (aşkıyla), feryad ederek bekler (“ben çok kıymetliyim fakat o benden daha kıymetlidir” diye feryad eder.

²²⁰⁴ Dîn; onu övmek için, irad ettiği hutbeden dolayı, mutluluk içerisinde iftihar eder.

²²⁰⁵ Onun fermanının süslemediği bir taht; bir çocuk olarak, asla amca sahibi olamaz (onun onayı olmadan kimse, küçük bir kabileyi bile yönetemez).

²²⁰⁶ Sultan Sencer’in nimetleri olarak gönderilmeyen bir tacın mücevheri, ne zaman şahlara yaraşır bir şekilde güzel olur?

²²⁰⁷ Eger bir iş onun cihad kılıcıyla ortaya koyulursa; kafatası o zaman tam sarhoş olur (zihin, mükemmellik noktasında doyuma ulaşır).

²²⁰⁸ Onun süvari birliklerinin kaldırdığı toz; cevza yıldızının (ikizler burcunun) yanağının üzerinde kâkül olur.

²²⁰⁹ Onun atının fırlattığı bir nal; feleğin kulağına küpe olur.

²²¹⁰ Onun meclisinin hademesinin küreğinde; dağlar ve denizler saklanır.

²²¹¹ Evet, ilkbahar bulutunun damlası (teri); sedefin ağzında lezzetli olur.

- 14- Lîken çu be bâzâr-i çerheş ârî
Der dîde-i hurşîd hâr bâşed²²¹²
- 15- Şâhâ zı pey-i ânki şâ‘irân râ
În vâki‘a goften şî‘âr bâşed²²¹³
- 16- Goftem ki hadîs-i ‘irâk gûyem
Ger hod heme beytî se çâr bâşed²²¹⁴
- 17- Çün silk-i ma‘ânî nizâm dâdem
Zân tâ sohenem âbdâr bâşed²²¹⁵
- 18- İlham-i ilâhî çe goft, goftâ
Ânrâ ki hired hîç yâr bâşed²²¹⁶
- 19- Çün sâye-i mârâ medîh gûyed
Bâ zikr-i ‘irâkeş çe kâr bâşed²²¹⁷
- 20- Hüsrev be ser-i tâziyâne bahşed
Çün mülk-i ‘Ir’ak hezâr bâşed²²¹⁸
- 21- Ey sâye-i ân pâdişâ ki zâteş
Âzâd zı ‘ayb u ‘avâr bâşed²²¹⁹
- 22- Rûzî ki zı âsîb-i saff-i heycâ

²²¹² Fakat onun feleğinin pazarındaki “evet” lafzı; güneşin gözünde zelil (hakir) olur (güneş ona sığır gibi bakar).

²²¹³ Ey şah! Onun ardından bu hadiseyi dile getirmek, şairler için gelenek olur (Sultan Sencer’le ilgili üstün meziyetleri dile getirmek, artık şairler için bir adet olur).

²²¹⁴ Bütün bunlar üç beş beyit olsaydı; anlamca, uzak bir söz söylerim derdim.

²²¹⁵ Mana ipliğine düzen verdiğimde (manzume söyledüğimde); ondan (Sultan sencer’den) bahsettiğim için sözüm akıcı (parlak) olmaktadır.

²²¹⁶ İlâhî ilham ne söylediyse, onu dile getirdim. O hususta (şiir söylemede) aklın hiç yardımı olmadı.

²²¹⁷ Bizim gölgemizi met edince (bu işi yapan kişi), denizin kıyısını zikretmekle neyi başarmış olur (denizin tümünü zikretmedikten sonra ne elde edebilir ki)?

²²¹⁸ Bin tane Irak ülkesi olsa; Sultan Sencer onu, kamçısının ucuyla bağışlayıverir.

²²¹⁹ Ey padişahın gölgesi, nitekim onun zatı, ayıp ve kusurdan uzaktır.

Sahrây-i felek pür gubâr bâşed²²²⁰

- 23- Vez zelzele-i hamle-i suvârân
Evtâd-ı zemin bî-karâr bâşed²²²¹

S. 153

- 24- Vez nûk-i sinân-i hizâb geşte
Etrâf-i hevâ lâle-zâr bâşed²²²²
- 25- Nebkây-i ‘alem der sipihr pîçed
Bârân-i kemân bî buhâr bâşed²²²³
- 26- Çün râyet-i mansûr-i tu be cünbed
Bes fitne ki der kâr-zâr bâşed²²²⁴
- 27- Meydân-ı sipihr ez ğerîv-i encüm
Pür velvele-i zînhâr bâşed²²²⁵
- 28- Çün şu‘le keşed âteş-i sinânet
Pervîn zı hesâb şerâr bâşed²²²⁶
- 29- Çün sâye-i rumhet keşide gerded
Ber münhezimân sâye bâr bâşed²²²⁷
- 30- Çün lâle-i tîğet şükufte gerded
Der ‘âlem-i nüsret bahâr bâşed²²²⁸

²²²⁰ Feleğin çölü, günün birinde, muharebe safının meşakkatinden, tozla dolar.

²²²¹ Suvarilerin, saldırısının zelzelesinden; yeryüzünün kazıkları sarsılır.

²²²² Kınaya boyanmış olan (kana bulanmış) kargının ucundan, havanın çevresi, lale bahçesi olur.

²²²³ Bayrağın fırtına gibi esen rüzgârı, gökyüzünde kıvrılır (geri döner). Ok yağmuru, buharsız olur (o kadar hızlı bir şekilde yağar ki, buhar görüldüğü halde bunlar görünmez).

²²²⁴ İlâhî yardıma mazhar olan, muzaffer sancağın hareket edince; nice fitne savaş meydanında kalır.

²²²⁵ Gökyüzünün alanı yıldızların; “aman dikkat edin (sakının)” velvelesiyle dolar.

²²²⁶ Mızrağının ateşi göğe doğru yükselince; Ülker yıldızı, kendi alevini kaybeder.

²²²⁷ Mızrağının gölgesi hezimete uğrayanların üzerine uzamaya başlayınca, gölge onlar için yük (ağırlık) olur.

²²²⁸ Kılıcının lalesi açılmış olunca; yardım (zafer) âleminde bahar olur.

- 31- Der dest-i tu gûyî ki hancer-i tu
Der dest-i ‘Alî zülfikâr bâşed²²²⁹
- 32- Hûn der ciger-i pür dilân becûşed
Ger Rüstem ü İsfendiyâr bâşed²²³⁰
- 33- Tâ çeşm zenî ber memerr-i semtî
Ki ‘lâm turâ reh-guzâr bâşed²²³¹
- 34- Ez çeşme-i şeryân hasm bînî
Deştî ki pür ez cûybâr bâşed²²³²
- 35- Cüz ra’yet-i tu kisvetî ki dâred
Keş feth ü zafer pûd u târ bâşed²²³³
- 36- Elhâk zafer ü feth kem neyâyed
Ânrâ ki meded Kirdgâr bâşed²²³⁴
- 37- Tâ dâye-i takdîr-i âsmân râ
Ferzend-i cihân der kenâr bâşed²²³⁵
- 38- Mülket çü cihân pâ-y-dâr bâdâ
Hod mülk-i çönîn pâ-y-dâr bâşed²²³⁶
- 39- Bâkî be devâmî ki imtidâdeş
Çün ‘ömr-i ebed bî-kenâr bâşed²²³⁷

²²²⁹ Hañçerin senin elinde; Ali’nin elindeki Zülfikâr gibi olur.

²²³⁰ İster Rüstem, ister İsfendiyâr olsun; kan, birçok kalpte (tüm kalplerde) kaynayıp durur.

²²³¹ Bir göz açıp kapama müddetince, bir semtin köprüsü üzerinde bulunan yeri, kendisini sana haber verme güzergahı haline getirir (orayı fethedersin, üzerinden geçip gidersin).

²²³² Hasmin bir çölü, damarın kaynağından ırmaklarla doldurduğunu görürsün.

²²³³ Senin bayrağından başka kimin bayrağı, sahip olduğu her bir ipliği ve örgüyü, fetih ve zafere çevirir?

²²³⁴ El hâk kazandığın fetih ve zafere nazar değmesin, Tanrı’nın yardımı yetişir.

²²³⁵ Semanın annesi için takdir edilen dünyanın çocuğu, artık kucağa gelir.

²²³⁶ Senin ülken, dünya gibi daimi olsun. O zaman bizzat mülk ancak, böylece ebedî olur.

²²³⁷ Sonu olmayan, ebedî bir ömür gibi, bekaya doğru sürekli uzansın (ömrün ve devletin uzaması sürekli bekaya doğru olunca, ebedî bir ömür gibi sonsuz olur).

- 40- Rovşen be vezîrî ki memleket râ
Ez cedd ü peder yâdgâr bâşed²²³⁸
- 41- Ân sâhib-i ‘âdil ki kâr-i ‘adleş
Der devlet ü dîn gîr-ü-dâr bâşed²²³⁹
- 42- Ân sadr ki der bârgâh-i câheş
Takdîr zı hüccâb bâr bâşed²²⁴⁰
- 43- Ân tâhir-i tâhir neseb ki pâkî
Ez gevher-i o müste‘âr bâşed²²⁴¹
- 44- Tâhir nebûd gevherî ki neşeveş
Der perde-i perverdigâr bâşed²²⁴²
- 45- Sadrâ melikâ sâhibâ tu ânî
Ket-i mülk be cân hâstâr bâşed²²⁴³
- 46- Tedbîr-i tu çün kâr-i mülk sâzed
Ber dest-i Süleymân sevâr bâşed²²⁴⁴
- 47- Temkîn-i tu çün hükm-i şer‘ râned
Ber dûş-i Mesîhâ gîyâr bâşed²²⁴⁵
- 48- Bâdest be dest-i sitem zı ‘adlet

²²³⁸ Babadan ve dededen; memleket için çalkışkan (parlak, aydın) bir vezirlik, yadigâr olarak kalır.

²²³⁹ O âdil hükümdarın adaleti; hem devlette hem de dinde hüküm sürer.

²²⁴⁰ Kader, onun saltanat sarayında bulunan veziri, sekreterliğinden (perdedarlığından) dolayı verimli hale getirir.

²²⁴¹ Asaleten temizin temizi olan onun paklığı; mücevherin, sahtesine nisbeti gibi olur (mücevher ona göre müsteardır, emanettir).

²²⁴² Bir mücevher, padişahın (Sultan Sencer’in) perdesinde bulunmadığı müddetçe değerli olmaz.

²²⁴³ Padişahım, emirim, efendim, sen; herkesin canının isteyebileceği bir mülkün tahtına sahipsindir.

²²⁴⁴ Senin tedbirin; memleketin işini çekip çeviren, Süleyman’ın elindeki bağ gibidir.

²²⁴⁵ Senin temkinin; şariat hükmünü sürdüren, Mesîh’in omuzundaki sarı kumaş (eskiden Yahudi’lerin omuzlarına aldıkları sarı kumaş) gibidir.

Çönân ki be dest-i çenâr bâşed²²⁴⁶

- 49- Hûnest dil-i fitne ez şükûhet
Çönân ki dil kefte nâr bâşed²²⁴⁷

- 50- ‘Afvet zı pey-i cürm-i kes firisted
Nefs-i tu çönân burd-bâr bâşed²²⁴⁸

S. 154

- 51- Hezmet be ser-i vehm râh dâned
Re’y-i tu çönân huşyâr bâşed²²⁴⁹

- 52- Râzî ki kazâ reng-i ân nebîned
Nezd-i tu çu rûz-i âşkâr bâşed²²⁵⁰

- 53- Gerdûn nepezîred fesâd u noksân
Tâ kadr-i turâ yâr-i gâr bâşed²²⁵¹

- 54- Hurşîd kûsûf-i fenâ nebîned
Tâ kasr-ı turâ perde-dâr bâşed²²⁵²

- 55- Mülkî ki dero ‘azm-i zapt kerdî
Ger bâre-i çerheş hisâr bâşed²²⁵³

²²⁴⁶ Zulüm eli; onun adaletinden dolayı, çınar ağacının dalında (elinde) bulunan rüzgâr gibi yumuşak olur.

²²⁴⁷ Senin heybetinden; fitnenin kalbi kanla dolar. Fitnenin kalbi sanki nar gibi olur.

²²⁴⁸ Bir kimsenin hatasının ardından gönderdiği afvın; senin nefsinin, ne kadar tahammüllü (sabırlı) olduğunu gösterir.

²²⁴⁹ Senin basiretin öyle uyanıktır ki; ileri görüşlülüğün, daha düşüncenin (kuşkunun) başında olayı çözer.

²²⁵⁰ Kaderin, rengini görmediği bir sır; senin yanında (nezdinde) gündüz gibi âşikâr olur.

²²⁵¹ Felek, senin kadrinin mağara arkadaşı (Ebû Bekir’in Hira mağarasında Peygamber’imize arkadaş olması) oldukça; bozulma (fitne) ve noksanlık kabul etmez.

²²⁵² Güneş, senin sarayının perdedârı olduğu müddetçe, fani olma kûsûfû (güneş tutulması) görmez.

²²⁵³ Zapt etmeğe karar verdiği bir ülkenin semasının duvarı hisar gibi olsa, orayı feth edersin.

- 56- Der hâl bero rûknâ becenbed
Ger çün ki kâfeş vakâr bâşed²²⁵⁴
- 57- Dehlîz-i serâ-perde-i refî‘at
Tâ rûy sûy-i ân diyâr bâşed²²⁵⁵
- 58- Cünbân şöde bînî be sûy-i hazret
Çün mûrçe kander katâr bâşed²²⁵⁶
- 59- Ger sâyir ân vahş u tayr gerded
Ver sâkin ân mûr u mâr bâşed²²⁵⁷
- 60- Zân pes heme vaktî be bârgâhet
Vefdî zı sıgâr u kibâr bâşed²²⁵⁸
- 61- Dânî çe sohen der ‘Îrâk meşnev
Kân çeşme ezîn merg-zâr bâşed²²⁵⁹
- 62- Takdîr çönân kon ki rûy-i ‘azmet
Der memleket-i Kandahâr bâşed²²⁶⁰
- 63- ‘Azm-i tu kazâyîst mubrem ârî
Mismâr-i kazâ ustuvâr bâşed²²⁶¹
- 64- Bî puştî-yi ‘azm-i tu der memâlik

²²⁵⁴ Şu anda onun üzerine yürüyen komutanlar, Kafdağı gibi olsalar, o, vakarını kaybetmez.

²²⁵⁵ Senin yücelik dehlizinin (koridorunun) saray perdesi; ülke sınırlarının üzerini kaplar.

²²⁵⁶ Karıncaların saflardaki hareketi gibi; her şeyin senin huzuruna doğru hareket ettiğini görürsün

²²⁵⁷ Senin huzuruna akıp gelenler, kurt kuş olsa; senin dergâhında ikamet edenler karınca ve yılan da olsa fark etmez.

²²⁵⁸ Küçük ve büyükten teşekkül eden muazzam bir heyet; bundan sonraki tüm vaktini senin sarayında geçirir.

²²⁵⁹ İrak’ta dinleme (duyma) sözünün ne manaya geldiğini bilirsin. Çünkü o çeşme bu çayır, çimenden meydana gelir.

²²⁶⁰ Senin azminin (niyetinin) yüzü olan kader öyle bir tasarrufta bulunsunki; senin için takdir ettiği yer Kandahar memleketi olsun.

²²⁶¹ Senin azmin, doğrusu öyle sağlam bir kaderdir ki; nitekim kaderin çivisi (ondan dolayı) dayanıklı olur.

Pehlûy-i mesâlih nizâr bâşed²²⁶²

65- Herçân tu konî ez umûr-i devlet

Bî şâyibe-i ıztırâr bâşed²²⁶³

66- Kâncâ ki murâdet ‘enân betâbed

Der bîniy-i gerdûn mehâr bâşed²²⁶⁴

67- Vâncâ ki kazâ bâ tu ‘ahd bended

Yezdân be vefâ hak-guzâr bâşed²²⁶⁵

68- Her çend çönân hûbter ki hasmet

Ez bâd-ı ecel hâk-sâr bâşed²²⁶⁶

69- Mîşâyedem ez behr-i gussa horden

Ger müddet-i ‘ömreş dúbâr bâşed²²⁶⁷

70- Sadrâ be cihân der defîn-i tab‘am

Kân râ ne hemânâ yesâr bâşed²²⁶⁸

71- Kez meyve-i telfîk lafz u ma‘nî

Peyveste çu bâğ be bâr bâşed²²⁶⁹

72- Çün kilik-i tefekkür be dest gîred

²²⁶² Senin azminin yardımı olmazsa; memleketin kenarında sulh zayıf olur.

²²⁶³ Senin, devlet işleriyle ilgili yaptığın her şey; şüphesiz, zorunluluktan (çaresizlikten) dolayı yapılmış olur.

²²⁶⁴ Senin muradının dizgin gibi parladığı bir yerde; feleğin burnuna yular vurulmuş olur (felek, istediği gibi hareket edemez. Senin iradene göre hareket eder).

²²⁶⁵ Kaderin seninle antlaştığı bir yerde; Allah, vefasından dolayı adaletli olur (yani senin bulunduğun yerde, ancak adalet tecelli eder).

²²⁶⁶ Senin hasmın, her halükarda, senden daha güzel bile olsa; ecel rüzgarıyla toza toprağa karışır (alçak bir insan olur).

²²⁶⁷ O sultanın ömrü iki kat bile olsa; onun için her türlü çileye katlanırım.

²²⁶⁸ Sultanım, karakterimde saklı bulunan dünyanın, uğursuz olduğunu zannetme (uğursuz olma ihtimali yoktur).

²²⁶⁹ Lafız ve mananın birbirine bağlanmasından hâsıl oşan meyve; bahçenin meyveyle olan bağı gibi bir şey olur.

Ber dest-i ‘Etarud nigâr bâşed²²⁷⁰

73- Der devlet-i tu hemçu devlet-i tu
Her sâl cevânter zı pâr bâşed²²⁷¹

74- Sâhib sohen-i rûzigârem ârî
Merdî ki çônîn kâm-kâr bâşed²²⁷²

75- Kender kenef-i hâk-i bârgâhî
Keş çerh-i berîn der civâr bâşed²²⁷³

76- Der medh-i vezîrî ki cân-ı Âsâf
Ez gayret-i o dil-fikâr bâşed²²⁷⁴

77- ‘Ömrî sohen-i ‘azb puhte râned
Sâhib-i sohen rûzgâr bâşed²²⁷⁵

S. 155

78- Tâ zîr-i sipihr-i kebûd kisvet
Nîkî vü bedî der şumâr bâşed²²⁷⁶

79- Her nîkî vü bedî kez sipihr zâyid
Çönân ki bedân i‘tibâr bâşed²²⁷⁷

80- İmkân-ı nüzûleş me-bâd ber kes

²²⁷⁰ Tefekkür kalemini elime almam; Utarit yıldızının elindeki resim gibi olur (Utarit yıldızı nasıl olağanüstü resimler yapıyorsa, ben de kaleminden onun resimleri gibi hikmetler döktürürüm).

²²⁷¹ Senin devletinde yaşayanlar, devletin gibi, her yıl daha fazla gençleşirler (bir yıl öncesi gibi olurlar).

²²⁷² Evet, söz arkadaşım günlerimdir. Hangi adam bu kadar mutlu olabilir?

²²⁷³ Bir sarayın arazisinin yakınında; civar komşu olarak, yüce feleğin bulunması güzeldir.

²²⁷⁴ Onun başarısından, Âsâf’ın (Hz. Süleymân’ın vezirinin) ruhunun incindiği bir vezirin medhi hakkında konuşuyoruz (met edilen vezir, Âsâf’ı geride bırakan, Sultan Sencer’in veziridir).

²²⁷⁵ Tatlı sözler meydana getirmeğe (üretmeğe) adanmış bir ömrün sohbet arkadaşı, zaman olur.

²²⁷⁶ Lacivert semanın dibine kadar; iyilik ve kötülük elbisesi sayılıp durur (sayılıp dökülmeğe devam eder).

²²⁷⁷ Her iyilik ve kötülük; semanın büyüklüğüne göre; ona bağlı olarak (Sultan Sencer’e göre) itibar kazanır.

İllâ ki turâ ihtiyâr bâşed²²⁷⁸

- 81- Cüz ber tu medâr cihân mebâdâ
Tâ mülk-i cihân râ medâr bâşed²²⁷⁹

Eyzen, Der Medh-i Sultan Sencer²²⁸⁰ - Kaside: 59

Vezin: Fa‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘lün

- 1- Ger dîl ü dest bahr u kân bâşed
Dil ü dest-i hüdayigân bâşed²²⁸¹
- 2- Şâh Sencer ki kemterîn bende’eş
Der cihân pâdişeh-i nişân bâşed²²⁸²
- 3- Pâdişâh-i cihân ki fermâneş
Ber cihân çün kazâ revân bâşed²²⁸³
- 4- Ânki bâ dâğ-ı tâ‘ateş zâyed
Her ki zı ebnây-i ins ü cân bâşed²²⁸⁴
- 5- Vânki bâ mühr-i hâzineş rûyed
Herçi zı ecnâs-i bahr u kân bâşed²²⁸⁵
- 6- Deste-i hancereş cihân-gîrest
Gerçi yek muşt üstühân bâşed²²⁸⁶

²²⁷⁸ Onun (iyiliğin ve kötülüğün); nüzulü hiç kimseye göre değil, ancak senin iradene bağlı olarak mümkün olsun.

²²⁷⁹ Dünya mülkünün değer kazanması için; senden başka hiç kimse, dünyanın övücü olmasın.

²²⁸⁰ Aynı şekilde (yine) Sultan Sencer’in Methi Hakkındadır.

²²⁸¹ Eğer gönül, bir deniz, el de define olacaksa; o, kudretli sultanın gönlü ve eli olur.

²²⁸² Sultan Sencer’in en değersiz kulu; dünyada, padişah olarak gösterilir.

²²⁸³ Cihan padişahının fermanı; kaderin yeryüzünde cereyan etmesi gibidir.

²²⁸⁴ İnsan ve cin taifesinden olan herkes; onun itaat damgasıyla dünyaya geldi (doğdu).

²²⁸⁵ Deniz ve maden cinsinden olan her şey; onun hazinesinin mührü ile nemalanır (gelişir, artar).

²²⁸⁶ Birçok (bir yığın) kemik olsa da; onun hançerinin destesi (gurubu, topluluğu) dünyayı tutmuştur (dünyada kırılacak ne kadar kemik bulunursa bulunsun; onun hançeri bunları kırma hususunda dünyayı tutmuştur).

- 7- ‘Adleş er bâ zemîn be heşm şeved
Emn-i bîrûn-i âsmân bâşed²²⁸⁷
- 8- Kahreş er sâye ber cihân fekened
Zindegânî der ân cihân bâşed²²⁸⁸
- 9- Merg râ dâyim ez siyâset-i o
Teb-i lerz ender üstühân bâşed²²⁸⁹
- 10- Her kocâ sikke şod be nâm u nişâneş
Buhl bînâm u bî nişân bâşed²²⁹⁰
- 11- Her kocâ hutbe şod be nâm u beyâneş
Nutk râ dest ber dehân bâşed²²⁹¹
- 12- Ey kazâ kudretî ki bâ hezmet
Kûh bî tâb u bî tevân bâşed²²⁹²
- 13- Râyetet âyetî ki der harfeş
Feth-i tefsîr ü tercümân bâşed²²⁹³
- 14- Mî negûyem ki cüz Hüdây kesî
Hâl-i gerdân u gayb dân bâşed²²⁹⁴
- 15- Gûyem ez re’y ü râyetet şeb ü rûz

²²⁸⁷ Onun adaleti, yeryüzünde eğer hiddetle tecelli ederse; emniyet, semanın dışına kadar ulaşır.

²²⁸⁸ Onun kahrı eğer dünya üzerine gölge salarsa; o gölge, dünyada hayat olur (diriliş olur).

²²⁸⁹ Onun siyasetinden sürekli ölüm fermanı çıkarsa; insanların kemiğine titreme ateşi düşer.

²²⁹⁰ Onun nâmı ve ünvanı, nerede bir sikke olursa; cimrilüğün adı, sanı ortadan kaybolur.

²²⁹¹ Onun adıyla nerede bir hutbe irad edilirse; el, konuşan diğer insanların ağzını kapatarak onların nutkunu engeller.

²²⁹² Ey dağın güç ve kuvvet yetiremediği; kaderin kuvvetinin kendi görüşüne göre hükmettiği sultan (Ahzab/ 72. ayette; “Biz, emaneti göklere, yere ve dağlara arz ettik. Onlar onu yüklenmeye yanaşmadılar, ondan korktular da onu insan yükledi. O cidden çok zalim, çok cahil bulunuyor.” mealindeki ayete telmih yapılarak Sultan Sencer’e hitab edilmiş).

²²⁹³ Senin sancağın öyle bir ayettir ki; onun harfindeki fetih; onun tefsiri ve tercümanı olur.

²²⁹⁴ Dünyanın halini ve gaybı; Allah’tan başka bir kimsenin bildiğini söylemiyorum.

Dû eser der cihân ‘ayân bâşed²²⁹⁵

- 16- Re’y-i tu râzhâ koned peydâ
Ki zı takdîr der nihân bâşed²²⁹⁶

- 17- Râyetet fitnehâ koned pinhân
Ki çu endîşe bî kerân bâşed²²⁹⁷

- 18- Lûtfet er mâye-i vücûd şeved
Cism râ sûret revân bâşed²²⁹⁸

- 19- Be’set er bâng ber zemâne zened
Gurg râ sîret-i şebân bâşed²²⁹⁹

- 20- Nebuved hatt rûzî mecrâ
Ki ne dest-i tu der zımân bâşed²³⁰⁰

S. 156

- 21- Neşaved kâr-ı ‘âlemî be nizâm
Ki ne pâ-y-i tu der miyân bâşed²³⁰¹

- 22- Der cihânî vü ez cihân pîşî
Hemçu ma’nî ki der beyân bâşed²³⁰²

- 23- Âferîn ber tu kâferîniş râ
Her çi gûyî çönîn çönân bâşed²³⁰³

²²⁹⁵ Diyorum ki; ileri görüşlülüğün ve bayrağından dolayı, dünyada gece, gündüz, iki eser ortaya çıktı.

²²⁹⁶ Kaderden bile gizlenen sırları senin basiretin (ileri görüşlülüğün) açığa çıkarır.

²²⁹⁷ Endişe sınırsız olunca; senin bayrağın, fitnelerin saklanması sağlar.

²²⁹⁸ Senin lütfün eğer varlığın mayası olursa; cisim ondan suret elde eder.

²²⁹⁹ Senin gelişin, zamaneye bir ses olarak çarparsa (surun sesi gibi bir ses olarak zamaneye ulaşırsa); kurdun karakteri çoban gibi olur (sürüye saldırmak yerine, onları korumaya çalışır).

²³⁰⁰ Dizgin, senin elinde bulunmadığı müddetçe yol, hiçbir zaman mecrasında olmaz (onun yönünü, sen tayin edersin).

²³⁰¹ Senin ayağın meydanda (ortada) bulunmadıkça; dünyanın işi muntazam olmaz.

²³⁰² Senin, dünyada iken, dünyanın önünde olman; söz içerisinde bulunan mana gibidir.

²³⁰³ Sana helal olsun. Zira mahlûkat için neyi nasıl söylersen, öylece olur

- 24- Rûz-i heycâ ki ez dırâhş-i senân
Gerd râ kisvet-i duhân bâşed²³⁰⁴
- 25- Der ten-i ejdehây-i râyethât
Bâd râ i‘tidâl-i cân bâşed²³⁰⁵
- 26- Şîr-i gerdûn çu ‘aks-i şîr der âb
Pîş-i şîr ‘alemistân bâşed²³⁰⁶
- 27- Hem ‘inân-ı emel sebuk gerded
Hem rikâb-ı ecel girân bâşed²³⁰⁷
- 28- Her sebû kez ecel şikeste şeved
Ber leb-i çeşme-i senân bâşed²³⁰⁸
- 29- Her kemîn kez kazâ guşâde şeved
Ez pes-i kabza-i kemân bâşed²³⁰⁹
- 30- Eşk ber der‘hây-i sîmâbî
Neshet-i râh-i kehkeşân bâşed²³¹⁰
- 31- Çün be cünbed rikâb-ı mansûret
Ân kıyâmet ki ân zemân bâşed²³¹¹
- 32- Her ki râ şod yakîn ki hamle-i tust
Pay-i hestîş ber gümân bâşed²³¹²

²³⁰⁴ Savaş günü, mızrağın parlaklığından; toz, dumanın şekline bürünür.

²³⁰⁵ Senin bayraklarının üzerinde bulunan ejderhanın bedenindeki can, rüzgârın mutedil esmesini sağlar.

²³⁰⁶ Feleğin aslanı; aslanın, suyun içindeki yansıması gibidir. Dünya, sanki aslanın önünde gibidir.

²³⁰⁷ Nitekim emel (istek, arzu) dizgini, hızlı hareket eder. Ayrıca ecel bineği de ağır olur.

²³⁰⁸ Ecel sebebiyle kırılan her bir testi; mızrak çeşmesinin dudağında bulunur.

²³⁰⁹ Kaderden dolayı açılmış bulunan her tuzak; yayın kabzasının arkasından meydana gelir.

²³¹⁰ Civadan yapılmış zırhların üzerindeki gözyaşı; senin değişiminle (bozmanla) Kehkeşân’ın yolu olur (zırhın üzerindeki gözyaşı gibi kabarçıklar o kadar parlaktır ki sanki yıldızları göstermektedir).

²³¹¹ İlâhi yardıma mazhar olan atın biraz kımıldayınca; işte kıyamet o zaman kopar.

²³¹² Sana yaklaşan herkez, hamlenle karşılaşır. Yaklaşan kişinin varlık ayağı, hayal olup gider.

- 33- Rûh-i rûhu'l-Emîn der ân sâ'at
Ne hemânâ ki der emân bâşed²³¹³
- 34- Nebûd hîç kes be cüz nüsret
Ki demî bâ tu hem-‘enân bâşed²³¹⁴
- 35- Her mesâfî ki enderû dû nefes
Tîğ râ bâ kefet kırân bâşed²³¹⁵
- 36- Sed kırân tayr u vahş râ pes ez ân
Felek ez kuşte mîzbân bâşed²³¹⁶
- 37- Hüsrevâ bende râ çu dehsâlest
Ki hemî arzûy-i ân bâşed²³¹⁷
- 38- Kez nedîmân-ı meclis er neşved
Ez mukîmân-i âstân bâşed²³¹⁸
- 39- Be hereş pîş ez ânki be şînâsiyeş
Vân gehet râyigân girân bâşed²³¹⁹
- 40- Çe şeved ger turâ der îñ yek bey‘
Dest bûsîdenî ziyân bâşed²³²⁰
- 41- Yâ çe başed ki der memâlik-i tu

²³¹³ O saatta, Rûhu'l-Emîn denilen Cebra'il'in ruhu bile, sanki emniyette değildir.

²³¹⁴ Savaş meydanında, bir an aynı dizgin mesafesinde bulunanlara, senin yardımından başka hiç kimsenin yardımı erişemez.

²³¹⁵ Her savaşa; ona kılıçla yaklaşma mesafesi iki nefestir. Bundan daha yakını, yaklaşanın hayatına mal olur.

²³¹⁶ Ondan sonra felek, yüz asır boyunca kurda kuşa ev sahibi olarak, ölümle komşu olur (yani bir müddet sonra savaştan geriye kalan ölümlerin üzerine kurt, kuş üşüşür).

²³¹⁷ Şahım, on yıldır; kulunun arzusu, sürekli şudur ki;

²³¹⁸ Kulunuz, eğer meclisin nedimlerinden olmazsa, eşiğin mukimlerinden olsun (yani ben kulunuz, eğer meclisinizde bulunamazsam, hiç olmazsa eşikte oturmama müsaade edin. Yıllardır daimi arzum budur).

²³¹⁹ Önceden tanımış olduğun şeyi hemen satın al! Tanımadığın şeyi satın alırsan, sonra o sana pahalıya mal olur.

²³²⁰ Eğer dediğim gibi olursa; burada senin için nasıl bir ticaret (satış) olur? Sana bir faydası yoksa bizim için el öpmek boşa gider.

Şâ‘rî hâm kaltabân bâşed²³²¹

42- Lîken ender beyân-ı medh ü gazel
Mûy-i mûyeş heme zebân bâşed²³²²

43- Tâ şeved pîr hemçu baht-i ‘adût
Hem derîn devlet cevân bâşed²³²³

44- Tâ hevây-i hazân be Behmen ü Dey
Zerger bâğ u bûstân bâşed²³²⁴

45- Bâğ-i mülk-i turâ bahârî bād
Ne çönân kez peyeş hazân bâşed²³²⁵

46- Hutbehâ râ zebân be zikr-i tu ter
Tâ memerr-i sohen dehân bâşed²³²⁶

47- Sikkehâ râ dehân be nâm-ı tu bâz
Tâ zı zer der cihân nişân bâşed²³²⁷

48- Müddetet lâzım-ı zemân u mekân
Tâ zemân lâzım-ı mekân bâşed²³²⁸

S. 157

49- Himmetet mülk-i bahş u mülk sitân

²³²¹ Senin yanında cahil ve kaltaban (aşağılık, sahtekâr) bir şair olursa; memleketinde bu durum nasıl algılanır?

²³²² Fakat kaside ve gazel söyleme hususunda onun saçının her bir teli, dil kesilirse,

²³²³ Düşmanın talihi gibi ihtiyarlayıncaya kadar, bu devlette genç olarak yaşasın (gençliğini burada geçirsin).

²³²⁴ Behmen (21 Ocak 20 Şubat) ve Dey (21 Aralık 21 Ocak) aylarına son bahar rüzgârı esinceye kadar; bahçe ve bostan kuyumcu olsun.

²³²⁵ Senin mülkünün bağı daima bahar olsun. Son baharın ardından gidiyormuş gibi olmasın.

²³²⁶ Sözün geçtiği yer ağız olduğu müddetçe, hutbelerin dili, seni zikrederek ıslanır.

²³²⁷ Dünyadaki altından örnek olsun diye; sikkelerin ağzı, senin adınla açılır.

²³²⁸ Zaman, mekânın lazımı olduğu müddetçe; senin devrin, zaman ve mekânın, olmazsa olmaz lazımıdır.

Tâ be gîtî dih ü sîtân bâşed²³²⁹

- 50- Der cihân mülk-i câvidânet bâd
Hod çönîn mülk-i câvidân bâşed²³³⁰

Tekâzây-i Teşrîf Ez Mahdûm²³³¹ - Kaside: 60

Vezin: Fa‘ilâtün/ Fa‘ilâtün/ Fa‘ilâtün/ Fa‘ilün/

- 1- Ey Hüdâvendî ki herkez tâ‘atet ser-ber keşed
Rûzgâreş hatt-ı hizlân tâ ebed ber ser-keşed²³³²
- 2- Ger sümûm-i kahr-i tu ber mevc-i deryâ beguzered
Câvidân ez kahr-i deryâ bâd hâkister keşed²³³³
- 3- Ver nesîm-i lutf-i tu ber şu‘le-i dûzah vezed
Delv-i Çerh ez dûzah âb-ı Zemzem ü Kevser keşed²³³⁴
- 4- Revnak-ı ‘âlem tasarrufhây-i kilket mîdehed
Ver ne te’sîr-i havâdis hatt be ‘âlem der keşed²³³⁵
- 5- Ber mesîr-i kilik-i tu tertûb-i ‘âlem vâcib est
Tâ be istihkâkeş ender silk-i nef‘ ü zarr keşed²³³⁶
- 6- Tîr-i gerdûn kîst bârî der heme rûy-i zemîn
Ko be dîvân-ı kader yek harf ber defter keşed²³³⁷

²³²⁹ Dünyada alış veriş bulunduğu müddetçe; senin himmetin; ihsan mülkü ve ülke toprağı olur.

²³³⁰ Dünyada ebedî mülkün olsun. Dünya da böylece (senin sayende) sonsuz bir mülk olmuş olur.

²³³¹ Efendiden (Sultan’dan) Teşrif Ricası

²³³² Hünkârım, sana itaat hususunda baş kaldıran her şeyin günleri; kıyamete kadar hüsrân yolunda, perişan olarak devam edip gitti.

²³³³ Senin kahrının zehiri eğer denizin dalgasının üzerinden geçse; denizin kahrından dolayı rüzgâr, ebediyen kül çeker (atmosferde, temiz hava yerine, kül devreder).

²³³⁴ Senin lütfunun esintisi eğer cehennemden alevinin üzerinde eserirse; feleğin kovası, cehennemden Zemzem ve Kevser suyu çeker durur.

²³³⁵ Senin fermanının (kaleminin) tasarrufları, dünyaya parlaklık (güzellik) verir. Hadiselerin tesiri olmazsa, kader, dünyanın üzerine bir çizgi çekiverir (kıyamet kopar).

²³³⁶ Dünya düzeninin; senin fermanının seyrine göre tertip olması vaciptir. Senin fermanının gereğini hak edinceye kadar, dünyadaki hadiseler, fayda ve zarar silsilesinde (yolundan) devam edip gider.

²³³⁷ Feleğin okunu yeryüzünde hedefine ulaştırmak için kim çalışıyorsa; ancak o, kaderin divanında defter üzerine bir harf yazar.

- 7- Ger zı behr-i tîr-i şah gül-bün koned peykân revâst
Bîd bârî kîst kender bâğ-i şah hancer keşed²³³⁸
- 8- Sâhibâ ger bende râ teşrîf hâst ârzûst
Tâ bedân dâmen zı ceyb-i âsmân ber-ter keşed²³³⁹
- 9- Kîst âher ko nehâhed kez pey-i teşrîf-i tu
Zeyl-i târîh-i şeref der ‘arsay-i mahşer keşed²³⁴⁰
- 10- Âsmân râ ger nevîd-i câme-i segbân dehî
Der zemân-i zürâ‘a-i pîrûze ez ser ber keşed²³⁴¹
- 11- Tâ ‘arûs-i bûstân râ dest-i insâf-i bahâr
Ez reh-i meşşâtegî der hilye vü zîver keşed²³⁴²
- 12- Revnak-ı bûstân-i ‘ömret bâd tâ in şi‘r hest
Kâbr-i âzârî hemî der bûstân leşker keşed²³⁴³

Der Medh-i Celâlü’l-Vüzerâ’ Ahmed Bin Muhlis²³⁴⁴ - Kaside: 61

Vezin: Mef‘ûlü/Mefâ‘îlü/Mefâ‘îlü/Fe‘ûlün

- 1- Hîzîd ki hengâm-ı subûh diger âmed
Şeb reft ü zı meşrik ‘alem-i subh ber-âmed²³⁴⁵
- 2- Nezdîk-i horos ez pey-i bîdârîy-i mestân

²³³⁸ Şahın okunun semeresinden meydana gelen güldalını, mızrak yapmak uygun görülürse; söğüt dalı kim oluyorki, şahın bahçesinde hançer çeke?

²³³⁹ Sultanım (efendim), kulunu şerefleendirme talebi bir istekse; bilesinki felek, eteğini, cebinden daha yukarıya çeker.

²³⁴⁰ Senin teşrifinden sonra, mahşer arasında şeref tarihinin zeylini yazmayı artık kim istemezki?

²³⁴¹ Eğer gökyüzüne segbân elbisesinin müjdesini verirken; firuze zıraatı zamanında hasad bol olur.

²³⁴² Baharın insaf eli, bostanın gelinine; kadın kuaförünün yolundan, süs ve zinet çeker.

²³⁴³ Ömrünün bostanı, şu şirde dile getirilen güzellikler kadar parlak olsun. Zira eziyet bulutu bostana sürekli asker sevketmektedir.

²³⁴⁴ Celâlü’l-Vüzerâ’ Ahmed Bin Muhlis’in Methi Hakkındadır.

²³⁴⁵ Farklı bir sabah vakti geldiğinde kalktı. Gece gitti. Doğudan, sabahın belirtisi olan (fecir, bayrak) geliverdi.

Dîrîst ki peygâm-ı nesîm-i seher âmed²³⁴⁶

- 3- Hurşîd-i mey ender ufuk-i câm nikûter
Çün leşker-i hurşîd be âfâk der-âmed²³⁴⁷
- 4- Ez mey-i haşarî bih ki der-ârend be meclis
Zendîşe çü ber hâb humâriy-i haşar âmed²³⁴⁸
- 5- Âğâz nehîd ez pey-i mey bî haberî râ
Kez mâder-i gîtî heme kes bî haber âmed²³⁴⁹
- 6- Ber dil nefesî endeh-i gîtî be ser ârîd
Gîrîd ki gîtî heme yek-ser be ser âmed²³⁵⁰
- 7- Ber bûk u merg ‘ömr-i gerâmî meguzârîd
Hod mihnet-i mâ cümle zı bûk u meger âmed²³⁵¹
- 8- Ey sâkiy-i meh-rûy der endâz u merâ deh
Zân mey ki rezeş mâder ü lehveş piser âmed²³⁵²
- 9- Ber men meşiken biş ki men tevbe şikestem
Zân dest ki sed kuzlum ezo yek şimur âmed²³⁵³

²³⁴⁶ Horozun ötüşü, sarhoşların ayılmasındansonradır. Sabah rüzgârının haberi geldiğinde artık çok vakit geçmiştir.

²³⁴⁷ Güneşin ordusu ufuklardan girince (sabah ışıkları ortalığı aydınlatınca); kadehin üzerindeki şarap güneşi daha güzeldir (çünkü rind, aşkın sarhoşluğunun sonu olan sabah vaktini sevmez).

²³⁴⁸ Sarhoşluk uykusunun endişesiyle meclise gelenlerin hali, ahiret sarhoşluğunun endişesiyle haşre gelenlerden iyidir.

²³⁴⁹ Herkes dünya annesinden habersiz geldiğinden; saki, habersiz olarak, şarabı yeni baştan doldurur.

²³⁵⁰ Kalbin üzerine bir nefes dünya endişesi toplanmasıyla, dünyanın tüm meseleleri bir anda kişinin başına üşüşür.

²³⁵¹ Değerli ömrünüzü keşke ve şayet (ölüm) üzerine geçirmeyin. Bütün sıkıntılarımız, bizzat keşke ve şayetten dolayı meydana geldi.

²³⁵² Ey ay yüzlü saki! Bana öyle bir şaraptan içki sunuver ki; asma üzümü, anne ve eğlencesi de (oyunu da) genç bir delikanlı olarak gelir.

²³⁵³ Benimle fazla dalga geçme. Zira ben öyle bir elle tövbe bozdum ki; ona göre yüzlerce nehir bir nehir olarak sayıldı (bir nehir hükmün oldu).

S. 158

- 10- Ez dest guher guster destûr-i şehinşâh
Destî ne, muhîti ki nevâleş guher âmed²³⁵⁴
- 11- Destûr-i Celâlû'l-vüzerâ kez vüzerâ ost
Ân şâh ki der bâğ-ı celâlet bih ber âmed²³⁵⁵
- 12- Sadrî ki ter ü huşk-i cihân fânî vü bâkî
Ber gûşe-i hân-i keremeş mâ hazar âmed²³⁵⁶
- 13- Cüz ber der-i o kısmet-i rûzî nekoned baht
Ârî çe koned çün der-i rızk-ı beşer âmed²³⁵⁷
- 14- Hergiz çu felek râh-ı sa'âdet nekoned gum
Ân râ ki felek sûy-i dereş râhber âmed²³⁵⁸
- 15- Bî ni'met-i o bîh-i bekâ kuşk leb üftâd
Bâ himmet-i o şâh-ı sehâ bârver âmed²³⁵⁹
- 16- Ez himmet-i o şekl-i cihânî be keşîdend
Der nisbet-i o küll-i cihân muhtasar âmed²³⁶⁰
- 17- Ey şâh nişânî ki zı 'adl-i tu cihân râ
Der vasf neyâyed ki çe bahtî be der âmed²³⁶¹

²³⁵⁴ Şahlar şahının izniyle, elinden mücevher saç. Bu el, nimeti (hediyesi) inci (mercan) olarak gelen bir umman değildir.

²³⁵⁵ Vezirlerden olan; Celâlû'l-vüzeranın izni (fermanı); senin celalinin bağında güzel meyve veren o daldır.

²³⁵⁶ O vezir öyle birisidir ki; dünyanın yaş ve kurusu, fani ve bakisi adına ne varsa, onun cömertlik sofrasının köşesinde toplandılar.

²³⁵⁷ Günün taksim edilen rızkı, onun kapısından başka bir yerde talih olmaz. Evet, beşerin rızık kapısı, başka bir yere nasıl gelir?

²³⁵⁸ Felek, mutluluk yolunu asla kaybetmez. Çünkü felek, kendisine rehber olsun diye onun kapısına doğru geldi.

²³⁵⁹ Onun nimeti olmadan beka kökü, dudağın kurusuna düştü (kurudu). Onun himmeti ile cömertlik fidanı, meyveye geldi (meyve vermeye başladı).

²³⁶⁰ Onun himmetiyle dünyanın şeklini değiştirdiler. Ona nispetle tüm dünya bir hulasa oldu.

²³⁶¹ Ey şah! Senin adaletinden bir alametin dünyaya gelmesi öyle bir talihtir ki, vasfedilemez.

- 18- ‘Adl-i tu Hümâyîst ki çün sâye begustered
Hâsiyyet-i hürşîd der ân bî hatar âmed²³⁶²
- 19- Nâm-ı tu besî terbiyet-i nâm-ı ‘Ömer dâd
Zân rûy ki ‘adl-i tu çu ‘adl-i ‘Ömer âmed²³⁶³
- 20- Sermâye-i deryâ ne be bâzûy-i dilet bûd
Zîn rûy defîneş zı kerân ber hazer âmed²³⁶⁴
- 21- Kân der nazar-ı re’y-i tu nâmed zı hakîrî
Ân çîst ki ân re’y-i tu râ der nazar âmed²³⁶⁵
- 22- Bî dest-i tu kes râ be murâdî neresed dest
Bûsîden-i dest-i tu ez ân mu‘teber âmed²³⁶⁶
- 23- Der şe’n-i niyâz âyet-i ihsân u eyâdî
Çün pîrehen-i Yûsuf u çeşm-i peder âmed²³⁶⁷
- 24- Birr-i tu kadîmîst çönân kez reh-i takdîr
Nezd-i heme der kevkebe-i hâb u hor âmed²³⁶⁸
- 25- ‘Azm-i tu çe ‘azmîst ki bî minnet-i tedbîr
Der herçi bekûşîd nasîbeş zafer âmed²³⁶⁹

²³⁶² Senin adaletin öyle bir Hümâ kuşudur ki; gölgesini âleme salınca, güneşin özelliği onda emniyet buldu.

²³⁶³ Senin adın, nice Ömer’in adına terbiye verdi. Bundan dolayı; senin adaletin, Ömer’in adaleti gibi ola geldi.

²³⁶⁴ Denizin sermayesi, senin gönlünün pazusu gibi olamadı. Bu sebepten denizin definesi, kıyıda (sahilde) bulunmaktan sakındı.

²³⁶⁵ Senin nazarında hakirlikle isimlenen kişi, kim oluyor ki senin görüşünü değerlendiriyor (eleştiriyor).

²³⁶⁶ Senin elin olmadan, hiç kimsenin eli muradına ulaşamaz (veya muradı eline ulaşmaz). Senin elini öpmek, insana ondan (murada ulaşmaktan) muteber geldi.

²³⁶⁷ İhsan ve iyilik duasının ne şekilde olması gerektiğinin delili; Yusuf’un gömleğinin, babasının gözlerini açmasıdır.

²³⁶⁸ Senin iyiliğin o kadar eskidir ki (sen iyilik yaparken); kaderin yolu, güneş ve yıldızlar henüz uykudayken ancak onların yakınına geldi.

²³⁶⁹ Senin azmin nasıl bir azimdir ki; hangi hususta gayret etse, tedbire minnet etmeksizin, onun nasibi zafer olarak gelir.

- 26- ‘Âlem ki zı nuh burd be hîylet külahî kerd
Terk-i külah-i kadr turâ âster âmed²³⁷⁰
- 27- Gerdûn ki pey-i vehm-i mühendis ne-sipurdeş
Âmed şod te’yîd-i turâ pey-i siper âmed²³⁷¹
- 28- Evvel kadem-i kadr-i tu bud ânki çu ber-dâşt
‘Âlem heme zîr âmed ü kudret-i ziber âmed²³⁷²
- 29- Sâhib ki be seyr-i kalemeş tîğ-i sükûn yâft
Hâtem ki zı dest-i keremeş kân be ser âmed²³⁷³
- 30- Evsâf-ı tu der nisbet-i âvâze-i îşân
Vasf-ı nefes-i ‘Îsâ vu âvâz-ı her âmed²³⁷⁴
- 31- Der emr-i tu imkân-i tagayyür ne nehüftend
Gûyâ ki misâlî zı kazâ vu kader âmed²³⁷⁵
- 32- Der kîn-i tu ümmîd-i selâmet ne nihâdend
Gûyâ ki nişânî zı se‘îr ü sakar âmed²³⁷⁶
- 33- Düşmen kemer-i kîn-i tu ez bîm-i tu ber-best
Ney râ zı pey-i hamle-i sar sar kemer âmed²³⁷⁷
- 34- Ez âteş-i be’s-i tu meger dûd nedîdest

²³⁷⁰ Dokuz felekten meydana gelen alem, başına hile külahını geçirdi. Hile külahını terk etmek, senin değerini ön plana çıkardı.

²³⁷¹ Mühendisin vehminin (şüphesinin, mantıki hesaplarının) ardına düşmeyen felek; seni teyid etmek için siperin arkasına geldi.

²³⁷² Mevcudât bir araya toplandığında, İlk önce senin ayağının (kademinin) değeri oldu. Bütün dünya aşağı geldiği halde, senin değerin yukarı çıktı.

²³⁷³ Benim efendim öyle birisidir ki; kaleminin hareketiyle, sükûnet kılıcı elde etti. Hatem’in (Hatemi-Ta’î) kerem elinden çıkan (hüküm) ise başa gelir.

²³⁷⁴ Onların sesine nispetle senin vasıfların; Îsâ’nın nefesinin vasfı ve eşeğin sesi gibi geldi (yani senin evsafın, Îsâ’nın nefesi gibi, onların sesi ise eşeğin sesi gibidir).

²³⁷⁵ Sanki kader ve kazadan bir örnek gelmiş gibi; senin emrindeki, değişim imkânını gizlemediler.

²³⁷⁶ Senin öfkende, selamet ümidi bulmadılar. Sanki ateş ve cehennemden bir alamet (örnek) geldi.

²³⁷⁷ Senin öfkenin kemeri; korkundan dolayı düşmanını bağladı. Şiddetli soğğunun hamlesinin ardından neye kemer geldi.

Kez sâde dilîş ârzûy-i şûr u şer âmed²³⁷⁸

- 35- Be's-i tu şehâbîst ki der kâm-i şeyâtîn
Bâ herkedeş âteş çu şerâb-ı keder âmed²³⁷⁹

- 36- Hasım-i tu çe pervâne şeved sâ'ikâ'î râ
Kân râ zı felek dûd u zı ehter şerer âmed²³⁸⁰

S. 159

- 37- Tu sâkinî vü hasım-i tu cunbân u çönîn bih
Zîrâ ki sükûn hilyet-i külli seyr âmed²³⁸¹

- 38- 'Ankâ ki zı nâzik menişi cây-i nigeş dâşt
Hergîz taraf-ı dâmeneş ez 'âr ter âmed²³⁸²

- 39- Vez herze-revî ser çu be her cây fûrû kerd
Yek sâl zeğen-i mâde vü yek sâl ner âmed²³⁸³

- 40- Ey mülk-sâtânî ki zı dergâh-i tu ber-hâst
Her murg ki der 'arsa-i mülkî be per âmed²³⁸⁴

- 41- Men bende kez î n pîş nezed zahm-i dürüşî
Gerdûn ki ne ahvâl-i men o râ siper âmed²³⁸⁵

- 42- Der müddet-i deh-sâl ki î n gûşe vü sukne

²³⁷⁸ Senin yaratılışının (dirilişinin) ateşinden, sanki duman görünmemiş gibidir. Ancak onun temiz kalbinden, tartışma ve kavga arzusu geldi.

²³⁷⁹ Senin ortaya çıkışın (zuhurun), şeytanların emellerinde (saldırı özlüklerinde) öyle bir ateş parçasıdır ki; Ateşin onu (şeytanı) yakmasıyla sanki keder şarabı geldi.

²³⁸⁰ Senin düşmanın; feleğin yıldızından ona duman ve ateş gelirken nasıl pervâne olur ki?

²³⁸¹ Sen, sakinlik üzereşin, düşmanın (çare arayışıyla) dönüp durmakta. Böylesi daha iyidir, çünkü bütün zinetler sükûnete koşarlar (yönelirler).

²³⁸² Anka kuşu, dakik görüş zaviyesine sahip olduğundan, onun yaratılışı her türlü kusurdan uzak oldu.

²³⁸³ fesatlığından dolayı (ahlaksızlığından dolayı); her yere konan bir çaylak gibi, bir sene dışı, bir sene de erkek olarak geldi.

²³⁸⁴ Ey mülkü, vatan olarak temsil eden zat! Herhangi bir ülkenin toprağına uçan her kuş, senin sarayından uçmaya başladı.

²³⁸⁵ Ahvalim ona karşı siper edinmediğinden dolayı; ben kulunuz; bundan önce feleğin büyük bir darbesine maruz kalmadım.

Der kubbe-i İslâm merâ mustakar âmed²³⁸⁶

- 43- Her nûr u nizâmî ki der-âmed zı der-i men
Ez cûd-i tu âmed ne zı cây-i diger âmed²³⁸⁷
- 44- Gerdûn cigerem dâd ki ihsân ne zı dil kerd
Ân-ı tu zı dil bûd ez ân bî ciger âmed²³⁸⁸
- 45- Sadrâ tu hüdâvend-i kadîmî ne merâ bes
Ânrâ ki hünerhây-i men o râ semer âmed²³⁸⁹
- 46- Akrân-ı merâ zer zı tama-‘ı bîş tu dâdî
Zân der-i tu sohen-i şân heme çün âb-ı zer âmed²³⁹⁰
- 47- Ez hidmet-i ferhunde-i tu bâz negeştend
Hergiz ki ne teşrîf-i tûşân ber eser âmed²³⁹¹
- 48- İn‘âm-ı tu ber ehl-i hüner gerçi be haddîst
Kez şükr-i tu kâm-ı heme şân pür şeker âmed²³⁹²
- 49- Nazmî ki der ahvâl-i men âmed heme vaktî
Ez fazl-ı tu âmed ne zı fazl u hüner âmed²³⁹³
- 50- Cânem ki dero nakş-i hevây-i tu giriftest

²³⁸⁶ On yıldır, bu civar ve bu civarda oturanlar, benim için, İslâm kubbesi altında yerleşmeye geldiler.

²³⁸⁷ Benim kapımdan giren her türlü nur ve nizam; başka bir yerden değil ancak senin cömertliğinden geldi.

²³⁸⁸ Gönülden yapılmayan ihsanı felek ciğerime verdi. Senin zamanın gönüldendi. Ondan dolayı (gönülden verilmediğinden), ciğersiz geldi.

²³⁸⁹ Ey vezir, sen sadece benim kadim efendim değilsin. Benim sanatımın, kendisi için kazanç olduğu başka bir çok şinin de efendisisin.

²³⁹⁰ Benim emsallerim (benim gibi şairler), senin verdiğinden fazlasına tamah ettiler. Onların tüm sözleri, senin kapından altın suyu gibi geldi (geçti).

²³⁹¹ Senin teşrifin olmadan bir eser vücuda getiremeyenler; senin mübarek hizmetinden asla vaz geçmediler.

²³⁹² Senin sanatkarlara karşı öyle bol ihsanın vardır ki; sana teşekkür etmek için onların ağızları sanki şekerle dolmuş gibi oldu.

²³⁹³ Her vakit benim ahvalim hakkında dile gelen şiir; sanat ve faziletten değil, senin faziletinden dolayı geldi.

Pâyendeter ez nakş-i hacr ber hacr âmed²³⁹⁴

- 51- İkbâl zı tevki-‘i tu nakşî be nümûdeş
Her lahza ki ber ğurfe-i sem‘ü basar âmed²³⁹⁵
- 52- Ez tu ne guzîred ki tu der kâlib-i ‘âlem
Cânî yü yakîn est ki cân nâ-güzer âmed²³⁹⁶
- 53- Tâ der mesel ârend ki ender sefer-i ‘ömr
Cân merkeb ü dem zâd u cihân reh-guzer âmed²³⁹⁷
- 54- Yek dem zı cihân cân-ı tu cüz şâd mebâdâ
Kez yek nazaret berg-i çönîn sed sefer âmed²³⁹⁸
- 55- Maksûd-i cihân kâm-ı tu bâdâ ki ber-âyed
Zân kez tu ber-âmed heme kâmî ki ber-âmed²³⁹⁹

Der Medh-i İkfâ El Kifât Emîr Ziyâü’-d-Dîn Ahmed ‘Asemî²⁴⁰⁰ - Kaside: 62

Vezin: Mefâ‘ilün/ Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün / Fe‘ilün

- 1- Hüdâyî celle celâlühü zı men çönîn dâned
Ki herki nâm-i Hüdâvend ber zebân râned²⁴⁰¹
- 2- Çu ez derîçe-i ğuş ender âyedem be dımâğ

²³⁹⁴ Senin arzusun şekline (desenine, nakşına) bağlanmış olan benim canım; daha kalıcı olarak (ebediyen) taşın üzerine nakşedilen desen gibi oldu.

²³⁹⁵ Senin fermanınla meydana gelen ikbal, her lahza işitme ve görme hücrelerine gelen bir resim gösterdi.

²³⁹⁶ İlm-i yakine sahip olan bir can, vefat etmedikçe; dünya ölçüsünde (kalıbında) olan seni terk etmez.

²³⁹⁷ Hani ruhun, merkeb olduğu, zamanın (kanın) gıda olduğu ve dünyanın da geçit (geçiş güzergâhı) olduğu; ömrün yolculuğuyla ilgili bir hikâye anlatırlar.

²³⁹⁸ Senin canın dünyada bir an bile mutluluktan uzak olmasın. Zira senin bir bakışından, böyle bir yaprak (azık, kasıt) yüz defa dökülür ve yeşerir.

²³⁹⁹ Dünyada meydana gelen şeyler, senin arzuna göre oluşsun. Meydana gelen bütün istekler, senin varlığından dolayı gerçekleşsin.

²⁴⁰⁰ İkfâ El Kifât Emîr Ziyâü’-d-Dîn Ahmed ‘Asemî’nin Methi Hakkındadır.

²⁴⁰¹ Allah (celle celâlühü) bilir ki benden şöyle bir ifade südur etmiştir; her kim Tanrının adını sürekli zikrederse.

Dilem be dest-i niyâz ez dımâğ besitâned²⁴⁰²

- 3- Havâss-ı zâhir ü bâtın ki menhiyât-ı dilend
Yekî zı cümle-i her dû gürûh netevâned²⁴⁰³
- 4- Ki pîş-i hidmet-i o ez dû pâý be-nişîned
Çu dil der-âred ü ber câý-i câneş be nişâned²⁴⁰⁴
- 5- Zehî binây-i ‘akîdet ki rûzigâr ezo
Be mancınık-ı ecel hâk hem nerîzâned²⁴⁰⁵
- 6- Meger hevây-i tu asl-i hayât şod ki kazâ
Berâ’et-i ‘ömr be tevkî‘-i o hemî râned²⁴⁰⁶
- S. 160**
- 7- Hasâyisî ki hevây-i tu râst der ikbâl
Hired dero be tahayyür hemî fûrû mâned²⁴⁰⁷
- 8- Be hâcegiyem resânîd baht u mûcibeş in
Ki rûzgâr merâ bende-i tu mîhâned²⁴⁰⁸
- 9- Kocâ bemâned ki ikbâl-i tu be dest-i kabûl
Terâyif-i sohenem râ hemî negerdâned²⁴⁰⁹
- 10- Çu medhet-i tu ber-engîzed esb-i fikret-i men

²⁴⁰² Söz konusu zikir kulağının penceresinden beynime girince, kalbim niyaz eliyle o zikri beyinden alır.

²⁴⁰³ Kalbin menhiyatı olan (nehyedilen), zahir ve batın (açık ve gizli) hisleri; her iki gurubun bütününden biri olamaz.

²⁴⁰⁴ Onun hizmetinin önü, iki ayaktan oluşur. Gönül, canının bulunduğu yere girince yerleşir (oturur).

²⁴⁰⁵ Ne kadar güzel bir itikat binasıdır? Zira zaman, ecel mancınığıyla ondan bir toprak parçası bile söküp koparamaz.

²⁴⁰⁶ Senin isteğin, ancak hayatın aslı oldu. Zira kader, ömrün beratını (affını, kurtuluşunu) sürekli onun beklentisine göre açıklar.

²⁴⁰⁷ İkbalde, senin arzuna uygun olan vasıflar (özellikler) vardır. Ondaki akıl, hayretle sürekli acizliğe düşer.

²⁴⁰⁸ Onun bu talihini ve sebebini, efendime ulaştır. Zira zaman bana senin kulunu çağırıyor (davet ediyor).

²⁴⁰⁹ Dillerde sürekli dolaşmayan, benim nadide (güzel) sözlerimi, senin ikbalin kabul eliyle nereye bırakır?

Zı cûy-i kuvvet-i idrâk ‘akl becehâned²⁴¹⁰

11- Çu pâ-yi men buved ender rikâb-ı hidmet-i tu
‘Enân-ı müddet-i men çerh ber negerdâned²⁴¹¹

12- Be ni‘met-i tu ki ger der mesâf-gâh-ı ecel
Kazâ be zûr-i temâmem zı zîn be-cünbâned²⁴¹²

13- Merâ eger hünerî nîst îñ du hâsiyet est
Ki her kirâ buved ez merdumâneş gerdâned²⁴¹³

14- Ne der menâsıb-ı ekrân hased beyâzâred
Ne der sudûr-i bozorgân tama‘ berencâned²⁴¹⁴

15- Felek çu kân-i güher dîd hâtırem pürsîd
Ki îñ ki dâdet ü cüz râstîyet ne rehâned²⁴¹⁵

16- Çu nâm-ı devlet-i Ekfîyül-Kifât burdem goft
Be kâr-ı devlet-i Ekfîyül-Kifât mî-mâned²⁴¹⁶

17- Tuyî ki ebr zı te’sîr-i feth-i bâb goft
Tevâned er heme âb-ı hayât bârâned²⁴¹⁷

18- Be sîm-i nâm-ı nikû mîherî ziyân nekonî

²⁴¹⁰ Benim düşüncemin atı, senin methini coşturunca; idrak kuvvetinin ırmağından akıl, fişkırdı.

²⁴¹¹ Benim ayağım, senin hizmet bineğinin üzengisinde oldukça; zamanımın dizgini, feleğin dönüşünü engeller.

²⁴¹² Ecelin muharebe alanında bile olsa kader; senin nimetinle; benim tam kuvvetime istinad ederek bir eyer gibi hareket eder.

²⁴¹³ Her ne kadar benim sanatım olmasa da; bu iki özellik kimde bulunursa halkından ayrılır.

²⁴¹⁴ Eşit mevkilerde bulunan haset, insanı incitmez. Büyüklerin makamlarındaki tamah rahatsız etmez.

²⁴¹⁵ Felek, gönlümdeki mücevher definesini görünce sordu: “Doğruluktan başka seni hiçbir şey kurtarmaz. Bu defineyi sana kim verdi?”

²⁴¹⁶ Devletin adının (bana bu hazineyi bahşedenin) adının, “Ekfîyül-Kifât” olduğunu ifade ettim. “Ekfîyül-Kifât” devletinin işleriyle meşguliyetin neticesinde bu yeteneğin yerleştiğini belirttim.

²⁴¹⁷ Bulut, senin fetih kapısını açma gücünden dolayı şöyle dedi: Eğer o dilerse âb-ı hayatın tümü yağır.

Berîn bemân ki zı merdum-i hemîn hemî mâned²⁴¹⁸

- 19- ‘Enân be eblek-i eyyâm deh ki râyız-i o
Sa‘âdetîst ki der mevkib-i tu mîrâned²⁴¹⁹
- 20- Ğubâr-ı mevkib-i meymûnet ez basît-i zemîn
Sûy-i muhît-i felek çün ‘enân be pîçâned²⁴²⁰
- 21- Zı behr-i tekye-i o ger ne ‘azm-i fesh koned
Sipîhr gûşe-i mesned zı mâh be feşâned²⁴²¹
- 22- Tu tâ müdebbir-i mülkî şükûh-i tedbîret
Zı bâm-ı gîtî takdîr-i bed hemî râned²⁴²²
- 23- Cihân be âb-ı vefâ rûy-i ‘ahd mîşûyed
Felek be dest-i zafer ca‘d-ı mülk mîşâned²⁴²³
- 24- Zemâne muhre-i teşvîr bâz çîd çu dîd
Ki fitne bâ tu hemî bâ zed ü hemî mâned²⁴²⁴
- 25- Tu der zemâne besî ez zemâne efzûnî
Eger zemâne nedâned Hüdâyî mîdâned²⁴²⁵
- 26- Hemîşe tâ ki zı te’sîr-i çerh ü girye-i ebr

²⁴¹⁸ İyi adın parasıyla alış veriş yap, zarar etme (alış veriş yaparsın, zarar etmezsin). Bütün halkın, aynı şekilde durduğu yüksek mevkide dur.

²⁴¹⁹ Dizginin, günlerin alaca rengine (iki rengine) ver. Zira onun ölçüsü (değeri, rayici), senin maiyetinde (birliklerinde) sürekli dile getirilen saadettir.

²⁴²⁰ Senin mübarek maiyetinin (askerlerinin) çıkardığı toz; yönünü (dizginini), yeryüzünün sahrasından, feleğin bulunduğu cihete çevirince.

²⁴²¹ Onun (ayın) dayanması için (güneşle) eğer bir merkez kaç kuvveti olmasaydı (birbiriyle olan irtibatını koparma iradesi göstereydi), semanın ayla olan bağı kesilir ve savrulurdu.

²⁴²² Muazzam tedbirinle ülkeyi yönetmen için; kader, dünyanın tavanından itibaren kötü kader ortadan kalkar (senin lehine icraatta bulunur).

²⁴²³ Dünya, vefa suyuyla ahdin yüzünü yıkamaktadır. Felek zafer eliyle, mülkün her tarafını taramaktadır.

²⁴²⁴ Zamane, fitnenin seninle sürekli vuruşup durduğunu görünce, (çocuk gibi oynadığı) utanç boncuğunu toplayıverdi.

²⁴²⁵ Sen, zamane olmakta (zamanın sahibi olmakta) nice zamanelerden daha fazlasın. Eğer bunu zamane bilmiyorsa, Allah biliyor.

Dehân-i gonca-i gül râ sabâ be-hendâned²⁴²⁶

- 27- Leb-i neşât-i tu ez hande hîç beste mebâd
Ki hasm râ be-sezâ hende-i tu giryâned²⁴²⁷

Der Medh-i Rükneddîn Müftî Gofte: “Der Vaktî ki Hakîm bâ Tâc ‘Amm-zâd nizâ‘ ve da‘vâyî dâšte ve mâvil bâde ki ân mürâfa‘a pîş-i o berend Tâc ‘Amm-zâd be müftiy-i dîger meyl dâšte est”.²⁴²⁸ - Kaside: 63

Vezin: Mef‘ûlü Fâ‘ilâtü/ Mefâ‘ilü/Fâ‘ilün

- 1- Der dîn çu i‘tisâm be habl-i metîn konend
Ân bih ki matla-‘ı sohen ez rûkn-i dîn konend²⁴²⁹
- 2- Dîn-perverî ki dâğ-ı sutûreş mukerribân
Ez behr-i kesb-i mertebe nakş-i negîn konend²⁴³⁰

S. 161

- 3- Ervâh-i enbiyâ zı makâmât-ı ahiret
Ber dest ü kilik ü fetvay-i o âferîn konend²⁴³¹
- 4- Ez şerm-i re‘y-i o ruh-i hurşîd hûy konend
Her geh ki ber sipihr hadîs-i zemîn konend²⁴³²
- 5- Etrâf-ı medrese’eş be zebân-ı sadâ çu dîd

²⁴²⁶ Feleğin tesirinden (etkisinden) dolayı, bulutun sürekli ağlaması ve gül guncasının ağzına, sabah rüzgârının gülmesi daha ne zamana kadar sürecek?

²⁴²⁷ Senin mutluluk dudağın, gülmekten hiçbir zaman kapanmasın. Zira gülmek sana, ağlamak sa hasmına yaraşır.

²⁴²⁸ Rükneddîn’in Methi Hakkında Müftî Şöyle Demiştir: “Hakîm (Rükneddîn) bir zaman Tâc ‘Amm-zâd ile kavgalı ve davalıydı. Söz konusu davanın açılarak kendi huzuruna gelmesini istiyormuş. Fakat Tâc ‘Amm-zâd, davayı, başka bir müftiye götürmeye niyetli imiş”.

²⁴²⁹ Dinde, sağlam ipe sarılma (“Allah’ın en sağlam ipine sarılın”, Âl-i İmran 3/112.) gibi yaparlar. Sözün başlangıcını dinin temelinden başlatmaları güzeldir.

²⁴³⁰ Dindar olan birisi merttebe, makam, terakki elde edeyim diye, hayvani arzularla hasta olan kalbini tezyin ediyor.

²⁴³¹ Nebilerin ruhları, ahiret makamlarından; ellerinde kalemle onun fetvasını meydana getirirler.

²⁴³² Onun isabetli görüşünün utancından dolayı, güneşin yanağı terler. Gökyüzünde her an, yeryüzünün (onun) bahsini yaparlar.

Her şeb müzekkirîyeş şühûr u sinîn konend²⁴³³

- 6- Hurşîd kîst çâker-i re'yeş ez î'n sebeb
Her bâmdâdeş eblek-i eyyâm zîn konend²⁴³⁴
- 7- Nakdîst nüktehâş ki dâred 'iyâr-i vahyî
Der genc-i hâne-i hiredeş zân defîn konend²⁴³⁵
- 8- Ey tâc bâ kesî ki medâr-i şerî'atest
Der şer' ez tarîk-i tehâvün kemîn konend²⁴³⁶
- 9- Sâhib-kırân-ı şer' be cây-i tevân şöden
Kâncât bâ muhennes ü mutrib karîn konend²⁴³⁷
- 10- Meclis be dûş-i gurbe-şikârân çerâ şevî
Çün nisbetet be hidmet-i şîr-i 'arîn koned²⁴³⁸
- 11- Yek iltifât-ı o zı tu ger munkatî' şödî
Zân iltifâthâ ki be savt-i hazîn konend²⁴³⁹
- 12- Mûnkir meşev ez î'n ki der î'n pûst nîstî
Kâzâdegân be hîre turâ pûstîn konend²⁴⁴⁰
- 13- Ey nâyib-i Muhammed-i mürsel revâ medâr

²⁴³³ Onun medresesinin etrafına ses diliyle bakınca; her gece yaptığı zikri (vazı), aylar ve seneler yaparlar.

²⁴³⁴ Bu sebepten dolayı güneş, onun isabetli görüşünün, itaatkâr kölesidir. Günlerin iki rengi her sabahını aydınlatıyor (onun için, bineğin eğeri gibi oluyor).

²⁴³⁵ Vahiy ölçüsüne sahip olan onun nükteleri farklıdır. Öyle ki, onun akıl hanesinin köşesine (madenine) bu vahiy ölçüsünü (sürekli) defnederler.

²⁴³⁶ Ey şeriâtın övücü! Şeriatta, hafife alma (önemsememe) yoluyla, zirve (tac) olan bir şahsa tuzak kurarlar.

²⁴³⁷ Şeriâtın sahipkıranı, öyle bir yerde bulunabilirki; birileri orada seni muhannese (eş cinsele) ve dansöze yakın tutabilirler.

²⁴³⁸ Meclis, kedi avcılarının arkasında ne diye duruyor ki? Çünkü seni, sazlığın aslanına hizmet ediyormuş gibi göstermek için.

²⁴³⁹ O, benimle ilgili iltifatı bir defa keserse bu iltifatlar, daha öncekilerin hazin bir sesle yaptıkları iltifatlara benzer.

²⁴⁴⁰ İçinde olmadığın kürkten (deriden, bedenden), şikâyetçi (inkâr edici) olma. Zira serbest (başiboş, sıradan) insanlar, şaşkınlıkla seni deri gibi yaparlar.

Tâ bâ men ân mukâvehet ez râh-ı kîn konend²⁴⁴¹

- 14- Çendân bekât bâd ki te'sîr-i lütf-i sun'
Ez berg-i atlas vez giyâ engebîn konend²⁴⁴²

- 15- Şer' ez tu surh-ru tu çu gül-i tâze-rûy tâ
Teşbîh-i çihrehâ be gül ü yâsemîn konend²⁴⁴³

Der Medh-i Emîr 'İzzeddîn Tûtî Bek²⁴⁴⁴ - Kaside: 64

Vezin: Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/Mefâ'ilün /Fe'ilün

- 1- Herâb kerd be yek-bâr-ı buhl kişver-i cûd
Nemâned der sadev mûkerremât-i gevher-i cûd²⁴⁴⁵
- 2- Vebâl geşt heme fazl u 'ilm ü râhat u mâl
Şereng geşt heme nûş u şehd ü şeker-i cûd²⁴⁴⁶
- 3- Bereft bâd-ı mürüvvet beğest hâk-ı vefâ
Bebest âb-ı fütüvvet bemurd âder-i cûd²⁴⁴⁷
- 4- Nehuft fitne vü bî cuft huft şahs-i hüner
Nemând himmet ü bî şûy mând duhter-i cûd²⁴⁴⁸
- 5- Felek be mihr neşod yek nefes mutî'-i hired

²⁴⁴¹ Ey elçi olarak gönderilmiş olan Muhammed'in naibi! Senin bu hükümlerinden dolayı, bana kin yoluyla saldırmalarına müsaade etme!

²⁴⁴² Olabildiğince baki olasin (çok yaşayasin). Zira yaratılış lütfunun tesiriyle, ipek atlas yaprağından ve bitkiden, tatlı bal yaparlar.

²⁴⁴³ Simaları, gül ve yasemine benzettikleri için, senden dolayı şeriat al yüzlü, sen de taze açmış bir gül gibisin.

²⁴⁴⁴ 'İzzettîn Tûtî Beg'in Methi Hakkındadır.

²⁴⁴⁵ Cimrilik, cömertlik ülkesinin bütününü perişan etti. Cömertlik sedefinde kıymetli mücevher bırakmadı.

²⁴⁴⁶ Fazilet, ilim, rahat ve malın tümü vebâl oldu. Cömertliğin bal şerbeti ve şekerini içmek bütünüyle zehir oldu.

²⁴⁴⁷ Mertliğin rüzgârı gitti. Tevazu ve vefa kayboldu. Gençliğin suyu kurudu. Cömertliğin ateşi söndü.

²⁴⁴⁸ Fitne uyumadı. Sanatkârın uykusu dengesiz oldu. Yardım (himaye) kalmadı. Cömert kız kocasız kaldı.

Cihân be kâm neşod yek zemân musahhar-ı cûd²⁴⁴⁹

- 6- Derîde geşt be zûbîn-i nâkesî dil-i lütf
Bürîde geşt be şemşîr-i mümsekî ser-i cûd²⁴⁵⁰
- 7- Nemîdemed be meşâmem nesîm-i sünbül-i ‘adl
Nemîdehed be dımâğem buhâr-i ‘anber-i cûd²⁴⁵¹
- 8- Be sıdk nîst der îñ ‘ahd baht-ı nâsır câh
Be tab‘ nîst der îñ ‘asr melik-i gam-hor-i cûd²⁴⁵²
- 9- Helâk geşt ‘ükâb-ı emel zı gurusnegî
Meger nemâned be burc-i şeref kebûter-i cûd²⁴⁵³
- 10- Çerâ furûğ neyâbed hevây-i sâl-i ümîd
Ki âftâb-i hüner reft der dû peyker-i cûd²⁴⁵⁴
- 11- Vücûd-i cûd ‘adem geşt ü nîst hîç şekkî
Ki der cihân-ı kerem kes nedîd manzar-ı cûd²⁴⁵⁵
- 12- Kenûn ki subh-i hesâset be şark-i buhl demîd
Derûn-i perde şeved âftâb-ı hâver-i cûd²⁴⁵⁶
- S. 162**
- 13- Süheyl-i ‘adl netâbed be taraf-ı kutb-i şeref

²⁴⁴⁹ Felek, bir nefes bile olsa güneşin aklına itaat etmedi. Dünya bir an bile, cömertliğe uyarak muradına ermedi.

²⁴⁵⁰ Cimrinin mızrağı, ihsanın (lütfun) kalbini yırttı. Pintinin kılıcı, cömertliğin başını budadı.

²⁴⁵¹ Adalet sünbülünün rüzgârı burnuma esmiyor. Cömertlik anberinin buharı beynime ulaşmıyor.

²⁴⁵² Bu zamanda mevkinin (makamın) yardımcısı, talih olarak sıdk bulunmamaktadır. Bu sırada, gam çeken cömert hükümdar, doğal olarak yoktur.

²⁴⁵³ Beklenti kartalı, açlıktan helak oldu. Artık şeref burcunda, cömertlik güvercini kalmadı.

²⁴⁵⁴ Ümit yılının arzusu, neden ışıık bulmadı? Çünkü cömertliğin iki yüzündeki sanat güneşi gitti.

²⁴⁵⁵ Cömertlik vücudu, hiç şüphesiz yok oldu. Nitekim kerem dünyasında, kimse cömertlik manzarası görmedi.

²⁴⁵⁶ Şimdi hasislik (pintilik) sabahı doğuya cimrilik esiyor. Cömertlik şarkının (fecninin) güneşi, perdenin içinde gizleniyor.

Sipihr-i mülk negerded be gird-i mihver-i cûd²⁴⁵⁷

- 14- Der îñ heves ki herâmende mâh-ı men be resîd
Be şekl-i ‘erbede ber men keşîd hencer-i cûd²⁴⁵⁸

- 15- Lebeş be nûş beyâkende lütf-i sâni‘-i lütf
Ruheş be müşk nigârîde sun-‘i dâver-i cûd²⁴⁵⁹

- 16- Be heşm goft ki çendîn be resem-i bî edebân
Megûy mersiye-i cûd der berâber-i cûd²⁴⁶⁰

- 17- Ümîd-i cûd meber ez cihân kenûn ki guşâd
Felek be tâli-‘i ferhunde ber cihân der-i cûd²⁴⁶¹

- 18- Be ‘avn-i himmet-i sultân-ı ‘asr u şâh-ı cihân
Şucâ-‘ı devlet ü sâlâr-ı mülk ü saf-der-i cûd²⁴⁶²

- 19- Hüdâvegân-i selâtîn sûtûde ‘izzeddîn
Kemâl-i millet ü deyhîm-i ‘adl ü müfehher-i cûd²⁴⁶³

- 20- Cihân-guşây-i velî ni‘metî ki himmet-i o
Hemîşe hest be in‘âm-ı rûh-perver-i cûd²⁴⁶⁴

- 21- Turrî be mekromet-i cûd-i ost sûsen-i mülk

²⁴⁵⁷ Adaletin Süheyl yıldızı, şeref kutbundan parlamıyor. Mülkün feleği, cömertlik atmosferinin (mihverinin) etrafında artık dönmüyor.

²⁴⁵⁸ Benim ayım, bu arzu ile salınarak geldi. Kargaşa halinde (ortamında) benim üzerime cömertlik hançerini çekti.

²⁴⁵⁹ Dudağı, Lütfü yaratanın ihsanından içmeye gelmekte. Yanağı, cömertlik padişahının sanatı olarak misk gibi resim yapmaktadır.

²⁴⁶⁰ Öfkeyle şöyle dedi: edepsizlerin üzerine böylece giderim. Cömertlikle berâberken, cömertliğin mersiyesini söyleme.

²⁴⁶¹ Felek, mutluluk talihinin cömertlik kapısını dünyaya açarken, şu anda dünyadan cömertlik bekleme.

²⁴⁶² Asrın sultanı ve cihan şahının himmeti, devletin cesuru, mülkün komutanı ve cömertliğin Haydârının yardımı ile.

²⁴⁶³ Sultanların efendisi, seçilmiş ‘İzzeddîn; milletin kemali, adaletin murassa tacı ve cömertliğin övücüdür.

²⁴⁶⁴ Veli nimetimiz, dünyayı zapteden padişahın şu himmeti; daima, cömertliğin ruhu besleyen nimetleriyle beraberdir.

Kavî be takvîyet-i kilik-i ost leşker-i cûd²⁴⁶⁵

22- Be fehm-i hikmet-i o hâsıl est müşkil-i ‘ilm
Be vehm-i himmet-i o zâhir est muzmer-i cûd²⁴⁶⁶

23- Nehufte der dil-i dâhiyeş baht-ı zât-ı kerem
Sirişte der kefi-kâfiyeş tab-‘ı cevher-i cûd²⁴⁶⁷

24- Be yümn-i devlet-i o geşt çerh hâdim-i mülk
Be ‘avn-i himmet-i o hest dehr çâker-i cûd²⁴⁶⁸

25- Zehî be hezm ü ferâset kemâl-i rütbet ü câh
Hehî be ‘azm ü siyâset kemâl ü zîver-i cûd²⁴⁶⁹

26- Tuyî be tâli-‘i meymûn müdâm bâbet-i mülk
Tuyî be re’y-i humâyûn hemîşe der-hor-i cûd²⁴⁷⁰

27- Be ihtîşâm-ı tu ferhunde geşt tâli-‘i se‘d
Be ihtirâm-ı tu rehşende geşt ehter-i cûd²⁴⁷¹

28- Zı ‘aks-i tîğ-i tu te’yîd yâft bâzûy-i ‘adl
Be nûk-i kilik-i tu teşrîf yâft mehzer-i cûd²⁴⁷²

29- Gulâm-ı mülk-i tu ber ser nihâd tâc-ı şeref

²⁴⁶⁵ Bir kâkûl; onun saygıdeğer cömertliği ile mülkün sünbülü olmuştur. Cömertlik ordusu, onun fermanının takvîyesiyle güçlüdür.

²⁴⁶⁶ İlmin muamması (müşkili), onun hikmetinin anlayışıyla çözülmektedir. Cömertliğin gizliliği, onun şüphesinin yardımıyla zahirdir.

²⁴⁶⁷ Cömertlik şahsının talihi, onun akıllı kalbinde gizlidir. Cömertlik cevherinin tabiatı onun kudretli elinde yoğrulmuştur.

²⁴⁶⁸ Onun devletinin bereketiyle (uğuruyla) felek, mülkün hizmetçisi oldu. Onun himmetinin yardımıyla zaman, cömertliğin kulu oldu.

²⁴⁶⁹ İleri görüşlülük ve ferasetle, ne güzel makam ve rütbe? Azim ve siyasetle, kemal ve cömertliğin zineti ne hoş?

²⁴⁷⁰ Uğurlu talihinle, mülkün liyakatlı sultanı daima sensin. Mübarek görüşünle, cömertliğin layıkı da sürekli sensin.

²⁴⁷¹ Kutlu talih, senin ihtîşâmınla mübarek oldu. Cömertlik yıldızı, senin hürmetinle parladı.

²⁴⁷² Adaletin pazısı, senin kılıcının parlaklığının yansımından güç kazandı. Cömertliğin huzuru (sofrası), senin kaleminin ucuyla şeref elde etti.

‘Arûs-i baht-i tu ber rûy best mi‘cer-i cûd²⁴⁷³

30- Nedîd misl-i tu hengâm-i ‘adl çeşm-i hired
Nezâd şebh-i tu hengâm-ı lütf mâder-i cûd²⁴⁷⁴

31- Be nâzenîd turâ iftihâr ber ser-i taht
Be perverîd turâ rûzgâr ber ber-i cûd²⁴⁷⁵

32- Sıfât-ı hamd-i tu der ibtidây-i mushaf-ı mecd
Misâl-i na‘t-i tu der intihây-i defter-i cûd²⁴⁷⁶

33- Zı hevl-i cûd-i tu lâğır şodest ferbeh-i buhl
Zı emn-i birr-i tu ferbeh şodest lâğır-i cûd²⁴⁷⁷

34- Şodest nâm-ı tu mecmû-‘i ber vücûd-i kerem
Bedîn sıfât şodî der zemâne server-i cûd²⁴⁷⁸

Der Medh-i Emîr ‘Alâ’uddîn Muhammed²⁴⁷⁹ - Kaside: 65

Vezin: Mef‘ûlü/Fâ‘ilâtü/ Mefâ‘ilü/ Fâ‘ilün

1- Her kirâ der devr-i gerdûn zikr maksad mîreved
Bâ sohen der sırr-ı în serh-i mümerred mîreved²⁴⁸⁰

S. 163

2- Yâ hadîs-i ân behişti çehre kez bedv-i vücûd

²⁴⁷³ Senin ülkenin kölesi, şeref tacını başına koydu. Senin talihinin gelini, cömertliğin başörtüsünü yüzüne örttü.

²⁴⁷⁴ Aklın gözü, adalet esnasında senin gibi birisini görmedi. Cömertliğin annesi, lütuf anında senin benzerini doğurmadı.

²⁴⁷⁵ İftihar, tahtın başında sana naz eder. Zaman, senin peşpeşe yaptığın cömertliği besler.

²⁴⁷⁶ Senin hamdinin sıfatı, şeref mushafının başlangıcındadır. Senin natının misali, cömertlik defterinin sonundadır.

²⁴⁷⁷ Senin cömertliğin heybetinden; cimriliğin şişmanlığı zayıflamıştır. Senin iyiliğin emniyetinden; cömertliğin zayıflığı şişmanlamıştır.

²⁴⁷⁸ Senin adın; cömertlik bedeninin tümünü temsil eder olmuştur. Sen bu sıfatla; çağında (zamanede) cömertliğin komutanı oldun.

²⁴⁷⁹ Emir Alâ’uddîn Muhammed’in Methi Hakkındadır.

²⁴⁸⁰ Feleğin dönüşünde zikir, her kim için bir maksad olursa veya bu felek hakkındaki söz, donuklaşırsa (kayalaşırsa),

Hemçu hâtûnân derîn fîrûze merkad mîreved²⁴⁸¹

- 3- Yâ der ân hûrâ neseb kûdek şurû'î mîkoned
Kez tasannu‘ geh muhattat gâh emred mîreved²⁴⁸²
- 4- Yâ hemî gûyed çerâ der küll-i insân ber devâm
Ez taharrük mey lû tahrîk mücedded mîreved²⁴⁸³
- 5- Ber zebân-i devr-i gerdûn der cevâb-i herki hest
Zikr devrân ‘Alâ’uddîn Muhammed mîreved²⁴⁸⁴
- 6- Ânki pîş-i sâye-i o sâye-i hurşîd râ
Der nişesten goft ü gûy-i sadr u mesned mîreved²⁴⁸⁵
- 7- Vânki cüz der mevkib-i re’yeş nerâned âftâb
Râyeteş ber çerh-i mansûr u mü’eyyed mîreved²⁴⁸⁶
- 8- Gerçi ez te’sîr-i nuh gerdûn be dest-i rûzgâr
Sâkinân-i hâk râ in‘âm-ı bî hadd mîreved²⁴⁸⁷
- 9- Herçi refteş ez ‘atiyyethây-i îşân tâkonûn
Hâtahallâh zu be yek ihsân-i müfred mîreved²⁴⁸⁸
- 10- ‘Akl-i küll ko tâ be bâned nefis-i hâkî gevherî

²⁴⁸¹ Veya o cennetin bahsi, vücudun başlangıcından itibaren oluşan simadır. Kadınlar gibi, şu fîrûze’deki (turkuvazdaki) kabre gider.

²⁴⁸² Yahut o huride çocuk (oğlan çocuğu) nesebi meydana getirmeğe başlar. Gösterişten dolayı bazen günahkâr, bazen da oğlan olarak gider.

²⁴⁸³ Veya sürekli şöyle der: Neden bütün insanlarda hareketten dolayı tahrik ve nefse meyil yenilenmektedir?

²⁴⁸⁴ Bütün bu soruların cevabı, feleğin dönüşünün dilindedir. O da Alaaddîn Muhammed’in devrinin zikri olarak ifade edilmektedir.

²⁴⁸⁵ (Emir Alâ’uddîn Muhammed), öyle birisidir ki; onun gölgesinin karşısında, güneşin gölgesinin hâkimiyet ve saltanatını zikretmekten insanlar vaz geçerler.

²⁴⁸⁶ O, öyle birisidir ki; onun görüşünün mahiyeti hakkında, güneşten başka söz söyleyen olmaz. Onun sancağı (bayrağı), feleğin burcunda (üzerinde), ilahi yardım ve te’yide mazhar olarak dalgalanır (gider).

²⁴⁸⁷ Gerçi dokuz gezegenin tesiri ile zamanın elinde, toprağın sakinlerini, sınırsız bir şekilde nimetlendirmektedir.

²⁴⁸⁸ Onların bu zamana kadar yaptığı ne tür bağış varsa hepsi gitmiştir. Allah’a yemin olsun ki, ondan hâsıl olan tek bir ihsanla öbür tarafa gider.

Kez dû ‘âlem gevher-efşân mücerred mîreved²⁴⁸⁹

11- Tab‘eş istikbâl-i hâcethâ bedân sür‘at koned
Kender ân nisbet zemân gûyî mukayyed mîreved²⁴⁹⁰

12- Dest-i o râ der sehâ teşbîh mîkerdem be ebr
‘Akl goft în asl bârî nâ mûmemhed mîreved²⁴⁹¹

13- Pîş-i dest-i o henüz ender debîristân-ı cûd
Ber zebân-ı ra‘d-ı o tekrâr ebced mîreved²⁴⁹²

14- Hâk-i pâyeş râ zı gayret âsmân ber seng zed
Tâ be gâh çerh-i mevzûn nâ mu‘added mîreved²⁴⁹³

S. 164

15- Goft sarrâf-ı kazâ ey şeyh eger nâked menem
Der diyâr-i mâ tasarruf fark-i ferkat mîreved²⁴⁹⁴

16- Vasf mîkerdem semendeş râ şebî bâ âsmân
Goftem în reftâr bîn kân âsmân kad mîreved²⁴⁹⁵

17- Goft dî ber tîğ-i kûhî bûd pûyân gofû
Âftâbestî ki sûy-i bu‘d-i eb‘ed mîreved²⁴⁹⁶

²⁴⁸⁹ Toprağın aslının bir cevher olduğunu küllî akıl sahibi olan görüyor. Nitekim mücevher saçan, iki dünyadan da saflaşmış olarak (halis, mücerred) gider.

²⁴⁹⁰ Onun öyle bir tabiatı vardır ki; gelecekteki ihtiyaçlar onun tabiatıyla sürat kazanır. Zira zaman onun tabiatının (karakterinin) hızına nispetle sınırlı hareket eder.

²⁴⁹¹ Onun elini cömertlikte buluta benzetirdim. Akıl şöyle dedi: “Bu yükün aslı, yayılmadan (serilmeksizin,) gider”.

²⁴⁹² Onun elinin önündekiler, cömertliğin henüz ilk mektebindedirler. Onun gök gürültüsü gibi olan dilinin üzerinde ebced sayıları gidip durmaktadır (gök gürültüsü yağmurun yani ihsanın habercisidir. Ebced hesabının cereyan etmesi, Alaattin Muhammed’in sürekli yapacağı ikramların hesabını tutmasıdır).

²⁴⁹³ Sema, kıskançlığından ayağının toprağını taşa vurdu. Öyle ki, denge üzerine kurulu olan felek, artık hesapsız bir şekilde hareket etmeye başladı.

²⁴⁹⁴ Kaderin sarrafi şöyle dedi: “Ey şeyh! Eğer altın işleyicisi (kalp ve saf altını ayıran) ben isem, bizim memleketimizde herhangi bir hususta uzman olan kişi tasarruf eder”.

²⁴⁹⁵ Bir gece semaya onun doru atını tasvir ediyordum. Dedim: Şu gidişe bak. Sanki göğün derinliği boyunca ilerliyor.

²⁴⁹⁶ Şöyle dedi: Dün gece bir dağın kılıcının üzerinde (zirvesinde) idi. Koşarak şöyle diyordu: Sen, en uzağın uzağının ötesine giden bir güneşsin.

- 18- Mâh beşenîd îñ sohen âsîb zed bâ mıntıka
Goft âyâ tâ hadîs-i na‘l u mikved mîreved²⁴⁹⁷
- 19- Ey cevân devlet-i hüdâvendî ki sûy-i hidmetet
Devlet-i men ser vü kadd-i yâsemîn hedd mîreved²⁴⁹⁸
- 20- Cânem ez yek mâhe peyvend-i tu ‘îşî yâftest
Kez kemâleş ta‘ne der ‘îş-i muhalled mîreved²⁴⁹⁹
- 21- Hetm şod ber gevher-i tu hemçu merdî merdumî
Der tu îñ da‘va be sed bürhân mü‘ekked mîreved²⁵⁰⁰
- 22- Devr nebved kîn zemân der meclis-i hükm-i kazâ
Ber zebân-i çerh ü ehter lafz-i eşhed mîreved²⁵⁰¹
- 23- Na‘t-ı tu key gunced ender beyt-i çendî muhtasar
Râstî bâyed sohen der sed mücelled mîreved²⁵⁰²
- 24- Çeşm-i bed dûr ez tu hod dûrest kez bes be’s-i tu
Fitne eknûn hemçu Ye’cûc ez pes-i sed mîreved²⁵⁰³
- 25- Dânî ez behr-i tu bâ çeşm-i bed gerdûn çe reft
Ânce ân bâ çeşm-i efî ez zümürürd mîreved²⁵⁰⁴
- 26- Tâ ‘arûs-i rûzgâr ender şebistân-ı sipîhr

²⁴⁹⁷ Ay, dinle! Bu söz bir mıntıkaya felaket getirdi. Ay şöyle dedi: nalın ve dizginin mi bahsini yapıyor?

²⁴⁹⁸ Ey kutsal devletin genç hükümdarı! Senin hizmetinin yönü, devletimin beli ve boynu bükük yaseminin yüzüne renk getirir.

²⁴⁹⁹ Canım, bir ay boyunca senden ayrılmadan, sana bağlı olarak, beraber yaşadı. Hayatında, kemaliyle siteminin karışık olarak beraber yürüdüğünü gördü.

²⁵⁰⁰ Senin cevherinde bir fert, bir topluluk gibi teşekkül edip tamamlandı. Bu dava, sende yüzlerce delille tekid edilerek yürür gider.

²⁵⁰¹ Kaderin hükmettiği mecliste, zamanenin kini söz konusu olmazdı. Çünkü feleğin ve yıldızların dilinde şürekli (seninle ilgili) şehadet lafzı cereyan edip durmaktaydı.

²⁵⁰² Doğrusu şu ki; yüz cilt divanda işlenmesi gereken senin natın, birkaç muhtasar beyte nasıl sığar?

²⁵⁰³ Kötü göz senden uzak olsun. Nitekim senin zuhurun, kem gözün bizzat senden uzak olması için aslında yeterlidir. Şimdilerde fitne, Ye’cûc kavmi gibi, Sedd-i İskeder’in öbür tarafına gitmektedir.

²⁵⁰⁴ Biliyorsun; felek kem gözle beraber senin için, nasıl akıp gider ki? Çünkü o kötügöz; zümrütten olan (yeşil olan), engerek yılanının gözüyle beraber gider.

Der harîr-i ebyad ü der şe'r-i esved mîreved²⁵⁰⁵

- 27- Vakf bâdâ ber cemâl ü câh u 'ömret rûzgâr
Zânki der evkâf-ı ahkâm mü'ebbed mîreved²⁵⁰⁶

S. 165

- 28- Hâcib-i bâret sipeh-dârî ki der meydân-i çerh
Hezm râ peyveste bâ tîğ-i muhenned mîreved²⁵⁰⁷

- 29- Sâkiy-i bezmet semen sâkî ki ber kasr-ı sipihr
Lehv râ hemvâre bâ sarf-ı müverred mîreved²⁵⁰⁸

Der Medh-i Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasen 'İmrânî²⁵⁰⁹ - Kaside: 66

Vezin: Mef'ûlü/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün

- 1- Tab'am be 'arza kerden deryâ vü kân resîd
Nutmek be tuhfe dâden kevn ü mekân resîd²⁵¹⁰
- 2- Hem vehm-i men be maksad-ı hord u bozorg tâht
Hem gâm-ı men be ma'bed-i pîr ü cevân resîd²⁵¹¹
- 3- İn dûd-i 'ûd şükr ki cânest mumereş
Be derîd âsmâne vü ber âsmân resîd²⁵¹²

²⁵⁰⁵ Zamanın gelini, feleğin (semanın) haremliğinde (yatak odasında) beyaz ve siyah ipek kumaş üzerinde olduğu halde gider.

²⁵⁰⁶ Senin hükümlerin ebedi olarak devam ettiğinden; günler, senin ömrünün güzelliği ve saltanatı üzerine devam edip gitsin.

²⁵⁰⁷ Feleğin meydanında senin mabeyn kapıcın (hazinenin bekçisi) bir kumandandır. Bu kumandan, Hint kılıcı elinde olduğu halde, daima işi sağlama bağlayarak gider (ileri görüşlülükle gider).

²⁵⁰⁸ Feleğin köşkündeki temiz sâkî, senin meclisinin sâkîsidir. İşret eğlencesinde, sürekli gül rengi, kırmızı şarap (kırmızı altın) ikram ederek gider.

²⁵⁰⁹ Mecü'd-Dîn Ebu'l-Hasen 'İmrânî'nin Methi Hakkındadır.

²⁵¹⁰ Duygularımı (ikram olarak) ifade etmem, denizlere ve madenlere kadar ulaştı. Hediye verme hususunda nutkum, kevn ü mekâna kadar (dünya ve içindekilere) ulaştı.

²⁵¹¹ Benim vehmim, küçük ve büyük gayeye, dörtlüye koştı. Ayrıca adımım, genç ve ihtiyarın mabedine ulaştı.

²⁵¹² Bu öd ağacının dumanı; buhurdamı can (ruh) olan öyle bir şükürdür ki. Semayı parçaladı ve göğün üzerine ulaştı (nitekim bir hadisin manasına göre; semanın kapılarını ancak lafza-i celal zikri açar).

- 4- Enduh be murd u mefsedet-i o zı dil guzeşt
Şâdî be zâd u menfa‘at-ı o be cân resîd²⁵¹³
- 5- Rencûr-i bâdiye be fezây-i İrem gurîht
Mekhûr-i hâviye be hevây-i cinân resîd²⁵¹⁴
- 6- Bülbül fasîh geşt çu bûy-i bahâr yâft
Gül tâzegî girift çu der-i bûstân resîd²⁵¹⁵
- 7- Pervâz kerd bâz hevây-i senâ vü medh
Vez ferr-i o eser be zemîn ü zemân resîd²⁵¹⁶
- 8- Mahbûb şod cihân ki zı iklîm-i râbi‘eş
Ez çehre-i sehâ vü sohen kârvân resîd²⁵¹⁷
- 9- Mihnet reved çu müddet-i ‘unf ez zemâne reft
Nevbet resed çu nevbet-i lûtf cihân resîd²⁵¹⁸
- 10- ‘Âlî sohen be hazret-i ‘Alî neseb şitâft
Sâhib hüner be dergeh-i sâhib-kırân resîd²⁵¹⁹
- 11- Destûr-i Şehriyâr-i cihân Mecd-i dîn ki dîn
Ez câh-ı o be menfa‘at-i câvidân resîd²⁵²⁰
- 12- Mahsûd-i hüsrevân ‘Alî bin ‘Ömer ki ‘adl

²⁵¹³ Sıkıntı öldü. Kederin fenalığı gönülden silindi. Mutluluk ziyadeleşti, mutluluğun faydası ruha işledi.

²⁵¹⁴ Çölün eziyeti İrem’in fezasına kaçtı. Cehennem kahrı, cennetin atmosferine ulaştı.

²⁵¹⁵ Bülbül, baharın kokusunu alınca, daha güzel ötmeye başladı. Gül, bostanın kapısına varınca tazeleniverdi.

²⁵¹⁶ Övgü ve medih arzusu tekrar yükseldi. Zaman ve zemine (yeryüzüne) onun güzelliğinden eser bıraktı (ulaştı).

²⁵¹⁷ Onun dört ikliminden dolayı dünya sevilir hale geldi. Çünkü onun (Mecdü’-d-Dîn’in) cömertlik ve sohbet kervanı dünyaya ulaştı.

²⁵¹⁸ Kabalık (şiddet, sertlik) devri, zamânen gidince, üzüntü de silinir. Lütuf nöbeti dünyaya ulaşınca, o zaman, paylaşma nöbeti başlar.

²⁵¹⁹ Yüksek belagat, kendini, çabucak Hz. Ali’ye intisap ettirdi. Hüner sahibi de (sanatkâr), sahipkırının dergâhına ulaştı.

²⁵²⁰ Dünyanın padişahı olan Mecd-i Dîn’in fermanıyla ve onun saltanatıyla din, ebedi menfaata kavuştu.

Ez re'y-i o be ru'yet-i Nûşîrevân resîd²⁵²¹

- 13- Ân şehinşâh ki kudret-i şemşîr-i ser-feşân
Der 'ahd-i o be hâme-i 'anber-feşân resîd²⁵²²

- 14- Nakş-i bekâ çu cilve-gerî yâft ez ezel
Menşûr-i baht-i o zı ebed ân zemân resîd²⁵²³

- 15- Ey sâhibî ki ez rakam-ı mihr ü kîn-i tu
Der kâyinât nusha-i sûd u ziyân resîd²⁵²⁴

- 16- Der kâr-kerd-i kilik-i tu hüsrev çu feth kerd
Hâlî be sâye-i 'ilm-i kâviyân resîd²⁵²⁵

- 17- Berhâst çerh der taleb-i kibriyâ-i tu
Mîbûdeş îñ gümân ki bedo der tevân resîd²⁵²⁶

- 18- Ez kibriyâ-i tu haberî hem nemîresed
Ancâ ki murğ-i vehm ü kıyâs u gümân resîd²⁵²⁷

- 19- Der menzilî ki hasm-ı tu nuzl-i zemâne hord
Ez heft 'uzv-i hasm-i tu yek üstühân resîd²⁵²⁸

- 20- Masru' kerd ber ciger merg-i kahr-ı tu

²⁵²¹ Adaletin, onun isabetli görüşünden, Nûşîrevân'ın ruyasına ulaştığı; Ali Bin Ömer, padişahların kıskandığı bir zattır.

²⁵²² O, şahlar şahının, kelleleri savuran kılıcının kudreti, kendi devrinde anber kokusu saçan kaleme ulaştı (dönüştü).

²⁵²³ Sonsuzluğun deseni, ezelden bir cilve (yansıma) elde etti. Onun talihinin fermanı, ebediyetten o zamana erişti.

²⁵²⁴ Ey efendim! Senin merhamet ve öfke yazından kâinata, fayda ve zarar nushası ulaştı.

²⁵²⁵ Senin kaleminin icraatında öyle bir etki vardırki, bundan saltanatın ilminin gölgesine, fetih yapan padişahın hali gibi bir hal ulaştı.

²⁵²⁶ Senin büyüklük talebin karşısında felek ayağa kalktı (isyan etti). Zira bu zan, ona bir şekilde ulaşabiliyordu.

²⁵²⁷ Vehim, kıyas ve zan kuşunun ulaştığı yere, senin büyüklüğünden dolayı tek bir haber bile ulaşmıyordu (senin büyüklüğün hermekan ve zamanı kuşatmıştır. Ondan izinsiz zan vehimler bile hdefine ulaşamaz).

²⁵²⁸ Senin hasmın, zamaneye ait rızıkı yediği için; menzile, hasmının yedi organından sadece bir kemik ulaştı.

Her lokma'î ki hasm-i turâ der dehân resîd²⁵²⁹

- 21- Devlet visâl-i 'ömr-i ebed cust sâlhâ
Dîdî ki ez kabûl-i tu âhir be ân resîd²⁵³⁰

S. 166

- 22- Der ızdırâb-i dîde-i teskîn guşâde şod
Çün iltifât-ı tu be cihân-ı cihân resîd²⁵³¹
- 23- Der kerde-i Hüdây meyâver hadîs-i red
Kâm-ı tu ez harem be çönîn hâk-dân resîd²⁵³²
- 24- Ey hired bârgâh-i belâ râ zı kâm-ı tu
Înek zı sed hezâr bozorgî nişân resîd²⁵³³
- 25- Sultânî ez niyâz der-i hâcegî zened
Çün nâm-ı hâcegiy-i tu sultân nişân resîd²⁵³⁴
- 26- Nakd-i vücûd-i çerh-i 'eyâr ez der-i tu burd
Çün der 'uluvv be kârgêh-i imtihân resîd²⁵³⁵
- 27- Takdîr-i rızk egerçi be hükm-i Hüdây bûd
Tevcîh-i rızk ez tu be ins ü be cân resîd²⁵³⁶

²⁵²⁹ Hasmin ağzına giden her bir lokma; senin kahredici ölüm korkundan dolayı, ciğerde sara meydana getirdi.

²⁵³⁰ Devlet, yıllarca ebedî bir ömre ulaşmayı aradı. Senin hüsn-i kabulundan dolayı, devletin sonunda o hedefe ulaştığını gördün.

²⁵³¹ Senin iltifatın dünyanın her tarafına ulaşınca, gözdeki ızdırıp ta iyileşmiş oldu.

²⁵³² Tanrı'nın yazgısına karşı reddedici bir söz söyleme. Senin haramdan olan muradın (reddedici sözün), şöyle bir çöplüğe ulaştı.

²⁵³³ Ey akıl! Senin arzundan meydana gelen bela sarayına, şimdi, büyüklükten yüzbinlerce alamet (işaret) ulaştı.

²⁵³⁴ Senin efendilik namının alameti sultana ulaşınca; O sultan, efendilik kapısını ihtiyacından dolayı çalar.

²⁵³⁵ Yücelik (ulviyet) hususunda imtihan salonuna varınca, feleğin varlığının kıymeti, senin kapında değer kaybetti.

²⁵³⁶ Rızkın takdiri, her ne kadar Allah'ın hükmüne göre ise de, rızkın insanlara ve cinlere yönlendirilip ulaştırılması seninledir.

- 28- Der ‘aşk-ı mâl âz revân şod be sûy-i tu
Hem der nuhurst-i gâm be deryâ vü kân resîd²⁵³⁷
- 29- Murğ-i kazâ çu ber der-i hükm-i tu bâr yâft
Çeşmeş be yek nazar be hemîn âşiyân resîd²⁵³⁸
- 30- Sadrâ be rûzgâr-i hazân dest-i tab-‘ı men
Der bâğ-ı medh-i tu be gül ü ergevân resîd²⁵³⁹
- 31- Gül-zâr-ı medh-i tu be terâvet eser nümûd
În turfe-i tuhfe bîn ki merâ ez hazân resîd²⁵⁴⁰
- 32- Şahsem be cedd ü cehd be fermân-ı ‘akl u cân
Ez âsmân guzeşt ü be în âstân resîd²⁵⁴¹
- 33- Sî sâl der tarîk-i tahayyür dilem be tâht
Eknûn zı hidmet-i der-i tu ber kerân resîd²⁵⁴²
- 34- Âhir felek zı makdem-i men der diyâr-i tu
Âvâze der efgend ki cârî zebân resîd²⁵⁴³
- 35- Nî nî be sûy-i sadr hem ez lafz-ı rûzgâr
Âmed nidâ ki bâr-ı diger kaltaban âmed²⁵⁴⁴

²⁵³⁷ Şiddetli mal kazanma arzusu, sana doğru yöneldi. Ayrıca bu hususta ilk adım, öncelikle denize ve madene ulaştı.

²⁵³⁸ Kaderin kuşu, senin hükmünün kapısında içeri girmek için izin alınca; bir bakışta gözü aynı yuvaya ulaştı.

²⁵³⁹ Hünkârım, hazan rûzgârı, benim tabiatımın elini, senin methinin yapıldığı bahçede gül ve erguvana ulaştırdı.

²⁵⁴⁰ Senin methinin yapıldığı gül bahçesi, taze eser göstermeye başladı. Bana hazan mevsiminden gelen, bu hediye mahiyetindeki, yeni, güzel, (garip) esere bak.

²⁵⁴¹ Benim şahsım; ciddiyet ve gayretle, aklın ve ruhun fermanıyla; Gökyüzünden geçti ve bu eşığe ulaştı.

²⁵⁴² Gönlüm, otuz yıldır hayret yolunda (tarikinde) dörtlâle koşup durdu. Şimdi ise senin kapının hizmetinde bulunmak için son hududa ulaştı.

²⁵⁴³ Nihayet felek, senin diyarına benim gelişimden dolayı âleme, geçerli olan dilin geldiğini duyurdu.

²⁵⁴⁴ Hayır, hayır, vezarete doğru ayrıca günün (zamanın) dilinden başka bir sahtekârın (kalpazanın) ulaştığına dair bir nida geldi

- 36- Kes râ zı ser-keşân-ı zemâne nigâh kon
Tâ hâm-ı kaltabân ter ez îñ medh hân resîd²⁵⁴⁵
- 37- İñest ü bes ki ez kabl baht nîst şod
Ez bâde-i muhabbet-i tu ser-gerdân resîd²⁵⁴⁶
- 38- Ez feyz-i câh bâş ki ez feyz-i mûkerremet
Ez bâhter senây-i tu tâ keyrevân resîd²⁵⁴⁷
- 39- Tâ der zamîr-i halk negerded ki emr-i Hak
Nezdîk-i her za'îf ü kavî bâ emân resîd²⁵⁴⁸
- 40- Vez behre-i zemâne tu bâdî ki şâh râ
Ez devlet-i tu behre dil-i şâdmân resîd²⁵⁴⁹

Der Medh-i Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasen 'İmrânî²⁵⁵⁰ - Kaside: 67

Vezin: Fe'îlâtün/Fe'îlâtün /Fe'îlâtün/Fe'îlün

- 1- Dî çün be şikest şehinşâh-i felek nevbet-i bâr
Vez serâ-perde-i şeb gird-i cihân kerd hisâr²⁵⁵¹
- 2- Rûy be nümûd meh-i 'îd be şeklî ki keşend
Kavsî ez zerr-i tılâ ber küre'î ez zengâr²⁵⁵²
- 3- Cirm-i o kâbil ü makbûleş ez ân sû te'sîr

²⁵⁴⁵ Zamanenin isyankârlarında birine bak. Bozguncu, acemi kaltaban, bu methiyeden yeni bir parça meclise (sofraya) ulaştırdı.

²⁵⁴⁶ Daha önce talih yaver gitmedi. Artık bu yeterlidir. Senin sevgi badenden dolayı divanelik ulaştı.

²⁵⁴⁷ İhsanının feyzinden meydana gelen, kemalatın feyziyle beraber ol. Zira bu sebeple senin övgün, batıdan doğuya kadar ulaştı.

²⁵⁴⁸ Hak'ın emri, halkın içinde bozulmadığı müddetçe, her zayıfın ve kuvvetlinin yakını emniyete kavuşur.

²⁵⁴⁹ Sen, zamanenin hissesinden şahılgı ortaya çıkarttın. Senin devletinden, mutlu gönüle hisse ulaştı.

²⁵⁵⁰ Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasen 'İmrânî'nin Methi Hakkındadır.

²⁵⁵¹ Dün gece, feleğin padişahı eşyaların bulunduğu büyük çadırı dağıttı ve dünyanın etrafına, gecenin otağından hisar yaptı.

²⁵⁵² Ay, bayram günü kendini öyle bir şekilde gösterdi ki; sanki dünyanın üzerine, bakır pasından, altın sarısı bir kavis çekmişler.

Seyr-i o fâ'il ü mef'ûleş ez îñ sû âsâr²⁵⁵³

- 4- Gâhî ez devrî hurşîd hemî şod ferbih
Geh zı nezdîkî o bâz hemî geşt nezâr²⁵⁵⁴
- 5- Berâzû bûd sebk-i rûh-i debîrî ki be kilik
Ma'nâ ender varak-i rûh hemî kerd nigâr²⁵⁵⁵
- 6- Sufheş gâlib ü çün baht-ı le'îmân hufte
Hirediş kâmil ü çün çeşm-i rakîbân bîdâr²⁵⁵⁶

S. 167

- 7- Muzmer ender soheneş herçi kazâ râ makdûr
Mudğem ender kalemeş herçi felek râ esrâr²⁵⁵⁷
- 8- Bûd ber tahta-i o ez heme nev'î âyât
Bûd der defter-i o ez heme veznî eş'âr²⁵⁵⁸
- 9- Kerde der delv berîn-i mantık u hey'et âsân
Kerde der hût ber ân-ı ebced ü hevvez düşvâr²⁵⁵⁹
- 10- Bâz ber târem-i dîger sanemî sîm-endâm
Be kefi berbet-i Suğdî be digeîr câm-ı 'akâr²⁵⁶⁰

²⁵⁵³ Onun varlığı, kâbil ve makbûl olarak her yana tesir etti. Onun gelişi, fail ve mef'ul olarak bu cihete eser bıraktı.

²⁵⁵⁴ Bazen, güneşin etrafından güçlü bir şekilde hareket edip dönüyordu. Bazen da onun yakınından güçsüz (zayıf, cılız) bir şekilde geçip gidiyordu.

²⁵⁵⁵ Ruh metoduyla güzel nakışlar işleyen bir yazardı. Kalemle ruh kâğıdına sürekli mana resmi yaptı,

²⁵⁵⁶ Alçakların talihi uykuda olunca, onun cahilleri galip gelir. Rakiplerin gözü açılınca, onun akli kemale erer.

²⁵⁵⁷ Kaderde takdir edilen her şey, onun sözünde gizlidir. Felekte bulunan tüm esrar, onun kaleminde dercedilmiştir.

²⁵⁵⁸ Ayetlerin her çeşidinden, onun yazı tahtasında bulunurdu. Onun defterinde, bütün vezinlerden şiir bulunurdu.

²⁵⁵⁹ Kova burcunda; mantık ve matematikin en yüksek mevzularını kolay kılmıştır. Balık burcunda; ebced ve hevvez gibi en basit hesapları zorlaştırmıştır.

²⁵⁶⁰ Yine kubbede (gokte) gümüş endamlı bir put bulunmakta. Elde ise Suğd diyarına ait harb çalgısı ve kırmızı şarap kadehi...

- 11- Ez tebessüm-i leb-i şîrîneş hemî şod heste
Vez işâret-i ruh-i nîkuş hemî geşt fikâr²⁵⁶¹
- 12- Tev'emân bâ veted ü fâsıla-i mûsîkî
Hem-nevâ bâ vetr ü zemzeme-i mûsîkâr²⁵⁶²
- 13- Hazretî bûd ber ez târem-i o saht refî'
Sakf-ı o râ ne sûtûn bûd u ne dîvâr be kâr²⁵⁶³
- 14- Mülkî hemçu hired-i 'âdil ü huşyâr dero
Nîk mustezhar vezo yâfte hâk istihzâr²⁵⁶⁴
- 15- Geh tohî kerd hemî dâmen-i ebr ez gevher
Gâh pür kerd hemî kîse-i kân ez dînâr²⁵⁶⁵
- 16- Sahn u dehlîz serâ-perde-i o evc ü hadîd
Edhem ü eşheb gird-i âhur-i o leyl ü nehâr²⁵⁶⁶
- 17- Bâd râ dehl hemî dâd be vechî zı duhân
Ebr râ herc hemî kerd be vechî zı buhâr²⁵⁶⁷
- 18- Bâz meydân-ı diger bûd dero şîr-dilî
Ki ezo şîr-i felek hayre şevêd der peykâr²⁵⁶⁸

²⁵⁶¹ Tatlı dudağının tebessümünden sürekli yorgun (incinmiş, yaralı) oldu. Güzel yanağının işaretinden daima düşünceli oldu.

²⁵⁶² Burçlardaki kazıklar, musiki aralıkları (fasılları) bütün (çift) olarak değerlendirilir. Yine musikinin zemzemesi yay kirişi (yay burcu) ile beraber değerlendirilir.

²⁵⁶³ O, gökkubbesinden daha yüksek bir mevkide yakınlığa (huzura) sahipti. Onun tavanının, faaliyet gösterecek ne bir sütunu ne de duvarı vardı.

²⁵⁶⁴ Onun yönetimindeki bir memleket, uyanık ve adil olan akıl gibidir. Ülkenin toprağı, ondan dolayı güzel bir istinad-gâh (dayanak) olmuştur.

²⁵⁶⁵ Bazen bulutun eteklerinden sürekli mücevher boşalttı. Bazen da madenin kesesini dinarla doldurdu.

²⁵⁶⁶ Meydan ve dehliz, onun en yüksek mevkide bulunan otağıdır. Yağız ve doru atlar gece gündüz onun ahırının etrafında dolanıp dururlar.

²⁵⁶⁷ Duman şeklinden, sürekli rüzgâr meydana getirdi (dâhil ediverdi). Buhar şeklinden de sürekli bulut yapıverdi.

²⁵⁶⁸ O aslan yüreklide bulunan cesaret, farklı bir meydana gerektiriyordu. Çünkü feleğin aslanı savaş esnasında ondan hayrete düştü (korktu).

- 19- Hancereş gerden-i ervâh zened rûz-i mesâf
Nâvekeş nâme-i âcâl bered vakt-i şikâr²⁵⁶⁹
- 20- Bî gunâh beste hemî dâşt yekî râ der hats
Bî sebeb hîre hemî kerd yekî râ ber-dâr²⁵⁷⁰
- 21- Hâce'î bûd ez înnân heme berter zı şeref
Merd-i Mûsâ kef ü 'Îsâ dem ü Yûsuf dîdâr²⁵⁷¹
- 22- Sâye-i 'adl perâkende ve nûr-i ihsân
Râyet ü re'yeş ber heft ü şeş ü penc ü çehâr²⁵⁷²
- 23- 'Âlem-i gayb hemî dîd ü nebûdeş dîde
Emelî vahy hemî kerd ü nebûdeş goftâr²⁵⁷³
- 24- Berâzûv-i savm'e'î bûd u dero Hindûyî pîr
Müddet-i 'ömreş bîrûn şöde ez hadd-i şumâr²⁵⁷⁴
- 25- Der heme şuglî çün sabr şitâbeş endek
Der heme kârî çün hilm direngeş bisyâr²⁵⁷⁵
- 26- Gâh mîduht yekî râ be kitf ber 'asalî
Gâh mîbest yekî râ be meyân-i ber zunnâr²⁵⁷⁶

²⁵⁶⁹ Onun hançeri savaşı günü, ruhların başını vurur. Onun mızrağı, av zamanı ecellerin mektubunu götürür.

²⁵⁷⁰ Sürekli, günahsız birisini tutuklayıp hapse atıyordu. Sebepsiz olarak herhangi birini idam edip, şaşkınlık uyandırıyor.

²⁵⁷¹ Onlardan birisi, bütün şereflerden daha üstün olan bir efendi idi. Musa'nın yed-i beyzası gibi bir ele sahip, İsa nefesli ve Yusuf yüzlü bir adamdı.

²⁵⁷² Adaletin gölgesi ve cömertliğinin nuru her tarafa yayılmıştı. Bayrağı ve ileri görüşlülüğü; yedi, altı, beş ve dört sayıları olarak, bütün iklim, yön, cihet ve unsurlara yayılmıştı.

²⁵⁷³ Gayb âlemini sürekli gördüğü halde kendisi görünmezdi. Vahyin maksadını daima yerine getirdiği halde, kendisi konuşmazdı (Kendisi görünmediği halde, gayp âlemini sürekli görürdü. Konuşmadığı halde, vahyin emelini (gayesini) daima yerine getirirdi).

²⁵⁷⁴ Güzel bir manastır vardı. O manastırda; ömrünün müddeti, haddini aşmış olan, yaşlı bir Hitli (rahip) bulunmaktaydı.

²⁵⁷⁵ Bu rahip, bütün çalışmalarında sabırlıydı. Acelesi çok azdı. Her işte yumuşaktı (halimdi). Çok yavaş hareket ederdi.

²⁵⁷⁶ Bazen tatlılıkla birisinin omzunu dikiyordu. Bazen de birinin belindeki zunnarı (kemerini) bağlardı.

- 27- ‘Aded-i encüm bisyâr sipihr-i heştum
Bûd çendân ki bero çîre nemî şod mikdâr²⁵⁷⁷
- 28- Râst gûyî ki zî bisyârîy-i encüm hestî
Dergeh-i hâb zî bisyârî şâhân geh bâr²⁵⁷⁸
- 29- Mecd-i dîn Ebu’l-Hasan ‘İmrânî ânki be cûd
Dil-i o bahr-ı muhîtest ü kefeş ebr-i bahâr²⁵⁷⁹
- 30- Ânki dehreş zî kırânât-ı felek nâred mesel
Vânki çerheş zî mevâlîd-i cihân nâred yâr²⁵⁸⁰
- 31- Çerh râ bâ şerefeş seng futad der mevze
Kûh râ bâ seheteş keyk futad der şelvâr²⁵⁸¹
- 32- Geşt ber mehser-i ikbâl bozorgîyeş guvâh
Her dû gîtî çu kazâ vu kader âverd ikrâr²⁵⁸²
- 33- Tâ neşod zâmin erzâk-i halâyık cûdeş
Pûd-i yek mi‘de tabî‘at nefkend ender târ²⁵⁸³

S. 168

- 34- Hest istilâ ‘adleş be kemâlî ki kenûn
Bâz râ hemî ta‘ne zened der kuhsâr²⁵⁸⁴

²⁵⁷⁷ Sekizinci semada sayı olarak birçok yıldız bulunmakla birlikte, ondaki sarık sayısının miktarı bilinmemektedir.

²⁵⁷⁸ Doğru söylüyorsun. Zira yıldızlardan daha kalabalık oldun. Uyku salonun bazen birçok şahla dolup taşmaktadır.

²⁵⁷⁹ Mecd-i dîn Ebu’l-Hasan ‘İmrânî, öyle birisidir ki; onun kalbi, cömertlikte okyanus gibi, eli ise bahar mevsiminin bulutu gibidir.

²⁵⁸⁰ Öyle biridir ki; onun devri, feleğin sahip-kıranlarının hikâyesinin inleyerek anlatıldığı bir devirdir. Öyle biridir ki; onun feleği, dünyada doğan çocuklardan dost olarak bahseder.

²⁵⁸¹ Onun şerefi o derece büyüktür ki; sanki feleğe taş düşmüş gibi bir etki meydana getirir. Onun sertliği; şalvara ateş düşmüş gibi dağları velveleye verir.

²⁵⁸² Onun büyüklüğü, delil olan ikbal vizesinden (defterinden) geçti. Kaza ve kader gibi, her iki dünya da bunu ikrar etti.

²⁵⁸³ Mahlûkatın rızıkları, senin cömertliğine tazmin edilmedikçe (garantiye alınmadıkça), tabiat, mide atkısına tek bir iplik bile atmaz.

²⁵⁸⁴ Onun adaleti öyle mükemmel bir şekilde her tarafı kuşatmıştır ki; artık günümüzde keklik, dağlarda sürekli şahini tenkit etmektedir.

- 35- Zânki mânendi şutur-murğ nedâred muhlebe
Zânki mânende-i huffâş nedâred minkâr²⁵⁸⁵
- 36- Tâ zebân-i kalemeş tîr-i felek be guşâdest
‘Akl der kâm keşîdest zebân çün sûffâr²⁵⁸⁶
- 37- Kalemeş ânçi bedo râh neyâbed tuğyân
Hirediş ânki bero gayb nebâşed düşvâr²⁵⁸⁷
- 38- Hest kemiyet-i işgâl cihân râ mîzân
Hest keyfiyet-i ahkâm felek râ mi‘yâr²⁵⁸⁸
- 39- Şâdmân bâş zehî mihter bâ istihkâk
Çeşm-i bed dûr zehî hâce-i bî istikbâr²⁵⁸⁹
- 40- Dergehet maksad-ı sâdât u bero ber e‘yân
Mecliset merci-‘i zuvvâr u bedo der ahrâr²⁵⁹⁰
- 41- Dahl-i medh-i tu devîde zı vezî‘ u zı şerîf
Harc-i cûd-i tu resîde be sığâr u be kibâr²⁵⁹¹
- 42- Konî ez takvîyet-i lütf ‘arz râ cevher
Konî ez terbiyet-i kahr şifâ râ bîmâr²⁵⁹²

²⁵⁸⁵ Deve kuşu gibi, pençesi bulunmadığından (olmadığı halde) ve yarasa gibi, gagası bulunmadığından (gagası olmadığı halde).

²⁵⁸⁶ Onun kaleminin dili, feleğin okunu ikiye böldüğü müddetçe, akıl muradına ermiştir. Dil ise okun arkasındaki delik (çentik) gibidir.

²⁵⁸⁷ Kalemi (fermanı) o kadar etkilidir ki isyan ona yol bulamaz. Aklı o kadar keskindir ki gaibin idrak edilmesi ona zor gelmez.

²⁵⁸⁸ Dünya terazisinin işgal özelliği bulunmaktadır (dünya terazisi her şeyi tartar). Feleğin terazisinin de ahkâm keyfiyeti vardır (hükümlere göre tartar).

²⁵⁸⁹ Mutlu olasın. Bizzat hak ederek elde etmiş olduğun ne güzel bir liderliğin var! Kem gözden uzak olasın. Tekebbürsüz ne güzel efendiliğe sahipsin.

²⁵⁹⁰ Senin dergâhın; ileri gelenlerin ve eşrafın, üst üste yönelip toplandığı bir merkezdir. Meclisin ise; ziyaretçilerin orada hürriyetin tadını çıkardıkları bir mercidir.

²⁵⁹¹ Senin medhin; alçağından eşrafına, herkese dâhil olmuştur. Senin cömertliğinin; küçükten büyüğe kadar herkese ulaşmıştır.

²⁵⁹² İhsanının bolluğundan dolayı, her yeri mücevherle dolduruyorsun. Kahrın terbiye ettiği hastalara şifa sunuyorsun.

- 43- Bâd der mevkif-i hükm-i tu vezed vakt-i nefâz
Hâk der sâye-i hilm-i tu buved gâh vakâr²⁵⁹³
- 44- Tâbeş-i re'y-i tu bîrûn koned ez mâh muhâk
Kûşîş-i 'adl-i tu bîrûn bered ez hemr humâr²⁵⁹⁴
- 45- Hâb-i emn-i tu çönân 'âm şod eknûn ki nemâned
Der cihân cüz hired ü baht-i tu yek ten bîdâr²⁵⁹⁵
- 46- Be yesâr-i tu yemîn hord felek goft meters
Be yemîn-i tu dehem her çi merâ hest yesâr²⁵⁹⁶
- 47- Himmetet bâng bero zed ki nigehtâr-ı edeb
Kân yemîn râ zı yesâr-ı tu hemî âyed 'âr²⁵⁹⁷
- 48- Tâ ber âvered felek ser zı gerîbân-ı vücûd
Cüz ki der dâmen-i kadr-i tu nekerdest karâr²⁵⁹⁸
- 49- Her kocâ râyız-i hezm-i tu girân kerd rikâb
Ber ser-i tevsen-i eflâk tevân kerd fesâr²⁵⁹⁹
- 50- Her kocâ men-'i tu be guşâd der-i çûn u çerâ
Ber der-i hâne-i takdîr tevân zed mısmâr²⁶⁰⁰

²⁵⁹³ Rûzgâr; infaz (icra) vakti, senin hükmünün geçtiği yerde eser. Toprak, senin yumuşaklığının gölgesinde bazen izzet sahibi olur.

²⁵⁹⁴ Senin görüşünün parlaklığı, kamerî ayın son üç gününün aydınlığını ortadan kaldırdı. Senin adaletinin çabası, şaraptan, sarhoşluk veren niteliği giderdi.

²⁵⁹⁵ Senin emniyetin, insanlara öylesine geniş bir uyuma (rahatlık) ortamı hazırladı ki; dünyada senin aklın ve talihinden başka şu anda uyanık bir beden kalmadı.

²⁵⁹⁶ Senin sol tarafını, sağ tarafın yedi. Felek; "korkma, benim sol tarafımda bulunan her şeyi, senin sağ tarafına veririm" dedi.

²⁵⁹⁷ Bunun üzerine, edebın gözetleyicisi olan senin himmetin; sol tarafından sağ tarafına, sürekli hayânın (arın) geldiğini, bağırarak bildirdi.

²⁵⁹⁸ Felek, vücut gömleğinden başını çıkarttığı günden itibaren, senin kıymet eteğinin önünden başka bir yerde karar kılmamıştır.

²⁵⁹⁹ Senin dirayetli (basiretli), ehlileştirme dizginin her nerede ağır basarsa, orada, feleklerin serkeş atının başına koşum takımlarını vurabilir.

²⁶⁰⁰ Senin mânian (engelin) her nerede, niçin ve nasıl kapısını açarsa; orada, takdirin hanesinin kapısına mısmanı (büyük çivi) çakabilir.

- 51- Ger sabâ ez kef-i dest-i tu vezed hemçu bahâr
Direm efşân demed ez şâh-ı berûn dest-i çenâr²⁶⁰¹
- 52- Cüz felek bâ kef-i pâ-y-i tu ne sûdest rikâb
Cüz ‘enân der kef-i dest-i tu ne kerdest karâr²⁶⁰²
- 53- Hâstem goft ki hurşîd be re’yet mâned
Goft hurşîd ki bâ o sohen-i men be guzâr²⁶⁰³
- 54- Der cebîn-i heme ecrâm-ı felek çîn üftad
Ger felek râ be mesel hükm-i tu gûyed ki be dâr²⁶⁰⁴
- 55- Der bozorgiyy-i tu yek nükte be hâhem goften
Kân çônânest ve gerne zı Hüdâyem bîzâr²⁶⁰⁵
- 56- ‘Âkl eger ez sırr-ı insâf be cûyed imrûz
Der diyâr-i du cihân cüz tu neyâbed deyyâr²⁶⁰⁶
- 57- Ey revân kerde be her heft felek ber fermân
Vey revâ dîde be her şeş cihet ender bâzâr²⁶⁰⁷
- 58- Nâm-ı men bende be şeş mâh be her heft iklîm
Geşt meşhûr kibâr ez tu vu ma‘rûf sıgâr²⁶⁰⁸

²⁶⁰¹ Eğer sabah rûzgârı, senin elinin içinden bahar mevsimi gibi eserse; çam ağacı (nın eli), dış taraftaki dalından, gümüş dirhem saçarak yeşerir.

²⁶⁰² Senin ayağının altına binek (üzengi) olarak, felekten başkasının faydası yoktur. Senin elinde (dünya nimeti adına) dizginden başka bir şey kalmamıştır.

²⁶⁰³ Güneşin, senin görüşüne göre yaşamasını söylemek istedim. Güneş de; “benim sözümü ona ulaştır” dedi.

²⁶⁰⁴ Eğer feleğe; senin hükmün gibi hükmetmesi söylenseydi, bütün gezegenlerinin alnına sıkıntıdan kırışıklık düşerdi (senin gibi nasıl adil olacağız diye kara kara düşünürlerdi).

²⁶⁰⁵ Rabbimin incinmesinden korkmasam, senin büyüklüğün hakkında bir nükte söylemek isterim.

²⁶⁰⁶ Eğer akıl bu gün insafın sırrını araştırırsa; iki dünyada da, senden başka, bu sırra uygun bir şahıs bulamaz.

²⁶⁰⁷ Ey, yedi feleği (gezegeni) fermanıyla sevk eden! Ey pazarda, altı yöne de en uygun görüşleri (prensipleri) tensip buyuran zat!

²⁶⁰⁸ Benim köle olan adım; altı ayda, yedi iklimde meşhur oldu. Küçük olarak bilindiği halde, senden dolayı (senin büyüklüğünden dolayı) büyük olarak algılandı.

59- Ger neyerzed sohenem zahmet-i men ver erzed
Hem be hor, nûş ber-i nîş bûd gül ber hâr²⁶⁰⁹

60- Hâtırî dârem münkâd çönânek ender hâl
Gûyedem gîr her ân ‘ilm ki gûyem ki beyâr²⁶¹⁰
S. 169

61- Der edeb gerçi piyâde est çu hasmet geh ‘afv
Der sohen hest çu ‘aklet geh idrâk sūvâr²⁶¹¹

62- Merd bâyed çu meyân best be meddâhîy-i tu
Ki ezo gevher-i nâ-sufte sîtâned be kenâr²⁶¹²

63- Heme şeb kesb-i cevâhir koned ez ‘âlem-i gayb
Tâ diger rûz koned der kef-i pâ-yi tu nisâr²⁶¹³

64- Şi‘rem înest ve ger kes bih ez îñ dâned goft
Gû beyâr înek erkân u bozorgân-ı diyâr²⁶¹⁴

65- Hâşa lillâh ne ki men bende hemî gûyem ez ân
Ki çerâ pâr nebûd îñ sohenem yâ pîrâr²⁶¹⁵

66- Îñ hem ikbâl-i tu mîgûyed verne tu begûy
Kez çu men şâh-ı çönîn meyve çerâ âyed bâr²⁶¹⁶

²⁶⁰⁹ Eğer benim sözümün bir değeri yok ise hiç olmazsa zahmetimin bir değeri vardır. Nitekim gül dikenin üzerinde bitmektedir (bundan dolayı benim sözüm gibi dikenin de bir kıymeti vardır).

²⁶¹⁰ Gerekliğinde, öyle itaatkâr bir gönüle sahip olurum ki; getir dediğim (elde ettiğim) o ilimlerin tümünü bana, al der.

²⁶¹¹ Senin hasmın gibi olan, edepte piyade olduğu için bazen affedilir. Sohbetle, senin aklın gibi olan (senin aklına sahip olan), bazen idrakte süvari olur.

²⁶¹² Kişi, seni methetme hususunda; kendisinden, işlenmemiş mücevherlerin kenara atıldığı, değirmen taşının ortasındaki mihver gibi olmalıdır.

²⁶¹³ Ertesi gün senin ayaklarının altına saçmak için, gece boyunca gayb âleminden mücevher derliyor.

²⁶¹⁴ Benim şiirim budur. Eğer birisi bundan daha iyisini biliyorsa söylesin. Deki; ülkenin ileri gelenlerini ve büyüklerini buraya getir.

²⁶¹⁵ Allah’a yemin olsun ki, ben kulunuz sürekli kendilerinden bahsettiğim şeyler, benden değildir.

Binaenaleyh, bunun neden söylüyorum? Benim bu sözüm döküntü (eski, maziye ait) değildir veya evvelki yıla ait değildir.

²⁶¹⁶ Ayrıca bu, senin ikbalini dile getiriyor. Eğer böyle değilse, doğrusunu sen söyle. Benim gibi bir daldan böyle meyve nasıl meydana gelir?

- 67- Heme kes dâned ü ânrâ netevân şod münkir
Rûz râ bâr-Hüdâyâ netevân kerd inkâr²⁶¹⁷
- 68- Tâ guseste neşevêd rişte-i imrûz ez dî
Tâ bürîde neşevêd evvel-i imsâl ez pâr²⁶¹⁸
- 69- Bâd her sâl be sâl-ı digeret zâmin-i ‘ömr
Bâd her rûz be rûz-i digeret pezreftâr²⁶¹⁹
- 70- Dâyim ez rûy-i bozorgî vü şeref rûz-efzûn
Vez ten ü cân u cevânî vü cihân ber-hor-dâr²⁶²⁰
- 71- Dâmen-i ‘ömr-i tu ez gird-i ecel der ‘ismet
Pây-e câh-i tu zâsib-i felek der zinhâr²⁶²¹
- 72- Her dem ikbâl-i nuvet bâd zı gerdûn-i kohen
Sâl-i nev ber tu humâyûn u çönîn sâl hezâr²⁶²²

Der Medh-i Emîr-i Kebîr Ziyâ’uddîn Mevdûd Ahmed ‘Asemî²⁶²³ - Kaside:

68

Vezin: Mef’ûlü/Fâ’ilâtü/Mefâ’ilü/Fâ’ilün

- 1- Dûş ez derem der-âmed ser-mest ü bî karâr
Hemçûn meh du hefte vü her heft kerde yâr²⁶²⁴

²⁶¹⁷ Herkes onu bilir. Kimse onu inkâr edemez. Nasılki, yüce padişahın gündüzü inkâr edemediği gibi.

²⁶¹⁸ Bu günün zaman dizimi, dünden kesilip ayrılmadıkça, bu yılın başlangıcı da bir önceki yıldan koparılmadıkça,

²⁶¹⁹ Her sene, diğer seneye senin ömrünü tazmin etsin! Her gün, diğer bir güne senin için kefil olsun!

²⁶²⁰ Büyüklük ve şerefinden dolayı günün, daima ziyadeleşsin. Bedenden, ruhtan, gençlikten ve dünyadan hissesini alan, bahtiyarlardan olasin!

²⁶²¹ Senin ömrünün eteği, ecel kirinden masum olsun! Senin saltanatının temeli, feleğin meşakkatinden (felaketinden) emin olsun (korunsun)!

²⁶²² Köhne felekten, her vakit yeni ikbal kazanasın. Yeni yıl sana, böylece kutlu olduğu gibi, binlerce yıl mübarek olsun!

²⁶²³ Emîr-i Kebîr Ziyâ’uddîn Mevdûd Ahmed ‘İsemî’nin Methi Hakkındadır.

²⁶²⁴ Dün gece, sarhoş ve tereddütlü bir şekilde kapımdan içeri girdi. Her yedi kişiyi kendine dost edinmiş olduğu halde, iki haftalık ay gibiydi.

- 2- Bâ zülfi-i tâb-dâr-ı dil-âvîz pür şiken
Bâ çeşm-i nîm hâb cihân-sûz pür humâr²⁶²⁵
- 3- Cestem zı câyî vü pîş devîd ü selâm kerd
Vâverdemeş çu tong-i şeker teng der-kenâr²⁶²⁶
- 4- Goft ez kocât pürsem ü hod key resîde'î
Çûnî be mândegî vü çegûnest hâl ü kâr²⁶²⁷
- 5- Goftem ki hâlem ez gam-i tu bes tebâh bûd
Lîken kenûn zı şâdiy-i rûy-i tu çün nigâr²⁶²⁸
- 6- Tâ hemçu çeng-i tu be kenârem neyâmedî
Bûdem çu zîr-i çeng-i tu bâ nâlehây-i zâr²⁶²⁹
- 7- Be nişestem ü mâcerây-i firâk ez nuhist rûz
Âğâz kerd ü kıssa-i ân gûy u eşk-bâr²⁶³⁰
- 8- Mîgoft u mîgirîst ki âhir çu der-guzeşt
Bî tu zı hadd-i tâkat-i men bâr intizâr²⁶³¹
- 9- Minnet Hüdâyî râ ki be hem bâz yek nefes
Dîdâr bûd bâr-i diger-i mân der în diyâr²⁶³²

²⁶²⁵ Kıvrımlı (parlak) ve güzel kokulu zülûf lerle, her tarafı kırdı geçirdi. Yarı uykulu (baygın) gözlerle bütün dünyayı yaktı ve sarhoş etti.

²⁶²⁶ Yerimden fırladım. Koşarak huzuruna vardım. Selam verdi. Yalnız başına bir köşede oturmakta olan ona, büyük bir keseye şekerli şerbet getirdim.

²⁶²⁷ Neredensin dedi. Sen ne zaman geldin diye sordum. Birbirimize nasıl olduğumuzu, nerede kaldığımızı ve ne iş yaptığımızı sorarak, hasbihal ettik.

²⁶²⁸ Dedim; “senin gamından dolayı halim perişan oldu. Fakat şimdi senin put gibi yüzünü görünce yine perişanım”.

²⁶²⁹ Elindeki saz gibi olmadıkça, yanıma yaklaşmadın. Bundan sonra ben de, feryad u figanla inleyen, sazının altı (kasnağı) gibi oldum.

²⁶³⁰ Oturdum ve ilk günden itibaren, o ayrılık hikâyesini gözyaşlarıyla anlatmaya başladı.

²⁶³¹ Sürekli anlatıyor ve ağlıyordu. Sonunda kendinden geçti (öldü). Sensizlik, benim tahammülümün fevkinde olduğundan dolayı, bana yine beklemek düştü.

²⁶³² Tanrı’ya şükürler olsunki bir nefes bile olsa tekrar beraberiz. Başka bir an ikimiz, bu ülkede birbirimizi tekrar gördük.

10- El kıssa ez sohen be sohen şod çu yek zemân
Goftîm ez îñ hadîs ü giriftîm i‘tibâr²⁶³³

11- Üftâd der ma‘ânî vü taktî‘-i şâ‘irî
Ber veznhây-i müşkil ü elfâz-ı müste‘âr²⁶³⁴

12- Goftâ egerçi mest ü herâbem sü‘âl kon
Remzî dû zîn nemet ne nihân bel bih âşkâr²⁶³⁵

13- Goftem ki çîst ânki pes devr-i çerh ezost
Ger zîr-i devr-i çerh-i yemîn est yâ yesâr²⁶³⁶

S. 170

14- Der bezm reşk burde ber o şâh der hazân
Der bezl şerm horde ez o ebr der bahâr²⁶³⁷

15- Asl-i vücûd-i ost ki ez bîh-i fer‘ oy
Dâred hemân nizâm ki ez heft ü ez çehâr²⁶³⁸

16- Goftâ ki dest-i nâyib-i sultân-ı şark u garb
Âñ ez cihân guzîde vü destûr-i şehriyâr²⁶³⁹

17- Mevdûd Ahmed ‘İsmî kez nifâz-ı emr
Dâred zimâm-ı gîtî der dest-i ihtiyâr²⁶⁴⁰

²⁶³³ Velhasıl, kısa bir zamanda sözden söze geçtik. Bu mevzudan bahsettik ve itibar kazandık.

²⁶³⁴ Orijinal manaların düşürülmesi, bir şairin şiiri aruz vezinine göre bölmesi, müşkil vezinler ve müstear (ödüncleme) vezinler üzerine konuştuk.

²⁶³⁵ Hernekadar sarhoş ve perişan olsam da sual sor dedi. Gizli olmayan, bilakis açık olan iki güzel tarzın işaretini sor.

²⁶³⁶ Dedim ki; feleğin dönüşünün ardından meydana gelen şey nedir? İster sağa dönsün ister sola, feleğin dönüşü altındaki nedir?

²⁶³⁷ Son bahar mevsiminde (hasat zamanı) ağacın dalı, onun cemiyetteki halini kıskanmış. Bahar mevsiminde bulut, onun cömertçe saçıp savurmasını kıskanmış.

²⁶³⁸ Cibilliyet olarak, temelden merhametli olan, onun vücudunun aslıdır. Yedisinden dördüne kadar, aynı sisteme sahiptir (yedisinde ne ise, yetmişinde de aynıdır).

²⁶³⁹ Dedi ki; Doğu ve batının sultanının naibinin eli; şehriyarın izniyle, dünyada seçilmiş bir eldir.

²⁶⁴⁰ Hükmü, adaletle yerine getirdiğinden dolayı, Mevdûd Ahmed ‘İsmî, dünyanın dizginini elinde bulundurmaktadır.

- 18- Goftem ki çîst ân ten-i bî cân ki der sabî
Bûdî sabâş dâye vü mâdereş cûybâr²⁶⁴¹
- 19- Zo mevc-i fitne sâkin ü o rûz u şeb devân
Zo mülk-i şâh ferbih ü o sâl u meh nizâr²⁶⁴²
- 20- Geh der mizâc harf nehed nefis-i nâtika
Geh der kenâr-ı nutk koned dürr-i şâh-vâr²⁶⁴³
- 21- Goftâ ki kilik-i nâyib destûr-i şark u garb
Ân lütf gâh birr ü siyâset burûzbâr²⁶⁴⁴
- 22- Mevdûd Ahmed ‘Asemî kez mekân-ı ost
Bünyâd-i dîn ü kâ‘ide-i devlet üstüvâr²⁶⁴⁵
- 23- Goftem kasîde’î egeret imtihân konem
Der medh-i îh hulâse-i maksûd-i rûzgâr²⁶⁴⁶
- 24- Tab‘et bedân kıyâm tevâned nümûd goft
Kem gûy kıssa, hîz devât u kalem beyâr²⁶⁴⁷
- 25- Ber-hâstem devât ü kalem burdemeş be pîş
Ân yâr-i nâ-guzîr ü refîk sohen guzâr²⁶⁴⁸

²⁶⁴¹ Çocuklukta; dadısının rûzgâr, annesinin ırmak olduğu, çelimsiz beden kimdir dedim.

²⁶⁴² Fitne dalgaları, o var olduğu için sakindir. Buna mukabil o, gece gündüz koşmaktadır. Yine onun sayesinde şahın memleketi güçlüdür (semizdir, zengindir). Fakat o, aylarca, yıllarca zayıf bir şekilde yaşamaktadır.

²⁶⁴³ Bazen konuşma anında harfleri karakterine göre sıralar. Bazen bir köşede, şahlara layık, inci, mercan döktürürcesine konuşur.

²⁶⁴⁴ Dedi ki: Naibin kalemi, doğu ve batının kanunudur. O lütuf, çalkantılı dönemde bazen, siyasetin sevabı olarak ortaya çıkar.

²⁶⁴⁵ Mevdûd Ahmed ‘Asemî, öyle birisidir ki; dinin inşası ve devletin sağlam temeli, onun esas mekânındandır (onu buralarda aramak gerekir).

²⁶⁴⁶ Dedim ki: Bu hayatın maksadının hülasasının methi hakkında, bir kasideyi deniyelim.

²⁶⁴⁷ Dedi ki: Senin tabiatın ona isyan edebilir (karşı gelebilir). Fazla uzatma kalk, mürekkep ve kalem getir.

²⁶⁴⁸ Kalktım. Mürekkep ve kalemi önüne getirdim. O dost, zorunlu olarak sözle ünsiyet etmeye başladı (yazmaya başladı).

- 26- Ber-dâşt kîlk ü kâğıd u firfir fûrû-nivîşt
Ber fevrî îñ kasîde-i matbû‘ âbdâr²⁶⁴⁹

- 27- Ey rûzgâr-ı devlet-i tu rûz-i rûzgâr
Vey ber zemâne sâye-i tu fazl-ı kirdgâr²⁶⁵⁰
- 28- Kâdir be hükm ber heme kes âsmân sıfat
Fâ’iz be cûd ber heme halk âftâbvâr²⁶⁵¹
- 29- Hezm-i tu dâm u dâne-i imrûz dîde dey
Cûd-i tu nakd u nisye-i imsâl dâde pâr²⁶⁵²
- 30- Eflâk râ be ‘izz ü celâl-i tu ihtizâz
Ve eyyâm râ be câh u cemâl-i tu iftihâr²⁶⁵³
- 31- Ez âb teff-i heybet-i tu ber-keşed duhân
Vez seng cezb-i himmet-i tu ber-keşed buhâr²⁶⁵⁴
- 32- Tâ sedd hazm-i tu ne keşîdend der vücûd
‘Âlem ne yâft ‘âfiyet-i ‘âm râ hisâr²⁶⁵⁵
- 33- ‘Aklî geh zekâ vü sihâbî geh sehâ
Bahrî geh kifâyet ü kûhî geh vakâr²⁶⁵⁶

²⁶⁴⁹ Kâğıdı ve kalemi aldı ve aceleyle yazmaya başladı. Hemen (derhal), şu beğenilen (parlak) kasideyi yazdı.

²⁶⁵⁰ Ey devletin devri, dünyanın günü olan zat! Ey zamanenin üzerinde bulunan gölgesi, Tanrının fazlı olan kişi!

²⁶⁵¹ Herkesin hükmünü yerine getirmeye muktedir olan, semavî haslete sahip zat. Bütün mahlûkata karşı, cömertlikle coşan, güneş karakterli kişi

²⁶⁵² Senin ileri görüşlülüğün; bugünkü tuzağı ve yemi, dünden görmüştür. Senin cömertliğin; bu senenin veresiyesini ve peşin parasını, geçen yıldan ödemiştir.

²⁶⁵³ İzzet ve celalinle, felekleri titretirsin. Güzellik ve saltanatınla günlere, övünç kazandırırısın.

²⁶⁵⁴ Senin heybetinin harareti, sudan duman çıkartır. Himmetinin (yardımının, ihsanının) çekiciliği, taştan buhar çıkartır.

²⁶⁵⁵ Varlık âleminde senin basiretine (işi sağlam yapmana) sed çekmedikçe. Dünya bir araya gelse, umurun huzuruna karşı hisar yapamaz.

²⁶⁵⁶ Bir akıl, bazen zekâdır. Bir bulut, bazen cömertlik olur. Bir deniz, bazen kifayet (kabiliyet, liyakat) olur. Bir dağ, bazen vakar olur.

- 34- Hem ‘akl pîş-i nutk-i tu şahsî est bî revân
Hem nutk pîş-i kilik-i tu nakdîst kem ‘ayâr²⁶⁵⁷
- 35- Der ebr eger zı dest-i tu yek hâsiyet nehend
Dest tehî birûn ne demed hergiz ez çenâr²⁶⁵⁸
- 36- Tâ der zımân-ı rızk-ı halâyık ne şod kefet
Terkîb-i mi‘de râ ne be peyvest pûd u târ²⁶⁵⁹
- 37- Hükm-i tu hemçu bâd dehed hâk râ mesîr
‘İlm-i tu hemçu hâk dehed bâd râ karâr²⁶⁶⁰
- 38- Nî çerh râ be sür‘at emr-i tu reh-neverd
Ne vehm râ be pâye-i kadr-i tu reh-guzâr²⁶⁶¹
- 39- Ez hâk-ı rûz bâzûy-i emret burd şekîb
Vez âb na‘l-i merkeb-i ‘azmet koned ğubâr²⁶⁶²

S. 171

- 40- Âncâ ki yek piyâde fûrû kerd ‘azm-i tu
Mülkî tevân girift be nîrûy-i yek suvâr²⁶⁶³
- 41- Mihr-i tu dûstân râ der dil şükufte gül
Kîn-i tu düşmenân râ der cihân şikeste hâr²⁶⁶⁴

²⁶⁵⁷ Akıl, senin hitabetin karşısında, yerinden kımlıdamayan bir şahıs gibidir. Nutuk, senin kalemin karşısında, avarı düşük para gibidir.

²⁶⁵⁸ Eğer senin cömertlik elinden buluta bir özellik verirseler, bir el (dal), çınardan, asla boş olarak (yeşermeden) dışarı çıkmaz.

²⁶⁵⁹ Mahlûkatın rızkı, senin eline zimmetlenmemiş olsaydı, Midenin terkebine, tek bir örgü (atkı) ve iplik bağlanmazdı (midedeki gıdaların terkebini, bir dokumaya, örgüye benzetmiş).

²⁶⁶⁰ Senin hükmün, rüzgâr gibi toprağı sürükleyiverir. Senin ilmin, toprak gibi rüzgârı durdurur.

²⁶⁶¹ Senin emrin, süratle feleğe ulak olmaz. Senin kıymetinin temeli, vehme geçit (güzergâh) olmaz (yani, senin kadrin tartışılmaz).

²⁶⁶² Emrinin pazısı, zamanın toprağından, sabır elde etti. Azminin merkebinin nalı, sudan toz kaldırdı.

²⁶⁶³ Gevşek (zayıf, aciz) birinin, senin azmini söndürdüğü yerde; bir suvari, kuvvetle, bir memleketi elde edebilir.

²⁶⁶⁴ Senin sevdiklerine karşı olan merhametin, kalpte açılmış gül gibidir. Düşmanlarına karşı olan öfkense, dünyada kırılmış diken gibidir.

- 42- Çün mûr-i herki bâ kemer-i tâ‘at-i tu nîst
Bîrûn keşed kazây-i bed ez pûsteş çu mâr²⁶⁶⁵
- 43- Hem ğavr-i ihtiyât-i turâ dehr der cevval
Hem evc-i bârgâh-i turâ çerh der civâr²⁶⁶⁶
- 44- Çendîn sevâbık ez pey-i kâm-ı tu âferîd
Ez terr ü huşk-i ‘âlem hâk-i âferîd-gâr²⁶⁶⁷
- 45- Verne çu zât-ı kâmil-i tu küll-i ‘âlemest
Kerdî ber âferîneş zât-ı tu ihtisâr²⁶⁶⁸
- 46- Tâ nîst ehterân râ âsâyîş ez mesîr
Tâ nîst âsmân râ ârâmeş ez medâr²⁶⁶⁹
- 47- Bâdâ mesîr-i emr-i tu çün çerh bî fütûr
Bâdâ medâr-ı ‘ömr-i tu çün devr bî şumâr²⁶⁷⁰
- 48- Hem fitne râ be dest-i şükûh-i tu gûşmâl
Hem çerh râ zı na‘l-i semend-i tu gûşvâr²⁶⁷¹
- 49- Tu ber serîr-i rif‘et u a‘dâ çu hâk pest
Tu der makâm-ı ‘izzet ü hâsid çu hâk hâr²⁶⁷²

²⁶⁶⁵ Senin itaat kemerinle bağı olan herkes, karınca gibi sebatkâr değildir. Nitekim kötü kader, yılanın deriden sıyrıldığı gibi, o zayıf karakterli insanı çeker alır.

²⁶⁶⁶ Devir, senin derin, ihtiyatlı düşünceni, hareketli bir biçimde (her alanda) işlemektedir. Senin sarayının zirvesini felek, himayesine sığınacağı yakın bir civar olarak görmektedir.

²⁶⁶⁷ Allah’ın toprağı, dünyanın yaş ve kurusundan; senin muradının ardı sıra nice (sayısız) sabıkalar (geçmişler) yarattı.

²⁶⁶⁸ Senin kâmil zatın eğer tüm dünya gibi olmasaydı, senin şahsının, tüm yaratılmışların üzerinde olmasıyla yetinirdin.

²⁶⁶⁹ Yıldızların gidişinde (güzergâhında) güven olmayana kadar, semada o yıldızlar için bir yörünge bulunmayana kadar;

²⁶⁷⁰ Senin emrin gidişatı (güzergâhı), felek gibi pervasız olsun! Senin ömrünün yörüngesi, sayısız bir şekilde, asır gibi olsun!

²⁶⁷¹ Ayrıca senin kudretli elin, sonsuza dek fitnenin kulağını büküversin! Hem senin serkeş atının nalı, feleğin kulağına küpe olsun!

²⁶⁷² Sen, yücelik tahtında olasan! Düşman ise toprak gibi alçak ve aşağılık olsun! Sen, izzet makamında iken, seni çekemeyen kişi, toprak gibi zelil ve hakir olsun!

Der Medh-i Sadru'z-Zemân 'Alâ'uddîn Mahmûd Horasânî²⁶⁷³ - Kaside: 69

Vezin: Fâ'lâtün/ Fâ'lâtün/ Fâ'lâtün/ Fâ'ilün

- 1- Bâd-ı şebgîrî nesîm âverd bâz ez cûybâr
Ebr-i âzârî 'alem efrâşt bâz ez kûhsâr²⁶⁷⁴
- 2- İn çu peykân-ı beşâret-ber şitâbân der hevâ
Vân çu pîlân-ı cevâhir-keş hırâmân der katâr²⁶⁷⁵
- 3- Geh mu'attar hâk-ı deşt ez bâd-ı kâfûrî nesîm
Geh murassa' seng-i kûh ez ebr-i morvârîd-bâr²⁶⁷⁶
- 4- Bûy-i hâk ez nergis ü sûsen çu müşk-i tebbetî
Rûy-i bâğ ez lâle vü nesrîn çu nakş-ı Kandahar²⁶⁷⁷
- 5- Merhabâ bûyî ki 'attâreş nebâşed der meyân
Habbezâ nakşî ki nakkâşeş nebâşed âşkâr²⁶⁷⁸
- 6- Ebr eger 'âşık neşod çün men çerâ giryed hemî
Bâd eger şeydâ neşod çün men çerâ şod bî karâr²⁶⁷⁹
- 7- Mest eger bülbül şodest ez horden-i mül pes çerâst
Çehre-i gül bâ fûrûğ u çeşm-i nergis pür humâr²⁶⁸⁰

²⁶⁷³ Sadru'z-Zamân (Devrin Veziri) 'Alâ'uddîn Mahmûd Horasânî'nin Methi Hakkındadır.

²⁶⁷⁴ Sabah rûzgârı, yine ırmaktan esinti getirdi. Haziran bulutu, dağlık bölgeden yine bayrak açtı.

²⁶⁷⁵ Bu (rûzgâr), sanki müjde götüren bir ok gibi, havada hızla uçmaktadır. Şu (bulut), mücevher taşıyan filler gibi, kervanda salınarak gitmektedir.

²⁶⁷⁶ Bazen çölün toprağı, kâfûr esintili rûzgârdan daha güzel kokuludur. Bazen, dağa ait sıradan bir taş, inci yüklü buluttan daha süslüdür.

²⁶⁷⁷ Nergis ve zambaktan dolayı, toprağın kokusu Tebbet diyarının kokusu gibidir (Tebbet: Kur'an'daki manasının dışında, İran'da bir beldenin, köyün adıdır). Lale ve nesrinden dolayı, bağın yüzü Kandahar'ın görünüşü gibidir.

²⁶⁷⁸ Esansçısı ortada olmayan kokuya merhaba! Ressamı görünmeyen resme nemutlu!

²⁶⁷⁹ Bulut eğer âşık değilse; neden benim gibi sürekli ağlıyor? Rûzgâr eğer çılgın değilse; neden benim gibi yerinde duramıyor.

²⁶⁸⁰ Eğer bülbül, şarap içmekten dolayı sarhoş olduysa; o halde gülün çehresi neden (kızılılıkla) parlaklıkla dolu ve neden nergisin gözü daima sarhoş gibi baygındır?

S. 172

- 8- Revnak-ı bâzâr but-rûyân beşod zîrâ ki buved
Bûy-i hatşân gülistân u reng-i rahşân lâle-zâr²⁶⁸¹
- 9- Bâde-hor çün lâle vü gül zânki ender kûh u deşt
Lâle mîrûyed zı hârâ gül hemî rûyed zı hâr²⁶⁸²
- 10- Bâde horden hoş buved ber gül be hengâm-ı sebûh
Tevbe kerden bed buved hâsse der eyyâm-ı bahâr²⁶⁸³
- 11- Ber gül-i sûrî mey-i sâfî helâlest ü mübâh
Hâsse ender meclis-i sadr-ı cihân fahr-i kibâr²⁶⁸⁴
- 12- Meclis-i ‘âlîy-i ‘Alâ’üddîn ki ez dest-i sehâş
Zer zı kân hâhed emân u dürr zı deryâ zînhâr²⁶⁸⁵
- 13- ‘Âlem-i ‘ilm ü sipihr-i cûd-i mahmûd ânki hest
İftihâr-ı rûzgâr u ihtiyâr-i şehriyâr²⁶⁸⁶
- 14- Dest-i cûd-i âsmân ez dest-i cûdeş mâye hâh
Nakd-i câh-i ehterân ber seng-i kadreş kem ‘ayâr²⁶⁸⁷
- 15- ‘Akl perverdest gûyî rûh-i o râ der ezel

²⁶⁸¹ Pazarın renkliliği, put yüzlü güzel gibi oldu. Zira onun hatlarının kokusu, gül bahçesi gibi, parlak rengi ise lale bahçesi gibidir.

²⁶⁸² Şarap içen; dağdaki lale ve çöldeki gül gibidir. Zira lale, taşlıkta biter. Gül ise daima dikenikte meydana gelir.

²⁶⁸³ Sabah vakti, gülün karşısında şarap içmek güzel olur. Özellikle bahar günlerinde, tevbe etmek kötü olur.

²⁶⁸⁴ Gül yapraklarının karşısında, halis şarap içmek helaldir ve mübahtır. Özellikle, büyüklerin övücü olan, cihan vezirinin meclisinde...

²⁶⁸⁵ ‘Alâ’üddîn’in cömertlik elinden teşekkül eden yüce meclisi öyle bir meclistir ki; altın, onlara karşı maden ocağından aman dlenir. İnci ise deryaya sığır.

²⁶⁸⁶ İlmin âlemi ve övülmüş olan cömertliğin güneşi olan bu zat, öyle birisidir ki; çağın övücü ve cihan şahının seçilmişidir.

²⁶⁸⁷ Semanın cömertlik eli, onun ihsan elinden, sermaye bekler. Yıldızların saltanat akçesi, onun değerinin sıradan bir taşı karşısında ayarı düşüktür.

Rûh perverdest gûyî şahs-i o râ ber kenâr²⁶⁸⁸

16- Râst-kârî pîşe kerdest ez berây-i ânki nîst
Der kıyâmet hîçkes cüz râst-kârân restgâr²⁶⁸⁹

17- Key şevved ‘âlem ez o hâlî ki ez behr-i bekâş
Kerd Îzed rûz-i mevlûdeş fenâ râ seng-sâr²⁶⁹⁰

18- Zâb u âteş burd rûh u re’y-i o pâkî vü nûr
Çün zı bâd u hâk tab ‘u hilm-i o lûtf u vakâr²⁶⁹¹

19- Hâstend ez hilm ü re’y-i o zemîn ü âsmân
Her yekî der hord-i hod çîzî zı rûy-i iftihâr²⁶⁹²

20- Hod-i o çün zân sü’âl âgah şod ender hâl-i dâd
Kûh-i î n râ hel‘et ü hûrşîd-i ân râ yâdgâr²⁶⁹³

S. 173

21- Ebr-i cûdeş ger be nîsan katre bâred ber zemîn
Tâ kıyâmet bâ derem âyed birûn dest-i çenâr²⁶⁹⁴

22- Ey be cenb-i himmet-i tu pâye-i ecrâm pest
Vey be pîş-i tal‘at-i tu çeşme-i hurşîd târ²⁶⁹⁵

²⁶⁸⁸ Akıl, onun ruhunu sanki ezelde eğitmiş gibidir. Sanki ruh, onun şahsını kucağında beslemiş (yetiştirmiş) gibidir.

²⁶⁸⁹ Adil (dürüst, mütedeyyin) kişi, adaleti yerine getirmiştir. Bundan dolayı kıyamet günü, adil olanlardan başka kimse kurtulamaz.

²⁶⁹⁰ Onun bekası için yaratılan âlem (dünya), nasıl (ne zaman) ondan hali (boş) olur? Zira Tanrı, onun doğum gününü fena için, aşılmaz bir kayalık yaptı.

²⁶⁹¹ Onun karakteri ve yumuşaklığı; rüzgârdan ve topraktan lütuf ve vakar elde ettiği gibi, Onun ruhu ve basireti de, sudan ve ateşten temizlik ve nur kazandı.

²⁶⁹² Yeryüzü ve gökyüzü; onun hilminden ve ileri görüşlülüğünden, her birinin, kendince iftihar edeceği şeyi istediler.

²⁶⁹³ Adalet esnasında o, şu sorudan dolayı uyanınca; dağ (zirve) bunun için kaftan ve güneş, onun için hatıra oldu.

²⁶⁹⁴ Cömertlik bulutun, nisan ayında eğer yeryüzüne yağmur yağdırırsa; çınarın dışarı uzanan eli, ta kıyamete kadar kapıma gelir.

²⁶⁹⁵ Ey himmetinin yanında, gezegenlerin rütbesinin değersiz olduğu zat! Ey doğuşunun karşısında güneşin ışık pınarının, iplik gibi cılız olduğu kişi!

- 23- Dâred ez lütf-i tu bercîs ü zı kahr-ı tu Zuhâl
În sa‘âdet müstefâd ü ân nühûset müste‘âr²⁶⁹⁶
- 24- Der penâh-ı dergeh-i ikbâl u bâm kadretest
Heft kevkeb der mesîr ü nuh sipihr ender medâr²⁶⁹⁷
- 25- Ver kesî gûyed neşâyed bûd gûyem pes çerâst
În nuh ân râ pâsbân vân heft ân râ perde-dâr²⁶⁹⁸
- 26- Fazl-ı Yezdân hest sâl u meh yesâret râ yemîn
Re‘y-i sultân hest rûz u şeb yemînet râ yesâr²⁶⁹⁹
- 27- Her libâs kez şeref pûşîd şahs-ı devletet
Rif‘ateş bûdest pûd u ‘ismeteş bûdest târ²⁷⁰⁰
- 28- Ger şeved der seng pinhân düşmenet hemçûn keşef
Ver şeved der hâk mütevârî hasûdet hemçu mâr²⁷⁰¹
- 29- Hezm-i tu ân râ çu nâke âverd bîrûn zı seng
Çu ‘azîmet heybet ü haşmet ber âred zân demâr²⁷⁰²
- 30- Hest muzmer gûyâ ender tâ‘et ve isyân-ı tu
Nâm u neng ü hayr u şerr ü lütf u kahr u fahr u ‘âr²⁷⁰³

²⁶⁹⁶ Müşteri yıldızı, senin lütfundan yararlanır. Satrûn (Zuhâl) yıldızı ise sanki senin kahrından yaratılmış gibidir. Bu saadet anlaşılan bir saadettir. Müstear (ödünç, eyreti) olan yol ise o uğursuz yoldur.

²⁶⁹⁷ Senin değer, parlak ikbasl dergâhının himayesindedir. Ancak bu güvenceyle yedi gezegen dönüp durmakta ve dokuz sema, kendi konumlarında sabit bulunabilmektedir.

²⁶⁹⁸ Eğer birisi, bu durumun uygun olmadığını söylerse ona şöyle derim: O halde neden bu dokuz sema ona bekçilik yapıyor ve yedi gezegen de perde-darlık yapıyor?

²⁶⁹⁹ Yıl ve ay boyunca, senin solundan sağına dek, Allah’ın fazlı vardır. Gece ve gündüz, sağından soluna kadar, sultanın basireti vardır.

²⁷⁰⁰ Senin devletinin şahsını şerefle örten her bir elbisenin atkısı yüceliğidir, ipliği de iffetidir.

²⁷⁰¹ Senin düşmanın, kaplumbağa gibi, eğer taşa gizlenirse ve sana heset eden kişi eğer yılan gibi toprakta saklanırsa;

²⁷⁰² Senin ileri görüşlülüğün o düşmanı, dişi deve gibi, gizlendiği taştan çıkartır. Heybet ve haşmet olarak tezahür eden azmin, kıskanani, o delikten çıkartır ve helak eder.

²⁷⁰³ İtibar, hayır, şer, lütuf, kahr, övünme ve hayâ; sanki senin itaat ve isyanında gizlenmiş (dercedilmiş) gibidir.

- 31- Mâdihet râ ger ma‘ânî sust u elfâz ebterest
Zahl-i ma‘nî lâcerem kes nîst o râ hâstâr²⁷⁰⁴
- 32- Herki der-bend-i suver mând be ma‘nâ key resed
Merd ko sûret perest âmed buved ma‘nâ guzâr²⁷⁰⁵
- 33- Lîk er yek rûz ber dergâh-ı tu başed be pây
Pây-gâhî yâbed ez akrân füzûn der rûz-gâr²⁷⁰⁶

S. 174

- 34- Tab-‘ı gungeş bî zebân gûyâ şevd çün kilik-i tu
Gerçi kilik-i tu kemer bended be pîşet bende-vâr²⁷⁰⁷
- 35- Gerçi nezd-i hîç deyyâr-ı în zemân makbûl nîst
Gerded ez ta‘rîf-i tu sâhib-i kabûl în diyâr²⁷⁰⁸
- 36- Suğbe-i o başed imrûz ânki münkir bûd dî
Tâ‘et-i o dâred imsâl ânki ‘isyân dâşt pâr²⁷⁰⁹
- 37- Tâ zened bâd-ı hazân ber şâhhâ zerr ü direm
Tâ koned bâd-ı sabâ der bâğhâ nakş u nigâr²⁷¹⁰
- 38- Şâh-ı ikbâlet çu bâğ ez ebr-i nîsân bâd sebz
Şahs-ı bed-hâhet çu berg ez bâd-ı dî zerd ü nezâr²⁷¹¹

²⁷⁰⁴ Seni met eden kişinin eğer manaları zayıf, lafızları eksikse; ifade edilen lafzın manasının yanlışlığı, zorunlu olarak, söyleyene aittir. Met edilene ait değildir.

²⁷⁰⁵ Herkim ki, sözün suretine (zahirine) bağlı kalırsa, manaya nasıl ulaşır? Sözü bu şekilde ifade eden kişi, manayı suret-perest olarak ortaya koymuş bulunmaktadır.

²⁷⁰⁶ Eğer bir gün (zahire bakan), senin dergâhına adım atarsa; zaman içerisinde, (bu vesileyle) akranlarından daha fazla yer edinir.

²⁷⁰⁷ Her ne kadar kalemin senin önünde köle gibi el bağlasa da; onun (suret perestin) mübhem tabiatı, sanki senin kalemin gibi dilsiz bulunmaktadır.

²⁷⁰⁸ Gerçi bu zamanın hiçbir zatının nezdinde (söz konusu durum) makbul olmasa da, senin tarifi bu diyarın ehline kabul edilmeye başlandı.

²⁷⁰⁹ Dün onu inkâr edenler, bu gün onun tutkunu oldular. Geçen yıl ona isyân edenler, bu yıl ona itaat ediyor.

²⁷¹⁰ Son bahar rüzgârının, altın ve gümüş dallara vurması; sabah rüzgârının bahaçelerde nakış (desen) ve resim meydana getirmesi içindir.

²⁷¹¹ Senin ikbal fidanının dalı; nisan bulutundan faydalanan bahçe gibi yeşersin. Seni çekemeyen şahıs, gece esen rüzgârdan etkilenen yaprak gibi, sararsın ve güçsüz kalsın.

39- Çehre-i bed-hâhet ez endeh çu âbî bâd zerd
Sîne-i bed-gut pür hûn ez tefekkür çün enâr²⁷¹²

40 Şâdmân der devlet-i ‘âlî vü câh-ı bî kerân
Kâmân ez ni‘met-i bâkî vü ‘ömr-i bî kenâr²⁷¹³

Der Medh-i Sâhib-i Sa‘îd Celalü’l-Vüzerâ ‘Ömerübnü Muhlis²⁷¹⁴ - Kaside:

70

Vezin: Fâ‘lâtün/Fâ‘lâtün/Fâ‘lâtün/Fe‘lün

- 1- Hindûyî kez müjgân kerd merâ lâle katâr
Sûht ez âteş-i gam cân-ı merâ Hindûvâr²⁷¹⁵
- 2- Lâle rânden be dem ü sùhten ender âteş
Hindûvân dest be burdend bedîn her dû nigâr²⁷¹⁶
- 3- Hinduvâne du ‘amel pîş girift o yâ Rab
Dârî ez her du ‘amel yâr-i merâ ber-hordâr²⁷¹⁷
- 4- Hindûvân râ çe eger germ ü ter âmed be mizâc
‘Aşk-ı şân râ der dil-i ez ân germter âmed sed-bâr²⁷¹⁸
- 5- ‘Aşk-ı Hindû be heme hâl buved sùzânter
Ki der enguş buved ‘âdet-i sùzânî nâr²⁷¹⁹
- 6- İttifâk-i felekî bûd u kazây-i ezeli

²⁷¹² Seni kıskananın yüzü, sıkıntıdan, sarararak bembeyaz olsun! Senin hakkında kötü konaşanın sinesi, kötü düşünceden dolayı öyle kanla dolsun ki, sinesi nar gibi olsun!

²⁷¹³ Daimi bir saltanatla, yüce devlette mutlu olasın! Nihayetsiz bir ömürle, baki nimetlerden yararlanarak muradına eresin!

²⁷¹⁴ Sa‘îd’in Veziri olan Celalü’l-Vüzerâ (Vezirlerin Celali) ‘Ömerübnü Muhlis’in Methi Hakkındadır.

²⁷¹⁵ Bir Hintli (güzel), kirpiğinden bana, lale zinciri (dizesi) yaptı. Benim canımı bir Hintli gibi yakıtı.

²⁷¹⁶ Kana (körüğe) lale atıp, ateşte yakınca; Hintliler, bu iki bakışa müdahale ettiler (el koydular, el attılar).

²⁷¹⁷ Yâ Rab! O, Hintliler gibi iki fiil meydana getirdi. Benim sevdiğim (dostum), her iki fiilden de mutludur.

²⁷¹⁸ Hintli’nin mizacına göre; ister sıcak, ister ıslak (soğuk) la karşılaşsın, fark etmez. Onların gönüllerine aşk, o sıcaklıktan yüz derce daha fazla tesir eder.

²⁷¹⁹ Hintlinin aşkı, her halükârda daha yakıcıdır. Zira yüzükte, adet olarak yakıcı bir ateş bulunur.

‘Aşk râ ber ser-i men refte yekâ-yek ser-ü-kâr²⁷²⁰

- 7- Dîdem ez pencere-i hücre-i nehhâs o râ
O be kâşâne bûd u men be miyân-ı bâzâr²⁷²¹
- 8- Hem ber ân gûne ki ez pencere-i ebr be şeb
Ruh-i rahşende-i meh bîned merd-i nozzâr²⁷²²
- 9- Keşiyî ü çâbukîyeş dîdem ü bâ hod goftem
Înet efsûnger Hindû neseb câdûsâr²⁷²³
- 10- Be efsûn bîn ki bedângûne musahhar kerdest
Hem be bâlây-i hod ez ‘anber ü ez müşk dû mâr²⁷²⁴
- 11- Ânki dellâl-ı dû gîsûy-i pür ez ‘itr-i viyest
Nîst dellâl der îh meretebe hest o ‘attâr²⁷²⁵
- S. 175**
- 12- Zeneheş çîst yekî gûy billûrîn der müşk
Ebruyiş çîst dû çevgân-ı tıla kerde nigâr²⁷²⁶
- 13- Demçe-i çeşm kudâmet ü demâvend kudâm
Halka-i zülf kudâmet ü kudâmet Tâtâr²⁷²⁷

²⁷²⁰ Ezeli kader ve felek; benim başımdan aşk macerasının geçmesi için, birbirleriyle iş birliği yaparak ittifak etmişlerdi.

²⁷²¹ Onu, deveci hanının (hayvan pazarının) hücresinin penceresinden gördüm. O, yazlık evin üst katında idi. Bense, pazarın içinde idim.

²⁷²² Öyle ki; Benim bulunduğum mekân nezaretçiler, gece vakti, bulutun penceresinden ayın parlak yavaşına baktıkları yer gibiydi.

²⁷²³ Eline çabuk güzel birisini gördüm ve kendi kendime şöyle dedim. Cadılık yapan sihirbaz Hintli herhalde bu olsa gerek.

²⁷²⁴ Yaptığı sihre bak ki; anber ve misk, iki yılanı kendi üstünlüğüne nasıl bir şekilde ram etmiş?

²⁷²⁵ Onun güzel kokuyla dolu olan, iki zülfü (uzun saç) ona dellallık yapmaktadır. Hiçbir attâr (koku satan, esansçı) sahip olduğu koku ile bu derece dellallığa sahip değildir.

²⁷²⁶ Çenesi nedir? Birisi şöyle dedi: Miskteki, parlak kıristaldir. Onun kaşı nedir? Altınla yaldızlı, iki eğik başlı sopa (polo sopası, kıvrımlı saç).

²⁷²⁷ Gözündamlaşı, nerededir? Demâvend (İran’ın en büyük dağı) nerede? Zülfün halkası nerede, Tatar (koku) nerede?

- 14- Ânki ân hûr ki o râ dil-i ahrâr behişt
Vânki ân but ki verâ cân-ı ‘azîzân Ferhâr²⁷²⁸
- 15- Gû beyâ rûy bebîn înek vângeh be dû dest
Zû nîgeh-dâr be dil ü dîn-i hod ey savm‘e-dâr²⁷²⁹
- 16- Men der ân sûret-i o ‘âciz ü hayrân mânde
Dîde der vey nigerân u dil ez endîşe fikâr²⁷³⁰
- 17- Hindüvâne ‘amelî kerd vey ü men gâfil
Dilem ez sîne ber-âverde ü ez fark-i demâr²⁷³¹
- 18- Câdüyî kerdên câdû beççe âsân bâşed
Nebuved but beççe râ âşine-i deryâ düşvâr²⁷³²
- 19- Çün be nâgâh fûrûd âmed ez ân hücre be şîb
Hemçu kebkî ki hırâmande şevêd ez kuhsâr²⁷³³
- 20- Pây-i men huşk fûrû mânde zı reftâr u merâ
Nîst ber huşk-i zemîn pâ-yi men gîl- sûtuvâr²⁷³⁴
- 21- Goftem ey reşk-i butân ‘aşk mübârek-bâdem
Ki giriftem gam-ı ‘aşk-i tu be sad mihr kenâr²⁷³⁵
- 22- Hande mî âmedeş ü beste hemî dâşt du leb

²⁷²⁸ O huri için, hür insanların gönlü cennet gibidir. O put (sevgili) için, azizlerin ruhunun ötesi, Ferhâr (Türkistan’da put-haneleriyle ünlü bir şehir) gibidir.

²⁷²⁹ Dekî; gel, yüzüne bak. Ey manastırın sahibi! İşte o vakit iki elinle, kalbin ve dinin hakkı için onu koru.

²⁷³⁰ Ben, onun o sureti hakkında, aciz ve hayran kalmışım. Gözlerim sürekli ona bakmakta, kalbim, onun endişesiyle meşguldür.

²⁷³¹ Hintli, icraatını yaptı. Vay bana ki, ben gafilim. Onun ayrılığından dolayı, kalbim, sinelerinden ve can damarından işkenceyle helak olmuştur.

²⁷³² Cadının, çocuğuna cadılık yaptırması kolaydır. Putun, çocuğa denizi öğretmesi de zor değildir.

²⁷³³ Kekliğin dağdan süzülerek geldiği gibi; ansızın, hücrelerinden çıkararak aşağı inince,

²⁷³⁴ Ayağım, kuru zeminde yürümekten yorgun düştü. Ben kuru zeminde değildim. Benim ayağım sağlam çamurda bulunmaktaydı.

²⁷³⁵ Ey putları kıskanan! Aşk bana mübarek olsun. Zira senin aşkının gamını yüz güneşe (mehre) bedel, kucakladım.

Kânçônân hande nebînî zı gül hîç bahâr²⁷³⁶

23- Goft eger zer bûdet ‘aşk mübârek bâdet
Ki be zer pâý resed ber ser-i necm-i seyyâr²⁷³⁷

24- Ez hüdâvend merâ ger be herî ferdâ şeb
Ber-horî ez men ü ez vasl-ı men endûh medâr²⁷³⁸

25- Goftem er zer nebuved pes çe buved tedbîrem
Goft yek bedre-i zer fikr kon u rîş mehâr²⁷³⁹

26- Dilem ez câý beşod nâgah u be hurûşîdem
Câme be dürîdem ü eşk ez müjgân kerd nisâr²⁷⁴⁰

27- Nevhe-i zâr hemî kerdem ü mîgoftem vâý
Înet bî sîmî vü bâ sîm hemî âyed yâr²⁷⁴¹

28- Dileş ez zârî vü ez nevha-i men bâz be sûht
Be nevâziş be guşâd ân dû leb-i şekker-bâr²⁷⁴²

29- Goft me hurûş tu râ râh nümâyem ki çe kon
Rov ber- hâce-i hod şî‘r berov sîm beyâr²⁷⁴³

30- Hâce-i ‘âdil ‘âlim-i halef Hâtîm-i Tay

²⁷³⁶ Güler gibi oldu ve hemen iki dudağını kapatıverdi. Nasılki, baharın gülden yana hiç güldüğünü görmezsin ya.

²⁷³⁷ Dedi ki eğer altının varsa aşk sana mübârek olsun. Çünkü, dolaşıp duran yıldızların üzerine ayak basmak ancak altınla olur.

²⁷³⁸ Yarın gece eğer beni padişahıtan satın alırsan, benim mutluluğumdan ve vuslatımdan dolayı kederlenme.

²⁷³⁹ Dedim: eğer altın yoksa o halde tedbir olarak ne yapmam gerekir? Dedi: Bir kese altın. Düşün ve yarayı kaşıma.

²⁷⁴⁰ Ansızın kalbim yerinden fırladı ve feryad ettim. Elbisemi yırttım ve kirpiklerimden gözyaşlarımı saçtım.

²⁷⁴¹ İnleyerek sürekli ağıt yakıyordum ve vâý diyordum. Yar, daima parayla gelir. Para (gümüş) olmayınca ne yapılabilirki?

²⁷⁴² Onun kalbi, ağlayıp, inlememden dolayı yine acıdı. Şeker dolu iki dudağını, şefkatle (merhametle) açtı.

²⁷⁴³ Şöyle dedi: “Bağırıp durma. Yapman gerekeni sana gösteriyorum. Git. Kendi hocana şiir götür ve para getir”.

Mu'tiy-i dehr Celâlû'l-Vüzerâ şem-'i diyâr²⁷⁴⁴

- 31- Ânki âsân be kem ez tu meselen dâde bûd
Deh be ez men be yekî râh turâ nuh sed-bâr²⁷⁴⁵
- 32- Ne be senced çihil ez men be cûy der çeşmeş
Ne behâyî çu menî be guzered ez çil dînâr²⁷⁴⁶
- 33- Rov meyendîş ki ez behr-i tev'em be herîdî
Be mesel kıymet-i men ger be guzeştî zı hezâr²⁷⁴⁷
- 34- Goftem ey dost nikû râh nümûdî tu velî
Bâ hüdâvend kirâ zehre ez ân sân goftâr²⁷⁴⁸
- 35- Dedi: Lâ havle velâ kuvvete illa billâh
În çe gül bûd ki be şükûft meyâneş pür hâr²⁷⁴⁹
- 36- O çü bergeşt ü hırâmân şod ez ân cây vedâ'
Ki nahvest koned ez çerh ber ân cây nisâr²⁷⁵⁰
- 37- Derd-i bî sîmîm âverd be sûy-i hâne
Çu günâh-kârî hâşâ ki berendeş sûy-i dâr²⁷⁵¹
- 38- Der be bestem bedo zencir hem ez evvel-i şeb

²⁷⁴⁴ Adil vezir, sonra gelenlerin en âlimi, zamanın Hâtim-i Tay'isi (Hateim-i Tâ; cömertliğiyle ve insanlığıyla maruf, irfan ehlinin büyüklerinden bir zat), devrin nimet ihsan edeni ve ülkenin güneşi olan Celâlû'l-Vüzerâ'dır.

²⁷⁴⁵ Verilmiş olan şey sana göre kolay ve senin nezdinde az olabilir. Benim için on olan bir yol, sana göre dokuz yüz kattır.

²⁷⁴⁶ Onun gözünde, benim için, kırkın, hesabı (ölçüsü) aranmaz. Kırk altından dolayı benim gibi bir değerden vaz geçmez.

²⁷⁴⁷ Git. Çift alabileceğin şey için düşünme. Benim gibi birinin kıymetini zikrettikten sonra, bin altın bile verilir.

²⁷⁴⁸ Dedim: Ey dost! Sen iyi bir yol gösterdin. Fakat padişaha, bu şekilde, kim cesaret edip söyleyebilir?

²⁷⁴⁹ Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh, dedi. Bu nasıl bir güldü ki, etrafı dikenle dolu olduğu halde açtı?

²⁷⁵⁰ O, veda edip dönerek, bulunduğu yerden salına salına gitti. Fakat bir anda olduğu yerde çark döndü ve aynı yerde para saçmaya başladı.

²⁷⁵¹ Bir günahkârı asla evine doğru götürmeyen; parasızlık derdim, beni evime doğru yönlendirdi.

Puş kerdem sūy-i der rûy be sūy-i dîvâr²⁷⁵²

S. 176

- 39- Goftem imşeb be sezâ ber ser-i bî sîmî hîş
Tâ geh-i subh yekî nâle konem zârâzâr²⁷⁵³
- 40- Eşk rândem ki hemî ğarke şodî keştîy-i Nûh
Âh kerdem ki hemî hayme be yefkendî nâr²⁷⁵⁴
- 41- Her şerârî ki ber endâht dîl ez rûy-i rehî
Ber felek dîdem rahşân şöde encüm-i kirdâr²⁷⁵⁵
- 42- Men der în demdeme-i kâr ki sîmurğ-i seher
Be yekî cûy pür ez şîr fûrû zed minkâr²⁷⁵⁶
- 43- Germî vü terî ân şîr hemânâ ki merâ
Be sūy-i mağz hemân lahza ber-âverd buhâr²⁷⁵⁷
- 44- Tâ zedem çeşm velîy-i ni‘met-i hod râ dîdem
Ber nehâliy-i bezer ber taraf-ı suffa-i bâr²⁷⁵⁸
- 45- Goft ey Enverî âhir çe fûtâdest turâ
Ki fûrû refte’î vü gam-zede çün bûtîmâr²⁷⁵⁹
- 46- Pîşter refitem ü bâ hâce be yek-bâr be şerh

²⁷⁵² Evin kapısını, gece vaktine yakın zincirle bağladım. Yüzümü duvara doğru çevirerek yaslandım.

²⁷⁵³ Dedim ki: Bu gece meteliksiz başıma layık olan, sabaha kadar bir feryad ile zar zar inlemektir.

²⁷⁵⁴ Öyle gözyaşı döktüm ki, Nuh’un gemisi bile onun deryasında battı. Öyle bir âh çektim ki, çadıra ateş düştü.

²⁷⁵⁵ Kalbimin, yol üzerine fırlattığı (saçtığı) her bir kıvılcımda; feleğin üzerinde, hareket halindeki yıldızların parlamış olduğunu gördüm.

²⁷⁵⁶ Ben bu işin gürültüsünde iken, sabahın (sihrin) simurgu gagasını, sütle dolu olan bir ırmağa batırdı.

²⁷⁵⁷ O sütün sıcaklığı ve ıslaklığı, aynı anda, sanki beni içine doğru çekip buharlaştırdı.

²⁷⁵⁸ Gözümü açtığımda, tohum fidanının bulunduğu yerde, meyve eyvanının (sofasının) yanında, kendi velinimetimi gördüm.

²⁷⁵⁹ Ey Enverî! Sonunda sana ne oldu (ne isabet etti) ki bu hale düştün ve pelikan kuşu gibi hüznü (yash, üzgün) oldun?

Kıssa-i ‘aşk-i kenîzek heme kerdem tekrâr²⁷⁶⁰

- 47- Hoş be hendîd ü merâ goft siyah kâr kesî
Goftem ey hâce siyah bih nebuved reng-i nigâr²⁷⁶¹
- 48- Hem der ân lahza be fermûd yekî râ ki berev
Beher ân berde beyâr u be senâ-gûy sipâr²⁷⁶²
- 49- Reft ü behrîd ü beyâverd ü be men bende süpurd
Dest-i dil-dâr giriftem şodem ângeh bîdâr²⁷⁶³
- 50- Ne velîni‘met-i men bûd u ne ma‘şûkay-i men
Râst men bâ ten-i hod hufte çu bâ seg-i şengâr²⁷⁶⁴
- 51- Vez heme nâdireter ânki ‘atâ hâst ‘atâ
Tâ ber hâb guzârende gero şod destâr²⁷⁶⁵
- 52- Veyhek ey çerh menem mânde serî pür sevdâ
Ez cihân ân ser ü sevdâ be men erzânî dâr²⁷⁶⁶
- 53- Devr-i idbâr-i tu tâ çend be pâyân ârem
Devr-i ikbâl eger hest beyâr ey deyyâr²⁷⁶⁷
- 54- Ey kerîmî vü halîmî ki zı nesl-i Âdem

²⁷⁶⁰ Biraz daha öne çıktım ve efendime, bir kere daha cariyenin (halayıkın) hikâyesini anlatarak tekrar ettim.

²⁷⁶¹ Tatlı bir şekilde güldü ve bana şöyle dedi: “Siyah birinin resmini yap (birisini karala)”. Dedim: “Efendim, siyah renk resimde güzel değildir”.

²⁷⁶² Yine, aynı esnada yanındaki birisine şöyle emretti: Git, şu köleyi satın al, buraya getir ve onu överek teslim et.

²⁷⁶³ Gitti, satın alıp, getirdi ve köle olarak bana teslim etti. Sevdüğimin elini tuttum. O anda uyanmış oldum.

²⁷⁶⁴ Ne velinimetim, ne de maşukam vardı. Doğrusu ben, kendi kendime Şağar köpeği (av köpeği, Rumcada; avcılıkta kullanılan, siyah gözlü bir kuş) gibi uyumuşum.

²⁷⁶⁵ Bunların hepsinden daha ilginç olanı şu ki; uykuda bile önünden mendil (sarık) geçse, ondan bahşış istiyor bahşış.

²⁷⁶⁶ Ey felek sana yazıklar olsun. Başı sevdâ ile dolu olarak kalan bir tek benim. Başımdaki bu sevdaya, dünya bile ucuz gelir (dünya bile verseler, değişmem).

²⁷⁶⁷ Senin talihsizliğin devrini ne zaman sonlandıracağım. Ey manastırda oturan rahip! eğer ikbal (talihlilik) devri varsa getir.

Kerem ü hilm-i turâ amede bî istiğfâr²⁷⁶⁸

- 55- Ez kerîmî vü halîmî est ki mî beniyûşî
Na'ra-i zâğ u zeğen çün nağam-ı mûsîkâr²⁷⁶⁹
- 56- Gerçi ez kıssa dırâzî be bered şîrînî
Key buved ez ber-i heftâd tereş Bulğencâr²⁷⁷⁰
- 57- Hem be kadr-i tu ki kutâh nehâhem kerdên
Tâ bebînem ki dehî tâ şeb-i kadrem dîdâr²⁷⁷¹
- 58- Nâz-ı bende ki keşed cüz ki Hüdâvend-i kerîm
Nâz-ı Hassân ki keşed cüz ki Rasûl-i muhtâr²⁷⁷²
- 59- Men ber ânem ki medîh-i tu be hânem ber hâk
Tâ şevêd hâk-i siyeh künfeyekûn zerr 'iyâr²⁷⁷³
- 60- Vângehî zer bedehem kâr çu zer hub konem
Bîş çün zer nekonem der taleb-i zer ruhsâr²⁷⁷⁴
- 61- Râst gûyem çu kef-i râd-ı güher-bâr tu hest
Minnet-i zer şöden-i hâk-i siyâhem be çi kâr²⁷⁷⁵
- 62- Âftâb-ı felek-ârây-i tu ber cây buved

²⁷⁶⁸ Ey kerîm ve halîm olan (bağışlayan ve merhamet eden) Rabbim! Âdem neslinden beri, senin ihsanın merhametin, tevbe etmediğimiz halde, eksiksiz olarak gelmiştir.

²⁷⁶⁹ Karganın ve çaylağın feryadını, bir musiki namesi gibi işitmen; senin kereminden ve merhametindendir.

²⁷⁷⁰ Gerçi hikâye, tatlı olduğundan dolayı uzadı. Ancak, yedi meyvanın üzerine, Bulğancâr turşusu hiç yenir mi?

²⁷⁷¹ Senin değerini hafife almıyorum. Ancak kadir gecesinin sabahına kadar bana bakarak uyanık kalacakmısın diye tecrübe ediyorum.

²⁷⁷² Bir kulun nazını, kerim olan Allah'tan başka kim çeker? Hassân Bin Sâbit'in (Ensar'dan Hazreç kabilesine mensup, Allah Rasûlü'nün şairi) nazını, seçilmiş Rasûl'den başka kim çeker?

²⁷⁷³ Ben; altın ayarında olan, siyah toprak, künfeyekûn (Bakara/117, En'âm/73, Nahl/40, Yâsîn/82: ol dedi oldu: yok olma) oluncaya kadar yeryüzünde senin methini dile getiren kişiyim.

²⁷⁷⁴ O zaman, altın veriyor gibi güzel bir iş yaparım. Altın gibi parlak yanağını taleb etmenin yanında, altın gibi fazla değerli bir şey yapamam.

²⁷⁷⁵ Doğru söylüyorum. Mücevher saçan, cömert el, sende bulunmaktadır. Altına minnet etmek, kara toprak gibi olan, benim siyah yüzümün karı olabilir mi?

Cây başed ki cihân râ zı çerâğ âyed ‘âr²⁷⁷⁶

- 63- Tâ be nezdîk-i ser ü sadr etıbbâ âfâk
‘Âşk bîmâriy-i dil başed ü ‘âşık bîmâr²⁷⁷⁷

- 64- Dil-i men bâd giriftâr çönîn bîmârî
Tu Hüdâvend merâ dâşte her dem tîmâr²⁷⁷⁸

Der Medh-i Hâkân-ı A‘zâm Pîrûz Şâh-ı ‘Âdil²⁷⁷⁹ - Kaside: 71

Vezin: Mef‘ûlü/Fâ‘ilâtü/Mefâ‘îlü/Fâ‘ilün

S. 177

- 1- Hâbl-i metîn-i mülk-i du-tâ kerd rûzgâr
İkbâl râ be va‘de vefâ kerd rûzgâr²⁷⁸⁰
- 2- Der bûstân-i mülk nihâlî nişâned çerh
Vân râ karîn-i neşv ü nemâ kerd rûzgâr²⁷⁸¹
- 3- Her şâdiyî ki fitne zı mâ fevt kerde bûd
Ân râ be yek latîfe kazâ kerd rûzgâr²⁷⁸²
- 4- Bâ ravza-i memâlik ü millet ki tâze bâd
Sa‘y-i sihâb u lutf-i sabâ kerd rûzgâr²⁷⁸³
- 5- Muhtâc bûd mülk be pîrâye’î çönîn
Âhir murâd-ı mülk revâ kerd rûzgâr²⁷⁸⁴

²⁷⁷⁶ Feleğin süsü olan senin güneşin, yerli yerindedir. İffetten ışık getirerek, dünyayı işgal etti.

²⁷⁷⁷ Tabibler, başın ve göksün, en derin bölgelerine kadar ulaştılar. Aşk, kalbin hastalığı oldu, aşık ta hasta.

²⁷⁷⁸ Benim kalbim, böyle bir hastalığa tutulsun. Rabbim, sen herdem beni tedavi etmeye kadersin.

²⁷⁷⁹ Hâkân-ı A‘zâm (en büyük hâkân) pîrûz Şâh’ın Methi Hakkındadır.

²⁷⁸⁰ Zaman, mülkün sağlam ipini ikileştirdi. Talihin vaat ettiğini yerine getirerek, ona vefa gösterdi.

²⁷⁸¹ Felek, mülkün bostanında, bir fidan dikti. Onu geliştirep, büyüten zaman oldu.

²⁷⁸² Fitnenin, bizden uzaklaştırmış olduğu her bir mutluluğu; zaman, tekrar bir latifeyle yerine getirdi.

²⁷⁸³ Ülkenin ve milletin bahçesini ki, daima taze kalsın; bulutun gayreti ve rûzgârın lütfuna mazhar kılan zaman oldu.

²⁷⁸⁴ Ülke, böyle bir zinete muhtaçtı. Nihayet zaman, ülkenin arzusunu gerçekleştirdi (yakıştırdı).

- 6- Nazm-ı cihân nedâd hemî bîş ezîn zı buhl
Âhir tarîk-i buhl rehâ kerd rûzgâr²⁷⁸⁵
- 7- Ey mecd-i dîn ü sâhib-i eyyâm u sadr-ı şark
Dîdî çe hidmetî be sezâ kerd rûzgâr²⁷⁸⁶
- 8- İn âyetî ki zübde-i âyât-ı sun-‘i ost
Der şe’n-i mülk hûb edâ kerd rûzgâr²⁷⁸⁷
- 9- Vîn gevherî ki vâsita-i ‘akd dehr-i ost
Ez dest-i gayb nîk cüdâ kerd rûzgâr²⁷⁸⁸
- 10- Genc-i kadr zı mâye tehî kerd âsmân
Tâ hâk râ be berg ü nevâ kerd rûzgâr²⁷⁸⁹
- 11- Sûy-i tu ey rızây-i tu ser-çeşme-i hayât
Dâyim nazar be ‘ayn-i rızâ kerd rûzgâr²⁷⁹⁰
- 12- Âncâ ki hükm-i çerh ü nifâz-ı tu cem‘ şod
Ber hükm-i çerh çûn ü çerâ kerd rûzgâr²⁷⁹¹
- 13- Der bey-‘i hidmet-i tu ki âmed ki be‘d ez âneş
Ber men-i Yezîd-i fitne bahâ kerd rûzgâr²⁷⁹²

²⁷⁸⁵ Dünyanın düzeni, cimriliğin bu kadarına artık tahammül edemezdi. Nihayet zaman, çekip gitmesi için cimriliğin yolunu açtı (ona yolverdi).

²⁷⁸⁶ Ey, dinin yüceliği, zamanın sahibi ve şarkın padişahı! Zamanın, (mülkü) ne gibi hizmetlere layık kıldığını gördün.

²⁷⁸⁷ Onun sanat delillerinin çekirdeği (özü) olan bu sanat delilini; Zaman, memleketin inşasında, güzel bir şekilde eda etti.

²⁷⁸⁸ Bu, öyle bir cevherdir ki; antlaşma vasıtası, onun çağıdır. Zaman, gaybın elinden güzel bir şekilde ayırdı.

²⁷⁸⁹ Zamanın, nimetle toprağa canlılık vermesi için; sema, değer hazinesini, kaynağından boşalttı.

²⁷⁹⁰ Ey rızası, hayat pınarının, baş kaynağı olan! Senin bulunduğun taraf öyle bir özelliğe sahiptir ki; zaman, daima senin arzuna bakarak devam etmiştir.

²⁷⁹¹ Feleğin hükmünün ve senin icraatının (infazının) bir arada olduğu yeri; zaman, feleğin hükmüne göre, dedikodu haline getirdi (yani, her yerde feleğin değil senin hükmün geçer).

²⁷⁹² Senin hizmetinin satıldığı yere kim gelirse, ondan sonra, zamanın; fitne Yezid’inin batmanını pahalı kıldığını anlar (fitnenin, ucuza çıkarılamayacağını anlar).

- 14- Vâncâ ki zikr-i sâhib-i Rey reft ü zikr-i tu
Ber ‘ahd-i devlet-i tu du‘â kerd rûzgâr²⁷⁹³
- 15- Her ser ki ‘inâyet-i tu sâye’î neyâft
Mevkif-i âftâb ‘enâ kerd rûzgâr²⁷⁹⁴
- 16- Her ten ki ez ri‘âyet-i tu behre’î nedîd
Gül muhrehây-i nakş belâ kerd rûzgâr²⁷⁹⁵
- 17- Der bendegîyet sâdık u sâfist her ki hest
Vîn bendegî zı sıdk u safâ kerd rûzgâr²⁷⁹⁶
- 18- Ey Enverî müdâhenet-i serd çün konî
În sa‘y key nümûd u kocâ kerd rûzgâr²⁷⁹⁷
- 19- Hüsrev-i ‘imâd-ı devlet ü dîn râ şınâs ü bes
Keş hidmet-i helâ vü melâ kerd rûzgâr²⁷⁹⁸
- 20- În kâm-ı dil ‘atiyyet-i te’yîd-i câh-ı ost
Bî ‘avn-i câh-ı o çe ‘atâ kerd rûzgâr²⁷⁹⁹
- 21- Pîrûz Şah ki tâ be kıyâmet zı nevbeteş
Sakf-ı sipihr vakf-ı sedâ kerd rûzgâr²⁸⁰⁰
- 22- Ân hüsrevî ki pîş-i zafer-pîşe-i râyeteş

²⁷⁹³ Rey şehrinin sahibinin zikrinin gittiği yerde, zaman; senin devletin emniyeti için dua etti.

²⁷⁹⁴ Senin inayetinin gölgesinden mahrum olan her başa, zaman; güneşin altında meşakket verdi.

²⁷⁹⁵ Zaman; senin teb’an olma şerefine ermemiş her beden, deseninin halkalarındaki çiçeğe bile bela verir (giydiği elbisenin üzerindeki desene bile eziyet eder).

²⁷⁹⁶ Senin kulluğunda bulunanlar, sana bağlı ve iyi niyetlidir. Zaman, bu kulluğa, doğruluk ve mutluluk getirmiştir.

²⁷⁹⁷ Ey Enverî! Soğuk dalkavukluk gibi bir şey yapıyorsun. Çünkü zaman; böyle bir çalışmayı ne zaman gerçekleştirdi ve nerede yaptı?

²⁷⁹⁸ Devletin ve dinin, direğinin padişahını tanı, yeter. Çünkü zaman, az ve çok (boş ve dolu), ona hizmet etti.

²⁷⁹⁹ Şu kalbin mutluluğu, onun makamının desteğinin hediyesidir. Onun saltanatının yardımı olmadığında, zaman ne hediye etti?

²⁸⁰⁰ Zaman, kıyamete kadar, Pîrûz Şah’ın nöbeti için; semanın tavanını (atmosferini), seslendirmeye vakfetti (kıyamete kadar atmosferde onun adı seslendirilecektir).

Pîşâniy-i mülûk kafâ kerd rûzgâr²⁸⁰¹

23- Ân âsmân mehel ki zı bes çerh-i cûd-i o
Hurşîd râ çu sâye gedâ kerd rûzgâr²⁸⁰²

24- Ânek ez berây-i hutbe-i eyyâm-i devleteş
Bercîs râ rîdâ vu vatâ kerd rûzgâr²⁸⁰³

25- Vânek ez berây-i hidmet-i meymûn-i dergeheş
Behrâm râ külâh u kabâ kerd rûzgâr²⁸⁰⁴

26- Dest-i çenâr-i devlet fetrâk-i o neyâft
Zâneş memeri-bâd hevâ kerd rûzgâr²⁸⁰⁵

S. 178

27- Puşt-i benefşe hidmet-i meymûneş hem nedâd
Zân pîş çün hodiyeş du-tâ kerd rûzgâr²⁸⁰⁶

28- Şâhî ki der izâfet-i kadreş be çeşm-i ‘akl
Ez kâleb-i sipihr sühâ kerd rûzgâr²⁸⁰⁷

29- Hânî ki der cihân hilâfeş be yek zemân
Ez ‘izz-i bed sigâl ‘ezâ kerd rûzgâr²⁸⁰⁸

²⁸⁰¹ Zaman, zaferin sembolü olan, o padişahın bayrağının önünde, hükümdarların alınlarını, tersine çevirdi.

²⁸⁰² Onun cömertliğinin feleği olarak, şu semanın alanı, ancak yeterlidir. Zaman, güneşi onun arkasından dilenen gölge gibi bir kul yaptı.

²⁸⁰³ Şu kadar varki; onun hükümdarlık günlerinin hutbesi için (tebliği için) zaman; güzellik sembolü olan Bercis yıldızını cüppe ve seccade yaptı.

²⁸⁰⁴ Yine, onun kutlu dergâhına hizmet etmesi için zaman; İrân’da iyilik meleği olarak bilinen Behrâm’ı külâh ve cüppe (aba, üslük) yaptı.

²⁸⁰⁵ Devletin çınarının eli (dalı), onun boşluğunu kabul etmez. O sebeple zaman; rûzgârın uğradığı yeri, hava haline getirdi.

²⁸⁰⁶ Menekşenin yüzü, onun kutlu dergâhına hizmet etmeyi reddetmedi. Şu kadar var ki zaman; menekşeyi henüz hizmet etmeden önce, onun huzurunda eğik hale getirdi.

²⁸⁰⁷ Zaman, o şahın değerine izafeten, aklın gözüne, semanın kalıbından (modelinden), Sühâ yıldızı yaptı.

²⁸⁰⁸ O hânın arkasından, dünyada bir müddet söz konusu olan, kötü düşüncenin şerefsizliğinden zaman, matem yaptı.

- 30- Der mevkîfî ki beylekeş ez habs kîş rest
Ber şîr-i bîşe habs-i fenâ kerd rûzgâr²⁸⁰⁹
- 31- Çün ejdehâyî neyze be pîçîd der keş
Der dest-i hasm neyze ‘asâ kerd rûzgâr²⁸¹⁰
- 32- Ey hüsrevî ki fazla’î ez heşm ü hulk-i tust
Ân mâye kâsıl-ı havf ü recâ kerd rûzgâr²⁸¹¹
- 33- Cemm-i devletî ki der nefsî kulbe-i merâ
Ez ni‘met-i tu ‘Arş-ı Sabâ kerd rûzgâr²⁸¹²
- 34- Bâ men tu kerdî ânçi sehâ hândeş hired
Vân dîgerân değâ ne sehâ kerd rûzgâr²⁸¹³
- 35- Der hidmet-i tu ‘özü hemî hâhedem konûn
Zîn pîş bâ men ez çe cefâ kerd rûzgâr²⁸¹⁴
- 36- Ey pâye-i kemâl-i tu câyî ki ez ‘uluvv
Evvel hicâb ez evc-i semâ kerd rûzgâr²⁸¹⁵
- 37- Men bende râ zı ‘âcizî ender senây-i tu
Tâ haşr pâymâl-i hayâ kerd rûzgâr²⁸¹⁶

²⁸⁰⁹ Onun (padişahın) fermanının bulunduğu yerde, dinî (mezhebî) inancından dolayı (veya padişahın kendisinden dolayı) haps olanlar kurtuldu. Zaman, ormanın aslanını fenaya mahkûm etti.

²⁸¹⁰ Bir ejderha, kargıyı elinde eğip bükünce; zaman, hasmın elindeki kargıyı, asa yapıverdi.

²⁸¹¹ Ey padişah; kimin öfkesi ve ahlakı sende bulunan öfke ve ahlaktan daha fazladır? Zira zaman; havf ve recanın (korku ve ümitin) esasını ondan meydana getirdi.

²⁸¹² Tek bir nefiste (padişahı) gerçekleştiren, bir devlet yoğunluğu bulunmaktadır. Zaman; benim hücrem, senin nimetinle, Sabâ melikesi’nin tahtı yaptı.

²⁸¹³ Aklın, cömertlik anlayışını bana sen öğrettin (yazdırdın). Zaman, diğer sahtekârların, çer çöpüne karşı cömertlikte bulunmadı.

²⁸¹⁴ Bundan önce bana, nice eziyetler eden zaman, şimdi senin hizmetindeyken, sürekli benden özür diliyor.

²⁸¹⁵ Ey kemalinin esası, yücelik mevkii olan zat! Günler; senin bu yüce makamın karşısında, utanmanın (mahcubiyetin) başlangıcını, zamanın en yüksek zirvesinden başlattı.

²⁸¹⁶ Ben, kulun; seni övme hususunda acizlik içerisindeyim. Bu hususta zaman, hisse olarak bana, haşre kadar, utanmayı pay etti.

- 38- Dest-i zekây-i men be kemâl-i tu key resed
Gîrem ki gevherem zı zekâ kerd rûzgâr²⁸¹⁷
- 39- Zikr-i tu râ çe nâm fezâyed senây-i men
Hod nâm-ı tu zı hamd ü senâ kerd rûzgâr²⁸¹⁸
- 40- Tâ der sarây şâdî vü gam der zebân futat
Çün nîk ü bed sevâb u hatâ kerd rûzgâr²⁸¹⁹
- 41- Ender nifâz-ı hüsrev ü sâhib nihâde bâd
Her emr kân karîn-i kazâ kerd rûzgâr²⁸²⁰
- 42- Der devletî ki pîş-i devâmeş hecl şeved
Deverân ki nisbeteş be bekâ kerd rûzgâr²⁸²¹

Der Medh-i Emîr İsfah-Salâr Nusretü'd-Dîn Tâcü'l-Mülûk Ebu'l-Fevâris²⁸²² - Kaside: 72

Vezin: Mef'ûlü/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün

- 1- Ey der neberd Haydar-i Kerrâr rûzgâr
Vey râst kerde hancer-i tu kâr-ı rûzgâr²⁸²³
- 2- Ma'mûr kerde ez pey-i emn-i cihânyân
Mi'mâr-i hazm-i tu der ü dîvâr-i rûzgâr²⁸²⁴

²⁸¹⁷ Benim zekâmın eli, senin kemaline nasıl ulaşır? Zamanın; zekâdan meydana getirdiği, cevherimi alıyorum.

²⁸¹⁸ Benim övgüm, senin şöhretine, nam olarak ne ilave eder ki? Zaman; senin adını, bizzat hamd ü senadan (övme ve met etmeden) oluşturdu.

²⁸¹⁹ Sarayda, mutluluk ve kederin dile düşmesi için, zaman; iyi ve kötü gibi, bir de sevap ve günah oluşturdu.

²⁸²⁰ Zamanın, kazaya (gerçekleşmeye) yakın olarak takdir ettiği her iş; çağın efendisi olan, padişahın infazına (hükmüne) bırakılmış olsun!

²⁸²¹ Zamanın, bekaya nisbet ettiği (namzet gösterdiği) devir; bu devletin (senin devletinin) devamı karşısında mahçup oldu.

²⁸²² Kolordu Komutanı, Emir, Nusretü'd-Dîn (Dinin Yardımcısı), Tâcü'l-Mülûk (Hükümdarların Tacı), Ebu'l-Fevâris'in (Perslerin Atasının) Methi Hakkındadır.

²⁸²³ Ey savaştı; aslan gibi saldıran, zamanın Hz. Ali'si! Ey hançeri, zamanın hilesine isabet eden (hilesini bozan)!

²⁸²⁴ Senin sağlam iş yapan (ileri görüşlü) mimarın; dünyadakilerin emniyetinden sonra, zamanın kapı ve duvarını, mükemmel bir şekilde yapmıştır.

- 3- Der dehr cüz herâbî-y-i mestî neyâftend
Zândem ki hest hezm-i tu mi'mâr-ı rûzgâr²⁸²⁵
- 4- Vâzıh be pîş-i re'y-i tu eşkâl-i hâdisât
Vâsân be nezd-i 'azm-i tu düşvâr rûzgâr²⁸²⁶
- 5- Re'y-i tu ez verây-i varakhây-i âsmân
Tekrâr kerde defter-i esrâr-ı rûzgâr²⁸²⁷
- 6- Zân sûy-i âsmân be tasarruf birûn şödî
Ger kadr ü kudret-i tu şödî yâr-i rûzgâr²⁸²⁸
- 7- Kadret birûn be mâned çün bennây kon fekân
Be nihâd esâs-i dâyire kirdâr-i rûzgâr²⁸²⁹
- 8- Ver der derûn-i dâire mândî zı rif'eteş
Der-hem neyâmedî hatt-ı pergâr-ı rûzgâr²⁸³⁰
- 9- Be'd ez kabây-i kadr-i tu terkîb kerde'end
În heft ü heşt pâre külâh-vâr-ı rûzgâr²⁸³¹

S. 179

- 10- Cüzvî zı mülk-i câh-ı tu iktâ' ehterân
Nev'î zı resm-i cûd-i tu âsâr-ı rûzgâr²⁸³²

²⁸²⁵ Senin ileri görüşlülüğün, zamanın mimarı olduğu bir demde; sarhoşun perişanlığından başka kimse, bu çağda, bir harabe bulamaz.

²⁸²⁶ Senin, isabetli görüşün karşısında, hadiselerin eşkâli (şekli, mahiyeti), açıktır. Zamana göre zor olarak değerlendirilen hususlar; senin azmin yanında kolaydır.

²⁸²⁷ Senin isabetli görüşün; zamanın sırlarla dolu defterini, semanın yapraklarının ötesinden tekrar etmiştir.

²⁸²⁸ Eğer senin değer ve gücün, zamanın dostu (yardımcısı) olsaydı; semanın ötesinden tasarruf ederek, dışarı çıkardın.

²⁸²⁹ Senin değer Yok olmaktan (kün feyekünden) beridir. Bu durum, feleğin faaliyet alanında sabittir.

²⁸³⁰ Onun yüksekliğinden dolayı eğer dairenin derininde kaldıysan, (geometrik olarak) zamanın pergelinin çizgisiyle (hattıyla) buluşamazsın.

²⁸³¹ Bu zamanın, yedi zekiz parça külâhını (gök tabakalarını); senin kıymetinin kaftanından sonra terkip etmişlerdir.

²⁸³² Senin hükümdarlığın mülkünden, yıldızlara küçük bir parça bağışlayan; senin cömertlik prensibinden neş'et eden (kaynaklanan), zamanın eserlerinin bir örneğidir.

- 11- Bâ herc-i cûd-i tu ne hemânâ vefâ koned
În muhtasar hezâne vü enbâr-ı rûzgâr²⁸³³
- 12- Pîş-i tu ber sebîl-i herâc âverd kazâ
Herç âverd zı endek ü bisyâr rûzgâr²⁸³⁴
- 13- Zânâ ne'î ki himmet-i tu çün diger mülûk
Ten der-dehed be bahşîş ü idrâr-ı rûzgâr²⁸³⁵
- 14- Ey vakf kerde devlet-i mevrûs u mekteseb
Ber tu kazâ vu be sîtade ikrâr-ı rûzgâr²⁸³⁶
- 15- Tezvîr-i î n ü ân ne hemânâ be dil koned
İkrâr-ı rûzgâr be inkâr-ı rûzgâr²⁸³⁷
- 16- Zîrâ ki rûzgâr turâ nîk bende'îst
Ehsent ey hüdâyî nighdâr rûzgâr²⁸³⁸
- 17- Tâ bendegîyet 'âm şod âzâd kez ne mâned
İllâ ki serv ü sûsen ez ahrâr-ı rûzgâr²⁸³⁹
- 18- Cûdet çu der zemân bahây-i vücûd şod
Be guşâd kârvân-ı kadr bâr-ı rûzgâr²⁸⁴⁰
- 19- Tab'at be çârsûy-i 'anâsır çu ber-guzeşt

²⁸³³ Senin bu cömertçe harcamana karşılık, zamanın, bu sınırlı hazine ve anbarının vefa göstermesi, hayal bile edilemez.

²⁸³⁴ Senin karşında kader, usulüne uygun olarak, haraç getirdi. Zamansa; az çok, ne bulduysa getirdi.

²⁸³⁵ Sen, başkalarına benzemediğin gibi; senin himmetin de, diğer hükümdarların yaptığı himmetler gibi değildir. Beden, zamanın bağış ve ihsan idrarına (anlayışına) göre vermektedir.

²⁸³⁶ Ey zamanın itirafıyla; kaderin, varis olarak bırakılan şeyleri ve tüm kazanımları, senin devletine vakfedip, bıraktığı hükümdar!

²⁸³⁷ Onun bunun yalanının; feleği, itiraftan ve bu yalanları inkârdan vaz geçirmesi mümkün değildir.

²⁸³⁸ Nitekim zaman, senin için iyi bir kuldur. Ey efendim, aferin sana, zamanı gözet.

²⁸³⁹ Sana kul olmak, o kadar genelleşti ki; senin kulluğundan azad olan kimse kalmadı. Ancak, zamanın özgür varlıklarından, servi ve zambak kaldı.

²⁸⁴⁰ Senin cömertliğın, varlığın fiatını kabul edince; kıymet kervanı, zamanın yükünü açıverdi.

Âvîht buhl râ ‘adem ez dâr-ı rûzgâr²⁸⁴¹

20- Ey der cevval-i ‘işve ‘Alî-vâr nâ şöde
Ez hırs dângâne be güftâr-ı rûzgâr²⁸⁴²

21- Tîğ-i cihâdet ez pey-i temhîd iktidâş
Eymen çu Zülfikâr zı zengâr-ı rûzgâr²⁸⁴³

22- Rûzî ki zülf-i perçem ez âşûb-i me‘reke
Pinhân koned tarâvet-i ruhsâr- rûzgâr²⁸⁴⁴

23- Bâşed zı bîm-i şîr-i ‘alem şîr-i bîşe râ
Dil katre katre geşte der aktâr-ı rûzgâr²⁸⁴⁵

24- Der kerr ü ferr gâyet ta‘cîl geşte çâk
Zı enguş-i pây pâ-çe-i şalvâr-ı rûzgâr²⁸⁴⁶

25- Vander gurizgâh-ı hezîmet be pâ-yı der
Ez bîm serkeşân şöde destâr-ı rûzgâr²⁸⁴⁷

26- Tu çün nemek be âb fûrû burde ez mülûk
Yek deşt hasm râ be nemek-sâr rûzgâr²⁸⁴⁸

27- Tercîh dâde keffe-i âcâl hasm râ

²⁸⁴¹ Senin tabiatın, varlık çarşısından geçince; yokluk, cimriliği zamanın darağacına astı.

²⁸⁴² Ey zamanın iftiralarına (dedikodularına) karşı; cevvaliyette Ali gibi olan, fakat onlara, dirhemini beşte biri kadar bile hırs göstermeyen!

²⁸⁴³ Senin cihad kılıcın; onun (Ali’nin) peşinden gitmeyi kolaylaştırma hususunda, Zülfikâr gibi, zamanın pasından emindir (sürekli işlemektedir, pas tutmamaktadır).

²⁸⁴⁴ Bir gün (o gün) perçemin zülüfi, zamanın, yanağının tazeliğini (güzelliğini), fitnenin savaş alanından gizler.

²⁸⁴⁵ Bu devrin ülkelerinde, ormanın aslanının kalbi, senin bayrağın üzerindeki aslanın korkusundan, damla damla eridi.

²⁸⁴⁶ Şiddetli bir şekilde hamle ederken (alabildiğine görkemliken); zamanın şalvarının paçası, ayak parmağından dolayı, aceleyle yırtıldı (çünkü kaçıyordu).

²⁸⁴⁷ Hezîmetin firarından; zamanın sarığı, korkuyla, açılarak kapının sövesine (eşiğine) dağıldı.

²⁸⁴⁸ Hükümdarlar için sen; suya dökülerek eriyen tuz gibisin. Zaman, senin hasmın için, bir çölü tuzlaya çevirdi.

Ez dâng-ı seng çerh-i tu mi‘yâr-i rûzgâr²⁸⁴⁹

- 28- Zûr-i tu der keşâ-keş eger ber felek hord
Zâ sîb-i o guseste şeved târ-ı rûzgâr²⁸⁵⁰
- 29- Bîrûn koned çu tîğ-ı tu gül-gûn şeved be hûn
Dest-i kader zı pây-ı zafer hâr-ı rûzgâr²⁸⁵¹
- 30- Çün bâd hamle-i tu be düşmen haber bered
Kây cân u ten sipurde be zinhâr rûzgâr²⁸⁵²
- 31- Elkâb u künyet-i tu der înest zânki nîst
Elkâb u künyetet şöde tezkâr-ı rûzgâr²⁸⁵³
- 32- Der nazm-ı îñ kasîde edeb râ ne gofte'em
Elkâbet ey hulâsa-i ahyâr-ı rûzgâr²⁸⁵⁴
- 33- Her çend nâm u künyet-i tu nîst enderû
Ey bed ne kerde nâm-ı tu râ 'âr rûzgâr²⁸⁵⁵
- 34- Dânî ki cüz be hâl-i tu lâyük ne başed îñ
Kây der neberd Haydar u Kerrâr-ı rûzgâr²⁸⁵⁶
- 35- Kerr-ter buved zı cezr-i esem ger be pürsemeş

²⁸⁴⁹ Senin feleğin, zamanın ölçüsüne göre; taşın altıdabir dirhem değerinden daha az kıymet biçerek, ecellerin tümünü, senin hasmına yönlendirmiştir.

²⁸⁵⁰ Senin kudretin, eğer keşmekeşle, feleğin çarkları arasında kaybolsaydı; onun felaketinden, zamanın sazi (ipliği, atkısı) ortadan ikiye bölünürdü.

²⁸⁵¹ Kaderin eli, kandan rengareng olan senin kılıcını; zamanın dikenini olarak, zaferin ayağından çıkarır.

²⁸⁵² Nitekim rûzgâr; “ey can ve beden, sakının ve zamana sığın (hükümdara teslim olun)” diye, düşmana senin saldırısını (hamleni) haber verdi.

²⁸⁵³ Senin lakapların ve künyen; bu devrin dilinde dolaştığı kadar, hiçbir zaman yaygın olmadı.

²⁸⁵⁴ Ey zamanın seçilmişlerinin özü olan! Bu kasidenin nazmında, senin lakaplarını edeble, dile getirdiğimi söyleyemem.

²⁸⁵⁵ İstenildiği kadar olmasa da; zaman, senin adını, kötü bir şekilde, utanç olarak keydetmemiştir.

²⁸⁵⁶ Ey savaşa, zamanın Haydâr-ı Kerrâr'ı olan (zamanın hamle eden, saldıran aslanı)! Senin şanına layık, elimde şu yazdıklarımın başka bir şey olmadığını biliyorsun.

Kâmsâl-i in kasîde zı eş'âr-i rûzgâr²⁸⁵⁷

- 36- Der medhetet ki zî-bed gûyed be sadr-ı zebân
Tâcü'l-mülûk saf-der-i vâsf-dâr-i rûzgâr²⁸⁵⁸

S. 180

- 37- Kes râ be rûzgâr-ı diger yâd key buved
Vez germ ü serd şâdî vü tîmâr rûzgâr²⁸⁵⁹

- 38- Tâ zı ihtilâf-ı bey 'u şırây-ı fesâd u kevn
Bâşed hemîşe revnak bâzâr-ı rûzgâr²⁸⁶⁰

- 39- Bâdâ hemîşe revnak bâzâr-ı mülk-i tu
Tâ kîn est ü fâsîd ez edvâr-ı rûzgâr²⁸⁶¹

- 40- Dest-i devâm dâmen-i câh-ı tu dûhte
Ber dâmen-i sipîhr be mismâr-ı rûzgâr²⁸⁶²

- 41- Der 'arsa-gâh-ı mevkeb-i meymûn-i kibriyât
Kemter cenîbet eblek-i rehvar-ı rûzgâr²⁸⁶³

- 42- Der zînhâr-i 'adl-i tu eyyâm u bes tu râ
Hıfz-ı Hüdâyî dâde be zînhâr rûzgâr²⁸⁶⁴

²⁸⁵⁷ Zamanın şiirlerinden, bu kaside gibi var mı diye sorsam; doğuştan sağır olan gibi, cevap alamam. O zaman bu kaside daha ihtişamlı olur.

²⁸⁵⁸ Seni hakkıyla met eden kişi, sözün başında seni; hükümdarların tacı ve safları kıran (Hz. Ali) olarak vasfeder.

²⁸⁵⁹ Zaman; bir kimseyi, zamanın soğuk ve sıcak, mutluluk ve kederi adına, başka devirlere nasıl hatırlatır?

²⁸⁶⁰ Zamanın pazarı daima parlak olsun diye; alış veriş, inşa ve ifsad gibi muhtelif şeyler vücuda gelir (zıtlıkları bir arada bulunması bunun içindir).

²⁸⁶¹ Zamanın devirlerinde; ıslah edenin ve bozguncunun anlaşılması için; senin mülkünün pazarı, daima parlak olsun!

²⁸⁶² Devamlılık (kalıcılık) eli; zamanın çivisiyle, senin saltanat eteğini, talihin (feleğin) eteğine dikmiştir.

²⁸⁶³ Senin, yüceliğini temsil eden, uğurlu alaylarının bulunduğu arazide (koşan), zamanın ferman ulaştıran rehvan atı, pek cılız kalır.

²⁸⁶⁴ Senin adaletine sığınan günler sana yeter. Bu vesileyle; Tanrı, hafiziyetini senin vesilenle zamanın himayesine vermiştir.

Der Medh-i Yekî Dîger Ez Bozorgân²⁸⁶⁵ - Kaside: 73

Vezin: Mef'ûlü/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün

- 1- Ey der hüner-i mukaddem a'yân rûzgâr
Der nazm u nesr-i Ahtal u Hassân rûzgâr²⁸⁶⁶
- 2- Âsân-ber-i nifâz-ı tu düşvâr ehterân
Peydâ-berr-i zamîr-i tu pinhân rûzgâr²⁸⁶⁷
- 3- Nâ mânde çün tu ehter der burc-i şâ'irî
Nâ bûde çün tu gevher der kân-ı rûzgâr²⁸⁶⁸
- 4- Hilm-i tu râ kemâne hemî kerd âsmân
Be gusest her du pelle-i mîzân rûzgâr²⁸⁶⁹
- 5- Ahlâk-ı tu sevâd hemî kerd lütf-i tu
Pür şod beyâz u defter ü dîvân-ı rûzgâr²⁸⁷⁰
- 6- Bâ 'akl-ı ters-i tersân goftem ki der senâ
Ân râ ki hest zübde-i a'yân-ı rûzgâr²⁸⁷¹
- 7- Lokmân-ı rûzgâreş hânem çe goft goft
Cüz Enverî ki Zîbed-i Lokmân-ı rûzgâr²⁸⁷²

²⁸⁶⁵ Büyüklerden Diğer Birinin Methi Hakkındadır.

²⁸⁶⁶ Ey daha önceki sanatı âşikâr olan zaman! Nazım ve nesirde; Arap şairleri, Ahtal (İbn-i Gâlib) ve Hassân (Bin sâbit) olan zaman!

²⁸⁶⁷ Senin çok kolay bir şekilde hallettiğin meseleler, yıldızlar için zordur. Senin yeryüzünde ortaya çıkarttığın gizlilikler, zaman için gizlidir.

²⁸⁶⁸ Şairlik burcunda, senin gibi bir yıldız kalmamış. Zamanın(devrin) madeninde senin gibi bir mücevher bulunmamaktadır (yoktur).

²⁸⁶⁹ Senin halimliğin; gökyüzüne sürekli ok atarak, zamanın iki terazisini de kırıp ortadan kaldıran bir yay gibidir.

²⁸⁷⁰ Senin ahlakın, aralıksız bir şekilde, ihsanını kaydetmektedir (yazmaktadır). Zamanın yaprakları, defterleri ve divanları, senin lütfunun övgüsüyle doldu.

²⁸⁷¹ Korkakların, korkak akıllarına şöyle dedim: “Zamanın ileri gelenlerinin, önemli bir bölümü onu övmektedir”.

²⁸⁷² Onun (methedilen zatın) devrinin Lokmanı'nı okuyorum. Ne diyor? “Zamanın miskin lokmanı, Enverî'den başka kim olabilir”?

- 8- Goftem ki çîst nâm-ı ‘aduvîst yekî be gûy
Goftâ eger ne dâni kem-dân-i rûzgâr²⁸⁷³
- 9- Çeşm-i zemâne kes be hüner misl-i tu ne dîd
Ey geşte der fesâhet sehbân-i rûzgâr²⁸⁷⁴
- 10- Ber fark-ı şâh ma‘niy-i bikret nisâr kerd
Her sâmitî ki buved der enbân-ı rûzgâr²⁸⁷⁵
- 11- Bâ ânki mevc-i bahr-i tu ender sefîne reft
Eymen şevved zı ğarka-i Tûfân-ı rûzgâr²⁸⁷⁶
- 12- Dest-i kazâ zı kâse-i cân lokma-i hayât
Dâde muvâfakat râ ber hân-ı rûzgâr²⁸⁷⁷
- 13- Pây-ı kader be mâleş her gûne hâdis
Kerde muhâlefet râ ber nân-ı rûzgâr²⁸⁷⁸
- 14- Tıflân nutk-i sûret-i ma‘nîyet mîkonend
Peyveste şöhretî be debistân-ı rûzgâr²⁸⁷⁹
- 15- Sultân-ı dâd u dîn ki zı temkîn ü kadr-i ost
Der hall ü ‘akd kudret ü imkân-ı rûzgâr²⁸⁸⁰

²⁸⁷³ Dedim: Onun düşmanı olan birinin adını söyle nedir? Şöyle dedi: “Eğer sen bilmiyorsan, zaman da bilmesin”.

²⁸⁷⁴ Ey fesahatta devrin Sehbân’ı (Sehbân bin, İlyâs bin el- vâ’îlî; fesahat ve belagatta meşhur, Arap edîbi) zamanenin gözü, senin sanatın gibi bir sanatı görmedi.

²⁸⁷⁵ Zamanın dağarcığında bulunan her bir suskun; şahın imtiyazıyla, senin yepyeni manalarını etrafa yaydı.

²⁸⁷⁶ Senin denizinin dalgaları varken; gemide yolculuk edenler, zamanın Tufan’ında batmaktan emin olur.

²⁸⁷⁷ Kaderin eli, hayat lokmasını, can kâsesinden; zamanın sofrasında bulunan şeylere uygun bir şekilde vermiştir.

²⁸⁷⁸ Kaderin ayağı; devrin nimeti üzerinde, muhalefet olsun diye, onun malı (varlığına) dayanarak, her türlü hadiseyi meydana getirmiştir.

²⁸⁷⁹ Çocuklar, şöret elde etmek için, zamanın ilk mekteplerinde, senin suretinin manasını (anlamını) dile getiriyorlar.

²⁸⁸⁰ Onun, temkin ve kıymetinden meydana gelen, adalet ve dinin sultanlığı; adaletin yerine getirilmesi ve dinin ikamesi hususunda, zamanın güç ve imkânlarını kullanmıştır.

- 16- Çün der-i tu dîd ânçe ki hergiz ne dîde bûd
Zân sed yekî zı cümle-i insân rûzgâr²⁸⁸¹
- 17- Kerdet be hod-i gerâmî vü ân hod hemî sezîd
Hod herze-kâr ne bûd sultân-ı rûzgâr²⁸⁸²
- 18- Tîrîz kerd dest-i havâdis zı âstînet
Çün dâmen-i tu dîd ü gerîbân rûzgâr²⁸⁸³
- 19- Ez puşt-i dest pâre be dendân be koned çerh
Tâ çün hoş âmediy-i tu be dendân-ı rûzgâr²⁸⁸⁴

S. 181

- 20- Tâ rûzgâr ân-ı tu şod her ki baht râ
Goft ân-i kîstî tu be goft ân-ı rûzgâr²⁸⁸⁵
- 21- Bâ in heme ne geştî hergiz ferîfte
Çün dîgerân be gurbe der enbân-ı rûzgâr²⁸⁸⁶
- 22- Ez behr-i def' sihre-i Fir'avn-ı cehl râ
Kilket 'asây-i Mûsâ 'umrân-ı rûzgâr²⁸⁸⁷
- 23- Der arzûy-i rûy-i tu 'ömrî guzâştem
Pinhân zı çeşm ü gûş be devrân-ı rûzgâr²⁸⁸⁸

²⁸⁸¹ Zaman; sende gördüğü hususların yüzde birini, tüm insanlarda asla görmemiştir.

²⁸⁸² Senin, bizzat yaptığın şey daima kıymetli ve gereklidir (layıktır). Zira devrin sultanı, saçma sapan şeyler yapan biri değildir.

²⁸⁸³ Senin elbisenin eteğini ve yakasını zaman görünce, hadiselerin eli, kolundan itibaren, o elbiseyi yırttı.

²⁸⁸⁴ Senin dişlerin, zamanın dişleri karşısında daha güzel görününce; felek, elinin tersi ile o dişleri parçaladı.

²⁸⁸⁵ Zaman, senin mülkün olana kadar, her kes talihe şöyle dedi: sen kiminsin? Talih şöyle dedi: ben, zamanın sahibiyim.

²⁸⁸⁶ Başkaları, zamanın heybesinde (dağarcığında) bir kedi gibi; Sen, bütün bunlarla birlikte, zamanın cazibesine asla kapılmadın (kanmadın).

²⁸⁸⁷ Firavun'un sihri gibi olan cehaleti ortadan kaldırmak için, senin fermanın; Musâ'nın âsâsı gibi (vurduğu yerden su çıkaran) zamanın bayındırlığıdır (medeniyetidir).

²⁸⁸⁸ Geçen zaman zarfında; gözden ve kulaktan uzak kalarak, senin gönlünün arzusunda bir ömür geçirdim.

- 24- Âhir be dîden-i tu dilem kerd şâdmân
Ey sed hezâr rahmet ber cân-ı rûzgâr²⁸⁸⁹
- 25- Zı ihsân-ı rûzgâr ğerîkem velîk nîst
Ber men cûy zı minnet ihsân-ı rûzgâr²⁸⁹⁰
- 26- Ey hânde mer tu râ hired ez gâyet latîf
Der bâğ-ı lütf deste-i reyhân-ı rûzgâr²⁸⁹¹
- 27- Ez rûzgâr ‘özü-i merâ bâz hâh ez ânek
Geştem ğarîk minnet-i ekrân-ı rûzgâr²⁸⁹²
- 28- Ân râ ki nîst himmet-i men o tufeylî est
Ko ser-girân şodest be mihmân-ı rûzgâr²⁸⁹³
- 29- Zîn rû ki rûzgâr nikû dâredem hemî
Hestend nuh sipihr senâ-hân rûzgâr²⁸⁹⁴
- 30- Dâdend mihterân lakabam Enverî velîk
Çerhen niger çe hâned hâkân-ı rûzgâr²⁸⁹⁵
- 31- Ger lâf-ı pâş hest be nezdîk-i fâzılân
Şi‘rem be rûy-i da‘vâ bürhân-ı rûzgâr²⁸⁹⁶
- 32- Ey her-suvâr pîş kesî lâf mîzenî

²⁸⁸⁹ Ey yüz binlerce rahmetle zamanın üzerine tecelli eden! Sonunda seni görmek, gönlümü şâd etti.

²⁸⁹⁰ Zamanın ihsanında nerdeyse boğulmuşum. Fakat bende bu devrin ikramına karşı, bir minnet arayışı söz konusu olmaz.

²⁸⁹¹ Ey, çok güzel olduğundan dolayı aklın; lütuf bahçesinde, zamanın reyhan destesini (nimetini, yazısını) defalarca okuyup durduğu zat!

²⁸⁹² Aynı devirde yaşadığım akranlarla birlikte ben de onlar gibi senin devrine, haddinden fazla minnet ettiğimden, benim için, bu devirden tekrar özür dile!

²⁸⁹³ Benim ona (devrin büyüğüne) karşı sevgim; zamanın konuğuna karşı öfkelenen, asalak bir tufeylinin sevgisi gibi değildir.

²⁸⁹⁴ Benim, zamana karşı sürekli hüsn-i zan etmem sebebiyle, dokuz felek (gök) bu devri övmektedir.

²⁸⁹⁵ Devrin ileri gelenleri, bana Enverî lakabını (mahlasını) verdiler. Fakat devrin hakani, lakap olarak ne zikreder, onu Allah bilir.

²⁸⁹⁶ Benim bu şiirim, ediplerin nezdinde her ne kadar perişan bir durumda bulunsun da; davamı ispat etme hususunda zamanın delilidir.

Ko-şod süvâr-ı fazl be meydân-ı rûzgâr²⁸⁹⁷

33- Nî nî be medh bâz şev ü pes be gûy zûd
Kây sâbit ez vücûd-i tu erkân-ı rûzgâr²⁸⁹⁸

34- Gird-i kemiyet vehm-i tu râ der neyâftend
Nî eblek-i zemâne ne yek rân-ı rûzgâr²⁸⁹⁹

35- Der çeşm-i himmet-i tu ne senced be nîm cev
Nî köhne-i sipihr ne helkân-i rûzgâr²⁹⁰⁰

36- Cüzvî zı re'y-i tust çu nîkû nigh konend
În rûşenî ki hest der eyvân-i rûzgâr²⁹⁰¹

37- Bî gevher-i vücûd-i tu der reste-i cihân
Ma'lûm buved zînet-i dükkân-ı rûzgâr²⁹⁰²

38- Ber çâr-sûk-i mihnet her dem 'aduvvet râ
Âred kazâ be kuvvet ü destân-ı rûzgâr²⁹⁰³

39- Tîğ-i ecel keşîde vü her sû devîde nîk
Âvâz râ ki fermân fermân-ı rûzgâr²⁹⁰⁴

²⁸⁹⁷ Ey eşeğin binicisi! Öyle birinin karşısında konuşuyorsun ki o; dünya sahrasında faziletin suvârisi oldu.

²⁸⁹⁸ Hayır, hayır, tekrar meth etmeye dön ve sonra çabucak şunu söyle: Ey zamanın sütunlarının (ileri gelen devlet adamlarının) seninle kalıcı olduğu zat!

²⁸⁹⁹ Varlık âleminin dairesi (havsrası) senin vehmini kavrayamadı (anlamadı). Ne zamanenin aptal, yanardönerleri ne de devrin semirttiği çapsızlar...

²⁹⁰⁰ Senin ihsanının gözünde; semanın köhne ihtiyarı ve zamanın mahlûkatı; kıymet yönünden, yarım arpa kadar bile olsa bir ağırlığa sahip değildir.

²⁹⁰¹ Zamanın sarayında bulunan bu parlaklığa, insanların güzel güzel bakıp hayran oldukları şey; senin gözünde bir zerre hükmündedir.

²⁹⁰² Senin beden cevherinin bulunmadığı dünya çarşısının durumu bellidir. Zamanın dükkânının zineti de malumdur.

²⁹⁰³ Kader; senin düşmanının bulunduğu, eziyet çarşısına, sürekli devrin, (seninle ilgili) destan ve kuvvetini getirir (kader; senin düşmanına karşı, eziyet çarşısına, sürekli devrin, seninle ilgili destan ve kuvvetini getirir).

²⁹⁰⁴ Ecel kılıcını çekmiş ve iyiliğin sesi olan senin fermanını; zamanın fermanı olarak her tarafa, koşturarak iletmiş.

- 40- Geştem hamûş ez ânki eger nefs-i nâtika
Mâned mesûn hemîşe zı hırmân-ı rûzgâr²⁹⁰⁵
- 41- Sed yek zı medh-i tu ne tevânem temâm goft
Sed bâr eger be gerdem pâyân-ı rûzgâr²⁹⁰⁶

Der Tehniyet-i ‘İd ü Medh-i Nâsıru’-d-Dîn Ebu’l-Feth Tâhir²⁹⁰⁷ - Kaside: 74

Vezin: Mef‘ûlü/Fâ‘ilâtü/Mefâ‘ilü/Fâ‘ilün

- 1- Dî bâmdâd ‘îd ki ber sadr-ı rûzgâr
Her rûz ‘îd bâd be te’yîd-i Kird-gâr²⁹⁰⁸
- 2- Ber ‘âdet ez vesâk be sahrâ birûn şödem
Bâ yek du âşnâ hem ez ebnâ-i rûzgâr²⁹⁰⁹
- 3- Der ser humâr-ı bâde vü ber leb neşât-ı mey
Der cân hevây-ı sâhib ü der dil vefây-i yâr²⁹¹⁰

S. 182

- 4- Esbî çönân ki dâni zîr ez miyâne zîr
Vez kâhilî ki bûd ne sük sük ne râhvâr²⁹¹¹
- 5- Der huft u hîz mânde heme râh ‘îd-gâh
Men gâh zu piyâde vü gâhî bero suvâr²⁹¹²

²⁹⁰⁵ Eğer konuşan nefis; zamanın nasipsizliğinde (mahrumiyetinde) sürekli korunmuş olarak kalsaydı, ondan dolayı ben de susardım.

²⁹⁰⁶ Yüz defa, zamanın sonuna ulaşısam (zamanı yüz defa devretsem); seni meth etmenin yüzde birisini tamamlayamam.

²⁹⁰⁷ Bayramı Tebrik ve Nâsıru’-d-Dîn Ebu’l-Feth Tâhir’in Methi Hakkındadır.

²⁹⁰⁸ Dün sabahki bayram; Tanrı’nın yardımıyla, devrin veziri için her gün bayram olsun!

²⁹⁰⁹ Adet olduğu üzere, devrin ileri gelenlerinden olan bir iki tanıdıkla sözleşerek, sahraya çıktım.

²⁹¹⁰ Başımda, şarabın sarhoşluğu ve dudağımda içkinin neşesi vardı. Ruhumda, efendimin arzusu ve kalbimde sevgilinin vefası vardı.

²⁹¹¹ Senin de bildiğin gibi bir at vardı, ortanın (vasatın) daha da altında idi. Öyle tembeldi ki ne dürtmekle gidiyordu ne de rehvan...

²⁹¹² Yata kalka (çok yavaş), geri kalarak gidiyorduk. Bütün yol, sanki bayram yeri idi. O kadar tembeldi ki ben bazen piyade olarak yürüyordum, bazen de ona biniyordum.

- 6- Ne ez ğubâr-ı hâste bîrûn şödî be zor
Ne ez zemîn-i heste ber engîhtî ğubâr²⁹¹³
- 7- Râzî ne şod bedân ki piyâde şevem ezo
Ez fert-i za‘f hâst ki ber men şeved suvâr²⁹¹⁴
- 8- Geh ta‘ne’î ezîn ki rikâbeş dırâz kon
Geh bezle’î ez ân ki ‘enâneş fûrû guzâr²⁹¹⁵
- 9- Men vâlih ü hacel be tahayyür fûrû şöde
Çeşmî sûy-i yemînem ü gûşî sûy-i yesâr²⁹¹⁶
- 10- Tâ ta‘ne’ ki mîdehidem bâz tayregî
Tâ bezle’i ki mîkonedem bâz şermsâr²⁹¹⁷
- 11- Şâgirdegî ki dâştem ez pey hemî devîd
Goftem ki hayr hest, merâ goft bâz dâr²⁹¹⁸
- 12- Tu germ kerde esb be nezzâre-gâh-ı ‘îd
‘Îd-i tu der visâk nişeste der intizâr²⁹¹⁹
- 13- ‘Îdî çegûne ‘îdî çün tenghâ şükr
Çe tenghâ şükr ki be hervârâ nigâr²⁹²⁰

²⁹¹³ Zorla da olsa; ne yükselmiş tozdan dışarı çıkıyordun, ne de hızlı giderek, yorgun (çiğnenmiş) zeminden toz kaldırıyordun.

²⁹¹⁴ Onun tembelliğinden, böyle piyade yürümeme razı değildi. Aşırı güçsüzlüğünden dolayı, (nerde ise) benim sırtıma binmek istedi.

²⁹¹⁵ Bu duruma kızdığımдан, bazen onun üzengisini uzatırdım. Bazen de şaka olsun diye, dizginini serbest bırakırdım.

²⁹¹⁶ Ben şaşkın ve mahçup bir şekilde, inerek yere çöküp; sağ tarafıma bir göz attım, sol tarafıma kulak kesildim.

²⁹¹⁷ Tekrar yürümesi için, onu aşağılıyordum. Belki utanır diye onun için masrafta bulunuyordum.

²⁹¹⁸ Bir talebem vardı. Ardımdan koşup duruyordu. Dedim: ne yapayım? Doğru olan nedir? Bana; onu hapsed dedi.

²⁹¹⁹ Sen, atı bayrama gelen seyircilerin önünde kızdırmışsın. Senin bayramın, beklemekle geçecek (beklemeye mahkûdür).

²⁹²⁰ Bu nasıl bir bayram ki; sıkıntılara şükretmek icap ediyor. Eşek yüküyle puta (sevgiliye, onun eziyetlerine), sıkıntıya nasıl şükredilir?

- 14- Goftem kilîd-i hücre be men deh tu ber-nişîn
İn murde rîg râ tu be âhestegî be-yâr²⁹²¹
- 15- El-kıssa bâz-geştem ü reftem be hâne zûd
Der bâz kerd ü bâz be-best ez pes üstüvâr²⁹²²
- 16- Ber ‘âdet-i guzeşte be nezdîk-i o şödem
Âğûş bâz kerd ki hîn bûs u hân-ı kenâr²⁹²³
- 17- Der men nazar ne kerd çu goftem çe kerde’em
Goft ey ne-dânemet ki çe gûyem hezâr bâr²⁹²⁴
- 18- İmrûz rûz-i ‘îd ü tu der şehîr ten zede
Ferdâ tu râ çe gûyed destûr-i şehriyâr²⁹²⁵
- 19- Bed hidmetî esâs nihâdî tu nâ-halef
Gerdendegî be pîşe giriftî tu nâ-be-kâr²⁹²⁶
- 20- Goftem çe gûyemet ki der îh hak be dest-i tust
Ey nâ-guzâr ‘âşık u ma‘şûk-ı hak guzâr²⁹²⁷
- 21- Liken zı şerm ânki der îh hefte bîşter
Şeb der şerâb bûde’em ü rûz der humâr²⁹²⁸
- 22- Tertîb-i hidmetî ki be bâyed ne kerde’em
Kemter berây-i tehniyetî bî-tekî se çâr²⁹²⁹

²⁹²¹ Dedim ki: hücrenin anahtarını bana ver ve şurada sessizce otur. Çakıl taşını yavaşça getir.

²⁹²² Nihayet, döndüm ve aceleyle eve gittim. Kapıyı açtı. Sonra tekrar, arkadan sağlam bir şekilde kapatıverdi.

²⁹²³ Eskiden adet olduğu üzere, onun yanına yaklaştım. Öpüp kucaklamak için kollarımı açtım.

²⁹²⁴ Ne yapmışım? Dediysen de; bana bakmadı (benimle ilgilenmedi). Bin defa, aynı şeyi söylesem de; seni tanı mıyorum dedi.

²⁹²⁵ Bu gün bayram günüdür. Sen ise, bu şehirde suskunsun. Yarın padişahın veziri sana ne der?

²⁹²⁶ Sen; alçakça, kötü bir hizmetin temelini attın. Sen; bozgunculuğu, edepsizce, sanat haline getirdin.

²⁹²⁷ Senin elindeki gerçek, buradadır, ne diyeyim sana? Ey âşık ve maşuk, hakkı yerine getir.

²⁹²⁸ Fakat bu hafta, daha çok onun utancından; gece şarap içmekte, gündüz sarhoş olmaktaydım.

²⁹²⁹ Yapmam gereken bir hizmeti, yerine getirmemişim. Benzersiz olmayan, üç dört yeri daha az kutlamak için uğraşmışım.

- 23- Gofâtâ geret zı gofte-i hod kıtaî dehem
Mânend-i kıtahây-i tu matbû‘ u âb-dâr²⁹³⁰
- 24- Goftem ki îñ nuhust hüdâvendî tu nîst
Ey Enverîyet bende vü çün Enverî hezâr²⁹³¹
- 25- Pes goftemeş ki bîti deh ber velâ be-hân
Tâ çîst vezn ü kâfiye çün burde’î be-kâr²⁹³²
- 26- Âğâz kerd matla‘ u âvâz ber-keşîd
Vângâh çe rivâyet çün dürr-i şâhvâr²⁹³³
- ***
- 27- Key kâyinât râ be vücûd-i tu iftihâr
Vey pîş ez âferîneş ü kem zı Âferîdegâr²⁹³⁴
- 28- Ey sâhib-i mülk-i dil ü sadr-ı mülk-i nişân
Destûr-i bahr-i dest ü hüdâvend kân-ı yesâr²⁹³⁵
- 29- Emr-i tu hem-çu meyl-i felek bâ’is-i mesîr
Nehy-i tu hem-çu tab-‘ı zemîn mûcib-i karâr²⁹³⁶

S. 183

- 30- Ez himmet-i tu yâfte eflâk tûl u ‘araz

²⁹³⁰ Şöyle dedi: Eğer sana; kendi sözlerimden meydana gelen; senin kıtaların gibi parlak ve beyenilen bir kıta verirsem,

²⁹³¹ Dedim ki: Ey Enverî ve Enverî gibi, binlerce kulu bulunan hükümdar! Sen, ilk padişah değilsin.

²⁹³² Ona şöyle dedim: Bana bir kalem getir. Yazdıklarını yukarı kaldır (göster) ve oku. Bakalım yazdığın şiirin vezin ve kafiyesi nasıldır?

²⁹³³ Yüksek sesle, matla beytini okumaya başladı. O zaman, nasıl şahlara layık, güzel beyitlerin rivayeti olduğunu anladım.

²⁹³⁴ Ey vücuduyla kâinatın övücü olan! Ey kainat yaratılmadan önce, Tanrı’ya yakınlığı az bir mesafe kalan!

²⁹³⁵ Ey gönül mülkünün efendisi ve şehadet âleminin veziri! Sağ taraftaki denizin veziri, sol taraftaki madenin sultanı!

²⁹³⁶ Senin emrin; feleğin dönmesine (hareketine) sebep olan meyli (iradesi) gibidir. Senin nehyin; yeryüzünün, zemininde sabit durmasının gereği olan kanunu gibidir.

Vez müddet-i tu yâfte eyyâm pûd u târ²⁹³⁷

- 31- Ez seyr-i kilik-i tu heme âfâk der sükûn
Vez sedd-i hezm-i tu heme âfâk der hisâr²⁹³⁸
- 32- Yek çend bî şebâniy-i hezm-i tu bûde'end
Gurg-i sitem semîn, bere-i 'âfiyet nizâr²⁹³⁹
- 33- Pehlûy-i mülk bester-i 'adl ângehî be-sûd
Kakbâl kerd bâleş-i 'âliyet âşkâr²⁹⁴⁰
- 34- Câî resîde pâs-ı tu kez behr-i hâb-ı emn
Be-girift fitne râ heves-i kûk u kû kenâr²⁹⁴¹
- 35- Ez hâb-ı emn ü mestî cûd-i tu der vücûd
Kes nîst cüz ki baht-ı tu bîdâr u hûşyâr²⁹⁴²
- 36- 'Adl-i tu sâye'îst ki hurşîd râ zı 'acz
İmkân-ı pîse kerdn ân nîst der şumâr²⁹⁴³
- 37- Tâ haşr münkesif ne-şevêd âftâb eger
Âyed be zîr-i sâye-i 'adlet be zînhâr²⁹⁴⁴
- 38- Re'y-i tu ber muhît-i felek şu'le'î keşîd

²⁹³⁷ Gökler; yüksekliğini ve genişliğini, senin himmetinden elde ettiler. Günler örgüsünü ve ipliğini (zaman örgüsünü), senin devrinden kazandılar.

²⁹³⁸ Senin kaleminin (fermanının) tesirinden, bütün ufuklar sükûn içerisinde. Senin sağlam (dirayetli) yönetimle her taraf sağlam kale içerisindeki gibi, emindir.

²⁹³⁹ Senin dirayetli çobanlığın dışında; bir iki sitem kurdu, zayıf kuzuları yiyeyerk, semirmişlerdi.

²⁹⁴⁰ O vakit ülkenin bağrını (kenarını, önünü) adalet dölşegîyle rahat kıldın. Çünkü senin aşîkâr olan şerefîn, onun (ülkenin) kolunu, kanadını ikbal haline getirdi.

²⁹⁴¹ Senin saygınlığın, emniyet uykusunun hissesinden dolayı (insanlara; gece gündüz sağladığın emniyet ve huzurdan dolayı) yerine ulaştı. Fitneyi; kenara çekilme ve yok olma hevesi tuttu (fitne; kenara çekilme ve yok olma hevesine kapıldı).

²⁹⁴² Senin cömertliğin, insan vücudunda öyle bir emniyet uykusu ve sarhoşluğu meydana getirirki; senin talihinden başka, kimse uyanık ve ayık değildir.

²⁹⁴³ Senin adaletinin öyle bir gölgesi vardır ki; güneş acizliğinden dolayı, üzerinde oluşan alaca lekeler, dikkate alınmaz.

²⁹⁴⁴ Eğer güneş, senin adaletinin gölgesinin altına gelirse; haşre kadar asla tutulmaz.

Der sakf-ı o henüz sefer mîkoned şerâr²⁹⁴⁵

39- Hilm-i tu ber basît-i zemîn sâye'î fekend
Tab-‘ı endero henüz defîn mînehed vakar²⁹⁴⁶

40- Kahr-ı tu ger tılâye be deryâ keşed şeved
Dürr der samîm helk-i sadef dâne-i enâr²⁹⁴⁷

41- Ver yek nesîm-i hulk-i tu ber bîşe be-guzered
Ez kâm şîr nâfe burd âhûy-i tarâr²⁹⁴⁸

42- Câî ki ez hakîkat-i bârân sohen reved
Taklîdyân muhtasar ez rûy-i ihtisâr²⁹⁴⁹

43- Gûyend ebr âb zı deryâ ber-âvered
Vângeh be dest-i bâd koned ber cihân nisâr²⁹⁵⁰

44- İn hod fesâne'ist hemînest ü bîş ne
Kez haclet-i kef-i tu ‘arak mîkoned bihâr²⁹⁵¹

45- Bî âb-rûy-i dest-i tu her kes ki âb yâft
Ez dest-i çerh bûd çönân kâteş ez heyâr²⁹⁵²

46- Ey âftâb âtîfet ey âsmân mahal

²⁹⁴⁵ Senin isabetli görüşün, feleğin çevresine bir alev çekti. Alev, hala onun tavanında yolculuk yapmaktadır.

²⁹⁴⁶ Senin yumuşaklığın, yeryüzüne öyle bir gölge saldı ki; ondaki tabiat, hala zemine vakar defnetmektedir.

²⁹⁴⁷ Senin kahrın, denize asker sevketsen, saflıkta bembeyaz olan inci, sedefin gırtlığında narın çekirdeği gibi (kızıl, kanlı) olur.

²⁹⁴⁸ Senin, güzel ahlakının esintisi, ormanın üzerinden geçse, aslan; mutluluktan tatar ahusuna koku götürür.

²⁹⁴⁹ Yağmurun hakikatinden bahsedilen bir yerde; o sözleri taklid edenler, yağmurun hakikatini kısaltarak anlattıklarından dolayı alçaktırlar (eksiktirler).

²⁹⁵⁰ Derler ki; bulut, suyu denizden getirir. O zaman (sonra), rüzgârın eliyle dünyaya saçar.

²⁹⁵¹ Bunun kendisi, bir efsanedir. Fakat denizlerin; senin cömert elinin utancından dolayı, terlemeleri, gerçeğin ta kendisidir, fazlası yoktur.

²⁹⁵² Senin eline yüzü suyu dökmezsizin su elde eden herkes, öyle bir durumdadır ki; feleğin elinden ateş alma hususunda muhayyerdir (tereddüt yaşar).

Vey hem zı âftâb u hem ez âsmânet ‘âr²⁹⁵³

- 47- Ez goftehây-i bende se beyt ez kasîde’î
Kâncâ ne mu‘teber buved încâ ne müste‘âr²⁹⁵⁴
- 48- Âverde’em be sûret-i tazmîn der îñ medîh
Nez be-her ânki ber sohenem nîst iktidâr²⁹⁵⁵
- 49- Lîken çu sünnetî est kadîmî revâ buved
İhyây-i sünnet-i şu‘arây-i bozorg-vâr²⁹⁵⁶
- 50- Ey Fikret-i tu müşkil-i îmrûz dîde dey
Vey himmet-i tu hâsıl-ı imsâl dâde pâ²⁹⁵⁷
- 51- Kâdir be hükm ber heme kes âsmân sıfat
Fâyiz be cûd ber heme halk âftâb-vâr²⁹⁵⁸
- 52- Der ebr eger zı dest-i tu yek hâsiyet nehend
Dest tehî birûn ne-demed hergiz ez çenâr²⁹⁵⁹
- 53- Tâ ez medâr-ı çerh ü mesîr-i sîtâregân
Çün çerh pür sîtâre koned bâğ râ behâr²⁹⁶⁰
- 54- Bâdâ fûrûd-i kadr-i tu ecrâm râ mesîr

²⁹⁵³ Ey ihsanı güneş gibi olan! Ey bulunduğu mahal, gökyüzü gibi engin! Ey senin güneşinden ve gökyüzünden; güneşin ve dünya semasının utandığı zat!

²⁹⁵⁴ Kulunun, bir kasideden alınan, üç beyti vardır ki; ne orada değerli olarak kabul edilir, ne de burada müstear (ödünç) olarak kabul edilir.

²⁹⁵⁵ Sözlerimin üzerinde bir iktidarım (gücüm, itimadım) bulunmadığından dolayı; bu övgüde, kefil olarak onu dile getirmişim.

²⁹⁵⁶ Fakat büyük şairlerin geleneğini (yolunu, metodunu) ihya etmek (diriltmek), eskiden beri uygun görülen bir adettir.

²⁹⁵⁷ Ey bu günün problemini dünden gören senin fikrin! Ve ey bu yıl gerçekleşen ihtiyacı, geçen sene ödeyen himmetin!

²⁹⁵⁸ Herkese, hükmüyle muktedir olan, semavî sığata sahip birisin sen. Bütün mahlûkatı, cömertliğiyle ihya eden, güneş gibi kudrete maliksin sen.

²⁹⁵⁹ Buluta, senin elinden bir özellik bıraksalar; çınarın gövdesinden bir dal parçası bile, boş bir şekilde dışarıya doğru yeşermez.

²⁹⁶⁰ Felek, kendisinin bulunduğu mahalde, ta yıldızların akıp gittiği yörüngelere kadar her yeri yıldızlarla donattığı gibi, bahar mevsimi de aynı onlar gibi, bahçeyi doldurur.

Vander vefây-i ‘ahd-i tu eflâk râ medâr²⁹⁶¹

- 55- Dest-i vezâret-i tu zeber-dest âsmân
Vîn bâr-gâh ü mertebe tâ haşr pâydâr²⁹⁶²

- 56- Ber gûş-mâl-i hasm-i tu muvli‘-i sipihr bes
Der gûş-i o zı na‘l-i semend-i tu gûş-vâr²⁹⁶³

S. 184

- 57- Ber cûybâr-ı ‘ömr-i tu neşv nihâl-i ‘izz
Tâ bâğ-ı çerh râ zı mücerreh est cûybâr²⁹⁶⁴

Der Ta‘rif-i ‘Îmâret ü Medh-i Sâhib-i Nâsıru’-d-Dîn Tâhir²⁹⁶⁵ - Kaside: 75

Vezin: Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün

- 1- Ey be-hûbî vü hürremî çu behâr
Geşte der dîdehâ behâr-ı nigâr²⁹⁶⁶
- 2- ‘Arsa-i sahn-ı tu behişt-i hevâ
Zirve-i sakf-ı tu sipihr-i ‘eyâr²⁹⁶⁷
- 3- Ez sipihret be rif‘at âmede neng
Vez behiştet be nüzhet âmede ‘âr²⁹⁶⁸
- 4- Geşte bâtl zı ‘aks-i divâret

²⁹⁶¹ Senin değerinin nüzulü; gezegenleri, güzergâh eylesin. Ahde vefanın bulunduğu yer, feleklere mesken olsun.

²⁹⁶² Senin, vezirlik elin; semaya bile itaat ettirmiştir. Bu saltanat ve mertebe, ta haşre kadar devam etsin.

²⁹⁶³ Senin hasmını cezalandırmaya (kulağını bükme), semanın ihtirası yeter. Onun kulağında, senin doru atının nalından, küpe bulunmaktadır (çünkü o sema, kulağında, doru atına ait naldan küpeyle, senin kulundur).

²⁹⁶⁴ Feleğin bahçesini yaralasın (târûmâr etsin) diye; izzet fidanı, senin ırmağının üzerinde boyvermektedir.

²⁹⁶⁵ Sarayın Tarifi ve Nâsıru’-d-Dîn’in Efendisi Tâhir’in Methi Hakkındadır.

²⁹⁶⁶ Ey güzellik ve letafette bahar gibi olan! Bu güzellik, gözlerde sevgilinin baharına dönüşmüş.

²⁹⁶⁷ Senin meydanının arsası; insanın arzu ettiği bir cennettir. Senin tavanının zirvesi; imtahan (mihenk) semasıdır.

²⁹⁶⁸ Hayâ; senin cennetinden arınarak gelmiştir. Edep (yüzsuyu); senin göğünden yükselerek gelmiştir.

Ân dû-rengî ki dâşt leyl ü nehâr²⁹⁶⁹

- 5- Der tu ez müşkilât-ı mûsikî
Herçi takrîr kerde mûsîkâr²⁹⁷⁰
- 6- Kerde zân pes mükerrerân-ı sedât
Hem ber ân perde sâlha tekrâr²⁹⁷¹
- 7- Mu‘tedil ‘âlemî ki der tu tuyûr
Heme hem sâkinend ü hem tayyâr²⁹⁷²
- 8- Bil‘ceb ‘arsa’î ki der tu vuhûş
Heme hem sâbitend ü hem seyyâr²⁹⁷³
- 9- Gurg-i tu pîl kuşte ber târek
Bâz-ı tu kebk-i heste der minkâr²⁹⁷⁴
- 10- Şîr ü gâv-i tu bî nizâ‘ u gazab
Ebedü’d-dehr mânde der bî-kâr²⁹⁷⁵
- 11- Tîğ-i terkân rezm-gâh-ı turâ
Âsmân kerde eyman ez zengâr²⁹⁷⁶
- 12- Câm-ı sâkî bezm-gâh-ı turâ

²⁹⁶⁹ Bâtıl; senin duvarına çarparak geri dönmüştür. Durum böyle iken, artık kim gece gündüz münafıklık (ikiyüzlülük) yapabilir?

²⁹⁷⁰ Müzisyenin açıkladığı (ortaya koyduğu), her türlü musiki problemi, sendedir.

²⁹⁷¹ Yıllar, o perdenin üzerinde tekrar edip durduğu gibi; ondan sonra da, seslerin tekrarını sağlamıştır.

²⁹⁷² Senin hâkimiyetinde bulunan ılımlı (ölçülü) bir dünyada kuşların hepsi; hem sessizce beklemekte, hem de uçmaktadır.

²⁹⁷³ Gariptir. Senin uhtende bulunan bir toprak parçasında vahşi hayvanların tümü, hem sabit durmakta hem de dolaşmaktadır.

²⁹⁷⁴ Senin kurtun; fili, başının arkasından yaralayarak öldürmüş, senin doğanının gagasında, yaralı keklik bulunmaktadır.

²⁹⁷⁵ Senin aslan ve sığırın; kavgasız ve nizasızdır. Devir, ebedi olarak, hareketsiz kalmıştır.

²⁹⁷⁶ Keskin kılıç (kraliçe kılıcı), senin savaş meydanını, pastan (oksitten) koruyarak, gökyüzü gibi pırlıl pırlıl yapmıştır.

Mîperestân ne mest ü ne huşyâr²⁹⁷⁷

- 13- Mevc der cûy-i tu felek-i sür‘at
Murğ ber bâm-ı tu melek-i hencâr²⁹⁷⁸

- 14- Bâ tu rıdvân nihâde pîş-i behîşt
Çend kerret ‘asâ vu pâ efzâr²⁹⁷⁹

- 15- ‘Ömrhâ der ‘imâretet bûde
Dehr mozdûr u âsmân mi‘mâr²⁹⁸⁰

- 16- Seher nakş-ı turâ nümûde sücûd
Merdûm dîdehâ hezâr hezâr²⁹⁸¹

- 17- Bezm-gâh-i turâ hilâl-i kadeh
Heme vaktî pür âftâb-i ‘ukâr²⁹⁸²

- 18- Deylem ü terk-i rezm-gâh-ı turâ
Hîç kârî dige ne cüz peykâr²⁹⁸³

- 19- Rumh-i îñ çün şihâb âteş-i sûz
Tîğ-i ân çün mücerreh gevher-dâr²⁹⁸⁴

- 20- Vahş u tayr şikârgâh-i turâ
Hâme bî ızdırâb dâde kârâr²⁹⁸⁵

²⁹⁷⁷ Sakinin kadehin, sarhoş ve ayık, kalmamak üzere; senin içki meclisinindeki herekese hizmet etmektedir.

²⁹⁷⁸ Dalga, senin ırmağında sürat feleği gibidir. Kuş, senin damında (sabahında), yol meleği (kılavuz, rehber) gibidir.

²⁹⁷⁹ Cennetin kapıcısı olan Rıdvân meleği; cenneti açmak için, kapısının önüne, seninle beraber kaç defa âsâ ve ayak koymuştur.

²⁹⁸⁰ Devir, ücretli işçi, gökyüzü ise mimar olduğu halde; ömürler, senin bayındırlığın için harcanmaktadır.

²⁹⁸¹ Tanyeri, secde ederek, senin desenini ortaya koymuştur. Halk, binlerce gözle bunu izlemektedir.

²⁹⁸² Kadehin hilali, her an güneşin şarabıyla dolarak, senin meclisini şenlendirmektedir.

²⁹⁸³ Senin savaştığın alanı terk eden, Deylemiler; ağız dalaşından başka bir şey yapmamaktadırlar.

²⁹⁸⁴ Bu mızrak; yakıcı ateş olan, yıldız gibi parlamaktadır. Şu mücevherlerle süslü kılıç, Kehkeşân gibidir.

²⁹⁸⁵ Kalem, senin, vahşi hayvanları ve kuşları avladığın yerle ilgili; eziyet görmeyeceklerine karar verdi.

- 21- Sâye-i tu çönân keşîde şod est
Kâftâbeş ne-mîresed be kenâr²⁹⁸⁶
- 22- Pâye-i tu çönân refî‘ şodest
Kâsmân râ fûrûd-i ost medâr²⁹⁸⁷
- 23- Âsmân zîr-i dest pâye-i tust
Ver ne-kerdî sîtâre ber tu nisâr²⁹⁸⁸
- 24- Bâğ-ı meymûnet râ nişeste müdâm
Hemçu murğân ferîşte ber dîvâr²⁹⁸⁹

S. 185

- 25- Târem-i kadr-i tu çu gerdûn-i nuh
Çemen-i sahn-ı tu çu erkân-ı çâr²⁹⁹⁰
- 26- Rostenîhâş çün nebât-i behîşt
Fârîğ ez gerdiş-i hazân u bahâr²⁹⁹¹
- 27- Sûseneş hemçu münhiyân gûyâ
Nergiseş hemçu ‘âşıkân bîdâr²⁹⁹²
- 28- Yek dem ez tıfl u bâliğeş hâlî
Dâye-i neşv râ ne-bûde kenâr²⁹⁹³
- 29- Pençe-i serv-i o be hançer-i bîd

²⁹⁸⁶ Senin gölgen (saltanatın) öyle uzamıştır ki; o gölgenin güneşi, kenarına bile ulaşmaz.

²⁹⁸⁷ Senin makamın (rütben), o derece yükselmiştir ki; sema konum itibarıyla onun altında kalmıştır.

²⁹⁸⁸ Eğer yıldızlar senin üzerine saçılmasaydı; sema, senin tahtının ayağının altında kalırdı.

²⁹⁸⁹ Melekler, sürekli, senin mübarek bahçenin duvarına kuşlar gibi dizilerek oturmaktadırlar.

²⁹⁹⁰ Senin kıymetinin seması; dokuz gezegen gibidir. Senin meydanının çimenliği; semanın dört sütunu (rüknü) gibidir.

²⁹⁹¹ Onun (Nâsiru’d-Dîn’in Efendisinin) bitkilerinin, yeşerip büyümesi; cennet nimetleri gibi, sonbahar ve ilkbahar mevsiminin dönüşümünden bağımsızdır (mevsimlerin dönüşümüne bağlı değildir).

²⁹⁹² Onun zambağı; sanki haberci (casus) gibidir. Onun nergisi ise; âşıklar gibi daima uyanıktır (gözü açıktır).

²⁹⁹³ Küçüklükten büyüklüğe ulaşırken; bir an bile boşluk olsa, bakıcısını kenarda bulamaz (onu yetiştiren, sürekli başında bulunmalıdır).

Bî günah ber derîde sîne-i nâr²⁹⁹⁴

30- Sâye-i bîd-i o be çehre-i rûz
Bî sebep der keşîde çâdır-ı kâr²⁹⁹⁵

31- Sedef efkende mevc-i berke-i o
Heme etrâf-ı hîş deryâ-vâr²⁹⁹⁶

32- Fezle-i surh-i bîd-i o mercân
Lû'lü'-i seng-i rîz-i o şehvâr²⁹⁹⁷

33- Der-i 'âliyeş ber zebân serîr
Merhabâ-gûy zı Îrân hemvâr²⁹⁹⁸

34- Nâ-besûde der-i o zı pâs vezîr
Ser-i zülf-i benefşe dest-i çenâr²⁹⁹⁹

35- Ân kedr kudret-i kazâ peymân
Ân melik sîret-i mülûk âsâr³⁰⁰⁰

36- Nâsıru'd-Dîn ki şâh-ı nusret ü dîn
Ne-dehed bî bahâr 'adleş bâr³⁰⁰¹

37- Tâhirübnü Muzaffer ânki zafer
Heme ber dergeheş guzâred kâr³⁰⁰²

²⁹⁹⁴ Onun servisinin pençesi; söğütün (güvenin) hançeriyle, günahsız (masum) olan narın, sinesini yarmış.

²⁹⁹⁵ Onun söğütünün gölgesi; gündüzün yüzüne, sebepsiz olarak, siyah çadırı (otağı) çekmiş.

²⁹⁹⁶ Onun havuzunun dalgası; deniz gibi olan, kendi etrafının tümüne sedef saçmış.

²⁹⁹⁷ Onun söğütünün kızıl artığı (gümbresi), mercandır. Onun küçük taşının incisi, padişahlara layıktır.

²⁹⁹⁸ Onun yüce kapısı, dilde gıcırdamaktadır (diller, onun ihsan kapısından bahsetmektedir). İran'dan etrafa daima merhaba demektedir.

²⁹⁹⁹ Vezire saygıdan dolayı; onun kapısı olan menekşenin zülfünün ucuna, çınarın eli değmemiş.

³⁰⁰⁰ O değer (kıymet); antlaşma olarak, kaderin kudretini gösterir. Şu, onun hükümdarlık karakterini ve mülkünün eserlerini göstermektedir.

³⁰⁰¹ İlahi yardımın ve dinin kırıışı olan Nâsıru'd-Dîn, öyle birisidir ki; onun adaleti bahar gelmeden meyve vermez.

³⁰⁰² Tâhirübnü Muzaffer, öyle birisidir ki; zafer, bütün hünerini onun sarayına bırakır (Tâhirübnü Muzaffer; zaferin bütün hünerini, onun sarayına bıraktığı kişidir).

- 38- Ânki be-füzûd kılâk râ revnak
Vânki be-şikest tîğ râ bâzâr³⁰⁰³
- 39- Vânki cüz be's-i o ne-dâred zerd
Fitnehây-i zemâne râ ruhsâr³⁰⁰⁴
- 40- Dest-i re'yeş be-kûft halka-i gayb
Ber-keşîdend ez derûn-i mısmâr³⁰⁰⁵
- 41- Devleteş râ çu çerh istîlâ
Himmeteş râ çu bahr istizhâr³⁰⁰⁶
- 42- Bûy-i be'seş meşâm-ı fitne ne-yâft
Ruhet ber-dâşt reneş ez ruhsâr³⁰⁰⁷
- 43- Ne me'âliyeş pâymâl-ı kıyâs
Ne eyâdiyeş zîr-dest şumâr³⁰⁰⁸
- 44- Kâr-ı 'azmeş be sâhten âsân
Ğûr-i hezmeş be yâften düşvâr³⁰⁰⁹
- 45- Dest-i cûdeş hemîşe ber ser-i halk
Pây-i hasmeş müdâm ber dum-i mâr³⁰¹⁰
- 46- Kerde çerheş be sürverî teslîm

³⁰⁰³ O (Tâhirübnü Muzaffer); kaleme parlaklık veren zattır. Kılıcıyla, pazarı kıran (dağıtan) kişidir.

³⁰⁰⁴ Onun varlığından başka; korkudan, zamanenin fitnesinin yanağını sarartan biri yoktur.

³⁰⁰⁵ Onun isabetli görüşünün eli; gaybın halkasını ezdi. O zaman derinden mısmarı (büyük çivi)yi çekiverdiler.

³⁰⁰⁶ Onun devleti, Feleği istila edince; deniz, onun himmetine sığındı.

³⁰⁰⁷ Senin varlığının kokusu, fitneye ait koku alma hissini, yok etti (artık kimse, fitnenin kokusunu almıyor). Senin yanağın rengi, yanaklardan onun (fitnenin) rengini kaldırdı.

³⁰⁰⁸ Onun seçkin hasletleri, kıyas kabul etmez. Onun iyilikleri, elin altında sayılmaz (hesaba gelmez).

³⁰⁰⁹ Onun isteğini yerine getirmek kolaydır. Onun isabetli düşüncelerinin derinliğini anlamak sa zordur.

³⁰¹⁰ Onun cömertlik eli, sürekli halkın başındadır. Onun hasmının ayağı ise daima, yılanın kuyruğu üzerindedir.

Dâde dehreş be bendeğî ikrâr³⁰¹¹

47- Râyet-i o be cünbiş-i endek

Hâne perdâz fitne-i bisyâr³⁰¹²

48- Rûzigâreş bittab‘ gofte be-gîr

Herçi re‘yeş be-hükm gofte be-yâr³⁰¹³

49- Beste bâ hükm ez kazâ bî‘at

Gofte bâ kilik-i o kader esrâr³⁰¹⁴

50- Dâşte şîr-i çerh râ dâyim

Sâye-i şîr-i râyetiş be şikâr³⁰¹⁵

51- Be bozorgiyeş kâyînen men kân

Dâde yek ‘azmü yek zebân ikrâr³⁰¹⁶

S. 186

52- Kerde dûş Yahûd râ tehdîd

İhtisâb-ı siyâsetiş be ğıyâr³⁰¹⁷

53- Tâ cihân lâf bendeğiyeş zedest

Serv mândest ü sûsen ez ehrâr³⁰¹⁸

54- Ey ‘aceb lâilâhe ilallah

Çün konend âftâb râ inkâr³⁰¹⁹

³⁰¹¹ Onun feleği, (çağındaki) hükümdarı kabul etmiştir. Onun devri, ona karşı köleliğini (itaatini) ikrar etmiştir.

³⁰¹² Onun isabetli bakışı, küçük bir kımıldamayla, birçok fitneyi tespit eder ve cezalandırır.

³⁰¹³ Onun devri; karakterini ifade etmiş, dinle! Hükmetmiş olduğu, her görüşü, dile getir.

³⁰¹⁴ Ona biat etme; kader tarafından, hükme bağlanmış. Yazgı, onun kalemiyle sırları dile getirmiş.

³⁰¹⁵ Onun bayrağındaki aslanının gölgesi; daima, feleğin aslanını avlamaktadır.

³⁰¹⁶ Kim olursa olsun; onun büyüklüğünü her bir niyet ve dil, ikrar etmiştir.

³⁰¹⁷ Dün gece zaptiye başı, Yahudi’yi; omzuna attığı sarı kumaşa dayanarak, siyaset yapıyor diye tehdit etmiş.

³⁰¹⁸ Dünya, onun kulluğundan bahsettikçe; servi ağacı yerinde sabittir, zambak ise özgürdür.

³⁰¹⁹ Ey güneşi inkâr edenler! Alla’tan başka ilâh yoktur demek ne garip bir şeydir?

- 55- Ey kazâ ber der-i tu cuyân-ı câh
Vey kader ber der-i tu hâhân bâr³⁰²⁰
- 56- Müsri-‘i hükm-i tu zemâne neverd
Şü‘le-i be’s-i tu sîtâre şerâr³⁰²¹
- 57- Kûh râ bâ telâye-i hilmet
Geşte kâyim cihâdhây-i vakâr³⁰²²
- 58- Ceyş-i ‘azmet delîl bûde besî
Fitne râ der mezîkhâ be ‘isâr³⁰²³
- 59- Râyetet âyetî est hak guster
Kalemet mu‘cizîst bâtl hâr³⁰²⁴
- 60- Rütbet kilik-i dest-i tu be-füzûd
Tâ cihân râ müşîr geşt ü müşâr³⁰²⁵
- 61- Çe ‘aceb zânki hod mürebbî nîst
Kilk râ der cihân çu deryâ bâr³⁰²⁶
- 62- Dehreş ez inkıyâd gofte be-gîr
Herçi re’yeş be-hükm gofte be-yâr³⁰²⁷
- 63- Sâhibânî çerâ ez ânki felek

³⁰²⁰ Ey kapısında insanların makam aradıkları kaza! Ey kapısında insanların nimet bekledikleri kader!

³⁰²¹ Senin hükmünün sür’atini, zamane anlamaz. Senin ortaya çıkışının parlaklığı, yıldızın kıvılcımları gibidir.

³⁰²² Senin yumuşaklığının öncü koluyla; dağa karşı, vakar cihatları gerçekleştirilmiştir.

³⁰²³ Senin azminin ordusunun; fitneyi, dar geçitlerde kaydırıp yok ettiğinin nice delilleri vardır.

³⁰²⁴ Bayrağın; hakkı, âleme yaymış olduğunun bir delilidir. Kalemin; batılı zelil kılma hususunda, bir mucizeye sahiptir.

³⁰²⁵ Senin elin; dünyayı tanıtsın (işaret etsin) ve ilmen, kaynak olsun diye; kaleminin rütbesini (yetkisini) artırdı.

³⁰²⁶ Ne gariptir ki; kendisi eğitimci olmadığı halde, kaleminin dünyada, deniz gibi ağırlığı (kaynağı, meyvesi) vardır.

³⁰²⁷ Unutma! Onun devri, ona boyun eğdiğini dile getirmiştir. Hükümle ilgili söylediği, her ne varsa, getir.

Dâred ez men bedîn sohen âzâr³⁰²⁸

64- Enderîn rûzhâ be ‘âdet-i hîş
Meger ender meyân-ı hâb u humâr³⁰²⁹

65- Bîtekî-yi çend mîterâşîdem
Zîn şutur gurbe şî‘r-i nâ-hemvâr³⁰³⁰

66- Münşî-yi fikretem çu ez du taraf
Geşt ma‘nâ sitân u lafz sipâr³⁰³¹

67- Goftemet sâhibâ felek be-şenîd
Goft hân ey selîm-i dil zinhâr³⁰³²

68- İn nidâ hîç der sohen me-nişân
Vîn sohen bîş ber zebân me-guzâr³⁰³³

69- Ânki tevkî‘-i o koned ta‘yîn
Hüsrev ü sâhib ü sipeh-sâlâr³⁰³⁴

70- Vânki dârend der merâtib-i mülk
Bendegâneş mülûk râ tımâr³⁰³⁵

71- Ânki emreş dehed be hâk mesîr
Vânki nehyeş dehed be bâd karâr³⁰³⁶

³⁰²⁸ Efendim! Felek, benim bu sözümünden dolayı, neden azarlansın ki?

³⁰²⁹ Bu günlerde onun âdeti; uyku ve sarhoşluk arasında gidip gelmekten başka bir şey değildir (ya uyumaktadır veya sarhoştur).

³⁰³⁰ Birkaç maliyecinin, deveden kedi gibi eşyalar tırtıklamaya çalıştığı misillü, ben de; düzensiz şiirler koparmaya çalışıyordum (düzensiz (eğri büğrü) şiirler yazmak için; birkaç kalemi ortasından tıraş ediyordum (yarıyordum)).

³⁰³¹ Düşünce yapım, iki taraftan teşekkül etti; kalıcı mana ve akıcı lafız.

³⁰³² Sana dedim: Efendim, felek dinler. Ey kalb-i selim sakın! Dikkat et, dedi.

³⁰³³ Konuşurken; bu feryadı (nidayı) asla dile getirme. Ve bu sözü fazla diline dolama.

³⁰³⁴ Padişah, vezir ve ser-asker (komutan) olan kişiyi; fermanıyla o, tespit eder.

³⁰³⁵ Ülkenin çeşitli mevkilerinde yetki sahibi olan, onun kulları; hükümdarları yetiştirirler (hizmet ederler).

³⁰³⁶ O, öyle birisidir ki, onun emri; toprağı harekete geçirir. Onun nehyi; hareket eden rüzgârı sabit kılar.

- 72- Vânki hergiz be hîç vech ne-dîd
Felekeş cüz be âb u âyîne yâr³⁰³⁷
- 73- Vânki ez rûy-i kibriyâ der-best
Ne be ‘avn-i sipâh u ‘arz-i suvâr³⁰³⁸
- 74- Vânki cüz ‘azm-i o ne-cünbâned
Râyet-i feth râ be-gîr ü be-dâr³⁰³⁹
- 75- Taht-i hâkân be-gûşe-i bâleş
Tâc-ı kayser be rîşe-i destâr³⁰⁴⁰
- 76- Sâhibeş hânî ey kezâ vü kezâ
Hân geret mey ne-hâred istiğfâr³⁰⁴¹
- 77- Ey der ân pâye kez bülendî hest
Ez verây-i velâyet-i goftâr³⁰⁴²
- 78- Nîst ez tûr-i çerh nâtıkter
Dest ez nutk-i Zeyd ü ‘Amr be-dâr³⁰⁴³

S. 187

- 79- Be-Hüdâyî er bedîn makân resed
Hem şevd bî-zebânter ez sûfâr³⁰⁴⁴
- 80- Men delîrî hemî konem ver-ne

³⁰³⁷ O, felekten yardım olarak su ve ayna (yüzakı ve ayna) olmaktan başka, hiçbir şey görmedi.

³⁰³⁸ O, büyüklüğünden dolayı dışarıya kapalıdır. Ne sipahinin yardımına ihtiyaç gösterir, ne de süvarinin. Fethinin bayrağını tutup kaldırdığında; onun azminden başka hiçbir şey kımıldamaz.

³⁰³⁹ Hakanın tahtı; yastığının köşesindedir (elinin kenarındadır). Kayserin tacı, onun sarığının dibindedir.

³⁰⁴⁰ Ey falan ve fulan, onun (Nâsırü’l-Dîn’in efendisinin) ziyafeti var. Eğer şaraba tevbe etmediyseniz, acele edin!

³⁰⁴¹ Ey onun makamında yüksek mevki sahibi olanlar! Velayetin ötesinden konuşanlar!

³⁰⁴² Zeyd ve Amr’ın (Zeyd ve Amr; Arap grameri ve hitabetinde, herhangi iki kişidir.), hitabetinden elini çek (onların hitabeti hiçbirseydir. Onu bir tarafa bırak). Feleğin okundan daha etkili bir hitabet yoktur.

³⁰⁴³ Eğer bu makamla, Tanrı’ya ulaşırsa; iyne deliğinden (okun gezinden) daha dilsiz olur.

Ber besât-ı tu ez sığâr u kibâr³⁰⁴⁵

81- Hîç sâhib sohen ne-yâred kerd
În çönîn ber sohen-verî isrâr³⁰⁴⁶

82- Tâ buved bezm-i zührevî râ gül
Tâ buved tûr-i ‘akrebî râ hâr³⁰⁴⁷

83- Felek mecliset zı Zühre ruhân
Bâd çönân ki be-şikofd gülzâr³⁰⁴⁸

84- Dûr-i fermân dehiyet hemçu ebed
Pây bîrûn nihâde ez mikdâr³⁰⁴⁹

85- Dâ‘iyân devâm-ı devlet-i tu
İns ü cân bil-‘aşıyyi vel ibkâr³⁰⁵⁰

86- Câhet ez hırz u hıfz müstağnî
Cânet ez ‘ömr ü mâl ber-hordâr³⁰⁵¹

Der Medh-i Emîr Nâsiru’d-Dîn Kutluğşâh³⁰⁵² - Kaside: 76

Vezin: Fe‘ilâtün/Fe‘ilâtün/Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

1- Şeb ü şem ‘ü şeker ü bûy-i gül ü bâd-ı bahâr

³⁰⁴⁵ Küçükten büyüğe; eğer herkes senin sofran etrafında bulunmasa, ben sürekli yigیتlik gösteririm (yani senin gücün, cömertçe, ikram ve ihsanda bulunmana dayanmaktadır).

³⁰⁴⁶ Hiçbir edip, böyle bir şairin üzerinde daha etkili (ısrarlı) bir söz dile getirmedi (böyle bir şairin üzerinde, hiçbir edip, daha etkili bir söz dile getirmedi).

³⁰⁴⁷ Eğlence meclisi (Venüs, Zühre meclisi), gül meclisine dönünceye kadar bu böyle devam edecektir. Yine ok; akrebin iynesi gibi ince ve etkili oluncaya kadar böyle devam edecektir.

³⁰⁴⁸ Felek; senin Zühre yanaklılarından meydana gelen (gülüp eğlenenlerden oluşan) meclisini, gül bahçesinin bahardaki açılışı gibi şenlendirsın!

³⁰⁴⁹ Fermanının etkisi, ebedlere kadar uzun olsun. Uzattığın ayağın, miktardan (ölçüden) daha uzağa konulmuş olsun.

³⁰⁵⁰ İnsanlar ve cinler; gece gündüz, senin devletinin devamı için, dua etsinler.

³⁰⁵¹ Senin saltanatın; sığınak ve korunaktan müstağni olsun (korumaya ihtiyaç duymasın). Canın; ömür ve maldan dolayı mutlu (saadetli) olsun.

³⁰⁵² Emîr Nâsiru’d-Dîn Kutluğ şâhın Methi Hakkındadır.

Mey ü ma‘şûk u def ü rûd u ney ü bûs u kenâr³⁰⁵³

- 2- Sebze vü âb-ı gül-efşân u sebûhî der bâğ
Nâle-i bülbül ü âvâz-ı but-i sîm ‘izâr³⁰⁵⁴
- 3- Hoş buved hâsse kesî râ ki tevânâyî hest
Vây ber ânki dilî dâred ü ân-hem efkâr³⁰⁵⁵
- 4- Nev-bahâr âmed ü hengâm-ı tarab der gül-zâr
Çe bahârî ki zı dilhâ be-bered sabr u karâr³⁰⁵⁶
- 5- Sâkiyâ hîz ki gül reşk-i ruh-i hûrâ şod
Bûstân cennet ü mey Kevser ü tûbîst çenâr³⁰⁵⁷
- 6- Murde hâhed ki be-cünbed be çönîn vakt ez câ
Keşeh hâhed ki zı hûn lâle koned bâ gül-nâr³⁰⁵⁸
- 7- Kâr-ı mey sâz ki bî mey ne-tevân refî be bâğ
Mest rev sûy-i çemen tât koned bâğ nisâr³⁰⁵⁹
- 8- Bülbül-i şifte mest est ü gül ü serv ü semen
Ne-pesendend ki o mest buved mâ huşyâr³⁰⁶⁰

³⁰⁵³ Gece ve mum, şeker, koku ve bahar rüzgârıdır. Şarap ve maşuk, def, saz ve ney, öpme ve kucaklama...

³⁰⁵⁴ Gülsuyunun etrafa saçıldığı bir çimen ve sabah vakti bahçede şarap içmek... Aynı ortamda bülbülün ötüşü ve gümüş gibi parlak yanaklı sevgilinin sesi ne güzel?

³⁰⁵⁵ İktidara sahip olan birisinin cariyesi güzel olur (iktidara sahip olan birisinin konumu güzel olur). Gönül sahibi olup ta, onunla beraber düşünceli olan kişiye yazıklar olsun.

³⁰⁵⁶ İlkbahar geldi. Gül bahçesinde mutluluk zamanıdır. Gönüllerden sabır ve sebatı gideren bahar, nasıl bir bahardır?

³⁰⁵⁷ Ey saki; kalk içki getir. Hurinin yanağı kıskançlıktan gül gibi oldu. Bostan; cennet, mey; Kevser, çınar ağacı ise tûbâ ağacı gibi dir.

³⁰⁵⁸ Böyle güzel bir zamanda ölü; yattığı yerden kımıldayıp kalkmak ister. Şah; kandan, narçiçeği ile lale meydana getirmek ister.

³⁰⁵⁹ Şarapla meşgul ol (şarap hazırla). Çünkü şarapsız bağa gidilmez. Bağın sana güzelliklerini ve nimetini saçması için, çayıra sarhoş git.

³⁰⁶⁰ Tutkun (aşık) bülbül, sarhoştur. Gül, servi ağacı ve yasemin; onun sarhoş olduğunu, kendilerinin ayık bulunduğunu kabul etmezler (“o, sarhoşken biz nasıl ayık oluruz” derler ve bu durumu kabul etmezler).

- 9- Bâd-ı nevrûz seher-geh çu be bostân be-guzâşt
Gül-i sad-berg birûn rest zı pîrâmen-i hâr³⁰⁶¹
- 10- Çerb-destiyy-i felek-bîn tu ki bî hâme vü reng
Kerd etrâf-ı çemen râ heme pür nakş u nigâr³⁰⁶²
- 11- Nakş-bendiyy-i hevâ bâz nigah kon ber gül
Ki dû sed dâyre ber dâyre zed bî pergâr³⁰⁶³
- 12- Şekl-i gonca est çu peykân ki buved ber âteş
Berg-i bîd est çu tîğî ki ber-âred zengâr³⁰⁶⁴
- 13- Gül-i nârest dırahşende çu yâkûtîn-i câm
Dâne-i nâr çu lü' lü' ü çu dürr cest enâr³⁰⁶⁵
- 14- Tıfl-ı gonca 'arak âverde zı teb ber ruh ez ân
Mâder-i ebr hemî eşk ber-o bâred zâr³⁰⁶⁶
- 15- Dey gül-i surh u sehî serv resîdend be hem
Der meyân âmed şân goft u şenûdî bisyâr³⁰⁶⁷
- 16- Gül hemî goft turâ nîst ber-i men kıymet
Serv mîgoft turâ nîst ber-i men mikdâr³⁰⁶⁸

³⁰⁶¹ Seher vakti, nevrûzun esintisi bostana uğrayınca; katmerli gül, dikenin etrafından fırlayıp çıkıverdi.

³⁰⁶² Evrensel bakış açısına sahip, senin becerikli elin; kalem ve renk olmadan, çimenin etrafını baştan başa, desen ve resimlerle süsledi.

³⁰⁶³ Havanın ressamlığına bir kez daha dikkat et. Zira gülün üzerindeki bir dairenin üzerine, pergelsiz olarak, ikiyüz daire kondurmaktadır.

³⁰⁶⁴ Goncanın şekli; ateşin üzerinde, narlanarak kızıl hale dönmüş olan mızrak gibidir. Söğütün dalı; üzeri paslanmış bir kılıç gibidir.

³⁰⁶⁵ Gül; yâkût gibi kırmızı, cam şeklinde parlayan ateştir. Ateşin kıvılcımı ise; ondan fişkıran inci ve mercan gibidir.

³⁰⁶⁶ Goncanın çocuğu; onun yanağının sıcaklığından dolayı terlemiştir. Bulutun annesi; ağlayarak, onun üzerine sürekli gözyaşı yağdırmaktadır.

³⁰⁶⁷ Dün; kırmızı gül ile uzun ve düzgün boylu servi bir araya geldi. Aralarında birçok konuşma ve dinleme gerçekleşti (aralarında birçok mevzu konuşuldu).

³⁰⁶⁸ Gül, sürekli şöyle diyordu: "Sen, değer olarak benden üstün değilsin". Servi ise; "senin, benim üzerimde fiziksel üstünlüğün yoktur" diyordu.

- 17- Gül ezo tîre şod u goft ki ey bî ma'nâ
Dem-i hûbî zenî âher be kudâm istizhâr³⁰⁶⁹
- S. 188**
- 18- Gûyâ âzâdem ü ber yek kademî peyveste
Da'vây-i raks nümâyî vü ne-dârî reftâr³⁰⁷⁰
- 19- Serv lertzân şod u zân ta'ne be gül goft ki men
Pây-ber-câyem ü hemçün tu neyem dest-guzâr³⁰⁷¹
- 20- Sâlhâ bûdem der bâğ u ne-dîdem ruh-i şeh'r
Tu ki dûş âmedî imrûz şödî der bâzâr³⁰⁷²
- 21- Gül diger-bâr ber-âşuft u bedo goft ki men
Her be yek sâl yekî hefte nümâyem dîdâr³⁰⁷³
- 22- Ne pes ez yâzdeh-i meh bûden-i men der perde
Ki kenûn nîz be-pûşem ruh u be-nişînem zâr³⁰⁷⁴
- 23- Sûy-i şeh'r ez pey-i ân reftem tâ deryâbem
Bezm-i hurşîd zemîn sâye-i hak fahr-ı kibâr³⁰⁷⁵
- 24- Nâziş-i mülk ü melik Nâsır-ı Dîn Kutluğşâh
Ki bedo fahr koned taht be rûzî sed bâr³⁰⁷⁶

³⁰⁶⁹ Gül ona öfkelenildi ve şöyle dedi: "Ey manasız, güzel bir anı iki kadından hangi biri ister (her ikisi de ister)?"

³⁰⁷⁰ Ayağım bağlı olduğu halde, özgür olduğumu sanıyorum. Yürüyemediğin halde, dans ettiğini iddia ediyorsun.

³⁰⁷¹ Servi, o sitemden dolayı sarsıldı ve güle şöyle dedi: Ben, yerimde sabitim. Senin gibi (her önüme gelene) hediye edilmiyorum.

³⁰⁷² Yıllardır bahçedeydim. Şehrin kenarını bile görmedim. Sen dün geldin. Bugün pazardasın.

³⁰⁷³ Gül, tekrar sinirlendi ve şöyle dedi: "Ben her yıl, bir hafta boyunca kendimi gösteriyorum.

³⁰⁷⁴ Ayın onbirinden sonra, artık ben perdede kalmam (ortaya çıkarım). Nitekim şimdi de yanağımı örtmekte ve kalabalık bir şekilde (yakararak, inleyerek) oturmaktayım.

³⁰⁷⁵ Hakkın gölgesi olan, büyüklüğün övücü ve yeryüzünün güneş gibi parlak topluluğunu anlamak için; onun ardı sıra şehre doğru gittim.

³⁰⁷⁶ Mülkün ve melikliğin övücü olan Nâsır-ı Dîn Kutluğşâh, öyle birisidir ki; saltanat tahtı günde yüzlerce defa onunla iftihar eder.

- 25- Ân cevân-baht şah-i pâk-dil pâk-sirişt
Ân nikû-sîret nikû-seyr nikû-kâr³⁰⁷⁷
- 26- Ân hiredmend hüner-dost ki kerdest hecl
Bahr u kân râ be geh bezl yemînest zı yesâr³⁰⁷⁸
- 27- Kef-i o zâmin-i erzâk-ı vuhûşest ü tuyûr
Der-i o kible-i erkân-ı bilâdest ü diyâr³⁰⁷⁹
- 28- Heh hehî kadr-i turâ târem-i gerdûn-i kürsî
Zih zihî re'y-i turâ subh-i münîr-i âyîne-dâr³⁰⁸⁰
- 29- Herçi gûyem be medîh-i tu vu gûyend kesân
Tu ez ân bîşterî nîst der ân hiç inkâr³⁰⁸¹
- 30- Münkîrân-ı heme ‘âlem çu resîdend be tu
Ber temîz ü hired ü hulk-i tu kerdend ikrâr³⁰⁸²
- 31- İhtişâm-ı tu dırahtî est be gâyet ‘âlî
Ki neşât u tarab u nâz u na‘îm âred bâr³⁰⁸³
- 32- Tu Süleymânü zîr-i tu feres-i taht-ı revân
Taht ez mu‘cize ber bâd nişeste çu ğubâr³⁰⁸⁴

³⁰⁷⁷ Talihi sürekli genç olan şahın; kalbi temiz, yaratılışı temiz, ahlakı temiz, gidişatı temiz ve işi temizdir.

³⁰⁷⁸ O, becerikli, akıllı zat; denizi ve madeni, sağa sola ihsan edip saçmak suretiyle onları mahcup etmiştir.

³⁰⁷⁹ Onun eli; vahşi hayvanların ve kuşların rızıklarının, teminatıdır. Onun kapısı; beldelerin ve diyarların, ileri gelenlerinin kiblesidir.

³⁰⁸⁰ Senin tahtının bulunduğu semanın kubbesi; senin kadrini “ne güzel, ne güzel” diyerek övmektedir. Bütün güzelliklere ayinedarlık yapan, sabah aydınlığı; senin görüşünü “ne hoş, ne hoş” diye, takdir etmektedir.

³⁰⁸¹ Senin methinle ilgili, benim dile getirdiğim ve başkalarının ifade ettiği övgülerden, daha fazlasını inkâr eden hiç kimse yoktur.

³⁰⁸² Seninle ilgili; dünyada iddia edilen bütün hususları inkâr edenler, senin yanına gelince; senin temizliğini, zekânı ve güzel ahlakını ikrar ettiler.

³⁰⁸³ Senin ihtişamın; insana mutluluk, sevinç, huzur ve nimet meyvesi bahşeden, gayet yüce bir ağaç gibidir.

³⁰⁸⁴ Sen bir Süleyman’sın. Senin altında, küheylan gibi giden bir taht vardır. Taht; mucizeden dolayı, bir toz gibi rüzgârın üzerinde seyahat etmektedir.

- 33- Çün kedû hasm-ı tu gerden-keş eger şod çe şeved
Hem tu'eş bâzkonî post zı ten hemçu hıyâr³⁰⁸⁵
- 34- Bâ heme serkeşiy-i tevsen-i gerdûn çu şutur
Dest-i hükm-i tu be-bînîyeş derûn kerd mehâr³⁰⁸⁶
- 35- Nîst cüz kîlk-i tu ger kîlk buved müşk-feşân
Nîst cüz tab-'ı tu ger tab' buved gevher-bâr³⁰⁸⁷
- 36- Hemçu bârân be nişîb üftad bed-hâh-ı tu bâz
Ger be bâlâ keşedeş çerh dû sedre çu buhâr³⁰⁸⁸
- 37- Düşmenet râ çu hîred nîst eger genc nehed
Ne-şevêd mâlik-i dînâr be mülk ü dînâr³⁰⁸⁹
- 38- Ne-şevêd müşk eger çend ferâvân mâned
Ciger-i sũhte der nâfe-i âhũy-i tâtâr³⁰⁹⁰
- 39- 'Âlem-i devlet-i tu mîlh-i zemîn est ü zemân
'İzzet-i zât-ı şerîfet şeref-i leyl ü nehâr³⁰⁹¹
- 40- Deh reh ez nuh felek eyyâm şenîdest sarîh
Ki tuyî vâsıta-i heft ü şeş ü penc ü çehâr³⁰⁹²

³⁰⁸⁵ Kabak gibi olan, senin hasmın; eğer isyan ederse ne olur? Salatalığın derisinin soyulması gibi; onu, soyuverirsin (doğrayıverirsin).

³⁰⁸⁶ Feleğin; vahşi bir at gibi bütün serkeşliğine ramen; senin hükmün altında, bair (uslu) katır gibi yulara itaat ettiğini görürsü.

³⁰⁸⁷ Eğer kalem güzel koku saçarsa; senin kaleminden daha güzel koku saçan kalem yoktur. Karaktere değer yüklenirse; senin şahsiyetinden daha mükemmel bir şahsiyet bulunmaz.

³⁰⁸⁸ Senin düşmanın (kıskanan); yağmur gibi, yine alçak zemine indi. Felek eğer onu iki göğüs hizasına kaldırsa, buharlaşıp yok olur.

³⁰⁸⁹ Senin düşmanın aklı olmadığından; hazineye bile koysalar, mülkün hazinesine ve mülküne sahip olamaz.

³⁰⁹⁰ Yanık bir ciğer, Tatar ceylanının göbeğinde ne kadar fazla kalırsa kalsın, misk olmaz.

³⁰⁹¹ Senin devletinin bayrağı; zamanın ve zeminin (devrin ve yeryüzünün, mülkün) çivisidir. Senin şerefli zatının izzeti; gece ve gündüzün şerefidir.

³⁰⁹² Dokuz felekten onu; yedinin altı ile beşin de dörtle olan bağının, açık olarak sen olduğunu duymuştur.

- 41- Ger u Fir‘avn-i la‘ın hasm-i tu der bahr şeved
Mevkib-i Mûseviyyet gird ber-âred zı bihâr³⁰⁹³
- 42- Bâz-ı temkîn-i tu hercâ ki be pervâz âyed
Ser fûrû duzded bed-hâh-ı tu çûn bûtîmâr³⁰⁹⁴
- 43- Ger ne-bended kemer mûhr-i tu çûn mûr ‘adût
Zûd ez post birûn âredeş eyyâm u mâr³⁰⁹⁵
- 44- Tu çônânî ki der âfâk turâ nîst nazîr
Be safâ vu be hayâ vu be sebât u be vakâr³⁰⁹⁶

S. 189

- 45- Bâz ihvân-ı hiredmend turâ e-tevân goft
Zîrek ü fâzıl u düşmen-şiken ü kâr-guzâr³⁰⁹⁷
- 46- Serverâ, pâk-dilâ zîn felek-i bî ser ü pâ
Zindegânî rehî geşt be gâyet düşvâr³⁰⁹⁸
- 47- Nakd mîbâyedem imrûz zı hidmet-i sed îz
Nakdter ez heme hâlî ferecî vü destâr³⁰⁹⁹
- 48- Bendegânend ferâvân zı tu bâ ni‘met ü nâz
Bende râ nîz e bâşed hem ez îşân ingâr³¹⁰⁰

³⁰⁹³ Senin hasmın, melun Firavun gibi denizde bulunsa; Musa (A.S)’ın kuvvetleri gibi birlikler (dalgalarda), denizlerden toplanarak, onu kuşatırlar.

³⁰⁹⁴ Senin temkin şahininin uçuğu her yerde; düşmanın; hırsızdan saklanan pelikan kuşu gibi başını saklar.

³⁰⁹⁵ Senin mührün; düşmanını, karıncanın beli gibi kemerle, sıkı bağlamazsa; günler onu yılan gibi derisinden, çabucak dışarı çıkarır.

³⁰⁹⁶ Sen öyle birisin ki; dünyada; temizlik, hayâ, sebat ve vakar olarak, senin bir benzerin yoktur.

³⁰⁹⁷ Anlayışlı kardeşler, yine sana ne diyebilirler? Akıllı, faziletli, düşmanı kırıp dağıtan ve becerikli (demeleri gerekir).

³⁰⁹⁸ Temiz kalpli liderim (efendim), bu alçak feleğin yüzünden hayat, olabildiğince zor bir yola saptı.

³⁰⁹⁹ Bu gün, yüzlerce şeylik hizmet için para ödemeyi gerekli görüyorum. Başın ve sarığın kurtuluşu ve özgürlüğü her türlü para ve kiymetten daha değerlidir.

³¹⁰⁰ Nimet ve saadetten dolayı, nice kulların bulunmaktadır. Ne olur! Ben kulunu da onlardan say.

- 49- Vakt ânest ki hâhî zı kerem-i kilk ü devât
Be-dürî pâre-i kâğız zı kenâr-ı tomâr³¹⁰¹
- 50- Ber her ân kes ki berâtem be-nivîsî şâyed
Be Kemâleddîn bârî ne-nivîsî zinhâr³¹⁰²
- 51- Zânki ân zâlim-i bî rahm yekî habbe ne-dâd
Zân zer ü câme vü kerbâs u ketân-ı men pâr³¹⁰³
- 52- Ân kemâlî ki çu noksân-ı men âmed der-pîş
Zân ne-dîdem men ez ân hediye-i şâhî âsâr³¹⁰⁴
- 53- Hicv-i key hastemeş goft velî tersîdem
Ki ne ber tab-‘ı melik râst buved ân goftâr³¹⁰⁵
- 54- Be-haleş kerdem eger-çend ki o zâlim bûd
Bâ veyem bîş ez ân nîz me-bâdâ ser-u-kâr³¹⁰⁶
- 55- Tâ cihân mând, mânâd vücûdet be cihân
Bâdî ez baht u cevânî vü cihân ber-hordâr³¹⁰⁷
- 56- Dostân cem‘ ü nedîmân hoş u devlet bâkî
Ser-i tu sebz ü dilet şâd u tenet bî âzâr³¹⁰⁸

³¹⁰¹ Kalem ve mürekkebinin kereminden ihsanda bulunmak istediğin vakit; tomarın kenarından, bir kâğıt parçası yırtarsın.

³¹⁰² Olur ya, şayet onlardan her birinin özgürlük beratını yazarsan, ne olursa olsun, Kemaleddîn’in (Enverî’nin) beratını zinhar (sakın) yazma.

³¹⁰³ Bundan dolayı, o merhametsiz zalim; geçen yıldan benim hakkım olan; altın, elbise, pamuklu kumaş ve ketandan, zerre bile vermedi.

³¹⁰⁴ O öyle (nasıl) bir kemal ki; benim eksikliklerim göz önüne getirilince; ben ondan şahın hediyesi adına bir eser görmedim.

³¹⁰⁵ Ne vakit hiciv söylemek istediysem, korktum. Çünkü o sözler (tenkit olarak ileri süreceğim hususlar) padişahın tabiatına (karakterine) uygun sözler değildi.

³¹⁰⁶ Eğer o zalim olsaydı, bunu (hicvi) ona yapardım. Bundan daha fazlasını benim yapmam mümkün değildir.

³¹⁰⁷ Dünya durdukça, senin bedeninin de dünyada yaşasın. Daimi talihin ve gençliğinle, ondan müstefid olasın.

³¹⁰⁸ Sayısız dostun, güzel hizmetçilerin ve baki bir devletin olsun! Başın hep genç kalsın. Gönlün, saadetmend ve bedeninin her türlü sıkıntıdan beri (sağlıklı) olsun!

- 57- ‘Îd-i ferhunde vü der ‘îd be resm-i kurbân
Ser bürîde ‘adûyet hemçu şutur zâr u nizâr³¹⁰⁹

Der Medh-i Sultân-ı A‘zam Sencer³¹¹⁰ - Kaside: 77

Vezin: Fâ‘lâtün/ Fâ‘lâtün/ Fâ‘lâtün/ Fâi‘lün/

- 1- Âb-ı çeşmem geşt pür hûn zâteş-i hicrân-ı yâr
Hest bâd-ı serd-i men ber hâk ez ân kâfûr bâr³¹¹¹
- 2- Âb u âteş dârem ez hicrân-ı o der çeşm ü dil
Ez dil-i çün bâdem ez devrân-ı gerdûn hâk-sâr³¹¹²
- 3- Âb-ı çeşmem zı âteş-i dil nüzhet-i cân mîbered
Hemçu bâd-ı tund kâh ez rûy-i hâk ender kıfâr³¹¹³
- 4- Ger zı âb-ı vasl-ı o în âteş-i dil kem konem
Men çu bâd ez hâk-ı kûy-i o şevem ‘anber ‘izâr³¹¹⁴
- 5- Tâ der âb-ı çeşmem ü der âteş-i dil ez firâk
Hemçu bâdem men zı hâkî vü devî-yi rûzgâr³¹¹⁵
- 6- Zâb-ı çeşm ü zâteş-i dil ger be-hâhem der cihân
Bâd râ pinhân konem der hâk-ı men hemçün şerâr³¹¹⁶

³¹⁰⁹ Mübarek bayram olduğunda ve bayramdaki kurban töreninde; senin düşmanının kafası, devenin feryad ü figan etmesi gibi, bağıra çağıra vurulsun.

³¹¹⁰ En büyük Sultan, Sencer’in Methi Hakkındadır.

³¹¹¹ Yârın ayrılık hasretinden dolayı; gözyaşım kanla doldu. Ben toprağa düşmüşken, rûzgâr; sevgilinin kâfur gibi güzel kokusunu yüklenerek, soğuk bir şekilde esmektedir (soğuk bir rûzgârda; sevgilinin kâfur gibi güzel kokusundan dolayı, kendimden geçerek toprağa düşmüşüm).

³¹¹² Onun (sevgilinin) ayrılığından; gözüm yaşla, gönlüm ateşle doludur. Feleğin bu şekilde dönüşüyle (kaderin böyle tecelli edişiyle), kalpden; üğütülen badem gibi toz akmaktadır (gözdeki yaş ve gönüldeki ateş, bademin üğütüldüğü değirmene benzetilmiştir).

³¹¹³ Hızlı esen rûzgârın, çöllerin toprağının üzerindeki samanı; savurup götürmesi gibi; gönlümün ateşinden dolayı, gözümün yaşı; ruhumun iffetini (huzurunu, rahatını) savurup götürüyor.

³¹¹⁴ O sevgiliye kavuşma sevincinden dolayı, şu gönlümün ateşini eğer dindirirsem; rûzgâr gibi (rûzgâr olup), onun diyarının toprağından, anber yanağın kokusunu getiririm.

³¹¹⁵ Ayrılıktan dolayı; gözümün yaşı ve gönlümün ateşi; bademin topraktan çıkarak etrafa yayıldığı gibi, rûzgârla savrulmuştur.

³¹¹⁶ Gözyaşımın ve gönül ateşimden dolayı; dünyada rûzgârı saklamak istesem; o zaman, ben kendim topraktan kıvılcım gibi etrafa saçılırım.

S. 190

- 7- Âb-ı çeşmem zâteş-i hicrân çönân rengîn şodest
Kez ruh-i bâd-ı bahârî hâk-i kûh-i lâle-zâr³¹¹⁷
- 8- Âb-ı çeşm ü âteş-i dil râ ne-dârem hîç def
Cüz nesîm-i bâd-ı medh ü hâk-i pâ-y-i şehriyâr³¹¹⁸
- 9- Hüsrevî kez âb-ı lütf ü âteş-i şemşîr-i o
Bâd bî mikdâr geşt ez düşmen çün hâk hâr³¹¹⁹
- 10- Sencer ân kez âb u âteş gird ü gül peydâ koned
Mihr ü kîn-i o çu bâd u hâk ez tîr-i bahâr³¹²⁰
- 11- Ânki âb u âteş engîzend tîğ u tîr-i o
Ez dil-i bâd-ı hevâ vü hâk meydân-ı rûz-i kâr³¹²¹
- 12- Pâdişâhî kâb u âteş savleteş râ çâkerend
Bâd râ ez hâk summ-i merkebeş hest iftihâr³¹²²
- 13- Ger resed ber âb-ı deryâ âteş-i şemşîr-i o
Hemçu bâd ez hâk deryâhâ ber-âred o demâr³¹²³
- 14- Âb gerded hemçu âteş der dehân-i ân kesî

³¹¹⁷ Ayrılık ateşinden, gözyaşım o denli renkli olmuştur ki; sanki bahar rüzgârının yanağından (esintisinden), dağın yamacı, lale bahçesine dönmüştür.

³¹¹⁸ Şehriyarın, ayağının tozunun methi olan rüzgârın esintisinden başka; gözyaşımı ve gönlümün ateşini ortadan kaldıracak hiçbirşeye sahip değilim.

³¹¹⁹ Sultan Sencer'in (padişahın) lütfunun suyundan ve onun kılıcının ateşinden; yerle bir olan düşmanın gücünde (rüzgârında) zerre bile kalmadı.

³¹²⁰ Su ve ateş, nasılkı gülün çevresini ve rengini ortaya çıkartıyorsa; Sencer de lütf ve şiddetin ortaya çıkardığı bir şahsiyettir. Onun sevgisi ve öfkesi; sonbaharın dördüncü ayındaki, rüzgâr ve toprak gibidir (hem rahmeti hem de şiddeti temsil eder).

³¹²¹ Sultan Sencer öyle birisidir ki, onun kılıcı ve oku; muharebe günü savaş meydanında gönülden, rüzgâr ve toprağı havalandırarak, suyu ve ateşi iyice coşturur.

³¹²² Su ve ateş bu padişahın hamlesinin (saldırısının) hizmetkâridirler. Toprakta yükselen fırtına, onun atının toynağı olmakla iftihar eder.

³¹²³ Onun kılıcının ateşi, okyanusa varsa; denizleri zeminden yukarı kaldırarak, onların canına okur.

Ko ne-dâred hemçu bâd ez hâk-ı dergâheş medâr³¹²⁴

- 15- Âb eger ber âteş âyed ez nehîb-i ‘adl-i o
Bî gümân gerdend hemçün bâd u hâk âmûzgâr³¹²⁵

- 16- Hest ender dest-i âb u gûş-i âteş der cihân
Bâd- te’sîreş sivâr u hâk-i ‘adleş gûşvâr³¹²⁶

- 17- Key şödendî âb u âteş der cihân her-yek pedîd
Ger ne-geştî bâd-ı ikbâleş derîn hâk âşkâr³¹²⁷

- 18- Ez vücûd-i cûd u âb u âteş-i ikbâl-i ost
Bâd râ pâkîzegî vü hâk râ pür dürr kenâr³¹²⁸

- 19- Ey hüdâvendî kez âb u âteş cûd u sehât
Hemçu bâd u hâk meşhûrend ender her diyâr³¹²⁹

S. 191

- 20- Tâ be-yâbed âb-ı rûy ez âteş-i ikbâl-i tu
Bâd-ı devlet ber yemîn ü hâk-ı nusret ber yesâr³¹³⁰

- 21- Enverî ez âb-ı mihr ü âteş-i medhet koned
Dürc-i dürr-i nazm râ çün bâd ber hak et nisâr³¹³¹

³¹²⁴ Onun kapısına gelip de, hakimiyetini kabul etmeyen bir kişi, su gibi olsa onun ağzında ateşe dönüşür. Rüzgar gibi olsa onun eşiğinde yükselip esemez.

³¹²⁵ Su, ateşin üzerine gelse, onun adaletinin korkusundan; hiç şüphesiz, rüzgâr ve toprak gibi her ikisi de, öğretmen olur (onun emrine musahhar olurlar).

³¹²⁶ Dünyada, ateşin kulağı suyun elinde bulunmaktadır (ateşi, su söndürmektedir). Sultan Sencer’in tesir gücü (rüzgârı) bileziktir, adaletinin toprağı ise küpedir.

³¹²⁷ Onun ikbal rüzgârı (gücü, kudreti) bu ülkede (toprakta) eğer zuhur etmeseydi; dünyada su ve ateş ne zaman ortaya çıkardı ki?

³¹²⁸ Onun, ikbal ateşi ve suyu, cömertliğinin varlığındandır. Rüzgâra temizleyici özelliği veren ve ülke kıyılarını inciyle doldurup taşıran, yine onun bu cömertliğidir.

³¹²⁹ Padişahım, su ve ateşten meydana gelen varlık unsurları, senin cömertliğin ve sehavetinin neticesidir. Bundan dolayı (su ve hava), bulundukları her diyarda; rüzgâr ve toprak gibi meşhurdurlar.

³¹³⁰ Su, berraklığını, senin ikbal ateşinden elde etti. Devletin rüzgârı sağında, ilahi yardıma mazhar olan ülke toprağı ise solunda yer almaktadır (sen, bir tarafta devletin gücüne, diğer tarafta, ilahi yardıma mazhar olan, vatan toprağına dayanmaktadır).

³¹³¹ Enverî; yüz akıyla, ateşli bir şekilde, senin methini yapmakta, inci gibi nazmının mücevher kutusunu (şiiirlerini); rüzgâr gibi eserek, ülkenin üzerine saçmaktadır.

- 22- Tâ ne-bâşed âb u âteş nîk-hâh-ı yek-diger
Tâ buved ez bâd u hâk ender cihân gerd ü gubâr³¹³²
- 23- Hemçu âb u âteşest hâhem bekây-i sermedî
Tâ çu bâd ez peyker her hâk geşte kâm-kâr³¹³³

Der Medh-i Şemsu'd-Dîn Oğul Bîg³¹³⁴ - Kaside: 78

Vezin: Fâ'lâtün/Fâ'lâtün /Fâi'lün

- 1- Dûş der hicr-i ân but-i 'ayyâr
Tâ be rûzem ne-bûd hâb u karâr³¹³⁵
- 2- Heme bâ mâh u Zühre bûdem üns
Heme bâ âh u nâle bûdem kâr³¹³⁶
- 3- Ne kesî yek zemân merâ mûnis
Ne kesî yek nefes merâ gam-hâr³¹³⁷
- 4- Heme bister zı eşk-i men rengîn
Heme kişver zı âh-ı men bîdâr³¹³⁸
- 5- Ruhem ez hûn çu lâle-i hod-reng
Eşkem ez gam çu lû'lü'-i şehvâr³¹³⁹
- 6- Ber ü rûyem zı zahm dest-i kebûd

³¹³² Su ile ateş arasında, hüsn-i zan olmaması için ve dünyada tozun dumanın (lekenin, toprağın), rüzgar ve topraktan teşekkül etmesi için;

³¹³³ Rüzgâr misillü; her toprağın üzerinden mutlu bir şekilde geçip gitmek için; su ve ateş gibi; daimi (olan) bir beka istiyorum.

³¹³⁴ Şemsü'd-Dîn Oğul Bîg'in Methi Hakkındadır.

³¹³⁵ Dün gece; put gibi güzel olan sevgilinin ayrılığında derbeder oldum. Öyle ki; ne gece oyudum, ne de gündüz huzurlu oldum (günüm karmakarışık oldu).

³¹³⁶ Bütün günüm, ay ve Zühre yıldızıyla ünsiyet etmekte geçiyordu. İşim gücüm, tümüyle, âh u feryâd etmekte.

³¹³⁷ Ne kimse benimle; bir bir vakit, yakınlık kurdu. Ne de kimse; bir an olsun, benim derdimi paylaştı.

³¹³⁸ Bütün yataklar, benim gözyaşımından boyalı. Bütün ülke, benim ahımdan ayakta.

³¹³⁹ Yanağım, kandan, kırmızı lale gibidir. Gözyaşım, kederden; şahlara layık olan, en büyük inci gibi olmuştur.

Dil ü cânem be tûr-i hicr-i fikâr³¹⁴⁰

7- Ruhem ez renc zerd hemçu turunc
Dilem ez derd pâre hemçu enâr³¹⁴¹

8- Nefesem serd ü sîne âteş-gâh
Dehenem huşk u dîde tûfân-bâr³¹⁴²

9- Gâh çün şem‘ kuvvet-i âteş tîz
Gâh çün zîr-i cuft nâle-i zâr³¹⁴³

10- Dest ber ser zenân hemî goftem
Key felek dest ez îñ za‘îf be-dâr³¹⁴⁴

11- Ten be-fersûd çend ez îñ mihnet
Cân be-pâlûd çend ez îñ âzâr³¹⁴⁵

12- Tâ key îñ cevır kerden peyvest
Çend ez îñ nehs bûden hemvâr³¹⁴⁶

13- Ber-guzer ez reh cefâ vu merâ
Rûzekî çend bî gamî be-guzâr³¹⁴⁷

14- Tâketem nîst ez Hüdâyî be-ters
Bîş ez-îñem be dest-i gam me-sipâr³¹⁴⁸

³¹⁴⁰ Yüzüm, gözüm (göksüm, önüm) yaradan, keklîğın ayağı gibidir. Kalbim ve ruhum; ayrılık okuyla muzdariptir.

³¹⁴¹ Yanağım, çileden, turuncu gibi sarardı. Kalbim, dertten, nar gibi parça parça oldu.

³¹⁴² Nefesim, soğuk olduğı halde sinem, ocak gibi yanmakta. Ağzım kuru olduğı halde, gözlerim Tufan yağmuru gibi doludur.

³¹⁴³ Bazen, mum gibi, ateşin kuvveti keskindir. Bazen çiftin altındaymış gibi, feryad ederek inlemektedir.

³¹⁴⁴ Elimi başıma vurarak sürekli şunu söyledim: Ey felek, bu zayıfın üzerinden, artık elini kaldır.

³¹⁴⁵ Bu kadar sıkıntıdan sonra, bedenim yıprandı (yaşlandım). Şu kadar eziyetten sonra, ruhum artık yok oldu.

³¹⁴⁶ Ne zamana kadar böyle zulmetmek devam eder? Bu kadar uğursuz olmak, ne kadar sürer?

³¹⁴⁷ Sıkıntı, yoldan ve benden, artık geçsin gitsin. Birkaç günüm bile ne vakit gamsız geçecek?

³¹⁴⁸ Nihayet, gücüm kalmadı. Allah’tan kork. Beni, bundan dah fazla, kederin eline ısmarlama.

- 15- İn hemî goftem ü hemî kerdem
Hâk ber ser zı gunbed-i devvâr³¹⁴⁹
- 16- Yâr çün nâlehây-i men be-şenîd
Goft bâ men be sırr-ı der ân şeb-i târ³¹⁵⁰
- 17- Mekon ey Enverî hurûş u ceze‘
Ki şödet baht cuft u devlet-i yâr³¹⁵¹

S. 192

- 18- Bâr-ı enduh me-keş ki bâr-ı diger
Berahâniyedet Îzed ez gam u bâr³¹⁵²
- 19- Bend be-guşûd çerh, teng me-bâş
Râh be-nümûd baht, bâk me-dâr³¹⁵³
- 20- Be tu âverd sa‘d gerdûn rûy
Rûy-i zî dergeh-i Hüdâvend âr³¹⁵⁴
- 21- Şems-i dîn pehlevân leşker-i şâh
Puşt-i İslâm u kible-i ahrâr³¹⁵⁵
- 22- Hâss-ı sultan Oğulbek ânki kefeş
Der sehâ hest hemçu ebr-i bahâr³¹⁵⁶
- 23- Mûy-ı ber sâyılân zebân hâhed

³¹⁴⁹ Sürekli, söylediğim ve yaptığım budur (daima bunu söyledim ve bunu yaptım). Yeryüzünden, başımın üzerinde dönen gökkubbesine kadar, aynı şeyi söyledim.

³¹⁵⁰ Sevgili, benim feryatlarımı duyunca; o karanlık gecedeki sırrı, bana söyledi.

³¹⁵¹ Ey enverî! Sabırsızlık gösterip, feryad etme. Çünkü senin talihinle, yârin devletinin talihi yan yanadır.

³¹⁵² Kederin yükünü çekme. Olur ki bir gün Tanrı seni, gam yükünden kurtarır.

³¹⁵³ Felek düğümü çözer, üzülme, talih yol gösterir, korkma!

³¹⁵⁴ Felek, sana yönelerek, mutluluk getirdi. Evet, hayatın vechesi (görünen yüzü), sultanın sarayıdır.

³¹⁵⁵ Şahın ordusundaki kahramanlar; dinin güneşi, İslâm’ın hâmisi ve özgür olan insanların kıblesidir.

³¹⁵⁶ Cömertlikte bahar bulutu gibi, ihsanı bol olan el; ancak Oğulbek’e ait olan eldir.

Tab‘aş ez behr-i bahşış-i dînâr³¹⁵⁷

- 24- Nazar-ı lütf-i o ber ânki futâd
Bâz rest ez zemâne-i gaddâr³¹⁵⁸
- 25- Zîr-i perr-i Hümây-i devlet-i o
Çe yekî ten çe sed hezâr hezâr³¹⁵⁹
- 26- Rûz-i heycâ ber esb-i kûh-peyker
Çu birûn âyed ez pey-i pey-kâr³¹⁶⁰
- 27- Merkeb-i Zühre tab-‘ı mah na‘leş
Kuh ten bâd pâ-yi hoş-reftâr³¹⁶¹
- 28- Geh zemîn râ koned zı pûye hevâ
Geh hevâ râ zemîn koned zı ğubâr³¹⁶²
- 29- Be-rubâyed şihâb-ı nâvek-i o
Encüm ez çerh ü nakş ez dîvâr³¹⁶³
- 30- Pîş-i o mâr u murğ der saf-ı ceng
Tuhfe vü hediye ez berây-i nisâr³¹⁶⁴
- 31- Muhre âred girifte der dendân

³¹⁵⁷ Oğulbek’in, dinar bağışlama hususundaki tabiatının, ne kadar cömert olduğunu anlatmak için; dilencilerin üzerindeki tüyler bile lisan ister.

³¹⁵⁸ Onun lütuf nazarının üzerine düştüğü kişi; gaddâr zamaneden, yine kurtuldu demektir.

³¹⁵⁹ Onun devletinin Hümâ kuşu uçtuğunda, onun altında bulunan, ne bir ten, ne de yüzbin ten; sayısız canlı güven ve ihsan içerisinde yaşamaktadır.

³¹⁶⁰ Savaş günü; çarpışmanın ardından; dev gibi bir atın üzerinde, ortaya çıkınca,

³¹⁶¹ Nalı, ay gibi parlayan, Zühre yıldızının bineği gibi görünür. Büyüklüğü, dağ gibidir, güzel yürüyüşü ise rüzgâr gibidir.

³¹⁶² Öyle hızlı koşar ki; bundan dolayı bazen yeryüzünü, havaya kaldırmış gibi olur. Bazen de kaldırdığı tozdan; semayı yere indirmiş gibi olur.

³¹⁶³ Onun mızrağının ucundan çıkan kıvılcım; felektten yıldızları, duvardan resmi çaldı (zaptetti).

³¹⁶⁴ Hediye ve armağan saçmak için; muharebe safında bekleyenlerle birlikte, onun huzurunda, yılan ve kuş gibi hayvanlar da hazır bulunmaktadır.

Dîde âred girifte der minkâr³¹⁶⁵

32- Sâye-i rumh u ‘aks-i şemşîreş
Ger be-yuftad ber-i cibâl u bihâr³¹⁶⁶

33- Seng-i îh hâk gerded ez enduh
Âb-ı ân kîr gerded ez tîmâr³¹⁶⁷

34- Ey be mülket çu vâris-i Dâver
Ey be merdî çu Haydar-i Kerrâr³¹⁶⁸

35- Ey çu çerhet hezâr medhet gûy
Vey çu dehret hezâr hidmet-kâr³¹⁶⁹

36- Tâ çu tîrest kâr-ı devlet-i tu
Bî zebânest hasm çün sûfâr³¹⁷⁰

37- Tu be-şâdî nişîn ki geşt-i felek
Hod ber-âred zı düşmen-i tu demâr³¹⁷¹

38- Bes turâ puşt-i nusret-i Yezdân
Bes turâ yâr-i devlet-i Dâdân³¹⁷²

39- Ânki der dîde-i tu dâred kadr
Vânki ber dergeh-i tu yâbed bâr³¹⁷³

³¹⁶⁵ Bazıları; dişlerinin arasında boncuk tutmuş olduğu halde; bazıları da gagasında çeşitli hediyeler tuttukları görülür.

³¹⁶⁶ Mızrağının gölgesi ve kılıcının aksi (yansıması), dağlara ve denizlere düşse;

³¹⁶⁷ Bu taş, korkudan toprak gibi yumuşak olur. Şu su, düşünceden dolayı katran gibi olur.

³¹⁶⁸ Ey, mülkünde Tanrı’nın varisi gibi olan zat! Ey yiğitlikte (adamlıkta); Haydâr-ı Kerrâr (hamle edip saldıran), Ali gibi olan sultan!

³¹⁶⁹ Ey feleği gibi, binlerce methedeni bulunan! Ey çağı gibi, binlerce hizmetkârı olan zat (sultanı, felek methediyor, çağı da onun hizmetkârı)!

³¹⁷⁰ Senin devletinin icraatı, ok gibi oldukça, dilsiz olan hasmın ise; yayın ipliğinin bağlandığı, okun ağzıdır.

³¹⁷¹ Sen, feleğin yörüngesine (faaliyet alanına) mutlu bir şekilde yerleş. O zaman bizzat, düşmanın canına oku.

³¹⁷² Destek olarak sana Allah’ın yardımı yeter. Dost olarak sana, Hâlık’ın devleti yeter.

³¹⁷³ Senin gözünde olan, kıymete sahip olur. Senin eşiğinin üzerinde bulunan, ağırlık (değer) kazanır.

- 40- Rîf'at îñ râ hemî dehed teşrîf
Devlet ânrâ hemî nehed mikdâr³¹⁷⁴
- 41- Bende nîz er be-hükm-i ümîdî
Medhetî goft ez-o 'aceb me-şumâr³¹⁷⁵
- 42- 'Âlemî râ çu ez tu şâkir dîd
Geşt der dâm-ı hidmet-i tu şikâr³¹⁷⁶
- 43- Ver zı ikbâl-i kurbetî yâbed
Pîş-i taht-ı tu çün sıgâr u kibâr³¹⁷⁷
- 44- Cest ez cevîr-i 'âlem-i câfî
Rest ez mekr-i gîtûy-i mekkâr³¹⁷⁸
- S. 193**
- 45- Kerd der menzîl-i kabûl nüzûl
Geşt ber merkeb-i murâd sevâr³¹⁷⁹
- 46- Tâ ne-bâşed be reng-i rûz çu şeb
Tâ ne-bâşed be fî'l-i nûr çu nâr³¹⁸⁰
- 47- Şeb-i a' dât râ me-bâd kerân
Rûz-i şâdiyet râ me-bâd kenâr³¹⁸¹
- 48- Pây-i bed-gûy-i hâsedet der bend

³¹⁷⁴ Yücelik buna daima şeref verir. Devlet, ona sürekli ölçü koyar.

³¹⁷⁵ Kulunuz da, bir ümidin hükmü ile eğer bir takım övgüler söyler ise, ondan dolayı, şaşılabacak bir şey olarak görme (sayma).

³¹⁷⁶ Av hayvanı (av); senden dolayı bütün dünyayı şükreder bir şekilde görünce; sana hizmet etmek için, (kendi rızasıyla) tuzağa düştü.

³¹⁷⁷ İster büyük olsun, ister küçük olsun; senin tahtının huzurunda, ikbal elde etmek için bir yakınlık elde ederse;

³¹⁷⁸ Cife (leş, pislik) olan şu dünyanın eziyetinden beri olur. Hilebaz olan dünyanın, hilesinden kurtulur.

³¹⁷⁹ Murat bineğinin üzerinde savaştan (dolaştan) binici, kabul menziline atından indi.

³¹⁸⁰ Gündüz renginin, gece rengi olmaması için; nurun filinin, nar gibi olmaması için;

³¹⁸¹ Düşmanın gecesi son bulmasın. Senin mutluluk günün de nihayete ermesin.

Ser-i bed-hâh u düşmenet ber dâr³¹⁸²

Der Medh-i Nizâmü'l-Mülk Sadreddîn Muhammed Mîrâb-ı Merv³¹⁸³ -

Kaside: 79

Vezin: Mefâ'ilün/Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün

- 1- Şebî guzeşte'em dûş der gam-ı dilber
Be-dân sıfat ki ne subheş pedîd bûd ne seher³¹⁸⁴
- 2- Çönân şebî be dırâzî ki goftî her-dem
Sipihr bâz ne-zâyid hemî şebî dîger³¹⁸⁵
- 3- Hevâ siyâh be kirdâr-ı kîr-gûn heftân
Felek-i kebûd nümûdâr nilgûn miğfer³¹⁸⁶
- 4- Çu ehger ehger her ehter ez felek rahşân
Ve-zân her ehter der cân sin dû-sed ehger³¹⁸⁷
- 5- Ruhem zı enduh-i cân zerd ü cân ber cânân
Lebem zı âteş-i dil huşk dil ber-i dilber³¹⁸⁸
- 6- Zı arzûy-i leb-i şekkerîn o heme şeb
Budem zı âteş-i dil hemçu ender âb-ı şeker³¹⁸⁹

³¹⁸² Sana hased edip, hakkında kötü konuşanın ayağı bağlansın. Kötü niyetlinin ve düşmanının başı idam edilsin.

³¹⁸³ Nizâmü'l-Mülk Sadreddîn Muhammed Mîrâb Merv'in (Merv'in su Dağıtım Emiri'nin) Methi hakkındadır.

³¹⁸⁴ Dün, öyle bir simaya sahip olan dilberin gamında, bir gece geçirmişim ki; onun güzelliğinin mahcubiyetinden; ne sabah vakti ne de seher ortaya çıkamadı.

³¹⁸⁵ Her an, senin konuştuğun; o kadar uzun bir geceydi ki; felek, başka bir geceye geçmek için, tekrar ilavede bulunmadı.

³¹⁸⁶ Katran gibi siyah kaftanla hava simsiyah... Lacivert (mavi, yeşil) miğferin ortaya çıkmasıyla, felek, lacivert renge dönüştü.

³¹⁸⁷ Feleğin her bir yıldızı, parlaklığından dolayı, yer yer ateş parçası (kor, kıvılcım) gibi görünmektedir. Her yıldızdan, ikiyüz yaşında korlar meydana gelmektedir.

³¹⁸⁸ Canım sevgilinin kucağındayken (yanındayken, önünderken); yanağım, canın üzüntüsünden sararmıştır. Kalbim, gönül çekici dilberin yanındayken; dudağım, gönlün ateşinden kurudur.

³¹⁸⁹ O (gönül); her gece, sevgilinin şeker gibi olan dudaklarının arzusundadır. Gönül ateşinden dolayı; suyun içindeki şeker gibiyim (erimekteyim).

- 7- Nebûd der heme ‘âlem kesî merâ mûnis
Nebûd der heme gâtî kesî merâ gam-hor³¹⁹⁰
- 8- Gehî zı girye-i men pür feze‘ şodî gerdûn
Gehî zı nâle-i men pür ceze‘ şodî kişver³¹⁹¹
- 9- Ruhem zı dîde pür ez hâlhây-i şengerfî
Ber ez tepençe pür ez şâhhây-i nîlüfer³¹⁹²
- 10- Zı gerd-i târik-i men çeşm-i ‘ulviyânşöde ker
Zı âh-ı nâle-i men gûş-i süfliyân şöde kor³¹⁹³
- 11- Felek zı enduh-i cân kerde mer merâ bâlîn
Cihân zı âteş-i dil kerde mer merâ bister³¹⁹⁴
- 12- Şeb-i dırâz dû çeşmem hemî zı nûk müje
‘Akîk-i nâb çekânîde ber sahîfe-i zer³¹⁹⁵
- 13- Ne ber felek zı tebâşîr-i subh hîç nişân
Ne ber zemîn zı hurûş-i horos hîç eser³¹⁹⁶
- 14- Be dest-i ‘işve heme şeb girifte dâmen-i dil
Ki âftâb hem eknûn ber-âyed ez hâver³¹⁹⁷

³¹⁹⁰ Tüm dünyada benim, bir tek dostum yoktu. Yine dünyada benim için dert ortağı olarak, bir kişi bile yoktu.

³¹⁹¹ Benim ağlamamdan dolayı bazen; felek feryan edip durdu. Benim inlememden dolayı bazen; tüm dünya acıya gark oldu.

³¹⁹² Yanağım; gözden akan yaşlarla (gözden, bakıştan), civa sülfürü gibi, kırmızı beneklerle doldu. Su dalgasının üzeri; nilüfer yapraklarıyla doldu.

³¹⁹³ Benim ayrılışımın kederinden; ulvi (yüce, saygın) insanların gözleri (ağlamaktan) kör oldu. Benim inlememin ahından; sefalet ehlinin kulakları sağır oldu.

³¹⁹⁴ Felek; meğer canın üzüntüsünden, bana yastık yapmış. Dünya; meğer gönlün ateşinden, bana yatak yapmış.

³¹⁹⁵ Uzun gece boyunca; iki gözüm, kirpiklerinin ucundan, altın sahife üzerine, sürekli halis (saf) akik (akik taşı gibi kırmızı, kanlı gözyaşı) damlatmıştır.

³¹⁹⁶ Ne feleğin üzerinde, sabahın beyazlığından bir nişâne var. Ne de yeryüzünde, horozun ötüşünden bir eser.

³¹⁹⁷ Sevgili; işve eliyle, gönlün eteğini, gece boyunca tutmuş. Nitekim güneş doğudan ancak, şimdi yükseldi.

- 15- Resem be rûz u şikâyet ez ân felek be-konem
Be pîş-i ân felek rifet ü sipihr-i hüner³¹⁹⁸
- 16- Nizâm-i mülket-i sultân u sadr-ı dîn-i Hüdâyî
Hüdâyegân-i vezîrân vezîr-i hûb seyr³¹⁹⁹
- 17- Muhammed ânki vezâret bedo nizâm girift
Çönânki dîn-i Muhammed be dâd u ‘adl-i ‘Ömer³²⁰⁰
- 18- Sipihr-i kadr ü zemîn-i hilm ü âftâb-ı likâ
Sihâb-ı cûd u felek-i himmet ü mülk-i muhber³²⁰¹
- 19- Cihân musahhar ahkâm-ı o be nîk ü be bed
Felek mutâbi‘ fermân-ı o be hayr u be şerr³²⁰²
- 20- Yekî be hidmet-i o rûz u şeb guşâde zebân
Yekî be hidmet-i o sâl u meh be-beste kemer³²⁰³
- 21- Zimâm-ı hîş be tevkîf-i o süpurde kazâ
‘Înân-ı hîş be tedbîr-i o süpurde kader³²⁰⁴

S. 194

- 22- Ne ez muvâfakat-i o kazâ be-tâbed rûy
Ne ez mutâba‘at-ı o kader be-pîçid ser³²⁰⁵

³¹⁹⁸ Gündüze ulaşırsam; bu felekten şikâyet ederim. O feleğin önüne, değerlilik (yükseklik, yücelik) ve sanat semasını koyarak, şikâyetle bulunurum.

³¹⁹⁹ Sultanın mülkünün nizamı ve Tanrı’nın dininin savunucusu (Nizâmü’l- Mülk Sadrettîn Muhammed Mirâb-ı Merv); vezirlerin efendisi; her işi ve karakteri güzel olan vezir.

³²⁰⁰ Muhammed (Nizâmü’l- Mülk Sadrettîn Muhammed Mirâb-ı Merv) öyle birisidir ki; vezirlik, onunla düzene girdi. Öyle ki; Muhammed’in dini, Ömer’in kanun ve adaleti, onda temessül etti.

³²⁰¹ Bu vezir; değerın seması; yumuşaklığın zemini ve vuslatın güneşidir. Cömertliğin bulutu, himmetin (ikramın, yardımın) feleği ve mülkün yöneticisidir.

³²⁰² Dünya; iyilik ve kötülükleriyle, onun hükümlerine bağlıdır. Felek; hayır ve şerriyle, onun fermanına tabidir.

³²⁰³ Gündüz ve gece; ona övgüde bulunmak için, ağzını açmıştır (gece ve gündüzün tüm faaliyetleri onu anlatır). Yıl ve ay; bir defa olsun, ona hizmet etmek için, elpençe divan durmuştur.

³²⁰⁴ Kaza; kendi dizginini, onun kontrolüne teslim etmiştir. Kader; kendi yularını, onun tedbirine emanet etmiştir.

³²⁰⁵ Onun muvafakatı olmadan kaza yüz göstermez (gerçekleşmez). O, uygun görmezsa kader değişmez.

- 23- Ni‘âl-ı merkeb-i o dâred ân bahâ vu şeref
Ğubâr-ı mevkib-i o dâred ân mahal u hatar³²⁰⁶
- 24- Kezîn konend ‘arûsân-ı huld râ yâre
Ve-zân konend bozorgân-ı mülk râ efser³²⁰⁷
- 25- Eger sümûm-i ‘itâbeş guzer koned ber bahr
Ve-ger nesîm-i nevâleş guzer koned ber-berr³²⁰⁸
- 26- Şeved zı râhat-ı ân hâk în buhûr-i ‘abîr
Şeved zı heybet-i în âb ân buhâr-ı şerer³²⁰⁹
- 27- Eger tu bahr-ı sehâ hâniyeş hemî çe ‘aceb
Ki lafz-ı o heme dür zâyed ü keşş gevher³²¹⁰
- 28- Ve-ger sehâyî musavver ne-dîde’î hergîz
Geh ‘atâ be keş dâred-i o yekî be-niger³²¹¹
- 29- Zı sîm ü zer ü Güher hemçü âsmân bâşed
Hemîşe sâyıl-i o râ zemîn râh-guzer³²¹²
- 30- Eyâ be tâbeş ü bahşes zı âftâb füzûn
Ve yâ be rif‘at ü himmet zı âsmân berter³²¹³

³²⁰⁶ Onun bineğinin nalları o derece kıymet ve şerefe sahiptir ki; onun birliklerinin kaldırdığı toz, o kadar büyük ve tehlikelidir ki;

³²⁰⁷ O, nallardan; ebedî (evli kalacak) bir geline, bilezik yaparlar. Yine ondan; mülkün en büyüğüne taç yaparlar.

³²⁰⁸ Eğer, onun (Nizâmü’l Mülk’ün) itabının (azarlamasının) zehri; denizin üzerinden geçse ve yine onun hayat bahşeden, ihsan esintisi, bir kara parçasının üzerinden geçse;

³²⁰⁹ Toprak; onun ihsan kokusundan dolayı, şöyle, amber buhuru (buğusu) gibi olur. Su (deniz); onun itabının heybetinden, şu kıvılcım gibi olan su buharına dönüşür

³²¹⁰ Senin; cömertlik denizi olduğunu, her şey dile getirirse, bunda şaşılacak ne var? Çünkü onun lafzı; tümüyle inci; buna ilaveten, cömert eli ise mücevher saçmaktır.

³²¹¹ Böyle bir cömertliği, görüp tasavvur etmiş olman asla mümkün değilse; onun gibi birinin (Nizâmü’l Mülk’ün) böyle, cömert bir ele sahip olmasına bakıver.

³²¹² Gümüş, altın ve mücevher gibi değerli varlıklar, gökyüzü gibi olunca; yeryüzü; daima onun dilencilerinin yolu olur.

³²¹³ Onun parlaklığı (kudreti) ve cömertliği, güneşten daha mı fazla? Veya yüceliğ ve himmeti; semadan daha mı yüksek?

- 31- Turâ sezed ki buved gâh tâ‘at u fermân
Felek gulâm u kazâ bende vü kader çâker³²¹⁴
- 32- Merâ sezed ki buved gâh nazm-ı medhet-i tu
Beyâz rûz u siyâhî şeb ü kalem-i mihver³²¹⁵
- 33- Mih ez cihân eger ender cihân kesî başed
Tu ân kesî ki ezo pîşî vü bedo ender³²¹⁶
- 34- Eger be hikmet ü bürhân mesel şod Eflâtûn
Ve ger be haşmet ü fermân semer şod İskender³²¹⁷
- 35- Zı tust hikmet ü bürhân derîn zemâne mesel
Be tust haşmet ü fermân derîn diyâr semer³²¹⁸
- 36- Tu ân kesî ki turâ misl-i nâ-ferîd İzed
Tu ân kesî ki turâ şebh-i nâ-verîd ehter³²¹⁹
- 37- Sehâ be nâm-ı tu pâyed hemî çu cism be rûh
Cihân be ferr-i tu nâ-zed hemî çu şâh beber³²²⁰
- 38- Vücûd-i cûd u sehâ bî kef-i tu mümkün nîst
Ne mümkün est ‘arz der vücûd-i bî cevher³²²¹

³²¹⁴ Feleğin; kul olarak, kazanın hizmetçi olarak, kaderin de köle olarak; senin fermanına bazen itaat etmeleri sana layık bir şeydir.

³²¹⁵ Bana da layık olan; gündüzün beyazını, gecenin siyahını net bir şekilde tasvir eden mihver kalemi ile senin methini nazmetmektir.

³²¹⁶ Eğer ünyada, ondan (dünyadan) daha büyük bir kimse varsa; Sen, dünyada bulunan o kişiden, her hususta öndesin.

³²¹⁷ Felsefe ve delil getirmekte; Eflatun gibi bile olsa; haşmet ve fermanının tesirinde; İskender, hikâye edilse de;

³²¹⁸ Zamanede bulunduğu ifade edilen; hikmet ve burhan sendendir. Bu ülkede hikâye edilen; haşmet ve fermanın geçerliliği; ancak sana nispet edilir.

³²¹⁹ Sen, öyle bir zatsın ki; Tanrı, senin bir benzerini yaratmamıştır (sen, Tanrı’nın, bir benzerini, yaratmadığı kimsesin). Sen, bir benzerinin üzerine, talih yıldızının doğmadığı kişisin.

³²²⁰ Beden, ruhla kaim olduğu gibi, cömertlik te ancak senin isminle pâyidâr olur. Fidanın sallandığı (salındığı) gibi dünya, senin ışığınla sürekli salınır gider.

³²²¹ Nasılki; cevhersiz (madensiz) bir arzın, varlığı düşünelemezse; senin elin olmadan, cömertlik ve sehavetin varlığı söz konusu olmaz.

- 39- Eger zı âteş-i heşm-i tu bed-sigâl turâ
Be âb-ı ‘afv-i tu hâcet buved ‘aceb me-şumar³²²²
- 40- Tu ân kesî ki eger bâ felek be heşm şevî
Sümûm-i heşm-i tu nesrîneş râ be-sûzed per³²²³
- 41- Çe gam horî ki eger bed-sigâl-i tu be mesel
Ber âsmân şeved ez kadr ü menzilet çu kamer³²²⁴
- 42- Hemân koned be ‘aduv tîğ-i tu ki bâ meh-i çerh
Be yek işâret-i enguş kerd peygamber³²²⁵
- 43- Hemîşe tâ ki buved bâd u hâk u âteş ü âb
Kıvâm-ı ‘âlem kevnü fesâd râ der hor³²²⁶
- 44- Bekât bâd çu hâk u çu bâd u âteş ü âb
Nedîm baht u karîn devlet ü mu‘în dâver³²²⁷
- 45- Ki kavîl ü re’y-i sevâbet kıvâm-ı ‘âlem râ
Bihest ez âb u zı hâk u zı bâd u ez âzer³²²⁸

³²²² Öfkenin ateşinden dolayı eğer sana, kötü bir düşünce arız olursa; senin, afvının suyuna ihtiyaç duyulmasını garipseme.

³²²³ Sen, öyle birisin ki; eğer feleğe öfkelenirsen; senin öfkenin zehirleri, feleğin nesteren çiçeklerinin kanatlarını yakar.

³²²⁴ Senin kıymetin ve mevkin yüksekliğinden dolayı; düşmanların, ay gibi gökyüzünde parlarsa bile, üzülecek ne var?

³²²⁵ Peygamberin; bir parmak işaretiyle, ayı ikiye ayırdığı gibi; senin kılıcın düşmanı aynı şekilde, bölüverir.

³²²⁶ Rüzgâr, toprak, ateş ve su; daha ne zamana kadar, sürekli dünyanın nizamını kurmaya ve bozmaya devam eder ki?

³²²⁷ Senin bekan; toprak, rüzgâr, ateş ve su gibi olsun! Talih, kapıda hizmetçi olarak bulunsun! Devlet, en yakınında bulunsun ve Allah yardımcın olsun!

³²²⁸ Sudan, topraktan, rüzgârdan ve ateşten güzel olan; senin herhangi doğru sözün ve görüşün, dünyanın düzenini sağlamaktadır.

Der Medh-i Yekî Ez Ferzendân-i Nizâmü'l-Mülk³²²⁹ - Kaside: 80

Vezin: Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1- Ey be rif‘et zı âsmân berter
Nûr-i re’y-i tu âftâb-ı diger³²³⁰
- S. 195**
- 2- Ey tu maksûd-i cins ü nev-‘i cihân
Vey tu muhtâr-ı hâs u ‘âm-ı beşer³²³¹
- 3- Kemterîn âstân dergeh-i tust
Berterîn bâm kunbed-i ahdar³²³²
- 4- Dehr der medhetet guşâde zebân
Çerh der hidmetet be-beste kemer³²³³
- 5- Nezd-i ‘adl-i tu ey be cûd mesel
Rûz-i bâr-i tu ey be câh semer³²³⁴
- 6- Ne-tevân burd nâm-ı Nûşirevân
Ne-tevân kerd yâd-ı İskender³²³⁵
- 7- Der hevây-i tu ‘îş-i hoş müdğam
Der hilâf-ı tu baht-ı bed muzmer³²³⁶

³²²⁹ Nizâmü'l-Mülk'ün Evlatlarından Birinin Methi Hakkındadır.

³²³⁰ Ey yüceliği semadan daha fazla olan zat! Senin basiretinin nuru, başka bir güneş gibidir.

³²³¹ Ey dünyadaki tüm canlıların varlık sebebi olan! Ey beşerin avam ve havasının (alt ve üst tabakasının) seçilmiş olan zat!

³²³² Alçaklığı en fazla olan eşik, senin sarayının eşiğidir (en yüce makamda bulunan, o eşiğe yüz sürer). Kubbesi en yüksek olan bina, Yeşil Kümbet'tir (makam olarak senin makamından daha yüyeği yoktur).

³²³³ Zaman, seni met etme hususunda, dilini olabildiğince çözmüştür. Felek, seni övmek için el bağlamıştır.

³²³⁴ Ey adaletinin yanında, cömertliğin masal olduğu kişi (bağışın şöyle dursun, senin adaletle hükmetmen bile, cömertliği efsane haline getirir). Senin parlak (ihtişamlı) devrinin yanında makam, bineğin semeri gibi kalır.

³²³⁵ Sen varken, Nûşirevân'ın adından bahsedilemez. İskender, hatırlanamaz bile.

³²³⁶ Senin sevgi ve alakan varken güzel bir hayat, lüzumsuz, fazlalıktır. Sana muhalefet etme hususunda kötü talih, bile korkudan saklanır (gizlidir).

- 8- Yek nesîm est ez rızây-i tu hayr
Yek semûm est ez hilâf-ı tu şerr³²³⁷
- 9- Ey cihân lafz u tu der-o ma‘nâ
Hem ez-o pîş ü hem bed-o ender³²³⁸
- 10- Çerh der cenb-i himmet-i tu kasîr
Bahr der pîş-i hâtır-ı tu şumur³²³⁹
- 11- Dest-i râd-ı tu ebr-i bî noksân
Tab-‘i pâk-i tu bahr-ı bî ma‘ber³²⁴⁰
- 12- Vehmet âred zı râz-ı çerh nişân
Kilket âred zı ‘ilm-i gayb haber³²⁴¹
- 13- Kâr bended musahhar u münkâd
Emr ü nehyî tu-râ kazâ vu kader³²⁴²
- 14- Çün be-hânî hilâf-ı çerh hebâ
Çün be-rânî kabûl-i baht heder³²⁴³
- 15- Pâsbân-i serây-i mülk-i tu’end
Nuh felek çâr tab ‘u heft ehter³²⁴⁴
- 16- Növbet-i mülk penç kon ki şodest

³²³⁷ Senin razı olman karşısında hayır; meltem esintisi gibidir. Sana karşı olma hususunda şer; sıcak bir rüzgâr olan, sam yeli gibidir (yani bunların her ikisi de basit kalır).

³²³⁸ Ey cihanın lafız olduğu ve senin ondaki mana olduğu zat! Ayrıca, onun içinde bulunduğu halde, ondan önde olan zat!

³²³⁹ Felek, senin himmetinin yanında kısa kalır. Deniz, senin gönül zenginliğinin önünde, sayılı bir damla gibidir.

³²⁴⁰ Senin cömertlik elin, eksiksiz bir bulut gibidir. Senin temiz karakterin, geçit vermeyen bir umman gibidir.

³²⁴¹ Herşeye mantıki bir şüpheyle yaklaşımın (şüpheliğin), feleğin sırrından işaret getirir. Kalem, gayb ilminden haber getirir.

³²⁴² Kaza ve kader, senin emir ve nehyine musahhar olarak itaat edip, bir işçi gibi çalışmaktadır.

³²⁴³ Sen, feleğin hilafına olan hususları çağırıp davet ettiğin zaman, feleğin bütün çabası boşa gider. Yine talihin kabul ettiği kaderi sen reddedince, gerçekleşen her şey, heder olur.

³²⁴⁴ Dokuz felek, dört mevsim (anasır-ı erba‘a) ve sekiz gezegen, senin mülkünün sarayının bekçileridir.

Düşmen-i tu çu muhre der şuşder³²⁴⁵

17- Çün tu gerded be- kadr-i hasmet eger
Şebh-i lü'lü' şevved 'arz-i cevher³²⁴⁶

18- Ey zemîn-i hilm âftâb likâ
Vey felek-i himmet melik-i muhbir³²⁴⁷

19- Ey bozorgî ki ez bozorgî vü câh
Her ki ber hidmet-i tu yaft zafer³²⁴⁸

20- Kerd bîrûn zı dest-i mihnet pây
Burd der-i devletet be keyvân ser³²⁴⁹

21- Be-guzeşt ez felek be mertebe ânek
Kerd rûzî be dergeh-i tu guzer³²⁵⁰

22- Bende nîz er be hükm-i ümîdî
Hidmetî goft ezo 'aceb me-şumar³²⁵¹

23- 'Âcizî bûd kerd bâ tu penâh
Ez bed-i rûzgâr bed-i gevher³²⁵²

24- Mühmelî bûd dâmen-i tu girift
Ez cefây-i sipihr dîn-perver³²⁵³

³²⁴⁵ Mülkün nöbetini beşle. Zira düşmanın; tavlâ oyununda pulu altı kapıda bulunan (mahpus,) aciz bir oyuncu gibidir.

³²⁴⁶ Hasminın değeri de senin gibi olsa; mücevhere benzeyen yeryüzü, inci gibi olur.

³²⁴⁷ Ey yumuşaklığın toprağı, ey güneş yüzlü! Ey ihsanın feleği ve beklenilen (haber verilen) padişah!

³²⁴⁸ Ey büyüklüğün sembolü olan zat! Her kim sana hizmet ettiyse, büyüklük ve makam elde etmede muzaffer oldu.

³²⁴⁹ Sana hizmet edenler; sıkıntıdan kurtuldu (mihnet elinden adımını dışarı attı). Başları, senin devletin kapısında, Zuhâl yıldızına ulaştı (mutluluğu elde ettiler).

³²⁵⁰ Sana hizmet eden kişi; felekten geçerek, öyle bir mertebe elde etti ki; nihayet bir gün senin dergâhına ulaştı (yani senin kapına varabilmek için, derece olarak felekleri bile geçmesi gerekir).

³²⁵¹ Ben kulunuz; eğer ümit hükmü ile bir hizmeti dile getirirse, hayret etme (şaşılacak bir şey sayma).

³²⁵² Aciz biriydi. Kötü günlerden ve bozuk karakterden, senin sayende güven elde etti.

³²⁵³ Avare biriydi. Aşağılık feleğin cefasından kaçıp senin eteğine tutundu.

- 25- Tama‘aş buved kez hezâne-i cûd
Bî niyâzeş konî be câme vü zer³²⁵⁴
- 26- Gerded ez dest-i bahşiş-i tu ganî
Yâbed ez ferr-i devlet-i tu hatar³²⁵⁵
- 27- Be-rehed ez nuhûset-i encüm
Be-cehed ez hesâset-i kişver³²⁵⁶
- 28- Müddetî şod ki tâ be-dân ümîd
Çeşm dâred be râh u gûş be der³²⁵⁷

S. 196

- 29- Hest hengâm-ı ânki bâz keşed
Ber ser-i o hümây-i cûd-i tu per³²⁵⁸
- 30- Halka der gûş-i çerh kerde her ânek
Kerd ber vey ‘inâyet-i tu nazar³²⁵⁹
- 31- Bende râ gûşmâl dâd besî
Be ‘inâyet yekî be-do be-niger³²⁶⁰
- 32- Sile dâden turâ sezâvârest
Zânki ân dîde’î zı cedd ü peder³²⁶¹
- 33- Bîh-i kân râ nişâned dest-i sehât

³²⁵⁴ Cömertlik hazinesinden (senden) beklentisi vardı. Onu altın ve elbiseye perestîş ettirme (niyaz ettirme).

³²⁵⁵ Senin ikram edici elinden zengin oldu. Senin parlak (güçlü, haşmetli) devletinden dolayı, tehlikeli olma özelliğini kazandı.

³²⁵⁶ Yıldızların uğursuzluğundan kurtuldu. Dünyanın alçaklığından beri oldu.

³²⁵⁷ Gözü yolda ve kulağı kapıda olduğu halde Bir müddet o ümitle bekledi.

³²⁵⁸ Geri döndüğü vakit, başının üzerinde, senin Hümâ kuşun uçmaktaydı.

³²⁵⁹ Senin inayetin (yardımın) onun üzerine nazar ettikçe; geçen her zaman, feleğin kulağına bir halka takmıştır.

³²⁶⁰ Ben kuluna, birsürü ceza ver. Fakat bir defa olsun ona, inayet (yardım, ihsan) gözüyle bakıver.

³²⁶¹ Senin babanı ve dedeni görmüş olduğundan dolayı; onu ödüllendirmek, sana yakıştır.

Şâh-ı ân cüz kerem ne-yâred ber³²⁶²

34- Nîst nâdir zı hânedân-ı nizâm
Dâniş ü râdî vü zekâ vü hüner³²⁶³

35- Nûr-i nâdir ne-bâşed ez hurşid
Bûy-i nâdir ne-bâşed ez ‘anber³²⁶⁴

36- Tâ buved tûre hâk u sâfi âb
Tâ buved tund bâd u tîz âzer³²⁶⁵

37- ‘Âlemet bende bâd u dehr gulâm
Âsmân taht u âftâb efser³²⁶⁶

38- ‘Îd ferhunde vü karîn ikbâl
Mülk pâyende vü mu‘în Dâver³²⁶⁷

39- Çün minnet-i sed hezâr medhet gûy
Çün cihân-ı sed hezâr fermân-ber³²⁶⁸

40- Dîr zî şâdmân u nehmet yâb
Kâmrân mülk dâr u devlet hor³²⁶⁹

³²⁶² Senin cömertlik elin, madenin kaynağını (dibini, kökünü) göstermektedir. Onun dalı, keremden başka bir meyve vermez. (senin cömertlik elin; dalı, keremden başka meyve vermeyen bir madenin kaynağını göstermektedir).

³²⁶³ İlim, cömertlik (cesaret), zekâ ve hüner; Nizâm (Nizâmü'l Mülk) hanedanından nadir olarak ortaya çıkan bir şey değildir.

³²⁶⁴ Nitekim güneşten nurun meydana gelmesi nadir bir şey değildir. Anberden kokunun çıkması da sıra dışı bir hadise değildir.

³²⁶⁵ Toprak, koyu ve su berrak renkli olduğu müddetçe; rüzgâr hızlı ve ateş, keskin olduğu müddetçe bu durum değişmez.

³²⁶⁶ Dünyan, kulun olsun, zaman kölen olsun! Sema tahtın olsun, güneş atın olsun!

³²⁶⁷ Bayramın kutlu, ikbalın yakın olsun! Devletin ebedî ve Yüce Allah, yardımcın olsun!

³²⁶⁸ Yapmış olduğun, yüzbinlerce iyilik, senin methini söylesin. Yüzbin âlem, senin fermanına boyun eğsin.

³²⁶⁹ Hayatın uzun ve mutlu olsun! Muradına nail olasın! Mülkün ve devletin devamlı ve güneş gibi parlak olsun!

Ez Zebân-i Ehl-i Horâsân Be Hâkân-ı Semerkand Rükneddîn Kılıç Tamgaç
Hân Piser-hânde-i Sultân Sencer³²⁷⁰ - Kaside: 81

Vezin: Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

- 1- Be Semerkand eger be-guzerî ey bâd-ı seher
Nâme-i ehl-i Horâsân be ber-i hâkân ber³²⁷¹
- 2- Nâme-î matla-‘ı ân renc-i ten ü âfet-i cân
Nâme-î makta-‘ı ân derd-i dil ü sûz-i ciger³²⁷²
- 3- Nâme-î ber rakameş âh ‘azîzân peydâ
Nâme-î der şikeneş hûn-i şehîdân muzmer³²⁷³
- 4- Nakş-ı tahrîreş ez sîne-i mazlûmân huşk
Satr-ı ‘ünvâneş ez dîde-i mahrûmân ter³²⁷⁴
- 5- Rîş gerded memeri-i savt ezo gâh simâ‘
Hûn şeved merdumek dîde ezo vakt nazar³²⁷⁵
- 6- Tâknûn hâl-i Horâsân u re‘âyâ bûdest
Ber hüdâvend-i cihân hâkân pûşîde meger³²⁷⁶
- 7- Nî ne-bûdest ki pûşîde ne-bâşed ber vey
Zerre‘î nîk ü bed nuh felek ü heft ehter³²⁷⁷

³²⁷⁰ Horasan Halkının Dilinden, Sultân Sencer’in Evlatlığı Olan, Semerkand Hakanı Rükneddîn Kılıç Tamgaçhân’a Bir Mektup.

³²⁷¹ Ey sabah rüzgârı, eğer Semerkand’a uğrarsan, Horasan halkının mektubunu hakanın huzuruna iletiver.

³²⁷² O mektubun başlangıcı; bedeninin incinmesi ve ruhunun afeti ile ilgilidir. Onun son kısmı ise; gönül derdi ve ciğerin yanışı hakkındadır.

³²⁷³ Mektubun yazısının üzerinde; “âh azizler” hitabı göze çarpmaktadır! Mektubun dürülen kısmında ise, şehitlerin kanı gizlidir.

³²⁷⁴ Mektubun yazısının deseni, mazlûmların sinesindeki ateşten dolayı kurudur. Üzerindeki ünvanın satırı; fakirlerin gözyaşıyla ıslanmıştır.

³²⁷⁵ Onun sesinin geçtiği yerden zaman zaman dinlenildiğinde, insana ızdırap verir. Zavallı insanlar, bazen ona baktığında, gözleri kanlanır.

³²⁷⁶ Bu zamana kadar; Horasan halkının ve reayanın durumu, sadece cihan hükümdarı, hakanın himayesine tevdi edilmişti.

³²⁷⁷ Hayır demekki halk, onun himayesinde değilmiş. Dokuz felek ve sekiz gezegen üzerindeki zerre miktar iyilik ve kötülükten haberdar olan hakan, bu halkın durumundan habersizmiş.

8- Kârhâ beste bûd bî şek der vakt ü kenûn
Vakt-i ânest ki râned sûy-i Îrân leşker³²⁷⁸

9- Hüsvrev-i ‘âdil hâkân-ı mu‘azzâm kez cedd
Pâdişâhest ü cihân-dâr be heftâd peder³²⁷⁹

10- Dâymeş fahr be ânest ki der pîş-i mülûk
Pisereş hândî sultân selâtîn Sencer³²⁸⁰

11- Bâz hâhed zı Ğuzân kîne ki vâcib baş ed
Hâsten-i kîn-i peder ber piser hûb sîr³²⁸¹

12- Çün şod ez ‘adleş ser-tâ-ser Tûrân âbâd
Key revâ dâred Îrân râ vîrân yek-ser³²⁸²

S. 197

13- Ey Keyumurs-i bekâ pâdişah-ı Kısra-yi‘adl
Vey Minû-çîhr-i likâ Hüsvrev-i Efrîdûn fer³²⁸³

14- Kıssa-i ehl-i Horâsân beşnev ez ser-i lütf
Çün şenîdî zı ser-i rahm be îşân be-niger³²⁸⁴

15- İn dil efkâr-ı ciger sûhtegân mîgûyend
Key dil ü devlet ü dîn râ be tu şâdî vü zafer³²⁸⁵

³²⁷⁸ İşler, şüphesiz, zamana kilitlenmiş durumda. Şu anda; İran tarafına ordu sevk etme zamanıdır.

³²⁷⁹ Sekizinci babaya dek (göbeğe kadar); dededen, cihana hâkim padişah olan adil hükümdar ve büyük hakan,

³²⁸⁰ Meliklerin huzurunda çocuklarının, Sultânların sultanı, Sencer’i zikretmeleri, onun için daimi bir övünçtür.

³²⁸¹ Oğuzlardan, babasının intikamını almak, şahsiyetli bir evlat için vaciptir.

³²⁸² Turan ülkesi, baştanbaşa onun adaletiyle abad olurken; bütün İran’ın virân olması reva mıdır?

³²⁸³ Ey beka hükümdarı Kiyumurs, Kısra’nın adil padişahı! Ey Minuçîhr yüzlü, Feridun gibi kudretli hükümdar.

³²⁸⁴ Horasan halkının hikâyesini, lütfkâr bir başla dinle. Onların feryadını işittiysen, onlara rahmet nazarıyla bak.

³²⁸⁵ Bu ciğeri yanıkların kalbinin sesi (efkâr) şöyle der: Ey, gönlün, devletin ve dinin kendisiyle mutlu ve muzaffer olduğu zat!

- 16- Haberet hest ki ez herçi dero çîzî bûd
Der heme Îrân imrûz ne-mândest eser³²⁸⁶
- 17- Heberet hest kezîn zîr ü zeber şevem Ğuzân
Nîst yek pey zı Horâsân ki ne-şod zîr ü zeber³²⁸⁷
- 18- Ber bozorgân-ı zemâne şöde hordân sâlâr
Ber kerîmân-ı cihân geşte le'îmân mihter³²⁸⁸
- 19- Ber der-i dînân ahrâr hazîn ü hayrân
Der kefi-rindân ebrâr esîr ü muztar³²⁸⁹
- 20- Şâd illâ be-der-i merg ne-bînî merdum
Bîkr cüz der şikem-i mâm ne-yâbî duhter³²⁹⁰
- 21- Mescid-i câmi-'i her şehîr sûtûrâneşân râ
Pâygâhî şöde ne sakfeş peydâ vü ne der³²⁹¹
- 22- Hutbe ne-konend be-her hıttâ be-nâm-ı Ğuz ezâne
Der Horâsân ne hatîbest konûn ne minber³²⁹²
- 23- Kuşte ferzend-i gerâmî râ ger nâgehân
Bîned, ez bîm hurûşîd ne-yâred mâder³²⁹³

³²⁸⁶ Nerede ne varsa, senin her şeyden haberin vardır. Bugün artık tüm İran'da hiçbir eser kalmamıştır.

³²⁸⁷ İran'ın alt üst oluşundan dolayı perişan olacağımdan (üzüleceğimden) haberin var. Oğuzların ardından, Horasan'ın alt üst olmadığıyla ilgili bir haber yok.

³²⁸⁸ Zamanın büyük komutanlarına, küçükler komutan olmuş. Dünyanın aziz insanlarına, ayak takımı hâkim (lider, hükümdar) olmuş.

³²⁸⁹ Hür insanlar (asiller); aşağı tabakadaki insanların kapısında, üzgün ve şaşkın bir durumdadırlar. Takva insanlar; hilekârların elinde esir olarak eziyet görmektedirler.

³²⁹⁰ Halkı; ölümün kapısından başka bir yerde mutlu görmezsin. Kız çocuklarını; anne karnından başka bir yerde bakire bulmazsın.

³²⁹¹ Her şehrin, camii ve mescidi, atların bağlandığı ahır haline getirilmiştir. Bir yönetim merkezinin (makamın), ne çatısı kalmıştır, ne de kapısı.

³²⁹² Hiçbir şehirde Oğuzlar adına hutbe okumuyorlardı. Bundan dolayı, şu anda Horasan'da ne hatip kalmıştır, ne de minber.

³²⁹³ Onun için çok değerli olan çocuğu ansızın öldürülse ve bu durumu annesi görse; korkudan feryat bile edemez.

- 24- Ân ki râ sodre Ğuz zer sited ü bâz fûrûht
Dâred ân cins ki gû'ış herîdest be zer³²⁹⁴
- 25- Ber Müselmânân zân nev' konend istihfâf
Ki Müselmân ne-koned sed yek ez ân bâ kâfir³²⁹⁵
- 26- Hest der Rûm u hatâ emn-i Müselmânân râ
Nîst yek zerre selâmet be Müselmânî der³²⁹⁶
- 27- Halk râ zîn gam feryâd-res ey şâh-ı nijâd
Mülk râ zîn sitem âzâd kon ey pâk sîr³²⁹⁷
- 28- Be Hüdâyî ki beyârest be-nâmet dînâr
Be Hüdâyî ki be-yefrâht be ferret efser³²⁹⁸
- 29- Ki konî fâriğ ü âsûde dil-i halk-ı Hüdâ
Zîn fûrû-mâye-i Ğuz şevem pey-i gâret-ger³²⁹⁹
- 30- Vakt-i ânest ki yâbend zı rumhet pâdâş
Gâh ânest ki gîrend zı tîğet keyfer³³⁰⁰
- 31- Zen ü ferzend ü zer cümle be yek hamle çu pâr
Burdî imsâl revân şân be diger hamle be-ber³³⁰¹

³²⁹⁴ Oğuzlar'ın ileri gelenleri İran'da bulunan altınları öyle talan ettiler ki sanki sarraftan altın alıp satıyormuş gibi bir eda içerisindeydiler.

³²⁹⁵ Müslüman; kâfirin yaptığıının yüzde birini yapmadığından dolayı; Müslümanlara bu çeşit aşağılama yapıyorlar.

³²⁹⁶ Müslüman'ların Rum'da (Anadolu'da) bulunmasında; onların emniyeti açısından büyük bir hata vardır. Çünkü orada, bir Müslüman için, zerre kadar güven kapısı bulunmamaktadır.

³²⁹⁷ Bu kederli halkın imdadına yetiş, ey asil padişah! Ülkeyi bu zulümden kurtar, ey temiz huylu hükümdar!

³²⁹⁸ Allah aşkına, senin namına kim para toplayacak (vergi toplayacak)? Allah için, düşen tacı kim yerden alıp kaldıracak?

³²⁹⁹ Allah'ın kullarının kalbini ancak sen, mutlu ve huzurlu kılarısın. Oğuz'ların bu aşağılamasında ve zelil kılmasından sonra senin ayağının altında köle olurum.

³³⁰⁰ Senin mızrağınla, cezalarını buldukları gün o gün olur. Senin kılıcınla; zulümlerinin karşılığını, o gün görürler.

³³⁰¹ Kadın, genç, yaşlı; hepsi bir hamlede tabaklanmış deri gibi oldular. Bu sene onların işlerini yoluna koydun. İkinci hamleyi de yap artık!

- 32- Âher Îrân ki ezo bûdî Firdevs be reşk
Vakf hâhed şod tâ haşr berîn şevem haşr³³⁰²
- 33- Sûy-i ân hazret kez ‘adl-i tu geştet çu huld
Hîşten zîncâ kez zulm-i Ğuzân şod çu sakar³³⁰³
- 34- Her ki pâyî vü herî dâşt be hîlet efkend
Çekonen ânki ne pâyest mer o râ vu ne her³³⁰⁴
- 35- Rahm kon rahm ber ân kavm ki ne-bûd şeb ü rûz
Der musîbet-i şân cüz nevhe-gerî kâr-ı dîger³³⁰⁵
- 36- Rahm kon rahm ber ân kavm ki cûyend cevîn
Ez pes ânki ne-hordendî ez nâz-ı şeker³³⁰⁶
- 37- Rahm kon rahm ber ânhâ ki ne-yâbend nemed
Ez pes ânki zı atlas-i şân bûdî bister³³⁰⁷
- 38- Rahm kon rahm ber ân kavm ki rüsvâ geştend
Ez pes ânki be mestûrî bûdend semer³³⁰⁸
- 39- Gird-i âfâk çu İskender ber gird-i ezânek
Tûyî imrûz cihân râ bedel İskender³³⁰⁹

³³⁰² Firdevsî’nin milliyet perver olduğu Îrân, başka bir İrandır. Kıyamete kadar da kalacaktır. Ve biz onunla haşır de de beraber oluruz.

³³⁰³ O zatın kendisi (Firdevsi), Oğuzların zulmünden dolayı burada, cehennemî bir hayat yaşadığı gibi; onun temsil ettiği kültür, senin adaletin sayesinde, ebediyete namzet bir unsur oldu.

³³⁰⁴ Güç ve kuvvet sahibi olup ta kendisinde eşeklik bulunan bir kimse, hileye başvurur. Kendisinde güç, kuvvet ve eşeklik bulunmayan ne yapabilir?

³³⁰⁵ Merhamet et. Öyle bir kavme merhamet et ki; bulundukları musibet halinde, onların, gece gündüz ağıt okumaktan başka işleri yoktur.

³³⁰⁶ Merhamet et. Öyle bir kavme merhamet et ki; arpaya benzeyen bitkiler arayıp, daha sonra, şeker (tuz şekeri) nimetinden başka bir şey yemeyen kavme merhamet et.

³³⁰⁷ Merhamet et. Öyle birilerine merhamet etki; bulundukları coğrafyadan yatak üretildiği halde (nehir yatağı olduğu halde); bir keçe (kepenek, tiftik) bile bulamayan halka merhamet et.

³³⁰⁸ Merhamet et. Öyle birilerine merhamet etki onlar; elbiseleri, efsane olduğu halde, örtünecek bir şey bulamayıp rezil olmuş bir kavimdir.

³³⁰⁹ İskenderin, dünyanın çevresine sahip olması; söz konusu adaletinden dolayıdır. Bu gün, İskender’in yerine, dünya hâkimi olmaya namzet sen varsın.

S. 198

- 40- Ez tu rezm ey şah u ez baht muvâfık nüsret
Ez tu ‘azm ey melik ü ez Melikü’l-‘arş zafer³³¹⁰
- 41- Heme pûşend kefen ger tu be-pûşî heftân
Heme hâhend emân çün tu be-hâhî miğfer³³¹¹
- 42- Ey ser-efrâz-i cihânânî kez gâyet fazl
Hak süpurdest be ‘adl-i tu cihân râ yek-ser³³¹²
- 43- Behre’î bâyed ez ‘adl-i tu nîz Îrân râ
Gerçi vîrân şod bîrûn zı cihâneş me-şumur³³¹³
- 44- Tu hor-i rûşenî vü hest Horâsân-ı etlâl
Ne ber etlâl be-tâbed çu ber Âbâdân hor³³¹⁴
- 45- Hest Îrân be-misl-i şûre tu ebrî vü ne ebr
Hem ber-efşând ber şûre çu ber bağ matar³³¹⁵
- 46- Ber za’îf ü kavî imrûz tuyî dâver-i hakk
Hest vâcib gam-ı hakk-ı zü‘efâ ber dâver³³¹⁶
- 47- Kışver-i Îrân çün kışver-i Tûrân çu turâst
Ez çe mahrûmest ez re’fet-i tu in kışver³³¹⁷

³³¹⁰ Ey şah! Savaş sende; uygun yardım, talihten... Ey melik! Gayret senden; zafer; arşın Meliki’nden (olsun)...

³³¹¹ Sen, zırh giyersen, düşmanların hepsi kefen giyer. Sen, miğfer istediğinde, onların hepsi, aman diler.

³³¹² Ey faziletle donanmış, dünyanın övüncü olan, büyük padişah! Allah; tüm dünyayı, senin adaletine tevdi etmiştir.

³³¹³ İran’ın da senin adaletinden hissesini alması gerekir. Her ne kadar viran olsa da, onu, dünyanın dışında tutma.

³³¹⁴ Sen; medeniyet merkezi (mamur bir belde) olan Horasan’ın parlak güneşisin. Âbâdan’ın üzerinde parlayan bu güneş; hiç bir mamur yer (medeniyet) üzerinde parlamamaktadır.

³³¹⁵ İran çöl gibidir. Sen ise bulutun bulunmadığı yerde bulut gibisin. Bağın üzerine yağmur nasıl yağarsa, o bulut da çölün üzerine öylece yağar.

³³¹⁶ Bu gün, zayıf ve kuvvetli üzerinde hakkın hakemi, sensin. Zayıfların hakkını alma endişesinin, hakemin (adil padişahın) üzerinde bulunması vaciptir.

³³¹⁷ İran ülkesi, Turan ülkesi gibi senin (senin için aynı, muhtemelen Türk) olduğuna göre; o halde, bu ülke senin merhametinden neden mahrum olsun?

- 48- Ger ne-yârayed pâ-y-i tu bedîn ‘azm rikâb
Ğuz müdebbir ne-keşed bâz ‘enân tâ hâver³³¹⁸
- 49- Key buved key ki zı aksay-i Horâsân ârend
Ez fütûh-i tu beşâret ber hurşîd-i beşer³³¹⁹
- 50- Pâdişâh-ı ‘ülemâ sadr-ı cihân hâce-i şer‘
Mâye-i fahr ü şeref kâ‘ide-i fazl u hüner³³²⁰
- 51- Şems-i İslâm felek-i mertebe burhânu’d-dîn
Ânki mevlîş buved şems ü felek fermân-ber³³²¹
- 52- Ânki ez mihr-i tu tâze est çu ez dâniş rûh
Vânki ber çîhr-i tu fitne est ber şems kamer³³²²
- 53- Yâvereş bâdâ Hakk ‘izz ü cell der heme kâr
Tâ der îh kâr buved bâ tu be himmet yâver³³²³
- 54- Çün kalem gerded îh kârger-i ân sadr-ı bozorg
Nîze-i kirdâr be-bended zı pey-i kîne kemer³³²⁴
- 55- Be tu ey sâye-i Hak halk-ı ciger-sûhte râ
O şefî‘ est çönân kommet râ peygamber³³²⁵

³³¹⁸ Senin ayağın, bu azimle eğer, üzenkiye basmazsa (eğer sen, bu meseleye el koymazsan); Oğuz’un; ülkeyi doğusundan batısına kadar işgali durmayacaktır.

³³¹⁹ İnsanlığın güneşi gibi olan, senin fetih müjdeni; Horasan’ın en uzak sınırından ititbaren, acaba ne zaman getirecekler?

³³²⁰ Ulemanın padişahı, cihan hükümdarı, şeriatın üstadısın; övücün ve şerefın kaynağı, fazilet ve hünerin temelisin.

³³²¹ O; İslam’ın güneşi, makamın feleği ve dinin delilidir. Güneş ve gezegenler; onun fermanına tabi olan köleleridir.

³³²² İlim sebebiyle ruh nasıl tezelenirse; senin merhametinden dolayı halk yenilenmiştir.

³³²³ Bu çalışmada sana yardımcı olduğu gibi; Aziz ve Celil olan Allah, tüm işlerinde senin yardımcın olsun. Senin yüzün karşısında fitne; güneşin karşısında gölgede kalan ay gibidir.

³³²⁴ Düşmanlığın ardından, işlek mızrak; o çalışkan hükümdarın emrine girerek, onu övmek için bir kaleme döndü.

³³²⁵ Ümmet için peygamber nasıl bir şefaathçi ise; ey Allah’ın gölgesi, sen de bağıryanık halk için şefaathçisin.

- 56- Halk râ zîn haşr şevem eger be-rehânî
Kirdgâret be-rehâned zı hatar der mahşer³³²⁶
- 57- Pîş-i sultân-ı cihân Sencer ko perveredet
Ey çonû pâdişeh-i dâdger-i hak-perver³³²⁷
- 58- Dîde'î hâce-i âfâk Kemâleddîn râ
Ki ne-bâşed be cihân hâce ezo kâmil-ter³³²⁸
- 59- Nîk dâni ki çe vü tâ be kocâ dâşt bero
İ'timâd ân şeh-i dîn-perver nîkû mehzer³³²⁹
- 60- Hest zâhir ki bero hergiz pûşîde ne-bûd
Hîç esrâr-ı memâlik çe zı hayr u çe zı şer³³³⁰
- 61- Rûşen est ânki ber ân cümle ki hor gerdûn râ
Bûd Îrân râ re'yeş heme 'ömr ender hor³³³¹
- 62- Vender ân memleket ü saltanat u ân devlet
Çe eser bûd ezo hem be sefer hem be hazar³³³²
- 63- Bâ Kemâleddîn ebnây-i Horâsân goftend
Kıssa-i mâ be hüdâvend-i cihân hâkân ber³³³³
- 64- Çün koned pîş-i hüdâvend-i cihân ez ser-i sûz

³³²⁶ Eğer haşır gününde bu halk için kurtarıcı olacak birini göstermem gerekirse; mahşerdeki tehlikeden ancak senin gayretinin kurtaracağını söyleyebilirim.

³³²⁷ Cihan hükümdarı; Sultan Sencer, seni kendi yanında yetiştirdi. Ey onun gibi adaletli ve hak perver olan padişah!

³³²⁸ Dünyada kendisi gibi kâmil bir hoca bulunmayan; ufukların hocası, Kemâlettin'in gözbebeği!

³³²⁹ Dindar ve iyi bir yönetici olan o padişaha itimadın; nasıl ve nereye kadar olacağını sen iyi bilirsin.

³³³⁰ İster hayır, ister şerle ilgili olsun; onun basireti karşısında, ülkelerdeki sırların gizli kalması hiç mümkün değildir.

³³³¹ Talihin tüm olumsuzlukları onun (İran'ın) üzerinde toplanınca; (Sencer'in) ömrü boyunca İran'a karşı olumsuz bir bakış açısına sahip olması açıktır (doğaldır).

³³³² Hem seferde, hem de barışta; o memleket, saltanat ve devlette; eser adına ne varsa, ondan (Kemâlettin'den) kalmıştır.

³³³³ Horasan halkı Kemalattin'e; "bizim hikâyemizi, cihan hükümdarı olan Hakan'a ulaştır" dediler.

‘Arza îñ kıssa-i renc ü gam u endûh u fikr³³³⁴

65- Ez kemâl-i kerem ü lütf-i tu zîbed şâhâ
Kez Kemâleddîn dârî sohen-i mâ bâver³³³⁵

66- Zo şinev hâl-i Horâsân u Ğuzân ey şeh-i şark
Ki mer o râ heme hâlest çu elhamdü ez ber³³³⁶

S. 199

67- Tâ keşed re’y çu tîr-i tu der ân kavm kemân
Hîşten pîş-i çönîn hâdise’î kerd siper³³³⁷

68- Âñci o gûyed mahz-ı şefkat başed ez ânek
Bastat-ı mülk-i tu mîhâhed ne câh u hatar³³³⁸

69- Hüsrevâ der heme envâ’-ı hüner destet hest
Hâsse der şîve-i nazm-ı hoş u eş‘âr-ı ğorer³³³⁹

70- Ger mükerrer buved îtâ’ der îñ kâfiyetem
Çün zarûrîst şehâ perde-i îñ nazm me-der³³⁴⁰

71- Hem ber ân gûne ki üstâd-ı sohen ‘Am‘ak goft
Hâk-i hûn-âlûd ey bâd bâsfehân ber³³⁴¹

³³³⁴ Bu ızdırıp, gam, keder ve düşüncenin hikâyesi; nâçizâne, Cihan Padişah’ının huzuruna arzedilmektedir.

³³³⁵ Ey şahım, sonsuz lütuf ve keremine yakışan budur. Nitekim Kemâlettin de bizim sözümüze inanmaktadır.

³³³⁶ Ey şarkın padişahı! Horasan ve Oğuz’ların durumunu ondan dinle. Çünkü ne varsa onda vardır. Her türlü övünç üzerinize olsun (hamdolsun o her halükarda, birçok şeyi ezbere bilmektedir).

³³³⁷ Böyle bir hadisenin önünü almak (siper yapmak) için; o kavimdeki yayda bulunan bir ok gibi, senin görüşün, etkili olur.

³³³⁸ Onun dile getirdiği husus, içindeki mevzudan dolayı, şefkatin özü durumundadır. O, makam ve büyüklük davasında değildir. Senin mülkünün genişlemesini istemektedir.

³³³⁹ Şahım, güzel ve orijinal şiir söyleme hususundaki yeteneğin dâhil; her türlü sanatta senin elin bulunmaktadır.

³³⁴⁰ Ey şah! Bu kafiye mi ortaya koyma hususunda, mecburen tekrar söz konusu olursa, hatamı ortaya çıkartarak beni mahçup etme.

³³⁴¹ Ayrıca, söz üstadı ‘Am‘ak, bu metoddla ilgili şöyle dedi: “Ey rüzgâr! Kana bulanmış toprağı, İsfahan’a götür”.

72- Bî gümân halk-ı ciger-sûhte râ deryâbed
Çün derd-i dil-i şân yâbed ez îñ gûne haber³³⁴²

73- Tâ cihân râ be-fürûzed hor gîtîy-i peymây
Ez cihân-dârî ey hüsrev-i ‘âdil ber-hor³³⁴³

Der Medh-i Nâsiru’d-Dîn Ebü’l-Feth Tâhir³³⁴⁴ - Kaside: 82

Vezin: Mef‘ûlü/fâ‘îlâtü/ Mefâ‘îlü/Fa‘lün

- 1- Mest şebâne bûdem üftâde bî haber
Dî der visâk-i hîş ki dilber be-kûft der³³⁴⁵
- 2- Çün istikâk u kar-‘i hevâ ez tarîk-i savt³³⁴⁶
Dâd ez reh-i simâh dımâğ-i merâ haber
- 3- Ber ‘âdetî ki başed goftem ki kîst îñ
Goft ânki nîst der gam u şâdiyet ezo guzer³³⁴⁷
- 4- Cestem çönân zı cây ki cânem haber ne-dâşt
Kân dem be pây mîrevem ez ‘aşk yâ be ser³³⁴⁸
- 5- Der bâz kerd ü dest be-bûsîd ü der keşîd
Tengeş çu hermen-i gül ü tung-i şeker beber³³⁴⁹
- 6- El-kıssa ender âmed ü be-nîşest ü her sohen

³³⁴² Şüphesiz, ciğeri yanık olan halkı, İsfehandakiler anlar. Çünkü bu tür haberlerden ancak onların kalbindeki acı etkilenir (ancak onların kalbi etkilenir).

³³⁴³ Ey adil hükümdar! Akıp giden âlemin güneşi, dünyayı aydınlattığı müddetçe, senin sultanlığın devam etsin!

³³⁴⁴ Nâsiru’d-Dîn Ebu’l-Feth Tâhir’in Methi Hakkındadır.

³³⁴⁵ Dün gece; kendi evimde, sarhoş bulunduğum halde, kendimden habersiz düşüp kalmışken, dilber kapıyı çaldı.

³³⁴⁶ Havanın hareketi ve sürtüşmesi, ses vasıtasıyla ve kulak yoluyla, kapının çaldığını ve dilberin geldiğini benim beynime haber verdi.

³³⁴⁷ Adet olduğu üzere kim olduğunu sordum. Dedi ki: Keder ve sevincinde kendisinden geçemeyeceğin kişi...

³³⁴⁸ Aşkından dolayı; öylesine yerimden sıçradım ki; ruhum bile duymadı. O anda, ayaklarımla mı gidiyordum yoksa başımın üzerine mi gidiyordum belli değildi.

³³⁴⁹ Kapıyı açtı. Elini öptü. Çiçek harmanı ve şeker testisi (şerbet sürahisi) gibi yanına çekti.

Goft u şenid ez enduh u şâdî vü hayr ü şer³³⁵⁰

- 7- Pes der melâmet âmed kîn çîst mîkonî
Yezdânet be konâd ki kerdest hod beter³³⁵¹
- 8- Yâ der humâr mânde'î ez subh tâ be şâm
Yâ der şerâb hufte'î ez şâm tâ seher³³⁵²
- 9- Tu ser-benâyî vü nûş fûrû-berde'î vü men
Hâmûş u ser-fekende ki hîn buk u hân meger³³⁵³
- 10- Dil germ kerde'î zı tef-i 'aşk-ı men be sust
Serdî me-kon ki germ konî hemçu dil ciger³³⁵⁴
- 11- Bârî zı bâde horden ü 'işret çu çâre nîst
Der hidmet-i bisât-i Hüdâvend hâce hor³³⁵⁵
- 12- Sadr-ı zamâne nâsır-i dîn-i tâhir ânki hest
Der şe'n-i mülk âyetî ez nusret ü zafer³³⁵⁶
- 13- Tâ hazretî be-bînî ber çerh kerde fahr
Tâ meclisî be-yâbî ez huld burde fer³³⁵⁷
- 14- Ber-beste pîş-i hidmet esbân-ı rütbeleş
Rıdvân-ı meyân Kevser ü tensîm râ kemer³³⁵⁸

³³⁵⁰ Velhasıl (hâsılı kelam), içeri girip oturdu. Karşılıklı olarak; kederden, sevinçten, hayır ve şerden konuşuldu (bahsedildi).

³³⁵¹ Sonra, "bu yaptığın şey nedir" diye azarladı. "Allah şifa versin, zira kendi kendine kötülük yapmışsın".

³³⁵² Sabaktan akşama dek, ya mahmursun (uyuşuksun), ya da geceden sabaha kadar, şarap içerek uyumuşsun.

³³⁵³ Sen, eğlence ve içkiyle meşgulken ben, acele edesin (kendine gelesin, insanı dürtesin) diye, mahçup ve sessiz bir şekilde beklemekteyim.

³³⁵⁴ Benim aşkımdan ısınan yüreğinin sıcaklığı, sürekli (kuvvetli) olmadığından; soğuk davranma ki, yürek gibi ciğeri de ısıtasın.

³³⁵⁵ Ey hoca, eğer içki içmek ve eğlenmekten başka yol yoksa Allah'ın, muazzam sofrasında iç.

³³⁵⁶ Asrın önde geleni, temiz dinin yardımcısı olan kişi; mülkün şanında, yardım ve zaferin sembolüdür.

³³⁵⁷ Dünyaya onur veren bir hazret görünce, cennetten şan alan bir meclis güç vermek için ortaya çıktı.

³³⁵⁸ Hizmetçileri; onun makamının atlarını, cennette Kevser ve Tensim ırmaklarının arasına bağlamışlar.

15- Goftem ki pâymerd ü vesîlet ki başedem
Goftâ ki bihter ez kerem-i o kesî diger³³⁵⁹

16- Ferdâ ki nâf-i hefte vü rûz-i se şenbe est
Rûzî ki hest ez şeb-i Kadrî hucesteter³³⁶⁰

17- Rûzî çönân ki gûyî fihrist-i ‘işretest
Yek hâşiye be hâver ü diger be bâhter³³⁶¹

18- Âsâr-ı o çu ‘iddet-i eyyâm ber-karâr
Ve evkât-ı o çu sûret-i eflâk ber-guzer³³⁶²

S. 200

19- Bî hiç şek neşât-ı sebûhî koned be gâh
Dânî çe kon ve gerçi tu dânî hod în kadr³³⁶³

20- Kâr-î diger ne-dârî be-nişîn ü hidmetî
Tertib kon hem imşeb ü ferdâ be geh beber³³⁶⁴

21- Dûş ânçönân ki ezreg-i endîşe hûn çekîd
Nazmî çönân ki dânî refteft muhtasar³³⁶⁵

22- Ger zahmetet ne-bâşed ez ân tâ edâ konem.
Âheste hemçönîn be hemîn sûret perde-der³³⁶⁶

³³⁵⁹ Aracı ve şefaatchim kim olacak dedim. “Onun cömertliğinden başka daha güzel olan kimdir” dedi.

³³⁶⁰ Yarın, Kadir gecesinden daha mübarek olan, hafta ortası (arası) ve Salı günüdür.

³³⁶¹ Eğlencenin fihristi olan bu gün, öyle bir gündür ki; sanki bir ucu doğuda diğer ucu batıdadır.

³³⁶² Onun nişaneleri (eserleri), günler gibi devamlıdır. Onun vakitleri, felekler (gökler) gibi geçip gitmektedir.

³³⁶³ Hiç şüphesiz, bazen sabah içilen şarabın neşesini tadardı. Bu kadarını da sen bilirsın, artık ne bilirsın yap.

³³⁶⁴ Bu gece, başka bir işin ve hizmetin yoksa otur. Bu gece ve yarını pılanla. Zamanı gelince de işine bak.

³³⁶⁵ Dün gece; düşünce damarından öylesine kan damladı ki, işte bildiğin (gördüğün) şu kısa şiir ortaya çıktı.

³³⁶⁶ Eğer sana sıkıntı olmazsa, anlatım sessiz ve aynı şekilde gizlilikleri ortaya çıkaracak şekilde (edepsizce, perdeyi yırtarcasına) ifade edeyim.

- 23- Ey der zımân-ı ‘adl-i tu ma‘mûr bahr u ber
Vey der mesîr-i kîlk-i tu esrâr nef ‘u zar³³⁶⁷
- 24- Ey ruzgâr-ı ‘âdil ü eyyâm-ı fîtne-sûz
Vey âsmân-ı sâbit ü hurşîd-i sây-e-ver³³⁶⁸
- 25- ‘Adl-i tu bûd eger ne cihân râ ne-mândî
Bâ huşk-i rîş cev-r-i felek hîç huşk u ter³³⁶⁹
- 26- Der rûzgâr-ı ‘adl-i tu bâ cebr hâsiyet
Bîcâde ez ta‘arruz kâhest ber hazer³³⁷⁰
- 27- Gîtî zı fazla-i dil ü dest-i tu sâhtest
Der âb-ı sâde gevher ü der hâk-ı tîre zer³³⁷¹
- 28- Vez mâbâkiy-yi hân-ı tu tertîb kerde’end
Ber hân-ı dehr herçi felek râst mâ-hazar³³⁷²
- 29- Kadr-i tu kisvetîst ki hayyât-ı fîtrateş
Ber-dûhtest ez ebre-i eflâk âster³³⁷³
- 30- Gerdûn berr-i netâyic-i kîlket buved ‘akîm
Deryâ berr-i letâfet-i tab‘et buved şumur³³⁷⁴
- 31- Ber mülk perde kîlk-i tu dâred hemî nigâh

³³⁶⁷ Ey adaletinin güvencesinde kara ve denizin mamur olduğu zat! Ey fayda ve zarar sırlarının; kaleminin hareketinde gizlenen zat!

³³⁶⁸ Ey adil olan emirin devri ve fitneyi yıkıp bozan zatın günleri! Ey konumunda sabit duran sema ve gölgeli güneş gibi olan zat!

³³⁶⁹ Senin adaletin olmasaydı, kökü kurumuş feleğin zulmünden, dünyada yaş ve kuru hiç bir şey kalmazdı.

³³⁷⁰ Senin adaletli devranında; kötü huyların kırılmasıyla; yâkût, saldırıdan korunmuştur (uzak kalmıştır).

³³⁷¹ Dünya; senin elinin ve yüreğinin ihsanından, saf suda cevahir ve kara toprakta, altın yaratmıştır.

³³⁷² Dünya sofrasında hazır yemek olarak ne varsa; senin sofranın kırıntılarından hazırlamışlardır.

³³⁷³ Senin değer ve itibarın, öyle bir elbisedir ki; yaratılışın terzisi (fîtrat terzisi), göklerin bulutlarından ona astar dikmiştir.

³³⁷⁴ Felek; senin kaleminin sonuçlarının yanında, kısır kalır. Deniz; senin karakterinin inceliği (güzelliği) yanında, küçük bir havuz sayılır.

Ez râz-ı dehr egerçi giriftest perde ber³³⁷⁵

32- Der mülk-i dehr kîst ki bûdest sâlhâ
Zîn rûy perde-dâr u zân rûy perde- der³³⁷⁶

33- Ey çerh-i istimâlet ü mirrîh-i intikâm
Ey âftâb-ı hâtır u ey müşteriy-i hater³³⁷⁷

34- Hırs-ı senâ vu ‘aşk-ı cemâlet mübâreket
Ger der kavây-i nâmiye peydâ koned eser³³⁷⁸

35- İn der zebân-ı hâmuş-i sûsen nehed kelâm
Vân der tıbâk-ı dîde-i nergis nehed basar³³⁷⁹

36- Ez ‘aşk-ı nakş-ı hâtem-i tust ânki tab-‘ı mûm
Bâ engebîn hemî ne-burd dûstî be ser³³⁸⁰

37- Ne-şuguft eger nigîn-i turâ der kabûl-i mühr
Çün mûm-i nerm secde-i tâ‘et burd hecr³³⁸¹

38- Kahr-ı tu âteşî est çönân ihtiyâr-sûz
Kâsîb-i o duhân koned endîşe der fîkr³³⁸²

39- Ez şerr-i düşmen eymenî ez behr-i ânki hest

³³⁷⁵ Mülk; her ne kadar dünyanın sırlarını çözüp, üzerindeki perdeyi almış olsa da; senin kaleminin örtüsü altındadır (yani onun sırlarını açığa çıkartan, yine senin kalemindir).

³³⁷⁶ Dünyada senin gibi kim vardır ki; yıllarca kaldığı halde; bir taraftan perde-dâr (gizleyen), diğer yandan sırları çözen ve ortaya çıkaran olsun.

³³⁷⁷ Ey gönül alıcı felek ve intikam alan Merih yıldızı gibi olan! Ey kalbe giren güneş ve tehlikeli Müşteri yıldızı gibi olan zat!

³³⁷⁸ Övgü ihtirası ve mübarek yüzünün aşkı eğer gelişme (büyüme) gücünde etki ederse,

³³⁷⁹ Bu konuşmayan zambak dile gelir (on dille konuşmaya başlar. Çünkü sûsen-i âzâd çiçeğinin on dili vardır). O nergiz çiçeğinin gözü görür.

³³⁸⁰ Senin yüzüğün nakşının sevgisinden dolayı mumun (balmumu) tabiatı olan dostluğunu sürdüremedi.

³³⁸¹ Aklın, itaat secdesi ettiği yerde; mührün, senin yüzük kaşını yumuşak mum gibi damga olarak kabul etmesine şaşırılmamalı.

³³⁸² Senin öfke ve intikamın; öylesine iktidarı mahveder nitelikte bir ateştir ki; onun zararından kıyameti inkâr edenler bile endişelidir (cehennemin olmadığını inkâr edenler bile endişe eder. Duhân/44. Kıyameti inkâr edenlerle ilgili).

Hestî vü nîstîyeş be yek bâr çün şerer³³⁸³

- 40- Ber kuşten-i hasûd-i tu muvele‘ çu âsmân
Kes der cihân ne-dîde vü ne-şenîde der semer³³⁸⁴

- 41- Tûfân-ı çerh cân-ı yekî râ çu ğûte dâd
Feryâd ez ehterâneş be-âmed ki lâtezer³³⁸⁵

- 42- Ne-guzâred er be çerh resed bâd-ı kahr-ı tu
Âsâr-ı hüsn-i ‘ârîyetî ber ruh-i kamer³³⁸⁶

- 43- Ver sâye-i tağayyur-i tu ber cihân futad
Der tab-‘ı kok-nâr mürekkeb koned seher³³⁸⁷

- 44- Bîned felek nazîr-i tu lîken be şart-ı ânek
Hem sûy-i tu be dîde-i ehval koned nazar³³⁸⁸

S. 201

- 45- Çün Zâb tîğ-i dûde-i Selcûk bîh-i mülk
Kerd ez tarîk-i neşv be her şeş cihet sefer³³⁸⁹

- 46- Âmed nizâm-ı şâheş ü sadr-ı şehîd-i berg
Vân şâh u berg râ tu hüdâvend bâr u ber³³⁹⁰

³³⁸³ Düşmanın şerrinden, öylesine güvendesin ki; varlık ve yokluk, senin elinde bir kıvılcım gibidir.

³³⁸⁴ Seni kıskanan harisleri öldürmek için; ilahi dergâh gibi bir dergâhı kimse; ne dünyada gördü ne de masallarda duydu.

³³⁸⁵ Feleğin fırtınası (tufanı), birinin canını alırken (başını suya sokarak öldürürken); yıldızlar “yapma” diye feryad etti (“Lâtezer” El-Müddessir/28,74)

³³⁸⁶ Senin öfke ve intikamının esintisi (rüzgârı), eğer feleğe yetişse; ayın yüzündeki geçici güzellikten eser kalmaz.

³³⁸⁷ Senin hışım ve öfkenin gölgesi, eğer dünya üzerine düşerse; köknarın (haşhaşın) tabiatındaki uykusuzluk, iki katına çıkar (kök-nâr: haşhaş kabuğundan yapılan, uykusuzluğa neden olan bitki).

³³⁸⁸ Felek, sana doğru eğer şaşı gözle bakarsa; o zaman senin eşini ve benzerini görür.

³³⁸⁹ Zap vakasında olduğu gibi, Selçuklu hanedanının kılıcı; altı yöne haşince sefer yapıp gelişerek, devletin temelini attı (Zap Vakası: Abbâsiler’in hâkimiyeti, Emevîler’den aldığı hadise).

³³⁹⁰ Büyük komutan ve şehid, Alparslan’ın yüce nizamı geldi. O dal ve budağa meyve ve semere veren hükümdar, sensin.

- 47- Dest-i zevâl tâ ebed ez behr-i çün tu bâr
Der bîh-i îñ dıraht ne-hâhed zeden teber³³⁹¹
- 48- Zı evvel ki dâşt der totok sun-‘i münzevî
Ervâh râ meşîme vü eşbâh râ güher³³⁹²
- 49- Der hefiye bâ zemâne kazâ goft hâmilî
Ey mâder-i cihân be cihânî heme hüner³³⁹³
- 50- Goftâ çigûne, goft be âhir zemân turâ
Zâyed vezîr-i ‘âlim-i ‘âdil yekî piser³³⁹⁴
- 51- Hem der nifâz-ı emr buved pâdişâ nişân
Hem der nihâd-ı hîş buved pâdişâ seyr³³⁹⁵
- 52- ‘Akl-i mücerred âmede der hayyiz-i cihet
Rûh-î mukaddes âmede der sûret-i beşer³³⁹⁶
- 53- Bâ seyr-i hükm-i o be-misl-i çerh koned seyr
Bâ seng-i hilm-i o be-misl-i kûh tîz perr³³⁹⁷
- 54- Mî bûd tâ be ‘ahd-i tu bîçâre muntazır
Kân va‘de râ ne-bûd kesî cüz tu muntazır³³⁹⁸
- 55- Ve imrûz çün be kâm resîd ez neşât-ı ân

³³⁹¹ Zeval ve yokluğun eli; senin gibi bir meyve ve semer için, sonsuza kadar, bu ağacın köküne balta vurmayacaktır.

³³⁹² Ezelden beri; yaratılışın münzevî sarayında, ruhların amniyonu (dölzarı) ve bedenlerin evladı vardı.

³³⁹³ Kader, dünyaya (yaşama), gizlice şöyle dedi: “Ey cihanın anası, başlı başına hünerli ve becerikli bir dünyaya gebesin”.

³³⁹⁴ Dedi: “Nasıl”? Dedi: “Senin ömrünün sonuna doğru, adil ve bilgili vezirin bir oğlu doğacak”.

³³⁹⁵ Emir ve fermanı; padişah nişanı gibidir. Aynı zamanda kendi tiyneti (katakteri), padişah tabiatı gibidir.

³³⁹⁶ Yer yüzüne doğru, halis akıl gelmiştir. Ayrıca, beşer suretinde, mukaddes bir ruh gelmiştir.

³³⁹⁷ Onun hükmü; felek gibi her tarafı dolaşır. Dağ gibi ağır davranışı ve yumuşaklığıyla beraber ok gibi sert ve hızlıdır.

³³⁹⁸ Senin devrine kadar çaresizce beklemekte idi. Zira o zamanı, senden başka kimse baklemiyordu.

Kâneç ez kazâ şenîd hemân dîd ez kader³³⁹⁹

- 56- Gerdân be gird-i kûy-i zemâne zemâne'îst
Bâ yek-dehân zı şükr kazâ tâ be ser-i şeker³⁴⁰⁰
- 57- Dâni çe hod Hümây-i bekâ der hevây-i dehr
Ez behr-i müddet-i tu guşâdest bâl ü per³⁴⁰¹
- 58- Verne ne ân dürüş pesendest rûzgâr
Ko rûzgâr hîş be herkes koned heder³⁴⁰²
- 59- Hod hâk dergeh-i tu hikâyet hemî koned
Çönân ki sath-ı âb hikâyet koned suver³⁴⁰³
- 60- Kez rûy-i sebk-i mertebe der mecme-'i vücûd
Zât-ı tu âmed evvel ü pes dehr ber eser³⁴⁰⁴
- 61- Men îñ hemî ne-dânem dânem ki çün tu nîst
Der zîr-i çerh ü kes ne-resîdest ber zeber³⁴⁰⁵
- 62- Der ceyb-i çerh ger ne-şevêd dest imtihânet
Der tûl ü 'arz-ı dâmen-i âhir zemân niger³⁴⁰⁶
- 63- Tâ terbiyet konend se ferzend kon râ
Terkîb-i çâr mâder ü te'sîr-i nuh peder³⁴⁰⁷

³³⁹⁹ Bu gün, muradına erdi. Neşeli oluşu, ondandır. Kaderden herne duyduysa, yazgıdan da onu gördü.

³⁴⁰⁰ Zamanenin köyünün etrafında dolanan, zamanenin kendi devranıdır. Ta baştan itibaren, kadere şeker gibi teşekkürler.

³⁴⁰¹ Biliyorsun ki; ebediyet kuşu Hümâ; dünya atmosferinde, senin devranın için, kol kanat açmıştır.

³⁴⁰² Eğer böyle olmazsa; haşin ve sert olanı beyenmeyen felek; kendi zamanını herkes için boşa harcar.

³⁴⁰³ Nasıl su; üzerine düşen şekilleri gösterirse, bizzat ülke de, senin dergahını hikâye eder.

³⁴⁰⁴ Kâinatın kuruluşunda, derece olarak öncelik sırasına göre evvela senin yaratılışın, sonra, dünyanın eseri geldi.

³⁴⁰⁵ Ben, şunu bunu bilmem. Bildiğim tek şey; semanın altında, senin gibi birisi yoktur. Semanın üzerine ise henüz kimse gitmemiştir.

³⁴⁰⁶ İmtihan eli, eğer feleğin cebine girmezse (eğer dünyada sınava çekilmezsen), kıyamet eteğinin enine ve boyuna bak (mahşerde sorgu sual edileceksin, onu düşün).

³⁴⁰⁷ Dört anne ve dokuz baba birliğinin, varlığın üç evladını yetiştirmesi için...

- 64- Ez tavk-i tav-‘i gerden-i ân çâr nerm dâr
Der pâ-y-i kader târik-i ân nuh fûrû siper³⁴⁰⁸
- 65- Tâ vâhid est asl-ı şumâr u nuh ez şumâr
Devrân-ı bî şumâr be şâdî hemî şumur³⁴⁰⁹
- 66- Ber merkez-i murâd-ı tu eyyâm râ me-dâr
Tâ çerh râ medâr buved gird-i ân meder³⁴¹⁰
- 67- Cûyende-i rızây-i tu Sultân-ı dâd-bahş
Dârende-i bekây-i tu Subhân-ı dâd-ger³⁴¹¹

Der Medh-i Mîrâb-ı Merv Sâhib-i Sa‘îd Sadru’d-Dîn Nizâmu’l-Mülk³⁴¹² -

Kaside: 83

Vezin: Mefâ‘ilün/Fe‘ilâtün/Mefâ ‘ilün/Fe‘ilün

- 1- Nemâz-ı şâm çu kerdem besîc-i râh-ı sefer
Der-âmed ez derem ân serv-i kadd-i simîn-ber³⁴¹³
- 2- Zı tef-i âteş-i dil vez sirişk-i dîde şöde
Leb-i çu kandeş huşk u ruh çu mâheş ter³⁴¹⁴

S. 202

- 3- Der âb dîde hemî geşt zülf-i müşkîneş
Çu şâh-ı sünbül sîrâb der mey-i ahmer³⁴¹⁵

³⁴⁰⁸ Bu dört letafetlinin, boyunlarının, itaat boyunduruğundan kaderi bırakan, o dokuzun ayağına bas.

³⁴⁰⁹ Şu kadar varki; sayının esası birdir, adet değildir. O halde hesaba gelmez (sayısız) devirleri, daima sevinçle say.

³⁴¹⁰ Günleri, senin muradının merkezi olarak tutma ki; bu yer kürenin etrafı, dünyanın dolanma yeri olsun.

³⁴¹¹ Senin rızanı arayan, adil sultandır. Senin ebedî hayatına sahip bulunan ise adaleti sonsuz ve her türlü noksan sıfattan beri olan Allah’tır.

³⁴¹² Mîrâb-ı Merv (Merv’in Su Emiri), Sâhib-i Sa‘îd, Sadru’d-Dîn Nizâmu’l-Mülk’ün Methi Hakkındadır.

³⁴¹³ Akşam namazını yolculuğa hazırladığımda; o servi boylu, beyaz tenli güzel, kapıdan girdi.

³⁴¹⁴ Yürek ateşinin sıcaklığından ve gözyaşından; şeker gibi dudağı kurumuş ve ay gibi yüzü ıslanmıştı.

³⁴¹⁵ Siyah zülüfleri, suyun üzerinde yansiyordu. Ayrıca kırmızı şaraptaki sünbül dalı gibi suya doymuştu.

- 4- Merâ dilî zı ğerîveş çu ender âteş-i ‘ûd
Merâ tenî zı vedâ‘eş çu ender âb-ı şeker³⁴¹⁶
- 5- Çe goft, goft ne sûgend horde’î be serem
Ki hergiz ez hatt-ı ‘aşk-ı tu ber ne-dârem ser³⁴¹⁷
- 6- Henüz müddet-i yek hicr nâ-resîde be pâý
Henüz va‘de-i yek vasl nâ-resîde be ser³⁴¹⁸
- 7- Bahâne-i sefer ü ‘azm-i reften âverdî
Dilet zı sohbet-i yârân melûl geşt meger³⁴¹⁹
- 8- Çe vakt-i reften ü hengâm kerden-i seferest
Sefer me-kon ki şeved ber dilem cihân çu sakar³⁴²⁰
- 9- Merâ derîn gam u tûmâr u derd-i dil me-guzâr
Zı ‘ahd u bî‘at u sûgend-i hîştên me-guzâr³⁴²¹
- 10- Ve-ger ber gam-i dil-i men hemî be-hâhî reft
Ez ân diyâr haber deh merâ ve zân kişver³⁴²²
- 11- Kocâst maksad u tâ çend hâhî âncâ mând
Kocâ resîm diger bâr u key be yek-dîger³⁴²³
- 12- Çün îñ be goft be ber der giriftemeş goftem

³⁴¹⁶ Yüreğim, ona feryat fığandan dolayı sanki öd ateşinde yanmaktadır. Tenim, ondan ayrıldığından sanki şekerli su içinde gibidir.

³⁴¹⁷ Ne dedi? “Başıma yemin etmemişsin. Asla aşkının yolundan dönmem (vaz geçmem)” dedi.

³⁴¹⁸ Henüz bir ayrılık zamanı gelmemiştir. Hala bir kavuşma vakti sona ermemiştir.

³⁴¹⁹ Yolculuğu bahane ederek, gitmeye çalıştın. Yoksa dostların muhabbetinden yüreğin üzgün mü oldu?

³⁴²⁰ Ne gitme zamanı ne de yolculuk vaktidir. Yolculuğu söz konusu etme (gitme)! Zira aksi halde dünya kalbimin üzerinde cehennem gibi olur.

³⁴²¹ Beni, bu keder, hüzn ve yürek acısında koyma! Kendi sözünden, yemininden ve ahdinden dönme (vazgeçme)!

³⁴²² Benim kalbimin üzüntüsüne rağmen gideceksen, o diyardan ve o ülkeden bana haber ver!

³⁴²³ Maksat nereye (ne tarafa gitmeyi düşünüyorsun)? Ne kadar kalacaksın? Yeniden nerede buluşalım? Ne zaman görüşelim?

Ki cân-ı cân u karâr-ı dilî vü nûr-i basar³⁴²⁴

- 13- Sefer mürebbiy-i merdest ü âstâne-i câh
Sefer hezâne-i mâlest ü ustâd-ı hüner³⁴²⁵

- 14- Be şehir-i hîş-i derûn bî hatar bûd merdum
Be kân-ı hîş-i derûn bî bahâ bûd gevher³⁴²⁶

- 15- Dıraht eger müteharrik şodî zı cây be cây
Ne cevri-i erre keşîdî vü ne cefây-i teber³⁴²⁷

- 16- Be cirm-i hâk u felek der nigâh bâyed kerd
Ki in kocâst zı ârâm u ân kocâ zı sefer³⁴²⁸

- 17- Zı dest-i fitne-i in ehterân-ı bî ma'nâ
Zı dâm-ı 'işve-i in rûzgâr-ı dûn-perver³⁴²⁹

- 18- Hemî be hidmet-i ân sadr-ı rûzgâr şevem
Ki rûzgâr ezo yâftest kadr ü heter³⁴³⁰

- 19- Nizâm-ı mülket-i sultân u sadr-ı dîn-i Hüdâyî
Hüdâyegân-ı vezîrân vezîr-i hûb sîr³⁴³¹

- 20- Muhammed ânki zı câheş girift millet ü mülk

³⁴²⁴ Bunu söylediğinde; kucağıma alıp şöyle dedim: Sen, canımın canı, yüreğimin huzuru ve gözümün ışığıdır.

³⁴²⁵ Yolculuk; kişinin terbiye vereni (öğretmeni, eğitici) ve makam kapısının eşigidir. Yolculuk; servet hazinesi, bilgi ve beceri ustasıdır.

³⁴²⁶ Halk; kendi memleketinde emniyette idi (tehlikede değildi). Mücevher; kendi madeninde, değersizdi.

³⁴²⁷ Ağaç, eğer bir yerden başka bir yere hareket ederse (naklölürse); ne testere çilesi, ne de balta sitemi çeker.

³⁴²⁸ Yer ve göğün cirmini (gövdesini, yapısını ve gezegenlerini), gözlemlerle ölçmeli ki bu rahatlıkta, gök cisimlerinin, nerede olduğunu ve şu yolculuk esnasında nerede bulunduklarını keşfedelim ve ona göre plan yapalım (bu gözlem, muhtemelen astronomi ile alakalı bir durumdur).

³⁴²⁹ Bu, yıldızların, anlamsız fitnelerinden ve bu aşağılık dünyanın, cilveli tuzaklarından;

³⁴³⁰ Dünyanın, kendisinden daima şeref ve değer kazandığı; devrin önderinin hizmetine gidiyorum.

³⁴³¹ Nizâmü'l-Mülk; Sultanın devletinin nizamı ve Allah'ın dininin reisi (büyüğü), vezirlerin padişahı ve karakteri düzgün bir vezirdir.

Hemân nizâm ki dîn zı ibtidâ be ‘adl-i ‘Ömer³⁴³²

- 21- Bozorgvârî kander burûc-i ta‘at-i ost
Müdebbirân-i felek râ medâr-ı gird meder³⁴³³
- 22- Ber-i şemâyil-i hilmeş nümûde kûh sebuk
Ber-i besâyit-i tab‘eş nümûde bahr şemer³⁴³⁴
- 23- Çe dest-i o be sehâ der çe ebr der Nîsân
Çe tab-‘ı o be sohen der çe bahr-ı bî me‘ber³⁴³⁵
- 24- Şemer zı terbiyet-i cûd-i o şeved deryâ
‘Âraz be takviyet-i câh-ı o şeved cevher³⁴³⁶
- 25- Zı bîm-i o ne-çeşed şîr-i şerze ta‘am vesen
Zı ‘adl-i o ne-burd şûr u fitne renc-i seher³⁴³⁷
- 26- Çu bâz-ı o şikard sayd-i o çe şîr ü çe gurg
Çu esb-i o guzered râh-ı o çe bahr u çe ber³⁴³⁸
- 27- Saated-i ebedî der hevây-i o mudğem
Nevâyib-i felekî der hilâf-ı o muzmer³⁴³⁹
- 28- Eger be vech-i ‘inâyet koned be şûre nigâh

³⁴³² Başlangıçta dîn nizamı, Hz. Ömerin adaletinden almıştı. Hamdolsun buna ki; millet ve mülk aynı nizamı, onun yüceldiğinden aldı.

³⁴³³ O, öyle büyük bir insandır ki; gökyüzünün tedbircileri, onun itaat burçlarında, yerkürenin etrafını dönerler.

³⁴³⁴ Onun yumuşak huylarının yanında dağ bile, dayanıksız ve hafif kalır. Onun tabiatının genişliği yanında deniz, küçük bir havuz gibidir.

³⁴³⁵ Onun eli, cömertlikte nisan ayındaki bulut gibidir. Onun sözdeki ustalığı, dibi (sonu) olmayan deniz gibidir.

³⁴³⁶ Deniz, onun bahşış ve cömertlik terbiyesiyle okyanus olur. Made (maden), onun yüceliğinin takviyesiyle cevher olur.

³⁴³⁷ Onun korkusundan; hızlı ve güçlü olan aslan, uyuklamanın tadını çıkaramıyor. Onun adaletinden; fitne seher vaktini (aydınlığı) incitemiyor.

³⁴³⁸ Onun şahin kuşu (avcı kuşu) avlandığında; avı ha aslan, ha kurt olmuş fark etmez. Onun atı geçip gittiğinde; yolu ha deniz olmuş, ha kara fark etmez.

³⁴³⁹ Ebedî saadet, sürekli onun çevresinde katlanmaktadır. Feleğin, onun aleyhine olan felaketleri ise gizli ve saklıdır.

Ve ger zı rûy-i siyâset koned be hâre nazar³⁴⁴⁰

29- Şeved be devlet-i o hâk-ı şûre mihr giyâ

Şeved zı heybet-i o seng-i hâre hâkister³⁴⁴¹

30- Be ebr-i behmen eger dest-i cûd be-nümâyed

‘Arak çeked zı mesâmeş be cây-i katr-ı matar³⁴⁴²

31- Çu dest-i devlet-i o ber zemâne be-guşûdend

Keşîd pây be dâmen-i derûn-i kazâ vu kader³⁴⁴³

32- Eyâ be câh u şeref bâ sîtâre sûde ‘inân

Ve yâ be cûd u sehâ geşte der zemâne semer³⁴⁴⁴

33- Be-burde nâm zı ferzânegân be kadr ü be câh

Rubûde gûy zı seyyâregân be fahr ü be ferr³⁴⁴⁵

34- Be rûz-i bâr turâ mihr bâliş ü mesned

Be rûz-i ceşn turâ mâh meşreb ü sâğır³⁴⁴⁶

35- Koned nesîm-i rızây-i tu kâh râ ferbeh

Koned sümûm-i hilâf-i tu kûh râ lâğır³⁴⁴⁷

36- Be hazret-i tu derûn-i tîr kîlk-i müstevfî

³⁴⁴⁰ Eğer inayet gözüyle baruta bakarsa. Ve eğer dirayet (siyaset) nazarıyla, giranit taşına bakarsa;

³⁴⁴¹ Onun devletinden dolayı; barut toprağı, mihr bitkisi olur. Giranit taşı, onun heybetinden kül olur (mihr giyâ: Arapça adı: yebrûhu’s-sanem).

³⁴⁴² O, Behmen ayının (İran takviminin 11. Ayı; 21 Ocak-21 Şubat) bulutuna cömertlik elini gösterse; bulutun gözeneklerinden yağmur damlası yerine, utancından ter damlar.

³⁴⁴³ Onun devletinin eli dünyaya açılınca (devran, onun hükmü altına girince), kader ve kaza dünyadan elini çekiverdi.

³⁴⁴⁴ Ey yücelik ve şerefte yıldızlarla atbaşı giden (aynı seviyede övülen)! Ey cömertlik ve sehavette, devrin efsanesi olan!

³⁴⁴⁵ Kıymet ve mevkisiyle âlimlerden nam alan, iftihar ve haşmetiyle gezegenleri geride bırakan

³⁴⁴⁶ Kabul gününde güneş; senin yastığın ve tahtındır. Eğlence gününde ay; senin pınarın ve kadehindir.

³⁴⁴⁷ Senin rıza esintin; kurumuş otları canlandırır (semizleştirir). Senin muhalefet zehirlerin, dağları eritir.

Be meclis-i tu derûn-i Zühre-i sâz-i hunyâger³⁴⁴⁸

37- Zı tîr-i hâdis eymen şod u sinân-ı belâ
Her âferîde ki kerd ez himâyet-i tu siper³⁴⁴⁹

38- Be zîr-i sâye-i ‘adl-i tu nîst havf ü recâ
Verây-i pâye-i kadr-i tu nîst zîr ü zeber³⁴⁵⁰

39- Be-cüz der âyîne-i hâtır-ı tu ne-tevân dîd
Zı râz-ı çerh nişân u zı ‘ilm-i gayb haber³⁴⁵¹

40- Eger zı hilm-i tu yek zerre ber sipihr nehend
Karâr yâbed ezo hemçu keştî ez lenger³⁴⁵²

41- Nesîm-i lüft-i tu er be-guzered be âteş-i tîz
Zı şu‘lehâş guşâyed be hâsiyet-i kevser³⁴⁵³

42- Hüsâm-ı kahr-ı tu şahs-ı ecel zened be dû nîm
Çönân ki mâh-ı felek râ benân-ı peygamber³⁴⁵⁴

43- Be nîş kejdum-i kahret eger kazâ be-zened
‘Aduvvet râ ki siyeh rûz bâd u şûm ehter³⁴⁵⁵

44- Be hîc dârûyî vü tiryâk ber ne-yâred hâst

³⁴⁴⁸ Senin huzurunda Utarit yıldızının mahiyeti; doğru hesap tutan bir kalemdir. Senin meclisinde Zühre yıldızının durumu; şarkıcının sazı gibidir (eskiler Zühre’ye Venüs’ü çalan ve şarkı söyleyen olarak inanırlar).

³⁴⁴⁹ Yaratılmış olan her şey, senin himayenden siper edinerek; hadiselerin okundan ve bela mızrağından emin oldu.

³⁴⁵⁰ Senin adaletinin gölgesinin altında; havf ü reca (korku ve ümit) yoktur. Senin kadrinin seviyesinden öte; zîr ü zeber (silinip gitme) yoktur.

³⁴⁵¹ Dünyanın (feleğin) sırrı ve gayb ilminden; senin hafızanın aynasından başka, hiçbir yerde nişane görülmez.

³⁴⁵² Senin sabrından, gökyüzüne bir zerre koysalar; geminin demirden aldığı sebat gibi, senin hilminden sebat (denge) alır.

³⁴⁵³ Lütfunun esintisi kor ateşe uğrasa; onun alevleri, Kevser ırmağına dönüşür.

³⁴⁵⁴ Peygamberin parmağı, gökteki ayı nasıl ikiye ayırdı ise; senin kahredici kılıcın da, ecelin kendisini ikiye ayırır.

³⁴⁵⁵ Kahr akrebinin iğnesi eğer düşmanını sokarsa; bu hadise, düşmanının uğursuz ve kara günü olsun!

Zı hâk cüz ki be âvâz-ı sûr der mahşer³⁴⁵⁶

- 45- Kader, zı şest-i tu ber ehterân resâned tûr
Kazâ zı dest-i tu ber âsmân guşâyed der³⁴⁵⁷
- 46- Çe bâre'îst be zîr-i tu der binâmîzed
Ki menzîleş buved bâhter dige hâver³⁴⁵⁸
- 47- Hilâl na'l felek kâmet sîtare mesîr
Zemîn neverd deryâ guzâr kûh peyker³⁴⁵⁹
- 48- Be zor-i çerh ü be âvâz-ı ra'd u cetsen-i berk
Be kadd-i kûh u ten-i pîl ü pûye-i sarsar³⁴⁶⁰
- 49- Gâh direng ezo tayyire horde pâ-yi hayâl
Geh şitâb dero heyyire mânde mur be per³⁴⁶¹
- 50- Geh taharruk-i o munkatî' sabâ vu debûr
Berr-i tahammul-i o muztarib hadîd ü hâcer³⁴⁶²
- 51- Dıraş-ı na'leş sindân u seng râ der hâk
Fürûğ u şu'le dehed hemçu ehter ü ehger³⁴⁶³
- 52- Bozorgvârâ deryâ dilâ hüdâvendâ
Turâ sipihr serîrest ü âftâb efser³⁴⁶⁴

³⁴⁵⁶ Hiçbir ilaç ve panzehirle ayağa kalkamaz. Ancak mahşer günü sur sesiyle ayağa kalkar.

³⁴⁵⁷ Kader, başparmağından yıldızlara ok atıyor. Yazgı, senin elinle gökyüzüne kapı açıyor.

³⁴⁵⁸ Altında nasıl bir at vardır? Zira yerleştiği menzil bazen doğudur, bazen de batı.

³⁴⁵⁹ Hilal nallı, iri endamlı (boyu felek gibi), yıldız gibi süratli, yeryüzünü kateden, denizi geçen ve dağ gibi heybetlidir.

³⁴⁶⁰ Güçte gökyüzü, seste yıldırım, atlamakta şimşek, dağ büyüklüğünde, fil gibi bedene sahip, yürüyüşü poyraz gibidir.

³⁴⁶¹ Gecikme, bazen hayal ayağıyla, onun süratinden, mahcup olmuştur. Acele ediş, kuşkanadına hayret etmesi gibi ondaki hıza bazen şaşırıp kalmıştır.

³⁴⁶² Bazen onun hareketi, sabah rüzgârı ve batı rüzgârını kesmiştir. Onun dayanıklılığından taş ve demir bile tedirgindir.

³⁴⁶³ Nalının parlaklığı; yıldız ve kıvılcım gibi, örse ve topraktaki taş; parıltı ve ışık verir.

³⁴⁶⁴ Ey mangal yürekli, yüce insan, hünkârım! Gökyüzü tahtın, güneş tacın olsun!

- 53- Zı şevk-i hizmet-i tu ‘ömrhâ guzeşt ki men
Çu şekkerem der âb u çu ‘ûd ber âzer³⁴⁶⁵
- 54- Be-dân ‘azîmet ü endîşe’em ki tâ ne-nehed
Kazâ be dest-i ecel ber be hancerem hancer³⁴⁶⁶
- 55- Be-cüz medîh-i tu’em ber ne-yâyed ez dîvân
Be-cüz senây-i tu’em ber ne-yâyed ez defter³⁴⁶⁷
- 56- Zı nazm u nesr medîh-i tu ender âvîzem
Zı gûş u gerden-i eyyâm ‘akdhây-i guher³⁴⁶⁸

S. 204

- 57- Ne nazm belki ezîn derchây-i pür zı nüket
Ne nesr belki ezîn derchây-i pür zı dürer³⁴⁶⁹
- 58- Hemîşe tâ ki be-rûyed zı hâkhâ zer ü sîm
Hemîşe tâ ki be-tâbed zı âsmân meh ü hor³⁴⁷⁰
- 59- Ûluv vu rif’et-i tu hemçu mâh bâd u çu mihr
Sirişk ü çehre-i hasmet çu sîm bâd u çu zer³⁴⁷¹
- 60- Tu ber meyân-ı kemer melik beste vü cevzâ
Be pîş-i tâli‘ sa‘det hemîşe beste kemer³⁴⁷²

³⁴⁶⁵ Ben sudaki şeker ve ateşteki öd ağacı gibi olduğum halde; sana hizmet etme zevkinden yıllar geçti.

³⁴⁶⁶ Kader; ecel eliyle boğazıma hançer koymasın diye, bu niyet ve düşüncedeyim.

³⁴⁶⁷ Divandan, senin övgünden başka bir şey çıkmaz. Defterden, sana şükürden başka bir şey gelmez.

³⁴⁶⁸ Senin övgünden meydana gelen şiir ve nesri; günlerin kulaklarına ve boynuna; mücevher gerdanlıklar gibi asmışım.

³⁴⁶⁹ Şiir yok; belki, fakat sır ve nüktelerle dolu tomar var. Nesir yok; belki incilerle dolu mücevher kasası var.

³⁴⁷⁰ Daima, topraklardan altın ve gümüş çıkıncaya kadar, gökte, sürekli ay ve güneş parlayana dek...

³⁴⁷¹ Senin yüceliğin ve makamın, ay ve güneş gibi olsun! Düşmanın yüzündeki gözyaşı, gümüş; yüzü, altın gibi olsun (yüzü, korkudan altın gibi sarı olsun. Sürekli yüzüne akan gözyaşları ise gümüş gibi olsun)!

³⁴⁷² Sen, kemerinin ortasına, terazi burcu gibi hükümdarlık sembolünü bağlamışsın. Mutluluk talihi, senin için (emrine hazır olarak) daima el bağlamıştır.

61- Cihân mutî‘ ü felek tâbi‘ ü sîtare heşem
Zemân gulâm u kazâ bende vü kader çâker³⁴⁷³

62- Dıraht-ı baht-ı hasûd-i turâ ne bîh ü ne şâh
Çu şâh-ı devlet-i hasm-ı turâ ne bâr u ne ber³⁴⁷⁴

Der Sıfat-ı Bağdâd ve Medh-i Melikü’l-Ümerâ Kutbu’d-Dîn Mevdûd
Şâh³⁴⁷⁵ - Kaside: 84

Vezin: Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Fe‘ilün

- 1- Hoşâ nevâhiy-i Bağdâd cây-i fazl u hüner
Kesî nişân ne-dehed der cihân çönân kişver³⁴⁷⁶
- 2- Sevâd-ı o be misl çün perend-i mînâ reng
Hevây-i o be-sıfât çün nesîm-i cân-perver³⁴⁷⁷
- 3- Be hâsiyet-i heme sengeş ‘akîk-i lü’lü’-bâr
Be menfa‘at-i heme hâkeş ‘abîr-i ğâliye-ber³⁴⁷⁸
- 4- Sabâ sirişte be hâkeş terâvet-i Tûbâ
Hevâ nihufte der âbeş halâvet-i Kevser³⁴⁷⁹
- 5- Kenâr-ı Dicle zı hûbân-ı sîm-ten-i Hollah
Meyân-ı ruhbe zı Türkân-ı mâh-ruh-i Keşmir³⁴⁸⁰

³⁴⁷³ Dünya itaatkâr, felek tâbi, yıldızlar hizmetçi, zaman çırak, yazgı köle ve kader, senin hâdimindir.

³⁴⁷⁴ Seni kıskananların, baht ağacının ne kökü ne de budağı olsun. Düşmanın devletinin dalları, ne meyve versin, ne de semeresi (devamı) olsun.

³⁴⁷⁵ Bağdat’ın vasfı ve Emirlerin Meliki Kutbu’d-Dîn Mevdûd Şâh’ın Methi Hakkındadır.

³⁴⁷⁶ Fazilet ve hüner merkezi olan Bağdat diyarı ne güzeldir. Dünyada, onun gibi bir ülkeyi kimse gösteremez.

³⁴⁷⁷ Nitekim onun beldeleri, yeşil ipek gibidir (minâ reng: yeşil renkli cam demektir). Havasının niteliği ise meltem gibi hayat vericidir.

³⁴⁷⁸ Bütün taşları; inci yüklü, akik değerindedir. Kazanç ve menfaat olarak tüm toprağı; amber gibi pahalıdır.

³⁴⁷⁹ Saba rüzgârı; toprağına Cennet ağacının (Tûbâ) zinde ve tazeliğini karıştırmış. Hava; Kevser’in tatlılığını suyuna koymuş.

³⁴⁸⁰ Dicle ırmağının kenarı; Holluh’un beyaz tenli güzelleriyle doludur (Holluk; Mâverâ ve Seyhun güzellerinden bir guruptur. Eski şairlerin nezdinde bunlar, güzellikleri ve zerafetleriyle marufturlar. Onlara, Horluh ve Kırık da derler). Saray ortasında ise, Keşmir’in ay yüzlü kadınları bulunur.

- 6- Hezâr zevrak-ı hurşîd şekl ber ser-i âb
Ber ân sıfât ki perâkende ber sipihr şerer³⁴⁸¹
- 7- Be vakt-i ânki be burc-i şeref resed hurşîd
Be gâh ânki be sahrâ keşed sabâ leşker³⁴⁸²
- 8- Dehân-ı lâle koned ebr ma‘den-i lü’lü’
Kenâr-ı sebze koned bâd mesken-i ‘anber³⁴⁸³
- 9- Be şebh-i bâğ şeved âsmân be vakti gurûb
Be şekl-i çerh şeved bûstân be vakt-i seher³⁴⁸⁴
- 10- Be vakt-i şâm hemî in be-dân sipâred gül
Be gâh-ı bâm hemî ân be-dîn dehed ehter³⁴⁸⁵
- 11- Be reng-i ‘ârız-ı hûbân-ı hullahî der bâğ
Meyân-ı sebze dırahşân şeved gül-i ahmer³⁴⁸⁶
- 12- Şukufte nergis-i bûyâ be taraf-ı lâle-sitân
Çönânki der kadeh govherîn mey-i esfer³⁴⁸⁷
- 13- Sıtâk-ı lâle firûzân be-dân sıfât ki buved
Zı müşk ü ğâliye âkende büssedîn micmer³⁴⁸⁸
- 14- Nevây-i bûlbûl ü tûtî hurûş-i ‘akka vu sâr
Hemî koned hecl elhânây-i hunyâger³⁴⁸⁹

³⁴⁸¹ Su üzerinde, güneşe benzeyen, binlerce sandal; sanki gökyüzüne kıvılcımlar şeklinde dağılmıştır.

³⁴⁸² Güneş; şeref burcuna yaklaştığında, öyle bir an olurki; sanki sabah rüzgârı sahraya ordu çekiyormuş gibi olur.

³⁴⁸³ Bulut; lalenin ağzını inci madeni yapar. Rüzgâr; yeşilliklerin kenarını, anber yuvası haline getirir.

³⁴⁸⁴ Gün batımında, gökyüzü bağ gibi olur. Seher vakti, çiçek bahçesi, feleğe (semaya) dönüşür.

³⁴⁸⁵ Akşam vakti, gökyüzü; bu bağa sürekli gül verir (kızılık ordan gelir). Sabahleyin, sema bu bahçeye mütemadiyen yıldız verir (çiçeklerin üzerindeki çiğ daneleri yıldız benzer).

³⁴⁸⁶ Kırmızı gül; yeşillikler arasında, Mâverâ güzellerinin yanağı gibi parlar.

³⁴⁸⁷ Itırlı (güzel kokulu) nergis laleazar kenarında açmıştır. Kadehdeki sarı şarap, sanki mücevherdir.

³⁴⁸⁸ Lale tomurcukları, öylesine parlamaktadır ki; kızıl ateş buhurdanı, sanki misk ve amberle doludur.

³⁴⁸⁹ Bûlbûlün ve papağanın güzel sesi, karga ve sıvırcığın feryadı; şarkıcıların ahenklerini utandırır.

- 15- Be-dîn letâfet câyî men ez berây-i ümîd
Be fâl-ı nîk guzîdem sefer be cây-i hazar³⁴⁹⁰
- 16- Nemâz-ı şâm zı sahn-ı felek nümûd merâ
‘Arûs-i çerh ki be-nihuft rûy der hâver³⁴⁹¹
- 17- Be-dân sıfat ki şeved ğarke keştîy-i zerrîn
Be taraf-ı deryâ çün be-guseled ezo lenger³⁴⁹²
- 18- Be gird-i Gunbed-i Hadrâ çönân nümûd şafak
Ki gird-i hayme-i mînâ keşîde şûşe-i zer³⁴⁹³
- 19- Sıtâregân heme çün lu‘betân-ı sîm-endâm
Be sûk-i mihr ber-efkende nîlgûn mi‘cer³⁴⁹⁴

S. 205

- 20- Benât-ı na‘ş hemî geşt gird-i kutb çönân
Ki gird-i hokka-i fîrûze gevherîn ziver³⁴⁹⁵
- 21- Ber ân misâl hemî tâft râh-ı Kâhkeşân
Ki der benefşe-sitân ber-keşîde saf-ı ‘ebher³⁴⁹⁶
- 22- Zı tîğ-ı kûh be-tâbîd nîm şeb Pervîn
Çönânki der kadeh-i lâciverd heft dürer³⁴⁹⁷

³⁴⁹⁰ Böyle güzel bir yeri ümit etme arzusuyla, doğru bir kararla, kalmak yerine seferi seçtim.

³⁴⁹¹ Akşam namazı bana; feleğin bahçesinden, batıya doğru giderek yüzünü gizleyen onun (feleğin) gelinini gösterdi.

³⁴⁹² Aynen; altından bir geminin demir alıp, deryaya doğru battığı gibi olur.

³⁴⁹³ Şafak vakti; Yeşil Kümbet’in etrafında öyle enteresan görünür ki; sanki çadırın etrafını altın külçesiyle kaplamışsın.

³⁴⁹⁴ Tüm yıldızlar; güneşin mateminde mavimsi yazma örtünmüş olan, beyaz tenli güzeller gibidir.

³⁴⁹⁵ Cenazenin kızları; firuza çubuğun etrafındaki mücevher süsleri gibi, onun etrafında sürekli dönüp durdular.

³⁴⁹⁶ Kehkeşan’ın yolu öylesine parladı ki; sanki menekşe bahçesinde, nergisler saf halinde sıralanmışlar.

³⁴⁹⁷ Lacivert kadehte, yedi yıldızın parlaması gibi; gece yarısı dağın zirvesinden Ülker (Terazi) yıldızı parlayıverdi.

- 23- Sipihr goftî nakkâş-ı nakş-i Mânî geşt
Ki her zemân be-nigâred hezâr gûne suver³⁴⁹⁸
- 24- Zı burc-i Cedî be-tâbîd peyker-i Keyvân
Be şekl-i şem‘ firûzende der meyân-i şumur³⁴⁹⁹
- 25- Hemî nümûd der-efşende Mütेशrî der Hût
Çönânki dîde-i hûbân zı ‘anberîn çâdur³⁵⁰⁰
- 26- Zı taraf-ı Mîzân mîtâft sûret-i Merrîh
Be-dân sıfât ki mey-i la‘l reng der sâğır³⁵⁰¹
- 27- Çönân ki ‘âşık u ma‘şûk der nikâb-ı gümân
Be-tâft tîr dür-efşân u Zühre-i ezher³⁵⁰²
- 28- Be resm-i lü‘bet-bâzân sipihr-i âyîne reng
Zemân zemân be-nümûdî ‘acâyib-i dîğır³⁵⁰³
- 29- Felek be-lu‘bet meşgûl ü men be tûşe-i râh
Cihân be bâzî meşgûl ü men be ‘azm-i sefer³⁵⁰⁴
- 30- Derîn heves ki hırâmân nigâr-ı men be-resîd
Bedân sıfat ki berâyed zı kûh peyker-i hor³⁵⁰⁵
- 31- Fûrû guseste be ‘ünnâb-ı ‘anberîn sünbül
Fûrû şikeste be hoş-âb-ı bussedîn şekker³⁵⁰⁶

³⁴⁹⁸ Sanki gök; her zaman bin çeşit resim yapan, Mânî gibi ressam oldu.

³⁴⁹⁹ Zuhâl yıldızı; Oğlak burcundan (10. ay), küçük havuzda yanan mum gibi parladı.

³⁵⁰⁰ Güzellerin gözlerinin siyah çarşaftan parladığı gibi; Balık burcundan (12.ay) hemen Jüpiter yıldızı parladı.

³⁵⁰¹ Marsın sureti, Kadehteki kırmızı şarap gibi; terazi burcundan ışık saçıyordu.

³⁵⁰² İnci saçan Merkür ve parlak Venüs; âşık ve maşukun kuşku içinde oldukları gibi, ışıldadılar.

³⁵⁰³ Şeffaf gökyüzü; güzel sevenler gibi, zaman zaman farklı harikalar gösteriyordu.

³⁵⁰⁴ Felek, entrikayla meşgul, ben, yol azığıyla uğraşıyorum. Dünya, oyunla meşgul, ben, yolculuk fikrindeyim.

³⁵⁰⁵ Bu arzu ve istekteyken; güneşin yüzünün dağın ardından çıkışı gibi, sevdiğim, salınarak geldi.

³⁵⁰⁶ Anber kokulu, kızıl zülûflerini salmış, parlaklığıyla; tatlı, kırmızı şekeri mağlup etmiştir.

- 32- Hemî girift be lü'lü' 'akîk der yâkûd
Hemî nihuft be fondok-i benefşe der mermer³⁵⁰⁷
- 33- Zı 'aks-i nergis-i o mînümûd ber zülfeş
Çönân ki rîhte ber sebze dânehây-i guher³⁵⁰⁸
- 34- Zı bes ki ber ruh-i hurşîd zed dû dest be-heşm
Güleş çu şâh-ı semen geşt ü berg-i nîlüfer³⁵⁰⁹
- 35- Be ta'na goft ki 'ahd ü vefây-ı 'âşık bîn
Be tîre goft ki mihr ü hevây-ı dost niger³⁵¹⁰
- 36- Ne-bûd hîç gümânî merâ ki düşmen-vâr
Bedîn misâl be-bendî be hicr-i dost kemer³⁵¹¹
- 37- Me-cûy hicr-i men ü şâh-ı hürremî me-şiken
Metâb-ı ruh zı men ü cân-ı hoş-dilî me-şiker³⁵¹²
- 38- Be cây-i mülehhem-i çînî me-neh hevâ bâlîn
Be cây-i atlas-i Rûmî me-kon zemîn bister³⁵¹³
- 39- Hüdâyî goft hezer hest ber misâl-i behişt
Resûl goft sefer hest ber misâl-i sakar³⁵¹⁴
- 40- Kocâ şevî tu ki bî rûy-i men ne-yâbî hâb

³⁵⁰⁷ İşte inci dişlerle, yâkût gibi kızıl dudağını ısırp içeri aldı. Menekşenin, mermerin üzerini, kaplaması gibi bir görünüm arz etti.

³⁵⁰⁸ Yeşillğe dökülen mücevher daneleri gibi; zülfünde, nergisin resmini gösteriyordu.

³⁵⁰⁹ Güneşin yüzüne iki elini, öfkeyle öyle şiddetli vurdu ki; çiçeği, yasemin dalı ve nîlüfer yaprağı gibi oldu.

³⁵¹⁰ Kınayarak; "aşığın ahdini ve vefasını gör" dedi. Utanarak; "dostun, sevgi ve arzusuna bak" dedi.

³⁵¹¹ Ben; dostun ayrılığına, bir düşman gibi, o denli istekli olduğunu, hiç tahmin etmezdim.

³⁵¹² Benim hicrimi (ayrılığımı) arama! Mutluluk dalını kırma! Benden ve süt dolu memenin neşesinden yüz çevirme!

³⁵¹³ Çin ipeğinin yerine, yastık olarak hava koyma. Roma ibrişimi yerine, toprağı yatak eyleme.

³⁵¹⁴ Allah; "sefer, cennet gibidir" dedi. Resûl; "yolculuk, cehennem gibidir" dedi.

Kocâ revî tu ki bî rûy-i men ne-bînî hor³⁵¹⁵

- 41- Der îñ diyâr be hikmet ne-yâbemet hemtâ
Der îñ sevâd be dâniş ne-bînemet hember³⁵¹⁶

- 42- Kemîne çâker-i ‘ilmet hezâr Eflâtûn
Kihîne bende-i fazlet hezâr İskender³⁵¹⁷

- 43- Zı şeklhây-i tu ‘âciz revân-ı Batlamyus
Zı hikemhây-ı tu kâsır revân-ı Bû-Ma‘şer³⁵¹⁸

- 44- Tu ân kesî ki zı fazl-ı tu fâzılân-ı ‘Îrâk
Be hâk-i pâ-yi tu rûşen hemî konend basar³⁵¹⁹

- 45- Cevâb dâdem key mâh-rûy ğâliye mûy
Be âb-ı dîde me-zen ber dil-i rehî âzer³⁵²⁰

- 46- Kerâr gîr ü zı sâ mân-ı rûzgâr me-gerd
Sabûr bâş u zı fermân-ı Îzedî me-guzer³⁵²¹

S. 206

- 47- Hevâ ne-kerd ten-i men bedîn firâğ u vedâ‘
Rızâ ne-dâd dil-i men bedîn kazâ vu kader³⁵²²

- 48- Velîk hükm-i çônîn kerd Kirdgâr-ı cihân

³⁵¹⁵ Nereye gidiyorsun? Çünkü beni görmeden uyuyamazsın. Nereye gidiyorsun? Zira bensiz güneşi göremezsın.

³⁵¹⁶ Bu diyardaki ilim erbabının eş ve benzerini bulamam. Bilginin işlenmesinde; burada bulunan âlimlerle aynı performansta yürüyecek birisini bulamam.

³⁵¹⁷ Sendeki ilmin en küçük hadimi, binlerce Eflatun’a bedeldir. Faziletinin en küçük bendesi, bin İskender eder.

³⁵¹⁸ Senin geometri ve astronomi ile ilgili konuların karşısında, Batlamyus’un ruhu çaresizdir. Senin hikmetlerini izah etmede, Ebu Ma‘şer’in ruhu eksik kalır.

³⁵¹⁹ Sen öyle birisin ki; faziletinden, Irak fazılları, senin ayağının toprağıyla gözlerini aydınlatırlar.

³⁵²⁰ Cevap verdim: Ey ay yüzlü, amber saçlı güzel, yüreğime akan gözyaşlarıma ateş vurma!

³⁵²¹ Sakin ol ve dünyanın düzeninden çıkma. Sabırlı ol ve Allah’ın fermanından ayrılma (kopma).

³⁵²² Bedenim, bu ayrılık ve vedayı arzu etmedi. Bu kader ve kazaya (yazgıya) yüreğim razı olmadı.

Zı hükm-i o ne-tevân yâft hîç-gûne mefer³⁵²³

- 49- Be sabr bâd felek der hazar turâ nâsır
Be ‘avn bâd melek der sefer merâ yâver³⁵²⁴
- 50- Vedâ ‘kerd bedîn gûne çün be-reft cihân
Be sîm-i hâm beyendûd gunbed-i ahdar³⁵²⁵
- 51- Be şekl-i ‘ârız-ı gül-reng-i o hemî tâbîd
Fürûğ-i Hüsrev-i seyyâregân be meşrik der³⁵²⁶
- 52- Gulâm-vâr çu hengâm-ı köç kâfile bûd
Süvâr geştem ber küre-i heyûn peyker³⁵²⁷
- 53- Pelenk hey’et ü kaşkâv dem gevezn serîn
‘Ukâb tal‘at ‘Ankâ şükûh tûtî per³⁵²⁸
- 54- Kavî kavâ’im ü bârik dem ferâh kefel
Dirâz gerden ü kutâh somm meyân lâğır³⁵²⁹
- 55- Be vakt-i cılve-gerî çün tezrev-i hoş-reftâr
Be gâh râh-berî çün kelâğ-ı hîlet-ger³⁵³⁰
- 56- Be gâh-i kîne hevâ der dû pâ-yı o müdğem
Be vakt-i hamle sabâ der dû dest-i o muzmer³⁵³¹

³⁵²³ Lakin kâinatın yaratıcısı, böyle hüküm verdi. Onun hükmünden hiçbir şekilde kaçış yolu yoktur.

³⁵²⁴ Felek (talih), hazarda (barışta, konakta) senin yardımcın olsun! Seferde; melek, yardımıyla bana yoldaşlık yapsın!

³⁵²⁵ Cihan, böylece vedalaşıp gitti. Mavi göğü, işlenmemiş gümüşle kapladı.

³⁵²⁶ Gezegenlerin Hüsrev’i olan Güneş’in doğudaki ışığı, onun gül benzi üzerinde daima parladı.

³⁵²⁷ Kafilenin göç zamanıydı. Çocuk gibi; büyük devenin hörgücü üzerine, bindim.

³⁵²⁸ Kaplan endamlı, tavuskuyruklu, geyik kalçalı, kartal görüşlü, Anka heybetli, papağan tüylü.

³⁵²⁹ Güçlü bacaklı, ince kuyruklu ve geniş kalçalı, uzun boyunlu, kısa toynaklı ve ince belli (iyi cins atın özellikleri)

³⁵³⁰ Cívelendiği vakit, sülün gibi hoş gidişli, yürürken, karga gibi hilekâr

³⁵³¹ Kin ve intikam zamanında, ayakları havada birleşmiş. Hücüm vaktinde, sanki iki elinde Saba rüzgârı gizlenmiştir.

- 57- Hurûş-i ded be-şenîdî zı Rûm der Kâbil
Heyâl-i mûy be-dîdî zı Hind der Şüşter³⁵³²
- 58- Bedîn nevend resîdem der ân diyâr u zemin
Be gûş-i hazret-i şâh-ı cihân resîd haber³⁵³³
- 59- Merâ be hazret-i ‘âlî tekarrubî fermûd
Be nâm-ı şâh be-perdâhtem yekî defter³⁵³⁴
- 60- Hezâr fasl dero lafzhâ heme dil-keş
Hezâr ‘akd dero nüktehâ heme dil-ber³⁵³⁵
- 61- Bedân ümid ki şâh-ı cihân şeref dehidem
Şevem be devlet-i o nîk-baht u nîk ehter³⁵³⁶
- 62- Be her du sâl be-sâzem zı ‘ilm tasnifî
Berây-i devlet-i mansûr-i hüsrev-i saf-der³⁵³⁷
- 63- Berîn misâl buved yâd tâze der ‘ukbâ
Berîn nihâd buved nâm zinde tâ mahşer³⁵³⁸
- 64- Be-mând nâm-ı Sikender hezâr u pânsed sâl
Musannifât-i Aristo bennâm-ı İskender³⁵³⁹

³⁵³² Kâbil’de bulunduğun halde, Rum diyarından, vahşi hayvanların kükremesini duyarsın. Şüşter’deyken (Şüşter; Huzistân bölgesinde bulunan bir şehrin adı), Hindistân’da bir tüyün hayalini görürsün.

³⁵³³ Bu hızlı ulakla o diyara ve o ülkeye vardım. Cihan hükümdarının kulağına, benden haber ulaştı.

³⁵³⁴ Bana, yüce huzurun yakınlığı buyruldu. Şahın adına bir defter hazırladım.

³⁵³⁵ Onda; hepsi gönül çekici kelimelerden oluşan, bin bölüm vardır. Onda; tümü sevimli nükteler olan, bin ahit vardır.

³⁵³⁶ Bu defteri; cihan şahına şeref vermek ve onun devletinde mesut ve talihli olmak ümidiyle hazırladım.

³⁵³⁷ Cesur padişahın, muzaffer devleti için; iki yılda bir, ilimden yararlanarak, yazdıklarımı tasnif ederim.

³⁵³⁸ Bu şekilde hatırlama ve anma, öbür dünyada taze kalır. Böylesine bir çalışmayla ad, mahşere kadar diri kalır.

³⁵³⁹ Aristo’nun; İskender adına yazmış olduğu eserler; onun (İskender’in) adını bin beş yüz sene devam ettirdi.

- 65- Cihân ne-hâst merâ baht-ı şâ'irî fermûd
Ki hiç 'akl ne-mîkerd ihtimâl îder³⁵⁴⁰
- 66- Zı bahr-ı hâtır-ı men sed tavîle dür be-resîd
Be medh-i şâh-ı cihân çün şödem sohen guster³⁵⁴¹
- 67- Bedîn fesâhet şî'rî ki çeşm dâred kor
Bedîn 'ibâret nazmî ki gûş dâred ker³⁵⁴²
- 68- Bedân Hüdâyî ki der san-ı' hîş bî âlet
Beyâferîd bedîn gûne çerh-i pehnâ-ver³⁵⁴³
- 69- Be nûr-i 'ilm ki dâna bedo girift şeref
Be-zât-ı hilm ki merdum bedo girift hatır³⁵⁴⁴
- 70- Be feyz-i 'akl-ı mücerred ki ost menba-ı' hayr
Be lûtf-i nefis-i mefârik ki ost medfe-i' şer³⁵⁴⁵
- 71- Be nefis-i nâtika korâst pîl gerden nih
Be rûh-i 'âkile korâst şîr fermân-ber³⁵⁴⁶
- 72- Be intihây-i vücûdât-ı evvelîn terkîb
Be ibtidây-ı mekûlât-ı âhirîn cevher³⁵⁴⁷
- 73- Be hevl-i cünbiş-i mahşer bi-hakkı Mushaf-ı mecd
Be zât-ı Îzed-i bî çün be cân-ı peygamber³⁵⁴⁸

³⁵⁴⁰ Dünya, bana şairlik bahtı vermedi. Akıl bunu hiç olası görmüyordu.

³⁵⁴¹ Cihan padişahını övmek için söz açtığımda; kariha denizimde yüz şerit inci yetiştirdi.

³⁵⁴² Bu şiir öylesine fasih ve açık beyanlıdır ki; (başka güzelliğe bakma hususunda) gözü kör eder. Öyle düzgün bir ibaredir ki; (başka manzume dinleme hususunda) kulağı sağır eder.

³⁵⁴³ Böyle geniş bir dünyayı, aletsiz (fiziksel ve beşeri teknikler kullanmadan; sonsuz ilim ve kudretiyle) yaratmış olan yüce Allah'a şükürler olsun.

³⁵⁴⁴ Âlimin kendisinden şeref aldığı, ilmin nuruyla, halkın kendisiyle şeref elde ettiği, sabır cevheriyle...

³⁵⁴⁵ Hayrın kaynağı olan aklın feyzi ve bereketiyle, şerri uzaklaştıran, farklı nefislerin lütfuyla...

³⁵⁴⁶ Filin boyun eydiği, konuşan zata; aslanın kendisinden ferman aldığı akıllı ruha...

³⁵⁴⁷ İlk terkinin (yaratılmışın) varlığının sonuna; son zatın hakkındaki sözlerin başlangıcına...

³⁵⁴⁸ Mahşer kılmışının telaşına, yüce Kur'an'ın hakkına, keyfiyet-i meçhul olan yüce Allah'ın zatına, peygamberin canına.

S. 207

- 74- Be i'tikâd-ı Ebûbekr ü savlet-i Fârûk
Be ters-kâri-yi 'Osmân u Hikmet-i Haydar³⁵⁴⁹
- 75- Be zor-i Rüstem-i dâstân u'adl-i Nûşirevân
Be câh-ı hüsrev-i sâsân u mâtem-i Nozer³⁵⁵⁰
- 76- Be hâk-i pâ-yi cihân şehriyâr Kutbeddîn
Ki hest mefher-i sogend nâmhâ yek-ser³⁵⁵¹
- 77- Der îñ diyâr ne-dânem kesî ki vakt-i sohen
Be câ-yi hasm menâzır nişenîdem hember³⁵⁵²
- 78- Zı fazl-ı hîş der îñ fasl her çi mîrânem
Her ân kesî ki ne-dâred hemî merâ bâver³⁵⁵³
- 79- Eger çönân ki dürüstî vü râstî ne-koned
Hüdâyî bâd be mahşer meyân-ı mâ dâver³⁵⁵⁴
- 80- Hezâr sâl bekâ bâd şâh-ı 'âlem râ
Ki hest gerdiş-i gerdûn mülk râ mihver³⁵⁵⁵
- 81- Perîr vakt-i seher çün nesîm-i bâd-ı şimâl
Hemî resâned be ervâh bûy-i 'anber ter³⁵⁵⁶
- 82- Serem hâb-ı girân şod be men nümûd heves

³⁵⁴⁹ Ebubekir'in itikadına ve Ömer'in vakarına; Osman'ın Allah korkusuna, Ali'nin hikmet ve ilmine...

³⁵⁵⁰ Destan kahramanı Rüstem'in gücüne, Nûşirevân'ın adaletine, padişah Sâsân'ın mevkisine, Nozer'in matemine (Sâsân; Sâsânî hanedanının başçısı, Nozer; Efrâsyâb'ın elinde ölen Minuçihr'in oğlu).

³⁵⁵¹ Ahit ve yeminlerin iftiharî olan; cihân şehriyârı, Kutbettîn'in ayağının toprağına...

³⁵⁵² Bu diyarda; konuşma zamanı, düşmanla münazara ve mübahese yerine; onunla yan yana oturan birirsini bilmiyorum.

³⁵⁵³ Bu bölümde, kendi bilgimle her neden behsedersem; hiç kimse bana inanmaz.

³⁵⁵⁴ Eğer bu söylediklerim doğru dürüst olmadıysa; mahşer gününde, Allah bizim aramızda hakem olsun!

³⁵⁵⁵ Mülkün, dönüp duran tekerleğinin mihveri olan, cihan şahının ömrü bin yıl sürsün!

³⁵⁵⁶ Evvelki gün sabah rüzgârının esintisi, ruhlara ılık anber kokusunu getirdi.

Hayâl-i ân but-i şimşâd kadd nesrîn ber³⁵⁵⁷

83- Be-lütf goft ki ‘ömret çigûne mîguzared
Ne-bûd gûş-i dilet râ nasîhat-i kihter³⁵⁵⁸

84- Ne-goftemet ki mekon bed be-cây-i vuslat-i men
Ki herkesî ki koned bed bedî bered keyfer³⁵⁵⁹

85- Cevâb dâdem key mâh-rûy serd me-gûy
Ki kâr-ı men şödî herçi zûd nîkûter³⁵⁶⁰

86- Velîk şâh be feth-i bilâd meşgûlest
Ne-mîkoned be perestendegân-i hîş nazar³⁵⁶¹

87- Be mihr goft ki çun nîstet be kâm-ı cihân
Der îh heves me-nişîn rûzgâr-ı hîş me-ber³⁵⁶²

88- Be yek kasîde-i ğarrâ be-hâh destûrî
Zı bârgâh-i Hüdâvend tâc u zînet ü fer³⁵⁶³

89- Be-şerm goftem tab‘am ne-mîdehed yârî
Zı gofte-i tu eger medhetî buved der hor³⁵⁶⁴

90- Be nâm-ı devlet-i Mevdûd Şâh Bin Zengî
Be-yâr u merdumî vü dostî be cây âverd³⁵⁶⁵

³⁵⁵⁷ Başım uykudan ağırlaştı. Bana o uzun boylu, fulya yüzlü (nesteren yüzlü) sanemi düşünme arzusu geldi.

³⁵⁵⁸ Merhametle şöyle dedi: “Ömrün nasıl geçiyor? Yüreğinin kulağı en küçük sözü bile dinlemiyor”.

³⁵⁵⁹ Demedim mi sana; bana vuslat yerine kötülük yapma? Çünkü her kim kötülük yaparsa, kötülükle cezalandırılır.

³⁵⁶⁰ Şöyle cevap verdim: Ey ay yüzlü, sert (kırıcı) konuşma! Zira benim işim bitiktir. Ne kadar erken, o kadar iyi.

³⁵⁶¹ Fakat şah; ülkelerin fethiyle meşgul, ona tapanlara bakmıyor bile.

³⁵⁶² Merhametle, şöyle dedi: “Şu kadar varki dünya, senin iradene göre hareket etmez. Bu heveste kalma ve gününü böyle geçirme”.

³⁵⁶³ “Güzel (parlak, fasih) bir kasideyle; Allah’ın dergâhından, tac, zinet ve şevket fermanı talep et”.

³⁵⁶⁴ Utanarak şöyle dedim: Senin dediğinde eğer şayân-ı övgü varsa, tabiatım buna izin vermez.

³⁵⁶⁵ Mevdûd Şah Bin Zengî adına; insanlık ve dostluğun, hakkını yerine getir.

- 91- Be medh-i şâh be-hâned în kasîde-i ğarrâ
Z1 nazm-ı hîşten ân reşk-i lu ‘bet-i âzer³⁵⁶⁶

Kaside: 85

Vezin: Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Fe‘ilün

- 1- Zehî bekây-i tu devrân-i mülk râ müfehher
Hahî likây-i tu bostân-ı ‘adl râ zîver³⁵⁶⁷
- 2- Be bârgâh-i tu hâcib hezâr çün Hâkân
Be bezm-gâh-i tu çâker hezâr çün Kayzer³⁵⁶⁸
- 3- Z1 emn dâşte ‘azm-i tu pîş-i havf sinân
Z1 ‘adl sâhte hazm-i tu pîş-i zulm siper³⁵⁶⁹
- 4- Zebân-ı tîğ-i tu peyveste der dehân-ı ‘adû
Sinân-ı rumh-i tu hemvâre der dil-i kâfir³⁵⁷⁰
- 5- Be ihtîşâm-ı tu bünyâd-ı cûd âbâdân
Be ihtirâm-ı tu âsâr-ı buhl zîr ü zeber³⁵⁷¹
- 6- Keşîde reht-i tu Hurşîd ber nitâk-ı Hamel
Nihâde taht-ı tu efdâl ber besât-ı Kamer³⁵⁷²
- 7- Z1 vâsf-ı hilm-i tu başed beyân-ı men kâsır
Z1 na‘t-ı ‘adl-i tu gerded zebân-ı men muztar³⁵⁷³

³⁵⁶⁶ O, inciten, kıskanç güzel; kendi şiirinden, şahın övgüsüyle ilgili, şu fasih kasideyi okudu.

³⁵⁶⁷ Ülkenin tüm devirlerinin iftihar olan, senin ebedî yaşamın ne güzel! Adalet bostanının süsü olan, senin yüzüne aferin!

³⁵⁶⁸ Sarayında hakan gibi bin kişi, kapıcıdır. Çadırında kayzer gibi bin şahıs kuldur.

³⁵⁶⁹ Korku karşısında emniyet için senin iraden, mızrağıdır. Zulüm karşısında, senin azmin, adaletten siper yapmıştır.

³⁵⁷⁰ Kılıcının dili, daima düşmanın ağzındadır. Mızrağının ucu, sürekli kâfirin kalbindedir.

³⁵⁷¹ Cömertliğin temeli, senin ihtîşamınla sağlamdır. Cimriliğin eserleri, senin saygınlığınla, alt üst olmuştur.

³⁵⁷² Kaftanın, güneşi, Koç burcuna çekmiştir. Tahtını, ayın alanının üzerine çıkarmıştır.

³⁵⁷³ Senin sabrını tasvire, benim ifadem yetmez. Senin adaletinin övgüsünde, dilim acizdir.

- 8- Zı nâçeh-i tu şeved gâh haşm-i şîr nihân
Zı hancer-i tu koned vakt-i kîne beber hazer³⁵⁷⁴

S. 208

- 9- Şeref be-lutf hemî pervered turâ der mülk
Hüner be-nâz hemî pervered turâ der ber³⁵⁷⁵
- 10- Du şâh-zâde ki hestend ez î n dıraht-ı sehâ
Mübârek ü hünerî kâmrân u nâm-âver³⁵⁷⁶
- 11- Guzîde Seyfeddîn ihtiyâr-ı mülk ü şeref
Sütûde ‘İzzeddîn ân iftihâr-ı ‘adl ü hüner³⁵⁷⁷
- 12- Esîr nâçeh-i î n geşte jende pîl-i mest
Mutî‘ hencer-i ân geşte şerze şîr-î ner³⁵⁷⁸
- 13- Sezed zı peyker-i hurşîd çetr-i ânrâ tavk
Resed zı şehper-i Sîmurg tîr-i î n râ per³⁵⁷⁹
- 14- Sehây-i î n şöde eyyâm-ı ‘adl râ kânûn
‘Atây-i ân şöde ferzend-i cûd râ mâder³⁵⁸⁰
- 15- Refî-‘i himmet-i î n kerde bâ sîtâre kırân
Bedî-‘i devlet-i ân geşte der zemâne semer³⁵⁸¹

³⁵⁷⁴ Senin, savaş baltandan dolayı, bazen aslanın öfkesi gizlenir. Öfke zamanı; hançerinin korkusundan kaplan uzak durur.

³⁵⁷⁵ Şeref; seni ülkede, merhametle büyüttü. Hüner; seni kucağında, nazla eğitti.

³⁵⁷⁶ Bu cömertlik ağacından iki şehzade vardır ki; onlar, mübârek, becerikli, bahtiyar ve ünlüdürler.

³⁵⁷⁷ Seçilmiş Seyfettin; mülkün ve şerefın, seçkinidir. Övülmüş İzzettin; adalet ve hünerin iftiharıdır.

³⁵⁷⁸ Bunun (Seyfettin’in) baltasına sarhoş, büyük bir fil esir düşmüş. Onun (İzzettin’in) hançerine güçlü ve öfkeli, erkek bir aslan boyun eğmiş.

³⁵⁷⁹ Onun (Seyfettin’in) güneşliğinin etrafına; güneşin teninden, gerdanlıklar gibi süsler yakışır. Bunun (İzzettin’in) okuna; Zümrüt-i Anka’nın büyük kanadından tüy yetişir.

³⁵⁸⁰ Bunun (Seyfettin’in) cömertliği; adalet devrinin kanunu olmuş. Onun (İzzettin’in) bahşışı; cömertliğin çocuğuna ana olmuştur.

³⁵⁸¹ Bunun (Seyfettin’in) himmetinin yüceliği, yıldızlara yakındır. Onun (İzzettin’in) devletinin özelliği (yeniliği) devrinde efsane olmuştur.

- 16- Misâl-i mülket-i îñ fahr-i mülket-i Selçûk
Nişân-ı devlet-i ân tâc-ı devlet-i Sencer³⁵⁸²
- 17- Kemâl yâft be devrân-ı melik îñ deyhîm
Şeref girift be ikbâl-i ‘adl ân efser³⁵⁸³
- 18- Be vakt-i kîne kazâ der ğılâf-ı îñ nâçeh
Be gâh-ı hamle kader der niyâm-ı ân hancer³⁵⁸⁴
- 19- Hemîşe der şeref-i mülk şâdmân bâdend
Gulâm-vâr kemer beste pîş-i taht-ı peder³⁵⁸⁵
- 20- Hüdâvegânâ ümîd dâşt bende hemî
Ki der senây-i tu ber serverân şevêd server³⁵⁸⁶
- 21- Be bârgâh-i tu her rûz pîşter gerded
Kenûn be resm-i resen-tâb mîşevêd pester³⁵⁸⁷
- 22- Zı dahl nîst menâlî vü harc-i o bî had
Zı nef³⁵⁸⁸ nîst nişânî vü vâm-ı o bî-mer³⁵⁸⁸
- 23- Eger çönânki dehed Şehriyâr destûrî
Gulâm-vâr dehed bûse âstâne-i der³⁵⁸⁹
- 24- Be sûy-i hâne girâyed zebân-ı şûkr ü senâ
Be bâd melik hüdâvend kerde dâyimter³⁵⁹⁰

³⁵⁸² Bunun padişahlığının fermanı; Selçuklu saltanatının onurudur. Onun devletinin mührü; Sencer’in devletinin tacıdır.

³⁵⁸³ Bu tac, padişah devrinde kemale erdi. O tac, adaletin bahtına şeref kazandırdı.

³⁵⁸⁴ Öfke zamanı kaza (yazgı), bu baltanın kınındadır. Hücum zamanı kader, o hançerin kılıfındadır.

³⁵⁸⁵ Bu iki şehzade; her zaman saltanat ve mülkün yüceliğinden mutluydular. Babalarının tahtının yanında, kul gibi hizmete hazırıldılar.

³⁵⁸⁶ Padişahım, kulun seni överken, padişahların lideri olman ümidini taşımaktadır.

³⁵⁸⁷ İp eğirenin işi gibi, biraz geç olsa da; Sarayın, kudret ve zenginlik bakımından her gün biraz daha gelişsin.

³⁵⁸⁸ Gelir elde etme yokken, onun masrafı sonsuz. Kazançtan eser yok, fakat borcu hesapsız.

³⁵⁸⁹ Nitekim şehriyar ferman verse, bir kul gibi kapısının eşliğini öperim.

³⁵⁹⁰ Şükür ve övgü dili, eve doğru yüz tutar. Allah, padişahlığını daim eylesin!

Der Medh-i Sâhib-i Nâsıru'd-Dîn Nüsret'ül-İslâm Ebü'l-Menâkıb³⁵⁹¹ -

Kaside: 86

Vezin: Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Fe'ûlün

- 1- Çü ez devrân-ı în nîlî devâyir
Zemâne dâd terkîb-i 'anâsır³⁵⁹²
- 2- Zemîn şod çün sipihr ez bes bedâyi'
Hazân şod çün bahâr ez bes nevâdir³⁵⁹³
- 3- Dıraht-ı müflis ez genc-i tabî'at
Tevânger şod be envâ-'ı cevâhir³⁵⁹⁴
- 4- Çönân şod bâğ kez nezzâre-i o
Hemî hîre be-mâned çeşm-i nâzır³⁵⁹⁵
- 5- Zı nûr dâne-i nâr kefîde
Be-bîned der dil-i âbî hemî ser³⁵⁹⁶
- 6- Tu gûyî berg-i sîb ü sîb-i elvân
Sipihrest ü bero ecrâm-ı zâhir³⁵⁹⁷
- 7- Zı şekl-i berbet u ez deste-i o
Eger fikret koned merd-i müfekkir³⁵⁹⁸
- 8- Hemân hey'et ki ez emrûd u şâheş
Be hâtır enderest âyed be hâtır³⁵⁹⁹

³⁵⁹¹ Nâsıru'd-Dîn Nüsret'ül-İslâm Ebü'l-Menâkıb'ın Efendisinin Methi Hakkındadır.

³⁵⁹² Devir, bu mavi dairelerin dönmesinden, unsurları meydana getirdi.

³⁵⁹³ Yeryüzü, yenilikler nedeniyle gökyüzü gibi oldu. Sonbahar, nadir şeyler sebebiyle, bahar gibi oldu.

³⁵⁹⁴ Fakir ağaç; tabiatın hazinesinden elde ettiği çeşitli mücevherlerle, zengin oldu.

³⁵⁹⁵ Bahçe öyle bir hale geldi ki; onun seyrinden dolayı, bakanın gözü hep donup kaldı.

³⁵⁹⁶ Nurdan yarılmış nar tanesi, suyun içinde baş gibi görünür.

³⁵⁹⁷ Elma yaprağı ve rengârenk elmalar, sanki gökyüzü ve ondaki parlak yıldızlar gibidir.

³⁵⁹⁸ Düşünce adamı eğer tefekkür ederse; udun şekli ve sapı hakkında düşünür.

³⁵⁹⁹ Aynı armut ve sapı şeklinde olan çalgı aleti akla gelir.

- 9- Eger-ne burc-i sevr ü şâh-ı engûr
Dû mevcûdend ez yek mâye sâdır³⁶⁰⁰

S. 209

- 10- Çerâ pes hûşe-i engûr u pervîn
Yekî sûret pezüreft ez musavvir³⁶⁰¹
- 11- Ve ger-ne şâhehâ râ câm-ı nergis
Be bâğ ender şerâbî dâd müskir³⁶⁰²
- 12- Çerâ çönân ki mestân-ı şebâne
Nevân u sernigûn-sârend ü fâtır³⁶⁰³
- 13- Çemen râ şâh-ı çendân zer firistâd
Zı dâru'd-darb-ı vey pinhân u zâhir³⁶⁰⁴
- 14- Ki her sa'at çemen gûyed ki her şâh
Kef-i hâce est bâ in bahşîş ü ber³⁶⁰⁵
- 15- Zahîr-i dîn Yezdân Bulmenâkîb
Nasîr-i millet-i İslâm nâsır³⁶⁰⁶
- 16- Kemâl-i fazl u o bâ fazl kâmil
Vofûr-i 'ilm ü o bâ 'ilm vâfir³⁶⁰⁷
- 17- Be takdîm-i kazâ re'yeş mukaddem

³⁶⁰⁰ Eğer böyle olmasaydı, boğa burcu ve üzüm salkımı (Ülker yıldızı), bir esastan meydana gelen iki varlık olurdu.

³⁶⁰¹ O halde üzüm salkımı ve Pervin, neden ressamdan (musavvir, ressam: Allah'ın musavvir ismi) bir şekil aldılar?

³⁶⁰² Yoksa nergisin kadehi; bağda bulunan şaraptan yapraklarına, sarhoşluk mu verdi?

³⁶⁰³ Neden gece sarhoşları gibi, titrek, gevşek, ters ve baş aşağıdırlar?

³⁶⁰⁴ Dallar, çimene onun darphanesinden; gizli ve aşıkâr o kadar altın (sarı renk, çiçek yaprağı) gönderdiler ki.

³⁶⁰⁵ Çimen her an; bu kadar bahşîş ve hayırseverlikle, her dalın, efendi eli olduğunu söylüyor.

³⁶⁰⁶ Dinin yardımcısı Allah'tır. Bulmenâkîb; İslâm milletinin yaver ve destekleyenidir.

³⁶⁰⁷ Faziletin zirvesinde bulunan o; faziletle kâmilidir. İlmin zirvesinde bulunan o; ilimle noksansızdır.

Be takdîr-i kader hükmeş müdebbir³⁶⁰⁸

- 18- Buved der pîş-i hilmeş hâk ‘âcîl
Buved der cenb-i hükmeş berk sâbir³⁶⁰⁹

- 19- Be kilkeş der-i fütüvvet râ hezâyin
Be tab‘eş der-i mürüvvet râ zehâyir³⁶¹⁰

- 20- Umûr-i şer‘ râ ‘adleş mürebbî
Rumûz-i gayb râ hilmeş müfessir³⁶¹¹

- 21- Ne-dâred hîç hâsıl ‘akl-ı küllî
Ki ne der zihn-i o ân hest hâzır³⁶¹²

- 22- Hitâbeş munhi-yi âmâl-i ‘âkîb
‘Îtâbeş dâ‘i-yi âcâl-i kâhır³⁶¹³

- 23- Zı sehmeş gû‘iyâ ikrâr haşûvest
Be dîvâneş enderûn inkâr münkîr³⁶¹⁴

- 24- Dehed pîşeş guvâhî der mezâlim
Reg ü pey ber fücûr-i merd-i fâcır³⁶¹⁵

- 25- Kazâ te’vîl-i sehm-i o ne-dâred
Harîf-i hîş be-şînâsed mukâmir³⁶¹⁶

³⁶⁰⁸ Hüküm vermede, onun düşüncesi önde gelir. Kaderin takdirinde çözüm olarak, onun hükmü geçerlidir.

³⁶⁰⁹ Sabrının karşısında toprak, aceleci sayılır. Fermanının yanında yıldırım, sabırlı sayılır.

³⁶¹⁰ Bağrı (kucağı); cömertlik kapısının hazinesidir. Ahlakı; mürüvvet kapısının ambarlarıdır.

³⁶¹¹ Onun adaleti; şeriat işlerinin eğitmenidir. Onun sabrı; gayp âleminin sırlarının müfessiridir.

³⁶¹² Onun zihninde bulunanı anlayacak, küllî bir akıla kimse sahip değildir (akl-ı kül: akl-ı evveldir. Bu da nûr-i Muhammed, Cibrîl, Ruh ve Arş-ı Azâm’dan kinayedir).

³⁶¹³ Hitabı; geçmişlerin arzularından haber veren bir habercidir. İtabı (gazabı); kahredici ecellerin davetçisidir.

³⁶¹⁴ Onun korkusundan bir sürü itiraf vardır. Devletinin divanında, inkârcının bulunması reddedilmektedir.

³⁶¹⁵ Günahkâr adamın yaptığı mezalim ve günahlara; huzurunda, sinir ve damarlar, tanıklık eder.

³⁶¹⁶ Kader, ondan korkmayı açıklayamaz. Kumarbaz, kendi rakibini tanır.

- 26- Ber ez gerdûn-i tâsi‘ kerd mefrûz
Zı kadr-i o hired gerdûn-i ‘âşir³⁶¹⁷
- 27- Kader takdîr-i kadr-i o ne-dâned
Mukadder key buved hergiz mukaddir³⁶¹⁸
- 28- Eyâ ârâm haket der nevâhî
Ve yâ ta‘cîl bâdet der evâmîr³⁶¹⁹
- 29- Beyân ez vasf-ı in‘âm-ı tu ‘âciz
Zebân ez şükr-i ikrâm-ı tu kâsır³⁶²⁰
- 30- Reh-i dergâh-i tu gûyâ mecerreh est
Zi sîm-i sâyilet vez zerr-i zâyîr³⁶²¹
- 31- Ger ez cûd-i tu gîfî dâne sâzed
Be dâm-ı o der-âyed Nasr-ı Tâyîr³⁶²²
- 32- Ver ez lütf-i tu ten mâye pezîred
Çu rûheş der-neyâbed hiss-i bâsîr³⁶²³
- 33- Ne-yâred çün tu gerdûn-i müdevver
Ne-zâyed çün tu eyyâm-ı müsâfir³⁶²⁴
- 34- Be fermân burden ender şer‘ me’mûr
Be fermân dâden ender hükm âmir³⁶²⁵

³⁶¹⁷ Dokuzuncu felek, onu, kendisinden üstün saydı. Onun değerinden dolayı akıl, onuncu felek sayıldı..
³⁶¹⁸ Kader; onun değerini ölçmeyi bilmez. Yüce Allah (ölçü yapan), hiçbir zaman ölçülemez.
³⁶¹⁹ Hey memleketi menhiyattan (yasaklardan) uzak olan zat! Ey emredilenlerde acele eden!
³⁶²⁰ Beyân, senin nimetlerinin vasfından acizdir. Dil, senin ihsanlarının şükründe yetersizdir.
³⁶²¹ Dergâhının yolu; dilencilerinin gümüşleri ve ziyaretçilerinin altınlarından sanki Kehkeşândır.
³⁶²² Senin cömertliğinden dünya yem imal etse; Nar-ı Tâyîr (Nasr kuşu) onun tuzağına düşer (Nasr kuşu: felekte iki yıldız vardır, biri Nasr-ı Tâyîr, diğeri Nasr-ı Vaka, Nasr-ı Tâyîr, kartal gurubundandır) .
³⁶²³ Senin ikram ve lütfundan ten mayalansa; ruhu gibi görme hissine ihtiyacı olmaz.
³⁶²⁴ Dolaşıp duran dünya, senin gibi birini getirmez. Yolculuk halindeki zaman, senin gibisini doğurmaz.
³⁶²⁵ Şeriata itaat etmekte, memur gibisin. Şer’î hüküm verme hususunda, âmir gibisin.

35- ‘İmâret yâft ez ‘adlet zemâne
Zemâne hest ma ‘mûr u tu ‘âmir³⁶²⁶

36- Fûrû hord âb-ı ‘adlet âteş-i zulm
Çönân çün mâr-ı Mûsâ sihr-i sâhir³⁶²⁷

S. 210

37- Eger mes‘ûd Nâsır terbiyet dâd
‘Ayâzîrâ be hil‘ethây-i fâhir³⁶²⁸

38- Merâ ân dâd câhet kân ne-dâdest
‘Ayâzî râ dû sed mes‘ûd Nâsır³⁶²⁹

39- Ve ger çend enderîn müddet ne-dîdest
Kesem der hidmetet illâ be-nâdır³⁶³⁰

40- Be yâd-ı ân hukûk-i mekrumâtet
Zebânhâ dârem ez hulk-i tu şâkir³⁶³¹

41- Ve ger ‘ömrem ber ân maksûr dârem
Be âhir hem ne-mîrem cüz mukassır³⁶³²

42- Be şi‘r ân râ mukâbil key tevân kerd
Velîken şi‘r nîkûter zı şâ‘îr³⁶³³

43- Çu hâmûşî buved küfrân-i ni‘met

³⁶²⁶ Zamane, senin adaletinden mamur oldu. Devran, mamur olansa sen de, mamur edensin.

³⁶²⁷ Musa’nın yılanının, büyücünün sihrini bozduğu gibi; Senin adaletinin suyu da zulmün ateşini söndürdü.

³⁶²⁸ Herne kadar Nâsır, Ayâz’ı değerli hilatlarla yetiştirmiş olsa da;

³⁶²⁹ Senin şanın, bana öyle şeyler vermiştir ki; buna karşılık, Ayazi’ye iki yüz talihli Nâsır vermemiştir.

³⁶³⁰ Gerçi bu müddet zarfında, nadir kişilerden başka kimse; beni sana hizmet ederken görmedi.

³⁶³¹ İhsanların hakk-ı hatırına; senin ahlakından dolayı, şükreden dillerim var.

³⁶³² Tüm ömrümü, bu işe harcasam (böyle bitirsem); sonunda hakkını ödeyemeyip, yine suçlu olarak öleceğim.

³⁶³³ Gerçi şiir, şairden daha iyidir. Ancak ona şiirle nasıl karşılık verebilirim ki (şiir onun karşılığı olabilir mi)?

Der î n ma‘nâ çe hâmûş u çe kâfir³⁶³⁴

- 44- Hemîşe tâ buved erkân mü’esser
Hemîşe tâ buved gerdûn mü’essir³⁶³⁵

- 45- Çu erkânet me-bâdâ hîç noksân
Çu gerdûnet me-bâdâ hîç âhir³⁶³⁶

- 46- Zî çerhet bâd ‘ömrî der tezâyüd
Zî bahtet bâd ‘azmî ber tevâtür³⁶³⁷

- 47- Ber ahkâm-ı kazâ hükm-i tu kâdî
Ber esrâr-ı kader ‘ilm-i tu kâdir³⁶³⁸

- 48- Sa‘âdet hem-nişînet der mecâlis
Hidâyet hem harîfet ber menâbir³⁶³⁹

- 49- Turâ der şer‘ emrî bâd cârî
Merâ der şî‘r tab‘î bâd mâhir³⁶⁴⁰

- 50- Çu ‘îdî be-guzered tâ ‘îd-i dîğer
Be ‘îd-i dîğeret her şeb mübeşşir³⁶⁴¹

Der Medh-i Vezîr ‘Alâu’d-Dîn Bubuye³⁶⁴² - Kaside: 88

Vezin: Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Fe‘ûlün

- 1- Çu zîr-i merkez-i çerh-i müdevver

³⁶³⁴ Sessiz kalmak, küfrân-ı nimetse; bu anlamda ha sessiz kalmak ha kâfir olmak (fark etmez).

³⁶³⁵ Erkânın, sürekli etkilendiği süreç; feleğin, sürekli etkilediği süreçtir.

³⁶³⁶ Erkan gibi senin de, eksikliğin olmasın! Felek gibi senin de sonun gelmesin!

³⁶³⁷ Dünyada ömrün uzun olsun! Talihinden dolayı, niyet ettiğin şeyler, peş peşe gelsin!

³⁶³⁸ Senin hükmün, yazgının (kazanın) hükümlerine hâkim olsun! Senin ilmin, kaderin sırlarına malik olsun!

³⁶³⁹ Saadet; meclislerde arkadaşın olsun! Hidayet ise; minberlerde dostun olsun!

³⁶⁴⁰ Şeriatta, senin emrin cârî olsun! Şiirde, benim yeteneğim geçerli olsun!

³⁶⁴¹ Bir bayram geçtiğinde; diğer bayrama kadar her gece; senin başka bir bayramının müjdecisi olsun!

³⁶⁴² Vezîr ‘Alâu’d-Dîn Bubuye’nin Methi Hakkındadır.

Nihân şod cirm-i hurşîd-i münevver³⁶⁴³

2- Meh-i ‘îd ez felek ruhsâr be-nümûd
Ne peydâyî temâm u ne müsetter.³⁶⁴⁴

3- Çu tîğ-ı nâhonî ber çerh-i mînâ
Çu şost-i mâhî der bahr-i ahder³⁶⁴⁵

4- Der ecsâm-ı zemîn seyreş mü’essir
Vez ecrâm-ı felek zâteş mü’esser³⁶⁴⁶

5- Debîrî buved ez o berter be-fikret
Çu Fikret bî-niyâz ez kilik ü defter³⁶⁴⁷

6- Besî esrâr-ı cüzvî kerde ma‘lûm
Besî ahkâm-ı küllî kerde ez ber³⁶⁴⁸

7- Hezârân peyker-i cinnî vü insî
Zı nûr-i peyker-i o der dû peyker³⁶⁴⁹

8- Butî ber ğurfe-i dîger hırâmân
Çu but-râyân-ı çîn zîbâ vu dilber³⁶⁵⁰

9- Zı ferş tâ kadem der nâz u keşşî
Zı pâyeş tâ be ser der zerr ü ziver³⁶⁵¹

10- Be destî barbetî bâ savt-i mevzûn

³⁶⁴³ Parlayan güneşin cismi; dönen feleğin merkezi altında gizlendi.

³⁶⁴⁴ Şenliğin ayı; semadan yanağını gösterdi. Ne, tamamen göründü, ne de örtülü kaldı.

³⁶⁴⁵ Mavi gökyüzünde; kesici tırnak gibidir. Yeşil denizde; balık ağı gibidir.

³⁶⁴⁶ Vezîr ‘Alâû’d-Dîn Bubuye’nin dönüp dolaşması; yeryüzündeki varlıklarda etkilidir. Zatı; gökyüzündeki cisimlerden etkilenmiştir.

³⁶⁴⁷ Düşüncede; ondan üstün bir kâtip idi. Düşünce gibi, kalem ve deftere ihtiyacı yoktu.

³⁶⁴⁸ Nice küçük sırları malum etmiştir (aşîkâr). Nice büyük hükümleri ezberlemiştir.

³⁶⁴⁹ Binlerce cin ve insanın yüzü (bedeni); onun yüzünün nurundan, iki bedendedir.

³⁶⁵⁰ Çin sanemleri (putları, heykelleri) gibi; başka odaya, bir güzel salınarak yürümektedir.

³⁶⁵¹ Baştan ayağa kadar, naz ve gurur içindedir. Ayaktan başa kadar, altın ve zinetle donanmıştır.

Be dîger sâgerî pür hamr-i ahmer³⁶⁵²

- 11- Ber ezvey sahn-ı dîger bûd hâlî
Çu leşker-gâh-ı bî sultân u leşker³⁶⁵³

S. 211

- 12- Gümânî âmedem kancâ kesî nîst
Be zâhir ez mücâvir yâ müsâfir³⁶⁵⁴

- 13- Hired goft ân harîm-i pâdişâhîst
Be şâhî berter ez hâkân u kayser³⁶⁵⁵

- 14- Zı ‘adl-i o hemî bâred hevâ nem
Zı feyz-i o hemî zâyed zemîn zer³⁶⁵⁶

- 15- Çönân kâmil ki ne germ est ü ne serd
Çönân ‘âdil ki ne huşk est ü ne ter³⁶⁵⁷

- 16- Velîken dîden-i o nîst mümkün
Ki şeb mümkün ne-bâşed dîden hor³⁶⁵⁸

- 17- Ve zîn ber bûd dîvânî vü der vey
Dilâver kahramânî Türk-i aşkar³⁶⁵⁹

- 18- Be rûz-i ceng bâ destân-ı Rüstem
Be pîş-i hasm bâ peykâr-ı Haydar³⁶⁶⁰

³⁶⁵² Güzel sesiyle, bir elinde ut vardır. Diğerinde, kırmızı şarap dolu kadeh...

³⁶⁵³ Bundan dolayı, diğer sarayın alanı; sultansız ve askersiz ordugâh gibi boştur.

³⁶⁵⁴ Görünüşe göre, mücâvir veya müsafir olarak; orada, kimsenin bulunmadığını zannettim.

³⁶⁵⁵ Akıl şöyle dedi: Bura, padişah sarayıdır. Şahlık, hakan ve kayserden üstündür.

³⁶⁵⁶ Onun adaletinden, hava sürekli yağmur yağdırır. Onun faziletinden, toprak altın doğurur.

³⁶⁵⁷ Öylesine kâmil ki; ne sıcak, ne soğuktur. Öyle adildir ki; ne kuru, ne de ıslaktır.

³⁶⁵⁸ Lakin onu görmek mümkün değildir. Çünkü geceleyin güneşi görmek, imkânsızdır.

³⁶⁵⁹ Bu sinede (ve ya bu ülkede), bir divan (Sultan'ın mahrem alanı, sarayı) var ve onda, kırmızı atın (Türk'ün en güzel atı olan aşkarın) üzerinde bulunan cesur bir kahraman var.

³⁶⁶⁰ Muharebe gününde, Rüstem'in destanını yazandır. Düşmanın karşısında; Haydâr-ı Kerrâr olan, Ali gibi savaşı.

- 19- Der-âred ez ‘adem ‘Ankâ be nâvek
Be-bürriid hâsiyet zı eşyâ be hancer³⁶⁶¹
- 20- Ber ez-vey hâce-i çönân mümekkîn
Ki temkîn bûdeş ez temkîn musahhar³⁶⁶²
- 21- Zı ‘avneş ez ‘inâyet çâr ‘unsur
Zı sîreş bâ sa‘âdet heft kişver³⁶⁶³
- 22- Ganiy-yü ni‘met-i o dâniş ü dîn
Sahiy-yü bahşış-i o haşmet ü fer³⁶⁶⁴
- 23- Vezo ber pîr-i dîger bûd Hindî
Bozorg endîşe’î çönân mu‘ammer³⁶⁶⁵
- 24- Ki zâteş dâşt ber ârâm-pîşî
Ki zâdeş bûd bâ cünbiş berâber³⁶⁶⁶
- 25- Vifâk-ı o salâh-ı ehl-i ‘âlem
Hilâf-ı o fesâd-ı kevn ü cevher³⁶⁶⁷
- 26- Hayâlât-ı sevâbet der hayâlem
Çönân âmed hemî bî hadd ü bî merr³⁶⁶⁸
- 27- Ki ender çerh kühlî kerde terkîb
Hezârân dürr ü morvârîd ü gûher³⁶⁶⁹

³⁶⁶¹ Okla, yokluktan Anka çıkarır. Hançerle, eşyadan özelliklerini keser, ayırır.

³⁶⁶² Öyle güçlü bir sultanın sarayı idi ki; baş eğicileri (kulları) ve fermanları kalıcıydı.

³⁶⁶³ İnayetten oluşan yardımından dolayı; dört unsur (hava, su, ateş, toprak); tabiatından dolayı da yedi ülke saadetliydi.

³⁶⁶⁴ Zengindir. Onun nimeti, ilim ve dindir. Cömerttir. Onun bahşışı, haşmet ve yüceliktir.

³⁶⁶⁵ Ondakı gayrı; yüksek düşünceli, yaşlıca, Hintli bir mürşit vardı.

³⁶⁶⁶ Karakteri; sakinlik ötesiydi. Dünyaya gelişi; hareketlilikle beraberdi.

³⁶⁶⁷ Muvafakati; dünya ehlinin maslahatıdır. Muhalefeti; varlığın mayasının (cevherinin) bozulmasıdır.

³⁶⁶⁸ Senin sevabının hayalleri; sınırsız ve sayısız bir şekilde zihnime geldi,

³⁶⁶⁹ Sürme (gümüş) renkli gökyüzünde, sanki inci, mercan ve mücevheri birbirine karıştırmışsın.

- 28 Şihâb-ı tîz-rev çün büssedîn tîr
Guzâre kerde ez pîrûze miğfer³⁶⁷⁰
- 29- Mucerreh gofî tîğ-i guher-dâr
Nihâdestî be-zengârî siper ber³⁶⁷¹
- 30- Be şâh-ı sevr ber şekl-i süreyyâ
Çu morvârid-gûn bâr-ı senevber³⁶⁷²
- 31- Benâtü'n-na'ş gird-i kutb gerdân
Gehî ez cürm-i zîr ü gâh ez ber³⁶⁷³
- 32- Çu gird-i merkez-i re'y-i Hüdâvend
Kazây-ı Îzed-i Dâdâr-ı Dâver³⁶⁷⁴
- 33- Vezîr-i mülk-i sultân-ı mu'azzâm
Nasîr-i dîn-i Yezdân u Peyamber³⁶⁷⁵
- 34- Cihân hamd-i Mahmûd ânki ez câh
Cihân hamdeş girift ez pâý tâ ser³⁶⁷⁶
- 35- Mü'ehher 'ahd ü der dâniş mukaddem
Mukaddem 'akl u der rütbet mü'ehher³⁶⁷⁷
- 36- Be cenb-i re'yeş ecrâm-ı semâvî
Çu bâ hurşîd ecrâm-ı mükedder³⁶⁷⁸

³⁶⁷⁰ Hızlı giden gök taşı; ateşli (kızıl) ok gibi firuze miğferden geçmiştir.

³⁶⁷¹ Kehkeşân; sanki mücevherli kılıç gibi, yanına mavi (bakır oksit renginde) bir kalkan koymuştur.

³⁶⁷² Ülker yıldızı şeklindeki boğa boynuzu; çam ağacının, inciden yükü gibidir.

³⁶⁷³ Güneşin kızları, gâh büyük cüsseli, gâh küçük cüsseli olarak; kutup çevresinde dolaşırlar.

³⁶⁷⁴ Yaratının tedbir merkezinin çevresinde; esirgeyen Allah'ın hükmü hâkimdir.

³⁶⁷⁵ Yüce Sultan'ın ülkesinin veziri; Allah ve peygamberin dininin yardımcısıdır.

³⁶⁷⁶ Saltanatından dolayı; dünyanın, baştan sona kadar kendisine şükrettiği Mahmut, şükürün alemi sayılır.

³⁶⁷⁷ Dostlukta en eski, bilgide ise ilktir. Akılda ilk, makamda ise en sonda gelendir.

³⁶⁷⁸ Parlak düşüncesinin yanında yıldızlar; güneşin etrafındaki karanlık cisimler (gezegenler) gibidir.

37- Ne evc-i kadr-i o râ hîç pestî
Ne bahr-i tab-‘i o râ hîç mu‘ber³⁶⁷⁹

38- Ne-dâred âkl bî ‘avneş hidâyet
Ne-gîred bâz bî sa‘yeş kebûter³⁶⁸⁰

S. 212

39- Yakînî çün gümân-ı o ne-bâşed
Ne-bâşed dîde-i ehvel çu ehver³⁶⁸¹

40- Be vehmeş kudret-i ân hest kez dehr
Be-gerdâned bed ü nîk mukadder³⁶⁸²

41- Be kadreş kuvvet-i ân hest kez sehm
Keşed pîş kazâ sedd-i Sikender³⁶⁸³

42- Kefeş bahrest ü mevceş cûd u bahşiş
Hateş târest ü pûdeş müşk ü ‘anber³⁶⁸⁴

43- Eger ne nehyî kerdestî zı isrâf
Hüdâyî vü nehy-i o nehyî est münker³⁶⁸⁵

44- Zı ifrât-ı sehây-ı o şodestî
Cihân dervîş ü dervîşî tevânger³⁶⁸⁶

³⁶⁷⁹ Onun yüksekliğinde (değerinde) alçaklığın zerresi bulunmaz. Maharet denizinde sınır yoktur.

³⁶⁸⁰ Akıl; onun yardımı olmadan, doğruyu bulamaz. Şahbaz; onun gayreti olmadan, güvercin avlayamaz.

³⁶⁸¹ Onun zannı gibi, yakîn yoktur (yakîn, onun zannı kadar bile değildir). Şaşı gözlüler, ahu gözlüler gibi olamaz.

³⁶⁸² Düşüncesinde öyle bir kudret vardır ki; dünyada takdir edilen, iyilik ve kötülükleri bile değiştirir.

³⁶⁸³ Onun değerinde (fermanında) öyle bir güç vardır ki; kader, korkudan onun önüne İskender’in seddi gibi bir sed çeker.

³⁶⁸⁴ Avucu denizdir. Dalgaları, cömertlik ve bahşıştır. Fermanı; misk ve anber gibi kokan, bir dokuma kumaşıdır.

³⁶⁸⁵ Gerçi Allah israf etmeği yasaklamıştır. Onun yasağı (nehyi), inkâr edilemeyen, (yasaklanması gereken şeylerle ilgili) bir yasaktır.

³⁶⁸⁶ Onun cömertliğinin ifratından (aşırılığından) dolayı dünya, derviş olmuştur. Aynı zamanda güçlü ve zengin bir derviş olmuştur.

- 45- Semûm-i kahreş ender lücce-i bahr
Nesîm-i lûtfeş ender şûre-i ber³⁶⁸⁷
- 46- Ber-âred ez mesâm-ı mâhî âteş
Ber-âred ez ğubâr-ı tîre ‘ar‘ar³⁶⁸⁸
- 47- Ne bâ ârâm-ı hilmeş hâk râ sabr
Ne bâ ta‘cîl-i emreş bâd râ per³⁶⁸⁹
- 48- Be cenb-i ân hafîf, iskâl-ı merkez
Be pîş-i îñ kesel, i‘câl-ı sarsar³⁶⁹⁰
- 49- Gereş bühtân nehed hasm-ı bed-endîş
Vereş ‘isyân koned çerh-i sitemger³⁶⁹¹
- 50- le‘âb-ı ân şeved çün âb-ı afyon
Nücûm-ı îñ şeved çün cirm-i ahger³⁶⁹²
- 51- Gerne kil-k-i o şod nâf-i âhû
Ve-gerne tab-‘ı o şod ebr-i âzer³⁶⁹³
- 52- Çerâ bâred be nutk-i ân dürr-i deryâ
Çerâ sâyed be nuk-i îñ müşk-i ezfer³⁶⁹⁴
- 53- Der îñ cünbiş eger cüz kuvvet-i nefis
Felek râ ‘illetî yâbend dîger³⁶⁹⁵

³⁶⁸⁷ Öfkesinin zehri, denizin göbeğine kadar ulaşır. Lütfunun esintisi, çorak arazinin toprağına kadar varır.

³⁶⁸⁸ Balığın gözeneklerinden ateş çıkarır. Yumuşak topraktan servi ağacını bitirir.

³⁶⁸⁹ Ne sabrının sakinliği ile toprağına sabır, ne de fermanının hızıyla rüzgâra kanat...

³⁶⁹⁰ Dünyanın ağırlığı, onun yanında hafiftir. Şiddetli rüzgârın hızı, bunun yanında yavaştır.

³⁶⁹¹ Kötü düşünceli düşman, eğer iftira ederse; Zalim felek eğer isyan ederse;

³⁶⁹² Onun (düşmanın) salyası, afyon suyu gibi olur. Bunun da (feleğin) yıldızları, kıvılcım gibi olur.

³⁶⁹³ Yoksa onun kalemi, ahunun göbeği gibi, mizacı da Azer ayının (9. Ay: 21 Kasım- 22 Aralık) bulutu gibi olur.

³⁶⁹⁴ Çünkü o konuşurken, deniz incisi yağar. Kalem, ucuyla hoş kokulu misk ezer.

³⁶⁹⁵ Bu hareketlilikte feleğin, şahsi kuvvetinden başka elde edeceği bir şey yoktur.

- 54- Nizâm-ı kâr-ı o başed ki o râ
Hemî ez bâhter tâzed be hâver³⁶⁹⁶
- 55- Eyâ tab-‘ı tu ber ihsân muvaffak
Ve yâ baht-ı tu ber a‘dâ muzaffer³⁶⁹⁷
- 56- Tuyî ân kes ki ger kûşî, ber-ârî
Be kahr ez subh-i ‘âlem şâm-ı mahşer³⁶⁹⁸
- 57- Tuyî ân kes ki ger hâhî be-rânî
Be lutf ez dûd-i dûzah âb-ı Kevser³⁶⁹⁹
- 58- Ne-yâverdest pûrî bihter ez tu
Cihân ez nuh peder vez çâr mâder³⁷⁰⁰
- 59- Tu ‘aklî bûde’î der bedo ibdâ’
Hidâyet râ çônân lâbüd ve der-hor³⁷⁰¹
- 60- Ki cüz nûr-i tu tâ eknûn ne-bûdest
Heyûlâ râ be sûret-i hîç rehber³⁷⁰²
- 61- Zemîn pîş-i vakar-ı tu mücevvef
Cihân pîş-i kemâl-i tu muhakkîr³⁷⁰³
- 62- Hired cüz der dımâğ-ı tu şemîde
Sohen cüz der senây-i tu müzevvir³⁷⁰⁴
- 63- Tu bîş ez ‘âlemî gerçi derûyî

³⁶⁹⁶ Onun tarzı (gidişatı); hep batıdan doğuya doğru koşmak şeklinde olur.

³⁶⁹⁷ Ey karakteri, ihsanla başarıya ulaşan! Ey talihi düşmanlara karşı zafer olan!

³⁶⁹⁸ Sen öyle birisin ki; eğer gayret etsen, öfkeyle âlemin sabahından, mahşerin gecesini çıkarırsın.

³⁶⁹⁹ Sen öyle birisin ki; Eğer istesen, lütfunla Cehennem dumanından, Kevser suyu çıkarırsın.

³⁷⁰⁰ Dünya; dokuz babadan ve dört anneden, senin gibi bir evlat dünyaya getirmemiştir.

³⁷⁰¹ Görüldüğü gibi sen, dünyada yenilerin yaratılışının başlangıcında, yol göstermeye layık bir akılsın.

³⁷⁰² Bu güne kadar; senin nurundan başka, ilk unsura (varlığa), rehber olacak surette hiçbir şey yoktur.

³⁷⁰³ Yeryüzü; senin vakarının karşısında kof ve içi boştur. Dünya; senin kemalinin karşısında hakirdir.

³⁷⁰⁴ Akıl; senin beyninden başka her yerde şaşkın, söz; seni övmenin dışında yalancıdır.

Çu ramz-i ma‘nevî der lafz-ı ebter³⁷⁰⁵

- 64- Koned bâ lütf-i tu devrân gerdûn
Çönân çün bâ semender tab‘-ı âzer³⁷⁰⁶

- 65- Bûd bâ tu heder vesvâs-ı Şeytân
Çönân çün bâ piser ta‘lîm-i Âzer³⁷⁰⁷

S. 213

- 66- Havâdis çün be dergâhet resîdend
Ne-zâyed bîş ez îşân fitne vü şer³⁷⁰⁸

- 67- Ki şeb râ tîregî çendân be-mâned
Ki ruh peydâ koned hurşîd-i ezher³⁷⁰⁹

- 68- Cihân ez fitne tûfânest ü der vey
Penâh u hilm-i tu keştî vü lenger³⁷¹⁰

- 69- Eger pîrûzî bînî zı hod dâñ
Be-zîr-i devr-i îñ pîrûze çâdur³⁷¹¹

- 70- Ve ger men bende râ hırmân-ı men dâşt
Dû rûz ez hizmetet mehcûr u muztar³⁷¹²

- 71- Çu dârem halka-i ‘ahd-i tu der gûş
Be yek cürmem me-zen çün halka ber der³⁷¹³

³⁷⁰⁵ Sen, “evlatsız” sözündeki manevî sır gibi; dünyada olduğun halde, âlemden fazlasın.

³⁷⁰⁶ Semender tabiatının, ateşle değiştiği gibi; dünya, senin merhametinle dönüp (değişip) durmaktadır.

³⁷⁰⁷ Henüz çocuk yaştaki, Hz. İbrahim’le Âzer’in eğitildiği gibi; Şeytân’ın vesveseleri, seninle heder olur.

³⁷⁰⁸ Hadiseler dergâhına vardıkları zaman, onlardan fazlaca şer ve fitne ortaya çıkmaz.

³⁷⁰⁹ Gecenin karanlığı o kadar (belli ölçüde) az kalır ki; parlak güneş, yüzünü daha fazla gösterebilir.

³⁷¹⁰ Dünyada, tufan gibi fitne varken; senin sabır ve himayen onda, gemi ve demir gibidir.

³⁷¹¹ Bu mavi çadırın altında eğer zafer görüyorsan, sebebini kendinden bil.

³⁷¹² Eğer ümitsizliğim ben kulunu, senin hizmetinden, perişan bir halde, iki gün mahrum bırakırsa;

³⁷¹³ Kulağımda senin ahdinin halkası varken; bir suçumla, beni halka gibi kapıya vurma.

- 72- Tu mahdûm-i kadîm-i Enverî râ
Çönân çün Bü'l-Ferec râ Bü'l-Muzaffer³⁷¹⁴
- 73- Merâ dergâh-i tu kıble'est ü der vey
Eger küfrân konem çe men çe kâfir³⁷¹⁵
- 74- Ne-mîgûyem ki taksîrî ne-refte'est
Derîn müddet ki ne-tevân kerd bâver³⁷¹⁶
- 75- Velîken ihtiyâr-i men ne-bûdest
Ki mecbûr-i felek nebved muhayyer³⁷¹⁷
- 76- Ez îñ bî pâ vu ser-gerdûn-i gerdân
Be ser-gerdâniyî bûdestem ender³⁷¹⁸
- 77- Ki ger takrîr-i ân bûdî der imkân
Zebânem endekî kerdî mukerrer³⁷¹⁹
- 78- Be ibrâmî ki dâdem 'özü ne zânek
Buved kustâhter dîrîne çâker³⁷²⁰
- 79- Hemîşe tâ buved dî pîş ez imrûz
Hemîşe tâ buved Dey be'd Âzer³⁷²¹
- 80- Heme Âzert bâ Dey bâd makrûn
Heme îmrûz ez Dey bâd hoşter³⁷²²

³⁷¹⁴ Ebu'l-Ferec, Ebu'l Muzaffer gibi; Sen, Enverî'nin kadim efendisisin.

³⁷¹⁵ Senin dergâhın, benim kıblemdir. Eğer onda küfrân (nankörlük) edersem; benim kâfirden ne farkım kalır?

³⁷¹⁶ Bu süre zarfında, hiç suç işlenmemiştir demiyorum. Zira buna inanmak zordur.

³⁷¹⁷ Lakin benim elimde değildi. Feleğin zorlamasıyla oldu. Tercih hakkım yoktu.

³⁷¹⁸ Bu, serseri dönüp dolaşan dünya içinde, şaşkınlıktayım.

³⁷¹⁹ Eğer onun beyanına imkân olsaydı; dilim birazını dile getirirdi.

³⁷²⁰ Af dilemekte yaptığım ısrar; eski kulun, daha küstah ve cesur olmasından değildir.

³⁷²¹ Dün, bu günden daima önce idi. Dey ayı (10.Ay) Azer ayından (9. Ay) her zaman sonra idi.

³⁷²² Azer ayın, Dey ile hep yakın olsun. Bu günün, daima dünden iyi olsun.

- 81- Be her çet re'y begerâyed müheyyâ
Be her çet kâm rûy âred müyesser³⁷²³
- 82- Hesâb-ı 'ömr-i tu çün devr-i gerdûn
Be tekrârî ki ser nâyed mükerrer³⁷²⁴
- 83- Çönân çün merci-'i eczâ sûy-i küll
Çü kân bâdest râdet merci-'i zer³⁷²⁵
- 84- Nikû-hâhet nikû-nâm u nikû-baht
Bed-endîşet bed-âyîn ü bed-ehter³⁷²⁶
- 85- Heme rûzet çu rûz-i 'îd-i adhâ
Heme sâlet neşât-ı câm u sâğ'er³⁷²⁷

Der Medh-i Destûr-i Nâsıru'd-Dîn Tâhir³⁷²⁸ - Kaside: 89

Vezin: Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Fe'ûlün

- 1- Zehî dest-i vezâret ez tu ma'mûr
Çönân kez pâye-i Mûsâ pâye-i Tûr³⁷²⁹
- 2- Zehî mi'mâr-ı insâf-ı tu kerde
Der ü dîvâr-ı dîn ü dâd ma'mûr³⁷³⁰
- 3- Kazâ der mevkib-i takdîr ne-ferâşt

³⁷²³ Fikir ve düşüncen, her neye yönelirse, o anda hazır olur. İstek ve arzun, hangi şeye meylederse, kolay bir şekilde gerçekleşir.

³⁷²⁴ Senin ömrünün hesabı; dolaşan dünya gibi, sonu olmayan bir tekrardadır.

³⁷²⁵ Aynen, cüzlerin merci'i külli alemden geldiği gibi; maden rüzgâr gibidir ve cömertliğin altın kaynağıdır.

³⁷²⁶ Senin iyiliğini isteyenler, iyi adlı ve mesuttur. Senin kötülüğünü düşünenler, bedbaht ve yolundan sapmıştır.

³⁷²⁷ Her günün, kurban bayramı günü gibi olsun. Tüm yılın, şarap kadehinin neşesi gibi olsun.

³⁷²⁸ Nâsıru'd-Dîn Tâhir'in Vezirinin Methi Hakkındadır.

³⁷²⁹ Musa'nın ayağından dolayı Tûr dağının sütunu nasıl mamursa; aferin sana; vezirlik birimi de, senden dolayı mükemmeldir.

³⁷³⁰ Din ve adaletin kapı penceresini yapıp, mamur eden; senin insafın ne güzel bir mimardır!

Zı ‘azmet ra’yetî illâ ki mansûr³⁷³¹

- 4- Kader der sükne-i eyyâm ne-guzâşt
Zı âdlet fitne’î illâ ki mestûr³⁷³²

- 5- Tu ez ‘ilm evvelî vez fi’l âhir
Çe cây-i sâhibest ü sadr u destûr³⁷³³

S. 214

- 6- Tu pîş ez ‘âlemî gerçi deruyî
Çu remz-i ma‘nevî der kisvet-i zor³⁷³⁴

- 7- Hakikat merdum-i çeşm-i vücûdî
Be-nâmîzed zehî çeşm-i bedân dûr³⁷³⁵

- 8- Semûm-i kahret ez fart-i harâret
Mizâc-ı merg râ kerdest mahrûr³⁷³⁶

- 9- Nesîm-i lütfet er bâ o be-kûşed
Nehed der nîş-i kejdum nûş-i zenbûr³⁷³⁷

- 10- Tevâned dâd pîş ez rûz-i mahşer
Kazâ der haşr ü neşr-i halk menşûr³⁷³⁸

³⁷³¹ Kader, takdîrin maiyetinde, senin iradenden bir bayrak dikmedi. Diktiğinde ancak mansûr (ilahi yardıma mazhar ve muzaffer) olan bayrağını dikti.

³⁷³² Kader, senin adaletinden dolayı; dünya sakinlerinde tek bir fitne bırakmadı, eğer bıraktıysa, ancak gizli olarak kalmıştır.

³⁷³³ Sen, ilimde birincisin (ilksin), fiilden dolayı sonuncusun. O halde vezire, yardımcıya, fermana ve komutana ne ihtiyaç var.

³⁷³⁴ Sen, zor kisvesindeki manevi bir sır gibi dünyadan büyüksün, gerçi ondasın (zor: Zerdüşti’lerin inançlarında bir kap ismidir. Din âlimleri, Avesta kitabından ayetleri, kaptaki suya okuyarak onu kutsarlar).

³⁷³⁵ Hakikat; vücut gözünün gözbebeği gibidir. Ne kadar güzeldir. Zira göz onsuz yaşayamaz.

³⁷³⁶ Senin öfkenin zehirleri; sıcaklığın şiddetinden (ifratından), ölümün mizacını sıcak yapmıştır.

³⁷³⁷ Lütfunun esintisi; onunla (ölümle) işbirliği yapsa, akrebin iğnesine, arının panzehirini koyar.

³⁷³⁸ Kader; mahşer gününden önce, halkın haşır ve neşrine (yeniden dirilmesi ve hesaba çekilmesine) ferman verebilir.

- 11- Be sa'y-i kilik-i tu kez hâsiyet hest
Serîreş râ mizâc-ı sadmet-i sûr³⁷³⁹
- 12- Eger câh-i refî'et hod ne-kerdest
Be 'ömr-i hod cüz in yek sa'y-i meşkûr³⁷⁴⁰
- 13- Ki ber gerdûn be-hasbet sâye efkend
Ezo bes hidmetî nâdîde mebrûr³⁷⁴¹
- 14- Temâmest inki tâ subh-i ebed şod
Hem ez ma'rûf u hem hurşîd meşhûr³⁷⁴²
- 15- Turâ in câh-ı kâhir kahr-ı mâ nîst
Ki kahreş merg râ kerdest makhûr³⁷⁴³
- 16- Hasûdet râ zı behr-i to'me yek çend
Eger eyyâm ferbih kerd ü mağrûr³⁷⁴⁴
- 17- Hemân eyyâm-ı devlet rûz-i rûşen
Bero kerd ez ta'b-ı şebhây-i deycûr³⁷⁴⁵
- 18- Cihân-dârî kocâ âyed zı nâ-ehl
Sakankûrî kocâ âyed zı kâfûr³⁷⁴⁶
- 19- Hüdâvendâ zı hasb-i bende beşnev
Be hasbet beyt-i deh manzûm u mensûr³⁷⁴⁷

³⁷³⁹ Gıcırtısı, ses özelliği itibariyle mahşer suruna benzeyen, kaleminin telaşıyla; (mahşer kurulabilir).

³⁷⁴⁰ Ömür boyu takdire şayan faaliyetlerden başka bir şey yapmamış olan, yüce şanın eğer kılmamış olsa;

³⁷⁴¹ Nitekim kendisinden nice benzersiz hizmetlerin zuhur ettiği, dünyaya gölgesini salan şerefîni;
³⁷⁴² Ebediyet sabahına kadar, tanınmışlardan ve güneşten daha meşhurdur.

³⁷⁴³ Senin bu üstün şanına bizim kahrımız yoktur. Çünkü onun öfkesi, ölüme bile galip gelmiştir.

³⁷⁴⁴ Bu devran; seni kıskananları, her ne kadar birkaç gün yem olarak şişman ve mağrur yaptıysa da;

³⁷⁴⁵ Aynı hoş devran; gündüzün aydınlığını, zorluktan dolayı, onun için gecenin karanlığına çevirdi.

³⁷⁴⁶ Cihana hükmetmek, beceriksizlerin (çapsızların) işi değildir. Sakankûr (Mısır'da yaşayan, bir cins kertenkele, öldürücü bir susmar, çöl kertenkelesi), kâfûr gibi olabilir mi?

³⁷⁴⁷ Efendim, ben kulunun ortaya koyduğu değerinden, senin şerefine, on beyit şiir ve nesir dinle.

- 20- Eger men bende râ hırmân hemî dâşt
Dû rûz ez hidmetet mahrûm u mehcûr³⁷⁴⁸
- 21- Tu dâni kez fûrûd-i devr-i gerdûn
Muhayyer nîst kes illâ ki mecbûr³⁷⁴⁹
- 22- Be yek bed hidmetî ‘âsî me-dânem
Ki der ihlâs dârem hazz-ı mevûr³⁷⁵⁰
- 23- Çu merci‘ bâ rızâ vu rahmet-i tust
Be her ‘özrem ki hâhî dâr ma‘zûr³⁷⁵¹
- 24- Gerem gufrân-i tu der sâye gîred
Hod ân kârî buved nûru ‘alâ nûr³⁷⁵²
- 25- Ve ger bâ men be kird-i men konî kâr
Be tab‘at bende’em vez cânet me’mûr³⁷⁵³
- 26- Beyâ tâ kec nişînem râst gûyem
Ki kejî mâtem âred râstî sûr³⁷⁵⁴
- 27- Merâ el-hâk zı şevk-i hidmet-i tu
Dil-i gamnâk buved ü cân rencûr³⁷⁵⁵
- 28- Yekî zîn kâr-gîrân goft mîdân

³⁷⁴⁸ Eğer ümitsizliğim ben kulunu, senin hizmetinden, perişan bir halde, iki gün mahrum bırakırsa;

³⁷⁴⁹ Sen bilirsin ki; devranın (dünyanın) çöküşünden kimsenin seçme hakkı yoktur. Ancak mecburiyetten herkes katlanır.

³⁷⁵⁰ Bir kötü hizmetle beni isyankâr bilme. Zira ihlâstan müşih haz ve lezzet almaktayım.

³⁷⁵¹ Nitekim dönmek, senin rıza ve rahmetinledir. Herne bahane ile istersen, beni mazur gör (bağışla).

³⁷⁵² Bağışlayan eğer beni himayesi altına alırsa; O bir işin iyisinin de iyisi olur (nûrun alâ nûr: nur üzerine nur olur).

³⁷⁵³ Benimle amelime göre eğer iş yaparsan (diyalok kurarsan), senin tabiatının kulu ve canının memuru olurum.

³⁷⁵⁴ Gel eğri oturup, doğru konuşalım. Zira eğrilik matem getirir, düzlükse sevinç.

³⁷⁵⁵ Doğrusu, senin hizmet isteğinden dolayı; yüreğim kederli ve canım üzgün olur (yani sana karşı ne yüreğim ne de bedenim yeterince hizmet edememiştir).

Ki Bahrâbâd dûrest ez Nişâbûr³⁷⁵⁶

- 29- Çu ender mevkib-i ‘âlî ne-reftî
Me-rev râhîst pür Türkân-ı hûn-hâr³⁷⁵⁷
- 30- Yekî der kef kılıc serhâl ü tâzân
Yekî ber kef kadeh sermest ü mahmûr³⁷⁵⁸
- 31- Safiyyü’-d-Dîn Muvaffak hem ne-reftest
Vez âhâd-ı herîfân çend mezkûr³⁷⁵⁹
- 32- Merâ ez fesh-i îşân fesh şod ‘azm
Çu engûrî ki gîred reng ez engûr³⁷⁶⁰
- 33- Elâ tâ hîç makdûrest ü kâîn
Ki ender Levh-i mahfûzest mestûr³⁷⁶¹
- S. 215**
- 34- Me-bâdâ kîn ez te’sîr-i devrân
Be gîtî bî-murâdet hîç makdûr³⁷⁶²
- 35- Sipîhr ez pâye-i kasr-ı tu kâsır
Zemân ber müddet-i ‘ömr-i tu maksûr³⁷⁶³
- 36- Turâ mülk-i Süleymân vez selîmî
‘Adût ender sarây-i dîv-i mezdûr³⁷⁶⁴

³⁷⁵⁶ Bu çalışanlardan biri şöyle dedi: “Bilesin ki; Bahrâbâd, Nişâbur’dan uzaktır” (Bahrâbâd: Meşhed şehrine iki fersah mesafede bulunan bir karyedir).

³⁷⁵⁷ Eğer iyi bir atla gitmezsen, gitme! Yol, hunhâr (kan içici) Türk’lerle doludur.

³⁷⁵⁸ Biri; elinde kılıç olduğu halde şaşkın ve süfli (çaparak). Biri; elinde kadeh, sarhoş ve mahmur...

³⁷⁵⁹ Safiyyü’-d-Dîn muvaffak ta gitmedi ve zikredilen adamlardan birkaç şahıs ta gitmedi.

³⁷⁶⁰ Onların gitme kararını iptal etmesinden dolayı benim de gitme azmim bozuldu. Aynı birbirinden renk alan üzümler gibi (üzüm üzüme baka baka kararır).

³⁷⁶¹ Ah, Levh-i mahfuz’da korunan bu hususlar, o zamana kadar hiç takdir edilmemiştir.

³⁷⁶² Bu dünyanın eserinden bir şey, senin muradına uygun olmadıktan sonra, olmayıversin.

³⁷⁶³ Semanın yüksekliği, senin sarayının sütunlarından alçaktır. Zaman, senin ömrünün müddetine göre kısadır.

³⁷⁶⁴ Mülkün; selametli olmaktan dolayı, Süleyman mülküdür. Düşmaninsa; devler sarayında çıraaktır.

Der Medh-i Sadr-ı Ecell Ziyâü'd-Dîn Mansûr³⁷⁶⁵ - Kaside: 90

Vezin: Mefâ'îlün/Fe'ilâtün/Mefâ'îlün Fe'ilün

- 1- Re'îs-i meşrik u mağrib Ziyâü'd-Dîn Mansûr
Ki hest meşrik u mağrib zı 'adl-i o ma'mûr³⁷⁶⁶
- 2- Be istinâ' be-yârâst destgâh-ı vücûd
Be istinâd be-yefzûd pâygâh-ı sudûr³⁷⁶⁷
- 3- Sipîhr kaderî kender izây-i kudret-i o
Şükûh-i gerdûn dûnest ü rûz-i encüm zûr³⁷⁶⁸
- 4- Girifte muknet-i o 'arsa-i sabâh u mesâ'
Be-beste ta'at-i o gerden-i sabâ vu debûr³⁷⁶⁹
- 5- Nevâyib-i felekî der hilâf-ı o muzmer
Sa'det-i ebedî ber hevây-i o maksûr³⁷⁷⁰
- 6- Kazâ ne-sâzed kârî zı 'azm-i o pinhân
Kader ne-dâred râzî zı hazm-i o mestûr³⁷⁷¹
- 7- Fuzâle-i sahteş nîş geşte ber kejdum
Helâvet-i keremeş nûş geşte ber zenbûr³⁷⁷²
- 8- Tevân girîht eger hâcet üftad meselâ
Be-puştîy-i harem-i hürmeteş zı sâye vü nûr³⁷⁷³

³⁷⁶⁵ En Büyük Vezir (Sadrazam), Ziyâü'd-Dîn Mansûr'un Methi Hakkındadır.

³⁷⁶⁶ Doğu ve batının, adaletiyle mamur olduğu; şarkın ve garbın efendisi, Ziyâü'd-Dîn Mansûr.

³⁷⁶⁷ Devletin sistemini (varlık dünyasını), iyilikle süsledi. Sözleriyle, vezirlerin mevkisini artırdı (zenginleştirdi).

³⁷⁶⁸ Felek, kader gibi güçlü, onun kudretinin karşısında göğün haşmeti alçak ve yıldızların günü yalandır (zordur).

³⁷⁶⁹ Onun gücü; gündüz ve gecenin arsasını almıştır. Onun itaati; Sabâ rüzgârının (doğudan esen rüzgâr) ve Debûr rüzgârının (batıdan esen rüzgâr) boyunlarını bağlamıştır.

³⁷⁷⁰ Feleğin, ona karşı olan hadiseleri gizleyemez. Ebedî saadet, onun niyetine (arzusuna) göre kısadır.

³⁷⁷¹ Kader, onun iradesinden hiçbir işi gizleyemez. Yazgı, onun zekâsından hiçbir sırrı, örtülü tutamaz.

³⁷⁷² Öfkesinin bakiyesi, akrebe iğne olmuştur. Cömertliğinin tatlılığı, arıya bal olmuştur.

³⁷⁷³ Mesela gölge ve ışıktan kaçmak gerekse; ancak, onun şeref ve itibarının arkasına kaçılabilir.

- 9- Zehî muvâfık ahkâm-ı tu zemîn ü zemân
Hehî mutâbî‘ fermân-ı tu sinîn ü şuhûr³⁷⁷⁴
- 10- Mücâhidân-ı nifâz-ı tu hemçu bâd-ı ‘acûl
Mücâhizân-ı vakâr-ı tu hemçu hâk-ı sabûr³⁷⁷⁵
- 11- Be cûd egerçi kefet hemçu ebr ma‘rûfest
Be lâf-ı herze çu ra‘det zebân ne-şod meşhûr³⁷⁷⁶
- 12- Kef-i tu kudret-i ân dâred erçi mümkün nîst
Ki halk râ be-rehâned zı rûzî makdûr³⁷⁷⁷
- 13- Çe çeşmhâst ki ân nîst ez mekârim-i tu
Zehî kerîm be vâcib ki çeşm-i bed zı tu dûr³⁷⁷⁸
- 14- Be tîğ-i kahr-ı tu ânrâ ki heste kerd kazâ
Çu vahş u tayr ne-yâbed be nefh-i sûr nuşûr³⁷⁷⁹
- 15- Be âb-ı lütf-i tu ânrâ ki teşne kerd ümîd
Sipihîr ber-şöde ne-nümâyedeş serâb-ı gurûr³⁷⁸⁰
- 16- Bozorkvârâ men hâdim ü tevâbi-‘i men
Hemîşe cuft-i nefîrîm ez cihân-ı nüfûr³⁷⁸¹

³⁷⁷⁴ Aferin; zemin ve zaman (kader itibariyle), senin hükümlerine uygundur. Maşallah; yıllar ve aylar, senin fermanına tabidir.

³⁷⁷⁵ Senin etkili mücahitlerin, hızlı rüzgâr gibidir. Vakarının hazinedarları, toprak gibi sabırlıdır.

³⁷⁷⁶ Ayucun, bulut gibi cömertlikle maruf olduğu halde; Boş söze karşı, yıldırım gibi olan dilin meşhur olmadı (o boş sözü yıldırım gibi anında bitiriverdi).

³⁷⁷⁷ Hernekadar mümkün olmasa da, senin elinin öyle bir kudreti var ki; halkı, takdir edilen rızıktan kurtarır (fakirliğe düşürmez).

³⁷⁷⁸ Senin güzel ahlakından olmayan nice gözler vardır. Sen, ne hoş ve cömert birisisin. Kötü göz, senden uzak olsun.

³⁷⁷⁹ Kaderin, öfke kılıcınla sınıdığı kişi; yaban hayvanları ve kuşlar gibi, mahşer borusunun çalınmasıyla dirilmez (ebediyen yok olur, tekrar dirilmez).

³⁷⁸⁰ Ümidin, senin suyunla (senin suyunu vaat ederek) susuz bıraktığı kişiye karşı; gökyüzü yükselir ve aldatıcı suyunu (gurur serabını) göstermez.

³⁷⁸¹ Ey yüce büyüğüm! Ben senin hadiminim ve bana tabi olanlar, şu iğrenç dünyadan, daima kaçan bir cemaattir.

- 17- Merâ ne der hor eyyâm-i himmetî est bülend
Hemî be perde derîden ne-dârem ma‘zûr³⁷⁸²
- 18- Merâ ne der hor ahvâl-i ‘âdetî est cemîl
Hemî be râz guşâden ne-bâşedem destûr³⁷⁸³
- 19- Zemâne herçi be-zâyed be ‘arsa ne-tevân burd
Ki mâderîst felek ber benât-ı hîş ğayûr³⁷⁸⁴
- 20- Merâ felek ‘amelî dâd der vilâyet-i gam
Ki dehl-i ân ne-peziîred be hîç harc kusûr³⁷⁸⁵
- 21- Be hîre ‘azl çe cûyem ki mîresed şeb ü rûz
Be dest-i hâdise menşûr der dum-i menşûr³⁷⁸⁶
- S. 216**
- 22- Men ez felek be tu nâlem ki ez tu düşmen ü dost
Çu ez felek be musîbet hemî resend ü be sûr³⁷⁸⁷
- 23- Hemîşe tâ ki koned nûr-i âftâb-ı felek
Zemâne tîre vü rûşen be gaybet ü be huzûr³⁷⁸⁸
- 24- Şebet çu rûz-i cihân bâd u rûz-i düşmen-i tu
Zı gird-i hâdise târîk çün şeb-i deycûr³⁷⁸⁹

³⁷⁸² Bende devrana layık, yüce bir irade yoktur. Nitekim sürekli perde yırtmaktan (edepsizlikten) mazur değilim.

³⁷⁸³ Bende, güzel adetlerin hallerine uyma söz konusu değildir. Nitekim sırları açmamaya, fermanım yoktur.

³⁷⁸⁴ Zamane; herne doğarsa, ortaya çıkaramaz. Çünkü felek, kendi kızlarına gayretli (kıskanç) bir annedir.

³⁷⁸⁵ Felek bana hüznün vilayetinde öyle bir iş verdi ki; onun geliri, harcamakla hiç azalma kabul etmez.

³⁷⁸⁶ Boşuna neyin azlını arıyorum ki? Gece gündüz hadise eliyle, ferman ardından ferman yetişir.

³⁷⁸⁷ Ben, feleğin elinden sana şikâyet ediyorum. Çünkü dost ve düşman; felaket ve sevince, aynı felek gibi, senin vasıtanla ulaşırlar.

³⁷⁸⁸ Feleğin güneşinin ışığı, batış ve çıkışla, daha ne zamana kadar, zamaneyi karanlık ve aydınlık kılacak?

³⁷⁸⁹ Senin gecen; cihanın gündüzü gibi olsun. Düşmanının gündüzü; hadisenin tozu toprağından, karanlık gece gibi olsun.

- 25- Hesâb-ı ‘ömr-i hasûd-i turâ eger be-misl
Zemâne darb koned bâd hemçu darb-ı kûsûr³⁷⁹⁰

- 26- Ziyâ-i devlet ü dîn hâce-i cihân Mansûr
Ki hest ‘âlem-i fânî be zât-ı o ma‘mûr³⁷⁹¹
- 27- Be kîlk ü re’y be-yârâst pîşgâh-ı hüner
Be câh u kadr be-yefzûd pâygâh-ı sudûr³⁷⁹²
- 28- Be pîş-i ‘azmeş hâk-ı kesîf bâd-ı ‘acûl
Be pîş-i hilmeş bâd-ı ‘acûl hâk-ı sabûr³⁷⁹³
- 29- Be cins cins-i hüner der cihân tuyî ma‘rûf
Be nev‘ nev-i‘ şeref der cihân tuyî meşhûr³⁷⁹⁴
- 30- Be-cûd-i kudret-i ân dârî erçi mümkün nîst
Ki halk râ be-rehânî zı rûzîy-i makdûr³⁷⁹⁵
- 31- Tu ân kesî ki koned pâs devletet be gurû
Zı çeşm-hâne-i bâz âşiyâne-i ‘usfûr³⁷⁹⁶
- 32- Be nezd-i berk-i zamîret piyâde başed berk
Be pîş-i re’y-i münîr-i tu sâye gerded nûr³⁷⁹⁷

³⁷⁹⁰ Eğer zamane, seni kıskananların ömrünü, çarpma örneği yaparsa, küsurat çarpısı yapsın (çünkü fazla yaşamazlar).

³⁷⁹¹ Fani dünyanın, onun zatından mamur olduğu, din ve devletin ışığı olan; dünyanın efendisi, Mansûr’dur.

³⁷⁹² Hüner dergâhını, kalem ve düşünceyle süsledi. Vezirlerin makamını, şan ve değerle artırdı (güçlendirdi).

³⁷⁹³ Azminin karşısında kesîf (sert, sağlam) toprak; hızla savrulan rüzgâr gibi olur. Yumuşaklığın karşısında, hızla esen rüzgâr; sabırlı toprak gibi olur.

³⁷⁹⁴ Sen, dünyada çeşit çeşit hünerlerle ünlüsün. Cihanda, türlü türlü şerefle meşhursun.

³⁷⁹⁵ Hernekadar mümkün olmasa da, cömertliğiyle öyle bir kudrete sahipsindir ki; halkı, takdir edilen rızıktan kurtarabilirsin (fakirliğe düşürmezsin).

³⁷⁹⁶ Sen öyle birisinki; senin devletin, serçenin yuvasını, şahinin göz çukurundan korur.

³⁷⁹⁷ Vicdanının, hızı yanında şimşek, piyade kalır. Aydınlık görüşünün karşısında nur, gölge gibidir.

- 33- Safây-ı tab-‘ı tu be-füzûd âb âb-ı revân
Mesîr-i emr-i tu be-rubûd gûy bâd-ı Debûr³⁷⁹⁸
- 34- ‘İbâret-i tu çerâ şod çu gevher-i manzûr
Kitâbet-i tu çerâ şod çu lü’lü’-i menşûr³⁷⁹⁹
- 35- Be tîğ-i kerih-i tu ânrâ ki kuşte kerd ecel
Hüdâyî zine ne-gerdâneş be nefha-i sûr³⁸⁰⁰
- 36- Be âb-ı rıfk-i tu ânrâ ki teşne kerd emel
Sipîhr ber-şöde ne-nümâyedeş serâb-ı gurûr³⁸⁰¹
- 37- Bozorgvârâ men bende vü tevâbi‘-i men
Hemîşe cuft-i nefîrîm ez cihân-ı nüfûr³⁸⁰²
- 38- Merâ ne der hor ahvâl-i ‘âdetîst hamîd
Hemî be râz guşâden ne-bâşedem destûr³⁸⁰³
- 39- Merâ ne der hor eyyâm-i himmetîst bülend
Hemî be perde dîrîden ne-dârem ma‘zûr³⁸⁰⁴
- 40- Zemâne herçi be-pûşed nihân be-netevân kerd
Ki rûzgâr buved der benât-ı dehr kusûr³⁸⁰⁵
- 41- Merâ felek ‘amelî dâd der vilâyet-i gam

³⁷⁹⁸ Tabiatının duruluğu; nehrin suyunu artırdı. Fermanının hızlı gidişi; sanki Debûr (batı) rûzgârını çaldı (ondan daha hızlı oldu).

³⁷⁹⁹ Dile getirdiğin ifaden, neden dizilmiş mücevher gibi oldu? Yazın, neden dağılmış inci gibi oldu.

³⁸⁰⁰ Ecelin, senin nefret kılıcınla öldürdüğü kişiyi Allah, mahşer borusuyla diriltmez.

³⁸⁰¹ Ümidin, senin suyunla (senin suyunu vaat ederek) susuz bıraktığı kişiye karşı; gökyüzü yükselir ve aldatici suyunu (gurur serabını) göstermez.

³⁸⁰² Muhterem büyüğüm, ben kulunuz ve bana tabi olanalar; şu iğrenç (menfur) dünyada, her zaman kaçan bir topluluğuz.

³⁸⁰³ Bende, beğenilmiş (övülmüş) adetlerin hallerine uyma söz konusu değildir. Sürekli sırları açmama izin yoktur.

³⁸⁰⁴ Bende devrana layık, yüce bir irade yoktur. Nitekim sürekli perde yırtmaktan (edepsizlikten) mazur değilim.

³⁸⁰⁵ Zamane, her ne giyse kendini gizleyemez. Nitekim devrin kızlarındaki kusur, zamaneden kaynaklanmaktadır (kusur, devirdedir).

Ki dehl-i ân ne-peziîred be hîç herc kusûr³⁸⁰⁶

42- Be hîre ‘azl çe cüyem ki mîresed şeb ü rûz
Be dest-i hâdise menşûr ber ser-i menşûr³⁸⁰⁷

43- Men ez felek be tu nâlem ki ez tu düşmen ü dost
Çu ez felek be musîbet hemî resend ü be sûr³⁸⁰⁸

44- Hemîşe tâ be-hurûşed be pîş-i gül bülbül
Hemîşe tâ be-sürâyed be pîş-i mül tanbûr³⁸⁰⁹

45- Nasîb-i düşmenet ez gül hemîşe bâdâ hâr
Mezâk-ı hâsudet ez mül hemîşe bâdâ dûr³⁸¹⁰

46- Hesâb-ı ‘ömr-i bed-endîş-i bed-segâl-i tu bâd
Hemîşe kâbil-i noksân çônân ki darb-ı kûsûr³⁸¹¹

47- Zı bîm peyker-i hasmet çu peyker-i mertûb
Zı reşk gûne-i düşmen çu gûne-i mahrûr³⁸¹²

S. 217

48- Sefîd-i çeşm-i hasûd-i tu çün ten-i ebres
Siyâh rûz-i hasûd-i tu çün şeb-i deycûr³⁸¹³

49- Lügâm-ı hükm-i turâ kâm kâm burde nemâz

³⁸⁰⁶ Felek bana hüznün vilayetinde öyle bir iş verdi ki; onun geliri, harcamakla hiç azalma kabul etmez (harcamakla bitmez).

³⁸⁰⁷ Boşuna neyin azlını arıyorum ki? Gece gündüz hadise eliyle, ferman üstüne ferman yetişir.

³⁸⁰⁸ Ben, feleğin elinden sana şikâyet ediyorum. Çünkü dost ve düşman; felaket ve sevince, aynı felek gibi, senin vasıtanla ulaşırlar.

³⁸⁰⁹ Bülbül; daima gülün karşısında feryad eder (öter). Tanbur da; her zaman şarabın yanında seslenir.

³⁸¹⁰ Düşmanın, gülden yana nasibi; daima diken olsun! Kıskananlarının, şaraptan yana zevki; hep uzak olsun!

³⁸¹¹ Düşmanların, kötü düşünüp, kötü konuşanların ömrü; kûsûratların çarpımı gibi, hep noksan olsun.

³⁸¹² Düşmanın bedeni, korkudan; her tarafını ıslatan adamın bedeni gibi olsun.

³⁸¹³ Seni kıskananların gözünün beyazı; alacalık hastalığı olan vücut gibi olsun! Sana hased edenlerin kara günü; zifiri karanlık gece gibi olsun!

Çu tavk-i tev-‘i turâ gerden-i vuhûş u tuyûr³⁸¹⁴

- 50- Be renc-i hâsid ü bed-hâhet âsmân şâdân
Müdâm düşmen ü bed-gût zı ehterân rencûr³⁸¹⁵

Der Medh-i Sâhib-i Nâsıru’l-Mille Veddîn Ebu’l-Feth Tâhir³⁸¹⁶ - Kaside: 91

Vezin: Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün

- 1- Ey zı re’y-i tu mülk ü dîn ma‘mûr
Şeb-i îñ rûz u mâtem-i ân sûr³⁸¹⁷
- 2- Hâmil-i hırz-nâme-i emret
Sâdır u vârid sabâ vu debûr³⁸¹⁸
- 3- Devlet-i tu çu zikr-i tu bâkî
Râyet-i tu çu nâm-ı tu mansûr³⁸¹⁹
- 4- Kilk-i tu şer-‘i mülk râ müftî
Dest-i tu genc-i rızk râ gencûr³⁸²⁰
- 5- Sedd-i hazm-i turâ metânet-i Kâf
Nûr-i re’y-i turâ tecelliy-i Tûr³⁸²¹
- 6- Şâkir-i hıfz-ı sâye-i ‘adlet
Sâkin ü sâyir vuhûş u tuyûr³⁸²²

³⁸¹⁴ Senin itaat gerdanlığını, yaban hayvanları ve kuşlar götürdüğü gibi; hükmünün dizginini de; dilek dilek (ağız ağız) namaz götürmüştür.

³⁸¹⁵ Hased edenlerin ve kötü niyetlilerin acısıyla sema sevinirken; düşmanların ve aleyhte konuşanlar da yıldızlardan, sürekli eziyet görmektedir (talihsizdir). Ur rüzgâridir.

³⁸¹⁶ Nâsıru’l-Mille Veddîn Ebu’l-Feth Tâhir’in Arkadaşının Methi Hakkındadır.

³⁸¹⁷ Senin (isabetli) görüşünden dolayı; ülke ve dîn, mamurdur (mükemmeldir, herşey yolundadır). Bu gündüzün gecesi ve onun matemî, sevinçtir.

³⁸¹⁸ Emrinin, hırz-nâmesini taşıyanlar; doğudan yüz gösteren Saba rüzgârı ve batıdan doğuya doğru esen, Debûr rüzgârıdır.

³⁸¹⁹ Senin hükümdarlığın; zikrin gibi bakidir. Bayrağın; adın gibi muzafferdir.

³⁸²⁰ Kalemin; ülke şeriatının müftüsüdür. Elin; rızık hazinesinin bekçisidir.

³⁸²¹ Senin basiretinin seddi; Kaf dağının sağlamlığındadır. Düşüncenin ışığı; Tûr dağının tecellisidir.

³⁸²² Adaletin gölgesinin, muhafazasına şükredenler; gezgin ve yerleşik olanlarla, vahşi hayvanlar ve kuşlardır.

- 7- Harem-i hürmet-i tu şâyed bûd
Ki meferrî buved zı sâye-i nûr³⁸²³
- 8- Kerem ez feyz-i destet âverde
Der cihân resm-i rızık râ makdûr³⁸²⁴
- 9- Her kocâ savletet feşorde kadem
Zor-i bâzûy-i âsmân şöde zor³⁸²⁵
- 10- Fitne râ ez kulâh-ı gûşe-i câh
Kerde der dâmen-i fenâ mestûr³⁸²⁶
- 11- Dâdî ez ruzgâr-i düşmen ü dost
Rûz u şeb râ cihân mâtem ü sûr³⁸²⁷
- 12- Bâ rüvây-i tu rûz nâ ma'rûf
Bâ vukûf-i tu râz nâ mestûr³⁸²⁸
- 13- Bude âncâ ki zikr hâmil-i zikr
Heme âyât-ı şe'n-i tu meşhûr³⁸²⁹
- 14- Âsmânî ki der 'inâd u ğuluv
Hîç hasm-ı tu nîst cüz makhûr³⁸³⁰
- 15- Âftâbî ki der nizâm-i cihân
Hîç sa'y-i tu nîst cüz meşkûr³⁸³¹
- 16- Ne kazâyî ki der mesâlih-i küll

³⁸²³ Senin saygınlığının şayed haremi varsa; gölge ve nurdan, bir kaçış ve çıkış yolu vardır.

³⁸²⁴ Cömertlik; senin elinin bereketinden, dünyada rızık geleneğini mümkün kılmıştır.

³⁸²⁵ Heybetin, nereye ayak basmışsa; semanın bileğinin gücü zorlanmıştır.

³⁸²⁶ Fitneyi; makam külahının köşesinden (sürerek), fena eteğinde saklamıştır.

³⁸²⁷ Felekten; dost ve düşman için; cihanın gece ve gündüzüne, matem ve sevinç verdin.

³⁸²⁸ Senin revnâkınla, gündüz tanınmaz olur. Senin vukufunla, sır gizli kalmaz.

³⁸²⁹ Zikrin, zikri taşıdığı yerlerde, senin şanının bütün izleri meşhurdur.

³⁸³⁰ İnat ve abartılı olan sema; kesinlikle senin düşmanın değil, sadece kahrına uğrayandır.

³⁸³¹ Dünya düzeninde (en etkili varlık) olan güneş; senin özeneceğin bir şey değil, sadece şükredenindir.

Münşî re'y-i tu dehed menşûr³⁸³²

- 17- 'Âzm-i tu tev'emân-i takdîrest
Ki ne-bâşed dero mecâl-i fütûr³⁸³³
- 18- Ger dehed der diyâr-ı âb u hevâ
Mehdî-yi 'adl-i tu karâr-i umûr³⁸³⁴
- 19- Cevşen-i kîne ber-keşed mâhî
Kemer-i hamle be-geseld zenbûr³⁸³⁵
- 20- Herçi der silk-i hall ü 'akd keşed
Kilket ân 'âlemî bedo ma'mûr³⁸³⁶
- 21- Yâ buved künh-i fikret-i hüsrev
Yâ buved sırr-ı sîne-i destûr³⁸³⁷
- 22- Mevkîf-i haşr çîst bârgehet
Der-i o der sarîr nâyib-i Sûr³⁸³⁸
- S. 218**
- 23- Kez 'adem-i kuştegân-i hâdisê râ
Müteselsil hemî koned mahşûr³⁸³⁹
- 24- Dâmenet ger sipihr bûse dehed
Ne-neşîned bero ğubâr-ı gurûr³⁸⁴⁰

³⁸³² Hiçbir kaza ve kader yoktur ki;senin düşüncenin, kâtibi olarak,bütün iyiliklere ferman vermemiş olsun.

³⁸³³ Senin azmin; kendisinde, zaafılık ve gevşeklik imkânı bulunmayan, alın yazısıyla beraberdir.

³⁸³⁴ Su ve hava diyarında, senin adaletinin mehdîsi (rehberi), işleri düzene koyma kararı verirse;

³⁸³⁵ Balık; düşmanlık zırhına kuşanır. Arı; hamle yapmak için, kemerini gevşetir.

³⁸³⁶ Senin kalemin; hangi işin düğümünü çözme yolunda hareket ederse (çekerse), onunla dünyayı mamur eder.

³⁸³⁷ Ya, padişahın düşüncesinin özü olur veya vezirin sinesinde sır olur.

³⁸³⁸ Kıyamet alanı neresidir? Senin sarayındır. Sarayının kapısı öttüğünde (feryad ettiğinde), Sûrun naibi olur.

³⁸³⁹ O hadiseden dolayı, öldürülüp yok olanları, ardı ardına haşreder.

³⁸⁴⁰ Gökyüzü, senin eteğini öpse; onun üzerine gurur tozu konmaz.

- 25- Be Hüdâyî er be mülk-i kevn zened
Kulzum-i himmet-i tu mevc-i sürûr³⁸⁴¹
- 26- Gerçi ender Sebây-i hazret-i tu
Bâd u dîvend müsri‘ u mozdûr³⁸⁴²
- 27- Ne-şevêd hûş-i tu Süleymân-vâr
Be çönân bâr-ı nâmhâ mağrûr³⁸⁴³
- 28- Neşv-i Tûbâ ne ân hevâ dâred
Ki tuğeyyir pezîred ez bâhûr³⁸⁴⁴
- 29- Tab-‘ı ğûre est ânki reng-i ruheş
Be ta‘addî be-gerded ez engûr³⁸⁴⁵
- 30- Nefs-i tu mu‘tedil mizâcî nîst
Kez tef-i kibriyâ şevêd mahrûr³⁸⁴⁶
- 31- Rov ki kâmilter ez tu merd ne-zâd
Mâder-i dehr der sürûr u şurûr³⁸⁴⁷
- 32- Lâf-ı merdî zened hasûd velîk
Nâm-ı zengî besî buved kâfûr³⁸⁴⁸
- 33- Mu‘tedil câh bâdî ez pey-i ânek
Be bekâ i‘tidâl şod mezkûr³⁸⁴⁹
- 34- Ey bekây-i turâ hâs devâm

³⁸⁴¹ Alah’a yemin olsun ki; varlık âlemine dokunsa; senin himmetinin kızıl denizi, mutlulukla dalgalanır.

³⁸⁴² Gerçi, senin huzurunda bulunan, Sebâ melikesi ve rûzgâr; süratle hizmet etmeye koşmaktadırlar.

³⁸⁴³ Senin aklın, Süleyman gibi olmaz. Öyle ağır isimlerle mağrur olmaz.

³⁸⁴⁴ Tûbâ ağacının büyümesinin; Temmuz sıcağından, etkilenecek gibi bir havası yotur.

³⁸⁴⁵ Üzümden yüz renginin, sitem ile dönüşmesi; korukanın (olmamış üzümün) doğasıdır.

³⁸⁴⁶ Senin nefsin; Allah’ın hararetinden kızışan, mutedil (ılımlı) bir mizaç değildir.

³⁸⁴⁷ Yürü zira feleğin annesi şenlikte ve sıkıntıda, senden daha kâmil bir yiğit doğurmamıştır.

³⁸⁴⁸ Kıskanç kişi, yiğitlikten dem vurur. Fakat zencinin ismi, çoğunlukla, Kâfûr (beyaz) olur.

³⁸⁴⁹ Celal ve makamın, ılımlı olsun. Çünkü zikredilen; ancak beka ile itidal buldu.

Vey ‘atây-i turâ lüzûm-i vüfûr³⁸⁵⁰

35- Vânkî men bende bûde’em ne be kâm
Müddetî dîr ez-în sa’âdet dûr³⁸⁵¹

36- Vîn ki der kunc-i kulbe’î imrûz
Ber firâk-ı tu’em çu seng-i sabûr³⁸⁵²

37- Tâ be-dânî ki ihtiyârî nîst
Hod muhayyer kocâ buved mecbûr³⁸⁵³

38- Be Hüdâyî ki ez meşîyyet-i ost
Renc rencûr u şâdî mesrûr³⁸⁵⁴

39- Ki merâ der heme cihân cânîst
Vân zı hirmân-i hidmetet rencûr³⁸⁵⁵

40- Ez çönîn meclis ey nefîr ez baht
Tâ çerâ dâredem hemîşe nûfûr³⁸⁵⁶

41- Ey diriğâ eger bedâ’et-i men
‘Ayb killet ne-dâredî vü kusûr³⁸⁵⁷

42- Tâ ez îñ sân ki fart-i ihlâsîst
Hatt-ı kurbet be-yâbemî mevfûr³⁸⁵⁸

43- Tâ zı ‘ömr ân kadr ki mâye dehend

³⁸⁵⁰ Ey yalnız senin bakiliğinde, devamlılık özelliği olan! Ey senin bahşişinde bolluk zorunluluğu olan zat!

³⁸⁵¹ Şu kadar varki; ben kulunuz, uzun zaman istemeden, bu saadetten uzak kalmıştım.

³⁸⁵² İşte bu gün bir kulübenin köşesinde; senin uzaklığından, sabır taşı gibiyim.

³⁸⁵³ Şunu bilesin ki; tercih hakkım (seçeneğim) yoktur. Seçeneği olana, nerede zorunluluk olur?

³⁸⁵⁴ Allah’a yemin olsun ki, onun iradesiyle; eziyette olan eziyet, sevinçte olan mutluluk görür.

³⁸⁵⁵ Bütün dünyada, bana ait olan yalnız bir canım var. O da; senin hizmetinden uzak olmaktan dolayı hastadır.

³⁸⁵⁶ Talihime lanet olsun! Neden böyle bir meclisten sürekli beni uzak tutuyor?

³⁸⁵⁷ Sende noksanlık ve kusur olmadığı halde; benim sermayem günah ise, bana yazıklar olsun!

³⁸⁵⁸ Çok ihlâşlı böyle bir durumdan, bolca yakın hattı elde edeyim ki;

Konemî ber senây-i tu maksûr³⁸⁵⁹

44- Gerçi zâncâ ki sîdk-ı bendegîst
Nîstem nezd-i hîşten ma‘zûr³⁸⁶⁰

45- Çe konem der sudûr-i ehl-i zemân
Ey besât-ı tu burde âb-ı sudûr³⁸⁶¹

46- Sohenem dil-pezîrter zı likâst
Gaybetem hoş-guvârter zı huzûr³⁸⁶²

47- Hâl-i men bende der memâlik hest
Hâl-i ân yeh-fürûş-i Nîşâbûr³⁸⁶³

48- Ez çe berdâstem hesâb-ı murâd
Kân ne-şod çün hesâb-ı darb-ı kûsûr³⁸⁶⁴

49- Çün sedef tâ ki yek nefes ne-zenem
Bâ kelâmî çu lü‘lû’-i menşûr³⁸⁶⁵

S. 219

50- Her derî nîstem çu gurbe-i Rus
Şâyed er nîstem çu seg-i sâcûr³⁸⁶⁶

51- Seg-i kasâb-ı hırs râ erzed
Üstuhân rîze ber kafâ sâtûr³⁸⁶⁷

³⁸⁵⁹ Seni övmek için; ömrümden, elverdiği ölçüde ayırayım.

³⁸⁶⁰ Gerçi kulluğun doğruluğu bakımından; kendi nezdimde mazur değilim (gerçek anlamda bir kulluk yapabilmiş değilim).

³⁸⁶¹ Ne yapayım; zamane halkının göğüslerinde bulunan, sadırların suyunu, senin yaydığın sofrayı götürmüştür.

³⁸⁶² Sözümler; vuslattan daha gönül okşayıcıdır. Uzaklığım; huzurda bulunmaktan, daha tatlıdır.

³⁸⁶³ Ben kulunun, memleketlerdeki hali; Nîşâbûr’da buz satan kişinin hali gibidir.

³⁸⁶⁴ Dilek hesabımı nereden yaptım ki; çarpma ve çıkartma hesabı gibi olmadı.

³⁸⁶⁵ Saçılmış inci gibi bir sözle; sedef gibi bir nefes almayayım.

³⁸⁶⁶ Belki tasmalı köpek değilim, ama her kapıya giden, Rus kedisi gibi de değilim.

³⁸⁶⁷ Satırın ucundaki kemik kırıntıları; kasabın, tamah ve hırs köpeği hak eder.

- 52- Cur‘a-i câm-ı cûd eger be-horem
Ne-koned dürd-i minnetem mahmûr³⁸⁶⁸
- 53- Merd bâş ey hamiyet-i kâni‘
Hâk hor ey tabi‘at arzû³⁸⁶⁹
- 54- Pâdişâhem be nutk dûr me-şev
Şev be-pürs ez kasâyid-i destûr³⁸⁷⁰
- 55- Âmedem bâ sohen ki ne-tevân kerd
Ez cuvâl-i şereh birûn tanbûr³⁸⁷¹
- 56- Duhterânend hâtirem râ bîkr
Heme bâ şekl ü bâ şemâyil hûr³⁸⁷²
- 57- Der şebistân-ı rûzgâr ‘azeb
Der mülâkât u inbisât huzûr³⁸⁷³
- 58- Heme râ ‘izz ü nisbet-i tu cehâz
Heme ber nakş u sâye-i tu ğayûr³⁸⁷⁴
- 59- Der niger ger kerây-i hutbe koned
Mekon ez iltifât-ı şân mehcûr³⁸⁷⁵
- 60- Ey be-câyî ki herçi tu gûyî
Şod ber evrâk-ı âsmân mestûr³⁸⁷⁶

³⁸⁶⁸ Cömertlik camından bir yudum içersem eğer; minnet şarabı, beni sarhoş etmez.

³⁸⁶⁹ Mert ol, ey kani olan yiğitlik! Toprak ye, ey ihtiraslı tabiat (karakter)!

³⁸⁷⁰ Padişahım, nutuk ile uzaklaşma. Git, destûr (izin, kanun, vezir) kasidelerini sor.

³⁸⁷¹ Öyle bir söze geldim ki; hırs çuvalından, tanbur çıkartılamaz.

³⁸⁷² Gönlümde; hepsi huri görkeminde ve güzelliğinde olan, bakire kızlar var.

³⁸⁷³ Devrin dinlenme odasında bekardırlar. Görüşme ve açılmalarında, ferahlık vardır.

³⁸⁷⁴ Senin büyüklüğün ve yakınlığın, hepsinin çeyizidir. Hepsi, senin gölgene ve nakşına (niteliğine, karakterine) imrenirler.

³⁸⁷⁵ Bak, eğer senin hitabına değer verirlerse; onları kendi iltifatından mahrum etme.

³⁸⁷⁶ Ey yerliyerinde söylediği her şeyin, semanın katlarına satır satır yazıldığı kişi!

61- Nazarî kon be men çönânki konend
Tâ bedân terbiyet şevem manzûr³⁸⁷⁷

62- Tâ felek tûl-i dehr peymâyed
Be zırâ-‘ı sinîn ü şeber-i şuhûr³⁸⁷⁸

63- Ez sinîn ü şuhûr devr-i tu bâd
Tûl-i eyyâm u imtidâd-ı dühûr³⁸⁷⁹

64- Rûz-i ikbâl-i tu çu devr-i sipihr
Câvidân fâriğ ez hicâb-ı zuhûr³⁸⁸⁰

65- Şeb-i hasm-ı tu tâ be subh-i ebed
Çün şeb-i nîm-kuştegân deycûr³⁸⁸¹

66- Sohenet hüccet ü kazâ mülzem
Kalemet âmir ü cihân me’mûr³⁸⁸²

Der Medh-i Sultân Fîrûz Şâh³⁸⁸³ - Kaside: 92

Vezin: Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

1- Ey be- himmet berter ez çerh-i esîr
Vez bozorgî dîn-i yezdân râ nasîr³⁸⁸⁴

2- Burde hikmet gûy ez bâd-ı sabâ
Kerde destet dest-i berâber matîr³⁸⁸⁵

³⁸⁷⁷ Bana bir nazar kıl, öyle bir nazar ki; o terbiyeye layık (makbul) olayım.

³⁸⁷⁸ Felek; yılların arşını ve ayların karışı ile zamanenin boyunu ölçene kadar;

³⁸⁷⁹ Günlerin uzunluğu ve zamanın devamlılığı; senin yıllarının ve aylarının devrinden (dolanışından) olsun.

³⁸⁸⁰ Senin baht ve ikbal günün; feleğin dönüşü gibi ebedî ve zuhur örtüsünden uzak olsun!

³⁸⁸¹ Hasımın gecesi; sonsuzluk sabahına kadar, yarı ölümlerin gacesi gibi, karanlık olsun.

³⁸⁸² Sözü; tartışılmaz hüccet, yargın; itaat edilmeğe zorunlu, kalemin; emredici ve cihan; senin memurun olsun!

³⁸⁸³ Sultan Firuz Şâh’ın Methi Hakkındadır.

³⁸⁸⁴ Ey himmetçe, yedi kat gökten daha üstün olan! Ey büyüklük bakımından, Allah’ın dinine yardımcı olan!

³⁸⁸⁵ Hikmetin; saba yelinden çevgen topunu kapmış (hikmetin saba rüzgârından daha hızlıdır). Elin; yağmur bulutlarına denk olacak şekilde cömerttir.

- 3- Ey cevân bahtî ki misl ü şebh-i tu
Kes ne-yâbed der hamî gerdûn-i pîr³⁸⁸⁶
- 4- Bende imşeb bâ Cemâleddîn Hatîb
Ân be re'y ü kilk çün hurşîd ü tîr³⁸⁸⁷
- 5- ‘Azm-i ân dâred ki hod râ yek nefes
Bâz dâred ez kalîl ü ez kesîr³⁸⁸⁸
- 6- Dîgekî çönân ki dâîl puhte est
Hemçu dîger kârhây-i mâ hakîr³⁸⁸⁹
- 7- Hâne’î eymenter ez Beyt-i Harâm
Şâhidî nîkûter ez bedr-i münîr³⁸⁹⁰
- 8- Tâ be eknûn çîz-i lîzî dâstem
Zânki der ‘işret ne-bâşed zo guzîr³⁸⁹¹

S. 220

- 9- Ez turş-rûyî vü târîkî ki bûd
Çün cefây-i ‘asr u çün dürd-i ‘asîr³⁸⁹²
- 10- Gâv-i dûşây-i tarab-mân îz zemân
Huşk kerd ez huşk-sâl fâke şîr³⁸⁹³
- 11- Yek sürâhî bâde-mân deh bîş ne
Ver du başed înet kârî bî nezîr³⁸⁹⁴

³⁸⁸⁶ Ey bahtî genç olan zat! Senin dengini ve benzerini; bu köhne dünyanın bir köşesinde, kimse bulamaz.

³⁸⁸⁷ Ben kulunz, bu gece; düşüncesi güneş gibi ve kalemi ok gibi olan, Cemâlettîn Hatib’le beraberim.

³⁸⁸⁸ Bir nefes bile olsa; kendisini, azdan ve çoktan alı koyma niyetindedir.

³⁸⁸⁹ Biz hakirlerin diğer işleri gibi; pişmiş sanılan küçük bir kazan gibidir (tecrübe sahibi gibidir).

³⁸⁹⁰ Evi; Beyt-i Harâm’dan daha emniyetlidir. Parlak aydan daha güzel bir adamdır.

³⁸⁹¹ Şimdiye kadar kaygan (karişık) bir nesnem vardı. Çünkü eğlencede ondan kaçış olamaz.

³⁸⁹² Asık suratlılıktan dolayı; devranın cefasına ve karanlıktan dolayı da; şarap şirasına benziyor.

³⁸⁹³ Bu gün eğlence güvecimiz (süt sağılan kap); kuraklıktan dolayı, süt yokluğundan kurudu.

³⁸⁹⁴ Bize, bir kadeh şarap ver, çok değil. Eğer iki kadeh olursa, senin bu işin benzersiz (harika) olur.

- 12- Telh hemçün ‘îş-i bed-hâh-ı melik
Tire nî çün rûy-i bed-gûy-i vezîr³⁸⁹⁵
- 13- Ez safâ vu râstî çün ‘adlû ‘akl
Vez hoşî vü rûşenî cân u zamîr³⁸⁹⁶
- 14- Reng-i o yâ la’l çün şâh-ı bekem
Verne bârî zerd çün berg-i zerîr³⁸⁹⁷
- 15- Ger fîristî ey besâ şükrâ ki men
Ez tu gûyem bâ sağîr u bâ kebîr³⁸⁹⁸
- 16- Verne ferdâ dest-i mâ vü dâmenet
Key Müselmânân ez îñ kâfir nefîr³⁸⁹⁹
- 17- Enverî bî hurdegîhâ mîkoned
Tu bozorgî kon bero hurde me-gîr³⁹⁰⁰

Der Medh-i Emir Semsü’-d-Dîn Oğulbek³⁹⁰¹ - Kaside: 93

Vezin: Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

- 1- Ey be-himmet verây-i Çerh-i Esîr
Çerh der cenb-i himmet-i tu kasîr³⁹⁰²
- 2- Ey be-kadr ü şeref ‘adîm-i şebih
Vey be cûd u sehâ ‘adîm-i nazîr³⁹⁰³

³⁸⁹⁵ Padişahın düşmanının eğlencesi gibi acı olmasın. Çirkin sözlü vezirin yüzü gibi siyah olmasın.

³⁸⁹⁶ Doğruluk ve saflıkta; adalet ve akıl gibi olsun. Hoşluk ve aydınlıkta; ruh ve beden gibi olsun.

³⁸⁹⁷ Onun rengi; ya Şeytan elması (tutula) gibi kırmızı olsun. Eğer yoksa bari zerîr (safra: Farsça; isperek, İngilizce; resedâ bitkisi) yaprağı gibi sarı olsun.

³⁸⁹⁸ Eğer gönderirsen, çok teşekkür ederim. Küçük ve büyüğe senden bahsederim.

³⁸⁹⁹ Eğer olmazsa (dediklerimi yapmazsan); yarın benim elim, senin eteğinde olacak ve şöyle diyeceğim: Ey Müslümanlar! Bu kâfirden şikâyetçiyim.

³⁹⁰⁰ Enverî, küstahlık yapıyor. Sen, büyüklük yap ve onu aşağılama.

³⁹⁰¹ Şemsü’-d-Dîn Oğulbek’in Methi Hakkındadır.

³⁹⁰² Ey himmetçe, Esir Feleğininin (en yüksek gök katmanının) ötesinde olan! Felek, senin himmetinin yanında küçük kalır.

³⁹⁰³ Ey makam ve şeref bakımından benzersiz olan! Ey cömertlik ve sehavette eşsiz olan!

- 3- Pîş-i vehm-i tu koned seyr-i Şihâb
Pîş-i dest-i tu züft ebr-i matîr³⁹⁰⁴
- 4- Ne be ferr-i tu der Kemân Bercîs
Ne be tab-‘ı tu der du peyker tîr³⁹⁰⁵
- 5- Kalemîr râz-ı çerh râ te’vîl
Sohenet ‘ilm-i gayb râ tefsîr³⁹⁰⁶
- 6- Berk bâ berk-i fikret-i tu sabûr
Bahr bâ bahr-ı hâtır-ı tu ğadîr³⁹⁰⁷
- 7- Be-guşâyî geh su’âl ü cevâb
Müşkilât-ı felek be dest-i zamîn³⁹⁰⁸
- 8- Hidmetet hirfe-i vezî‘ ü şerîf
Dergehet kible-i sağîr ü kebîr³⁹⁰⁹
- 9- Ey cevân baht serverî ki ne-dîd
Çün tu ferzâne çeşm-i ‘âlem-i pîr³⁹¹⁰
- 10- Bende râ hasm eger be kîn-i tu kerd
Nakş-ı ünvân nâme-i tezvîr³⁹¹¹
- 11- Mâleş îñ bes ki tâ be haşr be-mâned

³⁹⁰⁴ Senin hayalin karşısında; Şihabın (meteorun, kayan yıldızın) hızı yavaş kalır. Senin cömert elinin karşısında, yağmur bulutları cimri kalır.

³⁹⁰⁵ Jüpiter, Yay burcunda senin şevketine yetişemez. Merkür, İkizler burcunda senin huy ve tabiatına ulaşamaz.

³⁹⁰⁶ Kalemin; feleğin sırrını yorumlar. Sözüñ; sırlar âlemini tefsir eder.

³⁹⁰⁷ Yıldırım; senin düşüncenin şimşegi karşısında yavaş kalır. Deniz; gönlünün deryası yanında, gölet gibidir.

³⁹⁰⁸ Vicdan elinle, bazen soru ve cevap şeklinde; feleğin sıkıntılarını çözersin.

³⁹⁰⁹ Senin hizmetinde bulunmak; alt tabaka ve üst tabakadan insanların özendiği bir meslektir. Senin dergahının kapısı, büyük ve küçüklerin kiblesidir.

³⁹¹⁰ Köhne dünyanın gözü; senin gibi efendiliğe layık, genç talihli (mutlu) bir veziri görmedi.

³⁹¹¹ Hasmin; bu kulunu, senin düşmanlığını yapmak üzere, ikiyüzlülük ünvan namesine süs yaptıysa;

Bî günah mest-i şerbet-i teşvîr³⁹¹²

12- Meber ümîdeş ez ‘atây-i bozorg
Ey bozorg-i cihân be cürm-i hakîr³⁹¹³

13- Zânki cüz dest-i cûd-i tu ne-keşed
Pây-i zulm ü niyâz der zencîr³⁹¹⁴

14- Mâderî pîr dâred ü du se tıfl
Ez cihân-ı nüfûr cuft-i nefîr³⁹¹⁵

15- Heme giryân u lokma ez ümîd
Heme ‘üryân ü câme ez tedbîr³⁹¹⁶

16- Kerde ez hırs-ı tîz ü dîde’i kond
Dîdehâ vakf revzen-i idbîr³⁹¹⁷

S. 221

17- Gam-ı dil kerde ber ruh-i her yek
Sûret-i hâl-i her yekî tasvîr³⁹¹⁸

18- Dest-i ikbâlet er be-ne-guşâyed
Bend-i idbâr zîn mu‘îl-i fakîr³⁹¹⁹

19- Gâv-ı dûşây-i ‘ömr-i o ne-dehed
Zîn pes ez huşk-sâl-i hâdisê şîr³⁹²⁰

³⁹¹² Günahsız bir şekilde, kıyamete kadar utanç şerbetinden sarhoş olması; onun için sermaye olarak yeterlidir.

³⁹¹³ Ey dünyanın büyük insanı! Bu hakirin günahından dolayı, büyüklerin ihsanından onun ümidini kesme!

³⁹¹⁴ Çünkü senin cömert elinden başka kimse, zulüm ve hacet ayağını zincirle bağlayamaz.

³⁹¹⁵ Garip (ürkek) dünyada bir çift feryad olarak; yaşlı bir annesi ve iki üç tıfl çocuğu var.

³⁹¹⁶ Hepsi ağlıyor ve bir lokma ekmek bekliyorlar. Hepsi çıplaktır ve sizin imkânlarınızdan bir elbise bekliyor.

³⁹¹⁷ Keskin hırsları ve körelen gözlerinden dolayı; gözlerini uğursuz bir deliğe dikmişlerdir.

³⁹¹⁸ Gönül gamı; her birinin durumunun tasvirini, yüzlerinde resmetmiştir.

³⁹¹⁹ Bahtlı elin, eğer bu çok aileli fakirden uğursuzluk bağını çözmezse;

³⁹²⁰ Bu kuraklık hadisesinden sonra, onun ömür ineği, artık süt vermez.

- 20- Pây-i men bende çün zı cây be-reft
Kârem ez dest-i men birûn şöde gîr³⁹²¹
- 21- Men çe gûyem ki hâl-i men bende
Hâl-i men bende mîkoned takrîr³⁹²²
- 22- Tâ buved çerh râ cenûb u şimâl
Tâ buved mâh râ medâr u mesîr³⁹²³
- 23- Taht bâdet hemîşe çerh-i bülend
Tâc bâdet hemîşe bedr-i münîr³⁹²⁴
- 24- Eşk-i bed-hâhet ez hased çu bekem
Rûy-i bed-gûyet ez ‘enâ çu zerîr³⁹²⁵
- 25- Kâmet-i düşmenet çu kâmet-i çeng
Nâle-i hâsedet çu nâle-i zîr³⁹²⁶

**Der Sıfat-ı Ceşn ü Medh-i Sâhib Nâsıru’dîn Tâhir Bin Muzaffer Hengâm-ı
Mu‘âvedet Be Nîşâbûr³⁹²⁷ - Kaside: 94**

Vezin: Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

- 1- Ebşirû yâ ehl-i Nîşâbûr izâcâ’el-beşîrû
Kender âmed mevkib-i meymûn-i mansûr-i vezîr³⁹²⁸
- 2- Mevkibî kez ferr-i o Firdevs-i dîger şod zemîn

³⁹²¹ Bu hakir kul, fakir olunca; işler elimden gitti, kontrol edemedim.

³⁹²² Ben ne söyleyeyim ki; bu kulun ahvali durumunun nasıl olduğunu ortaya koyuyor.

³⁹²³ Feleğin, güneyi ve kuzeyi olduğu müddetçe; ayın yörüngesi ve güzergâhı bulunduğu sürece;

³⁹²⁴ Yüce felek, daima tahtın olsun. Işık saçan dolunay, her zaman tacın olsun!

³⁹²⁵ Kıskançlıktan dolayı, kötülüğünü isteyenlerin gözyaşları; Şeytan elması (tatula) gibi olsun!

Hakkında kötü laf edenlerin yüzü; sıkıntıdan safra (zerîr) gibi sararsın!

³⁹²⁶ Düşmanın boyu; çeng (arp) sazının boyu gibi eğri olsun. Seni kıskananların iniltisi; alt perdeden çalan, sazın ince telinin sesi gibi olsun!

³⁹²⁷ Vezir, Nâsıru’d-Dîn Tâhir Bin Muzaffer’in Övgüsü ve Nîşâbûr’a Dönüşü Zamanındaki Törenin (Şenliğin) Vasfı Hakkındadır.

³⁹²⁸ Ey Nîşâbûr halkı! Müjdeci geldiği zaman, gözünüz aydın olsun. Vezirin, mübarek ve muzaffer birlikleri geldiği vakit sevinin.

Mevkibî kez gird-i o gerdûn-i dîger şod esîr³⁹²⁹

- 3- Mevkibî kez tûl u ‘arzeş munkati’ gerded gümân
Mevkibî kez mevc-i fevceş münhezim gerded zamîr³⁹³⁰

- 4- Mevkib-i sadr-ı cihân puşt-i hüdâ rûy-i zafer
Sâhib-i Hüsrev nişân destûr-i sultân-dâr u gîr³⁹³¹

- 5- Nâsır-ı dünyâ vü dîn Bul-Feth kez bedv-i vücûd
Râyeteş râ feth lâzım geşt ü nusret nâ-guzîr³⁹³²

- 6- Tâhir-i tâhir-neseb sâhib ki hükm-i şer‘ râ
Der izây-i ‘ırk-i pâk-ı o muhît âmed ğadîr³⁹³³

- 7- Ânki âmed rûz-i be’siş râyız-i eyyâm-tund
Ânki şod baht-ı cevâneş hâmiy-i gerdûn-i pîr³⁹³⁴

S. 222

- 8- Her kocâ hazmeş koned halvet zemâne perde-dâr
Her kocâ ‘azmeş dehed fermân kazâ fermân-pezîr³⁹³⁵

- 9- Kerde herç ân der nifâz-ı emr gunced cüz sitem
Yâfte herç ân bembân ender âyed cüz nazîr³⁹³⁶

³⁹²⁹ Öyle bir ordu ki; onun şevketinden yeryüzü, başka bir cennete döndü. Öyle bir ordu ki; onun ayaklarının tozundan, felek başka bir semaya dönüştü.

³⁹³⁰ Öyle bir ordu ki; genişliği ve uzunluğu hayal edilemez. Öyle bir ordu ki; bölüklerinin dalgasıyla, insanın iç âlemi hezimete uğrar.

³⁹³¹ Cihan vezirinin ordusu; hidayetin güvencesi ve zaferin çehresidir. Hüsrev nişanlı vezir; savaş sultanının fermanıdır.

³⁹³² Dünyanın Nâsır’ı (yardımcısı), dinin Ebü’l Feth’i (fethin babası) olan zatın doğuşundan beri; bayrağı için fetih zarurî ve ilahî yardım, kaçınılmaz oldu.

³⁹³³ Bir Tâhir ki; soyu da Tahir (temiz) dir. Bir vezir ki; onun temiz soyu karşısında umman, gölete dönüştü.

³⁹³⁴ Öyle bir vezirdir ki; yiğitlik gününde, kızgın ve sıkıntılı günler, onun karşısında ram (itaatkâr) oldu. Onun genç talihi, yaşlı feleğin hamisi (koruyucusu) oldu.

³⁹³⁵ İleri görüşlülüğüyle, nerede bir köşeye çekilip, düşünmeye başlasa; felek kendisine hâcîlik (danışmanlık) eder. Azmi, her nerede ferman buyursa; kader onu yerine getirir.

³⁹³⁶ Onun buyrukları; sitemden gayri her şeyi ihtiva etmiştir. Kendi benzerinin dışında, mümkün olan her şeyi elde etmiştir.

- 10- Ân koned bâ ‘âfiyet ‘adleş ki bârân bâ nebât
Vân koned bâ fitne insâfeş ki âteş bâ harîr³⁹³⁷
- 11- Çîst ez fahr u şeref kân vasf-ı zâtî nîsteş
Ân zevâyid kez nizâm u fahr dâred hod me-gîr³⁹³⁸
- 12- Vech-i bâkî hâst ‘ömr-i o zı dîvân-ı kazâ
Ber ebed be-nivişt ü elhak bûd mikdâr-î kasîr³⁹³⁹
- 13- Vech-i fâzıl hâst cûd-i o zı dîvân-ı kader
Ber cihân be-nivişt ü elhak bûd iktâ‘î hakîr³⁹⁴⁰
- 14- Ger zı dest-i o be-yuftad ber felek yek feth-i bâb
Dûd-i âteş hemçönân bârân dehed kabr-i matîr³⁹⁴¹
- 15- Ey turâ der habs-i tâ‘et hem vazî‘ ü hem şerîf
Vey turâ der taht-i minnet hem sağîr ü hem kebîr³⁹⁴²
- 16- Sâye-i ‘adl-i tu şâmil ber firâz u ber nişîb
Munhiy-i hazm-i tu âgâh ez kalîl ü ez kesîr³⁹⁴³
- 17- Der hemîr-i tînet-i Âdem be kuvvet mâye bûd
‘Unsur-i tu verne tâ eknûn be-mâdestî fetîr³⁹⁴⁴

³⁹³⁷ Mükemmel adaletiyle o; yağmurun bitkiye yaptığını yapar. Ateşin, ipek kumaşa yaptığını; o, insafla fitneye yapar.

³⁹³⁸ Zatinin vasfında olamayan, şeref ve övgü var mıdır? Onun bizzat sahip olduğu, nizam ve övgüden fazla bir şey varsa, sen onu alma.

³⁹³⁹ Onun ömrü; kader divanından beka istedi. Kader, ömrünün sonsuz olmasını yazdı. Hakikaten bu onun için az bir miktardır.

³⁹⁴⁰ Onun cömertliği; kader divanından, fazla mal istedi. Bütün dünya onun üzerine yazıldı. Doğrusu bu onun için, az bir mülk sayılır.

³⁹⁴¹ Eğer onun eliyle, felekte bir kapı açılırsa; onun ateşinin dumanı, yağmur bulutu gibi, yağmur yağdırır.

³⁹⁴² Ey alt tabaka ve üst tabakadaki insanların, senin itaatine mahkûm olduğu kişi! Ey büyük ve küçüklerin, minnettar olduğu zat!

³⁹⁴³ Senin adaletinin gölgesi; yüksek ve alçak, yerlere ulaşmıştır. Senin uzak görüşlü basiretinin casusu; büyük, küçük her şeyden haberdardır.

³⁹⁴⁴ Âdemin tabiatının hamuruna sana ait, güç mayası katılmıştır. Eğer öyle olmasa; senin kök ve esasın, şimdiye kadar fetir (olmamış hamur) gibi kalırdı.

- 18- Zâb-ı rûyet puhte şod nân-ı vücûdeş lâcerem
Sâni‘ ez hâkeş bîrûn âverd çün mûy ez hemîr³⁹⁴⁵
- 19- Herki der peymân-i tûde tu ne-bâşed çün piyâz
İntikâm-ı rûzgâreş dâd der levzîne sîr³⁹⁴⁶
- 20- Taht-kirdâr-ı âsmân ber çâr erkân tekve zed
Zıbtidây-ı âferîneş tâ turâ başed serîr³⁹⁴⁷

S. 223

- 21- Çün ne-kerdî iltifâtî der sefer şod sâl u mâh
Tâ be dârü’l-mülk-i vahdet bûkezû sâzî sefir³⁹⁴⁸
- 22- Be-füsurd ger sarsar-ı kahret be gerdûn be-guzered
Âftâb ez şiddet-i o hemçu âb ez zemherîr³⁹⁴⁹
- 23- Düş zindân-bân-ı kahret râ hemî dîdem be hâb
Merg râ destâr ber gerden hemî burdî esîr³⁹⁵⁰
- 24- Goftem în çe? Goft dî derpîş-i sâhib kerde’end
Sâkinân-ı ‘âlem-i kevn ü fesâd ez vey nefîr³⁹⁵¹
- 25- Şekl-i dergâh-ı refî‘et râ du‘â kerd âsmân
Şekl-i o şod efdalü’l-eşkâl ve hüve’l-müstedîr³⁹⁵²

³⁹⁴⁵ Onun vücudunun ekmeği; mecburen senin yüzünün suyundan pişmiş oldu. Yaratın; hamurdan kıl çıkartırcasına, onu toprağından var etti.

³⁹⁴⁶ Her kim; seninle antlaşma hususunda soğan gibi içiçe olmazsa; Felek, intikam için ona levzine tatlısında (badem ezmesi tatlısında), sarımsak verir.

³⁹⁴⁷ Hilkatın başlangıcından itibaren; sema tahtının yaratıcısı, sana taht olsun diye, gökyüzünün sistemini, dört erkâna dayandırdı.

³⁹⁴⁸ Vahdetin dârü’l-mülkünde (hanesinde) onu elçi yapman için; iltifatta bulunmadığından dolayı yılların ve ayların, seferde geçti.

³⁹⁴⁹ Kahrının soğuk fırtınası, eğer feleğe sirayet ederse; suyun aşırı soğuktan donması gibi güneş, onun şiddetinden donar.

³⁹⁵⁰ Dün gece kahrının gardiyanını, uyku da gördüm. Ölümün boynuna sarık salarak esir etmişti.

³⁹⁵¹ Dedim: “Bu nedir”? Dedi: “Dün; varlık ve yokluk âleminin sakinleri, vezirin huzurunda ondan şikâyetçi olmuşlar”.

³⁹⁵² Gökyüzü; senin yüce dergâhının şeklini övdü (ona dua etti). Onun şekli, şekillerin en mükemmeli ve yuvarlak şekilde oldu.

- 26- Reng-i ruhsâr-ı zamîret râ senâ goft âftâb
Levn-i o şod ahsenü'l-elvân ve hüve'l-müstenîr³⁹⁵³
- 27- Sâhibâ men bende râ ân dest baş ed der sohen
Ey be tu dest-i vezâret çün sipihr ez meh münîr³⁹⁵⁴
- 28- Kez tevâtür der senây-i tu ne-yâsâyed demî
Hâtır-ı men ez tefekkür hâme-i men ez serîr³⁹⁵⁵
- 29- İn ki zahmet kem konem nev'î zı teşvîr est ez-ânk
Nekdhây-i bes nüfâye est ân u nâkid bes basîr³⁹⁵⁶
- 30- Gerçi der şükr-i tu çün sufâr-ı tîrem bî-zebân
Dârem ez in'âm-ı tu kârî benâmîzed çu tîr³⁹⁵⁷
- 31- 'Âşk-ı în hidmet merâ tâ haşr şod hemrâh-ı cân
Zânki âmed zibtidâ bâ gevherem hemrâh-ı şîr³⁹⁵⁸
- 32- Tâ ne-bâşed âsmân râ hîç mâni' ez medâr
Tâ ne-bâşed ehterân râ hîç kâtî' ez mesîr³⁹⁵⁹
- 33- Der bed ü nîk âsmân râ bâd dergâhet müşâr
Der kem ü bîş ehterân râ bâd fermânet müşîr³⁹⁶⁰

³⁹⁵³ Güneş; senin dergâhının iç yüzeyinin rengini övdü. Onun rengi; ışık alıcı olarak, renklerin en güzeli oldu.

³⁹⁵⁴ Efendim (ey vezir), ben kulunun söz söylemekte, ustalığı vardır. Ey vezirlik payesi elinde, ayın ışığından aydınlanan sema gibi parlayan zat!

³⁹⁵⁵ Ardı ardına senin methini söylemekten; aklım, düşünceden ve kalemim, cızırtıdan (kalem sesinden) bir an bile rahat olmuyor.

³⁹⁵⁶ Şimdi zahmeti azaltmam, bir tür ızdıraptır. Bundan dolayı, birçok tenkid döküntü ve eleştirici, çok bilgilidir.

³⁹⁵⁷ Gerçi sana teşekkür etmekte; okun arkalık noktası (sufâr) gibi, dilsizim. Senin ihsanından dolayı; maşallah (vallâhi) ok gibi bir işim var.

³⁹⁵⁸ Bu hizmetin aşkı; kıyamete kadar benim ruhumla beraber oldu. Bundan dolayı; ilk başlangıçta, cevherimle süt, birlikte yoğruldu.

³⁹⁵⁹ Gökyüzü; seyir halinde hiçbir engelle rastlamasın (diye). Yıldızların yolu hiçbir zaman kesilmesin (diye).

³⁹⁶⁰ Senin bârgâhın; iyilikte ve kötülükte, semaya rehber olsun. Senin fermanın; yoklukta ve varlıkta, yıldızlara kılavuz (danışman) olsun.

S. 224

- 34- Eşk-i bed-hâhet zı devr-i âsmân hemçün bekem
Rûy-i bed-gûyet zı cevri-ehterân hemçün zerîr³⁹⁶¹
- 35- Çeşm-i îñ dâyim sefid ez âb-ı hasret hemçu kâr
Rûy-i ân dâyim siyâh ez devr-i mihnet hemçu kîr³⁹⁶²
- 36- Kâmet-i îñ ez havâdis kûj çün bâlây-i çeng
Nâle-i ân ez nevâyib zâr çün âvâz-ı zîr³⁹⁶³

Der Medh-i Sadr-ı Mu‘azzâm Kemâleddîn Mes‘ûd ‘Ârız³⁹⁶⁴- Kaside: 95**Vezin: Mefâ‘ilün/Fe‘ilâtün /Mefâ‘ilün /Fe‘ilün**

- 1- Zehî zı bârgah-i mülk-i tu sefir sefir
Zemân zemân sûy-i îñ bende-i garîb esîr³⁹⁶⁵
- 2- Zehî benân-ı tu tevcih-i rızk râ kânûn
Hehî beyân-ı tu âyât-ı mülk râ tefsîr³⁹⁶⁶
- 3- Be zıll-ı câh-ı tu der-i pâye-i sipihr nihân
Be çeşm-i cûd-i tu der-i mâye-i vücûd hakîr³⁹⁶⁷
- 4- Nevâl-i dest-i tu butlân-ı minnet-i hurşîd
Nesîc-i kilik-i tu ‘üvân-nâme-i takdîr³⁹⁶⁸

³⁹⁶¹ Gökyüzünün dolanışından, kötülüğünü isteyenlerin gözyaşı, Şeytan elması (tutula) gibi olsun. Hakkında kötü konuşanların yüzü, yıldızların cevrenden, safra gibi sararsın.

³⁹⁶² Bunun gözü; daimi hasret yüzünden, kar gibi beyaz olsun. Onun yüzü; sıkıntının sürekliliğinden, zift gibi siyah olsun.

³⁹⁶³ Bunun vücudu; hadiselerden dolayı, arp sazının üstü gibi kambur olsun. Onun iniltisi; feleğin sıkıntılarından, ince ses gibi, sayıf ve güçsüz olsun.

³⁹⁶⁴ Sadrazam, Kemâleddîn Mes‘ûd ‘ârız’ın Methi Hakkındadır.

³⁹⁶⁵ Senin padişahlık sarayından, ard arda elçilerin çıkması ve zaman zaman, bu garip ve tutsak kula doğru gelmesi, ne güzeldir!

³⁹⁶⁶ Senin işaret parmağının ucunun, rızkın tevcihine (yönlendirilmesine) kanun olması negüzeldir. Senin beyanının, padişahlık nişanelerini yorumlaması (mülkün ayetlerini tefsir etmesi) ne güzeldir!

³⁹⁶⁷ Feleğin değerinin kapısı, senin saltanatının gölgesinde gizlidir. Varlığın mayesinin kapısı, senin cömert gözünde hakirdir.

³⁹⁶⁸ Senin elinin ihsanı; güneşin minnetini iptal edendir. Senin kaleminin dokunuşu; kaderin ünvan-namesidir.

- 5- Be sa'y-i nâm-ı tu şod fâl-ı Müşterî mes'ûd
Zı 'aks-i re'y-i tu şod cirm-i âftâb münîr³⁹⁶⁹
- 6- Geh nifâz-ı zehî fitne-bend-i kâr-guşây
Geh vakâr-ı zehî cürm-bahş-i 'özl-pezîr³⁹⁷⁰
- 7- Koned revân-î hükm-i tu bâd râ hayrân
Dehed şemâyil-i hilm-i tu hâk râ teşvîr³⁹⁷¹
- 8- Ki bûd cüz tu ki der mülk-i şâh u mülk-i Hüdây
Her ânçi cüst zı ikbâl yâft cüz ki nazîr³⁹⁷²
- 9- Ber âstâne-i kudret-i kazâ ne-yâred goft
Ki cest-i bâd-ı gümân yâ nişest-i gird-i zamîr³⁹⁷³
- 10- Sümûm-i hâdise ez hasmet er be-gerdâned
Piyâz-i çerh ki der cenb-i kadr-i tust kasîr³⁹⁷⁴
- 11- Be intikâm-ı tu ne-şuguft eger kazâ vu kader
Bahâne-cûy be levzine der dehenedeş sîr³⁹⁷⁵
- 12- Fekend re'y-i tu der hâk-ı râh râyet-i mihr
Nibiş kîl-i tu ber âb-cûy-i âyet-i tîr³⁹⁷⁶

³⁹⁶⁹ Senin isminin çabasıyla; Jüpiter'in falı mesut oldu. Senin düşüncenin yansımasıyla; güneşin cismi aydınlandı.

³⁹⁷⁰ Maşallah, bazen fitneyi sindirenlerin bulunması ne güzeldir! Bazen, büyüklük gösretip, günah işleyenlerin özrünü kabul etmek ne hoştur!

³⁹⁷¹ Senin hükmünün akıcılığı, rüzgârı hayrete düşürür. Senin sabrının niteliği, toprağı utandırır.

³⁹⁷² Senden başka kim, Allah'ın ve şâhın mülkünde; senin benzerinden başka, ikbal olarak aradığını buldu?

³⁹⁷³ Kaza ve kader gücünün eşiğinde; şüphe rüzgârının esintisi ve zamir tozunun (iç sıkıntısının) oturmasını dile getirmek yakışmaz.

³⁹⁷⁴ Hadiselerin Sam yellerli eğer düşmanından yüz çevirirse (kuşatırsa); senin değerinin karşısında, feleğin katmanları kısa kalır.

³⁹⁷⁵ Kaza ve kader, senin intikamını almak için; eğer bozguncuya, badem ezmesi helvası (levzine) ile sarımsağı birlikte verse, bunda şaşılacak bir şey yoktur.

³⁹⁷⁶ Senin düşüncen; yol üzerine muhabbet bayrağı serdi. Senin kalemin; nehrin suyuna okun nişanesini yazdı.

- 13- Serîr-i kill-i tu der haşr-i kuştegân niyâz
Zı nefh-i Sûr ziyâdet hemî koned te'sîr³⁹⁷⁷
- 14- Bozorgvârâ der hasbihâl ân va'de
Ki şod be 'avn-i tu bîrûn zı 'ukde-i te'hîr³⁹⁷⁸
- 15- Be vech-i remz der ân şî'r beytekî çendest
Ki ez te'mmül-i ân hîçgûne nîst guzîr³⁹⁷⁹
- 16- Sezed zı lütf-i tu ger istimâ' fermâyî
Bedân dakika ki ân beythâ koned takrîr³⁹⁸⁰
- 17- Zı dest-i ân peder-i feth kez pey-i ta'rîf
Redîf künyet-i o şod zı ibtidâ du emîr³⁹⁸¹
- 18- Be men resîd zı hem-nâm çeşm ü çeşme-i mihr
Be kadr-i cüzv-i nuhist ez du harf lafz-ı serîr³⁹⁸²
- 19- Çönîn nümûd ki cüzv-i devvum hemî ârend
Derîn du hefte be fermân-ı şâh u emr-i vezîr³⁹⁸³

S. 225

- 20- Be ihtimâm-ı Hüdâvend kez 'inâyet-i ost
Hezâr hemçu tu fâriğ dîl ez sağîr ü kebîr³⁹⁸⁴

³⁹⁷⁷ Senin kaleminin sesi; himmete muhtac ölülerin kıyametinde, Sur'un üflenmesinden daha çok tesir eder.

³⁹⁷⁸ Ey ulu insan! Sohbet esnasında verdiğin o söz; senin yardımınla, gecikme düğümünden kurtuldu (yerine getirildi).

³⁹⁷⁹ Bu şiirde; ima (gizli, sır) şeklinde birkaç beyitcik vardır ki onu düşünmekten, hiçbir şekilde kaçış yolu yoktur.

³⁹⁸⁰ Eğer lütfedip, dinlemeyi emir buyurursan; o beyitlerin söylendiği dakikaya yakışır (uygun düşer).

³⁹⁸¹ Tarifin ardından, fethin babasının şu eliyle; ilk önce iki emir, onun künyesine redif oldu.

³⁹⁸² İlk kısımdaki iki harften, kalem gıcırtısı (serîr) lafzı miktarınca, bana adaşımdan iltifat ve muhabbet pınarı yetişti.

³⁹⁸³ Öyle görünüyor ki; şahın buyruğu ve vezirin emri ile ikinci kısmı bu iki hafta içerisinde getirecekler.

³⁹⁸⁴ Allah'ın yardımıyla; senin gibi, büyük ve küçükten oluşan binlerce kişinin gönlünün rahat olması, onun lütuf ve inayetindendir.

- 21- Du‘â goftem ü cây-i du‘ât bûd elhâk
Der ân mezîk ki ânâ cüz in ne-bud tedbîr³⁹⁸⁵
- 22- Belî tevki-‘i men bende hod hemîn bûdest
Çe der kadîm ü hadîs ü çe der kalîl ü keşîr³⁹⁸⁶
- 23- Be lütf-i tu ki ne-peziireft kesreteş noksân
Be sa‘y-i tu ki ne-yâlûd dâmeneş taksîr³⁹⁸⁷
- 24- Hemîşe tâ ne-bûd der kıyâs-ı pîr cevân
Mutî-‘i baht-ı cevân-ı tu bâd ‘âlem-i pîr³⁹⁸⁸
- 25- Zı eşk dîde-i bed-hâh-ı tu sefid çu kâr
Zı reşk rûy-i bed-endîş-i tu siyâh çu kîr³⁹⁸⁹

Der Medh-i Nasîru’d-Dîn Ebü’l-Feth Tâhir³⁹⁹⁰ - Kaside: 96

Vezin: Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

- 1- Ey be nisbet bâ tu her çi ender zamîr âmed hakîr
Pây-e tust ânki nâyed ez bülendî der zamîr³⁹⁹¹
- 2- Ey vezâret râ celâl ü âferîneş râ kemâl
Ey cihân râ sadr u dîn râ mecd ü dünyâ râ mucîr³⁹⁹²
- 3- Sâhib-i sâhib-nişânî hâce-i sultân nişân

³⁹⁸⁵ Dua edilmekten başka, tedbirin bulunmadığı yerde, sana dua ettim. Gerçekten, tam da sana dua edilecek yerdî.

³⁹⁸⁶ Hem eski zaman ve yeni zamanda, hem azlıkta ve çoklukta; evet ben kulunun beklentisi tam da buydu.

³⁹⁸⁷ Kesreti, noksanlık kabul etmeyen, senin lütfunla; eteği günaha bulaşmamış olan, himmetin ile

³⁹⁸⁸ Hiçbir zaman; yaşlı genç kıyaslamasında bulunmasın! Köhne dünya, senin genç bahtının itaatinde olsun!

³⁹⁸⁹ Hakkında, kötülüğünü isteyenlerin ağlamaktan gözleri, kar gibi beyaz olsun! Senin için kötülük düşünenlerin yüzü, kıskançlıktan, zift gibi siyah olsun!

³⁹⁹⁰ Nâsîru’d-Dîn ebu’l-Feth Tâhir’in Methi Hakkındadır.

³⁹⁹¹ Ey kendisiyle kıyas edildiğinde; gönülden geçen her şeyin, hakir kaldığı zat! Yüceliğinden dolayı; gönüle sığmayan en yüksek şeyin, payesi olan zat!

³⁹⁹² Ey vezirliğe ululuk veren ve yaratılışı tamamlayan zat! Ey dünyanın veziri, dinin şanı ve cihanın koruyucusu!

Râstî be mî-ne-dânem pâdişâhî yâ vezîr³⁹⁹³

- 4- Hazretet kasrîst o râ kemterîn sakfî sipihr
Mesnedet aslî est o râ kemterîn fer‘î müdür³⁹⁹⁴
- 5- Rıfk-i ümîd efkenet hâhendegân râ pâ-y-merd
Cûd-i ‘âciz perveret üftâdegân râ dest-gîr³⁹⁹⁵
- 6- Keh-robâ reng âmed ender pîşe-i kahret bekem
Ergûvân reng âmed ender bâğ-ı insâfet zerîr³⁹⁹⁶
- 7- Der zemîn-i devletet çün tûl u ‘arz-i âsmân
Devr-i âsânî tavîl ü ‘ömr-i düşvârî kasîr³⁹⁹⁷
- 8- Dâde ser-hengân-i dergâhet dû Peyker râ kemer
Kerde şâgirdân-ı dîvânet ‘Utârid râ debîr³⁹⁹⁸
- 9- Tavf-i hâcet râ bih ez kûy-i tu ko rûkn-i makâm
Keşt-i rûzî râ bih ez dest-i tu ko ebr-i metîr³⁹⁹⁹
- S. 226**
- 10- Bâ dil ü dest-i tu hem der ‘arz-ı evvel geşte’end
Âb ez fevc-i serâb u bahr ez heyli ğadır⁴⁰⁰⁰

³⁹⁹³ Padişah nişanlı bir vezirsin, sultan nişanlı bir hacesin. Gerçekten padişah mısın veya vezir misin bilemiyorum.

³⁹⁹⁴ Huzurunda öyle bir padişahlık sarayı vardır ki; onun en aşağı tabanı gökyüzüdür. Tahtının öyle birtemeli vardır ki; onun en küçük kısmı, müdürlüktür.

³⁹⁹⁵ Ümit saçan lutfun, istekte bulunanlara yardımcıdır. Zayıfları koruyan cömertliğin, düşenlerin elinden tutandır.

³⁹⁹⁶ Kahrının çalılığında tatula(kırmızı renkli bitki) kehrûba rengine (sarı) döndü. Zerir (sarı renkli safran), insafının bahçesinde erguvan renginde (mor) oldu.

³⁹⁹⁷ Devletin genişliği; yeryüzü ve semanın boyutları gibidir. Kolaylığın devri uzun, zorluğun ömrü, kısadır.

³⁹⁹⁸ Dergâhının serhengleri(ordu komutanları- savaşıları); İkizler burcuna kemer bağışlamış. Divanının talebeleri Merkür’ü kendilerine katip (debir) etmişler.

³⁹⁹⁹ İhtiyacı gidermek için senin diyarındaki makamından daha iyisi nerededir? Rızık yetiştirmek için senin ellerinden daha iyi yağmur bulutu nerededir?

⁴⁰⁰⁰ Su, ılımların (çokluğundan) ve deniz, göletlerin birleşiminden; senin yüreğin ve elinle yeryüzüne en başta gelmişlerdir.

- 11- Âstân-ı digerî key kible-i ‘âlem şevêd
Der cihân tâ merhabâ gûyân der tust ez serîr⁴⁰⁰¹
- 12- Bes buved der ma‘riz-i ârâm u âşûb-i cihân
Kâr-dârân-ı nifâzet hem beşîr ü hem nezîr⁴⁰⁰²
- 13- Gerçi kavmî der nizâm-ı kârâ sûret konend
Kâsmân fermân-guzârest ü zemîn fermân-pezîr⁴⁰⁰³
- 14- ‘Âkilân dânenend kender hall ü ‘akd-i rûzgâr
Kâr kon baht-ı cevân-ı tust ne gerdûn-i pîr⁴⁰⁰⁴
- 15- Zîr-i kahr-ı münhiyân-ı hezm-i tu imrûz hest
Herçi der ferdâ nihânest ez kalîl ü ez keşîr⁴⁰⁰⁵
- 16- Nâm-ı imkân ez çe ma‘nâ der cihân vâki‘ şevêd
Kân ne-yâbî ger behâhî cüz yekî ya‘nî nazîr⁴⁰⁰⁶
- 17- Hasm eger gûyed ki men hemçün tu‘em gû âb râ
Bes ki bended çün hevâ cünbân şevêd nakş-i harîr⁴⁰⁰⁷
- 18- Lîk ez Nâhîd-i gerdûn purs tâ ber Şâh-rûd
Hîç târ-ı ‘ankebûd ender tanîn âmed çu zîr⁴⁰⁰⁸

⁴⁰⁰¹ Dünyada kalemiyle, seni övenler (merhaba diyenler) bulunduğu müddetçe; başka bir eşik olarak dünyanın nerede bir kiblesi olabilir?

⁴⁰⁰² Emrinin altındaki marifetli çalışanlar; dünyanın karışıklığı ve sakinliğinde defalarca, hem müjdeleyici hem de uyarıcı olmuşlardır.

⁴⁰⁰³ Gerçi senin işlerini düzene sokmakta bir topluluk çalışmaktadır. Ancak gökyüzü de fermanını uygulayan ve yeryüzü, emrine itaat edendir.

⁴⁰⁰⁴ Akil olanlar biliyorlar ki dünyanın işlerinin çözülmesi ve yoluna koyulmasında faal olan; senin genç bahtındır, yaşlı felek değildir.

⁴⁰⁰⁵ Bugün senin ileri görüşlü habercilerinin başarısı sayesinde; yarın, küçükten büyüğe, gizli olan her ne varsa biliniyor.

⁴⁰⁰⁶ Dünyada imkânın adı, ne manaya gelir? Senin bir benzerinden başka isteyip te bulamadığın ne var?

⁴⁰⁰⁷ Düşman, eğer senin gibi olduğunu söylerse ona şöyle cevap ver: “Eğer suyun önünü çok keserlerse hava, ipek kumaşının nakışı gibi hareket eder”.

⁴⁰⁰⁸ Fakat feleğin Venüs’ünden şunu sor: “Şâhrûd (Şâhrud: birçok telli sazlarda kalın ses çıkaran tel, ince sesli telin karşısı) karşısında hiç örümcek teli ince ses gibi bir ses çıkarabilir mi”?

- 19- Key buved mâh-ı Mukanna‘ hemçu mâh-ı âsmân
Gerçi kuteh dîdegân râ der hayâl üftâd münîr⁴⁰⁰⁹
- 20- Meşrik-i subh-i hasûd-i tu zı şâm âbesten est
Zânki hergiz ber ne-yâyed hiç subheş cüz ki kîr⁴⁰¹⁰
- 21- Bohtiy-i baht-i tu nâmed zîr-i rân-ı kibriyâ
Gû ceres çendân ki hâhî mîkon ez cünbiş nefîr⁴⁰¹¹
- 22- Âftâb-ı âsmân dır‘ u meh kevkeb heşem
Ez sipâh-i dey key endîşend tîr ü zemherîr⁴⁰¹²
- S. 227
- 23- Sâhibâ sadrâ hüdâvendâ kerîmâ bende râ
Tâ ki bâşed hest ez îh hidmet çu ez cân nâ-guzîr⁴⁰¹³
- 24- İhtiyâc-ı o ki hergiz cüz be dergâhet me-bâd
Der izâfet hest bâ in‘âm-ı tu çün tıfl u şîr⁴⁰¹⁴
- 25- Ger kemân-ı iltifât ez reh fûrû gerdî revâst
Der hevây-i tu bi-hamdillâh dil dârem çu tîr⁴⁰¹⁵
- 26- Sıdk-ı o nakdîst ender hidmetet nîkû ‘ayar

⁴⁰⁰⁹ Dar görüşlülerin hayalinde ışık saçabiliyor olsa da; Mukanna‘ ayı (Mukanna‘ ayı veya Nahşeb ayı diye de bilinir. Mukanna‘nın yapmış olduğu suni bir ay görüntüsüdür), ne zaman gökteki ay gibi olabilir ki?

⁴⁰¹⁰ Seni kıskananların sabah güneşinin doğuşu, geceye hamiledir(karanlık olmaya doğru gider). Çünkü onların sabahları her zaman siyah zift gibi doğar.

⁴⁰¹¹ Senin bahtının bohtisi (bohti: Horasan’da bulunan kırmızı ve güçlü deve), tekebbür binişine izin vermedi. Cere (ceres: devenin boynuna asılan çan) söyle; “istediğin kadar hareket et ve feryat et”.

⁴⁰¹² Gökteki güneş, savaş zırhıdır. Gezegen ve ay, ordudur. Dey (Dey: İran takviminde kışın ilk ayı) ordusundan, Tîr (Tîr: İran takviminde yazın ilk ayı) ve Zemherîr ne zaman korkar ki?

⁴⁰¹³ Ey efendim, ey vezir, hünkârım, ey cömert zat! Bu kul, yaşadığı sürece ruhundan ayrılmadığı gibi bu hizmetinden de ayrılamaz.

⁴⁰¹⁴ Bebek ve süt gibi senin bahşışın ile birleşmiş olan, onun (be kulunun) ihtiyacı; senin dergâhından başka, hiçbir yerde karşılanmasın.

⁴⁰¹⁵ İltifat yayını, eğer kendi yolundan atarsan, uygun olur. Allah’a hamdolsun ki Senin himayen altında ok gibi bir yüreğe sahibim.

Çend ber sengeş zenî hod nâkidî dârî basîr⁴⁰¹⁶

27- ‘Ârza kon ber re’y-i hod ger hîç ğeş yâbî dero
Be’d ez ân ger kimyâ dârî be-heyli ber-megîr⁴⁰¹⁷

28- Deh zebân çün sûsen ü deh dil çu sîrem kes ne-dîd
Âhirem tâ key dehî bî cürm der levzîne sîrem⁴⁰¹⁸

29- Ger fatîrî der tennûrî bestem ân devrân guzeşt
Çerh ez ân sehven birûn âverd çün mûyî ez hemîr⁴⁰¹⁹

30- Ta ki başed âsmânî râ ki hâk sadr-ı tust
Şekl-i zâtî ahsenü’l-eşkâl ü hüve’l-müstedîr⁴⁰²⁰

31- Tâk başed âftâbî râ ki aks-i re’y-i tust
Levn-i zâtî ahsenü’l-elvân ü hüve’l-müstenîr⁴⁰²¹

32- Tâbi-i‘ re’y-i tu bâdâ âsmân ender medâr
Mesre-i‘ hükm-i tu bâdâ âftâb ender mesîr⁴⁰²²

33- Tâ‘atet râ seht peymân hem vezî ‘u hem şerîf
Hidmetet râ nerm gerden hem seğîr ü kem kebîr⁴⁰²³

34- Pâsbân u perde-dâr hazretet Keyvân u mâh

⁴⁰¹⁶ Senin hizmetinde olduğu halde, onun sadakati; ayarı yüksek olan bir paradır (para gibidir). Nereye kadar onu sınavacaksın? Sen kendin, basiretli bir nakide sahipsın (nakid: sahte para ile gerçek parayı ayırt eden miheng).

⁴⁰¹⁷ Eğer onda bir sahtelik bulursan, kendi düşüncene sun. Daha sonra birçok kimyacı (veya kimyan) varsa, hiç alma.

⁴⁰¹⁸ Sûsen (zambak) gibi on dilimin ve sarımsak gibi on yüreğimin olduğunu, kimse görmedi. Daha ne zamana kadar; günahsız olduğum halde levzinede (badem ezmesinde) bana, sarımsak vereceksin?

⁴⁰¹⁹ Eğer bir zamanlar; tandırda, olmamış bir hamur tuttuysam, o günler geride kaldı. Felek, hamurdan tütü çeker gibi; o yanlışlıktan beni dışarı çıkardı.

⁴⁰²⁰ Gökyüzü, senin sadrının (vezirliğinin) toprağı olsun. Zira onun fitratı şekillerin en alası ve o yuvarlaktır.

⁴⁰²¹ Güneş, senin düşüncenin yansıması olsun. Zira onun fitratı, renklerin en alası ve o, nur talep edendir.

⁴⁰²² Gökyüzünün dolanış yeri, senin düşüncene tabi olsun. Güneşin seyri, senin hükmünle hızlansın.

⁴⁰²³ Hem sıradan ve hem de büyük insanlar; senin itaatinde sağlam yeminlidirler. Hem küçük, hem büyük kimselerin boynu; senin hizmetinde incedir.

Mutrib ü medhet serây-i mecliset Nâhid ü Tîr⁴⁰²⁴

Der Sıfat-ı Ma'sûk u Medh-i Emîr Ziyâ'uddîn Mevdûd Ahmed 'Asemî⁴⁰²⁵ -

Kaside: 97

Vezin: Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün / Mefâ'ilün /Fe'ilü

- 1- Ber-i men âmed hurşîd-i nîkûvân şeb-gîr
Be kadd çu serv-i bülend ü be-ruh çu bedr-i münîr⁴⁰²⁶

S. 228

- 2- Hezâr cân leb-i la'leş nihâde ber âteş
Hezâr dil ser-i zülfeş keşîde der zencîr⁴⁰²⁷
- 3- Guşâde turra-i o ber kemîn-i cânhâ dest
Keşîde gamze-i o der kemân-ı ebrû tîr⁴⁰²⁸
- 4- Be-dîn sıfat be visâk-ı men ender âmede bûd
Çönân ki âmede bî ihtiyâr u bî tedbîr⁴⁰²⁹
- 5- Ne der muvâfakateş zahmet-i rekîb ü rehî
Ne der mukaddime renc-i resûl ü genc-i sefîr⁴⁰³⁰
- 6- Men ez herâbî vü mestî be 'âlemî ki dero
Haber ne-bûdem ezîn 'âlem ez kalîl ü kesîr⁴⁰³¹

⁴⁰²⁴ Senin huzurunda Satürn (Zuhâl); bekçi, ay ise haciptir (hizmetçidir). Senin meclisinde neşe saçan rakkâs; Venüs'tür, öven ise Merkür'dür.

⁴⁰²⁵ Maşukun Vasfı ve Emîr Ziyâ'uddîn Mevdûd Ahmed 'Asemî'nin Methi Hakkındadır.

⁴⁰²⁶ Servi gibi uzun boyu ve dolunay gibi parlak yüzüyle; iyilerin güneşi, sabahleyin yanıma geldi.

⁴⁰²⁷ Onun yakut gibi olan dudağı, binlerce canı yakmıştır. Onun saçının ucu, binlerce yüreği zincirlemiştir.

⁴⁰²⁸ Onun kâkülü, canlara pusu kurmuştur. Onun gamzesi, kaşının yayıyla ok atmıştır.

⁴⁰²⁹ Bu vasıfla, benim otağıma gelmişti. Sanki iradesiz ve önlemsizce gelmişti.

⁴⁰³⁰ Ne yanında koruyucu ve hizmetçi bulundurma zahmetine katlanmış, nede elçi, öncü olarak gelmek için sıkıntı çekmiştir.

⁴⁰³¹ Ben ise sarhoşluktan öyle bir âlemde idim ki o durumda, bu âlemin az ve çoğundan hiç haberim yoktu.

- 7- Be sed latîfe be balîn-i men firâz âmed
Merâ çu der kef-i hâb u humâr dîd esîr⁴⁰³²
- 8- Be ta‘ne goft zehî bî sebât bî ma‘nâ
Zı gaflet-i tu figân u zı ‘âdet-i tu nefîr⁴⁰³³
- 9- Hezâr tevbe be-kerdî zı mey henüz demî
Hemî cüdâ ne-şevî zo çönânki tıfl ez şîr⁴⁰³⁴
- 10- Çe cây-i hâb u humârest çend hesebî hîz
Pezîre şev ki der-âmed be şehir mevhib-i mîr⁴⁰³⁵
- 11- Emîr-i ‘âdil Mevdûd Ahmed ‘Âsemî
Ki ‘adl-i ost be her nîk ü bed beşîr ü nezîr⁴⁰³⁶
- 12- Bozorg bâr-ı hüdâyî ki ger kıyâs konend
Heme cihân zı bozorgiyeş nîst ‘aşr-i ‘aşîr⁴⁰³⁷
- 13- Ber âstâne-i kadreş kazâ ne-yâred goft
Ki cest bâd-ı gümân u nişest gird-i zamîr⁴⁰³⁸
- 14- Her ânçi hâste der dehr kerde cüz ki sitem
Her ânçi cüste zı ikbâl dîde cüz ki nazîr⁴⁰³⁹
- 15- Müdebbirîst be mülk enderûn çönân sâ‘ib

⁴⁰³² Beni uyku ve sarhoşluğun kışkacında, esir olarak görünce; yüzlerce latife ile yanıma geldi

⁴⁰³³ Kinayeli olarak şöyle dedi: “Kararsızlığına ve boşluğuna helal olsun! Senin gafletinden feryad ediyorum ve bu alışkanlığından şikâyetçiyim.

⁴⁰³⁴ Meyden bin kere tövbe ettin. Fakat bebeğin sütten ayrılmadığı gibi, henüz bir an bile ondan ayrılmadın.

⁴⁰³⁵ Sarhoşça ne yatiyorsun? Ne zamana kadar uyuyacaksın, kalk! Emirın atlıları şehre girdi. Karşılamaya çık.

⁴⁰³⁶ Adaleti, her iyiyi müjdeleyici ve her kötüden sakındıran; âdil emir, Mevdud Ahmed Asemidir.

⁴⁰³⁷ Öyle büyük bir efendidir ki; bütün dünyayı onun büyüklüğü ile kıyas etseler, onda biri kadar olmaz.

⁴⁰³⁸ Onun yücelik eşiğinde kader, zan rüzgârının esintisinden ve içindeki tozun dinmesinden bahsedemez.

⁴⁰³⁹ Zulümden başka, dünyada bütün istediğini yapmıştır. Kendi benzerinin dışında, bahtından, her ne aradıysa bulmuştur.

Ki der cenîbet tedbîr-i o reved takdîr⁴⁰⁴⁰

- 16- Ne bâ ‘imâret-i ‘adleş herâbî ez mestî
Ne der himâyet-i ‘afveş mehâfet ez tağyîr⁴⁰⁴¹
- 17- Eyâ be dâmen-i câh-ı tu der-i sipihr nihân
Ve yâ be dîde-i cûd-i tu der-i vücûd hakîr⁴⁰⁴²
- 18- Fekend re’y-i tu der hâk-ı râh râyet-i mihr
Nibişte kilik-i tu ber âb cûy-i âyet-i tîr⁴⁰⁴³
- 19- Koned letâfet-i tab-‘ı tu bahr râ hayrân
Dehed şemâyil-i hilm-i tu kûh râ teşvîr⁴⁰⁴⁴
- 20- Zı-reşk-i kadr-i tu eşk-i felek çu şâh-ı bekem
Zı bîm-i kahr-ı tu rûy-i ecel çu berg-i zerîr⁴⁰⁴⁵
- 21- Egerçi düşman-ı câhet hemî be hâb-ı gurûr
Hemîşe hiç ne-bîned meger sürûr u serîr⁴⁰⁴⁶
- 22- Hezâr bâr be-reftest ber zebân-ı kazâ
Ki ber zebân-ı sinân-ı tu rândeş ta‘bîr⁴⁰⁴⁷
- 23- Ki buved bâ tu heme pust der vefâ çu piyâz

⁴⁰⁴⁰ İçi temiz birisi olarak; memleket işlerinde öylesine uzak görüşlü ve dürüstür ki onun uzak görüşlülüğü herkesçe takdir edilir.

⁴⁰⁴¹ Ne adaletinin binasına sarhoşluk tahribi düşer, ne de affının himayesine değişim korkusu.

⁴⁰⁴² Ey semanın kapısı, makamının eteğinde saklı olan zat! Ey cömertliğinin gözüne, varlık kapısının hakir görüldüğü kişi!

⁴⁰⁴³ Senin düşüncen; toprak yol üzerine muhabbet (güneş) bayrağı sermiştir. Senin kalemin; nehrin suyuna Merkür’ün nişanesini yazmıştır.

⁴⁰⁴⁴ Senin tabiatının yumuşaklığı, denizi hayrete düşürür. Senin sabrının şekli, dağa utanç ızdırabı verir.

⁴⁰⁴⁵ Senin şevketinin kıskançlığından; feleğin gözyaşı, tatula dalı (şeytan elması) gibi, kıpkızıl olsun. Senin kahrının korkusundan; ecelin yüzü, zerir yaprağı gibi sarasın.

⁴⁰⁴⁶ Senin makamının düşmanı, herne kadar gurur uykusunda olsa da; sürekli mutluluk ve taht sevgisinden başka hiçbir şey görmez.

⁴⁰⁴⁷ Kaderin ağzına binlerce kez gitmiş olan bir söz; ancak senin mızrağının ucu ile yorumlanır.

Ki rûzgâr be levzine der ne-dâşt sîr⁴⁰⁴⁸

24- Serîr-i kill-i tu der neşr-i kuştegân-ı niyâz
Zı nefh-i Sûr ziyâdet hemî koned te'sîr⁴⁰⁴⁹

25- Hadîs-i hâsiyet-i nefh-i Sûr u kıssa-i ân
Müsellemest ü revâ nîst ender ân tağyîr⁴⁰⁵⁰

26- Kıyâs başed ez ân râst-ter der in ma'nâ
Delîl başed ez in hûbter ber ân te'sîr⁴⁰⁵¹

27- Ki kuştegân-ı cefây-ı zamâne râ kalemet
Mu'âyene ne haber zinde mîkoned be serîr⁴⁰⁵²

28- Zehî beyân-ı tu esrâr-ı gayb râ hâkî
Zehî benân-ı tu âyât-ı cûd râ tefsîr⁴⁰⁵³

S. 229

29- Eger mukassirem ender senât ma'zûrem
Ki hâtîrîst perîşân u fikretîst kasîr⁴⁰⁵⁴

30- Sohen be pâye-i kadret ne-mîresed verne
Be kadr-i kudret ü kuvvet ne-mîkonem taksîr⁴⁰⁵⁵

31- Hezâr bâr be her beyt bîş goft merâ

⁴⁰⁴⁸ Sana vefa konusunda soğan gibi tamamen kabuk olan kim idi ki; felek ona, levzinede (badem ezmesi tatlısında) sarımsak vermemiş olsun (kim, seninle antlaşma hususunda soğan kabuğu gibi olursa; felek, intikam için ona levzine tatlısında sarımsak verir).

⁴⁰⁴⁹ Senin kaleminin sesi; himmete muhtac ölülerin haşrinde, Sur'un üflenmesinden daha çok tesir eder.

⁴⁰⁵⁰ Sur'un üflenmesinin (nefh-i Sur) şekli ve onun hikâyesi bellidir. Onda herhangi bir değişiklik yapmak uygun değildir.

⁴⁰⁵¹ Bu konuda ondan daha doğru kıyas yapılır. Onun üzerinde; bundan, daha güzel bir etki bırakan delildir.

⁴⁰⁵² Senin kalemin; zamanenin zulmüyle ölenleri, muayene etmez, yazılış sesiyle diriltir.

⁴⁰⁵³ Gaybın sırlarını hikâye eden beyanın ne güzeldir! Cömertliğin nişanelerini yorumlayan (cömertliğin ayetlerini tefsir eden), parmak ucuna aferin!

⁴⁰⁵⁴ Eğer seni methetmekte bir kusurum varsa beni affet. Çünkü gönlüm perişan ve fikrim kısadır.

⁴⁰⁵⁵ Sözüm senin makamının eteğine ulaşamıyor. Yoksa gücüm ve takatim olsa, kusur yapmam.

Hired ki küll-i cihân râ müdebbirest ü müşîr⁴⁰⁵⁶

- 32- Ki hân u hân me-ber îñ şî'r pîş-i hidmet-i o
Ki nakdhây-i nefâye est ü nâkidîst basîr⁴⁰⁵⁷
- 33- Berev ki Fikret-i tu nîst merd-i îñ da'vâ
Berev ki hâtır-ı tu nîst murğ-ı îñ incîr⁴⁰⁵⁸
- 34- Velîken erçi çönîn buved dâ'iy-i şevkem
Hemî girîst be hûn-i ciger çu ebr-i matîr⁴⁰⁵⁹
- 35- Ki îñ şeref eger îñ bâr ez tu fevt şeved
Be cân-ı tu ki derîn cân ber-âyedem zı zehîr⁴⁰⁶⁰
- 36- Egerçi hest bedâ'et bedâ'et-i mozcât
Be bî niyâzî hod me-niger îñ zı men be-pezîr⁴⁰⁶¹
- 37- Hilâf nîst ki dârem şe'âr-ı hidmet-i tu
Bedîn vesîlet ez îñ şî'r hîç horde me-gîr⁴⁰⁶²
- 38- Velîk ez tu çu teşrîf nîz yâfte'em
Diger çi bâyed zahmet çi mîdehem ber hîr⁴⁰⁶³
- 39- Merâ be-gûy çi bâkî buved zı revnak-ı şuğl
Çu der mu'âmele ez asl be-guzered tevîr⁴⁰⁶⁴

⁴⁰⁵⁶ Bütün dünyayı düzene sokan ve kılavuzu olan akıl; her beyitte, bana binden fazla söyledi ki:

⁴⁰⁵⁷ Aman sakın ha sakın, bu şiiri onun katına götürme! Çünkü bunlar değersiz nakitlerdir (paralardır, eserlerdir) ve bu tenkitçi, çok basiretlidir (değersiz olduğunu anlar).

⁴⁰⁵⁸ Yürü git! Zira senin aklın bu iddiianın adamı değildir. Yürü git! Çünkü senin gönlün bu incirin kuşu değildir.

⁴⁰⁵⁹ Fakat eğer böyle idiyse, şevkimin davetçisinin; yağmur bulutu gibi ciğeri kan ağlıyordu.

⁴⁰⁶⁰ Eğer bu defa bu şerefi kaçırsan; canına yemin ederim ki, bu durumda karın burkmasından ve iniltiden, benim canım çıkacaktır.

⁴⁰⁶¹ Herne kadar malım çok az olsa da; kendi ihtiyaçsızlığına (zenginliğine) bakma ve bunu benden kabul et.

⁴⁰⁶² Senden hizmet nişanına sahip olmam yanlış değildir. Bu vesileyle bu şiirlerimi hiç hafife alma.

⁴⁰⁶³ Ancak senden ikram aldığım için de; artık zahmete ne gerek var, neden boşuna konuşuyorum?

⁴⁰⁶⁴ İşin yolunda olması için nelerin eksik olduğunu bana söyle; çünkü muamelede artırılan mal, asıl sermayeyi geçer.

- 40- Merâ garaz şeref-i bârgâh-i ‘âliy-i tust
Ki sâhateş be şeref bâd ber sipihr esîr⁴⁰⁶⁵
- 41- Be şerh-i hâl hemânâ ki hîç hâcet nîst
Zebân-i hâl bih zı men hemî koned takrîr⁴⁰⁶⁶
- 42- Hemîşe tâ ne-buved pîr der kıyâs-ı cevân
Ber vezî‘ u şerîf ü ber seğîr ü kebîr⁴⁰⁶⁷
- 43- Be tab‘ tâbi‘ re’y-i tu bâd baht-ı cevân
Be tav‘ kâbil hükm-i tu bâd ‘âlem-i pîr⁴⁰⁶⁸
- 44- Zı eşk dîde-i bed-hâh-ı tu sefid çu kâr
Zı reşk rûz-i bed-endîş-i tu siyâh çu kîr⁴⁰⁶⁹
- 45- Zı dehr kâmet-i ân kûj hemçu kâmet-i çeng
Zı çerh nâle-i îñ zâr hemçu nâle-i zîr⁴⁰⁷⁰
- 46- Girifte mûy vez dünyâ birûn keşide ecel
Hasûd-i câh-ı tu râ hemçu mûy râ zı hamîr⁴⁰⁷¹

Der Medh-i Emîr Fâhru’d-Dîn Muhammed Mîr-Âb-ı Merv⁴⁰⁷² - Kaside: 98

Vezin: Mefâ‘ilün/ Fe‘ilâtün / Mefâ‘ilün /Fe‘ilün

- 1- Be fâl-ı nîk der âmed be şehir mevkib-i mîr

⁴⁰⁶⁵ Benim niyetim; senin yüce bargâhına (sarayına) gelmekle şereflenmektir. Çünkü onun dergâhı yüksek gökten daha şerefli dir.

⁴⁰⁶⁶ Gerçekten, durumumu anlatmaya hiç gerek yok. Hal dili, bunu benden daha iyi anlatıyor.

⁴⁰⁶⁷ Hiçbir zaman yaşlı genç ile kıyaslanmadığı gibi; alçak ve yüce insanların yanında; küçük ve büyük de kıyaslanmaz.

⁴⁰⁶⁸ Genç baht, doğal olarak senin düşüncene uysun. Yaşlı dünya, itaatte senin hükmüne bağlı olsun.

⁴⁰⁶⁹ Hakkında, kötülüğünü isteyenlerin ağlamaktan gözleri; kar gibi beyaz olsun. Senin için kötülük düşünenlerin günü; kıskançlıktan, zift gibi siyah olsun.

⁴⁰⁷⁰ Zamanın derdinden; onun boyu arp gibi eğik olsun. Feleğin sıkıntısından; bunun iniltisi, sazın ince telinin sesi gibi olsun.

⁴⁰⁷¹ Ecel, senin makamını kıskananın saçından tutup; hamurdan tüy çeker gibi dünyadan dışarı atsin

⁴⁰⁷² Merv’in Mîr-Âb-ı (Su Emiri-Su Başı), Emîr Fâhru’d-Dîn Muhammed’in Methi Hakkındadır.

Be tâli-‘î ki sūdûdeş hemî koned takdîr⁴⁰⁷³

- 2- Be bârgâh-i bozorgî nişest bâz be kâm
Cemâl-i meclis-i sultân u bârgâh-ı vezîr⁴⁰⁷⁴
- 3- Bahâ-i millet-i İslâm u fahr-ı dîn-i Hüdâyî
Ki dâd fahr u bahâ mülk râ be sadr u serîr⁴⁰⁷⁵
- 4- Cihân-ı câh u mehâmid-i Muhammed ânki be cûd
Nümûd-i kâr dil ü dest-i ost ebr-i matîr⁴⁰⁷⁶
- 5- Beyân be pîş-i benâneş çu pîş-i mu‘ciz sihr
Yakîn be nezd-i gumâneş çu pîş-i hak tezvîr⁴⁰⁷⁷
- 6- Be dest-i kahr nehed kufl-i hetm ber ihdâs
Be dest-i ‘adl keşed pâ-yi fitne der zencîr⁴⁰⁷⁸
- 7- Ne bâ ‘imâret-i ‘adleş herâbî ez mestî
Ne bâ himâyet-i ‘afveş muhâlîf ez tağyîr⁴⁰⁷⁹

S. 230

- 8- Heme nevâhiy-i küfreş musahherest ü mutî‘
Heme havâliy-i ‘adleş mübeşşirest ü nezîr⁴⁰⁸⁰

⁴⁰⁷³ Emir’in atlıları, uğurlu bir fal ile şehre geldiler. Kaderin bile kendisine, tam bir secde ile secde ettiği bir talihle geldiler.

⁴⁰⁷⁴ Sultan meclisinin ve vezirin sarayının güzeli; saadetle, yine büyük bir sarayda oturdu.

⁴⁰⁷⁵ Mülke ve memlekete saltanat ve taht ile değer ve iftihar bağışlayan zat; İslâm milletinin değeri ve Allah’ın dininin iftiharıdır.

⁴⁰⁷⁶ Cömertlikle gönülleri alan ve eli bahşış konusunda yağmur bulutu gibi olan zat (Emir Fâhrü’d-Dîn Muhammed); makamın dünyası ve Hz. Muhammed’in güzel ahlakının sahibi ve temsilcisidir.

⁴⁰⁷⁷ Söz (beyân); onun parmağı mukabilinde, mucize karşısındaki büyü gibidir. Yakîn; onun zannının yanında; hakkın karşısındaki riya gibidir.

⁴⁰⁷⁸ Kahr eliyle, bid’atlara bitiş kilidi vurur. Adalet eliyle, fitnenin ayağını zincirler.

⁴⁰⁷⁹ Adaletin binasına sarhoşluktan dolayı, bir tahrip (zarar) gelmez. Affının himayesi ile değişikliğe karşı çıkılmaz.

⁴⁰⁸⁰ Küfrün, bütün bölgeleri, ele geçirilmiş ve itaat ettirilmiştir (boyunduruk altındadır). Adaletin hâkim olduğu tüm havâli, müjdeleyici ve korkutucu durumundadır (uyarıcıdır).

- 9- Zı seng-i hâre ber-âred be tef-i heybet hûn
Zı şîr-i şerze be-düşed be dest-i rahmet şîr⁴⁰⁸¹
- 10- Zemâne nî vü berr-i emr-i o zemâne ze men
Sipîhr nî vü berr-i kadr-i o sipîhr kasîr⁴⁰⁸²
- 11- Ezo zemâne ne-tâbed ‘enân be nerm ü dürüş
Vezo sipîhr ne-dâred nihân kalîl ü kesîr⁴⁰⁸³
- 12- Zemâne kîst ki der ni‘meteş koned küfrân
Sipîhr kîst ki der hidmeteş koned taksîr⁴⁰⁸⁴
- 13- Eyâ be kadr ü şeref der cihân ‘adîm-i şebîh
Ve yâ be cûd u sehâ der zemîn ‘azîz-i nazîr⁴⁰⁸⁵
- 14- Nümûde der nazar-ı fikret-i tu zerre bozorg
Nümûde der nazar-ı himmetet vücûd hakîr⁴⁰⁸⁶
- 15- Dehed direng-i rikâb-ı tu hâk râ tîre
Dehed şitâb-ı ‘inân-ı tu bâd râ teşvîr⁴⁰⁸⁷
- 16- Netîcehây-i kefet râ nümûde ebr ‘akîm
Latîfehây-i dilet râ nümûde bahr ğadîr⁴⁰⁸⁸
- 17- Nehed kemâl-i turâ ‘akl ber felek takdîm

⁴⁰⁸¹ Heybetinin harareti ile kara taştan, kan çıkarır. Rahmet eli ile öfkeli asrlandan, süt sağlar.

⁴⁰⁸² Zamane (devran) yoktur, varsa; onun emri yanında zamane, yatalak hastadır. Gökyüzü yoktur, varsa; onun şevketinin yanında gökyüzü, alçaktır.

⁴⁰⁸³ Onun yüzünden zamane, küçüğe ve büyüğe hâkim olamaz. Ondan dolayı gökyüzü, az ve çok, hiçbir şeyi gizleyemez (onun her şeyden haberi olur).

⁴⁰⁸⁴ Zamane kimdir ki onun nimetine küfran ede! Gökyüzü kimdir ki onun hizmetinde kusur yapa!

⁴⁰⁸⁵ Ey, dünyada şeref ve değer konusunda eşi olmayan! Ve ey yeryüzünde bahşış ve cömertlik konusunda benzeri bulunmayan aziz!

⁴⁰⁸⁶ Senin düşüncen karşısında zerre, büyük görünür. Senin himmetin karşısında varlık, küçük görünür.

⁴⁰⁸⁷ Senin rikabının (bineğinin, üzeninin) yavaşlığı toprağı utandırır. Senin dizgininin hızı rüzgârı ızdıraba düşürür.

⁴⁰⁸⁸ Senin avucunun sonuçları (cömertliği), bulutları kısır durumuna düşürmüştür. Senin gönlünün enginliği, denizi gölet konumuna sokmuştur.

Eger vücûd-i turâ ber zemîn nehed te'hîr⁴⁰⁸⁹

- 18- Be bârgâh-ı tu Merrîh hâcib-i dergâh
Be hazret-i tu 'Utarid herîte-dâr u debîr⁴⁰⁹⁰
- 19- Be pîş-i kadr-i tu gerdûn buved be pâye nijend
Be cenb-i tab-'ı tu deryâ buved çu 'aşr-i 'aşîr⁴⁰⁹¹
- 20- Fütâde nûr 'atây-i tu ber vazî' ü şerîf
Çönân ki sâye-i 'adl-i tu ber sağîr u kebîr⁴⁰⁹²
- 21- Be 'avn-i râyet-i 'adl-i tu puşt-i dehr kavîst
Zı şîr-i râyet-i tu şîr-i çerh hest esîr⁴⁰⁹³
- 22- Ne evc-i kadr-i tu eflâk dîd ü ne encüm
Ne vâm cûd-i tu kantâr dâd u ne kıtmîr⁴⁰⁹⁴
- 23- Meger ne cevher-i sûrest mâdde-i kalemet
Ki ân be savt koned murde zinde îñ be serîr⁴⁰⁹⁵
- 24- Sipîhr kilk-i zamîr-i tu ger be dest âred
Koned be âb-ı revân ber 'Utarideş tasvîr⁴⁰⁹⁶
- 25- Şihâb-ı kilk-i tu bâ dîv-i devlet-i tu be seyr

⁴⁰⁸⁹ Felek, senin vücudunu yeryüzüne koymakta gecikirse; akıl, senin kemalini feleğin önüne geçirir.

⁴⁰⁹⁰ Senin bargâhında (sarayında) Mars, dergâh hacibidir (kapıcısıdır). Senin huzurunda Merkür, haritacı ve kâtiptir.

⁴⁰⁹¹ Senin büyüklüğün karşısında felek, aşağı seviyededir. Senin tabiatının yanında deniz, onda birin onda biridir (yüzde biridir).

⁴⁰⁹² Senin adaletinin gölgesi; küçük ve büyüklerin üzerine düştüğü gibi; Senin bahşişin, yüce ve alçak (sıradan) insanlara nur saçmıştır.

⁴⁰⁹³ Senin adaletinin bayrağının yardımı ile feleğin arkası sağlamdır. Senin bayrağındaki aslanın ihtişamından dolayı; feleğin aslanı esir düşmüştür.

⁴⁰⁹⁴ Senin değerinin yüksekliğini ne felekler ne de yıldızlar gördü. Senin cömertliliğini ne kantar ne de kıtmîr (hurma üzerindeki benekler, zok az miktar) ödünç verebildi.

⁴⁰⁹⁵ Kalemnin maddesi meğer Sur cevheri değil midir? Zira o (Sur); sesi ile ölüyü diriltir, bu(kalem) ise yazma sesi ile (ölüyü diriltir).

⁴⁰⁹⁶ Felek, senin zamirinin (iç âlemindeki zenginliğin) kalemini ele geçirirse; akarsu ile Merkür'ün üzerine resim yapar.

Hemân koned ki be dîvân-ı şihâb-ı çerh esîr⁴⁰⁹⁷

- 26- Zı teff-i âteş-i heşm-i tu bed-sıgâlet eger
Be âb-ı ‘afv penâhed be hidmeteş be-pezîr⁴⁰⁹⁸
- 27- Ki rûzgâreş eger pây ber zemîn âmed
Şefî‘ hem be tu hâhed şöden ki destesîr⁴⁰⁹⁹
- 28- Rızâ vu kîn-i turâ hükm tâ‘etest ü günâh
‘Îtâb u heşm-i turâ tab‘ âteşest ü harîr⁴¹⁰⁰
- 29- ‘Adûv be hâb-ı gurûr enderest ü çerh bedân
Ki ber zebân-i sinân-i tu rândeş ta‘bîr⁴¹⁰¹
- 30- Bozorgvârâ goftem çu Müşterî be rücû‘
Zı evc-i evvel mîzân şeved be hâne-i Tîr⁴¹⁰²
- 31- Be ‘avn-i baht u be tahvîl-i o be Mîzân bâz
Be-râstî heme kâret şeved çu kâmet-i tîr⁴¹⁰³
- 32- Be ferr-i devlet-i tu lâ ilâhe illallâh
Çigûne lâıyk takdîr âmed ân tedbîr⁴¹⁰⁴
- 33- Ez ân zamîr-i sevâb ân eser hemî bînem

⁴⁰⁹⁷ Senin kaleminin şihabı(meteoru), senin devletinin deviyle beraber hareket ederek; gökyüzü şihabının devlerini, aynı anda esir eder.

⁴⁰⁹⁸ Kötülüğünü düşünen birisi; senin öfke ateşinin hararetinden, eğer af suyuna sığınarsa, onun hizmetini kabul et.

⁴⁰⁹⁹ Zira birgün felek onu zayıf düşürüp bahtsız ettiğinde; şefaata talebiyle sana gelir. Onun elinden tut.

⁴¹⁰⁰ Senin rıza ve düşmanlığının hükmü, itaat (boyun eğmek) ve günahıdır. Senin öfke ve kızgınlığının tabiatı, ateş ve ipek gibidir.

⁴¹⁰¹ Düşman, gurur uykusuna dalmıştır. Felek; senin mızrağının ucuyla onun uykusunu yorumlamakla meşguldür.

⁴¹⁰² Ey yüce insan, dedim: Eğer Jüpiter, önce; Terazi burcundan geri dönerek, Merkür’ün evine gelirse;

⁴¹⁰³ Bahtın yardımı ve onun (Jüpiter’in) tekrar Teraziye intikal etmesiyle; gerçekten, bütün işlerin ok gibi yoluna girecektir.

⁴¹⁰⁴ Senin devletinin şevketinden dolayı; “lâ ilâhe illallâh” lafzı, o uzak görüşlülükle (tedbirle) nasıl takdire layık oldu?

Ki misl-i ân ne-guzeşttest hergizem be zamîr⁴¹⁰⁵

- 34- Be şerh-i hâl der ân hâl hîç hâcet nîst
Zebân-i hâl bih ez men hemî koned takrîr⁴¹⁰⁶

S. 231

- 35- Hemîşe tâ ne-bûved âsmân u encüm râ
Ne mâni'î zı medâr u ne kâtî'î zı mesîr⁴¹⁰⁷
- 36- Zı seyr-i encüm ü ikbâl-i âsmân bâdet
Be câh-ı devlet-i tu her zemân hezâr beşîr⁴¹⁰⁸
- 37- Mutî' re'y-i bülendet hemîşe çerh-i bülend
Gulâm-ı baht-i cevânet müdâm 'âlem-i pîr⁴¹⁰⁹
- 38- Zı reşk, eşk-i bed-endîş-i tu 'adîl-i bakam
Zı renc, rûy-i bed-âmûz-i tu nazîr-i zerîr⁴¹¹⁰
- 39- Zı dehr kâmet-i ân kûj hemçu kâmet-i çeng
Zı çerh nâle-i ân zâr hemçu nâle-i zîr⁴¹¹¹
- 40- Muvâfîket, zı su'ûd-i sipîhr cift-i murâd
Muhâlifet, zı cihân-ı nüfûr cift-i nefîr⁴¹¹²

⁴¹⁰⁵ O doğru zamirden (iç âlemden) öyle belirtiler (eserler) müşahede ediyorum ki; benzeri hiçbir zaman aklımın ucundan bile geçmemiştir.

⁴¹⁰⁶ Bu haldeki durumumu, teferruatlı anlatmaya hiç gerek yok. Hal dili, bunu benden daha iyi anlatıyor.

⁴¹⁰⁷ Gökyüzü ve yıldızlar yok oluncaya kadar; seyir yolunda, hiçbir engel ve yolunu kesen mâni önüne çıkmaz.

⁴¹⁰⁸ Yıldızların seyri ve gökyüzünün bahtından; senin devletinin büyüklüğüne her zaman bin müjde olsun.

⁴¹⁰⁹ Yüce felek, her zaman değerli düşüncenin itaatinde olsun. Köhne dünya, sürekli genç bahtının kölesi olsun.

⁴¹¹⁰ Kıskançlıktan dolayı; senin hakkında kötü düşünenlerin gözyaşları, tatula gibi olsun (Şeytan elması gibi kızıl olsun). Seni kötü tanıtanların yüzü; sıkıntıdan zerîr gibi, sapsarı olsun.

⁴¹¹¹ Zamanın çilesinden, bunun boyu arp sazi gibi eğik olsun. Feleğin kahrından, onun nalesi sazın inilleyen ince sesi gibi sızlasın.

⁴¹¹² Senin yanında olanlar; gökyüzünün saadetinden muradlarına iki defa ersinler. Sana karşı çıkanlara, nefret edilen dünyadan iki feryad ve şikâyet nasip olsun.

Der Medh-i ve Tehniyet-i Hüddâm-ı Sâhib Nâsıru'd-Dîn Tâhirübnü'l-
Muzaffer Hengâm-ı Bâz Âmeden Ez Zemîn-i Ğor Be cânib-i Herât⁴¹¹³ -
Kaside: 99

Vezin: Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün /Fe‘ilün

- 1- Mevkib-i ‘âliy-i destûr-i cihân âmed bâz
Be sa‘âdet be makarr-ı şeref ü ‘izzet ü nâz⁴¹¹⁴
- 2- Câvidân der kenef-i hayr u sa‘âdet bâdâ
Mevkibeş tâ be sa‘âdet reved ü âyed bâz⁴¹¹⁵
- 3- Sâhib ü sadr-ı zemîn Nâsır-ı dîn ânki kazâ
Kerd ber dergeh-i ‘âlîş der-i fitne ferâz⁴¹¹⁶
- 4- Bâz gîred pes ez îñ revnak-ı mülk-i Mahmûd
Dehr-i şûrîdeter ü tîreter ez zülf-i Âyâz⁴¹¹⁷
- 5- Zâstûn dâd dige-bâre koned dest birûn
Fitne der hâb dige-bâre koned pâý dırâz⁴¹¹⁸
- 6- Şu ‘le-i havf u hatar bâz nehed ruh be neşîb
Râyet-i emn ü emân bâz keşed ser be ferâz⁴¹¹⁹
- 7- Gurg bâ mîş ta‘addî ne-koned der sahrâ
Tîhû ez bâz tehâşî ne-koned der pervâz⁴¹²⁰

⁴¹¹³ Vezir, Nâsıru'd-Dîn Tâhirübnü'l-Muzaffer'in Hizmetlilerinin Gor Memleketinden Herat'a Doğru Dönmelerinin Övgüsü ve Tebriki Hakkındadır.

⁴¹¹⁴ Dünya vezirinin yüce süvarileri; saadetle, şeref, izzet ve naz karargâhına tekrar geri geldiler.

⁴¹¹⁵ Mutlulukla gidip tekrar geri gelmeleri için; onun atlıları, hayır ve saadet kıyısında ebedî olarak kalsınlar.

⁴¹¹⁶ Yeryüzünün sahibi ve cihanın veziri olan Nâsır-ı Dîn; kaderin, yüce dergâhına fitne kapısını kapattığı kişidir.

⁴¹¹⁷ Bundan sonra felek; Ayaz'ın (Gazneli sultan Mahmud'un kölesi) saçından daha dağınık ve daha siyah olan Sultan Mahmut'un mülkünün canlılığını tekrar geri getirecek.

⁴¹¹⁸ Adalet, elini elbisesinin kolundan (yeninden) dışarı çıkardı. Fitne; tekrar, ayağını ancak uykuda uzatabildi.

⁴¹¹⁹ Korku ve tehlike alevinin yüzü, yine inişe geçti. Emniyet ve güven bayrağı, yeniden yükseldi.

⁴¹²⁰ Kurt, koyuna çölde, zulüm yapmayacak. Tîhû kuşu (kekliğe benzeyen bir tür kuş), doğanla birlikte uçmaktan kaçınmayacak.

- 8- Çeng der ser keşed ez bîm-i siyâset çu keşef
Çe ki der pençe-i şîr ü çe ki der mehleb-i bâz⁴¹²¹
- 9- Dâ'iy-i şer ki hemî na'ra be 'ayyûk keşed
Pes ez îñ zehre ne-dâred ki berâder ki âvâz⁴¹²²
- 10- Dest bâ 'ahd-i tu kerdest kazâ der gerden
Gerden ez mertebe çendân ki be-hâhî be ferâz⁴¹²³
- 11- Ey şöde dest-i memâlik zı eyâdiy-i tu pür
Vey şöde çeşm-i me'âlî be bozorgiy-i tu bâz⁴¹²⁴
- 12- Dâmen-i câh-ı turâ ceyb-i felek burde sücûd
Kıble-i hükm-i turâ hükm-i kazâ burde nemâz⁴¹²⁵
- 13- Be-bered be's-i tu ez rûy-i ecel gûne vü reng
Be-dered vehm-i tu ber ketm-i 'adem perde-i râz⁴¹²⁶
- 14- Sedd-i hazm-i tu eger gird-i zemâne be-keşend
Merg ser sergeşte vü hayrân-ı cihân gerded bâz⁴¹²⁷
- 15- Ez rüsûm-i tu hired sâhte pîrâye-i mülk
Vez nevâl-i tu cihân yâfte sermâye vü sâz⁴¹²⁸

⁴¹²¹ Kaplunbağa, kaplan pençesinde ve doğanın tırnakları korumasında bile olsa siyaset (ceza çekme, idam) korkusundan, onun kafasını tırmalayacak.

⁴¹²² Narasî daima ayyuka çıkan şerrin temsilcisinin, bundan sonra ses çıkarmaya cesareti olmayacak.

⁴¹²³ El; senin antlaşman ile kaderi boyunduruk altına almıştır. Boyun; mevki olarak (rütbece), senin istediğin kadar yükselmiştir.

⁴¹²⁴ Ey elinin nimetleriyle memleketlerin, dolmuş olduğu zat! Ey büyüklüğü ile ululuğun, gözünün açılmış olduğu kişi!

⁴¹²⁵ Feleğin yakası, senin rütbenin eteğine secde etmiştir. Kaderin hükmü, senin hükmünün kıblesine doğru namaz kılmıştır.

⁴¹²⁶ Senin korkun, ecelin yüzünden, rengini giderir. Senin şüpheli düşüncen, yokluğun gizliliğinin sır perdesini yırtar.

⁴¹²⁷ Zamanenin etrafına senin ileri görüşlülüğünün seddini (duvarını) örseler; ölüm, avare ve dünyaya hayran bir şekilde, tekrar dolanır durur.

⁴¹²⁸ Akıl, senin kanunlarından (rüsüm), mülke süs yapmıştır. Dünya, sermaye ve tezgâhı, senin bahşışinden elde etmiştir.

16- Pâye-i kadr-i tu câyîst ki ez hazret-i o
Çerh râ ‘akl birûn kerd zı der-i dest-endâz⁴¹²⁹

17- Bâ kefi-pây-i tu der hâk-ı vakâr âyed çerh
Bâ kefi-dest-i tu der cûd u sehâ âyed âz⁴¹³⁰

18- Bâ çönîn dest merâ dest birûn kon pes ez îñ
Kez kanâ‘at ne-koned dest birûn pîş-i niyâz⁴¹³¹

S. 232

19- Her kirâ dest-i tu ber dâşt be-yefzûdeş ‘izz
Cüz ki dînâr ki der ‘ömr ne-kerdîş i‘zâz⁴¹³²

20- Der kefet nâmedeh ez bîm-i mezellet be-cehed
Hemçu ez bîm-i katî‘et be-cehed ez ser gâz⁴¹³³

21- Felekî ne çi felek bâş ki îñ yek sohenem
Tanz râ mâned u men bende ne-bâşem tannâz⁴¹³⁴

22- Zuhâl-i nehs ne-dârî tu vu Mirrîh-i sefîh
Mâh-ı nemmâm ne-dârî tu vu mihr-i gammâz⁴¹³⁵

23- ‘Arz-ı tu hest heme mağz çu tecvîf-i dımâğ

⁴¹²⁹ Senin değerinin payesi öyle bir yerdir ki; akıl, onun huzurunda (onun varlığından), feleği sıkıntılardan uzaklaştırdı.

⁴¹³⁰ Felek, senin ayağının altıyla, büyüklük toprağına varır. Hırs; senin avucunun içi ile cömertlik ve eli açıklığa ulaşır.

⁴¹³¹ Böyle bir el ile benim elimi dışarı çıkar ki (ihsanınla beni öyle doyur ki) bundan sonra, ihtiyaç esnasında, kanaattan dolayı elim dışarı çıkmasın.

⁴¹³² Elin, her kimi yükselttiyse o, izzet ve saygı buldu. Dinar hariç zira hayatında ona hiç değer vermedin.

⁴¹³³ Şişenin başından, gazın fışkırması gibi rezillik, kesilme korkusundan dolayı avucuna gelmeden, korkudan sıçrar gider.

⁴¹³⁴ Benim şöyle bir sözüm vardır: Münecim değil, felek gibi ol. Şakaya benziyor. Fakat bu hakir kul, alaycı (şuh) değildir.

⁴¹³⁵ Uğursuz Satürn’ün (Zuhâl) ve aptal Mars’ın yoktur. Dedikoducu ay ve gammaz (arabozucu) güneşin yoktur.

Cirm-i o bâz heme pûst çu terkîb-i piyâz⁴¹³⁶

24- Ey zı lûtf-i tu nesîmî be zemîn-i Tâtâr

Vey zı kahr-ı tu nişânî be hevây-i Ehvâz⁴¹³⁷

25- Hâsedet bâ tu eger nerd ‘adâvet bâzed

Âb-ı dendân-ter ezo kes ne-tevân yâft be bâz⁴¹³⁸

26- Eceleş der nedeb-i evvel gûyed ber-hîz

Dest-i hûn⁴¹³⁹ bâhte şod cây be yârân perdâz⁴¹⁴⁰

27- ‘Akl ‘âciz şeved ez medh-i tu bâ kuvvet-i hod

Gerçi ender heme kârî be-nümâyed i‘câz⁴¹⁴¹

28- Nîz men kâsır ez medh-i tu der beytî çend

‘Özr-i taksîr be-goftem be tarîk-i îcâz⁴¹⁴²

29- Yâ-Râb ân-şeb çe şebî bûd ki der hazret-i tu

Munhiy-i hezm hadîs-i hareket kerd âğâz⁴¹⁴³

30- Cân-ı mâ tîreter ez turre-i hûbân-ı Hoten

Dil-i mâ tengter ez dîde-i Türkân-ı Terâz⁴¹⁴⁴

⁴¹³⁶ Beynin boşluklarını (fakültelerini, kısımlarını) incelediğinizde; senin arzın, tümüyle bir beyin gibi olduğunu görürsün. Nitekim soğanın ter kibini de incelediğinizde; onun çekirdeğinin, bütünüyle zarlardan oluştuğunu görürsünüz.

⁴¹³⁷ Ey lûtfu, Tatar memleketine esen hoş rûzgâr gibi olan vezir! Ey kahır, Ehvaz (eski İran musikisinde bir makam) havasına bir nişane (alamet, örnek) olan zat!

⁴¹³⁸ Seni kıskanan, seninle düşmanlık tavlasında eğer kaybederse; kaybetmekte, ondan daha masum (mutlu), aptal birisini bulamazsın.

⁴¹³⁹ Tavla (kumar) oyununda son oyundur ki; oyuncu her şeyini kaybetmiş ve oyunu canı pahasına oynamaktadır. Ancak bu oyunda karşı taraf, onu en kötü durumda bırakmış oluyor (detaylı bilgi için bkz: dehhûda sözlüğü).

⁴¹⁴⁰ Onun eceli, ilk aşamada (ağıtında); “ayağa kalk, kumar (dest-i hun) kaybedildi, yerini dostlara ver” der!

⁴¹⁴¹ Akıl, bütün işlerde mucize gösterse de; ancak kendi gücüyle seni methetmekten aciz kalıyor.

⁴¹⁴² Birkaç beyitte seni methetmekte, ben de yetersizim. Kusurumdan dolayı; kısa söz yoluyla (icaz tarikiyle), senden özür diliyorum.

⁴¹⁴³ Ya Rab, senin huzurunda, uzak görüşlülüğün habercisinin hareket etme konusundan söz etmeye başladığı o gece nasıl bir geceydi!

⁴¹⁴⁴ Bizim canımız Hoten güzellerinin kâkülünden daha siyahtır (koyudur). Bizim gönlümüz Talas (Teraz) Türklerinin gözünden daha dardır.

- 31- ‘Akd-i ebrûy-i kazâ ez pey-i teskîn-i şeğeb
Geşte bâ ‘ukde-i gerdûn⁴¹⁴⁵ be siyâset enbâz⁴¹⁴⁶
- 32- Çün rikâb-ı tu girân geşt ü ‘inân-ı tu sebük
Şod sebük dil zı peyet ‘âlemî ez germ ü guzâr⁴¹⁴⁷
- 33- Hıfz-ı Yezdân zı yemîn-i tu hemî kerd enhî
Feth-i gerdûn zı yesâr-i tu hemî kerd âvâz⁴¹⁴⁸
- 34- İn hemî goft ki men ber eserem germ me-rân
Vân hemî goft ki men ber ‘akebem tîz me-tâz⁴¹⁴⁹
- 35- İnet ikbâl ki bâz âmedî ender ikbâl
Tâ cihânî zı tu üftâde der ikbâl ü nevâz⁴¹⁵⁰
- 36- Tâ be her nev‘ ki başed ne-buved rûz çu şeb
Tâ be her vech ki başed ne-buved hak çu mecâz⁴¹⁵¹
- 37- Der cihân gerçi mecâzest şeb ü rûzet bâd
Hemçu takdîr be hak ber heme kes hükm ü cevâz⁴¹⁵²
- 38- Tâ ebed nâye-i ‘ömr-i tu mukayyed be devâm
Vez ezel câme-i câh-ı tu müzeyyen be tirâ⁴¹⁵³

⁴¹⁴⁵ Astronomide re’s ve zemb’dır. Bunların ikisine ukdeteyn derler. Bkz: dehhûda sözlüğü.

⁴¹⁴⁶ Kader (kaza) kaşının düğümü, fitneyi dindirdikten sonra; siyasette feleğin gücü ile (ukde-i gerdun) ile ortak olmuştur.

⁴¹⁴⁷ Senin bineğin (üzengin) ağırlaşp, dizginin hafifleştiğinde (atına binip, dizgini sebest bıraktığında); arkada başlı başına bir dünya, yanıp kavrulmaktan kurtuldu.

⁴¹⁴⁸ Allah’ın himayesi, senin sağ tarafından haber veriyor. Feleğin zaferi, senin sol tarafından sesleniyor.

⁴¹⁴⁹ Bu (hıfz-ı Yezdân) diyor ki; ben izinleyim, süratli gitme. Diğer (feth-i gerdûn) diyor ki; ben arkandayım, hızlı sürme.

⁴¹⁵⁰ Bir dünya, senin vasıtanla talihe ermiş ve gönlü okşanmış olarak; işte sana ikbal ve baht, zira tekrar ikbale erdin.

⁴¹⁵¹ Her ne olursa olsun; gündüz, gece gibi olmadığına göre; ne şekilde olursa olsun, gerçek, mecaz olmadığına göre;

⁴¹⁵² Gerçi dünyada, her şey mecazdır. Ancak, senin gecen ve gündüzün gerçek ve baki olsun. Hakk’ın takdiri gibi; hükmün herkese caiz (geçerli) olsun.

⁴¹⁵³ Senin ömrün; ebediyete kadar (sonsuzluğa dek) devamlı olsun. Ululuğunun elbisesi; tâ ezelden itibaren, tiraz (elbisenin kenarındaki süs) ile süslensin.

- 39- Sâhet-i ‘izz-i turâ nîst kenârî be-hırâm
‘Arsa-i ‘ömr-i turâ nîst kerânî be-gorâz⁴¹⁵⁴

Der ‘Özr-i Kem-Hidmetî vü Medh-i Emîr Mevdûd Ahmed-i ‘Asemî⁴¹⁵⁵ -

Kaside: 100

Vezin: Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün /Fe‘ilün

- 1- Zindegâniy-i velîy-i ni‘met-i men bâd dırâz
Der mezîd-i şeref ü devlet ü pîrûzî vü nâz⁴¹⁵⁶
- 2- Bâd ma‘lûm-i hüdâvend ki men bende hemî
Nîstem cümle hakîkat çu nîm cümle mecâz⁴¹⁵⁷
- 3- Ez mevâlîd-i cihânem men ü der küll-i cihân
Çîst kân râ mûtağayyîr ne-koned ‘ömr-i dırâz⁴¹⁵⁸
- 4- Ez hilâf-ı hareket muhtelif âmed heme çîz
Ender-în menzil-i şâdî vü gam u nâz u niyâz⁴¹⁵⁹

S. 233

- 5- Der benî Âdem çönân ki sevâbest hetâst
Ko zı hâkest ü heme hâk neşîbest ü ferâz⁴¹⁶⁰
- 6- İn ma‘ânî heme ma‘lûm-i hüdâvend-i menest
Çün çönîn est be maksûd-i hadîs âyem bâz⁴¹⁶¹

⁴¹⁵⁴ Senin büyüklük dergâhının kenarı (kıyısı, köşesi) yoktur, salınarak yürü. Senin ömrünün enginliğinin sahili yoktur, iftihar et.

⁴¹⁵⁵ Hizmette Kusurdan Dolayı Özür Dilemek ve Emir Mevdûd Ahmed-i ‘Asemî’nin Methi Hakkındadır.

⁴¹⁵⁶ Benim veli nimetimin ömrü; şeref, devlet, zafer ve naz bolluğunda uzun olsun.

⁴¹⁵⁷ Efendime malum olsun ki bu köleniz ben; tamamen mecaz olmadığım gibi, tümüyle hakikat değilim (sözlerim, ne tümüyle hakikat, ne de mecazdır).

⁴¹⁵⁸ Ben dünya evlatlarındanim. Ömür ne kadar uzun olursa olsun; bütün dünyada, değişmeyen ne var ki?

⁴¹⁵⁹ Bu, mutluluk, hüzn, naz ve ihtiyaç evinde; ters hareket etmekten dolayı, her şey karmakarışık oldu.

⁴¹⁶⁰ İnsanoğlunda doğruluk olduğu gibi yanlışlık ta vardır. Çünkü o, topraktandır. Bütün topraklar, inişli ve çıkışlıdır.

⁴¹⁶¹ Bu sözlerin hepsi, benim efendimin malumudur. Böyle olunca, ne demek istediğime dönüyorum.

- 7- Zîbed er remz-i du ez sırr-ı hevây-i dil-i hîş
Pîş-i tu bâz nümâyem be tarîk-i îcâz⁴¹⁶²
- 8- Evvelâ tâ ki zı hüddâm-i tu'em ne-tevân goft
Ki der-i kes be selâmî meselâ kerdem bâz⁴¹⁶³
- 9- Hidmet-i tu çu nemâzest merâ vâcib ü farz
Be Hüdâyî ki cüz o râ ne-tevân burd nemâz⁴¹⁶⁴
- 10- Pâyem ez hıttâ-i fermân-ı tu bîrûn ne-şevêd
Serem er pîş-i tu çün şem' be-bürrend be gâz⁴¹⁶⁵
- 11- Der heme mülk-i tu enguş be kâhî ne-berem
Tâ ne-yâbem zı rızây-ı tu be sed gûne cevâz⁴¹⁶⁶
- 12- Nîst ber re'y-i tu pûşîde ki men hidmet-i tu
Ez berây-i tu konem nez pey-i teşrîf ü nevâz⁴¹⁶⁷
- 13- Çün çönîn mu'tekidem hidmet-i dergâh-ı turâ
Behr-i âzâr-ı dilî ez der-i 'afvem be-me-tâz⁴¹⁶⁸
- 14- Der hayâl-i tu ne ber vîfk-i murâdet çu dehem
Sûret-i sâhet-i men kâ'ide-i kîne me-sâz⁴¹⁶⁹
- 15- Gîrem ez rûy-i 'ayâneş ne-tevân kerd 'itâb

⁴¹⁶² Kendi yüreğimdeki sırlardan ikisini; yine, senin huzurunda, kısaca anlatırsam güzel olur.

⁴¹⁶³ Evvela senin hizmetçilerinden biri olduğuma göre; mesela, birinin kapısını selam için açtığım söylenilemez.

⁴¹⁶⁴ Kendisinden başka kimseye namaz kılınması mümkün olmayan Allah'a yemin olsun ki senin hizmetin, bana namaz gibi vacip ve farzdır.

⁴¹⁶⁵ Senin yanında, başımı mum gibi ayırsalar bile ayağım, senin hüküm bölgenden dışarı çıkmaz.

⁴¹⁶⁶ Senin onayından yüz çeşit izin almadan; senin mülkünde bir samana bile parmak uzatmam.

⁴¹⁶⁷ Sana malumdur ki sana, senin için hizmet ediyorum. Şereflenmem ve izzet-ikram bulmam için değildir.

⁴¹⁶⁸ Senin sarayında hizmet etme hususunda böyle düşündüğüm ve bir gönül kırdığım için beni kendi af kapından kovma.

⁴¹⁶⁹ Eğer hayalinde senin isteğine aykırı harekette bulunursam; benim hakkımda düşmanlık besleme.

Âhir ez vech-i nasîhat be-tevân goft be râz⁴¹⁷⁰

- 16- Kıssa kutâh konem gussa be-perdâzem bih
Tâ necâtî bûvedem başed ezîn germ ü gudâz⁴¹⁷¹
- 17- Dî der ân vakt ki ber re'y-i refî'et be guzeşt
Ki fulân bâz hadîs-i hareket kerd âğâz⁴¹⁷²
- 18- Girihi geşt ber ebrûy-i şerîfet peydâ
Ez siyâset şöde bâ 'ukde-i gerdûn enbâz⁴¹⁷³
- 19- Ne merâ zehre-i ân kez tu be-pürsem kân çîst
Ne gümânî ki koned gird-i zamîret pervâz⁴¹⁷⁴
- 20- Sâ'atî bûdem ü vâkıf ne-şödem refitem ü dil
Der kef-i gam çu tezervî şöde der çengel-i bâz⁴¹⁷⁵
- 21- Ger be teşrîf-i cevâbem ne-konî âgah ez ân
Dehr ber câme-i 'ömrem keşed ez merg tırâz⁴¹⁷⁶
- 22- Tâ buved nîk ü bed ü bîş ü kem ender pey-i hem
Tâ buved sâl u meh ü rûz u şeb ender tek ü tâz⁴¹⁷⁷
- 23- Rûz u şeb cüz sebeb-i re'fet ü insâf me-bâş

⁴¹⁷⁰ Totalım ki açık bir şekilde azarlamak mümkün değildir. Ennihayet, nasihat şeklinde gizlice söylemek mümkündür.

⁴¹⁷¹ Bu öfke ve gerginlikten kurtulmam için, sözümü kısa kesip, üzüntümü anlatsam daha iyi olur.

⁴¹⁷² Dün, şu vakitte; falan şahıs, tekrar gitme konusunu açtı diye, yüce düşüncenden geçtiğinde;

⁴¹⁷³ Kaşının üzerinde; siyasette ukde-i gerdun (feleğin felaketi, musibeti) ile ortak olmuş bulunan, bir düğüm ortaya çıktı.

⁴¹⁷⁴ Ne, bende o cüret vardı ki senden nedenini sorayım (ne bende, onun sebebini soracak cesaret vardı), nede senin zamirinin (düşüncenin, iç âleminin) etrafında bir şüphe uçuşması söz konusu olur.

⁴¹⁷⁵ Bir saat orada bekledim, anlamadan gittim. Gönlüm üzüntü elinde; doğanın pençeleri arasındaki sülün tavuğunun hali gibiydi.

⁴¹⁷⁶ Eğer teşrif edip bana cevap vermezsen bunu bil ki felek, ömrümün elbisesine ölüm süsü dizecektir (bu dertten öleceğim).

⁴¹⁷⁷ İyi, kötüyü, çok, azı takip ettiği müddetçe; yıl ayı, gündüz, geceyi kovalayıp kaçtığı sürece;

Sâl ü meh cüz nedeb-i⁴¹⁷⁸ devlet ü ikbâl me-bâş⁴¹⁷⁹

24- Dâde ber bâd-ı rızây-ı tu felek hermen-i dehr
Şuste ez âb-ı sehây-ı tu cihân tehtey-i âz⁴¹⁸⁰

25- Nâme-i ‘ömr-i turâ ez felek îñ bâd hitâb
Zindegâniy-yi velîy-i ni‘met-i men bâd dirâz⁴¹⁸¹

Der Medh-i Şemsü’-d-Dîn Behrûz⁴¹⁸² - Kaside: 101

Vezin: Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün /Fe‘ilün

- 1- Ey ber a‘dâ vu evliyâ pîrûz
Der mükâfât-ı îñ ü ân şeb ü rûz⁴¹⁸³
- 2- Ber yekî cûd-i fâyizet gâlib
Vez digir câh-ı kâhîret kîn tûz⁴¹⁸⁴
- 3- Bezl nezdîk-i himmet-i tu çu vâm
Keremet vâm-ı tu zı şükr endûz⁴¹⁸⁵
- 4- Dâde bî meyl ü kerde bî kîne
Devr-i îñ mâye-sâz sûret-sûz⁴¹⁸⁶

S. 234

- 5- Kalb-i dûstânet râ dil-i şîr

⁴¹⁷⁸ Tavlâ oyununda bir kapı alma sistemidir.

⁴¹⁷⁹ Fikrin, gece ve gündüz; insaf ve merhametten başka bir şeyle meşgul olmasın. Yıl ve aylar içerisinde baht ve ikbal kapısını elde etmekten başka talihin bulunmasın.

⁴¹⁸⁰ Felek; dünya harmanını senin rızan için göye savurmuştur. Dünya, cimrilik ve hırs tahtasını senin cömertlik suyunla yıkamıştır.

⁴¹⁸¹ Felekten, senin ömrünün mektubu için şöyle bir nida gelsin: Benim veli nimetimin ömrü uzun olsun.

⁴¹⁸² Şemsü’-d-Dîn Behrûz’un Methi Hakkındadır.

⁴¹⁸³ Ey onun ve bunun mükâfatlandırılmasında ve cezalandırılmasında; gece-gündüz, düşmanlara ve dostlara galip gelen zat!

⁴¹⁸⁴ Birinin üzerinde; feyiz bahşeden cömertliğin galiptir. Diğerine, kahreden şevketin düşmanlık besler.

⁴¹⁸⁵ Hediye saçmak; senin himmetinin yanında borç gibidir. Senin keremin; şükretmekle daha da artan borcundur

⁴¹⁸⁶ İstemedenden vermiş ve bu sermaye toplayanın çevresini; düşmanlık yapmadan, onursuz (sûret-sûz) kılmış.

Hâl-i düşmânet râ seg ü yûz⁴¹⁸⁷

6- Ey bi-hakk her du der tasarruf-i tu
Mâlik-i her dûyî be-derr ü be-dûz⁴¹⁸⁸

7- Zânki ikbâl-i hîş râ dîdem
Bâ ruh-i dil-guşây cân-efrûz⁴¹⁸⁹

8- Gofte meş hân çigûne dârî hâl
Zîr-i îñ verte-i tâb hâdis-e-sûz⁴¹⁹⁰

9- Goft veyheke haber ne-dârî tu
Ki be-gû bâzgeşt âhir gûz^{4191, 4192}

10- Hidsân kerd re'y-i pâ-y-efzâr
Âsmân geşt murğ-i dest-âmûz⁴¹⁹³

11- Şeb-i mihnet be âhir âmed ü şod
Şeb-i men rûz u rûz-i men nevrûz⁴¹⁹⁴

12- Rûzem ez rûz bihterest eknûn
Ez mürâ'ât-ı Şems-i Dîn Behrûz⁴¹⁹⁵

13- Bâd 'ömreş çu câh-ı rûz-efzûn
'Ömr-i a'dâş 'ömr-i rûz-i sipûz⁴¹⁹⁶

⁴¹⁸⁷ Arkadaşlarının yüreği aslan yüreği gibidir. Düşmanlarının ahvali köpek ve panter gibidir.

⁴¹⁸⁸ Ey haklı olarak her; ikisi de senin tasarrufunda olan zat! Her ikisinin de sahibisin, parçala ve göm.

⁴¹⁸⁹ Mutlu eden ve gönül açan yüz ile sanki kendi bahtımı görmüş gibi oldum.

⁴¹⁹⁰ Ona şöyle dedim: bu yakıcı, sıcak hadise ve ağır, tehlikeli yük altında keyfin nasıldır acaba?

⁴¹⁹¹ Dağ keçisi, göz, ceviz, karından çıkan yel, sonbahar mevsimi. Bkz: dehhüda sözlüğü.

⁴¹⁹² Şöyle dedi: "Yazıklar olsun sana. O halde söyle; nihayet sonbahar geldi".

⁴¹⁹³ Hidsân (bir şeyin başlangıcı, olaylar, hadiseler); düşünceyi pabuç yaptı. Gökyüzü; elde eğitilen kuş oldu.

⁴¹⁹⁴ Sıkıntı gecesi sona erdi. Benim gecem, gündüz oldu. Gündüzüm, yeni gün (nevrûz) oldu.

⁴¹⁹⁵ Şemseddin Behruz'un gözetimi sayesinde (himayesinde); bu günüm, dünden daha iyidir.

⁴¹⁹⁶ Onun ömrü; ululuk günü gibi her gün artsın. Düşmanlarının ömrü sipuz (sönen, kısa ömürlü olan) gününün uzunluğu gibi olsun.

- 14- Hâsedâneş hemîşe ser-gerdân
Gam ber îşân zı baht-ı bed firûz⁴¹⁹⁷
- 15- Vakf ber âb-rîz-i seblet-i şân
Ânki gûyend sûfiyâneş gûz⁴¹⁹⁸
- 16- Câvidân ez felek hitâbeş in
Key ber a‘dâvu evliyâ pîrûz⁴¹⁹⁹

Der Medh-i Mecdü’-d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘İmrânî⁴²⁰⁰ - Kaside: 102

Vezin: Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

- 1- Çün murâd-ı hîş râ bâ mülk-i Rey kerdem kıyâs
Der Horâsân tâze be-nihâdem ikâmet râ esâs⁴²⁰¹
- 2- Çün ganîmet râ mukâbil kerde şod bâ eymenî
‘Akl sî rûz u tama‘ mâhî buved râsâberâs⁴²⁰²
- 3- Ey tama‘ ez hâk-ı rengîn ger tehî dârî tu kîs
Vey tarab ez âb-ı rengîn ger tehî dârî tu kâs⁴²⁰³
- 4- Vey dil-i er kavmî ne-kerdend ez tu yâd ender rehîl
‘Ayb ne-buved zânki ez etvâr-ı nesnâsend nâs⁴²⁰⁴
- 5- Tâ hüdvendî çü Mecd-i Devlet ü Dîn Bu’l-Hasan

⁴¹⁹⁷ Onu kıskananlar, daima avare olsunlar. Kötü bahtlarından dolayı keder bunlara galip gelsin.

⁴¹⁹⁸ Sofilerinin guz (bağırsak yeli) dediği şey; onların bıyıklarının su dökülen yerine gelsin.

⁴¹⁹⁹ Felekten ona ebedî olarak, şöyle nida olsun: “Ey a‘dâya (düşmanlara) ve evliyaya (dostlara) karşı galip olan insan!

⁴²⁰⁰ Mecdü’-d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘İmrânî’nin Methi Hakkındadır.

⁴²⁰¹ Kendi arzumu, Rey şehrindeki mülkle kıyas edince, başa baş geldi. Bundan dolayı, Horasan’da ikamet etmeğe karar verdim.

⁴²⁰² Rey seferinin muhtemel ganimeti Horasan’daki emniyete denk düşünce; Horasan’da kalmamı, akıl otuz gün, hırs ise, bir ay münasip gördü.

⁴²⁰³ Ey insan! Eğer hırsı renkli topraktan alırsan; senin için geriye, altın ve gümüş torbası (kis) kalır. Ey insan! Eğer neşeyi renkli sudan alırsan; senin için gerdiye, sadece şarap kadehi (kâse) kalır.

⁴²⁰⁴ Ey efendim! Eğer bir gurup, sefer esnasında seni hatırlamazsa; onlara ayıp olmaz. Çünkü halk; nesnâs (laf anlamaz kötü insan, goril) çeşitlerindendir.

Hak-şinâs-i bendegân başed çe gam o râ şinâs⁴²⁰⁵

- 6- Ânki ez kunh-i kemâleş kâsirest idrâk-i ‘akl
Râst çönân kez kemâl-i ‘akl idrâk-i havâs⁴²⁰⁶

S. 235

- 7- Ânki bâ cûdeş sebk-sârî ne-yâyed zı intizâr
Vânki bâ bezleş girân-bârî ne-bâşed ez sıpâs⁴²⁰⁷

- 8- Yâbed ez yek iltifâteş mülk-i istiğnâ niyâz
Hemçönân kez kîmyâ terkîb-i zer yâbed nuhâs⁴²⁰⁸

- 9- Hâstem goften ki dest ü tab-‘ı o bahrest ü kân
‘Akl goft in medh başed nîz bâ men hem pelâs^{4209, 4210}

- 10- Dest-i o râ ebr çün gûyî vâncâ sâ‘ika
Tab-‘ı o râ kân çerâ hânî vü âncâ ihtibâs⁴²¹¹

- 11- Dehr ü devrân der nihâd hîş ez ân ‘âlîterend
Kez ser-i töhmet müneccim-i şân be- peymâyed be tâs⁴²¹²

- 12- Der libâs-ı sâye vü nûr-i zemân ‘akleş be-dîd

⁴²⁰⁵ Mecdüddin Ebülhasan gibi; bendelerin hakkını bilen bir efendi oldukça, gama gerek yoktur, onu tanı!

⁴²⁰⁶ Hislerin idraki, aklın kemaliyle doğru orantılı olduğuna göre; o, öyle biridir ki akıl, onun olgunluğunun kühünü idrak edemez.

⁴²⁰⁷ O, öyle birisidir ki cömertliğini beklemede zillet bulunmaz. Onun bahşışı ile teşekkür etmekte ağırlık ve eziyet olmaz.

⁴²⁰⁸ Kimyada bakırın altın karışımına ihtiyaç duyduğu gibi; istiğna mülkü de; onun bir iltifatından niyaz (istek, du‘a) elde eder.

⁴²⁰⁹ Bâ men hem pelâs; Farsçada bir deyimdir. Mecazen anlamı şudur: “Her kese hile yaptın, bana da mı yapıyorsun”?

⁴²¹⁰ Onun eli ve doğasının deniz ve maden gibi olduğunu söylemek istedim. Akıl, şöyle dedi: “Bu övgü müdür” ? Bana da mı pelas?

⁴²¹¹ Onun elinin (cömertliğinin) bulut gibi olduğunu, nasıl söylersin? Hâlbuki bulutta şimşek vardır. Onun tabiatını nasıl bir madene benzetirsin? Hâlbuki madendeki cevherler, orada sabittir (bilakis o, her an dağıtmaktadır).

⁴²¹² Dünya ve zamane kendi tabiatında ondan daha yüce olduklarını iddia ederler. İftira yüzünden antlaşma bozduğu için, müneccimleri zar atarak tekrar antlaşmaya çalışır.

Goft bâ hod ey ‘aceb ni‘me’l-beden bi’s’e’l-libâs⁴²¹³

- 13- Ey ne-dâde çerh-i cûdet ten derîn sûy-i şumâr
Vey nihâde dehl-i câhet pâý ez ân rûy-i kıyâs⁴²¹⁴
- 14- Ey be resm-i hidmet ez âğâz-ı devrân dâşte
Târem-i kadr-i turâ hindûy-i heftom-i çerh pâs⁴²¹⁵
- 15- ‘Âlem-i kadret mücessem nîst verne bâşedî
Enderûn-i sath-i o bîrûn-i ‘âlem râ mûmâs⁴²¹⁶
- 16- Merg bîrûn mând ez gîtû çu takdîr-i muhâl
Ger dero seddî keşî ez hâk-i hezm ü âb-ı bâs⁴²¹⁷
- 17- Ber tu hâcet nîst kes râ ‘arz kerdn ihtiyâc
Zânki başed ez heme kes iltimâset iltimâs⁴²¹⁸
- 18- Unzurûnâ nektebis min nûrikûm⁴²¹⁹ key goft çerh
Kâftâb ez âftâb-ı himmetet kerd iktibâs⁴²²⁰
- 19- Hetm şod ber tu sehâ çönân ki ber men şod sohen
În sohen der rûy-i gerdûn hem be-gûyem bî herâs⁴²²¹

⁴²¹³ Aklını, gölge libasında ve zaman ışığında gördü. Kendi kendine şöyle dedi: “Hayret; ne güzel beden ve ne kötü elbise”.

⁴²¹⁴ Ey cömertliğinin çarkı, sayının bu tarafına girişmemiş olan zat! Ey makamının geliri kıyasın (ölçünün) diğer yüzüne ayak basmış olan kişi (sınırsız geliri olan kişi) !

⁴²¹⁵ Ey ezelden beri, feleğin yedi yıldızının (hindu-yi heftom); senin yüceliğinin otağı için, hizmette bulunmuş olduğu zat!

⁴²¹⁶ Senin değerinin dünyası hayal edilemez. Eğer böyle olmasaydı; onun en derin yüzü; dünyanın dışı ile aynı seviyede olurdu.

⁴²¹⁷ Onda (dünyada) uzak görüşlülük toprağından ve korku (yiğitlik) suyundan bir baraj yaparsan; ölüm, imkânsız olan her şey gibi, dünyanın dışında kalırdı.

⁴²¹⁸ Kimsenin sana ihtiyacını sunması için, zorunluluğun yoktur (kimseye ihtiyacını arzetmeye muhtaç değilsin). Çünkü senin iltimasın, herkes için iltimas sayılır.

⁴²¹⁹ Kur’an-i Kerim/Hadid/13.

⁴²²⁰ Senin himmetinin güneşinden güneş elde eden felek, ne zaman; “bizi bekleyin (bize bakın), sizin nurunuzdan bir parça alalım” dedi;

⁴²²¹ Benim için söz son bulduğu gibi, senin için de cömertlik son buldu. Bu sözü yeryüzünde korkusuzca, sürekli söylerim.

S. 236

- 20- Dûr ne-bûd ki în zemân ber vefk-i în da‘vâ ki reft
Der dimâgeş hod-i şehâdet râ hemî gerded ‘atâs⁴²²²
- 21- Şâ‘irî dâni kudâmîn kavm kerdend ânki bûd
İbtidâşân İmrü’l-Kays intihâşân Bû-Ferâs⁴²²³
- 22- Vînkî men hâdimî perdâzem eknûn sâhirîst
Sâmîrî ko tâ be-yâbed gûşmâl-i lâmisâs⁴²²⁴, ⁴²²⁵
- 23- Ez çe hîzed der sohen haşv ez hitâbîniy-yi tab‘
Vez çe hîzed porze ber dîbâ zı nâ-cinsîy-i lâs⁴²²⁶
- 24- Tâ buved seyrü’s-sevânî⁴²²⁷ der sefer-i devr-i felek
Venderân devrân nazîr-i gâv-i⁴²²⁸ o gâv-i her-âs⁴²²⁹
- 25- Gâv-i⁴²³⁰ gerdûn hergiz ender hermen-i ‘ömret me-bâd
Tâ meh-i nev kışt-zâr-ı âsmân râ hest dâs⁴²³¹
- 26- Tâ ki başed în mesel kelye’s-i ihdâ’r-râhateyn
Bâdî ender râhetî korâ ne-bâsed bîm-i yâs⁴²³²

⁴²²² Bu iddia geçtiği gibi bu zaman da çok uzak değildir. Burnundaki hapsirme da bunu onaylamaktadır.

⁴²²³ Şairlik yaptığını bildiğin hangi kavim varsa; onların başlangıcı İmrü’l-Kays, sonuncusu ise Ebü’l Ferâs olmuştur?

⁴²²⁴ Kuran-i Kerim/Tâhâ/97 (Kur’an’daki, Hz. Musa ve Sâmîrî Kıssası).

⁴²²⁵ Bendenizin şimdi yaptığı iş (şiir sanatı), sihirbazlıktır (mucizedir). Sâmîrî kim oluyor ki ceza olan, “Lamias (bana dokunma)” sözünü bulsun?

⁴²²⁶ Sözde uygunsuzluk nereden çıkar? Mizacın (karakterin) yanlış görmesinden mi? İpek kumaşta tiftiğin çıkması neden kaynaklanır? Kaba ipeğin kalitesizliğinden mi?

⁴²²⁷ Sevânî; su taşıyan ve hep hareket eden deve. Felek, her zaman dolandığı için sevaniye benzetilmiştir.

⁴²²⁸ Feleğin boğa burcu, ikinci burç.

⁴²²⁹ Feleğin dolanışındaki seyrinde, su taşıyan deve olduğu sürece; hâlihazırda, onun boğası; değirmeni çalıştıran eşek gibi, dönüp duran inek olacaktır.

⁴²³⁰ Boğa burcu.

⁴²³¹ Yeni ay, gökyüzünün tarlasında orak olduğu sürece; feleğin ineği, hiçbir zaman ömrünün harmanında gezmesin.

⁴²³² “İki tarafın birisinin umutsuzluğu rahatlaktır” deyiminde olduğu gibi; umutsuzluk korkusu olmayan, rahatlıkta olası.

27- Dâmen-i baht-ı tu pâk ez gerd-i âs-i âsmân
Vez cefây-ı âsmân hasm-i tu ser-gerdân çu âs⁴²³³

28- Bî sepîde-dem şeb-i hızlân-ı bed-hâhet çönânek
Tâ be subh-i haşr mîgûyed ühâdün em südâsün^{4234 4235},

Der Medh-i Nâsıru'd-Dîn Tâhir Bin Muzaffer⁴²³⁶ - Kaside: 103

Vezin: Fe'ûlün /Fe'ûlün/Fe'ûlün /Fe'ûlün

- 1- Zehî dest-i tu ber ser-i âferîneş
Vücûd-i tu ser-i defter-i âferîneş⁴²³⁷
- 2- Kazâ hutbehâ kerde der mülk ü millet
Be nâm-ı tu ber minber-i âferîneş⁴²³⁸
- 3- Çihl sâl meşşâte-i kevn kerde
Rüsûm-i turâ ziver-i âferîneş⁴²³⁹
- 4- Tırâzî ne çün Tâhirübnü Muzaffer
Be 'ahd-i tu der Şuşter-i⁴²⁴⁰ âferîneş⁴²⁴¹
- 5- Eger fuzla-i gevher-i tu ne-bûdî
Hakîr âmedî gevher-i âferîneş⁴²⁴²
- 6- Guşâd-ı nefâz-ı tu gerdûn-i fitrat

⁴²³³ Senin bahtının eteği; semanın değirmeninin tozundan beri olsun. Senin düşmanın; gökyüzünün cefasından dolayı değirmen gibi avare olsun.

⁴²³⁴ Bu, bir gece midir yoksa altı gece mi?

⁴²³⁵ Kıyamet sabahına kadar; “ühâdün em südâsün (bu; bir gece midir, yoksa altı gece midir)” demek suretiyle; düşmanın acizlik gecesi bir türlü sabaha ulaşmasın.

⁴²³⁶ Nâsıru'd-Dîn Tâhir Bin Muzaffer'in Methi Hakkındadır.

⁴²³⁷ Tüm mahlûkatın başında bulunan elin, ne güzeldir? Senin varlığın, hilkat defterinin başlangıcı olsun.

⁴²³⁸ Kader; yaratılış minberinde, mülk ve millet için; senin adına hutbeler yapmıştır.

⁴²³⁹ Varlığın kuaförü; senin adetlerini, kırk sene, yaratılışın süsü yapmıştır.

⁴²⁴⁰ Harir kumaş, Şuşter şehrinde dokunan ipek kumaş.

⁴²⁴¹ Senin devrinde üretilen yaratılış ipeğinde; Tahir bin Muzaffer gibi bir kenar süsü yoktur.

⁴²⁴² Eğer senin cevherinin fazlası olmasaydı; yaratılış cevheri az gelirdi.

Be-perdâzed ez defter-i âferîneş⁴²⁴³

- 7- Ve-ger ehter-i tu ne-bûdî ne-geştî
Sa‘âdet-resân ehter-i âferîneş⁴²⁴⁴

S. 237

- 8- Be bâd-ı ‘adem ber-dehed ger be-hâhed
Hilâf-ı tu hâkester âferîneş⁴²⁴⁵

- 9- Fenâ bârhâ kerd ‘azm-i musemmem
Ki tâ be-şikened çenber-i âferîneş⁴²⁴⁶

- 10- Şükûh-i tu der-yâft ân kâr eger ne
Be-kerdî fenâ der hor âferîneş⁴²⁴⁷

- 11- Be dîvân-ı câhet guzârend encüm
Herâc-ı nehûm kişver-i âferîneş⁴²⁴⁸

- 12- Vez ıktâ-‘ı cûdet resânend erkân
Vücûb-i heme leşker-i âferîneş⁴²⁴⁹

- 13- Tu ey server-i âferîneş ne-bînî
Ki her dem kazâ mâder-i âferîneş⁴²⁵⁰

- 14- Be zecr-i temâm ez tabî‘at be-pürsed
Ki hem bih ne-şod server-i âferîneş⁴²⁵¹

⁴²⁴³ Fıtratın feleği, senin fermanının genişliğini, varlığın defterinden tanzim ediyor.

⁴²⁴⁴ Eğer senin yıldızın olmasaydı, varlığın yıldızı, mutluluğa vesile olamazdı.

⁴²⁴⁵ Varlık, eğer isterse sana karşı olanların külünü, yokluk rüzgârına savurur.

⁴²⁴⁶ Fena (yokluk), defalarca, varlığın çemberini kırmaya kararlı bir şekilde azmetti.

⁴²⁴⁷ Eğer senin heybetin o işi anlamasaydı, fena, varlığı zayıf kılardı.

⁴²⁴⁸ Varlık ülkesinin dokuzuncu vergisi olarak yıldızları, senin saltanat divanına yerleştirdiler.

⁴²⁴⁹ Devlet erkânı; varlığın bütün askerlerinin maaşını, senin cömertlik bahşışinden öderler.

⁴²⁵⁰ Sen, ey varlık âleminin veziri (süruru), kaderin, her an yaratılmışların annesi olduğunu görmüyor musun!

⁴²⁵¹ Birçok eziyetle, tabiattan şöyle soruyor: “Mahlûkatın efendisi de iyileşmedi mi”?

- 15- Turâ kirdigâr ez berây-i tehfezz
Müvekkil koned ber ser-i âferîneş⁴²⁵²
- 16- Tekessür çe başed ki bâ çün tu şihne
Be-gerded be gird-i der-i âferîneş⁴²⁵³
- 17- Havâdis çerâ bisterî gustered kân
Be ma'nî buved bister-i âferîneş⁴²⁵⁴
- 18- Guvâ mîkonem ber tu hân ey tebî'at
Derîn dâverî dâver-i âferîneş⁴²⁵⁵
- 19- Ki tâ germ ü serdî beroyeş ne-yârî
Ki înest huşk u ter-i âferîneş⁴²⁵⁶
- 20- Elâ tâ mîzâc-ı 'anâsır be nisbet
Ziyâdet koned peyker-i âferîneş⁴²⁵⁷
- 21- Tu bâdî ki cüz bâ tu nîkû ne-yâyed
Kabây-ı bekâ der ber-i âferîneş⁴²⁵⁸
- 22- Devâm-ı turâ bîh der âb u hâkî
Kezo rüst berg ü ber-i âferîneş⁴²⁵⁹
- 23- Bekây-ı tu çendân ki der tûl u 'arzeş
Ne-şâyed be-cüz mihver-i âferîneş⁴²⁶⁰

⁴²⁵² Allah, seni korumak için, varlığın başına vekil tayin eder.

⁴²⁵³ Hilkat kapısının etrafında, senin gibi bir muhafız dolaşırken, kırılma (parçalanma) gibi bir durum söz konusu olur mu?

⁴²⁵⁴ Onun, yaratılış yatağı (mahlûkatın döşegi) anlamına gelmesi için olaylar, neden bir zemin hazırlasın ki (onun bu duruma ihtiyacı yoktur)?

⁴²⁵⁵ Ey tabiat, varlığın hakemini, bu yargıda, senin için tanık gösteriyorum!

⁴²⁵⁶ Soğuk ve sıcak ona hissettirmeyesin diye şahit gösteriyorum. Çünkü varlığın yaşı ve kuru budur.

⁴²⁵⁷ Dikkat et, yaratılışın tasarımı, unsurların mizacını, orantılı olarak nasıl çoğaltıyor!

⁴²⁵⁸ Sen öyle bir havasın ki (her şeyin başlangıcısın); sen olmadan, beka elbisesi, mahlûkatın üzerinde hoş görünmez (sen olmadan, beka elbisesi, mahlûkatın üzerinde hoş görülmesin).

⁴²⁵⁹ Senin devamın o toprağın kökündedir. Çünkü yaratılışın dalı ve budağı, o topraktan meydana gelir.

⁴²⁶⁰ Senin bekan, onun enine ve boyuna yakışmaz. Sadece yaratılışın mihverine (dingiline) yakışır.

Der Medh-i İmâm-ı Bozorg Şeh Kutbu'd-Dîn Ebu'l-Muzafferi'l-'İbâdî⁴²⁶¹ -

Kaside: 104

Vezin: Mef'ûlû/ Mefâ'ilün / Fe'ûlün

- 1- Ey şâdiy-i cân-ı âferîneş
Vey gevher-i kân-ı âferîneş⁴²⁶²
- 2- Ey mahrem-i halvetî ki âncâ
Mahvest nişân-ı âferîneş⁴²⁶³
- 3- Ey bülbül-i bostân-ı tecrîd
Der şûre-sitân-ı âferîneş⁴²⁶⁴
- 4- Der cilve-keşîde keşf-i nutket
Esrâr-ı nihân-ı âferîneş⁴²⁶⁵
- 5- Der bedv-i vücûd gofte pîret
Key baht-ı cevân-ı âferîneş⁴²⁶⁶
- 6- Nâ-cest e zı fikretet revânter
Tîrî zı kemân-ı âferîneş⁴²⁶⁷
- 7- Âzâd merâtib-i yakînet
Zâsîb-i gümân-ı âferîneş⁴²⁶⁸
- 8- Bi fâtiha-i senâ ne-burde
Nâm-ı tu zebân-ı âferîneş⁴²⁶⁹

⁴²⁶¹ Saygıdeğer (büyük) İmam, Şeyh Kutbu'd-Din Ebü'l-Muzafferi'l-'İbâdî'nin Övgüsü Hakkındadır.

⁴²⁶² Ey yaratılış canının mutluluğu! Ey yaratılış madeninin mücevheri!

⁴²⁶³ Ey yaratılış izlerinin kaybolduğu yerde, halvetin mahremi olan zat!

⁴²⁶⁴ Ey hilkat çoraklığında, yalnızlık bahçesinin bülbülü!

⁴²⁶⁵ Nutkunun beyanı; yaratılışın gizli sırlarını canlandırmıştır (ortaya koymuştur).

⁴²⁶⁶ Pirin, senin varlığının başlangıcında şöyle demiştir: "Ey yaratılışın genç talihlisi!"

⁴²⁶⁷ Yaratılış yayından, senin fikrinden daha isabetli (akıcı) bir ok atılmamıştır.

⁴²⁶⁸ Senin yakınının dereceleri; yaratılış zannının zararlarından uzaktır.

⁴²⁶⁹ Yaratılışın dili, senin adını söylemeden, övgü yapmamıştır.

- 9- Der şîve-i ihtirâ‘ vu ibdâ‘
Bâ tâb u tevân-ı âferîneş⁴²⁷⁰

S. 238

- 10- Gum kerde girân-ı rikâbiy-i tu
Tîziy-i ‘inân-ı âferîneş⁴²⁷¹

- 11- Der bî cihetî hilâl-i kadret
Fâriğ zı benân-ı âferîneş⁴²⁷²

- 12- Der bî sıfatî ‘uluvv-i na‘tet
Berter zı beyân-ı âferîneş⁴²⁷³

- 13- Nâ-beste ne-bûde tâ ki bûde
Pîş-i tu meyân-ı âferîneş⁴²⁷⁴

- 14- Sît-i tu girifte sed velâyet
Zân sûy-i cihân-ı âferîneş⁴²⁷⁵

- 15- Deh yâzdeh-i kabûl dârî⁴²⁷⁶
Ber küll-i mekân-ı âferîneş⁴²⁷⁷

- 16- Bîş est zekât-ı mâye-i tu
Ez sûd u ziyân-ı âferîneş⁴²⁷⁸

- 17- Sogend be cân-ı tu hored ‘akl
Ya‘nî ki be cân-ı âferîneş⁴²⁷⁹

⁴²⁷⁰ Buluş ve icat yolunda; yaratılışın gücü ve kuvveti ile...

⁴²⁷¹ Yaratılış dizgininin acısı (ustalığı), senin rikabının ağırlığını kaybettirmiştir.

⁴²⁷² Senin ululuğunun hilali, mekânsız olmakta; yaratılış parmağına ihtiyaç duymaz.

⁴²⁷³ Senin methinin ululuğu; sıfatsız olmakta (özellikte) yaratılışın beyanından daha üstündür.

⁴²⁷⁴ Yaratılışın kemeri var olduğu sürece; senin katında, kuşanmamazlık etmemiştir.

⁴²⁷⁵ Senin ünün ve şöhretin; yaratılış dünyasının ötesinden, yüz velayeti elde etmiştir.

⁴²⁷⁶ Üstünlük ve faziletçe kabul gördüğün;

⁴²⁷⁷ Ona satın alıp, on bire satman; bütün yaratılış dünyasında kabul edilir.

⁴²⁷⁸ Senin sermayenin zekâtı; yaratılışın karı ve ziyanından daha çoktur.

⁴²⁷⁹ Akıl, yaratılışın canına yemin ederken, senin canına yemin eder (akıl, senin canına yemin eder).

- 18- Ey nâz-deh-i âferîneşet râh
‘İbâdî vü ân-ı âferîneş⁴²⁸⁰
- 19- Her nevbet-i mecliset bahârîst
Der fasl-ı hazân-ı âferîneş⁴²⁸¹
- 20- Ser gum şöde na‘ra-i mürîdânet
Nüvvâb-ı figân-ı âferîneş⁴²⁸²
- 21- Üftâde ber âstâne-i sem‘
Mest ez tu revân-ı âferîneş⁴²⁸³
- 22- Levzîne-i isti‘âret-i tust
Ârâyış-i hân-ı âferîneş⁴²⁸⁴
- 23- Nakd-i sohenet çu râyic üftâd
Der dâd u sıtân-ı âferîneş⁴²⁸⁵
- 24- Sarrâf-ı sohen ki nefis-i küllîst
Ber taraf-ı dükkân-ı âferîneş⁴²⁸⁶
- 25- Pürsîd zı ‘akl-ı küll ki ân çîst
Goftâ heme dâh-ı âferîneş⁴²⁸⁷
- 26- Tâ ablak-ı tund-i dehr râmest
Ender hem-i râh-ı âferîneş⁴²⁸⁸

Yani, yaratılışın canına yemin eder).

⁴²⁸⁰ Sen dünyaya boyun eğmezsın (dünyaya aldanmazsın). İbadi’nin dünyaya dalması nasıl mümkün olabilir?

⁴²⁸¹ Yaratılışın sonbahar mevsiminde; senin meclisinin her nevbeti (davul çalma merasimi), bir ilkbahar gibidir.

⁴²⁸² Senin müritlerinin; naiplerin hangâhında yaptığı, mutluluk naraları, halkın figan sesleridir.

⁴²⁸³ Yaratılışın ruhu, senin sarhoşluğundan, semî‘ (ışıtme) eşiğine düşmüştür.

⁴²⁸⁴ Yaratılış sofrasının güzelliği; senin levzinenin (badem ezmesi) ödünç almasındandır.

⁴²⁸⁵ Yaratılış alışverişinde, nitekim senin sözünün parası yaygınlaştı.

⁴²⁸⁶ Külli nefis olan söz sarrafı, yaratılışın dükkânında;

⁴²⁸⁷ Akl-i külliden “o nedir” diye sordu. “Yaratılışın her şeyini bilen biridir” dedi.

⁴²⁸⁸ Yaratılışın kıvrılmış baldırı (budu) altında; feleğin hızlı ablak (alabacaklı) atı, ram olduğu sürece;

27- Der hidmet-i devr-i devletet bâd
Devrân u zemân-ı âferîneş⁴²⁸⁹

28- Şîrîn zı zebân-ı şekerînet
Tâ haşr dehân-ı âferîneş⁴²⁹⁰

Der Medh-i Safvetü'd-Dîn Meryem Hâtûn⁴²⁹¹ - Kaside: 105

Vezin: Fe‘ilâtün / Mefâ‘ilün / Fe‘ilün

1- Ey nihân geşte der bozorgiy-i hîş
Vez bozorgî zı âsmân şöde bîş⁴²⁹²

2- Âftâb îñ çönîn buved ki tuyî
Âşkâr u nihân zı tâbeş hîş⁴²⁹³

3- Tu zı endîşe ân sûyî vü cihân
Heme zîn sûy-i ‘akl dûr-endîş⁴²⁹⁴

4- Bâd ber süddi-i tu hem ne-resed
Bâd-ı fikret ne bâd-ı hâk perîş⁴²⁹⁵

5- Vehm râ bîn ki teyre bergeştet
Per be-yefkende pây zı ebleh rîş⁴²⁹⁶

6- Ey tevânger zı tu basît-i zemîn
Vez nazîr-i tu âsmân devîş⁴²⁹⁷

⁴²⁸⁹ Yaratılışın devran ve zamanı, senin devletin hizmetinde olsun!

⁴²⁹⁰ Yaratılışın ağzı; senin şeker gibi dilinden, kıyamete kadar, tatlı olsun!

⁴²⁹¹ Sefvetü'd-Dîn Meryem Hatûn'un Övgüsü Hakkındadır.

⁴²⁹² Ey kendi büyüklüğünde saklanmış olan ve ululukta gökyüzünden daha büyük olan!

⁴²⁹³ Güneş, aynen senin kendi ışığından aşikâr ve gizli olduğun gibi olsun!

⁴²⁹⁴ Sen, düşüncenin ötesindesin. Ve dünyanın hepsi, uzak görüşlü aklın bu tarafındadır (daha aşağı seviyededir).

⁴²⁹⁵ Rüzgâr, senin kapı eşğine dahi yetişemez. Senin fikrinin rüzgârına, toz uçuran rüzgâr bile yetişemez.

⁴²⁹⁶ Hayale bak ki utanarak geri dönmüştür. Birçok yol kat etmiş, ancak yolda kalmıştır.

⁴²⁹⁷ Ey yeryüzünün sofrası onun yüzünden zenginleşen zat! Ve senin benzerinden dolayı, gökyüzünün derviş (yoksul) olduğu kişi!

S. 239

- 7- Bî tu refest verne der zenbûr
Der pey-i nûş key nişestî nîş⁴²⁹⁸
- 8- Lutfet er pâý der-nehed be meyân
Gurg râ âştî dehed bâ mîş⁴²⁹⁹
- 9- Âsmân ger silâh ber-bended
Tîr-i tedbîr-i tu nehed der kîş⁴³⁰⁰
- 10- Mâhtâb ez mîzâc ber-gerded
Ger be helk-i tu ber be-mâled hîş⁴³⁰¹, ⁴³⁰²
- 11- Ver koned çûb-i âstân-i tu hükm
Şihne-i çûbhâ şeved âdîş⁴³⁰³
- 12- Cân-ı nev dâde'î cihânî râ
Fark nâ-kerde ehl-i mezheb ü kîş⁴³⁰⁴
- 13- İn ne halkest nûr-i hurşîdest
Ki be bîgâne ân resed çu be hîş⁴³⁰⁵
- 14- Şâd bâş ey be mu'cizât-ı kerem
Meryemî ez hezâr 'Îsâ bîş⁴³⁰⁶
- 15- Tâ ne-gûyî ki şî'r muhtasarest
Muhtasar nîst çün tûyî ma'nîş⁴³⁰⁷

⁴²⁹⁸ Sensiz gitmiştir. Eğer öyle olmasa arı, bal arkasında ne zaman sokar ki?

⁴²⁹⁹ Eğer lütfun, ortaya çıkarsa, kurdu kuzu ile barıştırır.

⁴³⁰⁰ Gökyüzü, eğer silah kuşanırsa senin tedbir okunu sadağına koyar.

⁴³⁰¹ Kaba keten kumaşı, saban (kotan)

⁴³⁰² Eğer senin boğazına hîş sürerlerse; ay ışığı mizacından döner (niteliğini ve tabiatını kaybeder).

⁴³⁰³ Eğer senin bargâhının (otağının) tahtası hükmederse, tahtaların şahnesi (gece muhafızı), ateş olur.

⁴³⁰⁴ Mezhep ve din farkı gözetmeksizin, bir dünyaya yeni bir can bağışlamışsın.

⁴³⁰⁵ Bu halk değil, güneşin ışığıdır. Çünkü kendine yettiği gibi, el âleme o yetişir.

⁴³⁰⁶ Ey kerem m'ucizeleri ile bin İsa'dan daha üstün olan, Meryem Mutlu ol!

⁴³⁰⁷ Şiirin, kısa olduğunu söyleme. Bunun anlamı sen olunca, kısa değildir.

- 16- Be-Hüdây er kes în kavâfî râ
Be sohen ber-nişândî be sirîş⁴³⁰⁸

Der Medh-i Sâhib Evhadü'd-Dîn İshâk⁴³⁰⁹ - Kaside: 106

Vezin: Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün

- 1- Düş sermest âmedem be visâk
Bâ herîfî heme vefâ vü vifâk⁴³¹⁰
- 2- Dîdem ez bâkîy-i perendûşîn⁴³¹¹
Şîşe'î nîme ber kenâre-i tâk⁴³¹²
- 3- Mey çün 'ahd-i dostân be safâ
Telh çün 'iş-i 'âşıkân be mezâk⁴³¹³
- 4- Her du der tâb-hâne'î⁴³¹⁴ reftîm
Ki ne-bud âşnâ hevây-i revâk⁴³¹⁵
- 5- Be-nişestîm ber derîçeg-kî
Ki hemî dîd kavsî ez âfâk⁴³¹⁶
- 6- Ber yemînem zı mantıkî eczâ'
Ber yesârem zı hendesî evrâk⁴³¹⁷
- 7- Heme etrâf-ı hâne lem'a-i berk
Zân ruh-i lâmi' ü mey-i berrâk⁴³¹⁸

⁴³⁰⁸ Vallahi, eğer bir kimse bu kafiyele, çiriş otu (ağda) ile söze oturma bilirse, ona helal olsun!

⁴³⁰⁹ Vezir; Evhadü'd-Dîn İshâk'ın Methi Hakkındadır.

⁴³¹⁰ Tam vefa ve dostluğa sahip bir herifle; dün gece, sarhoş olarak otağa girdim.

⁴³¹¹ İki gün önceden kalmış, şarap ve benzer içkiler

⁴³¹² Rafın kenarında, perendüşinin geri kalanından, yarım şişe kaldığını gördüm.

⁴³¹³ Şarap; dostların safa ve doğruluğa olan yemini gibi idi. Âşıkların eğlencesinin tadı gibi acı idi.

⁴³¹⁴ Kış odası

⁴³¹⁵ İkimiz de; havasına aşına olmadığımız, bir kış odasına gittik.

⁴³¹⁶ Ufuklardan, hilalin görüldüğü, bir pencere kenarına oturduk.

⁴³¹⁷ Sağımda, mantığa ait cüzler (kitaplar) vardı. Solumda, geometriye ait varaklar bulunmaktaydı.

⁴³¹⁸ O ışıklı yüz ve parlak meyden; evin her tarafında, şimşek gibi parlak ışıklar vardı.

- 8- Şekker ü nukl-i mâ zı şükr-i visâl
Cur‘a-i câm-ı mâ zı hûn-i firâk⁴³¹⁹
- 9- Ne merâ mutribân-ı çâbuk-dest
Ne merâ sâkiyân-i sîmîn-sâk⁴³²⁰
- 10- Gazelekhây-i hod hemî hândem
Der Nihâvend ü Râhvî yü ‘Îrâk⁴³²¹
- 11- Mâh nâgah ber-âmed ez meşrik
Meşrikî kerd hâne ez işrâk⁴³²²
- 12- Be sohen der-şodîm her se be-hem
Çün se yâr-ı muvâfık-ı muştâk⁴³²³
- 13- Mâh râ nîkûyî hemî goftûm
Ki derîğî be ictimâ‘⁴³²⁴u muhâk^{4325, 4326}
- 14- Zû-şecûn şod hadîs u der-dâdîm
Kıssa-i çerh-i ezrek-i zerrâk⁴³²⁷
- 15- Goftem âyâ kesî tevâned kerd
Der besât-ı zemîn ‘alel-ıtlâk⁴³²⁸

S. 240

- 16- Men-‘i takdîr-i o be istiklâl

⁴³¹⁹ Şeker ve çerezimiz; visalin (kavuşmanın) şükründen idi. Kadehimizin yudumu; firak (ayrılık) kanından idi.

⁴³²⁰ Benim; ne ellerini hızlı oynatan dansözlerim vardı. Ne de gümüş ayaklı sakilerim vardı.

⁴³²¹ Nihavent, Rahvi ve Irak’ta; kendi gazelciklerimi okuyordum.

⁴³²² Birden bire ay; doğudan yükselmeğe başladı. Evi, aydınlıktan; güneşin doğuş zamanı gibi, gündüz yaptı.

⁴³²³ Üçümüz de birbirimizle; hevesli ve uyumlu, dost gibi konuşmaya başladık.

⁴³²⁴ İctimâ-‘i neyyerîn: güneşle ayın, bir doğru üzerine gelmeleri

⁴³²⁵ Arap aylarının son üç gecesi

⁴³²⁶ Kuşatılma endişesinden dolayı, güneşle birleşmemesine rağmen hep, ayın güzelliğinden bahsettik.

⁴³²⁷ Felaket emrinin dedikodusu olan; aldatıcı, mavi gökyüzünün hikâyesini anlattık.

⁴³²⁸ Şöyle dedim: Acaba yeryüzünde bir kimse şartsız olarak şunu yapabilir mi?

Keşf-i esrâr-i o be istihkâk⁴³²⁹

17- Ne der ân dâyre ki der tedvîr⁴³³⁰

Ne-tevânend zed nutk zı nuttâk^{4331, 4332}

18- Ne ez ân tâyife ki ne-şînâsend

Ma'niy-i ihtirâk⁴³³³ ez ihrâk^{4334, 4335}

19- Mâh goftâ ki berk vehmî bûd

Ki berîn gunbed âmedî be berrâk⁴³³⁶

20- Der Horâsân zı ümmeteş digerîst

Ki bero 'âşikest mülk-i 'Îrâk⁴³³⁷

21- 'İsmet-i İzedî rikâb u 'inâneş

Meded-i sermedî sitâm⁴³³⁸ u cenâk^{4339, 4340}

22- Dânî ân kîst Evhadü'd-Dîn est

Ân melek hilkat mülûk-i ahlâk⁴³⁴¹

23- Goftem ey mâh nâm ta'yîn kon

Goft mahdûm u mün'imet İshak⁴³⁴²

⁴³²⁹ Bağımsız bir şekilde, onun takdirini engellesin. Onun sırlarını, hakkıyla ortaya çıkarsın.

⁴³³⁰ Anlamca; yuvarlamaktır. Astronomide; diğer feleğin ortasında olan küçük felek

⁴³³¹ Gök biliminde; feleğin dört kısmından biri

⁴³³² Ne, o çemberdeki dönüşten (büyük feleğin içindeki küçük felekten), ne de feleğin dörtte birinden (hacminden) bahsedilebilir.

⁴³³³ Zuhâl, Jüpiter, Mars, Venüs ve Merkür'ün aynı derecede güneş ile yan yana gelmesi

⁴³³⁴ Yangın, yakma, yıldızların yanarak ışık saçması.

⁴³³⁵ Ne de; ihtirak ile ihrakın (yanmak ve yakmak, eziyet etmek), farkını bilmeyen topluluktan bahsedilebilir.

⁴³³⁶ Ay şöyle dedi: "Yıldırım; bu kümbete, parlak şekilde gelen, bir hayal idi".

⁴³³⁷ Horasan'da, Irak halkının kendisine âşık olduğu; onun ümmetinden başka birisi vardır.

⁴³³⁸ Altın ve gümüş işlemeli at başlığı

⁴³³⁹ Lades kemiği, at eğrinin iki uçlu tahtasıdır ki atın eyerinin devamı gibidir.

⁴³⁴⁰ Allah'ın ismeti; onun dizgini ve üzensisidir. Ebedi yardım; onun sitâm ve cenâkıdır (at başlığı ve eyerinin uzantısıdır).

⁴³⁴¹ Kim olduğunu biliyor musun? Ahlak mülkünün melek huylu veziri; Evhadü'd-Dîn'dir.

⁴³⁴² Dedim: Ey ay, adını söyle! Dedi: "Efendin ve nimet verenin, İshak'tır".

- 24- Âsmân rütbeti ki secde berend
Âsmânhâş hâdi‘ü’l-a‘nâk⁴³⁴³
- 25- Mokneteş beste bâ kazâ peymân
Kudreteş kerde bâ kader mîsâk⁴³⁴⁴
- 26- Hulf-i sıdk kadr-i ost kader
Çün şevved der nifâz-ı hükmeş‘âk⁴³⁴⁵
- 27- Fikreteş nusha-i vücûd âmed
Râz-ı gerdûn dero hatt-ı ilhâk⁴³⁴⁶
- 28- Râyeş er âftâb nîst çerâş
Sefer-i âsmân ne-yâyed şâk⁴³⁴⁷
- 29- Bûy-i kibrît-i⁴³⁴⁸ ahmer-i sıdkeş
Ez ‘Utarid be-burde reng-i nifâk⁴³⁴⁹
- 30- Lugev-i seb‘e mesânîy-i⁴³⁵⁰ soheneş
Lugat-i münhiyân seb-‘i tıbâk⁴³⁵¹
- 31- Hırka pûşîst çerh er-ne zedîş
Rif‘at-i bârgâh-i o mihrâk⁴³⁵²
- 32- Re’y-i ‘âliyeş fâliku’l-esbâh

⁴³⁴³ Gök rütbeli biridir. Çünkü gökler; boyunları eğik olarak ona secde ederler.

⁴³⁴⁴ Zenginliği kaza ile anlaşılmıştır. Gücü ise kader ile sözleşmiştir.

⁴³⁴⁵ Kader, onun büyüklüğü hususunda, gerçeğin karşısında yer alır. O zaman kaderin hükmü, ebeveyne isyan eden evladın hükmü gibi kerih olur.

⁴³⁴⁶ Onun düşüncesi, varlığın nüshası olarak geldi. Feleğin sırrı, onda, ek (yedek) yazı oldu.

⁴³⁴⁷ Eğer onun düşüncesi güneş gibi değilse; gökyüzü seferi ona neden zor gelmesin?

⁴³⁴⁸ Bir tür eskir, kızıl kükürt, altın madeni

⁴³⁴⁹ Sadakatının kızıl kibritinin kokusu; Merkür’dan, ayrılık rengi almıştır.

⁴³⁵⁰ Fatiha suresi veya Kur’an-i Kerim’de en uzun, yedi sure

⁴³⁵¹ Onun sözünün sabâi’l-mesanisi (akıcı, yedi sure gibi olan kelamı); yedi gök meleklerinin sözcüğünün benzeridir (habercisidir).

⁴³⁵² Hırka giyen birisidir. Eğer böyle olmasaydı felek, onun sarayının yüksekliğini tenkid ederdi (odak yapmazdı).

Dest-i mu‘tiyeş zâminü’l-erzâk⁴³⁵³

33- Bî-niyâzî ‘ayâl-i himmet-i ost
Sıdk-ı o der sehâ be-cây-i sedâk⁴³⁵⁴

34- Rağbeteş rağm-i kân u deryâ râ
Çâr tekbîr kerde vü se talâk⁴³⁵⁵

35- Keremeş âz râ ki fâke zı-dest
Zı imtilâ ender efkened be fevâk⁴³⁵⁶

36- Hûn-i kânhâ be-rîht kîn sehâş
Kûh ez ân yâft eyemenî zı honâk⁴³⁵⁷

37- Be kerem-i rağbeteş be-dân derece est
Ki be nezzâre rağbet-i ehdâk⁴³⁵⁸

38- Kem ne-gerded ki kem ne-yâred şod
Tûl u ‘arz-i hevâ be istinşâk⁴³⁵⁹

39- Bîş gerded ki bîş dâned şod
Şerh-i bast-i sohen be istintâk⁴³⁶⁰

40- Tâ zemân hemçu rûz başed ü şeb

⁴³⁵³ Yüce düşüncesi, sabahları ağartandır. İhsan eden eli, azıkların kefilidir.

⁴³⁵⁴ Dilenmemek; onun himmetinin, ailesidir, eşidir. Cömertlikte onun doğruluğu; başlık parası yerindedir.

⁴³⁵⁵ Gerçi maden ve derya; kendilerine iltifatla bakmasını istiyorlar. Ancak o, bu ikisini, dört tekbirle, üç talak boşamıştır (sonsuz kadar o ikisini terk etmiş ve onlara bakmamaktadır).

⁴³⁵⁶ Herkes onun bahşışinden doymuştur. Ve hırs, herkesten daha çok doymuştur (fakirken; tıksırıncaya kadar doymuşlardır).

⁴³⁵⁷ Cömertliğinin düşmanlığı, madenlerin kanını döktü. Dağ, bu nedenle difteri (kuşpalazı) hastalığından koruna bildi.

⁴³⁵⁸ Kereminden dolayı, o derece ilgi görür ki; göz yuvarları bile tabii bir ilgi ile ona bakmaktadır.

⁴³⁵⁹ Havanın eni ve boyu, koklamakla azalmadığı gibi; onun cömertliği ve ona olan ilgi de azalmaz (azalma, ona yakışmaz).

⁴³⁶⁰ Soruşturmakla (araştırmakla), sözün genişliği nasıl zenginleşiyorsa, öylede; onun cömertliği ve ilgisi, arttıkça, daha iyi anlaşılmaktadır.

Tâ ‘aded hemçu cuft başed ü tâk⁴³⁶¹

- 41- Rûz u şeb cuft-i Kibriyâ bâdâ
Der çönîn kâh u bâğ u târem ü tâk⁴³⁶²

- 42- ‘İzz-i o der izâ-i ‘izz-i vücûd
Nâz-ı ma‘şûk u nâle-i ‘uşşâk⁴³⁶³

S. 241

Der Münâcât-ı Bâriy-i Tâ‘âlâ⁴³⁶⁴ - Kaside: 107

Vezin: Mefâ‘ilün/ Fe‘ilâtün / Mefâ‘ilün /Fe‘ilün

- 1- Mukaddirî⁴³⁶⁵ ne be âlet be kudret-i mutlak
Koned zı şekl-i buhârî çu gunbed-i ezrek⁴³⁶⁶
- 2- Ne hışt u rişte-i mi‘mâr râ dero bâzâr
Ne çûb u tîşe-i neccâr râ dero revnak⁴³⁶⁷
- 3- Be hikmetî ki hâlel endero ne-yâbed râh
Zı mihr ü mâh guşâde der ân mekân bayrak⁴³⁶⁸
- 4- Hisâr ber şöde bî âb u gil velîk be sun‘
Be gird-i o zede ez bahr-ı bî kerân hendek⁴³⁶⁹
- 5- Ne mancınık be sakfeş resed ne köşkencir⁴³⁷⁰

⁴³⁶¹ Zaman, aynı gündüz gibi olana dek; gece, sayıca çift ve tek gibi olana kadar;

⁴³⁶² Gece ve gündüz, Kibriya’nın (Allah’ın) kudretini gösteren bir çift alamet olduğuna göre; böyle bir saray, bahçe, kubbe (çardak) ve eyvan (revak) ta, onun haşmetinin alameti olsun!

⁴³⁶³ Varlığın büyüklüğü karşısında o nun izzeti; maşukun, naz yapması ve âşıkların feryad etmesidir.

⁴³⁶⁴ Yüce Allah’ın Münâcâtı (ona yakarış) Hakkındadır.

⁴³⁶⁵ Allah’ın sıfatlarından biri; her şeyi belli bir ölçüye göre yaratan, takdir eden.

⁴³⁶⁶ Mukaddirsın, alet ve araçla değil, mutlak gücünle; bir buhar (duman) şeklinden, mavi kümbetleri (felekleri) yaratırsın.

⁴³⁶⁷ O pazarda, ne tuğla ne de mimar ipi vardır. Ne marangozun tahtası ve keseri orada geçerlidir.

⁴³⁶⁸ Yanlışlığın kendisine yol bulamadığı bir hikmetle; güneş ve ay ile o mekânda bir bayrak açtı.

⁴³⁶⁹ Su ve çamursuz olarak bir hisar yapmıştır. Ancak, yaratıcılıkla o surun etrafında uçsuz bucaksız, denizden bir hendek (çukur) yapmıştır.

⁴³⁷⁰ Kale suru yıkan, bir çeşit top

Ne tîr-i çerh u ne sâ mân ber şöden be vehek⁴³⁷¹

6- Ne ez firâz tevân kerd hilyet-i merkûb
Ne ez neşîb tevân dîd câygâh-ı nefek⁴³⁷²

7- Dero be hükm revân kerde heft seyyâye
Zı lütf dâde vatan-ı şân devâzdeh cevsek⁴³⁷³

8- Meyân-i gunbed-i fîrûze rânde bahr-ı muhît
Meyân-ı âb çönîn hâk tûde-i mu‘allak⁴³⁷⁴

9- Bedânki mebde-‘i ibdâ‘ ost bî âlet
Guvâh bes bûved ey şûr-baht-ı hâm huluk⁴³⁷⁵

10- Çe zan berî ki be hod ber-şod âsmân-ı bülend
Gahî zı gerdiş-i o rûşenî vü gâh ğesek⁴³⁷⁶

11- Ne bî nümâyiş-i Hallâk şod müheyyâ halk
Ne bî kifâyet-i varrâk şod nigâr-i varak⁴³⁷⁷

12- Cüz o be sun‘ ki âred çu ‘Îsâ ez dem
Cüz o be lütf ki sâzed çu Mûsâ zı ‘alak⁴³⁷⁸

13- Ki ber-ferâzed her bâmdâd matla-‘ı subh

⁴³⁷¹ Çatısına ne mancınık ulaşır ne de köşkencir topu. Ne feleğin oku, ne de yular (kement) ile elde edilir.

⁴³⁷² Ne yüksekliğinden dolayı, binit süsü (hilyet) yapılabilir, ne de inişten alt geçit yolunu görmek mümkün olur.

⁴³⁷³ Dokuz gezegeni kendi hükmüne tabi kılmıştır. Lütfundan, on iki köşkü, onlara yurt yapmıştır.

⁴³⁷⁴ Türkuaz kümbet ortasında engin bir deniz sürmüş (yerleştirmiş). Suyun içinde böyle asılı, bir toprak yığını koymuş.

⁴³⁷⁵ Bil ki; araç gereksiz yenilik icat eden odur. Ey kötü bahtlı ve yaratılışı ham olan, bu delil yeterlidir!

⁴³⁷⁶ Dolanışından, bazen aydınlık bazen de zifiri karanlık olan gökyüzünün, kendiliğinden dikildiğini mi sanıyorsun?

⁴³⁷⁷ Yaratılış; yaratının gösterisi olmadan hazır olmadı. Varakın yazısı, resmi; varrâkın (kâtibin, ressamın) kabiliyetsizliği ile oluşmadı.

⁴³⁷⁸ Ondan başka kim, bir anda İsa gibi birini yaratabilir? Ondan başka, kim lütfu ile Musa gibi birini (‘alakten) nütfdeden halkedebilir?

Ki ber-guşâyed her şeb be zıdd-ı subh-i şafak⁴³⁷⁹

- 14- Ki bâred ez dehen-i ebr ber sedef lü'lü'
Ki pûşed ez eser-i sun' der semen korte⁴³⁸⁰
- 15- Tebârekellâh ez ân kâdirî ki kudret-i o
Dehân u dîde nümâyed zı 'abher ü fıstık⁴³⁸¹
- 16- Gehî zı âb koned tâze çehre-i gül-zâr
Gehî be bâd koned bâz lâle râ yalmak⁴³⁸²
- 17- Gehî zelîl koned kavm-i Fîl râ ez tayr
Gehî helâket-i Nemrûd râ gomâred bek⁴³⁸³
- 18- Turâst mülk ü tuyî mülk-dâr u mülk-bâhş
Turâ sezây-i Hüdâyî be her zemân el-hak⁴³⁸⁴
- 19- Zı dest-i bâd tu bahşî be bûstân sündüs
Zı çeşm-i ebr tu bârî be deşt istebrek^{4385, 4386}
- 20- Be hükm mâr-ı demân râ ber-ârî ez sûrâh
Zı behr-i to'me-i râsû vu lokma-i laklak⁴³⁸⁷
- 21- Be def-'i zehr be dâna nümûde'î tiryâk

⁴³⁷⁹ Kim, her vakit, sabahın doğuşunu gerçekleştiriyor? Kim, sabah şafağının zıddı olarak her geceyi, cihanın üzerine örtüyor?

⁴³⁸⁰ Bulutun ağzından sedefe, kim inci yağıdırıyor? Kim, yaratılış nişanesinden yasemine gömlek giydirdiyor?

⁴³⁸¹ Gücüyle, nergis ve fıstıktan ağız ve göz ortaya koyan Allah'a; o kudretinden dolayı, maşallah!

⁴³⁸² Bazen, gülistanın yüzünü su ile tazeler. Bazen de rüzgâr ile tekrar laleye yalmak giydirdir.

⁴³⁸³ Bazen Ebabel ile Fil kavmini zelil eder. Bazen de Nemrut'u helak etmek için sivrisineği görevlendirir.

⁴³⁸⁴ Mülk sana aittir, mülkün sahibi ve mülk bağışlayan sensin. Hakikaten de her zaman ilahlık, sana yakışır.

⁴³⁸⁵ Bir tür sıcak bölgelere ait olan ağaç türüdür ve bilimsel adı calotropis'tir.

⁴³⁸⁶ Rüzgârın eli ile sen bostana sündüs (diba, ipek kumaş) bahşedersin. Bulutun gözünden ovaya istebrek (kalın ipek kumaş) yağıdırırsın.

⁴³⁸⁷ Hükmün ile sansar ve leylek için, bir lokma yemek olsun diye; vahşi yılanı delikten çıkarırsın.

Be nef- ‘i tab‘ be bîmâr dâde’î sürmek⁴³⁸⁸

- 22- Be bâğ bülbül ber yâd-ı tu guşâde zebân
Be şâh fâhte ez zevk-i tu girifte sebek⁴³⁸⁹

- 23- Devât der taleb-i âb-ı lütf-i tu dil-hûn
Kalem zı heybet-i nâm-ı bozorg-i tu⁴³⁹⁰

- 24- Ne der kunâm çered bî emân-ı tu âhû
Ne der hevâyî pered bî rızây-ı tu ‘ak‘ak⁴³⁹¹

- 25- Zı mâr muhre⁴³⁹² tu ârî, zı ebr murvârid
Zı gâv ‘anber-i sârâ, zı yâsemîn zanbak⁴³⁹³

- 26- Tu nâm-ı seyyid-i sâdât be-guzerânîdî
Zı heft kışver ü heft âsmân u heft tabak⁴³⁹⁴

S. 242

- 27- Be her peyâm ki âverd kerde’em tasdîk
Be herçi ez tu resîdest gofte’em saddak⁴³⁹⁵

- 28- Ne der peyâm-ı tu lâ gofte’em be hîç tarîk
Ne der risâlet-i o münkirem be hîç nesek⁴³⁹⁶

- 29- Ne der hilâfet-i Bûbekr dem zenem be hilâf

⁴³⁸⁸ Zehri defetmek için âlime tiryak vermişsin. Tabiatının iyileşmesi için hastaya sürme (sürme, bir tür bitki) vermişsin.

⁴³⁸⁹ Bahçede bülbül; senin hatrın için ağzını açmış; ağaç dalında kumru (guguk kuşu), senin zevkin ile öne geçmiştir.

⁴³⁹⁰ Senin lütfunun suyunu taleb etmede; mürekkebin (divitin), gönlü kanla dolmuştur. Senin yüce adının ululuğundan; kalemin başı, ikiye yarılmıştır.

⁴³⁹¹ Senin emniyetin olmaksızın ceylan ovada otlayamaz. Senin rızan olmadan saksâğan havada uçuşamaz.

⁴³⁹² Muhre-i mar, yılandan elde edilip ve tedavide kullanılan bir tür ilaçtır (ophite).

⁴³⁹³ Sen; yılandan mühre (boncuk), buluttan inci çıkarırsın. İnekten amber-i sara (bir tür amber); yaseminden, zambak çıkarırsın.

⁴³⁹⁴ Sen; efendiler efendisinin (Hz. Muhammed’in) adını; yedi ülke, yedi gök ve yedi kattan geçirmişsin.

⁴³⁹⁵ Getirdiği her bir mesajı kabul (tasdik) etmişim. Senden yetişen her şeye, doğrudur demişim.

⁴³⁹⁶ Senin mesajına, hiçbir yolla hayır dememişim. Hiçbir şekilde onun elçiliğini inkâr etmemişim.

Ne der imâmet-i Fârûk der mecâl-i nutk⁴³⁹⁷

30- Ne der nişesten-i ‘Osmân çu Râfizî bed-gûy
Ne der şece‘at-i Haydar çu Hâricî ahmak⁴³⁹⁸

31- Ser-i Havâric hâhem şikâfte çu enâr
Dil-i Revâfiz hâhem kefîde çün cevzak⁴³⁹⁹

32- Zı zahm-ı hancer-i semsâm fi‘l-i âyîne-gûn
Zı tîr-i nâvek-i zehr âb-dâde heste hadak⁴⁴⁰⁰

33- Müheyminâ çu be tevhîd-i tu guşâdem leb
Şod ez hidâyet-i fazl-ı tu gofte‘em muğlak⁴⁴⁰¹

34- Sivâd-ı nazm-ı merâ ger buved zı âb guzer
Konend fahr Raşidî vü Sâbir ü ‘Am‘ak⁴⁴⁰²

35- Egerçi ‘âdet-i dek nîst Enverî râ lîk
Be dergeh-i tu koned yâ Rab er ne-şâyed dek⁴⁴⁰³

36- Çu der medîh-i emîr ü vezîr ‘ömr guzeşt
Çe sûd hânden ahabâr-ı belağa vü mantık⁴⁴⁰⁴

37- Menem suvâr-i sohen geçi nîstem der zîn

⁴³⁹⁷ Ne Hz. Ebubekir’in hilafetine karşı (aleyhinde) konuşmuşum. Ne de, Hz. Ömer’in imamlığı hakkında, fırsat buldukça nutuk atmışım.

⁴³⁹⁸ Ne, Hz. Osman’ın hilafete oturması hususunda, Rafizî gibi kötü söylemişim. Ne de, Hz. Ali’nin yiğitliği hakkında, aptal Hariciler gibiyim.

⁴³⁹⁹ Haricilerin kafasının nar gibi yarılmış olmasını istiyorum. Rafizîlerin kalbini koza gibi patlamış durumda görmek istiyorum.

⁴⁴⁰⁰ Keskin ve ısıltılı kılıçtan (Hâricî’lerin başının yarılmış olmasını istiyorum). Hasta hadaktan (yorgun bakıştan) atılan zehirlenmiş ok ile (Rafizîlerin kalbini parçalanmış görmek istiyorum).

⁴⁴⁰¹ Ey hâfiz (koruyucu) olan Allah! Senin birliğin ve tevhidinden söz ettiğim için; senin faziletinin hidayetinden dolayı, sözlerim muğlâk (muğlâk, ağdalı, kapalı) oldu.

⁴⁴⁰² Şiirlerimin sevadı (yazılışı) eğer sudan geçseydi; Raşidî, Sâbir ve ‘Am‘ak (Buharalı Melikü’ş-Şuara), övünürlerdi.

⁴⁴⁰³ Herne kadar Enverî’nin dilencilik âdeti olmasa da; senin sarayının kapısında dilenci yoksa; Allah, Enverî’yi senin kapının dilencisi yapar.

⁴⁴⁰⁴ Ömrüm, emirlerin ve vezirlerin övgüsünde geçtiği için; belağat ve mantık haberlerinin okunmasının bir faydası yoktur.

Zı dergeh-i melikân hing⁴⁴⁰⁵ ü ebreş⁴⁴⁰⁶ ü ablak⁴⁴⁰⁷, ⁴⁴⁰⁸

38- Yekî cerîde-i a‘mâl-i hod ne-kerdem keşf
Hezâr kes râ kerdem be medh müstağrak⁴⁴⁰⁹

39- Kenûn ki ‘özü-i gunâhân-ı hîştên hâhem
Zı dîde hûn be-çeked ber beden be cây-i ‘arak⁴⁴¹⁰

Der Medh-i Celâleddîn Muhammed⁴⁴¹¹ - Kaside: 108

Vezin: Mef‘ûlü/ Fâ‘ilâtü / Mefâ‘ilü /Fâ‘ilün

- 1- Ey geşte nûk-i kilik-i tu sûret-i nigâr-ı mülk
O bî karâr u dâde mesîreş karâr-ı mülk⁴⁴¹²
- 2- Yâ Rab çigûne der ser-i kilik tevân nihâd
Çendîn hezâr ta‘biye ez kâr u bâr-ı mülk⁴⁴¹³
- 3- Tâ kilik der yemîn-i tu cârî zebân ne-şod
Nûr-i negîn zebâne ne-zed der yesâr-ı mülk⁴⁴¹⁴
- 4- İllâ ez ân lü‘âb ki mensûc-i kilik-i tust
Dîbâce-i⁴⁴¹⁵ kazâ ne-koned pûd u târ-ı mülk⁴⁴¹⁶

⁴⁴⁰⁵ Beyaz at

⁴⁴⁰⁶ Küçük benekli at

⁴⁴⁰⁷ İki renkli at

⁴⁴⁰⁸ Gerçi padişah sarayına ait, hing, ebreş ve ablak, atlarının eğrinde bulunmasam da; söz üstadı benim (sözün suvarisi benim).

⁴⁴⁰⁹ Amel defterimden birini bile, ortaya koyup anlatmadım. Ancak binlerce kişiyi övgüme boğdum.

⁴⁴¹⁰ Kendi günahlarımın affedilmesini istediğim şu an; gözlerimden bedenime, ter yerine, kanlı yaş akmaktadır.

⁴⁴¹¹ Celâleddîn Muhammed’in Methi Hakkındadır.

⁴⁴¹² Ey kaleminin ucu, mülkün (dünyanın) resmini çizen! O, sabırsızdır, ancak çizimi mülkün rahatlığını sağlar.

⁴⁴¹³ Ya rab, mülk işlerinden birkaç bin düzen, bir kalemin ucuna nasıl yerleştirilir?

⁴⁴¹⁴ Senin sağ tarafında, kalem yazmaz ise; mülkün sol tarafında yüzük kaşının ışığı (mührü) parlamaz.

⁴⁴¹⁵ Sultanların elbisesinde kullanılan, bir tür ipek kumaş

⁴⁴¹⁶ Senin kaleminin dokumasının (mensucatının) peltesinden (sıvısından) başka; kaza ve kaderin ipek kumaşı olarak, mülkün ipliğini ve örgüsünü (eriş ve argacını) yapamaz.

- 5- ‘İlm-i Hüdâyî ber du kalem⁴⁴¹⁷ sâht hall ü ‘akd
Ân râz-dâr-ı gayb şod in râz-dâr-ı mülk⁴⁴¹⁸
- 6- Ân der ezel be-kerd be yek-bâr sebt-i hükm
Vîn tâ ebed be-sâht be yek-bâr kâr-ı mülk⁴⁴¹⁹
- 7- Kilk-i turâ ki ‘âkile-i nesl-i ademest
Âverde nâkid-i⁴⁴²⁰ tarf⁴⁴²¹ ez cûybâr-ı mülk⁴⁴²²
- 8- Zât-ı turâ ki vâsita-i ‘akd-i ‘alemest
Pervered dâye-i şeref ender kenâr-ı mülk⁴⁴²³
- 9- ‘Ömrîst tâ ki neşv-i nebât fesâd nîst
Bâ âftâb-ı re’y-i tu der nev-bahâr-ı mülk⁴⁴²⁴
- 10- İllâ nevây-i şükr ne-zed ‘andelîb-i zikr
Ez i’tidâl-i devr-i tu ber şâhsâr-ı mülk⁴⁴²⁵
- 11- Ber çâr-sûy-i be’s-i tu kullâb-ı müfsidet
Dest bürîde bâz keşîd ez ‘iyâr-ı mülk⁴⁴²⁶
- 12- Ber şîr-i merğ-zâr-ı felek teb kemîn koned
Ger be-guzered be ‘ahd-i tu der merğ-zâr-ı mülk⁴⁴²⁷

⁴⁴¹⁷ Biri, kudret ve güç kalemi; diğeri vezirin kalemi

⁴⁴¹⁸ Allah’ın ilmi; işlerin çözümü ve yoluna koyulmasını iki kalem ile yaptı. Birincisi (kudret kalemi); kayıp âleminin sır saklayıcı oldu, diğeri (vezirin kalemi); mülkün sır tutanı oldu.

⁴⁴¹⁹ O (kudret kalemi), ezelde; bir defa (bir den bire, ansızın) hükmü kaydetti. Bu (vezirin kalemi), sonsuza kadar; bir defada, memleket işlerini yaptı.

⁴⁴²⁰ Gerçek ve sahte parayı ayıran, iyi ile kötüyü ayıran

⁴⁴²¹ Göz, felek ve heyet biliminde yengeç burcu

⁴⁴²² Beşeriyet soyunun bilgini olan senin kalemin; mihengün yengeç burcunu (tarf-i nakdını), mülkün ırmağından getirmiştir.

⁴⁴²³ Dünyanın düğümünün (gerdanlığının) aracı olan senin zatını, şeref dadısı, mülkün kenarında yetiştirmiştir.

⁴⁴²⁴ Mülkün ilkbaharında, senin düşünce güneşinle, bitkilerin yetişmesinin, zevale uğramadığı bir ömür vardır.

⁴⁴²⁵ Senin devrinin itidalinden; mülkün dal budağında, zikir bülbülü, şükür ezgisinden başka ses çıkarmadı.

⁴⁴²⁶ Senin gücünün çarşısında; fesat çıkaran kalpazanın, eli kesildi ve mülkün ayarından (ölçüden, imtihandan) geri çekildi.

⁴⁴²⁷ Feleğin çayırının aslanı, senin devrinde eğer mülkün çayırına geçerse; ateş (teb, zarar), ona pusu kurar.

S. 243

- 13- Eyyâm-ı imtidâd-ı nifâz-ı turâ be-dîd
Goftâ zehî devâm ki dâred medâr-ı mülk⁴⁴²⁸
- 14- Takdîr gird-i bâre-i hezm-i tu tavaf kerd
Goftâ zehî esâs ki dâred hisâr-ı mülk⁴⁴²⁹
- 15- Ez sâye-i vukûf-i tu bîrûn ne- yâftend
Gerçi zı nûr u sâye birûn şod guzâr-ı mülk⁴⁴³⁰
- 16- Dâyim çu halk-i sâ‘at ez imdâd-ı sa‘y-i tu
Nev nev hemî fezâyed hîş ü tebâr-i mülk⁴⁴³¹
- 17- Ey bârgâh-i tu ufuk-i âftâb-i ‘adl
Vey âstân-i tu rebez-i ustuvâr-i mülk⁴⁴³²
- 18- Çün hânemet vezîr ki sed pâdşâ nişând
Tevkî‘-i tu zı tâc-vârân der diyâr-ı mülk⁴⁴³³
- 19- Yek müstahak ne-mâned kez insâf-ı tu ne-yâft
Mi‘râc-ı taht-i devlet ü mu‘allâk-dâr-ı mülk⁴⁴³⁴
- 20- Fârık u hakk u bâtl-ı mülk-i zemîn tuyî
Ehsent şâd bâş zehî hak-guzâr-i mülk⁴⁴³⁵

⁴⁴²⁸ Senin fermanının devamlı olduğu günleri gördü ve şöyle dedi: “ Sürekliliği olan, mülkün bu yörüngesine aferin”!

⁴⁴²⁹ Kader; senin sağlam inşa edilmiş surunun etrafını dolaştı ve şöyle dedi: “Böyle bir temeli olan, mülkün suruna ,maşallah”!

⁴⁴³⁰ Gerçi, mülkün güzergâhı ı ışık ve gölgeden dışarıda olsa da; senin haberdarlığının gölgesinden dışarıda kalmadılar (yani sen geniş mülkünde bütün olup bitenlerden haberdarsın).

⁴⁴³¹ Senin gayretinin yardımından dolayı, her saat geçtikçe; mülkün akrabası ve ahalisi yenilenerek çoğalmaktadır.

⁴⁴³² Ey sarayı; adalet güneşinin ufku olan insan! Ey mülkün sağlam suru, senin eşiğin olan insan!

⁴⁴³³ Yüz padişahı tahta oturtmuş bulunan, sana; nasıl vezir diye hitap edebilirim? Hâlbuki senin tuğran; mülk diyarındaki taç sahiplerinden dolayı, sana verilmiştir.

⁴⁴³⁴ Senin insafından dolayı; devlet tahtına yükselmeyen ve mülkün muallâk-dârı (bağlısı, tebası) olmayan, bir müstahak kalmadı.

⁴⁴³⁵ Yeryüzünün, hak ve batılını ayırt eden sensin. Mülkün hakkını ne güzel yerine getirensin, aferin, helal olsun sana!

- 21- Hurşîd rûzekî dû se pîş ez vezâretet
Ber pâý kerd nevbete'î der civâr-i mülk⁴⁴³⁶
- 22- Ya'nî ki mülk râ be vezâret sezâ menem
Ber nâ-girifte çün heme tıflân şumâr-ı mülk⁴⁴³⁷
- 23- Çün der sevâd-ı mülk be-cünbîd râyetet
Ân der sevâd sâye-i o bîh ü bâr-ı mülk⁴⁴³⁸
- 24- Takdîr goft hayme be-ken hîn ki âmed ânek
Hest ez hezâr gûne şeref yâdgâr-i mülk⁴⁴³⁹
- 25- Bârî kesî ki mülk burd intizâr oy
Ne çün tuyî ki herze berî inrizâr-i mülk⁴⁴⁴⁰
- 26- Ey mülk der basît-i zemîn hâstâr-ı tu
Vender basît-i o heme kes hâstâr-ı mülk⁴⁴⁴¹
- 27- Tâ rûzgâr dest-i tasarruf hemî koned
Ender nihân-ı millet u der âşkâr-ı mülk⁴⁴⁴²
- 28- Ey der tasarruf-i tu cihân tâ ebed me-bâd
Yek rûze rûzgâr-i tu cüz rûzgâr-i mülk⁴⁴⁴³
- 29- 'Ahdet kadîm bâd u be 'ahd-i tu mülk şâd

⁴⁴³⁶ Güneş, senin vezirliğinden birkaç gün önce; mülkün yanı başında günlük, iki üç defa nöbet uyguluyordu (nakkâra çalıyordu, bando çalıyordu).

⁴⁴³⁷ Bütün çocuklar gibi mülkün sayısını tutmamış olduğu halde; "nitekim mülkün vezirliğine yakışan benim" diye mehter çalıyordu.

⁴⁴³⁸ Senin bayrağın, ülke coğrafyasında sallandığında onun gölgesi; memlekette, mülkün kökü oldu.

⁴⁴³⁹ Takdir, şöyle dedi: "Otağını kaldır (toparlan) ve acele et. Zira bin çeşit şereften, mülkte hatırası olan biri geldi".

⁴⁴⁴⁰ Kısaca sen; mülkün, kendisini beklediği kimsesin. Yoksa sen, mülkü bekleyen bir kimse değilsin.

⁴⁴⁴¹ Ey o zat ki; mülk, yeryüzünde, seni talep edicidir. Hâlbuki dünyada herkes mülkü elde etme arzusundadır.

⁴⁴⁴² Devran, milletin gizli ve mülkün aşikâr işlerine; tasarruf eliyle, müdahil olana kadar;

⁴⁴⁴³ Ey insan, dünya senin egemenliğinde geçirdiği bir günü, ebediyete kadar; mülk devranında başka bir yerde geçirmesin!

Yâret Hüdâyî bâd u şukûh-i tu yâr-i mülk⁴⁴⁴⁴

- 30- Mülkî ki hayme ez hem-i gerdûn birûn zı dest
Der zînhâr-ı tu ne tu der zînhâr-ı mülk⁴⁴⁴⁵

- 31- Ber dergehet rükû‘ vazî‘ u şerîf-i ‘asr
Der mecliset sücûd sıgâr u kibâr-ı mülk⁴⁴⁴⁶

Der Medh-i Emîr-i Esfahsâlâr Fahru’d-Dîn İnânc Bilge Hâsbek⁴⁴⁴⁷ -
Kaside: 109

Vezin: Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilün

- 1- Ey sipâhet râ zafer-i leşkereş ü nusret-i yezek
Ne yakîn ber tûl u ‘arz-ı leşkeret vâkıf ne şek⁴⁴⁴⁸
- 2- Beste gird-i mevkibet sed perde ber rûy-i semâk⁴⁴⁴⁹
Kerde na‘l-i merkebet sed rahne der puşt-i semek⁴⁴⁵⁰
- 3- Her kocâ hezm-i tu sâkin mevc-i fevcî ez mülûk
Her kocâ ‘azm-i tu cûnbân cûş-i ceyşî ez melek⁴⁴⁵¹

S. 244

- 4- Çün rikâb-ı tu girân gerded ‘inân-ı tu sebûk

⁴⁴⁴⁴ Anlaşman olabildiğince eski olsun. Senin devrinde mülk, sevinçli olsun. Allah senin yardımcın ve senin gücün, kuvvetin, mülke yar olsun!

⁴⁴⁴⁵ Feleğin kemerinden (eyvanından) taştan mülkün otağı; senin koruman altındadır. Yoksa sen, mülkün koruması altında değilsin.

⁴⁴⁴⁶ Devrin düşkün ve yüce insanları senin kapında eğilsin. Memleketin büyükleri ve küçükleri senin meclisinde secde etsinler!

⁴⁴⁴⁷ Ordu Emiri; Fahretti İnânc Bilge Has Bek’in Methi Hakkındadır.

⁴⁴⁴⁸ Ey zafer ordusuna komutanlık eden ve öncü birliğini galip kılan emir! Senin ordunun eni ve boyuna; ne yakın vakıf olur, ne de zan.

⁴⁴⁴⁹ Semmak; balıkçı, simak; yükseltici, balıklar, iki küçük yıldız

⁴⁴⁵⁰ Ordunun etrafında semakın (yıldızların) üzerine yüz perde asılmıştır. Atının nalı semekin (balık burcunun) sırtında yüz delik açmıştır.

⁴⁴⁵¹ Dirayetin (uzak görüşlülüğün), her nerede yerleşse; meliklerden (padişahlardan) dalga dalga guruplar oluşur (toplanırlar). Azmin, nerede harekete geçse; meleklerin orduları, kaynamaya başlar.

Rûz-i heycâ ey sipâhet encüm ü meydân felek⁴⁴⁵²

- 5- Kâyil-i tekbîr-i feth ez âsmân gûyed ki hîn
El-kıtâl ey Haydar-ı sâni ki ennüsretü ma‘ak⁴⁴⁵³
- 6- Şîr-i çerh ez bîm-i şîr-i râyetet efgân-konân
Kel-amân ey Fahr-ı dîn İnânc Bilge Hâsbek⁴⁴⁵⁴
- 7- Çeşme-i tîğ-i tu hem pür âb u hem pür âteş est
Çeşme’î dîdî meyân-ı âb u âteş müşterek⁴⁴⁵⁵
- 8- Cân u câh-ı hasm sûzân u gudâzân rûz u şeb
Çün be âteş der haşîş ü çün be âb ender nemek⁴⁴⁵⁶
- 9- Fitne râ râyet nigûn kon hîn ki ikrâr-ı kazâ
Eymenî râ tâ kıyâmet kerd ber tîğ-i tu⁴⁴⁵⁷
- 10- Ger turâ Yezdân bozorgî dâd u râzî nîst hasm
Hasm râ gu defter-i takdîr bâyed kerd hakk⁴⁴⁵⁸
- 11- ‘Âlem ü Âdem ne-bûdestend kender bedv-i kâr
Zeyd ez ehl-i Dürc şod ‘Amr ez ehl-i Derek⁴⁴⁵⁹
- 12- Ver be Yezdân iktidâ kerdest sultân vâcibest

⁴⁴⁵² Senin rikabın ağır olduğunda, dizginin hafifleşir. Savaş günü, askerlerin yıldızlar gibidir. Savaş alanın ise felek gibi toz dumandır.

⁴⁴⁵³ Semadan, fetih tekbirini söyleyen; acele etmeni ister. Ey ikinci Haydâr, Savaş! Zira ilahi yardım, seninle beraberdir.

⁴⁴⁵⁴ Feleğin aslanı (aslan burcu), senin bayrağındaki aslanın korkusundan; “El-aman ey Fahreddîn İnânc Bilge Hass Bek” diye figan etmektedir.

⁴⁴⁵⁵ Senin kılıcının kaynağının hem suyu ağzına kadar doludur hem ateşi. Su ve ateş arasında ortak olarak çeşme ve kaynak gördün mü?

⁴⁴⁵⁶ Haşhaşın, ateşte yandığı gibi ve tuzun suda eridiği gibi gece gündüz, düşmanın canı ve makamı yanıp yakılsın (yok olsun)!

⁴⁴⁵⁷ Acele et, fitnenin bayrağını devir. Çünkü kaderin hükmü, kıyamete dek emniyeti, senin kılıcınla sağlamayı emretti.

⁴⁴⁵⁸ Eğer Allah’ın sana verdiği büyüklükten düşman razı değilse, düşmana; “kader defterini kazımak lazımdır” de.

⁴⁴⁵⁹ Âlem ve âdem varlığın başlangıcında henüz yokken; Zeyd, Dürc halkından oldu, ‘Amr da, Derek halkından oldu.

Şâh vâlâ ber nehed çün Hak nîkû kerdest dek⁴⁴⁶⁰

- 13- Hezz ü kadr-i bendegân nîkû şînâsed pâdşâh
Hod tefâvüd der ‘ayâr-i zer ki dâned cüz mehek⁴⁴⁶¹

- 14- Pâye-i kadret nişân mîhâst gerdûn ez kazâ
Goft ânek zı âferîneş pâre’î ân-sûterek⁴⁴⁶²

- 15- Mülk bahşâyende der hırmân-ı meymûn-i hidmetet
Çün hilâfet bî ‘Âlî budest ü bî Zehrâ-Fedek⁴⁴⁶³

- 16- Âsmân ez mecliset be-fekendeş ez rûy-i hased
Tâ zı nâ-kâmiy-i nefes der helk-i o şod çün hesek⁴⁴⁶⁴

S. 245

- 17- O be târâc-ı kazâ dürr çün ganîmet der mesâf
Zo tebâyî‘ der cedel kân cüz velî ân ‘uzv lek⁴⁴⁶⁵

- 18- Pây çün heyzum-i şikeste dil çu âteş-i bî karâr
Mânde der etvâred ü dûdem çu mâhî der şebek⁴⁴⁶⁶

- 19- Dûstân bâ yek ciger-i pür hûn ki înek kad meza
Düşmenân bâ yek dehen-i pür hende kânek kad helek⁴⁴⁶⁷

⁴⁴⁶⁰ Eğer sultan, Allah’a iktida etmişse (uymuşsa) bu, vaciptir. Allah, temeli sağlam yaptığı için şah, (sultan) binayı yükselte bilir (bendelerin azizliği ve zelil olması onların hak ettikleri değil de Allah’ın iradesi olduğu içindir. Eğer efendî (padişah) birini yükseltirse Allah’ın geleneğine uymuştur).

⁴⁴⁶¹ Padişah, bendelerin değer ve değersizliğini iyi bilir. Çünkü altının ayarındaki farkı; mihenk taşından başka kim anlayabilir?

⁴⁴⁶² Felek, kaderden, senin güç temelini nişanesini soruyordu. Dedi ki: “O, yaratılıştan birazcık (bir barça) ileride bulunuyor” (onun değeri, bu dünyanın ötesindedir).

⁴⁴⁶³ Ey mülk bağışlayan! Bendeniz, sana hizmet etme hususunda; mübarek dergâhının uzağında kalışım; Hilafetin Hz. Ali’siz olduğu gibi ve Fedek’in Hz. Zahra’sız bulunduğu gibiyim.

⁴⁴⁶⁴ Nefesin murada ermemesinden (doya doya teneffüs edememesinden); onun boğazında küçük bir diken gibi takılana kadar sema, kıskançlığı yüzünden, onu senin meclisinden attı.

⁴⁴⁶⁵ O; kaderin yağmasıyla, savaş meydanında, ganimet alınan inci gibidir. Onun yüzünden tabiatlar (karakterler) savaşadılar. Nitekim o, cüzdür, ancak o uzuv sakattır.

⁴⁴⁶⁶ Ayağı, kırılmış odun gibidir ve kalbi, ateş gibi sabırsızdır. Balığın ağa yakalanmış hali gibi, duman ortamında kalmıştır.

⁴⁴⁶⁷ Dostlar, kan dolu ciğerleriyle, şimdi geçmiştir. Düşmanlar, gülücük dolu ağızlarıyla, o zaman helak olmuştur.

- 20- Âsmân hod sâl u meh bâ bende în destân koned
Der Deyeş bâ hîş dâred der Temûzeş bâ fenek⁴⁴⁶⁸
- 21- Şükr Yezdân râ ki în yek dest bûseş dâd dest
Tâ koned hâr-ı sipihr ez pâý bîrun yek be yek⁴⁴⁶⁹
- 22- Tâ ne-bâşed hemçu ‘Ankâ hâsse der ‘uzlet ğurâb
Tâ ne-bâşed hemçu şâhîn hâsse der kudret kerek⁴⁴⁷⁰
- 23- Cân-ı hasm ez tîr Sîmurg efkenet ber şâh-ı ‘ömr
Bâd lertzân der bereş çün cân-ı guncişk ez püfek^{4471, 4472}
- 24- Sâhetet ez şâ‘irân pür Ahtal⁴⁴⁷³ u Fazl u Cerîr
Mecliset ez sâkiyân pür Ahtî⁴⁴⁷⁴ vü Rây⁴⁴⁷⁵ u Yemek^{4476, 4477}

Der Vasef-ı Köşk-i Sadr Sa‘id Ebu’l-Hasan ‘İmrânî⁴⁴⁷⁸ - Kaside: 110

Vezin: Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün

- 1- Habbezâ kârnâme-i Erteng⁴⁴⁷⁹
Ey behâr ez tu reşk burde be reng⁴⁴⁸⁰
- 2- Sahnet ez sahn huld dâred ‘âr

⁴⁴⁶⁸ Gökyüzü, yıllar ve aylarca bana; Dey ayında (kışın ilk ayı), onun üstünde hîş (bir tür keten kumaş) olduğunu, Temmuz ayında, üzerinde fenek (tilkiye benzer bir tür hayvan) postu bulunduğunu şöylece, hikâye etti.

⁴⁴⁶⁹ Allah’a şükür olsun ki feleğin dikenini tek tek ayağından çıkarsın diye, bir kez onun elini öpmek bana nasip oldu.

⁴⁴⁷⁰ Anka kuşu gibi olmasın. Özellikle yalnızlıkta, karga gibi olmasın. Şahin gibi olmasın! Özellikle güçlülükte, bıldırcın gibi olmasın!

⁴⁴⁷¹ Kamıştan olan bir tür alettir ki çocuklar yuvarlak küçük çamurları ona koyarak serçe avlarlar.

⁴⁴⁷² Serçenin canının püfekten (tuzaktan) korktuğu gibi; düşmanın canı; ömür dalına Simurg düşüren, senin okundan dolayı, titresin!

⁴⁴⁷³ Meşhur Arap şairi

⁴⁴⁷⁴ Güzel yüzlü olan; Ahtî kavminin padişahlarının lakabı

⁴⁴⁷⁵ Hint padişahlarının lakabı, Raca

⁴⁴⁷⁶ Uygur padişahlarının lakabı

⁴⁴⁷⁷ Sarayın (dergâhın); Ahtal, Fazl ve Cerir gibi şairlerle dolsun! Meclisin; Ahti, Ray ve Yemek sakileri ile dolu olsun!

⁴⁴⁷⁸ Vezir, Sa‘id Ebü’l-Hasan İmrani’nin Köşkünün Vasef Vakkındadır.

⁴⁴⁷⁹ Mânî’nin yaptığı resim koleksiyonu

⁴⁴⁸⁰ Ey ilkbaharın, renklerini kıskandığı zat! Ne mutlu, Erteng Koleksiyonuna!

Sakfet ez sakf çerh dâred neng⁴⁴⁸¹

- 3- Dâde reng turâ kazâ terkîb
Kerde nakş turâ kader bî-reng⁴⁴⁸²
- 4- Sûret-i Kandahâr pîş-i tu zişt
‘Arsa-i rûzgâr nezd-i tu teng⁴⁴⁸³
- 5- Vahş u tayret be-sûret ü be-sıfat
Heme hem-râz der şitâb u dereng⁴⁴⁸⁴
- 6- Tîr-i Türkânîet fâriğ ez pertâb
Tîğ-i gerdânet eymenest ez zeng⁴⁴⁸⁵
- 7- Dâ‘iy-i zâyirân-ı deret be-serîr
Hem zı yek hatve vü zı yek ferseng⁴⁴⁸⁶
- 8- Hâkiy-i mutribân hemet be sedâ
Hem der ân perde vü der ân âheng⁴⁴⁸⁷
- 9- Leb-i nâyîet mîsürâyed nây
Dest-i çengyet mînevâzed çeng⁴⁴⁸⁸

S. 246

- 10- Bûde ber yâd-ı hâce bî geh ü gâh

⁴⁴⁸¹ Senin avlun, öyle bir avludandır ki; cennet, onun karşısında mahcup olur. Senin çatın, öyle bir güzelliğe sahip çatıdandır ki; feleğin çatısı, onun azametinden utanç duyar.

⁴⁴⁸² Kaza sana; terkip rengi (bütün unsurların arasını telif etme özelliği) vermiştir. Kader, sana renksizlik desenini (her meseleyi halletme, fakat iz bırakmama niteliğini) ihsan etmiştir.

⁴⁴⁸³ Kandahar’ın tasviri senin katında çirkindir. Devranın alanı, senin yanında dardır.

⁴⁴⁸⁴ Vahşi hayvanlar ve kuşlar; suret ve sıfatça, hız ve beklemekte, hepsi sırdaşlırlar.

⁴⁴⁸⁵ Türklerin okunun atılmasına gerek yoktur. Erlerinin kılıcı, pas tutmaz.

⁴⁴⁸⁶ Dergâhının ziyaretine gelen davacıların (dua edenlerin) çılgınlıkları, bir hatve (adım) ve bir fersahtan duyuluyor.

⁴⁴⁸⁷ Küpünü anlatan mütriplerin (rakkasların, eğlendirenlerin) sesi; hem o perdede, hem de şu ahenktedir.

⁴⁴⁸⁸ Ney gibi olan dudağın, ney çalıyor. Harp gibi olan elin, harp çalıyor.

Câm-ı sâkiyet pür şerâb çu zeng⁴⁴⁸⁹, ⁴⁴⁹⁰

- 11- Mecdü'd-Dîn Ebü'l-Hasan ki ferhengeş
Hâk râ fer dehed hevâ râ heng⁴⁴⁹¹

- 12- Ânki 'adleş der intizâm-ı umûr
Şekl-i pervîn dehed be heftû reng⁴⁴⁹², ⁴⁴⁹³

- 13- Vânki sehmeş der intikâm-ı hasûd
Nâf-ı âhû koned çu kâm-ı neheng⁴⁴⁹⁴

- 14- Tâ buved puşt u rûy-i kâr-ı cihân
Geh şeker der mizâc u gâh şereng⁴⁴⁹⁵

- 15- Bâd peyveste ez sirişk-i hased
Rûy-i bed-hâh-ı tu çu puşt-i peleng⁴⁴⁹⁶

Der Medh-i Destûr Nizâmü'l-Mülk Sadreddîn Muhammed⁴⁴⁹⁷ - Kaside: 111

Vezin: Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün

- 1- Be nîk tâli' ü ferhunde rûz u ferruh fâl
Be sa'd ehter ü meymûn zemân u hürrem hâl⁴⁴⁹⁸
- 2- Be bârgâh-i vezâret be ferruhî be-nişest
Hüdâyegân-ı vezîrân u kible-i âmâl⁴⁴⁹⁹

⁴⁴⁸⁹ Çan, pas, zenci

⁴⁴⁹⁰ Senin sakinin kadehi, kıp kızıl şarapla dolu olduğu halde; ara sıra hocayı düşünmektedir.

⁴⁴⁹¹ Mecdü'd-Dîn Ebü'l-Hasan'ın kültürü (erdem); toprağa kuvvet ve havaya dalga (hareket) veriyor.

⁴⁴⁹² Yedi renk, her biri, bir rengi temsil eden yedi gezegen

⁴⁴⁹³ Onun, işleri düzene koymadaki adaleti; yedi renge (yedi gezegene), Pervin (Ülker yıldızı) şeklini verir.

⁴⁴⁹⁴ Onun, kıskançlardan intikam almadaki oku; ceylanın göbeğini, timsah ağzı gibi açar.

⁴⁴⁹⁵ Dünyanın işinin arkası ve önü; mizaçta, bazen şeker, bazen de zehir gibi olduğu müddetçe;

⁴⁴⁹⁶ Senin kötülüğünü isteyenlerin yüzü; kıskançlık gözyaşından, sürekli, pars sırtı gibi (benekli) olsun!

⁴⁴⁹⁷ Vezir, Nizamü'l-Mülk Sadreddin Muhammed'in Övgüsü Hakkındadır.

⁴⁴⁹⁸ İyi talih, mübarek gün ve güzel şans ile uğurlu yıldız, mübarek zaman ve neşeli bir durumla;

⁴⁴⁹⁹ Vezirlerin efendisi ve arzuların kiblesi; kutlu bir şekilde, vezirlik sarayına yerleşti.

- 3- Nizâm-ı memleket ü sadr-ı dîn ü sâhib-i ‘asr
Sipîhr-rif‘et ü kadr ü cihân ‘izz ü celâl⁴⁵⁰⁰
- 4- Muhammed ânki be ikbâl-i o dehed sûgend
Revân-ı pâk-i Muhammed be îzed-i müte‘âl⁴⁵⁰¹
- 5- Zemâne-i bahşêş ü hurşîd-re’y ü gerdûn-kadr
Kerîm-i tab‘ u pesendîde fî‘l ü hûb-hisâl⁴⁵⁰²
- 6- Be-beste ez pey-i hükmeş meyân zemîn ü zemân
Guşâde ez pey-i hamdeş zebân nisâ vu ricâl⁴⁵⁰³
- 7- Be gâm-ı ‘akl mesâhet koned muhît-i felek
Be nûr-i re’y tasavvur koned hayâl-ı hıyâl⁴⁵⁰⁴
- 8- Be cenb-i kadr-i bülendeş medâr-i encüm pest
Be pîş-i re’y-i musîbeş zebân-i hüccet lâl⁴⁵⁰⁵
- 9- Be kîneş ender muzmer ‘enâ vu mihnet ü merg
Be mihreş ender mudğam bekâ vu ni‘met ü mâl⁴⁵⁰⁶
- 10- Havâle kerd be dîvân u mihr ü kîneş meger
Hüdây nâme-i ervâh u kismet-i âcâl⁴⁵⁰⁷

⁴⁵⁰⁰ Memleketin nizamı, dinin sadrı (kalbi) ve çağın sahibi; Gökyüzü yüceliği ve değerinde, izzet ve ihtişam dünyası olan biri.

⁴⁵⁰¹ Sadreddin Muhammed, öyle biridir ki; Hz. Muhammed’in temiz ruhu, onun ikbali için, yüce Allah’a yemin eder.

⁴⁵⁰² Zamanın şartlarına uygun ihsan sahibi, düşüncesi güneş gibi, değeri felek gibidir. Karakteri, kerim (cömert), çalışmaları, beğenilen ve güzel hasletlere sahip biridir.

⁴⁵⁰³ Yeryüzü ve zaman; onun hükmünün ardından el bağlamıştır. Erkekler ve kadınların ağzı, onu övmek için açılmıştır.

⁴⁵⁰⁴ Feleğin etrafını, akıl adımıyla ölçer. Düşünce ışıyla, hayal zincirini tasavvur eder.

⁴⁵⁰⁵ Onun, yüksek değerinin yanında; yıldızların medarı (dönencesi) alçak kalır. İsabetli düşüncesinin karşısında; kanıtın (hüccetin) dili, laldir.

⁴⁵⁰⁶ Acı, mihnet ve ölüm; onun kininde saklıdır. Beka, nimet ve mal; onun muhabbetinde gizlidir (gömülüdür).

⁴⁵⁰⁷ Meğer Allah; ruhların dosyasını (amel defterini) ve ecellerin kismetini, onun divanı, muhabbeti ve kinine havale etmiştir.

- 11- Be ferr-i devlet-i o şîr-i ferş-i eyvâneş
Tevâned er be-kened şîr-i çerh râ çengâl⁴⁵⁰⁸
- 12- Be haşmeteş be-kened dîde-i tîhû⁴⁵⁰⁹ ez şâhîn
Be kuvveteş be-kened pençe-i rûbe ez rîbâl⁴⁵¹⁰
- 13- Zı bîm-i o heme ‘ömr-i üstühân-ı düşmen-i ost
Çu ez buhâr-i duhânîy-i zemîn geh zilzâl⁴⁵¹¹
- 14- Zı dest-i bahşîş-i o hâkî est eşk-i sehâb
Zı hezm-i hükm-i o râvî est seng-i cibâl⁴⁵¹²
- 15- Dileş melâl ne-dâned hemî be bahşîş ü cûd
Meger zı bahşîş-i cûdeş mülûl geşt melâl⁴⁵¹³
- 16- Tu ân kesî ki sipihret ne-perverîd nazîr
Tu ân kesî ki Hüdâyet ne-yâferîd hemâl⁴⁵¹⁴
- 17- ‘Înâyetî bud u selsâl, asl-ı Âdem ü tu
Ez ân ‘înâyet-i mahzî vü Âdem ez selsâl^{4515, 4516}
- 18- Be kadr ü câh ü şeref ez kemâl be-guzeştî
Dürüst şod ki kemâlîst ez verây-i kemâl⁴⁵¹⁷

⁴⁵⁰⁸ Onun devletinin şevketiyle (gücüyle); eyvanındaki halısının aslanı, feleğin aslanının (aslan burcunun) pençesini koparabilir.

⁴⁵⁰⁹ Keklike benzeyen bir tür kuş

⁴⁵¹⁰ Onun ululuğundan dolayı tîhû kuşu; şahinin gözünü çıkarır. Onun gücü ile tilki; yırtıcı aslanın (veya kurtun) pençesini koparabilir.

⁴⁵¹¹ Düşmanının kemikleri, onun korkusundan; ömür boyunca, deprem zamanında, yerden yükselen dumanın buharı gibidir.

⁴⁵¹² Bulut yağmurları; onun cömert ellerinden bahsediyor. Dağın kayaları; onun sağlam, uzak görüşlülüğünü anlatıyor.

⁴⁵¹³ Cömertliği yüzünden, onun kalbi üzüntü bilmez. Ancak onun bahşîş ve cömertliğinden, üzüntü, bıkılmış olur.

⁴⁵¹⁴ Sen; feleğin, benzerini yetiştirmediği bir kimsesin. Sen; Allah’ın, bir eşini yaratmadığı kimsesin.

⁴⁵¹⁵ Kuru çiçek, kumlu çamur

⁴⁵¹⁶ Senin ve Âdemin zatı; bir inayettir ve topraktır (kuru çiçektir). Sen, o inayetten bir özsün. Âdem ise selsaldan özdür.

⁴⁵¹⁷ Kıymet, değer ve şeref bakımından; kemalin ötesine geçtin. Kemalin de ötesinde başka bir kemalin olduğu, doğrulandı.

- 19- Eger be kûh berend ez ‘inâyet-i tu nişân
Ve ger be bahr berend ez siyâset-i tu misâl⁴⁵¹⁸

S. 247

- 20 Der ân benefşe be cây-i hâre-i solb
Vezîn peşîze be-rîzed zı puşt-i mâhiy-i dâl⁴⁵¹⁹, ⁴⁵²⁰

- 21- Felek hırâm-ı semend turâ sezed ki buved
Cihân be zîr-i rikâb u felek be zîr-i ni‘âl⁴⁵²¹

- 22- Zı na‘l-ı merkeb ü ez tebl bâ tu gîrend
Hilâl ü bedr be çerh-i bülend ber eşkâl⁴⁵²²

- 23- Meh-i nevî tu be mülk ender ez hüsûf me-ters
Ez ânki râh ne-bâşed hüsûf râ be hilâl⁴⁵²³

- 24- Çigûne yâzed bed-hâh-ı zî tu dest-i cedel
Çigûne âred bed-gûy-i bâ tu pây-ı cedel⁴⁵²⁴

- 25- Ki şîr-i râyet-i kahret çu kâm be-guşâyed
Fürû şevend hizberân be gûşhâ çu şakâl⁴⁵²⁵

- 26- Nihân ez ân ne-nümâyed zamîr-i o ki dileş
Zı tef-i heybet-i tu hemçu leb-şikeste sūfâl⁴⁵²⁶

⁴⁵¹⁸ Eğer dağa, senin inayetinden bir nişane götürseler ve eğer denize senin siyasetinden bir örnek iletseler;

⁴⁵¹⁹ İri, pullu, büyük balık

⁴⁵²⁰ Onda (dağda); sert, kara taş yerine, menekşe biter. Bunda (denizde); dâlin (büyük balığın), sırtından, pul dökülür.

⁴⁵²¹ Dünya, üzengisinin altında bulunan; felek, nallarının altında olan; hoş yürüyüşlü, semend atı (sarı renkli at), ancak sana yakışır.

⁴⁵²² Hilal ve bedir; senin bineğinin nalından ve davuldan, feleğin şekillerini elde etmişlerdir.

⁴⁵²³ Sen, mülkte yeni bir aysın, bu yüzden husuftan (ay tutulmasından) korkma. Çünkü husuf hilale tesir etmez.

⁴⁵²⁴ Senin kötülüğünü isteyen; sana, nasıl savaş eli uzatabilir? Senin hakkında, kötü konuşanlar; seninle, nasıl savaşabilir?

⁴⁵²⁵ Çünkü senin kahr bayrağının aslanı eğer ağzını açarsa; pehlivanlar, çakal gibi köşelerine çekilirler.

⁴⁵²⁶ Onun zamirini (iç âlemini), sebepler gizlemediği için; onun kalbi, senin heybetinin ateşinden kenarı kırık saksı gibidir.

- 27- Çu bâd der kafes engâr kâr-ı devlet-i hasm
Ez ânki dîr ne-pâyed çu âb der ğerbâl⁴⁵²⁷
- 28- Şod ânki düşmen-i tu dâşt gurbe der enbân⁴⁵²⁸
Konûn gehest ki bâ seg derûn şevêd be cuvâl⁴⁵²⁹, ⁴⁵³⁰
- 29- Bozorgvârâ men bende gerçi müddet-i dîr
Be hidmetet ne-resîdem zı gerdiş-i ahvâl⁴⁵³¹
- 30- Be-heyr ber tu du‘â kerde’em hemî şeb ü rûz
Be-tab‘ ber tu senâ gofte’em hemî meh ü sâl⁴⁵³²
- 31- Be hidmet-i tu çönân teşne bûde’em be-Hüdây
Ki hîç teşne ne-bâşed çönân be âb-ı zülâl⁴⁵³³
- 32- Be baht-ı tîre-i ber-geşte gofem âhir hem
Be kâm bâz be-gerded sipihr-i hîre menâl⁴⁵³⁴
- 33- Cemâl-i câh-ı tu ez perde ber-guşâyed rûy
Hümây-i kadr-i tu ber bende gusterâned bâl⁴⁵³⁵
- 34- Be hakk-ı hâtem ü kilik-i tu ber yesâr u yemîn
Ki bî tu bâz ne-dâniste’em yemîn zı şimâl⁴⁵³⁶

⁴⁵²⁷ Hasım devletin yaptıklarını, kafesteki bir rüzgâr gibi düşün; çünkü su elekte pek fazla kalamaz.

⁴⁵²⁸ Hile yapmak ve aldatmak

⁴⁵²⁹ Bulaşmak, müptela olmak

⁴⁵³⁰ Senin düşmanın sahip olduğu şey; aynen “kedinin torbada olduğu” gibidir. Şimdi köpekle çuval içine girmesinin zamanıdır.

⁴⁵³¹ Ey büyük insan! Gerçi bendeniz uzun zamandır; durumların değiştiğinden dolayı, hizmetinize gelemedim.

⁴⁵³² Her gece ve gündüz, sana hayır duada bulunmuşum. Doğal olarak; her ay ve yıl, seni övmüşüm.

⁴⁵³³ Allah’a yemin olsun; senin hizmetin için o kadar susamıştım ki; hiç bir canlı; duru su için, böyle susamamıştır.

⁴⁵³⁴ Alt üst olan kara bahtıma, sonunda şöyle dedim: İnatçı felek, yine bizim muradımıza göre, dolanacaktır.

⁴⁵³⁵ Senin büyüklüğünün cemali; perdeden, yüzü çıkartır. Senin değerinin Hümâ kuşu (baht kuşu); bu kula, kol kanat gerer.

⁴⁵³⁶ Senin sağında ve solundaki, mühür ve kalemin hakkı için; artık sensiz, yemini (sağı) ve şimali (kuzeyi) birbirinden fark edememişim.

- 35- Be bend-i çerh budem beste tâknûn ki gûşâd
Hüdây ber men ü ber dîgerân der-i ikbâl⁴⁵³⁷
- 36- Be eymenî yü hoşî der sarây-i ‘ömr be-mân
Be-ferruhî yü fereh ber serîr-i mülk be-mâl⁴⁵³⁸
- 37- Zı reşk çehre-i bed-hâh-ı tu çu zerr-i ‘ayâr
Zı eşk dîde-i bed-gûy-i tu çu bahr-ı tilâl⁴⁵³⁹
- 38- Me-bâd ehter-i hasm-ı turâ su‘ûd u şeref
Me-bâd kevkeb-i baht-ı turâ hubût u zevâl⁴⁵⁴⁰

**Düşmenân Ez Vey Durûğî Gofte Bûdend. Hulûs-i Hod u ‘Özr-i Mahdûm râ
Gûyed⁴⁵⁴¹ - Kaside: 112**

Vezin: Fe’ilâtün / Fe’ilâtün/ Fe’ilâtün /Fe’ilün

- 1- Ey turâ kerde hüdâvend Hüdây-i Müte‘âl
Dâde cân u hired ü câh u cevânî vü cemâl⁴⁵⁴²
- 2- Hakk-ı ânrâ ki zeber-i dest-i cihânî kerdet
Ki merâ beyhude bî cürmî der pây me-mâl⁴⁵⁴³
- 3- Be kerem yek sohen bende te’mmül fermây
Pes ber-endîş ü fûrû-bîn ü be-dân sûret-i hâl⁴⁵⁴⁴
- 4- Hefte’î hest ki der dest-i tecennîst esîr

⁴⁵³⁷ Şimdiye kadar, feleğin ipine bağlıydım. Nihayet Allah, bana ve başkalarına, ikbal kapısını açtı

⁴⁵³⁸ Ömür sarayında, emniyet ve saadetle otur. Kutlu ve mutlu olarak mülkün tahtına yaslan.

⁴⁵³⁹ Senin kötülüğünü isteyen yüzü; kıskançlıktan, ayarlı altın gibi (sarı) olsun. Senin hakkında kötü konuşanın gözyaşı; ince yağmurlu deniz gibi olsun!

⁴⁵⁴⁰ Senin düşmanının, yıldızının uğuru ve şerefi olmasın! Senin bahtının gezegeninin zevali ve düşüşü, olmasın!

⁴⁵⁴¹ Düşmanlar, onun hakkında bir yalan söylemişlerdi. Kendi İhlâsını ve Efendisinden, Özrünü Beyan eder.

⁴⁵⁴² Ey yüce Allah’ın kendisini, efendi yapmış olduğu insan! O sana; can, akıl, rütbe, gençlik ve cemal bağışlamıştır.

⁴⁵⁴³ Seni, dünyanın efendisi yapan varlığın hakkı için; beni, yersiz ve suçsuz olarak, ayakaltına atma!

⁴⁵⁴⁴ Kerem ile bu kulun sözünü bir düşün! Sonra düşün ve bana bakarak halimi anla!

Be hadîsî ki çu mûy kef-i destest muhâl⁴⁵⁴⁵

- 5- Âhir ez behr-i Hüdâ in çe heyâlest ü gümân
Ve-âhir ez behr-i Hüdâ in çe cevâbest ü sü'âl⁴⁵⁴⁶

S. 248

- 6- Tu hüdâvend ki ber men buvedet minnet-i cân
Tu hüdâvend ki ber men buvedet minnet-i mâl⁴⁵⁴⁷
- 7- Ez men âyed ki be naks-ı tu zebân be-guşâyem
Yâ Rab in hod be-tevân goft u der-âyed be-hayâl⁴⁵⁴⁸
- 8- Hâşâ lillâh ne merâ belki felek râ ne-buved
Bâ seg-i kûy-i tu in zehre vü yârâyî mekâl⁴⁵⁴⁹
- 9- Düşmenân hâk derîn kâr hemî endâzend
Verne men pâkem ezîn, pâkter ez âb-ı zülâl⁴⁵⁵⁰
- 10- Gerçi fermânet revânest be herçân be-konî
Bâ men 'âciz miskin çe siyâset çe nekâl⁴⁵⁵¹
- 11- Cehd-i ân kon ki der in hâdise vü derd-i girân
Dur bâşî zı tehevvr ki ne-dârend be fâl⁴⁵⁵²
- 12- Bende râ nîst gam-ı cân u cevânî vü cihân

⁴⁵⁴⁵ Avuç içinde tüyün bitmesinin mümkün olmadığı gibi, bir sözle; hemcilerimin elinde, bir haftadır esir bulunmaktayım.

⁴⁵⁴⁶ Artık, Allah aşkına; bu nasıl şüphe ve hayaldir! Allah aşkına; bu nasıl soru ve cevaptır?

⁴⁵⁴⁷ Sen; canım konusunda kendisine minnettar olduğum bir efendisin. Sen; malım konusunda kendisine, minnettar olduğum, bir efendisin.

⁴⁵⁴⁸ Senin kusurunu söylemek bana yakışır mı? Yâ Rab, bunu hayal etmek ve söylemek mümkün mü?

⁴⁵⁴⁹ Hâşâ ve hâşâ; ben değil belki feleğin bile, senin mahallendeki köpeğe bu sözü söylemeğe cesareti ve gücü yetmez.

⁴⁵⁵⁰ Düşmanlar, bu işe çamur atıyorlar. Yoksa ben bu konuda suçsuzum ve duru sudan daha temizim.

⁴⁵⁵¹ Gerçi yapmak istediğin her şeye fermanın geçerlidir. Benim gibi güçsüz ve fakire bu ne azap ve bu ne cezadır?

⁴⁵⁵² Bu olayda ve büyük acıda; cesaretli olmaktan, uzak durmaya çalış. Çünkü bu konuda, kimsenin şansı yoktur.

Gam-ı ânest ki beyhûde der-uftî be vebâl⁴⁵⁵³

13- Ver çônânest ki hoşnûdiy-i tu der ân hest
Kân-derîn rûz-i dû ‘ömrem ki me-bînâd zevâl⁴⁵⁵⁴

14- Kâr râ bâş ki kerdem zı dil ü sîne-i pâk
Hûn-i hod gerçi ne-dâred hatarî ber tu helâl⁴⁵⁵⁵

15- Va‘de’î mî-ne-nehem hîn men ü kettâl ü keneb
Mühletî mî-ne-dehem hîn men ü cellâd ü devâl⁴⁵⁵⁶

16- Merg ez ân bih ki merâ ez tu hecl bâyed buved
Ne günâhî vü ne havfî vü ne kîlî vü ne kâl⁴⁵⁵⁷

17- Sohen-i bende hemîn est ü ber îñ ne-fezâyed
Ki ne-yefzâyed ezîn beyhude illâ ki melâl⁴⁵⁵⁸

18- Tâ ki ümîd-i kemâlest pes ez her noksân
Bîm-i noksânet me-bâdâ zı felek ey küll-i kemâl⁴⁵⁵⁹

19- Be çönîn cürm ü tecennî ki merâ efkendend
Ey hüdâvend Hüdâ râ me-kon der ekvâl⁴⁵⁶⁰

⁴⁵⁵³ Bendenizin; can, gençlik ve dünya konusunda sıkıntısı yoktur. Yersizce; vebal ve sıkıntıya düşersin diye, endişe ediyorum.

⁴⁵⁵⁴ Ve eğer senin hoşnut olman buna bağlıysa; inşallah, şu iki günlük ömrümde (hoşnutluğun), zeval bulmaz.

⁴⁵⁵⁵ Temiz kalp ve yürekle yaptığım işe bak! Eğer, kendi kanın sana zarar vermezse, helal olsun!

⁴⁵⁵⁶ Senden, aman dilemiyorum. Acele et, İşte ben, işte katil, işte ip! Senden zaman istemiyorum. İşte ben, işte cellât, işte tasma!

⁴⁵⁵⁷ Ne, bir günah, ne bir korku, ne de kîl ü kâl (dedi kodu); benim için ölüm, senin yanında mahcup olmaktan daha iyidir.

⁴⁵⁵⁸ Bendenizin diyeceyi şudur; bu lüzumsuz saçmalıktan, hüzünden başka bir şey çıkmaz.

⁴⁵⁵⁹ Ey kemalin tamamı! Her kusurdan sonra tamamlama (telafi) umudu olana kadar; felekten, senin için bir kusur korkusu (endişesi) olmasın!

⁴⁵⁶⁰ Ey efendim! Allah aşkına; beni, böyle bir günah ve bühtana düşürenlerin söylentilerine itibar etme!

Der Medh-i Kemâleddîn Ebî Sa'd Mes'ûdübnü Ahmed el-Müstevfî⁴⁵⁶¹ -

Kaside: 113

Vezin: Mefâ'ilün/ Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün

- 1- Hüdayî hâst ki gîred zemâne câh u celâl
Cemâl dâd cihân râ be cûd u câh u kemâl⁴⁵⁶²
- 2- Sipîhr-i ma'nâ Mes'ûd kez kırân su'ûd
Ne-zâd mâder-i gîtî çu o sûtûde hısâl⁴⁵⁶³
- 3- Kazâ tevân kader kudret ü sıtâre mahal
Zamâne bahşîş ü kân destgâh u bahr nevâl⁴⁵⁶⁴
- 4- Be cenb-i kadr-i refî'eş medâr-ı encüm pest
Be pîş-i re'y-i musîbeş zebân-i hüccet lâ⁴⁵⁶⁵
- 5- Be nevek-i hâme be-bended reh-i kazâ vü kader
Be tîr-i nükte be-dûzed leb-i sevâb u muhâl⁴⁵⁶⁶
- 6- Ger ebr-i hâtır-ı o katre ber zemîn bâred
Be cây-i berg zebân ber-demed zı şâh-ı nihâl⁴⁵⁶⁷
- 7- Çu re'y-i rûşen-i o başed âftâb-ı sipîhr
Ger âftâb emân yâbed ez kûsûf u zevâl⁴⁵⁶⁸

⁴⁵⁶¹ Ahmed el-Müstevfî'nin Oğlu, Kemâleddin Ebi Sa'd Mes'ûd'ün Methi Hakkındadır.

⁴⁵⁶² Allah; zamanenin, değer ve ululuk kazanmasını istedi. Dünyayı cömertlik, makam ve kemal ile güzelleştirdi.

⁴⁵⁶³ Dünyanın annesi; yüceliğin sahip-kıranı, gökyüzünün anlamı ve gayesi olan Mes'ûd gibi, övülmüş hasletlere sahip birini doğurmadı.

⁴⁵⁶⁴ Onun gücü kaza, şevketi kader ve mekânı, yıldızların bulunduğu mahaldir. İhsanı, zamane, serveti, maden ve cömertliği de, deniz gibidir.

⁴⁵⁶⁵ Onun, yüksek değerinin yanında; yıldızların medarı (dönencesi) alçak kalır. İsabetli düşüncesinin karşısında; kanıtın (hüccetin) dili, laldir.

⁴⁵⁶⁶ Kalemının ucu ile kaza ve kaderin yolunu kapatır. Nükte (ince mesele, sırr) oku ile doğru ve imkânsızın dudağını diker.

⁴⁵⁶⁷ Onun gönlünün bulutu, yeryüzüne yağmur damlası olarak yağsa; ağaç ve fidanın dalında, yaprak yerine dil çıkar.

⁴⁵⁶⁸ Onun parlak düşüncesi, gökyüzünün güneşi olunca; güneş, kûsuf (güneş tutulması) ve zevalden emin olur.

- 8- Hilâl-i çerh-i me‘âliyeş münhesif ne-şevêd
Ez ânki râh ne-bâşed hüsûf râ be hilâl⁴⁵⁶⁹
- 9- Siper ber-şöde râ ra’y-i o be hidmet hând
Kemer be-best be cevzâ çu bendegân be devâl⁴⁵⁷⁰
- 10- Zı hırs-ı hidmet-i o sernigûn hemî âyend
Be vakt-i mevlid ez erhâm-ı mâderân etfâl⁴⁵⁷¹
- 11- Zı şâh-ı bâdrem âyed kef-i çenâr birûn
Ger ez mehebb-i kef-i o vezed nesîm-i şimâl⁴⁵⁷²

S. 249

- 12- Terâzûyî ki be-dân bâr-ı berr-i o sencend
Sipîhr kefe-i o zîbed ü zemîn miskâl⁴⁵⁷³
- 13- Zı hırs-i ânki ezo sâ’ilân⁴⁵⁷⁴ sü’âl konend
Hemî sü’âl be-hâhed zı sâ’ilân besü’âl⁴⁵⁷⁵
- 14- Eyâ mehâmid-i tu nakş geşte der evhâm
Ve yâ me’âssir-i tu vakf geşte ber akvâl⁴⁵⁷⁶
- 15- Hatar ne-dîd her ânko ne-dîd ez tu kabûl
Şeref ne-yâft her ânko ne-cust bâ tu visâl⁴⁵⁷⁷

⁴⁵⁶⁹ Onun yüce çarkının hilali, husuf yaşamaz (tutulmaz). Şundan dolayı ki; husuf, hilale tesir etmez.

⁴⁵⁷⁰ Onun düşüncesi; yükselmiş gökyüzüne siper oldu. Kullar, elpençe divan durduğu gibi; ikizler burcu da kemer kuşandı (hazır oldu).

⁴⁵⁷¹ Ona hizmet etme hırsından dolayı; doğum zamanında çocuklar, annelerinin rahminden daima, ters doğarlar.

⁴⁵⁷² Eğer onun avucundan, kuzey rüzgârı (nesim-i şimal) eserse; kurumuş daldan, çınar yaprağı biter.

⁴⁵⁷³ Yüklerin, onunla tartıldığı bir terazi için; gökyüzü, onun kefe ve yeryüzü, onun miskali (taşı) olmaya layıktır.

⁴⁵⁷⁴ Mecazen dilenci anlamında kullanılır.

⁴⁵⁷⁵ Hırs üzerinden soru soranlar (sailler); eğer ondan bir şey sorarlarsa o, aynı soru ile soru soranlardan, soru ister.

⁴⁵⁷⁶ Ey beğenilen huyları, hayallerde resmedilen (kazınan) insan! Ve ey güzel eserleri, konuşmalara konu olan insan!

⁴⁵⁷⁷ Senin onayını görmeyen birisi, tehlikeye girmedi. Sana yakınlık duymayan birisi, şeref elde edemedi.

- 16- Tu ân kesî ki sipihret ne-perverîd nazîr
Tu ân kesî ki Hüdâyet ne-yâferîd hemâl⁴⁵⁷⁸
- 17- Zemâne sâl u meh ez hidmet-i tu cûyed nâm
Sıtâre rûz u şeb ez tal‘at-i tu gîred fâl⁴⁵⁷⁹
- 18- Tu Âdemî vü heme düşmenân-ı tu İblîs
Tu Mehdîyi vü heme hâsidân-ı tu Deccâl⁴⁵⁸⁰
- 19- Be dest-i hezm be-mâlî hemî muhâlifet râ
Zemâne nîz ne-bîned çu tu muhâlif-i mâl⁴⁵⁸¹
- 20- Eger ne kîn-i tu küfrest pes çerâ dâred
Sipih hasm-ı turâ hûn mübâh u mâl helâl⁴⁵⁸²
- 21- ‘Aduv harâret-i bîm-i tu dâred ender dil
Zı dest-i merdomek-i dîde zân zened kîfâl⁴⁵⁸³
- 22- Bozorgvârâ men bende gerçi müddet-i dîr
Be hidmetet ne-resîdem zı gerdiş-i ahvâl⁴⁵⁸⁴
- 23- Ne ânki ez dil ü cân muhliset ne-bûdestem
Guvâh dârem, vân kîst Îzed-i Mûte‘âl⁴⁵⁸⁵

⁴⁵⁷⁸ Sen; feleğin, senin gibi birisini yetiştirmediği birisin. Sen; Allah’ın, eşini (benzerini) yaratmadığı birisin.

⁴⁵⁷⁹ Zamane; senin hizmetinden, yıllar ve ayların adını arıyor (yıllar ve aylar boyu; senin hizmetinden, nam elde etmeye çalışıyor). Yıldız, gece ve gündüz; senin talihinden, uğur (şans) kazanıyor.

⁴⁵⁸⁰ Sen, insansın ve senin bütün düşmanların, Şeytandır. Sen, Mehdî’sin ve seni kıskananların hepsi, Deccaldır.

⁴⁵⁸¹ Sen; uzak görüşlülük eli ile muhaliflerini ezersin. Zamane ise senin gibi, dünya malına karşı olan birini görmüyor.

⁴⁵⁸² Sana düşmanlık yapmak küfür değilse; peki o zaman neden felek, senin düşmanının kanını mubah ve malını helal kılmıştır?

⁴⁵⁸³ Düşmanın kalbinde, senin korkunun harareti vardır. Bu nedenle onun gözbebeğinin damarı, bilek damarı gibi kabarmıştır.

⁴⁵⁸⁴ Ey büyük insan! Gerçi bendeniz uzun zamandır, durumların değiştiğinden dolayı, hizmetinize gelemedim.

⁴⁵⁸⁵ Bu durum; can u gönülden, sana karşı samimi olmadığımı göstermez. Benim bu sözüme tanıgım var. O kimdir? Yüce Allah’tır.

- 24- Zı meclis-i tu ger ibrâm dūr dâste'em
Ne ez ferâğēt-i men bûd bel zı bîm-i melâl⁴⁵⁸⁶
- 25- Ve gerne der dû se mevsim zı teb-'i çün âteş
Kasîdehât be-yâvered mî çu âb-ı zülâl⁴⁵⁸⁷
- 26- Be cây-i dîger eger evvel ilticâ kerdem
Be-dîdem ânçi me-bînâd hîç kes be heyâl⁴⁵⁸⁸
- 27- Hüdây dâned ü kes çün Hüdây nîst ki kes
Be 'ömr-i hîş ne-dîdest ez ân semicter hâl⁴⁵⁸⁹
- 28- Senâ kabûl be himmet konend ehl-i senâ
Belî ki merd be himmet pered çu murğ be bâl⁴⁵⁹⁰
- 29- Be-dîn delîl tûyî hâce'i be istihkâk
Vezîn kıyâs tûyî mihter be istiklâl⁴⁵⁹¹
- 30- Ne her kirâ be lakab bâ kesî müşâbehet est
Şebîh-i ost çönân çün yemîn şebîh-i şimâl⁴⁵⁹²
- 31- Ki dâl nîz çü zâl est der kitâbet lîk
Be şeş-sed ü neved ü şeş kemest dâl ez zâl⁴⁵⁹³
- 32- Be-bîn ki mîr Mu'izzî çe hûb mîgûyed

⁴⁵⁸⁶ Eğer senin meclisinden, ısrarla uzak durmuşsam; bunun nedeni, rahatta olmam için değildir, belki sana zahmet vermemek maksadı içindi.

⁴⁵⁸⁷ Yoksa ateş gibi olan tabiatımdan, iki üç mevsimde; senin hakkında, duru su gibi kasideler söyledim.

⁴⁵⁸⁸ İlk önce, başka bir yere iltica ettiysem (sığındıysam); hiç kimsenin hayal bile edemeyeceği bir hali, gördüğüm içindir.

⁴⁵⁸⁹ Allah ve bendeniz biliyor ki; kimse, ömründe ondan daha çirkin bir duruma rastlamamıştır.

⁴⁵⁹⁰ Övgü erbabı, övgülerinin kabul edilmesi için çaba gösterir. Evet, doğrudur. Çünkü kuş, kanatla uçtuğu gibi, insan da himmeti ile yükselir.

⁴⁵⁹¹ Bu delille; efendiliği hak eden sensin. Ve bu kıyas ile bağımsız bir şekilde; daha büyük olan sensin.

⁴⁵⁹² Lakabı başka birisiyle benzer olan bir kimse; sağ tarafın ve kuzey cephesinin benzer olmadığı gibi bir benzerlik taşımaz.

⁴⁵⁹³ Çünkü dal harfı de, yazılışta (kitabette), zal gibidir. Ancak dal, zal'dan (ebced hesabına göre); altı yüz doksan altı sayı daha küçüktür.

Hadîs-i hey'et-i bînû⁴⁵⁹⁴vu şekl-i ka'b-i gazâl^{4595, 4596},

- 33- Der îñ mukâbele yek beyt-i Ezrekî beşnev
Ne ber tarîk-i teheccî be vech-i istidlâl⁴⁵⁹⁷
- 34- Zümürüd ü giyeh sebz her dû hem-rengend
Velîk zîn be nigîn-dân keşend ez ân be cuvâl⁴⁵⁹⁸
- 35- Hemîşe tâ ki buved na't-ı zülf der ebyât
Hemîşe tâ ki buved vâsf-i hâl der emsâl⁴⁵⁹⁹
- 36- Serî ki ez tu be-pîçed bürîde bâd çu zülf
Dilî ki ez tu be-gerded siyâh bâd çu hâl⁴⁶⁰⁰
- 37- Hezâr sâl tu mahdûm u dehr hidmet-gâr
Hezâr cây tu memdûh u bende medh-i sigâl⁴⁶⁰¹

S. 250

Der Medh-i Sadru'l-Ümem Kemâleddîn Mahmûd⁴⁶⁰² - Kaside: 114

Vezin: Fâ'ilâtün /Fâ'ilâtün /Fâ'ilün

- 1- Ey be hestî dâde gâtî râ kemâl
Mülk râ ferhunde her rûz ez tu fâl⁴⁶⁰³
- 2- Sadr-ı dünyayî vü dünyâ râ be tu

⁴⁵⁹⁴ Kurut, kurutulmuş ekşi ayran

⁴⁵⁹⁵ Konya şekeri gibi, bir tür şeker

⁴⁵⁹⁶ Emir Müizzî, bak ne güzel söyler: "Kurut Topluluğu ve Konya Şekerinin, Şeklinin Hikayesi" gibi...

⁴⁵⁹⁷ Bu karşılaştırmada; hüccet yoluyla değil de, istidlal yoluyla, bir beyit de Ezreki'den dinle.

⁴⁵⁹⁸ Zümrüt ve bitki, yeşil renkleri açısından benzerdirler. Ancak zümrüt, yüzük kaşı için kullanılır, diğeri çuval yapılmak için.

⁴⁵⁹⁹ Beyitlerde; sürekli saç hakkında övgüler yazıldığı müddetçe masallarda; mütemadiyen, ben (benek) hakkında, vasıflarda bulunuldukça;

⁴⁶⁰⁰ Sana itaatte bulunmayan baş, zülûf gibi kesilsin. Senden dönen gönül, benek (ben) gibi siyah olsun!

⁴⁶⁰¹ Bin yıl; sen, efendi, felek hizmetkâr olsun! Bin yerde; sen övülen ve bendeniz, senin düşünceni öven olsun!

⁴⁶⁰² Ümmetin Veziri, Kemalettîn Mahmut'un Methi Hakkındadır.

⁴⁶⁰³ Ey varlığıyla dünyaya kemal veren insan! Mülkün saadeti, her gün seninle uğurlu oluyor.

Hest her sa‘at kemâlî ber kemâl⁴⁶⁰⁴

3- Çün vezâret âsmân rif‘at şevêd
Her kirâ câh-ı tu efzâyed celâl⁴⁶⁰⁵

4- Baht-i bîdâr-i tu hayyün lâ-yenâm
Mülk-i te‘yîd-i tu mülk-i lâ-yezâl⁴⁶⁰⁶

5- Der merâtib âftâbet zîr-i dest
Der me‘âlî âsmânet pâymâl⁴⁶⁰⁷

6- Evc-i câhet râ sevâbet der civâr
Ğevr-i hezmet râ havâdis der cuvâl⁴⁶⁰⁸

7- Mülk râ hezm-i tu def-‘i çeşm-i bed
Fitne râ devr-i tu devr-i gûş-mâl⁴⁶⁰⁹

8- Asl-ı evtâd-ı zemîn şod hezm-i tu
Zân çönîn sâbit esâs âmed cibâl⁴⁶¹⁰

9- Çîde gûş ez nutk-i tu dürr-i semîn
Dîde çeşm ez kilik-i tu sihr-i helâl⁴⁶¹¹

⁴⁶⁰⁴ Sen dünyanın vezirisin ve dünya; her saat seninle, kemalden kemale erişir.

⁴⁶⁰⁵ Vezirlik, eğer gök yüksekliğinde olsa; senin makamın, her kese ululuk bağışlar.

⁴⁶⁰⁶ Senin uyanık bahtın; uyumayan bir diridir. Senin kuvvet veren mülkün; zevale uğramayan bir mülktür.

⁴⁶⁰⁷ Mertebelerde; senin güneşin, senden daha aşağı bir seviyededir. Yükseklikte; gökyüzün senin ayağının altındadır.

⁴⁶⁰⁸ Senin sevabın; makamının zirvesinin yakınında durur. Uzak görüşlülüğünün derinliği; hadiseleri, çuvala atar.

⁴⁶⁰⁹ Senin uzak görüşlülüğünden dolayı kötü şeyler, mülkten defolur. Senin devrin, fitneyi cezalandıran bir devirdir.

⁴⁶¹⁰ Senin uzak görüşlülüğün; yeryüzünün asıl temellerini (direklerini) oluşturdu. Bu nedenle dağlar böylece, sağlam hale geldi.

⁴⁶¹¹ Kulak; senin nutkunu duymakla, değer biçilmeyen mücevher küpe takmıştır. Göz; senin kaleminden dolayı, sihr-i helâl (büyü) görmüştür (Sihr-i helâl: Bir beytin, birinci mısraının sonunda yer alan bir kelime ya da kelime grubunun, hem birinci mısraın sonuna hem de ikinci mısraın başına getirildiğinde anlamlı olacak şekilde kullanılması sanatıdır. -Âkil isen vahş u tayrın şâhı ol Mecnûn gibi/Başına murg âşiyânından külâh-ı devlet al-).

- 10- Nâle ez kilket be ‘edvâ şod be hasm
Kilk râ gû kâr-ı hod kerdî me-nâl⁴⁶¹²
- 11- Her kocâ emret sebük dâred ‘inân
Çerh be-sitâned rikâb-ı imtisâl⁴⁶¹³
- 12- Her kocâ kahret girân dâred rikâb
Kûh ber-tâbed ‘inân-ı ihtimâl⁴⁶¹⁴
- 13- Çün gireh ber ebrûy-i kahret zedend
Âsmân gûyed kefallâhu’l-kitâl^{4615, 4616}
- 14- Nistî Yezdân, çerâ hest ey ‘aceb
Müsl ü mânend-i turâ hestî muhâl⁴⁶¹⁷
- 15- ‘Afv-i tu ta‘yîn koned ‘özü-i gunâh
Cûd-i tu telkîn koned hüsn-i sü’âl⁴⁶¹⁸
- 16- Ey civân-merdî ki der eyyâm-ı tu
Hest kemter servet-i âmâl mâl⁴⁶¹⁹
- 17- Âz râ ez kesret-i birret girift
Der tıbâ‘ eknûn zı istiğnâ melâl⁴⁶²⁰
- 18- Ger şevêd mahsûs deryây-i dilet

⁴⁶¹² Senin kaleminden çıkan inilti, düşmana zarar verici oldu. Kalemine; “yapman gerekeni yaptın, artık inleme” de.

⁴⁶¹³ Senin fermanın nerede dizgini hafifleştirirse; felek, itaat bineğini hazırlar (ister).

⁴⁶¹⁴ Senin kahrın nerede üzengiye (bineği) ağırlaştırırsa; dağ, yüklenmek için dizgini katlar.

⁴⁶¹⁵ Kur’ân-ı Kerîm, Ahzap/25

⁴⁶¹⁶ Senin kahrının kaşlarına düğüm vurduklarında; gökyüzü şöyle der: “kefallâhu’l-kitâl” (Allah, müminlerin savaşmasını yeterli buldu).

⁴⁶¹⁷ Sen, Allah değilsin; fakat acaba neden senin eşin ve benzerin yoktur?

⁴⁶¹⁸ Senin affın; suçun özrünü tayin eder. Senin cömertliğin; hüsn-i süali (güzel isteği, sorguyu) telkin eder.

⁴⁶¹⁹ Ey yiğit insan, senin zamanında; arzular servetinin en değersiz, dünya malıdır.

⁴⁶²⁰ Yaptığın iyiklerin fazlalığından dolayı hırs, engellendi. Şimdi tabiat (karakter); istiğnadan artık usandı.

Ehtereş gevher bûved Tûbîş nâl⁴⁶²¹

19- Ehterân râ sa‘yet er hâmî şeved
Fâriğ âyend ez hubût⁴⁶²²u ez vebâl⁴⁶²³, ⁴⁶²⁴

20- Âsmân râ nehyet er men‘î koned
Munfasıl gerded zemân râ ittisâl⁴⁶²⁵

21- Ver koned hurşîd re‘y-i rûşenet
Sûy-i çârum çerh-i re‘y intikâl⁴⁶²⁶

22- Ez sivâd-ı şeb ne-mâned gird-i rûz
Ân keder kâyed ruheş râ zûlf ü hâl⁴⁶²⁷

23- Ehterân kez ‘ilm-i şân hâric ne-cust
Ber cihân bâdî vü key bûdî muhâl⁴⁶²⁸

24- Cümle eknûn çün be dergâhet resend
În ez ân mîpürsed âyâ çîst hâl⁴⁶²⁹

25- Ey be-câyî kez tahayyur vasf-i tu
Tûtiy-i nutk-i merâ kerdest lâl⁴⁶³⁰

26- Çün felek ne-sigâledet cüz nîkûyî
Bed-sigâlet râ bedî gû mîsigâl⁴⁶³¹

⁴⁶²¹ Senin gönlünün denizi, hissedilebilirse; yıldız, onun yanında mücevher, Tuğba ağacı ise ney mesabesinde kalır.

⁴⁶²² Yıldızın bir burca girmesidir

⁴⁶²³ Yıldız konumunun karşısında bulunan herhangi bir burçtur.

⁴⁶²⁴ Eğer senin gayretin, yıldızları himaye ederse; yıldızlar, hubut (iniş) ve vebalden (sıkıntıdan) kurtulmuş olurlar.

⁴⁶²⁵ Senin nehyin (yasağın), eğer gökyüzünü hareketten menederse; zamanın devamlılığı kırılır.

⁴⁶²⁶ Eğer senin aydın görüşün, güneşi düşüncenin dördüncü feleğine doğru intikal ettirirse;

⁴⁶²⁷ Yüzüne o kadar saç ve ben düşer ki; gecenin karanlığından, gündüzün tozu bile kalmaz.

⁴⁶²⁸ Onların ilmi haricinde olmayan yıldızlar. Dünyada var olası! Sen ne zaman muhâl oldun ki!

⁴⁶²⁹ Şimdi hepsi, senin sarayına vardıklarında; birbirlerine; “durum nedir” diye soruyor.

⁴⁶³⁰ Ey efendim, senin yüce vasfının hayretinden dolayı benim nutkumun papağanı lal olmuştur.

⁴⁶³¹ Felek, senin iyiliğinden başka bir şey düşünmediği için hakkında kötü düşünenlere, kötü düşündüklerini söyle.

S. 251

- 27- Çün revân ber âferîneş kavı-i tust
Kıl gû çendân ki hâhî bâş u kâl⁴⁶³²
- 28- Tabl râ key sûd dâred velvele
Çün be-evvel nâferîdendeş devâl⁴⁶³³
- 29- Zerre ger pinhân koned rûy ez şu‘â‘
Nâm-ı hestî hem ber o âyed zevâl⁴⁶³⁴
- 30- Sâhibâ tâ şem‘ ü tâ pervâne hest
În gurûr-engîz ü ân sâhib-cemâl⁴⁶³⁵
- 31- Ber ne-hîzed goft u gûy u cüst ü cûy
Gerçi sûzed hîşten râ perr ü bâl⁴⁶³⁶
- 32- Gûş râ ez infî‘âl-i ân sohen
Bâz her gû eyyühessâkî ta‘âl⁴⁶³⁷
- 33- Câî-ı mâ-lâmâl nûş ez dest-i ân
Ko be seyyârât ne-nümâyed cemâl⁴⁶³⁸
- 34- Cur‘a-i ruhsâr-ı o ez rûy-i ‘aks
Pür mey-i rengîn koned câî-ı hilâl⁴⁶³⁹
- 35- Tâ ki başed semt-i meyl-i âftâb

⁴⁶³² Yaratılış ve varlık, senin sözün üzere yürüdükçe; isediğin kadar kal (arzu ettiğin şekilde ol) ve istediğin sözü söyle.

⁴⁶³³ İlk önce onun kayışı yapılmadığı sürece gürültü, ne zaman davula yararlı olabilir?

⁴⁶³⁴ Eğer zerre, yüzünü ışıktan saklarsa; varlığın ismi bile ona zeval getirebilir.

⁴⁶³⁵ Ey efendim, mum ve kelebek, var olduğu müddetçe; bu, gurur verici ve o, güzellik sahibi var olduğu sürece;

⁴⁶³⁶ Kendi kanadını yakmış olsa bile; aralarındaki sohbet ve bir birini aramaları son bulmaz.

⁴⁶³⁷ Bu sözden alınmasından dolayı ısrarla, kulağa şöyle de: “Ey saki gel”!

⁴⁶³⁸ Güzel yüzünü, gezegenlerden saklayan kimsenin elinden; ağzına kadar dolu olan bir kadeh iç.

⁴⁶³⁹ Cur‘anın (kadehin dibindeki, bir yudum şarabın), onun yanağında yansımından (aksinden); hilal, kadehini renkli şarap ile dolduruyor.

Geh cenûb ez rûy-i devrân geh şimâl⁴⁶⁴⁰

36- Sâl u meh devrânet ender sâye bâd
Ey tufeyl-i devr-i ‘ömret mâh u sâl⁴⁶⁴¹

37- Câvidân mahrûs u mahfûz ez hümûm
Zânki ma’sûm âmedestî ez hemâl⁴⁶⁴²

38- Serv-i ikbâl-i tu ter vez ‘ark-ı o
Bâğ-ı devlet râ nihâl ender nihâl⁴⁶⁴³

39- Sedd-i düşmen rahne çün dendân-i sîn
Puşt-i hâsud kûz çün bâlây-i dâl⁴⁶⁴⁴

40- Mu’tedil ikbâl bâdî ko çerâ
Zânki bünyâd-ı bekâ şod i’tidâl⁴⁶⁴⁵

Der Medh-i Muhedretü’l-Kübrâ ‘İsmetü’l-Dîn Meryem Hâtûn⁴⁶⁴⁶ - Kaside:
115

Vezin: Fe‘ilâtün /Fe‘ilâtün /Fe‘ilün

1- Merhabâ mevkib-i hâtûn-i ecel
‘İsmetü’l-dîn şeref dâd u düvel⁴⁶⁴⁷

2- Ânki ber dest-i nihâyet be ebed

⁴⁶⁴⁰ Güneş, kendi yörüngesinde ilerleyip döndüğü sürece; dolanışından, zamanın, bazen güney, bazen kuzey olduğu müddetçe;

⁴⁶⁴¹ Ey ömrünün devrinin yoldaşı (tufeylisi, devetsiz misafiri, asalağı), ay ve yıl olan kimse! Senin yaşadığın çağın yılı ve ayı, her zaman gölgede olsun!

⁴⁶⁴² Her zaman, korunaklı ve üzüntülerden uzak olasın. Çünkü dünyaya eşsiz ve benzersiz gelmişsin.

⁴⁶⁴³ Senin ikbalinin servisi, her zaman yeşil kalsın! Onun soyundan (veya terinden), devlet bahçesinde bol fidan yetişsin!

⁴⁶⁴⁴ Düşmanının barajı; sin harfinin dişleri gibi delik deşik olsun. Seni kıskananların sırtı; dal harfinin üstü gibi, eğik olsun!

⁴⁶⁴⁵ Varlığın temeli, itidalli ve ölçülü olduğu için; senin ikbalin de itidalli olsun!

⁴⁶⁴⁶ Büyük Kadın, Dinin İsmeti Olan; Meryem Hatun’un Övgüsü Hakkındadır.

⁴⁶⁴⁷ Ecel hatununun atlıları, merhaba! Dinin ismeti, adalet ve devletlerin şerefi olan, (hatunun atlıları merhaba)!

Vânki ber dest-i bidâyet be ezel⁴⁶⁴⁸

- 3- Ân be câh u be hüner bih zı felek
Vân be kadr ü be şeref ber zı Zuhâl⁴⁶⁴⁹
- 4- Bâ vifâkeş elem-i dehr şifâ
Bâ hilâfeş esed-i çerh Hamel⁴⁶⁵⁰
- 5- Ey be ecnâs-ı hüner geşte semer
Vey be envâ-‘ı şeref geşte mesel⁴⁶⁵¹
- 6- Dehr ne-tevânedet âvered nazîr
Çerh ne-tevânedet âvered bedel⁴⁶⁵²
- 7- Çerh bâ cûd-i tu eymen zı niyâz
Dehr bâ ‘adl-i tu hâlî zı halel⁴⁶⁵³
- 8- Nakş-i kilket heme dürr-i manzûm
Dürr-i nutket heme vahy-i münzel⁴⁶⁵⁴
- 9- Bâ kemâl-i tu felek yek nokta est
Bâ vakâr-ı tu zemîn yek hardal⁴⁶⁵⁵
- 10- Dest-i ‘adl-i tu eger kasd koned
Dûr dâred zı cihân dest-i ecel⁴⁶⁵⁶

⁴⁶⁴⁸ Sonsuzluğu, ebediyete bağlayan odur. Bidayeti (başlangıcı), ezele bağlayan odur.

⁴⁶⁴⁹ O, makam ve hünerde; felekten, daha iyidir. O, değer ve şeref bakımından; Zuhâl’dan, daha yukarıdadır.

⁴⁶⁵⁰ Onun dostluğuyla (muvafakatıyla); dünyanın derdi, şifa olur. Onun karşı çıkmasıyla; feleğin aslanı (aslan burcu), Hamel (koç burcu) olur.

⁴⁶⁵¹ Ey sanat cinsleri ile efsane olan! Ey şeref çeşitleriyle masal olan!

⁴⁶⁵² Dünya, senin gibi birisini getiremez. Felek, senin yerine başkasını getiremez.

⁴⁶⁵³ Felek, senin cömertliğine ihtiyaçtan uzak kalır. Dünya, senin adaletinle, yanlışlıktan kurtulur.

⁴⁶⁵⁴ Kalemnin tüm yazıları, dizilen inci gibidir. Nutkunun incilerinin hepsi, vahy-i münzel gibidir.

⁴⁶⁵⁵ Senin kemalin karşısında felek, bir nokta gibidir. Senin ağır başlılığıyla beraber yeryüzü, bir hardal tanesi gibidir.

⁴⁶⁵⁶ Eğer senin adalet elin niyet ederse; ecelin elini, dünyadan uzaklaştırır.

- 11- Ez hüdâvendân berter zı tu nîst
Cüz Hüdâvend-i cihân ‘Azze ve Celle⁴⁶⁵⁷

S. 252

- 12- Ey mih ez gevher-i Âdem be şeref
Vey ber ez günbed-i a‘zam be mahall⁴⁶⁵⁸

- 13- Tîğ-i Merrîh koned kahr-ı tu kond
Müşkil-i çerh koned kilik-i tu hall⁴⁶⁵⁹

- 14- Bende herçend be hidmet ne-resed
Müttehem nîst be taksîr ü kesel⁴⁶⁶⁰

- 15- Enderîn sâl ki be-guzeşt bero
Ân resîde est ki zân lâ tes’el⁴⁶⁶¹

- 16- Bende hâ dâste bî hîç gunâh
‘Azlhâ yâfte bî hîç ‘amel⁴⁶⁶²

- 17- Ân heme mağz çu tecvîf-i dımâğ
Vîn heme pûst çu terkîb-i basal⁴⁶⁶³

- 18- Kurb-i mâhî ne-buved bîş henüz
Tâ be-restest ez ân veyl ü vecel⁴⁶⁶⁴

- 19- Tâ be evvel ne-resed hîç âhir

⁴⁶⁵⁷ Dünyanın sahibi olan; Allah, azze ve Celle’den başka; efendilerin içinde senden üstünü yoktur.

⁴⁶⁵⁸ Ey şeref açısından Âdem cevherinden daha büyük olan! Ey konumca en büyük kümbetten (gökyüzünden) daha üstün olan!

⁴⁶⁵⁹ Senin kahrın; Mars’ın kılıcını köreltir. Senin kalemin; feleğin sıkıntısını giderir.

⁴⁶⁶⁰ Bendeniz, her ne kadar hizmetinizde bulunamasa da; kusur ve tembellikle itham edilemez.

⁴⁶⁶¹ Geçen bu yıl içerisinde; onun başından öyle hadiseler geçmiştir ki hiç sorma!

⁴⁶⁶² Bendeler, suçsuz yere sıkıntılar yaşamıştır. Yanlış hiçbir şey yapmadıkları halde; görevden uzaklaştırmalara maruz kalmışlardır.

⁴⁶⁶³ O beyinlerin hepsi, burun boşlukları gibidir. Bunların hepsi, soğan katmanları gibi, kabukturlar.

⁴⁶⁶⁴ O korku ve musibetten kurtulalı, daha bir ay bile olmamıştır.

Tâ çu âhir ne-buved hîç evvel⁴⁶⁶⁵

20- Bâd bî evvel ü âhir heme ‘ömr
Şeb ü rûzet çu şeb ü rûz-i emel⁴⁶⁶⁶

21- Nûş der kâm-ı hasûd-i tu şereng
Zehr der kâm-ı mutî-‘i tu ‘asel⁴⁶⁶⁷

22- Pây-ı devr-i felek ü dest-i kazâ
Leng der terbiyet-i hasmet ü şel⁴⁶⁶⁸

Medh-i Şeyh İmâm Cemâlû'l-İslâm⁴⁶⁶⁹ - Kaside: 116

Vezin: Mef‘ûlü /Fâ‘ilâtü /Mefâ‘ilü /Fâ‘ilün

1- Ey kerde derd-i ‘aşk-ı tu eşkem be hûn bedel
Vey İzedem sirişte be mihr-i tu der ezel⁴⁶⁷⁰

2- Ey bî bedel çu cân bedelî nîst ber tu'em
Ber bî bedel çi gûne guzîned kesî bedel⁴⁶⁷¹

3- Geştî be nîkûyî mesel ender cihân-ı hüsn
Tâ men be ‘âşıkî şödem ender cihân mesel⁴⁶⁷²

4- Tersem ki rûz-i vasl-ı tu nâ-dîde nâgehân
Ser ber-zened zı meşrik-i ‘ömrem şeb-i ecel⁴⁶⁷³

⁴⁶⁶⁵ Hiç bir son, başa dönmediği müddetçe; hiç bir başlangıç, son gibi olmadığı sürece;

⁴⁶⁶⁶ Bütün ömrü; başlangıçsız ve sonsuz olsun. Gecen ve gündüzün; dilek gecesi ve dilek gündüzü gibi olsun!

⁴⁶⁶⁷ Seni kıskananların ağzında panzehir, zehir olsun. Sana itaat edenlerin ağzında zehir, bal olsun!

⁴⁶⁶⁸ Feleğin, devreden ayağı ve kaderin eli; sana düşman yetiştirdiği yerde aksak ve sakat olsun!

⁴⁶⁶⁹ Şeyh İmâm Cemâlû'l-İslâm'ın (İslâm'ın Güzelliğinin) Övgüsü Hakkındadır.

⁴⁶⁷⁰ Ey aşkının derdi gözyaşımı kana çeviren! Ey Allah'ın; muhabbetinle, ezelde ruhumu yoğurduğu kimse!

⁴⁶⁷¹ Ey can gibi bedelsiz olan kimse, benim için senin bedelin yoktur. Bedelsiz birine, birileri nasıl bedel seçer bilir?

⁴⁶⁷² Benim, âşıklıkta dünyaya örnek olduğum gibi; güzellik dünyasında, iyiliğin örneği olmuşsun.

⁴⁶⁷³ Senin visalini görmeden; ansızın ömrümün doğusundan ecel gecesi başkaldırır diye korkuyorum.

- 5- Derdâ vü hasretâ vü dirîğâ ki rûz u şeb
Bâ sed dirîğ u hasret ü derdem ezîn kibel⁴⁶⁷⁴
- 6- Der müşkilî fekened merâ ‘aşk-i tu ki ân
Cüz kilik-i hâce kes ne-koned der zemâne hall⁴⁶⁷⁵
- 7- Sadr-ı ümem imâm-ı tarîkat cemâl-i dîn
Lütf-i Hüdâyî vü rûh-i hüner mâye-i düvel⁴⁶⁷⁶
- 8- Sadrî ki çün sohen zı sohenhâ-yî o reved
İdrâk münhezim şeved ü ‘akl mübtezel⁴⁶⁷⁷
- 9- Sırrî buved müşâhâde bî savt u bî hurûf
Nutkî buved mu‘âyene bî nahv u bî ‘ilel⁴⁶⁷⁸
- 10- Rûh ez nehîb-i ânki meger vahy-i münzeleşt
Ender fütâd be secde ki Sübhân-ı Lem-Yezel⁴⁶⁷⁹
- 11- Re’yeş fûrû guşâde serâ-perde-i felek
Kadreş fûrû şikeste külah-ı gûşe-i Zuhâl⁴⁶⁸⁰
- 12- Der rûh-i o demîde kazâ sıdk çün yakîn
Der zât-ı o sirişte kader ‘ilm çün ‘amel⁴⁶⁸¹
- 13- Bâ hezm-i o tarîkat ü dîn fâriğ ez fütûr

⁴⁶⁷⁴ Yazıklar olsun, ne yazık ki gece ve gündüz, bunun gibi; yüzlerce dert, hasret ve üzüntü içerisindeyim.

⁴⁶⁷⁵ Senin aşkın, beni öyle bir sıkıntıya düşürdü ki zamanede, efendimin kaleminden başka, kimse onu çözemez.

⁴⁶⁷⁶ Ümmetlerin sadrı (önderi, lideri), tarikatın imamı, dinin cemali, Allah’ın lütfu, sanatın ruhu, devletlerin sermayesi (hamuru) sensin.

⁴⁶⁷⁷ O öyle bir liderdir ki onun sözlerinden, bahsedildiği zaman idrak, hezimete uğrar ve akıl rezil olur.

⁴⁶⁷⁸ Ses ve harf olmaksızın müşahade edilen, bir sırdır. Nahivsiz ve illetsiz bir nutkun görüntüsüdür.

⁴⁶⁷⁹ Ruh, vahy-i münzeldir diye korkudan öyle bir secdeye kapanır ki sanki “Süphan-i Lem-Yezel” dir.

⁴⁶⁸⁰ Onun düşüncesi; feleğin saray perdesini aşağı indirmiştir. Onun değeri; Zuhâl’in külahının köşesini kırmıştır.

⁴⁶⁸¹ Kaza; onun ruhuna, doğruluğu, yakın gibi üflemiştir. Kader; onun zatında ilmi, amel gibi yağurmuştur.

Bâ ‘azm-i o diyânet ü dîn eymen ez halel⁴⁶⁸²

- 14- Hurşîd-i ‘ilm râ felek şerh ü bast-i o
Beytüş-şeref⁴⁶⁸³ şödest çu hurşîd râ Hamel⁴⁶⁸⁴
- 15- Ey der vekâr hâkî ahlâk-i tu zemîn
Vey der sebât râvî ef’âl-i tu cebel⁴⁶⁸⁵
- 16- Ger nezı pey-i hasûd-i tu budî vakâr-i tu
Ber dâştî zı rûy-i zemîn âdet-i cedel⁴⁶⁸⁶
- 17- Sâfîterest cevheret ez rûh der safâ
Âlîterest minberet ez çerh der mahal⁴⁶⁸⁷
- 18- Der bahr-i ‘ilm keştî-yi ‘ilm-i tu mîreved
Bî bâdbân ‘işve vu bî lenger hiyal⁴⁶⁸⁸
- 19- Der berk-i fikretet neresed nâvek-i ‘ukûl
Der sem-‘i hâtiret neşevet ‘işve-i emel⁴⁶⁸⁹
- 20- Ne râh-i himmetet bezened rutbet-i cihân
Ne âb-i ‘ismetet bebered âteş-i zalal⁴⁶⁹⁰

⁴⁶⁸² Onun uzak görüşlülüğü ile tarikat ve din, gevşeklikten uzaktır. Onun azmi ile diyanet ve din kusur ve eksiklikten beridir.

⁴⁶⁸³ Gezegenin üzerinde olduğu burçların her biri, örneğin güneşin parladığı Hamel burcu gibi (Farsça Dehhüdâ Sözlüğü)

⁴⁶⁸⁴ İlim güneşi olan, onun için felek; açıklama ve tefsir olmuştur. Güneşin koç burcunda olduğu gibi, beytüş-şeref olmuştur.

⁴⁶⁸⁵ Ey ahlakının, yeryüzünde onur sembolü olarak hikâye edildiği zat! Ey işlerinin sağlamlığını, dağın dile getirdiği efendim!

⁴⁶⁸⁶ Eğer zaferin (vakarın, büyüklüğün), sana haset edeni takip etmezse; yeryüzünden savaş geleneğini kaldırırın.

⁴⁶⁸⁷ Senin cevherin, saflıkta ruhtan daha saftır. Senin minberin, mevki olarak felekten daha yücedir.

⁴⁶⁸⁸ İlim deryasında, senin ilminin gemisi seyahat etmektedir. Yelkensis manevra yapmakta ve çapasız hileler göstermektedir.

⁴⁶⁸⁹ Akılların oku, senin düşüncedeki parlaklığa asla ulaşamaz. Senin hafızanın (düşüncenin) kulağında, dilek (arzu, umut) hırsızlığı (günahı) bulunmaz.

⁴⁶⁹⁰ Senin ihsan (himmet) yolunu, dünyanın rütbesi engellemez. Senin ismet suyunu, zelle (kayma) ateşi yok etmez (senin günahsız itibarını, hata ateşi ortadan kaldırmaz).

- 21- Ânkes ki bâ muhâsib cild ez kemâl-i cehl
Neşnâht cüz be hiyle hemî ekser ez akall⁴⁶⁹¹
- 22- Geşt ez ‘inâyet-i tu heme dîde çün basar
Zin pîş gerçi buved heme perde çün basal⁴⁶⁹²
- 23- Şi’reş heme nüked şod u nazmeş heme medîh
Kavleş heme mesel şod u derceş heme gazel⁴⁶⁹³
- 24- Ârî be kuvvet ü meded terbiyet şevend
Bârân u berg ü gul guher ü atlas u ‘asal⁴⁶⁹⁴
- 25- Tâ bâd gül feşân guzered ber çenâr u serv
Tâ ebr derfeşân guzered ber hazîz ü tell⁴⁶⁹⁵
- 26- İn der civâr-i hâk şitâbân u tîz rev
Çün murğ-i zehm yâfte der hâlet-i vecel⁴⁶⁹⁶
- 27- Vân ber basît-i bâğ gurâzân u hoş herâm
Çün ber zemîn-i âyine gûn nâge vü cemel⁴⁶⁹⁷
- 28- Gâh ez nesîm-i îñ dehen-i hâk pür ‘abîr
Gâh ez nesâr-i ân çemen bâğ-i pür hulel⁴⁶⁹⁸

⁴⁶⁹¹ Cehlin kemaliyle hesaplanabilecek cehalet hacmine sahip olan kişi; sürekli hile yapmaktan başka bir şey bilmez.

⁴⁶⁹² Daha önce hepsi soğan gibi perdeli olmasına rağmen; bütün gözler, senin inayetin sebebiyle görür oldu.

⁴⁶⁹³ Onun şiiri, bütünüyle nüktelerle dolu oldu. Onun nazmı tümüyle övgü oldu. Onun sözü, bütünüyle hikâye oldu. Yazdıkları ise gazel oldu.

⁴⁶⁹⁴ Evet, yağmur, yaprak, çiçekler, ipekler ve balın, kuvvet ve yardımı (himayesi) ile yetiştirler (eğitildiler).

⁴⁶⁹⁵ Çınar ağacı ve servi ağacının üzeri çiçeklerle doluncaya kadar; dağ yamaçlarını ve tepeleri bulut kaplayıncaya kadar;

⁴⁶⁹⁶ Bu, yaralanma korkusuyla, uçan kuş gibi; ülkenin etrafında aceleyle ve hızla gitmektedir.

⁴⁶⁹⁷ O, bağın çemeninde (sahasında) salınarak yürüyordu. Ayna gibi saf ve temiz bir yerde dişi ve erkek deve vardı.

⁴⁶⁹⁸ Bazen bu rüzgârın esintisiyle (hafif yağmur çiselemesiyle), zeminin nemlenmesi, misk ve amber gibi kokuyordu. Bazen o çemenin, güzellikleri yaymasıyla bahçe, rengârenk elbiseler giyinmiş gibi görünüyordu.

29- Der bâğ-i ‘ilm hemçu gül-i nev şugufte bâş
Düşmenet çu be berg-i gülder derûn-i ce’l⁴⁶⁹⁹

30- Pây-i zemâne der tab-‘i tâb’i-i tu leng
Dest-i sipihr der meded-i hâsid-i tu şel⁴⁷⁰⁰

S. 253

Der Medh-i Nâsiruddîn Tâhir ve Vâsf-ı Rebî⁴⁷⁰¹- Kaside: 117

Vezin: Fa‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fe‘ilün

S. 254

- 1- Cirm-i hurşîd çu ez hût derâyed be hemel
Eşheb-i rûz koned edhem-i şeb râ ercel⁴⁷⁰²
- 2- Kûh râ ez meded-i sâye-i ebr ü nem şeb
Pur terâyif şeved etrâf çe hâmûn u çe tel⁴⁷⁰³
- 3- Sebze çün dest behem der zened ender sahrâ
Lâle râ pây be gül der şeved ender menhel⁴⁷⁰⁴
- 4- Sâ'id vesâk-ı arûsân-ı çemen râ bînî
Heme berbeste hellî vü heme pûşide halel⁴⁷⁰⁵
- 5- Pîş-i peykân gül ü hancer berg ez pey-i ân

⁴⁶⁹⁹ İlim bahçesinde, taze açılmış gül gibi olasin! Düşmanın ise dalından kopmuş, nemli (pörsümüş) gül yaprağı gibi olsun!

⁴⁷⁰⁰ Zamanenin ayağı, senin arkandan takip ederken topal olsun! Semanın eli, sana haset edenin imdadına yetişme (yardım etme) hususunda çolak olsun!

⁴⁷⁰¹ Nâsiruddîn Tâhir'in Methi ve Rebî'in Vâsfı Hakkındadır.

⁴⁷⁰² Güneş, balık burcundan hamel burcuna doğunca (yönelince); gündüzün gri (kır) atı, gecenin siyah (yağız) atını, alacaya (atın bir veya iki ayağının beyaz olması) dönüştürdü (şafak vakti oldu).

⁴⁷⁰³ Bulutun gölgesi ve nemin (çiğın), yardımı, dağı geceye çevirince, ister çöl olsun ister tepe, her taraf güzelliklerle doldu.

⁴⁷⁰⁴ Yeşillikler sahrada el ele verince, lalenin ayağı, memba suyunda gülün bulunduğu yere girer (lale ve gül aynı sulu ortamda büyümeye başlar).

⁴⁷⁰⁵ Çemenin gelininin kolunu ve bacağını (dirseğini) görünce, herkes boyunbağını sarar ve elbiselerini (hüllelerini) giyer.

Tâ nesâzend kemîn ü nesgâlend cedel⁴⁷⁰⁶

6- Ber muhît-i felek ez hâle siper sâzed mâh
Ber basît-i kureh ez hûyed zereh pûşed tell⁴⁷⁰⁷

7- Vez pey-i ânki mizâçeş nekoned fâsid hûn
Sûrh bîd ez heme a'zâ beguşâyed ekhel⁴⁷⁰⁸

8- Her kerâ fasl-i dey ez şugl nemâ 'azl-i dâd
Şehne-i nefis-i nebâtîş derâred be 'amel⁴⁷⁰⁹

9- Bâd bâ âb şumûr ân koned ender bostân
Ki koned bâ ruh-i âyine be suhân meskal⁴⁷¹⁰

10- Vân koned 'aks-i gül ü lâle be gerdiş ki be şeb
'Aks-i âteş be-koned gird-i tennûr u mangal⁴⁷¹¹

11- Murğ-zârî şeved eknûn felek ü ebr-i dero
Râst çönân ki tu goftû heme nâke est ü cemal⁴⁷¹²

12- Meyl etfâl-ı nebât ez cihet-i kuvvet ü kût
Kerde yek rûy ber a'lâ vu diger der esfel⁴⁷¹³

13- Her nemâz-ı digerî ber ufk ez kavş-ı kezeh

⁴⁷⁰⁶ Okun önünde, gül ve hançer vardır. Tuzak kurmasınlar ve savaşı (kavgayı) düşünmesinler diye onu, şimşek takip eder.

⁴⁷⁰⁷ Ay, feleğin etrafında, parlak ışık dairesinden (hâleden) siper yapar. Yağmur çiselemesi (hafif yağmur), terinden, arzın etrafını zırhla kaplar (zırh giydirebilir).

⁴⁷⁰⁸ Onun mizacı, daha sonra kanı bozucu olmaz (daha sonra kan, onun mizacını bozmaz). Kırmızı söğüt (güvesi) bütün azalarından siyah gözler açar.

⁴⁷⁰⁹ Herkes kış mevsiminin aralık ayında bütün işlerden el çektiği halde; bitkilerin ruhu (canı) her zaman faaliyet halindedir (çalışmaya devam eder).

⁴⁷¹⁰ Aynanın yüzünü törpü ile parlatan rüzgâr, bostanda suyla beraber (suyun akışıyla beraber) eser.

⁴⁷¹¹ Gece gezintisinde, lale ve gülün gölgesi; ateşin, tandırın ve mangalın etrafında yaptığı gölge gibi olur.

⁴⁷¹² Şimdi felek ve bulut, onda bir mera gibi, dümdüz olur. Öyle ki sen onu erkek ve dişi deve gibi sanırsın.

⁴⁷¹³ Küçük bitkiler, güç ve besin elde etmek için; bir yüzünü yukarı ve diğer yüzünü aşağı tarafa yöneltmiştir.

Dergehî bînî efrâşte tâ evc-i Zuhâl⁴⁷¹⁴

- 14- Be misâlî ki be çizîyeş mesel ne-tevân zed
Cüz be ‘âlî der-i destûr-i cihân Sadr-ı ecel⁴⁷¹⁵
- 15- Nâsır-ı dîn ü nasîr-i düvel ü sâhib-i ‘asr
Bil-Muzaffer ki düvel yâft bedo dîn ü düvel⁴⁷¹⁶
- 16- Ânki re’yeş dehed ecrâm-ı kevâkib râ nûr
Vânki kilkeş koned esrâr-ı havâdis râ hall⁴⁷¹⁷
- 17- Ânki dâhil buved ender soheniş sıdk u sevâb
Hemçu ender kelimât-i ‘Arabî nahv u ‘ilel⁴⁷¹⁸
- 18- Vânki hâric buved ez mekremeteş rûy u riya
Hemçu ez mu‘cizehâ-yi nebevî zerk ü hiyel⁴⁷¹⁹
- 19- Tab‘ ne-âmîzed bî ruhsateş elvân-ı hüdûs
‘Akl ne-şînâsed bî-deftereş ekser zı ‘akel⁴⁷²⁰
- 20- Zâyed ez dest ü ‘enâneş heme e‘câl-ı sabâ
Hized ez pây u rikâbeş heme ârâm-ı cebel⁴⁷²¹
- 21- Nutk pîş-i kalemeş lâl buved çün ehres

⁴⁷¹⁴ Her ikindi namazı vakti ufukta; gök kuşağından oluşan, Zuhâl’in en yüksek noktasına kadar ulaşan bir saray görürsün.

⁴⁷¹⁵ Hiçbir şeye benzetilemeyen öyle bir örnektir ki bu; sadece dünyadaki kanunun kapısı olan, Sadr-ı ecel’in (en büyük vezirin) yüce sarayına benzetilebilir.

⁴⁷¹⁶ Dinin ve devletlerin yardımcısı, asrın sahibi olan, El-Muzaffer öyle birisidir ki din ve devletler, onun sayesinde kudret elde etmiştir.

⁴⁷¹⁷ Onun düşüncesi, gezegenlerin cisminde ışık bağışlar. Onun kalemi, hadise ve olayların sırlarını çözer.

⁴⁷¹⁸ Onun sözleri; Arapça kelimelerde bulunan, nahiv ve illetler gibi, doğruluk ve dürüstlük içermektedir.

⁴⁷¹⁹ Peygamberlerin, mucizelerinden dolayı; onların (nebilerin) ikiyüzlülük, yalan ve hileden uzak oldukları gibi; onun büyüklüğünden dolayı da ikiyüzlülük ve riya ondan uzaktır.

⁴⁷²⁰ Tabiat, ondan izin almadan, rengârenk yenilikleri ortaya çıkaramaz. Akıl, onun defteri olmadan az ile çoğu birbirinden ayıramaz.

⁴⁷²¹ Sabah rüzgârı, onun eli ve dizgini ile hızını tam artırıyor. Dağlar tüm sakinliğini, onun ayağı ve rikabından alıyor.

‘Akl pîş-i nazareş kej nigared çün ehvel⁴⁷²²

22- Rûz-i mevlûd-i mevâlid⁴⁷²³ vücûdeş goftend

Merhabâ ey zı ‘amel âhir ü ez ‘ilm evvel⁴⁷²⁴

23- Ey be ecnâs-ı şeref der heme etrâf semer

Vey be envâ-‘ı hüner der heme âfâk mesel⁴⁷²⁵

24- Bes bekâyî ne-buved hasm-ı turâ der devlet

Çe ‘aceb râyiha-i gül be-bered rûh-i co‘el⁴⁷²⁶

25- Ey da‘âviy-i sehâ bî kef-i destet bâtl

Vey kavânîn-i sohen bî ser-i kilket mohtel⁴⁷²⁷

26- Bende sâlîst ki tâ der kenef-i hidmet-i tu

Gam-ı eyyâm ne-hordest çe ekser çe ekall⁴⁷²⁸

27- Verne bâ o felek în kerd ezîn pîş hemî

Kâteş ü âb koned bâ Güher-i mûm u ‘asel⁴⁷²⁹

28- Cüz der âyîne vü âbet ne-tevân dîd nazîr

Cüz der endîşe vü hâbet ne-tevân yâft bedel⁴⁷³⁰

⁴⁷²² Nutuk, onun kaleminin yanında konuşamayan, dilsiz gibidir. Akıl, onun düşüncesinin yanında şaşı gibi eğri bakar.

⁴⁷²³ Üçlü mevalid; cemâd, nebât ve hayvandan oluşmaktadır.

⁴⁷²⁴ Yaratılış günü, varlığın mevâlidî (cemâd, nebât ve hayvânât); “merhaba ey amelce en son olan ve ilimce en başta bulunan kimse” diye hitap ettiler.

⁴⁷²⁵ Ey şeref çeşitleri ile her tarafta efsane olan şahıs! Ey her türlü sanata sahip bulunmakla tüm dünyada örnek olan zat!

⁴⁷²⁶ Senin düşmanın, talihçe pek çok bekaya sahip olamaz. Ne gariptir ki çiçek kokusu, gübre böceğinin oluşmasını önler (ruhunu giderir).

⁴⁷²⁷ Ey cömertlik iddiaları, senin avucunun içi olmadan geçersiz olan kimse! Ey kelam kaideleri, senin kaleminin ucu olmadan düzensiz olan kimse!

⁴⁷²⁸ Bendeniz, bir yıldır sizin hizmetinizde bulunmaktayım. Bununla birlikte; ne az, ne de çok bir şekilde, dünyanın gamını tatmamışım.

⁴⁷²⁹ Eğer böyle olmasaydı, felek onunla, daha önce yaptığını; yani ateş ve suyun, mum ve balın cevheri ile yaptığını, şimdi yapardı.

⁴⁷³⁰ Senin benzerini, ayna ve sudaki aksinden başka bir yerde görmek mümkün değildir. Senin bedelini, rüya ve düşünceden başka bir yerde bulma imkânı yoktur.

- 29- Hem turâ dâred eger dâredet eyyâm nazîr
Hem turâ âred eger âredet eflâk bedel⁴⁷³¹
- 30- Ne Hüdâyî vü dehed dest-i tu rızk-ı makdûr
Ne resûlî vü buved nutk-i tu vahy-i münzel⁴⁷³²
- 31- Herçi der medh-i tu gûyem heme dâî ki revâst
Çîst kân ber tu revâ nîst meger ‘izz ü cell⁴⁷³³
- 32- Medhetî kân ne turâ gûyem bühtân u hatâst
Tâ‘atî kân ne turâ dârem tuğyân u zeel⁴⁷³⁴
- 33- Şi‘r nîkû ne-buved cüz be mahall-i kâbil
Şer‘ kâmil ne-buved cüz be Nebiy-yi Mürsel⁴⁷³⁵
- 34- Bûd bî-bâliş-i tu sadr-ı vezâret hâlî
Bûd bî-haşmet-i tu kâr-ı memâlik mûhmel⁴⁷³⁶
- 35- Ne-tevânem ki cihân digeret gûyem ez ân
Kîn cihânîst mufassal tu cihân-ı mûcmel⁴⁷³⁷
- 36- Hest bâ cûd-i tu eyman heme ‘âlem zı niyâz
Hest bâ ‘adl-i tu hâlî heme gîtî zı halel⁴⁷³⁸

⁴⁷³¹ Eğer zamane bir benzerine sahip olmak isterse, yine seni elde etmeğe çalışır. Eğer felekler, bedelini (senin dengini) getirmek isterse, yine seni getirirler.

⁴⁷³² Sen, Allah değilsin, ama elin takdir edilen rızkı verir. Sen peygamber değilsin fakat senin nutkun, vahy-i münzel gibidir.

⁴⁷³³ Biliyorsun ki senin övgün hakkında ne söylersem, hepsi sana yakışır. İzzet ve celalden başka sana uymayan nedir?

⁴⁷³⁴ Sana söylemediğim bir övgü, bühtan ve hatadır. Sana yapmadığım itaat, taşkınlık ve gûnahtır.

⁴⁷³⁵ Uygun olmayan bir yerde şiir söylemek iyi olmaz. Şeriat, nebi-i Mürsel (Hz. Muhammed) olmadan tamamlanmaz.

⁴⁷³⁶ Vezirliğin sadrı (başucu), senin yastığın olmadan boş olur. Senin ululuğun olmadan, memleketlerin işleri ihmal edilmiş olur.

⁴⁷³⁷ Sana başka bir dünya söyleyemiyorum, çünkü bu, detaylı bir dünyadır ve sen özet bir dünyasın.

⁴⁷³⁸ Bütün dünya, senin cömertliğün ile dilencilikten beridir. Senin adaletin ile tüm dünya, karmaşadan ve hatadan uzaktır.

S. 255

- 37- Kehribâ çün girih-i ebrû-yi be's-i tu be-dîd
Hâsiyet bâz firistâd mizâceş be ezel⁴⁷³⁹
- 38- 'Adl-i tu mester-i eşğâl-i cihânest kez ân
Râst şod kâ'idehâ hemçu hutût-i cedvel⁴⁷⁴⁰
- 39- Dest-i 'adl-i tu guşâdest çönân ber 'âlem
Ki fûrû bended eger kasd koned dest-i ecel⁴⁷⁴¹
- 40- Ber tu vâkıf ne-şevved 'akl-ı kül ez hîç kıyâs
Vez tu eymen ne-buved hasm-ı tu ez hîç kibel⁴⁷⁴²
- 41- Hasmet er devletekî yâft müzevvir vânrâ
Rûzekî çend nigehdâşt be-tezvîr ü hiyel⁴⁷⁴³
- 42- Âhirü'l-emr der-âmed be ser esb-i eceleş
Tâ der-üftâd be yek hâdise çün her be vehel⁴⁷⁴⁴
- 43- Gâh bâ darbet-i rumhî zı semâk-i râmi⁴⁷⁴⁵
Gâh bâ nikbet-i 'azlî zı semâk-i e'zel⁴⁷⁴⁶, ⁴⁷⁴⁷
- 44- Rûyeş ez gussa-i eyyâm ber düşmen ü dost

⁴⁷³⁹ Kehriba, senin kızgınlığında meydana gelen, kaşının düğümünü görünce; özelliğini kaybetti ve mizacı, ezeldeki özelliğine döndü (kehriba taşının ilk oluşumundaki kimyasal özelliğine işaret etmektedir).

⁴⁷⁴⁰ Senin adaletin bütün işlerin cetveli gibidir. Çünkü onunla kurallar, cetvel çizgileri gibi dümdüz yolunda olur.

⁴⁷⁴¹ Senin adalet elin, dünyaya öyle açılmıştır ki ecel eli saldırmak istese, onu bağlar.

⁴⁷⁴² Akl-i kül (küllî akıl sahibi), hiçbir kıyas ile sana vakıf olamaz. Senin düşmanın, hiçbir şekilde senden kaçamaz.

⁴⁷⁴³ Eğer senin düşmanın hilekâr ve aldatıcı bir devletçik bulduysa ve onu birkaç günlüğüne ikiyüzlülük ile sakladıysa (elinde tuttuysa);

⁴⁷⁴⁴ En son, ölüm atı onun başucuna geldi ve eşeğin çamura düştüğü gibi bir olay ile karşılaştı.

⁴⁷⁴⁵ Bir yıldız ismi

⁴⁷⁴⁶ Bir yıldız ismi

⁴⁷⁴⁷ Bazen semak-i ramihten (mızrak balığından) bir süngü darbesi ile bazen de semak-i a'zaldan (yağmursuzluk, kuraklıktan) bir azletme horluğu ile;

Dâştî çün gül-i du-rû eser-i havf u hacel⁴⁷⁴⁸

45- Gûş kârih şeved ez kıssa-i o lâ-tesme‘

Hûş vâlih şeved ez gussa-i o lâ tes’el⁴⁷⁴⁹

46- Baht-i bîdâr-i tu bûd ânki ber-engîht çönîn

Devlet-i hufte-i o râ zı çönân hâb-ı kesel⁴⁷⁵⁰

47- Lillâhi’l-hamd ki tâ haşr ne-mîbâyed best

Der katâr-ı ta‘beş nîz ne nâke ne cemel⁴⁷⁵¹, ⁴⁷⁵²

48- Şod zı ferr-i tu heme mağz çu tecvîf-i dimâğ

Gerçi dî bûd heme pûst çu terkîb-i basal⁴⁷⁵³

49- Tâ mahall-i heme çîz ez şeref-i o hîzed

Câvidân ber heme çîzet şeref bâd u mahal⁴⁷⁵⁴

50- Dergahet maksad-ı erkân u bero bâz hicâb

Mecliset melce-i a‘yân u dero medh ü gazel⁴⁷⁵⁵

51- Pây-i ikbâl-i cihân sûy-i bed-endîş-i tu leng

Dest-i âsib-i cihân sûy-i nikû-hâh-ı tu şel⁴⁷⁵⁶

52- Rûze pezirifte vü rûzet heme ferhunde çu ‘îd

⁴⁷⁴⁸ Hasminın yüzü, zamane sıkıntılarından dolayı dost ve düşman karşısında; utançtan ve korkudan ikiyüzlü gül gibi olsun.

⁴⁷⁴⁹ Kulak, onun hikâyesinin ağırlığından, sağır olsun! Akıl, onun sıkıntısından şaşkın olsun.

⁴⁷⁵⁰ Senin uyanık bahtın; onun uyumuş bahtını, bir şekilde, ağır uykudan kaldırdı.

⁴⁷⁵¹ Allah’a şükürler olsun ki kıyamete kadar, sıkıntı katarına, erkek ve dişi deve bağlamak gerekmiyor.

⁴⁷⁵² Erkek ve dişi deve bağlamamak; bir şey veya bir olayda birisi için zarar ve yarar bulunmamak anlamındadır.

⁴⁷⁵³ Gerçi, düne kadar hepsi soğan terkibi gibi kabuktan meydana geliyor olsa da; senin ululuğundan dolayı, bütün dimağ (burun, beyin) boşlukları beyin oldu.

⁴⁷⁵⁴ Onun şerefinden (kapı eşiğinden) tut; ta kalktığı mahalle kadar her şeyin konumu, ebediyyen; senin her şeyine şeref ve mahal olsun!

⁴⁷⁵⁵ Dergâhın; erkânın (temellerin) maksadı olsun ve ona (dergâhına) sırlar açılsın. Meclisin; ayanın sığınağı olsun ve onda övgü ile gazel bulunsun (şenlik olsun).

⁴⁷⁵⁶ Dünya bahtının ayağı; seni kıskananlara doğru gittiği yerde, aksak olsun. Dünyaya zarar veren el; senin iyiliğini isteyenlere zarar vermek için, gittiği yerde sakat olsun.

Vez kazâ be-sitede bâ dehl-i ebed vech-i ezel⁴⁷⁵⁷

S. 255

Der Medh-i Nâsıru'd-Dîn Tâhir ve Tehhniyet-i Ramazân u Tahvîl-i Hamel⁴⁷⁵⁸ - Kaside: 118

Vezin: Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâilün

- 1- Sâye efkend meh-i Rûze vü rûz-i Tahvîl
Rûz-i mes'ûd mübârek meh-i meymûn celîl⁴⁷⁵⁹
- 2- Sâye'î ne ki şevved ez ruh-i hurşîd hacel
Sâye'î ne ki buved ber der-i hurşîd zelîl⁴⁷⁶⁰
- 3- Sâye'î kez meded-i medd-i sivâdeş dâdest
Dest-i kühhâl-i kazâ dîde-i dîn râ tekhîl⁴⁷⁶¹
- 4- Sâye'î kez taraf-ı dâmen-i fazleş dârend
Dûş-i hurşîd rıdâ târik-i gerdûn eklîl⁴⁷⁶²
- 5- Her dû ferhunde vü meymûn u mübârek bâdend
Çe meh-i rûze vü dîger çe ve rûz-i tahvîl⁴⁷⁶³
- 6- Ber ki ber Nâsır-ı Dîn sâhib-i 'âdil ki Hüdây
Heme çîzîyîş be-dâdest meger 'ayb u 'adîl⁴⁷⁶⁴

⁴⁷⁵⁷ Orucun kabul olsun ve her günün, bayram gibi kutlu olsun. Ve ebediyet gelirini ve ezelin parasını, kazadan almış olsun.

⁴⁷⁵⁸ Nâsıru'd-Dîn Tâhir'in Övgüsü, Ramazan'ın Tebriki ve Koç Burcunun (Nevruzun) Başlangıcı Hakkındadır.

⁴⁷⁵⁹ Ramazan ayı ve Nevruz bayramının gölgesi yeryüzüne düştü. Kutlu ve uğurlu gün, mübarek olsun ve uğurlu ay, celîl (yüce, azametli) olsun.

⁴⁷⁶⁰ Öyle bir gölge ki güneşin yüzünden utanmaz. Öyle bir gölgedir ki güneşin kapısında rezil olmaz (güneşin kapısında rezil olan bir gölge değildir).

⁴⁷⁶¹ Öyle bir gölgedir ki karanlığın uzaması yardımıyla sürme süren kaza eli, dinin gözlerine sürme sürmüştür.

⁴⁷⁶² Öyle bir gölgedir ki onun fazilet eteği cihetinden, güneşin omzunda rıdâ (aba) ve feleğin başında taç vardır.

⁴⁷⁶³ Her ikisi de kutlu ve uğurlu olsunlar. Hem Ramazan ayı, hem yeni yıl (Nevruz) günü.

⁴⁷⁶⁴ Kim için? Allah'ın kendisine kusur ve benzerinden (noksanlıktan) başka her şey bağışladığı, Adaletli vezir, Nâsıru'd-Dîn için.

7- Sâniy-i sâye-i Yezdân ki be ‘âlî ‘etebe’eş
Nûr-i hurşîd kadem mîne-nehed bî takbîl⁴⁷⁶⁵

8- Ey salâhiyet-i ‘âlem râ kilik-i tu zimân
Rızık-ı zürriyet-i ‘Âdem râ kef-i tu kefil⁴⁷⁶⁶

9- Sâye-i ‘adl-i tu vâsıl be vücûd u be ‘adem
Münhiy-i hezm-i tu âgah zı kesîr ü zı kalîl⁴⁷⁶⁷

S. 256

10- Ne ser-i emr-i tu der pîş zı şerm-i tağyîr
Ne ruh-i re’y-i tu bî-reng zı neng-i tebdîl⁴⁷⁶⁸

11- Hayyiz-i hezm-i tu çönân be isâbet memlûst
Ki dero hemçu helâ-i genc ne-bâyed ta‘tîl⁴⁷⁶⁹

12- Câme-i câh-ı turâ nakş hemî best kazâ
Vâsmân câme-i hod-reng hemî kerd be nîl⁴⁷⁷⁰

13- Be ser-i ‘acz resed ‘avn-i tu bî hîç nişân
Be dem-i cevır resed ‘adl-i tu bî hîç delîl⁴⁷⁷¹

14- Hutbe ber müsri-‘i hükm-i tu koned bâd-ı hafîf
Hûşe ez harman-ı ‘ilm-i tu çined hâk-ı sagîl⁴⁷⁷²

⁴⁷⁶⁵ Allah’ın gölgesinin ikincisi olan, onun yüce eşliğini öpmeden, güneş ışığı adım atamaz.

⁴⁷⁶⁶ Ey kalemi dünyanın iyiliği için kefil olan insan! Âdem’in sülalesinin rızıkına, senin avucun kefildir.

⁴⁷⁶⁷ Senin adaletinin gölgesi; varlığa ve yokluğa ulaşandır. Senin uzak görüşlülüğünün habercisi (casusu); azdan ve çoktan haberdardır.

⁴⁷⁶⁸ Ne senin fermanının başı, değişimin utancından dolayı eğiktir, ne de senin düşüncenin yüzü, değişimin yüssüzlüğünden, renksizdir (passızdır).

⁴⁷⁶⁹ Senin uzak görüşlülüğünün yönü, hedefe öyle isabet etmekle doludur ki hazinenin boşluk kabul etmemesi gibi onda, tatil olmaz.

⁴⁷⁷⁰ Kaderin, senin makam elbiseni süslediği günden beri gökyüzü, kendi elbisesini sürekli, mavi renge boyamaktadır (ezelde, gökyüzünün mavi olduğu günden beri kader, senin makam elbiseni, mütemadiyen süslemektedir).

⁴⁷⁷¹ Senin yardımın, hiç hissettirmeden aczin imdadına yetişir. Senin adaletin, hiçbir kanıt olmadan, sitemin üzerine varır.

⁴⁷⁷² Hafif rüzgâr, senin hükmünün hızı üzerine hutbe beyan ediyor. Başak, senin ilim harmanından ağır toprak topluyor.

- 15- Haclet-i hilm-i tu dâdest zemîn râ teskîn
Gayret-i hükm-i tu dâdest zemân râ ta‘cîl⁴⁷⁷³
- 16- Kûh eger hilm-i turâ nâm bered bî ta‘zîm
Ebr eger dest-i turâ yâd koned bî tebcîl⁴⁷⁷⁴
- 17- Kûh râ zelzele çün keyk fütad der pâje
Ebr râ sâ‘ika çün seng futad der kandîl⁴⁷⁷⁵
- 18- Kabz-ı ervâh koned teff-i semûm-i sahtet
Bî cevâz-ı ecel ü vâsita-i ‘Azrâ’îl⁴⁷⁷⁶
- 19- Neşr-i emvât koned savt-i serîr-i kalemet
Fârîğ ez meşgale-i sûr u dem-i İsrâfîl⁴⁷⁷⁷
- 20- Çün zemîn râ şeref mevlid-i tu hâsıl şod
Âsmân râh-ı nazîret be-zed ender tahsîl⁴⁷⁷⁸
- 21- Hod-i vücûd çu tuyî bâr-ı diger mümteni‘ est
Verne nî feyz gusestest ü ne Feyyâz behîl⁴⁷⁷⁹
- 22- Ey şöde ‘arsa-i kevn ez pey-i câh-ı tu ‘arîz
Vez pey-i müddet-i ‘ömr-i tu ebed geşte tavîl⁴⁷⁸⁰

⁴⁷⁷³ Senin sabrının çekingenliği (mahcubiyeti), yeryüzünü sakinleştirmiştir. Senin hükmünün gayreti, zamana hız vermiştir.

⁴⁷⁷⁴ Dağ, tazim etmeden eğer senin sabrın hakkında konuşursa; bulut, saygı göstermeden, eğer senin elinin cömertliğinden bahsederse;

⁴⁷⁷⁵ Dağ, paçasına pire düşmüş gibi, depremde titrer. Lambaya taşın düşmesi gibi, buluta yıldırım düşer.

⁴⁷⁷⁶ Senin öfkenin kızgın zehirleri, ecelden izin almadan ve Azrail’e gerek duymadan canlar alır.

⁴⁷⁷⁷ Senin kaleminin sesi, Sur ve İsrâfil’in üflemesi olmaksızın, ölüleri ayağa kaldırır.

⁴⁷⁷⁸ Senin doğumunla, yeryüzü şereflendiğinde gökyüzü, senin benzerini elde etmek hususundaki yolu kapattı.

⁴⁷⁷⁹ Senin gibi birinin tekrar var olması, artık imkânsızdır. Yoksa ihsan kapısı kapanmamıştır ve Feyyaz (Allah), cimri değildir.

⁴⁷⁸⁰ Dünyanın alanı, senin makamından dolayı genişlenmiştir ve senin ömrünün süresi yüzünden, sonsuzluk zamanı uzamıştır (Ey makamından dolayı, dünya arsasının genişlediği zat! Ve ömrünün müddetinden dolayı, ebediyetin uzadığı kişi)!

- 23- Hasm eger der pey-i dîvâr-ı hased lâfî zed
Zân se‘âyet çe turâ, kem me-kon ez sa‘y-i cemîl⁴⁷⁸¹
- 24- İstinâ-‘ı tu dehed rûşenî kâr-ı hedem
Nûr-i ecrâm dehed tâbiş-i hurşîd-i sakîl⁴⁷⁸²
- 25- Hâb-ı hergûş-i bed-endîş-i tu hoş çendânest
Kibn-i Sîrîn⁴⁷⁸³-i kazâ dem ne-zened ez te‘vîl⁴⁷⁸⁴
- 26- Mûmyâyî⁴⁷⁸⁵ heme dânenî kirâ harc şeved
Her kocâ peşşe be pehlû zeden âyed bâ pîl⁴⁷⁸⁶
- 27- İntikâm-ı tu ne ân ehger-i ehter-sûzest
Ki der em‘ây-i şutur-murğ pezîred tahlîl⁴⁷⁸⁷
- 28- Kebş⁴⁷⁸⁸ mağrûr çerâgâh-ı behîşt est henûz
Bâş tâ dâğ-ı fenâ ber-nehedeş İsmâ‘îl⁴⁷⁸⁹
- 29- Mesned-i tust bi-hakk-i bâriz⁴⁷⁹⁰ mecmû-‘i vücûd
Vîn digerhâ heme terkîn-i⁴⁷⁹¹‘adem râ tafsîl⁴⁷⁹²
- 30- Tâ tevânend ki der terbiyet-i rûh nehend

⁴⁷⁸¹ Eğer düşman, kıskançlık duvarının arkasında laf söylerse; onun yaptığı gammazlıktan, sana bir şey olmaz. Sen güzel çabanı azaltma.

⁴⁷⁸² Hizmetçilerin işinin devamını, senin iyiliklerin sağlıyor. Çünkü muazzam parlaklığıyla güneşin ışıltısı, diğer cisimlere ışık bağışlıyor.

⁴⁷⁸³ Rüya tabirleriyle ünlü bir âlim

⁴⁷⁸⁴ Senin kötülüğünü düşünenlerin tavşan uykusu o kadar hoştur ki; kaderin İbn-i Sîrîn’i, onu açıklamaktan söz edemez.

⁴⁷⁸⁵ Kırılmış kemiği sağaltmak için kullanılan ilaç

⁴⁷⁸⁶ Sivrisineğin fil ile yan yana geldiğinde; mumyanın nerede kullanıldığını, herkes bilir.

⁴⁷⁸⁷ Senin intikamın; yıldız yakan ateş koru değildir ki devekuşunun midesinde sindirile bilsin (Senin intikamın; deve kuşunun midesinde sidirebileceği, yıldız yakan, ateş koru değildir) .

⁴⁷⁸⁸ Hz. İsmail’in yerine kurban edilen koçun ismi

⁴⁷⁸⁹ Kebş, henüz cennet merası ile gururludur. Fena ateşi (hüznü, üzüntüsü), İsmail’in yerine onu koyana kadar sabret.

⁴⁷⁹⁰ Muhasebecilerin defterlerindeki dört hanenin en son hanesi, toplam, bilanço

⁴⁷⁹¹ Daha önce yazılan ve üzeri çizilmiş olan hesap

⁴⁷⁹² Hakikaten, varlığın tüm bilançosu, senin tahtındır. Diğerleri ise bütünüyle, yokluk yekûnunun detayıdır.

Âb-ı hayvân râ ber âteş-i dûzah tafdl⁴⁷⁹³

- 31- Bâd te'sîr-i havâdis be izâfet bâ tu
Âb-ı deryâ vü Kelîm âteş-i Nemrûd u Halîl⁴⁷⁹⁴

- 32- Hâsidânet zı nevâyib heme bâ hâyâyây
Gûş pür velvele-i tabl velî tabl-ı rahîl⁴⁷⁹⁵

- 33- Der memâlik eseret fitne-nişân-ı şehir be şehir
Der mesâlik zaferet bedreke rev mîl⁴⁷⁹⁶be mîl⁴⁷⁹⁷

Der Medh-i Mü'teminü'l-Hazreti Sa'deddîn Es'ad Bin İsmâ'il⁴⁷⁹⁸ - Kaside:

119

Vezin: F'ilâtün /Mefâ'ilün / Fe'ilün

- 1- Mü'temin Es'ad bin İsmâ'il
Ân be kadr ü şeref 'adîm-i 'adîl⁴⁷⁹⁹

S. 257

- 2- Hest hurşîd-i âsmân-ı celâl
Hest muhtâr-ı mihterân-ı celîl⁴⁸⁰⁰
- 3- Ânki der hâk-i hilm-i o ârâm
Vânki der bâd-ı hükm-i o ta'cîl⁴⁸⁰¹

⁴⁷⁹³ Ruh terbiyesinde; güçleri yettikçe, hayat suyunu cehennem ateşine üstün kılmaya çalışsınlar.

⁴⁷⁹⁴ Deniz suyu (Nil), Kelîm (Hz. Musa), Nemrût'un ateşi ve Halîl (Hz. İbrahim) gibi olayların etkisi, senin varlığına bağlansın.

⁴⁷⁹⁵ Seni kıskananların hepsi, musibetlerden hay hay diye feryat etsinler. Kulakları, ancak göç (ölüm) davulunun gürültüsüyle dolsun.

⁴⁷⁹⁶ Yol işareti, direk

⁴⁷⁹⁷ Senin izlerin; memleketlerde, şehirden şehire, fitneyi yatıştıran olsun. Senin zaferin; yollarda, milden mile (direkten direğe), herkese rehber olsun.

⁴⁷⁹⁸ Şehir Muhafızı, Hazreti Sa'deddîn Es'ad Bin İsmâ'il'in Methi Hakkındadır.

⁴⁷⁹⁹ Şehir Muhafızı, (Hazreti Sa'deddîn) Es'ad Bin İsmâ'il; değer ve şeref konusunda eşsiz ve benzersiz olan kimsedir.

⁴⁸⁰⁰ O, ihtişam göğünün güneşidir. Celil olan büyüklerin seçilmiştir.

⁴⁸⁰¹ Öyle biridir ki onun sabır toprağında sakinlik bulunur. Öyle biridir ki onun hüküm rüzgârında acelecilik vardır.

- 4- Hâk bâ hilm-i o çu bâd-ı hafîf
Bâd bâ tab-‘ı o çu hâk-ı sakîl⁴⁸⁰²
- 5- Ber kardeş kasîr kâmet-i çerh
Ber tab‘eş gadîr Kulzum ü Nîl⁴⁸⁰³
- 6- Soheneş ‘ilm-i gayb râ tefsîr
Kalemeş râz-ı çerh râ te‘vîl⁴⁸⁰⁴
- 7- Nîst bâ ‘arz u tûl-i himmet-i o
Peyker-i âsmân ‘arîz ü tavîl⁴⁸⁰⁵
- 8- Ğâşiye-i himmeteş keşend hemî
Ber felek Cebra’îl ü Mika’îl⁴⁸⁰⁶
- 9- Ne-bûd der sehâveteş minnet
Ne-bûd der kifâyetes ta‘tîl⁴⁸⁰⁷
- 10- Ey berî ‘afv ü ‘avnet ez pâdâş
Vey masûn âhd ü kavlet ez tebdîl⁴⁸⁰⁸
- 11- Çerh râ rif‘at-i tu gofte kasîr
Berk râ Fikret-i tu hânde kelîl⁴⁸⁰⁹
- 12- Kûh bâ ‘azm-i muhkem-i tu sebuk

⁴⁸⁰² Toprak, onun sabrı ve kararlılığı ile rüzgâr gibi hafiftir. Rüzgâr, onun huyu ve tabiatı ile toprak gibi ağırdır.

⁴⁸⁰³ Büyüklüğünün karşısında feleğin boyu kısadır. Tabiatının cömertliği karşısında Kulzum (Kızıl deniz) ve Nil, su birikintisi (ufak göl) gibidir.

⁴⁸⁰⁴ Sözü, gayp ilmini tefsir eder. Kalemi, feleğin sırrını yorumlar.

⁴⁸⁰⁵ Onun himmetinin uzunluğu ve eni karşısında gökyüzünün heybeti, geniş ve yüksek değildir.

⁴⁸⁰⁶ Cebrail ve Mikail, onun himmetinin örtüsünü, feleğin üzerine örtüyorlar.

⁴⁸⁰⁷ Cömertliğinde hiçbir minnet bulunmaz. Liyakat ve kabiliyetinde tatil yoktur.

⁴⁸⁰⁸ Ey affi ve yardımı, mükâfat için olmayan insan! Ey sözü ve ahdi, değişimden uzak olan zat!

⁴⁸⁰⁹ Senin yüceliğin, feleğe kısa olduğunu söylemiştir. Senin düşüncen, yıldırıma aciz (kör) olduğunu ifade etmiştir.

Ebr bâ dest-i bahşîş-i tu behîl⁴⁸¹⁰

- 13- Ey nihâde be-hâsiyet zı ezel
Kadret eklîl-i çerh râ eklîl⁴⁸¹¹
- 14- Felek ez reşk-i rütbet ü şerefet
Der ezel câme reng kerde be nîl⁴⁸¹²
- 15- Mülk ez behr-i nâme-i ‘amelet
Hîştên vakf kerde ber tehlîl⁴⁸¹³
- 16- Nîst ender cihân-ı kevn ü fesâd
Rızk râ çün kef-i tu hîç kefil⁴⁸¹⁴
- 17- Nîst ender beyân-ı bâtıl u hak
‘Akl râ çün dil-i tu hîç delîl⁴⁸¹⁵
- 18- Âftâb ez kef-i tu bahşed nûr
Hemçu ez âftâb cirm-i sakîl⁴⁸¹⁶
- 19- Ey ne-zâde turâ zamâne bedel
Vey ne-dîde turâ sîtâre bedîl⁴⁸¹⁷
- 20- Tuyî ân kes ki der sehâ âyed
Peşşe-i tu be çeşm-i gerdûn pîl⁴⁸¹⁸
- 21- Menem ân kes ki der sohen şâyed

⁴⁸¹⁰ Dağ, senin sağlam azmin karşısında hafiftir. Bulut, senin cömert elininle mukayese edildiğinde, cimri kalır.

⁴⁸¹¹ Ey ezelden beri, feleğin tacının gücüne taç olma özelliği bağışlayan insan!

⁴⁸¹² Felek, senin rütbe ve şerefının kıskançlığından; ta ezelde, elbisesini gök (mor) renge boyamıştır.

⁴⁸¹³ Mülk; senin icraat fermanın için kendisini, zikre vakfetmiştir.

⁴⁸¹⁴ Varlık ve yokluk (fesat) dünyasında; senin avuçlarından başka, rızka kefil olan kimse yoktur.

⁴⁸¹⁵ Hak ve batılı beyan etme hususunda; akıl için, senin kalbinden başka, hiçbir kılavuz yoktur.

⁴⁸¹⁶ Büyük yıldızların, güneşten ışık saçtığı gibi güneş, senin avucundan ışık saçıyor.

⁴⁸¹⁷ Ey zamanenin, bir benzerini doğurmadığı insan! Ey yıldızların, onu gibisini görmediği zat!

⁴⁸¹⁸ Sen öyle bir kimsesin ki; cömertlikte senin sıvrisineğin, feleğin gözüne fil gibi görünür.

Mûze-i men zamâne râ mendîl⁴⁸¹⁹

22- Sohenem şod çônân ki be-niyûşed
Gûş-i câneş çu muhkem-i tenzîl⁴⁸²⁰

23- Gerçi der her sohen nehed felekem
Ber cihân u cihânyân tafdîl⁴⁸²¹

24- Nîst sengem be nezd-i kes ki merâ
Senghâ zed zemâne ber kandîl⁴⁸²²

25- ‘Aybem îñ bîş ne ki kem bûdest
Dehlem ez herc debbe vü zenbîl⁴⁸²³

26- Kuşte-i dehrem ü serîr-i kalemet
Hest mânend-i sûr-i İsrâfîl⁴⁸²⁴

27- Be nüşûrem resân ki dîdestem
Bârâ guşmâl-i ‘Azrâ’îl⁴⁸²⁵

28- Gofte bûdem ki kudye’î ne-konem
Enderîn hidmet ez kesîr ü kalîl⁴⁸²⁶

S. 258

29- Keremet goft ez ân çe ‘ayb âyed
Şi’r çün bîkr bûd ü merd mu’îl⁴⁸²⁷

⁴⁸¹⁹ Ben, söz ustalığımda öyle bir insanım ki zamane, benim çizmeme ancak mendil olur.

⁴⁸²⁰ Sözüm öyle mükemmel oldu ki onun (zamanenin) can kulağı, benim sözümü, muhkem ayetleri dinler gibi dinliyor.

⁴⁸²¹ Gerçi feleğim, her bir sözümde; beni, dünya ve dünya halkına yeğleyip üstün tutuyor.

⁴⁸²² Benim, kimsenin yanında bir taşım yoktur. Çünkü zamane benim kandilime taşlar atmıştır.

⁴⁸²³ Benim kusurum, yoksulluğumdan ve ailem için, gelirimden giderimden az olmasından başka bir şey değildir.

⁴⁸²⁴ Dünyanın maktulüyüm ve senin kaleminin sesi, İsrail’in suru gibidir.

⁴⁸²⁵ Defalarca Azrail’in tokadını yemişim. Artık beni neşr (dirilme) gününe yetiştir!

⁴⁸²⁶ Bu hizmette, az ve çok bir şey için, dilencilik yapmayacağıma söz vermişim.

⁴⁸²⁷ Cömertliğin dedi ki: “Şiir yepyeni (bakir) ve adam, aileli (çoluk çocuk sahibi) olunca ondan ne ayıp gelir ki”!

- 30- Tâ koned âsmân hemî hareket
Tâ konend ehterân hemî tahvîl⁴⁸²⁸
- 31- Hâsudet zı âsmân me-bâd ‘azîz
Tâbi‘et zı ehterân me-bâd zelîl⁴⁸²⁹
- 32- Bâd tab-‘ı tu yâr-i lehv ü la‘b
Bâd hasm-ı tu cift-i hüzn ü ‘avîl⁴⁸³⁰
- 33- Hâne-i dâniş ez dil-i tu be pây
Dîde-i bahşîş ez kef-i tu kehîl⁴⁸³¹
- 34- Eymen ender nezzâregâh-ı sipihr
Gûş-i cânîet zı bâng-ı tabl-ı rehîl⁴⁸³²
- 35- Zinde eslâf-ı tu be tu çu be men
Ceddem İshak u ceddî İsmâ‘îl⁴⁸³³

Der Vâsîf-i Eflâk u Burûc u Medh-i Nâsîru’d-Dîn Bin Muzaffer⁴⁸³⁴ -

Kaside: 120

Vezin: F‘ilâtün /Mefâ‘ilün /Fe‘ilün

- 1- Cirm-i hûrşîd dûş çün geh şâm
Ser be mağrib fûrû keşîd temâm⁴⁸³⁵

⁴⁸²⁸ Gökyüzü hareket edip durdukça, yıldızlar yer değiştirdikçe (intikal ettikçe);

⁴⁸²⁹ Seni kıskanan, gökyüzünden daha saygın olmasın! İtaatkarların, yıldızlardan hakir ve küçük düşmüş olmasın!

⁴⁸³⁰ Senin tabiatın ve huyun, eğlence ve hoşlukla arkadaş olsun. Senin düşmanın, üzüntü ve ağıt ile beraber olsun!

⁴⁸³¹ İlmin evi, senin gönlün yüzünden ayaktadır. Bahşîşin gözü, senin cömert elinden dolayı sürme çekilmiş durumdadır.

⁴⁸³² Senin ruhunun kulağı, felek nazargâhında (seyredilen yerde) göç davulu sesinden (ölüm nidasından) emin olsun!

⁴⁸³³ Cedlerin, benimle olduğu gibi seninle (hatıraları) diri olsun! Benim ceddîm İshak ve senin ceddîn İsmaildir.

⁴⁸³⁴ Felekler ile Burçların Sıfatı ve Muzaffer Oğlu Nâsîru’d-Dîn Tâhir’in Methi Hakkındadır.

⁴⁸³⁵ Dün akşam güneşin cismi, tamamen batıya doğru aşağı çekildiğinde;

- 2- Ez ber-i hayma-i sipihr be-tâft
Mâh-ı rezîn-i o çu mâh-ı Hayyâm⁴⁸³⁶
- 3- Çün tenâb-ı şafak zı hem be-gusest
Şeb fûrû hişt perdehây-i zulem⁴⁸³⁷
- 4- Goffî çerh perde-î kühlîst
Ez peseş lü‘betân-i sîm-endâm⁴⁸³⁸
- 5- Be ta‘accub hemî nazar kerdîm
Men ü ma‘şûk-i men zı gûşe-i bâm⁴⁸³⁹
- 6- Gâh der devr ü cünbiş-i eflâk
Gâh der seyr ü tâbiş-i ecrâm⁴⁸⁴⁰
- 7- Goffî mühurhây-i sîmâbîst
Ber ser-i hokkahâ⁴⁸⁴¹-yi mînâ-fâm⁴⁸⁴²
- 8- İn zı te’sîr-i ân nümûde eser
Vân be tedbîr-i în süpurde zimâm⁴⁸⁴³
- 9- Muhdis-i sed hezâr ârâmeş
Lîken ender nihâde bî ârâm⁴⁸⁴⁴
- 10- Ne yekî râ bidâyet ü âğâz
Ne yekî râ nihâyet ü encâm⁴⁸⁴⁵

⁴⁸³⁶ Onun metin (vakarlı) ayı; feleğin otağının yanından, Hayyâm’ın (çadırcının) ayı gibi parladı.

⁴⁸³⁷ Şafak ipliği bir birinden çözüldüğünde; gece, karanlık perdelerini kenara çekti.

⁴⁸³⁸ Felek, sanırsın ki arkasında gümüş tenli maşukalar (dîlberler) bulunan, sürmeli bir perdedir.

⁴⁸³⁹ Ben ve maşukum, şaşkınlık içinde, çatının köşesinden seyrediyorduk.

⁴⁸⁴⁰ Bazen feleklerin dolanışı ve hareketini, bazen de cisimlerin hareketini ve parlaklığını seyrediyorduk.

⁴⁸⁴¹ Mücevher ve diğer eşyaları saklamak için kullanılan kutu.

⁴⁸⁴² Sanki gök renkli hokkaların üstünde cıva mühürleri vardır.

⁴⁸⁴³ Bu, onun tesirinden etkilenmiştir. O, dizginini bunun tedbirine bırakmıştır.

⁴⁸⁴⁴ Yüz binlerce sakinliği sağlayanlar; içerilerinde kararsız ve telaş içindeler.

⁴⁸⁴⁵ Ne birisi için başlangıç ve bidayet vardır, ne de öbürü için son bulma söz konusudur.

- 11- Tîr der pîş-i çehre-i Zühre
Ez hecâlet hemî şikest eklâm⁴⁸⁴⁶
- 12- Zühre der bezm-i Hüsrev ez pey-i lehv
Be kefî berbet ü be dîger câm⁴⁸⁴⁷
- 13- Tîğ-i Merrîh der dum-i Akreb
Taht-i Hûrşîd ber ser-i Zerğâm⁴⁸⁴⁸
- 14- Delv-i Keyvân der üftâde be çâh
Mâhîy-i Müşterî remîde zı dâm⁴⁸⁴⁹
- 15- Tev'emân geşte der berâber-i Kavs
Siper-i yek-diger be def-'i hisâm⁴⁸⁵⁰
- 16- Cüdey meftûn-i Hûşe-î Gendum
Bere mezbûh-i hancer-i Behrâm⁴⁸⁵¹
- 17- Esed ender tahayyür ez pey-i Sevr
Kâm be-guşâde tâ be-yâbed kâm⁴⁸⁵²
- 18- Mâyil-i yek-diger zı nîk u zı bed
Kefehây-i Tareâzûy-i eksâm⁴⁸⁵³

S. 259

- 19- Geh be cûy-i Mecerre der Seretân
Hâric ez istivâ hemî zed gâm⁴⁸⁵⁴

⁴⁸⁴⁶ Merkür; Venüs'ün karşısında, mahcubiyetten, sürekli kalemelerini kırıyordu.

⁴⁸⁴⁷ Venüs; Hüsrev'in (güneşin) meclisinde eğlence sonrası; bir elinde çeng (harp), bir elinde de kadeh vardı.

⁴⁸⁴⁸ Mars'ın kılıcı, Akreb'in kuyruğunda ve Güneşin tahtı, Arslan'ın (Zerğâm) başındadır.

⁴⁸⁴⁹ Satürn'ün kovaşı kuyuya düşmüş. Jüpiter'in Balığ'ı ağdan kaçmıştır.

⁴⁸⁵⁰ İkizler, Yay'ın karşısına geçmiştir. Düşmanları defetmek için birbirlerine kalkan olmuşlardır.

⁴⁸⁵¹ Oğlak, Başak'ın delisi olmuştur (âşık olmuştur). Koç, Mars'ın hançeri ile kurban kesilmiştir.

⁴⁸⁵² Aslan, Boğa'nın arkasından hayrete düşmüş, muradına ermek için ağzını açmıştır.

⁴⁸⁵³ Farklılıkların terazi kefeleri; kötülük ve iyilikten dolayı bir birlerine meyilli olmuşlar.

⁴⁸⁵⁴ Bazen Yengeç; Ekvator'un dışından, Samanyolu nehrine adım atıyordu.

- 20- Geh be kilik-i şehâb dest-i esîr
Be felek ber hemî keşîd erkâm⁴⁸⁵⁵
- 21- Goftî kilik-i hâce der dîvân
Mülk râ mîdehed karâr u nizâm⁴⁸⁵⁶
- 22- Hâce-i hâcegân-ı heft iklîm
Nâsır-ı Dîn-i Hakk radiy-yi enâm⁴⁸⁵⁷
- 23- Ebu'l-Muzaffer ki râyet-i zaferes
Âyetî şod be nusret-i İslâm⁴⁸⁵⁸
- 24- Ânki bâ hükm-i o kazâ vu kader
Hatt-ı bâtil keşîde ber ahkâm⁴⁸⁵⁹
- 25- Vânki ez behr-i o şühûr u sinîn
Dâğ-ı tâ'et nehend ber eyyâm⁴⁸⁶⁰
- 26- Hâhed ez re'y-i rûşeneş her rûz
Cirm-i hûrşîd rûşenâyî vâm⁴⁸⁶¹
- 27- Gîred ez kilik ü deftereş her dem
Kalem ü defter-i 'Utarid nâm⁴⁸⁶²
- 28- Zîbedeş mihr-i Çerh-i mühr nigîn
Şâyedeş terf-i Çerh⁴⁸⁶³terf-i sitâm^{4864, 4865}

⁴⁸⁵⁵ Bazen atmosferin (esirin) eli; şahap (meteor) kalemi ile feleğin üzerine rakamlar çiziyordu.

⁴⁸⁵⁶ Sanırsın ki hocanın kalemi, divanda ülkeye düzen ve istikrar veriyor.

⁴⁸⁵⁷ Yedi iklimdeki hocaların hocası; Hakkın Nâsıruddîn'i ve halkın ondan hoşnut olduğu kişidir.

⁴⁸⁵⁸ Muzaffer bayrağı, İslam'ın yardımı için bir nişane olan bu zat, Ebu'l-Muzaffer'dir.

⁴⁸⁵⁹ Öyle bir insandır ki kaza ve kader, onun hükmü ile ahkâmın üzerine iptal çizgisi çekmiştir.

⁴⁸⁶⁰ O öyle bir insandır ki onun yüzünden aylar ve yıllar, günlerin üzerine itaat damgası vurdu.

⁴⁸⁶¹ Güneş, her gün onun parlak düşüncesinden ılık ödünç alır.

⁴⁸⁶² Merkür'ün kalemi ve defteri, her an onun kalem ve defterinden ün kazanır.

⁴⁸⁶³ Ay menzillerinin dokuzuncu menzili (tarfa)

⁴⁸⁶⁴ Altın veya gümüş işlemeli at başlığı

⁴⁸⁶⁵ Mühür gibi olan feleğin güneşi ona yakışır. Kemerin üzerindeki altından (gümüşten) tokalar gibi olan ayın menzilleri de ona yakışır.

- 29- Sulh kerd ez tavassut-i ‘adleş
Bâz bâ kebk ü gurg bâ eġnâm⁴⁸⁶⁶
- 30- Buhl râ mâ’ide-i sehâvet-i o
Mi‘de-i âz pür koned zı ta‘âm⁴⁸⁶⁷
- 31- Zühre der sâye-i ‘inâyet-i o
Tîġ-i Merrîh ber-keşed zı niyâm⁴⁸⁶⁸
- 32- Ey be vakt-i kifâyet ü dâniş
Puhte-i çerh pîş-i ‘ilm-i tu hâm⁴⁸⁶⁹
- 33- Vey be gâh-ı salâbet ü kûşîş
Tevsen-i dehr zîr-i rân-ı tu râm⁴⁸⁷⁰
- 34- Şâkir-i ni‘metet vazî‘ ü şerîf
Zâyir-i dergehet havâs u ‘avâm⁴⁸⁷¹
- 35- ‘Adl-i tu âyetî est ez rahmet
Cûd-i tu ‘âlemîst ez in‘âm⁴⁸⁷²
- 36- Pîş-i destet be cây-ı katr-ı matar
Ez hecâlet ‘arak çeked zı ġemâm⁴⁸⁷³
- 37- Be şeref ber-guzeştî ez eflâk
Be hûner der-guzeştî ez efhâm⁴⁸⁷⁴

⁴⁸⁶⁶ Onun adaleti vasıtasıyla; doğan keklik ile, kurt koyunlarla barıştı.

⁴⁸⁶⁷ Onun cömertlik sofrası; cimrinin hırslı midesini yiyeceklerle doldurur.

⁴⁸⁶⁸ Venüs; onun yardımı sayesinde, Mars’ın kılıcını kınından çekip çıkardı.

⁴⁸⁶⁹ Ey ilim ve kabiliyet zamanında, feleğin tecrübeli âliminin, ilmi karşısında yetersiz kaldığı zat!

⁴⁸⁷⁰ Ey mücadele ve mukavemet (dayanıklılık, sertlik) zamanında; feleğin atının, ayağının altına ram olduğu zat!

⁴⁸⁷¹ Senin nimetine şükredenler; şerefli ve aşağı tabakadan insanlardır. Senin sarayını ziyaret edenler; havas (zümreler) ve sıradan insanlardır (avam).

⁴⁸⁷² Senin adaletin, rahmet nişanesidir. Senin cömertliğin, nimetler ve bahşişlerden oluşan bir âlemdir.

⁴⁸⁷³ Senin cömertliğin karşısında; beyaz buluttan, yağmur damlası yerine utançtan, ter damlıyor.

⁴⁸⁷⁴ Feleklerin üzerinden, şerefle geçtin. Bilim ve düşüncelerden, sanat ve hünlerle geçtin.

- 38- Ger be-gûyî kifâyet-i tu keşed
Ber ser-i tevsen-i zemâne ligâm⁴⁸⁷⁵
- 39- Ver be-hâhî siyâset-i tu koned
Dîde-i bâşe âşiyân-i hümâm⁴⁸⁷⁶
- 40- Der hesâb-ı tu muzmerest eccl
Gûyiyâ hest o çu cism-i hüsâm⁴⁸⁷⁷
- 41- Der rızây-ı tu lâzımet sevâb
Gûyiyâ hest harf ü savt-i kelâm⁴⁸⁷⁸
- 42- Reved ez sehm der mezâlim-i tu
Râz-ı hasm-ı tu bâ ‘arak zı mesâm⁴⁸⁷⁹
- 43- Gîred ez emn der havâliy-i tu
Murğ u mâhî der Harem ihrâm⁴⁸⁸⁰
- 44- Ne-koned bâ ‘imâret-i âdlet
Ân herâbî ki pîş kerd müdâm⁴⁸⁸¹
- 45- Ber devâm-ı tu ‘adl-i tust delîl
‘Adl başed belî delîl-i devâm⁴⁸⁸²

S. 260

- 46- Nûr-i re’yet nücûm-i gerdûn râ
Ez havâdis hemî dehed i’lâm⁴⁸⁸³

⁴⁸⁷⁵ Eğer konuşursan; senin yeteneğin, feleğin atının başına gem vurur.

⁴⁸⁷⁶ Eğer istersen; senin siyasetin, kartal gözünü, güvercinin yuvası kılar.

⁴⁸⁷⁷ Ecel, senin hesabında gizli ve saklıdır. Sanki o, kılıcın (kında saklanmış) cismi gibidir.

⁴⁸⁷⁸ Doğruluk; sanki kelimelerin harfleri ve sesleri gibi, senin rızanda gerçekleşir.

⁴⁸⁷⁹ Birilerine yapılan zulümleri (divân-i mezâlimde) dinlerken; senin korkundan, düşmanın sırrı, teriyle beraber cildinden akar.

⁴⁸⁸⁰ Senin sağladığın emniyet yüzünden; kuşlar ve balıklar, haremdeki ihram gibi korunurlar.

⁴⁸⁸¹ Senin adaletinin imarı sayesinde, daha önce yapılan tahribatlar tekrar etmez.

⁴⁸⁸² Senin devamlılığın için, adaletin bir kanıttır. Evet adalet, devamlılık için sebeptir.

⁴⁸⁸³ Senin düşüncenin ışığı, feleğin yıldızlarını olaylardan haberdar ediyor.

- 47- Feyz-i ‘aklet nüfûs-i encüm râ
Ber sa‘âdet hemî koned ilhâm⁴⁸⁸⁴
- 48- Ez pey-i hidmet-i tu bended tab‘
Nakş-ı tasvîr-i nütfe der erhâm⁴⁸⁸⁵
- 49- Vez pey-i medhet-i tu zâyed ‘akl
Gevher-i nazm u nesr der evhâm⁴⁸⁸⁶
- 50- Nîst mümkün verây-i himmet-i tu
Ki koned hiç âferîde makâm⁴⁸⁸⁷
- 51- Hod ber-ez-vey vücûd mümkün nîst
Bes makâmî ne der vücûd-i kudâm⁴⁸⁸⁸
- 52- Teşnegân-ı şerâb-ı lütfet râ
Ye’s-i telhî ne-yâred ender kâm⁴⁸⁸⁹
- 53- Kuştegân-ı sinân-ı kahr-ı turâ
Haşr nâ mümkün est Rûz-i Kıyâm⁴⁸⁹⁰
- 54- Ey zı tab-‘ı u tab‘hâ Hürrem
Vey zı ‘îş-i tu ‘îşhâ pedrâm⁴⁸⁹¹
- 55- Bende sâlîst tâ derîn hidmet

⁴⁸⁸⁴ Senin aklının feyzi; yıldızlar topluluğunun ahenkli bir şekilde hareket etmelerini kendilerine ilham ediyor.

⁴⁸⁸⁵ Tabiat, sana hizmet etmekten dolayı rahimlerde nütfenin tasvirini yapıyor.

⁴⁸⁸⁶ Akıl, seni övmekten dolayı nazım ve nesir cevherini düşüncelerde doğuruyor.

⁴⁸⁸⁷ Senin himmetinin ötesini düşünmek imkânsızdır. Çünkü hiçbir yaratık orada ikamet edemez.

⁴⁸⁸⁸ Onun vücudunun üzerinde, varlık mümkün değildir. Bu durum, hangi makamda olursa olsun ve hangi vücutta olursa olsun değişmez.

⁴⁸⁸⁹ Senin lütfunun şarabına susayanların damaklarında, üzüntü acısı bulunmaz.

⁴⁸⁹⁰ Senin kahrı süngünle ölenler için kıyamet günü, haşr (yeniden dirilme), mümkün değildir (çünkü onlar ebedi bir ölümle ölürlər).

⁴⁸⁹¹ Ey huyundan dolayı huyların güzel olduğu zat! Ve ey eğlencesinden (yaşamından) dolayı bütün eğlencelerin (yaşamların) kutlu olduğu kimse!

Geh be hengâm ü gâh bî-hengâm⁴⁸⁹²

56- Dehed ez cins-i dîgeret zahmet

Âred ez nev-‘i dîgeret ibrâm⁴⁸⁹³

57- Ân hemî bîned ez tehâvün-i hîş

Ki bedân hest müstehak-kı melâm⁴⁸⁹⁴

58- Vân ne-mîbîned ez mekârim-i tu

Ki be şerheş tevân nümûd kıyâm⁴⁸⁹⁵

59- Şod mûkerrem zı gâyet-i keremet

Keremü’l-Hak çönîn konend kirâm⁴⁸⁹⁶

60- Tâ be ecsâm kâyimend a‘râz

Tâ be a‘râz bâkiyend ecsâm⁴⁸⁹⁷

61- Bî-tu ecsâm râ me-bâd bekâ

Bî-tu a‘râz râ me-bâd kıvâm⁴⁸⁹⁸

62- Sâhet-i âsmânet bâd zemîn

Hâce-i ehterânet bâd gulâm⁴⁸⁹⁹

63- Çerh ber dergeh-i tu ez evbâş

Baht der hazret-i tu ez hüddâm⁴⁹⁰⁰

⁴⁸⁹² Bendeniz bazen vakitli, bazen vakitsiz olarak bir yıldır bu hizmetteyim.

⁴⁸⁹³ Ben kulunuz; sizi başka türlü zahmete uğrattıyor ve size farklı bir engel teşkil ediyorum.

⁴⁸⁹⁴ (Ben kulunuz), bunları kendi gafleti ve ihmalinden görüyor. Zira bu sebeple, kınanmayı da hak ediyor.

⁴⁸⁹⁵ Senin büyüklüğünden dolayı onu görmüyor ki şerhetmeye kalkışabilsin.

⁴⁸⁹⁶ Senin ihsanının enginliğinden dolayı saygınlık buldu. Allah’ın, büyük insanları, böylesine saygınlıkla donatması, onun ikramıdır.

⁴⁸⁹⁷ Cisimler, enlemlerle ayakta durduğu sürece ve enlemler, cisimlerle baki olduğu müddetçe;

⁴⁸⁹⁸ Cisimler, sensiz bekaya ermesinler! Enlemler, sensiz ayakta durmasınlar!

⁴⁸⁹⁹ Gökyüzünün alanı, senin zeminin olsun! Yıldızlarının hocası, senin kölen olsun!

⁴⁹⁰⁰ Felek, senin dergâhında rezillerden (aşağılık, değersiz) olsun! Baht ve talih, senin huzurundaki hizmetçilerden olsun!

64- Ber seret sâye-i mülûk u melik
Ber kefet sâğır-i müdâm müdâm⁴⁹⁰¹

65- Mâh-ı ‘îdet be ferruhî şöde nev
Vez tu hoşnûd refte mâh-ı sıyâm⁴⁹⁰²

Der Medh-i Ebu'l-Muzaffer Nâsır-ı d-Dîn Tâhir Bin Muzaffer⁴⁹⁰³ - Kaside:
121

Vezin: Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilün

- 1- Şeref-i gevher-i evlâd-ı nizâm
Mülk râ bâz şeref dâd u nizâm⁴⁹⁰⁴
- 2- Sâhib-i memleket ü hâce-i ‘asr
Nâsır-ı dîn ü nasîr-i İslâm⁴⁹⁰⁵
- 3- Ebu'l-Muzaffer ki be ‘avn-i zafereş
‘Adl şod zulm ü ziyâ geşt zulâm⁴⁹⁰⁶
- 4- Ân pes ez mübdi‘ ü pîş ez ibdâ‘
Ân bih ez cünbiş ü pîş ez ârâm⁴⁹⁰⁷
- 5- Seyr-i emreş be-bered kûy-i sabâ
Ebr-i cûdeş be-bered âb-ı gemâm⁴⁹⁰⁸

⁴⁹⁰¹ Başının üzerinde, padişah ve meliklerin gölgesi olsun! Avucunda, sürekli tükenmeyen şarap kadehi bulunsun!

⁴⁹⁰² Bayramının ayı kutlulukla yenilenmiştir. Ramazan ayı, senden hoşnut olarak gitmiştir.

⁴⁹⁰³ Ebu'l-Muzaffer Nâsır-ı d-Dîn Tâhir Bin Muzaffer'in Methi Hakkındadır.

⁴⁹⁰⁴ Nizam evladının cevherinin şerefi; tekrar memlekete şeref ve nizam getirdi.

⁴⁹⁰⁵ Memleketin sahibi ve çağın hocası, Dinin yardımcısı (Nasirüddin) ve İslam'ın yardımcısı...

⁴⁹⁰⁶ Ebü'l-Muzaffer'in zaferinin yardımıyla; zulüm adalet oldu ve karanlık aydınlığa dönüştü.

⁴⁹⁰⁷ O, mübdi'(Allah)'tan sonra ve ibda' (yaratılış)'tan öncedir. O, hareketten sonra ve sakinlikten öncedir.

⁴⁹⁰⁸ Onun fermanın hareketi, Saba yelini ortadan kaldırır. Cömertliğinin bulutu, bulutun suyunu yok eder.

S. 261

- 6- Nehed ger kasd koned himmet-i o
Ber muhît-i felek-i a‘zam gâm⁴⁹⁰⁹
- 7- ‘Adleş er çîre şevêd ber ‘âlem
Dîde-i bâşe şevêd cây-ı hümâm⁴⁹¹⁰
- 8- Emneş er hayme zened ber sahrâ
Gurg râ sulh dehed bâ eġnâm⁴⁹¹¹
- 9- Ey kazâ dâde be hükm-i tu rızâ
Vey kader dâde be dest-i tu zimâm⁴⁹¹²
- 10- Koned er cehd koned devlet-i o
Ber ser-i tevsen-i eflâk ligâm⁴⁹¹³
- 11- Ez pey-i kesret-i hüddâm-ı tu şod
Hâmil-i nutfê tıbâ-‘ı erhâm⁴⁹¹⁴
- 12- Ey turâ gerdiş-i eflâk mutî‘
Vey turâ hâce-i ecrâm gulâm⁴⁹¹⁵
- 13- Bende râ bende hüdâvendânend
Tâ ki der hazret-i tust ez hüddâm⁴⁹¹⁶
- 14- Be kabûlî ki zı ikbâl-i tu dîd
Maksad-ı hâs şod u kıble-i ‘âm⁴⁹¹⁷

⁴⁹⁰⁹ Eğer onun himmeti karar verirse ulu feleğin muhitine adım basar.

⁴⁹¹⁰ Eğer onun adaleti dünyada egemen olursa şahin kuşunun gözü güvercinin yuvası olur.

⁴⁹¹¹ Eğer onun emniyeti sahrada çadır kurarsa kurtları koyunlarla barıştırır.

⁴⁹¹² Ey hükmüne, kazanın razı olduğu kimse ve kaderin, dizginini eline verdiği kimse!

⁴⁹¹³ Eğer onun devleti (şansı, talihi) çaba gösterirse feleklerin atının başına gem vurur.

⁴⁹¹⁴ Senin hizmetçilerinin fazlalığından; rahimlerin karakteri, nütfenin taşıyıcısı oldu.

⁴⁹¹⁵ Ey feleklerin dolanışı, kendisine itaat eden zat! Ve ey cisimlerin (gezegenler ve yıldızların) hocası, kölesi olan kimse!

⁴⁹¹⁶ Senin huzurunda hizmetçi bile olsalar bendeniz için, hizmetçiler efendi sayılır.

⁴⁹¹⁷ Kim, senin ikbalinden dolayı, kabul gördü ise zümrelerin maksadı ve sıradan halkın kıblesi oldu.

- 15- Tâ kıyâmet şerefî yâft zı tu
Ki be câyeş ne-tevân kerd kıyâm⁴⁹¹⁸
- 16- Gerçi ez hidmet-i dîrîne-i o
Hâsılî nîst turâ cüz ibrâm⁴⁹¹⁹
- 17- Ger be dergâh-ı tu âbî bûdeş
Nâm-ı o puhte şeved hikmet-i hâm⁴⁹²⁰
- 18- ‘Alem-i şî‘r zened ber şî‘rî
Der medîh-i tu zened nazm nizâm⁴⁹²¹
- 19- Çün riyâzet zı tu yâbed ne-şügüft
Tevsen-i tab‘eş eger gerded râm⁴⁹²²
- 20- Hem der eyyâm-ı tu câyî be-resed
Eger insâf be-yâbed zı eyyâm⁴⁹²³
- 21- Ger be-cüz pîş-i tu tâ rûz-i ecel
Ber-keşed tîğ-i fesâhet zı niyâm⁴⁹²⁴
- 22- Kuşte-i tîğ-i ecel bâd çönân
Ki neşûreş ne-bûd rûz-i kıyâm⁴⁹²⁵
- 23- Tâbed ez rûy-i hüsâm-ı tu zafer

⁴⁹¹⁸ Senden bir şeref bulan kimsenin yerini kıyamete kadar kimse tutamaz.

⁴⁹¹⁹ Gerçi onun çok eskiye dayanan hizmetinden dolayı sana karşı direnmekten başka hiçbir şey elde edemez.

⁴⁹²⁰ Eğer senin dergâhına karşı onun için bir yüz akı var idiyse; onun hikmeti ham olsa da, namı (ünü) pişmiş olur.

⁴⁹²¹ Bir şiirde, şiirin bayrağını ortaya koyar (meydana diker). Seni methetmek için nizamı (varlığı) düzene sokar.

⁴⁹²² Senden çile çektiği için onun tabiatının serkeş atı, eğer sana ram olduysa, şaşırtıcı değildir.

⁴⁹²³ Eğer günlerden (felekten) insaf bulursa, senin devrinde, yüksek bir mevkiye ulaşır.

⁴⁹²⁴ Fesahat kılıcını, ecel gününe kadar eğer senin yanından başka bir yerde kınından çıkarırsa;

⁴⁹²⁵ Kıyamet gününde bile dirilmecesine, ecel kılıcıyla ölsün!

Râst hemçün güher ez rûy-i hüsâm⁴⁹²⁶

24- Veted-i Kâf turâ mîh-i tinâb

Evc-i hûrşîd turâ sâk-ı hıyâm⁴⁹²⁷

25- Pest bâ kadr-i tu kadr-i Keyvân

Kond bâ tîğ-i tu tîğ-i Behrâm⁴⁹²⁸

26- Pîş-i hükm-i tu keşed kîlk-i kazâ

Hatt-ı tuğyân u hatâ ber ahkâm⁴⁹²⁹

27- Şâyedet rûz-i suvârî yü şikâr

Âsmân merkeb ü meh terf⁴⁹³⁰-i sitâm^{4931, 4932}

28- Rûz-i 'îş-i tu nehed dest-i kader

Ber kef-i cân u hired câm-ı müdâm⁴⁹³³

29- Zîbedet rûz-i temâşâ vü şerâb

Zühre hünyâger ü mâh-ı nev câm⁴⁹³⁴

30- Ger be enguşt-i zekâ be-nümâyî

Nokta çün cism pezîred aksâm⁴⁹³⁵

31- Ver der âyîne-i hâtır nigerî

⁴⁹²⁶ Dümdüz kılıcın üzerindeki mücevherden, ışık saçıldığı gibi senin kılıcının üzerinden zafer ışınları parlıyor.

⁴⁹²⁷ Kafdağının kazığı, senin (otağını bağlayacağın) ipinin çivisidir. Güneşin yüksekliği, senin otağının eteğidir.

⁴⁹²⁸ Senin değerinin karşısında Satürn'ün kıymeti aşağıdır. Senin kılıcının karşısında Mars'ın kılıcı kördür.

⁴⁹²⁹ Senin hükmünün karşısında kaderin kalemi, hükümlerin üzerine taşkınlık ve hata çizgisi çizer.

⁴⁹³⁰ Kemerde kullanılan altın veya gümüşten olan bent veya kemerdeki gül (toka)

⁴⁹³¹ Altın veya gümüş işlemeli at başlığı

⁴⁹³² Senin binicilik ve avcılık yaptığın gün, gökyüzü senin atın olsun! Ay ise kemerindeki toka ve dizgin olmaya yakışır.

⁴⁹³³ Senin eğlence gününde kaderin eli, canın (ruhun) ve bilginin (aklın) avucuna sürekli kadeh koyuyor.

⁴⁹³⁴ Eğlence (seyretme) ve şarap içme gününde Venüs, şarkıcın olmaya ve yeni ay (hilal) kadehin olmaya yakışır.

⁴⁹³⁵ Zekâ parmağınla (bir şeyi) gösterdiğinde nokta, cisimler gibi boyut kazanır (hiçten var olur).

Dehed ez râz-ı sipihret i ‘lâm⁴⁹³⁶

- 32- Merkez-i ‘âlemî ez ğâyet-i hilm
Heft iklîm turâ heft endâm^{4937, 4938}

S. 262

- 33- Hâhed ez re’y-i münîreş her rûz
Cirm-i hûrşîd-i felek tâbeş vâm⁴⁹³⁹

- 34- Kâhed ez kîlk ü benâneş her dem
Defter ü kîlk-i ‘Utârid râ nâm⁴⁹⁴⁰

- 35- Vâle hükm-i tu devr-i eflâk
Tâbi‘-i re’y-i tu seyr-i ecrâm⁴⁹⁴¹

- 36- Evvel-i fikretî vü âhir fi‘l
Ki cihân şod be vücûd-i tu temâm⁴⁹⁴²

- 37- Vez pey şerh-i rüsûm-i sîret
Kâbil nazm u ‘arûzest kelâm⁴⁹⁴³

- 38- Rûz-i kîn nefis nefîs-i tu koned
Çün der evhâm-ı ‘amel der ecsâm⁴⁹⁴⁴

- 39- Tâ buved ez pey-i her şâmî subh
Bâd bed-hâh-ı turâ subh çu şâm⁴⁹⁴⁵

⁴⁹³⁶ Ve eğer gönül (hatır) aynasına bakarsan, feleğin sırlarından seni haberdar eder.

⁴⁹³⁷ Bedenin yedi uzvu, yedi endam; baş, göğüs, sırt, iki el, iki ayak

⁴⁹³⁸ Hilmin (sabrın) çokluğundan dolayı âlemin merkezisin. Yedi iklim, senin için; bedeninin yedi uzvu gibidir.

⁴⁹³⁹ Feleğin güneşi, onun parlak düşüncesinden, her gün ışık ödünç almak ister.

⁴⁹⁴⁰ Kaleminden ve parmak uçlarından dolayı her an, Merkür’ün kalem ve defterinin ünü azalır.

⁴⁹⁴¹ Feleklerin dolanışı, senin hükmünün hayranıdır. Cisimlerin (gezegen ve yıldızların) seyri, senin düşüncene tabidir.

⁴⁹⁴² Düşüncenin başlangıcı ve eylemin sonusun. Çünkü dünya senin varlığınla tamamlandı.

⁴⁹⁴³ Senin hayat hikâyesinin (serüveninin) şerhi ile şiir ve aruz, kelim kabiliyeti kazanır.

⁴⁹⁴⁴ Düşmanlık gününde, senin kıymetli ve yüce nefsin; cisimlerdeki, amel (fiil, hareket) evhamı gibidir.

⁴⁹⁴⁵ Her gecenin ardından, sabah vakti olduğu sürece senin kötülüğünü isteyen sabahı, gece gibi olsun!

40- Geşte ber hasm-ı tu çün kâm-ı neheng⁴⁹⁴⁶
Heme âfâk vezo yâfte kâm⁴⁹⁴⁷

41- Herçi takdîr konî bî-mühlet
Vânçe âğâz konî bî-encâm⁴⁹⁴⁸

42- Mesned-i sadr-ı makâm-ı tu mükîm
Şerbet-i 'îş-i müdâm-ı tu müdâm⁴⁹⁴⁹

Der Medh-i Sâhib-i Nizâmu'd-Dîn Muhammed⁴⁹⁵⁰ - Kaside: 122

Vezin: Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

- 1- Ey girifte 'âlem ez 'adlet nizâm
Ey Nizâm ibnü'n-Nizâm ibnü'n-Nizâm⁴⁹⁵¹
- 2- Mülk-i ikbâl-i tu mülk-i lâ-yezâl
Baht-ı bîdâr-ı tu hay-yi lâ-yenâm⁴⁹⁵²
- 3- Rûy-i takdîr ez şükûhet der hicâb
Tîğ-i Mirrîh ez nehîbet der niyâm⁴⁹⁵³
- 4- Mülk râ bî kilik-i tu bâzâr koned
'Alk râ bî re'y-i tu endîşe-i hâm⁴⁹⁵⁴
- 5- Küşteğân-ı hançer-i kahr-ı turâ
Haşr nâ-mümkün buved rûz-i Kıyâm⁴⁹⁵⁵

⁴⁹⁴⁶ Eski hayvan bilimcilerine göre timsahın mahreci olmadığından, dışkılarını defetmek üzere bir kuş, onun midesine girer ve kalmış yemekleri temizler. Bu nedenle timsahın ağzı kötü kokulu olur. (Detaylı bilgi için bkz: şerh-i lügat ve müşkülât-i divan-i Enverî, s. 402).

⁴⁹⁴⁷ Bütün ufuklar, senin düşmanın için balinanın ağzı gibi olmuş ve o şekilde muradına ermiştir.

⁴⁹⁴⁸ Dilediğin her şey, anında gerçekleşir. Başladığın her şey, sonsuzdur.

⁴⁹⁴⁹ Senin vezirlik makamının tahtı kalıcı olsun. Senin eğlence şarabının şerbeti devamlı olsun!

⁴⁹⁵⁰ Nizâmu'd-Dîn Muhammed'in Efendisinin Methi Hakkındadır.

⁴⁹⁵¹ Ey Nizâm ibnü'n-Nizâm ibnü'n-Nizâm! Dünya, senin adaletinle düzene girdi.

⁴⁹⁵² Senin ikbal mülkünün, sonu yoktur. Senin uyanık bahtın, uyumayacak şekilde diridir.

⁴⁹⁵³ Kaderin yüzü, senin kudret ve ihtişamından utanç içerisinde. Marsın kılıcı, senin korkundan kınındadır.

⁴⁹⁵⁴ Senin fermanın olmazsa ülkeyi pazar haline getirirler. Senin görüşün olmadan akıl acemice düşünceler içerisinde kıvrılır durur.

⁴⁹⁵⁵ Senin kahır hançerinle öldürülenlerin, kıyamet günü, dirilmeleri mümkün değildir.

- 6- Çerh ber-tâbed zimâm-ı rûzgâr
Her kocâ ‘azm-i tu ber-tâbed zimâm⁴⁹⁵⁶
- 7- Râyid-i ikbâl-i tu kerdest ü bes
Tevsen-i eyyâm râ yekbâbe râm⁴⁹⁵⁷
- 8- Lâ-cerem der zîr-i rân-ı re’y-i tu
Eblekeş eknûn hemî hâyed logâm⁴⁹⁵⁸
- 9- Ger turâ Yezdân u sultân ber-keşîd
Ez cihânî tâ cihânet şod⁴⁹⁵⁹
- 10- Hükm-i Yezdân ez garaz hâlî buved
Tâ kirâ pûşed libâs-ı ihtîşâm⁴⁹⁶⁰
- 11- Re’y-i sultân ez garaz sâfî buved
Tâ kirâ bîned sezây-i ihtirâm⁴⁹⁶¹
- 12- Rûz-i heycâ kez hurûş-i kôs ü esb
Âb gerded mağz-ı gerdân der ‘izâm⁴⁹⁶²
- 13- Zührehâ der ber be-cûşed vez nehîb
Bâ ‘arak bîrûn terâbed ez mesâm⁴⁹⁶³
- 14- Nûk-i peykânâ çu peykân-ı kazâ
Ez ecel ârend hasmânâ peyâm⁴⁹⁶⁴

⁴⁹⁵⁶ Senin azmin, dizgini ne tarafa çevirirse felek, zamanın dizginini, o tarafa çevirir.

⁴⁹⁵⁷ Senin ikbal seyisin, zamanın serkeş atını, bütün unsurlarıyla sana ram etmiş bulunmaktadır.

⁴⁹⁵⁸ Şu anda feleğin iki rengi (gece ve gündüz), senin görüşünün alayları altında, debelenerek, sürekli kendi dizginini çığnemektedir.

⁴⁹⁵⁹ Seni, Allah ve sultan eğer yükseltirse dünyadan, senin dünyaya kadar her şey, senin kölen olur.

⁴⁹⁶⁰ Allah’ın hükmü, düşmanlıktan (garazdan), beridir (muradı bilinmez). Kimi murad ederse, ihtîşâm elbisesiyle onu donatır (muhteşem libası kime giydireceğini, o bilir).

⁴⁹⁶¹ Sultanın niyeti, garazdan beridir (niyeti belli değildir). Kime hürmet göstereceğini, kendisi bilir.

⁴⁹⁶² Savaş günü, davul ve at sesinden, kemiklerin arasında dolaşan kanla birlikte kişinin beyni sulanır.

⁴⁹⁶³ Zühre yıldızları, heyecandan coşarlar. Bedenlerin gözeneklerinden ter damlayıverir (fişkırır).

⁴⁹⁶⁴ Mızrakların ucu, kaza mızrağının ucu gibidir. Düşmanlara ecelden haber getirir.

- 15- Kös hemçün ra'd u şemşîr çu berk
Tîr çün bârân u gerd çün ğemâm⁴⁹⁶⁵

S. 263

- 16- Zerd gerded rûy-i çerh-i nîlgûn
Surh gerded rûy-i tîğ⁴⁹⁶⁶-i sebz-fâm⁴⁹⁶⁷

- 17- Der ber-i şîr-i felek şîr-i 'alem
Ez pey-i hûn-i 'adûv be-guşâde kâm⁴⁹⁶⁸

- 18- Me'reke meclis buved sâkî ecel
Rumh reyhân hûn şarâb u hûd câm⁴⁹⁶⁹

- 19- Herkesî nûsret hemî hâhed zı çerh
Vez tu nûsret çerh mîhâhed be vâm⁴⁹⁷⁰

- 20- Râyetet bâ feth çün hem-ber şeved
Kes ne-dâned în kudâmet ân kudâm⁴⁹⁷¹

- 21- Ey cihân râ hezm-i tu hısn-i hasîn
Mülk ü dîn râ re'y-i tu puşt-i temâm⁴⁹⁷²

- 22- Dî ne ân çendân tehâvün kerde'em
Kân bedîn hidmet pezîred iltiyâm⁴⁹⁷³

- 23- Hestem ez teşvîr-i ân yek hâricî

⁴⁹⁶⁵ Davul, gökgürültüsü gibi, kılıç, şimşek gibidir. Ok, yağmur gibi, savaşçı, bulut gibidir.

⁴⁹⁶⁶ Güneş, dağın zirvesi, Mars'ın ışıltısı, detaylı bilgi için bkz: Dehhûda

⁴⁹⁶⁷ Mavi renkli göğün yüzü (korkudan) sarı olur. Yeşil renkli tîğın (dağın zirvesinin) yüzü, kırmızı olur.

⁴⁹⁶⁸ Feleğin aslanı (aslan burcu) karşısında, bayrağın aslanı, düşmanın akan kanının ardından ağzını açmıştır.

⁴⁹⁶⁹ Savaş alanı eğlence meclisi, ecel, saki olur. Süngü, reyhan (çiçek), kan, şarap ve miğfer, kadeh olur.

⁴⁹⁷⁰ Herkes felekten yardım isterken, sanki felek senden yardım talep etmektedir.

⁴⁹⁷¹ Bayrağın, fetihle yan yana durduğunda, kimse bunları birbirinden seçemez.

⁴⁹⁷² Ey basireti dünya için, sağlam kale ve sur gibi olan zat! Senin düşüncen memleket ve din için, sağlam bir dayanaktır.

⁴⁹⁷³ Dün, o kadar kusur ve ihmalim olmuştur ki bu hizmetimle telafi edilmiyor.

Tâ ebed bâ hîştên der intikâm⁴⁹⁷⁴

24- Hest hûnem zân günah ber tu helâl
Hest ‘ömrem zîn sebep ber men harâm⁴⁹⁷⁵

25- Bâ lebî ber hem ber hord u bozorg
Bâ serî der pîş pîş-i hâs u ‘âm⁴⁹⁷⁶

26- Hak hemî dâned kez ân dem tâknûn
Nîz ber nâverde’em yek dem be kâm⁴⁹⁷⁷

27- Ân günahkârem ki netvân nümûd
Âsmân der ‘özü-i cürm-i men kıyâm⁴⁹⁷⁸

28- Ger merâ ender ne-yâbed ‘afv-i tu
Mândem bâ in nedâmethâ müdâm⁴⁹⁷⁹

29- Gerçi geştetem zı hızlânî ki reft
Der-hor sed-gûne te’dîb ü melâm⁴⁹⁸⁰

30- Çün hemî dâni ki mîkerd ân-ne men
‘Afv fermâyî vü kerem kon çün kirâm⁴⁹⁸¹

31- Men çe kerdem ânçe ân âmed zı men
Tu çe kon ânçi ez tu âyed vesselâm⁴⁹⁸²

32- Tâ ne-bâşed şâm râ âsâr-ı subh

⁴⁹⁷⁴ O yabancının utanması (telaşı) yüzünden, sonsuza kadar kendimle intikam içindeyim.

⁴⁹⁷⁵ O günahım yüzünden kanım sana helaldir. Bu nedenle de ömür bana haramdır.

⁴⁹⁷⁶ Büyüğün ve küçüğün yanında, ağzım kapalıdır. Havas ve avam yanında, başım önümdedir.

⁴⁹⁷⁷ Allah biliyor ki o vakitten şimdiye kadar, rahat bir soluk bile almamışım.

⁴⁹⁷⁸ Öylesine suçluyum ki benim günahımın özrü için, sema kıyam etse, bağışlatamaz.

⁴⁹⁷⁹ Eğer senin affına mazhar olmazsam; bu pişmanlıklarla, sonsuza kadar, böyle kalacağım.

⁴⁹⁸⁰ Gerçi benden kaynaklanan kusurdan dolayı yüz çeşit te’dip ve serzenişi hak ediyorum.

⁴⁹⁸¹ Bütün bunları, benim değil de onun yaptığını bildiğin için; kerem et, büyükler gibi bağışla beni!

⁴⁹⁸² Ben ne yaptım ki, bunlar başıma geldi! Sen ne yap, sana yakışanı yap, vesselam.

Bâd dâym subh-i bed-hâhed çu şâm⁴⁹⁸³

- 33- Kadret ez gerdûn-i gerdân burde kadr
Re'yet ez hûrşîd-i tâbân burde nâm⁴⁹⁸⁴

- 34- Baht râ dest nikû-hâhet be dest
Çerh râ pâý bed-endîşet be dâm⁴⁹⁸⁵

Der Medh-i Ziyâü'd-Dîn Mevdûd Bin Ahmed Asamî⁴⁹⁸⁶ - Kaside: 123

Vezin: Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün

- 1- Memleket râ be kilc dâd nizâm
Sâniy-i isneyn sadr-i âl-i Nizâm⁴⁹⁸⁷
- 2- Hemçönîn câvidân zı kilkeş bâd
Mülk-i gîtû be revnak u be nizâm⁴⁹⁸⁸
- 3- Sadr-i dünyâ ziyâ-i dîn-i Hüdâyî
Sedd-i devlet mü'eyyidü'l-İslâm⁴⁹⁸⁹
- 4- Mîr Mevdûd-i Ahmed Asamî
Ân ber ez cünbiş ü mih ez ârâm⁴⁹⁹⁰
- 5- Ânki der taht-i himmeteş eflâk
Vânki der habs-i tâ'ateş ecrâm⁴⁹⁹¹

⁴⁹⁸³ Gecenin, sabah izleri kalmadığı zamana kadar (Kıyâmete kadar); senin kötülüğünü isteyenlerin sabahı, daima gece olsun!

⁴⁹⁸⁴ Senin kıymetin, dönen feleğin değerini kaybettirmiştir. Düşüncen, parlak güneşin şöhretini almıştır.

⁴⁹⁸⁵ Talih; her zaman senin iyiliğini isteyenlerin elinde olsun! Senin kötülüğünü isteyenlerin ayağı, feleğin tuzağına düşsün!

⁴⁹⁸⁶ Ahmad Asamî'nin Oğlu Ziyâü'd-Dîn Mevdûd'un Methi Hakkındadır.

⁴⁹⁸⁷ Nizam hanedanının, iki vezirinden ikincisi, memleketi, adalet kalemiyle düzene soktu.

⁴⁹⁸⁸ Dünyanın mülkü, işlerlik ve düzen konusunda, onun kaleminden dolayı, hep böyle kalıcı olsun!

⁴⁹⁸⁹ Dünyanın sadrı (hükümdarı, veziri), Allah'ın dininin ziyası (ışığı), devletin Seddi (kalkanı, hisarı), müeyyidü'l-İslâm (İslâmı güçlendiren)...

⁴⁹⁹⁰ Mîr Mevdûd-i Ahmed Asamî, hareketten üstün, sükûnetten de büyüktür.

⁴⁹⁹¹ O öyle bir kimsedir ki; felekler, onun himmeti altındadır. Ve o öyle biridir ki, cisimler (gezegen ve yıldızlar), onun itaat çemberindedir.

- 6- Şerefeş hemçu tab-‘i gerdûn hâs
Keremeş hemçu cevri-gîtî ‘âm⁴⁹⁹²

S. 264

- 7- Soheneş râ mîzâc sihr-i helâl
Dergaheş râ havâs Beyt-i Harâm⁴⁹⁹³
- 8- Mutrib-i bezmgâh-ı o Nâhîd
Hâcib-i bârgâh-ı o Behrâm⁴⁹⁹⁴
- 9- Ravza-i huld-i mecliseş zı havâs
Mevkif-i haşr-i dergaheş zı ‘avâm⁴⁹⁹⁵
- 10- Dest-i hükmeş guşâde ber şeb ü rûz
Dâğ-ı tav‘aş nihâde ber ded ü dâm⁴⁹⁹⁶
- 11- Bâ kefeş ebr mî-ne-dâred pây
Bâ dileş bahr mî-ne-yâred nâm⁴⁹⁹⁷
- 12- Teşnegân-ı ümîd-i lütfeş râ
Ye’s-i telhî ne-yâred ender kâm⁴⁹⁹⁸
- 13- Kuştegân râ zı gurg be-sitâned
Diyet ender himâyeteş eğnâm⁴⁹⁹⁹
- 14- Ey turâ gerdiş-i zemâne mutî‘

⁴⁹⁹² Onun şerefi, feleğin tabiatı gibi özeldir. Onun cömertliği, dünyanın cevri gibi geneldir.

⁴⁹⁹³ Onun sözü, mizaç için; sihr-i helâl sanatıdır. Onun dergâhı, havas için; Beyt-i Haram’dır (Ka‘be’dir).

⁴⁹⁹⁴ Venüs, onun eğlence mekânının çalgıcısıdır. Onun bargâhının (makamının) muhafızı, Mars’tır

⁴⁹⁹⁵ Onun meclisinin cennet bahçesi, havastan oluşur. Onun dergâhının haşir mevkisi (mekânı), avamdandır.

⁴⁹⁹⁶ Onun hükümünün eli, gece ve gündüze egemendir. Yabani ve evcil hayvanlara, onun itaat damgası, basılmıştır.

⁴⁹⁹⁷ Onun cömert eli karşısında bulut, dayanamaz. Onun gönlü karşısında deniz, şöhet bulamaz.

⁴⁹⁹⁸ Onun lütuf ümidine susayanların damağına; yeis acısı, ulaşmaz.

⁴⁹⁹⁹ Onun himayesi altında koyunlar, kurtlardan, ölülerinin kan parasını alırlar.

Vey turâ hâce-i sipihr gulâm⁵⁰⁰⁰

- 15- Müşkil-i Çerh pîş-i kilik-i tu hall
Tevsen-i derrih zîr-i rân-ı tu râm⁵⁰⁰¹

- 16- ‘Âlemî dîgerî tu der ‘âlem
Heft iklîmet zı heft endâm⁵⁰⁰²

- 17- Ger zı cûd u sehât dâm nehend
Nesr⁵⁰⁰³-i tâyir der-âyed ender dâm⁵⁰⁰⁴

- 18- Ver be yâdet zekât mey nûşend
Câm-ı gîtî nümây gerded câm⁵⁰⁰⁵

- 19- Reved ez sehm der mezâlim-i tu
Râz-ı hasm-ı tu bâ ‘arak zı mesâm⁵⁰⁰⁶

- 20- ‘Âlim ü ‘âdilî belî çe ‘aceb
‘Âdl bî ‘ilm ber-ne-dâred gâm⁵⁰⁰⁷

- 21- Ber devâm-ı tu ‘adl-i tust delîl
‘Adl başed belî delîl-i devâm⁵⁰⁰⁸

- 22- Çeked ez şerm bâ enâmil-i tu
‘Arak-i haclet ez mesâm-ı ğemâm⁵⁰⁰⁹

⁵⁰⁰⁰ Ey zamanenin dolanışı, itaatinde olan zat! Ey feleğin efendisi, onun kölesi olan kimse!

⁵⁰⁰¹ Feleğin müşkülü, senin kaleminin huzurunda çözülür. Dünyanın serkeş atı, senin baldırının altında ehlileşir (muti olur).

⁵⁰⁰² Sen; dünyanın içinde, başka bir dünyasın. Yedi iklim; senin yedi endamındır.

⁵⁰⁰³ Münecimler tarafından, bir suret-i feleki diye tanımlanır. Felek biliminde 19 kuzey suretinin 10. Felek suretidir

⁵⁰⁰⁴ Senin cömertliğinden, eğer tuzak kurulursa, uçan akbaba tuzağa düşer.

⁵⁰⁰⁵ İnsanlar eğer senin parlak zekânı düşünerek şarap içerlerse; kadeh, o aydınlığın ışığından, Cem’in kadehi gibi olup, dünyanın sırrını açığa çıkarır.

⁵⁰⁰⁶ Senin mezaliminde (divanındaki sorguda), korkudan, hasmının sırrı, derinin gözeneklerinden, ter ile dışarı sızar.

⁵⁰⁰⁷ Bilgili ve adil birisin, evet ne garip! İlim olmadan, adalet yürüyemez.

⁵⁰⁰⁸ Senin devamlılığının sebebi, adaletindir. Evet, adalet devamlılığın nedenidir.

⁵⁰⁰⁹ Senin parmak uçlarının, cömertliği karşısında; buluttan, utanç teri damlar.

- 23- Ey temâmî ki be'd zât-ı Hüdây
Hîç mevcûd nîst çün tu temâm⁵⁰¹⁰
- 24- Ger zı gîtîyet ber-guzîdestend
Pâdşâh-i cihân u sadr-i enâm⁵⁰¹¹
- 25- Çün tu kes nîst ehl-i îñ tahsîs
Cüz tu kes nîst ehl-i îñ en'âm⁵⁰¹²
- 26- Re'y-i a'lâ ân u 'âlî îñ
Ki edeb nîst bâz goften nâm⁵⁰¹³
- 27- Nîk dânenend nîk râ ez bed
Sere dânenend puhte râ ez hâm⁵⁰¹⁴
- 28- Be tu bâşed kıvâm-ı îñ mansıb
Ki 'araz⁵⁰¹⁵râ be cevher⁵⁰¹⁶est kıvâm⁵⁰¹⁷
- 29- İñki imrûz dîde'î çendest
Bâş bâkî besîst ber eyyâm⁵⁰¹⁸
- 30- Bâş tâ subh-i devletet pes ez îñ
Tîğ-i hûrşîd ber-keşed zı niyâm⁵⁰¹⁹
- 31- Tâ konî ez tınâb-ı subh tınâb
Tâ konî ez hıyâm-ı çerh hıyâm⁵⁰²⁰

⁵⁰¹⁰ Ey mükemmel insan! Allah'ın zatından başka, hiçbir varlık, senin gibi mükemmel değildir.

⁵⁰¹¹ Eğer seni dünyanın padişahı ve halkın önderi seçmişlerse;

⁵⁰¹² Bunun sebebi, senden başkasının, bu ince işin ehli olmadığı ve bu nimete layık bulunmadığıdır.

⁵⁰¹³ En yüce düşünce, odur ve iyisi de budur. Çünkü tekrar adını zikretmek, edepten uzaktır.

⁵⁰¹⁴ İyiyi kötüden, güzel seçiyorlar. Pişmiş hamdan mükemmel ayırt ediyorlar.

⁵⁰¹⁵ Kendi zatına dayanmayan, varlığı, başka bir varlığa bağlı bulunan

⁵⁰¹⁶ Kendi zatı üzerine dayalı olan varlık

⁵⁰¹⁷ Bu makamın sağlamlığı sana bağlıdır. Çünkü araz, cevherle ayakta durur (kaim olur).

⁵⁰¹⁸ Bu güne kadar gördüklerin nedir ki, Kalıcı ol! çünkü daha nice günler var!

⁵⁰¹⁹ Bundan sonra, devletinin sabahı; güneş kılıcını, kınından sıyrana kadar kalıcı ol!

⁵⁰²⁰ Sabahın ipliğinden (otağına), ip yapasın! Feleğin çadırından, kendine otağ yapasın!

- 32- Ey ber-âverde pây ez ân hıtta
Ki be evsâf-ı ân resed evhâm⁵⁰²¹
- 33- Bende şod müddetî ki der hidmet
Geh be hengâm u geh be nâ hengâm⁵⁰²²
- S. 265**
- 34- Dehed ez cins-i digeret zahmet
Âred ez nev-‘i dîgeret ibrâm⁵⁰²³
- 35- Ân ne-mîbîned ez mekârim-i tu
Ki be şerheş tevân nümûd kıyâm⁵⁰²⁴
- 36- Vân ne-mîbîned ez tehâvün-i hîş
Ki bedân nîst müstehak melâm⁵⁰²⁵
- 37- Be-kerem ‘özü-i ‘afv mîfermây
Ki bozorgân çönîn konend ü kirâm⁵⁰²⁶
- 38- Tâ ki fercâm-ı subh şâm buved
Bâd subh-i muhâlif-i tu çu şâm⁵⁰²⁷
- 39- Mihnet-i düşmen-i tu bî-pâyân
Müddet-i devlet-i tu bî fercâm⁵⁰²⁸
- 40- Ber seret sâye-i mülûk mükîm
Ber kefet sâğır-i müdâm müdâm⁵⁰²⁹

⁵⁰²¹ Ey sultan, sen, öyle bir memlekette zuhur etmişsin ki onun vasıflarına, ancak hayaller ulaşır.

⁵⁰²² Bendeniz zamanlı, zamansız olarak, bir süre hizmette bulundum.

⁵⁰²³ Başka bir türden sana zahmet verir. Başka şekillerde sana direnir.

⁵⁰²⁴ Mazhar olduğu nimetlerin tümünün, senin ikramından dolayı olduğunu bilmiyor ki onu, şerhetmeye kalkışa bilsin.

⁵⁰²⁵ Onun, kendi kusurundan kaynaklandığını bilmediğinden; kınanmaya müstehak değildir.

⁵⁰²⁶ Kereminle benim kusurumu affet. Çünkü büyük ve cömert insanlar böyle yaparlar.

⁵⁰²⁷ Sabahların sonu, gece olduğu sürece, senin düşmanlarının, sabahı akşam gibi olsun!

⁵⁰²⁸ Senin düşmanının sıkıntıları, sonsuz olsun! Senin devletinin müddeti, nihayetsiz olsun!

⁵⁰²⁹ Padişahların gölgesi, başın üzerinde kalıcı olsun! Devamlılık şarabının kadehi, sürekli elinde olsun!

- 41- Dûstet dûst-kâm bâd u me-bâd
Hiç düşmenet cüz ki düşmen kâm⁵⁰³⁰

Der Vâsî-i Eflâk u Burûc u Medh-i Sâhib-i Nâsîru'd-Dîn⁵⁰³¹ - Kaside: 124

Vezin: Fe‘ilâtün / Mefâ‘ilün / Fe‘ilün

- 1- Düş sultân-ı çerh âyîne fâm
Ânki destûr-i şâh râst gulâm⁵⁰³²
- 2- Ez kenâr-ı neberd-gâh-ı ufuk
Çün be dest-i gurûb dâd zimâm⁵⁰³³
- 3- Dîdem ender sivâd-ı turra-i şeb
Gûşvâr-yi felek zı gûşe-i bâm⁵⁰³⁴
- 4- Goftem ân na‘l-i hing-i destûr estz
Kurretü‘l-‘ayn ü fahr-i âl-i Nizâm⁵⁰³⁵
- 5- Âsmân goft kâşkî hestî
Ki nehed hing-i o be mâ ber gâm⁵⁰³⁶
- 6- Goftem ân çîst pes be-gû be-rehân
Âsmân bâ dirîğ ü derd-i temâm⁵⁰³⁷
- 7- Goft Rabbî vü Rabbûke Allâh gûy
Goftem âvih hilâl-i mâh-ı sıyâm⁵⁰³⁸

⁵⁰³⁰ Sana dost olanlara, murat dost olsun! Düşmanlarına, düşmanlıktan başka, hiçbir murat, dost olmasın!

⁵⁰³¹ Felekler ile Burçların Sıfatı ve Nâsîru'd-Dîn'in Efendisinin Methi Hakkındadır.

⁵⁰³² Dün feleğin sultanı ayna gibiydi. O öyle birisidir ki şahın veziri onun kölesidir.

⁵⁰³³ Ufuk, savaş meydanının yanından, gün batımının eline dizgin verince;

⁵⁰³⁴ Karanlık gecenin zulfünde çatının köşesinden, feleğin küpesini, gördüm.

⁵⁰³⁵ Dedim ki o, Nizam hanedanının gözbebeği ve iftiharî olan, desturun (vezirin) kıratının nalıdır.

⁵⁰³⁶ Gökyüzü şöyle dedi: "Onun beyaz atı, keşke bizim üzerimize ayak bassa"!

⁵⁰³⁷ Dedim o nedir? Söyle ve bizi kurtar. Gökyüzü son derece üzülmek;

⁵⁰³⁸ Dedi: "Benim ve senin Rabbin olan Allah"de. Dedim: Ramazan ayının hilali doğdu (gökte asılıdır).

- 8- Goft ârî müdâm ne-tevân kerd
Ber besât-ı vezîr şûrb-i müdâm⁵⁰³⁹
- 9- Şebekî çend ihtibâs-ı şarâb
Rûzekî çend ihtimâ-i ta‘âm⁵⁰⁴⁰
- 10- Hemçu en‘âm tâ key ez hor u hâb
Nevbet-i fâtihe est ve‘l-En‘âm⁵⁰⁴¹
- 11- Tîre geştem ezo ve‘l-hak bûd
Cây-i ân tîregî der ân hengâm⁵⁰⁴²
- 12- Mâh çün der hicâb mey nûşed
Ez sarây-i sipihr mînâ-fâm⁵⁰⁴³
- 13- Hayme‘î dîdem ez zemâne birûn
Venderân hayme derc kerde hıyâm⁵⁰⁴⁴
- 14- Mecme‘î ez muhedderât dero
Heme âteş libâs u âb endâm⁵⁰⁴⁵
- 15- Sükne-i şân râ medâr-ı bî âğâz
Sâkinân râ mesîr-i bî fercâm⁵⁰⁴⁶
- 16- Tîr der hicr-i çehre-i Zühre
Geşte ez iştiyâk bî-ârâm⁵⁰⁴⁷
- 17- Zühre der pîş-i çeşm-i Behmen ü Dey

⁵⁰³⁹ Dedi: “Evet vezirin sofrasında, artık sürekli şarap içilemez”.

⁵⁰⁴⁰ Birkaç gececik, şarabı alı koymak gerekir. Birkaç güncük, yemekten sakınmak icap eder.

⁵⁰⁴¹ Ne zamana kadar, hayvanlar gibi yiyip uyuyacağız? Fatiha ve el-En‘âm surelerinin nöbetidir.

⁵⁰⁴² Ondan çok utandım ve hakikaten de orda utanmak gerekliydi.

⁵⁰⁴³ Ay, perde arkasında, feleğin mina renkli sarayında, şarap içtiğinde;

⁵⁰⁴⁴ Zamaneden öte, bir otağ gördüm. O otağda çadır kurulmuştu.

⁵⁰⁴⁵ Kadınlardan oluşan bir topluluk gördüm, hepsi ateş elbiseli ve su endamlıydı.

⁵⁰⁴⁶ Orada oturanların bulunduğu yerin başlangıcı yoktu. Oranın sakinlerinin güzergâhları sonsuzdu.

⁵⁰⁴⁷ Merkür, Venüs’ün yüzünü görme hasretinden dolayı, kararsızdı ve telaş içindeydi.

Be keff berbet ü be dîger câm⁵⁰⁴⁸

S.266

- 18- Tîğ-i Merrîh pîş-i saykal-i kalb
Taht-i hûrşîd zîr-i sâye-i Şâm⁵⁰⁴⁹
- 19- Delv-i Keyvân der üftâde be çâh
Mâhî-yi Müşterî be-ceste zı dâm⁵⁰⁵⁰
- 20- Tev'emân der izâ-i nâvek-i kavs
Men' râ hasm-vâr kerde kıyâm⁵⁰⁵¹
- 21- Cüdey⁵⁰⁵² meftûn hûşe-i gendum
Berre mezbûh hancer-i Behrâm⁵⁰⁵³
- 22- Esed ender kemîn-i kîne-i sevr
Kâm be-guşâde tâ beyâyed kâm⁵⁰⁵⁴
- 23- Der terâzuy-i Çerh çîzî ne
Cüz murâd-ı li'âm u ğebn-i kirâm⁵⁰⁵⁵
- 24- Cûybâr-ı mücerreh râ Seretân
Zîr-i pey der-keşîde bûd u hırâm⁵⁰⁵⁶
- 25- Her zemânî mesîr-i kilik-i şîhâb

⁵⁰⁴⁸ Venüs, Behmen ve Dey'in gözü önünde bir elinde berbet (harp), bir elinde de kadeh tutmaktaydı.

⁵⁰⁴⁹ Mars'ın kılıcı, kalbin biletaşının (bilevileme taşının, cila taşının) yanındaydı. Güneşin tahtı, gecenin gölgesi altındaydı.

⁵⁰⁵⁰ Satürn'ün kovası (kova burcu), kuyuya düşmüştü. Jüpiter'in balığı (balık burcu), ağdan kaçmıştı.

⁵⁰⁵¹ İkizler, yay (yay burcu), okunun karşısında; her türlü itiraza (karşı çıkmaya), düşmanca kıyam etmişti.

⁵⁰⁵² Metinde yanlış olarak noktasız yazılmıştır. Aslında cudey/cedi olması lazım.

⁵⁰⁵³ Oğlak (Oğlak burcu), başağa (Başak burcuna) çok meftundu. Koç (Koç burcu), Mars'ın kılıcıyla kesilmişti.

⁵⁰⁵⁴ Aslan (Aslan burcu), Boğa'ya karşı (Boğa burcuna karşı), düşmanlığının pususunda, murada ermek için ağzını açmıştı.

⁵⁰⁵⁵ Feleğin terazisinde (terazi burcunda), alçak insanların muradı ve yüce insanların ahından başka hiçbir şey yoktur.

⁵⁰⁵⁶ Yengeç (yengeç burcu), Samanyolu'nu aşağıya çekmişti ve nazlanıyordu.

Ber zebân-ı rakam be vech-i peyâm⁵⁰⁵⁷

- 26- Sâkinân-ı sevâd-ı meskûn râ
Dâdî ez râz rûzgâr-ı e‘lâm⁵⁰⁵⁸
- 27- Râst hemçün mesîr-i kilk-i vezîr
Ki dehed mülk râ karâr u nizâm⁵⁰⁵⁹
- 28- Sâhib-i ân zü’l-celâleteyn ki hest
Ber ezo zü’l-celâl-i ve’l-ikrâm⁵⁰⁶⁰
- 29- İftihâr-ı enâm nâsır-ı dîn
Sadr-ı İslâm u ihtiyâr-ı enâm⁵⁰⁶¹
- 30- Tâhir bin Muzeffer ânki zafer
Râyeteş râ mülâzemest müdâm⁵⁰⁶²
- 31- Ânki ez behr-i hidmeteş bended
Nâkş-i tasvîr-i nutfe der erhâm⁵⁰⁶³
- 32- Ânki ez behr-i hidmeteş zâyed
Gevher-i nazm u nesr der evhâm⁵⁰⁶⁴
- 33- Ân temâmî ki rûz-i istiğnâş
Ne zı noksân nişân guzâşt ne nâm⁵⁰⁶⁵
- 34- Muttasıl müddetî ki bâkî şod

⁵⁰⁵⁷ Kök taşının kaleminin güzergâhı, rakam dili ve mesaj yoluyla, sürekli;

⁵⁰⁵⁸ Yeryüzünün sakinlerine, feleğin sırlarından haber veriyordu.

⁵⁰⁵⁹ Vezirin, memleketi nizam ve düzene koyması, kaleminin seyri gibi dos doğrudur.

⁵⁰⁶⁰ İki celale sahip olan o vezirdir. Ancak Celal ve kerem sahibi olan Allah, ondan üstündür.

⁵⁰⁶¹ Halkın iftihar ve dinin yardımcısı (Nâsır-ı d-Dîn), İslam’ın sadrı (göğsü, veziri) ve halkın seçilmiş;

⁵⁰⁶² Muzaffer oğlu Tahir, öyle birisidir ki zafer, sürekli onun bayrağının hizmetindedir.

⁵⁰⁶³ O, öyle bir zattır ki rahimlerde nütfenin tasvirini, ona hizmet etmesi için çizerler.

⁵⁰⁶⁴ O, öyle bir şahıstır ki nazım ve nesrin cevheri, onu övmek için hayallerde çoğalır.

⁵⁰⁶⁵ O, öyle mükemmel bir insandır ki istiğna gününde, noksanlıktan ne iz bıraktı ne de nam.

Be tufeyl-i bekây-ı o eyyâm⁵⁰⁶⁶

- 35- Ânki haşmeş telâye-i zahmet
Vânki ‘afveş bahâne-i en‘âm⁵⁰⁶⁷
- 36- Ânki hûrşîd-i âsmân be-guzâred
Sâyehâ râ zı nûr-i re‘yeş vâm⁵⁰⁶⁸
- 37- Jâle-i hûrşîd şu‘le bâred eger
Der-cehed berk-i hâtireş be ğemâm⁵⁰⁶⁹
- 38- Âsmân der izâ-i hükm-i revâneş
Hatt-ı bâtil keşîd ber ahkâm⁵⁰⁷⁰
- 39- Devr-i o ângah âsmân râ hükm
Âsmân bârî ez kocâ vü kudâm⁵⁰⁷¹
- 40- Ey zı pâs-ı tu tîre âb-ı sitem
Vez şükûh-i tu nân-ı hâdise hâm⁵⁰⁷²
- 41- Tîğ-ı be’s-i tu tâ keşîde şodest
Hâdise hancerest ü habs niyâm⁵⁰⁷³
- 42- Çün celâl-i Hüdâyî cây-i tu hâs
Çün ‘atây-i Hüdâyî cûd-i tu ‘âm⁵⁰⁷⁴
- 43- İstinâ‘et çu âb-ı cân perver

⁵⁰⁶⁶ Geri kalan müddet, sürekli onun varlığına bağlı günler olarak devam etmektedir.

⁵⁰⁶⁷ Onun öfkesi, zahmetin habercisidir. Onun affı, nimetlerin bahanesidir.

⁵⁰⁶⁸ Gökyüzünün güneşi, onun düşüncesinin ışığından, gölgeleri aksettirir.

⁵⁰⁶⁹ Güneşin tipisi, eğer alev yağdırırsa onun hatırının bulutu, yıldırım saçar.

⁵⁰⁷⁰ Gökyüzü, onun akıcı hükmü karşısında, bütün hükümlere, iptal çizgisi çekmiştir.

⁵⁰⁷¹ Onun dönemi, aynı zamanda semanın da onun hükmüne bağlı olduğu devirdir. Sonuç olarak; gökyüzü nereden çıktı ve kim oluyor?

⁵⁰⁷² Ey himayesi sayesinde zulmün suyunun karardığı kimse! Ey kudretinin karşısında, hadisenin ekmeğinin çiğ kaldığı kimse!

⁵⁰⁷³ Senin korku kılıcın sıyrıldığı günden beri, hadise hançer, hapis ise kın olmuştur.

⁵⁰⁷⁴ Allah’ın celali gibi, senin yerin de özeldir. Allah’ın ihsanı gibi, senin de cömertliğin geneldir.

İntikâmet çu hâk-i hûn-âşâm⁵⁰⁷⁵

- 44- Şâkir-i ni‘metet vazî‘ ü şerîf
‘Âşık-i hidmetet havâs u ‘avâm⁵⁰⁷⁶

S.267

- 45- Zîr-i tavk-i tu gerdûn şeb ü rûz
Levh-i dâğ-ı tu şâne-i ded ü dâm⁵⁰⁷⁷

- 46- Bî zemîn-i bûs nûr u sâye ne-dâd
Südde-i sâhet-i turâ ibrâm⁵⁰⁷⁸

- 47- Ki bûd dehr ket ne-bûsed hâk
Çi koned çerh ket ne-bâşed râm⁵⁰⁷⁹

- 48- Cezb-i ‘adlet be hâsiyet be-keşed
Bâ ‘arak râz-ı mücrimân zı mesâm⁵⁰⁸⁰

- 49- Ber devâm-ı tu ‘adl-i tust delîl
‘Adl bâşed belî delîl-i devâm⁵⁰⁸¹

- 50- Bâ nefâzet zı gurg be-sitânend
Diyet-i kuştegân-ı hod eğnâm⁵⁰⁸²

- 51- Teşnegân-i zülâl-i lütfet râ
Ne-koned telh nâ-ümidîy-i kâm⁵⁰⁸³

⁵⁰⁷⁵ Senin yardımın, hayat bağışlayan su gibidir. Senin intikamın, kan içen toprak gibidir.

⁵⁰⁷⁶ Senin nimetine şükredenler, aşağı tabaka ve yüksek tabakadır. Senin hizmetini yapmaya âşık olanlar, havas ve avamdır.

⁵⁰⁷⁷ Felek, gece-gündüz senin çemberin altındadır. Senin levhanın damgası, vahşi ve ehli hayvanların omuzundadır.

⁵⁰⁷⁸ İbram (direnme, bir işi sağlama alma), senin sarayının eşiğinin toprağını öpmeden, ılık ve gölge vermedi.

⁵⁰⁷⁹ Zaman, kimdir ki senin toprağını öpmesin? Felek, sana ram olmayıp ta ne yapacak?

⁵⁰⁸⁰ Adaletin çekici özelliği, suçluların sırrını; ter damlaları ile deri gözeneklerinden çekip çıkarır.

⁵⁰⁸¹ Senin devamlılık nedenin, adaletindir. Evet adalet, devamlılık sebebidir.

⁵⁰⁸² Senin gücünün etkisi ile koyunlar, kurtlardan, ölülerinin kan parasını alırlar.

⁵⁰⁸³ Senin duru lütfuna susayanların damağına, yeis acısı tesir etmez.

- 52- Kuştegân-ı sümûm-i kahr-ı turâ
Haşr nâ-mümkün est rûz-i kıyâm⁵⁰⁸⁴
- 53- Hûn-i hasmet helâl dâred çerh
Ver buved der harîm-i Beyt-i Harâm⁵⁰⁸⁵
- 54- Hâdi‘ âyed külâh-ı gûşe-i ‘arş
Gûşe-i bâliş-i turâ be selâm⁵⁰⁸⁶
- 55- Feyz-i ‘aklet nüfûs-i encüm râ
Be sa‘âdet hemî konend ilhâm⁵⁰⁸⁷
- 56- ‘Âliyâ pâye-i medîh-i tu vây
Ki çe perhâ be-rîhtend evhâm⁵⁰⁸⁸
- 57- Men kiyem tâ be âstâneş resed
Dest-i nutkam zı âstîn-i kelâm⁵⁰⁸⁹
- 58- Enverî hem hadîs-i lâ-uhsâ⁵⁰⁹⁰
Bes delîr-i me-kon li-küllî makâm⁵⁰⁹¹
- 59- Sohenet çün elif ne-dâred hîç
Çe keşî ez pey-i kabûleş lââm^{5092, 5093}
- 60- Ey cevâdî ki izdihâm-ı sehâb
Bâ kefet hest iltiyâm-ı li’âm⁵⁰⁹⁴

⁵⁰⁸⁴ Senin kahrının zehrinden ölenlerin, kıyamet gününde tekrar dirilmesi imkânsızdır.

⁵⁰⁸⁵ Felek senin düşmanının kanını, Beytullah’ın hariminde (içinde) bile olsa, helal kılmıştır.

⁵⁰⁸⁶ Arşın şapkasının kenarı, senin yastığının köşesini selamlamak için, tevazu ile gelir.

⁵⁰⁸⁷ Aklının feyzi, yıldız topluluklarına, mutlulukla ilham verir.

⁵⁰⁸⁸ Ey yüce insan, eyvahlar olsun! Evham, senin katını övmek için, ne kanatlar döktü (hayaller ona ulaşmak için ne kanatlar döktü)!

⁵⁰⁸⁹ Ben kimim ki nutkumun eli, kelimelerin yeninden (eteğinden), senin bargâhına ulaşsın?

⁵⁰⁹⁰ Hz. Peygamber’in duasına atfen yazılmış

⁵⁰⁹¹ Ey Enverî, “la-uhsâ” hadisi gibi, her yerde cesaret göstermeye çabalama!

⁵⁰⁹² Nazarı defettirmek için, çocukların alnına tütsü külünden, Lam şeklinde çizgi çizmeğe işare etmiştir.

⁵⁰⁹³ Sözünde hiç elif bulunmadığı halde, kabul ettirmek için neden lam çiziyorsun?

⁵⁰⁹⁴ Ey cömert insan, senin elinin karşısında, bulutların kalabalığı, pinti insanların iyiliği gibi kalır.

- 61- Tâ be ecsâm kâ'imend a'râz⁵⁰⁹⁵
Tâ be a'râz bâkiyend ecsâm⁵⁰⁹⁶
- 62- Bî tu ecsâm râ me-bâd bekâ
Bî tu a'râz râ me-bâd kıyâm⁵⁰⁹⁷
- 63- Gül-i 'zz-i tu der bahâr-ı vücûd
Tâze bâd u 'adem girifte zı kâm⁵⁰⁹⁸
- 64- Bâ murâdet sipihr sust mehâr
Bâ hasûdet zemâne saht lugâm⁵⁰⁹⁹
- 65- Dergahet râ siyâset ez hüccâb
Hudretet râ siyâdet ez hüddâm⁵¹⁰⁰

Der Medh-i Sâhib-i Celâlü'd-Dîn Ahmed Bin Muhlis⁵¹⁰¹ - Kaside: 125

Vezin: Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün Fâ'ilün

- 1- Ey be istihkâk şâh-ı şark râ kâyim makâm
Vez kadîmü'd-dehr şâhân pişvây-ı hâs u 'âm⁵¹⁰²
- 2- Kadr-i tu Keyvân u o râ Müşterî der kevkebe
Re'yi tu hûrşîd ü o râ âsmân der ihtimâm⁵¹⁰³

⁵⁰⁹⁵ Kendi zatına bağlı olmayan varlık

⁵⁰⁹⁶ Â'râzlar, cisimlerle kâim olduğu müddetçe, cisimler de, a'râzlarla baki olduğu sürece;

⁵⁰⁹⁷ Cisimler, sensiz bekaya ermesinler! A'râzlar, sensiz ayakta durmasınlar!

⁵⁰⁹⁸ Varlık baharında, senin saygınlık çiçeğin, hep taze kalsın ve zevale uğramasın!

⁵⁰⁹⁹ Senin muradın için, feleğin dizgini gevşek olsun! Seni kıskananlar için, zamanenin dizgini sert olsun (talih, onların niyetlerini engellesin)!

⁵¹⁰⁰ Senin sarayının, perde-dârı (sekreteri), siyaset olsun! Senin devamlılığın için, (yalnızlığını giderenler), hizmetkârların, büyük insanlar olsun!

⁵¹⁰¹ Celâlü'd-Dîn Ahmed Bin Muhlis'in Efendisinin Methi Hakkındadır.

⁵¹⁰² Ey haklı olarak, doğunun şahına kaim makam olan! Ey eski zamandan beri, şahlar için, havas ve avamın önderi olan!

⁵¹⁰³ Yıldızlar içerisinde, celal ve ululuk açısından senin değer, Satürn gibidir, onunki ise Jüpiter gibidir. Çaba gösterme açısından, senin düşüncen güneş gibidir, onunki ise sema gibidir.

S.268

- 3- Fitnehâ ez baht-ı bîdâr-ı tu der zindân-ı hâb
Tîğhâ ez ‘uhde-i kilk-i tu der habs-i niyâm⁵¹⁰⁴
- 4- Kilk-i tu cezr-i asem râ be-şinevâned ez simâh
Herçi ber şâh-ı hevâtır ez sohen-i puhte est ü hâm⁵¹⁰⁵
- 5- Gûş-i gerdûn ber serîr-i kilk-i tu dâni zı çîst
Zânki der tertîb-i ‘âlem kilk-i tust o râ imâm⁵¹⁰⁶
- 6- Râstî bih bâ kef ü kilk-i tu bîrûn burde’end
Nâm-ı sâhib ez kufât⁵¹⁰⁷ u nâm-ı hâtim ez kirâm⁵¹⁰⁸
- 7- Mülk râ habl-i metîn cüz dâmen-i câhet ne-bûd
Lâ-cerem tenbîheş üftâd u bedo kerd i‘tisâm⁵¹⁰⁹
- 8- Tâ çe fe‘âlî ki çerh-i müstebid hergiz ne-dâd
Der yekî fermân-ı meyân-ı emr ü nehyet iltiyâm⁵¹¹⁰
- 9- Rütbet-i tu ber tu maksûrest çün hûrşîd ü nûr
Çün tuyî râ ez vezâret key fezâyed ihtirâm⁵¹¹¹
- 10- Zâsmân Kur’ân temâm âmed hem ez bedv-i nüzûl

⁵¹⁰⁴ Fitne ve kargaşalar, senin uyanık bahtından, uyku hapsindedir. Kılıçlar, senin kaleminin zimmeti (uhdesi) karşısında, kın hapsindedirler.

⁵¹⁰⁵ Düşünceler dalında, pişmiş ve çiğ sözden, her ne var ise; senin kalemin, doğuştan sağır olana, iç kulaktan duyurur.

⁵¹⁰⁶ Biliyor musun feleğin kulağı neden senin kaleminin sesini duymak istiyor? Çünkü dünyayı düzene sokmakta, senin kalemin onun önderidir.

⁵¹⁰⁷ Ekfi’l-küfat: Kabiliyet açısından herkesten daha üstün, yüce rütbeli vezirlere verilen unvandır.

⁵¹⁰⁸ Gerçekten de senin elin ve kaleminle vezirin adını küfatlıktan, hâkimin (yargıçın) adını cömertlikten dışarı çıkarmışlar.

⁵¹⁰⁹ Memleket için, senin ululuk eteğinden başka, tutunacak sağlam bir yer yoktu. Çaresiz, bu durumu anladı ve ona sarıldı.

⁵¹¹⁰ Sen, öyle çalışkan birisin ki kendi başına hareket eden felek bile, hiçbir zaman senin emrinden ve nehyinden çıkamaz.

⁵¹¹¹ Güneş ve ışık gibi, senin rütben de sana özeldir. Senin gibi birisi, vezirlikte saygınlığı sonuna kadar hak etmiştir (nasıl hürmet edilmez).

Ânki mîgûyed hem ez tezhîb⁵¹¹²Mushaf şod temâm⁵¹¹³

- 11- Ey turâ der silk-i bî'at hem za'îf ü hem kavî
Vey turâ der dâğ-ı tâ'et hem havâs u hem 'avâm⁵¹¹⁴
- 12- Lütf-i tu ez kahr-ı tu peydâ çu âb ender zücâc
'Afv-i tu der heşm-i tu pinhân çu mağz ender 'izâm⁵¹¹⁵
- 13- Mesnedet ger cevherî kâyim be zât âmed revâst
'Akl ez-în teslîm hergiz bâz pes ne-nihâd gâm⁵¹¹⁶
- 14- Mülk ü millet çün 'araz⁵¹¹⁷şod bârî ender cenb-i o
Zânki hest îñ her du râ dâyim bedîn mesned kıvâm⁵¹¹⁸
- 15- Bedr der asl-i lûgat mâh-ı temâm âmed velîk
Tu ne ân bedrî be-guyem tu kudâmî o kudâm⁵¹¹⁹

S.269

- 16- Tu temâm bâ sebâtî bâz bedr-i âsmân
Ez du noksân der tahayyür ez helef hem ez emâm⁵¹²⁰
- 17- Pâye-i kadr-i turâ ez mah nişân mîlhâstem

⁵¹¹² Yaldızlama, altın işleme yapma

⁵¹¹³ Kur'ân-ı Kerîm, gökten ilk nüzul edildiğinden (indirildiğinden) beri tamam oldu. Mushaf'ın, tezhip ile tamamlandığını söyleyen kimdir?

⁵¹¹⁴ Ey güçlü ve zayıf insanların, kendisine biat için sıraya girdiği zat! Ey yüksek zümre ve avam olarak halkın, itaat dağıyla, damgalandığı vezir!

⁵¹¹⁵ Suyun şişede muhafaza edildiği (bulunduğu) gibi, senin lütfün da kahrından meydana gelmiştir. İliğin (beynin) kemikte bulunduğu gibi; senin bağışlaman da öfkende saklıdır.

⁵¹¹⁶ Tahtın, eğer kendi zatıyla kâim bir cevher gibi ise caizdir (yerindedir). Akıl, buna boyun eğmekten, hiçbir zaman geri adım atmadı (senin, kendi işinde müstakil olup kimsenin sana bir mansıp bağışlamasına ihtiyacın yoktur ve akıl, bu durumu itiraf etmektedir).

⁵¹¹⁷ Zatı, kendine dayalı olmayan, başka bir varlığa dayanan

⁵¹¹⁸ Onun yanında mülk ve millet, araz gibi oldu. Zira bu ikisi için (mülk ve millet için); onun, sürekli bu tahtta kalması gerekir.

⁵¹¹⁹ Bedr, lügattaki asıl anlamı itibarıyla dolunay demektir. Ancak sen öyle bir ay değilsin ki o budur, sen de şusun, diyebileyim.

⁵¹²⁰ Sen mükemmel ve sabitsin. Ancak semanın dolunayı, hem ön taraftan hem de arka taraftan gelen iki noksandan (eksiklikten) dolayı, hayret içindedir.

Goft o ten key dehed bâmâ der în helkân hıyâm⁵¹²¹

18- Sebz-i hıng-i âsmân der zîr-i zerrîn kadr-i tust
Zân zı mâheş na'1 kerdestend ü ez Pervîn sitâm^{5122, 5123}

19- Dâye-i cûd-i turâ goftem kirâ hâhî redî'
Goft bârî âz râ ko nîst imkân-i fitâm⁵¹²⁴

20- Ebr râ goftem çe gûyî der muhît-i dest-i o
Goft hân der mîkeşî yâ ne zebânet râ be kâm⁵¹²⁵

21- Goftemeş çün goft hergiz dîde'î ey sâde-dil
Fetva ez mahz-ı kerem müftî zı ebnây-i li'âm⁵¹²⁶

22- Ra'd râ ma'niy-i dîger nîst illâ kakhaha
Berk çün der nisbet-i desteş ne-hended ber ğemâm⁵¹²⁷

23- Tâ çi kerdestend bahr u kân be cây-ı dest-i o
În çönîn ko mîkeşed zîn her du miskîn intikâm⁵¹²⁸

24- Sâhibâ sadrâ hüdâvendâ çe hânem der nidât
Kez 'uluv-vî pâye vafet mî-ne-gunced der kelâm⁵¹²⁹

25- Mî-neyârem ez reh-i fikret resîden der tu vây

⁵¹²¹ Senin kadrinin payesinin adresini, aydan sordum. "O beden, bu yıpranmış otağda ne zaman bizimle olmaya tenezzül eder ki" dedi.

⁵¹²² Altın ve gümüş işlemeli at başlığı

⁵¹²³ Semanın gök renkli atı, senin altın gibi değerinin altındadır. Bunun içindir ki; Aydan nal vurup Ülker'den, altın işlemeli dizgin giydirmişlerdir.

⁵¹²⁴ Senin cömertlik dadına; "kime süt vermek istersin" diye sordum. Şöyle dedi: "kısaca hangi açgözlü için, sütten kesme imkânı olmayacak".

⁵¹²⁵ Buluta, "onun eli hakkında ne söylersin" diye sordum. "Akıllı ol, dilini ağzına sokacak mısın yoksa sokmayac mısın" diye cevap verdi.

⁵¹²⁶ Nasıl yani, dedim. "Ey temiz yürekli (gafil), cömertliğin özünden fetva ve alçaklardan (cimrilere) müftî, hiç görmüş müsün" dedi.

⁵¹²⁷ Yıldırımın (gök gürültüsünün), kakhahadan başka bir anlamı yoktur. Şimşek, onun eli (cömertliği) karşısında, buluta gülmez bile.

⁵¹²⁸ Acaba deniz ve kan (maden) onun eli hakkında ne yapmışlar ki? O, bu iki miskinden intikam alıyor.

⁵¹²⁹ Ey sahip, ey sadr (vezir), ey hüdâvend (efendi), sana nasıl bir tabirle sesleneyim? Kadrinin yüceliğinden dolayı; senin vasfin, sözlere sığmıyor.

Çün tevân ber âsmân âhir şöden ez râh-ı bâm⁵¹³⁰

- 26- Hüsrev-i sâhipkırân⁵¹³¹tûtî ki ez insâf-ı tu
Bâz râ tîhû⁵¹³²hevâhâhest ü şâhîn râ hümâm⁵¹³³
- 27- Mülk-i o râ hest re'yet çün Sikender râ Hızır
Tîğ-i o râ hest kilket çün Melikşah râ nizâm⁵¹³⁴
- 28- Her kocâ bâ tîğ-i çönân şod çönîn kilkî karîn
Çerh der fermân berî billâh eger hâyed lügâm⁵¹³⁵

S.270

- 29- Her kocâ tîğî çönân kilk-i çönîn râ şod mu'în
Fitne-cû der hâb-gâh hakkâ eger sâzed makâm⁵¹³⁶
- 30- Tîğ-i o kilk-i turâ her sâ'atî gûyed be-bîn
Kâr-ı men kişver guşâden kâr-ı tu dâden nizâm⁵¹³⁷
- 31- Ân heşem kez ihtiyâr-i âsmân bîrûn şödend
Dâde'end eknûn be dest-i ihtiyâr-i tu zimâm⁵¹³⁸
- 32- Vân kesân kebnây-i şâhânşâh gulâmî kerde'end

⁵¹³⁰ Ey vah, düşünmekle sana ulaşamıyorum. Çatıdan gökyüzünün sonuna varmak nasıl olur ki (mümkün mü)?

⁵¹³¹ Uğurlu talihi olan padişah

⁵¹³² Kekliğe benzeyen bir tür kuş

⁵¹³³ Ey Hüsrev-i Sahipkıran, dudu (tatlı sözlü papağan)! Senin insaf ve mertliğinden; doğan, tihuyu ve şahin, güvercini koruyor.

⁵¹³⁴ Senin düşüncen, onun mülkü için İskender'e gelen, Hızır gibidir. Onun kılıcı için senin kalemin, Melikşahın mülkü için, düzen ve nizam gibidir.

⁵¹³⁵ Böyle bir kılıç ile şöyle bir kalem, nerede birbirine yakın olsa Allah'a yemin olsun, felek itaat etmekten kaçınmaz.

⁵¹³⁶ Böyle bir kılıcın, böyle bir kaleme destek olduğu yerde; gerçekten, fitne ve kargaşa çıkaran, eğer yatacak yer bulursa, uykuya dalacaktır.

⁵¹³⁷ Onun kılıcı, senin kalemine sürekli şunu söylüyor: "Bak, benim işim cihangüşalıktır (memleketleri fethetmektir). Senin işin ise düzene sokmaktır".

⁵¹³⁸ Gökyüzünün (feleğin) hâkimiyetinden kurtulan kimseler (tebalar), gemlerini (dizginlerini), şimdi senin hâkimiyet eline bırakmışlar.

Geşte'end eknûn be sem' ü tâ'atet yekser gulâm⁵¹³⁹

- 33- Ânki zer şod der mesâm-i kân zı bîm-i o 'arak
Mîreved râzeş kenûn pîşet 'arak-vâr ez mesâm⁵¹⁴⁰
- 34- Vânki ne-şenîdî peyâm-ı âyetî der şe'n-i 'adl
Mîbered eknûn zı 'adlet sûy-i mazlûmân peyâm⁵¹⁴¹
- 35- Tâ ne bes ger tu bevî der hidmet-i in pâdşâh
Men hemî bînem ki zâyed tev'emân câhet müdâm⁵¹⁴²
- 36- Sikke râ leb geşte ez şâdiy-i nâmeş hande-nâk
Hutbe râ ruh geşte ez te'sîr-i zikreş la'l-fâm⁵¹⁴³
- 37- Mülk râ re'y-i tu ger efzûn koned ne-şuguft ez-ânk
Sîyd kem nâyed çu mustazher buved ez dâne dâm⁵¹⁴⁴
- 38- 'Âlemî ma'mûr hâhed şod zı 'adl-i tu çönânk
'Avn-i tu bîrûn nehed reht-i herâbî ez müdâm⁵¹⁴⁵
- 39- Sâhibâ men bende râ bî hidmet-i meymûn-i tu
Hiç şeb hâmil ne-şod illâ be subhî hemçu şâm⁵¹⁴⁶
- 40- Gerçi in'âm-ı tu 'âm âmed edây-i şükr-i ân

⁵¹³⁹ Padişahlarının haleflerine kölelik yapmış olan (hizmette bulunmuş olan) kimseler ise şimdi tam bir teslimiyetle (seni dinlemek ve sana itaat etmek için), hepsi, sana köle olmuşlar.

⁵¹⁴⁰ Onun (düşmanın) korkusundan, maden tabakasından sızan nem (ter), nasıl altın olduysa, bu gün senin katında onun sırları, ter gibi deri gözeneklerinden dışarı çıkıyor.

⁵¹⁴¹ Adaletin mahiyeti hakkında tek bir ayetin, mesajını dinlemeyen kimse şimdi, mazlumlara senin adaletinden mesaj götürüyor.

⁵¹⁴² Bu padişahın hizmetinde bulunduğun kısa süre zarfında ben, senin makamının da, sürekli yükseldiğini görüyorum.

⁵¹⁴³ Sikkenin ağzı, onun adının sevincinden, gülümseyen bir dudağa benzemiştir. Hutbenin yüzü, onun zikrinin etkisinden, lâl renkli (kızıl yâkût gibi) olmuştur.

⁵¹⁴⁴ Mülkün değeri, senin düşüncenden dolayı eğer artmışsa, şaşırılmamak gerekir. Zira tuzak, yemden destek aldığı zaman av, az olmaz.

⁵¹⁴⁵ Bir âlem (dünya) senin adaletinle imar olacak. Şöyle ki; senin yardımın, tahrip elbisesini ebedi olarak dışarı atacaktır.

⁵¹⁴⁶ Ey efendim! Bendeniz sizin hizmetinizde bulunmadığım zaman; hiçbir gecem sabahı bulmadı. Sabah olduysa da, benim için sabah, gece gibi oldu.

Hâsse ender zimmet-i men bende dâred hükm-i vâm⁵¹⁴⁷

- 41- Zânki ber men hemçu rûzî dâyim ü bî sâbika est
Hurd bâşed in çönin in‘âm vângeh ber devâm⁵¹⁴⁸

S.271

- 42- Ger çu sûsen deh-zebân gerdem çu bülbül sed lugat
Hem ne-yârem kerd tâ bâşem be şükr-i ân kıyâm⁵¹⁴⁹

- 43- Ez felek bâ in heme ger der hümâyûn hidmetet
Müddetî bâşem tabî‘i çün diger yârân be kâm⁵¹⁵⁰

- 44- Ger-ne ez âb-ı sohen peydâ konem sihr-i helâl⁵¹⁵¹
Der medîhet ber tenem bâd-ı cihân bâdâ harâm⁵¹⁵²

- 45- Ey hurûf-i âferîneş râ kemâl-i tu elif
Vân geheş ez lâciverd-i sermedî ber çehre lâm^{5153, 5154}

- 46- Ey ez ân berter ki der tayy-i zebân âyed senât
Herçi medhest enderîn mısırâ‘ gofem vesselâm⁵¹⁵⁵

- 47- Tâ ne-bâşed çâre hergiz bu‘d râ ez ittisâl

⁵¹⁴⁷ Gerçi senin ikramın umumi oldu. Özellikle bu hakir kulun, onun (ikramın) şükrünü yerine getirmesi, üzerine aldığı, borç hükmündedir.

⁵¹⁴⁸ Gerçi benim için bu tür bir rızık daimi ve eşsizdir (müstesnadır). Ancak kalıcı ve sürekli olması durumunda, bu gibi ihsan az kalır.

⁵¹⁴⁹ Zambak çiçeği gibi on dilli ve bülbül gibi yüz sesli (avazlı) olsam da, onun şükrünü yerine getirmeğe teşebbüs edemem.

⁵¹⁵⁰ Bütün bununlarla birlikte, diğer arkadaşlar gibi, felekten mutlu bir zaman dilimi elde ederek, senin mübarek hizmetinde bulunmam tabiidir.

⁵¹⁵¹ Sihr-i helâl: Bir beytin, birinci mısraının sonunda yer alan bir kelime ya da kelime gurubunun, hem birinci mısraın sonuna hem de ikinci mısraın başına getirildiğinde anlamlı olacak şekilde kullanılması sanatıdır. Örnek: Âkil isen vahş u tayrın şâhı ol Mecnûn gibi/Başına murg âşiyânından külâh-ı devlet al.

⁵¹⁵² Seni övmek için, eğer söz suyundan (özünden, kaynağından), sihir-i helal bulamazsam; dünya rüzgârının, tenime dokunması haram olsun!

⁵¹⁵³ Nazarı defettirmek için, çocukların alınına tütsü külünden “lam” şeklinde çizgi çizmeğe işaret etmiştir. “Elif ve lam” peşpeşe gelince “illâ; ancak o (Allah)” şeklinde okunur.

⁵¹⁵⁴ Ey yaratılış harflerinin, onun kemaliyle elif olduğu zat! Daha sonra, sermedi lacivertten, yüzünde “lam” olan kimse!

⁵¹⁵⁵ Ey övgüsü, dil kıvrımı ile dile getirilmekten yüce ve üstün olan kimse! Övgüye ait ne varsa, bu mısradaki söyledim, vesselam.

Tâ ne-bâşed çâre hergiz cism râ ez inkisâm⁵¹⁵⁶

48- Münkasım hâtır me-bâdî hergiz ez gerdûn-i dîn
Muttasıl ikbâl bâdî dâyim ez ecrâm-ı râm⁵¹⁵⁷

49- Ez behiştet bâd sâkî vez rehîket bâd mey
Ez sipihret bâd meclis vez hilâlet bâd câm⁵¹⁵⁸

50- Ez ekâlîm-i nifâz-ı tu tevakkuf râ hurûc
Der gülistân-ı bekây-ı tu tebâhi râ zı kâm⁵¹⁵⁹

51- Ez vücûdet câvidân Sa'd 'ulüvv pâyende zât
Ya'nî ez hestît Mes'ûd u 'Alî pâyende nâm⁵¹⁶⁰

Der Tehniyet-i Mâh-ı Ramazân ve Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan 'İmrânî⁵¹⁶¹ -

Kaside: 126

Vezin: Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün Fe'ilün

- 1- Merhabâ nev şöden ü âmeden-i 'îd-i sıyâm
Habbezâ vâsıta-i 'ikd-i şühûr u eyyâm⁵¹⁶²
- 2- Hürrem ü ferruh u meymûn u mübârek bâdâ
Ber hüdâvend-i men ân sadr-ı kerem fahr-i kirâm⁵¹⁶³

⁵¹⁵⁶ Uzaklık için, ittisaldan (yapışmaktan, yakınlaşmaktan) başka bir çarenin kalmadığı müddetçe, cismin, bölünmeden (dağılmadan) başka bir çaresinin bulunmadığı sürece;

⁵¹⁵⁷ Aşağılık felekten dolayı hiçbir zaman gönlün (hatırın) kırılıp dağılmasın. Her zaman, muti (ita'atkâr) gök cisimleri yanında, bahtın kenetlenmiş (muttasıl) olsun!

⁵¹⁵⁸ Cennetinden, saki olsun! Halis şarabından (bal özünden), mey olsun! Gökyüzünden meclis ve hilalinden, kadeh olsun!

⁵¹⁵⁹ Senin fermanından dolayı iklimlerdeki duraklama dışlansın! Senin ebedi gülistanında zeval (bozulma, son), muradına ermesin!

⁵¹⁶⁰ Sa'd (mutluluk, uğurluluk), senin vücudunla ebedi, uluvv (yücelik), seninle kalıcı bir şahsiyettir. Yani mutluluk ve yüceliğin devamı, senin varlığına bağlıdır.

⁵¹⁶¹ Ramazan Ayının Tebriki ve Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan 'İmrânî'nin Methi Hakkındadır.

⁵¹⁶² Ramazan bayramının yenilenmesi ve gelmesine merhaba! Ayları ve günleri birbirine bağlama vasıtası ne güzeldir!

⁵¹⁶³ Sadr-ı kerem (cömertliğin veziri) ve cömertlerin iftiharı olan benim efendime; neşeli, kutlu, uğurlu ve mübarek olsun!

- 3- Mecd-i Dîn Bû'l-Hasan 'İmrânî ânki be cûd
Kef-i desteş Yed-i Beyzâ⁵¹⁶⁴be-nümâyed be ğemâm⁵¹⁶⁵
- 4- Ânki ferreş be-bered âb zı kâr-ı Bercîs
Vânki sehmeş be-bered reng zı rûy-i Behrâm⁵¹⁶⁶
- 5- Sâ'id⁵¹⁶⁷ü Hâbit⁵¹⁶⁸-i gerdûneş bebûsend rikâb
Eşheb⁵¹⁶⁹ü edhem⁵¹⁷⁰-i gîtîyeş be-hâyend⁵¹⁷¹ligâm

S.272

- 6- Ravza-i huld buved meclis-i ünseş zı havâs
Mevkif-i haşr buved dergâh-ı bâreş zı 'avâm⁵¹⁷²
- 7- Devletî dâred tıfl u hiredî dâred pîr
Şerefi dâred hâs u keremî dâred 'âm⁵¹⁷³
- 8- Der ğınâyîst cihân ez kerem-i o ki zekât
'Âmil ez 'acz hemî tarh koned ber eytâm⁵¹⁷⁴
- 9- Her ki râ çerh be tîğ-i sahteş kerd helâk
Nefha-i sûr-i nüşûreş ne-dehed rûz-i kıyâm⁵¹⁷⁵

⁵¹⁶⁴ Yed-i Beyzâ: Hz. Musa'ya verilen Yed-i Beyzâ (Beyaz El) m'ucizesi, Kur'an'da; A'râf/ 108, Tâhâ/22 Şûrâ/33, Neml/12 ve Kasas/32. Ayetlerde bildirilmiştir.

⁵¹⁶⁵ Dinin ihtişamı (mecdüddin) Bulhasan-i İmrânî; cömertlikte elinin içi (bağışlaması) ile bulutlara m'ucize (Yed-i Beyzâ) gösterir.

⁵¹⁶⁶ O öyle bir kimsedir ki onun ululuğu, Jüpiter'in faaliyetinin suyunu (işleyişini) kaldırır. Ve öyle bir zattır ki onun korkusu, Mars'ın yüzünün rengini kaçıırır.

⁵¹⁶⁷ Yükselen, yıldız biliminde kuzeyden yükselişte olan yıldız

⁵¹⁶⁸ İnmekte olan, yıldız biliminde kuzeyden güneye doğru inmekte olan yıldız

⁵¹⁶⁹ Gök renkli at, tüylerinin beyaz rengi siyah rengine ağır basan at. Burada sabah anlamındadır.

⁵¹⁷⁰ Siyah renkli at. Burada akşam anlamındadır.

⁵¹⁷¹ Feleğin Sâ'id ve Hâbit'i, onun üzengisini (rikabını) öperler. Dünyanın eşheb ve edhemi, ona itaat ederler (boyun eğerkler).

⁵¹⁷² Ebedî cennet bağı, onun seçkin kişilerden teşekkül eden meclisinin müdavimleridir. Haşır meydanı, avamdan meydana gelen dergâhının (sarayının) ziyaretçileriyle doludur.

⁵¹⁷³ Yeni bir devleti ve yaşlı bir düşüncesi vardır. Hususi bir şeref ve umumi bir kereme sahiptir.

⁵¹⁷⁴ Onun kereminden dolayı, dünya öyle bir zenginlik içindedir ki zenginler, yetimlere vereceği zekât miktarını, çaresizlikten dolayı habire artırmaktadır.

⁵¹⁷⁵ Onun öfke kılıcı, her kimi helak ettiyse, kıyamet günü, yeniden dirilme suru bile onu tekrar diriltemez.

- 10- Her ki râ ez tef-i kîneş ‘ataşî dâd kazâ
Cigereş terr ne-koned çerh cüz ez âb-i hüsâm⁵¹⁷⁶
- 11- Ey turâ gerdiş-i nuh günbed-i devvâr mutî‘
Vey turâ hâce-i heft ehter-i seyyâre gulâm⁵¹⁷⁷
- 12- Pâye-i kadr ü kemâl-i tu birûn ez cünbiş
Mâye-i hilm ü vakâr-ı tu füzûn ez ârâm⁵¹⁷⁸
- 13- Koned ez re’y-i musîb-i tu mülk faide kesb
Hâhed ez kadr-i refî‘-i tu felek mertebe vâm⁵¹⁷⁹
- 14- Tuyî ân kes ki keşîde est ber evrâk-ı felek
Hatâvât-ı kalemet hatt-ı hatâ ber ahkâm⁵¹⁸⁰
- 15- Meh zı devr-i felekî zîr-i felek râst çönânk
Ma‘niy-i meh zı kelâm âmede der taht-i kelâm⁵¹⁸¹
- 16- Nîst ber-ter zı kemâl-i tu makâmî ma‘lûm
Belî ez perde-i ibda‘ birûn nîst makâm⁵¹⁸²
- 17- Müstefâd nazar-ı tust bekây-ı ervâh
Müste‘âr kerm-i tust nümây-i ecsâm⁵¹⁸³

⁵¹⁷⁶ Kaza, onun düşmanlık ateşinden her kimi susatırsa felek, onun ciğerini, keskin kılıçtan başka bir şeyle ıslatamaz.

⁵¹⁷⁷ Ey dokuz gezegenin kümbetinin kendisine boyun eğmiş olduğu kişi! Ve ey seyreden yedi yıldızın efendisinin kendisine köle olduğu zat!

⁵¹⁷⁸ Senin değerinin ve kemalinin temeli sarsıntıdan uzaktır. Senin sabır ve ağırbaşlılığının aslı (esası), sakinliğin ötesindedir.

⁵¹⁷⁹ Senin müstakim (sağlam) düşüncenden, memleket (ülke) fayda elde eder. Senin yüce değerinden felek, ödünç olarak rütbe ve makam almak ister.

⁵¹⁸⁰ Sen öyle birisin ki senin kalemin, feleğin sayfalarını dolaşarak, onun hükümleri üzerine hata çizgileri çizmiştir.

⁵¹⁸¹ Ay, felek devrederken, feleğin aşağısında bulunur, öyle ki; kelimadan oluşan ayın anlamı, kelamın altında yer almaktadır.

⁵¹⁸² Bilinen makamlarda, senin kemalinden daha yüksek olan bir makam yoktur. Evet senin makamın, yoktan var etme (yaratma) perdesinin dışında değildir.

⁵¹⁸³ Ruhların bekası, senin düşüncenden anlam bulmuştur. Cisimlerin görüntüsü, senin kereminden ödünç alınmıştır.

- 18- Dest-i hükm-i tu guşâdest kazâ ber şeb ü rûz
Dâğ-ı tav‘-i tu nihâdest kader ber ded ü dâm⁵¹⁸⁴
- 19- Hükm ber tâk-ı murâd-ı tu nihâdend eflâk
Hezm der silk-i rızây-i tu keşîdend ecrâm⁵¹⁸⁵
- 20- Şerh-i resm-i tu koned tîr çu berdâred kilik
Yâd-ı bezm-i tu hored Zühre çu berdâred câm⁵¹⁸⁶
- 21- Ez pey-i kesret-i hüddâm-ı tu bahşend kavî
Nütfe râ sûret-i insî heme ender erhâm⁵¹⁸⁷
- 22- Vez pey-i şerh-i eserhây-i tu pûşend nüfûs
Cevf râ kisvet-i esvât hemî der evhâm⁵¹⁸⁸
- 23- Murğ der sâye-i emn-i tu pered gird-i hevâ
Vahş ez ni‘met-i feyz-i tu çered gird-i konâm⁵¹⁸⁹
- 24- Eger ez cûd-i tu gîtî be-mesel-i dâm nehed
Tâyir ü vâki‘-i gîtîyeş der-âyend be dâm⁵¹⁹⁰
- 25- Her kocâ gâşiye-i munhî pâs-ı tu berend
Bâz der dûş keşed gâşiye-i kebk ü hümâm⁵¹⁹¹

⁵¹⁸⁴ Senin hüküm elin; gece ve gündüzü, kaza olarak ihate etmiştir. Senin itaat dağın; vahşi ve ehli hayvanlara, kader (takdir) ikame etmiştir.

⁵¹⁸⁵ Felekler, senin murat ve istek dergahına itaat ettiler. Semadaki cisimler, senin onayın dâhilinde uzak görüşlülüğe ulaştılar.

⁵¹⁸⁶ Merkür, kalemi kaldırdığında, senin resmini çizer. Venüs, kadehi kaldırdığında, senin eğlencenin şerefine içer.

⁵¹⁸⁷ Güç ve kudretler, senin hizmetinde bulunanların çokluğundan, rahimlerdeki nütfelere insan sureti bağışlarlar.

⁵¹⁸⁸ Nefisler, senin eserlerinin açıklamasından, hayallerdeki boşluklara, ses elbisesi giydirebilirler.

⁵¹⁸⁹ Kuş, senin sağladığın emniyet sayesinde havada uçuyor. Yabani hayvanlar, senin feyzinin nimetinden dolayı otlaklarda otluyorlar.

⁵¹⁹⁰ Mesela dünya, senin cömertliğinden bir tuzak kurarsa; dünyanın uçan ve konan tüm kuşları, tuzağa düşerler.

⁵¹⁹¹ Casuslar (haberciler) nerede, senin keşîğini verirseler, doğan (şahin), orada güvercin ve keklîğe boyun eğer.

- 26- Her kocâ hâşiye-i mehdî-yi ‘adl-i tu resîd
Kuştegân râ diyet ez gurg be-hâhend eġnâm⁵¹⁹²
- 27- Ber devâm-ı tu delîlest kaviy-i ‘adl-i tu zânk
Ber ne-gerdend zı hem tâ be ebed ‘adl ü devâm⁵¹⁹³
- 28- Emn râ bâzûy-i insâf-ı tu mîbahşed zor
Çerh râ râyız-i ikbâl-i tu mîdâred râ⁵¹⁹⁴
- 29- Çün hemî bînem bâ pâs-ı tu ber pencüm-i çerh
Tîġ-i Merrîh ebed mânde der habs-i niyâm⁵¹⁹⁵
- 30- Der sehâ hâsiyetî dârî vân hâsiyet çîst
Ni‘met-i endek ü âfâk-ı rehîn in‘âm⁵¹⁹⁶
- 31- Çerh râ gu ki be-kadr-i keremet hestî deh
Pes ez ân bâz beyâ vez tu der-âmûz ikrâm⁵¹⁹⁷
- 32- Yek su‘âlest merâ ez tu hüdâvend ü der ân
Râstî nîstem ender hor-i tehdîd ü melâm⁵¹⁹⁸

S.273

- 33- Nuh ki der hükm-i felek mülk-i cihân âmed ü bes
Vân ne-dîdest ki çendest ü dero çîst hütâm⁵¹⁹⁹

⁵¹⁹² Senin adalet kılavuzunun hizmetçileri, her nereye varsa, koyunlar, kurttan, ölülerinin kan bedelini isterler.

⁵¹⁹³ Senin adaletin, senin devamlılığın için güçlü bir sebeptir. Zira sonsuza kadar adalet ve devamlılık (süreklilik) bir birinden ayrılmaz.

⁵¹⁹⁴ Senin insaf bileğin, emniyete güç bağışlıyor. Senin ikbal (baht) seyisin, feleği ehlileştiriyor.

⁵¹⁹⁵ Çünkü senin koruman ile Mars’ın kılıcının, feleğin beşinci katında, sonsuza kadar kın hapsinde kaldığını görüyorum.

⁵¹⁹⁶ Cömertlikte bir özelliğin var ve o özellik nedir? Az nimet ve rehin edilen ufukların, bahşişleridir.

⁵¹⁹⁷ Feleğe, cömertliği kadar varlık bağışlamasını; daha sonra geri gelerek, senden cömertliği öğrenmesini söyle!

⁵¹⁹⁸ Ey efendim, benim senden bir sualim (isteğim) var. Açıkçası bu sual için, tehdit ve serzenişe layık değilim.

⁵¹⁹⁹ Feleğin hükmüne göre, dünya mülkü sayılan dokuz gezegenin, kaç olduğunu ve kendisinde ne gibi kırık dökük dünya malı bulunduğunu kimse görmemişti.

- 34- Gîrem imrûz be tu dâd çu şeb râ be-dehî
Behr-i ferdât cihân-ı dîgereş ko vu kudâm⁵²⁰⁰
- 35- Ey felek râ be bekây-i tu tevellây-ı bozorg
Vey cihân râ be vücûd-i tu mübâhât-ı temâm⁵²⁰¹
- 36- Bende râ der du meh ez terbiyet-i devlet-i tu
Kârâ şod heme bâ revnak u terbiyet ü nizâm⁵²⁰²
- 37- Geşt der meclis-i erkân-ı cihân ez a'yân
Tâ ki der hidmet-i dergâh-ı tu şod ez hüddâm⁵²⁰³
- 38- Çün girân-mâye şod ez bes ki sitâned teşrîf
Çün girân-sâye şod ez bes ki nümâyed ibrâm⁵²⁰⁴
- 39- Zâhir ü bâtineş ihsân-ı tu be-girift çônânk
'Arak ez cûd-i tu mîzâyedeş eknûn zı mesâm⁵²⁰⁵
- 40- 'Azm dâred ki be-cüz nâm-ı tu hergiz ne-bered
Tâ ez o der heme âfâk nişân başed ü nâm⁵²⁰⁶
- 41- Ger cihân râ ne-nümâyed be sohen-i sihr-i helâl
Der medîh-i tu ber-o 'îş-i cihân bâd harâm⁵²⁰⁷
- 42- Nîz derbân-i keseş rûy ne-bîned pez ez îñ

⁵²⁰⁰ Tualım ki bu gün, geceyi sana verdi. Yarının için (vereceği) başka bir dünya neresi ve hangisidir?

⁵²⁰¹ Ey feleğin büyük dostluğunun, kendi bekasına bağlı bulunduğu kimse! Ve ey varlığı ile dünyaya büyük bir övünme ve iftihar kazandıran zat!

⁵²⁰² Bu kulunuzunun, devletiniz nezdinde iki ay eğitim görmesi; onun, bütün işlerinin yoluna girmesini, tertip ve düzen kazanmasını sağladı.

⁵²⁰³ Dünya erkânı meclisindeki ayanlar; senin dergâhının hizmetinde bulunan hademelerden oldular.

⁵²⁰⁴ Birçok teşrif isteği sebebiyle, senin dergâhında saygın birisi oldu. Bir çok direnişle, rütbe ve makam sahibi oldu.

⁵²⁰⁵ Senin ihsanın onun zahir ve batınını öyle kapladı ki şimdi onun derisinin gözeneklerinden, senin ihsanına ait ter çıkmaktadır.

⁵²⁰⁶ Bütün ufuklarda (dünyada) ondan iz ve ün kalsın diye, senin adından başka bir kimsenin adını zikretmemeye karar vermiştir.

⁵²⁰⁷ Eğer seni öven sözlerinde sihir-i helal yapmazsa, dünya hayatı ona haram olsun!

Ne be meddâhî kân rûy ne-dâred be selâm⁵²⁰⁸

43- Müddetî ber der-i vez pey-i ân sevdâ puht
Lâ-cerem mând tama‘hâş be âhir heme hâm⁵²⁰⁹

44- Dîd der cünb-i tu imrûz ki hestend heme
Reng-i helvây-i ser-i kûy u giyâh-ı leb-i bâm⁵²¹⁰

45- Sohen-i sıdk çe lezzet dehed ez sûz-i simâ‘
Mesel-i râst çe kuvvet dehed ez kût-i li‘âm⁵²¹¹

46- Tâ zimâm-ı hedsân der kef-i devrest mukîm
Tâ ‘inân-ı devrân der kef-i hükmet müdâm⁵²¹²

47- Bâd ber dest-i cenîbet keş fermânet revân
Felek-i tîz-‘inân tâ be ebed nerm-i ligâm⁵²¹³

48- Dûst-kâm du cihân bâdî vender du cihân
Düşmenî râ me-resânâd kazâ ber tu be kâm⁵²¹⁴

49- Ân me-pîçâd meger sûy-i murâd-ı tu ‘inân
Vân me-tâbâd meger sûy-i rızây-ı tu zimâm⁵²¹⁵

50- Mihneth-i hasm-ı tu çün devr-i felek bî pâyân

⁵²⁰⁸ Aynı şekilde, bundan sonra onun kapıcısı, eğer meddahlık yapmazsa, selam vermeğe yüzü olmaz.

⁵²⁰⁹ Bir süre onun bunun kapısında ve ardınca ham hayaller kurdu, en sonunda hırs ve tamahlarının hepsi çiğ kaldı.

⁵²¹⁰ Bu gün senin yanında bulunanların hepsi, sokak başındaki helvanın rengini ve çatı kenarındaki bitkiyi gördüler.

⁵²¹¹ İşitmenin etkisinde (hararetinden), doğru söz ne lezzet verir ki? Doğru bir atasözü, gözü dar ve cimri kimsenin yemeğine nasıl güç verir ki?

⁵²¹² Hadiselerin dizgini, zamanın elinde bulundukça, feleğin (devrin) yuları sürekli hükmün elinde olduğu müddetçe;

⁵²¹³ Senin hükmün, gem tutanın elinde cari olsun! Sert gemli (serkeş) olan felek; ebede kadar, yumuşak dizginli olsun!

⁵²¹⁴ İki cihanda muradına eresin! Kaza, senin düşmanını, iki dünyada da muradına erdirmesin!

⁵²¹⁵ O (dostlar), senin muradın yönünden başka tarafa, gem çevirmesinler! O (düşmanlar), senin rızan istikametinden başka yöne, dizgin çekmesinler!

Müddet-i ‘ömr-i tu çün ‘ömr-i ebed bî fercâm⁵²¹⁶

- 51- Baht-i bîdâr u heme kâr mukîmet be murâd
‘İş-i pedrâm u heme meyl-i müdâmet be müdâm⁵²¹⁷

Kâle Fî’t-Tefâhuri ve Şikâyetü’z-Zemân⁵²¹⁸ - Kaside: 127

Vezin: Mef‘ûlü/Fâ‘ilâtü/Mefâ‘îlü/ Fâ‘ilün

- 1- Tâ âmed ez ‘adem be vücûd-i asl-i peykerem
Cüz gam ne-bûd behre zı çerh-i sitemgerem⁵²¹⁹
- 2- Hûn şod dilem der ârzûy-i ânki yek nefes
Bî hâr-i gam zı gülşen şâdiy-i gülî berem⁵²²⁰
- 3- Peymûde geşt ‘ömr be peymâne-i nefes
Gûyâ be kâm-ı dil nefesî key ber-âverem⁵²²¹
- 4- Kerdem nazar be fikr der ahkâm-ı nuh felek
Cüz nev-‘arûs-i gam ne-şod ez ‘ömr hemserem⁵²²²
- 5- Hestem yakîn ki der çemen-i bâğ-ı rûzgâr
Bî-ber buved nihâl-i ümîdî ki perverem⁵²²³
- 6- Der bezmgâh-i mihnet-i gîtî be câm-ı ‘ömr

⁵²¹⁶ Senin düşmanının sıkıntıları, feleğin dönüşü gibi sonsuz olsun! Senin ömrünün müddeti, ebediyetin ve sonsuzluğun ömrü gibi uçsuz bucaksız olsun!

⁵²¹⁷ Bahtın açık olsun ve bütün işlerinde muradına eresin! Eğlencen kutlu ve mübarek olsun! Bütün meyl ve iştahın, daima, şaraba olsun!

⁵²¹⁸ Övünme ve Zamandan Şikâyet Etme Konusunda Şöyle Dedi:

⁵²¹⁹ Tenimin aslı, yokluktan varlığa geldiği günden beri; zalım felekten, gam ve üzüntüden başka bir yarar görmedi.

⁵²²⁰ Mutluluk bahçesinden, sıkıntı dikenini olmadan, bir nefeslik gül koparma arzusunda (bir nefes gül koparmak istedim) yüreğim kan oldu.

⁵²²¹ Ömr, sanki nefes kadehi ile kat edildi (tükenildi). Ne zaman gönlümce (tatlı) bir nefes alacağım!

⁵²²² Dokuz feleğin hükümlerine, düşünerek nazar kıldım (baktım), ömrümde, gam ve sıkıntı gelininden başka bir çişim olmadı.

⁵²²³ Kesin olarak biliyorum ki zaman bahçesinin çimeninde beslediğim ümit fidanı, meyvesiz oldu.

Cüz hûn-i dil zı dest-i zemâne ne-mîhorem⁵²²⁴

S.274

- 7- Zîrâ ki tâ ber-ârem ez endîşe yek nefes
Pür hûn-i dil şevved zı reh-i dîde sâğerem⁵²²⁵
- 8- Ez kühl-i şeb çu dîde-i nâhid-i şeb-gumâr
Rûşen şevved çu ehter-i tab‘-ı münevverem⁵²²⁶
- 9- Hurşid-i gam zı çeşme-i dil ser ber-âvered
Tâ kân la‘l gerded bâlin ü bisterem⁵²²⁷
- 10- Hâlem muhâlif âmed ez ân der cihân-ı ‘ömr
Dervîşem ez neşât u zenduh tevângerem⁵²²⁸
- 11- Dest-i zemâne cedvel-i enduh be men keşîd
Zîrâ ki çün kalem be sıfat-ı seht lâğerem⁵²²⁹
- 12- Nâçîz şod vücûdem ez eşkâl-ı muhtelif
Gûyâ ‘araz guşâde şod ez bend-i cevherem⁵²³⁰
- 13- Ez rûşenân-ı şeb ki çu sîm-âb u ehgerend
Peyveste bî karâr çu sîm-âb u ehgerem⁵²³¹
- 14- Vez bâzîy-i sipihr-i sebük-bâr bû‘l-‘aceb

⁵²²⁴ Dünyanın sıkıntıyla dolu eğlence mekânında; feleğin elinden, ömür kadehi ile yürek kanından başka bir içki içmiyorum.

⁵²²⁵ Şu kadar var ki düşünceden bir soluk uzaklaştığımda kadehim, gözüm vasıtası ile gönlümün kanıyla doluyor.

⁵²²⁶ Geceye adanan Venüsün gözü (yıldızı); münevver olan tabiatımın yıldızı gibi, gecenin sürmesinden (karanlığından) parlıyor.

⁵²²⁷ Yatağım ve yastığım, yakut madeni olsun diye gam güneşi, gönül pınarından doğuyor.

⁵²²⁸ Ondan dolayı, ömür dünyasında muradımın aksi ile karşılaştım. Mutluluk ve neşeden mahrumum, gam ve üzüntüden zenginim.

⁵²²⁹ Feleğin eli bana üzüntü cetveli çizdirdi. Çünkü özellikle kalem gibi çok zayıfım.

⁵²³⁰ Vücudum, çeşitli şekillerden (muhtelif sıkıntılardan) dolayı yok oldu (değersiz oldu). Sanki cevherimin düğümünden, araz (işaret, alamet) çözüldü.

⁵²³¹ Cıva ve kor gibi olan gece ışıklarından dolayı (cilveli kızlardan dolayı), cıva ve kor gibi sürekli kararsızım.

Ber tahta nerd-i renc ü belâ derem şeş-derem⁵²³²

15- Bî âb şod çu çeşme-i hurşîd-i rûzgâr

Der ‘aşk-ı o revâst ki be-nişîned âzerem⁵²³³

16- Ber men der-i havâdis ü enduh ez ân guşâd

Kez hâne-i havâdis çün halka ber derem⁵²³⁴

17- Hândem besî ‘ulûm velîken be ‘âkibet

‘İlmem vebâl şod ki felek nîst yâverem⁵²³⁵

18- Kuteh konem sohen çu guvâh-ı dil-i menend

Çeşm-i ‘akîk-i bârem ü rûy-i muze‘ferem⁵²³⁶

19- Sahray-i ‘ömr egerçi hoş âmed be çeşm-i ‘akl

Ez renc-i dil be pâ-yi nefes zûd be-süpûrem⁵²³⁷

20- Kîn çerh serkeşest ü ne-bâşed muvâfikem

Vîn dehr-i tevsenest ü ne-gerded musahharem⁵²³⁸

21- Ey çerh-i sufle-perver dil-bend-i cân-ı şeker

Şod zehr bâ vücûd-i tu der kâm şekkerem⁵²³⁹

22- Vâkîf ne-mîşevî tu ber esrâr-ı hâtirem

⁵²³² Gamsız ve şaşırtıcı feleğin oyunundan (hilesinden), sıkıntı ve bela tavlasında altı kapı da bana kapanmıştır (tavla kapıları kapalı olduğu için çıkış yolum yoktur).

⁵²³³ Onun aşkından, feleğin güneş pınarı susuz kaldığı için; benim ateşimin sönmesi (hafiflemesi) mümkündür.

⁵²³⁴ Hadise ve sıkıntılar bana, kapısını o denli açtı ki hadiseler evinde, kapıdaki halka gibiyim (sürekli bela ve musibetlerle içiçeyim).

⁵²³⁵ Birçok bilimleri okudum, ancak sonunda ilmim, bana vebal oldu. Çünkü felek bana destek olmadı.

⁵²³⁶ Sözü çok uzatmıyorum, çünkü akik gibi (kırmızı) olan gözüm, safran gibi (sarı) olan yüzüm, benim gönlümün şahididirler.

⁵²³⁷ Akıl gözü ile ömür sahrası hoş gözüküyor olsa da, nefes ayağı ile gönül sıkıntısından hızlıca geçerim.

⁵²³⁸ Bu felek isyankârdır bana uyum sağlamıyor. Ve bu zaman, serkeş at gibidir, bana ram olmuyor.

⁵²³⁹ Ey tatlı canın sevgilisi, alçaklar yetiştiren felek! Senin varlığından dolayı ağzımdaki şeker zehir oldu.

Fâsid şodest asl-i mizâcet gumân berem⁵²⁴⁰

23- Ger huşk şod dımâğ-ı nihâdet ‘aceb me-dâr
Der hulk u der meşâm-ı tu çün müşk-i ezferem⁵²⁴¹

24- Ey bî-vefâ cihân dilem ez derd hûn girit
Der-yâb pîş ez ânki resed cân ğerğerem⁵²⁴²

25- Yektâ şodem be tâb-ı hevây-ı tu tâknûn
Ez bâr-ı gam dû-tâ şöde ber şekl-i çenberem⁵²⁴³

26- Ey rûzgâr-i şifte çendîn cefâ me-kon
Âheste-ter ki çerh-i cefâ râ ne mihverem⁵²⁴⁴

27- Çün âmedem ber tu ki pâyem şikeste bâd
Râh-ı vefâ süpûr ki cefâ nîst der-horem⁵²⁴⁵

28- Der âb-ı fitne hufte çu nîlüferem me-dâr
Ber âteş-i nehîb me-sûzân çu ‘anberem⁵²⁴⁶

29- Vez sekl-i renc ü hiffet-i za‘f-ı tenem me-kon
Çün hâk-i hîre tab‘am u çün bâd-ı muzmerem⁵²⁴⁷

30- Çün rûşen est çeşm-i cihân ez vücûd-i men
Târî çerâ şeved zı tu in çeşm-i ehterem⁵²⁴⁸

⁵²⁴⁰ Sen, gönlümdeki sırlara muttali olmuyorsun. Sanıyorum mizacının aslı bozulmuştur.

⁵²⁴¹ Eğer dimağının (beyninin) his merkezi kurduysa şaşırma. Senin gırtlığında ve burnunda keskin kokulu misk gibiyim.

⁵²⁴² Ey vefasız dünya, dertten, gönlümü kan bürüdü. Canım burnuma gelmeden önce beni anla!

⁵²⁴³ Şimdiye kadar senin isteklerine katlanmaktan dolayı tek başıma kaldım (ezildim). Gam yükünden, çember gibi olan görünümüm, iki kat olmuştur.

⁵²⁴⁴ Ey çılgın felek, bu kadar cefa etme! Biraz yavaş ol, zira cefa çarkının mihveri (dingili) değilim.

⁵²⁴⁵ Keşke ayağım kırılısaydı, senin üzerine nasıl geldim? Vefa yoluyla git, çünkü cefa bana göre değildir.

⁵²⁴⁶ Beni, fitne suyunda uyuyan nilüfer gibi yapma! Korku ateşinde, beni amber gibi yakma!

⁵²⁴⁷ Sıkıntı ve alçaklık ağırlığıyla vücudumu zayıflatma! Huyumu, kötü düşünen toprak gibi ve sır saklayan rüzgâr gibi yapma (çünkü tabiatım, toprak gibi iyi ve rüzgâr gibi sır saklayandır).

⁵²⁴⁸ Dünyanın gözü benim varlığımla aydınlandıkça yıldız gibi olan gözüm, neden senden kararsın ki?

31- Der 'îş eger kem âmedem ez tab'-ı nâ-hoşest
Der 'ilm her zemân be tefekkür füzûnterem⁵²⁴⁹

32- Zân kez berây-i dîden-i gülhây-i ma'rifet
Der bâğ-ı fikr dîde guşâde çu 'ebherem⁵²⁵⁰

33- Mülk-i hired çu nîst mukarrer be nâm-ı men
Hestem zelîl ger mülk-i heft kişverem⁵²⁵¹

S.275

34- Ez şerm-i âftâb ruh-i hâk zerd şod
Bâdî girift der ser ya'nî ki men zerem⁵²⁵²

35- Evtâd-ı heft kişver eger kân-ı zer şevend
Himmet der ân ne-bendem ü cüz hâk neşmurem⁵²⁵³

36- Geçtem gulâm-ı himmet-i hîş ez berây-i ânk
Bâ rûşenân-ı çerh be himmet berâberem⁵²⁵⁴

37- Çerh er nümûd ber çemen-i bâğ-ı rûzgâr
Bî-bâr çün çenârem ü bî-ber çu 'ar'arem⁵²⁵⁵

38- Der suffe-i dil ez pey-i âzâdiy-i cihân
Her sâ'atî besât-i kanâ'at be-gusterem⁵²⁵⁶

39- Rûh ârzû koned ki çün în çerh-i lâciverd

⁵²⁴⁹ Eğer eğlence konusunda geride kaldıysam, hasta tabiatımdandır. İlim tefekküründe her zaman daha üstünüm.

⁵²⁵⁰ Çünkü düşünce bahçesinde marifet çiçeklerini görmek için, nergis gibi gözümü açmışım.

⁵²⁵¹ Eğer akıl mülkü, benim adıma mukarrer (sabit) değilse, yedi ülkenin padişahı olsam da zelilim.

⁵²⁵² Toprağın yüzü, güneşin parıltısından utandığından dolayı sarardı. Ben altınım diye gururlandım.

⁵²⁵³ Yedi ülkenin dağları (çivileri, kazıkları, evtadı) altın madeni olsa bile ona güvenmem ve topraktan başka bir şeyi hesap etmem.

⁵²⁵⁴ Kendi himmetimin kölesi oldum. Bu durumda, himmetçe feleğin ışıklarıyla aynıyım.

⁵²⁵⁵ Eğer felek, zamanın bahçesini çimende gösterirse, çınar gibi meyvesiz ve 'ar'ar (yabani servi) ağacı gibi faydasızım.

⁵²⁵⁶ Dünyayı kurtarmak için gönül sofasında (suffe, seki) her saat, kanaat sofrası açmaktayım.

Bended zı ehterân-ı hired-bahş zîverem⁵²⁵⁷

40- Lîken çu Zühre ber şeref-i çerh çün şevem
Kez bâd u hâk u âteş ü âbest peykerem⁵²⁵⁸

41- Tâ ez hadd-i cihân ne-nehem pâ-y-i hod birûn
Gerdûn be bendegî ne-nehed dest ber serem⁵²⁵⁹

42- Hûrân heme guşâde nikâb ez cemâl-i hîş
Men çün hayâl beste-i timsâl-i Âzerem⁵²⁶⁰, ⁵²⁶¹

43- Der ârzû-y-i lafz-i felek-sây-i men cihân
Ber ferk-i hod nihâde zı eflâk minberem⁵²⁶²

44- Bâ men sipihr-i âyîne kirdâr çend-bâr
Goft in sohen velîken ne-mîgeşt bâverem⁵²⁶³

45- Gîrem kenûn çu subh gerîbân-ı âsmân
Der ‘âlem-i hayâl çe başed çu be-nigerem⁵²⁶⁴

46- Der mekteb-i edeb zı verây-i hired, nihâd
Üstâd-ı gayb tahtay-i tehdîd der berem⁵²⁶⁵

47- Çün hâstem ki sebt konem ber beyâz-ı dil

⁵²⁵⁷ Ruh, bu lacivert felek gibi, düşünce bağışlayan yıldızlardan, bana süs yapmak istiyor.

⁵²⁵⁸ Vücudum (tenim), rüzgâr, toprak, ateş ve sudan olduğu müddetçe, Venüs gibi feleğin şerefesine nasıl çıkabilirim?

⁵²⁵⁹ Dünya sınırlarından ayağımı dışarı koymadığım sürece felek, kölelik için elini başıma koymaz.

⁵²⁶⁰ Hz. İbrahim’in put yapan babasının veya amcasının ismi

⁵²⁶¹ Huriler, hepsi kendi yüzlerinden peçeyi açmışlar. Bense Azer’in heykeline hayalimi bağlamışım (Azer’in heykelinin hayali gibi kapalıyım).

⁵²⁶² Dünya, benim feleklere yükselen lafzımın arzusunda, tepesine feleklerden benim için minber koymuştur.

⁵²⁶³ Aynaya benzeyen felek, birkaç kez bana bu sözü söyledi. Ancak ben inanmıyordum.

⁵²⁶⁴ Hayal dünyasında ne olup olmadığına bakayım diye şimdi, sabah vakti gibi, semanın yakasından tutuyorum.

⁵²⁶⁵ Gâip üstadı, tehdit tahtasını (dayak çubuğunu), edep mektebinde, aklın ötesinden, benim yanı başıma koydu.

Fihrist-i nuh felek zı hired kerd mesterem⁵²⁶⁶

- 48- Dâned ki ez mekârim-i ahlâk der safâ
Çün Tûbâ ez behiştî ü çün cân zı kişverem⁵²⁶⁷
- 49- Ber kârgâh-i penc havâs u çahâr tab‘
Bâ dest-i kâr gerdiş-i çarh-i müdevverem⁵²⁶⁸
- 50- Ez men bedî ne-yâmed ü nâyed zı men bedî
Kez ‘unsur-i latîf vez pâkize gevherem⁵²⁶⁹
- 51- Ber âsmân-ı mükerremet ez rûşenân-ı ‘ilm
Çün Müşterî be nûr-i hired Sa‘d-i Ekberem⁵²⁷⁰
- 52- Ez behr-i dîdenem heme ten çeşm şod felek
Çün be-nigerem be ‘akl-i felek râ çu dilberem⁵²⁷¹
- 53- Der dîde-i cihân zı letâfet çu lu‘betem
Ber târik-i zemân zı fesâhet çu efserem⁵²⁷²
- 54- Der âşiyân-i ‘akl çu ‘Ankay-i Muğribem⁵²⁷³
Ber âsmân-i fadl çu hurşîd-i ezherem⁵²⁷⁴
- 55- Rûhest hem-‘inânem egerçi mürekkebem

⁵²⁶⁶ Dokuz feleğin fihristini, gönlümün beyaz sayfasına kaydetmek istediğimde akıl, satır satır bana yazdırdı.

⁵²⁶⁷ Biliyor ki mekarim-i ahlaktan dolayı mutlu olma hususunda, cennetimde Tûbâ gibi, ülkemde can (ruh) gibiyim.

⁵²⁶⁸ Beş duyu ve dört mizacın tezgâhında, becerikli bir el ile dolanan, feleğin çarkıyım.

⁵²⁶⁹ Benden kötülük gelmez, kötülük benden südur etmez. Çünkü ben, yumuşak unsurdan ve temiz cevherdenim.

⁵²⁷⁰ İyilik göğünün üzerinde, bilim ışıkları içinde, akıl nuru açısından Jüpiter gibi, Sa‘d-i Ekber’im.

⁵²⁷¹ Beni görmek için, feleğin bütün vücudu göz oldu. Akıl yoluyla feleğe nasıl sevgilim gibi bakabilirim?

⁵²⁷² Dünyanın gözünde, letafet ve yumuşak huyluluk bakımından, oyuncak gibiyim. Fesahat bakımından, zamanenin başında taç gibiyim.

⁵²⁷³ Garip ve ilginç, batıya giden, Ankâ-i Muğrib, mecazen bulunmayan bir şey anlamında

⁵²⁷⁴ Akıl yuvasında Muğrib Ankâ’sı gibiyim. Fazilet göğünde, parlak güneş gibiyim.

‘Akl est hem-nişînem egerçi musavverem⁵²⁷⁵

56- Der meclis-i müzakere ‘ilmest mûnisem
Der menzil-i muhâvere fadlest rehberem⁵²⁷⁶

57- Ez halk-ı rûzgâr ne-yâyed çu men piser
Der perde’em çe dâred âhir ne duhterem⁵²⁷⁷

58- Ez ehterân-i fazl çu mihrem cüdâ konend
Der perde-i cihân çu havâdis müsetterem⁵²⁷⁸

59- Dâned yakîn ki ez nazar-ı âftâb-i ‘akl
Der çeşm-i kân-i fadl çu yâkut-i ahmerem⁵²⁷⁹

60- Der dânişî ki ân hiredem râ ziyân şodest
Ber âsmân-ı cân çu ‘Utarid sohenverem⁵²⁸⁰

S.276

61- Gülhây-i bûstân-i sohen râ çu gül-bünem
‘Ankây-i âşiyân-i hired râ çu şehberem⁵²⁸¹

62- Ez bâğ-ı fadl bâ lûtf deste-i gülem
Vez bahr-ı tab‘ bâ sedef lü’lü’-i terem⁵²⁸²

63- Mâh-ı sohen şöde’est zı men rûşen ey ‘aceb

⁵²⁷⁵ Gerçi mürekkehim, ancak ruh, benimle birlikte ve yoldaşımdır. Gerçi musavverim (resimli, şekilli), ancak akıl, benimle beraberdir.

⁵²⁷⁶ Müzakere (sohbet) meclisinde bilim, benim munisimdir. Konuşma (muhavere) menziline, fazilet benim kılavuzumdur.

⁵²⁷⁷ Dünya halkından, benim gibi bir oğul dünyaya gelmez. Beni neden perde arkasında tutuyor, nihayetinde kız değilim ki!

⁵²⁷⁸ Güneş gibi olan faziletimi, eğer yıldızlarından kaldırırlarsa, hadiseler gibi, dünyanın perdesinde, gizli ve saklı kalırım.

⁵²⁷⁹ Akıl güneşi açısından, fazilet madeninin gözünde, kırmızı yakut gibi olduğumu, yakın olarak biliyor.

⁵²⁸⁰ Akılımı zevale uğratan ilimden dolayı, can göğünde Merkür gibi belagatliyim.

⁵²⁸¹ Söz bahçesinin gülleri için gül-bün (çiçek dalları) gibiyim. Akıl yuvasının Ankâ kuşu için, Şehber (kuşkanatlarının en uzun) gibiyim.

⁵²⁸² Yumuşak huyluluk bakımından, fazilet bahçesinde çiçek demeti gibiyim. Karakter (tabiat) denizi için, sedefte taze inci gibiyim.

Gûyâ ber âsmân-i sohen çeşme-i horem⁵²⁸³

- 64- Zı-evvel be pây-ı fıkır şödem der cihân-ı ‘ilm
Tâ muzmer-i ânçi bûd konun geşt mazharam⁵²⁸⁴
- 65- Ber men çu bâz şod der bostân-i sarây-i cân
Zîn nazm cân-fezây-ı cihân geşt çâkerem⁵²⁸⁵
- 66- Bâde-i latîf-i nazm-ı merâ bîn ki kılk çün
Sermet mî herâmed ber rûy-i defterem⁵²⁸⁶
- 67- Ma‘şûk-i dilberem çu hatt-ı dilberem be-dîd
Sûgend hord u goft be zûlf-i mo‘anberem⁵²⁸⁷
- 68- Kez hatt-ı rûzgâr çönîn hatt-ı dil-rubây
Peydâ ne-şod zı ‘ârız-ı hurşîd-i peykerem⁵²⁸⁸
- 69- Bâ in kifâyet ü hünerem der nihâd-ı ‘ömr
Esbâb-ı yek murâd ne-gerded müyesserem⁵²⁸⁹
- 70- Hem be-guzered me-dâr gam ey cân çu ‘âkibet
Be-guzârem in serây-i mecâzî vü be-guzerem⁵²⁹⁰

⁵²⁸³ Hayret, söz ayı, benden dolayı parlak olmuş. Sanki söz semasında, güneş pınarıyım.

⁵²⁸⁴ Düşünce ayağı ile ilk önce, bilim dünyasına girdim. Gizli olan her şey, şimdi bana açıklanmıştır.

⁵²⁸⁵ Can bostanının sarayı, benim yüzüme açıldığından beri, şu nazım vesilesiyle, can bağışlayan dünya, benim kölem oldu.

⁵²⁸⁶ Benim nazımımın latif badesine bak ki; kalem, defterin üzerinde nasıl da sarhoşça yürüyor.

⁵²⁸⁷ Sevgili maşukum benim gönül çalan hattımı görünce, yemin etti ve şöyle dedi: “Amber kokan zülfüme andolsun ki”...

⁵²⁸⁸ Dünya tarihinde, benim güneş gibi parlak olan yüzümden başka, gönül çalan bir hat bulunmadı.

⁵²⁸⁹ Bütün bu kabiliyet ve yeteneğime rağmen, hiçbir dileğim (muradımın sebepleri) yerine gelmedi.

⁵²⁹⁰ Tabi geçecek. Ey can, gam yeme. Çünkü sonunda, bu mecâzî sarayı bırakıp gideceğim.

Der Medh-i Emîr Ziyâü'd-Dîn Mevdûd Ahmed 'Asemî ve Tehniyet-i O Be
Teşrîf-i Sultân⁵²⁹¹ - Kaside: 128

Vezin: Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/ Fe'ûlün

- 1- Mübârek bâd u meymûn bâd u Hürrem
Hümâyûn hil'et-i sultân-ı 'âlem⁵²⁹²
- 2- Belî hod hil'et-i sultân be-her-hâl
Mübârek bâşed ü meymûn u hürrem⁵²⁹³
- 3- Turâ bîrûn zı teşrîf-i şehinşâh
Ki hadd ü kadr-i ân kârîst mu'azzam⁵²⁹⁴
- 4- Ne-yâred dâd gerdûn hîç devlet
Ki ne kadreş buved ez kadr-i tu kem⁵²⁹⁵
- 5- Eyâ der emr-i tu ta'cîl muzmer
Ve yâ der nehy-i tu te'hîr müdğem⁵²⁹⁶
- 6- Mukaddem 'ahd ü der devlet mü'ehher
Mü'ehher 'ahd ü der fermân mukaddem⁵²⁹⁷
- 7- Felek râ kadr-i tu vâlâ zu'âlî
Cihân râ hezm-i tu bünyâd-ı muhkem⁵²⁹⁸

⁵²⁹¹ Emir Ziyâ'üddîn Mevdûd Ahmed 'Asemî'nin Övgüsü ve Sultanın Onu Tebrikle Şerefliendirmesi Hakkındadır.

⁵²⁹² Cihan sultanının mübarek hilati, sana mübarek, kutlu ve uğurlu olsun!

⁵²⁹³ Evet, her halükarda; sultanın kendi hilati, mübarek, kutlu ve uğurlu olsun!

⁵²⁹⁴ Senin için, şahlık teşrifi dışında; sınırı ve değeri çok muazzam olan, öyle bir şey vardır ki (padişahlık tarafından sana verilen teşrifi vermeğe, feleğin bile gücü yetmez).

⁵²⁹⁵ Değeri, senin değerinden az olmadığı halde, feleğin hiçbir devlet (zenginlik) vermeğe gücü yoktur (devlet ve izzeti, ancak sen verebilirsin).

⁵²⁹⁶ Ey emrinde acelenin saklı olduğu zat! Ey nehyinde gecikmenin üst üste olduğu şahıs!

⁵²⁹⁷ Zaman açısından öncesin ve devlet açısından sonrasın. Ahit ve anlaşma açısından sonrasın, ferman verme hususunda öndesin.

⁵²⁹⁸ Senin değerini felek için zü'al'den (yücelik sahibinden) daha yüksektir. Senin düşüncen, dünya için sağlam bir temel gibidir.

- 8- Koned emn-i tu âb-ı fitne tîre
Koned sehm-i tu sûr-i Zühre mâtem⁵²⁹⁹
- 9- Zemîn tâb-ı ‘enân-ı tu ne-dâred
Çe câyî îh hadîsest âsmân hem⁵³⁰⁰
- 10- Sitem tâ pây-i ‘adlet der meyân best
Nihâdest ez tahayyür dest ber hem⁵³⁰¹
- 11- Kefet râ hâstem goften zehî ebr
Dilet râ hâstem goften zehî yemm⁵³⁰²
- 12- Kazâ goftâ ma‘âzallâh me-gû îh
Ki mârâ enderîn hükmîst mülzem⁵³⁰³
- 13- Dileş râ gofte’em ‘akl-ı mücerred
Kefeş râ gofte’em cûd-i mücessem⁵³⁰⁴
- 14- Be kudret âsmânî zân zemîn şod
Tasarrufhây-i kilket râ müselle⁵³⁰⁵

S.277

- 15- Zı kilk-i bî karar-ı tust gûyâ
Karâr-ı mülk-i sultân-ı muazzam⁵³⁰⁶

⁵²⁹⁹ Senin emniyetin, fitnenin suyunu bulandırır. Senin korkun, Venüs’ün eğlence merasimini mateme çevirir.

⁵³⁰⁰ Yeryüzü seninle aynı çizgide olamaz. Bu söze ne gerek var ki, gök de öyledir.

⁵³⁰¹ Sitem, senin adaletinin ayağını bağlamak istediğinde, hayretten elini eli üzerine koymuştu (hareketsiz kalmıştı).

⁵³⁰² Senin avucuna, “aferin (ne güzel) bulut” demek istedim. Senin yüreğine “aferin (ne güzel) deniz” demek istedim.

⁵³⁰³ Kaza (kader); “mazallah (Allah’a sığırırım) bunu söyleme” dedi.” Zira bizim için bu konuda gerekli (bağlayıcı) hükümler vardır”.

⁵³⁰⁴ Gönlüne, mücerret akıl demişim. Eline, mücessem cömertlik demişim.

⁵³⁰⁵ Kudret bakımından, gök gibisin, bundan dolayı yeryüzü, senin kaleminin tasarruflarına bağlıdır (itaat etmiştir).

⁵³⁰⁶ Muazzam sultanın mülkünün emniyeti, sanki senin hareketli kaleminden sağlanmaktadır.

- 16- Ne-bâşed muntazam bî kîlk-i tu mülk
Hadîs-i Rüstemest ü Rahş-ı Rüstem⁵³⁰⁷
- 17- Be kîlk ü re'y der mülk ân konî tu
Ki der 'ömr-i ân ne-kerdest ez kef ü dem⁵³⁰⁸
- 18- Be i'câz-ı 'asâ Mûsây-i 'İmrân
Be îcâb-ı du'â 'Îsây-i Meryem⁵³⁰⁹
- 19- Çe ender sadr-ı tu dîvân-ı tuğrâ
Çe ender dest-i dîvân hâtem⁵³¹⁰-i Cem^{5311, 5312}
- 20- Tuyî kez feth-i bâb dest-i tu hest
Hemîşe huşk-sâl-i âz râ nem⁵³¹³
- 21- Cerâhathây-i âsib-i felek râ
Zı dârûhâne-i hulk-i tu merhem⁵³¹⁴
- 22- Heme İslâm râ der râhat u renc
Heme âfak râ der şâdî vü gam⁵³¹⁵
- 23- Bered yümn ez yemînet nûk-i hâme
Dehed yüsr ez yesâret nakş-ı hâtem⁵³¹⁶

⁵³⁰⁷ Senin kalemin olmadan memlekette düzen olamaz. Rüstem ve Rüstem'in atı, Rahş'ın hikâyesi gibidir.

⁵³⁰⁸ Sen kalemin ve düşüncen ile mülkte öyle şeyler yapıyorsun ki o (Rüstem); eli ve nefesiyle (diliyle), ömrü boyunca yapamamıştır.

⁵³⁰⁹ Asa mucizesiyle, İmrân oğlu Musa ve duasının kabulü ile Meryem oğlu İsa gibisin.

⁵³¹⁰ Dev ve Hz. Süleyman yüzüğü hakkında bkz. Kısâsü'l-Enbiyâ

⁵³¹¹ Cemşîd, Hz. Süleyman

⁵³¹² Senin vezirliğinde, tuğra divanı ne ise, devlerin elindeki Cem'in yüzüğü, aynı şeydir.

⁵³¹³ Sen öyle birisin ki; kapıların açılmasında senin elin ne denli önemli ise, şiddetli kuraklık için de nem, o denli mühimdir.

⁵³¹⁴ Feleğin, afetlerden bulduğu yaraları için, ancak senin huyunun eczanesinde (dârûhânesinde) ilaç bulunur.

⁵³¹⁵ Sıkıntıda ve rahatlıkta, bütün Müslümanlara, neşe ve üzüntüde tüm ufuklara;

⁵³¹⁶ Kalemin ucu, senin yemininden (sağ tarafından) bereket alır. Yüzüğünün resmi, yesârından (sol tarafından); kolaylık ve zenginlik bağışlar.

- 24- Çü tu der devr-i Âdem kes ne-dîdest
Kerîm ibn-i kerîmî tâ be Âdem⁵³¹⁷
- 25- Garaz zât-i tu bûd erne ne-geştî
Benî Âdem be kerremnâ mûkerrem^{5318 5319},
- 26- Beyânem hest ez vâsf-i tu ‘âciz
Zebânem hest der na‘t-i tu ebkem⁵³²⁰
- 27- Sohen kûtâh şod ger râst hâhî
Tuyî mânend-i tu vallâhu a‘lem⁵³²¹
- 28- İllâ tâ ez hem-i gerdûn birûn nîst
Ne subh-i eşheb ü ne şâm-ı edhem⁵³²²
- 29- Mebâdâ subh-i te‘yîd-i turâ şâm
Mebâdâ puşt-i ikbâl-i turâ hem⁵³²³
- 30- Ebed bâ müddet-i ‘ömret hem âvâz
Çu ez rûy-i tenâsüb zîr bâ bam⁵³²⁴
- 31- Kemîne pâsbânet baht-ı bîdâr
Fürûter bâr-gâhet çerh-i a‘zam⁵³²⁵

⁵³¹⁷ İnsanlık tarihinde senin gibisini kimse görmemiştir. Ey soyu Hz. Âdem’e kadar; kerim (cömert) oğlu kerim olan zat!

⁵³¹⁸ Ku‘rân-i Kerîm; İsrâ/70

⁵³¹⁹ Dünyanın yaratılmasının maksadı ve gayesi sendin. Eğer böyle olmasaydı, Âdemoğlu; “Kerremnâ mûkerrem: Âdemoğlunu, şerefli, kerem sahibi kıldık” ile şereflenmezdi.

⁵³²⁰ Beyanım, sözlerim, seni vasfetmekte yetersizdir. Dilim, seni övmek konusunda laldır.

⁵³²¹ Sözün kısacası, doğrusunu istersen, sen, sadece sana benziyorsun. Daha doğrusunu, Allah bilir.

⁵³²² Sabah aydınlığı ve akşam karanlığı, feleğin halesinden dışarıda olmadığı sürece;

⁵³²³ Senin te‘yîd sabahının, gecesi olmasın! Senin bahtının sırtı eğilmesin (yere gelmesin)!

⁵³²⁴ Ebediyet; uyum açısından zir ile bam (sesin tizliği ile kalınlığı) gibi; senin ömrünün süresi ile soluk soluğa (beraber) olsun!

⁵³²⁵ En küçük koruyucun, uyanık (açık) talih olsun! En değersiz sarayın, ulu felek olsun!

Der Sitâviş-i Esb-i Sâhib Nâsıru'd-Dîn ve Tahallus be Medh-i O⁵³²⁶ -

Kaside: 129

Vezin: Mef'ûlü/Mefâ'ilün/ Fe'ûlün

- 1- Ey zerrîn na'1 âhenîn somm
Ey sûsen gûş hayzerân dumm⁵³²⁷
- 2- Ey bâd-ı sabâ girifte der gil
Bâ âteş-i tu çu sâk-ı heyzûm⁵³²⁸
- 3- Seyr-i tu be gird-i hatt-ı nâverd
Çün gird-i sipihr-i seyr-i encüm⁵³²⁹
- 4- Ber dâmen-i kisvet behîme'et
Ber-beste kazâ havâss-ı merdum⁵³³⁰
- 5- Bâ nermiy-i haşivhây-i şâne'et
Ber-kende kader borût-i kâkım^{5331 5332},
- 6- Reh gum ne-konî vü der taharrük
Çün goy zı pây-ı ser konî gom⁵³³³
- 7- Muztarr ne-şevî zı besten-i na'1
Durdî ne-dehî zı evvel-i hum⁵³³⁴
- 8- Vakt-i cev eger zı 'acelet-i tab'

⁵³²⁶ Vezir, Nâsıru'd-Dîn'in atının övgüsü ve onun methinin dile getirilmesi hakkındadır.

⁵³²⁷ Ey altın gibi nalları ve demir gibi tırnağı olan! Ey süsen gibi kulağı ve hayzerân (bambu) gibi kuyruğu olan!

⁵³²⁸ Ey hızının karşısında, saba yelinin dura kaldığı (çamura saplandığı)!

⁵³²⁹ Senin, meydanın etrafındaki yuvarlak çizgide dolanışın; yıldızların, feleğin çevresindeki seyri gibidir.

⁵³³⁰ Kader, halkın elit tabakasını, senin atının eğerinin, eteğine bağlamıştır.

⁵³³¹ Sincaba benzeyen ve postu değerli olan, bir tür hayvan

⁵³³² Senin omuzlarının yumuşak tüyleri karşısında kader, kakımın bıyıklarını yolmuştur.

⁵³³³ Yolunu kaybetmezsin ve hareket anında, guy (çevgen topu) gibi, başın ayağına dolaşır (kendini kaptırırsın).

⁵³³⁴ Nallandığın zaman, serkeş (tahammülsüz) olmazsın. Şarabın başlangıcında tortu vermezsin.

Ber gûşe-i âsmân zenî somm⁵³³⁵

S.278

9- Ez behr-i kadîm-i tu şevved cev
Der sünbüle-i sipihr gendüm⁵³³⁶

10- Der hidmet-i dâğ u tavk-ı sâhib
Bes tecrübehât bî-ta‘allüm⁵³³⁷

11- Ân ‘âlem-i kibriyâ ki ‘âmet
Çün rahmet-i îzedeş terehhüm⁵³³⁸

12- Vehm ez pey-i kibriyâş mîreft
Tâ gâyet-i în revende târum⁵³³⁹

13- Çün ‘âciz şod be tîre ber-geşt
Ya‘nî ki ne-mîkonem teberrüm⁵³⁴⁰

14- Zân pes habereş ne-yâft ârî
Âncâ ki burd pey-i tesennüm^{5341 5342},

15- Ey pâye-i kibriyât fâriğ
Ez neng-i tasarruf-i tevehhüm⁵³⁴³

16- Ey hükm-i turâ kazâ peyâ-pey

⁵³³⁵ Arpa (yemlenmek) zamanında, acele tabiatından dolayı eğer semanın köşesini tekmellersen;

⁵³³⁶ Senin yemlenmen için, feleğin başağında (burçunda), buğday, arpaya dönüşür!

⁵³³⁷ Vezirin damgası ve gerdanlığında (itaatinde) hizmet etmek suretiyle, birçok tecrübeyi öğrenmeden elde ettin.

⁵³³⁸ Umumi olan kibriya (büyüklük, yücelik) âlemi; Allah’ın rahmeti gibi, ona merhamet eder.

⁵³³⁹ Hayal ve düşünce, onun kibriyasının arkasınca gidiyordu. Bu gidenin son menzili sema (târum, kubbe, gökyüzü) idi.

⁵³⁴⁰ Aciz kaldığında öfke (utanma, gücenme) ile geri döndü. Yani “utanmıyorum” diyordu.

⁵³⁴¹ Birini aniden aşağı çekmek; yağmurun sağanak şeklinde yağması

⁵³⁴² Daha sonra, ondan bir haber alamadı. Evet, oraya kim sağanak yağmur götürebilir?

⁵³⁴³ Ey büyüklük (ululuk, mecazen Tanrılık) payesi (temeli), düşünce tasarrufunun utancından uzak olan kimse!

Vey emr-i turâ kader demâ-dem⁵³⁴⁴

- 17- Sadr-ı tu be pâye taht-ı Cemşîd
Esb-i tu be sâye Rahş-i Rüstem⁵³⁴⁵

- 18- Bâ re'y-i tu zerre'îst hurşîd
Bâ tab'-ı tu katre'îst kolzom⁵³⁴⁶

- 19- Gerdûn be ser-i tu hord sogend
Ser sebzî yâft ez terâküm⁵³⁴⁷

- 20- Bîdâr ne-şod sepîde-dem tâş
Re'y-i tu ne-goft lâ tenem kum⁵³⁴⁸

- 21- Fermân-ı turâ ki bâd nâfız
Câyiz şöde ber kazâ takaddüm⁵³⁴⁹

- 22- 'Âhd-i tu vu der zemâne takdîm
Âb âmede vângehî teyemmüm⁵³⁵⁰

- 23- Bâ dest-i tu ez tereşşüh-i ebr
Dâyim leb-i berk bâ tebessüm⁵³⁵¹

- 24- Ez lütf-i tu zâde nûş zenbûr
Vez 'unf-i tu reste nîş kej-dom⁵³⁵²

⁵³⁴⁴ Ey verdiği hükmü yerine getirmek için kazanın, adım adım peşinde olduğu kimse! Ey emrini gerçekleştirmek için kaderin, her an hazır bulunduğu zat!

⁵³⁴⁵ Senin vezirliğin, seviyece Cemşid'in tahtı gibidir. Senin atın, değer bakımından Rüstem'in Rahş'ı gibidir.

⁵³⁴⁶ Güneş, senin düşüncen karşısında, bir zerre gibidir. Deniz, senin cömert tabiatının karşısında, bir damla gibidir.

⁵³⁴⁷ Felek, senin başına and içtiğinden beri, başı sıkı bir şekilde yeşillendi.

⁵³⁴⁸ Sabah vakti, senin düşüncen güneşe; "lâ tenem, kum: uyuma kalk" demeyince o, uyanmadı.

⁵³⁴⁹ Senin, geçerli olmasını dilediğimiz fermanın için, kazanın öncelik vermesi gerekli oldu.

⁵³⁵⁰ Senin devrin ve sonra, zamanenin gelişi, su ve daha sonra teyemmüm gibi oldu (yani senin devrin su gibi, zamanenin devri ise teyemmüm gibi oldu).

⁵³⁵¹ Bulutun, senin elin ile sızmasından (yağmura dönüşmesinden), şimşegin dudağı, daima gülümsemektedir.

⁵³⁵² Arı, senin lütfünün etkisinde bal yapıyor. Akrebin iğnesi, senin sertliğinden çıkmıştır.

25- Fitne ne-koned hemî tecâsür
Tâ ‘adl-i tu mîkoned teceşşüm⁵³⁵³

26- Ez cümle-i kâyinât kânest
Kez dest-i tu mîkoned tazallüm⁵³⁵⁴

27- Hâlî ne-guzâşttest hergiz
Ey ‘azm-i tu hâlî ez tel‘esum⁵³⁵⁵

28- Medh-i tu zamîrî ez tefekkür
Şükr-i tu zebânî ez terennüm⁵³⁵⁶

29- Tâ şükr-i mezîd-i ni‘met âred
Bâdî heme sâle der tene‘üm⁵³⁵⁷

30- Tâ hükm-i nuh âsmân revânest
Ber heft zemîn turâ tahakküm⁵³⁵⁸

**Der Medh-i Sultân Gıyâseddîn Ebu Şucâ‘ Süleymân Şâh Bin
Muhammed⁵³⁵⁹ - Kaside: 130**

Vezin: Mef‘ûlü/Fâ‘ilâtü/Mefâ‘îlü/ Fâ‘ilât

1- Ey hancer-i muzaffer-i tu puşt-i mülk-i ‘âlem
Vey gevher-i mutahhar-i tu rûy-i nesl-i Âdem⁵³⁶⁰

2- Ey der zebân-i rumh-i tu tekbîr-i feth muzmer

⁵³⁵³ Senin adaletin, sıkıntıya düşene kadar (sıkıntıya düşmediği sürece) fitne, küstahlık ve tuğyan edemez.

⁵³⁵⁴ Senin elinden kendisine zulüm çektirilen kişi, kâinatın tümünden zulüm görmeye layıktır.

⁵³⁵⁵ Ey azim ve kararı beklemekten uzak olan kimse! Kader, muradına ulaşma alanını, hiçbir zaman boş bırakmadı.

⁵³⁵⁶ Seni övmek, düşüncenin özüdür. Sana teşekkür etmek, terennümün dilidir.

⁵³⁵⁷ Şükretmek, nimeti artırdığı müddetçe, bütün yıllar, nimet içinde olası!

⁵³⁵⁸ Dokuz semanın hükmü, revan olduğu müddetçe, senin hâkimiyetin, yedi iklimde geçerli olsun!

⁵³⁵⁹ Sultân Gıyâseddîn Ebu Şucâ‘ Süleymân Şâh Bin Muhammed’in Methi Hakkındadır.

⁵³⁶⁰ Ey zafer kılıcı, dünya mülkünün sırtında olan! Ve ey temiz cevheri Âdemoğlunun üzerinde olan!

Vey der mesîr-i kilik-i tu esrâr-ı çerh müdğem⁵³⁶¹

- 3- Hezmet be herçi re'y koned ber kazâ musallat
‘Azmet be herçi rûy nehed ber kader mukaddem⁵³⁶²

S.279

- 4- Âverde bîm-i rezm-i tu Merrîh râ be mûye
Vefkende reşk-i bezm-i tu Nâhid râ be mâtem⁵³⁶³
- 5- Hâl-i cemâl-i devlet ber nâmhât nokta
Zülf-i ‘arûs-i nûsret ber nîzhât perçem⁵³⁶⁴
- 6- Der ejdehây-i râyet ez bâd-ı hamle-i tu
Rûhüllâh est gûyâ der âstîn-i Meryem⁵³⁶⁵
- 7- Hem cevır kerde dest zı âvâze-i tu kutah
Hem ‘adl kerde pây ber endâze-i tu muhkem⁵³⁶⁶
- 8- Der zîr-i dâğ-ı tâ‘at u fermân-ı tust yek-ser
Ez gûş-i subh-i eşheb tâ na‘l-ı şâm-ı edhem⁵³⁶⁷
- 9- Destî çônân kavîst turâ der nifâz-ı fermân
Kez dest-i tu kabûl koned seng nakş-ı hâtem⁵³⁶⁸

⁵³⁶¹ Ey süngüsünün ağzında (ucunda) fetih tekbirinin gizli olduğu! Ve ey kaleminin güzergâhında, feleğin sırlarının karıştırılmış olduğu zat!

⁵³⁶² Senin uzak görüşlülüğün her neyi düşünürse, kazaya musallat olur (tahakkuk eder). Senin karar ve niyetin her neye yüz tutarsa, kaderden daha önde bulunur.

⁵³⁶³ Senin savaşının korkusu; Mars’ı ağlatmaya başlatmıştır. Senin eğlenmenin kıskançlığı; Vevüs’ü mateme düşürmüştür.

⁵³⁶⁴ Senin isminin noktaları, devletin güzel yüzünün benleridir. Mızraktaki bayrakların, zafer gelininin saçlarıdır.

⁵³⁶⁵ Senin hamlenin rüzgârından meydana gelen, bayrağındaki ejderha; Meryem’in kucağındaki, Ruhullah gibidir (yani, düşmanına saldırması için can bağışlar).

⁵³⁶⁶ Hem zulüm; senin şöhretinden dolayı geri çekilmiştir. Hem adalet, senin liyakatin için, ayağını sağlamlaştırmıştır.

⁵³⁶⁷ Eşheb sabahının (şafak aydınlığının) kulağından, ta edhem akşamının nalına kadar (akşam karanlığındaki parlaklığa kadar) her şey; tamamen senin itaat ve fermanın damgası altındadır.

⁵³⁶⁸ Senin buyruğunun gücü ve kudreti o kadar güçlüdür ki; senin elinde taş, yüzük kaşı olmayı kabul eder.

- 10- Te'lîf kerde ez kef-i tu kâr nâme-hâ-i kân
Medrûs kerde bâ dil-i tu bârnâme-hâ-i yem⁵³⁶⁹
- 11- Âncâ ki der zih âred destet kemân-ı bahşış
Ebr ez hased be-burd zih ez kemân-ı Rüstem⁵³⁷⁰
- 12- Dest-i çenâr hergiz bîzer bîrûn ne-yâmed
Ebr er be yâd-ı dest-i tu bâred zı âsmân nem⁵³⁷¹
- 13- Bâ âsmân çe goftem goftem ki hest mümkün
Destî verây-i destet der kârhây-i 'âlem⁵³⁷²
- 14- Goftâ ki dest-i kudret ü kadr-i melik Süleymân
Ân hüsrev-i muzaffer şâhinşâh-ı mu'azzam⁵³⁷³
- 15- Ân kadr-i tust o râ ber hall ü 'akd-i gâtî
Kân tâ ebed ne-gerded hergiz merâ müselle⁵³⁷⁴
- 16- Tâ pâydâr-ı devlet-i o der meyâne hestem
Hem-râh-ı bâ siyâset-i o bâ dû dest ber hem⁵³⁷⁵
- 17- Goftem ki bâz dâred te'sîrhât re'yeş
Goftâ ki mî çî-gûyî takdîrhâ râ hem⁵³⁷⁶

⁵³⁶⁹ Kân (maden); senin cömert elinden karneler yazmıştır. Denizin azamet sembolü; senin yüreğin karşısında, yıpranmıştır.

⁵³⁷⁰ Senin elinin, bağış yayının kayışını çektiği yerde bulut; kıskançlıktan, Rüstem'in yayının kayışını keser.

⁵³⁷¹ Eğer bulut, senin cömert elini hatırlayarak, gökten yağmur yağdırsa; çınarın eli hiçbir zaman altınsız dışarı çıkmaz.

⁵³⁷² Semaya ne söyledim? Mümkün olanı (makul olanı) söyledim. Acaba dünyanın işlerinde, senin elinin ötesinde başka bir elin olması mümkün müdür dedim.

⁵³⁷³ Cevap olarak; "o muzaffer hükümdar ve ulu şah, Melik Süleyman'ın güçlü ve değerli elidir" dedi.

⁵³⁷⁴ Dünyanın düzene girmesi, senin şu gücün ve kıymetin yüzündendir. Yoksa sonsuza kadar ben o gücü elde edemem (bana malum olmaz).

⁵³⁷⁵ Onun devleti kalıcı olduğu sürece ben, onun siyasetiyle ayaktayım ve iki elim önümde durur (onun emrine amadeyim).

⁵³⁷⁶ Onun düşüncesi, sebepleri ortadan kaldırıyor mu dedim. Şöyle dedi: "Ne söylüyorsun, takdir edilen her şeyi mi kastediyorsun"?

- 18- Tâ çend rûz bînî segbâneş ber-nihâde
Şîr-i merâ kılâde hem-çu seg-i mu‘allim⁵³⁷⁷
- 19- Ey bâd-pây-i merkeb-i tu fikret musavver
Vey âb reng-i hancer-i tu nusret mücessem⁵³⁷⁸
- 20- Ey lem‘a-i sinân-i tu der harb-gâh kerde
Ber hasm tûl u ‘arz-ı cihân ‘arsa-i cehennem⁵³⁷⁹
- 21- Der her-yekî zı beylek-i tu çerh kerde tazmîn
Ez sa‘d u nehs-i devlet ü dîn kârîhây-i mu‘azzam⁵³⁸⁰
- 22- Men bende ez mekârim-i ahlâk-ı tu ki hergiz
Der çeşm-i rûzgâr me-bâdî be-cüz mükerrerem⁵³⁸¹
- 23- Zângeh ki hâk-i dergah-i ‘âliyet bûse dâdem
Der hîç meclisî ne-zedem cüz be şükr-i tu dem⁵³⁸²
- 24- ‘Azmî be-kerde’em ki zı dil-i bende-i tu bâşem
‘Azmî çi-gûne ‘azmî ‘azmî çönân musammem⁵³⁸³
- 25- Kez benedgiyet kem ne-konem tâ ki kem ne-gerded
Âhir vefây-i bendegî çün tuyî ez îñ dem⁵³⁸⁴
- 26- Zîn pes me-bâd çeşmem bî tel‘at-i tu rûşen

⁵³⁷⁷ Birkaç güne kadar, onun köpeğinin; eğitilmiş köpek misali, benim aslanıma tasma taktığını görürsün.

⁵³⁷⁸ Ey rûzgâr toynaklı atı, tasvir edilmiş düşünce olan kişi! Ey parlak hançeri zaferin timsali olan zat!

⁵³⁷⁹ Ey savaş meydanında, mızrağının parıltısının, dünyanın enini ve boyunu, düşman için, cehennem meydanına çevirdiği kimse!

⁵³⁸⁰ Felek, devlet ve dininin uğuru ve uğursuzluğuna ait büyük işleri, senin fermanından (fermanına dayanarak) garantiye almıştır.

⁵³⁸¹ Sizin ahlakınızın iyiliğinden (mekârim-i ahlakınızdan), bendeniz (kulunuz), inşallah, feleğin gözünde hep aziz olsun!

⁵³⁸² Senin yüce dergâhının toprağını öptüğüm günden beri (hizmete başladığımdan beri), hiçbir mecliste, sana şükranlarımı bildirmekten başka bir söz söylemedim.

⁵³⁸³ Senin hizmetinde olmaya yürekten niyet etmişim. Niyet, ama nasıl bir niyet, çok sağlam bir niyet.

⁵³⁸⁴ Senin hizmetinde, konumumu kaybetmemek için, kusur yapmayayım diye gayret ettim. Çünkü senin gibi birisine hizmet konusunda vefa etmek böyle olur.

Zîn pes me-bâd ‘îşem bî hidmet-i tu hürrem⁵³⁸⁵

- 27- Hemvâre tâ ki dâred meşşâtegiy-i nîsân
Ruhsâr-ı lâle rengîn zülf-i benefşe pür hem⁵³⁸⁶

- 28- Bâ âftâb u sâye revân bâd emr ü nehyet
Tâ âftâb u sâye muvâfık ne-geşt bâ hem⁵³⁸⁷

- 29- Yâ çün benefşe bâd zebân ez kafâ keşîde
Hasm-ı tu yâ çu lâle be hûn-i rûy şuste ez gam⁵³⁸⁸

S.180

Der Medh-i ‘Îmâdu’-d-Dîn Pîrûzşâh ve Hâce Celâlû’l-Vüzerâ⁵³⁸⁹ - Kaside: 131

Vezin: Mef‘ûlü/Fâ‘ilâtün/Mef‘ûlü/Fâ‘ilâtün

- 1- Ey râyet-i refî‘et bünyâd-ı nazm-ı ‘âlem
Vey gevher-i şerîfet maksûd-i nesl-i Âdem⁵³⁹⁰
- 2- Ber-nâme-i vücûdet şod çâr harf⁵³⁹¹ ‘ünvân
Kân çâr harf âmed pes çâr tab⁵³⁹²-ı ‘âlem⁵³⁹³
- 3- Hem nâm-ı ferruhet râ zî nâme burd ‘Îsâ⁵³⁹⁴

⁵³⁸⁵ Bundan sonra gözüm senin ışığından başka ışıkla aydınlanmasın! Bundan sonra eğlenem, senin hizmetinden başka bana, mutluluk vermesin!

⁵³⁸⁶ Nisan, meşşâtelik (kuaförlük) yaptığı sürece, lalenin yüzü, renkli olduğu ve menekşenin tüm saçlarının, dalgalı olduğu müddetçe;

⁵³⁸⁷ Güneş ve gölgenin bir biri ile bir araya gelmediği sürece; fermanın ve sakındıkların güneş ve gölge gibi akıcı olsun!

⁵³⁸⁸ Senin düşmanın dili; ya menekşe gibi ensesinden çıkarılmış olsun veya lale gibi üzüntüden yüzünü kanla yıkamış olsun!

⁵³⁸⁹ Îmâdü’-d-Dîn Pîrûzşâh ve Hoca Celâlû’l-Vüzerâ’nın Övgüsü Hakkındadır.

⁵³⁹⁰ Ey yüce bayrağı dünya düzeninin temeli olan! Ve ey asil cevheri insanoğlunun gayesi olan kimse!

⁵³⁹¹ “Ahmed” ismine gönderme yapmaktadır. İmadüddin Piruzşah’ın asıl adı Ahmed’dir.

⁵³⁹² Çar-tab’; balgam, sevda, safra ve kan (yahut ateş, su, hava ve toprak)

⁵³⁹³ Senin vücut mektubunda, dört harf yazıldı. O dört harf geldi, sonra dünyanın dört tabiatı oldu.

⁵³⁹⁴ Kuran-ı Kerim, es-Saff; 61/6: Bir vakit de, Meryem oğlu İsa şöyle dedi: “Ey İsrail oğulları! Ben size Allahın Resulüyüm, önümdeki Tevrât’ın musaddıkı ve benden sonra gelecek bir Resulün müjdecisi olarak geldim ki onun ismi Ahmed’dir”. Sonra o, onlara beyyinelerle gelince "bu apaçık bir sihirdir" dediler.”

Kîn bûd ez ân digêrhâ fazleş füzûn ‘aded kem⁵³⁹⁵

- 4- Ber penc ‘umde bûdî dîn râ esâs u eknûn
Tâ tu ‘Îmâd-ı dînî⁵³⁹⁶şod şeş heme‘mu azzam⁵³⁹⁷
- 5- Ey âftâb-ı re’yet ber âftâb gâlib
Vey âsmân-ı kadret ber âsmân mukaddem⁵³⁹⁸
- 6- Ber nâme-i vücûdet nâm-ı resul⁵³⁹⁹ ‘ünvân
Ber tînet-i nihâdet hıfz-ı Hüdâyî müdğem⁵⁴⁰⁰
- 7- Der ‘arsa-i memâlik pîş nifâz-ı emret
Hem dest-i cevîr kûteh hem pâ-yı ‘adl muhkem⁵⁴⁰¹
- 8- Dîn ez tu çün İrem şod zât-ı ‘imâd-ı Rabbî
Zîn bîş mî tu goftî hestî be kûnh-i târem⁵⁴⁰²
- 9- Be’set fûrû-guşâyed ez hâk sabr u savlet
Hıfzet nigâh dâred ber âb nakş-ı hâtem⁵⁴⁰³
- 10- Hâl-i cemâl-i devlet ber nâm-hât nokta
Zülf-i ‘arûs-i nûsret ber nîzhât perçem⁵⁴⁰⁴

⁵³⁹⁵ Senin kutlu adını İsa mektubunda zikretti. Zira bu; diğerlerinden, fazilet olarak çok, sayıca az idi.

⁵³⁹⁶ İmâdü’-d-Dîn’i kastetmiştir.

⁵³⁹⁷ Dinin temeli halihazırda; yapı itibarıyla, beş esas üzerinde idi. Ancak sen, dinin sütunu olduğun için, tüm azametiyile, altı oldu.

⁵³⁹⁸ Ey düşüncesinin güneşi, güneşe galebe eden zat! Ey kadrinin seması, gökyüzünden daha değerli olan zat!

⁵³⁹⁹ Hz. Muhammed’in diğer adı, Ahmed idi.

⁵⁴⁰⁰ Senin varlık mektubunda, ünvan olarak; Resul’ün (Peygamber’in) adı yazılıdır. Senin, yaratılış mizacına; Allah’ın hâfiziyesi (himayesi) dercedilmiştir.

⁵⁴⁰¹ Fermanın ortaya çıktığında; ülke genelinde, hem zulmün eli kısaldı, hem de adaletin ayağı sağlamlaştı.

⁵⁴⁰² Ey Allah’ın imâdının (direğinin) zatı olan kimse! Din, senin yüzünden cennet oldu. Sen, bundan daha fazlasını söylüyordun. Zatın itibarıyla sen, gökyüzü gibi oldun.

⁵⁴⁰³ Senin korkun; toprağın sabır ve ihtişamını giderir. Senin himayen; su üzerindeki yüzüğün tasvirini koruyup saklar.

⁵⁴⁰⁴ Senin isminin noktaları, devletin güzel yüzünün benleridir. Mızraktaki bayrakların, zafer gelininin saçlarıdır.

- 11- Der şîr-i râyet-i tu bâd-ı hevây-i heycâ
Rûhullâh est gûyâ der âstîn-i Meryem⁵⁴⁰⁵
- 12- Lütf-i sebk-i ‘inânet Kevser koned zı dûzah
Kahr-ı girân-ı rikâbet âteş koned zı Zemzem⁵⁴⁰⁶
- 13- Tekbîr-i feth gûyed seyyâre çün be-rânî
Bâ fikret-i musavver bâ nüsret-i mücessem⁵⁴⁰⁷
- 14- Ez harfhây-i tîğet âyât-ı feth hîzed
Te’lîf-i âyet arî hest ez hurûf-i mu‘cem^{5408, 5409}
- 15- Bî revnekâ ki bâşed bî bâs-i tu siyâset
Bî heyzumhâ ki bâşed bî tîğ-i tu cehennem⁵⁴¹⁰
- 16- Ez bûstân-ı bezmet şâhî dıraht-ı tûbâ
Ber âstân-ı câhet girdî sipîhr-i a‘zam⁵⁴¹¹
- 17- Pîş-i şimâl-i emret pây-i şimâl der gil
Pîş-i sihâb-ı destet dest-i sihâb ber hem⁵⁴¹²
- 18- Âncâ der zih âred destet kemân-ı bahşîş
Ebr ez hased be-burred zih-i ber-kemân-ı Rüstem⁵⁴¹³

⁵⁴⁰⁵ Senin hamlenin rûzgârından meydana gelen, bayrağındaki ejderha, Meryem’in kucağındaki Ruhullah gibidir (yani, düşmanına saldırması için can bağışlar).

⁵⁴⁰⁶ Dizgininin hafif lütfü, cehennemi Kevser’e dönüştürür. Üzenginin ağır kahrı, Zemzem’i cehenneme çevirir.

⁵⁴⁰⁷ Eğer, tasvir olunmuş (ortaya konmuş, gerçekleştirilmiş) fikirlerin ve tecessüm edilmiş zaferin ile yürüyüşe geçersen, gezegen, fetih tekbiri söyler.

⁵⁴⁰⁸ Alfabadeki noktalı harfler ve Sâsânî’lerin sonuna kadar devam eden, eski İran padişahlarının hayatlarının anlatıldığı, tarih kitabının adı, özellikle Atabekler...

⁵⁴⁰⁹ Kılıcının üzerindeki harflerden (sözlerden), zafer nişaneleri doğar (ortaya çıkar). Evet, ayetin telifi, mu‘cem harflerinden oluşur.

⁵⁴¹⁰ Senin korkun (cesaretin) olmadan siyasetin canlılığı olmaz. Senin kılıcın olmadan cehennemin odunu olmaz.

⁵⁴¹¹ Tuba ağacı, senin eğlence meclisinin (bostanının) karşısında, bir dal (çöp) gibidir. Ulu gökyüzü; senin makamının (dergâhının) eşliğindeki bir toz gibidir.

⁵⁴¹² Senin fermanının tabiatı karşısında, kuzey rûzgârı (şimal rûzgârı), hareket edemez (çamura batmıştır). Senin bulut gibi cömert elinin karşısında, bulutun eli, üst üstedir (acizdir).

⁵⁴¹³ Senin elinin, bağış yayının kayışını çektiği yerde bulut, kıskançlıktan, Rüstem’in yayının kayışını keser.

- 19- Dest-i çenâr hergiz bîzer bîrûn ne-yâyed
Ebr er be yâd-ı dest-i tu bâred zı âsmân nem⁵⁴¹⁴
- 20- Der şâh-râh-ı devrân bâ ‘azm-i tîz-gâmet
Gerdûn çi goft goftâ men tâbi‘em tekaddem⁵⁴¹⁵
- 21- Der müşkilât-ı gîtî bâ re’y-i pîş bînet
Ehter çi goft goftâ men ‘âcizem tekelllem⁵⁴¹⁶
- 22- Sâyib-ter ez kemânet yek râh rev ne-zed pey
Sâdık-ter ez kelâmet yek subh-dem ne-zed dem⁵⁴¹⁷
- 23- Ez halvet-i zamîret bûyî ne-burd hergiz
Câsûs-i vehm kâncâ ber vehm gum şevd şemm⁵⁴¹⁸
- 24- Der her sohen ki gûyî gûyed kazâ peyâpey
Ey melik-i tıfl isme‘ ey pîr-i çerh i‘lem⁵⁴¹⁹
- 25- Zûdâ ki dâğ-ı hükmet hâhed girift yek-ser
Ez gûş-i subh-i eşheb tâ na‘l-ı şâm-ı edhem⁵⁴²⁰
- 26- Bâ âsmân çi gofitem gofitem ki hest mümkün
Destî verây-i destet der kârhây-i ‘âlem⁵⁴²¹

⁵⁴¹⁴ Eğer bulut, senin cömert elini hatırlayarak, semadan yağmur yağdırırsa; çınarın eli, hiçbir zaman altınsız dışarı çıkmaz.

⁵⁴¹⁵ Felek, senin azimle ve hızlı adımlarla, zamanın ana caddesinde koşmana karşılık ne dedi? “Ben arkandayım, sen ilerle” dedi.

⁵⁴¹⁶ Dünyanın sıkıntılarında, senin ön görüşlü düşüncen karşısında, yıldız ne dedi? “Ben acizim, sen söyle” dedi.

⁵⁴¹⁷ Hiçbir kimse, yanlışı olmadan, senin yayından daha isabetli yürüyemedi. Hiçbir sabah; senin sözünden daha sadık doğamadı.

⁵⁴¹⁸ Vehim casusu, hiçbir zaman senin zamirinin (iç âleminin, sırrının) halvetinden bir koku alamadı. Çünkü orada hayale dayanan koku kaybolur.

⁵⁴¹⁹ Söylediğin her bir söz için kaza, artarda şunu söyler: “Ey memleketin çocuğu beni dinle, ey feleğin yaşlı ve tecrübelisi, beni anla”!

⁵⁴²⁰ Pek yakında, senin fermanının mührü (damgası), sabahın aydınlık atının kulağından; ta, akşamın karanlık atının nalına kadar, baştanbaşa her şeyi kuşatacaktır.

⁵⁴²¹ Gökyüzüne ne söyledim? Dedim ki: Dünya işlerinde senin elinin ötesinde, başka bir elin olması mümkün müdür?

S.281

- 27- Sûy-i tu kerd işâret goftâ ki dest-i hükmeş
Hükmî çi-gûne hükmî hemçün kazây-i mübrem⁵⁴²²
- 28- Ân kudretest o râ ber hall ü ‘akd-i gîtî
Kân tâ ebed ne-gerded hergiz merâ müselle⁵⁴²³
- 29- Goftem nifâz-ı hükmeş der tu mü’essir âyed
Goftâ ki mî çi gûyî der mâverây-i men hem⁵⁴²⁴
- 30- Tâ çend rûz bînî segbâneş ber-nihâde
Şîr-i merâ kılâde hem-çu seg-i mu‘allem⁵⁴²⁵
- 31- Ey yâdgâr-i devlet, devlet be tu müşerref
Vey hak-guzâr-ı millet, millet be tu mükerrem⁵⁴²⁶
- 32- Der müddetî ki bûdî gâyet zı dâr-ı devlet
Ey der huzûr u gaybet şe’n-i tu şe’n-i mu‘azzam⁵⁴²⁷
- 33- Ân varta dîd hâşâ devlet ki kûnh-i ânâ
Gâyet Hüdâyî dâned vallahu celle a‘zâm⁵⁴²⁸
- 34- Takrîr-i hâl-i devlet çendân ki kem konî bih

⁵⁴²² Seni gösterdi ve şöyle dedi: “Onun hüküm eli, nasıl bir hükmü temsil ediyor? Kesin (kararlı) bir şekilde gerçekleşen, kaderin hükmü gibi bir hükmü temsil ediyor”.

⁵⁴²³ Dünyanın sıkıntılarını çözme ve yoluna koymada o, öyle bir kudrete sahiptir ki ebediyen benim o güce sahip olma imkânım yoktur.

⁵⁴²⁴ Onun hükmünün geçerliliği sana da tesir eder mi, dedim. Cevap olarak; “Sen ne diyorsun? Benim öteme de geçebilir (etkili olur)” dedi.

⁵⁴²⁵ Birkaç güne kadar, onun köpeğinin, eğitilmiş köpek misali, benim aslanıma tasma taktığını görürsün.

⁵⁴²⁶ Ey devletin hatırası olan kimse! Devlet, seninle şereflendi. Ey milletin hakkını koruyup kollayan zat! Millet, seninle yücelti.

⁵⁴²⁷ Ey devlet dergâhında bulunmadığı, birkaç gün içinde; huzurda olup olmadığı zaman rütbesi, yüce olan kimse!

⁵⁴²⁸ Hâşâ, devlet öyle bir tehlike gördü ki, onun ucu bucağını ancak Allah bilir. Azameti yüce olan, Allah’tır.

Zân fitne-i peyâ-peyî zân âfet-i demâdem⁵⁴²⁹

35- Der Dey-i meh-i havâdis ez bîh ü bün ber-âmed
Mülkî ki bûd ‘ömrî çün nev-bahâr-ı hürrem⁵⁴³⁰

36- Elhâk ne-bûd der-hor bâ ân-çönân du vak‘at
În nîme-i Receb râ vân âhir-i Muharrem⁵⁴³¹

37- Hâlî ki re’y-i ‘âlî dâned çu rûz-i rûşen
Men bende çend gûyem çendîn sarîh ü mübhem⁵⁴³²

38- Der cümle mülk ü dîn râ bâ ân dû zehm-i mühlik
Her rûz tâze geştî-yi dîger cerâhetî demm⁵⁴³³

39- Yâ Rab kocâ resîdî pâyân-i kâr-ı îşân
Ger câh-ı tu ne-kerdî în sûd-mend-i merhem⁵⁴³⁴

40- Gîtî herâb geştî ger der serây-i gîtî
Sûrî çönîn ne-bûdî ba‘d ez çönân du mâtem⁵⁴³⁵

41- Hemvâre tâ ki bâşed der cilve-gâh-ı bostân
Pîş-i zebân-ı bûlbûl sûsen-i zebân ebkem⁵⁴³⁶

42- Der bâğ-ı âferîneş ez hırs-ı hidmet-i tu

⁵⁴²⁹ Devletin bünyesinde ortaya çıkan fitneyi ve peş peşe gelen afeti, ne kadar az anlattırsan, o kadar iyi olur.

⁵⁴³⁰ Hadiseler ayı olan Dey ayında, böyle bir mülk, yoktan var oldu (temelden inşa edildi). Bu mülk, neşeli ilkbahara benzeyen bir ömür gibiydi.

⁵⁴³¹ Hakikaten de, bu Receb’in ortasında ve şu Muharrem’in sonlarında yüz veren bu iki olay, hak edilmiyordu.

⁵⁴³² Sizin yüce basiretinizin, aydınlık bir gün gibi idrak ettiği bir hadisedir bu. Bendeniz bu kadar açık ve müphem (kapalı) bir durum karşısında ne söyleyebilirim?

⁵⁴³³ Tüm ülkeler ve dinler için, o iki öldürücü yara ile her gün başka bir cerahat ilave edilip belalar tazelenmektedir.

⁵⁴³⁴ Yâ Rab, eğer senin dergâhın, (makamın, kudretin) bu yararlı merhemi göstermeseydi, bunların işinin sonu nereye varırdı?

⁵⁴³⁵ Eğer bu dünya sarayında, o iki matemden sonra, böyle bir şölen yapılmısaydı, dünya harap olurdu.

⁵⁴³⁶ Bahçenin cilvegahında, bûlbûlün ötüşüne mukabil, zambağın dili sürekli lal olduğu sürece;

Hemçûn benefşe hergiz puştî me-bâd bî hem⁵⁴³⁷

- 43- Hem hâne bâ sa'âdet bahtet çu râz bâ dil
Hem gûşe bâ zemâne 'ömret çu zîr bâ bam⁵⁴³⁸

- 44- Dest-i gevher-feşânet tâ subh-i haşr bâkî
Cân-ı hired-nigâret tâ şâm-ı dehr bî gam⁵⁴³⁹

- 45- Rûzet çu 'id-i ferruh 'îdet çu rûz-i meymûn
Vez rûze-i teneffüs ber-beste hasm râ dem⁵⁴⁴⁰

Der Medh-i Mefherü's-Sa'âde Mecdü'd-Dîn Ebû Tâlib Ni'me⁵⁴⁴¹ - Kaside:

132

Vezin: Mef'ûlü/Mefâ'ilün/Fe'ûlün

- 1- Ey kilik-i tu puşt-i mülk-i 'âlem
Vey rûz-i tu 'îd-i devr-i Âdem⁵⁴⁴²
- 2- Herçi âmed zîr-i âferîneş
Zendâze-i kibriyây-î tu kem⁵⁴⁴³
- 3- Vaktî ki henüz âsmân tıfl
Âdem be tufey-li tu mükerrem⁵⁴⁴⁴
- 4- Der silsile-i zemân mü'ehher
Ber hendese-i cihân mukaddem⁵⁴⁴⁵

⁵⁴³⁷ Yaratılış bahçesinde sana karşı hizmet hırsından dolayı hiçbir sırt, menekşe gibi eğri olmasın!

⁵⁴³⁸ Senin bahtın, gönüldeki sır gibi mutluluk ve saadetle aynı evde olsun! Senin ömrün, ince ve kalın ses gibi, zamane ile aynı köşede bulunsun!

⁵⁴³⁹ Senin mücevher saçan cömert elin, kıyamet gününün sabahına kadar kalıcı olsun! Senin akıl tasvirli ruhun, feleğin akşamına kadar gamsız olsun!

⁵⁴⁴⁰ Günün, bayram gibi neşeli ve bayramın, gündüz gibi uğurlu olsun. Düşmanının ağzı; soluklama orucu yüzünden kapalı kalsın.

⁵⁴⁴¹ Mefharü's-Sa'âde (Büyüklerin İftiharı) Olan Mecdü'd-Din Ebû Tâlib Ni'me'nin Methi Hakkındadır.

⁵⁴⁴² Ey kalemi, dünya mülkünün dayanağı olan! Ey günü (devri), Âdem devrinin bayramı olan zat!

⁵⁴⁴³ Âdem'in yaratılışı altında her ne geldiyse; senin yüceliğinin ölçüsünden azdır.

⁵⁴⁴⁴ Gökyüzü henüz çocuk gibi iken; Âdem, senin küçük çocuğun olmakla övünüyordu.

⁵⁴⁴⁵ Zaman silsilesinde sondasın. Dünya ölçeğinde (geometrisinde) ise öndesin.

- 5- ‘Adl-i tu şebî çu rûz-i rûşen
Rûz-i tu çu rûz-i ‘îd-i hürrem⁵⁴⁴⁶

S.282

- 6- Bâ re’y-i tu çerh der mesâlih
İlhâh-konân ki hân tekellem⁵⁴⁴⁷
- 7- Bâ ‘azm-i tu dehr der mesâlik
İsrâr konân ki hîn takaddem⁵⁴⁴⁸
- 8- Sadr-i tu be pâye taht-ı Cemşîd
Hing-i tu be sâye Rahş-i Rüstem⁵⁴⁴⁹
- 9- Der mevkib-i tu be mîh Pervîn
Meh ber süm-i merkebânet muhkem⁵⁴⁵⁰
- 10- Der kevkebe-i tu turra-i şeb
Ber nîze-i bendegânet perçem⁵⁴⁵¹
- 11- Vez ‘aks-i tırâz-i râyet-i tu
Ân rif‘at ü nüsret mücessem⁵⁴⁵²
- 12- Ber dûş-i felek kabây-i kühlî
Der çeşm-i kazâ nümûde mu‘lem⁵⁴⁵³

⁵⁴⁴⁶ Senin adaletin, aydınlığı, gündüz gibi olan bir gecedir. Senin günün (devrin); neşeyle dolu bayram günü gibidir.

⁵⁴⁴⁷ Felek, işlerinde, ısrarla senin düşüncene müracaat ederek; “hân tekellem (hadi konuş)” diyor.

⁵⁴⁴⁸ Zaman, her türlü yolda, ısrarla senin azmine dayanarak; “hîn tekaddem” (hadi ilerle, adım at)” diyor.

⁵⁴⁴⁹ Senin vezaretin, derece olarak, Cemşîd’in tahtı gibidir. Senin beyaz atının, gölgesi Rüstem’in Rahş’ı gibidir.

⁵⁴⁵⁰ Ülker yıldızı (Pervin), senin mevkibinde (atlı grubuda), çivi gibidir. Ay, senin binitlerinin tırnağında sabitlenmiş, nal gibidir.

⁵⁴⁵¹ Senin süvari alayında (yıldızların geçişinde), gecenin saçığı, bendelerinin mızrağındaki bayrak gibidir.

⁵⁴⁵² Senin bayrağının kenarındaki süslerin görüntülerinden; o yücelik ve zafer tecessüm eder.

⁵⁴⁵³ Feleğin omzundaki mor renkli aba (gökyüzü), kazanın (kaderin) gözünde, çok nakışlı görünür.

- 13- Der dest-i tu kâr-nâme-i cûd
Bâ câh-ı nev bârnâme-i Cem⁵⁴⁵⁴
- 14- Ber âb-ı revân nigâh dâred
Hıfz-i tu nişân-i nakş-i hâtem⁵⁴⁵⁵
- 14- Be'set fûrû-guşâyed ez hâk sabr u savlet
Hıfzet nigâh dâred ber âb nakş-ı hâtem⁵⁴⁵⁶
- 15- Der şûre zı feth-i bâb-ı destet
Bâ nâmiye hem 'inân reved yemm⁵⁴⁵⁷
- 16- Der gird-i cenîbet nefâzet
Hergiz ne-resed kazây-i mübrem⁵⁴⁵⁸
- 17- Der heşm-i tu 'ûdhây-i rahmet
Bâ zahm-i tu sofhây-i merhem⁵⁴⁵⁹
- 18- Subhânallâh ki dîd hergiz
Der âteş-i dûzah âb-ı Zemzem⁵⁴⁶⁰
- 19- Nûk-i kalem-i turâ peyâpey
Hâk-i kadem-i turâ demâdem⁵⁴⁶¹
- 20- İ'câz-ı kef-i Kelîm⁵⁴⁶²-i 'İmrân

⁵⁴⁵⁴ Senin elinde, cömertlik kâğıdı (karnesi) olarak; yeni mevki ile Cemşid'in kabul izni (barname) bulunmaktadır.

⁵⁴⁵⁵ Senin yüzüğün (mührün) üzerindeki nakşın nişanı (alameti), korumak üzere; akan suyu bile gözetmektedir.

⁵⁴⁵⁶ Senin korkun, toprağın sabır ve ihtişamını giderir. Senin himayen, su üzerindeki yüzüğün tasvirini koruyup saklar.

⁵⁴⁵⁷ Çorak yerde, senin cömert elinin işleri çözme yeteneğinden dolayı deniz; yeşerme gücüyle omuz omuza gider.

⁵⁴⁵⁸ Takdir edilmiş kaza, senin fermanının, yedek atının tozuna, bile yetişemez.

⁵⁴⁵⁹ Senin öfkende, rahmet dönüşleri vardır. Vurduğun yaralarda, derman gözenekleri vardır.

⁵⁴⁶⁰ Suphanallah, cehennem ateşinde Zemzem suyunu kim gördü?

⁵⁴⁶¹ Senin kaleminin ucunda, ardı ardına ve adım attığın toprakta her an;

⁵⁴⁶² İmrân'ın Kelîm'inin (Hz. Musa'nın)

Âsâr-ı dem-i Mesîh-i Meryem⁵⁴⁶³

- 21- Esrâr-ı kazâ nehâde kilket
Der hâl u hatt-i hurûf-i mu‘cem^{5464, 5465}
- 22- Âncâ ki serîr-i o mukarrer
Der ma‘riz-i o ‘Utarid ebkem⁵⁴⁶⁶
- 23- Tevki‘-i tu der diyâr-i devlet
Tefvîz hemî koned müselle⁵⁴⁶⁷
- 24- Her sadr be sâhibî mü‘eyyed
Her taht be hüsrevî mu‘azzam⁵⁴⁶⁸
- 25- Der ‘adl-i tu âveh er ne-bûdî
Mi‘mâriy-i kâyinât müdğem⁵⁴⁶⁹
- 26- Zîr-i leged-i nuhûs-i hestî
Her heft felek şikeste târem⁵⁴⁷⁰
- 27- Bâtıl şöde-i kazây-i kahret
Hâsıl ne-şevved be haşr-i a‘zam⁵⁴⁷¹
- 28- Kez bîm-i melâmet-i nüşûreş
Der menfez-i Sûr⁵⁴⁷² be-goseled dem⁵⁴⁷³

⁵⁴⁶³ İmran’ın Kelîm’inin, elinin (Yed-i Beyzâ’sının) mucizesi vardır. Meryem’in İsa’sının nefes izleri vardır.

⁵⁴⁶⁴ Arap alfabesindeki noktalı harfler. Mecazen alfabe için de söylenir

⁵⁴⁶⁵ Senin kalemin, kaderin sırlarını, mu‘cem harflerinin, yazı ve noktalarına koymuştur.

⁵⁴⁶⁶ Mecdü’d-Dîn’e ait kalemin sesinin bulunduğu yerde, Merkür (onun karşısında), lal kesilir.

⁵⁴⁶⁷ Senin fermanın, memlekette uhdesine aldığı hükmü, hakkıyla yerine getirir.

⁵⁴⁶⁸ Her vezir, bir sahip (lider, efendi) ile yardım görür (desteklenir). Her taht, bir padişah ile yücelir.

⁵⁴⁶⁹ Ey vah, kâinatın mimarlığı eğer senin adaletinde dercedilmiş olmasaydı;

⁵⁴⁷⁰ Her yedi feleğin otağı da, varlık âlemindeki, uğursuzlukların tekmesi altında kırılırdı.

⁵⁴⁷¹ Senin kahrının kazası ile ölen kimseler, büyük kıyamette tekrar dirilemez.

⁵⁴⁷² İsrâfilî’in Sur’u. İsrâfil Kıyamet günü Allah’ın emri ile iki defa Sûr’a üfleyecektir.

⁵⁴⁷³ Tekrar dirilmenin serzenişi korkusundan, Sur’undeliklerinde can verir (zaman geçirir).

29- Ger kahr-ı tu ber felek nehed pây
Der mihver-i ‘âlem efkened hem⁵⁴⁷⁴

30- Tâb-i sahheth zemîn ne-dâred
Çe cây-i zemîn ki âsmân hem⁵⁴⁷⁵

31- Tâ ‘arsa-i ‘âlem-i ‘anâsır
Hâlî ne-buved zı şâdî vü gam⁵⁴⁷⁶

32- Şâdî vü sa‘âdet-i tu bâdâ
Bâ ‘unsur-i imtizâm-ı ‘âlem⁵⁴⁷⁷

S.283

33- ‘Ömret heme mülk ü milk bâkî
Devret heme ‘îd ü ‘îd-i hürrem⁵⁴⁷⁸

34- Vender du cihân muhâlifet râ
Bâ ‘acz ü ‘enâ vü renc der hem⁵⁴⁷⁹

35- Yâ suhre-i seyliy-i havâdis
Yâ küre-i âteş-i cehennem⁵⁴⁸⁰

36- Nâzân zı tu der sudûr-i firdevs
Cedd ü peder ü birâder ü ‘emm⁵⁴⁸¹

⁵⁴⁷⁴ Senin kahrın, feleğin üzerine ayağını bassa, dünyanın dengesini (mihverini, dingilini) bozar.

⁵⁴⁷⁵ Yeryüzü, senin öfkeni kaldıramaz. Ne yeryüzü! Belki gökyüzü bile!

⁵⁴⁷⁶ Mevcudat âleminin sahası, mutluluk ve hüzünden boş olmadığı müddetçe;

⁵⁴⁷⁷ Senin mutluluk ve saadetin, dünyanın intizam unsuru ile birlikte olsun!

⁵⁴⁷⁸ Senin ömrün, tüm ülke ve saltanatla beraber, ebedi olarak devam etsin! Devrinin bütün bayramları hep neşeli ve kutlu olsun!

⁵⁴⁷⁹ Senin düşmanın, her iki dünyada, çaresizlik, sıkıntı ve ızdırapla beraber olsun!

⁵⁴⁸⁰ Senin hasmın, ya hadiselerin tokadını yesin veya cehennem ateşinin ocağı (fırını) olsun!

⁵⁴⁸¹ Ceddin, baban, kardeşin ve amcan; cennetin yamaçlarında seninle övünsün!

Der Medh-i Radiyyetü'd-Dîn Meryem⁵⁴⁸² - Kaside: 133

Vezin: Mef'ûlü/Mefâ'ilün/Fe'ûl

- 1- Ey fahr-i heme nejâd-i Âdem
Ey seyyide-i zenân-i 'âlem⁵⁴⁸³
- 2- Rûhu'l-Kuds⁵⁴⁸⁴ ez pey-i tefâhur
Mihr-i tu nihâd mühr-i hâtem⁵⁴⁸⁵
- 3- Sultânet kerîmetü'n-nisâ hâned
Şod zât-ı şerîf-i tu mükerrem⁵⁴⁸⁶
- 4- Râzî zı tu ey Radiyyetü'd-Dîn
Cebbâr⁵⁴⁸⁷ tu Zül-Celâl-i Ekrem^{5488, 5489}
- 5- Der hidmet-i tâli'-i tu dâred
Sa'd-i Felekî⁵⁴⁹⁰ dû dest ber hem⁵⁴⁹¹
- 6- Ber hestegîy-i niyâz-mendân
Peyveste zı lutf-i tust merhem⁵⁴⁹²
- 7- Esbî ki 'enân-keş-i tu bâşed
Zikbâl şevêd çu Rahş-i Rüstem⁵⁴⁹³
- 8- 'Ömret nedeb-i hezâr gerded

⁵⁴⁸² Radiyyetü'd-Dîn (Dinin Muhterem Annesi Olan), Meryem'in Methi Hakkındadır.

⁵⁴⁸³ Ey bütün insanoğlunun iftihar ve ey bütün dünya kadınlarının hanımefendisi (lideri)!

⁵⁴⁸⁴ Allah'ın ruhu demektir. Vahiy meleği olan Cebrâil, Mukaddes kitap olan Kur'an ve diğer bir görüşe göre İncil'e de Kutsal Ruh derler.

⁵⁴⁸⁵ Ruhu'l-Kuds, onurlanmak için, senin muhabbetini yüzük kaşı yaptı.

⁵⁴⁸⁶ Sultanın seni; "kerîmetü'n-nisa (kadınların en saygını)" diye çağırdı. Senin şerefli zatın saygın oldu.

⁵⁴⁸⁷ Kudret sahibi, İslam'da bir kavram olan ve Kur'an'da geçen Allah'ın 99 isminden biri

⁵⁴⁸⁸ Hem azamet, hem de fazl u kerem sahibi

⁵⁴⁸⁹ Ey Radiyyü'd-Dîn! Zülcelâl-i Ekrem olan Cebbâr (Cebbâr ve Kerîm sıfatına sahip olan Allah), senden razıdır.

⁵⁴⁹⁰ Gökteki uğurlu yıldızlar ve gezegenler

⁵⁴⁹¹ Sa'd-i Feleki, senin talihin karşında, elleri birbiri üstündedir (çaresizdir).

⁵⁴⁹² İhtiyaç sahiplerinin yaralarına, senin lütfundan, sürekli merhem ve derman vardır.

⁵⁴⁹³ Dizginini çektiğin at, talihinden dolayı Rüstem'in Rahş'ı gibi olur.

Nerrâd-ı felek eger zened dem⁵⁴⁹⁴

- 9- Rûhüllah egerçi bûd ‘Îsâ
Tu râhat-i rûh u ân-ı dil hem⁵⁴⁹⁵
- 10- Mevcûd şod ez tu cûd u ihsân
Çönân ki Mesîh şod zı Meryem⁵⁴⁹⁶
- 11- İkbâl-i tu ber füzûn be her rûz
Der devlet-i hüsrev-i mu‘azzam⁵⁴⁹⁷
- 12- Ân pâdşâhî ki hüsrevân râ
Ez heybet-i o fûrû şeved dem⁵⁴⁹⁸
- 13- Ez vird ü tazarru‘et seher-gâh
Bünyâd-ı bekây-i ost muhkem⁵⁴⁹⁹
- 14- Bâ hâk-ı der-i tu zâyirân-ı râst
Ber çehre safây-i âb-ı Zemzem⁵⁵⁰⁰
- 15- Der medh ü senât şâ‘irân-ı râst
Teşrif ü salât-i hizz-i mu‘lem⁵⁵⁰¹
- 16- Ervâh-i melek be nâle âmed
Savt-i tu girift çün terennüm⁵⁵⁰²
- 17- Cüz ber tu senâ vü medh goften

⁵⁴⁹⁴ Eğer feleğin tavla oyuncusu, zarını az atarsa, senin oyununun sayısı bine çıkar.

⁵⁴⁹⁵ Gerçi Hz. İsa Rûhullah idi. Ancak sen, ruhun sakinliğisin. O ise mana ve gayenin kalbidir.

⁵⁴⁹⁶ Hz. Mesîh’in Meryem’den doğduğu gibi, cömertlik ve bahşış de senden var oldu.

⁵⁴⁹⁷ Büyük padişahın devletinde, senin bahtın ve ikbalin, günden güne artsın.

⁵⁴⁹⁸ O öyle bir padişahdır ki onun heybetinden padişahların soluğu kesilir.

⁵⁴⁹⁹ Senin, her sabah yaptığın dua ve yakarışlarından dolayı onun varlığının temeli sağlam olmuştur.

⁵⁵⁰⁰ Ziyaretçiler için senin kapının toprağı; yüzlerindeki Zemzem suyunun sefası gibidir.

⁵⁵⁰¹ Şairler seni meth ü sena ettiklerinde, kendilerine nakışlı kürkleri, teşrif ve salât (hediye) verilir.

⁵⁵⁰² Senin sesin terennüm edildiğinde meleklerin ruhu inler.

Bâşed çu teyemmüm ü leb-i yemm⁵⁵⁰³

- 18- Ahbâb-ı turâ be zîr-i rânest
Zı ikbâl-i tu bâregî vü edhem^{5504, 5505}

- 19- Â‘dây-i turâ zih-i girîbân
Tavkîst be-sân mâr-ı erkam⁵⁵⁰⁶

- 20- Ez kurbet-i tu sürûr u şâdî
Vez firkat-i tu merâst mâtem⁵⁵⁰⁷

- 21- Gîred felek er be-huşk rîşem
Men der ne-dehem be hîşten nem⁵⁵⁰⁸

S.284

- 22- Bûdî pederem be meclis-i tu
Yârîy-i sere vü herîf-i mahrem⁵⁵⁰⁹

- 23- Tu şâd be-zî ki reft ü zo mând
Mîrâs be mândegân-ı o gam⁵⁵¹⁰

- 24- Ercû ki rehî şevêd zı lûtfet
Ber eğleb-i mâdihân-ı mukaddem⁵⁵¹¹

- 25- Tâ heşt sipihr ü çâr tab‘end
Âmîhte zı imtizâc ber hem⁵⁵¹²

⁵⁵⁰³ Senden başkasını övmek, deniz kenarında teyemmüm yapmak gibidir.

⁵⁵⁰⁴ Kara donlu (siyah pelerinli) yağız at

⁵⁵⁰⁵ Senin talihinden dolayı arkadaşlarının altında binit ve edhem vardır.

⁵⁵⁰⁶ Senin düşmanlarının boynunda, kolye yerine, siyah-beyaz, yılan gibi bir ip vardır.

⁵⁵⁰⁷ Sana yakın olduğumda, neşeli ve mutlu olurum. Senden uzak kaldığımda, hüzünlenirim.

⁵⁵⁰⁸ Felek, sakalımı kuru olduğu halde (susuz ve sabunsuz, acıtarak) kesse bile, ben kendime bile nem (rutubet) vermem (sır vermem).

⁵⁵⁰⁹ Babam, senin meclisinde halis bir arkadaş ve sırdaş bir dosttu.

⁵⁵¹⁰ Sen mutlu yaşa, zira o gitti ve ondan geri kalanlara miras olarak keder ve gam kaldı.

⁵⁵¹¹ Başarılı kasideciler için, senin lütfundan, bir yolun açılmasını umarım.

⁵⁵¹² Sekiz sema ve dört tabiat unsuru, bir biriyle karışmış olduğu zamana dek (kıyamete kadar);

26- Bâdât bekâ vü ‘izz ü ikbâl
Bîş ez rakam-ı hurûf-i mu‘cem⁵⁵¹³

27- Mâh-ı Ramazân huçeste bâdet
Tâ pîş-i Sefer buved Muharrem⁵⁵¹⁴

Der Şükr-i Meclis-i Sâhib Nâsıru’d-Dîn - Kaside: 134

Vezin: Mef‘ûlü/Fâ‘ilâtü/Mefâ‘îlü/Fâ‘il

- 1- Ey bârgâh-i sâhib-i ‘âdil hod-i îñ menem
Kez kurbet-i tu lâf-ı zemîn-bûs mîzenem⁵⁵¹⁵
- 2- Tâ dâmen-i besât-ı turâ bûse dâde’em
Ber ceyb⁵⁵¹⁶-i çerh mîsüpured pâ-yi dâmenem⁵⁵¹⁷
- 3- Tâ pâ-y ber mesâkin-i sahnet nihâde’em
Peyveste bâ tecellî-yi Tûrest meskenem⁵⁵¹⁸
- 4- Bâ birke-i tu re’y ne-bâşed be Kevserem
Bâ ravza-i tu yâd ne-yâyed zı gülşenem⁵⁵¹⁹
- 5- Dûr ez sa‘adet-i tu derîn rûzhâ dilem
Kez dûrî-yi besât-ı tu hûn buved der tenem⁵⁵²⁰
- 6- Bâ cân-ı dil-şikeste ki der ‘ahd-i men me-bâd

⁵⁵¹³ Senin için beka, izzet ve talih, mu‘cem (noktalı) harflerin sayısından daha fazla olsun!

⁵⁵¹⁴ Muharrem ayı, Sefer ayından önde olduğu sürece, Ramazan ayı senin için kutlu olsun!

⁵⁵¹⁵ Ey adaletli sultanın sarayı! Bu şahıs, bizzat benim. Zira sana yakınlığımdan dolayı, yer öpmekten bahsediyorum.

⁵⁵¹⁶ Geometride bir terim

⁵⁵¹⁷ Senin eşliğini öptüğümünden beri eteğimin ucu, feleğin yakasına (cebine) kadar değer.

⁵⁵¹⁸ Senin bulunduğu saraya adım attığım günden beri evim, Tur dağı gibi sürekli ilahî tecellilere mazhar olmaktadır.

⁵⁵¹⁹ Senin göletinin olduğu yerde, Kevser’e meyletmem. Senin bahçenin bulunduğu yerde, gülistanı hatıra bile getirmem.

⁵⁵²⁰ Gönülüm, bu günlerde senin saadetinden uzak kaldı. Senden uzak olduğumdan, yüreğim kanla doludur.

Ger ‘ahd-i hidmet-i tu heme ‘ömrem be-şikenem⁵⁵²¹

- 7- Mîgoft bî-besât-ı humâyûn çigune’î
Goftâ çönân ki dâñ cânî hemî konem⁵⁵²²
- 8- Lîken zı hicr-i hidmet-i meymûn-i sâhibest
Nî ez firâk-ı bârgaheş eşk ü şîvenem⁵⁵²³
- 9- Âñ dûst-kâm hâce-i dünyâ kez i’tikâd
Bî-bendegiyeş düşmen-i hîş ü çi düşmenem⁵⁵²⁴
- 10- Ey sadr-ı âferîneş ez ikbâl-i âferînet
Bâ tab‘-ı pür latîfe çu deryâ vü ma‘denem⁵⁵²⁵
- 11- Bâ îñ heme kemâl-i tu der her mübâhese
Âñ loknetem dehed ki tu pindârî elkenem⁵⁵²⁶
- 12- Zâyendegiy-i hâtır âbistenem çe sûd
Çün ez netîce-i halef încâ setervenem⁵⁵²⁷
- 13- Ez rûz-i rûşen ü şeb-i tîre nühufte’end
Endâze-i kemâl-i tu vîn hest rûşenem⁵⁵²⁸
- 14- Çün tîr-i fîrketem be nişâne ne-mîresed

⁵⁵²¹ Eğer ömrüm boyunca sana verdiğim hizmet sözümünden çıkarsam; kalbi kırık canımla, sana verdiğim sözde kırıklık olmasın!

⁵⁵²² Şöyle diyordu: “Padişahın meclisi yokken nasılsın”? Diğeri; bildiğin gibi, can çekişiyorum” dedi.

⁵⁵²³ Gözyaşlarım ve çığlıklarım, sarayından uzak olduğumdan değildir. Ancak, sultanın uğurlu hizmetinin uzaklığındandır.

⁵⁵²⁴ O, dünya efendisi olan sevecen insana, inancımın dolayısı eğer kulluk etmezsem, kendime düşmanlık etmiş olurum, başka düşmana gerek yoktur.

⁵⁵²⁵ Ey yaratılışın kalbinin, kutlu yaratılışına bağlı olduğu zat! Muhabbet ve güzellikle dolu ahlakın karşısında, derya ve maden gibiyim.

⁵⁵²⁶ Bütün bu kemalinle, her sohbetimde beni, öyle konuşamaz duruma düşüyorsun ki lal (dilsiz) olduğumu sanıyorsun.

⁵⁵²⁷ Hamile gönlümün doğurgan olmasının bana ne faydası var? Çünkü halefin (torunun, çocukların) neticesinden, burada kısırım.

⁵⁵²⁸ Benim aydınlığının kaynağı olan, senin kemalinin ölçüsünü, parlak gündüz ve karanlık geceden saklamışlardır.

Ma'zûr bâşem er siper-i 'aciz be-fekenem⁵⁵²⁹

15- Bâ cân-ı men eger-ne hevây-i turâ regîst
Hûn huşk bâd der reg-i cân hemçu rûyenem⁵⁵³⁰

16- Yek cev zı sıdk kem ne-konem der hevây-i tu
Tâ ber ne-çîned murğ-i ecel hemçu erzenem⁵⁵³¹

17- Çün ney-i şeker heme kemerem bendegîyet râ
Âzâd çend bâşem ne serv ü sûsenem⁵⁵³²

18- Der harman-i kabûl-i tu kâhî eger şevem
Gerdûn bered be Kâhkeşân kâh-ı harmanam⁵⁵³³

19- Ver sâye-i 'inâyet-i tu ber serem futad
Hûrşîd ü meh be tehniyet âyed be revzenem⁵⁵³⁴

S.285

20- Zîn pîş bâ 'enâ çu mey ü şîr dâştî
Destân-ı âb u rûğen eyyâm-ı tevsenem⁵⁵³⁵

21- Vemrûz der himâyet-i câhet be-hidmetî
Ender çerâğ mîkkoned ez bîm rûğenem⁵⁵³⁶

22- Der zı bûstân-i meclis-i lehv er zı hâricî

⁵⁵²⁹ Düşüncemin oku, hedefe ulaşmadığından, eğer çaresizlik kalkanını atarsam, özür dilerim.

⁵⁵³⁰ Eğer benim vücudumda seni isteyen bir damar olmazsa (sana muhalif bir damar bulunursa), can damarımın kanı, kökboyası bitkisi gibi kurusun (cereyanı ve dolanışı dursun)!

⁵⁵³¹ Ölüm kuşu, beni darı gibi yemediği sürece sana olan sadakatimden, bir arpa tanesi kadar bile azaltmam.

⁵⁵³² Şeker kamışı gibi, tüm kemerimi sana kulluk için kuşanmışım. Nasıl özgür olayım? Ne servi ağacıyım ve ne de zambakım.

⁵⁵³³ Senin kabul harmanında eğer bir saman çöpü olabilirsem, felek harman samanımı, Samanyoluna çıkarır.

⁵⁵³⁴ Ve eğer senin inayet gölgen benim başıma düşerse, güneş ve ay, tebrik için benim bacama iner.

⁵⁵³⁵ Bundan önceleri, şarap ve pınarın suyuna sahipken, su ve yağın hikâyesine benzeyen, serkeş bir at gibi, kontrol edemediğim sıkıntılı günler geçirdim (felek bana her türlü ezayı yaptı).

⁵⁵³⁶ Ancak şimdi o, senin ihtişamının korkusundan, benim lambama yağ doldurarak hizmet ediyor (ama şimdi sana sığındığımdan dolayı, senin korkundan, bana yardım ediyor).

Çün der meyân-ı ser ü saman sîr ü râsenem⁵⁵³⁷

23- Bâ bâd der letâfet ezîn pes merrî konem
Ger hâk-i dergeh-i tu be-mâned nişînem⁵⁵³⁸

24- Ez kimyây-i hidmet-i tu zerr-i kân şevem
Gerçi konûn be menzilet zeng-i âhenem⁵⁵³⁹

25- Der nazm-ı in kasîde ki fetvâ hemî dehed
Ebyât-ı o be sıdk mübâhât kerdenem⁵⁵⁴⁰

26- Der nazm-ı in kasîde çe ger derc kerde'em
Ya'nî hadîs-i hîş kezîn-sân u zân fennem⁵⁵⁴¹

27- Ger ez ser-i medîh-i tu ender guzeşte'em
Zîn sed hezâr hûn-i ma'ânî be gerdenem⁵⁵⁴²

28- Tu berter ez senây-i menî lâcerem sohen
Hemçün lü'âb-ı pîle be hod ber hemî tenem⁵⁵⁴³

29- Vâsf-ı tu ân çönân ki tuyî hîç-kes ne-goft
Men kîstem çe dânem âhir ne men menem⁵⁵⁴⁴

30- Vîn der zemîn-i 'âfiyet e'kâb-ı hîş râ

⁵⁵³⁷ Her ne kadar, senin eğlence meclisinde oturmaya yakışmıyorsam da, kendime has bir yaşam tarzım var.

⁵⁵³⁸ Ancak eğer sarayında oturmama müsaade edersen, bundan sonra letafette, rüzgâr gibi yumuşak olmağa çalışacağım.

⁵⁵³⁹ Gerçi şimdi rütbece, demirin pası gibi olsam da, senin hizmetinin kimyasından dolayı, madendeki altın olurum.

⁵⁵⁴⁰ Sadakatle onu övmem ve onun beyitleri; bu kasideyi yazmam için, sürekli fetva veriyor.

⁵⁵⁴¹ Bu kasideyi hazırladığım süreçte ne sıkıntılar çekmişim. Yani kendi hikâyemin, ne tür ve durumda olduğunu açıklamışım.

⁵⁵⁴² Eğer senin methinden vaz geçmiş isem; şu yüz bin sözün (mananın) kanı, boynuma olsun (üzerimde kalsın)!

⁵⁵⁴³ Sen, benim övgümden daha üstünsün. Mecburen, sözü koza gibi kendi etrafıma örüyorum.

⁵⁵⁴⁴ Senin vâsfın öyle büyük bir meseledir ki kimse onu gerektiği şekilde dile getiremedi. Ben kimim ki? Ne bilirim ki? Sonuçta ben, ben değilim.

Tohmîst kez berây-i şeref mîperâkenem⁵⁵⁴⁵

- 31- Tâ gird-bâd râ ne-buved ân mekân ki o
Gûyed ki men be manseb-i bârân-ı Behmen⁵⁵⁴⁶

- 32- Bâd ez mekân u mansıb-ı tu her-ki der vücûd
Der mansıbî ki bâşed gûyed mümekkînem⁵⁵⁴⁷

Der Sıfat-ı Bârgâh-i Melikü'l-Vüzerâ Muhlisü'd-Dîn Ez Zebân-i Soffe⁵⁵⁴⁸ -
Kaside: 135

Vezin: Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün

- 1- Men ki îñ suffe-i humâyünem
Dâye-i hâk u tıfl-ı gerdûnem⁵⁵⁴⁹
- 2- Der nihâd ez felek nümûdârem
Der ‘uluvv ez zemâne bîrûnem⁵⁵⁵⁰
- 3- Ez şürûf pâsbân-ı kûhsârem
Vez şeref pâdşâh-i hâmûnem⁵⁵⁵¹
- 4- Ne zı sa‘y-i cemâl mahrûmem
Ne be fevt-i kemâl mağbûnem⁵⁵⁵²
- 5- Der kıyâmet be sed zebân heme şükr
Pây merd-i Sedîd-i Hamdûnem⁵⁵⁵³

⁵⁵⁴⁵ Bu yaptıklarım, afiyet toprağında kendimden sonrakilere, şeref için saçtığım bir tohum gibidir.

⁵⁵⁴⁶ Fırtınanın; “Ben, Behmen yağmurunun makamındayım” dediği, bir mekân kalmadığı müddetçe;

⁵⁵⁴⁷ Her kim, senin makam ve mansabından dolayı var olmuşsa; hangi makamda bulunursa bulunsun, senin vesilenle yerleştiğini söyler.

⁵⁵⁴⁸ Sofanın Dilinden; Vezirlerin Meliki, Muhlisü'd-Dîn'in Sarayının Vasfı Hakkındadır.

⁵⁵⁴⁹ O padişahın sofası olan ben, toprağın dadısı ve feleğin evladıyım.

⁵⁵⁵⁰ Huy olarak felekten besleniyorum. Ululukta, zamanenin dışındayım (ondan üstünüm).

⁵⁵⁵¹ Yücelik bakımından, dağların bekçisiyim. Şeref açısından, bozkırların padişahıyım.

⁵⁵⁵² Ne güzelliğin çabasından mahrumum. Ne kemalin bitişinden zarardayım.

⁵⁵⁵³ Kıyâmet günü, şükran dolu yüz ağızla; Sedid-i Hamdun'un yanındayım.

- 6- Ânki ân dâred ez zemâne menem
Ki be kâmet-i elif be hem nûnem⁵⁵⁵⁴
- 7- Bâ çönîn fer ü zîb ü hüsn ü cemâl
Ki çu Leylî besî est Mecnûnem⁵⁵⁵⁵
- 8- Çe şeved ger bozorgvârî şod
Zâyir-i südde-i humâyûnem⁵⁵⁵⁶
- 9- Tâ be-yefzûd gird-i dâmen-i o
Âb-rûy-i cemâl-i meymûnem⁵⁵⁵⁷
- 10- Muhlisü'd-Dîn ki nâm u zâteş râ
Hût-i gerdûn u hût⁵⁵⁵⁸-i Zünnûnem⁵⁵⁵⁹
- 11- Ânki bâ dest-i gevher-efşâneş
Kısmet-i rızk râ çu kânûnem⁵⁵⁶⁰
- 12- Bâ dil-i o 'adîl-i deryâbem
Bâ kef-i o nazîr-i ceyhûnem⁵⁵⁶¹

S.286

- 13- Ânki zı ikbâl-i o her âyîne
Sedef-i çend dūr-ri meknûnem⁵⁵⁶²
- 14- Ez yekî kân-ı hüsn-i ahlâkem

⁵⁵⁵⁴ Zamaneden isteğini elde eden kişi benim. Çünkü boy olarak elif gibi; eğrilik olarak nun gibiyim.

⁵⁵⁵⁵ Bu kadar ihtişam, süs, güzellik ve cemal ile; Leyla gibi, birçok Mecnun'um vardır.

⁵⁵⁵⁶ Eğer bir ulu kişi, benim padişahımın kapısını (eşğini) ziyaret ederse ne olur?

⁵⁵⁵⁷ Onun eteğinin tozu çoğaldıkça ben, onun kutlu cemalinin yüzünün suyuyum.

⁵⁵⁵⁸ Saray olan ben, övülen kişinin adı için mutluluk eviyim. Jüpiter'in evi olan Balık burcu gibi, Hz. Yunus'u yutan balık gibiyim, çünkü onun mahpusu sayılırım.

⁵⁵⁵⁹ Muhlisü'd-Dîn, öyle bir zattır ki onun adı ve zatı için, feleğin balık burcu ve Hz Yunus'un balığıyım.

⁵⁵⁶⁰ O, öyle biridir ki onun, cevher saçan eli ile rızık taksim eden, yasa gibiyim.

⁵⁵⁶¹ Onun cömert kalbi sayesinde, denizle beraberim. Onun eli ile Ceyhun gibiyim.

⁵⁵⁶² O, öyle bir zattır ki onun uğur ve bahtı ile saklı (derc edilmiş) olan birkaç sedefin (istiridyenin) incisiyim.

Vez diger bahr-i nutk-i mevzûnem⁵⁵⁶³

15- Der çu men kes kemân-ı kasd me-keş
Kez tu der intikâm efzûnem⁵⁵⁶⁴

16- Genc-i Kârûn be kes dehem ne-dehem
Tâ ne-şod cây-i habs-i Kârûnem⁵⁵⁶⁵

17- Da‘vayî mîkonem ki der bürhân
Ne-şevêd zerd rûy-i gül-gûnem⁵⁵⁶⁶

18- Hod hilâf-ı ez meyâne ber-dârîm
Tu ne gurgî vü men ne Şe‘mûnem^{5567, 5568}

19- Tâ ki gûyed turâ ki merdûdî
Tâ ki gûyed merâ ki met‘ûnem^{5569, 5570}

20- Bâ men ey dost îñ çe bû‘l-‘acebî est
Âşinâ şev ne nâkıs-ı dûnem⁵⁵⁷¹

21- Men çönân bûde‘em ki eknûnî
Tu çönân bûde‘î ki eknûnem⁵⁵⁷²

22- Ger ber îñ mâye ihtisâr konî
Hem tu bînî ki der vefâ çûnem⁵⁵⁷³

⁵⁵⁶³ Birinin yüzünden, güzel ahlakın madeniyim. Bir diğerrinin yüzünden, ölçülü (mevzun) nutkun deniziyim.

⁵⁵⁶⁴ Benim gibi birine, öldürme ve kasıt yayı germe. Çünkü intikam açısından, senden daha üstünüm.

⁵⁵⁶⁵ Karun’un hapishanesi olmadığım sürece, Karun’un hazinesini kimseye verir miyim? Vermem.

⁵⁵⁶⁶ Deliliyle iddia ediyorum ki al renkli gül yüzüm sararmaz.

⁵⁵⁶⁷ Hz. Yusuf’un kardeşi

⁵⁵⁶⁸ Aramızdaki bu antlaşmazlığı kendimiz ortadan kaldıralım. Çünkü ne sen kurtsun, ne de ben Şem‘unum.

⁵⁵⁶⁹ Süngü ile yaralanan

⁵⁵⁷⁰ Kim sana merdud (rededilmiş) olduğunu söyleyebilir? Kim bana kınanmış olduğumu söyleyebilir?

⁵⁵⁷¹ A dostum, benimle böyle garip işler çevirmen nedendir? Bilesin ki aşağılık, nâmert biri değilim.

⁵⁵⁷² Ben daha önce, senin şimdiki durumundaydım. Sen, daha önce, benim şimdiki durumundaydın.

⁵⁵⁷³ Eğer bu kısa sözle yetinirsen, vefa hususunda nasıl birisi olduğumu, sen de görürsün.

- 23- Verne mîdân ki tâ be rûz-i fenâ
Mu‘tekif ber der şebîhûnem⁵⁵⁷⁴
- 24- Yek zemân sâkinet rehâ ne-konem
Tâ zı sükkân-ı rubî‘ meskûnem⁵⁵⁷⁵
- 25- Yâ zı gayret heder konem hûnet
Yâ be tûfân telef şeved hûnem⁵⁵⁷⁶

Medh-i Mecdü’-d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘İmrânî⁵⁵⁷⁷ - Kaside: 136

Vezin: /Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün

- 1- Âferîn bâd ber çu tu mahdûm
Ey nîkû-sîret huçeste rûsûm⁵⁵⁷⁸
- 2- Ey be-sûret fûrûd-i devr-i felek
Vey be ma‘nâ verây-i seyr-i nücûm⁵⁵⁷⁹
- 3- Dehl-i medh-i tu ez havâs u ‘avâm
Herc-i cûd-i tu ber husûs u ‘umûm⁵⁵⁸⁰
- 4- Halk nâ-dîde der cibillet-i tu
Hîç sîret ki ân bûved mezmûm⁵⁵⁸¹
- 5- Râst üstâd-ı kâr-ı ân dîvân
Ki dehend âftâb râ mersûm⁵⁵⁸²

⁵⁵⁷⁴ Yoksa şunu bil ki gece baskının kapısında, kıyamete kadar itikafdayım.

⁵⁵⁷⁵ Dördüncü iklimin dümeni olduğum müddetçe; bir an bile seni rahat bırakmam.

⁵⁵⁷⁶ Ya gayret yüzünden senin kanını harcarım veya benim kanım tufan (fırtına) ile telef olur.

⁵⁵⁷⁷ Mecdü’-d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘İmrânî’nin Methi hakkındadır.

⁵⁵⁷⁸ Senin gibi bir efendiye helal olsun (aferin)! Ey kutlu gelenekleri olan iyi huylu insan!

⁵⁵⁷⁹ Ey sima olarak feleğin seyahatinin inişi olan! Ey anlam bakımından, yıldızların seyrinin ötesinde (onlardan yüce, üstün) olan zat!

⁵⁵⁸⁰ Senin övgünün geliri havas ve avamdan sağlanır. Senin cömertliğin üst ve alt tabadakilere yöneliktir.

⁵⁵⁸¹ Halk, senin karakterinde, serzeniş edilebilecek hiçbir huy görmemiştir.

⁵⁵⁸² O divanın usta sanatkârına; maaş ve ulufe olarak, güneşi verseler yakıştır.

- 6- Himmetet puşt-i dest zed kân râ
Zer şod ez mühr-i hâtemet mehtûm⁵⁵⁸³
- 7- Ger ne-bûdî zı ‘aşk nakş-ı nigînet
Zı engebîn key kenâre kerdî mûm⁵⁵⁸⁴
- 8- Tâ kadem der vücûd ne-nihâdî
Ma‘niy-i mekremet ne-şod mefhûm⁵⁵⁸⁵
- 9- Ey ‘aceb Lâ İlâhe İllallah
În çe hâsiyet est ü in çe kudûm⁵⁵⁸⁶
- 10- Pâk ber-dâştî be kuvvet-i cûd
Ez cihân resm rûzîy-i maksûm⁵⁵⁸⁷
- 11- Dest fersûd-i cûd-i tu şöde gîr
Haşv gerdûn-i dîn u ‘âlem-i levîm⁵⁵⁸⁸
- 12- Pîş-i dest ü dilet çihl sâlest
Kebr ü deryâ ma‘âtibend ü melûm⁵⁵⁸⁹

S.287

- 13- Tu şinâsî dakikahây-i sehâ
Zevk dâned latîfehây-i tu‘ûm⁵⁵⁹⁰
- 14- Bahşışet gâh-i nîstî pîşî est

⁵⁵⁸³ Senin himmetin, elinin tersi ile madeni reddetti. Altın, senin yüzüğünün mührü ile damgalandı.

⁵⁵⁸⁴ Eğer senin yüzüğünün kaşında aşk nakşı olmasaydı, mum baldan ne zaman uzaklaştırdı?

⁵⁵⁸⁵ Sen varlık âlemine adım atmasaydın, bağış ve ikramın anlamı anlaşılmazdı.

⁵⁵⁸⁶ Hayret! La ilahe illallah! Bu nasıl bir özellik ve ne uğurlu adımdır!

⁵⁵⁸⁷ Cömertliğin gücü ile taksim edilmiş rızık adabını, dünyadan tamamen kaldırdın.

⁵⁵⁸⁸ Senin cömertliğin işlerliği, alçak felek ve uğursuz dünya için uğraşıda bulunmuştur (dünyada var olan her şey, senin elin ile diğerlerine bağışlanmıştır).

⁵⁵⁸⁹ Senin cömert elin ve engin yüreğin karşısında bulut ve deniz, kırk yıldır serzeniş edilip azarlanmaktadır.

⁵⁵⁹⁰ Cömertliğin dakikalarını sen bilirsin. Gıdaların güzelliklerini, (hissedilen) zevk bilir.

Sıfır pîşî dehed belî be rukûm⁵⁵⁹¹

15- Ey sipihret zı bendegân mutî‘
Vey cihânet zı hâdimân hedûm⁵⁵⁹²

16- Ger hasûdet besî est bâkî nîst
Hamle-i bâz bîn ü hîyle-i bûm⁵⁵⁹³

17- Hasm râ der izâ-i kudret-i tu
Şek me-kon harfhâ buved mevhûm⁵⁵⁹⁴

18- Lîk çônânki def’-i bûy-i piyâz
Der muvâzât-ı kahr bâd-ı sümûm⁵⁵⁹⁵

19- Âmedem bâ hadîs-i hîş ü me-bâd
Kez hezâret yekî şeved ma’lûm⁵⁵⁹⁶

20- Be Hüdâyî ki kâyimest be zât
Ne çü mâ belki kâyimî kayyûm⁵⁵⁹⁷

21- Ki merâ der firâk-ı hidmet-i tu
Cân zı gam muzlim est ü ten mazlûm⁵⁵⁹⁸

22- Bâz merhûm-i rûzgâr şödem

⁵⁵⁹¹ Evet, nasılkı sıfır, rakamlara öncelik verir (sıfır olmadan, rakamların değeri yoktur). Senin ihsanın da yokluk zamanı öne çıkar.

⁵⁵⁹² Ey güneşi, kölelerinden biri olarak (gibi) kendisine itaat ettiği zat! Ey dünyası, hizmetçilerinden biri olarak (gibi) hizmet ettiği zat!

⁵⁵⁹³ Seni çekemeyenlerin sayısı çok ise; korkacak bir şey yok. Sen, doğan kuşunun hamlesine ve baykuşun hilesine bak.

⁵⁵⁹⁴ Şüphelen olmasın ki senin kudretin karşısında; hasmınla ilgili sözler, vehimden (hayaldan, seraptan) başka bir şey değildir.

⁵⁵⁹⁵ Niteki bu durum, sam yelinin kahrı karşısında, soğan kokusunun def’i gibidir.

⁵⁵⁹⁶ Senin aleyhinde söylenenlerin binde birinin bile malum (doğru) olmaması için, (seni savunmak üzere) kendi sözümle geldim.

⁵⁵⁹⁷ Allah’a yemin olsun ki bu zat bizim gibi başka varlıklara bağlı olarak mevcut değil; kendi zatıyla kaimdir.

⁵⁵⁹⁸ Çünkü senin hizmetinden uzak olmak, benim canım için, gamdan karanlıkta kalmak, bedenim için ise mazlum durumuna düşmektir.

Tâ ki ez hidmetet şödem mahrûm⁵⁵⁹⁹

23- Her ki mahrûm şod zı hidmet-i tu
Rûzgâreş çönîn koned merhûm⁵⁶⁰⁰

24- Zulm kerdem zı cehl ber ten-i hîş
Pederem hem cehûl bûd u zalûm⁵⁶⁰¹

25- Ey derîgâ ki cüz sohen be-nümâned
Zân heme kârâ yekî manzûm⁵⁶⁰²

26- Hîn ki ma‘lûmem⁵⁶⁰³ ez cihân cânîst
Vân çu ma‘lûm-i sûfiyân şöde şûm⁵⁶⁰⁴

27- Bâz her-i zîn gumem çe mîgûyem
Hâşâ lissâmi‘în çi gam ki ğumûm⁵⁶⁰⁵

28- Gerçi der fevc-i bendegânet neyem
Cüz bedîn bendegî neyem mevsûm⁵⁶⁰⁶

29- Fark-i î n est kez Horasânem
Bârî ez Hind bûdemî ve Rûm⁵⁶⁰⁷

30- Tâ buved der karîne puştâ puşt

⁵⁵⁹⁹ Senin hizmetinden mahrum olmam, bana ölüm gibi gelir.

⁵⁶⁰⁰ Senin hizmetiden mahrum olan herkesin günleri; rahmetlik (ölü) olarak değerlendirilir.

⁵⁶⁰¹ Cehaletten dolayı, kendi bedenime zulmettim. Babam da çok cahil ve zalim biriydi.

⁵⁶⁰² Ne yazık ki yapılacak tüm işlerden, yalnız birini yerine getirme hususunda; manzum sözden başka bir şey ortaya konulmuyor.

⁵⁶⁰³ Şerh-i Lügât-i Müşkilât-i Dîvân-ı Enverî, s. 452, Tehrân, 1387: (Ma‘lûm: Baş açık, ayak çıplak bir fert olarak, Hicâz kervanı ile Kûfe tarafından geldi ve benim yoldaşım oldu. Fakat kim olduğunu kimse bilmiyordu).

⁵⁶⁰⁴ Dikkat et, sûfilerce hakkıyla bilinebilmem için, dünya tarafından, bir fert olarak (sıradan bir insan olarak) bilinmekteyim.

⁵⁶⁰⁵ Ne diyeyim, sıkıntılar geri geldi. Gamlar, sadece dinleyene nasıl bir sıkıntı verir ki?

⁵⁶⁰⁶ Her ne kadar kullarının topluluğu içinde sayılmasam da ben; bu kulluktan başka ünvana sahip değilim.

⁵⁶⁰⁷ Aramızdaki fark şudur; ben Horasanlıyım. Keşke (hiç olmazsa), Hind ve Rum’dan olsaydım, (mesele kalmazdı).

Bâ kazay-i felek kazay-i Sodom⁵⁶⁰⁸

31- Cânet bâd ez kazây-i bed mahfûz
Mecliset ez karîn-i bed ma'sûm⁵⁶⁰⁹

32- Gül-i 'izz-i tu ber dıraht-i bekâ
Rûz u şeb tâze vü fenâ mezkûm⁵⁶¹⁰

33- Şâh-i 'ömr-i tu der bahâr-ı vücûd
Sâl u meh sebz ü mihrigân ma'dûm⁵⁶¹¹

Medh-i Sadr Tacü'd-Dîn İbrâhîm⁵⁶¹² - Kaside: 137

Vezin: /Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün

- 1- İhtiyâr-i mülûk-i heft iklîm
Tâc-ı dîn Hüdây-i İbrâhîm⁵⁶¹³
- 2- Bâz ber taht-i baht kerd makâm
Bâz der sadr-ı mülk geşt mukîm⁵⁶¹⁴
- 3- Kerd hâlî şihâb-ı kilkeş bâz
Felek-i mülk râ zı dîv-i recîm⁵⁶¹⁵
- 4- Sadr-i mülkeş felek müselleme kerd
Tâ cihânî bedo koned teslîm⁵⁶¹⁶

⁵⁶⁰⁸ Feleğin takdirine göre; Sodom kazasına, peşpeşe karine bulunduğu müddetçe;

⁵⁶⁰⁹ Senin canın (ruhun), kötü kaderden korunsun! Meclisin, kötülüğe yakın olmaktan muhafaza olsun!

⁵⁶¹⁰ Senin izzetinin gülü, beka ağacında, gece gündüz taze kalsın ve zevalden uzak olsun (fena hastalığına tutulmasın)!

⁵⁶¹¹ Vücudunun baharındaki, ömrünün fidanı, ay ve yıl boyunca yeşil kalsın! Son baharın, Mihrigan bayramını görmesin (sonbahar ve kıştan uzak olsun)!

⁵⁶¹² Vezir, Tacü'd-Dîn İbrâhîm'in Methi Hakkındadır.

⁵⁶¹³ Yedi iklim padişahlarının gücü (tercihi), Allah'ın dininin tacı (Tacü'd-Dîn) olan İbrahim'dir.

⁵⁶¹⁴ Tekrar uğur tahtına oturdu. Yine memleketin sineline (memleketin vezirlik makamına) yerleşti.

⁵⁶¹⁵ Onun kaleminin meteoru (şihâbı, alevi), memleketin feleğini, sürülmüş (taşlanmış) şeytandan temizledi.

⁵⁶¹⁶ Bir dünya teslim etmesi için felek, ona memleketin vezirliğini sağladı.

S.288

- 5- Zûd kez ‘adl-i o sabâ vu debûr⁵⁶¹⁷
Be meşâm-ı felek berend nesîm⁵⁶¹⁸
- 6- Ânki kadreş refî‘ ü re’y münîr
Vânki şebheş ‘azîz ü misl-i ‘adîm⁵⁶¹⁹
- 7- Ne sü’âleş der intikâm dürüş
Ne cevâbeş der ihtirâm sakîm⁵⁶²⁰
- 8- Cûdeş er vâliy-i cihân gereded
Ebr-i Nîsân şevved hevây-i ‘akîm⁵⁶²¹
- 9- Sehmeş er bâng ber zemâne zened
Hûn şevved jâle-i sihâb ez bîm⁵⁶²²
- 10- Ger semûm-i siyâseteş be-vezed
Teşne mîred der âb mâhîy-i şîm^{5623, 5624}
- 11- Ve nesîm-i ‘inâyeteş be-cehed
Rûh yâbed ezo ‘izâm-ı remîm⁵⁶²⁵
- 12- ‘Akl hândeş hakîm bâzeş goft
Hikmet-i serf hânemeş ne hakîm⁵⁶²⁶

⁵⁶¹⁷ Batı rüzgârı

⁵⁶¹⁸ Çok geçmeden Sabâ ve Debûr, feleğin burnuna, onun adaletinden esintiler götürürler.

⁵⁶¹⁹ O öyle bir insandır ki onun rütbesi yüce ve düşüncesi aydındır. O öyle bir zattır ki ona benzemek azizliktir. Fakat onun misli yoktur.

⁵⁶²⁰ Ne intikamla ilgili süali zordur. Ne de saygı hususundaki cevabı hatalı ve yanlışır.

⁵⁶²¹ Eğer onun cömertliği dünyanın hükümdarı olursa; yağışsız hava, Nisan ayındaki bulutlarla dolar.

⁵⁶²² Onun heybet ve ululuğu eğer zamaneye bağırırsa; bulutun üzerindeki çığ (su damlacıkları), korkudan kan olur.

⁵⁶²³ Ceyhun nehrinde, sırtında siyah noktalar bulunan bir tür balık

⁵⁶²⁴ Eğer onun siyasetinin sıcak rüzgârları esmeğe başlarsa; Şim balığı su, içerisinde susuzluktan ölür.

⁵⁶²⁵ Ve eğer onun lütfunun esintileri esmeğe başlarsa; çürük kemikler onun etkisiyle canlanır.

⁵⁶²⁶ Akıl, hitap ederken, ona yine hakîm (bilgin) diye seslendi. Ben onu, hakîm (filozof) değil; hikmetin kendisi olarak vafediyorum.

- 13- Dehr gofteş kerîm bâzeş goft
Kerem-i mahs gûyemeş ne kerîm⁵⁶²⁷
- 14- Kilk-i o dâd nefes-i ünsî râ
Ânci ma'lûm kes ne-şod ta'lîm⁵⁶²⁸
- 15- Zihn-i o dâd 'akl-ı küllî râ
Ânci mefhûm kes ne-şod tefhîm⁵⁶²⁹
- 16- Der-guzer ez telâye-i 'azmeş
Kûh deryâ buved be 'ubre-i selîm⁵⁶³⁰
- 17- Bâ vakar u siyâseteş der mülk
Âb u âteş buved horûn u halîm⁵⁶³¹
- 18- Ey be re'yet ber âftâb mezîd
Vey be kudret ber âsmân takdîm⁵⁶³²
- 19- Hiredî der kifâyet ü dâniş
Felekî der celâlet ü ta'zîm⁵⁶³³
- 20- Kûh bâ hilm-i tu hafîf ü latîf
Rûh bâ lûtf-i tu kesîf ü cesîm⁵⁶³⁴
- 21- Ne be vücûd-i enderet 'atây-i rekîk

⁵⁶²⁷ Zaman, ona hitap ederken yine kerim (cömert) diye seslendi. Bense onu, cemrt değil, cömertliğin kendisi olarak vafediyorum.

⁵⁶²⁸ Onun kalemi, taze bir ünsiyet nefesi bağısladı. Bu öyle bir marifet idi ki kimse onu öğrenemedi.

⁵⁶²⁹ Onun zihni, kusursuz (aşkın, üstün) bir akıl bağısladı. Bu öyle bir mefhumdu ki (anlayıştı ki) kimse onu anlayamadı.

⁵⁶³⁰ Onun niyetinin öncü birlikleri geçtiği zaman dağ, sağlam bir geçit olarak denize dönüşür.

⁵⁶³¹ Onun vakar ve siyaseti ülkede hâkim olunca; ateş ve su, horun ve halim (serkeş ve uslu at) gibi olur.

⁵⁶³² Ey düşünce bakımından, güneşten daha üstün olan zat! Ey güç, kuvvet olarak, semadan daha önde bulunan!

⁵⁶³³ Kabiliyet ve bilgide bir akıl gibisin. Heybet ve ululukta bir felek gibisin.

⁵⁶³⁴ Dağ, senin sabrın karşısında hafif ve yumuşak kalır. Ruh, senin keremin karşısında kalın (yoğun, galiz) ve kaba bir varlık gibidir.

Ne be tab‘-ı enderet hısâl-ı zemîm⁵⁶³⁵

22- Ber bekây-i tu koned tîğ-i ecel
Bâ kemâl-i tu hired ‘arş-i ‘azîm⁵⁶³⁶

23- Harem-i ‘adl-i tu çônân eyemen
Ki cihân râ zı fitne geşt harîm⁵⁶³⁷

24- Va‘de-i fazl-ı tu çônân sâdık
Ki felek râ be va‘de hânde le‘îm⁵⁶³⁸

25- Himmetet berter ez hudûs⁵⁶³⁹u kıdem⁵⁶⁴⁰
Fikretet âgah ez hadîs⁵⁶⁴¹ü kadîm⁵⁶⁴²,⁵⁶⁴³

26- Nefeset vâris-i du‘ây-i Mesîh
Kalemet nâyib-i ‘asây-i Kelîm⁵⁶⁴⁴

27- Nûk-i kîlk-i tu bahr-ı mascûr est
Vendero sed hezâr dürr-i yetîm⁵⁶⁴⁵

28- Levh-i zihn-i tu Levh-i Mahfûzest
Vendero sa‘d u nehs-ı heft iklîm⁵⁶⁴⁶

⁵⁶³⁵ Onun cömertliğinde, ne kaba ve çirkin bahşişler vardır. Ne de tabiatında kötü ve çirkin huylar bulunur.

⁵⁶³⁶ Ecel kılıcı, senin baki olman için sallanıyor. Akıl, senin mükemmelliğinle, ulu arş gibidir.

⁵⁶³⁷ Senin adaletinin sınırları öylesine emniyetlidir ki; fitne ve kötülük, dünyanın sınırlarından içeri giremez.

⁵⁶³⁸ Senin fazilet vadin öylesine doğrudur ki; felek, vaat açısından onun karşısında çok kıskanç görünür.

⁵⁶³⁹ Sonradan var olma

⁵⁶⁴⁰ Ezelden var oluş, iptidası, başlangıcı olmama

⁵⁶⁴¹ Sonradan var olan

⁵⁶⁴² Ezeli olan, başlangıcı olmayan

⁵⁶⁴³ Senin himmetin, hudus ve kıdemden daha üstündür. Senin düşüncen, hadîs ve kadîmden (yaratılmış, beşerî ve ezeli olan şeylerden) haberdardır.

⁵⁶⁴⁴ Senin nefesin, Hz. İsa’nın duasının varisidir. Senin kalemin, kelâmullah olan, Hz. Musâ’nın esasının naibidir.

⁵⁶⁴⁵ Senin kaleminin ucu, içerisinde yüzbin nadide (benzersiz) incinin buşlunduğu; bol ateşli, kızgın deniz gibidir

⁵⁶⁴⁶ Senin aklının levhası; içerisinde yedi iklimin uğuru ve uğursuzluğu bulunan, saklı ve korunmuş bir levhadır (Levh-i Mahfûzdur).

- 29- Cüz be engušt-i zihn ü fitnat-i tu
Ne-şevêd nokta kâbil-i taksîm⁵⁶⁴⁷
- 30- Herçi ma‘lûm-i tu fûrûd tevâned
Kîst berter zı tu Hüdây-i ‘alîm⁵⁶⁴⁸
- 31- Ebr râ ger kef-i tu mâye dehed
Be-şikened pençe-i çenâr ez sîm⁵⁶⁴⁹

S.289

- 32- Mi‘de-i âz râ be vakt-i sü‘âl
Ni‘metet imtilâ dehed zı na‘îm⁵⁶⁵⁰
- 33- Cân-ı bed-hâh-ı tu be rûz-i ecel
‘Unf-i tu sernigûn keşed be cahîm⁵⁶⁵¹
- 34- Âb-ı rifk-i tu şod şerâb-ı tehûr
Âteş-i kîn-i tu ‘azâb-ı elîm⁵⁶⁵²
- 35- Tîğ-i kînet ne‘ûzubillâh ezo
Rûh râ çün beden zened be dû nîm⁵⁶⁵³
- 36- Tâ ki ez rûy-i vaz‘-ı nakş konend
Şîn pes ez sîn ü hâ fûrûd ez cîm⁵⁶⁵⁴
- 37- Puşt-i hasmet çu cîm bâd u cihân

⁵⁶⁴⁷ Senin akıl ve zekânın parmağı olmadan, noktanın bölme işlemi imkânsız olur.

⁵⁶⁴⁸ Sana malum ve açık olan her şey senden daha aşağıdadır. Her şeyi bilen Allah’tan başka, senden yukarı ve üstün olan kimdir?

⁵⁶⁴⁹ Senin elin buluta maya verse; çınar ağacının dalları gümüşten (yağmurdan) kırılır.

⁵⁶⁵⁰ Cimri ve hırslı insanın midesi talepte bulunduğu vakit; senin nimetin, onun midesini ikramla doldurur.

⁵⁶⁵¹ Senin kahrın, senin kötülüğünü isteyenlerin canını, ecel günü, baş aşağı cehenneme yuvarlar.

⁵⁶⁵² Senin lütuf (şefkat) suyun, temizleyici bir şarap oldu. Senin kin ve düşmanlık ateşin, acı verici azap oldu.

⁵⁶⁵³ Senin kin ve düşmanlık kılıcın varya, ondan Allah’a sığınırım. O, aynı beden gibi, ruhu ikiye ayırır.

⁵⁶⁵⁴ Konum olarak şın harfi ile sin harfinin yerini; ha harfi ile cim harfinden daha aşağıda yerleştirsın diye;

Ber dileş tengter zı halka-i mîm⁵⁶⁵⁵

- 38- Devletet râ kemâl bâd karîn
Müddetet râ zemâne bâd nedîm⁵⁶⁵⁶

- 39- Kös-i tu ber felek resîde vü bâz
Tabl-ı hasmet be-mânde zîr-i gilîm⁵⁶⁵⁷

- 40- İhtiyarât-i tu çönân mes'ûd
Ki tevellâ bedo koned takvîm⁵⁶⁵⁸

Der Medh-i Ebü'l-Feth Tâhir Bin Muzaffer Vezîr⁵⁶⁵⁹ - Kaside: 138

Vezin: Mefâ'ilün/Fe'ilâtün Mefâ'ilün/Fe'ilün

- 1- Behükm-i da'vâ zîc ü guvâhî-i takvîm
Şeb-i çahârum Zî hicce-i sene-i sâmîm⁵⁶⁶⁰, ⁵⁶⁶¹
- 2- Şebî ki bûd şeb-i hef-dehum zı mâh-ı Ayâr⁵⁶⁶²
Şebî ki bûd nühum şeb zı Tîr-i mâh-i kadîm⁵⁶⁶³
- 3- Nemâz-ı dîger yekşenbe bûd ez Behmen
Ki bî vü dâl Sifendârmez bûd ez takvîm⁵⁶⁶⁴, ⁵⁶⁶⁵

⁵⁶⁵⁵ Senin düşmanın sırtı, cim harfi gibi olsun! Dünya, onun yüreğinin üzerinde mim harfi gibi daha dar olsun!

⁵⁶⁵⁶ Senin devlet ve talihin, mükemmelliğe yakın olsun! Zamane, senin yaşadığın devrin hizmetlisi (hadimi, nedîmi) olsun!

⁵⁶⁵⁷ Senin kösünün sesi gökyüzüne ulaşmıştır. Aynı şekilde düşmanın davulu, kilim altında kalmıştır (sesi çıkmamaktadır).

⁵⁶⁵⁸ Senin seçtiklerin (tercih ettiklerin), öyle talihli ve mes'uttur ki takvim onunla dostluk kurar.

⁵⁶⁵⁹ Vezir Muzaffer Oğlu Ebu'l-Fetih Tahir'in Methi Hakkındadır.

⁵⁶⁶⁰ 25 Mayıs 1146 senesi

⁵⁶⁶¹ Yıldız hesabının gösterdiği hüküm ve takvimin deliline dayanarak, Zilhicce'nin dördüncü gecesi ve beş yüz kırk senesi (540 H.).

⁵⁶⁶² Rumi aylardan birisinin adı

⁵⁶⁶³ Bir gece ki 17 Ayar ayının gecesi idi. Bir gece ki eski Tîr ayının 9. Gecesi idi.

⁵⁶⁶⁴ Behmen ayının pazar günü, ikindi namazı vakti idi. Zira Takvime göre, İsfendarme'ın "Bi" ve "Dal" zamanı idi.

⁵⁶⁶⁵ Bu beyitler diğer nüshaların hepsinde farklıdır ve hiç biri bir biri ile uyumlu değil. Bunların, daha sonradan eklenmiş olma ihtimali yüksektir.

- 4- Çu der-guzeşt zı şeb-i heşt sâ‘at-i rasadî⁵⁶⁶⁶
Ber ân kıyâs ki re’y-i müneccimest ü hakîm⁵⁶⁶⁷
- 5- Be cüzv-i asl resîd âftâb-i nuh gerdûn
Bi-hayr der nuhum-i âftâb-i heft iklîm⁵⁶⁶⁸
- 6- Hüdâvegân-ı vezîrân ki cüz kemâl-i Hüdây
Ne-yâft hîç sıfât ber kemâl-i o takdîm⁵⁶⁶⁹
- 7- Sipihr-i feth Ebü’l-Feth Tâhir ânki sipihr
Ebed zı zâden-i emsâl-i o şodest ‘akîm⁵⁶⁷⁰
- 8- Nuh sâhibî mülkî kez memâlik-i şerefeş
Kemîne gül-şen ü gül-han çu cennetest ü cehîm⁵⁶⁷¹
- 9- Burd zı dürdiy-i lütfeş hased şarâb-ı tehûr
Koned zı şiddet-i kahreş hazer ‘azâb-i elîm⁵⁶⁷²
- 10- Zı mertebet felek-i câh-i o çönân ‘âlî
Ki gusahâ hored ez kibriyâş ‘arş-i ‘azîm⁵⁶⁷³
- 11- Be hâsiyet harem-i ‘adl-i o çönân eyemen
Ki ta‘nhâ keşed ez rüknhâş Rûkn-i Hatîm^{5674, 5675}

⁵⁶⁶⁶ Yıldız biliminde bir zaman ölçümü hesabı

⁵⁶⁶⁷ Müneccim ve hekimin görüşü hesabıyla, rasat saatine göre, gecenin sekiz saati geçtiğinde;

⁵⁶⁶⁸ Dokuz feleğin güneşi Koç burcunun evveline (asıl kısmına) ulaştı. Yedi iklimin dokuzuncu güneşi (Tâhir Bin Muzaffer), kutlu bir şekilde yaşasın!

⁵⁶⁶⁹ Vezirlerin efendisi, öyle bir zattır ki; Allah’ın sıfatından başka hiçbir sıfat, onun kemalinden üstün olamaz.

⁵⁶⁷⁰ Fethin seması olan Ebü’l-Feth Tâhir, öyle bir insandır ki felek, sonsuza kadar onun benzerini doğurma hususunda kısırdır.

⁵⁶⁷¹ Dokuz mülkün efendisi olan bu zat öyle birisidir ki onun, cennet gibi olan şeref memleketleri karşısında, en aşağı derecede bulunan gül bahçesi ve gül-han (külhan), cehennem gibidir.

⁵⁶⁷² Onun lütfunun koyuluğunu, en temiz şarap kıskanır. Onun kahır ve öfkesinin şiddetinden, acı verici azap bile uzak durur.

⁵⁶⁷³ Onun heybet feleği, rütbece öyle bir yüceliğe sahiptir ki onun ululuğundan, ulu arş üzüntüye kapılır.

⁵⁶⁷⁴ Kâbe’nin sütunu

⁵⁶⁷⁵ Nitelik olarak, onun adalet haremi öyle emniyetlidir (sağlamdır) ki Rûkn-i Hatim, onun sütunları tarafından azarlanırlar.

- 12- Be bendegiyeş rızâ dâde kâ'inen men kân⁵⁶⁷⁶
Be tav' u rağbet ü hüsn-i temâm ü kalb-i selîm⁵⁶⁷⁷
- 13- Zehî zı rûy-i bekâ der bidâyet-i devlet
Zehî zı vech-i şeref der nihâyet-i ta'zîm⁵⁶⁷⁸
- 14- Eger hayâl-i tu der hâb dîde mî ne-şodî
Şebîh-i tu çu şerîk-i Hüdâyî bûd 'adîm⁵⁶⁷⁹
- 15- Tuyî ki heşm-i tu ber cürm kâhîrîst musîb
Tuyî ki 'afv-i tu ber heşm kâdirîst rahîm⁵⁶⁸⁰
- 16- Kerîm-i zât-ı tu der tayy-i sûret-i beşerî
Tebârekallâh gûyâ ki rahmetîst cesîm⁵⁶⁸¹

S.289

- 17- Tu muntakim ne'î ez çi ez ânki der heme 'ömr
Hilâf-i tu ne muhâlif kazâ ne-kerd ez bîm⁵⁶⁸²
- 18- Ne yek sü'âl-i tu âyed der intikâm-ı dürüst
Ne yek cevâb-ı tu âyed der ihtîşâm-ı sakîm⁵⁶⁸³

⁵⁶⁷⁶ “Her kim olursa” ibaresi, şu hadise işaret etmiş olabilir (böyle bir hadisin varlığı ve sihhati tartışılmak kaydıyla): “من قاتل عليا على الخلافة، فاقتلوه كائنا من كان”: “Kim Ali ile hilafet için savaşırsa; kim olursa olsun onu öldürün”!

⁵⁶⁷⁷ Mevcut olan her şey; itaat, rağbet ve tam bir güzellik ve sağlam kalp ile onun kulluğuna razı olmuştur.

⁵⁶⁷⁸ Henüz devletin başlangıcında olduğu halde, bekaya namzet olduğu için, ona aferinler olsun! Şeref açısından, tazimin son noktasını temsil ettiği için, ona aferinler olsun (tazimin bundan sonrası, ancak Allah'a gösterilir).

⁵⁶⁷⁹ Eğer senin hayâlin rüyada görülmeseydi, Allah'ın şeriki gibi, benzerin bulunmazdı.

⁵⁶⁸⁰ Sen öyle birisin ki; suçluya karşı kahrın, nihayet derecede ezicidir. Sen öyle bir zatsın ki; öfkenin en şiddetli seviyesinde, merhamet edip bağışlayabilirsin.

⁵⁶⁸¹ Senin zatının cömertliği, insanlık suretini kat etme (kazanma) hususunda, tebarekallah, sanki büyük bir rahmettir.

⁵⁶⁸² Sen intikam almazsın. Neden? Şundan dolayı ki bütün hayatında, tek bir muhalifin yok. Hatta kaza bile, korkudan seninle düşmanlık yapmadı.

⁵⁶⁸³ Gerçekten, intikam alma hususunda, senin doğru dürüst bir talebin (süalin) vaki olmamıştır (Ne intikam alma hakkında, senin bir sualin doğru olur). Ne de heybet ve ihtîşâm konusunda bir cevabın yanlış olur.

- 19- Nesîm-i lütf-i tu bâ hâk eger sohen gûyed
Hayât u nutk pezîred ezo ‘izâm-ı remîm⁵⁶⁸⁴
- 20- Semûm-i kahr-ı tu bâ âb eger ‘itâb koned
Peşîze dâğ şevêd ber mesâm-ı mâhîy-i şîm⁵⁶⁸⁵
- 21- Be tîğ-i kurre-i tu bâzûy-i rûzgâr be hükm
Ne‘ûzubillâh cân râ zened miyân be dû nîm⁵⁶⁸⁶
- 22- Zı istikâmet-i re’y-i tu ger kazâ konedî
Dakîka’î felekü’l-mustakîm⁵⁶⁸⁷ râ tefhîm⁵⁶⁸⁸
- 23- Be-mândî elif-i üstüvâş tâ be ebed
Zı şerm-i re’y-i tu ser pîş derfekende çu cîm⁵⁶⁸⁹
- 24- Gül-i kazâ vü kader nâ-dürîde gonca henûz
Tebessümet zı nihâneş haber dehed zı nesîm⁵⁶⁹⁰
- 25- Be ‘ahd-i nutk-i tu ne-zı hâsiyet-i dehân-ı sedef⁵⁶⁹¹
Nefes-i hemî ne-zened bel zı neng-i dürr-i yetîm⁵⁶⁹²
- 26- Melâmet nefeset mîbered du‘ây-i Mesîh
Ğerâmet kalemet mîkeşed ‘asây-i Kelîm⁵⁶⁹³

⁵⁶⁸⁴ Senin lütuf esintin eğer toprakla konuşursa, ondan, çürümüş kemikler hayat bulur ve dile gelir.

⁵⁶⁸⁵ Senin kahrının rüzgârları eğer suya yönelirse, Şim balığının gözenekleri üzerindeki pullar, sıcaktan dağlanmış gibi olur.

⁵⁶⁸⁶ Senin düşmanlık kılıcın, ondan Allah’a sığınırım. Zamanın pazuyla hükmettiğinde, ruhu, kılıç darbesiyle ikiye ayırır.

⁵⁶⁸⁷ Felek-i muhit, ulu arş, felek ve kürsüsü

⁵⁶⁸⁸ Eğer kaza, felekü’l-müstakime, senin düşüncenin doğruluğundan bir an bahsedebilirse;

⁵⁶⁸⁹ Feleğin, elif gibi dümdüz olan Ekvator çizgisi, utancından sonsuza kadar, boynu, cim harfî gibi eğik bir şekilde önüne düşmüş kalır.

⁵⁶⁹⁰ Kaza ve kader çiçeği, daha goncasını yırtmadan; senin tebessümün, ona içindeki esintiden haber verir.

⁵⁶⁹¹ İstiridye, midye

⁵⁶⁹² Senin konuşman sırasında, sedefin ağzı (istiridyenin ağzı), kendi özelliğinden dolayı kapalı değildir. Belki senin karşında ağzında olan benzersiz incinin utancından dolayı, ağzını kapalı tutmaktadır.

⁵⁶⁹³ Nefesin, Hz. İsa’nın duasını azarlar. Kalemin, Hz. Musa’nın asasından tazminat alır.

- 27- Mesîr-i kil-k-i tu der ma‘riz-i ta‘arruz-i hasm
Misâl-i cirm-i şihâbest ü recm-i Dîv-i Recîm⁵⁶⁹⁴
- 28- Çi kâyilest serîreş ki ez fesâhet-i o
Sohen-pezîred cezr-i esem⁵⁶⁹⁵ be gûş-i samîm⁵⁶⁹⁶
- 29- Be şust hilkat-i âteş be âb-i hulk-i tu rûy
Ki der izâfe-i tab‘ ne‘âme geşt na‘îm⁵⁶⁹⁷
- 30- Be-best bâd-ı hazân bâ-dem-i hasûd-i tu ‘ahd
Ki der berâber-i ebr-i bahâr geşt le’îm⁵⁶⁹⁸
- 31- Sabâ niyâbet-i dest-i tu ger be dest âred
Kenâr-ı hırs koned pür kef-i çenâr zı sîm⁵⁶⁹⁹
- 32- Bozorgvârâ bâ ânki âb-ı gofte-i men
Zı lütf mî be-burd âb-ı Kevser ü Tesnîm^{5700, 5701}
- 33- Be hâk-pây-i tu ger firketem be kuvvet-i ‘ilm
Nutk zened megereş câh-ı tu koned ta‘lîm⁵⁷⁰²
- 34- Senây-i tu be tahayyür fekende vehm-i merâ
Egerçi nokta-i mevhûm râ koned taksîm⁵⁷⁰³

⁵⁶⁹⁴ Senin kaleminin çizdiği alan (yol), düşmanın taarruza geçtiği yerde, meteor parçaları (şa‘âb) ve Şeytana-ı Recîme atılan taşlar gibidir.

⁵⁶⁹⁵ Doğuştan sağır, kör, karekök, karekökü net bir rakam olmayan sayı

⁵⁶⁹⁶ Onun kaleminin sesi hakkında ne söylenebilir ki? Zira cezr-i esem bile, fesahatinden dolayı sağır bir kulak ile ondan söz dinliyor.

⁵⁶⁹⁷ Devekuşunun midesinde, ateşin serinlemesinin ve midesine zarar vermemesinin sebebi; senin ahlakının serinliği, onu yıkamış olması ve ısısını gidermiş olmasıdır.

⁵⁶⁹⁸ Hazan rüzgârının cimri olmasının (kınanmasının) nedeni; bahar bulutunun karşısında seni kıskanan kimsenin nefesi ile antlaşma yapmış olmasıdır.

⁵⁶⁹⁹ Sabâ yeli, hırsının yanında senin cömert elinin niyabetini elde edebilirse, çınar ağacının avucunu gümüşle doldurur.

⁵⁷⁰⁰ Cennette bulunan bir pınarın adı

⁵⁷⁰¹ Ey büyük insan! Benim sözümün parlaklığı, lütuf açısından, Kevser ve Tesnim’in şan ve itibarını kaybettirir.

⁵⁷⁰² Benim düşüncem, ilim gücüne dayanarak, senin ayağın altındaki toprakla konuşursa; bu durum ancak senin ihtişamının eğitimi sayesinde gerçekleşir.

⁵⁷⁰³ Benim hayâlim, her ne kadar mevhûm ve hayâli bir noktayı bölme gücüne sahip bulunsa da; senin övgün, benim hayâlimi şaşkınlığa uğratmıştır.

- 35- Verây-i lafz-ı Hüdâvend çîst lafz-i Hüdây
Zebân der ân ne-konem kân tecâvüzîst zemîm⁵⁷⁰⁴
- 36- Latîfe'î be-şinev der kamîl-i hod ki der ân
Mülûk ne ki mülk hem merâ koned teslîm⁵⁷⁰⁵
- 37- Ve ger be-resem Hüdâvend gûyemet meselâ
Çönân buved ki kesî gûyed âftâb-ı kerîm⁵⁷⁰⁶
- 38- Merâ edeb ne-buved hâsse der makâm-ı senâ
Halîm goften kûh erçi vâsf-ı ost kadîm⁵⁷⁰⁷
- 39- Ki ber zebân-ı sadâ ez tarîk-i tîre-gerî
Müdâhenet ne-koned bâz gûyedem ki halîm⁵⁷⁰⁸
- 40- Hüdâyî dâned ü kes çün Hüdâyî nîst ki nîst
Kesî be vâsf-ı tu 'âlim be-cüz Hüdâyî-i 'alîm⁵⁷⁰⁹
- 41- Hemîşe tâ ne-koned gerdiş-i zemâne makâm
Be kâm-ı hîş hemî bâş der zemâne mukîm⁵⁷¹⁰
- 42- 'Arîz 'arsa-i 'izz-i turâ sipîhr nezîr
Tavîl müddet-i 'ömr-i turâ zemâne nedîm⁵⁷¹¹

⁵⁷⁰⁴ Allah kelamının ötesinde ne var? Allah kelamı var. Bu hususta söz söylemem. Çünkü bu durum kınanmak ve haddini aşmaktır (Allah kelamının üzerine söz söylemek haddini aşmaktır).

⁵⁷⁰⁵ Sadece padişahların değil, memleketin de beni teslim etmesi için (kabul etmesi için); kendi kemalinle ilgili bir latife dinle.

⁵⁷⁰⁶ Ve eğer mesela seni Allah sıfatı ile tavsif edersem bu, bir kimsenin “cömert güneş” ifadesi gibi bir şeydir.

⁵⁷⁰⁷ Bende, özellikle seni övme konusunda edep bulunmaz. Dağı sabırlı olarak ifade etmek, onun niteliği ise, bu durum, onun eski vasıflandırılmalarıdır.

⁵⁷⁰⁸ Nitekim öfkeli bir ses, senin sabırlı olduğunu bana söylerse; bunda yaltaklık ve ikiyüzlülük yapmamış olur.

⁵⁷⁰⁹ Allah hakkıyla bilir. Hiç kimse Allah gibi değildir. Çünkü alîm olan Allah'tan başka kimse senin vâsfını bilmez.

⁵⁷¹⁰ Feleğin dönüşmesi durmadığı sürece; daima kendi ağız tadınla bu devranda hükmet (otur).

⁵⁷¹¹ Senin izzet ve ihtişamının enginliği, gökyüzü gibi olsun! Senin ömrünün uzunluğu, zamane ile yakın arkadaş olsun!

- 43- Be-mân zı âteş-i gavgây-i hâdisât masûn
Çönân kez âteş-i Nemrûd buved İbrâhîm⁵⁷¹²

S.291

- 44- Muvâfîkân-ı tu ber bâm-ı çerh burde ‘alem
Muhâlîfân-ı turâ tabl mânde zîr-i gilîm⁵⁷¹³

- 45- Mübârek âmede tahvîl ü intihât çönân
Ki iktidâ vü tevellâ koned bedo takvîm⁵⁷¹⁴

Der Medh-i Emîr-i ‘Âdil Ziyâ’üd-Dîn Mevdûd Ahmed-i ‘Asemî⁵⁷¹⁵ - Kaside: **139**

Vezin: Mefâ‘ilün/Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün/Fe‘ilün

- 1- Nemâz-i şâm çu hûrşîd gunbed-i gerdân
Be kûh reft fûrûd u zı çeşm geşt nihân⁵⁷¹⁶
- 2- Be fâl-i nîk birûn âmedîm ü re’y-i sevâb
Be ‘azm-i hidmet-i dergâh-ı pîşvây-i cihân⁵⁷¹⁷
- 3- Be tâli‘î ki be-beste est zı ibtidây-ı vücûd
Be pîş-i tâli‘-î ‘âliyeş ber sipîhr meyân⁵⁷¹⁸
- 4- Tekâverânî der zîr-i zîn be devlet-i o
Çu ebr gâh-i mesîr ü çu pîl gâh-i tevân⁵⁷¹⁹

⁵⁷¹² Aynı Hz. İbrahim’in Nemrut’un ateşinden korunduğu gibi, hadiselerin, gürültü ateşinden hep korunasın!

⁵⁷¹³ Senin yoldaşların, feleğin çatısına bayrak asmıştır. Aynı şekilde senin düşmanlarının, davulu kilim altında kalmıştır (sesi çıkmamaktadır).

⁵⁷¹⁴ Senin yılbaşın ve yılsonun uğurlu olmuştur. Öyle ki takvim bile, ona uyup onunla dostluk kurdu.

⁵⁷¹⁵ Adaletli Emir Ziyâ’üd-Dîn Mevdûd Ahmed-i ‘Asemî’nin Methi Hakkındadır.

⁵⁷¹⁶ Güneş, feleğin kubbesinden, dağın arkasında battığı ve gözden kaybolduğu vakit, akşam namazıdır (bu günkü İranlılar için akşamla yatsı tek vakittir).

⁵⁷¹⁷ Uğurlu bir zamanda, doğru (temiz) bir düşünce ile dünya önderinin dergâhına, hizmet etmek niyetiyle dışarı çıktık.

⁵⁷¹⁸ Öyle bir talih ile dışarı çıktık ki felek, varlığın başlangıcından itibaren, onun yüce talihi önüne bel (el) bağlamıştı (emrine amade).

⁵⁷¹⁹ Onun yüce devleti ve varlığı sayesinde, eyerimizin altında öyle çevik ve hızlı binitler vardı ki; onlar, yol kat etme zamanı, bulut gibiydiler. Güç bakımından ise fil gibiydiler.

- 5- Zı na‘lhâ-i şân sath-ı zemîn girifte hilâl
Zı gûşhâ-i şân rûy-i hevâ girfte sinân⁵⁷²⁰
- 6- Ne der mafâsıl-ı îñ sustiyî zı bâr-ı rikâb
Ne der tabî‘at-ı ân nefretî zı bâd-ı ‘enân⁵⁷²¹
- 7- Be kûhsâr u beyâbânî ender âverdîm
Cemâzgân-ı biyâbân-neverd kuh-i kûhân⁵⁷²²
- 8- Çu bîşe bîşe dero derzhây-i hâr u hesek
Çu pâre pâre dero hâmhây-i rîg-i revân⁵⁷²³
- 9- Kesî ne-dîde firâzeş meger be çeşm-i zamîr
Kesî ne-refte neşîbeş meger be-pây-i gümân⁵⁷²⁴
- 10- Be ğârhâş derûn mâr-ı gerze⁵⁷²⁵ez haşerât
Be nâvhâş derûn şîr-i şerze ez hayvân⁵⁷²⁶
- 11- Zı teng-i ‘îşî ber zirvehâş burde Humây⁵⁷²⁷
Zı üstühvân-i müsâfir zehîrehây-i girân⁵⁷²⁸
- 12- Kesî be rûz-i sefid ü şeb-i siyâh dero
Be-cüz kebûdîy-i gerdûn hemî ne-dâd nişân⁵⁷²⁹

⁵⁷²⁰ Onların nal dövmelerinden, yeryüzü hilal gibi olmuştur. Onların kulaklarından, hava sanki mızraklarla dolmuştur.

⁵⁷²¹ Yükün ağırlığından dolayı, ne eklemlerinde bir yorgunluk vardı. Ne de dizginin rüzgârından, onların huyunda bir nefret vardı.

⁵⁷²² Dağlık araziye ve ovaya (çöle), dağ gibi hörgüçlere sahip, hızlı koşan develer çıkardık.

⁵⁷²³ Orada diken ve çer çöplerden çalılık ve sazlıklar var. Orada akar kumlardan meydana gelen, kat kat kum tepeleri var.

⁵⁷²⁴ Hayal gözünden başka, zirvesini kimse görmemiş. Düş ve tahmin ayağı hariç, inişlerine (derelerine) kimse gitmemiş.

⁵⁷²⁵ Yeşil renkli ve çok benekli ve çizgili olup, diğer yılanlara nispetle zehiri fazla olan ve hiçbir ilacın zehrini tedavi edemediği bir yılan türüdür.

⁵⁷²⁶ Mağaralarında, haşerat türünden gerze yılan vardır. Su havzalarının yanında, hayvan türünden çok kudretli ve saldırgan aslan bulunur.

⁵⁷²⁷ Kemikten beslenen bir tür kuş

⁵⁷²⁸ Humay kuşu, hayat şartlarının zorluğundan dolayı, zirvelerine, yolcu kemiklerinden çok miktarda azık depolamıştır.

⁵⁷²⁹ Semanın aydınlığında ve gece karanlığında; orada kimse, gökyüzünün mor renginden başka bir şey göstermedi.

- 13- Zı bîm-i dîv be-dil der hemî gudâht zamîr
Zı bâd ser be ten der hemî füsurd revân⁵⁷³⁰
- 14- Hezâr bâr be her lahza bîş goft dilem
Ki yârâb îñ reh-i dil-gîr key resed be kerân⁵⁷³¹
- 15- Zemân-ı zemân dehidem ân kadr ki bûse dehem
Zemîn-i hazret-i ân maksad-ı zemîn ü zemân⁵⁷³²
- 16- Ziyâ-i dîn-i Hüdâyî ânki hüsn-i ‘âdet-i o
Zemâne dâred der zîr-i sâye-i ihsân⁵⁷³³
- 17- Emîr-i ‘âdil Mevdûd Ahmed ‘Asemîy
Ki hest cevherî ez ‘Âdil ü ‘İsmet-i Yezdân⁵⁷³⁴
- 18- Bozorg bâr-i hüdâyî ki tab‘ u desteş râ
Hemî nemâz bered bahr u secde âred kân⁵⁷³⁵
- 19- Bûd ‘inâyeteş ez nâyibât-i çerh penâh
Dehed himâyeteş ez hâdisât-i dehr emân⁵⁷³⁶
- 20- Be gayret ez nefeseş rûh-i ‘Îsâ-ı Meryem
Be heclet ez kalemeş çûb-i Mûsây-i ‘İmrân⁵⁷³⁷
- 21- Zı âb gird ber-âred be yâd-ı bâd-ı efrâh

⁵⁷³⁰ Devî korkusundan, insanın içi içini yiyordu. Rûzgârdan, tendeki akıl kayboluyordu.

⁵⁷³¹ Kalbim, bir anda bin defadan fazla şöyle diyordu: Ey Allah’ım, bu can sıkıcı yol, ne zaman son bulacak?

⁵⁷³² Zaman ve zeminin maksadı olan, o hazretin toprağını, öpeceğim an ne zaman gelecek?

⁵⁷³³ Allah’ın dininin nuru ve ışığı (Ziya’üd-Dîn), öyle bir insandır ki zamane, hayır ve ihsan gölgesi altında, onun âdetinin güzelliğine malik olur (güzelliğini bulur).

⁵⁷³⁴ Adaletli emir, Mevdûd Ahmed-i ‘Asemî; Allah’ın adalet ve ismetinden cevher taşıyan insandır.

⁵⁷³⁵ O, öyle ulu bir efendidir ki; onun hoş tabiatı ve cömert eli karşısında deniz, namaz kılar ve maden secde eder.

⁵⁷³⁶ Onun lütfü, feleğin kötülükleri karşısında sığınma sağlıyor. Onun himayesi, zamanın hadiselerinden koruyor.

⁵⁷³⁷ Gayret bakımından Meryem’in İsa’sının ruhu, onun nefesinden mahçup olur. İmrân’ın Musa’sının asası, onun kaleminin mucizesinden (sihrinden) utanır.

Zı şîr kîn be-sîtâned be şîr-i şâdrevân⁵⁷³⁸

- 22- Her ân kemer ki ne ez behr-i hidmeteş zünnâr⁵⁷³⁹
Her ân sohen ki ne der şükr-i ni‘meteş hezeyân⁵⁷⁴⁰

- 23- Be nâ-şînâsî teşbîh hâstem kerdem
Ser-i enâmîl-i o râ be ebr der Nîsân⁵⁷⁴¹

S.292

- 24- Hired kalem bested ez enâmîlem be-şikest
Çe goft goft zehî gıybet ü zehî bühtân⁵⁷⁴²

- 25- Be ebr-i Nîsân âhir çe nisbet est o râ
Kezîn hemîşe güher bâred ü ez ân bârân⁵⁷⁴³

- 26- Be ıztırâr buved bezl-i ân u ân düşvâr
Be ihtiyâr buved cûd-i îñ ü îñ âsân⁵⁷⁴⁴

- 27- ‘Înân-ı îñ çu sebuş şod beyâ be-bîn ni‘met
Rikâb-ı ân çu girân şod beyâ be-bîn tûfân⁵⁷⁴⁵

- 28- Eyâ mehâmid-i tu vakf geşte ber akvâl
Ve yâ medâyh-i tu nakş geşte ber ezhân⁵⁷⁴⁶

- 29- Mehâmid-i tu hemî der-ne-yâyedem be zamîr

⁵⁷³⁸ Bâd-i efrâh hatırına, sudan toz meydana çıkarır. Onun kubbesindeki arslan (arslan tasviri), arslandan intikam alır.

⁵⁷³⁹ Zerdüşt ve Hristiyanların kuşandığı kemer

⁵⁷⁴⁰ Onun hizmetinden başka bağlanılan her kemer, zünnârdır. Onun nimetine şükretmekten başka söylenilen her söz, sersemlemektir (hezeyan, saçmalık).

⁵⁷⁴¹ Onun parmaklarının ucunu, bir yabancı için; Nisan ayındaki buluta benzetmek istedim.

⁵⁷⁴² Akıl, kalemi parmaklarımdan alıp kırdı. Ne dedi? “Yazıklar olsun gıybet, yazıklar olsun İftiraya”.

⁵⁷⁴³ Nisan bulutu ile bunun karşılaştırılmasının ne alakası var? Bundan her zaman mücevher yağıyor, ondan yağmur.

⁵⁷⁴⁴ Onun ikramı, mecburiyetten olur ve çetindir. Bunun cömertliği kendi isteği ile olur ve kolaydır.

⁵⁷⁴⁵ Bunun dizgini hafiflediğinde gel de nimete bak! Onun rikabı (üzengisi) ağırlaştığında gel de fırtınayı seyret!

⁵⁷⁴⁶ Ey huyları, sözlere ve dillere vakıf olunmuş olan insan (güzel ahlaklı dillerde dolaşan insan)! Ve ey övgüleri beyinlere kazanmış olan kimse!

Medâyah-i tu hemî der ne-guncedem be dehân⁵⁷⁴⁷

- 30- Tu ân kesî ki ne-yâred be sed-hezâr kurûn
Tu ân kesî ki ne-yâred be sed-hezâr kırân^{5748, 5749}
- 31- Sipihîr misl-i tu ez ittisâl-i heft ehîr
Zemâne misl-i tu ez imtizâc-ı çâr erkân^{5750, 5751}
- 32- Hikâyetî est zı ferr-i tu ferr-i Efrîdûn
Teşebbühîst zı ‘adl-i tu ‘adl-i Nûşîrevân⁵⁷⁵²
- 33- Kemer be-beste be sevdây-ı hidmetet Cevzâ
Kûlah nihâde zı teşvîr-i rif‘atet Keyvân⁵⁷⁵³
- 34- Mezây-ı heşm-i tu ber nâme-i ecel tevkî‘
Nefâz-ı emr-i tu ber da‘vay-i kazâ bürhân⁵⁷⁵⁴
- 35- Kazâ vu emr-i turâ ân yegânegîst be zât
Ki dest ü pây-i dûyî der-ne-mîresed be meyan⁵⁷⁵⁵
- 36- Be zîr-i dâmen-i kîn-i tu fitnehâ mestûr
Be pîş-i dîde-i vehm-i tu râzhâ ‘üryân⁵⁷⁵⁶

⁵⁷⁴⁷ Senin iyi huyların (o kadar büyük ve hayal ötesidir ki) zihnimde hazmedemiyorum. Senin övgülerin benim ağzıma sığmıyor.

⁵⁷⁴⁸ İki yıldızın, aynı burçta ve aynı derecede birleşmesidir. Bu zaman diliminde doğan insanlara “sahip-kırân” denir.

⁵⁷⁴⁹ Sen, öyle bir kimsesin ki yüzbinlerce yüzyıl geçse, benzerin gelmez. Sen, öyle bir zatsın ki dünyaya, yüzbinlerce kırân gelse, senin benzerin gelmez.

⁵⁷⁵⁰ Dört unsur: hava (yel), su, toprak, ateş

⁵⁷⁵¹ Felek, yedi yıldızı bir araya getirirse, senin gibisini getiremez. Zamane, dört unsuru birleştirirse, senin benzerini yaratamaz.

⁵⁷⁵² Feridûn’un ululuğu, senin ihtişamının yanında bir hikâyedir (efsanedir). Nûşîrevân’ın adaleti, senin adaletinin bir taklididir.

⁵⁷⁵³ İkizler burcu, senin hizmetinde olmak için kuşak bağlamış (elpençe divan durmuş). Satürn, senin yüceliğin karşısında, utancından şapkasını çıkarmış.

⁵⁷⁵⁴ Senin öfkenin keskinliği, ecelin fermanına vurulmuş (tevkî‘ olunmuş) mühürdür (tuğradır). Senin emrinin infazı (geçerliği), kazanın iddiasına bir delil ve burhandır.

⁵⁷⁵⁵ Kazanın ve senin fermanın, köken olarak, öyle birliktelikleri var ki onların ikisini birbirinden ayırmak için, müdahale etmek üzere aralarına ne el, ne de ayak ulaşır (yani sen ne emredersen, onda hiçbir değişiklik yapılmadan yerine getirilir).

⁵⁷⁵⁶ Senin, kin ve düşmanlık eteğinin altında, fitneler gizlidir. Senin, şüpheli bakışının karşısında, bütün sırlar ap açık ortadadır.

- 37- Sipihr halka-i hükm-i tu der-keşîde be gûş
Zemâne dâğ-ı hevây-i tu ber-nihâde berân⁵⁷⁵⁷
- 38- Sipihr kîst ki der hidmetet koned taksîr
Zemâne kîst ki der ni‘metet koned küfrân⁵⁷⁵⁸
- 39- Dehed letâyif-i tab‘-ı tu bahr râ hayret
Koned şemâyil-i hilm-i tu kûh râ hayrân⁵⁷⁵⁹
- 40- Cihân zı ‘adl-i tu yâ Rab çi hâsiyet dâred
Ki şîr muhtesib est endero vu gurg şobân⁵⁷⁶⁰
- 41- Ne’î nebî vü ser-i kilk-i tust kâbil-i vahy
Ne’î Hüdâyi vü kef-i dest-i tust vâhib-i cân⁵⁷⁶¹
- 42- Kuvvây-i ğâziye râ der tıbâ‘ cây ne-bûd
Eger-ne cûd-i tu bûdî be rızk-ı halk zımân⁵⁷⁶²
- 43- Cihân-ı sülfe ne-bîned be cûd çün tu cevâd
Sipihr-i pîr ne-yâred be câh çün tu cevân⁵⁷⁶³
- 44- Be imtilâ çu kanâ‘at şevend âz u niyâz
Eger tufeyliy⁵⁷⁶⁴-i hân-i tu şân burd mihmân⁵⁷⁶⁵

⁵⁷⁵⁷ Felek senin hüküm halkanı, kulağına küpe yapmış. Zamane, senin taraftarlığın için kalçasına dağ basmıştır (kendini sana damgalı köle yapmıştır).

⁵⁷⁵⁸ Felek kim oluyor ki senin hizmetinde kusur etsin? Zamane kimdir ki senin nimetlerine küfranda bulunsun?

⁵⁷⁵⁹ Senin tabiatındaki yumuşaklıklar, denizi hayrete düşürür. Senin sabrının heykeli, dağı şaşırtır.

⁵⁷⁶⁰ Yarab, dünya senin adaletinle ne özellik elde etmiş ki onunla aslan bekçi olmuş kurt ise çoban.

⁵⁷⁶¹ Nebi değilsin ancak senin kaleminin ucu, vahiy kabiliyetindedir. Allah değilsin ancak senin elinin içi, can bağışlayandır.

⁵⁷⁶² Eğer senin cömertliğın, halkın rızkı için kefil olmasaydı, canlıların tabiatlarında, yemeği sindirme gücü (mekanizması) yerleştirilmezdi.

⁵⁷⁶³ Aşağılık dünya senin gibi ihsanda bulunan bir cömert göremez. Köhne felek, makam açısından senin gibi genç birini getiremez.

⁵⁷⁶⁴ Parazit, asalak

⁵⁷⁶⁵ Eğer senin sofranın tufeylisi onları müsafir etseydi, hırs ve dilenme, mide doygunluğundan kanaate dönuşürdü.

- 45- Zı şevk-i hidmet-i hân-i tu der tennûr-i esîr
Hezâr bâr Hamel kerd hîş râ biryân⁵⁷⁶⁶
- 46- Tu ân cihân-i celâlî ki der merâtib-i mülk
Be herçi ez bed ü nîk-i cihân dehî fermân⁵⁷⁶⁷
- 47- Sipîhr goft ne-yâred ki ân çerâst çönîn
Zemâne zehre ne-dâred ki ân çerâst çönân⁵⁷⁶⁸
- 48- Ger âsmân çu muhâlif ne-dâredet tâ‘at
Ve ger zemîn çu muvâfık ne-yâredet ‘isyân⁵⁷⁶⁹
- 49- Siyâset-i tu koned ehterân-i ân ehger
‘Înâyet-i tu koned hârây-i ân reyhân⁵⁷⁷⁰
- 50- Bozorgvârâ ahvâl-i dehr yeksân nîst
Ki bed çu nîk ne-zâyed zı defter-i hadsât⁵⁷⁷¹

S.293

- 51- Zemâne râ be heme ‘ömr yek hatâ üftâd
Ber âstân-i Hüdâvend ü dergâh-ı sultân⁵⁷⁷²
- 52- Be hükm-i şer‘eş kâfir me-dân be yek zillet
Zı rûy-i ‘afveş tâğî me-hân be yek tuğyân⁵⁷⁷³

⁵⁷⁶⁶ Koç burcu, senin sofranın hizmetini yapma şevkiyle, kendini, feleğin ateş küresinde, bin defa büryan eder (kızartır).

⁵⁷⁶⁷ Sen öyle yüce cihansın ki memleketin tüm mertebelerinde, dünyanın iyi ve kötüsünden ne varsa, onunla ilgili ferman verirsən.

⁵⁷⁶⁸ Felek, “bu böyle nedir” diye bir şey söyleyemez. Zamanenin cesareti olmaz ki “o nedir öyle” diye sorsun.

⁵⁷⁶⁹ Eğer gökyüzü düşman gibi sana itaat etmezse, yeryüzü, müttefik ve dostlar gibi sana isyan etmezse;

⁵⁷⁷⁰ Senin siyasetin, onun (semânın) yıldızlarını ateş alevine dönüştürür. Senin lütfun, bunun (yeryüzünün) dikenlerini reyhana çevirir.

⁵⁷⁷¹ Ey yüce insan, dünyanın ahvali (halleri) aynı değildir. Zira hadiseler defterinde kötü, olan iyi gibi doğmuyor.

⁵⁷⁷² Zamanenin, Allah’ın huzurunda ve sultanın kapısında, ömür boyu, bir tek yanlış işi oldu.

⁵⁷⁷³ Şeriatın hükmünce, onu bir yanlış ile kâfir sanma. Affetmek esasken, onu bir taşkınlığı yüzünden isyankâr sayma.

- 53- Be ‘özü-i mâzî tâ kîn zı hasm be-sîtâned
Nişeste ber ser-i pâyest ü ber ser-i peymân⁵⁷⁷⁴
- 54- Çönân zı hâb koned bâz-şân ki kes pes ez ân
Hayâl nîz ne-bîned be hâb der zîşân⁵⁷⁷⁵
- 55- Ne dîr zûd ki her bendegân-ı leşgergâh
Be pâlehang be-bendend gerden-i İlhan⁵⁷⁷⁶
- 56- Çönân şeved ki şeved mûy ber teneş mismâr
Çönân şeved ki şeved pust ber teneş zindân⁵⁷⁷⁷
- 57- Be her diyâr ki bâşed makâm-ı ân mel‘ûn
Be her makâm ki bâşed mekân-ı ân şeytân⁵⁷⁷⁸
- 58- Be teff-i tîğ zı âbeş ber-âverend buhâr
Be na‘l-i esb zı hâkeş ber-âverend duhân⁵⁷⁷⁹
- 59- Hemîşe tâ zı verây-i kemâl nîst kemâl
Hemîşe zı verây-i sipihr nîst mekân⁵⁷⁸⁰
- 60- Hemîşe bâd mekân-ı tu ez verây-i sipihr
Hemîşe bâd kemâl-i tu eyman ez noksân⁵⁷⁸¹
- 61- Keşîde câme-i câh-ı turâ devâm tîrâz

⁵⁷⁷⁴ Geçmişin telafisi için, düşmandan öcünü almamak üzere bir ayağı üzerine oturmuş, verdiği sözü tutmaktadır.

⁵⁷⁷⁵ Onları öyle uykularından eder ki bundan sonra kimse, rüyasında bile onun hayalini göremez (cesaret edemez).

⁵⁷⁷⁶ Çok geçmeden, ordugâhın herbendeleri (eşekçileri, katırcıları), İlhan’ın boynuna ipi geçirip yakalarlar.

⁵⁷⁷⁷ Onlar için öyle işkence olur ki; saçları bedenlerinde çivi gibi olur. Tenlerinin üzerindeki deri, onlar için zindan olur.

⁵⁷⁷⁸ O melunun mekânı, hangi diyar olursa olsun; o şeytanın mekânı, hangi makam olursa olsun;

⁵⁷⁷⁹ Kılıcın harareti ve kızgınlığı ile (o melunun bulunduğu diyarın) suyundan buhar çıkarırlar. Atların nalı ile toprağından, duman çıkarırlar (olduğu yeri talan ederler).

⁵⁷⁸⁰ Kemalın ötesinde kemal olmadığı müddetçe; semanın ötesinde mekân bulunmadığı sürece;

⁵⁷⁸¹ Senin mekânın, her zaman gökyüzünün ötesinde olsun! Senin mükemmelliğin, kusur ve noksandan daima uzak olsun!

Nivîşte nâme-i ‘ömr-i turâ ebed ‘ünvân⁵⁷⁸²

**Çün Sadr-ı A‘zam Mecdü’-d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘İmrânî Ez Semerkand Bâz
âmed ü Sultân Teşrîfeş Fermûd A‘dâ Ber o Efterîhâ Kerdend. Der Def‘-i
Ân Efterîhâ Enverî in Kasîde Be-goft⁵⁷⁸³ - Kaside: 140**

Vezin: Fe‘ûlün/Fe‘ûlün/Fe‘ûlün /Fe‘ûlün

- 1- Se mâhe firâket ber ehl-i Horâsân
Besî sâl bûd-est âsân u âsân⁵⁷⁸⁴
- 2- Be cânê ki ger bî haberhâ-i hayret
Haber dâşt kes râ ten ez dil dil ez cân⁵⁷⁸⁵
- 3- Zebân bûd der kâmhâ bî tu hançer
Nazar bûd der dîdehâ bî tu peykân⁵⁷⁸⁶
- 4- Yekî ez tef-i sîne der ka‘r-i dûzah
Yekî ez nem-i dîde der mevc-i tûfân⁵⁷⁸⁷
- 5- Zı bes hâr hicr-i tu der dîde vü dil
Zı hûnâbe ruhsârâ çün gülistân⁵⁷⁸⁸
- 6- Çönân rûz ber mâ siyah kerd bî tu
Ki kes mân ne-dîdî sepîdî dendân⁵⁷⁸⁹

⁵⁷⁸² Senin mevki elbisenin tırzına (kenarına, yeline), devamlılık ve kalıcılık, süs olarak dikilmiştir. Senin hayat-namenin (hayat defterinin) başlığına ebed (sonsuzluk), ünvan olarak yazılmıştır.

⁵⁷⁸³ Sadrazam Mecdü’-d-Dîn Ebu’l-Hasan İmrânî, Semerkant’tan Geri Dönüp Sultan Tarafından Teşrif Aldıktan Sonra; Düşmanlar Ona İftiralar Attılar. Enverî, Bu İftiraları Def Etmek İçin Şu Kasideyi Söyledi.

⁵⁷⁸⁴ Üç ay Horasan halkından ayrılığın, basit bir hesapla, yıllar gibi, oldukça uzun idi.

⁵⁷⁸⁵ Canına yemin ederim ki senin hayrından haberi olmayanlar, bu halini bilselerdi (haberleri olsaydı), hiç birinin teninde yürek ve yüreğinde can kalmazdı.

⁵⁷⁸⁶ Sensiz diller; ağızda hançer gibi idi. Sensiz, gözlerdeki bakışlar; peykan (ok) gibi idi.

⁵⁷⁸⁷ Biri, sinenin ateşinden; sanki cehennem dibindedir. Birisi, gözyaşlarından; fırtınalı dalgalara boğulmuş gibidir.

⁵⁷⁸⁸ Senin uzaklığından, dikenler gözlere ve yüreklere o kadar çok batmıştı ki kanlı sular ve kanlı gözyaşlarından dolayı yüzler, gül bahçesi gibi kıpkızıl olmuştu.

⁵⁷⁸⁹ Sensiz günler bizim için öyle siyah (karanlık) oldu ki kimse bizim dişlerimizin beyazlığını görmedi (yüzümüz gülmedi).

- 7- Ez ân bîm kez kâfirhây-i gerdûn
Ne-bâyed ki kârî reved nâ-besâmân⁵⁷⁹⁰
- 8- Du‘â-gûy-i cân-ı tu halkî muvahhid
Meded-hâh-ı câh-ı tu şehriy-i Müselmân⁵⁷⁹¹
- 9- Kudâmîn sa‘âdet buved bîşter zîn
Ki bâz âmedî der sa‘âdât-i elvân⁵⁷⁹²
- 10- Meger ta‘âtî kerde bûdest hâlis
Zemîn-i Semerkand der hakk-ı Yezdân⁵⁷⁹³
- 11- Eger îñ ne-bûdest âlûde geştet
Zemîn-i Horâsân be nev‘î zı ‘isyân⁵⁷⁹⁴
- 12- Ki müstevcib-i firkatet şod se mâh-ı îñ
Ki müstes‘id-i hidmetet şod se mâh-ı ân⁵⁷⁹⁵
- 13- Eyâ çerh der pîş-i kadr-i tu vâle
Ve yâ ebr der pîş-i dest-i tu hayrân⁵⁷⁹⁶
- 14- Tuyî ânki der mecliset baht sâkî
Tuyî ânki ber dergehet çerh derbân⁵⁷⁹⁷
- 15- Be kûy-i kemâl-i tu der, ‘akl nâkıs

⁵⁷⁹⁰ Dikkat edin, bir işte düzensizlik çıkmasın diye; tüm bu sıkıntılar, feleğin sitemlerinin korkusundan dolayı olmuştu.

⁵⁷⁹¹ Senin canına dua edenler, Allah’ın birliğine inanan (muvahhid) bir halk kitlesidir. Senin ihtişamından yardım dileyenler, Müslüman bir şehir ahalisidir.

⁵⁷⁹² Birçok uğurla (saadetle) geri döndün ya, hangi mutluluk bundan daha büyük olabilir ki?

⁵⁷⁹³ Bu hal, Semerkant halkının Allah hakkında, içten ve halis bir itaatinden başka bir şey değildir.

⁵⁷⁹⁴ Ege bu durum olmasaydı, Horasan ülkesi, bir çeşit isyana bulaşmış olurdu.

⁵⁷⁹⁵ Horasan’ın üç ay, senin uzaklığın ile cezalandırılması, bundan dolayıdır. Semerkant’ın, üç ay, sana hizmet etmesiyle bereket kazanması da bundandır.

⁵⁷⁹⁶ Ey değeri karşısında feleğin, şaşa kaldığı insan! Ey cömert elinin mukabilinde bulutun, hayrete düştüğü zat!

⁵⁷⁹⁷ Sen öyle birisin ki talih, senin meclisinde sakidir. Sen öyle bir zatsın ki felek, senin sarayında kapıcıdır.

Be hân-i sehây-i tu ber, cûd mihmân⁵⁷⁹⁸

- 16- Koned hall ü ‘akd-i tu ber çerh pîşî
Dehed emr ü nehy-i tu ber dehr fermân⁵⁷⁹⁹

- 17- Zemîn-i her kocâ emn-i tu nîst fitne
Cihân-i her kocâ ‘adl-i tu nîst vîrân⁵⁸⁰⁰

- 18- Kemer pîş-i hükm-i tu ber-beste Cevzâ
Kûlah pîş-i kadr-i tu be-nihâde Keyvân⁵⁸⁰¹

- 19- Eserhây-i kîn-i tu çün nehs-i ‘Akreb
Nazarhây-i lütf-i tu çün sa‘d-i Mîzân⁵⁸⁰²

- 20- Zı mestûr-i kilket şevêd murde zinde
Meger der devât-i tu hest âb-ı hayvân⁵⁸⁰³

- 21- Zehî fikretet ehterân râ müdebbir
Zehî dâmenet âsmân râ gerîbân⁵⁸⁰⁴

- 22- Be teşrîf-i ikbâl eger ber-keşîdet
Çe sultân-ı ‘âlem çe gerdûn-i gerdân⁵⁸⁰⁵

- 23- Zı ‘âlem tuyî ehl-i ikbâl-i gerdûn

⁵⁷⁹⁸ Akıl, senin kemal sokağında, yetersizdir. Cömertlik, senin ihsan (bağış) sofranda müsafirdir.

⁵⁷⁹⁹ Senin memleket işlerini çözmen ve yoluna koyman, felekten önde gider. Senin emrin ve nehyin zamana ferman okutur.

⁵⁸⁰⁰ Senin emniyetinden mahrum olan her yerde, fitne zuhur eder. Dünyada senin adaletinin olmadığı yer viran ve harabedir.

⁵⁸⁰¹ Senin hükmün karşısında İkizler burcu, el bağlamıştır. Senin kıymetin ve değerinin karşısında Satürn, şapka çıkarmıştır.

⁵⁸⁰² Senin düşmanlığının izleri ve etkileri akrep (burcu gibi) uğursuzdur. Senin lütuf bakışların Terazî burcu gibi uğurludur.

⁵⁸⁰³ Senin kaleminin yazısından, ölü dirilir. Senin divitinde (mürekkebinde, hokkanda) hayat suyu mu var acaba?

⁵⁸⁰⁴ Yıldızlara yol gösteren senin düşüncene aferin! Gökyüzünün yakası olan senin eteğine helal olsun!

⁵⁸⁰⁵ İster dünya sultanı, ister devreden felek, eğer ikbal (baht) teşrifîyle seni seçmişse;

Zı gîti tuyî ehl-i teşrîf-i sultân⁵⁸⁰⁶

24- Münezzeh buved hükm-i gerdûn zı şübhet
Mücerred buved re'y-i sultân zı tuğyân⁵⁸⁰⁷

25- Ez ân dem ki çeşm-i bed-i rûzgârem
Zı çeşm-i hüdâvend kerdest pinhân⁵⁸⁰⁸

26- Gümânem be lütfet hemîn bûd kârî
Merâ pîş-i hidmet be i'zâz u ihsân⁵⁸⁰⁹

27- Gümânî ez-în bih yakîn şod ne-şâyed
Ümîdî ez-în bih vefâ kerd ne-tevân⁵⁸¹⁰

28- Niger tâ ne-dânî ki te'hîr-i bende
Der-în âmeden bûd cüz mahz-ı hirmân⁵⁸¹¹

29- Be zât-ı Hüdâvend ü cân-ı Muhammed
Be ta'zîm-i İslâm u iclâl-i îmân⁵⁸¹²

30- Be te'kîd-i her hükmî ez şer'-i İzed
Be tağyîr-i her harfî ez nass-ı Kur'ân⁵⁸¹³

31- Be hakk-ı dem-i pâk-i 'Îsay-i Meryem
Be hakk-ı kef-i dest-i Mûsay-i 'İmrân⁵⁸¹⁴

⁵⁸⁰⁶ Dünyada, feleğin talihine layık bir kimse varsa o, sensin. Cihanda sultan tarafından teşrif almaya layık olan varsa o da, sensin.

⁵⁸⁰⁷ Feleğin hükmü, sana ait kuşkudan uzaktır (münezzehdir). Sultanın düşüncesi, taşkınlıktan beridir.
⁵⁸⁰⁸ Feleğin kem gözü, beni sultanın gözünden sakladığı günden beri;

⁵⁸⁰⁹ Zannımca, hizmetim karşılığında, senin bu lütufların, benim şeref ve ihsana ulaşmama neden oldu.

⁵⁸¹⁰ Bundan daha iyi bir zannın gerçekleşmesi uygun olmaz. Bundan daha iyi bir ümidin yerine getirilebilmesi mümkün değildir.

⁵⁸¹¹ Bak, sen benim gecikmemin nedeninin, mutlak uzaklıktan başka bir şey olmadığını bilmiyorsun.

⁵⁸¹² Allah'ın zatı ve Hz. Muhammed'in canına; İslamiyet'in yüceliğine ve imanın ihtişamına yemin olsun ki;

⁵⁸¹³ Allah'ın şeriatından her bir hükmün sağlamlığına; Kur'ân'ın değişmez hükmünden, her bir harfin değişmesine;

⁵⁸¹⁴ Meryem'in İsa'sının temiz nefesi hakkı için, İmrân'ın Musa'sının avucu hakkı için;

- 32- Be tîmâr-ı Ya‘kûb u dîdâr-ı Yûsuf
Be takvây-i Yahyâ vu mülk-i Süleymân⁵⁸¹⁵
- 33- Be cûd-i kef-i râd-ı dînâr bahş
Ki ber nâme-i rızk-ı halkest ‘ünvân⁵⁸¹⁶
- 34- Be nûr-i dil-i pâk-i esrâr-ı bînet
Ki ber da‘vây-i âftâbest bürhân⁵⁸¹⁷
- 35- Ki der müddetî kez tu mahrûm bûdem
Cihân bûd ber cân-ı men bend ü zindân⁵⁸¹⁸
- 36- Nefes kerde ber rûyem eşk füsûrde
Esef kerde der cânem endîşe biryân⁵⁸¹⁹
- 37- Dilî pür mevâ‘îd-i te’yîd-i Yezdân
Serî pür erâcîf-i vesvâs-i Şeytân⁵⁸²⁰
- 38- Ten ez îstâden be hâne şikeste
Dil ez bâz geşten zı hidmet peşîmân⁵⁸²¹
- 39- Tu dâni ki tâ yek nefes bî tu bâşem
Dilî bâyed ez seng ü cânî zı sindân⁵⁸²²
- 40- Kenûn nezr ‘ahdî be-kerdem bi-küllî

⁵⁸¹⁵ Yakup’un okşaması ve Yusuf’un yüzü hürmetine, Yahya’nın takvası ve Süleyman’ın mülkü hürmetine;

⁵⁸¹⁶ Halkın rızık takdirinin unvan ve başlığı olan ve dinar bağışlayan, senin cömert elinin cömertliğine yemin olsun ki;

⁵⁸¹⁷ Güneşin davasına delil olan, rumuz ve gizlilikleri gören, senin temiz kalbinin ışığına yeminler olsun ki;

⁵⁸¹⁸ Senden uzak kaldığım müddetçe, dünya benim canıma kelepçe ve hapis gibi idi.

⁵⁸¹⁹ Nefes, yüzüme akan gözyaşımı soldurmuştur. Teessüf ve üzüntü, düşünceyi canımda biryan etmiştir.

⁵⁸²⁰ Allah’ın, kesin (onaylanmış) vaatleriyle dolu bir kalp; şeyta’nın boş sözlü vesveseleri ile dolu bir kafa...

⁵⁸²¹ Beden, evde durmaktan sakatlanmıştır. Yürek, senin hizmetinden dönmekten, pişman olmuştur.

⁵⁸²² Sen de biliyorsun ki; sensiz bir an geçirmem için, taştan bir yürek ve örsten bir cana sahip olmak gerekir.

Ki bâtil ne-gerded be te'vîl ü destân⁵⁸²³

41- Ki tâ dest-i mergem gerîbân ne-gîred
Men ü dâmen-i hidmet ü dest-i peymân⁵⁸²⁴

42- Hadîs-i nikû-hâh u bed-hâh goften
Be medh-i enderûn bâz burden be dîvân⁵⁸²⁵

43- Tarîkî kadîmest ü resmiy-i mü'ekked
Heme kes be-gûyed çe dâna çe nâdân⁵⁸²⁶

44- Men ân dânem ü hem tevânem velîken
Ez ân iltifâtî ne-kerdem be îşân⁵⁸²⁷

45- Ki ez 'aşk-i medhet ser-i ân ne-dârem
Ki gûyem fülân-kes fülânest ü be-hemân⁵⁸²⁸

46- Hüdâvend hod hasm râ nîk dâned
Men ân mâye goftem tu bâkî hemî dâ⁵⁸²⁹

47- Elâ tâ zı noksân-ı kemâlest berter
Elâ tâ zı gerdûn fûrûdend erkân⁵⁸³⁰

48- Zı âsâr-ı erkân u te'sîr-i gerdûn

⁵⁸²³ Şimdi öyle bir anlaşılmaya karar vermişim ki (adak yapmışım ki) tevil (açıklama) ve destan ile (hikâye ile) bozulmaz.

⁵⁸²⁴ Nitekim ölüm pençesi yakamı tutmadığı müddetçe; ben, hizmetin eteği ve antlaşmanın eli birbirinden ayrılmayacak.

⁵⁸²⁵ Vazifem, iyiliğini ve kötülüğünü isteyenleri anlatmak, övülmesi gerekenleri övmek ve tekrar, divana geri götürmektir.

⁵⁸²⁶ Bilen ve bilmeyen herkesin anlattığı; eski bir yöntem ve değişmeyen bir yoldu (gelenektir).

⁵⁸²⁷ Ben onu biliyor ve yapabiliyorum. Ancak bundan dolayı, onlara bir şekilde iltifat etmedim.

⁵⁸²⁸ Çünkü senin övgünün aşkıyla öyle doluyum ki falancanın falan ve feşmekân olduğunu söylemek niyetinde değilim.

⁵⁸²⁹ Hüdâvend (efendim, hükûmârım), kendisi düşmanını iyi tanır. Ben ancak bu kadarını söyledim. Geri kalanını sen anla.

⁵⁸³⁰ Kemalın, noksan ve eksiklikten daha üstün olduğu zamana kadar, rûkûnlerin (erkân) gökyüzünden daha aşağıda bulunduğu vakte kadar;

Me-bâdâ kemâl-i turâ bîm-i noksân⁵⁸³¹

- 49- Du ‘îdest mâ râ zı rûy-i du ma‘nâ
Ki hoşî vü hûbîyeş râ nîst pâyân⁵⁸³²

- 50- Hümâyûn yekî hest teşrîf-i Hüsrev
Mübârek diger ‘îd-i Edhâ vu Kurban⁵⁸³³

- 51- Bedân ‘îd bâdet kazâ tehniyet-gû
Bedîn ‘îd bâdet kader mehmedet hân⁵⁸³⁴

Der Medh-i Yekî Ez Emîrân⁵⁸³⁵ - Kaside: 141

Vezin: Mef‘ûlü/Fâ‘ilâtü/Mefâ‘îlü /Fâ‘ilün

- 1- Çün şem‘-i rûz-i rûşen ez eyvân-ı âsmân
Nâgah der üftâd be deryây-i bî kerân⁵⁸³⁶
- 2- Rûşen zemîn ü ferk-i hevâ râ zı kîr ü müşk
Behr-i sipihr-i kûj rıdâ kerd ü taylesân⁵⁸³⁷
- 3- Âverd pây-i mihr çu der dâmen-i zemîn
Be-girift dest-i mâh gerîbân-ı âsmân⁵⁸³⁸
- 4- Ber târem-i felek çu şah-ı zeng şod mekîn⁵⁸³⁹
Der hâk-ı tîre şod mülk-i Rum râ mekân⁵⁸⁴⁰

⁵⁸³¹ Erkânın izlerinden (eserlerinden) ve semanın etkisinden, senin kemal ve olgunluğuna, noksanlık korkusu gelmesin!

⁵⁸³² İki mana sebebiyle, bize iki bayram vardır. Nihayetsiz iyilik ve güzellik.

⁵⁸³³ Onlardan birisi, sultanın teşrif etmesinin (gelmesinin) uğurudur. Diğeri ise mübarek Kurban bayramıdır.

⁵⁸³⁴ Kaza, senin bu bayramını tebrik eden olsun! Kader, Kurban bayramı vesilesiyle sana övgüler dizesin!

⁵⁸³⁵ Emirlerden Birinin Methi Hakkındadır.

⁵⁸³⁶ Parlak gündüzün mumu, gökyüzünün eyvanından, birden bire sahili bulunmayan (sonsuz) denize düştüğünde;

⁵⁸³⁷ Işık, yeryüzünü ve atmosferin tepesini, kambur felek için, zifiri karanlıktan, önü açık aba (taylesan) haline çevirdi.

⁵⁸³⁸ Güneş, ayağın yeryüzünün eteğine uzatınca, ayın eli semanın yakasına yapıştı.

⁵⁸³⁹ Karanlık, her tarafı sardığında

⁵⁸⁴⁰ Zenci padişahı, feleğin kubbesine yerleşince, Rum mülkü, kara toprağı mekân edildi.

- 5- Tâ hem miyân-ı serh-i mümerred be pîş-i çeşm
Ber rûy-i o feşâned heme genc-i şâygân⁵⁸⁴¹
- 6- Gerdûn çu tâc-ı Kısra ber mu‘cizât-ı hüsn
Vez dürr ü la‘l çetr-i Sikender bero nişân⁵⁸⁴²
- 7- Zühre çu gûy-i simîn ber çerh ü ber dereş
Dunbâl-i burc-i ‘Akreb mâned-i solcân⁵⁸⁴³
- 8- Behrâm tâft ez felek-i pencümîn hemî
Çönân ki dîde surh koned şerze-i jiyân⁵⁸⁴⁴
- 9- Pervîn çu vakt-i hamle girânter konî rikâb
Cevzâ çu gâh-ı pûye sebukter konî ‘enân⁵⁸⁴⁵
- 10- Gerdân benât-ı na‘ş çu murğî ki sernigûn
Yekser be cûy-i âbhûr âyed zı âşyân⁵⁸⁴⁶
- 11- Bercîs çün şemâme-i kâfûr pür ‘ebîr
Keyvân çu ber benefşe-sitân berg-i erguvân⁵⁸⁴⁷
- 12- Dîv ez şihâb geşte gurîzân ber ân misâl
Çün hasm-ı münhezim zı sinân-ı hüdâvegân⁵⁸⁴⁸
- 13- Ender çönîn şebî ki Gazanfer şödî zelîl

⁵⁸⁴¹ Yüksek feleğin bağrından, göz önünde bütün hazinesini, onun üzerine saçsın diye;

⁵⁸⁴² Felek, güzellik mucizelerini temsil eden Kısra'nın tacını, inci ve yakuttan meydana gelen, İskender'in çadırının tepesine koydu.

⁵⁸⁴³ Venüs, onun çarkında ve kapısında, gümüş top gibidir. Akrep burcunun arkasında giden solucana benzer.

⁵⁸⁴⁴ Öfkeli aslanın, gözlerini kızarttığı gibi, Mars, beşinci felekten öylece kızarıverdi.

⁵⁸⁴⁵ Ülker, saldırı anında üzeniği ağırlaştırınca, İkizler burcu, koşma esnasında gemi gevşetince;

⁵⁸⁴⁶ Seyir halinde olan Büyük Ayı (Takımyıldızı-Ursa Major), tepetaklak olan kuş gibi, yuvasından, direk su kaynağına gelir.

⁵⁸⁴⁷ Jüpiter, misk dolu kâfur şamaması (kırlangıç kavunu) gibidir. Satürn, menekşe bahçesindeki arguvan yaprağı gibidir.

⁵⁸⁴⁸ Dev, efendilerin mızrağından kaçan düşman gibi meteordan kaçmıştır.

Vender çönîn şebî ki dilâver budî cebân⁵⁸⁴⁹

S.296

- 14- Men rûy sûy-i râh nihâde be fâl-i sa‘d
Ümîd-i hod bürîde zı peyvend ü hân mân⁵⁸⁵⁰
- 15- Râhî çönânki âyed ezo cism râ hâlel
Râhî çönânki âyed ezo rûh râ ziyân⁵⁸⁵¹
- 16- Rîgeş çu nîş-i kejdum u sengeş çu peşk-i mâr
Zîn tab‘ râ ‘ufûnet ü zân ‘akl râ fegân⁵⁸⁵²
- 17- Der âb-ı o semek ne-reved cüz be silsile
Ber kûh-i o melek ne-reved cüz be nerdibân⁵⁸⁵³
- 18- Her çend seng ü rîg ü kuh u gâr-ı o nümûd
Renc dil ü belâyî ten ü âfet revân⁵⁸⁵⁴
- 19- Zân der dilem ne-bûd eser zânki hemçu hırz
Rândem hemî medîh-i hüdâvend ber zebân⁵⁸⁵⁵
- 20- Kutb-i Celâl Şâh-ı Mu‘azzam ki rûzgâr
Ber hisn-i kadr ü haşmet-i o hest bâdbân⁵⁸⁵⁶
- 21- Gerdûn be heft kevkeb ü gîtî be çâr tab‘

⁵⁸⁴⁹ Gazanferin (arşanın) zelil olduğu böyle bir gecede; yiğidin ödle (korkak) olduğu böyle bir gecede;

⁵⁸⁵⁰ Ben, kutlu bir fâl ile yola koyulduğumda, kendi aile ve akrabalarımın ümidimi kesmişim.

⁵⁸⁵¹ O öyle bir yoldur ki onda cisimler zevale uğrar (cisimlere hâlel gelir). O öyle bir yoldur ki onda ruha zarar ve ziyân gelir.

⁵⁸⁵² Kumu, akrebin iğnesi gibidir. Taşı ise yılanın dışkı gibidir. Bundan, tabiata pis koku yayılır, ondan, akıl feryat eder.

⁵⁸⁵³ Onun suyunda balık, sürü halinde olmadan yalnız başına dolaşamaz. Onun dağına, melekler merdiven olmadan çıkamaz.

⁵⁸⁵⁴ Her ne kadar taş, kum, dağ ve onun mağarası gönle eziyet, cisme bela ve ruha afet olsa da;

⁵⁸⁵⁵ Gönümde, onlardan hiçbir korku eseri yoktu. Çünkü nazar muskası gibi, efendimin (sultanın) övgüsünü dile getiriyordum.

⁵⁸⁵⁶ Felek, Kutb-i Celal, Şah-ı Muazzam’ın değer ve haşmet kalesine yelkendir.

Yek ten ne-perverîd karîneş be sed kırân⁵⁸⁵⁷

22- Tîreş be gâh-ı hamle çu pûyed be sûy-i hasm
Kılkeş be gâh-ı pûye çu cünbed be perniyân⁵⁸⁵⁸

23- İn dâ'îyest dest-i emel râ be sûy-i dil
Vân hâdîyest pâ-y-i ecel râ be sûy-i cân⁵⁸⁵⁹

24- Şâhân hemî revend zı 'asân-ı o nigûn
Murğân hemî perend der eyyâm-ı o setân⁵⁸⁶⁰

25- Ey ber hezâr mîr şöde mîr ü şehriyâr
Vey tâ du puşt-i cedd ü peder şâh u pehlevân⁵⁸⁶¹

26- Gurg ez nehîb-i 'adl-i tu ender diyâr-i tu
Ez bîm-i mîş bedreke gîred seg-i şobân⁵⁸⁶²

27- Rûzî ki tîğ-i tîz be-giryed çu ebr-i tund
Vez hûn-i tâze hâk be-hended çu gülistân⁵⁸⁶³

28- Cân râ buved zı heybet-i rumh-i tu ser be seng
Dil râ şeved zı heybet-i gürz-i tu ser-girân⁵⁸⁶⁴

29- Sâzend kâr-ı ceng şücâ'ân-ı ceng-cû

⁵⁸⁵⁷ Felek, yedi gezegeni ile ve dünya, dört mevsimi ile yüzlerce yıldır, ona benzer birisini var edemedi.

⁵⁸⁵⁸ Saldırı zamanında, oku düşmana doğru gittiği zaman, kalemi, ipek kumaş üzerinde hareket ettiği zaman;

⁵⁸⁵⁹ Bu, dilek elini kalbe doğru davet edendir. O ise, ecel ayağını cana doğru yöneltendir.

⁵⁸⁶⁰ Şahlar, onun korkusundan (sopasından), tepe taklak yürürler. Kuşlar, onun döneminde setan (sırt üstü, muallakta) uçarlar.

⁵⁸⁶¹ Ey binlerce emire, sultan ve lider olan kimse! Ve ey iki kuşaktan beri (dede ve baba) şah ve pehlivan olan zat!

⁵⁸⁶² Kurt, senin diyarında adaletinin heybetinden; koyunun korkusu sebebiyle çoban köpeğini kendisine bekçi tutar.

⁵⁸⁶³ Keskin kılıcın, kararmış (yükü) bulut gibi ağıladığı gün; toprağın, taze kandan, gül bahçesi gibi güldüğü gün;

⁵⁸⁶⁴ Can, senin okunun heybetinden başını taşa vurur. Yürek, senin gürzünün ihtişamından sıkıntıya düşer.

Ez behr-i rûz-i kîne delîrân-ı kâr-dân⁵⁸⁶⁵

30- Gürzet çönân be-kûbed hasm-ı turâ be harb
Keş çün hûy ez mesâm birûn cûşed üstühân⁵⁸⁶⁶

31- Gûyâ ki şirze şîr guşâyed hemî kemîn
Vektî ki der mesâf şahâ ber-keşî kemân⁵⁸⁶⁷

32- Âreş eger be-dîdî tûr ü kemânet râ
Ne şînâhtî zı bîm-i tu tirkeş zı dûkdân⁵⁸⁶⁸

33- Ey geşte cuft re'y-i turâ himmet-i bülend
Vey tab' u re'y-i pîr-i turâ devlet-i cevân⁵⁸⁶⁹

34- İn bende sûy-i dergah-ı 'âlî nihâde rûy
Tâ ez havâdis-i felekî bâşedeş emân⁵⁸⁷⁰

35- Yâbed eger kabûl hüdâvend-i bî hilâf
Hâsıl şeved hevây-i dil-i bende bî gümân⁵⁸⁷¹

36- Tâ bîd-i gül ne-gerded ü şimşâd yâsemîn
Tâ arguvân semen ne-şeved serv heyzorân⁵⁸⁷²

37- Ender harîm-i cûd u celâl ü bekâ be-pây
Vender serây-ı câh u cemâl ü bahâ be-mân⁵⁸⁷³

⁵⁸⁶⁵ Cesur savaşçılar, intikam günü için, tecrübeli yiğitler olarak, savaş hazırlığı yaparlar.

⁵⁸⁶⁶ Senin gürzün, savaşta düşmanı öyle ezer ki onun deri gözeneklerinden dışarı, ter gibi, kemik fişkirir.

⁵⁸⁶⁷ Ey şah, savaş anında, kemanını gerdiği zaman, sanki öfkeli arslan, pusudan çıkmaktadır.

⁵⁸⁶⁸ Areş, senin ok ve yayını görmüş olsaydı korkundan, ok sadağını çıkırıktan ayırt edemezdi (çıkırığın dönüşü gibi hızlı ok attığını görürdü).

⁵⁸⁶⁹ Ey yüksek düşüncesine yüce himmetin eş olduğu kimse! Ve ey yaşlı tabiatı ve görüşüne, genç ikbalin (devletin) yar olduğu zat!

⁵⁸⁷⁰ Felekten gelen uğursuzluklardan emniyette olsun diye bu kul; senin yüce dergâhına doğru yüz tutmuştur (yüz sürmüş, yönelmiştir).

⁵⁸⁷¹ Eğer yanlışı olmayan efendim kabul ederse, bendenizin gönlünün isteği, şüphesiz elde edilmiş sayılır.

⁵⁸⁷² Söğüt ağacı çiçek ve şimşir ağacı yasemin olmadıkça; arguvân, yâsemîn ve servi ağacı bambu ağacı olmadığı sürece;

⁵⁸⁷³ Cömertlik, ihtişam ve ebediyet hareminde kalıcı ol! İhtişam, cemel ve kıymet sarayı içinde kal!

Der Medh-i Yekî Ez Bozorgân⁵⁸⁷⁴ - Kaside: 142

Vezin: Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün /Fe‘ilün

- 1- Ey zı kıl-k-i tu-râst kâr-ı cihân
Sâhib ü sadr u iftihâr-ı cihân⁵⁸⁷⁵
- S.297**
- 2- Gevheret rûy-i kâ’inât-ı vücûd
Mesnedet puşt-i şehriyâr-ı cihân⁵⁸⁷⁶
- 3- Nazarat hâfız-ı nizâm-ı umûr
Kalemet mihver-i medâr-ı cihân⁵⁸⁷⁷
- 4- Müsri‘-i ‘azm-i tu berîd kazâ
Bâre-i hazm-i tu hisâr-ı cihân⁵⁸⁷⁸
- 5- Kâr-ı mi‘mâr ‘adl-i şâmil-i tust
Hıfz-ı bünyân üstüvâr-ı cihân⁵⁸⁷⁹
- 6- Her-dem ez câh-ı nev şevende-i tu
Nev-murâdîst der kenâr-ı cihân⁵⁸⁸⁰
- 7- Hâric ez zıll-i râyet-i tu ne-mând
Hîç deyyâr der diyâr-ı cihân⁵⁸⁸¹

⁵⁸⁷⁴ Büyüklerden Birinin Methi Hakkındadır.

⁵⁸⁷⁵ Ey dünyanın işinin, kaleminin ucuyla yoluna giren zat! Dünyanın sahibi, veziri ve onuru olan kimse!

⁵⁸⁷⁶ Vücut âleminin dışı (üzeri), senin mücevherlerinle süslüdür. Cihan hükümdarının arkasında, senin koltuğun (yastığın, dayanağın) bulunmaktadır.

⁵⁸⁷⁷ Senin isabetli görüşün, işlerin düzene konulmasının baş sorumlusudur (nâzırıdır). Kalemin, kâinatın bulunduğu yerin, merkezini (mihverini) oluşturmaktadır.

⁵⁸⁷⁸ Senin azminin sürati, kazayı geride bırakır (onu geçer). Senin sağlam duvarın, dünyanın hisarı gibidir.

⁵⁸⁷⁹ Mimarın yaptığı iş, senin şümüllü adaletinin eseridir. Binayı muhafaza etmek, dünyayı korumak kadar önemlidir. Bu da senin himayenle olur.

⁵⁸⁸⁰ Sen, her an yeni bir mevki ile ser-firâz oluktasın (şerflenmekteisin). Bu durum, dünyanın bir kenarında, ilk defa rastlanılan bir dilektir.

⁵⁸⁸¹ Dünyada hiçbir fert, senin sancağının (bayrağının) gölgesinin dışında kalmaz.

- 8- Ez vukûfet nihân ne-yâred şod
Ne nihân u ne âşkâr-i cihân⁵⁸⁸²
- 9- Cünbiş-i ru'yet-i tu dâned dâd
Bi-kem ez hefte-i karâr-ı cihân⁵⁸⁸³
- 10- Ber mihekk-i celâlet-i tu zedend
Mühr tâ kem şod ez 'ayâr-i cihân⁵⁸⁸⁴
- 11- Ger cihân hâstâr-ı tu ne-budî
Ne-şödî emn-i hâstâr-i cihân⁵⁸⁸⁵
- 12- Ger be-dâned ki ihtiyâr-i tu çîst
Heme ân bâşed ihtiyâr-i cihân⁵⁸⁸⁶
- 13- Rû ki Sîmurg-i himmet-i tu ne-şod
Be ferîb-i emel-i şikâr-i cihân⁵⁸⁸⁷
- 14- Ger nazar kerdî be âfâkeş
Der miyân âmedî kenâr-ı cihân⁵⁸⁸⁸
- 15- Kem koned ger Hüdây-i çerh sehât
Bi-kem ez müddetî kenâr-ı cihân⁵⁸⁸⁹
- 16- Düşmenet kez 'edâd-ı merdum nîst
Nâredeş çerh der şumâr-ı cihân⁵⁸⁹⁰

⁵⁸⁸² Cihanda, gizli ve açık ne varsa, senin vukufiyetinden gizli kalmaz (gözünden kaçmaz).

⁵⁸⁸³ Senin bakış faaliyetin, dünya ölçeğine göre, bir haftadan az bir zamanda, gizli olan hususu buluverir.

⁵⁸⁸⁴ Dünyanın, kıymet ayarının düşmesi için, senin celâlet (öfke, şiddet) mihengine mühür vurdular.

⁵⁸⁸⁵ Senin cihangirlik idealin (arzun) olmasaydı; dünyanın da emniyet arzusu (ideali) bulunmazdı.

⁵⁸⁸⁶ Senin tercihinin ne olduğunu bilen herkes; dünyanın tercihinin de o, olduğunu anlar.

⁵⁸⁸⁷ Senin himmetinin Sîmurg'u olmayan bir yüz; dünyada av olma emelinin tuzağına düşer (Senin ihsanıyla hareket etmeyen bir şahıs, dünyada kötü niyetlilerin, tuzağına düşerek av olur).

⁵⁸⁸⁸ Onun ufuklarına bakacak olursan, dünyanın mahiyetini anlarsın (dünyada maksadına ulaşırsın).

⁵⁸⁸⁹ Kâinatın ilahı, eğer senin cömertliğini kısarsa; bu eksiklik, kısa bir zamanda, dünyanın kıtlığa düşmesine sebep olur.

⁵⁸⁹⁰ İnsanların sayısına göre, kalabalık olmayan senin düşmanın, felek tarafından da tüm dünyada kale alınmaz.

- 17- Kîst o tâ çu merdumân bended
Nâke-i hîş der katâr-ı cihân⁵⁸⁹¹
- 18- Tâ sipihr ez medâr –ı hâlî nîst
Ber tu bâdâ medâr-ı kâr-ı cihân⁵⁸⁹²
- 19- Ber medâr-ı tu dâr u gîr kazâ
Ber bisât-ı tu kâr u bâr-ı cihân⁵⁸⁹³
- 20- Hâfızet bâd her kocâ bâşî
Gâh u bî-gâh kirdigâr-ı cihân⁵⁸⁹⁴
- 21- Bûden ender cihân şî‘âr-ı tu bâd
Tâ guzeşten buved şî‘âr-ı cihân⁵⁸⁹⁵

Medh-i Yekî Ez Akvâm-ı Pâdşâh Koned⁵⁸⁹⁶ - Kaside: 143

Vezin: Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün

- 1- Ey be nîk-i ehter şode hem selef-i sultân-ı cihân
Ez vifâk-ı tust eknûn halk-ı ‘âlem şâdmân⁵⁸⁹⁷
- 2- Hûr u gılmân ber mübârek ‘akd-i tu gâh nisâr
Tuhfehâ burde zı şâdiyî yek-diger râ der cinân⁵⁸⁹⁸

S.298

- 3- ‘Akd-i tu geşttest ‘akd-i memleket râ vâsîtâ

⁵⁸⁹¹ Dünya kervanında (katarında) insanları, kendi devesi gibi kontrol eden (senden başka) kim vardır?
⁵⁸⁹² Dünya, bu evrende bulunduğu sürece, dünyanın tüm işleri sana havale edilsin ve seninle halledilsin!
⁵⁸⁹³ Kaderin uhdesinde bulunan şeyler, senin hâkimiyetine verilsin! Dünyanın bütün işleri, senin tezgâhında halledilsin!
⁵⁸⁹⁴ Vakitli ve vakitsiz, her nerede olursan ol, kâinatın Rabbi seni korusun!
⁵⁸⁹⁵ Dünyada bulunan her şey, prensip olarak, mevcut olduğu müddetçe; senin işaretine göre hallolsun!
⁵⁸⁹⁶ Padişah Yakınlarından Birinin Yaptığı Methiyedir.
⁵⁸⁹⁷ Ey cihan sultanı olduğu halde, güzel bir yıldız gibi parlayan zat! Bu gün halkın mutlu olması, senin uyum (birlik) gayretinden dolayıdır.
⁵⁸⁹⁸ Cennetteki huri ve gılmanlar, senin mübarek aktine (sözüne, antlaşmana) istinaden; sevinçten, dağıtmak üzere, bazen birbirlerine hediye götürürler.

Sûr-i tu geşttest lafz-ı tehniyet râ tercümân⁵⁸⁹⁹

- 4- Hutbe-i tu bûde ender nîk-nâmî mu‘cize
Vuslat-ı tu geşte ender şâd-kâmî dâstân⁵⁹⁰⁰
- 5- Bûd hâhed ‘akd-i tu der ‘akd çün dünyâ vü dîn
Reft hâhed ‘ahd-i tu der ‘uhde-i emn ü emân⁵⁹⁰¹
- 6- Gâh hutbe hânden tecvîz-i ferruh-i fâl-i tu
Ber senat bûde nisâr-ı rahmet ez heft âsmân⁵⁹⁰²
- 7- ‘Akd-i tu ‘ayn-i ‘akîdet bûd hâhed rûz u şeb
Sûr-i tu ‘ayn-i sürûr u şâdmâniy-i câvidân⁵⁹⁰³
- 8- Zîr-i tâk-ı ‘arş Tâvus melâyik Cebra’ıl
Ez nisâr-ı tu şöde yâkut pâş u dür-efşân⁵⁹⁰⁴
- 9- Hem ber ân tâli‘ki bâ Zehrâ ‘Aliyy-i Murtazâ
Vuslatî kerdî be tevîk-i Hüdây-i Müste‘ân⁵⁹⁰⁵
- 10- Meh be tesdîs Zuhâl kerde nazar bâ âftâb
Vuslatî kerdî be resm-i buhurdân-ı bâstân⁵⁹⁰⁶

⁵⁸⁹⁹ Senin aktin (kavlin, sözleşmen), ülkenin antlaşmaları için, vasıta oldu. Senin şenliğin (ziyafetin, düğünün); kutlama lafzının anlamı haline geldi.

⁵⁹⁰⁰ Namuslu (meşhur) insanlar içerisinde, senin bahsin (hutben), mucize gibi algılanırdı. Sana ulaşmak, mutlu insanlar içerisinde, destan gibi algılanmıştır.

⁵⁹⁰¹ Senin sözleşmen, dünya ve dinde geçerli olacak bir akittir. Senin devrin ülkeyi, emniyet ve güvenin sorumluluk atmosferine götürecektir.

⁵⁹⁰² Senin, mutlu talihinin izdivacını övmek üzere, bazen hutbe irad etmek, yedi semadan, rahmetin nüzul etmesine vesile olur.

⁵⁹⁰³ Senin akdin; gece gündüz, ibatedle yenilediğimiz, inancımızın özü gibi olacaktır. Senin şenliğin (ziyafetin); ebedî devam eden, gerçek mutluluk ve saadetin aslı gibib olacaktır.

⁵⁹⁰⁴ Arşın sütununun altında bulunan; Tavus kuşu, melaikeler ve Cebrail, senin hediye (dağıtma, ihsan) âdetinden dolayı; yakut dağıtıp, inci saçanlardan olmuşlardır (veya dağıttığın yakut ve saçtığın incilerden meydana gelmişlerdir).

⁵⁹⁰⁵ Hem öyle bir talih üzeresin ki buna istinaden; Allah’ın yardımıyla, Zehra ile Aliy-i Murtazaya kavuşma imkânı buldun.

⁵⁹⁰⁶ Ay, altıya bölünmüş, Zuhâl yıldızı, semaya bakmış. Antika buhurdanı, kanunla buluşturdun (antika buhurdanı, kanunla buluşturunca; ay, altıya bölünmüş oldu, Zuhâl yıldızı da semaya bakmış oldu).

- 11- Nûzdeh rûz ez meh rûze guzeşte rûz-i nîk
İhtiyârî bûd kân bâşed zı Bihrûzî nişân⁵⁹⁰⁷
- 12- Hânedân-ı hân u sultân ez tu zînet yâftend
Kez tu hâhed geşt ma‘mûr-i îñ du meymûn hânedân⁵⁹⁰⁸
- 13- Hânedân-ı hân be tu âbâd hâhed geşt ez-ânek
Hân be tu teslîm kerd ü cân be tu perdâht hân⁵⁹⁰⁹
- 14- Ey ‘atâhây-i bozorget asl-ı rızk-ı merd ü zen
Vey sohenhây-i latîfet ins-i üñs ü cân-ı cân⁵⁹¹⁰
- 15- ‘İzz-i dîn Mes‘ûd-i Ferruh râ tu ferruh-i ehterî
Dühter-i Ferruh hemîşe ber tu bûde mihribân⁵⁹¹¹
- 16- Hasm bâ sultân ne-dâned der cihân pehlû zeden
Tâ tu sultân-ı cihân râ bûd hâhî pehlevân⁵⁹¹²
- 17- Her kocâ sultân buved bâ o tu bâşî hem-rikâb
Her kocâ sultân reved bâ o tu bâşî hem-‘enân⁵⁹¹³
- 18- Râyet-i tedbîr-i tu gîred sipihr ender sipihr
Merkeb-i ikbâl-i tu gîred ‘enân ender ‘enân⁵⁹¹⁴

⁵⁹⁰⁷ Aydan, ondokuz güzel gün, geçmiş oldu. Onun, Bihrûz’dan (güzel günden) bir eser taşıması, senin tercihindir.

⁵⁹⁰⁸ Sen, bu iki uğurlu hanedanın yetmişmiş bir şahsı, olacağından; hanın ailesi ve sultan, senden süs elde ettiler.

⁵⁹⁰⁹ Hanın ailesi (hanedanı), bundan sonra seninle zengin ve mutlu olacağından; han, kendini sana teslim etti ve ruhunu senin ahlakınla süsledi.

⁵⁹¹⁰ Ey erkek ve kadınların asıl rızkının, büyük ihsanı olan zat! Ey tatlı sözü; cana can katan, insana, samimiyet bahşeden şahıs!

⁵⁹¹¹ İzzettin Mes‘ûd Ferrûh için sen, saadet yıldızısın. Mutlu günler san, daima güzel, mutlu günler getirsin!

⁵⁹¹² Hasm, sultanla dünyada mücadele etmeyi bilmiyor. Ayrıca senin gibi birinin, cihan sultanının kahramanı olacağı bir sultanla, mücadele edemez.

⁵⁹¹³ Sultan, her nerede bulunursa; sen onunla yan yana at sürersin. Sultan, nereye giderse; senin atının dizginini, onun atının dizgininin yanında bulunur (yani, her yerde onunla berabersin).

⁵⁹¹⁴ Senin, tedbirinden oluşan, askeri birliğin; gökler ötesi gökleri kuşatmıştır. Senin, ikbal (devlet) bineyin; dizginlenebilen tüm atları, kontrol etmektedir (senin askerin; binekleri dahil bütün donanımıyla, çok kalabalıktır).

- 19- Ez kifâyet şod kefi tu zâmin-i erzâk-ı halk
Zâminî korâ buved tevfi der zımn-i zımân⁵⁹¹⁵
- 20- Zâğ eger ber nâm-ı tu der âşiyân beyda nehed
Zâğ râ tâvus gerded beççe ender âşiyân⁵⁹¹⁶
- 21- Âftâb-ı re'y-i tu ger rûşenî kemter dehed
Kîr-gûn gerded cihân ez kayrevân tâ kayrevân⁵⁹¹⁷
- 22- Ger zı hâk-i Nehrevân âyed hilâf-ı tu pedîd
Nehr hûn gerded zı şemşîr-i tu şehr-i Nehrevân⁵⁹¹⁸
- 23- Kerd zehr çeşm-i tu ber Sîstân rûz-i guzer
Zân şod ez hâr-ı selîb-i âkende rîg-i Sîstân⁵⁹¹⁹
- 24- Hezm-i tu hısn-i rezânet râ buved çün kûtvâl
'Azm-i tu seyl-i sıyânet râ buved çün dîde⁵⁹²⁰
- 25- Ey girân zehm sebuk hamle be rûz-i ma'reke
Bende'et kîse sebuk dâred hemî nirh-i girân⁵⁹²¹

Der Medh-i Seyyid-i Ecel 'İmâdü'd-Dîn Ebu'l-Fadl Tûrânî⁵⁹²² - Kaside: 144

Vezin: Mefâ'ilün/Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün

- 1- Çu şâh-ı Zeng ber-âvered leşker ez mümekkin

⁵⁹¹⁵ Senin elin; halkın erzakını, yeterli ölçüde karşılamaktadır. Halkın rızkını tazmin eden birine; tazmin (temin) içinde tazmin yapılmaktadır (onlara kefil olanlara da her türlü yardımı yapmaktasın).

⁵⁹¹⁶ Karga, yuvasına senin adınla yumurta bıraksa; karganın yuvadaki civcivi, tavusa dönüşür.

⁵⁹¹⁷ Senin basiret (görüş) güneşin, cihanı yeterince aydınlatmazsa; dünya, doğudan batıya kadar, zifiri karanlıkta kalır.

⁵⁹¹⁸ Senin düşmanın, Nehrevân bölgesinden çıkıp gelse; Nehrevân şehrinin nehri (ırmağı); senin kılıcından kan nehrine dönüşür.

⁵⁹¹⁹ Gözlerindeki zehir, bir gün Sîstân üzerinden geçince, Sîstân; ölmüş deve ve insan cesetleriyle dolu, kumluk ve çalılık bir belde olsun!

⁵⁹²⁰ Senin, sağlam iş yapma özelliğın; metânet hisarının kale muhafızıdır. Senin azmin, himaye selinin bekçisi olmuştur.

⁵⁹²¹ Ey muharebe günü, düşmana hızlı hamle yaparak, ağır zayıat veren zat! Senin kölen, keseyi hızlı bir şekilde, ağır fiyatla (yüksek değerle) doldurmaktadır.

⁵⁹²² Yüce Efendi (Seyyid-i Ecel) 'İmâdü'd-Dîn Ebu'l-Fadl Tûrânî'nin Methi Hakkındadır.

Fürû guşâd serâ-perde pâdşâh-i Hoten⁵⁹²³

- 2- Çu ber-keşîd şafak dâmen ez basît-i hevâ
Şeb-i siyâh fürû heşt hayme râ dâmen⁵⁹²⁴
- 3- Hilâl-i 'îd pedîd âmed ez kenâr-i felek
Münîr çün ruh-i yâr u be-hem çu kâmet-i men⁵⁹²⁵
- 4- Nihân u peydâ goftî ki ma'nâ'îst dakîk
Verây-i kuvvet-i idrâk der libâs-ı sohen⁵⁹²⁶
- 5- Hayâl-i encüm-i gerdûn hemî be hüsn ü cemâl
Çönân nümûd ki ez keşt-zâr berg-i semen⁵⁹²⁷

S. 300

- 6- Yekî çu fındık sîm ü yekî çu mühre-i zer
Yekî çu la'1-i Bedehşân yekî çu dürr-i 'Aden⁵⁹²⁸
- 7- Be çerh ber be ta'accub hemî sefer kerdem
Be kâm-ı fikret ü endîşe ez vatan be vatan⁵⁹²⁹
- 8- Be hîç menzil ü maksad ne-yâmedem ki dero
Mücâvirî ne-bud ez ehl-i ân diyâr u demen⁵⁹³⁰
- 9- Mukîm-i menzil-i heftum mühendisî dîdem

⁵⁹²³ Zenci Padişahı çeşitli merkezlerden, ordu getirdiğinde Hutun (Hoten) padişahının çadırını açtı.

⁵⁹²⁴ Şafak vakti, açık havadan eteğini çekince karanlık gece; çadırının eteğini etrafa yaydı.

⁵⁹²⁵ Bayramın hilali; yârin yüzü gibi nurlu, benim boyum gibi eğik (bükük) bir şekilde, gökyüzünün kenarından çıktı.

⁵⁹²⁶ Açıkta ve gizlide; idrak (düşünce) kuvvetinin ötesinde, söz elbisesinde; ince bir mana olduğunu söylersin.

⁵⁹²⁷ Feleğin güzellik ve letafet saçan yıldızlarının hayali; tarladaki yasemin yaprağı gibi zuhur etti.

⁵⁹²⁸ Birisi gümüş gibi bir fındık, biri altın yüzük (mühre, top) gibidir. Biri, Bedehşan yakutu, biri ise Aden incisi gibidir.

⁵⁹²⁹ Fikir ve endişe arzusu ile vatandan vatana geçmek suretiyle; feleğe doğru şaşkınlıkla bir yolculuk yaptım.

⁵⁹³⁰ Hiçbir menzil ve merhalede; o diyar ve yurda ait olmayan bir komşuya rastlamadım.

Dırâz-ı ‘ömr ü kaviy-i heykel ü bedî’-i beden⁵⁹³¹

- 10- Be pîş-i hîş berây-i hesâb-ı kevn ü fesâd
Nihâde tehte-i minâ vu hâme-i âhen⁵⁹³²
- 11- Vezo fûrûd yekî hâce-i mümekkin bûd
Be rûy u re’y münîr ü be hulk u halk hüsn⁵⁹³³
- 12- Hısâl-i hûbeş çün rûy-i dilberân nîkû
Zamîr-i pâkeş çün re’y-i zîrekân rûşen⁵⁹³⁴
- 13- Be pencum ender zîşân zimâm-keş Türkî
Ki gâh-ı kîne be-bended zemâne râ gerdan⁵⁹³⁵
- 14- Be gürz âhen sây u be nîze suhre guzâr
Be tîr mûy şikâf u be tîğ şîr evjen⁵⁹³⁶
- 15- Fûrûd ezo bedo menzil kenîzekîdîdem
Benefşe zûlf ü semen ‘ârızîn u sîm zeken⁵⁹³⁷
- 16- Ruheş zı mey şöde çün la’l ü berbetî be kenâr
Ki bâ nevây-î hazîneş hemî ne-mâned hüzn⁵⁹³⁸
- 17- Ve-zân sipes be cevânîy-i diger guzer kerdem

⁵⁹³¹ Yedinci menzilde; ikamet eden uzun ömürlü, güçlü fiziğe sahip ve hoş bedenli bir mühendis gördüm.

⁵⁹³² Kendi önüne, varlık ve yokluğun hesabını görmesi için; lacivert bir tahta ve demirden bir kalem koymuş.

⁵⁹³³ Onun altında (ondan aşağıda); sima ve düşünce olarak parlak, yaradılış ve huy olarak güzel bir hoca vardı.

⁵⁹³⁴ Onun güzel hasletleri, dilberlerin yüzü gibi güzeldi. Onun temiz sireti (iç âlemi, derunu) isezeki insanların düşüncesi gibi parlak idi.

⁵⁹³⁵ Onların beşincisinde; gem (dizgin, yular) çeken bir Türk vardı. Düşmanlık zamanında, zamanenin boynunu bağlardı.

⁵⁹³⁶ Gürzü (topuzu) demiri oyar, süngüsü kayayı deler, oku kılı yarar, kılıcı ise aslanı düşürdü.

⁵⁹³⁷ Ondaki iki menzil aşağıda; saçları menekşe, yanakları yasemin ve boynu gümüş gibi olan, bir cariye (kızcağız, halâyık) gördüm.

⁵⁹³⁸ Yüzü şaraptan, yakut gibi kızarmıştı. Onun yanında; hazin sesiyle insanda gam ve keder bırakmayan bir ud vardı.

Ki bûd der heme fen hemçu merdum-i yek fen⁵⁹³⁹

- 18- Sahîfe-i nakş hemî kerd bî devât u kalem
Bedîha-i şî‘r hemî goft bî zebân u dehen⁵⁹⁴⁰
- 19- Hedenghây-i şihâb ender ân şebah gûn
Revân çu nûr-i hired der revân ehrîmen⁵⁹⁴¹
- 20- Nücûm-i kerkes vâki‘ be-Cüdey der-goftî
Ki pîş-i yek sanemestî be secde der du Şaman⁵⁹⁴²
- 21- Zı bes tezâhüm-i encüm çönân nümûd hemî
Mücerre ez ber îñ kûj-poşt puşt-şiken⁵⁹⁴³
- 22- Ki rûz-i bâr zı mîrân u mehterân-ı bozorg
Der-i sarây u reh-i bârgâh-ı sadr-ı zemen⁵⁹⁴⁴
- 23- Celâl-i dîn-i peyâmber ‘imâd-i devlet-i mülk
Medâr-ı dâd u diyânet karâr-ı farz u sünen⁵⁹⁴⁵
- 24- Cihân-ı fazl Ebu’l-Fazl kez kifâyet-i ost
Nizâm-ı mülk çönân kez Nizâm-ı Mülk-i Hüsn⁵⁹⁴⁶
- 25- Sipîhr kadrî kender zemîn-i devlet-i o

⁵⁹³⁹ Ondan sonra başka, genç birine uğradım. Bu genç; bütün fenlerde (tekniklerde) o fennin uzmanı olan bir topluluk gibi idi.

⁵⁹⁴⁰ Kalem ve mürekkep kullanmadan sayfalarca yazı yazıyordu. Ağzını ve dilini kullanmadan, yeni şiirler söylüyordu.

⁵⁹⁴¹ Alev (meteor) okları, o karanlık gecede; akıl ışıkları gibi, şeytanın ruhuna akıyordu.

⁵⁹⁴² Oğlak burcundaki Altair yıldızlarını; bir put önünde secde eden (puta tapan) iki şaman sanırdın.

⁵⁹⁴³ Yıldızların kesafetinden (çokluğundan) dolayı; Samanyolu (Kehkeşân), sanki bu sırtı kırık kamburun önündeymiş gibi görünüyordu.

⁵⁹⁴⁴ Halkla görüşme günü; ihtişamlı büyükler ve emirlerden olanlar, zamanın vezirinin sarayının kapısında ve yolunda, sıra halinde beklemekteydiler.

⁵⁹⁴⁵ (‘İmâdü’-d-Dîn); Peygamberin dininin ihtişamı, devlet ve mülkün direği, adalet ve diyanetin övüncü, farzların ve sünnetlerin devamıdır (istikrarıdır).

⁵⁹⁴⁶ Faziletin dünyası olan Ebu’l-Fazl’ın kabiliyeti yüzünden; memleketin düzeni ve nizamı, Nizâmü’l-Mülk Hasan’ın düzeni gibi oldu.

Şakâl şîr şikârest ü peşe pîl efken⁵⁹⁴⁷

26- Be pâ-y-i himmet-i o nâ-resîde dest-i melek

Be şâh-i devlet-i o nâ-guzeşte bâd-ı fiten⁵⁹⁴⁸

27- Ne sevr-i dehr zı ‘adleş keşîde renc-i sipihr

Ne şîr-i çerh zı sehmeş çeşîde ta‘m-ı vesen⁵⁹⁴⁹

28- Zı bîm-i o be-tevân dîd der mezâlim-i o

Zamîr-i düşmen-i o der derûn-i pîrâhen⁵⁹⁵⁰

29- Zı teff-i heybet-i o der dileş be-bended hûn

Çönân ki ber ruh ‘ünnâb ü der dil rüveyn⁵⁹⁵¹

30- Be cenb-i re’y-i münîreş siyâh rûy-i hired

Be cây-i kadr-i refî‘eş fûrûd kadr-i Peren⁵⁹⁵²

31- Be pîş-i destes ü tab‘eş geh sehâ vü sohen

Defîn-i deryâ zîf ü zebân-ı ‘akl elken⁵⁹⁵³

32- Ez ân cüdâ ne-tevân kerd cûd râ be hüsâm

Ber ân diger ne- tevân best buhl râ be resen⁵⁹⁵⁴

⁵⁹⁴⁷ Sema (felek), onun devletinin alanında öyle bir değere sahiptir ki. Çakal aslan avlar, sivrisinek fili düşürür.

⁵⁹⁴⁸ Onun himmetinin ayağına, meleğin eli ulaşmamıştır. Onun devletinin dalına, fitne rüzgârı dokunmamıştır.

⁵⁹⁴⁹ Onun adaleti sayesinde; onun korkusundan, ne zamanın Boğa burcu, semanın eziyetini görmüştür; ne de feleğin Aslan burcu şekerlemenin tadını hissetmiştir.

⁵⁹⁵⁰ İntikam (adaletin tahakkuku) sırasında; onun korkusundan, düşmanın zamirini (iç âlemini), gömleğinin içinde görmek mümkündür.

⁵⁹⁵¹ Onun heybet ve ihtişamının ateşinden; yüzü hünnap (üzümcü) ve kalbi kızılıkök olduğu gibi, yüreğine de kan donar.

⁵⁹⁵² Onun parlak düşüncesi yanında aklın, yüzü karadır. Onun yüce kadri yanında, Ülker yıldızının derecesi düşüktür.

⁵⁹⁵³ Onun ihsan eli ve karakteri yanında cömertlik ve söz; denizdeki definenin sahte olması ve aklın dilinin de lal olması gibidir.

⁵⁹⁵⁴ Cömertliği ondan kılıçla ayırmak mümkün değildir. Diğerine (huyuna, karakterine) cimriliği iple bağlamak mümkün değildir.

S.301

- 33- Hikâyetîst ez ân tab‘ âb-ı deryâ
Rivâyetîst ez ân dest ebr der Behmen⁵⁹⁵⁵
- 34- Hüner zı hizmet-i tab‘ yâftest şeref
Guher zı sohbet-i ân dest yâftest semen⁵⁹⁵⁶
- 35- Eyâ be pîş-i tu der-beste gerdiş-i eyyâm
Ve yâ be medh-i tu be-guşâde gîtî tevsen⁵⁹⁵⁷
- 36- Yekîy-i hezâr kemer-i bî tama‘ çu kilik-i şeker
Yekîy-i hezâr zebân-ı bî nasîb çün sûsen⁵⁹⁵⁸
- 37- Cihân tenest ü tu cân-ı cihân u zinde be-tust
Cihân çônân ki be cânest zindegânîy-i ten⁵⁹⁵⁹
- 38- Be ferr-i baht-ı tu dâyim be şeş netîce-i hûb
Zı behr-i ceşn-i tu âbisten est şeş mesken⁵⁹⁶⁰
- 39- Sedef be gevher ü nâfe be müşk ü ney be-şeker
Şecer be meyve vü hârâ be zerr ü hâr be menn⁵⁹⁶¹
- 40- Ez ân sebep ki çu a‘dâ’ u evliyâ’ tevâned

⁵⁹⁵⁵ O karakterin (ahlakın) yanında denizin suyu hiçbir şeydir. O elin yanında, Behmen ayındaki bulut değersizdir (lafta kalır).

⁵⁹⁵⁶ Hüner, o şahsiyetin (tabiatın) hizmetinde bulunmakla şeref bulmuştur. Değerli taş (mücevher), o elin yanında bulunmakla kıymet kazanmıştır.

⁵⁹⁵⁷ Ey önünde günlerin dönüşünün kapandığı zat! Ey onu övmek için; dünyanın, serkeş atının, övmeyi bırakmış olduğu şahıs!

⁵⁹⁵⁸ Ağgözlülüktan uzak; şeker kamışı gibi, bin bir kemer... Kısmet ve nasipsiz; zambak gibi, bin bir dil...

⁵⁹⁵⁹ Dünya bedendir ve sen dünyanın canısın. Tenin canla diri olması (hayat bulması) gibi; dünya da seninle diridir.

⁵⁹⁶⁰ Senin bahtının ihtişamı ile daima, altı güzel sonuç vardır. Senin şenliğin için altı mesken, gün doğumuna gebedir.

⁵⁹⁶¹ Sedef inci ile göbek misk ile ve kamış şeker ile beraber değerlendirilir. Ağaç meyve ile kara taş altın ile ve diken minnet iledir.

Be reng zerr ‘ayâr u be ‘ahd serv ü çemen⁵⁹⁶²

- 41- Zı ferr-i îñ buved ân ser-firâz der bustân
Zı şerm-i îñ buved îñ zerd rûy der ma‘den⁵⁹⁶³
- 42- Zı behr-i rütbet-i dergâh-ı tust zâyende
Zı behr-i mâliş-i bed-hâh-ı tust âbisten⁵⁹⁶⁴
- 43- Basît-i merkez-i hâmûn be gûne gûne guher
Muhît-i gunbed-i gerdân be gûne gûne mihên⁵⁹⁶⁵
- 44- Egerçi kârın u Kârûn şevêd be kuvvet ü mâl
Muhâlifet zı guzâf-ı zemâne-i rîmen⁵⁹⁶⁶
- 45- Be hâk der-konedeş hem sîtare çün Kârûn
Be bâd ber-dehedeş hem zemâne çün kârın⁵⁹⁶⁷
- 46- Ve ger zı gıptat u gayret be şükr-i tu ter-nîst
Zebân lâî ü leb pejmürîde-i düşman⁵⁹⁶⁸
- 47- Ez ân çe naks tevâned buden kemâ-i turâ
Çu sâl u mâh be tevîk-i Îzed-i Zû’l-Menn⁵⁹⁶⁹
- 48- Be medhet-i tu zebân-ı zemâne ter bûdest

⁵⁹⁶² Düşmanlar, evliyalar gibi davranabildiğinden (yapabildiğinden); renk itibarıyla, tam ayarlı altın ve çağ itibarıyla çimendeki, servi ağacı gidir.

⁵⁹⁶³ Bunun (emirin) ihtişamından o (servi ağacı), gül bahçesinde yükseklerdedir. Bu (altın), onun utancından, madende yüzü sarıdır.

⁵⁹⁶⁴ Çöl ve ova gibi kuru alanların, yeşerip güzelleşmesi (süslenmesi); senin dergâhının rütbesindendir. Yine âlemin gül bahçesi gibi hayat bulması; senin düşmanın hezimetinden (ezikliğinden) dolaydır.

⁵⁹⁶⁵ Çöl ve kırsal alanlar, çeşit çeşit mücevherlerle dolu. Dönüp duran feleğin etrafı, senin düşmanını yerinde tutmak için çeşit çeşit sıkıntılara gebedir.

⁵⁹⁶⁶ Senin düşmanın, zamanenin birçok zırva ve hilesinden yararlanarak; sahipkıran gibi güç elde etse ve Kârûn gibi mala sahip olsa;

⁵⁹⁶⁷ Kârûn, yıldız gibi semada bile olsa, onu toprağa gömer. Zamane, sahip-kıran gibi bile olsa, onun kudretini rüzgâra verir.

⁵⁹⁶⁸ Senin gayretinden dolayı, gıpta etmek suretiyle, sana teşekkür etmeyen dil ve dudak, lâl olsun, düşman da perişan olsun!

⁵⁹⁶⁹ Minnet sahibi olan Allah, aylar ve yıllar boyunca senin yardımcın olduktan sonra; senin kemaline nasıl bir noksanlık gelebilirki?

Ez ân zemân ki turâ ter şöde est leb be leben⁵⁹⁷⁰

49- Hemîşe tâ ki koned bâd cünbiş ü ârâm

Hemâre tâ ki koned ebr girye vü şîvan⁵⁹⁷¹

50- Be ebr-i cûd-i tu der bâd halk râ rûzî

Be bâd-ı bezl-i tu ber bâd mülk râ harman⁵⁹⁷²

51- Muvâfıkân-ı tu peyveste yâr-ı ni‘met ü zer

Muhâlîfân-ı tu hemvâre cuft-i mihnet ü ren⁵⁹⁷³

52- Çu tebl-i rihlet-i rûze hemî zened meh-i ‘îd

Be şükr-i ru‘yet-i o râyet-i neşât be-zen⁵⁹⁷⁴

53- Hezâr ‘îd çönîn der sarây-i ‘ömr be-mân

Hezâr bîh-i hilâf ez zemîn-i mülk be-ken⁵⁹⁷⁵

Der Medh-i Mecdü’-d-Dîn Ebu’l-Hasen ‘İmrânî⁵⁹⁷⁶ - Kaside: 145

Vezin: Mefâ‘îlün/Mefâ‘îlün/Fe‘ûlün

1- Der-âmed mevkib-i ‘îd-i hümâyûn

Ki ber sâhib mübârek bâd u meymûn⁵⁹⁷⁷

2- Sipîhr-i mecd Mecdü’-d-Dîn ki şâhân

Zı mecdeş mülk râ kerdend kânûn⁵⁹⁷⁸

⁵⁹⁷⁰ Senin dilin, sütle ıslandığı günden beri; zamanenin dili, senin methinle meşgul bulunmaktaydı.

⁵⁹⁷¹ Rüzgâr, esip durdukça; bulut, gök gürültüsüyle feryad edip ağlamaktadır.

⁵⁹⁷² Senin cömertlik bulutun, halka rızık olsun! Senin ihsan rüzgârın, ülke için harman olsun!

⁵⁹⁷³ Senin müttefikin olanların; nimet ve altınla dostluk bağı olsun! Senin düşmanın olanların eşi; daima mihnet ve sıkıntı olsun!

⁵⁹⁷⁴ Ramazan’ın gidiş davulu, bayram ayında sürekli vurunca; onun basiretinin nişanesi olarak, şenlik (eğlence) bayrağını dik.

⁵⁹⁷⁵ Ömür sarayında, böyle nice bin bayram geçiresin! Ülke toprağından, binlelerce muhalifin kökünü kazıyasın!

⁵⁹⁷⁶ Mecdü’-d-Dîn Ebu’l-Hasen ‘İmrânî’nin Methi Hakkındadır.

⁵⁹⁷⁷ Padişahımızın bayram alayı geldi. Efendimiz için mübarek ve uğurlu olsun!

⁵⁹⁷⁸ Şahlar, civan mertliğin (yüceliğin) seması olan; Mecdü’-d-Dîn’in yüceliğinden, kendi ülkelerine kanun yaptılar.

3- ‘Aduv-bendî ki kikleş der dehâde
Koned gil râ zı hûn-i fitne gül-gûn⁵⁹⁷⁹

4- Be-kâhed vakt-i heşmeş ‘ömr der merg
Be-galatad gâh kîneş merg der hûn⁵⁹⁸⁰

S.302

5- Ezo düşmen çu Dârâ ez Sikender
Ezo hâsid çu Dahhâk ez Ferîdûn⁵⁹⁸¹

6- Zehî cûd ez tu der kuvvet çu kârın
Zehî âz ez tu der ni‘met çu Kârûn⁵⁹⁸²

7- ‘Îtâbeş ber zemîn bâred savâ‘ik
Nehîbeş ber zebân âred şebîhûn⁵⁹⁸³

8- Emîrân-ı tu cebbârân-ı gîtî
Mutî‘ân-ı tu bîdârân-ı gerdûn⁵⁹⁸⁴

9- Zemâne tîre vü re’y-i tu rûşen
Halâyık teşne vü dest-i tu ceyhûn⁵⁹⁸⁵

10- Galat râ sûht hükmet ber der-i sehv

⁵⁹⁷⁹ Ferman yayınlayarak, düşmanı esir eden şah; fitnenin kanından, toprağı kızıla boyar.

⁵⁹⁸⁰ Onun öfke zamanı, ömrü, ölüme yaklaştırarak kısaltır. Onun nefreti, bazen ölümü kanla bulandırır (karıştırır).

⁵⁹⁸¹ Onun düşmanı, İskender’in karşısındaki Dârâ gibidir. Ona kıskanan, Ferîdûn’un karşısındaki Dahhâk gibidir.

⁵⁹⁸² Aferinler olsun, cömertlik; senden dolayı Karen gibi güçlenmektedir. Maşallah, istek (dilek, hırs), senden dolayı Kârûn gibi nimet içindedir. Veya (Sahip-kıran gibi kuvvet sahibi iken, sendeki cömertlik ne güzeldir! Kârûn gibi nimete malikken, sendeki bu fakirlik (ihtiyaç, kanaat) ne hoş)!

⁵⁹⁸³ Onun intikamı (cezalandırması), yeryüzüne yıldırım gibi yağar. Onun korkusu dile, gece baskını gibi gelir.

⁵⁹⁸⁴ Senin otoriten altındaki emirler; dünyanın büyük (güçlü) hükümdarlarıdır. Sana itaat edenler; zamanın en akıllılarıdır.

⁵⁹⁸⁵ Zamane, karanlıktır (zulmettedir). Senin düşüncen aydınlıktır. Mahlûkat, aç, susuz olduğu halde; senin cömert elin; nehir gibi bol akmaktadır.

Çerâ râ kuşt emret ber der-i çün⁵⁹⁸⁶

11- Çe ‘âlî himmetî yâ Rab ki her dem
Yekî der âferîneş bînî efzûn⁵⁹⁸⁷

12- Ne-dâdî dil be dünyâ vü be ‘ukbâ
Ne-bestî vehm der vâlâ vu der dîn⁵⁹⁸⁸

13- Kazâ tedbîr-i devr-i çerh mîkerd
Ki ber zât-ı tu geşt ikbâl meftûn⁵⁹⁸⁹

14- Kader sâz-ı vücûd-i dehr mîsâht
Ki ber ‘arş-ı tu şod ikbâl mekrûn⁵⁹⁹⁰

15- Çu gîred âteş-i heşm-i tu bâlâ
Ne-yâbed ez du ‘âlem nîm kânûn⁵⁹⁹¹

16- Çu ez tu be-guzerî nezdîk-i ân kavm
Ne-bîned kes meger mahrûr u medfûn⁵⁹⁹²

17- Çe hîzed âhir ez kavmî ki hestend
Gulâm-ı âletî mevlây-ı altûn⁵⁹⁹³

18- Be merdî vü mürüvvet key resîdend
Der enguş-i tu în yek muşt-i merhûn⁵⁹⁹⁴

⁵⁹⁸⁶ Senin hükmün; “gaflet” kapısının üzerindeki “hatayı” (bozukluğu) yaktı (senin hükmün; yanlış, gaflet kapısında yaktı). Senin emrin; “çünkü” kapısının üzerindeki, “niçin” ifadesini, yok etti (senin emrin; niyeyi nasıl kapısında öldürdü).

⁵⁹⁸⁷ Yâ Rab, ne yüce bir himmete sahipsın! Zira her an yaratılışta birini, daha üstün kılıyorsun.

⁵⁹⁸⁸ Gönlünü dünya ve ahirete vermedin. Yücelik ve alçaklık için hayal kurmadın.

⁵⁹⁸⁹ Kaza, feleğin çarkının dönüşünü düşünüyor; ikbal ve baht, senin zatına âşık ve divane oldu.

⁵⁹⁹⁰ Kader, feleğin varlığının sazını düzeltiyordu ki; ikbal ve baht, senin arşına yaklaştı.

⁵⁹⁹¹ Senin öfkenin ateşi yükseldiğinde; kimse, her iki dünyadan, yarım kanun bile bulamaz (bütün kuralları, alt üst edersin).

⁵⁹⁹² Eğer sen, kendinden geçersen, öfkenden dolayı kimse; o kavmin, yakınında; ısınmış (mahrur, yanmış) ve gömülmüş, cesetten başka bir şey görmez.

⁵⁹⁹³ Netice itibariyle; altın’un mevlası (efendisi) olan bir vasıtanın (aletin) kölesi olan kavimden ne beklenir ki?

⁵⁹⁹⁴ Bu bir avuç rehin olmuş topluluk, mertlik ve yiğitlikte; senin parmağına ne zaman yetişebilir ki?

- 19- Der ân mevkîf ki ez mesrû'-i peykâr
Zebân-ı rumh gerdân hând efsûn⁵⁹⁹⁵
- 20- Resâned âteş-i kûşîş harâret
Be eyvân-ı Mesîh ü ceyş-i Zü'n-Nûn⁵⁹⁹⁶
- 21- Zı poşte poşte geşte nâzırân râ
Nümâyed kûh kûh etrâf-ı hâmûn⁵⁹⁹⁷
- 22- Zı eşk-i bî-dil ü hûn-i dil-âver
Heme meydân konî Ceyhûn u Seyhûn⁵⁹⁹⁸
- 23- Hüdâvendâ zı medh-i tust hâsıl
Ruh-i reng-i merâ reng-i taber hûn⁵⁹⁹⁹
- 24- Şenîdestem ki pîş-i taht-i a'lâ
Bozorgî hâned şî'r-i kâfiye-i hûn⁶⁰⁰⁰
- 25- Ne ber vechî ki bâşed revnak-ı o
Der âhir kerd zikr-i âb u sâbûn⁶⁰⁰¹
- 26- Cihân dâned ki ma'zûlî ne-yâbed
Rebî'-i nutk râ der rub'-i meskûn⁶⁰⁰²
- 27- Henüz ez istimâ'-i şî'r nîkûst

⁵⁹⁹⁵ Harp meydanında, savaşın sara hastalığından (korkusundan); süngü gezdirenin dili, efsane söyler.

⁵⁹⁹⁶ Hızlı çalışmanın ateşi, Hazret-i Mesîh'in (Hz. İsa'nın) balkonuna (eyvanına) ve Zünnûn'un ordusuna ulaşır.

⁵⁹⁹⁷ Çölün etrafı, seyredenler için, yığın yığın dağlar şeklinde görünür.

⁵⁹⁹⁸ Tüm savaş meydanını; kalpsizin gözyaşıyla ve bahadırın kanıyla, Ceyhûn ve Seyhûn nehirlerine çevirirsin.

⁵⁹⁹⁹ Sultanım, senin methinden dolayı, yanağımın rengi, kan kırmızısı oldu.

⁶⁰⁰⁰ Yüce tahtının önünde, büyük şairlerden birinin; "kan" kafiyeli şiir okuduğunu duymuş bulunmaktayım.

⁶⁰⁰¹ Şiirin sonunda; su ve sabunu zikredince onun ahengi, hiçbir şeye benzemedi (kanla başlayıp, kanla bitirmeliydi).

⁶⁰⁰² Dünya bilir ki; kelamın dörtte birini, dört ana unsura yerleştirmek, bağışlanamaz.

Hired râ gûş derc dürr-i meknûn⁶⁰⁰³

- 28- Sezây-i iftihâr-ı ân şî'r bâşed
Ki efzûn bâşedeş râvî mevzûn⁶⁰⁰⁴

- 29- Zı şî'r-i bâtıl-i her kes zebânem
Ne-mîgoft'e'est hakkî tâ be eknûn⁶⁰⁰⁵

- 30- Hemîşe tâ ki hüsn ü 'aşk bâşed
Mislihâ şâhid ez Leylî vü Mecnûn⁶⁰⁰⁶

- 31- Cenâb-ı dûstânet bâd cennet
Ta'âm-ı düşmânet bâd Tâ'ûn⁶⁰⁰⁷

S.303

- 32- Şebet ferhunde vü rûzet hoceste
Hazânet hürrem ü 'ahdet hümâyûn⁶⁰⁰⁸

Der Medh-i Fîrûzşâh Gofte ve İltizâm-ı Ânci Hazret-i Süleymân Dâste Ez Merâtib-i Câh'u Ni'met Nümûde⁶⁰⁰⁹ - Kaside: 146

Vezin: Mef'ûlü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün

- 1- Ko Âsaf-ı Cem gû beyâ be-bîn
Ber taht-ı Süleymân râstîn⁶⁰¹⁰

- 2- Pîşeş bedel dîv ü dâm u ded

⁶⁰⁰³ Şiir dinleme, şimdilik iyidir. Kulak, akıl için gizlenmiş (saklanmış) inci toplamaktadır.

⁶⁰⁰⁴ Onun iftiharının karşılığı (layığı, mükâfatı), şiir olur. Çünkü dinleyiciyi, ancak ölçülü şiir söyleyen râvî (şair), sihirbaz gibi etkiler.

⁶⁰⁰⁵ Şimdiye kadar bir hak olarak kimse; benim dilimden bozuk şiir söylememiştir.

⁶⁰⁰⁶ Güzellik ve aşk, sürekli olduğu müddetçe, bunun örneğinin şahidi; Leyla vü Mecnûn hikâyesidir.

⁶⁰⁰⁷ Dostlarının eşiği, cennet olsun! Düşmanlarının gıdası, Tâûn (Vebâ) olsun!

⁶⁰⁰⁸ Gecen mutlu, gündüzün kutlu olsun! Son baharın sevinçli, Antlaşman (ahdın) mübarek olsun!

⁶⁰⁰⁹ Fîrûz Şâh'ın Methi Hakkında Söylenmiş ve Hazret-i Süleymân'ın Sahip Olduğu Saltanat ve Nimeti Uhdesine Alıp Göstermesi Hususundadır.

⁶⁰¹⁰ Süleyman'ın gerçek tahtının üzerinde oturan, Cemin Veziri olan Âsâf'a; "gel ve bak" de.

Der-hem zede safhây-i hûr-i ‘ayn⁶⁰¹¹

3- Bâdî ki keşîdî besât-ı o

Ber dergâh-ı a‘lâş zîr-i zîn⁶⁰¹²

4- Mihrî ki vuhûş u tuyûr râ

Der tâ‘ateş âverd ber negîn⁶⁰¹³

5- Ez bîm-i sipâheş sipâh-ı hasm

Çün mûr nihân geşte der zemîn⁶⁰¹⁴

6- Pây-i melehî bîş nî bi-kadr

Der himmet-i o mülk-i ân u îh⁶⁰¹⁵

7- Ber taht çu ‘arş-ı sabây-i o

Ez ‘arş-i resûlân-ı âferîn⁶⁰¹⁶

8- Çün sarh-i mümerred şarâb-ı serf

Bî-verziş-i insâf âb u tîn⁶⁰¹⁷

9- Der sâye-i perr-i Hümây-i çetr

Tayy kerde ekâlîm-i mülk ü dîn⁶⁰¹⁸

10- Bî sâbîka-i vahy-i Cebra’îl

Esrâr-ı vücûdeş heme yakîn⁶⁰¹⁹

11- Bî vâsîta-i Hüdühüdeş haber

⁶⁰¹¹ Onun huzurundaki, dev, ehli hayvanlar ve vahşi hayvanlara bedel; cennet hurilerinden oluşan bir safın içine düşmüş.

⁶⁰¹² Onun yüce dergâhına rağmen, kim bir sofraya donatırsa; güzellikte, onun altında kalır.

⁶⁰¹³ Vahşi hayvanları ve kuşları, boyun eğdirerek, kendine itaat ettiren bir yüzüğü vardır.

⁶⁰¹⁴ Onun sipahisinin korkusundan, hasmının askeri; yılan gibi yerin derinliklerine girerek kaybolur.

⁶⁰¹⁵ Onun himayesinde bulunan şunun, bunun ülkesi; üzengi mesafesi olarak fazla değildir.

⁶⁰¹⁶ Saba Melikesinin tahtı gibi olan tahtının üzerinde; mübarek resullerin makamının özelliği vardır.

⁶⁰¹⁷ Saf şarap, güzel bir köşk gibidir. Toprak ve suyun, insaf oyunu (uygulaması) yoktur.

⁶⁰¹⁸ Ülke ve dinin iklimleri; onun, Huma kuşunun kanatları gibi olan saltanat çadırının gölgesinde, geçip gitmektedir (hareket etmektedir).

⁶⁰¹⁹ Cebraîl’in vahyinin ismeti (günahsızlığı, nezaheti); onun zatının (varlığının) tüm sırlarına yakındır.

Ez cünbiş-i Rûm u karâr-ı Çîn⁶⁰²⁰

- 12- Bî ‘uhde-i ‘ahd-i peyamberî
Âyât-i kemâleş heme mübîn⁶⁰²¹
- 13- Vakteş ne-şevd fevt eger–ne rûz
Der hâl koned ez kafâ cebîn⁶⁰²²
- 14- Çün dîv be mezdûrî efkend
Ân-râ ki hilâfeş koned la‘în⁶⁰²³
- 15- Ber çerh keşed pâye çün şihâb
Ân-râ ki vifâkeş buved karîn⁶⁰²⁴
- 16- Çün re’y zened der umûr-i mülk
Bahr soheneş râ Güher-i semîn⁶⁰²⁵
- 17- Çün saf keşed ender mesâf hasmeş
Şîr-i ‘alemeş râ sıfat-ı ‘arîn⁶⁰²⁶
- 18- Hem der kitf-i dâyeğân rezî‘
Hem der şikem-i mâderân cenîn⁶⁰²⁷
- 19- Ez bî‘at-ı o mühr ber zebân
Vez tâ‘at-i o dâğ ber sürîn⁶⁰²⁸

⁶⁰²⁰ Onun Hüthüt kuşu, Rum diyarının hareketlerinden ve Çîn’in istikrarından, vasıtasız olarak haber vermektedir.

⁶⁰²¹ Onun kemalinin tüm delilleri (kemat ayetleri); asr-ı saadetin masumiyeti gibi yücedir.

⁶⁰²² Zaman, alnı kafadan ayırmadığı müddetçe; onun saltanat devri ortadan kalkmaz.

⁶⁰²³ Dev, nasilki malayani (lüzumsuz) işler yaparsa; melun muhalifinin yapmış olduğu şey de böyle bir şeydir.

⁶⁰²⁴ Şihabın (ateş şulesinin), feleğin üzerine çektiği yörünge; onun ittifakına yakındır.

⁶⁰²⁵ Ülkenin işlerine göz atınca; deniz, onun sözlerini değerli mücevher haline getirir.

⁶⁰²⁶ Hasmin, savaş alanında saf tutunca; onun bayrağındaki arslan (hücum esnasında), sazlığa dalıyormuş gibi görünür (kaçar gibi görünür).

⁶⁰²⁷ Hem dadıların omzunda süt çocuğu; hem annelerin karnında cenindir.

⁶⁰²⁸ Ona biat etme mührü, dilin üzerindedir. Ona itaat etme damgası kalçadadır.

- 20- Der cünbiş-i ceyş nihuft feth
Çün mûm der eczây-i engubîn⁶⁰²⁹
- 21- Der devlet-i hasmeş nihân zevâl
Çün yâs der eyyâm-ı yâsemîn⁶⁰³⁰
- 22- ‘Azmeş be vifâk-ı felek zemân
Re’yeş be salâh-ı cihân zamîn⁶⁰³¹
- 23- Ger ‘azm-i felek hod buved vefâ
Ger re’y-i melik hod buved rezîn⁶⁰³²

S.304

- 24- Seddeş ne-şevêd rahne ez gurûr
Hısnî ki çu hazmeş buved hasîn⁶⁰³³
- 25- Zûreş ne-keşed ta‘ne ez fûtûr
Hablî ki çu ‘ahdeş buved metîn⁶⁰³⁴
- 26- Bâ kuşîş-i o şîr-i âsmân
Şîrîst müzevir zı pûstîn⁶⁰³⁵
- 27- Bâ behşîş-i o dest-i âftâb
Destî est mu‘attal der âstîn⁶⁰³⁶

⁶⁰²⁹ Mumun, balın içinde saklı olduğu gibi; fetih de onun ordusunun hareketinde gizlidir.

⁶⁰³⁰ Matemin (yasın, hüznün gülünün) yasemîn günlerinde, saklı olduğu gibi; zeval (yok olma) da onun (Fîrûz şâh’ın) düşmanının devletinde saklıdır.

⁶⁰³¹ Azmi, feleğin gidişatıyla uyum içindedir (felek, onunla ittifakı kabul etmiştir). Görüşü, dünya barışına kefidir.

⁶⁰³² Feleğin asıl niyetinde vefa bulunsaydı; hükümdarın kendi düşüncesi sağlam olsaydı;

⁶⁰³³ O nun Seddi (barajı, engeli) gururdan dolayı, yara almaz. Onun sağlam inşaatından meydana gelen hisar çok dayanıklı olurdu.

⁶⁰³⁴ Onun kuvveti, gevşeklikten dolayı, tenkide maruz kalmaz. Çünkü onun sözüyle bağlanan sağlam ip kopmaz.

⁶⁰³⁵ Onun gayretiyle, semanın arslanı; kürkünden dolayı hilekâr durumuna düşmüştür (arslan, onunla mukayase edildiğinde, sahte arslan oluverir).

⁶⁰³⁶ Onun ihsaniyle, semanın eli; elbisenin yeline (koluna, cebine) girmeyen bir el olmuştur (sürekli ikram eder, cebe girmez).

- 28- Der mülk-i zemîneş ne-bûde ‘âr
Bârî çu melik bâşî in çönîn⁶⁰³⁷
- 29- Misl-i melik ü mülk-i rûzgâr,
Hût-i felek ü âb pârgîn⁶⁰³⁸
- 30- Bâ şîn şahî âmed ez ‘adem
Zân tâc-ver âmed çu harf-i şîn⁶⁰³⁹
- 31- Mezkûr be ferzend-i tâc-bahş
Âncâ be Ferîdûn şod Âbtîn⁶⁰⁴⁰
- 32- Meşhûr be ferzend-i tâc-dâr
Încâ be Melikşah Doğan Tegîn⁶⁰⁴¹
- 33- Rûzî ki be merdî konend kâr
Vaktî ki çu merdân keşend kîn⁶⁰⁴²
- 34- Çün zahme guzârend şesthâ
Âyed vetr-i cerh der tanîn⁶⁰⁴³
- 35- Çün hamle pezîrend pür dilân
Âyed küre-i hâk der Huneyn⁶⁰⁴⁴
- 36- Vez na‘l-ı semend ü siyâh u bûr
Çün kâr der-uftad be-hân u hîn⁶⁰⁴⁵

⁶⁰³⁷ Onun hakim olduğu ülkede; böyle bir hükümdarın yükü altında bulunmak, insana ar değildir.

⁶⁰³⁸ Zamanın ülkesinin meliki; feleğin balık burcu ve su arıtma sistemi gibidir.

⁶⁰³⁹ Şîn harfî, o padişahın geldiği gibi; şîn ile yokluktan bir şah geldi.

⁶⁰⁴⁰ Feridun, orada; şahlara tac giydiren, Âbtîn’in oğlu olarak zikredilmiş oldu.

⁶⁰⁴¹ Burada, Melikşah; tac sahibi biri olan, Doğan Tegîn’in oğlu olarak meşhurdur.

⁶⁰⁴² Birinin işini gördükleri gün; insanların öfkelerini çektikleri bir vakittir.

⁶⁰⁴³ Daireler (halkalar) yara alınca; sesin çınlaması (uğultu), feleğin kirisine kadar ulaşır.

⁶⁰⁴⁴ Müşrikler, yüce gönüllü sahabelere hamle edince; toprak küresi Huneyn’e geliverdi (Peygamberimiz, müşriklerin yüzüne, toprak fırlattı).

⁶⁰⁴⁵ Doru atın, siyah atın ve kızıl atın nalından; oraya, buraya hadiseler düşünce;

- 37- Der hâre futad ‘ukedhâ çu ‘ayn
Der puşte futad rahnehâ çu sîn⁶⁰⁴⁶
- 38- Der mağz-i ‘aduv hufrehâ bered
Tâ gevher-i hancer koned defîn⁶⁰⁴⁷
- 39- Vez ebr-i sinân jâlehâ zened
Tâ sûde-i nâçeh koned ‘ecîn⁶⁰⁴⁸
- 40- Dîdest be kerrât-ı bî şumâr
Der me‘rekehâ çerh-i tîz-bîn⁶⁰⁴⁹
- 41- Bâ beylek-i o merg hem-‘nân
Bâ râyet-i o feth hem-nişîn⁶⁰⁵⁰
- 42- Çîn-i girih ebrûy-i ecel
Der rûy-i emelhâ fekende çîn⁶⁰⁵¹
- 43- Dendân-ı sinân âsmân herâş
Âğuş-i kemend-i âştî guzîn⁶⁰⁵²
- 44- Ez herc-i ‘erek ser-keşân nizâr
Vez dehl-i verem hestegân semîn⁶⁰⁵³
- 45- Yek tâyife râ na‘rehâ bülend
Yek tâyife râ nâlehâ hazîn⁶⁰⁵⁴

⁶⁰⁴⁶ Su kaynağındaki bendlere giranit taşı düşmüş gibi olur. Dişteki yaralara, yumruk inmiş gibi olur.

⁶⁰⁴⁷ Hançerin mücevherini (kıymetli taşını) defnetmek için; düşmanın beyinde, kabirler kazar.

⁶⁰⁴⁸ Savaş baltasının hamurunu yoğurmak için; kargı (mızrak) bulutundan jâle (çiğ) çalar.

⁶⁰⁴⁹ Gözü keskin olan felek; savaş meydanında onu tespit edebilmek için, sayısız kere bakmıştır (muharebede, çok hızlı hareket etmektedir).

⁶⁰⁵⁰ Ölüm; onun fermanıyla atbaşı gider (katline ferman verdiği kişi, anında ölür).

⁶⁰⁵¹ Emellerin üzerine, kaşlarını çatması, ecelin habercisidir.

⁶⁰⁵² Kargısının dişleri, semayı tırmalarken; Sulh ve barış kemendini seçerek kucak açmaktadır.

⁶⁰⁵³ Terin çıkmasından (sürekli ter boşalmasından); zayıflık baş gösterir. Veremin vücuda girmesinden; yorgunluk belirir.

⁶⁰⁵⁴ Bir grubun; şiddetli naraları yükselmektedir. Başka bir gurubun, hazîn inlemeleri duyulmaktadır.

- 46- Der kalb çönân varta-i haşen
Der ‘ayn çönân fitne-i secîn⁶⁰⁵⁵
- 47- Ez cânib-i o cüz kemân ne-kerd
Der hamle çu bî tâketân-ı enîn⁶⁰⁵⁶
- 48- Vez leşker-i o cüz ecel ne-burd
Der hafiye çu bî âletân kemîn⁶⁰⁵⁷
- 49- Rumheş ne ‘asây-i kilîm bûd
Vez horden-i a‘dâ ne-şod batîn⁶⁰⁵⁸
- 50- ‘Afveş ne du‘ây-i Mesîh bûd
Vez kesret-i ehyâ ne-şod ğemîn⁶⁰⁵⁹
- 51- Tâ gussa hored nâkıs ez temâm
Tâ te‘ne keşed hâyın ez emîn⁶⁰⁶⁰
- 52- Der gussa-i îñ mülk bâd re’y
Der ta‘ne-i ân hüsrev tegîn⁶⁰⁶¹
- 53- Sa‘ât-i bekây-i mülk şühûr
Eyyâm-ı nefâz-ı melik sinîn⁶⁰⁶²
- 54- Der bezm-i şehî yüsır ber yesâr

⁶⁰⁵⁵ Kalpte, öyle haşin (sert, kötü) bir bataklık (varta) varki! Gözde, öyle şiddetli bir fitne varki!

⁶⁰⁵⁶ Onun yanında bulunan; yay çekmekten başka bir şey yapmaz. O, saldırdığında, ona güç yetiremeyenler; inlemekten başka bir şey yapamaz.

⁶⁰⁵⁷ Onun ordusundan; ecelden başka bir şey götürmek mümkün değildir. Onun hafiyeleri; alet edevat kullanmadan, düşmana tuzak kurarlar.

⁶⁰⁵⁸ Onun mızrağı, kilim sopası değildir. Düşmana, koca göbeğinden isabet etmez.

⁶⁰⁵⁹ Onun afvı, Hz. Mesîh’in duası (gibi) değildir. Yeniden dirilenlerin çokluğundan dolayı, üzgün değildir.

⁶⁰⁶⁰ Acemi, nihayetinde usta olmadığından dolayı, gam çeker. Hâin, emin olmadığı için, sitem görür.

⁶⁰⁶¹ Bu mülkün gamında, düşünce bulunsun! O hükümdarın kınanmasında, güzellik bulunsun!

⁶⁰⁶² Mülkün bekasının zamanı, aylarca devam etsin! Hükümdarın iktidarda bulunma günleri, yıllarca devam etsin!

Der rezm-i şehân yümn ber yemîn⁶⁰⁶³

- 55- Devrân-ı cihân tâbi‘ u mutî‘
Dârây-i cihân nâsır u mu‘în⁶⁰⁶⁴

Der Medh-i Fahru’s-Sâdât Mecdü’-d-Dîn Ebû Tâlib Ni‘me⁶⁰⁶⁵ - Kaside: 147

Vezin: Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün

- 1- Âyet-i mecd âyetî est mübîn
Münzel ender nihâd-ı Mecdü’-d-Dîn⁶⁰⁶⁶
- 2- Seyyid ü sadr-i rûzgâr ki hest
Zı âl-i Yâsîn çu ez nebî Yâsîn⁶⁰⁶⁷
- 3- Mîr Bû Tâlib ânki matlûbeş
Nîst der mülk-i âsmân u zemîn⁶⁰⁶⁸
- 4- Ânki der şe’n-i o senâ münzel
Vânki der zât-ı o kerem tazmîn⁶⁰⁶⁹
- 5- Ânki bî dâğ-ı tav‘-ı o ne-keşed
Tevsen-i rûzgâr bâr-ı sorîn⁶⁰⁷⁰
- 6- Vânki ez çerh-i cûd-i o be-şikest

⁶⁰⁶³ Padişahın meclisinin solunda oturmakta kolaylık vardır. Şahların savaşında, sağ tarafta bulunmakta uğur vardır.

⁶⁰⁶⁴ Dünyanın dönüşü, tümüyle ona bağlı olsun ve ona itaat etsin! Kâinatın sahibi, onun yardımcısı ve destekçisi olsun!

⁶⁰⁶⁵ Fahru’s-Sâdât Mecdü’-d-Dîn Ebû Tâlib Ni‘me’nin Methi Hakkındadır.

⁶⁰⁶⁶ Mecd (büyüklük, şan, şeref) âyeti, büyük bir ayettir. Mecdü’-d-Dîn’in yaratılışından (ahlakından) dolayı münzel olmuştur (inmiştir).

⁶⁰⁶⁷ Devrin vezirinin efendisi olan kişi; Yâsîn suresindeki Yâsîn kelimesi, Hz. Peygamber seebiyle geldiği gibi; bu zat ta Yâsîn ailesinden gelmiştir.

⁶⁰⁶⁸ Emir Ebûtâlib, öyle bir kimsedir ki; onun istediği, ne yerdedir, ne de göktedir.

⁶⁰⁶⁹ Öyle bir zattır ki; onun özelliklerini, indirilen kitâb (Kur’ân) övmektedir. Öyle mükemmeldir ki; onun zatını, cömertlik tazmin etmektedir.

⁶⁰⁷⁰ O, öyle bir kişidir ki, zamanın serkeş atı; onun itaat damgası olmadan, sırtına yük olarak hiçbir bedeni almaz.

Hâzin-i kûhsâr mühr-i defîn⁶⁰⁷¹

7- Re'y-i o dâmen er be-yefşâned
Ber tevân çîden ez zemîn pervîn⁶⁰⁷²

8- Câh-ı o merkeb er birûn râned
Cevv-i evvel dehed be 'illiyân⁶⁰⁷³

9- Hilm-i o cevherest ü hâk-i 'arz
Kadr-i o şâh u âsmân ferzîn⁶⁰⁷⁴

10- Beste dest “halaktenî min nâr”
Be's-i o ber “halaktehu min tîn”⁶⁰⁷⁵

11- Emr-i o bâ 'inâd kerden tab'-ı
Kebk perver ber-âvered şâhîn⁶⁰⁷⁶

12- Nehy-i o bâ sitîze rûy-i çerh
Rûz-i bed râ kafâ koned zı cebîn⁶⁰⁷⁷

13- Ber-keşed zor-i bâzûy-i seheteş
Kisvet-i sûret ez nihâd-ı cenîn⁶⁰⁷⁸

14- Be makâsıd-ı hemîşe pîş resed
'Azmeş ez müsri' şuhûr u sinîn⁶⁰⁷⁹

⁶⁰⁷¹ Onun cömertlik feleği, dağ gibi hazinelerin definesinin mührü kırdı.

⁶⁰⁷² Onun ileri görüşlülüğü, eteğini salsa; yeryüzünden, Ülker yıldızı roplar.

⁶⁰⁷³ Onun makamı, bir bineği dışarı sürse; yedi kat semaya ve Arşın altına, ilk sitemi (eziyeti, zararı) yapmış olur.

⁶⁰⁷⁴ Onun yumuşaklığı; yeryüzünün toprağındaki cevherdir. Onun değeri; satrançtaki şâhtır, sema ise vezirdir.

⁶⁰⁷⁵ “Beni ateşten yarattın, onu da topraktan yarattın” diyen; Şeytan'ın eli, onun yaratılışı karşısında, bağlıdır.

⁶⁰⁷⁶ Onun emri; inatçı bir tabiata sahip olan ve keklikle beslenen şahini, itaat ettirip getirir.

⁶⁰⁷⁷ Onun nehyi; feleğin savaşçı yüzünü, kötü günde (aleyhine işlediğinde); alını üzerine ters çevirip yere vurur (kaderi, lehine çevirir).

⁶⁰⁷⁸ Güçlü ve sert pazısı; anne karnındaki ceninin suretinin şeklini, çeker ortaya çıkarır.

⁶⁰⁷⁹ Onun azmi, hız olarak; aylardan ve yıllardan daha önce, tüm maksatlarına ulaşır.

- 15- Kadreş bâ kadr mukârin şod
Hired-i ân râ cüdâ ne-kerd ez ân⁶⁰⁸⁰
- 16- Hod çu memzûc şod çigûne koned
Şîr ü mey râ zı yek-diger ta'yîn⁶⁰⁸¹
- 17- Re'y-i o râ metîn ne-yârem goft
Hâşa lillâh ne zânki nîst metîn⁶⁰⁸²
- 18- Zânki yek bâr cins-i in goftem
Edeb-i ân be-yâftem der hîn⁶⁰⁸³
- 19- Enderîn rûzhâ ki mîdâdem
Şî'r-i hod râ be medh-i o tezyîn⁶⁰⁸⁴
- 20- Nükte'î rândem ez rezânet-i re'y
'Akl râ saht şod ber ebrû çîn⁶⁰⁸⁵

S.306

- 21- Goft hâmuş çi câyî in sohenest
Vasf-ı ân re'y in bûd ki rezîn⁶⁰⁸⁶
- 22- Âftâbîst kâsmân ne-koned
Pîş-i o âftâb râ temkîn⁶⁰⁸⁷
- 23- Âsmânî ki der eser bîş est

⁶⁰⁸⁰ Onun değeri, kıymeti; her türlü kıymetle komşudur. Onun değeri, aklını bu kıymetten ayrı tutmaz.

⁶⁰⁸¹ Kendisi, sentez (karışım) gibi oldu. Musluk suyu ile şarabı birbirinden ayırıp, nasıl tespit edebilirsiniz ki?

⁶⁰⁸² Onun düşüncesini, metin olarak ifade edemem. Allah korusun, onun düşünceleri, sanki metin değildir.

⁶⁰⁸³ Ondan dolayı, bu şekilde ifade ettim. Onun edebini, buraya işledim.

⁶⁰⁸⁴ Bu günlerde şiirimi, onun methi ile süsleyiveriyorum.

⁶⁰⁸⁵ Onun düşüncesinin metaneti hakkında, öyle bir nükte ifade ettim ki; kaşın üstündeki kıvrımlı zülûfün tasvirinde olduğu gibi, akıl zorlandı.

⁶⁰⁸⁶ Böyle sağlam bir görüşün vasfını yapmamak (sükût etmek) uygun olur mu?

⁶⁰⁸⁷ O öyle bir güneştir ki; sema, onun karşısında güneşe itaat etmez.

Tîğeş ez âftâb Ferverdîn⁶⁰⁸⁸

- 24- Ey be-câyî ki der hezâr kırân
Çerh ü tab‘at ne-perverîd karîn⁶⁰⁸⁹
- 25- Evc-i kadret ü re’y-i pest ü bülend
Râz-ı hezmet nihân zı şekk ü yakîn⁶⁰⁹⁰
- 26- Bahr-i tab‘-i tu kerde mâlâmâl
Derc-i nutk-i turâ be dürr-i semîn⁶⁰⁹¹
- 27- Fehl-i vehm-i tu kerde âbistan
Nev‘-i kilk-i turâ be sihr-i mübîn⁶⁰⁹²
- 28- Tûtiy-i kilk-i râst-gûy-i tu kerd
‘Akl râ der mezîkhâ telkîn⁶⁰⁹³
- 29- Râyiz-i baht-ı kâr-dân-ı tu kerd
Eşheb ü edhem-i cihân râ zîn⁶⁰⁹⁴
- 30- Ey nümû-dâr-ı rahmet ü sahtet
Âb u hayvân u âteş-i berzîn⁶⁰⁹⁵
- 31- Dân ki der hizmet-i besât-ı vezîr
Ki Hüdâyeş muğîs bâd u mu‘în⁶⁰⁹⁶

⁶⁰⁸⁸ O öyle bir semadır ki; onun kılıcı, güneşten Ferverdîn ayna kadar, semavî olarak, birçok tesiri olmuştur.

⁶⁰⁸⁹ Ey binlerce sahip-kıranın; feleğinin ve tabiatına yaklaşma imkânı bulamadığı makamı temsil eden zat!

⁶⁰⁹⁰ Değerinin zirvesi; dünyanın, acı tatlı (yüksek ve alçak) birçok hadisesini görüp geçirmesidir. Senin kusursuz iş yapmanın sırrı; şüphe ve yakîn (kesin) bilgisinden gizli olmandır.

⁶⁰⁹¹ Senin cömert tabiatının denizi; senin nutkunun mücevher kutusunu, pek değerli incilerle doldurmuştur.

⁶⁰⁹² Senin vehminin ilmi; kaleminin her ifadesini, muazzam bir sihire hamile bırakmıştır.

⁶⁰⁹³ Senin, doğru söyleyen kaleminin papağanı; akla, güç işlerde telkinatta bulundu (yol gösterdi).

⁶⁰⁹⁴ Senin, tecrübeli bahtının terbiyesi; dünyanın yağız atını ve dor atını eyerleyerek, ehlileştirdi.

⁶⁰⁹⁵ Ey ölümsüzlük suyu gibi olan rehmetini ve Horasan Mecusilerinin (Berzîn) ateşi gibi olan gazabını aynı anda gösteren zat!

⁶⁰⁹⁶ Bil ki vezirin geniş hizmetinde; Rabbi, onun yâr ve yardımcısı olsun!

- 32- ‘Îş-i men bende pâ’r ‘îşî bûd
Çün cevâniy-i hoş u çu cân-ı şîrîn⁶⁰⁹⁷
- 33- Goftem ez gâyet-i nete‘‘üm hest
Devletem râ zemâne zîr negîn⁶⁰⁹⁸
- 34- Kâr ber-geşt ü gâm be sükne girift
Gûşe-i mesken-i men miskîn⁶⁰⁹⁹
- 35- Çerh der baht-ı men keşîd kemân
Dehr ber ‘îş-i men guşâd kemîn⁶¹⁰⁰
- 36- Mîkoned rahne nazm-ı hâl-i men
Der çönân dâr u gîr ü hînâhîn⁶¹⁰¹
- 37- Leged-i fitne’î ki rahne koned
Hisn-i mülkî çu hisn-i çerh-i hasîn⁶¹⁰²
- 38- Dârem eknûn çönân ki dârem hâl
Ne-tevân goftenet beyâ vü be-bîn⁶¹⁰³
- 39- Çi-tevân kerd eger çönân be-nümâned
Be-nümâned hemîşe nîz çönîn⁶¹⁰⁴
- 40- Hâli ez cev’r-i âsmân bârî
Ki ne mihreş be mevzû‘ est ü ne kîn⁶¹⁰⁵

⁶⁰⁹⁷ Geçmişte, ben kulunuzun hayatı; gençlik gibi güzeldi ve can gibi tatlı idi.

⁶⁰⁹⁸ Nimetin bolluğundan çok bahsettim. Fakat zamane, devlete boyun eğdirdi.

⁶⁰⁹⁹ Mutlu günlerimiz gitti. Gam ve keder, evimizi mesken tuttu. Benim evimin köşesi, artık miskinler köşesi oldu.

⁶¹⁰⁰ Felek, benim talihimi, hedef tahtası yaptı. Zaman, benim hayatıma tuzak kurdu.

⁶¹⁰¹ Hayat düzenim yara alıyordu (bozuluyordu). Öyle ki; bazen kazanıp sahip oluyor, bazen kaybediyordum.

⁶¹⁰² Feleğin sağlam hisarı gibi sağlam olan ülkenin kalesi; bir fitne tekmesiyle hasara uğramakta.

⁶¹⁰³ Şu anda öyle bir haldeyim ki; “gel, bak ne haldeyim?” Diye, şikâyet edemeyeceğim bir durumdayım.

⁶¹⁰⁴ Hâlihazırdaki durum, aynı şekilde devam ederse ne yapılabilir ki?

⁶¹⁰⁵ Semanın, öyle ağır (ve karmaşık) bir eziyetiyle karşı karşıya idik ki; onun ne, sevgisinden ne de öfkesinden bahsediliyordu.

- 41- Ân hemî bînem ez havâdis-i saht
Ki ne-dîdest hîç hâdise bîn⁶¹⁰⁶
- 42- Ne-şînâsem hemî yemîn zı yesâr
Tâ tehî dârem ez yesâr yemîn⁶¹⁰⁷
- 43- ‘Arsa tengest ü bend saht u merâ
Der heme hân u mân ne ğess ü semîn⁶¹⁰⁸
- 44- Mükrimî nîst der heme ‘âlem
Kızdırâb merâ dehed teskîn⁶¹⁰⁹
- 45- Gûyiyâ ez tevâlüd-i ehrâr
Şeb-i setrûn şod âsmân-ı ‘innîn⁶¹¹⁰
- 46- Tu kon ihsân ki dîgerân ne-konend
Ser-engûşt-i cüz ferâ tahsîn⁶¹¹¹
- 47- Hod giriftem konend ü nîz nehend
Pây ber pâye-i ulûf u mâ’în⁶¹¹²

S.307

- 48- Be-her-i enguş kâyed ender seng
Er sebük sengem er girân kâbîn⁶¹¹³

⁶¹⁰⁶ Onun öyle ağır vakalarına şahit olmuştum ki; Olayları değerlendiren, hiçbir uzman, böyle bir şeye tanık olmamıştır.

⁶¹⁰⁷ Sağın ve solun etkisinden salim olmak için (yalnız kalmak için); sağ, soldan ayırmıyorum (ne sağ tanıyorum, ne solu...)

⁶¹⁰⁸ Artık dünya hayatı, benim için sıkıcıdır. Bu esaret ortamı (ona bağlayan hususlar), tahammül edilmez durumdadır.

⁶¹⁰⁹ Tüm dünyada artık, benim ızdırabımı sakinleştirecek; başkasına saygı duyan, ihsanda bulunan kimse kalmamıştır.

⁶¹¹⁰ Hürriyetlerin doğuşu hususunda, sanki gece kısırs, sema da iktidarsız oldu.

⁶¹¹¹ Sen ihsanda bulun. Zira senin yanında mazhar olunan ihsandan başka, kimse parmağını bile oynatmıyor.

⁶¹¹² Bizzat beni aldılar ve ayrıca, yüzbinlerce mertebeye adım attılar.

⁶¹¹³ Her bir parmağımın uzandığı taş, açıkcası; hafif ve ağır olursa;

- 49- Hîşten pîş nâ-kesân u kesân
Hemçu hengâme gîr ü râh nişîn⁶¹¹⁴
- 50- Gurbe-i beh beyûs ne-tevân bûd
Hem der îh bîşe bûde şîr-i ‘erîn⁶¹¹⁵
- 51- Şî‘r-i men bende der medîh be Belh
În nuhistîn şînâs u bâz pesîn⁶¹¹⁶
- 52- Tâ ‘arûs-i bahâr cilve koned
Zülf-i şimşâd u ‘ârız-ı nesrîn⁶¹¹⁷
- 53- Bâdî ender bahâr-ı devlet-i hîş
Tâze çün gül ne çün benefşe hazîn⁶¹¹⁸
- 54- Âb-ı âteş nümâyî der câmet
Tarab-engîzter zı mâ-i mu‘în⁶¹¹⁹
- 55- Câhet ender emân-ı hıfz-i Hüdâyi
Ki Hüdâvend-i hâfızest ü mu‘în⁶¹²⁰

Der Medh-i Mecdü’-d-Dîn Ebû’l-Hasan ‘İmrânî⁶¹²¹ - Kaside: 148

Vezin: Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün

- 1- Ey cihân râ cemâl u câh-ı tu zîn
İsm ü resm-i tu ism ü resm-i hesîn⁶¹²²

⁶¹¹⁴ Bizzat önde olarak, bazen yalnız, bazen başkalarıyla; kargaşa çıkaran biri gibi, yola koyuldum.

⁶¹¹⁵ Hem bu ormanda, sazlık arslanı olurmuş diye; bir kedi gibi umutlu değildim.

⁶¹¹⁶ Belh şehrinin övgüsüyle ilgili, benim bu şiirim; orayı tanıma hususunda ilk, övme hususunda, başlangıçtır.

⁶¹¹⁷ Bahar mevsiminin gelini cilve ettikçe; şimşir ağacının zülfü ve nesteren (fulya) çiçeğinin yanağı;

⁶¹¹⁸ Senin devletinin baharında; gül gibi taze kalır. Menekşe gibi, hüznle boynunu bükmez.

⁶¹¹⁹ Senin kadehindeki ateş görünümlü su; akarsudan daha fazla neşe vericidir.

⁶¹²⁰ Makamın, Allah’ın himayesinde olsun! Çünkü Allah, çok esirgeyen (koruyan) ve yardım edendir (Makamın; koruyan ve yardım eden Allah’ın himayesinde bulunsun).

⁶¹²¹ Mecdü’-d-Dîn Ebû’l-Hasan ‘İmrânî’nin Methi Hakkındadır.

⁶¹²² Ey güzelliği ve makamı; dünyanın zineti olan zat! Senin adın ve şöhretin; güzelliğin adı ve şöhreti gibidir.

- 2- Der ü dest-i tu maksad-ı âmâl
Dil ü tab‘-ı tu mecme‘ü’l-bahreyn⁶¹²³
- 3- ‘Arsa-i himmetet çönân vâsi‘
Ki der ân ‘arsa gum şevved kevneyn⁶¹²⁴
- 4- Nezd-i ‘ahdet vefâ berâber-i dîn
Pîş-i tab‘at ‘atâ berâber-i deyn⁶¹²⁵
- 5- Hâl-i men bende vü hâlet-i men
Geşt âb-ı hayât u Zü’l-Karneyn⁶¹²⁶
- 6- Ey çu İlyâs u Hızır ber ser-i kâr
‘Azm-ı tezvîc kon me-gû min ‘eyn⁶¹²⁷
- 7- İntizârem me-dih be-dih zı kerem
Ger heme nokad nîst beyne’l-beyn⁶¹²⁸
- 8- Men ne-gûyem ki mîne-hâhem cins
Tu me-gû nîz men ne-dârem ‘ayn⁶¹²⁹
- 9- Hod çu mu‘tî tuyî vü sâyıl men
Bîş ez îñ ‘işve şîn bâşed şîn⁶¹³⁰
- 10- Ey çu Sîmurg cuft-i istiğnâ
Bîş ez îñ bâş bâ gurâbu’l-beyn⁶¹³¹

⁶¹²³ Senin kapın (eşiğin) ve cömert elin; isteklerin yöneldiği yerdir. Senin gönlün ve karakterin; iki denizin buluştuğu merkezdir.

⁶¹²⁴ Senin himmet ettiğin alan o kadar geniştir ki; iki âlem (dünya ve ahret âlemi), o arsada kaybolur.

⁶¹²⁵ Senin nezdinde ahde vefa; dinle aynı şekilde değerlendirilir. Senin tabiatına göre ikram etmek; borç ödemekle aynı seviyededir (sen, ihsan etmeyi; kendi borcun bilirsin).

⁶¹²⁶ Ben kulunuzun hal-i pür melâli; ebedi hayat suyu ve Zülkarneyn’in duru gibi oldu.

⁶¹²⁷ Ey İlyâs ve Hızır gibi olan! İşin başında yakınlık göster. Nerelisin deme.

⁶¹²⁸ Herne kadar, her meselede ortak bir noktada buluşmasak ta; beni fazla bekletme, kerem eyle.

⁶¹²⁹ Ben, kaliteli şarap istediğimi söylemiyorum. Sen de; benim çeşmem yok deme!

⁶¹³⁰ Veren, bizzat sensin. İsteyen de benim. Bundan fazla işve yapman; ayıp olur ayıp!

⁶¹³¹ Ey istiğna ile aynı değerde bulunan; Sîmurg gibi olan efendim! Ayakları ve gagası kırmızı olan bu kargaya (gurâbu’l-beyne); bundan fazlasını layık gör.

Fahru'd-Dîn Hâlid Kıtâî Be Matla'-ı Zîr Be Enverî Nivîşte ve O râ Medh

Gofte:⁶¹³²

- 1- Selâm 'aleyke Enverî keyfe hâlûke
Merâ hâl-i bî tu ne nîkest bârî⁶¹³³

Enverî Der Cevâb-ı Fahru'd-Dîn Kasîde-i Zeyl Râ Gofte ve Piser-i O râ Ki
Tıfl Bûde Sütûde 6134 - Kaside: 149

Vezin: Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün

- 1- Ve 'aleyke's-selâm Fahru'd-Dîn
İftihâr-ı zemân u fahr-i zemîn⁶¹³⁵
- 2- Ey nihufte muhaddirât sohenet
Çihre ez nâkıd-ı gümân ü yakîn⁶¹³⁶

S.308

- 3- Ey telef kerde münfikân sehât
Der hem âverde-i şühûr u sinîn⁶¹³⁷
- 4- Suhre-i dâğ u tavl-ı 'arak şumâst
Sohen ez gerden u sehâ zı sorîn⁶¹³⁸
- 5- Sohenet reft yâ tu hod burdî
Be tıfıl-i hodeş be 'illiyî⁶¹³⁹
- 6- Bârî ez gofte-i tu bâyed goft

⁶¹³² Fahru'd-Dîn Hâlid, Enverî'ye; Aşağıdaki Bir Kıtalık Beyti Yazmış ve Onu övmüş.

⁶¹³³ Allah'ın selamı üzerine olsun Enverî, nasılsın? Sen yokken, benim durumum pek iyi olmuyor.

⁶¹³⁴ Enverîde, Fahru'd-Dîn'e Cevap Olarak; Aşağıdaki Kasideyi Yazdı ve Henüz Küçük Olan Onun Oğlunu Övdü.

⁶¹³⁵ Ve aleyke's-selâm, ey zamanın iftihar ve yeryüzünün övücü (fahri) olan; Fahru'd-Dîn!

⁶¹³⁶ Ey sözünde uyuşturucuların gizli olduğu zat! Yüz, şüphe ve yakın bilgiden uzaktır.

⁶¹³⁷ Ey cömertliği, nifak sahiplerini (nafaka verenleri) helak etmiş olan kişi! Ayları ve yılları, birbirine katan zat!

⁶¹³⁸ Damgalanan ve zincire vurulan köleler, senin kullarıdır. Gerdandan bahseden ve semiz buttan cömertlikte bulunan sensin.

⁶¹³⁹ Yüceler katına, senin sözün ulaştı veya küçük çocuğunu bizzat, kendin götürdün.

Ki zı tezvîr nîsteş tezyîn⁶¹⁴⁰

- 7- Nâ-pezirûfte rûtbeteş hergiz
Neng-i ihsân u cılve-i tahsîn⁶¹⁴¹
- 8- Ğor nâ-kerde endero menhûl
Genc-i nâ-dîde endero tazmîn⁶¹⁴²
- 9- Şarabhâyîst nutk u lafz-ı tu ‘azb
Vez ma‘âniyeş çâşnî metîn⁶¹⁴³
- 10- Pîş-i hattat ki cân be-hended ezo
Ne cihân hoş bûd ne cân şîrîn⁶¹⁴⁴
- 11- Hâstem goft der sohen-i men ü tu
Ez mekânet ne-yâftem temkîn⁶¹⁴⁵
- 12- Bâng ber-zed merâ hîred ki hamûş
Tu ki’î bârî in çönîn ü çönîn⁶¹⁴⁶
- 13- Şâyed er der mukâvemet ne-koned
Şîr-i bâleş hadîs-i şîr-i ‘arîn⁶¹⁴⁷
- 14- Dest ez kâr-o birûn kon hân
Ez pey-i kâr-ı hîşten şevhîn⁶¹⁴⁸

⁶¹⁴⁰ Hiç olmazsa, senin ifadelerinden bahsetmek gerekir. Zira onu (kasideyi, methiyeyi) yalan ve düzmece laflarla süsleyemezsiniz.

⁶¹⁴¹ Güzel görünme cilvesi ve ikram yüzüzlüğüne dayanan onun rütbesi, asla kabul görmüş olmaz.

⁶¹⁴² Ondaki, benzersiz hazineyi temellük ederken; onun (başkasına ait güzel sözlerin) intihaliyle ilgili, derinlemesine düşünülmemiştir.

⁶¹⁴³ Senin ifadenin ve lafzının tadı, şarap gibidir. Onun manalarında, örnek metnin, mezesi (lezzeti) bulunur.

⁶¹⁴⁴ Ruhun, neşelendiği senin hattının karşısında, onun ifadesiyle; ne dünya güzelleşir ne de can tatlı olur.

⁶¹⁴⁵ Senin ve benim hakkımda konuşmak istedim. Senin nezdinde saygı elde edemedim.

⁶¹⁴⁶ Akıl bana; “şöyle şöyle biri olarak, sus” diye feryad etti.

⁶¹⁴⁷ Şayet güçlü iradesiyle şahın arslanı, sazlığın arslanın sözüne karşı durmazsa;

⁶¹⁴⁸ Onun işinden, hemen uzaklaş ve derhal, kendi işinin peşine düş.

- 15- Âsmân ger be reng-i firûze'est
Ten der enguşterî dehed çu negîn⁶¹⁴⁹
- 16- Ey be nisbet cihânyân bâ tu
Hamle-i kebk ü hamle-i ŝâhîn⁶¹⁵⁰
- 17- Tâ ne-bâşed mecâl hîç muhâl
Kerd bâ dâmenet hemîşe be kîn⁶¹⁵¹
- 18- Âteş-i hâtîret nümûde kıyâm
Be cevâb-ı halektehu min tîn⁶¹⁵²
- 19- Kerde tercîh haşv-i eş'âret
Bâriz sît-i dîgerân terkîn⁶¹⁵³
- 20- Küfûv ko tâ benât-ı tab'-ı turâ
Dehed ez kâf kün fekâne kâbîn⁶¹⁵⁴
- 21- Dîr-mân kez vücûd-i emsâlet
Ŗod zemân bîkr ü âsmân 'innîn⁶¹⁵⁵
- 22- Gofte bûdem ki hod nutk ne-zenem
Hod ber ân 'azm cebr kerd kemîn⁶¹⁵⁶
- 23- Vîn du beytek ne-yârem ender best
Bâ girânbâriy-i men miskîn⁶¹⁵⁷

⁶¹⁴⁹ Gökyüzü, turkuvâz renginde olursa; beden (zat), padişah mührü (yüzük taşı) gibi bir yüzük verir.

⁶¹⁵⁰ Ey dünyadaki tüm insanlarla mukayese edildiğinde; şahin gibi hamlesine karşılık, onların hamlesinin keklîk gibi olduğu zat!

⁶¹⁵¹ Öfkenin (kinin), senin eteğine yol bulması, her zaman imkânsız olduğu sürece;

⁶¹⁵² Gönünün ateşi; "onu topraktan yarattın" cevabı ile ayaklanır (Ŗeytan'ın Hz.Adem'e karşı demogojî yapmada, kullandığı ifade).

⁶¹⁵³ Senin en bozuk şiirlerin, diyerlerinin sesini bariz bir şekilde kesmiştir.

⁶¹⁵⁴ Senin tabiatının kızlarına, layık olan mehri veren kişiye onları nikâhla.

⁶¹⁵⁵ Senin gibi bir şahsın bedeninden uzak kalan; zaman, bakir (e), sema, kısır oldu.

⁶¹⁵⁶ Ŗahsi olarak, konuşma yapmayacağımı ifade etmiŝtim. Benim bu kararıma, bizzat o, zorla tuzak kurdu.

⁶¹⁵⁷ Ben miskin, bütün verimliliğime rağmen, bu bağlamda; şu iki beyitçiğı bile söylemiyorum.

- 24- Key be nezdîk müddetî men ü tu
Der sehî dâde dâd-ı ğess ü semîn⁶¹⁵⁸
- 25- Vey zı şî‘r-i men ü şî‘âr-ı tu fâş
Sehl-i nâ mümteni‘ çu sihr-i mübîn⁶¹⁵⁹
- 26- Tâ be devr-i tu der zemâne ne-buved
Ey zemân-i tu devr-i devlet ü dîn⁶¹⁶⁰
- 27- Hîç dürr-i yetîm râ hergiz
‘Akeb ez behr-i ‘âkibet-i âyîn⁶¹⁶¹
- 28- Dî meger ber kenâr bûd turâ
Ân hemü fitne vü hemü teskîn⁶¹⁶²
- 29- Ez zevâyây-i âşiyâne-i kuds
‘Akl-ı kül-i tân be-dîd ü rûh-i emîn⁶¹⁶³

S.309

- 30- ‘Akl goftâ Kelîm bâ piser-i ost
Rûh goftâ Mesîh bâ peder-i î⁶¹⁶⁴
- 31- Sabr kon tâ netîce-i halefet
Bâz dâned şîmâl râ zı yemîn⁶¹⁶⁵
- 32- Tâ be-bînî ki der nizâm-ı umûr

⁶¹⁵⁸ Sen ve ben; hangi yakın zamanda, zayıf ve semiz olarak (az veya çok), cömertlikte bulunacağız.

⁶¹⁵⁹ Ey benim şiirimin ve senin ahlakının, bariz olarak; açık bir sihir ve sehl-i nâ-mümteni‘ olduğu zat (sehl-i mümteni‘; anlaşılması kolay, yazılması imkânsız; sehl-i nâ mümteni‘; anlaşılması kolay, yazılması mümkün olan).

⁶¹⁶⁰ Ey devrine kadar, zamanenin döneminde; din ve devletin devrinin bulunmadığı; onun devrinde, din ve devletin hayatdâr olduğu zat!

⁶¹⁶¹ Hz.Pegamber, şeriatın akibetinin hissesinden, yararlanma hususunda, asla geri kalmamıştır.

⁶¹⁶² Dün; hem fitne çıkaran, hem de teskin eden bir şahıs, senin nezdinde yer edinmişti.

⁶¹⁶³ Senin küllî aklın, kutsî yuvanın zaviyelerinden (köşelerinden), Cebrâil’i gördü.

⁶¹⁶⁴ Akıl; “Kelâmullah (Hz. Musâ), onun oğluyla beraberdir” dedi. Rûh; “Mesîh (Hz. İsa), bunun babasıyla beraberdir” dedi.

⁶¹⁶⁵ Halefinin (oğlunun); sol tarafını, sağ tarafından ayırması (açıklığa kavuşturması için), sabretmelisin.

Duhter-i na‘ş râ koned Pervîn⁶¹⁶⁶

33- Tâ be-bînî ki der ‘enâ vu ‘uluvv
Âsmân râ kafâ koned zı cebîn⁶¹⁶⁷

34- Der sabî ez sabây-i tab‘ dehed
Tab‘-ı Dey râ mîzâc-ı Ferverdîn⁶¹⁶⁸

35- Tu ki der çeşm-i tu ne-yâyed kevn
În zemâneş be çeşm-i hîş mübîn⁶¹⁶⁹

36- Bâş tâ în piyâde-i felekî
Ber besât-ı bekâ şevved ferzîn⁶¹⁷⁰

37- Bâş tâ ber burâk-ı nutk nehend
Râyiz-i nefes-i nâtikeş râ zîn⁶¹⁷¹

38- Bâş tâ ber karîne be-şınâsed
Zülf-i şimşâd ez ruh-i nesrîn⁶¹⁷²

39- Tâ zı te’sîr-i sed kırân yâbend
Der hem-i âsmâneş hîç karîn⁶¹⁷³

40- Nîz dürr-i semîn me-hâneş diger
Pây-e-i nâzileş me-kon ta’yîn⁶¹⁷⁴

⁶¹⁶⁶ İşlerin düzene girmesinde; yedi gezegenin (bunlara, duhter-i na‘ş denir), Ülker yıldızını meydana getirmesini göresin diye...

⁶¹⁶⁷ Sıkıntı (keder) ve yücelik hususunda; semanın, alını üzerine yere çakıldığını göresin diye...

⁶¹⁶⁸ Ferverdîn ayının mizacı (Ferverdîn; İrân güneş takviminin birinci ayı, 21 Mart- 20 Nisan), Dey ayına (Dey; İrân takviminin onuncu ayı, 21 Aralık- 21 Ocak), çocuklukta, tabiatının güzelliğinden verir (sen de insan olarak ahlakının güzelliğinden, çocuğuna verirsin).

⁶¹⁶⁹ Varlık âlemi; oğlunun zamanında, onun gözünde görüldüğü gibi; senin gözünde, büyük görünmez.

⁶¹⁷⁰ Devam et efendim. Zira beka sahrasında, böyle bir feleğin seyri, satrançtaki vezir gibi olur.

⁶¹⁷¹ Hitabet burakının üzerine, kelam nefesinin eğrini vurmaları için devam et.

⁶¹⁷² Nesteren çiçeğinin yanağındaki, şimşir ağacı gibi parlak zülûfün mahiyetinin, karine ile anlaşılması için devam et.

⁶¹⁷³ Onun semasının, yakın olmayan eyvanında, yüz asır tesir etmesi için devam et.

⁶¹⁷⁴ Artık kıymetli bir eser olarak görülmeyen; onun değersiz yörüngesini (sütununu) tayin etme (önemseme).

- 41- Zân ki tâ be-nigerî be-gîred ez o
‘Arsa-i rûzgâr dürr-i semîn⁶¹⁷⁵
- 42- Ost ân kes ki kefl ihdâseş
Buved ba‘zî henüz der zerfîn⁶¹⁷⁶
- 43- Kez pey-i mehd ‘ahd-i o te’yîd
Gâh bister şödî vü geh bâlîn⁶¹⁷⁷
- 44- ‘Âlemî der henîn-i ‘aşkeş ü o
Der meyân-i rahm henûz cenîn⁶¹⁷⁸
- 45- Tâ ki ez cân buved hayât-ı beden
Tâ ki ez kân buved cihâz-ı defîn⁶¹⁷⁹
- 46- Cân-ı pâket ki kânî ez ma‘nî est
Der sarây-i hüzn me-bâd hazîn⁶¹⁸⁰
- 47- Tu vu nuhbet ki dâme ‘izzikumâ
Her du der hıfz-ı Hâfızend ü Mu‘în⁶¹⁸¹

Medh-i Melikü’l-Eshivâ Ebu’l-Mefâhir Emir Fahru’d-Dîn⁶¹⁸² - Kaside: 150

Vezin: Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün

- 1- İftihâr-i zemân ü fahr-i zemîn
Bü’l-Mefâhir Emîr Fahrü’d-Dîn⁶¹⁸³

⁶¹⁷⁵ Ondan dolayı (oğlundan dolayı), dünya sahrasının nasıl değer kazandığını görmek, bu bakımdan önemli.

⁶¹⁷⁶ O öyle birisidir ki; henüz iki zülfün arasında bulunan şeyi bile avlar (yakalar, kilit vurur).

⁶¹⁷⁷ İster yatakta, isterse yastıkta olsun; beşikten sonra, (henüz küçükken bile) onun devri geçerlidir.

⁶¹⁷⁸ O, henüz anne karnında ceninken; dünya, onun aşkı ile inlemekteydi.

⁶¹⁷⁹ Canın bedene gelişinden, vefat edip toprağın altına girinceye kadar bu durum değişmez.

⁶¹⁸⁰ Mananın hazinesi olan senin temiz ruhun; hüzn sarayında (dâr-ı mihnet, dünya) sıkıntı görmesin!

⁶¹⁸¹ İzzetiniz daim olsun; sen ve seçilmiş birisi olan oğlun, her ikiniz; esirgeyen ve bağışlayan Allâh’ın himayesinde olasınız!

⁶¹⁸² Cömertlerin Şahı Ebu’l-Mefâhir, (Övünçlerin Babası), Emir Fahru’d-Dîn’in Methi Hakkındadır.

⁶¹⁸³ Ebu’l-Mefâhir, (Övünçlerin Babası), Emir Fahru’d-Dîn’in; Zamanın iftihar ve yeryüzünün övücüdür.

2- Ânki der dest-i o sehâ muzmer
Vânki der kilik-i o hüner tazmîn⁶¹⁸⁴

3- Âsmânîst âftâbeş re'y
Âftâbîst âsmâneş zîn⁶¹⁸⁵

4- Ân bülend ehterî ki pîş-i dereş
Hâk bûsend ehterân be cebîn⁶¹⁸⁶

5- Gofte 'akleş be kerdhâ ahsenet
Kerde harfeş be goftehâ tahsîn⁶¹⁸⁷

6- Ân debîrest kez kalem bef-zûd
Defter-i tûr-i çerh râ tezyîn⁶¹⁸⁸

7- Vân cevâdest kez sehâ be-şikest
Be terâzûy-i hırs ber şâhîn⁶¹⁸⁹

S.310

8- Der zevâyây-i devlet ez hezmeş
Hisnâ sâht rûzgâr hasîn⁶¹⁹⁰

9- Der mevâlid-i 'âlem ez cûdeş⁶¹⁹¹
Mâyhâ kerd âftâb 'acîn

10- Ger 'enân felek fûrû gîred

⁶¹⁸⁴ Onun elinde bulunan (her) şeyde cömertlik gizlidir. Onun kaleminde olan şey, sanatı içinde barındırmaktadır.

⁶¹⁸⁵ Güneş gibi parlak olan onun düşüncesi, bir semadır. Onun güzel süslü seması, bir güneştir.

⁶¹⁸⁶ O öyle yüce bir yıldızdır ki; yıldızlar, onun kapısının önündeki toprağı alnından öperler.

⁶¹⁸⁷ Akli, yaptıklarının güzel olduğunu söylemiş. Sözü, ele aldıklarını, güzel ifade etmiş (güzelleştirmiş).

⁶¹⁸⁸ O öyle bir yazardır ki; feleğin siyah defteri, onun kalemiyle ziynetlenmek için yanıp yakılır.

⁶¹⁸⁹ Cömertliğinden dolayı, atmacanın (şahinin) sırtındaki, hırs terazisini kıran bir sehavete sahiptir.

⁶¹⁹⁰ Zamane, onun ileri görüşlülüğünden; devletin her tarafında, sağlam kaleler yaptı.

⁶¹⁹¹ Lav halindeki güneş (hamur gibi yumuşak ve sıcak olduğu halde); onun cömertliğinden, varlık âleminde sular meydana getirdi.

Der rıbât-ı kevâkib üftad çîn⁶¹⁹²

- 11- Ver zimâm-i zemâne bâz keşed
Şebeş ez rûz be-goselid der hîn⁶¹⁹³
- 12- Her kocâ sâye efkend ez hilm
Reht ber-dâred ez tabî ‘at-ı kîn⁶¹⁹⁴
- 13- Her kocâ bâre ber-keşed ez emn
Kefl bîzâr gerded ez zorfîn⁶¹⁹⁵
- 14- ‘Adl-i o dest eger dırâz koned
Dest yâbed tezevr ber şâhîn⁶¹⁹⁶
- 15- Sehmeş er mühr ber hevâs nehed
Nakş bâ mühr-i gül firistad tîn⁶¹⁹⁷
- 16- Ey turâ hükm ber zemîn ü zemân
Vey turâ emr ber şühûr u sinîn⁶¹⁹⁸
- 17- Zı yesâr-i tu dehr burde yesâr
Be yemîn-i tu cûd horde yemîn⁶¹⁹⁹
- 18- Nûk-i kîl-i tu râz-dâr-ı kazâ
Nûr-i zann-i tu reh-nümây-i yakîn⁶²⁰⁰

⁶¹⁹² Eğer felek içinde yavaş hareket ederse; yıldızların atları, birbirine girer.

⁶¹⁹³ Eğer zamane kendini kontrol ederse (zamanenin dizginini çekerse); o anda, gecesi gündüzden ayrılır (hakla batıl ayrılır).

⁶¹⁹⁴ Yumuşaklığından dolayı, merhamet gölgesini nereye salarsa; öfke tabiatıyla ilgili elbiseyi kaldırırverir (kinini unuttur).

⁶¹⁹⁵ Nerede emniyetten bahsetse; halkadan dolayı kilid, ona acı verir (köle olduğunu hatırlar ve ızdırap çeker).

⁶¹⁹⁶ Onun adaleti, elini uzatsa; keklik, şahine karşı üstünlük elde eder.

⁶¹⁹⁷ Onun oku duygulara mühür vursa; toprağın üzerine, mühürle gül motifi işler (gönderir).

⁶¹⁹⁸ Ey zemine ve zamana hükmeden! Ey aylara ve yıllara emri geçen efendim!

⁶¹⁹⁹ Zaman, sol tarafını, senin solundan elde etmiş ve ayırmıştır. Cömertlik, sağ tarafını, senin sağında kaybetmiştir.

⁶²⁰⁰ Senin kaleminin ucu, kaderin sırdaşıdır. Senin zannının ışığı, yakini bilginin kılavuzudur.

- 19- Tavk-ı dâğ-i turâ nemâz berend
Felek ez gerden ü cihân zı sorîn⁶²⁰¹
- 20- Ger zı re'y-i tu kuvvetî yâbed
Âftâb-i diger şevêd pervîn⁶²⁰²
- 21- Ver zı kadr-i tu terbiyet bâned
Hâk ser ber-keşed be 'illiyyîn⁶²⁰³
- 22- Âsmân râ zebân-i kilk-i tu dâd
Der mekâdîr-i kârhâ telkîn⁶²⁰⁴
- 23- Âftâb ez behîşt-i bezm-i tu burd
Sâz-ı sûret-gerân-ı Ferverdîn⁶²⁰⁵
- 24- Zât-ı tu 'ayn-i 'akl geşt çônân
Ki hired-i şân nemî koned ta'yîn⁶²⁰⁶
- 25- Ne-tevâned ki gûyed ânek ân
Ne-tevâned ki gûyed înek î⁶²⁰⁷
- 26- Çün tu gerdend hâsidânet eger
Şîr-i râyet şevêd çu şîr-i 'arîn⁶²⁰⁸
- 27- Be hased key şevêd za'îf kavî
Be verem key şevêd nizâr semîn⁶²⁰⁹

⁶²⁰¹ Senin damganın parlaklığına, secde ettiler. Felek (sen var iken) liderlikte; cihanın boynundan, but kısmına (kuyruk kısmına) düştü.

⁶²⁰² Eğer senin isabetli görüşünden, bir kuvvet elde ederse; Ülker yıldızı, başka bir güneş olur.

⁶²⁰³ Toprak, senin değerle terbiye edilse; göğün derinliklerine yükselir.

⁶²⁰⁴ Senin kaleminin dili, işlerin ölçüsüyle ilgili, semaya telkinde (tavsiyede) bulundu.

⁶²⁰⁵ Güneş, Ferverdîn (21 Mart 20 Nisan) ayındaki güzellikleri ortaya koyan unsurları, senin meclisinin bulunduğu bahçeden götürdü.

⁶²⁰⁶ Senin zatın, onların aklının alamayacağı şekilde, aklın kendisi olmuştur.

⁶²⁰⁷ Şu, şudur demek mümkün değildir. Bu, budur demek mümkün değildir.

⁶²⁰⁸ Seni kıskananlar, senin gibi olsaydılar; senin bayrağındaki arslan da, sazlık (kamışlık) arslanı gibi olurdu.

⁶²⁰⁹ Zayıf, kıskançlıkla ne zaman kuvvetli olur? Çelimsiz, veremle ne zaman şişman olur?

- 28- Yâ Rab ân nakş-bend-i Mısırî çîst
Ki buved bâ enâmil-i tu karîn⁶²¹⁰
- 29- Hest bîdâr u bî-karâr u ez-ost
Fitne râ hâb u mülk râ teskîn⁶²¹¹
- 30- Hest ‘üryân u der serîreş ‘akl
Genchâ dâred ez ‘ulûm-i defin⁶²¹²
- 31- Ne şehâbest ü be-fekened her rûz
Seyreş ez çerh-i mülk dîv-i la‘în⁶²¹³
- 32- Nîst ğavvâs u ber-keşed her dem
Nukeş ez bahr-ı gayb der semîn⁶²¹⁴
- 33- Ey turâ tarf-i çerh tarf-i sitâm
Ey turâ mihr-i çerh mühr-i nigîn⁶²¹⁵
- 34- Dâşt endîşe kâred ez pey-i medh
Der medîh-i tu şî‘rhây-i metîn⁶²¹⁶

S.311

- 35- Vender ebyât-ı o ma‘âniy-i bikr
Çün hatt u zülf-i tu hoş u şîrîn⁶²¹⁷
- 36- Çün çônân dîd rûzgâr-ı hasîs

⁶²¹⁰ Yarab, Mısır’ın hangi ressamı; yetenekte senin parmaklarına yaklaşabilir?

⁶²¹¹ Akıllılık (uyanıklık) ve sabırsızlık (değişkenlik), ondan kaynaklanmaktadır. Fitnenin (uyanmamak üzere) uyuması ve ülkenin huzuru da, onun eseridir.

⁶²¹² Akıl, ilk feryadında (dünyaya geldiğinde), çıplaktır. Kendisine saklanan ilimden dolayı ise hazinelere sahiptir.

⁶²¹³ Şimşek her gün çakmaz. Onun (şimşegin) gidişi, ülkenin feleğinden (yörüngesinden), melun devin (şeytanın) bulunduğu tarafa doğrudur.

⁶²¹⁴ Dalğış, her daldığında mücevher bulamaz. Farklı bir denize daldığında ise, yeni mücevher çıkartabilir.

⁶²¹⁵ Ey feleğin yan bakışının, onun sitemle bakışı olan! Ey feleğin güneşi, yüzüğünün mührü olan zat!

⁶²¹⁶ Övgünün ardından, senin hakkında sağlam şiir söyleyen kişinin, endişesi vardır.

⁶²¹⁷ Onun beyitlerinde bulunan taze manalar; senin ayva tüylerin ve zülûflerin gibi, güzel ve tatlıdır.

Ki Merv râ ‘azîmetîst çönîn⁶²¹⁸

37- Ez hased der dileş keşîd kemân
Vez cefâ ber teneş guşâd kemîn⁶²¹⁹

38- Tâ ten ez hâdisât geşt za‘îf
Tâ dil ez nâyibât mând hazîn⁶²²⁰

39- Vân çönân seyr çün ruh-i şatranc
Be dileş zed be cünbiş-i ferzîn⁶²²¹

40- Âhir îñ rûzgâr-i câfî râ
Ki be câh-ı tu dâred îñ temkîn⁶²²²

41- Hod ne-pürsî yekî zı rûy-i ‘itâb
Ki çi mîhâhed ez men-i miskîn⁶²²³

42- Tâ çu zîn bisterem halâs dehed
Âstân-i tu baş edem bâlîn⁶²²⁴

43- Tâ zemîn râ tabî‘atest ârâm
Tâ zemân râ guzeştenest âyîn⁶²²⁵

44- Ez zemânet be hayr bâd du‘â
Vez zemînet be mihr bâd âmîn⁶²²⁶

⁶²¹⁸ Şu kadar var ki şağılık zamane, Merv şehrine gitme niyetinin söz konusu olduğunu, bu şekilde görünce;

⁶²¹⁹ Kıskaçlıktan, kalbine ok saplanmış gibi oldu (kalbinde yay çekti). Izdıraptan, bedenindeki pusudan kurtuldu (bedenine tuzak kurdu).

⁶²²⁰ Beden, hadiselerden dolayı zayıf düştükçe; Gönül, musibetlerden dolayı hüznü kaldıkça;

⁶²²¹ Satrançtaki vezirle, gönlüne dokununca; satrançtaki kalenin hareketi gibi yürüdü.

⁶²²² Nihayet bu zalim dünya için, ancak senin makamının, şu tedbiri vardır (başka bir tedbir yoktur).

⁶²²³ Bu eziyetle ilgili; “benim gibi bir miskinden ne istiyor” diye, bir soru bile sormuyorsun (bu zulümle ilgili; “benim gibi bir garipten ne istiyor” diye kimseye soru sormuyorsun).

⁶²²⁴ Eğer şu yataktan kurtulursam, senin eşliğini başıma yastık yapacağım.

⁶²²⁵ Yeryüzü için, tabiat kanunu sabit oldukça; zaman için, kanun, geçerliliğini korudukça;

⁶²²⁶ Senin devrinden itibaren; hayır duası olsun! Senin ülkende; güneşle (güneşin doğuşuyla) birlikte, âmîn olsun!

- 45- ‘Âlemet bende bâd u dehr gulâm
Îzedet yâr bâd u çerh mu‘în⁶²²⁷

Der Medh-i Melik ‘İzzeddîn Tuğrul Tegîn⁶²²⁸ - Kaside: 151

Vezin: Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün

- 1- Ey cihân râ eymenî ez devlet-i Tuğrul Tegîn
Câvidân mansûr bâdâ râyet-i Tuğrul Tegîn⁶²²⁹
- 2- Ni‘met-i insâf ‘âlem râ zı ‘adl-i ‘âm-i ost
Kîst ânko nîst ender ni‘met-i Tuğrul Tegîn⁶²³⁰
- 3- Nûr u zulmet ez huzûr u gaybet-i hurşîd dâñ
Emn ü teşvîş ez huzûr u gaybet-i Tuğrul Tegîn⁶²³¹
- 4- Hüsrevân-i dil ber-karâr mülk-i ân gâhî nehend
Kâverd-i şân âsmân der bî‘at-i Tuğrul Tegîn⁶²³²
- 5- Pehlevenân dil zı cân u câh ângeh ber-kenend
Kafkende-şân rûzgâr ez ta‘ât-i Tuğrul Tegîn⁶²³³
- 6- İhtiyâr-i tâc u tahteş nîst ver-ne çîst kem
Ez diger şâhân şükûh u şevket-i Tuğrul Tegîn⁶²³⁴
- 7- Ko Ferîdûn go beyâ nezzâre kon ender cihân

⁶²²⁷ Dünya kulun olsun, zaman kölen olsun! Rabbin dostun olsun! Felek (talih), yardımcın olsun!

⁶²²⁸ ‘İzzeddîn Tuğrul Tegîn’in Methi Hakkındadır.

⁶²²⁹ Ey devletinden dolayı, dünyanın emniyette olduğu, Tuğrul Tegîn! Tuğrul Tegîn’in bayrağı, daima ilahi yardım görsün (mansur u muzaffer olsun)!

⁶²³⁰ Dünya için insaf nimeti; onun her tarafa yayılmış olan adaleti ile mevcuttur. Tuğrul Tegîn’in nimetinden yararlanmayan kim vardır?

⁶²³¹ Aydınlık ve karanlık; güneşin varlığı ve yokluğundan kaynaklanır. Emniyet ve kargaşa; Tuğrul Tegîn’in varlığından ve yokluğundan, ortaya çıkar (emniyet, varlığından; karışıklık, yokluğundan ortaya çıkar).

⁶²³² Gökler, ona biat ettiği halde; hükümdarlar, bazen onun ülkesine, gönül bağlarlar.

⁶²³³ Devir (çağ, zamane) ona itaat ettiği halde; cengâverler, onun canına ve mevkisine gönül koyarlar (kasdederler).

⁶²³⁴ Tuğrul Tegîn’in güç ve kuvveti, diğer padişahlardan az olsaydı; bu şekilde, tac ve tahta sahip olmazdı.

Tâ be-bînî hîşten der nisbet-i Tuğrul Tegîn⁶²³⁵

- 8- Mülk eger der devlet-i Sencer be âhîr pîr şod
Şod cevân bâr-ı diger der nevbet-i Tuğrul Tegîn⁶²³⁶
- 9- Heft kişver zîr-i fermân kerd ü hem nevbet se zed
Sabr kon tâ penc gerded nevbet-i Tuğrul Tegîn⁶²³⁷
- 10- Kudret-i Tuğrul Tegîn nev'îst gûyâ ez kader
Ber cihân zân gâbi âmed kudret-i Tuğrul Tegîn⁶²³⁸
- 11- Çerh râ goftem delîrî mîkonî der kârâ
Goft ez hod ne velî ez savlet-i Tuğrul Tegîn⁶²³⁹
- 12- Kehribâ der kâh netvâned tasarruf kerd nîz
Bî icâzet nâme'î ez hazret-i Tuğrul Tegîn⁶²⁴⁰
- 13- Leşker-i Tuğrul Tegîn ber-hem zenendî hâk u âb
Ger-ne sâkin dâred-îşân heybet-i Tuğrul Tegîn⁶²⁴¹
- 14- Teng-i meydân mândî feth ü nigûn râyet- tefr
Ger ne-bâşendî tufeyl-i nusret-i Tuğrul Tegîn⁶²⁴²
- 15- Ez pey-i âsâyiş-i halkest ü ârâm-ı cihân

⁶²³⁵ Nitekim Feridun şöyle dedi: "Tuğrul Tegîn'e göre kendi konumunu görmek için; gel, dünyada olup bitenlere bir bakıver".

⁶²³⁶ Sultan Sencer'in yönetimindeki (devletindeki) ülke, sonunda yaşlanırsa; Tuğrul Tegîn'in nöbetinde, tekrar gençleşir.

⁶²³⁷ Yedi ülke, onun fermanı altına girdi ve üç nakkare (mehter) çaldı. Tuğrul Tegîn'in beşinci nöbetinin gerçekleşmesi için sabret!

⁶²³⁸ Tuğrul Tegîn'in gücü, sanki kaderin bir çeşit tecellisidir. Bundan dolayı; Tuğrul Tegîn'in kudreti dünyaya galip geldi.

⁶²³⁹ Feleğe; yaptığın işlerde cesaret gösteriyorsun dedim. "Bu cesaret benden değil, Tuğrul Tegîn'in heybetinden (atılganlığından, kahrından, kudretinden) kaynaklanıyor" dedi.

⁶²⁴⁰ Tuğrul Tegîn'in makamından ferman olmadıkça; sarı kehribarı bile, samanlıkta saklama imkânı yoktur.

⁶²⁴¹ Toprak ve su, Tuğrul Tegîn'in heybetiyle konumlarında sabit olmasalardı; Tuğrul Tegîn'in ordusu, suyu ve toprağı birbirine katıp, mahvederdi.

⁶²⁴² Eğer Tuğrul Tegîn'in ani yardımı olmasaydı; fetih meydanı boş kalırdı ve fethin hücum sancağı, baş aşağı olurdu.

Herçi hest ez âlet ü ez ‘oddet-i Tuğrul Tegîn⁶²⁴³

- 16- Ver-ne âhir mülk-i ‘âlem kîst bâ in tûl u ‘arz
Tâ bedo mağrûr gerded rağbet-i Tuğrul Tegîn⁶²⁴⁴

- 17- Bâ hired goftem ki bîrûn-i sipihr ahvâl çîst
Goft dâni ez ki pors ez himmet-i Tuğrul Tegîn⁶²⁴⁵

- 18- Bâz goftem ‘âdet-i Tuğrul Tegîn der mülk çîst
Goft insâfest ü bahşîş ‘âdet-i Tuğrul Tegîn⁶²⁴⁶

- 19- Rahmetî dîdî ki cûyây-i günah bâşed müdâm
Rahmet-i Yezdân şinâs u rahmet-i Tuğrul Tegîn⁶²⁴⁷

- 20- Hâcet ez Tuğrul Tegîn şâyed ki hâhî behr-i ânk
Cüz be yezdân nîst hergiz hâcet-i Tuğrul Tegîn⁶²⁴⁸

S.313

- 21- Nîst kes râ ber cihân minnet cüz o râ gerçi nîst
Der ‘atâ minnet nihâden sîret-i Tuğrul Tegîn⁶²⁴⁹

- 22- Kurbet-i Tuğrul Tegîn râ nîk-bahtîy-i lâzimest
Nîk bahtâ Enverî ez kurbet-i Tuğrul Tegîn⁶²⁵⁰

⁶²⁴³ Halkın asayîşi ve dünyanın sükûnundan (huzurundan) sonra, geriye kalan her şey; Tuğrul Tegîn’in savaş levazımatı ve aletleridir.

⁶²⁴⁴ Dünya, bu kadar genişliği ve uzunluğuyla, son bulmasaydı; Tuğrul Tegîn’e meyletmek suretiyle, mağrur olurdular.

⁶²⁴⁵ Akla dedim ki: Semanın dışında, ne gibi haller vardır? Şöyle dedi: “Biliyorsun; Tuğrul Tegîn’in himmetinin perdesinden başka bir şey yok”.

⁶²⁴⁶ Tekrar sordum: Tuğrul tegîn’in ülkedeki âdeti nedir? Şöyle dedi: “Tuğrul Tegîn’in âdeti, insaf ve ihsandır”.

⁶²⁴⁷ Sürekli günah işleyen birisinin, gördüğü rahmet; Herkesin bildiği, Allah’ın rahmeti ve Tuğrul Tegîn’in rahmetidir.

⁶²⁴⁸ Tuğrul Tegîn’den herhangi bir talepte bulunduğunda; Tuğrul Tegîn’in, Allah’tan başka, bir haceti yerine getirmemesi, asla mümkün değildir.

⁶²⁴⁹ Gerçi Tuğrul Tegîn’in karakterinde, yaptığı ihsana karşılık, minnet etmek söz konusu olmasa da; ondan başka, dünya üzerinde, yaptığı iyiliğe karşılık, minnette bulunmayan kişi yoktur.

⁶²⁵⁰ Tuğrul Tegîn’e yakın olmak, gerekli bir mutluluktur (talihtir). Enverî’nin, Tuğrul Tegîn’e yakın olan talihi, ne güzel bir talihtir!

- 23- Çün hüdâvendî ez în hidmet hemî hâsıl şeved
Mâ vu zîn pes âstân u hidmet-i Tuğrul Tegîn⁶²⁵¹
- 24- Ber cihân çün sâye-i ebrest ü nûr-i âftâb
Bahşîş-i bî va‘de vü bî minnet-i Tuğrul Tegîn⁶²⁵²
- 25- Çün cihân ez devlet-i Tuğrul Tegîn dâred nizâm
Tâ cihân bâkîst bâdâ devlet-i Tuğrul Tegîn⁶²⁵³
- 26- Müddet-i Tuğrul Tegîn çendân ki devrân-ı sipihr
Vâm hâhed rûzgâr ez müddet-i Tuğrul Tegîn⁶²⁵⁴

Der Medh-i Ziyâü’-d-Dîn Mevdûd Ahmed ‘Asemî Ba’d Ez Habs⁶²⁵⁵ -
Kaside: 158

Vezin: Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün

- 1- Sipâs İzed kender zimân-ı devlet ü câh
Be kâm bâz resîdî be sadr-ı mesned ü gâh⁶²⁵⁶
- 2- Çe dâned ânki ne-dîdest kenderîn müddet
Çe nâlehây-i hazîn bûd u hâlhây-i tebâh⁶²⁵⁷
- 3- Zı fırkat-i tu dilî bûd u sed hezârân derd
Zı gaybet-i tu demî bûd u sed hezârân âh⁶²⁵⁸

⁶²⁵¹ Nitekim onun padişahlığı, bu hizmetten dolayı bütünüyle tescillendiğine göre; bizim, bundan sonra Tuğrul Tegîn’in eşiğinde (kapısında) hizmet etmemiz gerekir.

⁶²⁵² Tuğrul Tegîn’in süresiz ve minnetsiz bahşîşi; dünya üzerinde, bulutun gölgesi ve güneşin ışığı gibidir.

⁶²⁵³ Dünya, Tuğrul Tegîn’in devleti ile nizama kavuşunca; dünya durdukça, Tuğrul Tegîn’in devleti devam etsin!çh dandçv

⁶²⁵⁴ Tuğrul Tegîn’in devri, talihli bir devir olduğundan; zaman (huzur ve mutluluk için), Tuğrul Tegîn’in devrinden borç ister.

⁶²⁵⁵ Ziyâü’-d-Dîn Mevdûd Ahmed ‘Asemî’nin, Hapis Sonrası Methi Hakkındadır.

⁶²⁵⁶ Allah’a hamd olsun. Zira vezaret makamının koltuğu ile kutlu bir şekilde, devlet ve saltanat yönetimine yeniden ulaştın.

⁶²⁵⁷ Bu müddet zarfında, nice hazin inlemeler ve heba olan durumları görmemiş olan kişi ne bilir!

⁶²⁵⁸ Senin ayrılığından, bir yürek ve yüz binlerce acı vardı. Senin yokluğunda, bir soluk ve yüz binlerce ah ve feryad vardı.

- 4- Der intizâr-ı tu çeşm-i ‘avâm geşte sepîd
Vez iftirâk-ı tu rûy-i havâs geşte siyâh⁶²⁵⁹
- 5- Çu sed hezâr halâyık zı behr-i âmedenet
Heme du gûş be der ber, heme du çeşm be râh⁶²⁶⁰
- 6- Zı şevk-i hidmet-i tu ber zebân-ı hord u bozorg
Sohen-i hemîn du ki vâ hasretâ vu vâ şevkâ⁶²⁶¹
- 7- Zı behr-i ânki zı takdîr âgehî yâbend
Zı her dilî be felek ber hezâr kâr âgâh⁶²⁶²
- 8- Zemâne hemçu tuyî râ be dest-i bed efkend
Zehî zemâne-i dûn lâ ilâhe illâllâh⁶²⁶³
- 9- Bozorgvârâ yârî Hüdâyî dâd turâ
Ne Zeyd dâd u ne ‘Amr u ne mâl dâd u ne câh⁶²⁶⁴
- 10- Çu kârhây-i tu dâyim Hüdâyî sâz bûd
Zı Zeyd hiç me-sâz vez ‘Amr u hiç me-hâh⁶²⁶⁵
- 11- Be ıztırâr der-în varta üftâd u be-rest
Yekî egerçi yekî râ ne-bûd hiç günâh⁶²⁶⁶
- 12- Be ‘ilm-i tust ki çendîn hezâr nefis-i nefîs

⁶²⁵⁹ Seni beklerken avamın (halkın) gözü aydınlandı. Senin ayrılığından dolayı, havassın (yüksek tabakanın) yüzü karardı.

⁶²⁶⁰ Zira yüz binlerce halâyık (köle, hizmetçi, halk); gelmen için, hepsinin iki kulağı kapıda ve iki gözü yolda idi.

⁶²⁶¹ Büyük ve küçüğün dilinde sana hizmet isteğinden, sadece iki söz var; “teessüfler olsun sevinçler olsun”!

⁶²⁶² Takdirden (kaderden) haberdar olmak için, her yürekten feleğe bin işe vakıf olma bilgisi var.

⁶²⁶³ Dünya senin gibi birisini kötüler eline saldı. Lâ ilâhe illâllâh. Alçak dünya ne güzel bir iş yaptı.

⁶²⁶⁴ Yüce Allah, san sadece yardım verdi. Ne Zeyd, ne Amr, ne mal ve ne de makam verdi.

⁶²⁶⁵ Çünkü senin işlerini daima Allah düzeltmiştir, Zeyd’den hiçbir şey yapmasını bekleme ve Amr’dan hiçbir şey isteme!

⁶²⁶⁶ Çaresizlikten bu kuyuya (bataklığa) düştü ve kurtuldu. Birinin gerçi günahı olsa da; başka birinin hiç günahı yoktu.

Çi zen çi merd çi pîr ü cevân çi şâh u çi dâh⁶²⁶⁷

13- Zı hûn-i kuşte çônânest rûd-i Merv henûz
Ki der guzâr be-mânend mâhiyân zı şînâh⁶²⁶⁸

14- Be deşthâş zı bes kuşte be'd çendîn sâl
'Aceb me-dâr ki ez hûn bûd nümây giyâh⁶²⁶⁹

15- Turâ ki dil be kazây-i Hüdâyî dâd rızâ
Hüdâyî 'azze ve celle dâşt zân kazât nigâh⁶²⁷⁰

16- Belî be-sûzed çeşm-i kazâ zı rûy-i rızâ
Ez ân be 'ayn-i rızâ mîkoned sûy-i tu nigâh⁶²⁷¹

17- Tuyî ki puşt u penâhî be hulk halkî râ
Hüdâyî lâ ceremet yâr bûd u puşt u penâh⁶²⁷²

18- Halâs dâd sipihret geret sipâh ne-bûd
Be her tarîk ki bâşed sipihr bih ki sipâh⁶²⁷³

19- Eyâ be-beste cihân pîş-i hidmet-i tu kemer
Ve yâ nihâde felek pîş-i hidmet-i tu külâh⁶²⁷⁴

20- Kocâ ki nî semer resm-i tust der akvâl
Kocâ ki nî şeker şükr-i tust der efvâh⁶²⁷⁵

⁶²⁶⁷ Nice binlerce kıymetli ve değerli şahıs; ne kadın ne erkek ne yaşlı, ne genç, ne şah, ne köle; bütün bunlar, senin ilminden dolayı gerçekleşen hususlardır.

⁶²⁶⁸ Merv ırmağı, ölenlerin kanından hala öyle bir haldedir ki; geçiş yerinde sanki balıklar suda yüzer gibidir.

⁶²⁶⁹ Ölü sayısının fazlalığından; yıllardan sonra, çöllerinde bitkilerin kan renginde görünmüş olmasına, şaşırma!

⁶²⁷⁰ Allah'ın kaderine boyun eğmiş olan bir dile sahip olduğun için; Aziz ve Celîl olan Allah, seni o kazadan korudu.

⁶²⁷¹ Evet, kaderin gözü rıza yüzünden yanar. O sebepten, rıza gözüyle sana doğru bakar.

⁶²⁷² Sen ki huyunla halka yardımcı ve hamisin; kuşkusuz Allah senin dostun, yardımcın ve hamindir.

⁶²⁷³ Ordun olmadığı halde, talihin seni kurtardı. Hangi yoldan olursa olsun, talih (felek) ordudan iyidir.

⁶²⁷⁴ Ey dünyanın hizmetine hazır olduğu zat! Ey ona hizmet etmek için, feleğin şapkasını çıkardığı şahıs!

⁶²⁷⁵ Nerede hikâye yoksa orada senin iyiliklerin dillerdedir. Nerede şeker yoksa orada, senin şükürün ağızlardadır.

- 21- Hevâ be kuvvet-i hilm-i tu kûh ber-dâred
Çönân ki kuvvet-i bîcâde ber-ne-dâred kâh⁶²⁷⁶
- 22- Ne bih zı kahr-ı tu yek kahramân-ı şer‘-i resûl
Ne bih zı pâs-ı tu yek pâsbân-i dîn-i ilâh⁶²⁷⁷
- 23- Zı şebh ü misl be‘îdî ez ân ne-yârî dîd
Be-cüz der âyîne emsâl ü cüz der âb işbâh⁶²⁷⁸
- 24- Sohr tavk-i murâd-i turâ nehed gerden
Be tab‘-i bî icbâr u be tav‘-i bî ikrâh⁶²⁷⁹
- 25- Be ‘avn-i re’y-i tu ber-dâred âftâb felek
Eger be-hâhed yek-bâre resm-i sâye-i çâh⁶²⁸⁰
- 26- Hikâyetî est zı kadr-i tu evc-i gunbed-i çerh
Teşebbühîst be-hân-ı tu şekl-i hermen-i mâh⁶²⁸¹
- 27- Dirâz-ı destiy-i cûdet be gâyetî be-resîd
Ki dest-i âz u zebân-ı niyâz şod kûtâh⁶²⁸²
- 28- Eger zı Hâtem-i Tâ‘î mesel zenend be cûd
Ki nân çend be-dâdî be resm-i bî geh ü gâh⁶²⁸³
- 29- Tuyî ki cân be hatar dâdî ez hamiyet-i dîn

⁶²⁷⁶ Kehribarın gücü, samanı kaldıramazken; hava, senin yumuşak ahlakının gücüyle dağı kaldırır.

⁶²⁷⁷ Bir peygamber şeriatının kahramanı, senin öfkenden daha etkili değildir (iyi değildir). İlahi bir dinin koruyucusu, senin himayenden iyi değildir.

⁶²⁷⁸ Eşin ve benzerin yoktur (bunlar senden uzaktır). Bunun için senin benzerini görmek mümkün değildir. Senin mislin ve benzerin, sadece aynada ve suda bulunur.

⁶²⁷⁹ Kırmızı inek, (veya; seher) direnmeyen huyu ile ve ikrahsız rızasıyla, senin muradının gerdanlığına (boyunduruğuna) boyun eğer,

⁶²⁸⁰ Felek, eğer isterse; senin düşüncenin yardımıyla, bir anda dünyanın (karanlığın) kanununu değiştirerek güneşi kaldırır.

⁶²⁸¹ Semanın kubbesinin zirvesi, senin kıymetinden (değerinden) bir hikâyedir. Ayın hilalinin şekli, senin sofranın benzeridir.

⁶²⁸² Cömertliğinin üstünlüğü öyle bir noktaya ulaşmış ki; hırsın eli ve ihtiyacın dili kısa kalmıştır.

⁶²⁸³ Gelenek olarak, zaman zaman yemek vermiş bulunan, Hatem-i Tâ‘î’den cömertlikle ilgili örnek gösterilse;

Zehî çu Hâtem-i Tâ'î gulâm-ı tu pencâh⁶²⁸⁴

S.321

- 30- Ne Hâtem ânki çu Hâtem hezâr bende-i ost
Be bendegânet nivîsend 'abduhu ve fedâhu⁶²⁸⁵
- 31- Hadîs-i kudret-i tu ber sehâ vu kuvvet-i o
Hadîs-i hamle-i şîrest ü hîle-i rûbâh⁶²⁸⁶
- 32- Eyâ nihâde be 'azm-i dürüst ü tâl'-i sa'd
Be sûy-i kubbe-i İslâm rûy u hazret-i şâh⁶²⁸⁷
- 33- Zı 'azm-i Belh-i tu şod 'îş-i mâ musahhif-i Belh
Zehî 'azîmet enduh-fezâyî şâdî-kâh⁶²⁸⁸
- 34- Ne'uzu billâh ez ân dem ki ân ü ân gûyend
Ki hâce zed be ser râh-ı hayme vü hergâh⁶²⁸⁹
- 35- Henüz dâğ-ı erâcîf-i Merv ber dilhâst
Gümân-ı Belh kirâ bûd u zann-ı leşker-gâh⁶²⁹⁰
- 36- Merâ makâm-ı Serahs ez berây-i hidmet-i tust
Ber ân hadîs ki gofitem Hüdâyî hest guvâh⁶²⁹¹
- 37- Çu hidmet-i tu ki maksûdem ost hâsıl nîst

⁶²⁸⁴ Din düşüncesiyle, mertçe canını tehlikeye atan senin gibi birine; Hatem-i Tâ'î gibi, elli kişi köle olsun!

⁶²⁸⁵ Hatem değil Hatem gibi binlercesi onun kuludur. Senin kulların için, şöyle yazılır: “Ona feda olan kullar”.

⁶²⁸⁶ Onun cömertliğinin gücü karşısında, senin kudretinin hikâyesi; arslanın hücumu karşısında, tilkinin hilesinin hikâyesi gibidir.

⁶²⁸⁷ Ey dürüst bir irade ve mübarek ikbal ile İslam kubbesi ve hazreti şah tarafına yüzünü yönelten zat!

⁶²⁸⁸ Senin Belh'e gitme niyetinden dolayı bizim hayatımız, Belh'in kâtibi (hatalı okuyanı) oldu. Kederi çoğaltan ve sevinci azaltan seyahat niyeti ne güzeldir!

⁶²⁸⁹ Onun bunun; “efendi başını çadıra ve otağa (ordugâha) vurdu” diye, dedikodu yaptığı andan, Allah'a sığınırız.

⁶²⁹⁰ Merv'in beyhude sözlerinin acısı, hala yüreklerdedir. Belh'i kim tasavvur eder ve ordugâhı kim zannederdi?

⁶²⁹¹ Benim için, Serahs makamı, sana hizmet içindir (lazımdır). Bu dediğim söze Allah şahittir.

Merâ yekîst Nişâbûr u Belh ü Merv ü Herâh⁶²⁹²,⁶²⁹³

- 38- Hemîşe tâ ki ne-bâşed mesîr esb çu ruh
Çönân kocâ ne-bûd reften piyâde çu şâh⁶²⁹⁴
- 39- Be pîl-i hâdise şah mât bâd ‘ömr-i ‘adût
Be bâzîy-i felekî ez ‘arâyî⁶²⁹⁵ bâd efrâh⁶²⁹⁶
- 40- Futâde sâye-i kudret ber âsmân u be tav‘
Çu sâye burde zemîn bûset ehterân be hebâh⁶²⁹⁷
- 41- Me-bâd u hod ne-bûd tâ şebân-gâh ebed
Şeb-i hasûd-i turâ hîç bâmdâd pegâh⁶²⁹⁸

Der Medh-i Melikü'l-‘Âdil Ebu'l-Feth Melikşâş⁶²⁹⁹ - Kaside: 159

Vezin: Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün/Fe‘ilün

- 1- Âmed be selâmet ber men Türk-i men ez râh
Perdâhte ez ceng ü ber âsûde zı bed-hâh⁶³⁰⁰
- 2- Çün serv sehî kâmet ü şâyesteter ez serv
Çün mâh du hefte ruh u bâyeteter ez mâh⁶³⁰¹
- 3- Servest eger gûy zened serv be meydân

⁶²⁹² Nişabur, Belh, Merv, Herah ve Sarahs nahiyelerinin hepsi Horasan bölgesinde bulunan yerlerdir.

⁶²⁹³ Maksadım, sana hizmettir. Bu hâsıl olmadıktan sonra; benim için, Nişabur, Belh, Merv ve Herâh fark etmez, hepsi birdir.

⁶²⁹⁴ Her zaman yol olmasa da at, kale gibidir. Şah piyonu gibi, piyade yürüyüşünün olmadığı böyle bir yer nerede bulunmaz ki?

⁶²⁹⁵ عرای (-sıranç oyununda şahın ve oyuncunun kalesi arasında hâil olan taş denilir ki şahı ölümden korur, günümüzde Açmaz denilir), (افراه – mahpuslara verilen yemek), Deh Huda Sözlüğü

⁶²⁹⁶ Düşmanın ömrü hadise fili ile şah mat olsun! Feleğin oyununda yemek, Açmazdan olsun!

⁶²⁹⁷ Kudretinin gölgesi, göklere düşmüş, itaat nedeniyle; bulutlar üstündeki yıldızlar, zenci köleler gibi, senin önünde yer öpüyorlar.

⁶²⁹⁸ Seni kıskananların gecesine sabah aydınlığı olmamış ve sonsuza kadar olmasın!

⁶²⁹⁹ Adil Hükümdar, Ebu'l-Feth Melikşâş'ın Methi Hakkındadır.

⁶³⁰⁰ Benim Türküm, savaş vermiş ve düşmanlardan kurtulmuş (rahatlamış) olarak, sağ salim bir şekilde seferden geldi.

⁶³⁰¹ Boyu Servi gibi dik ve ondan dolayı, serviye benzemeye daha fazla layık (serviden daha düzgün); yüzü, ayın on dördü gibi, bundan dolayı, aydan daha parlaktır.

Mâhest eger çeng zened mâh be her-gâh⁶³⁰²

- 4- Tâ vakt-i seher-gah men ü o der şeb-i dûşîn
Bî-meşgale vü bî-galebe yek dil ü yektâh⁶³⁰³
- 5- Der sohbet-i o bih ki be vey der şeb ü şeb-gîr
Bâ sûret-i o bih ki horî mey gah u bî-gah⁶³⁰⁴
- 6- Men bâde hemî hordem ü o çeng hemî zed
Men şî'r hemî hândem o sâht hemî râh⁶³⁰⁵
- 7- Tâ rûz hemî goft ki çün bûd be yek rûz
Feth melik-i 'âdil Ebü'l-Feth Melikşâh⁶³⁰⁶
- 8- Kayzereş hemî bâc firistad be hazîne
Fağfûr hemî haml firistadeş be dergah⁶³⁰⁷
- 9- Ebnâ-i zemîn râ be-cüz o nîst hüdâvend
Şâhân-i cihân râ be-cüz o nîst şehinşân⁶³⁰⁸
- 10- Ez tâ'at-i o hest heme mertebet ü kadr
Vez tal'at-i o hest heme menfa'at u gâh⁶³⁰⁹
- 11- Râci' ne-şevêd mihr dırâhşân şöde ber çerh

⁶³⁰² Servi, eğer meydanda çevgen topu vurabilirse servidir. Ay, eğer otağda çeng çalabilirse aydır.

⁶³⁰³ Dün gece, o ve ben; sabaha kadar, uğraşmadan ve birbirimize galip gelmeden, aynı düşüncede birleştik.

⁶³⁰⁴ Akşam sabah, onun sohbetinde bulunman iyidir. Zaman zaman, onunla yüz yüze içki içmen güzeldir.

⁶³⁰⁵ Ben hep şarap içtim, o sürekli çeng çaldı (saz çaldı). Ben sürekli şiir okudum, o habire yol hazırlığı yaptı.

⁶³⁰⁶ Adil hükümdar, Melikşâh, bir gün sabaha kadar, fetihten bahsetti.

⁶³⁰⁷ Kayzer, her zaman hazineye, vergi (haraç) gönderir. Çin hakani, saraya sürekli ağırlıklarla hediye gönderir.

⁶³⁰⁸ Yeryüzündeki insanlar için, ondan başka hükümdar yoktur. Dünya şahlarına ondan başka sultan yoktur.

⁶³⁰⁹ Tüm makam ve mertebeler ona itaat etmekten geçer. Bütün menfaat ve mevki, onun sebebiyle gerçekleşir.

Noksân ne-koned nukre-i sâfi şöde der gâh⁶³¹⁰

- 12- Ân kes ki hemî kerd be gât taleb-i mülk
Vâmed be mesâf ender çün şîr-i doj-i âgâh⁶³¹¹

- 13- Âgâh şod ez pâygah-i hîş velîken
Der bend-i şehinşâh bud ângah ki şod âgâh⁶³¹²

S.321

- 14- Burde zı sereş efser ü ber-hem zede leşker
Berkende serâ-perde vü ğâret şöde bungâh⁶³¹³
- 15- Bâ penc piser beste mer o râ vu sipâheş
Çün kûh be ceng âmede vü pes şöde çün kâh⁶³¹⁴
- 16- Pîş-i heme şân mihnet ü nezd-i heme-şân gam
Cuft-i heme şân hasret ü goft-i heme şân âh⁶³¹⁵
- 17- Çün kerd tama‘ der melikî mülket ü tahteş
Hem dîd zı bend-i âhen ü hem dîd zı ten çâh⁶³¹⁶
- 18- Bîgâne nikû-hâh bih ez hîş bed-endîş
Zîn rûy sohen kerd hemî yâbed kûtâh⁶³¹⁷
- 19- Ey çün peder ü cedd, tu sipâh-dâr u cihân-gîr

⁶³¹⁰ Kâinatı aydınlatan güneş, geri dönmez. Saf gümüşün kuyumcu potasında değeri eksilmez.

⁶³¹¹ Dünyada hep sultanlık isteyen kişi; akıllı ve öfkeli bir arslanın (Melikşâh'ın) bulunduğu savaş meydanına geldi.

⁶³¹² Kendi karargahından haberdar oldu; lakin haberdar olduğunda, sultanın tuzağına düşmüştü.

⁶³¹³ Tacı başından alınmış ve ordusu perişan edilmiş; otağı dağıtılmış ve merkezi (paytahtı) yağmalanmıştı.

⁶³¹⁴ Onun beş oğlunun ve ordusunun hesabını kapatmıştır. Savaşa dağ gibi gelmiş fakat saman gibi geri çevrilmiştir.

⁶³¹⁵ Hepsinin önünde ve yanında zorluk ve gam vardı. Arkadaşlarının hepsi hasretlik içindeydi, dedikleri hep “ah u efgân” idi.

⁶³¹⁶ Senin ülkende kim padişahlığına ve tahtına göz diktiyse; hem demirden kelepçeyi gördü hem de zindanın ne olduğunu, bizzat tadarak anladı.

⁶³¹⁷ İyimser (iyilik seven) yabancı, kötü düşünceli akrabadan iyidir. Bu yüzden daima sözü kısa kesmek gerekir.

Vey çün peder ü cedd, tu velî-dâr u ‘aduv-kâh⁶³¹⁸

- 20- Çendân ki ‘aduv bûd be-bestî be yekî rûz
Çendân ki cihânest guşâdî be yekî mâh⁶³¹⁹

- 21- Tâ bâz şikârî ne-şevêd sayd-i şikârî
Tâ şîr-i dilâver ne-şevêd suhre-i rubâh⁶³²⁰

- 22- Der bend-i tu zîn-gûne be-mânâd bed-endîş
Ez bend-i bed-endîş-i tu âzâd nikû-hâh⁶³²¹

- 23- Tu puşt-i mülûk-i ‘Acem ü puşt-i tu Îzed
Tu yâr-ı Hüdâvend hakk u yâr-ı tu Allah⁶³²²

Medh-i Hâkânû'l-Mu‘azzâm Tafkâç Hân⁶³²³ - Kaside: 160

Vezin: Mef‘ûlü/ Fâ‘ilâtü/Mefâ‘ilü/Fâ‘ilün

- 1- Şâhâ sebûh-i feth ü zafer kon şerâb hâh
Nerd ü nedîm ü mutrib ü çeng ü rebâb hâh⁶³²⁴
- 2- Ez dest-i ânki gayret-i mâhest ü âftâb
Der câm-ı mâh-ı nev mey çün âftâb hâh⁶³²⁵
- 3- Vez hadd-i ânki katre-i âbest ü berg-i gül
Tâ gird-i rezm-geh be-zedâyî gül-âb hâh⁶³²⁶

⁶³¹⁸ Ey baba ve dedesi gibi komutan ve cihangir olan zat! Ey baba ve ceddî gibi dost edinen ve düşman azaltan!

⁶³¹⁹ Ne kadar düşman var idiyse bir günde, işini bitirdin. Ne kadar dünya var idiyse, bir ayda fethettin.

⁶³²⁰ Avcı doğan, bir avcıya av olmadığı müddetçe; cesur arslan, tilkiye itaat etmediği sürece;

⁶³²¹ Kötü düşünceli, senin hapishanende bu şekilde kalır. Senin iyilik sevenlerin, kötü düşüncelilerin hapsinden hürdür.

⁶³²² Sen Acem şahlarının arkasındasın (takipcisisin) ve Allah, senin arkadadır, sen hak olan Allah'ın dostusun ve senin dostun Allah'tır.

⁶³²³ Büyük Hakan, Tafkâç Hân'ın Methi Hakkındadır.

⁶³²⁴ Ey Şah! Fetih ve zaferin sabah şarabını yap, şarap iste! Tavla, nedime (cariye), çalgıcı, çeng ve rebap iste!

⁶³²⁵ Hamiyeti, ay ve güneş gibi olan kişinin elinden; yeni ayın kadehinde, güneş gibi bir şarap iste!

⁶³²⁶ Su damlası ve gül yaprağı gibi olanın yüzünden; gül suyu iste ki savaş meydanının tozunu silesin.

- 4- Yâkût-i nâb u âb-ı füsürde est câm-ı mey
Âb-ı tarab revân kon u yâkût-i nâb hâh⁶³²⁷
- 5- Ez kâm-ı şîr mülk çu kerdî birûn be tîğ
Fâriğ zı gird-i rân gûzenân kebâb hâh⁶³²⁸
- 6- Rûz-i mesâf-ı hasm be ceyş hatâş-ken
Vakt-i salâh-ı mülk zı re'y sevâp hâh⁶³²⁹
- 7- Şebhâ ki düşmen-i tu zı bîm-i tu ne-ğünûd
Gerdûn be te'ne gûyedeş ez baht hâb hâh⁶³³⁰
- 8- Her pâye'î ki hasm-ı turâ ber-keşed sipihr
Gûyed kazâ temâm şod eknûn tenâb hâh⁶³³¹
- 9- Rûzî ki recm-i dîv konî ber sipihr-i feth
Ez tîr-keş-i güher-keş-i hod yek şehâb hâh⁶³³²
- 10- Vaktî ki hükm-i cezm konî ber basît-i hâk
Ez münşiyân-i hazret hod yek hitâb hâh⁶³³³
- 11- Ber-geşt-i 'âfiyet çu behîlî koned sipihr
Ez çetr ü tîğ-i hîş sipihr ü sehâb hâh⁶³³⁴
- 12- Der mevkîf-i cezây-i mutî'ân u 'âsiyân

⁶³²⁷ Şarap kadehi, saf yakut ve billur camdır. Üzum şarabını akıt ve saf yakut iste (saf yakut, koyu kırmızı, şarap rengidir).

⁶³²⁸ Kılıçla, arslanın ağzından mülkü kurtardın, geyiklerin budundaki tozu düşünmeden kebab iste.

⁶³²⁹ Düşmanla savaş gününde, orduyla yanlışların kökünü kazı! Ülkenin sulhü vaktinde, (memleketin maslahatı zamanında) doğru düşünceleri iste!

⁶³³⁰ Düşmanın, senin korkundan uyuyamadığı geceleri; felek, kınayarak ona şöyle der: “Bahtından uyku iste”!

⁶³³¹ Felek düşmanın her bir dayanağını çektiğinde, kader ona şöyle der: “bitti şimdi halat (ip) iste”!

⁶³³² Dünyada şeytanı kovmaya galebe ettiğin gün; cevahir taşıyan (çeken, atan) okluğundan parlak bir yıldız iste!

⁶³³³ Yeryüzüne, kesin bir şekilde hükmettiğin gün; kendi dergâhının kâtiplerinden, bir ferman (konuşma) iste!

⁶³³⁴ Feleğin, afiyetin geri dönmesini kışkırdığı gün; kendi çadırından (gölgeliğinden) ve kılıcından, gök ve bulut iste!

Ez lütf u kahr-ı hîş sevâb u ‘ikâb hâh⁶³³⁵

13- Nî nî ki intikâm-ı tu hâhed hod âsmân

Rûzî şikâr kon tu vu rûzî şerâb hâh⁶³³⁶

14- Der şe’n dâd âyet-i hak bûd mîr dâd

O bâb-ı tust zindegî ez nâm-ı bâb hâh⁶³³⁷

15- Eyyâm ger be-kerd hetâyî der ân me-bend

Hoş bâş u intikâm zı re’y-i sevâb hâh⁶³³⁸

S.323

16- Âncâ ki tâb-ı hamle ne-dâred zemîn-i rezm

Ez rahş-ı rumh-i hîş tevân cûy u tâb hâh⁶³³⁹

17- Çün hâk-i bî direng şeved çerh bî şitâb

Ez hezm ü ‘azm-i hîş direng ü şitâb hâh⁶³⁴⁰

18- Dünyâ herâb u dîn be hâlel bûd u ‘adl-i tu

Âbâd kerd her du kenûn teşt ü âb hâh^{6341, 6342}

19- Kâhî ki ez cihân be-burd kehribâ⁶³⁴³ be gasb

Der ‘ahd-i ‘adl-i tust zı ‘adlet cevâb hâh⁶³⁴⁴

⁶³³⁵ İtaatkârların ve asilerin, mükâfatının (cezasının) verildiği yerde; kendi merhamet ve öfkenden mükâfat ve ceza iste!

⁶³³⁶ Hayır, hayır çünkü bizzat sema, senin intikamını istiyor. Dolayısıyla sen, bir gün avlan bir gün şarap iste!

⁶³³⁷ Sultanın sana verdiği, büyüklük, makam ve hak nişaneleri idi. O senin yaşam kapındır, bir şey istiyorsan, o kapının adıyla iste!

⁶³³⁸ Eğer zaman hata yaparsa, hatayı ona bağlama. Rahat ol ve intikamı doğru fikirden iste!

⁶³³⁹ Hücum imkânı olmayan savaş alanında; kendi atında ve mızrağında kuvvet aramaya çalış ve dayanak iste!

⁶³⁴⁰ Toprağın acele ettiği zaman ve feleğin ağırdan aldığı zaman; kendi düşünce ve iradenden, duraklama ve hızlanma iste!

⁶³⁴¹ (طشت و اب خواستن) yani seferden geri geldin, şimdi tozunu yıkama zamanıdır.

⁶³⁴² Dünya bozuk ve din dağılmak üzere iken (elden gitmek üzere iken); senin adaletin, ikisine de düzen verdi (toparladı, mamur etti). Şimdi su ve leğen iste!

⁶³⁴³ Kehribar elde sürülürse, mıknatıs gibi samanı kendine çeker.

⁶³⁴⁴ Kehribar, samanı dünyadan zorla götürse; (bu hadisenin oluşu) senin adaletinin dönemindedir, adaletinden cevap iste!

20- Bî ‘adl müstecâb ne-gerded du‘ây-i şâh
Şâhâ du‘ây-i hîş heme müstecâb hâh⁶³⁴⁵

21- Âbâd dâr mülk-i zemîn hüsrevâ be dâd
Tûfân bâd mülk-i hevâ gû herâb hâh⁶³⁴⁶

Medh-i Sultân Sencer⁶³⁴⁷ - Kaside: 161

Vezin: Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün

- 1- Ey memâlik râ mübârek pâdşâh
Ey sezây-i hâtem ü taht ü külâh⁶³⁴⁸
- 2- Tîğ-i hûn-hâret pezîriftâr-ı feth
‘Afv-i cân-bahşet herîdâr-i günâh⁶³⁴⁹
- 3- Rûz-i kûşîş bahr-i gerdûn kerr ü ferr
Vakt-i bahşîş çerh-i deryâ dest-gâh⁶³⁵⁰
- 4- Şâh Ahmed nâm-ı Mûsâ me‘reke
Şâh Yûsuf sıdk-ı Yahyâ intibâh⁶³⁵¹
- 5- ‘İzz-i dîn ü mülk-i devlet ânki hest
‘İzz ü dîn ü mülk ü devlet râ penâh⁶³⁵²
- 6- Sâhet-i ‘arşest hâk-i hazretet
Kendero cüz kibriyâ râ nîst râh⁶³⁵³

⁶³⁴⁵ Adalet olmadan şahın duası kabul olmaz. Ey şah kendi dualarının tümünün kabullenmesini iste!

⁶³⁴⁶ Ey padişah! Adaletinle, yeryüzünü (mülkü) mamur et. Hevây-i nefsin mülkü, Tûfân olsun de, kargaşa (karışıklık) iste!

⁶³⁴⁷ Sultan Sencer’in Methi.

⁶³⁴⁸ Ey memleketler için mübarek olan padişah! Ey taç, taht ve mühüre layık olan zat!

⁶³⁴⁹ Acımasız, kan dökücü kılıcın, fethi elde edendir. Can bağışlayan affın, günahı, satın alandır.

⁶³⁵⁰ Gayret (savaş, mücadele) günü yer ve gök; haşmet ve büyüklüğüne şahit olur. İkrâm zamanında, kara ve deniz; yücelik ve celalinin sahnesi olur.

⁶³⁵¹ Şah Ahmed isimli, Musa gibi cengaver; Şah Yusuf sadakatli, Yahya gibi uyanıksın.

⁶³⁵² Dinin izzeti ve devletin mülkü onun şahsı ile temsil edilir. Şeref, din, mülk ve devlet ona emanettir.

⁶³⁵³ Senin sahip olduğun toprak, arşın alanıdır. Zira onda, büyüklükten başkasına yol yoktur.

- 7- Rûz-i bâret hâk-bûsân reh dehend
Âftâb u sâye râ der bârgâh⁶³⁵⁴
- 8- Âsmân çeşm-i havâdis ber-kened
Ger koned der sâye-i çetret nigâh⁶³⁵⁵
- 9- Ber ümîd-i ânki ez rûy-i kabûl
Rif'at-i çetr-i tu yâbed cirm-i mâh⁶³⁵⁶
- 10- Pûşed ender 'arsa-gâh-i her husûf
Kisvetî çün kisvet-i çetret siyâh⁶³⁵⁷
- 11- Çerh ü erkân fevk-i tahtî bîş nîst
În be cûdet şod müsellemlen ân be câh⁶³⁵⁸
- 12- Âsmân ser-geşte key mândî eger
Bâ sebât-ı câh-ı tu kerdî penâh⁶³⁵⁹
- 13- 'Arsa-i teng sipihr-i teng-çeşm
Key tevâned dîden ender sâl u mâh⁶³⁶⁰
- 14- Ber sebât-ı devlet âsâret delîl
Ber devâm-ı mülk insâfet guvâh⁶³⁶¹
- 15- Ber der-i mülket kirâ âyed şüguft
Ger kemer bended Nişâbûr u Herâh⁶³⁶²

⁶³⁵⁴ Divan gününde, yeri öperek seni tazim edenler; sarayında, güneşe ve karanlığa yol verirler.

⁶³⁵⁵ Felek eğer senin çadırının gölgesine (himayenin büyüklüğüne) bakarsa, hadiselerin gözünü çıkarır.

⁶³⁵⁶ Kabul görmeye dayanan bu ümit; çadırının yüksekliği (himayenin yüksekliği), ayın yüksekliğine ulaşır.

⁶³⁵⁷ Savaş meydanında her ay tutulması; senin çadırının siyah renkli örtüsü gibi, bir örtü çeker.

⁶³⁵⁸ Felek ve erkân taht üzerinden fazla bir şey değil. Bu (felek), cömertliğiyle oldu; o (erkân), da yüceliğiyle...

⁶³⁵⁹ Gök, senin yüceliğinin sebatına sığınsaydı; şaşkın (derbeder) kalır mıydı?

⁶³⁶⁰ Gözü dar felek, dar meydanı (kısa hayatı), ay ve yılda nasıl görebilir?

⁶³⁶¹ Devletin devamına, eserlerin delildir. Padişahlığın devamına adaletin (insafın) şahittir.

⁶³⁶² Nişâbur ve Herâh hizmete hazır olduktan sonra; padişahlığının kapısında kime şaşkınlık gelir ki?

- 16- Sâdıkân ez hidmetet fâriğ ne-yend
Subh-i sâdık zân hemî hîzed pegâh⁶³⁶³
- 17- Tâ ki dâred âftâb âsmân
Ez felek meydân u ez encüm sipâh⁶³⁶⁴
- 18- Âftâb-i âsmânet bâd tâc
Vâsmân-i âftâbet bâd gâh⁶³⁶⁵
- 19- Baht-i rûz-efzûn u ferruh rûz u şeb
Câvidân devlet-fezâ vu hasm kâh⁶³⁶⁶

S.324

Der Medh-i Seyyidet'ül-Havâtîn 'İsmetü'd-Dünyâ Ve'd-Dîn Türkân Hâtûn⁶³⁶⁷ Kaside: 162

Vezin: Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1- Ey be gevher tâ be Âdem pâdşâh
Der penâh-ı i'tikâdet mülk-i şâh⁶³⁶⁸
- 2- Setr-i meymûnet Harîm-i Îzedest
Kender o cüz kibriyâ râ nîst râh⁶³⁶⁹
- 3- Ez siyâset âsmân bended tetek
Gerçi der endîşe-sâzî bârgâh⁶³⁷⁰

⁶³⁶³ Sadıklar, senin hizmetinden ayrılmamışlardır. O yüzden subh-i sâdık (fecd-i sadık-gerçek şafak), sürekli erken açılır.

⁶³⁶⁴ Güneş, gökyüzüne sahip olduğu müddetçe; felekten meydana olur, yıldızlardan da ordusu.

⁶³⁶⁵ Senin göğünün güneşi tac olsun! Güneşinin seması, taht olsun!

⁶³⁶⁶ Bahtın, günden güne artsın! Gecen ve gündüzün, kutlu ve mutlu olsun! Devletin feza gibi daim olsun! Düşmanın ezilmiş ekin (kurumuş, dökülmüş) saman gibi olsun!

⁶³⁶⁷ Hatunların Seyyidesi, Dünya ve Dinin İsmeti, Türkân Hâtûn'un Methi Hakkındadır.

⁶³⁶⁸ Ey pırlanta gibi olan soyu, Âdem'e kadar ulaşan padişah! İtikadının himayesiyle mülke hükümdar olan zat!

⁶³⁶⁹ Mübarek örtün, orada büyüklükten başkasına yol bulunmayan; Allah'ın kutsal mekânıdır (Harem-i Şerif'tir, onun örtüsüdür).

⁶³⁷⁰ Sen, düşüncende, saray tasavvur etsen; sema, siyaseten, gök gürültüsüyle, perdeçeker.

- 4- Nâvek-i ‘ismet be-dûzed çeşm-i rûz
Ger koned der sâye-i çetret nigâh⁶³⁷¹
- 5- Pîş-i mehdet çâvuşân bîrûn konend
Âftâb u sâye râ ez şâh-râh⁶³⁷²
- 6- Ber ümîd ânki ez rûy-i kabûl
Rif‘at-i çetr-i tu yâbed cirm-i mâh⁶³⁷³
- 7- Pûşed ender ‘arsa-gâh-i her husûf
Kisvetî çün kisvet-i çetret siyâh⁶³⁷⁴
- 8- Âsmân ser-geşte key mândî eger
Bâ sebât-i devletet kerdî penâh⁶³⁷⁵
- 9- Ger vücûd-i tu ne-bûdî der hesâb
Âferîneş ne-âmedî illâ tebâh⁶³⁷⁶
- 10- Ger kesî inkâr-i î n d‘avâ koned
Hak Ta‘âlâ hest âgâh u guvâh⁶³⁷⁷
- 11- Kadr-i mülket key şînâsed çerh-i dîn
Şükr-i cûdet key guzâred dehr-i dâh⁶³⁷⁸
- 12- Mansıb-ı Ahmed çi dâned gunc-i ğâr
Kıymet-i Yûsuf çi dâned ka‘r-ı çâh⁶³⁷⁹

⁶³⁷¹ İsmet oku, senin örtünün (çadırının) karanlığına baksa; gündüz gözünü diker (kapatır).

⁶³⁷² Mahfenin (beşiğinin) önündeki çavuşlar; güneş ve gölgeni, ana caddeden kovarlar (sen gelirken, önündeki her şeyi savuştururlar).

⁶³⁷³ Kabul edilme ümidiyle; örtünün (çadırının) makamı, ayın yüksekliğine yetişir.

⁶³⁷⁴ Her ay tutulmasında; kararan meydan, senin örtün gibi, siyah bir elbise giyer.

⁶³⁷⁵ Sema, senin yüceliğinin sebatına sığınsaydı şaşkın (derbeder) kalır mıydı?

⁶³⁷⁶ Eğer senin varlığın hesapta olmasaydı (hesaba katılmasaydı); yaratılış, hederden başka bir şey olmazdı.

⁶³⁷⁷ Bu iddiayı birisi, eğer inkâr ederse; Allah Teâlâ bunu bilir ve şahittir de.

⁶³⁷⁸ Senin sultanlığının değerini, rezil felek nerden bilecek? İyiliğinin şükrünü, alçak dünya ne zaman yerine getirir?

⁶³⁷⁹ Ahmed’in makamını, mağara köşesi ne bilir? Kuyunun derinliği, Yusuf’un kıymetini nasıl anlar?

- 13- Bûy-i ahlâket be-Rûm er beguzered
Der hicâb-i câvidân mâned günâh⁶³⁸⁰
- 14- Nisbet ez sıdk-ı tu dâred der hüdâ
Subh-i sâdık zân hemî hîzed pegâh⁶³⁸¹
- 15- Gevher-i Efrâsyâb ez câh-ı tu
Râned ber takdîm-i Âdem âb u câh⁶³⁸²
- 16- Hâk-i Türkistân zı behr-i hidmetet
Bâ güher zâyed hemî merdum-i giyâh⁶³⁸³
- 17- Hûn-i kânâ kîne-i destet be-rîht
Mî çi-güyem kevn şod bî destgâh⁶³⁸⁴
- 18- Ez ta‘accub her zemân gûyed sehâ
Înet deryâ dest ü kân dil-i pâdişâh⁶³⁸⁵
- 19- Ey zı ‘adl surh rûyet tâ ebed
Kehribâ râ rûy zerd ez hicr kâh⁶³⁸⁶
- 20- ‘Adl-i tu nakş-i sitem çönân be-burd
Kez cihân ber-hâst resm-i dâd-hâh⁶³⁸⁷
- 21- Tâ ki dâred hüsrev-i seyyâregân

⁶³⁸⁰ Ahlakının kokusu, Rum diyarından geçse; günah, sonsuza kadar örtüde kalır.

⁶³⁸¹ Doğru yolun senin sadakatinle yakınlığı var. O yüzden subh-i sâdık (fecd-i sâdık-gerçek şafak), sürekli erken söker.

⁶³⁸² Efrâsyâb’ın soyu (cevheri, sülbü); senin azametinden, insanoğluna itibar ve şeref hediye etti.

⁶³⁸³ Türkistan toprağı sana hizmet için; daima, asil insanlar ve bitkiler doğurur (vücuda getiririr).

⁶³⁸⁴ Senin elinin öfkesi, onların kanını döktü. Ne diyorum (dikkat et)! Varlık âlemi (dünya düzeni) bozuldu.

⁶³⁸⁵ Cömertlik, her zaman şaşıarak söyler: “Derya elli (eli açık) ve maden yürekli padişah budur”!

⁶³⁸⁶ Ey adaletten, yüzü sonsuza kadar, sevinçli olan zat! Kehribarın yüzü, samandan ayrılığından dolayı sarıdır.

⁶³⁸⁷ Senin adaletin, zulmün görüntüsünü öylesine sildi ki; dünyadan davacılık usulü (resmi) kalktı.

Der ekâlîm-i felek zencüm sipâh⁶³⁸⁸

22- Der sipâhet ber ser-i her bende'î

Ez şeref seyyâre'î bâdâ külâh⁶³⁸⁹

23- Târek-i gerdûnet ender pây-mâl

Eblek-i eyyâmet ender pây-gâh⁶³⁹⁰

24- Sâye-i Sultân ki zıll-i Îzedest

Ber ser-i in serverî bî-gâh u gâh⁶³⁹¹

25- Baht-ı rûz-efzûn u hezm-i şeb-ruvet

Câvidân devlet fezâ yu hasm kâh⁶³⁹²

Medh-i Kemâlû'd-Dîn Ebu'l-Mehâsin Nasr⁶³⁹³ - Kaside: 163

Vezin: Mefâ'ilün/Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün

1- Kemâl-i küll-i memâlik cemâl-i hazret-i şâh

Ebu'l-Mehâsin Nasr ân nasîr-i dînillâh⁶³⁹⁴

2- Emîr-i 'âdil ü sadr-ı ecel mühezzib-i dîn

Ki fahr-i bâleş sadrest ü 'izz-i mesned ü câh⁶³⁹⁵

3- Nizâm dâd heme kâhâ-i mu'azzam men

Egerçi bûd ez ân pîş bî nizâm u tebâh⁶³⁹⁶

⁶³⁸⁸ Gezegenlerin padişahı (güneş), feleğin iklimlerinde (coğrafyalarında), yıldızlardan oluşan orduya sahip oldukça;

⁶³⁸⁹ Ordundaki her kulun başında, şereften bir yıldız külâh bulunsun!

⁶³⁹⁰ Feleğinin miğferi ayaklar altında olsun! Devranının gece ve gündüzü, yerinde olsun!

⁶³⁹¹ Allah'ın yeryüzünde gölgesi olan, sultanın gölgesi; sabah, akşam, bu hükümranlığın başında bulunsun!

⁶³⁹² Bahtın, günden güne artsın, bilgi ve düşüncen, gece bekçisi gibi olsun! Saltanatının ziyadelenmesi, ebediyete kadar devam etsin, düşmanın sürekli azalsın!

⁶³⁹³ Kemâlû'd-Dîn Ebu'l-Mehâsin Nasr'ın Methi

⁶³⁹⁴ Tüm memleketlerin kemali, hazret-i şahın yüz güzelliği (cemali), Ebü'l-mehasin Nasr; Allah'ın dininin yardımcısıdır.

⁶³⁹⁵ Yastığının onuru, taht ve makamının izzeti, vezirlik olan zat; adaletli emir, yüce vezir, dini süsleyicisi, Kemaleddîn Ebu'l-Mehâsin'dir.

⁶³⁹⁶ Bundan önce düzensiz ve heder olan tüm büyük işlere, himmeti ile düzen verdi.

- 4- Sipihr-i rif ‘at ü hurşîd-i rûzgâr ki hest
Medâr-ı cünbiş-i kardeş verây-i gerdiş-i mâh⁶³⁹⁷
- 5- Guşâde heybet-i o ez meyân-i fitne kemer
Nihâde haşmet-i o ber ser-i zemâne külâh⁶³⁹⁸
- 6- Zı fevk-i kadreş gerdûn be-mânde ender taht
Zı evc-i câheş keyvân be-mânde ender çâh⁶³⁹⁹
- 7- Be vehm ez dil-i ketm-i ‘âdem ber-âred râz
Be kilk ber bed ü nîk-i felek be-bended râh⁶⁴⁰⁰
- 8- Çu hall ü ‘akd-i kalemeş âsmân be-dîd
Çe goft zehî kazâ vu kader lâ ilâhe illallah⁶⁴⁰¹
- 9- Be bâd-ı kahr be-burd zı seng-i hâre sükûn
Be âb-ı lütf ber-âred zı şûre mihr giyâh⁶⁴⁰²
- 10- Be yek semûm-‘etâbeş çu kâh gerded kûh
Be yek nesîm-i nevâziş çu kûh gerded kâh⁶⁴⁰³
- 11- Samîm-i fikreteş ez sırr-ı ehterân munhî
Safây-i hâtireş ez râz-ı rûzgâr âgâh⁶⁴⁰⁴

⁶³⁹⁷ Değerinin (kıymetinin) hareket yörüngesi, ayın hareket yörüngesinin ötesinde olan; yüksek makamlı ve devrin güneşidir.

⁶³⁹⁸ Onun korkusu fitne ve fesatın kemerini çözmüştür (etkisiz kılmıştır). Onun haşmeti zamanenin başına dolap çevirmiştir (aldatmıştır).

⁶³⁹⁹ Yüceliğinin yükseklüğünden (yüceliği karşısında), felek altta kalmıştır. Makamının zirvesinden (yükseklği karşısında), Zuhâl yıldızı, kuyuda kalmıştır.

⁶⁴⁰⁰ Vehm ile (düşünce değil, şüphe ile), yokluğun yüreğinin gizliliklerinden sırlar çıkarır. Kalemiyle, feleğin iyisi ve kötüsünün yolunu bağlar.

⁶⁴⁰¹ Sema, kaleminin, işleri ne şekilde yoluna koyduğunu görünce ne dedi? “Lâ ilâhe illallah, ne güzel kader ve kaza”!

⁶⁴⁰² Öfke rûzgârıyla, granit taşından sükûn ve huzuru keser. Lütuflarının suyuyla, çorak yerden, Âdemotu bitkisini çıkartır.

⁶⁴⁰³ Helak edici sitemlerinin biriyle dağ, saman gibi olur. Bir şefkat ve teselli esintisiyle saman, dağ gibi olur.

⁶⁴⁰⁴ Düşüncesinin saflığı, yıldızların sırrından haber verendir. İçinin temizliği, zamanenin sırrını bilendir.

- 12- Eger be-rahm koned sûy-i şûr u fitne nazar
Ve-ger be-heşm koned sûy-i şîr şerze nigâh⁶⁴⁰⁵
- 13- Dehed 'inâyet-i o şûr u fitne râ ârâm
Koned siyâset-i o şîr-i şerze râ rûbâh⁶⁴⁰⁶
- 14- Eyâ muvâfık emr-i turâ zamâne mutî'
Eyâ mutâb-i' hükm-i turâ sitâre sipâh⁶⁴⁰⁷
- 15- Zı himmet-i tu sehâ müste'âr dâred cûd
Zı rif'at-i tu felek müstefâd dâred câh⁶⁴⁰⁸
- 16- Tuyî ki 'adl-i tu ger dest râ dırâz koned
Şeved zı dâmen ki dest-i kehribâ kûtâh⁶⁴⁰⁹
- 17- Be-cüz tefekkür-i medh-i tu nîst der evhâm
Be-cüz hikâyet-i cûd-i tu nîst der efvâh⁶⁴¹⁰
- 18- Ez âsmâne-i eyvân-i Kistrâ ender kader
Turâ refî'terest âstâne-i dergâh⁶⁴¹¹
- 19- Zemân ne-yâbed cüz der 'adem turâ bed-gûy
Zemîn ne-dâred cüz der şikem turâ bed-hâh⁶⁴¹²
- 20- Emân dehed heme kes râ zı hasm hemçu Harem

⁶⁴⁰⁵ Eğer fitne ve kargaşaya doğru şefkatle nazar ederse ve eğer öfkeli ve güçlü aslana doğru gazapla bakarsa;

⁶⁴⁰⁶ Onun ilgi ve teveccühü fitne ve fesadı barıştırır (yatıştırır). Onun tedbiri, öfkeli aslanı tilkiye çevirir.

⁶⁴⁰⁷ Ey emrine uyanlara, zamanenin itaat ettiği zat! Ey hükmüne itaat edenlerin ordusu, yıldızlar kadar kalabalık olan şahıs!

⁶⁴⁰⁸ Cömertlik, bahşış ve eli açıklığı, senin iradenden ödünç almıştır. Felek, yüksekliğini senin yüceliğinden almıştır.

⁶⁴⁰⁹ Sen öyle birisin ki; eğer adaletin elini uzatırsa, kehribarın eli, kimin eteğinden çekilecektir?

⁶⁴¹⁰ Düşüncelerde, senin methinden başka fikir yoktur. Ağızlarda, senin cömertliğinin hikâyesinden başka bir şey yoktur.

⁶⁴¹¹ Senin dergâhının kapısı; Kistrâ'nın semavî yüceliğe sahip eyvanının takından (sütunlarından, kapısından), daha yüksektir.

⁶⁴¹² Zaman, yokluktan başka yerde; senin hakkında kötü konuşan birini bulamaz. Yeryüzü, senin hakkında kötü düşünen birine; karnından başka bir yerde sahip olamaz.

Harîm-i hürmet-i o çün bedo konend nigâh⁶⁴¹³

- 21- Bozorgvârâ in bende râ be devlet-i tu
Nemâz-i şâm emel geşt bâmdâd-ı pegâh⁶⁴¹⁴
- 22- Eger ne re'y-i tu bûdî be-rûyem âverdi
Sepîd-kâriy-i gerdûn hezâr rûz siyâh⁶⁴¹⁵
- 23- Merâ eger be- hilâf-ı tu müttehem kerdend
Ber-ân durûğ temâmet in kasîde guvâh⁶⁴¹⁶
- 24- Be hûn-i zerk be-yâlûd hasm pîrhenem
Ve-ger-ne pâkter ez gurg-i Yûsuf be günâh⁶⁴¹⁷
- 25- Hemîşe tâ ki basît est sahn-i in meydân
Hemâre tâ ki muhîtest sakf-i in hergân⁶⁴¹⁸
- 26- Muvâfîket çu mevâliy-i nedîm şâdî vü 'eys
Muhâlifet çu me'âdî karîn-i nâle vü âh⁶⁴¹⁹

S.326

- 27- Yekî muvâfîk re'y-i tu bâd der bed ü nîk
Diger musahhar hükm-i tu bâd bî gah u gâh⁶⁴²⁰
- 28- Be kilk müşkil-i gerdûn-guşây u düşman bend

⁶⁴¹³ Eğer ona baksalar, onun merhametinin hududu o kadar geniştir ki; Harem-i Şerif gibi, düşmanlıktan dolayı herkese emniyet verir.

⁶⁴¹⁴ Ey büyük insan! Senin devletinde (devrinde) bu kula, akşam namazı murad edilirken; sabahın erken vakti nasip oldu.

⁶⁴¹⁵ Eğer senin basiretin (yolun) olmasaydı; cihanı aydınlatan felek, üzerime binlerce kara gün getirirdi.

⁶⁴¹⁶ Beni senin aleyhine suçlarsalar; o yalana karşı bu kaside, tam bir şahittir.

⁶⁴¹⁷ Yalancı düşman, gömleğimi kana boyadı (bulaştırdı); yoksa günahta Yusuf'un kurdundan daha temizim.

⁶⁴¹⁸ Bu meydanın alanı, sürekli geniş ve açık olduğu muddetçe; bu çadırın tavanı, daima kuşatıcı (muhît) olduğu sürece;

⁶⁴¹⁹ Muvafıkın (seni kabul eden), dostlar gibi sevinç ve neşe ile yoldaş olsun! Muhalifin (seni kabul etmeyen), düşman gibi figan ve ah ile beraber olsun!

⁶⁴²⁰ Birisi, iyilikte ve kötülükte, senin hemfikrin olsun! Diğeri, gece gündüz (vakitli, vakitsiz), senin hükmüne itaatkâr olsun!

Be ‘adl hürmet-i î mân fezây u küfr be kâh⁶⁴²¹

Der Medh-i Sadr Kemâlû’d-Dîn Muhammed⁶⁴²² - Kaside: 164

Vezin: Mefâ‘ilün/Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün

- 1- Celâl-i sadr-ı vezâret cemâl-i Hazret-i şâh
Ecell mufaddal kâmil-i kemâl-i dîn-i ilah⁶⁴²³
- 2- Sezây-i hamd-i Muhammed ki ez mehâmid-i o
Piyâde bûdem ferzîn şödem çe ferzîn şâh⁶⁴²⁴
- 3- Nizâm u revnak u tertîb dâd kâr-i merâ
Ki bî ‘inâyet-i o bî nizâm bûd u tebâh⁶⁴²⁵
- 4- Kazâ tevân u kader kudret ü sitâre yesâr
Felek ‘inâyet ü hûrşîd re’y ü Keyvân câh⁶⁴²⁶
- 5- Misâl-i rif‘at-i gerdûn be cenb-i rif‘at-i o
Hadîs-i pestî mâhîst pîş-i pâye-i mâh⁶⁴²⁷
- 6- Külâh-dâriy-i kadreş be gâyetî be-resîd
Ki âsmâneş serîrest ü âftâb külâh⁶⁴²⁸
- 7- Zı fevk-i kadreş gerdûn nümâyed ender taht

⁶⁴²¹ Kalemle, devrin (zamanın) problemini çöz ve düşmanı bağla! Adaletle, iman hürmetini artır ve küfrü eksilt!

⁶⁴²² Vezir Kemâlû’d-Dîn Muhammed’in Methi Hakkındadır.

⁶⁴²³ Vezaret makamının büyüklüğü hazret-i Şah’ın cemali, Allah’ın dininin faziletini artıran, tamamlayandır.

⁶⁴²⁴ Onun iyilikleri, Muhammed’in hamdine layıktır. Piyon idim vezir oldum ne veziri, şah oldum (satrançtaki taşlar).

⁶⁴²⁵ Benim işime, nizam, revaç ve düzen verdi. Zira onun inayet ve teveccühü olmadan işim, düzensiz ve heder olmuştu.

⁶⁴²⁶ Kaza, güçtür, kader, kudrettir, yıldız (baht, ikbal), güç yetirmektir. Felek, inayet (yardım ihsan), güneş, basirettir, Zuhâl yıldızı, makam ve mevkidir.

⁶⁴²⁷ Onun yüceliğinin yanında, semanın yüksekliğinin misali; ayın rütbesinin yanında, burcun düşüklüğünün hikâyesi gibidir.

⁶⁴²⁸ Padişahlığının değeri o dereceye ulaştı ki; gökyüzü tahtı, güneş şapkası gibi oldu.

Zı evc-i câheş gîtî nümâyed ender çâh⁶⁴²⁹

- 8- Be vehm ez dil-i ketm-i ‘adem ber-âred râz
Be kıl ber bed ü nîk-i felek be-bended râh⁶⁴³⁰
- 9- Çu hall u ‘akd-i kalemeş âsmân be-dîd çe goft
Zehî kazâ vu kader lâ ilâhe illallâh⁶⁴³¹
- 10- Kazâ be kuvvet-i bârân feth-i bâb kefeş
Be hâsiyet-i be-demând zı şûre mihr giyâh⁶⁴³²
- 11- Be yek semûm-‘itâbeş çu kâh gerded kûh
Be yek nesîm-i nevâziş çu kûh gerded kâh⁶⁴³³
- 12- Zamîr-i fikreteş ez sırr-ı ehterân munhî
Safây-i hâtireş ez râz-ı rûzgâr âgâh⁶⁴³⁴
- 13- Eger be-rahm koned sûy-i şûr u fitne nazar
Ve-ger be-heşm koned sûy-i şîr şerze nigâh⁶⁴³⁵
- 14- Dehed ‘inâyet-i o şûr u fitne râ ârâm
Koned siyâset-i o şîr-i şerze râ rûbâh⁶⁴³⁶
- 15- Eyâ muvâfık hükm-i turâ zamâne mutî‘

⁶⁴²⁹ Değerinin yüksekliğinden; sema, altta görünür. Makamının yüceliğinden; dünya, kuyuda gibi görünür.

⁶⁴³⁰ Fikriyle (şüphesiyle), yokluğun yüreğinin gizliliklerinden sırlar çıkarır. Kalemiyle, feleğin iyisi ve kötüsünün yolunu bağlar.

⁶⁴³¹ Kaleminin işleri yoluna koymasını gördüğünde felek ne dedi? “Lâ ilâhe illallah, ne güzel kader ve kaza”!

⁶⁴³² Kader (kaza), yağmurun kuvvetiyle yeryüzünde damar açar. Tabiatıyla, çoraklıktan Ademotu bitkisini çıkartarak, orayı yeşillendirir.

⁶⁴³³ Helak edici sitemlerinin biriyle dağ, saman gibi olur. Bir şefkat ve teselli esintisiyle saman, dağ gibi olur.

⁶⁴³⁴ Düşüncesinin saflığı (derinliği), yıldızların sırrından haber verendir. İçinin temizliği, zamanenin sırrını bilendir.

⁶⁴³⁵ Eğer fitne ve kargaşaya doğru şefkatle nazar ederse ve eğer öfkeli ve güçlü aslana doğru gazapla bakarsa;

⁶⁴³⁶ Onun ilgi ve teveccühü fitne ve fesadı yatıştırır. Onun tedbiri, öfkeli aslanı tilkiye çevirir.

Ve yâ mutâbi‘ emr-i turâ sitâre sipâh⁶⁴³⁷

- 16- Be-cüz tefekkür-i medh-i tu nîst der evhâm
Be-cüz hikâyet-i cûd-i tu nîst der efvâh⁶⁴³⁸
- 17- Ez âsmâne-i eyvân-i Kistrâ ender mülk
Turâ refî‘terest âstâne-i dergâh⁶⁴³⁹
- 18- Zemân ne-yâbed cüz der ‘adem turâ bed-gûy
Zemîn ne-yâbed cüz der şikem turâ bed-hâh⁶⁴⁴⁰
- 19- Emân dehed heme kes râ zı hasm-i o çu Harem
Harîm-i hürmet-i tu çün bedo konend penâh⁶⁴⁴¹
- 20- Tuyî ki dest-i himâyet eger dirâz konî
Şeved zı dâmen ki dest-i kehribâ kûtâh⁶⁴⁴²
- 21- Bozorgvârâ men bende râ be devlet-i tu
Nemâz-i şâm emel geşt bâmdâd-ı pegâh⁶⁴⁴³
- 22- Eger ne re’y-i tu bûdî be-rûyem âverdî
Sepîd-kâriy-i gerdûn hezâr rûz siyâh⁶⁴⁴⁴
- 23- Nazar be çeşm-i kerem kon be her ki bâşed ez-ânk

⁶⁴³⁷ Ey hükmüne uyanlara, zamanenin itaat ettiği zat! Ey emrine itaat edenlerin ordusu, yıldızlar kadar kalabalık olan şahıs!

⁶⁴³⁸ Düşüncelerde, senin methinden başka fikir yoktur. Ağızlarda, senin cömertliğinin hikâyesinden başka bir şey yoktur.

⁶⁴³⁹ Ülkede, senin dergâhının kapısı; Kistrâ’nın semavî yüceliğe sahip eyvanının takından (sütunlarından, kapısından), daha yüksektir.

⁶⁴⁴⁰ Zaman, yokluktan başka yerde; senin hakkında kötü konuşan birini bulamaz. Yeryüzü, senin hakkında kötü düşünen birine; karnından başka bir yerde rastlamaz.

⁶⁴⁴¹ Harem-i Şerif gibi, düşmanlarından bile olsa, herkese emniyet verir. Senin hürmetinin haremi de o, Ka’be gibi dost ve düşman, herkesin sığınağıdır.

⁶⁴⁴² Sen öyle birisin ki; eğer himaye elini uzatırsan, kehribarın eli, kimin eteğinden çekilecektir?

⁶⁴⁴³ Ey büyük insan! Senin devletinde (devrinde) ben kuluna, akşam namazı murad edilirken; sabahın erken vakti nasip oldu.

⁶⁴⁴⁴ Eğer senin basiretin (yolun) olmasaydı; cihanı aydınlatan felek, üzerime binlerce kara gün getirirdi.

Kazâ be ‘ayn-i rızâ mîkoned sûy-i tu nigâh⁶⁴⁴⁵

S.327

- 24- ‘Îtâb çün tuyî ender ezây-i ta‘ât-i men
Hadîs-i hamle-i şîrest ü hîyle-i rubâh⁶⁴⁴⁶
- 25- Merâ eger be- hilâf-ı tu müttehem kerdend
Ber-ân durûğ temâmet in kasîde guvâh⁶⁴⁴⁷
- 26- Be hûn-i zerk merâ pîrhen be-yâlûdend
Ve-ger-ne pâkter ez gurg-i Yûsuf be günâh⁶⁴⁴⁸
- 27- Hemîşe tâ ki basît est hâk râ meydân
Hemîşe tâ ki muhîtest çerh râ hergâh⁶⁴⁴⁹
- 28- Basît-i îñ be murâd-ı tu bâd der bed ü nîk
Muhît-i ân be rızây-ı tu bâd bî geh ü gâh⁶⁴⁵⁰
- 29- Netâyic-i kalemet fitne-bend ü kal‘a-guşây
Letâyif-i sohenet cân-fezâyî vü hâsid-kâh⁶⁴⁵¹
- 30- Turâ be terbiyet-i men zebân çu sûsen-i ter
Merâ be hidmet-i tu puşt-i çün benefşe dû-tâh⁶⁴⁵²
- 31- Be kîlk müşkil-i gerdûn-guşâyî vü düşman-bend

⁶⁴⁴⁵ Herkese, kerem gözüyle bak! Olurki bundan dolayı kaza, rıza gözüyle sana doğru bakar.

⁶⁴⁴⁶ Senin gibi birinin, itaatime karşılık beni kınaması; arslanın hamlesinin ve tilkinin hilesinin hikâyesi gibidir.

⁶⁴⁴⁷ Beni, senin aleyhinde suçlarsalar; o yalana karşı bu kaside, tam bir şahittir.

⁶⁴⁴⁸ Benim gömleğimi kana boyadılar (bulaştırdılar). Yoksa günahıta Yusuf’un kurdundan daha temizim.

⁶⁴⁴⁹ Bu meydanın alanı, sürekli geniş ve açık olduğu muddetçe; bu çadırın tavanı, daima kuşatıcı (muhît) olduğu sürece;

⁶⁴⁵⁰ Bunun, iyide ve kötude genişlemesi, senin iradene göre olsun! Onun vakitli, vakitsiz (gece, gündüz) muhiti (kuşatması, ihatası), senin rızanla olsun!

⁶⁴⁵¹ Kaleminin sonuçları, fitneleri yatıştıran ve kaleleri fethedendir. Sözüñün latifeleri (espirileri), mutluluk verici ve kıskançları azaltandır.

⁶⁴⁵² Benim terbiyemde senin dilin, zambak gibi ıslaktır. Senin hizmetinde benim sırtım, menekşe gibi iki bükülmüdür.

Be ‘adl hürmet-i î mân-fezây u küfrân kâh⁶⁴⁵³

- 32- Muvâfiket çu mevâliy-i nedîm şâdî vü ‘izz
Muhâlifet çu me‘âdî karîn-i nâle vü âh⁶⁴⁵⁴

Der Medh-i Fîrûz-Şâh-ı ‘Âdil ve Vasfu’l-Hâl Reften Be Tirmiz ve Sitâyis-i Sultânü’s-Sâde Seyyid Tirmiz⁶⁴⁵⁵ - Kaside: 165

Vezin: Fe‘ilâtün/Fe‘ilâtün/Fe‘ilâtün/Fe‘ilün

- 1- Habbezâ baht-ı müsâ‘id ki sûy-i Hazret-i Şâh
Merdumî kerd ü rehem dâd pes ez çendîn gâh⁶⁴⁵⁶
- 2- Be‘d mâ kez ser-i hasret heme rûz efkendi
Sohen reften ü nâ-reften-i men der efvâh⁶⁴⁵⁷
- 3- Ender âmed zı der hücre-i men subh-demî
Rûz-i Behmencene⁶⁴⁵⁸ ya‘nî devvum ez Behmen mâh⁶⁴⁵⁹
- 4- Sâl ber pân-sed ü sî vü se zı târîh-i ‘Acem
Goft ber-hîz ki ez şehir birûn şod hem-râh⁶⁴⁶⁰
- 5- Çe revî râh tereddüd kudiye’l-emrû fe-kum
Çi konî nakş-i tahayyül beleğ’e’s-seylü zebâh⁶⁴⁶¹
- 6- Çün ber-engîht merâ refî ü çerâğî be-fürûht

⁶⁴⁵³ Kalemle, devrin (zamanın) problemini çöz ve düşmanı bağla. Adaletle, imanın hürmetini artır ve küfrü azalt.

⁶⁴⁵⁴ Muvafıkın (seni kabul eden), dostlar gibi sevinç ve neşe ile izzetli olsun! Muhalifin (seni kabul etmeyen), düşman gibi figan ve ah ile beraber olsun!

⁶⁴⁵⁵ Âdil Fîrûz Şâh’ın Methi, Tirmiz’e Gitmenin Vasfı ve Büyüklerin Sultanı, Seyyid Tirmiz’in Övgüsü Hakkındadır.

⁶⁴⁵⁶ Ne iyi ki yaver bahtım Hazreti Şâh tarafına, insanlık etti ve ne zaman (kaç vakit) sonra yol verdi.

⁶⁴⁵⁷ Bizden sonra, hasret nedeniyle; her gün ağızlara, benim gidip gitmememle ilgili sözünü yaydı.

⁶⁴⁵⁸ Eski İran’da kış mevsiminin, ikinci ayı olan Behmen ayının ikinci günü, şenlik yapıldı ve buna “Behmencene” derlerdi.

⁶⁴⁵⁹ Behmencene günü, yani kışın ikinci ayının, ikinci günü; bir sabah erkenden odamın kapısından içeri geldi.

⁶⁴⁶⁰ İranlıların tarihinde, 533 senesi; “kalk birlikte şehirden dışarı çıkalım” dedi.

⁶⁴⁶¹ Neden şüphe yolunu tercih ediyorsun? İş bitti, kalk. Artık hayali ne yapacaksın? Sel yükseklere ulaştı (iş işten geçti, bıçak kemiğe dayandı).

Bî tehâşî çü refîkî ki buved ez işbâh⁶⁴⁶²

7- Tâ ki men câme be-pûşîdem ü bîrûn reftem
Be-şîtâbî ki vedâ‘em ne rehî kerd ü ne-râh⁶⁴⁶³

8- O bîrûn burd be der mefreş ü âverd sutûr
Mahmelî best merâ kerd çu şâhî bargâh⁶⁴⁶⁴

9- Goft sâkit şev ü heşdâr u be ta‘cîl be-rând
Ân-çônân kez reh ü bî-râh ne-bûdem âgâh⁶⁴⁶⁵

10- Minnetî dâştem ez vey ki ne-dâred be-mesel
A‘mâ ez çeşm ü fakîr ez zer ü ‘annîn ez bâh⁶⁴⁶⁶

11- İttifâken be der-i rehbe bûfdî be-resîd
Heme a‘yân u bozorgân-ı Nişâbûr u Herâh⁶⁴⁶⁷

12- Hemçônîn cümle-i râhem be selâmet mîburd
Ne der ân tab‘-ı melâlet ne der ân tav‘-ı ikrah⁶⁴⁶⁸

13- Tâ be câyî ki merâ dâd hemî meshî vü keşş
Tâ be haddî ki hemî dâd herem râ cev ü kâh⁶⁴⁶⁹

⁶⁴⁶² Beni kaldırıncâ, gitti ve bir lamba yaktı. Bir arkadaş gibi, çekinmeden hareket ediyordu.

⁶⁴⁶³ Ben, hemen elbisemi giyindim ve dışarı çıktım. O kadar acele ediyordum ki; ne yolcu bana veda etti ne de yol...

⁶⁴⁶⁴ O, halının üzerinde bulunan şeyleri, dışarı götürdü ve binekleri getirdi. Binekleri bir mahmele (yükleme yerine) bağladı ve beni, bir şah gibi tahta çıkardı.

⁶⁴⁶⁵ “Sessiz ol” diyerek uyardı ve hızlıca sürdü. Öyle hızlı gidiyordu ki; yolda mıydım, yolun dışında mıydım, farkında değildim.

⁶⁴⁶⁶ Öyle birini övmekteyim ki mesela; onda, kör gibi göz, fakir gibi mal ve iktidarsız erkek gibi istek yoktur (ama olduğundan, göz yoktur. Fakir olduğundan, mal yoktur. İktidarsız olduğundan, istek yoktur).

⁶⁴⁶⁷ Tesadüfen, bahçenin kapısında bir haberciye rastladı. Nişabur ve herah’ın, tüm büyükleri ve ileri gelenleri, teşrif etmişti.

⁶⁴⁶⁸ Böylece yolumun tümünü, selametle götürüyordu. Onda, ne hüzn, ne rahatsız eden bir huy, ne de çekinme meyli vardı.

⁶⁴⁶⁹ Bana, hem bir adet mesh, hem de ayakkabı verdiği yere kadar götürdü; eşeğime arpa ve saman verdiği yere kadar götürdü.

S.328

- 14- Havf-ı Ceyhûn meger ender sohenem peydâ şod
Ki hadîsem heme reh bûd zı enhâr u miyâh⁶⁴⁷⁰
- 15- Ruh be men kerd ü merâ goft kezîn cûy me-ters
Ey zı nâ-custe vû nâ geşte zı cûyet âgâh⁶⁴⁷¹
- 16- Be şınâ kerd merâ goft ki îñ cûy be-bîn
Ey besâ ceste vû men dîde zı cûy u ez çâh⁶⁴⁷²
- 17- Ender ân ‘ahd ki ta‘lîm hemî dâd âncâ
Çend kerret be zebân rând ki mâşâ‘allâh⁶⁴⁷³
- 18- Billâhi er nîme-i îñ başed Ceyhûn sed bâr
‘Abduhu pîş ne-be-şustest bedîn cûy u fidâh⁶⁴⁷⁴
- 19- Goftem ârî çu çönîn est merâ bâkî nîst
Ki zı mâ men‘ neyâyed zı şumâ istikrâh⁶⁴⁷⁵
- 20- Çün be Ceyhûn be-resîdîm zı men hûş be-reft
Goft Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh⁶⁴⁷⁶, ⁶⁴⁷⁷
- 21- Bâz ez ân sâde dilîhây-i hekîmân âverd
Çi-konem tâ ne-koned maslahat-ı hîş tebâh⁶⁴⁷⁸

⁶⁴⁷⁰ Ceyhun ırmağının korkusu sözümde ortaya çıkınca; yol boyunca, hep nehirler ve sulardan bahsettim.

⁶⁴⁷¹ Yüzünü bana çevirdi ve bana; “ey araştırmayan ve kendi ırmağından haberdar olmayan! Bu küçük sudan korkma” dedi.

⁶⁴⁷² Yüzdü ve bana şöyle dedi: “Bu küçük suya bak, ben böyle coşup taşan nice ırmaklar ve kuyular görmüşüm”.

⁶⁴⁷³ O vakit, eğitim verdiği medresede bana kaç defa maşallah dedi (ben bilirim).

⁶⁴⁷⁴ Billahi eğer Ceyhun yüz kere bunun yarısı bile olsa; kurban olayım, onun kulları bu suda önceden yıkanmamıştır.

⁶⁴⁷⁵ Evet dedim; böyle olunca; benim korkum yok. Çünkü bizden men‘ (engel) gelmez sizden de ikrah...

⁶⁴⁷⁶ (*Et-Tergîb*, 2/446) ... Ebû Dâvûd, Et`ime 13; Tirmizî, Birr 84. ... Ebû Dâvûd, Et`ime 39; Tirmizî, Et`ime 35; İbni Mâce, Et`ime 33.

⁶⁴⁷⁷ Ceyhun’a varınca aklım başımdan gitti. Dedi: “Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh” (Allah’tan başka bir şeyi bir halden diğer bir hale çevirecek kuvvet ve kudret sahibi yoktur).

⁶⁴⁷⁸ Yine âlimlerin hoşgörüsünden örnek verdi. Kendi maslahatını heder etmemesi için ne yapalım?

- 22- Reft ü ber-best izârî yû be Ceyhûn der-cest
Dest endâzân be-guzeşt be yek-dem be şînâh⁶⁴⁷⁹
- 23- Bâz bâz-âmed ü goftâ ki be-dîdî sehlest
Der nişîn hîz ü me-kon vakt guzeştên bî gâh⁶⁴⁸⁰
- 24- Keştî âverd ü nişestîm dero her du be hem
Çûn du yâr o heme yârî-deh ü men yârî-hâh⁶⁴⁸¹
- 25- O çu şîrî be yekî gûşe-i keştî be-nişest
Men ser ender zen ü bîrûn-zen hemçûn rûbâh⁶⁴⁸²
- 26- Âhirü'l-emr çu keştî be selâmet be-guzeşt
Cestem ez keştî vü âmed be leb-i keştî-gâh⁶⁴⁸³
- 27- ‘Arsa’î dîdem çûn cân u cevânî be hûşî
Şâdî-efzây çu cân u çu cevânî gam-kâh⁶⁴⁸⁴
- 28- Goftem ey baht behîşttest sevâd-ı Tirmid
Goft râzî me-şev ez ravza-i Rıdvân be giyâh⁶⁴⁸⁵
- 29- Bâş tâ şehr be-bînî yû dero bâd melek
Bâş tâ kal‘a be-bînî yû dero ‘arz-ı sipâh⁶⁴⁸⁶

⁶⁴⁷⁹ Gitti, üzerine bir örtü (kumaş, peştamal) bağladı ve Ceyhun’a atladı. Ellerini atarak yüzmek suretiyle, bir anda karşı tarafa geçti.

⁶⁴⁸⁰ Yine geri geldi ve şöyle dedi: “Gördüğün gibi, kolaydır, ey oturan kişi kalk! Vakit geçirme zamanı değildir”.

⁶⁴⁸¹ Bir kayık (sandal) getirdi ve ikimiz birlikte ona oturduk. İki dost gibiydik. O, hep yardım eden, ben, yardım isteyen...

⁶⁴⁸² O kayığın bir köşesine, arslan gibi oturdu. Ben, kafasını içeri-dışarı vuran tilki gibiydim.

⁶⁴⁸³ Sonunda kayık سلامتle karşıya geçtiğinde; kayıktan atladım, o da iskele yanına geldi.

⁶⁴⁸⁴ Bir alan (meydan) gördüm; aynı can ve gençlik gibi sevinçli... Neşe veren can gibi, keder gideren gençlik gibi...

⁶⁴⁸⁵ Dedim ey talih (ikbal)! Tirmiz mülkü (beldesi) cennettir. Dedi: “Cennet bahçesinden bir bitkiye bile razı olma”!

⁶⁴⁸⁶ Şehri görmek için bekle zira orada melek var. Kaleyi görmek için bekle çünkü orada ordu müfettişi var.

- 30- Tâ derîn bûdem girdî zı der-i şeh̄r be-hâst
Goftem ân çîst merâ goft cenîbît-keş-i şâh⁶⁴⁸⁷
- 31- Âferîn kerdem ber şâh ki ender du cihâneş
Âferînende zı her hâdise dâred nigâh⁶⁴⁸⁸
- 32- Âmed el-kıssa vu âverd cenîbet pîşem
Dîde-i men çu der ân şekl ü şebih kerd nigâh⁶⁴⁸⁹
- 33- Esterî bûd siyeh zîr-i muğarrik-i zeynî
Râst çün tîre şebî beste bero yek şibh-i mâh⁶⁴⁹⁰
- 34- Bûse dâdem sümm ü zânû vu rikâbeş her se
Goftem ey rûz-i berrâk ez tu çu reng-i tu siyâh⁶⁴⁹¹
- 35- Be sa‘âdet be sûy-i âhir-i hod bâz hırâm
Ki turâ pâyê bülendest ü merâ rah kûtâh⁶⁴⁹²
- 36- İn hemî goftem ü o dest hemî kefet ki nî
Terk-i fermân be heme rûy günâhest günâh⁶⁴⁹³
- 37- Mütenebbih şödem ü kasdı-‘inâneş kerdem
Baht âncâ be men ü pâyê-i men kerd nigâh⁶⁴⁹⁴
- 38- Goft mâ râ be der-i şâh ferâmûş me-kon
Ki çu mâ-hest kenûn gird-i rikâbet pencâh⁶⁴⁹⁵

⁶⁴⁸⁷ Hala buradayken; şehrin kapısından bir toz kalktı. Dedim o nedir? Dedi: “Şahın mirahuru”...

⁶⁴⁸⁸ Her iki cihanda, Yaratana’ın onu her hadiseden korumuş olduğu şaha, aferin dedim.

⁶⁴⁸⁹ Velhasıl geldi ve mirahuru yanıma getirdi. Benim gözüm o şekil ve siyahlığa takıldı kaldı.

⁶⁴⁹⁰ Süslenmiş bir eyerin altında siyah bir at idi. Dümdüz karanlık bir geceye, sanki bir dolunayı bağlamışlar (gümüş eyeri bağlamışlar).

⁶⁴⁹¹ Toynağı, dizi ve üzengisi dâhil, her üçünü de öptüm. Dedim: Ey gündüzün ışığını kendisinden alıp parlayan! Neden rengin siyah?

⁶⁴⁹² Yine kendi ahırına doğru, saadetle süzüldü. Senin rütben yüksektir, benimse yolum kısadır (dedim).

⁶⁴⁹³ Ben bunu derken, o hemen ellerin vurarak; “hayır, fermanı terketmek her yüze günahdır günah” dedi.

⁶⁴⁹⁴ Kendime geldim ve dizginini tutmak istedim. Talih (ikbal) orada bana ve rütbeme baktı.

⁶⁴⁹⁵ Şöyle dedi: “Bizi şah kapısında unutma. Nitekim şu anda maiyetinde, bizim gibi elli tane vardır”.

- 39- Goftem âhir ne hemânâ ki men ân kes bâşem
Ki be pâdâş çönîn sa‘y konem bâd efrâh⁶⁴⁹⁶
- 40- Kerdemeş hoş-dil ü pes pâý der-âverdem ü rând
Tâ bedân südde ki ez sidre füzûnest be câh⁶⁴⁹⁷
- S.329**
- 41- Sidde-i dergah-ı a‘lây-ı hüdâvend-i cihân
Ki selâtîn-i cihân secde berendeş be cibâh⁶⁴⁹⁸
- 42- Şâh-ı haydar dil Hâşim tab‘ Ahmed nâm
Ki zı gerdûneş serîrest ü zı hûrşîd külâh⁶⁴⁹⁹
- 43- Ânki bâ hançer-i o hest kazâ kâr-efzây
Vânki der hazret-i o hest kader kâr-âgâh⁶⁵⁰⁰
- 44- Der-şödem cân be tarab raks-konân der pey-i baht
Gûyâ ender ser-i men hûş nevâyî zed ü râh⁶⁵⁰¹
- 45- Çün ezo hâcib bârem bested miskîn goft
Âh âmed be serem ânçi gümân burdem âh⁶⁵⁰²
- 46- Hâcibeş goft ma‘âzallâh zo bâz me-gerd
Veyheke ân rişte heme sâle çönîn bâd dûtâh⁶⁵⁰³
- 47- Her du mâ râ be ser-i mâ’ide burdend ki çeşm

⁶⁴⁹⁶ Ben böyle çalışıp, sonunda, mükâfa olarak hapisane yemeği kadar ücret alacak adam değilim dedim.

⁶⁴⁹⁷ Hoşnut ettim, sonra ata bindim. Yedinci gökten (Sidre) daha yüksek olan, dergâha kadar sürdü.

⁶⁴⁹⁸ Bu dergâh; cihan sultanlarının alınlarıyla secde ettiği; dünya sultanının, ulu dergâhının, yüce katıdır.

⁶⁴⁹⁹ Tahtı felekten ve tacı güneşten olan; Ahmet isimli, Haşin tabiatlı, arslan yürekli şah...

⁶⁵⁰⁰ O öyle biridir ki; kaza, onun hançeriyle iş artırandır. O öyle bir zattır ki; kader, onun sarayında müfettiştir.

⁶⁵⁰¹ Talihin ardınca raks ederek, canla neşeye daldım. Sanki akıl benim başımda; ahenk ve nağme çaldı.

⁶⁵⁰² Kapıcı ondan yükümü alınca, derviş şöyle dedi: “Ah zannetmiş olduğum başıma geldi ah”.

⁶⁵⁰³ Kapıcısı şöyle dedi: “Ondan Allah’a sığınırım, geri dönme! Maalesef o ip, her sene böyle iki kat oluyor.

Tâ ne-şod sâyim-i mâ zâğ ne-goftend salâh⁶⁵⁰⁴

48- Çün zı ibrâm-ı lebem dest-i melik fâriğ şod
Goft bahtem honokâ mûze be-neh keş be-hâh^{6505, 6506}

49- Zîn kadem-i men çu revî geşte vü bahtem çu redîf
Hâlâ nîz be-gerded zı nesek gâh be gâh⁶⁵⁰⁷

50- Ne Kelîmî tu ber-în kûh ki gîrî kemm tîh
Ne ‘azîzî tu der-în Mısr ki gîrî kemm çâh⁶⁵⁰⁸

51- Beytekî çend be-hân lâyı-k-ı in hâl u be-rev
Ber gulâmân-ı melik teng çi dârî her-gâh⁶⁵⁰⁹

52- Hem-çönân kerdem ü in şi‘r edâ kerdem ü refî
Cân ez ân ric‘at ber fevr pür ez vâ-şevkâ⁶⁵¹⁰

53- Pây yâleyte zı pes dest-i münâcât zı pîş
Key bihestî tu ber herçi vüçüdest guvâh⁶⁵¹¹

54- Baht-ı bîdâr-ı melik râ melikâ dâyim dâr
Tâ cihân her giz ez-în hâb ne-gerded âgâh⁶⁵¹²

⁶⁵⁰⁴ Her ikisi, tadalım diye, bizi yemek sofrasına götürdüler. Orucumuz istek olmadıkça (bozulmadıkça) bizi davet etmediler.

⁶⁵⁰⁵ Padişahın elini öptükten sonra artık sefere devam etmesin ve ikamet etmeyi düşünsün.

⁶⁵⁰⁶ Padişahın eli, dudağımın ısrarından kurtulunca; talihim şöyle dedi: “Ne hoş, seferi terk edip ikameti iste (çizmeyi bırak, ayakkabı iste)!”

⁶⁵⁰⁷ Bu işten (bundan dolayı), benim ayağım giderse, talihim de değişmiş olarak sıra gibi olur. Ahval da bazı zamanlar, nizam ve intizamdan dolayı değişir.

⁶⁵⁰⁸ Sen ne, çöl köşelerini mesken edinen, bu dağdaki Musa’sın; ne de kuyu köşelerini tutan Yusuf’sun (Aziz’sin).

⁶⁵⁰⁹ Bu hale uygun olan birkaç beyit şiir oku ve git. Padişahın kullarına sarayı neden dar edesinki?

⁶⁵¹⁰ Aynen öyle yaptım. Bu şiiri beyan ettim gitti. Can, o acele dönüşten dolayı, iştiyakla doludur.

⁶⁵¹¹ Keşke ayağı arkadan olsaydı, münacat eli önden olsaydı! Çünkü sen her şeyden iyisin, varlık buna şahittir.

⁶⁵¹² Allah’ım padişahın uyanık (aydınlık) bahtını daim et! Dünya, hiçbir zaman bu uykudan haberdar olmasın!

Der Medh-i Sadr-ı A‘zam Zeyneddîn ‘Abdullah ve Şükr-i Sihhat Yâften-i O

Ez Bîmârî⁶⁵¹³ - Kaside: 166

Vezin: Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün

- 1- Ez muhâkk-ı kazâ birûn şod mâh
Vez ‘urây-i hatar birûn şod şâh⁶⁵¹⁴
- 2- Bâz ferrâş-ı ‘âfiyet tayy kerd
Bisteriy-i gam-fezâyî vü şâdî-kâh⁶⁵¹⁵
- 3- Bâz ber-dâşt vehen-i millet ü mülk
Bâz be-füzûd kadr-i mesned ü gâh⁶⁵¹⁶
- 4- Zînet-i mülk-i pâdşâh-i cihân
Zeyn-i dîn-i Hüdâyî ‘Abdullâh⁶⁵¹⁷
- 5- Ânki ez dâmen-i celâlet ost
Dest-i te’sîr-i âsmân kûtâh⁶⁵¹⁸
- 6- Vânki der tûl u ‘arz-ı himmet-i ost
Re’y-i sultân-ı ehterân gümrâh⁶⁵¹⁹
- 7- Pîş-i pâseş kazâ guşâde kemer
Pîş-i kadreş kader nihâde külâh⁶⁵²⁰
- 8- Bâz bî hırz-i devleteş tîhû

⁶⁵¹³ Sadrazam Zeyneddin Abdullah’ın Methi ve Onun Hastalıktan Kurtulmasının Şükrü Hakkındadır.

⁶⁵¹⁴ Ay, kaderin gizlediğinden dışarı çıktı. Şah, açmaz (satrançta) nedeniyle tehlikeden kurtuldu.

⁶⁵¹⁵ Sihhat ve afiyet hizmetkârı yine, keder artıran ve sevinç azaltan bir yatak açtı.

⁶⁵¹⁶ Yine millet ve padişahın güçsüzlüğünü kaldırdı. Yine bargâh (saray) ve tahtın değerini artırdı.

⁶⁵¹⁷ Mülkün ziyneti (bezeği), cihan padişahı; Allah’ın dininin süsü, Abdullah...

⁶⁵¹⁸ O öyle birisidir ki; feleğin etkileyici eli, onun yüceliğinin eteklerine ulaşamaz.

⁶⁵¹⁹ O öyle bir zattır ki; onun himmetinin eninde ve boyunda, güneş yolunu kaybetmiştir.

⁶⁵²⁰ Onun himayesinin önünde, kaza el bağlamıştır (boyun eğmiştir). Onun değeri karşısında kader, aciz ve çaresizdir.

Şîr bî tavk-i tâ‘ateş rûbâh⁶⁵²¹

- 9- Vânki ez çetr-i devleteş âmûht
‘Aks-i mehtâb şekl-i hermen mâh⁶⁵²²

- 10- ‘Azmeş ez sırr-i ehretân münhî
Hezmeş ez râz-i rûzgâr âgâh⁶⁵²³

S.330

- 11- Ânki ez re’y-i rûşeneş be-guzârd
Nûr-i hûrşîd vâm sâye-i çâh⁶⁵²⁴

- 12- ‘Arsa-i himmeteş ku günbed-i çerh
Yek cihân hayme dâred ü her-gâh⁶⁵²⁵

- 13- Ey zı resm-i tu pür semer akvâl
Vey zı şükr-i tu pür şeker efvâh⁶⁵²⁶

- 14- Âsmânet zemîn-i târem-i kader
Vâftâbet nigîn-i hâtem-i câh⁶⁵²⁷

- 15- Zîn sipes der himâyet-i câhet
Tâ‘at kehribâ ne-dâred kâh⁶⁵²⁸

- 16- Haremî şod himâyet-i tu çönânk

⁶⁵²¹ Devletin himayesi olmadan doğan, keklik gibidir. Onun itaatinin gerdanlığı olmadan arslan, tilki gibidir.

⁶⁵²² O öyle bir kimsedir ki; mehtabın tasviri; etrafındaki halesini onun devletin ihata ve kapsamından öğrendi.

⁶⁵²³ İradesi yıldızların sırrından haberdardır. Tedbiri, zamanın esrarına vakıftır.

⁶⁵²⁴ O öyle birisidir ki; düşüncesinin aydınlığından güneş, ışığını karanlığa ödünç olarak verir.

⁶⁵²⁵ Himmetinin sahası (alanı) feleğin kümbeti gibidir. Dünya kadar çadırı ve bargâhı vardır.

⁶⁵²⁶ Ey yaptığı iyiliklerden dolayı, sözlerin, onun hikâyesi ile dolu olduğu zat! Ey şükründen dolayı, ağızların şekerle dolu olduğu şahıs!

⁶⁵²⁷ Senin göğün (seman), kaderin sarayının zeminidir. Senin güneşin, yücelik (saltanat, hâkimiyet) simasının kaşısıdır.

⁶⁵²⁸ Bundan sonra senin şan ve makamının himayesinde; saman, kehribara itaat etmeyecektir.

Bâşed ez âftâb u sâye penâh⁶⁵²⁹

17- Mülk râ zı âftâb-i re'y-i tu hest
Ebedü'd-dehr bâmdâd-ı pegâh⁶⁵³⁰

18- Cüz be dergâ-ı 'âliy-i tu felek
Ne-nibişte est 'abduhu vu fedâh⁶⁵³¹

19- Cüz be 'ayn-i rızâ ne-hâhed kerd
Dîde-i rûzgâr der tu nigâh⁶⁵³²

20- Şod mutî'-i turâ zemâne mutî'
Şod sipâh-i turâ sitâre sipâh⁶⁵³³

21- Hest ber vakf-nâme-i şerefet
Nuh sipihr ü çıhâr tab' guvâh⁶⁵³⁴

22- Heşm-i hasm-ı tu âteşest ü heşîş
Mihr ü kîn-i tu tâ'atest ü günâh⁶⁵³⁵

23- Ber demâned zı şu'le-i âteş
Feth-i bâb-ı kef-i tu mihr-i giyâh⁶⁵³⁶

24- Kerde'î ez dırâz-i destîy-i cûd
Ez cihân dest-i hâsten hûtâh⁶⁵³⁷

25- Der hüner-i hod çönîn tevâned bûd

⁶⁵²⁹ Senin himayen, öyle bir saray (ev) oldu ki; ora, güneşe karşı, sığınılacak bir gölge gibidir.

⁶⁵³⁰ Mülk, senin düşüncenin aydınlığından (güneşinden), sonsuza kadar sabah aydınlığı gibidir.

⁶⁵³¹ Felek, senin yüce dergâhından başka bir yerde; "sana kul ve kurban olayım" diye yazmamıştır.

⁶⁵³² Devranın gözü (zamanın gözü), sana rıza gözünden başka bir gözle, bakmayacaktır.

⁶⁵³³ Sana itaat edenlere, zaman itaatkâr oldu. Senin ordun, yıldızların ordusu gibi kalabalık oldu.

⁶⁵³⁴ Dokuz sema ve dört tabiat, senin şerefının vakıf-namesine (senedine) şahit olmuştur.

⁶⁵³⁵ Senin öfken ve düşmanın; ateş ve kuru bitki gibidir (senin öfken, ateş, düşmanın kuru bitki gibidir).

Senin sevgin ve kinin; itaat ve günah gibidir.

⁶⁵³⁶ Senin elinin cömertliği ve verimliliği, ateş alevlerinden âdemotu yeşertir.

⁶⁵³⁷ Kerem ve cömertlik elinin uzun olması nedeniyle; dünyada, isteme elini kısaltmışsın.

Beşerî lâ ilâhe illallâh⁶⁵³⁸

- 26- Ey be tu zinde sünnet-i pâdşâh
Vey zı tu tâze resm bâd efrâh⁶⁵³⁹
- 27- Bende zîn sekte-i çu âteş-i tîz
Ber ser-i âteş est bî geh ü gâh⁶⁵⁴⁰
- 28- Hâşa lillâh çu rûz-i sekte-i tu
Şeb-i gîtî ne-zâd rûz-i siyâh⁶⁵⁴¹
- 29- Şükr Îzed ki bâz rûşen şod
Be tu sadr-ı vezîr ü hazret-i şâh⁶⁵⁴²
- 30- Ne-şod ez sekte kurbetet sâkıt
Belki be-füzûd ber yekî pencâh⁶⁵⁴³
- 31- Tâ koned ihtilâf-ı cünbiş-i çerh
Nakş-i bî-reng-i rûzgâr tebâh⁶⁵⁴⁴
- 32- Herki ne-bûd be rûzgâr-ı tu şâd
Rûzgâreş me-bâd nîkî hâh⁶⁵⁴⁵
- 33- Emr ü nehyet revân çu hükm-i kazâ
Be Nişâbûr u Merv ü Belh ü Herâh⁶⁵⁴⁶

⁶⁵³⁸ İnsanoğlu kendi beceri ve bilgisinde ancak senin gibi olabilir. Lâ ilâhe illallâh (eşi benzeri olmayan Allah'tan başka bir ilah yoktur).

⁶⁵³⁹ Ey padişahlık yolunun hayat bulduğu zat! Ey ceza, mükâfat ve intikamın, kendisiyle taze kaldığı şahıs!

⁶⁵⁴⁰ Kul, ateş gibi keskin ve hızlı olan bu hatadan dolayı; gece ve gündüz (zamanlı, zamansız) ateş üzerindedir.

⁶⁵⁴¹ Hâşa lillâh (Allah noksan sıfatlardan münezzehtir). Dünyanın hiçbir gecesi, senin kara (hata) günün gibi bir kara gün doğurmadı.

⁶⁵⁴² Allah'a şükr olsun ki; vezirin meclisi ve şahın huzuru yine seninle aydınlandı.

⁶⁵⁴³ Senin Allah'a yakınlığın, hata yüzünden eksilmedi, belki elli kat arttı.

⁶⁵⁴⁴ Gece ve gündüzün ihtilâfı, zamanın renksiz desenini (halis rolünü) yok etmesi için;

⁶⁵⁴⁵ Senin devrinde, mutlu olmayan kişi; kendi devri hoş görülü, iyiliksever olmasın!

⁶⁵⁴⁶ Emrin ve nehyin (fermanın ve yasakların); Nişabur, Merv, Belh ve Herah'da (Herât'ta), kazanın hükümleri gibi geçerli olsun!

Der Medh-i Emîr ‘Alâu’-d-Dîn İshâk⁶⁵⁴⁷ - Kaside: 167

Vezin: Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün

1- Hâs-ı sultân ‘Alâ-i Dîn-i İlâh
Mîr İshâk sadr-ı meclis-i şâh⁶⁵⁴⁸

2- Âsmânîst âftâbeş re’y
Âftâbîst âsmâneş gâh⁶⁵⁴⁹

S.331

3- Ân bülend-ehterî ki pîş-i dereş
Hâk rûbend ehterân be cibâh⁶⁵⁵⁰

4- Ânki bâ ‘azmeş âsmân ‘âciz
Vânki bâ re’yeş âftâb siyâh⁶⁵⁵¹

5- Himmeteş fitne râ guşâde kemer
Haşmeteş çerh râ nihâde külâh⁶⁵⁵²

6- Kadreş ez kadr-i âsmân berter
‘İlmeş ez râz-ı ehterân âgâh⁶⁵⁵³

7- Kahr-ı o kahramân-ı şer‘-i Resûl
Pâs-ı o pâs-bân-ı dîn-i ilâh⁶⁵⁵⁴

⁶⁵⁴⁷ ‘Alâu’-d-Dîn İshâk’ın Methi Hakkındadır.

⁶⁵⁴⁸ Allah’ın diniyle şereflenmiş sultanın en yakını (sultan Alla’iddin’in yakını) Emir İshâk; şahın meclisinin veziridir.

⁶⁵⁴⁹ Düşüncesinin aydınlığı (güneşi) bir semadır (semavîdir, engindir). Bazen de göğü güneşlidir (aydınlıktır).

⁶⁵⁵⁰ O, bahtı ve ikbali öyle yüce birisidir ki; kapısının önünde, yıldızlar alınlarıyla toprağı süpürürler.

⁶⁵⁵¹ O öyle biridir ki; onun azmi (iradesi) karşısında, gök acizdir. Onun düşüncesinin aydınlığı yanında güneş siyahtır.

⁶⁵⁵² Onun himmeti, fitneyi işinden azletmiştir (elini kolunu bağlamıştır). Onun haşmeti feleğe şapka çıkattırmıştır.

⁶⁵⁵³ Onun değeri, göğün yüceliğinden üstündür. Onun ilmi, yıldızların sırrından haberdardır.

⁶⁵⁵⁴ Onun öfkesi (kahrı), Peygamber’in şeriatının kahramanıdır. Onun koruması, Allah’ın dininin koruyucusudur.

- 8- Bâz bâ pâs-ı devleteş tîhû
Şîr bâ tavk-i tâ‘ateş rûbâh⁶⁵⁵⁵
- 9- Ânki ez re’y-i rûşeneş be-guzâred
Nûr-i hûrşîd vâm sâye-i çâh⁶⁵⁵⁶
- 10- Vânki bâ çetr-i devleteş âmûht
‘Aks-i mehtâb şekl-i harman-ı mâh⁶⁵⁵⁷
- 11- Heşm-i o ez felek ber-âred gerd
Hükm-i o ber kazâ be-bended râh⁶⁵⁵⁸
- 12- Sahn-ı dergâh-ı devleteş râ hest
Günbed-i çerh kemterîn dergâh⁶⁵⁵⁹
- 13- Ey zı Cemşîd ber-guzeşte be mülk
Vey zı hûrşîd ber guzeşte be câh⁶⁵⁶⁰
- 14- Şeb-i idbâr-ı hâsîdet râ nîst
Der ezel hîç bâmdâd pegâh⁶⁵⁶¹
- 15- Semer-i resm-i tust der akvâl
Şeker-i şükr-i tust der efvâh⁶⁵⁶²
- 16- Şod mutî‘-i turâ zemâne mutî‘
Şod sipâh-ıitürâ sîtâre sipâh⁶⁵⁶³

⁶⁵⁵⁵ Onun devletinin korumasıyla; avcı olandoğan, keklik gibidir. Aslan, onun itaat gerdanlığıyla tilki gibidir.

⁶⁵⁵⁶ O öyle bir zattır ki; onun düşüncesinin aydınlığından, güneş ışığını, karanlığa ödünç olarak verir.

⁶⁵⁵⁷ O, devletinin ihata ve kapsamıyla; ay ışığının tasvirini ve etrafındaki halesini tarif etti.

⁶⁵⁵⁸ Onun öfkesi, feleği viran eder. Onun hükmü, kazanın yolunu bağlar.

⁶⁵⁵⁹ Onun devletine ait dergâhın saray alanına göre; semanın kümbeti, en düşük dergâh sayılır (dergâhtır).

⁶⁵⁶⁰ Ey mülkünde Cemşid’i aşmış olan zat! Ey yücelikte güneşi geride bırakan!

⁶⁵⁶¹ Seni kıskananların (çekemeyenlerin) kara gecelerine (bedbahtlıklarına); sonsuza kadar, sabah aydınlığı yoktur.

⁶⁵⁶² Sözlerde, senin iyiliklerinin hikâyesi vardır. Ağzılarda senin şükrünün tatlılığı vardır.

⁶⁵⁶³ Sana itaat edenlere devran, zamane oldu. Senin ordun yıldızların ordusu kadar kalabalık oldu.

- 17- Zîn sipes der himâyet-i ‘adlet
Tâ‘at-i kehribâ ne-dâred kâh⁶⁵⁶⁴
- 18- Dest-i ikbâl-i âsmân ne-keşed
Berter ez dergah-ı tu yek dergâh⁶⁵⁶⁵
- 19- Çerh tâ der penâh-ı devlet-i tust
‘Âlemî râ şodest puşt u penâh⁶⁵⁶⁶
- 20- Cüz be dergâh-ı ‘âliy-i tu felek
Ne-nibişttest ‘abduhu ve fedâh⁶⁵⁶⁷
- 21- Cüz be ‘ayn-i rızâ hemî ne-koned
Dîde-i rûzgâr der tu nigâh⁶⁵⁶⁸
- 22- Hest ber vakf-nâme-i mülket
Nuh sipîhr ü çihâr tab‘ guvâh⁶⁵⁶⁹
- 23- Heşm ü hasm-ı tu âteşest ü herîr
Mîhr ü kîn-i tu tâ‘atest ü günâh⁶⁵⁷⁰
- 24- Lütf-i tu dest eger dırâz koned
Dest-i kahr-ı ecel şeved kûtâh⁶⁵⁷¹
- 25- Be-demâned zı şu‘le-i âteş
Feth-i bâb-ı kef-i tu mihr giyâh⁶⁵⁷²

⁶⁵⁶⁴ Bundan sonra senin adaletinin himayesinde; saman, kehribara itaat etmeyecektir.

⁶⁵⁶⁵ Feleğin talih eli, senin dergâhından daha üstün bir dergâh çizemez.

⁶⁵⁶⁶ Felek (sema), senin devletin himayesinde bulunduğu müddetçe; dünyaya kol kanat germiş ve dayanak olmuştur.

⁶⁵⁶⁷ Felek senin yüce dergâhından başkab bir yerde; “sana kul-kurban olayım” diye yazmamıştır.

⁶⁵⁶⁸ Devranın gözü, sana rıza gözünden başka bir gözle bakmaz.

⁶⁵⁶⁹ Dokuz felek (sema) ve dört tabiat, senin padişahlığının vakıf-namesine (senedine) şahit olmuştur.

⁶⁵⁷⁰ Senin öfken ve düşmanın, ipek ve ateş gibidir (senin öfken ateş, düşmanın ipektir). Senin sevgin ve kinin, itaat ve günah gibidir.

⁶⁵⁷¹ Eğer senin lütfun elini uzatsa; ecelin kahredici eli kısılır.

⁶⁵⁷² Senin elinin cömertliği ve verimliliği, ateş alevlerinden Ademotu yeşertir.

26- Der hüner-i hod çönîn bûd ki tuyî
Beşerî lâ ilâhe illallâh⁶⁵⁷³

27- Ey be tu zinde sünnet-i pâdâş
Vey zı tu tâze resm bâd efrâh⁶⁵⁷⁴

28- Bende ez şevk-i hâk dergeh-ı tu
Ber ser-i âteş est bî geh ü gâh⁶⁵⁷⁵

29- Be-peziş ki bende-i tu sezed
O vu peyvestegân-ı o pencâh⁶⁵⁷⁶

S.332

30- Pîş-i tahtet buved çu serv be pâş
Tâ koned çün benefşe puşt dûtâh⁶⁵⁷⁷

31- Gîred ez dîgerân kenâre çu ruh
Sadrhâ ger bedo dehend çu şâh⁶⁵⁷⁸

32- Tâ koned ihtilâf-ı gerdiş-i çerh
Nakş-i bî-reng-i rûzgâr tebâh⁶⁵⁷⁹

33- Herki çün çerh ne-bûdet hâhân
Rûzgâreş me-bâd nîkû-hâh⁶⁵⁸⁰

34- Tâbi‘at yâr-i şâdî vü ‘izz

⁶⁵⁷³ İnsanoğlu beceri ve bilgisinde ancak senin gibi olabilir. Lâ ilâhe illallâh (eşi benzeri olmayan Allah’tan başka bir ilah yoktur).

⁶⁵⁷⁴ Ey mükâfat (ceza) yolunun hayat bulduğu zat! Ey ceza, mükâfat ve intikamın, kendisiyle taze kaldığı şahıs!

⁶⁵⁷⁵ Kul senin kapının toprağının arzusuyla; gece ve gündüz (zamanlı, zamansız) ateş üzerindedir.

⁶⁵⁷⁶ Onu kabul et, çünkü senin kulun buna değer. O ve yakınları (akvamı) elli kat değerlidir.

⁶⁵⁷⁷ Menekşe gibi sırtı iki kat olması için; tahtının önünde servi gibi ayaktadır.

⁶⁵⁷⁸ Eğer şah gibi, ona vezirler verseler; satrançtaki kale gibi, diğerlerinden ayrı kalır.

⁶⁵⁷⁹ Gece ve gündüzün ihtilafı, zamanın renksiz desenini (halis rolünü) yok etmesi için;

⁶⁵⁸⁰ Felek gibi seni istemeyen herkese; dünyası da ona iyilik isteyen olmasın!

Hâsîdet bâd cuft-i nâle vü âh⁶⁵⁸¹

- 35- Der nefeshây-i düşmenet tazmîn
Her zemân sed-hezâr vâ esefâ⁶⁵⁸²

- 36- Emr ü nehyet revân çu hükm-i kazâ
Ber Nişâbûr u Merv ü Belh ü Herâh⁶⁵⁸³, ⁶⁵⁸⁴

Der Tehniyet-i ‘Îd ü Medh-i Sâhib Nâsîru’-d-Dîn Tâhir⁶⁵⁸⁵ - Kaside: 168

Vezin: Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün

- 1- Ey serâ-perde-i sepîd ü siyâh
Ey bülend âftâb u vâlâ mâh⁶⁵⁸⁶
- 2- Şu‘le-i subh-i rûzgâr-i dû reng
Der zed âteş be âsmân-ı du-tâh⁶⁵⁸⁷
- 3- Ez ufk ber-keşîd şîr-i ‘alem
Der cihân üftâd şûr-i sipâh⁶⁵⁸⁸
- 4- Hîn ki ber-kerd murğ u mâhî râ
Şeğeb ez hâb-gâh u halvet-gâh⁶⁵⁸⁹
- 5- Şod yekî râ sebuk ‘enân şitâb
Dîgerî râ girân rikâb şînâh⁶⁵⁹⁰

⁶⁵⁸¹ İtaat edenlerin, sevinç ve izzetle dost ve arkadaş olsun! Seni çekemeyenler, ah u efgân ile beraber olsun!

⁶⁵⁸² Düşmanlarının nefesleri için; her zaman, yüz binlerce yazıklar olsun deme garanti olsun!

⁶⁵⁸³ Emrin ve nehyin (fermanın ve yasakların); Nişabur, Merv, Belh ve Herah’da (Herât’ta), kazanın hükümleri gibi geçerli olsun!

⁶⁵⁸⁴ Bu kasidenin sonunda, bir kısım beyitler tekrar edilmiştir.

⁶⁵⁸⁵ Bayram kutlaması ve Sâhip Nasîru’-d-Dîn Tâhir’in Methi Hakkındadır.

⁶⁵⁸⁶ Ey kara ve beyazın (gece ve gündüzün) sarayı! Ey ömrü uzun ve mülkü yüksek ve yüce olan!

⁶⁵⁸⁷ İkiyüzlü devranın sabah aydınlığı, iki göğü ateşe verdi.

⁶⁵⁸⁸ Bayrağın arslanı ufuktan görüldü (başını çıkardı). Dünyaya ordunun korkusu (velvesi) düştü.

⁶⁵⁸⁹ Tavuğa ve balığa, yattıkları yerden ve sığınaklarından, feryat ve kavgayla; “kalkın” dedi.

⁶⁵⁹⁰ Birisi, hafif dizginle fırladı. Diğeri, ağır üzenği ile yüzüverdi.

- 6- Ey buhâr-ı bihâr kille be-bend
Ey ‘arûs-i bahâr hülle be-hâh⁶⁵⁹¹
- 7- Ey murassa‘ devât ü Mısırî kilik
Vey hümâyûn besât u meymûn-gâh⁶⁵⁹²
- 8- Rûz-i ‘îdest ü tehniyet şartest
‘Îd râ tehniyet konend be gâh⁶⁵⁹³
- 9- Be mülâkât bezm-i sâhib-i ‘asr
Be zemîn bûs sadr-ı sâniy-i şâh⁶⁵⁹⁴
- 10- Nâsıru’d-dîn ki nuk-i hâme-i ost
Çehre-perdâz-ı nasr-ı dîn-i ilâh⁶⁵⁹⁵
- 11- Tâhribnü’l-Muzaffer ânki zafer
Cüz pey-i râyeteş ne-dâned râh⁶⁵⁹⁶
- 12- Ânki der zîr-i sâye-i ‘adleş
Tâ‘at kehribâ ne-dâred kâh⁶⁵⁹⁷
- 13- Vânki der cenb-i sâye-i kadreş
Hâce-i ehterân ne-cûyed câh⁶⁵⁹⁸
- 14- Vânki o Yûnus est ü gerdûn hût

⁶⁵⁹¹ Ey denizlerin buharı, çadırını kur (gelin odasını kur)! Ey baharın gelini, yeni elbise iste (tabiat olarak, yeniden diril, canlan)!

⁶⁵⁹² Ey mürekkep hokkası, mücevher işlemeli ve Mısır’dan gelen (Mısır’a ait) kalemin sahibi! Ey hümayun sofralı (padişahlara layık sofrası olan) ve uğurlu tahtın sahibi!

⁶⁵⁹³ Bayram günü, kutlama şarttır. Padişahı makamında ziyaret etmek ve tebrik etmek gerekir.

⁶⁵⁹⁴ Asrın sahibinin meclisini görmeye (gitmek gerekir). Şahın ikinci vezirine tazimde bulunmak (yer öpmek gerekir).

⁶⁵⁹⁵ Nâsıru’d-Dîn’in kaleminin ucu; Allah’ın dininin yardımının ressamıdır (onun dinine yardım edendir).

⁶⁵⁹⁶ Tâhir İbnü’l-Muzaffer öyle birisidir ki; zafer onun bayrağı olmadan yolunu bulamaz.

⁶⁵⁹⁷ Onun adaletinin himayesinde olunca; saman, kehribara itaat etmez.

⁶⁵⁹⁸ O nun değer ve büyüklüğünün gölgesinde iken; Jüpiter makam ve büyüklük aramaz.

Vânki o Yûsuf est ü gîtû çâh⁶⁵⁹⁹

- 15- Re'y-i o râ meger mülâkâtî
Hâst üftâd bâ felek nâ-gâh⁶⁶⁰⁰

- 16- İttifâken be vech-i gustâhî
Sûy-i o âftâb kerd nigâh⁶⁶⁰¹

S.333

- 17- Herçi in mîguşâd bend-i kabâ
Ân fûrû mîkeşîd perr-i külâh⁶⁶⁰²

- 18- Ey gülâmet be-tab' bî icbâr
Vey mutî'et be-tav' bî ickrâh⁶⁶⁰³

- 19- Herçi der zîr-i devr-i çerh kebûd
Herçi ber puşt-i cirm-i hâk siyâh⁶⁶⁰⁴

- 20- Kudretet geşte der izâ-i kader
Hamle-i şîr ü hîyle-i rûbâh⁶⁶⁰⁵

- 21- Dest-i 'adlî dırâz kerdestî
Hem be pâ-dâş u hem be bâd-efrâh⁶⁶⁰⁶

- 22- Ki ne bes rûzgâr mîbâyed
Ey kazâ kahr-ı rûzgâr penâh⁶⁶⁰⁷

⁶⁵⁹⁹ Sanki o, Yunus, felek te balıktır. Sanki o, Yusuf, dünya ise kuyudur.

⁶⁶⁰⁰ Felek, ansızın onunla buluşma ve onun görüşüne müracaat etme fikrine kapılınca;

⁶⁶⁰¹ Güneş, birdenbire cesaretle (küstahça) ona doğru bakıverdi.

⁶⁶⁰² Bu, her ne kadar kisvesinin ipini açıyor olsa da; o, şapkasının köşesini aşağı çekiyordu.

⁶⁶⁰³ Ey kölesinin, zorlanmadan, tabii bir şekilde ona reğbet ettiği zat! Ey kendisine muti olanların, çekinmeden itaat ettiği şahıs!

⁶⁶⁰⁴ Feleğin çarkı altında, lacivert olarak, her ne varsa; toprağın gövdesi üzrinde, siyah olarak ne varsa;

⁶⁶⁰⁵ Kaderin karşısında senin gücün; arslanın hücumu ve tilkinin hilesi gibi olmuştur.

⁶⁶⁰⁶ Öyle bir adalet eli uzatmışsın ki; hem mükâfat hem de ceza vermektesin.

⁶⁶⁰⁷ Ey zamanın himayesinde olan intikam kadıları, fazla zamana ihtiyaç yoktur.

- 23- Tâ konî ez tasarrufât-ı zemîn
Dest-i te'sîr-i âsmân kûtâh⁶⁶⁰⁸
- 24- 'Adl-i dâyim buved guvâh-ı devâm
Ber devâm-ı tu 'adl-i tust guvâh⁶⁶⁰⁹
- 25- Fitne der 'ahd-i hazm-i tu ne-zedest
Yek nefes hâlî ez dû kâr âgâh⁶⁶¹⁰
- 26- Dehr der devr-i dest-i tu ne-guzâşt
Heft iklîm râ dû hâcet hâh⁶⁶¹¹
- 27- Dest-i tu feth-i bâb-ı bârânîst
Ki ber-âred zı şûre mihr-i giyâh⁶⁶¹²
- 28- Ey halâyık be cümle cüzv ü tu küll
Vâferîneş heme piyâde tu şâh⁶⁶¹³
- 29- Ne Hüdâyi vü dâşttest Hüdây
Câvidânet ez şerîk ü şibhü nigâh⁶⁶¹⁴
- 30- Şibhet ez hâb u âb u âyîne hâst
Ver-ne âzâd bûdî ez işbâh⁶⁶¹⁵
- 31- Zîn ferâter ne-mîtevânem şod
Hâtırem tîre şod dımâğ tebâh⁶⁶¹⁶

⁶⁶⁰⁸ Yeryüzünün sahip olduğu şeylerden, göğün elinin etkisini kesmen için (fazla zamana ihtiyaç yoktur).

⁶⁶⁰⁹ Daimi adalet, devletin devamının şahididir. Senin adaletin, devletin devamına şahittir.

⁶⁶¹⁰ Fitne ve fesat senin uyanık ve ileri görüşlü devrinde; iki hususu bilerek (adalet ve cezanı), rahat bir soluk almamıştır.

⁶⁶¹¹ Zamane, senin kurallarının devrinde; yedi iklimde, iki isteği ve arzusu olan bırakmadı.

⁶⁶¹² Senin elin yağmur kapısının anahtarıdır, zira çoraktan Ademotu yeşertir.

⁶⁶¹³ Ey cümle mahlûkatın cüz ve senin, küll olduğu zat! Ey bütün yaratılmışların piyon ve kendisinin şah olduğu şahıs!

⁶⁶¹⁴ Allah değilsin ve Allah seni, şerik (ortak) ve benzerden korumuştur (hıfz etmiştir).

⁶⁶¹⁵ Senin benzerin, ancak rüyada, suda ve aynada bulundu. Yoksa benzerlerden münezzehtin (özgürdün) ve serbest idin.

⁶⁶¹⁶ Bundan ileri gidemem, hafızam karardı ve beynim heder oldu.

- 32- ‘Âcizem der senây-i tu ‘âciz
Âh eger hemçönîn be-mânem âh⁶⁶¹⁷
- 33- Yek delîrî konem karîne-i şîrk
Ne-konem lâ ilâhe illâllâh⁶⁶¹⁸
- 34- Tâki zîkr-i günâh u tâ‘at hest
Sâl u mâh üftâde der efvâh⁶⁶¹⁹
- 35- Ez makamât-ı benedgiy-i Hüdây
Herçi cüz tâ‘at-i tu bâd günâh⁶⁶²⁰
- 36- Sûy-i tedbîr-i tu nivişte kazâ
Gâh takdîr-i ‘abduhu ve fidâh⁶⁶²¹
- 37- Himmetet mülk-bahş u mülk-sıtân
Devletet dûst-kâm u düşman-kâh⁶⁶²²
- 38- Yek nefes hâsidân-ı bî nefeset
Ber ne-yâverde cüz ki vâ esefâ⁶⁶²³

Der Medh-i Sultân Sencer⁶⁶²⁴ - Kaside: 169

Vezin: Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün

- 1- Ey nihâl-i memleket ez ‘adl-i tu ber-yâfte

⁶⁶¹⁷ Seni övme hususunda acizim aciz! Ah eğer böyle acizlikte kalırsam ah!

⁶⁶¹⁸ Bir yiğidi şirke benzetsem (şirk ile aynı tutsam), yapmam. Lâ ilâhe illâllâh (Allah’tan başka bir ilah yoktur).

⁶⁶¹⁹ Günah ve itaat sözü bulunduğu müddetçe; yıl ve ay (senin zikrin), ağızlara düşmüştür.

⁶⁶²⁰ Allah’a itaat etme (kulluk) makamlarından; sana itaatten başka ne varsa günah sayılsın!.

⁶⁶²¹ Kurbanın olayım; kaza, kulun kaderini, bazen senin önlem tedbirinin cihetine yazmıştır (yani, kulun kaderini, senin tedbirine havale etmiştir).

⁶⁶²² Senin himmetin mülk (padişahlık) veren ve mülk (padişahlık) alandır. Devletin, dost kazanan ve düşman azaltandır.

⁶⁶²³ Senin güçsüz ve aciz kıskananların; “yazıklar olsun” demeden, başka bir soluk almasınlar!

⁶⁶²⁴ Sultan Sencer’in Methi Hakkındadır.

Vey hümây-i saltanat ez ‘adl-i tu pür yâfte⁶⁶²⁵

- 2- Der cihân-dârîr gerdûn-i fitne der ser dâşte
Vez Melik-Şâhîr ‘âlem revnak ez ser yâfte⁶⁶²⁶

- 3- Ez misâl-i tu cihân der nakş-i Allâhu’l-Mü‘în
Mây-e-i kâfûr-i huşk u ‘anber-i ter yâfte⁶⁶²⁷

S.334

- 4- Bî nihîb rûz-i mahşer tâlibân-ı âhiret
Der civâr-ı sadr-ı tu Tûbâ vu Kevser yâfte⁶⁶²⁸

- 5- Ez şumur i‘câz-ı tu esbâb-ı deryâ sâhte
Vez ‘araz ikbâl-i tu âsâr-ı cevher yâfte⁶⁶²⁹

- 6- Ravzahây-i hitta-i İslâm der eyyâm-ı tu
Ez bahâra-i ‘adl-i tu hem zîb u hem fer yâfte⁶⁶³⁰

- 7- Şâhehây-i devhe-i insâf der iklîm-i tu
Ez nümây-i fazl-ı tu hem berg ü hem ber yâfte⁶⁶³¹

- 8- Müddet-i hem-nâm-ı tu ez sa‘y-i tîğ u kil-k-i tu
Der sebât-ı ‘ömr-i tu bî-rûz-i mahşer yâfte⁶⁶³²

⁶⁶²⁵ Ey padişahlık fidanının, adaletinden büyümüş olduğu zat! Ey padişahlık kuşu (hüma-yı saltanat) adaletinden kanatlanmış olan insan!

⁶⁶²⁶ Hükümdarlığın zamanında, feleğin başında fitne ve fesad belası bulunmaktaydı. Melik Şahlığından dünya, yeniden revaç bulmuştur.

⁶⁶²⁷ Senin hüküm ve fermanından, dünya; Allah’ın yardım ettiği şekilde, taze öd ve amber köklü (asılı) olmuştur.

⁶⁶²⁸ Mahşer günü, korkusuzca ahreti taleb edenler; senin meclisinin civarında Tûbâ ağacını ve Kevseri bulmuş olurlar.

⁶⁶²⁹ Senin mucizen havuzdan derya yapmış. Senin bahtın, faniden (arzdan, arazdan), cevher ve asalet bulmuştur.

⁶⁶³⁰ Senin devranında İslam ülkesinin bahçe ve bostanları; senin adaletinin baharında hem güzellik hem de şan ve şevket bulmuştur.

⁶⁶³¹ Senin ikliminde, insaf ağacının budakları, senin marifetinin görünüşünden hem yaprak hem de dal bulmuştur.

⁶⁶³² Senin addaşlarının ömrü, kılıcının ve kaleminin çaba ve gayretinden geçer. Senin ömrünün devam etmesinde mahşer, bedbahtlık bulmuştur.

- 9- Pâye-i taht-ı turâ hengâm-ı bûsîden hîred
Ez verây-i kal‘a-i nuh çerh berter yâfte⁶⁶³³
- 10- Gumrâhân âferîneş der şeb-i ihdâs-ı dehr
Ez fûrûğ-i subh-i te‘yîd-i tu rehber yâfte⁶⁶³⁴
- 11- Gâh darb u ta‘n der meydân zebân-ı rumh-i tu
Râm nutk ez goften-i Allâhu Ekber yâfte⁶⁶³⁵
- 12- Âsmân râ ber zemîn der lahza‘î endîşe-vâr
Merkeb-i endîşe reftâf-ı tu ender yâfte⁶⁶³⁶
- 13- Dîde ber hâk-i cenâb-ı tu be-rûz-i bâr-i tu
Cilve-gâh ez çehre-i Fağfûr u Kayser yâfte⁶⁶³⁷
- 14- Ez berây-i çeşme-i hayvân medhet-i cân u ‘akl
Vehm râ der sohbet-i ‘azm-i Sikender yâfte⁶⁶³⁸
- 15- Hemçu ebnây-i hüner ez behr-i hâcet sâl u mâh
Çerh râ derbân-ı tu çün halka ber der yâfte⁶⁶³⁹
- 16- Kîse ez cûd-i tu sultân u ra‘iyyet dûhte
Behre ez birr-i tu dervîş ü tevânger yâfte⁶⁶⁴⁰

⁶⁶³³ İdrak ve akıl, senin tahtının ayaklarını öperken; dokuz felek ötesinden daha üstün bir yücelik bulmuştur.

⁶⁶³⁴ Yolunu kaybedenler (günahkârlar), devranın yaratıldığı gece; senin tey‘id sabahının ışığını, yollarına rehber edinip istifade etmişlerdir.

⁶⁶³⁵ Senin mızrağının dili; meydanda, bazen vurarak, bazen de aşağılayarak; “Allahu” ekber lafzının ifadesi ile itaat ve bağlılık bulmuş.

⁶⁶³⁶ Sıkıntılı bir anda, semayı, yeryüzünde; senin düşünce huylu merkebin olarak bulmuş.

⁶⁶³⁷ Göz, senin huzuruna gelme gününde; dergâhının toprağına, Çin hakanı ve Sezar‘ın tecellisini bulmuş.

⁶⁶³⁸ Ab-ı hayat açısından ruh ve aklın seni methi; zannı (vehmi, tasavvuru), İskender iradeli bir sohbette bulmuş.

⁶⁶³⁹ Bilgi ve sanat erbabı, yıllık ve aylık ihtiyacı için; feleği, kapının üzerindeki bir halka gibi; senin kapıcın olarak bulmuş.

⁶⁶⁴⁰ Sultan ve reaya senin bahşış ve kereminden, kese dikmiş. Derviş ve zengin, senin hasenatından, fayda bulmuş.

- 17- Nâzırân-i ‘ulvî yü süflî zı bezl-i ‘âm-ı tu
Bahr u kân râ der firâk gevher ü zer yâfte⁶⁶⁴¹
- 18- Tâ dımâğ-ı kâyinât ez hulk-i tu müşkîn şevved
Hilkat-i tu der ezel hulk-i peyamber yâfte⁶⁶⁴²
- 19- Tâ hemî der bezm-i gîtî bâşed ez cins-i nebât
Der dımâğış ez dil ü cân câm u sâğır yâfte⁶⁶⁴³
- 20- Hüsrevî râ nisbet-i fîrûzî ez nâm-ı tu bâd
Hüsrevân ez hâk-i dergâh-ı tu efser yâfte⁶⁶⁴⁴

Medh-i Sultân Sa‘îd Sencer Bin Melikşâh⁶⁶⁴⁵ - Kaside: 170

Vezin: Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün

- 1- Ey zı yezdân tâ ebed mülk-i Süleymân yâfte
Herçi cüste cüz nazîr ez fazl-ı Yezdân yâfte⁶⁶⁴⁶
- 2- Ey zı reşk-i revnak-ı bezmet Süleymân râ Hüdây
Ez tazarru‘ kerden heb-lî peşîmân yâfte⁶⁶⁴⁷
- 3- Minber ez yâdet cenâb-ı hutbe ‘âlî dâşte
Devlet ez nâmet dehân-ı sikke hendân yâfte⁶⁶⁴⁸

⁶⁶⁴¹ Yüce ve süflî nazırlar, senin umumi bahşışinden; ayrılırken, mücevher ve altın olarak, derya gibi hazine bulmuşlar.

⁶⁶⁴² Kâinatın dımağı, senin yaratılışından misk kokusu hisseder. Senin yaratılışın, ezelde peygamberin ahlakını bulmuştur.

⁶⁶⁴³ Dünya meclisinde bitki türünden varlıklar bulunduğu sürece; onun beyrinde (zihninde), cân u gönülden, kadeh ve şarap bulmuş.

⁶⁶⁴⁴ Padişahlığın zafere nisbet edilmesi, senin adından dolayı olsun!. Padişahlar, senin dergâhının toprağından taç yapmışlardır (elde etmişlerdir).

⁶⁶⁴⁵ Sultan Sa‘îd Sencer bin Melik Şâh’ın Methi Hakkındadır.

⁶⁶⁴⁶ Ey sonsuza kadar, Allah’tan Süleyman mülkünü elde etmiş olan zat! Kendi benzerinden başka, her ne aramışsa, Allah’ın hikmetinden bulmuş olur.

⁶⁶⁴⁷ Ey meclisinin güzelliğinin kıskançlığından; Allah’ın Hz. Süleyman’ı pişmanlıkla yalvarır halde bulmuş olduğu zat (yani Hz. Süleyman, senin meclisine özenmektedir)!

⁶⁶⁴⁸ Minber, senin hatırandan dolayı hutbenin canibini ulu tutmuştur. Devlet, senin adından dolayı sikkenin ağzını güler halde bulmuştur.

- 4- Herçi da'vâ kerde ez rütbet-i emîre'l-mü'minîn
Rûzgâr ez pâye-i taht-i tu bürhân yâfte⁶⁶⁴⁹
- 5- Ehterân râ şevketet ber semt-i ta'at rânde
Âsmân râ himmetet der taht-ı fermân yâfte⁶⁶⁵⁰
- 6- Bârhâ ez şerm-i re'yet âsmân hûrşîd râ
Zîr-i seylâb-ı 'arak der mevc-i tûfân yâfte⁶⁶⁵¹
- 7- Pîş-i çevgân-ı murâdet gûyâ gerdûn râ kazâ
Bî tasarruf sâlhâ çün gûyâ meydân yâfte⁶⁶⁵²
- 8- Kerde mevzûn hall ü 'akd-i âferîneş râ kader
Tâ zı 'adl-i şâmile mi'yâr u mîzân yâfte⁶⁶⁵³

S.335

- 9- Munhiyân-i rub'-i meskûn zâb rûy-i 'adl-i tu
Fitne râ pencâh sâle nân der enbân yâfte⁶⁶⁵⁴
- 10- Der meyân-i devletî bâ helk-i mülkî geşte seht
Her kemendî kez kef-i 'azm-i tu devrân yâfte⁶⁶⁵⁵
- 11- Bârhâ âhâd-ı ferrâşânet şîr-i çerh râ
Der penâh-ı şîr-i şâd-revân-ı eyvân yâfte⁶⁶⁵⁶

⁶⁶⁴⁹ Emirü'l-mü'mininin makamla ilgili davada bulunduğu yerde; devran, senin tahtının payelerinden delil bulmuştur.

⁶⁶⁵⁰ Şevketin, yıldızları itaate sevk etmiştir. Himmetin, feleği fermanı altına almıştır.

⁶⁶⁵¹ Gökyüzü, senin düşünce parlaklığından utanmak suretiyle; güneşi, defalarca, fırtına dalgalarında sel suları gibi ter altında bulmuştur.

⁶⁶⁵² Kaza, feleği senin muradının çevganı karşısında dünya topunu sahiplenmeden, yıllarca, top gibi meydana bulmuş.

⁶⁶⁵³ Kader, yaratılışın çözüm ve bağlantısını dengelemiş, kapsamlı adaletinden, denge ve ayar bulmuştur.

⁶⁶⁵⁴ Dünya sakinlerinin haber verenleri, senin adaletinin yüz akından dolayı; fitne ve fesadı elli senelik ekmekle kesada bulmuş (yokluktan, heybenin dibini ararlarken bulmuş).

⁶⁶⁵⁵ Devlet içinde padişahlık bakımından, senin iradenin eli ile devran bulmuş olan her kement, dayanaklı olmuştur.

⁶⁶⁵⁶ Teker teker, hizmetkârların feleğin arslanını, padişahın muhafızı olarak defalarca, sarayın halısında bulmuştur.

- 12- Hâdise der nerd-i derd ü fitne şatranc-ı renc
Bed-sıgâlet râ herîf-i âb-ı dendân yâfte⁶⁶⁵⁷
- 13- Zülf-vâreş ser zı ten be-bürûde cellâd-ı ecel
Ber dil-i her ki ez hilâfet hâl-i ‘isyân yâfte⁶⁶⁵⁸
- 14- Ez mesâfet kâyil-i tekbîr hayrân mânde
Vez nefâzet nâme-i takdîr ‘ünvân yâfte⁶⁶⁵⁹
- 15- Hem zı bîm-i lem‘a-ı tîğ-i tu câsûs-i zafer
Merg râ der çeşme-i tîğ-i tu pinhân yâfte⁶⁶⁶⁰
- 16- Cirm-i hâk ez bes ü hall kez hûn-i hasmet sâhte
Eblek-i eyyâm râ üftâd ü hîzân yâfte⁶⁶⁶¹
- 17- Zân eserhâ kez sinânet yâd dâred rûzgâr
Yek nişân mu‘ciz ez Mûsiy-i ‘İmrân yâfte⁶⁶⁶²
- 18- Nâke-i Sâlih, ‘Âsây-i Mûsâ vu rûh-i peder
Her se râ der batn-ı mâder dîde bîcân yâfte⁶⁶⁶³
- 19- Sâlhâ ber hân-ı rezm ez mîz-bân-ı tîğ-i tu
Vahş u tayr u dâm u dud râ çerh mihmân yâfte⁶⁶⁶⁴

⁶⁶⁵⁷ Hadise, senin düşmanlarını, fitne tavlasında ve çile satrancında; selim ve selametın zıddı olarak bulmuştur.

⁶⁶⁵⁸ Ecel cellâdı, yüreğinde sana karşı bir isyan noktası bulduğu herkesin başını; saç keser gibi gövdesinden ayırmıştır.

⁶⁶⁵⁹ Savaş alanında, seninle saf tutup tekbir getiren kişi, sana yine hayran kalmış. Kaderin yazgısı, senin nüfuzundan unvan bulmuş.

⁶⁶⁶⁰ Zaferin habercisi; ölümü, kılıcının parlaklığının korkusundan; kılıcından damlayan suda gizlenmiş olarak bulmuş.

⁶⁶⁶¹ Düşmanlarının kanının çokluğu ve çözülmesinden meydana gelmiş olan toprak parçası; gece ve gündüzü, düşe kalka bulmuş.

⁶⁶⁶² Zaman, senin mızrağından hatırladığı eserlerde; İmrân oğlu Musa’nın mucizelerinden bir nişan bulmuş.

⁶⁶⁶³ Salih peygamberin devesini, Musa’nın asasını ve Âdem ata’nın ruhunu; her üçünü de ana karnında görüp cansız bulmuş.

⁶⁶⁶⁴ Felek, senin kılıcının evsahipliğiyle; savaş sofrasında yıllarca, yabani kuşlar, evcil ve vahşi hayvanları misafir olarak bulmuştur.

- 20- Her kocâ tayy kerde yek pey na‘l-i esbet hâk-i rezm
Ejdehây-i râyet ez bâd-ı zafer cân yâfte⁶⁶⁶⁵
- 21- Âftâb ez semt-i rezmet çün be mağrib âmede
Çehre çün kavs-i kozeh pür eşk-i elvân yâfte⁶⁶⁶⁶
- 22- Vez guşâdet rûz-i dîger çün be hod perdâhte
Dîde çün ruhsâr-ı meh pür zahm-i peykân yâfte⁶⁶⁶⁷
- 23- Vez buhâr-i hûn-i hasmânet hevây-ı ma‘reke
Bî mizâc-ı encüm isti‘dâd-ı bârân yâfte⁶⁶⁶⁸
- 24- Pes be-müddethâ zı hâk-i rezm-gâhet rûzgâr
Restenî râ sûret ü terkîb-i mercân yâfte⁶⁶⁶⁹
- 25- Hüsrevâ men bende der esnâ-i îh hidmet ki hest
Gûş u hûş ez gevhereş sermâye-i kân yâfte⁶⁶⁷⁰
- 26- Kasd-i ân kerdem ki Zül-Karneyn-i sâni gûyemet
‘Akl goft ey hâtıret âsib-i noksân yâfte⁶⁶⁷¹
- 27- Çün ne-gûyî herçi Zül-Karneyn melik ü mülk dâşt
Her gûlâmet ez tu der her mekremet ân yâfte⁶⁶⁷²
- 28- Şâd bâş ey Mustafa sîret hüdâvend îh menem

⁶⁶⁶⁵ Savaş meydanı olarak, atının nalının adım attığı her yerde; iradenin ejderhası zafer rüzgârından can bulmuş.

⁶⁶⁶⁶ Güneş, savaştığın yerden batıya doğru gelince; zaman, yüzünü gözyaşıyla dolu olduğu halde, gökkuşağı gibi renkli bulmuş.

⁶⁶⁶⁷ Diğer günün başlangıcında kendisini süslerken; gözünü, ayın yüzü gibi ok yaralarıyla dolu bulmuş.

⁶⁶⁶⁸ Savaş meydanının havası, düşmanlarının kan buharından; yıldızların etkisi olmadan, yağmur yeteneği bulmuş.

⁶⁶⁶⁹ Bu yüzden zaman; uzun süre, savaş meydanının toprağından, bitkileri mercan şeklinde ve karışımında bulmuş.

⁶⁶⁷⁰ Padişahım! Ben kulun; içinde bulunduğu bu hizmet sırasında, kulağı ve zekâsı senin cevherinden maden kabiliyeti bulmuş.

⁶⁶⁷¹ Sana, ikinci Zülkarneyn demeye niyet ettim. Akıl dedi “ey hafızası eksilme hasarı bulmuş zat”!

⁶⁶⁷² Nitekim şöyle demiyorsun: “Zül-Karneyn’in hükümdarlık ve mülk adına sahip olduğu ne varsa; her bir kulun, senin ihsanından dolayı onu bulmuş.

Kez kabûl-i hazretet ikbâl-i hessân yâfte⁶⁶⁷³

29- Tâ tevân goften hemî bâ hüsrev-i seyyâregân
Key zı Keyvân pâsbân vez mâh derbân yâfte⁶⁶⁷⁴

30- Bâdet ender hüsrevî seyyâre ez fevc-i heşem
Ey mah-i moncûk çetret kadr-i Keyvân yâfte⁶⁶⁷⁵

31- Herçi pinhân-ı kazâ hezm-i tu peydâ dâşte
Herçi düşvâr-ı kader ‘azm-i tu âsân yâfte⁶⁶⁷⁶

Ez Dûstî Kadrî Erzen Berây-i Fâhte Hâste⁶⁶⁷⁷ - Kaside: 171

Vezin: Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün /Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün

1- Ey Hümây-i himmetet ser ber sipihr efrâhte
Kes çu Sîmurğest nazîrî der cihân ne-şînâhte⁶⁶⁷⁸

S.336

2- Dûr bîn çün kerkes ü hasm-efkenî hemçûn ‘ükâb
Bâz hengâm-ı hüner gerden çu bâz efrâhte⁶⁶⁷⁹

3- Tûtiyâ nazm-ı kelâm u bûlbûlân zîr-i nevâ
Cüz be yâd-ı mecliset nâ dâde vü nenvâhte⁶⁶⁸⁰

⁶⁶⁷³ Ey Mustafa huyly padişah yaşa (varol)! Sizin kabulünüzden dolayı çok güzel bahtı bulmuş olan benim.

⁶⁶⁷⁴ Sonuçta, gezegenler padişahına; Zuhâl’den koruyucu ve aydan kapıcı bulmuş olduğunu söyleyebiliriz.

⁶⁶⁷⁵ Ey bargâhının (çadırının) ay boncuğu, Zuhâl değeri bulmuş olan zat! Padişahlıktaki hizmetkarların sayısı, yıldızlardan daha fazla olsun!

⁶⁶⁷⁶ Kaza, her neyi gizli tutmuşsa; senin iraden onu keşfetmiş (bulmuş). Kaderin ne kadar zorluğu varsa; senin karar ve niyetin onu kolay bulmuş.

⁶⁶⁷⁷ Kumru için, Bir arkadaştan, Biraz Darı İstemiş.

⁶⁶⁷⁸ Ey himmetine ait Hüma kuşunun başı, göklere erişmiş olan zat! Dünyada, senin Ankâ kuşuna benzer bir varlığı kimse tanımamış.

⁶⁶⁷⁹ Akbaba gibi uzağı gören ve kartal gibi düşmanı devirensin. Yine hüner ve marifet zamanı, boynunu doğan gibi yukarı çekmiş (yücelmiş).

⁶⁶⁸⁰ Papağanlar, kelamın güzelini, bûlbüller ince nağmeyi; senin meclisinin hatırından başka yerde okuyup çalmamıştır.

- 4- Baht-i bîdâret horûsân seher-gah-hîz râ
Ez pegah-hîzî ki hest ez çeşm-i subh endâhte⁶⁶⁸¹
- 5- Tâ be tâc-ı hüdhüd ü tâvûs der kîn-i ‘adût
Nîzhâyî pür zı dest ü tîghây-i âhte⁶⁶⁸²
- 6- Kahr-ı şâhîn-i intikâmet ehger-i dil der bereş
Çün der im‘â-i şutur-murg ez esef be-gudâhte⁶⁶⁸³
- 7- Nîk pey ân bende’et ey bendegânet nîk pey
Ez tecemmülhâ be kef kerd-est cuftî fâhte⁶⁶⁸⁴
- 8- Tavk-ı kumrî ber kafâ hûn-i tezerv ender dû çeşm
Bâ çönîn ferr ü bahâ dilhâ zı gam perdâhte⁶⁶⁸⁵
- 9- Nerd-i zîb ez kebk ü tûhu burde pes bî ihtiyâr
Mânde ender şeşder-i habs-i kafes nâ-bâhte⁶⁶⁸⁶
- 10- Her-yekî râ hemçu laklak mâr bâyed su‘ve kirm
Sûy-i âb u dâne bînî dâyim ender tâhte⁶⁶⁸⁷
- 11- Çün havâsıl hîç sîrî mî-ne-dânend ez ‘elef
Vîn gulâmek vech-i buncişkî ne-dâred sâhte⁶⁶⁸⁸

⁶⁶⁸¹ Senin uyanık bahtın, erken kalktığından dolayı; seher vakti kalkan horozları, sabahın gözünden düşürmüştür.

⁶⁶⁸² Düşmana duyulan öfke hususunda; çavuşkuşu ve tavus kuşunun tacına kadar eller, mızraklarla ve kınından çıkmış kılıçlarla dolmuştur.

⁶⁶⁸³ Yanında yürek ateşiyle, senin intikam şahininin öfkesi; deve kuşunun bağırsaklarındaki unsurlar gibi üzüntüden kızarmış.

⁶⁶⁸⁴ Ey o kişi ki uğurlu kulun, uğurlu kulları! Şevket ve görkemlerden onun eline bir çift kumru koymuştur.

⁶⁶⁸⁵ Kumrunun çizgisi kafasının ardında, sülünün kanı iki gözünde; böyle şevket ve değerle yürekleri kederden kurtarmış.

⁶⁶⁸⁶ Elinde olmadan süs tavlasında keklik ve kum kekliğini yenmiş; kafes hapsinde yenilmeden şeşder kalmış (şaşırp kalmış).

⁶⁶⁸⁷ Her birine leylek gibi yılan ve serçe gibi kurt gerekir. Görüyorsun, devamlı su ve yeme doğru koştuktalar.

⁶⁶⁸⁸ Balıkçıl gibi yemekten hiç doymak bilmiyorlar. Bu küçük kulun, serçe kadar yapılmış değeri ve yeri yoktur.

- 12- Mekremet kon pâre'î erzen firisteş kez şerih
Çün dû zâğend in dû şehr-âşûb-i kişver tâhte⁶⁶⁸⁹

Medh-i Sultan Sencer Enârallâhu Bürhânehu⁶⁶⁹⁰ - Kaside: 172

Vezin: Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1- Ey cihân râ 'adl-i tu ârâste
Bâğ-ı mülk ez hanceret pîrâste⁶⁶⁹¹
- 2- Halka-i şeb-reng-i zülf-i perçemet
Rûzhâ ruhsâr-ı feth ârâste⁶⁶⁹²
- 3- Der dû dem be-nişânde ez bârân-ı tîr
Her kocâ gird-i hilâfî hâste⁶⁶⁹³

S.337

- 4- Hüsrevân nakş-i nigîn-i hüsrevî
Nâm râ cüz nâm-ı tu nâ-hâste⁶⁶⁹⁴
- 5- Genchâ hâhân-ı destet zân şödend
Kez pey-i hâhende dâdî hâste⁶⁶⁹⁵
- 6- Der bilâd-ı mülk-i tu bâ hâk-i pîr
Râstî bâyed zı hâk ârâste⁶⁶⁹⁶
- 7- Ey be kadr ü re'y-i çerh ü âftâb

⁶⁶⁸⁹ Cömertlik eyle ve biraz darı gönder ona. Çünkü hırs ve tamahtan dolayı; ülkenin iki şehrini karıştıran, iki kargadır.

⁶⁶⁹⁰ Sultan Sencer'in (Enârallâhü Bürhânehu: Allah, Onların Burhanlarını ve Huccetlerini Kendilerine Öğretsin) Meth-i Hakkındadır.

⁶⁶⁹¹ Ey adaleti, cihânı süslemiş olan zat! Padişahlığın (mülkün) bahçesi, senin kılıcınla bezenmiş.

⁶⁶⁹² Bayrağının gece renkli saçlarının halkası, günlerce, fethin yüzünü süslemiş.

⁶⁶⁹³ Her nerede muhalefet tozu kalkmışsa; iki solukta (nefeste), ok yağmuruyla bastırmıştır.

⁶⁶⁹⁴ Padişahlar, padişahlık simasının deseninde; senin adından başka ad istememiş.

⁶⁶⁹⁵ İhtiyacı olanlara mal ve servet vermiş olduğundan; hazine ve servetler bu yüzden senin eline talip oldular.

⁶⁶⁹⁶ Senin ülkenin beldelerinde, topraktan güzellik elde etmek için; eski toprağın, sadık olması gerekir.

Bâd mâh-ı devletet nâ-kâste⁶⁶⁹⁷

Kaside: 173

Vezin: Fe'ûlün/Fe'ûlün /Fe'ûlün/Fe'ûlün

- 1- Zehî kâret ez çerh bâlâ girifte
Hadîset zı Çîn tâ be San'â girifte⁶⁶⁹⁸
- 2- Rikâb-ı turâ çerh-i tevsen be-sûde
'Înân-ı turâ baht-ı vâlâ girifte⁶⁶⁹⁹
- 3- Be nâmet hüner fâl-i ferhunde ceste
Be yâdet hired câm-ı sahbâ girifte⁶⁷⁰⁰
- 4- Zehî na'l-ı şeb-dîz ü la'l-i külâh
Zı tahte's-serâ tâ Süreyyâ girifte⁶⁷⁰¹
- 5- Be hengâm-ı cûd u be gâh-ı sehâvet
Dil ü himmetet resm-i deryâ girifte⁶⁷⁰²
- 6- Zı lafz-ı hatîbân-ı medhet sirâyet
Heme 'arsa-i 'âlem âvâ girifte⁶⁷⁰³
- 7- Be yek hamle der hidmet-i şâh-ı 'âlem
Heme mülk-i Cemşîd ü Dârâ girifte⁶⁷⁰⁴

⁶⁶⁹⁷ Ey kımet ve düşüncede, felek ve güneş gibi olan zat! Devletinin ayının ışığı eksilmesin!

⁶⁶⁹⁸ Yaşa (varol), işin felekten daha üstün olmuş. Sözü, Çin'den San'aya (Yemen'e) kadar, her tarafta geçerli olmuş.

⁶⁶⁹⁹ Senin üzengine serkeş felek el atmış. Senin dizginini talih yüksek tutmuş.

⁶⁷⁰⁰ Marifet, senin adına kutlu fal aramış. Senin şerefine akıl, şarap kadehi kaldırmış.

⁶⁷⁰¹ Yaşasın, yağız (gece renkli) atının nalı ve tacının yakutu (parlaklığı); yerin altından tâ Ülker yıldızına kadar ulaşmıştır.

⁶⁷⁰² İhsan vakti ve cömertlik zamanı; gönlün ve himmetin, denizin özelliğini almış.

⁶⁷⁰³ Methini dile getiren hatiplerin sözlerinden çıkan ses; tüm dünya sahasını tutmuş.

⁶⁷⁰⁴ Cihan şahının hizmetinde, bir hücumla; Cemşid ve Dara'nın tüm memleketini almış.

- 8- Be ferr ü be ikbâl-i sultân-ı ‘âlem
Ser ü efser ü mülk-i dünyâ girifte⁶⁷⁰⁵
- 9- Zemân u zemîn râ besât-ı kelâmet
Çu hûrşîd bâlâ vu pehnâ girifte⁶⁷⁰⁶
- 10- Ser-i tîğ ez hûn-i o dâc-ı düşman
Zı şengerf ü sîmâb sîmâ girifte⁶⁷⁰⁷
- 11- Gah ez hûn-i dil reng-i yâkût dâde
Geh ez reng-i hûn reng-i mînâ girifte⁶⁷⁰⁸
- 12- Tuyî serfirâzî ki hest âferînet
Zı aksây-i Çîn tâ be Bathâ girifte⁶⁷⁰⁹
- 13- Men medh-hân râ şeb ü rûz nikbet
Der envâ‘-ı tîmâr tenhâ girifte⁶⁷¹⁰
- 14- Zı âmîzeş ‘âlem ü tab‘-ı ‘âlem
Dilem nefret ü tab‘-ı Ankâ girifte⁶⁷¹¹
- 15- Şeb-i mihnet-i men zı imdâd-ı fikret
Dırâzîy-i şebhây-i yeldâ girifte⁶⁷¹²
- 16- Merâ san‘at-ı çerh-i tevsen şikeste
Merâ savlet-i dehr-i ra‘nâ girifte⁶⁷¹³

⁶⁷⁰⁵ Cihan sultanının şevket ve ikbal ile dünya hükümdarının başını ve tacını almış.

⁶⁷⁰⁶ Sözüünün tesir alanı, güneş gibi, yücelik ve enginlik olarak; zaman ve zemini kuşatmıştır.

⁶⁷⁰⁷ Kılıcının ucu o kara düşmanın kanından; zincifre ve civadaki simayı (şekli) almış.

⁶⁷⁰⁸ Bazen yürek kanından, yakut rengi vermiş. Gah kan renginden, mine rengi almış.

⁶⁷⁰⁹ Sana âferin, başı dik olan sensin. Zira Çin’in uzaklarından Baütha’ya (çöl bölgesine) kadar almış.

⁶⁷¹⁰ Ben, talihsiz meddâhı, gece ve gündüz; çeşitli keder ve gam çekmelerde yalnız bulmuş.

⁶⁷¹¹ Dünyayla haşır neşir olmaktan ve dünyanın huyundan, yüreğim; Ankâ’nın nefret ve tabiatını almış.

⁶⁷¹² Benim mihnetimin gecesi, onun fikrinin yardımıyla; Yelda (Şeb-i Yeldâ; uzun gece) gecelerinin uzunluğunu almış.

⁶⁷¹³ Beni, serkeş feleğin hilesi mağlup etmiş. Benim şevketimi bencil, mütekebbir zaman almış.

17- Gahem nikbet-i çerh-i ehder girifte
Gahem halka-i dâm-ı sevdâ girifte⁶⁷¹⁴

18- Men ez vahşet-i dil sây-i hazret-i tu
Çû Mûsâ reh-i Tûr-i Sînâ girifte⁶⁷¹⁵

19- Zı hûrşîd-i re'y-i tu vu nûr-i destet
Heme dehr nûr-i tecellî girifte⁶⁷¹⁶

20- Zı bürhân-ı cîb-i tu vu mu'cizâtet
Sivâd-ı zemîn dest-i beyzâ girifte⁶⁷¹⁷

21- Men ender şikâyât-ı imrûz u imşeb
Der-i 'işve-i şeb zı ferdâ girifte⁶⁷¹⁸

22- Ser-i dâmen ü âstûn-i belâ râ
Çû Vâmık ser-i zûlf-i 'Azrâ girifte⁶⁷¹⁹

S.338

23- Zı bes dehşet-i cân u dil dest-i kül râ
Rehâ kerde vü pâ-yı eczâ girifte⁶⁷²⁰

24- Zı Kur'ân rubûde kemâl-i fesâhet
Vez İncîl hatt-ı mu'ammâ girifte⁶⁷²¹

25- Der-i hidmetet ihtiyârî ne-mândî

⁶⁷¹⁴ Beni, bazen feleğin felaketi tutmuş, bazen de sevda tuzağının halkası tutmuş.

⁶⁷¹⁵ Ben yüreğimin yalnızlığında, sizin yüce huzurunuzla doğru; Musa gibi Tur-i Sina yolunu tutmuşum.

⁶⁷¹⁶ Senin düşüncenin güneşinden ve elinin ışığından; tüm çağlar tecelli nuru elde etmiş.

⁶⁷¹⁷ Yüreğinin delillerinden ve mucizelerinden, yeryüzünün siyahîsi, beyazın elini tutmuş (gece ve gündüz, zıtlar birbiriyle dost olmuş).

⁶⁷¹⁸ Ben bu gün ve gece hakkında, şikâyetçiyim. Gecenin cilvesinin kapısı sabahla tutulmuş.

⁶⁷¹⁹ Belanın eteği, kulunu; Vamık'ın, Azra'nın saçının ucunu tuttuğu gibi tutmuş.

⁶⁷²⁰ Dehşetin (havlin, kudretin) çokluğundan, can u dil; küll'ün elini bırakmış ve cüz'ün ayağından tutmuş.

⁶⁷²¹ Güzel ve açık konuşmanın tamamını (fesahatin kemalini), Kur'ân'dan almış (çalmış). İncil'den gizli yazıyı (şifreli yazıyı) almış.

Der-i hazretet cem‘ gavgâ girifte⁶⁷²²

- 26- Hemîşe ki nâmet ez hüsn-i Yûsuf
Cihânî hadîs-i Züleyhâ girifte⁶⁷²³
- 27- Be-mân ey hüdâvend ü mahdûm-i ‘âlem
Ki hest ez tu dîn kadr-i vâlâ girifte⁶⁷²⁴

Der Medh-i ‘Îmâdu’-d-Dîn Fîrûzşâh-ı ‘Âdil⁶⁷²⁵ - Kaside: 174

Vezin: Mef‘ûlü/ Mefâ‘îlü/Fâ‘ilâtün

- 1- Ey tîğ-i tu mülk-i ‘Acem girifte
İnsâf-ı tu cây-ı sitem girifte⁶⁷²⁶
- 2- İkbâl cenâb-ı turâ guzîde
Bâkiyy-i cihân cümle kem girifte⁶⁷²⁷
- 3- Puştî şöde der nîk ü bed cihân râ
Her puşt ki pîş-i tu hem girifte⁶⁷²⁸
- 4- Ez nâm-ı Hüdâyi vü resûl nâmet
Terkîb-i hurûf u rakam girifte⁶⁷²⁹
- 5- Vângeh zı zebân-ı bî ‘enâ’i sikke
Der çehre-i zer ü direm girifte⁶⁷³⁰
- 6- Etrâf-ı besât ‘arîz-i câhet

⁶⁷²² Sana ait hizmet kapısının kontrolü kalmamış. Huzur kapısında, kalabalıklar birbirine girmiş.

⁶⁷²³ Hep Yusuf’un güzelliği meşhurdur. Halbu ki Züleyha’nın hikâyesi, dünyayı kaplamıştır.

⁶⁷²⁴ Yaşa varol, ey padişah ve dünyanın hadimi! Zira din, senden dolayı, yüce değer kazanmış.

⁶⁷²⁵ Adil Hükümdar, ‘Îmâdu’-d-Dîn Fîrûzşâh’ın Methi Hakkındadır.

⁶⁷²⁶ Ey kılıcı Acem mülkünü feth etmiş olan zat! Senin adalet ve insafın, zulmün yerini almış.

⁶⁷²⁷ Baht ve ikbal, senin yüce zatını seçmiş. Dünyanın geri kalanını, bütünüyle kötülük tutmuş.

⁶⁷²⁸ İyi de, kötü de, dünyaya destek olmuş. Senin önünde her sırt, eğilmiş.

⁶⁷²⁹ Harflerin terkibi ve rakamların bir araya gelmesiyle; adın Allah ve Resul’ün adından oluşmuştur.

⁶⁷³⁰ Üstelik sikkenin, sıkıntısız dilinden, altın ve gümüş suretini almış.

Âfâk-i hudûs u kıdem girifte⁶⁷³¹

- 7- Esrâr-ı felek müşerref-i vukûfet
Tâ şâm-ı ebed der kalem girifte⁶⁷³²
- 8- Gah sakf-ı sipihr ez hayâl-i bezmet
Ârâyış-i bâğ-ı İrem girifte⁶⁷³³
- 9- Gah kutr-i zemîn ez sebât-ı rezmet
Tâ puşt-i semek reng ü nem girifte⁶⁷³⁴
- 10- Fermân-ı tu ân müstahakk-ı tâ‘at
Bî ‘unuf-i rikâb-ı ümem girifte⁶⁷³⁵
- 11- İnsâf-ı tu der mâcerây-ı şîrân
Âhû beççegân râ hakem girifte⁶⁷³⁶
- 12- ‘Afv-i tu kabûl-i şifâ şikeste
Heşm-i tu mizâc-ı elem girifte⁶⁷³⁷
- 13- Bezlet der ü dîvâr-ı ârzû râ
Der nakş u nigâr-i ni‘am girifte⁶⁷³⁸
- 14- Her hefte’î ez cünbiş-i sipâhet
Gîtî heme kôs ü ‘alem girifte⁶⁷³⁹
- 15- Der mevkib-i tu ejdehây-ı râyet

⁶⁷³¹ Makamının geniş sofrasının etrafı, hüdûs ve kıdem (yeni ve eskinin), ufuklarını tutmuş.

⁶⁷³² Feleğin sırları senin bilginle şeref bulmuş. Sonsuzluğun gecesine kadar, bu sırları kaleme almış.

⁶⁷³³ Semanın tavanı bazen, senin ziyafet meclisinin hayalinden, İrem bağlarının süsünü almış.

⁶⁷³⁴ Senin savaşının sebat ve sağlamlığından yeryüzü nahiyesi, balığın sırtına kadar, kızıl kanla ıslanmış.

⁶⁷³⁵ Senin, itaati hak eden fermanın, şiddet olmadan, ümmetlerin boyunlarını tutmuş (kendisine itaat ettirmiş).

⁶⁷³⁶ Senin insafın, aslanların macerasında; ceylan yavrularını onlara hakem tutmuş.

⁶⁷³⁷ Affin, derman kabul etmeyi kırmıştır. Senin öfken, keder ve elem mizacı bulmuş.

⁶⁷³⁸ Senin ihsanın, isteğin duvar ve kapısına; nimetlerin nakşını ve resmini yapmış.

⁶⁷³⁹ Ordunun her hafta yaptığı, cünbüş ve hareketinden; bütün dünya, davul ve bayrak almış.

Şîrân-ı ‘arîn râ be dem girifte⁶⁷⁴⁰

- 16- Her-câ ki sipâh-i tu pey feşorde
Der seng nişân kadem girifte⁶⁷⁴¹
- 17- Hıfz-ı tu cihân râ çu berr-i bârî
Der sâye-i fazl u kerem girifte⁶⁷⁴²
- 18- Şâm u şafak ez âftâb-ı re’yet
Dûkân zı ber-i subh-dem girifte⁶⁷⁴³
- 19- Der levh-i zebân cây-ı hâk-pâyet
Endâze-i vâv-ı kasem girifte⁶⁷⁴⁴
- 20- ‘Adl-i tu be ihdâs-ı ‘aşk-bâzî
Bes tîhû vu şâhîn behem girifte⁶⁷⁴⁵

S.339

- 21- Ez taht-i tu vakt-i su’âl-i sâ’il
Tâ ‘Arş sadâ-i ni‘am girifte⁶⁷⁴⁶
- 22- Âz ez kerb-i imtilâ-i dâyim
Vîrâne-i ketm-i ‘adem girifte⁶⁷⁴⁷
- 23- Der ‘arz-ı sipâh-ı tu murğ u mâhî
Yekser heme hükm-i heşem girifte⁶⁷⁴⁸

⁶⁷⁴⁰ Senin maiyetindeki bayrağın ejderhası; orman arslanlarını nefesiyle kuşatmış.

⁶⁷⁴¹ Ordun nereye ayak basmışsa; taşlarda onların ayak izleri oluşmuş.

⁶⁷⁴² Senin himayen, bütün cihanı, fazilet ve keremin gölgesinde, her halükarda iyilikle kuşatmış.

⁶⁷⁴³ Gece ve şafak, düşüncenin güneşinden (aydınlığından dolayı); dükkânını şafağın yanında tutmuş.

⁶⁷⁴⁴ Kelam levhasında ayağının toprağının yeri; kasem vavının ölçüsünü tutmuş.

⁶⁷⁴⁵ Senin adaletin, aşk oyunu ihdas etmek için; nice kum keklüğünü ve şahini birbirine katmış.

⁶⁷⁴⁶ Senin tahtından, bir dilencinin isteme vaktinde; arşa kadar, nimet sedası yükselir.

⁶⁷⁴⁷ Hırs, sürekli isteme korkusundan; yokluğun gizli viranesini tutmuş.

⁶⁷⁴⁸ Senin ordunun karargâhında; tavuk ve balık, hepsi birbaşına, hizmetkâr hükmü almış.

- 24- Der peyker-i dîv ez şihâb-ı rumhet
Hûn-i sûret-i şâh-ı Begem girifte⁶⁷⁴⁹
- 25- Bed-hâh-ı tu râ hâk mâder-âsâ
Ez puşt-i peder der şikem girifte⁶⁷⁵⁰
- 26- Ez nâle-i hasm-ı tu gûş-i gerdûn
Hâsiyet-i cezr-i esem girifte⁶⁷⁵¹
- 27- Çeşmeş ki zibâst be-vakt-i hâbeş
Ez nem sıfat-ı lâ-tenem girift⁶⁷⁵²
- 28- O âmede vü fitne râ be ‘emyâ
Der duzdî ân müttehem girifte⁶⁷⁵³
- 29- Ey tu zı senâ bîş ü hüsrevân râ
Dâmen-i hesek-i medh ü zemm girifte⁶⁷⁵⁴
- 30- Hâsid be kemâlet koned teşebbüh
Lîken çu be ferbih verem girifte⁶⁷⁵⁵
- 31- Tâ der harem-i âsmân ne-gerded
Ber kes der-i şâdî vü gam girifte⁶⁷⁵⁶
- 32- Şâdiyy-i tu bâd ey harîm-i gîtî
Ez ‘adl-i tu emn-i Harem girifte⁶⁷⁵⁷

⁶⁷⁴⁹ Mızrağının parlaklığından, devin yüzünde; kan rengindeki Begum ağacının dalının rengi oluşmuş.

⁶⁷⁵⁰ Kara toprak, senin düşmanlarını; babanın dölünden, ana gibi, karnında tutmuş.

⁶⁷⁵¹ Düşmanlarının iniltisinden, feleğin kulağı sağır oldu (sağır olma özelliği kazandı).

⁶⁷⁵² Onun güzel gözleri, uyku esnasında; ıslakluktan, uyumama özelliği kazanmış.

⁶⁷⁵³ O gelmiş, fitne ise körü körüne; onu hırsızlıkla itham etmiş.

⁶⁷⁵⁴ Ey övgüyle dolu padişahların, seninle ilgili; meth ve zemm (kötüleme) dikenlerinin eteğini tutmuş olduğu zat!

⁶⁷⁵⁵ Kiskanenlar, senin kemaline benzemek ister. Lakin semizleşecekleri yerde, vereme tutulmuşlar.

⁶⁷⁵⁶ Gök haremimde dolaşmadıkça; o insanlar için, sevinç kapısını keder kaplamış.

⁶⁷⁵⁷ Ey dünyanın muhafızı, mutlu ol! Senin adaletin sayesinde kutsal mekân, Ka‘be, emniyet içerisinde oldu.

- 33- Der silk-i sımâtîn-i rûz-bâret
Keyvân ser-i saff hidem girifte⁶⁷⁵⁸
- 34- Der halka-i hünyâgerân-ı bezmet
Hâtûn-i felek zîr ü bam girifte⁶⁷⁵⁹
- 35- ‘Ömr-i tu makâmât-ı Nûh dîde
Câh-ı tu vilâyât-ı Cem girifte⁶⁷⁶⁰
- 36- Her ‘îd-i ‘Arab tâ be rûz-i Mahşer
Ceşn-i tu sivâd-ı ‘Acem girifte⁶⁷⁶¹

Der Medh-i Melik-i Mu‘azzam Fîrûzşâh-ı ‘Âdil⁶⁷⁶² - Kaside: 175

Vezin: Mefâ‘ilün/Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün

- 1- Zehî zı ‘adl-i tu halk-ı Hüdâyî âsûde
Zı hüsrevân çün tuyi der zemâne nâ-bûde⁶⁷⁶³
- 2- Cihân be tîğ der-âverde cümle zîr-i nigîn
Pes ez tekebbür dâmen bedo ne-yâlûde⁶⁷⁶⁴
- 3- Zı şîr-i bîşe-i Selçûkiyân be yek cevân
Şikârîyî ki be sed sâl kerde ber-bûde⁶⁷⁶⁵
- 4- Hezâr bâr zı behr-i telâye-i hezmet
Besît-i hâk-i cihân bâdvâr peymûde⁶⁷⁶⁶

⁶⁷⁵⁸ Ziyafet sofrasına dizilin, diye izin verdiğin gün; Zuhâl yıldızı, saf başında hizmete başlamış.

⁶⁷⁵⁹ Ziyafet meclisinin şarkıcılarına ait halkada güneş, müzik notası tutmuş.

⁶⁷⁶⁰ Senin ömrün, Nuh’un mertebelerini görmüş. Senin şevketin, Cem’in vilayetlerini almış.

⁶⁷⁶¹ Tâ mahşer’e kadar, devam edecek olan; Arap takvimine ait her bayram yapılan senin şenliğin, Acem topraklarını kuşatmış.

⁶⁷⁶² Büyük Hükümdar, Adil Firuzşah’ın Methi Hakkındadır.

⁶⁷⁶³ Aferin (ne güzel), senin adaletinden dolayı Allah’ın mahlûkatı rahattır. Padişahlardan, bu zamanda senin gibisi bulunmamış.

⁶⁷⁶⁴ Tüm dünyayı, kılıçla fermanının altına almış; yükseldikten sonra eteğini tekebbürle kirletmemiş.

⁶⁷⁶⁵ Selçuklu ormanı aslanından, bir dolaşmayla, yüz yılda elde ettikleri avı çalmıştır.

⁶⁷⁶⁶ Tedbir ve uyanıklığının öncülüğü ile dünya toprağının alanını, bin kere, rüzgâr gibi kat etmiştir.

- 5- Çu dîde nîstîyî bî-sü'âl bahşîde
Çu dîde 'âcizî bî-melâl bahşûde⁶⁷⁶⁷
- 6- Zebân ne-dâde be cûd u 'atâ resânîde
Va'îd kerde be cûrm ü cezâ ne-fermûde⁶⁷⁶⁸
- 7- Zî hîfz-ı 'adl-i tu mehtâb der vilâyet-i tu
Tırâz-ı tuzî vü târ u keseb ne-fersûde⁶⁷⁶⁹
- 8- Be dest-i feth ü zafer ber sipihr-i devlet-i hasm
Sipâhet ez gil-i kahr-ı âftâb endûde⁶⁷⁷⁰
- 9- Dû geşte hâne-i hûrşîd key be rûz-i mesâf
Çu şîr-i râyet-i tu ser ber âsmân sûde⁶⁷⁷¹

S.340

- 10- Henûz mutrib-i rezmet ne-bûde zehme be gûş
Ki gûş-i melik-i tu tekbîr-i feth be-şinevede⁶⁷⁷²
- 11- Be rûz-i harb kesî cüz kemân zî leşker-i tu
Zî hîç rûy be hasm-ı tu puşt ne-nümûde⁶⁷⁷³
- 12- Zî bîm-i tîğ-i tu cüz baht-ı düşmen-i tu kesî
Der ân diyâr şebî tâ be rûz ne-ğunûde⁶⁷⁷⁴

⁶⁷⁶⁷ Yoksul ve fakiri görünce; sormadan vermiş. Aciz ve güçsüzsü görünce; kedersiz bağışlamış.

⁶⁷⁶⁸ Söz vermediği halde; cömertlik ve bahşişe boğmuş. Cezalandıracağına dair söz vermiş; ama cürüm ve cezaya çarptırmamış.

⁶⁷⁶⁹ Adaleti koruduğundan dolayı; mehtap senin vilayetindeki ince keten elbisesinin, desenini ve ipek giysisini eskitmemiş.

⁶⁷⁷⁰ Ordun, fetih ve zafer eliyle, düşman devletinin semasına; balçıktan güneşin öfkesini sıvamış.

⁶⁷⁷¹ Aslan burcu hızlanmış, ancak savaş günü, senin bayrağının aslanı gibi ne zaman başı göklere ulaşmış?

⁶⁷⁷² Senin savaşının çalgıcısı, mızrabı kulağa götürmemiş olduğu halde; senin padişahlığının kulağı, fetih tekbirini duymuştur.

⁶⁷⁷³ Savaş gününde, senin leşkerinden, yaydan başka; hiç kimse, hiçbir sebeple düşmanına sırtını dönmemiştir.

⁶⁷⁷⁴ Senin kılıcının korkusundan, o diyarda, düşmanının bahtından başka hiç kimse; geceden sabaha kadar uyumamıştır.

- 13- Eser zı dūd-i hilâfet be revzenî ne-resîd
Ki ‘aks-i tîğ-i tu âteş ne-zed der ân dūde⁶⁷⁷⁵
- 14- Zı hasm-ı tu ne-reved hûn çu kuşte geşt ki hûn
Zı reg çi-gûne reved kez du dīde pâlūde⁶⁷⁷⁶
- 15- Ez ân zemân ki zafer perçem-i tu şâne zede’est
Zı reng-i cevri kudâm âyîne est ne-zı-dūde⁶⁷⁷⁷
- 16- Kazâst emri tu gûyâ ki ez şerâyit-i o
Ne kâste est felek hergiz ü ne efzūde⁶⁷⁷⁸
- 17- Zı sa’y-i gonca-i peykân-ı tust gülbün-i feth
Şükufte dâyim ü üftâde tūde ber tūde⁶⁷⁷⁹
- 18- Şemâyil-i tu be ‘aynuhu netâyic-i hiredest
Ki hem-gunâneş pesendīde’end ü be-sütūde⁶⁷⁸⁰
- 19- Zı tust nüsret-i dîn vez Hüdây nüsret-i tu
Dirâz bâd sohen-i tân ki nîst beyhūde⁶⁷⁸¹
- 20- Tu mîrevî vü zemîn ü zemân hemî gûyend
Zehî zı ‘adl-i tu halk-ı Hüdây âsūde⁶⁷⁸²

⁶⁷⁷⁵ Senin kılıcının parıltısının ateşe vermediği haneye; hilafetin yücelik ve haşmetinin eseri ulaşmaz.
⁶⁷⁷⁶ Öldüğü zaman, düşmanından kan gitmez. İki gözü heder olduğu halde, damardan kan nasıl gitsin ki?
⁶⁷⁷⁷ Zafer senin kakülünü (perçemini) taradığı günden beri; hangi aynayı, zulmün toz ve pasından silmemiştir ki?
⁶⁷⁷⁸ Senin fermanın kaza gibidir. Felek, onun kurallarını, asla ne artırır ne de eksiltir.
⁶⁷⁷⁹ Fetih çiçeğinin sürekli açması ve halkın üst üste yığılması; senin okunun ucundaki peykanın, goncasının gayretindendir.
⁶⁷⁸⁰ Senin huyların, benzerlerinin beğenip övmüş olduğu; aklın sonuçlarının aynısıdır.
⁶⁷⁸¹ Dine yardım ve zafer sendendir, sana yardım ise Allah’tandır. Beyhude olmayan sözün uzun olsun!
⁶⁷⁸² Sen giderken yer ve gök hep şöyle derler; “Allah’ın mahlukatını huzurla yaşatan, senin adaletin ne güzeldir”!

Der Medh-i Sâhib Celâlü'd-Dîn Ahmed Muhlis⁶⁷⁸³ - Kaside: 176

Vezin: Mef'ûlü/Mefâ'ilü/Mefâ'ilü/Fe'ûlün

- 1- Ey râyet-i devlet zı tu ber çerh resîde
Vey çeşm-i vezâret çü tu destûr ne-dîde⁶⁷⁸⁴
- 2- Ber pâye-i tu pâ-y-i tevehhüm ne-süpurde
Ber dâme-i tu dest-i me'âlî ne-resîde⁶⁷⁸⁵
- 3- Bâ kadr-i tu evc-i Zuhâl ez dest üftâde
Bâ kilik-i tu tîr-i felek enguş guzîde⁶⁷⁸⁶
- 4- Der nazm-ı cihân herçi serîr-i kalemet goft
Ez rûy-i rızâ gûş-i kazâ cümle şenîde⁶⁷⁸⁷
- 5- İ' câz-ı tu der şer'-i vezâret ne be haddîst
Kez halk be-mânend yekî nâ girevîde⁶⁷⁸⁸
- 6- Ey merdum-i âbî şöde bî be's-i tu 'ömrî
Der dîde-i ahrâr-ı cihân merdum-i dîde⁶⁷⁸⁹
- 7- Dey hâne-fürûş-i sitem ânrâ ki ber-endâht
İnsâf-ı tu imrûz be câneş be-herîde⁶⁷⁹⁰
- 8- Ez hınsır-ı çep 'akd-i eyâdiyet girifte
Etfâl der ân 'ahd ki ibhâm- mekîde⁶⁷⁹¹

⁶⁷⁸³ Sâhib Celâlü'd-Dîn Ahmed Muhlis'in Methi Hakkındadır.

⁶⁷⁸⁴ Ey devletin bayrağı, kendisinden dolayı feleğe ulaşmış olan zat! Ey vezaretin gözü, kendisi gibi bir vezir görmemiş olan şahıs!

⁶⁷⁸⁵ Senin rütbene korkunun ayağı adım atmamıştır. Senin eteğine yüceliğin eli yetişmemiştir.

⁶⁷⁸⁶ Senin makam ve değerle, Zuhâl yıldızının yüceliği elden gitmiş. Senin okunla, feleğin Merkür'ü parmağını ısırmış (Merkür hızlı olmakla ünlüdür, ama onun oku daha hızlıdır).

⁶⁷⁸⁷ Dünya düzeniyle ilgili, senin kaleminin sesi ne söylemişse; kazanın kulağı, rıza ile hepsini duymuştur.

⁶⁷⁸⁸ Senin vezirlik yönetimiyle ilgili mucizen; halkın inanıp kabul etmeyeceği bir derecede değildir.

⁶⁷⁸⁹ Ey dünyadaki hür insanların göz bebeğinin; korkun olmadan, ömür boyu serkeş yaşadığı zat!

⁶⁷⁹⁰ Dün yağma zulmünün kaldırdığı kişinin canını; bu gün senin insafın kurtarmıştır.

⁶⁷⁹¹ Çocukların, küçük sol parmakten emmiş oldukları vakit; ortaklarıyla anlaşma yapmışlar.

- 9- Ârâm zemîn ber der-i hezm-i tu nişeste
Ta‘cîl zemân der reh-i ‘azm-i tu devîde⁶⁷⁹²
- 10- Tohm-i garaz-ı baht-ı tu ber hâre be-rüste
Murğ-i ‘amel-i hasm-ı tu ez beyza perîde⁶⁷⁹³
- 11- Ber hâk-i deret mülk gûyâ ki ez ârâm
Tıflîst der âgûş-i rekîbî ğanavîde⁶⁷⁹⁴
- 12- Der kâm-ı cihân âb şod ez teff-i sitem huşk
Cüz âb-ı hayât ez ser-i kilket ne-çekîde⁶⁷⁹⁵
- 13- Gerdûn ki yekî hûşe çeneş mâh-ı nev âmed
Tâ sünbüle ez hermen-i ikbâl-i tu çîde⁶⁷⁹⁶
- 14- Âncâ ki girân geşt rikâb-ı sehet-i tu
Ez bû’l-‘acebî fitne ‘inân bâz keşîde⁶⁷⁹⁷

S.341

- 15- Bî-âbı ruh-i tâli‘-i meh-perver-i tu mâh
Tâ ‘ahd-i tu çün mâhîy-i bî-âb tepîde⁶⁷⁹⁸
- 16- Puştî şöde der nîk ü bed ebnây-ı cihân râ
Her puşt ki der sadr-ı tu yek rûz hemîde⁶⁷⁹⁹
- 17- Dendân hazân koned ber ân şâh ki ber vey

⁶⁷⁹² Yer küresi, yavaşça senin önsezinin kapısında oturmuş. Zamane, senin iradenin yolunda acele ile koşmuş.

⁶⁷⁹³ Senin bahtının niyet tohumu, granit taşında da yeşerir. Düşmanının amelinin tavuğu, yumurtadan kesilmiş.

⁶⁷⁹⁴ Mülk, senin kapının toprağında; koruyucusunun kucagında, rahatlıktan uyuyan, bir çocuk gibidir.

⁶⁷⁹⁵ Zulmün hararetinden, dünyanın ağzında su kurudu. Senin kaleminin ucundan, âb-ı hayattan başka bir şey damlamamış.

⁶⁷⁹⁶ Feleğin bir başak toplayanı olan yeni ay; senin ikbal harmanından, başak toplamak için geldi.

⁶⁷⁹⁷ Gazabının üzensinin ağırlaştığı yerde; fitne, aceleyle dizgini çekti.

⁶⁷⁹⁸ Ay, senin uğur yüzünün şevket ve makamının etkisi olmadan; senin devrine dek sudan uzak kalan balık gibi çırpınmıştır.

⁶⁷⁹⁹ Senin meclisinde bir kere eğilen sırt; iyi ve kötü günde, çağdaşları olan insanlara, dayanak olmuştur.

Yek-bâr nesîmî zı rızây-ı tu vezîde⁶⁸⁰⁰

18- Zenbûr-i Hazar fazla-i lütf-i tu sereşte
Âhûy-i Hoten keşte-i halk-ı tu çerîde⁶⁸⁰¹

19- Der ‘ahd-i nifâz-ı tu zı pistân-ı pelengân
Âhuy-i bere der hâbistân-ı şîr mekîde⁶⁸⁰²

20- Şîr-i felek ân şîr-i serâperde-i devrân
Der mertebe bâ şîr-i besâtet ne-çehîde⁶⁸⁰³

21- Mîbînem ez îñ mertebe hûrşîd-i felek râ
Çün şeb-pere der sâye-i hıfz-ı tu hezîde⁶⁸⁰⁴

22- Bed-hâh-ı tu çün kirm-i birîşim kefen-i hîş
Ez dûk-i zebân ber ser ü ber pâý tenîde⁶⁸⁰⁵

23- Ber çerh-i memâlik zı şihâb-ı kalem-i tust
Ber yek-diger üftâde dû sed dîv remîde⁶⁸⁰⁶

24- Ko-râ ki teb ü lerze’eş ez bîm-i tu dâred
Yek çâşnî ez şerbet-i kahr-ı tu çeşîde⁶⁸⁰⁷

25- Ğevr-i tu ne bahrîst kezo ‘ebre tevân kerd
Gîrem ki cihân pür şeved ez hîk demîde⁶⁸⁰⁸

⁶⁸⁰⁰ Senin rızandan, hangi dala bir rüzgâr eserse; sonbahar ona gülümser.

⁶⁸⁰¹ Hazar arısı, senin lütfunun faziletini karıştırarak bal yapmıştır. Hutun (Türkistan) ceylanı, senin halkının ektiklerini otlamıştır.

⁶⁸⁰² Senin nüfuz ve hâkimiyetin zamanında; kaplanlar sırt üstü yatarken, ceylan yavruları onların memelerinden süt emmişler.

⁶⁸⁰³ Devran sarayının aslanı olan felek; senin meydanının aslanı kadar savaşmamıştır.

⁶⁸⁰⁴ Bir yarasa gibi senin himayene sığınmış olan feleğin güneşini, bu makamdan görüyorum.

⁶⁸⁰⁵ Senin kötülüğünü isteyenler, ipek böceği gibi kendi kefenlerinin, ağzının içinden (kenarından), baştan ayağa kadar örmüştür.

⁶⁸⁰⁶ Memleketlerin seması, senin kaleminin alevinden, birbirine girmiş ve yüzlerce kötü niyetli ürkmüştür.

⁶⁸⁰⁷ Senin kahrının şerbetinden, bir çeşni (örnek) tatmış olan kişi; senin korkundan ateşlenmiş ve titremektedir.

⁶⁸⁰⁸ Dünya, şişirilmiş tulumla dolu olsa bile; senin derin düşüncen, geçilebilecek bir deniz değildir.

- 26- Tu der çemen-i devlet ü der bâğ u vezâret
Çün ebr herâmîde vü çün serv çemîde⁶⁸⁰⁹
- 27- Dîrûz be cây-ı peder ü cedd-i tu bûdest
Mes'ûd 'Alî ân du mülk-şân be-guzîde⁶⁸¹⁰
- 28- İmrûz eger nevbet-i îşân be tu âmed
Ne-şuguft 'atâyîst sezâvâr u sezîde⁶⁸¹¹
- 29- Tâ târ-ı şeb ü rûz çönân nîst kezîşân
Sehm resen-i pîse hored mâr guzîde⁶⁸¹²
- 30- Hasım-i tu çu şeb bâd heme cây siyeh-rûy
Vez hâdise çün subh-dem câme derîde⁶⁸¹³
- 31- Ruhsâr çu âbî zı 'enâ gird girifte
Dil der bereş ez nâyibe çün nâr kefîde⁶⁸¹⁴
- 32- Her sa'ateş ez gussa gülî tâze şukufte
Vân gussa çu hâreş heme der dîde helîde⁶⁸¹⁵

Der Sıfat-ı Kasr u Bâğ-ı Mansûriye ve Medh-i Nâsıru'd-Dîn Tâhir⁶⁸¹⁶ -

Kaside: 177

Vezin: Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

- 1- Veyheke ey sûret-i Mansûriye bâğî vü sarây

⁶⁸⁰⁹ Sen, vezaret bağında ve devlet çayırında; bulut gibi süzülerek ve servi gibi salınarak yürümüşsün.

⁶⁸¹⁰ O iki padişah, mertebe sahibi Mes'ud ve seçilmiş Ali, dün senin baban ve dedenin yerinde idiler.

⁶⁸¹¹ Eğer onların nöbet sırası, bugün sana gelmişse; şaşırmmamalı, sana layık ve yakışır bir ihsandır.

⁶⁸¹² Gecenin karanlığı ve gündüzün ışığı; yılan sokan beyaz ve siyah ipten korkanların gece ve güdüzü gibi değildir.

⁶⁸¹³ Senin düşmanının yüzü, gece gibi her yerde kara olsun! Sabah olunca; belalardan dolayı üstünü başını yırtsin!

⁶⁸¹⁴ Su gibi olan yüzü, zorluktan toz tutmuş. Sinesindeki yüreği, bela ve çileden dolayı, nar gibi çatlamış.

⁶⁸¹⁵ Onun her saati, gam ve kederden, yeni bir çiçek açsın! Dikenleri gibi olan keder, tümüyle gözüne batsın!

⁶⁸¹⁶ Sarayın (köşkün) Vasfı, Mansûriye Bağı ve Nâsıru'd-Dîn Tâhir'in Methi Hakkındadır.

Yâ behiştî ki be dünyât firistâd Hüdây⁶⁸¹⁷

- 2- Ger be ‘aynuhu ne behiştî ne cihânî ki cihân
‘Ömr-i kâhest ü tu ber ‘aks-i cihân ‘ömr-fezây⁶⁸¹⁸
 - 3- Nîlgûn berke-i ‘anber gül-i bessed ‘ırket
Âsmânîst ki der cevî-i zemîn dâred cây⁶⁸¹⁹
 - 4- Cûybâr-ı tu güher seng şöde deryâ-vâr
Şâh-sâr-ı tu sedef-vâr şöde güher zây⁶⁸²⁰
 - 5- Burde Rıdvân zı behişt ez pey-i peyvend-gerî
Ez tu her fudla ki endâhte bostân pirây⁶⁸²¹
 - 6- Bûde nakkâş-ı kazâ der şeceret mütevârî
Geşte ferrâş-ı sabâ der çemenet nâ-pervây⁶⁸²²
 - 7- Leb-i gül geşte be şâdiy-i visâlet hendân
Dil-i bülbül şöde ez bîm-i firâket der-vây⁶⁸²³
- S.342**
- 8- Şiken-i âb şumurhây-i turâ raks-ı hevâ
Sây-e berg-i dırâhtân-i turâ ferr-i Humây⁶⁸²⁴
 - 9- Dest-i fersûde hazân nâ-şöde Tûbâ kirdâr

⁶⁸¹⁷ Mensuriye’nin bağı ve sarayı, Aşkolsun sana (ne güzelsin)! Sanki Allah’ın dünyaya gönderdiği bir cennetsin.

⁶⁸¹⁸ Gerçi ne aynı cennet gibi ne de aynı cihan gibisin. Çünkü dünya, ömrü azaltandır, sen ise bilakis ömrü uzatansın.

⁶⁸¹⁹ Mavi, sulu ve amber çiçekli soyunun gülistanı, öyle bir semadır ki; arzda kendine yer edinmiştir.

⁶⁸²⁰ Senin ırmağın, derya gibi mücevher taşlı olmuş. Ağaçlarının dalları, sedef gibi inci doğuran olmuş.

⁶⁸²¹ Bağbanın, (güzellik bahçesinde) seninle ilgili attığı her fazlalığı; cennetin bağbanı olan Rıdvân, cenneti aşlamak üzere götürmüştü.

⁶⁸²² Kader ressamı senin ağaçlarını çizme hususunda, şaşkına dönmüş. Sabah rüzgârı, senin çayırında takatsiz kalmış.

⁶⁸²³ Sana kavuşma sevincinden, çiçeğin dudağı handan olmuş (gülümsemiş). Bülbülün yüreği, senden ayrı kalmanın korkusuyla, figanda kalmış.

⁶⁸²⁴ Havuzlarında suyun dalgalanması, havanın oynaması, ağaçlarının gölgesi, Hüma kuşunun güzelliği ve şevketi...

Nevbahâr-ı tu der în günbed-i gîtî-fersây⁶⁸²⁵

- 10- Sâye-i kasr-ı refî‘-i tu ne-peymûde temâm
Be zırâ‘-ı şeb ü rûz encüm-i gîtî peymây⁶⁸²⁶
- 11- Gofte bâ cümle-i zovvâr-ı serîr der tu
Merhabâ ber-me-guzer hâce fûrûd ây u der-ây⁶⁸²⁷
- 12- Hîn ki âmed be deret mevkib-i meymûn-i vezîr
Herçi dâni vü tevânî zı teklif be-nümây⁶⁸²⁸
- 13- Be leb-i gonca-i gül dest-i hümâyûneş be-bûs
Be ser-i zûlf-i sabâ gird-i rikâbeş be-zedây⁶⁸²⁹
- 14- Mecmer-i gonca pür ez ‘ûd-i kumârîst be-sûz
Hâvan-ı lâle pür ez ‘anber-i sâr-est be-sâz⁶⁸³⁰
- 15- Âsaf-ı mülk-i Süleymân düm-i hayme be-zed
Hîn çu hüdhüd külahî berneh ü derbend kabây⁶⁸³¹
- 16- Erġanûn pîş-i çekâvek ne eger bülbül nîst
Mâhdar-ı fâhte râ gû ki ne-şenîdî be-serây⁶⁸³²
- 17- Tâ çu gül der ne-fütad câm be mestî zı kefet
Hemçu ney bâş miyân beste vü çu serv be-pây⁶⁸³³

⁶⁸²⁵ Hazanın soldurucu eli, Tubâ ağacında etkili değildir. Bu zeval bulan dünya kümbetinde; senin cennet görüntülü ilkbaharın, hazana uğramaz.

⁶⁸²⁶ Dünyayı gezen yıldızlar, gece ve gündüz ölçüsüyle; senin yüce sarayının haşmetini, tamamen ölçmemişler.

⁶⁸²⁷ Senin kapının sesi, tüm ziyaretçilerine; “merhaba, geçip gitme efendi, inip (buyur) içeri gel” demiş.

⁶⁸²⁸ Haberin olsun, vezirin mübarek maiyeti kapına geldiğinde; aklın ve gücün yettiğinde ilgi göster.

⁶⁸²⁹ Gül goncasının dudağıyla, mübarek elini öp. Sabah rüzgârının zülûfleriyle, üzensinin tozunu sil.

⁶⁸³⁰ Goncanın buhurdanı kumar şehrinin ödü ile doludur, onu yak. Lalenin havanı hoş kokulu amber ile doludur, onu ez.

⁶⁸³¹ Süleyman mülkünün Âsaf’ı (veziri) ebedi bir çadır kurdu. Acele et çavuşkuşu gibi bir şapka koy ve abanı kapat.

⁶⁸³² Erganun, tarla kuşu yanında, eğer bülbül değilse; hazırda bulunan kumruya söyle; bir nağme okusun.

⁶⁸³³ Sarhoşluk sebebiyle, gül gibi olan kadehin elinden düşmemesi için; kamyş gibi kemeri bağlı (el pençe) ol ve servi gibi ayakta dik dur.

- 18- Kumruyî râ zı pey-i bülbül-i hoş nağma devân
Tâ be-yâyend ü be-sâzend be-hem berbet ü nây⁶⁸³⁴
- 19- Meclis-i hâce-i dünyâst tevekkuf ne-sezed
Hîz ü taksîr me-kon ‘özü me-ne bîş me-yây⁶⁸³⁵
- 20- Hâce-i küll-i cihân ânki Hüdâyeş kerdest
Câvidân ber ser-i ahrâr-ı cihân bâr-hüdây⁶⁸³⁶
- 21- Ân felek-i câh-ı melik mertebe kez bedv vücûd
Felekeş pây siper şod mülkeş dest-girây⁶⁸³⁷
- 22- Ânki der hâsiyet-i insâfeş eger havz koned
Sohen-i kâh ne-gûyed ebeden kâhribây⁶⁸³⁸
- 23- Vânki der nâsiyet-i rûz ne-bîned takdîr
Ez kocâ zâyîne-i re’y memâlik-i ârây⁶⁸³⁹
- 24- Ey zemân bî ‘aded-i müddet-i tu devr-i kasîr
Vey cihân bî meded-i ‘iddet-i tu dest-gezây⁶⁸⁴⁰
- 25- Âftâbî eger o çün tu şeved zâyid-i nûr
Âsmânî eger o çün tu buved sâbit-re’y⁶⁸⁴¹
- 26- ‘Afv bahşî ne-buved çün keremet ‘özü-pezi

⁶⁸³⁴ Gelip ney ve ud ile beraber çalmaları için; kumruyu, hoş nağmeli bülbülün ardınca koştur.

⁶⁸³⁵ Dünyanın efendisinin meclisidir, durmak yakışmaz. Kalk ve kusur etme, bahane tutma ve fazla beklentin de olmasın.

⁶⁸³⁶ Bütün dünyanın efendisini, Hak Ta‘âlâ, ebedi olarak, dünya hürlerine lider yapmıştır.

⁶⁸³⁷ Şevketli ve padişah mertebeli o felek; o bedene, varlığın başlangıcından itibaren (ezelden), feleği ayağına siper, mülkü itaatkâr oldu.

⁶⁸³⁸ O ki; insaflı olarak derinden düşünse; kehribar asla samanın sözünü söylemez.

⁶⁸³⁹ Gündüzü bile aslında görüp takdir edemeyen kişi; düşüncesinin aynasında, memleketin ziynetini nerede görsün?

⁶⁸⁴⁰ Ey devranının sayısı olmadan zamanın, kısa bir dönüş olduğu zat! Ey yardımının sebepleri olmadan, dünyanın kasvet içinde bulunduğu şahıs!

⁶⁸⁴¹ Eğer onun da senin gibi nuru fazla olursa o, bir güneş olur. Eğer o da senin gibi sabit iradeli olursa o, bir sema olur.

Fitne bendî ne-buved çün kalemet kal'a-guşây⁶⁸⁴²

27- Ger çu hûrşîd şeved hasm-ı tu go şev ki
Dest-i kahret be gel-i hâdise hûrşîd endây⁶⁸⁴³

28- Ver ber-âred be-mesel-i mâr be efsûn zı zemîn
Ejdehây-i felekî râ çe gam ez mâr-efsây⁶⁸⁴⁴

29- Tâ cihân râ ne-buved ez hareket âsâyış
Der cihân sâkin vez endûh-i cihân mîâsây⁶⁸⁴⁵

30- Meclis-i lehv-i tu pür meşgale vü hû yâhû
Hâne-i hasm-ı tu pür velvele vü hâ yâ hay⁶⁸⁴⁶

31- Hest fermânet revân ber heme etrâf-ı cihân
Der cihân herçi murâd-ı tu buved mîfermây⁶⁸⁴⁷

Der Medh-i Fahrû's-Sâde Mecdü'd-Dîn Ebû Tâlib Nu'me⁶⁸⁴⁸ Kaside: 178

Vezin: Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün

1- Âhir ey kavm ne ez behr-i men ez behr-i Hüdây
Dest girîd merâ zîn felek-i bî-ser ü pây⁶⁸⁴⁹

S.343

2- Hâl-i men bende be-vechî ki tevân keşf konîd

⁶⁸⁴² Keremin gibi, mazeret kabul eden, affedici yoktur. Kalemin gibi, kale fethedici, fitne ve fesat bastıran yoktur.

⁶⁸⁴³ Senin düşmanın, güneş gibi bile olsa şöyle deyiver: "Senin öfkenin eli, hadise çamuruyla güneşleri sıvar".

⁶⁸⁴⁴ Eğer sihirle, yerden yılan çıkarırsa; feleğin ejderhasının, yılan tutandan, korkusu olur mu?

⁶⁸⁴⁵ Dünyanın dönüş hareketi, son bulmadıkça; dünyada yaşa ve dünya çilesinden emin ol.

⁶⁸⁴⁶ Senin sevinç ve neşe meclisin, şarkı ve kuş sesiyle dolarak coşsun! Düşmanın evi, hengâme ve feryad u figanla inlesin!

⁶⁸⁴⁷ Fermanın, dünyanın dört bir tarafında, geçerli olsun! Dünyada her ne muradın varsa nail olasın!

⁶⁸⁴⁸ Fahrû's-Sâde Mecdü'd-Dîn Ebu Tâlib Nu'me'nin Methi Hakkındadır.

⁶⁸⁴⁹ Ey halk, benim için değil, Allah için, bu alçak feleğin elinden, artık bana yardım edin!

Ber hüdâvend-i men ân sûret te'yîd-i Hüdây⁶⁸⁵⁰

- 3- ‘Âlem-i mecd ki ber bâr-ı hüdâyân melikest
Mecd-i Dîn ân be-sezâ ber melikân bâr-i Hüdây⁶⁸⁵¹
- 4- Mîr Bu Tâlib Bin Nu‘me ki bî ni‘met-i o
Âsmân teng ü zemîn müflis ü hûrşîd gedây⁶⁸⁵²
- 5- Ânki bâ nakş-ı vücûdeş varak-ı fitne be-şust
‘Âlem-i nâmiye-bahş ü felek-i hâdise-zây⁶⁸⁵³
- 6- Ânki ez ebr-i kefeş âb hored kışt-i ümîd
Vânki ber hâk-i dereş reşk burd ferr-i Hümây⁶⁸⁵⁴
- 7- Ânki pîş-i girih-i ebrû-yi be’siş be-mesel
Nâm-ı keh zehre ne-dâred ki bered kâh-rubây⁶⁸⁵⁵
- 8- Ber ser-i cem‘ be-gûyîd ki ey kadr-i turâ
Âsmân pây siper geşte zemîn dest-girây⁶⁸⁵⁶
- 9- Mânde ez sîlî câhet ser-i çerh ender pîş
Geşte ez ta‘ne-i hilmet dil-i hâk ender-vây⁶⁸⁵⁷
- 10- Huşk-sâl-ı kerem ez ebr-i kefet yâfte nem

⁶⁸⁵⁰ Allah’ın, benim efendimi teyid ettiği suret üzere; ben kulunuzun halini, o şekilde kıyas ederek anlayabilirsiniz.

⁶⁸⁵¹ Büyüklük âlemi olan Mecdü’-d-Dîn, öyle birisidir ki; her türlü nimeti veren, büyüklerin padişahıdır. O padişahlara Allah’ın nimetini sunmak, Mecdü’-d-Dîn’e yakışır.

⁶⁸⁵² Emir Ebu Talib bin Nu‘me’nin nimeti olmadan, gökyüzü dar (eksik), yeryüzü müflis ve güneş dilencidir.

⁶⁸⁵³ O, nimetler bahşeden vücudunun deseniyle ve hadiseleri düzenleyen feleğiyle; kâğıdın üzerindeki fitne yazısını silmiştir.

⁶⁸⁵⁴ O, öyle birisidir ki; bulut gibi olan cömert elinden, ümit gemisi su içer (su alır). O, kapısının toprağını, Hüma kuşunun şevket ve makamının kışkandığı zattır.

⁶⁸⁵⁵ O, öyle birisidir ki; masal gibi kaş çatma ve öfkesinin haşmeti karşısında; samanın adını anacak kerribar yoktur.

⁶⁸⁵⁶ Cemiyetin liderine; “ey değeri için; gökyüzünün baştan sona âlemi devrettiği (siper olduğu) ve zeminin, ona yardımcı olduğu zat” deyin.

⁶⁸⁵⁷ Onun şevketinin sillesinden, feleğin başı önünde kalmıştır. Sabrının kınamasından, toprağın yüreği feryat figan içindedir.

Vây eger ebr-i kefet nâyje be-guşâdî vây⁶⁸⁵⁸

- 11- Sâ'id-i cûd-i tu dâred kef-i deryâ vüs'at
Pençe-i kahr-ı tu dâred gül-i hûrşîd endây⁶⁸⁵⁹
- 12- Çîst kilik-i tu yekî kâtib-i esrâr-ı nigâr
Çîst nutk-i tu yekî tûtîy-i ilhâm serây⁶⁸⁶⁰
- 13- Tu ki der nâsiye-i rûz be-bînî takdîr
Ez kocâ zâyne re'y memâlik ârây⁶⁸⁶¹
- 14- Ânki o der heme dil 'aşk-ı tu dâred heme-vakt
Ânki o bâ heme kes şükr-i tu gûyed heme cây⁶⁸⁶²
- 15- İ'tikâdî ki fülân râ be hüdâvendîy-i tust
Dîde bâşî be heme hâl der âyîne-i re'y⁶⁸⁶³
- 16- Müddetî şod ki der îñ şehîr mukîm est ü henûz
Hîç derbâneş ne-dâned be-der hîç serây⁶⁸⁶⁴
- 17- Hidmet-i hazret-i tu yek-du-se bârek der-yâft
Ender ân mevsim-i gam-perver şâdî-fersây⁶⁸⁶⁵
- 18- Be'd ez ân kemterek âmed ne zı taksîr ez-ânk
Tâ ne-bâyed ki kesî gûyedeş ey hâce kem ây⁶⁸⁶⁶

⁶⁸⁵⁸ Kuraklığın keremi, elinin cömertliğinden rutubet bulmuştur. Eğer elinin cömertlik bulutu yağma yollarını açarsa bak gör neler olur.

⁶⁸⁵⁹ Cömertliğinin bileği, deniz tabanı kadar geniştir. Öfkenin pençesinde, güneş sıvayacak çamur vardır.

⁶⁸⁶⁰ Senin kalemin nedir? Esrarlı bir kâtiptir. Senin nutkun nedir? İlham söyleyen bir papağandır.

⁶⁸⁶¹ Sen, gündüzün anında takdiri görensins. Düşüncenin aynasında memleket zinetinin nerede olduğunu sezensin.

⁶⁸⁶² Her zaman tüm yüreğinde senin aşkın olan kişi; her yerde ve herkesle senin şükrünü konuşan kişi;

⁶⁸⁶³ Falan kişinin (Enverî'nin), efendisi olduğun inancını, her halde fikir aynasında görmüş olmalısın.

⁶⁸⁶⁴ Bir süredir ki bu şehirde ikamet ettiği hala, hiçbir saray kapısında, kapıcı bile değildir.

⁶⁸⁶⁵ O kederli ve sevinç azaltan mevsimlerde, bir iki kere efendim olan senin huzurunda bulundum,

⁶⁸⁶⁶ Ondan sonra az gelmeğe başladım, kusur yüzünden değil. Kimse demesin ki ey efendi (hizmetçi) az gel!

- 19- Ne-tevân goft ki muhtâc ne-bâşed lîken
Bâd-ı hırseş ne-koned hemçu hessân⁶⁸⁶⁷-ı nâ-pervây⁶⁸⁶⁸
- 20- Tama‘ râ gofte buved hûn be-hor u leb me-guşây
Nefs râ gofte buved cân be-ken ü ruh me-nümây⁶⁸⁶⁹
- 21- Bendeş ez bend-i kazâ ger be-guşâyed soheşeş
În buved bes ki dil ez râz-ı havâdis me-guşây⁶⁸⁷⁰
- 22- Lîken âncâ ki melâyik zı rıdây-ı pederet
Heme der arzûy-i ‘aşk-i külâhend ü kabây⁶⁸⁷¹
- 23- Çi-koned ger ne-buved meclis ü dîvân-ı turâ
Şâ‘ir ü râvî vü hünyâger ü fessâl u gedây⁶⁸⁷²
- 24- Enverî lâf me-zen kâ‘ide-i bisyâr me-neh
Bâligî tıfl ne’î cây be-bîn jâj me-hây⁶⁸⁷³
- 25- Bâr-nâme ne-keşed bâr-hüdâyî ki sipihr
Hest ez pâ vu rikâb-ı pedereş geşte dû-tây⁶⁸⁷⁴
- 26- Dâğ dârî be serîn ber-ne-tevânî şod hür
Pest dârî be dehân ber-ne-tevânî zed nây⁶⁸⁷⁵
- 27- Hîşten dârîy-i tu gâyet-i bî hîştenî est

⁶⁸⁶⁷ Oğlak yıldızı, sönmeyen yıldız demektir.

⁶⁸⁶⁸ Muhtaç değildir denilemez. Lakin hırsının rüzgârı, oğlak yıldızı gibi pervasızlık yapmaz.

⁶⁸⁶⁹ Hırsa; “kan yut ve sesini çıkarma” demişti. Nefse (ruha); “can ver (azap çekmek) ve yüz gösterme demişti”.

⁶⁸⁷⁰ Eğer kaza sözün düğümlerini birbirinden ayırsa onun sözü hep şu olurdu; “kalp, hadiselerin sırrını açıklamasın”.

⁶⁸⁷¹ Lakin oradaki meleklerin hepsi, senin babanın cüppesinden, aba ve külâh isteme arzusundadırlar.

⁶⁸⁷² Eğer senin meclisinin ve divanının, şairi, ravisi, şarkıcısı, meddahı ve dilencisi olmasa ne yapsın?

⁶⁸⁷³ Enverî, boş söz konuşma, çok kural koyma, büyüksün çocuk değilsin, yerini bil ve beyhude konuşma!

⁶⁸⁷⁴ Gökyüzü, babasının ayak ve üzengisinden iki kat olmuş olan efendi, caka satmaz.

⁶⁸⁷⁵ Kalçada damgan var, hür olamasın. Ağzında alçaklık var, ıftihar edemezsin.

Hîşten râ çu tu dâni ki ey pes me-sîtây⁶⁸⁷⁶

- 28- Sîm-i germâbe ne-dârî be-zeneh me-senc
Nân-i yek mâhe ne-dârî be leged âb me-sây⁶⁸⁷⁷

S.344

- 29- Hîz ü nezdîk-i hüdâvend şev îni şî'r be-ber
'Âkilân hâmil-i endîşe ne-bâşend be-re'y⁶⁸⁷⁸
- 30- Çend bî-berg ü nevâ sabr konî şerm be-neh
Gû hüdâvend merâ berg ü nevâyî fermây⁶⁸⁷⁹
- 31- Dil çu nâr ez 'ataş u çehre çu âbî zı ğubâr
Ber me-gerd ez leb-i bahr îni be-nişân be-zedây⁶⁸⁸⁰
- 32- Ger zı hâset dehed ez hâs-ı tu beyhûde me-gûy
Ver zı tevzî', zı tevzî'-i tu yâfte me-derâyî⁶⁸⁸¹
- 33- Çün be-fermûd be-rev râh tene'um ber-gîr
Be-nişîn fârîğ u dem der-keş ü zahmet me-fezây⁶⁸⁸²
- 34- Çemenî dârî der tab', dero hoş mîgerd
Gül-i ma'na mîçîn serv-i sohen mîpîrây⁶⁸⁸³

⁶⁸⁷⁶ Senin çekingeliğin (aşırı sabrın, perhizkârlığın) beyhudeliğin zirvesidir. Ey herkesi kendisi gibi bilen beyhude ve baygın kişi çekinme, gel!

⁶⁸⁷⁷ Hamam paran yok, boşuna gururlanma. Bir aylık ekmeğe bile sahip değilsin, tekme ile su aramaya çalışma!

⁶⁸⁷⁸ Kalk efendinin yanına git ve bu şiiri ona götür! Akıllılar, kendi görüşlerine (arzularına) göre düşünce ve fikir taşımıyorlar.

⁶⁸⁷⁹ Ne zamana kadar rızısız ve fakir olarak sabredeceksin utan! "Efendim, bana rızık ve maişet buyur" de.

⁶⁸⁸⁰ Yürek susuzluktan ateş gibi; yüz, tozdan bembeyaz... Deniz kenarından geri dönme, bunu (susuzluğu) yatıştır ve onu sil (yüzünü temizle)!

⁶⁸⁸¹ Eğer senin için haslardan daha hususi olan birisi bile verse boşuna konuşma! Eğer ihsanlardan, sana bir ihsan olursa onu kapmaya çalışma!

⁶⁸⁸² Eğer o buyurursa, sen nimet ve bolluk içinde olduğunu göster! Sıkıntıyı artırma, kendi kabuğuna çekil ve fazla konuşma!

⁶⁸⁸³ Huy ve istidadında bir alanın var onda iyi dolaş! Mana ve anlam çiçeklerini topla ve sözün servi ağacını süsle!

- 35- Geşt-i bî fâyide kem zen ki ne bâdî ne duhân
Bâng-ı bî fâyide kem kon ki ne nâyî ne derâyî⁶⁸⁸⁴
- 36- Şî'r eger gûyî pes bâr hüdâyet memdûh
Dâmen-i in sohen-i pâk be her-kes mâlây⁶⁸⁸⁵
- 37- Tâ ki âfâk-i cihân guzerân peymâyed
Âftâb-ı felek dâ'ir-i devrân peymây⁶⁸⁸⁶
- 38- Ey bi-hakk-i seyyid ü sadr-ı heme âfâk me-bâd
Ki gezendiyt resâned felek-i hîre-guzâr⁶⁸⁸⁷
- 39- Tâ ki hûrşîd be-tâbed tu çu hûrşîd be-tâb
Tâ ki eyyâm be-pâyed tu çu eyyâm be-pây⁶⁸⁸⁸
- 40- Tâ ne-yâsûd şeb ü rûz cihân ez hareket
Rûz u şeb der tarab u kâm u hevâ mî âsây⁶⁸⁸⁹
- 41- Felek ez meclis-i üns-i tu pür ez hû yâ-hû
'Âlem ez girye-i hasm-i tu pür ez hâ yâ-hây⁶⁸⁹⁰

Der Tehniyet-i 'İd ü Medh-i Mecdü'd-Dîn Ebû'l-Hasan 'İmrânî⁶⁸⁹¹ -

Kaside: 179

Vezin: Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün

- 1- Ceşn-i 'îd enderîn-i hümâyûn cây

⁶⁸⁸⁴ Ne bir rüzgârın ne de duman; lüzumsuz yere fazla dolaşma! Ne neysin, ne de çansın; beyhude fazla konuşma!

⁶⁸⁸⁵ Eğer şiir söylüyorsan, öncelikle efendini öv! Bu sözün, temiz ve parlak eteğini herkese sür!

⁶⁸⁸⁶ Âlemleri gezip dolaşan feleğin güneşi; geçici dünyanın ufuklarını devrettiği sürece;

⁶⁸⁸⁷ Tüm ufukların seyidi ve veziri hakkı için; serkeş ve zalim felek sana zarar vermesin!

⁶⁸⁸⁸ Güneş parladığı sürece, sende güneş gibi parla! Zaman devam ettiği müddetçe, sen de zaman gibi yaşa!

⁶⁸⁸⁹ Gece ve gündüz dünya hareketten düşmedikçe; gece gündüz sevinçle, muradında ve arzularında rahatça yaşa!

⁶⁸⁹⁰ Felek, senin dostluk meclisinden dolayı, sevinç çılgınlıklarıyla doludur. Dünya, senin düşmanlarının ağlamalarından, iniltiyle doludur.

⁶⁸⁹¹ Bayram Tebriki ve Mecdü'd-Dîn Ebû'l-Hethi Hakkındadır.

Ki behiştî est der cihân-ı Hüdây⁶⁸⁹²

- 2- Ferruh u Hürrem ü hümâyûn bâd
Ber hüdâvend îh hümâyûn cây⁶⁸⁹³
- 3- Mecd-i Dîn Bû'l-Hasen ki tayyire koned
Çerh u hûrşîd râ be kadr ü be re'y⁶⁸⁹⁴
- 4- Ânki bâ 'adl-i o ne-mîgûyed
Sohen-i kâh tab'-i kâh-rubây⁶⁸⁹⁵
- 5- Vânki bâ ferr-i o ne-mîfekened
Sâye ber kâr-ı hîş ferr-i Hümây⁶⁸⁹⁶
- 6- Kadr-i o râ sipihr pây siper
Hezm-i o râ zemâne dest guzây⁶⁸⁹⁷
- 7- Pîş-i câheş ser-i felek der pîş
Pîş-i hilmeş dil-i zemîn der-vây⁶⁸⁹⁸
- 8- Keremeş 'afv-bahş u 'özr-peziâr
Kalemeş fitne-bend ü kal'a-guşây⁶⁸⁹⁹
- 9- Der hevây-i isâbet-i re'yeş
Âftâb-ı sipihr zerre-nümây⁶⁹⁰⁰

⁶⁸⁹² Bu kutlu yerde yapılan bayram şenliği, Allah'ın dünyasında bir cennet gibidir.

⁶⁸⁹³ Bu kutlu yer, efendime şifalı ve mübarek olsun!

⁶⁸⁹⁴ Dinin şanı olan Bulhasan; değer ve düşüncesiyle, felek ve güneşi utandırır (öfkelenendir).

⁶⁸⁹⁵ Öyle birisidir ki; onun adaleti yüzünden, kehribarın tabiatı, samanın sözünü etmez.

⁶⁸⁹⁶ Öyle birisidir ki; onun haşmeti karşısında, Huma kuşunun şevketi, kendi makamını bile etkilemez.

⁶⁸⁹⁷ Onun değerinin yüceliğini felek, yerden, mihvere (sipere) kadar takdir etmiştir. Zamane, onun önsezilerine gıpta ile bakmıştır.

⁶⁸⁹⁸ Şevketinin karşısında, feleğin başı önünde kalmıştır. Sabrının mukabilinde, toprağın yüreği feryad u figan içindedir.

⁶⁸⁹⁹ Keremi, affedici ve özür kabul edendir. Kalemi, fitne yatıştıran ve kale fethedendir.

⁶⁹⁰⁰ Onun görüşünün parlaklığı yanında; feleğin güneşi zerre gibidir.

- 10- Der kemîn-i siyâset-i kîneş
Peşşe'î zı intikâm pîl-rubây⁶⁹⁰¹
- 11- Ra'd râ ebr gofte pîş-i kefeş
Vakt-i îñ lâf nîst herze-me-lây⁶⁹⁰²
- 12- Mevc râ bahr gofte pîş-i dileş
Rûz-i îñ 'arz nîst jâj me-hây⁶⁹⁰³
- S.345**
- 13- Zihn-i o hâme'îst gayb-nigâr
Kilk-i o nâtıkîst vahy-serây⁶⁹⁰⁴
- 14- Ey ber eşrâf-ı dehr fermân deh
Vey ber ebnây-i 'asr bâr-hüdây⁶⁹⁰⁵
- 15- Zûri 'azm-i tu âsmân kudret
Gil-i kahr-ı tu âftâb-endây⁶⁹⁰⁶
- 16- Bâ kefet hırs râ fûrû refte
Her zemânî be genc-i dîger pây⁶⁹⁰⁷
- 17- Heme 'âlem 'iyâl cûd tevâned
Vây eger cûd-i tu ne-bûdî vây⁶⁹⁰⁸
- 18- Be's-i tu âteşî est hâdise-sûz

⁶⁹⁰¹ Gazabının ceza tuzağında bir sinek; intikam için fili çalar.

⁶⁹⁰² Bulut, onun cömert elinin yanında yıldırıma şöyle demiş: Bu sözün zamanı değil, beyhude konuşma!

⁶⁹⁰³ Deniz onun gönlünün yanında, dalgaya şöyle demiş: Bu beyanın günü değil, saçmalama (boş konuşma)!

⁶⁹⁰⁴ Onun fikri ve zekâsı, sırları yazan kalemdir. Onun kalemi, vahyi dile getiren bir nutuktur.

⁶⁹⁰⁵ Ey devrin büyüklerine ferman veren! Ey asrın insanların efendisi!

⁶⁹⁰⁶ Senin azminin kuvveti, semanın kudretine denktir. Senin kahrının çamuru, güneşi sıvayacak kadar büyüktür.

⁶⁹⁰⁷ Hırs, senin elinle gemlenmişken; diğer ayağı, her zaman hazine ve varlık içine dalmıştır.

⁶⁹⁰⁸ Tüm dünya, kerem ve ihsanla bir aile olabilir, vay eğer senin keremin olmasaydı vay!

Emn-i tu saykalîst fitne-zıdây⁶⁹⁰⁹

19- Haremî çün der serây-i tu nîst
Eymenî râ derîn sipenc-serây⁶⁹¹⁰

20- Nîz tebdîl-i rûz u şeb ne-buved
Ger tu gûyî zemâne râ ki be-pây⁶⁹¹¹

21- Dî be ric‘at şeved be ferdâ bâz
Ger işâret konî ki bâz pes ây⁶⁹¹²

22- Ger heyâlet ne-yâmedî der hâb
Kes ne-dîdîyet der cihân hemtây⁶⁹¹³

23- ‘Akebet nîst zânki hest ‘akîm
Ez nazîr-i tu çerh nâdire zây⁶⁹¹⁴

24- Ey samîm-i kefet behîl nikûh
Vey serîr-i dilet dehîl-sitân⁶⁹¹⁵

25- Nî‘met-i âlûde bîş nîst cihân
Dâmen-i himmetet bedo mâlây⁶⁹¹⁶

26- Reng-i pâlûde ser-i kûyîst
İmtihâneş kon u fûrû pâlây⁶⁹¹⁷

⁶⁹⁰⁹ Senin heybetin hadiseleri yakan ateştir. Senin emniyetin, fitne silen bir ciladır.

⁶⁹¹⁰ Çünkü senin sarayında bir harem yoktur (senin sarayındaki gibi bir harem yoktur). Bu geçici sarayda emniyette olmaya sınırlama yoktur.

⁶⁹¹¹ Ayrıca eğer sen zamaneye; “dur” deseydin; gecenin gündüze dönüşü olmazdı.

⁶⁹¹² Eğer “geri dön” diye işaret edersen; dün yeniden dönüşle yarın olur.

⁶⁹¹³ Eğer hayalin rüyaya gelmezse; kimse, senin benzerini dünyada göremez.

⁶⁹¹⁴ Halefîn (devamın) yoktur, kısır olduğundan dolayı feleğîn, senin benzerini doğurması nadirdir.

⁶⁹¹⁵ Ey samimiyet (cömert, pak) elinin, cimri insanları kınadığı zat! Ey yüreğinin sesinin sığınak aradığı kişi!

⁶⁹¹⁶ Dünya, kirlenmiş nimetten başka bir şey değil. Himmetinin eteğini onunla kirletme.

⁶⁹¹⁷ Yolun başı (dostun diyarı), soluk (silik) bir renge bürünmüş (değişmiş). Onu tecrübe et ve aşağı at (dağıt).

- 27- Dest fersûd cûd-i tu şöde gîr
Ter ü huşk-i cihân-ı cân-fersây⁶⁹¹⁸
- 28- Ey eserhây-i tu senâ-guster
Vey hünerhây-i tu medîh-ârây⁶⁹¹⁹
- 29- Ger hasûdet besî est ‘âciz nîst
Ejdehâ ez cevâb-ı mâr-efsây⁶⁹²⁰
- 30- Çün buved devlet-i tu rûz-efzûn
Çe ziyân ez hasûd-i kâr-efzây⁶⁹²¹
- 31- Âb-ı câh-ı tu rûşen est ez ser
Hasm râ gû ki bâd mîpeymây⁶⁹²²
- 32- Geri der ‘işretend muştî levm
Vez çi der atlasand çend gedây⁶⁹²³
- 33- Çe bozorgî buved der ân ne-ne’end
Hem der ân âşiyân u me’vâ cây⁶⁹²⁴
- 34- Bülbulân nîz der semâ‘ u sürûd
Hüdhüdân nîz bâ külâh u kabây⁶⁹²⁵
- 35- Pederân râ ne-dîde’end âher
În gedâ-zâdegân yâfte derây⁶⁹²⁶
- 36- Vez pey-i kârvân-ı câh-ı şumâ

⁶⁹¹⁸ Can alıcı dünyanın kuru ve yaşı, senin kerem ve bahşişinin karşısında heder olmuştur.

⁶⁹¹⁹ Ey övgüye layık eserlerin sahibi olan zat! Ey methodilecek hünerleri sergileyen kişi!

⁶⁹²⁰ Eğer kıskananların çoksa; ejderha, yılan tutana cevap vermekten aciz değildir.

⁶⁹²¹ Senin devletin günden güne büyürken; seni kıskananların işleri biraz artsa da sana ne zararı olurki?

⁶⁹²² Senin haşmet ve makamının suyu, başından itibaren durudur. Düşmana; “boşuna çalışıyorsun” de.

⁶⁹²³ Gerçi bir avuç alçak sevinç içindedir. Birkaç dilenci neden ibrişim içindedir?

⁶⁹²⁴ İster büyük olsun, ister küçük olsun; herkes için o aşiyanda, sığınacak bir yer vardır.

⁶⁹²⁵ Bülbüller de ötüp oynamakta, çavuşkuşları da külâh ve abalarıyla, keyif sürmekte.

⁶⁹²⁶ Bu beyhude konuşan dilenci oğulları; sonunda babalarını görmemişler.

Ez pey-i nân u câme nâ-pervây⁶⁹²⁷

- 37- Ân yekî gah nefîr gird-i nefer
Vân diger gah resîl bâng-ı derây⁶⁹²⁸

- 38- Çi şod eknûn ki der lügathâ-şân
Âsmân şod semâ vu mâheşây⁶⁹²⁹

- 39- Be şeb ü rûz-i şân sipâr ki nîst
Zîn nikûter du pûstîn pîrây⁶⁹³⁰

S.346

- 40- İn yekî şerze'îst hîre şeker
Vân diger gerze'îst herze-girây⁶⁹³¹

- 41- Zîn sipes ber sipîhr gerden-keş
Pes ez în bâ zemâne pehlû-sây⁶⁹³²

- 42- Tâ zı gerdiş-i felek ne-yâsâyed
Der ne'îm-i cihân hemî âsây⁶⁹³³

- 43- Meclis-i 'işretet be-hû yâ-hû
Girye-i düşmenet be hâ yâ-hây⁶⁹³⁴

- 44- Tabl-ı bed-hâh-ı tu be zîr-i gilîm
Vez nedâmet-i nedîm nâle çu nây⁶⁹³⁵

⁶⁹²⁷ Sizin şevket ve makam kervanınızın ardında; pervasızca, ekmek ve elbise (giysi) peşinde olanlar;

⁶⁹²⁸ Birisi, diğerlerinin etrafında, bazen boru gibi; diğeri çan sesiyle, ses sese verir.

⁶⁹²⁹ Şimdi ne oldu ki; sözcüklerinde, gök sema oldu; onun mahı, ay oldu?

⁶⁹³⁰ Gece ve gündüzlerine havale et, zira bundan daha iyi, iki post süsleyen yoktur.

⁶⁹³¹ Bu biri kudretli bir serkeş avcıdır. Diğeri, beyhude ve boş insanlara meyilli olan bir yılandır (fare dir).

⁶⁹³² Bundan sonra, feleğe baş kaldır. Bundan böyle, zamane ile ittifak et.

⁶⁹³³ Feleğin dönüp dolaştığı müddetçe; dünya nimetlerinde daima, rahatla yaşa!

⁶⁹³⁴ Eğlence meclisin, sevinç ve neşe sesleriyle; düşmanın ağlaması, inleme ile dolu olsun!

⁶⁹³⁵ Seni çekemeyenlerin davulunun sesi, kilim altında; nedimin (sohbet arkadaşının) pişmanlığından dolayı, ney gibi inlesin.

- 45- Hest fermânet ber zemâne revân
Herçi re'yet buved hemî fermây⁶⁹³⁶

Medh-i Ebû'l-Mefâhir Emîr Fahru'd-Dîn Mîrâb-ı Merv Ma'rûf be Âbî⁶⁹³⁷ -

Kaside: 180

Vezin: Mef'ûlü/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün

- 1- Ey kible-i kûy-i hâkî vü âbî
Vey fahr-i heme kabîle-i âbî⁶⁹³⁸
- 2- Ey yâfte herçi ceste ez gîtî
Cüz misl-i ki îñ yekî ne-mîyâbî⁶⁹³⁹
- 3- Ecrâm zı reşk-i pâye-i kadret
Pûşîde libâshây-i sîmâyî⁶⁹⁴⁰
- 4- 'Adl-i tu zı rûy-i hâsiyet kerde
Bâ âteş-i fitne sâlhâ âbî⁶⁹⁴¹
- 5- Ber çerh zı behr-i ihtiyârâtet
Hûrşîd hemî koned suturlâbî⁶⁹⁴²
- 6- Kerde sıfat ehterân-ı gerdûn râ
Dergâh tevâned sâl-i mihrâbî⁶⁹⁴³
- 7- Dâru'd-darbî est kerd ü goft tu
Eymen şöde ez mecâl-i kullâbî⁶⁹⁴⁴

⁶⁹³⁶ Fermanın, zamane üzerinde geçerlidir; düşüncende her ne varsa onu buyur.

⁶⁹³⁷ Merv'in Valisi, Âbî Lakabıyla Maruf; Ebû'l-Mefâhir, Emîr Fahru'd-Dîn'in Methi Hakkındadır.

⁶⁹³⁸ Ey Hâkî ve Âbî semtlerinin kiblesi! Ey tüm Âbî kabilesinin iftihar!

⁶⁹³⁹ Ey dünyadan, her ne murad etti ise bulan! Kendinden başka böyle birini bulamazsın.

⁶⁹⁴⁰ Yıldızlar, kıymetinin payelerini kıskandıklarından, gümüş renginde giysiler giymişler.

⁶⁹⁴¹ Senin adaletin, karakterinden dolayı; fitne ateşiyle, yıllarca su muamelesi yapmıştır.

⁶⁹⁴² Güneş, senin, feleğin üzerindeki etkilerini (yeteneklerini) tespit için, sürekli usturlap kullanır.

⁶⁹⁴³ Dergâh (saray); mihrab yılı yapabilmek için, feleğin yıldızlarını sıralamış.

⁶⁹⁴⁴ Darphanecilik yapan (darphanede çalışan), şöyle dedi: "Sen, her türlü sahtecilikten (kalpazanlık yollarından), emin olmuşsun".

- 8- Çün hâk be gâh-i heşm be-şekîbî
Çün bâd be vakt-i ‘afv be-şitâbî⁶⁹⁴⁵
- 9- Dergâh-ı tu bâb-ı a‘zam-ı ‘adlest
Mehdî şöde nâmzed be bevvâbî⁶⁹⁴⁶
- 10- Zı-âsîb-i tu ez felek fûrû rîzend
Encüm çu kebûterân medrebi⁶⁹⁴⁷
- 11- Ez kâr ‘aduvvet çün revân gerded
Ta‘lîm tevân sited resen tâbî⁶⁹⁴⁸
- 12- Ez sîm-i muhâlifet sehâ nâyed
Ne-şenîdestî zı sîm-i A‘râbî⁶⁹⁴⁹
- 13- Târîh-i tefâhürest teşrîfet
Hem eslâfî merâ hem a‘kâbî⁶⁹⁵⁰
- 14- Zûdâ-ki be-delv-i şân fûrû dâdest
În günbed-i zûd gird-i dûlâbî⁶⁹⁵¹
- 15- Ey çeşm-i niyâziyân zı cûd-i tu
Çün baht-i muhâlifet be hoş hâbî⁶⁹⁵²
- 16- Goftem ki be şûkr-i ân pedîd âyem
Ruh kerde celâlet-i tu ‘ünnâbî⁶⁹⁵³

⁶⁹⁴⁵ Öfke zamanında, toprak gibi sakinsin. Af zamanında, rüzgâr gibi acele hareket etmekteisin.

⁶⁹⁴⁶ Senin dergâhın, adaletin en büyük kapısıdır. Mehdi, senin sarayında, kapıcılığa aday olmuştur.

⁶⁹⁴⁷ Senin bela ve kederinden; yıldızlar gökyüzünden, avlanan güvercinler gibi yere dökülürler.

⁶⁹⁴⁸ Düşmanın işte çevik olduğunda, ip eğirmeyi öğretme kudretini bilir.

⁶⁹⁴⁹ Muhaliflerinin gümüşünden kerem ve cömertlik gelmez. Çöl Araplarının gümüşüyle ilgili, herhangi bir şey duymamışsındır.

⁶⁹⁵⁰ Senin, beni şereflendirmen; hem geçmişim, hem de geleceğim için, iftihar tarihidir.

⁶⁹⁵¹ Acele et, zira yuvarlak dolabı hızlı dönüp duran dünya, kovaşını aşağıya saldı (zaman, kova burcuna girdi).

⁶⁹⁵² Ey kereminden, muhtaçların gözü, muhaliflerinin bahtı gibi derin uykuda olan zat!

⁶⁹⁵³ Ona teşekkür için, ortaya çıkayım (zuhur edeyim) dedim. Senin, ünnâb gibi kırmızı olan celalin kendini gösterdi.

17- Goftâ zı girâniy-i rikâb-ı men
Zûdâki ‘inân be ‘acz ber-tâbî⁶⁹⁵⁴

18- Fethü'l-bâbî be-kerdem âher hem
Bâ ânki tu ez verây-i îñ bâbî⁶⁹⁵⁵

19- Tâ hest zı şest-dûr der sür‘at
Eyyâm çu tîrhây-i pertâbî⁶⁹⁵⁶

S.347

20- Hasm-i tu vu devr-i çerh-i o bâdâ
Tîynet-i kasabî vü tab‘-i mehtâbî^{6957, 6958}

21- Çün dâne-i nâr-eşk-i bed-hâhet
Vez gussa ruheş çu çehre-i âbî⁶⁹⁵⁹

22- Esbâb-ı bekât sâhte-i gerdûn
Der cümle ne san‘atî ne esbâbî⁶⁹⁶⁰

Der Mezemmet-i Şi‘r ü Şâ‘irî vü Fazîlet-i ‘İlm ü Hikmet⁶⁹⁶¹ - Kaside: 181

Vezin: Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün

1- Ey birâder beşnevî remzî zı şî‘r ü şâ‘irî
Tâ zı mâ muştî gedâ kes râ be merdum ne-şumurî⁶⁹⁶²

2- Dân ki ez kennâs⁶⁹⁶³-ı nâ-kes der memâlik çâre nîst

⁶⁹⁵⁴ Şöyle dedi: “ Benim üzenğim ağırılığından, dizgin, çaresizlikle dayanamaz, kopabilir, hemen gel”.

⁶⁹⁵⁵ Sen bu kapının ötesinde (arkasında) olduğun halde; başka bir kapı daha açtım.

⁶⁹⁵⁶ Günler, süratte, başparmaktan uzak kalan, yaydan çıkmış oklar gibi hızlı aktıkça;

⁶⁹⁵⁷ Yani ışığı, güneş gibi kendinden değil belki ay gibi güneşten almaktadır.

⁶⁹⁵⁸ Senin düşmanın ve onun feleğinin dolanmasının tiyneti; kamış gibi içi boş ve tabiatı mehtap gibi olsun!

⁶⁹⁵⁹ Sana karşı kötü niyetlilerin gözyaşları, nar taneleri gibi olsun! Kederden, yüzleri mavi ve mor olsun!

⁶⁹⁶⁰ Sonuç olarak, sanatın ve sebeplerin yokken; felek, senin beka sebeplerini yapmış.

⁶⁹⁶¹ Şiir ve Şairin Tenkidi, İlmin ve Hikmetin Fazileti Hakkındadır.

⁶⁹⁶² Ey birader şiir ve şairlikten bir sır dinle. Ta ki, bizi bir avuç dilenci olarak halka tanımlamayasın.

⁶⁹⁶³ Çöpçülerden kasıt dışkı taşıyan şahıstır.

Hâş Allâh tâ ne-dârî in sohen râ serserî⁶⁹⁶⁴

- 3- Zânki ger hâcet futad tâ fuzla'î râ kem konî
Nâkilî bâyed tu ne-tevânî ki hod bîrûn berî⁶⁹⁶⁵
- 4- Kâr-ı Hâlid cüz be Ca'fer key şevêd hergiz temâm
Zân yekî covlâhegî dâned diger berzîgerî⁶⁹⁶⁶
- 5- Bâz eger şâ'ir ne-bâşed hiç noksânî futad
Der nizâm-ı 'âlem ez rûy-i hired ger be-nigerî⁶⁹⁶⁷
- 6- Âdemî râ çün ma'ûnet şart-i kâr-i şirketest
Nân zı kennâsî hored bihter buved kez şâ'irî⁶⁹⁶⁸
- 7- Ân şenîdestî ki nuh-sed kes be-yâyed pîşever
Tâ tu nâ-dâniste vü bî-âgehî nânî horî⁶⁹⁶⁹
- 8- Der ezâ-i ân eger ez tu ne-bâşed yâriyi
Ân ne nân horden buved dâni çi bâşed müdbirî⁶⁹⁷⁰
- 9- Tu cihân râ kîstî tâ bî ma'ûnet-i kâr-ı tu
Râst mîdârend ez na'lîn tâ enguşterî⁶⁹⁷¹
- 10- Çün ne-dârî ber kesî hakkî hakîkat dâni ki hest
Hem tekâzâ rîş-i gâvî hem hecâ kûn-i herî⁶⁹⁷²

⁶⁹⁶⁴ Bil ki, memleketlerde değersiz çöpçülerden kaçış yoktur. Allah paktır bu sözü boş sayma!

⁶⁹⁶⁵ Eğer dışkıyı dışarı atmaya ihtiyaç olursa; onu taşıyan gerekir, sen kendin dışarı çıkaramazsın.

⁶⁹⁶⁶ Halid'in işi, Cafer olmadan hiçbir zaman bitmez. Biri dokumacılık bilir, diğeri tarımcılık.

⁶⁹⁶⁷ Akılla baktığında, eğer şair olmazsa; dünya nizamında yine hiçbir eksiklik olmaz.

⁶⁹⁶⁸ İnsanoğlu için yardım etmek ortak işin şartıdır. Çöpçülükten ekmek yemek şairlikten daha iyidir.

⁶⁹⁶⁹ Senin bilmeden, bir lokma ekmek yiyebilmen için; dokuz yüz kişinin meslek sahibi olması gerektiğini duymuşsundur.

⁶⁹⁷⁰ Onun karşılığında eğer senden yardım olmazsa, o ekmeği yemek söz konusu olmaz. Bilirsen ne olur, felaket ve bedbahtlık olur.

⁶⁹⁷¹ Sen dünya için nesin ki; senin yardımın olmadan, terlikten yüzüğe kadar işin bir şekilde rast gidiyor.

⁶⁹⁷² Çünkü kimseye bir hakkın yoktur. Hem hakikati bil ki; istek ve arzun inek sakalı, hiciv ve küfürlerin eşek kıçıdır.

- 11- Ez çi vâcib şod be-gû âhir ber în âzâd-merd
În ki mîhâhî ezo vângeh bedîn müstekbirî⁶⁹⁷³

S.348

- 12- O turâ key goft kîn kelpeterhâ⁶⁹⁷⁴ râ cem‘ kon
Tâ turâ lâzım şeved çendîn şikâyet gusterî⁶⁹⁷⁵
- 13- ‘Ömr-i hod hod mîkonî zâyî‘ ezo tâvân me-hâh
Hem tu hâkim bâş tâ hem zânki be-fürûşî herî⁶⁹⁷⁶
- 14- ‘Akl râ der herçi bâşî pîş-vây-i hîş sâz
Zânki peydâ o koned bed-bahtî ez nîk-ehterî⁶⁹⁷⁷
- 15- Hod cüz ez behr-i bekây-i ‘adl dîger behr çîst
În siyâsethâ ki mevrûsest ez peygamberî⁶⁹⁷⁸
- 16- Men ne-yem der hükm-i hîş ez kâfirîhây-i sipihr
Ver-ne der inkâr-i men çi şâ‘irî çi kâfirî⁶⁹⁷⁹
- 17- Düşmen-i cân-i men âmed şî‘r-i çendeş-perverem
Ey Müselmânân figân ez dest-i düşman-perverî⁶⁹⁸⁰
- 18- Şî‘r dâni çîst dûr ez rûy-i tu hayzu‘r-ricâl
Kâyileş gû hâh Keyvân bâş u hâhî Müşterî⁶⁹⁸¹

⁶⁹⁷³ O halde söyle bakayım; sonunda bu asil kişiye, istediğin şey neden vacip oldu? O zaman, bundan dolayı neden bu kadar mağrursun?

⁶⁹⁷⁴ Kelpeter: Hint gitarı (Sitar)

⁶⁹⁷⁵ O ne zaman; “bu kelpeterleri topla, sana lazım olur” dedi? Ne kadar şikâyet ediyorsun?

⁶⁹⁷⁶ Ömrünü kendin zayi ediyorsun, ondan bedel isteme. Hem sen, bir eşek satmak için hâkim ol.

⁶⁹⁷⁷ Talihsizliği, mutluluktan ayırması için; nerede olursan ol, akli kendine rehber edin.

⁶⁹⁷⁸ Peygamberden miras olan bu siyasetler, adaletin devamından başka ne iş içindir?

⁶⁹⁷⁹ Ben kendi hükmümde, feleğin kâfirlerinden değilim. Yoksa benim inkâr etmemde ha şair ha kâfir fark etmez.

⁶⁹⁸⁰ Canımın düşmanı, ürpertici ve nefret yaratan şiirim geldi. Ey Müslümanlar, düşman yetiştiren sebepten el aman!

⁶⁹⁸¹ Bildiğin gibi, şiir nedir? Sizden uzak (sizi tenzih ediyorum), erkeğin hayız olmasıdır. Beyhude söz, söyleyeni ister. İster Zuhâl olsun, ister Jüpiter...

- 19- Tâ be ma'nîhây-i bikreş ne-nigerî zîrâ-ki nîst
Hayz râ der mebd-e-i fitrat guzîr ez duhterî⁶⁹⁸²
- 20- Ger merâ ez şâ'irî hâsıl hemîn 'ârest ü bes
Mûcib-i tevbe est ü cây-i ânki dîvân bisterî⁶⁹⁸³
- 21- İnki pürsid her zemân ân kûn-i her îr rîş-i gâv
Kanverî be yâ fütûhî der sohen yâ Sencerî⁶⁹⁸⁴
- 22- Râstî beh Ebû Ferâsî âmed be kâr ez şâ'irân
Vân ne ez cins-i sohen yâ ez kemâl-i kâdrî⁶⁹⁸⁵
- 23- Zânki o çün dîgerân medh ü hecâ hergiz ne-goft
Pes me-renc er gûyedet men dîgerem tu dîgerî⁶⁹⁸⁶
- 24- Âmedem bâ îr sohen kez dest be-nihâdem nuhist
Zânki bî-dâver ne-yârem kerd çendîn dâverî⁶⁹⁸⁷

S.349

- 25- Ey be câyî der sohen-dânî ki nazmet vâsîta est
Her kocâ şod muntazam 'akdî zî çî ez sâhirî⁶⁹⁸⁸
- 26- Çün ne-dâred nisbetî bâ nazm-ı tu nazm-ı cihân
Der sohen hâhî mukanni' bâş u hâhî sâmirî⁶⁹⁸⁹

⁶⁹⁸² Bakir anlamlarına bakmadıkça, yaratılışın başlangıcından itibaren, kızın adetten kaçışı yoktur.

⁶⁹⁸³ Eğer şairlikten benim elde ettiğim bir şey varsa, o da şu ayıptan başka bir şey değildir. Tevbeyi gerektiren bir şeydir. Divan yerine, hastalık nedenidir.

⁶⁹⁸⁴ Şu kadar var ki, her zaman şunu sorar; Enverî sohbet açınca veya Sencer'den bahsedince, eşeğin kıcı veya sığırın sakalından mı bahsetmiş oluyor?

⁶⁹⁸⁵ Doğrusunu istersen, şairlik Ebû Ferâsî'ye gelmiştir. Bu, söz cinsinden bir hüküm değil, kadrinin kemalinden dolayıdır.

⁶⁹⁸⁶ Çünkü o diğerleri gibi asla, övgü ve hiciv söylemedi. Sonra, incinme ama eğer söylerse ben ve sen diğerlerinden oluruz.

⁶⁹⁸⁷ Başlangıçta ortaya koyduğum bu sözle geldim. Çünkü böylesine bir hakemliği hakemsiz yapmak istemedim.

⁶⁹⁸⁸ Şairlikte öyle bir yerdesin ki şiirin vasıtasıdır. Her nerede muntazam bir söz varsa, sihirbazlıktandır.

⁶⁹⁸⁹ Çünkü dünyanın nizami ile senin nazmın (nizamın) arasında bir bağ yoktur. Kelamda, ister ikna edici ol, ister masal söyleyen...

- 27- Genc-i Atsız⁶⁹⁹⁰ genc-i Kârûn bûd eger nî key şodî
Ez yekî menhûl-i çendân kem bahâ-râ müşteri⁶⁹⁹¹
- 28- Mihterân bâ şîn şî‘rend er ne key geştî çönîn
Münteşir bâ kıssa-i Mahmûd zikr-i ‘Unsurî⁶⁹⁹²
- 29- Ko reyîs-i Merv Mansûr ânki der heftâd sâl
Şî‘r ne-şenîd ü ne-goft înek delîl-i mihterî⁶⁹⁹³
- 30- Tâ ne-pindârî ki bâ‘is-i buhl bûd o râ be-dân
Der kesî çün zan berî çîzî kezân bâşed berî⁶⁹⁹⁴
- 31- Zânki emsâl-i merâ bî şâ‘irî bisyâr dâd
Kâhhây-i çâr-pûşîş bâğhây-i çelgerî⁶⁹⁹⁵
- 32- Merd râ hikmet hemî bâyed ki dâmen gîredeş
Tâ şifây-i⁶⁹⁹⁶ Bû ‘Alî bîned ne jâj-ı Buhterî⁶⁹⁹⁷, ⁶⁹⁹⁸
- 33- ‘Âkilân râzî be-şî‘r ez ehl-i hikmet key şeved
Tâ güher yâbend, mînâ key herend ez gevherî⁶⁹⁹⁹
- 34- Yâ Rab ez hikmet çe ber-hordâr bûdî cân-i men

⁶⁹⁹⁰ Harezmi hükümdarlarından biri

⁶⁹⁹¹ Atsız’ın hazinesi Kârûn hazinesi gibi idi. Eğer böyle olmasaydı, değersiz bir hırsızdan ne zaman alıcı (müşteri) olurdu ki?

⁶⁹⁹² İleri gelenler şiirin servetleridirler (olumlu ve olumsuz taraflarıyla şairdirler). Yoksa Mahmud’un hikâyesiyle Unsurî’nin zikri, nasıl böyle yayılacaktı?

⁶⁹⁹³ Merv hâkimi Mansur varya; yetmiş yıl, şiir duymadı ve bu da yüceliğin delilidir demedi.

⁶⁹⁹⁴ Zannetme ki bunun sebebi cimrilikti. Bil ki; suçtan uzak olduğu halde, birisi hakkında şüphe edince, (böyle değerlendirmelerde bulunmamak lazım).

⁶⁹⁹⁵ Binaenaleyh; şair olmadıkları halde, benim benzerlerime birçok şey verdi. Dayalı döşeli saraylar ve kırk gezlik bağlar (gez=16 gereh).

⁶⁹⁹⁶ Şifâ: Şifâ kitabı, felsefe ve hikmet hakkında yazılmış eser

⁶⁹⁹⁷ Arap edebiyatının ünlü şairi

⁶⁹⁹⁸ Birine yardım etmesi için; kişiye ilim ve bilgi gerekir. Ebu Ali Sina’nın Şifâ’sını görsün, Buhterî’nin beyhude sözlerini değil...

⁶⁹⁹⁹ Hikmet ehlinde olan akil insanlar, şiire ne zaman razı olurlar (şiire razı olmazlar)? Mücevher almak için gittikleri kuyumcudan, cam alınır mı?

Ger ne-bûdî sâ⁷⁰⁰⁰ şî'r ender cevâlim ber serî⁷⁰⁰¹

- 35- Enverî tâ şâ'irî ez bendegî eyemen me-bâş
Kez hatar der-ne-guzerî tâ zîn hatâ der-ne-guzerî⁷⁰⁰²
- 36- Gerçi sûsen sed zebân âmed çu hâmûşî guzîd
Hatt-i âzâdî nibişteş günbed-i nîlûferî⁷⁰⁰³
- 37- Hâmuşî râ hısn-i mülk-i inzivâ kon ver be tab'
Hoş ne-yâyed nefis râ-gû zehr-hend ü hûn-gerî⁷⁰⁰⁴

S.350

- 38- Keştiyî ber huşk mîrân zânki sâhil dûr nîst
Gû me-bâşet pîrehen dâmen nighedâr ez terî⁷⁰⁰⁵

Der Medh-i Sadr-ı Ecel Hâce Mucîrû'd-Dîn Muhammed⁷⁰⁰⁶ - Kaside: 182

Vezin: Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün

- 1- Zehî kilik-i tu ender çeşm-i devlet kühl-i bîdârî
Be 'avneş kerde müddethâ cihân-dârân cihân-dârî⁷⁰⁰⁷
- 2- Mucîr-i devlet ü dünyâ vu ender dîde-i devlet
Zı re'y-i tust bînâyî zı baht-ı tust bîdârî⁷⁰⁰⁸
- 3- Cihân-ı mihr ü kînet vech-i sâz-ı ni'met ü mihnet

⁷⁰⁰⁰ Sâ': bin dirhemlik bir ölçü

⁷⁰⁰¹ Eğer başımdaki çuvalda bir sâ' şiir olmasaydı; yarab, benim canım, hikmetten ne fayda sağlamış olurdu?

⁷⁰⁰² Ey Enverî! Şair olduğun sürece, kul olmaktan kurtulamazsın. Eğer bu yanlıştan vaz geçmesen, tehlikeyi geçemezsin.

⁷⁰⁰³ Suskunluğu seçince; beyaz zambağa yüz tane dil geldi. Gökyüzü, onun özgürlük fermanını yazdı.

⁷⁰⁰⁴ Suskunluğu, inziva mülküne hisar yap. Cana; "öfkeli gülmek insan tabiatına hoş gelmez ve kanlı gözyaşına sebep olur" de (öfkeyle gülersen, sonuçta kan ağlarsın).

⁷⁰⁰⁵ Sahil uzak olmadığından, gemiyi karada sür. Dekî; "elbisen yoksa eteğini ıslanmaktan koru".

⁷⁰⁰⁶ Yüce Vezir, Hâce Mucîrû'd-Dîn Muhammed'in Methi Hakkındadır.

⁷⁰⁰⁷ Devletin gözünde, uyandırma sürmesi olan, senin kalemin ne güzeldir! Onun yardımıyla, hükümdarlar uzun zamanlar hükümdarlık etmiştir.

⁷⁰⁰⁸ Dünya ve devletin hamisi, sensin. Devletin gözündeki görme, senin fikrinden, devletin ayıklığı senin bahtındandır.

Sipihr-i ‘afv u heşmet nakş-bend-i ‘izzet ü hârî⁷⁰⁰⁹

- 4- Be âsânî fekendî sâye-i haşmet ber ân pâye
Ki nûr-i âftâb âncâ ne-gerded cüz be düşvârî⁷⁰¹⁰
- 5- Bozorgîhât râ rûzî tasavvur kerd ‘akl-ı küll
Nihâyet râ dero ser-geşte dîd ez çî zı bisyârî⁷⁰¹¹
- 6- Eger ber gevher-i mey sâye’î üftad zı pâs-ı tu
Ne-bîned tâ kıyâmet hîç mestî puşt-i huşyârî⁷⁰¹²
- 7- Ve-ger dâned ki teşrîf-i kabûl-i hidmetet yâbed
Sıtâned sâye ez pes reften-i hasm-ı tu bîzârî⁷⁰¹³
- 8- Tu ân sadrî ki ‘âlem râ kemâl âmed vücûd-i tu
Niger tâ hîştên râ kemter ez ‘âlem ne-pindârî⁷⁰¹⁴
- 9- Der evsâf-ı tu ‘âciz geşte’em yâ Rab kocâ yâbem
Kesî kender beyâbân-ı in dehed tab‘-ı merâ yârî⁷⁰¹⁵
- 10- Zı lütf-i ân kerde’î bâ cân-ı gamnâkem ki der şebhâ
Koned bâ kişthây-i teşne bârânhây-i âzârî⁷⁰¹⁶
- 11- Be teşrîf-i ziyâret rütbetî dâdî merâ keknûn

⁷⁰⁰⁹ Senin sevgi ve düşmanlığının dünyası, nimet ve mihnetin sebebidir. Af ve gazabının seması, izzet ve zilletin ressamıdır.

⁷⁰¹⁰ Haşmetinin gölgesini öyle bir mertebeye kolaylıkla saldın ki; güneşin ışığı, oralarda zorlanmadan dolaşamaz.

⁷⁰¹¹ Akl-ı küll bir gün, senin azamet ve haşmetini tasavvur etti. Onda nihayeti (sonu), hayran olarak gördü, neden? Azametinin çokluğundan.

⁷⁰¹² Şarabın cevherine (özüne), eğer senin himayenden bir gölge düşerse; hiç bir sarhoş, kıyamete kadar, uyanıklığın arkasını görmez.

⁷⁰¹³ Eğer huzura gelmesinin kabul olacağını bilse (sana hizmet etme şerefine nail olacağını bilse); senin düşmanının geri gitmesinden sonra, onun öfkesinin gölgesini alır.

⁷⁰¹⁴ Sen; vücudu, cihana kemalat bahşeden vezirsin. Bak, kendini dünyadan daha aşağı tasavvur etme.

⁷⁰¹⁵ Ya Rab! Senin vafında aciz kalmışım. Bu çölde, benim tabiatıma yardım edecek birisini nereden bulayım?

⁷⁰¹⁶ Mart yağmurlarının susuz ekinlere yaptığı gibi; onun lütfuyla, geceleri, kederli ruhuma, aynısını yapmışsın.

Çu ikbâl-i tu der ‘âlem ne-mîguncem zı cebbârî⁷⁰¹⁷

S.351

- 12- Merâ endâze-i temhîd ‘özü-i ân kocâ bâşed
Velîken çün konem lengî hemî pûyem be rehvarî⁷⁰¹⁸
- 13- Turâ lütf-i tu dâ‘î bûd eger-ne kes revâ dâred
Ki reht-i kibriyâ hergiz be çônân kulbe‘î ârî⁷⁰¹⁹
- 14- Nüzûlet nezd-i men bûd ey peyet ez pey mübârekter
Nüzûl-i Mustafa nezdîk-i Bû Eyyûb Ensârî⁷⁰²⁰
- 15- Hemîn mîkon ki câvîdân meded bâd ez tevffîket
Ki hergiz kes peşîmânî ne-dîdest ez nikû-kârî⁷⁰²¹
- 16- Se ‘âdet dârî ender cümle-i edyân pesendîde
Yekî râdî diger-çi râstî pes çi kem-âzârî⁷⁰²²
- 17- Elâ tâ hâk râ ez gevhereş hîzed girân sengî
Elâ tâ bâd râ ‘unsureş zâyed sebk-sârî⁷⁰²³
- 18- Revânî bâd fermân-ı turâ çün âb der gîtî
Ki çün âteş be ber ter bûden ez gîtî sezâvârî⁷⁰²⁴

⁷⁰¹⁷ Ziyaret şerefine, bana öyle bir makam verdin ki; şimdi senin ikbalin gibi, büyüklükten dünyaya sığmıyorum.

⁷⁰¹⁸ Benim, ondan özür dileme hazırlığında bulunmam düşünülebilir mi? Fakat bunu yaparsam, tüm yolculuğumu, aksayarak yapmak zorunda kalırım.

⁷⁰¹⁹ Sana lütfün dua etmiştir. Yoksa kimse, büyüklük elbisesini öyle bir kulübeye getirmene, hiçbir zaman izin vermez.

⁷⁰²⁰ İnişin (nüzulün) benim yanımdaydı ey kıdemi esastan (kökten) mübarek olan zat! Hazret-i peygamberin nüzülü de Ebu Eyyub Ensârî'nin yanımdaydı.

⁷⁰²¹ Başarın sebebiyle, ebedi olarak yardım görmen için böyle yap. Zira cömertlikten, hiç kimse pişmanlık duymamıştır.

⁷⁰²² Tüm dinlerde, üç şey beğenilmiştir. Biri cömertlik (af, cesaret), diğeri doğruluk, sonuncusu, kırmamaktır (fazla incitmemektir).

⁷⁰²³ Bil ki; toprağın bağrından (cevherinden) kıymetli taşlar çıktığı müddetçe; rüzgârın özünden kararsızlık doğduğu sürece;

⁷⁰²⁴ Senin fermanın, dünyada su gibi aksın (cari olsun)! Ateş gibi, dünyadan üstün olmağa layıksın.

19- Be-mân çendân ki gîtî ‘ömr der ‘ahd-i tu be-guzâred
Ki tâ devrân-ı gîtî râ be kâm-ı hîş be-guzârî⁷⁰²⁵

20- Muvâfık muzdarib ez nikbetî ne ez tarab-nâkî
Muhâlîf surh-rû ez ni‘metî ne ez nigûn-sârî⁷⁰²⁶

Der Medh-i Destûr-i Celâleddîn ‘Ömer⁷⁰²⁷ - Kaside: 183

Vezin: Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün

1- Ey çu ‘akl-i evvel ez âlâyîş-i noksân berî
Çün sipihret ber cihân ez bedv-i fitrat berterî⁷⁰²⁸

2- Mesned-i tust ân kezo ‘âlî neseb şod kibriyâ
Pâye-i tust ân kezo sâbit kadem şod mihterî⁷⁰²⁹

3- Sâye vü hûrşîd ne-tevânend peymûden temâm
Ger zı câh-ı hîş der ‘âlem besâtî gusterî⁷⁰³⁰

S.352

4- Tâ tu bâşî müşterî râ sadr u mesned key resed
Ger devât-ı zer şeved hûrşîd pîş-i müşterî⁷⁰³¹

5- Tu der ân mecme‘ bedîn mansıb resîdestî kezo
Mâh bâ peykî bîrûn şod Zühre bâ hünyâgerî⁷⁰³²

⁷⁰²⁵ O kadar yaşa ki dünya ömrünü senin devrinde geçirsin (tamamlasın). Ayrıca dünyanın devranını, da senin kendi muradına göre geçiresin.

⁷⁰²⁶ Hemfikir (muvafilek); sevinçten değil, zilletten perişandır. Muhalifin yüzü; başaşağı olmaktan değil, nimetin bolluğundan kızarmıştır.

⁷⁰²⁷ Vezir, Celâlettîn Ömer’in Methi Hakkındadır.

⁷⁰²⁸ Ey Akl-ı avvel gibi kusurdan (fisk, fücür, ayıptan) münezzeh olan zat! Talihi gibi, fitratının bidayetinden itibaren, dünyaya üstünlüğü olan zat!

⁷⁰²⁹ Heybet ve büyüklüğün silsilesi, senin makamından dolayı asil oldu. Asalet ve efendiliğin devamı ve sebatı, senin mevkinden dolayı gerçekleşti.

⁷⁰³⁰ Eğer sen, haşmetinden dünyada bir sofraya açarsan; gölge ve güneş, yörüngelerindeki yolculuğu tamamlayamazlar.

⁷⁰³¹ Güneş, Jüpiter’in yanında altın hokkası bile olsa; senin bulunduğun mecliste, Jüpiter yıldızına taht ve yer bulunur mu?

⁷⁰³² Sen o mecliste, öyle bir makama ulaşmışsın ki; ay, bir haberci ile ve Zühre bir çalgıcı ile ondan dışarı çıkmıştır.

- 6- Bâz pes mând zı hem-râhiyât eger Âsaf buved
Kârvânî key resed hergiz be gird-i leşkerî⁷⁰³³
- 7- Âsaf er ân mülk râ zapt ân-çönân kerdî be re'y
Gum kocâ kerdî Süleymân müddetî enguşterî⁷⁰³⁴
- 8- Fark bâşed hâsse ender cilvegâh-ı i 'tibâr
Âhir ez nakş-ı ilâhî tâ be nakş-i Âzerî⁷⁰³⁵
- 9- Ân şenîdestî ki rûzî kilket ez rûy-i 'itâb
Ânki bî temkîn-i o nâyed zı efser efserî⁷⁰³⁶
- 10- Goft nîlûfer çu kilk ez âb ser bîrûn keşed
Kîst o tâ pîş-i kilk ender sereş üftad serî⁷⁰³⁷
- 11- Âftâb ez bîm-i ân kîn cûrm râ nisbet bedost
Hemçu kilket zerd şod ber günbed-i nîlûferî⁷⁰³⁸
- 12- Ger nifâz-ı dîv bendet bâs-i âhen be-şikened
Dır'-i Dâvudî koned der desthâ zîn pes perî⁷⁰³⁹
- 13- Ey be câyî der hüdâvendî kez ân-sû cây nîst
Mîtevânî çün hemî ez âferîneş be-guzerî⁷⁰⁴⁰

⁷⁰³³ (Hz. Süleyman'ın veziri) Âsaf bile olsa, sana eşlik etmekten yine geride kalır. Kervân, bir askeri birliğin tozuna ne zaman yetişir ki?

⁷⁰³⁴ Âsaf o ülkeyi düşüncesiyle, öylesine zaptetmiş ki; Süleyman bir süre yüzüğünü nerede kaybetmiştir?

⁷⁰³⁵ (Hz. İbrâhim'in atası olan) Azer'in resminin, ilâhî resimden farkı; nihayet, dünyanın ibret sahnesinde anlaşılır.

⁷⁰³⁶ Şunu duymuşsundur; bir gün senin kalemin, itab sebebiyle (şöyle yazmış): "onun kabulü olmadan, taçla hükümdar olunmaz".

⁷⁰³⁷ Nilüfer, kamyı gibi başını sudan dışarı çıkararak şöyle dedi: O kimdir ki, kalemin karşısında, başına liderlik (büyüklük) sevdası düşsün?

⁷⁰³⁸ Güneş, cürmün bağlı olduğu, o düşmanlığın korkusundan; mavi semada, senin kaleminin yüzü gibi sarardı.

⁷⁰³⁹ Senin zincirin, devin güç ve etkisini bağlasa, demirin öfkesini kırar. Bundan böyle, meleklerin ellerinde, Hz. Davud'un zırhını dokutursun.

⁷⁰⁴⁰ Liderlikte (efendilikte) öyle bir yerdesin ki; onun ötesinde bir yer yoktur. Yaratılmış âlemlerden (bütünkainatlardan) geçce bilirsin.

- 14- Ber bisât-ı bârgâhet cây mîcust âftâb
Çerh gofteş hîştên râ çend ber câyî berî⁷⁰⁴¹
- 15- Bâd râ herdem bisâtet gûyed ey beyhûde-rov
‘Arş dârî zîr-i pâhân tâ be gaflet ne-süpûrî⁷⁰⁴²
- 16- Der çönîn hazret ki ez fert-ı tahayyür gum şeved
Semt-i vezn ü kâfiyet ber Bû-Nuvâs u Buhterî⁷⁰⁴³

S.353

- 17- Ez kusûr-i mâye yâ ez kıllet-i sermâye dâñ
Ger tehâşî mîkoned ez hidmet-i tu Enverî⁷⁰⁴⁴
- 18- Tu hod insâfeş be-dih der bârgâh-ı âftâb
Hîç-kes huffâş râ gûyed çerâ mîne-nigerî⁷⁰⁴⁵
- 19- Ger hilâfî refteş ender va‘de rûzî der guzâr
Me-şumâr ez ‘isyân u hod dâñem zı hidmet beşumarî⁷⁰⁴⁶
- 20- Ver zı rûy-i bendegî tertîb-i nazmî mîkoned
Tâ ezo rûzî çönân kez bendegân yâd âverî⁷⁰⁴⁷
- 21- ‘Akl fetvâ mîdehed kîn yek tecâvüz câyizest
Verne Hessân kîst hod der ma‘riz-i peygamber⁷⁰⁴⁸

⁷⁰⁴¹ Güneş, sarayının sofrasında yer arıyordu. Felek, ona; “kendini kaç defa bir yere sunarsın” dedi.

⁷⁰⁴² Tatlı dilin, rûzgâra sürekli şöyle der: “ey beyhude, git”. Arş ayaklarının altındayken zamanı gafletle geçirme!

⁷⁰⁴³ Senin huzurunda bulunmak, öyle bir huzurdur ki; Ebu Nuvas ve Bahteri’ye, ahenk ve kafiye’nin yolunu kaybettirir (heyecandan dilleri dolaşır).

⁷⁰⁴⁴ Enverî eğer senin hizmetinden uzak ise; asalet ve cibilliyetinin bozukluğu veya sermayesinin azlığından olduğunu bil.

⁷⁰⁴⁵ Sen kendin güneşin dergâhında ona (Enverî’ye) insaf eyle. Hiç kimse yarasaya; “ne diye bakıyorsun” der mi?

⁷⁰⁴⁶ Eğer bir gün verdiği sözün hilafına hareket ederse, onu bağışla, isyandan dolayı böyle yaptığını düşünme. Ben, yakinen biliyorum ki; onun muhalif hareketini, sana karşı hizmetine yorarsın.

⁷⁰⁴⁷ Sana karşı kulluğundan ötürü bir şiir yazarsa; bir gün kulların gibi, onu da hatırlaman içindir.

⁷⁰⁴⁸ Akıl, bu hatanın (cürmün) caiz olduğuna fetva verir. Yoksa Hissân kim oluyor ki; peygamberin yerinde olsun!

- 22- Râstî bih, tûtiyân-ı hıttâ-i İslâm râ
Bâ vücûdet hâmuşî dâni çe bâşed kâfirî⁷⁰⁴⁹
- 23- Nîst matlûbeş mevâcib zânki der her nevbetî
Bî-tekâzâ hod hüdâvendâ ne ân gam mîhorâ⁷⁰⁵⁰
- 24- Enderîn nevbet hired tehdîd mîkerdeş ki hân
Cây mîbîn hâsilet zîfest ü nâkid cevherî⁷⁰⁵¹
- 25- ‘Aşk goft ey Enverî dâni çi me-nîviş in sohen
Şâ‘irî sevdâ me-pev rev sâhirî kon sâhirî⁷⁰⁵²
- 26- Lîken er insâf hâhî hîç hâcet nîstet
Tâ tarîk-i Ferrûhî gûyî vü tarz-i ‘Unsurî⁷⁰⁵³
- 27- Çün be-goftî sadr-ı dünyâ sâhib-i ‘âdil ‘Ömer
Medh-i küllî gofte şod dîger çi ma‘nî perverî⁷⁰⁵⁴
- 28- Sâye-i o bes turâ ber ser ki ender zımn-i o
Nûr-bahş-i ehterân ne-nihâd cüz nîk ehterî⁷⁰⁵⁵
- 29- Çâker-i o bâş âyâ ger müselleme gerdedet
Bes hüdâvendî ki ber akrân konî zân çâkerî⁷⁰⁵⁶

⁷⁰⁴⁹ İslam ülkesinin papağanlarına, doğruluk iyidir (doğru söylemek, her zaman iyidir). Bilirsin ki; senin varlığınla birlikte suskunluk, kâfir için ne ifade eder (senin gibi ulvi bir şahsiyet varken; bizim gibi şairlerin, doğruyu söylemeyip susması kimin işine yarar)?

⁷⁰⁵⁰ Onun matlubu, maaş isteği değildir. Nitekim efendisi, onun ihtiyacı olan gıdayı, kendisi talep etmeden, her öyün verir, sen onu düşünme!

⁷⁰⁵¹ Bu nöbette (öyünde) akıl, “aman, acele et” diye, tehdit ediyordu. Makama bak, eğer böyle yaparsan, elde ettiğin para ve mücevherin aslını sahtesinden ayıran birisi olursun.

⁷⁰⁵² Aşk şöyle dedi: “Ey Enverî, bu sözü neden yazmaman gerektiğini biliyorsun. Şairlik sevdasına tutunma, git sihirbazlık yap, sihirbazlık”!

⁷⁰⁵³ Fakat Ferrûhî yolunda ve ‘Unsurî tarzında söylemen için, insaf istersen hiç ihtiyacın yoktur.

⁷⁰⁵⁴ Çünkü dünyanın veziri adalet sahibi Ömerdir dedin. Tüm methiye söylenmiştir, daha neden mana ve mefhum arıyorsun?

⁷⁰⁵⁵ Yıldızlara parlaklık bahşeden ve zimmetinde bulunan kişiye; saadetten başka (uğurdan başka) bir şey bırakmayan onun gölgesinin, senin başın üzerinde olması sana yeter.

⁷⁰⁵⁶ Kendisine kulluk edebileceğin, akranların içinden, efendiliğe layık biri varsa, onun kulu ol!

S.354

- 30- Tâ bûved der kârgâh-ı ‘âlem kevn ü fesâd
Çâr erkân râ be-hem gah sulh u gâhî dâverî⁷⁰⁵⁷
- 31- Beste bâdâ ber çâr erkân be mismâr-ı devâm
Devr-i ‘ömret zânki ‘âlem râ tu rûkn-i dîgerî⁷⁰⁵⁸
- 32- Pâye-i gerdûn müselleme devr-i gerdûn zîr-i dest
Sâye-i sultân mürebbî hıfz-ı Yezdân ber serî⁷⁰⁵⁹
- 33- Ez cihân ber hor bedân me-niger ki der hord-i tu nîst
Nîst o der hord-i tu lîken tu o râ der horî⁷⁰⁶⁰

Der Medh-i Sadr-ı Mu‘azzam Fahru’d-Dîn Muhammed bin İbrâhîm**Sırrî⁷⁰⁶¹ - Kaside: 184****Vezin: Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün**

- 1- Hükm-i yezdân iktizâ ân kerde bûdest ez sırrî
Kez cihân ber dû Muhammed hetm gerded mihterî⁷⁰⁶²
- 2- İn be envâ‘-ı hüner ma‘rûf der ferzânegî
Vân be ecnâs-ı şeref meşhûr der peygâamberî⁷⁰⁶³
- 3- Hükm-i ân der şer‘ ü dîn ez âfet-i tuğyân masûn

⁷⁰⁵⁷ Cihanın varlık ve yokluk fabrikasında, sulh ve kargaşa (yapma ve yıkma) bulundukça; dört erkan birbiriyle kah barışıktır, kah mahkemeliktir.

⁷⁰⁵⁸ Ömrünün zamanı, bu dünya için, başka bir erkan olduğundan; Dört erkana devam çivisiyle bağlanmış olsun.

⁷⁰⁵⁹ Dünyanın makamı (esas, temeli), sana teslim olmuş. Feleğin etrafı baş eğmiş. Sultanın gölgesi; yetiştiren ve terbiye edendir. Allah’ın hıfzı, başındadır.

⁷⁰⁶⁰ Dünyadan faydalan, ancak ona bakma, zira sana layık değildir. O sana layık değil lakin sen ona layıksın.

⁷⁰⁶¹ Sadr-i Muazzam Büyük Vezir, Fahreddin Muhammed bin İbrahim Serî’nin Methi Hakkındadır.
⁷⁰⁶² Allah’ın hükmü, öteden beri, dünyada, büyüklüğün iki Muhammet’le sona ermesini iktiza etmiş bulunmaktadır.

⁷⁰⁶³ Bu zat, hikmet ve bilgide çeşitli marifetlerle meşhurdur. O, peygamberlikteki şeref özellikleriyle meşhurdur.

Re'y-i îñ der hall ü 'akd ez kadh her kâdih-berî⁷⁰⁶⁴

4- Dâşt ân-râ halka der gûş Âdem ender bendegî
Dâred îñ râ dîde ber leb 'âlem ender çâkerî⁷⁰⁶⁵

5- Hikmet-i ân kerde der bahr-i şerî'at gevherî
Himmet-i îñ kerde ber çerh-i bozorgî ehterî⁷⁰⁶⁶

6- Bûd ber dergâh-ı hükm-i ân cihân fermân-peziâr
Hest der enguş-i kadr-i îñ sipihr enguşterî⁷⁰⁶⁷

7- Herki şod der ta'at-i ân dâd dehreş zînhâr
Herki şod der hidmet-i îñ dâd bahteş yâverî⁷⁰⁶⁸

8- Ta'at-i âb vâcibest ez behr-i emn ü 'âfiyet
Hidmet-i îñ lâzımest ez behr-i câh u berterî⁷⁰⁶⁹

S.355

9- Âñ Muhammed bûd ez nesl-i Birâhîm Halîl
Vîn Muhammed hest ez sulb-i Birâhîm Sırrî⁷⁰⁷⁰

10- Âñki re'yeş râ muvâfık gîtîy-i peymân-şiken
Vânki hükmeş râ mutâbi' günbed-i nîlûferî⁷⁰⁷¹

⁷⁰⁶⁴ Onun hükmü, şeriatta ve dinde, serkeşlik afetinden emniyettedir. Bunun görüşü, işleri halletmekte her eleştirmenin kınamasından uzaktır.

⁷⁰⁶⁵ Hz. Âdemin kulağındaki kulluk küpesi, onun içindir. Buna kullukta cihanın gözü, onun dudağındadır.

⁷⁰⁶⁶ Onun hikmeti, şariat denizinde mücevher meydana getirmiştir. Bunun himmeti, büyüklük göğünde bir yıldız oluşturmuştur.

⁷⁰⁶⁷ Onun hüküm ve fermanının kapısına, dünya itaat etmiştir. Bunun kudret ve becerisinin parmağında felek yüzük gibidir.

⁷⁰⁶⁸ Ona itaat eden herkese, devran aman (emniyet) verdi. Bunun hizmetinde bulunan herkesin talihi yaver gitti.

⁷⁰⁶⁹ Selamet ve emniyet için ona itaat etmek gerekir. Makam ve mevkide yükselmek için, buna hizmet etmek gerekir.

⁷⁰⁷⁰ O Muhammed (Hz. Peygamber) İbrahim Halil soyundandı. Bu Muhammed ise İbrahim Sırrı soyundandır.

⁷⁰⁷¹ O, öyle birisidir ki; sözünde durmayan dünya, onun fikrine uygun hareket eder. O, öyle birisidir ki; mavi gök, onun hükmüne tabidir.

- 11- Der sehâ ez dest-i o cüzvîst cûd-i Hâtemî
Vez hüner ez re'y-i o nev'îst 'ilm-i Haydarî⁷⁰⁷²
- 12- Râst pindârî ki hestend ebr ü bahr u çerh ü mihr
Çün be dest ü tab' u kadr u re'y-i o der-be-nigerî⁷⁰⁷³
- 13- Nûr-i re'y-i o eger mahsûs bûdî bî-gümân
Zı âdemî pinhân ne-yârestî şöden hergiz per'î⁷⁰⁷⁴
- 14- Hâkiy-i elfâz-ı 'azb-i ost 'akl-ı zû-fünûn
Râviy-i ahkâm-ı cezm-i ost çerh-i çenberî⁷⁰⁷⁵
- 15- Defter-i nîk ü bed ü gerdûn-i gerdân kilik-i ost
Kilk dîdestî ki hem kilikî koned hem defterî⁷⁰⁷⁶
- 16- Sem' be-guşâyed zı şerh ü bast-ı o Cezr-i Esem
Çün zebân-ı nutk be-guşâyed be-elfâz-ı Derî⁷⁰⁷⁷
- 17- Der irâdet evvel ü der fi'l gûyâ âhirest
Ger be fikret ber ser-i kûy-i kemâleş be-guzerî⁷⁰⁷⁸
- 18- Zerre'î ez hilm-i o ger der gil-i âdem budî
Der meyân-ı halk nâ-mevcûd bûdî dâverî⁷⁰⁷⁹

⁷⁰⁷² Sehavette; Hatem-i Tâ'î'nın cömertliği, onun elinin yanında, küçücük kalır. Marifet ve bilim hususunda; Haydâr'ın (Hz. Ali'nin) ilmi, onun isabetli fikrine göre, sadece bir örnektir.

⁷⁰⁷³ Eğer doğru bakarsan, bulutun, denizin, feleğin ve güneşin; onun eline, karakterine, değerine ve basiretine benzediğini görürsün.

⁷⁰⁷⁴ Eğer onun fikir ve düşüncesinin nuru hissedilseydi; şüphesiz, melek (peri, ferişte), hiçbir zaman insanlardan gizli kalmazdır.

⁷⁰⁷⁵ Hüner sahibi olan akıl, onun tatlı konuşmalarının hikâyecisidir. Dönüp duran sema, onun sabit ahkâmının râvisidir (rivayet edenidir).

⁷⁰⁷⁶ İyiliğin, kötülüğün ve dolaşan dünyanın defteri onun kalemiyle yazılmıştır. Onun kaleminin, hem kalem hem de defter olarak kullanıldığını görmüşsündür.

⁷⁰⁷⁷ Farsça konuşmaya başlayınca, Cezr-i Esem, onun beyan ve açıklamasından kulağı açılır.

⁷⁰⁷⁸ Eğer düşünce ile faziletinin sokağından geçersen; iradede ilk ve işte (fiilde), son noktada olduğunu görürsün.

⁷⁰⁷⁹ Eğer insanoğlunun hamurunda, onun sabrından, zerre kadar olsaydı; halk arasında hakemlik mevcut olmazdı.

- 19- Bahş eş bî-minnet ü tab‘-ı latîf-i o fekend
Şâ‘irân-ı ‘asr râ ez şâ‘irî der sâhirî⁷⁰⁸⁰
- 20- Sâyilâneş der zimân-ı cûd-i o ez i‘timâd
Genchâ dârend dâym pür zı zerr-i Ca‘ferî^{7081, 7082}
- 21- Ey zı kahret müste‘âr ef‘âl-i Merrîh ü Zuhâl
Vey zı lütfet müstefâd âsâr-ı Mihr ü Müşteri⁷⁰⁸³

S.356

- 22- Dest-i înnân key resed âncâ ki pâ-yi kudretest
Pây-ı dehr ez dest-i şân bîrûn kon ez fermân-berî⁷⁰⁸⁴
- 23- Tu mühimmî zîşân ki îşân hod cihânî ender ü bes
Bâz tu der her hüner gûyâ cihânî dîgerî⁷⁰⁸⁵
- 24- Çün tuyî ez devr-i Âdem bâz yek ten bûd u ân
Hem tuyî hân tâ ne-dârî kâr-ı hod râ serseri⁷⁰⁸⁶
- 25- Der cihân âsâr-ı merdum-zâdegî bâ tust u bes
Şâyed er cüz hîşten kes râ be merdum neşumari⁷⁰⁸⁷
- 26- Dest ez înn muştî muhâl-endîş hâm-ı ebleh be-dâr
Ne be zîr-i minnet înn cem‘ bî himmet derî⁷⁰⁸⁸

⁷⁰⁸⁰ Minnetsiz ihsanı ve ince huyu; devrin şairlerini, şairlikten sihirbazlığa yönlendirdi (attı).

⁷⁰⁸¹ Caferî altın: saf altın, kimyacı olan Cafer adlı bir şahsa aittir. Bu şahıs önceleri sahte altın basardı sonra Cafer Bermeki döneminden sonra, saf altından sikke yapmış ve Caferî adını almıştır.

⁷⁰⁸² Onun cömertliğinin zimmeti altında bulunan isteyiciler (dilenciler); daima, Caferî altınla dolu hazinelere sahiptirler.

⁷⁰⁸³ Ey Mars ve Zuhâl’in; fiil ve huylarını onun öfkesinden ödünç aldığı zat! Ey güneş ve Jüpiter’in eserlerinde; lütfundan faydalanılan zat!

⁷⁰⁸⁴ Senin vezaret ayağının olduğu yere bunların eli ne zaman yetişir? Hâkimiyet iradeni kullanarak, dünyanın ayağını onların elinden çıkar.

⁷⁰⁸⁵ Sen bunlardan önemlisin, çünkü bunlar, kendileri sadece bir dünyadırlar. Fakat sen, her marifet ve hünerde sanki başka bir dünyasın.

⁷⁰⁸⁶ Hz. Âdem devrinden beri, senin gibi birisi gelmemiştir. Senin gibi bir kimse varsa o da Âdemdir. O halde sen, bu durumunla, sakın işini kendi haline bırakma!

⁷⁰⁸⁷ Eğer kendinden sonra kimseyi insan saymazsan; dünyada insanoğlu olma eserleri sadece sende vardır.

⁷⁰⁸⁸ Bu bir avuç tecrübesiz ve akılsızdan elçek. Bu himmitsiz topluluğun minneti altında ışık yoktur.

- 27- Şi‘r-i men be-guzâr u yek beyt-i Senâyî kâr bend
Kân sohen râ çün sohen dâniy-i tu bâşed müşteri⁷⁰⁸⁹
- 28- Hemçönîn bâ hîşten-dârî hemî zî merd-vâr
Tama‘ râ-gû zehr-hend u hırs râ-gû hûn-gerî⁷⁰⁹⁰
- 29- Çend rûz ârâm kon bâ dûstân der şehr-i hîş
Tâ hem îşân ez tu vu hem tu zı devlet ber-horî⁷⁰⁹¹
- 30- Ey bozorgî kez pey-i medh ü senâyî tu hemî
Rûz u şeb ber men senâ gûyed revân-ı ‘unsurî⁷⁰⁹²
- 31- Şod bozorg ez câh-ı tu câh-ı men ender rûzgâr
Şod bülend ez nâm-ı tu nâm-ı men ender şâ‘irî⁷⁰⁹³
- 32- Tâ zened bâd-ı hazân ber şâh-ı zerr-i hüsrevî
Tâ koned bâd-ı sabâ der bağ nakş-ı âzerî⁷⁰⁹⁴
- 33- Câvidân bâdî çu âb u Âzer ü çün bâd u hâk
Der bekây-ı ‘İsevî vü devlet-i İskenderî⁷⁰⁹⁵
- 34- Zân kocâ bâ îñ çönîn lûtf u vakâr u tab‘ u re’y
Dehr râ bihter zı hâk u bâd u âb u âzerî⁷⁰⁹⁶

⁷⁰⁸⁹ Benim şiirimi bırak ve Senayî’nin bir şiirini kullan. O söze, senin gibi söz bilen bir müşteri ancak uygun olur.

⁷⁰⁹⁰ Erkekçesine sabırla yaşa. İhtirasa; “öfkeyle gül” ve hırsa; “kan ağla” de.

⁷⁰⁹¹ Onlar senden, sen de devletten faydalanman için; bir kaç gün, dostlarla, kendi şehrinde dinlen.

⁷⁰⁹² Ey efendim, senin methin ardı sıra (seni methettikten sonra), Unsurî’nin ruhu, gece ve gündüz bana dua eder.

⁷⁰⁹³ Bu devirde, senin makamından dolayı benim değerim arttı. Senin adından dolayı (sana kaside yazdığımndan dolayı), şairlikte benim adım yükseldi.

⁷⁰⁹⁴ Hazan rüzgârı padişahlığın, altın yapraklarına vurdukça; saba rüzgârı, bağda Azer putunun şeklini yaptığı müddetçe;

⁷⁰⁹⁵ Su ve ateş, rüzgâr ve toprak gibi ebedi olasin! İsevî’liğin ve İskender devletinin bekası gibi ebedî olarak yaşayasin!

⁷⁰⁹⁶ Zaman için hangi açıdan, bu kadar lütuf, metanet, ahlak ve düşünce ile; en güzel toprak, rüzgâr, su ve ateş oluyorsun?

S.357

Der Sıfat-ı Bezm ü Medh-i Melik-i A‘zam ‘İmâdu’ d-Dîn Fîrûzşâh⁷⁰⁹⁷ -**Kaside: 185****Vezin: Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün**

- 1- Habbezâ bezmî kezo her-dem diger-gûn zîverî
Âsmân ber ‘âlemî bended zemîn ber kişverî⁷⁰⁹⁸
- 2- Kişverî vü ‘âlemî râ hem zemîn hem âsmân
Ez çönîn bezmî tevâned dâd her dem zîverî⁷⁰⁹⁹
- 3- Meclisî ko da‘vay-i firdevs râ bâtıl koned
Ger meyân-i her du be-nişânend ‘âdil dâverî⁷¹⁰⁰
- 4- Bâ hevây-i sakf-i o revnak ne-bîned nâfe’î
Bâ zemîn-i sahn-ı o kıymet ne-yâbed ‘anberî⁷¹⁰¹
- 5- Der hayâl-i nakş-ı but-rûyân-i o vâle şevend
Ger zı devr-i her gerîbân ser ber-âred âzerî⁷¹⁰²
- 6- Cennettest ân ‘arsa ger bî-va‘de yâbî cennetî
Kevserest ân bâde ger mestî fezâyed kevserî⁷¹⁰³
- 7- Sâğereş pür bâde-i rengîn çönân âyed be çeşm

⁷⁰⁹⁷ Meclis ve En Büyük Melik, ‘İmâdü’ d-Dîn Fîrûz Şâh’ın Methi Hakkındadır.

⁷⁰⁹⁸ Semayı yeryüzüne, yeryüzünü bir ülkeye bağlayan ve kendisinden, her an yeni bir güzellik tezahür eden, bu meclis, ne güzel bir meclistir!

⁷⁰⁹⁹ Böyle bir meclis vasıtasıyla; hem yeryüzünden hem de gökyüzünden, dünyaya ve ülkeye, her an yeni bir adalet süsü tecelli etmektedir.

⁷¹⁰⁰ O meclisi, adil bir hâkim olarak ikisinin arasına koysalar; cennetin davasını (iddiasını) iptal eder.

⁷¹⁰¹ Onun havasının karşısında, hiçbir misk (nafe), revaç görmez. Onun toprağının alanının karşısında, hiçbir amber değer bulmaz.

⁷¹⁰² Her devrin yakasından bir azer (en güzel put) baş kaldırsa; onun, sanem yüzlülerinin hayaline hayran kalır.

⁷¹⁰³ Eğer davetsiz bir cennet talep ediyorsan, o arsa cennettir. Eğer cennetin sarhoşluğunu artırıyorsan, o bade, cennettir.

Kez meyân-i âb-ı rûşen ber-fürûzî âzerî⁷¹⁰⁴

8- Âteş-i seyyâl dîdestî der âb-ı mûncemid
Ger ne-dîdestî be-hâh ez sâkiyâneş sâğeri⁷¹⁰⁵

9- Hest Mısr câm‘-i hestî ez ân hâric ne-yâft
Rûzgâr ez ‘arsa-i o yek ‘araz râ cevherî⁷¹⁰⁶

10- Âsmân-i dîger est ez rûy-i rütbet gûyiyâ
Vendero her sâkinî kâyim makâm-ı ehterî⁷¹⁰⁷

11- Âftâb u mâh-ı o Pîrûzşâh u sâhibend
Şah Süleymân ‘Unsurî destûr-i Âsâf Gevherî⁷¹⁰⁸

12- Dîr mân ey hazretî kez sa‘yî bennây-ı sipihr
Hâk râ hâsıl ne-hâhed geşt müselles⁷¹⁰⁹-i dîgerî⁷¹¹⁰

S.358

13- Tâ çi ‘âlî hazretî kîn âftâb-i hüsrevî
Her zemân ez südde-i kasr-i tu sâzed hâveri⁷¹¹¹

14- Âftâbî ger be-hâhed ber-guşâyed nûr-i ûy
Câvidân ez nîm-rûz ender şeb-i gîtî derî⁷¹¹²

15- Ger kevâkib râ müselleme geştî în ‘âliy sipihr

⁷¹⁰⁴ Renkli şarapla dolu olan kadehi, öylesine parlamaktadır ki; sanki duru suyun ortasında, ateş yakılmış gibi görünür.

⁷¹⁰⁵ Donmuş suda akıcı ateş görmüş müsün? Eğer görmemişsen, sakiden bir kadeh iste.

⁷¹⁰⁶ Varlıkla ilgili tüm değerler, Mısır’da vardır. Felek, cevher olarak onun dışında bir toprağı bulmadı.

⁷¹⁰⁷ Makam açısından gökyüzü sanki başkadır. Orada bulunan her bir varlık (sakin), bir yıldızın kaymakamıdır.

⁷¹⁰⁸ Onun güneşi ve ayı, Piruz Şah ve arkadaşlarıdır. O arkadaşları da; Şah Süleyman, ‘Unsurî Düstur Asaf Cevherî’dir.

⁷¹⁰⁹ Müselles: Hermes’in lakabıdır. Nebi, melik ve hekim sıfatlarına sahipti.

⁷¹¹⁰ Ey efendi, acele etme. Feleğin mimarının telaşından, yer yüzünde başka bir Hermes hâsıl olmayacaktır.

⁷¹¹¹ Ne kadar yüce bir zatsın! Zira padişahlığın güneşi, her zaman senin sarayının kapısından doğar.

⁷¹¹² Eğer bir güneş, nurunu yaymak istiyorsa; onun ışığını açsın. Çünkü dünyanın gecesine öğleden itibaren, ebedi bir kapı olur.

Her yekî bûdendî ender fevc-i dîger çâkerî⁷¹¹³

16- Cirm-i keyvân ân Mu‘ammer Hinduvî⁷¹¹⁴ bâr-yek-bîn
Pâsbân-ı tu nişândî her şebî ber menzerî⁷¹¹⁵

17- Müşterî ender edây-i hutbe-i îh hüsrevî
Mu‘tekif be-nişeste bûdî rûz u şeb ber minberî⁷¹¹⁶

18- Vâliy-i ‘akreb zı behr-i men‘ ü redd-i hâdisât
Ber dereş bûdî be her destî keşîde hancerî⁷¹¹⁷

19- Zühre ender rûzhây-i ‘îş ü halvethây-i şeb
Beste bûdî hîşten ber dâmen-i hünyâgerî⁷¹¹⁸

20- Tîr-i müstevfî⁷¹¹⁹ be dîvân der çu şâgirdân-ı o
Mîbürdî kâğıdı yâ mîşikestî defterî⁷¹²⁰

21- Ey hüdâvendî ki tâ bîh-i sanâyi‘-i şâh zed
Şâh-ı hestî râ ne-dâdend ez tu kâmilter-berî⁷¹²¹

22- Âsmân kadrî ki sâhib-i efser gerdûn ne-yâft⁷¹²²
Mülk-i âb u hâk râ hemçün tu sâhib-i efserî

23- Çün leb-i sâger be-hended her nedîmet sâhibî

⁷¹¹³ Bu yüce felek yıldızlara teslim edilse; her biri, ayrı bir gurupta hizmetkâr olurdu.

⁷¹¹⁴ Muammer, Hindû, Bârik-bin... Hepsi Zuhâl yıldızının lakaplarıdır.

⁷¹¹⁵ Zuhâl yıldızı, o ihtiyar zekâlı Hindu; her gece, sana yakışıklı bir erkeği, muhafız olarak bırakırdı.

⁷¹¹⁶ Jüpiter, bu padişahlığın hutbesini okumak için; gece gündüz bir minberde ibadet ediyordu.

⁷¹¹⁷ Akrep burcu, hadiselerin önlenmesi ve bertaraf edilmesi için; her elinde bir hançer olarak kapısında beklemekte idi.

⁷¹¹⁸ Venüs, eğlence günlerinde ve gecelerin halvetinde; kendisini bir şarkıcının eteğine bağlamıştı.

⁷¹¹⁹ Merkür; feleğin kâtibi sayılır.

⁷¹²⁰ Defterdar Merkür, divan içindeyken; eğer onun öğrencileri kapıda bulunsaydı; bir kâğıdı keser veya bir defteri yırtardılar.

⁷¹²¹ Ey efendi, marifetlerin kökünü dallandıran, hayat dalına senden kâmil bir varlık vermediler.

⁷¹²² Gök makamlı felek, su ve toprak mülkünde; taş sahibi olanlar içinde, senin gibi bir taş sahibi görmedi.

Çün ser-i hancer be-gîred her gulâmet kayserî⁷¹²³

24- Câm u hancer çün tu yek sâhib-kırân hergiz ne-dîd
Bezm râ sâ'il-i nevâzî rezm râ kîn âverî⁷¹²⁴

25- Bûstân-ı mülk râ çi ez şeb-hûn-i hazân
Tâ çu çeşm-i baht-i tu bîdâr dâred 'ebherî⁷¹²⁵

S.359

26- Ger şevd pâs-ı tu der mülk-i tabî'at muhtesib
Âsmân enguş ne-nehed tâ ebed ber münkirî⁷¹²⁶

27- Ver nişândî nâ'ibî ber çâr-sûy-i âsmân
Zühre hergiz der ne-yâyed nîz cüz bâ çâdırî⁷¹²⁷

28- Ebr mîbârîd rûzî pîş-i destet bî-haber
Berk mîhendîd ü mîgoft înet 'âkil mihterî⁷¹²⁸

29- Ebr eger feth-i bâb-i destet âbistan şevd
Katre-i bârân koned ez her haşîşî 'er'eri⁷¹²⁹

30- M'a'an⁷¹³⁰ ü Hâtem ger be-dîdendî dil ü dest-i turâ
Her yekî ber buhl-i ân-i dîger niviştî mahdarî⁷¹³¹

⁷¹²³ Kadehin dudağı gülerse, her nedimin bir arkadaş olur (hem sohbet). Hançerin ucu ağlarsa, her kölen bir Kayser olur.

⁷¹²⁴ Kadeh ve hançer senin gibi iyi talihli birini görmedi. Mecliste, boyun bükten bir dilencisin. Savaş meydanında, öfke gösteren bir cengâversin.

⁷¹²⁵ Mülkün bağıni hazan mevsiminin yağmasından; senin bahtının gözü gibi beyaz bir nergis gözü uyandırmış oldu.

⁷¹²⁶ Eğer senin muhafızın, tabiat mülküne muhtesip (bekçi, polis) olsa, felek ebediyete kadar, bir münkiri gösteremez.

⁷¹²⁷ Semanın dört tarafına bir kaymakam koyarsan; Venüs hiçbir zaman örtüsüz çıkmaz.

⁷¹²⁸ Bulut, bir gün habersizce önüne yağıyordu. Yıldırım gülüyordu ve "akıllı efendi budur" diyordu.

⁷¹²⁹ Bulut, yağmurla (su ile) dolu olan elinin kapısını açarsa; yağmur damlaları, kurumuş her bitkiyi, dağ servisi gibi yapar.

⁷¹³⁰ Maan: Bin Zâidet bin Abdullah Şeybânî; Hayır sever bir Arap

⁷¹³¹ Maan ve Hatem, senin cömert elini ve yüreğini görseydiler; her biri, diğerinin cimrilğine senet yazardı.

- 31- Der çônân devrân ki ‘ömrî der se kişver belki bîş
Zı eymenî zâden siterûn şod çu gerdûn mâderî⁷¹³²
- 32- Bâliş-i ‘âliyet sedd-i fitne şod Verne kocâ
Pehlûyî der eymenî hergiz ne-sûdî bisterî⁷¹³³
- 33- Duhterân-ı rûzgârend in havâdis vîn beter
Ko çu zâyed duhterî duhtereş zâyed duhterî⁷¹³⁴
- 34- Rûz-i heycâ kez hurûş u gird-i ceyşet sâye râ
Tâ suvâr-i hîş râ yâbed be-bâyed rehberî⁷¹³⁵
- 35- Ez pes-i gird-i sipah berk-i sinân-ı âb-dâr
Hemçônân bâşed ki ender perde-i şeb ehgerî⁷¹³⁶
- 36- Âsmân ibrik-i şiryân râ guşâyed nây-je
Tâ be-şûyed rûzgâr ez gird-i heycâ hancerî⁷¹³⁷
- 37- Her kemân ebrî buved bârandê peykân jâle-vâr
Her sinân berkî şeved her bâr-gîr-i sarsarî⁷¹³⁸
- 38- Çün be-cünbânî ‘inân-i sarsar-i kûh peykeret
Bâng-ı şeb hoş bâd ber hîzed ez her peykerî⁷¹³⁹

⁷¹³² Böyle bir çağda, üç, belki daha fazla ülkede analık, bir ömür felek gibi, doğumun güvencesinden kısır oldu (yani hiçbir ülkede anneler senin gibi birini doğurmadılar).

⁷¹³³ Yüce tahtın, fitneye karşı set oldu. Yoksa hiçbir yerde, kimse sırtını güvenceyle yatağa dayayamazdı.

⁷¹³⁴ Bu hadiseler, zamanın kızlardır, bundan beteri şudur; eğer birisi kız doğurursa, onun kızı da kız doğurur.

⁷¹³⁵ Savaş gününde, askerinin sesinden ve tozundan; gölge, kendine ait olan süvarisini bulmak için, kılavuz arar (savaşın dehşetinden, her şey birbirine karışır).

⁷¹³⁶ Sipahilerin arkalarından çıkardığı tozdan; keskin (çifte su verilmiş) kılıçların parıltısı, gecenin perdesinde bir ateş gibi görünmektedir.

⁷¹³⁷ Gökyüzü; feleğin, bir hançeri savaş tozundan yıkaması için, fişkırın ibriğin borusunu açar (yağmur yağdırır).

⁷¹³⁸ Her yay, bulut olup; dolu gibi ok yağdırır. Her kılıç, yıldırım olur; her defa bir rüzgâr gibi eser.

⁷¹³⁹ Ne vakit, dağ heybetli, fırtına esişli dizginini kımıldatsan; her vücuttan cana; “iyi geceler” feryadı yükselir.

S.360

- 39- Leşkerî râ heyzum-i dûzah konî der sâ‘atî
Ey tu tenhâ hem penâh-ı leşker ü hem leşkerî⁷¹⁴⁰
- 40- Ejdehây-ı rumh-i tu halkî be yek dem der-keşed
Vângehî ferbih ne-gerded înet mu‘ciz lâğeri⁷¹⁴¹
- 41- ‘Akl bâ rumh-i tu fetvâ mîdehed eknûn ki çûb
Şâyed er sü‘bân şeved bî mu‘ciz-i peygamberî⁷¹⁴²
- 42- Hanceret sebbâbe-i peygamberest ez hâsiyet
Zân be her îmâ çu meh ez hem be-derred miğferî⁷¹⁴³
- 43- Bâ çönîn i‘câz kender hancer-i tu ta‘biye est
Ber ser-i hasm-i la‘în çi meğferî çi mi‘cerî⁷¹⁴⁴
- 44- Ber zebân hanceret rûzî be tannâzî be-reft
Kâsmân çün men ne-yâred hîç nusret-perverî⁷¹⁴⁵
- 45- Goft nusret nî merâ bâzûy-i şah mîpvered
Lâ-cerem her Zülfikârî râ be-bâyed Haydarî⁷¹⁴⁶
- 46- Hüsrevâ men bende râ der müddet-i îh heft mâh
Ger müyesser geştî ender heft kişver yâveri⁷¹⁴⁷

⁷¹⁴⁰ Bir saat içinde, bir orduyu cehenneme odun yaparsın. Ey hem ordunun sığınağı olan ve tek başına bir ordu gibi olan, yegâne zat!

⁷¹⁴¹ Senin mızrağının ejderhası, bir anda bir halkı öldürür. Üstelik şişman da olmaz. Senin inceliğinin mucizesi budur.

⁷¹⁴² Akıl, senin mızrağınla fetva verir. Şimdi, belki peygamberin mucizesi olmadan ejderha olur.

⁷¹⁴³ Hançerin, özellik olarak, peygamberin şهادet parmağı gibidir. Bundan dolayı, her işaretle ay gibi her miğfer parçalanır.

⁷¹⁴⁴ Senin hançerine yerleştirilmiş olan böyle bir mucizeyle; lanetli düşmanın başında ne miğfer kalır ne de başörtüsü.

⁷¹⁴⁵ Hançerinin ağzı, bir gün cilve ile şöyle dedi: “Felek, benim gibi zaferperver birini getirmez”.

⁷¹⁴⁶ Zafer şöyle dedi: “Şah’ın kolunun kuvvetinin olduğu yerde, benim yardıma ihtiyacım yoktur. Kuşkusuz her Zülfikâr’a bir Haydâr gerekir”.

⁷¹⁴⁷ Ey padişahım, ben kulunuz, bu yedi ay boyunca; eğer imkân olsaydı yedi ülkede size yardım ederdim.

- 47- Tâ merâ ez lücce-i deryâyî hirmân dost-vâr
Fi'l-mesel ber tahta'î burdî keşân yâ ma'berî⁷¹⁴⁸
- 48- Hestemî ez bes ki ser ber âstânet sûdemî
Çün diger ebnây-i cins-i hîş eknûn serverî⁷¹⁴⁹
- 49- Liken ez bes kasd-ı in nâkıs 'inâyet rûzgâr
Mânde'em der ka'r-i deryây-i 'inâ çün lengerî⁷¹⁵⁰
- 50- Rûzgâr-ı in cins bâ men bes ki dâred kasdhâ
Ân çönân bî-rahmetî nâ-mihribânî kâfirî⁷¹⁵¹
- 51- Hem tevânestî germ-i şâkir-i terk zîn dâştî
Tâ ne-bûdî çün meneş bârî şikâyet gusterî⁷¹⁵²

S.361

- 52- Tâ sabâ ez ser cihân râ her bahârî bî-dirîğ
Der kenâr-ı dâye gerdûn nehed çün dilberî⁷¹⁵³
- 53- Bî dirîğet bâd mülk ender kenâr-ı hüsrevî
Tâ ne-yâyed gerdiş eyyâm râ peydâ serî⁷¹⁵⁴
- 54- Hasm çün pergâr ser-gerdân u re'y-i sâyibet
Ustuvârî kârhây-i mülk râ çün mustarî⁷¹⁵⁵

⁷¹⁴⁸ Ey rüya yorumcusu, beni, ümitsizlik denizinin ortasından arkadaşçasına; mesela bir tahta parçası üzerinde çekerek götürdün.

⁷¹⁴⁹ Her şeyimsin, başımı dergâhına o kadar çok sürdürdüm ki; diğer hemcinslerin gibi şimdi artık hükümdarsın.

⁷¹⁵⁰ Fakat bu feleğin nakıs inayetinden; dertler denizinin dibinde, bir demir gibi kalmışım.

⁷¹⁵¹ Zamane, bu çeşit kasıtlarla bana karşı merhametsizlik, sevgisizlik ve kâfirlikle öylesine eziyetler etti ki!

⁷¹⁵² Hem sen, harareti bir şekilde şükürle meşgulken bunu terk etmişsin. Her halde benim gibi değildin, bari şikâyet et!

⁷¹⁵³ Saba rûzgârı, baştan itibaren; dünyayı, her baharda ihmal ederek (esirgemeyerek), bir dilber gibi feleğin sûtannesinin yanına bırakır.

⁷¹⁵⁴ Mülk, padişahlık kenarında, esirgemedi (bir fedakârlıkta bulunmadan) senin olsun! Feleğin seyahatinde, (dolanışında) başka bir efendi bulunmasın!

⁷¹⁵⁵ Düşman, pergel gibi şaşkındır. Senin isabetli fikrin, mülkün işlerinin ortasında bir cetvel gibidir.

- 55- Âsmân-ı mülk râ dâyim tu bâdî âftâb
Ez su‘ûd-i âsmân gerdet mücâvir ma‘şerî⁷¹⁵⁶

Medh-i Hâkân-ı A‘zâm Rükneddîn Kılıç Tafğâc Han⁷¹⁵⁷ - Kaside: 186

Vezin: Fe‘ilâtün/Fe‘ilâtün/Fe‘ilâtün/Fe‘îlün

- 1- Ey turâ geşte musahhar heşem-i dîv ü perî
Kûş tâ âb-ı Süleymân peyamber ne-berî⁷¹⁵⁸
- 2- Zânki der nisbet-i mülk-i tu ki bâkî bâdâ
Hest imrûz hemân rütbet-i peygâmberî⁷¹⁵⁹
- 3- Tuyî ân sâye-i Yezdân ki şeb çetr-i tu kerd
Ânki der sâye-i o rûz-i sitem şod siperî⁷¹⁶⁰
- 4- Nâme-i feth-i tu seyyâre be âfâk bered
Ki beşâret ber feth-i tu ne-şâyed beşerî⁷¹⁶¹
- 5- Hüsrevâ kâ‘ide-i mülk çönân mîfekenî
Melikâ câdde-i insâf çönân mîsûpurî⁷¹⁶²
- 6- Ki bedîn südde-i nâmûs-i Ferîdûn be-konî
Ki bedân perde-i âvâze-i Kısra be-dürî⁷¹⁶³
- 7- Tu ki sed sedd-i Sikender konî ez gird-i sipâh

⁷¹⁵⁶ Padişahlığın semasına daima sen, güneş olasın! Gökleri dolaşma saadetinde, akraba ve halkınla komşu olasın (sen ve halkın, hep yüceliklerde dolaşasınız)!

⁷¹⁵⁷ En Büyük Hakan (Hakan-ı A‘zam), Rükneddîn Kılıç Tafğâc Han’ın Methi Hakkındadır.

⁷¹⁵⁸ Ey devlerin ve perilerin maiyetinin, kendisine musahhar olduğu zat! Süleyman peygamberin itibarını zedelememek için, çalış!

⁷¹⁵⁹ Senin padişahlığının, peygamberlik rütbesiyle bağlılığı vardır. Binaenaleyh, ebedî olsun!

⁷¹⁶⁰ Allah’ın gölgesi sensin, zira onun gölgesi, geceyi senin çadırın yaptı. O öyle birisidir ki; onun sayesinde, zulüm günü, sona erdi.

⁷¹⁶¹ Senin fetihnamenini, ufuklara, gezegen götürür. Çünkü senin fethinin müjdesini vermek, insanoğluna (beşere) layık değildir.

⁷¹⁶² Ey padişahım, mülkün temellerini öyle inşa ediyorsun ki! Ey hükümdar, insaf yolunu, öyle katediyorsun ki!

⁷¹⁶³ Öyle ki, bununla; Feridun’un kanunlarının kapısını koparıyorsun. Nitekim onunla; Kısra’nın adalet ününü yok ediyorsun.

Hîşten râ sezed er sed çu Sikender şumurî⁷¹⁶⁴

- 8- Ey muvâzî nazar-ı re'y-i turâ nakş-ı kader
Çe 'aceb nâkid-i esrâr-ı kazâ vu kader⁷¹⁶⁵
- 9- Re'y-i a'lây-i turâ keşf şeved hâlet-i Belh
Ger be-rahmet sûy-i âbâd u harâbeş nigerî⁷¹⁶⁶
- 10- Der zevâyâş heme tâyife'î munkati'end
Bûde hâhân-ı tu 'ömrî be du'ây-i seherî⁷¹⁶⁷
- 11- Tu Süleymânî vü in tâyife mûrân-ı za'îf
Heme ez hâne birûn u heme ez dâne berî⁷¹⁶⁸
- 12- Zâhir ü bâtın-ı îşân heme pâ-yı meleh est
Çi şeved kez ser-i pâ-yı melehî der-guzerî⁷¹⁶⁹

**Sugend-Nâme'î ki Enverî Der Nefy-i Hicv-i Kubbetü'l-İslâm Belh Gofte ve
Ekâbir-i Belh râ Medh Kerde⁷¹⁷⁰ - Kaside: 187**

Vezin: Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

- 1- Ey müselmânân figân ez devr-i çerh-i çenberî
Vez nifâk-ı tîr ü kasd-ı mâh u seyr-i Müşterî⁷¹⁷¹

⁷¹⁶⁴ Sen öyle birisin ki; yüz İskender seddini, sipahinin tozuyla yıkarsın. Kendini, yüz İskender yerine sayman, sana yakıştır.

⁷¹⁶⁵ Ey kaderin deseninin, kendi görüşüyle paralel olduğu zat! Kaza ve kaderin sırlarını eleştirmen ne gariptir!

⁷¹⁶⁶ Önceki harap haline ve sonraki mamur haline merhametle (insafla) bakarsan; Belh'in durumu, senin yüksek düşünceni, ortaya koyar.

⁷¹⁶⁷ Kendi köşelerinde, parçalanmış tüm guruplar; ömür boyu sabah dualarında seni istemişler.

⁷¹⁶⁸ Sen Süleyman'sın, bu topluluk ise; hepsi evlerinden ayrı ve yiyeceklerinden uzak, güçsüz karıncalardır.

⁷¹⁶⁹ Onların zahiri ve batını, tümüyle değersiz bir şeydir (çekirge payıdır). Bu değersiz şeyden sarfı nazar edersen ne olur ki?

⁷¹⁷⁰ Enverî'nin Kubbetü'l-İslâm Belh'in Hicvedilmemesiyle İlgili Söylemiş Olduğu Yemin-nâme ve Belh'in İleri Gelenlerini Övmesi Hakkındadır.

⁷¹⁷¹ Ey Müslümanlar yuvarlak dünyanın dolanışından, Merkür'ün ikiyüzlülüğünden, Ayın kasdetmesinden ve Jüpiter'in temaşasından, illallah (Feryad, figân)!

S.362

- 2- Kâr-ı âb-i nâfi‘ ender meşreb-i men âteşîst
Şuğl-i hâk-i sâkin ender sükne-i men sarsarı⁷¹⁷²
- 3- Âsmân der keştiy-i ‘ömrem koned dâyim dû kâr
Vakt-i şadî bād-bânî gâh-i enduh lengerî⁷¹⁷³
- 4- Ger be-hendem vân be-her ‘ömrîst gûyed zehr-hend
Ver be-giryem vân heme rûzîst gûyed hûn-gerî⁷¹⁷⁴
- 5- Ber ser-i men miğferî kerdî külah vân der-guzeşt
Be-guzared ber taylasânem nîz devr-i mi‘cerî⁷¹⁷⁵
- 6- Rûzgârâ çün zı ‘Ankâ mî ne-yâmûzî sebât
Çün zeğen⁷¹⁷⁶ tâ çend sâlî mâdegî sâlî nerî⁷¹⁷⁷
- 7- Be biyûsî ez cihân dâni ki çün âyed merâ
Hemçônân kez pâr gîn-i ümîd kerdin Kevserî⁷¹⁷⁸
- 8- Ez sitemhây-i felek çendânki hâhî genc hest
Vâsîkem zîrâ ki bâ men hem bedîn günbed derî⁷¹⁷⁹
- 9- Gûyiyâ tâ âsmân râ resm-i devrân âmede’est
Dâde’endî fitne râ kutbî belâ râ mihverî⁷¹⁸⁰

⁷¹⁷² Benim kadehimde faydalı suyun işi ateş gibidir. Benim oturduğum yerde, sakın toprağın işi, şiddetli rüzgâr gibidir.

⁷¹⁷³ Felek, ömrümün gemisinde daima iki iş yapıyor; sevinç zamanı yelken açmak, keder vakti demir atmak.

⁷¹⁷⁴ Eğer gülersem; tüm yaşamımda “öfkeyle gül” der. Eğer ağlarsam o da her gün; “kan ağla” der.

⁷¹⁷⁵ Başıma külah gibi bir miğfer yaptın, aklım yok oldu. Taylesanıma (Abama, destarıma) da koyunca, örtü devri geçer.

⁷¹⁷⁶ Çaylak: Erkek ve dişisinin, birbirine benzediği kuş

⁷¹⁷⁷ Ey felek, neden Ankâ kuşundan sebat öğrenmiyorsun? Çaylak gibi ne zamana kadar, bir sene dişi bir sene erkeksin?

⁷¹⁷⁸ İyilik umudunu dünyadan beklersin. Böylece bana gelir sanırsın. İşte Kevseri ve geçmiş utancı ümit etmek te böyledir (daha önce işlediğin bir suçun utancından kurtulma ümidi de böyledir).

⁷¹⁷⁹ Feleğin zulümlerinden, istediğin kadar hazine vardır. Zira bu kümbette, benimle ilgili de bir kapı bulunduğu eminim.

⁷¹⁸⁰ Sanki semaya, dönme kuralı gelmişken, fitneye bir kutup, belaya ise bir mihver (eksen) verilmiştir.

- 10- Ger be-gerdâned be pehlû heft kişver mer turâ
Yek dem ez mihret ne-gûyed kez kudâmîn kişverî⁷¹⁸¹
- 11- Be‘d mâ kender leged-kûb-i havâdis çend sâl
Baht-i şûmem hancerî kerdest ü devreş hancerî⁷¹⁸²
- 12- Hayr-ı hîrem kerd sâhib töhmet ender hicv-i belh
Tâ hemî gûyend kâfir-i ni‘met âmed Enverî⁷¹⁸³
- 13- Kubbe-i İslâm râ hicv ey müselmânân ki goft
Hâşâ lillâh billâh er gûyed cühûd-i Hayberî⁷¹⁸⁴
- 14- Âsmân er tıfl bûdî Belh kerdî dâyegiyeş
Mekke dâned kerd ma‘mûr-i cihân râ mâderî⁷¹⁸⁵

S.363

- 15- İftihâr-i hânedân-ı Mustafa der Belh ü men
Kerde hem Selmânî ender hidmeteş hem Bûzerî⁷¹⁸⁶
- 16- Mecd-i dîn Bû Tâlib ân ‘âlem ki gümrah şod dero
‘Âkl-ı küll ân kerde ez bîrûn ‘âlem ezharî⁷¹⁸⁷
- 17- Ân nizâm-ı devlet ü dîn kân-tizâm-ı ‘adl-i o
Der dil-i ağsân koned bâd-ı sabâ râ rehberî⁷¹⁸⁸

⁷¹⁸¹ Felek beni, yedi iklimin etrafında döndürse, senin sevginden dolayı, bir an bile; “hangi ülkedensin” demez.

⁷¹⁸² Bundan sonra, hadiselerin ayakları altında, daha kaç sene ezileceğiz? Uğursuz talihim, gırtlığın etrafında dönüp duran, bir hançer oluşturmuştur.

⁷¹⁸³ “Nimetin kâfiri Enverî geldi”, desinler diye; Belh hicviyle ilgili, töhmet sahibi olan kişi, beni iyiliğine hayran bıraktı.

⁷¹⁸⁴ Allah noksan sıfatlardan beridir. Billahi (Allah’a yemin olsun), Hayber ‘li Yahudi eğer derse; ey Müslümanlar, İslam kubbesinin hicvini kim söyledi?

⁷¹⁸⁵ Gökyüzü eğer çocuk olsaydı, Belh, ona dadılık yapardı. Mekke, dünyayı mamur edenin, anne olduğunu bilir.

⁷¹⁸⁶ Mustafa hanedanının iftiharî, Belh’tedir. Ben, onun hizmetinde; hem Selman hem de Ebuzer olmuşum.

⁷¹⁸⁷ Akl-ı küllün dışarıdan aydınlatmış olduğu âlem; dinin şerefi olan Ebutalibîn, kendisinde hayrete düştüğü âlemdir.

⁷¹⁸⁸ Onun adaletinin düzeninden kaynaklanan, din ve devletin nizamı; dalların içinde saba rüzgârına yol gösterir.

- 18- Ânki nâ-bînâyî-i mâder-zâd eger hâzır şevd
Der cebîn-i ‘âlem ârâyış be-bîned mihterî⁷¹⁸⁹
- 19- Der penâh-ı südde-i câh-ı ra‘iyyet-pervereş
Ber ‘ukâb-ı âsmân fermân dehed kebk-i derî⁷¹⁹⁰
- 20- Hem nübüvvet der neseb hem pâdşâhî der haseb
Ko Süleymân tâ der enguşteş koned enguşterî⁷¹⁹¹
- 21- Mesned-i kâdiyi’l-kudât-ı şark u garb efrâşte
Ânki hest ez mesnedeş ‘Abbâsiyân râ ber-terî⁷¹⁹²
- 22- Ânki pîş-i kilk ü nutkeş ân-du sihr ângeh helâl
Sed çu men hestend çün gûsâle pîş-i sâmirî^{7193, 7194}
- 23- Âb u âteş râ eger der mecliseş hâzır konend
Ez meyân-i her dû ber-dâred şükûheş dâverî⁷¹⁹⁵
- 24- Kû Hamîdeddîn eger hâhî ki vaktî der dû lafz
Mutlaka herçi ân hamîdest ez sıfathâ be-şumûrî⁷¹⁹⁶
- 25- Der zemân-i o hüner ne-şigift eger kıymet girift
Gevherest ârî hüner o pâdişâh-i gevherî⁷¹⁹⁷

⁷¹⁸⁹ O, öyle birisidir ki; eğer dünyaya anadan doğma kör gelse; efendiliğini, dünyanın alnında, ziynet olarak görür.

⁷¹⁹⁰ Raiyyet sever olan (fakirleri koruyan), şevket kapısının himayesindeki dağ keklîği; gökyüzünün kartalına ferman verir.

⁷¹⁹¹ Nesep ve asalette, peygamberlerden olan, şeref ve büyüklükte de padişahlardan olan; Hz. Süleyman nerededir ki parmağına bir yüzük taksın?

⁷¹⁹² Doğu ve batının, makamını yüceltmış olduğu; kadılar kadısı olan zat, öyle birisidir ki; onun makamından Abbasilere yücelik sirayet etmiştir.

⁷¹⁹³ Sâmirî: Hz. Musa döneminde altından sığır yapıp, İsrâil Oğulları’nı yeniden yoldan çıkaran sarraftır.

⁷¹⁹⁴ O öyle birisidir ki; yazdığı ve konuştuğu zaman, iki sihr-i helâl gibi olan kişidir. Kalemi ve hitabeti karşısında, benim gibi yüz tanesinin; Sâmrî’nin karşısında, buzağı gibi olduğu zattır.

⁷¹⁹⁵ Suyu ve ateşi onun meclisinde bir araya getirselere; onun adaletinin büyüklüğü, ikisi arasındanki kavgayı ortadan kaldırır.

⁷¹⁹⁶ İki kelime, tüm sıfatlardan, mutlaka beğenilen ve güzel olanlarını saymak istersen bunlar, sadece “Hamidedîn” de vardır.

⁷¹⁹⁷ Onun döneminde hüner (sanat) eğer kıymet kazandıysa şaşırmadı. Evet, hüner mücevherdir, o da mücevherler padişahıdır.

26- Hâce-i millet Safiyyüddîn ‘Ömer der sadr-ı şer’
Ânki ne-buved dîv râ bâ sâye-i o kâdirî⁷¹⁹⁸

27- Müftiy-i meşrık imâm-ı mağrib ânek ez rütbetes
‘Arş zîbed minbereş kûtâş kerdî minberî⁷¹⁹⁹

S.364

28- Hükm-i dîn her sa‘at ez fetvây-ı o ferbihterest
Dîde’î ferbiş konî⁷²⁰⁰ çün kilik-i o ez lâğeri⁷²⁰¹

29- İhtisab-ı takvây-ı o dîd nâgeh kez kûsûf
Âftâb ender hicâb-ı meh şod ez bî-çâdurî⁷²⁰²

30- Ez rahş her rûz fâl-ı Müşterî gîred cihân
Kîst ân-ko nîst fâl-ı Müşterî râ müşterî⁷²⁰³

31- Zülfikâr-ı nutk-i Tâceddîn şerî‘at râ be-dest
Ân be ma‘nâ tev‘emân bâ Zülfikâr-i Haydarî⁷²⁰⁴

32- Bûlbül-i bostân-ı dîn kez vecd-i meclishây-i o
Subh râ çün-gül tabî‘at geşt pîrâhen derî⁷²⁰⁵

33- Tevbe kerdendî eger der-yâftendî mecliseş
Hem meh ez nemmâmî vü hem Zühre ez hünyâgerî⁷²⁰⁶

⁷¹⁹⁸ Şeriat vezirliğinin (meclisinin) başında bulunan, milletin efendisi Safiyyüddîn Ömer öyle birisidir ki; onun gölgesiyle yarışma gücü, devde bile yoktur.

⁷¹⁹⁹ O, doğunun müftüsü ve batının imamıdır. Makamından dolayı arş, onun kürsüsüne layıktır. Makam ve tahtını, mütevaziliğinden dolayı aşağı yapmıştır.

⁷²⁰⁰ Kalemın ucu (kamuş kalemlerin ucu) incedir, ama onu yan tutarsan en kalın ve enli şekilde yazar.

⁷²⁰¹ Onun fetvasından dolayı, dinin hükmü her saat daha güçlüdür. Onun kalemi gibi, incelikten kalın yapıldığını görmüşündür.

⁷²⁰² Güneş, onun takvasının muhasebesini görünce ansızın kûsufa uğradı (güneş tutuldu). Güneşin örtüsü olmadıgından, ayın arkasında kaldı (ayın hicabına) girdi.

⁷²⁰³ Onun yüzünden dünya, her gün Jüpiter falına bakar. Jüpiter falına müşteri olmayan kimdir ki?

⁷²⁰⁴ Tâceddin’in hitabetinin Zülfikâr’ı, aynı anlamda, Haydâr’ın Zülfikâr’ı ile birlikte şeriatın elindedir.

⁷²⁰⁵ Din bostanının bûlbülü, onun meclislerinin vecdiyle, sabaha karşı, gül gibi; gömleğini yırtıp çıkması bir adet oldu.

⁷²⁰⁶ Eğer onun meclisini anlasalardı; hem ay dedikodudan, hem de Venüs çalgıcılıktan tövbe ederdi.

- 34- Men ne-mîdânem ki îñ cins ez sohen râ nâm-ı çîst
Nî nübüvvet mî-tevânem gofteneş nî sâhirî⁷²⁰⁷
- 35- Sâkiyân-ı lehce-i o çün şerâb ender dehend
Hûş gûyed gûş râ hîn sâğeri kon sâğeri⁷²⁰⁸
- 36- Bâzûy-i bürhân zı takrîr-i Nizâmeddîn kavîst
Âñki ez ta‘zîm kerdî Cebra’îleş çâkerî⁷²⁰⁹
- 37- Âñki ber esrâr-ı şer‘ ender zemân vâkîf şevî
Ez varakhây-i zamîreş yek varak ger be-nigerî⁷²¹⁰
- 38- Nâmedî evrâk-ı etbâk-ı felek hergiz temâm
Ger zamîr-i o ne-kerdî ‘ilm-i dîn râ defteri⁷²¹¹
- 39- Vârisân-ı enbiyâ înek çönîn bâşend kost
‘İlm ü takvâ bî-nihâyet pes tevâzu‘ ber serî⁷²¹²
- 40- Der senây-i o eger ‘âciz şevem ma‘zûr dâr
Tâ kocâ bâşed tevân dânist-i hadd-i şâ‘irî⁷²¹³

S.365

- 41- Lâşe-i mâ key resed âncâ ki rahş-i o keşend
Kârvânî key resed hergiz be diğeri leşkerî⁷²¹⁴

⁷²⁰⁷ Bu tarz sözün adı nedir, ben bilmiyorum. Ne peygamberlik ne de büyücülük diyebilirim.

⁷²⁰⁸ Onun şivesinin sakileri ağızlardaki şarap gibidirler. Akıl kulağa şöyle der; “kalk sakilik yap sakilik”!

⁷²⁰⁹ Delil ve burhanının kolu, Nizameddin’in beyan ve söylediklerinden dolayı güçlüdür. Bu sebeple Cebrail, ona tazim ve hizmette bulundu.

⁷²¹⁰ Eğer onun batın varaklarının bir sayfasına bakacak olursan; zaman içerisinde, şeriatın sırlarına vakıf olursun.

⁷²¹¹ Onun batını (iç âlemi), din ilmine defterlik yapmasaydı, feleğin tabakalarının, varakları (göğün katmanları) asla tamamlanmazdı.

⁷²¹² Peygamberlerin varisleri (âlimler), şimdi onun olduğu gibidirler. Sonsuz bir ilim ve takvanın ardından, başlarında tevazu vardır.

⁷²¹³ Onu methetme hususunda başarısız olursam kusuruma bakma (mazur gör). Şairliğin bilgi gücünün hududu, nereye kadar olur?

⁷²¹⁴ Bizim leşimiz (onun ulvi varlığına göre bizim bedenimiz, leş hükmündedir) onun atının çekildiği yere ne zaman yetişir? Kervancı, ordunun (leşkerin) tozuna ne zaman yetişir?

- 42- Bâ çönîn sükkân ki ger ez kadr-i-şân ‘akdî konend
Fâriğ âyed çerh-i a‘zam ez çi ez bî-zîverî⁷²¹⁵
- 43- Hicv gûyem Belh râ heyhât yâ Rab zînhâr
Hod tevân goften ki zengârest zer-i Ca‘ferî⁷²¹⁶
- 44- Billâh er ber men tevân besten be mismâr-ı kazâ
Cins-i îh bed-sîretî yâ nev‘-i îh bed-gevherî⁷²¹⁷
- 45- Hâtem-i hüccet der engušt-i Süleymân sohen
İftirâ kerden bedo der-gîred ez dîv ü perî⁷²¹⁸
- 46- Bâz dâh âhir kelâm-ı men zı menhûl-i hasûd
Fark kon nakş-i İlâhî râ zı nakş-i Âzerî⁷²¹⁹
- 47- ‘Îş-i men zîn iftirâ telhî girift ü tu henûz
Çerbek-i o hemçönân çün cân-ı şîrîn mîhorî⁷²²⁰
- 48- Merd râ çün mümtelî şod ez hased kâr-ı iftirâst
Bed-mizâcân râkî uftad der mecâlis ez perî⁷²²¹
- 49- Çün mer orâ vâzıh-i her nâme⁷²²² gîred rîş-gâv
Gâv-i o der hermen-i men bâşed ez kûn-herî⁷²²³

⁷²¹⁵ Dünyanın bu gibi sakinlerini, kıymetleri açısından birbirine bağlasalar; büyük dünya kurtulur. Neden? Sadelikten (süssüzlükten).

⁷²¹⁶ Belh’i hicv etmem, asla mümkün değildir. Yazıklar olsun, yarab, böyle bir şey olur mu? Bu hicvi söyleyebilmek, söz, saf altınken, onu bakır pasına (oksitine) çevirmek demektir.

⁷²¹⁷ Vallahi bu çeşit kötü karakteri ve bu tür kötü yaratılışı, eğer kaza çivisiyle bana bağlayabilseler;

⁷²¹⁸ Delil ve burhan yüzüğü Süleyman’ın elindeyken; ona iftira isnad etmek, devi ve periyi bile etkiler.

⁷²¹⁹ Yalancı kıskançlardan benim sözümü, men et (engelle). Allah’ın nakşı (deseni) ile Azer’in (putun) nakşini birbirinden ayır.

⁷²²⁰ Benim hayatım, bu iftiradan dolayı, acıya gark oldu. Sen, onun yağlı yalanını, hala tatlı can gibi yiyorsun (kabul ediyorsun).

⁷²²¹ Kişi, kıskançlıkla dolu olunca, işi iftira atmak olur. Meclislerdeki perilerden dolayı (peri gördüğünde) kötü mizaçlılara kusma gelir.

⁷²²² Har-nâme: Karakterlerin, eşek olarak yazıldığı, bir çeşit hiciv

⁷²²³ Ahmak, beni de onun gibi Har-nâme yazarı zanneder. Onun ineği, boş hayallerden dolayı benim harmanımdadır.

- 50- Ân ne-mîgûyem ki der tayy-i zebân ne-âverde'em
Ân hecâ kân nezd-i men bâbî buved ez kâfirî⁷²²⁴
- 51- Ger be hâtır be-guzerânîdestem ender 'ömr-i hîş
Yâbiyem çönân ki gurg-i Yûsûf ez töhmet berî⁷²²⁵
- 52- Câvidân bîzârem ez zâtî ki bîzârî ezo
Hest der bâzâr-i dîn sarrâf-ı cân râ bî-zerî⁷²²⁶
- 53- Ân tevânâyî vü dânyâyî ki der etvâr-ı gayb
Dâm-ı bed-bahtî nihâd u dâne-i nîk-ehterî⁷²²⁷

S.366

- 54- Ânki te'sîr-i sabây-i sun'-i o râ âmedest
Gül-feşân-i ehterân ber günbed-i nîlüferî⁷²²⁸
- 55- Ânki hâr-i ejdehâ dendân-i 'akreb nîş râ
Şehnegî dâdest ber iktâ'-ı gül-berg-i terî⁷²²⁹
- 56- Tâ be zülf-i sâye-i şeb hâk râ tezyîn ne-dâd
Rûz-i ber gûş-i şafak ne-nihâd zülf-i 'anberî⁷²³⁰
- 57- Bâz şod çün kudreteş gîsûy-i şeb râ şâne kerd
Der hem-i ebrûy-i gerdûn dîdehây-i 'ebherî⁷²³¹

⁷²²⁴ Onu demiyorum. Hatta dilime bile getirmemişim. Çünkü o tür hiciv, benim nezdimde kâfirlikten bir bölümdür.

⁷²²⁵ Hayatım boyunca eğer onu aklımın ucundan geçirseydim; beni, Yusuf'un kurtunun töhmetten uzak olduğu gibi bulasın (yani kurt, beni parçalasın)!

⁷²²⁶ Kendisinden nefret etmenin; din pazarında, can sarraflarına dilencilik etmek olan zattan, daima nefret ederim.

⁷²²⁷ Gizli şekillerde (hallerde) bulunan, o güç ve bilgi; bedbahtlık tuzağı kurdu ve iyi talihlilik yemi hazırladı.

⁷²²⁸ O öyle birisidir ki hilkatine ait, saba rüzgârı'nın etkisi; yıldızların gökyüzüne çiçek gibi açmasını sağlamıştır.

⁷²²⁹ O öyle bir zattır ki; ejderhanın dikenleri, akrepin sivri dişiyle, taze gül yapraklarına koruculuk yapmıştır.

⁷²³⁰ Gecenin gölgesi (akşam karanlığı), siyah zülfü ile yeryüzünü süslemeden; gündüz, amber gibi siyah zülfü sabah şafağının kulağının arkasına koymadı.

⁷²³¹ Gücü yerine gelince, gecenin zülfünü taradı. Feleğin kaşının kıvrımında, beyazlık gördü.

- 58- Bezm-i sun‘eş râ zı nîlüfer çu gerdûn ‘ûd sûht
Âftâb u âb kerd în âteşî ân micmerî⁷²³²
- 59- Ânki ender kârgâh-ı kün fekân ibdâ‘-ı o
Bî-esâs-ı mâye’î ez mâyeçây-ı ‘unsurî⁷²³³
- 60- Dâd yek ‘âlem-i behiştî rûy ezrek-pûş râ
Hoşterîn rengiy-i münevver bihterîn şeklî-gerî⁷²³⁴
- 61- Vânki ‘avneş ber ten-i mâhî vü ber ferk-i horos
Pîrehen râ cevşenî dâd u külah râ miğferî⁷²³⁵
- 62- Ânki ger âlây-i o râ genc bûdî der ‘aded
Nîstû cezr-i esem⁷²³⁶ râ ğebn-i gongî vü kerî⁷²³⁷
- 63- Ânki ber levh-i zebânâ hatt-ı evvel nâm-ı ost
În hemî gûyed İlah ân İzed ü ân Tengerî⁷²³⁸
- 64- Ânki ez mülkeş Horâsî dîde bâşî bîş ne
Ger rûy-i ber bâm-ı în sakf bedîn pehnâverî⁷²³⁹
- 65- Ânki kahreş dâd encüm râ şeyâtîn efkenî

⁷²³² Felek, yaratılışının meclisinde, nîlüferden ud (öd ağacı) yakınca; güneş, ateş ve su, buhurdanlık görevi yaptı.

⁷²³³ O öyle bir şahıstır ki; dünya kar-hanesinde, yaratıcının “ol” deyip olduğu, aslı ve esası olmayan unsurların mayası onunla başlamıştır.

⁷²³⁴ Cennet gibi bu dünya, güzel yüzü, mavi giysiliye, en hoş parlak renkli ve en iyi şekilli yakalar vermiş.

⁷²³⁵ O öyle biridir ki; onun yardımı, balığın tenine gömlek olarak cevşeni (kamoflaj şeklinde derisini), horozun kafasına, miğfer olarak kâkülü verdi.

⁷²³⁶ Sayılardan karekök çıkarmaktır. 10 sayısının kökü çıkmaz bu yüzden mecaz anlamda sağır ve dilsiz derler.

⁷²³⁷ O öyle bir insandır ki; eğer onu iyilikleri, sayıya dayanan bir hazine olsa, cezr-i esem’in sağırlığı ve dilsizliğine hayret etmemek gerekir (yani onun iyilikleri, hesaba gelmez).

⁷²³⁸ O öyle bir zattır ki; dillerin levhasında birinci satır onun adıdır. Nitekim o sürekli şunu zikreder; bu İlah, o İzed ve diğeri Tanrı...(insanların lisanında ilk olarak o bulunur fakat o, sürekli Allah’ın isimlerini zikreder).

⁷²³⁹ O öyle bir şahıstır ki; eğer şu genişlikte bir çatıya çıkarsan, onun mülkünde, Horasan’lıdan başka fazla bir şey görmezsin.

Vânki lütfeş dâd âteş râ semender perver⁷²⁴⁰

- 66- Ânki der em‘ây-i kirmî ez lü‘âb-i çend berg
Kâr-ı o bâşed nihâden kârgâh-ı Şuşterî^{7241, 7242}

S.367

- 67- Ânki der ehşây-i zenbûrî kemâl-i re‘feteş
Nûş râ bâ nîş dâd ez râh-ı sohbet sâbrî⁷²⁴³
- 68- Ânki ez tecvîf-i nâlî sâkîy-i ihsân-i o
Câm gah Hûzî nehed ber desthâ gah ‘Askerî^{7244, 7245}
- 69- Ânki çün ber âferîneş ser-ferâzî kerd ‘akl
Goft mey râ gûşmâleş deh be dest-i müskirî⁷²⁴⁶
- 70- Ânki terk-i yek edeb ber pîş-gâh-ı hazreteş
Vakf kerd iblîs râ ber âstân-ı müdebbirî⁷²⁴⁷
- 71- Ânki Âdem râ ‘asî âdem zı pây efkende bûd
Ger-ne ez sümme ictibâh-ı ost dâdî yâverî⁷²⁴⁸
- 72- Ânki kavm-i Nûh râ ez tund-bâd lâ-tezer

⁷²⁴⁰ O öyle bir cengâverdir ki; onun öfkesi, şeytanları yıldızlara fırlatır. Onun lütfü, ateşe semender (kertenkele) yetiştirme (besleme) özelliği verdi.

⁷²⁴¹ Şuşter: Eski zamanlarda, pahalı bir giysinin dokunduğu ünlü şehir

⁷²⁴² O öyle bir kimsedir ki; bir kurt’un bağırsağında, birkaç yaprağın salyasından (ipek böceğinden), Şuşterî tezgâhını kurmak, onun işi olmuştur.

⁷²⁴³ O öyle bir şahıstır ki; kemal-i şefki, arının karnında, bal ve iğneyi, sabır ve dostluk yoluyla birlikte teşekkül ettirmiştir.

⁷²⁴⁴ Huzî ve Askerî: Birincisi; Huzistan’a mensup olan, ikincisi; Huzistan’ın eski şehirlerinden Askerî şehrine mensup olandır.

⁷²⁴⁵ O öyle cömert biridir ki; ihsanının sakisi, boşalmış neylerden; kadehi bazen Hûzî, bazen de Askerî şehirlerine mensup içkilerle doldurur.

⁷²⁴⁶ O öyle biridir ki; akıl yaratılışa iftihar verdiği, zaman (yaratılışıyla iftihar edince); “meyî, şarabın eliyle cezalandır” dedi.

⁷²⁴⁷ O öyle bir şahıs ki; huzurundaki bir saygısızlık sebebiyle, İblisi dergâhında bir bedbaht olarak ayakta durdurdu.

⁷²⁴⁸ O öyle bir kimsedir ki; Âdemin işini asi adam zorlaştırmıştı. Eğer böyle olmasaydı, acılarının telafisi için ona yardım ederdi.

Der-dûdem kerd ez zemîn âsîb-i kahreş isperî⁷²⁴⁹

- 73- Ânki çün halvet-sarâyî hilleteş hâlî koned
Şu'le reyhânî koned âncâ ne ehger ehgerî⁷²⁵⁰
- 74- Ânki deştî câdûyî râ der 'asâyî gum koned
Yek şebân ez mülk-i o bî töhmet-i müstenkerî⁷²⁵¹
- 75- Ânki neyl-i mâderî ber çehre-i Meryem keşîd
Hıfz-ı o bî ânki bâtil şod cemâl-i duhterî⁷²⁵²
- 76- Ânki ez mührî ki Mustafâ râ ber ketef
Mühr kerdest ez pes-i 'ahdeş der peygamberî⁷²⁵³
- 77- Ânki ez îâmây-i enguşteş dû gîsû⁷²⁵⁴ bend kerd
Ez çi ez yek âyîne ber sakf-ı çerh-i çenberî⁷²⁵⁵
- 78- Ânki ber da'vayeş çün burhân-i kâtî' hâstend
Der zebân-i sûsmâr âverd hüccet gusterî⁷²⁵⁶
- 79- Ânki ger ber esb-i fikret câvidân cevelân konî
Ez nuhistîn âstân-i hazreteş der-ne-guzerî⁷²⁵⁷

⁷²⁴⁹ O öyle bir kimsedir ki; öfkesinin belası, tufandan dolayı Nuh'un kavmini, iki saniyede yeryüzünden sildi.

⁷²⁵⁰ O öyle bir zattır ki; dostları, halvet sarayını boşalttığı zaman, alev orada; kor kıvılcımı gibi değil, saf şarap gibi olur.

⁷²⁵¹ O öyle bir zattır ki; onun ülkesinden basit bir çoban, yalan ve iftira olmadan, sihirli ovayı bir bastonda kaybeder (gizler).

⁷²⁵² O öyle birisidir ki; Meryem'in, kızlığa ait güzelliğini korumak suretiyle, onun yüzüne annelik rengini sürdü.

⁷²⁵³ O öyle bir şahıstır ki; Hazret-i Muhammed'in omzunda bulunan, peygamberlikle ilgili mühür, onun devrinden sonra mühürlenmiştir.

⁷²⁵⁴ Gisu: Yıldız biliminde, Arslan burcunun dışında bulunan yıldızlardır.

⁷²⁵⁵ O öyle bir liderdir ki; parmağının işaretini ile yuvarlak dünyanın tavanına, ayna olsun diye, iki Gîsû (farklı yıldız) yerleştirmiştir.

⁷²⁵⁶ O ki; iddiasına kesin delil istediklerinde, timsahın dilinde açıklayıcı, delil getirdi.

⁷²⁵⁷ O öyle birisidir ki; eğer düşünce atıyla devamlı dolaşsan, efendinin birinci dergâhından geçemezsin.

S.368

- 80- Ânki hem der ‘akl memnû‘est ü hem der şer‘ şirk
Cüz be-zâteş ger be ‘azm u kasd sûgendî horî⁷²⁵⁸
- 81- Enderîn sûgend eger te’vîl kerdem kâfirem
Kâfirî bâşed ki der çün men kesî in zan berî⁷²⁵⁹
- 82- Hod beyâ tâ-kec nişînîm râst gûyem yek sohen
Tâ varak çün râst-bînân zîn kejhâ bisterî⁷²⁶⁰
- 83- Çün merâ der Belh hem ez ıstınâ‘-ı ehl-i Belh
Dıkk⁷²⁶¹-i Mısrî çadırî kerdest ü Rûmî bisterî⁷²⁶²
- 84- Ber ser-i mülkî çönân fâriğ ne-bâşed kes çu men
Habbezâ mülkî ki bâşed efsereş bî-efserî⁷²⁶³
- 85- Dî zı hâk-i Hâverân çün zerre-i mechûl âmedî
Geşte imrûz enderû çün âftâb-i hâverî⁷²⁶⁴
- 86- Bâ çönânhâ in çönînhâ zâyed ez hâtır merâ
Ey ‘aceb ez âb huşkî âyed ez âteş terî⁷²⁶⁵
- 87- İn heme be-guzâr âhir ‘âkilem der nefis-i hîş
Kâdemî râ ‘akl hest ez mümkinât-ı ekserî⁷²⁶⁶

⁷²⁵⁸ O öyle bir kimsedir ki; eğer onun zatından başkasına azm ü kasd ile yemin ederseniz, hem akılda men edilmiş olursunuz, hem de şeriatta şirke düşmüş olursunuz.

⁷²⁵⁹ Bu yeminde eğer tevil ve değiştirme yaptıysam kâfirim. Benim gibi birisinden şüphelenmek, kâfirliktir.

⁷²⁶⁰ Gel eğri oturup bir sözü doğru konuşalım. Doğru görenler, bu yanlışlıklardan dolayı, kâğıt varakı gibi hastadır (yataktadır).

⁷²⁶¹ Dıkk: En ünlülerinin, Mısır’da ve Rum’da dokunduğu söylenen, bir çeşit pahalı kumaştır.

⁷²⁶² Zira ahalinin iyiliklerinden dolayı, Belh’de de bana; Dıkk-i Mısırî ile bir çadır ve Dıkk-i Rumî ile bir yatak yapmışlar.

⁷²⁶³ Bir ülke başında benim gibi hiç kimse rahat olamaz. Nükümdarı taşsız olan o ülkeye ne mutlu!

⁷²⁶⁴ Dün, doğu topraklarından tanınmamış bir zerre gibi gelmiş, bugün orada doğunun güneşi olmuş.

⁷²⁶⁵ Benim hatıramdan öyle, böyle şeyler doğuyor. Ne garip, sudan kuruluk ve ateşten de nem geliyor.

⁷²⁶⁶ Bütün bunları bırak, nihayet kendi nefsimde akıllıyım. Çünkü insan çoğunlukla mümkünattan dolayı akıl sahibidir.

88- Pes çi-gûyî hicv gûyem hıttâ'î râ kez dereş
Ger derâyed dîv be-nihed ez birûn müstekbirî⁷²⁶⁷

89- Tâ tu fırsat-cûyî gerdî vez kemîn-gâh-ı hased
Gussa-i deh sâle râ bârî be sahrâ âverî⁷²⁶⁸

90- Hîç 'âkil în koned cüz ânki yek-sû efkened
Asl-ı nîkû i'tikâdî, resm-i nîkû mahzarî⁷²⁶⁹

91- Düşmenân râ mâye dâden nezd-i men dâni ki çîst
Cem' kerden mûş-i deştî bâ peleng-i Berberî⁷²⁷⁰

92- Müstakîm ahvâl şev tâ hasm ser-gerdân şeved
Bes ki pergârî koned o çün tu kerdî mastarî⁷²⁷¹

S.369

93- İn dekâyık men çönân verzem ki ez bî fırsatî
Sekte gîred îni ü ân ger Bû Ferâs u Buhterî⁷²⁷²

94- Ez 'ukâb u pûstîneş ger ne-gûyed bih bûved
Gerçi der deryâ tevâned kerd herbet gâzurî⁷²⁷³

95- Çend rencî kez kabûlem tâze şâhî mîdemed
Her kocâ pindârî ey miskîn ki bîhî mîburî⁷²⁷⁴

⁷²⁶⁷ Bir bölgeyi hicvetmem hakkında ne dersin? Çünkü kapısından dev çıksa, dışarıdan bir zalimi yerleştirir.

⁷²⁶⁸ Kıskançlığın gizlendiği yerden, sen fırsatçı olduğun sürece; on yıllık bir acıyı ve derdi yine ortaya çıkarırsın.

⁷²⁶⁹ İyi itikatlılığın aslını ve dergâhın iyiliğini bir kenara bırakmadıkça; hiç bir akıllı bu işi yapmaz.

⁷²⁷⁰ Düşmanlara güç vermenin (mayalandırmanın), benim nezdimde ne olduğunu bilir misin? Çöl faresiyle Berberi kaplanını bir araya toplamaktır.

⁷²⁷¹ Doğru halli ol ki düşmanın şaşkın olsun. Sen düz çizgi üzerinde oldukça, o istediğin kadar pergerlik yapar.

⁷²⁷² İmkânsızlığa rağmen, bu ince nükteleri öylesine hazırlıyorum ki (işliyorum ki), Ebuferas ve Buhteri bile olsa; onu yapayım, bunu yapayım derken, eli ayağı birbirine dolaşır (sekteye uğrar).

⁷²⁷³ Kartaldan ve kürkten söz etmese iyi olur. Gerçi büyük kaz, ancak denizde elbise yıkamayı becerir.

⁷²⁷⁴ Ey biçare! Nerde (bir şey bulunduğunu) sanıyorsan, bir kök kesiyorsun? Bir kaç acıyı kabullendiğimde, yeni dallar çıkıyor.

- 96- Rov ki ez Ye'cüc bühtân rehne hergiz key futad
Hâsse der seddî ki te'yîdeş koned İskenderî⁷²⁷⁵
- 97- Yek hikâyet be-şinevî hem ez zebân-ı şehr-i hîş
Tâ der înen dişe bârî râh-ı bâtil ne-süpûrî⁷²⁷⁶
- 98- Dî kesî der naks-i men goft u garîb-i şehr-i mâst
Belh goft înen-hem kemâl-i ost çend er münkerî⁷²⁷⁷
- 99- O garîb ender cihân bâşed çu ez rûtbet merâ
Âsmân her sa'atî gûyed zemîn-i dîgerî⁷²⁷⁸
- 100- Hâk-i pâ-yi ehl-i Belhem kez makâm-ı şehr-i şân
Hest ber akrân-ı hîşem hem serî hem serverî⁷²⁷⁹
- 101- Habbezâ târîh-i înen inşâ ki fermân-deh be Belh
Râyet-i Tuğrul-Tegîn bûd u re'y-i Nâsirî⁷²⁸⁰

Der Medh-i Sultân-ı A'zam Sencer Bin Melikşâh⁷²⁸¹ - Kaside: 188

Vezin: Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün

- 1- Ey zı tîğ-i tu der ser-efrâzî
Mülk-i Türkî vü Millet-i Tâzî⁷²⁸²
- 2- Rûzgârî be-hall ü 'akd ü sezed

⁷²⁷⁵ Çek git, zira Yecüc'den iftira sızması asla eksik olmaz. Özellikle İskender'in yaptığı o sedde...

⁷²⁷⁶ Bu düşüncede, yine batıl yola gitmemek için; kendi şehrinin dilinden bir hikâye dinlemelisin.

⁷²⁷⁷ Dün birisi benim kusurum hakkında şöyle dedi: "O bizim şehrin garibanıdır". Belh şöyle dedi: Her ne kadar inkâr etsen de bu, onun kemalidir".

⁷²⁷⁸ Gerçi o, makam bakımından dünyada gariptir. Gökyüzü her saat bana, başka bir yeryüzünden bahseder.

⁷²⁷⁹ Belh ahalisinin ayaklarının toprağıyım. Çünkü onların şehirlerinin makamından dolayı; kendi akranlarıma hem baş, hem de lider olmuşum.

⁷²⁸⁰ Belh'de hüküm süren, Tuğrul-Tekin'in bayrağı ve Nasir'in görüşlerinin anlatıldığı, bu inşa tarihi (onun tarihiyle ilgili yazı) ne güzeldir!

⁷²⁸¹ En Büyük Sultan, Sencer Bin Melikşâh'ın Methi Hakkındadır.

⁷²⁸² Ey kılıcından dolayı, hem Türk ülkesinin hem de Arap milletinin yüceldiği zat!

Be çönîn rûzgâr eger nâzî⁷²⁸³

3- Bahr sûzî çu der sahat rânî
Kân feşânî çu bâ-kerem sâzî⁷²⁸⁴

4- Be ser-i tîğ mülk be-sitânî
Be ser-i tâziyâne der-bâzî⁷²⁸⁵

5- Be mübâhât âsmân be sadâ
Kerde bâ kos-i tu hem-âvâzî⁷²⁸⁶

6- Feth râ-bâ sepîd mûhre⁷²⁸⁷-i rezm
Bûde der mevkib-i tu demsâzî⁷²⁸⁸

7- Âsmânet şikârgâh murâd
Vehterân bâzhây-i pervâzî⁷²⁸⁹

S.370

8- Rûz-i heycâ ki Türkiyân gerdend
Zîr-i rân-i mübârezân-i tâzî⁷²⁹⁰

9- Tîğ bînî zı-merd ü merd ez tîğ
Her dû nâzân zı rûy-i demsâzî⁷²⁹¹

10- Zülf-i perçem nigâred ender çeşm
Şekl-i cerrârîhây-i ahvâzî⁷²⁹²

⁷²⁸³ İşleri çekip çevirme dönemidir. Eğer böyle bir devranla iftihar edersen, değer.

⁷²⁸⁴ Eğer öfkelenirsen, denizi yakarsın. Eğer cömertlik edersen, altın ve gümüş saçarsın.

⁷²⁸⁵ Kılıçın ucuyla ülke alırsın, kılıcın ucuyla bağışlarsın.

⁷²⁸⁶ Gökyüzü, senin davulunla ses sese vermiş, iftiharla seslenmekte.

⁷²⁸⁷ Sepid-mûhre: Savaş zamanında çalınan bir çeşit boru

⁷²⁸⁸ Feth, senin maiyetinde savaşın sepid-mühresi ile (savaş borusu ile) arkadaş olmuştur.

⁷²⁸⁹ Gökyüzün, av sahasını arzular. Yıldızlar, uçan doğanlardır.

⁷²⁹⁰ Türkler, savaş günü, Arap savaşçılarının ayakları altında kaldılar.

⁷²⁹¹ Gördüğün gibi; muvafakat (arkadaşlık) nedeniyle, kılıç kişiden, kişi kılıçtan, her ikisi de birbirinden onurlanırlar.

⁷²⁹² Perçemin zülfü, gözde; ahvaz kadehlerinin şeklini çizer.

- 11- Bâşed ez rûy-i nisbet ü savlet
Sûy-i düşman çu hamle âğâzî⁷²⁹³
- 12- Tîğ-i tu tîğ-i Haydar-ı ‘Arabî
Kös-i o tabl-ı Haydar-i râzî⁷²⁹⁴, ⁷²⁹⁵
- 13- Çün guşâd tu der hevây-i neberd
Kerd şâhîn-i feth pervâzî⁷²⁹⁶
- 14- Nevek-i peykânet ber felek dûzed
Hükm-i âyende râ be tennâzî⁷²⁹⁷
- 15- Merg der hûn-i kuşte ğûte hored
Ger der ân kerr ü ferr dero yâzî⁷²⁹⁸
- 16- Tu ki ez ra’d-i kos ü berk-i sinân
Der dil-i dîv râz be-gudâzî⁷²⁹⁹
- 17- Der çönân mevkîfî zı hırs-i sehâ
Hasm râ der su’âl be-nevâzî⁷³⁰⁰
- 18- Ver zı tu cân refte hâhed bâz
Be ser-i nîze der vey endâzî⁷³⁰¹
- 19- Mülk mîkerd bâ zafer yek rûz
Fitne râ der sükût gammâzî⁷³⁰²

⁷²⁹³ Eğer kök ve haşmetten, düşmana doğru bir hücum başlatılırsa;

⁷²⁹⁴ Haydâr-i Râzî: Hep yığıtlıktan konuşur ve “ben aslanlarla savaşa gidiyorum” diye bir davulu çalarak şehirden dışarı çıkardı, fakat aslında korkağın tekiydi.

⁷²⁹⁵ Senin kılıcın, Arap Haydâr’ın kılıcıdır. Onun davulu, Râzî Haydâr’ın davuludur.

⁷²⁹⁶ Sen, savaş atmosferinde (alanında) bayrak açınca, zafer şahini uçmaya başladı.

⁷²⁹⁷ Okunun ucu, geleceğin hükmünü, işve ve cilve ile feleğe saplar.

⁷²⁹⁸ Eğer o haşmet ve büyüklükte ona el uzansa; ölüm, ölü kanına dalış yapar.

⁷²⁹⁹ Sen öyle birisin ki; davulun gürültüsü ve mızrağın ışığıyla, devin yüreğindeki sırları yakarsın.

⁷³⁰⁰ Öyle bir durumda, cömertliğin hırsıyla, düşmanın dileğini yerine getirirsin (bağışlarsın).

⁷³⁰¹ Eğer senden alınmış (gitmiş) canını isterse, mızrağın ucunda ona atarsın.

⁷³⁰² Bir gün mülk, zaferle birlikte fitne hakkında, sessizce dedikodu yapıyorlardı.

- 20- Kîn çönîn hasm der kemîn ü tu bâz
Fâriğ ez her sûyî hemî tâzî⁷³⁰³
- 21- Revnak-ı kâr-i men ki hâhed dâd
Ger tu rûzî be men ne-perdâzî⁷³⁰⁴
- 22- Zafer âvâz dâd u goft ey mülk
Çi huzûrîst îñ ü müctâzî⁷³⁰⁵
- 23- Sâye-i Îzed-i âftâb-ı mülk
Âñ zafer-pîşe Hüsrev Gâzî⁷³⁰⁶
- 24- Şâh Sencer ki kâr-ı hancer-i ost
Fitne-sûzî vü ‘âfiyet-sâzî⁷³⁰⁷
- 25- Âñki çün âteş-i sinâneş râ
Bâd-ı hamle dehed ser-firâzî⁷³⁰⁸
- 26- Feth bînî ki bâ zebâne-i o
Çün semender hemî koned bâzî⁷³⁰⁹
- 27- Âñki der zıll-i râyeteş ‘ömrîst
Tâ be nehmet hemî ser efrâzî⁷³¹⁰
- 28- Vâñki ber taraf-ı reste-i ‘adleş
Şîr dükkân sıtad be herrâzî⁷³¹¹

⁷³⁰³ Düşman pusuda olduğu halde; sen, yine rahatça her tarafa akın ediyorsun.

⁷³⁰⁴ Eğer sen bir gün bana vermezsen; benim işimin karşılığını kim verecek?

⁷³⁰⁵ Zafer, bağırarak şöyle dedi: Ey mülk bu yoldan geçenler ne korkunç insanlardır?

⁷³⁰⁶ Allah’ın gölgesi, mülkün güneşi, o; zaferi sanat edinen, Hüsrev Gâzi’dir.

⁷³⁰⁷ Şah Sencer öyle bir liderdir ki; onun hançerinin işi, fitne yatıştırmak ve huzur sağlamaktır.

⁷³⁰⁸ O öyle bir savaşçıdır ki; hücum rüzgârı, onun mızrağının ateşini alevlendirdi.

⁷³⁰⁹ Gördüğün gibi; fetih, onun ucuyla semender gibi oynar.

⁷³¹⁰ O öyle bir hükümdardır ki; onun bayrağının gölgesinde (altında) bulunan kişinin, arzu edilen kemaleden başı, ömür boyu, yücelerdedir.

⁷³¹¹ O öyle bir adil hükümdardır ki; onun adalet sınıfının (loncasının, çarşısının) tarafında, arslan, tuhafiye dükkânı ister.

- 29- Vânki der mısır câmi‘-i mülkeş
Kurs hûrşîd kerd hebbâzî⁷³¹²
- 30- Ey zemân-i tu bî tenâsüh-i nefis
Kebk râ dâde der hüner bâzî⁷³¹³
- 31- Vey zı harc-ı kefet mucâhiz-i kân
Kerde bâ âftâb enbâzî⁷³¹⁴
- 32- Tâ hazân u bahâr tevbe ne-kerd
În zı sarrâfî ân zı bezzâzî⁷³¹⁵
- 33- Bağ-ı mülk-i turâ me-bâd hazân
Tâ dero çün bahâr be-gorâzî⁷³¹⁶

Der Medh-i Nâsıru’-d-Dîn Tûtî Bek⁷³¹⁷ - Kaside: 189

Vezin: Mef‘ûlü/Mefâ‘ilün/Mefâ‘ilün

- 1- Ey refte be ferruhî vü fîrûzî
Bâz âmede der zemân be rûzî⁷³¹⁸
- 2- Ber lâle-i rumh u sebze-i hancer
Der bağ mesâf kerde Nevrûzî⁷³¹⁹
- 3- Çün tîr nihâde kâr-ı ‘âlem râ
Yek saat der kemân-ı tu guzî⁷³²⁰
- 4- Tu nâsır-ı dînî vü ez ân m‘anâ

⁷³¹² O öyle bir şahtır ki; tüm şehirlerinde, yuvarlak güneş fırıncılık yaptı.

⁷³¹³ Ey devrinin; bedene, ruhu (nefsi) dâhil etmeden, keklîge, doğan mahareti vermiş olan zat!

⁷³¹⁴ Ey harcamalar açısından eli, hazinedar olarak, güneşle ortaklık yapmış olan zat!

⁷³¹⁵ Hazan (sonbahar) ve bahara kadar; bu, sarraflıktan o da manifaturacılıktan tövbe etmedi.

⁷³¹⁶ Orada, bahar gibi, işve ve nazla yürümen için; mülkünün bağına hazan uğramasın.

⁷³¹⁷ Nâsıru’-d-Dîn Tûtî Bek’in Methi Hakkındadır.

⁷³¹⁸ Ey güzellik ve zaferle gitmiş ve bir günde ahit ve anlaşmayla dönmüş olan zat!

⁷³¹⁹ Lalenin mızrağı ve çayırın hançeri bağda nevrüz savaşı vermiş.

⁷³²⁰ Alemin (dünyanın) işini bir dönem ok gibi senin yayına koymuş.

Yezdân heme nusretet koned rûzî⁷³²¹

5- Der hamle derende'î vü dûzende
Saf mîderî vü ciger hemî dûzî⁷³²²

6- Pervâne semender-i zafer bâşed
Çün meş'ele-i sinân be yefrûzî⁷³²³

7- Ferzîn be nehî be tarh-ı Rüstem râ
Âncâ ki be le'b esb kîn tuzî⁷³²⁴

8- Sed şah be piyâde pey ber endâzed
Ânrâ ki tu bâziyî beyâmûzî⁷³²⁵

9- Mîsâz be ihtiyâr-i men bende
Tâ hermen-i fitnehâ hemî sûzî⁷³²⁶

10- Ey rûz-i muhâlîfânet şeb geşte
Mey hor be murâd-ı hod şebân-rûz⁷³²⁷

11- Ey kerde zı tîğet felek tehhâşî
Fethet zı haşem nusret ez hevâşî⁷³²⁸

12- Pîrûzî vü şâhî turâ müselleme
Ber cümle-i âfâk bî tehhâşî⁷³²⁹

⁷³²¹ Sen, dinin yardımcısısın ve bu nedenle Allah nasibinde sana daima yardım eder.

⁷³²² Hücumda yırtıcı ve dikicisin. Savaş esnasında safları dağıtıp (yırtıp) sürekli ciğerleri dikiyorsun.

⁷³²³ Kılıcın meşalesini alevlendirdiğinde kelebek zaferin semenderi olur.

⁷³²⁴ İntikam alan atı oynadığın oyunun o konumunda, Rüstem nakşını vezir koyarsın.

⁷³²⁵ Senin oyun öğrettiğin kişi, yüz şahın kökünü bir piyon ile devirir.

⁷³²⁶ Benim yetkime kullar bırak, ta fitne ve fesat harmanları tümüyle yansın.

⁷³²⁷ Ey muhaliflerinin gündüzü gece olmuş kişi, kendi muradına gece gündüz şarap iç.

⁷³²⁸ Ey kılıcından feleğin bile uzak durduğu gencaver! Fethin yakınlarından, yardım etraftan sağlanmakta.

⁷³²⁹ Katiyen ve inkâr edilmeden söylenebilir ki cümle ufuklarda, zafer ve şahlık senindir.

- 13- Der bendegî-yi tu sipihr ü erkân
Yeksân şöde ez rûy-i hâce tâşî⁷³³⁰
- 14- Hindu-vî⁷³³¹ tu ya'nî ki cirm-i Keyvân
Behrâm-ı felek râ vosâk bâşî⁷³³²
- 15- Pîşânî-yi şîr felek herâşed
Rûbâh-ı deret âsmân herâşî⁷³³³
- 16- Ez sâye-i râyet zemâne pûşî
Vez dâmen-i himmet sıtâre pâşî⁷³³⁴
- 17- Ger hendese-i medh-i tu nebûdî
Kâdir ki şödî ber sohen terâşî⁷³³⁵
- 18- Ey rûz-i cihân ez tu 'îd-i devlet
Ân rûz me-bâdâ ki tu nebâşî⁷³³⁶

Medh-i Nâsîru'd-Dîn Tûtî Bek ve 'İzzedü'd-Dîn Kundkuz⁷³³⁷ - Kaside: 190

Vezin: Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün

- 1- Yâft ahvâl-i cihân revnak-ı câvidânî
Çerh be nihâd zı ser 'âdet-i bî fermânî⁷³³⁸
- 2- Der zemân du sipahdâr ki ez gird-i sipah
Ber ruh-i rûz der-ârend şeb-i zulmânî⁷³³⁹

⁷³³⁰ Sana itaat etmede, büyüklük açısından erkân ve gök aynıdır.

⁷³³¹ * Zuhâl gezegenine feleğin Hindu'su denilir

⁷³³² Senin kölen olan Zuhâl yıldızı, feleğin Merkür'üne odabaşıdır.

⁷³³³ Felek aslan alnını tırmalar, senin kapının tilkisi ise gökyüzünü tırmalar.

⁷³³⁴ Düşüncenin gölgesi devranı örter (kapsar). Himmet eteğinden yıldız saçar.

⁷³³⁵ Eğer senin methinin geometrisi (hendese) olmasaydı sözü inceltmeye (şekil vermeye, yontmaya) kimin gücü yeterdi?

⁷³³⁶ Ey dünyanın gününün, kendisinden dolayı devletin bayramının olduğu zat, Senin bulunmadığın gün olmasın!

⁷³³⁷ NâsiruddînTuti Beg ve İzzedünKundkuz'un Methi Hakkındadır.

⁷³³⁸ Dünya ahvali ebediyyen revnak bulmuştur. Felek, kanunsuzluk alışkanlığını başından atmıştır.

⁷³³⁹ İki komutan ve hükümdar zamanında ki bunlar leşkerin tozundan gündüzün yüzüne karanlık gece getirdiler.

3- Bâz der ma‘reke çün subh sinân-ı şân be demed
Dil-i şeb hemçu ruh-i rûz şeved nûrânî⁷³⁴⁰

4- Du cihângîr ü du kişverdeh ü iklimsitân
Ne be yek mülk be sed mülk-i cihân erzânî⁷³⁴¹

5- ‘Azud-i devlet ü dîn ân heme Efrûdînî
Nâsır-ı millet ü mülk ân heme Nûşîrevânî⁷³⁴²

S.372

6- Re‘y-i ân ber ufk-i ‘adl koned hurşîdî
Kadr-i ân ber felek-i mülk koned Keyvânî⁷³⁴³

7- ‘Adl-i şân gûyâ hâsiyet-i lâhavl girift
Çün kazâ tehniye-i şân goft be gîtiî bânî⁷³⁴⁴

8- Zânki der sâye-i o mînetevâned ki zened
Hîç şeytân sitem nîz dem-i şeytânî⁷³⁴⁵

9- Pâs-i şân haps-i zemîn est ü dero Kârûnvâr
Fitne vü cevır ü sitem her se şöde zindânî⁷³⁴⁶

10- Ger zemîn râ heme der sâye-i insâf keşend
Coğd-i câvîd be berred tama‘ ez vîrânî⁷³⁴⁷

11- Ver cihân râ girih-i ebrû-yi kîn be nümâyend

⁷³⁴⁰ Yine savaş meydanında, kılıçları sabah şafağı gibi çıktığında gecenin karanlığı aynı gündüz gibi aydınlık olur.

⁷³⁴¹ Hükümdarlara ülkeler bağışlayan ve iklimleri fetheden bu iki cihangire bir ülke değil belki cihan bile ucuz gelir.

⁷³⁴² Din ve devletin kolu ve yardımı, hepsi Feridun’dandır. Mülk ve millet için yapılan yardımın tümü Enûşîrvân’dandır.

⁷³⁴³ Onun düşüncesi adalet ufkuna güneş olur, bunun değeri mülkün feleğine Zuhâl olur.

⁷³⁴⁴ Sanki adaletleri değişmez özelliğe sahip oldu. Çünkü kaza onların dünyayı korumalarını tebrik etti.

⁷³⁴⁵ Nitekim onun sayesinde, şeytan, şeytanlık zamanında zulümden bahsedemez oldu.

⁷³⁴⁶ Bunların liderlikleri, Kârûn’a yapıldığı üzere tüm kötülükleri yeryüzü hapsine mahkûm etmiştir.

Fitne, zulüm ve çile; üçü de artık zindandadır.

⁷³⁴⁷ Tüm dünyayı, insaf gölgesi altına alsalar; baykuş, sonsuza kadar viraneden tamahını keser.

Be gorîzed zı cihân sûret-i âbâdânî⁷³⁴⁸

- 12- Ver be çeşm-i keremî cânib-i bâlâ nigerend
Çerh bîrûn şevêd ez varta-i sergerdânî⁷³⁴⁹
- 13- Ver zı Fağfûr u zı Kayser meselâ yâd konend
Her du ber hâk nihend ez du taraf pîşânî⁷³⁵⁰
- 14- Geşte behşûden-i îşân sebeb-i âsâyîş
Geşte behşîden-i îşân sebeb-i âsânî⁷³⁵¹
- 15- Bezm-i îşân çu behîştet ki ber dergeh-i o
Merhaba gûyân ikbâl koned Rıdvânî⁷³⁵²
- 16- Rezm-i îşân çu se‘îrest ki der hufre-i o
İhse’û⁷³⁵³ hânân şemşîr koned nîrânî⁷³⁵⁴
- 17- Her kocâ jâle zened ebr-i kemân-i şân bînî
Mevchâ hâste ez hûn-i ‘adûv tûfânî⁷³⁵⁵
- 18- Tâ çe ebrîst kemân-i şân ki çu bâran bâred
Âsmân ber ser-i hurşîd keşed bârânî⁷³⁵⁶
- 19- Tîğ-i şân ger be ziyâfet çu Halilullah nîst

⁷³⁴⁸ Eğer dünyayı kin ve nefretin çatık kaşı gibi yaparlarsa, dünyadan mamurluk sureti kaçır.

⁷³⁴⁹ Eğer kerem ve cömertlik gözü ile yukarıya baksalar felek, şaşkınlık bataklığından dışarı çıkar.

⁷³⁵⁰ Örneğin Fağfur (Çin Hakanı) ve Kayser’den bahsetseler; her ikisi de alınlarını iki taraftan toprağa koydular.

⁷³⁵¹ Onları bağışlamak, asayiş nedeni olmuştur. Onlara acımak (merhamet etmek), kolaylık sebebi olmuştur.

⁷³⁵² Onların meclisi cennet gibidir zira onun kapısında bulunan görevliler, gelenleri cennet kapıcıları gibi (Rıdvân) selamlayarak karşılarlar.

⁷³⁵³ اخسؤا: Müminun Suresi/108; emir kipi genelde köpek kovmak için kullanılır eğer insan için kullanılırsa alçaklık ve hakaret anlamındadır.

⁷³⁵⁴ Onların savaşı ateş zebanisi gibidir zira onun çukurunda cehennemlikler için “itil” diyerek kılıç çekerler.

⁷³⁵⁵ Yaylarının bulutu nereye dolu dökerse görürsün ki düşmanın kanından çalkantılı dalgalar kalker.

⁷³⁵⁶ Yayları nasıl bir buluttur ki yağmur yağdığında gökyüzü güneşin üzerine yağmurluk örter

Dâm u dâd râ çe koned rûz-i veğâ mihmânî⁷³⁵⁷

20- Dest-i şân ger Yed-i Beyzâ-yi Kelimullah nîst
Çe koned rumh dero hemçu ‘asâ so‘bânî⁷³⁵⁸

21- Şekl-i tevkî‘-i mübârek-i şân tekdîr be dîd
Goft ber nâme-i mâ çün nekonî ‘ünvânî⁷³⁵⁹

22- Mülk-i şân râ meded ez Çağrı vu Tuğrul kem nîst
Zân emîrî be resîdend bedîn sultânî⁷³⁶⁰

23- Mülk-i Yezdân be Galat key dehed âhir serîst⁷³⁶¹
Enderîn mülk bedîn muntazamî tâ dâni⁷³⁶²

24- Her çi Yezdân nedeled baht u felek hem nedeled
Kâr-ı ân mertebe dâred ki buved Yezdânî⁷³⁶³

25- Medh-i îşân be sezâ çerh neyâred goften
Enverî dâd be dih rov ki tu hem ne tevânî⁷³⁶⁴

26- Lîk bâ îh heme î der ber rûh-i sohenet
Rûh bî fâyide ender sohen-i rûhânî⁷³⁶⁵

27- Gerçi der inşâ-yi nazmî ki der îşân gûyâ

⁷³⁵⁷ Gerçi kılıçları ziyafet vermede Halil İbrahim sofrası gibi değildir. Kurda kuşa savaş gününde nasıl misafirlik (ziyafet) yapsınlar?

⁷³⁵⁸ Gerçi elleri Hz.Musa’nın mucizevî beyaz eli gibi değildir. Mızrak, ejderha gibi olan asa karşısında ne yapabilir ki?

⁷³⁵⁹ Takdir, mübarek damgalarının şeklini görünce; “(bu damga şekillerini) bizim fermanımıza neden unvan (başlık) yapmıyorsun” dedi.

⁷³⁶⁰ Çağrı ve Tuğrul’un, onların mülklerine ettiği yardımlar az değildir. Nitekim kendileri de böyle sultanlığa o tür emirlikten geldiler.

⁷³⁶¹ سریت: Çocuğu olmayan bir erkek, kısırlıkla farklı olan bir durum

⁷³⁶² Allah Te‘âlâ’nın mülkü (padişahlığı) ne zaman yanlışlıkla (üremeyen, zürriyetsiz şahsa) bir önderlik vermiştir? Senin de bildiğin gibi; böyle (nihayet derecede) tertipli icad edilen bir mülkte bu durum mümkün değildir.

⁷³⁶³ Allah’ın vermediği şeyi baht ve felek te vermez. Bu işin öyle bir makamı vardır ki İlâhi bir iştir.

⁷³⁶⁴ Onların övgüsünü felek bile layıkıyla dile getirememiştir. Enverî, insaf eyle git zira sen de yapamazsın!

⁷³⁶⁵ Lakin can kelamında, bu kadarıyla yetinmek gerekir. Çünkü ruhani sözde ruh etkisizdir.

Râh ber kafiye mî gum şeved ez hayrânî⁷³⁶⁶

28- Mustafa sîretî vü her du bedân âverdet
Ki der îñ mülk heme ‘ömr konî hessânî⁷³⁶⁷

29- Tâ ki ber çârsû-yi ‘âlem kevnest ü fesâd
Rû-yi nerh-i emel-i halk sû-yi erzânî⁷³⁶⁸

30- ‘Adl-i îşân sebeb-i ‘âfiyet-i ‘âlem bâd
Mülk râ ‘adl dehed müddet-i câvîdânî⁷³⁶⁹

31- Kâr-ı gîtî heme fermân ber-i îşân bâd
Kâr-ı îşân be cihân der heme fermân râñî⁷³⁷⁰

S.373

Der Medh-i Mecdü’-d-Dîn Ebü’l Hasan ‘İmrânî⁷³⁷¹- Kaside: 191

Vezin: Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

1- Dilem ey dost tu dârî dâñî
Cân be ber nîz ki mî be tevânî⁷³⁷²

2- Be dilî sohbet-i tu nîst girân
Çe hadîsest be cân erzânî⁷³⁷³

3- Gûyemet bûse merâ gûyî cân

⁷³⁶⁶ Binaen-aleyh; onlarda söz konusu olan nazmın icadında, şaşkınlıktan (canlılıktan) dolayı kafiye giden yol kaybolur.

⁷³⁶⁷ Mustafa huyly olduğun için ikisi de (NâsiruddinTuti Beg ve İzzedünKundkuz); ömür boyu çok iyilik yapasın diye seni buraya getirmiştir.

⁷³⁶⁸ Âlemin dört bir tarafında (çarşısında) varlık ve yokluk (mücadelesi) bulunduğu sürece; halkın arzularının değerinin yüzü ucuzluğa doğru yöneliktir.

⁷³⁶⁹ Onların adaleti, âlemin afiyetinin (huzurunun) sebebidir. Adalet, mülke (ülkeye, devlete) sonsuz bir ömür verir.

⁷³⁷⁰ Dünyanın işi hep onlara itaat etmek olsun. Onların işi ise dünyada her kese hükmetmek olsun.

⁷³⁷¹ Mecdü’-d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘İmrânî’nin Methi Hakkındadır.

⁷³⁷² Ey dost yüreğim sendedir biliyorsun. Canımı da al ki onu da yapabilirsin.

⁷³⁷³ Senin sohbetin gönül için hiç pahalı değildir (canı vermeye değer). Can için hangi sohbet ucuzdur?

În bedih tâ meger ân besitânî⁷³⁷⁴

4- Gûyem în nîst bedân düşvârî

Gûyî ân nîst bedîn âsânî⁷³⁷⁵

5- Nî gerem bûse dehî cân-ı menî

Ki gerem cân be berî hem cânî⁷³⁷⁶

6- Gâhem ez ‘işve-gerî mîhânî

Gâhem ez teyre-gerî mîrânî⁷³⁷⁷

7- Gerçi der pâ-yi tu üftam çe şevêd

Ger serî der sohenem cunbânî⁷³⁷⁸

8- Bâ felek yâr meşev der bed-i men

Ey be her nîkûyî erzânî⁷³⁷⁹

9- Ki çu ez had beberî fâş konem

Kıssa-i derd zı bî dermânî⁷³⁸⁰

10- Tâ turâ ez ser-i men bâz koned

Mecd-i Dîn Bulhasan ‘İmrânî⁷³⁸¹

11- Ânki ez re’y koned hurşîdî

Vânki ez kadr koned Keyvânî⁷³⁸²

12- Ânki lûtfêş meded-i âbâdî

⁷³⁷⁴ Sana buse dediğimde, can diyorsun. Bunu (buseyi) ver, belki onun alabilesin.

⁷³⁷⁵ Bu (buse vermek), o kadar zor değil diyorum. O, bu kadar kolay değil diyorsun.

⁷³⁷⁶ Buse de versen benim canımsın. Hatta canımı da alsan yine canımsın.

⁷³⁷⁷ Cilvelikten dolayı bazen bana gel diyorsun. Bazen öfkeden beni kovuyorsun.

⁷³⁷⁸ Şu kadar varki senin ayaklarına kapansam ne olur? Sözümün onayında başını sallasan...

⁷³⁷⁹ Ey tüm iyiliklere layık olan efendim, benim perişanlığında feleklerle elbirliği yapma!

⁷³⁸⁰ Bana yapacağın sitem haddini aşarsa çaresizlikten dolayı derdimin hikayesini (sırrını) ifşa ederim.

⁷³⁸¹ Sonunda Ebu'l-Hasan ‘İmrânî seni benim başımdan alsın.

⁷³⁸² Düşüncesinin parlaklığından dolayı o, güneş gibidir. Değer açısından o, Zuhâl gibidir.

Vânki kahreş sebeb-i vîrânî⁷³⁸³

13- Ânki der haps-i siyâset dâred
Fitne vü cevır ü sitem zindânî⁷³⁸⁴

14- Bende-i ni‘met-i o her insî
Beste-i ta‘at-i o her cânî⁷³⁸⁵

15- Ebrhâ-yi keremeş âzârî
Mevchâ-yi seheteş tûfânî⁷³⁸⁶

16- Sûret-i meclis-i o firdevsî
Sîret-i hâcib-i o Rıdvânî⁷³⁸⁷

17- Ne zı pey-i men‘ buved derbâneş
Kez pey-i resm buved derbânî⁷³⁸⁸

18- Ey hünerhâ-yi tu Efrîdûnî
Vey eserhâ-yi tu Nûşîrevân⁷³⁸⁹

19- Tûyî ân kes ki eger kâd konî
Hâk ber târek-i çerh efşânî⁷³⁹⁰

20- Mâyê ez cûd-i tu dâred ne zı tab‘
Nâmî vü ma‘nâ vu hayvânî⁷³⁹¹

⁷³⁸³ O öyle birisidir ki onun lütfu, mamur etmeğe ve ümrana yardımcıdır. O öyle bir şahıstır ki onun öfkesi viran olmanın sebebidir.

⁷³⁸⁴ O öyle bir liderdir ki hükümdarlık ve siyasetinin hapsinde, fitne, çile ve zulmü mahpus tutmuştur.

⁷³⁸⁵ Her insan onun nimet ve ihsanının bendesidir. Her canlı ona itaat etmeye bağlıdır.

⁷³⁸⁶ Kereminin bulutları Mart ayının yağmurları gibidir. Öfkesinin dalgaları Tufan gibidir.

⁷³⁸⁷ Onun meclisinin görünüşü cennet gibidir. Onun kapısındaki görevlinin şahsi nitelikleri (cennetin kapısındaki) Rıdvan gibidir.

⁷³⁸⁸ Onun meclisinin kapıcısı gelenlere mani olmak için değildir. Ordaki kapıcılık adet ve usul içindir.

⁷³⁸⁹ Ey hüner ve becerileri Ferîdûn gibi olan zat, ve ey eserleri Enûşîrvân gibi olan efendim!

⁷³⁹⁰ Sen o kişinin ki eğer istersen, feleğin başına toprak dökersin (kûl elersin).

⁷³⁹¹ Büyüyen (gelişen, yeşeren) insan, maden ve hayvan, hepsinin mayası (esası) senin keremindendir, tabiattan değildir.

- 21- Tuyî ân kes ki eger men‘ konî
Bâd râ ez hareket be nişânî⁷³⁹²
- 22- Evvel-i fikretî vü âhir fi‘l
Ânî ez herçi tevân goft ânî⁷³⁹³
- 23- Ne zı âsib-i kazâ kûb horî
Ne be işkâl-i kader dermânî⁷³⁹⁴
- 24- Be ser-i kû-yi selâmet ne resed
Pâ-yi endîşe zı sergerdânî⁷³⁹⁵
- 25- Her kocâ nâm-ı vakâr-ı tu berend
Hâk ber hâk nehed pîşânî⁷³⁹⁶
- 26- Her kocâ şerh-i safâ-yi tu dehend
Âb âbî şevved ez hayrânî⁷³⁹⁷
- S.374**
- 27- Der şikâr ez pey-i sâ‘il tâzî
Der nemâz âyet-i ihsân hânî⁷³⁹⁸
- 28- Âftâbî ki resed menfa‘atat
Be herâbî vü be âbâdânî⁷³⁹⁹
- 29- Ma‘nâ ez kilik-i tu gîred ne zı ‘akl
Kuvvet-i nâtika-i insânî⁷⁴⁰⁰

⁷³⁹² Sen öyle birisin ki eğer yasaklasan, rüzgarı hareket etmekten durdurursun.

⁷³⁹³ Düşüncenin evveli ve amelin sonusun. Söylenebilen ne varsa sen osun.

⁷³⁹⁴ Ne kazanın zararından darbe yersin, ne de kaderin zorluklarında kalırsın.

⁷³⁹⁵ Düşüncenin (endişenin) ayağı şaşkınlıktan, senin kemalinin (huzur) sokağının başına bile yetişmez.

⁷³⁹⁶ İnsanlar her yerde senin metanet ve vakarının adını ansalar, alınlarını sürekli toprağa dayarlar.

⁷³⁹⁷ Her nerede senin saflık ve temizliğini anlatsalar su, sana hayranlığından dolayı serkeş olur (uçuk mavi olur, yani ferman dinlemez, buhar olup gider).

⁷³⁹⁸ Avda, dilencinin peşinden koşuyorsun. Namazda, ihsan ayetini okuyorsun.

⁷³⁹⁹ Öyle bir güneşsin ki faydan hem mamura hem de harabeye dokunuyor.

⁷⁴⁰⁰ İnsanın konuşma kabiliyeti, senin kaleminden anlam alır, akıldan değil.

- 30- İntikâmet ne zı pâdâş u cezâ
Heme kes dâned ü tu hem dâni⁷⁴⁰¹
- 31- Ki ne âzerde'i yek mekrûhî
Ki ne âlûde'i yek ihsânî⁷⁴⁰²
- 32- Pîşî ez devr be temkîn ü cevâz
Gerçi der dâyire-i devrânî⁷⁴⁰³
- 33- Berter ez nuh felekî der rif'at
Gerçi der hayyiz-i çâr erkânî⁷⁴⁰⁴
- 34- Dâmen-i emn-i tu dâred pinhân
Sed hezârân sıfat-ı şeytânî⁷⁴⁰⁵
- 35- Kerem-i tab-ı tu dâred peydâ
Sed hezârân melek-i ruhânî⁷⁴⁰⁶
- 36- Hezm-i sengîn-i tu devlet râhest
Bâre-i muhkem-i nâ cismânî⁷⁴⁰⁷
- 37- 'Arz-ı pâk-i tu cihân-ı sâlis
'Azm-i cezm-i tu kazâ-yi sâni⁷⁴⁰⁸
- 38- Ey nümûdâr-ı hayât-ı bâki
Rû-yi bâzâr-i cihân-i fânî⁷⁴⁰⁹

⁷⁴⁰¹ Herkes bilir ve sende bilirsin ki senin intikamın, mükâfat ve ceza için değildir.

⁷⁴⁰² Çünkü ne bir mekruhtan incinmişsin, ne de bir ihsana bağlısın.

⁷⁴⁰³ Her ne kadar zaman (devran) dairesi içinde olsan da imkân (kabul, teslim) ve cevaz (ruhsat) döngüsünden öndesin.

⁷⁴⁰⁴ Dört unsur (su, toprak, ateş, hava) sınırlarında bulunsan da; makam ve yücelikte dokuz semadan üstünsün.

⁷⁴⁰⁵ Senin güven ve emniyet eteğin, yüz binlerce şeytani sıfatı gizli tutar.

⁷⁴⁰⁶ Senin kerem ve cömertlik ahlakında, yüz binlerce ruhani melek vardır.

⁷⁴⁰⁷ Senin sağlam basiretin (dirayetin) en sağlam yoldur ve devlete ruhani bir hisardır.

⁷⁴⁰⁸ Senin pak zatın üçüncü bir dünyadır. Muhkem iraden ise ikinci bir kaderdir.

⁷⁴⁰⁹ Ey baki hayatın tezahürü (göstergesi)! Fani dünya pazarının görünen yüzü!

- 39- Bende rûz-i dû ger ez hidmet-i tu
Mânde mahrûm zı bî sâ mânî⁷⁴¹⁰
- 40- Be revânî vü nifâz-ı fermânet
Kân ne refest zı nâ fermânî⁷⁴¹¹
- 41- Hükmhâ bûd ki mânî‘ bûdend
Bîşter tâli‘î vü Yezdânî⁷⁴¹²
- 42- Ger bedîn ‘ömr ne dârî ma‘zûr
Digerî dârem ü ân kem dâni⁷⁴¹³
- 43- Tâ ki nakkâş-i felek ne nigâred
Rûz-i rûşen çu şeb-i zulmânî⁷⁴¹⁴
- 44- Heme ‘ömr ez eser-i devr-i felek
Bâd çün rûz-i şebet nûrânî⁷⁴¹⁵
- 45- Müddet-i ‘ömr-i tu çün müddet-i devr
Bî kerân ez meded-i nefsanî⁷⁴¹⁶

**Der Medh-i Mecdü’-d-Dîn Ebü’l Hasani’l-‘İmrânî İzâ Şerefihü’s-Sultân Bit-
Teşrîf⁷⁴¹⁷ - Kaside: 192**

Vezin: Fe‘ilâtün/ Mefâ‘ilün/ Fe‘ilün

- 1- İhtiyâr-i Sikender-i sâni

⁷⁴¹⁰ Eğer bu kulun, düzensizlikten dolayı bir iki gün sana hizmet etmekten mahrum kalmış isem;

⁷⁴¹¹ Fermanının (bu zamana kadar) hükmü ve geçerliliği, itaatsizlikten taviz vermemiştir.

⁷⁴¹² Mani olan (fermanının geçerliliğini engelleyen) hükümlerin çoğu talih ve ilahi hükümlerdir.

⁷⁴¹³ Eğer bu ömrü mazur görmüyorsan bir başka ömrüm var, fakat onu pek bilmezsin (hafife alırsın).

⁷⁴¹⁴ Feleğin ressamı aydın gündüzü karanlık gece gibi çizmedikçe...

⁷⁴¹⁵ Feleğin devri neticesinde; gecen, ömür boyu gündüz gibi aydınlık olsun!

⁷⁴¹⁶ Senin ömrün, nefsanî yardıma muhtac olmayan ve sınırsız bir ömre sahip olan feleğin ömrü gibi olsun.

⁷⁴¹⁷ Sultan Onu Teşrifîyle Şerefliendirdiğinde; Mecdü’-d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘İmrânî’nin Methi Hakkındadır.

Zübde-i hânedân-ı ‘İmrânî⁷⁴¹⁸

2- Mecd-i dîn hâce-i cihân ki sezâst
Egereş hâce-i cihân hânî⁷⁴¹⁹

3- Kar-ı devlet çönân be sâht ki nîst
Cüz ki der zülf-i şeb perîşânî⁷⁴²⁰

4- Bîh-i bid‘at çönân be kened ki dîv
Melekî mîkoned ne şeytânî⁷⁴²¹

5- Ânki ez re’y kerd hurşîdî
Vânki ez kadr kerd Keyvânî⁷⁴²²

S.375

6- Ânki feyz-i terehhüm-i ‘âmeş
Ber cihân rahmetîst Yezdânî⁷⁴²³

7- Nev-bahâr-ı nizâm-ı ‘âlem râ
Dest-i o ebrhâ-yi nîsânî⁷⁴²⁴

8- Kışt-zâr-i bekâ-yi düşmen râ
Kahr-ı o jâlehâ-yi tûfânî⁷⁴²⁵

9- Ânki zindân-ı pâs-ı o dâred
Çün hevâdis hezâr zindânî⁷⁴²⁶

⁷⁴¹⁸ İkinci İskender’in seçtiği, İmrânî hanedanının özü...

⁷⁴¹⁹ Dinin azameti, dünyanın efendisi olmaya layık olan bu zata cihanın efendisi desen sezadır.

⁷⁴²⁰ Devlet işine öylesine düzen verdi ki gecenin zülfünden (karanlığından) başka bir yerde perişanlık yoktur.

⁷⁴²¹ Bidatin kökünü öylesine kazıdı ki dev, şeytanlık yerine meleklik yapıyor.

⁷⁴²² Parlak düşüncesinden, güneş oluşturan odur. Değer ve kıymetinden, Zuhâl meydana getiren odur.

⁷⁴²³ O, öyle birisidir ki onun dünyaya umumi rahmetinin bereketi, ilahi bir rahmettir.

⁷⁴²⁴ Nizam-ı âlem baharının başlangıcına onun elleri, Nisan bulutlarıdır.

⁷⁴²⁵ Onun öfkesi; düşmanın beka tarlasına, fırtınalı dolular gibidir.

⁷⁴²⁶ O, öyle birisidir ki onun koruma hapsinde, hadiseler gibi binlerce mahpus vardır.

- 10- Resm-i o kerde rû-yi bâtl u hak
Sû-yi pûşîdegî vü ‘üryânî⁷⁴²⁷
- 11- Tâ ne bes rûzgâr hâhî dîd
Fitne der ‘uhde-i cihân-bânî⁷⁴²⁸
- 12- Ne koned âsmân be düşvârî
Ânçi ‘azmeş koned be âsânî⁷⁴²⁹
- 13- Nâmhâ-yı nifâz-ı hükmeş râ
Hükm-i takdîr kerde ‘ünvânî⁷⁴³⁰
- 14- Der çönân kef ‘eceb medâr ki çub
Ez ‘asâyî resed be su‘bânî⁷⁴³¹
- 15- Kalemeş mu‘cizîst hâdisê hâr
Hasse der kârâhâ-yi dîvânî⁷⁴³²
- 16- Ne koned mest tâfih-i kîneş
Cür‘a ez durdi-yi peşîmânî⁷⁴³³
- 17- Bed-sıgâleş zı hırs-ı merg be murd
Çün tufeylî zı hırs-ı mihmânî⁷⁴³⁴
- 18- Merg câneş hemî be cev ne hered
Ez çi ez gâyet girân-cânî⁷⁴³⁵

⁷⁴²⁷ Onun tarzı (yöntemi), hak ve batılın yüzünü gizlilik ve açıklığa doğru çevirmiş.

⁷⁴²⁸ Fitne, cihan hükümdarlığın kontrolünde olduğu müddetçe ne çok devran göreceksin!

⁷⁴²⁹ İradesinin kolaylaştırdığı işlere, gökyüzü (felek) zorluk çıkarmaz.

⁷⁴³⁰ Hükmünün (nüfuzunun) geçerlilik adlarını, kaderin fermanına unvan (başlık) yapmıştır.

⁷⁴³¹ Öyle bir elde ağaç, bastondan, ejderhaya dönüşürse şaşırma.

⁷⁴³² Onun kalemi, özellikle divan işlerinde, hadiseleri yutan (yiyen) bir mucizedir.

⁷⁴³³ Pişmanlık derdinin tortusundan bir yudum içmek, düşmanlığından sarhoş olanı mest etmez.

⁷⁴³⁴ Asalağın, misafirlik hırsından öldüğü gibi ona karşı (Mecdü’-d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘İmrânî’ye karşı) kötü niyet besleyen kişi de ölüm hırsından öldü.

⁷⁴³⁵ Ölüm, onun canını bir arpaya satınalmaz, neden? Çünkü dokuz canlıdır.

- 19- Ey cihân ez ‘inâyet-i tu çônânek
Cogd râ yâd nîst vîrânî⁷⁴³⁶
- 20- ‘Adl-i tu râ‘i-yi Müselmânân
Câh-ı tu hâmi-yi Müselmânî⁷⁴³⁷
- 21- Bârgâh-ı tu kerde fîrdevsî
Perde-dâr-ı tu kerde Rıdvânî⁷⁴³⁸
- 22- Tu der ân mansebî ki ger hâhî
Rûz-i be guzeşte bâz gerdânî⁷⁴³⁹
- 23- Tu der ân pâye’î ki ger be mesel
Kâr ber vîfk-i Kibriyâ râni⁷⁴⁴⁰
- 24- Nâyibî râ be câ-yi her kevkeb
Ber sipihî berî vü be nişânî⁷⁴⁴¹
- 25- Çün be conbî zı gûşe-i mesned
Mesned-i mülkhâ be conbânî⁷⁴⁴²
- 26- Muhsinî lâ-cerem zı kurbet-i şâh
Dâyimü’d-dehr gark-i ihsânî⁷⁴⁴³
- 27- Gerçi erkân-ı mülk yâfte’end
‘İzz-i teşrîfhâ-yi sultânî⁷⁴⁴⁴

⁷⁴³⁶ Ey dünyaya inayetinden dolayı baykuşun, viraneyi hatırlamaz olduğu zat!

⁷⁴³⁷ Senin adaletin, Müslümanların emiridir. Senin merteben (azametini), Müslümanlığın hamisidir.

⁷⁴³⁸ (Adaletin ve merteben), senin sarayını birnevi cennet kılmıştır. Sarayının kapısındaki görevliyi Rıdvân yapmıştır.

⁷⁴³⁹ Sen öyle bir makamdasın ki eğer istesen geçmiş günü geri getirirsin.

⁷⁴⁴⁰ Sen o seviyedesin ki mesela eğer işleri Allah’ın izni ile yürütsen de;

⁷⁴⁴¹ Her yıldızın yerine, semaya bir naip götürür ve yerleştirirsin.

⁷⁴⁴² Makam ve mevki köşenden eğer kımıldarsan; ülkelerin makamlarını sarsarsın (yerinden oynatırsın).

⁷⁴⁴³ Kuşkusuz ihsan sahibisin. Şah’ın yakınlığından dolayı sonsuza dek ihsana gark olmuşsun.

⁷⁴⁴⁴ Gerçi mülkün erkânı (ileri gelenleri), sultana layık huzurların izzet ve ihtiramını bulmuşlardır.

- 28- Ân ne ânest bâ tu gûyem çîst
Âsaf u kisvet-i Süleymânî⁷⁴⁴⁵
- 29- Ey çihl sâl yek zemân kerde
Mustafâ mu‘ciz ü tu Hessânî⁷⁴⁴⁶
- 30- Vânki men bende hâstem ki keşem
Enderîn ‘akd gevher-i kânî⁷⁴⁴⁷
- 31- Beytekî çend heseb ü der her yek
Remzkî şâ‘irâne pinhânî⁷⁴⁴⁸
- 32- Ez tu vez pâdişâh u ez teşrîf
‘Akl der-hem keşîde pîşânî⁷⁴⁴⁹
- S.376**
- 33- Goft teşrîf-i pâdişâ vângeh
Tu be vasfeş resî vü be tevânî⁷⁴⁵⁰
- 34- Hân u hân tâ turâ ‘Îmâdî⁷⁴⁵¹-vâr
Ez ser-i eblehî vü nâdânî⁷⁴⁵²
- 35- Der neyefte hadîs-i mushaf u bend
Kân mesel nîst nîk tâ dâni⁷⁴⁵³
- 36- İn hemî gûy key zı kûnh-i senât

⁷⁴⁴⁵ O, o değil, sana derim (peki) o nedir? Süleyman kisveli Âsaf’tır.

⁷⁴⁴⁶ Mustafa, mucizesini kırk yıllık bir zamanda yapmış ve sen ey Hissânî (Hz. Peygamber’in şairi, sen ne zaman neyi yaptın)?

⁷⁴⁴⁷ Şu kadar var ki ben kulunuz, bu gerdanlıkta cevher hazinesini dizmek (çekmek) istedim.

⁷⁴⁴⁸ Birkaç küçük beyit şiir sayılmış ve her birinde şairlik şifreleri (basit remizler) gizlidir.

⁷⁴⁴⁹ Akıl, senden, padişahın ve büyüklükten (yüceltmekten) kaşlarını çatmıştır.

⁷⁴⁵⁰ O, padişahın teşrifini (geldiğini) söylediğinde; o zaman sen, yapabildiğin ölçüde, hemen onun tasvirine koyulursun.

⁷⁴⁵¹ عمادی: Tuğrul bin Arslan’ın meddâhı

⁷⁴⁵² Sakın ha sakın ‘Îmâdî gibi akılsızlık ve cahillik yapma!

⁷⁴⁵³ Name ve fasılların hikâyesi (Mushaf hikâyesi ve duracak) olmasın, çünkü o masal değil iyi bilesin!

Hâtirem der mezîk-i hayrânî⁷⁴⁵⁴

37- Vey zı lütf-i hüdâvegân u Hüdâ
Be çönîn sed latîfe erzânî⁷⁴⁵⁵

38- Vey der îñ tehniyet be câ-yi nisâr
Ez dürr-i cân ki ber tu efşânî⁷⁴⁵⁶

39- Bende ez cân nisârî âverdest
Heme gevher velîk rûhânî⁷⁴⁵⁷

40- O çu ez cân turâ senâ gûyed
Cân-feşânî buved senâ-hânî⁷⁴⁵⁸

41- Tâ ki der men-i Yezîd devr buved
Rû-yi nerh-i emel be erzânî⁷⁴⁵⁹

42- Devr-i tu ‘ömr bâd u çendân bâd
Kez emel dâd-ı baht-i bostânî⁷⁴⁶⁰

43- Belki ez bî nihâyetî çu ebed
Ki ne gunced dero du çendânî⁷⁴⁶¹

⁷⁴⁵⁴ Sürekli şunu söyle: “Ey övgüsünün künhünde (temelinde), gönlümün hayranlık sıkıntısında olduğu zat”!

⁷⁴⁵⁵ Ve ey padişahların ve Allah’ın lütfundan, böyle yüzlerce iyiliğe layık olan kişi!

⁷⁴⁵⁶ Ve ey bu tebrikte inci takdim etme yerine, kendisine can incisinden saçmanın daha uygun olduğu zat!

⁷⁴⁵⁷ Ben kulunuz canı, yolunuza feda etmek için getirmişim. Tümü cevherdir ama ruhani cevherdir.

⁷⁴⁵⁸ O, seni can u gönülden övse, onun övgüsü can feda etmek olur.

⁷⁴⁵⁹ Şu kadar var ki, Yezid devrindeki ölçü birimi olsa, arzuların değerinin yüzü, ucuzluğa doğru olur.

⁷⁴⁶⁰ Senin devranın uzun yaşasın ve o kadar (uzun) olsun ki arzulardan, talihin hakkını alsın.

⁷⁴⁶¹ Belki sana, ebed gibi sonsuzluktan bir ömür verile. Ancak onda iki katlılık bir arada olmaz (ebed ve sonsuzluk).

Der Medh-i Emîr-i Ecel Fâhru'd-Dîn Ebü'l Mefâhir M'arûf Be Âbî⁷⁴⁶²

Kaside: 193

Vezin: Fe'ûlün/ Fe'ûlün /Fe'ûlün/ Fe'ûlün/

- 1- Du 'îdest mâ râ zı rû-yi du ma'nâ
Hem ez rû-yi dîn ü hem ez rû-yi dünyâ⁷⁴⁶³
- 2- Hümâyûn yekî 'îd-i teşrîf-i Sultân
Mübârek-i diger 'îd-i Kurbân u Edhâ⁷⁴⁶⁴
- 3- Be sed 'îd-i çönîn felek bâd zâmin
Hüdâvend-i mâ râ zı Îzed-i Ta'âlâ⁷⁴⁶⁵
- 4- Emîr-i Ecel Fahr-i Dîn Bü'l-Mefâhir
Emîrî be sûret emîrî be m'anâ⁷⁴⁶⁶
- 5- Be pîş-i kefi-râd-ı o fakr u fâke
Çu pîş-i zomorrud bûd çeşm-i ef'î⁷⁴⁶⁷
- 6- Ne tâbed ber ân âftâb-ı havâdis
Ki der sâye-i 'adl-i o sâht me'vâ⁷⁴⁶⁸
- 7- Eyâ dest-i tu vâris-i dest-i Hâtem
Ve yâ kîlk-i tu nâyib-i çûb-i Mûsâ⁷⁴⁶⁹
- 8- Koned çerh ber ihtirâm-ı tu muhzer

⁷⁴⁶² Âbî (aydınlık) Diye Bilinen; Emîr-i Ecel Fâhru'd-Dîn Ebu'l-Mefâhir'in Methi Hakkındadır.

⁷⁴⁶³ Bizim için iki mana sebebiyle, iki bayram vardır. Bunlar hem din sebebiyle olan bayram, hem de dünya sebebiyle olan bayramdır.

⁷⁴⁶⁴ Birisi, Sultanın gelişi olan Hümâyûn bayramı, diğeri mübarek Kurban (Edhâ) Bayramıdır.

⁷⁴⁶⁵ Allah taadan dileriz ki bizim padişahımız için böyle yüz bayrama felek kefil olsun!

⁷⁴⁶⁶ Yüce Emir, Dinin İftihar Ebü'l-Mefâhir; bir yönüyle surette, bir yönüyle de manada emirdir.

⁷⁴⁶⁷ Onun elinin kerem ve cömertliği yanında yoksulluk ve ihtiyaç; zümrütün yanında, engerek yılanının gözü gibidir (engerek yılanı zümrüte bakarsa kör olur).

⁷⁴⁶⁸ Onun üzerine, hadiselerin güneşi düşmez. Çünkü (hadiselerin güneşi), onun adaletinin gölgesine sığınmıştır.

⁷⁴⁶⁹ Ey eli, Hâtem-i Tâ'î'nin elinin varisi olan! Ey kalemi, Hz. Musa'nın asasının nayibi olan!

Dehed dehr ber ihtişam-ı tu fetvâ⁷⁴⁷⁰

- 9- Zı emn-i tu der pâ-yi fitne est bendî
Zı ‘adl-i tu ber dest-i zulmest henni⁷⁴⁷¹

- 10- Şeved ber hatt-ı ‘izz-i câh-ı tu zâmin
Keşed ber hatt-ı rızk-ı cûd-i tu ecrî⁷⁴⁷²

- 11- Zı ‘adlet zemîn est çönân ki gûyâ
Fürûd âmed ez âsmân bâz ‘Îsâ⁷⁴⁷³

- 12- Dehed hezmet ender vegâ emn ü selvet
Dehed ‘azmet ender belâ menn ü selvâ⁷⁴⁷⁴

- 13- Serîr-i kalemhâ-yi tu nef-hi Sûr est
Ki âyed ez o lâzım ihyâ-i mevtâ⁷⁴⁷⁵

- 14- Be leb hest hâmûş vezo ‘akl gûyâ
Be ten hest lâger vezo mülk ferbî⁷⁴⁷⁶

S.377

- 15- Nehed kişt kadr-i tu râ mâh-ı hermen
Buved âb-ı tîg-i tu râ rûh-i mecrâ⁷⁴⁷⁷

- 16- Zı âb-ı hosâmet be serdî be bended

⁷⁴⁷⁰ Felek, senin hürmetine bar-gah (saray) yapar. Devran, senin ihtişamına fetva verir.

⁷⁴⁷¹ Senin güvencenden dolayı fitnenin ayağında bir bağ vardır. Senin adaletinden dolayı zulmün elinde kına vardır.

⁷⁴⁷² Senin şevketinin izzet yazısına kefil olur. Senin rızık kereminin hattına mükafat verir.

⁷⁴⁷³ Adaletinden yeryüzü öyle bir hale gelmiştir ki sanki Hz. İsa gökyüzünden yeniden inmiştir.

⁷⁴⁷⁴ Savaşta uyanıklığın, güven ve sevinç verir. Belada azmin, nimet ve teselli (bıldırcın eti ve kudret helvası) verir.

⁷⁴⁷⁵ Senin kalemlerinin sesi, Sur’un üflenmesidir ki ondan ölümlerin dirilmesi gerekir.

⁷⁴⁷⁶ Dudakları sessizdir (gevezelik etmez) on sebepten, akıl konuşur. Vücudu zayıftır (incedir) ancak ondan dolayı ülke geniştir (şişmandır).

⁷⁴⁷⁷ Ay senin değer tarlana harman döker. Senin kılıcının yıldırım (şimşegi) candan geçer.

Mizâc-ı ‘adûv çün be germî zed felî⁷⁴⁷⁸

- 17- Be sebzî vü telhî çün kesnâ est el hak
‘Aceb nîst ân hâsiyet zı âb-ı kesnâ⁷⁴⁷⁹

- 18- Dil-i hâsid ez bâd-ı ‘aks-i sinânet
Çönân est çün Tûr-gâh-ı tecellî⁷⁴⁸⁰

- 19- Çü tu hükm kerdî kazâ hem neyâred
Ki gûyed çönîn maslahat hest yâ nî⁷⁴⁸¹

- 20- İşârât-i tu hükmhâ’îst kâtî‘
Çe ez rû-yi fermân çe ez rû-yi takvâ⁷⁴⁸²

- 21- Be teşrîf ü in‘âm eger ber keşîdet
Çe Sultân-ı a‘zam çe destûr-i a‘lâ⁷⁴⁸³

- 22- Be teşrîf-i ân cüz tu kes nîst der-hor
Be in‘âm-ı in cüz tu kes nîst evlâ⁷⁴⁸⁴

- 23- Çü men bende der vâsf-ı in‘âm u şükret
Konem nesrî âgâz yâ şî‘rî inşâ⁷⁴⁸⁵

- 24- Resed der senâ-yi tu nesrem be nesre
Keşed der medîh-i tu şî‘rem be şî‘rî⁷⁴⁸⁶

⁷⁴⁷⁸ Keskin kılıcın suyundan dolayı onu, soğuklukla bağla. Çünkü o, düşmanın mizacının kafasını sıcaklıkla (yıldırım) vurdu.

⁷⁴⁷⁹ Doğrusu yeşillik ve acılıktan dolayı Hindiba otu gibidir. O özellik, Hindiba otunun suyundan da şaşırtıcı değildir.

⁷⁴⁸⁰ Kötü niyetli kalp, kılıcının yelinin yansımasından, Tur’daki tecelli zamanı gibidir.

⁷⁴⁸¹ Sen hüküm verdiğinde kaza bile tereddüde düşer. Şöyle der: “Böyle bir maslahat vardır yahut yoktur”.

⁷⁴⁸² İster ferman cihetiyle olsun, ister takva cihetiyle olsun; senin işaretlerin bile kesin hükümlerdir.

⁷⁴⁸³ Sultan-ı azam yahut yüce vezir, sana hil’at ve bahşiş bağışlarsa (makam verirse);

⁷⁴⁸⁴ Senden başka kimse o hil’ata layık değildir. O bahşişe senden gayrı kimse uygun değildir.

⁷⁴⁸⁵ Ben kulunuz, sana ihsan edilen armağanın vâsfında ve şüküründe, bir nesir başlasam veya bir şiir yazsam;

⁷⁴⁸⁶ Seni methetmede nesrim, Akrep burcuna yetişir (nesrin zirvesine ulaşır). Seni övmeye şiirim, ikizler burcuna ulaşır (şiirin en mükemmeli olur).

- 25- ‘Arûsân-ı tab‘am konend ez tefâhur
Zı ni‘met-i tu rif‘at zı medh-i tu fahrî⁷⁴⁸⁷
- 26- Çu inşâ konem medhetî gûyî ehsent
Çu peydâ konem hâcetî gûyî ârî⁷⁴⁸⁸
- 27- Der ârîyet müdgam dû sed gûne ihsân
Der ehsent muzmer dû sed gûne hesnâ⁷⁴⁸⁹
- 28- Revâ nîst der ‘akl cüz medhet-i tu
Çu medhet hemî bâyedem kerd bârî⁷⁴⁹⁰
- 29- Elâ tâ ki devrân-ı çerh-i müdevver
Koned ber cihân-ı sa‘id çün nehs emelî⁷⁴⁹¹
- 30- Heme se‘id ü nehs-i felek bâd çônân
Ki başed zı devrân-ı çerhet temennâ⁷⁴⁹²
- 31- Be kadret mübâhât-ı ecrâm-ı gerdûn
Be kasret tûlâ-yı eyvân-ı Kistrâ⁷⁴⁹³

Der Medh-i Sadr Kemâlû’d-Dîn ‘Ârız 7494- Kaside: 194

Vezin: Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/Fe‘ilün

- 1- Ey ‘âkile-i çerh be nâm-ı tu mübâhî
Nâm-ı tu bihîn vasf-ı sefidî vü siyâhî⁷⁴⁹⁵

⁷⁴⁸⁷ Tabiatımın tüm güzellikleri, senin nimetinden yüceliğe ve methinden onura ulaşarak iftihar ederler.
⁷⁴⁸⁸ Methini yazdığımda aferin “güzel olmuş” diyorsun. Bir ihtiyacım olduğunda “evet” diyorsun.
⁷⁴⁸⁹ Evet demende iki yüz türlü ihsan birleşmiştir. Aferin demende iki yüz çeşit iyilik gizlidir.
⁷⁴⁹⁰ Akıl için, senin methinden başka bir şey caiz değildir. Efendim, seni hep methetmem gerekir.
⁷⁴⁹¹ Dikkat et, dönele feleğin devranı, mübarek dünyaya uğursuz (şom) yazı yazana dek;
⁷⁴⁹² Feleğin tüm iyi ve kötü (mübarek ve şom) yazıları, senin devranında arzuladığımız gibi olsun!
⁷⁴⁹³ Senin değerini, feleğin yıldızlarının iftiharını Sarayına, Eyvan-ı Kistrâ sırdaş ve arkadaş olsun!
⁷⁴⁹⁴ Vezir, Kemâlû’d-Dîn ‘Ârız’ın Methi İle İlgilidir.
⁷⁴⁹⁵ Ey adından dolayı; kişiye, dünyanın akıllısı demenin caiz olduğu zat! Senin adın siyah ve beyazın en iyi vasfıdır.

- 2- Ey çehre-i mülk ez kalem-i kâhribâyet
La‘lî ki çu yâkût ne tersed zı tebâhî⁷⁴⁹⁶
- 3- Tâ câh-ı ‘arîz-i tu buved ‘ârız-i îñ mülk
Gerdûn buvedeş ‘arsa vu seyyâre sipâhî⁷⁴⁹⁷
- 4- Mes‘ûdî vü der dâden-i iktâ‘-ı sa‘âdet
Çün tâli -‘i mes‘ûd tûyî âmir ü nâhî⁷⁴⁹⁸
- 5- Ger ‘arsa-i şatranc be ‘arz-ı tu der-âyed
Dânî ki piyâde çe koned da‘vâ-yi şâhî⁷⁴⁹⁹
- 6- Ver nâm-ı cenînî meselen der kalem ârî
Ey levh ü kalem der du be nâm-ı tu mübâhî⁷⁵⁰⁰
- 7- Der ‘arz-ı cihân dûr ne bâşed ki zı mâder
Bâ hod horos âyed ü bâ cevşen mâhî⁷⁵⁰¹
- 8- Re‘-yi tu ki ez mülk şeb-i fitne birûn burd
Bâ subh-i kader hâste ez rû-yi pegâhî⁷⁵⁰²

S.378

- 9- Câh-ı tu ki der dâire-i devr ne gunced
Eymen şöde ez ta‘ne-i âsîb-i tebâhî⁷⁵⁰³

⁷⁴⁹⁶ Ey kehriba kalemiyle; ülkenin yüzünün, yakut gibi yok olmaktan korkmayan bir la‘le dönüştüğü kişi!

⁷⁴⁹⁷ Senin muazzam haşmetin, bu mülke komutan olduğu muddetçe felek, onun alanı ve yıldızlar onun ordusudur.

⁷⁴⁹⁸ Mutluluk ve saadet toprakları bağışlamada; emredici ve nehyedici olarak mutluluk talihi sensin.

⁷⁴⁹⁹ Satranç arsası (tümüyle) senin bölgene gelse, bilirsin ki şahlık iddiası piyonun ne işine yarar?

⁷⁵⁰⁰ Mesela kalemle bir ceninin adını dile getirsen, levh ü kalem her ikisi de senin adına mübah olur (hareket eder).

⁷⁵⁰¹ Bir canlının, annesinden, horoz miğferiyle veya balık cevşeni ile dünyaya gelmesi imkânsız değildir.

⁷⁵⁰² Fitnenin karanlığını ülkeden sürüp çıkaran senin basiretin, kaderin sabahıyla, tanyeri ağarmadan uyanmıştır.

⁷⁵⁰³ Devranın (zamanın, feleğin) dairesine sığmayan senin görkemin, fanilik zararının dokunuşundan emin olmuştur.

- 10- Bâ kilk-i tu münşi-yi felek râ sohenî reft
Kilk-i tu musîb âmed ü o muhtî vü sâhî⁷⁵⁰⁴
- 11- Ân kâhribâ'îst ki hâsiyyet-i cezbeş
Ber çerh dehed sünbüle râ sûret-i kâhî⁷⁵⁰⁵
- 12- Yek 'azm-i tu ez 'uhde-i te'yîd birun nîst
Te'yîd koned herçi koned fazl-ı ilâhî⁷⁵⁰⁶
- 13- Her peyk-i temennâ ki revân şod zı der-i âz
Râh sû-yi tu dâned çekoned maksad-ı râhî⁷⁵⁰⁷
- 14- Kadr-i tu be endâze-i bînâ-yi men nîst
Hod-i dîden-i eşyâ ki tevânest kemâhî⁷⁵⁰⁸
- 15- İn dânem eger sûret-i cismîş dehendî
Gerdûneş kabâyî konedî mühr külâhî⁷⁵⁰⁹
- 16- Ey puşt-i cihânî kavî ez kuvvet-i câhet
Yâ Rab ki cihân râ çe kavî puşt u penâhî⁷⁵¹⁰
- 17- Men bende der îñ hidmet-i meymûn ki be 'avneş
Hadrâ-yi demen kesb koned mihr-i giyâhî⁷⁵¹¹
- 18- Dârem heme envâ-'ı bozorgî vü ferâget

⁷⁵⁰⁴ Senin kaleminle feleğin münşisi arasında bir konuşma geçti. Senin kalemin doğru (isabetli), diğeri hatalı ve sahte çıktı.

⁷⁵⁰⁵ Feleğin başağına saman şeklini veren, çekim (cazibe) özelliğine sahip olan o kehribardır.

⁷⁵⁰⁶ Hiçbir iraden, teyit uhdesinin (onay alma çerçevesinin) dışında değil. Senin iraden ne yaparsa ilahi fazilet onu onaylar.

⁷⁵⁰⁷ İhtiyaç kapısından yola çıkan her istek ve arzu habercisi, sana doğru giden yolu bilir. Yol haritasını (varış noktasını) ne yapacak?

⁷⁵⁰⁸ Senin değerini, benim görüş ölçülerimde değildir. Benim görüş endazem, eşyanın kendisini olduğu gibi görmektir (ötesini göremem).

⁷⁵⁰⁹ Bunu biliyorum, eğer zahiri şeklini verseydiler; felek, aba ve mühürden bir külah koyardı.

⁷⁵¹⁰ Ey dünyanın sırtının, şevketinin kuvvetinden dolayı güçlü olduğu zat! Ya rab, dünyaya ne kadar güçlü dayanak ve sığınaksın!

⁷⁵¹¹ Tezek üstünde çıkan yeşilliğin, Ademotu makamını kazanması gibi ben kulunuz da bu mübarek hizmeti, onun yardımıyla yerine getirebildim.

Hod mîdehed în şî'r bedîn şükr-i govâhî⁷⁵¹²

19- Ân çîst zı en'âm ki der hakk-ı minnet nîst
Her sâ'at ü her lahza çe mâlî vü çe câhî⁷⁵¹³

20- Bâ kâr-ı men ân kerd kabûl-i tu kezîn pîş
Bâ çeşm-i peder pîrehen-i Yûsuf-i çâhî⁷⁵¹⁴

21- Der terbiyet-i mâdih ü der mâliş-i düşmen
Gûyâ eser-i tâ'at u pâ-dâş-i günâhî⁷⁵¹⁵

22- Tâ kâr-ı cihân cümle çönân nîst ki hâhend
Kâret be cihân der heme ân bâd ki hâhî⁷⁵¹⁶

23- Der mertebet ü hâsiyet-i ân bâd müdâmet
Kez sa'id beyefzâyî vez nehs be kâhî⁷⁵¹⁷

24- Der hidmet-i tu Tîr zı novvâb-ı mülâzım
Der meclis-i tu Zühre zı eshâb-ı melâhî⁷⁵¹⁸

Der Medh-i 'Îmâdü'd-Dîn Pîrûz Şâh-ı 'Âdil⁷⁵¹⁹- Kaside: 195

Vezin: Mef'ûlü/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün

1- Ey burde zı şâhân-ı sebk-i şâhî
Bâ tu heme der râh-ı hevâ-hâhî⁷⁵²⁰

⁷⁵¹² Her türlü büyüklük ve fırsat (boş vakit) bende var. Nitekim bu şiirin kendisi bu şükre şahittir.

⁷⁵¹³ Her saat ve her an, hem mal ve hem de mevki bakımından minnet sebebi olmayacak ne tür nimetler var ki?

⁷⁵¹⁴ Senin kabul etmen (evet demen) benim işimi öyle kolaylaştırdı ki bundan önce bunu ancak babanın gözleriyle kuyudaki Yusuf'un gömleği yapmıştı.

⁷⁵¹⁵ Övgü şairinin terbiyesinde ve düşmanı ezmede, sanki itaat ve günah cezasının eseri var gibidir.

⁷⁵¹⁶ Dünyadaki bütün işlerin, onda yaşayanların isteklerine uygun olmadığı aşikârdır. Ancak senin işin, tüm dünyada istediğin gibi olsun!

⁷⁵¹⁷ Senin makamının ve güzel ahlakının gelişmesinde dünyadaki işler, muradın üzere sürüp gitsin! Öyle ki bu süreç, salih olmayı artırıp uğursuz olmayı azaltasın!

⁷⁵¹⁸ Merkür, senin hizmetinde vazifedar bir memurdur. Venüs, senin meclisinde oyuncak (eğlence) arkadaşlarından biridir.

⁷⁵¹⁹ Adil 'Îmâdü'd-Dîn Pîrûz Şâh'ın Methi Hakkındadır.

⁷⁵²⁰ Azim (raaftarlık) yolundaki rekabette, liderliği tüm şahırlardan alan zat!

- 2- Hem feth-i turâ ber ‘aded efzûnî
Hem vehm-i turâ ez ‘adem âgâhî⁷⁵²¹
- 3- Vâsık şöde ber feth-i nühistînet
Gîtî ki tu pîrûzterîn şâhî⁷⁵²²
- 4- Pâs-ı tu ger endîşe koned der kân
Reng-i ruh-i yâkût şeved kâhî⁷⁵²³
- 5- Gerdûn zı pey-i kesb-i şeref kerde
Ez nevbetî câh-ı tu hergâhî⁷⁵²⁴
- 6- Der nisbet-i şîr-i ‘alem-i ceyşet
Şîr-i felek üftâde be rûbâhî⁷⁵²⁵
- 7- ‘Adl-i tu cihân râ be sükûn âmir
Zecr-i tu felek râ zı sitem nâhî⁷⁵²⁶
- 8- Der devr-i tu dest-i felek-i câ’ir
Çün sâye-i şem‘est be kûtâhî⁷⁵²⁷
- 9- Der hezm reh-i râst revî mihri
Der hamle çep ü râst revî mâhî⁷⁵²⁸

S.379

- 10- Kâdir ne buved fikret ü zîn ma‘nâ

⁷⁵²¹ Hem senin fethin sayıca fazladır. Hem de senin zannın, yokluktan bile bilgi elde eder.

⁷⁵²² Dünya, senin ilk fethinden dolayı en muzaffer padişah olduğuna emin olmuştur.

⁷⁵²³ Eğer senin himayenden endişe ederse, madendeki kırmızı yakutun yüzünün rengi, saman gibi sararır.

⁷⁵²⁴ Felek, şeref kazanmak için senin haşmetinin nöbetiyle otağda beklemektedir.

⁷⁵²⁵ Senin ordunun bayrağındaki aslana nisbetle feleğin aslanı, tilkinin seviyesine inmiştir.

⁷⁵²⁶ Senin adaletin, dünyaya sükûneti emredendir. Senin eziyetin (ışkencen), feleğe zulmetmeyi nehyedendir.

⁷⁵²⁷ Senin devrinde, zalim feleğin eli, mumun gölgesi gibi kısadır.

⁷⁵²⁸ İleri görüşlülükte, güneş gibi düz bir istikamette gidersin. Hücumda, balık gibi sağ ve sol gidersin (sağdan ve soldan saldırırsın).

Der herçi konî hâlî ez ikrâhî⁷⁵²⁹

11- Tâ hâric-i hıfzet nebuved şahsî
Dârende-i bed-hâh u nikû-hâhî⁷⁵³⁰

12- Efvâh pür est ez şeker-i şükret
Er şükr-i velî-n‘imet efvâhî⁷⁵³¹

13- Mahvest zı şübhet-i varak-ı imkân
Yâ Rab çe münezzeh ki ez işbâhî⁷⁵³²

14- Ey rûz-i bed-endîş-i tu âverde
Der gerden-i şeb dest zı bî gâhî⁷⁵³³

15- Men bende ki der yek nefesem dâdî
Sed mertebe hem mâlî vü hem câhî⁷⁵³⁴

16- İn hâl ki der Belh kenûn dârem
Ez havf-i perîşânî vü gumrâhî⁷⁵³⁵

17- Zîn pîş egerem vehm gümân burdî
Ân muhtû-yi kutah nazar-ı sâhî⁷⁵³⁶

18- Bih zı ‘ebre-i Ceyhûn ne be âmûziş
Çün bet be tabî‘at şödemî râhî⁷⁵³⁷

⁷⁵²⁹ Yapmış olduğun her işte hatadan beri olduğuna, bu manada düşünce olarak vakıf değildin.

⁷⁵³⁰ Bir şahıs, senin koruman dışında olmadığı sürece, kötü niyete karşılık iyi niyetlisin.

⁷⁵³¹ Eğer velinimetin şükrü ağızda olsa ağızlar, senin şükrünün şekeri ile dolar.

⁷⁵³² Yarab, benzerin olmaktan nasıl münezzehsin, zira imkan yaprağının şüphe sahifesini yok etmişsin.

⁷⁵³³ Ey kendisine kötü niyet besleyenlerin gününün, imkansızlıktan ellerini gecenin boynuna dolamış olduğu zat!

⁷⁵³⁴ Ben kuluna bir nefeste verdiğin şey; ister malla ilgili olsun, ister makamla ilgili olsun, yüz mertebe değerindedir.

⁷⁵³⁵ Şu an Belh’de sahib olduğum durum, perişanlık ve kaybolma (yolunu şaşırma) korkusundan kaynaklanmaktadır.

⁷⁵³⁶ Eğer bundan önce de o hatalı, dar görüşlü gafil sebebiyle, benim hakkımda kuşkuya düştüysen;

⁷⁵³⁷ Ördeğin suda yüzmesi gibi; yürümeyi tabiat (alışkanlık) haline getirmem, Ceyhun ırmağını acemice geçmekten iyidir.

19- Tâ der kenef-i hıfz-ı tu çün Yûnus
Be guzeştemî ender şikem-i mâhî⁷⁵³⁸

20- Ârî zı kadr şod ne zı bî kadrî
Yûsuf zı meyân-i digerân çâhî⁷⁵³⁹

21- Tâ kâr-ı kes ân nîst ki o hâhed
Kâret heme ân bâd ki ân hâhî⁷⁵⁴⁰

22- ‘Ömr-i tu vu mülk-i tu der efzâyîş
Tâ ‘adl fezâyî vü sitem kâhî⁷⁵⁴¹

**Der ‘Özr-i Nâ Reften-i ‘İyâdet ü Medh-i Sadr-ı Mu‘azzam Mecdü’-d-Dîn
Ebu’l-Hasan ‘İmrânî⁷⁵⁴² - Kaside: 196**

Vezin: Mef‘ûlü/ Mefâ‘îlü/ Mefâ‘îlü/ Fe‘ûlün

1- Ey ber ser-i küttâb turâ mansıb-i şâhî
Münşî-yi felek dâde ber ân kavî guvâhî⁷⁵⁴³

2- Câh-ı tu vu iktâ-‘ı cihân Yûsûf u zindân
Zât-ı tu vu tecvîf-i felek Yûnus u mâhî⁷⁵⁴⁴

3- Nâ horde mesîr-i kalemet vehn-i tavakkuf
Nâ dîde nizâm-ı sohenet neng-i tenâhî⁷⁵⁴⁵

4- Nefs-i tu nefîs est der ân mertebe ko hest

⁷⁵³⁸ Senin himayen altında olduğum sürece, Yunus gibi balığın karnına bile girerim.

⁷⁵³⁹ Evet diğerleri (kardeşleri) arasında Yusuf’un kuyuya düşmesi, değerden oldu, değersizlikten değil.

⁷⁵⁴⁰ Her kesin işi, arzu ettiği şekilde değildir. İşin hep istediğin gibi olsun.

⁷⁵⁴¹ Adaletin artması ve zulmün azalması için, senin mülkün ve ömrün daima ziyadeleşsin!

⁷⁵⁴² Hasta Ziyaretine Gitmeme Özrü ve Sadr-i Muazzam Mecdüddîn Ebul-Hasan ‘İmrânî’in Methi Hakkındadır.

⁷⁵⁴³ Ey bilginlerin başında şahlık mansıbı bulunan zat! Feleğin münşisi (Merkür) bu söze şahitlik etmiştir.

⁷⁵⁴⁴ Senin makamın ve dünya iktaları (toprak bağışlamaların), Yusuf ile zindan gibi birbirine özdeştir. Senin zatın ve feleğin boşluğu, Yunus ile onu yutan balık gibidir.

⁷⁵⁴⁵ Kaleminin akışı (fermanının tesiri), duraklama zayıflığına uğramamıştır. Sözünün nizamı sona erme ayıbını görmemiştir.

Bel nüsha-i mâhiyyet-i eşyâst kemâhî⁷⁵⁴⁶

- 5- Zülf-i hatt-ı müşkîn-i tu yek halka ne dâred
Bî râyiha-i hâsse zı esrâr-ı ilâhî⁷⁵⁴⁷
- 6- Bâ cezbe-i nuk-i kalem-i kâh-robâyet
Pezirifte heyûlâ-yi sohen sûret-i kâhî⁷⁵⁴⁸
- 7- Çün râyet-i sultân zamîr-i tu be cunbed
Takdîr be râned be eser be çu sipâhî⁷⁵⁴⁹
- 8- Hasm er be kemâl-i tu teşebbüh ne koned bih
Hezrâ-yı demen mî çe koned mihr-i giyâhî⁷⁵⁵⁰
- 9- Ma'lûm şod ez 'ârize-i tu ki kesî nîst
Ber çerh serâsîme meger muhtî vü sâhî⁷⁵⁵¹
- 10- Hoş bâş ki seyyâre ber ehrâr nehed bend
Yâd âr zı seyyâre vü ez Yûsuf-i çâhî⁷⁵⁵²
- 11- Goftî ki merâ rişte çu der cins-i tekessür
Gum kerd ser rişte-i sohbet zı tebâhî⁷⁵⁵³

S.380

- 12- Bûdend ber men heme eshâb-ı menâsıb

⁷⁵⁴⁶ Senin zatın o derece kıymetlidir ki; küçük bir balığın denizdeki hayatı yansıttığı gibi belki sende, eşyanın mahiyetinin özü bulunmaktadır.

⁷⁵⁴⁷ Senin düz, siyah zülfünde bir halka yoktur ki onda ilahi sırların özel kokusu bulunmasın.

⁷⁵⁴⁸ Senin kehribar kaleminin ucundaki samanı cezp eden çekimle; söz devi, saman yüzlü (sapsarı) olmayı kabul etmiştir.

⁷⁵⁴⁹ Senin düşüncen, sultanının bayrağı gibi hareket etmeye başlayınca takdir, keskin kılıçla öyle bir sipahi sürer ki.

⁷⁵⁵⁰ Eğer düşman senin kemaline benzemezse iyi eder. Çünkü tezekte biten yeşillik, Ademotu olmayı ne yapacak?

⁷⁵⁵¹ Senin afetinden belli oldu ki dünyada, suçlu ve gafilden başka korku içinde bulunan kimse yoktur.

⁷⁵⁵² Rahat ol, çünkü dünya (seyyare) özgür olanlara kural koyar. Dünyayı ve kuyudaki Yusuf'u hatırdan çıkarma!

⁷⁵⁵³ Bana parçalanma türünden örülmüş bir iplik dedin. Yok olma nedeniyle sohbet ipinin ucunu kaybetti (maksadından uzaklaştı).

Vez cins-i şumâ tâ ki be eshâb-ı melâhî⁷⁵⁵⁴

13- İllâ tu dâni ki ziyânî ne bûdî
Ez pürsiş-i men bende ne mâlî vü ne câhî⁷⁵⁵⁵

14- Billâhi ki be cân hidmet-i meymûn-i tu hâhem
Vez lütf-i tu dânem ki merâ nîz tu hâhî⁷⁵⁵⁶

15- Lîken zı vücûd u ‘adem-i men çe guşâyed
Ger bâşem ü ger ne ne fezâyî vü ne kâhî⁷⁵⁵⁷

16- Ey re’-yi tu ân rûz ki ez gayret-i o subh
Her rûz zı nev câme be derred zı pegâhî⁷⁵⁵⁸

17- Men çün resem ender şeb-i hırmân be tu âher
Tâ zıdd-ı sepîdî buved ey hâce siyâhî⁷⁵⁵⁹

18- Tâ ez sitem insâf-ı penâhîst çönân bād
Hâl-i tu ki der ‘ömr be gayrî ne penâhî⁷⁵⁶⁰

19- Lâyık be kemâl-i tu hemîn dîd ki tâ haşr
Key ber ser-i küttâb tu râ manseb-i şâhî⁷⁵⁶¹

⁷⁵⁵⁴ Benim makam arkadaşlarımdan tutun ta oyun arkadaşlarıma kadar hepsi sizin türünüzden idiler (sizin gibiydiler).

⁷⁵⁵⁵ Ancak sen bilirsin ki ben kulunun sualinden, ne mal zararı vardır, ne de makam...

⁷⁵⁵⁶ Allah’a yemin olsun ki senin mübarek hizmetini canla başla isterim. Senin lütfundan da biliyorum ki sen de beni istiyorsun.

⁷⁵⁵⁷ Fakat benim varlığım ve yokluğum ne tür gelişmeye sebep olur ki? Ben olsam da olmasam da, herhangi bir şey ne artar ne de eksilir.

⁷⁵⁵⁸ Ey efendim, senin düşüncen öyle bir gün gibidir ki onun şevkinden sabah, her gün erkenden yeniden giysisini yırtar.

⁷⁵⁵⁹ Ben nihayet, ümitsizlik gecesinde sana vardığımda; ey efendim, karanlık (siyahlık) beyazlığın zıddı olur.

⁷⁵⁶⁰ Ömür boyu başkasına sığınmamış olan senin hal ve durumun, zulüm görene hami olduğun müddetçe öyle devam etsin!

⁷⁵⁶¹ Senin kemaline layık gördüğü için bizzat kendisi; seni, kıyamete kadar bilginlerin şahlık makamına nasbetti.

Der Medh-i ‘İmâdü’-d-Dîn Pîrûz Şâh-ı ‘Âdil⁷⁵⁶² - Kaside: 197

Vezin: Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün /Fe‘ûlün

- 1- Zehî be girifte ez meh tâ be mâhî
Sipâh-i devlet Pîrûz şâh⁷⁵⁶³
- 2- Cihân-dârî ki hûrşîdest ü sâye
Yekî şâhinşâhî dîger ilâhî⁷⁵⁶⁴
- 3- Hüdâvendî ki be nihâdend gerden
Hüdâvendîş râ tâ murg u mâhî⁷⁵⁶⁵
- 4- Hemeş ber âsmân dest-i evâmir
Hemeş ber ehterân hükm-i nevâhî⁷⁵⁶⁶
- 5- Cihân ber hîçkes tâ merci‘eş ost
Ne dâred minnet-i mâlî vü câhî⁷⁵⁶⁷
- 6- Eger pîrûze der pâseş gorîzed
Ki âmir ost gîtû râ vu nâhî⁷⁵⁶⁸
- 7- Be küllî reng-i rûyeş fârig âyed
Çu reng-i rû-yi yâkût ez tebâhî⁷⁵⁶⁹
- 8- Ve ger hûrşîd rû-yi o be hâhed

⁷⁵⁶² ‘İmâdü’-d-Dîn Pîrûz Şâh-ı ‘Âdil’in Methi Hakkındadır.

⁷⁵⁶³ Aydan balığa kadar her yeri muzaffer devletinin ordularının tutmuş olduğu Pîrûz şâh ne mükemmel bir hükümdardır!

⁷⁵⁶⁴ Hem güneş hem de gölge olan, cihanın sahibi odur. Biri padişahlar padişahı, diğeri Allah’ın yeryüzündeki gölgesi...

⁷⁵⁶⁵ Padişahların bile itaat ettiği öyle bir hükümdardır ki onun hükümdarlığı, kuşlardan balıklara kadar geçerlidir.

⁷⁵⁶⁶ Onun hem göklere emir verme eli vardır, hem de yıldızlara yasaklama hükmü...

⁷⁵⁶⁷ Bütün dünya yardım için ona müracaat etmektedir. Mal ve makam açısından kimseye minneti yoktur.

⁷⁵⁶⁸ Eğer gökyüzü onun korumasından kaçarsa dünyaya emir veren ve yasak koyan odur.

⁷⁵⁶⁹ Yakutun renginin bozulmadan meydana geldiği gibi onun yüzünün rengi de tamamen gider.

Fürû şûyed zı rû-yi şeb-i siyâhî⁷⁵⁷⁰

- 9- Zı re'yeş çâh-ı Yûsuf bî eser bûd
Ve ger ne Yûsufî kerdî ne çâhî⁷⁵⁷¹

- 10- Der âbâdî-yi 'âlem tu tevânî
Ki ez hestî herâbî râ be kâhî⁷⁵⁷²

- 11- Zehî bâkî be 'avnet 'ahd-i 'âlem
Çönân kez 'adl bâşed pâdşâhî⁷⁵⁷³

- 12- Ne pîş âyed nefâzet râ tevekkuf
Ne deryâbed devâmet râ tenâhî⁷⁵⁷⁴

- 13- Cihân-ı himmet-i tust ânki Tûbâ
Koned der ravzahâ-yı o giyâhî⁷⁵⁷⁵

- 14- Yekî 'âlem tuyî vân ket be bîned
Be bîned küll-i 'âlem râ kemâhî⁷⁵⁷⁶

- 15- Der ân mevkîf ki ez bîcâde gûn tîğ
Şeved ruhsâre-i ervâh kâhî⁷⁵⁷⁷

- 16- Sinân hendân buved o dâc giryân
Hired muhtî şeved idrâk sâhî⁷⁵⁷⁸

- 17- Be hem âvâzi-yi tekbîr gerded

⁷⁵⁷⁰ Eğer güneş onun yüzünü görmek isteseydi, gecenin yüzünden karanlığı silerdi.

⁷⁵⁷¹ Onun düşüncesinden Yusuf'un kuyusu söz konusu değildir. Nitekim o Yusuf'luk yaptı kuyuluk değil.

⁷⁵⁷² Dünyanın mamur edilmesinde sen başarılı olursun. Çünkü var olmak için tahribatı azaltırsın.

⁷⁵⁷³ Senin yardımınla, dünya devranının baki olması ne güzeldir! Öyle ki padişahlık adaletle gerçekleşir.

⁷⁵⁷⁴ Ne hükümdarlığına duraklama gelir, ne de devletin devamı son bulur.

⁷⁵⁷⁵ Bahçelerinde Tuba ağacının bitki olarak bulunduğu yer, Senin himmetinin dünyasıdır.

⁷⁵⁷⁶ Sen bir âlemsin ve seni gören kişi, var olan tüm dünyayı parlak bir şekilde görür.

⁷⁵⁷⁷ Kılıcın kırmızı (yakut) renginden, canların yüz renginin saman gibi olduğu yerde;

⁷⁵⁷⁸ Kılıç gülerken, o gecenin karanlığı ağlar. Akıl hata yaparken, idrak gafil olur.

Sedâ-yı günbed-i gerdûn mobâhî⁷⁵⁷⁹

S.381

- 18- Emel çün subh-i şemşîret berâyed
Be derred câme çün subh ez pegâhî⁷⁵⁸⁰
- 19- Koned a‘dâ-yi mülk ez neng-i ‘isyân
Be dil-gûyân kocâ bed bî günâhî⁷⁵⁸¹
- 20- Ten-i tîğ-ı turâ ez ten kabâyî
Ser-i rumh-i turâ ez ser külâhî⁷⁵⁸²
- 21- Cihânî yek be dîger mîpenâhend
Tu ez Yezdân be yezdân mîpenâhî⁷⁵⁸³
- 22- Elâ tâ bülbül ez yek gûne guftâr
Dehed ber da‘vâ-yi bustân guvâhî⁷⁵⁸⁴
- 23- Cihân bustân-ı bezmet bâd u bülbül
Dero nev‘î zı eshâb-ı melâhî⁷⁵⁸⁵
- 24- Kazâ râ hüccet ân bâdâ ki gûyî
Cihân râ şîve ân bâdâ ki hâhî⁷⁵⁸⁶

⁷⁵⁷⁹ Mağrurane bir şekilde dolaşıp duran dünyanın sesi, tekbirle aynı tonda olur.

⁷⁵⁸⁰ Arzu, senin kılıcının şafağı gibi ortaya çıktığında; sabah vakti gibi erkenden elbisesini yırtar.

⁷⁵⁸¹ Mülkün düşmanları, isyan ayıbıyla yüreklerinde; “suçsuzluk nerededir” diyerek nida ederler.

⁷⁵⁸² Senin kılıcının tenine vücuttan bir aba, mızrağının başına kafadan bir külâh...

⁷⁵⁸³ Dünyalıların biri, diğerine sığınırken sen, Allah’tan yine Alla’a sığınırsın.

⁷⁵⁸⁴ Dikkat et, bülbül, değişik bir tarz sözle; gül bahçesinin iddiasına şahitlik yapar.

⁷⁵⁸⁵ Dünya, senin meclisinin gül bahçesi olsun ve bülbül, onun içinde bir çeşit oyun arkadaşı olsun!

⁷⁵⁸⁶ Söylemekte olduğun kelimeler, kazaya (kadere) hüccet olsun! İstediğin şey, dünyanın gidişatı olsun!

Der Medh-i Seyyid-i Sâdât⁷⁵⁸⁷ - Kaside: 197

Vezin: Mef'ûlü/ Mefâ'ilün /Fe'ûlün

- 1- Bâ hâk der tu âşnâyî
Hoşter zı hezâr pâdşâhî⁷⁵⁸⁸
- 2- Dîde ruh-i râz-ı meh be bîned
Ber 'ârız-ı tu zı rûşenâyî⁷⁵⁸⁹
- 3- Ez nükte-i tûtî leb-i tu
Sîmurg güzîde pârsâyî⁷⁵⁹⁰
- 4- Câî ki zı leb hayât-bahşî
'Îsâ buved ez der gedâyî⁷⁵⁹¹
- 5- Mihr-i tu vu sîne-i çu men kes
Tâvûs u serâ-yi rûstâyî⁷⁵⁹²
- 6- Der hidmet-i 'aşk-ı tust mâ râ
Dil 'âriyetî vü cân bahâyî⁷⁵⁹³
- 7- Burdî zı perî vü âdemî hûş
Yek râh be gûy tâ kirâyî⁷⁵⁹⁴
- 8- Der hâne-i sabr firkat-i tu
Efkend hezâr bî nevâyî⁷⁵⁹⁵

⁷⁵⁸⁷ Efendilerin Efendisinin Methi Hakkındadır.

⁷⁵⁸⁸ Senin yanındayken toprakla tanışmak, bin padişahlıktan daha iyidir.

⁷⁵⁸⁹ Göz, senin yüzünde aydınlıktan ay yüzünün rengini ve inceliklerini görüyor.

⁷⁵⁹⁰ Seni dudağın, papağanının söylediği nükteleden, Anka kuşunun züht ve takvayı seçtiğini ifade etti.

⁷⁵⁹¹ Senin dudağının hayat bahsettiği yerin kapısında İsa, bir dilencidir.

⁷⁵⁹² Senin merhametin ve benim gibi birisinin yüreği, tavusa ve köylü evine benzer.

⁷⁵⁹³ Senin aşkının hizmetinde bizim için yürek ödünç, can ise satılıktır.

⁷⁵⁹⁴ İnsanoglunun ve cinlerin (ruhanilerin) aklını başından aldın, önümüzü görmek için bir yol göster!

⁷⁵⁹⁵ Senin ayrılığın, sabrın evine binler çaresizi saldı.

- 9- Der da‘va-yi hüsn-i hod sohen-gûy
Tâ mâh dehed ber ân guvâyî⁷⁵⁹⁶
- 10- Ez kûy çu âftâb ez kûh
Der hidmet-i tâc-ı dîn ber-âyî⁷⁵⁹⁷
- 11- Sûret-ger-i ‘izz-i penâh-ı devlet
Me‘berde devlet-i ‘alâyî⁷⁵⁹⁸
- 12- Ân cân-ı hired ki mer hired râ
Bâ tâ‘at-i ost âşnâyî⁷⁵⁹⁹
- 13- Der nisbet-i ân şeref tevân dîd
Çün fazl-ı Hüdâyî der Hüdâyî⁷⁶⁰⁰
- 14- Nuh çerh girift ü heft ehter
Yek fikret-i o be tîz-pâyî⁷⁶⁰¹
- 15- Ey dîde-i nâzır-ı nübüvvet
Der zât-ı tu dîde Mustafâyî⁷⁶⁰²
- 16- Çün rû-yi hilket ne handet ‘akl
Şâyed ki zı puşt-i Murtazâyî⁷⁶⁰³
- 17- Hod-i ‘akl turâ kemâl hergiz
Dâned ki zı câh tâ kocâyî⁷⁶⁰⁴

⁷⁵⁹⁶ Kendi iyiliğinin iddiasında konuş ta ay ona şahitlik yapsın.

⁷⁵⁹⁷ Güneşin dağın arkasından çıktığı gibi; mahalleden, taç-ı dine (Tâceddin’e) hizmet etmek için çıkıyorsun.

⁷⁵⁹⁸ Devlet hamisinin izzetinin ressamı, yüce devletin yol göstereni...

⁷⁵⁹⁹ O, aklın ruhudur; öyle ki benim aklım, onun itaati ile tanıdıktır.

⁷⁶⁰⁰ Ulûhiyette Allah’ın fazlını gördüğün gibi, onun nezdinde de şeref görebilirsin.

⁷⁶⁰¹ Dokuz gezegen (gök) ve yedi yıldız, hızlı hareket etmede, onun bir düşüncesini aldı.

⁷⁶⁰² Ey nübüvvet nazırının gözbebeği! O, Mustafalığı senin zatında görmüştür.

⁷⁶⁰³ Akıl senin hilkat sebebiyle geldiğini idda etmediğine göre, yoksa sen Aliy-yi Murtaza’nın soyundan mı geliyorsun?

⁷⁶⁰⁴ Akıl senin makamının nereye kadar yükseldiğini asla bilemez.

- 18- Pîş der tu kabûl kerde
Pîşâni-yî sedre⁷⁶⁰⁵ hâk-i pâyi⁷⁶⁰⁶

S.382

- 19- Murg-i dîl Cebrâ'îl gîred
Der medhet-i tu sohan-serâyî⁷⁶⁰⁷

- 20- Evlâd-ı bozorg-ı Murtazâ râ
Yâ Rab çe bozorg pîşvâyî⁷⁶⁰⁸

- 21- Kibr-i tu kem est ü kibriyâ bîş
Ez kibr ne'î zı kibriyâyî⁷⁶⁰⁹

- 22- Ân rûz ki 'ömr der gam-ı merg
Ma'zûl buved zı hoş likâyî⁷⁶¹⁰

- 23- Nîlûfer tîğ-ı çeşmhâ râ
Çün lâle koned be kem bekâyî⁷⁶¹¹

- 24- Ez nisbet-i fi'l sâye gîred
Der sadmet-i sûr savt-i nâyî⁷⁶¹²

- 25- Ez sâger-i havf teşne-i ceng
Sîrâb şevêd zı bî recâyî⁷⁶¹³

- 26- Cânâ-yı mübârezân zı tenhâ

⁷⁶⁰⁵ Sedre: gökyüzünde Cebrail'in vardığı makam

⁷⁶⁰⁶ İkbâl, senin kapın önündeki ayağının toprağını, Cebrâil'in vardığı makam olarak kabul etmiştir.

⁷⁶⁰⁷ Senin methinle ilgili güzel söz söylemekte gönül kuşu (ilahi vahyi telkin eden) Cebrail gibi olur.

⁷⁶⁰⁸ Yarab, Murtaza'nın büyük evlatlarına, yol gösteren ne büyük bir lidersin!

⁷⁶⁰⁹ Senin kibrin az ve ululuğun çoktur. Sen, kibirden değil azamettensin.

⁷⁶¹⁰ Güzelliğe kavuştuğundan dolayı o gün ömür, ölüm gamından azledilmiştir (uzaktır).

⁷⁶¹¹ Nîlûfer, gözün dikenlerini (kirpiklerini), lale gibi kısa ömürlü yapar.

⁷⁶¹² Meydana geliş nispetiyle, neyin sesi Surun şiddetli sadmesinden gölgeye çekilir (gölgede kalır).

⁷⁶¹³ Savaşta susayan kişi, ümitsizlikten dolayı korku kadehinden susuzluğunu giderir (korku kadehinden dolayı savaşta susayan kişi, susuzluğunu ümitsizlikten giderir).

Bînend zı tîğ-ı tu cüdâyî⁷⁶¹⁴

27- İn hâtır-ı men zı gıybet-ı tu
Mahrûm zı pâdşâ sıtâyî⁷⁶¹⁵

28- Dil der gam-ı hidmet-i tu yek dem
Nâ-yâfte ez ‘enâ rehâyî⁷⁶¹⁶

29- Tâ âmed merg-i cân-ı gam-gîn
Geşte zı hevâ-yı tu hevâyî⁷⁶¹⁷

30- Zinhâr merâ megû ki rov rov
Tu der hor şehîr ü bûriyâyî⁷⁶¹⁸

31- Der gıybet-i tu hoş est mâ râ
Ân bih ki bedîn taraf neyâyî⁷⁶¹⁹

32- Âhir be tarîk-i lütf yekbâr
Be nivâs ki hîz çend pââyî⁷⁶²⁰

33- Der hidmet-i dîgerân çe kûşî
Çün bende-i hânedân-ı mââyî⁷⁶²¹

34- Der cüsten kerde gird-i ‘âlem
Gerdende çu seng-i âsyâyî⁷⁶²²

35- Der şükr-i ‘alâ-i dîn ü devlet

⁷⁶¹⁴ Senin kılıcından dolayı, savaşçıların canı, bedenlerinden ayrıldıklarını görürler.

⁷⁶¹⁵ Senin yokluğunda, benim bu zihnim (hafızam) padişah övgüsünden mahrum kalır.

⁷⁶¹⁶ Kalp, sana hizmet etme endişesinden, bir an bile kendini kurtarmayı düşünmemiştir.

⁷⁶¹⁷ Kederli canın ölümü geldiğinde, seninle beraber olma arzusuyla aklı başından gitmiştir.

⁷⁶¹⁸ Sakın ha bana git git deme, sen şehre ve hasır’a layıksın.

⁷⁶¹⁹ Senin bulunmaman, bizim için iyidir. En iyisi bu tarafa gelmemendir.

⁷⁶²⁰ Sonunda lütfedip bir kere; “kalk gel orada ne kadar kalacaksın” diye yazsan ne olur?

⁷⁶²¹ Başkalarının hizmetinde ne yapıyorsun, zira sen, bizim hanedanımızın kulusun.

⁷⁶²² Dünyanın etrafında dolanıp duran değirmen taşı gibi sürekli arama yapmış.

Peyveste çerâ şeker ne hâyî⁷⁶²³

36- Ez hazret-i mâ ki rû-yi kevnest
Dûrî zı çe rûy mî nümâyî⁷⁶²⁴

37- Tâ fâ'ide-i nebât yâbend
Eşkâl-i zemînî vü semâyî⁷⁶²⁵

38- Hükm-i tu guseste bâd yâ Rab
Er 'illet-i cûnî vü çerâyî⁷⁶²⁶

Der Medh-i 'Azîzü'd-Dîn Tuğrâ'î⁷⁶²⁷ - Kaside: 198

Vezin: Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün

1- Hired râ dûş mî goftem ki ey iksîr-i dânyâî
Hemet bî magz huşyârî hemet bî dîde bînâyî⁷⁶²⁸

2- Çe gûyî der vücûd-i ân kîst ko şâyestegî dâred
Ki tu bâ âb-ı rû-yi hîş hâk-i pâ-yi o şâyî⁷⁶²⁹

S.383

3- Kesî kender cihân bî hîç istikmâl ez gayrî
Cihânî kâmil âmed hod be istiklâl ü tenhâyî⁷⁶³⁰

4- Zemân der imtisâl-i emr ü neh-yi o çônân vâle

⁷⁶²³ Din ve devletin yüceliğinin şükründe, devamlı neden ağzını tatlı yapmıyorsun(devamlı ağzında şeker ezmek)?

⁷⁶²⁴ Varlığın yüzü olan bizim efendimizden, ne sebeple uzak duruyorsun?

⁷⁶²⁵ Dünyevî ve semavi şekiller, nebat faydası kazanana kadar;

⁷⁶²⁶ Niçin ve nasılın sebebi olduğuna göre, yarab senin hükmün (olabildiğince) açılsın!

⁷⁶²⁷ 'Azîzü'd-Dîn Tuğrâ'î'nin Methi Hakkındadır.

⁷⁶²⁸ Dün gece akla diyordum ki ey bilgi iksiri, hem beyin olmadan uyanıksın, hem de göz olmadan görüyorsun.

⁷⁶²⁹ Ne diyorsun, gerçekte o kimdir, neye layıktır ki sen yüzünün suyu ile (itibarınla) onun ayağının toprağın yıkayasın?

⁷⁶³⁰ Öyle birisidir ki dünyada kemale ermeyi başkalarından istemeden, kendisi, başlı başına kâmil bağımsız ve müstakil bir dünya oldu.

- Ki mümkün nîst der ta‘cîl-i o genc-i şekîbâyî⁷⁶³¹
- 5- Zemîn der ihtimâl-i bâr-i hilm-i o çönân ‘âciz
Ki sed menzil hezîmet şod ez ân sû-yi tevânâyî⁷⁶³²
- 6- Der âmed şod be çîn-i dâmen-i himmet fürû refte
Gubâr-ı nîstî-yi peziriften ez gerdûn-i mînâyî⁷⁶³³
- 7- Çönân ‘âlî nihâd âmed zı rîf‘at-i pâye-i kadreş
Ki gerdûnîst bîrûn ez nühûm-i gerdûn-i hadrâyî⁷⁶³⁴
- 8- Nizâm-ı ‘âlem ez te’yîd-i kadr-i o pedîd âmed
Ve gerne gûte dâdestî cihân râ mevc-i rüsvâyî⁷⁶³⁵
- 9- Zı hüsn-i Yûsuf ârâyîş be mısır-ı çerh-i çârum der
Dil-i Hurşîdî bâ yek hân mân-ı derd-i Züleyhâyî⁷⁶³⁶
- 10- Be cezb-i himmet er devr-i zemân râ bâz gerdâned
Koned imrûz ber ‘aks-i tevâlî bâz ferdâyî⁷⁶³⁷
- 11- Ger ez hazmeş kazâ seddî keşîdî ber cihân şâmil
Ne kerdî rûzgâr ender harîmeş ‘ömr-i fersâyî⁷⁶³⁸
- 12- Ve ger ber âsmân hilmeş be haşmet sâye efkendî

⁷⁶³¹ Zaman, onun emir ve nehiylerine uyma hususunda öyle ısrarlı ki onun acele etmesinde sabrın hazinesinin mümkünatı yoktur.

⁷⁶³² Yeryüzü, onun sabır (yumuşaklık) yükünü taşımada o kadar aciz ki, ona tahammül etmekten yüz menzil uzağa kaçtı.

⁷⁶³³ Gelgitlerde, himmet eteğinin kıvrımına mavi dünyadan, yokluğu kabullenme tozu girmiştir.

⁷⁶³⁴ Yüceliğinden dolayı, değerinin payesi öylesine âlâ tabiatlı geldi ki, dokuzuncu yeşil dünyanın dışında bir dünya oldu.

⁷⁶³⁵ Âlemin nizamı, onun değerinin onayından vücuda geldi. Aksi takdirde rüsvalık dalgaları, dünyayı ıgal etmiş (boğmuş) olurdu.

⁷⁶³⁶ Yusuf’u süsleyen güzellikten, feleğin şehrinin her tarafına layık, güneşin yüreğinde bir dünya Züleyha acısı vardır.

⁷⁶³⁷ Eğer irade cezp etmek için, zamanın dönüşünü değiştirirse; ardı ardına gelmenin tersine bugün, yine yarın olur.

⁷⁶³⁸ Eğer kaza, dünyaya dayanıklılığından bir set çekseydi; zaman, onun harimine ömür azalmasını şamil kılmazdı.

Zemân râ dest bûdî ber zemîn der pâ-y ber câyî⁷⁶³⁹

13- Harîm-i hürmeteş der ey-menî ân hâsiyet dâred
Ki ez rû-yi takarrub ger be hâkeş ruh beyâlâyî⁷⁶⁴⁰

14- Be hâk-i pâ-yi o y'anî rıdâ-yi gerden-i gerdûn
Ki ez neng-i tasarruf kerd-en-i gerdûn ber âsâyî⁷⁶⁴¹

15- Hevâ bâ âb goftâ gird-i hayl-i mevkib-i o şev
Eger hâhî ki çün âteş ser-ender âsmân sâyî⁷⁶⁴²

S.384

16- Bahâr-ı devlet-i o ân hevâ-yi mu'tedil dâred
Ki gerdûn herf râ tâze kerd eyyâm-ı burnâyî⁷⁶⁴³

17- Be dest âred zamîreş zı âferîneş nüsha-i rûşen
Eger yek lahza der halvet-sarâ-yi fikreteş âyî⁷⁶⁴⁴

18- Ne ez mevcest kolzom râ şebân-rûzî teb-i lerze
Zı tab-'ı ost tâ çün mî koned kânî vü deryâyî⁷⁶⁴⁵

19- Zı bes kez gussa-i tab'eş tefekkür mî koned şebhâ
Şodest ender 'orûk-ı lücce-i o madd-i sevdâyî⁷⁶⁴⁶

20- Be bîned bî nazar nergis be gûyed bî lûgat süsen

⁷⁶³⁹ Eğer onun sabrı (yumuşaklığı), gökyüzüne haşmetten gölge salsaydı, kalıcılıkta zamanın eli yerde olurdu.

⁷⁶⁴⁰ Ona saygı duymanın harem dairesi, öylesine güvencededir ki ona yakınlığından dolayı kişi, nerde ise yüzünü toprağına sürer.

⁷⁶⁴¹ Onun ayağının tozunu, dünyanın abasının boynuna koyarsan, dünyayı tasarruf etme ayıbından kurtulursun.

⁷⁶⁴² Hava, suya dedi ki: "Eğer ateş gibi başını göklere yükseltmek istiyorsan, onun maiyetindeki süvariler gurubunun tozu ol".

⁷⁶⁴³ Onun devletinin baharı, öyle ılımlı bir havaya sahiptir ki dünya gençlik günlerini onunla tazeledi.

⁷⁶⁴⁴ Fikrinin halvethanesine bir an gelirse; düşüncesi, yaradılıştan parlak bir nüsha ele geçirir

⁷⁶⁴⁵ Kızıl Denizin gece gündüz ateşlenme ve titremesi dalgadan dolayı değildir. Tabiatında bulunan maden ve denizle ilgili özelliklerinden dolayı böyle yapıyor.

⁷⁶⁴⁶ Tabiatının üzüntüsünden dolayı geceleri o derece tefekküre dalmış ki sanki onun damarlarının arasında sevda maddesi oluşmuş.

Eger tab‘eş beyâmûzed sabâ râ ‘âlem-ârâyî⁷⁶⁴⁷

- 21- Eger ne fazla-i tab‘eş cihân râ çâşnî bûdî
Sabâ der nakş-i bustân key zedî nîreng-i zîbâyî⁷⁶⁴⁸
- 22- Çu nîsân ger kenâr-ı hâk pür-gevher koned şâyed
Çü süsen mahz-ı âzâdî ne çün gül ‘ayn-i ra‘nâyî⁷⁶⁴⁹
- 23- Zı nutkeş der huy-i haclet revân Sâhib ü Sâbî⁷⁶⁵⁰
Zı desteş der tay-i nisyân rûsum-i Hâtem-i Tâî⁷⁶⁵¹
- 24- Kazâ her sâ‘atî bâ dest-i o gûyed ne tu goftî
Ki der bahşeş ne dînî matlabî dârem ne dünyâyî⁷⁶⁵²
- 25- Velîken der kerem vâcib buved dervîş bahşûden
Çü kân dervîş geşt ez tu çerâ ber vey ne bahşâyî⁷⁶⁵³
- 26- Çü îñ evsâf-ı nîkû hasr kerdem bâ hired goftem
Ber îñ da‘vâ ki ber hîzed der îñ ma‘nâ çe fermâyî⁷⁶⁵⁴
- 27- Hired zân tîre geşt el-hak merâ koftâ ki bâ men hem
Be gez mehtâb peymâyî be gil hurşîd endâyî⁷⁶⁵⁵

⁷⁶⁴⁷ Onun tabiatı saba rüzgârına cihanı süslemeyi öğretse Nergis, gözü olmadığı halde görür, zambak ise kelime olmadan konuşur.

⁷⁶⁴⁸ Tabiatının ziyadesi, dünyanın çeşnisi olmasa idi; Saba gül-zar rolünde ne zaman güzellik hilesi yapardı?

⁷⁶⁴⁹ Nisan eğer bereketli toprak kenarında mücevher gibi bir bahçe yaparsa gül gibi aynı güzellikte olmasa da; zambak gibi tam manasıyla özgürlüğü temsil eden bir cazibe (varlık) ortaya koymuş olur.

⁷⁶⁵⁰ Fıtrat ve fenateti yüce bir zat; yıldızlara tapan birisi olarak da vasedilmektedir

⁷⁶⁵¹ Konuşmasından, utangaç birisi olduğu anlaşılan; Sahip ü Sabi karakterindeki bu zatın elinde, Hâtem-i Tâî'nin rûsumu (cömertliği), unutulmaya yüz tutmuştur.

⁷⁶⁵² Kader, her saat onun eliyle hükmetmektedir, senin sözünle değil. Çünkü ne dini ne de dünyevi bir beklentim vardır.

⁷⁶⁵³ Lakin keremde, dervîşi bağışlamak vaciptir. Nitekim o dervîş oldu, senden ona neden bağışlama olmasın ki?

⁷⁶⁵⁴ Binaenaleyh, bu iyi vasıfları sınırlandırdım ve akla şöyle dedim: Bu manada ortaya çıkan iddiaya ne buyurursun?

⁷⁶⁵⁵ Akıl ondan öfkeleni ve doğrusu benimle şöyle bir diyaloga girdi: Arşınla mehtabı ölçüyorsun, çamurla güneşi örtmeye çalışıyorsun dedi.

- 28- ‘Acebter îñ ki mî dâñî vü mî dâñî ki mî dâñem
Pesem her sâ‘atî gûyî nişânî bâz ne nümâyî⁷⁶⁵⁶

S.385

- 29- Gerem bâver nemî dârî nümâyem çün ki be nümâyem
‘Azîzeddîn Tuğrâyî ‘Azîzeddîn Tuğrâyî⁷⁶⁵⁷

- 30- İllâ tâ gâh dergâheş buved gâhî der efzâyîş
Zırâ-i rûz u şeb hemvâre der târîh peymâyî⁷⁶⁵⁸

- 31- Ez ân kâheş nasîb-i düşmeneş cân kâsten bâdâ
Ve zân efzâyîş-i o râ tâ kıyâmet zînet efzâyî⁷⁶⁵⁹

- 32- Be her kârî ki rûy âverde hasmeş gofte nevmîdî
Turâ îñ kâr ber nâyed tu bâ îñ kâr ber nâyî⁷⁶⁶⁰

Der Medh-i Süleymân Şâh 7661 - Kaside: 199

Vezin: Mef‘ûlü/ Mefâ‘îlü /Mefâ‘îlü /Fe‘ûlün

- 1- Ey mülk-i turâ ‘arsa-i ‘âlem ser-i kûyî
Ez mülk-i tu tâ mülk-i Süleymân ser-i mû-yî⁷⁶⁶²
- 2- Bî mevkib-i câh-ı tu felek beyhude tâzî
Bâ hüccet-i ‘adl-i tu sitem beyhude gûyî⁷⁶⁶³

⁷⁶⁵⁶ Daha garip olanı şu ki (bu mevzuu) biliyorsun ve benim bildiğimi de biliyorsun. Her saat arkamdan, “yine delil göstermiyorsun” diyorsun.

⁷⁶⁵⁷ Eğer bana inanmıyorsun artık gerçeği (istediğin delili) ortaya koyayım; O delil, ‘Azîzeddîn Tuğrâyî ‘Azîzeddîn Tuğrâyî’dir.

⁷⁶⁵⁸ Şu kadar varki, dergâhının devranı daima çoğalmakta olsun! Onun arşını, gece ve gündüz, hep tarih ölçmekte bulunsun!

⁷⁶⁵⁹ Azalma söz konusu olduğunda, düşmanının payı ömründen azalmak olsun! Çoğalma söz konusu olduğunda, onun zineti kıyamete kadar devam etsin!

⁷⁶⁶⁰ Düşmanı her ne işe yönelse “ümitsizlik oldu” demiştir (ona şöyle derler). Senin elinden bu iş gelmez, sen bu işte acemisin.

⁷⁶⁶¹ Süleymân Şâh’ın Methi Hakkındadır.

⁷⁶⁶² Ey padişahlığına, âlemin bir mahalle gibi olduğu zat! Ey Süleyman’ın mülküne bir kıl payı mesafede mülkü bulunan efendim!

⁷⁶⁶³ Senin haşmetinin maiyeti (birlikleri) olmadan felek, boşuna at koşturur. Senin adaletinin hücceti varken zülüm boşuna konuşur.

- 3- Hâkânet ne hânem ki sezâvâr-ı hitâbet
Harfî ne sotad hiç zebânî zı gelûyî⁷⁶⁶⁴
- 4- Tu sâye-i Yezdânî vü bî hükm-i tu kes râ
Ez sâye-i hurşîd ne rengî vü ne bûyî⁷⁶⁶⁵
- 5- Mehdi-yi cihânî tu ki Deccâl-ı havâdis
Ez hâl be hâlî şöde vez hûy be hûyî⁷⁶⁶⁶
- 6- Cüz der cihet-i bâre-i ‘adl-i tu neyüftad
Herkes ki işâret koned imrûz be sûyî⁷⁶⁶⁷
- 7- Cüz rahmet ü insâf-ı tu hem-hâne neyâbend
Her sâdır u vârid ki der-âyend be kûyî⁷⁶⁶⁸
- 8- Cestend ü zı kân-ı tu ber-âmed güher-i mülk
Ârî ne resed mülk be her gum şöde cûyî⁷⁶⁶⁹
- 9- Bed-hâh-ı tu hod râ be bozorgî çu tu dâned
Lîken meselest ânki çenâr u kedûyî⁷⁶⁷⁰
- 10- Der nisbet-i fermân-ı tu hestend ‘anâsır
Çün çâr ‘iyâl âmede der tâ‘at-i şûyî⁷⁶⁷¹
- 11- Bî re’-yi tu hurşîd ne tâbed gam-ı o hor

⁷⁶⁶⁴ Sana yakışan bir hitab olarak hakan demem, zira senin hitabına layık olan övgü sözünü hiçbir dil, gırtlaktan çıkaramaz.

⁷⁶⁶⁵ Sen Allah’ın gölgesinin ve hükmün olmadan, hiç kimseye güneşin himayesinden ne renk ne de koku gelir.

⁷⁶⁶⁶ Sen cihanın Mehdi’sisin, çünkü hadiselerin Deccâlî, halden hale ve huydan huya dönüşmüştür.

⁷⁶⁶⁷ Herkesin bir yöne işaret ettiği bugün, insanlar senin adalet hisarının yönünden başka bir yere düşmez.

⁷⁶⁶⁸ Bir köye giren ve çıkan her kişi, senin rahmet ve insafından başka komşu (ev arkadaşı) bulamaz.

⁷⁶⁶⁹ Aradılar ve padişahlık cevheri (mülk), senin madeninden çıktı. Evet, mülk her kaybolmuşu arayana ulaşmaz.

⁷⁶⁷⁰ Sana karşı kötü niyet besleyenler, büyüklükte kendilerini senin gibi bilirler, lakin çınar ve kabak hikâyesi masaldır.

⁷⁶⁷¹ Unsurlar (anâsır-ı erba‘a: dört unsur), senin fermanına göre değerlendirilir. Nitekim dört kadın bir kocanın itaatindedir.

Ko nîz der îñ kevkebe dâred tek ü pûyî⁷⁶⁷²

12- Bâ dest-i tu ger ebr ne bâred kem-i o gîr

Câyî ki tu bâşî ki koned yâd-ı çonûyî⁷⁶⁷³

13- Goftem ki cihân-ı cümle çü gûyîst be suret

Goftend hadîsîst muhâl ez heme rûyî⁷⁶⁷⁴

14- El-minnetü lillah ki hemî bînemeş imrûz

Ender hem-i çevgân-ı murâd-ı tu çü gûyî⁷⁶⁷⁵

15- Nüsret be leb-i çeşme-i şemşîr-i tu be guzeşt

Âñ kerde zı hûn hâsıl her ma‘reke cûyî⁷⁶⁷⁶

16- Sakkâ-yı ser-i kû-yi emel hasm-ı turâ dîd

Feryâd berâred ki sengî vü sebûyî⁷⁶⁷⁷

17- Ey hasm-ı turâ hâdise çün sâye mülâzım

Âñ reng neyâbed be ez ân hîç rekûyî⁷⁶⁷⁸

18- Hâl-i bed bed-hâh-ı tu mânend-i piyâzîst

Mûyî ne bered der meze-i tûyîş be tûyî⁷⁶⁷⁹

⁷⁶⁷² Senin basiretin olmadan güneş parlamaz, onu düşün. Zira onun da bu yıldızlar içinde gidiş gelişi vardır.

⁷⁶⁷³ Eğer bulut senin elinle yağmazsa onun eksikliği olarak bil (eksiklik ondadır, sende değil). Senin olduğun yerde kim onun gibisini hatırlar?

⁷⁶⁷⁴ Dedim ki tüm dünya yuvarlak şekildedir. Her taraftan (cihetten); “imkânsız bir sözdür” dediler.

⁷⁶⁷⁵ Allah’ın ihsan olarak bugün onu (kürre-i arzı), senin muradının çevganı başında bir top gibi görüyorum.

⁷⁶⁷⁶ Zafer, senin kılıcının pınarının yanından geçti. O (zafer), savaş arayan herkese, kandan hâsıl olmuştur (sonuç vermiştir).

⁷⁶⁷⁷ Arzular mahallesinin sakisi, senin düşmanını gördü; feryad ederek onun, taş ve desti olduğunu söyledi.

⁷⁶⁷⁸ Ey düşmanına gölge gibi hizmetçi olan hadise (musibet), ondan daha iyi eskimiş bir renk kimse bulamaz.

⁷⁶⁷⁹ Sana karşı artniyetli olanların kötü hali, soğan gibidir, arasında olan ince perdeler mezesinin diğer tarafa bir kıl bile geçirmesi mümkün değildir.

S.386

- 19- Tâ hest felek bâ'is-i nermî vü dürüşti
Tâ hest şeb âbisten-i ziştî vü nikûyî⁷⁶⁸⁰
- 20- Der mülk-i tu evrâd-ı zebânhâ heme in bâd
Key mülk-i turâ 'arsa-i 'âlem ser-i kûyî⁷⁶⁸¹

Der Medh-i Süleymân Şâh 7682 - Kaside: 200**Vezin: Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün**

- 1- Ey hüdâvendî ki maksûd-i benî âdem tuyî
Kâr-sâz-ı devlet ü fermân-deh-i 'âlem tuyî⁷⁶⁸³
- 2- Âferîneş hâtemî âmed der enguş-i kazâ
Ger cihân dâned ü ger ne nakş-ı in hâtem tuyî⁷⁶⁸⁴
- 3- Mâtem-i Sencer eger katl-i Melikşah tâze kerd
Ey Melikşah-ı mu'azzam sûr-i ân mâtem tuyî⁷⁶⁸⁵
- 4- Mülk-i meşrik ger turâ şod mülk-i magrib hem turâst
Şâh-ı İran ger tuyî Dârâ-yi Tûrân hemtuyî⁷⁶⁸⁶
- 5- Herki dâred ez tu dâred ism ü resm-i Hüsrevî

⁷⁶⁸⁰ Gecenin kötülük ve iyiliğe gebe olduğu gibi felek te şefkat ve öfkenin kaynağıdır (sebebidir).

⁷⁶⁸¹ Senin mülkünde tüm dillerin sürekli tekrar ettikleri sözleri (evradı) şu olsun: Ey hükümdar, cihan mülkünün alanı, sana bir köy olsun!

⁷⁶⁸² Süleymân Şâh'ın Methi Hakkındadır.

⁷⁶⁸³ Ey efendim, insanoğlunun muradı sensin, devletin iş bileni ve âlemin komutanı sensin!

⁷⁶⁸⁴ Senin yaratılışın, kazanın parmağında bir yüzük oldu. Dünya bunu bilse de bilmese de, bu yüzüğün nakşı sensin!

⁷⁶⁸⁵ Sultan Sencer'in matemi Melik Şah'ın katlını yenilemiş olsa da ey büyük Melik Şah bu matemin ziyafeti sensin!

⁷⁶⁸⁶ Maşrik mülkü senin olsa da mağrip mülkü de senindir. İran şahı sen olsan da Turanın Darası da sensin!

Şâh-ı a‘zam şân-ı tust u Hüsrev-i a‘zam tuyî⁷⁶⁸⁷

- 6- Mûr u mâr u murg u mâhî cümle der hükm-i tu’end
Gum mekon enguşterî keknûn be câ-yi Cem tuyî⁷⁶⁸⁸
- 7- Yûsu u Mûsâ vu ‘Îsâ nîstî lîk ez mülûk
Şâh-ı Yûsuf-rû vu Mûsâ-dest ü ‘Îsâ-dem tuyî⁷⁶⁸⁹
- 8- Hamle bî şirket pezîrî cümle bî minnet dehî
Hüsrevâ der yek kabâ sed Rüstem ü Hâtem tuyî⁷⁶⁹⁰
- 9- Pâdşâh-ı nesl-i Âdem tâ cihân bâşed tu bâş
Zânki ehl-i pâdşâhî ez benî Âdem tuyî⁷⁶⁹¹
- 10- Fâyiz est ez râyet ü ez perçemet subh u seher
Ânki o râ subh râyet ü zı seher perçem tuyî⁷⁶⁹²

Der Medh-i Süleymân Şâh 7693 - Kaside: 201

Vezin: Mefâ‘ilün/Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün

- 1- Zehî zı rû-yi bozorgî hülâsa-i dünyâ
‘Uluv-vi kadr-i tu bürhân-ı âsmân-ı da‘vâ⁷⁶⁹⁴

⁷⁶⁸⁷ Her kesin Hüsrevlik ismi ve resmi varsa o, senendir. Şâh-ı Azam ünvanı, senin şanıdır ve Hürev-i Azam sensin!

⁷⁶⁸⁸ Karınca, yılan, kuş ve balık cümlesi senin emrindedir. Sakın yüzüğü kaybetme çünkü şimdi Cem sensin!

⁷⁶⁸⁹ Yusuf, Musa ve İsa değilsin lakin padişahlardan, Yusuf yüzlü Şah, Musa elli ve İsa nefesli olan sensin!

⁷⁶⁹⁰ Başkasının yardımına muhtaç olmadan hücum edersin ve herkese, minnet etmeksizin verirsin. Ey padişah, bir kisvede yüz Rüstem ve Hâtem (Hâtem-i Tâyi) sensin!

⁷⁶⁹¹ Dünya var olduğu müddetçe Âdemoğlunun padişahı sen ol! Şundan dolayı ki insanoğlundan padişahlığa layık olan ancak sensin!

⁷⁶⁹² Sabah ve seher vakti, senin bayrağından ve sancağından feyz alır. İhriyac olana sabah, bayrak, seher vakti sancak olan sensin!

⁷⁶⁹³ Süleymân Şâh’ın Methi Hakkındadır.

⁷⁶⁹⁴ Büyüklüğünden dolayı dünyanın seçilmiş olan zat ne güzeldir! Onun kadrinin yüceliği iddia göyünün delilidir.

- 2- Be ihtimâm-ı tu dâyim ‘imâret-i ‘âlem
Zı iltifât-ı tu hâric ‘adâvet-i dünyâ⁷⁶⁹⁵
- 3- Tuyî ki müfti-yi kilik-i tu der şerî‘at-ı mülk
Be emr ü neh-yi umûr-i cihân dehed fetvâ⁷⁶⁹⁶
- 4- Tuyî ki monhi-yi re’-yi tu bî vesîlet-i vahyî
Zı germ ü serd nihân kazâ koned inhâ⁷⁶⁹⁷

S.387

- 5- Sipihr goft be câh ez zemâne efzûnî
Be sed hezâr zebân hem zemâne goft ârî⁷⁶⁹⁸
- 6- Çü kân ‘arîk buved gevhereş nefis âyed
Şinâsed ânki te’emmül koned der în ma‘nâ⁷⁶⁹⁹
- 7- Kudâm gevher ü kân ‘arîkter ki bûd
Goher-i Muhammed Mes‘ûd u kân-ı ‘Alî Yahyâ⁷⁷⁰⁰

Der Medh-i Seyyidü’s-Sâdât Ca‘fer-‘Alevî 7701 - Kaside: 202

Vezin: Fe‘îlâtün/Fe‘îlâtün /Fe‘îlâtün/Fe‘ilün

- 1- Ey be dergâh-ı tu ber kıssa-resân-ı Sâhib Rey⁷⁷⁰²
Reh-nişîn-i ser-i kû-yi keremet hâtem Tayî⁷⁷⁰³

⁷⁶⁹⁵ Dünyanın mamurluğu, ancak senin himmetinle daimi olabilir. Dünyanın düşmanlığı senin inayetinden hariçtir (eğer sen ilgilenmezsen dünya, düşmanlığa dalar).

⁷⁶⁹⁶ Sen öyle birisin ki kaleminin müftüsü mülkün şeriatında, dünya umurunun emir ve yasaklarına fetva verir.

⁷⁶⁹⁷ Sen öyle bir kimsesin ki senin düşüncenin habercisi vahiy yardımı olmadan, kazanın gizli olan soğuk ve sıcakından (sırlarından) haber verir.

⁷⁶⁹⁸ Felek şöyle dedi: “Haşmette devrandan fazlasın; devran ise yüz bin dille evet dedi”.

⁷⁶⁹⁹ Maden asıl olduğunda gevheri değerli ve pahalı olur. Bu manada derin düşünen onu tanıyabilir.

⁷⁷⁰⁰ Hangi cevher ve maden daha kaliteli idi? Muhammed Mesud cevheri ve Ali Yahya madeni...

⁷⁷⁰¹ Seyyidü’s-Sâdât Ca‘fer-i‘Alevî’nin Methi Hakkındadır.

⁷⁷⁰² Sâhib ünvanını alan ilk vezir, Sâhib bin ‘İbâdî

⁷⁷⁰³ Ey dergâhının başında Sâhib-i Rey’in hikâyesinin anlatıldığı zat! Kerem sokağının başında, Hâtem-i Tayî’nin oturduğu kişi...

- 2- Ehterân der heves-i pâye-i a‘lâ-yi sipihr
Sû-yi eyvân-ı tu âverde be ‘illiyyîn pey⁷⁷⁰⁴
- 3- Ve âsmân der taleb-i vâsıta-i ‘akd-i nücûm
Rûy der re’-yi tu âverde ki vey şâhid-i vey⁷⁷⁰⁵
- 4- Felek câh-ı turâ hâric-i ‘âlem dâhil
Kutb-i tedbir-i turâ ‘urve-i takdir-i cudey⁷⁷⁰⁶
- 5- Câh-ı tust ey zı cihân bîş cihânî ki dero
Vehm râ per be bered hayret ü fikret râ pey⁷⁷⁰⁷
- 6- Çe nebî çün tu konî yâd-ı Peyamber çe ebî
Bâz eger o koned în lütf çe Ca‘fer çe Nebî⁷⁷⁰⁸
- 7- Sâhib ü sadr-ı cihânî vü cihân zinde be tust
‘Akl dâned ki be cân zinde buved kâlıb-ı hay⁷⁷⁰⁹
- 8- Mülk râ re’-yi tu ma‘mûr çönân mî dâred
Ki be tedbir birûn burd herâbî ez mey⁷⁷¹⁰
- 9- Subh râ re’-yi tu ger perde-i kitmân be dered
Nîz kes çehre-i hurşîd ne bîned bî hûy⁷⁷¹¹

⁷⁷⁰⁴ Yıldızlar feleğin en yüksek mertebesinin hevesiyle, cennetin en yüksek makamı olarak senin sarayına doğru yüz tutmuşlar.

⁷⁷⁰⁵ Sema, yıldızların anlaşması için vasıta aradığında, senin düşüncene başvurmuştur çünkü bu antlaşmaya o şahittir.

⁷⁷⁰⁶ Felek senin haşmetini içinde bulunduğu âlemin dışına; senin düşüncenin mihverini ise kutup yıldızının takdirinin kolu (kulpu) olarak koymuştur.

⁷⁷⁰⁷ Ey haşmeti dünyadan fazla olan kişi, şu kadar var ki dünya, zannı (kanattaki) bir tüy olarak değerlendirir, şaşkınlık ve düşünceyi esas alır.

⁷⁷⁰⁸ Eğer sen peygamberi yâd edersen ister peygamberlik, ister babalık fark etmez. Eğer o bu lütfü yine ihsan ederse ha Cafer ha Nebi, fark etmez.

⁷⁷⁰⁹ Dünyanın sahibi ve efendisi sensin, cihan seninle diridir. Bedenin ruhla diri olduğunu akıl bilir.

⁷⁷¹⁰ Senin düşüncen (basiretin, ileri görüşün) mülkü öyle mamur bir halde tutuyor ki tedbir ile şaraptan bozulmayı çıkardı.

⁷⁷¹¹ Eğer sabahın sır perdesini düşüncen yırtarsa, senin tabiatın olmadan artık kimse güneşin yüzünü göremez.

- 10- Neyl hâhed ruh-i hurşîd meger vakt-i zevâl
Kasr-ı meymûn-i turâ nâkıs ez ân gerded fey⁷⁷¹²
- 11- Ender ân ma‘reke ger hamle-i şeb-gîr-i kazâ
‘Âlem-i ‘âfiyet ez dest-i havâdis şod tayy⁷⁷¹³
- 12- Çerh mî goft ki ber kîst telâfî-yi vücûd
Himmetet dest be ber ber zed ü goftâ ki ‘Aliyy⁷⁷¹⁴
- 13- Hîştên ber nazaret cilve hemî kerd cihân
Âsmân goft ki hod râ çikonî rüsvâyî⁷⁷¹⁵
- 14- Îltifât-ı tu ‘enân-ı çust ez ân kerd ki bûd
Der izâ-yı nazaret nesye vü nakdeş lâ şey’î⁷⁷¹⁶
- 15- Be hilâfet pederet ser çu neyâvered fûrûd
Be vezâret ki koned re’-yi turâ kânî‘ key⁷⁷¹⁷
- 16- Vahdet-i nev-‘i tu ber şahs-ı tu maksûr koned
‘Akl-ı serfî ki nazîret ne dehed metleb-ı ey⁷⁷¹⁸
- 17- Ber hevâşî kemâlât-ı tu âyed peydâ
Gerçi der asl keşîdend tirâz-ı bîdî⁷⁷¹⁹
- 18- Ber nikûhâh-ı tu müşkil ne şeved vahy ez hâb

⁷⁷¹² Güneşin yüzü, zeval zamanında senin mübarek sarayına ulaşmak ister. Gölgelemin kısa olması bundandır.

⁷⁷¹³ Eğer kader o savaşta sabah erkenden hamle yaparsa, afiyet (huzur, sulh) âlemi hadiselerin elinden viran olur.

⁷⁷¹⁴ Felek şöyle der: “Varlığın intikamı kimedir”? Senin himmetin elini böğrüne koyarak şöyle der: “Ali (ben)”.

⁷⁷¹⁵ Dünya zatını sana gösterdi (cilve etti), sema şöyle dedi: “Kendini neden rüsva ediyorsun”?

⁷⁷¹⁶ Nazarında nakit ve veresiyesinin hiç bir şey olduğunu göstermek için senin lütfun, gemini ondan aceleyle çekiverdi.

⁷⁷¹⁷ Baban hilafete baş eğmediği halde seni vezirliğe kim ikna edebilir ki?

⁷⁷¹⁸ Senin türünün vahdeti, kendi şahsında biter. Sırf akılsın zira maksat ve istek benzerini veremez.

⁷⁷¹⁹ Her ne kadar bir sıra söğüt çevresine çekmiş olsalar da senin kemalatın, etraftan görünür.

Ber bed endîş-ı tu zâhir ne şevêd rüşd ez gayy⁷⁷²⁰

19- Katre der çeşm-i hasûdet ne şuguft er be fosord
Zânki gam der nefeseş ta‘biye dâred meh-i Dey⁷⁷²¹

20- Düşmenet kirmek pîle est ki ber hod heme sâl
Kefen-i hod tened ân râ be dehân ân ez key⁷⁷²²

21- Tâ zebân zahme buved çün be hadîs âyed ‘ûd
Tâ dehân nagme buved çün be hurûş âyed ney⁷⁷²³

22- Serv veş der çemen-i bâğ-ı me‘âlî mî bâl
Tâ cihânî kemer emr-i tu bendend çu ney⁷⁷²⁴

23- Der her ân dil ki zı ikbâl-i tu derd-i hasedest
Dârû⁷⁷²⁵-yi bâz-pesîn bâd bero ya‘nî key⁷⁷²⁶

⁷⁷²⁰ Senin sevenlerin için rüyayı vahiyden ayırmak zor olmaz. Kötü niyetlilerine ise doğru yol ile yanlış yol görünmez.

⁷⁷²¹ Seni kıskananların gözünde damla donarsa buna şaşırmamalı. Nitekim kader onun soluğuna Dey ayını koymuştur.

⁷⁷²² Düşmanın öyle bir ipek böceğidir ki her sene kendine, aceleyle kefen örür, (şöyle ki) bunu, ağzı ile onu, kusuntusuyla...

⁷⁷²³ Ud, söze başladığında dil ona mızrap olur. Ney, coştığında ağız nağme olur.

⁷⁷²⁴ Tüm dünyanın, senin emrinde olduğu halde; elpençe divan durması için (bel bağlaması için) servi ağacı gibi büyüklük bahçesinin çemeninde iftihar et.

⁷⁷²⁵ Firdevsî’nin Şah-nâmesinde bir terim var mış; “ilaç, Söhrap’ın ölümünden sonra”, belki şair burada “ne zaman” diyerek onu kast etmiş olabilir.

⁷⁷²⁶ Hangi yürekte senin ikbalini kıskanma derdi varsa son ilaç ona bu olsun, yani “ne zaman”?

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ENVERÎ VE NEF'Î KASÎDELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

N: Nef'î

E: Enverî

B: Benzerlikler

F: Farklılıklar

Âb-ı hayât

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde âb-ı hayat kavramıyla ilgili yirmi beyit tespit edilmiştir. Nef'î, âb-ı hayata, öncelikle ölümsüzlüğü temsil eden, Hz. Hızır ve İskender'in söz konusu edildiği beyitlerde yer verir. Hz. Hızır ile İskender'i beraber zikreder. Nitekim Hz. Hızır, Kur'an'da zikredildiği üzere Hz. Mûsa ile ölümsüzlük suyunu bulmak için yaptığı seyahat sebebiyle söz konusu edilmiş ve âb-ı hayatla bir nevi özdeşleşmiştir. âb-ı hayat deyince, akla Hz. Hızır gelmektedir.

a) Bazen sırları açıklama hususunda, Hz. Hızır gibi ifade yeteneğine sahip olan birini övmek için, benzetme unsuru olarak kullanır (N.k.2-5). Bazen sanatını övme hususunda bir vesile ittihaz eder ve kaleminden âb-ı hayat feyzi saçan Hz. Hızır misali, mana ustası olduğunu ifade etmek suretiyle kendisini över (N.k.31-52). Nef'î'ye göre âb-ı hayat, zevkini idrak edene badedir, çünkü bu durumu Hızır ve İskender itiraf etmiştir.

Bâdedir zevkini idrâk edene âb-ı hayât

Mu'terifdir buna Hızır ile Sikender de tamâm (N.k.51-5)

b) Ayrıca âb-ı hayat, ona göre Ölümsüzlük suyu, hayat İksiri, dirilişin sembolüdür (N.K.10-13), (N.k.14-22), (N.k.57-16). Kıyamete kadar devam eden güç, kudret hâkimiyet ve ihsanın da en önemli simgesidir (N.k.4-42).

c) Nef'î'ye göre âb-ı hayat, sanatın, parlak bir şekilde, ebediyete kadar itibar görmesi ve devam etmesi için önemli bir kaynaktır (N.k.5-10), (N.k.13-30), (N.k.32-53), (N.k.41-46), (N.k.45-40), (N.k.48-60), (N.k.53-43). Nef'î, âb-ı hayatı, ölüm ve hayat gibi iki zıt unsurun bir tarafı olarak sunar.

Bu kerâmet bana besdir ki midâd-ı hâmem

Dosta âb-ı hayât ola adûya zehr-âb (N.k.32-53)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde âb-ı hayat kavramıyla ilgili beş beyit tespit edilmiştir. Enverî, âb-ı hayat kavramını, ölüleri diriltme mucizesine sahip olan Hz. İsa'nın söz konusu edildiği beyitlerde kullanmıştır.

a) Hayatı ve dirilticiliği vurgulaması açısından söz konusu edilmiştir (E.k.15-4), (E.k.20-18).

b) Yine ebedî hayat suyunu bulup içtiğine inanılan ve kıyamete kadar yaşayacağı kabul edilen Hz. Hızır ve İskender'le de ilintilendirilerek ifade edilmiştir. Enverî, kendini İskendere benzetmiş, övdüğü şahsı ise âb-ı hayata teşbih etmiştir.

Hâl-i men bende vü hâlet-i men
Geşt âb-ı hayât u Zü'l-Karneyn,⁷⁷²⁷ (E.k.148-5)

c) Enverî, âb-ı hayat kavramını, övdüğü kişilerin üstün niteliklerini dile getirmede bir vasıta olarak ta kullanmıştır. Bunlar, Cömertlik, hayat ve şifa veren nimet, mutluluk kaynağı gibi sıfatlardır (E.k.20-18), (E.k.62-17).

ç) Enverî'ye göre zulüm, hararetiyle dünyanın suyunu kurutandır, methettiği kişinin kaleminden damlayan; adalet, ihsan, cömertlik, bağışlama, hoşgörü ise âb-ı hayattır.

Der kâm-ı cihân âb şod ez teff-i sitem huşk
Cüz âb-ı hayât ez ser-i kilket ne-çekîde,⁷⁷²⁸ (E.K.176-12)

(B)

Nef'î, âb-ı hayata öncelikle, ölümsüzlüğü temsil eden, Hz. Hızır ve İskender'in söz konusu edildiği beyitlerde yer verir. Hz. Hızır ile İskender'i beraber zikreder. Bu durum Enverî'de de görülmektedir. Yine her iki şair de bu kavramı, ölümün zıttı, hayatın kaynağı, güç, kudret, cömertlik ve adaletin timsali olarak ele alırlar.

Hevâsında rutûbat ol kadar kim her dem urdukça
Olur, âb-ı hayât-âsâ vücûd-ı âdeme sârî, N.k.14-22)

Tuyî ki ebr zı te'sîr-i feth-i bâb goft
Tevâned er heme âb-ı hayât bârâned,⁷⁷²⁹ (E.k.62-17)

⁷⁷²⁷ Ben kulunuzun hali; ebedi hayat suyu ve Zülkarneyn'in durumuna dönüştü.

⁷⁷²⁸ Zulmün hararetinden, dünyanın ağzında su kurudu. Senin kaleminin ucundan, âb-ı hayattan başka bir şey damlamamış.

⁷⁷²⁹ Bulut, senin fetih kapısını açma gücünden dolayı şöyle dedi: Eğer o dilerse âb-ı hayatın tümü yağdır.

(F)

Nef'î, kasidelerinde âb-ı hayat kavramına, Enverî'ye göre daha fazla yer vermiştir. Ancak Enverî âb-ı hayatı az kullanmakla birlikte; âb-ı rengîn (çeşitli renklerdeki, mutluluk, sarhoşluk ve hayat kaynağı olan şarap) (E.k.103-3), âb-ı engûr (şarabın kaynağı, özü olan üzüm suyu, şarap, cennetteki Kevser havuzunun suyu ve bade) (E.k.28-3), âb-ı ateş (ateş renginde kırmızı su, şarap) gibi kavramları da kullanmıştır. Nef'î'nin kasidelerinde söz konusu kavramlar bulunmamaktadır.

Ey tama' ez hâk-ı rengîn ger tehî dârî tu kîs

Vey tarab ez Âb-ı rengîn ger tehî dârî tu kâs⁷⁷³⁰, (E.k.103-3)

Nef'î, bu kavramları övdüğü kişilerle birlikte, daha çok kendini nazara vermede dile getirmiştir.

Hâmem ki nazmımı eder ihyâ midâd ile

âb-ı hayâta reşhası rûh-ı revân verir, (N.k.5-10)

Adâlet-Dâd

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde dâd-adâlet kavramıyla ilgili doksan sekiz beyit tespit edilmiştir. Bu kavram, Nef'î'nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak Enverî'ye göre daha az yer alan kavramlardandır. Nef'î, söz konusu kavramı on bir anlamda kullanmıştır.

a) Övülen zatı, adaleti hasebiyle Hz. Ömer'e benzetmesidir. Çünkü o, adaleti itibariyle Ömer, ahlakı itibariyle de Ali gibidir. Osmanlı hanedanı, onun zatıyla şeref bulmaktadır (N.k.4-7). Bu zat, din-perver olmakla birlikte adil bir hükümdardır. Ömer'in adaletine, Ebû Bekir'in itikadına sahiptir (N.k.26-27). Nef'î, Övdüğü zattan, Rafizîleri kırarak Ömer'in intikamını almasını ve Ali'nin cengâverliğiyle, Acem mülkünde, bu seçilmiş zatlara düşman olan, tek bir kişi bile bırakmamasını istemektedir (N.k.28-40). Hidiv Hüseyin Paşa'yı; Hüseyin namıyla meşhur, Ali ahlakıyla ma'ruf ve adaletiyle mezkûr bir zat olarak takdim ediyor (N.k.39-13). Sadrazamı, İmâm-ı A'zam'ın doğruluğuna sahip, adil bir şahıs olarak övmektedir (N.k.52-30). Methedilen şahsı tavsif ederken onun, Ömer'in adaletine, Ali'nin ilmine ve Aristo'nun hikmetine, Hızır'ın

⁷⁷³⁰ Ey insan! Eğer renkli topraktan hırsı alırsan; senin için geriye, altın ve gümüş torbası (kis) kalır. Ey insan! Eğer renkli sudan neşeyi alırsan; senin için geriye sadece şarap kadehi (kâse) kalır.

bilgisine, Ahmed'in sünnetine ve İsa'nın nefesine sahip olduğunu ifade ediyor (N.k.52-39).

Nihâd-ı âb u hâkinde sirişte adl-ı Fârûkî

Kitâb-ı akl u fikrinde nüvişte zühhd-i Tayfûrî, (N.k.35-26)

b) Nef'î'ye göre methedilen zatın adaleti, huzur, sükûn, güvenlik ve mutluluğun vesilesi olduğu gibi, her türlü kötülüğün de def'ine sebep olmaktadır. Onun adaleti birçok sapığı yola getirmiştir. Bundan dolayı Şeytan'ın vesvesesi, gönle yol bulamaz. (N.k.4-31). Övülen zatın adaleti bir diyarı kaplayınca; hırsız haramiler, Hak yolunun kervanına kılavuz olurlar (N.k.29-29). Adaletin galebesiyle, zulüm önce gizlenir, sonra yok olur gider (N.k.33-4), (N.k.50-34). Onun adalet bağının, çemeninin baharında; hile bostanının gülü açamaz (N.k.54-26). Onun adaleti, âlemde fesadı nehyetse; fitnenin boynundaki damarın bağı, ceza zinciri olur (N.k.55-30).

Cihân ol denlü pür-emn ü emândır devr-i adlinde

Ki fitne var ise ancak hat-ı nev-hîz-i dilberdir, (N.k.20-31)

c) Nef'î, dâd kavramını, alçak felekten intikam alma olarak vasfetmektedir. Çünkü bu felek, ehl-i dili ve irfanı paymal etmiştir (N.k.4-39). Nef'î, yine devrin adil hükümdarından, ehl-i dile yapılan zulmün intikamını almasını istemektedir (N.k.25-1). Övülen şahsa hitaben, eğer intikamını almaz ise ülkenin her köşesinin karışacağını ihtar etmektedir (N.k.25-8).

Kırıp al dâdını Sıddîk u Fârûkun revâfızdan

Âlîlik et koma mülkü Acemde bir teberrâyı, (N.k.28-40)

ç) Nef'î, övdüğü zatın adaletini tüm dünyaya yaymak suretiyle bütün âlemde emn ü emniyeti hâkim kıldığını vurgulamaktadır. Nef'î'nin övdüğü III. Ahmet, adaletiyle zamana emn ü emân müjdesi verir (N.k.5-27), (N.k.8-43). Övülen zatın adalet tırağıyla, memleket zinetlenir (N.k.9-19). Bu zatın ülkeyi mükemmel yönetimine delil, adaletidir (N.k.11-35). Onun tahtı, adalet semasıdır. Tacı ise devlet güneşidir (N.k.12-10). Adalet ve insafının kemaliyle dünyayı dengede tutmaktadır (N.k.12-17). Mutluluk veren, düşman saflarını kıran şahenşâhın adalet tahtı, dindarların tacıdır (N.k.15-38), (N.k.16-30). Yedi iklimin hâkimi, kara ve denizlerin padişahı, zamanın adil hükümdarıdır (N.k.17-16). Onun adaletiyle, zamanın harap hali, muntazam hale geldi (N.k.17-21), (N.k.17-40). O, adaletiyle âlemi mamur ettikçe ona yapılan dualar müstecab olur (N.k.17-

41). Nef'î, Sultân Dördüncü Murâd'ı vasfederken onun, adalette bir benzerinin dünyaya gelmediğini ifade eder (N.k.19-23).

Mülk-i pür-adlinde hod etmez takayyüd kârbân
Hâris-i kâlâ mıdır yâ düzd-i bî-pervâ mıdır? (N.k.7-28)

Şehzâdelerin de cihan hükümdarı olan pederleri gibi adaleti temsil ettiklerini belirtir (N.k.20-13), (N.k.20-20). Çünkü saltanat, adalet ayini ile zinet bulur (N.k.21-40), (N.k.24-11), (N.k.26-16). Övülen zat, adaletiyle ve cömertliğiyle meşhur olan cihan hükümdarıdır (N.k.27-11), (N.k.27-36). Nef'î, adil ve insafî olan hükümdarın ömrüne daima duacıdır (N.k.27-48). Onun adli, harap olmuş nice mülkü mamur etmektedir.

Yapar bir lahzada adlin harâb olmuş nice mülkü
Bozar bir hamlede tîgın düzülmüş nice alayı, (N.k.28-31)

Bu zat, ilim ve adalet mülkünü yücelten padişah'tır (N.k.30-18). Onun adil iradesi, her neyi hükmüyle murad ederse, hiçbir şey haddini tecavüz edemez (N.k.31-40). Bu köhne dolap, onun adaletinin suyuyla dönmek suretiyle, cihanı gül bahçesine çevirir (N.k.32-36). Onun adaletinin eseri, toprağa bile tesir eder (N.k.40-8). Dünya var olduğundan beri böyle, adaletiyle düzenli bir vezir görmemiştir (N.k.40-20). Bu vezir, füzelanın câhının kıblesi, fukaranın hâmisî ve âlemin, adalet sığınağıdır (N.k.41-16), (N.k.43-28). Onun sarayı, adaletin mahkemesi ve ümmetin dergâhıdır (N.k.43-29). Devlet işlerinin kanununu düzenlediğinden beri onun adaletinin sesi bütün dünyaya yayılmıştır (N.k.45-21). O, yeryüzü için âlim, dindar bir dâver (adaleti yerine getiren hâkim) dir (N.k.48-7). Övülen zat, saltanatın müşîri, somut bir akıl, halkın sığınağı ve mücessem bir adalettir (N.k.49-18), (N.k.49-20). Onun adaletinin sayesinde âlem huzur içinde uyurdu (N.k.51-33). Onun adaletinin devri, dünya için gül bahçesidir (N.k.56-15). Onun şeriatinin kanunu, haşre kadar kemal-i adl ile vezaret makamını ihya etmiştir (N.k.57-44).

d) Nef'î, her bir saltanatın, Nûşîrevân'ın devletinin adalet kanunlarını uygulaması gerektiğini dile getiriyor (N.k.5-37).

e) Nef'î'ye göre adaleti mürebbi olan her memleketin âb u havası, kurda, çobanın hasletlerini verir (N.k.5-38), (N.k.37-25) Övülen zatın adaleti öyle bir seviyededir ki onun devrinde, keklik ve doğan kuşu yuvalarında birbirine müsafir olurlar.

Adli bir gâyetde kim devrinde kebg ü şâhbâz

Birbirini âşyânında gelir mihmân bulur, (N.k.9-24)

Onun adaleti uçan kuşlara şamil olsa, keklik, şahinin gözlerinin üzerinde uçardı (N.k.14-39). Onun adaleti cihan meclisini süsleseydi, mumun ateşi pervanenin kanatlarına zarar vermezdi (N.k.15-32). Methedilen adil sultanın adaleti dünyaya şamil olsaydı dişi ceylan, kudurmuş erkek aslanın kızkardeşi olurdu (N.k.20-32). Aynı şekilde dişi ceylanla erkek aslan, karı koca gibi olurdu (N.k.21-20). Kır kekliğinin yavrusu, şahin ile oynardı (N.k.23-18). Kartal, güvercin avlamak hevesiyle kanat açamazdı (N.k.32-35). Desenli yastığın üzerindeki aslan, ceylan için, kaplanın kuyruğu gibi olurdu (N.k.38-16), (N.k.40-26). Bu zatın adaleti gürültülü bir ülkeye bekçi olsa ceylan yavrusu, kaplanın dizini kendisine yastık yapardı (N.k.47-28). Kır kekliği, şahinin sesini duyunca dans etmeğe başlardı (N.k.48-24). Nehirlerin gül bahçesini basmaması için sabah rüzgârı, dalgalarla bend olurdu (N.k.50-25). Onun adaleti dünyadaki zararları ıslah etmek isteseydi alaca yılanın dişi, şifa vermek için ilaç olurdu (N.k.52-28). Onun adaletinin rüzgârı gölge etmeseydi; güneş dünyayı yakar kül ederdi (N.k.53-41), (N.k.56-20). Adaleti rüzgârın mizacını terbiye etse sümbülün saçı dağılmaktan emin olurdu (N.k.57-27). Onun adaleti güzellik ülkesinin bekçisi olsaydı, putların mahmur gözü, naz kadehi içmezdi (N.k.58-28). Adaletinin sesi âlemi tutalı korkudan, sazın sesi, perdeden çıkmaz oldu (N.k.62-21).

f) Övülen zatın adil yönetiminde dünya, Cem'in saadetli devranına gülüp geçmektedir (N.k.11-19). Onun yeryüzünü adaletle yönetmesi, Cem'in devrindeki adilane yönetim gibidir (N.k.12-13). Onun adil yönetiminin, saadetli devriyle cihan öyle mutludur ki Cem'in devrindeki gibi mest ü huşyârı ayırmak güçtür (N.k.14-38), (N.k.24-19). O zat, Âsaf ve Cemşîd gibi; ülemanın kıblesi, fukaranın adalet kapısıdır (N.k.32-23), (N.k.62-2). Nef'î, övülen şahsın Hz. Süleyman gibi tahta çıkmasını ve adaletle hükmetmesini diliyor (N.k.12-51). Onun vücudu adaletinden dolayı, Rabb'in celal sıfatının mazharı olmuştur (N.k.33-14). Yine onun adaleti, yeryüzünün memleketlerine şeref vermektedir (N.k.33-54). Mükâfat ve ceza, onun adaletine göre tayin edilir (N.k.34-29). Memleketi adaletiyle süsleyen vezir, Âsaf gibi adil bir vezirdir (N.k.36-43), (N.k.37-13).

Revâ mıdır sa'âdetle dururken Âsaf-ı devrân

Sadâret eylemek bir dîv-i sadr-ı adl ü dâd üzre, (N.k.44-19)

g) Felek, yüce bir mevkiye sahip olan Osman han'ın ayağına yüz sürerek, "cihan şahım benim" der (N.k.13-22). Övülen zatın adaletinin devrinde zaman şöyle der: "Bu günler, benim bayram ve Nevruz zamanımdır" (N.k.13-23), (N.k.14-32).

h) Nef'i, kendi sanatıyla ilgili feyzin, gönül ehline Allah'ın bir adaleti olarak ihsan edildiğini, bunun ceht ile elde edilemeyeceğini ifade ediyor (N.k.13-46), (N.k.22-45). Nef'i, fasih lisanının, Selmân'ın adil nazmının zevkini verdiğini söylemektedir (N.k.31-14).

Taklîd ile olmaz bu kadar lezzet-i güftâr

Bu lehçe-i pâkîze bana dâd-ı Hudâdır, (N.k.34-39)

ı) Nef'i'ye göre insaflı ve adil hükümdar ne emretse, kader ve kaza onu yerine getirir (N.k.18-58). Ayrıca melaîke, onun hizmetkârıdır (N.k.51-37).

Enverî: Enver'i'nin kasidelerinde dâd-adâlet kavramıyla ilgili yüz altmış dört beyit tespit edilmiştir. Enver'i'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'i'nin kasidelerindeki beyit sayısından daha fazladır. Enverî, söz konusu kavramı on bir anlamda kullanmıştır.

a) Sabah rûzgârı, mutedil havayı övülen şahsın adaletinden elde etmiştir (E.k. 2-25). O zat, ilim ve adalet meskeninde oturmaktadır (E.k. 14-33). Onun av esnasında kullandığı tuzağının yemi, cömertlik ve adalet oldu (E.k. 40-30). Onun adaletinin zinetinden, diğer bayrama kadar, dünyanın boynu ve kulağı, saçılmış inciyle dolsun (E.k. 41-38). Semanın dengesini, onun adaleti sağlasın (E.k. 43-3). Adaleti, geceyi gündüz gibi aydınlattı. Gündüz, bayram gibi sevinçlidir (E.k. 45-9), (E.k. 46-16). Onun emniyet ve adalete meftuniyeti, zamaneyi, ona ve devletine aşık etti (E.k. 47-3). Zamanenin hükümlerinin onun adaletinin terazisiyle bağlanması ve çözülmesi, ebediyyen ölçülüdür (E.k. 48-18). Himmeti, adaletle elini açınca, kıymetin ayağını güneşin üzerine koyar (E.k. 54-15). Onun adaleti Süheyl yıldızı gibidir (E.k. 64-13).

Der zînhâr-i 'adl-i tu eyyâm u bes tu râ

Hıfz-ı Hüdâyî dâde be zinhâr rûzgâr,⁷⁷³¹ (E.k. 72-42)

⁷⁷³¹ Senin adaletine sığınan günler sana yeter. Bu vesileyle; Allah, hafiziyetini senin vesilenle zamanın himayesine vermiştir.

Güneş, onun adaletinin gölgesinin altına girse haşre kadar asla tutulmaz. (E.k. 74-37). Kara ve deniz, onun adaletinin gölgesinde mamurdur (E.k. 82-23). Onun adaletinden, hava sürekli yağmur yağdırır (E.k. 88-14), (E.k. 90-1), (E.k. 91-18). Onun adaletinin bayrağının yardımı ile feleğin arkası sağlamdır (E.k. 98-21). Onun adaleti yedi renge (yedi gezegene), Pervin (Ülker yıldızı) şeklini verir (E.k. 110-12). Felek, onun cömertliğiyle ihtiyaçtan uzak kalır (E.k. 115-7), (E.k. 122-1). Onun adaleti, aydınlığı gündüz gibi olan bir gecedir (E.k. 132-5). Mimarın yaptığı iş; onun şümüllü adaletinin eseridir (E.k. 142-5). Kader, onun kapsamlı adaletinden, denge ve ayar bulmuştur (E.k. 170-8). Bu vesileyle din ve devletin nizamı, dalların içinde saba rüzgârına yol gösterir (E.k. 187-17).

b) Enverî'ye göre Adaleti mürebbi olan her memleketin âb u havası, kurda, çobanın hasletlerini verir. Onun adaletinin çiçeği açıldıktan sonra, feleğin törpüsünün sitem okuyla acı vermesi artık söz konusu değildir (E.k. 3-13). Onun adaleti, sürüyü kurttan koruma hususunda daha emin kıldı (E.k. 5-38). Kekliği şahinin pençesinde ve kartalın gagasında emniyette bırakırdı (E.k. 11-8). Semanın karanlığı, ışık atkısıyla beraberdir. Onun adaletinden dolayı zamanenin diken, hurmayla beraberdir (E.k. 17-29). Erkekler ve kadınlar, onun adaletinin gölgesinde toplanmışlardır (E.k. 17-34). Aslan, onun yaratılışıyla ormansız kaldı. Kurt, onun adaletiyle dişsiz kaldı (E.k. 33-38).

Hest istilâ 'adleş be kemâlî ki kenûn

Bâz râ hemî ta'ne zened der kuhsâr,⁷⁷³² (E.k. 67-34)

Su, ateşin üzerine gelse, onun adaletinin korkusundan rüzgâr ve toprak gibi her ikisi de, öğretmen olur (E.k. 77-15). Onun adaleti olmasaydı kökü kurumuş feleğin zulmünden, dünyada yaş ve kuru hiç bir şey kalmazdı (E.k. 82-25). Bu adil devirde, kötü huyların kırılmasıyla; yakut, saldırıdan korunmuştur (E.k. 82-26). Onun korkusundan; hızlı ve güçlü olan aslan, uyuklamanın tadını çıkaramıyor (E.k. 83-25), (E.k. 84-25). Adaletinin gölgesinin korunmasına şükredenler; gezgin ve yerleşik olanlarla, vahşi hayvanlar ve kuşlardır (E.k. 91-6). Mükemmel adaletiyle o, yağmurun bitkiye yaptığını yapar (E.k. 94-10). Adaleti; her iyiyi müjdeleyici ve her kötüden sakındırandır (E.k. 97-11). Onun adaletinin binasına sarhoşluk tahribi düşmez. Affının himayesine değişim korkusu uğramaz (E.k. 97-16). Adalet eliyle, fitnenin ayağını zincirler (E.k. 98-6).

⁷⁷³² Onun adaleti öyle mükemmel bir şekilde her tarafı istila etmiştir ki; artık günümüzde keklik, dağlarda sürekli şahini tenkit etmektedir.

Adaletinin binasına sarhoşluktan dolayı, bir tahrip gelmez (E.k. 98-7). Adalet eli, ecelin elini, dünyadan uzaklaştırır (E.k. 115-10). Onun adaletiyle tüm dünya, karmaşadan ve hatadan uzaktır (E.k. 117-36). Adalet eli, dünyaya öyle açılmıştır ki ecel eli saldırmak istese, onu bağlar (E.k. 117-39). Onun adaleti, hiçbir kanıt olmadan, sitemin üzerine varır (E.k. 118-13). Onun adaleti vasıtasıyla; doğan, keklik ile kurt, koyunlarla barışıktır (E.k. 120-29). Onun sayesinde zulüm, adalet oldu ve karanlık aydınlığa dönüştü (E.k. 121-3). Eğer onun adaleti dünyada egemen olursa; şahin kuşunun gözü güvercinin yeri (yuvası) olur (E.k. 121-7). Adaletinin çekici özelliği, suçluların sırrını; ter damlaları ile deri gözeneklerinden çekip çıkarır (E.k. 124-48). Adaletin mahiyeti hakkında tek bir ayetin, mesajını dinlemeyen kimse; şimdi, mazlumlara onun adaletinden, mesaj götürmektedir (E.k. 125-34). Dünya, onun adaleti ile imar olmaktadır (E.k. 125-38). Onun adalet kılavuzunun hizmetçileri, her nereye varsa koyunlar, kurttan ölülerinin kan bedelini isterler (E.k. 126-26). Sitem, onun adaletinin ayağını bağlamak istediğinde; hayretten, elini eli üzerine koymuştu (E.k. 128-10). Onun adaleti, sıkıntıya düşmediği sürece; fitne, küstahlık ve tuğyan edemez (E.k. 129-25). Adalet, onun liyakati için, ayağını sağlamlaştırmıştır (E.k. 130-7). Eyvah, kâinatın mimarlığı eğer onun adaletinde dercedilmiş olmasaydı (E.k. 132-25). Adaletinin sınırları öylesine emniyetlidir ki fitne ve kötülük, dünyanın sınırlarından içeri giremez (E.k. 137-23). Onun adaletiyle, aslan bekçi olmuş, kurt ise çobandır (E.k. 139-40). Dünyada onun adaletinin olmadığı yer, viran ve harabedir (E.k. 140-17).

Gurg ez nihîb-i ‘adl-i tu ender diyâr-i tu

Ez bîm-i mîş bedreke gîred seg-i şobân,⁷⁷³³ (E.k. 141-26)

Onun adaleti sayesinde; boğa burcu, samanın eziyetini görmemiştir (E.k. 144-27). Onun adaleti, elini uzatsa; keklik, şahine karşı üstünlük elde eder (E.k. 150-14). Kehribar, samanı dünyadan zorla götürse; onun adaletinden cevap ister (E.k. 160-19). Adaletten dolayı onun yüzü, sonsuza kadar sevinçlidir (E.k. 162-19). Onun adaleti, zulmün görüntüsünü öylesine sildi ki dünyadan davacılık usulü (resmi) kalktı (E.k. 162-20), (E.k. 163-16). Adaletiyle, imanın hürmetini artırır ve küfrü azaltır (E.k. 163-28), (E.k. 164-31). Onun adaletinin himayesinde; saman, kehribara itaat etmeyecektir (E.k. 167-17), (E.k. 168-12). Adaletinin yüz akından dolayı dünya, fitne ve fesadı elli senelik ekmekle

⁷⁷³³ Kurt, senin diyarında, adaletinin heybetinden; koyunun korkusundan, çoban köpeğini kendisine bekçi tutar.

kesadda bulmuştur (E.k. 170-9). Onun adaleti, aşk oyunu ihdas etmek için nice kum keklüğünü ve şahini birbirine katmıştır (E.k. 174-20). Onun adaleti yüzünden kehribarın tabiatı, samanın sözünü etmez (E.k. 179-4), (E.k. 180-4). Onun adalet loncasında aslan, tuhafiye dükkânı açmak ister (E.k. 188-28).

c) Övülen zat, muazzam adaletinden, dünyada benzeri olmayan bir bina yapmıştır. Çünkü o, ülkede adaletin teminatıdır. Nitekim dünyadaki adalet, din ve sanat onun adaletinden beslenmektedir (E.k. 5-19). Adalet âleminin mülkünü kendi insafla kontrol eden kişi odur. O, dinin asaleti ve şeref semasının güneşidir (E.k. 11-1). Tüm dünyayı adaletin gölgesinde tatlı uykuya götüren zat odur (E.k. 11-10). Adalet âlemine hâkim olup, kendi iradesine göre yönlendirendir (E.k. 12-17). Nitekim dünyadaki adalet, din ve sanat ondan beslenmektedir (E.k. 24-29), (E.k. 26-1), (E.k. 58-41). O, adalet ve ceza gibidir. Beşîr ve nezîrdır (E.k. 29-2). Adaletin gölgesi, dinin mevcut olduğu bütün sahalarda etkilidir (E.k. 35-2). Onun padişahlıktaki imameti, adaletten başka bir şey değildir (E.k. 40-4). Bu zatın adalet terazisi ve insafla, devlet işleri ve halkın muamelesi, binlerce yıldır ölçülmektedir (E.k. 46-2), (E.k. 47-4). Onun adaleti sayesinde, emniyet, samanın dışına kadar ulaşır (E.k. 59-7), (E.k. 61-17).

Nedîd mîsl-i tu hengâm-i ‘adl çeşm-i hired

Nezâd şebh-i tu hengâm-ı lütf mâder-i cûd,⁷⁷³⁴ (E.k. 64-30)

Adaletin gölgesi her tarafa yayılmıştı. (E.k. 67-22), (E.k. 74-36). Onun adaleti yanında, cömertlik masal olmuştur (E.k. 80-5). Allah tüm dünyayı, onun adaletine tevdi etmiştir (E.k. 81-42). O zatın adaletin övgüsünde, dil acizdir (E.k. 86-7), (E.k. 86-11), (E.k. 86-14). O tac, adaletin bahtına şeref kazandırdı (E.k. 86-17). Zamane, onun adaletinden mamur oldu (E.k. 87-35). Adaletin gölgesi; yüksek ve alçak yerlere; varlığa ve yokluğa ulaşmıştır (E.k. 94-16), (E.k. 98-20), (E.k. 118-9). Onun adaleti, rahmet nişanesidir (E.k. 120-35). Devamlılığı için, adaleti bir kanıttır (E.k. 120-45). Evet, adalet devamlılığın nedenidir (E.k. 123-21), (E.k. 124-49). Zira adalet ve devamlılık sonsuza kadar birbirinden ayrılmaz (E.k. 126-27), (E.k. 168-24) Sabâ ve Debûr; feleğin burnuna, onun adaletinden esintiler götürürler (E.k. 137-5). Onun adalet haremi öyle emniyetlidir ki; Rûkn-i Hatim onun sütunları tarafından azarlanır (E.k. 138-11). Onun her tarafa yayılmış olan adaleti, dünya için insaf nimetidir (E.k. 151-2), (E.k. 160-18). Adalet

⁷⁷³⁴ Akıl göz, adalet esnasında senin gibi birisini görmedi. Cömertliğin annesi, lütuf anında senin benzerini doğurmadı.

olmadan şahın duası kabul olmaz (E.k. 160-20). Onun adalet eli, hem mükâfat hem ceza vermektedir (E.k. 168-21). Ka'be, onun adaleti sayesinde emniyettedir (E.k. 174-32). Övülen zatın adaletinden dolayı Allah'ın mahlûkatı rahattır (E.k. 175-1), (E.k. 175-7), (E.k. 175-20).

Hod cüz ez behr-i bekây-i 'adl dîger behr çîst

În siyâsethâ ki mevrûsest ez peygamberî,⁷⁷³⁵ (E.k. 181-15)

ç) Methedilen şahsın adaletinin baharında vücut bulan öyle bir bahçe vardır ki Çinli ressamın resimlerini ve atölyesini kıskandırır (E.k. 6-32). Dünyada, bütün koyun sürüleri içerisinde kurdu alan, onun adaletidir (E.k. 39-14). İslam ülkesinin bahçe ve bostanları; onun adaletinin baharında güzellik, şan ve şevket bulmuştur (E.k. 169-6). Padişahlığın (mülkün) bahçesi, onun adaletinin kılıcıyla bezenmiştir (E.k. 172-1).

d) mülkün temeli olan onun adaleti, âdem ile Havvâ gibidir (E.k. 8-3).

e) dünyada onun adaletinin bekçisiyle (yasağıyla) doğru iş yapan yönetim, şaraptan sarhoşluk kuvvetini daima defedebilir. İnsan fitratına zarar veren tüm olumsuzlukları savar (E.k. 11-9). Mağara dostunun kapısında örümcek varken, zalimler ona asla yaklaşamaz (E.k. 16-13). Zulüm, onun adaletinden dolayı zindandadır (E.k. 33-35). Mahşer gecesine kadar devam eden şahın adaleti, zulmün ayağını kırmıştır (E.k. 37-56). Adaletin binası onunla sağlamlaştı (E.k. 45-2). Zulüm eli; onun adaletinden dolayı, çınar ağacının dalında bulunan rüzgâr gibi yumuşak olur (E.k. 58-48). Onun adaletinin suyu, zulmün ateşini söndürdü (E.k. 87-36).

f) Enverî, övülen zatın adaletinin, her mülke lazım olan bir vakia olduğunu ifade ediyor (E.k. 13-26). Bütün dünya onun adaletinin âdetine (metoduna) sahip oldu (E.k. 38-15).

g) Enverî, her saltanat sahibinin, Nûşîrevân'ın devletinin adalet kanunlarını uygulaması gerektiğini belirtiyor. Ona göre hâkimiyet dergâhının doğum yeri, Acem mülküdür. Adaleti ile feryat edenlerin imdadına yetişen de Arab'ın dininin hakemidir (E.k. 19-20). Vallahi Nûşîrevân, onun adalet nâibi olur (E.k. 33-36). Adalet, onun isabetli görüşünden, Nûşîrevân'ın ruyasına ulaştı (E.k. 66-12). Turan ülkesi, baştanbaşa onun adaletiyle abad olmuştur (E.k. 81-12), (E.k. 81-33). Enverî hükümdara; “İran'ın da senin

⁷⁷³⁵ Peygamberden miras olan bu siyasetler, adaletin devamından başka ne iş içindir?

adaletinden hissesini alması gerekir” diyor (E.k. 81-43), (E.k. 85-75). Nûşirevân’ın adaleti, onun adaletinin bir taklididir (E.k. 139-32).

h) Enverî, övülen zatı, adaletiyle Hz. Ömer’e benzetiyor. Enverî’ye göre övülen şahıs, Hz. Ömer’in adâlet ve salâbetinin varisidir (E.k. 24-4). Âdil hükümdarın dünyaya teşriî, adaletin sembolü olan yüz, Ömer gibidir (E.k. 25-4), (E.k. 54-13). Onun adı, nice Ömer’in adına terbiye verdi. Bundan dolayı adaleti, Ömer’in adaleti gibi ola geldi (E.k. 61-19). Ömer’in kanun ve adaleti, onda temessül etti (E.k. 79-17). Din, nizamı Ömer’in adaletinden almıştı, halk ise nizamı övülen zattan almıştır (E.k. 83-20), (E.k. 84-20).

ı) Onun adaleti, adaletin amiri olan kişiden sonra herkesin memur olduğu kişi gibidir (E.k. 27-20).

i) Enverî’nin adaleti, çeşitli unsurlara benzetmesidir. Öncelikle Enverî, adaleti sümbüle benzeterek onun rüzgârının burnuna esmediğini ifade ediyor (E.k. 64-7). Övülen zat, adaletin murassa tacı ve cömertliğin övüncüdür (E.k. 64-19). Methettiği şahsın adaletini pazıya benzetiyor (E.k. 64-28). O zatın adaleti, huzur veren bir örtüdür (E.k. 74-33). Onun adaletinin baharı gelmeden, ağaçlar meyve vermez. (E.k. 75-36). Onun adaletinin gölgesinin altında havf ü reca (korku ve ümit) yoktur (E.k. 84-38). O, adalet bostanının süsüdür E.k. 86-1). Zulüm karşısında onun azmi, adaletten siper yapmıştır (E.k. 86-3). Enverî, ayrıca adaleti doğruluk ve saflık olarak vafediyor (E.k. 92-13). Onun sarayı, adalet güneşinin ufkudur (E.k. 108-17). Padişahlık kuşu (hüma-yı saltanat), onun adaletinden kanatlanmıştır (E.k. 169-1).

Dergâh-ı tu bâb-ı a‘zam-ı ‘adlest

Mehdî şöde nâmzed be bevvâbî,⁷⁷³⁶ (E.k. 180-9)

(B)

Nef’î, kasidelerinde dâd-adâlet kavramını, Enverî gibi öncelikle Hz. Ömer’in adaletini esas alarak değerlendiriyor. Övülen zatı, adaleti hasebiyle Hz. Ömer’e benzetiyor. Çünkü o, adaleti itibariyle Ömer, ahlakı itibariyle de Ali gibidir. Osmanlı hanedanı, bizzat adaletle şeref bulmuştur (N.k.4-7). Bu zat, dinperver olmakla birlikte adil bir hükümdardır. Ömer’in adaletine, Ebû Bekir’in itikadına sahiptir (N.k.26-27). Nef’î, Övdüğü zattan, Rafizîleri kırarak Ömer’in intikamını almasını ve Ali’nin

⁷⁷³⁶ Senin dergâhın, adaletin en büyük kapısıdır. Mehdi, senin sarayında ancak kapıcılığa aday olmuştur.

cengâverliğiyle, Acem mülkünde, bu seçilmiş zatlara düşman olan, tek bir kişi bile bırakmamasını istiyor (N.k.28-40). Hidiv Hüseyin Paşa'yı; Hüseyin namıyla meşhur, Ali ahlakıyla ma'ruf ve adaletiyle mezkûr bir zat olarak tanıtıyor (N.k.39-13). Sadrazamı; İmâm-ı A'zam'ın doğruluğuna sahip, adil bir şahıs olarak övüyor (N.k.52-30). Methedilen şahsı tavsif ederken onun; Ömer'in adaletine, Ali'nin ilmine ve Aristo'nun hikmetine, Hızır'ın bilgisine, Ahmed'in sünnetine ve İsâ'nın nefesine sahip olduğunu ifade ediyor (N.k.52-39), (N.k.35-26).

Diğer bir benzerlik ise Nef'î'ye göre methedilen zatın adaleti, huzur, sükûn, güvenlik ve mutluluğun vesilesi olduğu gibi, her türlü kötülüğün de define sebeptir. Onun adaleti birçok sapığı yola getirmiştir. Bundan dolayı şeytanın vesvesesi, gönle yol bulamaz. (N.k.4-31). Övülen zatın adaleti bir diyarı kaplayınca; hırsız haramiler, Hak yolunun kervanına kılavuz olurlar (N.k.29-29). Övülen şahsın adaletinin galebesiyle zulüm, önce gizlenir sonra yok olur gider (N.k.33-4), (N.k.50-34). Onun adalet bağına ait çemenin baharında, hile bostanının gülü açamaz (N.k.54-26). Onun adaleti, alemde fesadı nehyetse; fitnenin boynundaki damarın bağı, ceza zinciri olur (N.k.55-30), (N.k.20-31).

Nef'î'nin, övdüğü zatın adaletini tüm dünyaya yaymak suretiyle bütün alemde emn ü emanı hakim kıldığını vurgulaması da diğer bir benzerliktir. Nef'î'nin övdüğü III. Ahmet, adaletiyle zamana emn ü eman müjdesi verir (N.k.5-27) , (N.k.8-43). Övülen zatın adalet tараğıyla, memleket zinetlenir (N.k.9-19). Bu zatın ülkeyi mükemmel yönetimine delil, adaletidir (N.k.11-35). Onun tahtı, adalet semasıdır, tacı ise devlet güneşidir (N.k.12-10). Adalet ve insafının kemaliyle dünyayı dengede tutmaktadır (N.k.12-17). Mutluluk veren, düşman saflarını kıran şâhenşâhın adalet tahtı, dindarların tacıdır (N.k.15-38), (N.k.16-30). Yedi iklimin hakimi, kara ve denizlerin padişahı, zamanın adil hükümdarıdır (N.k.17-16). Onun adaletiyle, zamanın harap hali, muntazam hale geldi (N.k.17-21), (N.k.17-40). O, adaletiyle alemini mamur ettikçe, ona yapılan dualar müstecab olur (N.k.17-41). Nef'î, Sultan Dördüncü Murad'ı vasfederken onun, adalette bir benzerinin dünyaya gelmediğini ifade ediyor (N.k.19-23), (N.k.7-28).

Şehzadelerin de cihan hükümdarı olan pederleri gibi adaleti temsil ettiklerini belirtiyor (N.k.20-13), (N.k.20-20). Çünkü saltanat, adalet ayini ile zinet bulur (N.k.21-40), (N.k.24-11), (N.k.26-16). Övülen zat, adaletiyle ve cömertliğiyle meşhur, cihan hükümdarıdır (N.k.27-11), (N.k.27-36). Nef'î, adil ve insafli olan hükümdarın ömrüne duacıdır (N.k.27-48). Onun adli, harap olmuş nice mülkü mamur etmektedir (N.k.28-31).

Bu zat, ilim ve adalet mülkünü yücelten padişah'tır (N.k.30-18). Onun adil iradesi, hükmüyle her neyi murad ederse, hiçbir şey haddini tecavüz edemez (N.k.31-40). Bu köhne dolap, onun adaletinin suyuyla dönmek suretiyle, cihanı gül bahçesine çevirir (N.k.32-36). Onun adaletinin eseri, toprağa bile tesir etmektedir (N.k.40-8). Dünya var olduğundan beri sağlam adaletiyle düzenli bir vezir görmemiştir (N.k.40-20). Bu vezir, füzelanın cahının kiblesi, fukaranın hamisi ve âlemin, adalet sığınağıdır (N.k.41-16), (N.k.43-28). Onun sarayı, adaletin mahkemesi ve ümmetin dergâhıdır (N.k.43-29). Devlet işlerinin kanununu düzenlediğinden beri onun adaletinin sesi, bütün dünyaya yayıldı (N.k.45-21). O, yeryüzü için âlim, dindar bir dâver (adaleti yerine getiren) dir (N.k.48-7). Övülen zat, saltanatın müşiri, somut bir akıl, halkın sığınağı ve mücessem bir adalettir (N.k.49-18), (N.k.49-20). Onun adaletinin sayesinde âlem, huzur içinde uyurdu (N.k.51-33). Onun adaletinin devri, dünya için gül bahçesidir (N.56-15). Onun şeriatinin kanunu, haşre kadar kemal-i adl ile vezaret makamını ihya etmektedir (N.k.57-44).

Nef'î, Enverî gibi her saltanat sahibinin, Nûşîrevân'ın devletinin adalet kanunlarını uygulaması gerektiğini belirtiyor (N.k.5-37). İki şair arasındaki başka bir benzerlik ise adaleti her türlü kötülüğü ve fenalığı engelleyici bir faktör olarak kullanılmasıdır. Nef'î'ye göre adaleti mürebbi olan her memleketin âb u havası, kurda, çobanın hasletlerini verir (N.k.5-38), (N.k.37-25). Övülen zatın adaleti öyle bir seviyededir ki onun devrinde, keklik ve doğan kuşu yuvalarında birbirine müsafir olurlar (N.k.9-24). Onun adaleti uçan kuşlara şamil olsa keklik, şahinin gözlerinin üzerinde uçardı (N.k.14-39). Onun adaleti cihan meclisini süsleydi, mumun ateşi pervanenin kanatlarına zarar vermezdi (N.k.15-32). Methedilen adil sultanın adaleti dünyaya şamil olsaydı dişi ceylan, kudurmuş erkek aslanın kızkardeşi gibi olur (N.k.20-32). Aynı şekilde dişi ceylanla erkek aslan, karı koca gibi olurdu (N.k.21-20). Kır kekliğinin yavrusu, şahin ile oynardı (N.k.23-18). Kartal, güvercin avlamak hevesiyle kanat açmazdı (N.k.32-35). Desenli yastığın üzerindeki aslan, ceylan için, kaplanın kuyruğu gibi olurdu (N.k.38-16), (N.k.40-26). Bu zatın adaleti gürültülü bir ülkeye bekçi olsa ceylan yavrusu, kaplanın dizini kendisine yastık yapar (N.k.47-28). Kır kekliği, şahinin sesini duyunca dans etmeğe başlardı (N.k.48-24). Nehirlerin gül bahçesini basmaması için sabah rüzgârı, dalgalarla bend olurdu (N.k.50-25). Onun adaleti dünyadaki zararları ıslah etmek isteseydi alaca yılanın dişi, şifa vermek için ilaç olurdu (N.k.52-28). Onun adaletinin rüzgârı gölge etmeseydi, güneş dünyayı yakar, kül ederdi (N.k.53-41), (N.k.56-20). Adaleti rüzgârın mizacını terbiye etse, sümbülün saçı dağılmaktan emin olurdu (N.k.57-27). Onun adaleti

güzellik ülkesinin bekçisi olsaydı, putların mahmur gözü naz kadehi içmezdi (N.k.58-28). Adaletinin sesi âlemi tatalı; korkudan, sazın sesi, perdeden çıkmaz olmuştur (N.k.62-21).

Nef'i, Enverî gibi beyitlerinde adalet kavramını, Cem'in devri ile ilişkilendiriyor. Nef'i'ye göre övülen zatın adaletinde, dünya, Cem'in saadetli devranına gülüp geçmektedir (N.k.11-19). Onun yeryüzünü adaletle yönetmesi, Cem'in devrindeki adilane yönetim gibidir (N.k.12-13). Onun adil yönetiminin, saadetli devriyle cihan öyle mutludur ki Cem'in devrindeki gibi mest ü huşyârı ayırt etmek güçtür (N.k.14-38), (N.k.24-19). O zat, Âsaf ve Cemşîd gibi; ülemanın kıblesi, fukaranın adalet kapısıdır (N.k.32-23), (N.k.62-2).

Nef'î, Enverî gibi övdüğü zatın adil yönetiminin her zaman ve her varlığa hükmünü geçirdiğini ifade ediyor. Nef'î'ye göre insaflı ve adil hükümdar ne emretse, kader ve kaza onu yerine getirir (N.k.18-58). Melaike, onun hizmetkârıdır (N.k.51-37).

(F)

Nef'î, dâd-adâlet kavramı, Enverî'den farklı anlamlarda da kullanmıştır. Nitekim Nef'î, dâd kavramını, alçak felekten intikam almanın vesilesi şeklinde vasfetmektedir. Çünkü bu felek, ehl-i dili ve irfanı paymal etmiştir (N.k.4-39). Nef'î, yine devrin adil hükümdarından, ehl-i dile yapılan zulmün intikamını almasını istemektedir (N.k.25-1). Övülen şahsa hitaben, eğer intikamını almaz ise ülkenin her köşesinin karışacağını ihtar etmektedir (N.k.25-8), (N.k.28-40).

Diğer bir farklılık; Nef'î, övülen şahsın Hz. Süleyman gibi tahta çıkmasını ve adaletle hükmetmesini diliyor (N.k.12-51). Onun vücudu, adaletinden dolayı Rabb'in celal sıfatının mazharı olmuştur (N.k.33-14). Onun adaleti, yeryüzünün memleketlerine şeref verir (N.k.33-54). Mükâfat ve ceza, onun adaletine göre tayin edilir (N.k.34-29). Memleketi adaletiyle süsleyen vezir, Âsaf gibi adil bir vezirdir (N.k.36-43), (N.k.37-13), (N.k.44-19). Nef'î'ye göre felek, yüce bir mevkiye sahip olan Osman Hân'ın ayağına yüz sürerek, "cihân şâhım benim" der (N.k.13-22). Zaman, bir insan gibi konuşmak suretiyle methedilen şahsın devrini, şöyle vasıflandırır: "Bu günler, benim bayram ve Nevruz zamanımdır" (N.k.13-23), (N.k.14-32). Ayrıca Nef'î, kendi sanatıyla ilgili feyzin, gönül ehline Allah'ın bir adaleti olduğunu, bunun ceht ile elde edilemeyeceğini ifade ediyor (N.k.13-46), (N.k.22-45). Nef'î, fasih lisanının, Selmân'ın adil nazminin zevkini verdiğini ifade etmektedir (N.k.31-14), (N.k.34-39).

Âdem

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Âdem kavramıyla ilgili kırk üç beyit tespit edilmiştir. Nef'î, Âdem kavramını daha çok beşeriyet, insanlık anlamlarında kullanmıştır. İnsanlığın atası, İlk nebi, Eşref-i mahlûk, Allah'ın yeryüzündeki halifesi ve muhatabı, Meleklerin secde ettiği üstün varlık, Kendisi sebebiyle İblis'in Allah'a isyan ettiği ve Dergâh-i İlâhî'den kovulduğu zat, kâinatın zübdesi şeklinde kavramlaştırmaktadır.

a) Hz. Âdem'in peygamber olarak temsil ettiği özelliklerin kavram olarak kullanımı, beşeri yönüne göre daha azdır (N.k.20-14), (N.k.12-47), (N.k.18-67), (N.k.21-6), (N.k.24-40), (N.k.25-2), (N.k.28-6), (N.k.38-6), (N.k.39-18), (N.k.39-34), (N.k.41-17), (N.k.41-18), (N.k.45-11), (N.k.46-26), (N.k.49-9).

b) Hz. Âdem'in gerçek hüviyetiyle zikredildiği beyitlerde Nef'î, öncelikle Âdem'i; nebilerin evveli ve beşerin babası, Hakk'ın seçilmiş kulu ve kerim bir zat olması hasebiyle söz konusu etmiştir (N.k.1-32). Âdem zübde-i âlemdir, kâinatın özüdür (N.k.2-27). Âdem cennete girmiş, orayı görmüş, sonra da çıkartılmıştır (N.k.7-6).

Şehr-i hoş-âb u hevâ ya'nî İstanbul kim eğer

Tarhını görse behiştî unutturdu Âdem, (N.k.52-13)

c) Nef'î'ye göre Âdem uzun yaşamıştır, bu günkü insanın hâlihazırdaki ömür süresi Âdem'in devrine göre çok kısadır (N.k.10-7), (N.k.63-20).

ç) Âdem, cehaletin zıddı, ilmin ve marifetin kaynağıdır (N.k.21-38).

d) Âdem, en üstün vasıflara sahiptir. O, kâinatın övücüdür, nitekim bu özelliğinden dolayı meleklerin kendisini kıskandıkları rivayet edilir (N.k.24-9), (N.k.51-20).

e) Âdem, melekler gibi sadece hayra mazhar değildir. Şeytanlar gibi sadece şerre mazhar olmamıştır. Hz. Âdem hem hayra hem de şerre mazhar olan bir varlıktır (N.k.24-33).

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Âdem kavramıyla ilgili otuz sekiz beyit tespit edilmiştir. Enverî de Âdem kavramını daha çok beşeriyet, insanlık anlamlarında kullanmıştır. İnsanlığın atası, İlk nebi, Eşref-i mahlûk, Allah'ın yeryüzündeki halifesi ve muhatabı, meleklerin secde ettiği üstün varlık, kendisi sebebiyle İblis'in Allah'a isyan

ettiği ve Dergâh-i İlâhî'den kovulduğu zat, kâinatın zübdesi şeklinde kavramlaştırmıştır (E.k.9-18), (E.k.32-1), (E.k.32-2), (E.k.32-24), (E.k.71-54), (E.k.108-7), (E.k.118-8), (E.k.130-1), (E.k.131-1), (E.k.133-1), (E.k.162-15), (E.k.162-6).

Enverî'nin kasidelerinde Hz. Âdem birçok yönüyle ele alınarak söz konusu edilmiştir.

a) Onun insanlık neslini temsil etmesi ve insanlığın ilk babası olmasıdır (E.k.52-25), (E.k.109-11), (E.k.131-1), (E.k.132-3). Âdem ve Havva'nın nikâhlanması, insanlığın başlangıcı olarak kabul edilir.

Eger ne vâsıta-i 'akd-i 'âlem-i o bûdî
Çe bûd fâyîde der 'akd-i Âdem ü Havvâ,⁷⁷³⁷ (E.k.7-9)

b) Hz. Âdem, nebilerin ilki ve beşerin babası, Hakk'ın seçilmiş kulu ve her yönden kerim bir zattır (E.k.26-21), (E.k.115-12), (E.k.128-24), (E.k.128-25), (E.k.184-24), (E.k.188-24). Hz. Âdem annesiz ve babasız olarak yaratılmıştır.

Peder-i evvel Âdem ânki vücûd
Ne zı mâder ne ez peder dâred,⁷⁷³⁸ (E.k.56-48)

c) Hz. Âdem kendinden sonra gelen nesillere, yaratılış özelliklerini genetik (kalıtsal olarak, veraseten) nakletmiştir (E.k.94-17).

ç) Âdem topraktan yaratılmıştır, toprakta kimyasal olarak birçok nitelik vardır, dolayısıyla toprakta bulunan nitelikler âdem'de de mevcuttur (E.k.100-5), (E.k.111-17).

d) Âdem, kulluğu temsil eder, Şeytan ise isyanı...(E.k.113-18-), (E.k.164-4), (E.k.188-71).

(B)

Nef'î, Enverî gibi Âdem kavramını daha çok beşeriyet, insanlık anlamlarında kullanmıştır. İnsanlığın atası, ilk nebi, eşref-i mahlûk, Allah'ın yeryüzündeki halifesi ve muhatabı, meleklerin secde ettiği üstün varlık, kendisi sebebiyle İblis'in Allah'a isyan

⁷⁷³⁷ Onun (memduhun) kâinatı birbirine bağlayan vasıtası olmasaydı, Âdem ile Havva'nın birbiriyle nikâhlanmasının ne faydası olurdu?

⁷⁷³⁸ İnsanlığın ilk babası olan Âdem'in vücudu, ne anneden, ne de babadan meydana gelmiştir. Dolayısıyla ne annesi vardır ne de babası.

ettiği ve Dergâh-i İlâhî'den kovulduğu zat, kâinatın zübdesi şeklinde vasıflandırmıştır. (N.k.20-14) (N.k.12-47), (N.k.18-67), (N.k.21-6), (N.k.24-40), (N.k.25-2), (N.k.28-6), (N.k.38-6), (N.k.39-18), (N.k.39-34), (N.k.41-17), (N.k.41-18), (N.k.45-11), (N.k.46-26), (N.k.49-9). (E.k.9-18), (E.k.32-1), (E.k.32-2), (E.k.32-24), (E.k.71-54), (E.k.108-7), (E.k.118-8), (E.k.130-1), (E.k.131-1), (E.k.133-1), (E.k.162-15), (E.k.162-6).

Hız. Âdem'in gerçek hüviyetiyle zikredildiği beyitlerde Nef'î de öncelikle Âdem'i; nebilerin evveli ve beşerin babası, Hakk'ın seçilmiş kulu ve kerim bir zat olması hasebiyle söz konusu etmiştir (N.k.1-32). Enverî'nin aynı hususla ilgili beyitleri şunlardır: (E.k.26-21), (E.k.115-12), (E.k.128-24), (E.k.128-25), (E.k.184-24), (E.k.188-24).

Nef'î, Âdem ve şeytanla ilgili beyitlerinde; şeytanın sıfatları ve Âdem'in beşer olarak onun iğvalarına maruz kalması, Âdem'in melekler ve şeytandan üstün olan niteliklerini dile getirmede, Enverî'ye benzemektedir. Ancak teferruatta farklılıklar vardır (N.k.24-33). (E.k.113-18-), (E.k.164-4), (E.k.188-71).

(F)

Enverî'den farklı olarak Nef'î Âdem'in zübde-i âlem yani kâinatın özü olmasını vurgulamıştır (N.k.2-27). Nef'î'ye göre Âdem, cennete girmiş, orayı görmüş, sonra oradan çıkartılmıştır (N.k.7-6). Nef'î, İstanbul'u cennetten üstün görür.

Şehr-i hoş-âb u hevâ ya'nî Stanbul kim eğer

Tarhını görse behiştî unutturdu Âdem, (N.k.52-13)

Nef'î'ye göre Âdem uzun yaşamıştır, günümüz insanının hâlihazırdaki ömür süresi Âdem'in devrine göre çok kısadır (N.k.10-7), (N.k.63-20). Âdem, cehaletin zıddı, ilmin ve marifetin kaynağıdır (N.k.21-38). Enverî'de Âdem'in yaşıyla ilgili beyit yoktur. Nef'î'ye göre Âdem, en üstün vasıflara sahiptir. O, kâinatın övüncüdür, nitekim bu özelliğinden dolayı meleklerin kendisini kıskandıkları rivayet edilir (N.k.24-9), (N.k.51-20). Âdem, melekler gibi sadece hayra mazhar değildir. Şeytanlar gibi sadece şerre mazhar olmamıştır. Hız. Âdem hem hayra hem de şerre mazhar olan bir varlıktır (N.k.24-33). Enverî'ye göre ise Âdem, kulluğu temsil eder, şeytan ise isyanı (E.k.113-18-), (E.k.164-4), (E.k.188-71). Burada iki şair arasında küçük bir nuans farkı söz konusudur.

Enverî, Nef'î'den farklı olarak insanlığın başlangıcını Âdem ve Havva'nın nikâhlanmasına bağlar.

Eger ne vâsıta-i ‘akd-i ‘âlem-i o bûdî
Çe bûd fâyîde der ‘akd-i Âdem ü Havvâ,⁷⁷³⁹ (E.k.7-9)

Enverî’ye göre Hz. Âdem annesiz ve babasız olarak yaratılmıştır.

Peder-i evvel Âdem ânki vücûd
Ne zı mâder ne ez peder dâred,⁷⁷⁴⁰ (E.k.56-48)

Ayrıca Hz. Âdem kendinden sonra gelen nesillere, yaratılış özelliklerini genetik (kalıtsal olarak, veraseten) nakletmiştir (E.k.94-17). Âdem topraktan yaratılmıştır, toprakta kimyasal olarak birçok nitelik vardır, dolayısıyla toprakta bulunan nitelikler Âdem’de de mevcuttur (E.k.100-5), (E.k.111-17).

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Her iki şair de Hz. Âdem’in bilinen özelliklerini beyitlerinde dile getirmişlerdir. Fakat Âdem’in niteliklerine yükledikleri anlamlar, verdikleri örnekler ve ifade tarzları farklıdır. Hz. Âdem’le ilgili temel faktörlerde belli benzerlikler vardır.

Âfet

Nef’î: Nef’î’nin kasidelerinde âfet kavramıyla ilgili elli üç beyit tespit edilmiştir. Nef’î, kasidelerinde âfet kavramını birkaç anlamda kullanmıştır. Çoğunlukla, güzellik unsuru olarak ele almıştır. Klasik edebiyatımızda, sevgili bir afettir. Bu gün bile birinin fevkalade güzelliğinden söz edilirken; âfet gibi güzel demek âdettir. Şiirlerimizde âfet, âfet-i devrân gibi tabirler de çok geçmektedir. Bununla beraber şairlerimiz âfet sözünü bâzen belâ, musîbet gibi manalarda da kullanmışlardır. Esasen lügat manası da belâ, dâ’iye ve güzel mahbûbedir.⁷⁷⁴¹ Yunan mitolojisinde felaket, mühliktir⁷⁷⁴².

a) Güzelliğin afetleri, aşığı yakıp kül etmekte, hayatını alt üst ederek onu perişan etmektedir (N.k.1-9), (N.k.29-3), (N.k.29-46), (N.k.42-27).

Bir âfet-i pür-şîve ki her gamze-i şûhu
Sermet iken âmîhte-i şerm ü hayâdır, (N.k.34-13)

⁷⁷³⁹ Onun kâinatı birbirine başlayan vasıtası olmasaydı, Âdem ile Havva’nın birbiriyle nikâhlanmasının ne faydası olurdu?

⁷⁷⁴⁰ İnsanın ilk babası olan Âdem’in vücudu, ne anneden, ne de babadan meydana gelmiştir.

Dolayısıyla ne annesi vardır ne de babası.

⁷⁷⁴¹ Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, 1. Baskı, Ankara, 2000, s. 68-69.

⁷⁷⁴² Azra Erhat, *Mythos ve Mythologia*, 6. Baskı, İstanbul, 1996.

b) Nef'î'ye göre âfet, haset ve kıskançlığın neticesi olan nazardır. Negatif nazar âfeti, öyle bir beladır ki eski çağlardan günümüze kadar, toplumlar onun belasından titremekte ve Allah'a sığınmaktadır. Nitekim nazar dinlerde de kötü neticesinden sakınılması gereken bir kavram olarak zikredile gelmiştir (N.k.1-15).

c) Âfet aynı zamanda dünyaya ait tüm bela ve musibetlerin bileşkesi olarak ta zikredilmektedir (N.k.23-34).

ç) Maddi, manevi musibet, bela ve fitne, dini musibet olarak ta ifade edilmektedir (N.k.38-19), (N.k.52-3).

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde âfet kavramıyla ilgili yedi beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin âfeti, öncelikle beşerin dünyada karşılaşabileceği maddi ve manevi musibet, felaket, keder ve sıkıntı olarak kullandığı görülmektedir.

a) Enverî'ye göre feleğin dönüşü ve dünyanın gidişatı insana çeşitli belalar getirir. Bundan dolayı Enverî, övdüğü kişinin bu tür bela ve musibetlerden emin olmasını diler.

Pâye-i kudret mebâd ez gerdiş-i gerdûn fûrûd

‘Âlem-i ‘ömret mebâd ez âfet-i gât herâb,⁷⁷⁴³ (E.k.11-27)

b) Enverî'ye göre dünyadaki maddi varlıklar, eğer ahirete tercih edilir ve hayatın yegâne maksadı şeklinde görülürse, insana sıkıntı verir (E.k.141-18).

c) İnsan için, kalbi ve bedeni musibet ve belalar söz konusudur. Nitekim insan kalbi daima mihnet ve keder okunun hedefidir. Beden ise, afet ve bela kılıcına siper olmaktadır (E.k.17-21).

ç) Ruhun afetlerinden biri de sevgiliden gelen mektuptur. O mektubun başlangıcı aşkın bedenini incitmek ve ruhunun afeti ile ilgili iken, son kısmı ise gönül derdi ve aşkın ciğerinin yanışı hakkındadır (E.k.81-2).

d) Maddi ve manevi âfetlerden biri de dini dâyi'e ve belalardır, bu da şeriatta serkeşlik ve isyanla kendini gösterir (E.k.27-11), (E.k.184-3). Devlet ve toplum içinde zuhur eden fitne ve musibet te başka bir tür âfettir.

⁷⁷⁴³ Kudretinin temeli, dünyanın dönüşünden olumsuz etkilenmesin. Ömrünün âlemi cihanın afetinden yıkılmasın.

Takrîr-i hâl-i devlet çendân ki kem konî bih
Zân fitne-i pey-â-peyî zân âfet-i demâdem,⁷⁷⁴⁴ (E.k.131-34)

(B)

Nef'î, âfeti Enverî gibi maddi, manevi musibet, bela ve fitne, dini musibet şeklinde ele alıp kullanmaktadır. Ancak âfetin bu anlamda kullanılışı, Enverî'de oldukça sınırlıdır (N.k.52-3).

Yûsuf-ı hulkudur ol şâhid-i ma'ni kim olur
Dil-i akl âfet-i aşk ile serâsîme vü deng, (N.k.38-19)

Âfet aynı zamanda dünyaya ait tüm bela ve musibetlerin bileşkesi olarak da zikredilmektedir (N.k.23-34). Maddi, manevi musibet, bela ve fitne, dini musibet olarak ta ifade edilmektedir (N.k.38-19), (N.k.52-3).

Enverî de dini dâ'iyeye ve belaları, maddi ve manevi âfet olarak görür. Bu da şeriatta, serkeşlik ve isyanla kendini gösterir (E.k.27-11), (E.k.184-3). Devlet ve toplum içinde zuhur eden fitne ve musibetler de başka bir âfettir.

Takrîr-i hâl-i devlet çendân ki kem konî bih
Zân fitne-i peyâ-peyî zân âfet-i demâdem,⁷⁷⁴⁵ (E.k.131-34)

(F)

Nef'î, kasidelerinde âfet kavramını Enverî'den farklı olarak birkaç anlamda kullanmıştır. Çoğunlukla, güzellik unsuru şeklinde ele almıştır. Klasik edebiyatımızda, maşuk, bir afettir. Bu gün bile birinin fevkalade güzelliğinden söz edilirken; âfet gibi güzel denir. Güzelliğin afetleri, aşığı yakıp kül eder. Hayatını alt üst ederek onu perişan duruma sokar (N.k.1-9), (N.k.29-3), (N.k.29-46), (N.k.42-27).

Nef'î'ye göre bir başka açıdan âfet; haset ve kıskançlığın neticesi olan nazardır. Nazar öyle bir beladır ki eski çağlardan beri toplumlar, onun belasından titremekte ve

⁷⁷⁴⁴ Devletin bünyesinde ortaya çıkan fitneyi ve peş peşe gelen afeti, ne kadar az anlatırsan, o kadar iyi olur.

⁷⁷⁴⁵ Devletin bünyesinde ortaya çıkan fitneyi ve peş peşe gelen afeti ne kadar az anlatırsan, o kadar iyi olur.

Allah'a sığınmaktadırlar. Nitekim nazar, dinlerde de âfetinden sakınılması gereken bir kavram olarak zikredilir (N.k.1-15).

Enverî, Nef'î'den farklı olarak âfeti, öncelikle beşerin dünyada karşılaşabileceği maddi ve manevi musibet, felaket, keder ve sıkıntı olarak kullanır. Enverî'ye göre feleğin dönüşü ve dünyanın gidişatı insana çeşitli belalar getirir. Bundan dolayı Enverî, övdüğü kişinin bu tür bela ve musibetlerden emin olmasını diler (E.k.11-27). Enverî'ye göre dünyada bulunan maddi varlıklar insana sıkıntı verir (E.k.141-18). Ona göre insan kalbi daima mihnet ve keder okunun hedefidir. Beden ise afet ve bela kılıcına siper olur (E.k.17-21). Ruhun afetlerinden biri de sevgiliden gelen mektuptur. O mektubun başlangıcı, bedeninin incinmesi ve ruhun afeti ile ilgili ike son kısmı ise gönül derdi ve ciğerin yanışı hakkındadır (E.k.81-2).

Nef'î ve Enverî'nin âfet kavramıyla ilgili kullandıkları benzer beyitler çok azdır. İki şair de bu kavramı farklı anlamlarda ele alıp değerlendirmişlerdir.

Afyon

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde afyon kavramıyla ilgili beyte rastlanmamıştır.

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde afyon kavramıyla ilgili üç beyit tespit edilmiştir. Enverî, kasidelerinde afyon kavramını, uyuşturucu, acı su, ağız tadını bozan bir unsur ve faktör olarak kullanmaktadır (E.k.46-17), (E.k.88-50).

Ver kemer cüz be hidmetet bended
Ney-şeker-i âbeş âb-ı afyon bâd,⁷⁷⁴⁶ (E.k.48-16)

Âhû

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde âhû kavramıyla ilgili on yedi beyit tespit edilmiştir. Nef'î'nin kasidelerinde âhû kavramı genel itibariyle iki şekilde kullanılmıştır.

a) Ceylan, güzellik, güç, kuvvet ve şiddetin zıddı olan masumiyet, acziyet, nahiflik unsurudur. Burada Nef'î, methettiği kişinin adaletini yücelterek iki zıt unsuru bir arada zikretmektedir.

⁷⁷⁴⁶ Eğer kemer sana hizmet etmekten mâdâ, başka bir şey ve başka birisinin adına bağlanırsa; onun suyunun şeker kamışı, afyon suyu gibi (acı, zehirleyici) olsun. Beddua olarak; (şekerkamışı ekse afyon biçsin).

b) Gücü, kuvveti ve şiddeti temsil eden aslan veya kaplandır. Diğer ise zayıflığı ve aczi temsil eden, aynı zamanda onun avı olan ceylandır. Nef'î'ye göre hakiki adaletin bulunduğu yerde ceylan yavrusu vahşi bir aslanı zincirinden kendine bağlayarak güder (N.k.10-27), (N.k.47-28).

Adli ger nâzım-ı ahvâl-i ded ü dâm olsa

Alır âhû-bereyi dâye gibi düşünâ şîr, (N.k.40-26)

Aynı manaya yakın olarak; dişi ceylan, erkek aslanın güç, kuvvet, şiddet, vahşet ve düşmanlığı (saldırganlığı) karşısında sulh ve barışı temsil eder (N.k.21-20), (N.k.38-16). İkinci olarak Nef'î'nin kasidelerinde âhû, güzel koku ve cazibedar bir sevgili şeklinde yer almıştır. Bu iki unsur, saraydaki bir cariyeye ilgili bazen beraber kullanılmakta (N.k.18-38); bazen de koku ve güzellik olarak farklı kişi ve ortamlarda yer almaktadır (N.k.50-9), (N.k.56-42).

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde afyon kavramıyla ilgili on iki beyit tespit edilmiştir. Âhû kavramı, Enverî'nin kasidelerinde de anlam itibarıyla iki şekilde işlenmektedir.

a) Yukarıda da bahsedildiği üzere; ceylanın, aslanın güç, kuvvet, şiddet ve düşmanlığı (saldırganlığı) karşısında sulh, barış ve masumiyeti temsil etmesidir. Enverî kasidelerinde de de iki canlı zıt özellikleriyle söz konusu edilmiştir. Ekolojik dengeyi sağlayan ve birbirine besin zinciriyle bağlanmış olan bu canlılar, şairler tarafından yaşam tarzlarıyla örneklendirilerek sosyal yaşama konu edilmişlerdir. Söz konusu nitelikleri kurgusal olarak insan yaşamına uyarlanmıştır (E.k.37-8). Aslan, ihram giyen ceylanın arkasında “lebbeyk” nidası çekmektedir (E.k.39-7). Ceylanın ovada otlaması ve saksaganın havada uçuşması, idarecilerin insaf ve adaletine bağlıdır (E.k.107-24).

İnsâf-ı tu der mâcerây-ı şîrân

Âhû be-çigân râ hakem girifte,⁷⁷⁴⁷ (E.k.174-11)

b) Âhûnun Enverî'de güzel koku, amber, ceylanın göbeğinde bulunan halis misk gibi niteliklerle söz konusu edilmesidir. Enverî'ye göre tabiattaki güzel kokunun sebebi ceylanda bulunan amberdir (E.k.5-7), (E.k.19-7), (E.k.76-38), (E.k.88-51), (E.k.176-18). Güzel ahlak ve adaletin esintisi ormanın üzerinden geçse, aslan tatar âhûsuna misk

⁷⁷⁴⁷ Senin insafın, aslanların av alanında; ceylan yavrularına seni hakem tutmuş.

götürür (E.k.74-41). Ceylanın göbeğinde bulunan kan miske dönüşür. Şair, şartların durumuna göre bu hadiseyi bazen tersinden değerlendirir. Ur, tümör tedavisinde kullanılmak üzere; ceylanın göbeğindeki misk, bazen kana dönüşür.

Ger nivîsed nâm-ı be'set ber der-i şehr-i Tibet

Hûn şeved bâr-ı diger der nâf-i âhû müşk-nâb,⁷⁷⁴⁸ (E.k.12-23)

(B)

Nef'î, âhu kavramını Enverî'nin kasidelerinde işlediği gibi iki kategoride ele almaktadır; bunlardan birincisi âhûnun, güzellik, güç, kuvvet ve şiddetin zıddı olan; masumiyet, acziyet, nahiflik özelliğidir. Burada Nef'î, methettiği kişinin adaletini yücelterek iki zıt unsuru bir arada zikretmektedir. Bunlardan ilki; gücü, kuvveti ve şiddeti temsil eden aslan veya kaplandır. Diğeri ise zayıflığı ve aczi temsil eden, aynı zamanda onun avı olan ceylandır. Dikkat edilirse, her iki şairin de, âhû ve aslanın kendilerine has niteliklerini, adalet ve yönetimdeki dirayetle ilgili konularda zikrettikleri görülür (N.k.10-27), (N.k.47-28), (N.k.40-26). Enverî'de olduğu gibi Nef'î'de de ceylan, erkek aslanın güç, kuvvet, şiddet, vahşet ve düşmanlığı (saldırganlığı) karşısında sulh ve barışı temsil eder (N.k.21-20), (N.k.38-16). Söz konusu durumlar, Enverî'nin kasidelerinde de aynı anlamlarda işlenmektedir. Elbette aralarında küçük de olsa farklılıklar bulunmaktadır (E.k.37-8), (E.k.39-7). İki şairin de kasidelerinde âhû ile ilgili görülen ikinci benzerlik ise âhûnun güzel kokunun kaynağı olması, amberin âhûdan elde edilmesi, ayrıca ceylanın göbeğinde bulunan halis misk gibi özellikleriyle söz konusu edilmesidir. Nef'î, kurgulanan olaylar hariç, âhû kavramının güzel koku niteliğini, Enverî'nin kasidelerinde görüldüğü şekilde işlemektedir (N.k.18-38), (N.k.50-9), (N.k.56-42).

Enverî de Nef'î gibi âhûnun göbeğindeki kandan meydana gelen misk kokusunu, dile getirdiği çeşitli mevzularda, aynı minval üzere işlemektedir. Ayrıca Enverî'ye göre tabiattaki güzel kokunun sebebi ceylanda bulunan amberdir (E.k.5-7), (E.k.19-7), (E.k.76-38), (E.k.88-51), (E.k.176-18).

Her iki şairin âhû kavramını çeşitli konularda ele alış, işleyiş ve örneklemelerle birlikte, bu kavramla vermek istedikleri mesajın ifade tarzında, önemli ölçüde benzerlikler bulunmaktadır.

⁷⁷⁴⁸ Eğer senin kudretinin adını Tibet şehrinin kapısına yazarsa veya (Eğer senin adını Tibetliler, şehrin kapısına yazarlarsa), Ceylanın göbeğinde bulunan halis misk kokusu, bu defa kan olur.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Enverî'den farklı olarak âhû, güzel kokuya sahip olmasının yanı sıra, cazibedar bir sevgili olarak ta yer almaktadır. Bu iki unsur, saraydaki bir cariyeyle ilgili olarak, bazen beraber kullanılmakta (N.k.18-38); bazen de koku ve güzellik unsuru, farklı kişi ve durumlarda yer almaktadır (N.k.50-9), (N.k.56-42).

Enverî'nin dile getirdiği manzumelerde Nef'î'ye göre farklı hususlar ise şunlardır; Enverî'ye göre tabiattaki güzel kokuların sebebi, ceylanda bulunan amberdir (E.k.5-7). İkinci olarak âhûnun niteliklerini dile getirmedeki yorum farklılığıdır. Enverî'nin değerlendirmesine göre, ceylanın göbeğinde bulunan kan miske dönüşür. Şair, şartların ve olayların durumuna göre bu durumu bazen tersinden değerlendirmektedir. Ceylanın göbeğindeki misk, kana dönüşmektedir.

Ger nivîsed nâm-ı be'set ber der-i şehr-i Tibet

Hûn şevved bâr-ı diger der nâf-i âhû müşk-nâb,⁷⁷⁴⁹ (E.k.12-23)

'Akîk

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde akîk kavramıyla ilgili beyte rastlanmamıştır.

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde akîk kavramıyla ilgili üç beyit tespit edilmiştir. Akîk, Yemen diyarında ve Hicaz coğrafyasında bulunan, koyu kırmızı, değerli bir taştır. Enverî'nin kasidelerinde akîk kavramı, ancak üç beyitte yer almaktadır.

a) Enverî bu kavramı, renginden ve değerinden dolayı benzetme unsuru olarak kullanmıştır. Şair, aşkı uğruna döktüğü kanlı gözyaşlarını bazen akîke benzetir (E.k.79-12).

Kûteh konem sohen çu guvâh-ı dil-i menened

Çeşm-i 'akîk-i bârem ü rûy-i muze'ferem,⁷⁷⁵⁰ (E.k.127-3)

b) Enverî, methettiği beldenin tüm taşlarını akîk ve inci gibi değerli, toprağını da amber gibi güzel kokulu ve pahalı olarak vassfeder.

Be hâsiyet-i heme sengeş 'akîk-i lü'lü'-bâr

⁷⁷⁴⁹ Eğer senin kudretinin adını Tibet şehrinin kapısına yazarsa veya (Eğer senin adını Tibetliler, şehrin kapısına yazarlarsa), Ceylanın göbeğinde bulunan halis misk kokusu, bu defa kan olur.

⁷⁷⁵⁰ Sözü çok uzatmıyorum, çünkü akik gibi (kırmızı) olan gözüm, safran gibi (sarı) olan yüzüm, benim gönlümün şahididirler.

Be menfa‘at-i heme hâkeş ‘abîr-i ğâliye-ber,⁷⁷⁵¹ (E.k.85-3)

Acem

Nef‘î: Nef‘î’nin kasidelerinde Acem kavramıyla ilgili on iki beyit tespit edilmiştir. Acem kavramından kastedilen, İran coğrafyası, İran hükümdarları, İran devlet yapısı ve kültürüdür. Nef‘î kasidelerinde Acem kavramı iki manada kullanılmıştır.

a) İranlılara karşı üstünlüğü ifade eden düşüncedir. Nef‘î, burada övdüğü kişinin Acemlerden haraç aldığını, vekil (elçi) olarak gönderdiği şahsın ise Tatarlara han olduğunu ifade eder. Methedilen kişiler tabii olarak Osmanlı devlet adamlarıdır. Ayrıca protokol olarak vezirin şahtan haraç aldığını belirterek, Osmanlı’nın üstünlüğünü ortaya koymaya çalışmıştır. Söz konusu manzumelerdeki düşüncelerle Nef‘î aslında Osmanlı Devleti’nin ve devlet bürokrasisinin İran ve Tatarlar gibi akraba ve komşu kavimlerden üstün olduğunu “iham ve telmih” sanatlarıyla vurgulamaktadır. Burada Nef‘î sadece belli bir şahsı övmekle kalmıyor, yaşadığı yüzyılda iki devlet ve millet arasında mevcut olan rekabeti de bir şekilde ortaya koymuş oluyor.

Geh bir vezîri şâh-ı Acem’den harâc alır

Geh bir vekîli asker-i Tâtâra han verir, (N.k.5-34)

Nef‘î’de Acemlere karşı sadece rekabet söz konusu değildir. Mezhep farklılığından ve geçmişe dayalı karşılıklı trajedilere dayanan bir kin ve öfke de mevcuttur. Öyle ki övdüğü kişinin, Râfîzî diye nitelediği Acemlerden, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer’in intikamını almasını ve onların ülkesinde bir şey bırakmamasını dilemektedir. Bu da Nef‘î’nin yaşadığı dönemde Osmanlı ile İran’ın her konuda çok ciddi mücadele içerisinde bulunduğunu göstermektedir (N.k.28-40). Acem mülkünü daima fethedilmesi gereken bir ülke olarak görmekte, ayrıca her vesileyle Acem şahlarının haset ve acziyetini ve Osmanlı karşısında defalarca rezil olduğunu belirtmektedir (N.k.37-3), (N.k.41-30), (N.k.41-30), (N.k.42-21), (N.k.52-45), (N.k.60-32)

Kırıp al dâdını Sıddîk u Fârûkun revâfızdan

Alîlik et koma mülkü Acemde bir teberrâyı, (N.k.28-40)

⁷⁷⁵¹ Bütün taşları; inci yüklü, akik değerindedir. Kazanç ve menfaat olarak tüm toprağı; amber gibi pahalıdır.

b) Acem'in üstün taraflarını ifade ve Acemlere övgü vardır (N.k.60-8). Osmanlı hakanlarının, Hz. Ömer'in adaletini ve Acem hükümdarlarının ikballerini bünyelerinde derc ettiklerini, iftiharla dile getirir.

Hâkân-ı Osmânî-neseb kim münderic zâtında hep
İslâm-ı Fârûk-ı Arap ikbâl-i Pervîz-i Acem, (N.k.16-20)

c) Nef'î, kendi sözünü överken; eserlerinin, Arab'ın sihir gibi etkileyici kelamı ve Acem'in en güzel ve duru manzumeleri ifade eden sanatçılarıyla denk olduğunu söyler (N.k.63-21).

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Acem kavramıyla ilgili sekiz beyit tespit edilmiştir. Enverî kasidelerinde de Acem kavramı genel itibariyle üç şekilde yer almıştır.

a) Yukarıda da ifade edildiği üzere; methedilen kişinin güç kuvvet, kudret ve adaletine istinat edilerek, İran'a karşı hâkim olma, üstünlük kurma ve fethedilmesi gereken bir ülke olmasıdır (E.k.174-1).

Ey tîğ-i tu mülk-i 'Acem girifte
İnsâf-ı tu cây-ı sitem girifte,⁷⁷⁵²(E.k.174-1)

b) Acem'deki fazilet ve üstünlüğün methedilen zata (Sultan Sencer'e) bağlanmasıdır. Enverî'ye göre Sencer, Acem'in Dârâ'sı, Cem'in vârisidir. Cem, yasayı, Acem mülkü ise şöhreti ondan elde etmiştir. Doğal olarak burada da İran'a karşı yine bir hâkimiyet ve üstünlük duygusu mevcuttur (E.k.3-4), (E.k.159-23).

c) Acem ülkesinin tarihi, dini, sosyal ve siyasi niteliklerinin övgüsü dile getirilmiştir (E.k.164-4). Enverî'ye göre hâkimiyet dergâhının doğum yeri Acem ülkesidir (E.k.19-20).

(B)

Nef'î, Acem kavramını Enverî'de olduğu gibi, birinci planda üstünlük ifade eden bir kavram olarak ele almaktadır. Övdüğü devlet adamının, Acem'den haraç aldığını zikretmek suretiyle İran'ı aşağılamaktadır (N.k.5-34). Ayrıca Acem diyarının fethin merkezlerinden biri olduğunu belirtir (N.k.37-3), (N.k.41-30), (N.k.41-30), (N.k.42-21),

⁷⁷⁵² Ey kılıcı Acem mülkünü feth etmiş olan zat! Senin adalet ve insafın zulmün yerini almış.

(N.k.52-45), (N.k.60-32). Acem kavramının, Enverî kasidelerinde de aynı şekilde kullanıldığı görülmektedir (E.k.174-1), (E.k.174-1).

İkinci benzerlik ise farklı ifade tarzında olsa da; Acem kavramı öznesinde, İran'ın üstün taraflarını ifade ve Aceme övgü yapılmasıdır (N.k.60-8). Her iki şairin de Acem'in önemli yönetim tecrübesine sahip tecrübeli bir devlet merkezi ve dünya çapındaki hükümdarların diyarı olduğunu dile getirdiği görülmektedir (N.k.16-20), (E.k.3-4), (E.k.159-23). Ayrıca iki şair de Acem kültürünün orijinalliğine vurgu yapmıştır (N.k.63-21), (E.k.164-4), (E.k.19-20).

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak, övdüğü kişinin Acemlerden haraç aldığı, vekil (elçi) olarak gönderdiği şahsın ise Tatarlara han olduğunu ifade eder. Methedilen kişiler tabii olarak Osmanlı devlet adamlarıdır. Ayrıca protokol olarak vezirin şahtan haraç aldığı belirterek, Osmanlı'nın üstünlüğünü ortaya koymaya çalışmıştır. Söz konusu manzumelerdeki düşüncelerle Nef'î aslında Osmanlı Devleti'nin ve devlet bürokrasisinin İran ve Tatarlar gibi akraba ve komşu kavimlerden üstün olduğunu vurgulamaktadır. Burada Nef'î sadece belli bir şahsı övmekle kalmıyor, yaşadığı yüzyılda iki devlet ve millet arasında mevcut olan rekabeti de bir şekilde ortaya koymuş oluyor. Ayrıca her vesileyle Acem şahlarının haset ve acziyetini ve Osmanlı karşısında defalarca rezil olduğunu belirtmektedir (N.k.37-3), (N.k.41-30), (N.k.41-30), (N.k.42-21), (N.k.52-45), (N.k.60-32). Bundan başka Nef'î, Acemlere karşı Enverî'den çok daha sert eleştirilerde bulunmaktadır. Öyle ki övdüğü kişinin, Râfîzî diye nitelediği Acemlerden, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in intikamını almasını ve onların ülkesinde bir şey bırakmamasını dilemektedir. Bu da Nef'î'nin yaşadığı dönemde Osmanlı ile İran'ın her konuda çok ciddi mücadele içerisinde bulunduğunu göstermektedir (N.k.28-40).

Enverî kasidelerinde, Nef'î'nin yaşadığı ülke olan Osmanlı gibi ayrı bir ülke kavramı bulunmamaktadır. Enverî, Acemlere karşı Nef'î'den daha mutedil ve ölçülü değerlendirmeler yapmaktadır. Enverî'de Acem'e karşı kısmi bir hayranlık bulunmaktadır. Çünkü Acem şahlarını, büyük devlet adamı olarak örnek göstermektedir. (E.k.3-4), (E.k.159-23). Enverî'ye göre hâkimiyet dergâhının doğum yeri Acem ülkesidir (E.k.19-20).

Allah, (Rab, Hüdâ)

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Allah lafzı, Rab ve Farsça Hüdâ kavramları, genel olarak dört şekilde anlamlandırılmıştır.

a) Her ortamda tesadüf ettiğimiz konuşmalarda karşımıza çıkan; İslâmî anlayışta ve literatürde yer alan, Allah'ın bilinen sıfatlarını temsil eden ve ilah anlamında kullanılan kavramlardır (N.k.16-16), (N.k.49-36), (N.k.45-23), (N.k.4-1), (N.k.8-24), (N.k.44-12), (N.k.44-49), (N.k.55-19), (N.k.55-25), (N.k.57-1).

Başla şimdensonra ey Nef'î du'âya sıdk ile

Tâ kabul ede du'ânı Hazret-i Rabbü'l-ibâd, (N.k.26-46)

b) Methedilen kişinin sıfatlarını ifade tasvir etmede; övgü ve maşallah anlamında kullanılmıştır (N.k.39-14) (N.k.44-6) (N.k.53-1) (N.k.4-1). Üçüncü olarak, methettiği kişinin güzel niteliklerinden dolayı dua ve zikir olarak yer almıştır (N.k.55-44). Övülen kişinin haşire kadar ömrünün uzun olması ve ihtiyacı olan, önemli hususları, Allah'ın lütuflarının yerine getirmesi murad edilir.

Mühimmâtın müheyyâ ede hep eltâf-ı Rabbânî

Ola tâ haşre dek eyyâm-ı ömrü imtitâd üzre, (N.k.44-52)

c) Allah lafza-i celali hükümdar olarak değerlendirilmiş, methedilen kişi de onun zilli (Allah'ın gölgesi) olarak nitelendirilmiştir (N.k.18-53), (N.k.18-54).

Enverî: Allah'ın isimleri, Enverî'nin kasidelerinde çok yoğun bir şekilde yer alırken Nef'î'nin kasidelerinde oldukça sınırlı bir şekilde zikredilmiştir. Enverî, kasidelerinde değişik isimleriyle Allah lafzını yedi değişik fonksiyonda kullanmıştır.

a) Yukarıda da ifade edildiği üzere, her ortamda tesadüf ettiğimiz konuşmalarda karşımıza çıkan; İslâmî anlayışta ve literatürde yer alan, Allah'ın bilinen sıfatlarını temsil eden ve ilah anlamında kullanılan kavramlardır.

Verne ez şerm-i tu be hakk-i Hüdâyî

Kez 'arak-i rûy-i âftâb terest,⁷⁷⁵³ (E.k.25-28)

⁷⁷⁵³ Eğer senin utancından olmasaydı; Allah'ın hakkından dolayı, güneşin yüzü terden ıslanırdı.

(E.k.1-8), (E.k.7-36), (E.k.24-4), (E.k.26-38), (E.k.29-21), (E.k.33-32), (E.k.33-56), (E.k.35-35), (E.k.35-27), (E.k.36-45), (E.k.59-14), (E.k.63-25), (E.k.66-23), (E.k.66-27), (E.k.67-55), (E.k.70-3), (E.k.72-42), (E.k.75-79), (E.k.78-14), (E.k.79-16), (E.k.81-28), (E.k.82-11), (E.k.83-19), (E.k.85-39), (E.k.85-68), (E.k.88-43), (E.k.90-35), (E.k.95-8), (E.k.98-3), (E.k.100-9), (E.k.107-35), (E.k.108-2), (E.k.108-5), (E.k.111-16), (E.k.111-10), (E.k.111-35), (E.k.112-5), (E.k.112-7), (E.k.112-19), (E.k.113-1), (E.k.113-16), (E.k.113-27), (E.k.116-7), (E.k.116-30), (E.k.118-6), (E.k.123-3), (E.k.123-23), (E.k.124-42), (E.k.131-6), (E.k.131-8), (E.k.131-33), (E.k.131-39), (E.k.137-1), (E.k.137-30), (E.k.138-6), (E.k.138-14), (E.k.138-35), (E.k.138-40), (E.k.139-16), (E.k.139-40), (E.k.139-41), (E.k.142-15), (E.k.143-9), (E.k.150-28), (E.k.158-9), (E.k.158-10), (E.k.158-15), (E.k.158-17), (E.k.158-36), (E.k.166-4), (E.k.168-29), (E.k.168-35), (E.k.170-2), (E.k.177-1), (E.k.177-20), (E.k.178-1), (E.k.178-2), (E.k.178-3), (E.k.179-1), (E.k.181-34), (E.k.182-9), (E.k.187-43).

b) Enverî'nin kasidelerinde Allah, Rab ve Hüdâ anlamında kullanılan lafza-i Celâli ve kavramı, övgü ve maşallah şeklinde yer almıştır (E.k.17-52), (E.k.26-52), (E.k.175-1). Bazen de dua makamında ifade edilmiştir.

Yâ Rabbeş der kenef-i lutf-i Hüdâyî hoddâr

Kân çönân lutfî kân der-hor ânest turâ,⁷⁷⁵⁴ (E.k.18-37)

c) Bazen dua şeklinde kullanmıştır (E.k.26-19), (E.k.50-20), (E.k.136-9), (E.k.147-31), (E.k.147-55), (E.k.174-4), (E.k.175-19).

ç) Lafza-i celal bazen de şükür makamında kullanılmıştır (E.k.68-9), (E.k.163-8).

d) Allah'ın isimlerinin yemin makamında kullanıldığı da görülmüştür (E.k.25-36), (E.k.91-25), (E.k.91-38), (E.k.105-16), (E.k.112-1), (E.k.136-20), (E.k.140-29).

Be hidmet-i tu çönân teşne bûde'em be-Hüdâyî

Ki hiç teşne ne-bâşed çönân be âb-ı zülâl,⁷⁷⁵⁵ (E.k.111-31)

e) Lafza-i celal zikir manasında kullanılmıştır (E.k.62-1) (E.k.124-7).

⁷⁷⁵⁴ Ey onun Rabbi! Sen, ilâhî lütfunun gölgesinde onu muhafaza eyle. Öyle bir lütufla muhafaza eyle ki; bu lütuf, sana ve ona layık olsun.

⁷⁷⁵⁵ Allah'a yemin olsun; senin hizmetin için o kadar susamıştım ki; hiç bir canlı; duru su için, böyle susamamıştır.

Hüdâvendâ begû lebbeyk her çend
Ki ber halkanân-i Hüdâvendî vebâlest,⁷⁷⁵⁶ (E.k.31-16)

f) Allah'ın isimleri, methedilen kişinin niteliklerini övmek için, sembolik olarak onun makamıyla mukayese etmek suretiyle padişah olarak anlamlandırılmıştır (E.k.35-23),(E.k.115-11),(E.k.159-23).

Pâdşâ sîret-i hüdâvendî ki der tedbîr-i mülk
Herçi re'y-i ost re'y-i pâdşâh-ı a'zamest,⁷⁷⁵⁷ (E.k.32-5)

(B)

İki şairin kasidelerinde Allah'ın isimlerinin yer alışındaki benzerlik; öncelikle her ortamda tesadüf ettiğimiz konuşmalarda karşımıza çıkan; İslâmî anlayışta ve literatürde yer alan, Allah'ın bilinen sıfatlarını temsil eden ve ilah anlamında kullanılan kavramlardır (N.k.16-16), (N.k.49-36), (N.k.45-23), (N.k.4-1), (N.k.8-24), (N.k.44-12), (N.k.44-49), (N.k.55-19), (N.k.55-25),(N.k.57-1). (E.k.1-8), (E.k.7-36), (E.k.24-4), (E.k.26-38), (E.k.29-21), (E.k.33-32), (E.k.33-56). (E.k.35-35), (E.k.35-27),(E.k.36-45),(E.k.59-14), (E.k.63-25), (E.k.66-23), (E.k.66-27). Nef'î de Encerî gibi methettiği kişiyi yüceltme hususunda; “maşallah, bârekallah” gibi kavramları benzer olarak kullanmıştır (N.k.39-14) (N.k.44-6) (N.k.53-1), (N.k.4-1), (E.k.17-52), (E.k.26-52), (E.k.175-1). Benzer kavramların kullanımıyla ilgili olarak üçüncü husus, methettikleri kişinin güzel niteliklerinden dolayı dua ve zikir şeklinde kullanılmalarıdır (N.k.55-44), (N.k.44-52). (E.k.26-19), (E.k.50-20), (E.k.136-9),(E.k.147-31), (E.k.147-55), (E.k.174-4), (E.k.175-19), (E.k.68-9), (E.k.163-8).Dördüncü olarak, Allah lafza-i celalinin hükümdar, padişah olarak değerlendirilmesidir (N.k.18-53), (N.k.18-54). (E.k.35-23),(E.k.115-11),(E.k.159-23), (E.k.32-5).

(F)

Allah lafza-i celali ile ilgili isimlerin bulunduğu kavramların kullanılması ile ilgili, tespit edilen en önemli farklılık; Enverî'nin, söz konusu isimleri Nef'î'den çok fazla zikretmesidir. Nef'î'nin kasidelerinde yedi manzumede kullanırken, Enverî nerede ise her kasidede, bu isimleri çeşitli vesilelerle kullanmıştır.

⁷⁷⁵⁶ Efendim, sürekli lebbeyk de. Çünkü Allah'ın yaratıkları üzerinde vebal vardır.

⁷⁷⁵⁷ Padişahlık karakterine sahip olan sultanın; mülkün tedbirindeki görüşü, aslında padişah-ı a'zamın görüşüdür.

Nef'î, lafza-i celalle ilgili isimleri çoğunlukla; “Allah, ta’âlallah, bârekallah, Rabbânî, Rabbü’l-ibâd, Rabb-i Rahîm” şeklinde ifade ederken, Enverî, kahir ekseriyetle; “Hüdâ” şeklinde zikretmiştir, diğer isimler Enverî kasidelerinde daha az yer almıştır.

Enverî kasidelerinde, Allah’ın isimleri, methedilen kişinin niteliklerini övmek için, sembolik olarak onun makamıyla mukayese etmek suretiyle padişah olarak anlamlandırılmıştır (E.k.35-23),(E.k.115-11),(E.k.159-23).

Pâdşâ sîret-i hüdâvendî ki der tedbîr-i mülk

Herçi re’y-i ost re’y-i pâdşâh-ı a‘zamest,⁷⁷⁵⁸ (E.k.32-5)

Nef'î’de ise hükümdar veya padişah benzetmesi daha çok “zıllullah” (Allah’ın gölgesi) kavramıyla ifade edilmiştir (N.k.18-53).

Mehdî-i devr-i zamân mâ hasal-ı kevn ü mekân

Âftâb-ı dü-cihân zıll-ı Hudâ nûr-ı Hüdâ, (N.k.18-54)

İki şairin kasidelerinde tespit edilen farklılıklar neticesinde şunu ifade edebiliriz: Nef'î’nin yaşadığı çağa göre, Enverî’nin yaşadığı dönemde, dinî terim ve kavramlar, daha fazla kullanılırdı. Yahut Enverî, eserlerinde bu terim ve kavramlara, Nef'î’den daha çok yer verirdi.

Ali, Haydar, Kerrâr, Zülfikar

Nef'î: Hz. Ali’nin (Aliyyü’l-Murtaza’nın) lakapları; “Haydar ve Kerrâr”dır. Ayrıca harplerde gösterdiği başarının en büyük vasıtası da kılıcdır. Allah’ın aslanı olan namıyla birlikte meşhur olmuştur. Adıyla birlikte onunla özdeşleşen bu meşhur kılıç “Zülfikar” olarak isimlendirilmiştir. Nef'î’nin kasidelerinde Hz. Ali ile ilgili kavramlar, birkaç çeşit anlamda kullanılmıştır.

a) Methedilen kişinin, zamanın Haydâr u Kerrâr’ı olarak vasfedilmesi ve onunla mukayese edilmesidir. Nef'î, Dördüncü Murat Han’ın cenge gidişini tasvir edip överken, onun kahramanlığını Hz. Ali’ye benzetiyor, özellikle Hayber kalesindeki cengâverliğine işaret etmek suretiyle, Haydâr ve Kerrâr gibi lakaplarla özdeşleştiriyor.

⁷⁷⁵⁸ Padişahlık karakterine sahip olan sultanın; mülkün tedbirindeki görüşü, aslında padişah-ı a‘zâmın görüşüdür.

Hizebr-ı ma' rake Sultân Murâd Hân kim eder

Gazâya Haydar-ı Kerrâr gibi ikdâmı, (N.k.22-12), (N.k.40-14), (N.k.14-28), (N.k.42-26).

b) Hz. Ali, İslâm cengâveri olarak tavsif edilip anılmaktadır. Nef'î, savaş meydanlarının, aranan yiğitlerden mahrum olduğunu görünce, uzun zamandır Haydâr-ı Kerrâr olan (hamle eden, aslan gibi saldıran) Hz. Ali'yi düşündüğünü ve hasretle andığını ifade ediyor (N.k.44-36). Ayrıca kahramanlıkta, Hz. Aliye hiçbir Rüstem'in ulaşamayacağını belirtiyor.

Kuvvet-i tab'îde ger vârise teslîm edelim

Ola mı Hayder-i Kerrâra mukâbil Rüstem, (N.k.52-50)

c) Nef'î, dört halifenin yani Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin şahsi kemalatlarıyla ilgili özelliklerini sıralarken Hz. Ali'nin de diğer dört halife gibi; Peygamber'in ashabı, ehl-i dînin imamı olduğunu belirtiyor.

Peyrev-i ashâb-ı Peygamber imâm-ı ehl-i dîn

Hayder-i Osmân-şiyem Sıddîk-ı Fârûk-ıhtisâb, (N.k.56-10)

Enverî: Enverî ise kasidelerinde Hz. Ali'nin yukarıda bahsedilen isimleriyle ilgili kavramları, Nef'î'ye göre daha çeşitli ve daha zengin anlamlarla kullanmıştır.

a) Hz. Aliyyü'l-Murtazâ'yı erkek aslana benzeterek onun Zülfikar'ı üzerine yemin etmiştir. Hz. Ali Zülfikar'la özdeşleştirilmiştir (E.k.26-31), (E.k.72-1), (E.k.187-31).

Goft nusret nî merâ bâzûy-i şah mîpvered

Lâ-cerem her Zülfigârî râ be-bâyed Haydarî,⁷⁷⁵⁹ (E.k.185-45)

b) Enverî'ye göre küfrün namusunu, Haydar'ın hançeri kırmıştır (E.k.37-49), (E.k.37-49). Hz. Ali, Hayber'in kapısını kırarak açan, şeraitin yenilmez cengâveridir (E.k.37-34), (E.k.37-49), (E.k.187-31).

c) Enverî, methettiği kişiyi, zamanın Haydar-ı Kerrâr'ı olarak vasfedip, onunla mukayese ediyor (E.k.72-34), (E.k.109-5), (E.k.165-42), (E.k.184-11), (E.k.188-12).

⁷⁷⁵⁹ Zafer şöyle dedi: "Bana, şahın kolunun kuvveti yardım etmiyor, kuşkusuz her Zülfikâr'a bir Haydâr gerekir".

Ey be mülket çu vâris-i Dâver

Ey be merdî çu Haydar-i Kerrâr,⁷⁷⁶⁰ (E.k.78-34)

ç) Enverî, Çâryâr-i güzîn olan ilk dört halifenin, yani Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin şahsi kemalatlarıyla ilgili özelliklerini ifade ederek sıralıyor (E.k.184-11).

Be i'tikâd-ı Ebûbekr ü savlet-i Fârûk

Be ters-kâri-yi 'Osmân u Hikmet-i Haydar,⁷⁷⁶¹ (E.k.85-74)

d) Enverî kendisinin, Hz. Osmana'nın hilafetine hakaret ve itiraz eden Rafizîler ve Hz. Ali'nin yiğitliğini aşağılayan aptal Hâricîler gibi olmadığını dile getirerek, onların bu husustaki düşüncelerini ve fiillerini reddetmektedir.

Ne der nişesten-i 'Osmân çu Râfizî bed-gûy

Ne der şece'at-i Haydar çu Hâricî ahmak,⁷⁷⁶² (E.k.107-30)

e) Enverî övdüğü kişinin iyi talihinin sonucunda, Allah'ın yardımıyla Hz. Zehra (Fâtıma) ve Hz. Ali'ye kavuştuğunu ifade ediliyor (E.k.37-34).

(B)

Nef'î, Hz. Ali'nin isimleriyle ilgili kavramları Enverî gibi kullanıyor. Öncelikle methettiği kişiyi, zamanın Haydar-ı Kerrâr'ı olarak vasfetmek suretiyle onunla mukayese ediyor. Mesela Nef'î, Dördüncü Murat Han'ın cenge gidişini tasvir edip överken, onun kahramanlığını Hz. Ali'ye benzetiyor, özellikle Hayber kalesindeki cengâverliğine işaret etmek suretiyle, Haydar-ı Kerrâr gibi sıfatlarıyla özdeşleştiriyor (N.k.22-12), (N.k.40-14), (N.k.14-28), (N.k.42-26).

Enverî de methettiği kişiyi, zamanın Haydar-ı Kerrâr'ı olarak vasfedip, onunla mukayese ediyor (E.k.72-34), (E.k.109-5), (E.k.165-42), (E.k.184-11), (E.k.188-12), (E.k.78-34). Her iki şair de Hz. Ali'yi Hayber'in kapısını açan, İslam dininin ve şariatının kahraman bir cengâveri olarak vasıflandırmaktadır (N.k.44-36), (N.k.52-50). (E.k.37-34), (E.k.37-49), (E.k.187-31). Yine Nef'î ve Enverî, Çâryâr-i güzîn olan ilk dört halifenin,

⁷⁷⁶⁰ Ey, mülkünde Tanrı'nın varisi gibi olan zat! Ey yiğitlikte (adamlıkta); Haydâr-ı Kerrâr (hamle edip saldıran), Ali gibi olan sultan!

⁷⁷⁶¹ Ebubekir'in itikadına ve Ömer'in vakarına, Osman'ın Allah korkusuna, Ali'nin hikmet ve ilmine...

⁷⁷⁶² Ne, Hz. Osman'ın hilafete oturması hususunda; Rafizî gibi kötü söylemişim. Ne de, Hz. Ali'nin yiğitliği hakkında; aptal Hariciler gibiyim.

yani Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin şahsi kemalatlarıyla ilgili özelliklerini, aynı niteliklerle ifade ederek sıralıyorlar (N.k.56-10). (E.k.184-11), (E.k.85-74).

(F)

Enverî Hz. Ali'yi savaş meydanında erkek bir aslana benzetiyor, Nef'î'de böyle bir benzetme bulunmamaktadır. Ayrıca Enverî Hz. Ali'nin kılıcı Zülfikar üzerine yemin ediyor. Nef'î ise kasidelerinde Zülfikar'dan hiç bahsetmiyor (E.k.26-31), (E.k.72-1), (E.k.185-45). İki şair de dört halifeyi İslam anlayışındaki konumlarına göre ele alıyor, fakat Enverî bu zatların yaşadıkları dönemdeki olayları ve inanç farklılıklarını daha detaylı bir şekilde kasidelerinde yansıtıyor. Ayrıca Rafizîler ve Haricîlerle ilgili tespitleri, günümüzdeki hadiseler göz önünde bulundurulduğunda, oldukça dikkat çekici ve ibret verici olarak görülmektedir (E.k.85-74), (E.k.184-11).

Ne der nişesten-i 'Osmân çu Râfizî bed-gûy

Ne der şeçe'at-i Haydar çu Hâricî ahmak,⁷⁷⁶³ (E.k.107-30)

Peyrev-i ashâb-ı Peygamber imâm-ı ehl-i dîn

Hayder-i Osmân-şiyem Sıddîk-ı Fârûk-ıhtisâb, (N.k.56-10)

İki şair arasında bulunan küçük bir fark ta şudur; Enverî'ye göre küfrün namusunu, Haydar'ın hançeri kırmıştır (E.k.37-49),(E.k.37-49. Nef'î' kasidelerinde Hz. Ali'yle ilgili böyle bir yorum yoktur. Başka bir fark ise; Enverî, kasidelerinde Hz. Ali'yle ilgili konulara, Nef'î'den daha fazla yer vermiştir. İslam tarihiyle ilgili hadiseleri yansıtmada Enverî, daha fazla malzeme barındırmaktadır.

Ankâ

Nef'î: Anka kuşuyla ilgili kavramlar klasik edebiyatımızda, bülbül kavramıyla birlikte en fazla kullanılan kavramlardan biridir. Nef'î, duygularını çok yönlü, zekice ve derin bir biçimde ifade edebilen bir şairdir. Nef'î nin kasidelerinde de Ankâ kavramıyla ilgili oldukça zengin manalar yer almaktadır.

⁷⁷⁶³ Ne, Hz. Osman'ın hilafete oturması hususunda; Rafizî gibi kötü söylemişim. Ne de, Hz. Ali'nin yiğitliği hakkında; aptal Hariciler gibiyim.

a) Nef'î, Ankâ kuşunu öncelikle; yücelerde uçan, İstiğnayı, kudreti ve vahşeti temsil eden mevhum bir varlık olarak nitelemektedir (N.k.7-21), (N.k.12-28), (N.k.36-25), (N.k.39-31)(N.k.42-5).

b) Mübalağalı bir şekilde övdüğü varlığın (atın) süratini, Ankâ kuşunun hızlı uçmasına ve yüceliğine teşbih ediyor, onun hızına ne Ankâ, ne de Hümâ kuşunun yetişemeyeceğini ifade ediyor (N.k.18-6), (N.k.18-12), (N.k.19-10), (N.k.40-29).

Ne ejderdir ne Ankâ ol Burâk-ı berk-sür'atdır

Kırışür müntehâ-yı Cibrîlden akdem, (N.k.39-31)

c) Devlet adamlarının savaş meydanındaki kahramanlıklarını tasvir edip överken; bahsettiği kişiyi; süratle avı üzerine atılan ve onu der-dest edip parçalayan Ankâ kuşuna benzetiyor.

Bu da Evren gibi pertâb-ı bülend etse olur

Rakîbi Zâl-i zer ü kendisi gûyâ Ankâ, (N.k.18-14)

ç) Nef'î'ye göre övdüğü padişah Ankâ kuşu, diğer padişahlar ise çekirgedir (N.k.26-28). Fahriye beytinde Nef'î, doğan kuşuna benzettiği hayalinin, avlanmak için kanat açtığına ya Ankâ kuşu veya Humâ kuşu avladığını belirtir. Yani hayaliyle elde ettiği lafız ve manalar kıymet açısından, Ankâ ve Humâ kuşundan üstündür (N.k.45-39).

Bâl açsa şikâr etmeğe şahbâz-ı hayâlim

Sayd etdiği elbetde yâ Ankâ yâ Hümâdur, (N.k.34-46)

d) Nef'î'nin övdüğü kişi, öyle mükemmel işler yapmıştır ki onun siyasetinden dolayı, gam ve keder, Ankâ kuşu gibi suretini gizlemiştir (N.k.39-2), (N.k.48-10).

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde de Ankâ kavramı değişik niteliklerde yer almıştır.

a) Enverî, övdüğü kişiyi vasıflarından dolayı Ankâ'ya benzetiyor, çeşitli sebeplerden dolayı, suretini Ankâ gibi gizlediğini ifade ediyor (E.k.13-27).

b) Övülen kişinin, yüceliği ve istiğnayı temsil eden Ankâ kuşu gibi, feleğin aslanından emin olduğunu dile getirirken, feleğin aslanının onun avı olması için dua ediyor (E.k.110-22).

Ey çu ‘Ankâ zı dâm-ı dehr bîrûn
Şîr-i gerdûn şikâr-ı dâm-ı tu bâd,⁷⁷⁶⁴ (E.k.49-13)

c) Ankâ kuşunun çok yüksekten her şeyi görmesi diğer varlıklara göre çok büyük bir üstünlüktür. Şairler büyük insanların şahsi meziyetlerini överek anlatırken, onların basiretlerinin, Ankâ kuşunun görüş zaviyesine sahip olduğunu belirtirler. Aynı zamanda idraklerinin de Ankâ kuşu gibi aşkın ve önemli bir derinliğe sahip olduğunu ifade ederek, onu beşeri özelliklerden daha üstün bir seviyeye çıkarmış olurlar. Enverî, bu niteliklerle methettiği kişiyi özdeşleştirmektedir (E.k.61-38).

ç) Enverî, Nefî gibi kendisini de bu vasıflarla övmeyi ihmal etmiyor.

Gülhây-i bûstân-i sohen râ çu gül-bünem
‘Ankây-i âşiyân-i hired râ çu şehberem,⁷⁷⁶⁵ (E.k.127-61)

d) Enverî’nin övdüğü kişi şöyledir; Kaplan endamlı, tavuskuyruklu, geyik kalçalı, kartal görüşlü, Anka heybetli, papağan tüylüdür (E.k.85-53). Enverî’ye göre Ankâ, varlık âleminin tüm güzellik ve üstünlüklerini temsil etmektedir.

Der-âred ez ‘adem ‘Ankâ be nâvek
Be-bürriid hâsiyet zı eşyâ be hancer,⁷⁷⁶⁶ (E.k.88-19)

e) Bundan başka Enverî dünyayla haşır neşir olmanın insana, Ankâ kuşunun öfkesini, vahşiliğini ve insanlık için helak edici özelliğini kazandırdığını vurgulanmıştır (E.k.173-14). Enverî’ye göre Ankâ kuşu, ebediyeti temsil eden, aşkın, Tanrısal niteliklere sahip, efsanevî bir kuştur (E.k.187-6)

(B)

Her iki şair de Ankâ kuşunu; yücelerde uçan, İstiğnayı, kudreti ve vahşeti temsil eden mevhum bir varlık olarak nitelemektedir (N.k.7-21), (N.k.12-28), (N.k.36-25), (N.k.39-31)(N.k.42-5).(E.k.61-38), (E.k.127-61). (E.k.85-53).

⁷⁷⁶⁴ Ey anka kuşu gibi, zamanın tuzağının dışında bulunan efendim! Feleğin arslanı, senin tuzağının avı olsun.

⁷⁷⁶⁵ Söz bahçesinin gülleri için gül-bün (çiçek dalları) gibiyim. Akıl yuvasının Anka kuşu için, şehber (kuşkanatlarının en uzununu) gibiyim.

⁷⁷⁶⁶ Ok ile yokluktan Anka çıkarır. Hançerle, eşyadan özelliklerini keser, ayırır.

Nef'î de Enverî gibi methettiği devlet adamlarını Ankâ kuşuna benzetirken Ankâ'nın özellikleri olan; avı üzerine süratle atılması, onu der-dest edip parçalamasını ve etrafına korku salmasını sıfat olarak methettiği kişiye vermek suretiyle, ikisini birbiriyle özdeşleştiriyor (N.k.18-6), (N.k.18-12), (N.k.19-10), (N.k.40-29).(E.k.85-53), (E.k.88-19).

Nef'î'nin övdüğü kişi, öyle mükemmel işler yapmıştır ki onun siyasetinden dolayı, gam ve keder, Ankâ kuşu gibi suretini gizlemiştir (N.k.39-2), (N.k.48-10). Enverî, övdüğü kişiyi vasıflarından dolayı Ankâ'ya benzetiyor, çeşitli sebeplerden dolayı, suretini Ankâ gibi gizlediğini ifade ediyor (E.k.13-27).

Nef'î edebiyatımızda kendini en fazla öven şairlerden biridir. Nef'î, doğan kuşuna benzettiği hayalinin, avlanmak için kanat açtığına ya Ankâ kuşu veya Humâ kuşu avladığını belirtir. Yani hayal gücüyle elde ettiği lafız ve manalar, kıymet açısından, Ankâ ve Humâ kuşundan üstündür (N.k.45-39). Nef'î kadar olmasa da Enverî'nin de zaman zaman kendini övdüğü müşahede edilmektedir.

Gülhâ-yi bûstân-i sohen râ çu gül-bünem

‘Ankâ-yi âşiyân-i hired râ çu şehberem,⁷⁷⁶⁷ (E.k.127-61)

İki şairin Ankâ kavramıyla ilgili dile getirdikleri konuların benzerliklerinden ziyade daha çok anlatım tarzları benzerlik göstermektedir. Mesela Nef'î'nin aşağıdaki manzumesi; içerik, örnekler, benzetmeler ve bunları yerli yerinde kullanma ve isabetli bir şekilde takdim ve ifade tarzı bakımından, Enverî'nin tüm kasidelerindeki manzumelerle muazzam bir benzerlik göstermektedir. Öyle ki okuyan kişi, aynı şairin biri Farsça, diğeri Türkçe dile getirdiği, manzumeleriymiş gibi algılayabilir. Aslından şairler arasındaki etkileşim ve bunun sonucunda meydana gelen benzerlik, herhalde bu olsa gerek.

Ne ejderdir ne Ankâ ol Burâk-ı berk-sür‘atdır

Kırışür müntehâ-yı Cibrîlden akdem, (N.k.39-31)

Ey çu ‘Ankâ zı dâm-ı dehr bîrûn

Şîr-i gerdûn şikâr-ı dâm-ı tu bâd,⁷⁷⁶⁸ (E.k.49-13)

⁷⁷⁶⁷ Söz bahçesinin gülleri için gül-bün (çiçek dalları) gibiyim. Akıl yuvasının Anka kuşu için, şeh-ber (kuşkanatlarının en uzununu) gibiyim.

⁷⁷⁶⁸ Ey anka kuşu gibi, zamanın tuzağının dışında bulunan efendim! Feleğin arslanı, senin tuzağının avı olsun.

(F)

Enverî'den farklı olarak Nef'î'nin şahıslarla birlikte en fazla söz konusu ettiği kavram, attır. Nitekim onu överken süra'tini Ankâ kuşunun hızlı uçuşmasına ve yüceliğine teşbih ediyor, övdüğü atın hızına ne Ankâ, ne de Hümâ kuşunun yetişemeyeceğini ifade ediyor (N.k.18-6), (N.k.18-12), (N.k.19-10), (N.k.40-29).

Ne ejderdir ne Ankâ ol Burâk-ı berk-sür'atdir

Kırışür münthâ-yı Cibrîlden akdem, (N.k.39-31)

Ayrıca Nef'î'ye göre övdüğü padişah Ankâ kuşu, diğer padişahlar ise çekirgedir (N.k.26-28). Bundan başka Enverî farklı olarak, dünyayla haşır neşir olmanın insana, Ankâ kuşunun öfkesini, vahşiliğini ve insanlık için helak edici özelliğini kazandırdığını vurgulanmıştır (E.k.173-14). Yine az da olsa şöyle bir fark vardır; Ankâ kuşunun çok yüksekte her şeyi görmesi diğer varlıklara göre çok büyük bir üstünlüktür. Şairler genelde, büyük insanların şahsi meziyetlerini överek anlatırken, onların basiretlerinin, Ankâ kuşunun görüş zaviyesine sahip olduğunu belirtirler. Aynı zamanda idraklerinin de Ankâ kuşu gibi aşkın ve önemli bir derinliğe sahip olduğunu ifade ederek, onu beşeri özelliklerden daha üstün bir seviyeye çıkarmış olurlar. Enverî, bu niteliklerle methettiği kişiyi Ankâ ile özdeşleştirmektedir (E.k.61-38).

Arak

Nef'î: Arak kavramının kelime anlamları şunlardır; 1. ter, alın teri 2. Ter gibi terahhuş ederek hâsıl olan ruh, meyve vesaire envainden taktirle istihsal olunan ispirto, rakı⁷⁷⁶⁹. Nef'î'nin kasidelerinde bu kavram, beyit sayısı olara fazla yer almamıştır.

a) Kasidelerde mevcut olan manzumelerde, öncelikle su, su damlası; özellikle utanç ve kıskançlıktan dolayı meydana gelen ter olarak kullanılmıştır (N.k.19-6).

b) Nef'î, arak kavramının yer aldığı başka bir beytinde arakı gülsuyu kokusu veren ter olarak nitelendirmek suretiyle şöyle der: “Kişi, senin güzel ahlakını methetme vadisinde koşup dursa, yorgunluk ve düşünceden dolayı, alnında meydana gelen ter, etrafa gülsuyu kokusu saçar.”

⁷⁷⁶⁹ (haz.) Yrd. Doç. Dr. Raşit Gündoğdu, Yrd. Doç. Dr. Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Kâmûs-i Türkî, Şemseddin Sami, İdeal-Kültür-Yayıncılık, s. 725, 1. Baskı: İstanbul 2011, 2. Baskı: İstanbul 2012

Vâdî-i midhat-ı hulkunda ger etse tek u pû
Arak-ı cebhe-i endîşe verir bûy-ı gülâb, (N.k.32-41)

c) Başka bir beytinde ise ter damlalarını, gül yaprağının üzerinde oluşan çiğ benzeterek onları da mumun erimesi sonucu teşekkül eden ve inci daneleri gibi olan, süslü şekillere teşbih etmektedir (N.k.40-27).

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde arak kavramı, üç farklı anlamda kullanılmıştır.

a) Enverî'ye göre arak, öncelikle mahcubiyetten dolayı meydana gelen terlemedir (E.k.6-9), (E.k.107-39), (E.k.120-36), (E.k.122-13), (E.k.170-6)

Verne ez şerm-i tu be hakk-i Hüdâyî
Kez 'arak-i rûy-i âftâb terest,⁷⁷⁷⁰ (E.k.25-28)

b) İlkbahar bulutunun damlası (teri); sedefin ağzında lezzet bulmaktadır (E.k.6-9). Övülen kişinin cömert elinin utancından dolayı, denizler ve bulut terlemektedir (E.k.74-44), (E.k.123-22).

c) Enverî'ye göre, övdüğü kişinin adaletinin neticesinde zulüm yapan düşmanın sırrı, korkusundan terle birlikte cildinden akarak ortaya çıkmaktadır (E.k.121-42), (E.k.124-48), (E.k.125-33).

ç) Methedilen kişinin ihsanı muhtaç olanın bedenini öylesine kaplamıştır ki onun derisinin gözeneklerinden, ihsana ait ter çıkmaktadır.

Zâhir ü bâtîneş ihsân-ı tu be-girift çônânek
'Arak ez cûd-i tu mîzâyedeş eknûn zı mesâm,⁷⁷⁷¹ (E.k.126-39)

d) Arak, Enverî'ye göre sıraya dizilme, zincir anlamında kullanılmıştır (E.k.149-4). Üçüncü olarak ise su damlası ve ilkbahar bulutunun yağmur damlaları şeklinde kullanılmıştır (E.k.58-13) (E.k.114-38) (E.k.123-22) (E.k.125-33)

Her iki şairde de arak kavramı, şarap, rakı anlamında kullanılmamıştır.

⁷⁷⁷⁰ Eğer senin utancından olmasaydı Allah'ın hakkından dolayı, güneşin yüzü terden ıslanırdı.

⁷⁷⁷¹ Senin ihsanın onun zahir ve batnını öyle kapladı ki; şimdi onun derisinin gözeneklerinden, senin ihsanına ait ter çıkmaktadır.

(B)

Nefî, kasidelerinde arak kavramını ter anlamında kullanmıştır (N.k.19-6), (N.k.32-41). Enverî, değişik konularda ele aldığı aynı kavramı, mahcubiyetten dolayı meydana gelen terleme şeklinde nitelemiştir (E.k.6-9), (E.k.107-39), (E.k.120-36), (E.k.122-13), (E.k.170-6).İkinci benzerlik olarak ‘arak kavramının, su damlası ve ilkbahar bulutunun yağmur damlaları şeklinde işlenmiş olmasıdır (E.k.58-13) (E.k.114-38) (E.k.123-22) (E.k.125-33). Bunlardan başka her iki şairin dile getirdiği manzumelerin ifade tarzında ve vermek istedikleri mesajlarda, önemli ölçüde benzerlik bulunmaktadır;

Vâdî-i midhat-ı hulkunda ger etse tek u pû
Arak-ı cebhe-i endîşe verir bûy-ı gülâb, (N.k.32-41)

Verne ez şerm-i tu be hakk-i Hüdâyî
Kez ‘arak-i rûy-i âftâb terest,⁷⁷⁷² (E.k.25-28)

Zâhir ü bâtneş ihsân-ı tu be-girift çönânek
‘Arak ez cûd-i tu mîzâyedeş eknûn zı mesâm,⁷⁷⁷³(E.k.126-39)

(F)

Nefî’nin kasidelerinde arak kavramının yer aldığı beyit sayısı, sadece üçtür. Enverî’nin kasidelerinde ise on yedidir. Enverî, kasidelerinde ‘arak kavramına Nefî’den daha fazla yer vermiştir. Ayrıca Nefî, ‘arak kavramının yer aldığı başka bir beytinde ‘arakı gülsuyu kokusu veren ter olarak nitelendirmek suretiyle şöyle der: “Kişi, senin güzel ahlakını methetme vadisinde koşup dursa, yorgunluk ve düşünceden dolayı, alnında meydana gelen ter, etrafa gülsuyu kokusu saçır.” (N.k.32-41). Bu örnek, Nefî’yi Enverî’den ayıran başka bir faktördür. Bundan başka Enverî değişik konularla ilgili olarak ele aldığı aynı kavramı; mahcubiyetten dolayı meydana gelen terleme şeklinde nitelerken (E.k.6-9), (E.k.107-39), (E.k.120-36), (E.k.122-13); Nefî, ‘arakı gülsuyu kokusu veren ter olarak ifade etmek suretiyle şöyle der: “Kişi, senin güzel ahlakını methetme vadisinde koşup dursa, yorgunluk ve düşünceden dolayı, alnında meydana gelen ter, etrafa gülsuyu kokusu saçır.” Burada iki şairin verdiği örneklerin birbirinden

⁷⁷⁷² Eğer senin utancından olmasaydı Allah’ın hakkından dolayı, güneşin yüzü terden ıslanırdı.

⁷⁷⁷³ Senin ihsanın onun zahir ve batnını öyle kapladı ki; şimdi onun derisinin gözeneklerinden, senin ihsanına ait ter çıkmaktadır.

farklı olduğu ortaya çıkmaktadır. Yine Enverî'ye göre, ilkbahar bulutunun damlası (teri); sedefin ağzında lezzet bulmaktadır (E.k.6-9). Övülen kişinin cömert elinin utancından dolayı, denizler ve bulut terlemektedir (E.k.74-44), (E.k.123-22). Enverî'ye göre, övdüğü kişinin adaletinin neticesinde zulüm yapan düşmanın sırrı, korkusundan terle birlikte cildinden akararak ortaya çıkmaktadır (E.k.121-42), (E.k.124-48), (E.k.125-33). Methedilen kişinin ihsanı muhtaç olanın bedenini öylesine kaplamıştır ki onun derisinin gözeneklerinden, ihsana ait ter çıkmaktadır.

Zâhir ü bâtineş ihsân-ı tu be-girift çönânek

‘Arak ez cûd-i tu mîzâyedeş eknûn zı mesâm,⁷⁷⁴(E.k.126-39)

Ayrıca arak kavramı, Enverî'nin kasidelerinde sıraya dizilme, zincir anlamında da kullanılmıştır (E.k.149-4).

Netice olarak; arak kavramının kasidelerde kullanımıyla ilgili olarak iki şair arasında önemli ölçüde farklılıklar bulunmaktadır.

Aristo

Nefî: Nefî'nin kasidelerinde Aristo ile ilgili olarak uç beyit bulunmaktadır. Nefî, kasidelerinde Aristo'yu aklın, ilmin ve hikmetin sembolü olarak görmektedir.

a) Nefî'ye göre bir hususun Aristo aklına ve düsturuna göre yapılıp yerine getirilmesi, onun mükemmelliğinin delilidir (N.k.35-19).

b) Nefî tarihteki büyük şahsiyetleri şöhret niteliklerine göre sıralarken Aristo'yu ihmal etmiyor. Mesela aşağıdaki beyitte; Hz. Peygamber'i sünnetiyle, Hz. İsa'yı nefesiyle, Hz. Hızır'ı ledünni bilgisiyle vasıflandırıyor. Ayrıca Hz. Ömer'i adaletiyle, Hz. Ali'yi ilmiyle tavsif ederken, Aristo'yu da hikmetiyle tanıtıyor.

Ey Ömer-adl ü Alî-ilm ü Aristo-hikmet

Ve'y Hızır-dâniş ü Ahmed-reviş ü îsâ-dem, (N.k.52-39)

c) Yine bir düşüncenin ortaya konulması ve fikrin üretilmesinde Aristo'yu zirve bir şahsiyet olarak değerlendiriyor (N.k.42-30).

⁷⁷⁴ Senin ihsanın onun zahir ve batnını öyle kapladı ki; şimdi onun derisinin gözeneklerinden, senin ihsanına ait ter çıkmaktadır.

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde ise Aristo kavramıyla ilgili sadece bir beyit bulunmaktadır. Enverî, akıl, hikmet ve ilimle ilgili konularda daha çok Eflatun'u söz konusu edip önder olarak gördüğünden, muhtemelen manzumelerinde Aristo'ya fazla yer vermemiş olabilir.

a) Enverî kasidelerinde Aristo'yla ilgili yer alan tek beyitte ise Aristo'nun, İskender'le ilgili yazdığı eserlerin onu (İskender'i) meşhur kıldığını ve adının günümüze kadar ulaştığını belirtiyor.

Be-mând nâm-ı Sikender hezâr u pânsed sâl
Musannifât-i Aristo be-nâm-ı İskender,⁷⁷⁵ (E.k.86-64)

(B)

İki şair de, son derece sınırlı olan manzumelerinde Aristo kavramını, İskender'le beraber zikretmektedirler. Nefî, Aristo'yu aklın, ilmin ve hikmetin sembolü olarak değerlendirirken, İskender'i güç ve kudretle özdeşleştiriyor. Enverî ise bu iki zatı beraber zikrettiği beytinde Aristo'yu; İskender'le ilgili yazdığı eserlerden dolayı söz konusu ediyor ve onun ilim yönünü ön plana çıkartıyor. Dolayısıyla buradan, her iki şairin de Aristo'yu akıl, ilim ve hikmet noktasında önder olarak gördüğünü anlamaktayız. İki şairin, söz konusu kavramın takdim ediliş tarzı, başka faktörlerle mukayese edilme şekli ve örneklendirmelerde yakınlık, önemli benzerlikler olarak değerlendirilebilir.

(F)

Öncelikle Nefî, Aristo'ya kasidelerinde Enverî'den daha fazla yer vermiştir. Enverî, Aristo'yu sadece İskender'le beraber zikrederken Nefî, Aristo'yu; peygamberlerden, Hızır'a ve İslam halifelerine kadar birçok büyük zatla birlikte anmaktadır.

Ey Ömer-adl ü Alî-ilm ü Aristo-hikmet
Ve'y Hızır-dâniş ü Ahmed-reviş ü îsâ-dem, (N.k.52-39)

⁷⁷⁵ Aristo'nun; İskender'in adına yazmış olduğu eserler, onun (İskender'in) adını bin beş yüz sene devam ettirdi.

Ars

Nef'î: Nef'î kasidelerinde arş kavramıyla ilgili yirmi yedi beyit tespit edilmiştir. Söz konusu beyitlerde arş kavramının, yedi değişik şekilde kullanıldığı belirlenmiştir.

a) Kur'an'da ismi geçen, bütün mahlûkatın zikir ve tesbihinin merkezi, kaza ve kaderin takdir ve tayin edildiği yer, imkânla vücubun sınır bölgesi anlamında, Allah'ın arşı olarak kullanılmıştır (N.k.2-26), (N.k.7-14),(N.k.7-15),(N.k.15-1), (N.k.22-1), (N.k.23-27), (N.k.27-20),(N.k.30-11), (N.k.37-3), (N.k.48-68), (N.k.51-23), (N.k.51-46). Nef'î, Hz. Peygambere'i överek onun; arş-ı azamda dile getirilen zikirler ve kutsilerin lisanının tesbihi olduğunu belirtiyor.

Hâk-i pâ-y-ı na't-gûyânım ki arş-ı a'zamın
Zikr ü tesbîh-i lisân-ı kudsiyânıdır sözüm, (N.k.1-41)

b) Arş, aşkın ve yücelik âlemi şeklinde kullanılmıştır (N.k.1-44), (N.k.2-16), (N.k.12 -22),(N.k.23-27), (N.k.26-41), (N.k.29-25), (N.k.36-22), (N.k.38-31).

c) Peygamberlik makamı gibi ulvi bir makam şeklinde kullanmış olmasıdır. Nitekim Nef'î, Hz. Peygamber'in miraçta ulaşp ziyaret ettiği; Kâb-ı Kavseyn (keyfiyeti meçhul bir şekilde tavsif edilen, Allah'a manevî yakınlık olarak, "iki yay mesafesi" şeklinde tarif edilen, uçsuz bucaksız âlem olarak kullanmıştır (N.k.7-41), (N.k.13 -10), (N.k.18-73), (N.k.19-16).

ç) Hükümdarlık sarayı ve tahtı anlamında kullanılmıştır (N.k.2-26), (N.k.19-2). Beşinci olarak, tâk yani cümle kapısı anlamında kullanılmıştır (N.k.14 -29).

d) Sema kubbesinin en yüksek yeri, tepesi şeklinde kullanılmıştır.

Acep mi titrese havfî ile çarhın endâmı
Asıldı küngüre-i arşa tîg-ı Behrâmı, (N.k.22-1)

e) Son olarak, izzet, iktidar ve kudret anlamında kullanılmıştır.

Müşterî-re'y ü utârid-kalemü mihr-âsâr
Arş-temkîn ü kazâ-temşiyet ü çarh-ahkâm, (N.k.51-23)

Enverî: Enverî kasidelerinde arş kavramıyla ilgili on dört beyit tespit edilmiştir. Söz konusu beyitlerde arş kavramının, altı değişik şekilde kullanıldığı belirlenmiştir.

a) Kur'an'da ismi geçen, bütün mahlûkatın zikir ve tesbihinin merkezi, kaza ve kaderin takdir ve tayin edildiği yer, imkânla vücubun sınır bölgesi, külli iradenin (aklın) kaynağı, anlamında, Allah'ın arşı olarak kullanılmıştır (E.k.81-40), (E.k.143-8).

b) Tâk yani cümle kapısı anlamında kullanılmıştır (E.k.143-8).

c) Duaların yükseldiği aşkın, tanrısal yücelik ve azamet âlemi şeklinde kullanılmıştır (E.k.124-54), (E.k.137-22), (E.k.138-10), (E.k.145-14), (E.k.161-6), (E.k.174-21), (E.k.183-15). Enverî övdüğü kişiyi o denli yüceltiyor ki arşı, onun kendisini gösterdiği bir ayna olarak değerlendiriyor.

Goftem tevkif-i men ez în cümle hîc nîst

Ey hazretî ki 'arş nümûdâr-gâh-ı tust,⁷⁷⁷⁶ (E.k.21-16)

ç) Peygamberlik makamı gibi ulvi bir makam olarak kullanılmıştır (E.k.35-27), (E.k.35-27).

Müftiy-i meşrîk imâm-ı mağrib ânek ez rûtbetüş

'Arş zîbed minbereş kûtâş kerdî minberî,⁷⁷⁷⁷ (E.k.187-27)

d) Hükümdarlık tahtı ve makamı anlamında kullanılmıştır (E.k.71-33)
Enverî arşı, Saba melikesinin tahtının bulunduğu makam olarak ifade etmiştir.

Ber taht çu 'arş-ı Sabây-i o

Ez 'arş-i resûlân-ı âferîn,⁷⁷⁷⁸ (E.k.146-7)

e) Arş tâk yani cümle kapısı anlamında kullanılmıştır (E.k.143-8).

(B)

Nef'î, kasidelerinde arş kavramını Enverî gibi öncelikle; Kur'an'da ismi geçen, bütün mahlûkatın zikir ve tesbihinin merkezi, kaza ve kaderin takdir ve tayin edildiği yer, imkânla vücubun sınır bölgesi, külli iradenin (aklın) kaynağı anlamında, Allah'ın arşı olarak kullanmıştır (N.k.2-26), (N.k.7-14),(N.k.7-15),(N.k.15-1), (N.k.22-1), (N.k.23-27), (N.k.27-20),(N.k.30-11), (N.k.37-3), (N.k.48-68), (N.k.51-23), (N.k.51-46). (E.k.81-40), (E.k.143-8).

⁷⁷⁷⁶ Bütün bunlardan hiç istikrarım yok dedim. Ey efendim, arş senin kendini gösterdiğin mazharındır. (aynandır).

⁷⁷⁷⁷ O, doğunun müftüsü ve batının imamıdır. Makamından dolayı arş, onun kürsüsüne layıktır. Makam ve tahtını, mütevazılığından dolayı aşağı yapmıştır.

⁷⁷⁷⁸ Saba Melikesinin tahtı gibi olan tahtının üzerinde; mübarek resullerin tahtının özelliği vardır.

İki şairin kasidelerinde arş kavramı benzer bir şekilde; aşkın, tanrısal yücelik ve azamet âlemi şeklinde de kullanılmıştır (N.k.1-44), (N.k.2-16), (N.k.12 -22),(N.k.23-27),(N.k.26-41), (N.k.29-25), (N.k.36-22), (N.k.38-31). (E.k.124-54), (E.k.137-22), (E.k.138-10), (E.k.145-14), (E.k.161-6), (E.k.174-21), (E.k.183-15). Bundan başka peygamberlik makamı gibi ulvi bir makam, her iki şairce; özellikle Hz. Peygamber'in miraçta ulaşıp ziyaret ettiği; Kâb-ı Kavseyn (keyfiyeti meçhul bir şekilde tavsif edilen, Allah'a manevî yakınlık olarak, "iki yay mesafesi" şeklinde tarif edilen, uçsuz bucaksız âlem olarak kullanıldığı görülür (N.k.7-41), (N.k.13 -10), (N.k.18-73), (N.k.19-16). (E.k.35-27), (E.k.35-27).

Müftiy-i meşrık imâm-ı mağrib ânek ez rütbetiş

‘Arş zîbed minbereş kûtâş kerdî minberî,⁷⁷⁷⁹ (E.k.187-27)

Enverî ve Nef'î, benzer beyitlerde arş kavramını, hükümdarlık sarayı ve tahtı anlamında da kullanmışlardır (N.k.2-26), (N.k.19-2). (E.k.71-33), (E.k.146-7). Enverî, arş kavramını, hükümdarlık tahtı, sarayı ve makamı anlamında kullanmıştır (E.k.71-33). Şu beytinde, 8. Felek olan arşı, Saba melikesinin tahtının bulunduğu makama benzetmiştir (E.k.146-7). Nef'î de kasidelerinde arşı benzer anlamlarda tasvir etmiştir (N.k.2-26), (N.k.19-2). (E.k.71-33), (E.k.146-7).

(F)

İki şairin arş kavramını dile getirmelerinde, konu itibariyle önemli ölçüde benzerlikler bulunmaktadır. Bu benzerliklerle ilgili örnekler yukarıda sunuldu. Ancak söz konusu benzerliklerle birlikte, belli ölçüde farklılıklar da görülmektedir. Öncelikle Nef'î'nin arş kavramını kasidelerinde daha farklı ve daha zengin bir şekilde işlemiş olduğunu söyleye biliriz. Mesela Nef'î, Enverî'den farklı olarak; her zaman yaptığı üzere kendini övmek suretiyle Hz. Peygambere naat sadedinde ifade ettiği sözünün; arş-ı âzamda dile getirilen zikirler ve kutsilerin lisanının tesbihi olduğunu belirtiyor.

Hâk-i pâ-yı na't-gûyânım ki arş-ı a'zamın

Zıkr ü tesbîh-i lisân-ı kudsiyânıdır sözüm, (N.k.1-41)

⁷⁷⁷⁹ O, doğunun müftüsü ve batının imamıdır. Makamından dolayı arş, onun kürsüsüne layıktır. Makam ve tahtını, mütevaziliğinden dolayı aşağı yapmıştır.

Yine arşın peygamberlik makamı gibi ulvi bir makam olarak kullanıldığı manzumelerde, her iki şair, söz konusu kavramı değişik örneklerle işlemişlerdir. Mesela Nef'î, methettiği kişiyi veya kendini överken öyle mübalağa yapar ki övülen şahıs, Hz. Peygamber'in Miraçta ulaştığı makamlara ermiş gibi tavsif edilir.

Ol kadar kadri bülend olsun ki gerdûn bilmeye
Arş-ı a'lâ mı yeri yâ kurb-i “ev ednâ” mıdır, (N.k.7-41)

Lâmekân-seyr âfitâbım hâke düşmez pertevim
Arş-ı istiğnâ-yı himmet âsmânımdır benim, (N.k.13 -10)

Arş-peymâlîka etdikçe heves ma'nâda
Teng olur cilvesine sâha-i meydân-ı semâ, (N.k.18-73)

Burak-âsâ zemînden ger azîmet etse eflâke
Eder sür'atde sebkat tûr-i âh-ı arş-peymâya, (N.k.19-16)

Enverî ise Allah'a yakarırken ve kâinatı algılamaya çalışırken Hz. Peygamber'i nazara vererek, onun üstün şahsını bir pencere yapmak suretiyle hadiseleri anlamaya çalışır.

Hutbe-i mülk-i turâ ki dâned yâ Rab
Kîst hatîbeş ki 'arş-ı pîş-nişînest,⁷⁷⁸⁰(E.k.35-27)

Ber taht çu 'arş-ı Sabây-i o
Ez 'arş-i resûlân-ı âferîn,⁷⁷⁸¹(E.k.146-7)

Müftiy-i meşrık imâm-ı magrib ânek ez rûtbeteş
'Arş zîbed minbereş kûtâş kerdî minberî,⁷⁷⁸² (E.k.187-27)

Âsaf

Nef'î: Âsaf, malum olduğu üzere Hz. Süleyman'ın veziridir. Kur'an-ı Kerîm'de vasıflarından bahsedilen bu zatın çeşitli ilimlere vakıf olduğu rivayet edilmektedir. Edebiyatımızda yöneticilik, adalet ve cömertlikle ilgili mevzularda söz konusu edilmiştir.

⁷⁷⁸⁰ Yarab, senin mülkünün hutbesini kim bilir? Veya: (Yarab, senin mülkünün hutbesini bilen kişi).

Arşın önünde oturmakta olan, onun (mülkün) hatîbi kimdir?

⁷⁷⁸¹ Saba Melikesinin tahtı gibi olan tahtının üzerinde; mübarek resullerin tahtının özelliği vardır.

⁷⁷⁸² O, doğunun müftüsü ve batının imamıdır. Makamından dolayı arş, onun kürsüsüne layıktır. Makam ve tahtını, mütevazılığından dolayı aşağı yapmıştır.

Nef'î'nin kasidelerinde Âsaf kavramı ile ilgili oldukça fazla beyit bulunmaktadır. Bu beyitlerin sayısı kırkı bulmaktadır. Nef'î'nin, eserlerinde Âsaf kavramına fazlaca yer vermesi, onun devlet yönetimine verdiği önem, kasidelerini daha çok devlet adamlarına yazmış olması ve Âsaf'ın, tarihteki konumuyla ilgili olsa gerektir. Nef'î, methettiği kişilere Âsaf'ı örnek göstererek, siyasetname niteliğinde, onlara nasihat etmiş olabilir.

Nef'î, kasidelerinde Âsaf'ı çeşitli özellikleriyle mevzubahis etmiştir. Âsaf kavramını öncelikle zekâsı, dirayeti ve yöneticiliğiyle, nihayet devlet tecrübesiyle meşhur olan Hz. Süleymân'ın veziri ve İkinci Süleymân'ın meliki, Âsaf anlamında kullanmıştır.

a) Nef'î, övdüğü kişilerin, Âsaf gibi cesur, yetenekli, divanın resmi kurallarına vakıf, devlet işlerini bilen ve adaletle icra eden; aynı zamanda, âlimleri daima himaye eden, bir hükümdar gibi mühür ve ferman sahibi, dirayetli devlet adamları olduğunu ifade eder (N.k.28-9), (N.k.30-21), (N.k.31-15), (N.k.32-23), (N.k.32-44), (N.k.33-19), (N.k.34-20), (N.k.37-12), (N.k.38-10), (N.k.41-11), (N.k.41-35), (N.k.43-23), (N.k.44-43), (N.k.57-26), (N.k.61-15), (N.k.62-19).

Ol Âsaf-ı Cem-câh-ı mu'azzam ki hemîşe

Re'yine muvâfık görünür re'y-i zamâne, (N.k.42-19)

b) Nef'î'ye göre Âsaf, Hz. Süleymân'ın gerçek tahtına oturan ve Cem'in veziri olan şahıstır (N.k.29-33), (N.k.32-44), (N.k.38-10), (N.k.38-27), (N.k.40-15), (N.k.62-2).

Kıble-gâh-ı ulamâ dâd-penâh-ı fukarâ

Pâdişâh-ı vüzerâ Âsaf-ı Cemşîd-cenâb, (N.k.32-23)

c) Ayrıca devlet yönetiminde divana çıkan Âsaf'ın, Rüstem gibi bir sâhip-kıran olduğu ifade edilmiştir (N.k.29-33). Nef'î'ye göre Âsaf, taç, taht, şevket ve şan sahibi bir vezirdir (N.k.31-16), (N.k.36-24), (N.k.38-2), (N.k.44-20).

Reşk eder câhına dîvana çıkınca Âsaf

Baş eğer tîgına meydâna girince Rüstem, (N.k.41-25)

ç) Âsaf, ebedî bir saltanatın teminatı olan bir devlet adamıdır (N.k.29-52). Ayrıca Âsaf, dinperver, adil, insaflı, ferman sahibi ve doğruluğu şiar edinmiş olan bir vezirdir (N.k.35-24), (N.k.36-43), (N.k.38-3), (N.k.38-27), (N.k.40-35), (N.k.44-19), (N.k.52-25), (N.k.62-2).

d) Âsaf, canlıların dilini bilen, allame bir vezirdir (N.k.38-1), (N.k.42-17). Varlığıyla; Süleyman peygamberin, sipahinin, tahtın, mülkün, tacın ve mührün iftihar ettiği meşhur vezir Âsaf'tır (N.k.39-8), (N.k.45-45).

e) Nef'î'ye göre fermanıyla garibe himmet eden, cömertliğin güneşi ve adaletin dayanağı olan vezir, yine Âsaf'tır (N.k.40-15), (N.k.47-24), (N.k.58-31).

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Âsaf kavramının kullanımı Nef'î'ye göre daha sınırlıdır. Nef'î'nin kasidelerinde Âsaf'la ilgili beyitlerin sayısı kırk iken, Enverî'nin kasidelerinde bu sayı dokuza düşmüştür. Enverî'nin kasidelerinde Âsaf'la ilgili beyit sayılarının düşüş sebebi bizce meçhuldür. Enverî de Âsaf kavramını öncelikle zekâsı, dirayeti ve yöneticiliğiyle, nihayet devlet tecrübesiyle meşhur olan Hz. Süleymân'ın veziri ve İkinci Süleymân'ın meliki, Âsaf anlamında kullanmıştır.

a) Enverî övdüğü kişiyi, devlet yönetimindeki tecrübesiyle Âsaf'a, hükümdarlıktaki kudretiyle Hz. Süleyman'a benzeterek; onun emrinin gücüne karşı, cinlerle birlikte, feleğin de itaat etmesini dilemektedir (E.k.4-18), (E.k.45-7), (E.k.58-76), (E.k.185-11).

Der medh-i vezîrî ki cân-ı Âsâf
Ez gayret-i o dil-fikâr bâşed,⁷⁷⁸³ (E.k.58-76)

b) Enverî'ye göre Âsaf, ferman sahibi ve mühür sahibi olan bir emir ve Hz. Süleymân'ın kudretli veziridir (E.k.42-10).

c) Aynı zamanda Âsaf, Hz. Süleymân'ın gerçek tahtına oturan ve Cem'in veziri olan bir zattır.

Ko Âsaf-ı Cem gû beyâ be-bîn
Ber taht-ı Süleymân râstîn,⁷⁷⁸⁴ (E.k.146-1)

ç) Âsaf, ebedî bir otağ kuran, Süleymân mülkünün veziridir (E.k.177-15). Bir yerden başka bir yere çok hızlı intikal eden devlet adamı, Âsaftır (E.k.183-6). Enverî'ye göre Âsaf, Hz. Süleymân'ı aratmayacak şekilde, zekâ ve basiretiyle bir ülkeyi fetheder (E.k.183-7).

⁷⁷⁸³ Onun başarısından, Âsâf'ın (Hz. Süleymân'ın vezirinin) ruhunun incindiği bir vezirin medhi hakkında konuşuyoruz (methedilen vezir, Âsâf'ı geride bırakan, Sultan Sencer'in veziridir).

⁷⁷⁸⁴ Süleyman'ın gerçek tahtının üzerinde oturan, Cem'in veziri olan Âsâf'a; "gel ve bak" de.

(B)

Nef'î de enverî gibi Âsaf kavramını öncelikle zekâsı, dirayeti ve yöneticiliğiyle, nihayet devlet tecrübesiyle meşhur olan Hz. Süleymân'ın veziri ve İkinci Süleymân'ın meliki olan Âsaf anlamında kullanmıştır (N.k.28-9), (N.k.30-21), (N.k.31-15), (N.k.32-23), (N.k.32-44), (N.k.33-19), (N.k.34-20), (N.k.37-12), (N.k.38-10), (N.k.41-11), (N.k.41-35), (N.k.43-23), (N.k.44-43), (N.k.57-26), (N.k.61-15), (N.k.62-19).

Ol Âsaf-ı Cem-câh-ı mu'azzam ki hemîşe

Re'yine muvâfık görünür re'y-i zamâne, (N.k.42-19), (E.k.4-18), (E.k.457), (E.k.58-76), (E.k.185-11).

Der medh-i vezîrî ki cân-ı Âsâf

Ez gayret-i o dil-fikâr bâşed,⁷⁷⁸⁵ (E.k.58-76)

İki şair benzer beyitlerde Âsaf ve Cem'e beraber yer vermişlerdir. Enverî'ye göre Âsaf, ferman sahibi ve mühür sahibi olan bir emir ve Hz. Süleymân'ın kudretli veziridir (E.k.42-10). Aynı zamanda Âsaf, Hz. Süleymân'ın gerçek tahtına oturan ve Cem'in veziri olan bir zattır.

Ko Âsaf-ı Cem gû beyâ be-bîn

Ber taht-ı Süleymân râstîn,⁷⁷⁸⁶ (E.k.146-1)

Nef'î'ye göre de Âsaf, Hz. Süleymân'ın gerçek tahtına oturan ve Cem'in veziri olan şahıstır (N.k.29-33), (N.k.32-44), (N.k.38-10), (N.k.38-27), (N.k.40-15), (N.k.62-2).

Ol Âsaf-ı Cem-câh-ı mu'azzam ki hemîşe

Re'yine muvâfık görünür re'y-i zamâne, (N.k.42-19)

(F)

Âsaf kavramının yer aldığı beyitlerde, Enverî ve Nef'î arasında önemli benzerlikler bulunmakla birlikte, özellikle bu kavramla ilgili, iki şair arasında farklılıklar, benzerliklerden daha fazladır. Her şeyden önce Nef'î'nin kasidelerinde bulunan, Âsaf'la ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindekilerden çok daha fazladır. Ayrıca Nef'î'nin söz konusu beyitlerinde, Âsaf'la ilgili konu çeşitliliği, daha zengindir.

⁷⁷⁸⁵ Onun başarısından, Âsâf'ın (Hz. Süleymân'ın vezirinin) ruhunun incindiği bir vezirin methi hakkında konuşuyoruz (methedilen vezir, Âsâf'ı geride bırakan, Sultan Sencer'in veziridir).

⁷⁷⁸⁶ Süleyman'ın gerçek tahtının üzerinde oturan, Cem'in veziri olan Âsâf'a; "gel ve bak" de.

Nef'î'nin kasidelerinde Âsaf'la ilgili farklı manzumeler ve konular şunlardır: Nef'î, övdüğü kişilerin, Âsaf gibi cesur, yetenekli, divanın resmi prosedürüne vakıf, devlet işlerini bilen ve adaletle icra eden, alimleri daima himaye eden, bir hükümdar gibi mühür ve ferman sahibi, dirayetli devlet adamları olduğunu ifade eder (N.k.28-9), (N.k.30-21), (N.k.31-15), (N.k.32-23), (N.k.32-44), (N.k.33-19), (N.k.34-20), (N.k.37-12), (N.k.38-10), (N.k.41-11), (N.k.41-35), (N.k.43-23), (N.k.44-43), (N.k.57-26), (N.k.61-15), (N.k.62-19).

Ayrıca devlet yönetiminde divana çıkan Âsaf'ın, Rüstem gibi bir sâhip-kıran olduğu ifade edilmiştir (N.k.29-33). Nef'î'ye göre Âsaf, taç, taht, şevket ve şan sahibi bir vezirdir (N.k.31-16), (N.k.36-24), (N.k.38-2), (N.k.44-20).

Reşk eder câhına dîvana çıkınca Âsaf

Baş eğer tîgına meydâna girince Rüstem, (N.k.41-25)

Âsaf, ebedî bir saltanatın teminatı olan bir devlet adamıdır (N.k.29-52). Ayrıca Âsaf, dinperver, adil, insafî, ferman sahibi ve doğruluğu şiar edinmiş olan bir vezirdir (N.k.35-24), (N.k.36-43), (N.k.38-3), (N.k.38-27), (N.k.40-35), (N.k.44-19), (N.k.52-25), (N.k.62-2). Âsaf, canlıların dilini bilen, allame bir vezirdir (N.k.38-1), (N.k.42-17). Varlığıyla; Süleyman peygamberin, sipahinin, tahtın, mülkün, tacın ve mührün iftihar ettiği meşhur vezir Âsaf'tır (N.k.39-8), (N.k.45-45). Nef'î'ye göre fermanıyla garibe himmet eden, cömertliğin güneşi ve adaletin dayanağı olan vezir, yine Âsaf'tır (N.k.40-15), (N.k.47-24), (N.k.58-31).

Aşk

Nef'î: Nef'î, kasidelerinde aşk kavramına fazlaca yer veren bir şairdir. Söz konusu kavramın yer aldığı beyit sayısı yirmi birdir. Ayrıca bu kavramı çok çeşitli kavramlarla ifade etmeye çalışmıştır.

a) Nef'î, kendi sözünü methederken onun; bezm-i aşkın latif bekçisi olduğunu ifade eder (N.k.1-28).

b) Aşk, duyguların ifade edilmesinde, dünyadaki en sağlam delildir. Yani bürhân-i kavîdir (N.k.3-5). Aşk, onun esiri olanlar için dârûy-i sihhatin ecel-i mihrîbânıdır (sihhat devasının güzel bir ecelidir) (N.k.5-5).

c) Aşkın rindi olan kişi, sevgilinin bir bakışıyla itâb-ı rencîş ü müjde-i ihsân olur, yani onun incitmesiyle hem itab görür, hem de ihsanının müjdesine mazhar olur (N.k.9-11).

ç) Övünmesiyle meşhur olan Nef'î, aşk kavramıyla ilgili kavramları kendisiyle özdeşleştirerek, abartılı iddiaalarda bulunur. Öncelikle, aşkın sırlarının mahremi olduğunu belirtir (N.k.13-18). Nef'î'nin ağzı, mana fiskiyesidir o, aşk kadehinin sarhoşudur, ilham gelmeyince de söylemez (N.k.13-20). Nef'î, aşkın gül bahçesinin bülbülüdür (N.k.13-36). Nef'î'nin sözü, aşk ehline mektûb-ı huçeste-rakam-ı mihr ü vefâdır, yani mübarek bir mektup, mutluluk, güzellik ve vefanın sayısal ifadesidir (N.k.34-50). Nef'î'ye göre aşkın gerçek temsilcileri, erbâb-ı Hüdâ'dır, yani işin ehli olan Allah'ın yüce kullarıdır (N.k.34-4).

d) Nef'î'ye göre gerçek maksat aşkın cevheri ise, hakiki ve mecazi aşktan bahsetmek reva mıdır (N.k.34-7). Binaen aleyh; eğer mecazi aşk zahitlere vebal ise bu durum rindlerin riyakar olmadığını gösteren bir delildir (N.k.34-8).

e) Yeni yetme bir put, âşıkların var olan aklını da başından almıştır. Çünkü onun yüzü, aşığa yıllanmış şarabın aşkı gibi hoş ve latif görünür (N.k.34-12). Afet-i aşka giriftar olan âşık, Hz. Yûsuf'un ahlakını temsil etmiş olur (N.k.38-19).

f) Gönülde yârin aşkı, bela ender beladır. Bu sevdadan beri olanlara yazıklar olsun.

Belâ-ender-belâdır dilde derd-i aşk-ı yâr ammâ

Yazıklar ana kim bir böyle sevdâdan müberrâdır, (N.k.48-39)

g) Nef'î, yine kendisini övme sadedinde; sözü hatalı bile olsa, onun aşk şahının meclisinde can sohbeti olduğunu ifade eder.

Ol nedîm-i bezle gûyum bezm-i şâh-ı aşkda

Güft ü gû-yı cân u dil sehv-i lisânımdır benim, (N.k.13-15)

Enverî: Enverî de kasidelerinde aşk kavramına fazla yer veren bir şairdir. Hatta enverî şiirlerinde bu kavrama Nef'î'sen daha ziyade yer vermiştir. Nitekim Nef'î'nin kasidelerinde söz konusu kavramın yer aldığı beyit sayısı yirmi bir iken, Enverî'nin kasidelerinde bu sayı otuz birdir. Enverî, aşk kavramının dile getirildiği konuların

zenginliği ve aşkla ilgili kavramların çeşitliliği bakımından da örnek teşkil edecek, orijinallikte bir şairdir.

a) Enverî övdüğü kişilere hizmet etmeyi aşk olarak nitelendiriyor (E.k.13-64). Ona göre fitnenin şevki müfti, aşkın hikâyesi de hatiptir (E.k.14-11).

b) Ezelî kader ve felek, Enverî'nin başından aşk macerasının geçmesi için ittifak etmişlerdir (E.k.70-6), (E.k.70-46). Ona göre güzellik ve aşk, sürekli olduğu müddetçe bunun örneğinin şahidi; Leyla vü Mecnûn'un aşk hikâyesidir (E.k.145-30).

c) Enverî, aşkı ateş olarak değerlendiriyor. Aşkın ateşinin onun için yara (gümüş) olmadığını, sözünün ise kuşkusuz, altın suyu gibi olduğunu iddia ediyor (E.k.25-43), (E.k.70-4), (E.k.70-23), (E.k.82-10).

ç) Maşuk, daimi olan bir puttur. Onun aşkı ise zamâne gibi garipliklerle doludur (E.k.14-12). Enverî, aşkı mutluluk ve eğlencenin kaynağı olarak görür (E.k.52-6).

Cestem çönân zı cây ki cânem haber ne-dâşt

Kân dem be pâý mîrevem ez 'aşk yâ be ser,⁷⁷⁸⁷ (E.k.82-4)

d) Aşk aynı zamanda, gam ve kederin de sebebidir. Enverî, aşkın gamını yüzlerce güneşe bedel olarak görmektedir (E.k.70-21). Aşkın derdi, gözleri kana bular (E.k.116-1). Aşkın ızdırabı öylesine giriftir ki onu ancak sevdiğinin kalemi çözer (E.k.116-6). Aşk, feleğin güneş pınarını susuz birakan bir duygudur (E.k.127-15). Aşkın oyunu, nice kum kekliğini ve şahini birbirine düşürür (E.k.174-20).

e) Aşkın yolundan dönülmez (E.k.84-5). Enverî'ye göre içtimai hayatta çok çeşitli aşklar vardır. Mesela şairin methettiği kişinin adı ve simasının aşkı için (adı ve sanı yaşasın diye) toprak, kulak sahibi, hava da göz sahibi olur (E.k.52-27).

f) Maden ocağında altın, onun adının aşkıyla, feryat ederek bekler. Her zaman, her yerde onun adı anılır (E.k.58-5), (E.k.82-34), (E.k.150-44), (E.k.178-14), (E.k.178-22).

⁷⁷⁸⁷ Aşkından dolayı; öylesine yerimden sıçradım ki; ruhum bile duymadı. O anda, ayaklarımla mı gidiyordum yoksa başımın üzerine mi gidiyordum belli değildi.

g) Övme, methetme aşkı da Enverî'nin üzerinde durduğu hususlardan biridir. Nitekim şair sevdiği kişinin methiyle öylesine meşguldür ki başkalarının hangi durumda olduğunun bile farkında değildir (E.k.140-45).

h) Mührün aşkı da şairin nazarında önemsenen bir husustur (E.k.82-36). Yüzüğün kaşında Aşk nakş-ı olmasaydı, mum baldan uzaklaşmazdı.

Ger ne-bûdî zı 'aşk nakş-ı nigînet
Zı engubîn key kenâre kerdî mûm,⁷⁷⁸⁸ (E.k.136-7)

Ger ne ez 'aşk-ı nigînet bûdî
Zângebîn-i mum kocâ geştî ferd,⁷⁷⁸⁹ (E.k.56-9)

ı) Mal, mülk ve servet kazanma aşkı ise insanoğlunun en önemli imtihan vasıtalarından birisidir (E.k.66-28). Nihayet aşk, Enverî'ye şöyle der: “Ey Enverî, bu sözü neden yazmaman gerektiğini biliyorsun. Şairlik sevdasına tutunma, git sihirbazlık yap, sihirbazlık” (E.k.183-25).

(B)

Nef'î'de aşk, Enverî'de olduğu gibi; duyguların ifade edilmesinde, dünyadaki en sağlam delildir. Yani bürhân-i kavîdir. Aşk, onun esiri olanlar için dârûy-i sihhatin ecel-i mihribânıdır. Sihhat devasının güzel bir ecelidir.

Diğer bir benzerlik ise aşkın mutluluk, güzellik ve vefanın sembolü olmasıdır. Nef'î'nin sözü, aşk ehline mektûb-ı huçeste-rakam-ı mihr ü vefâdır, yani mübarek bir mektup, mutluluk, güzellik ve vefanın sayısal ifadesidir.

Put kavramı da müşterek olarak işlene konulardan biridir. Nef'î'ye göre yeni yetme bir put, âşıkların var olan aklını da başından almıştır.

(F)

İki şair arasında aşk kavramıyla ilgili benzerliklerin bulunmasıyla beraber farklılıklar da vardır. Enverî şiirlerinde bu kavrama Nef'î'den daha ziyade yer vermiştir. Nitekim Nef'î'nin kasidelerinde söz konusu kavramın yer aldığı beyit sayısı yirmibir

⁷⁷⁸⁸ Eğer senin yüzüğünün kaşında aşk nakş-ı olmasaydı; mum, baldan ne zaman uzaklaşırdı?

⁷⁷⁸⁹ Eğer senin mührünün aşkından olmasaydı, balmumu, sıra dışı olarak gemiye nerede dönuşürdü?

iken, Enverî'nin kasidelerinde bu sayı otuzbirdir. Enverî, aşk kavramının dile getirildiği konuların zenginliği ve aşkla ilgili kavramların çeşitliliği bakımından da örnek teşkil edecek, orijinallikte bir şairdir. Enverî övdüğü kişilere hizmet etmeyi aşk olarak nitelendiriyor. Ona göre fitnenin şevki müfti, aşkın hikâyesi de hatiptir. Ezelî kader ve felek, Enverî'nin başından aşk macerasının geçmesi için ittifak etmişlerdir. Ona göre güzellik ve aşk, sürekli olduğu müddetçe bunun örneğinin şahidi; Leyla vü Mecnûn'un aşk hikâyesidir.

Nef'î ise kendi sözünü methederken onun; bezm-i aşkın latif bekçisi olduğunu ifade eder. Aşk, duyguların ifade edilmesinde, dünyadaki en sağlam delildir. Yani bürhân-i kavîdir. Aşk, onun esiri olanlar için dârûy-i sihhatin ecel-i mihribânıdır. Sihat devasının güzel bir ecelidir. Aşkın rindi olan kişi, sevgilinin bir bakışıyla itâb-ı rencîş ü müjde-i ihsân olur, yani onun incitmesiyle hem itab görür, hem de ihsanının müjdesine mazhar olur. Övünmesiyle meşhur olan Nef'î, aşk kavramıyla ilgili kavramları kendisiyle özdeşleştirerek, abartılı iddialarda bulunur. Öncelikle, aşkın sırlarının mahremi olduğunu belirtir. Nef'î'nin ağzı, mana fiskiyesidir o, aşk kadehinin sarhoşudur, ilham gelmeyince de söylemez. Nef'î, aşkın gül bahçesinin bülbülüdür.

Enverî, Leyla vü Mecnûn'un aşk hikâyesini örnek verirken Nef'î, Hz. Yûsuf'un aşkını tercih eder. Ona göreâfet-i aşka giriftar olan âşık, Hz. Yûsuf'un ahlakını temsil etmiş olur.

Âyîne

Nef'î: Nef'î, kasidelerinde, duygu ve düşüncelerini ifade etmek için âyîne kavramını çokça kullanan bir şairdir. Ayrıca âyîne kavramına oldukça farklı ve zengin anlamlar yüklemiştir. Nef'î'nin kasidelerinde âyîne kavramının yer aldığı beyit sayısı kırk ikidir. Ayrıca âyîneye yüklediği değişik anlamlar ise tespit edebildiğimiz kadarıyla ondörttür. Farsça bir kelime olan “âyîne” kelimesi, günümüz Türkçesinde “ayna” olarak kullanılmaktadır. Biz bu kelimenin, kavram olarak geçtiği yerlerde ona “âyîne” dedik. Söz konusu kelimeyle ilgili cümlelerden bahsederken “ayna” şeklinde kullandık.

a) Nef'î, öncelikle takdir sanatının suretinin cevherini, ayna olarak vasıflandırmaktadır (N.k.8-24), (N.k.58-5), (N.k.61-20). Nef'î'ye göre ayna, bütün kusurları ve güzellikleri eksiksiz gösteren bir varlıktır (N.k.9-6) (N.k.9-7). Ayrıca Nef'î'ye göre ayna, onda akseden gizli ve aşikâr, her ne varsa doğru bir şekilde

göstermektedir (N.k.9-41), (N.k.10-31), (N.k.32-12), (N.k.35-27), (N.k.37-20), (N.k.38-41), (N.k.48-12), (N.k.53-16).

Bir safâ var câm-ı billûrunda kim âyîne-veş
Kim bakarsa görünür gönlündeki râz-ı nihân, (N.k.53-24)

b) Nef'î, “âyîne-i felek” tabirini kullanmak suretiyle; feleği ayna olarak vasfetmektedir (N.k.12-32), (N.k.50-4).

Dûd-ı âh eyler idi âyîne-i çarhı siyâh
Pertev-i ma'deletin urmasa ana saykal, (N.k.54-36)

c) Nef'î'de ayna; “âyîne-i idrâk, âyîne-i akl, âyîne-i endîşe, âyîne-i fıkır” kavramlarıyla ifade edilerek; idrakimiz aklımız ve düşüncelerimiz aynaya benzetilmiştir (N.k.13-12), (N.k.25-15), (N.k.34-33), (N.k.38-37).

Sonra tasvîr edip âyîne-i endîşemde
Hem yazar hem tutarım nağme-i kilke âheng, (N.k.38-37)

ç) Ayrıca sine ve gönül; Arştan Ferşe, Beyt-i Ma'mûr'a kadar tüm varlık âlemini hissederek gösteren, her türlü hüznün ve mutluluğun kendi hususiyetine göre aksettiği bir aynadır (N.k.14-3), (N.k.14-58), (N.k.25-23), (N.k.38-42).

d) Dünya bir âlem, semalardaki kutsilerin esrarının, nakşının görüldüğü bir aynadır (N.k.14-7), (N.k.25-32).

e) Talih, insanın murat nakşının görüldüğü bir aynadır (N.k.30-4).

f) Nef'î, elindeki cevherle iftihar ederek İskender'in aynasını tahkir eder (N.k.16-58). Ayna, mecazen hayatımızın cevherinin dokuz rengini gösteren bir vasıta (N.k.38-5).

g) Göz, âlemi seyretmekle birlikte, aynı zamanda ona ayna olan bir uzuvdur (N.k.46-31). Nihayet bayram da mutluluk ve şenlikleri yansıtan bir aynadır (N.k.52-3).

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde âyîne kavramı, Nef'î'nin kasidelerine göre, hem beyit sayısı, hem de konu olarak sınırlı bir şekilde kullanılmıştır. Enverî'nin kasidelerinde âyîne ile ilgili beyit sayısı yirmi ikidir. Buna rağmen Enverî, âyîne kavramına yer verdiği

beyitlerinde farklı konuları dile getirmiştir. Yani beyit sayısı daha az olmasına rağmen, âyîne kavramını zengin ve orijinal bir şekilde işleyebilmiştir.

a) Enverî’de ayna, birinci planda yansıtma unsuru olarak rüya ile özdeşleştirilmiş, su ise düşünce ile özdeşleştirilmiştir.

Cüz der âyîne vü âbet ne-tevân dîd nazîr

Cüz der endîşe vü hâbet ne-tevân yâft bedel,⁷⁷⁹⁰(E.k.116-28)

b) Enverî aynayı, feleğin sırlarının yansıdığı gönül (hatır aynası) olarak vasıflandırır (E.k.121-31).

c) Ayna zaman mefhumudur (dün), bu duruma göre feleğin sultanı onun kölesidir (E.k.1241). Enverî’ye göre felek, aynı zamanda aynadır.

Bâ men sipihr-i âyîne kirdâr çend-bâr

Goft ân sohen velîken ne-mîgeşt bâverem,⁷⁷⁹¹ (E.k.127-44)

ç) Bundan başka ayna, mücevherlerin saklandığı sandık olarak ta vasıflandırılmıştır (E.k.135-13).

(B)

Aynayı Nef’î de Enverî gibi feleğin sırlarını bütün incelikleriyle yansıtan bir vasıta (N.k.9-41), (N.k.10-31), (N.k.32-12), (N.k.35-27), (N.k.37-20), (N.k.38-41), (N.k.48-12), (N.k.53-16). Ayrıca “âyîne-i felek” tabirini kullanmak suretiyle; feleği ayna olarak vasfetmektedir (N.k.12-32), (N.k.50-4). Sine ve gönül; tüm varlık âlemini hissederek gösteren, her türlü hüznün ve mutluluğun kendi hususiyetine göre aksettiği bir aynadır (N.k.14-3), (N.k.14-58), (N.k.25-23), (N.k.38-42).

(F)

Nef’î, Enverî’den farklı olarak öncelikle takdir sanatının suretinin cevherini ayna olarak vasıflandırmaktadır (N.k.8-24), (N.k.58-5), (N.k.61-20). Ayna, bütün kusurları ve güzellikleri eksiksiz gösteren bir varlıktır (N.k.9-6) (N.k.9-7). Ayna; “âyîne-i idrâk, âyîne-i akl, âyîne-i endîşe, âyîne-i fikr” kavramlarıyla ifade edilmiş, buna göre idrakimiz

⁷⁷⁹⁰ Senin benzerini, ayna ve sudaki aksinden başka bir yerde görmek mümkün değildir. Senin bedelini, rüya ve düşünceden başka bir yerde bulma imkânı yoktur.

⁷⁷⁹¹ Aynaya benzeyen felek, birkaç kez bana bu sözü söyledi. Ancak ben inanmıyordum.

akılımız ve düşüncelerimiz aynaya benzetilmiştir (N.k.13-12), (N.k.25-15), (N.k.34-33), (N.k.38-37),(N.k.38-37). Nef'î'ye göre dünya bir âlem, semalardaki kutsilerin esrarının, nakşının görüldüğü bir aynadır (N.k.14-7), (N.k.25-32). Talih, insanın murat nakşının görüldüğü bir aynadır (N.k.30-4). Nef'î, elindeki cevherle iftihar ederek İskender'in aynasını tahkir eder (N.k.16-58). Ayna, mecazen hayatımızın cevherinin dokuz rengini gösteren bir vasıta (N.k.38-5). Göz, âlemi seyretmekle birlikte, aynı zamanda ona ayna olan bir uzuvdur (N.k.46-31). Nihayet bayram da mutluluk ve şenlikleri yansıtan bir aynadır (N.k.52-3).

Ayş

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde ayş kavramıyla ilgili sekiz beyit tespit edilmiştir. Söz konusu kavram bu beyitlerde, birbirine yakın birkaç anlamda kullanılmıştır. Bunlardan en önemlisi; ayş kavramının, gül devrindeki zevk ü safa, diriliş, yiyip içme zamanı olmasıdır (N.k.16-3), (N.k.16-7), (N.k.30-8). Nef'î'ye göre ayş, yiyip içme, içkili eğlence sofrası, sazlı sözlü ziyafet demektir.

Gece evkât-ı ömrü haşır olunca ayş u işretde
Mübârek ola subh u şâminın encâm u âgâzı, (N.k.23-39)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde ayşla ilgili beyte rastlanmamıştır.

Ayyâr

Nef'î: Ayyâr kavramı, Nef'î'nin kasidelerinde fazla yer almamıştır. Bu kavramla ilgili sadece iki beyit tespit edilmiştir. Söz konusu kavram her iki beyitte de; şuh, gönül alan, hilekar ve fitne anlamında kullanılmıştır (N.k.46-6). Nef'î'ye göre âşık, gönül alıcı sevgilinin gamzesini hatırladığı zaman, hırsız ve hilekarın adı bile anılmaz olur.

Zamânında anılmaz oldu nâmı düzd ü ayyârın
Meger yâd ede âşık gamze-i gammâz u tannâzı, (N.k.23-20)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde de âyyâr, fazla yer almamıştır. Aynı şekilde bu kavramla ilgili Enverî'nin kasidelerinde iki beyit tespit edilmiştir. Söz konusu kavram her iki beyitte de; şuh, gönül alan, hilekar ve fitne anlamında kullanılmıştır (E.k.78-1).

Cemmâş bedân du çeşm-i 'ayyâr

Kallâş bedân du zülf-i nâhib,⁷⁷⁹² (E.k.14-19)

(B)

Nef'î, âyyâr kavramını Enverî'de olduğu gibi kasidelerinde fazla kullanmamıştır. Bu kavramın yer aldığı beyit sayısı ikidir. Yine söz konusu kavram, her iki beyitte de; şuh, gönül alan, hilekar ve fitne anlamında kullanılmıştır (N.k.46-6), (N.k.23-20). Ayrıca beyitlerin içeriğine de baktığımızda, özellikle anlatım tarzında benzerlikler vardır.

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak sevgilinin gamzesinin ayyâr, kalles ve hırsızdan daha etkili olduğunu ifade etmektedir (N.k.23-20). Enverî ayyârı daha etkili görürken Nef'î, güzelin endamını ve şemailini ondan daha tesirli görmektedir (N.k.46-6).

Âzâd

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde âzâd kavramı değişik beyitlerde ve anlamlarda dile getirilmiştir. Bu kavramla ilgili sekiz beyit tespit edilmiştir. Söz konusu kavram değişik anlamlarda kullanılmıştır.

a) Elemden hali olmak şeklindedir. Nef'î'ye göre elemden âzâde olanlar, vücutlarını çevganın kıvrımı gibi, başsız ve ayaksız kırlarlar (N.k.11-16). Başka bir kavram ise aşk-ı âzâde, yani özgür aşktır. Nef'î kendilerinin, aşkın âzâdesi (N.k.34-17) ve şarabın esiri olduklarını dile getirir.

Biz âşık-ı âzâdeyiz ammâ esîr-i bâdeyiz

Âlûfteyiz dil-dâdeyiz bizden dirîg etme kerem, (N.k.16-15)

b) Âzâd kavramını, klasik manada, bende ve özgürlük olarak ta kullandığı görülür (N.k.30-2), (N.k.56-5). Nitekim ona göresaadetin parlayan feyzi, kölelik ve özgürlük eserlerinin yansıdığı sahnedir (N.k.30-2).

c) Başını âzâd etmek, özgür kılmak da, Nef'î'nin ele aldığı kavramlardan birisidir. Elindeki palayı utanarak yabana atan kişi, bu bahaneyle başını kölelikten kurtarmış olur

⁷⁷⁹² Şuh, gönül alan, (kimdir diye öğrenmek istersen), hilekarâne dönüp duran iki gözdür. Kalles ise insanın kalbini yağmalayan iki zülüftür.

(N.k.30-55). “Rind-i belâ-dîde-i âzâde nihâd” yani çeşitli belalara uğrayıp özgürlüğü terkeden rint kavramı da söz konusu olan anlamlardan birisidir (N.k.47-31).

Enverî: Enverî, yaklaşık on sekiz beyitte işlediği âzâd kavramını çok çeşitli anlamlarda kullanmıştır.

a) Elde edilen haber, susamın özgür diline nutuk, nergisin de gözüne bakış olarak verilmiştir (E.k.1-12). Enverî’nin övdüğü kişi, zamanın ve sadr-ı İslâm’ın (İslâm’ın bağrının), bela ve musibet dertlerine karşı kurtuluş vesilesidir (E.k.15-44).

b) Âzâd kavramı, Enverî’de de klasik manada, bende ve özgürlük olarak kullanılmıştır (E.k.41-34).

c) Bütün serkeş atlar, onun efendisine ram olmuştur. Tüm efendiler, onun kuludur (E.k.54-9). (E.k.127-38), (E.k.134-17), (E.k.181-11).

ç) Enverî’ye göre puthanede bulunan ölçü birimi, bilgeliktir. Vezirliğe ve makama uygun olan şey, methedilen kişinin özgürlüğüdür (E.k.22-2).

Tâ bendegîyet ‘âm şod âzâd kez ne mâned

İllâ ki serv ü sûsen ez ahrâr-ı rûzgâr,⁷⁷⁹³ (E.k.72-17)

Gûyâ âzâdem ü ber yek kademî peyveste

Da‘vây-i raks nümâyî vü ne-dârî reftâr,⁷⁷⁹⁴ (E.k.76-18)

d) Enverî, âzâdı, yerine göre bağımsızlık şeklinde (E.k.41-34), (E.k.127-38), (E.k.181-11), (E.k.181-36). Yerine göre özgür akıl (E.k.55-45). Yerine göre, ayıp, kusur ve zulümden beri olmak, âzâde olmak şeklinde kullanmıştır (E.k.58-21), (E.k.81-27), (E.k.104-7), (E.k.159-22), (E.k.168-30).

(B)

Nefî, âzâd kavramını Enverî gibi elemnden hali olmak, bela ve musibetlere karşı kurtuluş vesilesi şeklinde işlemiştir (N.k.11-16) Yine klasik manada, kölelik ve köle; özgürlük ve özgür şeklinde kullanmıştır (N.k.30-2), (N.k.56-5). Nitekim

⁷⁷⁹³ Sana kul olmak, o kadar genelleşti ki; senin kulluğundan azad olan kimse kalmadı. Ancak, zamanın özgür varlıklarından, servi ve zambak kaldı.

⁷⁷⁹⁴ Ayağım bağlı olduğum halde, özgür olduğumu sanıyorum. Yürüyemediğin halde, dans ettiğini iddia ediyorsun.

ona göresaadetin parlayan feyzi, kölelik ve özgürlük eserlerinin yansıdığı sahne olmuştur (N.k.30-2). Başını âzâd etmek, özgür kılmak ise Nef'î'nin ele aldığı iki şair arasındaki benzer kavramlardan birisidir (N.k.30-55), (N.k.47-31).

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak Âzâd kavramını aşk-ı âzâde, yani özgür aşk şeklinde ele alır. Nef'î kendilerinin; aşkın âzâdesi (N.k.34-17) ve şarabın esiri olduklarını dile getirir (N.k.16-15), (N.k.47-31).

Âzer

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde âzer kavramıyla ilgili sadece bir beyit tespit edilmiştir. İrân mitolojisine göre ateş, Tanrı ve hanedan anlamına gelen âzer kavramını Nef'î'nin kullanmaktan imtina etmesi, İrân kültürü ve inançlarına karşı tavrından kaynaklanmış olabilir. Nitekim bu kavramla ilgili edebiyatımızda birçok manzume bulunmaktadır. Nef'î'nin bu şekilde hareket etmesi, şahsına munhasır olabilir.

a) Âzer kavramını dile getirdiği tek beytinde Nef'î, kozmik âlemi kendine göre yorumlamaktadır.

Etse ger hâsiyyet-i hıfzı sirâyet âleme
Tarh olurdu safha-i âb üzre nakş-ı Âzeri, (N.k.15-34)

Bu beyitte güneşin ve ona bağlı olan ateş unsurunun fiziksel olarak sürekli değiştiğine işaret etmektedir.

Enverî: Âzer kavramıyla ilgili beyit sayısı Enverî'nin kasidelerinde Nef'î'den daha fazladır. Tabiatıyla Enverî bu kavramı değişik konularda, farklı kavramlar olarak kullanmıştır. Enverî âzeri, ateş unsuru olarak kullanmıştır.

a) Enverî'ye göre âzer ateşten bir devdir (E.k.14-61). Düşmanın ceza olarak içine düştüğü ateştir (E.k.52-36).

b) Enverî'nin methettiği kişinin sözü, sudan, topraktan, rüzgârdan ve ateşten daha güzeldir, ayrıca âlemin düzenini sağlamaktadır (E.k.80-45).

c) Enverî, sudaki şeker gibi, ateşteki öd ağacı gibi olduğunu, bu özelliğiyle efendisine yıllarca hizmet ettiğini belirtmektedir(E.k.84-53). Semender tabiatlılar, ateşte yaşarlar (E.k.88-64).

Bî âb şod çu çeşme-i hurşîd-i rûzgâr

Der ‘aşk-ı o revâst ki be-nişîned âzerem,⁷⁷⁹⁵ (E.k.127-15)

ç) Âzer, aynı zamanda bir hanedandır (E.k.127-15). İran mitolojisi ve kültürüne göre bir tanrıdır (E.k.37-5). Rûzgârın esintisi, Âzer Tanrı’sının serap üzerindeki ateş korunu bozmaktadır (E.k.38-40). Âzer, aynı zamanda put gibi kusursuz, soğuk ve ilgisiz bir güzeldir (E.k.127-15).

Hûrân heme guşâde nikâb ez cemâl-i hîş

Men çün hayâl beste-i timsâl-i Âzerem,⁷⁷⁹⁶ ⁷⁷⁹⁷(E.k.127-42)

(B)

Nef’î kasidelerinde Âzere, tek bir beyitte yer vermiş olsa bile bu tek beyitte bile Enverî’nin söz konusu kavramın yer aldığı beyitleriyle benzerlik göstermektedir. Mesela Nef’î, Âzer kavramını dile getirdiği tek beytinde; kozmik âlemi kendine göre yorumlayarak şöyle demektedir: “Güneşin özelliği âleme sirayet etseydi, ateşin deseni veya “rûzgârın esintisi, Âzer tanrısının serap üzerindeki ateş korunu bozardı”.

Gevher-i hancer çu şod la’l be hûn-i gofî

La’b-i hevâ ber serâb ahger-i Âzer şikest,⁷⁷⁹⁸ (E.k.38-40)

İki şair de “âzer”in su ve ya serap üzerindeki deseni ve görüntüsünün bozulmasından bahsetmektedir ki bu çok önemli bir benzerliktir. Ayrıca Nef’î’nin tek bir beytindeki benzerlik, Enverî’den etkilendiğinin önemli delillerinden biri olabilir.

⁷⁷⁹⁵ Onun aşkından dolayı, feleğin güneş pınarı susuz kaldığı için; benim ateşimin sönmesi (hafiflemesi) mümkündür.

⁷⁷⁹⁶ Tanrı anlamında kullanılan kavram veya Hz. İbrahim’in put yapan babasının veya amcasının ismi

⁷⁷⁹⁷ Huriler, hepsi kendi yüzlerinden peçeyi açmışlar; bense, Azer’in heykeline hayalimi bağlamışım (veya ben Azer’in heykelinin hayali gibi kapalıyım).

⁷⁷⁹⁸ Hançerin kabzasındaki mücevher, sözünün kanında (sen kandan bahsedince), yakut gibi kırmızı oldu. Havanın oyunu (rûzgârın, esinti şeklindeki hareketleri), Âzer tanrısının serap üzerindeki ateş korunu bozdu.

(F)

Âzer kavramıyla ilgili iki şair arasında, yukarıda bahsedilen benzerlikten başka farklılıklar da bulunmaktadır. Nefî'ye ait tek beytin dışında başka manzume bulunmayınca, âzer kavramıyla ilgili benzerlikten başka önemli farklılık ta görünmemektedir. Fakat Enverî'ye ait on iki beyitte doğal olarak farklılıklar mevcuttur. Nefî'ye göre âzer ateşten bir devdir (E.k.14-61). Düşmanın ceza olarak içine düştüğü ateştir (E.k.52-36). Enverî'ye göre yakıcılığıyla keskin ve tahripkârdır (E.k.80-45),(E.k.84-53). Semender tabiatlılar, ateşte yaşarlar (E.k.88-64). Âzer aynı zamanda bir hanedandır (E.k.127-15). İran mitolojisi ve kültürüne göre bir tanrıdır (E.k.37-5). Âzer aynı zamanda put gibi kusursuz, soğuk ve ilgisiz bir güzeldir (E.k.127-15), (E.k.127-42).

Enverî'ye göre methettiği kişinin sözü, sudan, topraktan, rüzgârdan ve ateşten daha güzeldir, ayrıca âlemin düzenini sağlamaktadır (E.k.80-45). Enverî, sudaki şeker gibi, ateşteki öd ağacı gibi olduğunu, bu özelliğiyle efendisine yıllarca hizmet ettiğini belirtmektedir(E.k.84-53). Semender tabiatlılar, ateşte yaşarlar (E.k.88-64).

Bâbil

Nefî: Nefî'nin kasidelerinde Bâbil kavramıyla ilgili sadece iki beyit tespit edilmiştir.

a) Hârût ve Mârût adlı iki meleğin baş aşağı durduğu, meşhur Bâbil şehrinin derin kuyusuyla ilgilidir. Nefî övdüğü kişinin, gazap ve celal sıfatından bahsederken; Bâbil'in kuyusunu, çukurların en derini olarak görür, feleği de en yüksek mekân olarak değerlendirir.

Çâh-ı Bâbil gibi yere geçirir kûhsârı

Ebr-i tûfan gibi çarha çıkarır deryâyı, (N.k.45-14)

b) meşhur Bâbil şehrinin kapısı ve ya eşiğiyle ilgili kullanılan beyittir. Bu beyitte kâinatın temelini, Bâbil kentinin merdivenlerine dayandığı ve oraya isitinat etmekle da, zeminin ve semanın naz edici olduğu belirtilir.

Südde-i Bâbile pâyende esâs-ı kâinât

Tarh-ı matbû'ıyla nâzende zemîn ü âsmân, (N.k.53-2)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Bâbil kavramıyla ilgili beyte rastlanmamıştır.

Enverî'nin kasidelerinde Bâbil kavramıyla ilgili beyit bulunmadığından, karşılaştırma yapılamamıştır. Dolayısıyla benzer ve farklı unsurlar da söz konusu değildir.

Bâd (Rüzgar)

Nefî: Nefî'nin kasidelerinde Bâd kavramıyla ilgili yirmi üç beyit tespit edilmiştir. Nefî, rüzgar (bâd) kavramını, edebiyat kültürümüzdeki nitelikleriyle kullanmaktadır. Nefî, rüzgarı değişik boyutlarıyla ele alıp işlemektedir.

a) Rahmet boyutu, ikincisi ise şiddet boyutudur. Rahmet boyutunda; özellikle bahar mevsimiyle ilgili kavramlarda, hayatı, dirilişi, nimeti, ihsanı ve güzel kokuları tavsif etmede, rüzgar, etken bir vasıta olarak yer almaktadır.

b) Yağmurun gelişini haber veren rüzgardır. Mecazi anlamda rahmet, ihsan, ikram ve bağışın sunulması, rüzgar ile ifade dilir (N.k.8-20), (N:k.10-62), (N.k.18-63), (N.k.29-27).

c) Nefî, yine kendini methettiği beyitlerinde, kendi karakterini, cömertlik beşiğinin rüzgârıyla beslenen ve şiddetli dalgalarıyla etrafa kıymetli taşlar saçan bir denize benzetir.

Tab'ım ki bâd-ı cezbe-i mehdinle dem-be-dem
Bir bahr-ı pür-hurûş-ı le'âlî feşân olur (N.k.29-59)

Şiddet boyutunda ise; rüzgârı, ölümün habercisi, kahrın ve yok oluşun sembolü olarak tavsif eder (N.k.8-38).

ç) Rüzgârın olumsuzluk unsuru olarak kullanıldığı beyitler, genellikle düşmanın dile getirildiği beyitlerdir (N.k.15-5).

d) Methettiği kişinin öfkesini, kıyamet günü esecek olan; yer ve gökleri altüst eden ve malikâneleri ortadan kaldıran, ilahi kahır fırtınasına benzetir.

Esince bâd-ı kahrı bahr u berr yeksân olur zîrâ
Urur birbirine emvâc-ı deryâ gibi kûsârı (N.k.14-37)

e) Nefî rüzgarı; sürat, güç, kuvvet ve hakimiyet unsuru olarak ta kullanır (N.k.10-42), (N.k.10-43), (N.k.18-1), (N.k.18-31), (N.k.19-14).

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Bâd kavramıyla ilgili otuz dokuz beyit tespit edilmiştir. Enverî, rüzgarı edebiyatımızda öteden beri müşahede ettiğimiz özellikleriyle tavsif etmekteir. Bu durum, İran coğrafyasında işlenen edebiyattan önemli ölçüde etkilendiğimizi göstermektedir.

a) Enverî, rüzgarı öncelikle kişinin sırrını saklayan, aynı zamanda bu sırrı ifşa eden bir kavram olarak kullanmaktadır. Kendisinin bu insani özelliklerle, yani toprak gibi yumuşak ve sır saklayan biri olduğunu ifade etmektedir (E.k.127-29).

b) Ona göre rüzgar, övdüğü kişinin fermanını tüm dünyaya yayan bir habercidir (E.k.3-33). Rüzgâr, bundan başka genel olarak haber iletendir (E.k.72-30), (E.k.81-71).

c) Ruhlara ılık amber ve kâfur kokusunu ileten bir kavramdır (E.k.86-81), (E.k.33-2), (E.k.77-1), (E.k.77-4), (E.k.77-1), (E.k.77-4), (E.k.85-81).

Ger zı âb-ı vasl-ı o în âteş-i dil kem konem

Men çu bâd ez hâk-ı kûy-i o şevem 'anber 'izâr⁷⁷⁹⁹ (E.k.77-4)

ç) Sabah rüzgârı, uğradığı coğrafyalara hayat bahşeder, cömert bir şekilde ihsanda bulunur, mevsimlerin güzelliklerini getirir (E.k.6-16), (E.k.77-6), (E.k.77-19), (E.k.144-50).

d) Enverî'ye göre rügar, hızlı esmesiyle sürati temsil eder (E.k.69-6), (E.k.88-47), (E.k.129-2). Enverî'nin methettiği kişinin atı, rüzgârdan daha hızlıdır (E.k.130-19), ayrıca övdüğü kişi, rüzgârdan daha süratli ve şiddetli saldırır (E.k.7-7).

e) Methettiği kişinin fermanı, istenilen yere, rüzgârdan daha hızlı ulaşır (E.k.11-4).

Be Semerkand eger be-guzerî ey bâd-ı seher

⁷⁷⁹⁹ O sevgiliye kavuşma sevincinden dolayı, şu gönlümün ateşini eğer dindirirsem; rüzgâr gibi (rüzgâr olup), onun diyarının toprağından, amber yanağın kokusunu getiririm.

Nâme-i ehl-i Horâsân be ber-i hâkân ber⁷⁸⁰⁰(E.k.81-71)

f) Enverî'ye göre rüzgâr, güç, kuvvet, kudret ve hâkimiyeti ifade eder (E.k.11-4), (E.k.32-15), (E.k.59-25), (E.k.67-43), (E.k.68-37), (E.k.75-71), (E.k.77-12).

Tu Süleymân-ı vü zîr-i tu feres-i taht-ı revân

Taht ez mu'cize ber bâd nişeste çu ğubâr,⁷⁸⁰¹(E.k.76-32)

g) Rüzgâr, ayrıca kahır, helaki ve yok olmayı temsil eder (E.k.77-13), (E.k.144-26), (E.k.183-15), (E.k.185-32), (E.k.11-2), (E.k.82-42), (E.k.40-31).

Her çend çönân hûbter ki hasmet

Ez bâd-ı ecel hâk-sâr bâşed,⁷⁸⁰²(E.k.59-68)

(B)

Rüzgâr kavramını, Enverî'de Nef'î'nin kullandığı benzetme unsurlarıyla nerede ise beraber kullanmıştır. Yukarıda bahsedildiği üzere Nef'î, rüzgârı temelde iki boyutta kullanmıştır; rahmet ve şiddet, yani lütuf ve kahır. Bu nitelik Enverî'de de bulunmaktadır. Rahmetle ilgili beyitlerde rüzgâr, hayatın, dirilişin, ilkbaharın ve cömertliğin vesilesi olarak kullanılır (E.k.6-16), (E.k.14-26), (E.k.69-18), (E.k.69-37), (E.k.76-9), (E.k.85-81), (E.k.77-10).

Enverî, Nef'î'de olduğu gibi, rüzgârı, şiddet unsuru olarak, övdüğü kişinin hiddet, öfke ve gazabını ifade etmede bir vasıta olarak kullanır. Rüzgâr bu yönüyle, süratin, şiddetin, kahrın ve ölümün vasıtasıdır (E.k.3-21), (E.k.135-18), (E.k.7-7), (E.k.59-25), (E.k.67-43), (E.k.68-37), (E.k.77-11), (E.k.77-12), (E.k.77-13), (E.k.83-42).

Rûzî ki devân ber eser-i âteş-i şemşîr

Çün bâd hord şîr-i 'alem, şîr-i ecem râ,⁷⁸⁰³(E.k.3-21)

⁷⁸⁰⁰ Ey sabah rüzgârı, eğer Semerkant'a uğrarsan, Horasan halkının mektubunu hakanın huzuruna iletiver.

⁷⁸⁰¹ Sen bir Süleyman'sın. Senin altında, küheylan gibi giden bir taht vardır. Taht; mucizeden dolayı, bir toz gibi rüzgârın üzerinde seyahat etmektedir.

⁷⁸⁰² Senin hasmın, her halükarda, senden daha güzel bile olsa; ecel rüzgârıyla toza toprağa karışır (alçak bir insan olur).

⁷⁸⁰³ Yiğitlerin akın ettikleri gün, onların kılıçlarının ateşinin eseri, hududun ve bayrağın aslanını rüzgâr gibi sildi süpürdü.

Aynı şekilde rüzgâr, Enverî’de güzel koku yayma (özellikle, sevgilinin kâfur gibi güzel kokusunu getirmesi), haber iletme ve mevsimlerin özelliklerinde aktif rol sahibi olması dolayısıyla söz konu edilmiştir (E.k.33-2), (E.k.33-10), (E.k.69-1), (E.k.69-3), (E.k.69-37), (E.k.76-9), (E.k.77-4), (E.k.107-19), (E.k.85-81). Sosyal olaylardan bahsederken etkin bir unsur olarak kullanılmıştır (E.k.81-71). Ayrıca Nef’î gibi çeşitli tarihi şahsiyetlere telmihte bulunur (E.k.77-8).

Bâd-ı şebgîrî nesîm âverd bâz ez cûybâr

Ebr-i âzârî ‘alem efrâşt bâz ez kûhsâr,⁷⁸⁰⁴(E.k.69-1)

Rüzgâr kavramını, Nef’î, Enverî’nin kullandığı benzetme unsurlarıyla nerede ise beraber kullanmıştır. Yukarıda bahsedildiği üzere Nef’î, rüzgârı temelde iki boyutta kullanmıştır; rahmet ve şiddet, yani lütuf ve kahır. Bu nitelik Enverî’de de bulunmaktadır. Rahmetle ilgili beyitlerde rüzgâr, hayatın, dirilişin, ilkbaharın ve cömertliğin vesilesi olarak kullanılır (N.k.29-27), (N.k.29-59), (N.k.32-1), (N.k.16-1), (N.k.16-13), (N.k.19-28), (N.k.30-35), (N.k.46-10). Sabah rüzgârı olarak nesîm pozitif, sarsar, negatif bir unsur olarak gül bahçesinin ve çemenin güzel kokularını etrafa salandır (N.k.34-34), (N.k.40-28), (N.k.40-49), (N.k.49-2), (N.k.53-2), (N.k.7-7), (N.k.14-16), (N.k.20-28), (N.k.27-50).

Yine bâd-ı sabâ üftân u hîzân erdi gülzâra

Dem-i îsâ-veş ihyâ eyledi ezhâr u eşcârı (N.k.49-2)

Nef’î, Enverî’de olduğu gibi, rüzgârı, şiddet unsuru olarak, övdüğü kişinin hiddet, öfke ve gazabını ifade etmede bir vasıta olarak kullanır (N.k.8-38), (N.k.14-37), (N.k.9-25). Rüzgâr, düşmanı perişan etmenin bir aracıdır (N.k.15-5), (N.k.54-32). Rüzgâr, Enverî’de olduğu gibi sürati, çabukluğu, hafifliği ve esintiyi temsil eder. İki şair de övdüğü kişinin savaştaki süratini, adaletinin ve himmetinin çabukluğunu, bazen serkeş bir ata, bazen şimşeğe bazen de hızlı esen rüzgâra benzetmektedir (N.k.18-31), (N.k.30-28), (N.k.39-28). Nef’îde rüzgâr, aynı zamanda güç, kudret ve ihtişamın bir sembolüdür (N.k.19-14), (N.k.28-19), (N.k.40-30), (N.k.46-13), (N.k.51-33).

Bulsa ger hiddet-i azminden eser-i tab’ı hevâ

⁷⁸⁰⁴ Sabah rüzgârı, yine ırmaktan esinti getirdi. Haziran bulutu, dağlık bölgeden yine bayrak açtı. Mevsimlerin özelliklerini....

Bâd-ı perr-i megesi sedd edemez kûh-ı hadîd (N.k.54-32)

Sonuç olarak şu hususu belirtmekte fayda var. Nef'î'nin enverî'ye benzeyen en önemli yönü, anlatım tarzıdır. Çünkü her ikisinde de mübalağalı, vurucu, ihtişamlı bir anlatım tarzı vardır. Sanki bir kişi aynı duyguyu, düşünceyi ve olayı, farklı iki dilde ifade etmektedir.

(F)

Enverî, Nef'î'den farklı olarak, bilimsel açıdan dikkat çekici olan, rüzgârın tozlaşma vasıtasıyla, dölleyici özelliğinden bahseder (E.k.34-8). Rüzgâr, ikbali temsil eder (E.k.77-17), (E.k.77-20). Rüzgârın bilimsel özelliklerinden bahseder, Nef'î, bu özellikleri daha yüzeysel geçer. Enverî'ye göre rüzgâr, küllî bir nizamın parçasıdır (E.k.7-7), (E.k.58-18), (E.k.77-22), (E.k.79-43). Bulutun oluşumunda temel faktördür (E.k.67-17). Temizleyiciniteliği vardır (E.k.77-18). Enverî, övdüğü kişiye çok dua eder. Rüzgâr, rahmet, mağfiret ve nimet esintisidir (E.k.40-31). Enverî, Nef'î'den farklı olarak kendini övmekten ziyade daha çok kendini tahkir eder.

Âb-ı çeşm ü âteş-i dil râ ne-dârem hiç def

Cüz nesîm-i bâd-ı medh ü hâk-i pâ-yi şehriyâr,⁷⁸⁰⁵(E.k.77-8)

Nef'î'nin bu kavramda Enverî'den belirgin olarak farkı şudur; Daha önce de bahsedildiği gibi Nef'î her manzumede, kendini bir şekilde övmektedir (N:k.10-62), (N.k.40-49). Öyle ki; sabah rüzgârı onun düşünce zenginliğiyle gül bahçesine girse her tarafı sonsuz güzelliklerle mamur eder (N.k.8-20), (N.k.29-59).

Gülşen-i ma'nâya feyz-ı nefesim bâd-ı bahâr

Çemenistân-ı hayâle kalemim ebr-i matîr (N.k.40-49)

Nef'î, farklı olarak atasözü niteliğinde, kısa, özlü, didaktik kavramlar da dile getirmiştir (N.k.29-27).

Fakîre müjde-i ikbâl-i genc-i bâd-âver

Gedâya tehniyet-i mansıb-ı Süleymânî (N.k.31-11)

⁷⁸⁰⁵ Şehriyarın, ayağının tozunun methi olan rüzgârın esintisinden başka; gözyaşımı ve gönlümün ateşini ortadan kaldıracak hiçbir şeye sahip değilim. Kendini tahkir

Ayrıca Nef'î, kaside yazdığı kişilere karşı Enverî gibi kendini hakir görmez. Methettiği kişilerin vasıflarını da onun kadar abartmaz. Mübalağaları orijinaldir. Fakat daha makul ve mutedildir (N.k.5-41), (N.k.8-38), (N.k.10-42), (N.k.10-43), (N.k.14-37), (N.k.15-5), (N.k.18-1), (N.k.19-14), (N.k.28-19), (N.k.30-28), (N.k.34-34), (N.k.40-28), (N.k.51-33).

Bahâr

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde bahar kavramıyla ilgili, iki adet “Bahariye Kasidesi” bulunmaktadır. Ayrıca aynı kavramla ilgili otuzbeş beyit tespit edilmiştir. Nef'î, bahar kavramını değişik konularda kullanmıştır.

a) Ancak çoğunlukla bahar mevsiminin genel özelliklerini yansıtan; yeryüzünün canlanması, toprağın dirilişi, zemine ve semaya güzelliğin ve neşenin yayılması anlamında kullanmıştır (N.k.6-1),(N.k.17-24). Bahar gelince gül bahçesine revnak verir, etrafı güzel kokular sarar (N.k.27-50), (N.k.28-10),(N.k.35-14), (N.k.40-28), (N.k.50-4), (N.k.63-5), (N.k.63-28).

Bahâr erdi yine bâğa döşendi nat‘-ı jengârî

Yine Sultân-ı gül etdi müşerref taht-ı gülzârı, (N.k.50-1)

b) Bahar, şah olarak değerlendiriliyor ve sikkesiz dirhemini akıttığı ve sabah rüzgârının badem çiçeklerini akarsuyun üzerine döktüğü ifade ediliyor (N.k.6-7), (N.k.51-40), (N.k.60-23).

c) Ayrıca bahar kavramı, devlet kavramının dinamik, aktif ve adil nitelikleriyle özdeşleştirilerek; devlet ve devleti temsil eden devlet adamlarının üstün özellikleri bahar mevsiminin özelliklerine benzetiliyor. Nitekim toprağın, devletin baharından feyz alarak, üzerinde nice güzel nimetleri birirdiği dile getiriliyor (N.k.6-13), (N.k.39-7).

ç) Övülen kişinin zevale uğramayan, parlak güneş gibi olan görüşünün; zamanın gül bahçesine, hazan görmeyen baharın lütfunu getirdiği ifade ediliyor (N.k.53-31).

d) Devletin ilkbaharında, dünyayı gül bahçesine çeviren kişinin devrinde; gül goncası gibi açılmadık bir dil kalmadığı söyleniyor(N.k.53-40), (N.k.54-26), (N.k.56-15).

Ger erişse nûkhet-i bâd u bahâr-ı ismetin

Dûzah-ı isyân olurdu reşk-i firdevs-i sevâb, (N.k.56-27)

e) Bahar mevsiminde meydana gelen bulutun, esen rüzgârın etkiyle; cömertliği, sulayıcı ve temizleyici özelliği de beyitlerde işlenen önemli konulardan birisidir (N.k.8-36)(N.k.18-63), (N.k.39-16), (N.k.51-28), (N.k.60-22).

f) Nef'î'ye göre methedilen kişinin ikram ve ihsan dolu havasının feyzi yeryüzüne yayılırdı; cehennemin dumanı, cennet baharının bulutu gibi olurdu (N.k.33-28). Bülbül, yeşil gül yaprağının dalına konarak şarkı çalmaya, ötmeye başlayınca; bahar bulutu, ona gümüşten saz teli dizmektedir (N.k.50-13). Methedilen kişinin lütuf baharının bulutu, yeryüzüne bir miktar nem bıraksa; yer altındaki cisimler ruha kavuşur (N.k.51-29).

Gidermiş haşre dek ferş-i zemînden döktüğü kanı

Ana nasb etse çarh ebr-i bahârî gibi sakkâyî, (N.k.28-17)

g) Nef'î yine bahar mevsiminin güzelliğinin Rıdvan cenneti gibi olduğunu söylüyor (N.k.9-42). Ona göre Ağaçlar, bahar mevsiminde lütufla güzelleşince; onların her bir yaprağı, müthiş zinetler kuşanmaktadır (N.k.11-32). Yine ilkbahar rüzgârının, denizin nemini alıp semavî bir şekilde yere indirmesi, güllerin açmasını ve etrafa güzel kokuların yayılmasını sağlamaktadır (N.k.14-21), (N.k.16-11), (N.k.50-31)

Gülşen-i ma'nâya feyz-ı nefesim bâd-ı bahâr

Çemenistân-ı hayâle kalemim ebr-i matîr, (N.k.40-49)

Enverî: Enverî, kasidelerinde bahâr kavramını, yirmisekiz beyitte ele almak suretiyle, onunla ilgili çok çeşitli konuları dile getirmiştir.

a) Enverî neyi, bahar mevsiminin bir mızrağı olarak görmektedir (E.k.5-18). Enverî de Nef'î gibi, çoğunlukla bahar mevsiminin genel özelliklerini dile getirerek; onu, yeryüzünün canlanması, toprağın dirilişi, zemine ve semaya güzelliğin ve neşenin yayılması anlamında kullanmıştır (E.k.6-20), (E.k.70-22), (E.k.75-26), (E.k.104-19).

b) İlkbahar yemyeşil ve gökyüzü masmavi olunca, lale kendine gölge arar, nilüfer ise güneş (E.k.9-38). Bülbül, baharın kokusunu alınca, daha güzel ötmeye başlar. Gül, bostanın kapısına varınca tazelenir (E.k.66-6). Sabah vakti, gülün karşısında şarap içmek güzel olur. Özellikle bahar günlerinde, tevbe etmek kötüdür (E.k.69-10).

Nev-bahâr âmed ü hengâm-ı tarab der gül-zâr

Çe bahârî ki zı dilhâ be-burd sabr u karâr,⁷⁸⁰⁶ (E.k.76-4)

c) Enverî, methettiği kişiyi nazara verirken; bahar kavramını onun adaletinin baharında vücut bulan ve Çinli ressamın resim atölyesini kıskandıran bir bahçe olarak vasfeder (E.k.7-32), (E.k.38-9). Onun iktidara gelmesini, baharın gelişine benzetmektedir (E.k.28-24). Kılıcının lalesi açılınca; ihsan âleminde baharın geldiğini ifade eder (E.k.58-30), (E.k.59-45), (E.k.75-36).

ç) Enverî, övülen kişinin mülkünü, ilkbahara benzetiyor (E.k.108-9). Enverî'ye göre baharın gelişinin cilvesinde güneşin hareketi, şükre layık olur (E.k.28-23). Baharın ressamından sonra bahçenin yüzü, resim sergisi gibidir (E.k.33-12).

d) İlkbahar bulutu da Enverî'nin beyitlerinde ele aldığı konulardan birisidir. Ona göre ilkbahar bulutunun damlası, sedefin ağzında lezzetlenmektedir (E.k.58-13).

e) Methedilen zatın kalbi, cömertlikte okyanus, eli ise bahar mevsiminin bulutu gibidir (E.k.67-29), (E.k.68-14), (E.k.78-22), (E.k.67-51). Bahar rüzgârı da bulut gibi aynı atmosferin havasını ifade etmekte kullanılan bir unsurdur (E.k.77-10).

f) Enverî'ye göre baharın insaf eli, bostanın gelinine; kadın kuaförünün yolundan, süs ve zinet çekmektedir (E.k.60-11).

g) Enverî, gecenin, mumun, şekerin ve kokunun bahar rüzgârı olduğunu ifade ediyor (E.k.76-1). Ayrıca; “ayrılık ateşinden, gözyaşım o denli renkli olmuştur ki; sanki bahar rüzgârının yanağından (esintisinden), dağın yamacı, lale bahçesine dönmüştür” diyerek; kanlı gözyaşı ile dağın yamacındaki laleler arasında benzerlik ögesi oluşturmaktadır.

Âb-ı çeşmem zâteş-i hicrân çönân rengîn şodest

Kez ruh-i bâd-ı bahârî hâk-i kûh-i lâle-zâr,⁷⁸⁰⁷ (E.k.77-7)

h) Nihayet, varlığı bahar mevsimi şeklinde vasıflandırarak; övdüğü kişinin saygınlık çiçeğinin hep taze kalmasını ve zevale uğramamasını diliyor (E.k.125-63).

⁷⁸⁰⁶ İlkbahar geldi. Gül bahçesinde mutluluk zamanıdır. Gönüllerden sabır ve sebatı gideren bahar, nasıl bir bahardır?

⁷⁸⁰⁷ Ayrılık ateşinden, gözyaşım o denli renkli olmuştur ki; sanki bahar rüzgârının yanağından (esintisinden), dağın yamacı, lale bahçesine dönmüştür.

(B)

Nefî, Enverî gibi; bahar kavramını değişik konularda kullanmıştır. İşlediği konuların bahar mevsiminin genel özelliklerini yansıtan; yeryüzünün canlanması, toprağın dirilişi, zemine ve semaya güzelliğin ve neşenin yayılması anlamında kullanmıştır (N.k.6-1),(N.k.17-24). Bahar gelince gül bahçesine revnak verir, etrafı güzel kokular sarar (N.k.27-50), (N.k.28-10),(N.k.35-14), (N.k.40-28), (N.k.50-4), (N.k.63-5), (N.k.63-28).

Bahâr erdi yine bâğa döşendi nat‘-ı jengârî

Yine Sultân-ı gül etdi müşerref taht-ı gülzârı, (N.k.50-1)

Her iki şair de baharın ve sabah rüzgârının etkinliğinden bahsediyor. Nefî’ye göre ilkbahar rüzgârının, denizin nemini alıp semavî bir şekilde yere indirmesi, güllerin açmasını ve etrafa güzel kokuların yayılmasını sağlamaktadır (N.k.14-21), (N.k.16-11), (N.k.50-31)

Gülşen-i ma‘nâya feyz-ı nefesim bâd-ı bahâr

Çemenistân-ı hayâle kalemim ebr-i matîr, (N.k.40-49)

Nefî, Enverî gibi; bahar kavramı, devlet kavramının dinamik, aktif ve adil nitelikleriyle özdeşleştirilerek; devlet ve devleti temsil eden devlet adamlarının üstün özellikleri bahar mevsiminin özelliklerine benzetiliyor. Nitekim toprağın, devletin baharından feyz alarak, üzerinde nice güzel nimetleri biritdiği dile getiriliyor (N.k.6-13), (N.k.39-7). Övülen kişinin zevale uğramayan, parlak güneş gibi olan görüşünün; zamanın gül bahçesine, hazan görmeyen baharın lütfunun getirdiği zikrediliyor (N.k.53-31). Devletin ilkbaharında, dünyayı gül bahçesine çeviren kişinin devrinde; gül goncası gibi açılmadık bir dil kalmadığı söyleniyor(N.k.53-40), (N.k.54-26), (N.k.56-15).

Ger erişse nûkhet-i bâd u bahâr-ı ismetin

Dûzah-ı isyân olurdu reşk-i firdevs-i sevâb, (N.k.56-27)

Bahar mevsiminde meydana gelen bulutun, esen rüzgârın etkiyle; cömertliği, sulayıcı ve temizleyici özelliği de iki şairin benzer beyitlerde işlediği önemli konulardan birisidir (N.k.8-36)(N.k.18-63), (N.k.39-16), (N.k.51-28), (N.k.60-22). Nefî’ye göre methedilen kişinin ikram ve ihsan dolu havasının feyzi yeryüzüne yayılsaydı; cehennemin dumanı, cennet baharının bulutu gibi olurdu (N.k.33-28). Methedilen kişinin lütuf

baharının bulutu, yeryüzüne bir miktar nem bıraksa; yer altındaki cisimler ruha kavuşur (N.k.51-29).

Gidermiş haşre dek ferş-i zemînden döktüğü kanı

Ana nasb etse çarh ebr-i bahârî gibi sakkâyî, (N.k.28-17)

Özellikle bu iki bölümde, her iki şairin ortaya koyduğu örnek beyitler ve konularında önemli benzerlikler bulunmaktadır. Nef'î yine bahar mevsiminin güzelliğinin Rıdvan cenneti gibi olduğunu söylüyor (N.k.9-42). Ona göre Ağaçlar, bahar mevsiminde lütufla güzelleşince; onların her bir yaprağı, müthiş zinetler kuşanmaktadır (N.k.11-32).

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak; kasidelerinde bahar kavramıyla ilgili, iki adet “Bahariye Kasidesi” bulunmaktadır. Bahar, şah olarak değerlendiriliyor ve sikkesiz dirhemini akıttığı ve sabah rüzgârının badem çiçeklerini akarsuyun üzerine döktüğü ifade ediliyor (N.k.6-7), (N.k.51-40), (N.k.60-23). Yine Nef'î'ye göre methedilen kişinin ikram ve ihsan dolu havasının feyzi yeryüzüne yayılsaydı; cehennem dumanı, cennet baharının bulutu gibi olurdu (N.k.33-28). Bülbul, yeşil gül yaprağının dalına konarak şarkı çalmaya, ötmeye başlayınca; bahar bulutu, ona gümüşten saz teli dizmektedir (N.k.50-13).

Bâde

Nef'î: Nef'î, kasidelerinde on beyit olarak alıp incelediği bâde kavramını, değişik konularda dile getirmiştir.

a) Öncelikle adalete dayanan hükmün feyzini, kadehteki kırmızı şarabın kabarcıklarının hareketine benzetiyor (N.k.8-41).

b) Hicran gamının bâdesinin; feryâd ve figânın sazı ve nağmesi olduğunu söylüyor (N.k.10-12).

c) Yine kendini övdüğü beyitlerinde bâdenin; zeval bulmayan ebedî feyz kaynağı olduğunu ifade ediyor (N.k.51-6).

Âftâb-ı subh-ı ma'nâ bezm-i endişemde câm

Bâde feyz-i lâ-yezâl-i câvidânımdır benim, (N.k.13-16)

ç) Ona göre tevhit; idrak şarabının küpünün kaynamasıdır (N.k.15-51). Bâdenin esiri iken aynı zamanda özgür âşıklar olduklarını ifade ediyor (N.k.16-15).

d) Ayrıca memduhu övdüğü manzumenin; manasında, bâde keyfinin zevki olduğunu; edasında ise Zemzem suyunun edasının bulunduğunu dile getiriyor (N.k.49-8). Zevkini idrak edene, âb-ı hayâtın bâde olduğunu söylüyor (N.k.51-5). Mutluluk, kadehini eline alınca; Nef'î utançla; bâde yerine, gönlün kanını içiyor (N.k.54-5).

e) Nazı bâdeye, gamzeyi de sarhoşa benzeterek; naz bâdesi ile gamzenin mest ve harap edildiğini ifade ediyor.

Çeşmi bezm-i fitne kurmuş işve câm almış ele
Bâde-i nâz ile etmiş gamzesin mest ü harâb, (N.k.56-41)

Enverî: Enverî ise kasidelerinde on bir beyit olarak alıp incelediği bâde kavramını, farklı konularda dile getirmiştir.

a) Enverî'ye göre şarap kadehi, mutluluğun esasıdır (E.k.16-40), (E.k.185-7). Saki ise cennette bulunan güzellikleri temsil eder (E.k.28-5). Cennetin sarhoşluğunu arayana bâde cennettir.

Cennetest ân 'arsa ger bî-va' de yâbî cennetî
Kevserest ân bâde ger mestî fezâyed kevserî,⁷⁸⁰⁸ (E.k.185-6)

b) Kadeh ve bade, sevda olarak (sevdây-ı câm u bâde) tavsif edilmektedir (E.k.52-6),(E.k.66-37). Enverî, şarap içmenin külfetli ve sıkıntılı bir fiil olduğunu ifade sadedinde; şarap içeni dağdaki laleye ve çöldeki güle benzetiyor.

Bâde-hor çün lâle vü gül zânki ender kûh u deşt
Lâle mîrûyed zı hârâ gül hemî rûyed zı hâr,⁷⁸⁰⁹ (E.k.69-9)

c) Ayrıca ona göre sabah vakti, gülün karşısında şarap içmek güzeldir (E.k.69-10). Kişinin başında, şarabın sarhoşluğu bulununca, dudağında içkinin neşesi eksik olmaz (E.k.74-3). Bahsedilen neş'e için bir kadeh yeter, fazla verirsен fevkalade olur (E.k.92-11).

⁷⁸⁰⁸ Eğer sonsuz bir cennet talep ediyorsan, o arsa cennettir. Eğer cennetin sarhoşluğunu artırıyorsan, o bade cennettir.

⁷⁸⁰⁹ Şarap içen; dağdaki lale ve çöldeki gül gibidir. Zira lale, taşlıkta biter. Gül ise daima dikenlikte meydana gelir.

ç) Enverî'ye göre ilahi nimetlerden yararlanmak için, içki içip eğlenmekten başka çare yoktur (E.k.82-11). Enverî şiirle şarap içmek arasında bir bağ kuruyor. Kendisinin bol bol şarap içtiğini, bunun neticesinde ise sürekli şiir yazdığını iddia ediyor. Yani şarap içmekle şiir yazmak arasında doğru orantılık bulunduğunu dile getiriyor(E.k.159-6).

d) Nefî gibi kendisini överken; nazmını, latif bâdeye benzetiyor. Kalemin ise defterin üzerinde sarhoş gibi döndüğünü belirtiyor.

Bâde-i latîf-i nazm-ı merâ bîn ki kilik çün

Sermest mî horâmid ber rûy-i defterem,⁷⁸¹⁰(E.k.127-66)

(B)

Nefî, bâdenin özelliklerinden bahsederek, Enverî gibi şarabı; üstün niteliklere sahip bir içecek olarak vasfetmektedir. Kendini övdüğü beytinde bâdenin; zeval bulmayan ebedî feyz kaynağı olduğunu ifade ediyor (N.k.51-6). Sâkinâme

Âftâb-ı subh-ı ma'nâ bezm-i endişemde câm

Bâde feyz-i lâ-yezâl-i câvidânımdır benim, (N.k.13-16)

Övdüğü manzumesinin; manasında, bâde keyfinin zevki olduğunu; edasında ise Zemzem suyunun edasının bulunduğunu dile getiriyor (N.k.49-8).Zevkini idrak edene, âb-ı hayâtın bâde olduğunu söylüyor (N.k.51-5). Enverî'nin bâdeyi kendisine meftun olunana aşka benzettiği gibi Nefî de bâdenin esiri iken aynı zamanda özgür âşıklar olduklarını ifade ediyor (N.k.16-15). Nefî, Enverî gibi yeri geldikçe kendisini övmektedir. İki şairin, özellikle övgü manzumeleri birbirine çok benzemektedir (N.k.13-16), (N.k.16-15), (N.k.49-8), (N.k.51-6). Nefî, Enverî gibi bâde ile şiir arasında bir bağ kuruyor (N.k.49-8), (N.k.51-6), (N.k.13-16).

(F)

Nefî, bâde kavramını değişik konularla anlamlandırma ve ilintilendirme hususunda Enverî'den farklılıklara da sahiptir. Öncelikle; adalete dayanan hükmün feyzini, kadehteki kırmızı şarabın kabarcıklarının hareketine benzetiyor (N.k.8-41). Hicran gamının bâdesinin; feryâd ve figânın sazı ve nağmesi olduğunu söylüyor (N.k.10-12). Ona göre tevhit; idrak şarabının küpünün kaynamasıdır (N.k.15-51). Mutluluk,

⁷⁸¹⁰ Benim nazımının latif badesine bak ki; kalem, defterin üzerinde nasıl da sarhoşça yürüyor.

kadehini eline alınca; Nef'î utançla; bâde yerine, gönlün kanını içiyor(N.k.54-5). Nazı bâdeye, gamzeyi de sarhoşa benzeterek; naz bâdesi ile gamzenin mest ve harap edildiğini ifade ediyor.

Çeşmi bezm-i fitne kurmuş işve câm almış ele
Bâde-i nâz ile etmiş gamzesin mest ü harâb, (N.k.56-41)

Bergâ-Tûtî

Nef'î: Nef'î, yedi beyitte dile getirdiği bergâ veya tûtî kavramını, bir çok anlamda şöylece kavramlaştırmıştır:

a) Edebiyatımızda, genel özellikleriyle işlenen; fasih konuşma yeteneğine sahip, papağan olarak tavsif etmiştir (N.k.31-14), (N.k.31-48).

b) Nef'î tûtîyi düşüncelerin dile getirilmesi şeklinde açıklıyor. Buna mukabil sevgilinin yaratılışının da dilin tutulmasına sebep olduğunu belirtiyor (N.k.1-13).

c) Nef'î, tabiatının konuşan bir papağan olduğunu (N.k.10-56), goncaların gülme tasvirini ise konuşan papağanın sözlerine bağlıyor (N.k.19-32). Nef'î kendini methettiği beytinde; tatlı nazmı gibi bir şekerin ve kalemi gibi, tatlı dilli bir papağanın olmadığını ifade ediyor(N.k.28-47).

ç) Nef'î; sözünün, duygu ve düşünceleri mucizevî bir şekilde ifade eden bir papağan; kaleminin ise silahtar olan dil adına, kılıç çalan bir kahraman olduğunu vurguluyor (N.k.14-45).

Bu gûne himmet eder andelîb iken tûtî
Beyân-ı nâtika-i tab‘-ı nükte-sencânı, (N.k.31-48)

Enverî: Enverî altı beyitte dile getirdiği bergâ veya tûtîyi; konuşabilen, güzel sesli ve renkli tüylere sahip bir papağan kuşu şeklinde vasıflandırıyor.

a) Enverî; yüz binlerce şairin, ahenkli ve tatlı söz söyleme hususunda papağan gibi güzel olduğunu ifade ediyor (E.k.16-36).

b) Enverî'ye göre her bir sanat dalının, söz bahçesinde bir papağan bulunmaktadır (E.k.39-22). Ona göre bülbülün ve papağanın güzel sesi, şarkıcıların ahenklerini utandırmaktadır (E.k.85-14).

c) Papağanın güzel tüylerini, diğer kuşların özellikleriyle beraber tasvir ediyor (E.k.85-53). Tatlı sözlü papağan, Enverî tarafından, sahipkıran, Hüsrev'e benzetilmiş (E.k.125-26).

ç) Ayrıca kendi sözünü; ilham dile getiren bir papağan olarak vasıflandırıyor.

Çîst kılî-i tu yekî kâtib-i esrâr-ı nigâr
Çîst nutk-i tu yekî tûtî-y-i ilhâm serây,⁷⁸¹¹ (E.k.178-12)

(B)

Nef'î, Enverî gibi; bergâ veya tûtî kavramını; edebiyatımızda, genel özellikleriyle işlenen; fasih konuşma yeteneğine sahip, güzel tüylü papağan olarak tavsif etmiştir (N.k.31-14), (N.k.31-48). Düşüncelerinin ifade edilmesi ve güzel manzumelerin dile getirilmesiyle, tûtî arasında bağ kuruyor (N.k.1-13), (N.k.14-45). Nef'î, Enverî gibi kendini övdüğü beyitlerinde; tabiatının konuşan bir papağan olduğunu (N.k.10-56) tatlı nazmı gibi bir şekerin ve kalemi gibi, tatlı dilli bir papağanın bulunmadığını ifade ediyor (N.k.28-47). Ayrıca sözünün, duygu ve düşünceleri mucizevî bir şekilde ifade eden bir papağan; kaleminin ise silahtar olan dil adına, kılıç çalan bir kahraman olduğunu vurguluyor (N.k.14-45).

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak; sevgilinin yaratılışının, dilin tutulmasına sebep olduğunu belirtiyor (N.k.1-13). Goncaların gülme tasvirini ise konuşan papağanın sözlerine bağlıyor (N.k.19-32). Bazen de tûtîye Enverî'den farklı özellikler yükleyerek onu, yine kendine göre değişik bir biçimde yorumluyor.

Çîst kılî-i tu yekî kâtib-i esrâr-ı nigâr
Çîst nutk-i tu yekî tûtî-y-i ilhâm serây,⁷⁸¹² (E.k.178-12).

⁷⁸¹¹ Senin kalemin nedir? Esrarlı bir kâtiptir. Senin nutkun nedir? İlham söyleyen bir papağandır.

⁷⁸¹² Senin kalemin nedir? Esrarlı bir kâtiptir. Senin nutkun nedir? İlham söyleyen bir papağandır.

Behmen (İran'ın Mitoloji Kahramanı ve Hükümdarı; Behmen ayı (21 Ocak 21 Şubat) Kova burcu

Nefî: Behmen ismi İran'da ve Farsçada iki anlamda kullanılmaktadır. Öncelikle zaman mefhumu olarak Behmen ayı, (21 Ocak 21 Şubat) şeklindedir. İkinci olarak İran'ın mitoloji kahramanlarından biri şeklinde kullanılmaktadır.

Nefî, iki beyitte dile getirdiği Behmen'i kasidelerinde, İran hükümdarlarından Hüsrev'in askerleri ve mitoloji kahramanlarından olan Erdşîr ve Efrasyâb ve Cem gibi bir yiğit olarak değerlendirir (N.k.37-11).

Hüsrev-i zî-şân ki hayl-i askerinin her biri
Erdşîr ü Behmen ü Efrasyâb-ı rûzgâr, (N.K.17-19)

Enverî: Enverî ise on beyitte dile getirdiği Behmen'i (21 Ocak 21 Şubat) ayları şeklinde, zaman mefhumu olarak kullanmıştır (E.k.34-1), (E.k.34-29).

a) Bu aylar, hazan mevsimi olan sonbahar aylarıdır. Bu aylar gelinceye kadar yani hazan rûzgârları esinceye kadar bahçe ve bostanlar, bir kuyumcu gibi tabiatı güzel nakışlarıyla süslemektedirler.

Tâ hevây-i hazân be Behmen ü Dey
Zerger bâğ u bûstân baş ed,⁷⁸¹³(E.k.59-44)

b) Enverî, Behmen ayını, övdüğü kişiyle ilgili benzetme unsuru olarak ele alır. Nitekim sonbaharın bu 11. ayı yağışlı bir aydır ve rahmet bulutlarıyla tabiatı ihya etmektedir. Enverî'ye göremethettiği kişi, cömertlik elini bu aya gösterince, ondan yağmur bulutları yerine mecazen, utancından ter damlaları yağardı (E.k.83-30), (E.k.144-33).

c) Enverî, ayrıca Venüs yıldızı, Behmen ve Dey aylarına çeşitli anlamlar yükleyerek ve roller vererek; aralarında geçiyormuş gibi mülâhaza ettiği karşılıklı olayları, kurgusal bir biçimde tahkiye etmektedir (E.k.124-17). Eski İran'da kış mevsiminin ikinci ayı olan Behmen ayının ikinci günü şenlik yapılırdı ve buna Behmencene derlerdi (E.k.165-3).

⁷⁸¹³ Behmen (21 Ocak 20 Şubat) ve Dey (21 Aralık 21 Ocak) aylarına son bahar rûzgârı esinceye kadar; bahçe ve bostan kuyumcu olsun.

(B)

Behmen kavramıyla alakalı, Nefî ve Enverî'nin ortak bir yönüne rastlanmamıştır.

(F)

Nefî, Behmen kavramını, İran'ın mitoloji kahramanlarından birinin adı olarak kullanmıştır. Behmen'in zaman mefhumu olarak kullanıldığı, İran'ın 11. Ayı olan (21 Ocak 21 Şubat) gibi mevsimsel niteliğine, kasidelerinde yer vermemiştir. Dolayısıyla bu kavramda, iki şair arasında herhangi bir benzerliğe rastlanmamıştır.

Tehemten-i vüzerâ Kahramân-ı Cem-kevkeb

Şükûh-ı tâb-ı şikenc-i külâh-ı Behmen ü cem, (N.k.37-11)

Enverî ise Behmen'i, zaman faktörü olarak ele almış ve kullanmıştır. İran takviminin 11. Ayı olarak bilinen (21 Ocak 21 Şubat)'a kasidelerinde Nefî'den daha fazla yer vermiştir. Bu kavramla ilgili, Nefî ile Enverî arasında, sanki belirgin bir fark ortaya çıkmaktadır. Nefî, ele aldığı kavramların daha çok savaş ve kahramanlık yönlerine ağırlık vermekte; kendi ruhundaki mücadele ve hırçınlığı bunlarla ifade etmekte. Enverî ise kullandığı kavram ve kavramların değişik yönlerini, daha zengin ve daha mutedil bir biçimde işlemektedir.

Behrâm (Behrâm-ı Gor)

Nefî: Nefî, on beş beyitte dile getirdiği Behrâm'ı, kahramanlık, kuvvet, cesaret ve adalet tahtında oturan bir şah olarak takdim eder (N.k.15-6).

a) Rum ve Zengbâr ordularını dağıtan, Feridun'un bayrağındaki savaş kahramanının sembolü şeklinde temsil eder (N.k.16-18), (N.k.22-29).

b) Nefî'ye göre Behrâm, korkusuzluğun sembolüdür (N.k.16-23). Kahraman'ın yegâne şehsuvarı ve silahşoru olarak değerlendirilen, savaş yıldızı Mars'ın yerine koyar (N.k.35-25), (N.k.22-14).

c) Şenlik ve eğlenceyi temsil eden Zühre yıldızının özelliklerini Behrâm'a (Mars'a) vererek, onları birbirleriyle mukayese etmektedir (N.k.18-33). Eğlence için ahaba, Cemşid'in kadehi lütufla sunulurken, düşmana Behrâm'ın kılıcı çekilir. Çünkü

hasmı kahretmede en etkili silah Behrâm'ın kılıcıdır (N.k.22-16). Behrâm'ı savaş tanrısı (savaşı temsil eden) Mars yıldızı ile özdeşleştirir.

Ger dokunsa feleğe sadme-i dest-i kahrı

Dökülürdü yere hep cevher-i tîğ-ı Behrâm, (N.k.51-30)

ç) Nef'î, fitneyi ortadan kaldırma hususunda, hayalini Behrâm'a, sanattaki üstün yeteneğini ifade eden dilini, kılıca benzetir (N.k.24-30).

Enverî: Enverî ise on üç beyitte dile getirdiği Behrâm'ı, kahraman, melek, savaş Tanrısı hükümdarlık unvanları ile donanmış, aşkın (olağanüstü) bir şahsiyet olarak ele alır ve övdüğü kişinin meziyetlerini ifade etmede, benzerlik unsuru olarak sunar (E.k.3-35). Savaşı temsil eden Mars'la özdeşleştirir (E.k.126-4), (E.k.141-8).

Pest bâ kadr-i tu kadr-i Keyvân

Kend bâ tîğ-i tu tîğ-i Behrâm,⁷⁸¹⁴ (E.k.121-25)

Vali olan Behrâm, Enverî'nin methettiği şahsın yüce huzurunda, bir hizmetkardır (E.k.29-25). Behrâm'ın hançeri, feleğin atmosferini kaplayan Mars'ın kılıçlarına denktir (E.k.39-5). Oğlak Başak'ın delisi (aşığı) olurken, Koç, Mars'ın (Behrâm'ın) hançeriyle kesilir (E.k.120-16). Mars, yani Behrâm, Enverî'nin övdüğü kişinin sarayının muhafızı, Venüs de çalgıcısıdır (E.k.121-8).

(B)

Nef'î, Behrâm'ı kahramanlık, kuvvet, cesaret ve adalet tahtında oturan bir şah olarak takdim eder (N.k.15-6). Nef'î'ye göre Behrâm, korkusuzluğun sembolüdür (N.k.16-23). Nef'î, Behrâm'ı savaş yıldızı Mars'ın yerine koymaktadır (N.k.35-25), (N.k.22-14). Şenlik ve eğlenceyi temsil eden Zühre yıldızının özelliklerini Behrâm'a (Mars'a) vererek, onları birbirleriyle mukayese etmektedir (N.k.18-33).

Enverî de Behrâm'ı kahramanlık, kuvvet, cesaret ve adaleti temsil eden bir cengâver ve hükümdar olarak görür (E.k.3-35). Korkusuz bir kahraman olan Behrâm, savaş Tanrısı (yıldızı) ile özdeşleştirilir. Enverî de burçları temsil eden yıldızları

⁷⁸¹⁴ Senin değerinin karşısında; Satürn'ün kıymeti aşağıdır. Senin kılıcının karşısında; Mars'ın kılıcı kördür.

birbirleriyle mukayese ederek, onlara bir takım temsili roller verir (E.k.120-16), (E.k.121-8).

(F)

Nef'î, Behrâm'ı kahramanlık, kuvvet, cesaret ve adalet tahtında oturan bir şah olarak takdim ederken (N.k.15-6), Enverî ise Behrâm'ı kahraman, melek, savaşTanrısı hükümdarlık unvanları ile donanmış, aşkın (olağanüstü) bir şahsiyet olarak ele alır ve övdüğü kişinin meziyetlerini ifade etmede, benzerlik unsuru olarak sunar (E.k.3-35). Enverî, kullandığı diğer kavramlar gibi Behrâm kavramını da diğer yıldızlar, burçlar ve kahramanlar gibi övdüğü kişinin karşısında tahkir ederek, benzetme unsuru olarak kullanır (E.k.3-35), (E.k.29-25), (E.k.121-25), (E.k.121-8), (E.k.126-4), (E.k.141-8). Nef'î ise diğer manzumelerinde olduğu gibi kendi sanatını övmeye bir malzeme olarak değerlendirirken (N.k.24-30), övdüğü kişinin meziyetlerini bunlarla vasfeder (N.k.15-6), (N.k.16-18), (N.k.16-23), (N.k.18-33), (N.k.22-14), (N.k.22-16), (N.k.22-29), (N.k.35-25), (N.k.51-30).

Beyt-i Ma'mûr

Nef'î: Nef'î kasidelerinde, Beyt-i ma'mûr kavramını, İslam terminolojisinde ifade edilen şekliye işlemiştir. Bu beytin mahiyeti kısaca şöyledir: Hz. Âdem'in yeryüzüne indiği dönemde onun, kible ittihaz etmek suretiyle ibadet etmesi için inşa ettiği ve Ka'be-i muazzamanın mevcut olduğu yerde bulunduğu, Nûh Tufanıyla, Ka'be'nin iz düşümüne denk gelecek şekilde yedinci kat semaya çekildiği, hadislerle rivayet edilen, muallâ, mukaddes bir mekândır. Beyt-i ma'mûr, inci ve yakuttan yapıldığı rivayet edilir.

a) Nef'î, yedi beyitte ele aldığı bu kavramla ilgili; övmekte olduğu sarayı, güzellikleriyle, Beyt-i ma'mûra benzetiyor. Yeryüzünü ise Ka'be-i muazzamanın bulunduğu, manevi bakımdan cennet gibi bir yere teşbih ediyor (N.k.7-2).

b) Nef'î'nin övdüğü sarayın eyvânı, Beyt-i ma'mûrdan yücedir, duvarları ise; gönül aynasından daha parlaktır (N.k.14-3). Bu sarayın inşası; binlerce yıl önce yapılmış olan Beyt-i ma'muru kışkırtacak derecede güzeldir (N.k.35-3), (N.k.47-12).

Beyt-i ma'mûr reşk etmede ebyâtıma

Seyr eden gerçi dilim bir hâne-i vîrân bulur, (N.k.9-35)

c) Nefî'nin övdüğü mümtaz meclis; niteliği ve ifa ettiği yüce vazife itibarıyla Beyt-i ma'mûra benzetiliyor (N.k.48-14). Yine kendini övme sadedinde; diriltici ve etkileyici olan sözlerinin Hz. İsa'nın mucizevî nefesi gibi olduğunu, o sözlerin manalarına ise ancak Beyt-i m'amûrun ev sahipliği yapabileceğini ifade ediyor.

Nutka gelsem Nefî-i mu'ciz-demim Îsâ gibi
Beyti ma'mûr-ı ma'ânî hânümânımdır benim, (N.k.13-39)

Enverî: Enverî ise tek bir beytinde dile getirdiği Beyt-i ma'mûr kavramını, yukarıda bahsedildiği üzere İslamî kaynaklarda kullanılan şekliyle işlemiştir.

a) Enverî de Nefî gibi beyt-i ma'mûru; ele alıp methettiği bir sarayla ilgili benzetme unsuru şeklinde kullanmıştır. Söz konusu beyitte; övülen saray, yüceliği ve güzelliğiyle Beyt-i ma'mûr'a benzetilmiştir.

Yârâb în bâr-gâh-ı destûrest
Yâ nümûdâr-ı Beyt-i ma'mûrest,⁷⁸¹⁵(E.k.28-1)

(B)

Nefî'nin kasidelerinde, Beyt-i ma'mûrla ilgili yedi beyit tespit edilmiştir. Bunların beşi, saray tasviriyle ilgilidir ve Beyt-i m'amûrla mukayese edilmekte ve çeşitli yönleriyle ona benzetilmektedir. Enverî'nin kasidelerindeki Beyt-i ma'mûrla ilgili tek beyit te aynı şekilde saray tasviri ve Beyt-i ma'mûrla ilgili benzetmeleri ifade etmektedir. Dolayısıyla Nefî, söz konusu manzumenin dile getirildiği yedi beytinin beşinde saray faktörünü kullanmakta ve bu kavramı, Enverî'nin kullandığı şekilde kullanmaktadır (N.k.7-2), (N.k.9-35), (N.k.14-3), (N.k.35-3), (N.k.47-12).

(F)

Nefî, Enverî'den farklı olarak; övdüğü mümtaz meclis; niteliği ve ifa ettiği yüce vazife itibarıyla Beyt-i ma'mûra benzetiliyor (N.k.48-14). Yine kendini övme sadedinde; diriltici ve etkileyici olan sözlerinin Hz. İsa'nın mucizevî nefesi gibi olduğunu, o sözlerin manalarına ise ancak Beyt-i m'amûrun ev sahipliği yapabileceğini ifade ediyor.

Nutka gelsem Nefî-i mu'ciz-demim Îsâ gibi

⁷⁸¹⁵ Yârâb bu saray vezirin sarayı mıdır, yoksa Beyt-i Ma'mûr'un görüldüğü yer midir?

Beyti ma'mûr-ı ma'ânî hânümânımdır benim, (N.k.13-39)

Bihzâd

Nef'î: Nef'î'nin kasideelerinde Bihzâd kavramıyla ilgili sadece bir beyit tespit edilmiştir. Bihzâd, İran mitolojisinde meşhur olan bir ressamın adıdır. Nef'î, Bihzâd kavramını, ressamlıkla ilişkilendirerek onu, Mânî gibi resim sanatının zirvesi olarak takdim ediyor. Söz konusu beytinde, methettiği kişiyi şöyle vasıflandırıyor: “Sen ata bindiğinde o denli ihtişamlı görünürsün ki, ister Mânî, ister Bihzâd olsun; ne kadar dikkat ederse etsinler, senin bu güzelliğini tasvir etmekten aciz kalırlar”.

Süvâr oldukça tasvîrinde âcizdir müsavvirler

Ne denli dikkat eylerse eger Bihzâd eger Mânî, (N.k.12-26)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Behzâd'la ilgili beyte rastlanmamıştır.

Bîjen

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Bîjen kavramıyla ilgili beyit bulunmamaktadır.

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Bîjen kavramıyla ilgili iki beyit tespit edilmiştir. Bîjen, İran mitolojisine göre Şehnâme'de maceraları anlatılan büyük kahramanlardan Giv'in oğlu, Rüstem'in torunudur. Bir kahramanlık sembolüdür ve daha ziyade Efrâsyâb tarafından, içine atıldığı kuyuyla birlikte anılır. Enverî Bîjen'in kuyuya atılması ile Hz. Yûsuf'un kuyuya atılması arasında bir bağ kuruyor. Methettiği kişinin hayatında karşılaştığı sıkıntıları bunlarla özdeşleştirmek suretiyle, söz konusu şahsı yüceltmış oluyor (E.k.21-15). Dünyayı, hem Hz. Yûsuf'un hem de Bîjen'in kuyusu olarak görüyor.

Vîn turfeter ki hest ber e' dât nîz teng

Pes çâh-ı Yûsuf est eger çâh-ı Bîjenest,⁷⁸¹⁶ (E.k.34-32)

Bokrât (Hipocrate-Hipokrat)

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Bokrat kavramıyla ilgili beyite rastlanmamıştır.

⁷⁸¹⁶ Daha garip olanı ise dünyanın, senin düşmanlarına da dar gelmesidir. O halde dünya, Yusuf'un kuyusu olduğu kadar Bîjen'in de kuyusudur.

Enverî: Bokrat, kolarak vasıflandırılır. Enverî, kasidelerinde Bokrat kavramıyla ilgili bir beyit tespit edilmiştir. Enverî, kazanın tahakkukunu, Bokrat'ın yani Hipokrat'ın parmağıyla yapmış olduğu teşhise benzetmektedir.

Sebbâbe-i Bokrât-ı Kazâ yek hareket yâft

Şeryân-ı 'aduvvi-yi tu vu şeryân-i bekkam râ,⁷⁸¹⁷ (E.k.3-30)

Bût (Put, Sanem)

Nefî: Nefî'nin kasidelerinde but kavramıyla ilgili beş beyit tespit edilmiştir.

a) Öncelikle tabiattaki bitkilerin bahar mevsiminde ve sabah vaktindeki özellikleri anlatılırken, but kavramı kusursuz güzellik anlamında kullanılarak, söz konusu varlıkların put gibi güzel olduğu ima edilmektedir (N.k.6-2), (N.k.7-7). Yeni yetme bir put, âşıkların var olan aklını da başından almıştır. Çünkü onun yüzü, aşığa yıllanmış şarabın aşkı gibi hoş ve latif görünür (N.k.34-12).

b) Nefî; cihanın gönül alıcı bir şekilde müferreh, buna bağlı olarak dünyada yaşayanların mutlu olduğunu; zamanın ve zeminin (yeryüzünün), putları kıskandıracak derecede cazibedar ve bol nimetlerle dolu bulunduğunu ifade etmektedir (N.k.33-6).

c) Ayrıca Hz. İbrahim'in putları kırdığı baltasına telmihde bulunarak kendini övüyor ve şöyle diyor: "İbrahim'in putları kırdığı baltanın sapından elime bir parça alsam; ünlü ressam Mânî'nin elindeki kalem beni kıskanır".

Reşk-i kıl-k-i kef-i Mânî olur alsam elime

Deste çûp-ı teber-i bût-şiken-i İbrâhîm, (N.k.8-45)

ç) Nefî'ye göre düşüncelerinin alevi, karanlık gece gibi olan gönlünün put-hânesini, bu kalemun gibi rengareng gösterir.

Gösterir bûkalemûn şu'le-i fikrim gerçi

Bûtistân gibi şebistân-ı dili rengâreng, (N.k.38-32).

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde but kavramıyla ilgili on iki beyit tespit edilmiştir. Enverî ilk manzumelerinde but kavramını,

⁷⁸¹⁷ Kazanın Hipokrât parmağı senin dost (bekam) ve düşmanının hassas damarıyla ilgili bir tespitte bulundu (hareket elde etti).

a) İslam edebiyatında kendisine yükletilen anlama göre, genel özellikleriyle ele alıp kullanmıştır. Buna göre but, yani put; fevkalade güzelliğe sahip, her yönden kusursuz olan sevgilidir. Enverî, kasidelerinde but kavramını, çoğunlukla bu anlamda kullanmıştır. But kavramının yer aldığı on iki beyitten beşi, bu anlamdadır. Enverî'ye göre öncelikle maşuk daima bir puttur ve ya put yüzlüdür (E.k.14-12).

b) Pazarın renkliliğini ve güzel kokularını, put yüzlü güzel şeklinde vafediyor (E.k.69-8). Put gibi kusursuz güzelliğe sahip olan sevgili için; azizlerin ruhunun ötesi, Ferhâr (Türkistan'da put-haneleriyle ünlü bir şehir) gibidir (E.k.70-14).

c) Gümüş gibi parlak yanaklı sevgili, bir puttur (E.k.76-2).

Dûş der hicr-i ân but 'ayyâr

Tâ be rûzem ne-bûd hâb u karâr,⁷⁸¹⁸ (E.k.78-1).

(B)

Nefî Enverî gibi but kavramını, İslam edebiyatında kendisine yükletilen anlama göre, genel özellikleriyle ele alıp kullanmıştır. Buna göre but, yani put; fevkalade güzelliğe sahip, her yönden kusursuz olan sevgilidir. Nefî, tabiattaki bitkilerin bahar mevsiminde ve sabah vaktindeki özelliklerini anlatırken, but kavramı kusursuz güzellik anlamında kullanarak, söz konusu varlıkların put gibi güzel olduğunu ima etmiştir (N.k.6-2), (N.k.7-7). Yeni yetme bir put, âşıkların var olan aklını da başından almıştır. (N.k.34-12). Yine Enverî gibi put-hânedan bahsediyor: Nefî'ye göre düşüncelerinin alevi, karanlık gece gibi olan gönlünün put-hânesini, bukalemun gibi rengareng gösterir.

Gösterir bûkalemûn şu'le-i fikrim gerçi

Bûtistân gibi şebistân-ı dili rengâreng, (N.k.38-32).

(F)

Nefî, Enverî'den farklı olarak; cihanın gönül alıcı bir şekilde müferreh, buna bağlı olarak dünyada yaşayanların mutlu olduğunu; zamanın ve zeminin (yeryüzünün), putları kıskandıracak derecede cazibedar ve bol nimetlerle dolu bulunduğunu ifade

⁷⁸¹⁸ Dün gece; put gibi güzel olan sevgilinin ayrılığında derbeder oldum. Öyle ki; ne gece oyudum, ne de gündüz huzurlu oldum (günüm karmakarışık oldu).

etmektedir (N.k.33-6). Ayrıca Hz. İbrahim'in putları kırdığı baltasına telmihde bulunarak kendini övüyor ve şöyle diyor: "İbrahim'in putları kırdığı baltanın sapından elime bir deste alsam; ünlü ressam Mânî'nin elindeki kalem beni kıskanır".

Reşk-i kilk-i kefi Mânî olur alsam elime

Deste çûp-ı teber-i bût-şiken-i İbrâhîm, (N.k.8-45)

Bülbül (Andelîb- Hezâr)

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde bülbül lafzıyla ilgili on yedi beyit tespit edilmiştir. Bu beyitlerde bülbülü, değişik anlamlarda kullanmıştır.

a) Nef'î, her zaman olduğu gibi kendini övdüğü beyitlerinde; hayalinin gül bahçesi, gönlünün de onun bülbülü olduğunu (N.k.1-11), yanık sinesiyle; aşkın, gül bahçesinin ve Rum diyarının bülbülü olduğunu söylüyor (N.k.13-36), (N.k.60-8).

b) Nef'î, kendisinin mana sarayının destanını dile getiren bir beyana sahip bulunduğunu, bu özelliğinin de bülbülün ötüşüne denk düştüğünü ifade ediyor (N.k.31-57). Kendi tabiatının; mana çemenistanının çılgınca öten bir bülbülü olduğunu iddia ediyor (N.k.60-7).

Tab'ım ol bülbül-i şûh-ı çemen-i ma'nâdır

Ki esîr-i kafes ü dâm iken olmaz yine lâl, (N.k.36-53)

c) Nef'î'nin tabiatı o gül bahçesinde, sürekli konuşan bir bülbüldür. Oradaki şairlerin ağızları ise gonca gibi kapalıdır.

Tab'-ı Nef'î bülbül-i gûyâdır ol gülşende kim

Gonca-veş dem-bestedir anda dehân-ı şâ'irân, (N.k.53-50).

ç) Bülbül güzel sesiyle, akşam vakti veya akşam yemeğiyle birlikte, ötmeye başlamaktadır (N.k.6-9). Nef'î'ye göre bülbülün ötmesi, gönlün gül gibi açılmasına sebep olur (N.k.14-15), (N.k.50-6). Nitekim tûtî (papağan), bülbülün yerinde olunca, ahenkli ötüşüyle dinleyenlere himmet eden bir kuştur (N.k.31-48).

d) Bülbül; aşktan başı dönmüş, gazel okuyan şuh bir âşıktır (N.k.47-5). Gülün kokusu, bülbülün kanla dolu gönlüne ulaşınca, Tatar ahusunun kokusu, bülbülün bedenine yerleşen gül kokusunu kıskanmaktadır (N.k.50-9). Gül, gonca tomarı değildir,

bülbülün aşkının beratıdır. Açıldıkça onda; aşkın Hüsrev'inin yüce merhameti görünür (N.k.50-10). Bülbül, gülün yeşil dalına konarak ötmektedir (N.k.50-13).

Açıldı bağın gülleri feryâd eder bülbülleri

Sun sende câm-ı mülleri durma peyâpey der-akeb, (N.k.63-3)

e) Nefî, gül mevsiminde sakinin, âşıklar için bülbül gibi olmasını ve kadehlerin, onların başı üzerinde dönmesini istemektedir (N.k.63-1).

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde bülbül lafzıyla ilgili yaklaşık yirmi üç beyit tespit edilmiştir. Enverî, bülbül lafzını değişik anlamlarda kullanmıştır.

a) Enverî, methettiği kişiye hitaben; “Senin meclisinin bülbülü ötünce, İrem bağı baykuşa emanet olur” demektedir (E.k.3-20). “Sana kavuşma sevincinden, çiçeğin dudağı handan olmuş (gülümsemiş), bülbülün yüreği, senden ayrı kalmanın korkusuyla, figanda kalmıştır” (E.k.173-7).

b) Ayrıca bülbül bahçede, övülen kişi için ağzını açmıştır (E.k.107-22). Kıyamet ve mahşer gününe telmihde bulunarak; hazan mevsimi gelince, bülbülden gülün hesabının sorulacağını ihtar etmektedir.

Der bâğ-ı çemen zâmin-i gül geşt zı bülbül

Ân rûz ki âvâze fikendend hazân râ,⁷⁸¹⁹ (E.k.5-4)

c) Enverî'ye göre bülbül ötüşünde hiçbir zaman kırıcı olmamıştır (E.k.5-6). Bülbül, içki meclisinin çalgıcısıdır (Doğan, renkli perdedeki içki meclisinin çalgıcısı olan bülbülü avlamıştır) (E.k.33-9), (E.k.177-18). Bülbüller, ötüp oynamakta, çavuşkuşları da külâh ve abalarıyla, keyif sürmektedir (E.k.179-34). Enverî'ye göre bülbül, vezirin meclisinde yüz çeşit garip name seslendirmektedir (E.k.55-6), (E.k.125-42).

Tûtiyâ nazm-ı kelâm u bülbülân zîr-i nevâ

Cüz be yâd-ı mecliset nâ dâde vü ne-nevâhte,⁷⁸²⁰ (E.k.171-3)

ç) Gül ve bülbül ikilisi, aşk unsuruna istinat eden edebiyatımızın, birbirini tamamlayan iki ana ögesidir. Biri olmadan diğeri olmaz, olursa da anlamsız ve eksik olur.

⁷⁸¹⁹ Hazan mevsimine avaze saldıkları gün, bülbülden, gülü tazmin ettiler.

⁷⁸²⁰ Papağanlar, kelamın güzelini, bülbüller ince nağmeyi; senin meclisinin hatırından başka yerde okuyup çalmamıştır.

Enverî'ye göre bülbüller, ötme yeteneğini, gülün zikrinden almışlardır (E.k.57-8), (E.k.76-2), Bülbül, daima gülün karşısında feryadı figan eder (E.k.90-44) Bahçenin cilvegahında bülbül öterken, zambağın dili sürekli lal olmaktadır (E.k.131-41).

d) Enverî; din bostanının bülbülü şeklinde, övdüğü şahsın meclislerinin vecdiyle, sabaha karşı, bülbül gibi feryat etmektedir (E.k.187-32). Bülbül, baharın kokusunu alınca daha güzel ötmeye başlamaktadır (E.k.66-6). Bülbül, şarap içmekten dolayı sarhoş değildir.

Mest eger bülbül şodest ez horden-i mül pes çerâst
Çehre-i gül bâ fûrûğ u çeşm-i nergis pür humâr,⁷⁸²¹ (E.k.69-7)

e) Bülbül sarhoş olunca gül, servi ağacı ve yasemin de ayık olmadıklarını ima ederler (E.k.76-8). Bülbülün güzel sesi, şarkıcıların ahenklerini utandırmaktadır (E.k.85-14). Enverî; kendini, hilkat çoraklığında yalnızlık bahçesinin bülbülü olarak vasfetmektedir (E.k.104-3).

(B)

Nefî Enverî gibi bülbül kavramını; gül-bülbül hikâyesine telmihte bulunarak, benzer konularda işlemeye çalışmıştır. Nefî'nin tabiatı o gül bahçesinde, sürekli konuşan bir bülbüldür. Oradaki şairlerin ağızları ise gonca gibi kapalıdır.

Tab'-ı Nefî bülbül-i gûyâdır ol gülşende kim
Gonca-veş dem-bestedir anda dehân-ı şâ'irân, (N.k.53-50).

Nefî'ye göre bülbülün ötmesi, gönlün gül gibi açılmasına sebep olur (N.k.14-15), (N.k.50-6). Nitekim tûtî (papağan), bülbülün yerinde olunca, ahenkli ötüşüyle dinleyenlere himmet eden bir kuştur (N.k.31-48). Bülbül; aşktan başı dönmüş, gazel okuyan şuh bir âşıktır (N.k.47-5). Gülün kokusu, bülbülün kanla dolu gönlüne ulaşınca, Tatar ahusunun kokusu, bülbülün bedenine yerleşen gül kokusunu kıskanmaktadır (N.k.50-9). Bülbül, gülün yeşil dalına konarak ötmektedir (N.k.50-13).

Açıldı bâğın gülleri feryâd eder bülbülleri
Sun sende câm-ı mülleri durma peyâpey der-akeb, (N.k.63-3)

⁷⁸²¹ Eğer bülbül, şarap içmekten dolayı sarhoş olduysa; o halde gülün çehresi neden (kızılıkla) parlaklıkla dolu? Neden nergisin gözü daima sarhoş gibi baygındır?

Nef'î, Enverî gibi, kendini övdüğü beyitlerinde; tabiatını bülbüle benzeterek, sanatını onunla özdeşleştirmektedir. Nef'î; hayalinin gül bahçesi, gönlünün de onun bülbülü olduğunu(N.k.1-11),yanık sinesiyle; aşkın, gül bahçesinin ve Rum diyarının bülbülü olduğunu söylüyor (N.k.13-36), (N.k.60-8). Nef'î kendisinin; mana sarayının destanını dile getiren bir beyana sahip bulunduğunu, bu özelliğinin de bülbülün ötüşüne denk düştüğünü ifade ediyor (N.k.31-57). Kendi tabiatının; mana çemenistanının çılgınca öten bir bülbülü olduğunu iddia ediyor (N.k.60-7), (N.k.36-53). Nef'î'nin tabiatı o gül bahçesinde, sürekli konuşan bir bülbüldür. Oradaki şairlerin ağızları ise gonca gibi kapalıdır (N.k.53-50).

(F)

Enverî'den farklı olarak Nef'î'ye göre bülbül güzel sesiyle, akşam vakti veya akşam yemeğiyle birlikte, ötmeye başlamaktadır(N.k.6-9). Gül, gonca tomarı değildir, bülbülün aşkının beratıdır, açıldıkça onda; aşkın Hüsrev'inin yüce merhameti görünür (N.k.50-10). Nef'î, gül mevsiminde sakinin, âşıklar için bülbül gibi olmasını ve kadehleri, onların başları üzerinde döndürmesini istemektedir (N.k.63-1).

Câdû

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde câdû kavramıyla ilgili üç beyit tespit edilmiştir. Bu üç beytin ikisinde kendisini cadıya benzeterek övmektedir.

Nef'î'nin manzumelerinin önemli bir bölümü kendisini övdüğü beyitlerdir. Her kavramda bunlara tesadüf ettiğimiz için, artık normal karşılıyoruz, yadırgamıyoruz. Nitekim kendini beğenme duygusu her sanatkârda belli ölçüde bulunur. Bu durum tabii olarak karşılanabilir. Ancak Nef'î'de kendini övme, ifrat derecesine ulaşmıştır. İncelediğimiz kavramlarla ilgili beyitlerin önemli bir bölümü, Nef'î'nin kendisini övdüğü beyitlerden oluşmaktadır. Tabiatıyla, kısmen de olsa bu durum, okuyucu tarafından yadırganabilir. Nef'î, cidden çok büyük bir şair fakat buna paralel olarak her konuda kendini nazara verip övmesi ve başkalarını aşağılaması, bu büyüklüğüyle, ma'kûsen mütenâsib yani ters orantılı bir durumdur.

a) Nef'î, kılıç ve mızrak olarak nitelendirdiği kaleminin, cadı gibi bir dile sahip olduğunu ifade ediyor (N.k.13-3).

b) Dünyada kendisi gibi, söz söylemede sihirbaz olan bir cadının bulunmadığını belirtiyor.

Ne sihr etdin yine sözde hezâr ahsente ey Nefî

Senin gibi acep olur mu bir câdû-yı efsûn-ger, (N.k.21-33)

c) Nefî, zamanenin ciğerlerinin (şiirinin) cadısını; kaba, hoyrat ve kırıcı olarak değerlendiriyor (N.k.42-54).

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde de câdû kavramıyla ilgili üç beyit tespit edilmiştir.

a) Nefî'nin câdû kavramıyla, kendini vasfetmesine mukabil Enverî'nin, cadılığı mücerret manada vasfettiği ve onun özelliklerinden bahsettiği görülmektedir. Öncelikle klasik manada cadılıkla birlikte, eline çabuk sihirbazı da cadı olarak değerlendirmiştir (E.k.70-9)

b) Ayrıca cadının çocuğuna cadılık mesleğini öğretmesinin kolay, putun çocuğa denizi öğretmesinin zor olmadığını ifade etmektedir (E.k.70-18).

c) Enverî, cadıların mahareti ve cadılık yeteneği ile methettiği kişinin, üstün niteliklerini özdeşleştirmektedir.

Ânki deştî câdûyî râ der 'asâyî gum koned

Yek şebân ez mülk-i o bî töhmet-i müstenkerî,⁷⁸²² (E.k.187-74)

(B)

Nefî kasidelerinde Enverî gibi câdû kavramını; olağanüstü kudrete sahip bir sanatkâr olarak değerlendirmektedir. Dünyada kendisi gibi, söz söylemede sihirbaz olan bir cadının bulunmadığını belirtiyor (N.k.21-33). Nefî, zamanenin ciğerlerinin (şiirinin) cadısını; kaba, hoyrat ve kırıcı olarak değerlendiriyor (N.k.42-54).

(F)

Enverî, kasidelerinde câdû kavramının niteliklerini vafederken; câdû kavramının özelliklerini kendine mal ederek, sanatını övmüştür. Nefî, kılıç ve mızrak olarak

⁷⁸²² O öyle bir zattır ki; onun ülkesinden basit bir çoban, yalan ve iftira olmadan, sihirle bir ovayı bastonunda kaybeder (gizler).

nitelendirdiği kalemininin, cadı gibi bir dile sahip olduğunu ifade ediyor (N.k.13-3). Dünyada kendisi gibi, söz söylemede sihirbaz olan bir cadının bulunmadığını belirtiyor.

Ne sihr etdin yine sözde hezâr ahsente ey Nefî
Senin gibi acep olur mu bir câdû-yı efsûn-ger, (N.k.21-33)

Câm (Kadeh)

Nefî: Nefî'nin kasidelerinde câm kavramıyla ilgili kırk yedi beyit tespit edilmiştir. Bu kavram, Nefî'nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak en fazla yer verdiği kavramlardan biridir. Nefî câm kavramını, değişik anlamlarda kullanmıştır.

a) Söz konusu edilen bu anlamlar câmin, yani kadehin; Nefî'nin sanatında ve yaşadığı çağda, felek ile ilgili unsurları ifade etme bakımından da önem arz etmektedir. Nefî câmı öncelikle, öteden beri bilinen ve sıradan bir şarap kadehi olarak kullanılan, orijinal manasında ele almış ve anlamlandırmıştır (N.k.16-16), (N.k.52-1), (N.k.53-23), (N.k.56-41).

Destimde câm görse benim ser-nigûn eder
Nâdânâ sâgar istese rıtl-ı girân verir, (N.k.5-13)

b) Nefî'ye göre temiz kalp, cennet şarabının kadehidir (N.k.2-6). Rindân ile vâizin aynı konumda bulunmasını yadırgıyor ve hilal kadehine birlikte bakmasını normal görmüyor (N.k.10-3).

c) Nefî, kendini övdüğü beyitlerinde câmı da vesile yapıyor ve onun; zeval bulmayan ebedî feyzin bâdesi olduğunu söylüyor (N.k.13-16).

ç) Ayrıca kendisinin; aşk şarabının kadehinin sarhoşu olduğunu (N.k.13-20), aşkın istîğna kadehinin sarhoşu olarak yakasını yıttığını ifade ediyor (N.k.13-35).

Biz mest-i serâsîme-i câm-ı mey-i aşkız
Mestin sözü ma'zûr-ı kirâm-ı ukalâdır, (N.k.34-11)

d) Güneş, Nefî'nin tüm düşüncelerinin, altın süslemeli bir kadehidir (N.k.14-46).

e) Nefî'nin beyitlerinde câmla ilgili en fazla dile getirdiği unsurlardan birisi de Cem'in kadehidir (N.k.16-1), (N.k.16-14), (N.k.25-51), (N.k.43-2), (N.k.60-5).

Yâr ola Câm-ı Cem ola böyle dem-i hurrem ola
Ârif odur bu dem ola ayş u tarabla mugtenem, (N.k.16-7)

f) Nef'î, câm kavramıyla söz konusu ettiği isimlerden birisi de Cemşîd'dir (N.k.41-34)(N.k.52-11).

Bir safâ buldu bu takrîb ile tab'ım gûyâ
Oldu bezm-itirab-ı ma'niye câm-ı Cemşîd, (N.k.55-10)

g) Cem ve Cemşîd'den sonra söz konu edilen şahıslar; Hüsrev ve Kahramandır (N.k.21-12), (N.k.22-15). Nef'î, câm kavramını, kadeh olarak daha değişik şekillerde de kullanmıştır. Bunları şöylece sıralamak mümkündür: Lale ağızlı kadeh (N.k.16-8), şarap kadehi (câm-ı mül) (N.k.16-10), (N.k.63-3), câm-ı şarab (şarap kadehi) (N.k.18-66), câm-ı musaffâ (saflaşmış, süzölmüş şarap) (N.k.19-26), câm-ı zer, câm-ı zerrîn (altın gibi parlak, sarı kadeh) (N.k.25-26), (N.k.29-70), (N.k.47-4) câm-ı billûr (şeffaf, parlak, cam gibi parlak kadeh) (N.k.29-70), (N.k.35-6), (N.k.56-37) câm-ı pür mey (şarap dolu kadeh) (N.k.51-2), gerdîş-i câm (kadehin dolaşması) (N.k.51-4), câm-ı zer-nişân (altın işlemeli kadeh) (N.k.53-33), cur'a-i câm (tek yudum, bir içimlik, bir yudumluk) (N.k.51-15), câm-ı gam-fersâ-yı mey (endişe bırakmayan şarabın kadehi) (N.k.56-22), câm-ı şarâb-ı pür-neşât (daima mutluluk veren şarabın kadehi) (N.k.57-35), fâzıl-ı câm (kadehin fazileti) (N.k.61-11), câm-ı tarâb (mutluluk veren kadeh) (N.k.63-1).

Bir safâ var câm-ı billûrunda kim âyîne-veş
Kim bakarsa görünür gönlündeki râz-ı nihân, (N.k.53-24)

h) Ayrıca Nef'î, övdüğü şahısların lütfunu da kadehe benzetiyor. Bu kadehin lütfu, onun mutluluk kaynağı oluyor (N.k.21-23). Nice kadehin, irfan dilinin nurlarının şulesi (pertev-i envâr-ı dil-i ârif-i câm), aşığı mest etmektedir (N.k.51-7).

ı) Nef'î'nin kullandığı kavramlardan birisi de câm-ı mey-i devlettir. Yani (devlet şarabının kadehi)dir. Nef'î, övdüğü kişiye bu kavramla dua etmektedir.

Düşmeye câm-ı mey-i devlet elinden bir dem
Bezm-i ikbâli müretteb dura tâ rûz-ı kıyâm, (N.k.51-77)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde câm kavramıyla ilgili kırk dokuz beyit tespit edilmiştir. Bu kavram, Nef'î'de olduğu gibi Enverî'nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak

en fazla yer verdiği kavramlardan biridir. Enverî de câm kavramını, değişik anlamlarda kullanmıştır. Söz konusu edilen bu anlamlar câmin, yani kadehin; Enverî'nin sanatında ve yaşadığı dönemdeki özelliklerini ortaya koyması bakımından da önem arz etmektedir.

a) Enverî câm kavramını, methettiği şahısların özellikleriyle ilgili hususları dile getirmede kullanmıştır. Bu konu, kasidelerinde fazlaca yer verdiği konulardan biridir. Enverî'ye göre övgü meclisinin kenarındaki kişi kendisidir. Şarap kadehinin yanındaki sığınak da Rabbe teveccüh edilen mihrapdır (E.k.12-2).

b) Methedilen kişinin kahır, Zühre yıldızının kadehinde zehire dönüşen bir azap olur. Onun lütfu ise engerek yılanının ağzında, içilir hale gelen bir tortu olur (E.k.12-22).

c) Cennetin sürahisi, hayat veren kaynağını, onun kadehinden almıştır (E.k.39-11).

ç) Enverî, övülen kişinin eğlence sofrasını ve kadehini rüzgârın taşıması için dua ediyor (E.k.49-6). O zatın kadehindeki ateş görünümlü su; akarsudan daha fazla neşe verir(E.k.147-54).

d) Akıl, övülen kişi adına kadeh kaldırmıştır (E.k.173-3). O cömert kişi, kadehi bazen Hûzî, bazen de kışlaların bulunduğu şehirlere mensup içkilerle doldurur. (E.k.187-68).

Câm u hancer çün tu yek sâhib-kırân hergiz ne-dîd

Bezm râ sâ'il nevâzî rezm râ kîn âverî,⁷⁸²³ (E.k.185-24)

e) Enverî de câmı öncelikle, öteden beri bilinen ve sıradan bir şarap kadehi olarak kullanılan, orijinal manasında ele almış ve anlamlandırmıştır. Bu konu, Enverî'nin kasidelerinde fazlaca yer verdiği konulardan biridir. Enverî; kâinatın sınırına susayan kişinin tek bir kadehteki şarapla doyamayacağını belirtiyor (E.k.14-59).

f) Övdüğü kişinin; “kadeh ve kalemi al” sözünün, herkese şamil olduğunu söylüyor (E.k.15-7). Kadehin şeklini aya benzetiyor (E.k.53-9). Venüs, Hüsrev'in eğlence meclisinde, elinde kadeh tutmaktadır (E.k.120-12), (E.k.124-17), (E.k.126-20). Övülen kişinin eğlence meclisinde, kaderin eli; ruhun ve aklın avucuna sürekli kadeh

⁷⁸²³ Kadeh ve hançer senin gibi iyi talihli birini görmedi. Mecliste, boyun bükten bir mürid. Savaş meydanında, öfke gösteren bir cengâversin.

koymaktadır (E.k.121-28), (E.k.169-19). Kadeh Cem'in kadehi gibi, dünyanın sırlarını açığa çıkarır (E.k.123-18). Şarap kadehi, saf yakut ve billur camdır (E.k.160-4).

Berk der hâre nihân geşt cüz ân çâre nedîd

Çün be kef-i tîğ-i zer-endûd u leb câm girift,⁷⁸²⁴ (E.k.39-10)

g) Mutluluğun aslı şarap kadehinde gizlidir (E.k.16-40). Övdüğü şahsa; “her günün, kurban bayramı günü gibi olsun. Tüm yılın, şarap kadehinin neşesi gibi olsun” diyor (E.k.88-85).

h) Enverî de Nef'î gibi câm kavramını; yerine göre şarap, yerine göre kadeh olarak birçok şekilde kullanmıştır. Enverî'nin kasidelerinde en fazla yer verdiği konu, câmla ilgili kavramlardır. Çünkü bu kavramlarla ilgili on dokuz beyit dile getirmiştir. Bunları şöylece sıralamak mümkündür: Cur'ay-i câm (kadehin yudumu), ancak övülen şahsın hükmü ile gerçekleşir ve kadehin yudumu, fırak kanındandır (E.k.27-25), (E.k.106-8), (E.k.114-34). Câm-ı zerrîn (altın işlemeli kadeh) ve üzüm suyunu cennetle mukayese ediyor (E.k.28-3). Câm-ı sipihr (güneşin kadehi)nin düştüğünü ve sitem tortusunun döküldüğünü söylüyor (E.k.35-6). Cur'a-i câm-ı lebet (dudağının kadehinin, tek ve son yudumu) nun, Hz. İsa'nın perdesini yırttığını ifade ediyor (E.k.37-5). Güzel gül, nergisin yâdıyla sarhoş olduğu halde, elinde câm-ı zerrîn (altın kadeh) tutmaktadır (E.k.55-5). Ufuk-i câm (şarabın üzerindeki güneş)in, asıl güneşten daha güzel olduğunu söylüyor (E.k.61-3). Ayrıca elde câm-ı 'akar (kırmızı şarap) bulunmaktadır (E.k.67-10). Câm-ı sâkî (sakinin kadehi), sarhoş ve ayık, içki meclisinindeki herkese hizmet etmektedir (E.k.75-12), (E.k.110-10). Gül; yâkûtî-i câm (yakut gibi kırmızı kadeh), şeklinde parlayan bir ateştir (E.k.76-13). Câm-ı nergîs (nergisin kadehi); bağda bulunan şaraptan yapraklarına sarhoşluk vermiş olabilir (E.k.87-11). Enverî, câm-ı cûd (cömertlik kadehi) denen kadehden eğer bir yudum içerse, minnet şarabının onu sarhoş edemeyeceğini iddia ediyor (E.k.91-52), (E.k.39-6). Güzel yüzünü, gezegenlerden saklayanın elinden câm-ı mâ-lâmâl (ağızına kadar dolu) bir kadeh içmeyi tavsiye ediyor (E.k.114-33). Enverî; câm-ı hilâl (hilal şeklindeki kadeh)ini renkli şarapla dolduruyor (E.k.114-34), (E.k.125-49), (E.k.160-2), (E.k.121-29).

Tâ çu gül der ne-fütad câm be mestî zı kefet

⁷⁸²⁴ El, altın işlemeli kılıcı; dudak, kadehi tutunca Şimşek, (kıvılcım) gıranitin içine saklanmaktan başka çare görmedi.

Hemçu ney bâş miyân-i beste vü çu serv be-pây,⁷⁸²⁵ (E.k.173-17)

ı) Cenetteki Kevser ırmağının kurnasında bulunan câm-ı baht (talihin kadehi), methedilen şahsın bahtının kadehini kırmıştır (E.k.37-31).

Bârgâhet Ka‘be, merdum-i hacc u dergâhet Harem

Mecliset Firdevs ü Kevser câm u sâkî hûr bâd,⁷⁸²⁶ (E.k.41-39)

Felek, sâğır-i mâh (dolunay kadehi)ni takdim ediyor, aynı zamanda sâkilik yapıyor (E.k.40-22). Enverî; “kim senin câm-ı vifâkından (beraberlik kadehinden) sarhoş değilse, onun canı ecel derdinden ebediyyen mahmûr olsun” diyerek efendisine itaat etmeyenlere beddua ediyor (E.k.41-25). Enverî’ye göre şahların kadehi, onun efendisine av bekçiliği yapanların kadehlerinden daha kabadır (E.k.44-8). Câm u bâde (kadeh ve bade) sevdasının başına düştüğünü ifade etmektedir (E.k.52-6).

i) Enverî, son olarak; feleğin elinden ömür kadehi ile yürek kanından başka bir içki içmediğini söyleyerek hayatının oldukça çileli geçtiğini belirtiyor (E.k.127-6).

(B)

Nef’î kasidelerinde Enverî gibi câm kavramını; öteden beri bilinen ve sıradan bir şarap kadehi olarak kullanılan, orijinal manasında ele almış ve anlamlandırmıştır (N.k.16-16), (N.k.52-1), (N.k.53-23), (N.k.56-41), (N.k.5-13).

Güneşi de her iki şair benzer şekilde değerlendirmişlerdir. Nef’î’nin tüm düşünceleri, altın süslemeli bir kadehtir (N.k.14-46). Cem’de müşterek olarak kullanılan bir unsurdur. Nef’î’nin beyitlerinde câmla ilgili en fazla dile getirdiği unsurlardan birisi de Cem’in kadehidir (N.k.16-1), (N.k.16-14), (N.k.25-51), (N.k.43-2), (N.k.60-5), (N.k.16-7).

Nef’î, Enverî gibi câm kavramını, kadeh olarak daha değişik şekillerde de kullanmıştır. Bunları şöylece sıralamak mümkündür: Lale ağızlı kadeh (N.k.16-8), şarap kadehi (câm-ı mül) (N.k.16-10), (N.k.63-3), câm-ı şarab (şarap kadehi) (N.k.18-66), câm-ı musaffâ (saflaşmış, süzölmüş şarap) (N.k.19-26), câm-ı zer, câm-ı zerrîn (altın gibi

⁷⁸²⁵ Sarhoşluktan dolayı; gül gibi kadehin elinden düşmemesi için, kamış gibi içi bağlı ol ve servi gibi ayakta dik dur.

⁷⁸²⁶ Sarayın Kâbe, dergâhın, hacıların bulunduğu Harem olsun. Meclisin cennet, kadehin Kevser ve sâkin de hûr olsun.

parlak, sarı kadeh) (N.k.25-26), (N.k.29-70), (N.k.47-4) câm-ı billûr (şeffaf, parlak, cam gibi parlak kadeh) (N.k.29-70), (N.k.35-6), (N.k.56-37) câm-ı pür mey (şarap dolu kadeh) (N.k.51-2), gerdîş-i câm (kadehin dolaşması) (N.k.51-4), câm-ı zer-nişân (altın işlemeli kadeh) (N.k.53-33), cur‘a-i câm (tek yudum, bir içimlik, bir yudumluk) (N.k.51-15), câm-ı gam-fersâ-yı mey (endişe bırakmayan şarabın kadehi) (N.k.56-22), câm-ı şarâb-ı pür-neşât (daima mutluluk veren şarabın kadehi) (N.k.57-35), fâzıl-ı câm (kadehin fazileti) (N.k.61-11), câm-ı tarâb (mutluluk veren kadeh) (N.k.63-1), (N.k.53-24).

Ayrıca Nef‘î, Enverî gibi övdüğü şahısların lütfunu da kadehe benzetiyor. Bu kadehin lütfu, onun mutluluk kaynağı oluyor (N.k.21-23). Nice kadehin, irfan dilinin nurlarının şulesi (pertev-i envâr-ı dil-i ârif-i câm), aşığı mest etmektedir (N.k.51-7). Nef‘î’nin kullandığı kavramlardan biri de devlet şarabının kadehidir, yani (câm-ı mey-i devlet). Ef‘î, övdüğü kişiye bu kavramla dua etmektedir (N.k.51-77).

(F)

Enverî, kasidelerinde câm kavramının niteliklerini vasfederken Nef‘î, câdû kavramının özelliklerini kendine mal ederek, sanatını övmüştür. Nef‘î, kendini övdüğü beyitlerinde câmı da vesile yapıyor ve onun; zeval bulmayan ebedî feyzin bâdesi olduğunu söylüyor (N.k.13-16). Ayrıca kendisinin; aşk şarabının kadehinin sarhoşu olduğunu (N.k.13-20), aşkın istiğna kadehinin sarhoşu olarak yakasını yıttığını ifade ediyor (N.k.13-35), (N.k.34-11). Ayrıca Nef‘î’ye göre temiz kalp, cennet şarabının kadehidir (N.k.2-6). Rindân ile vâizin aynı konumda bulunmasını yadırgıyor ve hilal kadehine birlikte bakmasını normal görmüyor (N.k.10-3). Nef‘î’nin câm kavramıyla ilgili farklı olarak dile getirdiği isimlerden biri de Cemşîd’dir (N.k.41-34)(N.k.52-11), (N.k.55-10). Cem ve Cemşîd’den sonra söz konu edilen şahıslar ise Hüsrev ve Kahramandır (N.k.21-12), (N.k.22-15).

Cem-Cemşîd

Nef‘î: Nef‘î’nin kasidelerinde Cem veya Cemşîd kavramıyla ilgili altmış sekiz beyit tespit edilmiştir. Bu kavram, Nef‘î’nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak en fazla yer verdiği kavramlardandır. Nef‘î kasidelerinde söz konusu kavrama, Enverî’ye göre daha fazla yer vermiştir. Çünkü Enverî’nin kasidelerinde Cem kavramıyla ilgili tespit edilen beyit sayısı sadece ondur. Nef‘î Cem-Cemşîd kavramını, değişik anlamlarda kullanmıştır.

Cem-Cemşîd'in İran mitolojisinde ve edebiyat literatüründe birkaç anlamda algılandığı bilinmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır:

- a-**Şarap, kadeh ve içki meclisinin sembolü olması (câm-ı Cem)
- b-**Cem'in içkiyi ve kadehi kullanan ilk padişah olması
- c-**Kudret ve şevket sahibi bir hükümdar olması
- ç-**Ülkeleri fetheden bir hükümdar olması
- d-**Cömertliğiyle ünlü olması,
- e-**Adaleti temsil etmesi
- f-**Adalet, basiret, cömertlik ve dirayetiyle ünlü Âsâf gibi bir vezire sahip bulunması
- g-**Hiz. Süleyman'ın mührü gibi ünlü bir muhrünün bulunması (Hiz.Süleyman'la karıştırılmaktadır).

Nef'î, fahriye beyitlerinde; kendinin, feyz âleminin curasını yudumlayan, zamanın Cem'i olduğunu ifade ediyor (N.k.2-6), (N.k.45-36). Kasidelerinin, Muhteşem Vassâf gibi olduğunu; cihanın, Cem gibi şevketli şahlarının, kendisine şân verdiğini dile getiriyor.

Vassâf-ı Muhteşem-suhanem kim kasâ'idim

Şâhân-ı Cem-şükûh-ı cihân-bâna şân verir, (N.k.5-7)

İlkbaharın bütün güzellikleriyle geldiğini, sabah vakti güllerin açıldığını haber vererek; gönüllerin de güller gibi açılması için sâkinin Cem'i temsil eden kadehini sunmasını istiyor (N.k.16-1), (N.k.16-7), (N.k.16-14). Övdüğü kişinin meclisini ve ziyafet sofrasını Cem'in meclisine benzetiyor, hatta ondan daha üstün olduğunu ifade ederek; “meclisinin safasından Cem'in haberi olsaydı, bir daha ömründe saf şarap kadehine elini sürmezdi” diyor (N.k.16-17), (N.k.19-26), (N.k.20-23). Nef'î, efendisinin ahbaplarına, lütufla Cemşîd'in kadehini sunduğunu düşmana ise hışımla kılıç çektiğini söylüyor (N.k.22-16). Güneşin kadehinin her sabah Cem'in kadehi gibi dönmesini istiyor (N.k.25-51), (N.k.52-11). Kan örtüsüyle kıpkızıl olan savaş alanını, Cemşîd'in kırmızı kadehleriyle donatılmış içki meclisine benzetiyor (N.k.29-35), (N.k.38-10), (N.k.39-3). Cem'in eğlence sofrasını, mutluluğun sembolü olarak görüyor (N.k.41-4), (N.k.41-34), (N.k.60-5). Zamanın içki ve eğlence sofrası ve ihsan sahibi kişinin meşberinin de Cemşîd gibi olması gerektiğini söylüyor (N.k.42-7), (N.k.55-10). Nef'î'ye göre Cem'in kadehi,

zamanın lütfunun feyzine şamil olsaydı, onun gönlü gamla dolardı (N.k.49-30), (N.k.51-15).

Def'-i gama çâre mi var olsa ger

Elde kadeh câm-ı Cem-ı rûzgâr, (N.k.43-2)

Cem'in yüzüğünü ve mührünü söz konusu ettiği beytinde; övdüğü kişinin; cihan padişahlarına hükmeden, yüzüğündeki yakutun, Cem'in mührünü (yüzüğünü) kıskandırdığını belirtiyor (N.k.5-23). Cem'in hükümdarlığını ve kudretini zikrettiği beyitlerinde, onun padişahlığının niteliklerini, övdüğü devlet adamlarıyla mukayese etmekte ve zaman zaman onunla özdeşleştirmektedir. Sultan Ahmed'in ve övdüğü diğer devlet adamlarının; Cem gibi yüksek mevkiye sahip bulunduğunu, hatta ondan daha ileri seviyede bir hükümdar olduğunu iddia ediyor (N.k.8-26), (N.k.10-23). Övülen kişinin saltanatı Cem gibi bütün dünyayı kuşatmıştır ve dünyanın süsüdür o, Süleyman'ın mührünü temsil etmeye layık bir hükümdardır (N.k.11-40), (N.k.12-34). Devlet semasının, mukaddes güneşinin lem'ası; kudretinin meclisi, Cemşid'in tacına ve tahtına layıktır (N.k.15-21), (N.k.16-19), (N.k.16-21), (N.k.16-24). Nef'i, zamanın Cem'i olan zatın gölgesinde bulunmayı, kendisi için en yüksek mertebeye ulaşma olarak görüyor (N.k.17-11), (N.k.17-15), (N.k.18-55), (N.k.19-21), (N.k.21-12). Nef'i'nin sultanı, Cem gibi bir cihan hükümdarıdır (N.k.24-2). Zamanın Cemşid'i, doğu ve batının kırallarına tac giydirendir (N.k.24-8), (N.k.25-27), (N.k.35-22). Sultan Murat; mana suretinin padişahı, ehl-i dilin hidivi, yedi iklimin varisi, Cem gibi saltanat ve şevket sahibi bir padişaktır (N.k.26-14), (N.k.27-18), (N.k.28-27). Onun veziri bile Cem'in tahtına oturmaya layık, bir hükümdar gibidir (N.k.30-31). Nef'i'ye göre bunlar aynı zamanda, Cemşid'in ihtişam yıldızının medarıdır (N.k.31-17), (N.k.32-31). Şairlerin kılıç gibi keskin dilinde, övülen kişinin methi; Cem'in ordularını dağıtan bir yıldız gibidir (N.k.34-36), (N.k.37-11), (N.k.51-26).

Ol bârgeh-ârây-ı sarây-ı azamet kim

Cârûb-ı deri perr-i kûleh-gûşe-i Cem'dir, (N.k.60-15)

Nef'i'nin methettiği vezir; Cem'in adil ve insafli veziri şeklinde de vasfedilmektedir. Bu beyitlerdeki örnekler, Cem'in adalet ve insafını ön plana çıkartmakta ve bunun, örnek teşkil etmesini sağlama amacını gütmektedir (N.k.10-19). Dünya, övülen şahın adalet mevsiminde sevinçten; Cem'in saadetli günlerine güler geçer (N.k.11-19). Nitekim onun adalet tahtı, Cem'in makamına yakışır bir seviyededir

(N.k.12-13), (N.k.24-19), (N.k.25-26). Adaleti temsil etmesinde, Keykubâd ve Cem, ona ancak kapıcı olabilir (N.k.39-15).

Kible-gâh-ı ulamâ dâd-penâh-ı fukarâ

Pâdişâh-ı vüzerâ Âsaf-ı Cemşîd-cenâb, (N.k.32-23)

Nef'î, ileri görüşlü ve âdil vezirleri överken onları genellikle Cem'in veziri Âsâf'a benzetiyor (N.k.42-19). Övülen devlet adamı divana çıksa Cemşîd'in veziri Âsâf olur; er meydanına girse, sahipkıran Rüstem olur (N.k.29-33), (N.k.30-44), (N.k.43-23), (N.k.62-2). Nef'î, cömertlik bakımından da Cem'in devrini örnek olarak sunmaktadır. Bu meyanda Cemşîd gibi cömert olan zat, yürüyüşe çıktığında, yollara güneş gibi sarı altınlar saçtığını belirtiyor (N.k.11-23). Şahlarşahi sultan, ihsan ve cömertlikte Cemşîd meşrebdır (N.k.19-25). Himmet etmede, Cemşîd'in veziri Âsâf gibi olan vezir, keremin güneşidir (N.k.40-15).

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Cem kavramıyla ilgili on beyit tespit edilmiştir. Bu kavram, Nef'î'de olduğu gibi Enverî'nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak fazla yer verdiği kavramlardan değildir. Enverî de Cem kavramını, değişik anlamlarda kullanmıştır.

Cem-Cemşîd'in İran mitolojisinde ve edebiyat litaratüründe birkaç anlamda algılandığı bilinmektedir. Bu kavram ve anlamlar, küçük farklarla, beyit sayısı az olmasına rağmen, Enverî'nin kasidelerinde de yer almıştır.

a) Enverî, öncelikle en büyük hükümdar olan Sultan Sencer'i Cem'in varisi olarak görmektedir. Ayrıca Cem'in, devlet yönetiminde uyguladığı yasayı, Sencer'den öğrendiğini ifade ediyor (E.k.39-2).

b) Övdüğü kişinin yeteneğini ve adaletini nazara vermek için; “senin sağ yanında, Âsâf'ın fermanı, sol yanında, Cem'in mührü bulunsun” demektedir (E.k.45-7).

c) Vezirin devlet yönetimindeki kudret ve şevketini göstermek için; “senin vezirliğinde, tuğra divanı ne ise; devlerin elindeki Cem'in yüzüğü, aynı şeydir” demektedir (E.k.128-19).

ç) Methedilen şahsın vezirliğinin; seviyece Cemşîd'in tahtı gibi olduğunu söylüyor.

Sadr-i tu be pây-e taht-ı Cemşîd

Hing-i tu be sâye Rahş-i Rüstem,⁷⁸²⁷ (E.k.132-8)

d) Övülen şahsın elinde, cömertlik kâğıdı (karnesi) olarak; yeni bir makam ile Cemşîd'in kabul izninin (bernamesi) bulunduğunu ifade ediyor (E.k.132-13). Enverî de ileri görüşlü ve âdil vezirleri överken onları, genellikle Hz. Süleyman'ın veziri Âsâf'a benzetmektedir (E.k.146-1).

e) Enverî, methettiği kişinin; padişahlıkta Cemşîd'i aşmış oduğunu, yücelikte ise güneşi geride bıraktığını iddia ediyor

Ey zı Cemşîd ber-guzeşte be melik

Vey zı hûrşîd ber guzeşte be câh,⁷⁸²⁸ (E.k.167-13)

Övülen devlet adamlarının; Cem ve Dârâ'nın ülkesini fethettiğini dile getiriyor (E.k.174-35).

Be yek hamle der hidmet-i şâh-ı 'âlem

Heme mülk-i Cemşîd ü Dârâ girifte,⁷⁸²⁹ (E.k.173-7)

(B)

Nef'î, kasidelerinde Enverî gibi câm kavramını; içki ve eğlence meclisinin sembolü olarak görüyor. Kendisinin; feyz âleminin curasını yudumlayan, zamanın Cem'i olduğunu ifade ediyor (N.k.2-6), (N.k.45-36). İlkbaharın bütün güzellikleriyle geldiğini, sabah vakti güllerin açıldığını haber vererek; gönüllerin de güller gibi açılması için sâkînin câm-ı Cem'i sunmasını istiyor (N.k.16-1), (N.k.16-7), (N.k.16-14). Övdüğü kişinin meclisini ve ziyafet sofrasını Cem'in meclisine benzetiyor, hatta ondan üstün olduğunu ifade ederek; "meclisinin safasından Cem'in haberi olsaydı, bir daha ömründe saf şarap kadehine elini sürmezdi" diyor (N.k.16-17), (N.k.19-26), (N.k.20-23). Nef'î, efendisinin ahbablarına, lütufla Cemşîd'in kadehini sunarken düşmanlarına hışımla kılıç çektiğini söylüyor (N.k.22-16). Güneşin kadehinin her sabah Cem'in kadehi gibi dönmesini istiyor (N.k.25-51), (N.k.52-11). Kan örtüsüyle kıpkızıl olan savaş alanını, Cemşîd'in kırmızı kadehleriyle dolu olan içki meclisine benzetiyor (N.k.29-35), (N.k.38-10), (N.k.39-3). Cem'in eğlence sofrasını, mutluluğun sembolü olarak görüyor (N.k.41-

⁷⁸²⁷ Senin vezaretin; derece olarak, Cemşîd'in tahtı gibidir. Senin beyaz atının gölgesi Rüstem'in Rahş'ı gibidir.

⁷⁸²⁸ Ey padişahlıkta Cemşîd'i aşmış olan zat! Ey yücelikte güneşi geride bırakan!

⁷⁸²⁹ Cihan şahının hizmetinde, bir hücumla; Cemşîd ve Dara'nın tüm memleketini almış.

4), (N.k.41-34), (N.k.60-5). Zamanın içki ve eğlence sofrası ve ihsan sahibi kişinin meşberinin de Cemşîd gibi olması gerektiğini söylüyor (N.k.42-7), (N.k.55-10). Nef'î'ye göre Cem'in kadehi, zamanın lütfunun feyzine şamil olsaydı, gönlü gamla dolardı (N.k.49-30), (N.k.51-15), (N.k.43-2).

Enverî gibi Cem'in yüzüğünü ve mührünü söz konusu ettiği beytinde; övdüğü kişinin; cihan hükümdarlarına hükmeden, yüzüğündeki yakutun, Cem'in mührünü (yüzüğünü) kışkandırdığını belirtiyor (N.k.5-23).

Cem'in hükümdarlığını ve kudretini zikrettiği beyitlerinde, onun padişahlığının niteliklerini, övdüğü devlet adamlarıyla mukayese etmekte ve zaman zaman onunla özdeşleştirmektedir. Sultan Ahmed'in ve övdüğü diğer devlet adamlarının; Cem gibi yüksek mevkiye sahip bulunduğunu, hatta ondan daha ileri seviyede bir hükümdar olduğunu iddia ediyor (N.k.8-26), (N.k.10-23). Övülen kişinin saltanatı Cem gibi bütün dünyayı kuşatmıştır ve dünyanın süsüdür o, Süleyman'ın mührünü temsil etmeye layık bir hükümdardır (N.k.11-40), (N.k.12-34). Devlet semasının, mukaddes güneşinin lem'ası; kudretinin meclisi, Cemşîd'in tacına ve tahtına layıktır (N.k.15-21), (N.k.16-19), (N.k.16-21), (N.k.16-24). Nef'î, zamanın Cem'i olan zatın gölgesinde bulunmayı, kendisi için en yüksek mertebeye ulaşmak şeklinde yorumluyor (N.k.17-11), (N.k.17-15), (N.k.18-55), (N.k.19-21), (N.k.21-12). Nef'î'nin sultanı Cem gibi bir cihan hükümdarıdır (N.k.24-2). Zamanın Cemşîd'i, doğu ve batının kırallarına tac giydirendir (N.k.24-8), (N.k.25-27), (N.k.35-22). Sultan Murat; mana suretinin padişahı, ehl-i dilin hidivi, yedi iklimin varisi, Cem gibi saltanat ve şevket sahibi bir padişaktır (N.k.26-14), (N.k.27-18), (N.k.28-27). Onun veziri bile Cem'in tahtına oturmaya layık, bir hükümdar gibidir (N.k.30-31). Nef'î'ye göre bunlar aynı zamanda, Cemşîd'in ihtişam yıldızının medarıdırlar (N.k.31-17), (N.k.32-31). Şairlerin kılıç gibi keskin dilinde, övülen kişinin methi; Cem'in ordularını dağıtan bir yıldız gibidir (N.k.34-36), (N.k.37-11), (N.k.51-26), (N.k.60-15).

İki şairin ortak olarak kullandığı konulardan biri de övülen vezirlerin Âsâf'a benzetilmesidir. Nef'î'nin methettiği vezir; Cem'in adil ve insaflı veziri şeklinde de vasfedilmektedir (N.k.10-19). Dünya bu şahın adalet mevsiminde sevinçten; Cem'in saadetli günlerine güler geçer (N.k.11-19). Nitekim onun adalet tahtı, Cem'in makamına yakışır bir seviyededir (N.k.12-13), (N.k.24-19), (N.k.25-26). Adaleti temsil etmesinde, Keykubâd ve Cem, ona ancak kapıcı olabilir (N.k.39-15), (N.k.32-23). İleri görüşlü ve

âdil vezirleri överken genellikle Cem'in veziri Âsâf'a benzetiyor (N.k.42-19).Övülen devlet adamı divana çıksa Cemşîd'in veziri Âsâf olur; er meydanına girse, sahipkırın Rüstem olur (N.k.29-33), (N.k.30-44), (N.k.43-23), (N.k.62-2).

Nef'î, Enverî gibi cömertlik bakımından da Cem'in devrini örnek göstermektedir. Bu meyanda Cemşîd gibi cömert olan zat, yürüyüşe çıkınca yollara güneş gibi sarı altınları saçtığını belirtiyor (N.k.11-23). Şahlarşahı olan sultan, ihsan ve cömertlikte Cemşîd meşrebdır (N.k.19-25). Himmet etmede, Cemşîd'in veziri Âsâf gibi olan vezir, keremin güneşidir (N.k.40-15).

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak Cem kavramın yer aldığı beyitlerde her zaman olduğu gibi kendini övmüştür. Nef'î, kendisinin; feyz âleminin curasını yudumlayan, zamanın Cem'i olduğunu ifade ediyor (N.k.2-6), (N.k.45-36). Kasidelerinin, Muhteşem Vassâf gibi olduğunu; cihanın, Cem gibi şevketli şahlarının, kendisine şân verdiğini dile getiriyor.

Vassâf-ı Muhteşem-suhanem kim kasâ'idim

Şâhân-ı Cem-şükûh-ı cihân-bâna şân verir, (N.k.5-7)

Enverî Sultan Sencer'den bahsederken Nef'î, yaşadığı çağın padişahları olan Sultan Ahmed ve Sultan Murat'la ilgili beyitler dile getirmiştir. Ona göre Sultan Ahmed'in ve övdüğü diğer devlet adamlarının; Cem gibi yüksek mevkiye sahip olduklarını, hatta ondan daha yüksek bir mertebede bulunduklarını iddia ediyor (N.k.8-26), (N.k.10-23). Ayrıca Sultan Murat; mana suretinin padişahı, ehl-i dilin hidivi, yedi iklimin varisi, Cem gibi saltanat ve şevket sahibi bir padişaktır (N.k.26-14), (N.k.27-18), (N.k.28-27).

Ceng-(Rezm-Harb)

Nef'î: Savaş demek olan ceng kavramına, aynı anlama gelen, Farsça rezm ve Arapça harb kavramlarını da ilave ederek, bu iki kavramı da aynı maddede müzakere ettik. Nef'î'nin kasidelerinde ceng, (rezm, harb) kavramıyla ilgili on üç beyit tespit edilmiştir. Bu kavram, Nef'î'nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak fazla yer almamıştır. Enverî, kasidelerinde ceng kavramıyla ilgili beyitlere daha fazla yer vermiştir. Enverî'nin

kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı kırk ikidir. Nef'i, beyit sayısı az olsa da, ceng kavramını değişik örneklerle ele almış ve anlamlandırmıştır.

a) Nef'i'nin ceng kavramıyla ilgili, en fazla üzerinde durduğu olgu, savaş meydanındaki saflardır. Bâkî'nin "sâf sâf" redifli gazelinden etkilenmiş gibidir. Bu ifadelerle, genellikle muhariplerin ya saflar halinde savaşını tasvir etmekte ya da methedilen kişinin bu safları yarmasını, dağıtmasını anlatmaktadır.

b) Övülen şahıs; Süleyman'ın tahtının süsü, muzaffer, cihangir bir devlet adamı veya muharebe saflarını yaran bir cengâverdir (N.k.14-28). Muharebe saflarını dağıtıp ülkeler fetheden kişi cenge çıkınca; Cebrâ'il onun kılıcının ve miğferinin Fetih ayetini "innâ fetehnâ" okur (N.k.15-25).

c) Bu zat aynı zamanda; Timur'un ordularının saflarını dağıtandır (N.k.35-36), (N.k.36-55). Hüner meydanının seçkin yiğitidir, savaş meydanındaki safları dağıtandır (N.k.38-9).

ç) Hz. Ömer'in aklının divanının güzide devlet adamı, savaş meydanında Haydar-ı Kerrâr'ın yegâne safkıranıdır.

Güzîde dâver-i dîvân-ı akl-ı Fârûkî

Yegâne safder-i meydân-ı rezm-i Kerrârı, (N.k.46-24)

d) Nef'i, ayrıca Sultan Osman'ın, Süleyman gibi bir yıldız, Hz. Ali gibi bir savaşçı olduğunu vurguluyor (N.k.14-29).

e) Nef'i, övdüğü kişiyi methederken, onun övgüsünün iksirini işlerken; utancından sarrâfla savaştığını belirtiyor (N.k.15-55).

f) Ele alınan kişinin savaştaki tarzı, Rüstem ve Sam'ın yürüyüşünü unutturmaktadır (N.k.22-13). Nazara verilen şahsın sancağının, savaşta narenci bir alev gibi olduğunu söylüyor (N.k.28-33). Ayrıca Söz konusu edilen şahıs için; "muharebedeki; merhametsiz, kanlı bakışıyla savaşını, gönüller seyre doyar mı" diyor (N.k.29-36).

g) Nef'i, kendini överken, yalnızlığını ifade sadedinde; "kiminle söyleşelim yâ kiminle ceng edelim" diyor. (N.k.46-42). Methettiği şahsın, savaştığı günün, düğün ve

şenlik günü olduğunu; onun tedbirinin yeterli bulunduğunu, saza ve çalgıya ihtiyaç kalmadığını belirtiyor.

Ceng etse düşmenle ne gün olur o gün sûr u düğün

Tedbîri besdir ceng için lâzım değil sâz u seleb, (N.k.63-13)

Her iki şair de bu kavramla savaş ortamının tasvirini yapmakta, verdikleri örneklerin bazıları farklı olsa da, meşhur şahsiyetleri kahramanlık sembolü olarak kullanmalarında, önemli benzerlikler bulunmaktadır. Bu durum Nef'î'nin Enverî'den ciddi olarak etkilendiğini göstermektedir.

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde ceng (rezm, harb) kavramıyla ilgili kırk iki beyit tespit edilmiştir. Bu kavram, Enverî'nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak Nef'î'den daha fazla yer almıştır. Bu durum, Enverî'nin yaşadığı çağla Nef'î'nin yaşadığı çağın, sosyal, siyasî ve askerî atmosferini yansıtmaları bakımından dikkat çekmektedir. Enverî de ceng kavramını, değişik anlamlarda kullanmıştır. Enverî ceng kavramıyla daha çok savaş ortamını tasvir etmiştir. Söz konusu atmosferi, çeşitli yönleriyle ele alıp inceleyerek, edebî sanatları da kullanmak suretiyle ifade etmesi gerçekten etkileyicidir.

a) Enverî, övülen kişiyi betimlerken onun; harp meydanında, hızlı atıyla Döldül'ün üzerindeki Hz. Ali'yi anımsattığını ifade etmektedir.(E.k.2-18).

b) Muharebe meydanında cesaretiyle o, ustadır. Diğerleri ise onun ancak çırağıdır (E.k.54-7).

c) Mecliste, boyun büken bir dilenci, savaş meydanında, öfke gösteren bir cengâverdir (E.k.185-24). İlim aslanının ne kadar kudrete sahip bulunduğunu, onun muharebe safında hezimete uğrayan sazlık aslanı bilir (E.k.35-32).

ç) Enverî efendisine dua ederken; “muharebe alanında, erkek aslan gibi olan, ‘Aliyy-i Murtaza’nın elindeki Zülfikar hürmetine” diye niyaz etmektedir (E.k.26-31). O, harp meydanında Rüstem’in destanını yazandır. Düşman karşısında Haydâr-ı Kerrâr gibi savaşı.

Be rûz-i ceng bâ destân-ı Rüstem

Be pîş-i hasm bâ peykâr-ı Haydar,⁷⁸³⁰ (E.k.88-18)

d) Enverî, övdüğü kişinin gayret ve dirayetini ecel savaşı ismini vermektedir. Onun, Veba'dan başka her şeyin üstesinden gelebileceğini ifade eder (E.k.2-25). Sitayişle bahsettiği şahısların, harp meydanındaki kudretinin her türlü tezahürünü dile getirdiği beyitlerinde, çarpıcı savaş sahneleri çizmektedir.

e) Methettiği şahsın savaşının titreyişinin ateşi, düşmanı kuşatmıştır. Onun üzerindeki güçlü bağı (etkiyi), Hz. İsa bile kımıldatamaz (E.k.5-31). Methodilen zatın; asker sevk edip savaştığı yer; güneş ışığını geçirmecesine, denizde kan parlıyormuş gibi olur (E.k.9-31). Davulun değişik makamlarla çalınan ve harp meydanını titreten sesi, düşmanın, korkudan sesinin düğümlenmesine sebep olur (E.k.37-30). Saflardaki boğuşma ve “hay huy” sesinden meydana gelen zelzele, dünyanın eksenini kaydırmıştır (E.k.37-37). Ölüm, sarhoş ruhların başının üzerinde sanki kadeh kırmıştır (E.k.37-41). Keskin kılıç, parlaklığıyla, semayı pastan koruyarak, pırıl pırıl yapmıştır (E.k.75-11). Savaş alanını terekeden, Deylemîler; ağız dalaşından başka bir şey yapmamaktadırlar (E.k.75-18). Kahramanın mızrağının parıltısı, dünyanın enini ve boyunu, düşman için cehennem meydanına çevirir (E.k.130-20). Enverî; “su damlası ve çiçek yaprağı gibi olanın yüzünden gülsuyu iste ki savaş meydanının tozunu silesin” diyor (E.k.160-3).

f) Methodilen zatın atının nalının adım attığı her yerde; iradenin ejderhası zafer rüzgârından can bulmuştur (E.k.170-20). Bu yüzden zaman; uzun süre, savaş meydanının toprağından, bitkileri mercan şeklinde ve karışımında bulmuştur (E.k.170-24).

g) Bu savaşların etkisinden yeryüzü nahiyesi, balığın sırtına kadar, bazen şan ve şevket almıştır (E.k.174-9).

Bâ penc piser beste mer o râ vu sipâheş

Çün kûh be ceng âmede vü pes şöde çün kâh,⁷⁸³¹ (E.k.159-15)

Enverî, genel anlamıyla savaş kavramını ele aldığı beyitlerinde ise yukarıdaki manzumeler gibi, cidden etkileyici tasvirler yapmaktadır.

⁷⁸³⁰ Muharebe gününde, Rüstemin destanını yazandır. Düşmanın karşısında; Haydâr-ı Kerrâr olan, Ali gibi savaşır.

⁷⁸³¹ Onun beş oğlunun ve ordusunun hesabını görmüştür. Savaşa dağ gibi gelmiş fakat saman gibi geri çevrilmiştir.

h) Davulu (kösü) gök gürültüsü gibi, bayrağı ise şimşek gibi değerlendirir (E.k.12-30).

ı) Enverî ömrünün; bazen sulh, bazen şefaât, bazen savaş ve eziyetle geçtiğini (E.k.13-7), yeryüzünde kendisi için sulhün olmadığını belirtir (E.k.30-12). Çeşitli hayvanları avlamak için, sağlam savaş okunun bulunduğunu söylüyor (E.k.30-13). Hüsrev Fîrûz Şâh'ı methederken onun; cömertliğinin, asker topladığını, harekete geçişinin de asker kırdığını ifade ediyor (E.k.37-10), (E.k.81-40). Övülen şahsın yer aldığı savaş meydanında, mehterin mızrabının sesi duyulmadan fetih tekbiri işitilmeye başlar (E.k.175-10),(E.k.53-6).

Âmed be selâmet ber men Türk-i men ez râh

Perdâhte ez ceng ü ber âsûde zı bed-hâh,⁷⁸³² (E.k.159-1)

i) Enverî, savaşta yer alan askerlerin konumlarını ele aldığı beyitlerinde, daha değişik savaş tasvirleri yapmaktadır. Hamle eden savaşçıların bulunduğu sağ kanatın seçkin olduğunu (E.k.35-14). Methettiği devlet adamının; savaşta bir sürü askeri sevk ettiği gibi, sohbet meclisinde de dünyalık hazineyi yönlendirdiğini ifade ediyor (E.k.40-19) Hediye ve armağan saçmak için; muharebe safında askerler beklerken (E.k.78-30), tecrübeli yiğitler savaş hazırlığı yaparlar (E.k.141-29). Savaşta en son çare ve dayanak, kişinin kendi atı ve mızrağıdır(E.k.160-16).

Be rûz-i harb kesî cüz kemân zı leşker-i tu

Zı hîç rûy be hasm-ı tu puşt ne-nümûde,⁷⁸³³ (E.k.175-11)

j) Enverî muharebede talihe de önem vermektedir. Zühre yıldızının, harp meydanındaki zinetin büyüsunü bozduğunu söylüyor (E.k.37-18). Övdüğü kişiye hitaben; “ senin savaşının korkusu Mars'ı ağlatmaya başlamıştır, senin eğlencenin kıskançlığı; Venüs'ü mateme düşürmüştür” der (E.k.130-4). Feleğin savaş alanını tasavvuru ise oranın, su verilmiş kılıçlarla kuşatılmasıdır (E.k.38-8).

k) Enverî, muharebe esnasında askerlerin hareketlerini de detaylı bir şekilde tasvir etmektedir. Savaş elbisesi (zırh), dönüşünü tamamlayınca; hasmın, rahimdeki nutfesi bütün yetimlerden alınır (E.k.39-15). Kös çalınınca, düşman, hayır ve selamet namazının

⁷⁸³² Benim Türküm, savaş vermiş ve düşmanlardan kurtulmuş (rahatlamış) olarak, sağ salim bir şekilde yoldan geldi.

⁷⁸³³ Savaş gününde, senin leşkerinden, yaydan başka; hiç kimse, hiçbir sebeple düşmanına sırtını dönmemiştir.

selamını verir (E.k.53-6). Enverî, övülen kişinin kılıcını ev sahibine, savaşı da sofraya benzetiyor (E.k.170-19).

Gürzed çönân be-kûbed hasm-ı turâ be harb

Keş çün hûy ez mesâm birûn cûşed üstühvân,⁷⁸³⁴ (E.k.141-30)

(B)

Her iki şair de bu kavramla, kendi dönemlerine ait çok çarpıcı savaş tasvirleri yapmaktadır. Yaşadıkları çağın siyasi, sosyal ve askeri özellikleri farklı olduğundan dolayı, verdikleri örneklerin bazıları farklı olsa bile, bu tasvirlerdeki benzerlikler bariz olarak görülmektedir. Ayrıca Hz. Cebrail, Hz. Süleyman, Hz. İsa, Hz. Ali, Hz. Ömer gibi büyük şahsiyetleri; İskender, Rüstem, Sam gibi mitolojik unsurları, Timur, Sultan Osman, Sultan Ahmet, Sultan Murat cihan padişahlarını, kahramanlık sembolü olarak kullanmalarında da önemli benzerlikler bulunmaktadır. Bu durum Nefî'nin Enverî'den ciddi olarak etkilendiğini göstermektedir.

Nefî, kasidelerinde ceng kavramını, övdüğü kişilerin kahramanlıklarını nazara vermek için bir vesile ittihaz eder. Enverî'de olduğu gibi birçok savaş tasviri yapar. Öncelikle muharebe meydanlarının en büyük kahramanlarından biri olan Hz. Ali Her iki şair tarafından söz konusu edilen bir kahramandır. Nefî, Hz. Ömer'in aklının divanının güzide devlet adamı, savaş meydanında Haydar-ı Kerrâr'ın yegâne safkıranıdır.

Güzîde dâver-i dîvân-ı akl-ı Fârûkî

Yegâne safder-i meydân-ı rezm-i Kerrârı, (N.k.46-24)

Ayrıca Sultan Osman'ın, Süleyman gibi bir yıldız, Hz. Ali gibi bir savaşçı olduğunu vurgulular (N.k.14-29). Nefî, Enverî gibi methettiği zatın, hüner meydanının seçkin yiğidi olduğunu, savaş meydanındaki safları dağıtan bir cengâver olarak takdim eder (N.k.38-9). Ayrıca “muharebedeki; merhametsiz, kanlı bakışıyla savaşını, gönüller seyre doyar mı” diyor (N.k.29-36). Ele alınan kişinin savaştaki tarzı, Rüstem ve Sam'ın yürüyüşünü unutturmaktadır (N.k.22-13). Övülen şahıs; Süleyman'ın tahtının süsü, muzaffer, cihangir bir devlet adamı veya muharebe saflarını yaran bir cengâverdir(N.k.14-28). Methettiği şahsın, savaştığı günün, düğün ve şenlik günü

⁷⁸³⁴ Senin gürzün, savaşta düşmanı öyle ezer ki; onun derisinin gözeneklerinden dışarı, ter gibi, kemik fişkirir.

olduğunu; onun tedbirinin yeterli bulunduğunu, saza ve çalgıya ihtiyaç kalmadığını belirtiyor (N.k.63-13).

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak, ceng kavramının yer aldığı beyitlerde her zaman olduğu gibi kendini övmüştür. Şairlik meydanının yegâne cengâveri olduğunu belirtirken, yalnızlığını ifade sadedinde; “kiminle söyleşelim yâ kiminle ceng edelim” diyor. (N.k.46-42). Tabiatıyla ceng kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı örnekler vermiştir. Muharebe saflarını dağıtıp ülkeler fetheden kişi cenge çıkınca; Cebrâ'îl onun kılıcının ve miğferinin Fetih ayetini “innâ fetehnâ” okur (N.k.15-25). Nef'î'ye göre övülen zat, aynı zamanda Timur'un ordularının saflarını dağıtandır (N.k.35-36), (N.k.36-55). Nef'î, övdüğü kişiyi methederken, onun övgüsünün iksirini işlerken; utancından sarrafla savaştığını belirtiyor (N.k.15-55) Nazara verilen şahsın sancağının, savaşta narenci bir alev gibi olduğunu söylüyor (N.k.28-33).

Enverî'nin kasidelerinde Nef'î'den farklı olarak ceng kavramıyla ilgili, daha değişik örnekler bulunmaktadır. Çünkü bu kavramla ilgili beyit sayısı Nef'î'den çok daha fazladır.

Cennet (Firdevs)

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde cennet (firdevs) kavramıyla ilgili yirmi beş beyit tespit edilmiştir. Bu kavram, Nef'î'nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak Enverî'ye göre daha fazla yer verdiği kavramlardan biridir. Nef'î, diğer kavramlarda olduğu gibi cennet kavramını da değişik anlamlarda kullanmıştır.

a) Nef'î kasidelerinin ilk beyitlerinde, övülen kişinin adaletinin, karakterinin dünyaya cennet güzelliği verdiğini ifade ederek, methettiği şahsın bu özelliklerini cennete benzetmektedir (N.k.20-27), (N.k.44-29).

Ey dâver-i zemâne ki âb-ı âdaletin

Mülk-i cihâna revnak-ı bâğ-ı cinân verir, (N.k.5-44)

b) Övülen şahsın lütuf, ihsan ve emniyetinin, dünyayı cennet gibi bir yere çevirdiğini ifade ediyor. Aksi takdirde, dünya ve içindekilerin bir anlam ifade etmediğini belirtiyor (N.k.16-25).

c) Zemînin Ka'be-i ulyâsı çarhın Beyt-i ma'mûruyla birlikte, üçüncü mukaddes yer anıldığında, söz konusu zatın makamı, ikinci Firdevs olarak anılır (N.k.35-2). Yine onun lütufla yönetimi, yeryüzünü Hitâ toprağının güzel kokulu nakışlarıyla donatarak, yüce firdevs bahçesine çevirir (N.k.47-2).

ç) Onun ismet baharına ait esintisinin kokusu erişse; isyanlardan meydana gelen cehennem, sevap firdevsini kıskandıracak bir dereceye ulaşırdı (N.k.56-27), (N.k.59-15).

d) Ayrıca Nef'î, cennet hurilerinin libaslarından bahsediyor (N.k.6-5).

e) Nef'î'nin üzerinde durduğu hususlardan biri de devlet ricalinin yaptırdığı; saray, köşk, kasır gibi mimari eserleri cennete teşbih etmesidir. Söz konusu benzetmeleri, ele aldığı mimari yapıları övmek için yapar (N.k.7-10). Mesela Edirne şehrini gül bahçesine, padişahın Edirne'deki kasrını da cennete benzetiyor (N.k.7-1), (N.k.47-10). Padişahın sarayını ise bazen semadaki Beyt-i ma'mûra, bazen de yeryüzünde cennetle bir tutulan, Ka'be-i ulyâya benzetiyor (N.k.7-2), (N.k.7-6), (N.k.7-11), (N.k.47-9), (N.k.53-23). Nef'î, cennetteki Tûbâ ağacından da bahsediyor.

Bir dıraht-ı ser-firâzı var mı bâğ-ı cennetin

Yohsa ancak vâ'ızın medh ettiği Tûbâ mıdır? (N.k.7-8)

f) Ayrıca Nef'î kendini övme sadedinde; utangaç tabiatının, cennetin güzelliklerini temsil ettiğini, buna karşılık, dilber ve hûrî istemediğini söylüyor (N.k.10-16), (N.k.14-52). Ayrıca uçan ejderhayı, cennetlerin tâvûsuna benzetiyor (N.k.10-44).

g) Nef'î'nin kasidelerinde Burâk ta önemli yer tutmaktadır. Övülen kişiye, cennet Burak'ının layık olduğunu ifade ediyor (N.k.18-51). Berk-i hâtiften kanat bile taksa, methedilen şahsın atını, Burâk'ın geçemeyeceğini belirtiyor (N.k.36-38), (N.k.40-34), (N.k.46-5).

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde cennet (firdevs) kavramıyla ilgili on üç beyit tespit edilmiştir. Bu kavram, Enverî'nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak Nef'î'den daha az yer almıştır. Bu durum, Enverî'nin yaşadığı çağla Nef'î'nin yaşadığı çağın cennet algısını, ortaya koyması bakımından dikkat çekici olabilir. Enverî de Nef'î gibi cennet kavramını değişik anlamlarda ele almış ve kullanmıştır.

a) Enverî de Nefî gibi öncelikle övülen kişinin adaletinin ve karakterinin dünyaya cennet güzelliği verdiğini ifade ederek, söz konusu nitelikleri cennete benzetmiştir. Enverî, methettiği zatın meclisini güzelliğinden ve adaletinden dolayı cennete benzetiyor ve bu meclise kevserin girdiğini ifade ediyor. Fakat övülen şahsın meclise gelmesi ile kevserin meclisi terk ettiğini söylüyor. Çünkü o gelince kevser ırmağına ihtiyaç kalmıyor (E.k.40-20). Onun ordusunun yeryüzünü farklı bir cennete çevirdiğini belirtiyor (E.k.94-2).

b) Enverî'ye göre dokuz mülkün efendisi olan bu zatın, şeref memleketleri cennet gibidir (E.k.138-8). Onun adaletli meclisinin, cennetin davasını (saadet iddiasını) iptal ettiğini belirtiyor (E.k.185-3). Onun bu mülkünün, güzellikteki özelliklerine ancak cennet benzemektedir.

Cennetî der hâssiyyet zân çün mülk

Vahş u tayret fâriğend ez hâb u hored,⁷⁸³⁵ (E.k.57-6)

c) Cennetin sürahisinin, hayat veren kaynağını, övülen kişinin kadehinden aldığını belirtiyor (E.k.39-11). Enverî, övdüğü zata dua ederek; “meclisin cennet, kadehin kevser ve sâkin de hûrî olsun” diyor (E.k.41-39). “Dostlarının eşiği, cennet olsun. Düşmanlarının gıdası, Tâûn (Vebâ) olsun” diyor (E.k.145-31), (E.k.132-36). Methettiği kişinin bostanının cennet, meyinin Kevser, çınar ağacının ise Tûba ağacı (gibi) olduğunu söylüyor (E.k.76-5).

ç) Övülen kişinin ülkesinin cennet, onun meclisindeki meyın de cennet ırmaklarının kadehi olduğunu ifade ediyor (E.k.185-6).

d) Methodilen kişi sebebiyle; cehennemın kahrının, cennetlerin atmosferine ulaştığını ifade ediyor (E.k.66-5).

e) Cennetteki huri ve gılmanlar, övülen şahsın aktine istinaden hediyeleşmektedirler (E.k.143-2).

(B)

Nefî, kasidelerinde Enverî gibi övülen kişinin adaletinin, karakterinin ve meclisinin dünyaya cennet güzelliği verdiğini ifade ederek, methettiği şahsın bu

⁷⁸³⁵ Güzellikte senin bu mülkünün özelliklerine ancak cennet benzemektedir. Bundan dolayı, kurdun, kuşun uykudan ve yemeden fariğdirler (uzaktırlar).

özelliklerini cennete benzetmektedir (N.k.20-27), (N.k.44-29), (N.k.5-44). Yine Enverî gibi; övülen şahsın lütuf, ihsan ve emniyetinin, dünyayı cennet gibi bir yere çevirdiğini ifade ediyor (N.k.16-25). Zemînin Ka'be-i ulyâsı çarhın Beyt-i ma'mûruyla birlikte, üçüncü mukaddes yer anıldığında, söz konusu zatın makamı, ikinci firdevs olarak anılır (N.k.35-2). Yine Enverî gibi methedilen devlet adamının, lütufla yönetimi, yeryüzünü, yüce firdevs bahçesine çevirir (N.k.47-2). Onun ismet baharına ait esintisinin kokusu erişse; isyanlardan meydana gelen cehennem, sevap firdevsini kışkandıracak bir dereceye ulaşırdı (N.k.56-27), (N.k.59-15). Nef'î de cennetteki Tûbâ ağacından ve huriden bahsediyor (N.k.7-8), (N.k.10-16), (N.k.14-52).

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak, cennet kavramın yer aldığı beyitlerde her zaman olduğu gibi kendini övmüştür. Utangaç tabiatının, cennetin güzelliklerini temsil ettiğini, buna karşılık, dilber ve hûrî istemediğini söylüyor (N.k.10-16), (N.k.14-52). Ayrıca Enverî'den farklı olarak; uçan ejderhayı, cennetlerin tâvûsuna benzetiyor (N.k.10-44). Nef'î'nin kasidelerinde Burâk ta önemli yer tutmaktadır. Övülen kişiye, cennet Burak'ının layık olduğunu ifade ediyor (N.k.18-51). Berk-i hâtiften kanat bile taksa, methedilen şahsın atını, Burâk'ın geçemeyeceğini belirtiyor (N.k.36-38), (N.k.40-34), (N.k.46-5). Nef'î'nin farklı olarak üzerinde durduğu hususlardan biri de devlet ricalinin yaptırdığı; saray, köşk, kasır gibi mimari eserleri cennete teşbih etmesidir. Söz konusu benzetmeleri, ele aldığı mimari yapıları övmek için yapar (N.k.7-10). Mesela Edirne şehrini gül bahçesine, padişahın Edirne'deki kasrını da cennete benzetiyor (N.k.7-1), (N.k.47-10).

Cehennem (Dûzah, tamu, nâr, nîrân, cehîm)

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde cehennem (dûzah, nâr, nîrân, cehîm) kavramıyla ilgili 9 beyit tespit edilmiştir. Bu kavram, Nef'î'nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak Enverî'ye göre daha az yer alan kavramlardandır. Nef'î, diğer kavramlarda olduğu gibi cehennem kavramını da değişik anlamlarda kullanmıştır.

a) Nef'î, cehennem kavramını, çoğunlukla benzetme unsuru olarak ele almıştır. Nitekim güzellik unsuru olarak ele aldığı sevgiliyi, cehennemin yakıcı ateşine benzetmesi bunun göstergesidir (N.k.8-39).

b) Nef'î'ye göre övülen şahsın, savaş esnasında atının nalı bir taşa dokunsa, cehennemin alevi gibi ateş saçar (N.k.30-30).

c) Nef'î, ayrıca sanat eserinin tesirini cehennem ateşine teşbih etmektedir. Ona göre herhangi bir şair, övülen kişiyle ilgili bir nazım kaleme alsaydı, cehennem ateşi gibi yakıcı bir fasıl olur (N.k.32-8).

ç) Methettiği kişinin savaş esnasındaki kahramanlığını överken, onun muharebe atmosferini cehenneme benzetiyor. Nef'î'nin ifadesine göre savaş esnasında öyle sıcak bir hava oluşur ki; Fir'avun, onun havasında boğulsa, onun suyu cehennem çukurunun derinliğindeki su gibi ısınır (N.k.32-10).

d) Nef'î, cennet ve cehennem kavramlarını, birbirine karşı tezat unsuru olarak kullandığı beyitlerinde; övdüğü kişinin meziyetlerinin, o kişinin yöneldiği varlıkları ve hadiseleri, cennet ve cehenneme çevirdiğini ifade etmektedir. Nef'î'nin cehennemle ilgili dile getirdiği beyitlerin daha çok bu konuyla ilgili olduğu görülmektedir. Cennetin bahar bulutu, onun ihsan havasının feyzine mazhariyetin yanında cehennemin dumanı gibidir (N.k.33-28), (N.k.56-27), (N.k.59-30).

Vereydi lutf-ı tab'ı terbiyet ger ebri nevrûza

Behişt-âbâd ederdi dûzahı bir katre-i şebnem, (N.k.39-23).

e) Nef'î, her zaman olduğu gibi kendini övdüğü manzumesini Ebûcehil'in okuması durumunda, mutluluktan, içinde bulunduğu cehennemin, cennete dönüşeceğini söylüyor (N.k.49-11).

Enverî: Enver'î'nin kasidelerinde cehennem (dûzah, nâr, nîrân, cehîm) kavramıyla ilgili 16 beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Enverî, cehennem kavramını değişik konularla ilgili ele almakla birlikte,

a) Nef'î gibi çoğunlukla benzetme unsuru olarak kullanmıştır. Öncelikle; övülen şahsın kahrını cehenneme benzetiyor (E.k.16-30).

Cân-ı bed-hâh-ı tu be rûz-i ecel

‘Unuf-i tu sernigûn keşed be cahîm,⁷⁸³⁶ (E.k. 137-33).

b) Enverî, övdüğü kişinin kılıcına efsanevî özellikler isnad ederek; cehennemin ocağının yakıcı ateşini, onun kılıcından aldığını ifade ediyor (E.k.39-11). Yine onun mızrağının parıltısı, dünyanın enini ve boyunu cehenneme çevirmektedir (E.k. 130-20).

Bî revnekâ ki bâşed bî bâs-i tu siyâset

Bî heyzumhâ ki bâşed bî tîğ-i tu cehennem,⁷⁸³⁷ (E.k. 131-15).

c) Methedilen şahsın hasmının hapsedildiği yeri, cehennem çukuruna benzetiyor (E.k.45-19), (E.k. 132-35). Ayrıca cehennemin mahiyetinden bahsederek; denizden kuru olarak, cehennemden de serin olarak çıkabilmenin, mümkün olmadığını söylüyor (E.k. 56-6). **ç)** Enverî de cennet ve cehennem kavramlarını, birbirine karşı tezat unsuru olarak kullandığı beyitlerinde; övdüğü kişinin meziyetlerinin, o kişinin yöneldiği varlıkları ve hadiseleri, cennet ve cehenneme çevirdiğini ifade ediyor. Enver’î’nin de cehennemle ilgili dile getirdiği beyitlerin daha çok bu konuyla ilgili olması, iki şair arasında benzerliklerin bulunduğunu gösteren önemli hususlardan biridir. Bu meyanda; onun lütfunun esintilerinin, cehennem ateşini Zemzem suyuna çevirdiğini ifade ediyor (E.k. 60-3). Övülen kişi istese cehennem dumanından, kevser suyu veya Zemzem suyu çıkarır (E.k. 88-57), (E.k. 132-18)

Lütf-i sebk-i ‘inânet Kevser koned zı dûzah

Kahr-ı girân-ı rikâbet âteş koned zı Zemzem,⁷⁸³⁸ (E.k. 131-12)

d) Ayrıca cehennem ateşiyle âb-ı hayatı mukayese ediyor. Ruh terbiyesinde âb-ı hayatın, cehennem ateşine galip kılınmasını diliyor (E.k. 118-30). Onun, cennet gibi olan şeref memleketleri karşısında gül bahçesinin, cehennem gibi olduğunu belirtiyor (E.k. 138-8).

e) Buna ilaveten; insanlardan bazılarının sinelerindeki ateşten dolayı sanki cehennemin dibinde olduğunu söylüyor (E.k. 140-4). Son olarak Onun kahrının, bir saat içerisinde bir orduyu, cehennem kütüğüne çevirebildiğini ifade ediyor (E.k. 185-39).

⁷⁸³⁶ Senin kötülüğünü isteyenlerin canı, ecel gününde; senin kahrınla, baş aşağı cehenneme yuvarlanırlar.

⁷⁸³⁷ Senin korkun, cesaretin olmadan siyasetin canlılığı olmaz. Senin kılıcın olmadan cehennem, odunsuzdur.

⁷⁸³⁸ Dizgininin hafif lütfu; cehennemi kevser’e dönüştürür. Üzenginin ağır kahrı; Zemzem suyunu cehenneme çevirir.

(B)

Nefî, kasidelerinde Enverî gibi cehennem kavramını, çoğunlukla benzetme unsuru olarak ele almıştır. Övdüğü kişinin öfkesini, gazabını ve kahrını; hem cehennemle mukayese ediyor, hem de etkinliğinin mahiyetine göre cehenneme benzetiyor. Nefî'ye göre övülen şahsın, savaş esnasında atının nalı bir taşa dokunsa, cehennemin alevi gibi ateş saçar (N.k.30-30). Methettiği kişinin savaş esnasındaki kahramanlığını överken, onun muharebe atmosferini cehenneme benzetiyor. Nefî'nin ifadesine göresavaş esnasında öyle sıcak bir hava oluşur ki; Fir'avun, onun havasında boğulsa, onun suyu cehennem çukurunun derinliğindeki su gibi ısınır (N.k.32-10).

Nefî, Enverî gibi cennet ve cehennem kavramlarını, birbirine karşı tezat unsuru olarak kullandığı beyitlerinde; övdüğü kişinin meziyetlerinin, o kişinin yöneldiği varlıkları ve hadiseleri, cennet ve cehenneme çevirdiğini ifade etmektedir. Cennetin bahar bulutu, onun ihsan havasının feyzine mazhariyetin yanında cehennemin dumanı gibidir (N.k.33-28), (N.k.56-27), (N.k.59-30), (N.k.39-23).

(F)

Nefî, Enverî'den farklı olarak üç konu dile getirmiştir. Birincisi;güzellik unsuru olarak ele aldığı sevgiliyi, cehennemin yakıcı ateşine benzetmesidir (N.k.8-39). İkinci olarak; herhangi bir şair, övülen kişiyle ilgili bir nazım kaleme alsa o, cehennem ateşi gibi yakıcı bir fasıl olur (N.k.32-8). Üçüncü olarak; Nefî, her zaman olduğu gibi kendini övme sadedinde dile getirdiği manzumesini Ebûcehil'in okuması durumunda mutluluktan, içinde bulunduğu cehennemin, cennete dönüşeceğini söylüyor (N.k.49-11).

Cevher

Nefî: Nefî'nin kasidelerinde cevher kavramıyla ilgili 36 beyit tespit edilmiştir. Bu kavram, Nefî'nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak Enverî'ye göre daha fazla yer alan kavramlardandır. Nefî, söz konusu kavramı daha çok kendisini methetme vesilesi olarak ele almıştır.

a) Nefî, kendi şahsiyetini, ahlakını, sözünü ve düşüncelerini kusursuz, saf cevher olarak değerlendiriyor. Sözünün aynı zamanda kudretli kişilerin kılıcı ve mızrağı üzerindeki değerli mücevherler olduğunu söylüyor (N.k.1-5), (N.k.1-7).

b) Ona göre kendi tabiatının cevheri, güzel söz söyleme dükkânının süsüdür (N.k.1-33). Kalemi eline alınca, etrafa cevher saçan mücevher sahibi bir hocadır (N.k.4-46). Düşünce cevheri, ucundan ışık saçınca; sanki tabiatının Rüstem'i eline kılıç almış gibi olur (N.k.10-57), (N.k.11-44).

c) Nef'î'ye göre söz, ulvî bir cevherdir (N.k.11-54). Nef'î, öyle bir cevherdir ki; marifetin altı ciheti onun mekânıdır (N.k.13-13). Dili, hançerin kıymetli taşı gibidir (N.k.34-37), (N.k.57-36) Hakk'ın sırrı, can cevheri gibi sözünde dercedilmiştir (N.k.41-45), (N.k.53-35). Söz cevheri, dizilmiş inci gibi Nef'î'nin nazmının kalemine gönül bağlamıştır (N.k.59-43).

Ehl olan kadrin bilir ben cevherim medh eylemem
Âlemin sermâye-i deryâ vü kânıdır sözüm, (N.k.1-4)

Meclis-i ikbâline geldim güher-pâş olmağa
Cevherîyim bu gazel, zîb-i dükânımdır benim, (N.k.13-31)

ç) Nef'î, Hz. Peygamber'i saf bir cevher olarak görüyor. Onun, beşerde benzerinin bulunmadığını, denginin ise ancak akl-ı küll olabileceğini söylüyor (N.k.2-28).

d) Ona göre övdüğü kişinin aklı, Hz. Peygamber'in zatının cevherinin nurudur. Nutku ise Hz. İsa'nın nefesinin ruhudur (N.k.3-7). Methettiği şahsın iz'anı, küllî cevherin içi gibidir (N.k.46-29).

e) Nef'î, dili kılıca benzetiyor, mana cevherlerini de kılıcın üzerindeki su damlalarına benzetiyor (kılıcın üzerindeki su damlalarını da mana cevherleri olarak ifade ediyor) (N.k.6-8), (N.k.6-18).

f) Övdüğü zatın kahredici sadmesi feleğe dokunsaydı; Behrâm'ın kılıcının cevheri yere dökülürdü (N.k.51-30). Nef'î, ilahi takdiri ve sanatı, cevher olarak değerlendiriyor (N.k.8-24).

g) Nef'î, cevher kavramını gök cisimleriyle de ilişkilendiriyor. Gezegenleri (ay, güneş, dünya...) birer yüce cevher olarak mülâhaza ediyor (N.k.10-48), (N.k.24-17), (N.k.63-20). Bundan sonra Süreyyâ (Ülker) yıldızının, övülen zatın karşısında, kılıcını bir mücevher olarak arşa asması gerektiğini söylüyor (N.k.15-1). Nef'î, cevher kavramını, methettiği şahsın meziyetleriyle de özdeşleştiriyor.

h) Övdüğü kişinin methini, içinde cevheri barındıran bir iksire benzetiyor (N.k.15-55). Övülen şahıs; âlemi aydınlatan kılıcın mücevheri şeklinde tasvir ediyor (N.k.17-13), (N.k.26-41), (N.k.31-26). Yine aynı şahıslarla ilgili methin cevherini, şairlerin kılıç gibi olan dillerinin zineti olarak ifade ediyor (N.k.34-36), (N.k.45-9). Nef'î, anâsır-ı erba'ayı (dört temel unsuru) cevher olarak değerlendiriyor (N.k.20-4). Mücerret aşkı da cevhere benzetiyor (N.k.34-7).

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde cevher kavramıyla ilgili 18 beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından daha azdır. Enverî, cevher kavramını değişik konularla ilgili ele almıştır.

a) Öncelikle övülen kişinin kabiliyetlerini cevher olarak niteliyor. Hatta küllî aklın kudretiyle bile mukayese ediyor. Methettiği kişinin hünelerinin cevherini, akl-ı küll'ün ilahi sanatına benzetiyor (E.k. 24-16).

b) Övülen şahıs; Allah'ın adalet ve ismetinden cevher taşıyan insan şeklinde vasıflandırılıyor (E.k. 139-17).

c) Arzın cevherlerini birbiriyle mukayese ediyor ve karşılıklı mücadele ettiriyor (E.k. 37-13). Cevhersiz (madensiz) arz düşünülemediği gibi; övülen şahsın cömertliği olmadan da sehavet düşünülemez (E.k. 79-38). Enverî'ye göre yeryüzü, onun yüceliğinin takviyesiyle cevher olur (E.k. 83-24). Onun yumuşaklığı, yeryüzünün toprağındaki cevherdir (E.k. 147-9). Övülen kişinin bahtı, faniden cevher ve asalet meydana getirir (E.k. 169-5), (E.k. 183-24). Enverî'ye göre felek, cevher olarak onun dışında bir toprağı bulmamıştır (E.k. 185-9).

Çün tu gerded be- kadr-i hasmet eger

Şebh-i lü'lü' şevved 'arz çu cevher,⁷⁸³⁹ (E.k. 80-17).

ç) Cömertliğin cevherinden bahsediyor. Enverî'ye göre cömertliğin cevherinin tabiatı, methedilen zatın, kudretli elinde yoğrulmuştur (E.k. 64-23). Onun ihsanının bolluğundan, her yerin mücevherlerle dolduğunu söylüyor (E.k. 67-42).

d) Ayrıca yaratılmışların cevherinden bahsetmektedir. Hatta yaratılmışlar hakkında söylenenlere cevher demiştir (E.k. 85-72).

⁷⁸³⁹ Hasminın değeri de senin gibi olsa; mücevhere benzeyen yeryüzü, inci gibi olur.

e) Enverî'ye göre övülen şahsın muhalefeti, varlığın mayasını (cevherini) bozmaktadır (E.k. 88-25).

f) Kaleminin maddesini, yeniden dirilişin sesi olan sûra benzetmektedir (E.k. 98-23).

g) Arazın (başkasının varlığına dayananın), cevherle (kendi zatıyla kaim olanla) ayakta durabildiğini; bütün bunların ancak övülen kişiyle gerçekleşebildiğini ifade etmektedir (E.k. 123-28), (E.k. 127-12). Ona göremethedilen zatın tahtı, kendi zatıyla kaimdir (E.k. 125-13).

(B)

Nef'î, kasidelerinde cevher kavramını, Enverî gibi öncelikle akl-ı küll olarak ele alıyor ve mukayese unsuru şeklinde kullanıyor. Nef'î, Hz. Peygamber'i saf bir cevher olarak görüyor. Onun, beşerde benzerinin bulunmadığını, denginin ise ancak akl-ı küll olabileceğini söylüyor (N.k.2-28). Ona göreövdüğü kişinin aklı, Hz. Peygamber'in zatının cevherinin nurudur. Nutku ise; Hz. İsa'nın nefesinin ruhudur(N.k.3-7). Methettiği şahsın iz'anı, küllî cevherin içi gibidir (N.k.46-29). Enverî gibi övdüğü şahsın kahredici niteliklerini, cevher kavramıyla ilişkilendirerek ifade ediyor. Övdüğü zatın kahredici sadmesi feleğe dokunsaydı; Behrâm'ın kılıcının cevheri yere dökülürdü (N.k.51-30). Gezegenleri (Ay, Güneş, Dünya...) birer yüce cevher olarak mülâhaza ediyor (N.k.10-48), (N.k.24-17), (N.k.63-20). Nef'î, bütün bu hususlarla ilgili mevzuları, savaşla ilintilendiriyot. Bundan sonra Süreyyâ (Ülker) yıldızının, övülen zatın karşısında, kılıcını bir mücevher olarak arşa asması gerektiğini söylüyor (N.k.15-1). Nef'î, cevher kavramını, methettiği şahsın meziyetleriyle de özdeşleştiriyor. Övdüğü kişinin methini, içinde cevheri barındıran bir iksire benzetiyor (N.k.15-55). Övülen şahsı; âlemi aydınlatan kılıcın mücevheri şeklinde tasvir ediyor (N.k.17-13), (N.k.26-41), (N.k.31-26).

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak beş konu dile getirmiştir. Birincisi; Nef'î, kendi şahsiyetini, ahlakını, sözünü ve düşüncelerini kusursuz, saf cevher olarak değerlendiriyor. Sözünün aynı zamanda kudretli kişilerin kılıcı ve mızrağı üzerindeki değerli mücevherler olduğunu söylüyor (N.k.1-5), (N.k.1-7). Ona göretabiâtın cevheri, güzel söz söyleme dükkânının süsüdür (N.k.1-33). Kalemi eline alınca, etrafa cevher saçan mücevher sahibi

bir hocadır (N.k.4-46). Düşünce cevheri, ucundan ışık saçınca; sanki tabiatının Rüstem'i eline kılıç almış gibi olur (N.k.10-57), (N.k.11-44). Enverî'ye göre söz, ulvî bir cevherdir (N.k.11-54). Enverî, öyle bir cevherdir ki; marifetin altı ciheti onun mekânıdır (N.k.13-13). Dili, hançerin kıymetli taşı gibidir (N.k.34-37), (N.k.57-36) Hakk'ın sırrı, can cevheri gibi sözünde dercedilmiştir (N.k.41-45), (N.k.53-35). Söz cevheri, dizilmiş inci gibi Nef'î'nin nazmının kalemine gönül bağlamıştır (N.k.59-43), (N.k.1-4), (N.k.13-31). İkinci olarak; Nef'î dili kılıca benzetiyor, mana cevherlerini de kılıcın üzerindeki su damlalarına benzetiyor (kılıcın üzerindeki su damlalarını da mana cevherleri olarak ifade ediyor) (N.k.6-8), (N.k.6-18). Üçüncü olarak; ilahi takdiri ve sanatı, cevher olarak değerlendiriyor (N.k.8-24). Nef'î, cevher kavramını gök cisimleriyle de ilişkilendiriyor. Dördüncü olarak; anâsır-ı erba'ayı (dört temel unsuru) cevher olarak değerlendiriyor (N.k.20-4). Beşinci ve son olarak; mücerret aşkı da cevhere benzetiyor (N.k.34-7).

Cur'a

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde cür'a kavramıyla ilgili üç beyit tespit edilmiştir. Bu kavram, Nef'î'nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak Enverî'ye göre daha az yer alan kavramlardandır. Nef'î, söz konusu kavramı iki anlamda kullanmıştır.

a) Bunlardan ilki; kadehin dibindeki son şarap damlasıdır. Nef'î, temiz bir kalbin, tevhit şarabının kadehi olduğunu; onun dibindeki bir damla şarabı yudumlayan kişinin, feyiz âleminin Cem'i gibi nitelendirileceğini ifade ediyor (N.k.2-6).

Çekse bir mest-i ser-ehdâz-ı mey-i nâ-kâmı

Cür'a-i câmını vermez Cem-i devrâna selâm, (N.k.51-15)

b) Diğerisi ise adehin yudumu şeklinde anlamlandırmasıdır. Şarap kadehinden bir yudum içince, âşık, mezar taşı ile putları aynı görmeye başlar (N.k.51-14).

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde cur'a kavramıyla ilgili yedi beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından daha fazladır. Enverî, cur'a kavramını dört değişik anlamda değerlendirmiştir.

a) Bunlardan ilki; cur'âyı, hançer çekmek anlamında kullanmasıdır. Enverî, övülen şahsın aleyhinde hançer çekmeyi, yüz bin defa ölüm sarhoşluğu yaşamaya denk tutuyor (E.k. 27-16).

b) Diğeri ise cur'ayı, kadehin yudumu şeklinde anlamlandırmasıdır. Kadehin yudumlanmasını bile, methedilen şahsın hükmüne bağlıyor.

Cür'ay-i câm hükm-i o dâred

Bâd ez ân der mesîr mahmûr est,⁷⁸⁴⁰ (E.k. 27-25)

c) Enverî, keremi, sâkîye; himmeti de kadehe benzetiyor. Onun (Sultan Sencer'in) himmetinin sakisine hitaben; keremin kadehinden bir yudum doldurmasını istiyor (E.k. 39-6). Cömertlik câmindan bir yudum içtiğinde; minnet şarabının, onu sarhoş edemeyeceğini iddia ediyor (E.k. 91-52). Enverî, şeker ve çerezi, visalin şükrü olarak nitelendirirken; içtiği kadehin yudumunu da fırakın kanı şeklinde vasıflandırıyor (E.k. 106-8).

ç) Ayrıca cur'a kavramını, kadehin dibindeki son şarap damlası şeklinde vasıflandırmasıdır. Enverî'ye göre övülen şahsın dudağındaki kadehin son cur'ası, İsa'nın perdesini yırtmıştır (E.k. 37-5).

Cur'a-i ruhsâr-ı o ez rûy-i 'aks

Pür mey-i rengîn koned câm-ı hilâl,⁷⁸⁴¹ (E.k. 114-34).

(B)

Nef'î, kasidelerinde cur'a kavramını, Enverî gibi öncelikle; kadehin dibindeki son şarap damlası şeklinde vasfetmiştir. Nef'î, temiz bir kalbin, tevhit şarabının kadehi olduğunu; onun dibindeki bir damla şarabı yudumlayan kişinin ise feyiz âleminin Cem'i gibi nitelendirileceğini ifade etmektedir (N.k.2-6), (N.k.51-15). İkinci olarak cur'a kavramını, kadehin yudumu şeklinde anlamlandırmasıdır. Kadehin efsunlu şarabından bir yudum içen âşık; mezar taşı ile putları aynı görmeye başlar (N.k.51-14).

(F)

Nef'î, cur'a kavramıyla ilgili sadece iki beyit dile getirdiğinden dolayı, elimizde Enverî'den farklı olarak değerlendirilebileceğimiz manzume bulunmamaktadır. Ancak Enverî'nin Nef'î'den farklı olarak dile getirdiği beyitler vardır. Bunlardan biri; Enverî'nin, cur'ayı hançer çekmek anlamında kullanmasıdır. Enverî, övülen şahsın

⁷⁸⁴⁰ Kadehin yudumu, ancak onun hükmüyle olur. Rüzgâr estiği yerlerde, onun korkusundan sarhoş gibidir.

⁷⁸⁴¹ Cür'anın (kadehin dibindeki, bir yudum şarabın), onun yanağında yansımasından (aksinden); hilal, kadehini renkli şarap ile dolduruyor.

aleyhinde hançer çekmeyi, yüz bin defa ölüm sarhoşluğu yaşamaya denk tutuyor (E.k. 27-16).

Çember

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde çember kavramıyla ilgili üç beyit tespit edilmiştir. Bu kavram, Nef'î'nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak Enverî'ye göre daha az yer alan kavramlardandır. Nef'î, söz konusu kavramı üç anlamda kullanmıştır.

a) Bunlardan ilki; onu yedi feleğin çemberi şeklinde vasıflandırmasıdır. Nef'î'ye göre övülen kişi, din ve devletin korunması için gece kandili gibidir. Yedi feleğin çarkı ise kat kat olmuş bir ejderhadır (N.k.15-17).

b) Feleğin çemberini, methettiği zatın emrine muti bir varlık şeklinde anlamlandırmasıdır. Nef'î, övülen şahsın emrine, feleğin bile boyun eğdiğini; eğer emretse hemen tersine dönebileceğini belirtiyor (N.k.25-19).

c) İşret meclisinin halkasını da çember olarak tarif ediyor. İşret meclisinin çemberini, eğlencenin başlangıcı ve mutluluğu netice veren bir ortam olarak anlatıyor (N.k.51-12).

Şeb-çerâğ-ı dîn ü devletdir vücûdun hıfz için

Kat kat olmuş ejdehâdır heft-çarhın çemberi, (N.k.15-17)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde çember kavramıyla ilgili dokuz beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından daha fazladır. Enverî, çember kavramını dört değişik anlamda değerlendirmiştir.

a) Öncelikle çemberi, güneşin yörüngesi olarak tarif etmesidir. Enverî, övdüğü şahsın zülfünün, semanın nâ'ibi olması sebebiyle, güneşin belli bir yörüngeye sahip olduğunu söylüyor (E.k. 19-9). Ayrıca tacın ve miğferin şeklini de çember olarak vasıflandırıyor (E.k. 37-22).

b) Yine feleğin hareket alanını çember olarak isimlendiriyor. Övdüğü zatın muharebe alanından, feleğin çemberine ateş düştüğünü ifade ediyor (E.k. 52-16)

Tâ zı tekrâr devr-i çember-i çerh

Ber cihân hayr u şer guzer dâred,⁷⁸⁴² (E.k. 56-62)

c) Enverî, varlık âlemini ve yaratılışı da çember olarak değerlendiriyor. Enverî'ye göre fena (yokluk), defalarca varlığın çemberini kırmaya çalışmıştır (E.k. 103-9). İnsanın sağlıklı ve besili halini çembere; gam ve kederden zayıflamasını da iki kat olmak şeklinde vasıflandırıyor (E.k. 127-25).

ç) Son olarak dönüp duran semayı çembere benzetiyor. Enverî'ye göre dönüp duran sema, övülen zatın, sabit ahkâmının râvisidir (E.k. 184-14).Dünyanın belli bir yörüngede dönmesinden şikâyetçidir.

Ey müselmânân figân ez devr-i çerh-i çenberî

Vez nifâk-ı Tîr ü kasd-ı Mâh u seyr-i Müşterî,⁷⁸⁴³ (E.k. 187-1).

Methettiği zat öyle birisidir ki; parmağının tek bir işaretiyle, semanın çemberine bir yıldız yerleştirir (E.k. 187-77).

(B)

Nef'î, kasidelerinde çenber kavramını, Enverî gibi feleğin çenberi şeklinde vasıflandırarak onunla özdeş kılıyor. Nef'î'ye göre övülen kişi, din ve devletin korunması için gece kandili gibidir. Yedi feleğin çarkı ise kat kat olmuş bir ejderhadır (N.k.15-17). İkinci olarak; Feleğin çenberini, methettiği zatın emrine muti bir varlık şeklinde anlamlandırmasıdır. Nef'î, övülen şahsın emrine, feleğin bile boyun eğdiğini; eğer emretse hemen tersine dönebileceğini belirtiyor (N.k.25-19).

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak; işret meclisinin halkasını çenber olarak tarif etmiştir. İşret meclisinin çenberini, eğlencenin başlangıcı ve mutluluğu netice veren bir ortam olarak anlatıyor (N.k.51-12). Ancak Enverî'nin Nef'î'den farklı değerlendirmeleri vardır. Onlar, çenber kavramının, yukarıdaki Enverî maddesinin yer aldığı bölümde, geniş bir şekilde incelenmiştir.

⁷⁸⁴² Feleğin çenberinin tekrar dönmesi için, hayır ve şer, dünya üzerinde dolaşıp durur.

⁷⁸⁴³ Ey Müslümanlar yuvarlak dünyanın dolanışından, Merkür'ün ikiyüzlülüğünden, Ayın kasdetmesinden ve Jüpiter'in temaşasından, illallah (Feryad, figân)!

Çeng

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde çeng kavramıyla ilgili sekiz beyit tespit edilmiştir. Bu kavram, Nef'î'nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak Enverî'ye göre daha az yer alan kavramlardandır. Nef'î, söz konusu kavramı üç anlamda kullanmıştır.

a) Bunlardan ilki;çengi, çalgı aleti olarak kullanmasıdır. Nef'î, çalgı aleti olan harbin ve neyin her nağmesinin, feryâd u figân olduğunu söylüyor (N.k.10-12). Övdüğü kişinin iştret meclisini ve kasrını överken; kendisinin tele sahip bulunması halinde, onun meclisinin sazı olabileceğini söylüyor (N.k.10-2). Övdüğü şahsın iclal perdesine güneşin değil, sazın vurduğunu ifade ediyor (N.k.38-14). Methettiği zatın adaletinin avazı, dünyayı kuşattığından beri; harb ve rebâbın namesinin gelini, korktuğu için perdeden çıkamadığını dile getiriyor(N.k.62-22).

b) Nef'î, çeng kavramını ikinci olarak; zil ve kaşık vurarak oynayan; rakkâse, dansöz, sazla şarkı söyleyen sanatçı şeklinde kurguluyor. Güneş, Nef'î'nin bütün endişelerinin süslü bir kadehi; tabiatının gelini ise çalıp söyleyen bir kadındır (N.k.14-46). Güneş gibi altın kadeh dönmeye başlayınca; ay gibi parlak olan, çalgıcı Zühre yıldızı, sazı eline alır (N.k.23-38).

c) Son olarak çemberi, saz çalıp şarkı söylemek, nağme terennüm etmek ve bülbülün ötmesi şeklinde kullanmıştır (N.k.56-22), (N.k.50-13).

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde çeng kavramıyla ilgili on üç beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından daha fazladır. Enverî, çeng kavramını üç değişik anlamda değerlendirmiştir.

a) İlk olarak çengi; çalgı aleti şeklinde ele almıştır. Enverî, gırtlığının bağırmaktan (haykırmaktan) dolayı kapalı; neyin ve sazın sesinin de ondan yüz derece alçak olduğunu söyler (E.k. 30-17). Övdüğü şahsın dudağını neye, elini de saza benzetiyor (E.k. 110-9). Ayın, ay olabilmesi için otağda saz çalması gerektiğini söylüyor (E.k. 159-3). Enverî, bir vak'ayı anlatırken; kendisinin sürekli şarap içtiğini, muhatabının ise aralıksız saz çaldığını ifade ediyor (E.k. 159-6). Hükümdarın sefere çıkmadan önce; şarap, tavla, nedime (cariye), çalgıcı, çeng (saz) ve rebap istemesi gerektiğini söylüyor (E.k. 160-1).

b) Enverî, övdüğü zatın düşmanlarının boylarını, çeng sazının eğri boyuna, kamburlarını, kasnağına, zayıf çıkan seslerini ise sazın ince teline ve cılız sesine benzetiyor. “Düşmanın boyu; çeng (arp) sazının boyu gibi eğri olsun. Seni kıskananların iniltisi; alt perdeden çalan, sazın ince telinin sesi gibi olsun.” diyor (E.k. 93-25), (E.k. 97-45), (E.k. 98-36), (E.k. 98-39).

Tâ hemçu çeng-i tu be kenârem neyâmedî

Bûdem çu zîr-i çeng-i tu bâ nâlehây-i zâr,⁷⁸⁴⁴ (E.k. 68-6)

c) Enverî, çeng kavramını son olarak kaplumbağa anlamında kullanıyor. “Kaplumbağa; kaplan pençesinde ve doğanın korumasında bile olsa; siyaset (ceza çekme idam) korkusundan, kafasını tırmalayacak” demektedir (E.k. 99-8).

(B)

Nefî, kasidelerinde çeng kavramını, Enverî gibi öncelikle; çalgı aleti olarak kullanmıştır. Nefî, çalgı aleti olan harbin ve neyin her nağmesinin, feryâd u figân olduğunu söylüyor (N.k.10-12). Övdüğü kişinin işret meclisini ve kasrını överken; kendisinin tele sahip bulunması halinde, onun meclisinin sazı olabileceğini söylüyor (N.k.10-2). Övdüğü şahsın iclâl perdesine, güneşin değil sazın vurduğunu ifade ediyor (N.k.38-14). Methettiği zatın adaletinin avazı, dünyayı kuşattığından beri; harb ve rebâbın namesinin gelini, korktuğu için perdeden çıkamadığını dile getiriyor (N.k.62-22). Ayrıca rakkâse, dansöz, sazlı sözlü şarkı söyleyen sanatçı şeklinde ele alıyor. Güneş, Nefî’nin bütün endişelerinin süslü bir kadehi; tabiatının gelini ise çalıp söyleyen bir kadındır (N.k.14-46). Güneş gibi altın kadeh dönmeye başlayınca; ay gibi parlak olan, çalgıcı Zühre yıldızı, sazı eline alır (N.k.23-38).

(F)

Nefî, Enverî’den farklı olarak; tabiattaki varlıkları, eğlence meclisinin müdavimleri gibi kurgulayarak, çeng kavramını; nağme terennüm eden unsurlar olarak vasfetmekle birlikte; bülbülün ötüşü şeklinde de betimliyor (N.k.56-22), (N.k.50-13).

⁷⁸⁴⁴ Elindeki saz gibi olmadıkça, yanıma yaklaşmadın. Bundan sonra ben de, feryad u figanla inleyen, sazının altı (kasnağı) gibi oldum.

Çeşm

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde çeşm kavramıyla ilgili otuz dokuz beyit tespit edilmiştir. Bu kavram, Nef'î'nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak Enverî'ye göre daha az yer alan kavramlardandır. Nef'î, söz konusu kavramı yedi anlamda kullanmıştır.

a) Bunlardan ilki; çeşmi, lügat anlamı olarak, bildiğimiz göz şeklinde vasfetmesidir. Münzevinin aydınlık iki gözü; çilehanede ya basiret olarak açılır ve ya endişenin hazîne-hânesi olur.(N.k.3-10). Nef'î'ye göre sevgilinin hayalinin oku, düşmanın gözünün önünden geçse, onların gözü Cevzâ yıldızı gibi ikiye bölünürdü (N.k.8-35). Nef'î'ye göre kavramdan bahseden kişi; nazın sohbetini yapmak için, تنها bir köşe arar. (N.k.9-10). Övülen zatın adaleti dünyaya şamil olsaydı; keklik, şahinin gözü üzerinde uçardı (N.k.14-39). Dilberin gözünde hastalık eseri de bulunmazdı (N.k.50-26). Dünyayı, kaşı gözü yerinde bir insana benzetiyor (N.k.48-13). Nef'î'ye göre methedilen şahsın kaleminin mürekkebi, ülkeyi gözleyenlerin kara gözüdür (N.k.52-36), (N.k.53-22). Sevgilinin gözü, bakışının mızrağını, Nef'î'nin sinesine saplıyor (N.k.53-48).

Keşf olur kûşe-i çeşmiyle bakınca zîrâ

Tab'ıma levh-i ma'ânîdeki râz-ı mübhem, (N.k.41-42)

Ger etse kûşe-i çeşmiyle rûzgâra nazar

Ederdi âlemi hâb-ı humârdan ârî, (N.k.46-33)

b) Çeşmi, gamzesinin kılıcını çeken bir sipahiye benzetmesidir. Çeşm, âşıklara Kahraman'ın dehşetini verir (N.k.5-20).

c) Çeşmi, İrân mitolojisindeki Kahraman'a benzetiyor, ebru da ona yay sunuyor (N.k.5-21).

ç) methettiği kişiyle ilgili, karıncanın gözünü, hassasiyet ve nahiflik olarak örnek veriyor (N.k.6-21).

d) Çeşmi, nazmının, tepegözü olarak niteliyor ve kaleminin nemi ile hayat bulan, Hızır'a benzetiyor (N.k.8-43).

e) Bir diğeri, beyitlerde kullandığı sıfatları göz olarak vasfetmesidir. Nef'î'nin, doğu ve batının muhafızı olarak, övdüğü kişi, uyku tutmayan talih gözüne sahiptir (N.k.17-26). Methedilen şahıslar; bir gözün iki ışığı gibi olan iki şehzadedir (N.k.20-1).

Gönül fitnesinin asayışı için; putların gözünün perdesi, dört geceden beri uyumaktadır(N.k.31-33). Yine övülen zatın emir ve nehyinin otoritesi tüm âleme şamil olsa; nergisin gözünde bile mahmurluk bulunmaz (N.k.35-35). Güneş onun makamının sayesinde kemale erse; güneşin gözü, rüyada bile zeval yüzü görmezdi (N.k.36-32). Söz konusu zat, fetih ve zaferin gözüne, keremin kimyasından sürme çekmektedir (N.k.40-22). Onun bastığı zemin, zamanenin temennasının gözü üzerinde bulunmaya layıktır (N.k.42-13). Nef'î, güneşin gözüyle, Cibrîl'in kanadındaki unsurları mukayese ediyor(N.k.47-13). Nef'î'ye göre gönül aşuftedir, yâr âlüfte çeşm-i baht ise hufte (uykudadır) (N.k.48-36). Nef'î'nin övdüğü kişinin benzerini, zamanın gözü görmemiştir (N.k.51-19). Övülen zatın adaletinin sayesinde; âlemle birlikte, tüm gezegenlerin gözü uykuya gitmektedir (N.k.51-33), (N.k.51-62). Ayrıca bu sayede; ümidin gözü, güneşin kalbi gibi aydınlıktır (N.k.55-6), (N.k.55-37). Nef'î, güneşin gözünün kirpiğindeki çer çöpü, övülen zata bağlamaktadır (N.k.56-4). Bu zatın adaleti, güzellik âlemine hâkim olsaydı; putların mahmur gözü, naz kadehini çekmezdi (N.k.58-28).

Fitne mahlûk olalı görmedi çeşm-i eyyâm

Tab'ı şûhum gibi bir sâhir-i bî-pervâyı, (N.k.45-38)

Çeşm-i bezm-i fitne kurmuş işve câm almış ele

Bâde-i nâz ile etmiş gamzesin mest ü harâb, (N.k.56-41)

f) Son olarak çeşmi, sevgilinin etkileyici sıfatlarıyla özdeşleştirmesidir. Sevgilinin, sihirli gözleri, baygın bakışıyla; biçare âşık için belâ ender-belâdır (N.k.23-32). Sevgilinin gözleri, İrân mitolojisindeki Kahramân'ın gazap edici hışmını temsil etmektedir (N.k.29-2). Sevgilinin hayranlar için bakışı; nigâh-ı çeşm-i temâşâ-beyândır (N.k.31-8), (N.k.45-5).

Geçer bir tîri bin dilden bulaşmaz kana peykânı

Ne sihr eyler kemân-keşlikde gör ol çeşm-i hûn-h'ârı, (N.k.50-44)

Enverî: Enver'î'nin kasidelerinde çeşm kavramıyla ilgili doksan sekiz beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından daha fazladır. Enverî, çeşm kavramını sekiz değişik anlamda değerlendirmiştir. Bundan başka, Enverî'ye göre birçok göz vardır. Bunları şöyle sıralaya biliriz:

a- Ama olan birinin gözü

- b-** Gaflet körlüğü (körükörüne bakma, görememe)
- c-** Kalbin atışını ve damarları vasıtasız bir şekilde gören göz, bu göz, kalbin içinde dönüp duran zırhın deliği gibi bir göz
- ç-** Övülen şahsa ait unsurların, olaylara şahit olduğu göz
- d-** Bakış açısı, perspektif olarak değerlendirilen göz
- e-** Tabiat varlıklarının şahit olduğu göz (güneşin, ayın ve benzeri varlıkların mecazi gözleri)
- f-** Nergisin baygın bakışlı gözü
- g-** Büyülenmiş göz
- ğ-** Lügat anlamına göre tarif edilen göz
- h-** Tereddütleri ortadan kaldıran, basiret gözü
- ı-** Gözleri, sürekli kasabın kapısında bulunan, hayvanların gözü
- i-** Düşmanların, haset gözü
- j-** Kem göz, nazar
- k-** Sürekli sevgilinin kapısında ve aşığın üzerinde olan, rakiplerin gözü
- l-** Övülen şahsın, dünyayı yakan, herkesi sarhoş ederek etkileyen baygın bakışları
- m-** Zamanenin gözü
- n-** Aşığın kanlı gözleri
- o-** Övülen şahsın yolunu bekleyen, halayık ve cariyelerin gözü
- ö-** Himmet bekleyen, muhtaçların gözü
- p-** Sevgilinin etkileyici gözü
- r-** Bela gözü
- s-** Fitne gözü
- ş-** Aşağılık insanların ve aptalların, zalimâne bakışlarını temsil eden göz
- t-** Haset edenlerin badem gibi olan gözleri
- u-** Ejderha görmüş olan kişinin, fıstık gibi olan gözleri
- ü-** Rıza gözü
- v-** Talihin gözü
- y-** Aklın gözü
- z-** Hakikatin gözü
- al-** Vücut gözü
- bl-** Şahinin gözü
- cl-** Köhne dünyanın gözü
- çl-** Fazilet madeninin gözü

- dı-** Hayal gözü
- ei-** Avamın (halkın) gözü
- fi-** Kaderin gözü
- gi-** Rıza gözü
- ğı-** Hadiselerin gözü
- hi-** Gündüzün gözü
- ii-** Bulutun gözü
- ir-** Sabahın, seherin vaktinin gözü
- ji-** Vezaretin gözü
- ki-** Devletin gözü
- lı-** Bahtın, talihin gözü

a) Enverî'nin İlk olarak; kör olan birisinin gözünü, değişik bir biçimde tasvir etmesidir. Enverî'ye göre körün gözüne güneşten hiçbir zaman haber ulaşmaz (E.k. 1-1). Enverî, kendi nazmını övme hususunda, abartılı iddialarda bulunur. Ona göre bu şiir; (başka güzelliğe bakma hususunda) gözü kör eder. (Başka manzume dinleme hususunda) kulağı sağır eder (E.k. 85-67). Enverî, bir bahçeyi methederken şöyle diyor: “Bahçe öyle güzel oldu ki; onun seyrinden, bakanın gözü hep donup kaldı” (E.k. 87-4).

b) Çeşmi, körlük, körükörüne anlamında kullanmasıdır. “Eğer boğa burcu, akrep burcu gibi olmasaydı, eksik ve körükörüne sırtını kılıcının kabzasına dayardın” diyor (E.k. 5-25). Enverî, öyle birini övmektedir ki; ama olduğundan, onda göz yoktur. Fakir olduğundan, mal yoktur. İktidarsız olduğundan, istek yoktur (E.k. 165-10).

c) Enverî, kalbin içinde dönüp duran zırhın deliği gibi bir göz tasavvur ediyor. Bu gözün; kalbin atışını ve damarları, vasıtasız bir şekilde gördüğünü varsayıyor (E.k. 5-47). Enverî'nin övdüğü zatın üzerindeki zırhın gözü, çok olaya şahitlik etmiştir (E.k. 35-33).

ç) Çeşmi, bakış açısı şeklinde tasvir etmesidir. Enverî'ye göre ay ve güneş, gök kubbesinden, övdüğü kişinin devletine, nasihat alma nazarıyla bakmışlardır (E.k. 10-24). Bülbül, şarap içmekten dolayı sarhoş olduysa; neden nergisin gözü daima sarhoş gibi baygındır (E.k. 69-7), (E.k. 74-9). Göz, övülen zatın kaleminden dolayı, sihr-i helâl (büyü) görmüştür (E.k. 114-9).

d) Çeşmi, lügat anlamı olarak, bildiğimiz göz şeklinde vasfetmesidir. Enverî, dünyanın aydınlığını, övdüğü kişinin güzelliğinde görmektedir. Bu göz, her gece uykudan boşalır, buna mukabil kanla dolar (E.k. 12-41). Enverî, dünyanın gözünün, sabah vakti uykudan uyanınca, gecenin iplerinin zayılayıp çekilmekte olduğunu seyrettiğini ifade etmektedir (E.k. 13-1). Ayrıca rüzgârdan dolayı, iki gözünün suyla dolduğunu söylüyor (E.k. 13-10). Enverî'ye göre halk, kurtlar karşısında koyun sürüsünün güvenini, övdüğü kişinin haremde görmüştür.

Ender harîm-i hürmet-i tu dîde çeşm-i halk

Eymen girifte fevc-i ğanem merte-‘i zi’âb,⁷⁸⁴⁵ (E.k. 13-31).

Mücahitlerin gözünün, zaferi ancak onun bayrağının altında gördüğünü ifade etmektedir (E.k. 21-6), (E.k. 36-5). Enverî, dünyanın, nam ve şöhreti temsil ettiğinden dolayı, insanların gözünden gizlendiğini söylüyor (E.k. 30-15). Övdüğü kişinin, gözü ve gönlünde bulunan nurun, her tereddüdü kırdığını dile getiriyor (E.k. 37-33). Enverî; gözleri, kasabın kapısındaki kemiklerde olanların başında, sürekli satır bulunması için dua etmektedir (E.k. 41-29). Beddua sadedinde ise hasımların gözünde zamanın kıratının, yağız (siyah) at olmasını dilemektedir (yağız at, karanlık ve ölüm demektir), (E.k. 45-13), (E.k. 45-29).

Der şe’n-i niyâz âyet-i ihsân u eyâdiyet

Çün pîrehen-i Yûsuf u çeşm-i peder âmed,⁷⁸⁴⁶ (E.k. 61-23).

Enverî, kem göz dediği kötü gözün, övdüğü kişiden uzak kalmasını dilemektedir (E.k. 65-24). Rakiplerin gözü açılınca, onun aklının kemale erdiğini ifade etmektedir (E.k. 67-6). Övülen şahsın, yarı uykulu (baygın) ve bütün dünyayı yakan gözlerle, herkesi sarhoş ettiğini belirtmektedir (E.k. 68-2), (E.k. 70-13), (E.k. 70-32). Enverî, gözünü açtığında, meyve eyvanının (sofasının) yanında, kendi velinimetini gördüğünü dile getirmektedir (E.k. 70-44). Enverî'ye göre zamanenin gözü, övülen zatın sanatı gibi bir sanat görmemiştir (E.k. 73-9). Gözden ve kulaktan uzak kalarak, onun gönlünün isteğinde bir ömür geçirdiğini belirtmektedir (E.k. 73-23).

Âb-ı çeşmem geşt pür hûn zâteş-i hicrân-ı yâr

⁷⁸⁴⁵ Halkın gözü, kurtların merasında bulunan koyun sürüsünün emniyet altına alınmasını, senin hürmet haremde görmüşlerdir.

⁷⁸⁴⁶ İhsan ve iyilik duasının ne şekilde olması gerektiğinin delili; Yusuf'un gömleğinin, babasının gözlerini açmasıdır.

Hest bâd-ı serd men ber hâk ez ân kâfûr bâr,⁷⁸⁴⁷ (E.k. 77-1).

Enverî, sevdiği kişiden ayrı olduğundan, gözü yaşla, gönlü ateşle doludur (E.k. 77-2). Gönlünün ateşinden dolayı, gözünün yaşının; ruhunun huzurunu savurup götürdüğünü söylüyor (E.k. 77-3). Kanlı gözyaşından, sanki dağın yamacı lale bahçesine dönmüştür (E.k. 77-7), (E.k. 77-8), (E.k. 79-10). Ağlamaktan gözlerinin, akik taşı gibi kızıl olduğunu belirtiyor (E.k. 79-12), (E.k. 127-18), (E.k. 35-4) Gözün ateşinden öfke arız olunca, afvın suyuna ihtiyaç duyulması yadırganmaz (E.k. 79-39). Enverî, övdüğü kişiyi kıskananların gözünün beyazının; alacalık hastalığı olan vücut gibi olmasını diliyor (E.k. 90-48). “Bundan sonra gözüm senin ışığından başka ışıkla aydınlanmasın” diyor (E.k. 130-26). Güneşin batışını, gözden kaybolmak şeklinde tasavvur ediyor (E.k. 139-1). Göz önündeki hazinenin ihsan için saçılması gerektiğini belirtiyor (E.k. 141-5). Enverî’ye göre varlık âlemi, başkalarının gözünde görüldüğü gibi; övülen zatın gözünde, büyük görünmez (E.k. 149-35). Zira yüz binlerce halâyıkın gözü ve kulağı, onun gelmekte olduğu kapıdadır (E.k. 158-5). Onun kereminden dolayı, muhtaçların gözü, muhaliflerinin bahtı gibi derin uykudadır (E.k. 174-27), (E.k. 180-15). Perçemin zülfü, gözde; ahvaz kadehlerinin şeklini çizmektedir (E.k. 188-10).

e) Çeşmi, şuh, gönül alan, (kimdir diye öğrenmek istersen), hilekarâne dönüp duran iki gözdür diye vasıflandırmasıdır (E.k. 14-19), (E.k. 25-27).

f) Kem gözü, kötü gözü ve bela gözünü, zamanın fitnelerine benzetiyor. Kötü gözün, övülen zatın devrinde ondan uzak olmasını, bela ve fitne gözünün ise kül gibi olmasını dilemektedir (E.k. 22-15), (E.k. 23-3), (E.k. 26-9), (E.k. 26-10), (E.k. 41-1), (E.k. 67-39). Enverî’ye göre aşağılık insanlar, aptalın, zalimâne bakışına sahiptirler (E.k. 35-31). Onun yardımını olmaksızın, uzun bir ömre göz değer (E.k. 37-44). Diken gözde, kalem elde, acı yarada ve öfke varlık âleminde olsun (E.k. 48-27). Günlerin gözü, onun işaretime bakmaktadır (E.k. 49-17). Enverî’ye göre övülen şahsa haset edenlerin badem gibi olan gözleri, ejderha görmüş olan kişinin, fıstık gibi olan gözlerine dönsün (E.k. 51-17), (E.k. 90-13). Haset edenlerin gözü kar gibi beyaz olsun (E.k. 94-35), (E.k. 114-7), (E.k. 140-25), (E.k. 161-13).

g) Bir diğer özellik ise çeşitli sıfatları çeşm (göz) olarak vasfetmesidir.

⁷⁸⁴⁷ Yârin ayrılık hasretinden dolayı; gözyaşım kanla doldu. Ben toprağa düşmüşken, rüzgâr; sevgilinin kâfur gibi güzel kokusunu yüklenerek, soğuk bir şekilde esmektedir (soğuk bir rüzgârda; sevgilinin kâfur gibi güzel kokusundan dolayı, kendimden geçerek toprağa düşmüşüm).

Çeşm-i niyâz pîş-i kef-i tu çönân bûd
Gûyâ ki çeşm-i ef ‘î pîş-i zümürüdest,⁷⁸⁴⁸ (E.k. 22-11)

Enverî’ye göre övülen zatın ikbali, mülkûn yüzüne rıza gözüyle bakmaktadır (E.k. 52-23). Onun, dünya muhafızlığındaki talihinin gözü, yıl ve ay olarak sihir sürmesine sahiptir (E.k. 55-39). Aklın gözü, adalet esnasında onun gibi birini görmemiştir.

Nedîd misl-i tu hengâm-i ‘adl çeşm-i hired
Nezâd şebh-i tu hengâm-ı lütf mâder-i cûd,⁷⁸⁴⁹ (E.k. 64-30).

Zaman, övülen zatın hürmetine; aklın gözüne, semanın kalıbından Sühâ yıldızı yaptı (E.k. 71-28). Onun ihsanının gözünde semavatın ve zamanın, yarım arpa ağırlığı bile yoktur (E.k. 73-35). Sevilen kişi, göz yolda olmak üzere beklenir (E.k. 80-28). Hakikat, vücut gözünün gözbebeği gibidir. Ne kadar güzeldir. Zira göz onsuz yaşayamaz (E.k. 87-7). Onun devleti, serçenin yuvasını, şahinin göz çukurundan korur (E.k. 90-31). Köhne dünyanın gözü; onun gibi âlim, efendi, genç, talihli birini görmemiştir (E.k. 93-9). Varlığın mayesinin kapısı, onun cömertliğinin gözünde hakirdir (E.k. 95-3). Ululuğun gözü, onun büyüklüğü ile açılmıştır (E.k. 99-11). O, bulutun gözünden ovaya istebrek yağdıran kişidir (E.k. 107-19). Cömertlikte onun sivrisineği, feleğin gözüne fil gibi görünür (E.k. 114-20). Enverî, “akıl gözü ile ömür sahrası hoş gözüküyor olsa da; nefes ayağı ile gönül sıkıntısından hızlıca geçerim” diyor (E.k. 127-19) Dünyanın gözü, Enverî’nin varlığıyla aydınlanmaktadır (E.k. 127-30). Enverî; ”beni görmek için, feleğin bütün vücudu göz oldu” diyor (E.k. 127-52). Fazilet madeninin gözünde kendisinin, kırmızı yakut gibi olduğunu iddia ediyor (E.k. 127-59). Enverî, feleğin gözünde hep aziz olmak için dua ediyor (E.k. 130-22). Enverî’ye göre Feleğin omuzundaki mor renkli aba (gökyüzü); kaderin gözünde çok nakışlı görünür (E.k. 132-12). Övülen zatın zirvesini, hayal gözünden başka kimse görmemiştir (E.k. 139-9). O zatı beklerken, avamın (halkın) gözü aydınlandı (E.k. 158-4). Kaderin gözü, rıza yüzünden yanar. O sebepten, ona doğru rıza gözüyle bakar (E.k. 158-16), (E.k. 164-23). Felek eğer onun çadırının gölgesine (himayesinin büyüklüğüne) bakarsa, hadiselerin gözünü çıkarır (E.k. 161-8). İsmet oku, onun örtüsünün (çadırının) karanlığına baksa; gündüz gözünü diker (kapatır) (E.k. 162-4). Onun bahtı, seher vakti kalkan horozları, sabahın gözünden düşürmüştür (E.k. 171-4).

⁷⁸⁴⁸ Hacet gözü, senin elinin karşısında, sanki zümrüt karşısındaki engerek yılanının gözü gibidir.

⁷⁸⁴⁹ Aklın gözü, adalet esnasında senin gibi birisini görmedi. Cömertliğin annesi, lütuf anında senin benzerini doğurmadı.

Vezaretin gözü, onun gibi (övülen zat gibi) bir vezir görmemiştir (E.k. 176-1). Onun güzel kalemi, devletin gözünde, uyandırma sürmesi gibidir (E.k. 182-1). Mülkün bağına hazan mevsiminin yağmasından; onun aydınlık bahtının gözü gibi bir nergis gözü uyandırmıştır (E.k. 185-25).

(B)

Nef'î, kasidelerinde çeşm kavramını, Enverî gibi öncelikle; lügat anlamı olarak, bildiğimiz göz şeklinde vasfetmiştir. Münzevinin aydınlık iki gözü; çilehanede ya basiret olarak açılır ve ya endişenin hazîne-hânesi olur (N.k.3-10). Nef'î'ye göre sevgilinin hayalinin oku, düşmanın gözünün önünden geçse, onların gözü Cevzâ yıldızı gibi ikiye bölünürdü (N.k.8-35). Nef'î'ye göre kavramdan bahseden kişi; nazın sohbetini yapmak için, تنها bir köşe arar (N.k.9-10). Övülen zatın adaleti dünyaya şamil olsaydı; keklik, şahinin gözü üzerinde uçardı (N.k.14-39). Dilberin gözünde hastalık eseri de bulunmazdı (N.k.50-26). Dünyayı, kaşı gözü yerinde bir insana benzetiyor (N.k.48-13). Nef'î'ye göre methedilen şahsın kaleminin mürekkebi, ülkeyi gözleyenlerin kara gözüdür (N.k.52-36), (N.k.53-22). Sevgilinin gözü, bakışının mızrağını, Nef'î'nin sinesine saplıyor (N.k.53-48), (N.k.41-42), (N.k.46-33).

Her iki şairin beyitlerindeki örnekler bile göz önünde bulundurulsa, ciddi bir benzerlik görülebilir. İki şairin manzumelerindeki diğer ortak unsur ise beyitlerde kullandıkları sıfatları, göz olarak vasfetmeleridir. Nef'î'nin, doğu ve batının muhafızı olarak övdüğü kişi, uyku tutmayan talih gözüne sahiptir (N.k.17-26). Methedilen şahıslar; bir gözün iki ışığı gibi olan iki şehzadedir (N.k.20-1). Gönül fitnesinin asayışı için; putların gözünün perdesi, dört geceden beri uyumaktadır (N.k.31-33). Yine övülen zatın emir ve nehyinin otoritesi tüm âleme şamil olsa; nergisin gözünde bile mahmurluk bulunmaz (N.k.35-35). Güneş onun makamının sayesinde kemale erse; güneşin gözü, rüyada bile zeval yüzü görmezdi (N.k.36-32). Methedilen şahıs, fetih ve zaferin gözüne, keremin kimyasından sürme çekmektedir (N.k.40-22). Övülen kişinin, bastığı zemin, zamanenin temennasının gözü üzerinde bulunmaya layıktır (N.k.42-13). Nef'î, güneşin gözüyle, Cibrîl'in kanadındaki unsurları mukayese ediyor (N.k.47-13). Nef'î'ye göre gönül aşüftedir, yâr âlüfte çeşm-i baht ise hufte (uykudadır) (N.k.48-36). Nef'î'nin övdüğü kişinin benzerini, zamanın gözü görmemiştir (N.k.51-19). Övülen zatın adaletinin sayesinde; âlemler birlikte, tüm gezegenlerin gözü uykuya gitmektedir (N.k.51-33), (N.k.51-62). Ayrıca bu sayede; ümidin gözü, güneşin kalbi gibi aydınlıktır (N.k.55-6),

(N.k.55-37). Nef'î, güneşin gözünün kirpiğindeki çer çöpü, övülen zata bağlamaktadır (N.k.56-4). Söz konusu zatın adaleti, güzellik âlemine hâkim olsaydı; putların mahmur gözü, naz kadehini çekmezdi (N.k.58-28), (N.k.45-38), (N.k.56-41).

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak; çeşmi, gamzesinin kılıcını çeken bir sipahiye benzetmektedir. Çeşm, âşıklara Kahraman'ın dehşetini verir (N.k.5-20). Bundan başka Nef'î, çeşmi, İran mitolojisindeki Kahraman'a benzetiyor, ebru da ona yay sunuyor (N.k.5-21). Methettiği kişiyle ilgili, karıncanın gözünü, hassasiyet ve nahiflik olarak örnek veriyor (N.k.6-21). Ayrıca çeşmi, nazmının, tepegözü olarak vasfediyor ve kaleminin nemi ile hayat bulan, Hızır'a benzetiyor (N.k.8-43). Nihayet çeşmi, sevgilinin etkileyici sıfatlarıyla özdeşleştiriyor. Sevgilinin, sihirli gözleri, baygın bakışıyla; biçare âşık için belâ ender-belâdır (N.k.23-32). Sevgilinin gözleri, İrân mitolojisindeki Kahramân'ın gazap edici hışmını temsil etmektedir (N.k.29-2). Son bir farklılık olarak; sevgilinin hayranlar için bakışı; nigâh-ı çeşm-i temâşâ-beyândır (N.k.31-8), (N.k.45-5), (N.k.50-44).

Cerâğ

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde çerâğ kavramıyla ilgili on iki beyit tespit edilmiştir. Bu kavram, Nef'î'nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak Enverî'ye göre daha fazla yer alan kavramlardandır. Nef'î, söz konusu kavramı dokuz anlamda kullanmıştır.

a) Bunlardan ilki; çerâğı, yedi iklimi aydınlatan, güneş gibi bir kandil olarak ele almasıdır (N.k.14-27). Ay yüzlü padişah, âlemi ve âdemi ışıklandıran bir çerâğdır (N.k.39-18).

b) Çerâğı, din ve devletin aydınlığı (ışığı) anlamında kullanmasıdır. Fetih ve nusretin bahar rüzgârı, keskin kılıcıyla din ve devletin ışığıdır (N.k.14-33).

Şeb-çerâğ-ı dîn ü devletdir vücûdun hıfz için

Kat kat olmuş ejdehâdır heft-çarhın çenberi, (N.k.15-17)

c) Çerâğı, saltanat hanedanının ışığı olarak görmesidir. Sultan Murat, devrin güneşi ve âlem meclisinin Cem'i olarak hanedanı aydınlatan bir kandildir (N.k.17-18). Osman oğullarının bu ışığının parlaklığıyla, devletin yüzü aydınlanmaktadır (N.k.20-18).

ç) Nef'î'nin çerâğı, taç cevherinin ikbalinin kandili şeklinde değerlendirmesidir (N.k.22-20).

d) Çerâğı, saadet meclisini aydınlatan bir kandil olarak görmesidir. Övülen şahsın tek bir bakışı, saadet meclisinin kandilini aydınlatmaktadır (N.k.28-10).

e) Çerâğı, yıldızların şahının bahtının ışığı olarak değerlendirmesidir. Saadet tahtının ayı olarak, bir leması, yıldızlar şahının kandilinin ışığı olur (N.k.29-24).

f) Çerâğı, geceyi aydınlatan bir lamba olarak görmesidir.

O verse terbiyet-i eczâ-yı hâke bir günde

Olurdu seng-i siyeh şeb çerâğ-ı nûrânî, (N.k.31-29)

g) Çerâğı, ilâhî bir mum olarak, talihi uyandıran lamba şeklinde tasavvur etmesidir. Nitekim melaïke, fanus gibi olan bu zatın etrafında pervanedir (N.k.48-18).

h) Nef'î'nin, çerâğı, güzelliğin kandili ve sembolü olarak mûlahaza etmesidir. Nef'î, kandil gibi aydınlık olan bu zatın güzelliğini inkâr edenlerin, kırmızı gül gibi olan mumun alevini, yaseminin içinde görsünler diye beddua etmektedir (N.k.50-11).

Enverî: Enver'î'nin kasidelerinde çerâğ kavramıyla ilgili beş beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından daha azdır. Enverî, söz konusu kavramı üç anlamda kullanmıştır.

a) Bunlardan ilki; çerâğı, güneş olarak değerlendirmesidir. Zamanın devridaimi ve feleğin kubbesinin yarık olması, güneşi toprak rengine döndürmüştür (E.k. 32-22).

b) Övülen kişinin gayretini, güneşi tutuşturan bir kandil olarak görmesidir.

Bâdâ çerâğ-vâre-i ferrâşcâh-ı tu

Tâ hîç der fitîle-i hurşîd rûğenest,⁷⁸⁵⁰(E.k. 34-47)

c) Çerâğı, kandil yakan bir hizmetçi ve yardımcı şeklinde değerlendirmesidir. Enverî, Efendisinin ihtişamından dolayı hasmının kendisine hizmet ettiğini (kandilini yaktığını) ifade ediyor (E.k. 134-21), (E.k. 165-6).

⁷⁸⁵⁰ Güneşin fitilinde yağ kalmayınca kadar, senin gayretin hizmetçinin, lamba tutuşturucusu olsun.

(B)

Nefî, kasidelerinde çerâğ kavramını, Enverî gibi öncelikle; yedi iklimi aydınlatan, güneş gibi bir kandil olarak ele alıyor (N.k.14-27). Ona göre Ay yüzlü padişah, âlemi ve âdemi ışıklandıran bir çerâğdır (N.k.39-18). Ayrıca Nefî, çerâğı, saltanat hanedanının ışığı olarak görmektedir. Sultan Murat, devrin güneşi ve âlem meclisinin Cem'i olarak hanedanı aydınlatan bir kandildir (N.k.17-18). Osman oğullarının bu ışığının parlaklığıyla, devletin yüzü aydınlanmaktadır (N.k.20-18).

(F)

Nefî, Enverî'den farklı olarak; çerâğ kavramını, din ve devletin aydınlığı (ışığı) olarak ele almaktadır. Fetih ve nusretin bahar rüzgârı, keskin kılıcıyla din ve devletin ışığıdır (N.k.14-33), (N.k.15-17). Ayrıca çerâğ, taç cevherinin ikbalinin kandilidir. (N.k.22-20). Bundan başka çerâğ, saadet meclisini aydınlatan bir kandildir. Övülen şahsın tek bir bakışı, saadet meclisinin kandilini aydınlatmaktadır (N.k.28-10). Saadet tahtının ayı olarak, bir leması, yıldızlar şahının kandilinin ışığı olur (N.k.29-24). Geceyi aydınlatan bir lambadır (N.k.31-29). Çerâğ, ilâhî bir mum olarak, talihi uyandıran lambadır. Nitekim melaîke, fanus gibi olan bu zatın etrafında pervanedir (N.k.48-18). Nihayet çerâğ, güzelliğin kandili ve sembolüdür. Nefî, kandil gibi aydınlık olan bu zatın güzelliğini inkâr edenlerin, kırmızı gül gibi olan mumun alevini, yaseminin içinde “görsünler de inansınlar” demektedir (N.k.50-11).

Cetr-(Çadır)

Nefî: Nefî'nin kasidelerinde çetrlle ilgili yedi beyit tespit edilmiştir. Bu kavram, Nefî'nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak Enverî'ye göre daha az yer alan kavramlardandır. Nefî, söz konusu kavramı altı anlamda kullanmıştır.

a) Bunlardan ilki; makam ve mevkiyi çadıra benzetmesidir. Nefî, övdüğü şahsın mevkisini, çadır olarak nitelendiriyor. Çadırı da; üzerinde güneşin bulunduğu dünyaya benzetiyor (N.k.6-16).

b) Nevruz'u şah olarak değerlendiriyor. Bağ ve bostanlardaki ağaçların çiçek açmasını da ak çadıra benzetiyor (N.k.6-29).

c) Zamanı, halatlarla bağlanmamış bir çadır olarak niteliyor. Bu zamanı, muallak taş gibi boşlukta tutan kudret ise övülen zatın adaletidir (N.k.18-40).

ç) Çetri, bildiğimiz çadır anlamında kullanmıştır. Zaferin serdârı ve düşmanı kahreden zatın çadırı, kudretiyle orantılı bir enginliktedir (N.k.28-7).

d) Güneşin ışığını dünya üzerine yaymasını, atlas bir çadır olarak tavsif ediyor. Övülen zatın mülkü, nimet ve mutluluğun hâkim olduğu bir ülkedir. Sanki büyük güneş, dünya üzerine muazzam bir atlas yaymış gibidir (N.k.52-7).

e) İkbali, kevn ü mekânı gölgeleyen bir çadır olarak görüyor. Övülen zatın sarayının ileri görüşlülüğü, güneşin ışıkları gibi her yeri aydınlatır. Hâkimiyetinin kudreti ise kâinatı kuşatan bir çadır gibidir (N.k.57-14) .

Çetr-i ikbâlin ola kevn ü mekâna sâyebân

Sâyesinde kâ'inât âsûde tâ rûz-ı hisâb, (N.k.56-53)

Enverî: Enver'î'nin kasidelerinde çetr kavramıyla ilgili on beş beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından daha fazladır. Enverî, çetr kavramını sekiz değişik anlamda değerlendirmiştir.

a) Övülen şahsın çadırını, ayın halesini kuşatan ışık huzmesi olarak vafediyor (E.k. 21-7). Mehtab, kendi tasavvurunu ve etrafındaki halesini, onun devletinin ihata ve kapsamından öğrenmiştir (E.k. 166-9). Ayın ilk gecesi o zatın çadırı gibidir. Bundan dolayı kadehin şekli, ayın bu haline benzetilmektedir(E.k. 53-9). O, çadır gibi olan; devletinin ihata ve kapsamıyla ay ışığının tasvirini ve etrafındaki halesini tarif etti (E.k. 167-10).

b) Tanrı'nın gölgesi şeklinde nitelendirdiği sultanın çadırını; dini muhafaza eden, binlerce kişinin altında toplandığı bir otağ olarak görüyor (E.k. 35-23).

c) Methedilen zatın ikbali ve kudretini, büyük bir çadır şeklinde değerlendiriyor (E.k. 37-14). İsmet oku, onun çadırının karanlığına baksa gündüz, gözünü kapatır (E.k. 162-4).

ç) Güneşi ve güneşin ışığını dünya üzerine yaymasını, bir çadır olarak tavsif ederek övdüğü zatın, ülkenin ve çadırının üzerinde dönen güneşbelirtiyor. Ayrıca onun

ihvan bulutunun üzerinde ayın dönmesi, her şeyden makbuldür (E.k. 40-25). Kutlu çadırının, yüce himmeti, güneşin gölgeleyicisidir (E.k. 45-22).

d) Enverî, sultanın çadırını, dünyayı rahmet ve nimete gark eden bir buluta benzetiyor (E.k. 47-14).

e) Enverî'ye göre, övülen zatın çadırının aslanı, sultanları avlamaktadır (E.k. 58-2). Felek, güzellik mucizelerini temsil eden Kisrâ'nın tacını, inci ve yakuttan meydana gelen İskender'in çadırının tepesine koymuştur (E.k. 141-6).

f) Saltanat çadırı, Enverî tarafından Huma kuşuna benzetiliyor.

Der sâye-i birr-i Hümây-i çetr

Tayy kerde ekâlîm-i mülk ü dîn,⁷⁸⁵¹ (E.k. 146-9)

g) Saltanat çadırı, feleğin fonksiyonlarıyla mukayese ediliyor. Dünyevî sebepler sükût ettiğinde sultanın, kendi çadırından ve kılıcından, gök ve bulut istemesi gerektiğini söylüyor (E.k. 160-11). Övülen zatın çadırı, feleği bile kışkandırmaktadır (E.k. 161-8).

(B)

Nef'î, kasidelerinde çetr kavramını, Enverî gibi öncelikle; makam ve mevki olarak tarif ediyor. Nef'î, övdüğü şahsın mevkisini, çadır olarak nitelendiriyor. Çadırı da; üzerinde güneşin bulunduğu dünyaya benzetiyor (N.k.6-16). Ayrıca çetri, bilinen haliyle çadır anlamında kullanıyor. Ona görezaferin serdârı ve düşmanı kahreden zatın çadırı, kudretiyle orantılı bir enginliktedir (N.k.28-7). Ay ile birlikte güneşin ışığını dünya üzerine yaymasını, atlas bir çadır olarak tavsif etmesi, Nef'î'nin beyitlerinde ki Enverî'ye benzeyen özelliklerden bir diğeridir. Övülen zatın mülkü, nimet ve mutluluğun hâkim olduğu bir ülkedir. Sanki büyük güneş, dünya üzerine muazzam bir atlas yaymış gibidir (N.k.52-7).

Methettiği zatın mevki ve ikbalini, kevn ü mekânı gölgeleyen bir çadır olarak görüyor olması, başka bir benzerliktir. Nef'î'ye göre övülen zatın sarayının ileri görüşlülüğü, güneşin ışıkları gibi her yeri aydınlatır. Hâkimiyetinin kudreti ise kâinatı kuşatan bir çadır gibidir (N.k.57-14), (N.k.56-53).

⁷⁸⁵¹ Ülke ve dinin iklimleri; onun, Huma kuşu gibi olan saltanat çadırının gölgesinde, geçip gitmektedir (hareket etmektedir).

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak Nevruz'u; üstünlüğünden dolayı, onu diğer zamanlardan ayırmak için şah olarak vasıflandırıyor. Bağ ve bostanlardaki ağaçların çiçek açmasını da ak çadıra benzetiyor (N.k.6-29). Zamanı, halatlarla bağlanmamış bir çadır şeklinde nitelendiriyor. Ona göre bu zamanı muallak taş gibi boşlukta tutan kudret, övülen zatın adaletidir (N.k.18-40).

Dâd- adâlet

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde dâd-adâlet kavramıyla ilgili doksan sekiz beyit tespit edilmiştir. Bu kavram, Nef'î'nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak Enverî'ye göre daha az yer alan kavramlardır. Nef'î, söz konusu kavramı on iki anlamda kullanmıştır. Bunlar şöylece ifade edilebilir:

a) Hz. Ömer: Övülen zatı, adaleti sebebiyle Hz. Ömer'e benzetmesidir. Çünkü o, adaleti itibariyle Ömer, ahlakı itibariyle de Ali gibidir. Osmanlı hanedanı, onun zatıyla şeref bulmaktadır (N.k.4-7). Bu zat, dinperver olmakla birlikte adil bir hükümdardır. Ömer'in adaletine, Ebû Bekir'in itikadına sahiptir (N.k.26-27). Nef'î, Övdüğü zattan, Rafizîleri kırarak Ömer'in intikamını almasını ve Ali'nin cengâverliğiyle, Acem mülkünde, bu seçilmiş zatlara düşman olan, tek bir kişi bile bırakmamasını istemektedir (N.k.28-40). Methedilen şahsı tavsif ederken onun; Ömer'in adaletine, sahip olduğunu ifade ediyor (N.k.52-39).

b) Hz. Ali: Hidiv Hüseyin Paşa'yı; Hüseyin namıyla meşhur, Ali ahlakıyla ma'ruf ve adaletiyle mezkûr bir zat olarak taktim ediyor (N.k.39-13). Methedilen şahsı tavsif ederken onun; Ali'nin ilmine ve Aristo'nun hikmetine, Hızır'ın bilgisine, Ahmed'in sünnetine ve İsâ'nın nefesine sahip olduğunu ifade ediyor (N.k.52-39).

c) İmâm-ı A'zâm: Sadrazamı, İmâm-ı A'zam'ın doğruluğuna sahip, adil bir şahıs olarak övmektedir (N.k.52-30). Methedilen şahsı tavsif ederken onun, Ömer'in adaletine, Ali'nin ilmine ve Aristo'nun hikmetine, Hızır'ın bilgisine, Ahmed'in sünnetine ve İsâ'nın nefesine sahip olduğunu ifade ediyor (N.k.52-39).

Nihâd-ı âb u hâkinde sirişte adl-ı Fârukî

Kitâb-ı akl u fikrinde nüvişte zühd-i Tayfûrî, (N.k.35-26)

ç) Nef'î'ye göre methedilen zatın adaleti, huzur, sükûn, güvenlik ve mutluluğun vesilesi olduğu gibi, her türlü kötülüğün de def'ine sebep olmaktadır. Onun adaleti birçok sapığı yola getirmiştir. Bundan dolayı Şeytan'ın, vesvesesi, gönle yol bulamaz. (N.k.4-31). Övülen zatın adaleti bir diyarı kaplayınca; hırsız haramiler, hak yolunun kervanına kılavuz olurlar (N.k.29-29). Adaletin galebesiyle, zulüm önce gizlenir, sonra yok olur gider (N.k.33-4), (N.k.50-34). Onun adalet bağının, çemeninin baharında; hile bostanının gülü açamaz (N.k.54-26). Onun adaleti, âlemde fesadı nehyetse; fitnenin boynundaki damarın bağı, ceza zinciri olur (N.k.55-30).

Cihân ol denlü pür-emn ü emândır devr-i adlinde

Ki fitne var ise ancak hat-ı nev-hîz-i dilberdir, (N.k.20-31)

d) Nef'î, dâd kavramını, alçak felekten intikam alma olarak vasfetmektedir. Çünkü bu felek, ehl-i dili ve irfanı paymal etmiştir (N.k.4-39). Nef'î, yine devrin adil hükümdarından, ehl-i dile yapılan zulmün intikamını almasını istemektedir (N.k.25-1). Övülen şahsa hitaben, eğer intikamını almaz ise ülkenin her köşesinin karışacağını ihtar etmektedir (N.k.25-8).

Kırıp al dâdını Sıddîk u Fârukun revâfızdan

Âlîlik et koma mülkü Acemde bir teberrâyı, (N.k.28-40)

e) Nef'î, övdüğü zatın adaletini tüm dünyaya yaymak suretiyle bütün âlemde huzur ve emniyeti hâkim kıldığını vurgulamaktadır.

f) Nef'î'nin övdüğü III. Ahmet, adaletiyle zamana emn ü emân müjdesi verir (N.k.5-27), (N.k.8-43). Övülen zatın adalet tarağıyla, memleket zinetlenir (N.k.9-19). Bu zatın ülkeyi mükemmel yönetimine delil, adaletidir (N.k.11-35). Onun tahtı, adalet semasıdır. Tacı ise devlet güneşidir (N.k.12-10).

g) Adalet ve insafının kemaliyle dünyayı dengede tutmaktadır (N.k.12-17). Mutluluk veren, düşman saflarını kıran şâhenşâhın adalet tahtı, dindarların tacıdır (N.k.15-38), (N.k.16-30). Yedi iklimin hâkimi, kara ve denizlerin padişahı, zamanın adil hükümdarıdır (N.k.17-16). Onun adaletiyle, zamanın harap hali, muntazam hale geldi (N.k.17-21), (N.k.17-40). O, adaletiyle âlemi mamur ettikçe, ona yapılan du'alar müstecab olur (N.k.17-41). Nef'î, Sultân Dördüncü Murâd'ı vasfederken onun, adalette bir benzerinin dünyaya gelmediğini ifade etmektedir (N.k.19-23).

Mülk-i pür-adlinde hod etmez takayyüd kârbân
Hâris-i kâlâ mıdır yâ düzd-i bî-pervâ mıdır? (N.k.7-28)

Şehzâdelerin de cihan hükümdarı olan pederleri gibi adaleti temsil ettiklerini belirtiyor (N.k.20-13), (N.k.20-20). Çünkü saltanat, adalet ayini ile zinet bulur (N.k.21-40), (N.k.24-11), (N.k.26-16). Övülen zat, adaletiyle ve cömertliğiyle meşhur olan cihan hükümdarıdır (N.k.27-11), (N.k.27-36). Nef'î, adil ve insafli olan hükümdarın ömrüne daima duacıdır (N.k.27-48). Onun adli, harap olmuş nice mülkü mamur etmektedir.

Yapar bir lahzada adlin harâb olmuş nice mülkü
Bozar bir hamlede tîgn düzülmüş nice alayı, (N.k.28-31)

Bu zat, ilim ve adalet mülkünü yücelten padişaktır (N.k.30-18). Onun adil iradesi, her neyi hükmüyle murad ederse, hiçbir şey haddini tecavüz edemez (N.k.31-40). Bu köhne dolap, onun adaletinin suyuyla dönmek suretiyle, cihanı gül bahçesine çevirir (N.k.32-36). Onun adaletinin eseri, toprağa bile tesir etmektedir (N.k.40-8). Dünya var olduğundan beri böyle adaletiyle düzenli bir vezir görmemiştir (N.k.40-20). Bu vezir, füzelanın câhının kıblesi, fukaranın hâmisi ve âlemin, adalet sığınağıdır (N.k.41-16), (N.k.43-28). Onun sarayı, adaletin mahkemesi ve ümmetin dergâhıdır (N.k.43-29). Devlet işlerinin kanununu düzenlediğinden beri onun adaletinin sesi bütün dünyaya yayılmıştır (N.k.45-21). O, yeryüzü için âlim, dindar bir dâver (adaleti yerine getiren hâkim) dir (N.k.48-7). Övülen zat, saltanatın müşiri, somut bir akıl, halkın sığınağı ve mücessem bir adalettir (N.k.49-18), (N.k.49-20). Onun adaletinin sayesinde âlem huzur içinde uyurdu (N.k.51-33). Onun adaletinin devri, dünya için gül bahçesidir (N.56-15). Onun şeriatinin kanunu, haşre kadar kemal-i adl ile vezaret makamını ihya etmektedir (N.k.57-44).

h) Nûşîrevân: Beşinci olarak; Nef'î, her bir saltanatın, Nûşîrevân'ın devletinin adalet kanunlarını uygulaması gerektiğini dile getiriyor (N.k.5-37). Altıncı olarak; Nef'î'ye göre adaleti mürebbi olan her memleketin âb u havası, kurda, çobanın hasletlerini verir (N.k.5-38), (N.k.37-25) Övülen zatın adaleti öyle bir seviyededir ki onun devrinde, keklik ve doğan kuşu yuvalarında birbirine müsafir olurlar.

Adli bir gâyetde kim devrinde kebg ü şâhbâz
Birbirini âşyânında gelir mihmân bulur, (N.k.9-24)

Onun adaleti uçan kuşlara şamil olsa, keklik, şahinin gözlerinin üzerinde uçardı (N.k.14-39). Onun adaleti cihan meclisini süsleydi, mumun ateşi pervanenin kanatlarına zarar vermezdi (N.k.15-32). Methedilen adil sultanın adaleti dünyaya şamil olsaydı dişi ceylan, kudurmuş erkek aslanın kız kardeşi olurdu (N.k.20-32). Aynı şekilde dişi ceylanla erkek aslan, karı koca gibi olurdu (N.k.21-20). Kır kekliğinin yavrusu, şahin ile oynardı (N.k.23-18). Kartal, güvercin avlamak hevesiyle kanat açamazdı (N.k.32-35). Desenli yastığın üzerindeki aslan, ceylan için, kaplanın kuyruğu gibi olurdu (N.k.38-16), (N.k.40-26). Bu zatın adaleti gürültülü bir ülkeye bekçi olsa ceylan yavrusu, kaplanın dizini kendisine yastık yapardı (N.k.47-28). Kır kekliği, şahinin sesini duyunca dans etmeğe başlardı (N.k.48-24). Nehirlerin gül bahçesini basmaması için sabah rüzgârı, dalgalarla bend olurdu (N.k.50-25). Onun adaleti dünyadaki zararları ıslah etmek isteseydi alaca yılanın dişi, şifa vermek için ilaç olurdu (N.k.52-28). Onun adaletinin rüzgârı gölge etmeseydi; güneş dünyayı yakar kül ederdi (N.k.53-41), (N.k.56-20). Adaleti rüzgârın mizacını terbiye etse sümbülün saçı dağılmaktan emin olurdu (N.k.57-27). Onun adaleti güzellik ülkesinin bekçisi olsaydı, putların mahmur gözü, naz kadehi içmezdi (N.k.58-28). Adaletinin sesi âlemi tatalı korkudan, sazın sesi, perdeden çıkmaz oldu (N.k.62-21). Yedinci olarak; övülen zatın adil yönetiminde dünya, Cem'in saadetli devranına gülüp geçmektedir (N.k.11-19). Onun yeryüzünü adaletle yönetmesi, Cem'in devrindeki adilane yönetim gibidir (N.k.12-13). Onun adil yönetiminin, saadetli devriyle cihan öyle mutludur ki; Cem'in devrindeki gibi mest ü huşyârı ayırt etmek güçtür (N.k.14-38), (N.k.24-19). O zat, Âsaf ve Cemşîd gibi; ülemanın kiblesi, fukaranın adalet kapısıdır (N.k.32-23), (N.k.62-2). Sekizincisi; Nef'î, övülen şahsın Hz. Süleyman gibi tahta çıkmasını ve adaletle hükmetmesini diliyor (N.k.12-51). Onun vücudu adaletinden dolayı, Rabb'in celal sıfatının mazharı olmuştur (N.k.33-14). Yine onun adaleti, yeryüzünün memleketlerine şeref vermektedir (N.k.33-54). Mükâfat ve ceza, onun adaletine göre tayin edilir (N.k.34-29). Memleketi adaletiyle süsleyen vezir, Âsaf gibi adil bir vezirdir (N.k.36-43), (N.k.37-13).

Revâ mıdır sa'âdetle dururken Âsaf-ı devrân

Sadâret eylemek bir dîv-i sadr-ı adl ü dâd üzre, (N.k.44-19)

ı) Felek, yüce bir mevkiye sahip olan Osman han'ın ayağına yüz sürerek, “cihan şahım benim” der (N.k.13-22). Övülen zatın adaletinin devrinde zaman şöyle der: “Bu günler, benim bayram ve Nevruz zamanımdır” (N.k.13-23), (N.k.14-32).

i) Nef'î, kendi sanatıyla ilgili feyzin, gönül ehline Allah'ın bir adaleti olarak ihsan edildiğini, bunun ceht ile elde edilemeyeceğini ifade ediyor (N.k.13-46), (N.k.22-45). Nef'î, fasih lisanının, Selmân'ın adil nazminin zevkini verdiğini söylemektedir (N.k.31-14).

Taklîd ile olmaz bu kadar lezzet-i güftâr

Bu Iehçe-i pâkîze bana dâd-ı Hudâdır, (N.k.34-39)

j) Nef'î'ye göre , insafı ve adil hükümdar ne emretse, kader ve kaza onu yerine getirir (N.k.18-58). Ayrıca melaike, onun hizmetkârıdır (N.k.51-37).

Enverî: Enver'î'nin kasidelerinde dâd-adâlet kavramıyla ilgili yüz altmış dört beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından daha fazladır. Enverî, söz konusu kavramı dokuz anlamda kullanmıştır.

a) Bunlardan ilki; sabah rûzgârı, mu'tedil havayı övülen şahsın adaletinden elde etmiştir (E.k. 2-25). O zat, ilim ve adalet meskeninde oturmaktadır (E.k. 14-33). Onun av esnasında kullandığı tuzağının yemi, cömertlik ve adalet oldu (E.k. 40-30). Onun adaletinin zinetinden, diğer bayrama kadar, dünyanın boynu ve kulağı, saçılmış inciyle dolsun (E.k. 41-38). Semanın dengesini, onun adaleti sağlasın (E.k. 43-3). Adaleti, geceyi gündüz gibi aydınlattı. Gündüz, bayram gibi sevinçlidir (E.k. 45-9), (E.k. 46-16). Onun emniyet ve adalet meftuniyeti, zamaneyi, ona ve devletine meftun kıldı (E.k. 47-3). Zamanenin hükümlerinin onun adaletinin terazisiyle bağlanması ve çözülmesi, ebediyen ölçülüdür (E.k. 48-18). Himmeti, adaletle elini açınca, kıymetin ayağını güneşin üzerine koyar (E.k. 54-15). Onun adaleti Süheyl yıldızı gibidir (E.k. 64-13).

Der zînhâr-i 'adl-i tu eyyâm u bes tu râ

Hıfz-ı Hüdâyî dâde be zinhâr rûzgâr,⁷⁸⁵² (E.k. 72-42)

Güneş, onun adaletinin gölgesinin altına girse haşre kadar asla tutulmaz (E.k. 74-37). Kara ve deniz, onun adaletinin gölgesinde mamurdur (E.k. 82-23). Onun adaletinden, hava sürekli yağmur yağdırır (E.k. 88-14), (E.k. 90-1), (E.k. 91-18). Onun adaletinin bayrağının yardımı ile feleğin arkası sağlamdır (E.k. 98-21). Onun adaleti yedi renge (yedi gezegene), Pervin (Ülker yıldızı) şeklini verir (E.k. 110-12). Felek, onun

⁷⁸⁵² Senin adaletine sığınan günler sana yeter. Bu vesileyle; Allah, hafiziyetini senin vesilenle zamanın himayesine vermiştir.

cömertliğiyle ihtiyaçtan uzak kalır (E.k. 115-7), (E.k. 122-1). Onun adaleti, aydınlığı gündüz gibi olan bir gecedir (E.k. 132-5). Mimarın yaptığı iş; onun şümüllü adaletinin eseridir (E.k. 142-5). Kader, onun kapsamlı adaletinden, denge ve ayar bulmuştur (E.k. 170-8). Bu vesileyle din ve devletin nizamı, dalların içinde saba rüzgârına yol gösterir (E.k. 187-17).

b) Enverî'ye göre Adaleti mürebbi olan her memleketin âb u havası, kurda çobanın hasletlerini verir. Onun adaletinin çiçeği açıldıktan sonra, feleğin törpüsünün sitem okuyla acı vermesi artık söz konusu değildir (E.k. 3-13). Onun adaleti, sürüyü kurttan koruma hususunda daha emin kıldı (E.k. 5-38). Kekliği şahinin pençesinde ve kartalın gagasında emniyette bırakırdı (E.k. 11-8). Semanın karanlığı, ışık atkısıyla beraberdir. Onun adaletinden dolayı zamanenin diken, hurmayla beraberdir (E.k. 17-29). Erkekler ve kadınlar, onun adaletinin gölgesinde toplanmışlardır (E.k. 17-34). Aslan, onun yaratılışıyla ormansız kaldı. Kurt, onun adaletiyle dişsiz kaldı (E.k. 33-38).

Hest istilâ 'adleş be kemâlî ki kenûn

Bâz râ hemî ta'ne zened der kuhsâr,⁷⁸⁵³ (E.k. 67-34)

Su, ateşin üzerine gelse, onun adaletinin korkusundan rüzgâr ve toprak gibi her ikisi de, öğretmen olur (E.k. 77-15). Onun adaleti olmasaydı kökü kurumuş feleğin zulmünden, dünyada hiç yaş ve kuru bir şey kalmazdı (E.k. 82-25). Bu adil devirde, kötü huyların kırılmasıyla; yakut, saldırıdan korunmuştur (E.k. 82-26). Onun korkusundan; hızlı ve güçlü olan aslan, uyuklamanın tadını çıkaramıyor (E.k. 83-25), (E.k. 84-25). Adaletinin gölgesinin korunmasına şükredenler; gezgin ve yerleşik olanlarla, vahşi hayvanlar ve kuşlardır (E.k. 91-6). Mükemmel adaletiyle o, yağmurun bitkiye yaptığını yapar (E.k. 94-10). Adaleti; her iyiyi müjdeleyici ve her kötüden sakındırandır (E.k. 97-11). Onun adaletinin binasına sarhoşluk tahribi düşmez. Affının himayesine değişim korkusu uğramaz (E.k. 97-16). Adalet eliyle, fitnenin ayağını zincirler (E.k. 98-6). Adaletinin binasına sarhoşluktan dolayı, bir tahrip (zarar) gelmez (E.k. 98-7). Adalet eli, ecelin elini, dünyadan uzaklaştırır (E.k. 115-10). Onun adaletiyle tüm dünya, karmaşadan ve hatadan uzaktır (E.k. 117-36). Adalet eli, dünyaya öyle açılmıştır ki; ecel eli saldırmak istese, onu bağlar (E.k. 117-39). Onun adaleti, hiçbir kanıt olmadan, sitemin üzerine varır (E.k. 118-13). Onun adaleti vasıtasıyla; doğan, keklik ile kurt, koyunlarla barışıktır (E.k.

⁷⁸⁵³ Onun adaleti öyle mükemmel bir şekilde her tarafı istila etmiştir ki; artık günümüzde keklik, dağlarda sürekli şahini tenkit etmektedir.

120-29). Onun sayesinde, zulüm adalet oldu ve karanlık aydınlığa dönüştü (E.k. 121-3). Eğer onun adaleti dünyada egemen olursa; şahin kuşunun gözü güvercinin yeri (yuvası) olur (E.k. 121-7). Adaletinin çekici özelliği, suçluların sırrını; ter damlaları ile deri gözeneklerinden çekip çıkarır (E.k. 124-48). Adaletin mahiyeti hakkında tek bir ayetin, mesajını dinlemeyen kimse; şimdi, mazlumlara onun adaletinden, mesaj götürmektedir (E.k. 125-34). Dünya, onun adaleti ile imar olmaktadır (E.k. 125-38). Onun adalet kılavuzunun hizmetçileri, her nereye varsa koyunlar, kurttan ölümlerinin kan bedelini isterler (E.k. 126-26). Sitem, onun adaletinin ayağını bağlamak istediğinde; hayretten, elini eli üzerine koymuştu (E.k. 128-10). Onun adaleti, sıkıntıya düşmediği sürece; fitne, küstahlık ve tuğyan edemez (E.k. 129-25). Adalet, onun liyakati için, ayağını sağlamlaştırmıştır (E.k. 130-7). Kâinatın mimarlığı eğer onun adaletinde dercedilmiş olmasaydı sonu felaket olurdu (E.k. 132-25). Adaletinin sınırları öylesine emniyetlidir ki; fitne ve kötülük, dünyanın sınırlarından içeri giremez (E.k. 137-23). Onun adaletiyle, aslan bekçi olmuş, kurt ise çobandır (E.k. 139-40). Dünyada onun adaletinin olmadığı yer, viran ve harabedir (E.k. 140-17).

Gurg ez nihîb-i ‘adl-i tu ender diyâr-i tu

Ez bîm-i mîş bedreke gîred seg-i şobân,⁷⁸⁵⁴ (E.k. 141-26)

Onun adaleti sayesinde; boğa burcu, samanın eziyetini görmemiştir (E.k. 144-27). Onun adaleti, elini uzatsa; keklik, şahine karşı üstünlük elde eder (E.k. 150-14). Kehribar, samanı dünyadan zorla götürse; onun adaletinden cevap ister (E.k. 160-19). Adaletten dolayı onun yüzü, sonsuza kadar sevinçlidir (E.k. 162-19). Onun adaleti, zulmün görüntüsünü öylesine sildi ki; dünyadan davacılık usulü (resmi) kalktı (E.k. 162-20), (E.k. 163-16). Adaletiyle, imanın hürmetini artırır ve küfrü azaltır (E.k. 163-28), (E.k. 164-31). Onun adaletinin himayesinde; saman, kehribara itaat etmeyecektir (E.k. 167-17), (E.k. 168-12). Adaletinin yüz akından dolayı dünya, fitne ve fesadı elli senelik ekmekle kesadda bulmuştur (E.k. 170-9). Onun adaleti, aşk oyunu ihdas etmek için; nice kum kekliğini ve şahini birbirine katmıştır (E.k. 174-20). Onun adaleti yüzünden kehribarın tabiatı, samanın sözünü etmez (E.k. 179-4), (E.k. 180-4). Onun adalet loncasında aslan, tuhafiye dükkânı açmak ister (E.k. 188-28).

⁷⁸⁵⁴ Kurt, senin diyarında, adaletinin heybetinden; koyunun korkusundan, çoban köpeğini kendisine bekçi tutar.

c) Övülen zat, muazzam adaletinden, dünyada benzeri olmayan bir bina yapmıştır. Çünkü o, ülkede adaletin teminatıdır. Nitekim dünyadaki adalet, din ve sanat onun adaletinden beslenmektedir (E.k. 5-19). Adalet âleminin mülkünü kendi insafıyla kontrol eden kişi odur. O, dinin asaleti ve şeref semasının güneşidir (E.k. 11-1). Tüm dünyayı adaletinin gölgesinde tatlı uykuya götüren zat odur (E.k. 11-10). Adalet âlemine hâkim olup, kendi iradesine göre yönlendirendir (E.k. 12-17). Nitekim dünyadaki adalet, din ve sanat ondan beslenmektedir (E.k. 24-29), (E.k. 26-1), (E.k. 58-41). O, adalet ve ceza gibidir. Beşîr ve nezîrdur (E.k. 29-2). Adaletinin gölgesi, dinin mevcut olduğu bütün sahalarda etkilidir (E.k. 35-2). Onun padişahlıktaki imameti, adaletten başka bir şey değildir (E.k. 40-4). Bu zatın adalet terazisi ve insafıyla, devlet işleri ve halkın muamelesi, binlerce yıldır ölçülmektedir (E.k. 46-2), (E.k. 47-4). Onun adaleti sayesinde, emniyet, semanın dışına kadar ulaşır (E.k. 59-7), (E.k. 61-17).

Nedîd misl-i tu hengâm-i ‘adl çeşm-i hired

Nezâd şebh-i tu hengâm-ı lütf mâder-i cûd,⁷⁸⁵⁵ (E.k. 64-30)

Adaletinin gölgesi her tarafa yayılmıştı. (E.k. 67-22), (E.k. 74-36). Onun adaleti yanında, cömertlik masal olmuştur (E.k. 80-5). Allah tüm dünyayı, onun adaletine tevdi etmiştir (E.k. 81-42). O zatın adaletinin övgüsünde, dil acizdir (E.k. 86-7), (E.k. 86-11), (E.k. 86-14). O tac, adaletin bahtına şeref kazandırdı (E.k. 86-17). Zamane, onun adaletinden mamur oldu (E.k. 87-35). Adaletinin gölgesi; yüksek ve alçak yerlere; varlığa ve yokluğa ulaşmıştır (E.k. 94-16), (E.k. 98-20), (E.k. 118-9). Onun adaleti, rahmet nişanesidir (E.k. 120-35). Devamlılığı için, adaleti bir kanıttır (E.k. 120-45). Evet, adalet devamlılığın nedenidir (E.k. 123-21), (E.k. 124-49). Zira adalet ve devamlılık sonsuza kadar birbirinden ayrılmaz (E.k. 126-27), (E.k. 168-24) Sabâ ve Debûr; feleğin burnuna, onun adaletinden esintiler götürürler (E.k. 137-5). Onun adalet haremi öyle emniyetlidir ki; Rûkn-i Hatim onun sütunları tarafından azarlanır (E.k. 138-11). Onun her tarafa yayılmış olan adaleti, dünya için insaf nimetidir (E.k. 151-2), (E.k. 160-18). Adalet olmadan şahın duası kabul olmaz (E.k. 160-20). Onun adalet eli, hem mükâfat hem ceza vermektedir (E.k. 168-21). Ka’be, onun adaleti sayesinde emniyettedir (E.k. 174-32). Övülen zatın adaletinden dolayı Allah’ın mahlûkatı rahattır (E.k. 175-1), (E.k. 175-7), (E.k. 175-20).

⁷⁸⁵⁵ Aklın gözü, adalet esnasında senin gibi birisini görmedi. Cömertliğin annesi, lütuf anında senin gibi davranan birisinin benzerini doğurmadı.

Hod cüz ez behr-i bekây-i ‘adl dîger behr çîst

În siyâsethâ ki mevrûsest ez peygamberî,⁷⁸⁵⁶ (E.k. 181-15)

ç) Methedilen şahsın adaletinin baharında vücut bulan öyle bir bahçe vardır ki; Çinli ressamın resimlerini ve atölyesini kıskandırır (E.k. 6-32). Dünyada, bütün koyun sürüleri içerisinden kurdu alan, onun adaletidir (E.k. 39-14). İslam ülkesinin bahçe ve bostanları; onun adaletinin baharında güzellik, şan ve şevket bulmuştur (E.k. 169-6). Padişahlığın (mülkün) bahçesi, onun adaletinin kılıcıyla bezenmiştir (E.k. 172-1). Mülkün temeli olan onun adaleti, âdem ile Havvâ gibidir (E.k. 8-3).

d) Dünyada onun adaletinin bekçisiyle (yasağıyla) doğru iş yapan yönetim, şaraptan sarhoşluk kuvvetini daima defedebilir. İnsan fıtratına zarar veren tüm olumsuzlukları savar (E.k. 11-9). Mağara dostunun kapısında örümcek varken, zalimler ona asla yaklaşamaz (E.k. 16-13). Zulüm, onun adaletinden dolayı zindandadır (E.k. 33-35). Mahşer gecesine kadar devam eden şahın adaleti, zulmün ayağını kırmıştır (E.k. 37-56). Adaletin binası onunla sağlamlaştı (E.k. 45-2). Zulüm eli; onun adaletinden dolayı, çınar ağacının dalında bulunan rüzgâr gibi yumuşak olur (E.k. 58-48). Onun adaletinin suyu, zulmün ateşini söndürdü (E.k. 87-36).

e) Enverî, övülen zatın adaletinin, her mülke lazım olan bir vakia olduğunu ifade ediyor (E.k. 13-26). Bütün dünya onun adaletinin âdetine (metoduna) sahip oldu (E.k. 38-15). Sekizincisi; Enverî, her saltanat sahibinin, Nûşîrevân’ın devletinin adalet kanunlarını uygulaması gerektiğini belirtiyor. Ona göre hâkimiyet dergâhının doğum yeri Acem mülküdür. Adaleti ile feryat edenlerin imdadına yetişen de Arab’ın dininin hakemidir (E.k. 19-20). Vallahi Nûşîrevân, onun adalet nâibi olur (E.k. 33-36). Adalet, onun isabetli görüşünden, Nûşîrevân’ın ruyasına ulaştı (E.k. 66-12). Turan ülkesi, baştanbaşa onun adaletiyle abad olmuştur (E.k. 81-12), (E.k. 81-33). Enverî hükümdara; “İran’ın da senin adaletinden hissesini alması gerekir” diyor (E.k. 81-43), (E.k. 85-75). Nûşîrevân’ın adaleti, onun adaletinin bir taklididir (E.k. 139-32).

f) Enverî, övülen zatı, adaletiyle Hz. Ömer’e benzetiyor. Enverî’ye göre övülen şahıs, Hz. Ömer’in adâlet ve salâbetinin varisidir (E.k. 24-4). Âdil hükümdarın dünyaya teşrifi, adaletin sembolü olan yüz Ömer gibidir (E.k. 25-4), (E.k. 54-13). Onun adı, nice Ömer’in adına terbiye verdi. Bundan dolayı adaleti, Ömer’in adaleti gibi ola geldi (E.k.

⁷⁸⁵⁶ Peygamberden miras olan bu siyasetler, adaletin devamından başka ne iş içindir?

61-19). Ömer'in kanun ve adaleti, onda temessül etti (E.k. 79-17). Din, nizamı Ömer'in adaletinden almıştı, halk ise nizamı övülen zattan almıştır (E.k. 83-20), (E.k. 84-20).

g) Onun adaleti; adaletin amiri olan kişiden sonra herkesin memur olduğu kişi gibidir (E.k. 27-20).

h) Enverî'nin adaleti, çeşitli unsurlara benzetmesidir. Öncelikle Enverî, adaleti sümbüle benzeterek onun rüzgârının burnuna esmediğini ifade ediyor (E.k. 64-7). Övülen zat, adaletin murassa tacı ve cömertliğin övücüdür (E.k. 64-19). Methettiği şahsın adaletini pazıya benzetiyor (E.k. 64-28). Ozatın adaleti, huzur veren bir örtüdür (E.k. 74-33). Onun adaletinin baharı gelmeden, ağaçlar meyve vermez. (E.k. 75-36). Onun adaletinin gölgesinin altında havf ü reca (korku ve ümit) yoktur (E.k. 84-38). O, adalet bostanının süsüdür E.k. 86-1). Zulüm karşısında onun azmi, adaletten siper yapmıştır (E.k. 86-3). Enverî, ayrıca adaleti doğruluk ve saflık olarak vasfediyor (E.k. 92-13). Onun sarayı, adalet güneşinin ufkudur (E.k. 108-17). Padişahlık kuşu (hüma-yı saltanat) onun adaletinden kanatlanmıştır (E.k. 169-1).

Dergâh-ı tu bâb-ı a'zam-ı 'adlest

Mehdî şöde nâmzed be bevvâbî,⁷⁸⁵⁷ (E.k. 180-9)

(B)

Nefî, kasidelerinde dâd-adâlet kavramını, Enverî gibi öncelikle Hz. Ömer'in adaletini esas alarak değerlendiriyor. Övülen zatı, adaleti hasebiyle Hz. Ömer'e benzetmesidir. Çünkü o, adaleti itibariyle Ömer, ahlakı itibariyle de Ali gibidir. Osmanlı hanedanı, onun zatıyla şeref bulmaktadır (N.k.4-7). Bu zat, dinperver olmakla birlikte adil bir hükümdardır. Ömer'in adaletine, Ebû Bekir'in itikadına sahiptir (N.k.26-27). Nefî, Övdüğü zattan, Rafizîleri kırarak Ömer'in intikamını almasını ve Ali'nin cengâverliğiyle, Acem mülkünde, bu seçilmiş zatlara düşman olan, tek bir kişi bile bırakmamasını istiyor (N.k.28-40). Hidiv Hüseyin Paşa'yı; Hüseyin namıyla meşhur, Ali ahlakıyla ma'ruf ve adaletiyle mezkûr bir zat olarak taktim ediyor (N.k.39-13). Sadrazamı; İmâm-ı A'zam'ın doğruluğuna sahip, adil bir şahıs olarak övmektedir (N.k.52-30). Methedilen şahsı tavsif ederken onun; Ömer'in adaletine, Ali'nin ilmine ve Aristo'nun hikmetine, Hızır'ın bilgisine, Ahmed'in sünnetine ve İsa'nın nefesine sahip olduğunu ifade ediyor (N.k.52-39), (N.k.35-26).

⁷⁸⁵⁷ Senin dergâhın, adaletin en büyük kapısıdır. Mehdi, senin sarayında ancak kapıcılığa aday olmuştur.

Diğer bir benzerlik ise Nef'î'ye göre methedilen zatın adaleti, huzur, sükûn, güvenlik ve mutluluğun vesilesi olduğu gibi, her türlü kötülüğün de def'ine sebep olmaktadır. Onun adaleti birçok sapığı yola getirmiştir. Bundan dolayı Şeytan'ın, vesvesesi, gönle yol bulamaz. (N.k.4-31). Övülen zatın adaleti bir diyarı kaplayınca; hırsız haramiler, Hak yolunun kervanına kılavuz olurlar (N.k.29-29). Adaletinin galebesiyle, zulüm önce gizlenir, sonra yok olur gider (N.k.33-4), (N.k.50-34). Onun adalet bağının, çemeninin baharında; hile bostanının gülü açamaz (N.k.54-26). Onun adaleti, âlemde fesadı nehyetse; fitnenin boynundaki damarın bağı, ceza zinciri olur (N.k.55-30), (N.k.20-31).

Nef'î'nin, övdüğü zatın adaletini tüm dünyaya yaymak suretiyle bütün âlemde emn ü emanı hâkim kıldığını vurgulaması da diğer bir benzerliktir. Nef'î'nin övdüğü III. Ahmet, adaletiyle zamana emn ü emân müjdesi verir (N.k.5-27), (N.k.8-43). Övülen zatın adalet tarağıyla, memleket zinetlenir (N.k.9-19). Bu zatın ülkeyi mükemmel yönetimine delil, adaletidir (N.k.11-35). Onun tahtı, adalet semasıdır. Tacı ise devlet güneşidir (N.k.12-10). Adalet ve insafının kemaliyle dünyayı dengede tutmaktadır (N.k.12-17). Mutluluk veren, düşman saflarını kıran şâhenşâhın adalet tahtı, dindarların tacıdır (N.k.15-38), (N.k.16-30). Yedi iklimin hâkimi, kara ve denizlerin padişahı, zamanın adil hükümdarıdır (N.k.17-16). Onun adaletiyle, zamanın harap hali, muntazam hale geldi (N.k.17-21), (N.k.17-40). O, adaletiyle âlemi mamur ettikçe, ona yapılan du'alar müstecab olur (N.k.17-41). Nef'î, Sultân Dördüncü Murâd'ı vasfederken onun, adalette bir benzerinin dünyaya gelmediğini ifade etmektedir (N.k.19-23), (N.k.7-28). Şehzâdelerin de cihan hükümdarı olan pederleri gibi adaleti temsil ettiklerini belirtiyor (N.k.20-13), (N.k.20-20). Çünkü saltanat, adalet ayini ile zinet bulur (N.k.21-40), (N.k.24-11), (N.k.26-16). Övülen zat, adaletiyle ve cömertliğiyle meşhur cihan hükümdarıdır (N.k.27-11), (N.k.27-36). Nef'î, adil ve insafı olan hükümdarın ömrüne duacıdır (N.k.27-48). Onun adli, harap olmuş nice mülkü mamur etmektedir (N.k.28-31). Bu zat, ilim ve adalet mülkünü yücelten padişaktır (N.k.30-18). Onun adil iradesi her neyi hükmüyle murad ederse, hiçbir şey haddini tecavüz edemez (N.k.31-40). Bu köhne dolap, onun adaletinin suyuyla dönmek suretiyle, cihanı gül bahçesine çevirir (N.k.32-36). Onun adaletinin eseri, toprağa bile tesir etmektedir (N.k.40-8). Dünya, var olduğundan beri böyle adaletiyle düzenli bir vezir görmemiştir (N.k.40-20). Bu vezir, füzelanın cahının kıblesi, fukaranın hamisi ve âlemin, adalet sığınağıdır (N.k.41-16), (N.k.43-28). Onun sarayı, adaletin mahkemesi ve ümmetin dergâhıdır (N.k.43-29). Devlet işlerinin

kanununu düzenlediğinden beri onun adaletinin sesi, bütün dünyaya yayıldı (N.k.45-21). O, yeryüzü için âlim, dindar bir dâver (adaleti yerine getiren) dir (N.k.48-7). Övülen zat, saltanatın müşiri, somut bir akıl, halkın sığınağı ve mücessem bir adalettir (N.k.49-18), (N.k.49-20). Onun adaletinin sayesinde âlem huzur içinde uyurdu (N.k.51-33). Onun adaletinin devri, dünya için gül bahçesidir (N.56-15). Onun şeriatinin kanunu, haşre kadar kemal-i adl ile vezaret makamını ihya etmektedir (N.k.57-44).

Nef'î, Enverî gibi her saltanat sahibinin, Nûşîrevân'ın devletinin adalet kanunlarını uygulaması gerektiğini belirtiyor (N.k.5-37).

İki şair arasındaki başka bir benzerlik ise adaleti her türlü kötülüğü ve fenalığı engelleyici bir faktör olarak kullanılmasıdır. Nef'î'ye göre adaleti mürebbi olan her memleketin âb u havası, kurda, çobanın hasletlerini verir (N.k.5-38), (N.k.37-25). Övülen zatın adaleti öyle bir seviyededir ki onun devrinde, keklik ve doğan kuşu yuvalarında birbirine müsafir olurlar (N.k.9-24). Onun adaleti uçan kuşlara şamil olsa keklik, şahinin gözlerinin üzerinde uçardı (N.k.14-39). Onun adaleti cihan meclisini süsleseydi, mumun ateşi pervanenin kanatlarına zarar vermezdi (N.k.15-32). Methedilen adil sultanın adaleti dünyaya şamil olsaydı dişi ceylan, kudurmuş erkek aslanın kızkardeşi gibi olur (N.k.20-32). Aynı şekilde dişi ceylanla erkek aslan, karı koca gibi olurdu (N.k.21-20). Kır kekliğinin yavrusu, şahin ile oynardı (N.k.23-18). Kartal, güvercin avlamak hevesiyle kanat açmazdı (N.k.32-35). Desenli yastığın üzerindeki aslan, ceylan için, kaplanın kuyruğu gibi olurdu (N.k.38-16), (N.k.40-26). Bu zatın adaleti gürültülü bir ülkeye bekçi olsa ceylan yavrusu, kaplanın dizini kendisine yastık yapar (N.k.47-28). Kır kekliği, şahinin sesini duyunca dans etmeğe başlardı (N.k.48-24). Nehirlerin gül bahçesini basmaması için sabah rüzgârı, dalgalarla bend olurdu (N.k.50-25). Onun adaleti dünyadaki zararları ıslah etmek isteseydi alaca yılanın dişi, şifa vermek için ilaç olurdu (N.k.52-28). Onun adaletinin rüzgârı gölge etmeseydi; güneş dünyayı yakar kül ederdi (N.k.53-41), (N.k.56-20). Adaleti rüzgârın mizacını terbiye etse; sünbülün saçı dağılmaktan emin olurdu (N.k.57-27). Onun adaleti güzellik ülkesinin bekçisi olsaydı; putların mahmur gözü, naz kadehi içmezdi (N.k.58-28). Adaletinin sesi âlemi turalı; korkudan, sazın sesi, perdeden çıkmaz olmuştur (N.k.62-21).

Nef'î, Enverî gibi beyitlerinde adalet kavramını, Cem'in devri ile ilişkilendiriyor. Nef'î'ye göre övülen zatın adaletinde, dünya, Cem'in saadetli devranına gülüp geçmektedir (N.k.11-19). Onun yeryüzünü adaletle yönetmesi, Cem'in devrindeki

adilane yönetim gibidir (N.k.12-13). Onun adil yönetiminin, saadetli devriyle cihan öyle mutludur ki; Cem'in devrindeki gibi mest ü huşyârı ayırt etmek güçtür (N.k.14-38), (N.k.24-19). O zat, Âsaf ve Cemşîd gibi; ülemanın kıblesi, fukaranın adalet kapısıdır (N.k.32-23), (N.k.62-2).

Nef'î, Enverî gibi övdüğü zatın adil yönetiminin her zaman ve her varlığa hükmünü geçirdiğini ifade ediyor. Nef'î'ye göre insaflı ve adil hükümdar ne emretse, kader ve kaza onu yerine getirir (N.k.18-58). Melaike, onun hizmetkârıdır (N.k.51-37).

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak; dâd-adâlet kavramını, bir takım farklı anlamlarda kullanmıştır. Örnek olarak Nef'î, dâd kavramını, alçak felekten intikam almak olarak vasfetmektedir. Çünkü bu felek, ehl-i dili ve irfanı paymal etmiştir (N.k.4-39). Nef'î, yine devrin adil hükümdarından, ehl-i dile yapılan zulmün intikamını almasını istemektedir (N.k.25-1). Övülen şahsa hitaben, eğer intikamını almaz ise ülkenin her köşesinin karışacağını ihtar etmektedir (N.k.25-8), (N.k.28-40).

Diğer bir farklılık; Nef'î, övülen şahsın Hz. Süleyman gibi tahta çıkmasını ve adaletle hükmetmesini diliyor (N.k.12-51). Onun vücudu, adaletinden dolayı Rabb'in celal sıfatının mazharı olmuştur (N.k.33-14). Onun adaleti, yeryüzünün memleketlerine şeref vermektedir (N.k.33-54). Mükâfat ve ceza, onun adaletine göre tayin edilir (N.k.34-29). Memleketi adaletiyle süsleyen vezir, Âsaf gibi adil bir vezirdir (N.k.36-43), (N.k.37-13), (N.k.44-19). Nef'î'ye göre felek, yüce bir mevkiye sahip olan Osman Han'ın ayağına yüz sürerek, "cihan şahım benim" der (N.k.13-22). Övülen zatın adaletinin devrinde zaman şöyle der: "Bu günler, benim bayram ve Nevruz zamanımdır" (N.k.13-23), (N.k.14-32). Ayrıca Nef'î, kendi sanatıyla ilgili feyzin, gönül ehline Allah'ın bir adaleti olduğunu, bunun ceht ile elde edilemeyeceğini ifade ediyor (N.k.13-46), (N.k.22-45). Nef'î, fasih lisanının, Selmân'ın adil nazımının zevkini verdiğini ifade etmektedir (N.k.31-14), (N.k.34-39).

Dahhâk

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Dahhâk kavramıyla ilgili beyitlere rastlanmamıştır.

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Dahhâk kavramıyla ilgili bir beyit tespit edilmiştir. İran mitolojisinde şeytani bir figür olan Dahhâk, zulmün ve kötülüğün sembolüdür. Enverî, övdüğü şahsın düşmanını, İskender'in karşısındaki Dârâ'ya benzetir. Ferîdûn'un karşısında ise Dahhâk yer almaktadır. Nefî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit bulunmadığından, iki şairin karşılaştırılması hususunda yorum yapılmamıştır.

Ezo düşmen çu Dârâ ez Sikender

Ezo hâsid çu Dahhâk ez Ferîdûn,⁷⁸⁵⁸ (E.k. 145-5)

Dârâ

Nefî: Nefî'nin kasidelerinde Dârâ kavramıyla ilgili on bir beyit tespit edilmiştir. Bu kavram, Nefî'nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak Enverî'ye göre daha fazla yer alan kavramlardandır. Nefî, söz konusu kavramı beş değişik anlamda kullanmıştır.

a) Dârâ, İran coğrafyasında hüküm süren, Keyâniyân sülalesinden dokuzuncu hükümdardır. Ekber Keykubât da derler. İskender'le yaptığı savaşta mağlup olmuş, vefâtıyla sülalesi sona ermiştir.⁷⁸⁵⁹

b) Nefî, Dârâ'yı Cem'in ve Peşeng gibi İran'ın en büyük hükümdarlarından biri olarak görür (N.k.9-18), (N.k.28-27). Dârâ aynı zamanda cihan hükümdarlarından biridir (N.k.42-4).

c) Rüstem'in çağdaşı, ayrıca kız kardeşinin oğludur (N.k.43-24).

ç) Nefî'ye göre Dârâ, mülkün sahibi olmakla birlikte, sureten ve ahlaken de güzel bir hükümdardır. Dârâ'ya benzettiği kişi de aynı özelliklere sahiptir (N.k.50-24).

d) Dârâ aynı zamanda İskender'in rakibidir (N.k.7-18), (N.k.31-16).

Der-i düstûr-ı cihân-bân-ı Sikerder-şân kim

Gösterir şâhlara kevkebe-i Dârâyı, (N.k.45-4)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Dârâ kavramıyla ilgili dört beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nefî'nin

⁷⁸⁵⁸ Onun düşmanı, İskender'in karşısındaki Dârâ gibidir. Onu kıskanan, Ferîdûn'un karşısındaki Dahhâk gibidir.

⁷⁸⁵⁹ Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, 1. Baskı, Ankara, 2000, s. 63.

kasidelerindeki beyit sayısından daha azdır. Enverî, söz konusu kavramı üç anlamda kullanmıştır.

a) Enverî, Dârâ'yı Cem'in varisi olarak, İrân'ın en büyük hükümdarı görür. Sultan Sencer'i bunlara benzetirken, Cem'in, kanunu ondan aldığını ve Acem mülkünün de şöhreti ondan kazandığını ifade eder (E.k.39-2).

b) Enverî'ye göre Sultan Sencer, İran'ın büyük hükümdarları olan Cem ve Dârâ'nın bütün topraklarını almıştır (E.k.173-7).

c) Enverî'nin övdüğü kimsenin düşmanı, İskender'in karşısındaki Dâra gibidir. Onu kıskanan da Feridun'un karşısındaki Dahhâk gibidir. Dolayısıyla Dârâ İskender'in savaştaki düşmanı ve rakibidir.

Ezo düşmen çu Dârâ ez Sikender

Ezo hâsid çu Dahhâk ez Ferîdûn,⁷⁸⁶⁰(E.k.145-5)

(B)

Nefî, Dârâ'yı Enverî gibi İrân'ın en büyük hükümdarlarından biri olarak görür (N.k.9-18), (N.k.28-27). Her iki şair de Dârâ'yı İskender'in rakibi olarak takdim eder (E.k.145-5), (N.k.7-18), (N.k.31-16).

(F)

Nefî'ye göre Dârâ cihan hükümdarlarından biridir, Enverî'de bu hususla ilgili bir beyit yoktur (N.k.42-4). Dârâ, mülkün sahibi olmakla birlikte, sureten ve ahlaken de güzel bir hükümdardır. Nefî'nin Dârâ'ya benzettiği kişi de aynı özelliklere sahiptir (N.k.50-24). Enverî ise Nefî'den farklı olarak Dârâ'yı Cem'in varisi, İrân'ın en büyük hükümdarı görür. Sultan Sencer'i bunlara benzetirken, Cem'in, kanunu ondan aldığını ve Acem mülkünün de şöhretini onun sayesinde kazandığını ifade eder (E.k.39-2). Enverî'ye göre Sultan Sencer, İran'ın büyük hükümdarları olan Cem ve Dârâ'nın bütün topraklarını almıştır (E.k.173-7). Enverî'nin övdüğü kimsenin düşmanı, İskender'in karşısındaki Dâra gibidir. Onu kıskanan da Feridun'un karşısındaki Dahhâk gibidir (E.k.145-5).

⁷⁸⁶⁰ Onun düşmanı, İskender'in karşısındaki Dârâ gibidir. Onu kıskanan, Ferîdûn'un karşısındaki Dahhâk gibidir.

Dâvûd

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Dâvûd kavramıyla ilgili beyte rastlanmamıştır.

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Dâvûd kavramıyla ilgili üç beyit tespit edilmiştir.

Nef'î'nin kasidelerinde Dâvûd kavramıyla ilgili beyte rastlanmamıştır. Dolayısıyla söz konusu kavramı, sadece Enverî'nin kasidelerinde bulunan beyitlere göre değerlendirmemiz gerekmektedir. Enverî, söz konusu kavramı üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Bunlardan ilki; Enverî, övdüğü sultanın nesebinin Hz. Dâvûd'a dayandığını ifade etmektedir (E.k. 23-2).

b) Hz. Dâvûd'un, cennette övülen zatı beklemesidir.

Hakk-ı Dâvud u lütf-i ni'met-i o

c) Methedilen zatın, Hz. Dâvûd'un zırhını meleklere dokuttuğunu söylemesidir.

Ger nifâz-ı dîv bendet bâs-i âhen be-şikened

Dır'-i Dâvudî koned der desthâ zîn pes perî,⁷⁸⁶¹ (E.k. 183-12)

Nef'î'nin kasidelerinde Dâvûd'la ilgili beyit bulunmadığından, iki şairin bu kavramla ilgili görüşleri mukayese edilememiştir.

Deyr

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde deyr kavramıyla ilgili üç beyit tespit edilmiştir. Bu kavram, Nef'î'nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak Enverî'ye göre daha fazla yer alan kavramlardandır. Nef'î, söz konusu kavramı üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Bunlardan ilki; Nef'î, deyrî, hayalinin mabedi olarak tarif etmektedir. Nef'î; “eski hükümdarın yaratıcılığı, hayalimin mabedinin köşesine, güzellikle ilgili eserin sırrını bırakmıştır” diyor (N.k.8-44).

⁷⁸⁶¹ Senin zincirin, devin güç ve etkisini bağlasa, demirin öfkesini kırar. Bundan böyle, meleklerin ellerinde, Hz. Davud'un zırhını dokutursun.

b) Deyri, manaların put-hânesi, mabedi şeklinde tavsif ediyor. Nef'î, her zaman olduğu gibi kendini övme sadedinde şöyle diyor: “Düşünmeye başlasam, mananın ruhları toplanır; konuşmaya başlasam, manalar mabedinin sureti cana gelir”.

Başlasam endîşeye ervâh-ı ma'nâ cem' olur

Nutka gelsem sûret-i deyr-i ma'ânî cân bulur, (N.k.9-39)

c) Deyri, idrakin mabedi şeklinde takdim etmektedir. İdrak mabedinin ressamı, kalemi eline alsa; Hz. İsa'nın diriltici elinden doya doya şarap içmiş gibi olur. Yani Nef'î'nin sanatkârlık kabiliyeti, kalemi eline alınca Hz. İsa'nın diriltici nefesi gibi mucizevî eserler vücuda getirir (N.k.51-8).

Enverî: Enver'î'nin kasidelerinde deyr kavramıyla ilgili iki beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından daha azdır. Enverî, söz konusu kavramı iki değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enverî'nin, doğruluğu, mabetten (deyrdan) daha üstün görmesidir. Enverî'ye göre mabetten (ibadetten) ziyade istikameti kendisine şiar edinen zatlar, nice hükümdarları arkalarından, köle gibi sürüklemişlerdir (E.k. 6-60).

b) Enverî'nin vücut âlemini mabet olarak görmesidir. Enverî'ye göre insanların ilk mabedi vücut âlemleridir. Ancak kemalin kaynağı olan zatın üzerinde niteliklere sahip olmak imkânsızdır. Bu zat ta övülen zattır.

Deyr-i mân ey be kemâlî ki der âğâz vücûd

Ber vücûd-i çu tûyî râh-ı tûyî mesdûdest,⁷⁸⁶² (E.k. 23-19)

(B)

Nef'î, kasidelerinde deyr kavramını, Enverî gibi öncelikle mabet, puthane olarak vasfediyor. Fakat teferruatta iki şairin değerlendirmeleri birbirinden farklılık arz etmektedir. Nef'î, deyri, hayalinin mabedi olarak tarif etmektedir. Nef'î; “eski hükümdarın yaratıcılığı, hayalimin mabedinin köşesine, güzellikle ilgili eserin sırrını bırakmıştır” diyor (N.k.8-44). Deyri, daha çok sanatıyla ilişkilendiren Nef'î, deyri, manaların put-hânesi, mabedi şeklinde tavsif ediyor. Her zaman olduğu gibi kendini

⁷⁸⁶² Ey kemâlin kaynağı! Bizim mabedimiz, başlangıçta vücuttur. Senin gibi bir vücudun üzerinde bulunmanın iki yolu da kapalıdır. Veya: (Senin gibi bir vücuda sahip olmanın iki yolu da kapalıdır).

övme sadedinde şöyle diyor: “Düşünmeye başlasam, mananın ruhları toplanır; konuşmaya başlasam, manalar mabedinin sureti cana gelir” (N.k.9-39).

(F)

Nef’î, Enverî’den farklı olarak; deyr kavramını daha çok düşünce ve idrakle ilişkili bir şekilde değerlendirmiştir. Nef’î, deyrî, idrakin mabedi şeklinde takdim etmektedir. İdrak mabedinin ressamı, kalemi eline alsa; Hz. İsa’nın diriltici elinden doya doya şarap içmiş gibi olur. Yani Nef’î’nin sanatkârlık kabiliyeti, kalemi eline alınca Hz. İsa’nın diriltici nefesi gibi mucizevî eserler vücuda getirir (N.k.51-8).

Enverî ise deyrî, ibadet merkezi olarak anlamlandırmakla birlikte onu, vücut âlemi şeklinde tasavvur etmiş, insanı başlı başına bir mabet olarak algılamıştır (E.k. 23-19).

Deccâl

Nef’î: Nef’î’nin kasidelerinde Deccâl kavramıyla ilgili iki beyit tespit edilmiştir. Bu kavram, Nef’î’nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak Enverî’ye göre daha fazla yer alan kavramlardandır. Nef’î, söz konusu kavramı iki değişik anlamda kullanmıştır.

a) Bunlardan ilki; Nef’î, batıl düşünceyi temsil edenlerin, Mesih gibi geçindiklerini fakat Deccâl ile denk olduklarını ifade ediyor.

Ne miktârın bilir ne kadr-i güftârı acep bâtil

Mesîhâ geçinir ammâ har-i Deccâl ile tev‘em, (N.k.39-47)

b) Zamanenin siretinin ve simasının, ifrit ve batıl nitelikleri temsil eden, Deccâl gibi olduğunu söylemesidir (N.k.42-52).

Enverî: Enverî’nin kasidelerinde Deccâl kavramıyla ilgili bir beyit tespit edilmiştir. Enverî’nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef’î’nin kasidelerindeki beyit sayısından daha azdır. Enverî, söz konusu kavramı bir anlamda kullanmıştır. Enverî, övülen kişinin insan, onun düşmanlarının ise Şeytan olduğu; Onun Mehdi, onu kıskananların ise Deccâl olduğunu belirtiyor.

Tu Âdemî vü heme düşmenân-ı tu İblîs

Tu Mehdiyî vü heme hâsidân-ı tu Deccâl,⁷⁸⁶³ (E.k. 113-18)

(B)

Nef'î, kasidelerinde Deccâl kavramını Hak ve batıl noktasında değerlendirmektedir. Bu konular, içerik yönüyle Enverî'nin görüşleriyle paralellik göstermektedir. Nef'î'ye göre batıl düşüncüyü temsil edenlerin, Mesih gibi geçindiklerini fakat Deccâl ile denk olduklarını ifade ediyor (N.k.39-47). Ayrıca zamanenin siretinin ve simasının, ifrit ve batıl nitelikleri temsil eden, Deccâl gibi olduğunu belirtiyor (N.k.42-52).

(F)

Nef'î, iki beyitle söz konusu ettiği Deccâl kavramını şekil olarak Enverî'den farklı şekilde işlemiştir.

Deryâ

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde deryâ ile ilgili elli bir beyit tespit edilmiştir. Bu kavram, Nef'î'nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak Enverî'nin kasidelerindeki deryâ ile ilgili beyit sayısına yakındır. Nef'î, deryâyı on bir değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, sözünün dünyadaki sermaye deryası ve madeni olduğunu ifade ediyor. Nef'î, sözlerini mücevhere benzeterek onların methedilmeye ihtiyacı olmadığını söylüyor. Nitekim Nef'î'ye göre sözü, âlemin deniz gibi bir sermayesi ve madenidir.

Ehl olan kadrin bilir ben cevherim medh eylemem

Âlemin sermâye-i deryâ vü kânıdır sözüm, (N.k.1-4)

Methettiği şahsı daha mükemmel anlatabilmek için hayal denizine daldığını ve sözünün, mücevher dükkânındaki mümtaz bir zinet olduğunu belirtiyor (N.k.1-33). Nef'î'ye göre sözü, kelam denizinin dalgasında, halisbir anberdir (N.k.7-27). Kıyısına ulaşamayan, manalar deryasıdır (N.k.10-50). Onun tabiatı; etrafına mana cevherleri saçan bir denizdir. O deryanın sahilini de taze inciler kaplamıştır (N.k.11-43). Methettiği zat, konuşmaya başlayınca; muazzam denizin güçlü dalgalarının inci saçması gibi ne cevherler ifade etmektedir (N.k.20-25). Nef'î, gönlünün sevdiği kişiyi methetme

⁷⁸⁶³ Sen, insansın ve senin bütün düşmanların, Şeytandır. Sen, Mehdisin ve seni kısıkanların hepsi, Deccaldır.

endişesiyle, mücevher dolu bir deniz gibi olduğunu belirtiyor (N.k.20-35). Bahsedilen şahsın ilminin, sonu bulunmayan bir deniz olduğunu söylüyor.

Sensin ol deryâ-yı bî-pâyân-ı dâniş kim olur

Dürr-i lafzın zîb-i gûş u gerden-i ümmü'l-kitâb, (N.k.56-24)

Nef'î, ilmen o denli susamış olduğunu söylüyor ki; manaların deryası ona göre, bir nem katresi gibidir (N.k.60-37).

b) Övdüğü zatın, kahramanlığını, kudretini, öfkesini ve şiddetini dile getiriyor. Nef'î, methettiği şahsın, derya gibi asker çekip, dünyayı fethetmesini ve baştanbaşa cihan mülkünde hükmünü yürütmesini diliyor (N.k.6-14). Fırtına gibi hızlı hareket ederek dünyayı fetheden zatın ayağının altında dünya, derya mıdır yahut sahra mıdır belli değildir (N.k.7-30). Onun ordusu, öyle garip bir deryadır ki; orduda bulunan çadırlar, denizin üzerindeki kabarcıklar gibidir (N.k.15-13).

c) Nef'î'ye göre övülen zatın vakarı yelken gibi açılrsa; deniz üzerinde, rüzgârın yolunu kesen bir sed olur (N.k.6-19).

d) Övdüğü şahsın cömert elini ve tabiatını derya ve bulut olarak vafediyor. Tabiat varlıkları bazen üstün niteliklerinden dolayı o şahsı, mecazen kıskanıyor. Nef'î'ye göre methedilen zatın cömert eli ve karakteri bulut ve derya gibidir (N.k.7-22). Onun dünyaya saçtığı şey hem gümüş, hem de altındır. Nitekim onun elinin derya mı, maden mi olduğunu kimse bilmemektedir (N.k.7-24). Eli maden ve derya olmadığı halde; onun etrafa saçtığı ihsanı, ne deniz ne de maden sağlamaktadır (N.k.10-32). Lütfunun ihsan için dönüp duran, en büyük ve en küçük bir kâsesi; deryada gemi şöyle dursun, semada dolunay gibidir (N.k.12-21).

Dil-i pür-feyzi kim deryâ-yı himmetdir miyânında

O bahrin pür-güher bir mevcidir şemşîr-i bürrânı, (N.k.12-24)

Bahsedilen şahıs ö derece cömert bir ele sahiptir ki; onun kıskançlığıyla denizin gönlü, bütün hazineleriyle (hazinelere rağmen) coşarak feryat etmekte ve kederlenmektedir (N.k.20-17). Deniz, onun elinin cömertliğinden duyduğu korkuyla muhtar olmasaydı, muazzam hazinesini, içinde muhafaza etmezdi (N.k.21-19). Onun eteği, mücevher saçmaya başlasa; manalar denizinin dalgası gibi olur (N.k.25-33). Bu şahsın elinin cömertliğinin kıskançlık ateşi, denizin kalbinde alevlenince; onun

derinliğinin inci mercan ile dolabileceğini sanmayın (çünkü haset, hüsrân ve mahrumiyet sebebidir) (N.k.28-15). Onun bir günlük bahşışı, binlerce yıllık, deniz ve maden gibidir (N.k.29-21).

Gökde mihr ahter-i bahtından eder kesb-i şeref

Yerde deryâ kefi cûdundan alır feyz-i nisâb, (N.k.32-29)

Nef'î'ye göre mevzubahis edilen şahıs, azametinin dünyası ve cömertliğinin âlemidir. Cömertlik deryası, onun kılıcının meyanında küçük bir nehirdir (N.k.38-6). O zat, varlığını derya gibi harcar. Aynı zamanda Âsâf gibi temkinli bir vezirdir (N.k.47-24), (N.k.57-24). Övülen İlyas Paşa, kerim bir zattır. Altın saçan eli, aynı zamanda denizin köpükleri gibi inci dağıtmaktadır (N.k.48-1), (N.k.51-21). Övülen şahsın yüce dergâhının toprağı, sema gibidir. Deniz vari cömertliğe sahip olan ihsanının feyzi, buluta benzer (N.k.56-28). Elbisesinin yeni, deryadır, kesesi ise maden gibidir (N.k.57-19). Denizler, onun sağ elinden yardım dilense, buna şaşılmaz. Zira bulut, o zatın cömertliğine ve ihsanına yemin etmektedir (N.k.62-12). Çeşmeler akmasa, denizler serab olsa; onun ihsan elinin feyzi, dünyaya yeter (N.k.62-19), (N.k.63-11).

e) Övdüğü şahsın ordusunu, kılıcını, savaşçılığını ve kahredici öfkesini mübalağa ile vasfetmektedir. Nef'î'nin kendisinden bahsettiği şahsın ordusunun çıkardığı bir toz zerresi, feleğin büyük denizini kederlendirir (kışkandırır) (N.k.11-20). Yedi deryaya yolu düşse, o yedi deryayı yel gibi öyle bir hızla geçer ki; ayağında küçük bir nem bile oluşmaz (N.k.19-17). Öyle bir atı vardır ki; nalının kıvılcımını dokunsa, deve kuşunun yumurtası büyüklüğünde bir taşı eritir. Denizin üzerinde cevelan etse, su kabarcıklarına zarar vermez (N.k.28-23).

O denli çüst ü çâpükdür ki ger sür'atle deryâdan

Nesîm-âsâ güzâr eylerse pâyına dokunmaz nem, (N.k.39-28).

f) Nef'î, methettiği şahsın kılıcının, fevkalade özelliklerinden bahsetmektedir. Övülen zatın keskin kılıcını, denizin cevher dolu dalgalarına benzetir (N.k.12-24). Elindeki mücevherlerle süslü kılıç, şimşek gibi parlamaktadır. O parlaklık denize daldığında, güneşin su bendine dalması gibi bir görüntü oluşturmaktadır (N.k.15-11).

g) Padişahın Nef'î ile ilgili düşünce ve iltifatlarını da beyitlerde yer alan konulardandır. Padişahın Nef'î ile ilgili iltifatlarının, deryalar gibi coşkun olduğunu belirtiyor.

Şimdi ammâ böyle deryâlar gibi pür-cûş eden
İltifât-ı pâdişâh-ı nüktedânımdır benim, (N.k.13-21)

h) Nef'î, aşkının coşkunluğunu, denizlerin nitelikleriyle vasfediyor. Nef'î, aşkının ateşini, denizlerin bile söndüremeyeceğini ifade söylüyor.

Âteş-i aşkım ki deryâlar söyündürmez beni
Nokta-i dâğ-ı süveydâ dûd-mânımdır benim, (N.k.13-38)

ı) Söz konusu ettiği şahsın öfkesini ve kahrını; deniz, rüzgâr, tufan bulutu, yeryüzü, dalga, dağ, zelzele, çarh, ateş, kuyu, girdab ve tandır gibi unsurlarla ilişkilendirerek anlatmaktadır. Deniz, aslında onun heybetinden dolayı, rütubet kesbederek semadan yere düşmüş, bir ilkbahar bulutudur (N.k.14-21). Onun kahır rüzgârı esince, kara ile deniz bir olur. Dağlar, deniz dalgaları gibi birbirine vurur.

Esince bâd-ı kahrı bahr u berr yeksân olur zîrâ
Urur birbirine emvâc-ı deryâ gibi kûhsârı, (N.k.14-37)

Övülen zat, öyle bir dağlar delisidir ki; hasmının üzerine atıldığında, onun zelzelesinin titreşiminden, dağlarla denizler bir olur (N.k.18-35). Dağları, Bâbil kuyusu gibi yere geçirir. Denizi, Tûfân bulutu gibi göğe çıkarır (N.k.45-14) Kahredici tabiatı ateşe kuvvet verse; denizin en derin yeri alevlenerek bir kor haline dönüşür (N.k.56-19). Kahrının alevlenmiş tabiatı denizlere düşse; onun incileri, zerre misli paramparça olur, girdabı ise ateşten bir tandır olur (N.k.57-21).

i) Ayrıca Nef'î, havanın sıcaklığından şikâyet ediyor. Havanın tesiri öyle bir noktaya ulaşmıştır ki bir anlık sıcaklığı, denizi seraba döndürmüştür (N.k.32-2)

Böyle germâda ki deryâları huşk etdi hevâ
Kûhdan zâhir ü cârî olanı sanmanız âb, (N.k.32-5)

Enverî: Enver'î'nin kasidelerinde deryâyla ilgili elli dört beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından daha fazladır. Enverî, söz konusu kavramı sekiz anlamda kullanmıştır.

a) Enverî, söz konusu ettiği şahsın cömertliğini överken tabiat unsurlarından denizi, bolluğun ve cömertliğin sembolü görüyor ve övdüğü şahsın cömertliğini ortaya koyma hususunda mukayese unsuru olarak kullanıyor. Enverî, kendisinden bahsettiği şahsın cömertliğini, kaynayan bir denize benzetmektedir. Onun ihsan bulutu, sanki denizin derin yerinin köpürerek ilerlemesi gibidir (E.k. 4-10). Enverî, Efendisinin mutluluk güneşini, cömertlik denizinin, saf bir nümunesi olarak görüyor (E.k. 14-23). Onun ihsanıyla beslediği aileler, denizdeki dalgalar gibi olmuştur (E.k. 17-40). Kalbi ile eli, onun bulutu ve denizi gibi olan kimdir (E.k. 18-31)? Enverî'ye göre onun fermanı, ihsanın deryasıdır (E.k. 31-10). Gönlü, denizin enginliğidir. Eli ise maden ocağının parmaklarıdır (E.k. 33-53).

Tu ân ebr-i destî ki ger heft deryâ

Heme katre gered neyâyed temâmet⁷⁸⁶⁴, (E.k. 40-11)

Denizin merkezi (en derin yeri), onun cömertliğine itimadından dolayı, yokluk deryasına batmanın yolunu tutmuştur (E.k. 52-14). Havuz, onun bahşış ve cömertlik terbiyesiyle deniz olur. Arz, onun yüceliğinin takviyesiyle cevher olur (E.k.83-24). O karakterin (ahlakın) yanında denizin suyu hiçbir şeydir. O elin yanında, Behmen ayındaki bulut, değersizdir (E.k.144-33). Cömertlik, her zaman şaşıarak söyler: “Derya elli (eli açık) ve maden yürekli padişah budur” (E.k.162-18). İhsan vakti ve cömertlik zamanı; onun gönlü ve himmeti, denizin özelliğini almıştır (E.k.173-5).

b) Enverî'nin övdüğü şahıs, üstün özelliklerinden dolayı kıskanılmaktadır. Enverî, tabiat varlıklarına teşhis sanatıyla, beşerî özellikler vererek onların, methettiği zatı kıskandıklarını ifade etmektedir. Söz konusu tabiat varlıkları şunlardır: Deniz (derya), felek, bulut, hançer, maden ocağı, tabiat denizi, denizin sahili, yıldızlar...Övülen şahsın tabiatını kıskandığından, denizin mizacı ısınmaktadır. (Söz konusu ısınmanın, dalgadan dolayı oluştuğunu sanmayın) (E.k. 7-15). Onun kadrinin yüceliğinden, feleğin bulunduğu makam, hecâlet içindedir. Denizin büyüklüğü, onun tabiatının enginliği karşısında üzülmemektedir (gamlıdır) (E.k. 8-7).

Behş-î bî minnet ü ihsân-ı bî lâfet konend

Ebr ü deryâ râ zı haclet huşk çün dūd u serâb⁷⁸⁶⁵, (E.k. 12-27)

⁷⁸⁶⁴ Sen, öyle bir elin bulutusun ki; yedi derya damlaya dönüşse, o bulutun katrelerine ulaşamaz.

⁷⁸⁶⁵ Minnetsiz ikramın ve palavrasız ihsanın; bulutu ve denizi utançtan öyle kuruttular ki, bulut ve deniz, dumana ve seraba döndü.

Enverî'nin övdüğü zatın, kıyas kabul etmeyen fetihlerinden dolayı hançer güler. Hesaba gelmez ihsanından dolayı deniz feryâd eder (E.k. 16-6). Dünyanın canı, onun kenarından (elinden), mutluluk dalgası vurmaktadır. Eğer onun eli gam olsaydı, maden ocağını ve denizi, mutluluktan gama çevirirdi (E.k. 32-19). Onun methinin manalarının bulunduğu yerde başkalarının ağlamaları; sanki denizin ve madenin, dünyaevi (merkezi, okyanus) gibidir (E.k. 34-37). O zata olan hasetten dolayı tabiat denizinin bütün alanı mücevherle doldu. Denizin sahili gözyaşından ceyhun olsun (E.k. 46-10). Şiddetli mal kazanma arzusu, ona doğru yöneldi. Ayrıca bu hususta ilk adım, öncelikle denize ve madene ulaştı (E.k. 66-28). Onun büyüklüğü karşısında felek, aşağı seviyededir. Onun tabiatının yanında deniz, onda birin onda biridir (E.k.98-19). Gerçi maden ve derya; kendilerine iltifatla bakmasını istiyorlar. Ancak o; bu ikisini, dört tekbirle, üç talak boşamıştır (sonsuz kadar o ikisini terk etmiş ve onlara bakmamaktadır) (E.k.106-34).

Ger şeved mahsûs deryâ-yi dilet

Ehtereş gevher buved Tûbâyeş nây⁷⁸⁶⁶, (E.k.114-18)

Onun cömert eli ve engin yüreği karşısında bulut ve deniz, kırk yıldır serzenişe uğrayıp azarlanmaktadır (E.k.136-12).

c) Enverî de Nef'î gibi zaman zaman kendisini övmektedir. Bu övgüde; kalem, deniz, havuz, inci, şah, padişah, madenler, kevn ü mekân (dünya ve içindekiler), felek, misk gibi birçok değişik unsuru vesile yapmaktadır. Enverî, kendini överken; “kalem denizden kendi kemalini tahsil eder” der (E.k. 16-19). Enverî, methettiği şahsa hitaben; “senin denizine el daldırınca, kalem, ondan şahlara layık incilerinle doluverdi” der (E.k. 16-20). Enverî, duygularını ifade etmesinin, denizlere ve madenlere kadar ulaştığını ifade ediyor (E.k. 66-1). Kendisi eğitimci olmadığı halde, kaleminin dünyada, deniz gibi ağırlığının (kaynağının, meyvesinin) bulunduğunu iddia etmektedir (E.k.75-61). Felek, onun kaleminin sonuçlarının yanında, kısır kalır (E.k.82-30). Enverî, efendisinin muhabbet ve güzellik dolu ahlakının karşısında; kendisinin, (onu methetmek için söznünün) derya ve maden gibi olduğunu söylüyor (E.k.134-10).

Çirâ bâred be nutk-i ân dürr-i deryâ

Çirâ sâyed be nevek-i in müşk-i ezfer⁷⁸⁶⁷, (E.k.88-52)

⁷⁸⁶⁶ Senin gönlünün denizi, hissedilebilirse; yıldız, onun yanında mücevher, Tûbâ ağacı ise ney mesabesinde kalır.

⁷⁸⁶⁷ Çünkü o konuşurken, deniz incisi yağar. Kalem, ucuyla hoş kokulu misk ezer.

d) Enverî, methettiği şahsın zenginliğini ve cömertliğini deniz, maden, hazine gibi kavramlarla ifade etmek suretiyle; güç, kudret, zenginlik ve ikram hususunda, övülen zatın, söz konusu kavramlarla mukayese edilemeyecek derecede üstün olduğunu dile getirmektedir.

Güneş, maden ocağı ve denizde nereye bir hazine bıraksa, onun beytülmalının sahibi olan ay, övülen şahsın hazinedarı olur (E.k. 41-23). Denizın sermayesi, onun gönlünün pazusu gibi olamadı. Bu sebepten denizin definesi, kıyıda (sahilde) bulunmaktan sakındı (E.k. 61-20). ‘Alâ’uddîn’in cömertlik elinden teşekkül eden yüce meclisi, öyle bir meclistir ki; altın, onlara karşı maden ocağından aman dilenir. İnci ise deryaya sığınır (E.k. 69-12). Onun havuzunun dalgası; deniz gibi olan, kendi etrafının tümüne sedef saçmıştır (E.k.75-31). İhsan etmeye başlaması, aynen altından bir geminin demir alıp, deryaya doğru batması gibi olur (E.k.85-17). Onun mucizesi, havuzdan derya yapmış, bahtı, faniden (arzdán, arazdan) cevher ve asalet bulmuştur (E.k.169-5).

Be pîş-i destêş ü tab‘eş geh sehâ vü sohen

Defîn-i deryâ zîf ü zebân-ı ‘akl elken⁷⁸⁶⁸, (E.k.144-31)

e) Enverî, denizde bulunan sedef, inci gibi değerli şeylerin varlığını, övdüğü şahsa nibet etmektedir. Eğer denizin iftiharını onun eliyle olmasaydı, sadefin dilinde inci ve mücevher yerine kan bulunurdu (E.k. 46-8). Zamanın denizinin incisi kimdir? Methodilen zattır. Bu söz, ciddiye alınan bir aklın ifadesidir (E.k. 55-50).

Gerne lâf ez dilet zened deryâ

Gevhereş der dil-i sadef hûn bâd⁷⁸⁶⁹, (E.k. 48-13)

f) Bahsettiği zatın öfkesinin, gazabının ve intikamının, karalarda ve denizlerde güç, kuvvet, kudret ve hayat namına hiç bir şey bırakmadığını, mubalağalı ifadelerle dile getirmektedir. O zatın intikam denizinin dalga vurduğu yerde, hayat ve beka gemisinden, rıhtıma yanaşmak için demir düştü (atıldı) (E.k. 52-20). Onun kılıcının ateşi, okyanusa varsa; denizleri zeminden yukarı kaldırarak, canlarına okur (E.k.77-13). Onun kahrının zehiri eğer denizin dalgasının üzerinden geçse; denizin kahrından dolayı rüzgâr, ebediyen kül çeker (atmosferde, temiz hava yerine, kül devreder) (E.k. 60-2). Niyetinin öncü

⁷⁸⁶⁸ Onun ihsan eli ve karakteri yanında cömertlik ve söz; denizdeki definenin sahte olması ve aklın dilinin de lal olması gibidir.

⁷⁸⁶⁹ Deniz, eğer senin kalbinden bahsetmiyorsa; sadefin içinde mücevher yerine kan olsun.

birlikleri geçtiği zaman; dağ, sağlam bir geçit olarak denize dönüşür (E.k.137-16). Parlak gündüzün mumu; gökyüzünün eyvanından, birden bire sahili bulunmayan (sonsuz) denize düştüğünde...(E.k.141-1). Gayret (savaş, mücadele) günü yer ve gök; haşmet ve büyüklüğüne şahit olur. İkrâm zamanında, kara ve deniz; yücelik ve celalinin sahnesi olur (E.k.161-3). Cömertliğinin bileği, deniz tabanı kadar geniştir. Öfkesinin pençesinde, güneşi sıvayacak kadar çamur vardır (E.k.178-11).

Kahr-ı tu ger tılâye be deryâ keşed şevêd

Dürr der samîm helk-i sadef dâne-i enâr⁷⁸⁷⁰, (E.k.74-40)

g) Enverî'nin kasidelerinde, ele aldığı şahıslarla ilgili dile getirdiği, atasözü niteliğinde sözleri de vardır. Cadının, çocuğuna cadılık yaptırması kolaydır. Putun, çocuğa denizi öğretmesi de zor değildir (E.k.70-18). Kartaldan ve kürkten söz etmese iyi olur. Gerçi büyük kaz, ancak denizde elbise yıkamayı becerir (E.k.187-94).

Ber tevân âmeden ez deryâ huşk

Ber tevân hâsten ez dûzah serd⁷⁸⁷¹, (E.k. 56-6)

h) Övdüğü zata, denizi vesile kılarak dua etmektedir.

Bâd te'sîr-i havâdis be izâfet bâ tu

Âb-ı deryâ vü Kelîm âteş-i Nemrûd u Halîl⁷⁸⁷², (E.k.118-31)

(B)

Nef'î, kasidelerinde deryâ kavramını Enverî'de olduğu gibi bazen methettiği zatın öfkesini, intikamını ve savaşçılığını dile getirmede, benzetme unsuru olarak kullanmaktadır. Bu öfkenin neticesinde tabiat, hercümerç içinde dengesini kaybeder. Deniz, onun heybetinden dolayı, rütubete dönüşerek semadan yere düşmüş, bir ilkbahar bulutu olmuştur (N.k.14-21). Onun kahredici rüzgârı esince; kara ile deniz bir olur. Dağlar, deniz dalgaları gibi birbirine çarpar (N.k.14-37). Hasımının üzerine atıldığında, onun zelzelesinin titreşiminden, dağlarla denizler bir olur (N.k.18-35). Dağları, Bâbil kuyusu gibi yere geçirir. Denizi, Tûfân bulutu gibi göğe çıkarır (N.k.45-14) Kahredici

⁷⁸⁷⁰ Senin kahrın, denize asker sevketse, saflıkta bembeyaz olan inci, sedefin gırtlığında narın çekirdeği gibi (kızıl, kanlı) olur.

⁷⁸⁷¹ Denizden kuru olarak gelebilmek ve cehennemden serin olarak çıkmak, mümkün değildir.

⁷⁸⁷² Deniz suyu, Nil, Kelîm (Hz. Musa), Nemrût'un ateşi ve Halîl (Hz. İbrahim) gibi olayların etkisi, senin varlığına bağlansın.

tabiatı ateşe kuvvet verse; denizin en derin yeri alevlenerek bir kor haline dönüşür (N.k.56-19). Kahrının alevlenmiş tabiatı denizlere düşse; onun incileri, zerre misli paramparça olur, girdabı ise ateşten bir tandıra dönüşür (N.k.57-21). Öfke, intikam ve savaş sahnelerinin tasvir edildiği bu manzumelerde, her iki şairin dile getirdiği beyitlerin içeriğinde, üslubunda ve benzetme unsurlarında, önemli benzerlik bulunmaktadır.

Nefî, söz konusu ettiği şahsın cömertliğini Enverî gibi denize ve denizde meydana gelen hadiselerle benzetmektedir. Cömertliği yerine göre deniz, yerine göre bulut, bazen de dolunay olarak vasfetmektedir. Nefî'ye göre methedilen zatın cömert eli ve karakteri bulut ve derya gibidir (N.k.7-22). Onun elinin derya mı, maden mi olduğunu kimse bilmez (N.k.7-24), (N.k.10-32). Lütfunun ihsan kâsesi; deryada gemi şöyle dursun, semada dolunay gibidir (N.k.12-21), (N.k.12-24). Eteği, mücevher saçmaya başlasa; manalar denizinin dalgası gibi olur (N.k.25-33). O zat, varlığını derya gibi harcar (N.k.47-24), (N.k.57-24). Onun yüce dergâhının toprağı, sema gibidir. Deniz gibi cömertliğe sahip olan ihsanının feyzi, buluta benzer (N.k.56-28). Elbisesinin yeni, derya gibidir (N.k.57-19). Denizler, onun sağ elinden yardım dilense, buna şaşılmaz. Zira bulut, o zatın cömertliğine ve ihsanına yemin etmektedir (N.k.62-12). Çeşmeler akmasa, denizler serab olsa; onun ihsan elinin feyzi, dünyaya yeter (N.k.62-19), (N.k.63-11).

Bu beyitlerde öyle bir benzerlik var ki; sanki söz konusu beyitler, aynı şahsın ağzından çıkmıştır. Çünkü denizin özellikleriyle ilgili verilen örnekler neredeyse birebir aynıdır.

Nefî'nin kıskançlıkla alakalı yazmış olduğu manzumeleri de Enverî'nin manzumelerine benzemektedir. Övülen şahıs ö derece cömert bir ele sahiptir ki; onun kıskançlığıyla denizin gönlü, bütün hazineleriyle (hazinelerine rağmen) coşarak feryat etmekte ve kederlenmektedir (N.k.20-17). Deniz, onun elinin cömertliğinden duyduğu korkuyla muztar olmasaydı; muazzam hazinesini, içinde muhafaza etmezdi (N.k.21-19). Onun elinin cömertliğinin kıskançlık ateşi, denizin kalbinde alevlenince; derinliğinin inci mercan ile dolabileceğini sanmayın (çünkü haset, hüsrân ve mahrumiyet sebebidir) (N.k.28-15).

İki şair, birbirine yakın ifadelerle kendilerini methetmektedirler. Nefî, kendi sözlerini mücevhere benzetir. Sözünün methedilmeye ihtiyacı olmadığını söyler (N.k.1-4). Sözünün, mücevher dükkânındaki mümtaz bir zinet olduğunu belirtir (N.k.1-33).

Nef'î'ye göre kendi sözü, kelim denizinin dalgalarında, halisbir anberdir (N.k.7-27). Kıyısına ulaşamayan, manalar deryasıdır (N.k.10-50). Onun sözü ve ahlakı, deryanın sahilini kaplayan taze incilerdir (N.k.11-43). Gönlünün, sevdiği kişiyi methetme endişesiyle, mücevher dolu bir deniz gibi olduğunu belirtir (N.k.20-35).

(F)

Nef'î, bazı manzumelerinde, deryâ kavramını Enverî'den farklı şekillerde ele alıp incelemiştir. Ele aldığı şahsın kahramanlığını dile getirirken, kısmen de olsa Enverî'den farklı örnekler ve benzetme unsurları ile konuyu ele almıştır. Nef'î, övdüğü şahsın, derya gibi asker çekip, dünyayı fethetmesini ve baştanbaşa cihan mülkünde hükmünü yürütmesini diliyor (N.k.6-14). Fırtına gibi hızlı hareket ederek dünyayı fetheden zatın ayağının altında dünya, derya mıdır yahut sahra mıdır belli değildir (N.k.7-30). Onun ordusu, öyle garip bir deryadır ki; orduda bulunan çadırlar, denizin üzerindeki kabarcıklar gibidir (N.k.15-13). Şahın ordusunun çıkardığı bir toz zerresi, feleğin büyük denizini kıskandırır (N.k.11-20). Yedi deryaya yolu düşse, o yedi deryayı yel gibi geçerken ayağında küçük bir nem bile oluşmaz (N.k.19-17). Öyle bir atı vardır ki; nalının kıvılcımı dokunsa, deve kuşu yumurtası gibi taşı eritir. Denizin üzerinde cevelan etse, su kabarcıklarına zarar vermez (N.k.28-23),(N.k.39-28). Onun keskin kılıcını, denizin cevher dolu dalgalarına benzetiyor (N.k.12-24). Elindeki mücevherlerle süslü kılıcı, şimşek gibi parlamaktadır. O parlaklık denize daldığında, güneşin su bendine dalması gibi bir görüntü oluşturmaktadır (N.k.15-11). Övülen zatın vakarını, deniz üzerinde, rüzgârın yolunu kesen bir set olarak tasvir ediyor (N.k.6-19).

Bir başka farklılık ise dönemin padişahının Nef'î ile ilgili iltifatlarının yer aldığı beyitlerin bulunmasıdır.

Şimdi ammâ böyle deryâlar gibi pür-cûş eden

İltifât-ı pâdişâh-ı nüktedânımdır benim, (N.k.13-21)

Bundan başka Nef'î'nin, havanın dururmundan şikâyetçi olması da farklı bir unsur olarak göze çarpmaktadır. Havanın tesiri öyle bir noktaya ulaşmıştır ki bir anlık sıcaklığıyla, denizi seraba döndürmektedir (N.k.32-2).

Deyr

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde deyr ile ilgili üç beyit tespit edilmiştir. Bu kavram, Nef'î'nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak Enverî'nin kasidelerindeki deyr ile ilgili beyit sayısından fazladır. Nef'î, deyrî üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, sevgili olarak nitelendirilen putun; hayal mabedinin harem dairesine bir resim koyduğunu söylüyor. Öyle ki onda eski bir efendinin (hükümdarın), sanatının sırrını taşıdığını dile getiriyor (N.k.8-44).

b) Nef'î kendi şiir sanatını överken şöyle diyor: “Düşünmeye başlasam, mananın ruhları bir araya gelir. Konuşmaya başlasam, manalar mabedindeki resimler cana gelir”.

Başlasam endîşeye ervâh-ı ma'nâ cem' olur

Nutka gelsem sûret-i deyr-i ma'ânî cân bulur, (N.k.9-39)

c) Nef'î'ye göre idrak (anlatma, ikna) mabedinin ressamı kalemi eline alsa, kadehle Hz. İsa'nın elinden nice şaraplar içer (N.k.51-8).

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde deyrle ilgili iki beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından daha azdır. Enverî, söz konusu kavramı iki anlamda kullanmıştır.

a) Öncelikle övdüğü şahsın zatında doğruluğu, mabedden daha fazla önemsedğini belirtiyor. Enverî'ye göre mabedden ziyade doğruluğu şiar edinen o zat; Kayser ve Han'ı kölesi olarak arkasına takar (E.k.5-60).

b) Enverî, kendileri için mabedin, öncelikle beden olduğunu dile getiriyor.

Deyr-i mân ey be kemâlî ki der âğâz vücûd

Ber vücûd-i çu tûyî râh-ı tûyî mesdûdest⁷⁸⁷³, (E.k.23-19)

(B)

Deyr kavramıyla ilgili, Nef'î'nin ve Enverî'nin kasidelerindeki beyitlerde benzerlik yoktur.

⁷⁸⁷³ Ey kemâlin kaynağı! Bizim mabedimiz, başlangıçta vücuttur. Senin gibi bir vücudun üzerinde bulunmanın iki yolu da kapalıdır. Veya: (Senin gibi bir vücuda sahip olmanın iki yolu da kapalıdır).

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak ele aldığı deyrle ilgili beyitlerinde; öncelikle putun, hayal mabedinin harem dairesine, kadim (antik) sanat sırlarını içinde barındıran bir resim bıraktığını söylüyor (N.k.8-44). Her zaman olduğu gibi, kendini överken; “düşünmeye başlasam, mananın ruhları bir araya gelir. Konuşmaya başlasam, manalar mabedindeki resimler cana gelir” diyor (N.k.9-39). Nef'î kendisini, ikna ve belagat mabedinin ressamı olarak vafediyor. Kalemi eline alınca, Hz. İsa'nın elinden şaraplar içtiğini ifade ediyor (yani mucizevî sözlerle, okuyucuyu ikna ettiğini belirtiyor (N.k.51-8).

Dîv (dev)

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde dîv kavramıyla ilgili altı beyit tespit edilmiştir. Bu kavram, Nef'î'nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak Enverî'ye göre daha az yer alan kavramlardandır. Nef'î, söz konusu kavramı beş değişik anlamda kullanmıştır.

a) Bunlardan ilki; övülen şahsın asil ve cins atını deve benzetiyor olmasıdır. Övülen şahıs, cins atını düşmana doğru ne zaman sürse; sipahi şeklindeki melaikelerin önünde zafer kılıcını çeker (N.k.30-27).

b) Nef'î, devrin Âsâf'ı olarak vafettiği veziri, muazzam adaletiyle deve benzetiliyor.

Revâ mıdır sa'âdetle dururken Âsaf-ı devrân

Sadâret eylemek bir dîv-i sadr-ı adl ü dâd üzre, (N.k.44-19)

c) Cimriliğin devinin, övülen zatın rahmetiyle, cömertliğe dönüştüğünü belirtiyor (N.k.56-29).

d) Nef'î, fazla yiyip içmeyi de deve benzetiyor (N.k.58-22).

e) Hz. Süleymân'ın vezirine ait mührün onayladığı fermanları, düşmanları ve saltanatı dîv olarak vafediyor (N.k.57-26). Nef'î'ye göre övülen şahıs dünyadaki acizlere himmet etse; aciz karınca Süleyman'ın kudretli devlet adamlarından biri olurdu.

Ger etse himmeti imdâd-ı âcizân-ı cihân

Harîf-i dîv-i Süleymân olurdu mûr-ı zebûn, (N.k.59-32)

Enverî: Enver'î'nin kasidelerinde dîv kavramıyla ilgili yirmi sekiz beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından daha fazladır. Enverî, söz konusu kavramı beş değişik anlamda kullanmıştır.

a) Bunlardan ilki Enverî'nin dîvi, dirayetli bir görevli şeklinde tavsif etmesidir. Enverî'ye göre dîv, istismarcı esnafın dükkânına nizam veren, dirayetli bir görevlidir (E.k. 5-37).

b) Enverî'nin şeytan ve şer unsurlarını da dîv olarak tarif etmesidir. Övülen zatın şimşek gibi hareket eden kalemi melun devî yüzlerce defa recmetmektedir (E.k. 6-27). Allah'ın cezalandırdığı melun dev, onun hasmını cezalandırması gibidir (E.k. 35-35). Onun kaleminin şehabı (şimşegi), devletinin devîyle beraber hareket ederek, semanın şehabının devini esir eder (E.k. 98-25). Onun kaleminin meteoru (şehâbı, alevi), memleketin feleğini, sürülmüş (taşlanmış) şeytandan temizler.

Kerd hâlî şihâb-ı kikleş bâz

Felek-i mülk râ zı dîv-i recîm,⁷⁸⁷⁴ (E.k. 137-3)

Onun kaleminin çizdiği alan, sekizinci felekteki, yıldız kaymalarıdır. Söz konusu hadisenin şekli, şeytana-ı racîme atılan taşlar gibidir (E.k. 138-27). Dev, efendilerin mızrağından kaçan düşman gibi meteordan kaçmıştır (E.k. 141-12). Devin yapmış olduğu malayani işler, onun melun muhalifinin yapmış olduğu işlere benzer (E.k. 146-14). O zatın şimşeginin istikameti, melun devin bulunduğu tarafa doğrudur (E.k. 150-31). Enverî, methedilen zatın, şeytanı kovmak için attığı oku, yıldıza; onun sadağını ise mücevher kabına benzetmektedir (E.k. 160-9). Ülkelerin seması, onun kaleminin alevinden, birbirine girmiş ve yüzlerce kötü niyetli ürkmüştür (E.k. 176-23).

c) Enverî'ye göre ateşten meydana gelen Azer devinin yıldıza dönüşmüştür (E.k. 14-61).

d) Âsâf'ın düşmanı olan hükümdarları ve farklı yaratıkları, dîv olarak anlatmasıdır. Övülen zatın Âsâf'ı, hilekâr olan devin saflarını bozdu (E.k. 37-46), (E.k. 42-11). O zatın düşmanı, devler sarayında çıraktır (E.k. 89-36), (E.k. 139-13). Onun

⁷⁸⁷⁴ Onun kaleminin meteoru (şihâbı, alevi), memleketin feleğini, sürülmüş (taşlanmış) şeytandan temizledi.

huzurundaki dev, cennet hurilerinden oluşan bir safın içine düşmüştür (E.k. 146-2). Mızrağının parlaklığından; devin yüzünde, kan rengindeki Begum ağacının dalının rengi oluşmuştur.

(E.k. 174-24): در پیکر دیو از شهاب رحمت)

(خون صورت شاخ بقم گرفته ⁷⁸⁷⁵)

Onun zinciri, devin güç ve etkisini bağlar ve demirin öfkesini (yakıcılığını ve keskinliğini) kırar (E.k. 183-12). Devlerin maiyeti ona musahhar olmuştur (E.k. 186-1). Onun gölgesiyle yarışma gücü, devde bile yoktur (E.k. 187-26).

Hâtem-i hüccet der enguş-i Süleymân sohen

İftirâ kerdên bedo der-gîred ez dîv ü perî,⁷⁸⁷⁶ (E.k. 187-45)

e) Enverî'nin Hz. Peygamber'i, bir komutan olarak deve benzetiyor olmasıdır.

Dîv çendân 'âlem zened ki Nebî

Mekke bî sâye-i 'ömr dâred,⁷⁸⁷⁷ (E.k. 55-57)

(B)

Nef'î, kasidelerinde dîv kavramını, Enverî gibi öncelikle devrin Âsâf'ı olarak vasfediyor ve muazzam adaletiyle deve benzetiyor (N.k.44-19). Ayrıca Hz. Süleymân'ın vezirine ait mührün onayladığı fermanları, düşmanları ve saltanatı dîv olarak vasfediyor (N.k.57-26). Nef'î'ye göre övülen şahıs dünyadaki acizlere himmet etse; aciz karınca Süleyman'ın kudretli devlet adamlarından biri olurdu (N.k.59-32).

(F)

Nef'î, dîv kavramını Enverî'den farklı şekilde de kullanmıştır. Nef'î, Enverî'den farklı olarak; cimriliğin devinin, övülen zatın rahmetiyle, cömertliğe dönüştüğünü belirtiyor (N.k.56-29). Ayrıca Nef'î, fazla yiyip içmeyi de deve benzetiyor (N.k.58-22). Bundan başka övülen şahsın asil ve cins atını deve benzetiyor olması da diğer bir farklılıktır.

(اسم) 1- درختی از تیر. پروانه واران 2- که ارتفاعش تا 12 متر میرسد. در :معنی بگم - فرهنگ فارسی عمید - لام تا کام ⁷⁸⁷⁵ ضخامت بافتهای این گیاه ماد.

⁷⁸⁷⁶ Delil ve burhan yüzüğü Süleyman'ın elindeyken; ona iftira isnad etmek, devi ve periyi bile etkiler.

⁷⁸⁷⁷ Nebi, dev gibi bir bayrak diktiğinde, Mekke'nin yaşının henüz gölgesi yoktu (Mekke, o kadar meşhur değildi. Yani Hz. Peygamber Mekke'den çok daha önce peygamberdi). Mekke'nin nebisi, bir dev olarak sancağı diktiğinde henüz ömrünün gölgesi yoktu (gençti).

Dünyâ

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde dünyâ kavramıyla ilgili elli beyit tespit edilmiştir. Bu kavram, Nef'î'nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak Enverî'ye göre daha fazla yer alan kavramlardandır. Nef'î, söz konusu kavramı beş değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î'nin dünya kavramını öncelikle yaşadığımız, mücerret dünya anlamında kullanmasıdır. Övdüğü şahsın kılıcının dünyaya, kuvveti bir burhan olduğunu belirtiyor (N.k.3-5). Onun kanlı kılıcı, dünyayı aydınlatan güneş gibi parlaklığa sahiptir (N.k.7-25). Nef'î, kendi manzumelerini okuyan kişinin Hz. Musa ve Hz. İsa'ya ait nutkun nefeslerinin eserleri gibi bir şeyi dünyaya yaymış olabileceğini söylüyor (N.k.8-5). Nef'î'nin methettiği, Sultan Ahmed'in makamının yıldızına dünya, tazim etmektedir (N.k.8-26). O, öyle bir şahıstır ki; ikram esnasındaki himmeti; dünyayı zengin kılar, madeni (hazineyi) boşaltır, denizi de kara eyler (N.k.11-21). Övülen şahsın düşmanları, Sâ'm ve Gustehem bile olsa, dünyayı onlara dar eder.

Ol dem ki kasd-ı ceng eder sahrâları gül-reng eder

Dünyâyı hasma teng eder olursa Sâ'm u Güstehem, (N.k.16-28)

Huma kuşunun gölgesi gibi olan onun Rahşî (atı), öyle gönül alıcıdır ki; onun tasviri bile, eğlence olarak dünyaya yeter (N.k.19-1), (N.k.33-11). Onun gönül alıcı yürüyüşüne dünyayı meftun etmesi yetmez; felekler ve melekler bile onu temaşa etmekle görevlendirilmişlerdir (N.k.19-7). Nef'î'ye göre mücevher gibi parlak bir padişah olan Sultan Murâd'ın adalette bir benzeri yoktur (N.k.19-23). Kendini överken; kaside ve gazellerinin, Rum, Hind ve Acem mülkü dâhil olmak üzere, bütün dünyayı doldurduğunu söylüyor (N.k.22-41). Övdüğü zatın fetih ve zafer müjdesinin her tarafa yayıldığını; bu zaferle ilgili davulun sesinin, tüm dünyayı tuttuğunu ifade ediyor (N.k.23-7), (N.k.45-21). Onun devlet ve saltanatta kalmasını ve adaletiyle dünyayı mesrur etmesini diliyor (N.k.26-48). Methettiği paşanın, bir kılıçla dünyayı, baştanbaşa fethettiğini belirtiyor (N.k.28-3). Onun düşman ile savaşı, kıyamet gibidir. Onun devri, bütün dünyayı aydınlatan, dolunay günü gibidir (N.k.28-32). Övdüğü veziri, ikinci Âsaf olarak nitelendirmek suretiyle; hükmünün, Süleymân gibi baştanbaşa tüm dünyaya revan olması gerektiğini söylüyor (N.k.34-20), (N.k.45-45). Nef'î, bütün dünyayı baştanbaşa dolaşsa; insanın hoş sohbet bir arif ve zamanın babası olabilecek birini bulamayacağını ifade ediyor (N.k.42-47). Kendisinden başkasını görmeyen yeni yetme, beyhude zamâne; bu

şekil ve endam ile dünyayı bile beğenmez (N.k.42-53). Dünyaya fevkelade lütuf ve ihsanda bulunan zata, hüsn-i zan ve itimad etmek, şaşılacak bir şey değildir (N.k.44-2), (N.k.48-11), (N.k.51-43). Nef'î, olumsuzluğunu dile getirdiği şahsı, özellikleriyle vasfederken onun beş bin yıl önce dünyaya gelmesi halinde, Ad kavminin koyunlarına garip bir çoban olabileceğini söylüyor (N.k.44-16). Methedilen zatın ahlakının kokusu dünyaya sirayet etseydi; bir avuç toprak, bir yığın misk ve ambere bedel olurdu (N.k.44-28). Temiz yürekli Bayram Paşa, devleti bir anda dünya gibi zengin kılar (N.k.45-7). Övülen zatın meşrebinin neminin feyzi dünyaya yönelse; ejderhanın gerdanını, Kevser'in musluğuna çevirir (N.k.45-12). Sabah rüzgârı, onun sümbül kokulu ahlakıyla dünyayı dolaşsa; nice sümbülün zülüfleri, kıskançlıktan birbirine karışır (N.k.48-28).

Nigâhı âfet-i dîn gamzesi âşûb-ı dünyâdır

Bu gûne şûha dil vermek acep derd özge sevdâdır, (N.k.48-35)

Dinin ve dünyanın medârı olan onun vücudunu, Allah, hata ve belalardan daima hıfzeye (N.k.48-70), (N.k.49-42), (N.k.57-3). Saray ve köşkleri methederken şöyle der: “Güneş ışığı parlak camlarına vurunca, o mekânın, dünyadaki cennet olduğunu, gündüzden daha açık bir şekilde gösterir” (N.k.53-23). Övdüğü kişi için şöyle der: “Senin devrinde dünya öyle bir emniyete kavuştu ki; fitnenin bulunduğu yer ancak dilberin kaşının köşesi oldu. Başka bir yerde fitne barınamadı” (N.k.53-39). Onun devrinde, gonca gibi açılmadık bir dil kalmamıştır. Onun devletinin ilkbaharı, dünyayı gül bahçesine çevirmiştir (N.k.53-40). Hevesin ulakı, hedeflediği maksadına ulaşmasın diye, baştanbaşa dünyayı devreder durur (keşif yapar) (N.k.54-11). Onun faydalı kanunlarının dünyada cari olması için ve şer’-i mübînin güzelliğinin dünyada zahir olması için (N.k.57-43); âlem, onun emrine musahhar, dünya ise lütfunun esiri olmuştur.

Emrine âlem müsahhar lutfuna dünyâ esîr

Zâtına sıhhat mülâzım bahtına devlet karîn, (N.k.57-47)

b) Dünyayı eve benzetiyor. Nef'î, dünya evinin, evliyadan hali (boş) olmaması için söz konusu ettiği şahsın temiz ruhuna, hesapsız dua etmektedir (N.k.3-18)

c) Dünyayı, zenginlik ve nimetin sembolü olarak değerlendiriyor. Nef'î, kendi sanatını dünya nimetleriyle mukayese ederken şöyle diyor: “Elimde böyle bir cevher var iken ben dünyayı ne yapayım? İskender, ayinesini başına çalsın (N.k.15-58). Sevdiği kişinin lütfunun yanında, dünya ve içindekilerini, cennet bile olsa önemsemiyor (N.k.16-

25). Efendisinin yüzünü görmeyi en büyük devlet olarak görüyor. Buna karşılık dünyanın tüm varlığını hiç mesabesinde değerlendirmiyor (N.k.23-28). Zamanın filozofu ve Eflâtun'u olarak mülâhaza ettiği rindin, devlet ve dünya için gam çekmesinin mümkün olmadığını ifade ediyor (N.k.43-16).

Hüner dünyâ değer bir gevher-i pür-kadr ü kıymetdir
Zamân-ı devletindir bu metâ'ın rûz-ı bâzârı, (N.k.50-51)

d) Dünyayı bazen de mücadele edilmesi gereken, kötülüklerin kaynağı olarak görüyor.

Nef'î yeter da'vâyı ko dünyâ ile gavgâyı ko
Eflâke istiğnâyı ko hâke yüzün sür lâ-cerem, (N.k.16-35)

e) Dünyayı, hal diliyle, çeşitli meselelerle ilgili iddialara cevap veren bir şahıs gibi tasvir ediyor. Nef'î; “şimdi nazm ile keramet göstersem, dünya ikrar ile benim sözüme ret cevabı verir (keramet bile göstersem, dünya, hâlihazırdaki dururmuyla onun aksini ispat eder) (N.k.32-52). Dünyanın her gün övülen zatın dergâhına yüz sürmesi gerektiğini ifade ederek onun ömrünün ve devletinin devamı için dua etmektedir (N.k.36-65). Sultan Murâd'ın devletinin uzun olması için öncelikle dünyanın dua ve şükretmesi gerektiğini belirtiyor (N.k.44-9), (N.k.63-12).

Devr-i gül ü devr-i kadeh verdikçe dünyâyâ ferah
Def' ede dillerden tarah oldukça âlem pür-şegab, (N.k.63-29)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde dünyâ kavramıyla ilgili on sekiz beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından daha azdır. Enverî, söz konusu kavramı dört değişik anlamda kullanmıştır.

a) Devlet adamlarının meşgul olduğu hususları, dünya işleri olarak vafediyor. Kendisinden bahsedilen devlet adamı, yerinde karar kılmayan kalemiyle, (bî-karar olan kalemiyle) dünyanın işlerini karara bağlayıverdi. İsabetli görüşüyle, dünya mülküne sebat verdi (E.k.15-6).

Dünyâ herâb u dîn be hâlel bûd u 'adl-i tu

Âbâd kerd her du kenûn teş ü âb hâh⁷⁸⁷⁸,⁷⁸⁷⁹, (E.k.160-18)

b) Dünyadaki insana hitab eden nimet ve imkânları, dünyevî saadet olarak tavsif ediyor. Enverî dünyaya hitaben şöyle diyor: “Senin bir, iki kap kudret helvana kani olan (doyan) en kutlu (mutlu) kişi kimdir? O, dünyevî ve dinî saadetle, mügamdır (dünya nimet ve saadetine doymuştur)” (E.k.32-20).

Ne-dâdî dil be dünyâ vü be ‘ukbâ

Ne-bestî vehm der vâlâ vu der dîn⁷⁸⁸⁰, (E.k.145-12)

c) Enverî’nin dünya kavramını öncelikle yaşadığımız, mücerret dünya anlamında kullanmasıdır. İt, köpek olan vahşi koleleri, dünyayı istila etti. Muhafızı, tekmeyle kendi komutanın tacını parçaladı (E.k.37-22). Enverî, övdüğü bir bina için şöyle diyor: “Dünya ve dinin gayesi (hedefi) olan bu mübârek bina mamur olsun. Ebediyyen mamur olması gibi, (felaket gibi) hadiselerden de uzak bulunsun” (E.k.42-1). Söz konusu ettiği veziri; devlet makamına ululuk veren ve yaratılışı tamamlayan zat, dünyanın veziri, dinin şanı ve cihanın koruyucusu şeklinde tanımlıyor (E.k.96-2), (E.k.114-2), (E.k.123-3). Methedilen zatın sözleşmesi; dünya ve dinde geçerli olacak bir akittir. Onun devri, ülkeyi emniyet ve güvenin sorumluluk atmosferine götürecektir (E.k.143-5), (E.k.173-8). Mensuriye’nin bağı ve sarayı, Aşk olsun ona Sanki Allah’ın dünyaya gönderdiği bir cennettir (E.k.177-1). Enverî kendisinden bahsettiği şahsa hitaben şöyle der: “Dünyanın efendisinin meclisidir, durmak yakışmaz. Kalk ve kusur etme, bahane tutma ve fazla beklentin de olmasın” (E.k.177-19). Dünya ve devletin hamisi, odur. Devletin gözündeki görme, onun fikrinden, devletin ayıklığı onun bahtındandır (E.k.182-2). Çünkü dünyanın emiri, adalet sahibi Ömerdir demiştir. Tüm methiye söylenmiştir, daha neden mana ve mefhum aranıyorki (E.k.183-27).

Girifte mûy vez dünyâ birûn keşîde eccl

Hasûd-i câh-ı tu râ hemçu mûy râ zı hamîr⁷⁸⁸¹, (E.k.97-46)

d) Dünyayı bir şahıs gibi tasvir ediyor. Enverî’nin söz konusu ettiği şahıs; dünyanın Nâsır’ı (yardımcısı), dinin Eb’ül Feth’i (fethin babasıdır). Doğuşundan beri;

⁷⁸⁷⁸ (طشت و اب خواستن) yani seferden geri geldin şimdi tozunu yıkama zamanıdır.

⁷⁸⁷⁹ Dünya bozuk ve din dağılmak üzere iken (elden gitmek üzere iken); senin adaletin, ikisine de düzen verdi (toparladı, mamur etti). Şimdi su ve leğen iste.

⁷⁸⁸⁰ Gönlnü dünya ve ahirete vermedin. Yücelik ve alçaklık için hayal kurmadın.

⁷⁸⁸¹ Ecel, senin makamını kıskanan kişiyi saçından tutup hamurdan tüy çeker gibi dünyadan dışarı atsın.

bayrağı için fetih zaruridir, ilahi yardım, kaçınılmaz olmuştur (E.k.94-5). Enverî'ye göre kişi o dünya efendisi olan, sevecen insana, inancından dolayı eğer kulluk etmezse kendisine düşmanlık etmiş olur, başka düşmana da gerek yoktur (E.k.134-9)

(B)

Nefî, kasidelerinde dünyâ kavramını, Enverî gibi öncelikle yaşadığımız ve bildiğimiz dünya anlamında kullanmıştır. Dünya kavramıyla ilgili dile getirdiği beyitlerin ekserisi bu konuyla ilgilidir.

Nefî, övdüğü şahsın kılıcının dünyaya kuvveti bir burhan olduğunu (N.k.3-5); onun kanlı kılıcının güneş gibi parladığını söylüyor (N.k.7-25). Nefî, kendi manzumelerini Hz. Musa ve Hz. İsa'ya ait nutkun nefeslerinin eserleri olduğunu (N.k.8-5); Sultan Ahmed'in makamının yıldızına dünyanın, tazim ettiğini (N.k.8-26), (N.k.11-21); övülen şahsın düşmanları, Sâm ve Gustehem bile olsa, dünyayı onlara dar edebileceğini, çeşitli örneklerle dile getirmektedir (N.k.16-28).

Dünyayı, mecazi anlamda bir şahıs gibi tasvir etmeleri de iki şairin benzerliklerini ortaya koymaktadır.

Nefî'nin nazmı ile keramet göstermesine karşılık dünyanın ikrar ile onun sözüne ret cevabı vermesi (N.k.32-52); dünyanın her gün övülen zatın dergâhına yüz sürmesi (N.k.36-65); Sultan Murâd'ın devletinin uzun olması için öncelikle dünyanın dua ve şükretmesi (N.k.44-9), (N.k.63-12); onun gül devrinin dünyaya ferah vermesi (N.k.63-29) gibi örnekler, Nefî ve Enverî'nin dile getirdiği benzer manzumelerdir.

Dünyayı, iki şairin de zenginlik ve nimetin sembolü olarak değerlendirmeleri benzer manzumeler olarak değerlendirilebilir. Tabiatıyla söz konusu benzerlikler, Nefî'nin Enverî'den etkilenmiş olduğunu göstermektedir. Nefî, kendi sanatını dünya nimetleriyle mukayese ederek aşağılamaktadır. İskender için ise; "Elimde böyle bir cevher var iken ben dünyayı ne yapayım? İskender, ayinesini başına çalsın" demektedir (N.k.15-58). Sevdiği kişinin lütfunun yanında, dünya ve içindekilerini, cennet bile olsa önemsemiyor (N.k.16-25). Efendisinin yüzünü görmeyi en büyük devlet olarak değerlendiriyor. Buna karşılık dünyanın tüm varlığını hiç mesabesinde değerlendiriyor (N.k.23-28). Zamanın filozofu ve Eflâtun'u olarak mülâhaza ettiği rindin, devlet ve dünya için gam çekmesinin mümkün olmadığını ifade ediyor (N.k.43-16), (N.k.50-51).

(F)

Nef'î'nin, dünyâ kavramını Enverî'den farklı şekilde kullanmış olduğu beyitler de vardır. Mesela dünyayı bazen mücadele edilmesi gereken, kötülüklerin kaynağı olarak görüyor olması, buna örnek teşkil edebilir.

Nef'î yeter da'vâyı ko dünyâ ile gavgâyı ko
Eflâke istiğnâyı ko hâke yüzün sür lâ-cerem, (N.k.16-35)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak; cimriliğin devinin, övülen zatın rahmetiyle, cömertliğe dönüştüğünü belirtiyor (N.k.56-29). Ayrıca Nef'î, fazla yiyip içmeyi de deve benzetiyor (N.k.58-22). Bundan başka övülen şahsın asil ve cins atını deve benzetiyor olması da diğer bir farklılıktır.

Dürr (Dürr-i yetîm, Dürr-i nazm, Dürr-i şehvâr, Dürr-i mehd, Dürr-i yektâ, Dürr-i guşvâr, Dürr-i meknûn, Dürr-i güher, Dürr-i semîn, Dürr-i mengûş, Dürr-i pâk)

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde dürr kavramıyla ilgili yirmi yedi beyit tespit edilmiştir. Ayrıca dürr-i yetîm, dürr-i nazm, dürr-i şehvâr, dürr-i mehd, dürr-i yektâ, dürr-i guşvâr, dürr-i meknûn, dürr-i güher, dürr-i semîn, dürr-i mengûş, dürr-i pâk gibi onbir değişik kavram zikretmiştir. Dürr, Nef'î'nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak Enverî'ye göre daha az yer alan kavramlardandır. Nef'î, söz konusu kavramı dört değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, öncelikle kendini övdüğü manzumelerini inciye benzetmektedir. Nef'î, kendini methederke şöyle demektedir: “İnci gibi olan nazmım, feleğin kulağına küpe olsa; zaman, Nef'î'nin şiiri mi yoksa kozmik âlemdaki Şi'râ yıldızı mı olduğunu bilmez” (N.k.7-34). İmkân madenini, düşünce kazmasıyla kazanların, Nef'î'nin nazmı gibi kıymetli bir cevher bulmalarının mümkün olmadığını söylüyor (N.k.12-40). Bahsettiği şahsın methiyle ilgili ne söylense ona layık olduğunu; onu öven şahsın sözleri inci gibi manzumelerden bile oluşsa ona değeceğini ifade ediyor (N.k.27-38). Nef'î'nin düşüncesi, mücevherlerle dolu dalgaların sahile vurduğu bir denizdir. Onun inci gibi nazmı, denizin sahilinde deste deste yatmaktadır (N.k.33-48). Bahsettiği kişiye hitaben; “sen, sonu olmayan öyle bir ilim deryası ki senin inci gibi sözlerin, Ümmü'l-Kitâb'ın boynu ve kulağının ziyneti olur (N.k.56-24). Metheden kişinin övgüsünün lezzetli olması için, onun kelamının incisi, dünyanın nadir cevherlerinden birisi olmalıdır (N.k.58-43). Şairlik

tabiatı gibi saf bir incinin, toprağın altında bulunmadığını; kendisinin bu gamla helak olduğunu, fakat bu durumun başkalarına garip geldiğini söylüyor (N.k.63-19).

Bahâ tahmîn eder bir kimse yok erbâb-ı ma'nâda
Otuz yıldır ıkd-ı dürr-i nazmım mezâd üzre, (N.k.44-45)

b) Hz. Peygamber'i ve Hz. İsa'yı dürr-i yetim (yalnız, tek eşsiz, babasız) bir cevher olarak nitelemektedir. Nef'î, şiirlerini okuyan kişinin tabiatının, onun feyzi ile Hz. Meryem'in rahmindeki Hz. İsa gibi bir tabiata mazhar olacağını söylüyor (N.k.8-48). Methedilen şahsın, adalet merkezinin feleğinde dolunay gibi olduğunu; saltanatın sedefinde, dürr-i yetim (benzersiz bir inci gibi) gibi bir değer sahip bulunduğunu ifade ediyor (N.k.27-17).

Düşeydi sâye-i ebr-i inâyeti bahre
Cihân-ı nüh-pedere nâz ederdi dürr-i yetim, (N.k.33-29)

c) Nef'î, dürr kavramını, kıymeti itibariyle değişik kavramlarla ele almaktadır. Bunlar; dürr-i girân-mâye, dürr-i şehvâr-ı, dürr-i yektâ, dürr-i gûşvâr, sadef gib pür-dürr, dürr-i meknûn, dürr ü güher, dürr-i nâb, dürr-i hoş-âb, dürr-i semîn, dürr-i mengûş... Bu kavramların her birisi, şair tarafından, övdüğü kişinin niteliklerini tasvir etmede, benzetme unsuru olarak kullanılmaktadır. Nef'î, söz konusu kavramları, kendi tabiatını ve sanatını dile getirmede kullanmakla birlikte, bahsettiği şahısların niteliklerini tasvir etmede de kullanmaktadır. Nitekim övülen şahsın bedenini ikbal atı için (dünya için) şahlara layık bir inci olarak görüyor (N.k.19-36). Sultan Murad'ın iki şehzadesini anlatırken, benzerliklerini dile getirmek için şöyle diyor: "Manada, iki inci olarak, sureten tek bir ışıktırlar. Hakikatte ise her biri tekrar edip duran farklılıkları temsil etmektedir" (N.k.20-2). Nef'î'ye göre deniz, övülen zatın cömert elinin korkusuyla muztar olmasaydı; derininde, şahlara layık inci hazinelerini saklamazdı (N.k.21-19). Onun lütfu, dalgalara bezletmenin (saçmanın, ihsanın) adabını gösterse; denizin sahili inci ve mercandan görünmez olur (N.k.51-29).

Hüner gûyâ denizdir mâliki kilik-i güher-pâşın
Kerem güya sadefdir tab'-ı pâkin dürr-i şehvârı, (N.k.50-39)

Kendisinden bahsettiği şahsın öfkesini anlatırken şöyle der: “Onun kahır ateşinin tabiatı (özelligi), denizlere düşse; o denizlerin incisini zerre gibi parçalara ayırır. Denizdeki gırdabı da ateşten bir tandıra çevirir (N.k.57-21).

Nef’î sanatını şöyle övüyor: “Şahlara layık olan nazmımı bir ipliğin üzerine dizmek isteseydim; ay gibi parlak olan Zühre yıldızının zülfünün telini, feleğin yörüngesine çekerdim” (N.k.6-26). “Sanatkâr olan tabiatımın sedef gibi inciyle dolması şaşılacak bir şey değildir. Çünkü nisan bulutunun feyzi ona ulaşmıştır” (N.k.31-43). “Ey Nef’î! Nazmım gizli ve parlak inci olsa da; dolambaçlı söz söyleme aybı, onu yine kesada düşürür” (N.k.32-64). Her zaman olduğu gibi kendinden bahsederken yine şöyle der: “Kader, benim tabiatım gibi bir cevheri dünyaya her zaman getirmez. Çünkü sedef, benzeri olmayan bir inciye nice senelerde meydana getirir” (N.k.28-49). “Öyle bir şevk ile fikir deryasına dalmak istedim ki; sözüm, saf bir inci gibi kabul kulağının zineti oldu” (N.k.56-35). Genç kızın (Zühre’nin, Venüs’ün) küpesinin incisi, naz eder ve kutsilerin gönlünün sırrına tercüman olur (N.k.29-56). Nef’î, kâ’im-makam Muhammed Paşa için şöyle diyor: “Senin methini yapmak için o kadar değerli inciler dizdim ki; korkarım düşüncenin ince ipliği, tahammül etmez (onu taşıyamaz)” (N.k.57-41). Güneşin küpesi, Zühre yıldızı (Venüs) bile olsa; küpenin incisiyle yüzün, o denli nur ve parlaklık kazanmaz (N.k.62-25).

Tab’ım ol bahr-ı güher-pâş-ı suhandir kim anın

Rîze-seng-i sâhilinden ter düşer dürr-i hoş-âb, (N.k.56-48)

Enverî: Enver’î’nin kasidelerinde dürr kavramıyla ilgili otuz altı beyit tespit edilmiştir. Enver’î’nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef’î’nin kasidelerindeki beyit sayısından daha fazladır. Enverî, söz konusu kavramı sekiz değişik anlamda kullanmıştır. Ayrıca dürr-i yetîm, dürr ü gevher, dürr-i semîn, dürr-i şahvâr, dürr-i meknûn, dürr-i nazm, dürr-i mensûr, dürr-i kenâr, dürr-i deryâ, dürr-i Aden gibi değişik kavram zikretmiştir.

a) Enverî, söz konusu kavramı, değişik mevsimlerde meydana gelen tabiat olaylarıyla ilişkilendirerek anlamlandırıyor ve benzetme unsuru olarak kullanıyor. Bahar mevsimini, Kurban bayramındaki hediye dağıtanlara benzetiyor. Bulutun eteklerine inci, mercan sunuyor (E.k.1-3). Övülen zat, İnci mercan olan rumuzla sırları keşfeder (E.k.27-29). Bulut değerli (pahalı) inciye gebedir. Mücevher, onun değerinden ucuzdur (E.k.33-

13). Eğer denizin iftiharı onun eliyle olmasaydı, sedefin dilinde inci ve mücevher yerine kan bulunurdu (E.k.46-8), (E.k.47-8). Enverî, methettiği zata hitaben şöyle diyor: “Zamanın denizinin incisi kimdir? Sensin. Bu söz ciddiye alınan bir aklın ifadesidir” (E.k.55-50). İhsan eden şahıs, sürme (gümüş) renkli gökyüzünde, sanki inci mercan ve mücevheri birbirine karıştırmıştır (E.k.88-27). Çünkü o konuşurken, deniz incisi yağar. Kalem, ucuyla hoş kokulu misk ezer (E.k.88-52).

Tab-‘ı tu ki ebr ez o keşed dürr

Yek t’abiye kerde sed sehâ râ⁷⁸⁸², (E.k.2-22)

b) Gözyaşını, inciye, onu da değerli bir mücevhere benzetmek suretiyle; incinin başka unsurlarla münasebetini sanatlı bir şekilde ortaya koymaya çalışıyor. Enverî kendi sanatının duygusal arkaplanını şöyle tasvir ediyor: “Kaleminden dökülen cevher düşümlerini tertip etme hasreti, kıymetli bir inci gibi olan gözyaşını, değerli mücevher haline getirmiştir” (E.k.6-10). Gül; yakut gibi kırmızı, cam şeklinde parlayan ateştir. Ateşin kıvılcımı ise; ondan fışkıran inci ve mercan gibidir (E.k.76-13).

c) Övdüğü şahsın dünyadaki tesirini, yeryüzüne saçılan incilerle ilişkilendiriyor. Enverî, övdüğü şahsın şefkat ve cömertliğini şöyle tasvir ediyor: “Toprağın kimyasına (iksirine,) senin incilerin saçılmadığı müddetçe, Güneş yeryüzüne (toprağın bağrına) mücevher madeni olarak hiçbir şey bırakmaz” (E.k.9-27). Onun devletinin zamanı, tarihlerin (kaydetiği) biricik örneğidir. İnciyle dolu olan gizli mücevher kutusu, onun kanunlarından meydana gelmiştir (E.k.46-13). Felek, güzellik mucizelerini temsil eden Kısra’nın tacını; inci ve yakuttan meydana gelen, İskender’in çadırının tepesine koydu (E.k.141-6). Enverî, ‘İmâdü’l-Dîn Ebu’l-Fadl Tûrânî’nin Methine başlamadan önce mukaddime olarak tarihi örneklerden bahsetmekle; ele alacağı şahsın, farklılığını ve büyüklüğünü ortaya koymak istemektedir. Hükümdarları tasvir ederken şöyle der: “Birisi gümüş gibi bir fındık, biri altın yüzük (mühre, top) gibidir. Biri, Bedehşan yakutu, biri ise Aden incisi gibidir” (E.k.144-6).

Ez vücûd-i cûd u âb u âteş-i ikbâl-i ost

Bâd râ pâkîzegî vü hâk râ pür dürr-i kenâr⁷⁸⁸³, (E.k.77-18)

⁷⁸⁸² Senin tabiatın o denli rahmet yüklüdür ki, bulut inciye ondan meydana getirir. Nitekim bir hareketiyle yüzlerce cömertliği gösterir.

⁷⁸⁸³ Onun, ikbal ateşi ve suyu, cömertliğinin varlığındandır. Rüzgâra temizleyici özelliği veren ve ülke kıyılarını inciyle doldurup taşıran, yine onun bu cömertliğidir.

d) Söz konusu ettiği zatı övmek için ifade ettiği sözleri inci olarak vasıflandırıyor. Ayrıca övdüğü şahsın sözlerini ve kaleminin eserlerini de (fermanlarını) inci olarak değerlendiriyor. Enverî, methettiği zata hitaben şöyle diyor: “Eli, senin denizine daldırınca, kalem ondan, şahlara layık incilerinle doluverdi” (E.k.16-20). Kalemin kamışı, övülen zattan dolayı başında parladı (inci gibi oldu) (E.k.45-33). Kendi sözlerinden bahsederken şöyle diyor: “Eğer kulun duası kabul olacak olursa, o zaman ben kulunun ağzındaki söz, gizli inci gibi olsun” (E.k.47-22). “Onun parlak sözü, senin huzurunda kabule mazhar olursa, yeryüzü (ülke) büyük incinin içinde saklansın” (E.k.48-24). Enverî, başka bir şairden bahsederken şöyle diyor: “Konuşma anında bazen harfleri karakterlerine göre sıralar. Bazen bir köşede, şahlara layık, inci, mercan döktürürcesine konuşur” (E.k.68-20). “Yüksek sesle, matla beytini okumaya başladı. O zaman, nasıl şahlara layık, güzel beyitlerin rivayeti olduğunu anladım” diyor (E.k.74-26). “Enverî; yüz akıyla, ateşli bir şekilde, senin methini yapmakta, inci gibi nazmının mücevher kutusunu (şiirlerini); rüzgâr gibi eserek, ülkenin üzerine saçmaktadır” (E.k.77-21). Çünkü o zat konuşurken, deniz incisi yağar. Kalem, ucuyla hoş kokulu misk ezer (E.k.88-52). “Kaleminin tüm yazıları, dizilen inci gibidir. Nutkunun incilerinin hepsi, vahy-i münzel gibidir” (E.k.115-8). “Senin kaleminin ucu; içerisinde yüz bin nadide (benzersiz) incinin bulunduğu, bol ateşli, kızgın deniz gibidir” (E.k.137-27). “Senin cömert tabiatının denizi, nutkunun mücevher kutusunu pek değerli incilerle doldurmuştur” (E.k.147-26).

Be ‘ahd-i nutk-i tu ne-zı hâsiyet-i dehân-ı sedef⁷⁸⁸⁴

Nefes-i hemî ne-zened bel zı neng-i dürr-i yetîm⁷⁸⁸⁵, (E.k.138-25)

e) Enverî’ye göre dile getirilen şiirleri dinlemekle kulak inci, mercân derlemiş olur. Övülen zatın şairinin rivayet ettiği şiirlerin edasından, kulak sanki inci mercan derlemiştir (E.k.28-7). Kulak onun nutkunu duymakla, değer biçilmeyen mücevher küpe takmıştır (E.k.114-9).

Henüz ez istimâ‘-i şi‘r nîkûst

Hired râ gûş derc dürr-i meknûn⁷⁸⁸⁶, (E.k.145-27)

⁷⁸⁸⁴ İstiridye, midye

⁷⁸⁸⁵ Senin konuşman sırasında, sedefin ağzı (istiridyenin ağzı), kendi özelliğinden dolayı kapalı değildir. Belki senin karşında ağzında olan benzersiz incinin utancından dolayı, ağzını kapalı tutmaktadır.

⁷⁸⁸⁶ Şiir dinleme, şimdilik iyidir. Kulak, akıl için gizlenmiş (saklanmış) inci toplamaktadır.

f) Methettiği zatın sağ elini, inci ile özdeşleştiriyor. Onun sağ eli (inci saçan cömert eli), Yemen yüzüğü (yakutu) olur. Dizginindeki mücevher, Süreyyâ yıldızı (gibi) olur (E.k.40-24).

Meclis-i ‘âlîy-i ‘Alâ’üddîn ki ez dest-i sehâş

Zer zı kân hâhed emân u dürr zı deryâ zînhâr⁷⁸⁸⁷, (E.k.69-12)

g) Övdüğü kişinin öfke ve gazabının neticesinde, inci gibi madenlerin kimyasının değiştiğini ifade ediyor. Onun kahır, denize asker sevketsen, saflıkta bembeyaz olan inci, sedefin gırtlığında narın çekirdeği gibi (kızıl, kanlı) olur (E.k.74-40). Artık değerli bir inci olarak görülme; düşmanın değersiz yörüngesini (sütununu) önemsememek lazım (E.k.149-40).

O be târâc-ı kazâ dürr çün ganîmet der mesâf

Zo tebâyi‘ der cedel kân cüz velî ân ‘uzv lek⁷⁸⁸⁸, (E.k.109-17)

h) Söz konusu ettiği kişinin üstünlüğünü ve benzersizliğini ifade etmek için onu, dürr-i yetim (sedefin içindeki tek inci) şeklinde değerlendiriyor. Ayrıca Hz. Peygamber’i de dürr-i yetim olarak vasediyor. Enverî’ye göre onun kaleminin ucu; içerisinde yüz bin nadide incinin bulunduğu, bol ateşli, kızgın deniz gibidir (E.k.137-27). Hz.Pegamber, şeriatın akibetinin hissesinden yararlanmada, asla geri kalmamıştır (E.k.149-27).

Be ‘ahd-i nutk-i tu ne-zı hâsiyet-i dehân-ı sedef⁷⁸⁸⁹

Nefes-i hemî ne-zened bel zı neng-i dürr-i yetim⁷⁸⁹⁰, (E.k.138-25)

(B)

Nef’î, Enverî gibi övdüğü şahıs hakkında dile getirdiği beyitlerini inci olarak nitelendiriyor. “İnci gibi olan nazmım, feleğin kulağına küpe olsa; zaman, Nef’î’nin şiiri mi yoksa kozmik âlemdeki Şi’râ yıldızı mı olduğunu bilmez” (N.k.7-34). İmkân madenini, düşünce kazmasıyla kazanların, Nef’î’nin nazmı gibi kıymetli bir cevher bulmalarının mümkün olmadığını söylüyor (N.k.12-40). Bahsettiği şahsı öven sözler, inci gibi manzumelerden bile oluşsa ona degeceğini ifade ediyor (N.k.27-38). Nef’î’nin

⁷⁸⁸⁷ ‘Alâ’üddîn’in cömertlik elinden teşekkür eden yüce meclisi öyle bir meclistirki; altın, onlara karşı maden ocağından aman dlenir. İnci ise deryaya sığınır.

⁷⁸⁸⁸ O; kaderin yağmasıyla, savaş meydanında, ganimet alınan inci gibidir. Onun yüzünden tabiatlar savaşırlar. Nitekim o, cüzdür, ancak o uzuv sakattır.

⁷⁸⁸⁹ İstiridyen, midye.

⁷⁸⁹⁰ Senin konuşman sırasında, sedefin ağzı (istiridyenin ağzı), kendi özelliğinden dolayı kapalı değildir. Belki senin karşında ağzında olan benzersiz incinin utancından dolayı, ağzını kapalı tutmaktadır.

düşüncesi, mücevherlerle dolu dalgaların sahile vurduğu bir denizdir. Onun inci gibi nazmı, denizin sahilinde deste deste yatmaktadır (N.k.33-48). Methettiği kişinin sözlerini de inci olarak isimlendiriyor (N.k.56-24), (N.k.58-43). Nefî, şairlik tabiatı gibi saf bir incinin, toprağın altında bulunmadığını söylüyor (N.k.63-19). Otuz yıldır, İnci gibi manzumelerini değerlendirecek bir mana erinin bulunmadığından yakınıyor (N.k.44-45).

Nefî'nin methettiği şahısların sözlerini ve kalemlerinden südur eden beyanlarını inci olarak vasıflandırması da Enverî'nin aynı mevzuda dile getirdiği beyitlerine benzemektedir.

Nitekim Nefî, methettiği kişiye hitaben; “sen, sonu olmayan öyle bir ilim deryası ki senin inci gibi sözlerin, Ümmü'l-Kitâb'ın boynu ve kulağının zineti olur” demektedir (N.k.56-24). Onun kelamının incisi, dünyanın nadir cevherlerinden biri olmalıdır (N.k.58-43).

Nefî'nin dürr-i yetîm kavramını kullandığı manzumeleri de hem şekil hem de mana olarak, önemli ölçüde Enverî'nin manzumelerine benzemektedir.

Nefî, Hz. Peygamber'i ve Hz. İsa'yı dürr-i yetim (yalnız, tek eşsiz, babasız) bir cevher olarak nitelemektedir.

Şiirlerini okuyan kişinin tabiatının, onun feyzi ile Hz. Meryem'in rahmindeki Hz. İsa gibi bir tabiata mazhar olacağını söylüyor (N.k.8-48). Methedilen şahsın, adalet merkezinin feleğinde dolunay gibi olduğunu; saltanatın sedefinde, dürr-i yetîm (benzersiz bir inci gibi ve ya Hz. Peygamber) olduğunu söylüyor (N.k.27-17). Onun inayet bulutunun gölgesi denize düşseydi; dürr-i yetîm, dokuz feleğin babasına naz ederdi (N.k.33-29).

Nefî, söz konusu ettiği kişinin öfke ve intikamını vafederken sanki Enverî'den ders almış gibidir. Bahsettiği şahsın öfkesini anlatırken şöyle der: “Onun kahır ateşinin tabiatı (özelliği), denizlere düşse; o denizlerin incisini zerre gibi parçalara ayırır. Denizdeki gırdabı da ateşten bir tandıra çevirir (N.k.57-21).

Dürr-i girân-mâye, dürr-i şehvâr-ı, dürr-i yektâ, dürr-i gûşvâr, sadef gib pür-dürr, dürr-i meknûn, dürr ü güher, dürr-i nâb, dürr-i hoş-âb, dürr-i semîn, dürr-i mengûş... Bu kavramların her birisi, Nefî ve Enverî tarafından, övülen kişinin niteliklerini tasvir

etmede, benzetme unsuru olarak kullanılmaktadır. Nef'î, yukarıdaki kavramlarla ilgili dile getirdiği beyitlerin birçoğunda Enverî'ye benzerlik göstermektedir (N.k.56-48).

Hüner gûyâ denizdir mâliki kilik-i güher-pâşın

Kerem güya sadefdir tab'-ı pâkin dürr-i şehvârı, (N.k.50-39)

(F)

Nef'î'nin, dürr kavramını Enverî'den farklı şekilde kullanmış olduğu beyitler de vardır. Nitekim övülen şahsın bedenini ikbal atı için (dünya için) değerli (şahlara layık) bir inci olarak görüyor (N.k.19-36). Sultan Murad'ın iki şehzadesini anlatırken, benzerliklerini dile getirmek için onların; “manada, iki inci olarak, sureten tek bir ışıktırlar. Hakikatte ise her biri tekrar edip duran farklılıkları temsil etmektedir” diyor (N.k.20-2).

Ebr (Bulut)

Nef'î: Nef'î, bulutu bolluk, birkaç anlamda kullanmıştır.

a) Zenginlik ve cömertlik sembolü olarak değerlendirir (N.k.7-22).

b) Özellikle Nisan bulutunu, tabiatın diriliş sebebi olarak, denizdeki incilerin teşekkül vesilesi görmektedir (N.k. 7-23).

c) Ayrıca Nef'î, bulutun bahar mevsiminde tabiatı rahmetiyle ıslatmasını, savaştaki zafer kılıcına benzetmekte, yağmurun yağışını ise semadan nüzul eden, ilahi yardıma teşbih etmektedir (N.k. 10-36).

ç) Fakat Nef'î'nin, bulutla ilgili dile getirdiği düşüncelerinde; kaside yazdığı kişilerden ziyade, kendini methetmesi dikkat çekmektedir.

Hâmemdir o ebr-i çemen-ârâ-yı suhan kim

Bir katresi bir gülşeni şâdâb-ter eyler (N.k.11-44).

Enverî: Enverî, kasidelerinde söz konusu ettiği kişileri, çeşitli özellikleriyle vasfetmiştir.

a) Övdüğü şahısların, bazen kahramanlıklarını, bazen adaletini, bazen hoşgörüsünü, bazen de cömertliğini dile getirmiştir.

b) Enverî, bulut ve benzeri kavramlarla, daha çok başkalarını övmüştür.

c) Nefî gibi kendini fazlaca nazara vermemiştir. Ebr kavramı ile övdüğü kişinin merhametini, adaletini, haşmetini ve rahmetini betimlemiştir. Bununla birlikte, bulut kavramının, çoğunlukla kişinin cömertliğini öne çıkarmada kullandığı müşahede edilmektedir. Mesela bulutun bahar aylarındaki halini, bayramlarda eteklerinde inci mercan dağıtan cömert insanlara benzetir (E.k. 1-3). Hüsn-i ta'lil yaparak; bulutun inciye, sehavet sahibi insanların vasıtasıyla meydana getirdiğini iddia eder (E.k.2-23). İhsan sahibi şahısların mutfaklarından çıkan dumanın, yağmuru oluşturmakta, buluttan daha fazla etkili olduğunu, mübalağalı bir biçimde ifade eder (E.k. 3-19). Cömertliği, kaynayan bir denize benzetirken, ihsan bulutunu, denizin derin kısmının, köpürerek, dalgalar halinde ilerlemesine teşbih eder (E.k.4-10). Enverî'ye göre bulut, çiçek goncalarının annesi gibidir. Çünkü ağızlarını ona doğru açmaktadırlar.

Ver ebr ne der dâyeğî tıfl-ı şukûfe est

Yâ zân sûy-i ebr ez çe guşâdest dedhân râ⁷⁸⁹¹ (E.k.5-16)

(B)

Enverî, bulutu, Nefî'de olduğu gibi, baharın, hayatın ve hediyeleşmenin sembolü olarak görür (E.k.1-3), (E.k.66-14). Bulut, incinin meydana gelme sebebidir (E.k.2-23), (E.k.32-13), (E.k.67-21). Lalenin ve sedefin ağzı buluta bağlıdır (E.k.54-18).Tabiat olaylarını, hatta kaderi, övdüğü kişinin hizmetinde gösterir (E.k.5-63). Kasidelerinde, bulutu mübalağa unsuru olarak, teşbih ettiği şeylerle mukayese eder kuraklık yılı, memduhun cömertlik bulutunun kapısında bekleyip duran dilencidir (E.k.44-6), (E.k.94-4).Onun çadırı bulut gibidir, zafer seli onun yukarı kaldırır, kurak olan bölgelere, Fırat ve Dicle olur (E.k.46-14). Bulut, âb-ı hayâtın yeryüzüne yağma vasıtasıdır (E.k.60-17).Cömet kişinin eli, Nisan bulutuna benzetilir (E.k.135-25).

Ki bâred ez dehen-i ebr ber sedef lü'lü'

Ki pûşed ez eser-i sun' der semen korte⁷⁸⁹²(E.k.103-14)

⁷⁸⁹¹ Eğer bulut çiçeklerin goncalarına dayelik (annelik) yapmamış olsa idi, çiçekler ağızlarını buluta doğru açarlardı mıydı?

⁷⁸⁹² Kim; bulutun ağzından sedefe, inci yağıdırıyor? Kim; yaratılış nişanesinden yasemine gömlek giydiriyor?

Nefî de Enverî gibi bulutu denize benzetmekte (N.k.7-22), (N.k. 6-12), mücevherlerin kaynağı olarak görmektedir (N.k. 7-23). İnayetinin damlası Nûh Tufanı'ndan daha büyük bir su kitlesini temsil eder (N.k. 33-28). Cömert kişinin dumanı, gül bahçesinin mutluluk bulutu, şimşegi ise korku ve keder harmanına, Siccîlden atılan ateş küresidir (N.k. 36-5).

Düşeydi sâye-i ebr-i inâyeti bahre

Cihân-ı nûh-pedere nâz ederdi dürr-i yetîm (N.k. 33-28).

(F)

Enverî, özellikle methettiği kişilerin; merhamet, cömertlik, ihsan, bağışlama, adalet, himaye gibi sıfatlarını anlatırken, çoğunlukla bulut ve derya kavramını kullanmıştır (E. K.70-43), (E.k.72-14). Enverî, övdüğü kişiyle, kavram olarak ele aldığı unsurları mukayese eder ve övdüğü kişi karşısında, diğerlerini aşağılar (E.k.115-12), (E.k.117-5), Nitekim Enverî'ye göre minnetsiz ve karşılıksız bir şekilde ihsanda bulunanların cömertliği, bulutu ve denizi kıskançlıktan seraba çevirmektedir (E.k.12-27). Ona göre cömertlik, sadakati temsil eder, bu durumda bulutun cömertliği yalan, denizinki sahtedir (E.k.17-35). Bulutun, cömert kişinin elini bildiğini iddia eder. Çünkü cömert ismi, onun üzerinde bulunmakla bühtan sahibi olur (E.k.32-24), (E.k.39-11), (E.k.44-6). Bulut âşıktır, Enverî gibi sürekli ağlamaktadır (E.k.67-6), (E.k.72-14). Feleğin olumsuz gidişatından dolayı da ağlamaktadır (E.k.60-26).

Ve âncâ ki muhît-i kefi o ebr ber engiht

Ber ebr keşed hâsıl-ı bârân-ı benân râ⁷⁸⁹³ (E.k.5-9)

Nefî, söz konusu kavramla; keskin ve mübalağalı ifadelerle, özellikle fahriye beyitlerinde, kendi sanatını övmektedir (N.k.11-44), (N.k.31-40), (N.k.32-50), (N.k.38-24), (N.k.40-49).

Acep mi tab'ım olursa sadef gibi pür-dürr

Kefinden erdi ana feyz-i ebr-i nîsânî(Nk.31-40)

⁷⁸⁹³ Onun elinin ulaştığı yerde rahmet bulutu coşmaya başlar ve bulut, yağmurun nimetini onun parmağının işaret ettiği yöne iletir.

Ayrıca bulutu, kâinattaki varlıkların teşekkül ve kemali için bir hayat kaynağı olarak görmektedir.

Dönerdi şu'le-i gevherle keff-i mihre sadef
Çekeydi çeşme-i re'yinden ebr eger bir nem(N.k.38-24)

Ebûbekr

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Ebûbekr kavramıyla ilgili üç beyit tespit edilmiştir. Nef'î'nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak Enverî'ye göre daha fazla yer alan kavramlardandır. Nef'î, söz konusu kavramı üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Övülen zatı, itikadıyla Hz. Ebû Bekir'e, adaletiyle Hz. Ömer'e benzetmiştir.

Dâd-güster dâverâ Şâhenşehâ dîn-perverâ
Ey Hudâvend-i Ömer-adl ü Ebûbekr-i'tikâd, (N.k.26-27)

b) Ehl-i dalalet olarak kabul ettikleri Râfîzî'lerin Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e hakaret ederek, küfürle itham etmelerine karşılık, bunların intikamının alınmasını istiyor.

Kırıp al dâdını Sıddîk u Fârukun revâfızdan
Alîlik et koma mülkü Acemde bir teberrâyı, (N.k.28-40)

c) Dört halifenin özelliklerini ve birbirlerini takip sırasını ifade ediyor. Övülen kişiyi; Peygamber'in ashabına uyan, din ehlinin imamı olarak tarif ediyor. Ayrıca Hz. Ali ve Hz. Osmân'ın ahlakına tabi olup Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in mesuliyet ve adaletine sahip olduğunu vurguluyor.

Peyrev-i ashâb-ı Peygamber imâm-ı ehl-i dîn
Hayder-i Osmân-şiyem Sıddîk-ı Fârûk-ı ihtisâb, (N.k.56-10)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Ebûbekr kavramıyla ilgili iki beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından daha azdır. Enverî, söz konusu kavramı iki değişik anlamda kullanmıştır.

a) Hz. Ebû Bekir'i, itikadı ve sadakatıyla söz konusu etmiştir.

Be i'tikâd-ı Ebûbekr ü savlet-i Fârûk

Be ters-kâri-yi ‘Osmân u Hikmet-i Haydar⁷⁸⁹⁴, (E.k.85-74)

b) Toplumda, Hz. Ebû Bekir’in sıfatı ve lakabı olan “sıdk”a karşılık “kızb”ın, yüz bin kat fazla olduğunu belirtiyor.

Yek ‘âlim ü sed hezâr câhil

Yek sâdık u sed hezâr kâzib⁷⁸⁹⁵, (E.k.14-31)

(B)

Nef’î, Enverî gibi Ebûbekr kavramını, sadakat ve sağlam itikadıyla söz konusu ediyor. Övdüğü şahsı, ahlakı ve itikadıyla Hz.Ebû Bekir’e, adaletiyle de Hz. Ömer’e benzetiyor (N.k.26-27). Ayrıca Hz. Ali ve Hz. Osmân’ın ahlakına tabi olup Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer’in mesuliyet ve adaletine sahip olduğunu dile getiriyor (N.k.56-10).

(F)

Nef’î’nin, Hz. Ebû Bekir’le ilgili Enverî’den farklı şekilde mevzular dile getirdiği beyitler vardır. Ehl-i dalalet (sapkınlar güruhu) olarak kabul ettiği Râfîzî’lerin, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer’e hakaret ederek, küfürle itham etmelerine karşılık; Hz. Peygamber’in hem kayın pederi hem de en yakın arkadaşları olan bu zatların intikamlarının Rafizilerden alınmasını istemektedir (N.k.28-40).

Eflatun

Nef’î: Nef’î’nin kasidelerinde Eflatun kavramıyla ilgili beş beyit tespit edilmiştir. Eflatun, Nef’î’nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak Enverî’ye göre daha fazla yer alan kavramlardandır. Nef’î, söz konusu kavramı beş değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef’î, aklın kuvvetini, Eflatun’la özdeşleştiriyor.

Nef’î’ye göre Sultan Murad, mana yolunun (sûretinin) padişahı ve gönül ehlinin hidividir. Nüktedanlığıyla birlikte İskender ve Cem’in makamına sahip, Eflâtun kadar akıllıdır (N.k.26-14).

⁷⁸⁹⁴ Ebubekir’in itikadına ve Ömer’in vakarına, Osman’ın Allah korkusuna, Ali’nin hikmet ve ilmine...

⁷⁸⁹⁵ Bir âlime, karşılık, yüzbin câhil, bir doğruya karşılık yüzbin yalancı bulunmaktadır.

b) Kasabanın, yegâne sihirli şiir söyleyen, yaratıcı şairi olarak itibar gören kişinin; saçma ve yalan hezeyanlar dile getiren, cahil Eflatun ve âlemin karabasanı olduğunu söylüyor (N.k.39-49) .

c) Methettiği şahsın, hikmet yolunda rehberinin, Eflatun olduğunu ifade ediyor. O, hikmet yolunun değerli atının, çevik seyisi olduğu halde; önündeki rehber, ancak Eflatun olabilir (N.k.50-22).

d) Şeyhülislam Es'ad Efendi'ye saygı gösterme hususunda onu; İskender'in şerefine sahip, Eflatun olarak tavsif ediyor.

Mehdî-i Îsâ-nefes Nu'mân-ı Hâtem-mekrûmet
Hızr-ı Yûsuf-tal'at Eflâtûn-ı İskender-cenâb, (N.k.56-9)

e) Nef'î, söz konusu ettiği Şeyhülislam Merhum 'Azîz Efendi'yi; İlim kitabının güzel yazısı, Ebû Ali Sinâ ve Eflatun'un kelimelerinin hûlasası şeklinde tanıtır.

O kim kitâbe-i cild-i kitâb-ı dânişidir
Hulâsa-i suhan-ı Bû Alî vü Eflâtûn, (N.k.59-17)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Eflatun kavramıyla ilgili iki beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından daha azdır. Enverî, söz konusu kavramı iki değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enverî, Merv'in Emiri, Nizâmü'l- Mülk Sadrettîn Muhammet'i felsefe ve delil getirmekte; Eflatun gibi görmektedir.

Eger be hikmet ü bürhân misil şod Eflâtûn
Ve ger be haşmet ü fermân semer şod İskender⁷⁸⁹⁶, (E.k.79-34)

b) Eflatun'un ilmi cephesini ön plana çıkartarak övdüğü; Kutbu'd-Dîn Mevdûd Şâh'ın nezdindeki en küçük ilim hadimini, binlerce Eflatun'a bedel görmektedir.

Kemîne çâker-i 'ilmet hezâr Eflâtûn

⁷⁸⁹⁶ Felsefe ve delil getirmekte; Eflatun gibi bile olsa; haşmet ve fermanının tesirinde; İskender, hikâye edilse de;

Kihîne bende-i fazlet hezâr İskender⁷⁸⁹⁷, (E.k.85-42)

(B)

Nef'î, Enverî gibi Eflatun kavramını, akıl ve ilimle özdeşleştirerek, birlikte söz konusu ediyor. Eflatun'u övdüğü şahıslar için örnek ve rehber olarak değerlendiriyor. Nefî, Sultan Murad'ın Eflâtun kadar akıllı olduğunu iddia ediyor (N.k.26-14). Methettiği şahsın, hikmet yolunda rehberinin, Eflatun olduğunu dile getiriyor (N.k.50-22). Şeyhülislam Es'ad Efendi'yi saygı hususunda; İskender'in şerefine sahip, Eflatun olarak tavsif ediyor (N.k.56-9). Şeyhülislam Azîz Efendi'yi; Ebû Ali Sinâ ve Eflatun'un kelimalarının hülasası şeklinde tanıtıyor (N.k.59-17).

(F)

Nef'î'nin, Eflatun'la ilgili Enverî'den farklı şekilde mevzular dile getirdiği beyitler vardır. Nef'î, kasidelerinde methettiği şahıslarla birlikte, birçok kişiyi de hicvetmiştir.

Veziriazam Hüseyin Paşa devrinde, müteşair geçinen birisini eleştirirken onun yaşadığı bölgede etkili şiir söyleyen, yegâne yaratıcı şair olarak itibar gördüğünü söylüyor. Ancak saçma ve yalan hezeyanlar dile getiren, cahil Eflatun (Eflatun gibi mütebahhir olduğunu iddia ettiği halde cehl-i mürekkebi birisi) ve âlemin karabasanı olduğunu ifade ediyor (N.k.39-49).

Efrâsyâb

Nef'î: Efrâsyâb, malum olduğu üzere İran hükümdarlarına karşı mücadele eden Tûrân'ın en kudretli ve büyük hükümdarıdır. Nef'î, Efrâsyâb'ı İran hükümdarlarıyla beraber değerlendirir ve övdüğü veziri, Hz. Süleyman'ın veziri Âsâf'a benzetir. Onun, söz konusu hükümdarların kudret ve ihtişamından daha üstün olduğunu dile getirir. Nef'î'nin kasidelerinde Efrâsyâb'ın isminin geçtiği sadece bir beyit vardır.

Nice Âsaf ki ma'nâda tasavvur olsa râcihdir

Şükûh-ı şevket-i Efrâsyâbu Keykubâd üze, (N.k.44-20)

⁷⁸⁹⁷ Sendeki ilmin en küçük hadimi, binlerce Eflatun'a bedeldir. Faziletinin en küçük bendesi, bin İskender eder.

Enverî: Enverî ise Efrâsyâbı büyük bir padişah olarak görmekte birlikte, onun, insanlığa şeref ve itibar hediye eden bir soya sahip olduğunu ifade eder. Enverî övdüğü kişiyi Efrâsyâb’a benzeterek ondan daha üstün olduğunu vurgular. Enverî’nin kasidelerinde de Efrâsyâb’la ilgili yalnızca bir beyit vardır.

Gevher-i Efrâsyâb ez câh-ı tu
Râned ber takdîm-i Âdem âb u câh,⁷⁸⁹⁸ (E.k.162-15)

(B)

Her iki şairin kasidelerinde Efrâsyâb’la ilgili sadece bir beyit bulunmaktadır. Nef’î, enverî gibi Efrâsyâb’ı İran hükümdarları gibi büyük bir hükümdar olarak görür (N.k.44-20).

(F)

Nef’î, Efrâsyâb’ı kudret ve büyüklüğü ile ele alır ve bu özellikleriyle büyük görür. Enverî ise Efrâsyâb’ın soyunu yüceltir, bu soyun insanlığa şeref ve itibar kazandırdığını ileri sürer (E.k.162-15).

Ejder, Ejderha, Ejdehâ

Nef’î: Nef’î’nin kasidelerinde ejderha (ejder, ejdehâ) kavramıyla ilgili on beş beyit tespit edilmiştir. Ejderha, Nef’î’nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak Enverî’ye göre daha fazla yer alan kavramlardan biridir. Nef’î, söz konusu kavramı yedi değişik anlamda kullanmıştır.

a) Sanatını ortaya koyma hususunda en büyük vasıtası kalemini, gönül hazinesinin, bekçiliğini yapan bir ejderha olarak görüyor. Nef’î’ye göre kalem, gönül hazinesine bekçi olmuş bir ejderhadır. Nef’î’nin sözü ise o hazinenin bekçisinin elindeki, gece kandilidir (N.k.1-27). Nef’î kendi kalemini şöyle vâsfediyor: “Kalemim, mana hazinesinin öyle bir ejderidir ki; ağzından, ışık şulesi gibi, mana nuru görünür (N.k.36-56).

b) Ülkenin sınırlarının etrafındaki nehirleri (ırmakları), devlet hazinesinin bekçiliğini yapan bir ejderha şeklinde değerlendiriyor.

Hıfz içün yâhud vücûd-ı pâdişâhı cûylar

⁷⁸⁹⁸ Efrâsyâb’ın soyu (cevheri, sülbü); senin azametinden, insanoğluna itibar ve şeref hediye etti.

Pâsbân-ı genc-i devlet olmuş ejderhâ mıdır? (N.k.7-5)

c) Sultan Ahmed'in sarayını överken; eyvanının kapısında ejderha ve Anka kuşunun resminin bulunduğunu ifade ediyor. Sultan Ahmed'in sarayının ihtişamına bakıldığında onun; Kehkeşân mı yoksa Nesr-i Tâ'ir (Batı yıldızı) mi olduğu anlaşılmaz. Ayrıca eyvanının kapısındaki ejderha ve Anka kuşunun resimleri de ona daha bir esrarlı hava katmaktadır (N.k.7-21).

d) Methodilen şahsın (Sultan Ahmed'in) toplarının ejder yüzlü olduğunu belirtiyor. Sipahinin saflar halinde denize dalması, arka arkaya gelen dalgalara benzemektedir. Ejder yüzlü toplarının her biri, bir timsah olsa şaşılacak bir durum yoktur (N.k.15-14).

e) Nef'i övdüğü devlet adamlarının, özel yetiştirilmiş atlarını, güzellikleri, heybetleri ve hızlarından dolayı çeşitli varlıklara benzetmektedir. Sultan Ahmed'in atı, yükseğe atladığı zaman ejderha gibi uçmaktadır. Aheste salındığında ise cennet tavusu gibi, eda ile yürümektedir (N.k.10-44). Sultan Osman Han'ın cülusu münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde ise onun atını; Anka kuşu gibi uçan ejderhaya benzetmektedir.

Ne ra'nâ rahş olur el-hak ol ejderhâ-yı Ankâ-per

Ki eylerse cilvesi şermende tâvus-ı hırâmânı, (N.k.12-28)

Sultan Murad'ın, Evren gibi isimlere sahip, özel yetiştirilmiş atlarının, yükseğe atladığında; bazısının güzel tavus kuşuna, bazısının ise hışımla gelen ejderhaya benzediğini belirtiyor (N.k.18-10), (N.k.39-30) .

Şitâb edince döner ejdehâ-yı perrâna

Girer şemâ'il-i hûbâna cilve hengâmı, (N.k.22-28)

Vezîr-i Azam Hüseyin Paşa'nın atlarının ise ne ejderha, ne de Anka olduklarını, şimşek gibi süratleriyle Burak'a benzediklerini, hatta Cibrîl'den dah önde yürüdüklerini ifade ediyor (N.k.39-31). Vezîr-i A'zam Bayram Paşa'nın methinde ise şu beyti dile getiriyor:

Olsa ger feyz-i nem-i meşrebi dünyâya revân

Lûle-i Kevser eder gerden-i ejderhâyı, (N.k.45-12)

f) Nef'î'ye göre din ve devletin gece kandili olan Sultan Ahmed'i korumak için; yedi feleğin çemberi, kat kat olmuş bir ejderha gibidir.

Şeb-çerâğ-ı dîn ü devletdir vücûdun hıfz için

Kat kat olmuş ejdehâdır heft-çarhın çenberi, (N.k.15-17)

Nef'î sanatkâr tabiatını vasfederken şöyle der: “Benim tabiatım, mana cevherlerinden oluşan öyle zengin bir hazinedir ki; kıvrım kıvrım sırtıyla ejderha, ona tılsımlı bir muhafız olmuştur” (N.k.25-46) .

g) Nef'î'ye göre mucizeler ortaya koyan kaleminin rakibi, ancak Hz. Musa (Kelîm)'nın ejderi olabilir. Nef'î, kaleminin yüz binlerce sanat özellikleri ortaya koyan bir unsur olduğunu, benzerinin bulunmadığını, onun denginin ancak Hz. Musa'nın ejderhasının olabileceğini iddia ediyor.

Hâmem ol mu'ciz-tırâz-ı sad-hezârân pîşedir

Kim nazîr olmaz ana illâ Kelîmin ejderi, (N.k.15-45)

Enverî: Enver'î'nin kasidelerinde ejderha (ejder, ejdehâ) kavramıyla ilgili on beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından daha azdır. Enverî, söz konusu kavramı dört değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enverî, ejderha ile korku mefhumunu beyitlerinde beraber işlemektedir. Ejderha ve yılan gibi varlıkların ürkütücü özelliklerini; övdüğü kişiyi betimlemede, benzetme unsuru olarak kullanmaktadır.

Enverî, ızdırap veren yılan gibi, mızraktan acı çeken kişinin, ejderhayı görmüş gibi olduğunu söylüyor (E.k.2-39). Kâhin, eğer sihirle yerden yılan çıkarırsa; feleğin ejderhasının, yılan tutandan korkusu olur mu? (E.k.177 -28).

Ger hasûdet besî est 'âciz nîst

Ejdehâ ez cevâb-ı mâr-efsây⁷⁸⁹⁹, (E.k.179-29)

b) Enverî'ye göre övülen şahsın bayraklarının üzerindeki ejderha, tabiat olaylarına ve hayvanlara hükmetmektedir. Onun bayraklarının üzerinde bulunan ejderhanın

⁷⁸⁹⁹ Eğer kıskananların çoksa; ejderha, yılan tutana cevap vermekten aciz değildir.

bedenindeki can, rüzgârın mutedil esmesini sağlar (E.k.59 -25). Bir ejderha, kargıyı elinde eğip bükünce; zaman, hasmın elindeki kargıyı asaya çevirdi (E.k.71-31). Övülen zatın hamlesinin rüzgârından meydana gelen bayrağındaki ejderha, Meryem'in kucağındaki Ruhullah gibidir (E.k.130 -6). Savaş meydanı olarak, atının nalının adım attığı her yerde; iradenin ejderhası zafer rüzgârından can bulmuştur (E.k.170 -20).

Der mevkib-i tu ejdehây-ı râyet

Şîrân-ı 'arîn râ be dem girifte⁷⁹⁰⁰, (E.k.174 -15)

c) Methettiği zatın mızrağını, bütün halkı öldüren bir ejderhaya benzetiyor.

Ejdehây-ı rumh-i tu halkî be yek dem der-keşed

Vângehî ferbiş ne-gerded înet mu'ciz-i lâğeri⁷⁹⁰¹, (E.k.185-40)

d) Enverî'nin bahsettiği kişi öyle birisidir ki; ejderhanın dikenleri, akrebin sivri dişiyle, taze gül yapraklarına koruculuk yapmıştır (E.k.187-55).

(B)

Nef'î, Enverî gibi ejderhanın resimlerini, kuvvet ve kudretinin sembolü olarak görüyor. Övdüğü şahsın eyvanının kapısında ejderha ve Anka kuşunun resminin bulunduğunu ifade ediyor (N.k.7-21). Ayrıca Nef'î, Enverî gibi ejderhayı koruyucu bir varlık olarak değerlendiriyor. Nef'î'ye göre kalem, gönül hazinesine bekçi olmuştur (N.k.1-27). Yine Nef'î'nin kalemi, mana hazinesinin bekçisi olan ejderhadır (N.k.36-56). Bundan başka ülkenin etrafındaki ırmakları da devletinin hazinesini muhafaza eden ejderhalar şeklinde tavsif ediyor (N.k.7-5). Nef'î'ye göre din ve devletin gece kandili olan Sultan Ahmed'i korumak için; yedi feleğin çemberi, kat kat olmuş bir ejderha gibidir (N.k.15-17). Nef'î'nin tabiatı, mana cevherlerinden oluşan öyle zengin bir hazinedir ki; kıvrım kıvrım sırtıyla ejderha, ona tılsımlı bir muhafız olmuştur (N.k.25-46).

(F)

Nef'î'nin, ejderha kavramını Enverî'den farklı şekilde kullanmış olduğu beyitler, iki şairin ejderha ile ilgili benzer beyitlerinden fazladır. Nef'î, öncelikle Sultan Ahmed'in

⁷⁹⁰⁰ Senin maiyetindeki bayrağın ejderhası; orman arslanlarını nefesiyle kuşatmış.

⁷⁹⁰¹ Senin mızrağının ejderhası, bir anda bir halkı öldürür. Üstelik şişman da olmaz. Senin inceliğinin mucizesi budur.

toplarının ejderha yüzlü olduğunu ve bunların her birinin, bir timsah olmasına şaşılmaması gerektiğini belirtiyor (N.k.15-14). Nefî, övdüğü devlet adamlarının, özel yetiştirilmiş atlarını, güzellikleri, heybetleri ve hızlarından dolayı ejderhaya benzetiyor. Nitekim Sultan Ahmed'in atı, yükseğe atladığı zaman ejderha gibi uçmaktadır (N.k.10-44). Sultan Osman Han'ın atı, Anka kuşu gibi uçan ejderhaya benzemektedir (N.k.12-28). Sultan Murad'ın atlarının, yükseğe atlandığında; hışımla gelen ejderhaya benzediğini belirtiyor (N.k.18-10), (N.k.39-30), (N.k.22-28). Vezîr-i Azam Hüseyin Paşa'nın atlarının ise şimşek gibi süratleriyle Burak'a benzediklerini ifade ediyor (N.k.39-31). Nefî, mucizeler döktüren kaleminin rakibi olarak ancak Hz. Musa'nın asasını görmektedir (N.k.15-45).

Efsun

Nefî: Nefî'nin kasidelerinde Efsun kavramıyla ilgili üç beyit tespit edilmiştir. Efsun kavramı, Nefî'nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak Enverî'nin kasidelerindeki beyitlerle eşit sayıda yer almaktadır. Nefî, söz konusu kavramı üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nefî, öncelikle efsunu, tesirli söz söyleme şeklinde tarif etmektedir. Nitekim sözünün sanatsal etkisini, efsunla, yani sihirle açıklamaktadır. Nefî, kulağına sanatla ilgili bir güzelliğin gelmemesine şaşırmıyor. Çünkü sihirli sözleriyle, dünyadaki bütün sanatçıların ağzını bağlamıştır.

Bir kimseden ermezse nola gûşuma tahsîn

Efsûn-ı kelâmımla cihân beste-dehândır, (N.k.10-64)

b) Ayrıca Nefî, sözünü, cadıların yapmış olduğu sihirlerle benzetiyor ve hiçbir cadının kendisi kadar başarılı olamayacağını iddia ediyor.

Sanatını överken şöyle diyor: “Ey Nefî sözle ilgili, yine binlerce güzellikte ne sihirler ortaya koydun? Acaba senin gibi sihir yapan bir cadı var mıdır”?

Ne sihr etdin yine sözde hezâr ahsente ey Nefî

Senin gibi acep olur mu bir câdû-yı efsûn-ger, (N.k.21-33)

c) Efsunu, etkileyici bir ilim olarak ta tarif etmektedir. Şeyhülislam Azîz Efendi'yi methederken onu, dünyanın bir numaralı âlimi olarak tanıtıyor. Çünkü Allah, ona ilim ve faziletin sihirli aydınlığını vermiştir (N.k.58-21).

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde efsun kavramıyla ilgili üç beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nefî'nin kasidelerindeki beyit sayısı ile aynıdır. Enverî, söz konusu kavramı üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enverî, efsun kavramını cadılığın bir vasıtası şeklinde tarif etmektedir.

“Eline çabuk güzel birisini gördüm ve kendi kendime şöyle dedim. Cadılık yapan sihirbaz Hintli herhalde bu olsa gerek” (E.k.70-9).

b) Bundan başka efsunu, vahşi hayvanları bile kendine ram edebilecek, anber ve miskin etkileyici unsuru olarak vasıflandırmaktadır. Enverî, övdüğü kişiyle ilgili şöyle diyor: “Yaptığı sihre bak ki; anber ve misk ile iki yılanı kendi üstünlüğüne nasıl ram etmiş”.

Be efsûn bîn ki bedângûne musahhar kerdest

Hem be bâlây-i hod ez ‘anber ü ez müşk dû mâr⁷⁹⁰², (E.k.70-10)

c) Enverî, efsunu bazen hile ve efsane olarak ta tarif etmektedir.

Savaş ortamıyla ilgili şöyle bir tespitte bulunmaktadır: “Harp meydanında, savaşın sara hastalığından dolayı (korkusundan); süngü gezdirenin dili efsane söyler”.

Der ân mevkîf ki ez mesrû‘-i peykâr

Zebân-ı rumh gerdân hâned efsûn⁷⁹⁰³, (E.k.145-19)

(B)

Nefî, Enverî gibi efsun kavramını, insan üzerindeki ciddi tesirinden dolayı cadıların yapmış olduğu sihirle özdeşleştiriyor. Sözüyle ortaya koyduğu sanatını da mübalağalı bir şekilde övüyor. Bu konuda hiçbir cadının kendisi kadar başarılı olamayacağını iddia ediyor (N.k.21-33). Kendi sanatının dışında başka bir kabiliyete şahit olmadığını, sitemle karışık övünçle ifade ediyor. Çünkü Nefî'nin sihirli kelamı, dünyadaki bütün ağızları kapamıştır (N.k.10-64).

⁷⁹⁰² Yaptığı sihre bak ki; anber ve misk, iki yılanı kendi üstünlüğüne nasıl bir şekilde ram etmiş?

⁷⁹⁰³ Harp meydanında, savaşın sara hastalığından dolayı (korkusundan); süngü gezdirenin dili efsane söyler.

(F)

Nef'î'nin, efsun ile ilgili, Enverî'den farklı konularda dile getirdiği beyitlerinde, efsunu, etkileyici bir ilim şeklinde tarif etmiştir. Şeyhülislam Azîz Efendi'den söz ederken, onu dünyanın yegâne âlimi ve müftisi olarak takdim etmektedir. Nitekim Allah ona ilim ve faziletin sihirli gününü (aydınlığını) vermiştir.

Azîz Efendi o sadr-ı yegâne-i âlem

Ki vermiş ana Hudâ ilm ü fazl-ı rûz-efsûn, (N.k.58-21)

Fağfûr

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Fağfûr kavramıyla ilgili bir beyit tespit edilmiştir. Fağfûr kavramı, Nef'î'nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak Enverî'nin kasidelerindeki beyitlerden daha azdır. Nef'î, söz konusu kavramı bir anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, dünya çapında şahane bir mecliste, benzersiz bir kadehin (Çin hükümdarına ait olduğu iddia edilen, Fağfûr isimli kâsenin) bulunduğunu söylüyor.

Cihan sahnında bir âmâde bezm-i has-ı şâhâne

Felek bezminde bir şeh-kâse-i yektâ-yı Fağfûrî, (N.k.35-5)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Fağfûrkavramıyla ilgili yedi beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Enverî, söz konusu kavramı beş değişik anlamda kullanmıştır.

a) Semadaki ayı, Kayser'in ve Çin padişahı Fağfûr'un süratli vasıtasına benzetiyor (E.k.28-2)

b) Çin hükümdarı Fağfûr gibi büyük padişahların, Cihan Şahı Sencer'in emrine bağlı bulunduklarını söylüyor. Chan şahı Sencer, öyle birisidirki; Kayser, Fağfûr, Rây, Hân ve Tigin, onun emrine bağlıdır (E.k.35-10). Sezar onun hazinesine her zaman vergi (haraç) gönderir. Çin hakamı, saraya sürekli ağırlıklarla hediye yollar (E.k.159-8).

c) Enverî'ye göre övülen şahsın hasmı, Çîn Fağfûr'u, Gor ve Çîn değildir. Onları kendisine denk görmez (E.k.35-37).

d) Enverî'nin övdüğü, Ebu'l-Muzaffer 'Îmâdu'd-Dîn Pîrûz Şâh'ın, okla, Çin zırhını Fağfûr'un bedenine yapıştırdığını ifade ediyor.

Cevşen-i Çînî be tûr ber ten-i Fağfûr dûht

Miğfer-i Rûmî be gürz ber ser-i Kayser şikest⁷⁹⁰⁴, (E.k.37-16)

e) Enverî, Ebu'l-Feth Nâsîru'd-Dîn Tâhir'in kapısında daima, Kayser'in ve Fağfûr'un elçileri bulunsun diye dua etmektedir.

Men negûyem kez pey-i tefvîz-i melik-i Rûm ü çîn

Ber dereş dâyim resûl-i Kayser ü Fağfûr bâd⁷⁹⁰⁵, (E.k.41-4)

f) Göz, Sultân Sencer'in huzuruna gelme gününde; dergâhının toprağında, Çin hakanı ve Sezar'ın tecellisini bulmuş olduğunu söylüyor (E.k.169-13).

(B)

Nef'î, Enverî gibi Fağfûr kavramını, Çin hükümdarının adıyla birlikte zikretmektedir. Nef'î'nin kasidelerinde Fağfûr'la alakalı sadece bir beyit bulunduğundan, iki şair arasında benzerlikle ilgili fazla bir şey söyleme imkânı da yoktur.

(F)

Nef'î'nin, Enverî'den farklı konularda dile getirdiği bir beytinde Fağfûr'u, yeryüzüne gelmiş, mükemmel özelliğe sahip bir mecliste Çin hükümdarının ismine izafe edilen, benzersiz bir şarap kadehi olarak ifade etmektedir (N.k.35-5).

Enverî'nin kasidelerinde Fağfûr'la ilgili farklı beyitlerin manaları yukarıda zikredilmiştir. Karşılaştırdığımız beyitlerde, Nef'î'nin Enverî'den etkilendiği hususları özellikle belirlemeye çalıştığımızdan, Enverî'nin farklı olarak dile getirdiği beyitlerin değerlendirmelerini tekrar zikretmedik.

⁷⁹⁰⁴ Okla, Çin zırhını, Fağfûr'un bedenine yapıştırdı. Gürzle, Rum miğferini Kayzer'in başında parçaladı.

⁷⁹⁰⁵ Ben, Rum melikinin ve Çin hükümdarının ardından, ısmarlama söz söylemiyorum. Kapısında daima, Kayser'in ve Fağfûr'un elçisi bulunsun.

Felek

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Felek kavramıyla ilgili iki yüz kırk iki beyit tespit edilmiştir. Felek kavramı, Nef'î'nin kasidelerinde, beyit sayısı olarak Enverî'nin kasidelerindeki beyitlerden daha fazladır. Nef'î, söz konusu kavramı değişik anlamlarda kullanmıştır.

a) Nef'î feleği, gök cisimlerinin bulunduğu yüksek âlem olarak değerlendiriyor. Sultan Ahmed'in sarayının ihtişamına bakıldığında onun; Kehkeşân mı yoksa Nesr-i Tâ'ir (Batı yıldızı) mı olduğu anlaşılmaz. Ayrıca eyvanının kapısındaki ejderha ve Anka kuşunun resimleri de ona daha bir esrarlı hava katmaktadır (N.k.7-21).

b) Nef'î, feleği, kâinattaki hadiselerin meydana geliş sistematığının merkezi, kader şeklinde tavsif ediyor. Sulan Murad'ın atını överken onun gönül çekici yürüyüşünün, dünyayı meftun etmesinin yanı sıra; meleklerin ve feleklerin de onu seyretmek için, bir nevi görevlendirilmiş olduğunu ifade ediyor.

Hırâm-ı dil-keşi dünyâyı meftûn etdiği yetmez

Feleklerde melekler de mülâzımdır temâşâyâ, (N.k.19-7)

c) Feleği, her türlü meslek ve sanatın alemi şeklinde tarif etmektedir. Nef'î, bu sefer Sultan Murad'ı methederken, onun; adalet feleğinin dolunayı olarak, saltanat sedefinin, en güzel incisi şeklinde vasıflandırmaktadır.

Felek-i ma'dele mâh-ı tamâm

Sade-i saltanata dürr-i yetîm, (N.k.27-17)

d) Nef'î, feleğin dönüşünün, methettiği şahsın muradına ve dileklerine uygun ve bağlı olduğunu ifade etmektedir (N.k.62-219).

e) Övdüğü kişinin, feleğin devranının kutbu ve meleklerin kışkandığı birisi olduğunu ayrıca istemeden lütufta bulunan, çalışmadan ihsanda bulunan biri olduğunu ifade ediyor (N.k.62-218).

f) Methedilen şahsın talihinin genç buna mukabil feleğin ihtiyar olduğunu dile getirerek söz konusu ettiği zatın talihinin daima genç olmasını dilemektedir.

Sen civân baht ol felek pîr olduğunca dembedem

Bahtına olsun müyesser revnak-ı ahdi şebâb (N.k.62-217).

g) Nef'î, övdüğü sadrazamın lütfunun, kendisini ihya ettiğini, onun iltifatıyla felekte bir mevkiye ve kıymete sahip bulunduğunu dile getiriyor (N.k.61-217). Kendi devrindeki devlet büyüğünün tedbir ve basiretini o derece övüyor ki Hz. Süleyman'ın veziri Âsaf'ta bu nitelikler bulunmadığından, feleğin Süleyman'ın tahtını ortadan kaldırdığını söylüyor.

Tahtını berbâd eder miydi Süleymân'ın felek

Olsa ger Âsaf'ta böyle rey ü tedbîr-i savâb (N.k.61-216).

h) Nef'î, feleğin dönüşünün kainatta makbul oluşunu, memduhun ikbaline uygun olmasına bağlamaktadır (N.k.61-215).

ı) Feleğin dönüşünün işret sofrasının etrafında dönen bir saki; aleminse onun için bir nimet sofrası olduğunu ifade ediyor (N.k.59-210). Felek, övdüğü şahsın yolunda ayağını yasladığı bir dayanak; yer yüzü ise onun engin cömertliği yanında meskün, küçük bir adacıktır (N.k.58-208). Nef'î memduhu; meleklerin yer aldığı felekin ve Alah'a yakın olan meleklerin, lütfkar karakterine meftun olduğu bir şahıs olarak niteliyor (N.k.58-207). Övdüğü Şeyhülislam'ın köşkünün kubbesini feleğin semasına benzetiyor (N.k.58-207). Övdüğü şahsın makam ve sarayına, feleğin atlasının (semasının) payanda olduğunu ifade ediyor (N.k.57-205). Memduhu överken onun ok gibi düzgün nizamı karşısında feleğinin mihverinin eğildiğini belirtiyor (N.k.48-176).

i) Kendi manzumesini överken, feleğin onun mumuyla bile kuvvet ve kudret elde ettiğini söylüyor.

Şem-i nazmımla felek fer bula etrâfında

Çarh urup etmeye pervâne-i himmet pervâz (N.k.57-206).

Nef'î feleğin Hz. Adem'den bu yana tüm faaliyetlerini toplasa ve imkanlarını harcasa; Müşteri dahil tüm yıldızlarla beraber arasa kendinin kıymetli cevheri gibi bir cevheri bulamayacağını söylüyor (N.k.62-218). Otuz yıldır feleğin mezatında olan nazımının kadrini takdir edebilecek birisinin çıkmadığını söylüyor.

Bahâ tahmîn eder bir kimse yok erbâb-ı manâda

Otuz yıldır felek ıkd-ı dūr-i nazmım mezâd üzre (N.k.43-162).

Ayrıca dokuz feleğin dönmeye başladığı günden beri kendisi gibi bir şairin dünyaya gelmediğini ifade ediyor (N.k.57-205), (N.k.27-109). Kendisinin, mana pazarının hocası olduğunu; feleğin, Zühre yıldızı için aldığı yakut gerdanlığı ondan aldığını ifade ediyor (N.k.35-137). Nef'î, düşüncesinin, eline mızrabı alınca feleğin belagat kanunun nameleriyle raksetmeye başladığını söylüyor (N.k.31-125). Feleğin beyt-i ma'murunun, onun beyitlerini kıskandığını fakat gönlünü seyredenin, viran olmuş bir hane bulabileceğini ifade ediyor (N.k.8-49). Aklın, kendisinin idrak allamesinin eski bir öğrencisi olduğunu; feleğin ise düşüncesinin şehnamesinin, altın işlemeli bir cildi olduğunu söylüyor.

Hıred allâme-i idrâkimin bir köhne şâkirdi

Felek şehnâme-i endişemin bir cild-i zerkârı (N.k.13-66).

j) Nef'î, hayatta çektiği bütün çilelerin sebebinin felek olduğunu vurguluyor. Hatta onun isminin bile anılmasının bir nevi çile olduğunu söylüyor.

Tabîr edemem çektiğim âlâmı felekden

Zîrâ ki anın zikri de bir gûne elemidir (N.k.59-212).

k) Feleğin kötülüklerin kaynağı olduğunu ifade sadedinde; onun talihini, bir eşîğe bekçi yaptığını ve devletin davulunun sesi ile gözünden uykunun gittiğini söylüyor (N.k.55-198). Ayrıca feleğin, dönüp dururken, övdüğü kişi gibi benzersiz fazıl birini görmediğini söylüyor (N.k.53-194). Yine feleğin onun ahvalini perişan, aklını divane ettiğini söylüyor (N.k.52-193). Feleğin tüm dünyaya mutluluk şarabı sunarken Nef'î'ye, bir kadeh karşılığında bin türlü eza verdiğini ifade ediyor.

Âleme câm-ı safâ sunduğu dem bana felek

Bir kadeh sunmadı ki vermeye bin dürlü kesel (N.k.52-193).

Feleğin bazen de muradına uygun bir şekilde döndüğünü, eğer inat edip yine eski hal üzere olaydı halinin çok perişan olacağını ifade ediyor (N.k.43-159). Alçak feleğin, zamane içerisinde nice kimseleri Nef'î'ye düşman ettiğini söylüyor (N.k.41-156). Feleğin, bin yılda dahi olsa bir defa ehl-i dilin muradı üzere dönmediğini söylüyor (N.k.38-146). Ehl-i dilin bu münasebetsiz felekten çektiği azap ve eleminden daima şikâyet ediyor (N.k.36-140). Feleğin ehl-i dile cefa etmek suretiyle idman yaptığını ve bundan zevk

aldığını söylüyor (N.k.24-99). Fakat doğru söyleyenlerin, felekten bile sakınmadıklarını ifade ediyor (N.k.10-54).

l) Nef'î, nesri nazımdan daha değersiz bularak ona tenezzül etmediğini; eğer nesir yazarsa felekte tesbih eden (sekenelerin) meleklerin, kendisinin nesrini dua yerine, vird-i zeban edeceğini söylüyor.

Tenezzül eylemem inşâya eylesem belki

Müsebbihân-ı felek vird ederdi inşâmı (N.k.21-90).

m) Övdüğü kişinin (Osmân Hân), gönül çekici yürüyüşünün, dünyayı meftun etmekle kalmadığını, feleklerin ve meleklerin bile seyretmesi gerektiğini belirtiyor (N.k.18-81). Ayrıca Osmân Hân gibi bir cengaver şehinşahı, feleklerin bile görmediğini söylüyor (N.k.14-68).

n) Feleğin, sadece akşamı sabah etmek için, döndüğünü zannetmemek gerektiğini, her olayın akibetinden haber vermek için döndüğünü söylüyor (N.k.10-54).

o) Memduhun zamanında yeryüzünün, adalet tohumunun tarlası; feleğin ise emniyet ve güvenin dairesi olduğunu ifade ediyor (N.k.9-51). Kişilerin kadr ü kıymetinin değerinin ve ağırlığının, felek tarafından takdir edilmesini istiyor (N.k.6-43).

Enverî: Enver'î'nin kasidelerinde felek kavramıyla ilgili iki yüz kırk bir beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Enverî, söz konusu kavramı beş değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enverî feleği, kâinattaki hadiselerin meydana geliş sistematığının merkezi, kader şeklinde değerlendiriyor. Enver'î övdüğü kişinin dürüstlüğüne dile getirmek için şöyle diyor: Felek, düzgün bir çizgi üzerinde istikamet üzere bulunmayı bir hat üzerinde dümdüz olan senin icraatının bayrağından gördü. (öğrendi)" (E.k.2-26). Onun adaletinin çiçeği açıldıktan sonra, feleğin törpüsünün sitem okuyla acı vermesi artık söz konusu değildir (E.k.3-13). Felek, bu zatın cömertliğini daima övdü. Devletin tebası da sürekli ona dua etti (E.k.4-4). Felek onun kılıcını yine kötülüğün hallinde kullandı. Ruhun Azrâîli'ne (âmiline) yine hükmünü icra ettirdi (E.k.5-22).

Be dergeh-i tu felek râ guzer be pâ-yi edep

Be cânib-i tu kazâ râ nazar be ‘ayn-i rızâ⁷⁹⁰⁶, (E.k.7-11)

Uğurlu ve uğursuz felekler; ikizler burcunun elpençe divan durarak, ona hizmet etmesine izin verdiler (E.k.7-21). Herhangi bir ihtiyacı olanlar feleğin lütuf elinden mi ihsan bekleyecekler, yoksa o zatın ayağına mı yönelecekler? İnsanların kaza defterlerini yazan melekler, (Kirâmen-kâtibîn) acaba onun hükmünün tarafına mı nazar edecekler, yoksa Allah’ın rızasına mı bakacaklar (E.k.8-6)? Mecdü’-d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘İmrânî, daimi olan felek gibi, dizgini yönlendirmede çok çeşitli metotlara (stratejilere) sahiptir. Onun saldırı hamlesi, daimi olan yeryüzü gibi büyük bir bineğe sahiptir (E.k.11-3). Onun hazinesinde bir zerresinin bile bulunmaması; her gece, feleğin bir köşesinde bütün genişliğiyle (ferahlığıyla) kabul olunan dua olarak yeterlidir (E.k.12-12).

Tâ ebed dûd u duhân bârende gerded çün buhâr

Ger beyefted ber felek çün dest-i tu yek feth-i bâb⁷⁹⁰⁷, (E.k.12-25)

Enverî, övdüğü kişiye bağlılığını şu cümleleriyle dile getirmektedir. “Hadiselerin okunu benim kanımla kınalasa bile; senin kulluğundayken feleğe karşı siper edinmem” (E.k.12-42). Feleğin, edebiyattaki belirgin özelliğini, onun kararsız hareketiyle ifade etmektedir. Çünkü felek, çile ve sıkıntı vermekten dolayı kararsızdır.(ne yapacağı belli olmaz). Ayrıca hükümdarın uyuma ve horlamadan nasibi yoktur. (sürekli uyanık olmak zorundadır.) (E.k.13-54). Everî’ye göre felek, onun ikbaliyle seslenmiş, hem konuşmuştur. Güneşin nöbetleşerek (döne döne) vermiş olduğu söz, onun sözüdür (E.k.21-10).Methedilen şahıs o derece zengin ve cömerttir ki; vallahi, feleğin eteğinde bulunan bütün mücevherler, ancak onun eğindeki toza layık olabilirler (E.k.25-8). Onun çalgıcısının inleme sesinden, feleğin yarasında daima şenlik vardır (E.k.28-6). Methettiği şahsa, feleğin aslanından (sütünden) yüzünü çevirmemesi gerektiğini söylüyor. Zira karşılaştığı hadiseler, hasmının, küfür (arama) gibi (sert) ve peynir gibi (yumuşak) olduğunu ona öğretti (E.k.29-31). Meclis ve feleğin divanı, bütün vaktini, gerdanı açık çalgıcı kadın ve kâtibin okuyle geçirmektedir (E.k.29-33). Feleğin sitem oku; zehirli, (acı) dünya şirasının balı olan (bir) oktur (E.k.30-1).

Rezm-i o râ felek tasavvur kerd

⁷⁹⁰⁶ Felek edep ayağını senin eşiğine (dergâhına) koymuştur. Allah’ın rızasına en uygun hüküm, ancak senin bulunduğun yerde yerine getirilmektedir.

⁷⁹⁰⁷ Felek eğer senin elini fetih için bir kapıya atarsa, Elindeki rende ile buhar oluncaya kadar onu toz-duman edersin.

Sâheteş tîğ-i âbdâr girift⁷⁹⁰⁸, (E.k.38-8)

Feleğin tarafında olanlardan hepsini, evham ordusunun yakaladığını ifade ediyor (E.k.39-24). Enverî'ye göre felek, övülen kişiden yararlanarak dolunay kadehini takdim ediyor. Nitekim sâkî gibi, onun kadehinden yudum yudum, peşpeşe dolduruyor (E.k.40-22). Enverî; “onun sarayının bekçisi, yani Zuhâl yıldızı için, sadece feleğin ikliminde değil; her gecenin sabahına kadar (her yerde) eğlence olsun” diyor (E.k.41-8). Övdüğü zatı, feleğin hükümdarı olarak görüyor (E.k.41-14). Kendisinden bahsettiği hükümdarı; Hz. Süleyman'ın veziri, Âsâf tedbirli ve ikinci Süleyman olarak taktim ediyor. Ayrıca onun emrinin zoruna, insanlar ve cinler gibi feleğin de mecbur olmasını diliyor (E.k.41-18). Övülen şahsın oku ve yayı, hasmın canını tanımaktadır. Enverî bu zatın okunun, bir yıldız olarak, daima feleğin yayında bulunması hususunda dua etmektedir (E.k.43-24). Feleğin Kâbesi olan kutlu talihinin dairesini (alanını), felek yükselerek binlerce defa tavaf dönüşü yapsın (E.k.47-2). Enverî, dünyada, yegâne rızık kapısının, Horasan Emiri, ‘Îmâdu’-d-Dîn Fîrûz Şâh'ın kapısı olduğunu belirtiyor.

Kader çu defter-i tevcîh-i rızkhâ şikend

Muharrirân-i felek râ kef-i tu kânûn bâd⁷⁹⁰⁹, (E.k.47-13)

Feleğin, uğurlu ve uğursuz olarak aldığı tedbirin her iki merkezinin, Sultan Sencer'in merhametinin ve kinin eseri olmasını diliyor (E.k.50-12). Enverî, kendisinden bahsettiği Fîrûz Şâh için şöyle diyor: “Senin olmadığın hiçbir işte, felek için derinlemesine bir başarı bulunmasın. Ancak ilk önce senin rızan alınırsa, çözümsüz olan bütün işler kısa zamanda hallolsun” (E.k.51-7), (E.k.56-10). Ebu'l-Hasan Mecdû'd-Dîn ‘Alî ‘Îmrânî'nin öfkesi, yüce merkezden (Tanrı katından) izin alarak sefer ortaya koymuş, feleğe ve yıldıza zelzele korkusu düşmüştür (E.k.52-11). Feleğin çölü, muharebe safının meşakkatinden, birgün tozla dolar (E.k.58-12). Onun atının fırlattığı bir nalın; feleğin kulağına küpe olacağını söylüyor (E.k.58-11). Enverî, her şeyin kendisine isnat edildiği felekle, övdüğü kişinin mücadelesinde, feleğin ölürek, kurda kuşa yem olduğunu ifade ediyor (E.k.59-36). Felek, mutluluk yolunu asla kaybetmez. Çünkü felek, onun kapısına doğru, rehber olarak geldi (E.k.61-14). Enverî'ye göre felek, mücevher definesini görünce, onu nereden elde ettiğini sormuştur. Enverî ise insanı, doğruluktan başka hiçbir şeyin kurtaramayacağını söylemektedir (E.k.62-15). Enverî'ye göre felek, bir nefes bile

⁷⁹⁰⁸ Felek onun savaşını tasavvur etti. O savaşın yapıldığı alanı su verilmiş kılıçlar kuşattı.

⁷⁹⁰⁹ Kader, rızık gönderme defterini kapatınca, feleğin kâtiplerine senin (cömert) elin kanun olsun.

olsa güneşin aklına itaat etmez (E.k.64-5). Felek, mutluluk talihinin cömertlik kapısını dünyaya açarken, şu anda dünyadan cömertlik bekleme (E.k.64-17), (E.k.66-34). Dün gece, feleğin padişahı eşyaların bulunduğu büyük çadırı dağıttı ve dünyanın etrafına, gecenin otağından hisar yaptı (E.k.67-1). Kaderde takdir edilen her şey, övülen şahsın sözünde gizlidir. Felekte bulunan tüm esrar, onun kaleminde dercedilmiştir (E.k.67-7). O aslan yüreklide bulunan cesaret, farklı bir meydanı gerektiriyordu. Çünkü feleğin aslanı savaş esnasında ondan hayrete düştü (E.k.67-18). Onun kaleminin dili, feleğin okunu ikiye böldüğü müddetçe, akıl muradına ermiş bulunmaktadır. Dil ise, okun arkasındaki delik (çentik) gibidir (E.k.67-36). Enverî, bahsettiği zatın cömertliğini övmek için şöyle diyor: “Senin sol tarafını, sağ tarafın yedi. Felek, korkma! Dedi. Benim sol tarafımda bulunan her şeyi, senin sağ tarafına veririm” (E.k.67-46). Enverî, ezeli kaderin ve feleğin başından aşk macerasının geçmesi için, birbirleriyle işbirliği yaparak ittifak ettiğini söylüyor (E.k.70-6). Methedilen şahsın devri eğer keşmekeşle, feleğin çarkları arasında kaybolsaydı; onun felaketinden, zamanın sazi (ipliği, atkısı) ortadan ikiye bölünürdü (E.k.72-28). Onun isabetli görüşü, feleğin çevresine bir alev çekti. Alev, hala onun tavanında yolculuk yapmaktadır (E.k.74-38), (E.k.75-63). Enverî, eli başında olduğu halde, kadınlara sürekli şunu söylüyor: “Ey felek! Bu zayıfın üzerinden, artık elini kaldır” (E.k.78-10), (E.k.79-11). Enverî, gündüze ulaştığında felekten şikâyet eder. O feleğin önüne, değerlilik (yükseklik, yücelik) ve sanat semasını koyarak, şikâyetinde bulunur (E.k.79-15). Dünya; iyilik ve kötülükleriyle, övülen şahsın hükümlerine bağlıdır. Felek; hayır ve şerriyle, onun fermanına tabidir (E.k.79-19). Enverî, övdüğü şahsa, feleği kul, kazayı hizmetçi, kaderi de köle yapıyor.

Turâ sezed ki buved gâh tâ’at u fermân

Felek gulâm u kazâ bende vü kader çâker⁷⁹¹⁰, (E.k.79-31), (E.k.84-61)

Methedilen zat öyle birisidir ki; eğer feleğe öfkelenirse, öfkesinin zehirleri, feleğin nesteren çiçeklerinin tümünü yakar (E.k.79-40). Onun adaleti olmasaydı, kökü kurumuş feleğin zulmünden, dünyada yaş ve kuru, hiç bir şey kalmazdı (E.k.82-25). Ebedî saadet, sürekli onun çevresinde katlanmaktadır. Feleğin, onun aleyhine olan felaketleri ise gizli ve saklıdır (E.k.83-27), (E.k.84-27). Felek, ona doğru eğer şaşı gözle bakarsa; o zaman onun eşini ve benzerini görür (E.k.83-44). Felek, entrikayla meşgul, Enverî ise yol

⁷⁹¹⁰ Feleğin; kul olarak, kazanın hizmetçi olarak, kaderin de köle olarak; senin fermanına bazen itaat etmeleri sana layık bir şeydir.

azığıyla uğraşmaktadır. Dünya, oyunla megul, Enverî, yolculuk fikrindedir (E.k.85-29). Enverî, feleğin ve meleğin, barışta ve seferde övdüğü şahsın yardımcı olmasını diliyor (E.k.85-49). Bu hareketlilikte feleğin, şahsi kuvvetinden başka elde edeceği bir şey yoktur (E.k.88-53). Feleğin, ona karşı olan hadiseleri gizlidir. Ebedî saadet, onun niyetine (arzusuna) göre kısadır (E.k.90-5). Zamane; herne doğarsa, ortaya çıkaramaz. Çünkü felek, kendi kızlarına gayretli (kıskanç) bir annedir (E.k.90-19). Felek hüznün vilayetinde Enverî'ye öyle bir iş vermiştir ki onun geliri, harcamakla hiç azalma kabul etmez (E.k.90-20). Enverî, övdüğü şahsa şöyle diyor: “ Ben, feleğin elinden sana şikâyet ediyorum. Çünkü dost ve düşman; felaket ve sevince, aynı felek gibi, senin vasıtanla ulaşırlar” (E.k.90-43), (E.k.93-7). Enverî, Emîr Ziyâ'uddîn Mevdûd Ahmed 'Asemî'nin şevketinin kıskançlığından feleğin gözyaşının Tatula dalı (şeytan elması) gibi, kıpkızıl olmasını diliyor (E.k.97-20). Merv'in Mîr-Âb-ı (Su Emiri-Su Başısı), Emîr Fahru'd-Dîn Muhammed için şöyle diyor: “Felek, senin vücudunu yeryüzüne koymakta gecikirse; akıl, senin kemalini feleğin önüne geçirir” (E.k.98-17). Feleğin yakası, onun rütbesinin eteğine secde etmiştir. Kaderin hükmü, onun hükmünün kıblesine doğru namaz kılmıştır (E.k.99-12). Enverî, kendisini methetmek için ise şöyle diyor: “Benim şöyle bir sözüm vardır: Müneccim değil, felek gibi ol. Şakaya benziyor. Fakat bu hakir kul, alaycı (şuh) değilim” (E.k.99-21). Felek; dünya harmanını onun rızası için göye savurmuştur. Dünya; cimrilik ve hırs tahtasını onun cömertlik suyuyla yıkamıştır (E.k.100-24). Enverî, övdüğü şahsın ömrünün uzun olması için felekten, temennide bulunmaktadır (E.k.100-25). Felekten ona ebedî olarak, şöyle nida olsun: “Ey a'dâya (düşmanlara) ve evliyaya (dostlara) karşı galip olan insan! (E.k.101-16), (E.k.112-18). Felek, onun iyiliğinden başka bir şey düşünmediği için hakkında kötü düşünenlere, kötü düşündüklerini söylemelidir (E.k.114-26). Feleğin, devreden ayağı ve kaderin eli; ona düşman yetiştirdiği yerde, aksak ve sakat olsun (E.k.115-22). Onun düşüncesi; feleğin saray perdesini aşağı indirmiştir. Onun değeri; Zuhâl'in külâhının köşesini kırmıştır (E.k.116-11). Eğer böyle olmasaydı, felek onunla, daha önce yaptığını; yani ateş ve suyun, mum ve balın cevheri ile yaptığını, şimdi yapardı (E.k.117-27). Felek, Şehir Muhafızı, Hazreti Sa'deddîn Es'ad Bin İsmâ'îl'in rütbe ve şerefının kıskançlığından dolayı ta ezelde, elbisesini gök (mor) renge boyamıştır (E.k.119-14). Felek, her bir sözünde Enverî'yi dünya ve dünya halkına yeğleyip üstün tutmaktadır (E.k.119-23). Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan 'İmrânî'nin müstakim (sağlam) düşünceden, memleket fayda elde eder. Onun yüce değerinden felek, rütbe ve makam ödünç alır (E.k.126-13). Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan 'İmrânî öyle biridir ki; onun kalemi, feleğin sayfalarını dolaşarak, onun hükümleri üzerine hata çizgileri çizmiştir (E.k.126-

14). Feleğin hükmüne göre dünya mülkü sayılan dokuz gezegenin kaç olduğunu ve kendisinde ne gibi kırık dökük dünya malı bulunduğunu kimse görmemişti (E.k.126-33). Ey feleğin büyük dostluğunun, kendi bekasına bağlı olan kimse! Ey varlığı ile dünyaya büyük bir övünç ve iftihar olan kimse (E.k.126-35). Enverî, Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan 'İmrânî'ye hitaben şöyle diyor: "Senin hükmün, gem tutanın elinde cari olsun. Sert gemli (serkeş) olan felek; ebede kadar, yumuşak dizginli olsun" (E.k.126-47). "Senin düşmanının sıkıntıları, feleğin dönüşü gibi sonsuz olsun. Senin ömrünün müddeti, ebediyetin ve sonsuzluğun ömrü gibi uçsuz bucaksız olsun" (E.k.126-50).

Hândem besî 'ulûm velîken be 'âkibet

'İlmem vebâl şod ki felek nîst yâverem⁷⁹¹¹, (E.k.127-17)

Emir Ziyâ'üddîn Mevdûd Ahmed 'Asemî'nin değeri felek için zü'al'den (yücelik sahibinden) daha yüksektir. Onun düşüncesi, dünya için sağlam bir temel gibidir (E.k.128-7). Feleğin, afetlerden bulduğu yaraları için; ancak, onun huyunun eczanesinde (dârûhânesinde) ilaç bulunur (E.k.128-21). Enverî'yi görmek için, feleğin bütün vücudu göz olmuş. O, akıl yoluyla feleğe nasıl sevgili gibi bakabilir artık (E.k.128-52). Eğer feleğin tavla oyuncusu, zarını az atarsa; övülen zatın oyununun sayısı bine çıkar (E.k.133-8). Enverî, sır saklamanın önemini belirtmek için şöyle diyor: "Felek, sakalımı kuru kuru kesse bile; ben kendime nem (rutubet) vermem (sır vermem)" (E.k.133-21). Enverî; huy olarak felekten beslendiğini, ululukta, zamanenin dışında bulunduğunu ifade ediyor (E.k.135-2). Feleğin takdirine göre Sodom kazasına, peşpeşe karine bulunduğu müddetçe...(E.k.136-30). Bir dünya teslim etmesi için felek, övülen zata, memleketin vezirliğini sağladı (E.k.137-4). Methedilen şahsın fazilet vadisi öylesine doğrudur ki; felek, vaat açısından onun karşısında çok kıskanç görünür (E.k.137-24). Enverî, methettiği emirlerden biri hakkında şöyle diyor: "Felekten gelen uğursuzluklardan emniyette olsun diye; bu kul, senin yüce dergâhına doğru yüz tutmuştur (yüz sürmüş, yönelmiştir)" (E.k.141-34). Enverî'ye göre Fîrûz Şâh'ın azmi, feleğin gidişatıyla uyum içindedir (felek, onunla ittifakı kabul etmiştir). Onun isabetli görüşü, dünya barışına kefiledir (E.k.146-22). Feleğin asıl niyetinde vefa bulunsaydı; hükümdarın kendi düşüncesi sağlam olurdu (E.k.146-23). Takirden (kaderden) haberdar olmak için, her yürekten feleğe bin işe vakıf olma bilgisi vardır (E.k.158-7). Enverî övdüğü şahsı dünyanın hizmetine hazır olduğu zat ve ona hizmet etmek için, feleğin şapkasını çıkardığı

⁷⁹¹¹ Birçok bilimleri okudum, ancak sonunda ilmin, bana vebal oldu. Çünkü felek bana destek olmadı.

şahıs olarak vasfetmektedir (E.k.158-19). Felek, eğer isterse; söz konusu edilen şahsın düşüncesinin yardımıyla, bir anda dünyanın (karanlığın) kanununu değiştirerek güneşi yükseltir (E.k.158-25), (E.k.158-39). Övülen zat, vehm ile (düşünce değil, şüphe ile), yokluğun yüreğinin gizliliklerinden sırlar çıkarır. Kalemiyle, feleğin iyilik ve kötülüğünün yolunu bağlar (E.k.163-7), (E.k.164-8). Felek, onun yüce dergâhından başka bir yerde; “sana kul ve kurban olayım” diye yazmamıştır (E.k.166-18), (E.k.167-20). Onun öfkesi, feleği viran eder. Onun hükmü, kazanın yolunu bağlar (E.k.167-11). Felek, ansızın onunla buluşma ve onun görüşüne müracaat etme fikrine kapılınca (E.k.168-15). Feleğin sırları onun bilgisiyle şeref bulmuş. Sonsuzluğun gecesine kadar, bu sırları kaleme almıştır (E.k.174-7). Onun fermanı kaza gibidir. Felek, onun kurallarını, asla ne fazlalaştırır ne de eksiltir (E.k.175-16). Enverî, feryat ediyor: “Ey halk benim için değil, Allah için, bu alçak feleğin elinden, artık bana yardım edin” (E.k.178-1). O, nimetler bahşeden vücudunun deseniyle ve hadiseleri düzenleyen feleğiyle; kâğıdın üzerindeki fitne yazısını silmiştir (E.k.178-5). Şevketinin karşısında, feleğin başı önünde kalmıştır. Sabrının mukabilinde, toprağın yüreği feryadı figan içindedir (E.k.179-7).

b) Enverî feleği, gök cisimlerinin yer aldığı yüksek âlem olarak değerlendiriyor. Enverî, methettiği vezirin makamıyla ilgili şöyle diyor: “Eğer senin makamının hadimleri o makamın konumuna göre ikramda bulunsa, gök cisimleri birbirine girerler” (E.k.3-5). Din ve devletin kemalinin hakanı olan kişi öyle birisidir ki; ay ve güneş, feleğin üzerinde onun okundan sakınırlar (E.k.10-8). Övülen kişinin yüzünden ve görüşünden dolayı ay ve güneş, gece gündüz feleğin üzerinde kıymet kazanmakta ve güç elde etmektedir (E.k.10-23). Yükseklik hususunda onun devletin tahtı, feleğin üzerindedir. Alçaklık hususunda onun düşmanının yeri, toprağın altındadır (E.k.12-49). Feleğin yıldızları onun dizginini öptüler. Ona üzengi olması için zamanın serviboylusunu tuttular. (aldılar) (E.k.13-29). Övdüğ şahsın cömertliğin nehre benzetiyor: “Ey feleğin zirvesindeki makamından dolayı, başkalarının utancından başının döndüğü zat! Ey elinin fıratta (nehirde) dalga gibi cömert olmasından dolayı, insanların hasetten hastalandığı şahıs” (E.k.14-9). Felekte meydana gelen dönüşümden, ta dünyaya kadar sürekli gece ve gündüz oluşur. Bu ikisinden de zulmet ve karanlık meydana gelir (E.k.17-68). Enverî bazen zamandan şikâyet etmektedir. “Gece uzadıkça uzadı. Nihayet feleğin güneşi yüzünü gösterdi. Bu gün nedir? Zira yeryüzünün güneşi ortada yoktur” (E.k.18-2). Semanın yıldızlarının hareketi, burçlarda değil, övülen zatın sarayının şerefesinin köşelerindedir (E.k.21-5). Feleğin atı, onun cömertliğinin üzengisi (bineği) oldu. Ay ve civarı (ay ve yörüngesi) sanki atının nalı

ve dizginidir (E.k.22-13). Mutluluk, adımını aç ve zamaneye ulaştır. Çünkü onun himmetinin ayağı feleğin mülkü gibi her tarafa yayılmıştır (E.k.24-31).Dünyanın siperini tekmelemesi için; feleğin zirvesi, kudret ayağını dünyaya göndermiştir (E.k.25-46).Nâsîru'd-Dîn'in Muazzam Nizamî Tâhirübnü'l-Muzaffer'e hitaben şöyle diyor: "Ey güzel melik! Senin yaptığın iş, vezirin kalemidir. Feleğin güç kaynağı ve seyyarelerin seyahat alanı olan bir kalemdir (E.k.29-1).Onun fermanının vezir olduğu memlekette onun eli, feleğin mülkünün devamına hükmetti (E.k.29-27).Onun düşmanının, feleğin üzerindeki her bir mükâfatı, Zühre yıldızının yarası ve Keyvan yıldızının topallığıdır (E.k.33-28).Onda, feleğin aslanının bir günahı vardır. Herkes örtülüdür. O ise üryan (çıplak) tır (E.k.33-40). İtaat damgasının vurulması farz olan hayvan, av aslanıdır. Felek aslanının damgası ise; Levh-i Mahfûz'daki iki sûrenin harfleridir (E.k.35-12).Feleğin yıldızlarının yolculuğu burçlarda değil, Mevdûd Şâh Zengî'nin sarayının şerefesinin köşesindedir (E.k.36-4).Hâkân-ı A'zâm (en büyük hakan) Sultan Sencer'in hançerinin parlaklığı, zafer sabahından itibaren alev olarak yükseldi. Feleğin tüm meydanları, Behrâm'ın hançeriyle doldu (E.k.39-5). Enverî, methettiği bir mimari yapıyla ilgili şunları söylüyor: "Her dört sütundan daha üstün (yüksek) olan onun dört duvarı; sonsuz güzelliğinden, şu dokuz gezegen mesrûr (mutlu) olsun" (E.k.42-8).Melik Bedreddîn Sungur, yazgıdan dolayı ayağını feleğin üzerine koyunca, onun adaleti zamaneye el uzattı (E.k.54-8). Çınar, münâcât etmek için (yakarmak için) her zaman elini semaya doğru kaldırır (E.k.55-11). Çınar ancak yağmur duası için bunu yapar. Eğer böyle değilse o başını göğe doğru niye uzatır (E.k.55-12)? Celâlü'l-Vüzerâ' Ahmed Bin Muhlis'in düşmanına, feleğin yıldızından duman ve ateş gelirken nasıl pervane olurki (E.k.61-36)?Emîr Ziyâü'd-Dîn Ahmed 'Asemî'nin mübarek maiyetinin (askerlerinin) çıkardığı toz; yönünü (dizginini), yeryüzünün sahrasından, feleğin bulunduğu cihete çevirince (E.k.62-20).Dün gece, feleğin padişahı eşyaların bulunduğu büyük çadırı dağıttı ve dünyanın etrafına, gecenin otağından hisar yaptı. (E.k.67-1). Mecû'd-Dîn Ebu'l-Hasen 'İmrânî'nin ayağının altına binek (üzengi) olarak, felekten başkasının faydası yoktur. Onun elinde, (dünya nimeti adına) dizginden başka bir şey kalmamıştır (E.k.67-52).

Her şerârî ki ber endâht dil ez rûy-i rehî

Ber felek dîdem rahşân şöde encüm-i kirdâr⁷⁹¹², (E.k.70-41)

⁷⁹¹² Kalbimin, yolun üzerine fırlattığı (saçtığı) her bir kıvılcımdan; feleğin üzerinde, hareket halinde olan yıldızların parlamış olduğunu gördüm.

Dalga, Nâsıru'd-Dîn'in Efendisi Tâhir'in ırmağında sürat feleği gibidir. Kuş, onun damında (sabahında), yol meleği (kılavuz, rehber) gibidir (E.k.75-13). Dokuz felekten onu, gün olarak, açık bir şekilde; yedinin altı ile, beşin dörtle olan bağının, Emîr Nâsıru'd-Dîn Kutluğşâh olduğunu duymuştur (E.k.76-40). Enverî, Şemsü'd-Dîn Oğul Bîg Hakkında şöyle diyor: “Sen, feleğin yörüngesine (faaliyet alanına) mutlu bir şekilde yerleş. O zaman bizzat, düşmanın canına oku” (E.k.78-37). Enverî, semadaki yıldızları kendisine göre şöyle vasıflandırmaktadır: “Feleğin her bir yıldızı, parlaklığından dolayı, yer yer ateş parçası (kor, kıvılcım) gibi görünmektedir. Her yıldızdan, ikiyüz yaşında korlar meydana gelmektedir” (E.k.79-4). Enverî, Nizâmü'l-Mülk'ün evlatlarından biri hakkında şöyle diyor: “Dokuz felek, dört mevsim (anasır-ı erba'a) ve sekiz gezegen; senin mülkünün sarayının bekçileridir” (E.k.80-15). Yine aynı şahsa, şöyle hitab ediyordu: “Sana hizmet eden kişi; felekten geçerek, öyle bir merteye elde etti ki; nihayet bir gün senin dergâhına ulaştı (yani senin kapına varabilmek için, derece olarak felekleri bile geçmesi gerekiyordu)” (E.k.80-21). Enverî, Horasan Halkının Dilinden, Sûltan Sencer'in Evlatlığı Olan, Semerkand Hakanı Rükneddîn Kılıç Tamgaçhân'a yazdığı mektupta şöyle diyor: “Hayır, demekki halk, onun himayesinde değilmiş. Dokuz felek ve sekiz gezegen üzerindeki zerre miktar iyilik ve kötülükten haberdar olan hakan, bu halkın durumundan habersizmiş” (E.k.81-7). O; İslam'ın güneşi, makamın feleği ve dinin delilidir. Güneş ve gezegenler; onun fermanına tabi olan köleleridir (E.k.81-51). Enverî'ye göre Mîrâb-ı Merv (Merv'in Su Emiri), Sâhib-i Sa'îd, Sadru'd-Dîn Nizâmü'l-Mülk öyle büyük bir insandır ki gökyüzünün tedbircileri, onun itaat burçlarında, toprak kürenin etrafını dönerler (E.k.83-21). Enverî, gök cisimlerinin incelenmesiyle ilgili görüşlerini şöyle ifade ediyor: “Yer ve göğün cirmini (gövdesini, gezegenlerini), bakışla ölçmeli ki bu rahatlıkta, gök cisimlerinin, nerede olduğunu ve şu yolculuk esnasında nerede bulunduklarını keşfedelim ve ona göre plan yapalım (bu gözlem; muhtemelen, müneccimlikle alakalı bir durumdur)” (E.k.84-16). Mîrâb-ı Merv (Merv'in Su emiri), Sâhib-i Sa'îd, Sadru'd-Dîn Nizâmü'l-Mülk'ün kahramanlığını överken, Hz Peygamber'in “Şakk-ı Kamer” mucizesine telmihte bulunuyor.

Hüsâm-ı kahr-ı tu şahs-ı ecel zened be dû nîm

Çönân ki mâh-ı felek râ benân-ı peygamber⁷⁹¹³, (E.k.84-42)

⁷⁹¹³ Peygamberin parmağı, gökteki ayı nasıl ikiye ayırdı ise; senin kahredici kılıcın da, ecelin kendisini ikiye ayırır.

Sa'îd, Sadru'd-Dîn Nizâmu'l-Mülk'ün atını şöyle tavsif ediyor: “Hilal nallı, iri endamlı (boyu felek gibi), yıldız gibi süratli, yeryüzünü kateden, denizi geçen ve dağ gibi heybetlidir” (E.k.84-47). Enverî, Bağdad'ı vasfederken şöyle diyor: “Akşam namazı bana; feleğin bahçesinden, batıya doğru giderek yüzünü gizleyen onun (feleğin) gelinini gösterdi” (E.k.85-16). Vezîr 'Alâu'd-Dîn Bubuye'nin sadaretini överken şöyle diyor: “Şenliğin ayı; semadan yanağını gösterdi. Ne tamamen göründü, ne de örtülü kaldı” (E.k.88-2). Sadrazam, Ziyâü'd-Dîn Mansûr'un sadaretiyle ilgili ise şöyle diyor: “Feleğin güneşinin ışığı, batış ve çıkışla, daha ne zamana kadar, zamaneyi karanlık ve aydınlık kılacak (E.k.90-23)? Övülen şahsın eliyle, felekte bir kapı açılırsa; onun ateşinin dumanı, yağmur bulutu gibi, yağmur yağdırır (E.k.94-14). Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan 'İmrânî'yi överken burçları tahkir etmektedir: “Feleğin dolanışındaki seyrinde, su taşıyan deve olduğu sürece; hâlihazırda, onun boğası; değirmeni çalıştıran eşek gibi, dönüp duran inek olacaktır” (E.k.102-24). Enverî, Ordu Emiri; Fahrettîn İnanç Bilge Has Bek'in kahramanlığını şöyle anlatıyor: “Senin rikabın ağır olduğunda, dizginin hafifleşir. Savaş günü; askerlerin yıldızlar gibidir. Savaş alanın ise felek gibi, toz dumandır” (E.k.109-4). Vezir, Nizamü'l-Mülk Sadreddin Muhammed'in yönetimdeki başarısını, şöyle formüle ediyor: “Feleğin etrafını, akıl adımıyla ölçer. Düşünce ışığıyla, hayal zincirini tasavvur eder” (E.k.111-7). Dünya, üzengisinin altında bulunan; felek, nallarının altında olan; hoş yürüyüşlü, semend atı (sarı renkli at), Nizamü'l-Mülk Sadreddin Muhammed'in atıdır (E.k.111-21). Enverî, feleğin bile bu zata hürmet etmesi gerektiğini şöyle ifade ediyor: “Hâşâ ve hâşâ; ben değil belki feleğin bile, senin mahallendeki köpeğe bu sözü söylemeğe cesareti ve gücü yoktur” (E.k.112-8). Muhedretü'l-Kübrâ 'İsmetü'd-Dîn Meryem Hâtûn'un faziletinden bahsederken şöyle diyor: “Senin kemalin karşısında felek; bir nokta gibidir. Senin ağır başlılığınla beraber, yeryüzü; bir hardal tanesi gibidir (E.k.115-9). Enverî, Şeyh İmam Cemâlü'l-İslâm'ın bilimsel niteliklerini şöyle vasfetmektedir: “İlim güneşi olan, onun için felek; açıklama ve tefsir olmuştur. Güneşin koç burcunda olduğu gibi, beytüş-şeref olmuştur” (E.k.116-14). Enverî, semadaki burçları kendine göre yorumlamaktadır.

Murğ-zârî şevd eknûn felek ü ebr dero

Râst çönân ki tu goftî heme nâke est ü cemal⁷⁹¹⁴, (E.k.117-11)

⁷⁹¹⁴ Şimdi felek ve bulut, onda bir mera gibi, dümdüz olur. Öyle ki; sen onu erkek ve dişi deve gibi sanırsın.

Enverî, Şehir Muhafızı, Hazreti Sa‘deddîn Es‘ad Bin İsmâ‘îl’e Cebrail ve Mikail’in hizmet ettiğini söylüyor. “Cebrail ve Mikail; onun himmetinin örtüsünü, feleğin üzerine örtüyorlar” (E.k.119-8). Bazen atmosferin (esirin) eli; şahap (meteor) kalemi ile feleğin üzerine rakamlar çiziyordu (E.k.120-20). Enverî’ye göre feleğin muhitine adım atmak, övülen şahsın himmetine bağlıdır (E.k.121-6). Ayrıca feleğin güneşi; onun parlak düşüncesinden, her gün ışık ödünç almak ister (E.k.121-33). Feleğin aslanı (aslan burcu) karşısında, bayrağın aslanı; düşmanın akan kanının ardından, ağzını açmıştır (E.k.122-17). Enverî, karanlık gecenin zülfünde; çatının köşesinden, feleğin küpesini gördüğünü iddia etmektedir (E.k.124-3). Enverî, o dönemin astronomi bigisine göre ayın konumunu şöyle tarif etmektedir: “Ay, felek devrederken, feleğin aşağısında bulunur, öyle ki; kelandan oluşan ayın anlamı, kelamın altında yer almaktadır” (E.k.126-15). Enverî, kendi konumunu şu şekilde ifade etmektedir: “Dokuz feleğin hükümlerine, düşünerek nazar kıldım (baktım); ömrümde, gam ve sıkıntı gelininden başka bir eşim olmadı” (E.k.127-4). Bazen Nef’î gibi kendisini övmektedir: “Dünya, benim feleklere yükselen lafzımın arzusunda; tepesine, feleklerden benim için minber koymuştur” (E.k.127-43). Felekleri fihriste benzetmektedir: “Dokuz feleğin fihristini, gönlümün beyaz sayfasına kaydetmek istediğimde akıl, satır satır bana yazdırdı” (E.k.127-47). Enverî’ye göre feleğin omuzundaki mor renkli aba (gökyüzü); kazanın (kaderin) gözünde, çok nakışlı görünmektedir (E.k.128-12).

Zîr-i leged-i Nuhûs-i hestî

Her heft felek şikeste târem⁷⁹¹⁵, (E.k.132-26)

Mecdü’ d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘İmrânî’yi methederken şöyle diyor: “Ey sima olarak feleğin seyahatinin inişi olan insan! Ey anlam bakımından, yıldızların seyrinin ötesinde (onlardan yüce, üstün) olan zat” (E.k.136-2). Çok geçmeden, Sabâ ve Debûr; feleğin burnuna, vezir, Tâcü’ d-Dîn İbrâhîm’in adaletinden esintiler götürürler (E.k.137-5). Tâcü’ d-Dîn İbrâhîm’in kabiliyet ve bilgelikte, akıl gibi olduğunu; heybet ve ululukta felek gibi olduğunu söylüyor (E.k.137-19). Onun kösünün sesi, gökyüzüne ulaşmıştır. Aynı şekilde; düşmanının davulu kilim altında kalmıştır (sesi çıkmamaktadır) (E.k.137-39). Enverî kazanın, övdüğü zatın doğru düşüncesini, Felekü’l-Müstakim’e anlattığını söylüyor (E.k.138-22). Enverî, vezir Muzaffer Oğlu Ebu’l-Fetih Tahir’i överken şöyle diyor: “Feleğin, elif gibi dümdüz olan Ekvator çizgisi; utancından sonsuza kadar, boynu,

⁷⁹¹⁵ Her yedi feleğin otağı da varlık âlemindeki, uğursuzlukların tekmesi altında kırılırdı.

cim harfî gibi eğik bir şekilde önüne düşmüş kalır” (E.k.138-23). Mars’ı öfkeli bir aslana benzetiyor: “Öfkeli aslanın, gözlerini kızarttığı gibi; Mars, beşinci felekten öylece kızarıverdi” (E.k.141-8). Zamanın ülkesinin melikini, feleğin balık burcu ve su arıtma sistemine benzetiyor (E.k.146-29).

Bâş tâ in piyâde-i felekî

Ber besât-ı bekâ şevved ferzîn⁷⁹¹⁶, (E.k.146-36)

Enverî feleğin hareketini şöyle tavsif ediyor: “Eğer felek işinde yavaş hareket ederse; yıldızların atları, birbirine girer” (E.k.150-10). Enverî, güneşin, gökyüzündeki hâkimiyetini, şöyle anlatıyor: “Güneş, gökyüzüne sahip olduğu müddetçe; felekten meydana, yıldızlardan da ordusu olur” (E.k.161-17). Gezegenerin padişahı (güneş), feleğin iklimlerinde (coğrafyalarında), yıldızlardan oluşan orduya sahip oldukça (E.k.162-21). Cömertlik, bahşış ve eli açıklığı, Enverî’nin övdüğü şahsın iradenden ödünç almıştır. Felek, yüksekliğini onun yüceliğinden elde etmiştir (E.k.163-15). Enverî’ye göre kaza, güçtür, kader, kudrettir. Yıldız (baht, ikbaldir) güç yetirmedi. Felek, inayet (yardım ihsan), güneş basirettir, Zuhâl yıldızı, makam ve mevkidir (E.k.164-4). Ziyafet meclisinin şarkıcılarına ait halkada güneşin, müzik notası tuttuğunu söylüyor (E.k.174-34). Sâhib Celâlü’l-Dîn Ahmed Mühlis’in makam ve değeriyle, Zuhâl yıldızının yüceliği elden gitmiş. Onun okuyla, feleğin Merkür’ü parmağını ısırmış (Merkür hızlı olmakla ünlüdür, ama onun oku daha hızlıdır) (E.k.176-3). Enverî, Nâsîru’l-Dîn Tâhir’in düşmanı ile ilgili şu ifadeler yer vermektedir: “Eğer sihirle, yerden yılan çıkarırsa; feleğin ejderhasının, yılan tutandan, korkusu olur mu” (E.k.177-28)? Mecdü’l-Dîn Ebû’l- Hasan ‘İmrânî’yi methederken şöyle diyor: “Feleğin dönüp dolaştığı müddetçe; dünya nimetlerinde daima, rahatla yaşa” (E.k.179-42). Melikşâh’ın oğlu Sultan Sencer hakkında şöyle diyor: “Okunun ucu, geleceğin hükmünü, işve ve cilve ile feleğe saplar” (E.k.188-14).

c) Enverî, feleği bazen de her türlü meslek ve sanatın alemleri (evreni, dünyası) şeklinde tavsif etmektedir. Devrin vezirini överken şöyle diyor: “Senin sarayında nazım(şiir) feleğinin Behrâm’ı (meleki, savaşTanrısı) bir uşak ve hizmetçi gibi utancından (tek bir kelime) konuşamaz olmuştur. (dili tutulmuştur)” (E.k.3-35).

Kilk-i tu şihâbîst ki hergîz benemîred

⁷⁹¹⁶ Devam et efendim. Zira beka sahrasında, böyle bir feleğin seyri, satrançtaki vezir gibi olur.

Gerçi felekeş dehle vü Nîlest ü Fırâtest⁷⁹¹⁷ (E.k.20-14)

Emîr Nâsîru'd-Dîn Kutluğ şâhın becerikli ve cömert elini şöyle tavsif ediyor: “Evrensel bakış açısına sahip, senin becerikli elin; kalem ve renk olmadan, çimenin etrafını bütün desen ve resimlerle süsledi” (E.k.76-10). Enverî bazen felekten şikâyet etmektedir: “Gündüze ulaşırsam; bu felekten şikâyet ederim. O feleğin önüne, değerlilik (yükseklik, yücelik) ve sanat semasını koyarak, şikâyetle bulunurum” (E.k.79-15). Enverî’ye göre dönemin veziri, değerlin seması; yumuşaklığın zemini ve vuslatın güneşidir. Cömertliğin bulutu, himmetin (ikramın, yardımın) feleği ve insanları haberdar edendir (uyaran, uyandırandır) (E.k.79-18). Devrin padişahını överken şöyle diyor: “Ey yumuşaklığın toprağı, ey güneş yüzlü! Ey ihsanın feleği ve beklenen (haber verilen) padişah” (E.k.80-18). Horasan Halkının Dilinden, Sültan Sencer’in Evlatlığı Olan, Semerkand Hakanı Rükneddîn Kılıç Tamgaçhân’a Bir Mektup yazan Enverî, onu abartılı vasıflarla övmektedir.

Şems-i İslâm felek-i mertebe burhânu’d-dîn

Ânki mevlâyeş buved şems ü felek fermân-ber⁷⁹¹⁸, (E.k.81-51)

Büyük Kadın, Dinin İsmeti Olan; Hz. Meryem Hatun’u överken şöyle diyor: “O, makam ve hünerde; felekten, daha iyidir. Değer ve şeref bakımından; Zuhal yıldızından, daha yukarıdadır (E.k.115-3). Vezir Muzaffer Oğlu Ebu’l-Fetih Tahir’in heybet feleği, rütbece öyle bir yüceliğe sahiptir ki; onun ululuğundan, yüce arş üzüntüye kapılır (E.k.138-10).

ç) Felek olarak, dünya ve diğer canlıların yaşayıp, öldüğü dünyayı kastetmektedir. Enverî, dünya hayatından geriye, iyilikten başka bir şey kalmadığını ifade etmektedir. “Bu kocamış dünyadan geriye ne genç kaldı ne de ihtiyar. Nitekim yapılan iyilikten başka hiçbirşeyin kalmadığını sen biliyorsun” (E.k.4-14) . Mecü’d-Dîn Ebu’l-Hasen ‘İmrânî’yi överken, onun tarihteki sahip-kıranlarla beraber zikretmektedir. “Öyle biridir ki; onun devri, feleğin sahip-kıranlarının hikâyesinin inleyerek anlatıldığı bir devirdir. Yin öyle biridir ki; onun feleği, dünyada doğan çocuklardan dost olarak bahseder” (E.k.67-

⁷⁹¹⁷ Her ne kadar feleği Nil’e ve Fırat’a dalmış olsa da, senin kalemin, asla sönmeyen (gitmeyen) bir alevdir.

⁷⁹¹⁸ O; İslâm’ın güneşi, makamın feleği ve dinin delilidir. Güneş ve gezegenler; onun fermanına tabi olan köleleridir.

30).Nâsîru'd-Dîn Ebu'l-Feth Tâhir'in zenginliğini ve cömertliğini, dünyadaki nimetlere bedel olarak görmektedir.

Vez mâbâki-yi hân-ı tu tertîb kerde'end

Ber hân-ı dehr herçi felek râst mâ-hazar⁷⁹¹⁹, (E.k.82-28)

Enverî, Celâleddîn Muhammed'in kudretinden bahsederken şöyle diyor: “Feleğin çayırının aslanı, senin devrinde, eğer mülkün çayırına geçerse, ateş (teb, zarar), ona pusu kurar” (E.k.108-12). Methettiği şahsın öfkesini şöyle tavsif ediyor: “Senin kahrın, feleğin üzerine ayağını bassa; dünyanın dengesini (mihverini, dingilini) bozar” (E.k.132-29). Bir yarasa gibi senin himayene sığınmış olan feleğin güneşini, bu makamdan görüyorum (E.k.176-21). Enverî'ye göre Merv'in Valisi, Âbî Lakabıyla Maruf; Ebû'l-Mefâhir, Emîr Fahru'd-Dîn'in kahrı, semayı birbirine katmaktadır.

Zı-âsîb-i tu ez felek fûrû rîzend

Encüm çu kebûterân medrebî⁷⁹²⁰, (E.k.180-10)

Enverî, feleğin sitemlerine, kendisinin de hedef olduğunu dile getiriyor. “Feleğin zulûmlerinden, istediğin kadar hazine vardır. Zira bu kümbette, benimle ilgili de bir kapı bulunduğu eminim” (E.k.187-8).Belh'in İleri Gelenlerini överken şöyle demektedir: “Eğer onun batını (iç âlemi), din ilmine defterlik yapmasaydı, feleğin tabakalarının, varakları (göğün katmanları) asla tamamlanmazdı (E.k.187-38).

d) Felekle, dünyanın bir kesimini ve ona bağlı semayı kastetmektedir.

‘Îmâdu'd-Dîn Fîrûz Şâh'ın hâkim olduğu coğrafyayı anlatırken şöyle diyor: “Semanın bu cihetinde (senin saltanatının hâkim olduğu yerde) kimse fitneden eser göremez. Bu bölgede savaş çıkırtkanlarının ne bir beklentileri vardır ne de sığınakları” (E.k.5-42).O vakit alaylı bir şekilde, feleğin üzrine iki kez vurdu. Sema, padişahın fermanının hükmünü yerine getirdi (E.k.16-27). Enverî'ye göre felek Ebu'l-Feth Tâhir'in dergâhına edeple adım atar (E.k.51-9).

Be dergeh-i tu felek râ guzer be pâ-yi edeb

Be cânib-i tu kazâ râ nazar be ‘ayn-i rızâst⁷⁹²¹,(E.k.17-39)

⁷⁹¹⁹ Dünya sofrasında hazır yemek olarak ne varsa; senin sofranın kırıntılarından hazırlamışlardır.

⁷⁹²⁰ Senin bela ve kederinden dolayı; yıldızlar gökyüzünden, avlanan güvercinler gibi yere dökülürler.

⁷⁹²¹ Senin dergâhına felek, edeple adım atar. Senin tarafına (bölgene, yörene) kader, rızanın aslı nazarıyla bakar.

Enverî feleği, adil hükümdar Yûsuf'un ihtişamının kapıcısı olarak görmektedir. “Dünya kimdir? Senin iyiliğinin (besleneni) yetiştirdiğidir. Felek nedir? Senin ihtişamının bahçe kapısıdır” (E.k.40-3). Vezîr, ‘Ömerübnü Muhlis’in makamını; feleğin süsü olan güneşe benzetiyor. “Feleğin süsü olan, senin güneşin, yerliyerindedir. İffetten ışık getirerek, dünyayı işgal etti” (E.k.70-62). Enverî, feleğin dönme sebebini, övdüğü zat; Nâsıru’d-Dîn Ebu’l-Feth Tâhir’in emrine bağlamaktadır. “Senin emrin; feleğin, dönmesine (hareketine) sebep olan meyli (iradesi) gibidir. Senin nehyin; yeryüzünün kanunu gibi, zemininde sabit durmasının gereği gibidir” (E.k.74-29). Enverî, övdüğü efendisine, arz-ı hal etmektedir. “Temiz kalpli liderim (efendim), bu alçak feleğin yüzünden, hayat, olabildiğince zor bir yola saptı” (E.k.76-46). Savaş atmosferini şöyle tasvir ediyor: “Katran gibi siyah kaftanla hava simsiyah... Lacivert (mavi, yeşil) miğferin ortaya çıkmasıyla, felek, lacivert renge dönüştü” (E.k.79-3). Enverî, giriftar olduğu aşk girdabından dolayı, dünyayı ve semayı, karamsar bir şekilde tarif etmektedir.

Ne ber felek zı tebâşîr-i subh hîç nişân

Ne ber zemîn zı hurûş-i horos hîç eser⁷⁹²², (E.k.79-13)

Sema ile ilgili görüşlerini şöyle ortaya koymaktadır: “Yer ve göğün cirmini (gövdesini, gezegenlerini), bakışla ölçmeli ki bu rahatlıkta, gök cisimlerinin, nerede olduğunu ve şu yolculuk esnasında nerede bulunduklarını keşfedelim ve ona göre pılan yapalım (bu gözlem; muhtemelen, münecimlikle alakalı bir durumdur)” (E.k.83-16). Enverî’ye göre Vezîr ‘Alâ’ud-Dîn Bubuye’nin dönüp dolaşması; yeryüzündeki varlıklarda etkilidir. Zatı; gökyüzündeki cisimlerden etkilenmiştir (E.k.88-4). Methettiği şahsın kaleminin meteoru (şihâbı, alevi), memleketin feleğini, sürülmüş (taşlanmış) şeytandan temizlemiştir (E.k.137-3). Enverî, yaşadığı çağda, Anadolu coğrafyasındaki sosyal ve siyasi hadiseleri, şöyle özetlemektedir (Anadoluda hiçbir zaman zenci padişah olmamıştır. Bu ifade başka bir maksatla söylenmiş olabilir veya mecâzî bir beyandır).

Ber târem-i felek çu şah-ı zeng şod mekân⁷⁹²³

Der hâk-ı tîre şod mülk-i Rum râ mekân⁷⁹²⁴ (E.k.141-4)

⁷⁹²² Ne feleğin üzerinde, sabahın beyazlığından bir nişâne var. Ne de yeryüzünde, horozun ötüşünden bir eser.

⁷⁹²³ Karanlık, her tarafı sardığında

⁷⁹²⁴ Zenci padişahı, feleğin kubbesine yerleşince; Rum mülkü, kara toprağı mekân edindi.

‘İmâdü’-d-Dîn Ebu’l-Fadl Tûrânî’nin sadareti ile ilgili duygularını şu şekilde ifade ediyor: “Bayramın hilali, yârin yüzü gibi nurlu, benim boyum gibi eğik (bükük) bir şekilde, gökyüzünün kenarından çıktı” (E.k.144-3). Fahrü’s-Sâde Mecdü’-d-Dîn Ebu Tâlib Nu‘me’yi methederken şöyle diyor: “Âlemleri gezip dolaşan feleğin güneşi; geçici dünyanın ufuklarını devrettiği sürece; tüm ufukların seyyidi ve veziri hakkı için; serkeş ve zalim felek sana zarar vermesin” (E.k.178-37).

(B)

Nef’î, Enverî gibi feleği, gök cisimlerinin bulunduğu yüksek âlem olarak değerlendiriyor. Sultan Ahmed’in sarayının güzelliklerini överken, feleğin bu niteliklerinden örnekler veriyor. Nitekim söz konusu sarayı, bazen Kehkeşân’a bazen de Nesr-i Tâ’ir denilen, Batı yıldızına teşbih ediyor. Felekle ilgili, iki şair arasındaki başka bir benzerlik ise feleği, kâinattaki hadiselerin meydana geliş sistematığının merkezi, kader şeklinde tavsif etmeleridir. Nef’î, feleğin, sadece akşamı sabah etmek için, döndüğünü zannetmemek gerektiğini, her olayın akibetinden haber vermek için döndüğünü söylüyor (N.k.10-54). Enverî’ye göre felek, düzgün bir çizgi üzerinde istikamet üzere bulunmayı bir hat üzerinde dümdüz olan senin icraatının bayrağından gördü. (öğrendi)” (E.k.2-26). Memduhun adaleti olmasaydı, kökü kurumuş feleğin zulmünden, dünyada yaş ve kuru, hiç bir şey kalmazdı (E.k.82-25). Nef’î ise feleğin dönüşünün kainatta makbul oluşunu, memduhun ikbaline uygun olmasına bağlamaktadır (N.k.61-215). Nef’î memduhu överken onun ok gibi düzgün nizamı karşısında feleğinin mihverinin eğildiğini belirtiyor (N.k.48-176). Enverî ise memduhun adaletinin çiçeği açıldıktan sonra, feleğin törpüsünün sitem okuyla acı vermesi artık söz konusu değildir (E.k.3-13). Enverî’ye göre dünya; iyilik ve kötülükleriyle, övülen şahsın hükümlerine bağlıdır. Felek; hayır ve şerriyle, onun fermanına tabidir (E.k.79-19).

Her iki şair de feleği, kötülüklerin kaynağı olarak görüyor ve ondan şikâyet ediyor. Nef’î, hayatta çektiği bütün çilelerin sebebinin felek olduğunu vurguluyor. Hatta onun isminin bile anılmasının bir nevi çile olduğunu söylüyor (N.k.59-212). Feleğin kötülüklerin kaynağı olduğunu ifade sadedinde; onun talihini, bir eşiğe bekçi yaptığını ve devletin davulunun sesi ile gözünden uykunun gittiğini söylüyor (N.k.55-198). Enverî’ye göre felek, çile ve sıkıntı vermekten dolayı kararsızdır.(ne yapacağı belli olmaz). Ayrıca hükümdarın uyuma ve horlamadan nasibi yoktur. (sürekli uyanık olmak zorundadır.) (E.k.13-54). Feleğin sitem oku; zehirli, (acı) dünya şirasının balı olan (bir) oktur (E.k.30-

1). Enverî, gündüze ulaştığında felekten şikâyet eder. O feleğin önüne, değerlilik (yükseklik, yücelik) ve sanat semasını koyarak, şikâyetle bulunur (E.k.79-15). Felek, entrikayla meşgul, Enverî ise yol azığıyla uğraşmaktadır. Dünya, oyunla meşgul, Enverî, yolculuk fikrindedir (E.k.85-29). Enverî, feryat ediyor: “Ey halk benim için değil, Allah için, bu alçak feleğin elinden, artık bana yardım edin” (E.k.178-1).

İki şair de övdükleri şahısların basiret ve adaletlerini Hz. Süleyman ve veziri Âsâf'a benzetiyor. Bazen de onlarla mukayese ediyor. Enverî, kendisinden bahsettiği hükümdarı; Hz. Süleyman'ın veziri, Âsâf tedbirli ve ikinci Süleyman olarak taktim ediyor. Ayrıca onun emrinin zoruna, insanlar ve cinler gibi feleğin de mecbur olmasını diliyor (E.k.41-18). Nefî ise kendi devrindeki devlet büyüğünün tedbir ve basiretini o derece övüyor ki Hz. Süleyman'ın veziri Âsâf'ta bu nitelikler bulunmadığından, feleğin Süleyman'ın tahtını ortadan kaldırdığını söylüyor (N.k.61-216). Son olarak feleği, her türlü meslek ve sanatın âlemi şeklinde tarif etmektedirler. Nefî, bu sefer Sultan Murad'ı methederken, onun; adalet feleğinin dolunayı olarak, saltanat sedefinin, en güzel incisi şeklinde vasıflandırmaktadır.

(F)

Nefî'nin, Enverî'den farklı konularda dile getirdiği hususlar, beyitlerin konuları ve nitelikleridir. Bu kavramla ilgili düşüncelerini ifade etmek için Enverî, çok çeşitli varlıkları örnek olarak kullanmakla birlikte, özellikle gök cisimlerine şahsiyet isnat etmekle, değişik ve zengin bir ifade ve düşünce ortaya koymaktadır. Nefî ise övdüğü kişilerin saraylarını, köşklerini, atlarını ve silahlarını felekle ilişkilendirmekte ve değişik örnekler vermektedir. Ayrıca Nefî'nin, felek kavramını, Enverî'den daha fazla kendini övme vesilesi yaptığı görülmektedir. Nefî kendi manzumesini överken, feleğin onun mumuyla bile kuvvet ve kudret elde ettiğini söylüyor. Nefî feleğin Hz. Adem'den bu yana tüm faaliyetlerini toplasa ve imkanlarını harcasa; Müşteri dahil tüm yıldızlarla beraber arasa kendinin kıymetli cevheri gibi bir cevheri bulamayacağını söylüyor. Otuz yıldır feleğin mezatında olan nazımının kadrini takdir edebilecek birisinin çıkmadığını söylüyor. İki şair arasındaki başka bir farklılık ise şudur: Nefî, nesri nazımdan daha değersiz bularak ona tenezzül etmediğini; eğer nesir yazarsa felekte tesbih eden (sekenelerin) meleklerin, kendisinin nesrini dua yerine, vird-i zeban edeceğini söylüyor. (N.k.7-21), (N.k.19), (N.k.27-17).

Fermân

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde fermân kavramıyla ilgili otuz beyit tespit edilmiştir. Nef'î'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Nef'î, söz konusu kavramı üç anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î fermânı, öncelikle, hükümdarın sahip olduğu memleketi yönetmek için, tespit edip ilan ettiği kanunlar şeklinde ifade etmiştir. Nef'î'ye göre Sultan Ahmed'in, ülkeyi süsleyen adaleti; emniyet ve asayiş için, tüm dünyaya, umumi bir fermanıdır (N.k.8-43). Yine Sultan Ahmed'i methederken şöyle diyor:

Hep mühimmâtın müheyyâ görse ikbâli nola

Her ne emr etse kazâyı tâbî'-i fermân bulur, (N.k.9-23)

Sultan Osman Han'ın cülûsu münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde; onun, İskender gibi yedi iklime hükmeden bir hükümdar; Hz. Süleyman gibi, rüzgâra bile fermanının hükmü geçen, büyük bir zat olduğunu söylüyor (N.k.12-18). Nef'î, mucize gibi olan ifadelerinin feyziyle kendisinin; Rum diyarının Örfî'si, Asrın enverî'si, çağın Hâkânî'si iken (N.k.17-32), zamanın şairlerinin; sureten, söz mülkünün şehrinin hâkimi gibi muamele gördüklerini, fakat mana âleminde zamanın, harap olmuş bir hanesi olduklarını ifade ediyor (N.k.17-34). Sultan Murad'ın fermanının o kadar etkili olduğunu söylüyor ki; gece ve güneşe emretse hareketleri itibarıyla, hemen hazır olurlar (N.k.23-17). Bu zatın, bütün mevcudatın sultanı, adaleti yerine getiren biricik şahıs, cihanın sultanı, kara ve denizlerin maliki olduğunu belirtiyor (N.k.24-11). Sultan Murad'ın izzet ve sağlıkla, devlet yönetiminde bulunması ve baştanbaşa tüm dünyanın, onun fermanına boyun eğmesi için dua ediyor (N.k.24-41). Ona hitaben şöyle diyor: “Senin gibi bir padişahın devrinde nasıl muamele yapılıyorsa; ferman olarak, ehl-i dile böyle davranılmalıdır (N.k.25-3), (N.k.25-38). Sultan Murad'ın ışığının, tüm dünyayı kaplaması ve dünya padişahlarının, onun fermanına boyun eğmesini diliyor (N.k.26-50). Nef'î, vezir-i azam Muhammed Paşa'yı överken; âlemin, onun fermanına uyduğunu, cari olan hükümlerinin de kaderin hükmü olduğunu söylüyor (N.k.34-24), (N.k.35-24). Nef'î'ye göre Sadrazam Hüsrev Paşa'nın fermanı ile fitnenin boynu eğik; hükümlerinin satırı ile sitemin ayağı zincirlidir (N.k.40-21). Ona göre Hüsrev Paşa'nın fermanı güzellik ülkesinde geçerli olsa; dilberin alnındaki saçları, aşığı esir edemezdi.

Olsa fermânı revân memleket-i hüsne dahi

Edemez turra-i dilber dil-i uşşâkı esîr, (N.k.40-25)

Veziriazam Hâfız Ahmed Paşa için, doğuyu ve batıyı fermanıyla idare eden hâkim ve her tedbirde yeteneğinin rüştünü doğrulukla ispat etmiş vezir diye bahsetmektedir (N.k.44-22), (N.k.44-5). Ayrıca onun fermanına bütün dünyanın (padişahların) uyması için dua etmektedir (N.k.44-51). Kendisine Nef'î mahlasını veren Ali isimli şahsı methederken şöyle diyor: “ Bağdad ve Yemen’in filozofları; Şam ve Halep’in hükümdarları, bu emin müsteşarı, bilcümle kıskanırlar” (N.k.62-8).

b) Nef'î, Fermânı, bazen iradenin telkinatı şeklinde anlatmaktadır.

Sultan Ahmed'i överken, şu ifadelere yer veriyor: “Fermanımın yazısı ile sözün ayağı zincirlidir. Fermanımın dağı ile düşüncenin alını damgalıdır”.

Kayd-ı tahrîrim ile pâ-yı suhan der-zincir

Dâğ-ı fermânım ile cebhe-i endîşe vesîm, (N.k.8-48)

Sultan Murad'ı överken şöyle diyor: “ Görünen ay değildir (Sultan murattır). Fermanının dağı ile feleği damgalamıştır” (N.k.27-32).

c) Son olarak fermânı, genel manada kullanılan; emretmek ve kul, köle yahut görevlilerin, bir emri yerine getirmesi şeklinde tarif etmiştir.

Sultan Osman'ın cihadıyla ilgili yazmış olduğu hüznü bir kasidede şöyle diyor: “O, ne yaparsa zamane düşünce olarak onu benimser. Ne emrederse devran bir köle gibi söz konusu emri yerine getirir” (N.k.15-30). Nef'î, Sultan Murad'ın şehzadelerine, devrin hükümdarı ve cihan padişahlarının hakir bir kul gibi, emre âmâde olarak hizmet ettiğini belirtiyor (N.k.20-15). Nef'î'ye göre onlar, dileseler yer ve gök, feleği yeryüzüne indirir. Kâinatta emrince (ilahi fermana göre) tasarruf eden kader, onların iradelerine tabidir (N.k.20-26). Nef'î, devlet divanının, Sultan Murad'ın varlığıyla şeref kazanması gerektiğini; ne emrederse semanın bir mahkûm gibi fermanına boyun eğmesi icap ettiğini söylüyor (N.k.21-41). Veziriazam Nasuh Paşa'nın mektubuna cevap verirken onu, şu vasıflarla methediyor: “Yeryüzü, onun kaleminin hükmünün tasarrufundadır. Zamâne, onun fermanını yerine getiren bir kuldur” (N.k.31-25). Onun hükmü dünyada o denli geçerlidir ki; ferman etse havada uçan, kayın ağacından yapılmış okun hedefi değiş (N.k.31-32). Veziriazamı methederken; kaderin, onun fermanının hükmüne kendi rızasıyla teslim olduğunu ifade ediyor (N.k.33-20). Veziriazam, Hüseyin Paşa'yı şu niteliklerle vassfediyor: “Dünyanın, şanı yüce komutanı, kaderin emrine âmâde olduğu

cihân-gîr” (N.k.39-12). Sadrazam Hüsrev Paşa’yı ise şöyle tavsif ediyor: “Himmetin dünyası için kerem güneşinin ferman-dehi, adaletin icra edildiği makamın Âsâf’ı ve Cemşîd’i” (N.k.40-15). Şeyhülislam Muhammed Efendi’nin methi ile ilgili dile getirdiği bahariyede, o zatı şöyle anlatıyor:

Eğer sultân-ı kahır habse fermân etse hurşîdi
Zamâne ana zengî-pâsbân eyler şeb-i târı, (N.k.50-27)

Enverî: Enverî’nin kasidelerinde fermân kavramıyla ilgili elli dört beyit tespit edilmiştir. Enverî’nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nefî’nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Enverî, söz konusu kavramı üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Fermânı, hükümdarın sahip olduğu memleketi yönetmek için, tespit edip ilan ettiği kanunlar şeklinde ifade etmiştir. Enverî, Ebu ‘Ali ‘Alâ’uddîn Hasan’nın hâkim olduğu ülkeyi şöyle anlatmaktadır: “Bütün vahşi hayvanlar ve kuşlar, onun fermanıyla yönettiği büyük ülkesinde, beraber yaşamaktadırlar. Kadın ve erkek, hep beraber, onun ihsanının gölgesinde hayat sürmektedirler” (E.k.8-5). Mecdü’d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘İmrânî’nin ikbaliyle dünyanın; cihan sultanlığından sayılan (cihan sultanlığına ait) nişanlar olarak kabul edilen; at, gerdanlık, kaftan, ferman ve hitap lakapları gibi unsurlar elde ettiğini söylüyor (E.k.11-23). Ebu’l-Feth Tâhir’in yönetimiyle ilgili beytinde, şu düşünceleri dile getiriyor:

Be hatt-i tâ‘at u fermân-ı dereş vuhûş u tuyûr
Be zîr-i sâye-i ‘adl endereş ricâl u nisâst⁷⁹²⁵, (E.k.17-24)

Övdüğü şahsın fermanının baskısının etkili olması için dua ediyor (E.k.27-17). Nâsıru’d-Dîn Tâhirübnü’l-Muzaffer’in, muazzam yöneticiliğiyle ilgili şu beyti söylüyor:

Âncâ ki ne fermân-ı tu bîdâd-ı tu ta‘addîst
Vâncâ ki ne insâf-ı tu, feryâd u nefîrest⁷⁹²⁶, (E.k.29-26)

⁷⁹²⁵ Onun itaatinin hattına ve kapısının fermanına vahşi hayvanlar ve kuşlar boyun eğmiştir. Erkekler ve kadınlar, onun adaletinin gölgesinde toplanmışlardır (adaletinin gölgesindedir).

⁷⁹²⁶ Senin fermanının bulunduğu yerde, adaletsizlik ve zulüm olmaz. Senin insafının olduğu yerde, feryad u figan bulunmaz.

Övülen zat, Kemâlettîn Mahmut Hâl'infermanına göre gerçekleşmeyen her iş, ne yazık ki, yetişmemiş zambak ve sarımsak gibidir (E.k.29-28).O, öyle birisidir ki; fermanının ardından günahı, felekle cevzâ yıldızı arasında dönüp durmaktadır (E.k.31-17). İzzeddîn Tuğrul Tigin'in Tüm dünyaya hükmettiğini ifade ediyor. “Ey dünyanın komutanı olan, genç devletin sahibi! İhtiyar felek, senin huzurunda başını eğsin. (Senin hâkimiyetine baş eğsin)” (E.k.43-10). Ebu'l-Hasan Mecdü'd-Dîn 'Alî 'İmrânî'nin,yeryüzünün ve zamanın hükümdarı olduğunu, ayrıca yüceliğin onun temiz tiynetiyle özdeşleştiğini belirtiyor (E.k.52-8). Enverî'ye göre övülen zatın fermanının bulunduğu yerde, adaletsizlik ve zulüm olmaz. Onun insafının olduğu yerde, feryadı figan bulunmaz (E.k.58-1). Onun fermanının süslemediği bir taht; bir çocuk olarak, asla amca sahibi olamaz (onun onayı olmadan kimse, küçük bir kabileyi bile yönetemez) (E.k.58-7). Cihan padişahı Sultan Sencer'in fermanı; kaderin yeryüzünde cereyan etmesi gibidir (E.k.59-3). Büyüklerden diğer birinin methi hakkında şöyle der:

Tîğ-i ecel keşîde vü her sû devîde nîk

Âvâz râ ki fermân fermân-ı rûzgâr⁷⁹²⁷, (E.k.73-39)

Nâsıru'd-Dîn'in Efendisi Tâhîr'in yönetimini şöyle över: “Fermanının etkisi, ebedlere kadar uzun olsun. Uzattığın ayağın, miktardan (ölçüden) daha uzağa konulmuş olsun” (E.k.75-84). Enverî'ye göre dünya; iyilik ve kötülükleriyle, Nizâmü'l- Mülk Sadrettîn Muhammed'in hükümlerine bağlıdır. Felek; hayır ve şerriyle, onun fermanına tabidir (E.k.79-19).Felsefe ve delil getirmekte; Eflatun gibi bile olsa; haşmet ve fermanının tesirinde; İskender, hikâye edilse de (E.k.79-34).Zamanede bulunduğu ifade edilen; hikmet ve burhan ondadır. Bu ülkede hikâye edilen haşmet ve fermanın geçerliliği; ancak ona nispet edilir (E.k.79-35). Enverî'ye göre Nâsıru'd-Dîn Nüsret'ül-İslâm Ebü'l-Menâkıb, şeriata itaat etmekte, memur gibidir. Şer'î hüküm verme hususunda, âmir gibidir (E.k.87-34). Zemin ve zaman (kader itibarıyla), sadrazam, Ziyâü'd-Dîn Mansûr'un hükümlerine uygundur. Maşallah; yıllar ve aylar onun fermanına tabidir (E.k.90-9). Enverî, vezir, Nâsıru'd-Dîn Tâhîr Bin Muzaffer'in bârgâhı ve fermânı için dua eder: “Senin bârgâhın, iyilikte ve kötülükte, semaya rehber olsun. Senin fermanın; yoklukta ve varlıkta, yıldızlara kılavuz (danışman) olsun” (E.k.94-33). Nâsıru'd-Dîn ebu'l-Feth Tâhîr'in fermânıyla ilgili şöyle diyor: “Gerçi senin işlerini düzene sokmakta

⁷⁹²⁷ Ecel kılıcını çekmiş ve iyiliğin sesi olan senin fermanını; zamanın fermanı olarak her tarafa, koşturarak iletmiş.

bir topluluk çalışmaktadır. Ancak gökyüzü de fermanını uygulayan ve yeryüzü, emrine itaat edendir” (E.k.96-13). Hizmetteki kusurundan dolayı özür diliyor ve Emir Mevdûd Ahmed-i ‘Asemî’ye bağlılığını şöyle dile getiriyor:

Pâyem ez hıttâ-i fermân-ı tu bîrûn ne-şevêd

Serem ez pîş-i tu çün şem‘ be-bürrend be gâz⁷⁹²⁸, (E.k.100-10)

Efendisi hakkında şöyle diyor: “Gerçi yapmak istediğin her şeye fermanın geçerlidir. Benim gibi güçsüz ve fakire bu ne azap ve bu ne cezadır (E.k.112-10)? Efendisi, Celâlû’d-Dîn Ahmed Bin Muhlis’i, kendisiyle birlikte şöyle vasıflandırıyor: “Böyle bir kılıç ile şöyle bir kalem, nerede birbirine yakın olsa; Allah’a yemin olsun, felek itaat etmekten kaçınmaz” (E.k.125-28). Ramazan ayının tebriki münasebetiyle, Mecdû’d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘İmrânî’ye dua ediyor: “Senin hükmün, gem tutanın elinde cari olsun. Sert gemli (serkeş) olan felek; ebede kadar, yumuşak dizginli olsun” (E.k.126-47). Vezir, Nâsîru’d-Dîn’in fermânını, kaderin önünde görüyor. “Geçerli olmasını dilediğimiz fermanın için; kazanın öncelik vermesi gerekli oldu” (E.k.129-21). Enverî’ye göre eşheb sabahının (şafak aydınlığının) kulağından, ta edhem akşamının nalına kadar (akşam karanlığındaki parlaklığa kadar) her şey; tamamen Sultân Gıyâseddîn Ebu Şucâ‘ Süleymân Şâh Bin Muhammed’in itaat ve fermanının damgası altındadır (E.k.130-8). Aynı zatın fermanının tesiri hakkında şöyle diyor:

Destî çönân kavîst turâ der nifâz-ı fermân

Kez dest-i tu kabûl koned seng nakş-ı hâtem⁷⁹²⁹, (E.k.130-9)

Adaletli Emir Ziyâ’üd-Dîn Mevdûd Ahmed-i ‘Asemî’nin büyüklüğünü, abartarak övüyor. “Sen öyle yüce bir cihansın ki; memleketin tüm mertebelerinde, dünyanın iyi ve kötüsünden ne varsa, onunla ilgili ferman verirsin” (E.k.139-46). Sadrazam Mecdû’d-Dîn Ebu’l-Hasan İmrânî, Semerkant’tan geri dönüp Sultan (Sencer) tarafından teşrif aldıktan sonra, düşmanlar ona iftiralar attılar. Enverî, bu İftiraları def Etmek için, onu şu vasıflarla övdü: “Senin memleket işlerini çözmen ve yoluna koyman, felekten önde gider. Senin emrin ve nehyin zamana ferman okutur” (E.k.140-16). Yedi ülkenin, ‘İzzeddîn Tuğrul Tegîn’in fermanı altına girdiğini, üç nakkare (mehter) çaldığını ve Tuğrul Tegîn’in

⁷⁹²⁸ Senin yanında, başımı mum gibi ayırsalar bile; ayağım, senin hüküm bölgenden dışarı çıkmaz.

⁷⁹²⁹ Senin buyruğunun gücü ve kudreti o kadar güçlüdür ki; zira senin elinde taş, yüzük kaşı olmayı kabul eder.

beşinci nöbetinin gerçekleşmesi için sabretmek gerektiğini söylüyor (E.k.151-9). Sultan Sa'îd Sencer bin Melik Şâh'ı överken şöyle diyor:

Ehterân râ şevketet ber semt-i ta'at rânde
Âsmân râ himmetet der taht-ı fermân yâfte⁷⁹³⁰, (E.k.170-5)

Enverî, adil Hükümdar, 'Îmâdu'd-Dîn Fîrûzşâh'ın fermânından şöyle bahsediyor: “Senin, itaati hak eden fermanın, şiddet olmadan, ümmetlerin boyunlarını tutmuş” (E.k.174-10). Övdüğü zatın fermanının, zamane üzerinde geçerli olduğunu söylüyor (E.k.179-45). Onun fermanının, dünyada su gibi akması (cari olması) ve ateş gibi, dünyadan üstün olmağa layık bulunduğunu ifade ediyor (E.k.182-18). Onun hüküm ve fermanının kapısına, dünya itaat etmiştir. Kudret ve becerisinin parmağında felek yüzük gibidir (E.k.184-6). Onun vezaret ayağının olduğu yere başkalarının eli ne zaman yetişir (E.k.184-22). Tuğrul-Tekin'i şöyle methediyor:

Habbezâ târîh-i in inşâ ki fermân-deh be Belh
Râyet-i Tuğrul-Tegîn bûd u re'y-i Nâsirî⁷⁹³¹, (E.k.187-101)

b) Fermânı, bazen iradenin telkinatı şeklinde anlatmaktadır.

Hâkân-ı a'zâm Sultan Sencer'in fermânıyla ilgili şunları söylüyor: “Fermanının yarısı aşırı ısınınca, beden zineti, ilk nusha olarak ondan günlerin tıraşını aldı” (E.k.39-8). Enverî, aklın ve ruhun fermanıyla, efendisi, Mecû'd-Dîn Ebu'l-Hasen 'Îmrânî'nin eşiğine ulaştığını ifade ediyor.

Şahsem be cedd ü cehd be fermân-ı 'akl u cân
Ez âsmân guzeşt ü be in âstân resîd⁷⁹³², (E.k.66-32)

c) Fermânı, genel manada, emretmek ve kul, köle yahut görevlilerin, bir emri yerine getirmesi şeklinde tarif etmektedir. Enverî, güneşin Ebu'l-Me'âlî Mecdü'd-Dîn Bin Ahmed'in fermanına itaat eden bir hizmetçi olduğunu söylüyor. “O, sema karargâhının ordu komutanıdır. O, öyle bir hükümdardır ki (komutandır ki) onun bulunduğu yerde güneş, onun fermanına itaat eden bir hizmetkârdır” (E.k.9-15). Enverî'ye

⁷⁹³⁰ Şevketin, yıldızları itaate sevk etmiştir. Himmetin, feleği fermanı altına almıştır.

⁷⁹³¹ Belh'de hüküm süren, Tuğrul-Tekin'in bayrağı ve Nasir'in görüşlerinin anlatıldığı, bu inşa tarihi (onun tarihiyle ilgili yazı) ne güzeldir!

⁷⁹³² Benim şahsım; ciddiyet ve gayretle, aklın ve ruhun fermanıyla; Gökyüzünden geçti ve bu eşiğe ulaştı.

göre övdüğü zat, Hâkân-ı a'zâm Kemâlü'd-Din olmasaydı, ay ve güneş, Allah'ın kınama fermanına kadar, kaza ve kaderin elinde (kabzasında) kalmışlardı (E.k.10-21). Şeriat mülkünde ayetin, Celâlettîn Ahmed'in fermanı olduğunu ifade ediyor (E.k.34-25). Enverî'nin övdüğü zat, yedi feleği (gezegeni) fermanıyla sevk eden kişidir (E.k.67-57). Nizâmü'l- Mülk Sadrettîn Muhammet'in fermânına felek kul olarak, kaza hizmetçi olarak, kader de köle olarak; itaat etmektedir.

Turâ sezed ki buved gâh tâ'at u fermân

Felek gulâm u kazâ bende vü kader çâker⁷⁹³³, (E.k.79-31)

Yüzbinlerce âlem, onun (Nizâmü'l-Mülk'ün evlatlarından birinin) fermanına boyun eğer (E.k.80-39) .Semerkand Hakanı Rükneddîn Kılıç Tamgaçhân'a yazdığı mektupta; güneş ve gezegenleri, onun fermanına tabi olan köleler şeklinde tavsif etmektedir. "O; İslam'ın güneşi, makamın feleği ve dinin delilidir. Güneş ve gezegenler; onun fermanına tabi olan köleleridir" (E.k.81-51).Övdüğü şahsa hitaben şöyle diyor: "Sakin ol ve dünyanın düzeninden çıkma. Sabırlı ol ve Allah'ın fermanından ayrılma (kopma)" (E.k.85-46).Kutbu'd-Dîn Mevdûd Şâh'ı; filin boyun eydiği, aslanın kendisinden ferman aldığı akıllı ruh olarak tanıtıyor (E.k.86-71).Vezir, Nâsıru'd-Dîn Tâhir Bin Muzaffer'e; feleğin haciplik (danışmanlık) yaptığını, onun fermanına kaderin itaat ettiğini söylüyor.

Her kocâ hazmeş koned halvet zemâne perde-dâr

Her kocâ 'azmeş dehed fermân kazâ fermân-pezîr⁷⁹³⁴, (E.k.94-8)

Şahın buyruğu ve vezirin emrini her şeyin üzerinde görüyor (E.k.95-19).Celâlü'd-Dîn Ahmed Bin Muhlis'in Efendisi öyle çalışkan biridir ki; kendi başına hareket eden felek bile, hiçbir zaman onun emrinden ve nehyinden çıkamaz (E.k.125-8). Emir Ziyâ'üddîn Mevdûd Ahmed 'Asemî'nin övgüsü hakkında şöyle diyor:

Mukaddem 'ahd ü der devlet mü'ehher

Mü'ehher 'ahd ü der fermân mukaddem⁷⁹³⁵, (E.k.128-6)

⁷⁹³³ Feleğin; kul olarak, kazanın hizmetçi olarak, kaderin de köle olarak; senin fermanına bazen itaat etmeleri sana layık bir şeydir.

⁷⁹³⁴ İleri görüşlülüğüyle, nerede bir köşeye çekilip, düşünmeye başlasa; felek kendisine haciplik (danışmanlık) eder. Azmi, her nerede ferman buyursa; kader onu yerine getirir.

⁷⁹³⁵ Zaman açısından öncesin ve devlet açısından sonrasın. Ahit ve anlaşma açısından sonrasın, ferman verme hususunda öndesin.

Enverî'ye göre hükümdarın fermanını terketmek her yüze günahtır (E.k.165-36). Mecdü'd-Dîn Ebû'l- Hasan 'İmrânî'yi, devrin büyüklerine ferman veren ve asrın insanların efendisi şeklinde tavsif ediyor (E.k.179-14).Belh'in İleri gelenlerini överken şöyle diyor: "Raiyyet seven kişinin (fakirleri koruyan), şevket kapısının himayesinde; dağ kekliği, gökyüzünün kartalına ferman verir" (E.k.187-19).

(B)

Nefî, Enverî gibifermânı, hükümdarın, sahip olduğu memleketi yönetmek için, tespit edip ilan ettiği kanunlar şeklinde ifade ediyor. Sultan Ahmed'in, ülkeyi süsleyen adaletinin, dünyaya, umumi bir ferman olduğunu (N.k.8-43), Sultan Ahmed'in tüm emirlerini yerine getirmek için kaderin görevli bulunduğunu (N.k.9-23), Sultan Osman Han'ın, İskender gibi yedi iklim hükmeden bir hükümdar olduğunu ifade ediyor (N.k.12-18). Ayrıca Nefî, kendisini; Rum diyarının Örfî'si, Asrın enverî'si, çağın Hâkânî'si olarak vasfederken (N.k.17-32), zamane şairlerinin; mana âleminde, zamanın harap olmuş bir hanesi olduklarını ifade etmektedir (N.k.17-34). Gece ve gündüzün hareketinin, Sultan Murad'ın fermanının etkisiyle gerçekleştiğini (N.k.23-17), (N.k.24-41), Sultan Murad'ın ehl-i dile en uygun şartları hazırladığını söylüyor (N.k.25-3), (N.k.25-38). Nefî, veziriazam Muhammed Paşa'yı överken tüm dünyanın, onun fermanına uyduğunu belirtiyor (N.k.34-24), (N.k.35-24). Sadrazam Hüsrev Paşa'nın fermanı ile fitnenin boynu eğik, sitemin ayağının zincirli bulunduğunu (N.k.40-21), Hüsrev Paşa'nın fermanı güzellik ülkesinde geçerli olsa; dilberin alnındaki saçların, aşığı esir edemeyeceğini ifade etmektedir (N.k.40-25).

Nefî'nin fermân kavramını, bazen iradenin telkinatı şeklinde anlamlandırması da Enverî ile benzerlik arz etmektedir. Sultan Ahmed'i överken, onun fermanının yazısı ile sözün ayağı zincirli, fermanının dağı ile düşüncenin alnının damgalı olduğunu belirtiyor (N.k.8-48), (N.k.27-32).

Fermânı, genel manada; emretmek ve kul, köle yahut görevlilerin, bir emri yerine getirmesi şeklinde tarif etmesi de Enverî'nin ifadelerine benzemektedir. Sultan Osman'ın emrettiğinde devranın bir köle gibi söz konusu emri yerine getirdiğini söylüyor (N.k.15-30). Nefî, Sultan Murad'ın şehzadelerine, devrin hükümdarı ve cihan padişahlarının hakir bir kul gibi, emre âmâde olarak hizmet ettiğini belirtiyor (N.k.20-15), (N.k.20-26). Veziriazam Nasuh Paşa'nın mektubuna cevap verirken onu, yeryüzünün hâkimi,

zamânenin, onun fermanını yerine getiren bir kuldur olduğunu (N.k.31-25), hükmünün dünyada geçerli olmasına örnek olarak; ferman etse havada uçan, kayın ağacından yapılmış okun hedefinin değişebileceğini ifade etmektedir (N.k.31-32).

Her iki şairin verdikleri örnekler, dile getirdikleri düşünceler bakımından önemli benzerlikler bulunmaktadır.

(F)

Nef'î'nin, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği hususlar, beyitlerin konuları ve niteliklerinden ziyade, yaşadığı çağdaki devlet adamları, sosyal ve siyasi şartlarla ilgili örneklerdir.

Nef'î'nin her zaman olduğu gibi kendisini; Rum diyarının Örfî'si, Asrın Enverî'si, çağın Hâkânî'si gibi ifadelerle övmesi, Enverî'ye göre bir farklılıktır (N.k.17-32). Zamanın şairlerini; sureten, söz mülkünün şehrinin hâkimi gibi muamele gören, fakat mana âleminde, zamanın, harap olmuş bir hanesi şeklinde vasıflandırması da diğer bir farklılıktır (N.k.17-34). Bundan başka kendisine Nef'î mahlasını veren Ali isimli şahsı methetmesi ve onu; Bağdad ve Yemen'in filozoflarının, Şam ve Halep'in hükümdarlarının kıskanmasıyla ilgili ifade ettiği beyitler, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği diğer hususlardır (N.k.62-8).

Ferîdûn (Âfrîdûn)

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Ferîdûn kavramıyla ilgili üç beyit tespit edilmiştir. Nef'î'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısı ile aynıdır. Nef'î, söz konusu kavramı üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, Ferîdûn'u; İskender, Cem ve Behrâm gibi Cihan hükümdarı olarak takdim eder (N.k.4-6).

b) Ayrıca Ferîdûn, güç ve kuvvetin sembolüdür (N.k.24-19).

c) Ferîdûn'un tacı; mülk ve milletlerin süsü, din ve devletin de sermayesidir.

Pîrâye-i mülk ü milel sermâye-i dîn ü düvel

K'olmuş nasîbi tâ ezel tâc-ı Ferîdûn taht-ı Cem, (N.k.16-19)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Ferîdûn kavramıyla ilgili üç beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nefî'nin kasidelerindeki beyit sayısına eşittir. Enverî, söz konusu kavramı iki değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enverî ise Ferîdûn'u kudretli bir padişah olarak görür (E.k.18-13). Ululuk ve ihtişamın sembolüdür (E.k.139-32).

b) Enverî, İran hükümdarlarını, meşhur oldukları niteliklere göre tasnif eder, Ferîdûn ise güç ve kudretiyle öne çıkartılır.

Ey Keyumurs-i bekâ pâdişeh-i Kistrâ 'adl

Vey Minû-çîhr-i likâ Hüsrev-i Efrîdûn fer,⁷⁹³⁶(E.k.18-13)

(B)

Ferîdûn'u Nefî de Enverî gibi İran'ın ve cihanın büyük hükümdarları arasında zikreder (N.k.4-6), (E.k.18-13). Yine Enverî gibi güç ve kuvvet sembolü bir padişah olarak değerlendirir.

(F)

Enverî'ye göre Ferîdûn, Ululuk ve ihtişamın sembolüdür (E.k.139-32). Enverî, İran hükümdarlarını, meşhur oldukları niteliklere göre tasnif eder, Ferîdûn ise güç ve kudretiyle öne çıkartılır (E.k.18-13). Nefî ise Ferîdûn'u; İskender, Cem ve Behrâm gibi Cihan hükümdarı olarak takdim eder (N.k.4-6). Ferîdûn'un tacı; mülkün ve milletlerin süsü, din ve devletin de sermayesidir (N.k.16-19). Aslında her iki şair de birbirine yakın değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Aralarında küçük nüans farkları vardır. Bu da Nefî'nin Enverî'den belli ölçüde etkilendiğini göstermektedir.

Fir'avn

Nefî: Nefî'nin kasidelerinde Fir'avn kavramıyla ilgili bir beyit tespit edilmiştir. Nefî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Nefî, söz konusu kavramı iki değişik anlamda kullanmıştır.

⁷⁹³⁶ Ey beka hükümdarı Kiyumurs, Kistrâ'nın adil padişahı! Ey Minuçîhr yüzlü, Feridun gibi kudretli hükümdar.

a) Nef'î, Firavunı, cehennem ehli birisi olarak algılamaktadır ve öyle tanıtmaktadır. Temmûziye adlı bir kasidede, Sadrazam Nasuh Paşay'ı överken; Temmuz ayının sıcaklığından şikâyet ederek şöyle diyor: “Su, Firavun'ı böyle bir havada boğsaydı, cehennemin derin çukurlarında, onun yerine ısınırdı”.

Isınırdı yerine ka'r-ı çeh-i dûzahda
Etse Fir'avnı böyle hevâda gark-âb, (N.k.32-10)

b) Firavun'un küfründen, isyanından ve zulmünden dolayı, suya gark olan birisi şeklinde beyan etmektedir. Firavun'ın küfründen dolayı cehennemde yandığını ve Hz. Musa ile İsrâ'il oğullarını yok etmek için, Kızıl denize kadar onları takip ettiğini ve suda boğulduğunu, beytinde dile getirdiği düşüncesinde, zımnen ifade etmektedir (N.k.32-10).

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Firavunkavramıyla ilgili iki beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Enverî, söz konusu kavramı iki değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enverî, cehaleti, susuz bir çöle, çölü de Firavun'a benzetmektedir. Devrinin büyüklerinden birini methederken, onun fermanını, vurduğu yerden su çıkaran, Hz. Musa'nın esasına benzetmektedir. “Cehaletin, Firavun gibi olan çölünü ortadan kaldırmak için. Senin fermanın; Musa'nın esas gibi (vurduğu yerden su çıkaran) zamanın bayındırlığıdır (medeniyetidir)”

Ez behr-i def' sahra-i Fir'avn-ı cehl râ
Kilket 'asây-i Mûsâ 'umrân-ı rûzgâr⁷⁹³⁷, (E.k.73-22)

b) Ayrıca Firavun'u mel'un bir münkir ve denizdeki dalgaların bile, öldürmek için kuşatacağı, Hz. Musa'nın düşmanı olarak tanıtmaktadır. Emîr Nâsîru'd-Dîn Kutluğşâh'ı överken, onun hasmını Firavun'a benzetiyor. “Senin hasmın, melu'n Firavun gibi denizde bulunsa; Musa (a.s)'ın kuvvetleri gibi birlikler (dalgalar), denizlerden toplanarak, onu kuşatırlar”.

Ger çu Fir'avn-i la'în hasm-i tu der bahr şevd

⁷⁹³⁷ Cehaletin, Firavun gibi olan çölünü ortadan kaldırmak için. Senin fermanın; Musa'nın âsâsı gibi (vurduğu yerden su çıkaran) zamanın bayındırlığıdır (medeniyetidir).

Mevkib-i Mûseviyyet gird ber-âred zı bihâr⁷⁹³⁸, (E.k.76-41)

(B)

Nefî, Enverî gibi Firavun kavramını, Hz. Musa ve kavmine düşmanlık yapan, zalim ve cehennem ehli birisi olarak algılamaktadır. Nefî, Temmûziye adlı bir kasidesinde, Sadrazam Nasuh Paşay'ı överken; Temmuz ayının sıcaklığından şikâyet etmektedir.

Isınırdı yerine ka'r-ı çeh-i dûzahda

Etse Fir'avnı böyle hevâda gark-âb, (N.k.32-10)

İkinci bir benzerlik ise şudur. Nefî'nin Firavun'u, küfründen dolayı, suya gark olan birisi şeklinde beyan etmesidir. Tevrat ve Kur'an'da Hz. Musa'nın anlatıldığı kıssalarda Firavun; onlara zulmeden, neticede Kızıl denizde boğularak helak olan bir mücrim olarak anlatılmaktadır. Nefî, de Firavun'u, bu hadiseleri hatırlatacak niteliklerle vasfetmektedir (N.k.32-10).

Her iki şair de ateş, su ve çöl metaforunu kullanarak Firavun'la ilgili düşüncelerini ortaya koymaktadırlar.

(F)

Nefî' Firavun kavramını söz konusu ederken Enverî'den farklı olarak cehennem kavramını Firavun'la özdeşleştirerek, onun cehennem çukurlarında azap görme düşüncesine yer vermektedir. Ayrıca söz konusu mevzuyla ilgili Enverî, çöl sıcağını ve deniz dalgalarını örnek verirken Nefî, Temmuz sıcağına yer vermektedir.

Gamze

Nefî: Nefî'nin kasidelerinde gamze kavramıyla ilgili kırk beyit tespit edilmiştir. Nefî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Nefî, söz konusu kavramı beş anlamda kullanmıştır.

a) Nefî, gamze kavramını, öncelikle sözlük anlamı olan; bakış, yan bakış şeklinde kullanmaktadır. Her zaman olduğu gibi Nefî kendini methediyor. Sözünün, sahip-kırânın bileği gibi güçlü bir gönülün sesi olduğunu, fikrinin kudretini ise dilberin gamzesinin

⁷⁹³⁸ Senin hasmın, melun Firavun gibi denizde bulunsa; Musa (a.s.)'ın kuvvetleri gibi birlikler (dalgalar), denizlerden toplanarak, onu kuşatırlar.

kıskanacağını ifade ediyor. Demekki dilberin yan bakışı, aşığın üzerinde çok büyük etkiye sahiptir (N.k.1-8). Nef'î, güzellerin gamzesini, kahramanlık eseri olarak değerlendiriyor. “Halim, âşıkların gönül korkusunu def etmek için; güzellerin yan bakışının kahramanını, kendi eseri haline getirir” (N.k.8-44). Sakinin, kanlı gözyaşı döktüren gamzesini, koruyucu bekçi şeklinde ifade ediyor (N.k.13-17). Nef'î, sevgilinin gamzesini etkili hale getiren faktörün, savrulan zülûfler olduğunu söylüyor. Onun yan bakışını ise Nef'î'nin gizli sırlarının ortağı, can ciyer arkadaşı şeklinde kabul ediyor.

Gamzeden kim havf eder zülfü hevâ-dâr olmasa

Gamze zîrâ hemdem-i râz-ı nihânımdır benim, (N.k.13-33)

Sultan Osman'ın cihadını anlatırken, kılıcının çok fazla kan döktüğünü; ucundan akan kanın ise sevgilinin gamzesi gibi olduğunu söylüyor (N.k.15-8). Nef'î, şuh tabiatının, zamanın hazır cevap gamzesi olduğunu ifade ediyor (N.k.17-35). Nef'î'ye göre sevgilinin kan dökücü baygın bakışı, biçare âşık için bela içinde beladır (N.k.23-32). Övülen zatın yeni fikri, dünya mülkünün zineti olsaydı; donuk resimler, zamana nazar gönderirdi (N.k.26-21). Dilberin gamzesi soru sormaya başlasa onun her bir kirpiği hal diliyle, sanki âşıklara tercuman olur (N.k.29-5). sevgilinin kan dökücü baygın bakışı, biçare âşık için bela içinde beladüğünü görür. Kaş göz hareketi de onunla aynı davranışı paylaşır (N.k.29-6), (N.k.32-38). Nef'î'ye göre sevgili öyle işveli bir afettir ki; sarhoş halde iken, cilveli her bir gamzesi, edep ve utanmanın çeşitli renklerini içinde barındırır.

Bir âfet-i pür-şîve ki her gamze-i şûhu

Sermest iken âmîhte-i şerm ü hayâdır, (N.k.34-13)

Nef'î, tabiatını, mana putunun şuh gamzesine benzetiyor ve kanlı kılıç gibi diliyle fitneye renk verdiğini belirtiyor (N.k.38-39). Tatar güzellerinin gamzesi, aşığın gönlünde ve can mülkünde yağma yapamaz (N.k.45-22). Gönül alıcı yürüyüşüne gönül veren aşığı, dilberin yan bakışı gibi tecessüs eder (N.k.46-4). Din afetinin bakışı, dünyayı karıştıran bir gamzedir. Böyle bir şuha gönül vermek, garip bir derttir, fakat sevdanın da özüdür (N.k.48-35). Nef'î, şuh dilbere gönlün sırrını açmanın kolay olmadığını belirtiyor.

Nice keşf eylesin dil râzını ol gamze-i şûha

Ki kat kat perdede pinhân iken bir mest-i rüsvâdır, (N.k.48-37)

Esnek karakterli, kıskanç düşünceli, nazik sözlü ve şuh dilber; alabildiğine şaş, fakat naz ve sitemle dolu bir bakışa sahiptir (N.k.52-48). Göz ucuyla aşığa, bazen lütuf, bazen de eziyet eder. Hazır cevap olan gamze, bir suale yer bırakmaz (N.k.55-40).

b) Gamzeyi, çekilmiş bir kılıç gibi tavsif ediyor. Nef'i, Sultan Ahmet'le ilgili yazdığı kasidesinde; şuh bir şivekârın, kendisini esir ettiğini beyan ediyor. Bahsettiği dilberin gamzesini, çekilmiş bir kılıca benzeterek şöyle diyor: Gamzesinin kılıcını öfke ile çektikçe; âşıklara, İran mitolojisinde meşhur olan, Kahramân'ın öfkesinin dehşetini verir" (N.k.5-20) . Sultan Ahmet'le ilgili yazdığı bahariye kasidesinde onun kılıcının üzerindeki kıymetli taşları şöyle tavsif ediyor: "Dilberin gamzesi, senin kılıcındaki cevheri görseydi; onun üzüntüsünden, kaşlarının kemerinin üzerine kılıç asmazdı" (N.k.6-18). Nef'i, dilberin, kılıç gibi olan gamzesinin korkusundan, aynadaki aksinin bile titrediğini ifade ediyor. "Eğer ayinede kendini hayran olunacak bir halde bulmazsa; gamzesinin kılıcının korkusuyla, aynadaki aksini titrer halde bulur" (N.k.7-7). Sevgilinin gamzesi, ne zaman kılıcını çekip kan dökmeye başlasa; âşıkların yaralı gönüllerine, ecel daha merhametli görünür.

Gamzen ne dem ki tîğ çekip hûn-feşân olur

Uşşâk-ı dil-figâra ecel mihribân olur, (N.k.29-1)

Veziriazam Murat Paşa'nın savaştaki kahramanlığını överken, onun döktüğü kanı, dilberin gamzesinin, merhametsizce akıttığı, âşıkların kanına benzetiyor. " Dilber, onun muharebedki mızrağını görmeğe doyar mı? O vakit, insafsız gamzesinin döktüğü kanı görmüş gibi olur" (N.k.29-36). Dilberin yan bakışını, kıcı elinde olduğu halde tasvir edilen, İran mitolojisindeki Kahramân'a benzetiyor. "Dilberin sarhoş gözü, yan bakışıyla, kılıç çekmiş bir Kahramân gibidir. Mis gibi kokan kaşı ise kınından çıkmış, bir kılıçtır" (N.k.55-43).

c) Gamzeyi, fitne membası şeklinde tarif ediyor. Sultan Ahmed'i övdüğü kasidesinde, onun gamzesini, yarı uykulu sarhoş bir dilberin, fitne koparan bakışına benzetiyor. "Gamzesi, uyku tutmuş sarhoş bir dilberin, fitne dolu bakışıdır. Rüyasında kılıca elini sürse, eteğinde kan bulur" (N.k.9-8). Nef'i'ye göre Sultan Ahmed'in memleketinde bir fitne bulmak mümkün değildir. Eğer fitne adına bir şey var ise o da put gibi güzellerin, fettan (fitne çıkaran) bakışlarıdır.

Bir fitne bulunmaz arasan memleketinde

Var ise yine gamze-i fettân-ı bütândır, (N.k.10-26)

Nef'î, Sultan Murad'ın sadaretiyle uykuya varan bahtının, uyandığını söylüyor. Aksi takdirde (Sultan Murat padişah olmasaydı), herkesle birlikte Nef'î' de zamanın uykusunda; dilberin görülmemiş fitnelerine ve gamzesine mazhar olacaktır (N.k.17-3). Sultan Murad'ın zamanında hırsız ve dolandırıcının adının bile anılmadığını; buna mukabil âşıkların, insanları birbirine düşüren, alaycı dilberlerin gamzesini yâd ettiklerini söylüyor (N.k.23-20). Nef'î'ye göre insanlarla dalga geçip eğlenen şuh dilber, kendi davranışlarına, fitneci ve gammaz olan bakışını bıraksa, nice gönül, iradesiyle onu sever (N.k.23-31). Nef'î, Yine Sultan Murad'la ilgili yazdığı kasidesinde; yeni fikirlerinin bakış açısının, o derece şuh ve çekici olduğunu söylüyor ki; fitne çıkaran Zühre yıldızının bile ona hased ettiğini belirtiyor (N.k.25-48). Sultan Murad'ın devrinde; fitnenin hiçbir yerde baş gösteremediğini, fesat ehlinin, dilberin yan bakışı gibi gizlendiğini ifade ediyor.

Fitne bir yerde dahî baş gösterir mi gör nice

Gamze-i dilber gibi pinhân olur ehl-i fesâd, (N.k.26-38)

Veziriazam, merhum İlyas Paşa'nın övgüsüyle ilgili dile getirdiği kasidesinde, onun devrini anlatırken; sadaretinde yankesici ve hırsızın kalmadığını, buna karşılık dilberin fettan bir bakışı ve iki taze zülfünün bulunduğunu ifade ediyor (N.k.48-22).

Kûşe-i ebrûda ancak gamze-i dilber değil

Kanda fitne var ise devrinde oldu der-kemîn. (N.k.56-28)

d) Gamzeyi, kayın ağacından yapılmış bir ok ve mızrak olarak tarif ediyor. Sultan Osman'ın cihadıyla ilgili yazdığı, hüznü kasidesinde Nef'î, nazik tabiatını temsil eden okun, taşa bile tesir ettiğini söylüyor. “Tabiatım öyle bir put-hanedir ki; duvarındaki dilber resminin, nazik gamzesinin oku, taşa bile tesir eder”.

Tab'ım ol büt-hânedir kim sûret-i dîvârının

Taşa kâr eyler hadeng-i gamze-i nâzik-teri, (N.k.15-47)

Nef'î'ye göre Sultan Murad'ın zamanında fitne, rahat edebileceği bir yer bulamaz. O diyarda, ancak dilberin gamzesinin oku bulunur” (N.k.21-14), (N.k.30-62). Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi anlattığı kasidesinde, onun kalemini, gönlü delen bir gamzenin oku şeklinde tarif ediyor. “Onun kaleminin mürekkebi, memleketin şahitleri için, siyah bir gözdür. Onun kalemi, gönlü delen bir yanbakışın okunun, sivri ucudur”

(N.k.52-36). Hayalini, genç bir kızın gamzesi olarak, ok atan sadağa benzetiyor (N.k.55-37).

e) Sevgilinin yan bakışını, nergisin gözüne benzetiyor.

Şüküfte gamze-i sermest-i bahtı kim oldur

Güşâde nerkis-i bâğ-ı behişt-i bîdârı, (N.k.46-32)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde gamze kavramıyla ilgili dört beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nefî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Enverî, söz konusu kavramı iki değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enverî, Sevgilinin yan bakışını, nergisin gözüne benzetiyor ve bu bakışta binlerce sihir bulunduğunu ifade ediyor. Nâsîru'd-Dîn Tâhir'in medhi ile ilgili söylediği kasidesinde; evde yalnız kaldığını, sevdiğinden bir haber beklediğini söylüyor. Sevgilisini tarif ederken, onun yan bakışlarını nergise benzetiyor. "Onun nergisinin gamzelerinde (nergis gibi gözlerinde, yan bakışlarında) sayısız sihir vardır. Onun sümbülünün yapraklarında nihayetsiz ışıklar parlamaktadır (E.k.13-15). Âdil Hakan, Ebu'l-Muzaffer 'Îmâdu'd-Dîn Pîrûz Şâh'la ilgili kasidesinde; dilberin gamzesinin, ümit hazinesini kırıp geçirdiğini ifade ediyor.

Reh-ruv-i ümîd râ 'işve-i tu pey-bürîd

Hâne-i endîşe râ gamze-i tu der-şikest⁷⁹³⁹, (E.k.37-6)

Maşukun vasfı ve Emîr Ziyâ'uddîn Mevdûd Ahmed 'Asemî'nin methi hakkında dile getirdiği beytinde şöyle diyor: "Onun kâkülü canlara pusu kurmuştur. Onun gamzesi kaşının yayıyla ok atmıştır" (E.k.97-3).

b) Enverî, bu beyitte gamze ile söğüt ağacının ve otların kendini göstermesini, cilvesini kasdetmektedir.

Der ân riyâz ki tûbâ nümûd sâye be halk

Çe cây-i gamze-i bîd ü kirişmehây-i giyâst⁷⁹⁴⁰, (E.k.17-32)

⁷⁹³⁹ İşven; ümit yolcusunun bineğinin topuğunu keserek onun yürümesini engelledi. Gamzen; hüznün hanesini kırıp geçirdi.

⁷⁹⁴⁰ Tûbâ ağacının insanlara gölge gösterdiği cennette, söğüt ağacının gamzesinin ve otların cilvesinin yeri olur mu?

(B)

Nef'î, Enverî gibi gamze kavramını, öncelikle sözlük anlamı olan; bakış, yan bakış şeklinde kullanmaktadır. Nef'î kendini methettiği beyitlerinde; fikrinin kudretini dilberin gamzesinin kıskanacağını ifade ediyor (N.k.1-8). Güzellerin gamzesini kahramanlık eseri görerek şöyle diyor: “Halim, âşıkların gönül korkusunu def etmek için; güzellerin yan bakışının kahramanını, kendi eseri haline getirir” (N.k.8-44). Sakinin, kanlı gözyaşı döktüren gamzesini, koruyucu bekçi şeklinde ifade ediyor (N.k.13-17). Dilberin yan bakışını Nef'î'nin gizli sırlarının ortağı, olarak kabul ediyor (N.k.13-33). Sultan Osman'ın kılıcının ucundan akan kanın, sevgilinin gamzesi gibi olduğunu söylüyor (N.k.15-8). Şuh tabiatının, zamanın hazır cevap gamzesi olduğunu ifade ediyor (N.k.17-35). Nef'î'ye göre güzelin baygın bakışı, biçare âşık için bela içinde beladır (N.k.23-32), (N.k.26-21). Dilberin gamzesi soru sormaya başlasa onun her bir kirpiği hal diliyle, sanki âşıklara tercuman olur (N.k.29-5). Sevgilinin gamzesi, sitem ile âşıkları öldürür (N.k.29-6), (N.k.32-38). Sevgili sarhoş halde iken, cilveli her bir gamzesi, edep ve utanmanın karışımı gibidir (N.k.34-13).

Yine Enverî gibi gamzeyi, bir ok ve mızrak olarak tarif ediyor. Sultan Osman'ın cihadıyla ilgili kasidesinde Nef'î, nazik tabiatının okunun, taş bile tesir ettiğini söylüyor (N.k.15-47). Nef'î'ye göre Sultan Murad'ın zamanında fitne rahat bir yer bulamaz. Ancak dilberin gamzesinin oku bulunur” (N.k.21-14), (N.k.30-62). Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin kalemini, gönlü delen bir gamzenin oku şeklinde ifade ediyor (N.k.52-36). Hayalini, genç bir kızın gamzesi olarak, ok atan sadağa benzetiyor (N.k.55-37). Benzer şakilde, sevgilinin yan bakışını, nergisin gözüne benzetiyor (N.k.46-32).

(F)

Nef'î' gamze kavramını söz konusu ederken Enverî'den farklı olarak gamzeyi, fitne membası şeklinde tarif ediyor. Sultan Ahmed'i övdüğü kasidesinde, onun gamzesini, yarı uykulu sarhoş bir dilberin, fitne koparan bakışına benzetiyor (N.k.9-8). Nef'î'ye göre Sultan Ahmed'in memleketinde bir fitne bulmak mümkün değildir. Eğer fitne adına bir şey varsa o da put gibi güzellerin, fattan bakışlarıdır (N.k.10-26).

Nef'î'ye göre Sultan Murat padişah olmasaydı, kendisi, dilberin görülmemiş fitneleriyle sonuçlanan gamzesine mazhar olacaktı (N.k.17-3), (N.k.23-20) .

Nef'î'ye göre alaycı şuh dilberin fitneci ve gammaz bakışları vardır (N.k.23-31). Nef'î,

fikrinin ve bakışının, şuh ve çekici olduğunu; ona, fitne çıkaran Zühre yıldızının bile hased ettiğini belirtiyor (N.k.25-48). Sultan Murad'ın devrinde, fesat ehlinin, dilberin yan bakışı gibi gizlendiğini ifade ediyor (N.k.26-38). Veziriazam, merhum İlyas Paşa'nın sadaretinde yankesici ve hırsızın kalmadığını, buna karşılık dilberin fettan bir bakışı ve iki taze zülfünün bulunduğunu ifade ediyor (N.k.48-22).

Gül

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde gül kavramıyla ilgili yüz on altı beyit tespit edilmiştir. Nef'î'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Nef'î, söz konusu kavramı sekiz farklı anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, kendisinin ve methettiği şahısların sözünü, hayalini, ahlakını ve cömertliğini gül bahçesine, gönlünü de bülbüle benzetiyor. Nef'î, Hz. Peygamber'e yazdığı naatında; kendini övmek suretiyle hayalini gül bahçesine, gönlünü de bülbüle benzetiyor. Sözünün ise o gülistanın akan pınarı olduğunu söylüyor.

Bir gülistândır hayâlîm dil şükûfte bülbülü

Ol gülistânın latîf'âb-ı revânıdır sözüm, (N.k.1-10)

H.z. Mevlânâ'yı övdüğü kasidesinde onun; feyizle dolu olan kalbinin, iç açıcı bir gül bahçesi, bağbânının ise gül bahçesinin ruhu olduğunu söylüyor (N.k.3-9). Sultan Ahmet Han'la ilgili dile getirdiği kasidesinde; sitemle dolu semasının kahırla yeryüzünü ateşe çevirebileceğini; güzel ahlakının ise cihana gül kokusu verdiğini ifade ediyor (N.k.5-33). Bayram münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde yine kendini överek şöyle diyor: “Benim bu kasidem sanki sözün gül bahçesidir. Her nüktesi, dikensiz ve hazansız bir goncadır” (N.k.10-65). Yine Sultan Ahmed Han'ın methiyle ilgili beyitlerinde kendi kalemini şöyle vasfediyor: “Söz çimenliğinin bulutu benim kalemdir. Bir damlası, bir gül bahçesini mükemmel bir şekilde yeşertmeye yeter” (N.k.11-45). Sultan Ahmed'i överken kelimasının o derece renkli ve lezzetli olduğunu söylüyor ki; dudaklardaki tüm endişeleri, bütünüyle gülden imal edilen şekere çevirebileceğini belirtiyor (N.k.11-46). Sultan Osman için yazdığı kasidesinin fahriye beytinde, kendisini, aşkın gül bahçesinin bülbülü şeklinde takdim etmektedir.

Bülbül-i gülzâr-ı aşkım sîne-i pür-dağ ile

Nev-şüküfte gonca-i dil âşyânımdır benim, (N.k.13-35)

Sultan Osman'ın kasrını methederken şöyle diyor: “Gönül, böyle bir gül bahçesinde nasıl gül gibi açılmasın? Zira inleyen bülbüllerin sesi orada, nevrûz günü esen sabah rüzgârı gibidir” (N.k.14-15). Aynı kasrı, insana safa bahş eden, cennetin gül bahçesi olarak vasıflandırıyor (N.k.14-52). Zamanında, güzel atlara binmesiyle meşhur olan ve yüce fermanı ile her tarafa hükmeden, Sultan Murad'ın atlarını övdüğü kasidesinde şöyle diyor: “Onun, Mercân adlı atı nasıl manevra yapıp, hızlı koşuyor ki; eğer arkasından takip eden bir at varsa, ancak kanlı ter dökerek gidebilir” (N.k.18-15). “Kendini kaptırdığında nadir yürüyüşüyle ve dor rengiyle kim sanırsın? Sanki kudret eli, tüm endamina kına vurmuş” (N.k.18-34). Sultan Murad Han'ın şehzadelerini övdüğü kasidesinde; onların ahlakını cennetin gül bahçesine teşbih ediyor. “Firdevsin gül bahçesindeki mükemmeliyet, onun ahlakının bahçesidir. Nitekim suyu, toprağı ve ağaçları; gülsuyu, buhurdan ve anber kokmaktadır (N.k.20-27). Veziriazam Murad Paşa'nın söz konusu edildiği kasidesinde Nef'î, onu şöyle vafsediyor: “Ruhunun gül bahçesinde nağmeye karar verince; cihanın bağı hazan mevsimiyle kuşatılınca kadar bu aheng devam eder” (N.k.29-13). Aynı kasidede, söz konusu ettiği güzelin, âşık için amansız bir tuzak olan zülûflerini şöyle betimliyor: “O dilberin kıvrım kıvrım zülfünün tuzağını düşününce; tuzağa düşen âşık için kafes, gül bahçesi olur” (N.k.29-14). Veziriazam Murad Paşa'nın adaletinin suyunu, güven ve huzura ait gül bahçesinin geniş tarlasını sulayan bir kaynak olarak değerlendiriyor.

Ol dâver-i zamâne ki âb-ı adâleti

Gülbün-firâz-ı gülşen-i emn ü emân olur, (N.k.29-19)

Nef'î'ye göre Veziriazam Murad Paşa'nın mürüvveti, hazan mevsiminin tabiatına mürebbi olsa; gülün ve kırmızı ergavanın rengini geliştirerek, daha güzel görünmelerini sağlar (N.k.29-32). Veziriazam Nasuh Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta şöyle diyor: “Mana destan-sarayının bülbülü olan beyan; gül bahçesi olarak, benim tabiatımın vadisinin semasındadır” (N.k.31-57). Veziriazam Nasuh Paşa'nın methiyle ilgili, Temmûziye adlı kasidesinde, kendisini şöyle övmektedir: “Fikrimin tabiatıyla, mananın put-hanesi, münevverdir. Nazmımın suyuyla, tahayyulün gül bahçesi suya doymuştur” (N.k.32-61). Veziriazam Hüseyin Paşa'nın övgüsüyle ilgili kasidede; onun merhametini, yağmur öncesi ortaya çıkan ve bulutla çimeni güzelleştirerek, gül bahçesine döndüren dumana benzetiyor. Öfkesini ise melal harmanına ateş yağdıran şimşeğe benzetiyor

(N.k.36-5). Nef'î, Veziriazam Hüseyin Paşa'nın güzel ahlakıyla, sinisinin gül bahçesi olduğunu ifade ediyor.

Hayâl-i fikr-i evsâfınla bir mecmu'adır hâtır

Hevâ-yı hüsn-i ahlâkınla bir gülzârdır sînem, (N.k.39-42)

Veziriazam Hüsrev Paşa için yazdığı kasidede kendisini şöyle methediyor: “Mananın gül bahçesine, nefesimin feyzi, bahar rüzgârıdır. Kalemim, hayal çemenistanına, yağmurlu günün bulutudur (N.k.40-49). Şeyhülislam Muhammed Efendi için kaleme aldığı beyitlerinde; onun yüzünün rengini, gül ve lale mertebesinde değerlendiriyor. Onu methetmeyi düşünenin ise edasının (tavır ve davranışının) renkleneceğini söylüyor (N.k.47-6). Aynı kasidede, gül bahçesini şöyle tasvir ediyor: “Nitekim güllerin şahı, gül bahçesinde kudretini göstere. Sünbül onun önünde tuğ ola sûsen ise muhafızı ola” (N.k.50-35). Şeyhülislam Muhammed Efendi için ayrıca şu övgüleri zikretmektedir: “Cihanın gül bahçesi için, feyiz bahşeden taze bir kaynaktır. Dünya meclisine, sürekli lütuf ışıkları saçandır”(N.k.52-5). Muhammed Efendi'den bahsederken kendini övmeyi de ihmal etmemektedir. Sözü'nün esintilerini, düşüncenin gül bahçesi için sabah rüzgârı olarak değerlendirmektedir.

Nefehât-ı suhanım gülşen-i efkâra nesîm

Reşehât-ı kalemim bâğ-ı hayâle şebnem, (N.k.52-52)

Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin saadet-hanesini (köşkünü), tarif ederken şöyle diyor: “Bahçesinin küçük bir bölümü, meliklerin gül bahçesi gibidir. O köşkün her bir köşesi, yer yer, sanki Hz. Süleyman'ın mührü ile damgalanmıştır” (N.k.53-25). Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin devrinde, gonca gibi açılmadık bir dilin kalmadığını; devletinin baharının, dünyayı gül bahçesine çevirdiğini ifade ediyor (N.k.53-40). Böyle zatların yaşadığı bir atmosferde Nef'î, kendi karakterini şöyle tarif ediyor: “Nef'î'nin tabiatı o gül bahçesinde ötüp duran bir bülbüldür. Şairlerin ağzı ise orada, gonca gibi suskundur (kapalıdır) (N.k.53-50). Şeyhülislam Es'ad Efendi'yi söz konusu ettiği kasidesini şu şekilde vasıflandırıyor: “Kasidem bir gülistândır, canı besleyen ve mutluluk veren bu gazel de ona safâ vermiştir” (N.k.55-39). Kâ'im-Makâm Muhammet Paşa ile ilgili kasidesinde; onun ahlakını gül bahçesine benzetiyor. “Onun ahlakının gülşenine ait koku, gül saçan bir rüzgârdır. Öfkesinin bulutuna ait şimşek, dağı yerle bir eden, bir yıldırımdır” (N.k.57-23). Merhum Aziz Efendi'nin sarayını, şöyle vassfediyor: “Onun

gölşenin haremî, ruhun huzur bulduğu yer iken; seyrinin atmosferi, gönülde sabır ve sükûn bırakmaz” (N.k.58-10), (N.k.58-48). Dârussa’âde Ağa’sından bahsederken kendini övüyor: “Kutsî bir destanî dile getiren nağmelerimin makamı; İrem bağının gülünün kulağında küpe gibidir” (N.k.59-9). Söz konusu ağanın cömert elini, çimenin bulutuna ve keremin gül bahçesine benzetiyor (N.k.59-17). Nef’î’ye mahlasını veren Gelibolulu Ali’yi övdüğü kasidesinde; büyük şairlerden bahsederken, Sa’diy-i Şîrâzî’yi, kelâmın gül bahçesinin mürebbisi (bahçevânı) olarak vasfediyor (N.k.60-10). Gelibolulu Ali’yi överken de şöyle diyor: “Kaleminin ağzıyla, sanat, ter ü tâze gül bahçesidir. Sözün putları, onun nazmının suyuyla, mutluluğa erişmektedir (N.k.60-23).

Benzemez hâtır-ı feyyâzıma kalb-i cehele

Bir midir gülşen-i eş’âr ile zindân-ı suhan, (N.k.60-40)

b) Hz. Peygamber’i, hakikatin gül bahçesinin şah-gülü şeklinde tarif ediyor. Ayrıca Hz. İbrahim’in mancınıkla atıldığı yeri, gül bahçesi olarak vasıflandırıyor. Nef’î, dile getirdiği naatında Hz. Peygamber’i şöyle vasıflandırıyor: “O, vahdet (tevhîd) noktasının merkezi, feyiz saçan kalbidir. Biri, hakikatin gül bahçesinin gülü olurken o, şebnemidir” (N.k.2-11). Veziriazam Muhammed Paşa’yı överken şöyle diyor: “İçim, Tur dağını alevlendirse; sağ kanatındaki vadi, Halîlullâh’ın gül bahçesi olurdu” (N.k.36-9).

c) Baharın gelmesi ve yeryüzünün güzelleşmesi ve nimete gark olmasını, gül bahçesiyle özdeşleştiriyor. Sultan Ahmet Han’ın methi ile ilgili yazmış olduğu Bahariye’sinde; bahar mevsimini şöyle vasfediyor: “Bahar geldi, yine gül bahçesinin üzerine letafet düştü. Yine zeminin lütfu, sema üzerine galip geldi” (N.k.6-1). “Dilberlerin güzellik bahçeleri; bahar mevsiminin mükemmelliğiyle, Rıdvân cennetini bulmuş olurlar” (N.k.9-42), (N.k.9-43). Sultan Murat’la ilgili kasidesinde; Bahar mevsiminde, sabah rüzgârının etkinliğinden bahseder. “İlkbahar rüzgârı estî. Sabah vakti güller açıldı. Ey sâki, yetiş, Cem’in kadehini bize sun ki; bizim de gönlümüz, güller gibi açılsın”(N.k.16-1). Sultan Murad’ın sadaretiyle baharın, gül bahçesine parlaklık verdiğini ve rüzgârın her tarafa güzel kokular saldıgını belirtmektedir (N.k.27-50). Veziriazam Murat Paşa’yı methederken onun parlak devrinde; adaletin, bahar mevsimindeki güllerin etrafa yayılması gibi olduğunu ifade ediyor (N.k.28-10). Yine Murat Paşa’yı şöyle vasıflandırıyor: “Onun kahır, tutulmuş gönlü, yer yer yakarak, lale gibi yaralar oluşturmaktadır. Lütfu, ihsan bekleyen eteği, gül gibi altınla doldurmaktadır” (N.k.28-14). Sadrazam Hüsrev Paşa’yı ise şöyle tarif ediyor:

Bulamaz nûkhet-i gülzâr-ı bahâr hulkun

Dâmedin bâd-ı sabâ eylese pür-müşk ü abîr, (N.k.40-28)

Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin övgüsü münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde; baharın geldiğini, bahçeye rütubetin pasının yayıldığını ifade ediyor. Gülün sultanının, gül bahçesinin tahtına teşrif ettiğini belirtiyor (N.k.50-1). Bu zatın köşkünü vassfederken şöyle diyor: “Onun isabetli görüşü, mülkün seması için batmayan bir güneştir. Lüftü ise zamanın gül bahçesi için, hazan görmeyen ilkbahardır (N.k.53-31). Aynı zat için; “Onun devrinde; adalet bahçesinin çimeninin ilkbaharında, hile bostanının gülü açılmaz” diyor.

Nevbahâr-ı çemen-i bâğ-ı adalet kolamaz

Devr-i adlinde güşâde gül-i bostân-ı hiyel, (N.k.54-26)

Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin devrini; âlemin gül bahçesi için bahar mevsimi olarak görüyor. Onun adaletli devrini ise kocamış zaman için genç günler olarak tavsif ediyor (N.k.55-15). Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi methettiği kasidesinde dile getirdiği beyitlerinde, baharı hatırlatan gül devriyle ilgili şöyle diyor: “ Ey sâkî, gül devridir, şenlik kadehleri yine dönsün. Gençlik ve şamata zamanında, âşıklara bülbüller gibi ol”(N.k.62-1). “Kadeh devri yahut güldevri denilen zaman önemlidir. Fakat şarap kadehinin zamanı, bütünüyle mutluluk zamanıdır” (N.k.62-2). “Bağın gülleri açıldı, feryat eder bülbülleri. Sen de şarap kadehlerini, peş peşe, durmaksızın sun” (N.k.62-3).

Devr-i gül ü devr-i kadeh verdikçe dünyâya ferâh

Def' ede dillerden tarah oldukça âlem pür-şegâb, (N.k.62-29)

d) Güzelin boyunu ve zerafetini gülfıdanına benzetiyor. Sultan Ahmed Han hakkında kaleme aldığı Bahariye isimli kasidesinde; servi boylu güzeli, “gül endâm” şeklinde vasıflandırıyor. “Gül endâm olan her bir servinin rengi, yine beyaza çıktı. Yâsemin, ergavân dalının şahı üzerine sarıldı” (N.k.6-3). Sultan Osmân'ın yüksek kasrını, bahçedeki gülfıdanına ve servi ağacına benzetiyor(N.k.14-13). Sultan Murad'ın cins atının boyunu bosunu yine güle benzeterek vassfederiyor.

Ağa Alcası ol gülgûn-ı hoş-endam u ra'nâ kim

Değildir perçem ü yâl ü dümü muhtâc hınnâya, (N.k.19-2)

e) Sabah rüzgârının, gül bahçesini dolaşması; güzelliğin intışarı, algılanması ve yayılması, gül bahçesindeki varlıkların değişiminde etkili bir faktördür. Nef'î, ayrıca rüzgârın gülbehçesinden sonra Rıdvân cennetine ulaştığını söylüyor. Sultan Ahmed Han'ı zikrettiği kasidesinde; dolaşıp duran sabah rüzgârının, koku saçmak suretiyle, Rıdvân cennetine vardığını belirtiyor.

Sabâ gerd-i gülistân ile varsa bâğ-ı Rıdvâna

Abîr-efşân olur pîrâhen-i hûr-ı cinân üzre, (N.k.6-5)

“Bir kimse, Rıdvân'ın bahsiyle o zatın (Sultan Ahmed Han'ın) gül bahçesine gelse; bu bahçeyi görünce burasını, ebedî cennete tercih eder” (N.k.6-6). “Rüzgâr, kahredici esintisiyle gül bahçesini dolaşsa; goncaların üzerini dolduran jaleleri, parlayan meş'aleler gibi bulur” (N.k.9-25). Sultan Osman Han'ın kasrını şu şekilde tarif ediyor: “Sultan Osmanın kasrını gören sabah rüzgârı, Çin şehrinin dellâlı gibi, onun gül bahçesinde, Tâtâr miski satmaya başlamıştır” (N.k.14-17). Veziriazam Murat Paşa'yı söz konusu ettiği kasidesinde, sabah rüzgârını şöyle anlatıyor: “Bu zatın ahlakının kokusuyla rüzgâr gül bahçesine varsa; lale de sünbül de gül gibi kokardı” (N.k.18-64). “Onun atı bulunduğu yerde cevelân etse; rüzgâr, onun nalının çukur haline getirdiği toprağın üzrine gül yaprağının güzel kokularını saçar (N.k.28-24). Yine aynı zat için şöyle diyor:

Bâd-ı sabâ ki bûy-ı gül ü yâsemîn için

Cerrâr-ı bî-nevâ-yı reh-i bustân olur, (N.k.29-27)

Veziriazam Nasuh Paşa'yı övdüğü kasidesinde, şöyle demektedir: “Ahlakının esintisi gül bahçesinden geçse; gülün ve yaseminin kokusu, artık rüzgâra ağır gelirdi”(N.k.30-35). Sadrazam Hüsrev Paşa ile ilgili kasidesinde; onun eteğinin, sabah rüzgârını, misk ve anber gibi güzel kokularla doldurduğunu söylüyor (N.k.40-28). Şeyhülislam Muhammed Efendi için yazdığı Bahâriye'de; sabah rüzgârının, düşe kalka gül bahçesine vardığını ifade ediyor.

Yine bâd-ı sabâ üftân u hîzân erdi gülzâra

Dem-i Îsâ-veş ihyâ eyledi ezhâr u eşcârı, (N.k.50-2)

Aynı zatın ahlakını övmek için şöyle demektedir: “Sabah rüzgârı, gül meclisine, tesirli bir koku olması için, lalenin havanında, ham anberi ezmezdi “(N.k.51-32).

Esmedi bâd-ı himem doğmadı hurşîd-i kerem

Kaldı pejmürde vü efsürde gülistân-ı emel, (N.k.54-2)

Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin adaletini övüyor. “Muhammed Efendinin adaleti, zamanın hadiseleri için itidâl istese; hazan rüzgârı, gül bahçesinin parlaklığına (güzelliğine) halel getirmez” (N.k.54-27). Kâ'im Makâm Muhammed Paşa'nın ahlakını, gül bahçesinin kokusuna benzetiyor (N.k.57-23).

f) Genelde, güzel olan beldeleri ve varlıkları; özelde, Edirne şehrini cennetin gülbahçesine teşbih ediyor. Sultân Ahmed hakkında kaleme aldığı kasidesinde, Edirne şehrini şöyle övmektedir: “Bu şehir, Edirne midir, yoksa cennet bahçesi midir? Onda bulunan padişahın köşkü, yoksa yüce cennet midir” (N.k.7-1)? “Allah'ın inşa ettiği, cennetin gül bahçesinden farklı kıldığı; huzur veren ve gam dağıtan, başka bir mekân mıdır” (N.k.7-11). Ülkeleri fetheden, cihan padişahı Sultan Murad Han'ın sarayını şöyle tasvir etmektedir:

Bülbülü âşık-ı ser-mest-i gazel hân gibi şûh

Gülleri dilber-i ra'nâ gibi pür-çîn-i cebîn, (N.k.47-5)

Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin ikamet ettiği mekânı şöyle övmektedir: “Zaman onunla, şeref feyzinden hisse bulmuştur. Sanki yeryüzünü, İrem bağına çevirmiştir (N.k.52-15). Bu zatın sa'âdet-hânesini; zamanın gül bahçesine, ebedi ahengin şimşegini veren bir mekân olarak vasıflandırmaktadır (N.k.53-7).

g) Letafeti, zerafeti ve hayatın insana hoş gelen her türlü niteliklerini, gül kavramıyla ifade ediyor. Sultân Ahmed Han hakkında yazdığı kasidede şöyle diyor: “Güllerinde böyle renk, böyle gönül alıcı koku var mı? Yahut sabah rüzgârı, böyle güzel kokulu ve latif midir” (N.k.7-7). Bu zatın güzel ahlakını, bahçedeki gül ve laleden daha üstün görüyor.

Ne gülistâne güzâr eylese bir demde eder

Gonca vü lâlesini ahker-i sûzân-ı cahîm, (N.k.8-39)

Bu zatın feyzi eşyanın mahiyetini değiştirmektedir. “Onun feyzinin hükmü, o derece geçerlidir ki; gül renkli şarap kadehini, yükselmiş hava kabarcıklarına dönüştürür”(N.k.8-41). “Gülsuyuna muhtaç olmayan yanağı olmazsa ne zararı var? Başındaki saçların her bir telinde, ağlayan bir gönül bulur” (N.k.9-4). Sultân Ahmed Han'ın güzel ikbalini, gül bahçesine benzetiyor.

Gülşen-i ikbâli ser-sebz ola tâ kim rûzgâr

Gül gibi bâğ-ı cihânı hurrem ü handân bulur, (N.k.9-43)

Sultân Ahmed Han’la ilgili yazdığı, Bayram kasidesinde, kendi manzumesini, sözün gül bahçesine benzeterek şöyle övmektedir: “Bu kasidem sanki kelamın gülbahçesidir. Her nüktesi, hazan görmeyen, dikensiz bir goncadır” (N.k.10-65). “Bu zat, mükâfat vermek istese; gül yaprağını, telafi olarak, pervaneye kanat yapar” (N.k.11-36). Sultan Murad Han’ın dönemindeki güzellikleri, gül devrine benzeterek tasvir ediyor. “Güllerin şahı olan her bir gonca, eline şarap kadehini aldı. Ey gonca ağızlı, servi boylu güzel, sen de lütuf kıl, gül gibi açıl (N.k.16-10). Murad Han’ın savaşlarından bahsederken şöyle diyor: “Savaşa niyet ettiği zaman, sahraları gül rengine çevirir. Hasmı, Sâm ve Güstehem bile olsa, dünyayı ona dar eder” (N.k.16-28). Sulat Murad Han’ın atını överken onun çevikliğini ve zerafetini, gül yaprağıyla ilişkilendirerek anlatıyor. “Onun atı o kadar çeviktir ki; nalı, sadme ile güzel bir gül yaprağına dokunsa, nalın üzerindeki çivinin başı, gül yaprağında bir iz bile bırakmaz” (N.k.19-11). “Gül renkli (doru, al), mübarek bir şemaile sahip, kutlu seferlerin atı ne güzeldir? Zira dünyanın süsü olan, böyle bir komutana binek olmaya hakkıyla layıktır” (N.k.19-19). “Sabah rûzgârı bir an dağa ve ovaya uğrasa; gül, attârın eline dönerdi, lale ise misk kokusuna...” (N.k.19-29). Sultan Murad Han’ın şehzâdeleriyle ilgili yazdığı kasidede; onları, gül bahçesinde açılmış, iki goncaya benzetmektedir. “Güzellikte birbirlerine o kadar benzemektedirler ki; sanki bir gül bahçesinde açılmış, iki taze gonca gibidirler” (N.k.20-5). “İki yeni yükselen, gül köşkü gibidirler. Çünkü her birinin zemini başkadır, fakat birbirine komşudurlar” (N.k.20-6). Sultan Murad’ı överken, gül renkli yanakla ilişkilendirerek tasvir etmektedir.

O ra’nâ kâmet-i mevzûn o reftâr-ı hoş-âyende

O zîbâ ârız-ı gülgûn o ruhsâr-ı safâ-güster, (N.k.21-31)

Gül bahçesinin güneşi, renkli camlarda nasıl yansiyorsa; bu zatın mücevherlerle süslü kılıcının şimşeği de bütün cihanı aydınlatsın diye dua etmektedir (N.k.22-52). Onun nefesinin, dünyayı gül gibi açtığını; günlerin çehresini güldürdüğünü söylüyor (N.k.27-2).

Veziriazam Nasuh Paşa’yı övdüğü kasidesinde onun sadaretini şu ifadelerle dile getirmektedir: “Dünyanın bağı, gül gibi yine tazelense ne olur? Bu köhne dolap, onun adaletinin suyuyla dönmektedir” (N.k.32-36). “Düşünce cephesinin (alının) teri, onun

ahlakının methi vadisinde koşup dursa; etrafa gül kokusu saçar” (N.k.32-41). Veziriazam Muhammed Paşa’nın kasrını, gül bahçesine benzetiyor. “Bu kasrın gül bahçesinde, şebnemlerle dolu gece meclisiyle, sümbül inlemektedir” (N.k.35-12). Sadrazam Hüsrev Paşa’yı söz konusu ettiği manzumesinde; onun himayesinin, ter damlalarını bile gül için, inci gibi altın zinetlerle, parlak mum yapabileceğini ifade ediyor (N.k.40-27). Sadrazam Hâfız Ahmed Paşa’nın lütfunu dile getirdiği beyitlerinde şöyle demektedir: “Lütfunun şebnemi, kül üzerine damlasaydı; cennetin toprağında olduğu gibi, bir anda gülün şahını vücuda getirirdi (N.k.44-29). Veziriazam Bayram Paşa’dan bahsederken şöyle der: “Gülün, büyüme esnasındaki mahiyeti tek renk olsaydı; gülün o güzel rengini kimse görmezdi” (N.k.45-18). Şeyhülislam Muhammed Efendi’nin söz konusu edildiği, Bahariye kasidesinde; onunla ilgili tüm güzellikleri gülle münasebetlendirerek ifade etmektedir. “Her gül, kan deryasının girdabına dönerek, sağlam bir gemide, feryat eden bülbülü dolaştırıp durmaktadır” (N.k.50-6). “Gül kokusu, bülbülün, kanla dolu gönlünde öyle bir yer etti ki; onun madeni, Tâtâr ahusunun kokusunu kıskandırdı” (N.k.50-9).

Çerâğın hüsnünü inkâr edenler rûz-ı rûşende

Semen-zâr içre görsünler fûrûğ-ı şem'-i gül-nârı, (N.k.50-11)

Bademin çiçekleri sarı güller üzerine döküldükçe; sarı ve yeşil renkler üzerindeki gül, yer yer gümüş çivilere döner” (N.k.50-12). “Gül bahçesinin kuşları, feryat eden bülbülün ağzından çıkan, halka halka dumanları, havada görerek, devirlerin bilgisini bundan öğreniler” (N.k.50-14). Şeyhülislam Muhammed Efendi’nin köşkünü överken şöyle der: “Ay ile komşu olan, Müşteri yıldızı, onun kubbesinde, altın levha ile gül renkli bir çividir” (N.k.53-15). Şeyhülislam merhum Muhammed Efendi ile ilgili şunları dile getirmektedir: “Zaman, ikbalin, gülbahçesinin toprağına el uzatmadan; heva ve heves şimşegini heba etti” (N.k.54-3). Aynı zatla ilgili, kendi sözünü övmektedir. “Gülün kulağının köşesine, inci gibi çiğ damlası nasıl yakışıyorsa; Bevim inci gibi sözlerim de onun şerefli kulağına yakışır (N.k.54-43). Şeyhülislam Es’ad Efendi için yazdığı kasidede, yine kendini övmektedir. “Parlak nazmımın manasının kokusuna ve lafzının rengine, gülün yüzü ve gülsuyunun kokusu hased ederse bunda şaşılacak bir şey yoktur (N.k.55-38).

Vaktidir dest-i edeble bâğbân-ı sıdk-ı pâk

Olsa gülçîn-i gülistân-ı du’â-yı müstecâb, (N.k.55-51)

Şeyhülislam merhum Aziz Efendi'nin sarayını şöyle vafsetmektedir: "Lütfu, narın tabiatına sirayet etse; ona, gül bahçesinin doygunluk özelliğini verirdi" (N.k.58-30). Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi methettiği kasidesinde, onun hoş kokulu terini, gülsuyuna benzetmektedir.

Terlese rûyun hatt-ı müşğîn anı hoş-bûy eder
Hûb olur ger perveriş bulsa benefşeyle gülâb, (N.k.61-29)

Enverî: Enver'î'nin kasidelerinde gülkavramıyla ilgili doksan altı beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Enverî, söz konusu kavramı dokuz değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enverî, güle kişilik vererek onu, insan gibi şuurulu bir varlık olarak değerlendiriyor.

Enverî, dönemindeki bir veziri överken; rüzgârın, menekşenin zülfünü tuttuğunu, gülün öğrendiğini ifade ediyor. "Menekşenin zülfünü, rüzgârın tuttuğunu gül öğrendi ve lale işitti. Duyduğu bu iki manayı nebatın (bitkinin) ruhunu besleyen kuvvete ilettiler" (E.k.1-10).

Vezir, Tâhir Bin Muzaffer'in Methi Hakkında yazdığı kasidede, gül bahçesindeki varlıkları şöyle kurgular: "Güzel gül, nergisin yâdıyla sarhoş olduğu halde, elinde altın kadeh tutmaktadır" veya (altın kadeh el kaldırmaktadır)" (E.k.55-5). "Gülün mızrak uçları (dikenleri) korkudan açılır. Ay, her gece haleden kendisine siper edinir" (E.k.55-13). Emîr Ziyâü'd-Dîn Ahmed 'Asemî'nin Methi ile ilgili kasidede şöyle der: "Feleğin tesirinden (etkisinden) dolayı, bulutun sürekli ağlaması ve gül goncasının ağzına, sabah rüzgârının gülmesi daha ne zamana kadar sürecek" (E.k.62-26)? Mecû'd-Dîn Ebu'l-Hasen 'İmrânî'nin Methi ile ilgili şu düşünceleri ileri sürmektedir: "Senin methinin yapıldığı gül bahçesi, taze eser göstermeye başladı. Bana hazan mevsiminden gelen, bu hediye mahiyetindeki, yeni, güzel, (garip) esere bak" (E.k.66-31). Hâkân-ı A'zâm Pîrûz Şâh ile ilgili kasidede; Zamanın, elbise desenindeki çiçeğe bile bela verdiğini ifade ediyor.

Her ten ki ez ri'âyet-i tu behre'î ne-dîd

Gül-i mehrehây-i nakş belâ kerd rûzgâr⁷⁹⁴¹, (E.k.71-16)

Emîr Nâsîru'd-Dîn Kutluğşâh'ın zikredildiği beyitlerde, âşık olan bülbül, sarhoştur. “Tutkun (âşık) bülbül, sarhoştur. Gül, servi ağacı ve yasemin; onun sarhoş olduğunu, kendilerinin ayık bulunduğunu kabul etmezler (“o, sarhoşken biz nasıl ayık oluruz” derler ve bu durumu kabul etmezler)” (E.k.76-8). “Dün; kırmızı gül ile uzun ve düzgün boylu servi bir araya geldi. Aralarında birçok konuşma ve dinleme gerçekleşti (aralarında birçok mevzu konuşuldu)” (E.k.76-15). “Gül, sürekli şöyle diyordu: “sen, değer olarak benden üstün değilsin”. Servi ise; “senin, benim üzerimde fiziksel üstünlüğün yoktur” diyordu” (E.k.76-16). “Gül ona öfkeleni ve şöyle dedi: “Ey manasız! Güzel bir anı, iki kadından hangi biri ister (her ikisi de ister)” (E.k.76-17). “Servi, o sitemden dolayı sarsıldı ve güle şöyle dedi: Ben, yerimde sabitim. Senin gibi (her önüme gelene) hediye edilmiyorum” (E.k.76-19). “Gül, tekrar sinirlendi ve şöyle dedi: “Ben her yıl, bir hafta boyunca kendimi gösteriyorum” (E.k.76-21). Sadrazam, Ziyâ'üd-Dîn Mansûr'un Methi Hakkında yazdığı kasidede Enverî, bülbülün, gül karşısında sürekli feryat ettiğini belirtiyor.

Hemîşe tâ be-hurûşed be pîş-i gül bülbül

Hemîşe tâ be-sürâyed be pîş-i mül tanbûr⁷⁹⁴², (E.k.90-44)

Sarayın (köşkün) Vasfı, Mansûriye Bağı ve Nâsîru'd-Dîn Tâhir ile ilgili kasidesinde; gülün, mutluluktan gülümsediğini, bülbülün yüreğinin figanda kaldığını şöyle belirtiyor: “Sana kavuşma sevincinden, çiçeğin dudağı handan olmuş (gülümsemiş). Bülbülün yüreği, senden ayrı kalmanın korkusuyla, figanda kalmış” (E.k.177-7).

b) Övdüğü zatın adaleti, saltanatı, ahlakı, cömertliği gibi özellikleri güle ve gül bahçesine benzetiyor.

Enverî, yaşadığı devirde, isminden bahsetmediği bir veziri överken, onun adaletli yönetimini güle benzetmektedir. “Senin adaletinin çiçeği açıldıktan sonra, feleğin törpüsünün sitem okuyla sana acı vermesi artık söz konusu değildir” (E.k.3-13). Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan ‘İmrânî’nin karakterini, feleğin dımağında bulunduğunu iddia ettiği gül suyu olarak ifade etmektedir. “Senin lütfün, asrın damağında şeker taamı

⁷⁹⁴¹ Zaman; senin teb'an olma şerefine ermemiş her bedeninin, deseninin halkalarındaki çiçeğe bile bela verir (giydiği elbisenin üzerindeki desene bile eziyet eder).

⁷⁹⁴² Bülbül; daima gülün karşısında feryad eder (öter). Tanbur da; her zaman şarabın yanında seslenir.

gibidir. Senin huyun (karakterin), feleğin dımağında gülsuyunun kokusu gibidir” (E.k.11-15). Enverî’ye göre bu zatın vömertliği, renk ve gül gibi beraber doğmuşlardır.

Cûd u destet her du hem-zâdend hemçün reng-i gül

Key tevân-kerden cüdâ reng ez gül ü bûy ez gül-âb⁷⁹⁴³, (E.k.12-26)

Mecdü’-d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘İmrânî’nin konağını vasfederken şöyle diyor: “Onun yönetimiyle gerçekleştirilen her bir şeyin eserinde; akrebin diki, gül mesabesinde” (E.k.33-27). Bayram Tebriği ve Pîrûz Şah’ı övme münasebetiyle yazdığı kasidesinde, ona dua etmektedir. “Solması mümkün olmayan, feleğin bağının gülbahçesi, senin meclisini beklemede deste deste olsun” (E.k.51-2). Vezir, Tâhir Bin Muzaffer’in dudağındaki tebessümü, düşmanının ciğerindeki yaraya bağlamaktadır. “Hasmının ciğerinde lale gibi yara olduğu müddetçe, gül gibi tebessümden dudağın kapanmasın” (E.k.55-65). Emir Rûkneddîn’i methederken, onun vesilesiyle şeri’atin al yüzlü olduğunu belirtiyor. “Simaları, gül ve yasemine benzettikleri için, senden dolayı şeriat al yüzlü, sen de taze açmış bir gül gibisin” (E.k.63-15). Emîr-i Kebîr Ziyâ’uddîn Mevdûd Ahmed ‘İsemî’yi överken; onun sevdiklerine karşı merhametinin, kalplerde açılmış gül gibi olduğunu ifade ediyor.

Mihr-i tu dûstân râ der dil şükufte gül

Kîn-i tu düşmenân râ der cihân şikeste hâr⁷⁹⁴⁴, (E.k.68-41)

Sadru’z-Zamân (Devrin Veziri) ‘Alâ’uddîn Mahmûd Horasânî’nin yönetimiyle, hayatın daha güzel olduğunu şöyle dile getiriyor: “Pazarın renkliliği, put yüzlü güzel gibi oldu. Zira onun hatlarının kokusu, gül bahçesi gibi parlak, rengi ise lale bahçesi gibidir” (E.k.69-8).

Enverî, Sultan Sencer’i, Sultan-ı Ekber (En büyük Sultan) olarak değerlendirir. Onun methiyle ilgili dile getirdiği kasidesinde, Sultan Sencer’i etraflı bir şekilde tarif eder. “Su ve ateş, nasıl gülün çevresini ve rengini ortaya çıkartıyorsa; Sencer de lütuf ve şiddetin ortaya çıkardığı bir şahsiyettir. Onun sevgisi ve öfkesi; sonbaharın dördüncü ayındaki, rüzgâr ve toprak gibidir (hem rahmeti hem de gazabı temsil eder)” (E.k.77-10).

⁷⁹⁴³ Cömertlik ve senin elin, her ikisi; renk ve gül gibi beraber doğmuşlardır. Reng gülden, koku da gülsuyundan ne zaman ayrılabilir ki?

⁷⁹⁴⁴ Senin sevdiklerine karşı olan merhametin, kalpte açılmış gül gibidir. Düşmanlarına karşı olan öfkense, dünyada kırılmış diken gibidir.

Şeyh İmam Cemâlî'l-İslâm'ı överken; gece gezintisini, lale, gül ve ateşle ilişkilendirerek, romantik bir şekilde anlatıyor.

Bes bekâyî ne-buved hasm-ı turâ der devlet

Çe 'aceb râyiha-i gül be-nurd rûh-i co'el⁷⁹⁴⁵, (E.k.116-24)

Enverî, övünme ve zamandan şikâyet etme konusunda düşüncelerini şöyle dile getirmektedir: “Çünkü düşünce bahçesinde marifet çiçeklerini görmek için, nergis gibi gözümü açmışım” (E.k.127-32). “Söz bahçesinin gülleri için gül-bün (çiçek dalları) gibiyim. Akıl yuvasının Ankâ kuşu için, şehber (kuşkanatlarının en uzununu) gibiyim” (E.k.127-61). “Yumuşak huyluluk açısından, fazilet bahçesinde çiçek demeti gibiyim. Karakter (tabiat) denizi için, sedefte taze inci gibiyim” (E.k.127-62). Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan 'İmrânî'yi överken, aynı zamanda ona dua etmektedir. “Senin izzetinin gülü, beka ağacında, gece gündüz taze kalsın ve zevalden uzak olsun (fena hastalığına tutulmasın)” (E.k.136-32). Vezir Muzaffer Oğlu Ebu'l-Fetih Tahir'i överken; onun tebessümünün, kader ve kazayı haberdar ettiğini ifade ediyor. “Kaza ve kader çiçeği, daha goncasını yırtmadan; senin tebessümün, ona içindeki esintiden haber verir” (E.k.138-24). Sadrazam Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan İmrânî, Semerkant'tan geri dönüp Sultan tarafından teşrif aldıktan sonra; düşmanlar ona iftiralar attılar. Enverî, bu iftiraları def etmek için dile getirdiği kasidesinde, düşmanları yüreklere batan dikenler olarak nitelendiriyor.

Zı bes hâr hicr-i tu der dîde vü dil

Zı hûnâbe ruhsârâ çün gülistân⁷⁹⁴⁶, (E.k.140-5)

Emirlerden Birini methederken onun kılıcını, ağlayan buluta, toprağı da tebessüm eden gül bahçesine benzetiyor. “Keskin kılıcın, kararmış (yükli) bulut gibi ağladığı gün; toprağın, taze kandan, gül bahçesi gibi güldüğü gün” (E.k.141-27). Cömertlerin Şahı şeklinde tavsif ettiği, Ebu'l-Mefâhir (Övünçlerin Babası), Emir Fahru'd-Dîn'i överken; onun okunun, toprağın üzerine gül motifi işlediğini söylemektedir. “Onun oku, duygulara mühür vursa; toprağın üzerine mühürle gül motifi işler (gönderir)” (E.k.150-15). Büyük Hükümdar, Adil Firuzşah'ı şöyle vasıflandırmaktadır: “Fetih çiçeğinin sürekli açması ve halkın üst üste yığılması; senin okunun ucundaki peykanın, goncasının gayretindendir”

⁷⁹⁴⁵ Senin düşmanın, talihçe pek çok bekaya sahip olamaz. Ne gariptir ki; gül kokusu, gübre böceğinin oluşmasını önler (ruhunu giderir).

⁷⁹⁴⁶ Senin uzaklığından, dikenler gözlere ve yüreklere o kadar çok batmıştı ki; kanlı sular ve kanlı gözyaşlarından dolayı yüzler, gül bahçesi gibi kıpkızıl olmuştu.

(E.k.175-17). Sâhib Celâlü’ d-Dîn Ahmed Mühlis’in methiyle ilgili kasidesinde; onun her saatinin, düşman için, gam ve kederden çiçek açtığını söylüyor. “Onun her saati, gam ve kederden, yeni bir çiçek açsın. Dikenleri gibi olan keder, tümüyle gözüne batsın” (E.k.176-32). Sarayın (köşkün) Vasfı, Mansûriye bağı ve Nâsîru’ d-Dîn Tâhir’in soyunu, anber çiçekleriyle dolu bir bahçeye benzetiyor. “Mavi, sulu ve amber çiçekli soyunun gülistanı, öyle bir semadır ki; arzda kendine yer edinmiştir” (E.k.177-3). Fahrü’s-Sâde Mecdü’ d-Dîn Ebu Tâlib Nu’meyi överken, aynı zamanda ona tavsiyelerde bulunmaktadır. “Huy ve istidadında bir alanın var, onda iyi dolaş. Mana ve anlam çiçeklerini topla ve sözün, servi ağacını süsle” (E.k.178-34). Enverî’nin Kubbetü’l-İslâm Belh’in hicvedilmemesiyle ilgili söylemiş olduğu yemin-nâme ve Belh’in ileri gelenlerini övdüğü kasidesinde onları, din bostanının bülbülleri şeklinde takdim etmektedir.

Bülbül-i bostân-ı dîn kez vecd-i meclishây-i o

Subh râ çün-gül tabî‘at geşt pîrâhen derî⁷⁹⁴⁷, (E.k.187-32)

c) Baharın gelmesi ve yeryüzünün güzelleşmesi ve nimete gark olmasını, veya hazan mevsimiyle güzelliklerin son bulmasını, gül bahçesiyle anlamlandırıyor. ‘Îmâdu’ d-Dîn Fîrûz Şâh’ın methi hakkındaki kasidesinde; hazan mevsiminin gelmesiyle bülbülden, gülü tazmin ettiklerini ifade ediyor (E.k.5-4). Rebî’in (konağın, evin) Vasfı ve Mecdü’ d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘Îmrânî ile ilgili kasidede bahar mevsimi; hayat, mutluluk ve bostan günü olarak vasıflandırıyor. “Yaşama, mutluluk ve bostan günüdür. Gül pazarının ve reyhanın günüdür” (E.k.33-1). Vezir, Tâhir Bin Muzaffer’in methi hakkındaki kasidesinde; bahar mevsimi vasıtasıyla, güllerin toplandığını ve bulutun, tüm bunlarda bir vasıta olduğunu ifade ediyor.

Ebr bî kûs-i ra‘d mey nereved

Tâ gül ender cihân haşr dâred⁷⁹⁴⁸, (E.k.55-7)

Mecû’ d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘Îmrânî’yi zikrettiği kasidesinde bülbülün, bahar mevsimiyle daha güzel ötmeye başladığını belirtiyor. “Bülbül, baharın kokusunu alınca, daha güzel ötmeye başladı. Gül, bostanın kapısına varınca tazeleniverdi” (E.k.66-6). Sa‘îd’in Veziri olan Celâlü’l-Vüzerâ, ‘Ömerübnü Muhlis’i anlattığı kasidesinde, baharın,

⁷⁹⁴⁷ Din bostanının bülbülü, onun meclislerinin vecdiyle, sabaha karşı, gül gibi; gömleğini yırtıp çıkması bir adet oldu.

⁷⁹⁴⁸ Bulut; gül dünyada toplansın diye, gök gürültüsünün davulu olmadan şarap getirmez (gülün toplanması; meclisin kurulması ve kadehlerin bir araya gelmesidir. Bundan sonra şarap gelir).

gülden yana gülmediğini belirtiyor. “Güler gibi oldu ve hemen iki dudağını kapatıverdi. Nasıl ki, baharın gülden yana hiç güldüğünü görmezsin ya”(E.k.70-22). Emîr Nâsîru’-d-Dîn Kutluğşâh’ı övdüğü kasidesinde, bahar mevsiminin; rüzgâr, yağmur, şarap, saz ve eğlenceyi temsil ettiğini söylüyor. “Gece ve mum, şeker, gül kokusu ve bahar rüzgârıdır. Şarap ve maşuk, def, saz ve ney, öpme ve kucaklama...” (E.k.76-1). “Gülsuyunun etrafa saçıldığı bir çimen ve sabah vakti bahçede şarap içmek... Aynı ortamda bülbülün ötüşü ve gümüş gibi parlak yanaklı sevgilinin sesi ne güzel” (E.k.76-2).

Nev-bahâr âmed ü hengâm-ı tarab der gül-zâr

Çe bahârî ki zı dilhâ be-burd sabr u karâr⁷⁹⁴⁹, (E.k.76-4)

Felekler ile Burçlar hakkında bilgi verdiği ve Nâsîru’-d-Dîn’in Efendisini methettiği kasidesinde, varlığı bahar olarak adlandırmakta ve övdüğü zata dua etmektedir. “Varlık baharında, senin saygınlık çiçeğin; hep taze kalsın ve zevale uğramasın” (E.k.124-63). Celâlû’-d-Dîn Ahmed Bin Muhlis’in Efendi’yi zikrettiği manzumelerinde; iklimlerin hep bahar gibi güzel olmasını murad etmektedir. “Senin fermanından dolayı; iklimlerdeki duraklama dışlansın. Senin ebedi gülistanında; zeval (bozulma, son) muradına ermesin”(E.k.125-50). Fahru’s-Sâdât Mecdü’-d-Dîn Ebû Tâlib Ni‘me’yi dile getirdiği kasidesinde, onun devletini bahar mevsimiyle özdeş olarak değerlendirmektedir. “Senin devletinin baharında her şey; gül gibi taze kalır, menekşe gibi, hüznle boynunu bükmez” (E.k.147-53). Sarayın (köşkün) vasfı, Mansûriye bağı ve Nâsîru’-d-Dîn Tâhir’in methi hakkında söylediği kasidede, bahar mevsiminin özelliklerini vafsetmektedir. “Gülgoncasının dudağıyla, mübarek elini öp. Sabah rüzgârının zülüfleriyle, üzengisinin tozunu sil” (E.k.177-13).

d) Letafeti, zerafeti ve hayatın insana hoş gelen niteliklerini, gül kavramıyla ifade ediyor. Ebu’l-Me‘âlî Mecdü’-d-Dîn Bin Ahmed’i överken, gülün, onun güzelliğini, dolunayla coşturduğunu dile getirmektedir. “Gül, senin güzelliğini dolunayla coşturmuştur. Senin sözün güneşin şekeriyle karıştırılmıştır” (E.k.9-8). Enverî’nin, Nâsîru’-d-Dîn Tâhir’den bahsettiği kasidesinde Enverî, bir hatırasını anlatmaktadır. “Onu, gösterdiği yere götürdüm. Öne oturdu, elini öptüm. Yüzüne gülsuyu serpti” (E.k.13-17). Gor Melikleri, Şehâbeddîn ve Nâsîru’-d-Dîn Hasan Mahmûd’u dile getirdiği

⁷⁹⁴⁹ İlkbahar geldi. Gül bahçesinde mutluluk zamanıdır. Gönüllerden sabır ve sebatı gideren bahar, nasıl bir bahardır?

manzumesinde, insanların sosyal yapılarından bahsetmektedir. Onların ışıĒı aydan, rengi ise gülden aldıklarını ifade etmektedir.

Merdî v merdumî ez her du çônân mnteşirest

Ki şu‘a‘ ez meh  reng ez gl  by ez ‘dest⁷⁹⁵⁰, (E.k.23-8)

Celâleddîn Ahmed’in Methi Hakkında yazdığı kasidede; ipek kumaşların üzerindeki gl desenlerinden bahsetmektedir. “Çemen glnn renklerinden olan, renkli ipek kumaş tezgâhı diye söylediĒin söz, o söz deĒildir” (E.k.34-4). Aynı kasidede, öldürülen bir şairi, güle benzeterek şöyle vasfetmektedir: “Bu gl; günün yanaĒının cilve yerine (gn doĒumuna) ve gecenin karanlıĒına kadar, şu gl bahçesinin yeřilliliĒinin, vaz geçilmez unsurudur” (E.k.34-44). Sultan Sencer’le ilgili başka bir kasidesinde, yine bir hatıradan bahsetmektedir. “Kalktı, badem gibi gözlerle bostanı araştırdı. Çünkü bostanın alanını badem fidanı kaplamıştı” (E.k.39-27). Vezir, Tâhir Bin Muzaffer’le ilgili yazdığı beyitlerinde; gülün yakuttan taca sahip olmasını, şanlı bir hükümdara baĒlamaktadır. “EĒer gl, kırmızı yakuttan meydana gelen bir taca sahipse, Onun zinetinin sebebi, şanlı (namlı, seçkin) bir hükümdarının olmasıdır” (E.k.55-8). Sadru’z-Zamân (Devrin Veziri) ‘Alâ’uddîn Mahmd Horasânî’nin Methi münasebetiyle kaleme aldığı kasidede; gl yapraklarının karşısında şarap içmenin helal olduĒunu iddia etmektedir.

Ber gl-i srî mey-i sâfî helâlest  mübâh

Hâsse ender meclis-i sadr-ı cihân fahr-i kibâr⁷⁹⁵¹, (E.k.69-11)

Enverî, Sa‘îd’in veziri olan Celal’l-Vüzerâ (Vezirlerin Celali) ‘merbn Muhlis’i zikrettiĒi manzumesinde; etrafı dikenle dolu bulunan gülün, büyüyüp gelişmesine hayret etmektedir. “Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh, dedi. Bu nasıl bir güldü ki, etrafı dikenle dolu olduĒu halde açtı” (E.k.70-35)? Sarayın Tarifi ve Nâsıru’d-Dîn’in Efendisi Tâhir’le ilgili şöyle demektedir: “EĒlence meclisi (Venüs, Zühre meclisi), gl meclisine dönünceye kadar bu böyle devam edecektir. Yine ok; akrebin iynesi gibi ince ve etkili oluncaya kadar böyle devam edecektir” (E.k.75-82). Aynı kasidede, yine bir hatırasını dile getirmektedir. “Kapıyı açtı, elini öptü. Çiçek harmanı ve şeker testisi

⁷⁹⁵⁰ Fert ve cemiyet olarak insanlar, her ikisinden şöyle daĒılmıřlardır (yayılmışlardır): Nitekim ışıĒı aydan, rengi gülden ve kokuyu da d aĒacından almışlardır. Veya: (Nitekim ışıĒı aydan, rengi gülden ve kokuyu da d aĒacından almak suretiyle, fert ve cemiyet olarak insanlar, her ikisinden şöyle daĒılmıřlardır (yayılmışlardır).

⁷⁹⁵¹ Gl yapraklarının karşısında, halis şarap içmek helaldir ve mübahtır. Özellikle, büyüklerin övüncü olan, cihan vezirinin meclisinde...

(şerbet sürahisi) gibi yanına çekti” (E.k.82-5). Bağdat’ın vasfı ve Emirlerin Meliki Kutbu’d-Dîn Mevdûd Şâh hakkında yazdığı kasidede; bahçedeki akşam kızıllığının, güllerden kaynaklandığını ifade etmektedir. “Akşam vakti, gökyüzü; bu bağa sürekli gül verir (kızılık ordan gelir). Sabahleyin, sema bu bahçeye mütemadiyen yıldız verir (çiçeklerin üzerindeki çiy daneleri, yıldıza benzer)” (E.k.85-10). Aynı kasidede; güneşin yüzünü, güle benzetmektedir. “Güneşin yüzüne iki elini öfkeyle öyle şiddetli vurdu ki; gülü, yasemin dalı ve nilüfer yaprağı gibi oldu” (E.k.85-34). Sadrazam, Ziyâ’üd-Dîn Mansûr’u överken; hasmının gülden yana nasibinin, daima diken olmasını dilemektedir.

Nasîb-i düşmenet ez gül hemîşe bâdâ hâr

Mezâk-ı hâsudet ez mül hemîşe bâdâ dûr⁷⁹⁵², (E.k.90-45)

Enverî, övünme ve zamandan şikâyet etme konusunda kaleme aldığı kasidede; mutluluk bahçesinden, dikensiz bir gül derleme arzusunda olduğunu ifade etmektedir. “Mutluluk bahçesinden, sıkıntı dikenini olmadan, bir nefeslik gül koparma arzusunda, yüreğim kan oldu”(E.k.127-2). Emirlerden Birinin methi hakkında şöyle demektedir: “Söğüt ağacı çiçek ve şimşir ağacı yasemin olmadıkça; ergavân, yâsemin ve servi ağacı bambu ağacı olmadığı sürece...” (E.k.141-36). Büyük Hakan, Tâfîk Hân’ın methi ile ilgili kasidesinde; savaş meydanının tozunu silmek için, su damlası ve çiçek yaprağı gibi olan kişinin yüzünden gül suyu istemek gerektiğini söylemektedir.

Vez hadd-i ânki katre-i âbest ü berg-i gül

Tâ gird-i rezm-geh be-zedâyî gül-âb hâh⁷⁹⁵³, (E.k.160-3)

Enverî’nin Kubbetü’l-İslâm Belh’in hicvedilmemesiyle ilgili söylemiş olduğu Yemin-Nâme ve Belh’in ileri gelenlerini övdüğü kasidesinde, şöyle demektedir: “O öyle bir zattır ki; ejderhanın dikenleri, akrepin sivri dişiyle, taze gül yapraklarına koruyuculuk yapmıştır” (E.k.187-55).

e) Sabah rüzgârının, gül bahçesini dolaşması; güzelliğin intişarı, algılanması ve yayılması, gül bahçesindeki varlıkların değişiminde etkili bir faktör olduğunu, beyitlerle ortaya koymaktadır. Mecdü’d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘İmrânî için yazdığı kasidede, gülün tazeliğini rüzgâra borçlu olduğunu söylemektedir. “Gerçi gül, dalında açıldığında kendisi

⁷⁹⁵² Düşmanın, gülden yana nasibi; daima diken olsun. Kıskananlarının, şaraptan yana zevki; hep uzak olsun.

⁷⁹⁵³ Su damlası ve çiçek yaprağı gibi olanın yüzünden, gülsuyu iste ki savaş meydanının tozunu silesin

taze idi. Tazeliğini sonunda sabah rüzgârına ve bulutun yağmuruna bağışlayıverir” (E.k.11-24). Aynı kasidede, sabah rüzgârının, hem mevsimlerde, hem de bahçelerde etkili faktörlerden biri olduğunu söylemektedir. “Sabah rüzgârı söğüt ağacının hançerini çekmiştir. Gül bahçesinin yüzü, oklarla doludur” (E.k.33-5). İkfâ El Kifât Emîr Ziyâ’üd-Dîn Ahmed ‘Asemî için yazdığı kasidede; sabah rüzgârının, gül goncasının ağzına sürekli gülmesinden şikâyet etmektedir.

Hemîşe tâ ki zı te’sîr-i çerh ü girye-i ebr

Dehân-i gonca-i gül râ sabâ be-hendâned⁷⁹⁵⁴, (E.k.62-26)

Mecû’d-Dîn Ebu’l-Hasen ‘İmrânî ile ilgili manzuned; hazan rüzgârının haberci olduğunu dile getirmektedir. “Hünkârım! Hazan rüzgârı, benim tabiatımın elini, senin methinin yapıldığı bahçede gül ve erguvana ulaştırdı”(E.k.66-30). Emîr Nâsîru’d-Dîn Kutluğşâh’la ilgili manzumesinde Enverî, dikenin etrafından gülün fırlayıp çıkıvermesini, sabah rüzgârına bağlamaktadır.

Bâd-ı nevrûz seher-geh çu be bostân be-guzâşt

Gül-i sad-berg birûn rest zı pîrâmen-i hâr⁷⁹⁵⁵, (E.k.76-9)

Emîr Nâsîru’d-Dîn Kutluğşâh’la ilgili başka bir manzumede şöyle demektedir: “Havanın ressamlığına bir kez daha dikkat et. Zira gülün üzerindeki bir dairenin üzerine, pergelsiz olarak, iki yüz daire kondurmaktadır” (E.k.76-11). Yüce Allah’ın Münâcâtı (ona yakarış) ile ilgili manzumesinde Enverî; gül bahçesinin temizlik ve tazelenmesini, sabah rüzgârının sağladığını belirtmektedir. “Bazen, gülistanın yüzünü su ile tazeler. Bazen de rüzgâr ile tekrar laleye yalmak giydirir” (E.k.107-16). Enverî’nin Kubbetü’l-İslâm Belh’in hicvedilmemesiyle ilgili söylemiş olduğu yemin-nâme ve Belh’in ileri gelenlerini övmesi münasebetiyle zikrettiği beytinde, söz konusu ettiği zatın yaratılışını, sabah rüzgârına benzetmekte ve bu rüzgârın etkisinin, semayı bile tanzim edebildiğini ifade etmektedir (E.k.187-54).

f) Güzelin boyunu ve zerafetini, ayrıca mevki sahiplerinin makamını, gülfidanına benzetiyor. Nâsîru’d-Dîn Tâhir’in Efendisinin medhi ile ilgili beytinde Enverî, gülün dalının yükseklerde yaşamaya talib olduğunu vurgulamaktadır. “Gülün dalı,

⁷⁹⁵⁴ Feleğin tesirinden (etkisinden) dolayı, bulutun sürekli ağlaması ve gül goncasının ağzına, sabah rüzgârının gülmesi daha ne zamana kadar sürecek?

⁷⁹⁵⁵ Seher vakti, nevrüzün esintisi bostana uğrayınca; katmerli gül, dikenin etrafından fırlayıp çıkıverdi.

yüksektekilerle beraber yaşar. Gülün yaprağı, öfkeyle (şiddetle) ünsiyet eder” (E.k.14-10). Enverî, efendisinden (Sultandan) Teşrif Ricası adıyla kaleme aldığı manzumesinde; gül dalının karşısında söğüt ağacını küçümsemektedir.

Ger zı behr-i tîr-i şah gül-bün koned peykân revâst
Bîd-i bârî kîst kender bâğ-i şah hancer keşed⁷⁹⁵⁶, (E.k.60-7)

g) Söz konusu edilen birçok varlığın rengini, şarabın rengiyle ifade ediyor. Ayrıca şarabın rengini güle benzetiyor.

Hanımların Sultanı, ‘İsmetü’ d-Dîn Hz. Meryem’in methedildiği kasidesinde; Hz. Meryem validemize iftira edenlerin, isnad ettiği düşüncenin utancından, güneşin bile yüzünün kızardığını söylemektedir. “Onun düşüncesinin utancından güneşin yüzü kızardı. Feleğin kılıcı, onun düşmanının kanından, kıpkızıl olsun” (E.k.46-6). Horasan Emiri, ‘İmâdu’ d-Dîn Fîrûz Şâh’la ilgili yazmış olduğu manzumesinde şöyle demektedir: “Eğer kader, feleğin yanağını fitne sebebiyle sarartırsa, senin aciz olduğundan dolayı, talihin yüzü, gül gibi kızarsın” (E.k.47-16). Nâsîru’ d-Dîn Tâhîr’in Efendisinin methedildiği kasidede Enverî, düşmanın kanını, gül rengine, aynı zamanda şarabın rengine benzetiyor. “Kaderin savaş alanında, kılıç, ele kadar, düşmanın kanıyla kıpkızıl olsun” (E.k.48-19). Sadru’z-Zamân (Devrin Veziri) ‘Alâ’uddîn Mahmûd Horasânî ile ilgili kasidede Enverî, bülbülün sarhoş olması karşısında glün rengini sorgulamaktadır.

Mest eger bülbül şodest ez horden-i mül pes çerâst
Çehre-i gül bâ fûrûğ u çeşm-i nergis pür humâr⁷⁹⁵⁷, (E.k.69-7)

Kolordu Komutanı, Emir, Nusretü’ d-Dîn, Tâcü’ l-Mülûk, Ebu’ l-Fevâris’in (Perslerin Atası’nın) methi ile ilgili yazdığı kasidede, bu zatın kılıcının, kandan, gül rengine bulandığını ifade etmektedir.

Bîrûn koned çu tîğ-ı tu gül-gûn şevêd be hûn
Dest-i kader zı pây-ı zafer hâr-ı rûzgâr⁷⁹⁵⁸, (E.k.72-29)

⁷⁹⁵⁶ Şahın okunun semeresinden meydana gelen güldalını mızrak yapmak uygun görülürse; söğüt dalı kim oluyorki, şahın bahçesinde hançer çeke?

⁷⁹⁵⁷ Eğer bülbül, şarap içmekten dolayı sarhoş olduysa; o halde gülün çehresi neden (kızılılıkla) parlaklıkla dolu ve neden nergisin gözü daima sarhoş gibi baygındır?

⁷⁹⁵⁸ Kaderin eli, kandan rengareng olan senin kılıcını; zamanın dikenini olarak, zaferin ayağından çıkarır.

Emîr Nâsîru'd-Dîn Kutluğşâh'la ilgili yazdığı manzumede; sâkîden şarap istemektedir, zira hûrînin yanağı kıskançlıktan gül gibi olmuştur. “Ey saki; kalk içki getir. Hurinin yanağı kıskançlıktan gül gibi oldu. Bostan; cennet, mey; Kevser, çınar ağacı ise tuba ağacı (gibi) dir” (E.k.76-5). Aynı kasidede; bu zatın devrinin çok güzel olduğunu, böyle bir zamanda, ölünün bile tekrar hayata dönmek iseyebileceğini söylüyor. “Böyle güzel bir zamanda ölü; yattığı yerden kımıldayıp kalkmak ister. Şah; kandan, narçiçeği ile lale meydana getirmek ister” (E.k.76-6). Ayrıca gülü, şarap rengine olan yakuta benzetmektedir. “Gül; yakut gibi kırmızı, cam şeklinde parlayan ateştir. Ateşin kıvılcımı ise; ondan fışkıran inci ve mercan gibidir” (E.k.76-13). Bağdat'ın vasfı ve Emirlerin Meliki Kutbu'd-Dîn Mevdûd Şâh'ın methedildiği kasidesinde Enverî, kırmızı gülün, Maverâ güzellerinin yanağı gibi parladığını söylüyor (E.k.85-11). Gezegenlerin Hüsrev'i olan Güneş'in doğudaki ışığının, onun gül benzi üzerinde daima parladığını ifade ediyor (E.k.85-51). Felekler ile Burçların Sıfatı ve Nâsîru'd-Dîn'in Efendisinin methi ile ilgili dile getirdiği manzumede, onun düşmanlarına beddua etmektedir. “Hasmının yüzü, zamane sıkıntılarından dolayı dost ve düşman karşısında; utançtan ve korkudan ikiyüzlü gül gibi olsun” (E.k.117-44). Soffe'nin Dilinden; Vezirlerin Meliki, Muhlisü'd-Dîn'in sarayının vasfı hakkındaki beytinde, böyle güzel bir mekânda bulunmaktan dolayı, mutsuz olmayacağını söylüyor. “Deliliyle iddia ediyorum ki; al renkli gül yüzüm sararmaz” (E.k.135-17). Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasen 'İmrânî'nin methi hakkındaki manzumede; şahın, fitnenin kanından, toprağı kızıla boyadığını söylüyor.

‘Aduv-bendî ki kikleş der dehâde

Koned gil râ zı hûn-i fitne gül-gûn⁷⁹⁵⁹, (E.k.145-3)

h) Gül fırlatma, gül atma deyimini ölümle özdeşleştiriyor.

Nâsîru'l-Milleti ved-Dîn Ebu'l-Feth Tâhir'in medhedildiği manzumede, yokluğu ve ölümü “gül fırlatma” kavramıyla ifade etmektedir.

Eger fenâ der hestî be gül ber'endâyed

Turâ çe bâk ne zât-ı tu müste'îd fenâst⁷⁹⁶⁰, (E.k.17-49)

⁷⁹⁵⁹ Ferman yayınlayarak, düşmanı esir eden şah; fitnenin kanından, toprağı kızıla boyar.

⁷⁹⁶⁰ Eğer yokluk senin varlığına gül fırlatacak olursa, korkulacak nevar? Çünkü senin zatın fani olmaya müsait değilki.

ı) Genelde, güzel olan beldeleri ve varlıkları; özelde, belli şehirleri ve köşkleri cennetin gülbahçesine teşbih ediyor. Enverî, efendisi, Nâsirü'd-Dîn'e teşekkür etmek suretiyle kaleme aldığı kasidesinde; onun göletini, Kevserden üstün tutmaktadır.

Bâ birke-i tu re'y ne-bâşed be Kevserem

Bâ ravza-i tu yâd ne-yâyed zı gülşenem⁷⁹⁶¹, (E.k.134-4)

Vezir Muzaffer Oğlu Ebu'l-Fetih Tahir'i anlattığı kasidesinde; onun memleketlerini cennete benzetmektedir. “Dokuz mülkün efendisi olan bu zat öyle birisidir ki; onun, cennet gibi olan şeref memleketleri karşısında, en aşağı derecede bulunan; gül bahçesi ve gül-han (külhan), cehennem gibidir” (E.k.138-8).

(B)

Nef'î, Enverî gibigül kavramını, öncelikle kendisinin ve methettiği şahısların sözünü, hayalini, ahlakını ve cömertliğini gül bahçesine, gönlünü de bülbüle benzetiyor. Nef'î, Hz. Peygamber'e yazdığı naatında; hayalini gül bahçesine, gönlünü de bülbüle benzetiyor. Sözünün ise o gülistanın akan pınarı olduğunu söylüyor (N.k.1-10). Hz. Mevlânâ'yı övdüğü kasidesinde; onun kalbinin, iç açıcı bir gül bahçesi olduğunu ifade ediyor (N.k.3-9). Sultan Ahmet Han'la ilgili manzumede; onun güzel ahlakının cihana gül kokusu verdiğini ifade ediyor (N.k.5-33). Bayram münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde yine kendini överek, sözünün gül bahçesi, her nüktesi, dikensiz ve hazansız bir gonca olduğunu söylüyor (N.k.10-65). Sultan Osman için yazdığı kasidesinin fahriye beytinde, kendisini, aşkın gül bahçesinin bülbülü şeklinde takdim etmektedir (N.k.13-35). Sultan Osman'ın kasrını methederken o mekânı, gül bahçesine teşbih ediyor (N.k.14-15). Aynı kasrı, cennetin gül bahçesi olarak vasıflandırıyor (N.k.14-52). Sultan Murad Han'ın şehzadelerini övdüğü kasidesinde; onların ahlakını cennetin gül bahçesine teşbih ediyor (N.k.20-27). Veziriazam Murad Paşa'nın adaletinin suyunu, güven ve huzurun, gül bahçesinin geniş tarlasını sulayan bir kaynak olarak değerlendiriyor (N.k.29-19). Veziriazam Nasuh Paşa'nın methiyle ilgili, Temmûziye adlı kasidesinde, kendisini överken; nazımının suyuyla, tahayyülün gül bahçesinin suya doymuş olduğunu belirtiyor (N.k.32-61). Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin yüzünün rengini, gül ve lale mertebesinde değerlendiriyor (N.k.47-6). Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin saadet-

⁷⁹⁶¹ Senin göletinin olduğu yerde, Kevser'e meyletmem. Senin bahçenin olduğu yerde, gülistanı hatıra bile getirmem.

hanesini, meliklerin gül bahçesine, köşkün her bir köşesini de Hz. Süleyman'ın mührü ile damgalanmış bir mekâna benzetiyor. (N.k.53-25). Kâ'im-Makâm Muhammet Paşa'nın ahlakını gül bahçesi olarak nitelendiriyor (N.k.57-23). Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde; büyük şairlerden bahsederken, Sa'diy-i Şîrâzî'yi, kelamın gül bahçesinin mürebbsi (N.k.60-10), Gelibolulu Ali'yi de, kaleminin ağzıyla, sanatın ter ü tâze gül bahçesi şeklinde tarif ediyor (N.k.60-23).

Baharın gelmesi ve yeryüzünün güzelleşmesi ve nimete gark olmasını gül bahçesiyle özdeşleştirmesi de Nef'î'nin Enverî ile benzerlik gösterdiği konulardan biridir. Sultan Ahmet Han'le ilgili yazmış olduğu Bahariye'sinde; bahar mevsimini, tüm güzelliklerin kendini gösterdiği bir mevsim olarak değerlendiriyor (N.k.6-1). Nef'î'ye göre dilberlerin güzellik bahçeleri bahar mevsiminin mükemmelliğiyle, Rıdvân cennetini hatırlatmış olur (N.k.9-42), (N.k.9-43). Sultan Murat'la ilgili kasidesinde; Bahar mevsiminde, sabah rüzgârının etkinliğinden bahseder (N.k.16-1). Sultan Murad'ın sadaretiyle baharın, gül bahçesine parlaklık verdiğini ve rüzgârın her tarafa güzel kokular saldıgını belirtmektedir (N.k.27-50). Veziriazam Murat Paşa'nın devrinde; adalet, bahar mevsimindeki güllerin etrafa yayılması gibidir (N.k.28-10). Sadrazam Hüsrev Paşa'yı ele aldığı kasidesinde; onun ahlakını, baharın esintilerinden daha etkileyici bulmaktadır.

Bulamaz nükheth-i gülzâr-ı bahâr hulkun

Dâmenin bâd-ı sabâ eylese pür-müşk ü abîr, (N.k.40-28)

Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin övgüsü münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde; baharın geldiğini, bahçeye rütubetin pasının yayıldığını ifade ediyor (N.k.50-1). Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin devrini; âlemin gül bahçesi için bahar mevsimi olarak görüyor (N.k.55-15). Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi methettiği kasidesinde dile getirdiği beyitlerinde, baharı hatırlatan gül devriyle ilgili şöyle diyor: “Ey sâkî, gül devridir, şenlik kadehleri yine dönsün” (N.k.62-1).

Nef'î, Enverî gibi, güzelin boyunu ve zerafetini ayrıca mevki sahiplerinin makamını gülfıdanına benzetiyor. Sultan Ahmed Han hakkında kaleme aldığı Bahariye isimli kasidesinde; servi boylu güzeli, “gül endâm” şeklinde vasıflandırıyor (N.k.6-3). Sultan Osmân'ın yüksek kasrını, bahçedeki gülfıdanına ve servi ağacına benzetiyor (N.k.14-13). Sultan Murad'ın cins atının boyunu bosunu yine güle benzetiyor (N.k.19-2).

Diğer bir benzerlik olarak; sabah rüzgârının, gül bahçesini dolaşması; güzelliğin intişarı, algılanması ve yayılması, gül bahçesindeki varlıkların değişiminde etkili bir faktördür. Nef'î, ayrıca rüzgârın gülbahçesinden sonra Rıdvân cennetine ulaştığını söylüyor. Sultan Ahmed Han'ı zikrettiği kasidesinde; dolaşıp duran sabah rüzgârının, koku saçmak suretiyle, Rıdvân cennetine vardığını belirtiyor (N.k.6-5). Nef'î'ye göre bir kimse, Rıdvân'ın bahsiyle o zatın gül bahçesine gelse; bu bahçeyi görünce burasını, ebedî cennete tercih eder (N.k.6-6). Rüzgâr, kahredici esintisiyle gül bahçesini dolaşsa; goncaların üzerini dolduran jaleleri, parlayan meş'aleler gibi bulur (N.k.9-25). Sultan Osmanın kasrını gören sabah rüzgârı, Çin şehrinin dellâlı gibi, onun gül bahçesinde, Tâtâr miski satmaya başlamıştır (N.k.14-17). Nef'î'ye göre Veziriazam Murat Paşa'nın ahlakının kokusuyla rüzgâr gül bahçesine varsa; lale de sümbül de gül gibi kokar (N.k.18-64). Murat Paşa'nın atı bulunduğu yerde cevelân etse; rüzgâr, onun nalının çukur haline getirdiği toprağın üzrine gül yaprağının güzel kokularını saçar (N.k.28-24). Veziriazam Nasuh Paşa'nın ahlakının esintisi gül bahçesinden geçse; gülün ve yaseminin kokusu, artık rüzgâra ağır gelir (N.k.30-35). Sadrazam Hüsrev Paşa ile ilgili kasidesinde; onun eteğinin, sabah rüzgârını, misk ve anber gibi güzel kokularla doldurduğunu söylüyor (N.k.40-28). Şeyhülislam Muhammed Efendi için yazdığı Bahâriye'de; sabah rüzgârının, düşe kalka gül bahçesine vardığını ifade ediyor.

Yine bâd-ı sabâ üftân u hîzân erdi gülzâra

Dem-i Îsâ-veş ihyâ eyledi ezhâr u eşcârı, (N.k.50-2)

Yine Enverî gibi genelde, güzel olan beldeleri ve varlıkları; özelde, belli şehirleri ve köşkleri cennetin gülbahçesine teşbih ediyor. Sultân Ahmed hakkında kaleme aldığı kasidesinde, Edirne şehrini övmek suretiyle onu ve padişahın köşkünü cennet bahçesi olarak vasıflandırıyor (N.k.7-1). Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin ikamet ettiği mekânı İrem bağı olarak niteliyor (N.k.52-15). Bu zatın sa'âdet-hânesini; ebedi ahengin şimşegini yansıtan bir mekân olarak vasıflandırıyor (N.k.53-7).

Aynı şekilde letafeti, zerafeti ve hayatın insana hoş gelen her türlü niteliklerini, gül kavramıyla ifade ediyor. Sultân Ahmed Han hakkında yazdığı kasidede onun köşkünü övüyor ve böyle renk, böyle gönül alıcı kokunun başka bir yerde bulunmadığını, sabah rüzgârının bu derece güzel kokulu ve latif olmadığını iddia ediyor (N.k.7-7). Bu zatın güzel ahlakını, bahçedeki gül ve laleden daha üstün görüyor (N.k.8-39). Sultân Ahmed Han'ın güzel ikbalini, gül bahçesine benzetiyor (N.k.9-43). Bu zat için yazdığı Bayram

kasidesinde, kendi manzumesini, sözün gül bahçesine benzeterek övüyor (N.k.10-65). Sultan Murad Han'ın dönemindeki güzellikleri, gül devrine benzetiyor (N.k.16-10). Murad Han'ın savaşlarından bahsederken; onun savaşa niyet ettiği zaman, sahraları gül rengine boyadığını söylüyor (N.k.16-28). Sulat Murad Han'ın atını överken onun çevikliğini ve zerafetini, gül yaprağıyla ilişkilendirerek anlatıyor. Ayrıca onun gül rengine al bir at olduğunu belirtiyor (N.k.19-11). “Gül renkli (doru, al), mübarek bir şemaile sahip, kutlu seferlerin atı ne güzeldir” diyor (N.k.19-19). Nef'î'ye göre sabah rüzgârı, bir an dağa ve ovaya uğrasa; gül, attârın eline döner, lale ise misk kokusuna (N.k.19-29). Sultan Murad Han'ın şehzâdeleriyle ilgili yazdığı kasidede; onları, gül bahçesinde açılmış, iki goncaya benzetiyor (N.k.20-5). Veziriazam Muhammed Paşa'nın kasrını, gül bahçesine benzeterek şöyle diyor: “Bu kasrın gül bahçesinde, şebnemlerle dolu gece meclisiyle, sümbül inlemektedir” (N.k.35-12). Sadrazam Hüsrev Paşa'yı söz konusu ettiği manzumesinde; onun himayesinin, ter damlalarını bile gül için, inci gibi altın zinetlerle, parlak mum yapabileceğini ifade ediyor (N.k.40-27). Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin söz konusu edildiği, Bahariye kasidesinde; onunla ilgili tüm güzellikleri gülle münasebtlendirerek ifade ediyor: “Her gül, kan deryasının girdabına dönerek, sağlam bir gemide, feryat eden bülbülü dolaştırıp durmaktadır” (N.k.50-6). “Gül kokusu, bülbülün, kanla dolu gönlünde öyle bir yer etti ki; onun badeni, Tâtâr ahusunun kokusunu kıskandırdı” (N.k.50-9). Şeyhülislam Es'ad Efendi için yazdığı kasidede, yine kendini övmekte ve parlak nazmının manasının kokusuna ve lafzının rengine, gülün yüzü ve gülsuyunun kokusunun hased edeceğini ifade ediyor (N.k.55-38).

(F)

Nef'î' gül kavramını söz konusu ederken, Enverî'den farklı olarak Hz. Peygamber'e naat yazarak yer vermesi ve Hz. Mevlânâ'dan bahsetmesidir. Nef'î, Hz. Peygamber'i hakikatin gül bahçesinin gülü şeklinde tarif ediyor. Ayrıca Hz. İbrahim'in mancınıkla atıldığı yeri, gül bahçes olarak vasıflandırıyor. Nef'î, dile getirdiği naatında Hz. Peygamber'i şöyle vasıflandırıyor: “Vahdet (tevhit) noktasının merkezi, feyiz saçan kalbidir. Biri, hakikatin gül bahçesinin gülü olurken o, şebnemidir” (N.k.2-11). Hz. Mevlânâ'yı övdüğü kasidesinde onun; feyizle dolu olan kalbinin, iç açıcı bir gül bahçesi, bağbânının ise gül bahçesinin ruhu olduğunu söylüyor (N.k.3-9). Veziriazam Muhammed Paşa'yı överken şöyle diyor: “İçim, Tur dağını alevlendirse; sağ kanatındaki vadi, Halîlullâh'ın gül bahçesi olurdu” (N.k.36-9).

Harem

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde harem kavramıyla ilgili on yedi beyit tespit edilmiştir. Nef'î'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısı ile aynıdır. Nef'î, söz konusu kavramı dört farklı anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, harem kavramını, öncelikle Kâbe'nin yer aldığı; mukaddes ve korunmuş mevki (mekân) olarak ele almıştır.

Nef'î, Sultan Ahmed Han'la ilgili yazdığı kasidesinde, Allah'ın nurunu ve Hümâ kuşunun kanadını, onun ismeti ve devleti için mecazen; bir nevi hizmetçi olarak görüyor. “Allah'ın nuru, senin ismetinin Kâbe'si için; Harem-i Şerîf'in mumu gibidir. Hümâ kuşunun kanadı, senin kutsal devletin için; her türlü saldırıdan korunmuş, bir arz gibidir” (N.k.8-30).

Sultan Murad Han'ı söz konusu ettiği manzumesinde; dünyanın tüm güzelliklerini, onun yüceliğinin mahrem alanı şeklinde ifade ediyor. “Altın gibi zinetlerle iç içe bulunan şu muhteşem âlem, senin yüceliğinin mahrem dünyası olmaya layıktır” (N.k.24-6). Aynı kasidede, Sultan Murad'ın merhametinin haremini, güneşin tacının cevherine benzetiyor “Onun rahmetinin (feyzinin) haremi, güneşin tacının cevheridir. Yürümekte olduğu yolun toprağı, gözlere hediye” (N.k.25-31).

Veziriazam Nasuh Paşa için kaleme aldığı Temmûziye isimli kasidesinde; kapının halkasının, onun himmetine ait harem için döndüğünü ifade etmektedir.

Harem-i himmetine devr-i halka-i der

Ka'be-i ismetine perr-i melek perde-i bâb, (N.k.32-30)

Sadrizam Hüsrev Paşa'yı övdüğü beytinde; Hümâ kuşunun, onun kutsal devletini koruduğunu söylüyor “Hüsrev Paşa'nın kadri o derce yüksektir ki; Hümâ kuşunun kanadı, onun kutsal devleti için, yayılmış yeryüzü gibi olsa layıktır” (N.k.40-24). Hüsrev Paşa'yı tebrik ettiği kasidesinde Nef'î; Hz. Cibrîl'i onun hareminin süpürgeci yapıyor. “Onun devletinin yüce kapısı, gönül ehlinin Kâbe'sidir. Cibrîl'in kanadı, onun kutsal haremi için süpürgeci olsa uygundur”(N.k.41-28). Veziriazam Bayram Paşa'yı övdüğü kasidesinde; onun kapısını, Kâbe ve Kürsî ile ortak bir şekilde değerlendiriyor.

Nice dergâh cenâb-ı harem Ka'be-i câh
Ki eder pâyede tâ kursî ile da'vâyı, (N.k.45-2)

Şeyhülislam Mezkûr Muhammed Efendi'yi methettiği manzumesinde; onun hareminin kapısını, mahlûkatın dileklerinin (ihtiyaçlarının) kıblesi şeklinde ifade etmektedir. “Bu zatın kereminin yeni (kolu), dünyadaki rızıkların kesesi gibidir. Hareminin kapısı (eşiği), bütün mahlûkatın ihtiyacını arzettiği kible gibidir” (N.k.51-27). Bu zatı, güneşin yörüngesindeki ay gibi vasıflandırmaktadır. Nef'î'ye göre padişah güneştir, Şeyhülislam ise onun yörüngesinde hareket eden aydır. “Ayın mumu gibi olan bu zat; aynı zamanda din ve devletlerin harem meclisinin ışığıdır. Himmetlerin ve cömertliğin ziyası; güneş gibi olan Padişah-ı Zîşân'ın ayı gibidir” (N.k.52-18). Nef'î'ye göre Muhammed efendinin kutsal devletinde lütuf ve ihsan gizlidir. “Onun bahtının şahidine, ikbal ve saadet meftun olmuştur. Lütuf ve insanlık, onun kutsal devletine mahrem olmuştur” (N.k.52-57). Dârussâ'âde ağasını övdüğü kasidesinde şöyle demektedir: “Peygamber ashabının iffetine sahip olan bu zat; Devrin, cihan hükümdarının haremine, Mekke muhafızının ciddiyetiyle bekçilik yapmaktadır”(N.k.59-16).

b) Haremi, hayal mabedinin, en kutsî (mutena) yeri, sırlarla dolu alan olarak, güzellik unsuru şeklinde tarif etmiştir. Nef'î, Sultan Ahmed Han'la ilgili kasidesinde; hayal mabedinin hayalinde, kadim hükümdarların, sırlı eserlerinden olan resimlerin bulunduğunu söylüyor.

Büt nigâr-ı harem-i deyr-i hayâlim ki komuş
Bende bir sırr-ı eser sun'-ı hudâvend-i kadîm, (N.k.8-44)

Zamanın usta binicisi, Sultan Murad Han'ı yüce fermanıyla ele alıp zikrettiği manzumesinde; onun küheylan gibi güçlü ve zarif atını şöyle tarif ediyor: “Adı, dağlar delisidir. Kendisi, haremin âhûsu (ehlileştirilmiş bir ceylan) gibidir. Perçemi, kıvrımlı sünbül (çin sünbülü) gibidir. Alnı, Hıtâ ipeği hibi süslüdür”(N.k.18-38). Hâfız Ahmed Paşa'yı vassfettiği manzumesinde, onun olabildiğince uzun yaşamasını dilemektedir. “O kadar uzun yaşa ki; zamanın gizli (mahrem) olan her şeyi, senin devrinde zahir olsun” (N.k.43-45).

c) Harem kavramını, bazen de Harem-i Şerif'te (Mekke'de) vazifeli, alim, kadı, imam olarak kullanmaktadır. Sultan Murad Han'ı söz konusu ettiği manzumesinde; onun devrini, bahar mevsiminin en güzel günlerine benzeterek; Harem Şeyhi'nin bile bu

atmosferde, âşık ve sarhoş olabileceğini, hatta bundan dolayı ma'zûr olabileceğini ifade ediyor.

Bu demde kim şâm u seher meyhâne bâğa reşk eder
Mest olsa dilber sevse ger ma'zûrdur şeyhu'l-Harem, (N.k.16-5)

Hâfız Ahmed Paşa'yı vasfettiği manzumesinde onun adalet kapısını; devrin, şeyhü'l-hareminin kiblesi şeklinde tanıtmaktadır (N.k.43-28).

d) Haremi, bazen de kişinin kendine mahsus, özel (mahrem) mekânı olarak kullanmıştır. Veziriazam Muhammed Paşa'yı övdüğü manzumesinde onun hareminin toprağını, büyüklerin ikbal kaynağı şeklinde tanıtmaktadır. “Hareminin toprağı, büyüklerin ikbal kaynağıdır. İhsanının cebi, himmet bekleyen kişilerin kesesidir” (N.k.34-26). Veziriazam Halîl Paşa'yı anlattığı kasidesinde yeryüzünün dörtte birini, onun haremi şeklinde nitelendirmektedir.

Melek rikâb-ı semendinde peyk-i perende
Sirâçe-i kadrinde ferş-rûb-ı harem, (N.k.37-18).

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde harem kavramıyla ilgili on yedi beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nefî'nin kasidelerindeki beyit sayısı ile eşittir. Enverî, söz konusu kavramı iki değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enverî, harem kavramını, öncelikle Kâbe'nin yer aldığı; mukaddes ve korunmuş mevki olarak ele almıştır. Ziyâ'uddîn Ekfiyü'l-Kifât Mevdûd Bin Ahmed El 'Useî'nin övdüğü kasidesinde; onun haremini Kâbe'nin yer aldığı Harem-i Şerîf'le mukayese edip değerlendirmektedir.

Ger harem râ çün harîm-i hürmetet bûdî şukûh
Der derûn-i Ka'be hergiz nâmudî 'Uzzâ vu lâ⁷⁹⁶², (E.k.15-14)

Hâkân-ı a'zâm Sultan Sencer'in methi hakkında dile getirdiği beyitlerinde; onun mülkünün Kâbe'sinin haremini, kaderin inşa ettiğini söylüyor. “Kader, mülkünün Kâbe'sinin haremini bina edince; aslan, lebbeyk nidası çekti, ceylan, yolda ihram aldı”

⁷⁹⁶² Eğer Harem-i Şerife, senin hürmet haremin gibi heybetli hürmet edilseydi, Kâbe'nin içinde Lat ve Uzza'ya asla itibar edilip yer verilmezdi.

(E.k.39-7). Ebu'l-Feth Nâsıru'd-Dîn Tâhir'i zikrettiği kasidesinde; onun dergâhını, hacıların bulunduğu harem olarak tarif ediyor. "Sarayın, Kâ'be, dergâhın, hacıların bulunduğu Harem olsun. Meclisin cennet, kadehin Kevser ve sâkin de hûrî olsun" (E.k.41-39). Mecû'd-Dîn Ebu'l-Hasen 'İmrânî'nin methi hakkında ifade ettiği beytinde ona nasihat etmektedir. "Allah'ın yazgısına karşı reddedici bir söz söyleme. Senin haremden olan muradın, şöyle bir çöplüğe ulaştı" (E.k.66-23). Felekler ile Burçların Sıfatı ve Muzaffer Oğlu Nâsıru'd-Dîn Tâhir'in methetmek maksadıyla kaleme aldığı manzumede; onun sağladığı emniyet sayesinde, kuşların ve balıkların korunduğunu belirtmektedir. "Senin sağladığın emniyet yüzünden; kuşlar ve balıklar, haremdaki ihram gibi korunurlar"(E.k.120-43). Vezir, Tâcü'd-Dîn İbrâhîm'ın methi hakkında söylediği kasidesinde; onun sağladığı güven sayesinde fitne, dünyanın haremine giremez. "Senin adaletinin sınırları öylesine emniyetlidir ki; fitne ve kötülük, dünyanın sınırlarından içeri giremez" (E.k.137-23). Vezir Muzaffer Oğlu Ebu'l-Feth Tahir'le ilgili beytinde, onun sınırsız emniyetini övmektedir.

Be hâsiyet harem-i 'adl-i o çönân eymen

Ki ta'nhâ keşed ez rûknhâş Rûkn-i Hatîm⁷⁹⁶³,⁷⁹⁶⁴, (E.k.138-11)

Kemâlû'd-Dîn Ebu'l-Mehâsin Nasr'ın övgüsüyle alakalı kasidesinde onun merhamet ve emniyetini Harem-i Şerîf'e benzetmektedir. "Eğer ona baksalar, onun merhametinin hududu o kadar geniştir ki; Harem-i Şerif gibi, düşmanlıktan dolayı herkese emniyet verir" (E.k.163-20). Aynı kasidede, onun sınırsız merhametini övmektedir. "Eğer ona baksalar, onun merhametinin hududu o kadar geniştir ki; Harem-i Şerif gibi, düşmanlıktan dolayı herkesin sığınağı olur" (E.k.164-19). Adil Hükümdar, 'Îmâdu'd-Dîn Fîrûzşâh'ı övdüğü kasidesinde; dünyanın hariminin, onun adaleti sayesinde emniyette bulunduğunu söylemektedir. "Ey adaleti sayesinde, dünyanın harîminin (kutsal mekânının, Kâbe'nin) emniyette olduğu zat! Sen daima mutlu ol" (E.k.174-32)!

b) Enverî, harem kavramını bazen de kişinin kendine mahsus, özel (mahrem) mekanı olarak kullanmıştır.

İsmi zikretmediği bir vezirle ilgili kasidesinde, onu şöyle övmektedir: "Ey saray ahusunun içinde bulunduğu, senin sarayının emniyetli kapısına, tatlı uykunun kokusunun

⁷⁹⁶³ Kâbe'nin sütunu

⁷⁹⁶⁴ Nitelik olarak, onun adalet haremi öyle emniyetlidir (sağlamdır) ki; Rûkn-i Hatim onun sütunları tarafından azarlanırlar.

bile gelmediği kişi. (gaflet uykusunun kokusunun bile emniyetli sarayına yaklaşmadığı zat)” (E.k.3-7). İmâm-ı Ecel ‘Âlim Safiyyü’l-Dîn ‘Ömer Kehcevârî ile ilgili beytinde; onun emniyetinin dünyasını İrem bağına benzetiyor.

Cihân-i emn-i turâ çün İrem dûsed haremest

Sipîhr-i kadr-i turâ çün kamer dûsed kamerest⁷⁹⁶⁵, E.k.24-22)

En Büyük Vezir (Sadrazam), Ziyâ’ud-Dîn Mansûr’u överken; onun, her durumda sığınabilecek bir şahıs olduğunu vurgulamaktadır. “Mesela gölge ve ışıktan kaçmak gerekse; ancak, onun şeref ve itibarının arkasına kaçılabilir” (E.k.90-8). Nâsıru’l-Mille Veddîn Ebu’l-Feth Tâhir’in arkadaşını överken, onun saygınlığının haremini en güvenilir sığınak olarak tanıtıyor. “Şayet senin saygınlığının haremi varsa; gölge ve nurdan, bir kaçış ve çıkış yolu vardır” (E.k.91-7). Sadr-a‘zâm Zeyneddîn Abdullah’ın methi ve onun hastalıktan kurtulmasının şükürü münasebetiyle dile getirdiği manzumede; onun himayesini, güneşe karşı bir sığınak olarak görmektedir. “Senin himayen, öyle bir saray (ev) oldu ki; ora, güneşe karşı, sığınılacak bir gölge gibidir” (E.k.166-16). Adil Hükümdar, ‘İmâdu’l-Dîn Fîrûzşâh’ın methi hakkında şöyle demektedir: “Gök haremde dolaşmadıkça; o insanlar için, sevinç kapısını keder kaplamış” (E.k.174-31). Bayram Tebriki ve Mecdü’l-Dîn Ebû’l- Hasan ‘İmrânî’nin sarayını, geçici dünya sarayındaki, en güvenilir yer olarak takdim ediyor.

Haremî çün der serây-i tu nîst

Eymenî râ derîn sipenc-serây⁷⁹⁶⁶, (E.k.179-19)

(B)

Nef’î, Enverî gibi harem kavramını, öncelikle; Kâbe’nin yer aldığı; mukaddes ve korunmuş mevki olarak ele almıştır. Nef’î, Sultan Ahmed Han’la ilgili yazdığı kasidesinde, Allah’ın nurunu ve Hümâ kuşunun kanadını, onun ismeti ve devleti için mecazen; bir nevi hizmetçi olarak görüyor (N.k.8-30).

Sultan Murad Han’ı söz konusu ettiği manzumesinde; dünyanın tüm güzelliklerini, onun yüceliğinin mahrem alanı şeklinde ifade ediyor (N.k.24-6). Aynı

⁷⁹⁶⁵ Senin emniyetinin dünyası; iki yüz harem bulunan, İrem gibidir. Senin kadrinin seması; ikiyüz aydan oluşan kamer gibidir.

⁷⁹⁶⁶ Çünkü bu geçici dünya sarayında, sınırsız bir emniyet için, senin sarayındaki gibi bir harem yoktur.

kasidede, Sultan Murad'ın merhametinin haremmini, güneşin tacının cevherine benzetiyor (N.k.25-31).

Veziriazam Nasuh Paşa için kaleme aldığı Temmûziye isimli kasidesinde; kapının halkasının, onun himmetine ait harem için döndüğünü ifade etmektedir (N.k.32-30).

Sadrazam Hüsrev Paşa'yı övdüğü beytinde; Hümâ kuşunun, onun kutsal devletini koruduğunu söylüyor (N.k.40-24). Hüsrev Paşa'yı tebrik ettiği kasidesinde Nef'î; Hz. Cibrîl'i onun hareminin süpürgecisi yapmaktadır (N.k.41-28).

Veziriazam Bayram Paşa'yı övdüğü kasidesinde; onun kapısını, Kâbe ve Kürsî ile ortak bir şekilde değerlendirmektedir (N.k.45-2). Şeyhülislam mezkûr Muhammed Efendi'yi methettiği manzumesinde; onun hareminin kapısını, mahlûkatın dileklerinin (ihtiyaçlarının) kıblesi şeklinde ifade etmektedir (N.k.51-27). Bu zatı güneşin yörüngesindeki ay gibi vasıflandırmaktadır. Nef'î'ye göre padişah güneştir, Şeyhülislam ise onun yörüngesinde hareket eden aydır (N.k.52-18). Nef'î'ye göre Muhammed efendinin kutsal devletinde lütuf ve ihsan gizlidir (N.k.52-57). Yine Enverî gibi; haremi, kişinin kendine mahsus, özel (mahrem) mekânı olarak kullanmıştır. Veziriazam Muhammed Paşa'yı övdüğü manzumesinde onun hareminin toprağını, büyüklerin ikbal kaynağı şeklinde tanıtmaktadır (N.k.34-26). Veziriazam Halîl Paşa'yı anlattığı kasidesinde yeryüzünün dörtte birini, onun haremi şeklinde nitelendirmektedir (N.k.37-18).

(F)

Nef'î' harem kavramını söz konusu ederken, Enverî'den farklı olarak haremi, hayal mabedinin, en kutsî (mutena) köşesi, sırlarla dolu alan olarak, güzellik unsuru şeklinde tarif ediyor. Nef'î, Sultan Ahmed Han'la ilgili kasidesinde; hayal mabedinin hayalinde, kadim hükümdarların, sırlı eserlerinden olan resim bulunduğunu söylüyor (N.k.8-44). Zamanın usta binicisi, Sultan Murad Han'ı yüce fermanıyla ele alıp zikrettiği manzumesinde; onun küheylan gibi güçlü ve zarif atını övmektedir (N.k.18-38). Hâfız Ahmed Paşa'yı vassfettiği manzumesinde, onun olabildiğince uzun yaşamasını dilemektedir (N.k.43-45). Ayrıca harem kavramını, bazen de Harem-i Şerif'te (Mekke'de) vazifeli, âlim, kadı, imam olarak kullanmaktadır. Sultan Murad Han'ı söz konusu ettiği manzumesinde; onun devrini, bahar mevsiminin en güzel günlerine benzetererek; Harem-i Şerif'in bile bu atmosferde, âşık ve sarhoş olabileceğini, hatta bundan dolayı mazur olabileceğini ifade ediyor (N.k.16-5). Hâfız Ahmed Paşa'yı

vasfettiği manzumesinde onun adalet kapısını; devrin, şeyhü'l-hareminin kiblesi şeklinde tanıtmaktadır (N.k.43-28).

Benim ol hâce-i bâzâr-ı maânî ki felek
Gerden-i Zühre için benden alır ıkd-ı leâl (N.k.35-137).

Hâce

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde hâce kavramıyla ilgili üç beyit tespit edilmiştir. Nef'î'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Nef'î, söz konusu kavramı üç anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, hâce kavramını, öncelikle din ilmini ve din görevliliğini temsil eden şahıslar başta olmak üzere; her türlü mesleğin erbabı, ustası anlamında kullanmıştır. Sultan Ahmed Han'la ilgili kasidesinde; onu övmek için eline mücevher saçan kalemi alınca; kendisini, cevher sahibi bir âlim şeklinde ifade etmektedir. “Cevher saçan kalemimi elime aldığımda; kendimi mücevherci bir hoca sanırım”(N.k.4-46). Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde; şiir ve inşada, onun bir benzerinin bulunmadığını belirtmektedir.

Şi'r ü inşâda adîl olmaz ana ancak odur
Nesr ile Hâce-i cihân nazm ile Sahbân⁷⁹⁶⁷-ı suhan (N.k.60-19)

b) Nef'î, kendini övdüğü beytinde hâce kavramını güzellik hocası olarak vasıflandırarak her seviyesi düşük cahillerin takdir edebileceği sözler olmadığını; iftihar kalesinin sözü olan bu manaların alıcısının, ancak güzellik hocalarının olabileceğini söylüyor.

Sühen kâlâ-yı fâhirdir ne bilsin her denî kadrin
Bu cinsün hâce-i hüsn-i kabûlündür harîdârı (N.k.49-180).

c) Nef'î, başka bir manzumesinde; kendisini mana pazarının hocası olara tarif ediyor ve Zühre yıldızının gerdanı için yakuttan yapılan gerdanlığı, feleğin kendisinden satın aldığını ifade ediyor.

Benim ol hâce-i bâzâr-ı maânî ki felek
Gerden-i Zühre için benden alır ıkd-ı leâl (N.k.35-137).

⁷⁹⁶⁷ Kahtâniyân milletinden, ibn-i Sa'd bin-Mâlik isimli bir şâir.

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde hâce kavramıyla ilgili kırk yedi beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nefî'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Enverî, söz konusu kavramı iki değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enverî, hâce kavramını, ilk olarak din âlimliğini ve din görevliliğini temsil eden kişiler başta olmak üzere; her türlü mesleğin erbabı ve düayeni anlamında kullanmıştır. İsminden bahsetmediği bir veziri överken onun kusursuz bir hoca olduğunu ifade etmektedir. “Eğer padişah hocalık özelliğini şahsında taşırsa (temsil ederse), hocalık budur. İşte o gün verilen hiçbir hükümde şuphe bulunmaz” (E.k.3-15). Hoca Nâsurriddîn Tâhir'in Methi Hakkında dile getirdiği manzumesinde, bu zatla ilgili olarak; yeryüzünün hocası tabirini kullanmaktadır. “Cihan hükümdarı, zamanın ve yeryüzünün hocası, Nâsır-ı Din'in, Mevla yardımcısı olsun” (E.k.6-1). Ziyâ'uddîn Ekfiyü'l-Kifât Mevdûd Bin Ahmed El 'Useî' den bahsettiği kasidesinde onu; hak dinin, zayıf ışığının hocası şeklinde vasıflandırmaktadır. “Hak dinin, zayıf ışığının hocası olan Ekfiyü'l-Kifât, dünyanın en ileri gelen veziri, hidayet dayanağı ve zaferin yüz akıdır”(E.k.15-3). Nâsır-ı Milleti ved-dîn Ebu'l-Feth Tâhir'i övdüğü manzumesinde bu zat Enverî'ye göre hem dünyanın efendisi, hem de hocasıdır.

Cihân-ı hâcegî vü hâce-i cihân ki be câh

Be hâcegân-ı memâlik bereş 'uluvv u 'alâst⁷⁹⁶⁸, (E.k.17-26)

Kâdî Hamîdü'd-Dîn Belhî'nin zikredildiği beytinde onu, kadıların sultanı ve şeri'atın hocası olarak tanıtmaktadır. “O, devlet ve dinin, kendisinden dolayı, eşit bir şekilde devam ettiği hükümdardır. Kadıların sultanı ve şeri'atın hocası odur” (E.k.20-1). Sadr-ı Sa'îd Hâce Sa'deddîn Es'ad hakkında ki manzumede onu, melekût âleminin hocası olarak zikrediyor. “Büyük meleklerin en büyüğü olan; melekût âleminin hocası, Mikâyil hakkı için” (E.k.26-33). Enverî'ye göre Nâsır-ı d-Dîn'in Muazzam Nizamî Tâhirübnü'l-Muzaffer'in ömrü, hocalık yapmakla geçmiştir. “Şu kadar var ki o, sürekli Ali'den bahseden Hoca Kemâlî'dir. Onun ömrünün yılları, yüzlerce sanatı korumakla geçmiştir” (E.k.29-20). Doğruluk, Enverî'nin hocası olan; Âdil Hakan, Ebu'l-Muzaffer 'Îmâdu'd-Dîn Pîrûz Şâh'ın elindedir. “Doğruluk, bizim hocamızın elinde durmaktadır. Onun davası ve burhanı nedir (E.k.33-14). Her şeyden bahseden bir hoca olarak; onun sözünde, sihri

⁷⁹⁶⁸ Hâkimiyetiyle o, dünyanın hem efendisi hem de hocasıdır. Memleketlerin âlimleri üzerinde hem kıymeti hem de üstünlüğü vardır.

süsleme ve parlaklığı kırma vardır (E.k.37-45). Sultan Sencer'i methederken; yıldızların efendisini (hâcesini), onun çırağı yapıyor.

Hâce-i ehterân gulâm-ı tu geşt

‘Arsa-i âsmân zemîn-i tu bâd⁷⁹⁶⁹, (E.k.50-2)

Sa‘îd’in Veziri olan Celâlü’l-Vüzerâ ‘Ömerübnü Muhlis’in methi hakkında şöyle diyor: “Bağırıp durma. Yapman gerekeni sana gösteriyorum. Git, kendi hocana şiir götür ve para getir” (E.k.70-29). Bu zat, sonra gelenlerin en âlimi ve zamanın, Hâtem-i Tâ’y’i dir. “Adil vezir, sonra gelenlerin en âlimi, zamanın Hâtim-i Tay’i (Hateim-i Tâ’y; cömertliğiyle ve insanlığıyla maruf, irfan ehlinin büyüklerinden bir zat), devrin nimet ihsan edeni ve ülkenin güneşi olan Celâlü’l-Vüzerâ’dır” (E.k.70-30). Horasan Halkının dilinden, Sülân Sencer’in evlatlığı olan, Semerkand Hakanı Rükneddîn Kılıç Tamgaç Hân’a yazdığı mektupta onu; ülemanın padişahı ve cihan hükümdarı olarak vasfediyor. “Ülemanın padişahı, cihan hükümdarı, şeriatın üstadısın; övüncün ve şerefın kaynağı, fazilet ve hünerin temelisin” (E.k.81-50). Enverî, dünyada bu zattan daha kâmil bir hocanın bulunmadığını söylüyor. “Dünyada kendisi gibi kâmil bir hoca bulunmayan; ufukların hocası, Kemâlettin’in gözbebeği (E.k.81-58)! Enverî, Nâsıru’d-Dîn Ebu’l-Feth Tâhir’i övdüğü kasidesinde şöyle diyor: “Ey hoca! Eğer içki içmek ve eğlenmekten başka yol yoksa Allah’ın, muazzam sofrasında iç” (E.k.82-11). Felekler ile burçların sıfatı ve Muzaffer Oğlu Nâsıru’d-Dîn Tâhir’in methi ile ilgili manzumesinde; yıldızların efendisini (hâcesini), onun kölesi olarak taktim etmektedir. “Gökyüzünün alanı, senin zeminin olsun. Yıldızlarının hocası, senin kölen olsun”(E.k.120-62). Ebu’l-Muzaffer Nâsıru’d-Dîn Tâhir Bin Muzaffer, ülkenin sahibi ve çağın hocasıdır. “Memleketin sahibi ve çağın hocası, Dinin yardımcısı (Nasirüddin) ve İslam’ın yardımcısı...” (E.k.121-2). Bu zat yıldızların hocasıdır. “Ey feleklerin dolanışı, kendisine itaat eden zat! Ve ey cisimlerin (gezegenler ve yıldızların) hocası, onun kölesi olan kimse” (E.k.121-12). Ahmad Asemî’nin Oğlu Ziyâ’üd-Dîn Mevdûd’ hakkında kaleme aldığı kasidesinde, feleğin efendisini, onun kölesi olarak görmektedir. “Ey zamanenin dolanışı, itaatinde olan zat! Ey feleğin efendisi, kendisinin kölesi olan”(E.k.123-14)! Enverî, efendisi, Nâsirü’d-Dîn’e teşekkür ederken, onun yedi gezegenin hâcesinin (efendisinin) efendisi şeklinde anlamlandırıyor. “Ey dokuz gezegenin kümbetinin kendisine boyun eğmiş olduğu kişi!

⁷⁹⁶⁹ Yıldızların üstadı senin çırağın oldu. Gökyüzünün arsası, senin toprağın olsun.

Ey dolanıp duran yedi yıldızın efendisinin kendisine köle olduğu zat”(E.k.126-11). Yüce Efendi (Seyyid-i Ecel) ‘Îmâdü’-d-Dîn Ebu’l-Fadl Tûrânî’yi şöyle vasfediyor:

Vezo fûrûd yekî hâce-i mümekkin bûd

Be rûy u re’y münîr ü be hulk u halk hüsn⁷⁹⁷⁰, (E.k.144-11)

b) Ayrıca Enverî, hoca kavramını, üstad, bey ve efendi anlamında kullanmıştır. Enverî’ye göre Îmâdu’-d-Dîn Fîrûz Şâh, Kayser ve Hân’ı köle edinen bir efendidir. “Mabedden ziyade doğruluğu şiar edinen o zat; Kayser ve Han’ı kölesi olarak arkasına takar” (E.k.5-60). Âdil Hakan, Ebu’l-Muzaffer ‘Îmâdu’-d-Dîn Pîrûz Şâh’ı övdüğü kasidesinde onu, safları kıran bir efendi olarak görmektedir. “Senin günlerinde, mülkün teskininden sonra hoca; tekrar devin saflarının hangi biriyle diğerini kırar ki” (E.k.37-47). “Hoca, tedbir ve görüşle başka bir set çekti. Ye’cüc’ün yarığını (deliğini) kapadı, İskender’in Seddini yıktı” (E.k.37-50). Enverî, hoca diye hitap ettiği zata şöyle tavsiyelerde bulunmaktadır. “Ey hoca, korku vermeyen şeyle terbiye et. Onun tedbirinin biatı, dönüp duran feleği parçaladı” (E.k.37-51). İkfâ El Kifât Emîr Ziyâü’-d-Dîn Ahmed ‘Asemî ile ilgili kasidesinde, efendisi için temennilerde bulunmaktadır. “Onun bu talihini ve sebebini, efendime ulaştır. Zira zaman bana senin kulunu çağırıyor” (E.k.62-8). Mecû’-d-Dîn Ebu’l-Hasen ‘İmrânî’nin efendiliği, sultanı bile etkilemektedir. “Senin efendilik namının alameti sultana ulaşınca; O sultan, efendilik kapısını ihtiyacından dolayı çalar” (E.k.66-25). Bu zatı, tüm şereflerden daha üstün bir efendilikle vasıflandırmaktadır.

Hâce’î bûd ez înân heme berter zı şeref

Merd-i Mûsâ kef ü ‘Îsâ dem ü Yûsuf dîdâr⁷⁹⁷¹, (E.k.67-21)

Enverî, bu zatın, bir efendi olarak kem gözlerden uzak olması için dua etmektedir. “Mutlu olasın. Bizzat hak ederek elde etmiş olduğun ne güzel bir liderliğin var! Kem gözden uzak olasın. Tekebbürsüz ne güzel efendiliğe sahipsin “ (E.k.67-39)! Sa’îd’in Veziri olan Celalü’l-Vüzerâ, ‘Ömerübnü Muhlis’in anlatıldığı kasidede, bir hatırasından bahsetmektedir. “Biraz daha öne çıktım ve efendime, bir kere daha cariyenin (halayıkın) hikâyesini anlatarak tekrar ettim” (E.k.70-46). “Tatlı bir şekilde güldü ve bana şöyle dedi:

⁷⁹⁷⁰ Onun dış görünüşünün altında; sima ve düşünce olarak parlak, yaradılış ve huy olarak güzel bir hoca vardı.

⁷⁹⁷¹ Onlardan birisi, bütün şereflerden daha üstün olan bir efendi idi. Musa’nın yed-i beyzası gibi bir ele sahip, İsâ nefesli ve Yusuf yüzlü bir adamdı.

“Siyah birinin resmini yap (birisini karala)”. Ben de “Efendim, siyah renk resimde güzel değildir” dedim (E.k.70-47). Vezîr ‘Alâ’ud-Dîn Bubuye’nin methi ile ilgili yazdığı kasidede şöyle diyor: “Çimen her an, bu kadar bahşış ve hayırseverlikle, her bir dal, efendinin elidir” (E.k.87-14). Bu zatın sarayını şöyle tarif ediyor: “Öyle güçlü bir sultanın sarayı idi ki; baş eğicileri (kulları) ve fermanları kalıcıydı” (E.k.88-20). En Büyük Vezir (Sadrazam), Ziyâ’ud-Dîn Mansûr’u, dünyanın efendisi olarak anlatmaktadır. “Fani dünyanın, zatından mamur olduğu, din ve devletin ışığı olan; dünyanın efendisi, Mansûr’dur” (E.k.90-26). Bu zatın sultan nişanlı bir hâce olduğunu ifade etmektedir. “Padişah nişanlı bir vezirsin, sultan nişanlı bir hacesin. Gerçekten padişah mısın veya vezir misin, bilemiyorum” (E.k.96-3). Ahmed el-Müstevfi’nin Oğlu, Kemâleddin Ebi Sa’d Mes’ûd’ü övdüğü kasidede; onun sâkîsinin, zaman zaman efendisini düşündüğünü belirtmektedir.

Bûde ber yâd-ı hâce bî geh ü gâh

Câm-ı sâkiyet pür şerâb çu zeng⁷⁹⁷², ⁷⁹⁷³, (E.k.110-10)

Aynı zatın bu delillerle, efendiliği hak ettiğini söylemektedir. “Bu delille; efendiliği hak eden sensin. Ve bu kıyas ile bağımsız bir şekilde; daha büyük olan sensin” (E.k.113-29). Şeyh İmam Cemâlî’l-İslâm’ın övüldüğü kasidede Enverî, içine düştüğü sıkıntıyı ancak efendisinin çözebileceğini belirtmektedir. “Senin aşkın, beni öyle bir sıkıntıya düşürdü ki; zamanede, efendimin kaleminden başka, kimse onu çözemez”(E.k.116-6). Enverî, efendisi Nâsirü’l-Dîn’e teşekkür etmekle ilgili kasidesinde onu, dünyanın efendisi olarak tanıtıyor. “O, dünya efendisi olan, sevecen insana, inancımın dolayısı eğer kulluk etmezsem; kendime düşmanlık etmiş olurum, başka düşmana gerek yoktur” (E.k.134-9). Ziyâ’ud-Dîn Mevdûd Ahmed ‘Asemî’nin, hapis sonrası methi hakkında şöyle demektedir: “Onun bunun; “efendi başını çadıra ve otağa (ordugâha) vurdu” diye, dedikodu yaptığı andan, Allah’a sığınırız” (E.k.158-34). Bayram kutlaması ve Sâhip Nasiru’l-Dîn Tahir’i överken; Jüpiter’in, onun gölgesinin dışında büyüklük aramadığını ifade etmektedir.

Vânki der cenb-i sâye-i kadreş

Hâce-i ehterân ne-cûyed câh⁷⁹⁷⁴, (E.k.168-13)

⁷⁹⁷² Çan, pas, zenci.

⁷⁹⁷³ Senin sâkinin kadehi, kıpkızıl şarapla dolu olduğu halde; ara sıra hocayı düşünmektedir.

⁷⁹⁷⁴ Onun değer ve büyüklüğünün gölgesinde iken; Jüpiter makam ve büyüklük aramaz.

Sarayın (köşkün) vasfı, Mansûriye bağı ve yine Nâsırü'd-Dîn Tâhir'in övgüsüyle ilgili manzumede onun kapısını şöyle tarif etmektedir: “Senin kapının sesi, tüm ziyaretçilerine; merhaba, geçip gitme efendi, inip içeri gel demiş” (E.k.177-11). Onun meclisini, dünyanın efendisinin meclisi olarak anlatmaktadır. “Dünyanın efendisinin meclisidir, durmak yakışmaz. Kalk ve kusur etme, bahane tutma ve fazla beklentin de olmasın” (E.k.177-19), (E.k.177-20).

Enverî'nin Kubbetü'l-İslâm Belh'in hicvedilmemesiyle ilgili söylemiş olduğu Yemin-nâme ve Belh'in ileri gelenlerini övdüğü manzumede şöyle demektedir: “Şeriat vezirliğinin (meclisinin) başında bulunan, milletin efendisi Safiyyüddîn Ömer öyle birisidir ki; onun gölgesiyle yarışma gücü, devde bile yoktur” (E.k.187-26).

(B)

Nef'î, Enverî gibi hâce kavramını, her türlü bilimin ve mesleğin erbabı, ustası anlamında kullanmıştır. Sultan Ahmed hakkında dile getirdiği kasidesinde kedisini övmektedir. Eline mücevher saçan kalemi alınca mücevher sahibi bir hoca olmaktadır (N.k.4-46). Ayrıca Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde; onu, şiir ve inşada, benzeri bulunmayan bir hoca şeklinde tanımlamaktadır (N.k.60-19).

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde hâce kavramıyla ilgili sadece üç beyit bulunduğu, iki şairle ilgili, ancak bir konuda benzerlikler ortaya konulmuştur. Nef'î'nin kasidelerinde fazla beyit bulunmadığından, başka farklılıklar tespit edilememiştir. Aynı kavramla ilgili Enverî'nin yazdığı beyitlerde farklı unsurlar elbette vardır. Fakat Nef'î'nin kasidelerindeki beyitler mukayese unsuru olarak kullanıldığından, eldeki üç beyitle iktifa edilmiştir.

Hümâ

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Hümâ kavramıyla ilgili on dört beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Nef'î, söz konusu kavramı üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, Hümâ kavramını, mitolojide tarif edildiği üzere; Kaf dağında yaşayan, vahşi kuşların kemikleriyle beslenen, sınırsız büyüklükte ve uçu bucağı olmayan

kanatlara sahip devlet kuşu olarak ele almaktadır. Sultan Ahmed Han'ın methi ile ilgili dile getirdiği kasidesinde; Hümâ kuşunun kanadını, Sultan Ahmed'in devletinin korunmuş alanıyla özdeşleştiriyor. "Allah'ın nuru, senin ismetinin kabesi için, haremın mumu gibidir. Hümâ kuşunun kanadı ise senin korunmuş devletin için, geniş toprak parçası gibidir" (N.k.8-30). Zamanın önemli komutanlarından olan, Sultan Murad Han'ı söz konusu ettiği kasidesinde onun, dünyadaki hâkimiyet alanını Hümâ kuşunun gölgesine benzetiyor. "Dünyadaki bütün şahlar, dünyanın muhafızı olan, Hümâ gölgeli, o kudretli padişahın kuludur" (N.k.18-60). Bu zatın makamının kubbesini, Hümâ kuşunun kanadına benzetmektedir. "Yüksekliğin Arşı, devletinin alanı için bir merdivendir. Makamının kubbesi için, saltanatın Hümâ kuşunun kanadı tacdır (kuşkanadının en uzunudur)" (N.k.21-13). Nef'î, bahtının kısmetine, saltanatın Hümâ kuşunun uğurlu gölgesinin düştüğünü ifade ediyor. Yani başına devlet kuşunun konduğunu ima ediyor.

Düşdü fark-ı bahtıma zıll-ı Hümâ-yı saltanat

Nâ-gehânî eyledim devletle kesb-i infirâd, (N.k.26-10)

Sadrazam Hüsrev Paşa'yı övdüğü manzumesinde; Hümâ kuşunun uğurlu kanadını, onun devletinin haremi için korunmuş bir alan olarak ifade etmektedir. "Onun değeri o kadar yücedir ki; Hümâ kuşunun kanadı, onun devletinin haremi için korunmuş bir alan olsa revadır" (N.k.40-24). Bu zatın düşmanlarına ise Hümâ kuşunun uğurlu kanadını değil, ancak kılıç yarasını layık görmektedir. "Düşmanın talihsiz başından, Hümâ kuşunun uğurlu kanadı yerine, kılıç yarası eksik olmasın"(N.k.40-53). Sadrazam Hüsrev Paşa'yı tebrik etmek için dile getirdiği beytinde onu, "Hümâ gölgeli" diye vasıflandırmaktadır. "Âsâf karakterli, kudretli bir komutan gibi ordu saflarını dağıtan zat! Ey Hümâ gölgeli, padişahın önde gelen veziri" (N.k.41-35)! Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin köşkünü anlattığı beytinde, onu "lâ-mekân" olan bir Hümâ kuşuna benzetmektedir.

Hâne-i ağyar u uşşâka tenezzül eylemez

Bir Hümâdır ol peri amma Hümâ-yı lâ-mekân, (N.k.53-49)

Kâ'im-Mâkâm Muhammed Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise bu zatı; becerikli ve Hümâ gölgeli birisi olarak tanıtmaktadır. "Becerikli ve Hümâ gölgeli olan bu zatın kabiliyeti; ilim, iz'ân ve kemâli, kendisinde toplamıştır" (N.k.57-16).

b) Sultan Murad gibi övdüğü şahısların atlarının çevikliğini, hızını ve gölgesini, Hümâ kuşuna benzetiyor. Sultan Murad'ın atını methettiği manzumelerinde onun heybetini ve estetik güzelliğini, Ankâ ve Hümâ kuşuyla mukayese etmektedir. “Cihanı fetheden padişahın hızlı giden o atı, sanki uçmaktadır. Ona bakan, ne Ankâ kuşunu ne de Hümâ kuşunu seyreder” (N.k.18-6).

Te'âlallâh zihî rahş-ı hümâyûn-ı Hümâ-sâye
Ki tasvîr-i dil-ârâsı yeter eğlence dünyâya, (N.k.19-1)

c) Övdüğü zatı, Hümâ kuşunu avladığı iddia edilen; iri ve beyaz doğan kuşuna benzetmektedir. Veziriazam Murad Paşa'yı övdüğü kasidesinde, kahramanlığını dile getirirken onu; Hümâ kuşunu avlayan, beyaz doğana benzetiyor. “O zat, Hümâ kuşu avlayan öyle bir doğandır kı; havada sürekli uçarak avlandığından dolayı yuvası yoktur” (N.k.29-16).

Veziriazam Murad Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nef'î, kendi hayalini, avlanmak için kanat açan doğan kuşuna benzetiyor. “Doğan gibi olan hayalim, avlanmak için kanat açsa; avladığı ya Ankâ, ya da Hümâ kuşudur” (N.k.34-46).

Cürre şâhîn-i Hümâ sayd-ı hayâlim ki benim
Feyz-i tevffîk-ı ilâhîdir ana şehper ü bâl, (N.k.36-57)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Hümâ kavramıyla ilgili on beş beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Enverî, söz konusu kavramı üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enverî, Hümâ kavramını, mitolojide tarif edildiği üzere; Kaf dağında yaşayan, vahşi kuşların kemikleriyle beslenen, sınırsız büyüklükte ve uçu bucağı olmayan kanatlara sahip devlet kuşu olarak ele almaktadır. İmâm-ı Ecel 'Âlim Safiyyü'd-Dîn 'Ömer Kehcevârî'yi överken, onun bahtının ikbalini Hümâ kuşuna benzetiyor. “Talihsiz düşman veremden dolayı matem elbisesini giydikçe, Senin bahtının ikbali yolunu kaybeden bir Hümâ kuşu olmaz” (E.k.3-27). Nizâmü'l-Mülk'ün evlatlarından birini övdüğü kasidesinde onun cömertliğini, Hümâ kuşu olarak vasıflandırmaktadır. “Geri döndüğü vakit, başının üzerinde, senin cömertliğinin Hümâ kuşu uçmaktaydı” (E.k.80-29). Nâsîru'd-Dîn Ebu'l-Feth Tâhir'in methi hakkında dile getirdiği beytinde Hümâ kuşunun atmosferde kanat açmasını, bu zatın hâkimiyet devrinin uğuruna bağlamaktadır.

Dâni çe hod Hümây-i bekâ der hevây-i dehr
Ez behr-i müddet-i tu guşâdest bâl ü per⁷⁹⁷⁵, (E.k.82-57)

Vezir, Nizamü'l-Mülk Sadreddin Muhammed'i övdüğü kasidesinde onun kadrini, Hümâ kuşu olarak tanıtmaktadır. "Senin büyüklüğünün cemali; perdeden, yüzü çıkartır. Senin değerinin Hümâ kuşu (talih kuşu); bu kula, kol kanat gerer"(E.k.111-33). Sultan Sencer'i överken, saltanat kuşunun, onun adaleti vesilesiyle havalandığını ifade etmektedir. "Ey padişahlık fidanının senin adaletinden büyümüş olan zat! Ey saltanat kuşunun (hüma-yı saltanat) adaletinden kanatlanmış olduğu insan" (E.k.169-1).

b) Enverî, övdüğü zatın adaletini, onun devletinin güvenini ve kudretini, Hümâ kuşunun ihtişamıyla ve yükseklerdeki hâkimiyetiyle özdeşleştirmektedir. İmâm-ı Ecel 'Âlim Safiyyü'd-Dîn 'Ömer Kehcevârî'nin methi ile ilgili manzumede. "Sadağı okla dolu olan hadiseler, o oklardan sürekli atıyorlar. Zaman (bir kuş gibi olan zamane) ise senin kadrinin Hümâ kuşu ile sürekli düşürülüyor" (E.k.24-19). Sâhib-i Nâsiru'd-Dîn'in efendisinin methi ve onun makamını tebrikle ilgili manzumesinde Enverî, bu zatın değerini Hümâ'ya benzetiyor. "Senin değerinin Hümâ'sı sürekli uçtuğundan dolayı, her ne kadar dolaşıp dursa da yine kanadının altındadır" (E.k.25-26). Mevdûd Şâh Zengî' nin methi hakkındaki manzumede; talihin Hümâ kuşları onun hoşgörüsünün altında uçmaktadır. "Talihin nice Hümâ kuşları vardır ki; onun hoşgörüsünün altında bulunan bir gölgede uçarlar" (E.k.36-6). Celâlü'l-Vüzerâ' Ahmed Bin Muhlis'i övdüğü kasidesinde, bu zatın adaletini Hümâ kuşuna benzetmektedir. "Senin adaletin öyle bir Huma kuşudur ki; gölgesi âleme salınsa, güneşin özelliği onda emniyet bulurdu" (E.k.61-18). Şemsü'd-Dîn Oğul Bîg'i övdüğü beytinde; onun devletinin Hümâ kuşunun uçuşu ile bütün mahlûkatın güvende olacağını belirtmektedir.

Zîr-i perr-i Hümây-i devlet-i o
Çe yekî ten çe sed hezâr hezâr⁷⁹⁷⁶, (E.k.78-25)

Fîrûz Şâh'ın ele alındığı kasidesinde; onun saltanat çadırını, Hümâ kuşuna banzetmektedir. "Ülke ve dinin iklimleri; onun, Hümâ kuşu gibi olan saltanat çadırının gölgesinde, geçip gitmektedir" (E.k.146-9). Sarayın (köşkün) Vasfı, Mansûriye bağı ve Nâsiru'd-Dîn Tâhir'in methi hakkındaki kasidesinde, sarayın muhtelif yerlerindeki

⁷⁹⁷⁵ Biliyorsun ki; ebediyet kuşu Hümâ; dünya atmosferinde, senin devranın için, kol kanat açmıştır.

⁷⁹⁷⁶ Onun devletinin Hümâ kuşu uçtuğunda, onun altında bulunan, ne bir ten, ne de yüzbin ten; sayısız canlı güven ve ihsan içerisinde yaşamaktadır.

güzellikleri, Hümâ kuşunun ihtişamına benzetmektedir. “Havuzlarında suyun dalgalanması, havanın oynaması, ağaçlarının gölgesi, Hümâ kuşunun güzelliği ve şevketi...” (E.k.177-8). Fahrü’s-Sâde Mecdü’d-Dîn Ebu Tâlib Nu‘me ile ilgili manzumede; onun kapısının tokmağını, Hümâ kuşunun kıskanmakta olduğunu belirtmektedir.

Ânki ez ebr-i keş âb hûred kişt-i ümîd

Vânki ber hâk-i dereş reşk burd ferr-i Hümây⁷⁹⁷⁷, (E.k.178-6)

Bayram Tebriki ve Mecdü’d-Dîn Ebû’l- Hasan ‘İmrânî’nin övüldüğü kasidede şöyle demektedir: “ Öyle birisidir ki; onun haşmeti karşısında, Hümâ kuşunun şevketi, kendi makamını bile etkilemez” (E.k.179-5).

c) Hümâ kuşunu, mitolojide ifade edildiği üzere; vahşi kuşların kemikleriyle beslenen efsanevî bir kuş şeklinde ifade etmektedir.

Adaletli Emir Ziyâ’üd-Dîn Mevdûd Ahmed-i ‘Asemî’nin methi ile ilgili beytinde Enverî, Hümâ kuşunun kemikle beslenerek, zirvelerde yaşadığına dikkat çekmektedir.

Zı teng-i ‘îşî ber zirvehâş burde Hümây⁷⁹⁷⁸

Zı üstühvân-i müsâfir zehîrehây-i girân⁷⁹⁷⁹, (E.k.139-11)

(B)

Nef’î, Enverî gibi Hümâ kavramını, mitolojide tarif edildiği üzere; Kaf dağında yaşayan, vahşi hayvanların kemikleriyle beslenen, sınırsız büyüklükte devlet kuşu olarak ele almaktadır. Sultan Ahmed Han’ın methi ile ilgili dile getirdiği kasidesinde; Hümâ kuşunun kanadını, Sultan Ahmed’in devletinin korunmuş alanıyla özdeşleştiriyor. (N.k.8-30). Zamanın önemli komutanlarından olan, Sultan Murad Han’ı söz konusu ettiği kasidesinde onun, dünyadaki hâkimiyet alanını Hümâ kuşunun gölgesine benzetiyor. Burada sultanın devletinin alan itibarıyla büyüklüğüne vurguda bulunurken aynı zamanda onun hem uğurlu bir devlet olduğunu, hem de zayıfları himayesine alarak onları koruyup gözettiğini de ifade etmektedir (N.k.18-60). Aynı zamanda bu zatın makamının kubbesini, Hümâ kuşunun sosuz büyüklükteki kanadına benzetmektedir (N.k.21-13).

⁷⁹⁷⁷ O, ümit tarlası olarak, bereketin bulutundan su içendir. Kapısının toprağını, Hümâ kuşunun şevket ve makamının kıskandığı zattır.

⁷⁹⁷⁸ Kemikten beslenen bir tür kuş

⁷⁹⁷⁹ Hümâ kuşu, hayat şartlarının zorluğundan dolayı; zirvelerine, yolcu kemiklerinden çok miktarda azık depolamıştır.

Nef'î, sarayın kendisine gösterdiği ihsan ve ikramları karşısında, bahtının kısmetine, saltanatın Hümâ kuşunun uğurlu gölgesinin düştüğünü söylemektedir (N.k.26-10). Sadrazam Hüsrev Paşa'yı övdüğü manzumesinde; Hümâ kuşunun uğurlu kanadını, onun devletinin haremî için korunmuş bir alan olarak ifade etmektedir. Söz konusu tespitle; Hümâ kuşunun hem yüceliğini, hem de kanatlarının gölgesinin enginliğini ona benzetmek suretiyle; övdüğü zatın hem kudretini, hem de tebasını himaye etmedeki merhametini dile getirmektedir (N.k.40-24). Bu zatın düşmanları için, Hümâ kuşunun kanadına mukabil, kılıç yarasını layık görmektedir. Çünkü Hümâ kuşu, uğur ve himayeyi temsil etmektedir. Düşmanlara layık olan ise korku ve kılıçtır (N.k.40-53), (N.k.41-35). Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin köşkünü anlattığı beytinde, onu, lâ-mekân olan bir Hümâ kuşuna benzetmektedir. Sahrâ-yı Hıtâ dâhilinde, bir deşt-i Kıpçak'ta ve Hindistân etrafında ölüsünü buldukları iddia edilse de⁷⁹⁸⁰; Hümâ kuşunun uçtuğu sema, yaşadığı dağ ve yuvası bilinmemektedir. Çünkü Ankâ gibi o da efsanevî bir kuştur (N.k.53-49). Kâ'im-Mâkâm Muhammed Paşa'yı övdüğü kasidesinde onu; becerikli ve Hümâ gölgeli birisi olarak tanıtmaktadır. Hümâ kuşunun gölgesi hem kudreti, hem uğuru hem de devleti temsil etmektedir. Başına devlet kuşu konmak tabiri, Hümâ kuşunun söz konusu efsanevî özelliğine dayanmaktadır (N.k.57-16).

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Hümâ kavramıyla ile Enverî'den farklı konularda dile getirdiği beyitler de vardır.

Enverî'den farklı olarak söz konusu ettiği konulardan biri şudur: Övdüğü şahısların atlarının çevikliğini, hızını ve gölgesini, Hümâ kuşuna benzetiyor. Sultan Murad'ın atını methettiği manzumelerinde onun heybetini ve estetik güzelliğini, Ankâ ve Hümâ kuşuyla mukayese etmektedir (N.k.18-6).

Te'âlallâh zihî rahş-ı hümâyûn-ı Hümâ-sâye

Ki tasvîr-i dil-ârâsı yeter eğlence dünyâya, (N.k.19-1)

Nef'înin farklı bir mevzu olarak dile getirdiği bir diğer konu da şudur: Övdüğü zatı, Hümâ kuşunu avladığı iddia edilen; iri ve beyaz doğan kuşuna benzetmektedir.

⁷⁹⁸⁰ Ahmet Talat Onay, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı, 1. Baskı, Ankara, 2000, s. 252

Veziriazam Murad Paşa'yı övdüğü kasidesinde, kahramanlığını dile getirirken onu; Hü mâ kuşunu avlayan, beyaz doğana benzetiyor (N.k.29-16).

H z. İbrâhîm

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde İbrâhîm kavramıyla ilgili üç beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Nef'î, söz konusu kavramı üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, eline aldığı kalemi, H z. İbrahîm'in putları kırdığı baltaya benzetiyor. Nef'î, Sultan Ahmed Han'ın methi ile ilgili kasidesinde kendi sanatını öylesine övüyor ki; elindeki kalemi, H z. İbrahîm'in putları kırdığı baltaya benzetiyor. Yani elindeki kalem o derece maharetlidir ki; hicvettiği kişiyi yerin dibine batırır, yücelttiğini de sanki âlâ-yi illiyyîne ve ya Arş'a çıkartır. "H z. İbrahîm'in putları kırdığı balta gibi olan kalemelerin destesini elime alsam, Çinli ressâm Mânî'nin elindeki kalem onu kıskanır"

Reşk-i kil-k-i kef-i Mânî olur alsam elime

Deste çûp-ı teber-i bütşiken-i İbrâhîm (N.k.7-46).

b) H z. İbrâhîm'in atıldığı ateşi, gülbahçesinin, emniyet vadisi olarak ifade etmektedir.

Veziriazam Muhammed Paşa'yı övdüğü beytinde Nef'î, kalbinden çıkan ah ile Tûr dağını alevlendirse; Halilullah'ın atıldığı ateşten meydana gelen gülbahçesinin, emniyet vadisi olabileceğini söylemektedir.

Olurdu vâdî-i eyem⁷⁹⁸¹ gülistân-ı Halîlullâh

Alevlendirse ger âh-ı derûnum âteş-i Tûr, (N.k.36-9)

c) H z. Yusuf'a verilen makamın, dedesi H z. İbrahîm'den dolayı ihsan edildiğini ifade etmektedir. İbrahim paşa'nın sadarete gelmesi münasebetiyle dile getirdiği manzumesinde, Paşa'nın ismi İbrâhîm olduğu için onu, H z. Yusuf'la beraber söz konusu etmiştir. "Galiba adın İbrahim paşa olduğu için Mevlâ H z. Yusuf'un tahtına, senin şahsınla (yani adınla) kuvvet ve kudret verdi" (N.k.61-4).

⁷⁹⁸¹ Musa peygamberin Tur dağında Cenâb-ı Hakk'ın tecellisine mazhar olduğu yer (Kasas/30 فَلَمَّا أَتٰیهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ أَنْ يَا مُوسَى إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ)

Enverî: Enver’î’nin kasidelerinde İbrâhîm kavramıyla ilgili beş beyit tespit edilmiştir. Enverî’nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef’î’nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Enverî, söz konusu kavramı dört değişik anlamda kullanmıştır.

a) Hz. İbrâhîm’i dünyadaki İslâm’ın semeresi olarak ifade etmektedir. Sadr-ı Sa’îd Hâce Sa‘deddîn Es‘ad’ın methi ve ihlâsın arzı hakkında dile getirdiği kasidesinde Hz. İbrâhîm’i dünyadaki İslâm’ın semeresi olarak ifade etmekte ve onun yüzü suyu hürmetine, övdüğü kişiden talepte bulunmaktadır.

Be rızây-ı Halîl İbrahîm
Ki be teslîm der cihân semerest⁷⁹⁸², (E.k.26-23)

b) Hz. İbrâhîm’in atıldığı ateşi, gülbahçesinin, emniyet vadisi olarak ifade etmektedir.

Vezir Muzaffer Oğlu Ebu’l-Fetih Tahir’in methi münasebetiyle yazdığı kasidesinde; bu zatın da Hz. İbrâhîm gibi, her türlü hadiseden korunması için dua etmektedir. “Aynı Hz. İbrahim’in Nemrut’un ateşinden korunduğu gibi; hadiselerin, gürültü ateşinden hep korun”(E.k.138-43). Yüce Allah’ın Mûnâcâtı (ona yakarış) hakkında dile getirdiği beytinde; Nemrut’un, sivrisinek vasıtasıyla helak edildiğini söylemektedir.

Gehî zelîl koned kavm-i Fîl râ ez tayr
Gehî helâket-i Nemrûd râ gomâred bek⁷⁹⁸³, (E.k.107-17)

Nâsıru’d-Dîn Tâhir’in övgüsü, Ramazan’ın tebriki ve Koç burcunun (Nevruz’un) başlangıcı münasebetiyle söylediği beytinde; Hz. İbrâhîm’den itibaren meydana gelen olayların etkisinin bu zata bağlanmasını murad etmektedir. “Deniz suyu (Nil), Kelîm (Hz. Musa), Nemrût’un ateşi ve Halîl (Hz. İbrahim) gibi olayların etkisi, senin varlığına bağlansın” (E.k.118-31)

c) Hz. Peygamber’in Hz. İbrahim Halil’in soyundan geldiğini vurgulamaktadır.

⁷⁹⁸² Dünyadaki İslâm’ın semeresi olan, Halil İbrahim’in rızası için.

⁷⁹⁸³ Bazen ebabil ile fil kavmini zelil eder. Bazen de Nemrut’u helak etmek için sivrisineği görevlendirir.

Sadr-i Muazzam Büyük Vezir, Fahreddin Muhammed bin İbrahim Serî'yi överken dile getirdiği manzumesinde; Hz. Peygamber'in, Hz. İbrahim Halil'in soyundan geldiğini ifade etmektedir.

Ân Muhammed bûd ez nesl-i Birâhîm Halîl

Vîn Muhammed hest ez sulb-i Birâhîm Sırrî⁷⁹⁸⁴, (E.k.184-9)

(B)

Veziriazam Muhammed Paşa'yı övdüğü beytinde Nefî, Enverî gibi Hz. İbrâhîm'in atıldığı ateşin, Allah'ın emriyle gülbahçesine döndüğünü ve her türlü musibete karşı, emniyet vadisi olduğunu söylemektedir (N.k.36-9). Ayrıca Hz. Yusuf'a verilen makamın, dedesi Hz. İbrâhîm'den dolayı ihsan edildiğini ifade etmektedir. İbrahim paşa'nın sadarete gelmesi münasebetiyle dile getirdiği manzumesinde, Paşa'nın ismi İbrâhîm olduğu için Mevlâ'nın Hz. Yusuf'un tahtına, onun şahsıyla (yani adıyla) kuvvet ve kudret verdiğini söylemektedir (N.k.61-4).

(F)

Nefî'nin kasidelerinde İbrâhîm kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği beyitler de vardır. Nitekim Nefî, eline aldığı kalemi, Hz. İbrâhîm'in putları kırdığı baltaya benzetmesi, Enverî'nin kasidelerinde söz konusu etmediği bir örnektir. Nefî, Sultan Ahmed Han'ın methi ile ilgili kasidesinde kendi sanatını öylesine övüyor ki; elindeki kalemi, Hz. İbrâhîm'in putları kırdığı baltaya benzetiyor. Yani elindeki kalem o derece maharetlidir ki; hicvettiği kişiyi yerin dibine batırır, yücelttiğini de sanki âlâ-yi illiyyîne ve ya Arş'a çıkartır (N.k.8-45).

Hz. İsa- Mesih-Rûhullah

Nefî: Nefî'nin kasidelerinde İsa kavramıyla ilgili yirmi altı beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Nefî, söz konusu kavramı üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nefî, sözün güzelliğini överken; onu okuyan kişinin, Musa ve İsa'nın kelamının feyzini saçtığını ifade ediyor. Yani sözün sihirli etkisini; Kelâmullah olan, Hz.

⁷⁹⁸⁴ O Muhammed (Hz. Peygamber) İbrahim Halil soyundandı. Bu Muhammed ise İbrahim Sırrî soyundandır.

Musa'nın sözüne ve mucizevî tesir meydana getiren Hz. İsa'nın kelimine benzetiyor. Sultan Ahmed Han'ın methi ile ilgili kasidesinde, güzel bir sözün tesirini ifade ederken onun okuyan kişinin, dünyaya Hz. İsa'nın nefesinin feyzini yayabileceğini belirtiyor (N.k.8-5). Veziriazam Murad Paşa'yı söz konusu ettiği manzumesinde; mucize gibi sihirli olan sözünün, Hz. İsa'nın nefesi gibi olduğunu ifade ediyor (N.k.28-46). Sultan Osman'ı methettiği kasidesinde, yine kendini överken şöyle diyor:

Nutka gelsem Nefî-i mu'ciz-demim Îsâ gibi
Beyti ma'mûr-ı ma'ânî hânümânımdır benim, (N.k.13-38)

Veziriazam İlyas Paşa'yı övdüğü beytinde onu; filozof gibi düşünce sahibi bir şair olarak vafediyor. Nefî'ye göresihirli ibaresi keramet vari bir etkiye sahiptir. Ayrıca onun, tefekkürde Eflatun gibi olduğunu, tekellümde ise Hz. İsa gibi mucize gösterdiğini belirtiyor (N.k.48-55).

b) Söze ruh veren kalemin damlayan mürekkebi gibi unsurların; Hz. İsa'nın nefesi gibi söze ruh verdiğini dile getirmektedir. Sultan Ahmed Han'ın methi ile ilgili kasidesinde söze canlılık veren kalemin tesirini, Hz. İsa'nın nefesine benzetiyor.

Gûş et ne der ol rind-i Mesîhâ-dem-i ma'nâ
Kim reşha-i kilki suhane rûh-ı revândır, (N.k.10-15)

Aynı zatı övdüğü manzumesinde kendinden şöyle bahsediyor: “Hızır'ın hayatı ve Hz. İsa'nın nefesi gibi olan sözümdeki ezeli feyiz, ruhun cevheri gibi gizlidir” (N.k.10-61). Nefî'ye göre konuşma hususunda kendilerini Hz. İsa'nın yerine koyanların sohbetlerinin özü, insanı eşek gibi itici bir varlık haline getirir (N.k.11-52). Sultan Murad Han'ı, şehzadelerini ve atını övdüğü kasidesinde; “Hz. Mesih'in nefesi gibi feyze sahip olsam bile, Sultan Murad Han'ı ve onun şehzadesini övmem mümükün olur mu” demektedir (N.k.19-40), (N.k.20-20). Veziriazam Nasuh Paşa'yı övdüğü manzumelerinde, onun aklını, dirayetini ve siyasi kudretini Hz. İsa'nın nefesine benzetiyor (N.k.33-34). “O zaman, Hz. Mesih'in nefesi gibi olan sarığının kenarını yırtıp bir parçasını, dünyayı aydınlatan güneşin yüzüne perde yapardı” (N.k.33-43). Nefî, sözünün, Hz. İsa'nın mucize unsurunun hülâsası olduğunu ifade ediyor.

Sözüm hulâsa-i mazmûn-ı mu'ciz-i Îsâ
Dilim mükâşif-ı sırr-ı kelâm-ı vahy-i Kelim, (N.k.33-44)

Veziriazam Hüseyin Paşa'yı övdüğü beyitlerinde; yeteneksiz meslekdaşlarının, Mesih geçindiklerini, ancak Deccâl'in eşeği ile aynı olduklarını söylüyor. “Öyle bozuk bir yapıları vardır ki; sözün ne değerini, ne de miktarını bilirler. Hz. Mesih'in nefesi gibi hareket ederler, fakat gerçekte Deccâl'in eşeğinden farkları yoktur” (N.k.39-47). Veziriazam Hüseyin Paşa'dan bahsettiği kasidesinde, her zaman olduğu gibi, yine kendi sanatını nazara vermektedir. “Sözüm, muazzam bir sihirdir. Kalemim ise Kelâmullah olan Hz. Musa'nın asası gibidir. Nefesim, Meryem oğlu Mesih'in nutkuna ait nefesin özüdür” (N.k.41-44). Bu zatı överken onu, zamanın Mesih'i şeklinde tavsif etmektedir. “Bir mevzuyu ortaya koyma hususundaki derinliği, Aristo'yu andırır. Manaları canlandırma mevzuunda, zamanın Mesih'i gibidir” (N.k.41-30). Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin övgüsüyle ilgili kaleme aldığı Bahâriye adlı kasidede; sabah rüzgârının, Hz. İsa'nın nefesi gibi çiçekleri ve ağaçları dirilttiğini belirtiyor.

Yine bâd-ı sabâ üftân u hîzân erdi gülzâra

Dem-i Îsâ-veş ihyâ eyledi ezhâr u eşcârı, (N.k.50-2)

Aynı zattan bahsederken; Hz. Mesih'in elinden birçok şarap kadehi çektiğini ifade ediyor. “Hz. Mesih'in elinden nice şarap kadehini çeker; eline kalem alsa, tapınakların ressamlarına, resim dersi verir” (N.k.51-8). Ayrıca onu, İsa nefes şeklinde tanıtmaktadır. “Ey Ömer adaletli, Ali'nin ilmine sahip ve Aristo'nun hikmetine vakıf olan zat! Ey Hızır'ın gaybi bilgilerine varis, Ahmed ahlaklı ve İsa nefesli üstad” (N.k.52-39)! Şeyhülislam Es'ad Efendi'yi ele aldığı kasidesinde onu da İsa nefesli bir şahıs olarak taktim etmektedir. “İsâ nefesli Mehdi, Keramette, Mâtem'in Nu'mân'ı; Hızır ve Yûsuf'un parlaklığına sahip, Eflatun ve İskender'in necipliğini temsil eden zattır” (N.k.55-9). Aynı şahısla alakalı şöyle diyor: “Adil bir ülkeyi ortaya koymada, Mehdi'nin adaletine sahip bir kadıdır. Makamın dünyasına, Mesih gibi bir örnektir” (N.k.55-20). Dârussa'âde ağasını methederken onun, İsa nefesli bir şair olduğunu belirtiyor. “O, melek sıfatlı, mücevher gibi vasıfları bünyesinde barındıran bir zattır. Bu zamanda, mucize gibi manzumeleri dile getiren, İsa nefesli bir şairdir” (N.k.59-30).

c) Hz. İsa'nın mucizelerini dile getirdiği beyitlerinde, özellikle yeniden diriltme mucizesini, ön plana çıkartmaktadır. Mehdi'ye benzettiği Murad Paşa'yı ölüyü diriltten Hz. İsa ile mukayese etmektedir.

Sen ol Mehdî-i sâhib-seyf-i devrânsın ki devrinde

Mesîhâ gelse icrâ edemez âyîn-i ahyâyı, (N.k.28-28)

Veziriazam Hâfız Ahmed Paşa'dan söz ettiği beytinde onun sözünün ölü bir varlık üzerine dokunduğunda Mesih gibi onu diriltebileceğini ifade ediyor. “Kelamının nefesi, cansız bir resmin üzerine dokunsa o, cana gelir. Ayrıca Hz. Mesih gibi ölüyü diriltir” (N.k.44-30). Veziriazam İlyas Ahmed Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta onun; Meryem oğlu İsa'nın mucizelerine ait özellikleri temsil ettiğini söylüyor. “O, saadetli Musa'nın ateşinin kıvılcımı gibidir. Meryem oğlu İsa'nın mucizelerinin hususiyetlerini göstermektedir(N.k.49-29). Şeyhülislam Muhammed Efendi hakkında dile getirdiği beytinde, Mesih'in devrinin, onun zamanını kıskandığını söylemektedir. “Mübarek ve muteber günlerin zamanını temsil eden o ay parçası öyle bir şahıstır ki; onun kısa bir zamanına, Meryem oğlu Mesih'in devri, kıskançlık gösterir”(N.k.52-10).

d) Davasına şahit tutmak için, Hz. İsa'nın semadan inmesini, söz konusu ediyor. Veziriazam Bayram Paşa'yı övdüğü beytinde, davasına şahit getirmek için; sihir ve efsun ile Hz. İsa'yı semadan indirebileceğini söylüyor.

Kimi işhâd edeyim eylediğim da'vâya

İndirem sihr ü füsûn ile meğr İsây'ı, (N.k.45-43)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde İsa kavramıyla ilgili yirmi yedi beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nefî'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Enverî, söz konusu kavramı beş değişik anlamda kullanmıştır.

a) Hz. İsa'nın mucizelerini dile getirdiği beyitlerdir. Özellikle yeniden diriltme mucizesini söz konusu etmektedir. ‘İmâdu'd-Dîn Fîrûz Şâh'ın Methi hakkında dile getirdiği beytinde, onun düşmanının üzerindeki bağı Hz. İsa'nın bile kımıldatmadığını söylüyor. “Senin savaşının titreyişinin ateşi onu kuşattı. Onun üzerindeki güçlü bağı İsâ bile kımıldatmadı” (E.k.5-31). Kadehin dibindeki son şarap damlası, Hz. İsa'nın, yeniden diriltmeyle ilgili perdesini yırtmıştır.

Cur'a-i câm-ı lebet perde-i 'İsa dürid

Nokta-i nûn-i hatat hâme-i âzer şikest⁷⁹⁸⁵, (E.k.37-5)

⁷⁹⁸⁵ Dudağındaki kadehin son curası (kadehin dibindeki son şarap damlası), İsâ'nın perdesini yırttı. Yüzündeki çizginin, nun şeklindeki noktası, Âzer'in kalemini kırdı.

Sultan Sencer'in Methi Hakkında ifade ettiği kasidesinde, Hz. İsa'nın mucizesini, Sultan Sencer'in rızasına bağlıyor. "Hz. İsa'nın vakıf olamadığı bir mucizenin tahsilinin yolu, senin rehinin olsun. (onu öğrenmenin yolu, ancak senin inhisarında bulunsun)" (E.k.50-8). Vezir; Evhadü'd-Dîn İshâk'ı zikrettiği manzumesinde, onun keremini Hz. İsa'nın mucizelerinden bin kat daha üstün olduğunu söylüyor. "Ey kerem mucizeleri ile bin İsa'dan daha üstün olan, Meryem! Mutlu ol" (E.k.105-14). Fîrûz Şâh'ın Methi Hakkında Söylemiş olduğu beytinde, onun affını, Hz. İsa'nın duasından üstün görüyor. "Onun affı, Hz. Mesih'in duası (gibi) değildir. Yeniden dirilenlerin çokluğundan dolayı, üzgün değildir" (E.k.146-50).

b) Hz. İsa'nın diriltici nefesini rüzgâra benzeterek nazara vermektedir. Enverî, Ziyâ'uddîn Ekfiyü'l-Kifât Mevdûd Bin Ahmed El 'Usemî'nin methi ile ilgili beytinde, onun kudretinin esintisini, Hz. İsa'nın rüzgârına benzetiyor. "Şüphesiz senin rüzgârın Hz. İsa'nın rüzgârı gibi bir esinti (sihirli güç) elde etti. Nitekim suyun, âb-ı hayat gibi bir mizaç kazandı" (E.k.15-4). Vezir, Tâhir Bin Muzaffer'in Methi Hakkındaki beytinde, herkesin Hz. İsa gibi olamayacağını ifade ediyor. "Musa'nın asası gibi asa ve eşeğe sahip olan herkes, nasıl Musa ve İsa olabilir ki" (E.k.55-55)? Enverî, Celâlû'l-Vüzerâ' Ahmed Bin Muhlis'i Methettiği manzumede, bu zatın sesini Hz. İsa'nın nefesine benzetiyor. "Onların sesine nispetle senin vasıfların; İsa'nın nefesinin vasfı ve eşeğin sesi gibi geldi (yani senin evsafın, İsa'nın nefesi gibi, onların sesi ise eşeğin sesi gibidir)" (E.k.61-30). Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasen 'İmrânî'yi zikrettiği kasidesinde onu İsa nefesli olarak vasfetmektedir. "Onlardan birisi, bütün şereflerden daha üstün olan bir efendi idi. Musa'nın yed-i beyzası gibi bir ele sahip, İsâ nefesli ve Yûsuf yüzlü bir adamdı" (E.k.67-21). Mefharü's-Sa'âde Mecdü'd-Din Ebû Tâlib Ni'me'nin Methi Hakkındaki manzumede, onun üzerinde Meryem'in İsa'sının nefes izlerinin bulunduğunu belirtiyor. "İmran'ın Kelîm'inin, elinin (Yed-i Beyzâ'sının) mucizesi vardır. Meryem'in İsa'sının nefes izleri vardır" (E.k.132-20). Vezir, Tâcü'd-Dîn İbrâhîm'ı anlattığı şiirinde, onun nefesini, Hz. İsa'nın nefesiyle bir tutuyor.

Nefeset vâris-i du'ây-i Mesîh

Kalemet nâyib-i 'asây-i Kelîm⁷⁹⁸⁶, (E.k.137-26)

⁷⁹⁸⁶ Senin nefesin; Hz. İsa'nın duasının varisidir. Senin kalemin; kelâmullah olan, Haz. Musâ'nın asasının naibidir.

Adaletli Emir Ziyâ'üd-Dîn Mevdûd Ahmed-i 'Asemî'yi methettiği manzumeinde, Hz. İsa'nın ruhu, onun nefesinden mahçup olmaktadır. "Gayret bakımından; Meryem'in İsa'sının ruhu, onun nefesinden mahçup olur. İmran'ın Musa'sının asası, onun kalemininin" (E.k.139-20). Fahru's-Sâdât Mecdü'd-Dîn Ebû Tâlib Ni'me'yi överken onun üzerinde, Hz. İsa'nın nefes izlerinin bulunduğunu söylüyor. "İmran'ın Kelîm'inin, elinin (Yed-i Beyzâ'sının) mucizesi vardır. Meryem'in İsa'sının nefes izleri vardır" (E.k.147-20).

c) Rûhullah diye ifade edilen, Hz. İsa'nın, ilahi bir emir olan ruhunu söz konusu etmiştir. Enverî, Sadr-ı Sa'îd Hâce Sa'deddîn Es'ad'ın Methi ve İhlâsın Arzı Hakkında dile getirdiği manzumede; bu zatı, İsa'nın ruhunun bir gayreti olarak görmektedir. "Bu, İsa'nın ruhunun bir gayretidir. Diğerisi ise Musa'nın asasının hicabıdır" (E.k.26-8). Sultân Gıyâseddîn Ebu Şucâ' Süleymân Şâh Bin Muhammed'i methederken, bu zatın bayrağındaki ejderhayı, Hz. Meryem'in kucağındaki, Ruhullah'a benzetmektedir. "Senin hamlenin rûzgârından meydana gelen, bayrağındaki ejderha; Meryem'in kucağındaki, Ruhullah gibidir (yani, düşmanına saldırmaması için can bağıslıyor)" (E.k.130-6). İmâdü'd-Dîn Pîrûşşâh ve Hoca Celâlû'l-Vüzerâ'nın vüldüğü kasidede, aynı anlamı ifade eden bir beyit daha bulunmaktadır (E.k.131-11). Radyyyetü'd-Dîn (Dinin Muhterem Annesi Olan), Hz. Meryem'in Methi Hakkında zikrettiği beytinde, bu zatı ruhun sakinliği şeklinde vasıflandırıyor.

Rûhullah egerçi bûd 'Îsâ

Tu râhat-i rûh u ân dil hem⁷⁹⁸⁷, (E.k.133-9)

Enverî, Fahru'd-Dîn'e cevap olarak; bir Kaside yazdı ve henüz küçük olan oğlunu övdüğü ve ruhu konuşturduğu beytinde şöyle diyor: "Akıl; "Kelâmullah (Hz. Musa), onun oğluyla beraberdir" dedi. Rûh; "Mesih (Hz. İsa), bunun babasıyla beraberdir" dedi" (E.k.149-30).

d) Hz. İsa'nın semadan inmesini, övdüğü şahıslarla ilişkilendirerek söz konusu ediyor. Enverî, Hâtûn-i Muazzâm Safvetü'd-Dîn Meryem Gûyed'in methi ile ilgili beytinde Hz. İsa'nın semada olduğunu ifade etmektedir. "Gökyüzünde bulunan İsa da bilir. İstersen sor; bu sözün, dindeki safveti tartışılmaz olan Meryem'de olduğunu sana söylesin" (E.k.32-4).

⁷⁹⁸⁷ Gerçi Hz. İsa Rûhullah idi. Ancak sen, ruhun sakinliğisin. O ise; anlam ve gayenin kalbidir.

Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasen 'İmrânî'nin çalışkanlığını ifade ederken, Hz. İsa'nın semada olduğunu vurgulamaktadır. "Hızlı çalışmanın ateşi, Hazret-i Mesih'in (Hz. İsa'nın) balkonuna (eyvanına) ve Zünnûn'un ordusuna ulaşır".

Resâned âteş-i kûşîş-i harâret

Be eyvân-ı Mesîh ü ceyş-i Zü'n-Nûn⁷⁹⁸⁸, (E.k.145-20)

e) Hz. İsa'yı genel özellikleriyle dile getirdiği hususlardır. Sultan Sencer'i övdüğü kasidesinde, onun temkinli hareketlerini, Hz. İsa'nın omzundaki sarı kumaşa benzetiyor. "Senin temkinin; şariat hükmünü sürdüren, Mesih'in omuzundaki sarı kumaş (eskiden Yahudi'lerin omuzlarına aldıkları sarı kumaş) gibidir" (E.k.58-47). Yüce Allah'ın Münâcâtında Hz. İsa'nın mucizevî bir şekilde yaratılışından bahsetmektedir.

Cüz o be sun' ki âred çu 'Îsâ ez dem

Cüz o be lütf ki sâzed çu Mûsâ zı 'alak⁷⁹⁸⁹, (E.k.107-12)

Emir Ziyâ'üddîn Mevdûd Ahmed 'Asemî'nin övgüsü ve Sultanın onu tebrikle şerefliendirmesi hakkındaki beytinde, yaptığı du'asının kabulü sebebiyle onu, Hz. İsa'ya benzetmektedir. "Asa mucizesiyle, İmran oğlu Musa ve duasının kabulü ile Meryem oğlu İsa gibisin" (E.k.128-18).

İmâdü'd-Dîn Pîrûzşâh ve Hoca Celâlû'l-Vüzerâ'yı methettiği beyitte onun kutlu adını, Hz. İsa'nın mektubunda zikrettiğini söylüyor.

Hem nâm-ı ferruhet râ zî nâme burd 'Îsâ⁷⁹⁹⁰

Kîn bûd ez ân digerhâ fazleş füzûn 'aded kem⁷⁹⁹¹, (E.k.131-3)

Radıyyetü'd-Dîn (Dinin Muhterem Annesi Olan), Hz. Meryem'i övdüğü kasidesinde şöyle diyor: "Hz. Mesih'in Meryem'den doğduğu gibi; cömertlik ve bahşış de senden var oldu"(E.k.133-10).

⁷⁹⁸⁸ Hızlı çalışmanın ateşi, Hazret-i Mesih'in (Hz. İsa'nın) balkonuna (eyvanına) ve Zünnûn'un ordusuna ulaşır.

⁷⁹⁸⁹ Ondan başka, kim; bir anda İsa gibi birini yaratabilir? Ondan başka, kim lütfu ile Musa gibi birini ('alaktan) nütfe den halkedebilir?

⁷⁹⁹⁰ Kuran-ı Kerim, es-Saff; 61/6: Bir vakit de, Meryem oğlu İsa şöyle dedi: "Ey İsrail oğulları! Ben size Allahın Resulüyüm, önümdeki Tevrât'ın musaddıki ve benden sonra gelecek bir Resulün müjdecisi olarak geldim ki onun ismi Ahmed'dir". Sonra o, onlara beyyinelerle gelince "bu apaçık bir sihirdir" dediler."

⁷⁹⁹¹ Senin kutlu adını İsa mektubunda zikretti. Zira bu; fazilet olarak, diğerlerinden çok, sayıca az idi.

(B)

Nefî, Enverî gibi Övdüğü şahıslarla ilgili hususları, Hz. İsa'nın nefesi ile müşterek değerlendirmektedir. Ayrıca övülen zatların sözleri gibi birçok faktöre, onun ruh verdiğini dile getirmektedir. Sultan Ahmed Han'ın methi ile ilgili kasidesinde söze canlılık veren kalemin tesirini, Hz. İsa'nın nefesine benzetiyor (N.k.10-15). Aynı zatı övdüğü manzumesinde kendi sözünün feyzini; Hızır'ın hayatı ve Hz. İsa'nın nefesi gibi olduğunu belirtiyor (N.k.10-61). Nefî'ye göre konuşma hususunda kendilerini Hz. İsa'nın yerine koyanların sohbetlerinin özü, ne baktığınızda, insanı eşek gibi itici bir varlık haline getirdiğini görürsünüz (N.k.11-52). Sultan Murad Han'ı, şehzadelerini ve atını övme hususunda; En az Hz. Mesih'in nefesi gibi feyze sahip olmak gerektiğini dile getiriyor (N.k.19-40), (N.k.20-20). Veziriazam Nasuh Paşa'yı övdüğü manzumelerinde, onun aklını, dirayetini ve siyasi kudretini Hz. İsa'nın nefesine benzetiyor (N.k.33-34). Nefî, sözünün, Hz. İsa'nın mucize unsurunun hülasası olduğunu ifade ediyor (N.k.33-44). Veziriazam Hüseyin Paşa'dan bahsettiği kasidesinde; sözünün, muazzam bir sihir olduğunu, Nefesinin ise Meryem oğlu Mesih'in nutkuna ait nefesin özü olduğunu söylüyor (N.k.41-44). Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin övgüsüyle ilgili kaleme aldığı Bahâriye adlı kasidede; sabah rüzgârının, Hz. İsa'nın nefesi gibi çiçekleri ve ağaçları dirilttiğini belirtiyor (N.k.50-2). Yine Enverî gibi, Hz. İsa'nın mucizelerini dile getirdiği beyitlerdir. Nitekim yeniden diriltme mucizesini, ön plana çıkardığı beyitlerde, önemli benzerlikler vardır. Nefî, Mehdi'ye benzettiği Murad Paşa'yı ölüyü diriltme mucizesi gösteren Hz. İsa ile mukayese etmektedir (N.k.28-28). Veziriazam Hâfız Ahmed Paşa'dan söz ettiği beytinde onun sözünün ölü bir varlık üzerine dokunduğunda Mesih gibi onu dirilteceğini ifade ediyor (N.k.44-30). Veziriazam İlyas Ahmed Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta onun; Meryem oğlu İsa'nın mucizelerine ait özellikleri temsil ettiğini söylüyor (N.k.49-29). Şeyhülislam Muhammed Efendi hakkında dile getirdiği beytinde, Mesih'in devrinin, onun zamanını kıskandığını söylemektedir (N.k.52-10). Ayrıca kendi davasına şahit tutmak için, Hz. İsa'nın semadan inmesini, söz konusu ediyor. Veziriazam Bayram Paşa'yı övdüğü beytinde, davasına şahit getirmek için; sihir ve efsun ile Hz. İsa'yı semadan indirebileceğini söylüyor (N.k.45-43).

(F)

Nefî'nin kasidelerinde İsa kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nefî, sözün güzelliğini överken; onu okuyan kişinin, Musa

ve İsa'nın kelamının feyzini saçtığını ifade ediyor (N.k.8-5). Veziriazam Murad Paşa'yı söz konusu ettiği manzumesinde; mucize gibi sihirli olan sözünün, Hz. İsa'nın nefesi gibi olduğunu ifade ediyor (N.k.28-46). Sultan Osman'ı methettiği kasidesinde, yine kendini övmektedir. “Konuşmaya başlasam, mucize gibi sözümle, İsa gibi diriltici cevherler ortaya koyarım. Mananın Beyt-i Ma'mûru benim saadet yuvamdır” (N.k.13-38). Veziriazam İlyas Paşa'yı övdüğü beytinde onu; filozof gibi düşünce sahibi bir şair olarak vasfediyor. Konuşma sanatında, Hz. İsa gibi mucize gösterdiğini belirtiyor (N.k.48-55).

İsfendiyâr

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde, İsfendiyâr'la ilgili beyit bulunmamaktadır.

Enverî: Malum olduğu üzere; İsfendiyâr, İranlılara göre büyük bir kahramandır. Yunanalılara göre ise büyük ve şanlı hükümdardır. Rüstem'le yaptığı savaşta ölmüştür. Dolayısıyla, İsfendiyâr'ın iki özelliği vardır. Birincisi, büyük bir kahraman ve hükümdar; ikincisi, Rüstem'in savaşta öldürdüğü rakibi. Enverî, İsfendiyâr'ı bu iki özelliğiyle ele almıştır. Enverî'nin kasidelerinde İsfendiyâr'la ilgili sadece iki beyit bulunmaktadır. Her iki beytin de manaları birbirine yakındır. Bu beyitlerde Rüstem'le İsfendiyâr beraber yer almıştır. Enverî ilk beyitte, övdüğü kişinin muhariplerini İsfendiyâr'a benzetmekte ve onların bulunduğu meydanda, Rüstem ve Sîmurg'un adının bile geçmeyeceğini ifade eder.

Bes ki ber Sîmurğ u Rustem bezle goftî
Ger be-dîdî der mesâf-ı İsfendiyâret,⁷⁹⁹² (E.k.16-34)

İkinci beyitte, İsfendiyâr ve Rüstem'in kanlarının, her cesur insanda olduğu gibi, kaynadığını dile getirerek, onların her ikisinin de kahramanlıklarını nazara vermektedir.

Hûn der ciger-i pür dilân becûşed
Ger Rüstem ü İsfendiyâr bâşed,⁷⁹⁹³ (E.k.58-32)

Nef'î'nin kasidelerinde İsfendiyâr'la ilgili herhangi bir manzumeye rastlamayınca, mukayeseye ilgili bir şey söyleyemiyoruz. Şu kadar var ki bu beyitlerden

⁷⁹⁹² Senin savaş alanındaki, İsfandiyarvârî muhariplerini görseydin, Rüstem ve Sîmurğ'un sözünü bile etmezdin.

⁷⁹⁹³ İster Rüstem, ister İsfendiyâr olsun; kan, birçok kalpte (tüm kalplerde) kaynayıp durur.

hareketle şunu söyleyebiliriz. Enverî, İran edebiyatıyla ve bu edebiyatın mitoloji kahramanlarıyla daha fazla iç içedir.

İskender

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde İskender kavramıyla ilgili yirmi beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Nef'î, söz konusu kavramı üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, söz konusu ettiği şahsı, dünya mülkünün yegâne varisi ve ikinci İskender olarak tanıtmaktadır. Nef'î, Sultan Ahmed Han'ı övdüğü manzumesinde; ikinci İskender olarak ifade ettiği bu zata, feleğin saygı gösterdiğini belirtmektedir.

Çarh ana ta'zîm edip İskender-i sâî demek

Şânına nisbet meğer bir medh-i müstesnâ mıdır (N.k.7-17)?

Sultan Osman Han'ın cülusuyla alakalı dile getirdiği kasidesinde onu, ikinci İskender olarak tanıtmaktadır. “Muazzam hükümdar, doğu ve batının padişahıdır. O, cihan mülkünün yegâne varisi ve ikinci İskender'dir” (N.k.12-14). Nef'î, Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin saadet-hanesini tarif ettiği manzumesinde; onun her bir mermerinin, dünya aynası olduğunu, onun temizlikçisinin bile ikinci bir İskender olduğunu vurgulamaktadır (N.k.53-16).

b) Övdüğü şahsın, İskender ve Dârâ gibi cihan hükümdarlarının debdebesine sahip birisi olduğunu söyleyerek, onlarla özdeşleştirmektedir. Yine Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde onu, İskender'in ve Dârâ'nın şöhretine sahip bir bende olarak tavsif ediyor. “İskender'in gösterişine sahip bir kulsun. Seni gören biri, İskender mi, yoksa Dârâ mı olduğunu ayırt edemez” (N.k.7-18). Sultan Murad Han'ı dile getirdiği kasidesinde onun, İskender gibi kudretli bir bahtının ve Yûsuf gibi bir ahlakının olduğunu söylüyor. “Sen, güzel talihli, zinetli tacı ve tahtı bulunan, cihan hükümdarısın. Ayrıca bahtı kavî ve ikbali sağlam bir İskender, aynı zamanda Yûsuf huylu bir padişahsın” (N.k.16-22). Aynı zatı, dünyanın bir numaralı komutanı ve cihanı fetheden İskender olarak tarif etmektedir. “Gönül ehli ve cömertliğin madeni olan bu zat, dünyanın bir numaralı komutanıdır. Cem'in Hüsv'inde bulunan ahlaka sahip olmakla birlikte, cihanı fetheden İskender gibidir” (N.k.18-55). Sultan Murad Han'ın şehzadelerini övdüğü manzumesinde; Adaleti yerine getirme hususunda; ne İskender'in ne de İsa'nın nefesine sahip Mehdi'nin bunlara

denk olabileceğini ifade ediyor (N.k.20-20). Sultan Murad Han'ın, İskender ve Cem gibi mevki sahibi olduğunu belirtiyor. “Mana âleminin padişahı, ehl-i dilin nâibidir. Nüktedan biri olmakla birlikte, İskender ve Cem gibi mevki sahibidir. Ayrıca Eflatun gibi kuvvetli bir akla da sahiptir” (N.k.26-14). Nef'î, devlet yönetiminde İskender'in bile Sultan Murad Han'a denk olamayacağını söylüyor.

Te'âlallâh zihî kişver-güşâ-yı maşrık u mağrib

Ki yok devletle İskender gibi âlemde enbâzı, (N.k.23-9)

Veziriazam Nasuh Paşa'ya yazdığı cevap niteliğindeki mektubunda; Dârâ'nın tacı gibi bir taca malik olan Âsâf ve İskender'in bile; şevket ve şanın ünü bütün cihanı tutmuş olan Nasuh Paşa'ya denk olamayacağını söylüyor (N.k.31-16). Veziriazam Muhammed Paşa'yı ele aldığı kasidesinde onun, İskender'in kudretine malik olduğunu belirtiyor. “O, Aristo'nun aklının prensiplerine ve İskender'in gücüne sahiptir. Din ve devlet işlerinde, takdir edilen hükümleri heba ettiği söylenemez”(N.k.35-19). Nef'î'ye göre Paşa, aynı zamanda İskender'in talihinin tacına giydirilmiş urba gibidir. “Bu zat, hayal âleminin cihangiridir. İskender'in talihinin tacının örtüsüdür. Mana âleminin komutanı ve Timur'un savaşları gibi muharebelerde, safları parçalayan bir cengâverdir” (N.k.35-36). Veziriazam Hüsrev Paşa'yı söz konusu ettiği manzumesinde, onun temsil ettiği payeye; Âsâf gibi bir vezire malik olan, ne Süleymân'ın ne de İskender'in sahip olabildiğini söylemektedir (N.k.41-11). Veziriazam merhum İlyas Paşa'yı övdüğü manzumesinde; Onun kudretini, İskender'in talihinin şevketi bile kabul etmiş gibidir. Çünkü onun ihtişamı, Dârâ'nın şöhretini bile gölgede bırakmıştır (N.k.48-17). Şeyhülislam Es'ad Efendi'yi dile getirdiği manzumesinde onun, İskender gibi bir mevkiye sahip olduğunu belirtmektedir.

Mehdî-i Îsâ-nefes Nu'mân-ı Hâtem-mekrûmet

Hızr-ı Yûsuf-tal'at Eflâtûn-ı İskender-cenâb, (N.k.55-9)

Nef'î, Sultan Osman Han'ın cihadıyla ilgili hüznü kasidesinde, İskender'in ayinesini küçümsemektedir. “Elimde böyle bir cevher var iken ben dünyayı ne yapayım? İskender'in aynasını başına çalsın” (N.k.15-58).

c) İskender'i padişahın kapısında aciz bir köle olarak vasfetmektedir. Sultan Murad Han'ın şehzadelerini övdüğü manzumesinde; onun yüce divanında, İskender'in aciz bir köle olduğunu belirtmektedir. “O zat, şanı yüce, âlim bir hükümdardır. Onun yüce

divanında, İskender, aciz bir köledir” (N.k.20-21). Nef’î, Sultan Murad Han’ı dile getirdiği kasidesinde, İskender’i onun ahırının kâhyası şeklinde tarif etmektedir. “İskender, onun ahırının kâhyası bile olsa; şöhrat sahibi, cihan hükümdarı olan padişahımıza bu devlet yeter” (N.k.21-10).

Bu şevket ü bu şân ki var sende acep mi?

Görünce kulun olsa ger İskender-i âlem, (N.k.24-4)

Nef’î, Veziriazam Nasuh Paşa’ya yazdığı cevap niteliğindeki mektubunda; kendi şiirini överken şöyle diyor: “Yunanlı filozof, şiirimin bir nushasını bulsaydı, onu İskender’in zırhının yakasına zinet olarak işlerdi (asardı)” (N.k.31-58).

Enverî: Enver’î’nin kasidelerinde İskender kavramıyla ilgili on dokuz beyit tespit edilmiştir. Enverî’nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef’î’nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Enverî, söz konusu kavramı altı değişik anlamda kullanmıştır.

a) Sedd-i İskenderden bahsetmektedir. Enverî’nin, İskenderle ilgili beyitlerinde en fazla söz konusu ettiği hususlardan birisi, Sedd-i Sikender’dir. Nitekim hazan mevsiminin vasfı ve Nâsıru’d-Dîn Ebu’l-Feth Tâhir ‘in methi ile ilgili kasidesinde, onun beka semasına çekilecek duvarın, Sedd-i Sikender’den daha büyük olması gerektiğini ifade ediyor. “Eğer onun beka semasının yörüngesine, Sedd-i İskender gibi bir sed çekerse, çalışma hususunda bu mühendis, yorulmanın ötesine geçer (ömrü vefa vermez)” (E.k.19-35). Âdil Hakan, Ebu’l-Muzaffer ‘Îmâdu’d-Dîn Pîrûz Şâh’ı övdüğü manzumesinde, onun tedbirinin, İskender’in Sed’cini yıktığını söylüyor. “Hoca, tedbir ve görüşle başka bir set çekti. Ye’cüc’ün yarığını (deliğini) kapadı, İskender’in Sed’cini yıktı” (E.k.37-50). Vezîr ‘Alâ’ud-Dîn Bubuye’nin methi hakkındaki beytinde, onun fermanının karşısına kaderin Sedd-i Sikender’i çektiğini belirtiyor. “Onun değerinde (fermanında) öyle bir güç vardır ki; kader, korkudan onun önüne İskender’in seddi gibi bir sed çeker” (E.k.88-41). En Büyük Hakan (Hakan-ı A’zam), Rükneddîn Kılıç Tavgâc Han’ı övdüğü kasidesinde; onun, sipahisiyle yüzlerce Sedd-i Sikender’i yıkabileceğini ifade ediyor.

Tu ki sed sedd-i Sikender konî ez gird-i sipâh

Hîştên râ sezed er sed çu Sikender şumurî⁷⁹⁹⁴, (E.k.186-7)

Enverî'nin Kubbetü'l-İslâm Belh'in hicvedilmemesiyle ilgili söylemiş olduğu yemin-nâme ve Belh'in ileri gelenlerini övdüğü manzumesinde, Yecûc'ün İskender'in Sed'dine iftira atacağını söylemektedir. “Çek git, zira Yecûc'den iftira sızması asla eksik olmaz. Özellikle İskender'in yaptığı o sette...”(E.k.187-96).

b) Enverî, Övdüğü zatın atını İskenderin atından üstün görmektedir. Âdil Hakan, Ebu'l-Muzaffer 'Îmâdu'd-Dîn Pîrûz Şâh'ın methi ile ilgili beytinde onun atını anlatırken, İskender'i atının bile böyle koşamadığını söylemektedir.

Esb-i Sikender nebûd rahşêş çendânek ref

Der zulumât-ı mesâf gevher-i ahmer şikest⁷⁹⁹⁵, (E.k.37-21)

c) Övdüğü şahsın, İskender ve Dârâ gibi cihan hükümdarlarının debdebesine sahip bir şahıs olduğunu söyleyerek, onlarla özdeşleştirmektedir. Muzzam Hükümdar, Pîrûz Şâh'ın methi hakkında dile getirdiği beytinde Enverî, bu zatın dünyadaki hâkimiyetinden dolayı İskender'in dünya dışında dolaşıp durduğunu belirtmektedir. “Sen dünyanın sahibi bulunduğun ve mülkün tüm yeryüzünü istila ettiği için; İskender, dünyanın dışındaki ufuklarda dolaşıp durdu (çünkü ona bir yer bırakmadın)” (E.k.56-20). Nizâmü'l-Mülk Sadrettîn Muhammet Mirâb Merv'in (Merv'in su Dağıtım Emiri'nin) övgüsü ile ilgili ifade ettiği kasidesinde Enverî şöyle demektedir: “Felsefe ve delil getirmekte; Eflatun gibi bile olsa; haşmet ve fermanının tesirinde; İskender, hikâye edilse de...”(E.k.79-34). Bağdat'ın vasfı ve Emirlerin Meliki Kutbu'd-Dîn Mevdûd Şâh'ı övdüğü manzumede, İskenderin adının bu zamana kadar gelmesinin sebebi olarak Aristo'yu göstermektedir. Enverî, efendisinin adının da senelerce yâd edilebilmesi için kendisinin şiirlerinin önemini vurgulamaktadır. “Aristonun; İskenderin adına yazmış olduğu eserler, onun (İskender'in) adını bin beş yüz sene devam ettirdi” (E.k.85-64). Enverî, ismini zikretmediği Emirlerden Birisi hakkında dile getirdiği kasidesinde şöyle demektedir: “Felek, güzellik mucizelerini temsil eden Kisrâ'nın tacını; inci ve yakuttan meydana gelen, İskender'in çadırının tepesine koydu” (E.k.141-6). Mecdü'd-Dîn Ebu'l-

⁷⁹⁹⁴ Sen öyle birisin ki; yüz İskender seddini, sipahinin tozuyla yıkarsın. Kendini, yüz İskender yerine sayman, sana yakışır.

⁷⁹⁹⁵ İskender'in atı bile böyle gitmiyordu. Savaş meydanının karanlıklarında, kırmızı mücevherler kırdı. (hızlı koştuğundan, ayağından kıvılcımlar çıkıyordu).

Hasen ‘İmrânî’yi ele aldığı beytinde, onun düşmanının, İskender’in karşısındaki Dârâ’ya benzetmektedir.

Ezo düşmen çu Dârâ ez Sikender

Ezo hâsid çu Dahhâk ez Ferîdûn⁷⁹⁹⁶, (E.k.145-5)

Sadr-i Muazzam Büyük Vezir, Fahreddin Muhammed bin İbrahim Serî’nin methi ile ilgili kasidesinde bu zatın; İskender gibi uzun ömürlü olması için dua etmektedir. “Su ve ateş, rüzgâr ve toprak gibi ebedi olasın. İsevî’liğin ve İskender devletinin bekası gibi ebedî olarak yaşayasın”(E.k.184-33).

d) İskender’i padişahın kapısında aciz bir köle olarak vasfetmektedir. Onun bulunduğu yerde, İskender’in adının bile anılmadığını vurgulamaktadır. Nizâmü’l-Mülk’ün Evlatlarından Birinin methi hakkında yazmış olduğu kasidesinde Enverî, onun bulunduğu yerde İskender’in hatırlanamacağını ifade etmektedir. “Sen varken, Nûşirevân’ın adından bahsedilemez. İskender, hatırlanamaz bile” (E.k.80-6). Bağdat’ın vasfı ve Emirlerin Meliki Kutbu’d-Dîn Mevdûd Şâh’ın methi ile ilgili kasidesinde Enverî, bu zatın faziletinin en küçük bendesinin, binlerce İskender ettiğini söylemektedir.

Kemîne çâker-i ‘ilmet hezâr Eflâtûn

Kihîne bende-i fazlet hezâr İskender⁷⁹⁹⁷, (E.k.85-42)

e) Enverî, söz konusu ettiği şahsı, dünya mülkünün yegâne varisi ve ikinci İskender olarak tanıtmaktadır. Horasan halkının dilinden, Sûltan Sencer’in evlatlığı olan, Semerkand hakanı Rükneddîn Kılıç Tamgaçhân’a yazdığı bir mektupta onun, İskender’in varisi olarak tanıtmaktadır.

Gird-i âfâk çu İskender ber gird-i ezânek

Tûyî imrûz cihân râ bedel İskender⁷⁹⁹⁸, (E.k.81-39)

f) İskender ile Hızır’ın, âb-ı hayatı bulmak için yaptıkları yolculuğu hatırlatmaktadır. Celâlû’d-Dîn Ahmed Bin Muhlis’in Efendisinin methi hakkında kaleme aldığı kasidede; efendisinin nezdinde onun konumunu, İskendere gelen Hızır’a

⁷⁹⁹⁶ Onun düşmanı, İskender’in karşısındaki Dârâ gibidir. Ona kıskanan, Ferîdûn’un karşısındaki Dahhâk gibidir.

⁷⁹⁹⁷ Sendeki ilmin en küçük hadimi, binlerce Eflatun’a bedeldir. Faziletinin en küçük bendesi, bin İskender eder.

⁷⁹⁹⁸ İskenderin, dünyanın çevresine sahip olması; söz konusu adaletinden dolayıdır. Bu gün, İskender’in yerine, dünya hâkimi olmaya namzet sen varsın.

benzetiyor. “Senin düşüncen, onun mülkü için; İskender’e gelen, Hızır gibidir. Onun kılıcı için senin kalemin; şahın mülkü için, düzen ve nizam gibidir” (E.k.125-27). Enverî, Sultan Sencer’i överken onu âb-ı hayatla ilişkilendirmektedir.

Ez berây-i çeşme-i hayvân medhet-i cân u ‘akl

Vehm râ der sohbet-i ‘azm-i Sikender yâfte⁷⁹⁹⁹, (E.k.169-14)

(B)

Nefî, Enverî gibi söz konusu ettiği şahsı, dünya mülkünün varisi ve ikinci İskender olarak tanıtmaktadır. Sultan Ahmed Han’ı övdüğü manzumesinde, onu ikinci İskender olarak ifade etmektedir (N.k.7-17). Sultan Osman Han’ın cülusuyla alakalı dile getirdiği kasidesinde de bu padişahı yine ikinci İskender payesiyle vasıflandırmaktadır (N.k.12-14). Şeyhülislam Muhammed Efendi’nin saadet-hanesini tarif ederken onun temizlikçisinin bile ikinci bir İskender olduğunu vurgulamaktadır (N.k.53-16). Yine Enverî gibi, övdüğü şahsın, İskender ve Dârâ seviyesinde cihan hükümdarı olduğunu söyleyerek, ele aldığı zatı onlarla özdeşleştirmektedir. Sultan Ahmed Han’ı övdüğü kasidesinde onu, İskender’in ve Dârâ’nın şöhretine sahip bir bende olarak tavsif etmektedir (N.k.7-18). Sultan Murad Han’ı söz konusu ettiği kasidesinde onun, İskender gibi sağlam bir talihinin bulunduğunu söylemektedir (N.k.16-22). Aynı zatı, dünyanın en önemli komutanlarından biri ve cihanı fetheden İskender şeklinde tarif etmektedir (N.k.18-55). Sultan Murad Han’ın şehzadelerini övdüğü manzumesinde; Adaleti yerine getirme hususunda İskender’in bile bunlara ulaşamayacağını ifade etmektedir (N.k.20-20). Veziriazam Nasuh Paşa’ya yazdığı cevap niteliğindeki mektubunda, İskender’in kudret ve şöhretinin ona yetişemeyeceğini belirtmektedir (N.k.31-16). Veziriazam Muhammed Paşa’yı ele aldığı kasidesinde onun, İskender’in kudretine malik olduğunu belirtmektedir (N.k.35-19). Nefî’ye göre Paşa, aynı zamanda Mana âleminin komutanıdır. Timur’un savaşları seviyesindeki çetin vuruşmalarda, safları dağıtan bir muhariptir (N.k.35-36). Veziriazam merhum İlyas Paşa’yı övdüğü manzumesinde; onun dirayet ve gücünü, İskender’in talihinin şevketi bile kabul etmiştir (N.k.48-17). Şeyhülislam Es’ad Efendi’yi dile getirdiği manzumesinde onun, İskender gibi bir mevkiye sahip bulunduğunu söylemektedir (N.k.55-9). Nefî, Enverî gibi, övdüğü şahsın karşısında mukayese unsuru olarak söz konusu ettiği İskender’i, sıradan bir köle

⁷⁹⁹⁹ Ab-ı hayat açısından ruh ve aklın seni övmesi; zannı (vehmi, tasavvuru), İskender iradeli bir sohbet bulmuş.

gibi görmektedir. Sultan Murad Han'ın şehzadelerini övdüğü manzumesinde; onun yüce divanında, İskender'in aciz bir köle olduğunu belirtmektedir (N.k.20-21). İskender'i aynı padişahın ahırının kâhyası şeklinde tarif etmektedir (N.k.21-10).

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde İskender kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular yoktur. Benzer konularda düşüncelerini dile getirmişlerdir. Ancak verdikleri örneklerde ve üsluplarında elbette farklılıklar bulunmaktadır. Nitekim Enverî, İskender kavramıyla ilgili, Sedd-i İskender kavramı üzerinde de durmuştur. Ayrıca Enverî'nin söz konusu ettiği Âb-ı hayât ve Hızır örnekleri, Nef'î'de bulunmamaktadır.

Kâbe

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Kâbe kavramıyla ilgili on dört beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Nef'î, söz konusu kavramı yedi değişik anlamda kullanmıştır.

a) Marifeti, Kâbe olarak değerlendirmektedir. Nef'î, naat bölümünde dile getirdiği beytinde; kelamın güzelliğinin, hikmetin kaynağı olan, sözün özünde bulunduğunu; Kâbe olarak anlamlandırdığı marifetin ise zemzem suyunun ruhunda yer aldığını ifade etmektedir (N.k.2-4).

b) Kâbe'nin bulunduğu alanı, cennetten bir köşe olarak nitelendirmektedir. Sultan Ahmed Han'ı söz konusu ettiği kasidesinde, onun sarayını, Kâbe-i ulyâ şeklinde ifade etmektedir. “Onun sarayı, fezadaki Beyt-i ma'mûr mudur yoksa zemini, cennet olan yüce Kâbe midir” (N.k.7-2)?

c) Övdüğü şahsın ismetini de Kâbe olarak nitelendiriyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü manzumesinde nef'î; Allah'ın nurunu, onun ismet Kâbe'si için, haremın mumu şeklinde anlamlandırmaktadır.

Ka'be-i ismetine nûr-ı Hüdâ şem'-i harem

Harem-i devletine perr-i Hümâ ferş-i harîm, (N.k.8-30)

Veziriazam Nasuh Paşa'ya yazdığı Temmûziye adlı beytinde, onun himmetinin haremine, feleğin devrinin kapı olduğunu; ismetinin Kâbe'sine ise meleğin kanadının perde olduğunu söylüyor (N.k.32-30).

d) Methettiği şahsın dergâhını ve sarayını, ayrıca ona ait devlet kapısını, tavaf edilen Kâbe şeklinde ifade etmektedir. Nefî, Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde, onun dergâhını Kâbe'ye benzetiyor. "Niyetim, Kâbe gibi olan dergâhını tavaf etmektir. İznin olur olmaz ihramı kuşandım" (N.k.22-34). Veziriazam Hüsrev Paşa için kaleme aldığı kasidesinde onun dergâhının kapısını, gönül ehlinin Kâbe'si diye tavsif ediyor. "Onun devletinin dergâhı, gönül ehlinin Ka'be'sidir. Cibrîl'in kanadı, onun haremine süpürge olsa münasıptır"(N.k.41-28).

Etse nola Ka'be gibi dergâhına secde

Cümle gerek a'lâ gerek ednâ-yı zamâne, (N.k.42-11)

Veziriazam Bayram Paşa'yı övdüğü manzumesinde Nefî, onun makam ve derganını, Kâbe ve Kürsi ile özdeşleştiriyor. "Nice dergâh, hareme yakın Kâbe gibidir. Nitekim kıymette Kürsî ile dava güder" (N.k.45-2).

Tarh-ı matbû'una reşk etmemeğe çâre mi var

Beyt-i ma'mûr-ı Ka'be-i ulyâ-yı zemîn, (N.k.47-12)

e) Methettiği şahsın yaşadığı diyarı Kâbe olarak taktim etmektedir. Veziriazam Muhammed Paşa'nın kasrını mathettiği kasidesinde, onun zeminini yüce Kâ'be'ye benzetiyor. "İkinci cennet olarak ne kadar güzelsin! Üç anıldıkça zeminin yüce Kâbe'si, feleğin Beyt-i ma'mûru olur" (N.k.35-2). Veziriazam İlyas Paşa'yı övdüğü beytinde onun diyarını, Kâbe'ye benzetmektedir. "Merhum Bâkî'nin kavline göregönlün derinliklerinde, senin diyarının Kâbe'sini tavafa niyet etmek, zenzem suyundan daha saf ve berraktır"(N.k.48-46).

f) Övülen zatı, milletlerin ve mülkün Kiblesi; ümmetlerin erkânının Kâbesi şeklinde tanımlamaktadır. Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi ele aldığı manzumesinde onu, mülkün Kible'sine ve milletin Kâbe'sine benzetiyor.

Hâmi-i şer'-i beni hüccet-i ehl-i sünnet

Kible-i mülk ü milel Ka'be-i erkân-ı ümem, (N.k.52-20)

Aynı zatın köşkünü tasvir ederken onun bulunduğu yeri Kâbe'ye teşbih ediyor. "Sana, İslâm'ın Kâbe'si dersem garip karşılanır mı? Çünkü sahibin Şeyhülislam Muhammed, burayı, Allah'ın lütfunun taleb edildiği bir yer haline getirmiştir" (N.k.53-26).

g) Nef'î, Hicaz'ın Kâbe ile şereflendiği gibi, onun nazmının beyti ile de, şiirlerin zeminin şeref bulduğunu ifade etmektedir. Ka'im-Makâm Muhammed Paşa'yı övdüğü kasidesinde, Hicaz'ın Kâbe ile şereflendiği gibi, onun nazmının beyti ile de, şiirlerin zeminin şeref bulduğunu dile getirmektedir.

Beyt-i nazmımla şeref buldu zemîn-i eş'âr

Nitekim Ka'be-i hıtta-i iklîm-i Hicâz, (N.k.57-11)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Kâbe kavramıyla ilgili on beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Enverî, söz konusu kavramı beş değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enverî, methettiği şahsın yaşadığı diyarı Kâbe olarak isimlendirmektedir. Nâsuri'd-Dîn Ebu'l-Feth'in methi hakkında dile getirdiği kasidesinde, onun mülkünün haremini, Kâbe'ye benzetmektedir. “Gerçi, bir gurup insan onun mülküne ait Kâbe'sinin haremde kendi konumlarını sağlamlaştırmaya çalıştılar (E.k.1-36). Hoca Nâsuriddîn Tâhir'in övgüsüyle ilgili beytinde, onun bulunduğu yeri Kâbe'ye benzetmektedir. “Onun hakîmi, şahın Kâbe kıymetindeki koridorunu görünce; secde ederek alnını, zemine koydu” (E.k.6-25). Ziyâ'uddîn Ekfiyü'l-Kifât Mevdûd Bin Ahmed El 'Usemî'nin övgüsüyle ilgili dile getirdiği kasidesinde Enverî, bu zatın haremini, Kâbe ve Harem-i Şerif'le karşılaştırmaktadır. “Eğer Harem-i Şerife, senin hürmet harem gibi heybetli hürmet edilseydi, Kâbe'nin içinde Lat ve Uzza'ya asla itibar edilip yer verilmezdi”(E.k.15-14). Kâdı Hamîdü'd-Dîn Belhî'nin methi ile ilgili beytinde Enverî, bu zatı arzuların Kâbe'si olarak vasıflandırmaktadır.

Tu Ka'be-i âmâlî vez kâfile-i şükr

Hercâ ki reved zikr-i tu gûyâ 'Arafâtest⁸⁰⁰⁰, (E.k.20-9)

Hâkân-ı A'zâm Sultan Sencer'i övdüğü kasidesinde onun mülkünü Kâbe'ye benzetmektedir. “Kader, mülkünün Kâbe'sinin haremini bina edince; aslan lebbeyk nidası çekti, ceylan ise yolda ihram aldı” (E.k.39-7).

⁸⁰⁰⁰ Sen, arzuların Ka'besisin. Her tarafa giden şükür kafilésisin. Senin zikrin Arafat'taki zikir gibidir.

b) Enverî'ye göre söz konusu ettiği kişi, yönünü Kâbe'den çevirince minberin de istikameti (kıblesi) değişir. Şehzâde 'Îmâdu'd-Dîn'in methi hakkındaki beytinde Enverî, Kâbe ile minberin yönünün aynı tarafta bulunması gerektiğini ifade etmektedir.

Ez Ka'be çu beguzerî nebâşed
Çün sodde'et kible-i du'a râ⁸⁰⁰¹, (E.k.2-38)

c) Övülen zatı, milletlerin ve mülkün arzularının Kâbesi şeklinde tanımlamaktadır. Kâdî Hamîdü'd-Dîn Belhî'yi övdüğü beytinde bu zatı; arzuların Kâbesi ve her tarafa giden şükür kafiləsi şeklinde tarif ediyor.

Tu Ka'be-i âmâlî vez kâfile-i şükr
Hercâ ki reved zıkr-i tu gûyâ 'Arafâtest⁸⁰⁰², (E.k.20-9)

Adil Hükümdar, 'Îmâdu'd-Dîn Fîrûzşâh'ı övdüğü beytinde; onun adaleti sayesinde, Kâbe'nin güvende olduğunu belirtmektedir. “Ey adaleti sayesinde, dünyanın harîminin (kutsal mekânının, Kâbe'nin) emniyette olduğu zat! Sen daima mutlu ol” (E.k.174-32).

d) Kâbe, safâ ve Mina'yı vesile kılarak dua etmektedir. Sadr-ı Sa'îd Hâce Sa'deddîn Es'ad'la ilgili kasidesinde; Kâbe, Minâ ve Hacerü'l-Esved adına dua etmektedir.

Be hakk-ı Ka'be vü Safâ vü Minâ
Hakk-ı ân rûkn-keş-i lakab-ı Hacerest⁸⁰⁰³ (E.k.26-37)

e) Methettiği şahsın dergâhını, sarayını ve ona ait devlet kapısını, etrafı tavaf edilen Kâbe şeklinde tasvir etmektedir. Ebu'l-Feth Nâsıru'd-Dîn Tâhîr'in methi hakkında kaleme almış olduğu kasidesinde Enverî; onun sarayını, dergâhını ve meclisini, mukaddes mekânlarla özdeşleştirmektedir. “Sarayın Kâbe, dergâhın, hacıların bulunduğu Harem olsun. Meclisin cennet, kadehin Kevser, sâkin ise hûrî olsun” (E.k.41-39). Enverî, müstemilatını methettiği bir köşkün haremde, Kâbe'nin ileri gelenlerinin bulunduğunu ifade etmektedir. “Emniyet açısından, onun haremde Kâbe'nin ileri gelenleri bulunmaktadır. Onun sağlam temelinde, Tûr dağının sebatı olsun. (Tûr dağı gibi dayanıklı, sağlam temele sahip bulunsun)” (E.k.42-2).

⁸⁰⁰¹ Sen Ka'be istikametinden sapınca minberin, du'a ettiğin kible doğrultusunda olmaz.

⁸⁰⁰² Sen, arzuların Ka'besisin. Her tarafa giden şükür kafilésisin. Senin zikrin Arafat'taki zikir gibidir.

⁸⁰⁰³ Kâbe, safâ ve Mina hakkı için. Hacer lakabını koyanın hakkı hürmetine.

(B)

Nef'î, Enverî gibi methettiği şahsın dergâhını, sarayını ve ona ait devlet kapısını, tavaf edilen Kâbe şeklinde ifade ediyor. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde, onun dergâhını Kâbe'ye benzetmektedir (N.k.22-34). Veziriazam Hüsrev Paşa için kaleme aldığı kasidesinde onun dergâhının kapısını, gönül ehlinin Kâbe'si diye tavsif ediyor (N.k.41-28), (N.k.42-11). Veziriazam Bayram Paşa'yı övdüğü manzumesinde Nef'î, onun makam ve derganını, Kâbe ve Kürsi ile aynı değerde görüyor (N.k.45-2), (N.k.47-12). Nef'î'nin, Enverî gibi dile getirdiği konulardan birisi de; methettiği şahsın yaşadığı diyarı Kâbe olarak taktim etmesidir. Veziriazam Muhammed Paşa'nın kasrını anlattığı kasidesinde, onun zeminini yüce Kâbe'ye benzetiyor (N.k.35-2). Veziriazam İlyas Paşa'yı övdüğü beytinde onun diyarını, Kâbe gibi değerlendiriyor (N.k.48-46). Yine enverî gibi övdüğü zatı, milletlerin ve mülkün Kible'si; ümmetlerin erkânının Kâbe'si şeklinde tanımlamaktadır. Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi ele aldığı manzumesinde; halkın, birçok bakımdan yöneldiği şahsiyet olduğu için onu mecazen; ümmetin Kible'si ve milletin Kâbe'si şeklinde vasıflandırmaktadır (N.k.52-20). Aynı zatın köşkünü tasvir ederken, halkın manevi ihtiyaçlarının halledildiği bir merkez olduğundan dolayı, onun bulunduğu yeri de Kâbe'ye benzetmektedir. (N.k.53-26).

(F)

Kâbe kavramıyla ilgili, Nef'î'nin, Enverî'den farklı konular dile getirmiş olduğu manzumeler de vardır. Nef'î, öncelikle marifeti, Kâbe şeklinde değerlendirmektedir. Nef'î, naat bölümünde dile getirdiği beytinde; sözün güzelliğini anlatırken, marifeti Kâbe olarak anlamlandırmaktadır (N.k.2-4). Ayrıca Kâbe'nin bulunduğu alanı, cennetten bir köşe olarak nitelendirmektedir. Sultan Ahmed Han'ı söz konusu ettiği kasidesinde, onun sarayını, zemini cennet olan yüce Kâbe'ye benzetmektedir (N.k.7-2)? Bundan başka övdüğü şahsın ismetini de Kâbe olarak nitelendirmektedir. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü manzumesinde Nef'î; Allah'ın nurunu, onun ismet Kâbe'si için, haremın mumu şeklinde anlamlandırmaktadır (N.k.8-30). Veziriazam Nasuh Paşa'ya yazdığı Temmûziye adlı beytinde onun himmetinin haremına, feleğin devrinin kapı olduğunu; ismetinin Kâbe'sine ise meleğin kanadının perde olduğunu söylüyor (N.k.32-30). Son olarak Ka'im-Makâm Muhammed Paşa'yı övdüğü kasidesinde, Nef'î, Hicaz'ın Kâbe ile şereflediği gibi, onun nazmının beyti ile de, şiirlerin zeminin şeref bulduğunu ifade etmektedir (N.k.57-11).

Kâfir

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde kâfir kavramıyla ilgili altı beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Nef'î, söz konusu kavramı dört değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, kâfir kavramıyla, gayr-i Müslim ülkeleri ve milletleri kastetmektedir. Sultan Osman Han'ın Cülusu münasebetiyle kaleme aldığı kasidesinde Nef'î, Sultan Osman'ın devleti büyültmeye başladığında hem Türkistân'ı hem de kafiristânı fethedebileceğini söylüyor (N.k.12-19). Onun savaştaki kahramanlıklarını şöyle tasvir etmektedir: “Onun her bir alayı kasırğa gibidir. Kâfirin askerinin, onun önünde çalı çırpının savrulup yok olması gibi kaçmasına şaşmamak lazımdır (N.k.15-15). Aynı padişahın cihadından bahsederken kâfire, Hz. Haydar'ın, kolu kanadı nasıl budadığını gösterdiğini ifade ediyor.

Ser-firâz etdin livâ'ü'l-hamd-i dîn-i Ahmedî

Kâfire gösterdin el-hakk dest-bürd-i Haydârı, (N.k.15-3)

b) Hasûd kişiyi, mutlak kâfir olarak vasfetmektedir. Sultan Osman Han'ı övdüğü kasidesinde şöyle demektedir: “Bir kimse Beyâzîd-i Bistâmî gibi zâhid ve takva bile olsa, hakikatte hasûda, mutlak kâfir denir”.

Hasûda kâfir-i mutlak denir hakikatde

Olursa zühd ile ger Beyâzîd-i Bistâmî, (N.k.22-46)

c) İsyankâr ve irtidat ehli olan topluluğu da; İfrit'in zümresine bağlı kâfirler olarak vasıflandırmaktadır. Sultan Murad Han'la ilgili övgüsünü dile getirdiği kasidesinde, isyankâr eşkıyaları da kâfir olarak vasfetmektedir.

Bir de ol ifrît-i küfr-endiş-i kâfir-kîş kim

Ana mensûb idi hep erbâb-ı bağı ü irtidâd, (N.k.26-36)

d) Kur'an'a nazîre diyen kişiyi; katli gerekli olan, dinsiz kâfir şeklinde nitelendirmektedir. Veziriazam İlyas Paşa'ya yazdığı kasidesinde; Kur'an'a nazîre diyen şahsı, kâfir olarak tanıtmakta ve katledilmesi gerektiğini söylemektedir.

Nazîre diyen Kur'an'a niçün katl olamaz ol bî-dîn

O gûne kâfirin katli niçün muhtâc-ı fetvâdır, (N.k.48-66)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde kâfir kavramıyla ilgili on beş beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nefî'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Enverî, söz konusu kavramı altı değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enverî, yalan söylemeyi ve aldatmayı, kâfirlikle özdeşleştiriyor. Sâhib-i Nâsiru'd-Dîn'in efendisinin methi ve onun makamını maksadıyla kaleme aldığı kasidesinde Enverî, hakikatin hilafına konuşan ve başkalarını aldatan bir kişinin kâfir olabileceğini iddia etmektedir. “Seninle ilgili söylediklerim eğer doğru değilse, netice itibariyle her şeyin kâfiri olmuş olurum” (E.k.25-7). Nâsiru'l-Mille Veddîn Ebu'l-Feth Tâhir'in arkadaşını methettiği kasidesinde aldatan bir kişiyi, kâfir şeklinde vasıflandırmaktadır. “Eğer olmazsa (dediklerimi yapmazsan); yarın benim elim, senin eteğinde olacak ve şöyle diyeceğim: “Ey Müslümanlar! Bu kâfirden şikâyetçiyim”(E.k.91-16). Enverî'nin Kubbetü'l-İslâm Belh'in hicvedilmemesiyle ilgili söylemiş olduğu Yemin-nâme ve Belh'in ileri gelenlerini övdüğü beytinde Enverî, yeminini bozarsa kendisinin kâfir olacağını ifade etmektedir. “Bu yeminde eğer tevil ve değiştirme yaptıysam kâfirim. Benim gibi birisinden şüphelenmek, kâfirliktir” (E.k.187-81).

b) Enverî, Kâfir kavramıyla, gayr-i Müslim ülkeleri ve milletleri kasdetmektedir. Ebu'l-Hasan Mevdü'd-Dîn 'Alî 'İmrânî'nin methi ile ilgili dile getirdiği manzumesinde zulüm yapan şahsı, kâfir olarak nitelendirmektedir. “Kâfir, her akşam iftarda, onun sofrasındadır. Ancak bu iki katı yüreklinin zulmünden dolayı küfre düştü” (E.k.52-33). Horasan halkının dilinden, Sûltan Sencer'in evlatlığı olan, Semerkand hakanı Rükneddîn Kılıç Tamgaçhân'a yazdığı mektupta, Müslüman'ın zulüm noktasında kâfirin yaptığının yüzde birini bile yapmadığını söylüyor.

Ber Müselmânân zân nev' konend istihfâf

Ki Müselmân ne-koned sed yek ez ân bâ kâfir⁸⁰⁰⁴, (E.k.81-25)

Bağdat'ın vasfı ve Emirlerin Meliki Kutbu'd-Dîn Mevdûd Şâh'ın methi ile alakalı manzumesinde Enverî, bu zatın mızrağının, daima kâfirin kalbinde bulunduğunu ifade ediyor. “Kılıcının dili, daima düşmanın ağzındadır. Mızrağının ucu, sürekli kâfirin kalbindedir” (E.k.86-4). Adaletli Emir Ziyâ'üd-Dîn Mevdûd Ahmed-i 'Asemî'nin methi

⁸⁰⁰⁴ Müslüman; kâfirin yaptığının yüzde birini yapmadığından dolayı; Müslümanlara bu çeşit aşağılama yapıyorlar.

hakkında dile getirdiği kasidesinde, bir yanlış yüzünden kimseyi kâfir ilan etmemek gerektiğini dile getiriyor.

Be hükm-i şer‘eş kâfir me-dân be yek zillet

Zı rûy-i ‘afveş tâğî me-hân be yek tuğyân⁸⁰⁰⁵, (E.k.139-52)

c) Enverî, zulüm karşısında sessiz olmayı küfrân-i nimet, sessiz olanı da kâfir olarak nitelendiriyor. Nâsîru’d-Dîn Nüsret’ül-İslâm Ebü’l-Menâkıb’ın efendisini övdüğü beytinde Enverî, hakikati dile getirme hususunda hassas davranılması gerektiğini; zulüm karşısında susmayı tercih etmekle küfür arasında bir farkın bulunmadığını söylüyor. “Sessiz kalmak, küfrân-ı nimetse; bu anlamda ha sessiz kalmak ha kâfir olmak (fark etmez)” (E.k.87-43). Vezîr ‘Alâu’d-Dîn Bubuye’yi söz konusu ettiği kasidesinde bu zatın dergâhını mecazen kible olarak nitelendirmekte ve onun dergâhından yüz çevirdiği takdirde kâfirden farkının kalmayacağını ifade etmektedir. “Senin dergâhın, benim kiblemdir. Eğer onda küfrân (nankörlük) edersen; benim kâfirden ne farkım kalır”(E.k.88-73). Vezir, Celâlettîn Ömer’i dile getirdiği beytinde, kendisi gibi şairlerin susmasını, kâfirlikle özdeş bir hareket olarak değerlendiriyor. “Doğruluk iyidir (doğru söylemek, her zaman iyidir). İslam ülkesinin papağanlarına, bilirsin ki; senin varlığınla birlikte suskunluk, kâfir için ne ifade eder (senin gibi ulvi bir şahsiyet varken; bizim gibi şairlerin, doğruyu söylemeyip susması kimin işine yara)” (E.k.183-22)? Enverî’nin Kubbetü’l-İslâm Belh’in hicvedilmemesiyle ilgili söylemiş olduğu Yemin-Nâme ve Belh’in ileri gelenlerini övdüğü kasidesinde; iyiliğiyle kendisini mahcup eden bir kişiye karşı kendisini, nimetin kâfiri olarak nitelendiriyor.

Hayr-ı hîrem kerd sâhib-i töhmet ender hicv-i belh

Tâ hemî gûyend kâfir-i ni‘met âmed Enverî⁸⁰⁰⁶, (E.k.187-12)

d) Feleğin sitemlerini ve tüm zulümlerini, kâfirlik olarak nitelendiriyor. Enverî, Sadrazam Mecdü’d-Dîn Ebu’l-Hasan İmrânî, Semerkant’tan geri dönüp Sultan tarafından teşrif aldıktan sonra; düşmanlar ona iftiralar attılar. Enverî, bu iftiraları def etmek için yazdığı kasidesinde, bütün musibetlerin kaynağını, kâfirlik olarak nitelendirdiği, feleğin işlerine bağlamaktadır (E.k.140-7). Şiir ve şairin tenkidi, ilmin ve

⁸⁰⁰⁵ Şeriatın hükmünce; bir yanlış ile onu kâfir sanma. Affetmek esassen; bir taşkınlığı yüzünden onu, isyankâr sayma.

⁸⁰⁰⁶ Nimetin kâfiri Enverî geldi, desinler diye; Belh hicviyle ilgili, töhmet sahibi olan kişi, beni iyiliğine hayran bıraktı.

hikmetin fazileti hakkında kaleme aldığı kasidesinde Enverî, şairle kâfir arasında fark görmemektedir.

Men ne-yem der hüküm-i hîş ez kâfirîhây-i sipîhr
Ver-ne der inkâr-i men çi şâ'irî çi kâfirî⁸⁰⁰⁷, (E.k.181-16)

e) Enverî, hasûd kişiyi (zamaneyi), menfî özelliklerinden dolayı kâfir olarak vasıflandırmaktadır. Meclis ve En Büyük Melik, 'Îmâdü'd-Dîn Fîrûz Şâh'ın methi hakkında kaleme aldığı kasidesinde zamanenin davranışların kâfirlik olarak açıklamaktadır. “Zamane, bu çeşit kasıtlarla bana karşı merhametsizlik, sevgisizlik ve kâfirlikle öylesine eziyetler etti ki (E.k.185-50).

f) Hicvin bir çeşidini, küfür ve kâfirlikle denk tutmaktadır. Enverî'nin Kubbetü'l-İslâm Belh'in hicvedilmemesiyle ilgili söylemiş olduğu yemin-nâme ve Belh'in ileri gelenlerini övdüğü manzumesinde, adalete ve mantığa istinat etmeyen; sadece iftiraya, isnada ve ilzama dayanan hicvi, kâfirlikten bir bölüm olarak açıklamaktadır. “Onu demiyorum. Hatta dilime bile getirmemişim. Çünkü o tür hiciv, benim nezdimde kâfirlikten bir bölümdür” (E.k.187-50).

(B)

Nef'î, Enverî gibi kâfir kavramıyla, gayr-i Müslim ülkeleri ve milletleri kastetmektedir. Sultan Osman Han'ın Cülusu münasebetiyle kaleme aldığı kasidesinde Nef'î, Sultan Osman'ın devleti sınırlarını genişletmeye niyet ettiğinde, hem Türkistân'ı hem de kafiristânı (diyâr-ı küfrü) fethedebileceğini söylüyor (N.k.12-19). Onun savaştaki kahramanlıklarını tasvir ederken; birliklerinin, düşmanı çalı çırpı gibi, önüne katıp savurduğunu söylemektedir (N.k.15-15). Aynı padişahın cihadından bahsederken kâfire, Hz. Haydar'ın, kolu kanadı nasıl budadığını gösterdiğini ifade ediyor (N.k.15-3). Yine Enverî gibi Hasûd kişiyi, mutlak kâfir olarak vasfetmektedir. Sultan Osman Han'ı övdüğü kasidesinde; hasûd olan birisi, Beyâzid-i Bistâmî gibi zâhid olsa, hakikatte mutlak kâfir olur (N.k.22-46).

⁸⁰⁰⁷ Ben kendi hükmümde, feleğin kâfirlerinden değilim. Yoksa benim inkâr etmemde ha şair ha kâfir fark etmez.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Kâfir kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular da vardır. İsyankâr ve irtidat ehli olan topluluğu da; İfrit'in zümresine bağlı kâfirler olarak vasıflandırmaktadır. Sultan Murad Han'la ilgili övgüsünü dile getirdiği kasidesinde, terörist eşkıyaları kâfir diye vasfetmektedir (N.k.26-36). Ayrıca Kur'an'a nazîre diyen kişiyi; katli gerekli olan, dinsiz kâfir şeklinde nitelendirmektedir. Veziriazam İlyas Paşa'ya yazdığı kasidesinde; Kur'an'a nazire diyen şahsı, kâfir olarak tanıtmakta ve katledilmesi gerektiğini söylemektedir (N.k.48-66).

Kârûn

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Kârûn kavramıyla ilgili iki beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Nef'î, söz konusu kavramı iki değişik anlamda kullanmıştır.

a) Kârûn'u müflis ve isyankâr bir kişi olarak nitelendirmektedir. Nef'î, Veziriazam Halil Paşa'ya yazdığı kasidesinde; Kârûn'un devletinin kölesini bile; zenginliğe rağmen, müflis olarak nitelendiriyor. “ Kârûn'un devletinin sarayında bulunan müflis köle; Hâtem'in (Hâtem-i Tâ'î'nin), lütuf ve mürüvvetinin mahzeninin bekçisidir” (N.k.37-19).

b) Kârûn'un hazinelerini ve zenginliklerini dile getirmektedir. Şeyhülislam Azîz Efendi'nin sarayı ile ilgili kasidesinde; Kârû'nun hazineleri kadar imkânı olsa, mimarın onu, bu sarayın temeline harç olarak dökebileceğini söylemektedir.

Ederdi harc-ı esâsına sarf anı mi'mâr

Kifâyet eylese nakd-ı hazâin-i Kârûn, (N.k.58-7)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde İskender kavramıyla ilgili on beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Enverî, söz konusu kavramı dört değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enverî, bu kavramla, Kârûn'un hazinelerini ve zenginliklerini dile getirmektedir.

‘İmâdu’d-Dîn Fîrûz Şâh’ın methi hakkında dile getirdiği kasidesinde; mersiye okuyanları, onun cihadının kılıcının, bir nefeste Kârûn yapabileceğini söylemektedir.

Kârûn koned ender du nefes tığ-i cihâdet

Yek tâyife mîrâs-hor u mersiye-hân râ⁸⁰⁰⁸, (E.k.5-52)

Nâsîru’d-Dîn Tâhîr’in efendisinin methi ile ilgili manzumesinde; bu zatın, hazinesinden artan altınların, Kârûn’un mirasına ulaşabileceğini ifade etmektedir. “Senin hazinedârının mührü olmadan artan altın; Kârûn’un aşağılık mirasının parçası olsun” (E.k.48-12). Seyyid-i Ecel ‘İmâdü’d-Dîn Ebu’l-Fadl Tûrânî’yi övdüğü kasidesinde; Kârûn’un hazinesini kimseye vermeyeceğini söylemektedir. “Karun’un hapishanesi olmadığım sürece; Karun’un hazinesini kimseye verir miyim? Vermem” (E.k.135-16). Bu zatın düşmanı Kârûn gibi hazinelere sahip olsa bile mağlup olacağını dile getirmektedir. “Senin düşmanın, zamanenin birçok zırva ve hilesinden yararlanarak; sahipkıran gibi güç elde etse ve Kârûn gibi mala sahip olsa” (E.k.144-44). Mecdü’d-Dîn Ebu’l-Hasen ‘İmrânî’nin methi ile alakalı beytinde; onun azmi sayesinde Kârûn gibi nimet içinde bulunduğunu vurgulamaktadır. “Aferinler olsun; cömertlik, senden dolayı Karen gibi güçlenmektedir. Maşallah; istek (dilek, hırs), senden dolayı Kârûn gibi nimet içindedir. Veya (Sahip-kıran gibi kuvvet sahibi iken, sendeki cömertlik ne güzeldir! Kârûn gibi nimete malikken, sendeki bu fakirlik (ihtiyaç, kanaat) ne hoş)” (E.k.145-6)!

b) Kötü niyetli kişilerin, Kârûn gibi yere batırılacağını ifade etmektedir. Bununla, Kur’an’da; Kârûn’un, sarayı ve bütün hazineleriyle ve adamlarıyla birlikte yerin dibine batırıldığını anlatan ayetlere de telmihde bulunmaktadır. Mecdü’d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘İmrânî’yi dile getirdiği manzumesinde, kötü niyetli kişileri, Kârûn gibi yere batıra bileceğini ifade etmektedir. Kabul olunan dua gibi göğe yükselirse, (feleğin üzerine çıksa bile, sen onu yerin dibine batırırsın) kötü niyetli kişileri, Karun gibi yere batırırsın (E.k.11-12). Hanımların Sultanı, ‘İsmetü’d-Dîn Hz. Meryem’in methi ile ilgili beytinde, onun celalinin, tüm düşmanlarının Kârûn gibi yere batacağını söylemektedir.

Ber âstân-i celâleş be her kadem ki nehed

Hezâr düşmeneş ender zemîn çu Kârûn bâd⁸⁰⁰⁹, (E.k.46-5)

⁸⁰⁰⁸ Senin cihadının kılıcı, mirasyedi ve mersiye okuyan bir grubu iki nefeste Kârûn yapar.

⁸⁰⁰⁹ Binlerce düşmanı, onun celal (gazap) eşliğine her adım atışında, Kârûn gibi yere batsın.

c) Enverî, hazinedeki sikkenin ağzının bağlanmasıyla, Kârûn'un hazineleri arasında bağ kurmaktadır. Horasan Emiri, 'Îmâdu'd-Dîn Fîrûz Şâh'ın dile getirildiği kasidesinde şöyle demektedir: “Felek, sikkenin ağzını senin adınla bağlarsa, madeni para çeşitleri Karun'unakilere benzesin” (E.k.47-10).

d) Hırs sahibi olan kişileri, Kârûn'un zenginliği ve su-i akibetiyle özdeşleştirmektedir. Şiir ve şairin tenkidi, ilmin ve hikmetin fazileti hakkında dile getirdiği beytinde şöyle demektedir: “Atsız'ın hazinesi Kârûn hazinesi gibi idi. Eğer böyle olmasaydı, değersiz bir hırsızdan ne zaman alıcı (müşteri) olurdu ki” (E.k.181-27).

(B)

Nef'î, Enverî gibi söz konusu ettiği Kârûn'u, müflis ve isyankâr bir kişi olarak nitelendirmektedir. Nef'î, Veziriazam Halil Paşa'ya yazdığı kasidesinde; Kârûn'un devletinin kölesini bile; zenginliğe rağmen, müflis olarak nitelendiriyor (N.k.37-19). Ayrıca Kârûn'un hazinelerini ve zenginliklerini dile getirmektedir. Şeyhülislam Azîz Efendi'nin sarayı ile ilgili kasidesinde; Kârûn'un hazineleri kadar imkânı olsa, mimarın onu, bu sarayın temeline harç olarak dökebileceğini söylemektedir (N.k.58-7).

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Kârûn kavramıyla ilgili sadece iki beyit bulunduğundan dolayı yukarıda ifade edilen konuların dışında farklı konular tespit edilememiştir.

Kevser

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Kevser kavramıyla ilgili beş beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Nef'î, söz konusu kavramı üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, bir şairin herhangi birini övmek için yazdığı şiirin kaleminin mürekkebinin, Kevser'in kıskanacağını söylemektedir. Sultan Murad Han'ı methettiği kasidesinde, Nef'î, onun temiz meşrebini zikreden şairin kaleminin mürekkebinin Kevser'in bile kıskanacağını söylüyor (N.k.21-17).

b) Ayrıca Nef'î, nazımının zülaline Kevser'in dudağının susamış olduğunu ifade etmektedir. Veziriazam Nasuh Paşa'ya yazdığı kasidesinde, nazmına Kevser'in bile susamış olduğunu söylüyor.

Nihâl-i hâmemme dil-beste Sidre vü Tûbâ

Zülâl-i nazmıma leb-teşne Kevser ü tesnîm, (N.k.33-45)

Kâ'im-Makâm Muhammed Paşa'yı söz konusu ettiği kasidesinde Nef'î, güzel nazımının, Kevser suyu gibi olduğunu ifade ediyor. "Benim bu kasidem, manaların ebedî cennetidir. Onun nazm-ı pâki, Kevser suyu ve hurinin temiz düşüncesi ve güzelliğidir" (N.k.56-38).

c) Nef'î'ye göre övdüğü zatın güzel nitelikleri, tabiatın mahiyetini bile değiştirebilir.

Veziriazam Bayram Paşa'ya yazdığı kasidesinde, bu zatın meşrebinin; ejderhanın gerdanı gibi olan dünyayı, Kevser ırmağına döndürebileceğini iddia ediyor. "Paşa'nın meşrebinin neminin feyzi, dünyaya uğrasa; her yönüyle, ejderhanın boynu gibi kaba olan dünya, Kevserin musluğu gibi, hem zarif, hem de tatlı bir suya sahip olur " (N.k.45-12). Nef'î'ye mahlasını veren, Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde, onun yumuşak ruhunu mucizeye benzetiyor. Nef'î'ye göre Gelibolulu Ali'nin merhametinin gölgesi, Mısır toprağına ve Nil nehrine düşse; Mısır'ın toprağını miske, Nil'in suyunu ise Kevsere çevirir.

Düşdü hâk-i Mısır u âb-ı Nile zıll-i re'fetin

Âbı Kevser oldu anın hâki güyâ müşk-i nâb, (N.k.61-7)

Enverî: Enver'î'nin kasidelerinde Kevser kavramıyla ilgili on altı beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Enverî, söz konusu kavramı beş değişik anlamda kullanmıştır.

a) Kevser havuzunu, şarap ve kadehle ilişkilendirerek onu, cennetle özdeşleştirmektedir. Övülen zatın imârâtının vasfı hakkında dile getirdiği manzumesinde Enverî, övdüğü malikânenin müştemilatını, Kevser havuzu ve cennete benzetmektedir. "Veya Kevser havuzu; altın kadeh ve üzüm suyu gibi olan, cennet midir" (E.k.28-3). Emîr Nâsîru'd-Dîn Kutluğ şâh'ın methedildiği kasidesinde, onun meclisini cennete, şarabı da Kevsere benzetiyor. "Ey saki, kalk içki getir. Hurinin yanağı kıskançlıktan gül gibi oldu. Bostan; cennet, mey; Kevser, çınar ağacı ise tuba ağacı (gibi) dir" (E.k.74-5). Bağdat'ın vasfı ve Emirlerin Meliki Kutbu'd-Dîn Mevdûd Şâh'ın methi hakkında yazmış olduğu

beytinde; Sabah rüzgârının, Bağdat'ın suyuna, Kevser ırmağının tadını koymuş olduğunu ifade ediyor. “Saba rüzgârı; toprağına Cennet ağacının (Tûbâ) zinde ve tazeliğini karıştırmış. Hava, Kevser'in tatlılığını suyuna koymuş” (E.k.85-4). En Büyük Melik, ‘Îmâdü’-d-Dîn Fîrûz Şâh’ın ve meclisinin methi hakkında dile getirdiği kasidesinde, onun arsasını cennete, badesini ise Kevser’e benzetiyor.

Cennetest ân ‘arsa ger bî-va‘de yâbî cennetî

Kevserest ân bâde ger mestî fezzâyed kevserî⁸⁰¹⁰, (E.k.185-6)

Enverî'nin Kubbetü'l-İslâm Belh'in hicvedilmemesiyle ilgili söylemiş olduğu yemin-nâme ve Belh'in ileri gelenlerini övdüğü beytinde; onun Kevser'i kazanma ümidinin, dünyaya ait bir mesele olduğunu söylüyor. “İyilik umudunu dünyadan beklersin. Böylece bana gelir sanırsın. İşte Kevseri ve geçmiş utancı ümit etmek te böyledir (daha önce işlediğin bir suçun utancından kurtulma ümidi de böyledir)” (E.k.187-7). Nâsîru’-d-Dîn Ebu’l-Feth Tâhîr’i methettiği kasidesinde bu zatın makamının atlarını, cennette Kevser ve Tensim ırmaklarının arasına bağlamış olduğunu ifade etmektedir. “Hizmetçileri; onun makamının atlarını, cennette Kevser ve Tensim ırmaklarının arasına bağlamışlar” (E.k.82-14).

b) Övdüğü zatın bahtının, Kevser'in kurnasındaki nimet olduğunu söylüyor.

Âdil Hakan, Ebu’l-Muzaffer ‘Îmâdü’-d-Dîn Pîrûz Şâh’ın methi hakkında yazdığı kasidesinde Enverî, onun bahtının kadehinin Kevser ırmağının kurnasında bulunduğunu söylüyor. “Eğer hasmın, yeryüzünün nimetini senin kapından götürürse o nimeti öp, çünkü Kevser'in dudağında olan (çenetteki Kevser ırmağının kurnasında bulunan bahtının kadehi) senin bahtının kadehini kırdı” (E.k.37-31).

c) Enverî'ye göre övdüğü zat ihsan meclisine gelince Kevser, oradan ayrılır.

Ayrıca onun lütfunun esintisi, cehennemi bile zezem suyuna çevirir. Adil hükümdar Yûsuf'un methi hakkında dile getirdiği kasidesinde, onun meclisini, cennete benzetmektedir. Bu zat meclise gelince, Kevser'in meclisi terk ettiğini ifade etmektedir. “Senin Firdevs meclisine Kevser girdi. Sen süreki meclise gelince o, kapıdan çıktı. (Sen meclise gelince sürekli ihsanda bulunduğundan, Kevser de böylece çıkmış oluyor)” (E.k.40-20). Ebu’l-Feth Nâsîru’-d-Dîn Tâhîr’i övdüğü manzumesinde, onun meclisini

⁸⁰¹⁰ Eğer davetsiz bir cennet talep ediyorsan, o arsa cennettir. Eğer cennetin sarhoşluğunu artırıyorsan, o bade Kevserdir.

cennete, kadehini de Kevser'e benzetiyor. "Sarayın Kâbe, dergâhın, hacıların bulunduğu Harem olsun. Meclisin cennet, kadehin Kevser ve sâkin de hûrî olsun" (E.k.41-39). Enverî'nin efendisinden (Sultandan) teşrif ricası ile ilgili beytinde, onun lütfuna ait esintinin, cehennemi Zemzem ve Kevser'e çevirdiğini söylemektedir.

Ver nesîm-i lutf-i tu ber şu'le-i dûzah vezed

Delv-i Çerh ez dûzah âb-ı Zemzem ü Kevser keşed⁸⁰¹¹, (E.k.60-3)

Mîrâb-ı Merv (Merv'in Su emiri), Sâhib-i Sa'îd, Sadru'd-Dîn Nizâmu'l-Mülk'ü methettiği kasidesinde, onun lütfunun esintisi, kor ateşe uğradığında, onun alevlerini Kevser'e dönüştürdüğünü ifade etmektedir. (E.k.84-41). Vezîr 'Alâu'd-Dîn Bubuye'nin methi hakkında dile getirdiği manzumesinde; onun, dilediğinde lütfuyla cehennem dumanından, Kevser suyu çıkardığını söylemektedir. "Sen öyle birisin ki; Eğer istesen, lütfunla Cehennem dumanından, Kevser suyu çıkarırsın" (E.k.88-57). İmâdü'd-Dîn Pîrûzşâh ve Hoca Celâlü'l-Vüzerâ'yı övdüğü beytinde, onun dizginine ait lütfun, cehennemi Kevser'e döndürdüğünü söylemektedir. "Dizgininin hafif lütfu; cehennemi Kevser'e dönüştürür. Üzenginin ağır kahrı; Zemzem'i cehenneme çevirir" (E.k.131-12).

d) Övdüğü zatın göletinin olduğu bir yerde, Kevser'in hatıra bile getirilemeyeceğini ifade etmektedir. Enverî, Efendisi Nâsirü'd-Dîn'e teşekkür mahiyetine dile getirdiği kasidesinde; onun göletinin olduğu yerde, Kevser'e bile ilgi duymadığını ifade etmektedir. "Senin göletinin olduğu yerde, Kevser'e meyletmem. Senin bahçenin bulunduğu yerde, gülistanı hatıra bile getirmem" (E.k.134-4). Sultan Sencer'le ilgili kasidesinde; mahşer günü, korkusuzca ahireti taleb edenlerin, onun meclisinin civarında, Tûbâ ağacını ve Kevseri bulmuş olduklarını söylemektedir (E.k.169-4).

e) Enverî, dile getirdiği manzumelerdeki sözünün parlaklığının, lütuf açısından, Kevser ve Tesnim'in şan ve itibarını ortadan kaldırdığını iddia ediyor.

Bozorgvârâ bâ ânki âb-ı gofte-i men

Zı lütf mî be-burd âb-ı Kevser ü Tesnîm^{8012, 8013}, (E.k.138-32)

⁸⁰¹¹ Senin lütfunun esintisi eğer Cehennemden alevinin üzerinde eserse; Feleğin kovası, Cehennemden Zemzem ve Kevser suyu çeker durur.

⁸⁰¹² Cennette bulunan bir pınarın adı.

⁸⁰¹³ Ey büyük insan! Nitekim benim sözümün parlaklığı, lütuf açısından, Kevser ve Tesnim'in şan ve itibarını kaybettirir.

Şairin övgü için yazdığı kaleminin mürekkebinin, Kevser'in kıskanacağını söylemektedir. Övdüğü zatın merhametinin toprağı, Mısır ve Nil nehrine düşünce, Nil'in suyunu, Kevser'e çevirdiğini ifade etmektedir.

(B)

Enverî gibi Nef'î, Sultan Murad Han'ı methettiği kasidesinde; onun temiz meşrebini dile getirdiği manzumelerdeki sözünün parlaklığının, lütuf açısından, Kevser ve Tesnim'in şan ve itibarını ortadan kaldırdığını söylemektedir. Nef'î, buna ilaveten, kaleminin mürekkebinin, Kevser'in kıskanacağını da ifade etmektedir (N.k.21-17). Kâ'im-Makâm Muhammed Paşa'yı söz konusu ettiği kasidesinde Nef'î, güzel nazmının, Kevser suyu gibi olduğunu söylüyor (N.k.56-38). Övdüğü zatın merhametinin gölgesi, Mısır'a ve Nil nehrine düşünce, Nil'in suyunu, Kevser'e çevirdiğini ifade etmektedir. Veziriazam Bayram Paşa'ya yazdığı kasidesinde, bu zatın meşrebinin; ejderhanın gerdanı gibi olan dünyayı, Kevser'e çevirebileceğini iddia ediyor (N.k.45-12). Nef'î'ye mahlasını veren, Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde, onun yumuşak ruhunun gölgesini mucizeye benzetiyor ve bu mucizenin, Nil'in suyunu Kevser'e çevirdiğini ifade ediyor (N.k.61-7).

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Kevser kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği manzumesinde; kendini överken Kevser'le ilgili farklı bir unsur kullanmaktadır. Nitekim Veziriazam Nasuh Paşa'ya yazmış olduğu kasidesinde Nef'î, nazmının zülâline, Kevser'in dudağının susamış olduğunu söylemektedir (N.k.33-45).

Kisrâ (Nûşirevân), (Arapça karşılığı: (Hüsrev)

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Kisrâ (Nûşirevân)'la ilgili herhangi bir manzumeye rastlamayınca, mukayeseyle ilgili bir şey söyleme imkânı bulunmamaktadır.

Enverî: Kisrâ kavramı, edebiyatımızda aynı kişiyi ifade eden, üç isim şeklinde zikredilmektedir. Bunlar; Kisra, Nûşirevân (Enûşirvân) ve Hüsrev'dir. Bunlardan Hüsrev, Kisrâ ve Nûşirevân'ın Arapça karşılığıdır. Enverî, hüsrev kelimesini belli bir hükümdar olarak değil, methettiği şahsın unvan ve sıfatı şeklinde ifade etmiştir. Enverî'nin hüsrev kavramını zikrettiği beyitlerin sayısı, ele alınıp birebir incelenmeyecek kadar fazladır. Çünkü övdüğü devlet adamların neredeyse hepsi hakkında bu unvanı kullanmıştır. Enverî, Kisra kavramını Nûşirevân kavramından ayrı olarak öncelikle güç,

kuvvet ve kudret sahibi cihan hükümdarı olarak vasfetmektedir. Öyle ki onu, Hz.Süleyman ve İskender gibi cihan hükümdarları arasında zikretmektedir (E.k.1-20), (E.k.33-36). Bundan başka Zenginliği, tacı ve tahtı dillere destan, kudretli bir hükümdar şeklinde ifade eder (E.k.141-6). Kısra'yı sarayının muazzam sütunlarıyla sembolleştirir (E.k.163-18).

Ez âsmâne-i eyvân-i Kistrâ ender mülk
Turâ refî‘terest âstâne-i dergâh,⁸⁰¹⁴ (E.k.164-17)

Nûşirevân unvanını ise daha çok adaleti dile getirmek istediğinde kullanmaktadır. Çünkü Nûşirevân kelimesi, tüm İslam edebiyatında adaletin sembolü olarak kullanıla gelmiştir. Enverî, adaletle ilgili beyitlerinde azda olsa, Kistrâ unvanını da kullanmaktadır (E.k.85-75), (E.k.81-13), (E.k.139-32), (E.k.186-6).

Billâh er bâ ser-i insâ şevî
Nâyib-i ‘adl-i tu Nûşirevânest,⁸⁰¹⁵ (E.k.33-36)

Söz konusu kavramın Nef’î’nin kasidelerinde bulunmaması dikkat çekicidir. Bu durum ister istemez aklımıza Nef’î’nin yaşadığı dönemin, özellikle Sultan Dördüncü Murat’ın, yönetimdeki otoritesiyle bir ilişkisinin bulunup bulunmadığını getirmektedir. Bundan başka Nef’î, Türk hükümdarlarının karşısında, İran’ın mitoloji kahramanlarına belki fazla yer vermemiş ola bilir.

Kur’ân

Nef’î: Nef’î’nin kasidelerinde Kur’ân kavramıyla ilgili üç beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla alakalı beyit sayısı, Enverî’nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Nef’î, söz konusu kavramı üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef’î, Sultan Ahmed Han’ı methettiği kasidesinde; gönlün, ilahi sanatın kâinatta ortaya koyduğu nushalara baktığı takdirde onda Kur’ân’ın sırlarını bulabileceğini ifade ediyor.

Yâ sevâd-ı nüsha-i sun’-ı İlâhîdir ki dil
Dikkat etse anda sırr-ı âyet-i Kur’ân bulur, (N.k.9-3)

⁸⁰¹⁴ Ülkede, senin dergâhının kapısı; Kısra’nın semavî yüceliğe sahip eyvanının takından (sütunlarından, kapısından), daha yüksektir.

⁸⁰¹⁵ Allah’a yemin olsun ki eğer insafılı olursa, Nûşirevân, senin adalet nâibin olur.

b) Sultan Osman Han'ın cülusu münasebetiyle dile getirdiği beytinde; Kur'an tefsiri olarak, kendi sanat yeteneğinin kâfi olduğunu ifade etmektedir.

Sözüm şâhid yeter isbât-ı isti'dâd için bana

Ne lâzım dâm-ı tezvîr eylemek tefsîr-i Kur'an'ı, (N.k.12-44)

c) Veziriazam merhum İlyas Paşa'yı övdüğü kasidesinde; Kur'an'a nazire diyen kişinin, kayıtsız şartsız öldürülmesi gerektiğini söylemektedir.

Nazîre diye Kur'an'a niçün katl olamaz ol bî-dîn

O gûne kâfirin katli niçün muhtâc-ı fetvâdır, (N.k.48-66)

d) Şeyhülislam Esad Efendi'yi övdüğü kasidesinde; onun sözünün güzelliğini inciye benzeterek; onun inci gibi lafızlarının ümmülkitab olan Kur'an'ın boynuna gerdanlık ve kulağına küpe gibi olduğunu ifade ediyor.

Sensin ol deryâ-yı bîpâyân-ı dâniş ki olur

Dürr-i lafzın zîb-i gûş u gerdan-i ümmülkitâb (N.k.55-199)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Kur'an kavramıyla ilgili beş beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nefî'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Enverî, söz konusu kavramı beş değişik anlamda kullanmıştır.

a) Övülen şahsın fermanının özünü, surelerin nefesi olarak değerlendirmektedir. Rebî'in konağını vasfı ve Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan 'İmrânî'nin methi ile ilgili kasidesinde; fermanının özünü, surelerin nefesi şeklinde ifade ediyor. "Fermanının özü, surelerin nefesidir. Kur'an'daki surelerin nefesi değildir" (E.k.33-29).

b) Söz konusu ettiği kişinin işlerini, ilahi bir nazım olan, kusursuz Kur'an'a benzetiyor. 'Alâuddîn'nin methi hakkında dile getirdiği kasidesinde Enverî, onun işlerinin, Kur'an gibi kusursuz olmasını diliyor. "Senin bütün işlerin, kusursuz nazmına cihanın saygı gösterdiği, mübarek Kur'anın nazmı gibi olsun" (E.k.45-23).

c) Övülen zatın, Kur'an tezhibine katkı sağladığını ifade etmektedir. Enverî, Celâlü'd-Dîn Ahmed Bin Muhlis'in Efendisinin methi hakkında dile getirdiği manzumesinde, onun, Kur'an'ı tezhib ettiğini söylüyor. "Kur'an-ı Kerîm, gökten ilk

nüzul edildiğinden (indirildiğinden) itibaren tamam oldu. Mushaf'ın, tezhip ile tamamlandığını söyleyen kimdir" (E.k.125-10).

d) Allah'ın şeriatinin, değişmezliği ve Kur'an'daki hükümlerin sağlamlığına vurgu yapmaktadır. Sadrazam Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan İmrânî, Semerkant'tan geri dönüp Sultan tarafından teşrif aldıktan sonra, düşmanlar ona iftiralar attılar. Enverî, bu iftiraları def etmek için söylediği kaside, Kur'an'ın değişmez hükümlerinden bahsediyor. "Allah'ın şeriatından her bir hükmün sağlamlığına, Kur'an'ın değişmez hükmünden, her bir harfin değişmesine..." (E.k.140-30).

e) Övdüğü zatın, güzel ve açık konuşmasının tamamını, Kur'an'dan almış olduğunu belirtmektedir. Sultan Sencer'in (Enârallâhü Bürhânehu: Allah, Onların Burhanlarını ve Hüccetlerini Kendilerine Öğretsin) meth-i kakında yazdığı beytinde; Sultan'ın, güzel konuşma tekniğini Kur'an'dan öğrenmiş olduğunu ifade ediyor.

Zı Kur'an rubûde kemâl-i fesâhet

Vez İncil hatt-ı mu'ammâ girifte⁸⁰¹⁶, (E.k.173-24)

(B)

Nef'î, Sultan Osman Han'ın cülusu münasebetiyle yazdığı beytinde, Enverî gibi; ilahi nazım olan kusursuz, Kur'an'a vurgu yapıyor ve delil getirme hususunda; Kur'an'ı tefsir için, kendi sanat yeteneğinin kâfi olduğunu ifade ediyor. Nitekim ona göre Kur'an tefsirini, tezvir tuzağına düşürmemek lazımdır (N.k.12-44). Ayrıca Veziriazam merhum İlyas Paşa'yı övdüğü kasidesinde; Kur'an'a nazire diyen kişinin, kayıtsız şartsız öldürülmesi gerektiğini söylemektedir. Çünkü Allah'ın şeriatı değişmez ve Kur'an'daki hükümler de, kusursuz ölçüde sağlamdır (N.k.48-66).

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Kur'an kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nef'î, Sultan Ahmed Han'ı methettiği kasidesinde; gönlün, ilahi sanatın kâinatta ortaya koyduğu nushalara bakması halinde, onda Kur'an'ın sırrını bulabileceğini söylüyor (N.k.9-3). Ayrıca Enverî'nin de bu mevzuların dışında dile

⁸⁰¹⁶ Güzel ve açık konuşmanın tamamını (fesahatin kemalini), Kur'an'dan almış (çalmış). İncil'den gizli yazıyı (şifreli yazıyı) almış.

getirdiği örnekler de vardır. Ancak Nef'î'yi, Enverî'nin sanatına göre değerlendirdiğimizden dolayı, bu kısımda, onlara yer verilmemiştir.

La'l (Yakut)

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde la'l kavramıyla ilgili dört beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Nef'î, söz konusu kavramı dört değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, övdüğü şahısların mührünü, renginden dolayı yakuta benzetmektedir. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde; Cem'in mührünün zamanedeki utancını, yakuta benzetiyor.

La'li ki reşk-i hâtem-i Cemdir zamânade

Hükm-i nigîn-i pâdişeh-i ins ü cân verir, (N.k.5-23)

b) Nef'î'ye göre takdir edilen şahısların iltifatlarının feyzi, yakut madeni gibi insanı güzelleştirmiştir. Şeyhülislam Es'ad Efendi'yi methettiği manzumesinde; bu zatın iltifatının feyzi, Nef'î'nin tabiatını, yakutun madeni gibi saf, berrak ve renkli yapmıştır (N.k.55-34).

c) Nef'î, şaraba benzettiği tatlı sözlerinin, yakut gibi renkli ve kıymetli olduğunu ifade ediyor. Kâ'im-Makâm Muhammed Paşa'yı söz konusu ettiği kasidesinde; insana neşe veren ve şarap kadehine benzeyen tatlı sözlerinin, renkli manalar için, zarif putların yakutları gibi olduğunu söylüyor (N.k.56-25).

d) Övdüğü şahsın dudaklarını, kırmızı şaraba benzeyen yakut şeklinde vafediyor. Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde şöyle diyor: Gerdanın, gümüş sürahi gibi zarif; dudakların, şarap kadehi renginde, yakut gibi kızıl olduğu güzellik meclisine gönül girince yumuşamaması mümkün müdür?

Dil nice nerm olmasın girdikçe bezm-i hüsnüne

Gerdenin simîn sürâhî leblerin la'lîn şarâb, (N.k.61-27)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde la'l kavramıyla ilgili on dokuz beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Enverî, söz konusu kavramı altı değişik anlamda kullanmıştır.

a) Düşmanların kanlarını ve bedenlerine saplanan kanlı ok temresini, yakuta benzetiyor. Enverî, ‘Îmâdu’-d-Dîn Fîrûz Şâh’ın methi hakkında dile getirdiği kasidesinde; neyi, mızrağa ve mızrağın ucundaki temreyi de yakuta benzetiyor. “Ney, bahar mevsiminin öyle bir mızrağıdır ki, savaş esnasında şahın düşmanlarının kalbinin kanından kırmızı yakut gibi bir ok temresi yapmıştır” (E.k.5-18). Ayrıca Enverî, düşmanların kanını da yakuta benzetiyor. “Yakut gibi kıpkızıl kanlar içerisinde bulunan fasidin kalbi, onun hafakanlarını, senin kahrının kilitlediği kadar hiçbir zaman sıkıntı çekmedi” (E.k.5-33). Mızrağın, savaş meydanını kızıl kana boyamasını laleye, dolayısıyla yakuta benzetiyor. “Mızrak başının yansıması (parlaması) ve küçük mızrağın ortalığı kızıl kana boyamasından dolayı, savaş meydanı, lale bahçesini andırıyordu” (E.k.5-44). Âdil Hakan, Ebu’l-Muzaffer ‘Îmâdu’-d-Dîn Pîrûz Şâh’ı övdüğü beytinde Enverî, bu zatın savaşçılığını övmek için şöyle diyor: “Hançerin kabzasındaki mücevher, sözünün kanında (sen kandan bahsedince), yakut gibi kırmızı oldu. Havanın oyunu (rüzgârın, esinti şeklindeki hareketleri), âzer tanrısının serap üzerindeki ateş korunu bozdu” (E.k.37-40). Emîr Nasîrî’-d-Dîn Tâcu’l-Mülûk Ebu’l-Fevâris’i zikrettiği beytinde; bu zatın maiyetinin, savaş esnasında lale bahçesi gibi olduğunu ifade ediyor (lale kelimesinin Farsça yazılışı, la’l şeklindedir). “Kızıl bayrakların yandığı (ışık saçarak dalgalandığı) savaş günü, senin maiyetin; lale bahçesi şeklini aldı” (E.k.38-23). Vezir, Tâhir Bin Muzaffer’den bahsettiği kasidesinde; bu zata kaside söylemek için şairin yakut gibi kızıl dudağının sürekli nemli olduğunu söylüyor.

Tâ ki ender du‘â vü medh-i vezîr

Leb-i la‘leş hemîşe ter dâred⁸⁰¹⁷, (E.k.55-20)

b) Kanlı gözyaşlarını, kızıl şarabı ve şaraptan dolayı sarhoş olan şahsın yüzünü, ayrıca Mars’ın suretini de yakuta benzetiyor. Bağdat’ın vasfı ve Emirlerin Meliki Kutbu’-d-Dîn Mevdûd Şâh’ı övdüğü kasidesinde Enverî, kanlı gözyaşlarının, yakut gibi olduğunu söylüyor.

Bûd eşkem çün şerâb-ı la‘l der zerrîn kadeh

Nâle çün zîr-i rebâb u dil ber âteş çün kebâb⁸⁰¹⁸, (E.k.12-10)

⁸⁰¹⁷ Vezirin methinde ve duasında bulunmak için, yakut gibi kırmızı dudağı sürekli nemlidir.

⁸⁰¹⁸ Kanlı gözyaşım, altın kadehteki kırmızı şarap gibiydi. Rebabın teli gibi inlemekteydim. (inlemem rebabın teline benziyordu). Kalbim ateşin üzerindeki kebap gibiydi.

Aynı kasidede, Mars'ın suretini, yakut gibi olan, kırmızı şaraba benzetiyor. “Marsın sureti, Kadehteki kırmızı şarap gibi; terazi burcundan ışık saçıyordu” (E.k.85-26). Yüce Efendi (Seyyid-i Ecel) ‘İmâdu’d-Dîn Ebu’l-Fadl Tûrânî’nin zikredildiği kasidede Enverî, bu zatın, şaraptan dolayı yüzünün, yakut gibi olduğunu ifade ediyor. “Yüzü şaraptan dolayı, yakut gibi kızarmıştı. Onun yanında; hazin sesiyle insanda gam ve keder bırakmayan bir ut vardı” (E.k.144-16).

c) Genel olarak, kıymetli taşlardan ve yakuttan bahsetmektedir. Celâleddîn Ahmed’i methettiği kasidesinde, bu zatın iyiliklerini yakuta benzetiyor. “Halk, onun iyiliğinin ve kötülüğünün olduğundan bahseder. Evet, bulunan bütün taşlar yakut ve dallar da çendendir. (çenden; Hindistan’da yetişen bir tür değerli ağaç)” (E.k.34-38). Yüce hükümdar, Pîrûz Şâh’ı övdüğü kasidesinde bu zatı, altına dönüşen yakut gibi bir maden şeklinde vasıflandırıyor.

Be’set er sûy-i ma’âdin nigered

La’l râ rûy çü zer gerded zerd⁸⁰¹⁹, (E.k.56-7)

Enverî, övünme ve zamandan şikâyet etme konusunda şöyle diyor: “Yatağım ve yastığım, yakut madeni olsun diye gam güneşi, gönül pınarından doğuyor” (E.k.127-9). İsminden bahsetmediği Emirlerden birini övdüğü kasidesinde İskender’i zikrederken, onun tacının inci ve yakuttan meydana geldiğini belirtiyor. “Felek, güzellik mucizelerini temsil eden Kısra’nın tacını; inci ve yakuttan meydana gelen, İskender’in çadırının tepesine koydu” (E.k.141-6). Sultan Sencer’in (Enârallâhü Bürhânehu: Allah, onun delilini ve hüccetini yaysın, parlatsın) övgüsüyle alakalı kasidesinde, onun tacındaki yakutun parlaklığının, yıldızlara kadar ulaştığını ifade ediyor. “Yaşasın, yağız (gece renkli) atının nalı ve tacının yakutu (parlaklığı); yerin altından tâ Ülker yıldızına kadar ulaşmıştır”(E.k.173-4).

d) Övdüğü şahısların dudaklarını, kızıl şaraba benzeyen yakut olarak vassfediyor. Enverî, Âdil Hakan, Ebu’l-Muzaffer ‘İmâdu’d-Dîn Pîrûz Şâh’ı söz konusu ettiği kasidesinde onun dudaklarını yakuta benzetmektedir. “Senin yakut gibi kırmızı dudağının (su) içişi, şekerin değerini kırdı. Başındaki zülfünün kıvrımı, anberin güzelliğini parçaladı” (E.k.37-1). Aynı kasidede; övdüğü zatın dudaklarının gülümsemesi ile Ülker

⁸⁰¹⁹ Senin yaratılışın eğer madene örnek gösterilirse (nispet edilirse), kırmızı yakut, altına dönüşerek sararır.

yıldızının zincirinin parçalandığını ifade ediyor. “Dudağın gülümseyince, Ülker yıldızının zinciri dağıldı. (parlak, beyaz ve düzgün dişlerin ortaya çıkınca, Ülker yıldızının parlak manzumesi kopmuş gibi oldu. İtibardan düştü). Sen, baygın bir şekilde inleyince, nergisin gözü gibi parlak olan kadeh kırıldı” (E.k.37-4). Maşukun Vasfı ve Emîr Ziyâ’uddîn Mevdûd Ahmed ‘Asemî’nin methi münasebetiyle zikrettiği manzumede; maşukun dudaklarının, binlerce canı yaktığını zikretmektedir.

Hezâr cân leb-i la‘leş nihâde ber âteş
Hezâr dil ser-i zülfeş keşîde der zencîr⁸⁰²⁰, (E.k.97-2)

Celâlî’-d-Dîn Ahmed Bin Muhlis’in Efendisinin methi hakkında yazdığı kasidede; onun zikredildiği hutbeyi, gülümseyen, yakut renkli dudağa benzetmektedir. “Sikkenin ağzı; onun adının sevincinden, gülümseyen bir dudağa benzemiştir. Hutbenin yüzü; onun zikrinin etkisinden, lâl renkli (kızıl yakut gibi) olmuştur” (E.k.125-36).

e) Enverî, Sultan Firuz Şâh’ı övdüğü kasidesinde; tutla denilen şeytan elmasının, yakut gibi kırmızı olduğunu ifade ediyor.

Reng-i o yâ la‘l çün şâh-ı bekem
Verne bârî zerd çün berg-i zerîr⁸⁰²¹, (E.k.92-14)

f) Bedehşân yakutunundan bahsettiği kasidesinde Enverî, en güzel yakut taşının bulunduğu diyarı tanıtmaktadır. Seyyid-i Ecel ‘Îmâdü’-d-Dîn Ebu’l-Fadl Tûrânî’nin methi vesilesiyle yazdığı kasidesinde; “feleğin güzellik ve letafet saçan yıldızlarının hayalini vasfederken onlardan birisinin, Bedehşân yakutu gibi olduğunu söylemektedir. “Birisi gümüş gibi bir fındık, biri altın yüzük (mühre, top) gibidir. Biri, Bedehşân yakutu, biri ise Aden incisi gibidir”

Yekî çu fındık sîm ü yekî çu mühre-i zer
Yekî çu la‘l-i Bedehşân yekî çu dürr-i ‘Aden⁸⁰²², (E.k.144-6)

⁸⁰²⁰ Onun lal gibi olan dudağı, binlerce canı yakmıştır. Onun saçının ucu, binlerce yüreği zincirlemiştir.

⁸⁰²¹ Onun rengi; ya Şeytan elması (tutula) gibi kırmızı olsun. Eğer yoksa bari zerîr (safra: Farsça; isperek, İngilizce; resedâ bitkisi) yaprağı gibi sarı olsun.

⁸⁰²² Birisi gümüş gibi bir fındık, biri altın yüzük (mühre, top) gibidir. Biri, Bedehşân yakutu, biri ise Aden incisi gibidir.

(B)

Nef'î, Enverî gibi söz konusu ettiği şahısların ve maşukların dudaklarını, şaraba benzeyen yakut şeklinde vafediyor. Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde; güzellik meclisinde bulunan dilberlerin gerdanını, gümüş sürahiye, dudaklarını, yakut renkli şarap kadehine benzetiyor. Gönlün, bu meclise girmesi halinde, yumuşamamasının mümkün olmadığını ifade ediyor (N.k.61-27). İki şair arasında la'l kavramıyla ilgili diğet bir benzerlik ise şudur: Nef'î, takdir edilen şahısların ahlaklarıyla birlikte, iltifatlarının feyzinin de yakut madeni gibi insanı güzelleştirdiğini söylüyor. Şeyhülislam Es'ad Efendi'yi methettiği manzumesinde; bu zatın iltifatının feyzi, Nef'î'nin tabiatını, yakutun madeni gibi saf, berrak ve renkli yapmıştır (N.k.55-34). Ayrıca Nef'î, Enverî gibi şaraba benzettiği tatlı sözlerinin, yakut gibi renkli ve kıymetli olduğunu ifade ediyor. Kâ'im-Makâm Muhammed Paşa'yı söz konusu ettiği kasidesinde; insana neşe veren şarap kadehine benzeyen tatlı sözlerinin, renkli manalar için; zarif putların yakutları gibi olduğunu söylüyor (N.k.56-25).

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde la'l kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konu da şudur: Nef'î, övdüğü şahısların mührünü, renginden dolayı yakuta benzetiyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde; Cem'in mührünün zamanedeki utancını, yakuta benzetiyor (N.k.5-23).

Lâle

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde lâle kavramıyla ilgili on beş beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Nef'î, söz konusu kavramı sekiz değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î Sultan Ahmed Han'ı methettiği kasidesinde; laleyi, öncelikle anber kokusu yayan bir muma benzetiyor.

Yine her lâle bir şem'-i mu'anber yakdı dûdundan
Sehâb-ı anber-efşân oldu peydâ bûtsân üzre, (N.k.6-2)

b) Kadehin içindeki şarabı, hem rengi, hem de şekli itibariyle laleye benzetiyor. Nef'î Sultan Ahmed Han'ı zikrettiği kasidesinde; parlak laleyi, öncelikle anber kokusu yayan bir muma benzetisözlerini, lale gibi olan şarap kadehine benzetiyor. "Parlak

lafızlarımdaki ifadeler, renkli manalar mıdır, yoksa cam bardak içerisindeki lale gibi olan şarap kadehi midir” (N.k.7-36). Aynı kasidede Nef’î, lalenin kâsesinin, sohbetin feyzinden dolayı, gümüşle dolduğunu söylüyor. “Sohbetinin feyzinden, goncanın kesesi nasılkı altınla doluyorsa; lalenin kâsesi de şebnem olmadığı halde gümüşle dolmaktadır” (N.k.8-37). Sultan Murad Han’ı övdüğü kasidesinde; Rindin, bir elinde lale şeklindeki kadeh, diğer elinde sevgilinin kıvrım kıvrım zülüfleri olduğu halde mutlu olmaktadır. “O rind, bir elinde lale şeklindeki kadeh, diğer elinde sevgilinin kıvrım kıvrım zülüfleriyle; mest ve şad olarak zevkini tamamlamaktadır” (N.k.16-8). Aynı kasidede; şarabın akıp duran bir ateş; billur şişenin, kadeh ve lale olduğunu söylüyor.

Mey âteş-i seyyâledir mînâ kadehle lâledir

Yâ gonca-i pür-jâledir açmış nesîm-i subh-dem, (N.k.16-13)

c) Lale kavramını, mecaz ve teşbih yapmaksızın, asıl anlamında kullanmıştır. Nef’î Sultan Ahmed Han’ı övdüğü manzumesinde; bu zatın, uğradığı her bahçede; gonca ve laleyi, cehennemın yakıcı atmosferinde hakir ettiğini söylemektedir (N.k.8-39). Nef’î, zamanın önemli suvarilerinden biri olan, Sultan Murad Han’ı övdüğü kasidesinde; sabah rüzgârının, gülbahçesine uğraması halinde; lalenin de sümbül ve gül gibi koku yaymaya başlayacağını dile getirmektedir.

Varsa ger nûkhet-i hulkuyla sabâ gülzâra

Lâle de sümbül ü gül gibi olurdu bûyâ, (N.k.18-64), (N.k.19-29).

Aynı kasidedeki manzumesinde Nef’î, rüzgârın güzel koku elde etmek için anberi, lalenin havanında dövmediğini ifade etmektedir.

İtr-sûz olmağ içün bezm-i güle dahi nesîm

Hâven-i lâlede sahk etmez idi anber-i hâm, (N.k.51-32)

d) Ayrıca manzumelerinin renkli manalarını, lale bahçesine benzetiyor. Nef’î Sultan Ahmed Han’ı övdüğü, Bayram kasidesinde, gönül alıcı manzumelerinin renkli manalarıyla, lale bahçesi gibi olduğunu ifade etmektedir (N.k.10-66).

e) Dağlanmış yarayı, laleye benzetiyor. Veziriazam Murad Paşa’yı övdüğü kasidesinde; onun kahrının, yer yer lale gibi dağladığı gönlü, yaktığını; lütfunun ise inayet bekleyen eteği, gül gibi kızıl altınla doldurduğunu ifade ediyor (N.k.28-14). Veziriazam

Bayram Paşa'yı övdüğü manzumesinde ise onun; feleğin bağrındaki dağlanmış yarayı tazelediğini söylüyor.

Tâzeler lâle gibi dâğ-ı derûn-ı feleği
Eyledikçe kalemim nağme-i nev-peydâyı, (N.k.45-41)

f) Yanağı, şekli ve rengi itibariyle laleye benzetiyor. Nefî, Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde; bu zatın yüzünün, gül ve lale gibi olduğunu ifade etmektedir. “Gül ve lale gibi olan yüzünün rengi öyle bir seviyededir ki; onun methini düşünenin bile, ifadesi renklenir” (N.k.47-5). Aynı kasidede, dilberin yanağını, lale olarak vasıflandırmaktadır.

Lâlesi hâl-i rübâyende-i rûy-ı dilber
Sünbülü bâc-ı sitânende-i zülf-i müşgîn, (N.k.47-7)

g) Feleğin üzerinde meydana gelen ateşleri, şekil itibariyle laleye benzetiyor. Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi övmek için dile getirdiği kasidesinde Nefî; güneşin feleği üzerindeki ateşleri, laleye benzetmektedir. “Zamane, dağ gibi oklarını güneşin feleğine tutunca; onun üzerinde yer yer meydana gelen şekiller, lale değil ateştir” (N.k.50-5).

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde lâle kavramıyla ilgili yirmi sekiz beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nefî'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Enverî, söz konusu kavramı sekiz değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enverî, Lale kavramını öncelikle, asıl anlamında kullanmıştır. Nâsuri'd-Dîn Ebu'l-Feth'i övdüğü kasidesinde; rüzgârın, menekşenin zülfünü tuttuğunu, lalenin işittiğini söylüyor. “Menekşenin zülfünü, rüzgârın tuttuğunu gül öğrendi ve lale işitti. Duyduğu bu iki manayı nebatın (bitkinin) ruhunu besleyen kuvvete ilettiler” (E.k.1-10). Rebî'in (konağın, evin) vasfı ve Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan 'İmrânî'nin methi hakkında dile getirdiği kasidesinde; lalenin, bahar mevsiminde, kendine gölge aradığını söylemektedir. “İlkbahar yemyeşil ve gökyüzü masmavi olunca, lale kendine gölge arar, nilüfer ise güneş” (E.k.9-38).

În ‘aceb nîst besî kez eser-i lâle vü hîd

Goftû âhû bereh-i mînâ süm ü bîcâdde lebset⁸⁰²³, (E.k.19-7)

Vezir, Tâhir Bin Muzaffer'in methi ile ilgili manzumesinde Enverî şöyle demektedir: “Sanki lalenin dilinde her gün, adaleti yerine getiren yargıcın kanununun methi yer almaktadır” (E.k.55-19). Bağdat'ın vasfı ve Emirlerin Meliki Kutbu'd-Dîn Mevdûd Şâh'ı övdüğü kasidesinde, kadehteki sarı şarabı, şekil itibariyle laleye benzetmektedir. “İtırli (güzel kokulu) nergis laleazar kenarında açmıştır. Kadehdeki sarı şarap, sanki mücevherdir” (E.k.85-12). Yüce Allah'ın münâcâtı hakkında, dile getirdiği beytinde şöyle diyor: “(İlâhî kudret); bazen, gülistanın yüzünü su ile tazeler. Bazen de rüzgâr ile tekrar laleye yalmak giyidir” (E.k.107-16). Nâsiruddîn Tâhir'in methi ve Rebî'in vasfı hakkında ifade ettiği kasidede; gece gezintisinde, lalenin gölgesinden bahsetmektedir. “Gece gezintisinde, lale ve gülün gölgesi; ateşin, tandırın ve mangalın, etrafında yaptığı gölge gibi olur” (E.k.117-10). Sultân Gıyâseddîn Ebu Şucâ' Süleymân Şâh Bin Muhammed'i överken, nisan meşşatesinde, lalenin yüzünün renklendiğini ifade ediyor. “Nisan, meşşâtelik (kuaförlük) yaptığı sürece; lalenin yüzü renkli olduğu ve menekşenin tüm saçlarının dalgalı olduğu müddetçe...” (E.k.130-27). Sarayın (köşkün) vasfı, Mansûriye bağı ve Nâsiru'd-Dîn Tâhir'in methi ile ilgili kasidesinde; lalenin havanının, hoş kokulu amberle dolu olduğunu söylüyor. “Goncanın buhurdanı kumar şehrinin ödü ile doludur, onu yak. Lalenin havanı hoş kokulu amber ile doludur, onu ez” (E.k.177-14).

b) 'Îmâdu'd-Dîn Fîrûz Şâh'ı övdüğü kasidesinde Enverî; etrafını aydınlatan mumu, lalenin tutuşturduğunu söylüyor.

Ver lâle-i nev-reste ne efrûhte şem'îst

Rûşen zı çe dâred heme etrâf-i mekân râ⁸⁰²⁴, (E.k.5-17)

c) Rebî'in (konağın, evin) vasfı ve Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan 'Îmrânî'nin methi ile alakalı kasidesinde; ele aldığı kişiyi överken onun, lalede bulunan panzehir gibi etkili olduğunu ifade ediyor.

Ber mâh müşk dârî ve ber serv bûstân

⁸⁰²³ Bu fazla garipsenecek bir şey değildir. Çünkü ceylanın, lalenin ve yeşil buğdayın izinden giderek, şarabın (kadehin) yoluna adım attığını ve fütursuz (yolsuz) bir şekilde içtiğini söyledin.

⁸⁰²⁴ Eğer taze lale bir mumu tutuşturmasaydı, bulunduğu mekânın her tarafını nasıl aydınlatırdı?

Der lâle nûş dâri ve der ‘anber âftâb⁸⁰²⁵, (E.k.9-5)

d) Kadehin içindeki şarabı, onu içen kişinin yüzünü, rengi ve şekli itibariyle laleye benzetiyor. Rebî’in (konağın, evin) Vasfı ve Mecdü’d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘İmrânî’nin övgüsüyle alakalı kasidesinde; lalenin, dalında mercana benzeyen, zümrüt gibi bir kadeh olduğunu ifade ediyor (E.k.33-4). Sadru’z-Zamân (Devrin Veziri) ‘Alâ’uddîn Mahmûd Horasânî’nin methi ile ilgili manzumede; şarap içenin, dağdaki lale gibi olduğunu söylemektedir. “Şarap içen; dağdaki lale ve çöldeki gül gibidir. Zira lale, taşlıkta biter. Gül ise daima dikenlikte meydana gelir” (E.k.69-9).

e) Kızıl bayrakların yandığı (ışık saçarak dalgalandığı) savaş meydanını, ve dökülen kanları, şekil itibariyle lale bahçesine benzetiyor. ‘Îmâdu’d-Dîn Fîrûz Şâh’ın methedildiği kasidesinde Enverî, savaş meydanını, lale bahçesine benzetiyor. “Mızrak başının yansıması (parlaması) ve küçük mızrağın ortalığı kızıl kana boyamasından dolayı, savaş meydanı, lale bahçesini andırıyordu” (E.k.5-44). Adil hükümdar Yûsuf’un methi münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde bu zatın, tek başına yetişen bir fetih lalesi olduğunu söylemektedir. “Tek başına yetişen bir fetih lalesi olmasın. Yeşil rengin hançer yeşilliğinde (esmerliğinde) olmasın” (E.k.40-32). Sultan Sencer’in övüldüğü manzumesinde Enverî, kargının ucunun boyadığı kanı, laleye benzetiyor. “Kınaya boyanmış olan (kana bulanmış) kargının ucundan, havanın çevresi, lale bahçesi olur” (E.k.58-24).

Çün lâle-i tîğet şükufte gerded

Der ‘âlem-i nüster bahâr bâşed⁸⁰²⁶, (E.k.58-30)

Sadru’z-Zamân (Devrin Veziri) ‘Alâ’uddîn Mahmûd Horasânî’nin övüldüğü kasidede Enverî şöyle demektedir: “Nergis ve zambaktan dolayı, toprağın kokusu Tebbet diyarının kokusu gibidir (Tebbet: Kur’an’daki manasının dışında, İran’da bir beldenin, köyün adıdır). Lale ve nesrinden dolayı, bağın yüzü Kandahar’ın görünüşü gibidir” (E.k.69-4). Sa’îd’in veziri olan Celalü’l-Vüzerâ (Vezirlerin Celali) ‘Ömerübnü Muhlis’in övüldüğü kasidesinde; Hintlinin, kirpiğinden lale zinciri yaptığını söylüyor. “Bir Hintli (güzel), kirpiğinden bana, lale zinciri (dizesi) yaptı. Benim canımı bir Hintli gibi yaktı”

⁸⁰²⁵ Ay gibi parlaksın ama ayrıca senin mis gibi de kokun bulunmaktadır. Servi gibi uzun boylusun fakat ondan fazla olarak bostan gibi renkli, tatlı ve güzel kokulusun. Lalede panzehire sahipsin, amberde ise güneşe maliksin...

⁸⁰²⁶ Kılıcının lalesi açılmış olunca; yardım âleminde bahar olur.

(E.k.70-1). Emîr Nâsîru'd-Dîn Kutluğ şâh'ın methi ile ilgili manzumesinse Şah'ın; kandan, narçiçeği ile lale meydana getirdiğini ifade ediyor. “Böyle güzel bir zamanda ölü, yattığı yerden kımıldayıp kalkmak ister. Şah, kandan narçiçeği ile lale meydana getirmek ister” (E.k.76-6). Sultân Gıyâseddîn Ebu Şucâ‘ Süleymân Şâh Bin Muhammed’i methettiği kasidesinde, onun düşmanının yüzünü, kandan dolayı laleye benzetmektedir (E.k.130-29).

f) Her ikisinin ağzının da buluta yönelik olması münasebetiyle; laleyi, şekil itibariyle sedefe benzetiyor. Vezir, Tâhir Bin Muzaffer’in methi hakkında dile getirdiği kasidesinde; lalenin ağzının, mücevherle dolu bulunduğunu ifade ediyor. “Lalenin ağzı, sedefin ağzı gibi, buluta bağlı olduğu halde mücevherle doludur” (E.k.55-18). Bağdat’ın vasfı ve Emirlerin Meliki Kutbu’d-Dîn Mevdûd Şâh’ın övüldüğü manzumesinde Enverî, lalenin ağzını, bulutun inci madenine çevirdiğini söylemektedir.

Dehân-ı lâle koned ebr ma‘den-i lü’lü’

Kenâr-ı sebze koned bâd mesken-i ‘anber⁸⁰²⁷, (E.k.85-8)

g) Vezir, Tâhir Bin Muzaffer’in methi hakkında dile getirdiği kasidesinde Enverî; dağlanmış yarayı, laleye benzetiyor.

Çün gül ez hende leb mebend ki hasm

Dâğ çün lâle ber ciger dâred⁸⁰²⁸, (E.k.55-65)

f) Enverî, yanağı ve putların hatlarını güzellik itibariyle laleye benzetiyor. Sadru’z-Zamân (Devrin Veziri) ‘Alâ’uddîn Mahmûd Horasânî’nin methi ile ilgili kasidesinde; pazarın renkliliğini, lale bahçesine benzetiyor. “Pazarın renkliliği, put yüzlü güzel gibi oldu. Zira onun hatlarının kokusu, gül bahçesi gibi, parlak rengi ise lale bahçesi gibidir” (E.k.69-8). En büyük Sultan, Sencer’i överken şöyle diyor: “Ayrılık ateşinden, gözyaşım o denli renkli olmuştur ki; sanki bahar rüzgârının yanağından (esintisinden), dağın yamacı, lale bahçesine dönmüştür” (E.k.77-7). Şemsü’d-Dîn Oğul Bîg’in methi ile ilgili manzumesinde Enverî, kendi yanağının kandan, kızıl lale gibi olduğunu ifade ediyor.

Ruhem ez hûn çu lâle-i hod-reng

⁸⁰²⁷ Bulut; lalenin ağzını inci madeni yapar. Rüzgâr; yeşilliklerin kenarını, anber yuvası haline getirir.

⁸⁰²⁸ Hasminin ciğerinde lale gibi yara olduğu müddetçe, gül gibi tebessümden dudağın kapanmasın.

Eşkem ez gam çu lü'lü'-i şehvâr⁸⁰²⁹, (E.k.78-5)

(B)

Nefî, Enverî gibi kadehin içindeki şarabı, hem rengi, hem de şekli itibariyle laleye benzetmiştir. Nefî Sultan Ahmed Han'ı zikrettiği kasidesinde; onun parlak sözlerini, şekli ve rengi kırmızı lale gibi olan şarap kadehine benzetiyor (N.k.7-36). Aynı kasidede Nefî, lalenin kâsesinin, sohbetinin feyizden dolayı, gümüşle dolduğunu söylüyor (N.k.8-37). Ayrıca Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde; rindin, bir elinde lale şeklindeki kadeh, diğer elinde sevgilinin bükümlü zülüfleri olduğu halde mutluluğunu dile getirmektedir. (N.k.16-8). Aynı kasidede; şarabın akıp duran bir ateş; billur şişenin ise kadeh ve lale olduğunu söylemektedir (N.k.16-13). Nefî'nin manzumelerinde Enverî'nin manzumelerindeki konulara benzeyen diğer bir husus ise; lale kavramını, mecaz ve teşbih yapmaksızın, asıl anlamında kullanmasıdır. Nefî Sultan Ahmed Han'ı övdüğü manzumesinde; bu zatın uğradığı bahçede; gonca ve laleyi, cehennemin yakıcı atmosferindeymiş gibi, zelil duruma düşürdüğünü ifade ediyor (N.k.8-39). Nefî, yine Enverî gibi dağlanmış yarayı, laleye benzetiyor. Veziriazam Murad Paşa'yı övdüğü kasidesinde; onun kahrının, yer yer lale gibi dağladığı gönlü, yaktığını söylüyor (N.k.28-14). Veziriazam Bayram Paşa'yı övdüğü manzumesinde ise onun; feleğin bağrındaki dağlanmış yarayı tazelediğini ifade ediyor (N.k.45-41). Nefî'nin, yanağı, şekli ve rengi itibariyle laleyle benzetmesi de Enverî'nin söz konusu ettiği hususlardandır. Nefî Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde; bu zatın yüzünün, gül va lale gibi olduğunu ifade etmektedir (N.k.47-5). Aynı kasidede, dilberin yanağını, lale olarak vafsetmektedir (N.k.47-7). Feleğin üzerinde meydana gelen ateşleri, şekil itibariyle laleye benzetmesi de iki şairin müşterek konularındandır. Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi övmek için dile getirdiği kasidesinde Nefî; güneşin feleği üzerindeki ateşleri, laleye benzetmektedir (N.k.50-5).

(F)

Nefî'nin kasidelerinde lâle kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nefî, Sultan Ahmed Han'ı övdüğü, Bayram kasidesinde; güzel manzumelerinin renkli manalarını, lale bahçesine benzetiyor (N.k.10-66). Ayrıca zamanın önemli suvarilerinden biri olan, Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde; sabah

⁸⁰²⁹ Yanağım, kandan, kırmızı lale gibidir. Gözyaşım, kederden; şahlara layık olan, en büyük inci gibi akmaktadır.

rüzgârının, gülbahçesine uğraması halinde; lalenin de sümbül ve gül gibi koku yaymaya başlayacağını dile getirmektedir (N.k.18-64), (N.k.19-29).

Mâh

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde mâh kavramıyla ilgili otuz sekiz beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Nef'î, söz konusu kavramı dört değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î mâh kavramını, lügat anlamı olan ay şeklinde kullanmıştır. Nef'î, Mevlânâ'yı övdüğü kasidesinde onun feyzinin; ayı, güneşi ve semayı, mevlevî gibi döndürdüğünü söylüyor. “Zatının isti’dadının feyzi; güneşi, ayı ve semayı, ezelden beri cazibesiyle mevlevî haline getirmiştir” (N.k.3-12). Aynı kasidede; âlemin yıllarını ve aylarını tahkik için, dolunayın vazifeli olduğunu söylüyor. “Cihanın, yıllarının ve aylarının hesabını tahkik için; dolunay ve yeni ayı, dünyayı aydınlatan güneşin gibi yapar” (N.k.3-17). Nef'î, Sultan Ahmed Han’ı övdüğü manzumesinde; yeni aya eğri cirit sopası veren zatın yoluna; kader ve kazanın, düşmanın başını top yapmasını diliyor (N.k.4-51). Yine Sultan Ahmed için yazdığı Bayram kasidesinde onun; gecenin sonuna kadar, seher vaktinin fatihası olduğunu; bayramın evveline kadar Ramazan ayının sonu olduğunu ifade ediyor (N.k.10-69). Nef'î'ye göre kader, Sultan Ahmed Han’ın atının nalını, cihana, fetih ve zaferi gösteren (müjdeleyen) bir ay yapar (N.k.11-22). Sultan Osman Han’ın cülusu münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde; bu zatı, Hz. Yûsuf’a benzeterek onunla, Ken’an ilinin ayının destanının yeniden gerçekleştiğini iddia etmektedir. “Cihan, tasvir olunan bir ruhla, yeni bir zinet buldu. Ken’an ilinin ayla ilgili destanının tazelenmesi, garip bir şey midir”⁸⁰³⁰(N.k.12-2)? Aynı kasidede; bu zatın görüşünün, feleğin hem ayı, hem de güneşi olduğunu; dünya çapında himmetinin cömertlik eli ise hem bir deniz, hem de hazine olduğunu söylemektedir (N.k.12-23). Sultan Murad Han’ı övdüğü kasidesinde Nef'î, divitin içindeki mürekkebin, Nevşeb ayı gibi parladığını ifade ediyor. “zaman zaman seni vafsetmek için kaleme aldığım manzumeler, o derece parlaktır ki; divitin içindeki mürekkep gibi ışık saçmaktadır” (N.k.26-25). Aynı kasidede; Sultanın fermanının damgasıyla (dağıyla) süslediği feleğin, aydan daha parlak olduğunu söylüyor (N.k.27-32). Vezîr-i Azam Nasuh Paşa’nın

⁸⁰³⁰ Bu beyitte Hz. Yusuf (as)’ın rüyasında kendine secde ettiğini gördüğü on bir yıldızın geçtiği Âyet-i Kerimeye telmihde bulunmuştur. “Hani Yusuf babasına söyle demişti; ‘Babacığım ben rüyada, gerçekten on bir yıldızla, güneş ve ayı gördüm; onları bana secde ederlerken gördüm’ (Yusuf, 12/4).

anlatıldığı manzumesinde; bu zatın adaletinin semasını, güneşin ışığıyla aydınlanan aya benzetiyor. “Senin adaletinin seması, güneşin yörüngesindeki ayın eseridir. İzzet ve ikramının hesabı, ağaca teşbih edilen, yedinci semadaki makamın dalları gibidir”.

Sipîhr-i ma‘deletin mâh-ı âftâb eseri

Riyâz-ı mekremeti serv-i Sidre âğsânı, (N.k.31-18)

Aynı zat hakkında kaleme aldığı “Temmûziye” adlı kasidesinde; onun kuvvetinin yıldızını, haşmetinin yüceliği için, bir ay olarak vasıflandırıyor. Onun temiz ve latif meşrebinin ise devlet bahçesi için su kaynağı olduğunu ifade ediyor (N.k.32-28). Vezîr-i A’zam Muhammed Paşa’yı övdüğü manzumesinde Nef’î; bu zatın değerinin o derece yüksek olduğunu söylüyor ki; güneş ve ayın, onun atına nal ve üzengi olmak için birbiriyle yarıştıklarını ifade ediyor (N.k.36-33). Aynı kasidede şöyle diyor: “Gece renkli saç, Ramazan ayındaki Kadir gecesinin sonudur. Altın renkli nal, Şevvâl ayındaki bir gecenin tırnağı (ucu) gibidir” (N.k.36-35). Ayrıca şarap kadehlerinin, Nehşeb ayı gibi ışık saçtığını söylüyor. Yine nice şarap kadehinin, arif kişinin kalbi gibi nur saçtığını ifade ediyor (N.k.51-7). Şeyhülislam Muhammed Efendi’nin köşkünü tarif ettiği kasidesinde; onun kubbesinde bulunan gümüş levhaları ve altın kakma çivileri, ay ile birbirine yakınlık gösteren Müşteri yıldızına benzetiyor (N.k.53-15).

Zerre-nûr-ı şemsesi pîrâye-i hurşîd ü mâh

Rîze-seng-i mermeri sermâye-i deryâ vü kân, (N.k.53-17)

b) Övdüğü zatı, mülkü aydınlatan ve güneşi gölgede bırakan parlak bir ay olarak tarif ediyor. Nef’î, Sultan Ahmed Han’ı methettiği manzumesinde; bu zatı, devletin zineti olan aya benzetiyor. Onun ışığından, güneşin, gizli mi aşikâr mı olduğunun fark edilemediğini ifade ediyor (N.k.7-16). Aynı zatı, yıldızların şahı olarak, kahraman bir asker; cilve-gâh olan, yeryüzünün ayı şeklinde vafediyor. Bundan başka onu, Süreyyâ yıldızının ve yedi iklimin şahı olarak tanıtıyor (N.k.8-45).

Şâh-ı cihân-ârâ mıdır mâh-ı zemîn-pîrâ mıdır?

Behrâm-ı bî-pervâ mıdır yâ âftâb-ı pür-kerem, (N.k.16-23)

Zamanın önemli komutanlarından bir olan Sultan Murad Han’ın şehzadelerini zikrettiği manzumesinde; onları, yıldızların ve gezegenlerin şahı ve memleketlerin süsü olan ay şeklinde vasıflandırıyor (N.k.18-57). Sultanı ise cihan tahtının, yüksek mertebeye

sahip şahı şeklinde tarif ediyor. Ayrıca yıldızların hükümdarı ve dünyayı aydınlatan, yeryüzünün ayı şeklinde vafediyor (N.k.21-7). Aynı zatın yücelik semasına ait ayının, dünyayı aydınlattığını dile getirmekte ve aynı zamanda devletine ait bahçenin zineti olduğunu söylemektedir(N.k.23-12). Vezîr-i a'zam Murad Paşa'yı övdüğü manzumesinde Nef'î, bu zatın savaştığı saatin kıyamet; günün ise dünyanın aydınlatıldığı bir an olduğunu, bu aydınlığı sağlayanın ise dünyanın ayı olduğunu söylüyor.

Senin düşmenle peykâr ettiğin sâ'at kıyâmetdir

Günü mâh-ı âlemdir kim pür etmiş nûru dünyâyı, (N.k.28-32)

Aynı zatı övdüğü kasidesinde onu, saadet dünyasının ayı olarak vasıflandırıyor. “Sen, saadet dünyasının öyle bir ayısın ki; onun tek bir leması, yıldızların şahının, bahtına ait kandilin nurudur (N.k.29-24). Nef'î, kâ'im-makam Muhammed Paşa için yazdığı kasidede; onu, vezirlik feleğine ait mülkün zineti olan, ay şeklinde vasıflandırıyor. “Güneşin, daha ziyâde memduhun görüş ve düşünceleri için teşbih unsuru olduğuna dikkat çeken beyitte, kâ'im-makam Muhammed Paşa'nın görüş ve fikirlerinin güneşi o derece parlaktır ki, onun basiret güneşi, ışıık saçacak olsa gökyüzü sayvanının gölgesi arşa düşerdi” (N.k.56-13). Aynı kasidede, bu zatın azamet bayrağını; zafer güneşi ve âlemin ayı olarak tavsif ediyor.

Râyet-i iclâline mihr-i zafer mâh-ı alem

Hâtem-i ikbâline resm-i kerem nak-ı nigîn, (N.k.56-15)

Dârüss'âde ağasını methetmek maksadıyla yazdığı kasidesinde Nef'î, bu şahsı; himmetlerin haremini aydınlatan, dünyanın ayı şeklinde tarif etmektedir (N.k.59-18).

c) Övülen zatlari ve onların ilgili olduğu varlıkları, güzelliklerinden ve parlaklıklarından ötürü, mâh-ı nev (yeni ay) veya dolunay şeklinde tarif etmektedir. Sultan Osman Han'ın cülusu münasebetiyle dile getirdiği manzumesinde Nef'î, bu zatın lütuf kadehini yeni aya benzetmektedir. “Sultan Osman Han'ın lütfunun ellerde dolaşan, küçük ve ya büyük kadehi, deryada gemi değil, semada yeni ay olmuş” (N.k.12-21). Bu zatın köşkünün övgüsüyle ilgili beytinde Nef'î, onun revaklarını zikrederken, Osman Han'ı ayyüzlü bir padişah olarak ifade ediyor.

Bisât-ı heft-iklîmin çerâğ-ı âlem-efrûzu

Serîr-i nüh-revâkın pâdişâhı mâh-dîdârı, (N.k.14-27)

Sultan Osman Han'ın cihadını anlatırken, onun muharebede dikkat çeken parlaklığını, yeni ayla mukayese etmektedir. “Onun savaştaki cengâverliğini görünce yeni ay sanma; Zira Behrâm titredi ve süslü hançeri elinden düştü” (N.k.15-6). Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde; Sultan'ı aya benzetmektedir. “Bir kadeh, Allah için, bir kâse de o ay için sun. Nitekim şahlarşahi, Sultan'ı methetmek için elime kalem, defter alayım”(N.k.16-16). Aynı kasidede Sultan'ı, Hz. Yûsuf gibi, peri yüzlü bir ay şeklinde vasıflandırıyor. “İsa gibi melek huylu bir ruh ve güzel insandır. Yûsuf gibi; cihanın peri yüzlü bir mâhıdır” (N.k.24-13). Nef'î, Sultan Murad'ı ayrıca adalet feleğinin dolunayı olarak görmektedir.

Felek-i ma'dele mâh-ı tamâm

Sade-i saltanata dürr-i yetîm, (N.k.27-17)

Vezîr-i a'zam Bayram Paşa'yı övdüğü manzumesinde Nef'î, onu yeni ay şeklinde tanıtmaktadır. “Yeni ay sanma o, dolunayı öyle böyle sanma zira buruşuk külâhı bile onun dergâhına yüz süreli, istiğna köşesini gösterir” (N.k.45-24). Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde; feleği, abâ giymiş yeni ay şeklinde tanıtmaktadır. “Hâle (ayın hilali), süslü bir gerdanlık; keheşân ise gümüş koşum takımları gibidir. Felek, abâ giymiş bir ay ve altın dizgin gibidir”(N.k.61-23).

d) Şeyhülislam Es'ad Efendi'yi övdüğü kasidesinde; mâhı, cömertliğin ve ihsanın sembolü olarak ifade etmektedir.

Şem'-i meh pertev-i bezm-i harem-i dîn ü düvel

Mâh-ı hurşîd-i fûrûğ-ı -cûd u himem, (N.k.52-18)

Enverî: Enver'î'nin kasidelerinde mâh kavramıyla ilgili yüz on üç beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Enverî, söz konusu kavramı dört değişik anlamda kullanmıştır.

a) Mâh kavramını, mecaz olmadan gerçek anlamında kullanmıştır. Hoca Nâsuriddîn Tâhir'i methettiği kasidesinde şöyle demektedir: “Harezm Şâh'ın kayboluşundan beş ay sonra, hadiseleri basiretle gören gözün kanlı bir pınar olduğunu gördü. Veya (Hadiselerin mahiyetini basiretle gören kişinin gözü, Harezm Şâh'ın kayboluşundan altı ay sonra ağlamaktan kan çeşmesi gibi oldu)” (E.k.6-28). Ebu'l-Me'âlî Mecdü'd-Dîn Bin Ahmed'in medhi hakkındaki kasidesinde; ayın halkasının

mevcudiyetini, onun zülfünün, semasının naibi olmasına bağlamaktadır. “Eğer senin zülfün, semanın naibi (vekili) olmasaydı, ayın halkası ve güneşin yörüngesi olur muydu” (E.k.9-9)? Enverî’ye göre güneş, onun bayrağının hilalinden kendine tac edinir. “Cennet hurisi, senin çevrendeki maiyetinden kendine sürme çeker. Güneş, senin bayrağının hilalinden kendine tac edinir. Başka bi anlamı da şöyle olabilir; (Padişahın eşi veya annesi (hanım sultan) kendisi için cariye seçtiğinde senin maiyetinden seçer. Padişah kendisine subay seçtiği vakit, senin birliklerinden tedarik eder)” (E.k.9-24). Hâkân-ı a‘zâm Kemâlû‘d-Din’i övdüğü manzumesinde Enverî şöyle demektedir: “Din ve devletin kemalinin hakani olan kişi öyle birisidir ki; ay ve güneş, feleğin üzerinde onun okundan sakınırlar” (E.k.10-9). Ayrıca ay ve güneş, onun önünde siper edinmişlerdir. “Felek ve dünya, onun hasmına karşı kılıç çekmişlerdir. Ay ve güneş onun önünde siper edinmişlerdir” (E.k.10-10). Onun izzet ve devleti, mülkü geliştirmiştir.

Be füzûd ‘izz ü devlet-i o mülk ü câh râ

Çönân ki levn ü ta‘am-i semer mâh u âftâb⁸⁰³¹, (E.k.10-11)

Enverî’ye göre azamet ve saltanat, onun şahsından ayrı düşünülmeyen şeylerdir. Onun hükmünden güneş te ay da muaf olamaz (E.k.10-12). Kemâlû‘d-Din, halkına dosluk ve düşmanlık eserini göstermiştir. Nitekim ay ve güneşin tutulmasında cevher göstermiş, halkı teksir etmiştir (E.k.10-13). Enverî, Nâsırû‘d-Dîn Tâhir’in efendisini övdüğü şiirinde; onun ay gibi bin casusunun (habercisinin) bulunduğunu; gece (ok) gibi binlerce kâtibinin olduğunu söylemektedir (E.k.14-41). Hazan Mevsiminin Vasfı ve Nâsırû‘d-Dîn Ebu’l-Feth Tâhir’in methi hakkında dile getirdiği kasidesinde; Receb ayını eğlence zamanı olarak ifade etmektedir. “İçki içme, mutluluk, neşe ve sevinç günüdür. Eğer Receb ayının ilk gecesiye, haftanın salısındır” (E.k.19-1). En büyük Hakan diye hitap ettiği, Pîrûzşâh’ın methi hakkındaki manzumesinde; ayın halesini, onun çadırına ait gölgenin kuşattığını belirtmektedir. “Senin görüşün şöyle dedi: Ayın halesini kuşatan o şey nedir? Kader, cevap olarak şöyle dedi: Senin siyah çadırının gölgesidir” (E.k.21-7). Enverî’ye göre devreden güneş ve ay, Pîrûzşâh’ın güneşi ve ayıdır. “Ey günlerin birbiriyle bağlanmasının vasıtası olan hükümdar! Devreden gün ve ay, senin günün ve ayındır” (E.k.21-9). Nâsırû‘d-Dîn Tâhir’in methi ve onun imaretinin vasfı hakkında dile getirdiği kasidesinde Enverî, şöyle demektedir: “Tavanının zararından (incitmesinden) dolayı

⁸⁰³¹ Bitkilerin renk ve tadını ay ve güneşin geliştirdiği gibi, onun izzet ve devleti de mülk ve makamı (mertebeyi, görkemi) artırdı.

bundan sonra artık ay, özürlü olan feleğin üzerinden geçmez” (E.k.27-7). Onun gölgesinin azametinden, ay tutulmaktadır. “Nitekim onun koni şeklindeki gölgesinden meydana gelebilecek ay tutulması ve incinmeden dolayı ay, sürekli korku içerisinde” (E.k.27-8). Aynı şekilde, övülen zatın imârâtının vasfı hakkında şöyle demektedir: “Veya Kayzer’in ve Çin padişahı Fağfûr’un vasıtası gibi, hızlı vasıtası ay olan sema mıdır” (E.k.28-2). Kemâleddîn Mahmut Hâl’i övdüğü kasidesinde; yılların ve ayların onun lehinde döndüğünü, düşmanının ise aleyhinde deveran ettiğini söylemektedir. “Hasmının yıldızının kötü, senin falının iyi olması; ayın ve yılın ta bu zamana kadar sürekli devretmesidir. (bu zamana kadar dönen ay ve yıl, senin lehine, hasmının ise aleyhine dönmektedir)” (E.k.31-29). Rebî’in (konağın, evin) vasfı ve Mecdü’d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘İmrânî’nin methi hakkındaki kasidesinde Enverî, söz konusu ettiği zatın sarayının üzerinde ayın, muhafız olduğunu söylemektedir.

Zühre der meclis-i tu hünyâger

Mâh ber dergeh-i tu der-bânest⁸⁰³², (E.k.33-34)

Emirlerin Emiri, İzzeddîn Tuğrul Tigin’i methettiği kasidesinde; bu zatın içinde yaşadığı ayların, Nisan ayı gibi mutluluk saçan aylar olmasını dilemektedir. “Mutlulukla geçen günleri, hep Nevruz ve bayram olsun. Onun yaşadığı ay, mutluluktan dolayı, hep Nisan ve ok gibi olsun” (E.k.43-2). Vezir, Tâhir Bin Muzaffer’le ilgili manzumesinde; o yıla ait Ramazan ayının, söz konusu şahsın parlaklığı ve itibarından dolayı, eksik doğduğunu ifade etmektedir. “Şimdiki Ramazan ayı eksik bir şekilde doğdu. Âh gönül hücresi, utançtan kendisiyle kavgaya tutuştu” (E.k.52-1). Ayrıca Ramazan ayının, bu zatın, heybetinin dünyaya düştüğünü haber verdiğini söylemektedir. “Ramazan ayının hicranı, kavuşma haberini verdi. Onun şu heybeti (korkusu, narası), dünyaya düşmüş oldu” (E.k.52-2). Vezir, Tâhir Bin Muzaffer’in methi hakkında dile getirdiği beytinde; Tâhir Bin Muzaffer’in dergâhının arsasını, gök cisimlerinin yer aldığı bir sema şeklinde tarif etmektedir. “Senin dergâhının arsası nedir? Yıldıza, burca, ay ve güneşe sahip bulunan bir semadır” (E.k.55-41). İkfâ El Kifât Emîr Ziyâü’d-Dîn Ahmed ‘Asemî’yi övdüğü kasidesinde; ayla güneş arasındaki fiziksel ilişkiyi anlatmaktadır. “Onun (ayın) dayanması için (güneşle) eğer bir merkez kaç kuvveti olmasaydı (birbiriyle olan irtibatını koparma iradesi gösterseydi), semanın ayla olan bağı kesilir ve savrulurdu” (E.k.62-21). İkfâ El Kifât Emîr Ziyâü’d-Dîn Ahmed ‘Asemî’nin zikredildiği kasidesinde Enverî, ayla

⁸⁰³² Zühre, senin meclisinde şarkıcıdır. Ay ise senin sarayının (dergâhının) üzerinde muhafızdır.

mulakatını dile getirmektedir. “Ay, dinle! Bu söz bir mıntıkaya felaket getirdi. Ay şöyle dedi: nalin ve dizginin mi bahsini yapıyor”(E.k.65-18)? Mecdü’-d-Dîn Ebu’l-Hasen ‘İmrânî’nin methi ile ilgili kasidesinde şöyle demektedir: “Benim köle olan adım; altı ayda, yedi iklimde meşhur oldu. Küçük olarak bilindiği halde, senden dolayı (senin büyüklüğünden dolayı) büyük olarak algılandı” (E.k.67-58). Şemsü’-d-Dîn Oğul Bîg’in methi hakkındaki kasidesinde Enverî, bütün gününün, ay ve Zühre yıldızı ile ünsiyet etmekle geçtiğini ifade etmektedir. “Bütün günüm, ay ve Zühre yıldızıyla ünsiyet etmekte geçiyordu. İşim gücüm, tümüyle, âh u feryâd etmekti” (E.k.68-2). Aynı zatla ilgili başka bir beytinde ise Şak-kı Kamer mucisesiyle Oğul Beg’in kılıcını birbirine benzeterek mukayese etmektedir.

Hüsâm-ı kahr-ı tu şahs-ı ecel zened be dû nîm

Çönân ki mâh-ı felek râ benân-ı peygamber⁸⁰³³, (E.k.84-42)

Bundan başka, ayın kendine has yörüngesinin bulunduğunu ifade etmektedir. “Feleğin, güneyi ve kuzeyi olduğu müddetçe; ayın yörüngesi ve güzergâhı bulunduğu sürece...(E.k.93-22). Vezir, Nâsırü’-d-Dîn Tâhir Bin Muzaffer’in övgüsü ve Nişâbûr’a dönüşü zamanında yapılan törenin (Şenliğin) vasfı hakkındaki kasidesinde; Bu zatın, bazı siyasi sebeplerden dolayı; yıllarının ve aylarının, yolculukta geçtiğini söylemektedir. “Vahdetin dârü’l-mülkünde (hanesinde) onu elçi yapman için iltifatta bulunmadığından dolayı, yılların ve ayların, seferde geçti” (E.k.94-21). Aynı kasidede; sun’î bir görüntüyü temsil eden, Mukanna‘ ayından bahsetmektedir. “Dar görüşlülerin hayalinde ışıık saçabiliyor olsa da; Mukanna‘ ayı (Mukanna‘ ayı veya Nahşeb ayı diye de bilinir. Mukanna’nın yapmış olduğu sun’î bir ay görüntüsüdür) ne zaman gökteki ay gibi olabilir ki” (E.k.96-19)? Enverî ayı dedikoducu, güneşi ise gammâz olarak nitelendiriyor. “Uğursuz Satürn’ün (Zuhâl) ve aptal Mars’ın yoktur. Dedikoducu ay ve gammaz (arabozucu) güneşin yoktur” (E.k.99-22). Ümmetin Veziri, Kemaleddîn Mahmud’un methi hakkında dile getirdiği manzumesinde; ayın doğmak suretiyle olağan üstü güzelliklere sebep olduğunu belirtmektedir. “Birden bire ay; doğudan yükselmeğe başladı. Evi aydınlıktan, güneşin doğuş zamanı gibi, gündüz yaptı” (E.k.106-11). “Ay şöyle dedi: “Yıldırım, bu kümbete parlak şekilde gelen bir hayal idi” (E.k.106-19). Ay ve yılın; söz konusu vezirin devrinin yoldaşı olduğunu söylemektedir. “Ey ömrünün devrinin

⁸⁰³³ Peygamberin parmağı, gökteki ayı nasıl ikiye ayırdı ise; senin kahredici kılıcın da, ecelin kendisini ikiye ayırır.

yoldaşı (tufeylisi, davetsiz misafiri, asalağı), ay ve yıl olan kimse! Senin yaşadığın çağın yılı ve ayı, her zaman gölgede olsun” (E.k.114-36). Felekler ile Burçların sıfatı ve Muzaffer Oğlu Nâsiru'd-Dîn Tâhir'in methi hakkında yazdığı kasidede; Ramazan ve bayramın, ondan hoşnut olduğunu ifade etmektedir. “Bayramının ayı kutlulukla yenilenmiştir. Ramazan ayı, senden hoşnut olarak gitmiştir” (E.k.120-65). Aynı kasidede; Ramazan hilalinin doğduğunu haber vermektedir. “Şöyle dedi: “Benim ve senin Rabbin olan Allah”de. Ben de şöyle cevap verdim: Ramazan ayının hilali doğdu (gökte asılıdır)” (E.k.124-7).Enverî'ye göre Ay, perde arkasında şarap içmektedir. “Ay, perde arkasında, feleğin mina renkli sarayında, şarap içtiğinde...” (E.k.124-12). Radıyyetü'd-Dîn (Dinin Muhterem Annesi Olan), Hz. Meryem'in methi hakkındaki kasidesinde; Ramazan ayının Meryem validemiz için, mübarek olduğunu söylemektedir. “Muharrem ayı, Sefer ayından önde olduğu sürece; Ramazan ayı senin için kutlu olsun”(E.k.133-27). Sadrazam Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan İmrânî, Semerkant'tan Geri Dönüp Sultan tarafından teşrif aldıktan sonra; düşmanlar ona iftiralara attılar. Enverî, bu İftiraları def etmek için söylediği kasidede; bu hadiselerin, ay itibarıyla tarihini dile getirmektedir. “Bir gece ki; 17 Ayar ayının gecesiydi. Bir gece ki; eski Tîr ayının 9. Gecesiydi”(E.k.138-2). Bu zatın, üç ay boyunca Horasan halkından ayrıldığını ifade etmektedir. “Üç ay Horasan halkından ayrılığın; basit bir hesaplama, yıllar gibi, oldukça uzun idi” (E.k.140-1). Bu zat Horasan'dan uzak olunca Horasan halkının, üç ay boyunca cezalandırıldığını söylemektedir. “Horasan'ın üç ay, senin uzaklığın ile cezalandırılması, bundan dolayıdır. Semerkant'ın, üç ay, sana hizmet etmesiyle bereket kazanması da bundandır”(E.k.140-12). Seyyid-i ecel, 'İmâdü'd-Dîn Ebu'l-Fadl Tûrânî'yi övdüğü manzumesinde; Allah'ın aylar boyunca bu zata yardımcı olduğunu belirtmektedir. “Minnet sahibi olan Allah, aylar ve yıllar boyunca senin yardımcın olduktan sonra; senin kemaline nasıl bir noksanlık gelebilirki” (E.k.144-47)? Adil hükümdar, Ebu'l-Feth Melikşah'ı methettiği kasidesinde; Ebu'l-Feth'in, bir ayda dünyaları fethettiğini söylemektedir. “Ne kadar düşman var idiyse bir günde işini bitirdin. Ne kadar dünya var idiyse bir ayda fethettin” (E.k.159-20). Sultan Sencer'i methettiği manzumesinde; gözü dar feleğin, bu kısa hayatı, ay ve yılda göremeyeceğini ifade etmektedir. “Gözü dar felek, dar meydanı (kısa hayatı), ay ve yılda nasıl görebilir” (E.k.161-13). Sadrazam Zeyneddin Abdullah'ın methi ve onun hastalıktan kurtulmasının şükürü hakkında dile getirdiği kasidesinde; Behmencene günü, kendisinin ziyaret edildiğini söylemektedir.

Rûz-i Behmencene⁸⁰³⁴ ya'nî devvum ez Behmen mâh⁸⁰³⁵, (E.k.165-3)

Enverî, ayın, kaderin gizliliğinden dışarı çıktığını söylemektedir. “Ay, kaderin gizlediğinden dışarı çıktı. Şah, açmaz (satrançta) nedeniyle tehlikeden kurtuldu” (E.k.166-1). Bayram kutlaması ve Sâhib Nasiru'd-Dîn Tahir'in övüldüğü kasidede Enverî, bu zatı güneş ve ay gibi tavsif etmektedir. “Ey kara ve beyazın (gece ve gündüzün) sarayı! Ey ömrü uzun ve mülkü yüksek ve yüce olan (yüce güneş ve muallâ ay)” (E.k.168-1)! Enverî'ye göre aylarca ve yıllarca bu zatın ismi; günah ve sevaba bağlı olarak dillerden düşmemiştir (E.k.168-34). Sultan Sencer'i methettiği kasidesinde; feleği, kapının üzerindeki bir halka gibi gördüğünü söylemektedir. “Bilgi ve sanat erbabı, yıllık ve aylık ihtiyacı için; feleği, kapının üzerindeki bir halka gibi; senin kapıcın olarak bulmuş” (E.k.169-15). Bayram tebriki ve Mecdü'd-Dîn Ebû'l- Hasan 'İmrânî'nin övüldüğü kasidesinde Enverî, bu zatın lisanında bazı şeylerin zamanla değiştiğini söylemektedir. “Şimdi ne oldu ki; sözcüklerinde, gök sema oldu; onun mahı, ay oldu” (E.k.179-38)? Meclis ve en büyük melik, 'İmâdü'd-Dîn Fîrûz Şâh'ı övdüğü kasidesinde; padişaha yedi ay boyunca hizmet edebileceğini ifade etmektedir. “Ey padişahım ben kulunuz, bu yedi ay boyunca; eğer imkân olsaydı yedi ülkede sana yardım ederdim” (E.k.185-46). Enverî'nin Kubbetü'l-İslâm Belh'in hicvedilmemesiyle ilgili söylemiş olduğu “Yemin-Nâme” ve Belh'in ileri gelenlerini övdüğü manzumesinde; talihin aleyhte cereyan etmesinden dolayı; diğer semavi varlıklarla birlikte aya sitem etmektedir.

Ey müselmânân figân ez devr-i çerh-i çenberî

Vez nifâk-ı Tîr ü kasd-ı mâh u seyr-i Müşteri⁸⁰³⁶, (E.k.187-1)

b) Övülen zatlari ve onların ilgili olduğu varlıklari, güzelliklerinden ve parlaklıklarından ötürü, mâh-ı nev (yeni ay), dolunay şeklinde tarif etmektedir. Dolayısıyla bu güzellikleri, ayın parlaklığıyla özdeşleştirmektedir. Enverî, Ebu'l-Me'âlî Mecdü'd-Dîn Bin Ahmed'in medhi hakkında dile getirdiği kasidesinde; söz konusu zatı parlaklı yönünden aya benzetmektedir. “Ay gibi parlaksın ama ayrıca senin mis gibi de kokun bulunmaktadır. Servi gibi uzun boylusun fakat ondan fazla olarak bostan gibi

⁸⁰³⁴ Eski İran'da kış mevsiminin, ikinci ayı olan Behmen ayının ikinci günü şenlik yapılırdı ve buna Behmencene derlerdi.

⁸⁰³⁵ Behmencene günü, yani kışın ikinci ayının, ikinci günü; bir sabah erkenden odamın kapısından içeri geldi.

⁸⁰³⁶ Ey Müslümanlar yuvarlak dünyanın dolanışından, Merkür'ün ikiyüzlülüğünden, Ayın kasdetmesinden ve Jüpiter'in temaşasından, illallah (Feryad, figân)!

renkli, tatlı ve güzel kokulusun. Lalede panzehire sahipsın, amberde ise güneşe maliksin” (E.k.9-5). Ayrıca Ebu’l-Me‘âlî Mecdü’d-Dîn Bin Ahmed’in ay yüzlü sakisinin, kadehte güneş gibi görüldüğünü söylemektedir.

Der ceşn-i âsmân-veş tu rîhte be nâz
Sâkî-yi mâh-rû-yi tu der sâğēr âftâb⁸⁰³⁷, (E.k.9-40)

Hâkân-ı a‘zâm Kemâlü‘d-Dîn’in medhi hakkında yazdığı manzumesinde; bu zatı, ay ve güneşin yanağında parladığı bir güzel; aya ve güneşe sitem eden bir güzellik şeklinde tasvir etmektedir. “Ey yanağından ayın ve güneşin siperini (kalkanını) atmış olan kişi! (yani ay ve güneş yanağında parlayan kişi), Senin güzelliğin ay ve güneşe sitem etmiştir. (onların güzelliğini kale almamaktadır. Onlara meydan okumuştur.)” (E.k.10-1). Aynı kasidede; ay ve güneşin, onun huzurunda elpençe divan durduklarını ifade etmektedir. “Eğer izin verirsen; yanağının hizmetkârı olan kulların gibi ay ve güneş senin huzurunda elpençe divan durur (El bağlarlar)” (E.k.10-3). Enverî’ye göre ay ve güneş, parlaklıklarını Hâkân-ı a‘zâm Kemâlü‘d-Dîn’den almışlardır. “Zülûf, siyahlık özelliğini, misk de güzel koku nişanını senin saçından çalmıştır. Ay ve güneş ise güzellik eserlerini senin yüzünden almıştır” (E.k.10-4). Ay ve güneşin güzellikleri akik gibi olan bu zatın güzelliğiyle mukayese edilmez. “Ay ve güneşin güzellikleri; şeker gibi iki akikle, ay ve güneşin güzelliğini kendi bünyesinde barındıran senin güzelliğin gibi değildir” (E.k.10-5). Ay ve güneş, onun yanağından perspektif isterler. “Ay ve güneş, iyiler safında övünme makamına göre, senin yanağından bakış açısı isterler” (E.k.10-5). Ay ve güneş, eğlence vakti, beşer hükümdarının meclisinde bu zatın güzelliğiyle hazır bulundular (E.k.10-7). Nâsırü’d-Dîn Tâhir’in Efendisinin medhi hakkında yazdığı kasidesinde Enverî, sevdiğinin kendisini ziyaretini şöyle anlatmaktadır: “Bu sözü söylerken; güneşi kıskandıran, gönlümün sahibi, ay yüzlü sevdiğim kapıyı çaldı” (E.k.13-14). Hazan Mevsiminin Vasfı ve Nâsırü’d-Dîn Ebu’l-Feth Tâhir ‘in methi hakkındaki kasidesinde; feleğin üzerindeki delikleri, ayın konumuna ve güzelliğine bağlamaktadır. “Ayın yüzünden (konumundan dolayı) felek pot kırmıştır. Ondan dolayı yüzü bademin yüzü gibi, küçük deliklerle doludur” (E.k.19-30). Adil hükümdar Yûsuf’un methi hakkındaki manzumesinde; feleğin, dolunay kadehini sunduğunu söylemektedir. “Felek dolunay kadehini takdim ediyor. Sâkî gibi, senin kadehinden yudum yudum, peşpeşe dolduruyor”

⁸⁰³⁷ Eğlencede sema gibi naz döktürdün (yağdırdın). Senin ay yüzlü sâkin kadehte güneş gibi görünüyor. (sakinin parlak yüzünün şarap kadehindeki yansıması güneşe benzetilmiş.)

(E.k.40-22). Bayram Tebriki ve Pîrûz Şah'ın Methi ile ilgili kasidesinde Enverî, ayı, Pîrûz Şah'ın atının nalı olmaya layık görmektedir.

Mâh er nehâhed ânki buved na'l-i merkebet

Ez nâhon-i mohâk ebed çehre heste bâd⁸⁰³⁸, (E.k.51-14)

Ebu'l-Hasan Mecdü'd-Dîn 'Alî 'İmrânî'nin methi hakkındaki kasidesinde; bu zatın alını ile dolunayı özdeşleştirmektedir. “Alnını kastettiğinde (niyet ettiğinde), ayı, yanağını kastettiğinde güneşi gösterdi. Seni met etmek için defterin üzerine bir harf düştü” (E.k.52-21). Aynı kasidede; onun çadırını, aya ve kadehe benzetmektedir. “Aydın ilk gecesi semanın, onun çadırı (gibi) olduğunu gördü. Bundan dolayı, ayın böyle bir benzerliğine, kadehin şeklini verdi” (E.k.52-9). Nâsîru'd-Dîn'in bağda yapmış olduğu köşk ve sarayın tarifi hakkındaki kasidesinde; onun basiretinin ifadesi, güneş ve ayı yoldan çıkartmaktadır

Gofte re'yeş der şeb-i mi'râc-ı câh

Âftâb u mâh râ kez râh burd⁸⁰³⁹(E.k.57-14)

Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan 'İmrânî'nin methi münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde Enverî, bu zatın parlaklığını, dolunaya benzetmektedir. “Senin görüşünün parlaklığı, kamerî ayın son üç gününün aydınlığını ortadan kaldırdı. Senin adaletinin çabası, şaraptan, sarhoşluk veren niteliği giderdi” (E.k.67-44). Mîrâb-ı Merv (Merv'in Su Emiri), Sâhib-i Sa'îd, Sadru'd-Dîn Nizâmu'l-Mülk'ü övdüğü kasidesinde şöyle demektedir: “Yürek ateşinin sıcaklığından ve gözyaşından; şeker gibi dudağı kurumuş ve ay gibi yüzü ıslanmıştı” (E.k.83-2). Enverî'ye göre Eğlence gününde ay, onun pınarı ve bardağıdır. “Kabul gününde güneş; senin yastığın ve tahtındır. Eğlence gününde ay; senin pınarın ve bardağındır” (E.k.84-34). Bağdat'ın vasfı ve Emirlerin Meliki Kutbu'd-Dîn Mevdûd Şâh'ın Methi hakkındaki kasidesinde; Holluh'un beyaz tenli güzellerinin yüzlerini aya benzetmektedir. “Dicle ırmağının kenarı; Holluh'un beyaz tenli güzelleriyle doludur (Holluk; Mâverâ ve Seyhun güzellerinden bir guruptur. Eski şairlerin nezdinde bunlar, güzellikleri ve cemalleriyle marufturlar. Onlara, Horluh ve Kırılık ta derler). Saray ortasında ise, Keşmir'in ay yüzlü kadınları bulunur” (E.k.85-5). Aynı kasidede, ay yüzlü dilberle konuşmaktadır. “Cevap verdim: Ey ay yüzlü, amber saçlı güzel, yüreğime akan

⁸⁰³⁸ Eğer ay, senin bineğinin nalı olmak istemezse (senin atının nalında parlamak istemezse), çehresi kaplanmış olan sedeften ebedi olarak yaralanmış olsun. (sonsuz kadar ışığı tutulmuş olsun, kararsın).

⁸⁰³⁹ Basiretinin kelamı, saltanatının mirac gecesinde, güneşi ve ayı yoldan çıkarır.

gözyaşlarına ateş vurma” (E.k.85-45)! “Şöyle cevap verdim: Ey ay yüzlü, sert (kırıcı) konuşma! Zira benim işim bitiktir. Ne kadar erken, o kadar iyi...” (E.k.85-85). Vezir; Evhadü’-d-Dîn İshâk’ın methi hakkında kaleme yazdığı kasidede; ayın güzelliğinden bahsetmektedir.

Mâh râ nîkûyî hemî goftûm

Ki derîğî be ictimâ⁸⁰⁴⁰u muhâk⁸⁰⁴¹,⁸⁰⁴², (E.k.106-13)

Aynı manzumelerinde ayla diyaloguna yer vermektedir. “Dedim: Ey ay, adını söyle. Dedi: “Efendin ve nimet verenin, İshak’tır” (E.k.106-23). Yüce Allah’ın münâcâtı (ona yakarış) hakkındaki beytinde; memduhun, güneş ve ay ile aydınlık bir yol açmak için bayrak açtığını ifade etmektedir. “Yanlışlığın kendisine yol bulamadığı bir hikmetle; güneş ve ay ile o mekânda bir bayrak açtı” (E.k.107-3). Ebu’l-Muzaffer Nâsîru’-d-Dîn Tâhir Bin Muzaffer’in methedildiği kasidesinde; dolunayın bu zat için kadeh olmaya yakıştığını söylemektedir.

Zîbedet rûz-i temâşâ vü şerâb

Zühre hünyâger ü mâh-ı nev câm⁸⁰⁴³, (E.k.121-29)

Celâlî’-d-Dîn Ahmed Bin Muhlis’in efendisinin methi hakkında ifade ettiği manzumesinde; gök renkli atına, aydan nal vurulduğunu söylemektedir. “Gökyüzünün gök renkli atı, senin altın gibi kadrinin altındadır. Bunun içindir ki; Aydan nal vurup Ülker’den, altın işlemeli dizgin giydirmişlerdir” (E.k.125-18). Övünme ve zamandan şikâyet etme konusunda şöyle demektedir: “Hayret! Söz ayı, benden dolayı parlak olmuş. Sanki söz semasında, güneş pınarıyım” (E.k.127-63). Adil Hükümdar, Ebu’l-Feth Melikşah’ın methi hakkındaki kasidesinde; servi boylu güzelin, ayın ön dördü gibi olduğunu ifade etmektedir.

Çün serv sehî kâmet ü şâyesteter ez serv

Çün mâh du hefte ruh u bâyeteter ez mâh⁸⁰⁴⁴, (E.k.159-2)

⁸⁰⁴⁰ İctimâ-’i neyyerîn: Güneş ile ayın, bir doğru üzerine gelmeleri.

⁸⁰⁴¹ Arap aylarının son üç gecesi.

⁸⁰⁴² Kuşatılma endişesinden dolayı, güneşle birleşmemesine rağmen; hep, ayın güzelliğinden bahsettik.

⁸⁰⁴³ Eğlence (seyretme) ve şarap içme gününde; Venüs, şarkıcın olmaya ve yeni ay (hilal) kadehin olmaya yakışır.

⁸⁰⁴⁴ Boyu Servi gibi dik ve ondan dolayı, serviye benzemeye daha fazla layık (serviden daha düzgün). Yüzü, ayın on dördü gibi, bundan dolayı, aydan daha parlaktır.

Adil Fîrûz Şâh'ın methi, Tirmiz'e gitmenin vasfı ve büyüklerin sultanı, Seyyid Tirmiz'in övgüsü hakkındaki kasidesinde şöyle demektedir: “Süslenmiş bir eyerin altında siyah bir at idi. Dümdüz karanlık bir geceye, sanki bir dolunayı bağlamışlar (gümüş eyeri bağlamışlar)” (E.k.165-33). ‘Alâu’d-Dîn İshâk’ın methi hakkındaki manzumesinde; bu zatın, devletinin haşmetini, ay ışığına ve onun halesine benzetmektedir. “O, devletinin ihata ve kapsamıyla; ay ışığının tasvirini ve etrafındaki halesini tarif etti” (E.k.167-10).Sâhib Celâlü’d-Dîn Ahmed Mühlis’in methi hakkında dile getirdiği kasidesinde;“Feleğin bir başak toplayanı olan yeni ay; senin ikbal harmanından, başak toplamak için geldi” (E.k.176-13).

c) Mâhı, cömertliğin ve ihsanın sembolü olarak ifade etmektedir. Hâkân-ı A‘zâm Kemâlü‘d-Din’in mehdi hakkındaki kasidesinde Enverî, ay ve güneşin, fayda ve zarar yükünü, onun lütuf ve kahrından elde ettiğini söylemektedir. “Bu hakan, cesareti övülmüş öyle bir haydardır ki; ay ve güneş, fayda ve zarar yükünü onun lütuf ve kahrından elde ederler” (E.k.10-9). Enverî’ye göre bu zat,cömertlik ve hünerin ay ve güneşidir. “Eğer ay ve güneş, yaratılış itibariyle cömertlik ve hünerin aslı iseler sen, ay ve güneşsin” (E.k.10-16). ‘İzzettîn Tûtî Beg’in methedildiği kasidesinde Enverî, kendi ayının, cömertlik hançeriyle üzerine yürüdüğünü söylemektedir. “Benim ayım, bu arzu ile salınarak geldi. Kargaşa halinde (ortamında) benim üzerime cömertlik hançerini çekti” (E.k.64-14). Ziyâü’d-Dîn Mevdûd Ahmed ‘Asemî’nin, hapis sonrası methi hakkında kaleme aldığı kasidesinde; ayın hilalinin şeklini, onun sofrasına benzetmektedir. “Semanın kubbesinin zirvesi, senin kıymetinden (değerinden) bir hikâyedir. Ayın hilalinin şekli, senin sofranın benzeridir” (E.k.158-26). Büyük Hakan, Taşkâç Hân’ı övdüğü manzumesinde Enverî, bu zatın hamiyetini ay ve güneşe benzetmektedir.

Ez dest-i ânki gayret-i mâhest ü âftâb

Der câm-ı mâh-ı nev mey çün âftâb hâh⁸⁰⁴⁵, (E.k.160-2)

d) Mâhı bazen de kudret, azamet ve yücelik şeklinde ifade etmiştir. Hâkân-ı a‘zâm Kemâlü‘d-Din’in mehdi hakkında yazdığı kasidesinde Enverî, bu zatın azamet ve celalinin, benzerlik yönünden, ay ve güneş gibi olduğunu ifade etmektedir. “Ufukları tutan güzellik onun kuvvet ve saltanatının eseridir. Onun azamet ve celali benzerlik yönünden, ay ve güneş gibidir. (kudreti, ay gibi, cemali ise güneş gibidir.)” (E.k.10-14).

⁸⁰⁴⁵ Hamiyeti, ay ve güneş gibi olan kişinin elinden; yeni ayın kadehinde, güneş gibi bir şarap iste.

Ay ve güneşi, Kemâlü'd-Dîn'in kulu olarak görmektedir. “Şahım, eğer sen işaret edersen, ay ve güneş, kulun olma övüncüyle sarayının toprağına başlarını koyarlar” (E.k.10-15). Ay ve güneşin yörüngelerindeki hareketlerini, methettiğı zata istinat ettirmektedir.

Bi ‘azm u bî likâ-yi tu der sür‘at ü ziyâ

Ne nihâde gâm u nâ zede ber mâh u âftâb⁸⁰⁴⁶, (E.k.10-17)

Enverî'ye göre ay ve güneş, onun kutlu azminin maiyetinin gölgesinde hareket etmektedir. “Ay ve güneş, senin kutlu azminin maiyetinin gölgesinde hareket edip sanat göstererek uzay yörüngesinde sefer etmektedirler” (E.k.10-18). Ay ve güneşi, bu zatın askerlerinin korudunu söylemektedir. “Senin askerin başka bir yerde bulunduğunda ay ve güneş, her an senin düşmanlarının baskısını çekmektedir. (her lahza senin düşmanların baskısına maruz kalmaktadırlar” (E.k.10-19). Enverî'ye göre o olmasaydı, ay ve güneş, kıyamete kadar kaderin oyuncağı olurdu. “Sen olmasaydın, ay ve güneş, Tanrı'nın kınama (istihza, alay) fermanına kadar, kaza ve kaderin elinde (kabzasında) kalmışlardı” (E.k.10-21). Ay ve güneşin felekteki itibarını ve kudretini bu zata bağlamaktadır. “Senin yüzünden ve senin görüşünden dolayı ay ve güneş, gece gündüz feleğin üzerinde kıymet görmekte ve güç elde etmektedir” (E.k.10-23).

Ez târem-i sipihr be çeşm-i münâsahet

Der devlet-i tu kerde nazar mâh u âftâb⁸⁰⁴⁷, (E.k.10-24)

Mecdü'd-Dîn Muhammed Bin Nasr Ahmed'in methi hakkındaki beytinde; ay ve güneşin, gök kubbesinden onun devletine, nasihat alma nazarıyla baktıklarını söylemektedir. (E.k.22-13). Mîrâb-ı Merv (Merv'in Su Emiri), Sâhib-i Sa'îd, Sadru'd-Dîn Nizâmu'l-Mülk'ü övdüğü kasidesinde; memduhun yüceliğı ve makamının, ay ve gün gibi olmasını dilemektedir. “Senin yüceliğın ve makamın, ay ve güneş gibi olsun. Düşmanının yüzündeki gözyaşı, gümüş ve altın gibi olsun (veya düşmanının yüzü, yara bere, çirkin ve yaşlı olsun)” (E.k.84-59). Nâsıru'd-Dîn ebu'l-Feth Tâhir'in methi hakkındaki beytinde; Enverî, söz konusu ettiğı zat için ayın, hizmetçi olduğunu ifade etmektedir. “Senin huzurunda Satürn (Zuhâl); bekçi, ay ise haciptir (hizmetçidir). Senin meclisinde neşe saçan rakkâs; Venüs'tür, öven ise Merkür'dür” (E.k.96-34). Felekler ile

⁸⁰⁴⁶ Sürat ve aydınlık hususunda senin azim ve irtibatın (nazarın, görüşün) olmadan ay ve güneş adım atıp yürüme kudretine sahip değillerdir. (senin kudretin ve ruhsatın olmadan yörüngelerinde bir adımlık mesafeyi dahi kat etme kudretine sahip değillerdir.

⁸⁰⁴⁷ Ay ve güneş, gök kubbesinden senin devletine, nasihat alma nazarıyla bakmışlardır.

Burçların Sıfatı ve Muzaffer Oğlu Nâsırü'd-Dîn Tâhir'in methi münasebetiyle dile getirdiği manzumesinde; onun metin (vakarlı) ayının, feleğin otağının yanından, Hayyâm'ın (çadırcının) ayı gibi parladığını söylemektedir.(E.k.120-2). Emirlerden Birinin Methi hakkındaki şiirinde; güneş, ayağını yeryüzünün eteğine uzatınca; ayın eli, semanın yakasına yapışmaktadır (E.k.141-13). Sultan Sencer'i övdüğü kasidesinde; onun çadırının yüksekliğinin, ayın seviyesine ulaştığını ifade etmektedir. "Kabul görmeye dayanan bu ümitle; çadırının yüksekliği (himayesinin yüksekliği), ayın yüksekliğine ulaşır" (E.k.161-9). Hatunların seyyidesi, dünya ve dinin ismeti, Türkân Hâtûn'un methi hakkında dile getirdiği kasidesinde; onun çadırının yüksekliğinin, ayın seviyesine ulaştığını ifade etmektedir. "Kabul edilme ümidiyle; örtünün (çadırının) makamı, ayın yüksekliğine yetişir" (E.k.162-6). Kemâlû'd-Dîn Ebu'l-Mehâsin Nasr'ı övdüğü manzumesinde; bu zatın kudret ve değerinin yörüngesi, ayın yörüngesini geçmiştir. "Değerinin (kıymetinin) hareket yörüngesi, ayın hareket yörüngesinin ötesinde olan; yüksek makamlı ve devrin güneşidir" (E.k.163-4). Vezir Kemâlû'd-Dîn Muhammed'in methi hakkında yazmış olduğu kasidesinde; onun yüceliğini, ay ve burçların yüksekliğiyle mukayese etmektedir. "Onun yüceliğinin yanında, gökyüzünün yüksekliğinin misali; ayın rütbesinin yanında, burcun düşüklüğünün hikâyesi gibidir"(E.k.164-5). Sadrazam Zeyneddin Abdullah'ın methi ve onun hastalıktan kurtulmasının şükürü hakkındaki kasidesinde; ayın halesiyle, onun devletinin sınırlarını mukayese etmektedir.

Vânki ez çetr-i devleteş âmûht

'Aks-i mehtâb şekl-i hermen-i mâh⁸⁰⁴⁸, (E.k.166-9)

Sultan Sa'îd Sencer bin Melik Şâh'ın methi hakkındaki kasidesinde; ayı, Melik Şâh'ın kapıcısı olarak görmektedir. "Sonuçta, gezegenler padişahına; Zuhâl'den koruyucu ve aydan kapıcı bulmuş olduğunu söyleyebiliriz"(E.k.170-29). Sultan Sencer'in (Enârallâhü bürhânehu): Allah, onun burhanını ve hüccetini parlatsın- methi hakkında dile getirdiği kasidesinde; onun devletinin sınırlarını ayın yörüngesiyle özdeşleştirmektedir.

Ey be kadr ü re'y çerh ü âftâb

⁸⁰⁴⁸ O öyle bir kimsedir ki; mehtabın tasviri; etrafındaki halesini onun devletinin ihata ve kapsamından öğrendi.

Bâd mâh-ı devletet nâ-kâste⁸⁰⁴⁹, (E.k.172-7)

Vezir, Celâleddîn Ömer'i övdüğü beytinde; onun, feleğin meclisindeki konumundan dolayı ay, meclisi terk etmiştir. “Sen o mecliste, öyle bir makama ulaşmışsın ki; ay, bir haberci ile ve Zühre bir çalgıcı ile ondan dışarı çıkmıştır” (E.k.183-5). Meclis ve en büyük melik, ‘İmâdü’ d-Dîn Fîrûz Şâh’ın methi hakkındaki kasidesinde; bu zatın ay ve güneş mesabesinde bulunduğunu söylemektedir. “Onun güneşi ve ayı Piruz Şah ve arkadaşlarıdır. O arkadaşları da; Şah Süleyman, ‘Unsurî Düstur Asaf Cevherî’dir”(E.k.185-11).

(B)

Nef’î, Enverî gibi mâh kavramını, mecazî anlamın dışında, lügat anlamı olan “ay” şeklinde kullanmıştır. Mevlânâ’yı övdüğü kasidesinde onun feyzinin; ayı, güneşi ve semayı, mevlevî gibi döndürdüğünü söylüyor (N.k.3-12). Aynı kasidede; dünyanın yıllarını ve aylarını tespit için, dolunayın vazifeli olduğunu söylüyor (N.k.3-17). Nef’î, Sultan Ahmed Han’ı övdüğü manzumesinde; yeni aya eğri cirit sopası veren zatın yoluna; kader ve kazanın, düşmanın başını top yapmasını diliyor (N.k.4-51). Aynı kasidesinde; gecenin sonuna kadar, seher vaktinin fatihası olduğunu ifade ediyor (N.k.10-69). Nef’î’ye göre kader, Sultan Ahmed Han’ın atının nalını, dünyaya, fetih ve zaferi müjdeleyen bir ay yapmıştır (N.k.11-22). Sultan Osman Han’ın cülusu münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde; bu zatı, Hz. Yûsuf’a benzetmekte ve Kenan diyarının hikâyesini yeniden canlandırıldığını söylemektedir (N.k.12-2). Ayrıca bu zatın görüşünün, feleğin hem ayı, hem de güneşi olduğunu ifade etmektedir (N.k.12-23). Sultan Murad Han’ı övdüğü kasidesinde ise Nef’î, divitin içindeki mürekkebin, Nevşeb ayı gibi parladığını söylüyor (N.k.26-25). Aynı kasidede; Sultanın fermanının damgasıyla süslediği feleğin, aydan daha parlak olduğunu dile getiriyor (N.k.27-32). Vezîr-i Azam Nasuh Paşa’nın anlatıldığı manzumesinde; bu zatın adaletinin semasını, güneşin ışığıyla aydınlanan aya benzetiyor (N.k.31-18). Aynı zat hakkında kaleme aldığı “Temmûziye” adlı kasidesinde; onun kudretinin yıldızını, saltanatının yüceliği için, bir ay şeklinde vasıflandırıyor. Onun temiz ve latif meşrebinin ise devlet bahçesi için su kaynağı olduğunu ifade ediyor (N.k.32-28). Nef’î yine Enverî gibi övülen zatları ve onların ilgili olduğu varlıkları, güzelliklerinden ve parlaklıklarından ötürü, mâh-ı nev (yeni ay), dolunay şeklinde tarif

⁸⁰⁴⁹ Ey kıymet ve düşüncede, felek ve güneş gibi olan zat! Devletinin ayının ışığı eksilmesin.

etmektedir. Sultan Osman Han'ın cülusu münasebetiyle dile getirdiği manzumesinde Nef'î, bu zatın lütuf kadehini yeni aya benzetmektedir (N.k.12-21). Onun köşkünün övgüsüyle ilgili beytinde, köşkün revaklarını tasvir ederken, Osman Han'ı ayyüzlü bir padişah olarak ifade ediyor.

Bisât-ı heft-ikilîmin çerâğ-ı âlem-efrûzu

Serîr-i nüh-revâkın pâdişâhı mâh-dîdârı, (N.k.14-27)

Sultan Osman Han'ın cihadını anlatırken onun muharebedeki dikkat çeken parlaklığının, dsöylüyor (N.k.15-6). Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde ise Sultan'ı aya benzetmektedir. “Bir kadeh, Allah için, bir kâse de o ay için sun. Nitekim şahlarşahı, Sultan'ı methetmek için elime kalem, defter alayım”(N.k.16-16). Aynı kasidede Sultan'ı, Hz. Yûsuf gibi, peri yüzlü ay parçası şeklinde vasıflandırıyor (N.k.24-13). Nef'î, Sultan Murad'ı ayrıca adalet feleğinin dolunayı olarak görmektedir (N.k.27-17). Vezîr-i a'zam Bayram Paşa'yı övdüğü manzumesinde Nef'î, onu yeni ay şeklinde tanıtmaktadır (N.k.45-24). Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde; feleği, kaftan giymiş yeni bir ay gibi tanımlamaktadır(N.k.61-23). Nef'î'nin, Enverî ile benzerlik gösteren konularından biri de; Şeyhülislam Es'ad Efendi'yi övdüğü kasidesinde mâhı, cömertliğin ve ihsanın sembolü olarak ifade etmesidir.

Şem'-i meh pertev-i bezm-i harem-i dîn ü düvel

Mâh-ı hurşîd-i fûrûğ-ı -cûd u himem, (N.k.52-18)

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde mâh kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Övdüğü zatı, mülkü aydınlatan ve güneşi gölgede bırakan parlak bir ay olarak tarif ediyor. Nef'î, Sultan Ahmed Han'ı methettiği manzumesinde; bu zatı, devletin zineti olan aya benzetiyor. Onun ışığından, güneşin, gizli mi, aşikâr mı olduğunun fark edilmediğini ifade ediyor (N.k.7-16). Aynı şahsı, yıldızların şahı, kahraman bir asker olarak yeryüzünün ayı şeklinde vafediyor (N.k.8-45).

Şâh-ı cihân-ârâ mıdır mâh-ı zemîn-pîrâ mıdır?

Behrâm-ı bî-pervâ mıdır yâ âftâb-ı pür-kerem, (N.k.16-23)

Zamanın önemli komutanlarından bir olan Sultan Murad Han'ın şehzadelerini zikrettiği manzumesinde; bunları, yıldızların ve gezegenlerin şahı ve memleketlerin süsü

olan ay şeklinde vasıflandırıyor(N.k.18-57). Sultanı ise cihan tahtının, yüksek mertebeye sahip şahı şeklinde tarif ediyor (N.k.21-7). Aynı zatın yücelik semasına ait ayının, dünyayı aydınlattığını dile getirmekte ve aynı zamanda devletine ait bahçenin zineti olduğunu söylemektedir(N.k.23-12). Vezîr-i a'zam Murad Paşa'yı övdüğü manzumesinde Nef'î, bu zatın savaştığı saatin kıyamet, günün ise dünyanın aydınlatıldığı bir an olduğunu, bu aydınlığı sağlayanın ise dünyanın ayının olduğunu söylüyor (N.k.28-32). Aynı zatı övdüğü kasidesinde onu, saadet dünyasının ayı olarak vasıflandırıyor (N.k.29-24). Nef'î, kâ'im-makam Muhammed Paşa için yazdığı kasidede; onu, vezirlik feleğine ait mülkün zineti olan ay şeklinde vasıflandırıyor (N.k.56-13). Aynı kasidede, bu zatın azamet bayrağını; zafer güneşi ve âlemin ayı olarak tavsif ediyor (N.k.56-15). Dârüss'âde ağasını methetmek maksadıyla yazdığı kasidesinde Nef'î, bu şahsı, himmetlerin haremini aydınlatan dünyanın ayı şeklinde tarif etmektedir (N.k.59-18).

Mecnûn-Leylâ

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Mecnûn kavramıyla ilgili altı beyit; leylâ kavramıyla ilgili ise üç beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Nef'î, söz konusu kavramı üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, Mecnûn kavramını, deli-divane, çılgın şeklinde tarif etmektedir. Divanının başında, Hz. Peygamber için yazdığı naatında Hz. Peygamber'in adaletini, Mecnûn gibi divane olan aklın sağlam bir yola iletilmesi için bir vasıta olarak vasıflandırmaktadır.

Şer'-i müstahkemi kim ana denir habl-i metîn

Akl-i Mecnûn-revişin silsile-i muhkemidir, (N.k.1-22)

b) Mecnûn'u melamî bir hayat yaşayan kişi olarak ifade etmektedir. Devrin önemli komutanlarından bir olan, Sulan Murat Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î, Sultan'ın, devrinde meydana getirdiği güzelliklerle ilgili şöyle demektedir: “Melamî'ler gibi derbeder yaşayan Mecnûn bütün bunları görseydi Leylâ'nın güzelliği birdaha hatırına gelmezdi” (N.k.18-21).

c) Mecnûn'nun Leyla'ya olan aşkı münasebetiyle; bu kavramı, karşılıklı aşkın sembolü şeklinde tanıtmaktadır. Vezîr-i Azam Bayram Paşa'nın methi münasebetiyle

yazdığı kasidesinde Nefî; kendi kavramını, Leylâ'nın zülüflerine benzetmek suretiyle övmektedir. “Mecnûn kaleme aldığım şiirlerin güzelliklerini düşte görse Leylâ'nın parlak zülüflerine gönlünün bağlanmış olduğunu hisseder (görür)”.

Görse ger şâhid-i mazmûnumu düşde Mecnûn
Zülf-i pür-tâbına dil-beste görür Leylâyı, (N.k.45-35)

d) Nefî, övdüğü zatın ahlakının şahidi gibi cihanda bir dilber bulunmadığını ifade ederek onun, insanı çılgına çeviren zülfünün zincirinin Mecnûn ve Leylâ olduğunu söylüyor.

Olur mu şâhid-i hulkun gibi âlemde bir dilber
Ki zencîr-i cünûn-ı zülfünün Mecnûn'u Leylâ'dır (N.k.47-173).

e) Nefî, ayın, Mecnûn gibi âşık olduğunu, bu yüzden semada dönüp durduğunu ifade etmektedir.

Olmasa Mecnûn-ı âşk ol mehin ger âsumân
Nesr-i tâir eylemezdi bâşı üzre âşîyân (N.k.52-191).

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Mecnûn kavramıyla ilgili üç beyit; leylâ kavramıyla ilgili de üç beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Enverî, söz konusu kavramı bir anlamda kullanmıştır.

a) Mecnûn, Leylâ'nın hüsn ü cemaline âşık olan ve onu dünyaya yayan bir âşık olarak tarif edilmektedir. Nâsuri'd-Dîn Ebu'l-Feth'in methi hakkında kaleme aldığı kasidesinde; Leylân'nın güzelliklerini ortaya koyup anlatan bir Mecnûn aradığını ifade etmektedir. “Leylâ'nın hüsn ü cemâlinin sergilendiği puthaneyi elde edip gösteren Mecnûn nerede” (E.k.1-7). Soffe'nin Dilinden; vezirlerin meliki, Muhlisü'd-Dîn'in sarayının vasfı hakkındaki kasidesinde Enverî; saraydaki güzellikleri Leylâ'ya benzetmektedir. Söz konusu estetik güzelliklere meftun olanları da Mecnûn'a benzetmektedir.

Bâ çönîn fer ü zîb ü hüsn ü cemâl
Ki çu Leylî besî est Mecnûnem⁸⁰⁵⁰, (E.k.458-7)

⁸⁰⁵⁰ Bu kadar ihtişam, süs, güzellik ve cemal ile Leyla gibi, birçok Mecnûn'um vardır.

b) Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasen 'İmrânî'nin methi münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde; Leyla vü Mecnûn hikâyesini, güzelliğin ve aşkın sembolü şeklinde tanımlıyor.

Hemîşe tâ ki hüsn ü 'aşk bâşed

Mislihâ şâhid ez Leylî vü Mecnûn⁸⁰⁵¹, (E.k.145-30)

(B)

Nef'î, Mecnûn kavramını, Enverî gibi Mecnûn'nun Leyla'ya olan aşkı münasebetiyle; karşılıklı aşkın sembolü şeklinde tanıtmaktadır. Vezîr-i Azam Bayram Paşa'nın methi münasebetiyle yazdığı kasidesinde Nef'î; kendi beyitlerini överken onları, Leylanın zülûflerine benzetmekte ve Mecnûn'un bu kavramları rüyasında görmesi halinde, kalbini bağladığı, Leylâ'nın zülûfleriyle karıştırabileceğini ifade etmektedir (N.k.45-35).

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Mecnûn kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nef'î, Mecnûn kavramını, öncelikle; deli-divane, çılgın aşık şeklinde tarif etmektedir. Divanının başında, Hz. Peygamber için yazdığı naatında Allah Rasulü'nün adaletini, Mecnûn gibi divane olan aklın, daha sağlam bir sistem içerisinde, faydalı bir unsura dönüşebilmesi için bir vesile olarak değerlendirmektedir.

Şer'-i müstahkemi kim ana denir habl-i metîn

Akl-i Mecnûn-revişin silsile-i muhkemidir, (N.k.1-22)

Mecnûn'u bazen de melamî bir hayat yaşayan kişi olarak ifade etmektedir. Devrin önemli komutanlarından bir olan, Sulan Murat Hanı övdüğü kasidesinde Nef'î, onun saltanatında husule gelen her türlü güzelliği, leylanın güzelliğiyle özdeşleştirmektedir. Mecnûn'un bunları görmesi halinde, Leylâ'nın güzelliğini unutabileceğini dile getirmektedir (N.k.18-21).

⁸⁰⁵¹ Güzellik ve aşk, sürekli olduğu müddetçe, bunun örneğinin şahidi; Leyla vü Mecnûn hikâyesidir.

Mehdî

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Mehdi kavramıyla ilgili dokuz beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Nef'î, söz konusu kavramı bir anlamda kullanmıştır.

a) İslâm dünyasının, ahır zamanda beklediği; insanlığı Hak yola ileteceğine ve Deccâl'i öldüreceğine inanılan kurtarıcı, Mesih. Sulan Murat Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î, Sultan'ın, zamanın Mehdi'si olması hususunda şüphe bulunmadığını ifade etmektedir.

Şehriyâr-ı şennişâh zıll-ı Hudâ-yı müste'ân

Kutb-ı devrân Mehdî-i bî-irtiyâb-ı rûzgâr, (N.k.17-17)

b) Nef'î, övdüğü şahsı niteliklerinden dolayı zamanın mehdisi olarak nitelendirmektedir. Ayrıca Sultan Murat Han'ı devrin Mehdisi, kevn ü mekânın mükâfatı; iki cihanın güneşi ve Allah'ın hem nuru hem de gölgesi şeklinde tanıtmaktadır (N.k.18-54). Nef'î'ye göre bu zat, öyle adil bir hükümdardır ki; zamanın Mehdi'si onun adaletinden ders almaktadır (N.k.27-12).

c) Sulan Murat Han'ın şehzadelerini övdüğü kasidesinde Nef'î bunların, İskender gibi büyük hükümdar; Hz. Yusuf gibi yüksek ahlaka sahip fertler; İsa nefesli Mehdi olduklarını söylemektedir. Çünkü zaman, onların adaletiyle nazlanmakta ve âlem, naz-perver olmaktadır (N.k.20-20). Veziriazam Murat Paşa'yı övdüğü kasidesinde şöyle demektedir: “Sen, zamanın kılıç sahibi öyle bir Mehdi'sisin ki; senin devrinde Hz. Mesih bile gelse dirilme ayinini icra edemez” (N.k.28-28). Veziriazam Hüsrev Paşa'yı tebrik ettiği kasidesinde onu da devrin Mehdi'si olarak zikretmektedir. “Zamanın Mehdi'si olan Hz. Hüsrev Paşa öyle bir zattır ki; adalet hususunda hiç kimse onun dengi olamaz” (N.k.41-17). Hâfız Ahmed Paşa'yı söz konusu ettiği kasidesinde Nef'î, bu zatı Hz. Peygamber'in Mehdi'si olarak vasfetmektedir. “Dinin hâfızı, Cihanın Sadrazamı; Ahmed'in Mehdi'si ve devrin (dünyanın) bayrağı” (N.k.43-27). Şeyhülislam Es'ad Efendi'yi methettiği kasidesinde onu; İsa nefesli Mehdi şeklinde tanıtmaktadır. “İzzet-ikram sahibi Mâtem'in Nu'mânı ve İsa nefesli Mehdi; Yusuf yüzlünün Hızır, yücelik sahibi İskender'in Eflatun'u...” (N.k.55-9).

Kişver-i ma'delede dâver-i Mehdî-sîret

Âlem-i câha cihânân-ı Mesîhâ-tecrîd, (N.k.55-20)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Mehdi kavramıyla ilgili dört beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nefî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Enverî, söz konusu kavramı bir anlamda kullanmıştır.

a) İslâm dünyasının, ahır zamanda beklediği; insanlığı Hak yola ileteceğine ve Deccâl'i öldüreceğine inanılan kurtarıcı, Mesîh. Nâsır-ı'l-Mille Veddîn Ebu'l-Feth Tâhir'in arkadaşının methi hakkında dile getirdiği kasidesinde Enverî, bu zatın adaletini Mehdi'ye benzetiyor. "Su ve hava diyarında, senin adaletinin Mehdi'si, işleri düzene koyma kararı verirse;" (E.k.91-18). Ahmed el-Müstevfî'nin Oğlu, Kemâleddin Ebi Sa'd Mes'ûd'ü övdüğü manzumesinde bu şahsı Mehdi, düşmanlarını ise şeytan olarak vasfetmektedir. "Sen, insansın ve senin bütün düşmanların, şeytandır. Sen, Mehdi'sin ve seni kıskananların hepsi, Deccaldır"(E.k.113-18). Ramazan ayının tebriki ve Meccü'd-Dîn Ebu'l-Hasan 'İmrânî'nin methi münasebetiyle kaleme aldığı kasidesinde onun adaletini, Mehdi olarak tarif etmektedir. "Senin, adaletine ait Mehdi'nin (kılavuzun) hizmetçileri her nereye varsa; koyunlar, kurttan, ölülerinin kan bedelini isterler" (E.k.126-26). Merv'in valisi, Âbî lakabıyla maruf; Ebû'l-Mefâhir, Emîr Fahrü'd-Dîn'in methi hakkında yazdığı kasidesinde Enverî; onun dergâhını, adaletin en büyük kapısı; Mehdi'yi ise o kapının bekçisi olmaya layık görmektedir.

Dergâh-ı tu bâb-ı a'zam-ı 'adlest

Mehdî şöde nâmzed be bevvâbî⁸⁰⁵², (E.k.180-9)

(B)

Enverî gibi Nefî de Mehdi kavramını; İslâm dünyasının, ahır zamanda beklediği; insanlığı Hak yola ileteceğine ve Deccâl'i öldüreceğine inanılan kurtarıcı, Mesih şeklinde vasıflandırmıştır. Sulan Murat Han'ı övdüğü kasidesinde Nefî, Sultan'ın, zamanın Mehdi'si olması hususunda şüphe bulunmadığını ifade etmektedir (N.k.17-17). Ayrıca Sulan Murat Han'ı devrin Mehdisi, varlık âleminin ödülü, ayrıca iki cihanın güneşi şeklinde anlamlandırıyor. Bundan başka hem Allah'ın nuru hem de zıllullah şeklinde tanıtmaktadır (N.k.18-54). Nefî'ye göre bu zat, öyle adil bir hükümdardır ki; zamanın Mehdi'si onun adaletinden ders almaktadır (N.k.27-12). Sulan Murat Han'ın şehzadelerini övdüğü kasidesinde Nefî bunların, İskender gibi büyük hükümdar, Hz.

⁸⁰⁵² Senin dergâhın, adaletin en büyük kapısıdır. Mehdi, senin sarayında, kapıcılığa aday olmuştur.

Yusuf gibi yüksek ahlaka sahip fertler, İsa nefesli Mehdi olduklarını söylemektedir(N.k.20-20). Veziriazam Murat Paşa'yı övdüğü kasidesinde bu zatı; zamanın kılıç sahibi Mehdi'si şeklinde vasıflandırırken; Hz. Mesih bile gelse onun zamanında diriliş ayinini yapamaz demektedir (N.k.28-28). Veziriazam Hüsrev Paşa'yı tebrik ettiği kasidesinde onu da devrin Mehdi'si olarak zikretmektedir (N.k.41-17). Hâfız Ahmed Paşa'yı söz konusu ettiği kasidesinde Nef'î, bu zatı Hz. Peygamber'in Mehdi'si olarak vasfetmektedir (N.k.43-27). Şeyhülislam Es'ad Efendi'yi methettiği kasidesinde onu; İsa nefesli Mehdi şeklinde tanıtmaktadır (N.k.55-9).

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Mehdi kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konu şbulunmamaktadır. Her iki şair de Mehdi kavramını, İslâmî literatürdeki anlamına göre kullanmışlardır. Fakat dile getirdikleri manzumelerde farklı örneklerle ifade etmişlerdir.

Melek

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde melekkavramıyla ilgili yirmi dört beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Nef'î, söz konusu kavramı üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Melek kavramını, öncelikle Osmanlı Türkçesi lügatındaki karşılığı ile kullanmıştır. Meleğin, lügattaki kaşılığı şudur: Tam bir hâkimiyyetle, Saltanat-ı İlâhiyyenin müessiriyyet ve idâresinin esrarı. Her şeyin kendi mertebesinde, o mertebeye münâsib ruhu, canı, hakikatı. Bir şeyin iç yüzü, iç ciheti. Hükümdarlık. Saltanat olan “melekût” âlemini ve mülkünü zikrederek bu âlemi melek kavramıyla ilişkilendirmektedir. Seyyid-i kâ'inât ‘aleyh-i efdalüssalavât olan Hz. Peygamber’e yazmış olduğu naatında onu; melekût âlemine hükmü geçen, dünya ve ahretin şahı olarak vasfetmektedir. “Hükümün, melekût mülküne geçiyor olması, şaşılacak bir şey değildir. Çünkü o, iki cihanın en adil hükümdarı, en kudretli ve akıllı lideridir” (N.k.2-25).

b) Melek kavramını, din terminolojisinde tarif edilen şekliyle ele almak suretiyle; övülen şahsı, melek-perver (melek huylu) şeklinde vasfederek meleği, ahlak yönünden kusursuzluğun sembolü olarak anlatmaktadır. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î, kendi manzumesini överken şöyle demektedir: “Bu zamanda, melek huylu,

mütebessim bir huri bile olsa güzellik hususunda manaların en büyüğü olan benim nazmıma meyleder” (N.k.8-19). Sulan Murad Han’ı söz konusu ettiği kasidesinde ise bu zatı, melek huylu İsa gibi bir ruh olarak tanımlamaktadır. “Bu zat, Hz. İsa gibi, melek huylu, hoş bir ruhtur. Hz. Yusuf gibi, cihanın peri yüzlü bir ayıdır”(N.k.24-13). Veziriazam Murat Paşa’yı övdüğü kasidesinde bu zatı; melek huylu birisi olarak vasfetmektedir. “Melek gibi ahlaka sahip, böyle bir zatın evsafını överken fikir üretme mecrasında ihmalde bulunursam, benim için küfr olur”(N.k.36-46). Veziriazam merhum İlyas Paşa’yı övdüğü kasidesinde Nef’î, onu civân-merd ve melek huylu bir şahıs şeklinde tarif etmektedir.

Civân-merd-i cihândır şûh-meşrebdır melek-hûydur
Sahîdir ehl-i dildir nüktedândır nükte-pîrâdır,(N.k.48-4)

c) Melek kavramını, mutlak manasıyla anlamlandırarak onu; kuvvet, kudret, güzellik, yücelik ve yardım etmenin sembolü şeklinde kullanmıştır. Sultan Osmân Han’ı övdüğü kasidesinde Nef’î, Azrâ’il’in onun canını, bir kuş gibi aldığını söylemektedir. “Bostanın uzun boylu servisi düştü. Ölüm meleği (Azrâ’il), gül bahçesinin en güzel gülünü, bir kuş gibi avladı” (N.k.14-13). Sultan Osmân Han’ın cihadını anlatmak amacıyla yazdığı kasidesinde Nef’î, onun elbisesinin bir telini, meleğin uzun saçlarına benzetmektedir. “Onun elbisesine ait bir ipliğin teli, meleğin uzun saç gibidir (onun kadar değerlidir). Onun emanet olarak verdiği elbise, cennet hurisinin gömleğinin parçası gibidir” (N.k.15-50). Zamanın önemli komutanlarından biri olan, Sultan Murad Han’ı methettiği kasidesinde Nef’î, bu zatı; nurdan kanat açan biri şeklinde tasvir etmektedir. “Ne vakit baştanbaşa süslü elbiselerle kendini gösterse; uçmak için nurdan kanat açar. O halde sanki bir melektir” (N.k.18-7). Sultan Murad Han’ın atını övdüğü kasidesinde Nef’î, meleği, Sultan’ın atının önünde nallarını çakan bir hizmetçi (nalbant) olarak görüyor.

Pîş-i pâyında melek gâşiye-dâr olsa mahal
Na’l-i zerrînine pûrşîd yüzün sürse revâ, (N.k.18-52)

Feleklerin ve meleklerin; Sultan’a ait atın, gönül alıcı yürüyüşünü seyre daldığını ifade etmektedir. “Onun insanı etkileyen yürüyüşünün, sadece dünyayı meftun etmesi yeterli değildir. Felekler de melekler de onu seyretmeyi kendilerine görev edinirler (N.k.19-7). “Beşer, onun fiziksel özelliklerine meftundur. Melek, yürüyüşüne hayrandır. O yürüdükçe insanın şaşkınlığı alabildiğine artmaktadır” (N.k.19-8). “Huri ve melek, ona

dadı olmak için hazırdır” (N.k.19-39). Sultan Murad Han’ın çocuklarını, meleklerin gıpta ettiği, cihanın övücü şeklinde tanımlamaktadır. “Onun muhterem evladı; insanlık ocağının mücevheridir. Onun mahdumu; meleklerin gıpta etmekte olduğu, cihanın övücüdür” (N.k.24-9). Veziriazam Nasuh Paşa’yı övdüğü kasidesinde; meleklerin, ona evrad ile dua etmekte olduğunu söylüyor. “(N.k.30-11). Nasuh Paşa için yazılan “Temmûziye” adlı kasidesinde şöyle demektedir: “Kapının halkası, himmetinin haremi etrafında dönmektedir. Meleğin kanadı ise ismetinin Kâbesi için, kapı perdesidir” (N.k.32-30). Aynı kasidede Nef’î, kendini övmekte ve manzumelerinin kokusu ile meleklerin sarhoş olduğunu ifade etmektedir. “Tabiatımın sâkisi, şarap meclisine heves edince; melekler, manaların kadehindeki koku ile sarhoş olurlar” (N.k.32-6). Nef’î, kendini övmeye devam ederken şöyle diyor: “Kelamımın manalarla dolu nüktesini melek işitse meclisime gelir, dost ve hizmetçi olur” (N.k.33-47). Veziriazam Halil Paşa’yı övdüğü kasidesinde; meleği, onun atının önünde uçan bir kılavuz ve rehber şeklinde tasavvur etmektedir. “melek, atının dizgininde uçan bir peyktir. Yeryüzü, kadrinin güneşinde haremın süpürgesidir” (N.k.37-18). Ayrıca ruhlar ve melek ordusunun, birbirini tebrik ettiğini belirtiyor. “Zafer kösünün sesi cihanı o denli kuşattı ki; ruhlar ve melekler ordusu, birbirini tebrik etti” (N.k.40-4). Şeyhülislam Muhammed Efendi’nin saadethanesini methettiği manzumesinde Nef’î; onun övgüsüyle ilgili, kulağına meleğin avazının geldiğini söylemektedir. “Bu sarayın methiyle ilgili, evime gidip ağzımı açsaydım; kulağıma, meleğin övgü sesi ulaşırdı” (N.k.53-54). Şeyhülislam Muhammed Efendi’nin şahsını övdüğü aynı kasidede; bu zatın, kendisini meleklerin seviyesine yükselten bir vasıtaya sahip olduğunu ifade etmektedir.

Kadrin ol mertebe kim mas’ad-ı i’la-yı melek

Tâ’ir-i devletine mehbit-i dîn u esfel, (N.k.54-33)

Nef’î, Kâ’im-Makam Muhammed Paşa için yazdığı manzumesinde; onu, hayırlı işler yapan ve melek huylu birisi olarak vâsfetmektedir. “Ey cömertlikte eli derya gibi olan ve cevher saçan Âsâf! Ey güzel işler yapan, melek huylu mükerrem zat” (N.k.57-31)! Nef’î’ye mahlasını veren Gelibolulu Ali’yi övdüğü kasidesinde; bu zatın, meleklerin bile gıpta ettiği, zamanın kutbu olduğunu söylemektedir. “Melek taifesinin bile gıpta ettiği, zamanın kutbu. O, insanlar istemese de cömertliği ve lütfu ile verendir. Onun ihsanı, taleb ve çalışmaya bağlı değildir”(N.k.62-7).

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde melek kavramıyla ilgili dokuz beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nefî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Enverî, söz konusu kavramı üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Melek kavramını, din terminolojisinde tarif edilen şekliyle ele almak suretiyle; övülen şahsı, melek-perver (melek huylu) şeklinde vasfederek meleği, ahlak yönünden kusursuzluğun sembolü olarak anlatmaktadır. Vezir Evhadü'd-Dîn İshâk'ı methettiği beytinde; bu şahsı ahlak mülkünün melek huylu veziri olarak vasfetmektedir. “Kim olduğunu biliyor musun? Ahlak mülkünün melek huylu veziri, Evhadü'd-Dîn'dir” (E.k.106-22). Ebu'l-Me'âlî Mecdü'd-Dîn Bin Ahmed'i övdüğü kasidesinde; onu, melek-perver bir zat şeklinde tarif etmektedir.

Mahdûm-i melek-perver ve sadr-i cihân ki hest
Der pîş-i bârgâheş hizmetger âftâb⁸⁰⁵³, (E.k.9-12)

b) Büyük meleklerin en büyüğü olan; melekût âleminin hocası, Mikâyil'i söz konusu ederek melekleri yaratılış özelliklerine göre tasnif etmektedir. Sadr-ı Sa'îd Hâce Sa'deddîn Es'ad'ın methi ve ihlâsın arzı hakkındaki kasidesinde Enverî, meleklerin en büyüklerinden olan Mikâyil'i, maksadına ulaşmak için vesile yapmaktadır. “Büyük meleklerin en büyüğü olan; melekût âleminin hocası, Mikâyil hakkı için” (E.k.26-33). Sarayın tarifi ve Nâsiru'd-Dîn'in efendisi Tâhir'in methi hakkındaki manzumesinde; onun damındaki kuşu, yol meleğine benzetmektedir.

Mevc der cûy-i tu felek-i sür'at
Murğ ber bâm-ı tu melek-i hencâr⁸⁰⁵⁴, (E.k.75-13)

c) Melek kavramını, mutlak manasıyla anlamlandırarak onu; kuvvet, kudret, güzellik ve yardımın timsali yapmaktadır. Bağdat'ın vasfı ve emirlerin meliki Kutbu'd-Dîn Mevdûd Şâh'ın övgüsüyle alakalı kasidesinde Enverî, meleğin kendisine yoldaş olmasını dilemektedir. “Felek (talih), hazarda (barışta), senin yardımcın olsun. Melek, seferde, yardımıyla bana yoldaş olsun” (E.k.85-49). Radıyyetü'd-Dîn (Dinin muhterem annesi olan), Meryem'in methi hakkında yazdığı kasidede; onun sesi terennüm

⁸⁰⁵³ Güneş, melek-perver bir zatın oğlu ve cihan hükümdarı olan efendimizin sarayının kapısında bir hizmetkârdır.

⁸⁰⁵⁴ Dalga, senin ırmağında sürat feleği gibidir. Kuş, senin damında (sabahında), yol meleği (kılavuz, rehber) gibidir.

edildiğinde, meleklerin ruhunun inlediğini söylemektedir (E.k.133-16). Emirlerden birinin methi hakkındaki kasidesinde ise bu zatın dağına, meleklerin bile merdiven olmadan çıkamayacağını ifade etmektedir.

Der âb-ı o semek ne-reved cüz be silsile

Ber kûh-i o melek ne-reved cüz be nerdibân⁸⁰⁵⁵, (E.k.141-17)

Yüce Efendi (Seyyid-i Ecel) ‘İmâdü’-d-Dîn Ebu’l-Fadl Tûrânî’nin methi münasebetiyle ilgili kasidesinde Enverî; onun himmetinin ayağına, meleğin elinin ulaşamadığını belirtmektedir. “Onun himmetinin ayağına, meleğin eli ulaşmamıştır. Onun devletinin dalına, fitne rüzgârı dokunmamıştır” (E.k.144-26). Adil Fîrûz Şâh’ın methi, Tirmizî’ye gitmenin vasfı ve büyüklerin sultanı, Seyyid Tirmizî’nin övüldüğü kasidede Enverî, bu şehirde meleklerin bulunduğunu söylemektedir. “Şehri görmek için bekle. Zira orada melek var. Kaleyi görmek için bekle. Çünkü orada ordu müfettişi var” (E.k.165-29).

(B)

Nef’î, Melek kavramını Enverî gibi din terminolojisinde tarif edilen şekliyle ele almak suretiyle; övülen şahsı, melek-perver (melek huylu) şeklinde vasfederek meleği, ahlak yönünden kusursuzluğun sembolü olarak anlatmaktadır. Sultan Ahmed Han’ı övdüğü kasidesinde kendi manzumesini överken; melek huylu, mütebessim bir huri bile olsa şahsın, güzellik hususunda manaların en büyüğü olan Nef’î’nin nazmına yöneleceğini ifade etmektedir (N.k.8-19). Sulan Murad Han’ı söz konusu ettiği kasidesinde ise bu zatı, melek huylu İsa gibi bir ruh şeklinde tanımlamaktadır (N.k.24-13). Veziriazam Murat Paşa’yı övdüğü kasidesinde bu zatı yine melek huylu birisi olarak vasfetmektedir (N.k.36-46). Veziriazam merhum İlyas Paşa’yı övdüğü kasidesinde ise Nef’î, onu civân-merd ve melek huylu bir kişi şeklinde tarif etmektedir (N.k.48-4). Melek kavramını, Enverî gibi; mutlak manasıyla anlamlandırarak onu; kuvvet, kudret, güzellik, yücelik ve yardım etmenin sembolü şeklinde kullanmıştır. Sultan Osmân Han’ı övdüğü kasidesinde Nef’î, Azrâ’il’in onun canını, bir kuş gibi aldığını söylemektedir (N.k.14-13). Sultan Osmân Han’ın cihadını anlatmak maksadıyla yazdığı kasidesinde Nef’î, onun elbisesinin bir telini, meleğin uzun saçlarına benzetmektedir (N.k.15-50). Zamanın

⁸⁰⁵⁵ Onun suyunda balık, sürü halinde olmadan yalnız başına dolaşamaz. Onun dağına, melekler merdiven olmadan çıkamaz.

önemli komutanlarından biri olan, Sultan Murad Han'ı methettiği kasidesinde ise onu, nurdan kanat açan biri şeklinde tasvir etmektedir (N.k.18-7). Sultan Murad Han'ın atını övdüğü kasidesinde Nef'î, meleği Sultan'ın atının ayağının önünde nallarını çakan bir hizmetçi (nabant) olarak görüyor(N.k.18-52).Feleklerin ve meleklerin, Sultan'a ait atın, gönül alıcı yürüyüşünü seyre daldıklarını ifade etmektedir (N.k.19-7). Sultan Murad Han'ın çocuklarını, meleklerin bile gıpta ettiği, cihanın övücü şeklinde tanımlamaktadır (N.k.24-9). Veziriazam Nasuh Paşa'yı övdüğü kasidesinde; meleklerin, ona evrad ile dua etmekte olduğunu söylemektedir (N.k.30-11).Aynı kasidede Nef'î, kendini övmekte ve manzumelerinin kokusu ile meleklerin sarhoş olduğunu ifade etmektedir (N.k.32-6). Veziriazam Halil Paşa'yı övdüğü kasidesinde; meleği, onun atının önünde uçan bir kılavuz, rehber şeklinde tasvir etmektedir (N.k.37-18). Ruhlar ve melek ordusunun birbirini tebrik ettiğini belirtiyor. “Zafer kösünün sesi cihanı o denli kuşattı ki; ruhlar ve melekler ordusu, birbirini tebrik etti”(N.k.40-4). Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin saadethanesini methettiği manzumesinde Nef'î; onun övgüsüyle ilgili, kulağına meleğin avazının geldiğini söylemektedir(N.k.53-54). Nef'î, Kâ'im-Makam Muhammed Paşa için yazdığı manzumesinde ise onu, hayırlı işler yapan ve melek huylu birisi olarak vasfetmektedir(N.k.57-31). Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde; bu zatı, meleklerin bile gıpta ettiği, zamanın kutbu şeklinde tarif etmektedir(N.k.62-7).

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde melek kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konuda Nef'î melek kavramını, öncelikle Osmanlı Türkçesi lügatındaki karşılığı ile kullanmıştır. Meleğin, lügattaki karşılığı şudur: Tam bir hâkimiyetle, Saltanat-ı İlâhiyyenin müessiriyyet ve idâresinin esrarı. Her şeyin kendi mertebesinde, o mertebeye münâsib ruhu, canı, hakikatı. Bir şeyin iç yüzü, iç ciheti. Hükümdarlık. Saltanat olan “melekût” âlemini ve mülkünü zikrederek bu âlemi melek kavramıyla ilişkilendirmektedir.

Seyyid-i kâ'inât 'aleyh-i efdalüssalavât olan Hz. Peygamber'e yazmış olduğu naatında onu melekût âlemine hükmü geçen, dünya ve ahretin şahı olarak vasfetmektedir (N.k.2-25).

Mey

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde meykavramıyla ilgili yirmi yedi beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Nef'î, söz konusu kavramı beş değişik anlamda kullanmıştır.

a) Meyin, sarhoşluk verici özelliğini söz konusu etmiştir. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; şamdanın, içkinin keyif verici özelliklerini cebren nehyetmesi durumunda, meyın sarhoş edici özellikleriyle, şamdanın tabiatına gam verebileceğini ifade etmektedir.

Ger nehyi etse cebr-i havâs-sı mükeyyifât

Mey tab-‘ı şâmdâna gam-ı nâ-gehân verür, (N.k.5-42)

Veziriazam Muhammed Paşa'yı ele aldığı kasidesinde Nef'î, kendilerinin aşk meyinin kadehinin sarhoşu olduklarını zikretmektedir. “Biz, aşk şarabının kadehinin sarhoşlarıyız. Sarhoşun sözü; akıllı olan (ayık bulunan) büyüklerin nezdinde mazurdur” (N.k.34-11). Aynı kasidede; bir güzelin, yıllanmış şarap gibi, akıllarını baştan aldığını söylemektedir. “ (N.k.34-12). Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi övdüğü kasidesinde; ağzına kadar dolu bulunan kadehin insanı sarhoş ettiğini söylüyor. Ayrıca öyle dolu bir kadehi gören kişi arif bile olsa dayanamayıp içebileceğini ifade ediyor. “Şarapla dolu kadeh, gül gibi oldu. Aklı başında olan ârif artık durur mu”(N.k.51-2). Nef'î'ye göre gam dağıtan şarabın sarhoşu olan kişi, onun kadehinden bir yudum içse; zamanın Cem'ine selam vermez (N.k.51-15).

b) Meyin, sevgili gibi mutluluk ve teselli verici niteliğini dile getirmiştir. Veziriazam Nasuh Paşa'yı ele aldığı kasidesinde Nef'î; bir şişe yıllanmış şarapla toy bir güzele sahip olan kişinin, bin yıl yaşamış gibi olacağını söylemektedir. “Bir şişe köhne şarap ve taze güzele arkadaş olan kişi bin yıl yaşamaz mı” (N.k.10-8)? “Put yüzlü güzellere ait; can evinin gamının esiri olan bir gönül, bir an kendini mey ve mahbub ile bir araya getirse neler olur” (N.k.10-9). “İnleyen âşık için; dilbersiz olan içki meclisinin her kadehi, kanlı gözyaşlarını içen bir âşık gibidir” (N.k.10-11). “Kelamımın lezzet ve keyfini görünce, tabiatıma hem şarap satan, hem de içen kişi denilse yakışır (N.k.30-60). Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi övdüğü kasidesinde şöyle demektedir: “Devlet şarabının kadehi elinden bir an bile düşmesin. Kıyamet gününe kadar, onun ikbal meclisi

düzenli bir şekilde devam etsin”(N.k.51-77). Şeyhülislam Es’ad Efendi’yi övdüğü kasidesinde; gam dağıtan şarabı, naiplik tacına ve tevhit ilahisine tercih etmektedir.

Sâkîye tâc-ı inâbet câm-ı gam-fersâ-yı mey

Mutribe tevhîd-i Bârî nağme-i çeng ü rebâb, (N.k.55-22)

Nef’î’ye mahlasını veren Gelibolulu Ali’yi övdüğü kasidesinde; meyin, yar ile dudak dudağa oluş halinin, canlara değebileceğini ifade etmektedir. “Her damlası canlara değen, şarap gibi bir cevher var mı? Doğrusu cana can katar; hele bir de yar ile dudak dudağa olursa” (N.k.62-4).

c) Meyi, âb-ı hayât ile beraber zikretmektedir. Sultan Ahmed Han’ı övdüğü kasidesinde Nef’î; bu zatın isminin bir mecliste zikredilmesini, âb-hayâta benzetmektedir. “Mutluluk veren meşrebi bir mecliste zikredilse; meyin ateşi, âb-ı hayat çeşmesinin feyzini elde eder” (N.k.9-21). Şeyhülislam Muhammed Efendi’yi övdüğü kasidesinde ise; yar ile beraber olmayınca âb-ı hayatın bile öneminin kalmadığını söylemektedir. “yar olmadıktan sonra; şarap, âb-ı hayat bile olsa, onun bir şişesi, ciğerin parçası; damlası ise kan olur” (N.k.10-13).

Mâye-i feyz-i hayât-ı ebedî neşve-i mey

Menşe-i hikmet-i devr-i ezelî gerdiş-i câm, (N.k.51-4)

d) Meyin, bezm-i işretteki (içki meclisindeki) konumundan ve niteliğinden bahsetmektedir. Sultan Murad Han’ı övdüğü kasidesinde Nef’î; mutluluğun, şarap içmeye bağlı olduğunu dile getirmektedir. “Ey sâki, nazı bırak ta şarap sun. Zira bu keyifli an hep böyle devam etmez. Sürahi ve desti dolsun, ayrıca kadeh de boş durmasın” (N.k.16-9). Kanuni devrini, şarap içmenin keyfi ile özdeşleştirmektedir.

Bu dürd ü bu sâfî deme dönsün piyâle gam yeme

Kânûn-ı devr-i dâ’ime uy sen de mey sun dem-be-dem, (N.k.16-11)

Gönüllerden elem ve kederin gitmesini şarap içmeye bağlamaktadır. “Sâkî, yetiş bize mey sun. Cem’in ve Key’in kadehini bize sun! Gönüllerden elemin gitmesi için bize ard arda güzel şarap sun” (N.k.16-14). Nef’î, ayrıca içki meclisinin insana kazandırdığı özelliklerden de bahsetmektedir. “İçki meclisinin başka bir âlemi vardır. Nitekim dünyayı, ayık bir gözle seyreden rinde, söz konusu âlem sürekli işret meclisinde görünür”

(N.k.51-3). Nef'î, kalbi ölmüş sofunun haram demesine aldırmadan sâkîden şarap istemektedir.

Getir ey sâk-i-i ferhunde-likâ bu meyden

Câmı var ise desin sûfî-i dil-mürde harâm, (N.k.51-16)

Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi söz konusu ettiği kasidesinde Molla Câmi'yi; muazzam söz kadehini içen ve aynı kadehi dolandırıp duran zat olarak tavsif etmektedir. “Kâmil zatlardan birisi de; Allah'ın kendilerine, söz kadehini içirdiği, onların da herkese ikram etmek için dolandırıp durdukları kadehi, kendisine ihsan etmiş olduğu kâmil kişi, Câmi'dir” (N.k.60-11).

e) Meyin, i.timai hayattaki yerini irdelemektedir. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü ‘İydiye adlı kasidesinde Nef'î; meyin, gönlü allak bullak olanlar için, kadim bir arkadaş olduğunu söylemektedir. “Bu anlar benim için keşke yalnız başıma saf şarap içtiğim bir zaman olsa. Çünkü şarap, gönlü karmakarışık duygularla bulanık olan kişinin, kadim arkadaşdır” (N.k.10-17). Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde ise Nef'î; meyin, âşıklar için mihek şatı olduğunu söylemektedir. “Âşıkların mihekki meydur. Zihni karışık olan kişiyi mutlu eder. pîr-i mugânın sermayesidir. Put gibi güzellerin meclisinin zinetidir” (N.k.16-12). Bundan başka, Nef'î meyin; akıcı bir ateş olduğunu ifade etmektedir.

Mey âteş-i seyyâledir mînâ kadehle lâledir

Yâ gonca-i pür-jâledir açmış nesîm-i subh-dem, (N.k.16-13)

Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi övdüğü kasidesinde; meyi, Nehşeb ayının parlak ışığına benzetmektedir. “Nice şarap vardır ki; Nehşeb ayının yanağının ışığı gibi marlamaktadır”. “Nice şarap vardır ki; arif kişinin gönlünün kadehi gibi etrafa ışık saçır” (N.k.51-7). “Nice şarap vardır ki; Hz. İsa'nın elinde içilen bir kadeh gibidir. Eline kalem alsa; idrak mabedinin ressamı olur” (N.k.51-8).

Nice mey râyiha-i rûh-fezâsından eder

Kudsiyân-ı -i âlem-i cân ıtr-ı meşâm, (N.k.51-9)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde mey kavramıyla ilgili otuz dokuz beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Enverî, söz konusu kavramı yedi değişik anlamda kullanmıştır.

a) Meyin, sevgili gibi mutluluk ve teselli verici niteliğini ele almıştır. Hazan Mevsiminin Vasfı ve Nâsîrî'd-Dîn Ebu'l-Feth Tâhir 'in methi ile ilgili kasidesinde Enverî; İçki ve musiki meclisinde bu zatın, mutlu olduğunu söylemektedir. “İçki, çalgıcı ve musiki ile fazlaca sevinç gösteriyorsun. Zira senin insafından dolayı dünyanın kıtaları, fitneden âzâdedir” (E.k.19-40). Emîr Nâsîrî'd-Dîn Kutluğ şâh'ın övgüsü hakkındaki kasidesinde ise şarap ve maşukun, eğlenceyi temsil ettiğini söylemektedir. “Gece ve mum, şeker; koku ve bahar rüzgârıdır. Şarap ve maşuk; def ise saz, ney, öpme ve kucaklama...” (E.k.76-1). Aynı kasidede Enverî, bağın güzelliklerini sunması için oraya sarhoş gidilmesi gerektiğini söylemektedir. “Şarapla meşgul ol (şarap hazırla). Çünkü şarapsız bağa gidilmez. Bağın sana güzelliklerini ve nimetini saçması için, çayıra sarhoş git” (E.k.76-7). Efendi Nâsîrî'd-Dîn'e teşekkür etme hakkında dile getirdiği kasidesinde Enverî, daha önce şaraba ve pınara sahip bulunduğunu, buna rağmen sıkıntılı günler geçirdiğini ifade etmektedir.

Zîn pîş bâ 'enâ çu mey ü şîr dâştî

Destân-ı âb u rûğen eyyâm-ı tevsenem⁸⁰⁵⁶, (E.k.134-20)

b) Meyi, önemli günlerle ilişkilendirerek zikretmektedir. Nâsîrî'd-Dîn Tâhir'in methi ve onun imaretinin vasfı hakkındaki manzumesinde Enverî; vezirin sarayda yaptığı büyük şenliğinde, içki içildiğinden bahsetmektedir. “Şarap getir çünkü bu gün, vezirin şenliği vardır. Her yönden mamur olan bir sarayda yapılan, büyük bir şenliktir” (E.k.27-1). Hâtûn-i muazzâm Safvetü'd-Dîn Meryem Gûyed'in methi münasebetiyle dile getirdiği beytinde ise; bayram gibi sosyal faaliyetlerin yoğun olduğu dönemlerde şarap içildiğini dile getirmektedir. “Şarap getirmiyorum. “Bayramın kutlu olsun” dedi. De ki neden? Şundanki; dünyanın iki bayramı da senin varlığından dolayı kutludur” (E.k.32-24). Rebî'in (konağın, evin) vasfı ve Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan 'İmrânî'nin methi hakkında yazdığı kasidesinde; Nevruz bayramı ile şarabı ilişkilendirmektedir. “Gün, Nevruz günü, şarap küpte ve hepimiz ayıgız. Bu durum, nasipsizlikten değildir” (E.k.33-54). Celâleddîn Ahmed'i övdüğü manzumede ise bayram münasebetiyle şarap içildiğini dile getirmektedir. “Ey sâkî (bâkire kız, Türk) şarap getir. Çünkü bayramdır, Behmen ayıdır. Acele etme, oyun ve çarşı nöbetinde değiliz” (E.k.34-1). Sultân Süleymân Şah'ı methettiği kasidesinde Enverî; ayın ondördünün, içki içme günü olduğunu

⁸⁰⁵⁶ Bundan önceleri, şarap ve pınarın suyuna sahipken; su ve yağın hikâyesine benzeyen, serkeş bir at gibi; kontrol edemediğim sıkıntılı günler geçirdim (felek bana her türlü ezayı yaptı).

belirtmektedir”. İçki içme günün, ayın ondördü, dolunay olsun. Senin eğlence sofranı ve kadehini rüzgâr taşıсын” (E.k.49-6). Feleklerle burçların sıfatı ve Nâsîru’d-Dîn’in efendisinin methi hakkındaki kasidesinde; ayın, perdenin arkasında şarap içtiğini söylemektedir. “Ay, perde arkasında, feleğin, mina renkli sarayında şarap içtiğinde...”(E.k.124-12).

Adil Hükümdar, Ebu’l-Feth Melikşah’ı söz konusu ettiği kasidesinde; gece ve sabah vakitlerinde içki içildiğini söylemektedir.

Der sohbet-i o bih ki bûyî der şeb ü şeb-gîr

Bâ sûret-i o bih ki horî mey gâh u bî-gah⁸⁰⁵⁷, (E.k.159-5)

c) Meyin, sarhoşluk verici özelliğini ve bağımlılığını söz konusu etmiştir.

Emîr Nasîrû’d-Dîn Tâcu’l-Mülûk Ebu’l-Fevâris’i övdüğü kasidesinde; zenginlik sarhoşluğuyla atılan naranın sebebinin, şaraptan dolayı olduğunu ifade etmektedir. “Eğer hasım, mülkün sarhoşluğuyla nara atarsa, bunun sebebi; şaraptan dolayı beyninin buharlaşmasıdır” (E.k.38-28). Sultân Süleymân Şah’ın methi hakkındaki kasidesinde Enverî; bu zatın öfke ve korkusunun, ruh ve şarap gibi olduğunu söylemektedir. “Senin öfken ve korkun, ruh ve şarap gibi vuslat sözüdür. Benim ümidim, senin menziline bal ve süt olsun” (E.k.43-15). Vezir, Tâhir Bin Muzaffer’in övüldüğü kasidede; onun özgür aklına, sarhoşluğun sirayet edemeyeceğini söylemektedir. “Bütün dünyanın, kanatlarının altında bulunduğu, senin özgür aklına sarhoşluk sirayet etmez” (E.k.55-45). Celâlî’l-Vüzerâ’ Ahmed Bin Muhlis’i övdüğü manzumesinde; Enverî, rindin sabah vaktini sevmediğini söylemektedir. Çünkü o vakitte aşkın sarhoşluğu son bulmaktadır. “Güneşin ordusu ufuklardan girince (sabah ışıkları ortalığı aydınlatınca); kadehin üzerindeki şarap güneşi daha güzeldir (çünkü rind, aşkın sarhoşluğunun sonu olan sabah vaktini sevmez)” (E.k.61-3). “Haşırdeki sarhoşluk uykusunun endişesiyle meclise gelenler için bu meclisin şarabı, ahiret şarabından iyidir” (E.k.61-4). Bayramı tebrik ve Nâsîru’d-Dîn Ebu’l-Feth Tâhir’in methi münasebetiyle kaleme aldığı kasidede Enverî; Başında, şarabın sarhoşluğu, dudağında içkinin neşesi olduğunu; ruhunda, efendisinin arzusu ve kalbinde ise sevgilinin vefası bulunduğunu söylemektedir (E.k.74-3). Maşukun Vasfı ve Emîr Ziyâ’uddîn Mevdûd Ahmed ‘Asemî’nin methi hakkındaki kasidede; Enverî, kendisiyle ilgili şöyle demektedir: “Meyden bin kere tövbe ettin. Fakat bebeğin süttten ayrılmadığı

⁸⁰⁵⁷ Gece ve sabah, onun sohbetinde bulunman iyidir. Zaman zaman, onunla yüz yüze içki içmen iyidir.

gibi, henüz bir an bile ondan ayrılmadın”(E.k.97-9). Fahru’s-Sâdât Mecdü’d-Dîn Ebû Tâlib Ni‘me’yi övdüğü manzumede; musluk suyu ile şarabı birbirinden ayırmanın güç olduğunu söylemektedir. “Kendisi, sentez (karışım) gibi oldu. Musluk suyu ile şarabı birbirinden ayırıp, nasıl tespit edebilirsinizki” (E.k.145-16)? Mecdü’d-Dîn Ebû’l-Hasan ‘İmrânî’nin methi hakkında dile getirdiği beytinde; kaliteli şarap istediğini söylemektedir.

Men ne-gûyem ki mey ne-hâhem cins

Tu me-gû nîz men ne-dârem ‘ayn⁸⁰⁵⁸, (E.k.148-8)

d) Meyin, bezm-i işretteki (içki meclisindeki) konumundan ve niteliğinden bahsetmektedir. Adil hükümdar Yusuf’un methi hakkında yazdığı kasidesinde Enverî bu zatın işret meclisini cennete benzetmektedir. “Senin meclisin mana yönünden cennet gibi olduğu için, sen, şarap iç. Çünkü senin için şarap haram olmaz. (İçtiğin şarap cennet şarabı olduğundan, haram değildir)” (E.k.40-21). Ebu’l-Feth Nâsıru’d-Dîn Tâhir’in methi hakkında dile getirdiği kasidede şöyle demektedir: “Eğer güneşin veziri hizmet için boynunu uzatırsa, şarap veren onun güneşi, güzelliğinden dolayı uzak düşsün. Veya: (güzelliğinden dolayı şarap veren onun güneşi, uzak düşsün)” (E.k.41-13). Vezir, Tâhir Bin Muzaffer’i övdüğü kasidesinde Enverî; bulutun, gök gürültüsünün davulu olmadan şarap getirmeyeceğini ifade etmektedir. “Bulut; gül dünyada toplansın diye, gök gürültüsünün davulu olmadan şarap getirmez (gülün toplanması; meclisin kurulması ve kadehlerin bir araya gelmesidir. Bundan sonra şarap gelir)” (E.k.55-7). Celâlü’l-Vüzerâ’ Ahmed Bin Muhlis’in methi hakkındaki kasidesinde; Sâkînin, her gelen için yeni baştan şarap doldurduğunu söylemektedir. “Herkes dünya annesinden habersiz geldiğinden; saki, habersiz olarak, şarabı yeni baştan doldurur” (E.k.61-5). “Ey ay yüzlü saki! Bana öyle bir şaraptan sunuver ki; asma üzümü anne, eğlencesi de (oyunu da) oğlan çocuğu olarak gelir” (E.k.61-8). Sadru’z-Zamân ‘Alâ’uddîn Mahmûd Horasânî’nin methi münasebetiyle ilgili kasidesinde; gül yapraklarının karşısında, halis şarap içmenin helal olduğunu söylemektedir. “Gül yapraklarının karşısında, halis şarap içmek helaldir ve mübahtır. Özellikle, büyüklerin övücü olan, cihan vezirinin meclisinde...” (E.k.69-11). Sarayın tarifi ve Nâsıru’d-Dîn’in efendisi Tâhir’in methi hakkında yazdığı kasidede Enverî, tanıdıklarını, bu zatın içki meclisine davet etmektedir.

Sâhibeş hânî ey kezâ vü kezâ

⁸⁰⁵⁸ Ben, kaliteli şarap istemediğimi söylemiyorum. Sen de; benim çeşmem yok deme.

Hân geret mey ne-hâred istiğfâr⁸⁰⁵⁹, (E.k.75-76)

e) Meyi, cennetteki Kevser ırmağının şarabı ile müşterek zikretmektedir. Emîr Nâsîru'd-Dîn Kutluğ şâh'ın methi hakkında yazmış olduğu kasidesinde Enverî; Kutluğşâh'ın bulunduğu çevreyi cennete, ziyafetteki şarabı da kevsere benzetiyor. “Ey saki; kalk içki getir. Hurinin yanağı kıskançlıktan gül gibi oldu. Bostan; cennet, mey; Kevser, çınar ağacı ise tuba ağacı (gibi) dir” (E.k.76-5). Celâlû'd-Dîn Ahmed Bin Muhlis'in Efendisini övdüğü kasidesinde; bu zatın cennetinden sâkî olması için temennide bulunmaktadır.

Ez behîşet bâd sâkî vez rehîket bâd mey

Ez sipihret bâd meclis vez hilâlet bâd câm⁸⁰⁶⁰, (E.k.125-49)

f) Meyi, diğer varlıklarla mukayese ederek birbirine benzetmektedir.

Mîrâb-ı Merv (Merv'in Su Emiri), Sâhib-i Sa'îd, Sadru'd-Dîn Nizâmu'l-Mülk'ün methi hakkındaki kasidesinde; gözyaşındaki siyah zülûflerin, kırmızı şaraptaki sünbül dalı gibi suya doymuş olduğunu söylemektedir (E.k.83-3). Bağdat'ın vasfı ve Emirlerin Meliki Kutbu'd-Dîn Mevdûd Şâh'ın methi münasebetiyle ilgili kasidesinde; kadehdeki sarı şarabı, mücevhere benzetmektedir. “İtırılı (güzel kokulu) nergis laleazar kenarında açmıştır. Kadehdeki sarı şarap, sanki mücevherdir” (E.k.85-12). Aynı kasidede; Marsın suretini, kadehteki kırmızı şaraba benzetmektedir. “Marsın sureti, Kadehteki kırmızı şarap gibi; terazi burcundan ışık saçıyordu” (E.k.85-26). Ümmetin Veziri, Kemalettîn Mahmut'un övgüsü hakkındaki kasidede; hilali renkli kadehe benzetiyor. “Cur'anın (kadehin dibindeki, bir yudum şarabın), onun yanağında yansımından (aksinden) hilal, kadehini renkli şarap ile dolduruyor” (E.k.114-34). Yüce Efendi (Seyyid-i Ecel) ‘Îmâdü'd-Dîn Ebu'l-Fadl Tûrânî'yi övdüğü manzumesinde Enverî; bu zatın yüzünün, şaraptan dolayı yakut gibi kızardığını ifade etmektedir. “Yüzü şaraptan dolayı, yakut gibi kızarmıştı. Onun yanında; hazin sesiyle insanda gam ve keder bırakmayan bir ut vardı” (E.k.144-16). Enverî, yeni ayı kadehe, güneşi de sarı şaraba benzetiyor. “Hamiyeti, ay ve güneş gibi olan kişinin elinden; yeni ayın kadehinde, güneş gibi bir şarap iste” (E.k.160-2). Şarap kadehini, saf yakuta ve billur cama benzetiyor. “Şarap kadehi, saf yakut ve billur camdır. Üzum şarabını akıt ve saf yakut iste (saf yakut, koyu kırmızı, şarap rengidir)”

⁸⁰⁵⁹ Ey falan ve fulan! Onun (Nâsîru'd-Dîn'in efendisinin) ziyafeti var. Eğer şaraba tevbe etmediyseniz, acele edin.

⁸⁰⁶⁰ Cennetinden, saki olsun. Halis şarabından (bal özünden), mey olsun. Gökyüzünden meclis ve hilalinden, kadeh olsun.

(E.k.160-4). Enverî'nin Kubbetü'l-İslâm Belh'in hicvedilmemesiyle ilgili söylemiş olduğu "yemin-nâme" ve Belh'in ileri gelenlerini övmesi hakkındaki kasidesinde; bu zatın, meyi, şarabın eliyle cezalandırdığını söylemektedir. "O öyle biridir ki; akıl yaratılışa iftihar verdiği zaman (yaratılışıyla iftihar edince); "meyi, şarabın eliyle cezalandır" dedi" (E.k.187-69). Yüce Vezir, Hâce Mucîrû'd-Dîn Muhammed'in methi hakkındaki kasidesinde; bu şahsa ait gölgenin bile, şaraptaki sarhoşluk özelliğini giderdiğini söylemektedir.

Eger ber gevher-i mey sâye'î üftad zı pâs-ı tu

Ne-bîned tâ kıyâmet hiç mestî puşt-i huşyârî⁸⁰⁶¹, (E.k.182-6)

g) Meyin, içtimai hayattaki yerini irdelemektedir. Vezir; Evhadü'd-Dîn İshâk'ın methi hakkında kaleme aldığı kasidesinde Enverî; şarabın, dostlar arasındaki samimiyet ve mutluluk yemini gibi olduğunu ifade ediyor. "Şarap; dostların safa ve doğruluğa olan yemini gibi idi. Âşıkların eğlencesinin tadı gibi acı idi" (E.k.106-3). İçki meclisinden ve parlak simadan dolayı bu zatın evinin şa'şalı bir biçimde algılandığını söylemektedir. "O ışıklı yüz ve parlak meyden dolayı; bütün evin etrafında, şimşek gibi parlak ışıklar vardı" (E.k.106-7). Ahmad Asamî'nin Oğlu Ziyâü'd-Dîn Mevdûd'un övüldüğü kasidede Enverî; bu zatın parlak zekâsının Cem'in kadehi dâhil bütün parlaklıkları gölgede bıraktığını iddia etmektedir.

Ver be yâdet zekât mey nûşend

Câm-ı gîti nümây gerded câm⁸⁰⁶², (E.k.123-18)

(B)

Nef'î, Enverî gibi mey kavramının, öncelikle sarhoşluk verici özelliğini ve bağamlılığını söz konusu etmiştir. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; şamdanın, içkinin keyif verici özelliklerini cebren nehyetmesi durumunda, meyın sarhoş edici özellikleriyle, şamdanın tabiatına gam verebileceğini ifade etmektedir (N.k.5-42). Veziriazam Muhammed Paşa'yı ele aldığı kasidesinde Nef'î, kendilerinin aşk meyinin kadehinin sarhoşu olduklarını zikretmektedir (N.k.34-11). Aynı kasidede; bir güzelin, yıllanmış şarap gibi, akıllarını başlarından aldığını söylemektedir. " (N.k.34-12). Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi övdüğü kasidesinde; ağzına kadar dolu bulunan

⁸⁰⁶¹ Şarabın cevherine (özüne), eğer senin himayenden bir gölge düşerse; hiç bir sarhoş, kıyamete kadar, uyanıklığın arkasını görmez.

⁸⁰⁶² İnsanlar eğer senin parlak zekânı düşünerek şarap içerlerse; kadeh, o aydınlığın ışığından, Cem'in kadehi gibi olup, dünyanın sırrını açığa çıkarır.

kadehin insanı sarhoş ettiğini söylüyor. Ayrıca öyle dolu bir kadehi gören kişi arif bile olsa, dayanamayıp içebileceğini söylüyor (N.k.51-2). Nef'î'ye göre gam dağıtan şarabın sarhoşu olan kişi, onun kadehinden bir yudum çekse; zamanın Cem'ine selam vermez (N.k.51-15). Nef'î, yine benzer bir şekilde meyin, sevgili gibi mutluluk ve teselli verici niteliğini dile getirmiştir. Veziriazam Nasuh Paşa'yı ele aldığı kasidesinde Nef'î; bir şişe yıllanmış şarapla, toy bir güzele sahip olan kişinin, bin yıl yaşamış gibi olduğunu söylemektedir (N.k.10-8). Nef'î'ye göre İnleyen âşık için dilbersiz olan içki meclisinin her kadehi, kanlı gözyaşını içen bir şahıs gibidir (N.k.10-11). Kelamının lezzet ve keyfini görünce tabiatına hem şarap satan, hem de içen kişi denilebileceğini söylüyor (N.k.30-60). Şeyhülislam Es'ad Efendi'yi övdüğü kasidesinde; gam dağıtan şarabı, naiplik tacına ve tevhit ilahisine tercih ettiğini söylüyor (N.k.55-22). Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde; meyin, yar ile dudak dudağa oluş halinin, canlara değebileceğini ifade ediyor (N.k.62-4). İki şair arasındaki benzer unsurlardan bir diğeri de meyin, bezm-i işretteki (içki meclisindeki) konumundan ve niteliğinden bahsetmeleridir. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; mutluluğun, şarap içmeye bağlı olduğunu ifade etmektedir (N.k.16-9). Kanuni devrini, şarap içmenin keyfi ile özdeşleştiriyor (N.k.16-11). Ayrıca gönüllerden elem ve kederin gitmesini şarap içmeye bağlıyor (N.k.16-14). Bundan başka içki meclisinin, insana kazandırdığı özelliklerden bahsediyor (N.k.51-3). Nef'î, kalbi ölmüş sofunun haram demesine aldırmandan sâkîden şarap istemektedir (N.k.51-16). Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi söz konusu ettiği kasidesinde; Molla Câmi'yi, büyük söz kadehini içen ve aynı kadehi dolandırıp duran bir zat olarak tasvir ediyor (N.k.60-11). Nef'î, Enverî gibi meyin, içtimai hayattaki yerini irdelemektedir. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü 'İydiye adlı kasidesinde Nef'î; meyin, gönlü karışık olanların, kadim arkadaşı olduğunu ifade ediyor (N.k.10-17). Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde ise meyin, âşıklar için mihek şatı olduğunu dile getiriyor (N.k.16-12). Ayrıca meyin, akıcı bir ateş olduğunu ifade ediyor (N.k.16-13). Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi övdüğü kasidesinde; meyi, Nehşeb ayının parlak ışığına benzetmektedir (N.k.51-7). Nef'î'ye göre nice şarap vardır ki; Hz. İsa'nın elinde içilen bir kadeh olur. Eline kalem alsa; idrak mabedinin ressamı olur (N.k.51-8).

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde mey kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular da vardır. O konulardan biri şudur: Nef'î meyi, âb-ı hayât ile beraber

zikretmekte ona, ebedî hayat suyu kadar kıymet vermektedir. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; bu zatın isminin bir mecliste zikredilmesini, âb-hayâta benzetmektedir. Yani onun isminin bile anılması, bulunduğu muhitin dirilişine vesile olmaktadır (N.k.9-21). Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi övdüğü kasidesinde ise; yar ile beraber olmayınca âb-ı hayatın bile bir kıymetinin bulunmadığını söylemektedir (N.k.10-13).

Mu'cize

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde mu'cize kavramıyla ilgili yirmi dört beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Nef'î, söz konusu kavramı iki değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, sanatını icra ettiği ve ortaya koyduğu sözünü, mucize olarak tarif etmekte; kendi kelimasının, başka mucizelere ihtiyaç bırakmadığını söylemektedir. Kâinatın Efendisi, Hz. Peygamber'i övdüğü “Zülfikar” adlı naatında Nef'î; kendi sözünü bütün mucizelerin üzerinde görmektedir. “Mucizevî bir ifade ile rivayette bulunan sözüm; haddinden fazla, sayısız mucileri ne yapsın” (N.k.1-38)? Resûl-i Ekrem, öyle bir zattır ki; yüz akıl ve idrak mesabesinde buyurduğu “ene efsah; ben en fasih konuşan kişiyim” sözü, mucizevî nutkunun bir ifadesidir” (N.k.2-1). Hz. Mevlânâ'nın methi hakkında dile getirdiği kasidesinde; kendini, mucizevî konuşan, Rum Molla'sının bendesi şeklinde anlamlandırmaktadır “Ne Hâkîm-i Gaznevî'yim ne de Emîr-i Dehlevî'yim. Mucize gibi konuşan, Rûmî'nin kuluyum. (N.k.3-13). Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde ise; “sihir gibi işlerle, mucizevî nutkumun feyzi, kalemin mürekkebine ağız ve dil verir” demektir (N.k.5-4). Sultan Osman Han'ın cülusu münasebetiyle yazdığı kasidesinde ise şöyle demektir: Ne Vassâf ne Firdevsî'yim. Manayı mucizevî bir şekilde dile getirenim. Çünkü vicdanın ahvali, benim tabirimle suret bulur” (N.k.12-37). Sultan Osman Han'ı övdüğü kasidesinde ise Nef'î, Hz. Musa'nın yed-i Beyzâ'sı gibi hünerli olan eli ile mucize gibi sanat ürettiğini söylemektedir. “Kelîmüllah olan Hz. Musa'nın elinin mucizesiyle, vahiy mesabesinde sihirli sanat eseri ortaya koyarım” (N.k.13-4). Ayrıca Hz. İsa'nın nefesi gibi mucize ortaya koyduğunu ifade etmektedir.

Nutka gelsem Nefî-i mu'ciz-demim Îsâ gibi

Beyti ma'mûr-ı ma'ânî hânümânımdır benim, (N.k.13-38)

Sultan Osman Han'ın kasrının methi münasebetiyle yazdığı kasidesinde; sözünü, papağanın mucizevî bir beyanı olarak manalandırmaktadır. “Sözüm, papağanın mucizevî bir beyanıdır, kalemim ise üstadıdır. Ayrıca kalem, kılıç çalan bir kahraman; dil ise onun silahtarıdır (N.k.14-45). Sultan Osman Han'ın cihadını tarif ettiği kasidesinde Nef'î kalemini; yüzlerce hüner gösteren, mucizevî bir vasıta şeklinde tarif etmektedir. “Kalemim, yüz hüner gösteren öyle bir mucizevî alettir ki; ona, Kelîmullah olan, Hz. Musa'nın ejderinden başka benzeyen bulunmaz” (N.k.15-45). Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î kelimini; zamanın şartlarına görevahiy nefesinin, mucizevî feyzini temsil eden bir unsur olarak anlatıyor.

Urfî-i Rûm Enverî asr u Hâkânî-i ahd

Feyzî-i mu'ciz-dem-i vahy-iktisâb-ı rûzgâr, (N.k.17-32)

Nef'î, her zaman olduğu gibi kendini överken, kelimini mucizeye benzeterek kendini şöyle tarif etmektedir: “Ben, devrin mucize gibi konuşan, öyle bir hatibiyim ki; namım, hüsn-i eda ile dünyayı kaplamıştır” (N.k.22-36). Veziriazam Murâd Paşa'yı ele aldığı kasidesinde Nef'î; mucize gibi olan nazmını, Hz. Musa'nın elindeki ayasaya ve Hz. Mesih'in nutkunun nefesine benzetmektedir (N.k.28-46). Veziriazam Nasuh Paşa'ya yazmış olduğu cevabî mektubunda ise kendini, vahiy mesabesinde bir temsille, mucize gibi konuşan bir şair şeklinde tarif etmektedir.

Benim o şâ'ir-i vahy-âzmây-ı mu'ciz-gû

Ki vird eder suhanım kudsiyân-ı Rahmânî,(N.k.31-51)

Aynı kasidede Nef'î sözünün; Hz. İsa'nın mucize kavramının özü; dilinin ise Kelîmullah olan Hz. Musa'nın vahyine ait kelamın açılımı olduğunu iddia etmektedir (N.k.33-44). Veziriazam Nasuh Paşa için yazmış olduğu kasidede; kendisini, mucize nefesli bir şair olarak tavsif etmektedir. “ Ben, mucize nefesli, sihir gibi eserler ortaya koyan, öyle bir şairim ki; nadir eserler ortaya koyan filozoflar, beni kıskanırlar” (N.k.41-43). Veziriazam merhum Hâfız Ahmed Paşa için yazmış olduğu kasidede; nefesinin feyzini, belagat mucizesi olarak anlatmaktadır. “Nefesimin feyzi, belagatın mucizevî örneğidir. Kalemimin sihri, zamanın, âyet-i kübrâsıdır” (N.k.42-29). “Ben, ilhamla eserler vücuda getiren, mucize nefesli şairim. Zamanın mollası olarak kadrime bilmesen bile bunun bir kıymeti yoktur” (N.k.42-31), (N.k.43-32). Dârüssa'âde ağasını övdüğü kasidesinde ise mucizevî kelimelerini, efsane şeklinde vasıflandırmaktadır.

Nazm-âver-i mu’ciz-kelimâtım ki fesânem
Ârayış-i dîbâce-i dîvân-ı hikemdir,(N.k.59-10)

b) Övdüğü kişilerin beyanlarının, mucize gibi olduğunu söylemektedir. Sultan Ahmed Han’ın kelamını övdüğü kasidesinde Nef’î; İlâhî irfan meclisinde bulunsa, böyle bir mucize kelamını söylemeye layık kişinin, ancak Nedîm olabileceğini ifade etmektedir (N.k.8-7). Sultan Murad Han’ın şehzadelerini övdüğü kasidesinde ise Nef’î; onların mucize gibi beyanlarının, lâhûtî bir ilhamın eseri olduğunu söylemektedir.

Leb-i mu’ciz-beyânı mevrîd-i ilhâm-ı lâhûtî
Dil-i rûşen-zamîri matla’-ı hûrşîd-i enverdir,(N.k.20-29)

Sultan Murad Han’ı methettiği manzumesinde ise bu zatı; Nedîm gibi nüktedan, rint ve hoş sohbet bir şahıs; sihir gibi konuşmalarıyla, sanki vahye istinat eden, mucizevî kelamla kendini ifade eden birisi şeklinde taktim ediyor (N.k.21-34). Veziriazam İlyas Paşa’nın mektubuna cevaben yazmış olduğu kasidesinde nef’î bu zatın; İmrân oğlu Musa’nın ateşinin alevi olduğunu, ayrıca Meryem oğlu Îsâ’nın mucizesinin özelliklerini yansıttığını ifade etmektedir (N.k.49-29). Dârüssa’âde ağasını övdüğü kasidesinde ise bu zatı, zamanın mucizesi şeklinde tarif etmektedir.

Vasf-ı güher-i zât-ı ferîşte-sıfâtı kim
Her şâ’ir-i Îsâ-nefese mu’ciz-i demdir,(N.k.59-30)

Enverî: Enver’î’nin kasidelerinde mu’cize kavramıyla ilgili yirmi bir beyit tespit edilmiştir. Enverî’nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef’î’nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Enverî, söz konusu kavramı üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enbiyaya verilen mucizelerin, onların bulunduğu makamın büyüklüğünden dolayı kendilerine verildiğini ifade etmektedir. Şehzâde ‘Îmâdu’d-Dîn’in methi münasebetiyle yazmış olduğu kasidesinde Enverî; peygamberlerde bulunan mucizelerin, onların makamlarının büyüklüğüyle münasip olduğunu söylemektedir.

Ân mu’cize bâdet ez bozorgî
Der câh ki bûd enbiyâ râ⁸⁰⁶³ (E.k.2-44)

⁸⁰⁶³ Enbiyaya verilen o mucize, onların bulunduğu makamın büyüklüğünden dolayı ortaya çıktı.

b) Övdüğü kişilerin beyanlarının, yazdıklarının ve yaptıkları işlerin mucize gibi olduğunu söylemektedir. ‘İmâdu’-d-Dîn Fîrûz Şâh’ın methi hakkında kaleme aldığı kasidede Enverî; bu zatın beyanındaki sihrin, mucizeyi bile geçtiğini söylemektedir. “Kaleminin ucunun dile geldiği yerde, beyanının sihri mucizenin bile üzerine çıkar” (E.k.5-62). Nâsîru’-d-Dîn Tâhirübnü’l-Muzaffer’in muazzam nizamının methi hakkında yazmış olduğu manzumede ise bu şahsın kaleme aldığı yazıların en kolay yapabildiği mucizelerden olduğunu söylemektedir. “Yazdığı şeyi kalem gıcirtısıyla okuyan bir kalemdir. Bu en kolay m’ucize, o kalem ve kalem gıcirtısıdır” (E.k.29-3). ‘Alâuddîn’nin methi hakkındaki kasidesinde Enverî, bu şahsın merhametini Hz. Musa’nın mucizesine benzetiyor. Merhametin, Hz. Musa’nın m’ucizesi nevinden olsun. Bineğin, Rüstem’in rahş adlı atının cinsinden olsun” (E.k.45-28). Sultan Sencer’i övdüğü manzumesinde ise; onun rehini olan mucizeye, Hz. İsa’nın bile ulaşamadığını söylemektedir. “Hz. İsa’nın vakıf olamadığı bir m’ucizenin tahsilinin yolu, senin rehinin olsun. (onu öğrenmenin yolu, ancak senin inhisarında bulunsun)” (E.k.50-8). Mefharü’s-Sa’âde (Büyüklerin İftiharı) olan, Mecdü’-d-Din Ebû Tâlib Ni’men’in methi münasebetiyle yazdığı kasidesinde Enverî; Hz. Musa’nın ve Hz. İsa’nın mucizelerinin tümünü temsil ettiğini beyan etmektedir. “İmran’ın Kelîm’inin, elinin (Yed-i Beyzâ’sının) mu’cizesi vardır. Meryem’in İsa’sının nefes izleri vardır” (E.k.132-20). Sultanın yakınlarından birini övdüğü kasidesinde Enverî; bu zatın isminin anılmasının, dinleyenler üzerinde mucize etkisi yaptığını söylemektedir.

Hutbe-i tu bûde ender nîk-nâmî mu’cize

Vuslat-ı tu geşte ender şâd-kâmî dâstân⁸⁰⁶⁴, (E.k.143-4)

Sultan Sencer’in kendisini övdüğü kasidesinde ise; onun mucizelerinden dolayı yeryüzündeki her renkten insanın, birbiriyle dost olduğunu vurgulamaktadır. “Yüreğinin delillerinden ve mu’cizelerinden, yeryüzünün siyahîsi, beyazın elini tutmuş (gece ve gündüz, zıtlar birbiriyle dost olmuş)” (E.k.173-20). Meclis ve en büyük melik, ‘İmâdü’-d-Dîn Fîrûz Şâh’ı övdüğü manzumede; bu zatın mızrağındaki ejderhayı, onun mucizesi şeklinde tarif etmektedir.

Ejdehây-ı rumh-i tu halkî be yek dem der-keşed

⁸⁰⁶⁴ Namuslu (meşhur) insanlar içerisinde, senin bahsin (hutben); mucize gibi algılanırdı. Sana ulaşmak; mutlu insanlar içerisinde, destan gibi algılanmıştır.

Vângehî ferbih ne-gerded înet mu‘ciz-i lâğeri⁸⁰⁶⁵, (E.k.185-40)

c) Enverî, övdüğü şahısların yeteneklerini de mucize olarak vasfetmektedir. Celâleddîn Ahmed’in methi hakkında dile getirdiği kasidesinde Enverî; hükümdarın muharebe yeteneklerini, mucize olarak anlatmaktadır. “Seciye yönünden, hükümdarın mucizesinin şekli; hayalen, kuvvet olarak şöylece yayma (atma, fırlatma) şeklindedir” (E.k.34-22). Sarayın tarifi ve Nâsıru’d-Dîn’in efendisi Tâhir’in methi hakkındaki manzumesinde ise onun kalemini; batılı zelil kılan bir mucize olarak nitelemektedir. “Senin bayrağın; hakkı, âleme yaymış olduğunun bir delilidir. Kalem; batılı zelil kılma hususunda, bir mucizeye sahiptir” (E.k.75-59). Emîr Nâsıru’d-Dîn Kutluğ Şâh’ı övdüğü beytinde ise Enverî, bu şahsın altındaki küheylanı ve tahtı; Hz. Süleymân’ın tahtı ve rüzgâr mucizesiyle özdeşleştirmektedir. “Sen bir Süleyman’sın. Senin altında, küheylan gibi giden bir taht vardır. Taht; mucizeden dolayı, bir toz gibi rüzgârın üzerinde seyahat etmektedir” (E.k.76-32). Merv’in mîr-âbı (su emiri-subaşı), Emîr Fahru’d-Dîn Muhammed’i övdüğü kasidede ise; onun parmaklarındaki hüneri, mucizeye denk görmektedir.

Beyân be pîş-i benâneş çu pîş-i mu‘ciz sihr

Yakîn be nezd-i gumâneş çu pîş-i hak tezvîr⁸⁰⁶⁶, (E.k.98-5)

Sefvetü’d-Dîn Meryem Hatûn’un övgüsü münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde onun; kerem mucizeleriyle, bin İsa’dan daha üstün olduğunu ifade etmektedir. “Ey kerem m’ucizeleri ile bin İsa’dan daha üstün olan Meryem, Mutlu ol” (E.k.105-14)! Şeyh İmam Cemâlü’l-İslâm’ın övgüsü hakkındaki kasidesinde Enverî; onun büyüklüğünden dolayı mucizevî olarak ikiyüzlülük ve riyanın, ondan uzak olduğunu söylemektedir. “Peygamberlerin, m’ucizelerinden dolayı; onların, ikiyüzlülük, yalan ve hileden uzak oldukları gibi; onun büyüklüğünden dolayı da ikiyüzlülük ve riya ondan uzaktır” (E.k.116-18). Ramazan ayının tebriki ve Mecdü’d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘İmrânî’nin methi hakkındaki kasidesinde bu şahsın elinin cömertliğiyle; bulutlara mucize gösterdiğini söylemektedir. “Dinin ihtişamı (mecdüddin) Ebü’l-Hasan-i İmrânî; cömertlikte elinin içi (bağışlaması) ile bulutlara mu‘cize (Yed-i Beyzâ) gösterir”(E.k.126-3). Emir Ziyâ’üddîn Mevdûd Ahmed ‘Asemî’nin övgüsü ve Sultanın onu tebrikle şerefliendirmesi hakkındaki

⁸⁰⁶⁵ Senin mızrağının ejderhası, bir anda bir halkı öldürür. Üstelik şişman da olmaz. Senin inceliğinin m’ucizesi budur.

⁸⁰⁶⁶ Söz (beyân); onun parmağı mukabilinde, m’ucize karşısındaki, büyü gibidir. Yakın; onun zannının yanında; hakkın karşısındaki riya gibidir.

kasidesinde onun; ortaya koyduğu eserlerle âsâ mucizesine benzediğini söylemektedir. “Asa m’ucizesiyle, İmran oğlu Musa ve duasının kabulü ile Meryem oğlu İsa gibisin” (E.k.128-18). Emirlerden birinin methi hakkındaki manzumesinde ise şöyle demektedir: “Felek, güzellik m’ucizelerini temsil eden Kısra’nın tacını; inci ve yakuttan meydana gelen, İskender’in çadırının tepesine koydu” (E.k.141-6). Sultan Sa’îd Sencer bin Melik Şâh’ın methi hakkında yazdığı kasidesinde Enverî; bu zatın mızrağının muharebedeki hünerlerini, İmrân oğlu Musa’nın mucizelerine benzetmektedir. “Zaman, senin mızrağından hatırladığı eserlerde; İmrân oğlu Musa’nın mu’cizelerinden bir nişan bulmuş”(E.k.170-17). Meclis ve ‘İmâdü’-d-Dîn Fîrûz Şâh’inövgüsü hakkındaki beytinde; bu şahsın mızrağını Hz. Musa’nın, ejderhaya dönüşen asasına benzetmektedir.

Akl bâ rumh-i tu fetvâ mîdehed eknûn ki çûb

Şâyed er sü‘bân şevved bî mu‘ciz-i peygamberî⁸⁰⁶⁷, (E.k.185-41)‘

(B)

Nef’î, kasidelerinde mu’cize kavramını söz konusu ederken Enverî gibi; övdüğü kişilerin beyanlarının, mucize gibi olduğunu söylemektedir. Sultan Ahmed Han’ın kelimini övdüğü kasidesinde Nef’î; İlâhî irfan meclisinde bulursa, böyle bir mucize kelimini söylemeye layık kişinin, ancak Nedîm olabileceğini ifade etmektedir (N.k.8-7). Sultan Murad Han’ın şehzadelerinin övdüğü kasidesinde ise Nef’î; onların mucize gibi beyanlarının, lâhûtî bir ilhamın eseri olduğunu söylemektedir(N.k.20-29).Sultan Murad Han’ı methettiği manzumesinde bu zatı; Nedîm gibi nüktedan, rint ve hoş sohbet bir şahıs; sihir gibi konuşmalarıyla, sanki vahye istinat eden, mucizevî kelamla kendini ifade eden birisi şeklinde taktim ediyor (N.k.21-34). Veziriazam İlyas Paşa’nın mektubuna cevaben yazmış olduğu kasidesinde nef’î bu zatın; İmrân oğlu Musa’nın ateşinin alevi olduğunu, ayrıca Meryem oğlu İsa’nın mucizesinin özelliklerini yansıttığını ifade etmektedir (N.k.49-29). Dârüssa‘âde ağasını övdüğü kasidesinde ise bu zatı, zamanın mucizesi şeklinde ifade etmektedir(N.k.59-30).

(F)

Nef’î’nin kasidelerinde mu’cize kavramıyla ilgili, Enverî’den farklı olarak dile getirdiği konular da vardır. Nef’î, Enverî’den farklı olarak; sanatını icra ettiği sözünü, mucize şeklinde tarif etmekte; kendi keliminin, başka mucizelere ihtiyaç bırakmadığını

⁸⁰⁶⁷ Akıl, senin mızrağıyla fetva verir. Şimdi, belki peygamberin mu’cizesi olmadan ejderha olur.

söylemektedir. Kâinatın Efendisi, Hz. Peygamber'i övdüğü "Zülfikar" adlı naatında Nef'î, kendi sözünü bütün mucizelerin üzerinde görmektedir (N.k.1-38). Resûl-i Ekrem, öyle bir zattır ki; yüz akıl ve idrak mesabesinde buyurduğu "ene efsah; ben en fasih konuşan kişiyim" sözü, mucizevî nutkunun bir ifadesidir" (N.k.2-1). Hz. Mevlânâ'nın methi hakkında dile getirdiği kasidesinde; kendini, mucizevî konuşan, Rum Molla'sının bendesi şeklinde anlamlandırmaktadır (N.k.3-13). Sultan Osman Han'ı övdüğü kasidesinde ise Nef'î, Hz. Musa'nın yed-i Beyzâ'sıyla, mucize gibi sanat ürettiğini söylemektedir (N.k.13-4). Ayrıca Hz. İsa'nın nefesi gibi mucize ortaya koyduğunu ifade etmektedir (N.k.13-38). Sultan Osman Han'ın kasrının methi münasebetiyle yazdığı kasidesinde; sözünü, papağanın mucizevî bir beyanı olarak manalandırmaktadır. "Sözüm, papağanın mucizevî bir beyanıdır, kalemim ise üstadıdır. Ayrıca kalem, kılıç çalan bir kahraman, dil ise onun silahtarıdır (N.k.14-45). Sultan Osman Han'ın cihadını tarif ettiği kasidesinde Nef'î kalemini; yüzlerce hüner gösteren, mucizevî bir vasıta şeklinde tarif etmektedir. "Kalemim, yüz hüner gösteren öyle bir mucizevî alettir ki; ona, Kelîmullah olan, Hz. Musa'nın ejderinden başka benzeyen bulunmaz" (N.k.15-45). Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î kelimini; zamanın şartlarına görevahiy nefesinin, mucizevî feyzini temsil eden bir unsur olarak anlatıyor (N.k.17-32). Veziriazam Murâd Paşa'yı ele aldığı kasidesinde Nef'î; mucize gibi olan nazmını, Hz. Musa'nın elindeki ayasaya ve Hz. Mesih'in nutkunun nefesine benzetmektedir (N.k.28-46). Veziriazam Nasuh Paşa'ya yazmış olduğu cevabî mektubunda; kendini, vahiy mesabesinde bir temsille, mucize gibi konuşan bir şair şeklinde tarif etmektedir (N.k.31-51). Aynı kasidede Nef'î sözünün; Hz. İsa'nın mucize kavramının özü; dilinin ise Kelâmullah olan Hz. Musa'nın vahyine ait kelamın açılımı olduğunu iddia etmektedir (N.k.33-44). Dârüssa'âde ağasını övdüğü kasidesinde ise mucizevî kelimelerini, efsane şeklinde vasıflandırmaktadır (N.k.59-10).

Nevrûz

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Nevrûz kavramıyla ilgili onbeyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Nef'î, söz konusu kavramı üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, Nevrûzu, padişah otağına benzetiyor. Bağ ve bostanı da otağın kurulduğu alan olarak tavsif ediyor. Sultan Ahmed Han'ın methi münasebetiyle yazdığı

“bahariye” adlı kasidesinde; Nevruz ve bahar mevsiminin güzelliklerini, beŒer  unsurlarla kurgulamak suretiyle anlatmaktadır.

Nitekim her d raht-ı p r-Œ k fe Œ h-ı Nevruz’un
Kura çetr-i sefidin sahn-ı baĒ u b st n üzre, (N.k.6-29)

Veziriazam Muhammed PaŒa’nın kasrının methi münasebetiyle yazd Ēı kasidesinde, r zg r olarak nitelendirdiĒi kavramla; bu zatın, yönetimde g sterdiĒi güzelliklerle; aŒır  sıcak bir mevsimi, Nevruz gibi serin ve latif bir hale getirdiĒini ifade etmektedir. “Bu Œahsın esintisi, müjdeyle dolu olan çiçeklerin yapraklarını tazeler. AŒır  sıcak olan havayı, gönül çekici ve serin olan; Nevruz mevsimi gibi bir havaya d n Œt r r (N.k.35-13).

b) Yılın belli zamanlarında tesadüf edilen önemli günleri Nevruz’la  zdeŒleŒtirmektedir. Veziriazam Nasuh PaŒa’nın övgüsü münasebetiyle dile getirdiĒi kasidesinde Nef’ ; Ramazan orucunun her gününün, Nevruz bayramı gibi güzellik ve Œenlik olduĒunu söylüyor.

R z-ı nevruz gibi hurrem olup her r zu
Görmeye t b-ı temm z-ı gamı t r u zi-his b, (N.k.32-67)

Œeyh lislam Mezk r Muhammed Efendi’yi  vd Ē  kasidesinde; her yılbaŒında Nevruz’un, Œenlikle gelip; Hamel burcunun g neŒini, bu zatın cilveg h  yapmasını dilemektedir (N.k.54-48).

c) Nef’ , hükümdarların yaŒadıkları  aĒlardaki baŒarılı ve faydalı hizmetlerini Nevruz’a benzetmektedir.  vd Ē  zatın devrinin, memleket çemeni için Nevruz mevsimi gibi olduĒunu ifade ediyor. Ayrıca övülen zatın yeteneklerinin, o anki atmosferi, Nevruz mevsimi gibi güzel ve Œenlik haline getirdiĒini söylüyor. Veziriazam Muhammed PaŒa’nın methedildiĒi kasidesinde Nef’ ;  vd Ē  zatın, ülke için Nevruz mevsimi gibi güzellikleri temsil ettiĒini söylüyor. “Onun devri, memleket çemeni için Nevruz mevsimidir. Saltanat için onun ileri g r Œl l Ē ; kuŒluk vaktinin, parlak g neŒi gibidir” (N.k.34-32). Veziriazam Hüseyin PaŒa’yı  vd Ē  kasidesinde Nef’ ; bu zatın tabiatının, Nevruz bulutunu terbiye etmesi dururmunda; cehennem cennete  evirebileceĒini dile getirmektedir.

Vereydi lutf-ı tab’ı terbiyet ger ebri Nevruza
BehiŒt- b d ederdi d zahı bir katre-i Œebnem, (N.k.39-23)

Dârüssa‘âde ağasını övdüğü kasidesinde ise Nef‘î; bu şahsın sesini ve konuşmalarını, Acem Nevruz’unun şubelerine benzetmektedir. “O, Rûm’un gül bahçesinde, güzel öten bir bülbüldür. Nağmeleri ise Acem Nevruz’unun şubesidir” (N.k.59-8).

Enverî: Enver’î’nin kasidelerinde Nevruz’a kavramıyla ilgili sekiz beyit tespit edilmiştir. Enver’î’nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef‘î’nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Enverî, söz konusu kavramı iki değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enverî, Nevruz mevsiminde; bağ ve bahçenin müştemilatını kurgulamak suretiyle onları birbirleriyle konuşturmakta ve kendilerine, çeşitli beşerî rolleri temsil ettirmektedir. Emîr Nâsiru’d-Dîn Kutluğ şâh’ın methi hakkında kaleme aldığı kasidesinde; rüzgârın, Nevruz’un bayramını tebrik ettikten sonra, bahçeye müsafir oldu söylüyor (E.k.33-10). Aynı kasidede; Nevruz’un esintisinin, güllerin açılmasını sağladığını, kurgulu bir şekilde ifade etmektedir.

Bâd-ı Nevruz seher-geh çu be bostân be-guzâşt

Gül-i sad-berg birûn rest zı pîrâmen-i hâr⁸⁰⁶⁸, (E.k.76-9)

b) Nevruz gününün, yiyip içme ve eğlenme günü olduğunu söylüyor. Ayrıca mutluluk temennisinde bulunduğu şahısların her gününün Nevruz bayramı gibi olmasını diliyor. Rebî’in (konağın, evin) vasfı ve Mecdû’d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘Îmrânî’nin methi hakkında yazdığı kasidesinde Enverî; Nevruz gününün, yeme, içme ve eğlenceyi de beraberinde getirdiğini söylemektedir. “Gün, Nevruz günü, şarap küpte ve hepimiz ayız. Bu durum, nasipsizlikten değildir” (E.k.33-54). Emirlerin Emiri, İzzeddîn Tuğrul ’i övdüğü manzumesinde ise; mutlulukla geçen günlerinin, Nevruz olmasını dilemektedir. “Mutlulukla geçen günleri, hep Nevruz ve bayram olsun. Ayın, mutluluktan dolayı, hep Nisan ve ok gibi olsun” (E.k.43-2). Nevruz’u kutlama ve ‘Îmâdu’d-Dîn Pîruz Şâh’ın methi hakkında kaleme aldığı kasidede Enverî; Padişahın her gününün, Nevruz gibi mutlu olmasını dilemektedir. “Ey padişah, senin her günün Nevruz olsun. Mutluluktan dolayı ömrünün geceleri, gündüz olsun” (E.k.44-1). “Gece gündüz dünyaya gelenler için, senin zamanının gece ve gündüzü Nevruz olsun” (E.k.44-10). Nâsiru’d-Dîn Tâhir’in efendisini methettiği kasidede; bayram ve Nevruz’un, efendisinin üzerine uğur getirmesini temenni

⁸⁰⁶⁸ Seher vakti, Nevruz’un esintisi bostana uğrayınca; katmerli gül, dikenin etrafından fırlayıp çıkıverdi.

etmektedir. “Ey efendim şenliğin (düğünün) mübarek olsun. Bayram ve Nevruz senin üzerine uğur getirsin” (E.k.48-1). Şemsü’l-Dîn Behruz’u övdüğü kasidesinde ise; sıkıntılarının bittiğini ve mutlu gününün, Nevruz gibi olduğunu ifade etmektedir.

Şeb-i mihnet be âhir âmed ü şod

Şeb-i men rûz u rûz-i men Nevruz⁸⁰⁶⁹, (E.k.101-11)

(B)

Nefî, kasidelerinde Nevruz kavramını söz konusu ederken Enverî gibi; Nevruz mevsiminde, bağ ve bahçelerin müstemilatını kurgulamak suretiyle, onları birbirleriyle konuşturuyor. Sultan Ahmed Han’ın methi münasebetiyle yazdığı “bahariye” adlı kasidesinde; Nevruz’u, padişah otağına benzetiyor. Bağ ve bostanı da otağın kurulduğu alan olarak tavsif ediyor (N.k.6-29). Veziriazam Muhammed Paşa’nın kasrının methi münasebetiyle yazdığı kasidesinde, rûzgâr olarak nitelendirdiği kavramla; bu zatın, yönetimde gösterdiği güzelliklerle; aşırı sıcak bir mevsimi, Nevruz gibi serin ve latif bir hale getirdiğini ifade etmektedir (N.k.35-13). Nefî, yine Enverî gibi Nevruz gününün, yiyip içme ve eğlenme günü olduğunu söylüyor. Veziriazam Nasuh Paşa’nın övgüsü münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde Nefî; Ramazan orucunun her gününün, Nevruz bayramı gibi güzellik ve şenlik dolu olduğunu söylüyor (N.k.32-67). Şeyhülislam Mezkûr Muhammed Efendi’yi övdüğü kasidesinde; her yılbaşında Nevruz’un, şenlikle gelip mutlulukla gitmesini temenni ediyor (N.k.54-48).

(F)

Nefî’nin kasidelerinde Nevruz kavramıyla ilgili, Enverî’den farklı olarak dile getirdiği konular da vardır. Nefî, Enverî’den farklı olarak; övdüğü zatın devrini överken söz konusu zamanın; memleket çemeni için Nevruz mevsimi gibi olduğunu ifade ediyor. Ayrıca övülen zatın yeteneklerinin, o anki atmosferi, Nevruz mevsimi gibi güzel ve şenlik haline getirdiğini söylüyor. Veziriazam Muhammed Paşa’nın methedildiği kasidesinde Nefî; övdüğü zatın, ülke için Nevruz mevsimi gibi güzellikleri temsil ettiğini söylüyor (N.k.34-32).

Veziriazam Hüseyin Paşa’yı övdüğü kasidesinde ise; bu zatın tabiatının, Hüseyin Paşa’yı dururmunda; cehennemi cennete çevirebileceğini söylüyor (N.k.39-23).

⁸⁰⁶⁹ Sıkıntı gecesi sona erdi. Benim gecem, gündüz oldu. Gündüzüm, yeni gün (nevrûz) oldu.

Dârüssa‘âde ağasını övdüğü kasidesinde ise Nef‘î; bu şahsın sesini ve konuşmalarını, Acem Nevrûz’unun şubelerine benzetmekteydi (N.k.59-8).

Nizâmü'l-Mülk

Nef‘î: Nef‘î’nin kasidelerinde Nizâmü'l-mülk kavramıyla ilgili dört beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî’nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Nef‘î, söz konusu kavramı bir anlamda kullanmıştır.

a) Övdüğü kişiyi, zamanın Nizâmü'l-mülkü olarak anlamlandırmaktadır. Veziriazam Muhammed Paşa’nın kasrını övdüğü kasidesinde; bu zatı, zamanın Nizâmü'l-mülkü şeklinde tanımlanmaktadır.

Şeref-bahş-ı vezâret mesned-efrûz-ı cihân-bânî

Nizâmü'l-mülk-i ahd ârâyiş-i âyîn-i düstûrî, (N.k.35-20)

Veziriazam Hüseyin Paşa’yı methettiği kasidesinde bu zatı; zamanın Nizâmü‘l-Mülk’ü ve dünya mamuresinin zineti olarak görmektedir. “Halkı yetiştiren ve besleyen; adaletli yönetimiyle, topluma mutluluk bahşeden... Ayrıca zamanın Nizâmü‘l-Mülk’ü ve dünya mamuresinin zineti...” (N.k.39-10). “Mülkün zineti olan, cengâver paşaya maşallah. Zira bu zata Nizâmülmülk ve Rüstem dense layıktır” (N.k.39-14). Nef‘î, kâ‘im-makam Muhammed Paşa’yı övdüğü kasidesinde bu zatı da zamanın Nizâmü‘l-Mülk’ü olarak tanıttırıyor. “Cihan hükümdarı, Sadrazamını serdar edip onu zamanın Nizâmü‘l-Mülk makamına oturttu” (N.k.56-4).

Enverî: Nizâmü'l-mülk’ün asıl adı; Hasan bin Ali bin ishak el-Tusî’dir. Enverî’nin kasidelerinde, Nizâmü'l-mülk adıyla iki kaside bulunmaktadır. Fakat bu kasideler, Nizâmü'l-mülk ismiyle anılan, ancak farklı kişilerle ilgili yazılan kasidelerdir. Bundan başka Nizâmü'l-mülk’un oğlu adıyla başka bir kaside söz konusudur. Bu kasidenin de meşhur Nizâmü'l-mülk’ün oğluna mı; yoksa aynı adla meşhur olan başka bir zatın oğluna mı ait olduğu bizce meçhuldür. Biz, bu üç kasideden; hem Nizâmü'l-Mülk hem de onun oğluna ait olduğu iddia edilen kasidelerden; Nizâmü‘l-Mülk’ün niteliklerini yansıttığına inandığımız, ayrıca onu çeşitli yönlerden tanıtıcı olabilecek beyitleri seçip incelemeye çalıştık. Enverî’nin kasidelerinde Nizâmü'l-Mülk kavramıyla ilgili on altı beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef‘î’nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Enverî, söz konusu kavramı yedi değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nizâmü'l-mülk kavramını Enverî, öncelikle Sultan'ın mülkünün nizamı ve Allah'ın dininin savunucusu şeklinde tanıtmaktadır. Nizâmü'l- Mülk Sadrettîn Muhammet Mirâb Merv'in (Merv'in su Dağıtım Emiri'nin) methi hakkındaki kasidede; bu zatın, Sultan'ın mülkünün nizamı ve Allah'ın dininin müdafii olduğunu söylemektedir.

Nizâm-i mülket-i sultân u sadr-ı dîn-i Hüdâyî
Hüdâyeğân-i vezîrân vezîr-i hûb seyr⁸⁰⁷⁰, (E.k.79-19)

b) Söz konusu zatın uygulamalarıyla vezirliğin düzene girdiğini söylemektedir. Ayrıca Peygamber'in dini ve Ömer'in adaletini temsil ettiğini ileri sürmektedir. Nizâmü'l- Mülk Sadrettîn Muhammet Mirâb-ı Merv'in (Merv'in su Dağıtım Emiri'nin) methi hakkında yazdığı kasidede; vezirliğin bu zatla düzene girdiğini söylemektedir. “Muhammed (Nizâmü'l-Mülk Sadrettîn Muhammet Mirâb-ı Merv) öyle birisidir ki; vezirlik, onunla düzene girdi. Öyle ki; Muhammed'in dini, Ömer'in kanun ve adaleti, onda temessül etti” (E.k.79-17). Nizâmü'l-Mülk'ün evlatlarından birinin methi münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde Enverî; bu zatın adaleti ve parlak devrinin yanında makam ve mevkiyi, semere benzetiyor. “Ey adaletinin yanında, cömertliğin masal olduğu kişi (bağışın şöyle dursun, senin adaletle hükmetmen bile, cömertliği efsane haline getirir). Senin parlak (ihtişamlı) devrinin yanında makam, bineğin semeri gibi kalır” (E.k.79-5). Ayrıca bu şahsın kaleminin, gayb ilminden haber getirdiğini iddia etmektedir.

Vehmet âred zı râz-ı çerh nişân
Kilket âred zı ‘ilm-i gayb haber⁸⁰⁷¹, (E.k.79-12)

c) Dünyanın, iyilik ve kötülükleriyle onun hükümlerine bağlı olduğunu; feleğin; hayır ve şerriyle, onun fermanına tabi olduğunu söylemektedir. Nizâmü'l- Mülk Sadrettîn Muhammet Mirâb-ı Merv'in methi hakkında yazdığı kasidede; dünyanın ve feleğin; iyilik ve kötülükleriyle ona bağlı olduğunu söylemektedir. “Dünya; iyilik ve kötülükleriyle, onun hükümlerine bağlıdır. Felek; hayır ve şerriyle, onun fermanına tabidir” (E.k.79-19). Nizâmü'l-Mülk'ün evlatlarından birinin methi münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde ise şöyle demektedir: “Hasmının değeri de senin gibi olsa; mücevhere benzeyen yeryüzü, inci gibi olur” (E.k.79-17).

⁸⁰⁷⁰ Sultanın mülkünün nizamı ve Allah'ın dininin savunucusu (Nizâmü'l- Mülk Sadrettîn Muhammet Mirâb Merv); vezirlerin efendisi; her işi ve karakteri güzel olan vezir.

⁸⁰⁷¹ Herşeye mantıklı bir şüpheyile yaklaşımın (şüpheciliğin), feleğin sırrından işaret getirir. Kalemin, gayb ilminden haber getirir.

d) Enverî, Nizâmü'l-Mülk'ün cömertliğinin, sınırsızlığını vurgulamaktadır.

Nizâmü'l-Mülk Sadrettîn Muhammet Mirâb-ı Merv'in övgüsü hakkında yazdığı kasidesinde; bu zatın, cömertlikte tek olduğunu ifade etmektedir. “Sen, öyle bir zatsın ki; Tanrı, senin bir benzerini yaratmamıştır (sen; Tanrı'nın, bir benzerini, yaratmadığı kimsesin). Sen; bir benzerinin üzerine, talih yıldızının doğmadığı kişisin” (E.k.79-36). Enverî'ye göre Nizâmü'l-Mülk'ün cömert eli olmadan, cömertlik ve sehavetten bahsedilemez.

Vücûd-i cûd u sehâ bî kefi tu mümkün nîst

Ne mümkün est ‘arz der vücûd-i bî cevher⁸⁰⁷², (E.k.79-38)

e) Nizâmü'l-Mülk'ün; makam, mevki, ilim ve sarayının yücelik ve güzelliğinden bahsetmektedir. Nizâmü'l-Mülk'ün evlatlarından birinin methi münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde; makam ve mevkiyle birlikte; ilmin de onun hanedanıyla özdeş olduğunu belirtmektedir. İlim, cömertlik (cesaret), zekâ ve hüner; Nizâm (Nizâmü'l Mülk) hanedanından nadir olarak ortaya çıkan bir şey değildir” (E.k.79-34). Yüce Efendi (Seyyid-i Ecel) ‘İmâdü'd-Dîn Ebu'l-Fadl Tûrânî'nin methi vesilesiyle yazdığı kasidede; fazilet dünyası olan bu zatın, memlekete getirdiği düzenle; Nizâmü'l-Mülk Hasan gibi olduğunu söylüyor.

Cihân-ı fazl Ebu'l-Fazl kez kifâyet-i ost

Nizâm-ı mülk çônân kez Nizâm-ı Mülk-i Hasan⁸⁰⁷³, (E.k.144-24)

f) Enverî, Nizâmü'l- Mülk'ü, tarihi şahsiyetlerle karşılaştırmaktadır. Nizâmü'l-Mülk'ün evlatlarından birinin methi münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde; bu zatı, Nûşîrevân ve İskender'den daha üstün görmektedir.

Ne-tevân burd nâm-ı Nûşîrevân

Ne-tevân kerd yâd-ı İskender⁸⁰⁷⁴, (E.k.79-6)

g) Enverî en güzel duaları, Nizâmü'l- Mülk'e yapmaktadır. Nizâmü'l-Mülk'ün evlatlarından birinin methi münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde bu zata şöyle dua etmektedir: “Dünya kulun olsun, zaman kölen olsun, sema tahtın olsun, güneş atın olsun”

⁸⁰⁷² Nasılki; cevhersiz (madensiz) bir arzın, varlığı düşünemezse; senin elin olmadan, cömertlik ve sehavetin varlığı söz konusu olmaz.

⁸⁰⁷³ Faziletin dünyası olan Ebu'l-Fazl'ın kabiliyeti yüzünden; memleketin düzeni ve nizamı, Nizâmü'l-Mülk Hasan'ın düzeni gibi oldu.

⁸⁰⁷⁴ Sen varken, Nûşîrevân'ın adından bahsedilemez. İskender, hatırlanamaz bile.

(E.k.79-37). “Bayramın kutlu, ikbalin yakın olsun. Devletin ebedî ve Yüce Allah, yardımcın olsun” (E.k.79-38).

Dîr zî şâdmân u nehmet yâb
Kâmrân mülk dâr u devlet hor⁸⁰⁷⁵, (E.k.79-40)

(B)

Nef’î, Enverî gibi Söz konusu zatın uygulamalarıyla vezirliğin düzene girdiğini söylemektedir. Ayrıca adaletini temsil ettiğini ileri sürmektedir. Veziriazam Muhammed Paşa’nın kasrını övdüğü kasidesinde; bu zatı, zamanın Nizâmü’l-mülk olarak; vezaretin şerefini kurtaran ve devlet düzenini, bozulmayacak şekilde sağlamlaştıran bir şahsiyet olarak ifade etmektedir (N.k.35-20). Veziriazam Hüseyin Paşa’yı methettiği kasidesinde ise söz konusu şahsı; zamanın Nizâmü’l-Mülk’ü ve dünya mamuresinin zineti; aynı zamanda adaletli yönetimiyle, topluma mutluluk bahşeden bir devlet adamı olarak görmektedir (N.k.39-10).

(F)

Nef’î’nin kasidelerinde Nizâmü’l-Mülk kavramıyla ilgili; yukarıda zikredilen konunun dışında, Enverî’den farklı olarak dile getirdiği beyitler yoktur. Ancak Enverî’nin kasidelerinde, daha farklı konular bulunmaktadır.

Nûh-Tûfân

Nef’î: Nef’î’nin kasidelerinde Nûh ve tûfân kavramlarıyla ilgili dört beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî’nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Nef’î, söz konusu kavramı dört değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef’î, övdüğü kişinin yardım severliğini nazara vermek için, ona ait himmet bulutunun damlasını, tûfâna benzetiyor. Sultan Ahmed Han’ın methi münasebetiyle yazdığı kasidesinde Nef’î; bu zatın himmetinin zerresini, tûfân şeklinde vasıflandırıyor.

Fâ’iz olsa dehre ger bârân-ı ebr-i himmeti
Katre isti’dâd-ı kesb-i mâye-i tûfân bulur, (N.k.9-26)

⁸⁰⁷⁵ Hayatın uzun ve mutlu olsun. Muradına nail olasın. Mülkün ve devletin devamlı ve güneş gibi parlak olsun.

b) Övdüğü kişiyi; halkı sahil-i selamete çıkaran, Hz. Nûh gibi bir kaptana benzetiyor. Sultan Osman Han'ın cihadını tarif eden alîl bir kasidede; söz konusu zatın bahtını Hz. Nûh'un gemisine benzetiyor. "Senin bayraklarınla birlikte sevk ve idaren olmasa; dokuz semanın gemisi, yelkenleri ve çapasıyla yol alamaz" (N.k.15-10).

c) Nef'î, methettiği zatın askerlerini, kahredici etkileri bakımından tûfâna benzetiyor. Sultan Osman Han'ın cihadını tarif eden alîl bir kaside olan aynı manzumede; bu zatın, düşman karşısındaki alaylarını, Nûh tûfânına benzetiyor.

Her alay bir mevc-i tûfân-hîzidir anın n'ola

Hâr u has gibi önünce kaçsa kâfir askeri, (N.k.15-15)

d) Nûh tûfânının, yeryüzünü sularla kaplamasını, sembolik bir unsur olarak kullanıyor. Veziriazam Nasuh Paşa'yı övdüğü kasidesinde; hak ve hakikatı, toprağı kurutan öyle bir sıcaklığa benzetiyor ki; devranın, tûfân gibi olsa, zerre miktar tozu ıslatamayacağını ifade ediyor. Tûfânı, bu hususta bir sembol olarak nitlendiriyor (N.k.32-3).

Enverî: Enver'î'nin kasidelerinde Nûh ve tûfân kavramlarıyla ilgili yedi beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Enverî, söz konusu kavramı dört değişik anlamda kullanmıştır.

a) Hz. Nûh'un duasını, kurtuluş sembolü olarak ele almaktadır. Sadr-ı Sa'îd Hâce Sa'deddîn Es'ad'ın methi ve ihlâsın arzı hakkındaki kasidesinde; yaptığı duanın eseri henüz ufuklarda olan Hz. Nûh'un duasını vesile yapmaktadır (E.k.26-22).

b) Enverî, tüm bela ve musibetleri, tûfâna benzetiyor; kurtuluş için, Nûh'un gemisinin gerektiğini söylüyor. Nâsırü'd-Dîn Tâhirübnü'l-Muzaffer'in muazzam nizamını överken şöyle diyor: "Sitem dalgası zirveye ulaşınca, Nûh'un gemisi gerekir. Bela toprağı artınca, yağmurlu bulut yetişir" (E.k.29-9). Enverî, Sa'îd'in Veziri olan Celalü'l-Vüzerâ 'Ömerübnü Muhlis'in övdüğü manzumesinde ise; döktüğü gözyaşını, Hz. Nûh'un gemisinin bile batabileceği bir denize benzetiyor.

Eşk rândem ki hemî ğarke şodî keştiy-i Nûh

Âh kerdem ki hemî hayme be-yefkendî nâr⁸⁰⁷⁶, (E.k.70-40)

c) Nûh tûfânının; ilahi adalet olarak, isyan eden yoplumları cezalandırmak için bir vasıta şeklinde ittihaz edildiğini söylüyor. ‘Âdil Hakan, Ebu’l-Muzaffer ‘Îmâdu’d-Dîn Pîrûz Şâh’ın methi münasebetiyle dile getirdiği kasidede şöyle diyor: “Nuh’un düşmanlarının ateşini, tufanın gücü söndürdü. ‘Âd kavminin küfrünün boynunu, şiddetli sel kırdı” (E.k.37-55). Vezir, Tâhir Bin Muzaffer’in methi hakkında yazdığı kasidede; övdüğü zatın kahrını tûfâna benzeterek; Hz. Nûh’un, düşmanlarına karşı seslendiği; “Bugün özür dilemeyin” şeklindeki hitabını hatırlatıyor.

Nûh peygamberî ki ber a’dâ

Kahret i‘câz-i lâtezer dâred⁸⁰⁷⁷, (E.k.55-59)

d) Hz. Nûh’u, maziye dönük tarihin ve yüceliğin timsali olarak taktim ediyor. Adil Hükümdar, ‘Îmâdu’d-Dîn Fîrûzşâh’ın methi ile ilgili kasidesinde Enverî övdüğü kişinin, Hz. Nûh kadar uzun yaşadığını söylüyor.

‘Ömr-i tu makâmât-ı Nûh dîde

Câh-ı tu vilâyât-ı Cem girifte⁸⁰⁷⁸, (E.k.174-35)

(B)

Nef’î, söz konusu ettiği şahsı; her türlü zorluğun üstesinden geldiği için, Hz. Nûh gibi bir kaptana benzetiyor. Sultan Osman Han’ın cihadını tarif eden alîl bir kasidede; söz konusu zatın bahtını Hz. Nûh’un gemisine benzetiyor. Nef’î’ye göre eğer onun kumandası olmasaydı, dokuz gezegenin gemisi; yelkenleriyle ve çapasıyla birlikte yerinde çakılıp kalacaktı (N.k.15-10). Yine Enverî gibi; Nûh tûfânını ve onun yeryüzünü sularla kaplamasını; suya gark etme, her tarafı ıslatma ve bir bölgeyi su vasıtasıyla yok etme hususunda, sembolik bir unsur olarak kullanıyor. Veziriazam Nasuh Paşa’yı övdüğü kasidesinde Nef’î, hakikati öyle bir sıcaklığa benzetiyor ki onun kuruttuğu toprağı, tûfân bile olsa, zerre miktar tozunu zamanın ıslatamayacağını ifade ediyor ve tûfânı bu hususta bir sembol olarak nitlendiriyor (N.k.32-3).

⁸⁰⁷⁶ Öyle gözyaşı döktüm ki, Nuh’un gemisi bile onun deryasında battı. Öyle bir âh çektim ki, çadıra ateş düştü.

⁸⁰⁷⁷ Senin kahrını; Nuh peygamberin düşmanları üzerine, “özür dilemeyin” ıcazlı ayetin manasına sahiptir. (Tahrîm, 66, "Ey kâfirler, bugün özür dilemeyin").

⁸⁰⁷⁸ Senin ömrün, Nuh’un mertebelerini görmüş. Senin şevketin, Cem’in vilayetlerini almış.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Nûh ve tûfân kavramlarıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nef'î, övdüğü kişinin himmet bulutunun damlasını, tûfâna benzetiyor. Yani ö derece ihsanda bulunur ki onun himmet bulutunun bir damlası, bereket olarak tûfânlara bedeldir. Sultan Ahmed Han'ın methi münasebetiyle yazdığı kasidesinde Nef'î; bu zatın himmet ve ihsanının zerresini, tûfâna denk bir azamette görüyor (N.k.9-26).

Bundan başka Nef'î, methettiği zatın askerlerini, kahredici etkileri bakımından tûfâna benzetiyor. Sultan Osman Han'ın cihadını tarif ettiği; alîl bir kaside olan aynı manzumede; bu zatın, düşman karşısındaki alaylarını, Hz. Nûh'un tûfânına benzetiyor.

Her alay bir mevc-i tûfân-hîzidir anın n'ola

Hâr u has gibi önünce kaçsa kâfir askeri, (N.k.15-15)

Pençe

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde pençe kavramıyla ilgili altı beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısı ile eşittir. Nef'î, söz konusu kavramı üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î Pençeyi; güç, kuvvet, kudret ve hâkimiyet anlamında kullanıyor. Övdüğü şahsın görüşünü bâzûya; onun etkisiyle güneşin zerresini de pençeye benzetiyor. Sultan Ahmed Han'ın methi münasebetiyle yazdığı kasidesinde Nef'î; övdüğü kişinin, güneş ışınlarının pençesini bile kontrol ettiğini ifade ediyor.

Şâmil olsa kuvvet-i bâzû-yı re'yi âleme

Zerre zûr-ı pençe-i hûrşîd-i nûr-efşân bulur, (N.k.9-27)

Sultan Murad Han'ın övgüsü münasebetiyle yazdığı kasidede ise; ışık saçan güneş ve cazibedar yörüngesinin, söz konusu zatın pençesinde olduğunu söylüyor. “Sanki dünyaya ışık saçan güneş ve onun çegâni diye tabir edilen, cazibedar yörüngesi, senin cihangir ikbalinin, kuvvetli pençesindedir” (N.k.25-20). Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi övmek için dile getirdiği kasidesinde Nef'î; pençeye benzettiği güneş ışıklarının, çolak olduğunu söylüyor. “Maksat goncamın düğümünü felek çözmedi. Dünyayı aydınlatan güneşin pençesi çolak oldu” (N.k.54-1). Şeyhülislam merhum Esad

Efendi'yi övdüğü kasidesinde; bu zatın kerem elinden hisse alan ümit elinin, güneşin pençesine dönebileceğini söylüyor.

Alsa ger sâye-i dest-i kereminden behre

Pençe-i mihr-i zer-efşâna döner dest-i ümîd, (N.k.55-33)

b) Nef'î, sevgiliyi avladığını ifade ettiği ahını, pençeye benzetiyor. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde, sevgiliye eli yetişmese de; onun yakasının, Nef'î'nin ahının pençesine geçebileceğini söylüyor.

Tutalım ki elim erişmez imiş dâmenine

Pençe-i âhıma girmez mi girîbân-ı felek, (N.k.25-10)

c) Övdüğü zatın kahrını, pençeye benzetiyor. Veziriazam Nasuh Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nef'î, bu zatın kahr pençesinin; zulüm ve bidat siteminin yakasında olduğunu söylüyor.

Sitem ki ma'reke-âşûb-ı zulm ü bid'atdır

Şikenc-i pençe-i kahrındadır girîbanı, (N.k.31-35)

Enverî: Enver'î'nin kasidelerinde pençe kavramıyla ilgili altı beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısı ile aynıdır. Enverî, söz konusu kavramı üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Övdüğü zatın adaletinden dolayı; kaplanın pençesinin, evdeki farenin tırnağına döndüğünü söylüyor. Feleğin şikâyeti ve vezir Saadettîn'nin methi Hakkında yazdığı kasidesinde Enverî; övdüğü zatın adaleti sayesinde, kaplanın pençesinin farenin tırnağına döndüğünü söylüyor. "Kapanın tırnağı, benim evimin faresinin pençesinde olandandır (ikisinin de tırnakları birbirine benzer)" (E.k.30-8).

b) Enver'î, kaderin pençesinin, zayıfları bir şekilde ezdiğini ifade ediyor. Vezir, Nâsırü'd-Dîn Tâhirübnü'l-Muzaffer'in hizmetlilerinin Gor memleketinden Herat'a doğru dönmelerinin övgüsü ve tebriki ile ilgili kasidesinde ise; kaderin pençesinin, zayıfları bir şekilde ezdiğini ifade ediyor. "Kaplumbağa; kaplan pençesinde ve doğanın tırnakları korumasında bile olsa; siyaset (ceza çekme) korkusundan, kafasını tırmalayacak" (E.k.99-8). Vezir Nizamü'l-Mülk Sadreddin Muhammed'in övgüsü hakkındaki

manzumesinde ise; yine övülen şahsın yüceliği sayesinde zayıfların, güçlülere galip geldiğini söylemektedir.

Be haşmeteş be-kened dîde tîhû⁸⁰⁷⁹ez şâhîn

Be kuvveteş be-kened pençe rûbe ez rîbâl⁸⁰⁸⁰, (E.k.111-12)

(B)

Nef'î, Enverî gibi söz konusu ettiği pençe kavramıyla ilgili; övdüğü zatın kahrını, pençeye benzetiyor. Veziriazam Nasuh Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nef'î, bu zatın kahrır pençesinin; zulüm ve bidat siteminin yakasında olduğunu söylüyor (N.k.31-35).

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde pençe kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Öncelikle pençeyi, güç, kuvvet, kudret ve hâkimiyet anlamında kullanıyor. Övdüğü şahsın görüşünü bâzûya; onun etkisiyle güneşin zerresini de pençeye benzetiyor. Sultan Ahmed Han'ın methi münasebetiyle yazdığı kasidesinde Nef'î; övdüğü kişinin, güneş ışınlarının pençesini bile kontrol ettiğini ifade ediyor. Nef'î'ye göre onun görüşünün pazusu âleme hâkim olsa; zerreyi, güneşin pençesinde bulunan ışık gibi dünyaya nur saçan kuvvette bulur (N.k.9-27). Sultan Murad Han'ın övgüsü münasebetiyle yazdığı kasidede ise; ışık saçan güneş ve cazibedar yörüngesinin, söz konusu zatın pençesinde oldu söylüyor (N.k.25-20). Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi övmek için dile getirdiği kasidesinde Nef'î; pençeye benzettiği güneş ışıklarının, çolak olduğunu söylüyor (N.k.54-1). Şeyhülislam merhum Esad Efendi'yi övdüğü kasidesinde; bu zatın kerem elinden hisse alan ümit elinin, güneşin pençesine dönebileceğini söylüyor (N.k.55-33). Bundan başka Nef'î, sevgiliyi avladığını ifade ettiği ahını da pençeye benzetiyor. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde, sevgiliye eli yetişmese de; onun yakasının, Nef'î'nin ahının pençesine geçebileceğini söylüyor (N.k.25-10).

Peşeng

Nef'î: Peşeng, Efrâsyâb'ın babası veya oğullarından biridir. Hem Türk mitolojisinde hem de İran mitolojisinde kahraman olarak bilinen Peşeng kavramını Nef'î,

⁸⁰⁷⁹ Kekliğe benzeyen bir tür kuş.

⁸⁰⁸⁰ Onun ululuğundan dolayı tîhû kuşu; şahinin gözünü çıkarır. Onun gücü ile tilki; yırtıcı aslanın (veya kurtun) pençesini koparabilir.

Dârâ gibi İran'ın büyük hükümdarlarıyla beraber ünlü bir kahraman ve hükümdar olarak takdim eder. Nef'î'nin kasidelerinde Peşeng'le ilgili iki beyte rastlanmıştır. Bunlardan birincisinde Nef'î, övdüğü kişiyi yücelterek; Peşeng ve Dârâ dünyaya gelseler, biri onun kapıcı, diğerti de atlarının kâhyası olurdu demektedir.

Biri derbânı olurdu biri mîrâhûru
Gelseler âleme devrinde Peşeng ü Dârâ, (N.k.40-62)

Nef'î, ikinci beyitte methettiği şahsı, bu defa önce Haz. Süleyman'ın veziri Âsâf'a benzetir. Sonra muharebe kabiliyetini öne çıkarmak için, savaş meydanlarının kahramanı gördüğü, Cem ve Peşen'e benzetir.

Safder-i sadr-nişîn Âsaf-ı âlî-meşreb
Meclis-efrûz-ı Cem ü ma'reke-perdâz-ı Peşeng, (N.k.38-10)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Peşeng'le ilgili herhangi bir manzumeye rastlanmamıştır. Dolayısıyla iki şairin bu kavramla ilgili karşılıklı beyitleri bulunmayınca, mukayeseyle ilgili bir şey söyleme imkânı söz konusu değildir.

Pervâne

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde pervâne kavramıyla ilgili beş beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Nef'î, söz konusu kavramı beş değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, övdüğü kişinin kudret ve ihsanıyla; gül yaprağını, pervâneye kanat yapabileceğini söylüyor. Sultan Ahmed Han'ın methi münasebetiyle yazdığı kasidesinde Nef'î, Sultan'ın o derce güçlü ve merhametli olduğunu iddia ediyor ki, ona göre pervânenin bir kanadı yansa, onu mükâfatlandırmak için gül yaprağını, telafi olmak üzere yanan kanadın yerine, pervâneye kanat yapar (N.k.11-36).

b) Övdüğü kişinin adaletinden dolayı; mumun, nazik bir şekilde pervâneye kol-kanat olabileceğini söylüyor. Sultan Osman Han'ın cihadını tarif ettiği, alîl bir kasidede Nef'î, bu sefer övdüğü şahsın adaletine istinaden; mumun, pervâneye kol-kanat olduğunu söylüyor.

Adli ger ârâyîş-i bezm-i cihân etse olur
Şem'a şeh-perrin ile pervânenin bâl ü peri, (N.k.15-32)

c) Nef'î, mum olarak niteledirdiği memdûhun etrafında; güneşin, pervâne gibi dönüp durduğunu ifade ediyor. Veziriazam Murâd Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nef'î, şöyle diyor: “Güneş, mum gibi olan söz konusu zatı daha fazla parlatmak için etrafında pervâne gibidir. Nitekim o billur camın etrafında durmadan dönmektedir ”(N.k.28-12).

d) Övdüğü kişiyi, ilahi bir mum şeklinde, cam fanus olarak değerlendiriyor. Melaikeyi de onun etrafında dönüp duran pervaneye benzetiyor. Veziriazam merhum İlyas Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise Nef'î; methettiği şahsı, billur bir fanus; melaikeleri de etrafında dönüp duran pervâne olarak tarif ediyor.

Çerâğ-ı baht-ı bîdârıdır ol şem'-i İlâhî kim

Melâ'ik ana pervâne fânûs-ı mînâdır, (N.k.48-18)

e) Nef'î, şiirinin kudretiyle, feleğin himmet pervânesi gibi kanat çırpıldığını ifade ediyor. Kâ'im-Makâm Muhammed Paşa'yı övdüğü manzumesinde Nef'î, kendi şiirinin feleğe bile kuvvet verdiğini, feleğin himmet pervânesi gibi kanat çırpıldığını söylüyor.

Şem'-i nazmımla fer bula etrâfında

Çarh urup etmeye pervâne-i himmet-pervâz, (N.k.57-38)

Enverî: Enver'î'nin kasidelerinde pervâne kavramıyla ilgili üç beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Enverî, söz konusu kavramı üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enverî, pervâneyi öncelikle; ulak, haberci, öncü şeklinde anlamlandırıyor. Bayram tebriki ve Pîrûz Şah'ın methi hakkında yazdığı kasidesinde Enverî; okun hedefine ulaşabilmesi için övülen zatın pervânesine ulaşması gerektiğini söylüyor. “Eğer ok, bir mektubu senin ulaşına (pervanene, kelebeğine) değil de başka bir haberciye ulaştırırsa, uğraşı başarısız ve eli bağlanmış olsun” (E.k.51-13).

b) Edebiyatta, kavram olarak kullanılan şekliyle; ateş ve pervânenin beraberliğini dile getiriyor. Celâlû'l-Vüzerâ' Ahmed Bin Muhlis'in methi münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde ise; övdüğü zatın düşmanına, felekten ateş yağdığını, dolayısıyla onun, bir pervâne gibi uçamayacağını ima ediyor.

Hasm-i tu çe pervâne şevved sâ'ikâ'î râ

Kân râ zı felek dūd u zı ehter şerer âmed⁸⁰⁸¹, (E.k.61-36)

c) Aşık ve maşuku temsil eden mum ve pervâne kavramlarının beraberliğini dile getiriyor. Övdüğü şahsı, bir mum şeklinde; gurur veren güzellik olarak değerlendiriyor. Ümmetin Veziri, Kemalettîn Mahmut'u övdüğü kasidesinde ise; mum ve pervânenin varlığını, övülen zatın güzelliğinin devamına bağlıyor.

Sâhibâ tâ şem' ü tâ pervâne hest

În gurûr-engîz ü ân sâhib-cemâl⁸⁰⁸², (E.k.114-30)

(B)

Nef'î, Enverî gibi söz konusu ettiği şahsı mum gibi merkeze koymakta ve güneşin; pervane gibi, memdûhun etrafında dönüp durduğunu ifade etmektedir. Veziriazam Murâd Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nef'î, Güneşin, mum gibi olan söz konusu zatı daha fazla parlatmak için etrafında pervâne gibi döndüğünü söylüyor (N.k.28-12). Aynı şekilde; övdüğü kişiyi, ilahi bir mum şeklinde, cam fanus olarak değerlendiriyor. Melaikeyi de onun etrafında dönüp duran pervaneye benzetiyor. Veziriazam merhum İlyas Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise Nef'î; methettiği şahsı, billur bir fanus; melaikeleri de etrafında dönüp duran pervâne olarak tarif ediyor (N.k.48-18).

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde pervâne kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nef'î, övdüğü kişinin kudret ve ihsanıyla; gül yaprağını, pervâneye kanat yapabileceğini söylüyor. Sultân Ahmed Han'ın methi münasebetiyle yazdığı kasidesinde Nef'î, Sultan'ın o derce güçlü ve merhametli olduğunu iddia ediyor ki, ona göre pervânenin bir kanadı yansa, onu mükâfatlandırmak için gül yaprağını, telafi olmak üzere yanan kanadın yerine, pervâneye kanat yapar (N.k.11-36). Ayrıca övdüğü kişinin adaletinden dolayı; mumun, nazik bir şekilde pervâneye kol-kanat olabileceğini söylüyor. Sultan Osman Han'ın cihadını tarif ettiği, alîl bir kasidede Nef'î; bu sefer övdüğü şahsın adaletine istinaden; mumun, pervâneye kol-kanat olduğunu söylüyor (N.k.15-32). Nef'î, kendi şiirinin kudretiyle; feleğin, himmet pervânesi gibi kanat çırttığını ifade ediyor. Kâ'im-Makâm Muhammed Paşa'yı övdüğü manzumesinde Nef'î;

⁸⁰⁸¹ Senin düşmanın; feleğin yıldızından ona duman ve ateş gelirken nasıl pervane olur ki?

⁸⁰⁸² Ey efendim! Mum ve kelebek, var olduğu müddetçe; bu, gurur verici ve o, güzellik sahibi var olduğu sürece;

kendi şiirinin, feleğe bile kuvvet verdiğini, feleğin ise himmet pervânesi gibi kanat çırpıtığını söylüyor (N.k.57-38).

Pervîz

Nef'î: Nef'î, Pervîz'i bahtı uğurlu olan, ikbal ve izzet sahibi bir hükümdar olarak görür. Pervîz'e kasidelerinde fazla yer vermez, bu hükümdarla ilgili sadece iki beyit bulunmaktadır. Birinci beyitte Osmanlı hakanlarının zatında, İslâmî Arap milletinden, adaletiyle meşhur olan Hz. Ömerü'l Faruk'u barındırdıkları, Acem (Fars-Pers) milletinden ise Hüsrev-Şîrîn, Ferhâd-Şîrîn hikâyelerinin kahramanı, ikbal ve kudret sahibi bir hükümdar olan Pervîz'i dercettikleri ifade edilir.

Hâkân-ı Osmânî-neseb kim münderic zâtında hep
İslâm-ı Fârûk-ı Arap ikbâl-i Pervîz-i Acem, (N.k.16-20)

İkinci beyitte ise; methettiği Hüsrev Paşa'yı, kudretli ve ikbal sahibi bir padişah olan Pervîz'le özdeşleştirmektedir. Burada, Pervîz'i benzetme unsuru olarak kullanmaktadır.

Sadr-ı Pervîz-haşem Hazret-i Hüsrev Paşa
Ki salâbetde bulunmaz ana mânend ü nazîr, (N.k.40-17)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Pervîz'le ilgili herhangi bir manzumeye rastlanmamıştır. Dolayısıyla iki şairin bu kavramla ilgili karşılıklı beyitleri bulunmayınca, mukayeseyle ilgili bir şey söyleme imkânı söz konusu değildir.

Peymâne

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Peymâne kavramıyla ilgili beş beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Nef'î, söz konusu kavramı üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, işret meclisinde peymâne çekmenin, insana feyiz verdiğini ileri sürüyor. Sultân Ahmed Han'ın övgüsüyle ilgili yazmış olduğu “ ‘iydiye” adlı kasidede Nef'î, şarap içmenin faziletlerinden bahisle; peymâne (içki) sohbetinin, insana feyiz bahşettiğini ileri sürüyor.

Şimdengerü bîçâre-i derd ü gama çâre
Feyz-i eser-i sohbet-i peymâne-keşândır, (N.k.10-5)

b) Peymânelerin dönmesini, meyhanedeki diğer eğlence unsurlarıyla beraber, bir şenliğin parçası olarak değerlendiriyor. Bunlardan sâkînin mey sunması, mestânelerin raks etmesi ve mutriplerin musiki meşk etmesi gibi etkinlikler, bahse konu meclisin olmazsa olmaz umdelerinden sayılmaktadır. Sultan Murad Han'ı methettiği kasidesinde Nef'î'nin, içki meclisiyle alakalı böyle coşkulu şiirler söylemesi dikkat çekicidir. Zira Sultan Murad Han zamanında meyhaneler ve her türlü içki ve eğlence meclisi, kanunen yasaklanmıştı. Buna rağmen Nef'î; canlı teşbihleriyle, işret meclisini, sinema sahnesi gibi ortaya koyuyor.

Dönsün yine peymâneler olsun tehî hum-hâneler

Raks eylesin mestâneler mutrıblar etdikçe nagam, (N.k.16-4)

Aynı kasidede; sâkîye sitem ediyor ve peymânenin, bir an bile boş kalmamasını istiyor. “Ey sâkî, lütf eyle, nazı bırak ta şarap sun. Zira bu durum hep böyle devam etmez. Fırsatı değerlendirelim. Sürahi ve tesdi dolsun, ayrıca kadeh boş durmasın” (N.k.16-9). Veziriazam Hüseyin Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise Nef'î; bütün dünya, Cemin işret sarayının meclisi gibi olsa; Hüseyin Paşa'nın meclisi gibi şevk bahşedici güzellikte olamayacağını ifade ediyor.

Bu denli şevk-bahş olmaz dil-i nâ-şâda ger olsa

peymâne-i sahbâ cihân işret-serâ-yı Cem, (N.k.39-3)

c) Nef'î, Parlak güneşi, övdüğü kişilerin içki meclisinde ışıldayan peymâneye benzetiyor. Sultan Murad Han'ın şehzâdelerini methettiği kasidesinde Nef'î; şehzâdeleri, ülkenin süsü olan, yıldızlar şeklinde tavsif ediyor. Ayrıca parlak güneşin ise onların aydınlattıkları meclisin peymânesi olduğunu söylüyor.

O mülk-ârâ-yı meh-kevkeb o mezm-efrûz-ı Cem-meşreb

Ki hûrşîd-i dirahşân ana bir peymâne-i zerdir, (N.k.20-23)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde peymâne kavramıyla ilgili iki beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Enverî, söz konusu kavramı iki değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enverî peymâneyi, feleğin gül bahçesinde kendisiyle savaştığı düşmanlar olarak tarif ediyor. Rebî'in (konağın) vasfı ve Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan 'İmrânî'nin

methi hakkındaki kasidesinde; feleğin gül bahçesinde, sanki kadehlerle savaşı varmış gibi dairelerle mevzi hazırladığını söylüyor.

Felek ez hâle siper sâht meger

Bâ çemen-i şân be cedel-i peymâne⁸⁰⁸³, (E.k.33-6)

b) Peymâneyi, ömrü katleden bir nefese benzetiyor. Övünme ve zamandan şikâyet etme konusunda yazdığı manzumede; zamandan şikâyet ederken ömrünün, nefes kadehi ile katledildiğini söylüyor.

Peymûde geşt ‘ömr be peymâne-i nefes

Gûyâ be kâm-ı dil nefesî key ber-âverem⁸⁰⁸⁴, (E.k.127-3)

(B)

Nef’î’nin kasidelerinde dile getirdiği peymâne kavramıyla ilgili beyitlerinde, Enverî’nin kasidelerindeki aynı kavramla ilgili konularda, bir benzerliğe rastlanmamıştır. Her iki şair de yazdıkları beyitlerde, peymâneyi, farklı anlamlarda ele alıp kullanmışlardır.

(F)

Nef’î’nin kasidelerinde peymâne kavramıyla ilgili, Enverî’den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Sultân Ahmed Han’ın övgüsüyle ilgili yazmış olduğu “‘iydiye” adlı kasidede Nef’î, şarap içmenin faziletlerinden bahisle; peymâne (içki) sohbetinin, insana feyiz bahşettiğini ileri sürüyor (N.k.10-5). Peymânelerin (kadehlerin) dönmesini, meyhanedeki diğer eğlence unsurlarıyla beraber, bir şenliğin parçası olarak değerlendiriyor. Bunlardan sâkînin mey sunması, mestânelerin raks etmesi ve mutriplerin musiki meşk etmesi gibi etkinlikler, bu meclisin olmazsa olmaz umdelerinden bazılarıdır. Sultan Murad Han’ı methettiği kasidesinde Nef’î’nin, içki meclisiyle alakalı böyle coşkulu şiirler söylemesi dikkat çekicidir. Zira Sultan Murad Han zamanında meyhaneler ve her türlü içki ve eğlence meclisi, kanunen yasaklanmıştı. Buna rağmen Nef’î; canlı teşbihleriyle, işret meclisini, sinema sahnesi gibi ortaya koyuyor.

Dönsün yine peymâneler olsun tehî hum-hâneler

⁸⁰⁸³ Felek, sanki gül bahçesinde kadehlerle savaşı varmış gibi; etrafına daire şeklinde siper yaptı.

⁸⁰⁸⁴ Ömür, sanki nefes kadehi ile kat edildi (tükeni). Ne zaman gönlümce (tatlı) bir nefes alacağım?

Raks eylesin mestâneler mutrıblar etdikçe nagam, (N.k.16-4)

Aynı kasidede; sâkiye sitem ediyor ve peymânenin, bir an bile boş kalmamasını istiyor (N.k.16-9). Veziriazam Hüseyin Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise Nef'î; bütün dünya, Cemin işret sarayının meclisi gibi olsa; Hüseyin Paşa'nın meclisi gibi şevk bahşedici olamayacağını ifade ediyor (N.k.39-3). Nihayet Nef'î, parlak güneşi peymâneye benzetiyor. Sultan Murad Han'ın şehzâdelerini methettiği kasidesinde Nef'î; şehzâdeleri, ülkenin süsü olan, yıldızlar şeklinde tavsif ediyor. Ayrıca parlak güneşin, onların aydınlattıkları meclisin peymânesi olduğunu söylüyor (N.k.20-23).

Pîr

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde pîr kavramıyla ilgili altı beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Nef'î, söz konusu kavramı üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î'nin, pîri; meyhaneci, mürşit, şeyh gibi muhtemel anlamlarına göre ele aldığı düşünülmektedir. Bu duruma göre Nef'î; pîr-i mugânın sermayesinin, mey olduğunu söylüyor. Sultan Murad Han'ı methettiği kasidesinde Nef'î; şarabın, hem âşıkların mihekk-i hem de pîr-i mugânın sermayesi olduğunu söylüyor.

Meydir mihekk-i âşıkân âşûb-ı dilârâm-ı cân

Sermâye-i pîr-i mugân pîrâye-i bezm-i sanem, (N.k.16-12)

b) Piri, düşüncenin ve fikrin üstadı, ayrıca bir mesleğin ustası olarak kullanıyor. Veziriazam Muhammed Paşa'nın kasrını övdüğü kasidesinde Nef'î; düşüncenin pîri olarak gördüğü bu zatı, övme hususunda sözün, bittiğini ifade ediyor. “Ey Nef'î, düşüncenin pîri olan Paşa; ömrüne ve devletine dua etmeye izin verirse münasiptir. Çünkü onu övme hususunda artık söz bitmiştir” (N.k.35-43). Şeyhülislam Es'ad Efendi'yi methettiği manzumesinde; fen ilimlerine sahip bir pîrin, ululukla dolu bir gencin, bahtı olduğunu söylemektedir. Böyle bir gencin davranışlarının, genç ve ihtiyar tarafından kabul görmesine hayret edilmemesi gerektiğini belirtmektedir (N.k.55-18). Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde; şairlerin bu zattan istifade edebilmeleri için; Allah'ın onu söz medresesinin üstadı yaptığını söylemektedir.

Behre-mend olmağa etfâl-i kulûb-i şu'arâ

Eylemiş zâtını Hak pîr-i debistân-ı suhan, (N.k.60-24)

c) Pîri, yaşlı, ihtiyar, tecrübeli kişi anlamında kullanıyor. Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi methettiği manzumesinde; bu zatın yaşlandıkça, genç bir talihe sahip olduğunu söylüyor.

Sen civân baht ol felek pîr olduğunca dembedem

Bahtına olsun müyesser revnak-ı ahdi şebâb (N.k.61-40)

d) pîri, düşüncenin üstadı olarak görüyor. Sözün sona erdiğini ifadeyle; düşüncenin pirinin, izin vermesi halinde artık devlet erkanına dua etme zamanının geldiğini söylüyor.

Sühen hatm oldu ey Nef'î revâdır pîr-i endîşe

Verirse ger duâ-yı devlet ü ömrüne destûrı (N.k.34-134)

e) Nef'î, pîri, bazen de ağarmış, ihtiyar zülûf olarak vasıflandırmaktadır. İtiyar zülûfünün bahtı, azametli bir gençlik bile olsa; onun tavırlarını genç ve ihtiyar tabiatının nasıl kabul edebileceğini sorguluyor.

Reyi pîr-i zülûnûn bahtı civân-ı pür şükûh

Olsa etvârı nola makbûl-ı tab-ı şeyh u şâb (N.k.55-199)

f) Nef'î, pîri, bazen de ihtiyarlamış zaman olarak vasfederek övdüğü zatın adaletinin işlediği devirle ilişkilendirmekte ve bu devrin, kocamış zaman için gençlik günleri gibi olduğunu ifade etmektedir.

Devr-i lutfu gülsitân-ı âleme fasl-ı bahâr

Ahd-i adli rûzigâr-ı pîre eyyâm-ı şebâb (N.k.55-199)

Enverî: Enver'î'nin kasidelerinde pîr kavramıyla ilgili yirmi beş beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Enverî, söz konusu kavramı iki değişik anlamda kullanmıştır. Enverî'nin kasidelerinde pîr kavramıyla ilgili dikkat çekici bir durum bulunmaktadır. Enverî'nin kasidelerinde pîr kavramıyla ilgili beyitlerin tamamına yakını; pîrin, yaşlı, ihtiyar, köhne anlamında kullanılmış olmasıdır. Bu durum, akla şu hususu getiriyor. Nef'î'nin kasidelerinde bulunan; pîr kavramıyla alakalı beyitlerin konusu olan;

pîri-i mugân, meyhaneci, mürşit, şeyh gibi muhtemel manalar, Enverî'nin yaşadığı çağda henüz teşekkül etmemiş olabilir. Bunun aksi de olabilir. Fakat gerçek olan şu ki; Enverî'nin kasidelerinde pîr kavramıyla ilgili zikredilen beyitlerin, nerede ise tamamı; ihtiyar, yaşlı, köhne, eski anlamında kullanılmıştır.

a) Enverî pîri; yaşlı, ihtiyar, tecrübeli kişi ve köhne anlamında kullanmıştır. Emîr Seyyid Mecdü'd-Dîn Ebu Tâlib'in methi hakkındaki kasidesinde Enverî şöyle diyor: “Belh'de ihtiyar ve gençler birbirine düştü. Rahatlığın vesileleri dünyayı birbirine kattı (düşürdü)” (E.k.4-2). ‘Îmâdu'd-Dîn Fîrûz Şâh'ın methi hakkında yazdığı kasidede ise; dünya herkesi yaşlandırdığı halde, bu zatın gençleştiğini söylüyor. “Dünya, genci tedricen (merhale merhale) yaşlandırdığı halde sen, her yıl yeniden gençleşiyorsun” (E.k.5-54). Nâsîru'd-Dîn Tâhirübnü'l-Muzaffer'in muazzam nizamının methi hakkındaki manzumesinde şöyle diyor: “Hayır, hayır Hak esirgesin, taze bir fidan gibidir. Birçok ihtiyar vardır, henüz süt emen çocuk gibidir” (E.k.29-11).

b) Emirlerin emiri, İzzeddîn Tuğrul 'ın methi hakkında kaleme aldığı kasidede; bu zatı, genç devletin komutanı, feleği ise ihtiyar olarak vafediyor.

Ey devlet-i cevân-i tu fermânde-i cihân

Gerdûn-i pîr pîş-i tu fermân-peizâr bâd⁸⁰⁸⁵, (E.k.43-10)

c) Aynı kasidede; övdüğü zatın bahtını genç, feleği ise köhne olarak tarif ediyor. “Eteğinin gölgesinde bulunan yer, senin taze bahtındır. Kocamış felek, senin saltanatının gömleğinin cebinden çıksın. (beslensin)” (E.k.43-11). Sultân Sencer'in methi hakkındaki kasidesinde Enverî; Sultan'ın talihini ihtiyar olarak nitelendirirken bu zatın ölünceye dek genç yaşamasını diliyor. “Düşmanın talihi gibi ihtiyarlayıncaya kadar, bu devlette genç olarak yaşasın (gençliğini burada geçirsin)” (E.k.59-43). Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasen ‘Îmrânî'nin methi hakkında yazdığı kasidede Enverî; adımının, genç ve ihtiyarın mabedine ulaştığını söylüyor. “Benim vehmim, küçük ve büyük gayeye, dörtnala koştı. Ayrıca adımım, genç ve ihtiyarın mabedine ulaştı” (E.k.66-2). Sultân Firuz Şâh'ın methi münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde ise; bahtı genç olan bu zatın benzerini; köhne dünyanın hiçbir yerinde kimsenin göremeyeceğini ifade ediyor (E.k.92-3). Şemsü'd-Dîn Oğulbek'in Methi hakkındaki manzumede ise; köhne dünyanın, böyle genç talihli birini

⁸⁰⁸⁵ Ey dünyanın komutanı olan, genç devletin sahibi! İhtiyar felek, senin huzurunda başını eğsin (senin hâkimiyetine baş eğsin).

görmediğini dile getiriyor. “Köhne dünyanın gözü; senin gibi âlim, efendiliğe layık, genç talihli (mutlu) birini görmedi” (E.k.93-9), (E.k.93-14).

d) Vezir, Nâsîru’-d-Dîn Tâhir Bin Muzaffer’in övgüsü ve Nişâbûr’a Dönüşü zamanındaki törenin vasfı dolayısıyla kaleme aldığı kasidede Enverî; bu zatın genç talihinin, ihtiyar feleğin hamisi olduğunu söylüyor. “Öyle bir vezirdir ki; yiğitlik gününde, kızgın ve sıkıntılı günler, onun karşısında ram oldu. Onun genç talihi, yaşlı feleğin hamisi oldu” (E.k.94-7). Aynı kasidede; köhne dünyanın, onun talihine itaat ettiğini söylüyor. “Hiç bir zaman; yaşlı genç kıyaslamasında bulunmasın. Köhne dünya, senin genç bahtının itaatinde olsun”(E.k.95-24). “Akil olanlar biliyorlar ki dünyanın işlerinin çözülmesi ve yoluna koyulmasında faal olan; senin genç bahtındır, yaşlı felek değildir” (E.k.96-14). Maşukun vasfı ve Emîr Ziyâ’uddîn Mevdûd Ahmed ‘Asemî’nin methi hakkında dile getirdiği kasidesinde; yaşlı ile gencin kıyaslanamayacağını belirtiyor. “Hiç bir zaman yaşlı genç ile kıyaslanmadığı gibi; alçak ve yüce insanların yanında, küçük ve büyük de kıyaslanamaz” (E.k.97-42). Bu bu zatın düşüncesine, genç talihin de uyduğunu ifade ediyor. “Genç baht, doğal olarak senin düşüncene uysun. Yaşlı dünya, itaatte senin hükmüne bağlı olsun” (E.k.97-43). Merv’in Mîr-Âb-ı (Su Emiri-Su Başı), Emîr Fâhru’-d-Dîn Muhammed’in övgüsü hakkında yazdığı kasidesinde Enverî; köhne dünyanın, bu şahsın genç bahtının kölesi olmasını diliyor. “Yüce felek, her zaman değerli düşüncenin itaatinde olsun. Köhne dünya, sürekli genç bahtının kölesi olsun” (E.k.98-37). Adaletli Emir Ziyâ’ud-Dîn Mevdûd Ahmed-i ‘Asemî’nin methi hakkında yazdığı manzumesinde; köhne dünyanın, bu zat gibi genç birini görmediğini dile getiriyor. “Aşağılık dünya senin gibi ihsanda bulunan bir cömert göremez. Köhne felek, makam açısından senin gibi genç birini getiremez” (E.k.139-43). ‘İzzeddîn Tuğrul Tegîn’in methi hakkında yazdığı kasidesinde Enverî; Tuğrul Tegîn’in nöbetinde, ülkenin gençleşeceğini belirtiyor.

Mülk eger der devlet-i Sencer be âhîr pîr şod

Şod cevân bâr-ı diger der nevbet-i Tuğrul Tegîn⁸⁰⁸⁶, (E.k.151-8)

Ziyâü’-d-Dîn Mevdûd Ahmed ‘Asemî’nin, hapis sonrası hakkında kaleme aldığı kasidesinde; yaşlısından gencine herkesin yapıp ettiklerinin, bu zatın sayesinde gerçekleştiğini söylüyor. “Nice binlerce kıymetli ve değerli şahıs; ne kadın ne erkek ne

⁸⁰⁸⁶ Sultan Sencer’in yönetimindeki (devletindeki) ülke, sonunda yaşlanırsa; Tuğrul Tegîn’in nöbetinde, tekrar gençleşir.

yaşlı, genç, ne şah, ne köle; bütün bunlar, senin ilminden dolayı gerçekleşen hususlardır” (E.k.158-12). Sultan Sencer’in -Enârallâhü bürhânehu: Allah, onun burhanını ve hüccetini parlatsın- methi hakkında yazdığı manzumede Enverî, şöyle diyor: “Senin ülkenin beldelerinde, topraktan güzellik elde etmek için; eski toprağın, sadık olması gerekir” (E.k.172-6).

(B)

Nefî, Enverî gibi söz konusu ettiği pir kavramını, düşüncenin ve fikrin ustası; bir mesleğin ustası olarak kullanmıştır. Veziriazam Muhammed Paşa’nın kasrını övdüğü kasidesinde Nefî; düşüncenin pîri olarak gördüğü bu zatı, övme hususunda sözün bittiğini ifade ediyor (N.k.35-43). Şeyhülislam Es’ad Efendi’yi methettiği manzumesinde; fen ilimlerine sahip bir pîrin, ululukla dolu bir gencin, bahtı olduğunu söylemektedir. Böyle bir gencin davranışlarının, genç ve ihtiyar tarafından kabul görmesine hayret edilmemesi gerektiğini belirtmektedir (N.k.55-18). Nefî’ye mahlasını veren Gelibolulu Ali’yi övdüğü kasidesinde; şairlerin bu zattan istifade edebilmeleri için; Allah’ın onu söz medresesinin ustası yaptığını söylemektedir (N.k.60-24). Nefî, yine Enverî gibî pîri, yaşlı, ihtiyar, tecrübeli kişi anlamında kullanmıştır. Nefî’ye mahlasını veren Gelibolulu Ali’yi methettiği manzumesinde; bu zatın yaşlandıkça, genç bir talihe sahip olduğunu söylüyor (N.k.61-40).

(F)

Nefî’nin kasidelerinde pîr kavramıyla ilgili, Enverî’den farklı olarak dile getirdiği konu da bulunmaktadır. Nefî, pîri; meyhaneci, mürşit, şeyh gibi muhtemel anlamlarına göre ele aldığı düşünülmektedir. Bu duruma göre Nefî; pîr-i mugânın sermayesinin, mey olduğunu söylüyor. Sultan Murad Han’ı methettiği kasidesinde Nefî; şarabın, hem âşıkların mihekki hem de pîr-i mugânın sermayesi olduğunu söylüyor (N.k.16-12).

Ramazân- Rûze

Nefî: Nefî’nin kasidelerinde Ramazân ve rûze kavramıyla ilgili yedi beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî’nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Nefî, söz konusu kavramı beş değişik anlamda kullanmıştır.

a) Ramazan bayramında, gamın gitmesinin normal olduğunu; bu günün, dünya pazarının revnakı olduğunu söylemektedir. Sultan Ahmed Han’ı methettiği “İydiyye”

adlı kasidesinde Nef'î; Ramazan bayramının, alış veriş pazarı ve şenlik günü, ayrıca gamdan azade olarak mutluluk bayramı olduğunu dile getirmektedir (N.k.10-1).

b) Nef'î'nin ifadesine göre Ramazan ayının sonu, bayram günüdür. Sultân Ahmed Han'ı methettiği “İydiyye” adlı kasidesinde; bayramın, Ramazan ayından sonra geldiğini belirtmektedir.

Tâ gâyet-i şeb fâtiha-i vakt-ı seherdir

Tâ evvel-i ıyd âhir-i mâh-ı Ramazândır, (N.k.10-69)

c) Veziriazam Murâd Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nef'î; övdüğü zatın, bir günlük oruç bahşişinin; bin yıl boyunca, derya ve mücevher madeni gibi ihsan edilen, bir bahşişe bedel olduğunu iddia ediyor (N.k.29-21). Aynı kasidede; bu zatın bir günlük oruç masrafı, iktidarı zamanında; deniz ve maden ocağı kadar muazzam bir yekünü karşılamaktadır (N.k.36-48).

Ol ki ana masraf-ı yek-rûzedir

Mâhasal-i kân u yemm-i rûzgâr, (N.k.43-20)

d) Veziriazam Nasuh Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nef'î; her oruç gününün, Nevruz bayramı gibi sevinç vesilesi olduğunu söyleyerek; Ramazan ayını, bayramını ve Nevruz'u beraber zikretmektedir.

Rûz-ı nevrûz gibi hurrem olup her rûzu

Görmeye tâb-ı temmûz-ı gamı târ u zi-hisâb, (N.k.32-67)

Enverî: Enver'î'nin kasidelerinde Ramazan ve rûze kavramıyla ilgili dokuz beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Enverî, söz konusu kavramı, dört değişik anlamda kullanmıştır.

a) Ramazan bayramında, gamın gitmesinin normal olduğunu; her tarafın eğlence merkezi haline geldiğini ifade etmektedir. Nâsiru'd-Dîn Tâhir'in medhi hakkında dile getirdiği manzumede Enverî; Ramazan ayının gelmesiyle her tarafın eğlence merkezine döndüğünü söylüyor (E.k.13-51).

b) Ramazan ayının tebriki münasebetiyle, memdûhu övmektedir. Hanımların Sultanı, ‘İsmetü’-d-Dîn Meryem hâtunun methi hakkındaki kasidesinde ise; onun için, Ramazan ayının kutlu olmasını diliyor. “Hatunun baki hayatı, bin yıl ziyadeleşsin. Ramazan orucunun mübarek ayı, onun için kutlu olsun” (E.k.46-1).

c) Ebu’l-Hasan Mecdü’-d-Dîn ‘Alî ‘İmrânîyi övdüğü kasidede Enverî; övdüğü şahıstan uzak olunca; Ramazan ayının, eksik bir şekilde doğduğunu söylemektedir.

Eknûn ki mâh-ı rûze be noksân der-üftâd

Âh ez hicâb hücre-i dil ber der üftâd⁸⁰⁸⁷, (E.k.52-1)

Aynı kasidede; Ramazan ayının hicranının, kavuşma haberini verdiğini; onun heybetinin, dünyaya düşmüş olduğunu söylüyor (E.k.52-2). Ayrıca memdûhun Ramazan’ını, şöyle tebrik ediyor: “Orucun kabul olsun ve her günün, bayram gibi kutlu olsun. Ve ebediyet gelirini ve ezelin parasını, kazadan almış olasın”(E.k.117-52).

d) Ramazan ayının gelişi ve Nevruz bayramını beraber değerlendiriyor. İkisinin de sevinç vesilesi olduğunu söyleyerek, söz konusu ettiği kişiyi tebrik ediyor. Nâsırü’-d-Dîn Tâhir’in övgüsü, Ramazan’ın tebriki ve koç burcunun (Nevruzun) başlangıcı hakkında yazdığı kasidesinde Enverî; Ramazan ayının gölgesinin, yeryüzüne düştüğünü söylüyor. “Ramazan ayı ve Nevruz bayramının gölgesi yeryüzüne düştü. Kutlu ve uğurlu gün, mübarek olsun ve uğurlu ay, celîl olsun” (E.k.118-1). “Her ikisi de kutlu ve uğurlu olsunlar. Hem Ramazan ayı, hem yeni yıl (Nevruz) günü” (E.k.118-5). Ramazan ayının tebriki ve Mecdü’-d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘İmrânî’nin methi Hakkındaki kasidede ise; Ramazan bayramını müjdelemektedir. “Ramazan bayramının yenilenmesi ve gelmesine merhaba! Ayları ve günleri birbirine bağlama vasıtası ne güzeldir (E.k.126-1)! Radıyyetü’-d-Dîn (Dinin Muhterem Annesi), Hz. Meryem’i övdüğü kasidesinde de; onun Ramazan’ının kutlamaktadır. “Muharrem ayı, Sefer ayından önde olduğu sürece; Ramazan ayı senin için kutlu olsun”(E.k.133-27). Yüce Efendi (Seyyid-i Ecel) ‘İmâdü’-d-Dîn Ebu’l-Fadl Tûrânî’nin methedildiği kasidede Enverî; Ramazan’ın gidişi ve bayramın gelişinin, davulla haber verilişini anlatmaktadır.

Çu tebl-i rihlet-i rûze hemî zened meh-i ‘îd

⁸⁰⁸⁷ Şimdiki Ramazan ayı eksik bir şekilde doğdu. Âh gönül hücresi, utançtan kendisiyle kavgaya tutuştu.

Be şükr-i ru'yet-i o râyet-i neşât be-zen⁸⁰⁸⁸, (E.k.144-52)

Her oruç gününün, Nevrûz bayramı gibi seviçli olduğunu söyleyerek; Ramazan ayını, bayramını ve Nevrûz'u beraber zikretmektedir.

(B)

Nef'î, Enverî gibi; Ramazan bayramında, gamın gitmesinin normal olduğunu; her tarafın eğlence merkezi haline geldiğini ifade ediyor. Sultan Ahmed Han'ı methettiği “İydiyye” adlı kasidesinde Nef'î; Ramazan bayramının, alış veriş pazarı ve şenlik günü ve mutluluk kaynağı olduğunu dile getirmektedir (N.k.10-1).

Veziriazam Nasuh Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise Nef'î; her oruç gününün, Nevrûz bayramı gibi sevinç vesilesi olarak nitelemek suretiyle; Ramazan ayını, bayramını ve Nevrûz'u beraber zikretmektedir (N.k.32-67). Ramazan kavramıyla ilgili, her iki şairde görülen benzerlik; onların, Ramazan ayını ve bayramını, mutluluk ve şenlik vesilesi olarak, beraber zikretmeleridir. Bu benzerliğin, Enverî'nin kasidelerinde dile getirdiği manzumelerden kaynaklandığı kanaatindeyiz. Çünkü Diyâr-ı Rûm olarak adlandırdıkları Anadolu coğrafyasına göre İran, Nevrûz bayramını; Ramazan ve bayramlardan ayrı tutmamaktadır. Hatta denilebilir ki onlardan daha fazla önemsemekte ve daha şaşalı kutlamalarla değerlendirmektedir. Ramazan ve Nevrûz'un, sevinç ve mutluluk günü olarak Nef'î tarafından da müşterek bir şekilde dile getirilmesi ise Nef'î'nin Enverî'den etkilendiğinin bariz bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Ramazan kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nef'î'nin ifadesine göre Ramazan ayının sonu, bayram günüdür.

Sultan Ahmed Han'ı methettiği “İydiyye” adlı kasidesinde; bayramın, Ramazan ayından sonra geldiğini belirtmektedir (N.k.10-69). Veziriazam Murâd Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nef'î; övdüğü zatın, bir günlük oruç bahşişinin; bin yıl boyunca, derya ve mücevher madeni gibi ihsan edilen, bir bahşişe bedel olduğunu iddia ediyor (N.k.29-21).

⁸⁰⁸⁸ Ramazan'ın gidiş davulu, bayram ayında sürekli vurunca; onun basiretinin nişanesi olarak, şenlik (eğlence) bayrağını dik.

Aynı kasidede; bu zatın bir günlük oruç masrafı, iktidarı zamanında; deniz ve maden ocağı kadar muazzam bir yekünü karşılamaktadır (N.k.36-48), (N.k.43-20).

Rûm

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Rûm kavramıyla ilgili yirmi iki beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Nef'î, söz konusu kavramı dört değişik anlamda kullanmıştır.

a) Övdüğü zatın (Mevlânâ'nın) üstün özelliklerinden dolayı; diyâr-ı Rûm'u, kerem ehlinin nimeti şeklinde değerlendiriyor. Nef'î, kasidelerinin başında; Hz. Peygamber'i ve büyük zatları övmek maksadıyla kaleme aldığı naatında; methettiği zatın (Mevlânâ), fakirlikle övündüğünü duyan halk, Rûm diyarının, kerem ehli için nimet membası olduğunu söylüyor.

O şehin fakr ile fahr ettiğini gûş edeli

Rûm ehl-i keremin ni'met-i bîş ü kemidir, (N.k.2-31)

b) Mollâ-yı Rûm şeklinde nitelendirdiği Mevlânâ'yı mana âleminin, Keyhüsrev'i olarak tanıtmaktadır. Hz. Mevlânâ'yı övdüğü kasidesinde ise; Allah'ın sırrı şeklinde nitelendirdiği bu zatı, "Hz. Molla-yı Rûm" şeklinde tanımlamaktadır. "Allah'ın muazzam sırrı olan Hz. Molla-yı Rûm; mana âleminde Keyhüsrev'in tahtına oturandır" (N.k.3-4). Aynı kasidede Nef'î, kendisini; Molla-yı Rûm diye isimlendirdiği Hz. Mevlânâ'nın bendesi şeklinde tanıtmaktadır.

Nef'î-i mu'ciz-beyânım bende-i Mollâ-yı Rûm

Ne Hakîm-i Gaznevîyim ne Emîr-i Dehlevî, (N.k.3-13)

c) Nef'î, yazmış olduğu kavramları, Rûm diyarıyla ilişkilendirerek övmektedir. Kendisini, İranlı şair Urfî, ile özdeşleştirerek; Rûm'un Urfî'si olduğunu vurgulamaktadır. Sultan Osman Han'ı methettiği fahriyesinde Nef'î; şiirinin ününün, Rûm mülkünü tuttuğunu söylüyor. "Benim şiirim şöhreti, Rûm ülkesini öyle kuşatmıştır ki; sanki ben, Feyzî'yim, Rûm ülkesi de Hindûstândır" (N.k.13-7). Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde ise Nef'î, kendisinin; Rûm diyarının Urfî'si ve asrın Enverî'si olduğunu iddia ediyor. "Zamanın, vahiy eseri gibi algıladığı; mucize nefesli, feyiz bahşeden şiirlerimle; Rûm'un Urfî'si, asrın Enverî'si ve devrin Hakanî'siyim" (N.k.17-32). Aynı kasidede;

kasidelerinin aydınlığının, Rûm dâhil olmak; bütün dünyayı aydınlattığını ifade etmektedir.

Kasîde vü gazelim hod pür etdi dünyâyı

Ne Rûmu koydu ne Hindî ne mülk-i A'câmı, (N.k.22-41)

Ayrıca yeni ve benzersiz sözlerini görmek için; dünyada ne kadar şair var ise onların, Rûm'a geldiğini söylüyor (N.k.24-27). Veziriazam Nasuh Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nef'î; yedi iklimin kervanlarının, onun nazmını görmek için Rûm'a geldiklerini belirtiyor.

Koyup memâlik-i gayrı metâ'-ı nazmım içün

Diyâr-ı Rûma gelir kârbân-ı heft-iklîm, (N.k.33-49)

Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi methettiği manzumesinde, kendisinin; Rûm'un Urfi'si olduğunu bütün Acem şairlerinin kabul ettiğini söylüyor. “Acem'in belîğ şairleri bu kasidemi görseler Rûm'un Urfi'si olduğumu hepsi kabul eder”.

Urfi-i Rûm idüğüm cümle ederler teslim

Görseler ger bu kasîdem büleğâ-yı A'câm, (N.k.51-66)

Aynı kasidede; bu zatı övdüğü kasidesinin ününün, Rûm'u kapladığını söylüyor. “Senin methin ile ilgili olan manzumemin ünü, bütün Rûm'u kapladı. İran'lı dostlar, bunun kıskançlığından dolayı Hindistân gitmeye niyetlense, buna şaşılmaz” (N.k.52-45). Kâ'im-Makâm Muhammed Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nef'î; nazik sözlerinin, Muhteşem ve Urfi gibi olduğunu; bundan dolayı, Irâk ve Şîrâz'ın Rûm'u kıskanmasının tabii olduğunu ifade ediyor (N.k.57-7).

d) Rûm'u, geniş bir coğrafya ve kültür merkezi şeklinde tanıtmaktadır. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde Nef'î; bu zatın güzel ahlakının kokusunu, Çin, Rûm, Hind ve Bulgar ülkelerinin güzelliklerine benzetiyor.

Sabâ ger bûy-ı hulkiyle dolaşsa rub'-ı meskûnu

Fark eylemezdi Çîn ü Rûm u Hind ü Bulgârı, (N.k.14-36)

Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde ise Nef'î, mükemmel bir komutan olan bu zatın; Behrâm ve Âfrîdûn gibi orduları dağıtarak Rûm'u darmadağın ettiğini söylüyor

(N.k.16-18). Aynı kasidede Sultan Murad Han'ın; kılıcını çekip, kelleleri sağa sola dağıtmak suretiyle; Rûm ülkesini, önceden olduğu gibi, yine devletine bağlamasını diliyor (N.k.23-3). Veziriazam Murâd Paşa'yı övdüğü kasidesinde; eşkiyayı, ülkeden çıkardığını ve Rûm ülkesine nizam verdiğini ifade ediyor.

Çıkardın eşkiyâyı mülk-i Rûma verdin asâyış

Düşürdün kişver-i Îrân-zemîne şûr u gavgâyı, (N.k.28-36)

Veziriazam Nasuh Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta nef'î; bu zatın, savaşlarda gösterdiği yararlıklarla, İran şâhını, Rûm padişahına (Osmanlı Sultânına) kul ettiğini söylüyor. “Zamanın kahramanı olarak, hücum ikballeriyle; İran şâhını, Rûm padişahına kul etti” (N.k.31-21). Veziriazam Ali Paşa'yı övdüğü kasidesinde; bu şahsın Rûm ülkesini, tarak gibi elden geçirip düzene soktuğunu ifade ediyor. “ Mısır kamışından mamûl kalemiyle, Rûm ülkesini, tarak gibi elden geçirip düzene sokandır. Çeliğinin temel yapısı itibarıyla Hind kılıcı gibi olan cengâverliğiyle, Fireng ülkesini birbirine katandır(N.k.38-15). Veziriazam Nasuh Paşa'yı tebrik ettiği kasidesinde ise Nef'î; Rûm ülkesini kudretiyle fethettiği gibi; Horasân'ı da bu ülkeye katmasını dilemektedir (N.k.41-52). Şeyhülislam merhum Azîz Efendi'nin köşkünü methettiği manzumesinde, Nef'î; bu makamın, güzel koku almak isteyenlere hissettirdiği kokusuyla; onları hep Rûm iklimine doğru yönlendirdiğini söylüyor (N.k.58-29). Dârüssa'âde ağasını övdüğü manzumesinde ise; şiirinin, Rûm diyarının gülşeninde bir nağme olduğunu belirtiyor.

Ol bülbül-i ho-zemzeme-i gülşen-i Rûmun

Kim nağmelerin şu'be-i nevrûz-i Acemdir, (N.k.59-8)

Enverî: Enver'î'nin kasidelerinde Rûm kavramıyla ilgili on beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Enverî, söz konusu kavramı dört değişik anlamda kullanmıştır.

a) Rûm'u geniş bir coğrafya ve kültür merkezi olarak tanıtmaktadır. Âdil Hakan, Ebu'l-Muzaffer 'Îmâdu'd-Dîn Pîrûz Şâh'ın methi hakkında kaleme aldığı kasidesinde Enverî; bu zatın zaferlerini Rûm'da ve Çîn'de bulunan yıldızla benzetiyor. “Zafer yıldızının uydusu, Rum'dan ve Çin'den ne zaman döner? Çünkü o iki zorlu sipahi, muzaffer olan şahı mağlup ettiler” (E.k.37-15). “Okla, Çin zırhını, Fağfür'un bedenine yapıştırdı. Gürz ile Rum miğferini, Kayser'in başında parçaladı” (E.k.37-16). Bağdat'ın vasfı ve Emirlerin Meliki Kutbu'd-Dîn Mevdûd Şâh'ın methi münasebetiyle yazdığı

kasidede bu zatın; Kâbil'deyken Rûm diyarındaki vahşi hayvanların sesini duyduğunu söylüyor.

Hurûş-i ded be-şenîdî zı Rûm der Kâbil

Heyâl-i mûy be-dîdî zı Hind der Şüşter⁸⁰⁸⁹, (E.k.85-57)

Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan 'İmrânî'nin övgüsü hakkında yazdığı manzumede ise Enverî; kendisinin, Horasan'lı olduğunu, Rûm'dan olmadığını söylüyor. “Aramızdaki fark şudur. Ben Horasan'danım. Hiç olmazsa, Hind ve Rum'dan olsaydım, mesele kalmazdı” (E.k.136-29). Fîrûz Şâh'ın methi hakkında söylenmiş olan ve Hazret-i Süleymân'ın sahip olduğu saltanat ve nimeti uhdesine alıp göstermesi hususunda dile getirdiği kasidede Enverî; bu zatın kuşunun, Hz. Süleymân'ın Hüthüt'ü gibi, Rûm diyarından haber verdiğini söylüyor. “Onun Hüthüt kuşu, Rum diyarının hareketlerinden ve Çin'in istikrarından, vasıtasız olarak haber vermektedir” (E.k.146-11). Hatunların seyyidesi, dünya ve dinin ismeti, Türkân Hâtûn'un methi hakkında kaleme aldığı kasidede ise; onun ahlakının kokusunun Rûm diyarını bile etkileyebileceğini söylüyor.

Bûy-i ahlâket be-Rûm er be-guzer

Der hicâb-i câvidân mâned günâh⁸⁰⁹⁰, (E.k.162-13)

b) Rûm'u, Çin ve İran gibi büyük hükümdarların hâkim olduğu bir ülke olarak algılamaktadır. Ebu'l-Feth Nâsırü'd-Dîn Tâhir'in methi vesilesiyle yazdığı kasidesinde Enverî; Rûm meliki ve Çin hükümdarının ardından, tenezzül edip söz söylemediğini ifade ediyor.

Men negûyem kez pey-i tefvîz-i melik-i Rûm ü çîn

Ber dereş dâyim resûl-i Kayser ü Fağfûr bâd⁸⁰⁹¹, (E.k.41-4)

c) Rûm'u, Müslüman'lar için tehlikeli bir diyar olarak göstermektedir. Horasan halkının dilinden, Sültan Sencer'in evlatlığı olan, Semerkand hakani Rükneddîn Kılıç Tamgaç Hân'a yazmış olduğu mektupta; Müslümanların Rûm coğrafyasında bulunmalarının, can güvenliği açısından tehlikeli olduğunu söylüyor.

⁸⁰⁸⁹ Kâbil'de bulunduğu halde, Rum diyarından, vahşi hayvanların kükremesini duyarsın.

Şüşter'deyken (Şüşter; Huzistân bölgesinde bulunan bir şehrin adı), Hindistân'da bir tüyün hayalini görürsün.

⁸⁰⁹⁰ Eğer ahlakının kokusu, Rum diyarından geçerse; günah, sonsuza kadar örtüde kalır.

⁸⁰⁹¹ Ben, Rum melikinin ve Çin hükümdarının ardından, ısmarlama söz söylemiyorum. Kapısında daima, Kayser'in ve Fağfûr'un elçisi bulunsun.

Hest der Rûm u hatâ emn-i Müselmânân râ

Nîst yek zerre selâmet be Müselmânî der⁸⁰⁹², (E.k.81-26)

d) Çin'i ipeğin üretildiği bir ülke olarak algılarken; ibrişimin merkezi olarak, Rûm'u görmektedir. Enverî'nin, Kubbetü'l-İslâm Belh'in hicvedilmemesiyle ilgili söylemiş olduğu yemin-nâme ve Belh'in ileri gelenlerini övdüğü kasidesinde Enverî; Rûm diyarında yetişen dikk isimli, kıymetli kumaştan bahsetmektedir. "Zira ahalinin iyiliklerinden dolayı, Belh'de de bana; Dıkk-i Mısırî ile bir çadır ve Dıkk-i Rumî ile bir yatak yapmışlar" (E.k.187-83). Aynı kasidede; Rûm ibrişiminden bahsediyor.

Be cây-i mülehhem-i çînî me-neh hevâ bâlîn

Be cây-i atlas-i Rûmî me-kon zemîn bister⁸⁰⁹³, (E.k.85-38)

(B)

Nef'î, Enverî gibi diyâr-ı Rûm'u geniş bir coğrafya ve kültür merkezi olarak tanımlamaktadır. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde Nef'î; bu zatın güzel ahlakının kokusunu, Çin, Rûm, Hind ve Bulgar ülkelerinin güzelliklerine benzetiyor (N.k.14-36). Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde ise Nef'î, mükemmel bir komutan olan bu zatın; Behrâm ve Âfrîdûn gibi orduları dağıtarak Rûm'u darmadağın ettiğini söylüyor (N.k.16-18). Aynı kasidede Sultan Murad Han'ın; kılıcını çekip, kelleleri sağa sola dağıtmak suretiyle; Rûm ülkesini, önceden olduğu gibi, yine devletine bağlamasını diliyor (N.k.23-3). Veziriazam Murâd Paşa'yı övdüğü kasidesinde; onun, eşkiyayı ülkeden çıkardığını ve Rûm ülkesine nizam verdiğini ifade ediyor (N.k.28-36). Veziriazam Nasuh Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta nef'î; bu zatın, savaşlarda gösterdiği yararlıklarla, İran şâhını, Rûm padişahına kul ettiğini söylüyor (N.k.31-21). Veziriazam Ali Paşa'yı övdüğü kasidesinde; bu şahsın Rûm ülkesini, tarak gibi elden geçirip düzene soktuğunu ifade ediyor (N.k.38-15). Şeyhülislam merhum Azîz Efendi'nin köşkünü methettiği manzumesinde, Nef'î; bu makamın, güzel koku almak isteyenlere hissettirdiği kokusuyla; onları hep Rûm iklimine doğru yönlendirdiğini söylüyor (N.k.58-29). Dârüssa'âde ağasını övdüğü manzumesinde ise; şiirinin, Rûm diyarının gülşeninde bir nağme olduğunu belirtiyor (N.k.59-8).

⁸⁰⁹² Müslüman'ların Rum'da (Anadolu'da) bulunmasında; onların emniyeti açısından büyük bir hata vardır. Çünkü orada, bir Müslüman için, zerre kadar güven kapısı bulunmamaktadır.

⁸⁰⁹³ Çin ipeğinin yerine, yastık olarak hava koyma. Roma ibrişimi yerine, toprağı yatak eyleme.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde İsa kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Övdüğü zatın (Mevlânâ'nın) üstün özelliklerinden dolayı; diyâr-ı Rûm'u, kerem ehlinin nimeti şeklinde değerlendiriyor. Nef'î, kasidelerinin başında; Hz. Peygamber'i ve büyük zatlari övmek maksadıyla kaleme aldığı naatında; methettiği zatın (Mevlânâ), fakirlikle övündüğünü duyan insanla, Rûm'un kerem ehli için nimet membası olduğunu söylüyor (N.k.2-31). Mollâ-yı Rûm şeklinde nitelendirdiği Mevlânâ'yı mana âleminin, Keyhüsrev'i olarak tanıtmaktadır. Hz. Mevlânâ'yı övdüğü kasidesinde ise; Allah'ın sırrı şeklinde nitelendirdiği bu zatı, Hz. Molla-yı Rûm şeklinde tanımlamaktadır (N.k.3-13). Nef'î, yazmış olduğu kavramları, Rûm diyarıyla ilişkilendirerek övmektedir. Kendisini, İranlı şair Urfi, ile özdeşleştirerek; Rûm'un Urfi'si olduğunu vurgulamaktadır. Sultan Osman Han'ı methettiği fahriyesinde Nef'î; şiirinin şöhretinin, Rûm mülkünü tuttuğunu söylüyor(N.k.13-7).

Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde ise Nef'î, kendisinin; Rûm diyarının Urfi'si ve asrın Enverî'si olduğunu iddia ediyor (N.k.17-32). Aynı kasidede; kasidelerinin aydınlığının, Rûm dâhil olmak; bütün dünyayı aydınlattığını ifade ediyor (N.k.22-41). Ayrıca yeni ve benzersiz sözlerini görmek için; dünyada ne kadar şair varsa onların, Rûm'a geldiğini söylüyor (N.k.24-27). Veziriazam Nasuh Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nef'î; yedi iklimin kervanlarının, onun nazmını görmek için Rûm'a geldiklerini belirtiyor (N.k.33-49).

Rüstem

Nef'î: Nef'î'nin, kasidelerinde Rüstem kavramıyla ilgili yirmi bir beyit tesbit edilmiştir. Nef'î'nin, benzetme unsuru olarak, çeşitli yönleriyle en fazla tasvir ettiği kişilerden biri, belki de Rüstem'dir. Nef'î, Rüstem'in kahramanlık özelliklerini çarpıcı bir biçimde ifade etme hususunda, kanaatimizce Enverî'den daha fazla başarılı olmuştur.

a) Nef'î'nin beyitlerini incelediğimizde, öncelikle; Rüstem'in ok ve yayı ile birlikte başarısı, Nef'î'nin düşüncesi ve sözünün isabeti ve etkisiyle özdeşleştirilerek, benzetme unsuru şeklinde kullanılmıştır.

Âyet-i “nûn ve'l-kalem”dir mushaf-ı sînemde yâ

Rüstem-i endîşemin tîr ü kemânıdır sözüm, (N.k.1-10)

b) Rüstem'in oku ve yayı, her türlü üstün vasıfları ifade etmede, hız ve isabet sembolü olarak yer almıştır (N.k.22-27), (N.k.40-31). Güzellik unsuru olan ve aşığı mağlup eden gözler, Rüstem'in kahramanlığıyla, kirpiklerin oku, onun mızrağıyla özdeşleştirilmiştir (N.k.5-21).

c) Nef'î'nin düşüncesinin isabeti şimşeğe benzetilmiş, karakteri ise Rüstem'in elindeki mızrakla beraber değerlendirilmiştir (N.k.10-57), (N.k.24-31).

d) Gazap atının gezip otladığı alan, Rüstem'in ikbal kemendi ile cihanı kuşatmıştır (N.k.14-35). Rüstem, bir sahip-kıran olarak değerlendirilmiştir (N.k.16-24). Nef'î Rüstem'i, Dârâ ve Sam gibi dünyaca ünlü bir bahadır olarak zikreder (N.k.22-13), (N.k.28-2), (N.k.37-6), (N.k.39-14), (N.k.40-29), (N.k.41-25), (N.k.43-24), (N.k.49-22), (N.k.51-53), (N.k.52-50).

e) Nef'î Rüstem'i, övdüğü kişinin, askerlerinin arasında, sıradan bir okçu; Cömertliğiyle ünlü olan, Hatem-i Tâ'î'yi ise kapısında, derbeder bir dilenci olarak vasfeder.

Saf-ı remzinde Rüstem bir tehî tîr-keş sipâhîdir

Der-i cûdunda Hâtem bir gedâ-yı bî-ser ü pâdır,(N.k.48-8)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Rüstem kavramıyla ilgili on üç beyit tesbit edilmiştir.

a) Enverî, beyitlerinde öncelikle belli mevsimlerdeki tabiat olaylarını, niteliklerine göre Rüstem'in vasıflarıyla özdeşleştirilerek kurgusal bir biçimde ifade etmiştir (E.k.5-12), (E.k.130-11), (E.k.131-18).

b) Rüstem'in Rahş adlı meşhur atı benzetme unsuru olarak kullanılmıştır.

Rahmet ez cins-i mu'ciz-i Mûsâ

Merkeb ez nev-'i rahş-i Rüstem bâd,⁸⁰⁹⁴ (E.k.45-28)

c) Enverî'ye göre Rüstem, İsfendiyâr gibi dünyaca ünlü bir destan kahramanıdır (E.k.58-32), (E.k.85-75), (E.k.88-18). Rüstem, Rahş adlı atı ile beraber anılır, zira Rahş olmadan Rüstem'in destanı tamamlanmamış olur (E.k.129-17), (E.k.132-8), (E.k.133-7),

⁸⁰⁹⁴ Merhametin, Hz. Musâ'nın mucizesi nevinden olsun. Bineğin, Rüstem'in Rahş adlı atının cinsinden olsun.

Ne-bâşed muntazam bî kill-i tu mülk

Hadîs-i Rüstemest ü Rahş-ı Rüstem,⁸⁰⁹⁵(E.k.128-16)

(B)

Nefî, Rüstem’le ilgili tüm beyitlerinde, Enverî gibi Rüstem’in kahramanlığını örnek olarak almış ve benzetme unsuru olarak işlemiştir (N.k.1-10). Rüstem’in oku, yayı ve mızrağı Nefî’nin düşüncelerini ifade etmede ve vermek istediği mesajı okuyucuya iletmede kullandığı vazgeçilmez savaş araçlarıdır (N.k.5-21), (N.k.10-57), (N.k.24-31). Rüstem’in meşhur atı Rahş’da her iki şairin yardımcı unsur olarak kullandığı unsurdur (N.k.14-35). Nefî de Enverî gibi Rüstem’i dünyaca ünlü bahadırlar arasında zikreder. Ancak verdiği kahraman isimleri farklıdır (N.k.22-13), (N.k.28-2), (N.k.37-6), (N.k.39-14), (N.k.40-29), (N.k.41-25), (N.k.43-24), (N.k.49-22), (N.k.51-53), (N.k.52-50). Her iki şairde görülen en önemli benzerlik; duygu ve düşüncelerini ifade etmedeki keskin ve mübalağalı tarzlarıdır ve kendilerine has orijinallikleridir. Orijinallik aslında farklılıktır. Fakat bu iki şairin orijinal anlatım tarzları, okuyucuyu etkilemede benzerlik göstermektedir.

(F)

Enverî, beyitlerinde öncelikle belli mevsimlerdeki tabiat olaylarını, niteliklerine göre Rüstem’in vasıflarıyla özdeşleştirilerek kurgusal bir biçimde ifade etmektedir (E.k.5-12), (E.k.130-11), (E.k.131-18). Nefî’nin beyitlerini incelediğimizde, öncelikle Rüstem’in oku ve yayı ile birlikte başarısı; Nefî’nin düşüncesi ve sözünün isabeti ve etkisiyle özdeşleştirilerek ifade edilmiştir. Nefî Rüstem’i, Dârâ ve Sam gibi dünyaca ünlü bir bahadır olarak zikrederken (N.k.22-13), (N.k.28-2), (N.k.37-6), (N.k.39-14), (N.k.40-29), (N.k.41-25), (N.k.43-24), (N.k.49-22), (N.k.51-53), (N.k.52-50); Enverî Rüstem’i, İsfendiyâr’la denk tutar (E.k.58-32), (E.k.85-75), (E.k.88-18). Enverî, Rüstem’i ideal aşılmaz bir model olarak takdim ederken; Nefî, methettiği kişinin meziyetlerini abartmak için Rüstem ve benzeri kahramanları aşağılar.

Saf-ı remzinde Rüstem bir tehî tîr-keş sipâhîdir

Der-i cûdunda Hâtem bir gedâ-yı bî-ser ü pâdır,(N.k.48-8)

⁸⁰⁹⁵ Senin kalemin olmadan memlekette düzen olamaz. Rüstem ve Rüstem’in atı, Rahş’ın hikâyesi gibidir.

Her iki şair de Rüstem'in kahramanlık özelliklerini aynı şekilde almışlar fakat onları kendilerine göre farklı örneklerle ve anlatım tarzıyla dile getirmişlerdir. Nef'î'nin Enverî'den standart unsurları alıp kullanmak suretiyle etkilendiği söylenebilir. Ancak aldığı bu malzemeyi, o kadar orijinal bir biçimde işlemiştir ki bu etkileşimi, şairlik yeteneğiyle, basit taklitçilikten kurtarmıştır. Bu da Nef'î'nin büyüklüğünü gösteren önemli unsurlardan biri olabilir. Bir de Nef'î'nin, kasidelerinde, benzetme unsuru olarak, çeşitli yönleriyle en fazla tasvir ettiği kişilerden biri, belki de Rüstem'dir. Nef'î, Rüstem'in kahramanlık özelliklerini çarpıcı bir biçimde ifade etme hususunda, kanaatimizce Enverî'den daha başarılı olmuştur.

Sabâ

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde sabâ kavramıyla ilgili yirmi dört beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Nef'î, söz konusu kavramı dört değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, sabânın gül bahçesindeki rolünü, cennet bağında gerçekleşiyormuş gibi tahayyül ediyor ve iki durumu birbiriyle mukayese ediyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü, “bahâriye” adlı kasidesinde Nef'î; sabânın gül bahçesindeki dolanışıyla, cennet bağında esme ihtimalini, sebep sonuç itibarıyla karşılaştırıyor.

Sabâ gerd-i gülistân ile varsa bâğ-ı Rıdvâna

Abîr-efşân olur pîrâhen-i hûr-ı cinân üzre, (N.k.6-5)

b) Sabânın, mevsimlere bağlı olarak, tabiatta meydana getirdiği değişiklikleri nazara veriyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü, “bahâriye” adlı kasidesinde Nef'î; bahar mevsiminde sabah rüzgârının, bademleri akarsuyun üzerine döktüğünü anlatıyor. “Sabah rüzgârı, bahar mevsiminin şahının, sikkesiz dirhemini akıtarak; badem çiçeklerini, akarsuyun üzerine döker” (N.k.6-7). Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde ise; bülbülün ötüşünü, Nevruz günü esen, sabah rüzgârına benzetiyor. “Gönül, böyle bir bahçede gül gibi nasıl açılmasın? Zira inleyen bülbülün feryadı, Nevruz günü esen sabah rüzgârı gibidir” (N.k.14-15). Veziriazam Murâd Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nef'î; bâd-ı sabânın, yasemin ve gülün kokusunu almak için sessiz ve aheste bir şekilde, bostanın yolunu katettiğini ifade ediyor (N.k.29-27). Veziriazam Hüseyin Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise sabâyı; ortalığı birbirine katan bir sebep olarak tarif ediyor. “Hüseyin Paşa'nın zamanında fitne, öyle birbirine girdi ki; onu sevenlerin saçlarının karışmasını

sabah rüzgârından sanma”(N.k.39-21). “Parlak zülûflerini sabâ bir araya getirmeseydi; onun zamanında kimsenin ahvali karışık olmazdı (parlak zülûflerinin birbirine karışması rüzgârdandır)” (N.k.41-32). Şeyhülislam merhum Muhammed Efendi’nin köşkünü (saadet hanesini) methettiği manzumesinde Nef’î; bâd-ı sabânın, düşe-kalka gül bahçesine vardığını söylüyor.

Yine bâd-ı sabâ üftân u hîzân erdi gülzâra

Dem-i Îsâ-veş ihyâ eyledi ezhâr u eşcârı, (N.k.50-2)

c) Nef’î, sabah rüzgârının, kendi fikrinin feyzi ile yahut övdüğü kişinin ahlakının kokusuyla, dolaşması halinde, neler olabileceğini anlatıyor. Sultan Ahmed Han’ı övdüğü kasidesinde Nef’î; bâd-ı sabânın kendi düşüncesinin feyziyle çemenin üzerinden geçmesi halinde; orayı cennet bağına çevirebileceğini söylüyor (N.k.8-40). Zamanın önemli komutanlarından biri olan, Sultan Murad Han’ı övdüğü kasidesinde ise sabânın; onun ahlakının kokusuyla dünyayı dolaşmasının sonuçlarını anlatıyor. “Sabâ, onun ahlakının kokusuyla dünyanın dörtte birini dolaşsa; Çin, Rûm, Hind ve Bulgar farklı olmaz, hepsi aynı olurdu”(N.k.14-36). Aynı kasidede; bâd-ı sabânın, söz konusu zatın hulkunun kokusuyla, misk ve amber gibi koktuğunu söylüyor. “O zatın cömertliğinin damlasıyla, bahar bulutu, inci gibidir. Hulkunun kokusuyla, bâd-ı sabâ, misk ü amber gibidir (N.k.18-63).

Varsa ger nûkhet-i hulkuyla sabâ gülzâra

Lâle de sünbülü gül gibi olurdu bûyâ, (N.k.18-64)

Zamanın önemli komutanlarından biri olan, Sultan Murad Han’ın atını övdüğü kasidesinde; sabâ, koklayışla, dağlara ve sahraya uğrasa; gül, attarın koku saçan eline dönerdi; lale ise misk gibi kokardı (N.k.19-29). Veziriazam Muhammed Paşa’yı övdüğü kasidesinde şöyle diyor: “Onun huyunun çemeninin rüzgârını içine çeken bir kişi; sabâ miskinın sermayesinin nefesini soluklamış gibi olur” (N.k.34-34). Veziriazam Hüseyin Paşa’yı övdüğü kasidesinde ise şöyle diyor: “Sabâ, bu zatın ahlakıyla eğer buhurdana gerdan olsaydı; yârin uzun saçlarının güzel kokusunu koklama arzusu bırakmazdı” (N.k.39-22). Aynı kasidede; bu zatın yaratılışının (tabiatının) cilvesinde, sabânın özelliğinin gizlendiğini ifade ediyor. “Onun huyunun cilvesinde, sabânın tabiatının şuhu saklıdır. Yüzünün gölgesinde, şimşek ve yıldırımın yanağı dercedilmiştir” (N.k.39-29). Sadr-ı ‘zam Hüsrev Paşa’yı övdüğü kasidesinde; bu zatın ahlakını, misk ve amber gibi kokan bâd-ı sabâyâ benzetiyor.

Bulamaz nûkhet-i gülzâr-ı bahâr hulkun
Dâmenin bâd-ı sabâ eylese pür-müşk ü abîr, (N.k.40-28)

Veziriazam Hüsrev Paşa'yı tebrik ettiği manzumesinde Nef'î; onun ahlakının kokusu ile bâd-ı sabânın esip durduğunu ifade ediyor. “İkbalinin rehberi ile adım adım, fetih ve zafer gelmektedir. Hulkunun kokusuyla, bâd-ı sabâ esip durmaktadır”(N.k.41-26). Veziriazam Bayram Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise; onun ahlakından hisse almak suretiyle sabânın, sahralara onun kokusunu saldıgını söylüyor (N.k.45-15). Veziriazam merhum İlyas Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise onun ahlakının kokusuyla sabânın; bitkilerden mabetlere kadar her tarafı güzel kokularla ihya ettiğini ifade ediyor.

Sabâ devr etse bû-yı sünbül-i hulkuyla dünyâyı
Nice sünbül ki reşk-i turra-i pür-çîn-i havrâdır, (N.k.48-28)

d) Övülen şahsın atını, süratinden dolayı, bâd-ı sabâya benzetiyor. Zamanın önemli komutanlarından biri olan, Sultan Murad Han'ın atını övdüğü kasidesinde; Sultan'ın, onun adını rûzgâr koyduğunu söylüyor. “Bârekallah, Padişahın haşmet simasını üzerinde barındıran Sultan'ın atı ne güzeldir? Söz konusu özelliklerinden dolayı, cihan sultanı onun adını bâd-ı sabâ koymuştur” (N.k.18-1). Aynı kasidede söz konusu ata; süratinden dolayı, sabâdan ziyade şimşek demenin daha uygun olacağını ifade ediyor. “Öyle koşar ki; gölgesi bile kendisine yetişemez. Süratinden, ona sabâ değil sâ'ika (şimşek) desem daha uygundur” (N.k.18-2). Hızlı giderken atın nalının, yer yer meydana getirdiği izlerin, toprak üzerine sanki gül yaprağı saçıyormuş gibi olduğunu söylüyor (N.k.28-24).

Kuş yetişmez der idim olmasa Tayyâr eger
Eremez gerdine zîrâ ki ne sarsar ne sabâ, (N.k.18-5)

Mustafa Paşa'nın atını övdüğü; “rahşiyye” adlı kasidesinde ise; onun atını bâd-ı sabâya benzetiyor.

Gelince bâd-ı sabâ gibi hurde reftâre
Yol üzre tarh eder eşkâl-i mevc-i enhârı, (N.k.46-11)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde sabâ kavramıyla ilgili otuz dört beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin

kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Enverî, söz konusu kavramı yedi değişik anlamda kullanmıştır.

a) Sabânın, dünyada ve gül bahçesindeki fonksiyonunu, cennet bağında oluyormuş gibi mülâhaza ediyor ve her iki âlemdeki durumu birbiriyle mukayese ediyor. Nâsîru'd-Dîn Ebu'l-Feth'in Methi Hakkında dile getirdiği kasidesine Enverî; bâd-ı sabânın, dünyayı cennet gibi güzelleştirdiğini dile getiriyor. "Sabah rüzgârı gerçekte bir kıymeti haiz olmayan dünyayı yeşillendirdi. Dünya, ahiretin yeşillikleri için örnek oldu (cennetin güzelliklerini gölge mahiyetinde gösterdi)", (E.k.1-1). Bağdat'ın vasfı ve emirlerin meliki Kutbu'd-Dîn Mevdûd Şâh'ın methi münasebetiyle dile getirdiği kasidede sabânın; toprağa Tûbâ'nın ve Kevser'in özelliklerini verdiğini söylüyor.

Sabâ sirişte be hâkeş terâvet-i Tûbâ

Hevâ nihufte der-âbeş halâvet-i Kevser⁸⁰⁹⁶, (E.k.85-4)

b) Enverî, sabânın; övdüğü kişinin ahlakının kokusuyla, dolaşması halinde, neler olabileceğini ortaya koyuyor. Ayrıca bahsettiği şahsın ahlakının kokusunu, sabâ ile mukayese ediyor. Şehzâde 'Îmâdu'd-Dîn'in Methi Hakkındaki kasidesinde Enverî; bu zatın güzel ahlakının, sabâyı mahçup ettiğini söylüyor. "Ey güzel ahlakının rahmet esintileriyle çemenzârda sabah rüzgârını mahçup eden şehzâde" (E.k.2-21). Fâhru'd-Dîn'e cevap olarak yazdığı kasidede, henüz küçük olan onun oğlunu överken onun ahlakının güzelliğini över. "Ferverdîn ayının mizacı (Ferverdîn; Îrân güneş takviminin birinci ayı, 21 Mart- 20 Nisan), Dey ayına (Dey; Îrân takviminin onuncu ayı, 21 Aralık- 21 Ocak), çocuklukta, tabiatının güzelliğinden verir (sen de insan olarak ahlakının güzelliğinden, çocuğuna verirsin)" (E.k.149-34). Enverî'nin Kubbetü'l-İslâm Belh'in hicvedilmemesiyle ilgili söylemiş olduğu "yemin-nâme" ve Belh'in ileri gelenlerini övdüğü manzumede; onun hilkatinin güzelliğini sabâ rüzgârına benzetiyor.

Ânki te'sîr-i sabâ-yi sun'-i o râ âmedest

Gül-feşân-i ehterân ber günbed-i nîlüferî⁸⁰⁹⁷, (E.k.187-54)

c) Övülen zatın adaletini, mutedil olması, huzur vermesi dolayısıyla, sabâyı benzetiyor. Mîrâb-ı Merv (Merv'in Su Emiri), Sâhib-i Sa'îd, Sadru'd-Dîn Nizâmu'l-

⁸⁰⁹⁶ Saba rüzgârı; toprağına Cennet ağacının (Tûbâ'nın) zindeliğini ve tazeliğini karıştırmış. Hava, Kevser'in tatlılığını suyuna koymuş.

⁸⁰⁹⁷ O öyle birisidir ki; hilkatinin, saba rüzgârı gibi olan etkisi, gökyüzüne yıldızların çiçek gibi açmasını sağlamıştır.

Mülk'ün methi hakkında yazmış olduğu kasidesinde Enverî; sabânın, mutedil esmesini, onun adaletinden öğrendiğini söylüyor. “Adalet âleminde sabah rüzgârı, mu'tedil havayı senin adaletinden elde etti” (E.k.2-25). Aynı kasidede; bu zatın adil hareketlerinden dolayı sabânın ve batı rüzgârının yönünün değiştiğini ifade ediyor. “Bazen onun hareketi, sabah rüzgârı ve batı rüzgârını kesmiştir. Onun dayanıklılığından taş ve demir bile tedirgindir” (E.k.84-50). Bağdat'ın vasfı ve Emirlerin Meliki Kutbu'd-Dîn Mevdûd Şâh'ın methi münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde bu zatın; hücum esnasında sanki sabâyı elinde tutuyormuş gibi bir halde bulunduğunu söylemektedir. “Kin ve intikam zamanında, ayakları havada birleşmiş. Hücum vaktinde, sanki iki elinde saba rüzgârı gizlenmiştir”(E.k.85-56). En büyük vezir (sadrazam), Ziyâ'üd-Dîn Mansûr'un övgüsüyle alakalı kasidesinde; onun gücünün ve yönetiminin, sabâ rüzgârını bağladığını ifade ediyor. “Onun gücü; gündüz ve gecenin arsasını almıştır. Onun itaati; sabâ rüzgârının (doğudan esen rüzgâr) ve debûr rüzgârının (batıdan esen rüzgâr) boyunlarını bağlamıştır” (E.k.90-4). Nâsıru'l-Mille Veddîn Ebu'l-Feth Tâhir'in arkadaşının methi hakkında kaleme aldığı manzumesinde; onun adaletinin sembolü olan fermanını, doğudan batıya, sabânın taşıdığını söylüyor. “Onun adaletini temsil eden emrinin, hırz-nâmesini taşıyanlar; doğudan yüz gösteren sabâ rüzgârı ve batıdan doğuya doğru esen, debûr rüzgârıdır” (E.k.91-2). Sultan Firuz Şâh'ın methi hakkında kaleme aldığı kasidesinde Enverî; onun hikmetinin, sabâ yelinden çevgan kaptığını söylemektedir. “Hikmetin; saba yelinden çevgen topunu kapmış (hikmetin saba rüzgârından daha hızlıdır). Elin; yağmur bulutlarına denk olacak şekilde cömerttir” (E.k.92-2). Nâsiruddîn Tâhir'in methi ve Rebî'in vasfı Hakkında kaleme aldığı manzumesinde ise sabânın; onun eli ve dizgininyle hızını daha da artırdığını ifade ediyor. “Sabah rüzgârı, onun eli ve dizgini ile hızını tam artırıyor. Dağlar tüm sakinliğini, onun ayağı ve rikabından alıyor” (E.k.117-20). Ebu'l-Muzaffer Nâsıru'd-Dîn Tâhir Bin Muzaffer'in övgüsüyle alakalı kasidesinde; onun fermanının, sabâyı ortadan kaldırdığını söylüyor.

Seyr-i emreş be-bered kûy-i sabâ

Ebr-i cûdeş be-bered âb-ı gemâm⁸⁰⁹⁸, (E.k.121-25)

Vezir, Tâcü'd-Dîn İbrâhîm'in methi hakkında yazmış olduğu kasidede; Sabânın, feleğin burnuna, onun adaletinden esintiler götürdüğünü söylüyor. “Çok geçmeden, sabâ

⁸⁰⁹⁸ Onun fermanının hareketi, saba yelini ortadan kaldırır. Cömertliğinin bulutu, bulutun suyunu yok eder.

ve debûr; feleğin burnuna, onun adaletinden esintiler götürürler” (E.k.137-5). Sarayın (köşkün) vasfı, Mansûriye Bağı ve Nâsırü’l-Dîn Tâhir’in methi hakkında kaleme aldığı kasidesinde; bu şahsın yönetimdeki başarısıyla mukayese edildiğinde sabânın, onun çayırında takatsiz kaldığını söylüyor. “Kader ressamı senin ağaçlarını çizme hususunda, şaşkına dönmüş. Sabah rüzgârı, senin çayırında takatsiz kalmıştır” (E.k.177-6). Enverî’nin Kubbetü’l-İslâm Belh’in hicvedilmemesiyle ilgili söylemiş olduğu “yemin-nâme” ve Belh’in ileri gelenlerini övmesi ile ilgili kasidesinde; onun adaletinin, sabâ rüzgârına yol gösterdiğini söylüyor.

Ân nizâm-ı devlet ü dîn kân-nizâm-ı ‘adl-i o

Der dil-i ağsân koned bâd-ı sabâ râ rehberî⁸⁰⁹⁹, (E.k.187-17)

d) Sabânın, mevsimlere bağlı olarak, tabiatta meydana getirdiği değişiklikleri nazara veriyor. ‘Îmâdu’l-Dîn Fîrûz Şâh’in methi hakkındaki kasidesinde Enverî; sabânın, fesleğenin rengini bağladığını, dolayısıyla fesleğen gibi çiçeklerin kokularını engellediğini söylüyor. “Eğer sabah rüzgârı erkenden fesleğenin rengini (kokusunu) bağlamışsa, (dügümlemişse) akan suya kokunun rengini (özellikliğini) nasıl verebilir” (E.k.5-8)? Mecdü’l-Dîn Ebu’l-Hasan ‘Îmrânî’nin methi hakkındaki kasidesinde ise şöyle demektedir: “Gerçi gül, dalında açıldığında kendisi taze idi. Tazeliğini sonunda sabah rüzgârına ve bulutun yağmuruna bağışlayıverdi” (E.k.11-24). Kemâleddîn Mahmud Hâl’i övdüğü manzumesinde Enverî; Memdûh için yazmış olduğu övgüyü, gülfidanının, rüzgâra karşı yaptığı duaya benzetiyor. “Eğer ben, övgü söylüyorsam ve eğer sen bunu bilmiyorsan, bu durum; gül fidanının sabah rüzgârına karşı en zayıf duası gibidir” (E.k.31-19). Rebî’in (konağın) vasfı ve Mecdü’l-Dîn Ebu’l-Hasan ‘Îmrânî’nin methi hakkındaki kasidesinde; sabâ ile karşılaşan yüzün ıslandığını belirtmektedir. “Sabah rüzgârıyla karşılaşmaktan dolayı yüz, su birikintisi gibidir. (ıslaktır). Aynı engerek yılanının beyaz kurabiyesi gibidir” (E.k.33-3). Vezir, Tâhir Bin Muzaffer’in methi hakkında yazdığı kasidesinde Enverî; sabânın tabiata, soğuk bir havada asker gibi saldırdığını ifade ediyor. “Sabah rüzgârı, soğukun arta kalan bütün askeriyle, hamle edip saldırıya geçerse” (E.k.55-14). İkfâ El Kifât Emîr Ziyâ’ü’l-Dîn Ahmed ‘Asemî’nin methi vesilesiyle dile getirdiği kasidesinde ise sabânın; gül goncasının ağzına güldüğünü söylemektedir.

⁸⁰⁹⁹ Onun adaletinin nazmından kaynaklanan, din ve devletin nizamı; dalların içinde saba rüzgârına yol gösterir.

Hemîşe tâ ki zı te'sîr-i çerh ü girye-i ebr
Dehân-i gonca-i gül râ sabâ be-hendâned⁸¹⁰⁰, (E.k.62-26)

Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasen 'İmrânî'nin methi hakkında kaleme aldığı manzumesinde ise; bu zatın cömert olan elinin içinde, sabânın, bahar mevsimi gibi estiğini söylüyor. "Eğer sabah rüzgârı, senin elinin içinden bahar mevsimi gibi eserse; çam ağacı (nın eli), dış taraftaki dalından, gümüş dirhem saçarak yeşerir" (E.k.67-51). Sadru'z-Zamân (Devrin Veziri) 'Alâ'uddîn Mahmûd Horasânî'nin methi hakkında kaleme aldığı kasidesinde Enverî; sabânın, bahçelerde, resim tabloları meydana getirdiğini söylemektedir. "Son bahar rüzgârının, altın ve gümüş dallara vurması; sabah rüzgârının bahaçelerde nakış (desen) ve resim meydana getirmesi içindir" (E.k.69-37). Bağdat'ın vasfı ve Emirlerin Meliki Kutbu'd-Dîn Mevdûd Şâh'ın methi hakkında yazdığı kasidede; sabânın, güneşin doğuşuyla birlikte sahraya yayılmasını, ordu sevkياتına benzetiyor. "Güneş; şeref burcuna yaklaştığında, öyle bir an olurki; sanki sabah rüzgârı sahraya ordu çeki yormuş gibi olur" (E.k.85-7). Sadr-i muazzam büyük vezir, Fahreddin Muhammed bin İbrahim Serî'nin methi hakkındaki kasidede; sabânın, bağda Azer putu yaptığı nı iddia ediyor. "Hazan rüzgârı padişahlığın, altın yapraklarına vurdukça; saba rüzgârı, bağda Azer putunun şeklini yaptığı müddetçe"(E.k.184-32).

Tâ sabâ ez ser cihân râ her bahârî bî-dirîğ
Der kenâr-ı dâyi'e-i gerdûn nehed çün dilberî⁸¹⁰¹, (E.k.185-52)

e) Methedilen zatın ihsanını, her tarafa yayılması bakımından, sabâyâ benzetiyor ve onunla mukayese ediyor. Hoca Nâsuriddîn Tâhir'in methi hakkındaki kasidesinde Enverî; bu zatın ihsanını, sabâ gibi hayat veren bir esintiye benzetiyor. "Mevsimi olmadığı halde senin ihsanını toprağa bıraksalar, sabah rüzgârı gibi, hayır akan su gibi hayat-bahş olur" (E.k.6-16). Alâ'uddîn Ebu 'Ali El-Hasani'-ş-Şerîf'in methi hakkındaki kasidesinde ise bu zatı; sabah rüzgârı gibi hızlı esen cömertlik dizginini kontrol eden şahıs şeklinde tarif ediyor. Ey yeryüzünün renginin devam üzengisini (bineğini) elinde bulunduran! Sen çok yaşa (sana ne mutlu) (yeryüzündeki istikrar, adalet ve huzurun dengesini elinde bulunduran demektir). Ey sabah rüzgârı gibi hızlı esen cömertlik dizginini kontrol eden sen varol, yaşa" (E.k.7-10)! Nâsîru'd-Dîn Tâhir'in efendisinin

⁸¹⁰⁰ Feleğin tesirinden (etkisinden) dolayı, bulutun sürekli ağlaması ve gül guncasının ağzına, sabah rüzgârının gülmesi daha ne zamana kadar sürecek?

⁸¹⁰¹ Saba rüzgârı, baştan itibaren; dünyayı, her baharda ihmal ederek (esirgemeyerek), bir dilber gibi feleğin sûtannesinin yanına bırakır.

medhi hakkında yazdığı kasidede bu zatın; sabâ gibi faydalı olduğunu belirtiyor. “Sabah rüzgârı gibi, halka faydası vardır. İhsan eden eliyle cömert bir bulut gibidir” (E.k.14-26). Hâkân-ı a‘zâm Pîrûz Şâh’ın methi hakkında yazdığı kasidesinde; sabânın bir lütuf olarak değerlendirilmesini, bu şahısla ilintilendirmektedir. “Ülkenin ve milletin bahçesini ki, daima taze kalsın; bulutun gayreti ve rüzgârın lütfuna mazhar kılan zaman oldu” (E.k.71-4). Vezir Muzaffer Oğlu Ebu’l-Fetih Tahir’le ilgili kasidesinde; Enverî şöyle diyor:

Sabâ niyâbet-i dest-i tu ger be dest âred

Kenâr-ı hırs koned pür kefi çenâr zı sîm⁸¹⁰², (E.k.138-31)

f) Celâleddîn Ahmed’in Methi hakkında kaleme aldığı kasidesinde Enverî, sabâ’nın; tozlaşma yoluyla, bitkileri dölleyici özelliğini dile getiriyor.

Bâd-ı sabâ ki fahl-ı benât-ı nebât bûd

Merdum-i giyâh şod ki ne merdest ü ne zenest⁸¹⁰³, (E.k.34-8)

g) Övülen şahsın (memdûhun) atını, süratinden dolayı bâd-ı sabâya benzetiyor. Vezir, Nâsîru’d-Dîn’in atının övgüsü ve onun methinin dile getirilmesi münasebetiyle yazdığı manzumede Enverî; övdüğü atın hızı karşısında sabânın, çamura saplandığını söylüyor. “Ey kurumuş çalıları tutuşturan ateş gibi olan hızının karşısında; saba yelinin dura kaldığı (çamura saplandığı) zat” (E.k.129-2). Sarayın (köşkün) vasfı, mansûriye bağı ve Nâsîru’d-Dîn Tâhir’in methi hakkındaki kasidesinde ise bu şahsın; sabah rüzgârı ile üzengisini sildiğinden bahsediyor.

Be leb-i gonca-i gül dest-i hümayûneş be-bûs

Be ser-i zülf-i sabâ gird-i rikâbeş be-zedây⁸¹⁰⁴, (E.k.177-13)

(B)

Nef’î, Enverî gibi Sabânın, dünyada ve gül bahçesindeki fonksiyonunu, cennet bağında oluyormuş gibi mülâhaza ediyor ve her iki âlemdeki durumu birbiriyle mukayese ediyor. Sultan Ahmed Han’ı övdüğü, “bahâriye” adlı kasidesinde Nef’î; sabânın gül bahçesindeki dolanışıyla, cennet bağındaki hurilerin kostümünü güzel kokulara

⁸¹⁰² Sabâ yeli, hırsının yanında senin cömert elinin niyabetini elde edebilirse; çınar ağacının avucunu gümüşle doldurur.

⁸¹⁰³ Bitkilerin dişilerinin damızlığı (dölleyeni) sabah rüzgârı olduğundan; bitki topluluğunun ne erkek olduğu söylenebilir, ne de dişi...

⁸¹⁰⁴ Gül goncasının dudağıyla, mübarek elini öp. Sabah rüzgârının zülûfleriyle, üzengisinin tozunu sil.

bürüdüğünü söylüyor (N.k.6-5). Yine Enverî gibi sabânın; mevsimlere bağlı olarak, tabiatta meydana getirdiği değişiklikleri nazara veriyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü, “bahâriye” adlı kasidesinde Nef'î; bahar mevsiminde sabah rüzgârının, bademleri akarsu üzerine döktüğünü söylüyor (N.k.6-7).

Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde ise; bülbülün ötüşünü, Nevruz günü esen, sabah rüzgârına benzetiyor (N.k.14-15). Veziriazam Murâd Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nef'î; bâd-ı sabânın, yasemin ve gülün kokusunu almak için sessiz ve yavaş bir şekilde, bostanın yolunu katettiğini ifade ediyor (N.k.29-27). Veziriazam Hüseyin Paşa'yı övdüğü kasidesinde; sabâyı, ortalığı birbirine katan unsur şeklinde tarif ediyor (N.k.39-21). Şeyhülislam merhum Muhammed Efendi'nin köşkünü (saadet hanesini) methettiği manzumesinde Nef'î; bâd-ı sabânın, düşe-kalka, gül bahçesine vardığını söylüyor (N.k.50-2). Ayrıca Nef'î, enverî'de olduğu gibi sabah rüzgârının, kendi fikrinin feyzi ile yahut övdüğü kişinin ahlakının kokusuyla, dolaşması halinde, neler olabileceğini anlatıyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; bâd-ı sabânın kendi düşüncesinin feyziyle çemenin üzerinden geçmesi halinde; orayı, cennet bağına çevireceğini söylüyor (N.k.8-40). Zamanın önemli komutanlarından biri olan, Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde ise; sabânın, onun ahlakının kokusuyla dünyayı dolaşmasının sonuçlarını anlatıyor (N.k.14-36). Aynı kasidede; bâd-ı sabânın, söz konusu zatın hulkunun kokusuyla, misk ve amber gibi koktuğunu söylüyor (N.k.18-63). Veziriazam Hüseyin Paşa'yı övdüğü kasidesinde; bu zatın yaratılışının (tabiatının) cilvesinde, sabânın özelliğinin gizli bulunduğunu ifade ediyor (N.k.39-29).

Sadr-ı ‘zam Hüsrev Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise bu zatın ahlakını, misk ve amber gibi kokan bâd-ı sabâyı benzetiyor (N.k.40-28). Veziriazam Hüsrev Paşa'yı tebrik ettiği manzumesinde Nef'î; onun ahlakının kokusu ile bâd-ı sabânın esip durduğunu ifade ediyor (N.k.41-26). Başka bir benzerlik ise övülen şahsın atını, çok hızlı oluşundan dolayı, bâd-ı sabâyı benzetmesidir. Zamanın önemli komutanlarından biri olan, Sultan Murad Han'ın atını övdüğü kasidesinde; Sultan'ın, onun adını rüzgâr koyduğunu söylüyor (N.k.18-1). Aynı kasidede söz konusu ata, sabâdan ziyade şimşek demenin daha uygun olacağını ifade etmektedir (N.k.18-2). Hızlı giderken atın nalının, yer yer meydana getirdiği izlerin, toprak üzerine sanki gül yaprağı saçıyormuş gibi olduğunu söylüyor (N.k.28-24).

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde sabâ kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular bulunmamaktadır. Ancak aynı kavramla ilgili Enverî'nin Nef'î'den farklı konularla ifade ettiği manzumeler bulunmaktadır. Bahse konu manzumeler, söz konusu kavramın, Enverî maddesindeki bölümde tafsilatıyla izah edilmiştir.

Sâgar

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde sâgar kavramıyla ilgili on üç beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Nef'î, söz konusu kavramı beş değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î sâgarı, küçük şarap kadehi anlamında kullanmaktadır. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; bu zatın cömertliğini dile getirmek vermek için şöyle diyor: “Elimde cam kadeh görse, alt üst eder. Cahil küçük şarap kadehi istese, ona çok büyük bir kadeh verir” (N.k.5-13). Aynı kasidede; kendi parlak sözlerini, cam kadehte, lale gibi olan şaraba benzetiyor.

Ma'nî-i rengîn mi lafz-ı âb-dârımda yahu

Sâgar-ı mînâyâ konmuş lâle-gûn sahbâ mıdır, (N.k.7-36)?

Sultân Osman Han'ın cihadiyla ilgili kaleme aldığı kasidesinde Nef'î; hakikati, düşünce sakisinin, kadehindeki tortu olarak tarif ediyor. “Tevhit; idrakimin badesinin, şarabının coşkunuğudur. Hakikat; fikrimin sakisinin kadehindeki tortudur” (N.k.15-51). Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde; ay yüzlü güzellerin sagâr sunduğunu dile getiriyor. “Biçareler ne yapsın? Avare ve aşufteler ne yapsın? Ay yüzlü güzeller, kadeh sunarken, içmemek olur mu” (N.k.16-6)? Veziriazam Hâfız ahmed Paşa'yı övdüğü kasidesinde; billur kadehle dolu sagâr bile olsa derdinin, ortadan kalkmadığını söylüyor. “Zamanenin, billur kadehle dolu sagârı bile olsa; başımdaki gamı def etmeğe çare olmaz” (N.k.41-39). Şeyhülislam merhum Muhammed Efendi'yi övdüğü kasidesinde Nef'î, idrak mabedinin ressamının; Hz. Mesih'in elinden şarap içtiğini söylüyor. “İdrak mabedinin ressamı eline kalem alsa; Hz. Mesih'in elinden nice sagâr içer” (N.k.51-8).

Tâ ki sâkî-i sâgar-ı sîmîn-mehi

Geh tehî gâhî pür edip kıla devrini tamâm, (N.k.51-76)

b) Sâgarı, kanlı gözyaşına benzetiyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü “bayram” kasidesinde Nefî, dilbersiz olan içki meclisinin her kadehinin; inleyen âşık için, damlayan kanlı gözyaşı olduğunu ifade ediyor.

Dilbersiz olan bezm-i meyin âşık-ı zâra
Her sâgarı bir dîde-i hûnâbe-çekândır, (N.k.10-11)

c) Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde ise güneşin, etrafı aydınlatmasını ve maşukun meclise teşrifini; güneşin altın kadehinin dönmesi şeklinde tasvir ediyor.

Döne tâ ki felekte sâgar-ı zerrîni hûrşîdin
Ala hem Zühre-i zehrâ-yı çengî destine sâzı, (N.k.22-38)

d) Övdüğü şahsın, ikbali, nazı ve tabiatını, sâgara benzetiyor. Veziriazam Murâd Paşa'yı övdüğü kasidesinde sâgarı; ikbal kadehinin, güneş gibi döndüğünü söylüyor. “İkbal kadehi, cihan meclisinin son bulma vaktine kadar (kıyamete dek) güneş gibi döüp dursun” (N.k.29-71). Aynı kasidede, güzellerin nazını sâgarla özdeşleştiriyor. “Onun adaleti, ihsan ülkesinin bekçisi bile olsa idi; putların mahmur gözleri, naz kadehini çekmezdi” (N.k.57-28).

Nefî'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde; söz konusu zatın ahlakını, sâgara benzetiyor.

Neş'e-i sâgar-i tab'ında olan hâlet ile
Eylemiş âlemi hep meclis-i mestân-ı suhan, (N.k.60-12)

e) Veziriazam İlyas Paşa'nın mektubuna verdiği cevabında; Cem'in sâgarını, kederin zıddı olan, mutluluk, neşe ve sevinç şeklinde tarif ediyor.

Olaydı feyz-i lütfü dehre şâmil
Dil-i pür-gam olurdu sâgar-ı Cem, (N.k.49-30)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde sâgar kavramıyla ilgili on beş beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nefî'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Enverî, söz konusu kavramı, dört değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enverî, sâgarı küçük şarap kadehi anlamında kullanmaktadır. Ebu'l-Me'âlî Mecdü'd-Dîn Bin Ahmed'in Medhi hakkında yazmış olduğu kasidede Enverî; bu zatın ay yüzlü sakisini, kadehteki şarabın üzerinde yansıyan güneşe benzetiyor. "Eğlencede sema gibi naz döktürdün. Senin ay yüzlü sâkin kadehte güneş gibi görünüyor (sakinin parlak yüzünün şarap kadehindeki yansıması, güneşe benzetilmiş)" (E.k.9-40). Âdil Hakan, Ebu'l-Muzaffer 'Îmâdu'd-Dîn Pîrûz Şâh'ı övdüğü kasidesinde ise memduhun baygın inlemesiyle; nergisin gözü gibi parlak olan kadehin kırıldığını ifade ediyor. "Dudağın gülümseyince, Ülker yıldızının zinciri dağıldı (parlak, beyaz ve düzgün dişlerin ortaya çıkınca, Ülker yıldızının parlak manzumesi kopmuş gibi oldu. İtibardan düştü). Sen baygın bir şekilde inleyince, nergisin gözü gibi parlak olan kadeh kırıldı" (E.k.37-4). Aynı kasidede; savaş alanında ölüm sarhoşluğunda bulunan insanların ölümünü, başlarında kadeh kırılmış gibi tasvir ediyor. "Muharebe toprağının susuzluğu, acıların tortusunu yedi (savaşta ölen insanların acıları son buldu). Ölüm sarhoşu ruhların başının üzerinde sanki kadeh kırdı" (E.k.37-41). Ebu'l-Hasan Mecdü'd-Dîn 'Alî 'Îmrânî'nin methi münasebetiyle dile getirdiği kasidede Enverî şöyle demektedir: "Mushafın ihtiyara (insan iradesine) yaklaşmasından, o (tevbe) meydana geldi. Sevincin şefaatinin elinden, kadeh düştü" (E.k.52-4). Bağdat'ın vasfı ve Emirlerin Meliki Kutbu'd-Dîn Mevdûd Şâh'ın methi hakkında kaleme aldığı kasidesinde ise Enverî; Mars'ın suretini, kadehteki kırmızı şaraba benzetiyor⁸¹⁰⁵. "Marsın sureti, kadehteki kırmızı şarap gibi; terazi burcundan ışık saçıyordu" (E.k.85-26). Sultan Sencer'in methi hakkındaki manzumede; söz konusu zatın zihninde, kadeh ve şarabın bulunma gerekçesini izah etmektedir. "Dünya meclisinde bitki türünden varlıklar bulunduğu sürece; onun zihninde, cân u gönülden, kadeh ve şarap bulunmuştur" (E.k.169-19). Enverî'nin Kubbetü'l-İslâm Belh'in hicvedilmemesiyle ilgili söylemiş olduğu "yemin-nâme" ve Belh'in ileri gelenlerini övdüğü kasidede ise bahsettiği zatın şivesinin sakilerinin, ağızlardaki şarap kadehi gibi (baş döndürücü) olduğunu ifade ediyor.

Sâkiyân-ı lehce-i o çün şerâb ender dehen

Hûş gûyed gûş râ hîn sâğeri kon sâğari⁸¹⁰⁶, (E.k.187-35)

⁸¹⁰⁵ Kızıl gezegen diye bilinen Mars'ın, şarap gibi kıvılcık olduğunu, hicrî altıncı asırda, Enverî gibi bir şairin biliyor olması, onun astronomi bilgisinin boyutlarını göstermektedir.

⁸¹⁰⁶ Onun şivesinin sakileri, ağızlardaki şarap kadehi gibidir. Akıl kulağa şöyle der; "kalk sakilik yap sakilik".

b) Övdüğü şahısla ilgili; güzellik unsuru şeklinde ifade ettiği ayı ve güç, kudret olarak temsil edilen ikbali, sâgara benzetiyor. Adil hükümdar Yusuf'un methi hakkındaki beyitlerinde; feleğin, saki gibi; dolunay kadehini sunmuş olduğunu söylüyor. “Felek dolunay kadehini takdim ediyor. Sâkî gibi, senin kadehinden yudum yudum, peşpeşe dolduruyor” (E.k.40-22). Mîrâb-ı Merv, Sâhib-i Sa‘îd, Sadru’d-Dîn Nizâmu’l-Mülk’ün methi hakkında kaleme aldığı kasidesinde; eğlence günü olan ayın, onun pınarı ve kadehi olduğunu iddia ediyor. “Kabul gününde güneş; senin yastığın ve tahtındır. Eğlence gününde ay; senin pınarın ve bardağındır” (E.k.84-34). Ahmad Asamî’nin oğlu Ziyâü’d-Dîn Mevdûd’un methi münasebetiyle yazdığı manzumede; saltanatının devamlılığını kadehle dile getiriyor ve bu kadehin sürekli onun elinde bulunmasını diliyor.

Ber seret sâye-i mülûk mükîm

Ber kefet sâgar-i müdâm müdâm⁸¹⁰⁷, (E.k.123-40)

c) Sâgarı, keder ve üzüntünün zıddı olan; mutluluk, neşe ve sevinç şeklinde tarif ediyor. Vezîr ‘Alâu’d-Dîn Bubuye’nin methi hakkındaki kasidesinde Enverî bu zatın; yıllarının, şarap kadehi gibi neşeli olmasını diliyor. “Her günün, kurban bayramı günü gibi olsun. Tüm yılın, şarap kadehinin neşesi gibi olsun” (E.k.88-85). Felekler ile Burçların Sıfatı ve Muzaffer Oğlu Nâsîru’d-Dîn Tâhir’in methi hakkında yazdığı kasidesinde Enverî, bu zatın saadatinin devam etmesini murad ederken; avucunda tükenmeyen şarap kadehinin eksik olmamasını diliyor. “Başın üzerinde, padişah ve meliklerin gölgesi olsun. Avucunda sürekli tükenmeyen şarap kadehi bulunsun” (E.k.120-64). Meclis ve en büyük melik, ‘Îmâdü’d-Dîn Fîrûz Şâh’ın methi hakkında yazdığı kasidesinde; onun kadehinin mecazen gülmesi halinde; sohbet arkadaşlarının artabileceğini söylüyor.

Çün leb-i sâgar be-hended her nedîmet sâhibî

Çün ser-i hancer be-gîred her gulâmet kayserî⁸¹⁰⁸, (E.k.185-23)

d) Sagârı, kanlı gözyaşına ve duru suyun ortasında tasavvur edilen ateşe benzetiyor. Enverî, övünme ve zamandan şikâyet etme konusunda şöyle diyor: “Nitekim düşünmekten bir soluk uzaklaştığımda; kadehim, gözümün ağlaması sonucu, gönlümün kanıyla doluyor” (E.k.127-7). Meclis ve en büyük melik, ‘Îmâdü’d-Dîn Fîrûz Şâh’ın

⁸¹⁰⁷ Padişahların gölgesi, başın üzerinde kalıcı olsun. Devamlılık şarabının kadehi, sürekli elinde olsun.

⁸¹⁰⁸ Kadehin dudağı gülerse her nedimin bir arkadaş olur (hem sohbet). Hançerin ucu ağlarsa, her kölen bir Kayser olur.

methi hakkında yazdığı kasidesinde; şarapla dolu cam kadehini, suyun üzerindeki ateşe benzetiyor. “Renkli şarapla dolu olan kadehi, öylesine parlamaktadır ki; sanki duru suyun ortasında ateş yakmışsın” (E.k.185-7).

Âteş-i seyyâl dîdestî der âb-ı muncemid

Ger ne-dîdestî be-hâh ez sâkiyâneş sâğarî⁸¹⁰⁹, (E.k.185-8)

(B)

Nefî, Enverî gibi sâgarı, küçük şarap kadehi anlamında kullanmaktadır. Sultan Ahmed Han’ı övdüğü kasidesinde Nefî; bu zatın cömertliğini dile getirirken; cahilin bir yudum şarap istemesine karşılık ona büyük bir şarap kadehi verdiğini ifade ediyor (N.k.5-13). Aynı kasidede; kendi parlak sözlerini, cam kadehte, lale gibi olan şaraba benzetiyor (N.k.7-36). Sultan Osman Han’ın cihadıyla ilgili kaleme aldığı kasidesinde Nefî; hakikati, düşünce sakisinin, kadehindeki tortu olarak tarif ediyor (N.k.15-51). Sultan Murad Han’ı övdüğü kasidesinde; ay yüzlü güzellerin sâgar sunduğunu dile getiriyor (N.k.16-6). Veziriazam Hâfız ahmed Paşa’yı övdüğü kasidesinde; billur kadehle dolu sâgar bile olsa derdinin, ortadan kalkmadığını söylüyor (N.k.41-39). Şeyhülislam merhum Muhammed Efendi’yi övdüğü kasidesinde Nefî, idrak mabedinin ressamının; Hz. Mesih’in elinden şarap içtiğini ifade ediyor (N.k.51-8). Diğer bir benzerlik; Nefî’nin, enverî gibi sâgarı, kanlı gözyaşına benzetmesidir. Sultan Ahmed Han’ı övdüğü “bayram” kasidesinde Nefî, dilberin bulunmadığı içki meclisinin her kadehinin; inleyen âşık için, damlayan kanlı gözyaşı olduğunu ifade ediyor (N.k.10-11). Ayrıca övdüğü şahsın, ikbalini, nazını ve tabiatını, sâgara benzetmesi de Nefî’nin, Enverî ile ortak olan diğer bir benzerliğidir. Veziriazam Murâd Paşa’yı övdüğü kasidesinde sâgarı; ikbal kadehinin, güneş gibi döndüğünü söylüyor (N.k.29-71). Aynı kasidede, güzellerin nazının sâgarla benzeştiğini söylüyor (N.k.57-28). Nefî’ye mahlasını veren Gelibolulu Ali’yi övdüğü kasidesinde; söz konusu zatın ahlakını, sâgara benzetiyor (N.k.60-12). Veziriazam İlyas Paşa’nın mektubuna verdiği cevabında; Cem’in kadehini, keder ve elemin zıddı olan; mutluluk, neşe ve sevinç şeklinde tarif etmesi de Nefî’nin, Enverî ile müşterek dile getirdiği konulardandır (N.k.49-30).

⁸¹⁰⁹ Donmuş suda akıcı ateş görmüş müsün? Eğer görmemişsen, sakiden bir kadeh iste.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde sâgar kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği sadece bir konu vardır. O da Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde güneşin, etrafı aydınlatmasını ve maşukun meclise teşrifini, güneşin altın kadehinin dönmesi şeklinde tasvir etmesidir (N.k.22-38).

Sahbâ

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde sahbâ kavramıyla ilgili on üç beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Nef'î, söz konusu kavramı üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, parlak ve renkli sözlerini; cam kadehte bulunan, keyif verici kırmızı şaraba benzetiyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; kendi parlak sözlerini, cam kadehte, lale gibi olan şaraba benzetiyor.

Ma'nî-i rengîn mi lafz-ı âb-dârımda yahu

Sâgar-ı mînâyâ konmuş lâle-gûn sahbâ mıdır, (N.k.7-13)?

b) Sahbâyı, klasik manasıyla; sarhoş edici ve neşe veren özelliğiyle, kırmızı şarap anlamında kullanmıştır. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde Nef'î; hayal şarabının keyfini, kendi mutluluğu olarak tarif ediyor. “İnsana şevk veren, gönül ehlinin meclisi haşr olunca; hayal şarabının keyfi benim mutluluğum olur (N.k.13-41). Zamanın önemli komutanlarından biri olan, Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde; bu zatın meşrebindeki letafetin lezzetinin şaraptan daha keyifli olduğunu söylüyor. “Onun meşrebinde öyle bir güzellik vardır ki; bununla mukayese edildiğinde şarabın keyfi, insana zehir lezzeti verir” (N.k.18-67). Sultan Murad Han'ın atını övdüğü kasidesinde ise Sutân'ın lütfunun neşesini, şarabın keyfinden daha etkili bulmaktadır. “Şahlar şahı, güneş gibi parlak, padişahlık tacına sahip ve Cemşîd meşreb bir zat olan Sultânın lütfunun neşesi; mutluluk verme hususunda, sahbâdan (şaraptan) daha etkilidir” (N.k.19-25). Veziriazam Muhammed Paşa'yı övdüğü kasidesinde; bu şahsın mümtaz faziletlerini sıralarken; onun hasletlerinin, aşığa vuslat şarabının zevkini verdiğini ifade etmektedir.

Çehre-i dilbere feyz-i nazar-ı âşık-ı pâk

Meşreb-i âşık keyfîyyet-i sahbâ-yı visâl, (N.k.36-11)

Veziriazam Hüseyin Paşa'yı övdüğü kasidesinde; bu zatın, mutluluk bahş etmekte; Cem'in sarayındaki şaraptan daha etkili olduğunu vurguluyor. "Cem'in, dünyaca ünlü işret sarayındaki şarap kadehi bile olsa; kederli bir gönüle, bu denli mutluluk bahş edemez" (N.k.39-3). Veziriazam Merhum Hâfız Ahmed Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nefî; zamanenin şarabının, gönlü gamlandırıldığını söylüyor. "Devran o derece muradın aksine cereyan ediyor ki; zamanenin şarabı, kalbi gamlandırmaktadır" (N.k.42-38). Aynı kasidede; yine zamanenin şarabının, dertlere deva olamayacağını ifade ediyor. "Zamanenin cam kadehi, şarapla dolu olsa bile; gam ve kederi ortadan kaldıramayacaktır" (N.k.42-39). Veziriazam Merhum İlyas Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise bu zatın; dostlarına karşı lütfunun feyzinin, şarabın verdiği keyif gibi olduğunu söylüyor. "Kelleleri budayan kılıcının hayali; düşman için, ruhun afetidir. Dostlarına karşı lütfunun feyzi; şarabın verdiği keyif gibidir" (N.k.48-27).

Dârüssa'âde Ağasını övdüğü kasidesinde, bu zatın devrini; mutluluk şarabının sakisinin devri olarak tarif etmektedir.

Yâ devr-i felek sâkî-i sahbâ-yı tarabdır
Âlem ana bir meclis-i sad-gûne ni'amdır, (N.k.59-6)

c) Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi övdüğü kasidesinde Nefî; ölümü, ecel sahbâsı olarak tanımlıyor.

Çekmezin sâgar-ı bezm-i kereminden elimi
Bir ayak suna meğer sâkî-i sahbâ-yı ecel, (N.k.54-40)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde sahbâ kavramıyla ilgili bir beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nefî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Enverî, söz konusu kavramı bir anlamda kullanmıştır.

a) Sultan Sencer'in -Enârallâhü bürhânehu: Allah, onun burhanını ve hüccetini parlatsın- methi hakkındaki kasidesinde Enverî; sahbâyı, klasik manasıyla; sarhoş edici ve keyif verici özelliğiyle, kırmızı şarap anlamında kullanmıştır.

Be nâmet hüner fâl-i ferhunde cüste
Be yâdet hired câm-ı sahbâ girifte⁸¹¹⁰, (E.k.137-3)

⁸¹¹⁰ Marifet, senin adına, kutlu fal aramış. Senin şerefine akıl, şarap kadehi kaldırmış.

(B)

Nef'î, Enverî gibi sahbâyı, klasik manasıyla; sarhoş edici ve keyif verici özelliğiyle, kırmızı şarap anlamında kullanmıştır. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde Nef'î; hayal şarabının keyfini, kendi mutluluğu olarak tarif ediyor (N.k.13-41). Zamanın önemli komutanlarından biri olan, Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde; bu zatın meşrebindeki letafetin lezzetinin şaraptan daha keyifli olduğunu söylüyor (N.k.18-67). Sultan Murad Han'ın atını övdüğü kasidesinde ise Sutân'ın lütfunun neşesini, şarabın keyfinden daha etkili bulmaktadır (N.k.19-25). Veziriazam Muhammed Paşa'yı övdüğü kasidesinde; bu şahsın mümtaz faziletlerini sıralarken; onun hasletlerinin, aşğa vuslat şarabının zevkini verdiğini ifade etmektedir (N.k.36-11). Veziriazam Hüseyin Paşa'yı övdüğü kasidesinde; bu zatın, mutluluk bahş etmekte; Cem'in sarayındaki şaraptan daha etkili olduğunu vurguluyor (N.k.39-3). Veziriazam Merhum Hâfız Ahmed Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nef'î; zamanenin şarabının, gönlü gamlandırıldığını söylüyor (N.k.42-38). Veziriazam Merhum İlyas Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise bu zatın; dostlarına karşı lütfunun feyzinin, şarabın verdiği keyif gibi olduğunu söylüyor (N.k.48-27). Dârüssa'âde Ağasını övdüğü kasidesinde, bu zatın devrini; mutluluk şarabının sakisinin devri olarak tarif etmektedir (N.k.59-6).

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde sahbâ kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Öncelikle Nef'î; parlak ve renkli sözlerini, cam kadehte bulunan, keyif verici, lale gibi şaraba benzetiyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; kendi parlak sözlerini, cam kadehte, lale gibi olan şaraba benzetiyor (N.k.7-13). Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi övdüğü kasidesinde ise ölümü, ecel sahbâsı olarak tanımlıyor (N.k.54-40).

Sâhib-kırân

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde sâhib-kırân kavramıyla ilgili yirmi beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Nef'î, söz konusu kavramı üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, kendi kelimasını övdüğü kasidesinde; söz meydanının sâhib-kırânı olduğunu ifade ediyor. Seyyid-i kâ'inât 'aleyh-i efdalüssalavât olan Hz. Peygamber'e

yazmış olduğu naatında Nef'î, kendini övmekte ve sözünü; hâkimiyet ve kudretin sembolü olan sâhib-kırânlıkla özdeşleştirmektedir.

Gamze-i dilber nola reşk eylese endîşeme

Hırz-ı bâzû-yı dil-i sâhib-kırânîdir sözüm, (N.k.1-8)

Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î, kendisini; söz meydanının rakipsiz, sâhib-kırânı olarak göstermektedir. “Bunca zamandır, sâhib-kırânlık iddia ederim. Söz meydanı boş mudur? Karşıma çıkacak kimse yok mudur” (N.k.7-33)? Sultan Osman Han'ı övdüğü “fahriye”sinde Nef'î, gönlünü; mana ordularını dağıtan sâhib-kırân şeklinde tanımlamaktadır. “Mana ordularını yaran sâhib-kırân, benim gönlümdür. Onun kılıcı ise cihângîr kılıcı olan, dilimdir”(N.k.13-1). Veziriazam Muhammed Paşa'nın kasrını övdüğü kasidesinde ise kendisini; düşünce ülkesinin sâhib-kırânı şeklinde tanıtmaktadır.

Benim ol husrev-i sâhib-kırân-ı mülk-i endîşe

Ki münşî-i kader yazmış berâtımda bu menşûrı, (N.k.35-35)

b) Mevlânâ ve onun gibi âlimleri, zamanın manevi sâhib-kırânı şeklinde ifade ediyor. Hz. Mevlânâ'yı -kuddise sırruhu (onun sırrı takdis olsun, yücelsin)- övdüğü kasidesinde Nef'î; onu manevî sâhib-kırân olarak vasıflandırmaktadır.

Merhabâ ey hazret-i sâhib-kırân-ı manevî

Nâzım-ı manzume-i silk-i le'âl-i mesnevî, (N.k.3-1)

Veziriazam Merhum İlyas Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise bu zatı, gönül ehlinin sâhib-kırânı şeklinde tavsif etmektedir. “Ey gönül ehlinin sâhib-kırânı! Her bakımdan cömertlikle dolu olan senin zatın, bu devrin erbabı için, şüphesiz Mevlâ'nın bir lüfudur” (N.k.48-30).

c) Övdüğü devlet adamlarını, zamanın sâhib-kırânı olarak takdim ediyor. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde Nef'î, bu zatı; doğu ve batının sâhib-kırânı olarak anlamlandırmaktadır. “Doğu ve batının sâhib-kırânı olan Sultan'ın kılıcının parlaklığı, güneş gibi dünyayı kuşattı” (N.k.14-24). Sultan Osman Han'ın cihadını anlattığı hüznü kasidesinde Nef'î, söz konusu Sultân'ı; Bayrak açan, orduları dağıtan bir komutan olarak anlatmaktadır. Ayrıca bu zatı, kara ve dinizlerin güneşi şeklinde ifade

etmekle birlikte şarkın ve garbın sâhib-kırânı diye tanıtmaktadır (N.k.15-20). Aynı kasidede onu; şahlar şahının yanısıra sâhib-kırân namıyla isimlendirmektedir.

Kâm-kârâ saf derâ sâhib-kırân Şâhenşehâ

Ey serîr-i adl ü dâdın dâver-i dîn perveri, (N.k.15-38)

Sultân Osman Han'ı şarkın ve garbın sâhib-kırânı olarak göstermektedir. “Şark ve garbın sâhib-kırânı; sabah vakti, aslanı, altın yularla dolaştırsın” (N.k.15-62). Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde ise Sultân'ın; Cem ve hanedanı gibi bir sâhib-kırân olduğunu söylüyor. “Ülkeleri fetheden, bahtiyar Sultân; hem padişah, hem kahraman, hem de Cem-meşreb bir sâhib-kırândır” (N.k.16-21). Ayrıca söz konusu Sultan'ın; İrân'ın mitoloji kahramanı, Muhteşem gibi bir sâhib-kırân olduğunu ifade ediyor. “Cem ve maiyeti gibi bir kahramandır. Muhteşem gibi bir sâhib-kırândır. Dünyadaki padişahların en mukemmeli ve zamanın seçilmiştir” (N.k.17-15). “Ey yeryüzünün zineti, hükümdarı, padişahı! Ey en büyük sâhib-kırân; şahlar şahının en büyüğü (N.k.21-21)! Yine bu zatı yedi iklimin sâhib-kırânı diye tanıtıyor.

Ne şeh şehenşeh-i sâhib-kırân-ı heft-iklîm

Ki tuttu âlemi tuğrâ-yı fethile nâmı, (N.k.22-8)

Sultan Murad Han'ın şehzâdelerini övdüğü kasidesinde Nef'î bu zatın her serdarının; bahtiyar bir sâhib-kırân olduğunu söylüyor. “Muzaffer Hakan, kudretli cihângîrin her serdarı; talihi yaver giden bir sâhib-kırândır” (N.k.20-22). Veziriazam Murâd Paşa'yı övdüğü kasidesinde bu zatı, paşadan ziyade; yeryüzünün sâhib-kırânı, Rüstem olarak tanıtıyor. “Bu zat, paşa değil, yeryüzünün sâhib-kırânı olan Rüstem gibidir. Zira er meydanını, düşmana dar eder” (N.k.28-2). Aynı kasidede, bahse konu olan Paşa ile ilgili şöyle diyor:

Dîvâna çıksa Âsaf-ı Cemşîd-kevkebe

Meydâna girse Rüstem-i sâhib-kırân olur, (N.k.28-33)

Veziriazam Halîl Paşa'yı övdüğü kasidesinde bu zatı; âlemin sâhib-kırânı olarak takdim ediyor. “Cihanın sâhib-kırânı makamına ait berat; Hakk'ın inayet eliyle, bu zata sunuldu” (N.k.37-2). Veziriazam Hüseyin Paşa'yı övdüğü kasidesinde bu şahsı; sâhib-kırân bir vezir olarak tanıtıyor. “Ey bahtiyar vezir! Ey orduları dağıtan, sâhib-kırân vezir! Ey orduları bozan, ülkeler fetheden, en adil ve en cömert vezir” (N.k.39-38)! Veziriazam

İlyas Paşa'nı mektubuna yazmış olduğu cevabında ise onu; cömert, ülkenin süsü ve sâhib-kırânı olarak tanımlıyor. “Ülkenin zineti olan, cömert sâhib-kırân, öyle bir vezirdir ki; madenler ve deryalar, onun cömert elinde âh eder” (N.k.49-23).

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde sâhib-kırân kavramıyla ilgili beş beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nefî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Enverî, söz konusu kavramı iki değişik anlamda kullanmıştır.

a) Övdüğü devlet adamlarını, zamanın sâhib-kırânı olarak takdim ediyor. Sultân Sencer'in methi hakkında kaleme aldığı kasidesinde Enverî bu zatı; kendisiyle sohbetin, aydınlatıcı olduğu bir sâhib-kırân şeklinde tanıtıyor. “Senin gibi bir sahip-kıranla nurlu sohbet etti, semanın ilhamı olan bu söz onun (sahipkıranlığın) üzerindedir” (E.k.35-40). Âdil Hakan, Ebu'l-Muzaffer 'Îmâdu'd-Dîn Pîrûz Şâh'ı övdüğü kasidede onu; sahip-kıranların efendisi olarak anlatıyor. “Sahip-kıranların efendisi, senin gibi bir Süleyman yoktur. Onun Âsâf'ı, hilekâr olan devin ordusunun, saflarını bozdu” (E.k.37-46). Büyük Melik, 'Îmâdü'd-Dîn Fîrûz Şâh'ın methi münasebetiyle yazdığı kasidede; kadehin ve hançerin, onu gibi bir sâhib-kırânı görmediğini söylüyor.

Câm u hancer çün tu yek sâhib-kırân hergiz ne-dîd

Bezm râ sâ'il-i nevâzî rezm râ kîn âverî⁸¹¹, (E.k.185-24)

b) Övdüğü âlimleri, şeriatın sâhib-kırânı şeklinde tanıtıyor. Rûkneddîn'in Methi Hakkında Müfti Şöyle Demiştir: “Hakîm (Rûkneddîn) bir zaman Tâc 'Amm-zâd ile kavgalı ve davalıydı. Söz konusu davanın açılarak kendi huzuruna gelmesini istiyormuş. Fakat Tâc 'Amm-zâd, davayı, başka bir müftiye götürmeye niyetli imiş”. Söz konusu dava ile alakalı yazdığı manzumede fetva veren zatı, şeriatın sâhib-kırânı şeklinde tanımlıyor. “Şeriatın sahipkıranı, öyle bir yerde bulunabilir ki; birileri orada seni muhannese (eşcinsele) ve dansöze yakın tutabilirler” (E.k.63-9). Mecû'd-Dîn Ebu'l-Hasen 'Îmrânî'nin methi hakkında kaleme aldığı kaside ise sanatkârı; sâhib-kıranlıkla özdeşleştiriyor.

Âlî sohen be hazret-i 'Alî neseb şitâft

⁸¹¹ Kadeh ve hançer senin gibi bir sâhib-kırânı görmedi. Mecliste, boyun büken bir dilencisin. Savaş meydanında, öfke gösteren bir cengâversin.

Sâhib hüner be dergeh-i sâhib-kırân resîd⁸¹¹², (E.k.66-10)

(B)

Nef'î, Enverî gibi zamanın âlim ve mütefekkirlerini, şeriatın ve zamanın manevi sâhib-kırânları şeklinde ifade ediyor. Hz. Mevlânâ'yı –kuddise sırruhu- övdüğü kasidesinde Nef'î, onu; manevî sâhib-kırân olarak vasıflandırmaktadır (N.k.3-1). Veziriazam Merhum İlyas Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise bu zatı, gönül ehlinin sâhib-kırânı şeklinde tavsif etmektedir (N.k.48-30). Nef'î'nin, Enverî'den etkilendiğini gösteren başka bir benzerlik ise şudur: Nef'î, övdüğü devlet adamlarını, zamanın sâhib-kırânı şeklinde tanımlamaktadır. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde Nef'î, bu zatı; doğu ve batının sâhib-kırânı olarak anlamlandırmaktadır (N.k.14-24). Sultan Osman Han'ın cihadını anlattığı hüznü kasidesinde Nef'î, söz konusu Sultân'ı; Bayrak açan, orduları dağıtan bir komutan olarak anlatmaktadır. Ayrıca bu zatı, kara ve dinizlerin güneşi şeklinde ifade etmekle birlikte şarkın ve garbın sâhib-kırânı olarak tanıtmaktadır (N.k.15-20). Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde ise Sutân'ın; Cem ve hanedanı gibi bir sâhib-kırân olduğunu söylüyor (N.k.16-21). Söz konusu Sultan'ın; İrân'ın mitoloji kahramanı, Muhteşem gibi bir sâhib-kırân olduğunu ifade ediyor (N.k.17-15). Sultan Murad Han'ın şehzâdelerini övdüğü kasidesinde Nef'î bu zatın her serdarının; bahtiyar bir sâhib-kırân olduğunu söylüyor (N.k.20-22). Veziriazam Murâd Paşa'yı övdüğü kasidesinde onun, paşadan ziyade; yeryüzünün sâhib-kırânı, rüstem olarak tanımlıyor (N.k.28-2). Veziriazam Halîl Paşa'yı övdüğü kasidesinde bu zatı; âlemin sâhib-kırânı olarak takdim ediyor (N.k.37-2). Veziriazam Hüseyin Paşa'yı övdüğü kasidesinde bu şahsı; sâhib-kırân bir vezir şeklinde tanıtıyor (N.k.39-38). Veziriazam İlyas Paşa'nı mektubuna yazmış olduğu cevabında ise onu; cömert, ülkenin süsü ve sâhib-kırân diye tanımlıyor (N.k.49-23).

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde sâhib-kırân kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nef'î, kendi kelamını övdüğü kasidesinde; söz meydanının sâhib-kırânı olduğunu ifade ediyor. Seyyid-i kâ'inât 'aleyh-i efdalüssalavât olan Hz. Peygamber'e yazmış olduğu naatında Nef'î kendini övmekte ve sözünü; hâkimiyet ve kudretin sembolü olan sâhib-kırânlıkla özdeşleştiriyor (N.k.1-8). Sultan Ahmed Han'ı

⁸¹¹² Yüksek belagat, kendini, çabucak Hz. Ali'ye intisap ettirdi. Hüner sahibi de (sanatkâr), sahipkırânın dergâhına ulaştı.

övdüğü kasidesinde Nef'î, kendisini; söz meydanının rakipsiz, sâhib-kırânı şeklinde göstermektedir (N.k.7-33).

Sultân Osman Han'ı övdüğü “fahriye”sinde Nef'î, kendi gönlünü; mana ordularını dağıtan sâhib-kırân şeklinde tanımlamaktadır. “Mana ordularını yaran, sâhib-kırân, benim gönlümdür. Onun kılıcı ise cihângîr kılıcı olan, dilimdir” (N.k.13-1). Veziriazam Muhammed Paşa'nın kasrını övdüğü kasidesinde ise kendisini; düşünce ülkesinin sâhib-kırânı şeklinde tanıtmaktadır.

Benim ol husrev-i sâhib-kırân-ı mülk-i endîşe
Ki münşî-i kader yazmış berâtımda bu menşûrî, (N.k.35-35)

Serv

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde serv kavramıyla ilgili sekiz beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Nef'î, söz konusu kavramı üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, kendisinden bahsettiği şahsı, ince ve güzel boyu, salınarak yürüyüşü; bahçenin sakinleri olan, servi ağacı ve gülfidanı ile özdeşleştirmiştir. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü “bahâriyye” kasidesinde Nef'î; servi boylu, gül endamlı zatın, bahar mevsimine ulaştığını; çiçeklerin açılmasını andıran, beyaz elbiselerle kendini gösterdiğini söylüyor. Yasemenin, ergavân dalının üzerindeki yaprağa sarıldığını ifade ediyor (N.k.6-3). Aynı kasidede; tavus kuşunu, servi ağacına benzetiyor. Onun, yedi iklimin çemeninde, salınarak gezdiğini dile getiriyor.

Şems-i hûrşîd-eser encümen-i çâr-erkân
Serv-i tâvûs-hırâm-ı çemen-i heft-iklîm, (N.k.8-25)

Sultân Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde ise Nef'î; onun bahçesinde; uzun boyuyla servi gibi salınarak gezen güzele, meleklerin bile tutulduğunu ifade ediyor. “Melek, bostanın uzun boylu servisinin düşkünü; gül bahçesinin, güzel gülüne âşık olan bülbül gibidir” (N.k.14-13). Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; servi boylu bir güzel şeklinde tasavvur ettiği Sultan'ın; çemende açılan taze gülfidanları gibi, gülmesini istiyor.

Her nev-resîde şâh-ı gül aldı eline câm-ı mül

Lutf et açıl sen dahı-i gül ey serv-i kadd-i gonca-fem, (N.k.16-10)

b) Bahçedeki servi ağacı; en yüksek mevki olarak hem kuşların öttüğü yer, hem de hakim bir nokta şeklinde zikredilmiş. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü “bahâriyye” kasidesinde Nef'î; çemenin kuşunun; bahçedeki en yüksek nokta olan servi ağacının üzerinde, salaya başladığını söylüyor. “Eğlencenin yarenleri, gül bahçesini seyre başlayınca; çemenin kuşu, servi ağacının üzerinde salaya başladı” (N.k.6-4). Sultan Ahmed Han'ı övdüğü “ıydiyye” adlı kasidesinde ise Nef'î, kendini nazara vermekte ve kaleminin; mana çemeninde, bir servi ağacı olduğunu söylüyor. “Tabiatım; ilim kafesinde konuşan bir papağandır. Kalemin; mana çemeninde bir servi ağacıdır” (N.k.10-56). Sultan Murad Han'ı vasfettiği kasidesinde ise Nef'î; onun, devletin bahçesinin (devlet yönetimindeki inceliğinin), yücelere ser çekmiş olan servi ağacına bile zinet bahşettiğini söylüyor.

Sipih-r-i rif'atin tâbende-mâh-ı âlem-efrûzu

Riyâz-ı devletin zîbende-serv-i kâmet-efrâzı, (N.k.23-12)

c) Hz. Peygamber'in mucize olarak çıktığı; Miraçtaki Sidre'yi; sonsuz bir yücelik şeklinde tasavvur ederek onu, servi ile açıklıyor ve sembolize ediyor. Veziriazam Nasuh Paşa'nı mektubuna yazmış olduğu cevabında ise onun şeref ve cömertliğinin bahçesini, Sidre-i Müntheha gibi tasavvur ettiği serviye benzetiyor.

Sipih-r-i ma'deletin mâh-ı âftâb eseri

Riyâz-ı mekremetin serv-i Sidre âgsânı, (N.k.31-18)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde serv kavramıyla ilgili yirmi üç beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Enverî, söz konusu kavramı dört değişik anlamda kullanmıştır.

a) Bahçedeki servi ağacı, uzunluğu dolayısıyla; en yüksek mevki olarak hem kuşların öttüğü yer hem de konumu itibarıyla; çemenistandaki varlıklarla ilişkili göstermiştir. ‘Îmâdu’d-Dîn Fîrûz Şâh’ın methi hakkında kaleme aldığı kasidesinde Enverî; bülbülün ötüşünden, servi ağacının olumsuz etkilenmediğini, salınmaya devam ettiğini söylüyor. “Bülbül, ötüşünde hiçbir şekilde kırıcı olmadı. Bu durumdan dolayı servi ağacı salınmasında bir eksiklik göstermedi” (E.k.5-6). Maşukun vasfı ve Emîr Ziyâ’uddîn Mevdûd Ahmed ‘Asemî’nin methi vesilesiyle yazdığı kasidesinde; iyilerin

güneşi şeklinde tanımladığı memdûhu; uzun boyuyla, serviye benzetiyor. “Servi gibi uzun boyu ve dolunay gibi parlak yüzüyle; iyilerin güneşi sabahleyin yanıma geldi” (E.k.97-1). Adil Hükümdar, Ebu’l-Feth Melikşah’ı övdüğü manzumede ise bu zatın boyunun, servi gibi dik ve uzun olduğunu ifade ediyor.

Çün serv sehî kâmet ü şâyesteter ez serv

Çün mâh du hefte ruh u bâyeteter ez mâh⁸¹¹³, (E.k.159-2)

b) Övdüğü kişiyi; ince ve güzel boyu, salınarak yürüyüşü; bahçenin sakinleri olan, servi ağacı ve gülfıdanı ile özdeşleştirmiştir. ‘Îmâdu’d-Dîn Fîrûz Şâh’ın methi hakkında yazdığı kasidede Enverî; onun boyunun uzunluğunu servi ağacına benzetmektedir.

Bâğîst çehre-i tu ki dâred sitâre-bâr

Servîst kâmet-i tu ki dâred ber âftâb⁸¹¹⁴, (E.k.9-4)

Ebu’l-Me‘âlî Mecdü’d-Dîn Bin Ahmed’in övgüsüyle alakalı kasidesinde Enverî; zamanın servi boylusunun, ancak onun üzengisi olabileceğini söylüyor. “Feleğin yıldızları senin dizginini öptüler. Sana üzengi olması için zamanın servi boylusunu tuttular” (E.k.13-29). Celâleddîn Ahmed’in Methi hakkındaki manzumede ise Enverî; kendi sözünü, servi ağacına benzetiyor. “Benim sözüm; gerçi yer yer bostandaki, servi ile yasemin, sarımsak ve andız otu (Şam zencefili) gibidir” (E.k.34-39). Sarayın tarifi ve Nâsıru’d-Dîn’in efendisi Tâhir’in methi münasebetiyle kaleme aldığı kasidesinde; söz konusu ettiği zatın servisinin, masum narın, sinesini yardığını söylüyor. “Onun servisinin pençesi; söğütün (güvenin) hançeriyle, günahsız olan narın, sinesini yarmış” (E.k.75-29). Emîr Nâsıru’d-Dîn Kutluğşâh’ı methettiği kasidesinde ise; servi ağacı gibi; bahçedeki diğer çiçekler de bülbülün sarhoşluğuna gıpta etmektedirler. “Tutkun (âşık) bülbül, sarhoştur. Gül, servi ağacı ve yasemin; onun sarhoş olduğunu, kendilerinin ayık bulunduğunu kabul etmezler (E.k.76-8). Aynı kasidede; kırmızı gül ile düzgün ve uzun boylu servinin, sohbet ettiğini söylüyor. “Dün, kırmızı gül ile uzun ve düzgün boylu servi bir araya geldi. Aralarında birçok konuşma ve dinleme gerçekleşti (aralarında birçok mevzu konuşuldu)” (E.k.76-15). Aynı manzumede; servi, boyunun uzunluğundan dolayı gülü tahkir ediyor. “Gül, sürekli şöyle diyordu: “sen, değer olarak benden üstün değilsin”.

⁸¹¹³ Boyu Servi gibi dik ve ondan dolayı, serviye benzemeye daha fazla layık (serviden daha düzgün). Yüzü, ayın on dördü gibi, bundan dolayı, aydan daha parlaktır.

⁸¹¹⁴ Gül bahçesi gibi olan senin yüzün, kıskançlıktan yıldızları ağlatmaktadır. Servi gibi olan boyun güneşe ulaşmaktadır (hatta güneşten de daha yükseğe varmaktadır.)

Servi ise; “senin, benim üzerimde fiziksel üstünlüğün yoktur” diyordu” (E.k.76-16). Mîrâb-ı Merv Sâhib-i Sa‘îd, Sadru’d-Dîn Nizâmu’l-Mülk’ü methettiği kasidesinde; servi boylu olarak vasıflandırdığı güzelin; akşam vakti içeri girdiğini söylüyor. “Akşam namazını yolculuğa hazırladığım esnada; o servi boylu, beyaz tenli güzel, kapıdan girdi” (E.k.83-1). Emirlerden birinin methi vesilesiyle dile getirdiği kasidede Enverî, olumsuzlukları; servi ağacı gibi, bahçede bulunan diğer çiçeklerin ve ağaçların bulunmayışına bağlıyor. “Söğüt ağacı çiçek ve şimşir ağacı yasemin olmadıkça; arguvân, yâsemin ve servi ağacı bambu ağacı bulunmadığı sürece” (E.k.141-36)...Sâhib Celâlî’ d-Dîn Ahmed Mühlis’in methi hakkında yazdığı kasidede bu zatın; devlet çayırında, servi gibi salındığını ifade ediyor.

Tu der çemen-i devlet ü der bâğ u vezâret

Çün ebr-i herâmîde vü çün serv-i çemîde⁸¹¹⁵, (E.k.176-26)

c) Servinin başı, yücelerde hep dik durduğundan; eğilmediğinden dolayı, Enverî onu izzetin ve özgürlüğün sembolü olarak zikrediyor. ‘Alâuddîn’nin methi hakkında kaleme aldığı kasidesinde Enverî; servi ağacının uzun boyuyla dimdik ayakta durmasını, hal diliyle, söz konusu zata sürekli dua etmesine bağlıyor. “Servinin eli eğer sürekli senin için dua etmeseydi, boyu menekşe gibi eğriliklerle dolu olurdu” (E.k.45-30). Nâsîru’d-Dîn Tâhir’in efendisinin methi hakkında yazmış olduğu manzumesinde ise benzer ifadeleri tekrar ediyor. “Servi ağacının eli eğer senin için dua etmezse; dümdüz olan elifi, nun gibi kıvrılsın” (E.k.48-15). Kolordu Komutanı, Emir Nusretü’ d-Dîn, Tâcî’l-Mülûk Ebu’l-Fevâris’in (Perslerin Atası’nın) Methi Hakkında yazdığı kasidede; bahsettiği şahsa kul olmayan, özgürlüğünü muhafa eden varlıklardan; sadece servi ve zambağın kaldığını söylüyor. “Sana kul olmak, o kadar genelleşti ki; senin kulluğundan azad olan kimse kalmadı. Ancak, zamanın özgür varlıklarından, servi ve zambak kaldı” (E.k.72-17). Sarayın tarifi ve Nâsîru’d-Dîn’in Efendisi Tâhir’in övgüsüyle alakalı kasidesinde Enverî; dünyanın bu zata kulluğunu ikrar ederken, servi ağacının yerinde sabit durduğunu ifade ediyor.

Tâ cihân lâf bendegîyeş zedest

Serv mândest ü sûsen ez ehrâr⁸¹¹⁶, (E.k.75-53)

⁸¹¹⁵ Sen, vezaret bağında ve devlet çayırında; bulut gibi süzülerek ve servi gibi salınarak yürümüşsün.

⁸¹¹⁶ Dünya, onun kulluğundan bahsettikçe; servi ağacı, yerinde sabittir, zambak ise özgürdür.

Emîr Nâsîrî'd-Dîn Kutluğ şâh'ın methi hakkında yazdığı kasidesinde ise servinin güle verdiği cevapta; kendisinin, her hal u karda, yerinde sabit bulunduğunu söylüyor. “Servi, o sitemden dolayı sarsıldı ve güle şöyle dedi: Ben, yerimde sabitim. Senin gibi (her önüme gelene) hediye edilmiyorum” (E.k.76-19). Efendi Nâsîrî'd-Dîn'e teşekkür etme hakkında kaleme aldığı manzumesinde Enverî; efendisine kulluk hususunda kendini, şeker kamışına benzetiyor. Servinin ise özgür olduğunu söylüyor. “Şeker kamışı gibi; tüm kemerimi, sana kulluk için kuşanmışım. Nasıl özgür olayım? Ne servi ağacıyım ve ne de zambakım” (E.k.134-17). ‘Alâû'd-Dîn İshâk'ın Methi Hakkında yazdığı kasidede; kendi izzetini temsil noktasında, servinin ayakta durmasını örnek gösteriyor. “Menekşe gibi sırtı iki kat olması için; tahtının önünde servi gibi ayaktadır” (E.k.167-30). Sarayın vasfı, Mansûriye bağı ve Nâsîrî'd-Dîn Tâhir'in methi hakkında kaleme aldığı kasidesinde Enverî; elindeki kadehi yere düşürmemesi için, servi gibi ayakta dik durması gerektiğini söylüyor.

Tâ çu gül der ne-fütad câm be mestî zı kefet

Hemçu ney bâş miyân-i beste vü çu serv be-pây⁸¹¹⁷, (E.k.177-17)

d) Serviyi, yaz ve kış yeşil kalmasıyla, ayrıca ebediyetin sembolü olarak değerlendiriyor. Büyük kadın, dinin ismeti olan; Meryem Hatun'un övgüsü hakkında yazdığı kasidesinde Enverî, bu hatunun ikbalini, servi ağacına benzeterek; onun ikbal servisinin, sürekli yeşil kalmasını diliyor. “Senin ikbalinin servisi, her zaman yeşil kalsın. Onun soyundan (veya terinden), devlet bahçesinde bol fidan yetişsin” (E.k.114-38). Yüce efendi ‘Îmâdü'd-Dîn Ebu'l-Fadl Tûrânî'nin methi hakkında yazdığı kasidede ise bu zatın; altın gibi değerli olduğunu ispat için onun; çemendeki servi gibi değerli olduğunu söylüyor. “Düşmanlar ve evliyalar gibi davranabildiğinden (yapabildiğinden) dolayı; renk itibariyle, tam ayarlı altın ve çağ itibarı ile çimendeki, servi ağacı gidir” (E.k.144-40). Fahrü's-Sâde Mecdü'd-Dîn Ebu Tâlib Nu'me'yi övdüğü kasidesinde; en güzel sözü, servi ağacına benzetiyor ve bu şahsa; sözün servisini süslemesini tavsiye ediyor.

Çemenî dârî der tab‘, dero hoş mîgered

Gül-i ma‘na mîçîn serv-i sohen mîpîrây⁸¹¹⁸, (E.k.178-34)

⁸¹¹⁷ Sarhoşluktan dolayı, gül gibi, kadehin elinden düşmemesi için; kamış gibi içi bağlı ve servi gibi ayakta dik dur.

⁸¹¹⁸ Huy ve istidadında bir alanın var onda iyi dolaş. Mana ve anlam çiçeklerini topla ve sözün servi ağacını süsle.

(B)

Nefî ve Enverî'nin kasidelerinde serv kavramıyla ilgili iki temel benzerlik tespit edilmiştir. Nefî, Enverî gibi söz konusu ettiği şahsı, ince ve güzel boyu, salınarak yürüyüşü; bahçenin sakinleri olan, servi ağacı ve gülfıdanı ile özdeşleştirmektedir. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü “bahâriyye” kasidesinde Nefî; servi boylu, gül endamlı zatın, bahar mevsimine ulaştığını; çiçeklerin açılmasını andıran, beyaz elbiselerle kendini gösterdiğini söylüyor (N.k.6-3). Aynı kasidede; tavus kuşunu, servi ağacına benzetiyor. Onun, yedi iklimde salınarak gezdiğini dile getiriyor (N.k.8-25). Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde ise Nefî, onun bahçesinde; servi gibi uzun boyuyla salınarak gezen güzele, meleklerin bile tutulduğunu ifade ediyor. Dolayısıyla öyle bir bahçeye, ancak meleklerin gıpta edebileceği bir güzelin yakışacağını ifade ediyor (N.k.14-13). Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde Nefî; goncaların açılmasını gülüş olarak tasvir ediyor. Servi boylu bir güzel şeklinde tasavvur ettiği Sultan'ın; çemende açılan taze gülfıdanları gibi, gülmesini istiyor (N.k.16-10). Nefî, yine Enverî gibibahçedeki servi ağacını; en yüksek mevki olarak, hem kuşların öttüğü yer hem de hâkim bir nota şeklinde zikrediyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü “bahâriyye” kasidesinde Nefî; çemenin kuşunun; bahçedeki en yüksek ve hâkim nokta olan servi ağacının tepesinde, salaya başladığını söylüyor (N.k.6-4). Sultan Ahmed Han'ı övdüğü “ıydiyye” adlı kasidesinde ise Nefî, kendini nazara vermekte ve kaleminin; mana çemeninde, bir servi ağacı olduğunu söylüyor (N.k.10-56). Sultan Murad Han'ı vafettiği kasidesinde Nefî; onun devletini güzel bir bahçeye benzetiyor. Nefî'ye göre onun devleti öyle bir güzelliğe sahiptir ki; servi ağacına bile zinet verir (N.k.23-12).

(F)

Nefî'nin kasidelerinde serv kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği bir konu bulunmaktadır. Nefî, Hz. Peygamber'in mucize olarak çıktığı; Miraçtaki Sidre'yi, sonsuz bir yücelik şeklinde tasavvur ederek onu, servi ile açıklıyor ve sembolize ediyor.

Veziriazam Nasuh Paşa'nı mektubuna yazmış olduğu cevabında; onun şeref ve cömertliğinin bahçesini; Çemenin Sidre-i Münteha'sı olarak tasavvur ettiği, serviye benzetiyor (N.k.31-18). Enverî, kasidelerinde servi kavramını, Mirâc ve Sidre ile ilgili ele alıp kullanmamıştır.

Süleymân

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Süleymân kavramıyla ilgili yirmi bir beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Nef'î, söz konusu kavramı altı değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, övdüğü şahsı, gerçek manada Hz. Süleymân olarak değerlendiriyor. Seyyid-i kâ'inât 'aleyh-i efdalüssalavât olan Hz. Peygamber'e yazmış olduğu naatında Nef'î, şöyle diyor: “Ona gerçek Süleymân desem yakışır. Çünkü feleğin halkası, onun gönül parmaklarının yüzüğüdür” (N.k.2-10). Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde ise Nef'î, zinetli oluşundan dolayı; söz konusu kasrı, Hz. Süleymân'ın sarayına teşbih ediyor.

Ne şâhenşeh serîr-ârâ-yı divân-hâne-i âlem

Ne şâhenşeh bisât-endâz-ı evreng-i Süleymânî, (N.k.12-16)

Aynı kasidede; Sultan Osman Han'ı büyük bir savaşçı olarak Hz. Süleymân'ın uğurlu yıldızına sahip olduğunu ifade ediyor. “Hz. Ali gibi büyük bir savaşçı olan; Süleymân'ın devlet yıldızının üzerinde parladığı Osman Han'ın kanlı kılıcı, arşın eyvanına asılsa münasiptir” (N.k.14-29).

b) Hz. Süleymân'ın rûzgârla yolculuk etme mucizesini örnek vererek memdûhu, onunla özdeşleştiriyor. Sultan Osman Han'ın cülusu münasebetiyle dile getirdiği kasidede Sultân'ı; İskender gibi, yedi iklimin fatihi ve tabiat kanunlarını emrine musahhar eden, Hz. Süleymân gibi olduğunu söylüyor.

Sikender gibi tâlib feth-i heft-iklîme ikbâlî

Süleymân gibi gâlib rûzgâra hükm ü fermânı, (N.k.12-18)

c) Hz. Süleymân'ın yüzüğünü; hâkimiyet unsuru şeklinde ele alarak, övdüğü zatın mevkiinde, benzetme unsuru olarak kullanmaktadır. Sultan Osman Han'ın cülusu münasebetiyle dile getirdiği kasidede Sultân'ı; Cemin'in mülküne ve Hz. Süleymân'ın mührüne sahip bir hükümdar şeklinde tanımlıyor. “Ey adaletiyle cihanın süsü olan şahlar şahı padişah! Ey Cem'in mülküne ve Süleymân'ın mührüne sahip olan padişah” (N.k.12-34)! Sultan Murad Han'ı söz konusu ettiği kasidesinde Nef'î, kendini övmektedir. “Dünyayı kontrol etmek için; benim tabiatıma mühür gerekmez. Ben, hayal Süleymân'ıyım, yüzüğü ne yapayım” (N.k.15-59)? Veziriazam Hüsrev Paşa'yı methettiği

kasidede; bu zatı, Hz. Süleymân'ın veziri, Âsaf'tan daha üstün görüyor. “Mühür sahibi, böyle bir Âsaf'a; ne Süleymân ne de İskender sahip olmuştur” (N.k.41-11). Veziriazam Bayram Paşa'yı söz konusu ettiği kasidede; Paşa'yı, zamanın Süleymân'ının veziri Âsaf şeklinde tanıtıyor. “Zamanın Süleymân'ı; dünyayı, fethetmesi için, şanlı bir Âsaf'a teslim etmesi gerekir” (N.k.45-45). Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi söz konusu ettiği kasidede bu zatı; mana mülkünün, mühürsüz Süleymanı olarak tanıtıyor.

O şeh-i tahtgeh-i memleket-i dâniş kim

Mülk-i ma'nâda Süleymânlık eder bî-hâtem, (N.k.52-22)

Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin saadet hanesinin tarif edildiği kasidede; malikânenin bahçesini, güzellik bakımından överken, onun nişanını (armasını), Hz. Süleymân'ın mührüne benzetiyor. “O bahçenin herhangi bir bölümü, hükümdarların gülbahçesi gibidir. Yer yer göze çarpan nişanlar, Süleymân'ın mührünün resmini andırır”

Bir mülûku gül-sitândır nüsha-i gülzârı

Câ-be-câ mühür-i Süleymân resmidir ana nişân, (N.k.53-25)

d) Hz. Süleymânın tahtını ve adaletini örnek vererek, bu unsurlarla; söz konusu ettiği şahsı övmektedir. Sultan Osman Han'ın cülusu münasebetiyle dile getirdiği kasidede Sultan'ın; Hz. Süleymân gibi tahta çıkmasını ve adaleti ikame etmesini istiyor.

Süleymân gibi çıksın tahta her gün adl ü dâd etsin

Pür olsun arsa-i mahşer gibi meydân-ı dîvânı, (N.k.12-51)

Sultân Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde ise Nef'î, onu; Süleymân'ın tahtının zineti, adil bir hükümdar diye tanımlamaktadır. “Süleymân tahtının süsü; şöhrat sahibi adil sultân. Muharebelerde saldırarak, orduları dağıtan, muzaffer cihân-gîr” (N.k.14-28). Sultan Murad Han'ın atını övdüğü kasidesinde ise Nef'î; onun dîvân-hânesinin merkezini Hz. Süleymân'ın tahtına benzetiyor.

Bisât-endâz-ı dîvân-hâne-i taht-ı Süleymânî

Şeref-bahş-ı serîr-i bâr-gâh-ı arş-pîrâye, (N.k.19-22)

Veziriazam Nasuh Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta; onun makamının, Süleymân tahtının kutlaması gibi bir anlam ifade ettiğini söylüyor. “Fakire; ikbal hazinesinin, müjdesini getiren bir rüzgârdır. Tebaya; Süleymân mansıbının kutlamasıdır”

(N.k.31-11). Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde; Hz. Süleymân'ın tahtının ortadan kalkmasının sebebi olarak; veziri, Âsaf'ın basiretsizliğini görüyor. Nef'î, Süleymân tahtının “ber-hevâ edilmesi” ifadesini, tevriyeli bir biçimde kullanmıştır. Yakın ve uzak anlam olarak, gerçek ve değişmeceli anlamlarını kastetmiştir. Söz konusu ifadenin birinci anlamı; Hz. Süleymân'ın tahtının, mucizevî olarak, rüzgâr vasıtasıyla yürütülmesidir. İkinci anlamı ise; aynı zamanda deyim olarak kullanılan; rüzgârla savrulup, ortadan kaybolmasıdır.

Tahtını berbâd eder miydi Süleymânın
Olsa ger Âsafda böyle re'y-ü tedbîr-i savâb(N.k.61-18)

e) Övdüğü zatı Hz. Süleymân'ın veziri, Âsaf'la özdeşleştiriyor.

Veziriazam Nasuh Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nef'î söz konusu Paşa'yı; Hz. Süleymânın veziri, Âsaf'a benzetiyor. Ancak vezir olduğu halde; Süleymân gibi muamele gördüğünü de ilave ediyor. “Zamanın Âsaf'ı, övülmüş Nâsûh Pâşâ, öyle biridir ki; zamane ona, Süleyman kadar saygı gösterir” (N.k.33-19). Veziriazam Muhammed Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise onu; ikinci Âsaf olarak tanıtmaktadır.

Ol Âsaf-ı sâni ki Süleymân gibi hükmü
Başdan başa dünyâya revân olsa revâdır, (N.k.34-20)

Veziriazam Hüseyin Paşa'yı methettiği kasidesinde Nef'î; bu zatı, övülmüş Âsaf diye taktim eder. “Övülmüş, şân sahibi Âsaf öyle bir şahıstır ki; Süleymân, sipahi, taht, ülke, tac ve mühür, onun varlığıyla iftihar eder”(N.k.39-8). Kâ'im-makâm Muhammed Paşa'yı övdüğü manzumesinde, onu da Âsaf'a benzetiyor.

Ger Süleymânın sa'âdetle sen olsan Âsafı
Bir dem ârâm eylemezdi dîvde engüşterin, (N.k.56-26)

f) Hz. Süleymân'ın devini ve karıncayı; güç ve kuvvette mukayese unsuru olarak kullanıyor. Veziriazam Muhammed Paşa'nın kasrını övdüğü kasidesinde Nef'î, Paşa'nın; adaleti yerine getirmesi hususunda; Hz. Süleymân ile karıncayı birbirinden ayırmadığını ifade ediyor. “Fahr-i Âlem'in ismiyle şereflenen, şân sahibi Paşa hazretleri; adaleti ikame etme mevzuunda, Süleymân ile karıncayı bir görür” (N.k.35-23). Şeyhülislam merhum Azîz Efendi'nin sarayını övdüğü kasidede bu zatın; acizlere imdat etmesi halinde; Hz. Süleymân devrindeki devin, hakir bir karınca olacağını söylüyor.

Ger etse himmeti imdâd-ı âcizân-ı cihân

Herîf-i dîv-i Süleymân olurdu mûr-ı zebûn, (N.k.58-32)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Süleymân kavramıyla ilgili on dokuz beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nefî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Enverî, söz konusu kavramı yedi değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enverî, övdüğü şahsı, Hz. Süleymân'ın mülküne sahip; devrin Süleymân'ı olarak vafsediyor. Ğor Melikleri, Şehâbeddîn ve Nâsîru'd-Dîn Hasan Mahmûd'un methi hakkında yazdığı kasidede Enverî onun; Hz. Süleymân'ın mülkünün parlaklığına sahip olduğunu ifade ediyor. "Süleyman peygamberin mülkünün parlaklığına sahiptir. Davud'un nesebinden olan Sultan'ın ırkı ne gariptir" (E.k.23-2)? Sultan Sencer'in methi vesilesiyle kaleme aldığı kasidesinde bu zatı; yöneticilikteki başarısından dolayı, Hz. Süleymân'a benzetiyor. "Senin tedbirin; memleketin işini çekip çeviren, Süleyman'ın elindeki bağ gibidir" (E.k.58-46). Nâsîru'l-Mille Veddîn Ebu'l-Feth Tâhir'in arkadaşının övgüsü hakkında kaleme aldığı kasidede onu, Hz. Süleymân'la mukayese etmektedir. "Senin aklın, Süleyman gibi olmaz. Öyle ağır isimlerle mağrur olmaz" (E.k.91-27). Sadrazam Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan İmrânî, Semerkant'tan geri dönüp Sultan tarafından teşrif aldıktan sonra, düşmanlar ona iftiralar attılar. Enverî, bu iftiraları def etmek için söylediği kasidede, ona dua ederken; Hz. Süleymân'ın mülkünü vesile ittihaz ediyor. "Yakup'un okşaması ve Yusuf'un yüzü hürmetine; Yahya'nın takvası ve Süleyman'ın mülkü hürmetine" (E.k.140-32). Sultan Sa'îd Sencer bin Melik Şâh'ın methi hakkındaki kasidede ise bu zatın; sonsuza kadar, Süleymân mülküne sahip olduğunu ifade ediyor. "Ey sonsuza kadar, Allah'tan Süleyman mülkünü elde etmiş olan zat! Kendi benzerinden başka, her ne aramışsa, Allah'ın hikmetinden bulmuş olur" (E.k.170-1). Aynı kasidede, Melik Şâh'ın meclisini öylesine methediyor ki; onun kıskançlığından, Hz. Süleymân'ın, pişmanlıkla yalvarmakta olduğunu söylüyor.

Ey zı reşk-i revnak-ı bezmet Süleymân râ Hüdây

Ez tazarru' kerden heb-lî peşîmân yâfte⁸¹¹⁹, (E.k.170-2)

⁸¹¹⁹ Ey meclisinin güzelliğinin kıskançlığından; Allah'ın Hz. Süleyman'ı pişmanlıkla yalvarır halde bulmuş olduğu zat (yani Hz. Süleyman, senin meclisine özenmektedir)!

b) Hz. Süleymânın yüzüğünü; hâkimiyet unsuru şeklinde ele alarak, övdüğü zatın mevkiinde, benzetme unsuru olarak kullanmaktadır. Hâtûn-i Muazzâm Safvetü'd-Dîn Meryem Gûyed'in methi hakkında kaleme aldığı kasidede onu; saltanat sembolü, özel mühürü olan, ikinci Süleymân olarak tanıtmaktadır. "İkinci Süleyman'ın parmakları arasındaki tedbir evrağı, sevap makamının meşveretlerine ait özel mühürle onaylanır" (E.k.32-6). Vezir, Celâleddîn Ömer'in methi hakkındaki kasidesinde bu zatın sanki Süleymân'ın mührüyle zaptettiğini söylüyor. "Âsaf o ülkeyi düşüncesiyle, öylesine zaptetmiş ki; Süleyman bir süre yüzüğünü nerede kaybetmiştir" (E.k.183-7)? Enverî'nin Kubbetü'l-İslâm Belh'in hicvedilmemesiyle ilgili söylemiş olduğu "yemin-nâme" ve Belh'in ileri gelenlerini övmesi hakkında dile getirdiği kasidesinde Enverî bu zatı; hem peygamber hem de; hâkimiyet sembolü yüzüğüyle hükümdar olan Hz. Süleymân'la mukayese ediyor. "Nesep ve asalette, peygamberlerden olan, şeref ve büyüklükte de padişahlardan olan; Hz. Süleyman nerededir ki parmağına bir yüzük taksın" (E.k.187-20)?

Hâtem-i hüccet der enguş-i Süleymân sohen

İftirâ kerden bedo der-gîred ez dîv ü perî⁸¹²⁰, (E.k.187-45)

c) Övdüğü zatı Hz. Süleymân'ın veziri, Âsaf'la özdeşleştiriyor. Âdil Hakan, Ebu'l-Muzaffer 'Îmâdu'd-Dîn Pîrûz Şâh'ın övgüsü hakkında yazdığı kasidede Enverî bu zatı; devlerin oyununu bozan, Süleymân'ın veziri Âsaf'a benzetiyor. "Sahip-kıranların efendisi olan, senin gibi bir Süleyman yoktur. Onun Âsâf'ı, hilekâr olan devin saflarını bozdu" (E.k.37-46). Güzel bir binanın methi hakkında Enverî şöyle diyor: "Ey ikinci Süleyman'ın Âsâfvârî eseri! Onun tahtı ve kanadı (kolu) ebediyete kadar, her türlü bükülmeden uzak olsun" (E.k.42-10). Sarayın (köşkün) vasfı, Mansûriye Bağı ve Nâsîru'd-Dîn Tâhir'in methi hakkındaki kasidede Enverî onun; Süleymân mülkünün varisi, Âsaf olduğunu söylüyor.

Âsaf-ı mülk-i Süleymân düm-i hayme be-zed

Hîn çu hüdhüd külahî berneh ü derbend kabây⁸¹²¹, (E.k.177-15)

d) Enverî, Hz. Süleymân'ın insanlara ve cinlere hakim olmasını; övdüğü şahsı nazara vermede, benzetme unsuru olarak kullanmaktadır. Ebu'l-Feth Nâsîru'd-Dîn

⁸¹²⁰ Delil ve burhan yüzüğü Süleyman'ın elindeyken; ona iftira isnad etmek, devî ve periyi bile etkiler.

⁸¹²¹ Süleyman mülkünün Âsaf'ı (veziri) ebedî bir çadır kurdu. Acele et çavuşkuşu gibi bir şapka koy ve abanı kapat.

Tâhir'in methi hakkında kaleme aldığı manzumede, ikinci Süleymân olarak tanıttığı bu zata; insanlar ve cinlerle birlikte, feleğin de itaat ettiğini ifade ediyor.

Ey be tedbîr-i Âsef Melik-i Süleymân-ı devvûm
Cebr-i emret râ çu ins ü cân felek mecbûr bâd⁸¹²², (E.k.41-18)

e) Hz. Süleymân'ın düşmanını deve benzetmektedir. Ayrıca devi ve karıncayı; güç ve kuvvette mukayese unsuru olarak kullanmaktadır. Enverî, güzel bir binayı övme hususunda kaleme aldığı manzumede şöyle diyor: “Her kim, Süleyman'ın devi gibi size isyan ederse, devin sarayında, sürekli eziyet gören, ücretli bir işçi olsun” (E.k.42-11). Nâsırü'd-Dîn Tâhir'in vezirinin methi hakkında yazdığı kasidede onun düşmanlarının, devler sarayında çırak olduğunu söylüyor. “Senin mülkün; selametli olmaktan dolayı, Süleyman mülküdür. Düşmaninsa; devler sarayında çıraktır” (E.k.89-36). Hakan-ı A'zam, Rükneddîn Kılıç Tavgâc Han'ın methi ile ilgili kasidede; bu zatı Süleymân'a, diğer insanları ise karıncalara benzetiyor.

Tu Süleymânî vü in tâyife mûrân-ı za'îf
Heme ez hâne birûn u heme ez dâne berî⁸¹²³, (E.k.186-11)

f) Hz. Süleymân'ın rüzgârla yolculuk etme mucizesini ve tahtının, rüzgarla yürütülmesi örnek gösterilerek, memdûhu, onunla özdeşleştiriyor. Emîr Nâsırü'd-Dîn Kutluğ şâh'ın methi hakkında kaleme aldığı kasidede; bu zatın tahtını, rüzgârla yürürtülen Hz. Süleymân'ın tahtına benzetiyor.

Tu Süleymân ü zîr-i tu feres-i taht-ı revân
Taht ez mu'cize ber bâd nişeste çu ğubâr⁸¹²⁴, (E.k.76-32)

g) Hz. Süleymânın tahtını ve adaletini örnek vererek, bu unsurlarla; söz konusu ettiği şahsı övmektedir. Fîrûz Şâh'ın Methi hakkında söylenmiş ve Hz. Süleymân'ın sahip olduğu saltanat ve nimeti uhdesine alıp göstermesi hususunda yazdığı kasidede Enverî bu zatın; Süleymân'ın tahtına oturan, Cem gibi bir hükümdar olarak nitelendirmektedir.

⁸¹²² Ey Hz. Süleyman'ın veziri, Âsaf tedbirli ve ikinci Süleyman hükümdar! Senin emrinin zoruna, insanlar ve cinler gibi Felek de mecbur olsun.

⁸¹²³ Sen Süleyman'sın, bu topluluk ise; hepsi evlerinden ayrı ve yiyeceklerinden uzak, güçsüz karıncalardır.

⁸¹²⁴ Sen bir Süleyman'sın. Senin altında, küheylan gibi giden bir taht vardır. Taht; mucizeden dolayı, bir toz gibi rüzgârın üzerinde seyahat etmektedir.

Ko Âsaf-ı Cem gû beyâ be-bîn

Ber taht-ı Süleymân râstîn⁸¹²⁵, (E.k.146-1)

(B)

Nef'î, kasidelerinde, Süleymân kavramıyla ilgili ele aldığı beş konuda da Enverî'nin aynı kavramla ilgili dile getirdiği kavramlarla benzerlik göstermektedir. Nef'î, Enverî gibi övdüğü şahsı, devrin Süleymân'ı olarak değerlendiriyor. Seyyid-i kâ'inât 'aleyh-i efdalüssalavât olan Hz. Peygamber'e yazmış olduğu naatında Nef'î, şöyle diyor (N.k.2-10). Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde ise Nef'î, zinetli oluşundan dolayı; söz konusu kasrı, Hz. Süleymân'ın sarayına teşbih ediyor (N.k.12-16). Aynı kasidede, Sultan Osman Han'ın; büyük bir savaşçı olarak Hz. Süleymân'ın uğurlu yıldızına sahip olduğunu ifade ediyor (N.k.14-29). Nef'î'nin Enverî'den etkilendiğini gösteren başka bir benzerlik ise şudur: Nef'î, Hz. Süleymân'ın rüzgârla yolculuk etme mucizesini örnek vererek memdûhu, onunla özdeşleştiriyor. Sultan Osman Han'ın cülusu münasebetiyle dile getirdiği kasidede Sultân'ı; İskender gibi, yedi iklimin fatihi ve tabiat kanunlarını emrine musahhar eden, Hz. Süleymân gibi olduğunu söylüyor (N.k.12-18). Ayrıca Hz. Süleymânın yüzüğünü; hâkimiyet unsuru şeklinde ele alarak, övdüğü zatın mevkiinde, benzetme unsuru olarak kullanıyor. Sultan Osman Han'ın cülusu münasebetiyle dile getirdiği kasidede Sultân'ı; Cemin'in mülküne ve Hz. Süleymân'ın mührüne sahip bir hükümdar şeklinde tanımlıyor (N.k.12-34). Sultan Murad Han'ı söz konusu ettiği kasidesinde Nef'î, kendini övmekte ve dünyayı kontrol etme hususunda yüzüğe ihtiyacının olmadığını ifade etmektedir (N.k.15-59). Veziriazam Hüsrev Paşa'yı methettiği kasidede; bu zatı, Hz. Süleymân'ın veziri, Âsaf'tan daha üstün görüyor (N.k.41-11). Veziriazam Bayram Paşa'yı söz konusu ettiği kasidede; Paşa'yı, zamanın Süleymân'ının veziri Âsaf şeklinde tanıtıyor (N.k.45-45). Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi söz konusu ettiği kasidede bu zatı; mana mülkünün, mühürsüz Süleymanı olarak tanıtıyor (N.k.52-22). İki şairin benzer bir şekilde ortaya koydukları konulardan biri de şudur: Nef'î, Hz. Süleymânın tahtını ve adaletini örnek vererek, bu unsurlarla; söz konusu ettiği şahsı övmektedir. Sultan Osman Han'ın cülusu münasebetiyle dile getirdiği kasidede Sultan'ın; Hz. Süleymân gibi tahta çıkmasını ve adaleti ikame etmesini istiyor (N.k.12-51). Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde ise Nef'î, onu; Süleymân'ın tahtının zineti, adil bir hükümdar diye tanımlamaktadır (N.k.14-28). Sultan Murad Han'ın atını övdüğü kasidesinde ise Nef'î; onun dîvân-hânesinin merkezini Hz.

⁸¹²⁵ Süleyman'ın gerçek tahtının üzerinde oturan, Cemin veziri olan Âsâf'a; "gel ve bak" de.

Süleymân'ın tahtına benzetiyor (N.k.19-22). Veziriazam Nasuh Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta; onun makamının, Süleymân tahtının kutlaması gibi bir anlam ifade ettiğini söylüyor (N.k.31-11). Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde; Hz. Süleymân'ın tahtının ortadan kalkmasının sebebi olarak; veziri, Âsaf'ın basiretsizliğini görüyor (N.k.61-18). Nef'î, Enverî gibi; övdüğü zatı Hz. Süleymân'ın veziri, Âsaf'la özdeşleştiriyor. Veziriazam Nasuh Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nef'î söz konusu Paşa'yı; Hz. Süleymânın veziri, Âsaf'a benzetiyor. Ancak vezir olduğu halde; Süleymân gibi muamele gördüğünü de ilave ediyor (N.k.33-19). Veziriazam Muhammed Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise onu; ikinci Âsaf olarak tanıtmaktadır (N.k.34-20). Veziriazam Hüseyin Paşa'yı methettiği kasidesinde Nef'î; bu zatı, övülmüş Âsaf diye taktim eder (N.k.39-8). Ayrıca Hz. Süleymân'ın devini ve karıncayı; güç ve kuvvette mukayese unsuru olarak kullanıyor. Veziriazam Muhammed Paşa'nın kasrını övdüğü kasidesinde Nef'î, Paşa'nın; adaleti yerine getirmesi hususunda; Hz. Süleymân ile karıncayı birbirinden ayırmadığını ifade ediyor (N.k.35-23). Şeyhülislam merhum Azîz Efendi'nin sarayını övdüğü kasidede bu zatın; acizlere imdat etmesi halinde; Hz. Süleymân devrindeki devin, hakir bir karınca olacağını söylüyor (N.k.58-32).

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Süleymân kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konu bulunmamaktadır.

Şarâb

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde şarâb kavramıyla ilgili dokuz beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Nef'î, söz konusu kavramı beş değişik anlamda kullanmıştır.

a) Şarap kadehini, gam zehrinin kâsesi şeklinde ifade ediyor. Sultan Murad Han'ın atını övdüğü kasidesinde Nef'î; Sultan'ın verdiği hükmün, eşyanın mahiyetini değiştirmesini söz konusu ediyor ve şarap kadehini, gam kâsesiyle özdeşleştiriyor. “Onun hükmü; eşyanın hususiyetlerinin değişimini isteseydi; gönül için şarap kadehi, gam zehrinin kâsesine dönüşürdü”.

Kâse-i zehr-i gam olurdu dile câm-ı şarâb

Hükmü ger istese tabdîl-i havâss-ı eşyâ, (N.k.18-66)

b) İlim ile cennet şarabını birbirine benzeterek, müşterek zikrediyor.

Veziriazam Nasuh Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta; harflerle terkip olunan manaların; ilmin dimağına, cennet şarabının kokusunu verdiğini söylüyor.

Verir hurûf ile terkîb olan ma'ânisi

Dimâğ-ı dânişe bûy-ı şarâb-ı reyhânı, (N.k.31-9)

c) Nar şarabını, kurumuş yaprakların ateşteki yanmasıyla mukayese ediyor.

Veziriazam Nasuh Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta Nef'î; nar şarabını, ateşe benzetiyor.

Ne âteş içre ki bir şâh-ı huşki düşse verir

Dem-i semenderi keyf-i şarâb-ı rummânî, (N.k.31-55)

d) Nef'î, nükteli sözlerini şaraba benzetiyor. Veziriazam Nasuh Paşa'yı övdüğü "Temmmûziye" adlı manzumesinde Nef'î; tabiatını sâkîye, nükteli sözlerini de şaraba benzetiyor. "Tabiatımın sâkîsi, şarap meclisine heves edince; onun manalarının kadehinin nükteleriyle, melek sarhoş olur".

Mest olur nûkhet-i sahbâ-yı ma'âniyle melek

Sâkî-i tab'im edince heves-i bezm-i şarâb, (N.k.32-60)

e) Güzelin yakut gibi dudaklarını, şaraba benzetiyor. Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde; güzellik meclisinin, gönlünü yumuşattığını ifade ederek onun dudaklarının yakut gibi kızıl şaraba benzediğini söylüyor.

Dil nice nerm olmasın girdikçe bezm-i hüsnüne

Gerdenin simîn sürâhî leblerin la'lîn şarâb , (N.k.61-27)

Aynı kasidede şöyle diyor: "Allah; dudaklarını nasıl yerli yerinde yaratmışsa; şarapla üzerindeki kabarcıklar da birbiriyle imtizac etmiştir" (N.k.61-28).

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde şarâb kavramıyla ilgili iki beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Enverî, söz konusu kavramı iki değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enverî, savaş alanındaki kanı, şaraba benzetiyor. Nizâmu'd-Dîn Muhammed'in efendisinin methi münasebetiyle yazdığı kasidede savaş alanını, eğlence meclisine; kanı da şaraba benzetiyor.

Me'reke meclis buved sâkî ecel

Rumh reyhân hûn şarâb u hûd câm⁸¹²⁶, (E.k.122-18)

b) Şarabı, klasik manasıyla; sarhoş edici bir içecek olarak ele alıp nitelendiriyor. Felekler ile burçların sıfatı ve Nâsıru'd-Dîn'in Efendisinin methi hakkındaki kasidede; şarap içmeyi birkaç geceliğine terk etmek gerektiğini söylüyor.

Şebkî çend ihtibâs-ı şarâb

Rûzkî çend ihtimâ-i ta'âm⁸¹²⁷, (E.k.124-9)

(B)

Nef'î'nin, kasidelerinde şarâb kavramıyla ilgili dile getirdiği konularla; Enverî'nin kasidelerinde dile getirdiği konularda, herhangi bir benzerlik tespit edilememiştir.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde şarâb kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nef'î, öncelikle şarap kadehini, gam zehrinin kasesi şeklinde ifade ediyor. Sultan Murad Han'ın atını övdüğü kasidesinde; Sultan'ın verdiği hükmün, eşyanın mahiyetini değiştirmesini söz konusu ediyor ve şarap kadehini, gam kâsesiyle özdeşletiriyor (N.k.18-66). İlim ile cennet şarabını birbirine benzeterek, müşterek zikrediyor. Veziriazam Nasuh Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta; harflerle terkip olunan manaların; ilmin dimağına, cennet şarabının kokusunu verdiğini söylüyor (N.k.31-9). Nar şarabını, kurumuş yaprakların ateşteki yanmasıyla mukayese ediyor. Veziriazam Nasuh Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta Nef'î, nar şarabını, ateşe benzetiyor (N.k.31-55). Nef'î, nükteli sözlerini şaraba benzetiyor. Veziriazam Nasuh Paşa'yı övdüğü "Tmmûziye" adlı manzumesinde Nef'î; tabiatını sâkîye, nükteli sözlerini ise şaraba benzetiyor (N.k.32-60). Sevgilinin yakut gibi dudaklarını, şaraba benzetiyor. Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde; güzellik meclisinin, gönlünü

⁸¹²⁶ Savaş alanı eğlence meclisi, ecel, saki olur. Süngü, reyhan (çiçek), kan, şarap ve miğfer, kadeh olur.

⁸¹²⁷ Birkaç gececik, şarabı alı koymak gerekir. Birkaç güncük, yemekten sakınmak icap eder.

yumuşattığını ifade ederek onun dudaklarının yakut gibi kızıl şaraba benzediğini söylüyor (N.k.61-27), (N.k.61-28).

Şebdîz

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Şebdîz kavramıyla ilgili üç beyit tespit edilmiştir. Nef'î, söz konusu kavramı üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Hüsrev'in yağız atı olarak tavsif ettiği Şebdîz'i; samanyolunun üzerindeki yıldızlara benzetiyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü "Bahâriyy" adlı kasidesinde Nef'î; Şebdîz'i, cihan hükümdarı Hüsrev'in, yıldız gibi parlayan yağız atı olarak tarif ediyor.

O Husrevdir ki Şebdîz-i cihân-gerd-i celâline
Celâcildir kevâkib sîne-bend-i Kehkeşan üzre, (N.k.6-15)

b) Cem ve Hüsrev'in atı olan Şebdîz'i parlayan aya benzetiyor. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; Sultan'ın Şebdîz'ini şöyle tanımlıyor: "Devrin Hüsrev'i ve Cem'i olan Sultân Ahmed Han'ın Şebdîz'inin (yağız atının) nalı, parlayan bir ay olsa yakışır"(N.k.25-27).

c) Hüsrev ve Âsaf'ın süslü, donanımlı yağız atı anlamında kullanmıştır. Veziriazam Muhammed Paşa'yı övdüğü kasedede; şan sahibi Hüsrev'in Âsâf'ına; Edhem-i şeb dediği yağız atı için; Şebdîz'in ancak boyun ve kuyruk olabileceğini ifade ediyor.

Âsaf-ı Husrev-i zîşân ki revadır olsa
Edhem-i şeb ana Şebdîz-i murassa' düm ü yâl, (N.k.36-24)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde, Şebdîz kavramıyla ilgili beyte rastlanmamıştır.

(B)

Enverî'nin kasidelerinde, Şebdîz kavramıyla ilgili beyit bulunmayınca; iki şair arasında, herhangi bir benzerliğin bulunması da söz konusu değildir.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Şebdîz kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nef'î'nin Enverî'den farklı bir şekilde dile getirdiği konuların ilki; Hüsrev'in yağız atı olarak tavsif ettiği Şebdîz'i; samanyolunun üzerindeki yıldızlara

benzetmesidir. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü “Bahâriyy” adlı kasidesinde Nef'î; Şebdîz'i, cihan hükümdarı Hüsrev'in, yıldız gibi parlayan yağız atı olarak tarif ediyor (N.k.6-15). Ayrıca Cem ve Hüsrev'in atı olan Şebdîz'i parlayan aya benzetmesi de diğer bir farklılıktır. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; Sultan'ın Şebdîz'ini şöyle tanımlıyor: “Devrin Hüsrev'i ve Cem'i olan Sultan Ahmed Han'ın Şebdîz'inin (yağız atının) nalı, parlayan bir ay olsa yakışır”(N.k.25-27). Son olarak; Şebdîz'i, Hüsrev ve Âsaf'ın süslü, donanımlı yağız atı anlamında kullanmış olmasıdır. Veziriazam Muhammed Paşa'yı övdüğü kasdede; şan sahibi Hüsrev'in Âsâf'ına; Edhem-i şeb dediği yağız atı için; Şebdîz'in ancak boyun ve kuyruk olabileceğini ifade ediyor (N.k.36-24).

Seddâd

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde, Şeddâd kavramıyla ilgili beyte rastlanmamıştır.

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde, Şeddâd kavramıyla ilgili beyte rastlanmamıştır.

Şehnâme

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Şehnâme kavramıyla ilgili iki beyit tespit edilmiştir. Nef'î, söz konusu kavramı iki değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, aklı; düşüncesinin Şehnâme'sinin yaldızlı bir cildi şeklinde vasıflandırıyor.

Sultân Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde Nef'î; genel manada aklı, idrakinin öğrencisi; ayrıca düşüncesinin, Şehnâmesinin, süslü bir nushası şeklinde tanımlamak suretiyle, her zaman olduğu gibi kendini nazara veriyor.

Hıred allâme-i idrâkimin bir köhne şâkirdi

Şehnâme-i endişemin bir cildi-i zerkârı, (N.k.14-44)

b) Her sözünün; belagat Şehnâmesine ait, güzel bir beyan olduğunu ifade ediyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde; Şehnâme'yi belagatın sembolü olarak ifade ediyor. “Öyle temiz ve benzersiz söz söyleme yeteneğine sahibim ki; her sözüm, belagatın Şehnâmesine, ifade güzelliği verir”.

Pâkize-gûy-ı nâdire-sencim ki her sözüm

Şehnâme-i belagata hüsn-i beyân verir, (N.k.5-6)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde, Şehnâme kavramıyla ilgili beyte rastlanmamıştır.

(B)

Enverî'nin kasidelerinde, Şehnâme kavramıyla ilgili beyit bulunmayınca; iki şair arasında, herhangi bir benzerliğin bulunması da söz konusu değildir.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Şehnâme kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nef'î, aklı; düşüncesinin Şehnâme'sinin yaldızlı bir cildi şeklinde vasıflandırıyor. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde Nef'î; genel manada aklı, idrakinin öğrencisi; ayrıca düşüncesinin, Şehnâmesinin, süslü bir nushası şeklinde tanımlamak suretiyle, her zaman olduğu gibi kendini nazara veriyor (N.k.14-44). Nef'î'nin Enverî'den farklı bir şekilde ifade ettiği, diğer bir konu ise şudur:Nef'î, her sözünün, belagat Şehnâmesine ait, güzel bir beyan olduğunu ifade ediyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde; Şehnâme'yi belagatın sembolü olarak ifade ediyor (N.k.5-6).

Sem'

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde şem' kavramıyla ilgili yirmi beş beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Nef'î, söz konusu kavramı, altı değişik anlamda kullanmıştır.

a) Övdüğü zatın adaletini, mumun etrafında uçan pervânenin, kanadına benzetiyor. Sultan Osman Han'ın cihadı münasebetiyle dile getirdiği hüznü kasidesinde Nef'î; onun adaletinin cihanda hâkim olması halinde, Hânın adaletinin, pervaneye kanat olabileceğini ifade ediyor (N.k.15-32). Veziriazam Murâd Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nef'î; söz konusu şahsı, muma benzeterek güneşin de onun etrafında dolanıp durduğunu söylüyor.

Güneş pervânedir ol şem'a pertâb etmege kendin

Dolanır durmayıp şevkile ol fânûs-ı mînâyı, (N.k.28-12)

Veziriazam merhum İlyas Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise onun talihini; sonmesi mümkün olmayan, ilâhî bir mum olarak ifade ediyor. “İlâhî mum (dünya), talihinin sönmeyen meşalesidir. Melaikeler, cam fanusun etrafında dönüp duran pervanelerdir” (N.k.48-18).

Kâ'im Makâm Muhammed Paşa'nın övgüsüyle alakalı kasidesinde, kendi nazmını; etrafında pervanenin döndüğü mum şeklinde tarif ediyor.

Şem'-i nazmımla fer bula etrâfında

Çarh urup etmeye pervâne-i himmet-pervâz, (N.k.57-38)

b) Övdüğü, şahsın kandil gibi olan niteliklerini, dünya topluluğunun mumu olarak tanımlıyor. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde ise Nef'î; onun kandil gibi olan hanedanını, cihanın mumu şeklinde ifade ediyor.

Şeb-çerâğ-ı dûdmân-ı saltanat Sultân Murâd

Şem'-i cem'-i bezm-i âlem âftâb-ı rûzgâr, (N.k.17-18)

Aynı kasidede Murâd Hânı, âlemi aydınlatan mum olarak vasfediyor. “Zamanın Cemşîd'i, doğunun ve batının padişahı; yeryüzünün güneşi ve cihana ışık saçan mum” (N.k.24-8). Veziriazam Murâd Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise onu; vezaret makamını aydınlatan mum şeklinde tarif ediyor. “O, vezirlik makamını aydınlatan öyle bir mumdur ki; bir şulesi, bütün hükümdarlara parlaklık verir” (N.k.29-23). Veziriazam Muhammed Paşa'yı övdüğü kasidesinde bu zatı; güzel koku yayan, kâfûr gibi bir mum şeklinde vasfediyor.

Gülistânında şeb encümle sünbül-zâr-ı pür-şebnem

Şebistânında hurşîd-i seher bir şem'-i kâfûrî, (N.k.35-12)

Veziriazam Halîl Paşa'yı övdüğü kasidesinde onun şahsiyetini ve yönetimini; ışığı çok uzaklara kadar yayılan bir muma benzetiyor. “O, öyle bir kimsedir ki; yıldızının nurunun şu'aları, en uzak noktalara kadar ulaşmıştır. Mumuna ait fitilin yaydığı sarı ışıklar, en kesif şuaları temsil eder” (N.k.37-17). Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi övdüğü kasidesinde onun manevi aydınlığını inkâr edenlerin; yararlandıkları mumun, ışığının yok olduğunu görmelerini diliyor. “Gündüz vakti kandilin güzelliğini inkâr edenler; gül renkli mumun ışığını, yağın içinde görsünler” (N.k.50-11). Aynı kasidede; bu zatı, mum şeklinde vasıflandırıyor. Burada ay, muhtemelen padişaktır; mum ise Şeyhülislam Muhammed Efendi'dir. “Aynın mumu olan bu zat; din ve devletlerin harem meclisinin ışığıdır. Güneşin ayı olan (güneş padişah; ay ise Muhammed Efendi'dir), himmetlerin cömertliğinin bir dalıdır” (N.k.52-18). Bu zatın, saadet-hânesini vasfettiği manzumede ise onu; süslü şamdanda bulunan, bir mum şeklinde tarif ediyor.

Muntazır her gece çarh-ı pür-kevâkible kamer

Yakmağa sahnında bir şem'-i murassa'şem'dân, (N.k.53-13)

c) Övdüğü şahsın sancağını, mumun alevine benzetiyor.

Veziriazam Murâd Paşa'yı övdüğü kasidesinde; Paşa'nın savaş meydanında dalgalanıp duran sancağını, muma benzetiyor.

Livânı şem'a teşbîh eyleyenler bezm-i rezm içre

Sanırlar şu'ledir farkında ol nârencî vâlâyı, (N.k.28-33)

d) Söz konusu ettiği zatın atının nalından çıkan kıvılcımı, mum ışığına benzetiyor.

Veziriazam Nasuh Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta Nef'î onu; cesur bir komutan olarak vasfettiği bu zatın, atının nalından çıkan kıvılcımların, parlak güneşin mumunu uyardığını ifade ediyor.

O şehsüvâr-ı dilâver ki nâ'l-i rahşından

Çıkan şerâr uyarır şem'-i mihr-i rahşânı; (N.k.31-22)

e) Ele aldığı şahsın parlak düşüncelerini, mum ışığına benzetiyor. Veziriazam

Nasuh Paşa'nın, "Temmûziye" adlı manzumesinde Nef'î, onun parlak düşüncesinin; siyah kargayı, mum ışığı gibi beyaza çevirdiğini söylüyor. "Onun basiretinin parlaklığını rüyada görse; siyah karganın kanadının, en uzun tüyü, seher vaktindeki mumunun ışığı gibi beyaz olur" (N.k.32-34). Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi övdüğü "Bahâriyye" adlı kasidesinde; onun, parlak düşüncelerini, dünyayı aydınlatan güneş gibi bir muma benzetiyor.

O dâna-yı bülend-ahter ki olmuş neyyir-i re'yi

Cihânda şem'-i cem'-ârâ-yı bezm-i derk ü huşyârı, (N.k.50-21)

Aynı kasidede onun görüşlerinin, mum ışığından daha parlak olduğunu belirtiyor. "Onun fikirleri o derece parlaktır ki; vasfını yazarken, kalemlerin siyah ucu; mum ışığından daha parlak görünür"(N.k.51-34). Şeyhülislam mezkûr Muhammed Efendi'yi övdüğü kasidesinde Nef'î; kendi hayalinin mumunun, muazzam bir parlaklığa sahip olduğunu belirtiyor. "Hayalimin mumunun ışığı o derece parlaktır ki; mana gönlündeki kaybolmuş ismin sırrı, ortaya çıkıp görünür" (N.k.51-54). Şeyhülislam Es'ad Efendi'yi övdüğü kasidesinde ise nurla dolu fikirlerinin tabiatını, muma benzetiyor. "Ay, münevver görüşlerinin, aydınlıkla dolu mumunun tabiatı; çoluk çocuk ve aile fertlerini üzen

hatalarla; meclisleri aydınlatan sevaplardır”(N.k.55-13). Kâ'im-Makâm Muhammet Paşa ile ilgili kasidesinde; mumun ışığının, onun düşüncelerinin aydınlığından dolayı gölgede kaldığını söylüyor.

Mâh-ı mülk-ârâ-yı gerdûn-ı vezâret kim olur

Nûr-ı re'yinden nihân şem'-i revâk-ı çârümîn, (N.k.56-13)

Aynı kasidede; onun görüşünün küçük bir şulesinin; ayvanın mumu gibi aydınlık olduğunu ifade ediyor. “Onun düşünce güneşinin küçük bir huzmesi; ayvanın mumu gibidir. Celaline ait çadırın gölgesi; yeryüzünün yanağındaki ben gibidir” (N.k.56-14). Şeyhülislam merhum ‘Azîz Efendi’nin sarayını övdüğü kasidesinde Nef’î, şöyle diyor: “Gören kişi, o zatın özelliklerinin, bu iki durumla noktalandığını sanır. Onlar da söz mumunun ışığı ve nazım gülünün şebnemidir” (N.k.58-48). Nef’î’ye mahlasını veren Gelibolulu Ali’yi övdüğü kasidesinde ise örnek aldığı; Enverî ve Kâsım gibi şairlerden her birinin, sözün harem dairesinin bir mumu olduğunu söylüyor.

Enverî Kâsım-ı envâr ile ol encümene

Vaz’ edip her biri bir şem'-i şebistân-ı sühan, (N.k.60-13)

f) Övdüğü şahsın himayesinin, inci gibi olan ter damlalarını; parlayan mum ışığına benzetiyor. Sadrazam merhum İlyas Paşa’yı övdüğü kasidede; onun himayesini, parlayıp duran muma benzetiyor.

Hıfzı ger istese eyler katarât-ı arakı

Dür gibi zîver-i zerrîn-güle şem'-i münîr, (N.k.40-27)

Şeyhülislam Muhammed Efendi’yi övdüğü kasidesinde şöyle demektedir: “Onun himayesinin kıvılcımı, mumun fanustan yayılan ışık huzmelerini koruyunca; kasırğa bile esse, ona zarar veremez” (N.k.52-33).

Enverî: Enver’î’nin kasidelerinde şem’ kavramıyla ilgili altı beyit tespit edilmiştir. Enverî’nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef’î’nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Enverî, söz konusu kavramı beş değişik anlamda kullanmıştır.

a) Etrafı aydınlatan mumu tutuşturan ateşin, taze lale olduğunu söylüyor. ‘İmâdu’d-Dîn Fîrûz Şâh’ın methi hakkında yazdığı manzumede Enver’i bu zatı; etrafı aydınlatması için mumu tutuşturan lale şeklinde ifade ediyor.

Ver lâle-i nev-reste ne efrûhte şem‘îst

Rûşen zı çe dâred heme etrâf-i mekân râ⁸¹²⁸, (E.k.5-17).

Şemsü’d-Dîn Oğul Bîg’in methi münasebetiyle kaleme aldığı kasidesinde ise ateşin kuvvetini muma benzetiyor. “Bazen, mum gibi ateşin kuvveti keskindir. Bazen de çiftin altındaymış gibi, feryat ederek inlemektedir” (E.k.78-9).

b) Zuhâl yıldızının uzaktan parlayışını, havuzda yanan muma benzetiyor. Bağdat’ın vasfı ve emirlerin meliki Kutbu’d-Dîn Mevdûd Şâh’ın methi hakkındaki kasidesinde Enverî; Zuhâl yıldızının, onuncu ayda, küçük havuzdaki bir mum gibi parladığını iddia ediyor.

Zı burc-i cedî be-tâbîd peyker-i Keyvân

Be şekl-i şem‘ firûzende der meyân-i şumur⁸¹²⁹, (E.k.85-24)

c) Enverî, idam gerekçesiyle kendi başının vurulma ihtimalini; mumun başının koparılmasına benzetiyor. Hizmette kusurdan dolayı özür ve Emir Mevdûd Ahmed-i ‘Asemî’nin methi münasebetiyle kaleme aldığı kasidede; başını mum gibi koparsalar bile memdûhun emrinden dışarı çıkmayacağını beyan ediyor.

Pâyem ez hıttâ-i fermân-ı tu bîrûn ne-şevêd

Serem ez pîş-i tu çün şem‘ be-bürrend be gâz⁸¹³⁰, (E.k.100-10)

d) Övdüğü zatın adaletini, mumun etrafında uçan pervânenin, kanadına benzetiyor. Ümmetin veziri, Kemalettîn Mahmut’un methi hakkında yazdığı kasidede şöyle diyor:

Sâhibâ tâ şem‘ ü tâ pervâne hest

În gurûr-engîz ü ân sâhib-cemâl⁸¹³¹, (E.k.114-30)

⁸¹²⁸ Eğer taze lale bir mumu tutuşturmasaydı, bulunduğu mekânın her tarafını nasıl aydınlatırdı?

⁸¹²⁹ Zuhâl yıldızı; Oğlak burcundan (10. ay), küçük havuzda yanan mum gibi parladı.

⁸¹³⁰ Senin yanında, başımı mum gibi ayırsalar bile; ayağım, senin hüküm bölgeden dışarı çıkmaz.

⁸¹³¹ Ey efendim! Mum ve kelebek, var olduğu müddetçe; bu, gurur verici ve o, güzellik sahibi var olduğu sürece.

(B)

Nef'î'nin kasidelerinde, şem' kavramıyla ilgili dile getirdiği beyitlerle Enverî'nin kasidelerindeki aynı kavramla ilgili yazdığı manzumeler arasında, konu itibariyle sadece bir benzerlik tespit edilmiştir. Dolayısıyla şem' kavramıyla alakalı, iki şairin kasidelerinde, konu bakımından fazla benzerlik bulunmamaktadır. Nef'î'nin, şem' kavramını içinde barındıran beyitlerinde, Enverî'nin manzumelerine benzerlik gösteren konu şudur: Nef'î, Enverî gibi övdüğü zatın adaletini, mumun etrafında uçan pervâneye veya onun kanadına benzetiyor. Sultan Osman Han'ın cihadı münasebetiyle dile getirdiği hüznü kasidesinde Nef'î; onun adaletinin cihanda hâkim olması halinde, Hânın adaletinin, pervaneye kanat olabileceğini ifade ediyor (N.k.15-32). Veziriazam Murâd Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nef'î; söz konusu şahsı, muma benzetiyor. Güneşin de onun etrafında dolanıp durduğunu söylüyor (N.k.28-12). Veziriazam merhum İlyas Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise onun talihinin; sonmesi mümkün olmayan, ilâhî bir mum gibi olduğunu belirtiyor (N.k.48-18). Kâ'im Makâm Muhammed Paşa'nın övgüsüyle alakalı kasidesinde ise kendi nazmını, etrafında pervanelerin döndüğü muma benzetiyor (N.k.57-38).

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde şem' kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Öncelikle Nef'î, övdüğü şahsın kandil gibi olan niteliklerini, dünya topluluğunun mumu olarak tanımlıyor. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde ise Nef'î; onun kandil gibi olan hanedanını, cihanın mumu şeklinde ifade ediyor (N.k.17-18). Aynı kasidede Murâd Hânı, âlemi aydınlatan mum olarak vasfediyor (N.k.24-8). Veziriazam Murâd Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise onu; vezaret makamını aydınlatan mum şeklinde tarif ediyor (N.k.29-23). Veziriazam Muhammed Paşa'yı övdüğü kasidesinde bu zatı; güzel koku yayan, kâfûr gibi bir mum şeklinde tanımlıyor (N.k.35-12). Veziriazam Halîl Paşa'yı övdüğü kasidesinde onun şahsiyetini ve yönetimini; ışığı çok uzaklara kadar yayılan bir muma benzetiyor (N.k.37-17). Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi övdüğü kasidesinde onun manevi aydınlığını inkâr edenlerin, mumun ışığının yok olduğunu görmelerini diliyor (N.k.50-11). Ayrıca Nef'î; övdüğü şahsın sancağını, mumun alevine benzetiyor. Veziriazam Murâd Paşa'yı övdüğü kasidesinde; Paşa'nın savaş meydanında dalgalanıp duran sancağının, mumun alevi gibi olduğunu ifade ediyor (N.k.28-33). Yine methettiği zatın atının nalından çıkan kıvılcımı, mum ışığına benzetiyor. Veziriazam Nasuh Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta Nef'î onu; cesur bir

komutan olarak vafettiği bu zatın atının nalından çıkan kıvılcımların, parlak güneşin mumunu uyardığını ifade ediyor (N.k.31-22). Övdüğü şahsın parlak düşüncelerini, mum ışığına benzetiyor. Veziriazam Nasuh Paşa'nın, "Temmûziye" adlı manzumesinde Nef'î; onun parlak düşüncesinin; siyah kargayı, mum ışığı gibi beyaza çevirdiğini söylüyor (N.k.32-34). Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi övdüğü "Bahâriyye" adlı kasidesinde; onun, parlak düşüncelerini, dünyayı aydınlatan güneş gibi bir muma benzetiyor (N.k.50-21). Kâ'im-Makâm Muhammet Paşa ile ilgili kasidesinde; mumun ışığının, onun düşüncelerinin aydınlığından dolayı gölgede kaldığını söylüyor (N.k.56-13).

Şeytân

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Şeytân ve İblis kavramıyla ilgili üç beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Nef'î, söz konusu kavramı bir anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, Şeytân'ın vesvesesini, dalalet yoluna götüren sebep ve insanı doğru yoldan saptıran unsur olarak ifade ediyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; bu zatın adaletinin, Şeytân'ın vesveselerinin açmış olduğu dalalet yolunu kapadığını ifade ediyor.

Etdi adlin o kadar râh-ı dalâlî münsedd

Hâtıra yol bulamaz vesvese-i şeytânî, (N.k.4-31)

Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde ise bu zatın, birçok insanı Müslüman yaptığını; artık onlara Şeytân'ın vesvesesinin sirayet edemeyeceğini söylüyor. "O kadar halkı Müslüman ettin ki; kovulmuş Şeytân, artık onlara vesvese veremez".

Etti adlin o kadar râh-ı dalâlî münsedd

Hâtıra yol bulamaz vesvese-i şeytânî, (N.k.27-47).

b) Nef'î, İblis'in fettanlığıyla, sürekli fitne ve âşuba tertib ederek maddelerin düzenini bozduğunu ifade etmektedir.

Biri bu iblîsi pür telbîs-i fettân ki müdâm

Etmedeydi fitne vü âşûba tertîb-i mevâdd, (N.k.25-102).

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Şeytân ve İblis kavramıyla ilgili beş beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin

kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Enverî, söz konusu kavramı üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enverî, övdüğü zatın atının nalından çıkan kıvılcımı; semada Şeytân'ı yok etmek için gönderilen şihablara benzetiyor.

Nevrûz'u Kutlama ve 'Îmâdu'd-Dîn Pîrûz Şâh'ın methi hakkında kaleme aldığı kasidede, onun atının nalından çıkan ateşin, Şeytân'ı yakmasını diliyor.

Âteşî kez na'l-i yekrânet cehed

Çün şehâb-i çerh şeytân sûz bâd⁸¹³², (E.k.44-7)

b) Şeytân'ın vesvesesini, dalalet yoluna götüren sebep ve insanı doğru yoldan saptıran unsur olarak ifade ediyor. Vezîr 'Alâu'd-Dîn Bubuye'nin methi münasebetiyle yazdığı manzumede; onunla, Şeytân'ın vesveselerinin yok edildiğini ifade ediyor.

Bûd bâ tu heder vesvâs-ı Şeytân

Çönân çün bâ piser ta'lîm-i Âzer⁸¹³³, (E.k.88-65)

Sadrazam Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan İmrânî, Semerkant'tan geri dönüp Sultan tarafından teşrif aldıktan sonra; düşmanlar ona iftiralar attılar. Enverî, bu iftiraları def etmek için dile getirdiği kasidede; Allah'ın vaatleriyle dolu bir başla, Şeytân'ın vesveseleriyle dolu bir kafanın mukayesesini yapıyor. "Allah'ın, kesin (onaylanmış) vaatleriyle dolu bir kalp; Şeyta'nın boş sözlü vesveseleri ile dolu bir kafa" (E.k.140-37)...

c) Övülen zatın düşmanını, Şeytân'la özdeşleştiriyor ve ikisini de mel'un olarak nitelendiriyor. Adaletli Emir Ziyâ'üd-Dîn Mevdûd Ahmed-i 'Asemî'yi övdüğü kasidesinde Enverî; mel'unun diyarıyla Şeytân'ın mekânının aynı yer olduğunu söylüyor.

Be her diyâr ki bâşed makâm-ı ân mel'ûn

Be her makâm ki bâşed mekân-ı ân Şeytân⁸¹³⁴, (E.k.139-57)

d) Enverî, saygısızlığından dolayı İblis'i dergahında bir bedbaht olarak ayakta beklettiğini ifade etmektedir.

Ânki terk-i yek edeb ber pîş-gâh-ı hazreteş

⁸¹³² Senin safran atının nalından çıkan bir ateş, feleğin alevi gibi şeytanı yaksın.

⁸¹³³ Henüz çocuk yaştaki, Hz. İbrahim'le Âzer'in eğitildiği gibi; Şeytân'ın vesveseleri, seninle heder olur.

⁸¹³⁴ O melunun, mekânı, hangi diyar olursa olsun; o şeytanın mekânı, hangi makam olursa olsun;

Vakf kerd iblîs râ ber âstân-ı müdebbirî,⁸¹³⁵ (E.k.187-367)

(B)

Nef'î'nin kasidelerindeki Şeytân kavramıyla; Enverî'nin kasidelerinde yer alan Şeytân kavramıyla ilgili, konu bakımından bir benzerlik tespit edilmiştir. Nef'î, Enverî gibi Şeytân'ın vesvesesini, dalalet yoluna götüren sebep ve insanı doğru yoldan saptıran unsur olarak ifade ediyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; bu zatın adaletinin, Şeytân'ın vesveselerinin açmış olduğu dalalet yolunu kapadığını ifade ediyor (N.k.4-31). Ayrıca, Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde ise bu zatın, birçok insanı Müslüman yaptığını; artık onlara Şeytân'ın vesvesesinin sirayet edemeyeceğini söylüyor (N.k.27-47).

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Şeytân kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği farklı konu bulunmamaktadır. Ancak Enverî'nin Nef'î'den farklı şekilde ifade ettiği konular bulunmaktadır. Onlar da yukarıda, Şeytân kavramının incelendiği Enverî maddesinde, örnekleriyle gösterilmiştir. Nef'î'nin Enverî'den etkilenip etkilenmediğini araştırdığımızdan dolayı Enverî'nin, farklı telakki ettiğimiz örneklerini bu bölümde zikretmedik.

Tâc

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde tâc kavramıyla ilgili yirmi beş beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Nef'î, söz konusu kavramı beş değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, söz konusu ettiği şahsı; tahtın ve tacın zineti olarak tanımlıyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; Sultân'ı saltanat tahtının ve tacının süsü şeklinde vasfediyor.

Dest-gîr-i azamet dâver-i dîn ü devlet

Revna-ı saltanat-ârâyiş-i tâc u dîhîm, (N.k.8-23)

⁸¹³⁵ O öyle bir şahıs ki; huzurundaki bir saygısızlık sebebiyle, İblisi dergâhında bir bedbaht olarak ayakta durdurdu.

Sultân Osman Han'ın cûlûsu münasebetiyle kaleme aldığı kasidesinde Nef'î; zamanın, bu zatı, parlak bir tac gibi perdeden çıkartarak el üstünde tuttuğunu ifade ediyor. “Devrân, perdenin arkasından tazim ile altın yaldızlı bir tac gibi çıkartıp el üstünde tuttu” (N.k.12-7). Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde ise onu; devrin zineti ve hâkimi olan Sultân'ı, şarkın Hüsrev'ine ait bir tac olarak tasvir etmektedir (N.k.21-12). Aynı kasidede bu zatı; tacın cevherinin, ikbal ocağı şeklinde tanımlamaktadır. “Bu zat; ikbal tacının cevherinin ocağına ait bir meşaledir. Devlet basiretinin ışığı; ilerleme ve yükselmenin de membasıdır” (N.k.22-20). Şeyhülislam Es'ad Efendi'yi övdüğü kasidesinde; Osmanlı sülalesinin, safa ve parlaklığı olan bu zatın, aynı zamanda tahtın ve tacın zineti olduğunu ifade ediyor (N.k.27-16). Aynı zamanda Es'ad Efendi'nin; sâkî için, hidayet tacının, gam gideren şarabı gibi olduğunu söylüyor.

Sâkîye tâc-ı inâbet câm-ı gam-fersâ-yı mey

Mutribe tevîd-i Bârî nağme-i çeng ü rebâb, (N.k.55-22)

b) Nef'î, methettiği şahsı; tacın ve külahın övündüğü şahsiyet olarak vasıflandırıyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; Sultan'ın zatının cevheriyle, tacın ve külahın övündüğünü belirtiyor. “Zamanın zincir gibi olan günleri ve ayları, onun methinin incisiyle süslense; tac ve külah, onun zatının cevheri ile iftihar eder”.

Dür-i medhiyle müzeyyen ola silk-i eyyâm

Gevher-i zâtı ile fahr ede tâc u dîhîm, (N.k.8-49)

c) Övdüğü zatın kudretini; onun tac sahibi olması, hükümdarlara tac giydirmesi ve iltica edenler için eşiğinin, secde-gâh olması gibi örneklerle nazara veriyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î onun; dilediği anda bir hükümdarı, tac ve taht sahibi yapabileceğini ifade ediyor.

Bir himmete kâdir ki nice bî-ser ü pâyı

Bir demde murâd etse şeh-i tâc-ver eyler, (N.k.11-26)

Sultân Osman Han'ın cihadını anlattığı kasidesinde Nef'î, onun eşiğinin toprağını; tac sahibi şahların, secde-gâhı şeklinde vasıflandırıyor. “Semanın kudretli padişahının eşiğinin toprağı; ezelden beri cihanın tac sahibi hükümdarlarının secde-gâhıdır” (N.k.15-27). Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î, ezelden beri; Ferîdûn'un tacı ve Cem'in tahının, onun nasibi olduğunu söylüyor.

Pîrâye-i mülk ü milel sermâye-i dîn ü düvel

K'olmuş nasîbi tâ ezel tâc-ı Ferîdûn taht-ı Cem, (N.k.16-19)

Zamanın önemli komutanlarından olan, Sultan Murad Han'ın atlarını söz konusu ettiği kasidesinde Nef'î onu; adaleti temsil eden, tac sahibi bir hükümdar şeklinde tanıtıyor. “Ey adaletli hükümdar! Ey tac sahibi padişah! Ey güneş gibi parlak sancağın ve tahtın, en büyük şahı”(N.k.168-70)! Sultan Murad Han'la ilgili aynı kasidede onu; doğu ve batının tac sahibi şahı olarak tanımlıyor. “Şanlı hükümdar, şarkın ve garbın tac sahibi şahı; kudretli devletiyle, cihanı mamur eden zat; zaferin yoldaşlığıyla, dünyayı fetheden padişah” (N.k.21-8)! “Zamanın Cemşîd'i, doğu ve batının tac-dâr hükümdarı; zeminin güneşi ve âlemi aydınlatan mumu” (N.k.24-8), (N.k.26-16)! Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde onu; mana ve beyan mülkünün, tac-dâr kıralı şeklinde tanımlıyor. “Manaların ve beyan mülkünün tac sahibi hükümdarı kimdir? Söz devranının adil padişahı kimdir?” (N.k.60-17).

Tâcdârâ sen o sultân-ı ma'ânisin kim

İlticâ eylediler tapuna şâhân-ı suhan, (N.k.60-27)

d) Tacı; padişahlık, hükümdarlık, kuvvet, kudret ve saltanatın sembolü şeklinde tarif ediyor. Kültürümüzde serpûş, külâh, ikلیل, efser, *dîhîm*, isâbe gibi adlarla anılan tâc; asâlet, kudret, ihtişam ve saltanat alâmeti olmakla birlikte güzellik, hürmet ve faziletin de sembolüdür. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde Nef'î; Sultan'ın ikbalinin, tac ve tahta tenezzül etmediğini söylüyor. “Onun ikbali, tac u tahta tenezzül etmez. Zira şevket ve şanınin yüceliği, buna rıza göstermez” (N.k.12-8). Güneş şöyle dursun; seher vaktinin aydınlığı, onun kasrının tavanını ufukta seyretmek için baş kaldırsa; tac ve sarığının yere düşebileceğini ifade ediyor.

Değil mihr ü beyâz-ı subh ufukda seyr içün sakfın

Baş kaldırınca hâke düşdü tâc u destârı, (N.k.14-6)

Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î, onun hareminin bir toz zerresini, güneşin tacının cevherine denk görüyor. “Hareminin küçük bir alanı, güneş gibi parlayan tacın cevheri gibidir. Yürüdüğü yolun tozu, berrak bir altın hediye gibidir” (N.k.25-31). Veziriazam Nasuh Paşa'yı övdüğü “Temmuziyye” adlı kasidesinde Nef'î; onun başındaki taca, paha biçilmez mücevherlerin konulmasının uygun olacağını söylüyor.

Ol ki tâc-ı ser-i ikbâline konsa yaraşır
Bu dırahşân-ı güher bî-bedel-i âlem-tâb, (N.k.32-27)

Aynı kasidede bu zatın; Cem'in tahtına ve Dârâb'ın tacına sahip olduğunu belirtiyor. “Ey yüksek düşünceli ve becerikliliğiyle Âsaf gibi olan vezir! Ey Cem'in şeref bahşeden tahtına ve Dârâb'ın tacına sahip olan vezir” (N.k.32-44)! Veziriazam Ali Paşa'yı övdüğü kasidede; onun kalemini ve kılıcını, tacın ve külâhın kıskandığını ifade ediyor. “Ülkenin süsü ve kerem sahibi olan Ali Paşa öyle bir kişidir ki; tac ve külâh, onun kalemini ve kılıcını kıskanır”(N.k.38-11). Nef'î'ye göre Hüşeng'in tacının cevheri, onun, al-el-âde bir eşyasının incisi gibidir (N.k.38-12). Şeyhülislam merhum Azîz Efendi'nin sarayını övdüğü kasidesinde; onun güzelliği karşısında Feridûn'un tacının önemsiz olduğunu vurguluyor.

Benim o rind-i cihân kim yanımda yeksândır
Nemed-külâh-ı gedâyile tâc-ı Âfrîdûn, (N.k.58-36)

e) Övdüğü zatın başındaki tacı, hidayetin Hüthüt kuşu olarak tanımlıyor.

Veziriazam Nasuh Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta Nef'î; onu başındaki tacı, hidayetin Hüthüt'ü şeklinde tarif ediyor.

Başında tâc-ı yâ bir hüdhüd-i hidâyetdir
Ki görmüş Âsaf-ı sâni risâlet erzânî, (N.k.31-15)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde tâc kavramıyla ilgili on sekiz beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Enverî, söz konusu kavramı beş değişik anlamda kullanmıştır.

a) Tacı; padişahlık, hükümdarlık, kuvvet, kudret, sanat ve saltanatın sembolü şeklinde tarif ediyor. Nâsuri'd-Dîn Ebu'l-Feth'in methi hakkında kaleme aldığı kasidede Enverî, tacı; kuvvet, kudret ve hâkimiyet nişanesi olarak tarif etmektedir. “Lât ve Uzzâ'nın, tacın etrafını devretmeleri gibi beş günde onun tavanını yükselttiler” (E.k.1-37). Emîr Nasîrû'd-Dîn Tâcu'l-Mülûk Ebu'l-Fevâris'in övgüsü hakkındaki manzumede ise bu zatın; padişahlık tacını, tüm ülkede hâkim kıldığını ifade etmektedir. “Melik, ikbal ve padişahlık tacını, ülkenin sağından soluna hakim kıldı” (E.k.38-4). Enverî, Sultan Sencer'i övdüğü kasidesinde; onun tacı karşısında, güneşin utandığını söylemektedir.

Allah'ın gölgesi olan sultanın öyle bir tacı vardır ki; güneş onun parlaklığından utanır” (E.k.58-4). Bağdat'ın vasfı ve emirlerin meliki Kutbu'd-Dîn Mevdûd Şâh'ın methi hakkında dile getirdiği kasidede bu zatın; ilahi dergâhtan tac istemesini diliyor. “Güzel (parlak, fasih) bir kasideyle; Allah'ın dergâhından, tac, zinet ve şevket fermanı talep et” (E.k.85-88). Söz konusu emirin devletinin mührünün, Sencer'in devletinin tacı olduğunu ifade ediyor.

Misâl-i mülket-i în fahr-i mülket-i Selçûk

Nişân-ı devlet-i ân tâc-ı devlet-i Sencer⁸¹³⁶, (E.k.86-16)

Şemsü'd-Dîn Oğulbek'in methi hakkında yazdığı manzumede; dolunayın, onun tacı olmasını diliyor. “Yüce felek, daima tahtın olsun. Işık saçan dolunay, her zaman tacın olsun” (E.k.93-23). Emirlerden birinin methi hakkındaki kasidede ise Enverî, şöyle diyor: “Felek, güzellik mu'cizelerini temsil eden Kısra'nın tacını; inci ve yakuttan meydana gelen, İskender'in çadırının tepesine koydu” (E.k.141-6). Sultan Sencer'i methettiği kasidesinde; onun göğünün güneşinin başına tac olmasını murad ediyor

Âftâb-i âsmânet bâd tâc

Vâsmân-i âftâbet bâd gâh⁸¹³⁷, (E.k.161-18)

b) Övdüğü şahsı; tahtın ve tacın zineti şeklinde tanımlıyor. Vezir, Tâhir Bin Muzaffer'in methi münasebetiyle yazdığı kasidede Enverî; onun; kırmızı yakuttan bir tacının bulunduğunu söylüyor.

Ger zı bîcâde tâc dâred gül

Zîbedeş melik-i nâm-ver dâred⁸¹³⁸, (E.k.55-8)

c) Methettiği şahsı; tacın ve külahın övündüğü şahsiyet olarak vasıflandırıyor. Rükneddîn'in methi hakkında Müfti Şöyle Demiştir: “Hakîm (Rükneddîn) bir zaman Tâc ‘Amm-zâd ile kavgalı ve davalıydı. Söz konusu davanın açılarak kendi huzuruna gelmesini istiyormuş. Fakat Tâc ‘Amm-zâd, davayı, başka bir müftiye götürmeye niyetli imiş”. İşte bu konu ile alakalı kasidede Enverî; tac sahibi de olsa birilerinin, ona tuzak kurabileceğini söylüyor.

⁸¹³⁶ Bunun padişahlığının fermanı; Selçuklu saltanatının onurudur. Onun devletinin mührü; Sencer'in devletinin tacıdır.

⁸¹³⁷ Senin göğünün güneşi taç olsun. Güneşinin göğü, taht olsun.

⁸¹³⁸ Eğer gül, kırmızı yakuttan meydana gelen bir taca sahipse, Onun zinetinin sebebi, şanlı (namlı, seçkin) bir hükümdarının olmasıdır.

Ey tâc bâ kesî ki medâr-i şerî‘atest

Der şer‘ ez tarîk-i tehâvün kemîn konend⁸¹³⁹, (E.k.63-8)

d) Övdüğü zatın kudretini; onun tac sahibi olması, hükümdarlara tac bağışlaması ve devletin eşiğinin, onların secde-gâhı olması gibi örneklerle nazara veriyor. ‘İzzettîn Tûtî Beg’in methi hakkındaki kasidesinde Enverî; bu zatın tebası olan kölenin bile hükümdar gibi, başına tac koyduğunu ifade ediyor. “Senin ülkenin kölesi, şeref tacını başına koydu. Senin talihinin gelini, cömertliğin başörtüsünü yüzüne örttü” (E.k.64-29). Kolordu Komutanı, Emir, Nusretü’-d-Dîn, Tâcü’l-Mülûk, Ebu’l-Fevâris’in övgüsüyle alakalı kasidesinde ise onu; hükümdarların tacı olarak vafediyor. “Seni metheden kişi, sözün başında seni; hükümdarların tacı ve safları kıran (Hz. Ali) olarak vafeder” (E.k.72-36). Sarayın tarifi ve Nâsiru’-d-Dîn’in efendisi Tâhir’in methi hakkında kaleme aldığı manzumede Enverî; Kayserin tacının, onun sarığının kenarında olduğunu söylüyor. “Hakanın tahtı, yastığının köşesindedir (elinin kenarındadır). Kayserin tacı, onun sarığının dibindedir” (E.k.75-75). Celâleddîn Muhammed’in methi ile ilgili kasidesinde ise onu; vezirlikten ziyade tac sahibi bir hükümdar olarak tavsif ediyor.

Çün hânemet vezîr ki sed pâdşâ nişâned

Tevkî‘-i tu zı tâc-vârân der diyâr-ı mülk⁸¹⁴⁰, (E.k.108-18)

Vezir, Tâcü’-d-Dîn İbrâhîm’in övgüsüyle alakalı kasidesinde Enverî onu; Allah’ın dininin tacı şeklinde isimlendiriyor. “Yedi iklim padişahlarının gücü (tercihi); Allah’ın dininin tacı (Tacü’-d-Dîn) olan İbrahim’dir” (E.k.137-1). Fîrûz Şâh’ın Methi Hakkında söylemiş olduğu kasidede şöyle diyor: “Şın harfi, o padişaktan geldiği gibi; şın ile yokluktan bir şah geldi” (E.k.146-30). Aynı kasidede Feridun’u; şahlara tac giydiren biri şeklinde vafediyor. “Feridun, orada; şahlara tac giydiren, Âbtîn’in oğlu olarak zikredilmiş oldu” (E.k.146-31). ‘İzzeddîn Tuğrul Tegîn’in methi hakkındaki kasidesinde ise Enverî, Tuğrul Tegîn’in; tac sahibi diğer padişahlar kadar güç ve kuvvet sahibi olduğunu belirtiyor.

İhtiyâr-i tâc u tahteş nîst ver-ne çîst kem

⁸¹³⁹ Ey şeriatın övücü! Şeriatla, hafife alma (önemsememe) yoluyla, zirve (tac) olan bir şahsa tuzak kurarlar.

⁸¹⁴⁰ Yüz padişahı tahta oturtmuş bulunan, sana; nasıl vezir diye hitap edebilirim? Hâlbuki senin tuğran; mülk diyarındaki taç sahiplerinden dolayı, sana verilmiştir.

Ez diger şâhân şükûh u şevket-i Tuğrul Tegîn⁸¹⁴¹, (E.k.151-6)

e) Övdüğü zatın başındaki tacı; tacı temsil eden, Hüthüt kuşu olarak tanımlıyor. Enverî, bir hatırayla ilgili anekdotu şöyle zikrediyor: “Kumru için, bir arkadaştan biraz darı istemiş”.

Tâ be tâc-ı hüdhüd ü tâvûs der kîn-i ‘adüvvet
Nîzhâyî pür zı dest ü tîğhây-i âhte⁸¹⁴², (E.k.171-5)

(B)

Nef’î, kasidelerinde tâc kavramıyla ilgili dile getirdiğ manzumelerdeki konular, Enverî’nin kasidelerinde söz bahettiği konularla, birebir benzerlik göstermektedir. Nef’î, Enverî gibi öncelikle söz konusu ettiği şahsı; tahtın ve tacın zineti olarak tanımlamaktadır. Sultan Ahmed Han’ı övdüğü kasidesinde Nef’î; Sultân’ı, saltanat tahtının ve tacının süsü şeklinde vasfediyor (N.k.8-23). Sultan Osman Han’ın cülûsu münasebetiyle kaleme aldığı kasidesinde Nef’î; zamanın, bu zatı, perdeden parlak bir tac gibi çıkartarak el üstünde tuttuğunu ifade ediyor (N.k.12-7). Sultan Murad Han’ı övdüğü kasidesinde ise onu; devrin zineti ve hâkimi olan Sultân’ı, şarkın Hüsrev’ine ait bir tac şeklinde tasvir etmektedir (N.k.21-12). Şeyhülislam Es’ad Efendi’yi övdüğü kasidesinde; Osmanlı sülalesinin, safa ve parlaklığı olan bu zatın, aynı zamanda tahtın ve tacın zineti olduğunu ifade ediyor (N.k.27-16). Ayrıca Nef’î, methettiği şahsı; tacın ve külahın övündüğü şahsiyet olarak vasıflandırıyor. Sultan Ahmed Han’ı övdüğü kasidesinde Nef’î; onun zatının cevheriyle, tacın ve külahın övündüğünü belirtiyor (N.k.8-49). Bundan başka, övdüğü zatın kudretini; onun tac sahibi olması, hükümdarlara tac giydirmesi ve iltica edenler için eşîğinin, secde-gâh olması gibi örneklerle nazara veriyor. Sultan Ahmed Han’ı övdüğü kasidesinde Nef’î onun; dilediği anda bir hükümdarı, tac ve taht sahibi yapabileceğini ifade ediyor (N.k.11-26). Sultan Osman Han’ın cihadını anlattığı kasidesinde Nef’î, onun eşîğinin toprağını; tac sahibi şahların, secde-gâhı şeklinde vasıflandırıyor (N.k.15-27). Sultan Murad Han’ı övdüğü kasidesinde Nef’î, ezelden beri Ferîdûn’un tacı ve Cem’in tahının, onun nasibi olduğunu söylüyor (N.k.16-19). Zamanın önemli komutanlarından olan, Sultan Murad Han’ın atlarını söz konusu ettiği kasidesinde Nef’î onu; adaleti temsil eden, tac sahibi bir hükümdar şeklinde tanıtıyor (N.k.168-70).

⁸¹⁴¹ Tuğrul Tegîn’in güç ve kuvveti, diğer padişahlardan az olsaydı; bu şekilde, tac ve tahta sahip olmazdı.

⁸¹⁴² Düşmana duyulan öfke hususunda; çavuşkuşu ve tavus kuşunun tacına kadar eller, mızraklarla ve kınından çıkmış kılıçlarla dolmuştur.

Sultan Murad Han'la ilgili aynı kasidede onu; doğu ve batının tac sahibi şahı olarak tanımlıyor (N.k.21-8). Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde onu; mana ve beyan mülkünün, tac-dâr kıralı şeklinde tanımlıyor (N.k.60-17). Nef'î, yine Enverî gibi tacı; padişahlık, hükümdarlık; kuvvet, kudret ve saltanatın sembolü şeklinde tarif ediyor. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde Nef'î; Sultan'ın ikbalinin, tac ve tahta tenezzül etmedini söylüyor (N.k.12-8). Güneş şöyle dursun; seher vaktinin aydınlığı, onun kasrının tavanını ufukta seyretmek için baş kaldırsa; tac ve sarığının yere düşebileceğini ifade ediyor (N.k.14-6). Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î, onun haremının bir toz zerresini, güneşin tacının cevherine denk görüyor (N.k.25-31). Veziriazam Nasuh Paşa'yı övdüğü "Temmûziyye" adlı kasidesinde Nef'î; onun başındaki taca, paha biçilmez mücevherlerin konulmasının uygun olacağını söylüyor (N.k.32-27). Veziriazam Ali Paşa'yı övdüğü kasidede; onun kalemini ve kılıcını, tacın ve külahın kıskandığını ifade ediyor (N.k.38-11). Şeyhülislam merhum Azîz Efendi'nin sarayını övdüğü kasidesinde; onun güzelliği karşısında Feridûn'un tacının önemsiz olduğunu vurguluyor (N.k.58-36). Nihayet;övdüğü zatın başındaki tâcı, hidayetin Hüthüt kuşu olarak tanımlıyor. Veziriazam Nasuh Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta Nef'î; onun başındaki tacı, hidayetin Hüthüt'ü şeklinde tarif ediyor (N.k.31-15).

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde tâc kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği farklı konular bulunmamaktadır.

Tılsım

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde tılsım kavramıyla ilgili bir beyit tespit edilmiştir. Nef'î, söz konusu kavramı bir anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, tılsımı, definenin koruyucusu olarak kullanmıştır. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; kendi tabiatını, büyük bir defineye benzetiyot. Onun koruyucusunun ise kıvrımlı bir ejderha olduğunu söylüyor.

Tab'ım ol genc-i firâvân güher-i ma'nâdır
Ki tılsım olmuş ana ejder-i pîcân-ı , (N.k.25-46)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde tılsım kavramıyla ilgili beyit tespit edilememiştir.

(B)

Nefî'nin kasidelerinde tılsım kavramıyla alakalı, sadece bir beyit tesbit edildiğinden dolayı iki şair arasında herhangi bir benzerlik söz konusu değildir.

(F)

Nefî'nin kasidelerinde tılsım kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği bir konu vardır. Nefî tılsımı, define ve hazine koruyucusu olarak kullanmıştır. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde Nefî; kendi tabiatını, büyük bir defineye benzetiyot. Onun koruyucusunun ise kıvrımlı bir ejderha olduğunu söylüyor.

Tûbâ

Nefî: Nefî'nin kasidelerinde Tûbâ kavramıyla ilgili üç beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Nefî, söz konusu kavramı iki değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nefî, Tûbâ ağacını; vaizlerin anlattığı, cennette bulunduğu inanılan; solmayan, ulu bir ağaç olarak vasfetmektedir. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nefî; cennette vaizin anlattığı Tûbâ ağacından başka daha uzun ve alımlı bir ağacın bulunup bulunmadığını sorgulamaktadır.

Bir dıraht-ı ser-firâzı var mı bâğ-ı cennetin

Yohsa ancak vâ'ızın medh ettiği Tûbâ mıdır? (N.k.7-8)

b) Nefî, nazmını överken; onu, cennetteki Tûbâ ağacıyla ilişkilendirmektedir. Nitekim kaleminin zarif, ince ve uzun dalına, Sidre ve Tûbâ'nın gönül bağladığını ifade ediyor. Sultan Ahmed Han'ı anlattığı kasidesinde ise Tûbâ ağacının, uzunluğu ve güzelliğine rağmen, Nefî'nin sanatını ortaya koyduğu kaleminin fidanına meftun olduğunu söylüyor.

Nihâl-i hâmemme dil-beste Sidre vü Tûbâ

Zülâl-i nazmıma leb-teşne kevser ü tesnîm, (N.k.33-45)

c) Nefî, Edirne şehrini överken; Tûbâ ağacıyla söğüt ağacını mukayese ediyor ve Edeirne'deki, Tûbâ ağacı gibi olan ağaçların yapraklarının tozunun, müşk gibi olduğunu ifade ediyor.

Bunda Tûbâ'dan kalır mı müşk-i bîd-i sernigûn
Yâ gubâr-ı berk-i Tûbâ anda müşkâsâ mıdır , (N.k.6-41)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Tûbâ kavramıyla ilgili dokuz beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nefî'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Enverî, söz konusu kavramı beş değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enverî, cennetteki Tûbâ ağacından bahsetmenin, yetişmekle, pişmekle ve tecrübeyle ilgili bir mesele olduğunu ima ediyor. Burada Tûbâ ağacı; mükemmelliği, yüce duyguları ve orijinal düşünceleri temsil eden bir semboldür. Nâsîru'd-Dîn Ebu'l-Feth'in methi vesilesiyle yazdığı kasidede; taze fidan diye nitelendirdiği toy sanatçıların, Tûbâ ağacı mesabesinde, yüksek ilimleri ve bilinmeyen mevzuları dile getirmelerinin pek mümkün olmadığını; bundan dolayı da onların tenkit edilemeyeceğini vurguluyor.

Çe ta'nhâ est ki efdal-i şâh mî nezenend
Be gûne gûne belâğât bulûğ-i Tûbâ râ⁸¹⁴³, (E.k.1-6)

b) Tûbâ ağacını, cennette bulunduğu ve insanlara gölge ettiğine inanılan; aynı zamanda solmayan ulu bir ağaç olarak vasfetmektedir. Ayrıca onun, diğer ağaç ve bitkilerden her yönüyle üstün olduğunu vurgulamaktadır. Nâsîru'l-Milleti ved-dîn Ebu'l-Feth Tâhir'in medhi hakkında kaleme aldığı beyitlerinde Enverî; cennetteki Tûbâ ağacıyla, söğüt ağacını mukayese etmektedir. Binaen-aleyh her iki ağacı da düşüncelerini ifade etmekte bir simge olarak kullanmaktadır. “Tûbâ ağacının insanlara gölge gösterdiği cennette, Söğüt ağacının gamzesinin ve otların cilvesinin yeri olur mu” (E.k.17-32)? Bağdat'ın vasfı ve Emirlerin meliki Kutbu'd-Dîn Mevdûd Şâh'ın övgüsü hakkında dile getirdiği kasidesinde; sabah rûzgârının, Bağdat'ın toprağına Tûbâ'nın zindeliğini karıştırdığını söylüyor. “Saba rûzgârı; toprağına cennet ağacının (Tûbâ) zinde ve tazeliğini karıştırmış. Hava; Kevser'in tatlılığını suyuna koymuş” (E.k.85-4). Nâsîru'l-Mille Veddîn Ebu'l-Feth Tâhir'in arkadaşının methi hakkındaki kasidesinde de; Tûbâ ağacının, tabiat olaylarından ve mevsimlerin olumsuz şartlarından etkilenmediğini ifade etmektedir. “Tûbâ ağacının büyümesinin; Temmuz sıcağından, etkilenecek gibi bir havası yotur” (E.k.91-28). Sarayın (köşkün) vasfı, Mansûriye bağı ve Nâsîru'd-Dîn Tâhir'in

⁸¹⁴³ Taze fidanların, Tûbâ ağacının yetişmesiyle ilgili muhtelif, belîğ konuşmalar yapmaması nasıl eleştirilebilir?

(Taze fidanlar, Tûbâ ağacının yetişmesiyle ilgili belîğâne konuşmalar yapmıyor diye ta'n edilebilir mi?)

methi hakkındaki manzumesinde ise Enverî; sonbaharın, Tûbâ ağacını etkilemediğini; dolayısıyla bu zatın ortaya koyduğu nimetlerin de hazana uğramayan bir bahar gibi olduğunu söylemektedir.

Dest-i fersûde-i hazân nâ-şöde Tûbâ kirdâr

Nevbahâr-ı tu der in günbed-i gîtî-fersây⁸¹⁴⁴, (E.k.177-9)

c) Övdüğü şahsın hizmetinin fidanını, Tûbâ ağacına benzetiyor. Ebu'l-Hasan Mecdü'd-Dîn 'Alî 'İmrânî'nin övgüsü hakkında yazdığı kasidede Enverî; onun hizmetini, kökü Tûbâ ağacı gibi olan bir fidana benzetiyor.

Ez şâh-i hidmet-i tu ki Tûbâ est bîh-i o

Her meyve'î be hâsiyet-i dîger üftâd⁸¹⁴⁵, (E.k.52-26)

d) Övdüğü zatın güzel ahlakını, Tûbâ ağacının bulunduğu ortamdaki güzellik ve mutlulukla özdeşleştiriyor. Övünme ve zamandan şikâyet etme konusunda yazdığı kasidede; mekârim-i ahlakından dolayı, methettiği şahsın ülkesinin, cennet gibi olduğunu; mutluluk konusunda ise Tûbâ ağacı gibi sürpriz saadet esintilerine mazhar bulunduğunu dile getiriyor.

Dâned ki ez mekârim-i ahlâk der safâ

Çün Tûbâ ez behiştem ü çün cân zı kişverem⁸¹⁴⁶, (E.k.127-48)

e) Övdüğü kişinin eğlence meclisini, Tûbâ ağacıyla mukayese ediyor. İmâdü'd-Dîn Pîrûzşâh ve Hoca Celâlî'l-Vüzerâ'nın övgüsü hakkındaki kasidede; Tûbâ ağacını ve cenneti küçümsüyor. Dolayısıyla bu zatın eğlence meclisinin karşısında onun bir çöp gibi olduğunu ifade ediyor. "Tuba ağacı; senin eğlence meclisinin (bostanının) karşısında, bir dal (çöp) gibidir. Ulu gökyüzü; senin makamının (dergâhının) eşliğindeki toz gibidir" (E.k.131-16). Sultan Sencer'i övdüğü kasidesinde ise mü'minlerin; mahşer günü, onun meclisinin civarında Tûbâ ağacını bulabileceklerini söylüyor.

Bî-nihîb rûz-i mahşer tâlibân-ı âhiret

⁸¹⁴⁴ Hazanın soldurucu eli, Tuba ağacında etkili değildir. Bu zeval bulan dünya kümbetinde; senin cennet görüntülü ilkbaharın, hazana uğramaz.

⁸¹⁴⁵ Kökü, Tûbâ ağacı olan senin hizmetinin fidanından, her biri farklı özelliğe sahip bulunan meyve düştü.

⁸¹⁴⁶ Biliyor ki mekarim-i ahlaktan dolayı; mutlu olma hususunda, cennetimde Tuba gibi, ülkemde can (ruh) gibiyim.

Der civâr-ı sadr-ı tu Tûbâ vu Kevser yâfte⁸¹⁴⁷, (E.k.169-4)

(B)

Nef'î'nin kasidelerinde Tûbâ kavramıyla ilgili dile getirdiği beyitlerde ve Enverî'nin kasidelerinde aynı kavramla ilgili ifade ettiği beyitlerde, konu itibariyle sadece bir benzerlik söz konusudur. Nef'î, Enverî gibi söz konusu ettiği Tûbâ ağacını; vaizlerin anlattığı, cennette bulunduğu inanılan; solmayan, ulu bir ağaç olarak vasfetmektedir. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; cennette vaizin anlattığı Tûbâ ağacından başka daha uzun ve alımlı bir ağacın bulunup bulunmadığını sorgulamaktadır (N.k.7-8).

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Tûbâ kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği, bir konu bulunmaktadır. Nef'î, kendi nazmını överken; onu, cennetteki Tubâ ağacıyla ilişkilendirmektedir. Nitekim kaleminin zarif, ince ve uzun dalına, sidre ve Tûbâ'nın gönül bağladığını ifade etmektedir. Sultan Ahmed Han'ı anlattığı kasidesinde ise Tûbâ ağacının, uzunluğu ve güzelliğine rağmen, Nef'î'nin sanatını ortaya koyduğu kaleminin fidanına meftun olduğunu söylüyor (N.k.33-45).

Türk-Türkistân

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Türk-Türkistân kavramıyla ilgili dört beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Nef'î, söz konusu kavramı dört değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, büyük bir coğrafya olarak nitelendirdiği Türkistânı, aynı zamanda ülkeler ve milletler topluluğu şeklinde tarif etmektedir. Sultan Osman Han'ın cülusu münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde Nef'î; Sultan'ın ikbalinin, hem Türkistânı hem de diyâr-ı küfrü bütününü fethedebileceğini ifade ediyor.

Hele teshîr-i mülke başlasın ikbâli seyr eylen

Ne Türkistânı kor feth etmedik ne kâfiristânı, (N.k.12-19)

b) Söz konusu ettiği zatın; Farsça, Arapçayla birlikte Türk dilinin de bütün özelliklerine vakıf olduğunu ifade ediyor. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î;

⁸¹⁴⁷ Mahşer günü, korkusuzca ahireti taleb edenler; senin meclisinin civarında Tûbâ ağacını ve Kevseri bulmuş olurlar.

Sultan'ın yetenekli bir padişah olarak, devrin ilim, sanat ve yönetim dili olan; Arapça, Farsça ve Türkçe lisanlarının meziyetlerini bildiğini söylüyor.

Yegâne pâdişâh-ı müsta'id kim ana yeksândır
Mezâyâ-yı zebân-ı Fârisî vü Türkî ve Tâzî, (N.k.23-15)

c) Türk kavramını, yabani ve idraksiz bir kişi şeklinde tanımlıyor. Veziriazam Hüseyin Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise Türk'ü; şairlik taslayan, yalancı ve dolandırıcı birisi olarak tasvir ediyor. “Yalan-yanlış konuşan; sahtekâr ve idraksiz bir Türk'ün, kendini şair olarak taktim ettiği yerde söz söylenir mi”?

Nice söz söylenir ol yerde kim şâ'ir satar kendin
Galat-perdâz-ı ma'nâ bir müzevvir Türk-i lâyefhem, (N.k.39-46)

d) Türk kavramını, güzel, dilber ve sâki anlamında kullanmaktadır. Veziriazam İlyas Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta Nef'î; Paşa'nın mektubunda yazdıklarını överken; onun mektubunun mürekkebini, Keşmir güzellerinin, kızgın damgalarına benzetiyor. Onun satırlarını ise Deylem Türk'lerinin alnındaki saçına ve perçemine (turrasına yahut tuğrasına) benzetiyor.

Midâd-ı vesme-i hûbân-ı Keşmîr
Sütûru turra-i Türkân-ı Deylem, (N.k.49-7)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Türk-Türkistân kavramıyla ilgili on bir beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Enverî, söz konusu kavramı dört değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enverî, Türk kavramını, güzel, dilber ve sâki anlamında kullanmaktadır. Celâleddîn Ahmed'in methi hakkında yazmış olduğu kasidede Enverî Türk'ü; sâkî olan, bakire bir kız şeklinde tanımlandırıyor.

Ey Türk mey beyâr ki 'îdest ü behmenest
Gâyet meşev ne nevbet-i bâzî vü berzenest⁸¹⁴⁸, (E.k.34-1)

⁸¹⁴⁸ Ey sâkî (bâkire kız, Türk) şarap getir. Çünkü bayramdır, Behmen ayıdır. Acele etme. Oyun ve çarşı nöbetinde değiliz.

Bağdat'ın vasfı ve Emirlerin Meliki Kutbu'd-Dîn Mevdûd Şâh'ın methi hakkındaki kasidesinde Enverî, Türk kavramını; Keşmir'in ay yüzlü güzel kadınları olarak vasıflandırmaktadır.

Kenâr-ı Dicle zı hûbân-ı sîm-ten-i Hollah

Meyân-ı ruhbe zı Türkân-ı mâh-ruh-i Keşmir⁸¹⁴⁹, (E.k.85-5)

b) Türk kavramını, meziyet sahibi bir ülkenin kahraman insanları şeklinde vasıflandırıyor. Vezîr 'Alâ'ud-Dîn Bubuye'nin methi hakkında dile yazdığı kasidesinde ise Türk'ü; at sırtında savaşıyor, cesur bir kahraman şeklinde tanıtıyor. "Bu sineden bir divan var ve onda; doru (al) atın sırtında bulunan, cesur bir kahraman var" (E.k.88-17). Vezir, Sa'îd Ebü'l-Hasan İmrani'nin köşkünün vasfı hakkındaki kasidede Türkleri; kılıçları pas tutmayan, kahraman mücahitler şeklinde tanımlıyor.

Tîr-i Türkânî fâriğ ez pertâb

Tîğ-i gerdânet eymenest ez zeng⁸¹⁵⁰, (E.k.110-6)

Seyyid-i Ecel 'İmâdü'd-Dîn Ebu'l-Fadl Tûrânî'nin övgüsü hakkında yazdığı kasidede Enverî Türk'ü; zamanenin boynunu bağlayan bir süvari olarak anlatıyor. "Onların beşincisinde; gem (dizgin) çeken bir Türk vardı. Düşmanlık zamanında zamanenin boynunu bağlardı" (E.k.144-13). Adil Hükümdar, Ebu'l-Feth Melikşâh'ın methi hakkında kaleme aldığı manzumesinde Enverî; savaştan muzaffer bir şekilde dönen efendisi Melikşâh'ı, Türk diye tanımlıyor.

Âmed be selâmet ber men Türk-i men ez râh

Perdâhte ez ceng ü ber âsûde zı bed-hâh⁸¹⁵¹, (E.k.159-1)

Hatunların Seyyidesi, Dünya ve Dinin İsmeti, Türkân Hâtûn'un methi münasebetiyle yazdığı kasidesinde ise Türkistân toprağını; asil insanların membası şeklinde tarif ediyor.

Hâk-i Türkistân zı behr-i hidmetet

⁸¹⁴⁹ Dicle ırmağının kenarı; Holluh'un beyaz tenli güzelleriyle doludur (Holluk; Mâverâ ve Seyhun güzellerinden bir guruptur. Eski şairlerin nezdinde bunlar, güzellikleri ve cemalleriyle marufturlar. Onlara, Horluh ve Kırık ta derler). Saray ortasında ise, Keşmir'in ay yüzlü kadınları bulunur.

⁸¹⁵⁰ Türklerin okunun atılmasına gerek yoktur. Erlerinin kılıcı, pas tutmaz.

⁸¹⁵¹ Benim Türküm, savaş vermiş ve düşmanlardan kurtulmuş (rahatlamış) olarak, sağ salim bir şekilde yoldan geldi.

Bâ güher zâyed hemî merdum-i giyâh⁸¹⁵², (E.k.162-16)

En Büyük Sultan, Sencer Bin Melikşâh'ın methi hakkındaki kasidesinde Enverî; Sultân Sencer'in başında bulunduğu Selçuklu Türklerini, diğer Türklerden farklı görmekte ve diğer boyları Türk olarak adlandırmaktadır. Bağdat merkez olmak üzere, Arap coğrafyasına da hâkim olan Sultân Sencer'in, Arap muhاریleriyle birlikte, başka Türk boylarına karşı yapmış olduğu savaşı kazanması neticesinde Enverî; onların, Arap suvarilerinin atlarının ayakları altında ezildiklerini ifade etmek suretiyle Sultan'ın zaferini, diğerlerinin ise hezimetini dile getiriyor.

Rûz-i heycâ ki Türkiyân gerdend

Zîr-i rân-i mübârezân-i tâzî⁸¹⁵³, (E.k.188-8)

c) Türk kavramını, yabani ve idraksiz ve kan dökücü bir kişi şeklinde tanımlıyor. Nâsıru'd-Dîn Tâhir'in vezirinin methi hakkında kaleme aldığı kasidede Türkleri; hun-hâr (kan içici) ve vahşi olarak vasıflandırmaktadır.

Çu ender mevkib-i 'âlî ne-refî

Me-rev râhîst pür Türkân-ı hûn-hâr⁸¹⁵⁴, (E.k.89-29)

d) Türk kavramını, çekik gözlü insanlar şeklinde tanıtlıyor. Vezir, Nâsıru'd-Dîn Tâhirübnü'l-Muzaffer'in hizmetlilerinin Gor memleketinden Herat'a dönmelerini övdüğü ve tebrik ettiği manzumede Enverî; Talas Türklerinin gözlerinin çok dar (çekik) olduğunu ifade ediyor.

Cân-ı mâ tûreter ez turre-i hûbân-ı Hoten

Dil-i mâ tengter ez dîde-i Türkân-ı Terâz⁸¹⁵⁵, (E.k.99-30)

e) Büyük bir coğrafya olarak nitelendirdiği Türkistânı, aynı zamanda ülkeler ve milletler topluluğu şeklinde tarif etmektedir. Hatunların Seyyidesi, Dünya ve Dinin İsmeti, Türkân Hâtûn'un methi münasebetiyle yazdığı kasidesinde ise Türkistân toprağını; asil insanların menba'ı şeklinde tarif etmektedir. "Türkistân toprağı sana hizmet için daima, asil insanlar ve bitkiler doğurur (vücuda getiririr)" (E.k.162-16).

⁸¹⁵² Türkistan toprağı sana hizmet için; daima, asil insanlar ve bitkiler doğurur (vücuda getiririr).

⁸¹⁵³ Türkler, savaş günü, Arap savaşçılarının ayakları altında kaldılar.

⁸¹⁵⁴ Eğer iyi bir atla gitmezsen, gitme. Yol, hunhâr Türk'lerle dolu.

⁸¹⁵⁵ Bizim canımız Hoten güzellerinin (Doğu Türkistan coğrafyasında yaşayan güzellerin) kâkülünden daha siyahtır. Bizim gönlümüz Talas (Teraz) Türklerinin gözünden daha dardır.

En Büyük Sultan, Sencer Bin Melikşâh'ı övdüğü manzumede onun kılıcıyla; hem Türk ülkesinin hem de Arapların yüceldiğini ifade ediyor.

Ey zı tîğ-i tu der ser-efrâzî

Mülk-i Türkî vü Millet-i Tâzî⁸¹⁵⁶, (E.k.188-1)

(B)

Türk ve Türkistân kavramıyla ilgili olarak her iki şairin kasidelerinde önemli benzerlikler bulunmaktadır. Nef'î ve Enverî'nin, söz konusu kavramla alakalı dile getirdikleri benzer manzumelerdeki konulardan biri şudur: Nef'î, Enverî gibi; büyük bir coğrafya olarak nitelendirdiği Türkistânı, aynı zamanda ülkeler ve milletler topluluğu şeklinde tarif etmektedir. Sultan Osman Han'ın cülusu münasebetiyle yazdığı kasidesinde Nef'î; Sultan'ın ikbalinin, hem Türkistânı hem de diyâr-ı küfrü bütünüyle fethedebileceğini ifade ediyor (N.k.12-19). Ayrıca Nef'î, Enverî gibi Türk kavramını, yabani ve idraksiz bir kişi şeklinde tanımlıyor. Veziriazam Hüseyin Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise Türk'ü; şairlik taslayan, yalancı ve dolandırıcı birisi olarak tasvir ediyor. Nitekim yalan-yanlış konuşan; sahtekâr ve idraksiz bir Türk'ün, kendini şair olarak taktim ettiği yerde söz söylemenin doğru olmadığını belirtmektedir (N.k.39-46). Her iki şairin de müşterek bir şekilde işledikleri konulardan biri de Türk kavramını, güzel, dilber ve sâki anlamında kullanmış olmalarıdır. Veziriazam İlyas Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta Nef'î; Paşa'nın mektubunda yazdıklarını överken; onun mektubunun mürekkebinin, Keşmir güzellerinin, kızgın damgalarına benzetiyor. Onun satırlarını ise Deylem Türk'lerinin alınlarındaki saça ve perçeme (turraya yahut tuğraya) benzetiyor (N.k.49-7).

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Türk-Türkistân kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular, fazla değildir. Binâen-aleyh Nef'î, Enverî'den farklı olarak, söz konusu ettiği zatın; Farsça, Arapçayla birlikte Türk dilinin de bütün özelliklerine vakıf olduğunu ifade ediyor. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; Sultan'ın yetenekli bir padişah olarak, devrin ilim, sanat ve yönetim dili olan; Arapça, Farsça ve Türkçe lisanlarının meziyetlerini bildiğini söylüyor (N.k.23-15).

⁸¹⁵⁶ Ey kılıcından dolayı, hem Türk ülkesinin hem de Arap milletinin yüceldiği zat!

Utarid (Merkür)

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Utarid kavramıyla ilgili beyit tespit edilmemiştir.

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Utarid kavramıyla ilgili on beyit tespit edilmiştir. Enverî, söz konusu kavramı, üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enverî, övdüğü şahsın kalemini kalam ve her türlü sanat açısından Utarid (Merkür) yıldızına benzetmektedir. Enverî, aynı çağda yaşadığı bir vezirin methi hakkında yazdığı kasidesinde Enverî, kaleminin vücuda getirdiği harika sanat şaheserlerini, Utarid yıldızıyla mukayese etmektedir. “Eğer sağlam (sert) bir kök burnunu çıkarırsa senin kalemin, Utarid yıldızının bulunduğu yere işaret eder” (E.k.3-6). Sultan Sencer'in methi münasebetiyle kaleme aldığı kasidede ise tefekkür kalemiyle vücuda getirdiği eserlerinin, Utarid yıldızının elindeki resimler gibi olduğunu ifade ediyor. “Tefekkür kalemini elime almam; Utarit yıldızının elindeki resim gibi olur (Utarit yıldızı nasıl olağanüstü resimler meydana getiriyorsa, ben de kalemimden onun resimleri gibi hikmetler döktürüyorum)” (E.k.58-72). Merv'in Mîr-Âb'ı Emîr Fâhru'd-Dîn Muhammed'in methi hakkındaki kasidede; feleğin, övdüğü zata ait olan kalemle, Utarit'in üzerine resim yaptığını söylüyor. “Felek, senin zamirinin (iç âlemindeki zenginliğin) kalemini ele geçirse; akarsu ile Merkür'ün üzerine resim yapar” (E.k.98-24). Vezir; Evhadü'd-Dîn İshâk'ı övdüğü kasidesinde Enverî; bu şahsın sadakatini ve hasretliğini, Utarid'in renklerine benzetiyor. “Sadakatinin kızıl kibritinin kokusu; Merkür'den ayrılık rengi almıştır” (E.k.106-29). Felekler ile burçların sıfatı ve Muzaffer Oğlu Nâsıru'd-Dîn Tâhir'in methi hakkında yazdığı kasidede; edebî bakımdan, her türlü sanatın sembolü olarak kabul edilen Utarid'in kalemi ve defterinin, onun kalem ve defterinden ün aldıklarını söylüyor. “Merkür'ün kalemi ve defteri; her an onun kalem ve defterinden, ün kazanır” (E.k.120-27). Övünme ve zamandan şikâyet etme konusunda ifade ettiği manzumelerinde Enverî; can semasında, Merkür gibi belagatli olduğunu söylüyor.

Der dânişî ki ân hiredem râ ziyân şodest

Ber âsmân-ı cân çu ‘Utarid sohenverem⁸¹⁵⁷, (E.k.127-60)

⁸¹⁵⁷ Aklımı zevale uğratan ilimden dolayı; can göğünde Merkür gibi belagatliyim.

b) Övdüğü zatın bir şey yazmaya başladında; Utarid yıldızının elinin, utançtan bağlı kaldığını ifade ediyor. Mecdü'd-Dîn Muhammed Bin Nasr Ahmed'in methi hakkında yazdığı kasidede ise onun bir şey yazmak maksadıyla elinin açıldığında; Utarid'in, utançtan elinin bağlı kaldığını söylüyor.

Tâ dest-i tu guşâde şod ender mükâtebet

Ez haclet-i tu dest-i 'Utarid mukayyedest⁸¹⁵⁸, (E.k.22-9)

Mefharü's-Sa'âde (Büyüklerin İftiharı) olan Mecdü'd-Dîn Ebû Tâlib Ni'me'yi övdüğü manzumesinde; onun kaleminin bulunduğu yerde, Utarid'in lal kesildiğini ifade ediyor. "Mecdü'd-Dîn'in kalemin sesinin bulunduğu yerde; Merkür, onun karşısında lal kesilir" (E.k.132-22).

c) Utarid yıldızını, saray kâtibi, haritacı gibi beşerî meslekleri temsil eden şahıslara benzetiyor. Emirlerin Emiri, İzzeddîn Tuğrul 'in methi hakkında kaleme aldığı kasidede Enverî; Utarid yıldızını, saray kâtibi şeklinde tarif ediyor. "Yüceliğin sarayında, makamına hürmet olarak, Merih yıldızı muhafız, (hâkim), Utarid ise saray kâtibi olsun" (E.k.43-4). Merv'in Mîr-Âb'ı, Emîr Fahu'd-Dîn Muhammed'i övdüğü kasidede, Utarid'i; bu zatın sarayında, haritacı olarak temsil ediyor.

Be bârgâh-ı tu Merrîh hâcib-i dergâh

Be hazret-i tu 'Utarid herîte-dâr u debîr⁸¹⁵⁹ (E.k.98-18)

(B)

Nef'î'nin kasidelerinde Utarid kavramıyla ilgili beyit bulunmadığından; söz konusu kavramla ilgili, iki şair arasında bir benzerlik ortaya koyulamamıştır.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Utarid kavramıyla ilgili herhangi bir beyit tespit edilemediğinden; Enverî'ye göre Nef'î'nin farkını ifade etme imkânı olmamış, ancak Utarid kavramıyla alakalı olarak Enverî'nin kasidelerinde dile getirdiği konular yukarıda kaydedilmiştir. Enverî'ye göre Nef'î'nin bahse konu olan kavramla ilgili manzumelerinde

⁸¹⁵⁸ Senin elin karşılıklı yazışmak için açılınca, Utarid yıldızının eli, senin utancından bağlı kaldı.

⁸¹⁵⁹ Senin bargâhında (sarayında) Mars, dergâh hacibidir (kapıcısıdır). Senin huzurunda Merkür, haritacı ve kâtiptir.

işlediği farklı konuları incelemeye çalıştığımızdan dolayı, Enverî'nin dile getirdiği konular bu kısımda tekrar zikredilmemiştir.

Üftâde

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde üftâde kavramıyla ilgili iki beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Nef'î, söz konusu kavramı iki değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, üftâde kavramını, güzelliğe meftun ve tutkun anlamında kullanmıştır. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde Nef'î; Sultan'ın köşkünü gören kişinin; onun bahçesindeki uzun serviye, güzel bir dilber gibi meftun olabileceğini ifade etmektedir.

Felek üftâde-i kadd-i bülend-i serv-i bûstânı
Melek murg-ı giriftâr-ı gül-i ra'nâ-yı gülzârı, (N.k.14-13)

Veziriazam Muhammed Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise onun atının önünde giden ikbalin; Paşa'nın cömertliğinin dergâhında, düşkün bir köle gibi olduğunu söylemektedir.

Ol pîş-i rikâbında cenîbet-keş-i ikbâl
Bu dergeh-i cûdunda bir üftâde gedâdır, (N.k.34-31)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde üftâde kavramıyla ilgili üç beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Enverî, söz konusu kavramı iki değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enverî, üftâdeyi, kul, köle, fakir ve düşkün manasında ele almıştır. Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan 'İmrânî'nin efendisinin methi hakkında dile getirdiği kasidede; dünyanın dizginin, onun elinde bulunduğunu; bunun haricinde her şeyin, altındaki bir binek gibi zelil olduğunu söylüyor. “Senin elinde dünyanın dizgininden başka kalan bir şey yoktur. Bunun dışındakiler, zelil olan bir binek gibi ayağının altına serilmiştir” (E.k.12-24). Nâsırü'd-Dîn Ebu'l-Feth Tâhir'in methi hakkında kaleme aldığı manzumede; bu zatın cömertliğinin, zayıfları koruduğunu ve düşkünlerin elinden tuttuğunu ifade ediyor.

Rıfk-i ümîd efkenet hâhendegân râ pâ-y-merd

Cûd-i ‘âciz perveret üftâdegân râ dest-gîr⁸¹⁶⁰, (E.k.96-5)

b) Üftâde kavramını, güzelliğe meftun ve tutkun anlamında kullanmıştır. Nâsıru’d-Dîn Ebu’l-Feth Tâhir’in övgüsüyle alakalı kasidesinde Enverî; kapıyı çalan dilberin aşkıyla; düşkün bir âşık gibi kendisinden geçtiğini söylüyor.

Mest şebâne bûdem üftâde bî haber

Dî der visâk-i hîş ki dilber be-kûft der⁸¹⁶¹(E.k.82-1)

(B)

Nef’î, Enverî gibi; üftâde kavramını, güzelliğe meftun ve tutkun anlamında kullanmıştır. Sultan Osman Han’ın kasrını övdüğü kasidesinde Nef’î; Sultan’ın köşkünü gören kişinin; onun bahçesindeki uzun serviye, güzel bir dilber gibi meftun olabileceğini ifade etmektedir (N.k.14-13). Veziriazam Muhammed Paşa’yı övdüğü kasidesinde ise onun atının önünde giden ikbalin; cömertliğinin dergâhında, düşkün bir köle gibi olduğunu söylüyor (N.k.34-31).

(F)

Nef’î’nin kasidelerinde üftâde kavramıyla ilgili, Enverî’den farklı olarak dile getirdiği beyit yoktur. Dolayısıyla iki şair de üftâde kavramıyla ilgili, iki konuda şiir söylemişlerdir. Bu konular, yukarıda şairlerin isimleriyle beraber zikredilmiştir. Bunların dışında; Nef’î’ye ait farklı bir beyit mevcut değildir. Enverî’ye ait farklı manzume de bulunmamaktadır.

Va’z-Vâ’iz

Nef’î: Nef’î’nin kasidelerinde, va’z-vâ’iz kavramıyla ilgili beyit tespit edilmemiştir.

Enverî: Enverî’nin kasidelerinde va’z-vâ’iz kavramıyla ilgili beyit tespit edilmemiştir.

⁸¹⁶⁰ Ümit saçı lutfun, istekte bulunanlara yardımcıdır. Zayıfları koruyan cömertliğin, düşenlerin elinden tutandır.

⁸¹⁶¹ Dün; kendi evimde, sarhoş bulunduğumdan habersiz bir şekilde düşüp kalmışken, dilber kapıyı çaldı.

Vaftiz

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde, vaftiz kavramıyla ilgili beyit tespit edilmemiştir.

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde vaftiz kavramıyla ilgili beyit tespit edilmemiştir.

Vahdet

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde vahdet kavramıyla ilgili dört beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Nef'î, söz konusu kavramı, dört değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, kendi sözünün; vahdetin belirtisi olduğunu ifade ediyor. Nef'î, Hz. Peygamber için yazdığı naatında; Zülfikar olarak nitelendirdiği sözünün, vahdetin nişanesi olduğunu söylemektedir.

Rindi huşyârım harâbât-ı muhabbetdir dilim

Âşık-ı hercâyîyim vahdet nişânıdır sözüm, (N.k.1-29)

b) Ayrıca övdüğü zatın, vahdet noktasının merkezi olduğunu söylüyor. Seyyid-i kâ'inât 'aleyh-i efdalüssalavât olan Hz. Peygamber'e yazmış olduğu naatında onu; vahdet noktasının, merkezi şeklinde tanımlamaktadır.

Nokta-i vahdete merkez dil-i feyyâzıdurur

Bu gül-i gülşen-i tahkîkdir ol şebnemidir, (N.k.2-11)

c) Mevlânâ'nın, vahdet ilminde; evliyanın imamının, ders arkadaşı olduğunu söylemektedir. Mevlâna'yı övdüğü kasidesinde onu; vahdet ilminde, evliyanın imamının, ders arkadaşı olarak vasfetmektedir. Ma'nâ hikmetinde ise Hakîm-i Gaznevî'nin talebesi şeklinde tanıtmaktadır.

İlm-i vahdetde sebakdâşı imâm-ı evliyâ

Hikmet-i ma'nâda şâkirdi Hakîm-i Gaznevî, (N.k.3-8)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde vahdet kavramıyla ilgili iki beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Enverî, söz konusu kavramı iki anlamda kullanmıştır.

a) Enverî; övdüğü kişinin ülkesini, (hükümet sarayını) vahdetin (tevhidin) merkezi olarak tarif etmektedir. Vezir, Nâsırü'd-Dîn Tâhir Bin Muzaffer'in övgüsü ve Nişâbûr'a dönüşü zamanında yapılan törenin vasfı hakkındaki kasidesinde; bu zatın ülkesini ve devlet kapısını, vahdetin merkezi olarak görmektedir.

Çün ne-kerdî iltifâtî der sefer şod sâl u mâh

Tâ be dârü'l-mülk-i vahdet bûkezû sâzî sefir⁸¹⁶², (E.k.94-21)

b) Enverî; övdüğü kişinin, türünün tek örneği olduğunu ve baştanbaşa akıldan teşekkül ettiğini ifade eder.

Vahdet-i nev-'i tu ber şahs-ı tu maksûr koned

'Akl-ı serfî ki nazîret ne dehed metleb-ı ey⁸¹⁶³, (E.k.202-387)

(B)

Nef'î ve Enverî'nin, vahdet kavramıyla ilgili dile getirdikleri beyitlerde, konu itibariyle sadece bir benzerlik bulunmaktadır. Nef'î, Enverî gibi; övdüğü zatın, vahdet noktasının merkezi olduğunu söylüyor. Seyyid-i kâ'inât 'aleyh-i efdalüssalavât olan Hz. Peygamber'e yazmış olduğu naatında onu; vahdet noktasının, merkezi şeklinde tanımlamaktadır (N.k.2-11).

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde vahdet kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nef'î, öncelikle kendi sözünün; vahdetin belirtisi olduğunu ifade ediyor. Nef'î, Hz. Peygamber için yazdığı naatında; Zülfikar olarak nitelendirdiği sözünün, vahdetin nişanesi olduğunu söylüyor (N.k.1-29). Nef'î'nin, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konulardan birisi de Mevlânâ'nın, vahdet ilminde; evliyanın imamı ile ders arkadaşı olduğunu dile getirmesidir. Bundan başka onu; mana hikmetinde, Hakîm-i Gaznevî'nin talebesi şeklinde tanıtmaktadır (N.k.3-8).

Yafes

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Yafes kavramıyla ilgili beyit tespit edilmemiştir.

⁸¹⁶² Vahdetin dârü'l-mülkünde (hanesinde) onu elçi yapman için; iltifatta bulunmadığından dolayı, yılların ve ayların, seferde geçti.

⁸¹⁶³ Senin türünün vahdeti, kendi şahsında biter. Sırf akılsın zira maksat ve istek benzerini veremez.

Enverî: Enver'î'nin kasidelerinde Yafes kavramıyla ilgili beyit tespit edilmemiştir.

Yahudi

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Yahudi kavramıyla ilgili beyit tespit edilmemiştir.

Enverî: Enver'î'nin kasidelerinde Yahudi kavramıyla ilgili bir beyit tespit edilmiştir. Enverî, söz konusu kavramı sadece bir anlamda kullanmıştır.

a) Yahudi kavramını, omuzundaki sarı kumaşla sembolize etmektedir. Sarayın tarifi ve Nâsıru'd-Dîn'in efendisi Tâhir'in methi hakkında yazmış olduğu kasidede Enverî, Zaptiye başının; omzunda sarı kumaş olduğu halde siyaset yapan Yahudi'yi tehdit ettiğini ifade ediyor.

Kerde dûş Yahûd râ tehdîd
İhtisâb-ı siyâseteş be ğıyâr⁸¹⁶⁴, (E.k.75-52)

(B)

Nef'î'nin kasidelerinde Yahudi kavramıyla ilgili beyit bulunmadığından; iki şair arasında herhangi bir benzerlikten söz etme imkânı yoktur.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Yahudi kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği bir konu yoktur. Çünkü Nef'î'nin kasidelerinde, Yahudi kavramıyla alakalı beyit bulunmamaktadır. Söz konusu kavramla ilgili Enverî'nin ise bir beyti mevcuttur. O beyitte Yahudi'yi; omuzuna attığı, geleneksel sarı kumaşla siyaset yaparken tasvir etmektedir (E.k.75-52).

Yahyâ

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Yahyâ kavramıyla ilgili beyit tespit edilmemiştir.

Enverî: Enver'î'nin kasidelerinde Yahyâ kavramıyla ilgili iki beyit tespit edilmiştir. Enverî, söz konusu kavramı iki değişik anlamda kullanmıştır.

⁸¹⁶⁴ Dün gecezaptiye başı, Yahudi'yi; omzuna attığı sarı kumaşa dayanarak, siyaset yapıyor diye tehdit etmiş.

a) Enverî, Yahya kavramını, evvela takvası ile söz konusu etmektedir. Sadrazam Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan İmrânî, Semerkant'tan geri dönüp Sultân tarafından teşrif aldıktan sonra; düşmanlar ona iftiralar attılar. Enverî, bu iftiraları def etmek için yazdığı kasidede Hz. Yahyâ'yı takvanın sembolü bir insan olarak öne çıkartmakta ve onun bu takvasından istimdat etmektedir.

Be tîmâr-ı Ya'kûb u dîdâr-ı Yûsuf

Be takvây-i Yahyâ vu mülk-i Süleymân⁸¹⁶⁵, (E.k.140-32)

b) Yahya'yı bilgili bir insan olarak tanıtmaktadır. Sultân Sencer'i övdüğü kasidesinde ise onu; bilgisiyle temayüz etmiş bir kişi şeklinde ifade etmektedir.

Şâh Ahmed nâm Mûsâ me'reke

Şâh Yûsuf sıdk Yahyâ intibâh⁸¹⁶⁶, (E.k.161-4)

(B)

Nef'î'nin kasidelerinde Yahyâ kavramıyla ilgili beyit bulunmadığından; iki şair arasında herhangi bir benzerlikten söz etme imkânı yoktur.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Yahyâ kavramıyla alakalı, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği bir konu yoktur. Çünkü Nef'î'nin kasidelerinde, Yahyâ kavramıyla ilgili beyit bulunmamaktadır. Söz konusu kavramla ilgili Enverî'nin ise iki beyti mevcuttur. O beyitlerde Hz. Yahyâ'yi; takvası ve engin ilmi ile tanıtmaktadır (E.k.140-32), (E.k.161-4).

Ya'kûb

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Ya'kûb kavramıyla ilgili beyit tespit edilmemiştir.

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Ya'kûb kavramıyla ilgili iki beyit tespit edilmiştir. Enverî, söz konusu kavramı iki değişik anlamda kullanmıştır.

⁸¹⁶⁵ Yakup'un okşaması ve Yusuf'un yüzü hürmetine; Yahya'nın takvası ve Süleyman'ın mülkü hürmetine;

⁸¹⁶⁶ Şah Ahmed isimli, adeleci (mucizeli), şah Yusuf sadakatli, Yahya bilgili

a) Enverî, oğlu Yusuf'un derdi ve kederi ile namaz kılan Ya'kûb'un ibadetini, kendi du'asına vesile yapmaktadır. Sadr-ı Sa'îd Hâce Sa'deddîn Es'ad'ın methi ve ihlâsın arzı hakkında kaleme aldığı kasidede Enverî, Hz. Ya'kûb'u; evladı için dert çeken ve sürekli namaz kılan bir zat olarak sembolleştirmektedir. Ayrıca onun ibadetini vasıta yaparak dua etmektedir.

Be nemâz u niyâz-i Ya'kûbî

Der gam-i Yûsufî keş-i o piserest⁸¹⁶⁷, (E.k.26-25)

b) Ayrıca Ya'kûb'u insanlara hizmet eden ve hidayete ermeleri için onları yetiştiren bir peyamber olarak vafsetmektedir. Sadrazam Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan İmrânî'nin uğradığı iftirayı defetmek için yazdığı kasidede; maksadına ulaşmak için yaptığı duada, Hz. Ya'kûb'un hizmetini vesile yapmaktadır.

Be tîmâr-ı Ya'kûb u dîdâr-ı Yûsuf

Be takvây-i Yahyâ vu mülk-i Süleymân⁸¹⁶⁸, (E.k.140-32)

(B)

Nef'î'nin kasidelerinde Ya'kûb kavramıyla ilgili beyit bulunmadığından; iki şair arasında herhangi bir benzerlikten söz etme imkânı yoktur.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Ya'kûb kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği bir konu da mevcut değildir. Çünkü Nef'î'nin kasidelerinde, Ya'kûb kavramıyla alakalı beyit bulunmamaktadır. Söz konusu kavramla ilgili Enverî'nin ise iki beyti bulunmaktadır. O beyitlerde Ya'kûb'u; oğlu Yusuf'un derdi ve kederi ile namaz kılan, ayrıca insanları hidayete erdirmek için onlara hizmet eden bir peygamber olarak tavsif etmektedir (E.k.26-25), (E.k.140-32).

⁸¹⁶⁷ Oğlu Yusuf'un dert çekişinde olan, Yakûb'un namaz ve niyazı için.

⁸¹⁶⁸ Yakup'un hizmeti ve Yusuf'un yüzü hürmetine; Yahya'nın takvası ve Süleyman'ın mülkü hürmetine;

Yâkût

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde ya'kût kavramıyla ilgili dört beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Nef'î, söz konusu kavramı iki değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î sözünü, renkliliğinden dolayı, yâkût-ı rümmânîye benzetiyor. Sultan Osman Han'ın cülusu münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde; düşünce yönünden çok zengin ve renkli olan sözünü yâkûta benzetiyor.

Sanırlar katre-i hûn saçılır tîg-ı zebânımdan

Sözüm oldukça rengîn-fikr ile yâkût-ı rümmânî, (N.k.12-41)

Aynı kasidede; renkli nazmını, etrafa güzellik saçan şarap rengindeki yakutla özdeşleştiriyor. “Siyah mürekkeb, renkli nazmımı, yazınca; şarap gibi kızıl yâkûtun etrafa saçtığı renklerle, seyredene mutluluk verir” (N.k.32-55). Nef'î ayrıca renkli bile olsa; kanlı gözyaşının, yâkûta denk olmadığını vurguluyor.

Tutalım olmuş anın dahi edâsı rengîn

Reng-i yâkûta berâber mi olur reng-i bakam, (N.k.52-49)

b) Övdüğü zatın döktüğü kanı; kırmızılığından dolayı yakuta benzetiyor. Sultan Osman Han'ın cihadını dile getirdiği kasidesinde; onun kılıcıyla döktüğü kanın engini ve fazlalığını yâkût kâsesine benzetiyor.

Ol kadar kan dökdü şemşîrin ki aksile anın

Kâse-i yâkûta döndü künbed-i nîlûferî, (N.k.15-7)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde yâkût kavramıyla ilgili üç beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Enverî, söz konusu kavramı üç değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enverî, gülün ve ateşin rengini yakuta benzetiyor. Emîr Nâsırü'd-Dîn Kutluğ şâh'ın methi hakkında kaleme aldığı kasidede; gülün, yâkût gibi kırmızı olduğunu; ateşin de hem parlaklık hem de kızılık yönünden yâkut gibi olduğunu söylüyor.

Gül nârest dirahşende çu yâkûtîn-i câm

Dâne-i nâr çu lû' lû' ü çu dürr cest enâr⁸¹⁶⁹, (E.k.75-13)

b) Şarap kadehini ve üzüm şarabını da renkleri ve parlaklıkları bakımından, yâkûta benzetiyor. Büyük Hakan, Tafkâç Hân'ın methi hakkındaki manzumesinde ise sâkîden; yâkût gibi olan şarap kadehinden, yine saf yâkût ve akik gibi olan üzüm şarabı talep edilmesini söylüyor.

Yâkût-i nâb u âb-ı füsürde est câm-ı mey

Âb-ı tarab revân kon u yâkût-i nâb hâh⁸¹⁷⁰, (E.k.160-4)

c) Musibet tenicesinde, sıkıntı çeken kişinin yürek kanını, yâkûta benzetiyor. Sultan Sencer'in -Enârallâhü bürhânehu -Allah, onun burhanını ve hüccetini parlatsın- övgüsüyle alakalı kasidesinde övdüğü zatın meydana getirdiği hadiseler sebebiyle kişilerin yürek kanlarının, yâkûta benzediğini ifade ediyor.

Gah ez hûn-i dil reng-i yâkût dâde

Gah ez reng-i hûn reng-i mînâ girifte⁸¹⁷¹, (E.k.173-11)

(B)

Nef'î ve Enverî'nin yâkût kavramıyla alakalı dile getirdikleri beyitlerde, konu bakımından bir benzerlik tespit edilmemiştir. Ancak kendilerine göre ele aldıkları konuları dile getirmede, örneklerde ve ifade tarzında belli bir benzerlik vardır.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Yâkût kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Her halükarda kendini öven Nef'î sözünü; renkliliğinden dolayı; rümmânî diye isimlendirilen ve eritilmiş yâkût olarak ifade edilen ayrıca şarabın rengine benzeyen yâkût-i rummânîye benzetmektedir. Nitekim Sultan Osman Han'ın cülusu münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde; düşünce yönünden çok zengin ve renkli olan sözünü yâkûta benzetiyor (N.k.12-41). Aynı kasidede; renkli nazmını, etrafa güzellik saçan şarap rengindeki yakutla özdeşleştiriyor. "Siyah mürekkeb, renkli nazmımı, yazınca; şarap gibi kızıl yâkûtun etrafa saçtığı renklerle, seyredene mutluluk verir"

⁸¹⁶⁹ Gül; yakut gibi kırmızı, cam şeklinde parlayan ateştir. Ateşin kıvılcımı ise; ondan fişkıran inci ve mercan gibidir.

⁸¹⁷⁰ Şarap kadehi, saf yakut ve billur camdır. Üzum şarabını akıt ve saf yakut iste (saf yakut, koyu kırmızı, şarap rengidir).

⁸¹⁷¹ Bazen yürek kanından, yakut rengi vermiş. Gâh kan renginden, mine rengi almış.

(N.k.32-55). Nef'î ayrıca renkli bile olsa; kanlı gözyaşının, yâkûta denk olmadığını vurguluyor (N.k.52-49).

Bundan başka; övdüğü zatın döktüğü kanı; kırmızılığından dolayı yakuta benzetiyor. Sultan Osman Han'ın cihadını dile getirdiği kasidesinde; onun kılıcıyla döktüğü kanın engini ve fazlalığını yâkût kâsesine benzetiyor (N.k.15-7).

Yûsuf

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Yusuf kavramıyla ilgili on beş beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Nef'î, söz konusu kavramı, altı değişik anlamda kullanmıştır.

a) Övdüğü şahsın kasrının güzelliğini yahut kendi nazmını Hz. Yusuf'un güzelliğiyle özdeşleştirmektedir. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde Nef'î; Sultan'ın kasrını, Züleyhâ'nın yaşadığı sarayla mukayese ediyor. "Bu huzur veren güzellik, Züleyhâ'nın köşkünde bulunsaydı; Hz. Yusuf, onu seyretmek için can u gönülden satın almak isterdi" (N.k.14-11). Aynı kasidede, siyah mürekkebinin geceye benzeyen koyuluğuyla; Yusuf'u seyreden Mısır kadınlarından öfkesini alır.

Çeh-i Ken'ân şebistân-ı devâtımdır ki Yûsuf'dan

Alır kîn-i zenân-ı Mısırı seyr-i hüsn-i ebkârı, (N.k.14-53)

Veziriazam Merhum Hâfız Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise Hz. Yusuf gibi olduğunu iddia ettiği nazmının, gittikçe güzelleştiğini söylemektedir. "Nazmım Yusuf'u gittikçe güzelleşmektedir. Züleyhâ gibi olan zamanenin derdi artarsa ne kıymeti var" (N.k.42-26)?

b) Methettiği zatın güzel ahlakını, Hz. Yusuf'un ahlakına benzetiyor. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; Sultan'ın İskender gibi bir talihe ve Hz. Yusuf'un ahlakı gibi güzel bir ahlaka sahip olduğunu ifade ediyor. "Uğurlu bir bahta sahip olan, şahlarşahi, Sultân; tahtın ve tacın süsüdür. Ayrıca Hz. Yusuf'un ahlakına, İskenderin güçlü talihine maliktir" (N.k.16-22).

Ne şeh iskender-i Yûsuf-şiyem Mehdî-i Îsâ-dem

Ki adliyle zamân nâzende âlem nâz-perverdir, (N.k.20-20)

Veziriazam Ali Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise manaya aşına olan bu zatın; Hz. Yusuf'un ahlakını temsil ettiğini ifade ediyor. "Manaya aşına ve Yusuf ahlaklı bu zatın aklının ruhu, aşkın afeti ile sersem ve daralmıştır" (N.k.38-19). Veziriazam Hâfız Ahmed Paşa'yı övdüğü kasidesinde onu; zamanın Yusuf huylu Haydar'ı şeklinde tarif ediyor.

Ma'reke-perdâz-i pesendîde-re'y
Hayder-i Yûsuf-şiyem-ı rûzgâr, (N.k.43-26)

c) Övdüğü şahısların güzellikleriyle Hz. Yusuf'un güzelliğini özdeşleştiriyor. Sultan Murad Han'ın şehzâdelerini övdüğü kasidesinde Nef'î bunları, Hz. Yusuf'un kardeşleriyle mukayese ediyor ve güzellik bakımından şehzâdelerin arasında fark bulunmadığını ifade ediyor. "Hz. Yusuf'la bunları mukayese etmek mümkün mü? Nâz-perverlik ve güzellik hususunda bunların arasında fark yoktur" (N.k.20-9). Aynı kasidede; onların Yusuf suretli, güneş gibi parlayan mahdumlar olduğunu söylemektedir.

Ol bir mahdûmı Yûsuf-sûret-i hûrşîd-tal'atdır
Bu bir şehzâde-i vâlâ-nijâd-ı mâh-peykerdir, (N.k.20-11)

Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde ise onun; Yusuf gibi peri yüzlü bir ay parçası olduğunu söylüyor. "İsâ gibi, melek simalı bir ruh ve her yönüyle hoş bir insandır. Hz. Yusuf gibi dünyanın, peri yüzlü bir aydır" (N.k.24-13). Nef'î'ye göre bu zat aynı zamanda yiğitçe saldıran, Yusuf yüzlü bir dilâverdir.

Kahramân-savlet ü Yûsuf-sûret
Bü'l-acep sun'ı hudâvend-i alîm, (N.k.27-14)

Şeyhülislam Es'ad Efendi'yi övdüğü kasidesinde onu; İsa nefesli bir Mehdi ve Yusuf yüzlü bir Hızır olarak anlatmaktadır.

Mehdî-i Îsâ-nefes Nu'mân-ı Hâtem-mekrûmet
Hızr-ı Yûsuf-tal'at Eflâtûn-ı İskender-cenâb, (N.k.55-9)

d) Hz. Yusuf'un cemal sıfatlarıyla, övdüğü zatın benzer sıfatlarını mukayese etmektedir. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde onun istîğnasını ve nazını Hz. Yusuf'a benzetmekte, hatta ondan daha üstün görmektedir.

Züleyhâ tâ ebed nevmîd olurdu zevk-ı vuslatdan

Bu istiğnâ vü bu nâzı göreydi düşde Yûsuf ger, (N.k.21-32)

e) Zeliha'nın, Hz. Yusuf'a olan aşkını söz konusu etmektedir. Veziriazam merhum İlyas Paşa'yı övdüğü manzumede; dilinin ve gönlünün, Yusuf ve Züleyhâ'nın aşkını ifade eden bir kitabın içindeki resim gibi olduğunu anlatmaktadır.

Dilimde bîkr-i fikrimle hayâl-i şâhid-i hulkun

Yazılmış bir kitâba nakş-ı Yûsufî Züleyhâdır, (N.k.48-48)

f) Hz. Yusuf'un, Mısır'a bakan olmasını, övdüğü kişi ile ilişkilendirmektedir. Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde; bu zatın isminin İbrâhim olması sebebiyle; Hz. Yusuf'un tahtına güç ve kuvvet verildiğini ifade ediyor.

Nâmın İbrâhim paşa olduğ için galibâ

Verdi tahtı Yûsufa zâtınla Mevlâ ferr ü tâb, (N.k.61-4)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Yusuf kavramıyla ilgili on iki beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Enverî, söz konusu kavramı altı değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enverî, övdüğü zatı Yusuf; bulunduğu konumu da onun atıldığı kuyuya benzetmektedir. En büyük hakan Pîrûzşâh'ın methi hakkında kaleme aldığı kasidesinde Enverî; Belh şeyhinin meclisinde sıkıntı çekmesini, Hz. Yusuf'un kuyudaki çileli haline benzetiyor. Sen her ne kadar Yusuf ve Bîjen olmasan da, Şu kadarını söyleyeyim ki Belh şeyhinin meclisinde çile çekmek, senin kuyundur" (E.k.21-15). Celâleddîn Ahmed'in methi hakkındaki kasidesinde; dünyayı, Hz. Yusuf'un atıldığı kuyuya benzetiyor. "Daha garip olanı ise dünyanın, senin düşmanlarına da dar gelmesidir. O halde dünya, Yusuf'un kuyusu olduğu kadar Bîjen'in de kuyusudur" (E.k.34-32). Hatunların seyyidesi, dünya ve dinin ismeti, Türkân Hâtûn'un övgüsüyle alakalı manzumesinde Enverî; Hz. Yusuf'un hikmetini, atıldığı kuyunun bilmesinin mümkün olmadığını ifade ediyor.

Mansıb-ı Ahmed çi dâned gunc-i ğâr

Kıymet-i Yûsuf çi dâned ka'r-ı çâh⁸¹⁷², (E.k.162-12)

⁸¹⁷² Ahmed'in makamını, mağara köşesi ne bilir? Kuyunun derinliği, Yusuf'un kıymetini nasıl anlar?

Bayram kutlaması ve Sâhip Nasiru'd-Dîn Tahir'in methi hakkında yazdığı kasidede ise bu zatı Yusuf, dünyayı ise kuyu olarak vafediyor. "Sanki o, Yunus, felek te balıktır. Sanki o, Yusuf, dünya ise kuyudur" (E.k.168-14).

b) Hz. Yusuf'un derdi ile namaz kılan; Hz. Yakûb'un duasından, Hz. Yahya'nın takvasından ve Hz. Süleymân'ın mülkünün saygınlığından istimdad ediyor. Sadr-ı Sa'îd Hâce Sa'deddîn Es'ad'ın methi ve ihlâsın arzı kakındaki kasidede; Hz. Yakûb'un namazını, duasına şefaathı kılıyor. "Oğlu Yusuf'un dert çekişinde olan, Yakûb'un namaz ve niyazı için" (E.k.26-25). Sadrazam Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan İmrânî, Semerkant'tan geri dönüp Sultan tarafından teşrif aldıktan sonra; düşmanlar ona iftiralar attılar. Enverî, bu iftiraları def etmek için yazdığı kasidede; Hz. Yakûb'un merhameti hürmetine, duasının kabul edilmesini istiyor.

Be tîmâr-ı Ya'kûb u dîdâr-ı Yûsuf

Be takvây-i Yahyâ vu mülk-i Süleymân⁸¹⁷³, (E.k.140-32)

c) Hz. Yusuf'un kanlı gömleği ve onunla babasının gözlerinin açılmasını; kabul olunan bir duanın sebebi olarak görüyor. Kemâlû'd-Dîn Ebu'l-Mehâsin Nasr'ın methi sebebiyle yazdığı kasidede; Hz. Yusuf'un kanlı gömleğiyle ilişkilendirilen kurttan, daha masum olduğunu söylüyor. "Yalancı düşman, gömleğimi kana boyadı; yoksa günahı, Yusuf'un kurdundan daha temizim" (E.k.163-24).

Vezir Kemâlû'd-Dîn Muhammed'in methi hakkındaki manzumede; mana itibariyle, yukarıdaki beyte oldukça benzeyen başka bir beyit söylüyor.

Be hûn-i zerk merâ pîrehenem be-yâlûdend

Ve-ger-ne pâkter ez gurg-i Yûsuf be günâh⁸¹⁷⁴, (E.k.164-26)

Celâlû'l-Vüzerâ' Ahmed Bin Muhlis'in övgüsüyle alakalı kasidede Enverî; Hz. Yakûb'un gözlerinin açılmasını sağlayan gömleği örnek göstererek; gerçek duanın, nasıl olması gerektiğini bununla gösteriyor.

Der şe'n-i niyâz âyet-i ihsân u eyâdiyet

⁸¹⁷³ Yakup'un okşaması ve Yusuf'un yüzü hürmetine; Yahya'nın takvası ve Süleyman'ın mülkü hürmetine;

⁸¹⁷⁴ Benim gömleğimi kana boyadılar (bulaştırdılar). Yoksa günahı Yusuf'un kurdundan daha temizim.

Çün pîrehen-i Yûsuf u çeşm-i peder âmed⁸¹⁷⁵, (Ek.61-23)

d) Övdüğü şahısların güzellikleriyle Hz. Yusuf'un güzelliğini özdeşleştirmektedir. Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasen 'İmrânî'nin methi hakkındaki kasidesinde Enverî; söz konusu ettiği bu şahsı, bütün şereflerden üstün, Yusuf yüzlü birisi olarak tanıtıyor.

Hâce'î bûd ez îân heme berter zı şeref

Merd-i Mûsâ kef ü 'Îsâ dem ü Yûsuf dîdâr⁸¹⁷⁶, (E.k.67-21)

e) Methettiği zatın güzel ahlakını, Hz. Yusuf'un ahlakına benzetiyor. Sultan Sencer'i övdüğü kasidesinde ise onu; Hz. Yusuf gibi sadık, güzel ahlaka sahip bir kimse şeklinde tavsif ediyor.

Şâh Ahmed nâm Mûsâ me'reke

Şâh Yûsuf sıdk Yahyâ intibâh⁸¹⁷⁷, (E.k.161-4)

f) Zeliha'nın, Hz. Yusuf'a olan aşkını, ele aldığı beyitle dillendiriyor. Adil Hükümdar, 'Îmâdu'd-Dîn Fîrûzşâh'ın methi hakkındaki kasidesinde Enverî; Züleyhânın aşkını, Hz. Yusuf'un güzelliğinden daha üstün görüyor.

Hemîşe ki nâmet ez hüsn-i Yûsuf

Cihânî hadîs-i Züleyhâ girifte⁸¹⁷⁸, (E.k.173-26)

(B)

Nef'î'nin ve Enverî'nin kasidelerinde Yusuf kavramıyla ilgili çeşitli benzerlikler bulunmaktadır. Bu benzerlikler hem işlenen konular açısından, hem muhteva hem de verilen mesajlar ve sanatlar açıdan dikkat çekici niteliktedir. Şu hususu ifade etmekte yarar var. Şairler birbirlerinden etkilenirler. Bunun neticesinde de, onlardan etkilendiklerini gösteren; tesirinde kaldıkları şairin manzumelerine benzer manzumeler dile getirirler. Bu manzumelerin birebir aynı olması gerekmez. Benzerlik dediğimiz şey; ya üslupta kendini gösterir yahut şairin ele aldığı konuları işlemedeki ifade tarzıyla birlikte kullandığı sanatlarda kendini gösterir. Bundan başka her iki şairin ele aldıkları

⁸¹⁷⁵ İhsan ve iyilik duasının ne şekilde olması gerektiğinin delili; Yusuf'un gömleğinin, babasının gözlerini açmasıdır.

⁸¹⁷⁶ Onlardan birisi, bütün şereflerden daha üstün olan bir efendi idi. Musa'nın yed-i beyzası gibi bir ele sahip, İsa nefesli ve Yusuf yüzlü bir adamdı.

⁸¹⁷⁷ Şah Ahmed isimli, adeleci (mücizeli), şah Yusuf sadakatli, Yahya bilgili

⁸¹⁷⁸ Hep Yusuf'un güzelliği meşhurdur. Halbu ki Züleyha'nın hikâyesi, dünyayı kaplamıştır.

konularda verdikleri örnekler ve okuyucuyu etkileme biçimleri de bir diğer benzerlik olarak zikredilebilir. Söz konu benzerliklerden ilki şudur: Nef'î, Enverî gibi methettiği zatın güzel ahlakını, Hz. Yusuf'un ahlakına benzetmektedir. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; Sultan'ın İskender gibi bir talihe ve Hz. Yusuf'un ahlakı gibi güzel bir ahlaka sahip olduğunu ifade ediyor (N.k.16-22). Veziriazam Ali Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise manaya aşına olan bu zatın; Hz. Yusuf'un ahlakını temsil ettiğini söylüyor (N.k.38-19). Veziriazam Hâfız Ahmed Paşa'yı övdüğü kasidesinde onu; zamanın Yusuf huylu Haydar'ı şeklinde tarif ediyor (N.k.43-26). İki şair arasındaki benzerliklerden bir diğeri ise Nef'î'nin övdüğü şahısların fiziki güzellikleriyle Hz. Yusuf'un güzelliğini özdeşleştirmesidir. Sultan Murad Han'ın şehzâdelerini övdüğü kasidesinde Nef'î bunları, Hz. Yusuf'un kardeşleriyle mukayese ediyor ve güzellik ve nâz-perverlik bakımından şehzâdelerin arasında bir fark bulunmadığını ifade ediyor (N.k.20-9). Aynı kasidede; onların Yusuf suretli, güneş gibi parlayan genç mahdumlar olduğunu ifade ediyor (N.k.20-11). Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde ise onun; İsa gibi melek simalı bir ruh ve Yusuf gibi peri yüzlü bir ay parçası olduğunu söylüyor (N.k.24-13). Nef'î'ye göre bu zat aynı zamanda yiğitçe saldıran, Yusuf yüzlü bir dilâverdir (N.k.27-14). Şeyhülislam Es'ad Efendi'yi övdüğü kasidesinde onu; İsa nefesli bir Mehdi ve Yusuf yüzlü bir Hızır olarak anlatmaktadır (N.k.55-9). Bundan başka Nef'î, Zeliha'nın, Hz. Yusuf'a olan aşkını da söz konusu etmektedir. Veziriazam merhum İlyas Paşa'yı övdüğü manzumede dilinin ve gönlünün; Yusuf ve Züleyhâ'nın aşkını ifade eden bir kitabın içindeki resmi yansıttığını söylüyor (N.k.48-48).

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Yusuf kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nef'î, öncelikle övdüğü şahsın kasrının güzelliğini yahut kendi nazmını, Hz. Yusuf'un güzelliğiyle özdeşleştirmektedir. Enverî, böyle bir konudan bahsetmemiştir. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde Nef'î; Sultan'ın kasrını, Züleyhâ'nın yaşadığı sarayla mukayese ediyor. “Bu huzur veren güzellik, Züleyhânın köşkünde bulunsaydı; Hz. Yusuf, onu seyretmek için, can u gönülden satın almak isterdi” diyor (N.k.14-11). Aynı kasidede Nef'î; siyah mürekkebinin, geceye benzeyen kara tonuyla; onu seyreden Mısır kadınlarından öfkesini aldığını dile getiriyor (N.k.14-53). Veziriazam Merhum Hâfız Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise Hz. Yusuf gibi olduğunu iddia ettiği nazmının, gittikçe güzelleştiğini; Züleyhâ gibi olan zamanenin

derdinin de arttığını söylüyor (N.k.42-26). Yusuf kavramıyla alakalı, Nef'î'nin Enverî'den farklı bir şekilde dile getirdiği konulardan bir diğeri ise şudur: Nef'î, Hz. Yusuf'un cemal sıfatlarıyla, övdüğü zatın benzer sıfatlarını mukayese etmektedir. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde onun istiğnasını ve nazını Hz. Yusuf'a benzetiyor, hatta Sultân'da bulunan söz konusu niteliklerin, Hz. Yusuf'tan daha fazla olduğunu iddia ediyor. Nef'î'ye göre bahsedilen sıfatları Hz. Yusuf düşte görseydi; Züleyhâ, vuslat hususunda ebediyen ümitsiz kalırdı (N.k.21-32). Nef'î'nin bahsettiği, ancak Enverî'nin söz konusu etmediği diğeri bir konu da Hz. Yusuf'un Mısır'a bakan olmasını, övdüğü kişi ile ilişkilendirmesidir. Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde; bu zatın isminin İbrâhim olması sebebiyle Hz. Yusuf'un tahtına güç ve kuvvet verildiğini ifade ediyor. Burada Hz. Yusuf'un da atası olan Hz. İbrâhim'e telmihde bulunuyor (N.k.61-4).

Zâhid

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Zâhid kavramıyla ilgili beyit tespit edilememiştir.

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde kasidelerinde Zâhid kavramıyla ilgili beyit tespit edilememiştir.

Zâl

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Zâl kavramıyla ilgili bir beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili Enverî'nin kasidelerinde herhangi bir beyte rastlanmamıştır. Nef'î, söz konusu kavramı bir anlamda kullanmıştır.

a) Memdûhun atını överken, rakibini de Zâl olarak ifade etmektedir. Zamanın önemli komutanlarından biri olan Sultan Murad Han'ın atını övdüğü kasidesinde Nef'î; Sultan'ın atını Anka kuşuna benzetiyor. Onun şanını yüceltmek için rakibinin de Zâl olduğunu ifade ediyor.

Bu da Evren gibi pertâb-ı bülend etse olur

Râkibi Zâl-i zer ü kendisi gûyâ Ankâ, (N.k.18-14)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde kasidelerinde Zâl kavramıyla ilgili beyit tespit edilememiştir.

(B)

Nef'î'nin kasidelerinde Zâl kavramıyla ilgili bir beyit tespit edilmiş, ancak Enverî'nin kasidelerinde aynı kavramla ilgili beyte rastlanmamıştır. Dolayısıyla iki şair arasında, bu kavramla ilgili benzerlikten söz etmek mümkün değildir.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Zâl kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği tek bir beyit ve bir konu bulunmaktadır. Zamanın önemli komutanlarından biri olan Sultan Murad Han'ın atını övdüğü kasidesinde Nef'î; Sultan'ın yüксеğe şahlanan atını Anka kuşuna benzetiyor. Onun şanını yüceltmek için, Zâl'ı onun rakibi olarak konumlandırıyor (N.k.18-14).

Zuhâl

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Zuhâl kavramıyla ilgili iki beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Nef'î, söz konusu kavramı iki değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, Zuhâl yıldızını; övdüğü kişinin ikbal köşkünün bekçisi (gözetleyicisi) şeklinde tanıtmaktadır. Veziriazam Nasuh Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta Nef'î; Zuhâl yıldızını, Paşa'nın ikbal saraycığının mürakıbbı olarak değerlendiriyor.

Îmâret-i câh u celâlinin ferşi

Zuhâl serâçe-i ikbâlinin nighbânı, (N.k.31-24)

b) Nef'î içindeki yüksek kabiliyet ufkunu; Zuhâl'in bile kıskanabileceği, yıldızlara ve gezegenlere benzetiyor. Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi övdüğü kasidesinde kendi kabiliyet atmosferini o derece yüceltıyor ki orayı; Zuhâl yıldızının bile kıskanacağı gezegenlerden müteşekkil bir âlem olarak tasavvur ediyor.

Bilemem ben de sitâremde nedir bu kevkeb

Reşk ederler ana tesîrde Mirrîh u Zuhal, (N.k.54-14)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Zuhâl kavramıyla ilgili dokuz beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin

kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Enverî, söz konusu kavramı, beş değişik anlamda kullanmıştır.

a) Enverî, methettiği zatın kahrını, semayı kuşatan ve Zuhâl yıldızını oradan kovan bir aleve benzetiyor. Emîr ü Ecel Ebu ‘Ali ‘Alâ’uddîn Hasan’nın methi hakkında kaleme aldığı kasidesinde onun kahrını; Zuhâl yıldızını, bir ışık huzmesi gibi semadan kovan, zehirli bir aleve benzetiyor.

Somûm-i kahr-i tu ger şu‘le ber sipihr keşed
Şihâb-vâr be burred Zuhâl zı rûy-i semâ⁸¹⁷⁹, (E.k.8-13)

b) Enverî’ye göre Zuhâl yıldızının makam itibariyle memdûhun makamından daha yüksekte bulunması, Zuhâlin günahkâr olduğunu gösteren bir delildir. Dolayısıyla hiçbir şey ondan daha yukarılarda olamaz. Rebî’in (konağın) vasfı ve Mecdü’d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘İmrânî’nin methi Hakkında yazdığı kasidesinde Enverî, bu zatın değerini feleğin bildiğini ve Zuhâl’in makam itibariyle suçlu olduğunu ifade ediyor. “Felek onun kadrini bilir. Nitekim Zuhâl yıldızı onun üzerinde olmakla günahkârdır” (E.k.33-23). Büyük kadın, dinin ismeti olan; Meryem Hatun’un övgüsü hakkındaki manzumesinde onu; şeref ve değer itibariyle, Zuhâl yıldızından daha yukarılarda görmektedir. “O, makam ve hünerde felekten, daha kıymetlidir. O, değer ve şeref bakımından Zuhâl’den, daha yukarıdadır” (E.k.115-3). Padişah yakınlarından birinin methi hakkındaki kasidesinde Enverî; memduhun güzelliğini öyle abartıyor ki bunun kıskançlığından, ayın altıya bölündüğünü, Zuhâlin de semaya baktığını söylüyor. “Antika buhurdanı, kanunla buluşturunca; ay, altıya bölünmüş oldu, Zuhâl yıldızı da semaya bakmış oldu” (E.k.143-10). Sâhib Celâlî’-d-Dîn Ahmed Mühlis’in methi münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde; övdüğü şahsın makamı ve kıymeti sebebiyle, Zuhâl yıldızının yüceliğinin ortadan kalktığını ifade ediyor.

Bâ kadr-i tu evc-i Zuhâl ez dest üftâde
Bâ kilik-i tu tîr-i felek enguş guzîde⁸¹⁸⁰, (E.k.176-3)

Sadr-i muazzam büyük vezir, Fahreddin Muhammed bin İbrahim Serî’nin methi hakkındaki kasidede; Zuhâl’in hareket ve karakterini, onun öfkesinden emanet aldığını

⁸¹⁷⁹ Senin kahredici zehrin eğer gökyüzüne bir alev çekecek olursa, Zuhâl yıldızını parlak bir alev gibi semadan alıp götürür. (siler)

⁸¹⁸⁰ Senin makam ve değerine, Zuhâl yıldızının yüceliği elden gitmiş. Senin okunla, feleğin Merkür’ü parmağını ısırması (Merkür hızlı olmakla ünlüdür, ama onun oku daha hızlıdır).

belirtiyor. “Ey Mars ve Zuhâl yıldızlarının fiil ve huylarını, öfkesinden ödünç aldıkları zat! Ey güneş ve Jüpiter’in eserlerinde, lütfundan faydalanılan vezir” (E.k.184-21)!

c) Zuhâl yıldızını; övdüğü şahsın sarayının daimi bekçisi (gözetleyicisi) şeklinde tanıttıyor. Ebu’l-Feth Nâsırü’d-Dîn Tâhir’in methi hakkında yazdığı kasidede; sarayının gözetleyicisi şeklinde nitelendirdiği Zuhâl’in her gece, eğlenenin sembolü olmasını diliyor.

Ez berây-i pâsbân-ı kasr-ı o ya’nî Zuhâl

Derne iklîm-i felek tâ rûz-i her şeb sûr bâd⁸¹⁸¹, (E.k.41-8)

d) Zuhâl yıldızının, övdüğü zatın kahrından yaratıldığını söylüyor. Sadru’z-Zamân ‘Alâ’uddîn Mahmûd Horasânî’nin methi hakkındaki kasidesinde Enverî, yıldızların yaratılışını, onun lütuf ve kahr sıfatlarına bağlamaktadır.

Dâred ez lütf-i tu bercîs ü zı kahr-ı tu Zuhâl

În sa’âdet müstefâd ü ân nahvest müste’âr⁸¹⁸², (E.k.69-23)

e) Övdüğü kişinin kıymeti karşısında Zuhâl yıldızının, kulağı delik bir köle değerine indiğini ifade ediyor. Şeyh İmam Cemâlû’l-İslâm’ın övgüsü hakkında yazdığı manzumede; bu zatın fikrinin, feleğin yücelik perdesini düşürdüğünü; onun değerinin ise Zuhâl yıldızını, köle mesabesine indirdiğini ifade ediyor.

Re’yeş fûrû guşâde serâ-perde-i felek

Kadreş fûrû şikeste külah-ı gûşe-i Zuhâl⁸¹⁸³, (E.k.116-11)

(B)

İki şairin, Zuhâl kavramıyla ilgili dile getirdikleri manzumelerde fazla bir benzerlik bulunmamaktadır. Nitekim Nef’î’nin kasidelerinde Zuhâl’la alakalı sadece iki beyit bulunmaktadır. Fakat Enverî’nin kasidelerinde Zuhâl’la ilgili beyitlerin sayısı daha fazladır. Bu durum, Enverî’nin astronomi ilmiyle yakın ilgisinin bir sonucu olmakla birlikte, devrin genel telakkisiyle de açıklanabilir. Şurası bir gerçektir ki; Enverî gök âlemiyle ilgili olan varlıkları daha fazla söz konusu etmiştir. Zuhâl kavramıyla alakalı iki

⁸¹⁸¹ Onun sarayının bekçisi, yani Zuhâl yıldızı için, sadece feleğin ikliminde değil; her gecenin sabahına kadar (her yerde) eğlence olsun.

⁸¹⁸² Müşteri yıldızı, senin lütfundan yararlanır. Satrûn (Zuhâl) yıldızı ise sanki senin kahrından yaratılmış gibidir. Bu saadet anlaşılan bir saadettir. Müstear (ödünç, eyreti) olan yol ise o yoldur.

⁸¹⁸³ Onun düşüncesi; feleğin saray perdesini aşağı indirmiştir. Onun değeri; Zuhâl’in külahının köşesini kırmıştır.

şairin müşterek olarak ele aldıkları, sadece bir konu bulunmaktadır. Nef'î, Enverî gibi Zuhâl yıldızını; övdüğü kişinin ikbal köşkünün bekçisi (gözetleyicisi) şeklinde tanıtmaktadır. Veziriazam Nasuh Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta Nef'î; Zuhâl yıldızını, Paşa'nın ikbal saraycığının mürakıbbı olarak değerlendiriyor (N.k.31-24).

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Zuhâl kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği bir konu bulunmaktadır. O da şudur: Nef'î, içindeki yüksek kabiliyet ufkunu; Zuhâl'in bile ulaşamadığından, kıskanabileceği yıldızlara ve gezegenlere benzetiyor. Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi övdüğü kasidesinde kendi kabiliyet atmosferini o derece yüceltiyor ki orayı; Zuhâl yıldızının bile kıskanacağı gezegenlerden müteşekkil bir âlem olarak tasavvur ediyor (N.k.54-14). Çalışmamızda, Nef'î' Enverî'ye göre değerlendirdiği için; Enverî'nin Nef'î'den farklı olarak dile getirdiği konular (yukarıda zikredildiğinden), buraya alınmamıştır.

Zühre

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Zühre kavramıyla ilgili sekiz beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Nef'î, söz konusu kavramı dört değişik anlamda kullanmıştır.

a) Nef'î, Zühre yıldızını; ulvi âlemi baştan çıkaran sazlardan oluşan, eğlence manzumesi olarak tarif ediyor. Veziriazam Nasuh Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta Nef'î; savaşı temsil eden Mars'la; eğlenceyi ve aşkı temsil eden Zuhâl'i birbirinin zıddı şeklinde tanımlıyor. “Ulvi âlemde saz çalmak yasaklansaydı; O âlem, Mars'la Zühre yıldızının birbirine yaklaşmasına mani olurdu”.

Ger olsa nehyi yasak-sâz-ı âlem-i ulvî

Komazdı Zühre ile ıktırâna keyvânı, (N.k.31-37)

b) Zühre'yi; gam, keder ve korkunun zıttı; mutluluk olarak vasıflandırıyor. Veziriazam Nasuh Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise Zühre'yi mutluluk, esenlik ve güven şeklinde tanımlıyor. “Bu zat, korkunun boynuna bağlanan kemendin düğümünü çözme ümididir. Gamın sinesinin içinde, inkişaf eden Zühre mutluluğudur” (N.k.33-3).

c) Zühre yıldızını; karanlığı aydınlatan bir ışık olarak tanıtıyor. Veziriazam Muhammed Paşa'nın kasrını övdüğü kasidesinde Nef'î; Zühre yıldızını, karanlığı aydınlatan bir ışık olarak ifade ediyor. "Vücudu, o derece nadir bulunan biriydi ki; onu kim bulsa; kaşının damgasını, akşam karanlığını aydınlatan Zühre yıldızı yapardı" (N.k.35-8). Kâ'im Makâm Muhammed Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nef'î; Zühre yıldızına, bu zatın haberini iletmek için bulutların, tesbih taneleri gibi sıra oluşturduklarını ifade ediyor. "Bu zatın nezdinden, yüce âleme nehye dair bir haber ulaşsa; bulut gibi özelliklere sahip olan unsurlar, bu haberi Zühre'ye ulaştırmak için, tesbih daneleri gibi bir dizi oluştururdu" (N.k.57-27). Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde; Zühre yıldızını, parlaklığından dolayı, güneşin küpesi olarak tanımlıyor.

Dürr-i mengûşunla rûyun denli bulmaz nûr u tab
Zühre ger olsa de gûşvâr-ı aftâb, (N.k.61-25)

d) Zühre'yi; kıymetli taşlarla süslü, gerdanlık takan bir dilber şeklinde ifade ediyor. Veziriazam Muhammed Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nef'î kendini; bir güzel olarak tasavvur ettiği Zühre için gerdanlık satan, mana pazarının hocası olarak nitelendiriyor. "O, mana pazarının hocası benim. Zühre'nin gerdanı için; elmas ve kıymetli taşlarla süslenmiş ipi benden alır" (N.k.36-50). Hâfız Ahmed Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise zamanın ithamına uğrayan Zühre'nin, bu zatın dengi olamayacağını söylüyor. "Zühre gibi, zamanın ithamına maruz kalanlar, dünyada onun dengi olabilir mi" (N.k.43-34). Veziriazam İlyas Paşa'yı övdüğü kasidesinde; gerdanı zinetlerle süslü bulunan Zühre'yi Süreyyâ yıldızı ile mukayese ediyor.

Bulaydı ger bununla zîb ü ziynet gerdan-i Zühre
De zann ederdi seyr eden ıkd-ı Süreyyâdır, (N.k.48-62)

Enverî: Enver'î'nin kasidelerinde Zühre kavramıyla ilgili yirmi yedi beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nef'î'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Enverî, söz konusu kavramı sekiz değişik anlamda kullanmıştır.

a) Zühre'yi; gam, keder ve korkunun zıddı olan mutluluk şeklinde vasıflandırıyor.

Nâsıru'l-Milleti ved-dîn Ebu'l-Feth Tâhir'in medhi hakkında dile getirdiği kasidesinde Enverî; Zühre yıldızındaki mutluluğu bu zatın meclisinin coşkunluğuna bağlıyor. “Zühre yıldızında bulunan mutluluk, senin meclisinin şevkindendir. Cevzâ yıldızının üzerindeki kemer, senin hizmetin içindir” (E.k.17-41). Sarayın tarifi ve Nâsıru'd-Dîn'in efendisi Tâhir'in methi hakkındaki kasidesinde; bu zatın meclisinde bulunanları, Zühre yanaklılar olarak ifade ediyor. “Felek senin; Zühre yanaklılardan meydana gelen (gülüp eğlenenlerden oluşan) meclisini, gülbahçesinin bahardaki açılışı gibi, şenlendirsın” E.k.75-83). Şemsü'd-Dîn Oğul Bîg'in methi münasebetiyle yazdığı kasidesinde Enverî; bütün gününün, ay ve Zühre yıldızıyla ünsiyet etmekte geçtiğini söylüyor. “Bütün günüm, ay ve Zühre yıldızıyla ünsiyet etmekte geçiyordu. İşim gücüm, tümüyle, âh u feryâd etmektir” (E.k.78-2). Felekler ile burçların sıfatı ve Muzaffer Oğlu Nâsıru'd-Dîn Tâhir'in methi hakkında yazdığı kasidesinde Zühre'yi, güneşin meclisinde, elinde kadeh olduğu halde tasvir ediyor.

Zühre der bezm-i Hüsrev ez pey-i lehv

Be kefi berbet ü be dîger câm⁸¹⁸⁴, (E.k.120-12)

b) Övdüğü kişinin kahrını, Zühre yıldızının kadehinde zehre dönüşen bir azap gibi değişik örneklerle dile getiriyor. Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan 'İmrânî'nin efendisinin methi hakkındaki kasidesinde bu zatın kahrını; Zühre yıldızının kadehindeki zehre benzetiyor. “Senin kahrın, Zühre yıldızının kadehinde zehire dönüşen azaptır (cezadır). Senin lütfun, engerek yılanının ağzında içilir hale gelen tortudur” (E.k.12-22). Âdil Hakan, Ebu'l-Muzaffer 'İmâdu'd-Dîn Pîrûz Şâh'ın övgüsü hakkındaki kasidesinde Hakanın uğuru sayılan Zühre yıldızının; muharebe meydanının üzerindeki süsü, bozduğunu söylüyor. “Sadağını feda ettin. Gizli sırrı söyledin. Zühre yıldızı, o muharebe meydanının üzerindeki zinetin büyüsunü (oyununu) bozdu” (E.k.37-18). Emîr Nâsirü'd-Dîn Tâcu'l-Mülûk Ebu'l-Fevâris'in methi hakkında yazdığı kasidede Enverî; bu zatın, güneşin üzerine düşen muhteşem çadırından Zühre yıldızının evinin put elde ettiğini söylüyor. “Çadırının (meclisinin) parlaklığı güneşin üzerine düşünce, Zühre yıldızının evi ondan resim elde etti” (E.k.38-7) Felekler ile Burçların Sıfatı ve Muzaffer Oğlu Nâsıru'd-Dîn Tâhir'in methi hakkında kaleme aldığı kasidede; Zühre'nin bu şahsın yardımı sayesinde Mars'ın kılıcını kınından çekip çıkardığını ifade ediyor.

⁸¹⁸⁴ Venüs; Hüsrev'in (güneşin) meclisinde eğlence sonrası, bir elinde çeng (harp), bir elinde de kadeh vardı.

Zühre der sâye-i ‘inâyet-i o
Tîğ-i Merrîh ber-keşed zı niyâm⁸¹⁸⁵, (E.k.120-31)

Nizâmu’d-Dîn Muhammed’in efendisinin övgüsü hakkında yazdığı kasidede ise onun heybetinden; Zühre yıldızlarının, bedenlerinden ter çıkarcasına coştuklarını söylüyor. “Zühre yıldızları, heyecandan coşarlar. Bedenlerin gözeneklerinden, ter damlayıverir” (E.k.122-13).

Meclis ve en büyük melik, ‘Îmâdü’d-Dîn Fîrûz Şâh’ın methi hakkında kaleme aldığı kasidede; Zühre yıldızının, onun kaymakamlarının korkusundan dışarı çıkamadığını ifade ediyor.

Ver nişândî nâ’ibî ber çâr-sûy-i âsmân
Zühre hergiz der ne-yâyed nîz cüz bâ çâdırî⁸¹⁸⁶, (E.k.185-27)

c) Övdüğü zatın düşmanının her başarısının, Zühre yıldızında bir yara açtığını söylüyor. Rebî’in (konağın) vasfı ve Mecdü’d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘Îmrânî’nin methi hakkındaki kasidesinde Enverî; Düşmanın her başarısının, Zühre’nin aleyhine işlediğini söylüyor.

Ber felek beher mükâfât-ı ‘adüvveş
Zahme-i Zühre şel-i keyvânest⁸¹⁸⁷, (E.k.33-28)

d) Zühre yıldızını, saz ve eğlencenin sembolü olarak tarif ediyor. Rebî’in (konağın) vasfı ve Mecdü’d-Dîn Ebu’l-Hasan ‘Îmrânî’nin methi hakkındaki kasidesinde; Zühre’yıldızının, övdüğü şahsın meclisinde şarkıcı olduğunu ifade ediyor. “Zühre, senin meclisinde şarkıcı, ay, senin sarayının (dergâhının) üzerinde muhafızdır” (E.k.33-34). Ebu’l-Feth Nâsîru’d-Dîn Tâhir’in övgüsü ile ilgili kasidede ise Zühre’yi uda benzetiyor ve tanburla karşılaştırıyor. “Zühre eğer eğlence meclisinde ud gibi olmazsa, (ud olarak bulunmazsa), yıldızların arasında tanburun çocuğu gibi olsun. (semadaki şekli öyle olabilir)” (E.k.41-12). ‘Alâuddîn’nin methi hakkında şöyle diyor: “Zühre yıldızı, bir şarkıcı olarak eğer sana hizmet etmezse, Zührenin düğünü (şenliği), ebediyete kadar matem olsun” (E.k.45-16). Bayram tebriki ve Pîrûz Şâh’ın methi hakkında kaleme aldığı kasidesinde Enverî; Zühre’yi elinde sazı bulunan bir şarkıcı olarak tanıtıyor. Eğer Zühre

⁸¹⁸⁵ Venüs; onun yardımı sayesinde, Mars’ın kılıcını kınından çekip çıkardı.

⁸¹⁸⁶ Eğer gökyüzünün dört tarafına bir kaymakam koyarsan; Venüs hiçbir zaman örtüsüz çıkmaz.

⁸¹⁸⁷ Düşmanının, feleğin üzerindeki her bir mükâfatı, Zühre yıldızının yarası ve Keyvan yıldızının topallığıdır.

yıldızı senin meclisinin dışında şarkıcılık yaparsa, onun def'i, ebediyen yırtılmış olsun, udu da kırılmış olsun" (E.k.51-12). Mîrâb-ı Merv (Merv'in su emiri), Sâhib-i Sa'îd, Sadru'd-Dîn Nizâmu'l-Mülk'ün methi Hakkındaki kasidesinde ise Zühre yıldızını, şarkıcının sazına benzetiyor. "Senin huzurunda Utarit yıldızının mahiyeti; doğru hesap tutan bir kalemdir. Senin meclisinde Zühre yıldızının durumu; şarkıcının sazı gibidir" (E.k.84-36). Ebu'l-Muzaffer Nâsıru'd-Dîn Tâhir Bin Muzaffer'in methi hakkındaki kasidesinde Zühre'yi bu zatın şarkıcısı olmaya layık görüyor. "Eğlence (seyretme) ve şarap içme gününde; Venüs, şarkıcın olmaya ve yeni ay (hilal) kadehin olmaya yakışır" (E.k.121-29). Ramazan ayının tebriki ve Mecdü'd-Dîn Ebu'l-Hasan 'İmrânî'nin methi hakkındaki kasidesinde; Zühre'nin kadeh kaldırdığında, bu zatın şerefine içtiğini söylüyor.

Şerh-i resm-i tu koned Tîr çu berdâr-ı kilk

Yâd-ı bezm-i tu hored Zühre çu berdâr-ı câm⁸¹⁸⁸, (E.k.126-20)

Emir Ziyâ'üddîn Mevdûd Ahmed 'Asemî'nin övgüsü ve Sultan'ın onu tebrikle şerefliendirmesi hakkındaki kasidesinde; Venüs'ün (Zühre'nin) eğlence merasimini, bu zatın korkusunun, mateme çevirdiğini söylüyor. "Senin emniyetin, fitnenin suyunu bulandırır. Senin korkun, Venüs'ün eğlence merasimini mateme çevirir" (E.k.128-8). Vezir, Celâlettîn Ömer'in methi hakkındaki kasidede Enverî; bu şahsın meclisinde, Zühâl'in bir çalgıcı olduğunu ifade ediyor. "Sen o mecliste, öyle bir makama ulaşmışsın ki; ay, bir haberci ile Zühre, bir çalgıcı ile ondan dışarı çıkmıştır" (E.k.183-5). Meclis ve en büyük melik, 'İmâdü'd-Dîn Fîrûz Şâh'ın methi hakkında dile getirdiği kasidesinde; Zuhâl'in eğlencede, bir şarkıcının eteğine bağlandığını ifade ediyor. "Venüs, eğlence günlerinde ve gecelerin halvetinde; kendisini bir şarkıcının eteğine bağlamıştı" (E.k.185-19). Enverî'nin Kubbetü'l-İslâm Belh'in hicvedilmemesiyle ilgili söylemiş olduğu yemin-nâme ve Belh'in ileri gelenlerini övmesi Hakkında yazdığı kasidede; Zühre'nin de ay gibi, bu zatı anlamadığını söylüyor.

Tevbe kerdendî eger der-yâftendî mecliseş

Hem meh ez nemmâmî vü hem Zühre ez hünyâgerî⁸¹⁸⁹, (E.k.187-33)

⁸¹⁸⁸ Merkür, kalemi kaldırdığında, senin resmini çizer. Venüs, kadehi kaldırdığında, senin eğlenmenin şerefine içer.

⁸¹⁸⁹ Eğer onun meclisini anlasaydılar; hem ay dedikodudan, hem de Venüs çalgıcılıktan tövbe ederdi.

e) Övdüğü şahsın atını, Zühre yıldızının bineği şeklinde vasıflandırıyor. Şemsü'd-Dîn Oğul Bîg'in methi hakkında yazdığı kasidesinde Enverî; bu zatın atını, Zühre yıldızına benzetiyor.

Merkeb-i Zühre tab-ı mah na'leş
Kuh ten bâd pâ-y-i hoş-reftâr⁸¹⁹⁰, (E.k.78-27)

f) Zühre yıldızını, karanlığı aydınlatan bir ışık olarak tanımlıyor. Bağdat'ın vasfı ve emirlerin meliki Kutbu'd-Dîn Mevdûd Şâh'ın methi hakkındaki kasidesinde; Zühre'nin, parlak bir aydınlık kaynağı olduğunu ifade ediyor. “İnci saçan Merkür ve parlak Venüs; âşık ve maşukun kuşku içinde oldukları gibi, ışıldadılar” (E.k.66-27). Emirlerden birinin methi hakkında dile getirdiği kasidesinde Enverî; Zuhâl'in ışığı karşısında, Merkür'ün mahcup olduğunu ifade ediyor. “Merkür; Venüs'ün karşısında, mahcubiyetten, sürekli kalemelerini kırıyordu” (E.k.120-11). Aynı kasidede; Zuhâl'in, bu zatın çarkında ve kapısında, gümüş top gibi olduğunu söylüyor.

Zühre çu gûy-i simîn ber çerh ü ber dereş
Dunbâl-i burc-i 'Akreb mâned-i solcân⁸¹⁹¹, (E.k.141-7)

g) Zühre yıldızının, aşkı ve güzelliği temsil ettiğini ifade ediyor. Felekler ile burçların sıfatı ve Nâsıru'd-Dîn'in efendisinin methi hakkında kaleme aldığı manzumesinde Enverî; Merkür'ün bir âşık gibi, Zühre'nin yüzünü görmek için yanıp tutuştuğunu ifade ediyor.

Tîr der hicr-i çehre-i Zühre
Geşte ez iştiyâk bî-ârâm⁸¹⁹², (E.k.124-16)

h) Zühre'yi ulvilik ve yücelik olarak tarif ediyor. Emir Ziyâ'üddîn Mevdûd Ahmed 'Asemî'nin övgüsü ve Sultan'ın onu tebrikle şerefliendirmesi hakkındaki kasidesinde ise Enverî; Zühre'nin bulunduğu feleği, ulaşılması zor, çok yüce bir mevki şeklinde nitelendiriyor.

Lîken çu Zühre ber şeref-i Çerh çün şevem

⁸¹⁹⁰ Nalı, ay gibi parlayan küheylan, Zühre yıldızının bineği gibi görünür. Büyüklüğü, dağ gibidir. Güzel yürüyüşü ise rüzgâr gibidir.

⁸¹⁹¹ Venüs, onun çarkında ve kapısında, gümüş top gibidir. Akrep burcunun arkasında giden solucana benzer.

⁸¹⁹² Merkür; Venüs'ün yüzünü görme hasretinden dolayı, kararsızdı ve telaş içindeydi.

Kez bâd u hâk u âteş ü âbest peykerem⁸¹⁹³, (E.k.127-40)

(B)

Nef'î ve Enverî'nin kasidelerinde, Zühre kavramıyla ilgili dile getirdikleri beyitlerde, benzerlik olarak dört konu bulunmaktadır. Her iki şairin arasındaki benzerlikler; Enverî'den ziyade Nef'î'nin söz konusu ettiği konularda bulunmaktadır. Binaen-aleyh, Nef'î'nin Zuhâl kavramıyla alakalı dile getirdiği konular, iki şair arasında ortak olan bu dört konudur. Enverî, aynı kavramla ilgili, konulardan başka, dört konu daha dile getirmiştir. Onlar da Zuhâl kavramının, Enverî maddesinde zikredilmiştir. İki şair arasında ortak olan konular şunlardır: Nef'î, Öncelikle Enverî gibi Zühre yıldızını, ulvî âlemi baştan çıkartan sazlardan oluşan, eğlence unsuru olarak tarif ediyor. Veziriazam Nasuh Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta Nef'î; savaşı temsil eden Mars'la; eğlenceyi ve aşkı temsil eden Zuhâl'i birbirinin zıddı şeklinde tanımlıyor (N.k.31-37). Nef'î, yine Enverî gibi Zühre'yi, gam, keder ve korkunun zıddı, olan mutluluk şeklinde vasıflandırıyor. Veziriazam Nasuh Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise Zühre'yi mutluluk, esenlik ve güven olarak tanıtlıyor (N.k.33-3). Ayrıca Zühre yıldızını, karanlığı aydınlatan bir ışık olarak tanımlıyor. Veziriazam Muhammed Paşa'nın kasrını övdüğü kasidesinde Nef'î; Zühre yıldızını, karanlığı aydınlatan bir ışık şeklinde ifade ediyor (N.k.35-8). Kâ'im Makâm Muhammed Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nef'î; Zühre yıldızına, bu zatın haberini iletmek için bulutların, tesbih taneleri gibi bir sıra oluşturduklarını söylüyor (N.k.57-27). Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde; Zühre yıldızını, parlaklığından dolayı, güneşin küpesi olarak tanımlıyor (N.k.61-25). Son olarak Zühre'yi, kıymetli taşlarla süslü, gerdanlık takan bir dilber şeklinde tanımlıyor. Veziriazam Muhammed Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nef'î kendini; bir güzel olarak tasavvur ettiği Zühre için gerdanlık satan, mana pazarının hocası olarak nitelendiriyor (N.k.36-50). Hâfız Ahmed Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise zamanın ithamına uğrayan Zühre'nin, bu zatın dengi olamayacağını söylüyor (N.k.43-34). Veziriazam İlyas Paşa'yı övdüğü kasidesinde; gerdanı zinetlerle süslü bulunan Zühre'yi Süreyyâ yıldızı ile mukayese ediyor. Zühreyi bu zinetlerle seyreden kişinin, Süreyya'ya iltifat etmeyeceğini ifade ediyor (N.k.48-62).

⁸¹⁹³ Vücudum (tenim); rüzgâr, toprak, ateş ve sudan olduğu müddetçe, Venüs gibi feleğin şerefesine nasıl çıkabilirim?

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Zühre kavramıyla alakalı, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği bir konu yoktur. Çünkü Nef'î'nin beyitlerinde ele aldığı dört konuyu, Enverî de şiirlerinde işlemiştir. Ancak Enverî'nin kasidelerinde aynı kavramla ilgili dört farklı konu daha bulunmaktadır. Bahsedildiği üzere bunlar, yukarıda kaydedilmiştir.

Züleyhâ

Nef'î: Nef'î'nin kasidelerinde Züleyhâ kavramıyla ilgili dört beyit tespit edilmiştir. Bu kavramla ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindeki beyit sayısından fazladır. Nef'î, söz konusu kavramı dört değişik anlamda kullanmıştır.

a) Züleyhânın kasrını gündeme getiren Nef'î, övdüğü zatın kasrının güzelliğiyle Züleyhâ'nın kasrını mukayese ediyor ve bahsettiği şahsın kasrını ondan üstün görüyor. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde Nef'î; Sultan'ın kasrının, Züleyhâ'nın kasrından daha üstün olduğunu iddia ediyor. “Bu huzur veren güzellik, Züleyhânın köşkünde bulunsaydı; Hz. Yusuf, onu seyretmek için, can u gönülden satın almak isterdi” diyor (N.k.14-11).

b) Methettiği zatın istighnasını ve nazını, Züleyhânın âşık olduğu Hz. Yusuf'un istighnası ve nazıyla mukayese ediyor. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î, Zeliha'nın âşık olduğu, Hz. Yusuf'un cemal sıfatlarıyla; övdüğü zatın benzer sıfatlarını mukayese ediyor. Bu zatın özelliklerini, Hz. Yusuf'un güzellik sıfatlarından üstün görüyor.

Züleyhâ tâ ebed nevmîd olurdu zevk-ı vuslatdan

Bu istighnâ vü bu nâzı göreydi düşde Yûsuf ger, (N.k.21-32)

c) Nef'î, Hz. Yusuf'a benzettiği nazımının, gittikçe güzelleştiğini; Züleyhâ'ya benzettiği zamanenin ise bundan dolayı derdinin arttığını ifade ediyor. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; nazımının, Hz. Yusuf'un güzelliği gibi gittikçe arttığını; Züleyhâ gibi olan zamanenin de buna paralel olarak derdinin arttığını söylüyor.

Gittikçe güzellenmededir Yûsuf-ı nazmım

Artarsa n'ola derd-i Züleyhâ-yı zamâne, (N.k.42-26)

d) Zeliha'nın, Hz. Yusuf'a olan aşkını söz konusu etmektedir. Veziriazam merhum İlyas Paşa'yı övdüğü manzumede; dilinin ve gönlünün, Yusuf ve Züleyhâ'nın aşkını ifade eden bir kitabın içindeki resim gibi olduğunu anlatmaktadır.

Dilimde bîkr-i fikrimle hayâl-i şâhid-i hulkun

Yazılmış bir kitâba nakş-ı Yûsufî Züleyhâdır, (N.k.48-48)

Enverî: Enverî'nin kasidelerinde Züleyhâ kavramıyla ilgili sadece bir beyit tespit edilmiştir. Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili beyit sayısı, Nefî'nin kasidelerindeki beyit sayısından azdır. Enverî, söz konusu kavramı bir anlamda kullanmıştır.

a) Enverî, Züleyhâ'nın aşkını, Hz. Yusuf'un güzelliğinden daha üstün görüyor. Sultan Sencer'in -Enârallâhü bürhânehu: Allah, onun burhanını ve hüccetini parlatsın-methi hakkındaki kasidesinde Enverî; Züleyhânın aşkını, Hz. Yusuf'un güzelliğinden daha üstün görüyor. Nitekim Enverî'ye göre Hz. Yusuf'un güzelliğini meşhur eden, züleyhânın ona olan aşkıdır.

Hemîşe ki nâmet ez hüsn-i Yûsuf

Cihânî hadîs-i Züleyhâ girifte⁸¹⁹⁴, (E.k.173-26)

(B)

Nefî ve Enverî'nin kasidelerinde, Züleyhâ kavramıyla ilgili dile getirdikleri beyitlerde, benzerlik olarak sadece bir konu bulunmaktadır. Her iki şairin arasındaki benzerliklerin bir tane olmasının sebebi, Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili tek bir beytin bulunmasıdır. Bir beytin dışında fazla beyit bulunmayınca, şairler arasında Züleyhâ kavramıyla ilgili, daha fazla benzerlik söz konusu olamamaktadır. Nefî, enverî gibi Zeliha'nın, Hz. Yusuf'a olan aşkını söz konusu etmektedir. Veziriazam merhum İlyas Paşa'yı övdüğü manzumede; dilinin ve gönlünün, Yusuf ve Züleyhâ'nın aşkını ifade eden bir kitabın içindeki resim gibi olduğunu anlatmaktadır (N.k.48-48).

(F)

Nefî'nin kasidelerinde Züleyhâ kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Züleyhânın kasrını gündeme getiren Nefî, övdüğü zatın

⁸¹⁹⁴ Hep Yusuf'un güzelliği meşhurdur. Halbu ki Züleyha'nın hikâyesi, dünyayı kaplamıştır.

kasrının güzelliğiyle Züleyhâ'nın kasrını mukayese ediyor ve bahsettiği şahsın kasrını ondan üstün görüyor. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde Nef'î; Sultan'ın kasrının, Züleyhâ'nın kasrından daha üstün olduğunu iddia ediyor. “Bu huzur veren güzellik, Züleyhânın köşkünde bulunsaydı; Hz. Yusuf, onu seyretmek için, can u gönülden satın almak isterdi” diyor (N.k.14-11). Ayrıca methettiği zatın istîğnasını ve nazını, Züleyhânın âşık olduğu Hz. Yusuf'un istîğnası ve nazıyla mukayese ediyor. Nef'î, Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde; Zelihâ'nın âşık olduğu, Hz. Yusuf'un cemal sıfatlarıyla, övdüğü zatın benzer sıfatlarını mukayese ediyor. Bu zatın özelliklerini, Hz. Yusuf'un güzellik sıfatlarından daha üstün tutuyor.

Züleyhâ tâ ebed nevmîd olurdu zevk-ı vuslatdan

Bu istîğnâ vü bu nâzı göreydi düşde Yûsuf ger, (N.k.21-32)

Son olarak Nef'î; Hz. Yusuf'a benzettiği nazmının, gittikçe güzelleştini, Züleyhâ'ya benzettiği zamanenin ise bundan dolayı derdinin arttığını ifade ediyor. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; nazmının, Hz. Yusuf'un güzelliği gibi gittikçe arttığını; Züleyhâ gibi olan zamanenin de buna paralel olarak derdinin arttığını söylüyor (N.k.42-26).

SONUÇ

Âb-ı hayât

N: Bu kerâmet bana besdir ki midâd-ı hâmem
Dosta âb-ı hayât ola adûya zehr-âb (N.k.32-53)

E: Der kâm-ı cihân âb şod ez teff-i sitem huşk
Cüz âb-ı hayât ez ser-i kilket ne-çekîde⁸¹⁹⁵ (E.K.176-12)

(B)

Nef'î, b-ı hayata öncelikle, ölümsüzlüğü temsil eden, Hz. Hızır ve İskender'in söz konusu edildiği beyitlerde yer verir. Hz. Hızır ile İskender'i beraber zikreder. Bu durum Enverî'de de müşahade edilmektedir. Yine her iki şair de bu kavramı, ölümün zıttı, hayatın kaynağı, güç, kudret, cömertlik ve adaletin timsali olarak ele alırlar. Nef'î, bu kavramları övdüğü kişilerle birlikte, daha çok kendini nazara vermede dile getirmiştir.

(F)

Nef'î, kasidelerinde âb-ı hayat kavramına, Enverî'ye göre daha fazla yer vermiştir. Ancak Enverî, âb-ı hayatı az kullanmakla birlikte; âb-ı rengîn (çeşitli renklerdeki, mutluluk, sarhoşluk ve hayat kaynağı olan şarap), âb-ı engûr (şarabın kaynağı, özü olan üzüm suyu, şarap, cennetteki Kevser havuzunun suyu ve bade), âb-ı ateş (ateş renginde kırmızı su, şarap) gibi kavramları da kullanmıştır. Nef'î'nin kasidelerinde söz konusu kavramlar bulunmamaktadır. Nef'î, bu kavramları övdüğü kişilerle birlikte, daha çok kendini nazara vermede dile getirmiştir.

Adâlet-Dâd

N: Cihân ol denlü pür-emn ü emândır devr-i adlinde
Ki fitne var ise ancak hat-ı nev-hîz-i dilberdir, (N.k.20-31)

E: Der zînhâr-i 'adl-i tu eyyâm u bes tu râ

⁸¹⁹⁵ Zulmün hararetinden, dünyanın ağzında su kurudu. Senin kaleminin ucundan, âb-ı hayattan başka bir şey damlamamış.

Hıfz-ı Hüdâyi dâde be zinhâr rûzgâr,⁸¹⁹⁶ (E.k. 72-42)

(B)

Nef'î, kasidelerinde dâd-adâlet kavramını, Enverî gibi öncelikle Hz. Ömer'in adaletini esas alarak değerlendiriyor. Övülen zatı, adaleti sebebiyle Hz. Ömer'e benzetmesidir. Çünkü o, adaleti itibarıyla Ömer, ahlakı itibarıyla de Ali gibidir. Osmanlı hanedanı, onun zatıyla şeref bulmaktadır. Bu zat, dinperver olmakla birlikte adil bir hükümdardır. Ömer'in adaletine, Ebû Bekir'in itikadına sahiptir. Nef'î, Övdüğü zattan, Rafizîleri kırarak Ömer'in intikamını almasını ve Ali'nin cengâverliğiyle, Acem mülkünde, bu seçilmiş zatlara düşman olan, tek bir kişi bile bırakmamasını istiyor.

Diğer bir benzerlik ise şudur: Nef'î'ye göre, methedilen zatın adaleti, huzur, sükûn, güvenlik ve mutluluğun vesilesi olduğu gibi, her türlü kötülüğün de def'ine sebep olmaktadır. Onun adaleti birçok sapığı yola getirmiştir. Bundan dolayı şeytanın, vesvesesi, gönle yol bulamaz. Övülen zatın adaleti bir diyarı kaplayınca; hırsız haramiler, Hak yolunun kervanına kılavuz olurlar. Adaletin galebesiyle, zulüm önce gizlenir, sonra yok olur gider. Onun adalet bağının, çemeninin baharında; hile bostanının gülü açamaz. Onun adaleti, âlemde fesadı nehyetse; fitnenin boynundaki damarın bağı, ceza zinciri olur.

Nef'î'nin, övdüğü zatın adaletini tüm dünyaya yaymak suretiyle bütün âlemde emn ü emanı hâkim kıldığını vurgulaması da diğer bir benzerliktir. Nef'î'nin övdüğü III. Ahmet, adaletiyle zamana emn ü emân müjdesi verir. Övülen zatın adalet targaıyla, memleket ziynetlenir. Bu zatın ülkeyi mükemmel yönetimine delil, adaletidir. Onun tahtı, adalet semasıdır. Tacı ise devlet güneşidir. Adalet ve insafının kemaliyle dünyayı dengede tutmaktadır.

(F)

Nef'î, dâd-adâlet kavramını, bazı durumlarda Enverî'den farklı anlamlarda kullanmıştır. Nitekim Nef'î, dâd kavramını, alçak felekten intikam almanın vesilesi şeklinde vasfetmektedir. Çünkü bu felek, ehl-i dili ve irfanı paymal etmiştir. Nef'î, yine devrin adil hükümdarından, ehl-i dile yapılan zulmün intikamını almasını istemektedir.

⁸¹⁹⁶ Senin adaletine sığınan günler sana kâfidir. Bu vesileyle Allah, koruma sıfatını, hafızıyetini bu devirde sana vermiştir.

Övülen şahsa hitaben, eğer intikamını almaz ise ülkenin her köşesinin karışacağını ihtar etmektedir.

Diğer bir farklılık; Nef'î, övülen şahsın Hz. Süleyman gibi tahta çıkmasını ve adaletle hükmetmesini diliyor. Onun vücudu, adaletinden dolayı Rabb'in celal sıfatının mazharı olmuştur. Onun adaleti, yeryüzünün memleketlerine şeref vermektedir. Mükâfat ve ceza, onun adaletine göre tayin edilir. Memleketi adaletiyle süsleyen vezir, Âsaf gibi adil bir vezirdir.

Âdem

N: Şehr-i hoş-âb u hevâ ya'nî Stanbul kim eğer
Tarhını görse behiştî unuturdu Âdem, (N.k.52-13)

E: Eger ne vâsıta-i 'akd-i 'âlem-i o bûdî
Çe bûd fâyîde der 'akd-i Âdem ü Havvâ,⁸¹⁹⁷ (E.k.7-9)

(B)

Nef'î, Enverî gibi Âdem kavramını daha çok beşeriyet, insanlık anlamlarında kullanmıştır. İnsanlığın atası, ilk nebi, eşref-i mahlûk, Allah'ın yeryüzündeki halifesi ve muhatabı; meleklerin secde ettiği üstün varlık, kendisi sebebiyle İblis'in Allah'a isyan ettiği ve dergâh-i İlâhî'den kovulduğu zat, kâinatın zübdesi şeklinde anlamlandırmıştır. Hz. Âdem'in temsil ettiği özelliklerin kavram olarak kullanımı beşeri yönüne göre daha azdır.

Hz. Âdem'in gerçek hüviyetiyle zikredildiği beyitlerde Nef'î de öncelikle Âdem'i; nebilerin evveli ve beşerin babası, Hakk'ın seçilmiş kulu ve kerim bir zat olması hasebiyle söz konusu etmiştir.

Nef'î, Âdem ve şeytanla ilgili beyitlerinde; şeytanın sıfatları ve Âdem'in beşer olarak onun iğvalarına maruz kalması, Âdem'in melekler ve şeytandan üstün olan niteliklerini dile getirmede, Enverî'ye benzemektedir. Ancak teferruatta farklılıklar vardır.

⁸¹⁹⁷ Onun, kâinatı birbirine bağlayan vasıtası olmasaydı, Âdem ile Havva'nın nikâhlanmasının ne faydası olurdu?

(F)

Enverî'den farklı olarak Nef'î Âdem'in zübde-i âlem yani kâinatın özü olmasını vurgulamıştır. Nef'î'ye göre Âdem, cennete girmiş, orayı görmüş, sonra oradan çıkartılmıştır. Nef'î, İstanbul'u cennetten üstün görür.

Nef'î'ye göre Âdem uzun yaşamıştır, günümüz insanının hâlihazırdaki ömür süresi Âdem'in devrine göre çok kısadır. Âdem, cehaletin zıddı, ilmin ve marifetin kaynağıdır. Enverî'de Âdem'in yaşıyla ilgili beyit yoktur. Nef'î'ye göre Âdem, en üstün vasıflara sahiptir. O, kâinatın övücüdür, nitekim bu özelliğinden dolayı meleklerin kendisini kıskandıkları rivayet edilir. Âdem, melekler gibi sadece hayra mazhar değildir. Şeytanlar gibi sadece şerre mazhar olmamıştır. Hz. Âdem hem hayra hem de şerre mazhar olan bir varlıktır. Enverî'ye göre ise Âdem, kulluğu temsil eder, şeytan ise isyanı. Burada iki şair arasında küçük bir nüans farkı söz konusudur.

Enverî, Nef'î'den farklı olarak insanlığın başlangıcını Âdem ve Havva'nın nikâhlanmasına bağlar.

Enverî'ye göre Hz. Âdem annesiz ve babasız olarak yaratılmıştır. Ayrıca Hz. Âdem kendinden sonra gelen nesillere, yaratılış özelliklerini genetik (kalıtsal olarak, veraseten) nakletmiştir. Âdem topraktan yaratılmıştır, toprakta kimyasal olarak birçok nitelik vardır, dolayısıyla toprakta bulunan nitelikler Âdem'de de mevcuttur.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Her iki şair de Hz. Âdem'in bilinen özelliklerini beyitlerinde dile getirmişlerdir. Fakat Âdem'in niteliklerine yükledikleri anlamlar, verdikleri örnekler ve ifade tarzları farklıdır. Hz. Âdem'le ilgili temel faktörlerde belli bir benzerlik vardır.

Âfet

N: Kim gördü böyle hindû-yı mest-i kemîn-güşâ
Kim bir hadengi âfet-i cân-ı cihân olur mühlik, göz, kirpik

E: Takrîr-i hâl-i devlet çendân ki kem konî bih

Zân fitne-i pey-â-peyî zân âfet-i demâdem,⁸¹⁹⁸ (E.k.131-34)

(B)

Nef'î, âfeti Enverî gibi maddi, manevi musibet, bela ve fitne, dini musibet şeklinde ele alıp kullanmaktadır. Ancak âfetin bu anlamlarda kullanılışı, Enverî'de oldukça sınırlıdır. Âfet aynı zamanda dünyaya ait tüm bela ve musibetlerin bileşkesi olarak da zikredilmektedir. Maddi, manevi musibet, bela ve fitne, dini musibet olarak da ifade edilmektedir. Enverî de dini dâ'îye ve belaları, maddi ve manevi âfet olarak görmektedir, bu da şeriatla serkeşlik ve isyanla kendini gösterir. Devlet ve toplum içinde zuhur eden fitne ve musibetler de başka bir tür maddi ve manevi âfettir.

(F)

Nef'î, kasidelerinde âfet kavramını Enverî'den farklı olarak birkaç anlamda kullanmıştır. Çoğunlukla, güzellik unsuru şeklinde ele almıştır. Klasik edebiyatımızda, maşuk, yani sevgili bir âfettir. Bu gün bile birinin fevkalade güzelliğinden söz edilirken; “âfet gibi güzel” demek âdettir. Güzelliğin âfetleri, aşığı yakıp kül etmekte, hayatını alt üst ederek onu perişan duruma sokmaktadır.

Nef'î'ye göre âfet, bir başka açıdan; haset ve kıskançlığın neticesi olan nazardır. Nazar âfeti, öyle bir beladır ki eski çağlardan günümüze kadar, toplumlar onun belasından titremekte ve Allah'a sığınmaktadır. Nitekim nazar dinlerde de âfetinden sakınılması gereken bir kavram olarak zikredilegelmiştir.

Nef'î'den farklı olmak üzere Enverî'nin âfeti, öncelikle beşerin dünyada karşılaşabileceği maddi ve manevi musibet, felaket, keder ve sıkıntı olarak kullandığı görülmektedir. Enverî'ye göre feleğin dönüşü ve dünyanın gidişatı insana çeşitli belalar getirir. Bundan dolayı Enverî, övdüğü kişinin bu tür bela ve musibetlerden emin olmasını diler. Enverî'ye göre dünyada bulunan maddi varlıklar insana sıkıntı vermektedir. Ona göre insan kalbi daima mihnet ve keder okunun hedefidir. Beden ise âfet ve bela kılıcına siper olmaktadır. Ruhun âfetlerinden biri de sevgiliden gelen mektuptur. O mektubun

⁸¹⁹⁸ Devletin bünyesinde ortaya çıkan fitneyi ve peş peşe gelen afeti, ne kadar az anlattıysan, o kadar iyi olur.

başlangıcı bedeninin incinmesi ve ruhun afeti ile ilgili iken, son kısmı ise gönül derdi ve ciğerin yanışı hakkındadır.

Nefî ve Enverî'nin âfet kavramıyla ilgili kullandıkları benzer beyitler çok azdır. İki şair de bu kavramı farklı anlamlarda ele alıp değerlendirmişlerdir.

Afyon

N: Nefî'nin kasidelerinde afyon kavramıyla ilgili beyte rastlanmamıştır.

E: Ver kemer cüz be hidmetet bended
Ney-şeker-i âbeş âb-ı afyon bâd,⁸¹⁹⁹ (E.k.48-16)

(F)

Enverî kasidelerinde afyon kavramını, uyuşturucu, acı su, ağız tadını bozan bir unsur ve faktör olarak kullanmaktadır.

Âhû

N: Adli ger nâzım-ı ahvâl-i ded ü dâm olsa
Alır âhû-bereyi dâye gibi dûşuna şîr, (N.k.40-26)

E: İnsâf-ı tu der mâcerây-ı şîrân
Âhû be-çigân râ hakem girifte,⁸²⁰⁰ (E.k.174-11)

(B)

Nefî, âhu kavramını Enverî'nin kasidelerinde işlediği gibi iki kategoride ele almaktadır; bunlardan birincisi âhûnun, güzellik, güç, kuvvet ve şiddetin zıddı olan; masumiyet, acziyet, nahiflik özelliğidir. Burada Nefî, methettiği kişinin adaletini yücelterek iki zıt unsuru bir arada zikretmektedir. Bunlardan ilki; gücü, kuvveti ve şiddeti temsil eden aslan veya kaplandır. Diğeri ise zayıflığı ve aczi temsil eden, aynı zamanda onun avı olan ceylandır. Dikkat edilirse, her iki şairin de, âhû ve aslanın kendilerine has

⁸¹⁹⁹ Eğer kemer sana hizmet etmekten mâdâ, başka bir şey ve başka birisinin adına bağlanırsa; onun suyunun şeker kamışı, afyon suyu gibi (acı, zehirleyici) olsun. Beddua olarak; (şekerkamışı ekse afyon biçsin).

⁸²⁰⁰ Senin insafın, aslanların av alanında; ceylan yavrularına seni hakem tutmuş.

niteliklerini, adalet ve yönetimdeki dirayetle ilgili konularda zikrettikleri görülür. Enverî’de olduğu gibi Nef’î’de de ceylan, erkek aslanın güç, kuvvet, şiddet, vahşet ve düşmanlığı (saldırganlığı) karşısında sulh ve barışı temsil eder. Söz konusu durumlar, Enverî’nin kasidelerinde de aynı anlamlarda işlenmektedir. Elbette aralarında küçük de olsa farklılıklar bulunmaktadır.

İki şairin de kasidelerinde âhû ile ilgili görülen ikinci benzerlik ise âhûnun güzel kokunun kaynağı olması, amberin âhûdan elde edilmesi, ayrıca ceylanın göbeğinde bulunan halis misk gibi özellikleriyle söz konusu edilmesidir. Nef’î, kurgulanan olaylar hariç, âhû kavramının güzel koku niteliğini, Enverî’nin kasidelerinde görüldüğü şekilde işlemektedir.

Enverî de Nef’î gibi âhûnun göbeğindeki kandan meydana gelen misk kokusunu, dile getirdiği çeşitli mevzularda, aynı minval üzere işlemektedir. Ayrıca Enverî’ye göre tabiattaki güzel kokunun sebebi ceylanda bulunan amberdir.

Her iki şairin âhû kavramını çeşitli konularda ele alış, işleyiş ve örneklemelerle birlikte, bu kavramla vermek istedikleri mesajın ifade tarzında, önemli ölçüde benzerlikler bulunmaktadır.

(F)

Nef’î’nin kasidelerinde Enverî’den farklı olarak âhû, güzel kokuya sahip olmasının yanı sıra, cazibedar bir sevgili olarak da yer almaktadır. Bu iki unsur, saraydaki bir cariyeyle ilgili olarak, bazen beraber kullanılmakta; bazen de koku ve güzellik unsuru, farklı kişi ve durumlarda yer almaktadır.

Enverî’nin dile getirdiği manzumelerde Nef’î’ye göre farklı hususlar ise şunlardır; Enverî’ye göre tabiattaki güzel kokuların sebebi, ceylanda bulunan amberdir. İkinci olarak âhûnun niteliklerini dile getirmedeki yorum farklılığıdır. Enverî’nin değerlendirmesine göre, ceylanın göbeğinde bulunan kan miske dönüşür. Şair, şartların ve olayların durumuna göre bu durumu bazen tersinden değerlendirmektedir. Ceylanın göbeğindeki misk, kana dönüşmektedir.

Acem

N: Geh bir vezîri şâh-ı Acem'den harâc alır
Geh bir vekîli asker-i Tâtâra han verir, (N.k.5-34)

E: Ey tîğ-i tu mülk-i 'Acem girifte
İnsâf-ı tu cây-ı sitem girifte,⁸²⁰¹(E.k.174-1)

(B)

Nef'î, Acem kavramını Enverî'de olduğu gibi, birinci planda üstünlük ifade eden bir kavram olarak ele almaktadır. Övdüğü devlet adamının, Acem'den haraç aldığını zikretmek suretiyle İran'ı aşağılamaktadır. Ayrıca Acem diyarının fethin merkezlerinden biri olduğunu belirtir. Acem kavramının, Enverî kasidelerinde de aynı şekilde kullanıldığı görülmektedir.

İkinci benzerlik ise farklı ifade tarzında olsa da; Acem kavramı öznesinde, İran'ın üstün taraflarını ifade ve Aceme övgü yapılmasıdır. Her iki şairin de Acem'in önemli yönetim tecrübesine sahip tecrübeli bir devlet merkezi ve dünya çapındaki hükümdarların diyarı olduğunu dile getirdiği görülmektedir.

Ayrıca iki şair de Acem kültürünün orijinalliğine vurgu yapmıştır.

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak, övdüğü kişinin Acemlerden haraç aldığını, vekil (elçi) olarak gönderdiği şahsın ise Tatarlara han olduğunu ifade eder. Methedilen kişiler tabii olarak Osmanlı devlet adamlarıdır. Ayrıca protokol olarak vezirin şahtan haraç aldığını belirterek, Osmanlı'nın üstünlüğünü ortaya koymaya çalışmıştır. Söz konusu manzumelerdeki düşüncelerle Nef'î aslında Osmanlı Devleti'nin ve devlet bürokrasisinin İran ve Tatarlar gibi akraba ve komşu kavimlerden üstün olduğunu vurgulamaktadır. Burada Nef'î sadece belli bir şahsı övmekle kalmıyor, yaşadığı yüzyılda iki devlet ve millet arasında mevcut olan rekabeti de bir şekilde ortaya koymuş oluyor. Ayrıca her vesileyle Acem şahlarının haset ve aciziyetini ve Osmanlı karşısında defalarca rezil olduğunu belirtmektedir.

⁸²⁰¹ Ey kılıcı Acem mülkünü feth etmiş olan zat! Senin adalet ve insafın zulmün yerini almış.

Bundan başka Nef'î, Acemlere karşı Enverî'den çok daha sert eleştirilerde bulunmaktadır. Öyle ki övdüğü kişinin, Râfîzî diye nitelediği Acemlerden, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in intikamını almasını ve onların ülkesinde bir şey bırakmamasını dilemektedir. Bu da Nef'î'nin yaşadığı dönemde Osmanlı ile İran'ın her konuda çok ciddi mücadele içerisinde bulunduğunu göstermektedir.

Enverî kasidelerinde Nef'î'nin yaşadığı ülke olan Osmanlı gibi ayrı bir ülke kavramı bulunmamaktadır. Enverî, Acemlere karşı Nef'î'den daha mutedil ve ölçülü değerlendirmelerde bulunmamaktadır. Enverî'de Acem'e karşı kısmi bir hayranlık bulunmaktadır. Çünkü Acem şahlarını, büyük devlet adamı olarak örnek göstermektedir. Enverî'ye göre hâkimiyet dergâhının doğum yeri Acem ülkesidir.

Allah, (Rab, Hüdâ)

N: Başla şimdensonra ey Nef'î du'âya sıdk ile
Tâ kabul ede du'ânı Hazret-i Rabbü'l-ibâd, (N.k.26-46)

E: Verne ez şerm-i tu be hakk-i Hüdâyî
Kez 'arak-i rûy-i âftâb terest,⁸²⁰² (E.k.25-28)

(B)

İki şairin kasidelerinde Allah'ın isimlerinin yer alışındaki benzerlik; öncelikle her ortamda tesadüf ettiğimiz konuşmalarda karşımıza çıkan; İslâmî anlayışta ve literatürde yer alan, Allah'ın bilinen sıfatlarını temsil eden ve ilah anlamında kullanılan kavramlardır.

Nef'î de Enverî gibi methettiği kişiyi yüceltme hususunda; “maşallah, bârekallah” gibi kavramları benzer olarak kullanmıştır.

Benzer kavramların kullanımıyla ilgili olarak başka bir husus, methettikleri kişinin güzel niteliklerinden dolayı dua ve zikir şeklinde kullanmalarıdır. Son olarak, Allah lafza-i celalinin hükümdar, padişah olarak değerlendirilmesidir.

⁸²⁰² Eğer senin utancından olmasaydı; Allah'ın hakkından dolayı, güneşin yüzü terden ıslanırdı.

(F)

Allah lafza-i celali ile ilgili isimlerin bulunduğu kavramların kullanılması ile ilgili, tespit edilen en önemli farklılık; Enverî'nin, söz konusu isimleri Nef'î'den çok fazla zikretmesidir. Nef'î'nin kasidelerinde yedi manzumede kullanırken, Enverî nerde ise her kasidede, bu isimleri çeşitli vesilelerle kullanmıştır.

Nef'î, lafza-i celalle ilgili isimleri çoğunlukla; “Allah, ta’âlallah, bârekallah, Rabbânî, Rabbü’l-ibâd, Rabb-i Rahîm” şeklinde ifade ederken, Enverî, kahir ekseriyetle; “Hüdâ” şeklinde zikretmiştir, diğer isimler Enverî kasidelerinde daha az yer almıştır.

Enverî kasidelerinde, Allah'ın isimleri, methedilen kişinin niteliklerini övmek için, sembolik olarak onun makamıyla mukayese etmek suretiyle padişah olarak anlamlandırılmıştır. Nef'î'de ise hükümdar veya padişah benzetmesi daha çok “zıllullah” (Allah'ın gölgesi) kavramıyla ifade edilmiştir.

İki şairin kasidelerinde tespit edilen farklılıklar neticesinde şunu ifade edebiliriz: Nef'î'nin yaşadığı çağa göre, Enverî'nin yaşadığı dönemde, dinî terim ve kavramlar, daha fazla kullanılırdı. Yahut Enverî, eserlerinde bu terim ve kavramlara, Nef'î'den daha çok yer verirdi.

Ali, Haydar, Kerrâr, Zülfikar

N: Kuvvet-i tab‘îde ger vârise teslîm edelim
Ola mı Hayder-i Kerrâra mukâbil Rüstem, (N.k.52-50)

E: Ey be mülket çu vâris-i Dâver
Ey be merdî çu Haydar-i Kerrâr,⁸²⁰³ (E.k.78-34)

(B)

Nef'î, Hz. Ali'nin isimleriyle ilgili kavramları Enverî gibi kullanıyor. Öncelikle methettiği kişiyi, zamanın Haydar u Kerrâr'ı olarak vakfetmek suretiyle onunla mukayese ediyor. Mesela Nef'î, Dördüncü Murat Han'ın cenge gidişini tasvir edip överken, onun

⁸²⁰³ Ey, mülkünde Tanrı'nın varisi gibi olan zat! Ey yiğitlikte (adamlıkta); Haydâr-ı Kerrâr (hamle edip saldıran), Ali gibi olan sultan!

kahramanlığını Hz. Ali'ye benzetiyor, özellikle Hayber kalesindeki cengâverliğine işaret etmek suretiyle, Haydar ve Kerrâr gibi sıfatlarıyla özdeşleştiriyor.

Enverî de methettiği kişiyi, zamanın Haydar u Kerrâr'ı olarak vasfedip, onunla mukayese ediyor.

Her iki şair de Hz. Ali'yi Hayber'in kapısını açan, İslam dininin ve şeriatının kahraman bir cengâveri olarak vasıflandırmaktadır.

Yine Nefî ve Enverî, Çaryâr-i güzîn olan ilk dört halifenin, yani Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin şahsi kemalatlarıyla ilgili özelliklerini, aynı niteliklerle ifade ederek sıralıyorlar.

(F)

Enverî Hz. Ali'yi savaş meydanında erkek bir aslana benzetiyor, Nefî'de böyle bir benzetme bulunmamaktadır. Ayrıca Enverî Hz. Ali'nin kılıcı Zülfikar üzerine yemin ediyor. Nefî ise kasidelerinde Zülfikar'dan hiç bahsetmiyor.

İki şair de dört halifeyi İslam anlayışındaki konumlarına göre ele alıyor, fakat Enverî bu zatların yaşadıkları dönemdeki olayları ve inanç farklılıklarını daha detaylı bir şekilde kasidelerinde yansıtıyor. Ayrıca Rafizîler ve Haricîlerle ilgili tespitleri, günümüzdeki hadiseler göz önünde bulundurulduğunda, oldukça dikkat çekici ve ibret verici olarak görülmektedir.

Küçük bir fark ta şudur; Enverî'ye göre küfrün namusunu, Haydar'ın hançeri kırmıştır. Nefî' kasidelerinde Hz. Ali'yle ilgili böyle bir yorum yoktur.

Önemli bir fark ta Enverî, kasidelerinde Hz. Ali'yle ilgili konulara, Nefî'den daha fazla yer vermiştir. İslam tarihiyle ilgili hadiseleri yansıtmada Enverî, daha fazla malzeme barındırmaktadır.

Ankâ

N: Bâl açsa şikâr etmeğe şahbâz-ı hayâlim
Sayd etdiği elbetde yâ Ankâ yâ Hümâdur, (N.k.34-46)

E: Gülhây-i bûstân-i sohen râ çu gül-bünem

‘Ankây-i âşiyân-i hired râ çu şehberem,⁸²⁰⁴ (E.k.127-61)

(B)

Her iki şair de Ankâ kuşunu; yücelerde uçan, İstiğnayı, kudreti ve vahşeti temsil eden mevhum bir varlık olarak nitelemektedir.

Nefî de Enverî gibi methettiği devlet adamlarını Ankâ kuşuna benzetirken Ankâ’nın özellikleri olan; avı üzerine süratle atılması, onu der-dest edip parçalamasını ve etrafına korku salmasını sıfat olarak methettiği kişiye vermek suretiyle, ikisini birbiriyle özdeşleştiriyor.

Nefî’nin övdüğü kişi, öyle mükemmel işler yapmıştır ki onun siyasetinden dolayı, gam ve keder, Ankâ kuşu gibi suretini gizlemiştir.

Enverî, övdüğü kişiyi vasıflarından dolayı Ankâ’ya benzetiyor, çeşitli sebeplerden dolayı, suretini Ankâ gibi gizlediğini ifade ediyor.

Nefî edebiyatımızda fahriyeleriyle ünlü olan şairlerden biridir. Nefî, doğan kuşuna benzettiği hayalinin, avlanmak için kanat açtığında ya Ankâ kuşu veya Humâ kuşu avladığını belirtir. Yani hayal gücüyle elde ettiği lafız ve manalar, kıymet açısından, Ankâ ve Humâ kuşundan üstündür.

Nefî kadar olmasa da Enverî’nin de zaman zaman kendini övdüğü müşahede edilmektedir.

İki şairin Ankâ kavramıyla ilgili dile getirdikleri konuların benzerliklerinden ziyade daha çok anlatım tarzları benzerlik göstermektedir.

(F)

Enverî’den farklı olarak Nefî’nin şahıslarla birlikte en fazla söz konusu ettiği attır. Nitekim onu överken süratini Ankâ kuşunun hızlı uçmasına ve yüceliğine teşbih ediyor, övdüğü atın hızına ne Ankâ, ne de Hümâ kuşunun yetişemeyeceğini ifade ediyor.

⁸²⁰⁴ Söz bahçesinin gülleri için gül-bün (çiçek dalları) gibiyim. Akıl yuvasının Anka kuşu için, şehber (kuşkanatlarının en uzununu) gibiyim.

Ayrıca Nef'î'ye göre övdüğü padişah Ankâ kuşu, diğer padişahlar ise çekirgedir. Bundan başka Enverî farklı olarak, dünyayla haşır neşir olmanın insana, Ankâ kuşunun öfkelerini, vahşiliğini ve insanlık için helak edici özelliğini kazandırdığını vurgulanmıştır.

Yine az da olsa şöyle bir fark vardır; Ankâ kuşunun çok yüksekten her şeyi görmesi diğer varlıklara göre çok büyük bir üstünlüktür. Şairler büyük insanların şahsi meziyetlerini överek anlatırken, onların basiretlerinin, Ankâ kuşunun görüş zaviyesine sahip olduğunu belirtirler. Aynı zamanda idraklerinin de Ankâ kuşu gibi aşkın ve önemli bir derinliğe sahip olduğunu ifade ederek, onu beşeri özelliklerden daha üstün bir seviyeye çıkarmış olurlar. Enverî, bu niteliklerle methettiği kişiyi Ankâ ile özdeşleştirmektedir.

Arak

N: Vâdî-i midhat-ı hulkunda ger etse tek u pû
Arak-ı cebhe-i endîşe verir bûy-ı gülâb, (N.k.32-41)

E: Zâhir ü bâtîneş ihsân-ı tu be-girift çönânek
'Arak ez cûd-i tu mîzâyedeş eknûn zı mesâm,⁸²⁰⁵(E.k.126-39)

(B)

Nef'î, kasidelerinde arak kavramını ter anlamında kullanmıştır. Enverî, değişik konularda ele aldığı aynı kavramı, mahcubiyetten dolayı meydana gelen terleme şeklinde nitelemiştir. İkinci benzerlik olarak arak kavramının, su damlası ve ilkbahar bulutunun yağmur damlaları şeklinde işlenmiş olmasıdır.

Bunlardan başka her iki şairin dile getirdiği manzumelerin ifade tarzında ve vermek istedikleri mesajlarda, önemli ölçüde benzerlik bulunmaktadır.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde arak kavramının yer aldığı beyit sayısı, sadece üçtür. Enverî'nin kasidelerinde ise on yedidir. Yani iki şair arasında ciddi bir fark vardır. Enverî, kasidelerinde arak kavramına Nef'î'den daha fazla yer vermiştir.

⁸²⁰⁵ Senin ihsanın onun zahir ve batnını öyle kapladı ki; şimdi onun derisinin gözeneklerinden, senin ihsanına ait ter çıkmaktadır.

Ayrıca Nef'î, arak kavramının yer aldığı başka bir beytinde arakı gülsuyu kokusu veren ter olarak nitelendirmek suretiyle şöyle der: “Kişi, senin güzel ahlakını methetme vadisinde koşup dursa, yorgunluk ve düşünceden dolayı, alnında meydana gelen ter, etrafa gülsuyu kokusu saçar”. Bu örnek, Nef'î'yi Enverî'den ayıran başka bir faktördür. Bundan başka Enverî değişik konularla ilgili olarak ele aldığı aynı kavramı; mahcubiyetten dolayı meydana gelen terleme şeklinde niteler.

Burada iki şairin verdiği örneklerin birbirinden farklı olduğu ortaya çıkmaktadır. Yine Enverî'ye göre, ilkbahar bulutunun damlası (teri); sedefin ağzında lezzet bulmaktadır. Övülen kişinin cömert elinin utancından dolayı, denizler ve bulut terlemektedir. Enverî'ye göre, övdüğü kişinin adaletinin neticesinde zulüm yapan düşmanın sırrı, korkusundan terle birlikte cildinden akarak ortaya çıkmaktadır.

Netice olarak; arak kavramının kasidelerde kullanımıyla ilgili olarak iki şair arasında önemli ölçüde farklılıklar bulunmaktadır.

Aristo

N: Ey Ömer-adl ü Alî-ilm ü Aristo-hikmet
Ve'y Hızır-dâniş ü Ahmed-reviş ü îsâ-dem, (N.k.52-39)

E: Be-mând nâm-ı Sikender hezâr u pânsed sâl
Musannifât-i Aristo be-nâm-ı İskender,⁸²⁰⁶ (E.k.86-64)

(B)

İki şair de, son derece sınırlı olan manzumelerinde Aristo kavramını, İskender'le beraber zikretmektedirler. Nef'î, Aristo'yu aklın, ilmin ve hikmetin sembolü olarak değerlendirirken, İskender'i güç ve kudretle özdeşleştiriyor. Enverî ise bu iki zatı beraber zikrettiği beytinde Aristo'yu; İskender'le ilgili yazdığı eserlerden dolayı söz konusu ediyor ve onun ilim yönünü ön plana çıkartıyor. Dolayısıyla buradan, her iki şairin de Aristo'yu akıl, ilim ve hikmet noktasında önder olarak gördüğünü anlamaktayız. İki şairin, söz konusu kavramın takdim ediliş tarzı, başka faktörlerle mukayese edilme şekli ve örneklendirmelerde yakınlık, önemli benzerlikler olarak değerlendirilebilir.

⁸²⁰⁶ Aristo'nun; İskender'in adına yazmış olduğu eserler, onun (İskender'in) adını bin beş yüz sene devam ettirdi.

(F)

Öncelikle Nef'î, Aristo'ya kasidelerinde Enverî'den daha fazla yer vermiştir. Enverî, Aristo'yu sadece İskender'le beraber zikrederken Nef'î, Aristo'yu; peygamberlerden, Hızır'a ve İslam halifelerine kadar birçok büyük zatla birlikte anmaktadır.

Arş

N: Hâk-i pâ-y-ı na't-gûyânım ki arş-ı a'zamın
Zikr ü tesbîh-i lisân-ı kudsiyânıdır sözüm, (N.k.1-41)

E: Müftiy-i meşrik imâm-ı mağrib ânek ez rütbetiş
'Arş zîbed minbereş kûtâş kerdî minberî,⁸²⁰⁷ (E.k.187-27)

(B)

Nef'î, kasidelerinde arş kavramını Enverî gibi öncelikle; Kur'an'da ismi geçen, bütün mahlûkatın zikir ve tesbihinin merkezi, kaza ve kaderin takdir ve tayin edildiği yer, imkânla vücubun sınır bölgesi, külli iradenin (aklın) kaynağı anlamında, Allah'ın arşı olarak kullanmıştır.

İki şairin kasidelerinde arş kavramı benzer bir şekilde; aşkın, tanrısal yücelik ve azamet âlemi şeklinde de kullanılmıştır. Bundan başka peygamberlik makamı gibi ulvi bir makam, her iki şairce; özellikle Hz. Peygamber'in miraçta ulaşıp ziyaret ettiği; Kâb-ı Kavseyn (keyfiyeti meçhul bir şekilde tavsif edilen, Allah'a manevî yakınlık olarak, “iki yay mesafesi” şeklinde tarif edilen, uçsuz bucaksız âlem olarak kullanıldığı görülür.

Enverî ve Nef'î, benzer beyitlerde arş kavramını, hükümdarlık sarayı ve tahtı anlamında da kullanmışlardır. Enverî, arş kavramını, hükümdarlık tahtı, sarayı ve makamı anlamında kullanmıştır. Felek olan arşı, Saba melikesinin tahtının bulunduğu makama benzetmiştir. Nef'î de kasidelerinde arşı benzer anlamlarda tasvir etmiştir.

⁸²⁰⁷ O, doğunun müftüsü ve batının imamıdır. Makamından dolayı arş, onun kürsüsüne layıktır. Makam ve tahtını, mütevazılığından dolayı aşağı yapmıştır.

(F)

İki şairin arş kavramını dile getirmelerinde, konu itibarıyla önemli ölçüde benzerlikler bulunmaktadır. Bu benzerliklerle ilgili örnekler yukarıda sunuldu. Ancak söz konusu benzerliklerle birlikte, belli ölçüde farklılıklar da görülmektedir. Öncelikle Nefî'nin arş kavramını kasidelerinde daha farklı ve daha zengin bir şekilde işlemiş olduğunu söyleyebiliriz. Mesela Nefî, Enverî'den farklı olarak; her zaman yaptığı üzere kendini övmek suretiyle Hz. Peygambere naat sadedinde ifade ettiği sözünün; arş-ı a'zamda dile getirilen zikirler ve kutsilerin lisanının tesbihi olduğunu belirtiyor.

Yine arşın peygamberlik makamı gibi ulvi bir makam olarak kullanıldığı manzumelerde, her iki şair, söz konusu kavramı değişik örneklerle işlemişlerdir. Mesela Nefî, methettiği kişiyi veya kendini överken öyle mübalağa yapar ki övülen şahıs, Hz. Peygamber'in Miraç'ta ulaştığı makamlara ermiş gibi tavsif edilir.

Enverî ise Allah'a yakarırken ve kâinatı algılamaya çalışırken Hz. Peygamber'i nazara vererek, onun üstün şahsını bir pencere yapmak suretiyle hadiseleri anlamaya çalışır.

Âsaf

N: Reşk eder câhına dîvana çıkınca Âsaf
Baş eğer tîgına meydâna girince Rüstem, (N.k.41-25)

E: Der medh-i vezîrî ki cân-ı Âsâf
Ez gayret-i o dil-fikâr bâşed,⁸²⁰⁸ (E.k.58-76)

(B)

Nefî de Enverî gibi Âsaf kavramını öncelikle zekâsı, dirayeti ve yöneticiliğiyle, nihayet devlet tecrübesiyle meşhur olan Hz. Süleymân'ın veziri ve İkinci Süleymân'ın meliki olan Âsaf anlamında kullanmıştır.

İki şair benzer beyitlerde Âsaf ve Cem'e beraber yer vermişlerdir. Enverî'ye göre Âsaf, ferman sahibi ve mühür sahibi olan bir emir ve Hz. Süleymân'ın kudretli veziridir.

⁸²⁰⁸ Onun başarısından, Âsâf'ın (Hz. Süleymân'ın vezirinin) ruhunun incindiği bir vezirin medhi hakkında konuşuyoruz (methedilen vezir, Âsâf'ı geride bırakan, Sultan Sencer'in veziridir).

Aynı zamanda Âsaf, Hz. Süleymân'ın gerçek tahtına oturan ve Cem'in veziri olan bir zattır.

Nef'î'ye göre de Âsaf, Hz. Süleymân'ın gerçek tahtına oturan ve Cem'in veziri olan şahıstır.

(F)

Âsaf kavramının yer aldığı beyitlerde, Enverî ve Nef'î arasında önemli benzerlikler bulunmakla birlikte, özellikle bu kavramla ilgili, iki şair arasında farklılıklar, benzerliklerden daha fazladır. Her şeyden önce Nef'î'nin kasidelerinde bulunan, Âsaf'la ilgili beyit sayısı, Enverî'nin kasidelerindekilerden çok daha fazladır. Ayrıca Nef'î'nin söz konusu beyitlerinde, Âsaf'la ilgili konu çeşitliliği, daha zengindir.

Nef'î'nin kasidelerinde Âsaf'la ilgili farklı manzumeler ve konular şunlardır: Nef'î, övdüğü kişilerin, Âsaf gibi cesur, yetenekli, divanın resmi prosedürüne vakıf, devlet işlerini bilen ve adaletle icra eden, âlimleri daima himaye eden, bir hükümdar gibi mühür ve ferman sahibi, dirayetli devlet adamları olduğunu ifade eder. Ayrıca devlet yönetiminde divana çıkan Âsaf'ın, Rüstem gibi bir sâhip-kıran olduğu ifade edilmiştir. Nef'î'ye göre Âsaf, taç, taht, şevket ve şan sahibi bir vezirdir.

Âsaf, ebedî bir saltanatın teminatı olan bir devlet adamıdır. Ayrıca Âsaf, dinperver, adil, insaflı, ferman sahibi ve doğruluğu şiar edinmiş olan bir vezirdir. Âsaf, canlıların dilini bilen, allame bir vezirdir.

Varlığıyla; Süleyman peygamberin, sipahinin, tahtın, mülkün, tacın ve mührün iftihar ettiği meşhur vezir Âsaf'tır. Nef'î'ye göre fermanıyla garibe himmet eden, cömertliğin güneşi ve adaletin dayanağı olan vezir, yine Âsaf'tır.

Aşk

N: Belâ-ender-belâdır dilde derd-i aşk-ı yâr ammâ
Yazıklar ana kim bir böyle sevdâdan müberrâdır, (N.k.48-39)

E: Ger ne-bûdî zı 'aşk nakş-ı nigînet

Zı engubîn key kenâre kerdî mûm,⁸²⁰⁹ (E.k.136-7)

(B)

Nef'î'de aşk, Enverî'de olduğu gibi; duyguların ifade edilmesinde, dünyadaki en sağlam delildir. Yani bürhân-i kavîdir. Aşk, onun esiri olanlar için dârûy-i sihhatin ecel-i mihribânıdır. Sıhhat devasının güzel bir ecelidir.

Diğer bir benzerlik ise aşkın mutluluk, güzellik ve vefanın sembolü olmasıdır. Nef'î'nin sözü, aşk ehline mektûb-ı huceste-rakam-ı mihr ü vefâdır, yani mübarek bir mektup, mutluluk, güzellik ve vefanın sayısal ifadesidir.

Put kavramı da müşterek olarak işlene konulardan biridir. Nef'î'ye göre yeni yetme bir put, âşıkların var olan aklını da başından almıştır.

(F)

İki şair arasında aşk kavramıyla ilgili benzerliklerin bulunmasıyla beraber farklılıklar da vardır. Enverî şiirlerinde bu kavrama Nef'î'den daha ziyade yer vermiştir. Nitekim Nef'î'nin kasidelerinde söz konusu kavramın yer aldığı beyit sayısı yirmi bir iken, Enverî'nin kasidelerinde bu sayı otuz birdir. Enverî, aşk kavramının dile getirildiği konuların zenginliği ve aşkla ilgili kavramların çeşitliliği bakımından da örnek teşkil edecek, orijinallikte bir şairdir. Enverî övdüğü kişilere hizmet etmeyi aşk olarak nitelendiriyor. Ona göre fitnenin şevki müfti, aşkın hikâyesi de hatiptir. Ezelî kader ve felek, Enverî'nin başından aşk macerasının geçmesi için ittifak etmişlerdir. Ona göre güzellik ve aşk, sürekli olduğu müddetçe bunun örneğinin şahidi; Leyla vü Mecnûn'un aşk hikâyesidir.

Nef'î ise kendi sözünü methederken onun; bezm-i aşkın latif bekçisi olduğunu ifade eder. Aşk, duyguların ifade edilmesinde, dünyadaki en sağlam delildir. Yani bürhân-i kavîdir. Aşk, onun esiri olanlar için dârûy-i sihhatin ecel-i mihribânıdır. Sıhhat devasının güzel bir ecelidir. Aşkın rindi olan kişi, sevgilinin bir bakışıyla itâb-ı rencîş ü müjde-i ihsân olur, yani onun incitmesiyle hem itab görür, hem de ihsanının müjdesine mazhar olur. Övünmesiyle meşhur olan Nef'î, aşk kavramıyla ilgili kavramları kendisiyle özdeşleştirerek, abartılı iddialarda bulunur. Öncelikle, aşkın sırlarının mahremi olduğunu

⁸²⁰⁹ Eğer senin yüzüğünün kaşında aşk nakşı olmasaydı; mum, baldan ne zaman uzaklaşırdı?

belirtir. Nef'î'nin ağzı, mana fiskiyesidir o, aşk kadehinin sarhoşudur, ilham gelmeyince de söylemez. Nef'î, aşkın gül bahçesinin bülbulüdür.

Enver'î, Leyla vü Mecnûn'un aşk hikâyesini örnek verirken Nef'î, Hz. Yusuf'un aşkını tercih eder. Ona göre âfet-i aşka giriftar olan âşık, Hz. Yusuf'un ahlakını temsil etmiş olur.

Âyîne

N: Sonra tasvîr edip âyîne-i endîşemde
Hem yazar hem tutarım nağme-i kilke âheng, (N.k.38-37)

E: Cüz der âyîne vü âbet ne-tevân dîd nazîr
Cüz der endîşe vü hâbet ne-tevân yâft bedel,⁸²¹⁰(E.k.116-28)

(B)

Aynayı Nef'î de Enverî gibi feleğin sırlarını bütün incelikleriyle yansıtan bir vasıtaadır. Ayrıca “âyîne-i felek” tabirini kullanmak suretiyle; feleği ayna olarak vasfetmektedir. Sine ve gönül; tüm varlık âlemini hissederek gösteren, her türlü hüznün ve mutluluğun kendi hususiyetine göre aksettiği bir aynadır.

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak öncelikle takdir sanatının suretinin cevherini ayna olarak vasıflandırmaktadır. Ayna, bütün kusurları ve güzellikleri eksiksiz gösteren bir varlıktır. Ayna; “âyîne-i idrâk, âyîne-i akl, âyîne-i endîşe, âyîne-i fıkır” kavramlarıyla ifade edilmiş, buna göre idrakimiz akılımız ve düşüncelerimiz aynaya benzetilmiştir. Nef'î'ye göre dünya bir âlem, semalardaki kutsilerin esrarının, nakşının görüldüğü bir aynadır. Talih, insanın murat nakşının görüldüğü bir aynadır. Nef'î, elindeki cevherle iftihar ederek İskender'in aynasını tahkir eder. Ayna, mecazen hayatımızın cevherinin dokuz rengini gösteren bir vasıtaadır. Göz, âlemi seyretmekle birlikte, aynı zamanda ona ayna olan bir uzuvdur. Nihayet bayram da mutluluk ve şenlikleri yansıtan bir aynadır.

⁸²¹⁰ Senin benzerini, ayna ve sudaki aksinden başka bir yerde görmek mümkün değildir. Senin bedelini, rüya ve düşünceden başka bir yerde bulma imkânı yoktur.

Ayyâr

N: Zamânında anılmaz oldu nâmı düzd ü ayyârın
Meger yâd ede âşık gamze-i gammâz u tannâzı, (N.k.23-20)

E: Cemmâş bedân du çeşm-i ‘ayyâr
Kallâş bedân du zülf-i nâhib,⁸²¹¹ (E.k.14-19)

(B)

Nef’î, âyyâr kavramını Enverî’de olduğu gibi kasidelerinde fazla kullanmamıştır. Bu kavramın yer aldığı beyit sayısı ikidir. Yine söz konusu kavram, her iki beyitte de; şuh, gönül alan, hilekâr ve fitne anlamında kullanılmıştır. Ayrıca beyitlerin içeriğine de baktığımızda, özellikle anlatım tarzında benzerlikler vardır.

(F)

Nef’î, Enverî’den farklı olarak sevgilinin gamzesinin ayyâr, kalles ve hırsızdan daha etkili olduğunu ifade etmektedir. Enverî ayyârı daha etkili görürken Nef’î, güzelin endamını ve şemailini ondan daha tesirli görmektedir.

Âzâd

N: Biz âşık-ı âzâdeyiz ammâ esîr-i bâdeyiz
Âlûfteyiz dil-dâdeyiz bizden dirîg etme kerem, (N.k.16-15)

E: Tâ bendegıyet ‘âm şod âzâd kez ne mâned
İllâ ki serv ü sûsen ez ahrâr-ı rûzgâr,⁸²¹² (E.k.72-17)

(B)

Nef’î, âzâd kavramını Enverî gibi elemnden hali olmak, bela ve musibetlere karşı kurtuluş vesilesi şeklinde işlemiştir. Yine klasik manada, kölelik ve köle; özgürlük ve özgür şeklinde kullanmıştır. Nitekim ona göre saadetin parlayan feyzi,

⁸²¹¹ Şuh, gönül alan, (kimdir diye öğrenmek istersen), hilekarâne dönüp duran iki gözdür. Kalles ise; insanın kalbini yağmalayan iki zülüftür.

⁸²¹² Sana kul olmak, o kadar genelleşti ki; senin kulluğundan azad olan kimse kalmadı. Ancak, zamanın özgür varlıklarından, servi ve zambak kaldı.

kölelik ve özgürlük eserlerinin yansıdığı sahne olmuştur. Başını âzâd etmek, özgür kılmak ise Nefî'nin ele aldığı iki şair arasındaki benzer kavramlardan birisidir.

(F)

Nefî, Enverî'den farklı olarak Âzâd kavramını aşk-ı âzâde, yani özgür aşk şeklinde ele alır. Nefî kendilerinin; aşkın âzâdesi ve şarabın esiri olduklarını dile getirir.

Âzer

N: Etse ger hâsiyyet-i hıfzı sirâyet âleme
Tarh olurdu safha-i âb üzre nakş-ı âzeri, (N.k.15-34)

E: Hûrân heme guşâde nikâb ez cemâl-i hîş
Men çün hayâl beste-i timsâl-i Âzerem,⁸²¹³,⁸²¹⁴(E.k.127-42)

(B)

Nefî kasidelerinde âzere, tek bir beyitte yer vermiş olsa bile bu tek beyitte bile Enverî'nin söz konusu kavramın yer aldığı beyitleriyle benzerlik göstermektedir. Mesela Nefî, âzer kavramını dile getirdiği tek beytinde; kozmik âlemi kendine göre yorumlayarak şöyle demektedir: “Güneşin özelliği âleme sirayet etseydi, ateşin deseni veya “rüzgârın esintisi, Âzer Tanrı'sının serap üzerindeki ateş korunu bozardı”.

İki şair de “âzer”in su ve ya serap üzerindeki deseni ve görüntüsünün bozulmasından bahsetmektedir ki bu çok önemli bir benzerliktir. Ayrıca Nefî'nin tek bir beytindeki benzerlik, Enverî'den etkilendiğinin önemli delillerinden biri olabilir.

(F)

Âzer kavramıyla ilgili iki şair arasında, yukarıda bahsedilen benzerlikten başka farklılıklar da bulunmaktadır. Nefî'ye ait tek beytin dışında başka manzume bulunmayınca, âzer kavramıyla ilgili benzerlikten başka önemli farklılık ta görünmemektedir. Fakat Enverî'ye ait on iki beyitte doğal olarak farklılıklar mevcuttur. Nefî'ye göre âzer ateşten bir devdir. Düşmanın ceza olarak içine düştüğü ateştir.

⁸²¹³ Tanrı anlamında kullanılan kavram veya Hz. İbrahim'in put yapan babasının veya amcasının ismi

⁸²¹⁴ Huriler, hepsi kendi yüzlerinden peçeyi açmışlar; bense, Azer'in heykeline hayalimi bağlamışım (veya ben Azer'in heykelinin hayali gibi kapalıyım).

Enverî'ye göre yakıcılığıyla keskin ve tahripkârdır. Semender tabiatlılar, ateşte yaşarlar. Âzer aynı zamanda bir hanedandır. İran mitolojisi ve kültürüne göre bir tanrıdır. Âzer aynı zamanda put gibi kusursuz, soğuk ve ilgisiz bir güzeldir.

Enverî'ye göre methettiği kişinin sözü, sudan, topraktan, rüzgârdan ve ateşten daha güzeldir, ayrıca âlemin düzenini sağlamaktadır. Enverî, sudaki şeker gibi, ateşteki öd ağacı gibi olduğunu, bu özelliğiyle efendisine yıllarca hizmet ettiğini belirtmektedir. Semender tabiatlılar, ateşte yaşarlar.

Bâd (Rüzgar)

N: Esince bâd-ı kahrı bahr u berr yeksân olur zîrâ
Urur birbirine emvâc-ı deryâ gibi kûsârı (N.k.14-37)

E: Her çend çönân hûbter ki hasmet
Ez bâd-ı ecel hâk-sâr bâşed,⁸²¹⁵(E.k.59-68)

(B)

Rüzgâr kavramını, Enverî'de Nef'î'nin kullandığı benzetme unsurlarıyla nerede ise aynıdır. Yukarıda bahsedildiği üzere Nef'î, rüzgârı temelde iki boyutta kullanmıştır; rahmet ve şiddet, yani lütuf ve kahr. Bu nitelik Enverî'de de mevcuttur.

Rahmetle ilgili beyitlerde rüzgâr, hayatın, dirilişin, ilkbaharın ve cömertliğin vesilesi olarak kullanılır.

Enverî, Nef'î'de olduğu gibi, rüzgârı, şiddet unsuru olarak, övdüğü kişinin hiddet, öfke ve gazabını ifade etmede bir vasıta olarak kullanır. Rüzgâr bu yönüyle, süratin, şiddetin, kahrın ve ölümün vasıtasıdır.

Aynı şekilde rüzgâr, Enverî'de güzel koku yayma (özellikle, sevgilinin kâfur gibi güzel kokusunu getirmesi), haber iletme ve mevsimlerin özelliklerinde aktif rol sahibi olması dolayısıyla söz konu edilmiştir.

⁸²¹⁵ Senin hasmın, her halükarda, senden daha güzel bile olsa; ecel rüzgârıyla toza toprağa karışır (alçak bir insan olur).

Sosyal olaylardan bahsederken etkin bir unsur olarak kullanılmıştır. Ayrıca Nef'î gibi çeşitli tarihi şahsiyetlere telmihte bulunur.

Sabah rüzgârı olarak nesîm pozitif, sarsar, negatif bir unsur olarak gül bahçesinin ve çemenin güzel kokularını etrafa salandır.

Nef'î, Enverî'de olduğu gibi, rüzgârı, şiddet unsuru olarak, övdüğü kişinin hiddet, öfke ve gazabını ifade etmede bir vasıta olarak kullanır.

Nef'î'de rüzgâr, aynı zamanda güç, kudret ve ihtişamın bir sembolüdür.

Sonuç olarak Nef'î'nin Enverî'ye benzeyen en önemli yönü, anlatım tarzıdır. Çünkü her ikisinde de mübalağalı, vurucu, ihtişamlı bir anlatım tarzı vardır. Sanki bir kişi aynı duyguyu, düşünceyi ve olayı, farklı iki dilde ifade etmektedir.

(F)

Enverî, Nef'î'den farklı olarak, bilimsel açıdan dikkat çekici olan, rüzgârın tozlaşma vasıtasıyla, dölleyici özelliğinden bahseder. Rüzgâr, ikbali temsil eder. Rüzgârın bilimsel özelliklerinden bahseder, Nef'i, bu özellikleri daha yüzeysel geçer. Enverî'ye göre rüzgâr, küllî bir nizamın parçasıdır. Bulutun oluşumunda temel faktördür. Temizleyici niteliği vardır. Enverî, övdüğü kişiye çok dua eder. Rüzgâr, rahmet, mağfiret ve nimet esintisidir. Enverî, Nef'î'den farklı olarak kendini övmekten ziyade daha çok kendini tahkir eder.

Nef'î'nin bu kavramda Enverî'den belirgin olarak farkı şudur; Daha önce de bahsedildiği gibi Nef'î her manzumede, kendini bir şekilde övmektedir. Öyle ki; sabah rüzgârı onun düşünce zenginliğiyle gül bahçesine girse her tarafı sonsuz güzelliklerle mamur eder.

Nef'î, farklı olarak atasözü niteliğinde, kısa, özlü, didaktik kavramlar da dile getirmiştir.

Ayrıca Nef'î, kaside yazdığı kişilere karşı Enverî gibi kendini hakir görmez. Methettiği kişilerin vasıflarını da onun kadar abartmaz. Mübalağaları orijinaldir. Fakat daha makul ve mutedildir.

Bahâr

N: Bahâr erdi yine bâğa döşendi nat‘-ı jengârî
Yine Sultân-ı gül etdi müşerref taht-ı gülzârı, (N.k.50-1)

E: Nev-bahâr âmed ü hengâm-ı tarab der gül-zâr
Çe bahârî ki zı dilhâ be-burd sabr u karâr,⁸²¹⁶ (E.k.76-4)

(B)

Nef‘î, Enverî gibi; bahar kavramını değişik konularda kullanmıştır. İşlediği konuların bahar mevsiminin genel özelliklerini yansıtan; yeryüzünün canlanması, toprağın dirilişi, zemine ve semaya güzelliğin ve neşenin yayılması anlamında kullanmıştır. Bahar gelince gül bahçesine revnak verir, etrafı güzel kokular sarar.

Her iki şair de baharın ve sabah rüzgârının etkinliğinden bahsediyor. Nef‘î’ye göre ilkbahar rüzgârının, denizin nemini alıp semavî bir şekilde yere indirmesi, güllerin açmasını ve etrafa güzel kokuların yayılmasını sağlamaktadır.

Nef‘î, Enverî gibi; bahar kavramı, devlet kavramının dinamik, aktif ve adil nitelikleriyle özdeşleştirerek; devlet ve devleti temsil eden devlet adamlarının üstün özelliklerini bahar mevsiminin özelliklerine benzetiyor. Nitekim toprağın, devletin baharından feyz alarak, üzerinde nice güzel nimetleri bitirdiği dile getiriliyor. Övülen kişinin zevale uğramayan, parlak güneş gibi olan görüşünün; zamanın gül bahçesine, hazan görmeyen baharın lütfunun getirdiği zikrediliyor. Devletin ilkbaharında, dünyayı gül bahçesine çeviren kişinin devrinde; gül goncası gibi açılmadık bir dil kalmadığı söyleniyor.

Bahar mevsiminde meydana gelen bulutun, esen rüzgârın etkiyle; cömertliği, sulayıcı ve temizleyici özelliği de iki şairin benzer beyitlerde işlediği önemli konulardan birisidir. Nef‘î’ye göre methedilen kişinin ikram ve ihsan dolu havasının feyzi yeryüzüne yayılsaydı; cehennemin dumanı, cennet baharının bulutu gibi olurdu. Methedilen kişinin lütfu baharının bulutu, yeryüzüne bir miktar nem bıraksa; yer altındaki cisimler ruha kavuşur.

⁸²¹⁶ İlkbahar geldi. Gül bahçesinde mutluluk zamanıdır. Gönüllerden sabır ve sebatı gideren bahar, nasıl bir bahardır?

Özellikle bu iki bölümde, her iki şairin ortaya koyduğu örnek beyitler ve konularında önemli benzerlikler bulunmaktadır.

Nef'î yine bahar mevsiminin güzelliğinin Rıdvan cenneti gibi olduğunu söylüyor. Ona göre ağaçlar, bahar mevsiminde lütufla güzelleşince; onların her bir yaprağı, müthiş ziynetler kuşanmaktadır.

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak; kasidelerinde bahar kavramıyla ilgili, iki adet “Bahariye Kasidesi” bulunmaktadır. Bahar, şah olarak değerlendiriliyor ve sikkesiz dirhemini akıttığı ve sabah rüzgârının badem çiçeklerini akarsuyun üzerine döktüğü ifade ediliyor. Yine Nef'î'ye göre methedilen kişinin ikram ve ihsan dolu havasının feyzi yeryüzüne yayılsaydı; cehennem dumanı, cennet baharının bulutu gibi olurdu. Bülbül, yeşil gül yaprağının dalına konarak şarkı çalmaya, ötmeye başlayınca; bahar bulutu, ona gümüşten saz teli dizmektedir.

Bâde

N: Çeşmi bezm-i fitne kurmuş işve câm almış ele
Bâde-i nâz ile etmiş gamzesin mest ü harâb, (N.k.56-41)

E: Bâde-i latîf-i nazm-ı merâ bîn ki kilik çün
Sermest mî horâmid ber rûy-i defterem,⁸²¹⁷(E.k.127-66)

(B)

Nef'î, bâdenin özelliklerinden bahsederek, Enverî gibi şarabı; üstün niteliklere sahip bir içecek olarak vasfetmektedir. Kendini övdüğü beytinde bâdenin; zeval bulmayan ebedî feyz kaynağı olduğunu ifade ediyor.

Övdüğü manzumesinin; manasında, bâde keyfinin zevki olduğunu; edasında ise Zemzem suyunun edasının bulunduğunu dile getiriyor. Zevkini idrak edene, âb-ı hayâtın bâde olduğunu söylüyor. Enverî'nin bâdeyi kendisine meftun olunana aşka benzettiği gibi Nef'î de bâdenin esiri iken aynı zamanda özgür âşıklar olduklarını ifade ediyor. Nef'î,

⁸²¹⁷ Benim nazımının latif badesine bak ki; kalem, defterin üzerinde nasıl da sarhoşça yürüyor.

Enverî gibi yeri geldikçe kendisini övmektedir. İki şairin, özellikle övgü manzumeleri birbirine çok benzemektedir. Nefî, Enverî gibi bâde ile şiir arasında bir bağ kuruyor.

(F)

Nefî, bâde kavramını değişik konularla anlamlandırma ve ilintilendirme hususunda Enverî'den farklılıklara da sahiptir. Öncelikle; adalete dayanan hükmün feyzini, kadehteki kırmızı şarabın kabarcıklarının hareketine benzetiyor. Hicran gaminin bâdesinin; feryâd ve figânın sazı ve nağmesi olduğunu söylüyor. Ona göre tevhit; idrak şarabının küpünün kaynamasıdır. Mutluluk, kadehini eline alınca; Nefî utançla; bâde yerine, gönlün kanını içiyor. Nazı bâdeye, gamzeyi de sarhoşa benzetererek; naz bâdesi ile gamzenin mest ve harap edildiğini ifade ediyor.

Bergâ-Tûtî

N: Bu gûne himmet eder andelîb iken tûtî
Beyân-ı nâtika-i tab‘-ı nükte-sencânı, (N.k.31-48)

E: Çîst kilik-i tu yekî kâtib-i esrâr-ı nigâr
Çîst nutk-i tu yekî tûtî-yi ilhâm serây,⁸²¹⁸ (E.k.178-12)

(B)

Nefî, Enverî gibi; bergâ veya tûtî kavramını; edebiyatımızda, genel özellikleriyle işlenen; fasih konuşma yeteneğine sahip, güzel tüylü papağan olarak tavsif etmiştir. Düşüncelerinin ifade edilmesi ve güzel manzumelerin dile getirilmesiyle, tûtî arasında bağ kuruyor. Nefî, Enverî gibi kendini övdüğü beyitlerinde; tabiatının konuşan bir papağan olduğunu; tatlı nazmı gibi bir şekerin ve kalemi gibi de tatlı dilli bir papağanın bulunmadığını ifade ediyor. Ayrıca sözünün, duygu ve düşünceleri mucizevî bir şekilde ifade eden bir papağan; kaleminin ise silahtar olan dil adına, kılıç çalan bir kahraman olduğunu vurguluyor.

⁸²¹⁸ Senin kalemin nedir? Esrarlı bir kâiptir. Senin nutkun nedir? İlham söyleyen bir papağandır.

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak; sevgilinin yaratılışının, dilin tutulmasına sebep olduğunu belirtiyor. Goncaların gülme tasvirini ise konuşan papağanın sözlerine bağlıyor. Bazen de tûtîye Enverî'den farklı özellikler yükleyerek onu, yine kendine göre değişik bir biçimde yorumluyor.

Behmen (İran'ın Mitoloji Kahramanı ve Hükümdarı; Behmen ayı (21 Ocak 21 Şubat) Kova burcu

N: Husrev-i zî-şân ki hayl-i askerinin her biri
Erdşîr ü Behmen ü Efrasyâb-ı rûzgâr, (N.K.17-19)

E: Tâ hevây-i hazân be Behmen ü Dey
Zerger bâğ u bûstân baş ed,⁸²¹⁹(E.k.59-44)

(B)

Behmen kavramıyla alakalı, Nef'î ve Enverî'nin ortak bir yönüne rastlanmamıştır.

(F)

Nef'î, Behmen kavramını, İran'ın mitoloji kahramanlarından birinin adı olarak kullanmıştır. Behmen'in zaman mefhumu olarak kullanıldığı, İran'ın 11. Ayı olan gibi mevsimsel niteliğine, kasidelerinde yer vermemiştir. Dolayısıyla bu kavramda, iki şair arasında herhangi bir benzerliğe rastlanmamıştır.

Enverî ise Behmen'i, zaman faktörü olarak ele almış ve kullanmıştır. İran takviminin 11. ayı olarak bilinen (21 Ocak 21 Şubat)'a kasidelerinde Nef'îden daha fazla yer vermiştir. Bu kavramla ilgili, Nef'î ile Enverî arasında, sanki belirgin bir fark ortaya çıkmaktadır. Nef'î, ele aldığı kavramların daha çok savaş ve kahramanlık yönlerine ağırlık vermekte; kendi ruhundaki mücadele ve hırçınlığı bunlarla ifade etmekte. Enverî ise kullandığı kavram ve kavramların değişik yönlerini, daha zengin ve daha mutedil bir biçimde işlemektedir.

⁸²¹⁹ Behmen (21 Ocak 20 Şubat) ve Dey (21 Aralık 21 Ocak) aylarına son bahar rûzgârı esinceye kadar; bahçe ve bostan kuyumcu olsun.

Behrâm (Behrâm-ı Gor)

N: Ger dokunsa feleğe sadme-i dest-i kahır
Dökülürdü yere hep cevher-i tîğ-ı Behrâm, (N.k.51-30)

E: Pest bâ kadr-i tu kadr-i Keyvân
Kend bâ tîğ-i tu tîğ-i Behrâm,⁸²²⁰ (E.k.121-25)

(B)

Nef'î, Behrâm'ı kahramanlık, kuvvet, cesaret ve adalet tahtında oturan bir şah olarak takdim eder. Nef'î'ye göre Behrâm, korkusuzluğun sembolüdür. Nef'î, Behrâm'ı savaş yıldızı Mars'ın yerine koymaktadır. Şenlik ve eğlenceyi temsil eden Zühre yıldızının özelliklerini Behrâm'a (Mars'a) vererek, onları birbirleriyle mukayese etmektedir.

Enverî de Behrâm'ı kahramanlık, kuvvet, cesaret ve adaleti temsil eden bir cengâver ve hükümdar olarak görür. Korkusuz bir kahraman olan Behrâm, savaş Tanrısı (yıldızı) ile özdeşleştirilir. Enverî de burçları temsil eden yıldızları birbirleriyle mukayese ederek, onlara bir takım temsili roller verir.

(F)

Nef'î, Behrâm'ı kahramanlık, kuvvet, cesaret ve adalet tahtında oturan bir şah olarak takdim ederken, Enverî ise Behrâm'ı kahraman, melek, savaş Tanrısı hükümdarlık unvanları ile donanmış, aşkın (olağanüstü) bir şahsiyet olarak ele alır ve övdüğü kişinin meziyetlerini ifade etmede, benzerlik unsuru olarak sunar. Enverî, kullandığı diğer kavramlar gibi Behrâm kavramını da diğer yıldızlar, burçlar ve kahramanlar gibi övdüğü kişinin karşısında tahkir ederek, benzetme unsuru olarak kullanır. Nef'î ise diğer manzumelerinde olduğu gibi kendi sanatını övmeye bir malzeme olarak değerlendirirken, övdüğü kişinin meziyetlerini bunlarla vasfeder.

⁸²²⁰ Senin değerinin karşısında, Satürn'ün kıymeti aşağıdır. Senin kılıcının karşısında, Mars'ın kılıcı kördür.

Beyt-i Ma'mûr

N: Beyt-i ma'mûr reşk etmede ebyâtıma
Seyr eden gerçi dilim bir hâne-i vîrân bulur, (N.k.9-35)

E: Yârâb ân bâr-gâh-ı destûrest
Yâ nümûdâr-ı Beyt-i ma'mûrest,⁸²²¹(E.k.28-1)

(B)

Nef'î'nin kasidelerinde, Beyt-i ma'mûrla ilgili yedi beyit tespit edilmiştir. Bunların beşi, saray tasviriyle ilgilidir ve Beyt-i m'amûrla mukayese edilmekte ve çeşitli yönleriyle ona benzetilmektedir. Enverî'nin kasidelerindeki Beyt-i ma'mûrla ilgili tek beyit te aynı şekilde saray tasviri ve Beyt-i ma'mûrla ilgili benzetmeleri ifade etmektedir. Dolayısıyla Nef'î, söz konusu manzumenin dile getirildiği yedi beytinin beşinde saray faktörünü kullanmakta ve bu kavramı, Enverî'nin kullandığı şekilde kullanmaktadır.

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak; övdüğü mümtaz meclis; niteliği ve ifa ettiği yüce vazife itibarıyla Beyt-i ma'mûra benzetiliyor. Yine kendini övme sadedinde; diriltici ve etkileyici olan sözlerinin Hz. İsa'nın mucizevî nefesi gibi olduğunu, o sözlerin manalarına ise ancak Beyt-i m'amûrun ev sahipliği yapabileceğini ifade ediyor.

Bût (put, sanem)

N: Reşk-i kilik-i kef-i Mânî olur alsam elime
Deste çûp-ı teber-i bût-şiken-i İbrâhîm, (N.k.8-45)

E: Dûş der hicr-i ân but 'ayyâr
Tâ be rûzem ne-bûd hâb u karâr,⁸²²² (E.k.78-1)

⁸²²¹ Yârâb bu saray vezirin sarayı mıdır, yoksa Beyt-i Ma'mûr'un görüldüğü yer midir?

⁸²²² Dün gece; put gibi güzel olan sevgilinin ayrılığında derbeder oldum. Öyle ki; ne gece oyudum, ne de gündüz huzurlu oldum (günüm karmakarışık oldu).

(B)

Nef'î Enverî gibi but kavramını, İslam edebiyatında kendisine yükletilen anlama göre, genel özellikleriyle ele alıp kullanmıştır. Buna göre but, yani put; fevkalade güzelliğe sahip, her yönden kusursuz olan sevgilidir. Nef'î, tabiattaki bitkilerin bahar mevsiminde ve sabah vaktindeki özelliklerini anlatırken, but kavramı kusursuz güzellik anlamında kullanarak, söz konusu varlıkların put gibi güzel olduğunu ima etmiştir. Yeni yetme bir put, âşıkların var olan aklını da başından almıştır. Yine Enverî gibi put-hânedan bahsediyor: Nef'î'ye göre düşüncelerinin alevi, karanlık gece gibi olan gönlünün put-hânesini, bukaemun gibi rengârenk gösterir.

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak; cihanın gönül alıcı bir şekilde müferreh, buna bağlı olarak dünyada yaşayanların mutlu olduğunu; zamanın ve zeminin (yeryüzünün), putları kıskandıracak derecede cazibedar ve bol nimetlerle dolu bulunduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Hz. İbrahim'in putları kırdığı baltasına telmihte bulunarak kendini övüyor ve şöyle diyor: "İbrahim'in putları kırdığı baltanın sapından elime bir deste alsam; ünlü ressam Mânî'nin elindeki kalem beni kıskanır".

Bülbül (Andelîb- Hezâr)

N: Tab'-ı Nef'î bülbül-i gûyâdır ol gülşende kim
Gonca-veş dem-bestedir anda dehân-ı şâ'irân, (N.k.53-50).

E: Tûtiyâ nazm-ı kelâm u bülbülân zîr-i nevâ
Cüz be yâd-ı mecliset nâ dâde vü ne-nevâhte,⁸²²³ (E.k.171-3).

(B)

Nef'î Enverî gibi bülbül kavramını; gül-bülbül hikâyesine telmihte bulunarak, benzer konularda işlemeye çalışmıştır. Nef'î'nin tabiatı o gül bahçesinde, sürekli konuşan bir bülbüldür. Oradaki şairlerin ağızları ise gonca gibi kapalıdır.

⁸²²³ Papağanlar, kelamın güzelini, bülbüller ince nağmeyi; senin meclisinin hatırından başka yerde okuyup çalmamıştır.

Nef'î'ye göre bülbülün ötmesi, gönlün gül gibi açılmasına sebep olur. Nitekim tûtî (papağan), bülbülün yerinde olunca, ahenkli ötüşüyle dinleyenlere himmet eden bir kuştur. Bülbül; aşktan başı dönmüş, gazel okuyan şuh bir âşıktır. Gülün kokusu, bülbülün kanla dolu gönlüne ulaşınca, Tatar ahusunun kokusu, bülbülün bedenine yerleşen gül kokusunu kıskanmaktadır. Bülbül, gülün yeşil dalına konarak ötmektedir.

Nef'î, Enverî gibi, kendini övdüğü beyitlerinde; tabiatını bülbüle benzeterek, sanatını onunla özdeşleştirmektedir. Nef'î; hayalinin gül bahçesi, gönlünün de onun bülbülü olduğunu yanık sinesiyle; aşkın, gül bahçesinin ve Rum diyarının bülbülü olduğunu söylüyor. Nef'î kendisinin; mana sarayının destanını dile getiren bir beyana sahip bulunduğunu, bu özelliğinin de bülbülün ötüşüne denk düştüğünü ifade ediyor. Kendi tabiatının; mana çemenistanının çılgınca öten bir bülbülü olduğunu iddia ediyor. Nef'î'nin tabiatı o gül bahçesinde, sürekli konuşan bir bülbüldür. Oradaki şairlerin ağızları ise gonca gibi kapalıdır.

(F)

Enverî'den farklı olarak Nef'î'ye göre bülbül güzel sesiyle, akşam vakti veya akşam yemeğiyle birlikte, ötmeye başlamaktadır. Gül, gonca tomarı değildir, bülbülün aşkının beratıdır, açıldıkça onda; aşkın Hüsrev'inin yüce merhameti görünür. Nef'î, gül mevsiminde sakinin, âşıklar için bülbül gibi olmasını ve kadehleri, onların başları üzerinde döndürmesini istemektedir.

Câdû

N: Ne sihr etdin yine sözde hezâr ahsente ey Nefî
Senin gibi acep olur mu bir câdû-yı efsûn-ger, (N.k.21-33)

E: Ânki deştî câdûyî râ der 'asâyî gum koned
Yek şebân ez mülk-i o bî töhmet-i müstenkerî,⁸²²⁴ (E.k.187-74)

⁸²²⁴ O öyle bir zattır ki; onun ülkesinden basit bir çoban, yalan ve iftira olmadan, sihirle bir ovayı bastonunda kaybeder (gizler).

(B)

Nefî kasidelerinde Enverî gibi câdû kavramını; olağanüstü kudrete sahip bir sanatkâr olarak değerlendirmektedir. Dünyada kendisi gibi, söz söylemede sihirbaz olan bir cadının bulunmadığını belirtiyor. Nefî, zamanenin ciğerlerinin (şiirinin) cadısını; kaba, hoyrat ve kırıcı olarak değerlendiriyor.

(F)

Enverî, kasidelerinde câdû kavramının niteliklerini vasfederken; câdû kavramının özelliklerini kendine mal ederek, sanatını övmüştür. Nefî, kılıç ve mızrak olarak nitelendirdiği kaleminin, cadı gibi bir dile sahip olduğunu ifade ediyor. Dünyada kendisi gibi, söz söylemede sihirbaz olan bir cadının bulunmadığını belirtiyor.

Câm (kadeh)

N: Bir safâ var câm-ı billûrunda kim âyîne-veş
Kim bakarsa görünür gönlündeki râz-ı nihân, (N.k.53-24)

E: Berk der hâre nihân geşt cüz ân çâre nedîd
Çün be kef-i tîğ-i zer-endûd u leb câm girift,⁸²²⁵ (E.k.39-10)

(B)

Nefî kasidelerinde Enverî gibi câm kavramını; öteden beri bilinen ve sıradan bir şarap kadehi olarak kullanılan, orijinal manasında ele almış ve anlamlandırmıştır.

Nefî'nin tüm düşünceleri, altın süslemeli bir kadehtir. Cem'de müşterek olarak kullanılan bir unsurdur. Nefî'nin beyitlerinde câmla ilgili en fazla dile getirdiği unsurlardan birisi de Cem'in kadehidir.

Nefî, Enverî gibi cam kavramını, kadeh olarak daha değişik şekillerde de kullanmıştır: Lale ağızlı kadeh, şarap kadehi (câm-ı mül), câm-ı şarab (şarap kadehi), câm-ı musaffâ (saflaşmış, süzülmüş şarap), câm-ı zer, câm-ı zerrîn (altın gibi parlak, sarı kadeh), câm-ı billûr (şeffaf, parlak, cam gibi parlak kadeh).

⁸²²⁵ El, altın işlemeli kılıcı; dudak, kadehi tutunca Şimşek, (kıvılcım) gıranitin içine saklanmaktan başka çare görmedi.

Ayrıca Nefî, Enverî gibi övdüğü şahısların lütfunu da kadehe benzetiyor. Bu kadehin lütfu, onun mutluluk kaynağı oluyor, Nice kadehin, irfan dilinin nurlarının şulesi (pertev-i envâr-ı dil-i ârif-i câm), aşığı mest etmektedir. Nefî'nin kullandığı kavramlardan biri de devlet şarabının kadehidir, yani (câm-ı mey-i devlet). Nefî, övdüğü kişiye bu kavramla dua etmektedir.

(F)

Enverî, kasidelerinde câm kavramının niteliklerini vasfederken Nefî, câdû kavramının özelliklerini kendine mal ederek, sanatını övmüştür. Nefî, kendini övdüğü beyitlerinde camı da vesile yapıyor ve onun; zeval bulmayan ebedî feyzin bâdesi olduğunu söylüyor. Ayrıca kendisinin, aşk şarabının kadehinin sarhoşu olduğunu, aşkın istiğna kadehinin sarhoşu olarak yakasını yırttığını ifade ediyor.

Ayrıca Nefî'ye göre temiz kalp, cennet şarabının kadehidir. Rindân ile vaizin aynı konumda bulunmasını yadırgıyor ve hilal kadehine birlikte bakmasını normal görmüyor.

Nefî'nin câm kavramıyla ilgili farklı olarak dile getirdiği isimlerden biri de Cemşîd'dir. Cem ve Cemşîd'den sonra söz konu edilen şahıslar ise Hüsrev ve Kahramandır.

Cem-Cemşîd

N: Kible-gâh-ı ulamâ dâd-penâh-ı fukarâ
Pâdişâh-ı vüzerâ Âsaf-ı Cemşîd-cenâb, (N.k.32-23)

E: Sadr-i tu be pâye taht-ı Cemşîd
Hing-i tu be sâye Rahş-i Rüstem,⁸²²⁶ (E.k.132-8)

(B)

Nefî, kasidelerinde Enverî gibi câm kavramını; içki ve eğlence meclisinin sembolü olarak görüyor. Kendisinin; feyz âleminin curasını yudumlayan, zamanın Cem'i olduğunu ifade ediyor. İlkbaharın bütün güzellikleriyle geldiğini, sabah vakti güllerin

⁸²²⁶ Senin vezaretin; derece olarak, Cemşîd'in tahtı gibidir. Senin beyaz atının gölgesi Rüstem'in Rahş'ı gibidir.

açıldığını haber vererek; gönüllerin de güller gibi açılması için sâkînin câm-ı Cem'i sunmasını istiyor. Nef'î, efendisinin ahbablarına, lütufla Cemşîd'in kadehini sunarken düşmanlarına hışımla kılıç çektiğini söylüyor. Güneşin kadehinin her sabah Cem'in kadehi gibi dönmesini istiyor. Kan örtüsüyle kıpkızıl olan savaş alanını, Cemşîd'in kırmızı kadehleriyle dolu olan içki meclisine benzetiyor. Cem'in eğlence sofrasını, mutluluğun sembolü olarak görüyor.

Cem'in hükümdarlığını ve kudretini zikrettiği beyitlerinde, onun padişahlığının niteliklerini, övdüğü devlet adamlarıyla mukayese etmekte ve zaman zaman onunla özdeşleştirmektedir. Nef'î, zamanın Cem'i olan zatın gölgesinde bulunmayı, kendisi için en yüksek mertebeye ulaşmak şeklinde yorumluyor. Sultan Murat; mana suretinin padişahı, ehl-i dilin hidivi, yedi iklimin varisi, Cem gibi saltanat ve şevket sahibi bir padişaktır. Onun veziri bile Cem'in tahtına oturmaya layık, bir hükümdar gibidir. Nef'î'ye göre bunlar aynı zamanda, Cemşîd'in ihtişam yıldızının medarıdırlar. Şairlerin kılıç gibi keskin dilinde, övülen kişinin methi; Cem'in ordularını dağıtan bir yıldız gibidir.

İki şairin ortak olarak kullandığı konulardan biri de övülen vezirlerin Âsâf'a benzetilmesidir. Nef'î'nin methettiği vezir; Cem'in adil ve insaflı veziri şeklinde de vasedilmektedir. Övülen devlet adamı divana çıksa Cemşîd'in veziri Âsâf olur; er meydanına girse, sahipkıran Rüstem olur.

Nef'î, Enverî gibi cömertlik bakımından da Cem'in devrini örnek göstermektedir. Bu meyanda Cemşîd gibi cömert olan zatın, yürüyüşe çıkınca yollara güneş gibi sarı altınları saçtığını belirtiyor.

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak Cem kavramının yer aldığı beyitlerde her zaman olduğu gibi kendini övmüştür. Nef'î, kendisinin; feyz âleminin curasını yudumlayan, zamanın Cem'i olduğunu ifade ediyor. Kasidelerinin, Muhteşem Vassâf gibi olduğunu; cihanın, Cem gibi şevketli şahlarının, kendisine şan verdiğini dile getiriyor.

Enverî Sultan Sencer'den bahsederken Nef'î, yaşadığı çağın padişahları olan Sultan Ahmed ve Sultan Murat'la ilgili beyitler dile getirmiştir. Ona göre Sultan Ahmed'in ve övdüğü diğer devlet adamlarının; Cem gibi yüksek mevkiye sahip olduklarını, hatta ondan daha yüksek bir mertebede bulunduklarını iddia ediyor. Ayrıca

Sultan Murat; mana suretinin padişahı, ehl-i dilin hidivi, yedi iklimin varisi, Cem gibi saltanat ve şevket sahibi bir padişaktır.

Ceng-(Rezm-Harb)

N: Güzîde dâver-i dîvân-ı akl-ı Fârûkî
Yegâne safder-i meydân-ı rezm-i Kerrârı, (N.k.46-24)

E: Be rûz-i ceng bâ destân-ı Rüstem
Be pîş-i hasm bâ peykâr-ı Haydar,⁸²²⁷ (E.k.88-18)

(B)

Her iki şair de bu kavramla, kendi dönemlerine ait çok çarpıcı savaş tasvirleri yapmaktadır. Yaşadıkları çağın siyasi, sosyal ve askeri özellikleri farklı olduğundan dolayı, verdikleri örneklerin bazıları farklı olsa bile, bu tasvirlerdeki benzerlikler bariz olarak görülmektedir. Ayrıca Hz. Cebrail, Hz. Süleyman, Hz. İsa, Hz. Ali, Hz. Ömer gibi büyük şahsiyetleri; İskender, Rüstem, Sam gibi mitolojik unsurları, Timur, Sultan Osman, Sultan Ahmet, Sultan Murat cihan padişahlarını, kahramanlık sembolü olarak kullanmalarında da önemli benzerlikler bulunmaktadır. Bu durum Nefî'nin Enverî'den ciddi olarak etkilendiğini göstermektedir.

Nefî, kasidelerinde ceng kavramını, övdüğü kişilerin kahramanlıklarını nazara vermek için bir vesile ittihaz eder. Enverî'de olduğu gibi birçok savaş tasviri yapar. Öncelikle muharebe meydanlarının en büyük kahramanlarından biri olan Hz. Ali Her iki şair tarafından söz konusu edilen bir kahramandır. Nefî, Hz. Ömer'in aklının divanının güzide devlet adamı, savaş meydanında Haydar-ı Kerrâr'ın yegâne safkıranıdır.

Övülen şahıs; Süleyman'ın tahtının süsü, muzaffer, cihangir bir devlet adamı veya muharebe saflarını yaran bir cengâverdir. Methettiği şahsın, savaştığı günün, düğün ve şenlik günü olduğunu; onun tedbirinin yeterli bulunduğunu, saza ve çalgıya ihtiyaç kalmadığını belirtiyor.

⁸²²⁷ Muharebe gününde, rüstemin destanını yazandır. Düşmanın karşısında; Haydâr-ı Kerrâr olan, Ali gibi savaşı.

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak, ceng kavramının yer aldığı beyitlerde her zaman olduğu gibi kendini övmüştür. Şairlik meydanının yegâne cengâveri olduğunu belirtirken, yalnızlığını ifade sadedinde; “kiminle söyleşelim yâ kiminle ceng edelim” diyor. Tabiatıyla ceng kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı örnekler vermiştir. Muharebe saflarını dağıtıp ülkeler fetheden kişi cenge çıkınca; Cebrâ'il onun kılıcının ve miğferinin Fetih ayetini “innâ fetešnâ” okur. Nef'î'ye göre övülen zat, aynı zamanda Timur'un ordularının saflarını dağıtandır. Nef'î, övdüğü kişiyi methederken, onun övgüsünün iksirini işlerken; utancından sarrafla savaştığını belirtiyor. Nazara verilen şahsın sancağının, savaşta narenci bir alev gibi olduğunu söylüyor.

Enverî'nin kasidelerinde Nef'î'den farklı olarak ceng kavramıyla ilgili, daha değişik örnekler bulunmaktadır. Çünkü bu kavramla ilgili beyit sayısı Nef'î'den çok daha fazladır.

Cennet (Firdevs)

N: Bir dıraht-ı ser-firâzı var mı bâğ-ı cennetin
Yohsa ancak vâ'ızın medh ettiği Tûbâ mıdır? (N.k.7-8)

E: Cennetî der hâsiyyet zân çün mülk
Vahş u tayret fâriğend ez hâb u hored,⁸²²⁸ (E.k.57-6)

(B)

Nef'î, kasidelerinde Enverî gibi övülen kişinin adaletinin, karakterinin ve meclisinin dünyaya cennet güzelliği verdiğini ifade ederek, methettiği şahsın bu özelliklerini cennete benzetmektedir.

Yine Enverî gibi; övülen şahsın lütuf, ihsan ve emniyetinin, dünyayı cennet gibi bir yere çevirdiğini ifade ediyor. Zemînin Kâbe-i ulyâsı çarhın Beyt-i ma'mûruyla birlikte, üçüncü mukaddes yer anıldığında, söz konusu zatın makamı, ikinci firdevs olarak anılır. Yine Enverî gibi methedilen devlet adamının, lütufla yönetimi, yeryüzünü, yüce firdevs

⁸²²⁸ Güzellikte senin bu mülkünün özelliklerine ancak cennet benzemektedir. Bundan dolayı, kurdun, kuşun uykudan ve yemeden fariğdirler (uzaktırlar).

bahçesine çevirir. Onun ismet baharına ait esintisinin kokusu erişse; isyanlardan meydana gelen cehennem, sevap firdevsini kıskandıracak bir dereceye ulaşırdı. Nef'î de cennetteki Tûbâ ağacından ve huriden bahsediyor.

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak, cennet kavramının yer aldığı beyitlerde her zaman olduğu gibi kendini övmüştür. Utangaç tabiatının, cennetin güzelliklerini temsil ettiğini, buna karşılık, dilber ve hûrî istemediğini söylüyor. Ayrıca Enverî'den farklı olarak; uçan ejderhayı, cennetlerin tavusuna benzetiyor. Nef'î'nin kasidelerinde Burâk ta önemli yer tutmaktadır. Övülen kişiye, cennet Burak'ının layık olduğunu ifade ediyor. Berk-i hâtiften kanat bile taksa, methedilen şahsın atını, Burâk'ın geçemeyeceğini belirtiyor. Nef'î'nin farklı olarak üzerinde durduğu hususlardan biri de devlet ricalinin yaptırdığı; saray, köşk, kasır gibi mimari eserleri cennete teşbih etmesidir. Söz konusu benzetmeleri, ele aldığı mimari yapıları övmek için yapar. Mesela Edirne şehrini gül bahçesine, padişahın Edirne'deki kasrını da cennete benzetiyor.

Cehennem (Dûzah, tamu, nâr, nîrân, cehîm)

N: Vereydi lutf-ı tab'ı terbiyet ger ebri nevrûza
Behişt-âbâd ederdi dûzahı bir katre-i şebnem, (N.k.39-23).

E: Lûtf-i sebk-i 'inânet Kevser koned zı dûzah
Kahr-ı girân-ı rikâbet âteş koned zı Zemzem,⁸²²⁹ (E.k. 131-12)

(B)

Nef'î, kasidelerinde Enverî gibi cehennem kavramını, çoğunlukla benzetme unsuru olarak ele almıştır. Övdüğü kişinin öfkesini, gazabını ve kahrını; hem cehennemle mukayese ediyor, hem de etkinliğinin mahiyetine göre cehenneme benzetiyor. Nef'î'ye göre övülen şahsın, savaş esnasında atının nalı bir taşa dokunsa, cehennemin alevi gibi ateş saçır. Methettiği kişinin savaş esnasındaki kahramanlığını överken, onun muharebe atmosferini cehenneme benzetiyor. Nef'î'nin ifadesine göre savaş esnasında öyle sıcak

⁸²²⁹ Dizgininin hafif lütfü; cehennemi kevser'e dönüştürür. Üzenginin ağır kahrı; Zemzem suyunu cehenneme çevirir.

bir hava oluşur ki; Fir'avun, onun havasında boğulsa, onun suyu cehennem çukurunun derinliğindeki su gibi ısınır.

Nef'î, „Enverî gibi cennet ve cehennem kavramlarını, birbirine karşı tezat unsuru olarak kullandığı beyitlerinde; övdüğü kişinin meziyetlerinin, o kişinin yöneldiği varlıkları ve hadiseleri, cennet ve cehenneme çevirdiğini ifade etmektedir. Cennetin bahar bulutu, onun ihsan havasının feyzine mazhariyetin yanında cehennemin dumanı gibidir.

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak üç konu dile getirmiştir. Birincisi; güzellik unsuru olarak ele aldığı sevgiliyi, cehennemin yakıcı ateşine benzetmesidir (N.k.8-39). İkinci olarak; herhangi bir şair, övülen kişiyle ilgili bir nazım kaleme alsaydı, cehennem ateşi gibi yakıcı bir fasıl olur. Üçüncü olarak; Nef'î, her zaman olduğu gibi kendini övme sadedinde dile getirdiği manzumesini Ebûcehil'in okuması durumunda mutluluktan, içinde bulunduğu cehennemin, cennete dönüşeceğini söylüyor.

Cevher

N: Ehl olan kadrin bilir ben cevherim medh eylemem
Âlemin sermâye-i deryâ vü kânıdır sözüm, (N.k.1-4)

E: Çün tu gerded be- kadr-i hasmet eger
Şebh-i lü'lü' şevved 'arz çu cevher,⁸²³⁰ (E.k. 80-17)

(B)

Nef'î, kasidelerinde cevher kavramını, Enverî gibi öncelikle akl-ı küll olarak ele alıyor ve mukayese unsuru şeklinde kullanıyor. Nef'î, Hz. Peygamber'i saf bir cevher olarak görüyor. Onun, beşerde benzerinin bulunmadığını, denginin ise ancak akl-ı küll olabileceğini söylüyor. Ona göre övdüğü kişinin akli, Hz. Peygamber'in zatının cevherinin nurudur. Nutku ise; Hz. İsa'nın nefesinin ruhudur. Methettiği şahsın iz'anı, küllî cevherin içi gibidir. Enverî gibi övdüğü şahsın kahredici niteliklerini, cevher kavramıyla ilişkilendirerek ifade ediyor. Övdüğü zatın kahredici sadmesi feleğe

⁸²³⁰ Hasminın değeri de senin gibi olsa; mücevhere benzeyen yeryüzü, inci gibi olur.

dokunsaydı; Behrâm'ın kılıcının cevheri yere dökülürdü. Gezegenleri (Ay, Güneş, Dünya...) birer yüce cevher olarak mülâhaza ediyor. Nef'î, bütün bu hususlarla ilgili mevzuları, savaşıla ilintilendiriyor. Bundan sonra Süreyyâ (Ülker) yıldızının, övülen zatın karşısında, kılıcını bir mücevher olarak arşa asması gerektiğini söylüyor. Nef'î, cevher kavramını, methettiği şahsın meziyetleriyle de özdeşleştiriyor. Övdüğü kişinin methini, içinde cevheri barındıran bir iksire benzetiyor. Övülen şahsı; âlemi aydınlatan kılıcın mücevheri şeklinde tasvir ediyor.

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak beş konu dile getirmiştir. Birincisi; Nef'î, kendi şahsiyetini, ahlakını, sözünü ve düşüncelerini kusursuz, saf cevher olarak değerlendiriyor. Sözünün aynı zamanda kudretli kişilerin kılıcı ve mızrağı üzerindeki değerli mücevherler olduğunu söylüyor. Ona göre tabiatın cevheri, güzel söz söyleme dükkânının süsüdür. Kalemi eline alınca, etrafa cevher saçan mücevher sahibi bir hocadır. Düşünce cevheri, ucundan ışık saçınca; sanki tabiatının Rüstem'i eline kılıç almış gibi olur. Enverî'ye göre söz, ulvî bir cevherdir. Enverî, öyle bir cevherdir ki; marifetin altı ciheti onun mekânıdır. Dili, hançerin kıymetli taşı gibidir. Hakk'ın sırrı, can cevheri gibi sözünde dercedilmiştir. Söz cevheri, dizilmiş inci gibi Nef'î'nin nazmının kalemine gönül bağlamıştır. İkinci olarak; Nef'î dili kılıca benzetiyor, mana cevherlerini de kılıcın üzerindeki su damlalarına benzetiyor (kılıcın üzerindeki su damlalarını da mana cevherleri olarak ifade ediyor). Üçüncü olarak; ilahi takdiri ve sanatı, cevher olarak değerlendiriyor. Nef'î, cevher kavramını gök cisimleriyle de ilişkilendiriyor. Dördüncü olarak; anâsır-ı erba'ayı (dört temel unsuru) cevher olarak değerlendiriyor. Beşinci ve son olarak; mücerret aşkı da cevhere benzetiyor.

Cur'a

N: Çekse bir mest-i ser-ehdâz-ı mey-i nâ-kâmı
Cür'a-i câmını vermez Cem-i devrâna selâm, (N.k.51-15)

E: Cur'a-i ruhsâr-ı o ez rûy-i 'aks
Pür mey-i rengîn koned câm-ı hilâl,⁸²³¹ (E.k. 114-34)

⁸²³¹ Cür'anın (kadehin dibindeki, bir yudum şarabın), onun yanağında yansımasından (aksinden); hilâl, kadehini renkli şarap ile dolduruyor.

(B)

Nef'î, kasidelerinde cur'a kavramını, Enverî gibi öncelikle; kadehin dibindeki son şarap damlası şeklinde vafsetmiştir. Nef'î, temiz bir kalbin, tevhit şarabının kadehi olduğunu; onun dibindeki bir damla şarabı yudumlayan kişinin ise feyiz âleminin Cem'i gibi nitelendirileceğini ifade etmektedir. İkinci olarak cur'a kavramını, kadehin yudumu şeklinde anlamlandırmasıdır. Kadehin efsunlu şarabından bir yudum içen âşık; mezar taşı ile putları aynı görmeye başlar.

(F)

Nef'î, cur'a kavramıyla ilgili sadece iki beyit dile getirdiğinden dolayı, elimizde Enverî'den farklı olarak değerlendirilebileceğimiz manzume bulunmamaktadır. Ancak Enverî'nin Nef'î'den farklı olarak dile getirdiği beyitler vardır. Bunlardan biri; Enverî'nin, cur'âyı hançer çekmek anlamında kullanmasıdır. Enverî, övülen şahsın aleyhinde hançer çekmeyi, yüz bin defa ölüm sarhoşluğu yaşamaya denk tutuyor.

Çenber

N: Şeb-çerâğ-ı dîn ü devletdir vücûdun hıfz için
Kat kat olmuş ejdehâdır heft-çarhın çenberi, (N.k.15-17)

E: Ey müselmânân figân ez devr-i çerh-i çenberî
Vez nifâk-ı Tîr ü kasd-ı Mâh u seyr-i Müşterî,⁸²³² (E.k. 187-1)

(B)

Nef'î, kasidelerinde çenber kavramını, Enverî gibi feleğin çenberi şeklinde vasıflandırarak onunla özdeş kılıyor. Nef'î'ye göre övülen kişi, din ve devletin korunması için gece kandili gibidir. Yedi feleğin çarkı ise kat kat olmuş bir ejderhadır. İkinci olarak; Feleğin çemberini, methettiği zatın emrine muti bir varlık şeklinde anlamlandırmasıdır. Nef'î, övülen şahsın emrine, feleğin bile boyun eğdiğini; eğer emretse hemen tersine dönebileceğini belirtiyor.

⁸²³² Ey Müslümanlar yuvarlak dünyanın dolanışından, Merkür'ün ikiyüzlülüğünden, Ayın kasdetmesinden ve Jüpiter'in temaşasından, illallah (Feryad, figân)!

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak; işret meclisinin halkasını çember olarak tarif etmiştir. İşret meclisinin çemberini, eğlencenin başlangıcı ve mutluluğu netice veren bir ortam olarak anlatıyor. Ancak Enverî'nin Nef'î'den farklı değerlendirmeleri vardır. Onlar, çember kavramının, yukarıdaki Enverî maddesinin yer aldığı bölümde, geniş bir şekilde incelenmiştir.

Çeşm

N: Geçer bir tîri bin dilden bulaşmaz kana peykânı
Ne sihr eyler kemân-keşlikde gör ol çeşm-i hûn-h'ârı, (N.k.50-44)

E: Âb-ı çeşmem geşt pür hûn zâteş-i hicrân-ı yâr
Hest bâd-ı serd men ber hâk ez ân kâfûr bâr,⁸²³³ (E.k. 77-1)

(B)

Nef'î, kasidelerinde çeşm kavramını, Enverî gibi öncelikle; lügat anlamı olarak, bildiğimiz göz şeklinde vasfetmiştir. Münzevinin aydınlık iki gözü; çilehanede ya basiret olarak açılır ve ya endişenin hazîne-hânesi olur. Nef'î'ye göre sevgilinin hayalinin oku, düşmanın gözünün önünden geçse, onların gözü Cevzâ yıldızı gibi ikiye bölünürdü. Nef'î'ye göre mazmundan bahseden kişi; nazın sohbetini yapmak için, تنها bir köşe arar. Övülen zatın adaleti dünyaya şamil olsaydı; keklik, şahinin gözü üzerinde uçardı. Dilberin gözünde hastalık eseri de bulunmazdı. Dünyayı, kaşı gözü yerinde bir insana benzetiyor. Nef'î'ye göre methedilen şahsın kaleminin mürekkebi, ülkeyi gözleyenlerin kara gözüdür. Sevgilinin gözü, bakışının mızrağını, Nef'î'nin sinesine saplıyor.

Her iki şairin beyitlerindeki örnekler bile göz önünde bulundurulsa, ciddi bir benzerlik görülebilir.

İki şairin manzumelerindeki diğer ortak unsur ise beyitlerde kullandıkları sıfatları, göz olarak vasfetmeleridir. Nef'î'nin, doğu ve batının muhafızı olarak övdüğü kişi, uyku tutmayan talih gözüne sahiptir.

⁸²³³ Yârın ayrılık hasretinden dolayı; gözyaşım kanla doldu. Ben toprağa düşmüşken, rüzgâr; sevgilinin kâfur gibi güzel kokusunu yüklenerek, soğuk bir şekilde esmektedir (soğuk bir rüzgârda; sevgilinin kâfur gibi güzel kokusundan dolayı, kendimden geçerek toprağa düşmüşüm).

Nef'î, güneşin gözüyle, Cibrîl'in kanadındaki unsurları mukayese ediyor. Nef'î'ye göre gönül aşuftedir, yâr âlüfte çeşm-i baht ise hufte (uykudadır). Nef'î'nin övdüğü kişinin benzerini, zamanın gözü görmemiştir.

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak; çeşmi, gamzesinin kılıcını çeken bir sipahiye benzetmektedir. Çeşm, âşıklara Kahraman'ın dehşetini verir. Bundan başka Nef'î, çeşmi, İran mitolojisindeki Kahraman'a benzetiyor, ebru da ona yay sunuyor. Methettiği kişiyle ilgili, karıncanın gözünü, hassasiyet ve nahiflik olarak örnek veriyor. Ayrıca çeşmi, nazmının, tepegözü olarak vasfediyor ve kaleminin nemi ile hayat bulan, Hızır'a benzetiyor. Nihayet çeşmi, sevgilinin etkileyici sıfatlarıyla özdeşleştiriyor. Sevgilinin, sihirli gözleri, baygın bakışıyla; biçare âşık için belâ ender-belâdır. Sevgilinin gözleri, İran mitolojisindeki Kahramân'ın gazap edici hışmını temsil etmektedir. Son bir farklılık olarak; sevgilinin hayranlar için bakışı; nigâh-ı çeşm-i temâşâ-beyândır.

Cerâğ

N: Şeb-çerâğ-ı dîn ü devletdir vücûdun hıfz için
Kat kat olmuş ejdehâdır heft-çarhın çenberi, (N.k.15-17)

E: Bâdâ çerâğ-vâre-i ferrâşcâh-ı tu
Tâ hîç der fitîle-i hurşîd rûğenest,⁸²³⁴(E.k. 34-47)

(B)

Nef'î, kasidelerinde çerâğ kavramını, Enverî gibi öncelikle; yedi iklimi aydınlatan, güneş gibi bir kandil olarak ele alıyor. Ona göre Ay yüzlü padişah, âlemi ve âdemi ışıktandıran bir çerâğdır. Ayrıca Nef'î, çerâğı, saltanat hanedanının ışığı olarak görmektedir. Sultan Murat, devrin güneşi ve âlem meclisinin Cem'i olarak hanedanı aydınlatan bir kandildir. Osman oğullarının bu ışığının parlaklığıyla, devletin yüzü aydınlanmaktadır.

⁸²³⁴ Güneşin fitilinde yağ kalmayıncaya kadar, senin gayretin hizmetçinin, lamba tutuşturucusu olsun.

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak; çerâğ kavramını, din ve devletin aydınlığı (ışığı) olarak ele almaktadır. Fetih ve nusretin bahar rüzgârı, keskin kılıcıyla din ve devletin ışığıdır. Ayrıca çerâğ, taç cevherinin ikbalinin kandilidir. Bundan başka çerâğ, saadet meclisini aydınlatan bir kandildir. Övülen şahsın tek bir bakışı, saadet meclisinin kandilini aydınlatmaktadır. Saadet tahtının ayı olarak, bir leması, yıldızlar şahının kandilinin ışığı olur. Geceyi aydınlatan bir lambadır. Çerâğ, ilâhî bir mum olarak, talihi uyandıran lambadır. Nitekim melaike, fanus gibi olan bu zatın etrafında pervanedir. Nihayet çerâğ, güzelliğin kandili ve sembolüdür. Nef'î, kandil gibi aydınlık olan bu zatın güzelliğini inkâr edenlerin, kırmızı gül gibi olan mumun alevini, yaseminin içinde görsünler de inansınlar demektedir.

Çetr-(Çadır)

N: Çetr-i ikbâlin ola kevn ü mekâna sâyebân
Sâyesinde kâ'inât âsûde tâ rûz-ı hisâb, (N.k.56-53)

E: Der sâye-i birr-i Hümây-i çetr
Tayy kerde ekâlîm-i mülk ü dîn,⁸²³⁵ (E.k. 146-9)

(B)

Nef'î, kasidelerinde çetr kavramını, Enverî gibi öncelikle; makam ve mevki olarak tarif ediyor. Nef'î, övdüğü şahsın mevkisini, çadır olarak nitelendiriyor. Çadırı da; üzerinde güneşin bulunduğu dünyaya benzetiyor. Ayrıca çetri, bilinen haliyle çadır anlamında kullanıyor. Ona göre zaferin serdârı ve düşmanı kahreden zatın çadırı, kudretiyle orantılı bir enginliktedir. Ay ile birlikte güneşin ışığını dünya üzerine yaymasını, atlas bir çadır olarak tavsif etmesi, Nef'î'nin beyitlerinde ki Enverî'ye benzeyen özelliklerden bir diğeridir. Övülen zatın mülkü, nimet ve mutluluğun hâkim olduğu bir ülkedir. Sanki büyük güneş, dünya üzerine muazzam bir atlas yaymış gibidir.

Methettiği zatın mevki ve ikbalini, kevn ü mekânı gölgeleyen bir çadır olarak görüyor olması, başka bir benzerliktir. Nef'î'ye göre övülen zatın sarayının ileri

⁸²³⁵ Ülke ve dinin iklimleri; onun, Huma kuşu gibi olan saltanat çadırının gölgesinde, geçip gitmektedir (hareket etmektedir).

görüŖlölüğü, güneŖin ıŖıkları gibi her yeri aydınlatır. Hâkimiyetinin kudreti ise kâinatı kuŖatan bir çadır gibidir.

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak Nevruz'u; üstünlüğünden dolayı, onu diğerk zamanlardan ayırmak için Ŗah olarak vasıflandırıyor. Bağ ve bostanlardaki ağaçların çiçek açmasını da ak çadıra benzetiyor. Zamanı, halatlarla bağlanmamış bir çadır şeklinde nitelendiriyor. Ona göre bu zamanı muallak taşı gibi boşlukta tutan kudret, övülen zatın adaletidir.

Dâd- adâlet

N: Yapar bir lahzada adlin harâb olmuş nice mülkü
Bozar bir hamlede tîgın düzülmüş nice alayı, (N.k.28-31)

E: Gurg ez nihîb-i 'adl-i tu ender diyâr-i tu
Ez bîm-i mîŖ bedreke gîred seg-i Ŗobân,⁸²³⁶ (E.k. 141-26)

(B)

Nef'î, kasidelerinde dâd-adâlet kavramını, Enverî gibi öncelikle Hz. Ömer'in adaletini esas alarak değerklendiriyor. Övülen zatı, adaleti hasebiyle Hz. Ömer'e benzetmesidir. Çünkü o, adaleti itibariyle Ömer, ahlakı itibariyle de Ali gibidir. Osmanlı hanedanı, onun zatıyla Ŗeref bulmaktadır. Bu zat, dinperver olmakla birlikte adil bir hükümdardır. Ömer'in adaletine, Ebû Bekir'in itikadına sahiptir.

Diğerk bir benzerlik ise Nef'î'ye göre methedilen zatın adaleti, huzur, sükûn, güvenlik ve mutluluğun vesilesi olduğu gibi, her türlü kötölüğün de def'ine sebep olmaktadır. Onun adaleti birçok sapığı yola getirmiştir. Bundan dolayı Ŗeytanın, vesvesesi, gönle yol bulamaz. Övülen zatın adaleti bir diyarı kaplayınca; hırsız haramiler, Hak yolunun kervanına kılavuz olurlar. Adaletinin galebesiyle, zulüm önce gizlenir, sonra yok olur gider. Onun adalet bağının, çemeninin baharında; hile bostanının gülü

⁸²³⁶ Kurt, senin diyarında, adaletinin heybetinden; koyunun korkusundan, çoban köpeğini kendisine bekçi tutar.

açamaz. Onun adaleti, âlemde fesadı nehyetse; fitnenin boynundaki damarın bağı, ceza zinciri olur.

Nef'î'nin, övdüğü zatın adaletini tüm dünyaya yaymak suretiyle bütün âlemde emn ü emanı hâkim kıldığını vurgulaması da diğer bir benzerliktir.

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak; dâd-adâlet kavramını, bir takım farklı anlamlarda kullanmıştır. Örnek olarak Nef'î, dâd kavramını, alçak felekten intikam almak olarak vasfetmektedir. Çünkü bu felek, ehl-i dili ve irfanı paymal etmiştir. Nef'î, yine devrin adil hükümdarından, ehl-i dile yapılan zulmün intikamını almasını istemektedir. Övülen şahsa hitaben, eğer intikamını almaz ise ülkenin her köşesinin karışacağını ihtar etmektedir.

Diğer bir farklılık; Nef'î, övülen şahsın Hz. Süleyman gibi tahta çıkmasını ve adaletle hükmetmesini diliyor. Onun vücudu, adaletinden dolayı Rabb'in celal sıfatının mazharı olmuştur. Onun adaleti, yeryüzünün memleketlerine şeref vermektedir. Mükâfat ve ceza, onun adaletine göre tayin edilir. Memleketi adaletiyle süsleyen vezir, Âsaf gibi adil bir vezirdir.

Nef'î'ye göre felek, yüce bir mevkiye sahip olan Osman Han'ın ayağına yüz sürerek, "cihan şahım benim" der. Övülen zatın adaletinin devrinde zaman şöyle der: "Bu günler, benim bayram ve Nevruz zamanımdır". Ayrıca Nef'î, kendi sanatıyla ilgili feyzin, gönül ehline Allah'ın bir adaleti olduğunu, bunun ceht ile elde edilemeyeceğini ifade ediyor. Nef'î, fasih lisanının, Selmân'ın adil nazımının zevkini verdiğini ifade etmektedir.

Deyr

N: Başlasam endîşeye ervâh-ı ma'nâ cem' olur
Nutka gelsem sûret-i deyr-i ma'ânî cân bulur, (N.k.9-39)

E: Deyr-i mân ey be kemâlî ki der âğâz vücûd
Ber vücûd-i çu tûyî râh-ı tûyî mesdûdest,⁸²³⁷ (E.k. 23-19)

⁸²³⁷ Ey kemâlin kaynağı! Bizim mabedimiz, başlangıçta vücuttur. Senin gibi bir vücudun üzerinde bulunmanın iki yolu da kapalıdır. Veya: (Senin gibi bir vücuda sahip olmanın iki yolu da kapalıdır).

(B)

Nef'î, kasidelerinde deyr kavramını, Enverî gibi öncelikle mabed, puthane olarak vasfediyor. Fakat teferruatta iki şairin değerlendirmeleri birbirinden farklılık arz etmektedir. Nef'î, deyri, hayalinin mabedi olarak tarif etmektedir. Nef'î; “eski hükümdarın yaratıcılığı, hayalimin mabedinin köşesine, güzellikle ilgili eserin sırrını bırakmıştır” diyor. Deyri, aha çok sanatıyla ilişkilendiren Nef'î, deyri, manaların put-hânesi, mabedi şeklinde tavsif ediyor. Her zaman olduğu gibi kendini övme sadedinde şöyle diyor: “Düşünmeye başlasam, mananın ruhları toplanır; konuşmaya başlasam, manalar mabedinin sureti cana gelir”.

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak; deyr kavramını daha çok düşünce ve idrakle ilişkili bir şekilde değerlendirmiştir. Nef'î, deyri, idrakin mabedi şeklinde takdim etmektedir. İdrak mabedinin ressamı, kalemi eline alsa; Hz. İsa'nın diriltici elinden doya doya şarap içmiş gibi olur. Yani Nef'î'nin sanatkârlık kabiliyeti, kalemi eline alınca Hz. İsa'nın diriltici nefesi gibi mucizevî eserler vücuda getirir.

Enverî ise deyri, ibadet merkezi olarak anlamlandırmakla birlikte onu, vücut âlemi şeklinde tasavvur etmiş, insanı başlı başına bir mabet olarak algılamıştır.

Deccâl

N: Ne miktârın bilir ne kadr-i güftârı acep bâtl
Mesîhâ geçinir ammâ har-i Deccâl ile tev‘em, (N.k.39-47)

E: Tu Âdemî vü heme düşmenân-ı tu İblîs
Tu Mehdiyî vü heme hâsidân-ı tu Deccâl,⁸²³⁸ (E.k. 113-18)

(B)

Nef'î, kasidelerinde Deccâl kavramını Hak ve batıl noktasında değerlendirmektedir. Bu konular, içerik yönüyle Enverî'nin görüşleriyle paralellik göstermektedir. Nef'î'ye göre batıl düşünceyi temsil edenlerin, Mesih gibi geçindiklerini

⁸²³⁸ Sen, insansın ve senin bütün düşmanların, şeytandır. Sen, Mehdi'sin ve seni kıskananların hepsi, Deccaldır.

fakat Deccâl ile denk olduklarını ifade ediyor. Ayrıca zamanenin siretinin ve simasının, ifrit ve batıl nitelikleri temsil eden, Deccâl gibi olduğunu belirtiyor.

(F)

Nef'î, iki beyitle söz konusu ettiği Deccâl kavramını şekil olarak Enverî'den farklı şekilde işlemiştir.

Deryâ

N: Ehl olan kadrin bilir ben cevherim medh eylemem
Âlemin sermâye-i deryâ vü kânıdır sözüm, (N.k.1-4)

E: Behşêş-i bî minnet ü ihsân-ı bî lâfet konend
Ebr ü deryâ râ zı haclet huşk çün dûd u serâb⁸²³⁹, (E.k. 12-27)

(B)

Nef'î, kasidelerinde deryâ kavramını Enverî'de olduğu gibi bazen methettiği zatın öfkesini, intikamını ve savaşçılığını dile getirmede, benzetme unsuru olarak kullanmaktadır. Bu öfkenin neticesinde tabiat, hercümerç içinde dengesini kaybeder.

Öfke, intikam ve savaş sahnelerinin tasvir edildiği manzumelerde, her iki şairin dile getirdiği beyitlerin içeriğinde, üslubunda ve benzetme unsurlarında önemli benzerlikler bulunmaktadır.

Nefî, söz konusu ettiği şahsın cömertliğini Enverî gibi denize ve denizde meydana gelen hadiselerle benzetmektedir. Cömertliği yerine göre deniz, yerine göre bulut, bazen de dolunay olarak vasfetmektedir.

Nef'î'nin kıskançlıkla alakalı yazmış olduğu manzumeleri de Enverî'nin manzumelerine benzemektedir.

Övülen şahıs o derece cömert bir ele sahiptir ki; onun kıskançlığıyla denizin gönlü, bütün hazineleriyle (hazinelerine rağmen) coşarak feryat etmekte ve kederlenmektedir. Deniz, onun elinin cömertliğinden duyduğu korkuyla muztar

⁸²³⁹ Minnetsiz ikramın ve palavrasız ihsanın; bulutu ve denizi utançtan öyle kuruttular ki, bulut ve deniz, dumana ve seraba döndü.

olmasaydı; muazzam hazinesini, içinde muhafaza etmezdi. Onun elinin cömertliğinin kıskançlık ateşi, denizin kalbinde alevlenince; derinliğinin inci mercan ile dolabileceğini sanmayın (çünkü haset, hüsrân ve mahrumiyet sebebidir).

İki şair, birbirine yakın ifadelerle kendilerini methetmektedirler.

Nefî, sözlerini mücevhere benzetir. Sözünün methedilmeye ihtiyacı olmadığını söyler. Sözünün, mücevher dükkânındaki mümtaz bir ziynet olduğunu belirtir. Nefî'ye göre kendi sözü, kelam denizinin dalgalarında, halis bir amberdir. Kıyısına ulaşamayan, manalar deryasıdır. Onun sözü ve ahlakı, deryanın sahilini kaplayan taze incilerdir. Gönlünün, sevdiği kişiyi methetme endişesiyle, mücevher dolu bir deniz gibi olduğunu belirtir.

(F)

Nefî, bazı manzumelerinde, deryâ kavramını Enverî'den farklı şekillerde ele alıp incelemiştir. Ele aldığı şahsın kahramanlığını dile getirirken, kısmen de olsa Enverî'den farklı örnekler ve benzetme unsurları ile konuyu ele almıştır.

Nefî, övdüğü şahsın, derya gibi asker çekip, dünyayı fethetmesini ve baştanbaşa cihan mülkünde hükmünü yürütmesini diliyor. Fırtına gibi hızlı hareket ederek dünyayı fetheden zatın ayağının altında dünya, derya mıdır yahut sahra mıdır belli değildir. Onun ordusu, öyle garip bir deryadır ki; orduda bulunan çadırlar, denizin üzerindeki kabarcıklar gibidir. Övülen zatın vakarını, deniz üzerinde, rüzgârın yolunu kesen bir set olarak tasvir ediyor.

Bir başka farklılık ise dönemin padişahının Nefî ile ilgili iltifatlarının yer aldığı beyitlerin bulunmasıdır.

Bundan başka Nefî'nin, havanın durumundan şikâyetçi olması da ayrı bir unsur olarak göze çarpmaktadır. Havanın tesiri öyle bir noktaya ulaşmıştır ki bir anlık sıcaklığıyla, denizi seraba döndürmektedir.

Deyr

N: Başlasam endîşeye ervâh-ı ma'nâ cem' olur

Nutka gelsem sûret-i deyr-i ma'ânî cân bulur, (N.k.9-39)

E: Deyr-i mân ey be kemâlî ki der âğâz vücûd
Ber vücûd-i çu tûyî râh-ı tûyî mesdûdest⁸²⁴⁰, (E.k.23-19)

(B)

Deyr kavramıyla ilgili, Nef'î'nin ve Enverî'nin kasidelerindeki beyitlerde benzerlik yoktur.

(F)

Nef'î, Enverî'den farklı olarak ele aldığı deyrle ilgili beyitlerinde; öncelikle putun, hayal mabedinin harem dairesine, kadim (antik) sanat sırlarını içinde barındıran bir resim bıraktığını söylüyor. Her zaman olduğu gibi, kendini överken; “düşünmeye başlasam, mananın ruhları bir araya gelir. Konuşmaya başlasam, manalar mabedindeki resimler cana gelir” diyor. Nef'î kendisini, ikna ve belagat mabedinin ressamı olarak vasfediyor. Kalemi eline alınca, Hz. İsa'nın elinden şaraplar içtiğini ifade ediyor (yani mucizevî sözlerle, okuyucuyu ikna ettiğini belirtiyor).

Dîv (dev)

N: Revâ mıdır sa'âdetle dururken Âsaf-ı devrân
Sadâret eylemek bir dîv-i sadr-ı adl ü dâd üzre, (N.k.44-19)

E: Hâtem-i hüccet der engüşt-i Süleymân sohen
İftirâ kerdn bedo der-gîred ez dîv ü perî,⁸²⁴¹ (E.k. 187-45)

(B)

Nef'î, kasidelerinde dîv kavramını, Enverî gibi öncelikle devrin Âsâf'ı olarak vasfediyor ve muazzam adaletiyle deve benzetiyor. Ayrıca Hz. Süleymân'ın vezirine ait mührün onayladığı fermanları, düşmanları ve saltanatı dîv olarak vasfediyor. Nef'î'ye göre övülen şahıs dünyadaki acizlere himmet etse; aciz karınca Süleyman'ın kudretli devlet adamlarından biri olurdu.

⁸²⁴⁰ Ey kemâlin kaynağı! Bizim mabedimiz, başlangıçta vücuttur. Senin gibi bir vücudun üzerinde bulunmanın iki yolu da kapalıdır. Veya: (Senin gibi bir vücuda sahip olmanın iki yolu da kapalıdır).

⁸²⁴¹ Delil ve burhan yüzüğü Süleyman'ın elindeyken; ona iftira isnat etmek, devî ve perîyi bile etkiler.

(F)

Nef'î, dîv kavramını Enverî'den farklı şekilde de kullanmıştır. Nef'î, Enverî'den farklı olarak; cimriliğin devinin, övülen zatın rahmetiyle, cömertliğe dönüştüğünü belirtiyor. Ayrıca Nef'î, fazla yiyip içmeyi de deve benzetiyor. Bundan başka övülen şahsın asil ve cins atını deve benzetiyor olması da diğer bir farklılıktır.

Dünyâ

N: Nef'î yeter da'vâyı ko dünyâ ile gavgâyı ko
Eflâke istiğnâyı ko hâke yüzün sür lâ-cerem, (N.k.16-35)

E: Ne-dâdî dil be dünyâ vü be 'ukbâ
Ne-bestî vehm der vâlâ vu der dîn⁸²⁴², (E.k.145-12)

(B)

Nef'î, kasidelerinde dünyâ kavramını, Enverî gibi öncelikle yaşadığımız ve bildiğimiz dünya anlamında kullanmıştır. Dünya kavramıyla ilgili dile getirdiği beyitlerin ekserisi bu konuyla ilgilidir.

Nef'î, övdüğü şahsın kılıcının dünyaya kuvveti bir burhan olduğunu; onun kanlı kılıcının güneş gibi parladığını söylüyor. Nef'î, kendi manzumelerini Hz. Musa ve Hz. İsa'ya ait nutkun nefeslerinin eserleri olduğunu; Sultan Ahmed'in makamının yıldızına dünyanın, tazim ettiğini; övülen şahsın düşmanları, Sâm ve Gustehem bile olsa, dünyayı onlara dar edebileceğini, çeşitli örneklerle dile getirmektedir.

Dünyayı, mecazi anlamda bir şahıs gibi tasvir etmeleri de iki şairin benzerliklerini ortaya koymaktadır.

Nef'î'nin nazmı ile keramet göstermesine karşılık dünyanın ikrar ile onun sözüne ret cevabı vermesi; dünyanın her gün övülen zatın dergâhına yüz sürmesi; Sultan Murâd'ın devletinin uzun olması için öncelikle dünyanın dua ve şükretmesi; onun gül devrinin dünyaya ferah vermesi gibi örnekler, Nef'î ve Enverî'nin dile getirdiği benzer manzumelerdir.

⁸²⁴² Gönlünü dünya ve ahirete vermedin. Yücelik ve alçaklık için hayal kurmadın.

Dünyayı, iki şairin de zenginlik ve nimetin sembolü olarak değerlendirmeleri benzer manzumeler olarak değerlendirilebilir. Tabiatıyla söz konusu benzerlikler, Nef'î'nin Enverî'den etkilenmiş olduğunu göstermektedir.

Nef'î, kendi sanatını dünya nimetleriyle mukayese ederek aşağılamaktadır. İskender için ise; “Elimde böyle bir cevher var iken ben dünyayı ne yapayım? İskender, ayinesini başına çalsın” demektedir. Sevdği kişinin lütfunun yanında, dünya ve içindekilerini, cennet bile olsa önemsemiyor. Efendisinin yüzünü görmeyi en büyük devlet olarak değerlendiriyor. Buna karşılık dünyanın tüm varlığını hiç mesabesinde değerlendiriyor. Zamanın filozofu ve Eflâtun’u olarak mülâhaza ettiği rindin, devlet ve dünya için gam çekmesinin mümkün olmadığını ifade ediyor.

(F)

Nef'î'nin, dünyâ kavramını Enverî'den farklı şekilde kullanmış olduğu beyitler de vardır. Mesela dünyayı bazen mücadele edilmesi gereken, kötülüklerin kaynağı olarak görüyor olması, buna örnek teşkil edebilir.

Nef'î, Enverî'den farklı olarak; cimrilüğün devinin, övülen zatın rahmetiyle, cömertliğe dönüştüğünü belirtiyor. Ayrıca Nef'î, fazla yiyip içmeyi de deve benzetiyor. Bundan başka övülen şahsın asil ve cins atını deve benzetiyor olması da diğer bir farklılıktır.

Dürr (Dürr-i yetîm, dürr-i nazm, dürr-i şevvâr, dürr-i mehd, dürr-i yektâ, dürr-i guşvâr, dürr-i meknûn, dürr-i güher, dürr-i semîn, dürr-i mengûş, dürr-i pâk)

N: Düşeydi sâye-i ebr-i inâyeti bahre
Cihân-ı nüh-pedere nâz ederdi dürr-i yetîm, (N.k.33-29)

E: Tab-‘ı tu ki ebr ez o keşed dürr
Yek t’abiye kerde sed sehâ râ⁸²⁴³, (E.k.2-22)

⁸²⁴³ Senin tabiatın o denli rahmet yüklüdür ki, bulut inciye ondan meydana getirir. Nitekim bir hareketiyle yüzlerce cömertliği gösterir.

(B)

Nef'î, Enverî gibi övdüğü şahıs hakkında dile getirdiği beyitlerini inci olarak nitelendiriyor. İmkân madenini, düşünce kazmasıyla kazanların, Nef'î'nin nazmı gibi kıymetli bir cevher bulmalarının mümkün olmadığını söylüyor. Nef'î'nin düşüncesi, mücevherlerle dolu dalgaların sahile vurduğu bir denizdir. Onun inci gibi nazmı, denizin sahilinde deste deste yatmaktadır. Methettiği kişinin sözlerini de inci olarak isimlendiriyor. Nef'î, şairlik tabiatı gibi saf bir incinin, toprağın altında bulunmadığını söylüyor.

Nef'î'nin dürr-i yetîm kavramını kullandığı manzumeleri de hem şekil hem de mana olarak, önemli ölçüde Enverî'nin manzumelerine benzemektedir.

Nef'î, Hz. Peygamber'i ve Hz. İsa'yı dürr-i yetim (yalnız, tek eşsiz, babasız) bir cevher olarak nitelemektedir.

Şiirlerini okuyan kişinin tabiatının, onun feyzi ile Hz. Meryem'in rahmindeki Hz. İsa gibi bir tabiata mazhar olacağını söylüyor. Methedilen şahsın, adalet merkezinin feleğinde dolunay gibi olduğunu; saltanatın sedefinde, dürr-i yetîm (benzersiz bir inci gibi ve ya Hz. Peygamber) olduğunu söylüyor. Onun inayet bulutunun gölgesi denize düşseydi; dürr-i yetîm, dokuz feleğin babasına naz ederdi.

Nef'î, söz konusu ettiği kişinin öfke ve intikamını vasfederken sanki Enverî'den ders almış gibidir. Bahsettiği şahsın öfkesini anlatırken şöyle der: “Onun kahır ateşinin tabiatı (özelligi), denizlere düşse; o denizlerin incisini zerre gibi parçalara ayırır. Denizdeki girdabı da ateşten bir tandıra çevirir.

(F)

Nef'î'nin, dürr kavramını Enverî'den farklı şekilde kullanmış olduğu beyitler de vardır. Nitekim övülen şahsın bedenini ikbal atı için (dünya için) değerli (şahlara layık) bir inci olarak görüyor. Sultan Murad'ın iki şehzadesini anlatırken, benzerliklerini dile getirmek için onların; “manada, iki inci olarak, sureten tek bir ışıktırlar. Hakikatte ise her biri tekrar edip duran farklılıkları temsil etmektedir” diyor.

Ebr (bulut)

N: Hâmemdir o ebr-i çemen-ârâ-yı suhan kim
Bir katresi bir gülşeni şâdâb-ter eyler (N.k.11-44).

E: Ver ebr ne der dâyeğî tıfl-ı şukûfe est
Yâ zân sûy-i ebr ez çe guşâdest dedhân râ⁸²⁴⁴ (E.k.5-16)

(B)

Enverî, bulutu, Nef'î'de olduğu gibi, baharın, hayatın ve hediyeleşmenin sembolü olarak görür. Bulut, incinin meydana gelme sebebidir. Lalenin ve sedefin ağzı buluta bağlıdır. Tabiat olaylarını, hatta kaderi, övdüğü kişinin hizmetinde gösterir. Kasidelerinde, bulutu mübalağa unsuru olarak, teşbih ettiği şeylerle mukayese eder kuraklık yılı, memduhun cömertlik bulutunun kapısında bekleyip duran dilencidir. Onun çadırı bulut gibidir, zafer seli onun yukarı kaldırır, kurak olan bölgelere, Fırat ve Dicle olur. Bulut, âb-ı hayâtın yeryüzüne yağma vasıtasıdır. Cömet kişinin eli, Nisan bulutuna benzetilir.

Nef'î de Enverî gibi bulutu denize benzetmekte, mücevherlerin kaynağı olarak görmektedir. İncinin damlası Nûh Tufanı'ndan daha büyük bir su kitlesini temsil eder. Cömert kişinin dumanı, gül bahçesinin mutluluk bulutu, şimşegi ise korku ve keder harmanına, Siccilden atılan ateş küresidir.

(F)

Enverî, özellikle methettiği kişilerin; merhamet, cömertlik, ihsan, bağışlama, adalet, himaye gibi sıfatlarını anlatırken, çoğunlukla bulut ve derya kavramını kullanmıştır. Enverî, övdüğü kişiyle, kavram olarak ele aldığı unsurları mukayese eder ve övdüğü kişi karşısında, diğerlerini aşağılar, nitekim Enverî'ye göre minnetsiz ve karşılıksız bir şekilde ihsanda bulunanların cömertliği, bulutu ve denizi kıskançlıktan seraba çevirmektedir. Ona göre cömertlik, sadakati temsil eder, bu durumda bulutun cömertliği yalan, denizinki sahtedir. Bulutun, cömert kişinin elini bildiğini iddia eder. Çünkü cömert ismi, onun üzerinde bulunmakla bühtan

⁸²⁴⁴ Eğer bulut çiçeklerin goncalarına dayelik (annelik) yapmamış olsa idi, çiçekler ağızlarını buluta doğru açarlardı mıydı?

sahibi olur. Bulut âşıktır, Enverî gibi sürekli ağlamaktadır. Feleğin olumsuz gidişatından dolayı da ağlamaktadır.

Efrâsyâb

N: Nice Âsaf ki ma'nâda tasavvur olsa râcihtir
Şükûh-ı şevket-i Efrâsyâbu Keykubâd üzre, (N.k.44-20)

E: Gevher-i Efrâsyâb ez câh-ı tu
Râned ber takdîm-i Âdem âb u câh, ⁸²⁴⁵ (E.k.162-15)

(B)

Her iki şairin kasidelerinde Efrâsyâb'la ilgili sadece bir beyit bulunmaktadır. Nef'î, enverî gibi Efrâsyâb'ı İran hükümdarları gibi büyük bir hükümdar olarak görür.

(F)

Nef'î, Efrâsyâb'ı kudret ve büyüklüğü ile ele alır ve bu özellikleriyle büyük görür. Enverî ise Efrâsyâb'ın soyunu yüceltir, bu soyun insanlığa şeref ve itibar kazandırdığını ileri sürer.

Ejder, Ejderha, Ejdehâ

N: Şitâb edince döner ejdehâ-yı perrâna
Girer şemâ'il-i hûbâna cılve hengâmı, (N.k.22-28)

E: Der mevkib-i tu ejdehây-ı râyet
Şîrân-ı 'arîn râ be dem girifte ⁸²⁴⁶, (E.k.174 -15)

(B)

Nef'î, Enverî gibi ejderhanın resimlerini, kuvvet ve kudretinin sembolü olarak görüyor. Övdüğü şahsın eyvanının kapısında ejderha ve Anka kuşunun resminin bulunduğunu ifade ediyor.

⁸²⁴⁵ Efrâsyâb'ın soyu (cevheri, sülbü); senin azametinden, insanoğluna itibar ve şeref hediye etti.

⁸²⁴⁶ Senin maiyetindeki bayrağın ejderhası; orman arslanlarını nefesiyle kuşatmış.

Ayrıca Nefî, Enverî gibi ejderhayı koruyucu bir varlık olarak değerlendiriyor. Nefî'ye göre kalem, gönül hazinesine bekçi olmuştur. Yine Nefî'nin kalemi, mana hazinesinin bekçisi olan ejderhadır. Bundan başka ülkenin etrafındaki ırmakları da devletin hazinesini muhafaza eden ejderhalar şeklinde tavsif ediyor. Nefî'ye göre din ve devletin gece kandili olan Sultan Ahmed'i korumak için; yedi feleğin çemberi, kat kat olmuş bir ejderha gibidir. Nefî'nin tabiatı, mana cevherlerinden oluşan öyle zengin bir hazinedir ki; kıvrım kıvrım sırtıyla ejderha, ona tılsımlı bir muhafız olmuştur.

(F)

Nefî'nin, ejderha kavramını Enverî'den farklı şekilde kullanmış olduğu beyitler, iki şairin ejderha ile ilgili benzer beyitlerinden fazladır.

Nefî, öncelikle Sultan Ahmed'in toplarının ejderha yüzlü olduğunu ve bunların her birinin, bir timsah olmasına şaşılmaması gerektiğini belirtiyor. Nefî, övdüğü devlet adamlarının, özel yetiştirilmiş atlarını, güzellikleri, heybetleri ve hızlarından dolayı ejderhaya benzetiyor. Nitekim Sultan Ahmed'in atı, yükseğe atladığı zaman ejderha gibi uçmaktadır. Sultan Osman Han'ın atı, Anka kuşu gibi uçan ejderhaya benzemektedir. Sultan Murad'ın atlarının, yükseğe atladığında; hışımla gelen ejderhaya benzediğini belirtiyor. Vezîr-i Azam Hüseyin Paşa'nın atlarının ise şimşek gibi süratleriyle Burak'a benzediklerini ifade ediyor. Nefî, mucizeler döktüren kaleminin rakibi olarak ancak Hz. Musa'nın asasını görmektedir.

Ebû Bekir

N: Kırıp al dâdını Sıddîk u Fârukun revâfızdan
Alîlik et koma mülkü Acemde bir teberrâyı, (N.k.28-40)

E: Be i'tikâd-ı Ebûbekr ü savlet-i Fârûk
Be ters-kâri-yi 'Osmân u Hikmet-i Haydar⁸²⁴⁷, (E.k.85-74)

(B)

Nefî, Enverî gibi Ebû Bekir kavramını, sadakat ve sağlam itikadıyla söz konusu ediyor. Övdüğü şahsı, ahlakı ve itikadıyla Hz. Ebû Bekir'e, adaletiyle de Hz. Ömer'e

⁸²⁴⁷ Ebubekir'in itikadına ve Ömer'in vakarına, Osman'ın Allah korkusuna, Ali'nin hikmet ve ilmine...

benzetiyor. Ayrıca Hz. Ali ve Hz. Osmân'ın ahlakına tabi olup Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in mesuliyet ve adaletine sahip olduğunu dile getiriyor.

(F)

Nefî'nin, Hz. Ebû Bekir'le ilgili Enverî'den farklı şekilde mevzular dile getirdiği beyitler vardır. Ehl-i dalalet (sapkınlar güruhu) olarak kabul ettiği Râfîzî'lerin, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e hakaret ederek, küfürle itham etmelerine karşılık; Hz. Peygamber'in hem kayın pederi hem de en yakın arkadaşları olan bu zatların intikamlarının Rafizilerden alınmasını istemektedir.

Eflatun

N: Mehdî-i Îsâ-nefes Nu'mân-ı Hâtem-mekrûmet
Hızr-ı Yûsuf-tal'at Eflâtûn-ı İskender-cenâb, (N.k.56-9)

E: Kemîne çâker-i 'ilmet hezâr Eflâtûn
Kihîne bende-i fazlet hezâr İskender⁸²⁴⁸, (E.k.85-42)

(B)

Nefî, Enverî gibi Eflatun kavramını, akıl ve ilimle özdeşleştirerek, birlikte söz konusu ediyor. Eflatun'u övdüğü şahıslar için örnek ve rehber olarak değerlendiriyor. Nefî, Sultan Murad'ın Eflâtun kadar akıllı olduğunu iddia ediyor. Methettiği şahsın, hikmet yolunda rehberinin, Eflatun olduğunu dile getiriyor. Şeyhülislam Es'ad Efendi'yi saygı hususunda; İskender'in şerefine sahip, Eflatun olarak tavsif ediyor. Şeyhülislam Azîz Efendi'yi; Ebû Ali Sinâ ve Eflatun'un kelimelerinin hûlasası şeklinde tanıtıyor.

(F)

Nefî'nin, Eflatun'la ilgili Enverî'den farklı şekilde mevzular dile getirdiği beyitler vardır. Nefî, kasidelerinde methettiği şahıslarla birlikte, birçok kişiyi de hicvetmiştir.

⁸²⁴⁸ Sendeki ilmin en küçük hadimi, binlerce Eflatun'a bedeldir. Faziletinin en küçük bendesi, bin İskender eder.

Veziriazam Hüseyin Paşa devrinde, müteşair geçinen birisini eleştirirken onun yaşadığı bölgede etkili şiir söyleyen, yegâne yaratıcı şair olarak itibar gördüğünü söylüyor. Ancak saçma ve yalan hezeyanlar dile getiren, cahil Eflatun (Eflatun gibi mütebahhir olduğunu iddia ettiği halde cehl-i mürekkebe birisi) ve âlemin karabasanı olduğunu ifade ediyor.

Efsun

N: Ne sihr etdin yine sözde hezâr ahsente ey Nefî
Senin gibi acep olur mu bir câdû-yı efsûn-ger, (N.k.21-33)

E: Be efsûn bîn ki bedângûne musahhar kerdest
Hem be bâlây-i hod ez ‘anber ü ez müşk dû mâr⁸²⁴⁹, (E.k.70-10)

(B)

Nef’î, Enverî gibi efsun kavramını, insan üzerindeki ciddi tesirinden dolayı cadıların yapmış olduğu sihirle özdeşleştiriyor. Sözüyle ortaya koyduğu sanatını da mübalağalı bir şekilde övüyor. Bu konuda hiçbir cadının kendisi kadar başarılı olamayacağını iddia ediyor. Kendi sanatının dışında başka bir kabiliyete şahit olmadığını, sitemle karışık övünçle ifade ediyor. Çünkü Nef’î’nin sihirli kelamı, dünyadaki bütün ağızları kapamıştır.

(F)

Nef’î’nin, Efsunla ilgili, Enverî’den farklı konularda dile getirdiği beyitlerinde, efsunu, etkileyici bir ilim şeklinde tarif etmiştir. Şeyhülislam Azîz Efendi’den söz ederken, onu dünyanın yegâne âlimi ve müftisi olarak takdim etmektedir. Nitekim Allah ona ilim ve faziletin sihirli gününü (aydınlığını) vermiştir.

Fağfûr

N: Cihan sahnında bir âmâde bezm-i has-ı şâhâne
Felek bezminde bir şeh-kâse-i yektâ-yı Fağfûrî, (N.k.35-5)

E: Cevşen-i Çînî be tûr ber ten-i Fağfûr dûht

⁸²⁴⁹ Yaptığı sihre bak ki; amber ve misk, iki yılanı kendi üstünlüğüne nasıl bir şekilde ram etmiş?

Miğfer-i Rûmî be gürz ber ser-i Kayser şikest⁸²⁵⁰, (E.k.37-16)

(B)

Nef'î, Enverî gibi Fağfûr kavramını, Çin hükümdarının adıyla birlikte zikretmektedir. Nef'î'nin kasidelerinde Fağfûr'la alakalı sadece bir beyit bulunduğundan, iki şair arasında benzerlikle ilgili fazla bir şey söyleme imkânı da yoktur.

(F)

Nef'î'nin, Enverî'den farklı konularda dile getirdiği bir beytinde Fağfûr'u, yeryüzüne gelmiş, mükemmel özelliğe sahip bir mecliste Çin hükümdarının ismine izafe edilen, benzersiz bir şarap kadehi olarak ifade etmektedir.

Enverî'nin kasidelerinde Fağfûr'la ilgili farklı beyitlerin manaları yukarıda zikredilmiştir.

Karşılaştırdığımız beyitlerde, Nef'î'nin Enverî'den etkilendiği hususları özellikle belirlemeye çalıştığımızdan, Enverî'nin farklı olarak dile getirdiği beyitlerin değerlendirmelerini tekrar zikretmedik.

Felek

N: Hırâm-ı dil-keşi dünyâyı meftûn etdiği yetmez
Feleklerde melekler de mülâzımdır temâşâyâ, (N.k.19-7)

E: Be dergeh-i tu felek râ guzer be pâ-yi edeb
Be cânib-i tu kazâ râ nazar be 'ayn-i rızâst⁸²⁵¹, (E.k.17-39)

(B)

Nef'î, Enverî gibi feleği, gök cisimlerinin bulunduğu yüksek âlem olarak değerlendiriyor. Sultan Ahmed'in sarayının güzelliklerini överken, feleğin bu niteliklerinden örnekler veriyor. Nitekim söz konusu sarayı, bazen Kehkeşân'a bazen de Nesr-i Tâ'ir denilen, Batı yıldızına teşbih ediyor. Felekle ilgili, iki şair arasındaki başka

⁸²⁵⁰ Okla, Çin zırhını, Fağfûr'un bedenine yapıştırdı. Gürzle, Rum miğferini Kayzer'in başında parçaladı.

⁸²⁵¹ Senin dergâhına felek, edeple adım atar. Senin tarafına (bölgene, yörene) kader, rızanın aslı nazarıyla bakar.

bir benzerlik ise feleği, kâinattaki hadiselerin meydana geliş sistematığının merkezi, kader şeklinde tavsif etmeleridir. Nefî, feleğin, sadece akşamı sabah etmek için, döndüğünü zannetmemek gerektiğini, her olayın akıbetinden haber vermek için döndüğünü söylüyor. Enverî'ye göre felek, düzgün bir çizgi üzerinde istikamet üzere bulunmayı bir hat üzerinde dümdüz olan senin icraatının bayrağından gördü (öğrendi). Memduhun adaleti olmasaydı, kökü kurumuş feleğin zulmünden, dünyada yaş ve kuru, hiç bir şey kalmazdı. Nefî ise feleğin dönüşünün kâinatta makbul oluşunu, memduhun ikbaline uygun olmasına bağlamaktadır. Nefî memduhu överken onun ok gibi düzgün nizamı karşısında feleğinin mihverinin eğildiğini belirtiyor. Enverî ise memduhun adaletinin çiçeği açıldıktan sonra, feleğin törpüsünün sitem okuyla acı vermesi artık söz konusu değildir. Enverî'ye göre dünya; iyilik ve kötülükleriyle, övülen şahsın hükümlerine bağlıdır. Felek; hayır ve şerriyle, onun fermanına tabidir.

Her iki şair de feleği, kötülüklerin kaynağı olarak görüyor ve ondan şikâyet ediyor. Nefî, hayatta çektiği bütün çilelerin sebebinin felek olduğunu vurguluyor. Hatta onun isminin bile anılmasının bir nevi çile olduğunu söylüyor. Feleğin kötülüklerin kaynağı olduğunu ifade sadedinde; onun talihini, bir eşiğe bekçi yaptığını ve devletin davulunun sesi ile gözünden uykunun gittiğini söylüyor. Enverî'ye göre felek, çile ve sıkıntı vermekten dolayı kararsızdır (ne yapacağı belli olmaz). Ayrıca hükümdarın uyuma ve horlamadan nasibi yoktur (sürekli uyanık olmak zorundadır). Feleğin sitem oku; zehirli, (acı) dünya şirasının balı olan (bir) oktur. Enverî, gündüze ulaştığında felekten şikâyet eder. O feleğin önüne, değerlilik (yükseklik, yücelik) ve sanat semasını koyarak, şikâyetle bulunur. Felek, entrikayla meşgul, Enverî ise yol azığıyla uğraşmaktadır. Dünya, oyunla meşgul, Enverî, yolculuk fikrindedir. Enverî, feryat ediyor: “Ey halk benim için değil, Allah için, bu alçak feleğin elinden, artık bana yardım edin”.

İki şair de övdükleri şahısların basiret ve adaletlerini Hz. Süleyman ve veziri Âsâf'a benzetiyor. Bazen de onlarla mukayese ediyor. Enverî, kendisinden bahsettiği hükümdarı; Hz. Süleyman'ın veziri, Âsâf tedbirli ve ikinci Süleyman olarak taktım ediyor. Ayrıca onun emrinin zoruna, insanlar ve cinler gibi feleğin de mecbur olmasını diliyor. Nefî ise kendi devrindeki devlet büyüğünün tedbir ve basiretini o derece övüyor ki Hz. Süleyman'ın veziri Âsâf'ta bu nitelikler bulunmadığından, feleğin Süleyman'ın tahtını ortadan kaldırdığını söylüyor. Son olarak feleği, her türlü meslek ve sanatın âlemi

şeklinde tarif etmektedirler. Nefî, bu sefer Sultan Murad'ı methederken, onun; adalet feleğinin dolunayı olarak, saltanat sedefinin, en güzel incisi şeklinde vasıflandırmaktadır.

(F)

Nefî'nin, Enverî'den farklı konularda dile getirdiği hususlar, beyitlerin konuları ve nitelikleridir. Bu kavramla ilgili düşüncelerini ifade etmek için Enverî, çok çeşitli varlıkları örnek olarak kullanmakla birlikte, özellikle gök cisimlerine şahsiyet isnat etmekle, değişik ve zengin bir ifade ve düşünce ortaya koymaktadır. Nefî ise övdüğü kişilerin saraylarını, köşklerini, atlarını ve silahlarını feleklerle ilişkilendirmekte ve değişik örnekler vermektedir. Ayrıca Nefî'nin, felek kavramını, Enverî'den daha fazla kendini övme vesilesi yaptığı görülmektedir. Nefî kendi manzumesini överken, feleğin onun mumuyla bile kuvvet ve kudret elde ettiğini söylüyor. Nefî feleğin Hz. Âdem'den bu yana tüm faaliyetlerini toplasa ve imkânlarını harcarsa; Müşteri dâhil tüm yıldızlarla beraber arasa kendinin kıymetli cevheri gibi bir cevheri bulamayacağını söylüyor. Otuz yıldır feleğin mezatında olan nazımının kadrini takdir edebilecek birisinin çıkmadığını söylüyor. İki şair arasındaki başka bir farklılık ise şudur: Nefî, nesri nazımdan daha değersiz bularak ona tenezzül etmediğini; eğer nesir yazarsa felekte tesbih eden (sekenelerin) meleklerin, kendisinin nesrini dua yerine, vird-i zeban edeceğini söylüyor.

Fermân

N: Olsa fermânı revân memleket-i hüsne dahi
Edemez turra-i dilber dil-i uşşâkı esîr, (N.k.40-25)

E: Destî çönân kavîst turâ der nifâz-ı fermân
Kez dest-i tu kabûl koned seng nakş-ı hâtem⁸²⁵², (E.k.130-9)

(B)

Nefî, Enverî gibi fermânı, hükümdarın, sahip olduğu memleketi yönetmek için, tespit edip ilan ettiği kanunlar şeklinde ifade ediyor.

⁸²⁵² Senin buyruğunun gücü ve kudreti o kadar güçlüdür ki; zira senin elinde taş, yüzük taşı olmayı kabul eder.

Ayrıca Nef'î, kendisini; Rum diyarının Örfî'si, asrın Enverî'si, çağın Hâkânî'si olarak vasfederken, zamane şairlerinin; mana âleminde, zamanın harap olmuş bir hanesi olduklarını ifade etmektedir.

Nef'î'nin fermân kavramını, bazen iradenin telkinatı şeklinde anlamlandırması da Enverî ile benzerlik arz etmektedir. Sultan Ahmed'i överken, onun fermanının yazısı ile sözün ayağı zincirli, fermanının dağı ile düşüncenin alnının damgalı olduğunu belirtiyor.

Fermânı, genel manada; emretmek ve kul, köle yahut görevlilerin, bir emri yerine getirmesi şeklinde tarif etmesi de Enverî'nin ifadelerine benzemektedir.

Her iki şairin verdikleri örnekler, dile getirdikleri düşünceler bakımından önemli benzerlikleri bulunmaktadır.

(F)

Nef'î'nin, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği hususlar, beyitlerin konuları ve niteliklerinden ziyade, yaşadığı çağdaki devlet adamları, sosyal ve siyasi şartlarla ilgili örneklerdir.

Nef'î'nin her zaman olduğu gibi kendisini; Rum diyarının Örfî'si, asrın Enverî'si, çağın Hâkânî'si gibi ifadelerle övmesi, Enverî'ye göre bir farklılıktır. Zamanın şairlerini; sureten, söz mülkünün şehrinin hâkimi gibi muamele gören, fakat mana âleminde, zamanın, harap olmuş bir hanesi şeklinde vasıflandırması da diğer bir farklılıktır. Bundan başka kendisine Nef'î mahlasını veren Ali isimli şahsı methetmesi ve onu; Bağdat ve Yemen'in filozoflarının, Şam ve Halep'in hükümdarlarının kıskanmasıyla ilgili ifade ettiği beyitler, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği diğer hususlardır.

Ferîdûn (Âfrîdûn)

N: Pîrâye-i mülk ü milel sermâye-i dîn ü düvel

K'olmuş nasîbi tâ ezel tâc-ı Ferîdûn taht-ı Cem, (N.k.16-19)

E: Ey Keyumurs-i bekâ pâdişeh-i Kistrâ 'adl

Vey Minû-çîhr-i likâ Hüsrev-i Efrîdûn fer,⁸²⁵³(E.k.18-13)

⁸²⁵³ Ey beka hükümdarı Kiyumurs, Kistrâ'nın adil padişahı! Ey Minuçihr yüzlü, Feridun gibi kudretli hükümdar.

(B)

Ferîdûn'u Nef'î de Enverî gibi İran'ın ve cihanın büyük hükümdarları arasında zikreder. Yine Enverî gibi güç ve kuvvet sembolü bir padişah olarak değerlendirir.

(F)

Enverî'ye göre Ferîdûn, ululuk ve ihtişamın sembolüdür. Enverî, İran hükümdarlarını, meşhur oldukları niteliklere göre tasnif eder, Ferîdûn ise güç ve kudretiyle öne çıkartılır. Nef'î ise Ferîdûn'u; İskender, Cem ve Behrâm gibi cihan hükümdarı olarak takdim eder. Ferîdûn'un tacı; mülkün ve milletlerin süsü, din ve devletin de sermayesidir. Aslında her iki şair de birbirine yakın değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Aralarında küçük nüanslar vardır. Bu da Nef'î'nin Enverî'den belli ölçüde etkilendiğini göstermektedir.

Fir'avn

N: Isınırdı yerine ka'r-ı çeh-i dûzahda
Etse Fir'avnı böyle hevâda gark-âb, (N.k.32-10)

E: Ez behr-i def' sahra-i Fir'avn-ı cehl râ
Kilket 'asây-i Mûsâ 'umrân-ı rûzgâr⁸²⁵⁴, (E.k.73-22)

(B)

Nef'î, Enverî gibi "Fir'avn" kavramını, Hz. Musa ve kavmine düşmanlık yapan, zalim ve cehennem ehli birisi olarak algılamaktadır. Nef'î, Temmûziye adlı bir kasidesinde, Sadrazam Nasuh Paşa'yı överken; Temmuz ayının sıcaklığından şikâyet etmektedir.

İkinci bir benzerlik ise şudur. Nef'î'nin Firavun'u, küfründen dolayı, suya gark olan birisi şeklinde beyan etmesidir. Tevrat ve Kur'an'da Hz. Musa'nın anlatıldığı kıssalarda Firavun; onlara zulmeden, neticede Kızıl denizde boğularak helak olan bir mücrim olarak anlatılmaktadır. Nef'î, de Firavun'u, bu hadiseleri hatırlatacak niteliklerle vasfetmektedir.

⁸²⁵⁴ Cehaletin, Firavun gibi olan çölünü ortadan kaldırmak için. Senin fermanın; Musâ'nın âsâsı gibi (vurduğu yerden su çıkaran) zamanın bayındırlığıdır (medeniyetidir).

Her iki şair de ateş, su ve çöl metaforunu kullanarak Firavun ile ilgili düşüncelerini ortaya koymaktadırlar.

(F)

Nef'î' "Fir'avn" kavramını söz konusu ederken Enverî'den farklı olarak cehennem kavramını Firavun ile özdeşleştirerek, onun cehennem çukurlarında azap görme düşüncesine yer vermektedir. Ayrıca söz konusu mevzu ile ilgili Enverî, çöl sıcaklığını ve deniz dalgalarını örnek verirken Nef'î, Temmuz sıcaklığına yer vermektedir.

Gamze

N: Gamzeden kim havf eder zülfü hevâ-dâr olmasa
Gamze zîrâ hemdem-i râz-ı nihânımdır benim, (N.k.13-33)

E: Der ân riyâz ki tûbâ nümûd sâye be halk
Çe cây-i gamze-i bîd ü kirişmehây-i giyâst⁸²⁵⁵, (E.k.17-32)

(B)

Nef'î, Enverî gibi gamze kavramını, öncelikle sözlük anlamı olan; bakış, yan bakış şeklinde kullanmaktadır.

Nef'î kendini methettiği beyitlerinde; fikrinin kudretini dilberin gamzesinin kıskanacağını ifade ediyor. Güzellerin gamzesini kahramanlık eseri görerek şöyle diyor: "Halim, âşıkların gönül korkusunu def etmek için; güzellerin yan bakışının kahramanını, kendi eseri haline getirir". Sakinin, kanlı gözyaşı döktüren gamzesini, koruyucu bekçi şeklinde ifade ediyor. Dilberin yan bakışını Nef'î'nin gizli sırlarının ortağı, olarak kabul ediyor. Sultan Osman'ın kılıcının ucundan akan kanın, sevgilinin gamzesi gibi olduğunu söylüyor. Şuh tabiatının, zamanın hazır cevap gamzesi olduğunu ifade ediyor. Nef'î'ye göre güzelin baygın bakışı, biçare âşık için bela içinde beladır. Dilberin gamzesi soru sormaya başlasa onun her bir kirpiği hâl diliyle, sanki âşıklara tercüman olur. Sevgilinin gamzesi, sitem ile âşıkları öldürür. Sevgili sarhoş hâlde iken, cilveli her bir gamzesi, edep ve utanmanın karışımı gibidir.

⁸²⁵⁵ Tûbâ ağacının insanlara gölge gösterdiği cennette, söğüt ağacının gamzesinin ve otların cilvesinin yeri olur mu?

Nef'î yine Enverî gibi gamzeyi, bir ok ve mızrak olarak tarif ediyor. Sultan Osman'ın cihadıyla ilgili kasidesinde Nef'î, nazik tabiatının okunun, taş bile tesir ettiğini söylüyor. Nef'î'ye göre Sultan Murad'ın zamanında fitne rahat bir yer bulamaz. Ancak dilberin gamzesinin oku bulunur Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin kalemini, gönlü delen bir gamzenin oku şeklinde ifade ediyor. Hayalini, genç bir kızın gamzesi olarak, ok atan sadağa benzetiyor. Benzer şekilde, sevgilinin yan bakışını, nergisin gözüne benzetiyor.

(F)

Nef'î' gamze kavramını söz konusu ederken Enverî'den farklı olarak gamzeyi, fitne membası şeklinde tarif ediyor. Sultan Ahmed'i övdüğü kasidesinde, onun gamzesini, yarı uykulu sarhoş bir dilberin, fitne koparan bakışına benzetiyor. Nef'î'ye göre Sultan Ahmed'in memleketinde bir fitne bulmak mümkün değildir. Eğer fitne adına bir şey varsa o da put gibi güzellerin, fettan bakışlarıdır.

Nef'î'ye göre Sultan Murat padişah olmasaydı, kendisi, dilberin görülmemiş fitneleriyle sonuçlanan gamzesine mazhar olacaktı. Nef'î'ye göre alaycı şuh dilberin fitneci ve gammaz bakışları vardır. Nef'î, fikrinin ve bakışının, şuh ve çekici olduğunu; ona, fitne çıkaran Zühre yıldızının bile haset ettiğini belirtiyor. Sultan Murad'ın devrinde, fesat ehlinin, dilberin yan bakışı gibi gizlendiğini ifade ediyor. Veziriazam, merhum İlyas Paşa'nın sadaretinde yankesici ve hırsızın kalmadığını, buna karşılık dilberin fettan bir bakışı ve iki taze zülfünün bulunduğunu ifade ediyor.

Gül

N: Gülşen-i ikbâli ser-sebz ola tâ kim rûzgâr
Gül gibi bâğ-ı cihânı hurrem ü handân bulur, (N.k.9-43)

E: Zı bes hâr hicr-i tu der dîde vü dil
Zı hûnâbe ruhsârâ çün gülistân⁸²⁵⁶, (E.k.140-5)

⁸²⁵⁶ Senin uzaklığından, dikenler gözlere ve yüreklere o kadar çok batmıştı ki; kanlı sular ve kanlı gözyaşlarından dolayı yüzler, gül bahçesi gibi kıpkızıl olmuştu.

(B)

Nef'î, Enverî gibi gül kavramını, öncelikle kendisinin ve methettiği şahısların sözünü, hayalini, ahlakını ve cömertliğini gül bahçesine, gönlünü de bülbüle benzetiyor.

Nef'î, Hz. Peygamber'e yazdığı naatında; hayalini gül bahçesine, gönlünü de bülbüle benzetiyor. Sözünün ise o gülistanın akan pınarı olduğunu söylüyor. Hz. Mevlana'yı övdüğü kasidesinde; onun kalbinin, iç açıcı bir gül bahçesi olduğunu ifade ediyor. Sultan Ahmet Han'la ilgili manzumede; onun güzel ahlakının cihana gül kokusu verdiğini ifade ediyor. Bayram münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde yine kendini överek, sözünün gül bahçesi, her nüktesinin, dikensiz ve hazansız bir gonca olduğunu söylüyor. Sultan Murad Han'ın şehzadelerini övdüğü kasidesinde; onların ahlakını cennetin gül bahçesine teşbih ediyor.

Baharın gelmesi ve yeryüzünün güzelleşmesi ve nimete gark olmasını gül bahçesiyle özdeşleştirmesi de Nef'î'nin Enverî ile benzerlik gösterdiği konulardan biridir.

Nef'î, Enverî gibi, güzelin boyunu ve zarafetini ayrıca mevki sahiplerinin makamını gülfidanına benzetiyor.

Diğer bir benzerlik olarak; sabah rüzgârının, gül bahçesini dolaşması; güzelliğin intişarı, algılanması ve yayılması, gül bahçesindeki varlıkların değişiminde etkili bir faktördür. Nef'î, ayrıca rüzgârın gül bahçesinden sonra Rıdvan cennetine ulaştığını söylüyor.

Yine Enverî gibi genelde, güzel olan beldeleri ve varlıkları; özelde, belli şehirleri ve köşkleri cennetin gül bahçesine teşbih ediyor.

Aynı şekilde letafeti, zarafeti ve hayatın insana hoş gelen her türlü niteliklerini, gül kavramıyla ifade ediyor.

(F)

Nef'î'nin Enverî'den farkı, gül kavramını söz konusu ederken, Hz. Peygamber'e naat yazarak yer vermesi ve Hz. Mevlânâ'dan bahsetmesidir. Nef'î, Hz. Peygamber'i hakikatin gül bahçesinin gülü şeklinde tarif ediyor. Ayrıca Hz. İbrahim'in mancınıkla atıldığı yeri, gül bahçesi olarak vasıflandırıyor. Nef'î, dile getirdiği naatında Hz.

Peygamber’i şöyle vasıflandırıyor: “Vahdet (tevhit) noktasının merkezi, feyiz saçan kalbidir. Biri, hakikatin gül bahçesinin gülü olurken o, şebnemidir”. Hz. Mevlana’yı övdüğü kasidesinde onun feyizle dolu olan kalbinin, iç açıcı bir gül bahçesi, bağbânının ise gül bahçesinin ruhu olduğunu söylüyor. Veziriazam Muhammed Paşa’yı överken şöyle diyor: “İçim, Tur dağına alevlendirse; sağ kanadındaki vadi, Halîlullâh’ın gül bahçesi olurdu”.

Harem

N: Bu demde kim şâm u seher meyhâne bâğa reşk eder
Mest olsa dilber sevse ger ma’zûrdur şeyhu’l-Harem, (N.k.16-5)

E: Be hâsiyet harem-i ‘adl-i o çönân eymen
Ki ta‘nhâ keşed ez rûknhâş Rûkn-i Hatîm⁸²⁵⁷, ⁸²⁵⁸, (E.k.138-11)

(B)

Nef’î, Enverî gibi harem kavramını, öncelikle; Kâbe’nin yer aldığı mukaddes ve korunmuş mevki olarak ele almıştır. Nef’î, Sultan Ahmed Han’la ilgili yazdığı kasidesinde, Allah’ın nurunu ve Hümâ kuşunun kanadını, onun ismeti ve devleti için mecazen; bir nevi hizmetçi olarak görüyor. Sultan Murad Han’ı söz konusu ettiği manzumesinde; dünyanın tüm güzelliklerini, onun yüceliğinin mahrem alanı şeklinde ifade ediyor. Aynı kasidede, Sultan Murad’ın merhametinin haremını, güneşin tacının cevherine benzetiyor. Şeyhülislam mezkûr Muhammed Efendi’yi methettiği manzumesinde; onun haremının kapısını, mahlûkatın dileklerinin (ihtiyaçlarının) kıblesi şeklinde ifade etmektedir. Bu zatı güneşin yörüngesindeki ay gibi vasıflandırmaktadır. Nef’î’ye göre padişah güneştir, şeyhülislam ise onun yörüngesinde hareket eden aydır. Nef’î’ye göre Muhammed efendinin kutsal devletinde lütuf ve ihsan gizlidir.

Yine Enverî gibi; haremi, kişinin kendine mahsus, özel (mahrem) mekânı olarak kullanmıştır.

⁸²⁵⁷ Kâbe’nin sütunu.

⁸²⁵⁸ Nitelik olarak, onun adalet haremi öyle emniyetlidir (sağlamdır) ki; Rûkn-i Hatim onun sütunları tarafından azarlanırlar.

(F)

Nef'î' harem kavramını söz konusu ederken, Enverî'den farklı olarak haremi, hayal mabedinin, en kutsî (mutena) köşesi, sırlarla dolu alan olarak, güzellik unsuru şeklinde tarif ediyor. Nef'î, Sultan Ahmed Han'la ilgili kasidesinde; hayal mabedinin hayalinde, kadim hükümdarların sırlı eserlerinden olan resim bulunduğunu söylüyor. Zamanın usta binicisin Sultan Murad Han'ı yüce fermanıyla ele alıp zikrettiği manzumesinde onun küheylan gibi güçlü ve zarif atını övmektedir. Hâfız Ahmed Paşa'yı vasfettiği manzumesinde, onun olabildiğince uzun yaşamasını dilemektedir.

Ayrıca harem kavramını, bazen de Harem-i Şerif'te (Mekke'de) vazifeli, âlim, kadı, imam olarak kullanmaktadır. Sultan Murad Han'ı söz konusu ettiği manzumesinde; onun devrini, bahar mevsiminin en güzel günlerine benzeterek; Harem-i Şerif'in bile bu atmosferde, âşık ve sarhoş olabileceğini, hatta bundan dolayı mazur olabileceğini ifade ediyor.

Hâce

N: Şi'r ü inşâda adîl olmaz ana ancak odur
Nesr ile Hâce-i cihân nazm ile Sahbân⁸²⁵⁹-ı suhan, (N.k.60-19)

E: Hâce-i ehterân gulâm-ı tu geşt
'Arsa-i âsmân zemîn-i tu bâd⁸²⁶⁰, (E.k.50-2)

(B)

Nef'î, Enverî gibi hâce kavramını, her türlü bilimin ve mesleğin erbabı, ustası anlamında kullanmıştır. Sultan Ahmed hakkında dile getirdiği kasidesinde kendisini övmektedir. Eline mücevher saçan kalemi alınca mücevher sahibi bir hoca olmaktadır. Ayrıca Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde; onu, şiir ve inşada, benzeri bulunmayan bir hoca şeklinde tanımlamaktadır.

⁸²⁵⁹ Kahtâniyân milletinden, ibn-i Sa'd bin-Mâlik isimli bir şâir.

⁸²⁶⁰ Yıldızların üstadı senin çırağın oldu. Gökyüzünün arsası, senin toprağın olsun.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde hâce kavramıyla ilgili sadece üç beyit bulunduğundan, iki şairle ilgili, ancak bir konuda benzerlikler ortaya konulmuştur. Nef'î'nin kasidelerinde fazla beyit bulunmadığından, başka farklılıklar tespit edilememiştir. Aynı kavramla ilgili Enverî'nin yazdığı beyitlerde farklı unsurlar elbette vardır. Fakat Nef'î'nin kasidelerindeki beyitler mukayese unsuru olarak kullanıldığından, eldeki üç beyitle iktifa edilmiştir.

Hümâ

- N:** Hâne-i ağyar u uşşâka tenezzül eylemez
Bir Hümâdır ol peri amma Hümâ-yı lâ-mekân, (N.k.53-49)
- E:** Dâni çe hod Hümây-i bekâ der hevây-i dehr
Ez behr-i müddet-i tu guşâdest bâl ü per⁸²⁶¹ (E.k.82-57)

(B)

Nef'î, Enverî gibi Hümâ kavramını, mitolojide tarif edildiği üzere; Kaf dağında yaşayan, vahşi hayvanların kemikleriyle beslenen, sınırsız büyüklükte devlet kuşu olarak ele almaktadır. Sultan Ahmed Han'ın methi ile ilgili dile getirdiği kasidesinde; Hümâ kuşunun kanadını, Sultan Ahmed'in devletinin korunmuş alanıyla özdeşleştiriyor. Zamanın önemli komutanlarından olan, Sultan Murad Han'ı söz konusu ettiği kasidesinde onun dünyadaki hâkimiyet alanını Hümâ kuşunun gölgesine benzetiyor. Burada sultanın devletinin alan itibarıyla büyüklüğüne vurguda bulunurken aynı zamanda onun hem uğurlu bir devlet olduğunu, hem de zayıfları himayesine alarak onları koruyup gözettiğini de ifade etmektedir. Aynı zamanda bu zatın makamının kubbesini, Hümâ kuşunun sonsuz büyüklükteki kanadına benzetmektedir. Nef'î, sarayın kendisine gösterdiği ihsan ve ikramları karşısında, bahtının kısmetine, saltanatın Hümâ kuşunun uğurlu gölgesinin düştüğünü söylemektedir. Sadrazam Hüsrev Paşa'yı övdüğü manzumesinde; Hümâ kuşunun uğurlu kanadını, onun devletinin haremî için korunmuş bir alan olarak ifade etmektedir.

⁸²⁶¹ Biliyorsun ki; ebediyet kuşu Hümâ; dünya atmosferinde, senin devranın için, kol kanat açmıştır.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Hümâ kavramıyla ile Enverî'den farklı konularda dile getirdiği beyitler de vardır.

Enverî'den farklı olarak söz konusu ettiği konulardan biri şudur: Övdüğü şahısların atlarının çevikliğini, hızını ve gölgesini, Hümâ kuşuna benzetiyor. Sultan Murad'ın atını methettiği manzumelerinde onun heybetini ve estetik güzelliğini, Ankâ ve Hümâ kuşuyla mukayese etmektedir.

Nef'înin farklı bir mevzu olarak dile getirdiği bir diğer konu da şudur: Övdüğü zatı, Hümâ kuşunu avladığı iddia edilen iri ve beyaz doğan kuşuna benzetmektedir. Veziriazam Murad Paşa'yı övdüğü kasidesinde, kahramanlığını dile getirirken onu; Hümâ kuşunu avlayan, beyaz doğana benzetiyor.

Hız. İbrâhîm

N: Olurdu vâdî-i eymen gülistân-ı Halîlullâh
Alevlendirse ger âh-ı derûnum âteş-i Tûrî, (N.k.36-9)

E: Gehî zelîl koned kavm-i Fîl râ ez tayr
Gehî helâket-i Nemrûd râ gomâred bek⁸²⁶², (E.k.107-17)

(B)

Veziriazam Muhammed Paşa'yı övdüğü beytinde Nef'î, Enverî gibi Hız. İbrâhîm'in atıldığı ateşin, Allah'ın emriyle gülbahçesine döndüğünü ve her türlü musibete karşı, emniyet vadisi olduğunu söylemektedir.

Ayrıca Hız. Yusuf'a verilen makamın, dedesi Hız. İbrâhîm'den dolayı ihsan edildiğini ifade etmektedir. İbrahim Paşa'nın sadarete gelmesi münasebetiyle dile getirdiği manzumesinde, Paşa'nın ismi İbrâhîm olduğu için Mevlâ'nın Hız. Yusuf'un tahtına, onun şahsıyla (yani adıyla) kuvvet ve kudret verdiğini söylemektedir.

⁸²⁶² Bazen ebabil ile fil kavmini zelil eder. Bazen de Nemrut'u helak etmek için sivrisineği görevlendirir.

(F)

Nefî'nin kasidelerinde İbrâhîm kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği beyitler de vardır. Nitekim Nefî'nin eline aldığı kalemî, Hz. İbrâhîm'in putları kırdığı baltaya benzetmesi, Enverî'nin kasidelerinde söz konusu etmediği bir örnektir. Nefî, Sultan Ahmed Han'ın methi ile ilgili kasidesinde kendi sanatını öylesine övüyor ki; elindeki kalemî, Hz. İbrâhîm'in putları kırdığı baltaya benzetiyor. Yani elindeki kalem o derece maharetlidir ki; hicvettiği kişiyi yerin dibine batırır, yücelttiğini de sanki âlâ-yi illiyyîne ve ya Arş'a çıkartır.

Îsâ- Mesih-Rûhullah

- N:** Sözümlülâsa-i mazmûn-ı mu'ciz-i Îsâ
Dilim mükâşif-ı sırr-ı kelâm-ı vahy-i Kelim, (N.k.33-44)
- E:** Cur'a-i câm-ı lebet perde-i 'Îsâ dürid
Nokta-i nûn-i hatat hâme-i âzer şikest⁸²⁶³, (E.k.37-5)

(B)

Nefî, Enverî gibi Övdüğü şahıslarla ilgili hususları, Hz. İsa'nın nefesi ile müşterek değerlendirmektedir. Ayrıca övülen zatların sözleri gibi birçok faktöre, onun ruh verdiğini dile getirmektedir. Sultan Ahmed Han'ın methi ile ilgili kasidesinde söze canlılık veren kalemin tesirini, Hz. İsa'nın nefesine benzetiyor. Aynı zatı övdüğü manzumesinde kendi sözünün feyzinin Hızır'ın hayatı ve Hz. İsa'nın nefesi gibi olduğunu belirtiyor. Nefî'ye göre konuşma hususunda kendilerini Hz. İsa'nın yerine koyanların sohbetlerinin özüne baktığınızda, insanı eşek gibi itici bir varlık haline getirdiğini görürsünüz. Sultan Murad Han'ı, şehzadelerini ve atını övme hususunda; en az Hz. Mesih'in nefesi gibi feyze sahip olmak gerektiğini dile getiriyor.

Söz konusu beyitler Nefî'nin, yine Enverî gibi, Hz. İsa'nın mucizelerini dile getirdiği beyitlerdir. Nitekim yeniden diriltme mucizesini ön plana çıkardığı beyitlerde önemli benzerlikler vardır. Nefî, Mehdi'ye benzettiği Murad Paşa'yı ölüyü diriltme mucizesi gösteren Hz. İsa ile mukayese etmektedir.

⁸²⁶³ Dudağındaki kadehin son curası (kadehin dibindeki son şarap damlası), Îsâ'nın perdesini yırttı. Yüzündeki çizginin, nun şeklindeki noktası, Âzer'in kalemini kırdı.

Ayrıca kendi davasına şahit tutmak için, Hz. İsa'nın semadan inmesini, söz konusu ediyor. Veziriazam Bayram Paşa'yı övdüğü beytinde, davasına şahit getirmek için sihir ve efsun ile Hz. İsa'yı semadan indirebileceğini söylüyor.

(F)

Nefî'nin kasidelerinde İsa kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nefî, sözün güzelliğini överken; onu okuyan kişinin, Musa ve İsa'nın kelimelerinin feyzini saçtığını ifade ediyor. Veziriazam Murad Paşa'yı söz konusu ettiği manzumesinde mucize gibi sihirli olan sözünün, Hz. İsa'nın nefesi gibi olduğunu ifade ediyor. Sultan Osman'ı methettiği kasidesinde, yine kendini övmektedir. “Konuşmaya başlasam, mucize gibi sözümle, İsa gibi diriltici cevherler ortaya koyarım. Mananın Beyt-i Ma'mûru benim saadet yuvamdır”. Veziriazam İlyas Paşa'yı övdüğü beytinde onu, filozof gibi düşünce sahibi bir şair olarak vafsediyor. Konuşma sanatında, Hz. İsa gibi mucize gösterdiğini belirtiyor.

İskender

N: Te'âlallâh zihî kişver-güşâ-yı maşrık u mağrib
Ki yok devletle İskender gibi âlemde enbâzı, (N.k.23-9)

E: Ezo düşmen çu Dârâ ez Sikender
Ezo hâsid çu Dahhâk ez Ferîdûn⁸²⁶⁴, (E.k.145-5)

(B)

Nefî, Enverî gibi söz konusu ettiği şahsı, dünya mülkünün varisi ve ikinci İskender olarak tanıtmaktadır. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü manzumesinde, onu ikinci İskender olarak ifade etmektedir. Sultan Osman Han'ın cülusuyla alakalı dile getirdiği kasidesinde de bu padişahı yine ikinci İskender payesiyle vasıflandırmaktadır. Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin saadet-hanesini tarif ederken onun temizlikçisinin bile ikinci bir İskender olduğunu vurgulamaktadır. Yine Enverî gibi, övdüğü şahsın, İskender ve Dârâ seviyesinde cihan hükümdarı olduğunu söyleyerek, ele aldığı zatı onlarla özdeşleştirmektedir. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde onu, İskender'in ve

⁸²⁶⁴ Onun düşmanı, İskender'in karşısındaki Dârâ gibidir. Ona kıskanan, Ferîdûn'un karşısındaki Dahhâk gibidir.

Dârâ'nın şöhretine sahip bir bende olarak tavsif etmektedir. Nef'î, Enverî gibi, övdüğü şahsın karşısında mukayese unsuru olarak söz konusu ettiği İskender'i, sıradan bir köle gibi görmektedir.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde İskender kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular yoktur. Benzer konularda düşüncelerini dile getirmişlerdir. Ancak verdikleri örneklerde ve üsluplarında elbette farklılıklar bulunmaktadır. Nitekim Enverî, İskender kavramıyla ilgili, Sedd-i İskender kavramı üzerinde de durmuştur. Ayrıca Enverî'nin söz konusu ettiği Âb-ı hayât ve Hızır örnekleri, Nef'î'de bulunmamaktadır.

Ka'be

N: Ka'be-i ismetine nûr-ı Hüdâ şem'-i harem
Harem-i devletine perr-i Hümâ ferş-i harîm, (N.k.8-30)

E: Tu Ka'be-i âmâlî vez kâfile-i şükr
Hercâ ki reved zikr-i tu gûyâ 'Arafâtest⁸²⁶⁵, (E.k.20-9)

(B)

Nef'î, Enverî gibi methettiği şahsın dergâhını, sarayını ve ona ait devlet kapısını, tavaf edilen Kâbe şeklinde ifade ediyor. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde, onun dergâhını Kâbe'ye benzetmektedir. Veziriazam Hüsrev Paşa için kaleme aldığı kasidesinde onun dergâhının kapısını, gönül ehlinin Kâbe'si diye tavsif ediyor. Veziriazam Bayram Paşa'yı övdüğü manzumesinde Nef'î, onun makam ve derganını, Kâbe ve Kürsi ile aynı değerde görüyor. Nef'î'nin, Enverî gibi dile getirdiği konulardan birisi de; methettiği şahsın yaşadığı diyarı Kâbe olarak takdim etmesidir. Veziriazam Muhammed Paşa'nın kasrını anlattığı kasidesinde, onun zeminini yüce Kâ'be'ye benzetiyor. Yine Enverî gibi övdüğü zatı, milletlerin ve mülkün Kiblesi; ümmetlerin erkânının Kâbesi şeklinde tanımlamaktadır. Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi ele aldığı manzumesinde; halkın, birçok bakımdan yöneldiği şahsiyet olduğu için onu mecazen; ümmetin Kible'si ve milletin Kâbe'si şeklinde vasıflandırmaktadır. Aynı zatın köşkünü

⁸²⁶⁵ Sen, arzuların Ka'besisin. Her tarafa giden şükür kafilésisin. Senin zikrin Arafat'taki zikir gibidir.

tasvir ederken, halkın manevi ihtiyaçlarının halledildiği bir merkez olduğundan dolayı, onun bulunduğu yeri de Kâbe'ye benzetmektedir.

(F)

Kâbe kavramıyla ilgili, Nef'î'nin, Enverî'den farklı konular dile getirmiş olduğu manzumeler de vardır.

Nef'î, öncelikle marifeti, Kâbe şeklinde değerlendirmektedir. Nef'î, naa't bölümünde dile getirdiği beytinde; sözün güzelliğini anlatırken, marifeti Kâbe olarak anlamlandırmaktadır.

Ayrıca Kâbe'nin bulunduğu alanı, cennetten bir köşe olarak nitelendirmektedir. Sultan Ahmed Han'ı söz konusu ettiği kasidesinde, onun sarayını, zemini cennet olan yüce Kâbe'ye benzetmektedir.

Bundan başka övdüğü şahsın ismetini de Kâbe olarak nitelendirmektedir. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü manzumesinde Nef'î; Allah'ın nurunu, onun ismet Kâbe'si için, haremın mumu şeklinde anlamlandırmaktadır.

Son olarak Ka'im-Makâm Muhammed Paşa'yı övdüğü kasidesinde, Nef'î, Hicaz'ın Kâbe ile şereflendiği gibi, onun nazımının beyti ile de, şiirlerin zemininin şeref bulduğunu ifade etmektedir.

Kevser

N: Düşdü hâk-i Mısr u âb-ı Nile zıll-i re'fetin
Âbı Kevser oldu anın hâki güyâ müşk-i nâb, (N.k.61-7)

E: Ver nesîm-i lutf-i tu ber şu'le-i dûzah vezed
Delv-i Çerh ez dûzah âb-ı Zemzem ü Kevser keşed⁸²⁶⁶, (E.k.60-3)

(B)

Enverî gibi Nef'î, Sultan Murad Han'ı methettiği kasidesinde; onun temiz meşrebini dile getirdiği manzumelerdeki sözünün parlaklığının, lütuf açısından, Kevser

⁸²⁶⁶ Senin lütfunun esintisi eğer Cehennem'in alevinin üzerinde eserse; Feleğin kovası, Cehennem'den Zemzem ve Kevser suyu çeker durur.

ve Tesnim'in şan ve itibarını ortadan kaldırdığını söylemektedir. Nef'î, buna ilaveten, kaleminin mürekkeğini, Kevser'in kıskanacağını da ifade etmektedir. Kâ'im-Makâm Muhammed Paşa'yı söz konusu ettiği kasidesinde Nef'î, güzel nazımın, Kevser suyu gibi olduğunu söylüyor. Övdüğü zatın merhametinin gölgesi, Mısır'a ve Nil nehrine düşünce, Nil'in suyunu, Kevser'e çevirdiğini ifade etmektedir. Veziriazam Bayram Paşa'ya yazdığı kasidesinde, bu zatın meşrebinin; ejderhanın gerdanı gibi olan dünyayı, Kevser'e çevirebileceğini iddia ediyor.

Nef'î'ye mahlasını veren, Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde, onun yumuşak ruhunun gölgesini mucizeye benzetiyor ve bu mucizenin, Nil'in suyunu Kevser'e çevirdiğini ifade ediyor.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Kevser kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği manzumesinde; kendini överken Kevser'le ilgili farklı bir unsur kullanmaktadır. Nitekim Veziriazam Nasuh Paşa'ya yazmış olduğu kasidesinde Nef'î, nazımın zülâline, Kevser'in dudağının susamış olduğunu söylemektedir.

Kur'ân

N: Nazîre diye Kur'ân'a niçün katl olamaz ol bî-dîn
O gûne kâfirin katli niçün muhtâc-ı fetvâdır, (N.k.48-66)

E: Zı Kur'ân rubûde kemâl-i fesâhet
Vez İncîl hatt-ı mu'ammâ girifte⁸²⁶⁷, (E.k.173-24)

(B)

Nef'î, Sultan Osman Han'ın cülusu münasebetiyle yazdığı beytinde, Enverî gibi; ilahi nazım olan kusursuz, Kur'ân'a vurgu yapıyor ve delil getirme hususunda; Kur'ân'ı tefsir için, kendi sanat yeteneğinin kâfi olduğunu ifade ediyor. Nitekim ona göre Kur'ân tefsirini, tezvir tuzağına düşürmemek lazımdır. Ayrıca Veziriazam merhum İlyas Paşa'yı övdüğü kasidesinde; Kur'ân'a nazire diyen kişinin, kayıtsız şartsız öldürülmesi

⁸²⁶⁷ Güzel ve açık konuşmanın tamamını (fesahatin kemalini), Kur'ân'dan almış (çalmış). İncil'den gizli yazıyı (şifreli yazıyı) almış.

gerektiğini söylemektedir. Çünkü Allah'ın şeriatı değişmez ve Kur'an'daki hükümler de, kusursuz ölçüde sağlamdır.

(F)

Nef'i'nin kasidelerinde Kur'an kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nef'i, Sultan Ahmed Han'ı methettiği kasidesinde; gönlün, ilahi sanatın kâinatta ortaya koyduğu nüshalara bakması halinde, onda Kur'an'ın sırrını bulabileceğini söylüyor.

Ayrıca Enverî'nin de bu mevzuların dışında dile getirdiği örnekler de vardır. Ancak Nef'i'yi, Enverî'nin sanatına göre değerlendirdiğimizden dolayı, bu kısımda, onlara yer verilmemiştir.

La'l (yakut)

N: Dil nice nerm olmasın girdikçe bezm-i hüsnüne
Gerdenin simîn sürâhî leblerin la'lîn şarâb, (N.k.61-27)

E: Be'set er sûy-i ma'âdin nigered
La'l râ rûy çü zer gerded zerd⁸²⁶⁸, (E.k.56-7)

(B)

Nef'i, Enverî gibi söz konusu ettiği şahısların ve maşukların dudaklarını, şaraba benzeyen yakut şeklinde vafediyor. Nef'i'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde; güzellik meclisinde bulunan dilberlerin gerdanını, gümüş sürahiye, dudaklarını, yakut renkli şarap kadehine benzetiyor. Gönlün, bu meclise girmesi halinde, yumuşamamasının mümkün olmadığını ifade ediyor.

İki şair arasında la'l kavramıyla ilgili diğer bir benzerlik ise şudur: Nef'i, takdir edilen şahısların ahlaklarıyla birlikte, iltifatlarının feyzinin de yakut madeni gibi insanı güzelleştirdiğini söylüyor. Şeyhülislam Es'ad Efendi'yi methettiği manzumesinde; bu zatın iltifatının feyzi, Nef'i'nin tabiatını, yakutun madeni gibi saf, berrak ve renkli yapmıştır. Ayrıca Nef'i, Enverî gibi şaraba benzettiği tatlı sözlerinin, yakut gibi renkli ve

⁸²⁶⁸ Senin yaratılışın eğer madene örnek gösterilirse (nispet edilirse), kırmızı yakut, altına dönüşerek sararır.

kıymetli olduğunu ifade ediyor. Kâ'im-Makâm Muhammed Paşa'yı söz konusu ettiği kasidesinde; insana neşe veren şarap kadehine benzeyen tatlı sözlerinin, renkli manalar için zarif putların yakutları gibi olduğunu söylüyor.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde la'l kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konu da şudur: Nef'î, övdüğü şahısların mührünü, renginden dolayı yakuta benzetiyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde; Cem'in mührünün zamanedeki utancını, yakuta benzetiyor.

Mâh

N: Zerre-nûr-ı şemsesi pîrâye-i hurşîd ü mâh
Rîze-seng-i mermeri sermâye-i deryâ vü kân, (N.k.53-17)

E: Hüsâm-ı kahr-ı tu şahs-ı ecel zened be dû nîm
Çönân ki mâh-ı felek râ benân-ı peygamber⁸²⁶⁹, (E.k.84-42)

(B)

Nef'î, Enverî gibi mâh kavramını, mecazî anlamın dışında, lügat anlamı olan “ay” şeklinde kullanmıştır. Mevlânâ'yı övdüğü kasidesinde onun feyzinin; ayı, güneşi ve semayı, mevlevî gibi döndürdüğünü söylüyor. Aynı kasidede; dünyanın yıllarını ve aylarını tespit için, dolunayın vazifeli olduğunu söylüyor. Nef'î, Sultan Ahmed Han'ı övdüğü manzumesinde; yeni aya eğri cirit sopası veren zatın yoluna; kader ve kazanın, düşmanın başını top yapmasını diliyor. Aynı kasidesinde; gecenin sonuna kadar, seher vaktinin fatıhası olduğunu ifade ediyor. Nef'î'ye göre kader, Sultan Ahmed Han'ın atının nalını, dünyaya, fetih ve zaferi müjdeleyen bir ay yapmıştır. Sultan Osman Han'ın cülusu münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde; bu zatı, Hz. Yusuf'a benzetmekte ve Kenan diyarının hikâyesini yeniden canlandırıldığını söylemektedir. Ayrıca bu zatın görüşünün, feleğin hem ayı hem de güneşi olduğunu ifade etmektedir. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde ise Nef'î, divitin içindeki mürekkebin, Nevşeb ayı gibi parladığını söylüyor.

⁸²⁶⁹ Peygamberin parmağı, gökteki ayı nasıl ikiye ayırdı ise; senin kahredici kılıcın da, ecelin kendisini ikiye ayırır.

Aynı kasidede; Sultanın fermanının damgasıyla süslediği feleğin, aydan daha parlak olduğunu dile getiriyor.

(F)

Nefî'nin kasidelerinde mâh kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Övdüğü zatı, mülkü aydınlatan ve güneşi gölgede bırakan parlak bir ay olarak tarif ediyor. Nefî, Sultan Ahmed Han'ı methettiği manzumesinde; bu zatı, devletin ziyneti olan aya benzetiyor. Onun ışığından, güneşin, gizli mi, aşikâr mı olduğunun fark edilmediğini ifade ediyor. Aynı şahsı, yıldızların şahı, kahraman bir asker olarak yeryüzünün ayı şeklinde vasfediyor. Zamanın önemli komutanlarından bir olan Sultan Murad Han'ın şehzadelerini zikrettiği manzumesinde; bunları, yıldızların ve gezegenlerin şahı ve memleketlerin süsü olan ay şeklinde vasıflandırıyor. Sultanı ise cihan tahtının, yüksek mertebeye sahip şahı şeklinde tarif ediyor.

Mecnûn Leylâ

N: Görse ger şâhid-i mazmûnumu düşde Mecnûn
Zülf-i pür-tâbına dil-beste görür Leylâyı, (N.k.45-35)

E: Bâ çönîn fer ü zîb ü hüsn ü cemâl
Ki çu Leylî besî est Mecnûnem⁸²⁷⁰, (E.k.458-7)

(B)

Nefî, Mecnûn kavramını, Enverî gibi Mecnûn'nun Leyla'ya olan aşkı münasebetiyle; karşılıklı aşkın sembolü şeklinde tanıtmaktadır. Vezîr-i Azam Bayram Paşa'nın methi münasebetiyle yazdığı kasidesinde Nefî; kendi beyitlerini överken onları, Leylanın zülüflerine benzetmekte ve Mecnûn'un bu kavramları rüyasında görmesi halinde, kalbini bağladığı Leylâ'nın zülüfleriyle karıştırabileceğini ifade etmektedir.

(F)

Nefî'nin kasidelerinde Mecnûn kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nefî, Mecnûn kavramını, öncelikle; deli-divane, çılgın âşık

⁸²⁷⁰ Bu kadar ihtişam, süs, güzellik ve cemal ile Leyla gibi, birçok Mecnûn'um vardır.

şeklinde tarif etmektedir. Divanının başında, Hz. Peygamber için yazdığı naa'tında Allah Resulü'nün adaletini, Mecnûn gibi divane olan aklın, daha sağlam bir sistem içerisinde, faydalı bir unsura dönüşebilmesi için bir vesile olarak değerlendirmektedir.

Mecnûn'u bazen de melamî bir hayat yaşayan kişi olarak ifade etmektedir. Devrin önemli komutanlarından bir olan, Sultan Murat Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î, onun saltanatında husule gelen her türlü güzelliği, Leyla'nın güzelliğiyle özdeşleştirmektedir. Mecnûn'un bunları görmesi halinde, Leylâ'nın güzelliğini unutabileceğini dile getirmektedir.

Mehdî

N: Kişver-i ma'delete dâver-i Mehdî-sîret
Âlem-i câha cihânân-ı Mesîhâ-tecrîd, (N.k.55-20)

E: Dergâh-ı tu bâb-ı a'zam-ı 'adlest
Mehdî şöde nâmzed be bevvâbî⁸²⁷¹, (E.k.180-9)

(B)

Enverî gibi Nef'î de Mehdi kavramını; İslâm dünyasının, ahir zamanda beklediği; insanlığı Hak yola ileteceğine ve Deccâl'i öldüreceğine inanılan kurtarıcı, Mesih şeklinde vasıflandırmıştır. Sultan Murat Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î, Sultan'ın, zamanın Mehdi'si olması hususunda şüphe bulunmadığını ifade etmektedir. Sultan Murat Han'ın şehzadelerini övdüğü kasidesinde Nef'î bunların, İskender gibi büyük hükümdar, Hz. Yusuf gibi yüksek ahlaka sahip fertler, İsa nefesli Mehdi olduklarını söylemektedir. Veziriazam Hüsrev Paşa'yı tebrik ettiği kasidesinde onu da devrin Mehdi'si olarak zikretmektedir. Hâfız Ahmed Paşa'yı söz konusu ettiği kasidesinde Nef'î, bu zatı Hz. Peygamber'in Mehdi'si olarak vasfetmektedir. Şeyhülislam Es'ad Efendi'yi methettiği kasidesinde onu; İsa nefesli Mehdi şeklinde tanıtmaktadır.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Mehdi kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konu bulunmamaktadır. Her iki şair de Mehdi kavramını, İslâmî literatürdeki

⁸²⁷¹ Senin dergâhın, adaletin en büyük kapısıdır. Mehdî, senin sarayında, kapıcılığa aday olmuştur.

anlamına göre kullanmışlardır. Fakat dile getirdikleri manzumelerde farklı örneklerle ifade etmişlerdir.

Mey

N: Sâkîye tâc-ı inâbet câm-ı gam-fersâ-yı mey
Mutribe tevîd-i Bârî nağme-i çeng ü rebâb, (N.k.55-22)

E: Der sohbet-i o bih ki bûyî der şeb ü şeb-gîr
Bâ sûret-i o bih ki horî mey gâh u bî-gah⁸²⁷², (E.k.159-5)

(B)

Nef'î, Enverî gibi mey kavramının, öncelikle sarhoşluk verici özelliğini ve bağımlılığını söz konusu etmiştir. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; şamdanın, içkinin keyif verici özelliklerini cebren nehyetmesi durumunda, meyin sarhoş edici özellikleriyle, şamdanın tabiatına gam verebileceğini ifade etmektedir. Veziriazam Muhammed Paşa'yı ele aldığı kasidesinde Nef'î, kendilerinin aşk meyin kadehinin sarhoşu olduklarını zikretmektedir. Aynı kasidede; bir güzelin, yıllanmış şarap gibi, akıllarını başlarından aldığı söylemektedir. Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi övdüğü kasidesinde; ağzına kadar dolu bulunan kadehin insanı sarhoş ettiğini söylüyor. Ayrıca öyle dolu bir kadehi gören kişinin arif bile olsa, dayanamayıp içebileceğini söylüyor. Nef'î'ye göre gam dağıtan şarabın sarhoşu olan kişi, onun kadehinden bir yudum çekse; zamanın Cem'ine selam vermez.

Nef'î, yine benzer bir şekilde meyin, sevgili gibi mutluluk ve teselli verici niteliğini dile getirmiştir. Nef'î'ye göre inleyen âşık için dilbersiz olan içki meclisinin her kadehi, kanlı gözyaşını içen bir şahıs gibidir. Kelamının lezzet ve keyfini görünce tabiatına hem şarap satan hem de içen kişi denilebileceğini söylüyor.

İki şair arasındaki benzer unsurlardan bir diğeri de meyin, bezm-i işretteki (içki meclisindeki) konumundan ve niteliğinden bahsetmeleridir. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; mutluluğun, şarap içmeye bağlı olduğunu ifade etmektedir. Kanuni devrini, şarap içmenin keyfi ile özdeşleştiriyor. Ayrıca gönüllerden elem ve kederin

⁸²⁷² Gece ve sabah, onun sohbetinde bulunman iyidir. Zaman zaman, onunla yüz yüze içki içmen iyidir.

gitmesini şarap içmeye bağlıyor. Bundan başka içki meclisinin, insana kazandırdığı özelliklerden bahsediyor.

Nef'î, kalbi ölmüş sofunun haram demesine aldırmadan sâkîden şarap istemektedir.

Nef'î, Enverî gibi meyin, içtimai hayattaki yerini irdelemektedir. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü 'İydiye' adlı kasidesinde Nef'î; meyin, gönlü karışık olanların, kadim arkadaşı olduğunu ifade ediyor. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde ise meyin, âşıklar için mihenk taşı olduğunu dile getiriyor. Ayrıca meyin, akıcı bir ateş olduğunu ifade ediyor.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde mey kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular da vardır. O konulardan biri şudur: Nef'î meyi, âb-ı hayât ile beraber zikretmekte ona, ebedî hayat suyu kadar kıymet vermektedir. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; bu zatın isminin bir mecliste zikredilmesini, âbı-hayâta benzetmektedir. Yani onun isminin bile anılması, bulunduğu muhitin dirilişine vesile olmaktadır. Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi övdüğü kasidesinde ise; yar ile beraber olmayınca âb-ı hayatın bile bir kıymetinin bulunmadığını söylemektedir.

Mu'cize

N: Urfî-i Rûm Enverî asr u Hâkânî-i ahd
Feyzî-i mu'ciz-dem-i vahy-iktisâb-ı rûzgâr, (N.k.17-32)

E: Hutbe-i tu bûde ender nîk-nâmî mu'cize
Vuslat-ı tu geşte ender şâd-kâmî dâstân⁸²⁷³, (E.k.143-4)

(B)

Nef'î, kasidelerinde mu'cize kavramını söz konusu ederken Enverî gibi; övdüğü kişilerin beyanlarının, mucize gibi olduğunu söylemektedir. Sultan Ahmed Han'ın kelimini övdüğü kasidesinde Nef'î; İlâhî irfan meclisinde bulunsa, böyle bir mucize

⁸²⁷³ Namuslu (meşhur) insanlar içerisinde, senin bahsin (hutben); mucize gibi algılanırdı. Sana ulaşmak; mutlu insanlar içerisinde, destan gibi algılanmıştır.

kelamını söylemeye layık kişinin, ancak Nedîm olabileceğini ifade etmektedir. Sultan Murad Han'ın şehzadelerini övdüğü kasidesinde ise Nef'î; onların mucize gibi beyanlarının, lâhûtî bir ilhamın eseri olduğunu söylemektedir. Sultan Murad Han'ı methettiği manzumesinde bu zatı; Nedîm gibi nüktedan, rint ve hoş sohbet bir şahıs; sihir gibi konuşmalarıyla, sanki vahye istinat eden, mucizevî kelamla kendini ifade eden birisi şeklinde takdim ediyor. Veziriazam İlyas Paşa'nın mektubuna cevaben yazmış olduğu kasidesinde nef'î bu zatın; İmrân oğlu Musa'nın ateşinin alevi olduğunu, ayrıca Meryem oğlu İsa'nın mucizesinin özelliklerini yansıttığını ifade etmektedir. Dârüssa'âde ağasını övdüğü kasidesinde ise bu zatı, zamanın mucizesi şeklinde ifade etmektedir.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde mu'cize kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular da vardır. Nef'î, Enverî'den farklı olarak; sanatını icra ettiği sözünü, mucize şeklinde tarif etmekte; kendi kelamının, başka mucizelere ihtiyaç bırakmadığını söylemektedir. Kâinatın Efendisi, Hz. Peygamber'i övdüğü “Zülfikar” adlı naatında Nef'î, kendi sözünü bütün mucizelerin üzerinde görmektedir. Resûl-i Ekrem, öyle bir zattır ki; yüz akıl ve idrak mesabesinde buyurduğu “ene efsah; ben en fasih konuşan kişiyim” sözü, mucizevî nutkunun bir ifadesidir. Hz. Mevlânâ'nın methi hakkında dile getirdiği kasidesinde; kendini, mucizevî konuşan, Rum Molla'sının bendesi şeklinde anlamlandırmaktadır. Sultan Osman Han'ı övdüğü kasidesinde ise Nef'î, Hz. Musa'nın yed-i Beyzâ'sıyla, mucize gibi sanat ürettiğini söylemektedir.

Ayrıca Hz. İsa'nın nefesi gibi mucize ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Sultan Osman Han'ın kasrının methi münasebetiyle yazdığı kasidesinde; sözünü, papağanın mucizevî bir beyanı olarak manalandırmaktadır. “Sözüm, papağanın mucizevî bir beyanıdır, kalemim ise üstadıdır. Ayrıca kalem, kılıç çalan bir kahraman, dil ise onun silahtarıdır. Sultan Osman Han'ın cihadını tarif ettiği kasidesinde Nef'î kalemini; yüzlerce hüner gösteren, mucizevî bir vasıta şeklinde tarif etmektedir. “Kalemim, yüz hüner gösteren öyle bir mucizevî alettir ki; ona, Kelîmullah olan, Hz. Musa'nın ejderinden başka benzeyen bulunmaz”. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î kelamını; zamanın şartlarına göre vahiy nefesinin, mucizevî feyzini temsil eden bir unsur olarak anlatıyor. Dârüssa'âde ağasını övdüğü kasidesinde ise mucizevî kelimelerini, efsane şeklinde vasıflandırmaktadır.

Nevrûz

N: Rûz-ı nevrûz gibi hurrem olup her rûzu
Görmeye tâb-ı temmûz-ı gamı târ u zi-hisâb, (N.k.32-67)

E: Bâd-ı Nevruz seher-geh çu be bostân be-guzâşt
Gül-i sad-berg birûn rest zı pîrâmen-i hâr⁸²⁷⁴, (E.k.76-9)

(B)

Nef'î, kasidelerinde Nevruz kavramını söz konusu ederken Enverî gibi; Nevruz mevsiminde, bağ ve bahçelerin müştemilatını kurgulamak suretiyle, onları birbirleriyle konuşturuyor. Sultan Ahmed Han'ın methi münasebetiyle yazdığı "bahariye" adlı kasidesinde; Nevruz'u, padişah otağına benzetiyor. Bağ ve bostanı da otağın kurulduğu alan olarak tavsif ediyor.

Nef'î, yine Enverî gibi Nevruz gününün, yiyip içme ve eğlenme günü olduğunu söylüyor.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Nevruz kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular da vardır. Nef'î, Enverî'den farklı olarak; övdüğü zatın devrini överken söz konusu zamanın; memleket çemeni için Nevruz mevsimi gibi olduğunu ifade ediyor. Ayrıca övülen zatın yeteneklerinin, o anki atmosferi, Nevruz mevsimi gibi güzel ve şenlik haline getirdiğini söylüyor.

Nizâmü'l-Mülk

N: Şeref-bahş-ı vezâret mesned-efrûz-ı cihân-bânî
Nizâmü'l-mülk-i ahd ârâyış-i âyîn-i düstûr, (N.k.35-20)

E: Nizâm-i mülket-i sultân u sadr-ı dîn-i Hüdâyî
Hüdâyegân-i vezîrân vezîr-i hûb seyr⁸²⁷⁵, (E.k.79-19)

⁸²⁷⁴ Seher vakti, Nevruz'un esintisi bostana uğrayınca; katmerli gül, dikenin etrafından fırlayıp çıkıverdi.

⁸²⁷⁵ Sultanın mülkünün nizamı ve allah'ın dininin savunucusu (Nizâmü'l- Mülk Sadrettîn Muhammet Mirâb Merv); vezirlerin efendisi; her işi ve karakteri güzel olan vezir.

(B)

Nef'î, Enverî gibi Söz konusu zatın uygulamalarıyla vezirliğin düzene girdiğini söylemektedir. Ayrıca adaletini temsil ettiğini ileri sürmektedir. Veziriazam Muhammed Paşa'nın kasrını övdüğü kasidesinde; bu zatı, zamanın Nizâmü'l-mülkü olarak; vezaretin şerefini kurtaran ve devlet düzenini, bozulmayacak şekilde sağlamlaştıran bir şahsiyet olarak ifade etmektedir. Veziriazam Hüseyin Paşa'yı methettiği kasidesinde ise söz konusu şahsı; zamanın Nizâmü'l-Mülk'ü ve dünya mamuresinin ziyneti; aynı zamanda adaletli yönetimiyle, topluma mutluluk bahşeden bir devlet adamı olarak görmektedir.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Nizâmü'l-Mülk kavramıyla ilgili; yukarıda zikredilen konunun dışında, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği beyitler yoktur. Ancak Enverî'nin kasidelerinde, daha farklı konular bulunmaktadır.

Nûh-Tûfân

N: Her alay bir mevc-i tûfân-hîzidir anın n'ola
Hâr u has gibi önünce kaçsa kâfir askeri, (N.k.15-15)

E: Eşk rândem ki hemî ğarke şodî keştîy-i Nûh
Âh kerdem ki hemî hayme be-yefkendî nâr⁸²⁷⁶, (E.k.70-40)

(B)

Nef'î, söz konusu ettiği şahsı; her türlü zorluğun üstesinden geldiği için, Hz. Nûh gibi bir kaptana benzetiyor. Sultan Osman Han'ın cihadını tarif eden alîl bir kasidede; söz konusu zatın bahtını Hz. Nûh'un gemisine benzetiyor. Nef'î'ye göre eğer onun kumandası olmasaydı, dokuz gezegenin gemisi; yelkenleriyle ve çapasıyla birlikte yerinde çakılıp kalacaktı. Yine Enverî gibi; Nûh tûfânını ve onun yeryüzünü sularla kaplamasını; suya gark etme, her tarafı ıslatma ve bir bölgeyi su vasıtasıyla yok etme hususunda, sembolik bir unsur olarak kullanıyor.

⁸²⁷⁶ Öyle gözyaşı döktüm ki, Nuh'un gemisi bile onun deryasında battı. Öyle bir âh çektim ki, çadıra ateş düştü.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Nûh ve tûfân kavramlarıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nef'î, övdüğü kişinin himmet bulutunun damlasını, tûfâna benzetiyor. Yani o derece ihsanda bulunur ki onun himmet bulutunun bir damlası, bereket olarak tûfânlara bedeldir. Sultan Ahmed Han'ın methi münasebetiyle yazdığı kasidesinde Nef'î; bu zatın himmet ve ihsanının zerresini, tûfâna denk bir azamette görüyor.

Bundan başka Nef'î, methettiği zatın askerlerini, kahredici etkileri bakımından tûfâna benzetiyor. Sultan Osman Han'ın cihadını tarif ettiği; alîl bir kaside olan aynı manzumede; bu zatın, düşman karşısındaki alaylarını, Hz. Nûh'un tûfânına benzetiyor.

Pence

N: Turalım ki elim erişmez imiş dâmenine
Pence-i âhıma girmez mi girbân-ı felek, (N.k.25-10)

E: Be haşmeteş be-kened dîde tîhû⁸²⁷⁷ ez şâhîn
Be kuvveteş be-kened pence rûbe ez rîbâl⁸²⁷⁸, (E.k.111-12)

(B)

Nef'î, Enverî gibi söz konusu ettiği pençe kavramıyla ilgili; övdüğü zatın kahrını, pençeye benzetiyor. Veziriazam Nasuh Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nef'î, bu zatın kahr pençesinin; zulüm ve bidat siteminin yakasında olduğunu söylüyor.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde pençe kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Öncelikle pençeyi, güç, kuvvet, kudret ve hâkimiyet anlamında kullanıyor. Övdüğü şahsın görüşünü bâzûya; onun etkisiyle güneşin zerresini de pençeye benzetiyor. Sultan Ahmed Han'ın methi münasebetiyle yazdığı kasidesinde Nef'î; övdüğü kişinin, güneş ışınlarının pençesini bile kontrol ettiğini ifade ediyor.

⁸²⁷⁷ Kekliğe benzeyen bir tür kuş.

⁸²⁷⁸ Onun ululuğundan dolayı tîhû kuşu; şahinin gözünü çıkarır. Onun gücü ile tilki; yırtıcı aslanın (veya kurtun) pençesini koparabilir.

Nef'î'ye göre onun görüşünün pazusu âleme hâkim olsa; zerreyi, güneşin pençesinde bulunan ışık gibi dünyaya nur saçan kuvvette bulur. Sultan Murad Han'ın övgüsü münasebetiyle yazdığı kasidede ise; ışık saçan güneş ve cazibedar yörüngesinin, söz konusu zatın pençesinde olduğunu söylüyor.

Bundan başka Nef'î, sevgiliyi avladığını ifade ettiği “âh”ını da pençeye benzetiyor. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde, sevgiliye eli yetişmese de; onun yakasının, Nef'î'nin “âh”ının pençesine geçebileceğini söylüyor.

Pervâne

N: Şem'-i nazmımla fer bula etrâfında
Çarh urup etmeye pervâne-i himmet-pervâz, (N.k.57-38)

E: Hasm-i tu çe pervâne şevved sâ'ikâ'î râ
Kân râ zı felek dûd u zı ehter şerer âmed⁸²⁷⁹, (E.k.61-36)

(B)

Nef'î, Enverî gibi söz konusu ettiği şahsı mum gibi merkeze koymakta ve güneşin; pervane gibi, memdûhun etrafında dönüp durduğunu ifade etmektedir. Veziriazam Murâd Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nef'î, güneşin, mum gibi olan söz konusu zatı daha fazla parlatmak için etrafında pervâne gibi döndüğünü söylüyor. Aynı şekilde; övdüğü kişiyi, ilahi bir mum şeklinde, cam fanus olarak değerlendiriyor. Melaikayı de onun etrafında dönüp duran pervaneye benzetiyor. Veziriazam merhum İlyas Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise Nef'î; methettiği şahsı, billur bir fanus; melaikeleri de etrafında dönüp duran pervâne olarak tarif ediyor.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde pervâne kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nef'î, övdüğü kişinin kudret ve ihsanıyla; gül yaprağını, pervâneye kanat yapabileceğini söylüyor. Sultan Ahmed Han'ın methi münasebetiyle yazdığı kasidesinde Nef'î, Sultan'ın o derece güçlü ve merhametli olduğunu iddia ediyor

⁸²⁷⁹ Senin düşmanın; feleğin yıldızından ona duman ve ateş gelirken nasıl pervane olur ki?

ki, ona göre pervânenin bir kanadı yansa, onu mükâfatlandırmak için gül yaprağını, telafi olmak üzere yanan kanadın yerine, pervâneye kanat yapar.

Ayrıca övdüğü kişinin adaletinden dolayı; mumun, nazik bir şekilde pervâneye kol-kanat olabileceğini söylüyor. Sultan Osman Han'ın cihadını tarif ettiği, alîl bir kasidede Nef'î; bu sefer övdüğü şahsın adaletine istinaden; mumun, pervâneye kol-kanat olduğunu söylüyor.

Peymâne

- N:** Bu denli şevk-bahş olmaz dil-i nâ-şâda ger olsa
peymâne-i sahbâ cihân işret-serâ-yı Cem, (N.k.39-3)
- E:** Peymûde geşt 'ömr be peymâne-i nefes
Gûyâ be kâm-ı dil nefesî key ber-âverem⁸²⁸⁰, (E.k.127-3)

(B)

Nef'î'nin kasidelerinde dile getirdiği peymâne kavramıyla ilgili beyitlerinde, Enverî'nin kasidelerindeki aynı kavramla ilgili konularda, bir benzerliğe rastlanmamıştır. Her iki şair de yazdıkları beyitlerde, peymâneyi, farklı anlamlarda ele alıp kullanmışlardır.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde peymâne kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Sultan Ahmed Han'ın övgüsüyle ilgili yazmış olduğu “İydiye” adlı kasidede Nef'î, şarap içmenin faziletlerinden bahisle; peymâne (içki) sohbetinin, insana feyiz bahşettiğini ileri sürüyor.

Peymânelerin (kadehlerin) dönmesini, meyhanedeki diğer eğlence unsurlarıyla beraber, bir şenliğin parçası olarak değerlendiriyor. Bunlardan sâkînin mey sunması, mestânelerin raks etmesi ve mutriplerin musiki meşk etmesi gibi etkinlikler, bu meclisin olmazsa olmaz umdelerinden bazılarıdır. Sultan Murad Han'ı methettiği kasidesinde Nef'î'nin, içki meclisiyle alakalı böyle coşkulu şiirler söylemesi dikkat çekicidir. Zira Sultan Murad Han zamanında meyhaneler ve her türlü içki ve eğlence meclisi, kanunen

⁸²⁸⁰ Ömür, sanki nefes kadehi ile kat edildi (tükeni). Ne zaman gönlümce (tatlı) bir nefes alacağım?

yasaklanmıştı. Buna rağmen Nef'î; canlı teşbihleriyle, işret meclisini, sinema sahnesi gibi ortaya koyuyor.

Nihayet Nef'î, parlak güneşi peymâneye benzetiyor. Sultan Murad Han'ın şehzâdelerini methettiği kasidesinde Nef'î; şehzâdeleri, ülkenin süsü olan, yıldızlar şeklinde tavsif ediyor. Ayrıca parlak güneşin, onların aydınlattıkları meclisin peymânesi olduğunu söylüyor.

Pîr

N: Behre-mend olmağa etfâl-i kulûb-i şu'arâ
Eylemiş zâtını Hak pîr-i debistân-ı suhan, (N.k.60-24)

E: Ey devlet-i cevân-i tu fermânde-i cihân
Gerdûn-i pîr pîş-i tu fermân-pezîr bâd⁸²⁸¹, (E.k.43-10)

(B)

Nef'î, Enverî gibi söz konusu ettiği pir kavramını, düşüncenin ve fikrin üstadı; bir mesleğin ustası olarak kullanmıştır. Veziriazam Muhammed Paşa'nın kasrını övdüğü kasidesinde Nef'î; düşüncenin pîri olarak gördüğü bu zatı, övme hususunda sözün bittiğini ifade ediyor. Şeyhülislam Es'ad Efendi'yi methettiği manzumesinde; fen ilimlerine sahip bir pîrin, ululukla dolu bir gencin bahtı olduğunu söylemektedir. Böyle bir gencin davranışlarının, genç ve ihtiyar tarafından kabul görmesine hayret edilmemesi gerektiğini belirtmektedir. Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde; şairlerin bu zattan istifade edebilmeleri için; Allah'ın onu söz medresesinin üstadı yaptığını söylemektedir.

Nef'î, yine Enverî gibi pîri, yaşlı, ihtiyar, tecrübeli kişi anlamında kullanmıştır. Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi methettiği manzumesinde; bu zatın yaşlandıkça, genç bir talihe sahip olduğunu söylüyor.

⁸²⁸¹ Ey dünyanın komutanı olan, genç devletin sahibi! İhtiyar felek, senin huzurunda başını eğsin. (senin hâkimiyetine baş eğsin).

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde pîr kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konu da bulunmaktadır. Nef'î'nin, pîri; meyhaneci, mürşit, şeyh gibi muhtemel anlamlarına göre ele aldığı düşünülmektedir. Bu duruma göre Nef'î; pîr-i mugânın sermayesinin, mey olduğunu söylüyor. Sultan Murad Han'ı methettiği kasidesinde Nef'î; şarabın, hem âşıkların mihekki hem de pîr-i mugânın sermayesi olduğunu söylüyor.

Ramazân- Rûze

N: Rûz-ı nevrûz gibi hurrem olup her rûzu
Görmeye tâb-ı temmûz-ı gamı târ u zi-hisâb, (N.k.32-67)

E: Eknûn ki mâh-ı rûze be noksân der-üftâd
Âh ez hicâb hücre-i dil ber der üftâd⁸²⁸², (E.k.52-1)

(B)

Nef'î, Enverî gibi; Ramazan bayramında, gamın gitmesinin normal olduğunu; her tarafın eğlence merkezi haline geldiğini ifade ediyor. Sultan Ahmed Han'ı methettiği “İydiye” adlı kasidesinde Nef'î; Ramazan bayramının, alış veriş pazarı ve şenlik günü ve mutluluk kaynağı olduğunu dile getirmektedir. Veziriazam Nasuh Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise Nef'î; her oruç gününü Nevruz bayramı gibi sevinç vesilesi olarak nitelemek suretiyle; Ramazan ayını, bayramını ve Nevruz'u beraber zikretmektedir.

Ramazan kavramıyla ilgili, her iki şairde görülen benzerlik; onların, Ramazan ayını ve bayramını, mutluluk ve şenlik vesilesi olarak beraber zikretmeleridir. Bu benzerliğin, Enverî'nin kasidelerinde dile getirdiği manzumelerden kaynaklandığı kanaatindeyiz. Çünkü Diyâr-ı Rûm olarak adlandırdıkları Anadolu coğrafyasına göre İran, Nevruz bayramını; Ramazan ve bayramlardan ayrı tutmamaktadır. Hatta denilebilir ki onlardan daha fazla önemsemekte ve daha şaşalı kutlamalarla değerlendirmektedir. Ramazan ve Nevruz'un, sevinç ve mutluluk günü olarak Nef'î tarafından da müşterek bir şekilde dile getirilmesi ise Nef'î'nin Enverî'den etkilendiğinin bariz bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

⁸²⁸² Şimdiki Ramazan ayı eksik bir şekilde doğdu. Âh gönül hücresi, utançtan kendisiyle kavgaya tutuştu.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Ramazan kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nef'î'nin ifadesine göre Ramazan ayının sonu, bayram günüdür. Sultan Ahmed Han'ı methettiği “İydiye” adlı kasidesinde; bayramın, Ramazan ayından sonra geldiğini belirtmektedir.

Veziriazam Murâd Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nef'î; övdüğü zatın, bir günlük oruç bahşişinin; bin yıl boyunca, derya ve mücevher madeni gibi ihsan edilen bir bahşiş bedel olduğunu iddia ediyor. Aynı kasidede; bu zatın bir günlük oruç masrafı, iktidarı zamanında; deniz ve maden ocağı kadar muazzam bir yekünü karşılamaktadır.

Rûm

N: Kasîde vü gazelim hod pür etdi dünyâyı
Ne Rûmu koydu ne Hindî ne mülk-i A'câmı, (N.k.22-41)

E: Bûy-i ahlâket be-Rûm er be-guzer
Der hicâb-i câvidân mâned günâh⁸²⁸³, (E.k.162-13)

(B)

Nef'î, Enverî gibi diyâr-ı Rûm'u geniş bir coğrafya ve kültür merkezi olarak tanımlamaktadır. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde Nef'î; bu zatın güzel ahlakının kokusunu, Çin, Rûm, Hind ve Bulgar ülkelerinin güzelliklerine benzetiyor. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde ise Nef'î, mükemmel bir komutan olan bu zatın; Behrâm ve Âfrîdûn gibi orduları dağıtarak Rûm'u darmadağın ettiğini söylüyor. Aynı kasidede Sultan Murad Han'ın; kılıcını çekip, kelleleri sağa sola dağıtmak suretiyle; Rûm ülkesini, önceden olduğu gibi, yine devletine bağlamasını diliyor. Veziriazam Murâd Paşa'yı övdüğü kasidesinde; onun, eşkiyayı ülkeden çıkardığını ve Rûm ülkesine nizam verdiğini ifade ediyor. Veziriazam Nasuh Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta Nef'î; bu zatın, savaşlarda gösterdiği yararlıklarla, İran şâhını, Rûm padişahına kul ettiğini söylüyor.

⁸²⁸³ Eğer ahlakının kokusu, Rum diyarından geçerse; günah, sonsuza kadar örtüde kalır.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde İsa kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Övdüğü zatın (Mevlânâ'nın) üstün özelliklerinden dolayı; diyâr-ı Rûm'u, kerem ehlinin nimeti şeklinde değerlendiriyor.

Nef'î, kasidelerinin başında; Hz. Peygamber'i ve büyük zatları övmek maksadıyla kaleme aldığı naatında; methettiği zatın (Mevlânâ), fakirlikle övündüğünü duyan insanla, Rûm'un kerem ehli için nimet membası olduğunu söylüyor.

Mollâ-yı Rûm şeklinde nitelendirdiği Mevlânâ'yı mana âleminin Keyhüsrev'i olarak tanıtmaktadır. Hz. Mevlânâ'yı övdüğü kasidesinde ise; Allah'ın sırrı şeklinde nitelendirdiği bu zatı, Hz. Molla-yı Rûm şeklinde tanımlamaktadır.

Nef'î, yazmış olduğu kavramları, Rûm diyarıyla ilişkilendirerek övmektedir. Kendisini, İranlı şair Urfî ile özdeşleştirerek; Rûm'un Urfî'si olduğunu vurgulamaktadır.

Sultan Osman Han'ı methettiği fahriyesinde Nef'î; şiirinin şöhretinin, Rûm mülkünü tuttuğunu söylüyor. Sultan Murâd Hân'ı övdüğü kasidesinde ise Nef'î, kendisinin; Rûm diyarının Urfî'si ve asrın Enverî'si olduğunu iddia ediyor. Aynı kasidede; kasidelerinin aydınlığının, Rûm dâhil olmak üzere; bütün dünyayı aydınlattığını ifade ediyor.

Ayrıca yeni ve benzersiz sözlerini görmek için; dünyada ne kadar şair varsa onların Rûm'a geldiğini söylüyor.

Rüstem

N: Saf-ı remzinde Rüstem bir tehî tîr-keş sipâhîdir
Der-i cûdunda Hâtem bir gedâ-yı bî-ser ü pâdır,(N.k.48-8)

E: Ne-bâşed muntazam bî kilik-i tu mülk
Hadîs-i Rüstemest ü Rahş-ı Rüstem,⁸²⁸⁴(E.k.128-16)

⁸²⁸⁴ Senin kalemin olmadan memlekette düzen olamaz. Rüstem ve Rüstem'in atı, Rahş'ın hikâyesi gibidir.

(B)

Nef'î, Rüstem'le ilgili tüm beyitlerinde, Enverî gibi Rüstem'in kahramanlığını örnek olarak almış ve benzetme unsuru olarak işlemiştir. Rüstem'in oku, yayı ve mızrağı Nef'î'nin düşüncelerini ifade etmede ve vermek istediği mesajı okuyucuya iletmede kullandığı vazgeçilmez savaş araçlarıdır. Rüstem'in meşhur atı Rahş da her iki şairin yardımcı unsur olarak kullandığı unsurdur. Nef'î de Enverî gibi Rüstem'i dünyaca ünlü bahadırlar arasında zikreder. Ancak verdiği kahraman isimleri farklıdır.

Her iki şairde görülen en önemli benzerlik; duygu ve düşüncelerini ifade etmedeki keskin ve mübalağalı tarzlarıdır ve kendilerine has orijinallikleridir. Orijinallik aslında farklılıktır. Fakat bu iki şairin orijinal anlatım tarzları, okuyucuyu etkilemede benzerlik göstermektedir.

(F)

Enverî, beyitlerinde öncelikle belli mevsimlerdeki tabiat olaylarını, niteliklerine göre Rüstem'in vasıflarıyla özdeşleştirilerek kurgusal bir biçimde ifade etmektedir. Nef'î'nin beyitlerini incelediğimizde, öncelikle Rüstem'in oku ve yayı ile birlikte başarısı; Nef'î'nin düşüncesi ve sözünün isabeti ve etkisiyle özdeşleştirilerek ifade edilmiştir. Nef'î Rüstem'i, Dârâ ve Sam gibi dünyaca ünlü bir bahadır olarak zikrederken; Enverî Rüstem'i, İsfendiyâr'la denk tutar.

Enverî, Rüstem'i ideal aşılmaz bir model olarak takdim ederken; Nef'î, methettiği kişinin meziyetlerini abartmak için Rüstem ve benzeri kahramanları aşağılar.

Her iki şair de Rüstem'in kahramanlık özelliklerini aynı şekilde almışlar fakat onları kendilerine göre farklı örneklerle ve anlatım tarzıyla dile getirmişlerdir. Nef'î'nin Enverî'den standart unsurları alıp kullanmak suretiyle etkilendiği söylenebilir. Ancak aldığı bu malzemeyi, o kadar orijinal bir biçimde işlemiştir ki bu etkileşimi, şairlik yeteneğiyle, basit taklitçilikten kurtarmıştır. Bu da Nef'î'nin büyüklüğünü gösteren önemli unsurlardan biri olabilir. Bir de Nef'î'nin, kasidelerinde, benzetme unsuru olarak, çeşitli yönleriyle en fazla tasvir ettiği kişilerden biri, belki de Rüstem'dir. Nef'î, Rüstem'in kahramanlık özelliklerini çarpıcı bir biçimde ifade etme hususunda, kanaatimizce Enverî'den daha başarılı olmuştur.

Sabâ

N: Varsa ger nûkhet-i hulkıyla sabâ gülzâra
Lâle de sünbülü gül gibi olurdu bûyâ, (N.k.18-64)

E: Ânki te'sîr-i sabâ-yi sun'-i o râ âmedest
Gül-feşân-i ehterân ber günbed-i nîlüferî⁸²⁸⁵, (E.k.187-54)

(B)

Nef'î, Enverî gibi sabânın, dünyada ve gül bahçesindeki fonksiyonunu, cennet bağında oluyormuş gibi mülâhaza ediyor ve her iki âlemdeki durumu birbiriyle mukayese ediyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü, “bahâriye” adlı kasidesinde Nef'î; sabânın gül bahçesindeki dolanışıyla, cennet bağındaki hurilerin kostümünü güzel kokulara bürüdüğünü söylüyor.

Yine Enverî gibi sabânın; mevsimlere bağlı olarak, tabiatta meydana getirdiği değişiklikleri nazara veriyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü, “bahâriye” adlı kasidesinde Nef'î; bahar mevsiminde sabah rüzgârının, bademleri akarsu üzerine döktüğünü söylüyor. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde ise; bülbülün ötüşünü, Nevruz günü esen, sabah rüzgârına benzetiyor.

Ayrıca Nef'î, Enverî'de olduğu gibi sabah rüzgârının, kendi fikrinin feyzi ile yahut övdüğü kişinin ahlakının kokusuyla, dolaşması halinde, neler olabileceğini anlatıyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; bâd-ı sabânın kendi düşüncesinin feyziyle çemenin üzerinden geçmesi halinde; orayı, cennet bağına çevireceğini söylüyor. Zamanın önemli komutanlarından biri olan, Sultan Murâd Hân'ı övdüğü kasidesinde ise; sabânın, onun ahlakının kokusuyla dünyayı dolaşmasının sonuçlarını anlatıyor. Aynı kasidede; bâd-ı sabânın, söz konusu zatın hulkunun kokusuyla, misk ve amber gibi koktuğunu söylüyor. Veziriazam Hüseyin Paşa'yı övdüğü kasidesinde; bu zatın yaratılışının (tabiatının) cilvesinde, sabânın özelliğinin gizli bulunduğunu ifade ediyor. Sadr-ı 'zam Hüsrev Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise bu zatın ahlakını, misk ve amber gibi kokan bâd-ı sabâyâ benzetiyor.

⁸²⁸⁵ O öyle birisidir ki; hilkatının, saba rüzgârı gibi olan etkisi, gökyüzüne yıldızların çiçek gibi açmasını sağlamıştır.

Başka bir benzerlik ise övülen şahsın atını, çok hızlı oluşundan dolayı, bâd-ı sabâya benzetmesidir. Zamanın önemli komutanlarından biri olan, Sultan Murâd Hân'ın atını övdüğü kasidesinde; Sultan'ın, onun adını rûzgâr koyduğunu söylüyor. Aynı kasidede söz konusu ata, sabâdan ziyade şimşek demenin daha uygun olacağını ifade etmektedir. Hızlı giderken atın nalının, yer yer meydana getirdiği izlerin, toprak üzerine sanki gül yaprağı saçıyormuş gibi olduğunu söylüyor.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde sabâ kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular bulunmamaktadır. Ancak aynı kavramla ilgili Enverî'nin Nef'î'den farklı konularla ifade ettiği manzumeler bulunmaktadır. Bahse konu manzumeler, söz konusu kavramın, Enverî maddesindeki bölümde tafsilatıyla izah edilmiştir.

Sâgar

N: Döne tâ ki felekte sâgar-ı zerrîni hûrşîdin
Ala hem Zühre-i zehrâ-yı çengî destine sâzı, (N.k.22-38)

E: Ber seret sâye-i mülûk mükîm
Ber kefet sâgar-i müdâm müdâm⁸²⁸⁶, (E.k.123-40)

(B)

Nef'î, Enverî gibi sâgarı, küçük şarap kadehi anlamında kullanmaktadır. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; bu zatın cömertliğini dile getirirken; cahilin bir yudum şarap istemesine karşılık ona büyük bir şarap kadehi verdiğini ifade ediyor. Aynı kasidede; kendi parlak sözlerini, cam kadehte, lale gibi olan şaraba benzetiyor. Sultan Osman Han'ın cihadıyla ilgili kaleme aldığı kasidesinde Nef'î; hakikati, düşünce sakisinin kadehindeki tortu olarak tarif ediyor. Sultan Murâd Hân'ı övdüğü kasidesinde; ay yüzlü güzellerin sâgar sunduğunu dile getiriyor. Veziriazam Hâfız Ahmed Paşa'yı övdüğü kasidesinde; billur kadehle dolu sâgar bile olsa derdinin, ortadan kalkmadığını söylüyor.

⁸²⁸⁶ Padişahların gölgesi, başın üzerinde kalıcı olsun. Devamlılık şarabının kadehi, sürekli elinde olsun.

Diğer bir benzerlik; Nef'î'nin, Enverî gibi sâgarı, kanlı gözyaşına benzetmesidir. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü “bayram” kasidesinde Nef'î, dilberin bulunmadığı içki meclisinin her kadehinin; inleyen âşık için, damlayan kanlı gözyaşı olduğunu ifade ediyor.

Ayrıca övdüğü şahsın, ikbalini, nazını ve tabiatını, sâgara benzetmesi de Nef'î'nin, Enverî ile ortak olan diğer bir benzerliğidir.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde sâgar kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği sadece bir konu vardır. O da Sultan Murâd Hân'ı övdüğü kasidesinde güneşin, etrafı aydınlatmasını ve maşukun meclise teşrifini, güneşin altın kadehinin dönmesi şeklinde tasvir etmesidir.

Sahbâ

N: Yâ devr-i felek sâkî-i sahbâ-yı tarabdır
Âlem ana bir meclis-i sad-gûne ni'amdir, (N.k.59-6)

E: Be nâmet hüner fâl-i ferhunde cüste
Be yâdet hired câm-ı sahbâ girifte⁸²⁸⁷, (E.k.137-3)

(B)

Nef'î, Enverî gibi sahbâyı, klasik manasıyla; sarhoş edici ve keyif verici özelliğiyle, kırmızı şarap anlamında kullanmıştır. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde Nef'î; hayal şarabının keyfini, kendi mutluluğu olarak tarif ediyor. Zamanın önemli komutanlarından biri olan, Sultan Murâd Hân'ı övdüğü kasidesinde; bu zatın meşrebindeki letafetin lezzetinin şaraptan daha keyifli olduğunu söylüyor. Sultan Murâd Hân'ın atını övdüğü kasidesinde ise Sultan'ın lütfunun neşesini, şarabın keyfinden daha etkili bulmaktadır. Veziriazam Muhammed Paşa'yı övdüğü kasidesinde; bu şahsın mümtaz faziletlerini sıralarken onun hasletlerinin, âşığa vuslat şarabının zevkini verdiğini ifade etmektedir. Dârüssa'âde Ağasını övdüğü kasidesinde, bu zatın devrini; mutluluk şarabının sakisinin devri olarak tarif etmektedir.

⁸²⁸⁷ Marifet, senin adına, kutlu fal aramış. Senin şerefine akıl, şarap kadehi kaldırmış.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde sahbâ kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Öncelikle Nef'î; parlak ve renkli sözlerini, cam kadehte bulunan, keyif verici, lale gibi şaraba benzetiyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; kendi parlak sözlerini, cam kadehte, lale gibi olan şaraba benzetiyor. Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi övdüğü kasidesinde ise ölümü, ecel sahbâsı olarak tanımlıyor.

Sâhib-kırân

N: Merhabâ ey hazret-i sâhib-kırân-ı manevî
Nâzım-ı manzume-i silk-i le'âl-i mesnevî, (N.k.3-1)

E: Câm u hancer çün tu yek sâhib-kırân hergiz ne-dîd
Bezm râ sâ'il-i nevâzî rezm râ kîn âverî⁸²⁸⁸, (E.k.185-24)

(B)

Nef'î, Enverî gibi zamanın âlim ve mütefekkirlerini, şeriatın ve zamanın manevi sâhib-kırânları şeklinde ifade ediyor. Hz. Mevlânâ'yı –kuddise sırruhu- övdüğü kasidesinde Nef'î, onu; manevî sâhib-kırân olarak vasıflandırmaktadır. Veziriazam Merhum İlyas Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise bu zatı, gönül ehlinin sâhib-kırânı şeklinde tavsif etmektedir.

Nef'î'nin, Enverî'den etkilendiğini gösteren başka bir benzerlik ise şudur: Nef'î, övdüğü devlet adamlarını, zamanın sâhib-kırânı şeklinde tanımlamaktadır. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde Nef'î, bu zatı; doğu ve batının sâhib-kırânı olarak anlamlandırmaktadır. Sultan Osman Han'ın cihadını anlattığı hüznü kasidesinde Nef'î, söz konusu Sultan'ı; bayrak açan, orduları dağıtan bir komutan olarak anlatmaktadır. Ayrıca bu zatı, kara ve denizlerin güneşi şeklinde ifade etmekle birlikte şarkın ve garbın sâhib-kırânı olarak tanıtmaktadır. Sultan Murâd Hân'ı övdüğü kasidesinde ise Sutân'ın; Cem ve hanedanı gibi bir sâhib-kırân olduğunu söylüyor. Söz konusu Sultan'ın; İrân'ın mitoloji kahramanı Muhteşem gibi bir sâhib-kırân olduğunu ifade ediyor. Sultan Murâd

⁸²⁸⁸ Kadeh ve hançer senin gibi bir sâhib-kırânı görmedi. Mecliste, boyun büken bir dilencisin. Savaş meydanında, öfke gösteren bir cengâversin.

Hân'ın şehzâdelerini övdüğü kasidesinde Nef'î, bu zatın her serdarının; bahtiyar bir sâhib-kırân olduğunu söylüyor.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde sâhib-kırân kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nef'î, kendi kelamını övdüğü kasidesinde; söz meydanının sâhib-kırân olduğunu ifade ediyor. Seyyid-i kâ'inât 'aleyh-i efdalüssalavât olan Hz. Peygamber'e yazmış olduğu naatında Nef'î kendini övmekte ve sözünü; hâkimiyet ve kudretin sembolü olan sâhib-kırânlıkla özdeşleştiriyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î, kendisini; söz meydanının rakipsiz, sâhib-kırânı şeklinde göstermektedir. Sultan Osman Han'ı övdüğü "fahriye"sinde Nef'î, kendi gönlünü; mana ordularını dağıtan sâhib-kırân şeklinde tanımlamaktadır. "Mana ordularını yaran, sâhib-kırân, benim gönlümdür. Onun kılıcı ise cihângîr kılıcı olan, dilimdir". Veziriazam Muhammed Paşa'nın kasrını övdüğü kasidesinde ise kendisini; düşünce ülkesinin sâhib-kırânı şeklinde tanıtmaktadır.

Serv

N: Sipîhr-i ma'deletin mâh-ı âftâb eseri
Riyâz-ı mekremetin serv-i Sidre âğsânı, (N.k.31-18)

E: Çün serv sehî kâmet ü şâyesteter ez serv
Çün mâh du hefte ruh u bâyeteter ez mâh⁸²⁸⁹, (E.k.159-2)

(B)

Nef'î ve Enverî'nin kasidelerinde serv kavramıyla ilgili iki temel benzerlik tespit edilmiştir. Nef'î, Enverî gibi söz konusu ettiği şahsı, ince ve güzel boyu, salınarak yürüyüşü; bahçenin sakinleri olan, servi ağacı ve gülfıdanı ile özdeşleştirmektedir. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü "bahâriyye" kasidesinde Nef'î; servi boylu, gül endamlı zatın, bahar mevsimine ulaştığını; çiçeklerin açılmasını andıran, beyaz elbiselerle kendini gösterdiğini söylüyor. Aynı kasidede; tavus kuşunu, servi ağacına benzetiyor. Onun, yedi iklimde salınarak gezdiğini dile getiriyor. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü

⁸²⁸⁹ Boyu Servi gibi dik ve ondan dolayı, serviye benzemeye daha fazla layık (serviden daha düzgün). Yüzü, ayın on dördü gibi, bundan dolayı, aydan daha parlaktır.

kasidesinde ise Nef'î, onun bahçesinde; servi gibi uzun boyuyla salınarak gezen güzele, meleklerin bile tutulduğunu ifade ediyor. Dolayısıyla öyle bir bahçeye, ancak meleklerin gıpta edebileceği bir güzelin yakışacağını ifade ediyor. Sultan Murâd Hân'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; goncaların açılmasını gülüş olarak tasvir ediyor. Servi boylu bir güzel şeklinde tasavvur ettiği Sultan'ın; çemende açılan taze gülfıdanları gibi, gülmesini istiyor.

Nef'î, yine Enverî gibi bahçedeki servi ağacını; en yüksek mevki olarak, hem kuşların öttüğü yer hem de hâkim bir nota şeklinde zikrediyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü “bahâriyye” kasidesinde Nef'î; çemenin kuşunun; bahçedeki en yüksek ve hâkim nokta olan servi ağacının tepesinde, salaya başladığını söylüyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü “İydiye” adlı kasidesinde ise Nef'î, kendini nazara vermekte ve kaleminin; mana çemeninde, bir servi ağacı olduğunu söylüyor. Sultan Murâd Hân'ı vafettiği kasidesinde Nef'î; onun devletini güzel bir bahçeye benzetiyor. Nef'î'ye göre onun devleti öyle bir güzelliğe sahiptir ki; servi ağacına bile ziynet verir.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde serv kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği bir konu bulunmaktadır. Nef'î, Hz. Peygamber'in mucize olarak çıktığı Miraç'taki Sidre'yi, sonsuz bir yücelik şeklinde tasavvur ederek onu, servi ile açıklıyor ve sembolize ediyor. Veziriazam Nasuh Paşa'nı mektubuna yazmış olduğu cevabında; onun şeref ve cömertliğinin bahçesini; Çemenin Sidre-i Münteha'sı olarak tasavvur ettiği, serviye benzetiyor.

Enverî, kasidelerinde servi kavramını, Mirâc ve Sidre ile ilgili ele alıp kullanmamıştır.

Süleymân

N: O şeh-i tahtgeh-i memleket-i dâniş kim
Mülk-i ma'nâda Süleymânlık eder bî-hâtem, (N.k.52-22)

E: Hâtem-i hüccet der enguş-i Süleymân sohen
İftirâ kerdên bedo der-gîred ez dîv ü perî⁸²⁹⁰, (E.k.187-45)

⁸²⁹⁰ Delil ve burhan yüzüğü Süleyman'ın elindeyken; ona iftira isnad etmek, devî ve periyi bile etkiler.

(B)

Nef'î, kasidelerinde, Süleymân kavramıyla ilgili ele aldığı beş konuda da Enverî'nin aynı kavramla ilgili dile getirdiği kavramlarla benzerlik göstermektedir.

Nef'î, Enverî gibi övdüğü şahsı, devrin Süleymân'ı olarak değerlendiriyor. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde ise Nef'î, ziynetli oluşundan dolayı; söz konusu kasrı, Hz. Süleymân'ın sarayına teşbih ediyor. Aynı kasidede, Sultan Osman Han'ın; büyük bir savaşçı olarak Hz. Süleymân'ın uğurlu yıldızına sahip olduğunu ifade ediyor.

Nef'î'nin Enverî'den etkilendiğini gösteren başka bir benzerlik ise şudur: Nef'î, Hz. Süleymân'ın rüzgârla yolculuk etme mucizesini örnek vererek memdûhu, onunla özdeşleştiriyor. Sultan Osman Han'ın cülusu münasebetiyle dile getirdiği kasidede Sultan'ı; İskender gibi, yedi iklimin fatihi ve tabiat kanunlarını emrine musahhar eden Hz. Süleymân gibi olduğunu söylüyor. Ayrıca Hz. Süleymân'ın yüzüğünü; hâkimiyet unsuru şeklinde ele alarak, övdüğü zatın mevkiinde, benzetme unsuru olarak kullanıyor. Sultan Osman Han'ın cülusu münasebetiyle dile getirdiği kasidede Sultan'ı; Cemin'in mülküne ve Hz. Süleymân'ın mührüne sahip bir hükümdar şeklinde tanımlıyor. Sultan Murâd Hân'ı söz konusu ettiği kasidesinde Nef'î, kendini övmekte ve dünyayı kontrol etme hususunda yüzüğe ihtiyacının olmadığını ifade etmektedir.

İki şairin benzer bir şekilde ortaya koydukları konulardan biri de şudur: Nef'î, Hz. Süleymân'ın tahtını ve adaletini örnek vererek, bu unsurlarla söz konusu ettiği şahsı övmektedir. Sultan Osman Han'ın cülusu münasebetiyle dile getirdiği kasidede Sultan'ın; Hz. Süleymân gibi tahta çıkmasını ve adaleti ikame etmesini istiyor. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde ise Nef'î, onu; Süleymân'ın tahtının ziyneti, adil bir hükümdar diye tanımlamaktadır. Sultan Murâd Hân'ın atını övdüğü kasidesinde ise Nef'î; onun dîvân-hânesinin merkezini Hz. Süleymân'ın tahtına benzetiyor.

Nef'î, Enverî gibi; övdüğü zatı Hz. Süleymân'ın veziri, Âsaf'la özdeşleştiriyor. Veziriazam Nasuh Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nef'î söz konusu Paşa'yı; Hz. Süleymân'ın veziri, Âsaf'a benzetiyor. Ancak vezir olduğu halde; Süleymân gibi muamele gördüğünü de ilave ediyor.

Ayrıca Hz. Süleymân'ın devini ve karıncayı güç ve kuvvette mukayese unsuru olarak kullanıyor. Veziriazam Muhammed Paşa'nın kasrını övdüğü kasidesinde Nef'î,

Paşa'nın; adaleti yerine getirmesi hususunda; Hz. Süleymân ile karıncayı birbirinden ayırmadığını ifade ediyor. Şeyhülislam merhum Azîz Efendi'nin sarayını övdüğü kasidede bu zatın; acizlere imdat etmesi halinde; Hz. Süleymân devrindeki devin, hakir bir karınca olacağını söylüyor.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Süleymân kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konu bulunmamaktadır.

Şarâb

N: Ne âteş içre ki bir şâh-ı huşki düşse verir
Dem-i semenderi keyf-i şarâb-ı rummânî, (N.k.31-55)

E: Me'reke meclis buved sâkî ecel
Rumh reyhân hûn şarâb u hûd câm⁸²⁹¹, (E.k.122-18)

(B)

Nef'î'nin, kasidelerinde şarâb kavramıyla ilgili dile getirdiği konularla; Enverî'nin kasidelerinde dile getirdiği konularda, herhangi bir benzerlik tespit edilememiştir.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde şarâb kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nef'î, öncelikle şarap kadehini, gam zehrinin kâsesi şeklinde ifade ediyor. Sultan Murâd Hân'ın atını övdüğü kasidesinde; Sultan'ın verdiği hükmün, eşyanın mahiyetini değiştirmesini söz konusu ediyor ve şarap kadehini, gam kâsesiyle özdeşletiriyor.

İlim ile cennet şarabını birbirine benzeterek, müşterek zikrediyor. Veziriazam Nasuh Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta; harflerle terkip olunan manaların; ilmin dimağına, cennet şarabının kokusunu verdiğini söylüyor.

⁸²⁹¹ Savaş alanı eğlence meclisi, ecel, saki olur. Süngü, reyhan (çiçek), kan, şarap ve miğfer, kadeh olur.

Nef'î nar şarabını, kurumuş yaprakların ateşteki yanmasıyla mukayese ediyor. Veziriazam Nasuh Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta Nef'î, nar şarabını, ateşe benzetiyor.

Nef'î, nükteli sözlerini şaraba benzetiyor. Veziriazam Nasuh Paşa'yı övdüğü "Temmmûziye" adlı manzumesinde Nef'î; tabiatını sâkîye, nükteli sözlerini ise şaraba benzetiyor. Sevgilinin yakut gibi dudaklarını, şaraba benzetiyor. Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde; güzellik meclisinin, gönlünü yumuşattığını ifade ederek onun dudaklarının yakut gibi kızıl şaraba benzediğini söylüyor.

Sem'

N: Şeb-çerâğ-ı dûdmân-ı saltanat Sultân Murâd
Şem'-i cem'-i bezm-i âlem âftâb-ı rûzgâr, (N.k.17-18)

E: Pâyem ez hıttâ-i fermân-ı tu bîrûn ne-şevêd
Serem ez pîş-i tu çün şem' be-bürrend be gâz⁸²⁹², (E.k.100-10)

(B)

Nef'î'nin kasidelerinde, şem' kavramıyla ilgili dile getirdiği beyitlerle Enverî'nin kasidelerindeki aynı kavramla ilgili yazdığı manzumeler arasında, konu itibariyle sadece bir benzerlik tespit edilmiştir. Dolayısıyla şem' kavramıyla alakalı, iki şairin kasidelerinde, konu bakımından fazla benzerlik bulunmamaktadır.

Nef'î'nin, şem' kavramını içinde barındıran beyitlerinde, Enverî'nin manzumelerine benzerlik gösteren konu şudur: Nef'î, Enverî gibi övdüğü zatın adaletini, mumun etrafında uçan pervâneye veya onun kanadına benzetiyor. Sultan Osman Han'ın cihadı münasebetiyle dile getirdiği hüznü kasidesinde Nef'î; onun adaletinin cihanda hâkim olması halinde, Hânın adaletinin, pervaneye kanat olabileceğini ifade ediyor.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde şem' kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Öncelikle Nef'î, övdüğü şahsın kandil gibi olan niteliklerini,

⁸²⁹² Senin yanında, başımı mum gibi ayırsalar bile ayağım, senin hüküm bölgenden dışarı çıkmaz.

dünya topluluğunun mumu olarak tanımlıyor. Sultan Murâd Hân'ı övdüğü kasidesinde ise Nef'î; onun kandil gibi olan hanedanını, cihanın mumu şeklinde ifade ediyor. Aynı kasidede Murâd Hân'ı, âlemi aydınlatan mum olarak vafsediyor.

Ayrıca Nef'î; övdüğü şahsın sancağını, mumun alevine benzetiyor. Veziriazam Murâd Paşa'yı övdüğü kasidesinde; Paşa'nın savaş meydanında dalgalanıp duran sancağının, mumun alevi gibi olduğunu ifade ediyor.

Yine methettiği zatın atının nalından çıkan kıvılcımı, mum ışığına benzetiyor. Veziriazam Nasuh Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta Nef'î onu; cesur bir komutan olarak vafsettiği bu zatın atının nalından çıkan kıvılcımların, parlak güneşin mumunu uyardığını ifade ediyor. Övdüğü şahsın parlak düşüncelerini mum ışığına benzetiyor. Veziriazam Nasuh Paşa'nın, "Temmûziye" adlı manzumesinde Nef'î; onun parlak düşüncesinin; siyah kargayı, mum ışığı gibi beyaza çevirdiğini söylüyor.

Şeytân

N: Etdi adlin o kadar râh-ı dalâlî münsedd
Hâtıra yol bulamaz vesvese-i şeytânî, (N.k.4-31)

E: Âteşî kez na'l-i yekrânet cehed
Çün şehâb-i çerh şeytân sûz bâd⁸²⁹³, (E.k.44-7)

(B)

Nef'î'nin kasidelerindeki Şeytân kavramıyla; Enverî'nin kasidelerinde yer alan Şeytân kavramıyla ilgili, konu bakımından bir benzerlik tespit edilmiştir.

Nef'î, Enverî gibi Şeytân'ın vesvesesini, dalalet yoluna götüren sebep ve insanı doğru yoldan saptıran unsur olarak ifade ediyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; bu zatın adaletinin, Şeytân'ın vesveselerinin açmış olduğu dalalet yolunu kapadığını ifade ediyor.

Ayrıca, Sultan Murâd Hân'ı övdüğü kasidesinde ise bu zatın, birçok insanı Müslüman yaptığını; artık onlara Şeytân'ın vesvesesinin sirayet edemeyeceğini söylüyor.

⁸²⁹³ Senin safran atının nalından çıkan bir ateş, feleğin alevi gibi şeytanı yaksin.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Şeytân kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği farklı konu bulunmamaktadır. Ancak Enverî'nin Nef'î'den farklı şekilde ifade ettiği konular bulunmaktadır. Onlar da yukarıda, Şeytân kavramının incelendiği Enverî maddesinde, örnekleriyle gösterilmiştir. Nef'î'nin Enverî'den etkilenip etkilenmediğini araştırdığımızdan dolayı Enverî'nin, farklı telakki ettiğimiz örneklerini bu bölümde zikretmedik.

Tâc

N: Bir himmete kâdir ki nice bî-ser ü pâyı
Bir demde murâd etse şeh-i tâc-ver eyler, (N.k.11-26)

E: Misâl-i mülket-i îñ fahr-i mülket-i Selçûk
Nişân-ı devlet-i ân tâc-ı devlet-i Sencer⁸²⁹⁴, (E.k.86-16)

(B)

Nef'î, kasidelerinde tâc kavramıyla ilgili dile getirdiği manzumelerdeki konular, Enverî'nin kasidelerinde bahsettiği konularla, birebir benzerlik göstermektedir.

Nef'î, Enverî gibi öncelikle söz konusu ettiği şahsı; tahtın ve tacın ziyneti olarak tanımlamaktadır. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; Sultan'ı, saltanat tahtının ve tacının süsü şeklinde vafediyor. Sultan Murâd Hân'ı övdüğü kasidesinde ise onu; devrin ziyneti ve hâkimi olan Sultan'ı, şarkın Hüsrev'ine ait bir tac şeklinde tasvir etmektedir.

Ayrıca Nef'î, methettiği şahsı; tacın ve külahın övündüğü şahsiyet olarak vafıflandırıyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; onun zatının cevheriyle, tacın ve külahın övündüğünü belirtiyor.

Bundan başka, övdüğü zatın kudretini; onun tac sahibi olması, hükümdarlara tac giydirmesi ve iltica edenler için eşiğinin, secde-gâh olması gibi örneklerle nazara veriyor.

⁸²⁹⁴ Bunun padişahlığının fermanı; Selçuklu saltanatının onurudur. Onun devletinin mührü; Sencer'in devletinin tacıdır.

Sultan Osman Han'ın cihadını anlattığı kasidesinde Nefî, onun eşiğinin toprağını; tac sahibi şahların, secde-gâhı şeklinde vasıflandırıyor. Sultan Murâd Hân'ı övdüğü kasidesinde Nefî, ezelden beri Ferîdûn'un tacı ve Cem'in tahtının, onun nasibi olduğunu söylüyor. Zamanın önemli komutanlarından olan Sultan Murad Han'ın atlarını söz konusu ettiği kasidesinde Nefî onu; adaleti temsil eden, tac sahibi bir hükümdar şeklinde tanıtıyor. Sultan Murad Han'la ilgili aynı kasidede onu; doğu ve batının tac sahibi şahı olarak tanımlıyor.

Nefî, yine Enverî gibi tacı; padişahlık, hükümdarlık; kuvvet, kudret ve saltanatın sembolü şeklinde tarif ediyor.

Nihayet, övdüğü zatın başındaki tâc, hidayetin Hüthüt kuşu olarak tanımlıyor. Veziriazam Nasuh Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta Nefî; onun başındaki tacı, hidayetin Hüthüt'ü şeklinde tarif ediyor.

(F)

Nefî'nin kasidelerinde tâc kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği farklı konular bulunmamaktadır.

Tılsım

N: Tab'ım ol genc-i firâvân güher-i ma'nâdır
Ki tılsım olmuş ana ejder-i pîçân-ı , (N.k.25-46)

E: Enverî'nin kasidelerinde tılsım kavramıyla ilgili beyit tespit edilmemiştir.

(B)

Nefî'nin kasidelerinde tılsım kavramıyla alakalı, sadece bir beyit tespit edildiğinden dolayı iki şair arasında herhangi bir benzerlik söz konusu değildir.

(F)

Nefî'nin kasidelerinde tılsım kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği bir konu vardır. Nefî tılsımı, define ve hazine koruyucusu olarak kullanmıştır. Sultan Murâd Hân'ı övdüğü kasidesinde Nefî; kendi tabiatını, büyük bir defineye benzetiyor. Onun koruyucusunun ise kıvrımlı bir ejderha olduğunu söylüyor.

Tûbâ

N: Bir dıraht-ı ser-firâzı var mı bâğ-ı cennetin
Yohsa ancak vâ'ızın medh ettiği Tûbâ mıdır? (N.k.7-8)

E: Dest-i fersûde-i hazân nâ-şöde Tûbâ kirdâr
Nevbahâr-ı tu der ân günbed-i gâtî-fersây⁸²⁹⁵, (E.k.177-9)

(B)

Nef'î'nin kasidelerinde Tûbâ kavramıyla ilgili dile getirdiği beyitlerde ve Enverî'nin kasidelerinde aynı kavramla ilgili ifade ettiği beyitlerde, konu itibariyle sadece bir benzerlik söz konusudur.

Nef'î, Enverî gibi söz konusu ettiği Tûbâ ağacını; vaizlerin anlattığı, cennette bulunduğu inanılan; solmayan, ulu bir ağaç olarak vafsetmektedir. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; cennette vaizin anlattığı Tûbâ ağacından başka daha uzun ve alımlı bir ağacın bulunup bulunmadığını sorgulamaktadır.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Tûbâ kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği, bir konu bulunmaktadır.

Nef'î, kendi nazmını överken; onu, cennetteki Tûbâ ağacıyla ilişkilendirmektedir. Nitekim kaleminin zarif, ince ve uzun dalına, sidre ve Tûbâ'nın gönül bağladığını ifade etmektedir. Sultan Ahmed Han'ı anlattığı kasidesinde ise Tûbâ ağacının, uzunluğu ve güzelliğine rağmen, Nef'î'nin sanatını ortaya koyduğu kaleminin fidanına meftun olduğunu söylüyor.

Türk-Türkistân

N: Nice söz söylenir ol yerde kim şâ'ir satar kendin
Galat-perdâz-ı ma'nâ bir müzevvir Türk-i lâyefhem, (N.k.39-46)

⁸²⁹⁵ Hazanın soldurucu eli, Tûbâ ağacında etkili değildir. Bu zeval bulan dünya kümbetinde; senin cennet görüntülü ilkbaharın, hazana uğramaz.

E: Ey Türk mey beyâr ki ‘îdest ü behmenest
Gâyet meşev ne nevbet-i bâzî vü berzenest⁸²⁹⁶, (E.k.34-1)

(B)

Türk ve Türkistân kavramıyla ilgili olarak her iki şairin kasidelerinde önemli benzerlikler bulunmaktadır.

Nef’î ve Enverî’nin, söz konusu kavramla alakalı dile getirdikleri benzer manzumelerdeki konulardan biri şudur: Nef’î, Enverî gibi; büyük bir coğrafya olarak nitelendirdiği Türkistânı, aynı zamanda ülkeler ve milletler topluluğu şeklinde tarif etmektedir. Sultan Osman Han’ın cülusu münasebetiyle yazdığı kasidesinde Nef’î; Sultan’ın ikbalinin, hem Türkistân’ı hem de diyâr-ı küfrü bütünüyle fethedebileceğini ifade ediyor.

Ayrıca Nef’î, Enverî gibi Türk kavramını, yabani ve idraksız bir kişi şeklinde tanımlıyor. Veziriazam Hüseyin Paşa’yı övdüğü kasidesinde ise Türk’ü; şairlik taslayan, yalancı ve dolandırıcı birisi olarak tasvir ediyor. Nitekim yalan-yanlış konuşan; sahtekâr ve idraksız bir Türk’ün, kendini şair olarak takdim ettiği yerde söz söylemenin doğru olmadığını belirtmektedir.

Her iki şairin de müşterek bir şekilde işledikleri konulardan biri de Türk kavramını, güzel, dilber ve sâki anlamında kullanmış olmalarıdır. Veziriazam İlyas Paşa’nın mektubuna verdiği cevapta Nef’î; Paşa’nın mektubunda yazdıklarını överken; onun mektubunun mürekkebinin, Keşmir güzellerinin kızgın damgalarına benzetiyor. Onun satırlarını ise Deylem Türk’lerinin alınlarındaki saça ve perçeme (turraya yahut tuğraya) benzetiyor.

(F)

Nef’î’nin kasidelerinde Türk-Türkistân kavramıyla ilgili, Enverî’den farklı olarak dile getirdiği konular fazla değildir. Binâen-aleyh Nef’î, Enverî’den farklı olarak, söz konusu ettiği zatın; Farsça, Arapçayla birlikte Türk dilinin de bütün özelliklerine vakıf olduğunu ifade ediyor. Sultan Murâd Hân’ı övdüğü kasidesinde Nef’î; Sultan’ın yetenekli

⁸²⁹⁶ Ey sâkî (bâkire kız, Türk) şarap getir. Çünkü bayramdır, Behmen ayıdır. Acele etme. Oyun ve çarşı nöbetinde değiliz.

bir padişah olarak, devrin ilim, sanat ve yönetim dili olan Arapça, Farsça ve Türkçe lisanlarının meziyetlerini bildiğini söylüyor.

Üftâde

N: Üftâde-i kadd-i bülend-i serv-i bûstânı
Melek murg-ı giriftâr-ı gül-i ra'nâ-yı gülzârı, (N.k.14-13)

E: Rıfk-i ümîd efkenet hâhendegân râ pâ-y-merd
Cûd-i 'âciz perveret üftâdegân râ dest-gîr⁸²⁹⁷, (E.k.96-5)

(B)

Nef'î, Enverî gibi; üftâde kavramını, güzelliğe meftun ve tutkun anlamında kullanmıştır. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde Nef'î; Sultan'ın köşkünü gören kişinin; onun bahçesindeki uzun serviye, güzel bir dilber gibi meftun olabileceğini ifade etmektedir. Veziriazam Muhammed Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise onun atının önünde giden ikbalin; cömertliğinin dergâhında, düşkün bir köle gibi olduğunu söylüyor.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde üftâde kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği beyit yoktur. Dolayısıyla iki şair de üftâde kavramıyla ilgili iki konuda şiir söylemişlerdir. Bu konular, yukarıda şairlerin isimleriyle beraber zikredilmiştir. Bunların dışında; Nef'î'ye ait farklı bir beyit mevcut değildir. Enverî'ye ait farklı manzume de bulunmamaktadır.

Vahdet

N: Rindi huşyârım harâbât-ı muhabbetdir dilim
Âşık-ı hercâyîyim vahdet nişânıdır sözüm, (N.k.1-29)

E: Çün ne-kerdî iltifâtî der sefer şod sâl u mâh
Tâ be dârü'l-mülk-i vahdet bûkezû sâzî sefir⁸²⁹⁸, (E.k.94-21)

⁸²⁹⁷ Ümit saçı lutfun, istekte bulunanlara yardımcıdır. Zayıfları koruyan cömertliğin, düşenlerin elinden tutandır.

⁸²⁹⁸ Vahdetin dârü'l-mülkünde (hanesinde) onu elçi yapman için; iltifatta bulunmadığından dolayı, yılların ve ayların, seferde geçti.

(B)

Nef'î ve Enverî'nin, vahdet kavramıyla ilgili dile getirdikleri beyitlerde, konu itibarıyla sadece bir benzerlik bulunmaktadır.

Nef'î, Enverî gibi; övdüğü zatın, vahdet noktasının merkezi olduğunu söylüyor. Seyyid-i kâ'inât 'aleyh-i efdalüssalavât olan Hz. Peygamber'e yazmış olduğu naa'tında onu; vahdet noktasının merkezi şeklinde tanımlamaktadır.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde vahdet kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nef'î, öncelikle kendi sözünün; vahdetin belirtisi olduğunu ifade ediyor. Nef'î, Hz. Peygamber için yazdığı naatında; Zülfikar olarak nitelendirdiği sözünün, vahdetin nişanesi olduğunu söylüyor.

Nef'î'nin, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konulardan birisi de Mevlânâ'nın, vahdet ilminde; evliyanın imamı ile ders arkadaşı olduğunu dile getirmesidir. Bundan başka onu; mana hikmetinde, Hakîm-i Gaznevî'nin talebesi şeklinde tanıtmaktadır.

Yâkût

N: Ol kadar kan dökdü şemşîrin ki aksile anın
Kâse-i yâkûta döndü künbed-i nîlûferî, (N.k.15-7)

E: Yâkût-i nâb u âb-ı füsürde est câm-ı mey
Âb-ı tarab revân kon u yâkût-i nâb hâh⁸²⁹⁹, (E.k.160-4)

(B)

Nef'î ve Enverî'nin yâkût kavramıyla alakalı dile getirdikleri beyitlerde, konu bakımından bir benzerlik tespit edilmemiştir. Ancak kendilerine göre ele aldıkları konuları dile getirmede, örneklerde ve ifade tarzında belli bir benzerlik vardır.

⁸²⁹⁹ Şarap kadehi, saf yakut ve billur camdır. Üzum şarabını akıt ve saf yakut iste (saf yakut, koyu kırmızı, şarap rengidir).

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde yâkût kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Her halükarda kendini öven Nef'î sözünü; renkliliğinden dolayı; rümmânî diye isimlendirilen ve eritilmiş yâkût olarak ifade edilen, ayrıca şarabın rengine benzeyen yâkût-i rummânîye benzetmektedir. Nitekim Sultan Osman Han'ın cülusu münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde; düşünce yönünden çok zengin ve renkli olan sözünü yâkûta benzetiyor.

Aynı kasidede; renkli nazmını, etrafa güzellik saçan şarap rengindeki yakutla özdeşleştiriyor. “Siyah mürekkebe, renkli nazmımı, yazınca; şarap gibi kızıl yâkûtun etrafa saçtığı renklerle seyredene mutluluk verir”. Nef'î ayrıca renkli bile olsa; kanlı gözyaşının, yâkûta denk olmadığını vurguluyor.

Bundan başka; övdüğü zatın döktüğü kanı; kırmızılığından dolayı yakuta benzetiyor. Sultan Osman Han'ın cihadını dile getirdiği kasidesinde; onun kılıcıyla döktüğü kanın rengini ve fazlalığını yâkût kâsesine benzetiyor.

Yûsuf

N: Mehdi-i Îsâ-nefes Nu'mân-ı Hâtem-mekrûmet
Hızr-ı Yûsuf-tal'at Eflâtûn-ı İskender-cenâb, (N.k.55-9)

E: Mansıb-ı Ahmed çi dâned gunc-i ğâr
Kıymet-i Yûsuf çi dâned ka'r-ı çâh⁸³⁰⁰, (E.k.162-12)

(B)

Nef'î'nin ve Enverî'nin kasidelerinde Yusuf kavramıyla ilgili çeşitli benzerlikler bulunmaktadır. Bu benzerlikler hem işlenen konular açısından hem muhteva hem de verilen mesajlar ve sanatlar bakımından dikkat çekici niteliktedir. Şu hususu ifade etmekte yarar var.

Şairler birbirlerinden etkilenirler. Bunun neticesinde de, onlardan etkilendiklerini gösteren, tesirinde kaldıkları şairin manzumelerine benzer manzumeler dile getirirler. Bu

⁸³⁰⁰ Ahmed'in makamını, mağara köşesi ne bilir? Kuyunun derinliği, Yusuf'un kıymetini nasıl anlar?

manzumelerin birebir aynı olması gerekmez. Benzerlik dediğimiz şey; ya üslupta kendini gösterir yahut şairin ele aldığı konuları işlemedeki ifade tarzıyla birlikte kullandığı sanatlarda kendini gösterir. Bundan başka her iki şairin ele aldıkları konularda verdikleri örnekler ve okuyucuyu etkileme biçimleri de bir diğer benzerlik olarak zikredilebilir.

Söz konusu benzerliklerden ilki şudur: Nefî, Enverî gibi methettiği zatın güzel ahlakını, Hz. Yusuf'un ahlakına benzetmektedir. Sultan Murâd Hân'ı övdüğü kasidesinde Nefî; Sultan'ın İskender gibi bir talihe ve Hz. Yusuf'un ahlakı gibi güzel bir ahlaka sahip olduğunu ifade ediyor.

İki şair arasındaki benzerliklerden bir diğeri ise Nefî'nin övdüğü şahısların fiziki güzellikleriyle Hz. Yusuf'un güzelliğini özdeşleştirmesidir. Sultan Murâd Hân'ın şehzâdelerini övdüğü kasidesinde Nefî bunları, Hz. Yusuf'un kardeşleriyle mukayese ediyor ve güzellik ve nâz-perverlik bakımından şehzâdelerin arasında bir fark bulunmadığını ifade ediyor. Aynı kasidede; onların Yusuf suretli, güneş gibi parlayan genç mahdumlar olduğunu söylüyor.

Bundan başka Nefî, Zeliha'nın, Hz. Yusuf'a olan aşkını da söz konusu etmektedir.

(F)

Nefî'nin kasidelerinde Yusuf kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nefî, öncelikle övdüğü şahsın kasrının güzelliğini yahut kendi nazmını, Hz. Yusuf'un güzelliğiyle özdeşleştirmektedir. Enverî, böyle bir konudan bahsetmemiştir. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde Nefî; Sultan'ın kasrını, Züleyhâ'nın yaşadığı sarayla mukayese ediyor. Aynı kasidede Nefî; siyah mürekkebinin, geceye benzeyen kara tonuyla; onu seyreden Mısır kadınlarından öfkesini aldığını dile getiriyor.

Yusuf kavramıyla alakalı, Nefî'nin Enverî'den farklı bir şekilde dile getirdiği konulardan bir diğeri ise şudur: Nefî, Hz. Yusuf'un cemal sıfatlarıyla, övdüğü zatın benzer sıfatlarını mukayese etmektedir. Sultan Murâd Hân'ı övdüğü kasidesinde onun istighnasını ve nazını Hz. Yusuf'a benzetiyor, hatta Sultan'da bulunan söz konusu niteliklerin, Hz. Yusuf'tan daha fazla olduğunu iddia ediyor. Nefî'ye göre bahsedilen sıfatları Hz. Yusuf düşte görseydi; Züleyhâ, vuslat hususunda ebediyen ümitsiz kalırdı.

Nef'î'nin bahsettiği, ancak Enverî'nin söz konusu etmediği diğer bir konu da Hz. Yusuf'un Mısır'a vezir olmasını övdüğü kişi ile ilişkilendirmesidir.

Zuhâl

N: Bilemem ben de sitâremde nedir bu kevkeb
Reşk ederler ana tesîrde Mirrîh u Zuhâl, (N.k.54-14)

E: Bâ kadr-i tu evc-i Zuhâl ez dest üftâde
Bâ kilik-i tu tîr-i felek enguşt guzîde⁸³⁰¹, (E.k.176-3)

(B)

İki şairin, Zuhâl kavramıyla ilgili dile getirdikleri manzumelerde fazla bir benzerlik bulunmamaktadır. Nitekim Nef'î'nin kasidelerinde Zuhâl'la alakalı sadece iki beyit bulunmaktadır. Fakat Enverî'nin kasidelerinde Zuhâl'la ilgili beyitlerin sayısı daha fazladır. Bu durum, Enverî'nin astronomi ilmiyle yakın ilgisinin bir sonucu olmakla birlikte, devrin genel telakkisiyle de açıklanabilir. Şurası bir gerçektir ki; Enverî gök âlemiyle ilgili olan varlıkları daha fazla söz konusu etmiştir.

Zuhâl kavramıyla alakalı iki şairin müşterek olarak ele aldıkları, sadece bir konu bulunmaktadır.

Nef'î, Enverî gibi Zuhâl yıldızını; övdüğü kişinin ikbal köşkünün bekçisi (gözetleyicisi) şeklinde tanıtmaktadır. Veziriazam Nasuh Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta Nef'î; Zuhâl yıldızını, Paşa'nın ikbal saraycığının mürakıbbı olarak değerlendiriyor.

(F)

Nef'î'nin kasidelerinde Zuhâl kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği tek bir konu bulunmaktadır. O da şudur: Nef'î, içindeki yüksek kabiliyet ufkunu; Zuhâl'in bile ulaşamadığından, kıskanabileceği yıldızlara ve gezegenlere benzetiyor. Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi övdüğü kasidesinde kendi kabiliyet atmosferini o

⁸³⁰¹ Senin makam ve değerine, Zuhâl yıldızının yüceliği elden gitmiş. Senin okunla, feleğin Merkür'ü parmağını ısırmış (Merkür hızlı olmakla ünlüdür, ama onun oku daha hızlıdır).

derece yüceltiyor ki orayı; Zuhâl yıldızının bile kıskanacağı gezegenlerden müteşekkil bir âlem olarak tasavvur ediyor.

Çalışmamızda, Nef'î' Enverî'ye göre değerlendirildiği için; Enverî'nin Nef'î'den farklı olarak dile getirdiği konular (yukarıda zikredildiğinden), buraya alınmamıştır.

Zühre

N: Bulaydı ger bununla zîb ü ziynet gerdan-i Zühre
De zann ederdi seyr eden ıkd-ı Süreyyâdır, (N.k.48-62)

E: Tevbe kerdendî eger der-yâftendî mecliseş
Hem meh ez nemmâmî vü hem Zühre ez hünyâgerî⁸³⁰², (E.k.187-33)

(B)

Nef'î ve Enverî'nin kasidelerinde, Zühre kavramıyla ilgili dile getirdikleri beyitlerde, benzerlik olarak dört konu bulunmaktadır. Her iki şairin arasındaki benzerlikler; Enverî'den ziyade Nef'î'nin söz konusu ettiği konularda bulunmaktadır. Binaen-aleyh, Nef'î'nin Zühre kavramıyla alakalı dile getirdiği konular, iki şair arasında ortak olan bu dört konudur. Enverî, aynı kavramla ilgili, konulardan başka, dört konu daha dile getirmiştir. Onlar da Zühre kavramının Enverî maddesinde zikredilmiştir. İki şair arasında ortak olan konular şunlardır:

Nef'î, Öncelikle Enverî gibi Zühre yıldızını, ulvi âlemi baştan çıkartan sazlardan oluşan, eğlence unsuru olarak tarif ediyor.

Nef'î, yine Enverî gibi Zühre'yi, gam, keder ve korkunun zıddı, olan mutluluk şeklinde vasıflandırıyor.

Ayrıca Zühre yıldızını, karanlığı aydınlatan bir ışık olarak tanımlıyor. Kâ'im Makâm Muhammed Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nef'î; Zühre yıldızına, bu zatın haberini iletmek için bulutların, tesbih taneleri gibi bir sıra oluşturdıklarını söylüyor.

Son olarak Zühre'yi, kıymetli taşlarla süslü, gerdanlık takan bir dilber şeklinde tanımlıyor.

⁸³⁰² Eğer onun meclisini anlasaydılar; hem ay dedikodudan, hem de Venüs çalgıcılıktan tövbe ederdi.

(F)

Nefî'nin kasidelerinde Zühre kavramıyla alakalı, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği bir konu yoktur. Çünkü Nefî'nin beyitlerinde ele aldığı dört konuyu, Enverî de şiirlerinde işlemiştir. Ancak Enverî'nin kasidelerinde aynı kavramla ilgili dört farklı konu daha bulunmaktadır. Bahsedildiği üzere bunlar, yukarıda kaydedilmiştir.

Züleyhâ

N: Dilimde bîkr-i fikrimle hayâl-i şâhid-i hulkun
Yazılmış bir kitâba nakş-ı Yûsufî Züleyhâdır, (N.k.48-48)

E: Hemîşe ki nâmet ez hüsn-i Yûsuf
Cihânî hadîs-i Züleyhâ girifte⁸³⁰³, (E.k.173-26)

(B)

Nefî ve Enverî'nin kasidelerinde, Züleyhâ kavramıyla ilgili dile getirdikleri beyitlerde, benzerlik olarak sadece bir konu bulunmaktadır. Her iki şairin arasındaki benzerliklerin bir tane olmasının sebebi, Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili tek bir beytin bulunmasıdır. Bir beytin dışında fazla beyit bulunmayınca, şairler arasında Züleyhâ kavramıyla ilgili daha fazla benzerlik söz konusu olamamaktadır.

Nefî, Enverî gibi, Zeliha'nın, Hz. Yusuf'a olan aşkını söz konusu etmektedir. Veziriazam merhum İlyas Paşa'yı övdüğü manzumede; dilinin ve gönlünün, Yusuf ve Züleyhâ'nın aşkını ifade eden bir kitabın içindeki resim gibi olduğunu anlatmaktadır.

(F)

Nefî'nin kasidelerinde Züleyhâ kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Züleyhânın kasrını gündeme getiren Nefî, övdüğü zatın kasrının güzelliğiyle Züleyhâ'nın kasrını mukayese ediyor ve bahsettiği şahsın kasrını ondan üstün görüyor.

Ayrıca methettiği zatın istîğnasını ve nazını, Züleyhânın âşık olduğu Hz. Yusuf'un istîğnası ve nazıyla mukayese ediyor. Nefî, Sultan Murâd Hân'ı övdüğü kasidesinde;

⁸³⁰³ Hep Yusuf'un güzelliği meşhurdur. Hâlbuki Züleyha'nın hikâyesi, dünyayı kaplamıştır.

Zelihâ'nın âşık olduğu, Hz. Yusuf'un cemal sıfatlarıyla, övdüğü zatın benzer sıfatlarını mukayese ediyor. Bu zatın özelliklerini, Hz. Yusuf'un güzellik sıfatlarından daha üstün tutuyor.

Son olarak Nef'î; Hz. Yusuf'a benzettiği nazımın, gittikçe güzelleştiğini, Züleyhâ'ya benzettiği zamanenin ise bundan dolayı derdinin arttığını ifade ediyor.

SONUÇ BÖLÜMÜ TABLOLARI

**Tablo 2. Kavram: Âb-ı hayât
Metin Analizi**

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Âb-ı hayât	Nefî	20	Ölümsüzlük, hayatın kaynağı, güç, kudret, cömertlik, adaletin sembolü	Bu kerâmet bana besdir ki midâd-ı hâmem Dosta âb-ı hayât ola adûya zehr-âb (N.k.32-53)
	Enverî	5		Der kâm-ı cihân âb şod ez teff-i sitem huşk Cüz âb-ı hayât ez ser-i kilket ne-çekîde (E.K.176-12) (Zulmün hararetinden, dünyanın ağzında su kurudu. Senin kaleminin ucundan, âb-ı hayattan başka bir şey damlamamış).
	Benzerlik		Her iki şair de âb-ı hayatı; ölümsüzlük, hayatın kaynağı, güç, kudret, cömertlik ve adaletin sembolü olarak ele almışlardır.	
	Farklılık		Âb-ı hayat, Nefî'nin kasidelerinde daha fazla yer almıştır. Nefî, bu kavramı daha çok kendini övmeye kullanmıştır. Enverî'nin kasidelerinde, âb-ı hayâta mecazen benzeyen kavramlar olarak zikrettiği; âb-ı rengîn, âb-ı engûr, âb-ı ateş gibi kavramlar Nefî'nin kasidelerinde bulunmamaktadır.	

Tablo 2. Kavram: Adâlet-Dâd

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Adâlet-Dâd	Nefî	98	Huzur, sükûn, güvenlik ve mutluluğun vesilesi, zulmü önleyen, hileyi bozan, sapıkları yola getiren, felekten intikam alan, mülkü süsleyen, dünyayı dengede tutan faktör, emniyetin sembolü, ümmetin sığınağı, memleketin âb u havası	Cihân ol denlü pür-emn ü emândır devr-i adlinde Ki fitne var ise ancak hat-ı nev-hîz-i dilberdir, (N.k.20-31)
	Enverî	164	Mesken, taht, huzurun ve sükunun vesilesi, avlanma yemi, ziynet, semanın dengesini sağlayan unsur, geceyi aydınlatan ışık, terazi, her şeyi kıymetlendiren el, yıldız, rahmet ve nimetin vesilesi, felekleri şekillendiren faktör, her memleketin âb u havası, çiçek, çoban, sığınak, emrû bil ma'ruf ve nehyi 'anil münker, bina, cazibe, islah ve imar edici, hudutsuz emniyet, zulmün düşmanı, imanı takviye eden, şeref semasının güneşi, baht, rahmet nişanesi, emniyetli harem, bahar mevsimi, Hz. Ömer, sümbül, taç, doğruluk ve saflık, güneş	Der zînhâr-i 'adl-i tu eyyâm u bes tu râ Hıfz-ı Hüdâyî dâde be zinhâr rûzgâr, (E.k. 72-42) (Senin adaletine sığınmış olan günler sana kâfidir. Bu vesileyle Allah, koruma sıfatını, hafiziyetini bu devirde sana vermiştir).
	Benzerlik		Nefî, kasidelerinde dâd-adâlet kavramını, Enverî gibi öncelikle Hz. Ömer'in adaletini esas alarak değerlendiriyor. Övülen zatı, adaleti sebebiyle Hz. Ömer'e benzetiyor. Onun, adaleti itibarıyla Ömer, ahlakı itibarıyla de Ali gibi olduğunu ileri sürüyor. Osmanlı hanedanının, adaletin zatıyla şeref bulduğunu iddia ediyor. Onun adaleti birçok sapığı yola getirmiştir. Bundan dolayı şeytanın, vesvesesi, gönle yol bulamaz. Övülen zatın adaleti bir diyarı kaplayınca; hırsız haramiler, hak yolunun kervanına kılavuz olurlar. Adaletin galebesiyle, zulüm önce gizlenir, sonra yok olur gider. Onun adalet bağının, çemeninin baharında, hile bostanının gülü açamaz. Onun adaleti, âlemde fesadı yasaklasa fitnenin boynundaki damarın bağı, ceza zinciri olur. Nefî'nin, övdüğü zat, adaletini tüm dünyaya yayarak bütün âlemde emn ü emanı hâkim kılmıştır. Övülen zatın adalet tarağıyla, memleket ziynetlenir. Bu zatın ülkeyi mükemmel yönetimine delil, adaletidir. Onun tahtı, adalet semasıdır, tacı ise devlet güneşidir. Adalet ve insafının kemaliyle dünyayı dengede tutmaktadır.	
	Farklılık		Nefî, dâd-adâlet kavramını, bazı durumlarda Enverî'den farklı anlamlarda kullanmıştır. Nefî, dâd kavramını, alçak felekten intikam almanın vesilesi olarak görür. Çünkü bu felek, ehl-i dili ve irfanı paymal etmiştir. Nefî, yine devrin adil hükümdarından, ehl-i dile yapılan zulmün intikamını almasını ister. Övülen şahsa hitaben, eğer intikamını almazsa, ülkenin her köşesinin karışacağını ihtar eder. Diğer bir farklılık; Nefî, övülen şahsın Hz. Süleyman gibi tahta çıkmasını ve adaletle hükmetmesini diliyor. Onun vücudu, adaletinden dolayı Rabb'in celal sıfatının mazharı olmuştur. Onun adaleti, yeryüzünün memleketlerine şeref vermektedir. Mükâfat ve ceza, onun adaletine göre tayin edilir. Memleketi adaletiyle süsleyen vezir, Âsaf gibi adil bir vezirdir.	

Tablo 3. Kavram: Âdem

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Âdem	Nefî	43	Beşeriyet, insanlık, insanlığın atası, ilk nebi, eşref-i mahlûk, Allah'ın yeryüzündeki halifesi ve muhatabı; meleklerin secde ettiği üstün varlık, kendisi sebebiyle İblis'in Allah'a isyan ettiği ve “dergâh-ı ilâhî”den kovulduğu zat, kâinatın zübdesi	Şehr-i hoş-âb u hevâ ya'nî Stanbul kim eğer Tarhını görse behiştı unutturdu Âdem, (N.k.52-13)
	Enverî	38		Eger ne vâsıta-i 'akd-i 'âlem-i o bûdî Çe bûd fâyîde der 'akd-i Âdem ü Havvâ, (E.k.7-9) (Onun kâinatı birbirine bağlayan vasıtası olmasaydı, Âdem ile Havva'nın birbiriyle nikâhlanmasının ne faydası olurdu)
	Benzerlik		Nefî, Enverî gibi Âdem kavramını daha çok beşeriyet, insanlık anlamlarında kullanmıştır. İnsanlığın atası, ilk nebi, eşref-i mahlûk, Allah'ın yeryüzündeki halifesi ve muhatabı; meleklerin secde ettiği üstün varlık, kendisi sebebiyle İblis'in Allah'a isyan ettiği ve “dergâh-ı ilâhî”den kovulduğu zat, kâinatın zübdesi şeklinde anlamlandırmıştır.	
	Farklılık		Enverî'den farklı olarak Âdem, Nefî'ye göre cennete girmiş, orayı görmüş, sonra oradan çıkartılmıştır. Nefî, İstanbul'u cennetten üstün görür. Nefî'ye göre Âdem uzun yaşamıştır. O, cehaletin zıddı, ilmin ve marifetin kaynağıdır. Enverî'de Âdem'in yaşıyla ilgili beyit yoktur. Nefî'ye göre Âdem, en üstün vasıflara sahiptir ve kâinatın övücüdür, Âdem, melekler gibi sadece hayra mazhar değildir. Şeytanlar gibi sadece şerre mazhar olmamıştır. Hz. Âdem hem hayra hem de şerre mazhar olmuştur. Enverî'ye göre ise Âdem, kulluğu temsil eder, şeytan ise isyanı. Burada iki şair arasında küçük bir fark söz konusudur. Enverî, Nefî'den farklı olarak insanlığın başlangıcını Âdem ve Havva'nın nikâhlanmasına bağlar. Sonuç olarak her iki şair de Hz. Âdem'in bilinen özelliklerini beyitlerinde dile getirmişlerdir. Fakat Âdem'in niteliklerine yükledikleri anlamlar, verdikleri örnekler ve ifade tarzları farklıdır.	

Tablo 4. Kavram: Âfet

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Âfet	Nefî	53	Güzellik, sevgili, belâ, musîbet, dâ'îye ve güzel mahbûbe, haset, kıskançlığın neticesi olan nazar, fitne	Kim gördü böyle hindû-yı mest-i kemîn-güşâ Kim bir hadengi âfet-i cân-ı cihân olur mühlîk, göz, kirpik
	Enverî	7	Maddi ve manevi musibet, felaket, keder ve sıkıntı, feleğin dönüşü ve dünyanın gidişatı, devlet ve cemiyetteki fitne	Takrîr-i hâl-i devlet çendân ki kem konî bih Zân fitne-i pey-â-peyî zân âfet-i demâdem, (E.k.131-34) (Devletin bünyesinde ortaya çıkan fitneyi ve peş peşe gelen afeti, ne kadar az anlatırsan, o kadar iyi olur)
	Benzerlik		Nefî âfeti, Enverî gibi maddi, manevi musibet, bela ve fitne ve toplumların isyanı sonucu Allah'ın takdir ettiği, musibet şeklinde ele alıp kullanmıştır. Ancak âfetin bu anlamlarda kullanılışı, Enverî'de oldukça sınırlıdır. Âfet aynı zamanda dünyaya ait tüm bela ve musibetlerin bileşkesi olarak da zikredilmektedir. Enverî de âfeti, fiziksel ve ruhsal sıkıntılar âfet olarak görmektedir. Bu da şeriatla serkeşlik ve isyanla kendini gösterir. Devlet ve toplum içinde zuhur eden fitne ve musibetler de başka bir tür maddi ve manevi âfettir.	
	Farklılık		Nefî, kasidelerinde âfeti, çoğunlukla, güzellik unsuru şeklinde ele almıştır. Klasik edebiyatımızda, maşuk, yani sevgili bir afettir. Güzelliğin afetleri, aşığı yakıp kül eder ve hayatını alt üst eder. Nefî'ye göre âfet, haset ve kıskançlığın neticesi olan nazardır. Nazar âfeti, öyle bir beladır ki eski çağlardan günümüze kadar toplumlar, onun belasından titrer. Nazar, dinlerde de âfetinden sakınılması gereken bir kavram olarak zikredile gelmiştir. Nefî'den farklı olmak üzere Enverî'nin âfeti, öncelikle beşerin dünyada karşılaşabileceği maddi ve manevi musibet, felaket, keder ve sıkıntı olarak kullandığı görülür. Enverî'ye göre feleğin dönüşü ve dünyanın gidişatı insana çeşitli belalar getirir. Bundan dolayı Enverî, övdüğü kişinin bu tür bela ve musibetlerden emin olmasını diler. Enverî'ye göre dünyada bulunan maddi varlıklar insana sıkıntı vermektedir. Ona göre insan kalbi daima mihnet ve keder okunun hedefidir. Beden ise afet ve bela kılıcına siper olmaktadır. Ruhun afetlerinden biri de sevgiliden gelen mektuptur. O, mektubun başlangıcı bedeninin incinmesi ve ruhun afeti ile ilgili iken, son kısmı ise gönül derdi ve ciğerin yanışı hakkındadır. Nefî ve Enverî'nin âfet kavramıyla ilgili kullandıkları benzer beyitler çok azdır. İki şair de bu kavramı farklı anlamlarda ele alıp değerlendirmişlerdir.	

Tablo 5. Kavram: Âfyon

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Âfyon	Nefî	---	Nefî'nin kasidelerinde afyon kavramıyla ilgili beyte rastlanmamıştır.	---
	Enverî	3	Uyuşturucu, acı su, ağız tadını bozan bir unsur	Ver kemer cüz be hidmetet bended Ney-şeker-i âbeş âb-ı afyon bâd, (E.k.48-16) (Eğer kemer sana hizmet etmekten mâdâ, başka bir şey ve başka birisinin adına bağlanırsa; onun suyunun şeker kamışı, afyon suyu gibi (acı, zehirleyici) olsun.
	Benzerlik		---	
	Farklılık		Enverî kasidelerinde afyon kavramını, uyuşturucu, acı su, ağız tadını bozan bir unsur ve faktör olarak kullanmaktadır.	

Tablo 6. Kavram: Âhû

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Âhû	Nef'î	17	Ceylan, güzellik, güç, kuvvet ve şiddetin zıddı olan masumiyet, acziyet, nahiflik, sulh ve barış, güzel koku ve cazibedar bir sevgili, cariyeye.	Adli ger nâzım-ı ahvâl-i ded ü dâm olsa Alır âhû-bereyi dâye gibi düşünce şîr, (N.k.40-26)
	Enverî	12	Sulh, barış ve masumiyet, güzel koku, amber, misk.	İnsâf-ı tu der mâcerây-ı şîrân Âhû be-çigân râ hakem girifte, (E.k.174-11) (Senin insafın, aslanların av alanında; ceylan yavrularına seni hakem tutmuş)
	Benzerlik		Nef'î, âhu kavramını Enverî'nin kasidelerinde işlediği gibi iki kategoride ele almaktadır; bunlardan birincisi âhûnun, güzellik, güç, kuvvet ve şiddetin zıddı olan; masumiyet, acziyet, nahiflik özelliğidir. Burada Nef'î, methettiği kişinin adaletini yücelterek iki zıt unsuru bir arada zikretmektedir. Bunlardan ilki; gücü, kuvveti ve şiddeti temsil eden aslan veya kaplandır. Diğer ise zayıflığı ve aczi temsil eden ceylandır. Dikkat edilirse, her iki şairin de, âhû ve aslanın kendilerine has niteliklerini, adalet ve yönetimdeki dirayetle ilişkilendirerek zikrettikleri görülür. Enverî'de olduğu gibi Nef'î'de de ceylan, erkek aslanın güç, kuvvet, şiddet, vahşet ve saldırganlığı karşısında sulh ve barışı temsil eder. Söz konusu durumlar, Enverî'nin kasidelerinde de aynı anlamlarda işlenmiştir. İki şairin de kasidelerinde âhû ile ilgili görülen ikinci benzerlik ise âhûnun güzel kokunun kaynağı olması, amberin âhûdan elde edilmesi, ayrıca ceylanın göbeğinde bulunan halis misk gibi özellikleriyle söz konusu edilmesidir. Nef'î, kurgulanan olaylar hariç, âhû kavramının güzel koku niteliğini, Enverî'nin kasidelerinde görüldüğü şekilde işlemektedir. Enverî de Nef'î gibi âhûnun göbeğindeki kandan meydana gelen misk kokusunu, söz konusu ettiği çeşitli mevzularda, aynı minvalde kullanmıştır. Her iki şairin âhû kavramını konuları itibarıyla ele alışı, işleyiş ve örneklemelerle birlikte, bu kavramla vermek istedikleri mesajın ifade tarzında, önemli benzerlikler bulunmaktadır.	
	Farklılık		Nef'î'nin kasidelerinde Enverî'den farklı olarak âhû; güzel kokuya sahip olmasının yanı sıra, cazibedar bir sevgili olarak da yer alır. Bu iki unsur, saraydaki bir cariyeye ilgili olarak, bazen beraber kullanılmakta; bazen de koku ve güzellik unsuru, farklı kişi ve durumlarda yer almaktadır. Enverî'nin dile getirdiği manzumelerde Nef'î'ye göre farklı hususlar ise şunlardır; Enverî'ye göre tabiattaki güzel kokuların sebebi, ceylanda bulunan amberdir. İkinci olarak âhûnun niteliklerini ifade etmedeki yorum farklılığıdır. Enverî'nin değerlendirmesine göre, ceylanın göbeğinde bulunan kan miske dönüşür. Şair, şartların ve olayların cereyan edişine göre bu durumu bazen tersinden değerlendirir. Ceylanın göbeğindeki misk, kana dönüşür.	

Tablo 7. Kavram: ‘Akîk

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
‘Akîk	Nef’î	---	Nef’î’nin kasidelerinde akîk kavramıyla ilgili beyte rastlanmamıştır.	---
	Enverî	3	Yemen diyarında ve Hicaz coğrafyasında bulunan, koyu kırmızı, değerli bir taş, gözyaşı	Kûteh konem sohen çu guvâh-ı dil-i menened Çeşm-i ‘akîk-i bârem ü rûy-i muze‘ferem, (E.k.127-3) (Sözü çok uzatmıyorum, çünkü akîk gibi (kırmızı) olan gözüm, safran gibi sarı olan yüzüm, benim gönlümün şahididirler.)
	Benzerlik		---	
	Farklılık		Enverî bu kavramı, renginden ve değerinden dolayı benzetme unsuru olarak kullanmıştır. Şair, aşkı uğruna döktüğü kanlı gözyaşlarını bazen akîke benzetir. Enverî, methettiği beldenin tüm taşlarını akîk ve inci gibi değerli, toprağını da amber gibi güzel kokulu ve pahalı olarak vasfeder.	

Tablo 8. Kavram: Acem

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Acem	Nefî	12	İran coğrafyası, İran hükümdarları, İran devlet yapısı ve kültürü, İranlılara karşı üstünlüğü ifade eden düşüncedir,	Geh bir vezîri şâh-ı Acem'den harâc alır Geh bir vekîli asker-i Tâtâra han verir, (N.k.5-34)
	Enverî	8	Fethedilmesi gereken bir ülke, fazilet, güç, kudret, büyük hükümdarlar diyarı, hâkimiyet dergâhının kapısı,	Ey tîğ-i tu mülk-i 'Acem girifte İnsâf-ı tu cây-ı sitem girifte, (E.k.174-1) (Ey kılıcı Acem mülkünü feth etmiş olan zat! Senin adalet ve insafın zulmün yerini almış)
	Benzerlik		Nefî, Acem kavramını Enverî'de olduğu gibi, birinci planda üstünlük ifade eden bir unsur olarak ele alır. Övdüğü devlet adamının, Acem'den haraç aldığını zikretmek suretiyle İran'ı aşağılıyor. Ayrıca Acem diyarının fethin merkezlerinden biri olduğunu belirtiyor. Acem kavramının, Enverî kasidelerinde de aynı şekilde kullanıldığı görülmektedir. İkinci benzerlik ise farklı ifade tarzında olsa da Acem kavramı öznesinde, İran'ın üstün taraflarını ifade ve Aceme övgü yapılmasıdır. Her iki şairin de Acem'in önemli yönetim tecrübelerine sahip, üstün bir devlet merkezi ve dünya çapında hükümdarların yetiştiği bir ülke olduğunu vurguladığı görülür. Ayrıca iki şair de Acem kültürünün birçok bakımdan, orijinallğine vurgu yapmıştır.	
	Farklılık		Nefî, Enverî'den farklı olarak, övdüğü kişinin Acemlerden haraç aldığını, elçi olarak gönderdiği şahsın ise Tatarlara han olduğunu ifade eder. Methedilen kişiler tabii olarak Osmanlı devlet adamlarıdır. Ayrıca protokol bakımından vezirin, şahtan haraç aldığını belirterek Osmanlı'nın üstünlüğünü ortaya koymaya çalışmıştır. Söz konusu manzumelerdeki düşüncelerle Nefî aslında Osmanlı devletinin ve devlet bürokrasisinin İran ve Tatarlar gibi akraba ve komşu kavimlerden üstün olduğunu vurgulamaktadır. Burada Nefî sadece belli bir şahsı övmekle kalmıyor, yaşadığı yüzyılda iki devlet ve millet arasında mevcut olan rekabeti de bir şekilde ortaya koymuş oluyor. Ayrıca her vesileyle Acem şahlarının haset ve acziyetini, Osmanlı karşısında defalarca rezil olduklarını belirtmektedir. Bundan başka Nefî, Acemlere karşı Enverî'den çok daha sert eleştirilerde bulunur. Öyle ki övdüğü kişinin, Râfîzî diye nitelediği Acemlerden, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in intikamını almasını ve onların ülkesinde, hiç bir şey bırakmamasını diler. Enverî'nin kasidelerinde Nefî'nin yaşadığı ülke olan Osmanlı gibi ayrı bir ülke kavramı bulunmamaktadır. Enverî, Acemlere karşı Nefî'den daha mutedil ve ölçülü değerlendirmelerde bulunur. Enverî'de Acem'e karşı kısmi bir hayranlık bulunmaktadır. Çünkü Acem şahlarını, büyük devlet adamı olarak örnek göstermektedir. Enverî'ye göre hâkimiyet dergâhının doğum yeri Acem ülkesidir.	

Tablo 9. Kavram: Allah, Rab, Hüdâ

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Allah Rab Hüdâ	Nefî	22	1-Dini literatürde kullanılan Tanrı, ilah anlamında 2-Övgü ve takdir 3-Dua ve zikir 4-Zıllullah, Allah'ın gölgesi anlamında	Başla şimden sonra ey Nefî du'âya sıdk ile Tâ kabul ede du'ânı Hazret-i Rabbü'l-i bâd, (N.k.26-46)
	Enverî	111	1-Dini literatürde kullanılan Tanrı, ilah anlamında 2-Övgü ve takdir 3-Dua 4-Şükür, 5. Yemin 5-Zikir 6-Padişahın sıfatlarının, Allah'ın sıfat ve isimleriyle özdeşleştirilmesi	Verne ez şerm-i tu be hakk-i Hüdâyî Kez 'arak-i rûy-i âftâb terest, (E.k.25-28) (Eğer senin utancından olmasaydı; Allah hakkı için güneşin yüzü terden ıslanırdı)
	Benzerlik		İki şairin kasidelerinde Allah'ın isimlerinin yer alışıındaki benzerlik; öncelikle her ortamda tesadüf ettiğimiz konuşmalarda karşımıza çıkan, İslâmî anlayışta ve literatürde yer alan, Allah'ın bilinen sıfatlarını temsil eden ve ilah anlamında kullanılan kavramlardır. Nefî de Enverî gibi methettiği kişiyi yüceltme hususunda; “maşallah, bârekallah” gibi kavramları benzer şekilde kullanmıştır. Benzer kavramların kullanımıyla ilgili olarak başka bir husus, methettikleri kişinin güzel niteliklerinden dolayı dua ve zikir şeklinde kullanmalarıdır. Son olarak, Allah lafza-i celalinin, hükümdar ve padişahla özdeş bir manada değerlendirilmesidir.	
	Farklılık		Allah lafza-i celali ile ilgili isimlerin bulunduğu kavramların kullanılmasında, tespit edilen en önemli farklılık; Enverî'nin, söz konusu isimleri Nefî'den çok fazla zikretmesidir. Nefî, kasidelerinde bu kavramı yirmi iki manzumede kullanırken, Enverî birçok kasidede, çeşitli vesilelerle kullanmıştır. Nefî, lafza-i celalle ilgili isimleri çoğunlukla; “Allah, ta'âlallah, bârekallah, Rabbânî, Rabbü'l-ibâd, Rabb-i Rahîm” şeklinde ifade ederken, Enverî, kahir ekseriyetle; “Hüdâ” şeklinde zikretmiştir, diğer isimler Enverî kasidelerinde daha az yer almıştır. Enverî kasidelerinde, Allah'ın isimleri, methedilen kişinin niteliklerini övmek için, sembolik bir şekilde onun makamıyla mukayese etmek suretiyle padişah olarak anlamlandırılmıştır. Nefî'de ise hükümdar veya padişah benzetmesi daha çok “zıllullah” (Allah'ın gölgesi) kavramıyla ifade edilmiştir. İki şairin kasidelerinde tespit edilen farklılıklar neticesinde şunu ifade edebiliriz: Nefî'nin yaşadığı çağa göre, Enverî'nin yaşadığı dönemde, dinî terim ve kavramlar ya daha fazla kullanılmaktaydı ya da Enverî, eserlerinde bu terim ve kavramlara, Nefî'den daha fazla yer vermekteydi.	

Tablo 10. Kavram: Ali, Haydar, Kerrâr, Zülfikar

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Ali Haydar-ı Kerrâr Zülfikar	Nefî	26	Aliyyü'l-Murtaza, Allah'ın arslanı, kılıç, methedilen kişi; zamanın Haydar-ı Kerrâr'ı, İslam cengâverî, Peygamber'in ashâbı, ehl-i dînin imamı	Kuvvet-i tab'ide ger vârise teslim edelim Ola mı Hayder-i Kerrâr'a mukâbil Rüstem, (N.k.52-50)
	Enverî	33	Aliyyü'l-Murtazâ, erkek arslan, Zülfikar, Hayber ve şeraitin yenilmez cengâverî, methedilen kişi; zamanın Haydar-ı Kerrâr'ı	Ey be mülket çu vâris-i Dâver Ey be merdî çu Haydar-i Kerrâr, (E.k.78-34) (Ey, mülkünde Tanrı'nın varisi gibi olan zat! Ey yiğitlikte (adamlıkta), Haydâr-ı Kerrâr (hamle edip saldıran), Ali gibi olan sultan)
	Benzerlik		Nefî, Hz. Ali'nin isimleriyle ilgili kavramları Enverî gibi kullanıyor. Öncelikle methettiği kişiyi, zamanın Haydar u Kerrâr'ı olarak vasfetmek suretiyle onunla mukayese ediyor. Mesela Nefî, Dördüncü Murat Han'ın cenge gidişini tasvir edip överken, onun kahramanlığını Hz. Ali'ye benzetiyor, özellikle Hayber kalesindeki cengâverliğine işaret ederek, Haydar ve Kerrâr gibi sıfatlarıyla özdeşleştiriyor. Enverî de methettiği kişiyi, zamanın Haydar-ı Kerrâr'ı olarak vasfedip, onunla mukayese ediyor. Her iki şair de Hz. Ali'yi Hayber'in kapısını açan, İslam dininin ve şeriatının kahraman bir cengâverî olarak vasıflandırmaktadır. Yine Nefî ve Enverî, Çaryâr-i güzîn olan ilk dört halifenin, yani Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin şahsi kemalatlarıyla ilgili özelliklerini, aynı niteliklerle ifade ederek sıralıyorlar.	
	Farklılık		Enverî Hz. Ali'yi savaş meydanında erkek bir aslana benzetiyor, Nefî'de böyle bir benzetme bulunmamaktadır. Ayrıca Enverî Hz. Ali'nin kılıcı Zülfikar üzerine yemin ediyor. Nefî ise kasidelerinde Zülfikar'dan hiç bahsetmiyor. İki şair de dört halifeyi İslam anlayışındaki konumlarına göre ele alıyor, fakat Enverî bu zatların yaşadıkları dönemdeki olayları ve inanç farklılıklarını daha detaylı bir şekilde kasidelerinde yansıtıyor. Ayrıca Rafizîler ve Haricîlerle ilgili tespitleri, günümüzdeki hadiseler göz önünde bulundurulduğunda, oldukça dikkat çekici ve ibret verici olarak görülmektedir. İki şair arasındaki küçük bir fark ta şudur; Enverî'ye göre küfrün namusunu, Haydar'ın hançeri kırmıştır. Nefî'nin kasidelerinde Hz. Ali'yle ilgili böyle bir yorum yoktur. Ayrıca Enverî, kasidelerinde Hz. Ali'yle ilgili konulara, Nefî'den daha fazla yer vermiştir. İslam tarihiyle ilgili hadiseleri yansıtmada Enverî, daha fazla malzeme barındırmaktadır.	

Tablo 11. Kavram: Ankâ

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Ankâ	Nefî	14	Yücelerde uçan, İstîğnayı, kudreti ve vahşeti temsil eden mevhum bir varlık, süratli uçan kuş, methedilenin benzetildiği, avını süratle yakalayıp parçalayan kuş	Bâl açsa şikâr etmeğe şahbâz-ı hayâlim Sayd etdiği elbetde yâ Ankâ yâ Hümâdur, (N.k.34-46)
	Enverî	9	Çok yükseklerde yaşayan ve uçan mevhum kuş, methedilenin benzetildiği, yüceliği, istîğnası malum, fakat sürati gizli olan kuş, feleğin aslanını avlayan kuş, yücelerden her şeyi gören kuş, tüm güzellikleri kendinde temsil eden idraki meçhul kuş, insanlığı helak edebilecek vahşi ve öfkeli kuş, ebediyeti temsil eden, aşkın, Tanrısal niteliklere sahip, efsanevi, kuş	Gülhây-i bûstân-i sohen râ çu gül-bünem ‘Ankây-i âşiyân-i hired râ çu şehberem, (E.k.127-61) (Söz bahçesinin gülleri için gül-bün (çiçek dalları) gibiyim. Akıl yuvasının Anka kuşu için, şehberim (kuşkanatlarının en uzununu) gibiyim)
	Benzerlik		Her iki şair de Ankâ kuşunu; yücelerde uçan, İstîğnayı, kudreti ve vahşeti temsil eden mevhum bir varlık olarak nitelemektedir. Nefî de Enverî gibi methettiği devlet adamlarını Ankâ kuşuna benzetirken Ankâ’nın özellikleri olan; avı üzerine süratle atılması, onu der-dest edip parçalamasını ve etrafına korku salmasını sıfat olarak methettiği kişiye vermek suretiyle, ikisini birbiriyle özdeşleştiriyor. Nefî’nin övdüğü kişi, öyle mükemmel işler yapmıştır ki onun siyasetinden dolayı, gam ve keder, Ankâ kuşu gibi suretini gizlemiştir. Enverî, övdüğü kişiyi vasıflarından dolayı Ankâ’ya benzetiyor, çeşitli sebeplerden dolayı, suretini Ankâ gibi gizlediğini ifade ediyor. Nefî, doğan kuşuna benzettiği hayalinin, avlanmak için kanat açtığına ya Ankâ kuşu veya Humâ kuşu avladığını belirtir. İki şairin Ankâ kavramıyla ilgili dile getirdikleri konuların benzerliklerinden ziyade daha çok anlatım tarzları benzerlik göstermektedir. Mesela Nefî’nin manzumeleri; içerikler, örnekler, benzetmeler ve bunları yerli yerinde kullanma ve isabetli bir şekilde takdim ve ifade tarzı bakımından, Enverî’nin tüm kasidelerindeki manzumelerle muazzam bir benzerlik göstermektedir. Öyle ki okuyan kişi, aynı şairin; biri Farsça, diğeri Türkçe dile getirdiği manzumeleriymiş gibi algılayabilir. Aslından şairler arasındaki etkileşim ve bunun sonucunda meydana gelen benzerlik, herhalde bu olsa gerek.	
	Farklılık		Enverî’den farklı olarak Nefî’nin şahıslarla birlikte en fazla söz konusu ettiği varlık atır. Nitekim onu överken süratini Ankâ kuşunun hızlı uçuşuna ve yüceliğine teşbih ediyor. Övdüğü atın hızına ne Ankâ, ne de Hümâ kuşunun yetişebileceğini ifade ediyor. Ayrıca Nefî’ye göre övdüğü padişah, Ankâ kuşu, diğer padişahlar ise çekirgedir. Bundan başka Enverî farklı olarak, dünyayla haşır neşir olmanın insana, Ankâ kuşunun öfkesini, vahşiliğini ve insanlık için helak edici sonuçlar doğuran özelliğini celp edebileceğini vurguluyor. Enverî’ye göre Ankâ kuşunun çok yüksekte her şeyi görmesi diğer varlıklara göre çok büyük bir üstünlüktür. Şairler genelde, büyük insanların şahsi meziyetlerini överek anlatırken, onların basiretlerinin, Ankâ kuşunun görüş zaviyesine sahip olduğunu belirtirler. Aynı zamanda idraklerinin de Ankâ kuşu gibi aşkın ve önemli bir derinliğe sahip bulunduğunu ifade ederek, onu beşeri özelliklerden daha üstün bir seviyeye çıkarmış olurlar. Enverî de methettiği kişiyi, bu niteliklerle özdeşleştirerek Ankâ kuşuna benzetir.	

Tablo 12. Kavram: ‘AraK
Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
‘AraK	Nef’î	3	Ter, alın teri, ter gibi terahhuş ederek hâsıl olan ruh, meyve vesaire envaından takdirle istihsal olunan ispirto, rakı, su, su damlası, utanç ve kıskançlıktan dolayı meydana gelen ter, gülsuyu kokusu veren ter, gül yaprağının üzerinde oluşan çiğ, mumun erimesi sonucu teşekkül eden ve inci daneleri gibi olan, süslü şekiller, şarap, rakı	Vâdî-i midhat-ı hulkunda ger etse tek u pû ‘AraK-ı cebhe-i endîşe verir bûy-ı gülâb, (N.k.32-41)
	Enverî	17	Mahcubiyetten dolayı meydana gelen terleme, ilkbahar bulutunun damlası (teri); sedefin ağzında oluşan inci, sıraya dizilme, zincir, su damlası ve ilkbahar bulutunun yağmur damlaları, şarap, rakı	Zâhir ü bâtîneş ihsân-ı tu be-girift çônânek ‘AraK ez cûd-i tu mîzâyedeş eknûn zı mesâm, (E.k.126-39) (Senin ihsanın onun zahir ve batnını öyle kapladı ki; şimdi onun derisinden, senin ihsanına ait ter çıkmaktadır)
	Benzerlik		Nef’î, kasidelerinde ‘‘arak kavramını ter anlamında kullanmıştır. Enverî de değişik konularda ele aldığı aynı kavramı, mahcubiyetten dolayı meydana gelen terleme şeklinde nitelemiştir. İkinci benzerlik olarak ‘‘arak kavramının, su damlası ve ilkbahar bulutunun yağmur damlaları şeklinde işlenmiş olmasıdır. Bunlardan başka her iki şairin dile getirdiği manzumelerin ifade tarzında ve vermek istedikleri mesajlarda, benzerlik bulunmaktadır.	
	Farklılık		Nef’î’nin kasidelerinde ‘arak kavramının yer aldığı beyit sayısı, sadece üçtür. Enverî’nin kasidelerinde ise on yedidir. Yani iki şair arasında ciddi bir fark vardır. Enverî, kasidelerinde ‘arak kavramına Nef’î’den daha fazla yer vermiştir. Ayrıca Nef’î, ‘arak kavramının yer aldığı başka bir beytinde ‘arakı gülsuyu kokusu veren ter olarak nitelendirmek suretiyle şöyle der: ‘‘Kişi, senin güzel ahlakını methetme vadisinde koşup dursa, yorgunluk ve düşünceden dolayı, alnında meydana gelen ter, etrafa gülsuyu kokusu saçar’’. Bu örnek, Nef’î’yi Enverî’den ayıran başka bir faktördür. Bundan başka Enverî değişik konularla ilgili olarak ele aldığı aynı kavramı; mahcubiyetten dolayı meydana gelen terleme şeklinde niteler. Burada iki şairin verdiği örneklerin birbirinden farklı olduğu ortaya çıkmaktadır. Netice olarak; ‘arak kavramının kasidelerde kullanımıyla ilgili olarak iki şair arasında farklılıklar bulunmaktadır.	

Tablo 13. Kavram: Aristo

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Aristo	Nef'î	3	Aklın, ilmin ve hikmetin sembolü, düşüncenin ortaya konulması ve fikrin üretilmesi	Ey Ömer-adl ü Alî-ilm ü Aristo-hikmet Ve'y Hızır-dâniş ü Ahmed-reviş ü İsâ-dem, (N.k.52-39)
	Enverî	1	Akıl, hikmet ve ilim, ele alıp zikrettiği kişinin, dünyada yıllarca nam kazanması	Be-mând nâm-ı Sikender hezâr u pânsed sâl Musannifât-i Aristo be-nâm-ı İskender, (E.k.86-64) (Aristo'nun; İskender'in adına yazmış olduğu eserler, onun "İskender'in" adını bin beş yüz sene devam ettirdi)
	Benzerlik		İki şair de, son derece sınırlı olan manzumelerinde Aristo kavramını, İskender'le beraber zikretmektedirler. Nef'î, Aristo'yu aklın, ilmin ve hikmetin sembolü olarak değerlendirirken, İskender'i güç ve kudretle özdeşleştiriyor. Enverî ise bu iki zatı beraber zikrettiği beytinde Aristo'yu; İskender'le ilgili yazdığı eserlerden dolayı söz konusu ediyor ve onun ilim yönünü ön plana çıkartıyor. Dolayısıyla buradan, her iki şairin de Aristo'yu akıl, ilim ve hikmet noktasında önder olarak gördüğünü anlamaktayız. İki şairin, söz konusu kavramın takdim ediliş tarzı, başka faktörlerle mukayese edilme şekli ve örneklendirmelerde yakınlık, benzerlikler olarak değerlendirilebilir.	
	Farklılık		Öncelikle Nef'î, Aristo'ya kasidelerinde Enverî'den daha fazla yer vermiştir. Enverî, Aristo'yu sadece İskender'le beraber zikrederken Nef'î, Aristo'yu; peygamberlerden, Hızır'a ve İslam halifelerine kadar birçok büyük zatla birlikte anmaktadır.	

Tablo 14. Kavram: Arş

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Arş	Nefî	27	Kur'ân'da ismi geçen, bütün mahlûkatın zikir ve tespihinin merkezi, kaza ve kaderin takdir ve tayin edildiği yer, imkânla vücubun sınır bölgesi, Allah'ın arşı, aşkın ve yücelik âlemi, peygamberlik makamı, uçsuz bucaksız âlem, hükümdarlık sarayı ve tahtı, tâk yani cümle kapısı, sema kubbesinin en yüksek yeri, izzet, iktidar ve kudret	Hâk-i pâ-yı na't-gûyânım ki arş-ı a'zamın Zikr ü tesbîh-i lisân-ı kudsiyânıdır sözüm, (N.k.1-41)
	Enverî	14	Kur'ân'da ismi geçen, bütün mahlûkatın zikir ve tespihinin merkezi, kaza ve kaderin takdir ve tayin edildiği yer, imkânla vücubun sınır bölgesi, külli iradenin (aklın) kaynağı, Allah'ın arşı, tâk yani cümle kapısı, duaların yükseldiği makam, Tanrı'sal yücelik ve azamet âlemi, ayna, peygamberlik makamı, hükümdarlık tahtı ve makamı, arş	Müftiy-i meşrık imâm-ı mağrib ânek ez rütbeleş 'Arş zibed minbereş kûtâş kerdî minberî, (E.k.187-27) (O, doğunun müftüsü ve batının imamıdır. Makamından dolayı arş, onun kürsüsüne layıktır. Makam ve tahtını, mütevazılığından dolayı aşağı yapmıştır)
	Benzerlik		Nefî, kasidelerinde arş kavramını Enverî gibi öncelikle; Kur'ân'da ismi geçen, bütün mahlûkatın zikir ve tespihinin merkezi, kaza ve kaderin takdir ve tayin edildiği yer, imkânla vücubun sınır bölgesi, külli iradenin (aklın) kaynağı anlamında, Allah'ın arşı olarak kullanmıştır. İki şairin kasidelerinde arş kavramı benzer bir şekilde; aşkın, tanrısal yücelik ve azamet âlemi şeklinde de kullanılmıştır. Bundan başka peygamberlik makamı gibi ulvi bir makam, özellikle Hz. Peygamber'in miraçta ulaşip ziyaret ettiği; Kâb-ı Kavseyn (keyfiyeti meçhul bir şekilde tavsif edilen, Allah'a manevî yakınlık olarak, “iki yay mesafesi” şeklinde tarif edilen, uçsuz bucaksız âlem) olarak kullanıldığı görülür. Enverî ve Nefî, benzer beyitlerde arş kavramını, hükümdarlık sarayı ve tahtı anlamında da kullanmışlardır. Enverî, arş kavramını, hükümdarlık tahtı, sarayı ve makamı anlamında kullanmıştır. Felek olan arşı, Saba melikesinin tahtının bulunduğu makama benzetmiştir. Nefî de kasidelerinde arşı benzer anlamlarda tasvir etmiştir.	
	Farklılık		İki şairin arş kavramını dile getirmelerinde, konu itibariyle önemli ölçüde benzerlikler bulunmaktadır. Bu benzerliklerle ilgili örnekler yukarıda sunuldu. Ancak söz konusu benzerliklerle birlikte, az da olsa farklılıklar da görülmektedir. Mesela Nefî, Enverî'den farklı olarak; her zaman yaptığı üzere kendini övmek suretiyle Hz. Peygamber'e naat sadedinde ifade ettiği sözünün; arş-ı a'zamda dile getirilen zikirler ve kutsilerin lisanının tespihi olduğunu belirtir.	

Tablo 15. Kavram: Aşk
Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Aşk	Nefî	21	Bezm-i aşkın latif bekçisi, duyguların ifade edilmesinde, dünyadaki en sağlam delil, burhân-i kavî, onun (aşkın) esiri olanlar için dârûy-i sihhatin eccl-i mihrîbânî, o (Nefî), aşk kadehinin sarhoşu, aşkın gül bahçesinin bülbülü, aşkın gerçek temsilcileri, erbâb-ı Hüdâdır. Gerçek maksat aşkın cevheridir. Hakiki ve mecazî aşk, âşıkların aklını başından alan put, onun (putun) yüzü, aşığa yıllanmış şarabın aşkı gibi hoş ve latif görünür. Afet-i aşka giriftar olan âşık, Hz. Yusuf'un ahlakını temsil etmiş olur. Gönülde yârin aşkı, bela ender beladır. Nefî, aşk şahının meclisinde can sohbetidir.	Belâ-ender-belâdır dilde derd-i aşk-ı yâr ammâ Yazıklar ana kim bir böyle sevdâdan müberrâdır, (N.k.48-39)
	Enverî	31	Övdüğü kişilere hizmet etmek, fitnenin şevki müfti, aşkın hikâyesi de hatiptir. Güzellik ve aşk, Leyla vü Mecnûn'un aşk hikâyesidir. Aşk, ateştir. Maşuk, daimi olan bir puttur. Onun aşkı ise zamane gibi garipliklerle doludur. Aşk mutluluk ve eğlencenin kaynağıdır. Aşk aynı zamanda, gam ve kederin de sebebidir. Aşkın gamı, yüzlerce güneşe bedeldir. Aşkın derdi, gözleri kana bular. Aşkın ıstırabını, ancak sevdiğinin kalemi çözer. Aşk, feleğin güneş pınarını susuz bırakan bir duygudur. Aşkın oyunu, nice kum keklüğünü ve şahını birbirine düşürür. Aşkın yolundan dönülmez. Yüzüğün kaşında Aşk nakşı olmasaydı, mum baldan uzaklaşmazdı.	Ger ne-bûdî zı 'aşk nakş-ı nigînet Zı engubîn key kenâre kerdî mûm, (E.k.136-7) (Eğer senin yüzüğünün kaşında aşk nakşı olmasaydı; mum, baldan ne zaman uzaklaşırdı)?
	Benzerlik		Nefî'de aşk, Enverî'de olduğu gibi; duyguların ifade edilmesinde, dünyadaki en sağlam delildir. Yani burhân-i katîdir. Aşk, onun esiri olanlar için dârûy-i sihhatin eccl-i mihrîbânîdir. Sihhat devasının güzel bir ecclidir. Diğer bir benzerlik ise aşkın mutluluk, güzellik ve vefanın sembolü olmasıdır. Nefî'nin sözü, aşk ehline mektûb-i huceste-rakam-ı mihr ü vefâdır, yani mübarek bir mektup, mutluluk, güzellik ve vefanın sayısal ifadesidir. Put kavramı da müşterek olarak işlene konulardan biridir. Nefî'ye göre; yeni yetme bir put, âşıkların var olan aklını da başından almıştır.	
	Farklılık		İki şair arasında aşk kavramıyla ilgili benzerliklerin bulunmasıyla beraber farklılıklar da vardır. Enverî şiirlerinde bu kavrama Nefî'den daha fazla yer vermiştir. Enverî övdüğü kişilere hizmet etmeyi aşk olarak nitelendiriyor. Ona göre fitnenin şevki müfti, aşkın hikâyesi de hatiptir. Ezeli kader ve felek, Enverî'nin başından aşk macerasının geçmesi için ittifak etmişlerdir. Nefî ise kendi sözünü methederken onun; bezm-i aşkın latif bekçisi olduğunu ifade eder. Aşk, duyguların ifade edilmesinde, dünyadaki en sağlam delildir. Yani burhân-i kavîdir. Aşk, onun esiri olanlar için dârûy-i sihhatin eccl-i mihrîbânîdir. Sihhat devasının güzel bir ecclidir. Aşkın rindi olan kişi, sevgilinin bir bakışıyla itâb-ı rencîş ü müjde-i ihsân olur. Nefî, aşkın sırlarının mahremi olduğunu belirtir. Onun ağzı, mana fıskiyesidir o, aşk kadehinin sarhoşudur. Nefî, aşkın gül bahçesinin bülbülüdür. Enverî, Leyla vü Mecnûn'un aşk hikâyesini örnek verirken Nefî, Hz. Yusuf'un aşkını tercih eder. Ona göre; âfet-i aşka giriftar olan âşık, Hz. Yusuf'un ahlakını temsil etmiş olur.	

Tablo 16. Kavram: Âyîne

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Âyîne	Nefî	42	Bütün kusurları ve güzellikleri eksiksiz gösteren bir varlık, onda akseden gizli ve aşikâr, her ne varsa doğru bir şekilde gösteren vasıta, felek, âyîne-i idrâk, âyîne-i akl, âyîne-i endişe, âyîne-i fikr, sine ve gönül, dünya, İskender'in aynası, göz.	Sonra tasvîr edip âyîne-i endişemde Hem yazar hem tutarım nağme-i kilke âheng, (N.k.38-37)
	Enverî	22	Gönül, hatır, zaman, dün, felek, mücevher sandığı, şiir, ahiret, güneş, tasavvur aynası, arzu, ümit, yüz akı, seher vakti, hafıza aynası, ikbal, fikir, düşünce, gisu, yıldız.	Cüz der âyîne vü âbet ne-tevân dîd nazîr Cüz der endişe vü hâbet ne-tevân yâft bedel, (E.k.116-28) (Senin benzerini, ayna ve sudaki aksinden başka bir yerde görmek mümkün değildir. Senin bedelini, rüya ve düşünceden başka bir yerde bulma imkânı yoktur)
	Benzerlik		Ayna, Nefî'de de Enverî gibi feleğin sırlarını bütün incelikleriyle yansıtan bir vasıta. Ayrıca "âyîne-i felek" tabirini kullanmak suretiyle; feleği ayna olarak vasfetmektedir. Sine ve gönül; tüm varlık âlemini hissederek gösteren, her türlü hüznün ve mutluluğun kendi hususiyetine göre aksettiği bir aynadır. İdrak fikir ve düşüncenin de aynaya benzetilmesi iki şair arasında müşterek özelliklerden biridir.	
	Farklılık		Nefî, Enverî'den farklı olarak öncelikle takdir sanatının suretinin cevherini ayna olarak vasıflandırmaktadır. Ayna, bütün kusurları ve güzellikleri eksiksiz gösteren bir varlıktır. Nefî'ye göre dünya bir âlem, semalardaki kutsilerin esrarının, nakşının görüldüğü bir aynadır. Talih, insanın murat nakşının görüldüğü bir aynadır. Nefî, elindeki cevherle iftihar ederek İskender'in aynasını tahkir eder. Ayna, mecazen hayatımızın cevherinin dokuz rengini gösteren bir vasıta. Göz, âlemi seyretmekle birlikte, aynı zamanda ona ayna olan bir uzuvdur. Nihayet bayram da mutluluk ve şenlikleri yansıtan bir aynadır. Enverî ise övdüğü kişiyi güneş gibi parlak bir ayna ile mukayese etmektedir. Enverî'ye göre arzu ve ümit aynası onun kötü talihini yansıtmaktadır. Enverî, övdüğü şahsın hafıza aynasını, dünyanın sırlarından ve gaybın bilgilerinden daha üstün görmektedir.	

Tablo 17. Kavram: ‘Ayš

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Ayš	Nefî	8	Gül devrindeki zevk ü safa, diriliş, yiyip içme zamanı, içki meclisi	Gece evkât-ı ömrü haşr olunca ayş u işretde Mübârek ola subh u şâminın encâm u âgâzı, (N.k.23-39)
	Enverî	---	Enverî’nin kasidelerinde Ayş kavramıyla ilgili beyte rastlanmamıştır.	---
	Benzerlik		---	
	Farklılık		---	

Tablo 18. Kavram: ‘Ayyâr

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Ayyâr	Nefî	2	Şuh, gönül alan, hilekâr ve fitne, sevgilinin gamzesi	Zamânında anılmaz oldu nâmı düzd ü ayyârın Meger yâd ede âşık gamze-i gammâz u tannâzı, (N.k.23-20)
	Enverî	2	Şuh, gönül alan, hilekâr ve fitne	Cemmâş bedân du çeşm-i ‘ayyâr Kallâş bedân du zülf-i nâhib, (E.k.14-19) (Şuh, gönül alan, (kimdir diye öğrenmek istersen), hilekarâne dönüp duran iki gözdür. Kalleş ise insanın kalbini yağmalayan iki zülüftür)
	Benzerlik		Nefî, âyyâr kavramını Enverî’de olduğu gibi kasidelerinde fazla kullanmamıştır. Bu kavramın yer aldığı beyit sayısı ikidir. Yine söz konusu kavram, her iki beyitte de; şuh, gönül alan, hilekâr ve fitne anlamında kullanılmıştır. Ayrıca beyitlerin içeriğine de baktığımızda, özellikle anlatım tarzında benzerlikler vardır.	
	Farklılık		Nefî, Enverî’den farklı olarak sevgilinin gamzesinin ayyâr, kalleş ve hırsızdan daha etkili olduğunu ifade etmektedir. Enverî ayyârı daha etkili görürken Nefî, güzelin endamını ve şemailini ondan daha tesirli görmektedir.	

Tablo 19. Kavram: Âzâd

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Âzâd	Nefî	8	Âlemden hali olmak, aşk-ı âzâde, bende ve özgürlük, başını âzâd etmek, rind	Biz âşık-ı âzâdeyiz ammâ esîr-i bâdeyiz Âlûfteyiz dildâdeyiz bizden dirîğ etme kerem (N.k.15-71)
	Enverî	18	Bende ve özgürlük, susamın özgür dili, nergisin gözüne bakış, kurtuluş (özgürlük) vesilesi olan memduh, serkeş atların, memduha ram olması, tüm efendilerin onun kulu olması	Tâ bendegıyet ‘âm şod âzâd kez ne mâned İllâ ki serv ü sûsen ez ahrâr-ı rûzgâr, (E.k.72-17) (Sana kul olmak, o kadar genelleşti ki senin kulluğundan azad olan kimse kalmadı. Ancak, zamanın özgür varlıklarından, servi ve zambak kaldı)
	Benzerlik		Nefî, âzâd kavramını Enverî gibi elemnden hali olmak, bela ve musibetlere karşı kurtuluş vesilesi şeklinde işlemiştir. Yine klasik manada, kölelik ve köle; özgürlük ve özgür şeklinde kullanmıştır. Ona göre; saadetin parlayan feyzi, kölelik ve özgürlük eserlerinin yansıdığı sahne olmuştur. Başını âzâd etmek, özgür kılmak ise Nefî’nin ve Enverî’nin ele aldığı iki şair arasındaki benzer kavramlardan birisidir.	
	Farklılık		Nefî, Enverî’den farklı olarak Âzâd kavramını aşk-ı âzâde, yani özgür aşk şeklinde ele alır. Nefî kendilerinin; aşkın âzâdesi ve şarabın esiri olduklarını dile getirir.	

Tablo 20. Kavram: Âzer

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Âzer	Nefî	1	İrân mitolojisine göre ateş, Tanrı ve hanedan,	Etse ger hâsiyyet-i hıfzı sirâyet âleme Tarh olurdu safha-i âb üzre nakş-ı âzeri, (N.k.15-34)
	Enverî	12	Ateş, ateşten bir dev, cehennem ateşi, hanedan, mitolojide Tanrı, put gibi kusursuz, ilgisiz ve soğuk bir güzel	Hûrân heme guşâde nikâb ez cemâl-i hîş Men çün hayâl beste-i timsâl-i Âzerem, (E.k.127-42) (Huriler, hepsi kendi yüzlerinden peçeyi açmışlar; bense, Azer'in heykeline hayalimi bağlamışım (veya ben Azer'in heykelinin hayali gibi kapalıyım))
	Benzerlik		Nefî kasidelerinde âzere, tek bir beyitte yer vermiş olsa bile bu tek beyitte bile Enverî'nin söz konusu kavramın yer aldığı beyitleriyle benzerlik göstermektedir. Mesela Nefî, âzer kavramını dile getirdiği tek beytinde; kozmik âlemi kendine göre yorumlayarak şöyle demektedir: “Güneşin özelliği âleme sirayet etseydi, ateşin deseni veya “rüzgârın esintisi, Âzer Tanrı'sının serap üzerindeki ateş korunu bozardı”. İki şair de “Âzer”in su ve ya serap üzerindeki deseni ve görüntüsünün bozulmasından bahsetmektedir ki bu çok önemli bir benzerliktir. Ayrıca Nefî'nin tek bir beytindeki benzerlik, Enverî'den etkilendiğinin önemli delillerinden biri olabilir.	
	Farklılık		Âzer kavramıyla ilgili iki şair arasında, yukarıda bahsedilen benzerlikten başka farklılıklar da bulunmaktadır. Nefî'ye ait tek beytin dışında başka manzume bulunmayınca, Âzer kavramıyla ilgili benzerlikten başka önemli farklılık ta görünmemektedir. Fakat Enverî'ye ait on iki beyitte doğal olarak farklılıklar mevcuttur. Nefî'ye göre Âzer ateşten bir devdir. Düşmanın ceza olarak içine düştüğü ateştir. Enverî'ye göre yakıcılığıyla keskin ve tahripkârdır. Semender tabiatlılar, ateşte yaşarlar. Âzer aynı zamanda bir hanedandır. İran mitolojisi ve kültürüne göre bir tanrıdır. Âzer aynı zamanda put gibi kusursuz, soğuk ve ilgisiz bir güzeldir. Enverî'ye göre methettiği kişinin sözü, sudan, topraktan, rüzgârdan ve Âzer denilen ateşten daha güzeldir, ayrıca âlemin düzenini sağlamaktadır. Semender tabiatlılar, ateşte yaşarlar.	

Tablo 21. Kavram: Bâbil

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Bâbil	Nefî	2	Bâbil'in kuyusu, gazap ve celal sıfatı, kuyuların en derini, felek, Bâbil şehrinin kapısı, Bâbil kentinin merdivenleri	Çâh-ı Bâbil gibi yere geçirir kûhsârı Ebr-i tûfan gibi çarha çıkarır deryâyı, (N.k.45-14)
	Enverî	---	Enverî'nin kasidelerinde Bâbil kavramıyla ilgili beyte rastlanmamıştır.	---
	Benzerlik		---	
	Farklılık		---	

Tablo 22. Kavram: Bâd

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Bâd	Nefî	23	Rüzgâr, deniz dalgası, bâd-ı cezbe, ölümün habercisi, kahrın ve yok oluşun sembolü, kahr fırtınası, kıyamet, sürat, hız, güç, kuvvet ve hakimiyet unsuru	Esince bâd-ı kahrı bahr u berr yeksân olur zîrâ Urur birbirine emvâc-ı deryâ gibi kûhsârı (N.k.14-37)
	Enverî	39	Sırdaş, sırrı ifşa eden, haberci, ruhlara ılık amber ve kâfur kokusunu ileten bir unsur, sabah rüzgârı, hayat bahşeden, cömert, sürat, at, kuvvet, kudret ve hâkimiyet, kahrı, helaki ve yok olmayı temsil eden unsur	Her çend çönân hûbter ki hasmet Ez bâd-ı ecel hâk-sâr bâşed, (E.k.59-68) (Senin hasmın, her halükarda, senden daha güzel bile olsa; ecel rüzgârıyla toza toprağa karışır (alçak bir insan olur)
	Benzerlik		Rüzgâr kavramı, Enverî’de Nefî’nin kullandığı benzetme unsurlarıyla nerede ise aynıdır. Nefî, rüzgârı temelde iki boyutta kullanmıştır; rahmet ve şiddet, yani lütuf ve kahr. Bu nitelik Enverî’de de mevcuttur. Rahmetle ilgili beyitlerde rüzgâr, hayatın, dirilişin, ilkbaharın ve cömertliğin vesilesi olarak kullanılır. Enverî, Nefî’de olduğu gibi, rüzgârı, şiddet unsuru olarak, övdüğü kişinin hiddet, öfke ve gazabını ifade etmede bir vasıta olarak kullanır. Rüzgâr bu yönüyle, süratin, şiddetin, kahrın ve ölümün vasıtasıdır. Aynı şekilde rüzgâr, Enverî’de güzel koku yayma haber iletme ve mevsimlerin özelliklerinde aktif rol sahibi olması dolayısıyla söz konusu edilmiştir. Sosyal olaylardan bahsederken etkin bir unsur olarak kullanılmıştır. Ayrıca Nefî gibi Sabah rüzgârı olarak nesim pozitif, sarsar, negatif bir unsur olarak gül bahçesinin ve çemenin güzel kokularını etrafa salandır. Nefî, Enverî’de olduğu gibi çeşitli tarihi şahsiyetlere telmihte bulunarak rüzgârı, şiddet unsuru olarak, övdüğü kişinin hiddet, öfke ve gazabını ifade etmede bir vasıta olarak kullanır. Bunların dışında, Nefî’nin Enverî’ye benzeyen en önemli yönü, anlatım tarzıdır. Çünkü her ikisinde de mübalağalı, vurucu, ihtişamlı bir anlatım tarzı vardır.	
	Farklılık		Enverî, Nefî’den farklı olarak, bilimsel açıdan dikkat çekici olan, rüzgârın tozlaşma vasıtasıyla, dölleyici özelliğinden bahseder. Rüzgâr, ikbali temsil eder. Manzumesinde, rüzgârın bilimsel özelliklerini ortaya koymaya çalışır. Nefî, bu özellikleri daha yüzeysel geçer. Enverî’ye göre rüzgâr, küllî bir nizamın parçasıdır. Bulutun oluşumunda temel faktördür. Temizleyici niteliği vardır. Enverî, övdüğü kişiye çok dua eder. Rüzgâr, rahmet, mağfiret ve nimet esintisidir. Enverî, Nefî’den farklı olarak kendini övmekten ziyade daha çok kendini tahkir eder. Nefî’nin bu kavramda Enverî’den belirgin olarak farkı şudur; Daha önce de bahsedildiği gibi Nefî her manzumede, kendini bir şekilde övmektedir. Öyle ki sabah rüzgârı onun düşünce zenginliğiyle gül bahçesine girse her tarafı sonsuz güzelliklerle mamur eder. Ayrıca Nefî, kaside yazdığı kişilere karşı Enverî gibi kendini hakir görmez. Methettiği kişilerin vasıflarını da onun kadar abartmaz.	

Tablo 23. Kavram: Bahâr

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Bahâr	Nefî	35	Bahariye, yeryüzünün canlanması, toprağın dirilişi, zemine ve semaya güzelliğın ve neşenin yayılması, gül, bülbül, çemen, saz, güzel kokular, nimet, bolluk, gülzâr, gonca, şah, taht, sabah rüzgârı, akarsu, çiçek. Devlet ve devlet adamları, bahar gibi taze, diriltici ve dinamik olarak vasfedilir. Firdevs, Rıdvan cenneti, bulut	Bahâr erdi yine bâğa döşendi nat'-ı jengârı Yine Sultan-ı gül etdi müşerref taht-ı gülzârı, (N.k.50-1)
	Enverî	28	Ney, mızrak, yeryüzünün canlanması, toprağın dirilişi, zemine ve semaya güzelliğın ve neşenin yayılması, gül, bülbül, çemen, saz, güzel kokular, lale, nilüfer, güneş, gölge, gül, bülbül, çemen, şarap mevsimi, tövbe, övülen devlet adamlarının adaleti ve iktidara gelmeleri bahara benzetiliyor. Çinli ressam, resim atölyesi, ihsan, mülk, sabah rüzgârı, bulut, sedef, gelin, kuaför, ziynet, düğün	Nev-bahâr âmed ü hengâm-ı tarab der gül-zâr Çe bahârî ki zı dilhâ be-burd sabr u karâr, (E.k.76-4) (İlkbahar geldi, gül bahçesinde mutluluk zamanıdır. Gönüllerden sabır ve sebatı gideren bahar, nasıl bir bahardır)
	Benzerlik		Nefî, Enverî gibi; bahar kavramını değişik konularda kullanmıştır. İşlediği konuların bahar mevsiminin genel özelliklerini yansıtan; yeryüzünün canlanması, toprağın dirilişi, zemine ve semaya güzelliğın ve neşenin yayılması anlamında kullanmıştır. Bahar gelince gül bahçesine revnak verir, etrafı güzel kokular sarar. Her iki şair de baharın ve sabah rüzgârının etkinliğinden ve rolünden bahsediyor. Nefî'ye göre ilkbahar rüzgârının, denizin nemini alıp semavî bir şekilde yere indirmesi, güllerin açmasını ve etrafa güzel kokuların yayılmasını sağlar. Nefî, Enverî gibi bahar kavramını, devlet kavramının dinamik, aktif ve adil nitelikleriyle özdeşleştirerek; devlet ve devleti temsil eden devlet adamlarının üstün niteliklerini bahar mevsiminin özelliklerine benzetiyor. Nitekim toprağın, devletin baharından feyiz alarak, üzerinde nice güzel nimetleri bitirdiği dile getiriliyor. Övülen kişinin zevale uğramayan, parlak güneş gibi olan görüşünün; zamanın gül bahçesine, hazan görmeyen baharın lütfunu getirdiği zikrediliyor. Devletin ilkbaharında, dünyayı gül bahçesine çeviren kişinin devrinde, gül goncası gibi açılmadık bir dil kalmadığı söyleniyor. Bahar mevsiminde meydana gelen bulutun, esen rüzgârın etkisiyle cömertliği, sulayıcı ve temizleyici özelliği de iki şairin benzer beyitlerde işlediği önemli konulardan biridir. Nefî'ye göre; methedilen kişinin ikram ve ihsan dolu havasının feyzi yeryüzüne yayılsaydı; cehennemin dumanı, cennet baharının bulutu gibi olurdu. Methedilen kişinin lütuf baharının bulutu, yeryüzüne bir miktar nem bıraksa yer altındaki cisimler ruha kavuşurdu. Özellikle bu iki bölümde, her iki şairin ortaya koyduğu örnek beyitler ve içeriklerinde önemli benzerlikler bulunmaktadır.	
	Farklılık		Nefî'nin, Enverî'den farklı olarak kasidelerinde bahar kavramıyla ilgili, iki adet "Bahariye Kasidesi" bulunmaktadır. Bahar, şah olarak değerlendiriliyor ve sikkesiz dirhemini akıttığı ve sabah rüzgârının badem çiçeklerini akarsuyun üzerine döktüğü ifade ediliyor. Yine Nefî'ye göre; methedilen kişinin ikram ve ihsan dolu havasının feyzi yeryüzüne yayılsaydı; cehennemin dumanı, cennet baharının bulutu gibi olurdu. Nefî'ye göre; bülbül, yeşil gül yaprağının dalına konarak şarkı çalıp söyler gibi, ötmeye başlayınca; bahar bulutu, ona gümüşten saz teli dizer.	

Tablo 24. Kavram: Bâde

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Bâde	Nefî	10	Kırmızı şarabın kabarcıklarının hareketi, adaletin feyzi, hicran gamının bâdesi, feryâd ve figânın sazı ve nağmesi, zeval bulmayan ebedî feyiz kaynağı, tevhit; idrak şarabının küpünün kaynaması, bâdenin esiri olmak, özgür âşıklar, zemzem suyunun edası, âb-ı hayâtın bâdesi, mutluluk kadehi, gönlün kanı, naz, gamze, mest ve harâb	Çeşmi bezm-i fitne kurmuş işve câm almış ele Bâde-i nâz ile etmiş gamzesin mest ü harâb, (N.k.56-41)
	Enverî	11	Şarap kadehi, mutluluğun esası, saki, cennette bulunan güzellikler, cennetin sarhoşluğu, kadeh, sevdâ, dağdaki lale, çöldeki gül, ilahi nimetlerden yararlanmak, içki içmek, şiir yazmak, kalem, defter, sarhoş	Bâde-i latîf-i nazm-ı merâ bin ki kılk çün Sermest mî horâmid ber rûy-i defterem, (E.k.127-66) (Benim nazımının latif badesine bak ki kalem, defterin üzerinde nasıl da sarhoşça yürüyor).
	Benzerlik		Nefî, bâdenin özelliklerinden bahsederek, Enverî gibi şarabı; üstün niteliklere sahip bir içecek olarak vasfediyor. Kendini övdüğü beytinde bâdenin; zeval bulmayan ebedî feyiz kaynağı olduğunu ifade ediyor. Enverî'nin bâdeyi kendisine meftun olunana aşka benzettiği gibi Nefî de bâdenin esiri iken aynı zamanda özgür âşıklar olduklarını ifade ediyor. Nefî, Enverî gibi yeri geldikçe kendisini övmektedir. İki şairin, özellikle övgü manzumeleri birbirine çok benzemektedir. Nefî, Enverî gibi bâde ile şiir arasında bir bağ kuruyor.	
	Farklılık		Nefî, bâde kavramını değişik konularla anlamlandırma ve ilintilendirme hususunda Enverî'den farklılıklara da sahiptir. Öncelikle; adalete dayanan hükmün feyzini, kadehteki kırmızı şarabın kabarcıklarının hareketine benzetiyor. Hicran gamının bâdesinin; feryâd ve figânın sazı ve nağmesi olduğunu söylüyor. Ona göre; tevhit; idrak şarabının küpünün kaynamasıdır. Mutluluk, kadehini eline alınca; Nefî utançla; bâde yerine, gönlün kanını içiyor. Nazı bâdeye, gamzeyi de sarhoşa benzeterek; naz bâdesi ile gamzenin mest ve harap edildiğini ifade ediyor.	

Tablo 25. Kavram: Bergâ-Tûtî

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Bergâ-Tûtî	Nefî	7	Fasih konuşma yeteneği, papağan, düşüncelerin dile getirilmesi, dilin tutulması, goncaların gülme tasviri, tatlı nazm, şeker, kalem, tatlı dil, söz, mucize, silah, kılıç, kahraman	Bu gûne himmet eder andelîb iken tûtî Beyân-ı nâtıka-i tab‘-ı nükte-sencânı, (N.k.31-48)
	Enverî	6	Konuşabilen, güzel sesli ve renkli tüylere sahip bir papağan, şair, ahenkli ve tatlı söz söyleme, sanat dalı, söz bahçesi, bûlbûl, papağanın güzel sesi, şarkıcıların ahenkleri, sahipkiran, hüsref, ilham	Çîst kilk-i tu yekî kâtib-i esrâr-ı nigâr Çîst nutk-i tu yekî tûtîy-i ilhâm serây, (E.k.178-12) (Senin kalemin nedir? Esrarlı bir kâtiptir. Senin nutkun nedir? İlham söyleyen bir papağandır)
	Benzerlik		Nefî, Enverî gibi; bergâ veya tûtî kavramını; edebiyatımızda, genel özellikleriyle işlenen; fasih konuşma yeteneğine sahip, güzel tüylü papağan olarak tavsif etmiştir. Düşüncelerinin ifade edilmesi ve güzel manzumelerin dile getirilmesiyle, tûtî arasında bağ kuruyor. Nefî, Enverî gibi kendini övdüğü beyitlerinde; tabiatının konuşan bir papağan olduğunu, tatlı nazmı gibi bir şekerin ve kalemi gibi de tatlı dilli bir papağanın bulunmadığını ifade ediyor. Ayrıca sözünün, duygu ve düşünceleri mucizevî bir şekilde ifade eden bir papağan; kaleminin ise silahtar olan dil adına, kılıç çalan bir kahraman olduğunu vurguluyor.	
	Farklılık		Nefî, Enverî’den farklı olarak; sevgilinin yaratılışının, dilin tutulmasına sebep olduğunu belirtiyor. Goncaların gülme tasvirini ise konuşan papağanın sözlerine bağlıyor. Bazen de tûtîye Enverî’den farklı özellikler yükleyerek onu, yine kendine göre değişik bir biçimde yorumluyor.	

Tablo 26. Kavram: Behmen

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Behmen	Nefî	2	Zaman mefhumu, Behmen ayı, (21 Ocak 21 Şubat), İran'ın mitoloji kahramanlarından biri, Hüsrev, mitoloji kahramanlarından Erdşîr, Efrasyâb ve Cem	Husrev-i zî-şân ki hayl-i askerinin her biri Erdşîr ü Behmen ü Efrasyâb-ı rûzgâr, (N.K.17-19)
	Enverî	10	Zaman mefhumu, Behmen ayı, (21 Ocak 21 Şubat), hazan mevsimi, sonbahar, hazan rûzgârları, bahçe ve bostanlar, kuyumcu, tabiatın güzel nakışlarla süslenmesi, cömertlik eli, yağmur bulutları, utanma, terleme, Venüs yıldızı, Behmencene şenliği	Tâ hevây-i hazân be Behmen ü Dey Zerger bâğ u büstân başed, (E.k.59-44) (Behmen (21 Ocak 20 Şubat) ve Dey (21 Aralık 21 Ocak) aylarına son bahar rûzgârı esinceye kadar; bahçe ve bostan kuyumcu olsun)
	Benzerlik		Behmen kavramıyla alakalı, Nefî ve Enverî'nin ortak bir yönüne rastlanmamıştır.	
	Farklılık		Nefî, Behmen kavramını, İran'ın mitoloji kahramanlarından birinin adı olarak kullanmıştır. Behmen'in zaman mefhumu olarak kullanıldığı, İran'ın 11. Ayı olan gibi mevsimsel niteliğine, kasidelerinde yer vermemiştir. Dolayısıyla bu kavramda, iki şair arasında herhangi bir benzerliğe rastlanmamıştır. Enverî ise Behmen'i, zaman faktörü olarak ele almış ve kullanmıştır. İran takviminin 11. Ayı olarak bilinen (21 Ocak 21 Şubat)'a kasidelerinde Nefîden daha fazla yer vermiştir. Nefî, ele aldığı kavramların daha çok savaş ve kahramanlık yönlerine ağırlık vermekte; kendi ruhundaki mücadele ve hırçınlığı bunlarla ifade etmektedir. Enverî ise kullandığı kavramların değişik yönlerini, daha zengin ve daha mutedil bir biçimde işlemektedir.	

Tablo 27. Kavram: Behrâm, Behrâm-ı Gor

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Behrâm Behrâm-ı Gor	Nefî	15	Kahramanlık, kuvvet, cesaret ve adalet tahtında oturan bir şah, Rum ve Zengbâr ordularını dağıtan, Feridun'un bayrağındaki savaş kahramanı	Ger dokunsa feleğe sadme-i dest-i kahrı Dökülürdü yere hep cevher-i tîğ-ı Behrâm, (N.k.51-30)
	Enverî	13	Kahraman, melek, savaş tanrısı Mars, hükümdarlık unvanları ile donanmış, aşkın (olağanüstü) bir şahsiyet, vali, hizmetkar, hançer, feleğin atmosferi, Oğlak, Başak, Koç burcu, saray muhafızı, çalgıcı, Mars'ın kılıcı	Pest bâ kadr-i tu kadr-i Keyvân Kend bâ tîğ-i tu tîğ-i Behrâm, (E.k.121-25) (Senin değerinin karşısında; Satürn'ün kıymeti aşağıdır. Senin kılıcının karşısında; Mars'ın kılıcı kördür)
	Benzerlik		Nefî, Behrâm'ı kahramanlık, kuvvet, cesaret ve adalet tahtında oturan bir şah olarak takdim eder. Nefî'ye göre Behrâm, korkusuzluğun sembolüdür. Nefî, Behrâm'ı savaş yıldızı olan Mars'ın yerine koymaktadır. Şenlik ve eğlenceyi temsil eden Zühre yıldızının özelliklerini Behrâm'a (Mars'a) vererek, onları birbirleriyle mukayese etmektedir. Enverî de Behrâm'ı kahramanlık, kuvvet, cesaret ve adaleti temsil eden bir cengâver ve hükümdar olarak görür. Korkusuz bir kahraman olan Behrâm, Savaş Tanrısı (yıldızı) ile özdeşleştirilir. Enverî de burçları temsil eden yıldızları birbirleriyle mukayese ederek, onlara bir takım temsili roller verir.	
	Farklılık		Nefî, Behrâm'ı kahramanlık, kuvvet, cesaret ve adalet tahtında oturan bir şah olarak takdim ederken, Enverî ise Behrâm'ı kahraman, melek, Savaş Tanrısı hükümdarlık unvanları ile donanmış, aşkın (olağanüstü) bir şahsiyet olarak ele alır ve övdüğü kişinin meziyetlerini ifade etmede, benzerlik unsuru olarak sunar. Enverî, kullandığı diğer kavramlar gibi Behrâm kavramını da diğer yıldızlar, burçlar ve kahramanlar gibi övdüğü kişinin karşısında tahkir ederek, memduhu nazara vermeyi amaçlar. Nefî ise diğer manzumelerinde olduğu gibi kendi sanatını övmeye bir malzeme olarak değerlendirirken, övdüğü kişinin meziyetlerini bunlarla vasfeder.	

Tablo 28. Kavram: Beyt-i ma'mûr

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Beyt-i ma'mûr	Nef'î	7	Kâbe'nin ilk mekanı, Sidretü'l-müntehaya kadar uzanan nuranî bir direk, saray, yeryüzü, cennet, eyvân, gönül aynası, yükseklik, meclis, manzume	Beyt-i ma'mûr reşk etmede ebyâtıma Seyr eden gerçi dilim bir hâne-i vîrân bulur, (N.k.9-35)
	Enverî	1	Kâbe'nin ilk mekanı, Sidretü'l-müntehaya kadar uzanan nuranî bir direk, saray, yükseklik, güzellik	Yârâb in bâr-gâh-ı destûrest Yâ nümûdâr-ı Beyt-i ma'mûrest, (E.k.28-1) (Yârâb bu saray vezirin sarayı mıdır, yoksa Beyt-i ma'mûr'un görüldüğü yer midir)
	Benzerlik		Nef'î'nin kasidelerinde, Beyt-i ma'mûr ile ilgili yedi beyit tespit edilmiştir. Bunların beşi, saray tasviriyle ilgilidir ve Beyt-i m'amûr ile mukayese edilmekte ve çeşitli yönleriyle ona benzetilmektedir. Enverî'nin kasidelerindeki Beyt-i ma'mûr ile ilgili tek beyit te aynı şekilde saray tasviri ve Beyt-i ma'mûr ile ilgili benzetmeleri ifade etmektedir. Dolayısıyla Nef'î, söz konusu manzumenin dile getirildiği yedi beytinin beşinde saray faktörünü kullanmakta ve bu kavramı, Enverî'nin kullandığı şekilde ifade etmektedir.	
	Farklılık		Nef'î, Enverî'den farklı olarak övdüğü mümtaz meclis; niteliği ve ifa ettiği yüce vazife itibarıyla Beyt-i ma'mûr ile benzetiliyor. Yine kendini övme sadedinde; diriltici ve etkileyici olan sözlerinin Hz. İsa'nın mucizevî nefesi gibi olduğunu, o sözlerin manalarına ise ancak Beyt-i m'amûr'un ev sahipliği yapabileceğini söylüyor.	

Tablo 29. Kavram: Bihzâd

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Bihzâd	Nef'î	1	İrân mitolojisinde meşhur olan bir ressamın adı, Mânî, resim sanatı, güzellik, acziyet	Süvâr oldukça tasvîrinde âcizdir müsavvirler Ne denli dikkat eylesen eger Bihzâd eger Mânî, (N.k.12-26)
	Enverî	---	Enverî'nin kasidelerinde Behzâd'la ilgili beyte rastlanmamıştır.	---
	Benzerlik		---	
	Farklılık		---	

Tablo 30. Kavram: Bîjen

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Bîjen	Nef'î	---	---	---
	Enverî	1	Şehnâme'de maceraları anlatılan büyük kahramanlardan Giv'in oğlu, Rüstem'in torunu, Efrâsyâb, Bîjen- kuyu, Hz. Yusuf-kuyu,	Vîn turfeter ki hest ber e'dât nîz teng Pes çâh-ı Yûsuf est eger çâh-ı Bîjenest, (E.k.34-32) (Daha garip olanı ise dünyanın, senin düşmanlarına da dar gelmesidir. O halde dünya, Yusuf'un kuyusu olduğu kadar Bîjen'in de kuyusudur)
	Benzerlik		---	
	Farklılık		---	

Tablo 31. Kavram: Bokrât (Hipokrat)

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Bokrât (Hipokrat)	Nef'î	---	Nef'î'nin kasidelerinde Bokrat kavramıyla ilgili beyte rastlanmamıştır.	---
	Enverî	1	Eski Yunan'da yaşamış büyük tıp âlimi, tabiplerin piri, kazanın tahakkuku, Hipokrat'ın parmağı	Sebbâbe-i Bokrât-ı kazâ yek hareket yâft Şeryân-ı 'aduvvi-yi tu vu şeryân-i bekkam râ, (E.k.3 (Kazanın Hipokrât parmağı, senin dost (bekam) ve düşmanının hassas damarıyla ilgili bir tespitte bulundu. (hareket elde etti))
	Benzerlik		---	
	Farklılık		---	

Tablo 32. Kavram: Bût, Put, Sanem

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Bût Put, Sanem	Nefî	5	Aşıklar, güzellik, yeni yetme put, yılanmış şarabın aşkı, yeryüzü, Hz. İbrahim, baltanın sapı, ressam Mani, düşüncelerin alevi, karanlık gece, gönlün put-hânesi, bukalemun, rengârenk	Reşk-i kilk-i kefi Mânî olur alsam elime Deste çûp-ı teber-i bût-şiken-i İbrâhîm, (N.k.8-45)
	Enverî	12	Fevkalade güzelliğe sahip, her yönden kusursuz olan sevgili, maşuk, pazarın renkliliği ve güzel kokular, put yüzlü güzel, azizlerin ruhunun ötesi, Ferhâr	Düş der hicr-i ân but 'ayyâr Tâ be rûzem ne-bûd hâb u karâr, (E.k.78-1). (Dün gece; put gibi güzel olan sevgilinin ayrılığında derbeder oldum. Öyle ki ne gece uyudum, ne de gündüz huzurlu oldum (günüm karmakarışık oldu)
	Benzerlik		Nefî Enverî gibi but kavramını, İslam edebiyatında kendisine yükletilen anlama göre, genel özellikleriyle ele alıp kullanmıştır. Buna göre but, yani put; fevkalade güzelliğe sahip, her yönden kusursuz olan sevgilidir. Nefî, tabiattaki bitkilerin bahar mevsiminde ve seher vaktindeki özelliklerini anlatırken, but kavramını, kusursuz güzellik anlamında kullanarak söz konusu varlıkların put gibi güzel olduğunu ima etmiştir. Yeni yetme bir put, âşıkların var olan aklını da başından almıştır. Yine Enverî gibi put-hânedan bahsediyor: Nefî'ye göre kendi düşüncelerinin alevi, karanlık gece gibi olan gönlünün puthanesini bukalemun gibi rengârenk gösteriyor.	
	Farklılık		Nefî, Enverî'den farklı olarak; cihanın gönül alıcı bir şekilde müferreh, buna bağlı olarak dünyada yaşayanların mutlu olduğunu; zamanın ve zeminin (yeryüzünün), putları kışkırtacak derecede cazibedar ve bol nimetlerle dolu bulunduğunu ifade ediyor. Ayrıca Hz. İbrahim'in putları kırdığı baltasına telmihte bulunarak kendini övüyor ve şöyle diyor: "İbrahim'in putları kırdığı baltanın sapından elime bir destе alsam; ünlü ressam Mânî'nin elindeki kalem beni kışkanır".	

Tablo 33. Kavram: Bûlbûl, Andelib, Hezâr

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Bûlbûl Andelib Hezâr	Nefî	17	Haya, gönül, aşkın gül bahçesi, sine, mana sarayının destanı, Rum diyarının bûlbûlü, mana çemenistanının çılgınca öten bûlbûlü, şairlerin ağzı, gonca, akşam vakti ve akşam yemeğinde bûlbûlün ötüşü, gülün açılması, papağan, himmet, aşktan başı dönmek, şuh âşık, gülün kokusu, bûlbûlün kanla dolu gönlü, Tatar ahusunun kokusu, bûlbûlün bedenine yerleşen gül kokusu, kıskanmak. aşkın beratı, Hüsrev, gül mevsimi, saki, kadehlerin dönmesi	Tab'-ı Nefî bûlbûl-i gûyâdır ol gülşende kim Gonca-veş dem-bestedir anda dehân-ı şâ'irân, (N.k.53-50).
	Enverî	23	Meclisin bûlbûlü, İrem bağı, baykuş, emanet, kavuşma sevinci, çiçeğin dudağı, handan, bûlbûlün yüreği, figan, bûlbûlün ağzını açması, mahşer günü, hazan mevsimi, bûlbûlden gülün hesabının sorulması, bûlbûlün içki meclisinin çalgıcısı olması, doğan ve çavuş kuşlarının külâh ve abalarıyla, keyif sürmesi, vezirin meclisi, bûlbûllerin, ötme yeteneğini, gülün zikrinden almış olmaları, Bûlbûlün, gülün karşısında feryadı figan etmesi, bahçenin cilvegahında bûlbûlün ötmesi, zambağın dilinin lal olması, din bostanının bûlbûlü, bûlbûlün, baharın kokusunu alması, bûlbûlün sarhoşluğu, gül, servi ağacı ve yaseminin sarhoş olması, bûlbûlün, şarkıcıların ahenklerini utandırması, hilkat çoraklığında yalnızlık bahçesinin bûlbûlü	Tûtiyâ nazm-ı kelâm u bûlbûlân zir-i nevâ Cüz be yâd-ı mecliset nâ dâde vü ne-nevâhte, (E.k.171-3). (Papağanlar, kelamın güzelini, bûlbûller ince nağmeyi; senin meclisinin hatırından başka yerde okuyup çalmamıştır)
	Benzerlik		Nefî Enverî gibi bûlbûl kavramını; gül-bûlbûl hikâyesine telmihte bulunarak, benzer konularda işlemeye çalışmıştır. Nefî'nin tabiatı, o gül bahçesinde, sürekli konuşan bir bûlbûldür. Oradaki şairlerin ağızları ise gonca gibi kapalıdır. Nefî'ye göre bûlbûlün ötmesi, gönlün gül gibi açılmasına sebep olur. Bûlbûl; aşktan başı dönmüş, gazel okuyan şuh bir âşıktır. Bûlbûl, gülün yeşil dalına konarak öter. Nefî, Enverî gibi, kendini övdüğü beyitlerinde; tabiatını bûlbûle benzeterek, sanatını onunla özdeşleştirir. Nefî; hayalinin gül bahçesi, gönlünün de onun bûlbûlü olduğunu söylüyor. Nefî kendisinin; mana sarayının destanını dile getiren bir beyana sahip bulunduğunu, bu özelliğinin de bûlbûlün ötüşüne denk düştüğünü ifade ediyor. Kendi tabiatının; mana çemenistanının çılgınca öten bir bûlbûlü olduğunu iddia ediyor. Nefî'nin tabiatı, o gül bahçesinde, sürekli konuşan bir bûlbûldür.	
	Farklılık		Enverî'den farklı olarak Nefî'ye göre; bûlbûl güzel sesiyle, akşam vakti veya akşam yemeğiyle birlikte ötmeye başlamaktadır. Gül, gonca tomarı değildir, bûlbûlün aşkının beratıdır, açıldıkça onda; aşkın Hüsrev'inin yüce merhameti görünür. Nefî, gül mevsiminde sâkinin, âşıklar için bûlbûl gibi olmasını ve kadehleri, onların başları üzerinde döndürmesini istemektedir.	

Tablo 34. Kavram: Câdû

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Câdû	Nefî	3	Kılıç ve mızrak, kaleminin cadı gibi bir dile sahip olması, sihirbaz, zamanenin şiirinin cadısı, kaba, hoyrat ve kırıcı olmak	Ne sihr etdin yine sözde hezâr ahsente ey Nefî Senin gibi acep olur mu bir câdû-yı efsûn-ger, (N.k.21-33)
	Enverî	3	Eline çabuk sihirbazı cadı olarak değerlendirmesi, cadının çocuğuna cadılık mesleğini öğretmesi, putun çocuğa denizi öğretmesi, cadıların mahareti ve cadılık yeteneği ile methettiği kişinin, üstün niteliklerini özdeşleştirilmesi	Ânki deştî câdûyî râ der ‘asâyî gum koned Yek şebân ez mülk-i o bî töhmet-i müstenkerî, (E.k.187-74) (O öyle bir zattır ki onun ülkesinden basit bir çoban, yalan ve iftira olmadan, sihirle bir ovayı bastonunda kaybeder (gizler))
	Benzerlik		Nefî kasidelerinde Enverî gibi câdû kavramını; olağanüstü kudrete sahip bir sanatkâr olarak değerlendirmektedir. Dünyada kendisi gibi, söz söylemede, sihirbaz olan bir cadının bulunmadığını belirtiyor. Nefî, zamanenin şiirinin cadısını; kaba, hoyrat ve kırıcı olarak değerlendiriyor	
	Farklılık		Enverî, kasidelerinde câdû kavramının niteliklerini vasfederken câdû kavramının özelliklerini kendine mal ederek, sanatını övmüştür. Nefî, kılıç ve mızrak olarak nitelendirdiği kaleminin, cadı gibi bir dile sahip olduğunu ifade ediyor. Dünyada kendisi gibi, söz söylemede sihirbaz olan bir cadının bulunmadığını belirtiyor.	

Tablo 35. Kavram: Câm (Kadeh)

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Câm (kadeh)	Nefî	47	Öteden beri bilinen ve sıradan bir şarap kadehi, temiz kalp, cennet şarabının kadehi, zeval bulmayan ebedî feyzin bâdesi, güneş, Cem'in kadehi, Cemşîd, Lale ağızlı kadeh, câm-ı mül, câm-ı musaffâ, câm-ı zer, câm-ı zerrîn, câm-ı billûr, câm-ı pür mey, gerdîş-i câm, câm-ı zer-nişân, cur'a-i câm, câm-ı gam-fersâ-yı mey, câm-ı şarâb-ı pür-neşât, fâzıl-ı câm, câm-ı tarâb, câm-ı mey-i devlet	Bir safâ var câm-ı billûrunda kim âyîne-veş Kim bakarsa görünür gönlündeki râz-ı nihân, (N.k.53-24)
	Enverî	49	Öteden beri bilinen ve sıradan bir şarap kadehi, dünyanın sırlarını açığa çıkaran, Cem'in kadehi gibi olan kadeh, saf yakut ve billur cam, mutluluğun aslının gizli olduğu kadeh, cur'ay-i câm, câm-ı zerrîn, câm-ı sipihr, cur'a-i câm-ı lebet (dudağının kadehinin, tek ve son yudumu) bunun, Hz. İsa'nın perdesini yırttığını ifade ediyor, Ufuk-i câm (şarabın üzerindeki güneş)in, asıl güneşten daha güzel olduğunu söylüyor. Câm-ı 'akar, câm-ı sâkî, yâkûtîn-i câm, câm-ı nergîs, câm-ı cûd, câm-ı mâ-lâmâl, câm-ı hilâl	Berk der hâre nihân geşt cüz ân çâre nedîd Çün be kefi tîğ-i zer-endûd u leb câm girift, (E.k.39-10) (El, altın işlemeli kılıcı; dudak, kadehi tutunca Şimşek, granitin içine saklanmaktan başka çare görmedi)
	Benzerlik		Nefî, kasidelerinde Enverî gibi câm kavramını; öteden beri bilinen ve sıradan bir şarap kadehi olarak kullanılan, orijinal manasında ele almış ve anlamlandırmıştır. Nefî'nin tüm düşünceleri, altın süslemeli bir kadehtir. Cem'de müşterek olarak kullanılan bir unsurdur. Nefî'nin beyitlerinde câm ile ilgili en fazla dile getirdiği unsurlardan birisi de Cem'in kadehidir. Nefî, Enverî gibi câm kavramını, kadeh olarak daha değişik şekillerde de kullanmıştır; lale ağızlı kadeh, şarap kadehi, câm-ı şarab, câm-ı musaffâ, câm-ı zer, câm-ı zerrîn, câm-ı billûr. Ayrıca Nefî, Enverî gibi övdüğü şahısların lütfunu da kadehe benzetiyor. Bu kadehin lütfu, onun mutluluk kaynağı oluyor.	
	Farklılık		Enverî, kasidelerinde câm kavramının niteliklerini vasfederken Nefî, câdü kavramının özelliklerini kendine mal ederek, sanatını övmüştür. Nefî, kendini övdüğü beyitlerinde câmı da vesile yapıyor ve onun; zeval bulmayan ebedî feyzin bâdesi olduğunu söylüyor. Ayrıca kendisinin, aşk şarabının kadehinin sarhoşu olduğunu, aşkın istîğna kadehinin sarhoşu olarak yakasını yırttığını ifade ediyor. Ayrıca Nefî'ye göre; temiz kalp, cennet şarabının kadehidir. Rindân ile vaizin aynı konumda bulunmasını yadırgıyor ve hilal kadehine birlikte bakmasını normal görmüyor. Nefî'nin câm kavramıyla ilgili farklı olarak dile getirdiği isimlerden biri de Cemşiddir. Cem ve Cemşîd'den sonra söz konusu edilen şahıslar ise Hüsrev ve Kahramandır.	

Tablo 36. Kavram: Cem-Cemşîd

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Cem-Cemşîd	Nef'î	68	Şarap, kadeh ve içki meclisinin sembolü, Cem'in içkiyi ve kadehi kullanan ilk padişah olması, kudret ve şevket sahibi bir hükümdar, ülkeleri fetheden bir hükümdar, cömertliğiyle ünlü kişi, adaleti temsil eden şahıs, adalet, basiret, cömertlik ve dirayetiyle ünlü Âsâf gibi bir vezire sahip bulunması, Hz. Süleyman'ın mührü gibi ünlü bir muhrünün bulunması	Kıble-gâh-ı ulamâ dâd-penâh-ı fukarâ Pâdişâh-ı vüzerâ Âsaf-ı Cemşîd-cenâb, (N.k.32-23)
	Enverî	10	En büyük hükümdar olan Sultan Sencer'in Cem'in varisi olması, Cem'in, devlet yönetiminde uyguladığı yasa, Sencer'den öğrenmesi, Âsâf'ın fermanının, methedilen devletin sol yanında olması, Cem'in mührü nün sağ yanında olması, Cem'in yüzüğü, memduhun tahtının Cemşîd'in tahtı gibi olması, cömertlik sembolü Cemşîd'in kabul izni (bernamesi), Hz. Süleyman'ın veziri Âsâf, memduhun padişahlıkta Cemşîd'i aşmış olması, yücelikte ise güneşi geride bırakması, övülen devlet adamlarının Cem ve Dârâ'nın ülkesini fethetmesi	Sadr-i tu be pâye taht-ı Cemşîd Hing-i tu be sâye Rahş-i Rüstem, (E.k.132-8) (Senin vezaretin; derece olarak, Cemşîd'in tahtı gibidir. Senin beyaz atının gölgesi Rüstem'in Rahş'ı gibidir)
	Benzerlik		Nef'î, kasidelerinde Enverî gibi Cem kavramını; içki ve eğlence meclisinin sembolü olarak görüyor. Kendisinin; feyz âleminin curasını yudumlayan, zamanın Cem'i olduğunu ifade ediyor. Gönüllerin güller gibi açılması için sâkinin câm-ı Cem'i sunmasını istiyor. Nef'î, efendisinin ahbablarına, lütufla Cemşîd'in kadehini sunarken düşmanlarına hışımla kılıç çektiğini söylüyor. Güneşin kadehinin her sabah Cem'in kadehi gibi dönmesini istiyor. Kan örtüsüyle kıpkızıl olan savaş alanını, Cemşîd'in kırmızı kadehleriyle dolu olan içki meclisine benzetiyor. Cem'in eğlence sofrasını, mutluluğun sembolü olarak görüyor. Cem'in hükümdarlığını ve kudretini zikrettiği beyitlerinde, onun padişahlığının niteliklerini, övdüğü devlet adamlarıyla mukayese etmekte ve zaman zaman onunla özdeşleştirmektedir. Nef'î, zamanın Cem'i olan zatın gölgesinde bulunmayı, kendisi için en yüksek mertebeye ulaşmak şeklinde yorumluyor. Bunlar aynı zamanda, Cemşîd'in ihtişam yıldızının medarıdır. Şairlerin kılıç gibi keskin dilinde, övülen kişinin methi; Cem'in ordularını dağıtan bir yıldız gibidir. İki şairin ortak olarak kullandığı konulardan biri de övülen vezirlerin Âsâf'a benzetilmesidir. Nef'î'nin methettiği vezir; Cem'in adil ve insafli veziri şeklinde de vasedilmektedir. Övülen devlet adamı divana çıksa Cemşîd'in veziri Âsâf olur; er meydanına girse, sahipkırın Rüstem olur. Nef'î, Enverî gibi cömertlik bakımından da Cem'in devrini örnek göstermektedir. Bu meyanda Cemşîd gibi cömert olan zatın, yürüyüşe çıkınca yollara güneş gibi sarı altınları saçtığını belirtiyor.	
	Farklılık		Nef'î, Enverî'den farklı olarak Cem kavramının yer aldığı beyitlerde her zaman olduğu gibi kendini övmüştür. Nef'î, kendisinin; feyz âleminin curasını yudumlayan, zamanın Cem'i olduğunu ifade ediyor. Kasidelerinin, Muhteşem Vassâf gibi olduğunu; cihanın, Cem gibi şevketli şahırlarının, kendisine şan verdiğini dile getiriyor. Enverî Sultan Sencer'den bahsederken Nef'î, yaşadığı çağın padişahları olan Sultan Ahmed ve Sultan Murat'la ilgili beyitler dile getirmiştir. Ona göre; Sultan Ahmed'in ve övdüğü diğer devlet adamlarının; Cem gibi yüksek mevkiye sahip olduklarını, hatta ondan daha yüksek bir mertebede bulunduklarını iddia ediyor. Ayrıca Sultan Murat; mana suretinin padişahı, ehl-i dilin hidivi, yedi iklimin varisi, Cem gibi saltanat ve şevket sahibi bir padişahtır.	

Tablo 37. Kavram: Ceng, Rezm-Harb

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Ceng Rezm Harb	Nef'î	13	Savaş meydanındaki saflar, safları yaran, övülen şahıs; Süleyman'ın tahtının süsü, muzaffer, cihangir bir devlet adamı, muharebe saflarını dağıtıp ülkeler fetheden kişi, Cebrâ'il'in memduhun kılıcının ve miğferinin Fetih ayetini okuması, Timur'un ordularının saflarını dağıtan, hüner meydanının seçkin yiğidi, Hz. Ömer'in aklının ve divanının güzide devlet adamı, savaş meydanının Haydar-ı Kerrârı, Sultan Osman'ın, Süleyman gibi bir yıldız, Hz. Ali gibi bir savaşçı olması, memduhun Rüstem ve Sam'ın yürüyüşünü unutturması, Nazara verilen şahsın sancağının, savaşta narenci bir alev gibi olması, memduhun muharebedeki merhametsiz, kanlı bakışıyla savaşını, gönüllerin seyre doymaması, onun savaştığı günün, düğün ve şenlik günü olması	Güzide dâver-i dîvân-ı akl-ı Fârûkî Yegâne safder-i meydân-ı rezm-i Kerrârı, (N.k.46-24)
	Enverî	42	Memduhun harp meydanında, hızlı atıyla Düldül'ün üzerindeki Hz. Ali'yi anımsatması, cesaretiyle usta olması, mecliste, boyun büken bir dilenci, savaş meydanında, öfke gösteren bir cengâver, muharebe safında hezimete uğrayan sazlık aslanı, muharebe alanında, erkek aslan gibi olan, 'Aliyy-i Murtaza'nın elindeki Zülfikar hürmetine niyaz, Rüstem'in destanını yazan, ecel savaşı, denizde kan parlaması, Davulun meydanları titreten sesi, Saflardaki boğuşma ve "hay huy" sesinden meydana gelen zelzele, ölüm, sarhoşu, keskin kılıç, mızrağın parıltısı, atın nalı, iradenin ejderhası, zafer rüzgârı, Zühre yıldızının, harp meydanındaki ziynetin büyüsunü bozması, savaşın korkusunun Mars'ı ağılatması, savaş meydanının su verilmiş kılıçlarla kuşatılması, zırh	Be rûz-i ceng bâ destân-ı Rüstem Be pîş-i hasm bâ peykâr-ı Haydar, (E.k.88-18) (Muharebe gününde, rüstemin destanını yazandır. Düşmanın karşısında; Haydâr-ı Kerrâr olan, Ali gibi savaşıır)
	Benzerlik		Her iki şair de bu kavramla, kendi dönemlerine ait çok çarpıcı savaş tasvirleri yapmaktadır. Yaşadıkları çağın siyasi, sosyal ve askeri özellikleri farklı olduğundan dolayı, verdikleri örneklerin bazıları farklı olsa bile, bu tasvirlerdeki benzerlikler bariz olarak görülmektedir. Ayrıca Hz. Cebail, Hz. Süleyman, Hz. İsa, Hz. Ali, Hz. Ömer gibi büyük şahsiyetleri; İskender, Rüstem, Sam gibi mitolojik unsurları, Timur, Sultan Osman, Sultan Ahmet, Sultan Murat cihan padişahlarını, kahramanlık sembolü olarak kullanmalarında da önemli benzerlikler bulunmaktadır. Bu durum Nef'î'nin Enverî'den ciddi olarak etkilendiğini göstermektedir. Nef'î, kasidelerinde ceng kavramını, övdüğü kişilerin kahramanlıklarını nazara vermek için bir vesile ittihaz eder. Enverî'de olduğu gibi birçok savaş tasviri yapar. Öncelikle muharebe meydanlarının en büyük kahramanlarından biri olan Hz. Ali Her iki şair tarafından söz konusu edilen bir kahramandır. Nef'î, Hz. Ömer'in aklının divanının güzide devlet adamı, savaş meydanında Haydar-ı Kerrâr'ın yegâne safkiranıdır. Övülen şahıs; Hz. Süleyman'ın tahtının süsü, muzaffer, cihangir bir devlet adamı veya muharebe saflarını yaran bir cengâverdir. Methettiği şahsın, savaştığı günün, düğün ve şenlik günü olduğunu; onun tedbirinin yeterli bulunduğunu, saza ve çalgıya ihtiyaç kalmadığını belirtiyor.	

	Farklılık	Nef'î, Enverî'den farklı olarak, ceng kavramının yer aldığı beyitlerde her zaman olduğu gibi kendini övmüştür. Şairlik meydanının yegâne cengâveri olduğunu belirtirken, yalnızlığını ifade sadedinde; “kiminle söyleşelim yâ kiminle ceng edelim” diyor. Tabiatıyla ceng kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı örnekler vermiştir. Muharebe saflarını dağıtıp ülkeler fetheden kişi cenge çıkınca; Cebrâ'il onun kılıcının ve miğferinin Fetih ayetini “innâ fetešnâ” okur. Nef'î'ye göre övülen zat, aynı zamanda Timur'un ordularının saflarını dağıtandır. Nef'î, övdüğü kişiyi methederken, onun övgüsünün iksirini işlerken; utancından sarrafla savaştığını belirtiyor. Nazara verilen şahsın sancağının, savaşta narenci bir alev gibi olduğunu söylüyor. Enverî'nin kasidelerinde Nef'î'den farklı olarak ceng kavramıyla ilgili, daha değişik örnekler bulunmaktadır. Çünkü bu kavramla ilgili beyit sayısı Nef'î'den çok daha fazladır.

Tablo 38. Kavram: Cennet (Firdevs)

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Cennet (Firdevs)	Nef'î	25	Memduha ait adaletin karakterinin dünyayı cennete çevirmesi, onun lütuf, ihsan ve emniyetinin, dünyayı cennet gibi yapması, zeminin Kâbe-i ulyâsı çarhın Beyt-i ma'mûru, ikinci Firdevs, Hitâ toprağının güzel kokulu nakışları, ismet baharına ait esintinin kokusu, cennet hurilerinin libasları, Beyt-i ma'mûr, Tûbâ ağacı, uçan ejderha, cennetlerin tavusu, Burâk, Berk-i hâtif	Bir dıraht-ı ser-firâzı var mı bağ-ı cennetin Yohsa ancak vâ'ızın medh etdiği Tûbâ mıdır? (N.k.7-8)
	Enverî	13	Memduha ait adaletin karakterinin dünyayı cennete çevirmesi, memduhun meclisinin, güzelliğinden ve adaletinden dolayı cennete benzemesi, bu meclise Keser'in girmesi, Kevser ırmağı, memduhun ordusunun dünyayı cennete çevirmesi, dokuz mülkün efendisi, cennetin sürâhisinin, hayat veren kaynağını, övülen kişinin kadehinden alması, Tûba ağacı, cennet ırmaklarının kadehi, cehennemın kahır, cennetlerin atmosferi, cennetteki huri ve gılmanlar	Cennefî der hâssiyyet zân çün mülk Vahş u tayret fâriğend ez hâb u hored, (E.k.57-6) (Güzellikte senin bu mülkünün özelliklerine ancak cennet benzemektedir. Bundan dolayı kurdun, kuşun uykudan ve yemeden fariğdirler)
	Benzerlik		Nef'î, kasidelerinde Enverî gibi övülen kişinin adaletinin, karakterinin ve meclisinin dünyaya cennet güzelliği verdiğini ifade ederek, methettiği şahsın bu özelliklerini cennete benzetmektedir. Yine Enverî gibi; övülen şahsın lütuf, ihsan ve emniyetinin, dünyayı cennet gibi bir yere çevirdiğini ifade ediyor. Zeminin Kâbe-i ulyâsı çarhın Beyt-i ma'mûruyla birlikte, üçüncü mukaddes yer anıldığında, söz konusu zatın makamı, ikinci Firdevs olarak anılır. Yine Enverî gibi methedilen devlet adamının, lütufla yönetimi, yeryüzünü, yüce Firdevs bahçesine çevirir. Onun ismet baharına ait esintisinin kokusu erişse; isyanlardan meydana gelen cehennem, sevap Firdevsini kışkandıracak bir dereceye ulaşırdı. Nef'î de cennetteki Tûbâ ağacından ve huriden bahsediyor.	
	Farklılık		Nef'î, Enverî'den farklı olarak, cennet kavramının yer aldığı beyitlerde her zaman olduğu gibi kendini övmüştür. Utangaç tabiatının, cennetin güzelliklerini temsil ettiğini, buna karşılık, dilber ve huri istemediğini söylüyor. Ayrıca Enverî'den farklı olarak; uçan ejderhayı, cennetlerin tavusuna benzetiyor. Nef'î'nin kasidelerinde Burâk ta önemli yer tutmaktadır. Övülen kişiye, cennet Burak'ının layık olduğunu ifade ediyor. Berk-i hâtiften kanat bile taksa, methedilen şahsın atını, Burâk'ın geçemeyeceğini belirtiyor. Nef'î'nin farklı olarak üzerinde durduğu hususlardan biri de devlet ricalinin yaptırdığı saray, köşk, kasır gibi mimari eserleri cennete teşbih etmesidir. Söz konusu benzetmeleri, ele aldığı mimari yapıları övmek için yapar. Nitekim Edirne şehrini gül bahçesine, padişahın Edirne'deki kasrını da cennete benzetiyor.	

Tablo 39. Kavram: Cehennem, Dûzah, Tamu, Nâr, Nîrân, Cehîm

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Cehennem Dûzah, Tamu, Nâr, Nîrân, Cehîm	Nefî	9	Cehennem çukurunun derinliği, sevgilinin cehennemin yakıcı ateşi olması, cehennemin dumanı, memduhun atının nalı bir taş dokunsa, cehennemin alevi gibi ateş saçarak, sanat eserinin tesirinin cehennem ateşine benzemesi, övülen kişiyle ilgili bir nazımın cehennem ateşi gibi yakıcı bir fasıl olması, memduhun muharebe atmosferinin cehenneme benzemesi, cennet ve cehennem kavramlarının, birbirine karşı tezat unsuru olması, Ebûcehil,	Vereydi lutf-ı tab'ı terbiyet ger ebri nevrûza Behişt-âbâd ederdi dûzahı bir katre-i şebnem, (N.k.39-23).
	Enverî	16	Cehennemin ocağının yakıcı ateşini, memduhun kılıcından alması, onun mızrağının parıltısının, dünyanın enini ve boyunu cehenneme çevirmesi, methedilen şahsın hasmının hapsedildiği yerin, cehennem çukuruna benzemesi, denizden kuru olarak, cehennemden de serin olarak çıkabilmenin, mümkün olmadığı, övülen kişinin meziyetlerinin, o kişinin yöneldiği varlıkları ve hadiseleri, cennet ve cehenneme çevirmesi, memduhun lütfunun esintilerinin, cehennem ateşini Zemzem suyuna çevirmesi, onun cehennem dumanından, Kevser suyu veya Zemzem suyu çıkartması, cehennem ateşiyle âb-ı hayatı mukayese edilmesi, memduhun kahrının bir orduyu cehennem kütüğüne çevirebilmesi	Lütf-i sebk-i 'inânet Kevser koned zı dûzah Kahr-ı girân-ı rikâbet âteş koned zı Zemzem, (E.k. 131-12) (Dizgininin hafif lütfu, cehennemi Kevser'e dönüştürür. Üzenginin ağır kahrı, Zemzem suyunu cehenneme çevirir)
	Benzerlik		Nefî, kasidelerinde Enverî gibi cehennem kavramını, çoğunlukla benzetme unsuru olarak ele almıştır. Övdüğü kişinin öfkesini, gazabını ve kahrını; hem cehennemle mukayese ediyor, hem de etkinliğinin mahiyetine göre cehenneme benzetiyor. Nefî'ye göre övülen şahsın, savaş esnasında atının nalı bir taş dokunsa, cehennemin alevi gibi ateş saçarak. Methettiği kişinin savaş esnasındaki kahramanlığını överken, onun muharebe atmosferini cehenneme benzetiyor. Nefî'nin ifadesine göre savaş esnasında öyle sıcak bir hava oluşur ki Firavun, onun havasında boğulsa, onun suyu cehennem çukurunun derinliğindeki su gibi ısınır. Nefî, „Enverî gibi cennet ve cehennem kavramlarını, birbirine karşı tezat unsuru olarak kullandığı beyitlerinde; övdüğü kişinin meziyetlerinin, o kişinin yöneldiği varlıkları ve hadiseleri, cennet ve cehenneme çevirdiğini ifade etmektedir. Cennetin bahar bulutu, onun ihsan havasının feyzine mazhariyetin yanında cehennemin dumanı gibidir.	
	Farklılık		Nefî, Enverî'den farklı olarak üç konu dile getirmiştir. Birincisi; güzellik unsuru olarak ele aldığı sevgiliyi, cehennemin yakıcı ateşine benzetmesidir (N.k.8-39). İkinci olarak; herhangi bir şair, övülen kişiyle ilgili bir nazım kaleme alsın o, cehennem ateşi gibi yakıcı bir fasıl olur. Üçüncü olarak; Nefî, her zaman olduğu gibi kendini övme sadedinde dile getirdiği manzumesini Ebûcehil'in okuması durumunda mutluluktan, içinde bulunduğu cehennemin, cennete dönüşeceğini söylüyor.	

Tablo 40. Kavram: Cevher
Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Cevher	Nefî	36	Nefî'nin, kendi şahsiyetini, ahlakını, sözünü ve düşüncelerini kusursuz, saf cevher olarak değerlendirmesi, tabiatın cevheri, güzel söz söyleme dükkânının süsü, etrafa cevher saçan mücevher sahibi bir hoca olması, düşünce cevheri, sözün, ulvî bir cevher olması, dilin, hançerin kıymetli taşı olması, can cevheri, söz cevheri, Hz. Peygamber'in saf bir cevher olması, memduhun ızanının, küllî cevherin içi gibi olması, mana cevherleri, ilahi takdiri ve sanatı, cevher olarak değerlendirmek, gezegenlerin birer yüce cevher olması, memduhun, içinde cevher barındıran bir iksire benzemesi, methin cevheri, dört temel unsurun cevher olması	Ehl olan kadrin bilir ben cevherim medh eylemem Âlemin sermâye-i deryâ vü kânidir sözüm, (N.k.1-4)
	Enverî	18	Övülen kişinin kabiliyetlerinin cevher olması, onun hünerlerinin cevherinin akl-ı küllün ilahi sanatına benzemesi, Allah'ın adalet ve ismetinden cevher taşıyan insan, arzın cevherlerinin birbiriyle mukayesesi, yeryüzünün, memduhun yüceliğinin takviyesiyle cevher olması, onun yumuşaklığının, yeryüzünün toprağındaki cevher olması, onun bahtının faniden cevher ve asalet meydana getirmesi, cömertliğin cevheri, yaratılmışların cevheri, övülenin muhalefetinin, varlığın mayasını (cevherini) bozması	Çün tu gerded be- kadr-i hasmet eger Şebh-i lû'lü' şevved 'arz çu cevher, (E.k. 80-17). (Hasmının değeri de senin gibi olsa; mücevhere benzeyen yeryüzü, inci gibi olur)
	Benzerlik		Nefî, kasidelerinde cevher kavramını, Enverî gibi öncelikle akl-ı küll olarak ele alıyor ve mukayese unsuru şeklinde kullanıyor. Hz. Peygamber'i saf bir cevher olarak görüyor. Onun, beşerde benzerinin bulunmadığını, denginin ise ancak akl-ı küll olabileceğini söylüyor. Ona göre; övdüğü kişinin aklı, Hz. Peygamber'in zatının cevherinin nurudur. Methettiği şahsın iz'anı, küllî cevherin içi gibidir. Enverî gibi övdüğü şahsın kahredici niteliklerini, cevher kavramıyla ilişkilendirerek ifade ediyor. Övdüğü zatın kahredici sadmesi feleğe dokunsaydı; Behrâm'ın kılıcının cevheri yere dökülürdü. Gezegenleri birer yüce cevher olarak mülâhaza ediyor. Nefî, bütün bu hususlarla ilgili mevzuları, savaşıla ilintilendiriyor. Nefî, cevher kavramını, methettiği şahsın meziyetleriyle de özdeşleştiriyor. Övdüğü kişinin methini, içinde cevheri barındıran bir iksire benzetiyor. Övülen şahsı; âlemi aydınlatan kılıcın mücevheri şeklinde tasvir ediyor.	
	Farklılık		Nefî, Enverî'den farklı olarak beş konu dile getirmiştir. 1-Nefî, kendi şahsiyetini, sözünü ve düşüncelerini kusursuz, saf cevher olarak değerlendiriyor. Sözünün aynı zamanda kudretli kişilerin kılıcı ve mızrağı üzerindeki değerli mücevherler olduğunu söylüyor. Ona göre; tabiatın cevheri, güzel söz söyleme dükkânının süsüdür. Kalemi eline alınca, etrafa cevher saçan mücevher sahibi bir hocadır. Enverî'ye göre söz, ulvî bir cevherdir. Enverî, öyle bir cevherdir ki; marifetin altı ciheti onun mekânıdır. Dili, hançerin kıymetli taşı gibidir. Hakk'ın sırrı, can cevheri gibi sözünde derc edilmiştir. Söz cevheri, dizilmiş inci gibi Nefî'nin nazmının kalemine gönül bağlamıştır. 2- Nefî dili kılıca benzetiyor, mana cevherlerini de kılıcın üzerindeki su damlalarına benzetiyor. 3- İlâhi takdiri ve sanatı, cevher olarak değerlendiriyor. Nefî, cevher kavramını gök cisimleriyle de ilişkilendiriyor. 4- Anâsır-ı erba'ayı (dört temel unsuru) cevher olarak değerlendiriyor. 5- Mücerret aşkı da cevhere benzetiyor.	

Tablo 41. Kavram: Cur'a

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Cur'a	Nef'i	3	Kadehin dibindeki son şarap damlası, temiz bir kalp, tevhit şarabının kadehi, feyiz âleminin Cem'i, kadehin yudumu, mezartaşı ile putları aynı görmek	Çekse bir mest-i ser-endâz-ı mey-i nâ-kâmı Cür'a-i câmını vermez Cem-i devrâna selâm, (N.k.51-15)
	Enverî	7	Hançer çekmek, ölüm sarhoşluğu yaşamak, kadehin yudumu, kadehin yudumlanmasının, memduhun hükmüne bağlı olması	Cur'a-i ruhsâr-ı o ez rûy-i 'aks Pür mey-i rengîn koned câm-ı hilâl, (E.k. 114-34). (Cür'anın, kadehin dibindeki, bir yudum şarabın, onun yanağında yansımından, aksinden; hilal, kadehini renkli şarap ile dolduruyor)
	Benzerlik		Nef'i, kasidelerinde cur'a kavramını, Enverî gibi öncelikle; kadehin dibindeki son şarap damlası şeklinde vasfetmiştir. Nef'i, temiz bir kalbin, tevhit şarabının kadehi olduğunu; onun dibindeki bir damla şarabı yudumlayan kişinin ise feyiz âleminin Cem'i gibi nitelendirileceğini ifade etmektedir. İkinci olarak cur'a kavramını, kadehin yudumu şeklinde anlamlandırmasıdır. Kadehin efsunlu şarabından bir yudum içen âşık; mezar taşı ile putları aynı görmeye başlar	
	Farklılık		Nef'i, cur'a kavramıyla ilgili sadece üç beyit dile getirdiğinden dolayı, elimizde Enverî'den farklı olarak değerlendirilebileceğimiz manzume bulunmamaktadır. Ancak Enverî'nin Nef'i'den farklı olarak dile getirdiği beyitler vardır. Bunlardan biri; Enverî'nin, cur'âyı hançer çekmek anlamında kullanmasıdır. Enverî, övülen şahsın aleyhinde hançer çekmeyi, yüz bin defa ölüm sarhoşluğu yaşamaya denk tutuyor.	

Tablo 42. Kavram: Çember

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Çember	Nefî	3	Yedi feleğin çemberi, gece kandili, kat kat olmuş ejderha, feleğin çemberinin, methedilen zatın emrine muti bir varlık olması, işret meclisinin halkasının çember olması,	Şeb-çerâğ-ı dîn ü devletdir vücûdun hıfz için Kat kat olmuş ejdehâdır heft-çarhın çemberi, (N.k.15-17)
	Enverî	9	Çemberin, güneşin yörüngesi olması, methedilen şahsın zülfünün, semanın naibi olması, güneşin yörüngesi, tacın ve miğferin şeklinin çember olarak vasfedilmesi, feleğin hareket alanını çember olarak tarif edilmesi, övülen zatın muharebe alanından, feleğin çemberine ateş düşmesi, varlık âleminin ve yaratılışın çember olarak anlamlandırılması, varlığın çemberini kırmak, insanın sağlıklı ve besili halinin çembere benzetilmesi, dönüp duran semanın çembere benzetilmesi, sabit ahkâmın râvisi olmak, dünyanın belli bir yörüngede dönmesinden şikâyet	Ey müselmânân figân ez devr-i çerh-i çenberî Vez nifâk-ı Tîr ü kasd-ı Mâh u seyr-i Müşterî, (E.k. 187-1). (Ey Müslümanlar yuvarlak dünyanın dolanışından, Merkür'ün ikiyüzlülüğünden, Ayın kastetmesinden ve Jüpiter'in temasından, illallah)
	Benzerlik		Nefî, kasidelerinde çember kavramını, Enverî gibi feleğin çemberi şeklinde vasıflandırarak onunla özdeş kılıyor. Nefî'ye göre; övülen kişi, din ve devletin korunması için gece kandili gibidir. Yedi feleğin çarkı ise kat kat olmuş bir ejderhadır. İkinci olarak; Feleğin çemberini, methettiği zatın emrine muti bir varlık şeklinde anlamlandırmasıdır. Nefî, övülen şahsın emrine, feleğin bile boyun eğdiğini; eğer emretse hemen tersine dönebileceğini belirtiyor.	
	Farklılık		Nefî, Enverî'den farklı olarak; işret meclisinin halkasını çember olarak tarif etmiştir. İşret meclisinin çemberini, eğlencenin başlangıcı ve mutluluğu netice veren bir ortam olarak anlatıyor. Ancak Enverî'nin de Nefî'den farklı değerlendirmeleri vardır. Onlar, çember kavramının, yukarıdaki Enverî maddesinin yer aldığı bölümde, geniş bir şekilde incelenmiştir.	

Tablo 43. Kavram: Çeng

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Çeng	Nefî	8	Çalgı aleti, harb, ney, nağme, feryâd u figân, iclal perdesine güneşin değil, sazın vurması, harb ve rebâbın namesinin gelini, avaz, perde, zil ve kaşık vurarak oynayan; rakkâse, dansöz, sazla şarkı söyleyen sanatçı, tabiatının gelininin çalıp söyleyen bir kadın olması, güneş gibi altın kadehin dönmesi, ay gibi parlak olan, çalgıcı Zühre yıldızının, sazı eline alması, nağme terennüm etmek ve bülbülün ötmesi	Âlemi âvâze-i adlin tutaldan havf edip Perdeden çıkmaz arûs-ı nağme-i çeng ü rebâb, (N.k.61-216)
	Enverî	13	Çalgı aleti, gırtlığın bağarmaktan (haykırmaktan) dolayı kapanması, neyin ve sazın sesinin en alt seviyeye düşmesi, övülen şahsın dudağını neye, elini de saza benzetmek, ayın, ay olabilmesi için otağda saz çalması gerekmesi, hükümdarın sefere çıkmadan önce; şarap, tavla, nedime (cariye), çalgıcı, çeng ve rebap istemesi, övülen zatın düşmanlarının boylarını, çeng sazının eğri boyuna, kamburlarını, kasnağına, zayıf çıkan seslerini ise sazın ince teline ve cılız sesine benzetmek, kaplumbağa	Tâ hemçu çeng-i tu be kenârem neyâmedî Bûdem çu zîr-i çeng-i tu bâ nâlehây-i zâr, (E.k. 68-6) (Elindeki saz gibi olmadıkça, yanıma yaklaşmadın. Bundan sonra ben de, feryadı figanla inleyen, sazının altı (kasnağı) gibi oldum)
	Benzerlik		Nefî, kasidelerinde çeng kavramını, Enverî gibi öncelikle; çalgı aleti olarak kullanmıştır. Nefî, çalgı aleti olan harbin ve neyin her nağmesinin, feryâd u figân olduğunu söylüyor. Övdüğü kişinin işret meclisini ve kasrını överken; kendisinin tele sahip bulunması halinde, onun meclisinin sazı olabileceğini söylüyor. Övdüğü şahsın iclâl perdesine, güneşin değil sazın vurduğunu ifade ediyor. Methettiği zatın adaletinin avazı, dünyayı kuşattığından beri; harb ve rebâbın namesinin gelini, korktuğu için perdeden çıkamadığını dile getiriyor. Ayrıca rakkase, dansöz, sazlı sözlü şarkı söyleyen sanatçı şeklinde ele alıyor. Güneş, Nefî'nin bütün endişelerinin süslü bir kadehi; tabiatının gelini ise çalıp söyleyen bir kadındır. Güneş gibi altın kadeh dönmeye başlayınca; ay gibi parlak olan, çalgıcı Zühre yıldızı, sazı eline alır.	
	Farklılık		Nefî, Enverî'den farklı olarak; tabiattaki varlıkları, eğlence meclisinin müdavimleri gibi kurgulayarak, çeng kavramını; nağme terennüm eden unsurlar olarak vasfetmekle birlikte; bülbülün ötüşü şeklinde de betimliyor.	

Tablo 44. Kavram: Çeşm

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Çeşm	Nefî	39	Göz, münzevi, çilehane, basiret, endişenin hazîne-hânesi, sevgilinin hayalinin oku, düşmanın gözünün önünden geçmesi, kekliğin, şahinin gözü üzerinde uçması, dünyayı, kaşı gözü yerinde bir insana benzetmesi, memduhun kaleminin mürekkebinin, ülkeyi gözleyenlerin kara gözü olması, bakışın mızrağı, gamzenin kılıcını çeken bir sipahiye benzemesi, karıncanın gözünün, hassasiyet ve nahiflik olarak örnek verilmesi, çeşmi, nazmın, tepegözü olarak nitelemek, kalemin nemi ile hayat bulan Hızır, bir gözün iki ışığı gibi olan iki şehzade, gönül fitnesinin asayışı için; putların gözünün perdesi, nergisin gözündeki mahmurluk, güneşin gözünün, rüyada bile zeval yüzü görmemesi, keremin kimyasından sürme çekmek, güneşin gözüyle, Cibril'in kanadındaki unsurları mukayese etmek, çeşm-i baht, gezegenlerin gözünün uykuya gitmesi, ümidin gözünün, güneşin kalbi gibi aydınlık olması, putların mahmur gözü,	Geçer bir tiri bin dilden bulaşmaz kana peykânı Ne sihr eyler kemân-keşlikde gör ol çeşm-i hûn-hârı, (N.k.50-44)
	Enverî	98	Nergisin baygın bakışlı gözü, büyülenmiş göz, tereddütleri ortadan kaldıran, basiret gözü, düşmanların, haset gözü, kem göz, nazar, rakiplerin gözü, zamanenin gözü, aşığın kanlı gözleri, övülen şahsın yolunu bekleyen, halayık ve cariyelerin gözü, himmet bekleyen, muhtaçların gözü, sevgilinin etkileyici gözü, bela gözü, fitne gözü, aptalların, zalimane bakışlarını temsil eden göz, baset edenlerin badem gibi olan gözleri, ejderha görmüş olan kişinin, fıstık gibi olan gözleri, rıza gözü, talihin gözü, aklın gözü, hakikatin gözü, şahinin gözü, köhne dünyanın gözü, fazilet madenin gözü, hayal gözü, avamın (halkın) gözü, kaderin gözü, rıza gözü, hadiselerin gözü, gündüzün gözü, bulutun gözü, sabahın, seher vaktinin gözü, vezaretin gözü, devletin gözü, bahtın, talihin gözü	Âb-ı çeşmem geşt pür hûn zâteş-i hicrân-ı yâr Hest bâd-ı serd men ber hâk ez ân kâfur bâr, (E.k. 77-1). (Yârin ayrılık hasretinden dolayı; gözyaşım kanla doldu. Ben toprağa düşmüşken, rüzgâr; sevgilinin kâfur gibi güzel kokusunu yüklenerek, soğuk bir şekilde esmektedir (soğuk bir rüzgârda; sevgilinin kâfur gibi güzel kokusundan dolayı, kendimden geçerek toprağa düşmüşüm)
	Benzerlik		Nefî, kasidelerinde çeşm kavramını, Enverî gibi öncelikle; lügat anlamı olarak, bildiğimiz göz şeklinde vasfetmiştir. Münzevinin aydınlık iki gözü; çilehanede ya basiret olarak açılır ve ya endişenin hazîne-hânesi olur. Nefî'ye göre; sevgilinin hayalinin oku, düşmanın gözünün önünden geçse, onların gözü Cevzâ yıldızı gibi ikiye bölünürdü. Nefî'ye göre; kavramdan bahseden kişi; nazmın sohbetini yapmak için, تنها bir köşe arar. Övülen zatın adaleti dünyaya şamil olsaydı; keklik, şahinin gözü üzerinde uçardı. Dilberin gözünde hastalık eseri de bulunmazdı. Nefî'ye göre; methedilen şahsın kaleminin mürekkebi, ülkeyi gözleyenlerin kara gözüdür. Sevgilinin gözü, bakışının mızrağını, Nefî'nin sinesine saplıyor. Her iki şairin beyitlerindeki örnekler bile göz önünde bulundurulsa, ciddi bir benzerlik görülebilir. İki şairin manzumelerindeki diğer ortak unsur ise beyitlerde kullandıkları sıfatları, göz olarak vasfetmeleridir. Nefî'nin, doğu ve batının muhafızı olarak övdüğü kişi, uyku tutmayan talih gözüne sahiptir. Nefî, güneşin gözüyle, Cibril'in kanadındaki unsurları mukayese ediyor. Nefî'ye göre; gönül aşuftedir, yâr âlüfte çeşm-i baht ise huftu (uykudadır).	

	Farklılık	Nef'î, Enverî'den farklı olarak; çeşmi, gamzesinin kılıcını çeken bir sipahiye benzetmektedir. Çeşm, âşıklara Kahraman'ın dehşetini verir. Bundan başka Nef'î, çeşmi, İran mitolojisindeki Kahraman'a benzetiyor, ebru da ona yay sunuyor. Methettiği kişiyle ilgili, karıncanın gözünü, hassasiyet ve nahiflik olarak örnek veriyor. Ayrıca çeşmi, nazmının, tepegözü olarak vasfediyor ve kaleminin nemi ile hayat bulan, Hızır'a benzetiyor. Nihayet çeşmi, sevgilinin etkileyici sıfatlarıyla özdeşleştiriyor. Sevgilinin, sihirli gözleri, baygın bakışıyla; biçare âşık için belâ ender-belâdır. Sevgilinin gözleri, İran mitolojisindeki Kahramân'ın gazap edici hışmını temsil etmektedir. Son bir farklılık olarak; sevgilinin hayranlar için bakışı; nigâh-ı çeşm-i temâşâ-beyândır.

Tablo 45. Kavram: Çerâğ

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Çerâğ	Nefî	12	Yedi iklimi aydınlatan güneş, âlemi ve âdemi ışıklandıran çerâğ, din ve devletin aydınlığı, saltanat hanedanının ışığı, hanedanı aydınlatan kandil, taç cevherinin ikbalinin kandili, saadet meclisini aydınlatan kandil, yıldızların şahının bahtının ışığı, saadet tahtının ayı, yıldızlar şahının kandilinin ışığı, geceyi aydınlatan lamba, ilâhî mum, talihi uyandıran lamba, güzelliğin kandili	Şeb-çerâğ-ı dîn ü devletdir vücûdun hıfz için Kat kat olmuş ejdehâdır heft-çarhın çenberi, (N.k.15-17)
	Enverî	5	Güneş, güneşi tutuşturan bir kandil, kandil yakan hizmetçi	Bâdâ çerâğ-vâre-i ferrâşcâh-ı tu Tâ hîç der fitîle-i hurşîd rûğenest, (E.k. 34-47) (Güneşin fitilinde yağ kalmayınca kadar, senin gayretin hizmetçinin, lamba tutuşturucusu olsun)
	Benzerlik		Nefî, kasidelerinde çerâğ kavramını, Enverî gibi öncelikle; yedi iklimi aydınlatan, güneş gibi bir kandil olarak ele alıyor. Ona göre; Ay yüzlü padişah, âlemi ve âdemi ışıklandıran bir çerâğdır. Ayrıca Nefî, çerâğı, saltanat hanedanının ışığı olarak görmektedir. Sultan Murat, devrin güneşi ve âlem meclisinin Cem’i olarak hanedanı aydınlatan bir kandildir. Osman oğullarının bu ışığının parlaklığıyla, devletin yüzü aydınlanmaktadır.	
	Farklılık		Nefî, Enverî’den farklı olarak; çerâğ kavramını, din ve devletin aydınlığı (ışığı) olarak ele almaktadır. Fetih ve nusretin bahar rüzgârı, keskin kılıcıyla din ve devletin ışığıdır. Ayrıca çerâğ, taç cevherinin ikbalinin kandilidir. Bundan başka çerâğ, saadet meclisini aydınlatan bir kandildir. Övülen şahsın tek bir bakışı, saadet meclisinin kandilini aydınlatmaktadır. Saadet tahtının ayı olarak, bir leması, yıldızlar şahının kandilinin ışığı olur. Geceyi aydınlatan bir lambadır. Çerâğ, ilâhî bir mum olarak, talihi uyandıran lambadır. Nitekim melaîke, fanus gibi olan bu zatın etrafında pervanedir. Nihayet çerâğ, güzelliğin kandili ve sembolüdür. Nefî, kandil gibi aydınlık olan bu zatın güzelliğini inkâr edenlerin, kırmızı gül gibi olan mumun alevini, yaseminin içinde “görsünler de inansınlar” demektedir.	

Tablo 46. Kavram: Çetr, (Çadır)

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Çetr (Çadır)	Nefî	7	Çadır, makam ve mevki, üzerinde güneşin bulunduğu dünya, Nevruz'un şah olması, bağ ve bostanlardaki ağaçların çiçek açmasının ak çadıra benzetilmesi, zamanın, halatlarla bağlanmamış bir çadır olarak nitelendirilmesi, zaferin serdari ve düşmanı kahreden zatın çadırı, güneşin ışığını dünya üzerine yaymasını, atlas bir çadır olarak tavsif etmek, ikbalin, kevn ü mekânı gölgeleyen bir çadır olması	Çetr-i ikbâlin ola kevn ü mekâna sâyebân Sâyesinde kâ'inât âsûde tâ rûz-ı hisâb, (N.k.56-53)
	Enverî	15	Övülen şahsın çadırının, ayın halesini kuşatan ışıkhuzmesi olması, ayın ilk gecesinin övülen zatın çadırı gibi olması, kadehin şeklinin, ayın halesine benzetilmesi, Tanrı'nın gölgesi şeklinde nitelendirilen sultanın çadırı, övülen zatın ikbali ve kudretini, büyük bir çadır şeklinde vasfetmek, güneşi ve güneşin ışığını dünya üzerine yaymasını, bir çadır olarak tavsif, sultanın kutlu çadırının, yüce himmeti, sultanın çadırını, dünyayı rahmet ve nimete gark eden bir bulut olarak tarif etmek, övülen zatın çadırının aslanının, sultanları avlaması, Kısra'nın tacını, inci ve yakuttan meydana gelen İskender'in çadırının tepesine koyması, saltanat çadırının, Huma kuşuna benzetilmesi, saltanat çadırının, feleğin fonksiyonlarıyla mukayese edilmesi	Der sâye-i birr-i Hümây-i çetr Tayy kerde ekâlîm-i mülk ü dîn, (E.k. 146-9) (Ülke ve dinin iklimleri; onun, Huma kuşu gibi olan saltanat çadırının gölgesinde, geçip gitmektedir)
	Benzerlik		Nefî, kasidelerinde çetr kavramını, Enverî gibi öncelikle; makam ve mevki olarak tarif ediyor. Nefî, övdüğü şahsın mevkisini, çadır olarak nitelendiriyor. Çadırı da; üzerinde güneşin bulunduğu dünyaya benzetiyor. Ayrıca çetri, bilinen haliyle çadır anlamında kullanıyor. Ona göre; zaferin serdari ve düşmanı kahreden zatın çadırı, kudretiyle orantılı bir enginliktir. Ay ile birlikte güneşin ışığını dünya üzerine yaymasını, atlas bir çadır olarak tavsif etmesi, Nefî'nin beyitlerinde ki Enverî'ye benzeyen özelliklerden bir diğeridir. Övülen zatın mülkü, nimet ve mutluluğun hâkim olduğu bir ülkedir. Sanki büyük güneş, dünya üzerine muazzam bir atlas yaymış gibidir. Methettiği zatın mevki ve ikbalini, kevn ü mekânı gölgeleyen bir çadır olarak görüyor olması, başka bir benzerliktir. Nefî'ye göre; övülen zatın sarayının ileri görüşlülüğü, güneşin ışıkları gibi her yeri aydınlatır. Hâkimiyetinin kudreti ise kâinatı kuşatan bir çadır gibidir.	
	Farklılık		Nefî, Enverî'den farklı olarak Nevruz'u; üstünlüğünden dolayı, onu diğer zamanlardan ayırmak için şah olarak vasıflandırıyor. Bağ ve bostanlardaki ağaçların çiçek açmasını da ak çadıra benzetiyor. Zamanı, halatlarla bağlanmamış bir çadır şeklinde nitelendiriyor. Ona göre; bu zamanı muallak taşı gibi boşlukta tutan kudret, övülen zatın adaletidir.	

Tablo 47. Kavram: Dâd- adâlet

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Dâd- adâlet	Nefî	98	Övülen zatı, adaleti sebebiyle Hz. Ömer’e benzetmek, Hz. Ali, sadrazamı, İmâm-ı A’zam’ın doğruluğuna sahip, adil bir şahıs olarak övmek, övülen şahsın adaletinin birçok sapığı yola getirmesi, hırsız haramilerin, hak yolunun kervanına kılavuz olması, adaletin galebesiyle, zulmün önce gizlenmesi, sonra yok olması, adalet bağı, hile bostanının gülünün açılması, fitnenin boynundaki damarın bağının, ceza zinciri olması, adaleti alçak felekten intikam alma olarak vasfetmek, adalet tarağıyla, memleketi ziynetlendirmek, tahtın, adalet seması olması, adalet tahtının, dindarların tacı olması, saltanatın, adalet ayini ile ziynet bulması, adalet sığınağı, adaletin mahkemesi, Nüşîrevân, keklik ve doğan kuşunun yuvalarında birbirine müsafir olması, kurdun çoban olması, dişi ceylanın, kudurmuş erkek aslanın kız kardeşi olması, kır kekliğinin yavrusunun, şahin ile oynaması, ceylan yavrusunun, kaplanın dizini kendisine yastık yapması	Yapar bir lahzada adlin harâb olmuş nice mülkü Bozar bir hamlede tîgın düzülmüş nice alayı, (N.k.28-31)
	Enverî	164	Sabah rüzgârının, mutedil havayı övülen şahsın adaletinden elde etmiş olması, ilim ve adalet meskeninde oturmak, adaletin, geceyi gündüz gibi aydınlatması, adaletin, Süheyl yıldızı gibi olması, kara ve denizin, onun adaletinin gölgesinde mamur olması, adalet sebebiyle yağmurun yağması, adaletin, yedi renge (yedi gezegene), Pervin (Ülker yıldızı) şeklini vermesi, adaletin, mürebbi olduğu her memleketin âb u havasının güzel olması, kurda çoban hasleti vermesi, adaletin çiçeğinin açılması, feleğin törpüsünün sitem okuyla acı vermesi, adaletin, sürüyü kurttan koruması, kekliğin, şahinin pençesinde ve kartalın gagasında emniyette olması, adaletten dolayı zamanenin dikeninin, hurmayla beraber olması, adaletin, yağmurun bitkiye yaptığını yapması, adaletin, elinin, ecelin elini, dünyadan uzaklaştırması, aslanın bekçi olması,	Gurg ez nihîb-i ‘adl-i tu ender diyâr-i tu Ez bîm-i mîş bedreke gîred seg-i şobân, (E.k. 141-26) (Kurt, senin diyarında, adaletinin heybetinden; koyunun korkusundan, çoban köpeğini kendisine bekçi tutar)
	Benzerlik		Nefî, kasidelerinde dâd-adâlet kavramını, Enverî gibi öncelikle Hz. Ömer’in adaletini esas alarak değerlendiriyor. Övülen zatı, adaleti sebebiyle Hz. Ömer’e benzetmesidir. Çünkü o, adaleti itibariyle Ömer, ahlakı itibariyle de Ali gibidir. Osmanlı hanedanı, onun zatıyla şeref bulmaktadır. Bu zat, dinperver olmakla birlikte adil bir hükümdardır. Ömer’in adaletine, Ebû Bekir’in itikadına sahiptir. Diğer bir benzerlik ise Nefî’ye göre methedilen zatın adaleti, huzur, sükûn, güvenlik ve mutluluğun vesilesi olduğu gibi, her türlü kötülüğün de def’ine sebep olmaktadır. Onun adaleti birçok sapığı yola getirmiştir. Bundan dolayı şeytanın, vesvesesi, gönle yol bulamaz. Övülen zatın adaleti bir diyarı kaplayınca; hırsız haramiler, Hak yolunun kervanına kılavuz olurlar. Adaletinin galebesiyle, zulüm önce gizlenir, sonra yok olur gider. Onun adalet bağının, çemeninin baharında; hile bostanının gülü açamaz. Onun adaleti, âlemde fesadı nehyetse; fitnenin boynundaki damarın bağı, ceza zinciri olur. Nefî’nin, övdüğü zatın adaletini tüm dünyaya yaymak suretiyle bütün âlemde emn ü emanı hâkim kıldığını vurgulaması da diğer bir benzerliktir.	

	Farklılık	Nef'î, Enverî'den farklı olarak; dâd-adâlet kavramını, bir takım farklı anlamlarda kullanmıştır. Örnek olarak Nef'î, dâd kavramını, alçak felekten intikam almak olarak vasfetmektedir. Çünkü bu felek, ehl-i dili ve irfanı paymal etmiştir. Nef'î, yine devrin adil hükümdarından, ehl-i dile yapılan zulmün intikamını almasını istemektedir. Övülen şahsa hitaben, eğer intikamını almaz ise ülkenin her köşesinin karışacağını ihtar etmektedir. Diğer bir farklılık; Nef'î, övülen şahsın Hz. Süleyman gibi tahta çıkmasını ve adaletle hükmetmesini diliyor. Onun vücudu, adaletinden dolayı Rabb'in celal sıfatının mazharı olmuştur. Onun adaleti, yeryüzünün memleketlerine şeref vermektedir. Mükâfat ve ceza, onun adaletine göre tayin edilir. Memleketi adaletiyle süsleyen vezir, Âsaf gibi adil bir vezirdir. Nef'î'ye göre; felek, yüce bir mevkiye sahip olan Osman Han'ın ayağına yüz sürerek, "cihan şahım benim" der. Övülen zatın adaletinin devrinde zaman şöyle der: "Bu günler, benim bayram ve Nevruz zamanımdır". Ayrıca Nef'î, kendi sanatıyla ilgili feyzin, gönül ehline Allah'ın bir adaleti olduğunu, bunun ceht ile elde edilemeyeceğini ifade ediyor. Nef'î, fasih lisanının, Selmân'ın adil nazmının zevkini verdiğini ifade etmektedir.

Tablo 48. Kavram: Dahhâk**Metin Analizi**

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Dahhâk	Nef'î	---	Nef'î'nin kasidelerinde Dahhâk kavramıyla ilgili beyitlere rastlanmamıştır	---
	Enverî	1	İran mitolojisinde şeytani bir figür, zulmün ve kötülüğün sembolü, Ferîdûn'un düşmanı	Ezo düşmen çu Dârâ ez Sikender Ezo hâsid çu Dahhâk ez Ferîdûn, (E.k. 145-5) (Onun düşmanı, İskender'in karşısındaki Dârâ gibidir. Onu kıskanan, Ferîdûn'un karşısındaki Dahhâk gibidir)
	Benzerlik		---	
	Farklılık		---	

Tablo 49. Kavram: Dârâ

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Dârâ	Nefî	11	İran coğrafyasında hüküm süren Keyâniyân sülalesinden dokuzuncu hükümdar, Ekber Keykubât, cihan hükümdarlarından biri, Rüstem'in çağdaşı ve kız kardeşinin oğlu, sureten ve ahlaken de güzel bir hükümdar, İskender'in rakibi	Der-i düstûr-ı cihân-bân-ı Sikerder-şân kim Gösterir şâhlara kevkebe-i Dârâyı, (N.k.45-4)
	Enverî	4	Cem'in varisi, İran'ın en büyük hükümdarı, Acem mülkünün şöhreti kendisinden kazandığı hükümdar, İskender'in savaştaki düşmanı ve rakibi	Ezo düşmen çu Dârâ ez Sikender Ezo hâsid çu Dahhâk ez Ferîdûn, (E.k.145-5) (Onun düşmanı, İskender'in karşısındaki Dârâ gibidir. Onu kıskanan, Ferîdûn'un karşısındaki Dahhâk gibidir)
	Benzerlik		Nefî, Dârâ'yı Enverî gibi İran'ın en büyük hükümdarlarından biri olarak görür. Her iki şair de Dârâ'yı İskender'in rakibi olarak takdim eder	
	Farklılık		Nefî'ye göre Dârâ cihan hükümdarlarından biridir, Enverî'de bu hususla ilgili bir beyit yoktur. Dârâ, hem mülkün sahibi hem de sureten ve ahlaken de güzel bir hükümdardır. Nefî'nin Dârâ'ya benzettiği kişi de aynı özelliklere sahiptir. Enverî ise Nefî'den farklı olarak Dârâ'yı Cem'in varisi, İran'ın en büyük hükümdarı olarak görür. Sultan Sencer'i bu hükümdarlara benzetirken, Cem'in, kanunu ondan aldığını ve Acem mülkünün de şöhretini onun sayesinde kazandığını ifade eder. Enverî'ye göre Sultan Sencer, İran'ın büyük hükümdarları olan Cem ve Dârâ'nın bütün topraklarını almıştır. Enverî'nin övdüğü kimsenin düşmanı, İskender'in karşısındaki Dârâ gibidir. Onu kıskanan da Feridun'un karşısındaki Dahhâk gibidir.	

Tablo 50. Kavram: Dâvûd

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Dâvûd	Nefî	---	Nefî'nin kasidelerinde Dâvûd kavramıyla ilgili beyte rastlanmamıştır	---
	Enverî	3	Övülen sultanın nesebinin Hz. Dâvûd'a dayanması, Hz. Dâvûd'un, cennette övülen zatı beklemesi, methedilen zatın, Hz. Dâvûd'un zırhını meleklerle dokutması,	Ger nifâz-ı dîv bendet bâs-i âhen be-şikened Dır'-i Dâvudî koned der desthâ zîn pes perî, (E.k. 183-12) (Senin zincirin, devin güç ve etkisini bağlasa, demirin öfkesini kırar. Bundan böyle, meleklerin ellerinde, Hz. Davud'un zırhını dokutursun)
	Benzerlik		---	
	Farklılık		---	

Tablo 51. Kavram: Deyr

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Deyr	Nefî	3	Hayalin mabedi, hayalin mabedinin köşesine, güzellikle ilgili eserin sırrını bırakmak; manaların put-hânesi, mabedi, mananın ruhlarının toplanması, manalar mabedinin suretinin cana gelmesi, idrakin mabedi, İdrak mabedinin ressamı, Hz. İsa'nın diriltici elinden doya doya şarap içmek, Hz. İsa'nın diriltici nefesi gibi mucizevî eserler	Başlasam endişeye ervâh-ı ma'nâ cem' olur Nutka gelsem sûret-i deyr-i ma'ânî cân bulur, (N.k.9-39)
	Enverî	2	Doğruluğu, mabetten (deyrden) daha üstün görmek, mabetten (ibadetten) ziyade istikameti kendine şiar edinen zatların, hükümdarları arkalarından, köle gibi sürüklemesi, vücut âlemini mabet olarak görmek, insanların ilk mabedinin vücut âlemlerinin olması, kemalin kaynağı olan zat	Deyr-i mân ey be kemâlî ki der âğâz vücûd Ber vücûd-i çu tûyî râh-ı tûyî mesdûdest, (E.k. 23-19) (Ey kemâlin kaynağının bizim için mabedimizin, başlangıçta vücudu olduğu zat! Senin gibi bir vücudun üzerinde bulunmanın iki yolu da kapalıdır)
	Benzerlik		Nefî, kasidelerinde deyr kavramını, Enverî gibi öncelikle mabet, puthane olarak vasfediyor. Fakat teferruatta iki şairin değerlendirmeleri birbirinden farklılık arz ediyor. Nefî, deyri, hayalinin mabedi olarak tarif etmektedir. Nefî; “Eski hükümdarın yaratıcılığı, hayalimin mabedinin köşesine, güzellikle ilgili eserin sırrını bırakmıştır” diyor. Deyri, daha çok sanatıyla ilişkilendiren Nefî, deyri, manaların put-hânesi, mabedi şeklinde tavsif ediyor. Her zaman olduğu gibi kendini övme sadedinde şöyle diyor: “Düşünmeye başlasam, mananın ruhları toplanır; konuşmaya başlasam, manalar mabedinin sureti cana gelir”.	
	Farklılık		Nefî, Enverî'den farklı olarak; deyr kavramını daha çok düşünce ve idrakle ilişkili bir şekilde değerlendirmiştir. Nefî, deyri, idrakin mabedi şeklinde takdim etmektedir. İdrak mabedinin ressamı, kalemi eline alsa; Hz. İsa'nın diriltici elinden doya doya şarap içmiş gibi olur. Yani Nefî'nin sanatkârlık kabiliyeti, kalemi eline alınca Hz. İsa'nın diriltici nefesi gibi mucizevî eserler vücuda getirir. Enverî ise deyri, ibadet merkezi olarak anlamlandırmakla birlikte onu, vücut âlemi şeklinde tasavvur etmiş, insanı başlı başına bir mabet olarak algılamıştır.	

Tablo 52. Kavram: Deccâl

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Deccâl	Nefî	2	Batıl düşüncüyü temsil edenler, Mesih gibi geçinmek, Deccâl ile denk olmak, zamanenin siretinin ve simasının, ifrit ve batıl nitelikleri temsil etmesi, Deccâl gibi olmak	Ne miktârın bilir ne kadr-i güftârı acep bâtil Mesîhâ geçinir ammâ har-i Deccâl ile tev'em, (N.k.39-47)
	Enverî	1	Övülen kişinin insan olması, memduhun düşmanlarının ise şeytan olması, memduhun Mehdi, onu kıskananların ise Deccâl olması	Tu Âdemî vü heme düşmenân-ı tu İblîs Tu Mehdiyî vü heme hâsîdân-ı tu Deccâl, (E.k. 113-18) (Sen insansın ve senin bütün düşmanların, şeytandır. Sen Mehdi'sin ve seni kıskananların hepsi Deccaldır)
	Benzerlik		Nefî, kasidelerinde Deccâl kavramını Hak ve batıl noktasında değerlendirmektedir. Bu konular, içerik yönüyle Enverî'nin görüşleriyle paralellik göstermektedir. Nefî'ye göre; batıl düşüncüyü temsil edenlerin, Mesih gibi geçindiklerini fakat Deccâl ile denk olduklarını ifade ediyor. Ayrıca zamanenin siretinin ve simasının, ifrit ve batıl nitelikleri temsil eden, Deccâl gibi olduğunu belirtiyor.	
	Farklılık		Nefî, iki beyitle söz konusu ettiği Deccâl kavramını şekil olarak Enverî'den farklı şekilde işlemiştir.	

Tablo 53. Kavram: Deryâ

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Deryâ	Nefî	51	Nefî'nin, sözünün dünyadaki sermaye deryası ve madeni olması, sözün, kelimelerin dalgasında, halis bir anber olması, kıyısına ulaşamayan, manalar deryası, etrafına mana cevherleri saçan bir deniz olan şahsiyet, deryanın sahilini taze incilerin kaplaması, ordunun denize benzemesi, orduda bulunan çadırların denizdeki kabarcıklara benzemesi, övülen şahsın cömert elinin ve tabiatının derya ve bulut olarak vâsfedilmesi, Âsâf gibi temkinli bir vezir, memduhunun ordusunun çıkardığı bir toz zerresinin, feleğin büyük denizini kederlendirmesi, methedilen şahsın kılıcının, fevkalade özellikleri, aşkın coşkunu, denizlerin nitelikleriyle vâsfetmek, övülen şahsın öfkesini ve kahrını; deniz, rüzgâr, tufan bulutu, yeryüzü, dalga, dağ, zelzele, çarh, ateş, kuyu, girdab ve tandır gibi unsurlarla ilişkilendirilerek anlatmak, havanın sıcaklığından şikâyet, sıcaklığın denizi seraba döndürmesi,	Ehl olan kadrin bilir ben cevherim medh eylemem Âlemin sermaye-i deryâ vü kânıdır sözüm, (N.k.1-4)
	Enverî	54	Övülen şahsın cömertliğini överken tabiat unsurlarından denizi, bolluğun ve cömertliğin sembolü görmesi, cömertliği kaynayan bir denize benzetmek, havuzun, bahşış ve cömertlik terbiyesiyle deniz olması, arzın, memduhunun yüceliğinin takviyesiyle cevher olması, derya elli (eli açık) ve maden yürekli padişah, övülen şahıs, üstün özelliklerinden dolayı tabiat varlıklarınca kıskanılması, övülen şahsın tabiatını kıskandığından, denizin mizacının ısınması, memduhunun fetihlerinden dolayı hançerin gülmesi, denizin sahilinin gözyaşından dolayı ceyhun olması, kalemin denizden kendi kemalini tahsil etmesi, ayın övülen şahsın hazinedarı olması, incinin utançtan deryaya sığınması, denizde bulunan sedef, inci gibi değerli şeylerin varlığını, övülen şahsa nisbet etmek, sedefin dilinde inci ve mücevher yerine kan bulunması, övülen zatın öfkesinin, gazabının ve intikamının, karalarda ve denizlerde güç, kuvvet, kudret ve hayat namına hiç bir şey bırakmaması, cadının, çocuğuna cadılık yaptırması, putun, çocuğa denizi öğretmesi	Behş-î bî minnet ü ihsân-ı bî lâfet konend Ebr ü deryâ râ zı haclet huşk çün dūd u serâb, (E.k. 12-27) (Minnetsiz ikramın ve palavrasız ihsanın; bulutu ve denizi utançtan öyle kuruttular ki bulut ve deniz, dumana ve seraba döndü)
	Benzerlik		Nefî, kasidelerinde deryâ kavramını Enverî'de olduğu gibi bazen methettiği zatın öfkesini, intikamını ve savaşçılığını dile getirmede, benzetme unsuru olarak kullanmaktadır. Bu öfkenin neticesinde tabiat, hercümerç içinde dengesini kaybeder. Öfke, intikam ve savaş sahnelerinin tasvir edildiği manzumelerde, her iki şairin dile getirdiği beyitlerin içeriğinde, üslubunda ve benzetme unsurlarında önemli benzerlikler bulunmaktadır.	

		Nefî, söz konusu ettiği şahsın cömertliğini Enverî gibi denize ve denizde meydana gelen hadiselerle benzetmektedir. Cömertliği yerine göre deniz, yerine göre bulut, bazen de dolunay olarak vasfetmektedir. Nefî'nin kıskançlıkla alakalı yazmış olduğu manzumeleri de Enverî'nin manzumelerine benzemektedir. Övülen şahıs o derece cömert bir ele sahiptir ki onun kıskançlığıyla denizin gönlü, bütün hazineleriyle (hazinelerine rağmen) coşarak feryat etmekte ve kederlenmektedir. Deniz, onun elinin cömertliğinden duyduğu korkuyla muztar olmasaydı; muazzam hazinesini, içinde muhafaza etmezdi. Onun elinin cömertliğinin kıskançlık ateşi, denizin kalbinde alevlenince derinliğinin inci mercan ile dolabileceğini sanmayın (Çünkü haset, hüsrân ve mahrumiyet sebebidir). İki şair, birbirine yakın ifadelerle kendilerini methetmektedirler. Nefî, sözlerini mücevhere benzetir. Sözünün methedilmeye ihtiyacı olmadığını söyler. Sözünün, mücevher dükkânındaki mümtaz bir zinet olduğunu belirtir. Nefî'ye göre kendi sözü, kelam denizinin dalgalarında, halis bir anberdir. Kıyısına ulaşamayan, manalar deryasıdır. Onun sözü ve ahlakı, deryanın sahilini kaplayan taze incilerdir. Gönlünün, sevdiği kişiyi methetme endişesiyle, mücevher dolu bir deniz gibi olduğunu belirtir.
	Farklılık	Nefî, bazı manzumelerinde, deryâ kavramını Enverî'den farklı şekillerde ele alıp incelemiştir. Şiirinde övdüğü şahsın kahramanlığını dile getirirken, kısmen de olsa Enverî'den farklı örnekler ve benzetme unsurları ile konuyu ele almıştır. Nefî, övdüğü şahsın, derya gibi asker çekip, dünyayı fethetmesini ve baştan başa cihan mülkünde hükmünü yürütmesini diliyor. Fırtına gibi hızlı hareket ederek dünyayı fetheden zatın ayağının altında dünya, derya mıdır yahut sahra mıdır belli değildir. Onun ordusu, öyle garip bir deryadır ki orduda bulunan çadırlar, denizin üzerindeki kabarcıklar gibidir. Övülen zatın vakarını, deniz üzerinde, rüzgârın yolunu kesen bir set olarak tasvir ediyor. Bir başka farklılık ise dönemin padişahının Nefî ile ilgili iltifatlarının yer aldığı beyitlerin bulunmasıdır. Bundan başka Nefî'nin, havanın dururmundan şikâyetçi olması da ayrı bir unsur olarak göze çarpmaktadır. Havanın tesiri öyle bir noktaya ulaşmıştır ki bir anlık sıcaklığıyla, denizi seraba döndürmektedir.

Tablo 54. Kavram: Deyr

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Deyr	Nefî	3	Sevgili olarak nitelendirilen putun; hayal mabedinin harem dairesine bir resim koyması, mananın ruhlarının bir araya gelmesi, manalar mabedindeki resimlerin cana gelmesi, idrak (anlatma, ikna) mabedinin ressamı kalemi eline alması, idrak mabedinin ressamının kadehle Hz. İsa'nın elinden şarap içmesi	Başlasam endişeye ervâh-ı ma'nâ cem' olur Nutka gelsem sûret-i deyr-i ma'ânî cân bulur, (N.k.9-39)
	Enverî	2	Enverî'nin, övdüğü şahsın zatında doğruluğu, mabetten daha fazla önemsemesi, övülen zatın Kayser ve Han'ı kölesi olarak arkasına takması, mabedin, öncelikle beden olması,	Deyr-i mân ey be kemâlî ki der âğâz vücûd Ber vücûd-i çu tûyî râh-ı tûyî mesdûdest, (E.k.23-19) (Ey kemâlin kaynağı, bizim mabedimiz, başlangıçta vücuttur. Senin gibi bir vücudun üzerinde bulunmanın iki yolu da kapalıdır. (veya senin gibi bir vücuda sahip olmanın iki yolu da kapalıdır)
	Benzerlik		Deyr kavramıyla ilgili, Nefî'nin ve Enverî'nin kasidelerindeki beyitlerde benzerlik yoktur.	
	Farklılık		Nefî, Enverî'den farklı olarak ele aldığı deyrle ilgili beyitlerinde; öncelikle putun, hayal mabedinin harem dairesine, kadim (antik) sanat sırlarını içinde barındıran bir resim bıraktığını söylüyor. Her zaman olduğu gibi, kendini överken; “Düşünmeye başlasam, mananın ruhları bir araya gelir. Konuşmaya başlasam, manalar mabedindeki resimler cana gelir” diyor. Nefî kendisini, ikna ve belagat mabedinin ressamı olarak vasfediyor. Kalemi eline alınca, Hz. İsa'nın elinden şaraptan içtiğini ifade ediyor. Yani mucizevî sözlerle, okuyucuyu ikna ettiğini belirtiyor.	

Tablo 55. Kavram: Dîv (Dev)

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Dîv (dev)	Nef'î	6	Övülen şahsın asil ve cins atının deve benzetilmesi, memduhun, sipahi şeklindeki melaikelerin önünde zafer kılıcını çekmesi, vezirin, muazzam adaletiyle deve benzetilmesi, cimrilüğün devinin, övülen zatın rahmetiyle, cömertliğe dönüşmesi, Hz. Süleymân'ın vezirine ait mührün onayladığı fermanların, düşmanların ve saltanatın dîv olarak vafedilmesi,	Revâ mıdır sa'âdetle dururken Âsaf-ı devrân Sadâret eylemek bir dîv-i sadr-ı adl ü dâd üzre, (N.k.44-19)
	Enverî	28	Enverî'nin devî, dirayetli bir görevli şeklinde tavsif etmesi; istismarcı esnafın dükkânına nizam veren, dirayetli görevli, şeytan ve şer unsurlarının dev olarak tarif edilmesi; övülen zatın şimşek gibi hareket eden kaleminin, melun devî yüzlerce defa recmetmesi; memduhun kaleminin meteorunun (şehâbı, alevî), memleketin feleğini, sürülmüş (taşlanmış) şeytandan temizlemesi; devin efendilerin mızrağından kaçan düşman gibi meteordan kaçması; övülen zatın, şeytanı kovmak için attığı okun, yıldıza, onun sadağının ise mücevher kabına benzetilmesi; ülkelerin semasının, memduhun kaleminin alevinden, birbirine girmesi; ateşten meydana gelen Azer devinin yıldıza dönüşmesi; Âsâf'ın düşmanı olan hükümdarların ve farklı yaratıkların, dev olarak anlatılması; Enverî'nin Hz. Peygamber'i, bir komutan olarak deve benzetiyor olması	Hâtem-i hüccet der enguş-i Süleymân sohen İftirâ kerdem bedo der-gîred ez dîv ü perî, (E.k. 187-45) (Delil ve burhan yüzüğü Süleyman'ın elindeyken ona iftira isnad etmek, devî ve periyi bile etkiler)
	Benzerlik		Nef'î, kasidelerinde dev kavramını, Enverî gibi öncelikle devrin Âsâf'ı olarak vafediyor ve muazzam adaletiyle deve benzetiyor. Ayrıca Hz. Süleymân'ın vezirine ait mührün onayladığı fermanları, düşmanları ve saltanatı dev olarak vafediyor. Nef'î'ye göre; övülen şahıs dünyadaki acizlere himmet etse; aciz karınca Süleyman'ın kudretli devlet adamlarından biri olurdu.	
	Farklılık		Nef'î, dev kavramını Enverî'den farklı şekilde de kullanmıştır. Nef'î, Enverî'den farklı olarak; cimrilüğün devinin, övülen zatın rahmetiyle, cömertliğe dönüştüğünü belirtiyor. Ayrıca Nef'î, fazla yiyecek içmeyi de deve benzetiyor. Bundan başka övülen şahsın asil ve cins atını deve benzetiyor olması da diğer bir farklılıktır.	

Tablo 56. Kavram: Dünya

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Dünyâ	Nefî	50	Dünya kavramını öncelikle yaşadığımız, mücerret dünya anlamında kullanmak, övülen şahsın kılıcının dünyaya, kuvveti bir burhan olması; onun kanlı kılıcının, dünyayı aydınlatan güneş gibi parlaklığa sahip olması, memduhun atının tasvirinin bile dünyaya eğlence olarak kâfi gelmesi, methedilen şahsın vücudu, dinin ve dünyanın medârı olması, dünyanın eve benzetilmesi, dünyanın, zenginlik ve nimetin sembolü olarak değerlendirmek, dünyayı bazen de mücadele edilmesi gereken, kötülüklerin kaynağı olarak görmek, dünyayı, hal diliyle, çeşitli meselelerle ilgili iddialara cevap veren bir şahıs gibi tasvir etmek	Nefî yeter da'vâyı ko dünyâ ile gavgâyı ko Eflâke istiğnâyı ko hâke yüzün sür lâ-cerem, (N.k.16-35)
	Enverî	18	Devlet adamlarının meşgul olduğu hususların, dünya işleri olarak vasfedilmesi, dünyadaki insana hitab eden nimet ve imkânların, dünyevî saadet olarak tavsif edilmesi, dünya kavramını öncelikle yaşadığımız, mücerret dünya anlamında kullanmak, methedilen zatın sözleşmesinin, dünya ve dinde geçerli olacak bir akit olması, dünyanın bir şahıs gibi tasvir edilmesi,	Ne-dâdî dil be dünyâ vü be 'ukbâ Ne-bestî vehm der vâlâ vu der dîn, (E.k.145-12) (Gönlünü dünya ve ahirete vermedin. Yücelik ve alçaklık için hayal kurmadın)
	Benzerlik		Nefî, kasidelerinde dünyâ kavramını, Enverî gibi öncelikle yaşadığımız ve bildiğimiz dünya anlamında kullanmıştır. Dünya kavramıyla ilgili dile getirdiği beyitlerin ekserisi bu konuyla ilgilidir. Nefî, övdüğü şahsın kılıcının dünyaya kuvveti bir burhan olduğunu; onun kanlı kılıcının güneş gibi parladığını söylüyor. Nefî, kendi manzumelerini Hz. Musa ve Hz. İsa'ya ait nutkun nefeslerinin eserleri olduğunu; Sultan Ahmed'in makamının yıldızına dünyanın, tazim ettiğini; övülen şahsın düşmanları, Sâm ve Gustehem bile olsa, dünyayı onlara dar edebileceğini, çeşitli örneklerle dile getirmektedir. Dünyayı, mecazî anlamda bir şahıs gibi tasvir etmeleri de iki şairin benzerliklerini ortaya koymaktadır. Nefî'nin nazmı ile keramet göstermesine karşılık dünyanın ikrar ile onun sözüne ret cevabı vermesi; dünyanın her gün övülen zatın dergâhına yüz sürmesi; Sultan Murâd'ın devletinin uzun olması için öncelikle dünyanın dua ve şükretmesi; onun gül devrinin dünyaya ferah vermesi gibi örnekler, Nefî ve Enverî'nin dile getirdiği benzer manzumelerdir. Dünyayı, iki şairin de zenginlik ve nimetin sembolü olarak değerlendirmeleri benzer manzumeler olarak değerlendirilebilir. Tabiatıyla söz konusu benzerlikler, Nefî'nin Enverî'den etkilenmiş olduğunu göstermektedir. Nefî, kendi sanatını dünya nimetleriyle mukayese ederek aşağılamaktadır. İskender için ise; "Elimde böyle bir cevher var iken ben dünyayı ne yapayım? İskender, ayinesini başına çalsın" demektedir. Sevdigi kişinin lütfunun yanında, dünya ve içindekilerini, cennet bile olsa önemsemiyor. Efendisinin yüzünü görmeyi en büyük devlet olarak değerlendiyor. Buna karşılık dünyanın tüm varlığını hiç mesabesinde değerlendirmiyor. Zamanın filozofu ve Eflâtun'u olarak mülâhaza ettiği rindin, devlet ve dünya için gam çekmesinin mümkün olmadığını ifade ediyor.	

	Farklılık	Nef'î'nin, dünyâ kavramını Enverî'den farklı şekilde kullanmış olduğu beyitler de vardır. Mesela dünyayı bazen mücadele edilmesi gereken, kötülüklerin kaynağı olarak görüyor olması, buna örnek teşkil edebilir. Nef'î, Enverî'den farklı olarak; cimriliğin devinin, övülen zatın rahmetiyle, cömertliğe dönüştüğünü belirtiyor. Ayrıca Nef'î, fazla yiyip içmeyi de deve benzetiyor. Bundan başka övülen şahsın asil ve cins atını deve benzetiyor olması da diğer bir farklılıktır.

Tablo 57. Kavram: Dürr
Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
<u>Dürr</u> dürr-i yetîm dürr-i nazm dürr-i şehvâr dürr-i mehd dürr-i yektâ dürr-i guşvâr dürr-imeknûn dürr-i güher dürr-i semîn dürr-i mengûş dürr-i pâk	Nefî	27	Nefî'nin, kendini övdüğü manzumelerini inciye benzetmesi, Hz. Peygamber'in ve Hz. İsa'nın dürr-i yetim (yalnız, tek eşsiz, babasız) bir cevher olarak tavsifi, dürr kavramının, kıymeti itibariyle değişik kavramlarla ele alınması (dürr-i girân-mâye, dürr-i şehvâr-ı, dürr-i yektâ, dürr-i guşvâr, sade f gib pür-dürr, dürr-i meknûn, dürr ü güher, dürr-i nâb, dürr-i hoş-âb, dürr-i semîn, dürr-i mengûş...), bu kavramların her birisinin, şair tarafından, övdüğü kişinin niteliklerini tasvir etmede, benzetme unsuru olarak kullanılması	Düşeydi sâye-i ebr-i inâyeti bahre Cihân-ı nüh-pedere nâz ederdi dürr-i yetîm, (N.k.33-29)
	Enverî	36	Dürr kavramının, değişik mevsimlerde meydana gelen tabiat olaylarıyla ilişkilendirilerek anlamlandırılması, bahar mevsiminin, Kurban bayramındaki hediye dağıtanlara benzetilmesi, bulutun eteklerine inci, mercan sunuyor olması, övülen zatın, inci mercan olan rumuzla sırları keşfetmesi, bulutun değerli inciye gebe olması, mücevherin, onun değerinden ucuz olması, gözyaşını, inciye, onu da değerli bir mücevhere benzetmek suretiyle; incinin başka unsurlarla münasebetini sanatlı bir şekilde ortaya koymak, övülen şahsın dünyadaki tesirini, yeryüzüne saçılan incilerle ilişkilendirmek, dile getirilen şiirleri dinlemekle kulağın, inci, mercân derlemiş olması, övülen zatın sağ elinin, inci ile özdeşleştirilmesi, memduhun öfke ve gazabının neticesinde, inci gibi madenlerin kimyasının değişmesi, söz konusu edilen kişinin üstünlüğünü ve benzersizliğini ifade etmek için onun, dürr-i yetim (sade fin içindeki tek inci) şeklinde tavsif edilmesi	Tab'-ı tu ki ebr ez o keşed dürr Yek t'abiye kerde sed sehâ râ, (E.k.2-22) (Senin tabiatın o denli rahmet yüklüdür ki, bulut inciye ondan meydana getirir. Nitekim bir hareketiyle yüzlerce cömertliği gösterir)
	Benzerlik		Nefî, Enverî gibi övdüğü şahıs hakkında dile getirdiği beyitlerini inci olarak nitelendiriyor. İmkân madenini, düşünce kazmasıyla kazanların, Nefî'nin nazmı gibi kıymetli bir cevher bulmalarının mümkün olmadığını söylüyor. Nefî'nin düşüncesi, mücevherlerle dolu dalgaların sahile vurduğu bir denizdir. Onun inci gibi nazmı, denizin sahilinde deste deste yatmaktadır. Methettiği kişinin sözlerini de inci olarak isimlendiriyor. Nefî, şairlik tabiatı gibi saf bir incinin, toprağın altında bulunmadığını söylüyor. Nefî'nin dürr-i yetim kavramını kullandığı manzumeleri de hem şekil hem de mana olarak, önemli ölçüde Enverî'nin manzumelerine benzemektedir. Nefî, Hz. Peygamber'i ve Hz. İsa'yı dürr-i yetim (yalnız, tek eşsiz, babasız) bir cevher olarak nitelendirmektedir. Şiirlerini okuyan kişinin tabiatının, onun feyzi ile Hz. Meryem'in rahmindeki Hz. İsa gibi bir tabiata mazhar olacağını söylüyor. Methedilen şahsın, adalet merkezinin feleğinde dolunay gibi olduğunu; saltanatın sedefinde, dürr-i yetim (benzersiz bir inci gibi ve ya Hz. Peygamber) olduğunu söylüyor. Onun inayet bulutunun gölgesi denize düşseydi; dürr-i yetim, dokuz feleğin babasına naz ederdi. Nefî, söz konusu ettiği kişinin öfke ve intikamını vasfederken sanki Enverî'den ders almış gibidir. Bahsettiği şahsın öfkesini anlatırken şöyle der: "Onun kahır ateşinin tabiatı (özelligi), denizlere düşse; o denizlerin incisini zerre gibi parçalara ayırır. Denizdeki gırdabı da ateşten bir tandıra çevirir.	

	Farklılık	Nef'î'nin, dürr kavramını Enverî'den farklı şekilde kullanmış olduğu beyitler de vardır. Nitekim övülen şahsın bedenini ikbal atı için (dünya için) değerli (şahlara layık) bir inci olarak görüyor. Sultan Murad'ın iki şehzadesini anlatırken, benzerliklerini dile getirmek için onların; “manada, iki inci olarak, sureten tek bir ışıktırlar. Hakikatte ise her biri tekrar edip duran farklılıkları temsil etmektedir” diyor.

Tablo 58. Kavram: Ebr (Bulut)

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Ebr (bulut)	Nef'î	40	Rahmet, bolluk, zenginlik ve cömertlik sembolü, Nisan bulutu, tabiatın dirilişi, denizdeki incilerin teşekkül vesilesi, bulutun bahar mevsiminde tabiatı rahmetiyle ıslatması, semadan nüzul eden ilahi yardım,	Hâmemdir o ebr-i çemen-ârâ-yı suhan kim Bir katresi bir gülşeni şâdâb-ter eyler, (N.k.11-44).
	Enverî	110	Memduhun kahramanlıklarını, adaletini, hoşgörüsünü ve cömertliğini övme vesilesi, bulutun bahar aylarındaki hali, bayramlarda eteklerinde inci mercan dağıtan cömert insanlar gibi olması, bulutun inciye, sehavet sahibi insanların vasıtasıyla meydana getirmesi, ihsan sahibi şahısların mutfaklarından çıkan dumanın, yağmuru oluşturmakta, buluttan daha fazla etkili olması, cömertliğin, kaynayan bir denize benzetilmesi, ihsan bulutunun, denizin derin kısmının köpürerek, dalgalar halinde ilerlemesine teşbihi, bulutun çiçek goncalarının annesi gibi olması,	Ver ebr ne der dâyeğî tıfl-ı şukûfe est Yâ zân sûy-i ebr ez çe guşâdest dedhân râ, (E.k.5-16) (Eğer bulut çiçeklerin goncalarına dayelik (annelik) yapmamış olsa idi, çiçekler ağızlarını buluta doğru açarlar mıydı)
	Benzerlik		Enverî, bulutu, Nef'î'de olduğu gibi, baharın, hayatın ve hediyeleşmenin sembolü olarak görür. Bulut, incinin meydana gelme sebebidir. Lalenin ve sedefin ağzı buluta bağlıdır. Tabiat olaylarını, hatta kaderi, övdüğü kişinin hizmetinde gösterir. Kasidelerinde, bulutu mübalağa unsuru olarak teşbih ettiği şeylerle mukayese eder. Kuraklık yılı, memduhun cömertlik bulutunun kapısında bekleyip duran dilencidir. Onun çadırı bulut gibidir, zafer seli onun yukarı kaldırır, kurak olan bölgelere, Fırat ve Dicle olur. Bulut, âb-ı hayâtın yeryüzüne yağma vasıtasıdır. Cömet kişinin eli, Nisan bulutuna benzetilir. Nef'î de Enverî gibi bulutu denize benzetmekte, mücevherlerin kaynağı olarak görmektedir. İnaletinin damlası Nûh Tufanı'ndan daha büyük bir su kitlesini temsil eder. Cömert kişinin dumanı, gül bahçesinin mutluluk bulutu, şimşeği ise korku ve keder harmanına, Siccilden atılan ateş küresidir.	
	Farklılık		Enverî, özellikle methettiği kişilerin; merhamet, cömertlik, ihsan, bağışlama, adalet, himaye gibi sıfatlarını anlatırken çoğunlukla bulut ve derya kavramını kullanmıştır. Enverî, övdüğü kişiyle, kavram olarak ele aldığı unsurları mukayese eder ve övdüğü kişi karşısında, diğerlerini aşağılar. Enverî'ye göre minnetsiz ve karşılıksız bir şekilde ihsanda bulunanların cömertliği, bulutu ve denizi kıskançlıktan seraba çevirmektedir. Ona göre cömertlik, sadakati temsil eder Bu durumda bulutun cömertliği yalan, denizinki sahtedir. Bulutun, cömert kişinin elini bildiğini iddia eder. Çünkü cömert ismi, onun üzerinde bulunmakla bühtan sahibi olur. Bulut âşıktır, Enverî gibi sürekli ağlamaktadır. Feleğin olumsuz gidişatından dolayı da ağlamaktadır.	

Tablo 59. Kavram: Ebûbekr

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Ebûbekr	Nefî	3	Övülen zatın, itikadıyla Hz. Ebû Bekir’e, adaletiyle Hz. Ömer’e benzetilmesi, ehl-i dalalet olarak kabul edilen Râfîzî’lerin Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer’e hakaret etmeleri, dört halifenin özellikleri ve birbirlerini takip sırası, övülen kişi; Peygamber’in ashabına uyan, din ehlinin imamı olarak tarif etmek, Hz. Ali ve Hz. Osmân’ın ahlakına tabi olmak, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer’in mesuliyet ve adaletine sahip olmak	Kırıp al dâdını Sıddîk u Fârukun revâfızdan Alilik et koma mülkü Acemde bir teberrâyı, (N.k.28-40)
	Enverî	2	Hz. Ebû Bekir’in itikadı ve sadakati, toplumda, Hz. Ebû Bekir’in sıfatı ve lakabı olan “sıdk”a karşılık “kizb”in, yüz bin kat daha fazla olması,	Be i’tikâd-ı Ebûbekr ü savlet-i Fârûk Be ters-kâri-yi ‘Osmân u Hikmet-i Haydar, (E.k.85-74) Ebubekir’in itikadına ve Ömer’in vakarına, Osman’ın Allah korkusuna, Ali’nin hikmet ve ilmine...
	Benzerlik		Nefî, Enverî gibi Ebûbekr kavramını, sadakat ve sağlam itikadıyla söz konusu ediyor. Övdüğü şahsı, ahlakı ve itikadıyla Hz.Ebû Bekir’e, adaletiyle de Hz. Ömer’e benzetiyor. Ayrıca Hz. Ali ve Hz. Osmân’ın ahlakına tabi olup Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer’in mesuliyet ve adaletine sahip olduğunu dile getiriyor.	
	Farklılık		Nefî’nin, Hz. Ebû Bekir’le ilgili Enverî’den farklı şekilde mevzular dile getirdiği beyitler vardır. Ehl-i dalalet (sapkınlar guruhi) olarak kabul ettiği Râfîzî’lerin, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer’e hakaret ederek, küfürle itham etmelerine karşılık; Hz. Peygamber’in hem kayınpederi hem de en yakın arkadaşları olan bu zatların intikamlarının Rafizilerden alınmasını istemektedir.	

Tablo 60. Kavram: Eflatun

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Eflatun	Nefî	5	Aklın kuvvetini Eflatun'la özdeşleştirmek, mana yolunun (suretinin) padişahı ve gönül ehlinin hidivi olmak, Eflâtun kadar akıllı olmak, kasabanın, yegâne sihirli şiir söyleyen, yaratıcı şairi olarak itibar gören kişinin; saçma ve yalan hezeyanlar dile getiren, cahil Eflatun ve âlemin karabasanı olması, hikmet yolunda rehberin Eflatun olması, hikmet yolunun değerli atının, çevik seyisi olmak, Eflatun'un biricik rehber olması, İskender'in şerefine sahip, Eflatun olarak tavsif, ilim kitabının güzel yazısı, Ebû Ali Sinâ ve Eflatun'un kelimalarının hülasası,	Mehdî-i Îsâ-nefes Nu'mân-ı mâtem-mekrûmet Hızr-ı Yûsuf-tal'at Eflâtûn-ı İskender-cenâb, (N.k.56-9)
	Enverî	2	Nizâmü'l-Mülk Sadrettîn Muhammed'in felsefe ve delil getirmekte; Eflatun gibi olması, Kutbu'd-Dîn Mevdûd Şâh'ın nezdindeki en küçük ilim hadimini, binlerce Eflatun'a bedel görmek	Kemîne çâker-i 'ilmet hezâr Eflâtûn Kihîne bende-i fazlet hezâr İskender, (E.k.85-42) (Sendeki ilmin en küçük hadimi, binlerce Eflatun'a bedeldir. Faziletinin en küçük bendesi, bin İskender eder)
	Benzerlik		Nefî, Enverî gibi Eflatun kavramını, akıl ve ilimle özdeşleştirerek, birlikte söz konusu ediyor. Eflatun'u övdüğü şahıslar için örnek ve rehber olarak değerlendiriyor. Nefî, Sultan Murad'ın Eflâtun kadar akıllı olduğunu iddia ediyor. Methettiği şahsın, hikmet yolunda rehberinin, Eflatun olduğunu dile getiriyor. Şeyhülislam Es'ad Efendi'yi saygı hususunda İskender'in şerefine sahip, Eflatun olarak tavsif ediyor. Şeyhülislam Azîz Efendi'yi ise Ebû Ali Sinâ ve Eflatun'un kelimalarının hülasası şeklinde tanıtıyor.	
	Farklılık		Nefî'nin, Eflatun'la ilgili Enverî'den farklı şekilde mevzular dile getirdiği beyitler vardır. Nefî, kasidelerinde methettiği şahıslarla birlikte, birçok kişiyi de hicvetmiştir. Veziriazam Hüseyin Paşa devrinde, müteşair geçinen birisini eleştirirken onun yaşadığı bölgede etkili şiir söyleyen, yegâne yaratıcı şair olarak itibar gördüğünü söylüyor. Ancak saçma ve yalan hezeyanlar dile getiren, cahil Eflatun (Eflatun gibi mütebahhir olduğunu iddia ettiği halde cehl-i mürekkebi birisi) ve âlemin karabasanı olduğunu ifade ediyor.	

Tablo 61. Kavram: Efrâsyâb

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Efrâsyâb	Nefî	1	İran hükümdarlarına karşı mücadele eden Tûrân'ın en kudretli ve büyük hükümdarı, Efrâsyâb'ı İran hükümdarlarına denk görmek, memduhun Efrâsyâb'a benzetilmesi	Nice Âsaf ki ma'nâda tasavvur olsa râcihtir Şükûh-ı şevket-i Efrâsyâbu Keykubâd üzre, (N.k.44-20)
	Enverî	1	Büyük bir padişah, , insanlığa şeref ve itibar hediye eden bir soya sahip padişah, memduhun Efrâsyâb'a benzetilmesi	Gevher-i Efrâsyâb ez câh-ı tu Râned ber takdîm-i Âdem âb u câh, (E.k.162-15) (Efrâsyâb'ın soyu (cevheri, sülbü); senin azametinden, insanoğluna itibar ve şeref hediye etti)
	Benzerlik		Her iki şairin kasidelerinde Efrâsyâb'la ilgili sadece bir beyit bulunmaktadır. Nefî, enverî gibi Efrâsyâb'ı İran hükümdarları gibi büyük bir hükümdar olarak görür.	
	Farklılık		Nefî, Efrâsyâb'ı kudret ve büyüklüğü ile ele alır ve bu özellikleriyle büyük görür. Enverî ise Efrâsyâb'ın soyunu yüceltir, bu soyun insanlığa şeref ve itibar kazandırdığını ileri sürer.	

Tablo 62. Kavram: Ejder, Ejderha, Ejdehâ

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Ejder Ejderha Ejdehâ	Nefî	15	Kalemin, gönül hazinesinin, bekçiliğini yapan bir ejderha olarak tavsifi, sözün ise o hazinenin bekçisinin elindeki gece kandili olması, kalemin ağzından, ışık şulesi gibi, mana nurunun görünmesi, ülkenin sınırlarının etrafındaki nehirlerin, devlet hazinesinin bekçiliğini yapan bir ejderha olarak görünmesi, eyvanının kapısında ejderha ve Anka kuşunun resminin bulunduğu saray, Kehkeşân, Nesr-i Tâ'ir (Batı yıldızı), Sultan Ahmed'in topraklarının ejder yüzlü olması, sipahinin saflar halinde denize dalmasının, arka arkaya gelen dalgalara benzemesi, memduhun ejder yüzlü topraklarının her birinin, bir timsah gibi olması, memduhun atının ejderha gibi uçuşması, aheste salındığında ise cennet tavusu gibi, eda ile yürümesi, atın Anka kuşu gibi uçan ejderhaya benzemesi, şimşek gibi süratleriyle Burak'a benzetilmesi, mucizeler ortaya koyan kalemin rakibinin, ancak Hz. Musa'nın ejderinin olması	Şitâb edince döner ejdehâ-yı perrâna Girer şemâ'il-i hûbâna cilve hengâmı, (N.k.22-28)
	Enverî	10	Ejderha ve yılan gibi varlıkların ürkütücü özelliklerinin, memduha benzetilmesi, ızdırap veren yılan gibi, mızraktan acı çeken kişinin, ejderhayı görmüş gibi olması, kâhinin sihirle yerden yılan çıkarması, feleğin ejderhasının, yılan tutandan korkmaması, övülen şahsın bayraklarının üzerindeki ejderhanın, tabiat olaylarına ve hayvanlara hükmetmesi, ejderhanın, kargıyı elinde eğip bükmesi, zamanın, hasmın elindeki kargıyı asaya çevirmesi, memduhun bayrağındaki ejderhanın, Meryem'in kucağındaki Ruhullah'a benzemesi, iradenin ejderhasının zafer rüzgârından can bulması, memduhun mızrağının halkı öldüren bir ejderhaya benzemesi, ejderhanın dikenlerinin, akrebin sivri dişiyle, taze gül yapraklarına koruculuk yapması	Der mevkib-i tu ejdehây-ı râyet Şîrân-ı 'arîn râ be dem girifte, (E.k.174 -15) (Senin maiyetindeki bayrağın ejderhası; orman arslanlarını nefesiyle kuşatmış)
	Benzerlik		Nefî, Enverî gibi ejderhanın resimlerini, kuvvet ve kudretinin sembolü olarak görüyor. Övdüğü şahsın eyvanının kapısında ejderha ve Anka kuşunun resminin bulunduğunu ifade ediyor. Ayrıca Nefî, Enverî gibi ejderhayı koruyucu bir varlık olarak değerlendiriyor. Nefî'ye göre kalem, gönül hazinesine bekçi olmuştur. Yine Nefî'nin kalemi, mana hazinesinin bekçisi olan ejderhadır. Bundan başka ülkenin etrafındaki ırmakları da devletin hazinesini muhafaza eden ejderhalar şeklinde tavsif ediyor. Nefî'ye göre; din ve devletin gece kandili olan Sultan Ahmed'i korumak için; yedi feleğin çemberi, kat kat olmuş bir ejderha gibidir. Nefî'nin tabiatı, mana cevherlerinden oluşan öyle zengin bir hazinedir ki kıvrım kıvrım sırtıyla ejderha, ona tılsımlı bir muhafız olmuştur.	

	Farklılık	Nef'î'nin, ejderha kavramını Enverî'den farklı şekilde kullanmış olduğu beyitler, iki şairin ejderha ile ilgili benzer beyitlerinden fazladır. Nef'î, öncelikle Sultan Ahmed'in topraklarının ejderha yüzlü olduğunu ve bunların her birinin, bir timsah olmasına şaşılmasını gerektiğini belirtiyor. Nef'î, övdüğü devlet adamlarının, özel yetiştirilmiş atlarını, güzellikleri, heybetleri ve hızlarından dolayı ejderhaya benzetiyor. Nitekim Sultan Ahmed'in atı, yükseğe atladığı zaman ejderha gibi uçmaktadır. Sultan Osman Han'ın atı, Anka kuşu gibi uçan ejderhaya benzemektedir. Sultan Murad'ın atlarının, yükseğe atladığında; hisşimla gelen ejderhaya benzediğini belirtiyor. Vezîr-i Azam Hüseyin Paşa'nın atlarının ise şimşek gibi süratleriyle Burak'a benzediklerini ifade ediyor. Nef'î, mucizeler döktüren kaleminin rakibi olarak ancak Hz. Musa'nın asasını görüyor.

Tablo 63. Kavram: Efsun

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Efsun	Nef'î	3	Tesirli söz söyleme, sözünün sanatsal etkisin, efsunla, yani sihirle açıklamak, sihirli sözlerle, dünyadaki bütün sanatçıların ağzını bağlamak, sözün, cadıların yapmış olduğu sihirlere benzetilmesi, etkileyici bir ilim, Allah'ın, insana ilim ve faziletin sihirli aydınlığını vermesi	Ne sihr etdin yine sözde hezâr ahsente ey Nef'î Senin gibi acep olur mu bir câdû-yı efsûn-ger, (N.k.21-33)
	Enverî	3	Efsun kavramının cadılığın bir vasıtası şeklinde tarif edilmesi, vahşi hayvanları bile kendine ram edebilecek, anber ve miskin etkileyici unsuru, efsunun hile ve efsane olarak ta tarif edilmesi	Be efsûn bîn ki bedângûne musahhar kerdest Hem be bâlây-i hod ez 'anber ü ez müşk dû mâr, (E.k.70-10) (Yaptığı sihre bak ki; anber ve miskile, iki yılanı kendi üstünlüğüne nasıl bir şekilde ram etmiş)
	Benzerlik		Nef'î, Enverî gibi efsun kavramını, insan üzerindeki ciddî tesirinden dolayı cadıların yapmış olduğu sihirle özdeşleştiriyor. Sözleriyle ortaya koyduğu sanatını da mübalağalı bir şekilde övüyor. Bu konuda hiçbir cadının kendisi kadar başarılı olamayacağını iddia ediyor. Kendi sanatının dışında başka bir kabiliyete şahit olmadığını, sitemle karışık övünçle ifade ediyor. Çünkü Nef'î'nin sihirli kelimeleri, dünyadaki bütün ağızları kapamıştır.	
	Farklılık		Nef'î'nin, efsunla ilgili, Enverî'den farklı konularda dile getirdiği beyitlerinde, efsunu, etkileyici bir ilim şeklinde tarif etmiştir. Şeyhülislam Azîz Efendi'den söz ederken, onu dünyanın yegâne âlimi ve müftisi olarak takdim etmektedir. Nitekim Allah ona ilim ve faziletin sihirli gününü (aydınlığını) vermiştir.	

Tablo 64. Kavram: Fağfûr

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Fağfûr	Nef'î	1	Dünya çapında şahane bir mecliste, benzersiz bir kadehin (Çin hükümdarına ait olduğu iddia edilen, Fağfûr isimli kâsenin) bulunması,	Cihan sahnında bir âmâde bezm-i has-ı şâhâne Felek bezminde bir şeh-kâse-i yektâ-yı Fağfûrî, (N.k.35-5)
	Enverî	7	Semadaki ayın, Kayser'in ve Çin padişahı Fağfûr'un süratli bineğine benzetilmesi, Çin hükümdarı Fağfûr gibi büyük padişahların, Cihan Şahı Sencer'in emrine bağlı bulunması, övülen şahsın hasmının, Çin Fağfûr'unun, Gor ve Çin olmaması, memduhun okla, Çin zırhını Fağfûr'un bedenine yapıştırması, övülen zatın kapısında daima, Kayser'in ve Fağfûr'un elçilerinin bulunması, Gözün, Sultan Sencer'in huzuruna gelme gününde dergâhının toprağında, Çin hakanı ve Sezar'ın tecellisini bulması	Cevşen-i Çînî be tûr ber ten-i Fağfûr dûht Miğfer-i Rûmî be gürz ber ser-i Kayser şikest, (E.k.37-16) (Okla, Çin zırhını, Fağfûr'un bedenine yapıştırdı. Gürzle, Rum miğferini Kayzer'in başında parçaladı)
	Benzerlik		Nef'î, Enverî gibi Fağfûr kavramını, Çin hükümdarının adıyla birlikte zikretmektedir. Nef'î'nin kasidelerinde Fağfûr'la alakalı sadece bir beyit bulunduğundan, iki şair arasında benzerlikle ilgili fazla bir şey söyleme imkânı da yoktur.	
	Farklılık		Nef'î'nin, Enverî'den farklı konularda dile getirdiği bir beytinde Fağfûr'u, yeryüzüne gelmiş, mükemmel özelliğe sahip bir mecliste Çin hükümdarının ismine izafe edilen, benzersiz bir şarap kadehi olarak ifade etmektedir. Enverî'nin kasidelerinde Fağfûr'la ilgili farklı beyitlerin manaları yukarıda zikredilmiştir. Karşılaştırdığımız beyitlerde, Nef'î'nin Enverî'den etkilendiği hususları özellikle belirlemeye çalıştığımızdan, Enverî'nin farklı olarak dile getirdiği beyitlerin değerlendirmelerini tekrar zikretmedik.	

Tablo 65. Kavram: Felek

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Felek	Nef'î	242	Feleğin, gök cisimlerinin bulunduğu yüksek âlem olarak değerlendirilmesi, feleğin, kâinattaki hadiselerin meydana geliş sistematığının merkezi olması, feleği, her türlü meslek ve sanatın âlemi şeklinde tarif edilmesi, övülen şahsın feleğin devranının kutbu ve meleklerin kıskandığı birisi olması, memduhun talihinin genç buna mukabil feleğin ihtiyar olması, feleğin dönüşünün kâinata makbul oluşunu, memduhun ikbaline uygun olmasına bağlamak, feleğin dönüşünün iştret sofrasının etrafında dönen bir saki; âlemin ise onun için bir nimet sofrası olması, bütün çilelerin sebebinin felek olması, memduhun yürüyüşünü feleklerin ve meleklerin bile seyretmesi, feleğin her olayın akibetinden haber vermek için dönmesi, memduhun devrinde, yeryüzünün, adalet tohumunun tarlası olması	Hırâm-ı dil-keşi dünyâyı meftûn etdiği yetmez Feleklerde melekler de mülâzımdır temâşâyâ, (N.k.19-7)
	Enverî	241	Feleğin gök cisimlerinin bulunduğu yüksek âlem olarak değerlendirilmesi, feleğin, kâinattaki hadiselerin meydana geliş sistematığının merkezi olması, memduhun adaletinin çiçeğinin açılması, feleğin törpüsünün sitem okuyla acı vermesi, memduhun kılıcının, kötülüğün hallinde kullanılması, memduhun devletinin tahtının, feleğin üzerinde olması, bütün çilelerin sebebinin felek olması, canlıların yaşayıp, öldüğü dünyanın felek olarak vasfedilmesi, felekle, dünyanın bir kesiminin ve ona bağlı semanın kastedilmesi	Be dergeh-i tu felek râ guzer be pâ-yi edeb Be cânib-i tu kazâ râ nazar be ‘ayn-i rızâst, (E.k.17-39) (Senin dergâhına felek, edeple adım atar. Senin tarafına (bölgene, yörene) kader, rızanın aslı nazarıyla bakar)
	Benzerlik		Nef'î, Enverî gibi feleği, gök cisimlerinin bulunduğu yüksek âlem olarak değerlendiriyor. Sultan Ahmed'in sarayının güzelliklerini överken, feleğin bu niteliklerinden örnekler veriyor. Nitekim söz konusu sarayı, bazen Kehkeşân'a bazen de Nesr-i Tâ'ir denilen, Batı yıldızına teşbih ediyor. Feleklerle ilgili, iki şair arasındaki başka bir benzerlik ise feleği, kâinattaki hadiselerin meydana geliş sistematığının merkezi, kader şeklinde tavsif etmeleridir. Nef'î, feleğin, sadece akşamı sabah etmek için, döndüğünü zannetmemek gerektiğini, her olayın akibetinden haber vermek için döndüğünü söylüyor. Enverî'ye göre felek, düzgün bir çizgi üzerinde istikamet üzere bulunmayı bir hat üzerinde dümdüz olan senin icraatının bayrağından gördü (öğrendi). Memduhun adaleti olmasaydı, kökü kurumuş feleğin zulmünden, dünyada yaş ve kuru, hiçbir şey kalmazdı. Nef'î ise feleğin dönüşünün kâinata makbul oluşunu, memduhun ikbaline uygun olmasına bağlamaktadır. Nef'î memduhu överken onun ok gibi düzgün nizamı karşısında feleğinin mihverinin eğildiğini belirtiyor. Enverî ise memduhun adaletinin çiçeği açıldıktan sonra, feleğin törpüsünün sitem okuyla acı vermesi artık söz konusu değildir. Enverî'ye göre dünya; iyilik ve kötülükleriyle, övülen şahsın hükümlerine bağlıdır. Felek; hayır ve şerriyle, onun fermanına tabidir. Her iki şair de feleği, kötülüklerin kaynağı olarak görüyor ve ondan şikâyet ediyor. Nef'î, hayatta çektiği bütün çilelerin sebebinin felek olduğunu vurguluyor. Hatta onun isminin bile anılmasının bir nev'i çile olduğunu söylüyor. Feleğin kötülüklerin kaynağı olduğunu ifade sadedinde; onun talihini, bir eşiğe bekçi yaptığını ve devletin davulunun sesi ile gözünden uykunun gittiğini söylüyor. Enverî'ye göre	

		felek, çile ve sıkıntı vermekten dolayı kararsızdır. Ayrıca hükümdarın uyuma ve horlamadan nasibi yoktur. Feleğin sitem oku; zehirli, (acı) dünya şirasının balı olan (bir) oktur. Enverî, gündüze ulaştığında felekten şikâyet eder. O feleğin önüne, değerlilik ve sanat semasını koyarak, şikâyetle bulunur. Felek, entrikayla meşgul, Enverî ise yol azığıyla uğraşmaktadır. Dünya, oyunla meğul, Enverî, yolculuk fikrindedir. Enverî, feryat ediyor: “Ey halk benim için değil, Allah için, bu alçak feleğin elinden, artık bana yardım edin”. İki şair de övdükleri şahısların basiret ve adaletlerini Hz. Süleyman ve veziri Âsâf’a benzetiyor, bazen de onlarla mukayese ediyor. Enverî, kendisinden bahsettiği hükümdarı; Hz. Süleyman’ın veziri, Âsâf tedbirli ve ikinci Süleyman olarak taktim ediyor. Ayrıca onun emrinin zoruna, insanlar ve cinler gibi feleğin de mecbur olmasını diliyor. Nef’î ise kendi devrindeki devlet büyüğünün tedbir ve basiretini o derece övüyor ki Hz. Süleyman’ın veziri Âsâf’ta bu nitelikler bulunmadığından, feleğin Süleyman’ın tahtını ortadan kaldırdığını söylüyor. Son olarak feleği, her türlü meslek ve sanatın âlemi şeklinde tarif etmektedirler. Nef’î, bu sefer Sultan Murad’ı methederken, onun; adalet feleğinin dolunayı olarak, saltanat sedefinin, en güzel incisi şeklinde vasıflandırmaktadır.
	Farklılık	Nef’î’nin, Enverî’den farklı konularda dile getirdiği hususlar, beyitlerin konuları ve nitelikleridir. Bu kavramla ilgili düşüncelerini ifade etmek için Enverî, çok çeşitli varlıkları örnek olarak kullanmakla birlikte, özellikle gök cisimlerine şahsiyet isnat etmekle, değişik ve zengin bir ifade ve düşünce ortaya koymaktadır. Nef’î ise övdüğü kişilerin saraylarını, köşklerini, atlarını ve silahlarını feleklerle ilişkilendirmekte ve değişik örnekler vermektedir. Ayrıca Nef’î’nin, felek kavramını, Enverî’den daha fazla kendini övme vesilesi yaptığı görülmektedir. Nef’î kendi manzumesini överken, feleğin onun mumuyla bile kuvvet ve kudret elde ettiğini söylüyor. Nef’î feleğin Hz. Âdem’den bu yana tüm faaliyetlerini toplasa ve imkânlarını harcasa; Müşteri dâhil tüm yıldızlarla beraber arasa kendinin kıymetli cevheri gibi bir cevheri bulamayacağını söylüyor. Otuz yıldır feleğin mezatında olan nazımının kadrini takdir edebilecek birisinin çıkmadığını söylüyor. İki şair arasındaki başka bir farklılık ise şudur: Nef’î, nesri nazımdan daha değersiz bularak ona tenezzül etmediğini; eğer nesir yazarsa felekte tesbih eden (sekenelerin) meleklerin, kendisinin nesrini dua yerine, vird-i zeban edeceğini söylüyor.

Tablo 66. Kavram: Fermân

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Fermân	Nefî	30	Hükümdarın sahip olduğu memleketi yönetmek için, tesbit edip ilan ettiği kanunlar, memduhun adaletinin, emniyet ve asayiş için, tüm dünyaya, umumi bir ferman olması, memduhun İskender gibi yedi iklimi hükmeden bir hükümdar olması, fermânın, bazen iradenin telkinatı şeklinde anlatılması, fermânın, genel manada kullanılan; emretmek ve kul, köle yahut görevlilerin, bir emri yerine getirmesi şeklinde tarif edilmesi	Olsa fermânı revân memleket-i hüsne dahi Edemez turra-i dilber dil-i uşşâkı esîr, (N.k.40-25)
	Enverî	54	Fermânın, hükümdarın sahip olduğu memleketi yönetmek için, tesbit edip ilan ettiği kanunlar şeklinde ifade edilmesi, fermânın, iradenin telkinatı şeklinde anlatılması, fermanı genel manada, emretmek ve kul, köle yahut görevlilerin, bir emri yerine getirmesi şeklinde tarif etmek, memduhun sema karargâhının ordu komutanı olması, güneşin, memduhun fermanına itaat eden bir hizmetkâr olması, şeriat mülkünde ayetin, memduhun fermanı olması, yedi feleği (gezegeni) fermanıyla sevk eden kişi	Desfî çönân kavîst turâ der nifâz-ı fermân Kez dest-i tu kabûl koned seng nakş-ı hâtem, (E.k.130-9) (Senin buyruğunun (fermanın) gücü ve kudreti o kadar güçlüdür ki; zira senin elinde taş, yüzük kaşı olmayı kabul eder)
	Benzerlik		Nefî, Enverî gibi fermânı, hükümdarın, sahip olduğu memleketi yönetmek için, tespit edip ilan ettiği kanunlar şeklinde ifade ediyor. Nefî'nin fermân kavramını, bazen iradenin telkinatı şeklinde anlamlandırması da Enverî ile benzerlik arz etmektedir. Sultan Ahmed'i överken, onun fermanının yazısı ile sözün ayağı zincirli, fermanının dağı ile düşüncenin alınının damgalı olduğunu belirtiyor. Fermânı, genel manada; emretmek ve kul, köle yahut görevlilerin, bir emri yerine getirmesi şeklinde tarif etmesi de Enverî'nin ifadelerine benzemektedir. Her iki şairin verdikleri örnekler, dile getirdikleri düşünceler bakımından önemli benzerlikler bulunmaktadır.	
	Farklılık		Nefî'nin, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği hususlar, beyitlerin konuları ve niteliklerinden ziyade, yaşadığı çağdaki devlet adamları, sosyal ve siyasi şartlarla ilgili örneklerdir. Nefî'nin her zaman olduğu gibi kendisini; Rum diyarının Örfî'si, Asrın Enverî'si, çağın Hâkânî'si gibi ifadelerle övmesi, Enverî'ye göre bir farklılıktır. Zamanın şairlerini; sureten, söz mülkünün şehrinin hâkimi gibi muamele gören, fakat mana âleminde, zamanın, harap olmuş bir hanesi şeklinde vasıflandırması da diğer bir farklılıktır. Bundan başka kendisine Nefî mahlasını veren Ali isimli şahsı methetmesi ve onu; Bağdad ve Yemen'in filozoflarının, Şam ve Halep'in hükümdarlarının kıskanmasıyla ilgili ifade ettiği beyitler, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği diğer hususlardır.	

Tablo 67. Kavram: Ferîdûn (Âfrîdûn)

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Ferîdûn (Âfrîdûn)	Nefî	3	Ferîdûn'u; İskender, Cem ve Behrâm gibi Cihan hükümdarı olarak tarif edilmesi, Ferîdûn'un, güç ve kuvvetin sembolü olması, Ferîdûn'un tacının, mülkûn ve milletlerin süsü, din ve devletin sermayesi olması,	Pîrâye-i mülk ü milel sermâye-i dîn ü düvel K'olmuş nasîbi tâ ezel tâc-ı Ferîdûn taht-ı Cem, (N.k.16-19)
	Enverî	3	Ferîdûn'un kudretli bir padişah, ululuk ve ihtişamın sembolü olması, İran hükümdarlarını, meşhur oldukları niteliklere göre tasnifi, Ferîdûn'un ise güç ve kudretiyle öne çıkartılması,	Ey Keyumurs-i bekâ pâdişeh-i Kistrâ 'adl Vey Minû-çîhr-i likâ Hüsrev-i Efrîdûn fer, (E.k.18-13) (Ey beka hükümdarı Kiyumurs, Kistrâ'nın adil padişahı! Ey Minuçîhr yüzlü, Feridun gibi kudretli hükümdar)
	Benzerlik		Ferîdûn'u Nefî de Enverî gibi İran'ın ve cihanın büyük hükümdarları arasında zikreder. Yine Enverî gibi güç ve kuvvet sembolü bir padişah olarak değerlendirir	
	Farklılık		Enverî'ye göre Ferîdûn, Ululuk ve ihtişamın sembolüdür. Enverî, İran hükümdarlarını, meşhur oldukları niteliklere göre tasnif eder, Ferîdûn ise güç ve kudretiyle öne çıkartılır. Nefî ise Ferîdûn'u; İskender, Cem ve Behrâm gibi Cihan hükümdarı olarak takdim eder. Ferîdûn'un tacı; mülkûn ve milletlerin süsü, din ve devletin de sermayesidir. Aslında her iki şair de birbirine yakın değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Aralarında küçük farklar vardır.	

Tablo 68. Kavram: Fir'avn

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Fir'avn	Nefî	1	Firavun'un, cehennem ehli birisi olarak tanıtılması, Firavun'un küfründen, isyanından ve zulmünden dolayı, suya gark olan birisi olması	Isınırdı yerine ka'r-ı çeh-i dûzahda Etse Fir'avnı böyle hevâda gark-âb, (N.k.32-10)
	Enverî	2	Cehaletin, susuz bir çöle, çölün de Firavun'a benzetilmesi, Musa'nın asası, Firavun'un mel'un bir münkir ve denizdeki dalgaların bile, öldürmek için kuşatacağı, Hz. Musa'nın düşmanı olarak tanıtılması	Ez behr-i def' sahra-i Fir'avn-ı cehl râ Kilket 'asây-i Mûsâ 'umrân-ı rûzgâr, (E.k.73-22) (Cehaletin, Firavun gibi olan çölünü ortadan kaldırmak için. Senin fermanın; Musa'nın asası gibi (vurduğu yerden su çıkaran) zamanın bayındırlığıdır)
	Benzerlik		Nefî, Enverî gibi Firavun kavramını, Hz. Musa ve kavmine düşmanlık yapan, zalim ve cehennem ehli birisi olarak algılamaktadır. Nefî, Temmûziye adlı bir kasidesinde, Sadrazam Nasuh Paşay'ı överken; Temmuz ayının sıcaklığından şikâyet etmektedir ve Firavun'un böyle bir ayda boğulması halinde cehennem çukurlarının da daha fazla ısınacağını söylüyor. İkinci bir benzerlik ise şudur. Nefî'nin Firavun'u, küfründen dolayı, suya gark olan birisi şeklinde beyan etmesidir. Tevrat ve Kur'an'da Hz. Musa'nın anlatıldığı kıssalarda Firavun; onlara zulmeden, neticede Kızıl denizde boğularak helak olan bir mücrim olarak anlatılmaktadır. Nefî, de Firavun'u, bu hadiseleri hatırlatacak niteliklerle vasfetmektedir. Her iki şair de ateş, su ve çöl metaforunu kullanarak Firavun'la ilişkilendirmektedirler.	
	Farklılık		Nefî' Firavun kavramını söz konusu ederken Enverî'den farklı olarak cehennem kavramını Firavun'la özdeşleştirerek, onun cehennem çukurlarında azap görme düşüncesine yer vermektedir. Ayrıca söz konusu mevzuyla ilgili Enverî, çöl sıcağını ve deniz dalgalarını örnek verirken Nefî, Temmuz sıcağına yer vermektedir.	

Tablo 69. Kavram: Gamze
Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Gamze	Nefî	40	Gamze, bakış, yan bakış, fikrin kudretini dilberin gamzesinin kıskanması, güzellerin gamzesinin, kahramanlık eseri olması, sakinin, kanlı gözyaşı döktüren gamzesinin, koruyucu bekçi olması, yan bakışın gizli sırların ortağı olması, kılıcın ucundan akan kanın sevgilinin gamzesi gibi olması, Nefî'nin şuh tabiatının, zamanın hazır cevap gamzesi olması, sevgilinin kan dökücü baygın bakışının, âşık için bela içinde bela olması, Nefî'nin tabiatının, mana putunun şuh gamzesi olması, din afetinin bakışının, dünyayı karıştıran bir gamze olması, gamzeyi, çekilmiş bir kılıç gibi tavsif etmek, gamzenin, fitne membası olması, gamzenin, kayın ağacından yapılmış bir ok ve mızrak olarak tarif edilmesi, sevgilinin yan bakışının, nergisin gözüne benzetilmesi	Gamzeden kim havf eder zülfü hevâ-dâr olmasa Gamze zîrâ hemdem-i râz-ı nihânımdır benim, (N.k.13-33)
	Enverî	4	Sevgilinin yan bakışının, nergisin gözüne benzetilmesi, sevgilinin nergis gibi olan yan bakışında sayısız sihirler barındırması, sevgilinin kâkülünün, canlara pusu kurması, kaşının yayıyla ok atması, gamze ile söğüt ağacının ve otların kendini göstermesi, sevgilinin gamzesinin, hüznü hanesini kırıp geçirmesi	Der ân riyâz ki tûbâ nümûd sâye be halk Çe cây-i gamze-i bîd ü kirişme-hây-i giyâst, (E.k.17-32) (Tûbâ ağacının insanlara gölge gösterdiği cennette, söğüt ağacının gamzesinin ve otların cilvesinin yeri olur mu)?
	Benzerlik		Nefî, Enverî gibi gamze kavramını, öncelikle sözlük anlamı olan bakış, yan bakış şeklinde kullanmaktadır. Nefî kendini methettiği beyitlerinde; fikrin kudretini dilberin gamzesinin kıskanacağını ifade ediyor. Güzellerin gamzesini kahramanlık eseri görüyor. Sakinin, kanlı gözyaşı döktüren gamzesini, koruyucu bekçi şeklinde ifade ediyor. Dilberin yan bakışını Nefî'nin gizli sırlarının ortağı, olarak kabul ediyor. Kılıcın ucundan akan kanın, sevgilinin gamzesi gibi olduğunu söylüyor. Şuh tabiatının, zamanın hazır cevap gamzesi olduğunu ifade ediyor. Sevgilinin gamzesi, sitem ile âşıkları öldürür. Sevgili sarhoş halde iken, cilveli her bir gamzesi, edep ve utanmanın karışımı gibidir. Yine Enverî gibi gamzeyi, bir ok ve mızrak olarak tarif ediyor. Sultan Osman'ın cihadiyla ilgili kasidesinde Nefî, nazik tabiatının okunun, taş bile tesir ettiğini söylüyor. Nefî'ye göre; Sultan Murad'ın zamanında fitne rahat bir yer bulamaz, ancak dilberin gamzesinin oku bulunur". Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin kalemini, gönlü delen bir gamzenin oku şeklinde ifade ediyor. Hayalini, genç bir kızın gamzesi olarak, ok atan sadağa benzetiyor. Benzer şekilde, sevgilinin yan bakışını, nergisin gözüne benzetiyor.	
	Farklılık		Nefî' gamze kavramını söz konusu ederken Enverî'den farklı olarak gamzeyi, fitne membası şeklinde tarif ediyor. Sultan Ahmed'i övdüğü kasidesinde, onun gamzesini, yarı uykulu sarhoş bir dilberin, fitne koparan bakışına benzetiyor. Nefî'ye göre; Sultan Ahmed'in memleketinde bir fitne bulmak mümkün değildir. Eğer fitne adına bir şey varsa o da put gibi güzellerin, fettan bakışlarıdır. Nefî'ye göre; alaycı şuh dilberin fitneci ve gammaz bakışları vardır. Nefî, fikrinin ve bakışının, şuh ve çekici olduğunu; ona, fitne çıkaran Zühre yıldızının bile hased ettiğini belirtiyor. Sultan Murad'ın devrinde, fesat ehlinin, dilberin yan bakışı gibi gizlendiğini ifade ediyor. Veziriazam, merhum İlyas Paşa'nın sadaretinde yankesici ve hırsızın kalmadığını, buna karşılık dilberin fettan bir bakışı ve iki taze zülfünün bulunduğunu ifade ediyor.	

Tablo 70. Kavram: Gül

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Gül	Nefî	116	Sözün, hayalin, ahlakın ve cömertliğin gül bahçesine, gönlün de bülbüle benzetilmesi, güzel ahlakın cihana gül kokusu yayması, sözün gül bahçesi olması, nüktenin, dikensiz ve hazansız bir gonca olması, Hz. Peygamber'in, hakikatin gül bahçesinin şah-gülü şeklinde tarifi, Hz. İbrahim'in mancınıkla atıldığı ateşin, gül bahçesi olarak vasıflandırılması, baharın gelmesi ve yeryüzünün güzelleşmesi ve nimete gark olmasının, gül bahçesiyle özdeşleştirilmesi, güzellerin seyrân ettiği bahçelerin Rıdvan cennetine benzetilmesi, güzelin boyunun ve zerafetinin gül fidanına benzetilmesi, sabah rûzgârının, gül bahçesini dolaşması, genelde, güzel beldelerin ve varlıkların; özelde, Edirne şehrinin, cennetin gül bahçesine teşbihi, letafeti, zerafeti ve hayatın insana hoş gelen her türlü niteliklerini, gül kavramıyla ifade etmek	Gülşen-i ikbâli ser-sebz ola tâ kim rûzgâr Gül gibi bâğ-ı cihânı hurrem ü handân bulur, (N.k.9-43)
	Enverî	96	Enverî'nin, güle kişilik vererek onu, insan gibi şuurlu bir varlık olarak değerlendirmesi, rûzgârın, menekşenin zülfünü tuttuğunu, gülün öğrenmesi, gülün, mutluluktan gülümsemesi, övülen zatın adaletini, saltanatını, ahlakını, cömertliği gibi özelliklerini güle ve gül bahçesine teşbih, baharın gelmesi ve yer yüzünün güzelleşmesi ve nimete gark olmasını veya hazan mevsimiyle güzelliklerin son bulmasını, gül bahçesiyle özdeşleştirmek, letafeti, zerafeti ve hayatın insana hoş gelen her türlü niteliklerini, gül kavramıyla ifade etmek, sabah rûzgârının, gül bahçesini dolaşmasının, gül bahçesindeki varlıkların değişiminde etkili bir faktör olması, güzelin boyunu ve zerafetini, ayrıca mevki sahiplerinin makamını, gülfidanına benzetmek, şarabın renginin güle benzetilmesi, "gül fırlatma, gül atma" deyiminin ölümle özdeşleştirilmesi, genelde, güzel olan beldeleri ve varlıkları; özelde, belli şehirleri ve köşkları cennetin gülbahçesine teşbih etmek	Zı bes hâr hicr-i tu der dîde vü dil Zı hûnâbe ruhsârâ çün gülîstân, (E.k.140-5) (Senin uzaklığından, dikenler gözlere ve yüreklere o kadar çok batmıştı ki; kanlı sular ve kanlı gözyaşlarından dolayı yüzler, gül bahçesi gibi kıpkızıl olmuştu)
			Nefî, Enverî gibi gül kavramını, öncelikle kendisinin ve methettiği şahısların sözünü, hayalini, ahlakını ve cömertliğini gül bahçesine, gönlünü de bülbüle benzetiyor. Nefî, Hz. Peygamber'e yazdığı naatında; hayalini gül bahçesine, gönlünü de bülbüle benzetiyor. Hz. Mevlânâ'yı övdüğü kasidesinde; onun kalbinin, iç açıcı bir gül bahçesi olduğunu ifade ediyor. Sultan Ahmet Han'la ilgili manzumede; onun güzel ahlakının cihana gül	

	Benzerlik	kokusu verdiğini ifade ediyor. Bayram münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde yine kendini överek, sözünün gül bahçesi, her nüktesi, dikensiz ve hazansız bir gonca olduğunu söylüyor. Baharın gelmesi ve yeryüzünün güzelleşmesi ve nimete gark olmasını gül bahçesiyle özdeşleştirilmesi de Nef'î'nin Enverî ile benzerlik gösterdiği konulardan biridir. Nef'î, Enverî gibi, güzelin boyunu ve zerafetini ayrıca mevki sahiplerinin makamını gülfidanına benzetiyor. Diğer bir benzerlik olarak; sabah rüzgârının, gül bahçesini dolaşması; güzelliğin intışarı, algılanması ve yayılması, gül bahçesindeki varlıkların değişiminde etkili bir faktördür. Nef'î, ayrıca rüzgârın gülbehçesinden sonra Rıdvan cennetine ulaştığını söylüyor. Yine Enverî gibi genelde, güzel olan beldeleri ve varlıkları; özelde, belli şehirleri ve köşkleri cennetin gülbahçesine teşbih ediyor. Aynı şekilde letafeti, zerafeti ve hayatın insana hoş gelen her türlü niteliklerini, gül kavramıyla ifade ediyor.
	Farklılık	Nef'î' gül kavramını söz konusu ederken, Enverî'den farklı olarak Hz. Peygamber'e naat yazarak yer vermesi ve Hz. Mevlânâ'dan bahsetmesidir. Nef'î, Hz. Peygamber'i hakikatin gül bahçesinin gülü şeklinde tarif ediyor. Ayrıca Hz. İbrahim'in mancınıkla atıldığı yeri, gül bahçes olarak vasıflandırıyor. Nef'î, dile getirdiği naatında Hz. Peygamber'i şöyle vasıflandırıyor: “Vahdet (tevhit) noktasının merkezi, feyiz saçan kalbidir. Biri, hakikatin gül bahçesinin gülü olurken o, şebnemidir”. Hz. Mevlânâ'yı övdüğü kasidesinde ise onun; feyizle dolu olan kalbinin, iç açıcı bir gül bahçesi, bağbânının ise gül bahçesinin ruhu olduğunu söylüyor. Veziriazam Muhammed Paşa'yı överken şöyle diyor: “İçim, Tur dağını alevlendirse; sağ kanatındaki vadi, Halîlullâh'ın gül bahçesi olurdu”.

Tablo 71. Kavram: Harem

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Harem	Nefî	17	Kâbe'nin yer aldığı; mukaddes ve korunmuş mevki, Harem-i Şerif'in mumu, muhteşem âlemin, memduhun yüceliğinin mahrem dünyası olması, Sultan Murad'ın merhametinin haremîni, güneşin tacının cevherine benzetmek, Hz. Cibrîl'in memduhun haremînin süpürgeci olması, memduhun haremînin kapısının, mahlûkatın dileklerinin kıblesi olması, Haremî, hayal mabedinin, en kutsî (mutena) yeri, sırlarla dolu alan olarak tavsif etmek, kişinin kendine mahsus, özel (mahrem) mekân	Bu demde kim şâm u seher meyhâne bâğa reşk eder Mest olsa dilber sevse ger ma'zûrdur şeyhu'l-Harem, (N.k.16-5)
	Enverî	17	Kâbe'nin yer aldığı; mukaddes ve korunmuş mevki, memduhun haremîni Kâbe'nin yer aldığı Harem-i şerîf'le mukayese etmek, memduhun mülkünün Kâbe'sinin haremîni, kaderin inşa etmesi, memduhun dergâhını, hacıların bulunduğu harem olarak vasfetmek, kuşların ve balıkların, haremdeki ihram gibi korunması, dünyanın haremî, memduhun merhamet ve emniyetini Harem-i şerîf'e benzetmek, kişinin kendine mahsus, özel mekânı, memduhun saygınlığının haremînin en güvenilir sığınak olması	Be hâsiyet harem-i 'adl-i o çônân eymen Ki ta'nhâ keşed ez rûknhâş Rûkn-i Hatîm , (E.k.138-11) (Nitelik olarak, onun adalet haremî öyle emniyetlidir (sağlamdır) ki; Rûkn-i Hatim onun sütunları tarafından azarlanırlar)
	Benzerlik		Nefî, Enverî gibi harem kavramını, öncelikle; Kâbe'nin yer aldığı; mukaddes ve korunmuş mevki olarak ele almıştır. Sultan Ahmed Han'la ilgili yazdığı kasidesinde, Allah'ın nurunu ve Hümâ kuşunun kanadını, onun ismeti ve devleti için mecazen; bir nevi hizmetçi olarak görüyor. Sultan Murad Han'ı söz konusu ettiği manzumesinde; dünyanın tüm güzelliklerini, onun yüceliğinin mahrem alanı şeklinde ifade ediyor. Aynı kasidede, Sultan Murad'ın merhametinin haremîni, güneşin tacının cevherine benzetiyor. Şeyhülislam mezkûr Muhammed Efendi'yi methettiği manzumesinde; onun haremînin kapısını, mahlûkatın dileklerinin kıblesi şeklinde ifade etmektedir. Bu zatı güneşin yörüngesindeki ay gibi vasıflandırmaktadır. Nefî'ye göre padişah güneştir, Şeyhülislam ise onun yörüngesinde hareket eden aydır. Nefî'ye göre; Muhammed efendinin kutsal devletinde lütuf ve ihsan gizlidir. Yine Enverî gibi haremî, kişinin kendine mahsus, özel (mahrem) mekânı olarak kullanmıştır.	
	Farklılık		Nefî' harem kavramını söz konusu ederken, Enverî'den farklı olarak haremî, hayal mabedinin, en kutsî (mutena) köşesi, sırlarla dolu alan olarak, güzellik unsuru şeklinde tarif ediyor. Sultan Ahmed Han'la ilgili kasidesinde; hayal mabedinin hayalinde, kadim hükümdarların, sırlı eserlerinden olan resim bulunduğunu söylüyor. Ayrıca harem kavramını, bazen de Harem-i Şerif'te (Mekke'de) vazifeli, âlim, kadı, imam olarak kullanmaktadır. Sultan Murad Han'ı söz konusu ettiği manzumesinde; onun devrini, bahar mevsiminin en güzel günlerine benzeterek; Harem-i Şerif'in bile bu atmosferde, âşık ve sarhoş olabileceğini, hatta bundan dolayı mazur olabileceğini ifade ediyor.	

Tablo 72. Kavram: Hâce

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	Beyit Sayısı	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Hâce	Nefî	3	Din ilmini ve din görevliliğini temsil eden şahıslar başta olmak üzere; her türlü mesleğin erbabı, ustası, mücevherci hoca, güzellik hocası, mana pazarının hocası	Şi'r ü inşâda adil olmaz ana ancak odur Nesr ile Hâce-i cihân nazm ile Sahbân-ı suhan, (N.k.60-19)
	Enverî	47	Din ilmini ve din görevliliğini temsil eden şahıslar başta olmak üzere; her türlü mesleğin erbabı, ustası, yeryüzünün hocası, hak dinin, zayıf ışığının hocası, şeri'atın hocası, melekût âleminin hocası, üstad, bey ve efendi, sultan nişanlı hâce,	Hâce-i ehterân gulâm-ı tu geşt 'Arsa-i âsmân zemîn-i tu bâd, (E.k.50-2) (Yıldızların üstadı senin çırağın oldu. Gökyüzünün arsası, senin toprağın olsun)
	Benzerlik		Nefî, Enverî gibi hâce kavramını, her türlü bilimin ve mesleğin erbabı, ustası anlamında kullanmıştır. Sultan Ahmed hakkında dile getirdiği kasidesinde kedisini övmektedir. Eline mücevher saçan kalemi alınca mücevher sahibi bir hoca olmaktadır. Ayrıca Nefî'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde; onu, şiir ve inşada, benzeri bulunmayan bir hoca şeklinde tanımlamaktadır.	
	Farklılık		Nefî'nin kasidelerinde hâce kavramıyla ilgili sadece üç beyit bulunduğundan, iki şairle ilgili, ancak bir konuda benzerlikler ortaya konulmuştur. Nefî'nin kasidelerinde fazla beyit bulunmadığından, başka farklılıklar tespit edilememiştir. Aynı kavramla ilgili Enverî'nin yazdığı beyitlerde farklı unsurlar elbette vardır. Fakat Nefî'nin kasidelerindeki beyitler mukayese unsuru olarak kullanıldığından, eldeki üç beyitle iktifa edilmiştir.	

Tablo 73. Kavram: Hümâ

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Hümâ	Nefî	14	Mitolojide tarif edildiği üzere; Kaf dağında yaşayan, vahşi kuşların kemikleriyle beslenen, sınırsız büyüklükte ve uçu bucağı olmayan kanatlara sahip devlet kuşu, Sultan Murad Han'ın Hümâ kuşunun gölgesine benzetilmesi, Hümâ kuşunun kanadının, memduhun devletinin haremî için korunmuş bir alan olması, övülen şahısların atlarının çevikliğini, hızını ve gölgesini, Hümâ kuşuna benzetmek, zatı, memuhun Hümâ kuşunu avladığı iddia edilen; iri ve beyaz doğan kuşuna benzetilmesi	Hâne-i ağıyar u uşşâka tenezzül eylemez Bir Hümâdır ol peri amma Hümâ-yı lâ-mekân, (N.k.53-49)
	Enverî	15	Mitolojide tarif edildiği üzere; Kaf dağında yaşayan, vahşi kuşların kemikleriyle beslenen, sınırsız büyüklükte ve uçu bucağı olmayan kanatlara sahip devlet kuşu, cömertliğin Hümâ kuşu, Hüma-yı saltanat, övülen zatın adaletini, onun devletinin güvenliğini ve kudretini, Hümâ kuşunun ihtişamıyla ve yükseklerdeki hâkimiyetiyle özdeşleştirmek, vahşi kuşların kemikleriyle beslenen efsanevî kuş	Dâni çe hod Hümây-i bekâ der hevây-i dehr Ez behr-i müddet-i tu guşâdest bâl ü per, (E.k.82-57) (Biliyorsun ki ebediyet kuşu Hümâ; dünya atmosferinde, senin devranın için, kol kanat açmıştır)
	Benzerlik		Nefî, Enverî gibi Hümâ kavramını, mitolojide tarif edildiği üzere; Kaf dağında yaşayan, vahşi hayvanların kemikleriyle beslenen, sınırsız büyüklükte devlet kuşu olarak ele almaktadır. Sultan Ahmed Han'ın methi ile ilgili dile getirdiği kasidesinde; Hümâ kuşunun kanadını, Sultan Ahmed'in devletinin korunmuş alanıyla özdeşleştiriyor. Zamanın önemli komutanlarından olan, Sultan Murad Han'ı söz konusu ettiği kasidesinde onun, dünyadaki hâkimiyet alanını Hümâ kuşunun gölgesine benzetiyor. Burada sultanın devletinin alan itibarıyla büyüklüğüne vurguda bulunurken aynı zamanda onun hem uğurlu bir devlet olduğunu, hem de zayıfları himayesine alarak onları koruyup gözettiğini de ifade etmektedir. Aynı zamanda bu zatın makamının kubbesini, Hümâ kuşunun sosuz büyüklükteki kanadına benzetmektedir. Nefî, sarayın kendisine gösterdiği ihsan ve ikramları karşısında, bahtının kısmetine, saltanatın Hümâ kuşunun uğurlu gölgesinin düştüğünü söylemektedir. Sadrazam Hüsvrev Paşa'yı övdüğü manzumesinde; Hümâ kuşunun uğurlu kanadını, onun devletinin haremî için korunmuş bir alan olarak ifade etmektedir.	
	Farklılık		Nefî'nin kasidelerinde Hümâ kavramıyla ile Enverî'den farklı konularda dile getirdiği beyitler de vardır. Enverî'den farklı olarak söz konusu ettiği konulardan biri şudur: Övdüğü şahısların atlarının çevikliğini, hızını ve gölgesini, Hümâ kuşuna benzetiyor. Sultan Murad'ın atını methettiği manzumelerinde onun heybetini ve estetik güzelliğini, Ankâ ve Hümâ kuşuyla mukayese etmektedir. Nefî'nin farklı bir mevzu olarak dile getirdiği bir diğer konu da şudur: Övdüğü zatı, Hümâ kuşunu avladığı iddia edilen; iri ve beyaz doğan kuşuna benzetmektedir. Veziriazam Murad Paşa'yı övdüğü kasidesinde, kahramanlığını dile getirirken onu; Hümâ kuşunu avlayan, beyaz doğana benzetiyor.	

Tablo 74. Kavram: Hz. İbrâhîm

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Hz. İbrâhîm	Nefî	3	Kalemin, Hz. İbrahim'in putları kırdığı baltaya benzetilmesi, Hz. İbrâhîm'in atıldığı ateşi, gül bahçesinin, emniyet vadisi olarak vasfetmek, Hz. Yusuf'a verilen makamın, dedesi Hz. İbrâhim'den dolayı ihsan edildiğini ifade etmek	Olurdu vâdî-i eyemen gülistân-ı Halîlullâh Alevlendirse ger âh-ı derûnum âteş-i Tûrî, (N.k.36-9)
	Enverî	5	Hz. İbrâhim'i dünyadaki İslâm'ın semeresi olarak ifade etmek, Hz. İbrâhîm'in atıldığı ateşi, gül bahçesinin, emniyet vadisi olarak ifade etmek, Hz. Peygamber'in Hz. İbrahim Halil'in soyundan gelmesi,	Gehî zelîl koned kavm-i Fîl râ ez tayr Gehî helâket-i Nemrûd râ gomâred bek, (E.k.107-17) (Bazen eabil ile fil kavmini zelil eder. Bazen de Nemrut'u helak etmek için sivrisineği görevlendirir)
	Benzerlik		Veziriazam Muhammed Paşa'yı övdüğü beytinde Nefî, Enverî gibi Hz. İbrâhîm'in atıldığı ateşin, Allah'ın emriyle gül bahçesine döndüğünü ve her türlü musibete karşı, emniyet vadisi olduğunu söylemektedir. Ayrıca Hz. Yusuf'a verilen makamın, dedesi Hz. İbrâhim'den dolayı ihsan edildiğini ifade etmektedir. İbrahim Paşa'nın sadarete gelmesi münasebetiyle dile getirdiği manzumesinde, Paşa'nın ismi İbrâhim olduğu için Mevlâ'nın Hz. Yusuf'un tahtına, onun şahsıyla (yani adıyla) kuvvet ve kudret verdiğini söylemektedir.	
	Farklılık		Nefî'nin kasidelerinde İbrâhîm kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği beyitler de vardır. Nitekim Nefî, eline aldığı kalemi, Hz. İbrahim'in putları kırdığı baltaya benzetmesi, Enverî'nin kasidelerinde söz konusu etmediği bir örnektir.	

Tablo 75. Kavram: Hz. İsa, Mesih, Rûhullah

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Hz. İsa Mesih Rûhullah	Nefî	26	Sözün güzelliğinin İsa'nın kelamının feyzine benzetilmesi, Hz. İsa'nın nefesinin feyzini yayabilmek, övülen şahsın sözünün Hz. İsa'nın nefesi gibi olması, kelamda Hz. İsa gibi mucize göstermek, kalemin damlayan mürekkebi gibi unsurların; Hz. İsa'nın nefesi gibi söze ruh vermesi, memduhun sarığının Hz. Mesih'in nefesi gibi olması, Hz. Mesih'in elinden şarap kadehi çekmek, Hz. İsa'nın mucizeleri, Hz. İsa'nın semadan inmesini, şairin davasına şahit tutması	Sözüm hulâsa-i mazmûn-ı mu'ciz-i İsa Dilim mükâşif-ı sırr-ı kelâm-ı vahy-i Kelim, (N.k.33-44)
	Enverî	27	Hz. İsa'nın mucizeleri, Hz. İsa'nın, yeniden diriltmeyle ilgili perdesinin yırtılması, memduhun affını, Hz. İsa'nın duasından üstün görmek, Hz. İsa'nın diriltici nefesini rüzgâra benzetmek, memduhun suyunun, âb-ı hayat gibi bir mizaç elde etmesi, övülen zatın sesini Hz. İsa'nın nefesine benzetmek, Rûhullah diye ifade edilen, Hz. İsa'nın, ilahi bir emir olan ruhu, Hz. İsa'nın semadan inmesini, övülen şahıslarla ilişkilendirmek, memduhun Hz. İsa'nın omzundaki sarı kumaşa benzetilmesi, Hz. İsa'nın mucizevî bir şekilde yaratılışı	Cur'a-i câm-ı lebet perde-i 'İsâ dürid Nokta-i nûn-i hatat hâme-i âzer şikest, (E.k.37-5) (Dudağındaki kadehin son curası (kadehin dibindeki son şarap damlası), İsa'nın perdesini yırttı. Yüzündeki çizginin, nun şeklindeki noktası, Azer'in kalemini kırdı)
	Benzerlik		Nefî, Enverî gibi Övdüğü şahıslarla ilgili hususları, Hz. İsa'nın nefesi ile müşterek değerlendirmektedir. Ayrıca övülen zatların sözleri gibi birçok faktöre, onun ruh verdiğini dile getirmektedir. Sultan Ahmed Han'ın methi ile ilgili kasidesinde söze canlılık veren kalemin tesirini, Hz. İsa'nın nefesine benzetiyor. Aynı zatı övdüğü manzumesinde kendi sözünün feyzini; Hızır'ın hayatı ve Hz. İsa'nın nefesi gibi olduğunu belirtiyor. Sultan Murad Han'ı, şehzadelerini ve atını övme hususunda; En az Hz. Mesih'in nefesi gibi feyze sahip olmak gerektiğini dile getiriyor. Yine Enverî gibi, Hz. İsa'nın mucizelerini dile getirdiği beyitlerdir. Nitekim yeniden diriltme mucizesini, ön plana çıkardığı beyitlerde, önemli benzerlikler vardır. Nefî, Mehdi'ye benzettiği Murad Paşa'yı ölüyü diriltme mucizesi gösteren Hz. İsa ile mukayese etmektedir.	
	Farklılık		Nefî'nin kasidelerinde İsa kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nefî, sözün güzelliğini överken; onu okuyan kişinin, Musa ve İsa'nın kelamının feyzini saçtığını ifade ediyor. Veziriazam Murad Paşa'yı söz konusu ettiği manzumesinde; mucize gibi sihirli olan sözünün, Hz. İsa'nın nefesi gibi olduğunu ifade ediyor. Sultan Osman'ı methettiği kasidesinde, yine kendini övmektedir. "Konuşmaya başlasam, mucize gibi sözümle, İsa gibi diriltici cevherler ortaya koyarım. Mananın Beyt-i Ma'mûru benim saadet yuvamdır". Veziriazam İlyas Paşa'yı övdüğü beytinde onu; filozof gibi düşünce sahibi bir şair olarak vafediyor. Konuşma sanatında, Hz. İsa gibi mucize gösterdiğini belirtiyor.	

Tablo 76. Kavram: İsfendiyâr

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
İsfendiyâr	Nefî	---	---	---
	Enverî	2	İranlılara göre büyük bir kahraman, Yunanalılara göre büyük ve şanlı hükümdar, Rüstem'in savaşta öldürdüğü rakibi, övülen kişinin muhariplerini İsfendiyâr'a benzetmek, İsfendiyâr ve Rüstem'in kanlarının, her cesur insanda olduğu gibi, kaynaması	Hûn der ciger-i pür dilân becûşed Ger Rüstem ü İsfendiyâr bâşed (E.k.58-32) (İster Rüstem, ister İsfendiyâr olsun; kan, birçok kalpte (tüm kalplerde) kaynayıp durur)
	Benzerlik		---	
	Farklılık		---	

Tablo 77. Kavram: İskender

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
İskender	Nefî	20	Övülen şahsı, dünya mülkünün yegâne varisi ve ikinci İskender olarak vasfetmek, memduhun, İskender ve Dârâ gibi cihan hükümdarlarının debdebesine sahip birisi olması, İskender'in gösterişine sahip olmak, cihanı fetheden İskender, İskender'i padişahın kapısında aciz bir köle olarak vasfetmek, İskender'in aynası	Te'âlallâh zihî kişver-güşâ-yı maşrık u mağrib Ki yok devletle İskender gibi âlemde enbâzı, (N.k.23-9)
	Enverî	19	Sedd-i İskender, İskender'in Sed'dinin yıkılması, övülen zatın atını İskenderin atından üstün görmek, övülen şahsın, İskender ve Dârâ gibi cihan hükümdarlarının debdebesine sahip olması, İskender'in, dünyanın dışındaki ufuklarda dolaşıp durması, İskender'in çadırı, İskender'in karşısındaki Dârâ, İskender'i padişahın kapısında aciz bir köle olarak vasfetmek, Övülen şahsı, dünya mülkünün yegâne varisi ve ikinci İskender olarak vasfetmek, İskender ile Hızır'ın, âb-ı hayatı bulmak için yaptıkları yolculu	Ezo düşmen çu Dârâ ez Sikender Ezo hâsid çu Dahhâk ez Ferîdûn, (E.k.145-5) (Onun düşmanı, İskender'in karşısındaki Dârâ gibidir. Ona kıskanan, Ferîdûn'un karşısındaki Dahhâk gibidir)
	Benzerlik		Nefî, Enverî gibi söz konusu ettiği şahsı, dünya mülkünün varisi ve ikinci İskender olarak tanıtmaktadır. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü manzumesinde, onu ikinci İskender olarak ifade etmektedir. Sultan Osman Han'ın cülusuyla alakalı dile getirdiği kasidesinde de bu padişahı yine ikinci İskender payesiyle vasıflandırmaktadır. Şeyhülislam Muhammed Efendi'nin saadet-hanesini tarif ederken onun temizlikçisinin bile ikinci bir İskender olduğunu vurgulamaktadır. Yine Enverî gibi, övdüğü şahsın, İskender ve Dârâ seviyesinde cihan hükümdarı olduğunu söyleyerek, ele aldığı zatı onlarla özdeşleştirmektedir. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde onu, İskender'in ve Dârâ'nın şöhretine sahip bir bende olarak tavsif etmektedir. Nefî, Enverî gibi, övdüğü şahsın karşısında mukayese unsuru olarak söz konusu ettiği İskender'i, sıradan bir köle gibi görmektedir.	
	Farklılık		Nefî'nin kasidelerinde İskender kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular yoktur. Benzer konularda düşüncelerini dile getirmişlerdir. Ancak verdikleri örneklerde ve üsluplarında elbette farklılıklar bulunmaktadır. Nitekim Enverî, İskender kavramıyla ilgili, Sedd-i İskender kavramı üzerinde de durmuştur. Ayrıca Enverî'nin söz konusu ettiği Âb-ı hayat ve Hızır örnekleri, Nefî'de bulunmamaktadır.	

Tablo 78. Kavram: Ka'be

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Ka'be	Nef'i	14	Marifeti, Kâbe olarak değerlendirmek, Kâbe'nin bulunduğu alanı, cennetten bir köşe olarak nitelendirmek, övülen şahsın ismetini Kâbe olarak adlandırmak, övülen şahsın dergâhını ve sarayını, ona ait devlet kapısını, tavaf edilen Kâbe şeklinde ifade etmek, övülen şahsın yaşadığı diyarı Kâbe olarak vasfetmek, memduhu, milletlerin ve mülkün Kiblesi; ümmetlerin erkânının Kâbesi şeklinde tanımlamak, Nef'i'nin, Hicaz'ın Kâbe ile şereflendiği gibi, onun nazımının beyti ile de, şiiirlerin zeminin şeref bulduğunu ifade etmesi	Ka'be-i ismetine nûr-ı Hüdâ şem'-i harem Harem-i devletine perr-i Hümâ ferş-i harîm, (N.k.8-30)
	Enverî	10	Övülen şahsın yaşadığı diyarı Kâbe olarak isimlendirmek, övülen kişi, yönünü Kâbe'den çevirince minberin de istikametinin (kiblesinin) değişmesi, övülen şahsın, milletlerin ve mülkün arzularının Kâbe'si şeklinde tanımlamak, Kâbe, safâ ve Mina'yı vesile kılarak dua etmek, övülen şahsın dergâhını, sarayını ve ona ait devlet kapısını, etrafı tavaf edilen Kâbe şeklinde tasvir etmek	Tu Ka'be-i âmâlî vez kâfile-i şükr Hercâ ki reved zıkr-i tu gûyâ 'Arafâtest, (E.k.20-9) (Sen, arzuların Kâbe'sisin. Her tarafa giden şükür kafilesisin. Senin zikrin Arafat'taki zikir gibidir)
	Benzerlik		Nef'i, Enverî gibi methettiği şahsın dergâhını, sarayını ve ona ait devlet kapısını, tavaf edilen Kâbe şeklinde ifade ediyor. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde, onun dergâhını Kâbe'ye benzetmektedir. Veziriazam Hüsrev Paşa'nın dergâhının kapısını, gönül ehlinin Kâbe'si diye tavsif ediyor. Veziriazam Bayram Paşa'yı övdüğü manzumesinde Nef'i, onun makam ve derganını, Kâbe ve Kürsi ile aynı değerde görüyor. Nef'i'nin, Enverî gibi dile getirdiği konulardan birisi de; methettiği şahsın yaşadığı diyarı Kâbe olarak taktim etmesidir. Veziriazam Muhammed Paşa'nın kasrını anlattığı kasidesinde, onun zeminini yüce Kâbe'ye benzetiyor. Yine enverî gibi övdüğü zatı, milletlerin ve mülkün Kiblesi; ümmetlerin erkânının Kâbesi şeklinde tanımlamaktadır. Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi ele aldığı manzumesinde; halkın, birçok bakımdan yöneldiği şahsiyet olduğu için onu mecazen; ümmetin Kible'si ve milletin Kâbe'si şeklinde vasıflandırmaktadır. Aynı zatın köşkünü tasvir ederken, halkın manevi ihtiyaçlarının halledildiği bir merkez olduğundan dolayı, onun bulunduğu yeri de Kâbe'ye benzetmektedir.	
	Farklılık		Kâbe kavramıyla ilgili, Nef'i'nin, Enverî'den farklı konular dile getirmiş olduğu manzumeler de vardır. Nef'i, öncelikle marifeti, Kâbe şeklinde değerlendirmektedir. Nef'i, naat bölümünde dile getirdiği beytinde; sözün güzelliğini anlatırken, marifeti Kâbe olarak anlamlandırmaktadır. Ayrıca Kâbe'nin bulunduğu alanı, cennetten bir köşe olarak nitelendirmektedir. Sultan Ahmed Han'ı söz konusu ettiği kasidesinde, onun sarayını, zemini cennet olan yüce Kâbe'ye benzetmektedir? Bundan başka övdüğü şahsın ismetini de Kâbe olarak nitelendirmektedir. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü manzumesinde Nef'i; Allah'ın nurunu, onun ismet Kâbe'si için, haremim mumu şeklinde anlamlandırmaktadır. Son olarak Ka'im-Makâm Muhammed Paşa'yı övdüğü kasidesinde, Nef'i, Hicaz'ın Kâbe ile şereflendiği gibi, onun nazımının beyti ile de, şiiirlerin zeminin şeref bulduğunu ifade etmektedir.	

Tablo 79. Kavram: Kâfir

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Kâfir	Nefî	6	Gayr-i Müslim ülkeler ve milletler (diyâr-i küfr), kafiristân, hasûd kişiyi, mutlak kâfir olarak vasfetmek, isyankâr ve irtidat ehli, ifrit'in zümresine bağlı kâfirler, isyankâr eşkıyaları da kâfir olarak vasfetmek, Kur'ân'a nazîre diyen kişiyi; katli lazım olan, dinsiz kâfir şeklinde nitelendirmek	Nazîre diyen Kur'ân'a niçün katl olamaz ol bî-dîn O gûne kâfirin katli niçün muhtâc-ı fetvâdır, (N.k.48-66)
	Enverî	15	Yalan söylemeyi ve aldatmayı, kâfirlikle özdeşleştirmek, yeminini bozan kişinin kâfir olacağını iddia etmek, gayr-i Müslim ülkeler ve milletler (diyâr-i küfr), memduhun mızrağının ucunun, sürekli kâfirin kalbinde olması, bir yanlış yüzünden kimseyi kâfir ilan etmemek, zulüm karşısında sessiz kalmayı küfrân-i nimet, sessiz olanı da kâfir olarak nitelendirmek, feleğin sitemlerini ve tüm zulümlerini, kâfirlik olarak nitelendirmek, hasûd kişiyi (zamaneyi), menfî özelliklerinden dolayı kâfir olarak vasıflandırmak, hicvin bir çeşidini, küfür ve kâfirlikle denk tutmak	Be hükm-i şer'eş kâfir me-dân be yek zillet Zı rûy-i 'afveş tâğî me-hân be yek tuğyân, (E.k.139-52) (Şeria'tın hükmünce; bir yanlış ile onu kâfir sanma. Affetmek esasken, bir taşkınlığı yüzünden onu isyankâr sayma)
	Benzerlik		Nefî, Enverî gibi kâfir kavramıyla, gayr-i Müslim ülkeleri ve milletleri kastetmektedir. Sultan Osman Han'ın Cülusu münasebetiyle kaleme aldığı kasidesinde Nefî, Sultan Osman'ın devleti sınırlarını genişletmeye niyet ettiğinde, hem Türkistân'ı hem de kafiristânı (diyâr-ı küfrü) fethedebileceğini söylüyor. Onun savaştaki kahramanlıklarını tasvir ederken; birliklerinin, düşmanı çalı çırpı gibi, önüne katıp savurduğunu söylemektedir. Aynı padişahın cihadından bahsederken kâfire, Hz. Haydar'ın, kolu kanadı nasıl budadığını gösterdiğini ifade ediyor. Yine Enverî gibi Hasûd kişiyi, mutlak kâfir olarak vasfetmektedir. Sultan Osman Han'ı övdüğü kasidesinde; hasûd olan birisi, Beyâzid-i Bistâmî gibi zâhid olsa, hakikatte mutlak kâfir olur.	
	Farklılık		Nefî'nin kasidelerinde Kâfir kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular da vardır. İsyankâr ve irtidat ehli olan topluluğu da; İfrit'in zümresine bağlı kâfirler olarak vasıflandırmaktadır. Sultan Murad Han'la ilgili övgüsünü dile getirdiği kasidesinde, terörist eşkıyaları kâfir diye vasfetmektedir. Ayrıca Kur'ân'a nazîre diyen kişiyi; katli gerekli olan, dinsiz kâfir şeklinde nitelendirmektedir. Veziriazam İlyas Paşa'ya yazdığı kasidesinde; Kur'ân'a nazire diyen şahsı, kâfir olarak tanıtmakta ve katledilmesi gerektiğini söylemektedir.	

Tablo 80. Kavram: Kârûn

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Kârûn	Nefî	2	Kârûn'u müflis ve isyankâr bir kişi olarak vasıflandırmak, Kârûn'un hazineleri ve zenginlikleri, mimarın memduhunun sarayının temeline Kârûn'un hazineleri kadar harç dökmesi	Ederdi harc-ı esâsına sarf anı mi'mâr Kifâyet eylese nakd-ı hazâin-i Kârûn, (N.k.58-7)
	Enverî	10	Kârûn'un hazinelerini ve zenginlikleri, Kötü niyetli kişilerin, Kârûn gibi yere batırılacağını ifade etmek, hazinedeki sikkenin ağzının bağlanmasıyla, Kârûn'un hazineleri arasında bağ kurmak, Hırs sahibi olan kişileri, Kâr'ûn'un zenginliği ve su-i akibetiyle özdeşleştirmek	Ber âstân-i celâleş be her kadem ki nehed Hezâr düşmeneş ender zemîn çu Kârûn bâd, (E.k.46-5) (Binlerce düşmanı, onun celal (gazap) eşğine her adım atışında, Kârûn gibi yere batsın)
	Benzerlik		Nefî, Enverî gibi söz konusu ettiği Kârûn'u, müflis ve isyankâr bir kişi olarak nitelendirmektedir. Nefî, Veziriazam Halil Paşa'ya yazdığı kasidesinde; Kârûn'un devletinin kölesini bile; zenginliğe rağmen, müflis olarak nitelendiriyor. Ayrıca Kârûn'un hazinelerini ve zenginliklerini dile getirmektedir. Şeyhülislam Azîz Efendi'nin sarayı ile ilgili kasidesinde; Kârû'nun hazineleri kadar imkânı olsa, mimarın onu, bu sarayın temeline harç olarak dökebileceğini söylemektedir.	
	Farklılık		Nefî'nin kasidelerinde Kârûn kavramıyla ilgili sadece iki beyit bulunduğundan dolayı yukarıda ifade edilen konuların dışında farklı konular tespit edilememiştir.	

Tablo 81. Kavram: Kevser

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Kevser	Nef'î	5	Kevser havuzunu, şarap ve kadehle ilişkilendirerek onu, cennetle özdeşleştirmek, övülen zatın güzel niteliklerinin, tabiatın mahiyetini bile değiştirebilmesi ve Kevser ırmağına dönüştürebilmesi	Düşdü hâk-i Mısır u âb-ı Nile zıll-i re'fetin Âbı Kevser oldu anın hâki güyâ müşk-i nâb, (N.k.61-7)
	Enverî	16	Kevser havuzunu, şarap ve kadehle ilişkilendirerek onu, cennetle özdeşleştirmek, övülen malikânenin müstemilatını, Kevser havuzu ve cennete benzetmek, sabah rüzgârının, Bağdat'ın suyuna, Kevser ırmağının tadını koymuş olması, övülen zatın bahtının, Kevser'in kurnasındaki nimet olması, övülen zatın, ihsan meclisine gelişi ile Kevser'in oradan ayrılması, methedilen zatın göletinin olduğu bir yerde, Kevser'in hatıra bile getirilemeyeceğini ifade etmek, sözünün parlaklığının, lütuf açısından Kevser ve Tesnim'in şan ve itibarını ortadan kaldırması	Ver nesîm-i lutf-i tu ber şu'le-i dûzah vezed Delv-i Çerh ez dûzah âb-ı Zemzem ü Kevser keşed (E.k.60-3) (Senin lütfunun esintisi eğer Cehennem alevinin üzerinde eserse; Feleğin kovası, Cehennemden Zemzem ve Kevser suyu çeker durur)
	Benzerlik		Enverî gibi Nef'î, Sultan Murad Han'ı methettiği kasidesinde; onun temiz meşrebini dile getirdiği manzumelerdeki sözünün parlaklığının, lütuf açısından, Kevser ve Tesnim'in şan ve itibarını ortadan kaldırdığını söylemektedir. Nef'î, buna ilaveten, kaleminin mürekkebinin, Kevser'in kıskanacağını da ifade etmektedir. Kâ'im-Makâm Muhammed Paşa'yı söz konusu ettiği kasidesinde Nef'î, güzel nazımın, Kevser suyu gibi olduğunu söylüyor. Övdüğü zatın merhametinin gölgesi, Mısır'a ve Nil nehrine düşünce, Nil'in suyunu, Kevser'e çevirdiğini ifade etmektedir. Veziriazam Bayram Paşa'ya yazdığı kasidesinde, bu zatın meşrebinin; ejderhanın gerdanı gibi olan dünyayı, Kevser'e çevirebileceğini iddia ediyor. Nef'î'ye mahlasını veren, Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde, onun yumuşak ruhunun gölgesini mucizeye benzetiyor ve bu mucizenin, Nil'in suyunu Kevser'e çevirdiğini ifade ediyor.	
	Farklılık		Nef'î'nin kasidelerinde Kevser kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği manzumesinde; kendini överken Kevser'le ilgili farklı bir unsur kullanmaktadır. Nitekim Veziriazam Nasuh Paşa'ya yazmış olduğu kasidesinde Nef'î, nazımın zülâline, Kevser'in dudağının susamış olduğunu söylemektedir.	

Tablo 82. Kavram: Kistrâ, Nûşirevân, Hüsrev

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Kistrâ Nûşirevân Hüsrev	Nefî	---	---	---
	Enverî	7	Kistrâ'nın, güç, kuvvet ve kudret sahibi cihan hükümdarı olarak vasfetmek, zenginliği, tacı ve tahtı dillere destan, kudretli bir hükümdar,	Ez âsmâne-i eyvân-i Kistrâ ender mülk Turâ refî'terest âstâne-i dergâh, (E.k.164-17) (Ülkede, senin dergâhının kapısı; Kistrâ'nın semavî yüceliğe sahip eyvanının takından (sütunlarından, kapısından), daha yüksektir)
	Benzerlik		---	
	Farklılık		---	

Tablo 83. Kavram: Kur'ân

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Kur'ân	Nef'î	3	İlahi sanatın kâinatta ortaya koyduğu nushalar, Kur'ân'ın sırları, Nef'î'nin Kur'ân tefsiri olarak, kendi sanat yeteneğinin kâfi olduğunu ifade etmesi, Kur'ân'a nazire diyen kişinin, kayıtsız şartsız öldürülmesi gerektiğini söylemek, övülen zatın inci gibi lafızlarının ümmülkitab olan Kur'ân'ın boynuna gerdanlık ve kulağına küpe olması	Nazîre diye Kur'ân'a niçün katl olamaz ol bi-dîn O güne kâfirin katli niçün muhtâc-ı fetvâdır, (N.k.48-66)
	Enverî	5	Övülen şahsın fermanının özünü, Kur'ân surelerinin nefesi olarak vasfetmek, methedilen kişinin işlerinin, ilahi bir nazım olan, kusursuz Kur'ân'a benzetilmesi, övülen zatın, Kur'ân tezhibine katkı sağladığını ifade etmek, Allah'ın şeriatinin değişmezliği ve Kur'ân'daki hükümlerin sağlamlığına vurgu yapmak, övülen zatın, güzel ve açık konuşmasının tamamını, Kur'ân'dan almış olduğunu iddia etmek	Zı Kur'ân rubûde kemâl-i fesâhet Vez İncil hatt-ı mu'ammâ girifte, (E.k.173-24) (Güzel ve açık konuşmanın tamamını (fesahatin kemalini), Kur'ân'dan almış (çalmış). İncil'den gizli yazıyı (şifreli yazıyı) almış)
	Benzerlik		Nef'î, Sultan Osman Han'ın cülusu münasebetiyle yazdığı beytinde, Enverî gibi; ilahi nazım olan kusursuz, Kur'ân'a vurgu yapıyor ve delil getirme hususunda; Kur'ân'ı tefsir için, kendi sanat yeteneğinin kâfi olduğunu ifade ediyor. Nitekim ona göre; Kur'ân tefsirini, tezvîr tuzağına düşürmemek lazımdır. Ayrıca Veziriazam merhum İlyas Paşa'yı övdüğü kasidesinde; Kur'ân'a nazire diyen kişinin, kayıtsız şartsız öldürülmesi gerektiğini söylemektedir. Çünkü Allah'ın şeriatı değişmez ve Kur'ân'daki hükümler de, kusursuz ölçüde sağlamdır.	
	Farklılık		Nef'î'nin kasidelerinde Kur'ân kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nef'î, Sultan Ahmed Han'ı methettiği kasidesinde; gönlün, ilahi sanatın kâinatta ortaya koyduğu nushalara bakması halinde, onda Kur'ân'ın sırrını bulabileceğini söylüyor. Ayrıca Enverî'nin de bu mevzuların dışında dile getirdiği örnekler de vardır. Ancak Nef'î'yi, Enverî'nin sanatına göre değerlendirdiğimizden dolayı bu kısımda, onlara yer verilmemiştir.	

Tablo 84. Kavram: La'l (Ya'kût)

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
La'l (ya'kût)	Nef'î	4	Övülen şahsın mührünü, renginden dolayı yakuta benzetmek, takdir edilen şahısların iltifatlarının feyzinin, yakut madeni gibi insanı güzelleştirmesi, Nef'î'nin, şaraba benzettiği tatlı sözlerinin, yakut gibi renkli ve kıymetli olduğunu iddia etmesi, tatlı sözlerin, renkli manalar için, zarif putların yakutları gibi olması, övülen şahsın dudaklarını, kırmızı şaraba benzeyen yakut şeklinde vasfetmek, dudakların, şarap kadehi renginde, yakut gibi kızıl olması	Dil nice nerm olmasın girdikçe bezm-i hüsnüne Gerdenin simîn sürâhî leblerin la'lîn şarâb, (N.k.61-27)
	Enverî	19	Düşmanların kanlarını ve bedenlerine saplanan kanlı ok temresini, yakuta benzetmek, yakut gibi kızıl dudak, kanlı gözyaşlarını, kızıl şarabı ve şaraptan dolayı sarhoş olan şahsın yüzünü, ayrıca Mars'ın suretini yakuta benzetmek, genel olarak, kıymetli taşlardan ve yakuttan bahsetmek, İskender'i zikrederken, onun tacının inci ve yakuttan meydana geldiğini belirtmek, tutla denilen şeytan elmasının, yakut gibi kırmızı olduğunu ifade etmek, en güzel yakut taşının bulunduğu diyarın Bedehşan olması,	Be'set er sûy-i ma'âdin nigered La'l râ rûy çü zer gerded zerd, (E.k.56-7) (Senin yaratılışın eğer madene örnek gösterilirse (nispet edilirse), kırmızı yakut, altına dönüşerek sararır)
	Benzerlik		Nef'î, Enverî gibi söz konusu ettiği şahısların ve maşukların dudaklarını, şaraba benzeyen yakut şeklinde vasfediyor. Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde; güzellik meclisinde bulunan dilberlerin gerdanını, gümüş sürahiye, dudaklarını, yakut renkli şarap kadehine benzetiyor. İki şair arasında la'l kavramıyla ilgili diğer bir benzerlik ise şudur: Nef'î, takdir edilen şahısların ahlaklarıyla birlikte, iltifatlarının feyzinin de yakut madeni gibi insanı güzelleştirdiğini söylüyor. Şeyhülislam Es'ad Efendi'yi methettiği manzumesinde; bu zatın iltifatının feyzi, Nef'î'nin tabiatını, yakutun madeni gibi saf, berrak ve renkli yapmıştır. Ayrıca Nef'î, Enverî gibi şaraba benzettiği tatlı sözlerinin, yakut gibi renkli ve kıymetli olduğunu ifade ediyor. Kâ'im-Makâm Muhammed Paşa'yı söz konusu ettiği kasidesinde; insana neşe veren şarap kadehine benzeyen tatlı sözlerinin, renkli manalar için; zarif putların yakutları gibi olduğunu söylüyor.	
	Farklılık		Nef'î'nin kasidelerinde la'l kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konu da şudur: Nef'î, övdüğü şahısların mührünü, renginden dolayı yakuta benzetiyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde; Cem'in mührünün zamanedeki utancını, yakuta benzetiyor.	

Tablo 85. Kavram: Lâle
Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Lâle	Nefî	15	Lalenin, öncelikle anber kokusu yayan bir muma benzetilmesi, kadehin içindeki şarabın, hem rengi, hem de şekli itibariyle laleye benzetilmesi, lalenin, mecaz ve teşbih yapmaksızın, asıl anlamında kullanılması, manzumelerin renkli manalarının, lale bahçesine benzetilmesi, dağlanmış yarayı, laleye benzetmek, yanağın, şekli ve rengi itibariyle laleye benzetilmesi, feleğin üzerinde meydana gelen ateşlerin, şekil itibariyle laleye benzetilmesi	Tâzeler lâle gibi dâğ-ı derûn-ı feleği Eyledikçe kalemim nağme-i nev-peydâyı, (N.k.45-41)
	Enverî	28	Lalenin, mecaz ve teşbih yapmaksızın, asıl anlamında kullanılması, etrafını aydınlatan mumu, lalenin tutuşturduğunu iddia etmek, ele alınan kişiyi överken onun, lalede bulunan panzehir gibi etkili olduğunu ifade etmek, kadehin içindeki şarabın, onu içen kişinin yüzünün rengi ve şekli itibariyle laleye benzetilmesi, kızıl bayrakların yandığı (ışık saçarak dalgalandığı) savaş meydanının, ve dökülen kanların, şekil itibariyle lale bahçesine benzetilmesi, her ikisinin ağzının da buluta yönelik olması münasebetiyle laleyi, şekil itibariyle sedefe benzetmek, dağlanmış yaranın laleye benzetilmesi, yanağın ve putların hatlarının, güzellikleri bakımından laleye benzetilmesi	Çün gül ez hende leb mebind ki hasm Dâğ çün lâle ber ciger dâred, (E.k.55-65) (Hasmının ciğerinde lale gibi yara olduğu müddetçe gül gibi tebessümden dudağın kapanmasın)
	Benzerlik		Nefî, Enverî gibi kadehin içindeki şarabı, hem rengi, hem de şekli itibariyle laleye benzetmiştir. Nefî Sultan Ahmed Han'ı zikrettiği kasidesinde; onun parlak sözlerini, şekli ve rengi kırmızı lale gibi olan şarap kadehine benzetiyor. Aynı kasidede; lalenin kâsesinin, sohbetinin feyizden dolayı, gümüşle dolduğunu söylüyor. Ayrıca Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde; rindin, bir elinde lale şeklindeki kadeh, diğer elinde sevgilinin bükümlü zülûfleri olduğu ifade ediyor. Aynı kasidede; şarabın akıp duran bir ateş; billur şişenin ise kadeh ve lale olduğunu söylemektedir. Nefî'nin manzumelerinde Enverî'nin manzumelerindeki konulara benzeyen diğer bir husus ise lale kavramını, mecaz ve teşbih yapmaksızın, asıl anlamında kullanmasıdır. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü manzumesinde; bu zatın uğradığı bahçede, gonca ve laleyi, cehennem yakıcı atmosferindeymiş gibi, zelil duruma düşürdüğünü ifade ediyor. Enverî gibi dağlanmış yarayı, laleye benzetiyor. Veziriazam Murad Paşa'yı övdüğü kasidesinde; onun kahrının, yer yer lale gibi dağladığı gönlü, yaktığını söylüyor. Veziriazam Bayram Paşa'yı övdüğü manzumesinde ise onun; feleğin bağrındaki dağlanmış yarayı tazelediğini ifade ediyor. Nefî'nin, yanağı, şekli ve rengi itibariyle laleyle benzetmesi de Enverî'nin söz konusu ettiği hususlardandır. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde; bu zatın yüzünün, gül va lale gibi olduğunu ifade etmektedir. Aynı kasidede, dilberin yanağını, lale olarak vasfetmektedir. Feleğin üzerinde meydana gelen ateşleri, şekil itibariyle laleye benzetmesi de iki şairin müşterek konularındandır.	
	Farklılık		Nefî'nin kasidelerinde lâle kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nefî, Sultan Ahmed Han'ı övdüğü, Bayram kasidesinde; güzel manzumelerinin renkli manalarını, lale bahçesine benzetiyor. Ayrıca zamanın önemli suvarilerinden biri olan, Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde; sabah rüzgârının, gülbahçesine uğraması halinde; lalenin de sümbül ve gül gibi koku yaymaya başlayacağını dile getirmektedir.	

Tablo 86. Kavram: Mâh
Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Mâh	Nefî	38	Mâh kavramının, lügat anlamı olan ay şeklinde kullanılması, övülen zatın, mülkü aydınlatan ve güneşi gölgede bırakan parlak bir ay olarak tarif edilmesi, övülen zatlari ve onların ilgili olduğu varlıkları, güzelliklerinden ve parlaklıklarından ötürü, mâh-ı nev (yeni ay) veya dolunay şeklinde tarif etmek, mâhı, cömertliğin ve ihsanın sembolü olarak ifade etmek, feleği, abâ giymiş yeni ay şeklinde tanıtmak, Hz. Yusuf'un, peri yüzlü bir ay şeklinde vasıflandırılması, övülen zatın lütuf kadehini yeni aya benzetmek, Osman Han'ı ay yüzlü bir padişah olarak ifade etmek	Zerre-nûr-ı şemsesi pîrâye-i hurşîd ü mâh Rîze-seng-i mermeri sermâye-i deryâ vü kân, (N.k.53-17)
	Enverî	113	Mâh kavramının, lügat anlamı olan ay şeklinde kullanılması, övülen zatlari ve onların ilgili olduğu varlıkları, güzelliklerinden ve parlaklıklarından ötürü, mâh-ı nev (yeni ay), dolunay şeklinde tarif etmek, cömertliğin ve ihsanın sembolü olarak ifade etmek, mâhı bazen de kudret, azamet ve yücelik şeklinde ifade etmek, güneşin, övülen zatın bayrağının hilalinden kendine tac edinmesi, ay ve güneşin, memduhun, feleğin üzerindeki okundan sakınması, ay ve güneşin tutulması, ayın casus olması, Receb ayını eğlence zamanı olarak ifade etmek, ayın, özürlü olan feleğin üzerinden geçmesi, Nisan ayının, mutluluk saçan ay olması, övülen şahsın parlaklığı ve itibarından dolayı Ramazan ayının, eksik bir şekilde doğması, ayla güneş arasındaki fiziksel ilişki, ayla mulakat, ay ve Zühre yıldızıyla ünsiyet etmek, Mukanna'nın yapmış olduğu sun'ı ay, ayın dedikoducu, güneşin ise gammâz olması, ayın, aya sitem etmek	Hüsâm-ı kahr-ı tu şahs-ı ecel zened be dû nîm Çönân ki mâh-ı felek râ benân-ı peygamber, (E.k.84-42) (Peygamberin parmağı, gökteki ayı nasıl ikiye ayırdı ise; senin kahredici kılıcın da, ecelin kendisini ikiye ayırır)
	Benzerlik		Nefî, Enverî gibi mâh kavramını, mecazî anlamın dışında, lügat anlamı olan “ay” şeklinde kullanmıştır. Mevlânâ'yı övdüğü kasidesinde onun feyzinin; ayı, güneşi ve semayı, mevlevî gibi döndürdüğünü söylüyor. Aynı kasidede; dünyanın yıllarını ve aylarını tespit için, dolunayın vazifeli olduğunu söylüyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü manzumesinde; yeni aya eğri cirir sopası veren zatın yoluna; kader ve kazanın, düşmanın başını top yapmasını diliyor. Aynı kasidesinde; gecenin sonuna kadar, seher vaktinin fatihası olduğunu ifade ediyor. Sultan Osman Han'ın cülusu münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde; bu zatı, Hz. Yusuf'a benzetmekte ve Kenan diyarının hikâyesini yeniden canlandırıldığını söylemektedir. Ayrıca bu zatın görüşünün, feleğin hem ayı, hem de güneşi olduğunu ifade etmektedir. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde ise Nefî, divitin içindeki mürekkebin, Nevşeb ayı gibi parladığını söylüyor. Aynı kasidede; Sultan'ın fermanının damgasıyla süslediği feleğin, aydan daha parlak olduğunu dile getiriyor.	
	Farklılık		Nefî'nin kasidelerinde mâh kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Övdüğü zatı, mülkü aydınlatan ve güneşi gölgede bırakan parlak bir ay olarak tarif ediyor. Sultan Ahmed Han'ı methettiği manzumesinde; bu zatı, devletin zineti olan aya benzetiyor. Onun işğindan, güneşin, gizli mi, aşikâr mı olduğunun fark edilmediğini ifade ediyor. Aynı şahsı, yıldızların şahı, kahraman bir asker olarak yeryüzünün ayı şeklinde vafediyor. Sultan Murad Han'ın şehzadelerini zikrettiği manzumesinde; bunları, yıldızların ve gezegenlerin şahı ve memleketlerin süsü olan ay şeklinde vasıflandırıyor.	

Tablo 87. Kavram: Mecnûn-Leylâ

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Mecnûn-Leylâ	Nefî	6	Mecnûn kavramını, deli-divane, çılgın şeklinde tarif etmek, Hz. Peygamber'in adaletinin, Mecnûn gibi divane olan aklın, sağlam bir yola iletilmesi için bir vasıta olarak vasıflandırılması, Mecnûn'u melamî bir hayat yaşayan kişi olarak ifade etmek, Mecnûn'nun Leyla'ya olan aşkı münasebetiyle bu kavramı, karşılıklı aşkın sembolü şeklinde tanıtmak, memduhun zülfünün zincirinin, Mecnûn ve Leylâ olması, ayın, Mecnûn gibi âşık olması	Görse ger şâhid-i mazmûnumu düşde Mecnûn Zülf-i pür-tâbına dil-beste görür Leylâyı, (N.k.45-35)
	Enverî	3	Mecnûnun, Leylâ'nın hüsn ü cemaline âşık olan ve onu dünyaya yayan bir âşık olarak tarif edilmesi, övülen saraydaki güzellikleri Leylâ'ya benzetmek, estetik güzelliklere meftun olanları da Mecnûn'a benzetmek, Leyla vü Mecnûn hikâyesini, güzelliğin ve aşkın sembolü şeklinde tanımlanması	Bâ çônîn fer ü zîb ü hüsn ü cemâl Ki çu Leylî besî est Mecnûnem, (E.k.458-7) (Bu kadar ihtişam, süs, güzellik ve cemal ile Leyla gibi, birçok Mecnûn'um vardır)
	Benzerlik		Nefî, Mecnûn kavramını, Enverî gibi Mecnûn'nun Leyla'ya olan aşkı münasebetiyle; karşılıklı aşkın sembolü şeklinde tanıtmaktadır. Vezîr-i Azam Bayram Paşa'nın methi münasebetiyle yazdığı kasidesinde Nefî; kendi beyitlerini överken onları, Leylanın zülûflerine benzetmekte ve Mecnûn'un bu kavramları rüyasında görmesi halinde, kalbini bağladığı, Leylâ'nın zülûfleriyle karıştırabileceğini ifade etmektedir.	
	Farklılık		Nefî'nin kasidelerinde Mecnûn kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nefî, Mecnûn kavramını, öncelikle deli-divane, çılgın âşık şeklinde tarif etmektedir. Divanının başında, Hz. Peygamber için yazdığı naatında Allah Rasulü'nün adaletini, Mecnûn gibi divane olan aklın, daha sağlam bir sistem içerisinde, faydalı bir unsura dönüşebilmesi için bir vesile olarak değerlendirmektedir. Mecnûn'u bazen de melamî bir hayat yaşayan kişi olarak ifade etmektedir. Devrin önemli komutanlarından bir olan, Sulan Murat Hanı övdüğü kasidesinde Nefî, onun saltanatında husule gelen her türlü güzelliği, leylanın güzelliğiyle özdeşleştirmektedir. Mecnûn'un bunları görmesi halinde, Leylâ'nın güzelliğini unutabileceğini dile getirmektedir.	

Tablo 88. Kavram: Mehdi

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Mehdî	Nef'î	9	İslâm dünyasının, ahır zamanda beklediği; insanlığı Hak yola ileteceğine ve Deccâl'i öldüreceğine inanılan kurtarıcı, Mesih, övülen zatı, niteliklerinden dolayı zamanın Mehdisi olarak nitelendirmek, Sulan Murat Han'ın şehzadelerini İsa nefesli Mehdi olarak tanımlamak, övülen zatı Peygamber'in Mehdi'si olarak vasfetmek	Kişver-i ma'delete dâver-i Mehdî-sîret Âlem-i câha cihânân-ı Mesîhâ-tecrîd, (N.k.55-20)
	Enverî	4	İslâm dünyasının, ahır zamanda beklediği; insanlığı Hak yola ileteceğine ve Deccâl'i öldüreceğine inanılan kurtarıcı, Mesih, övülen zatın adaletinin Mehdi'ye benzetilmesi, Mehdi'yi övülen sarayın kapısının bekçisi olmaya layık görmek	Dergâh-ı tu bâb-ı a'zam-ı 'adlest Mehdî şöde nâmzed be bevvâbî, (E.k.180-9) (Senin dergâhın, adaletin en büyük kapısıdır. Mehdi, senin sarayında, kapıcılığa aday olmuştur)
	Benzerlik		Enverî gibi Nef'î de Mehdi kavramını; İslâm dünyasının, ahır zamanda beklediği; insanlığı Hak yola ileteceğine ve Deccâl'i öldüreceğine inanılan kurtarıcı, Mesih şeklinde vasıflandırmıştır. Sulan Murat Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î, Sultan'ın, zamanın Mehdi'si olması hususunda şüphe bulunmadığını ifade etmektedir. Sultan Murat Han'ın şehzadelerini övdüğü kasidesinde Nef'î bunların, İskender gibi büyük hükümdar, Hz. Yusuf gibi yüksek ahlaka sahip fertler, İsa nefesli Mehdi olduklarını söylemektedir. Veziriazam Hüsrev Paşa'yı tebrik ettiği kasidesinde onu da devrin Mehdi'si olarak zikretmektedir. Hâfız Ahmed Paşa'yı söz konusu ettiği kasidesinde Nef'î, bu zatı Hz. Peygamber'in Mehdi'si olarak vasfetmektedir. Şeyhülislam Es'ad Efendi'yi methettiği kasidesinde onu; İsa nefesli Mehdi şeklinde tanıtmaktadır.	
	Farklılık		Nef'î'nin kasidelerinde Mehdi kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konu şbulunmamaktadır. Her iki şair de Mehdi kavramını, İslâmî literatürdeki anlamına göre kullanmışlardır. Fakat dile getirdikleri manzumelerde farklı örneklerle ifade etmişlerdir.	

Tablo 89. Kavram: Melek

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Melek	Nefî	24	Tam bir hâkimiyetle, saltanat-ı ilâhiyyenin müessiriyet ve idâresinin esrarı. Her şeyin kendi mertebesinde, o mertebeye münâsib ruhu, canı, hakikatı, melekût âlemi, Hz. Peygamber’i, melekût âlemine hükmü geçen, dünya ve ahretin şahı olarak vasfetmek, ahlak yönünden kusursuzluğun sembolü olan, melek huylu, kuvvet, kudret, güzellik, yücelik ve yardım etmenin sembolü, Azrâ’il’in can alması, cennet hurisi, nurdan kanat açmak, melek ordusu, meleklerin gıpta etmesi	Civân-merd-i cihândır şüh-meşrebdır melek-hûydur Sahîdir ehl-i dildir nüktedândır nükte-pîrâdır,(N.k.48-4)
	Enverî	9	Ahlak yönünden kusursuzluğun sembolü, melek-perver, melek huylu, ahlak mülkünün melek huylu veziri, melekût âlemi, melekût âleminin hocası, Mikâyil, yol meleği, kuvvet, kudret, güzellik ve yardımın timsali, meleğin yoldaş olması, övülen zatın himmetinin ayağına, meleğin elinin ulaşamaması,	Der âb-ı o semek ne-reved cüz be silsile Ber kûh-i o melek ne-reved cüz be nerdivân, (E.k.141-17) (Onun suyunda balık, sürü halinde olmadan yalnız başına dolaşamaz. Onun dağına, melekler merdiven olmadan çıkamaz)
	Benzerlik		Nefî, Melek kavramını Enverî gibi din terminolojisinde tarif edilen şekliyle ele almak suretiyle; övülen şahsı, melek-perver (melek huylu) şeklinde vasfederek meleği, ahlak yönünden kusursuzluğun sembolü olarak anlatmaktadır. Sultan Ahmed Han’ı övdüğü kasidesinde kendi manzumesini överken; melek huylu, mütebessim bir huri bile olsa şahsın, güzellik hususunda manaların en büyüğü olan Nefî’nin nazmına yöneleceğini ifade etmektedir. Sulan Murad Han’ı söz konusu ettiği kasidesinde ise bu zatı, melek huylu İsa gibi bir ruh şeklinde tanımlamaktadır. Melek kavramını, Enverî gibi; mutlak manasıyla anlamlandırarak onu; kuvvet, kudret, güzellik, yücelik ve yardım etmenin sembolü şeklinde kullanmıştır. Zamanın önemli komutanlarından biri olan, Sultan Murad Han’ı methettiği kasidesinde onu, nurdan kanat açan biri şeklinde tasvir etmektedir. Sultan Murad Han’ın atını övdüğü kasidesinde Nefî, meleği, Sultan’ın atının ayağının önünde nallarını çakan bir hizmetçi (nalbant) olarak görüyor. Veziriazam Halil Paşa’yı övdüğü kasidesinde; meleği, onun atının önünde uçan bir kılavuz, rehber şeklinde tasvir etmektedir.	
	Farklılık		Nefî’nin kasidelerinde melek kavramıyla ilgili, Enverî’den farklı olarak dile getirdiği konuda Nefî melek kavramını, öncelikle Osmanlı Türkçesi lügatındaki karşılığı ile kullanmıştır. Meleğin, lügattaki karşılığı şudur: Tam bir hâkimiyetle, Saltanat-ı İlâhiyyenin müessiriyet ve idâresinin esrarı. Her şeyin kendi mertebesinde, o mertebeye münâsib ruhu, canı, hakikatı. Bir şeyin iç yüzü, iç ciheti. Hükümdarlık. Saltanat olan “melekût” âlemini ve mülkünü zikrederek bu âlemi melek kavramıyla ilişkilendirmektedir. Seyyid-i kâ’inât ‘aleyh-i efdalüssalavât olan Hz. Peygamber’e yazmış olduğu naatında onu melekût âlemine hükmü geçen, dünya ve ahretin şahı olarak vasfetmektedir.	

Tablo 90. Kavram: Mey

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Mey	Nefî	27	Sarhoşluk verici madde, meyin sarhoş edici özellikleriyle, şamdanın tabiatına gam vermesi, aşk meyinin kadehinin sarhoşu olmak, şarapla dolu kadehin, gül gibi olması, meyin, sevgili gibi mutluluk ve teselli verici olması, dilbersiz olan içki meclisinin kadehlerinin, kanlı gözyaşlarını içen bir âşık olması, şarabın, naiplik tacına ve tevhit ilahisine tercih edilmesi, her damlası canlara değen şarap, meyin ateşinin, âb-ı hayat çeşmesinin feyzini elde etmesi, meyin, bezm-i iştretteki konumu, Kanuni devrinin, şarap içmenin keyfi ile özdeş olması, gönüllerden elem ve kederin gitmesini şarap içmeye bağlamak, mutluluğun, şarap içmeye bağlı olması, meyin, gönlü allak bullak olanlar için, kadim bir arkadaş olması, meyin, âşıklar için mihek taşı olması, meyin, pîr-i mugânın sermayesi olması	Sâkîye tâc-ı inâbet câm-ı gam-fersâ-yı mey Mutribe tevhîd-i Bârî nağme-i çeng ü rebâb, (N.k.55-22)
	Enverî	39	Meyin, sevgili gibi mutluluk ve teselli verici olması, şarap ve maşukun, eğlenceyi temsil etmesi, bağın güzelliklerini sunması için oraya sarhoş gidilmesinin gerekli olması, meyi, önemli günlerle ilişkilendirmek, Nevruz bayramı ile şarabı ilişkilendirmek, Behmen ayının bayram olması ve şarap içilmesi, ayın ondördünün, içki içme günü olması, eğlence sofrasını ve kadehi rüzgârın taşıması, ayın şarap içmesi, meyin, sarhoşluk verici özelliği ve bağamlılığı, zenginlik sarhoşluğuyla atılan nara, şaraptan dolayı beynin buharlaşması, memduhun özgür aklına, sarhoşluğun sirayet edememesi, kadehin üzerindeki şarap güneşi, meyden tövbe etmek, meyin, bezm-i iştretteki konumu, iştret meclisini cennete benzetmek, sâkînin, her gelen için yeni baştan şarap doldurması, gül yapraklarının karşısında, halis şarap içmenin helal olması, meyi, cennetteki Kevser ırmağının şarabı ile müşterek zikretmek, gözyaşındaki siyah zülüflerin, kırmızı şaraptaki sünbül dalı gibi suya doyması, kadehdeki sarı şarabın mücevher gibi olması, yüzün, şaraptan dolayı yakut gibi kızarması, yeni ayın kadehe, güneşin de sarı şaraba benzetilmesi, şarap kadehinin, saf yakuta ve billur cama benzetilmesi, memduhun gölgesinin bile şaraptaki sarhoşluğu gidermesi, meyin, ictimai hayattaki yeri, şarabın, dostlar arasındaki samimiyet ve mutluluk yemini gibi olması	Der sohbet-i o bih ki bûyî der şeb ü şeb-gîr Bâ sûret-i o bih ki horî mey gâh u bî-gah, (E.k.159-5) (Gece ve sabah, onun sohbetinde bulunman iyidir. Zaman zaman, onunla yüz yüze içki içmen güzeldir)
			Nefî, Enverî gibi mey kavramının, öncelikle sarhoşluk verici özelliğini ve bağamlılığını söz konusu etmiştir. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nefî; şamdanın, içkinin keyif verici özelliklerini cebren nehyetmesi durumunda, meyin sarhoş edici özellikleriyle, şamdanın tabiatına gam verebileceğini ifade etmektedir. Veziriazam Muhammed Paşa'yı ele aldığı kasidesinde Nefî,	

	Benzerlik	kendilerinin aşk meyinin kadehinin sarhoşu olduklarını zikretmektedir. Aynı kasidede; bir güzelin, yılanmış şarap gibi, akıllarını başlarından aldığını söylemektedir. Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi övdüğü kasidesinde; ağzına kadar dolu bulunan kadehin insanı sarhoş ettiğini söylüyor. Ayrıca öyle dolu bir kadehi gören kişi arif bile olsa, dayanamayıp içebileceğini söylüyor. Nef'î'ye göre; gam dağıtan şarabın sarhoşu olan kişi, onun kadehinden bir yudum çekse; zamanın Cem'ine selam vermez. Nef'î, yine benzer bir şekilde meyin, sevgili gibi mutluluk ve teselli verici niteliğini dile getirmiştir. Nef'î'ye göre; İnleyen âşık için dilbersiz olan içki meclisinin her kadehi, kanlı gözyaşını içen bir şahıs gibidir. Kelamının lezzet ve keyfini görünce tabiatına hem şarap satan, hem de içen kişi denilebileceğini söylüyor. İki şair arasındaki benzer unsurlardan bir diğeri de meyin, bezm-i işretteki konumundan ve niteliğinden bahsetmeleridir. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; mutluluğun, şarap içmeye bağlı olduğunu ifade etmektedir. Kanuni devrini, şarap içmenin keyfi ile özdeşleştiriyor. Ayrıca gönüllerden elem ve kederin gitmesini şarap içmeye bağlıyor. Bundan başka içki meclisinin, insana kazandırdığı özelliklerden bahsediyor. Nef'î, kalbi ölmüş sofunun haram demesine aldırmadan sâkiden şarap istemektedir. Nef'î, Enverî gibi meyin, ictimai hayattaki yerini irdelemektedir. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü 'İydiye adlı kasidesinde Nef'î; meyin, gönlü karışık olanların, kadim arkadaşı olduğunu ifade ediyor. Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde ise meyin, âşıklar için mihek şatı olduğunu dile getiriyor. Ayrıca meyin, akıcı bir ateş olduğunu ifade ediyor.
	Farklılık	Nef'î'nin kasidelerinde mey kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular da vardır. O konulardan biri şudur: Nef'î meyi, âb-ı hayât ile beraber zikretmekte ona, ebedî hayat suyu kadar kıymet vermektedir. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î; bu zatın isminin bir mecliste zikredilmesini, âb-hayâta benzetmektedir. Yani onun isminin bile anılması, bulunduğu muhitin dirilişine vesile olmaktadır. Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi övdüğü kasidesinde ise; yar ile beraber olmayınca âb-ı hayatın bile bir kıymetinin bulunmadığını söylemektedir.

Tablo 91. Kavram: Mu‘cize

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Mu‘cize	Nef‘î	24	Sözün, mucize olarak tarif edilmesi, mucizevî bir ifade ile rivayette bulunmak, Hz. Peygamber’in en fasih konuşan kişi olması, mucizevî nutkun ifadesi, mucize nefesli olmak, belagatın mucizesi, övülen kişilerin beyanlarının, mucize gibi olması	Urfî-i Rûm Enverî asr u Hâkânî-i ahd Feyzî-i mu‘ciz-dem-i vahy-iktisâb-ı rûzgâr, (N.k.17-32)
	Enverî	21	Enbiyaya verilen mucizelerin, onların bulunduğu makamın büyüklüğünden dolayı kendilerine verildiğini ifade etmek, övülen kişilerin beyanlarının, yazdıklarının ve yaptıkları işlerin mucize gibi olması, methedilen zatın beyanındaki sihrin, mucizeyi bile geçmesi, övülen şahısların yeteneklerini mucize olarak vafsetmek, hükümdarın muharebe yeteneklerini, mucize olarak anlatmak, övülen şahsın altındaki küheylanı ve tahtı, Hz. Süleymân’ın tahtı ve rûzgâr mucizesiyle özdeşleştirmek	Hutbe-i tu bûde ender nîk-nâmî mu‘cize Vuslat-ı tu geşte ender şâd-kâmî dâstân, (E.k.143-4) (Namuslu (meşhur) insanlar içerisinde, senin bahsin (hutben); mucize gibi algılanırdı. Sana ulaşmak; mutlu insanlar içerisinde, destan gibi algılanmıştır)
	Benzerlik		Nef‘î, kasidelerinde mu‘cize kavramını söz konusu ederken Enverî gibi; övdüğü kişilerin beyanlarının, mucize gibi olduğunu söylemektedir. Sultan Ahmed Han’ın kelamını övdüğü kasidesinde Nef‘î; İlâhî irfan meclisinde bulunsa, böyle bir mucize kelamını söylemeye layık kişinin, ancak Nedîm olabileceğini ifade etmektedir. Sultan Murâd Hân’ın şehzadelerinin övdüğü kasidesinde ise Nef‘î; onların mucize gibi beyanlarının, lâhûtî bir ilhamın eseri olduğunu söylemektedir. Sultan Murâd Hân’ı methettiği manzumesinde bu zatı; sanki vahye istinat eden, mucizevî kelamla kendini ifade eden birisi şeklinde taktim ediyor. Veziriazam İlyas Paşa’nın mektubuna cevaben yazmış olduğu kasidesinde Nef‘î, bu zatın; İmrân oğlu Musa’nın ateşinin alevi olduğunu, ayrıca Meryem oğlu İsâ’nın mucizesinin özelliklerini yansıttığını ifade etmektedir. Dârüssa‘âde ağasını övdüğü kasidesinde ise bu zatı, zamanın mucizesi şeklinde ifade etmektedir.	
	Farklılık		Nef‘î’nin kasidelerinde mu‘cize kavramıyla ilgili, Enverî’den farklı olarak dile getirdiği konular da vardır. Nef‘î, Enverî’den farklı olarak; sanatını icra ettiği sözünü, mucize şeklinde tarif etmekte; kendi kelamının, başka mucizelere ihtiyaç bırakmadığını söylemektedir. Kâinatın Efendisi, Hz. Peygamber’i övdüğü “Zülfikar” adlı naatında Nef‘î kendi sözünü bütün mucizelerin üzerinde görmektedir. Resûl-i Ekrem, öyle bir zattır ki; yüz akıl ve idrak mesabesinde buyurduğu “ene efsah; ben en fasih konuşan kişiyim” sözü, mucizevî nutkunun bir ifadesidir. Hz. Mevlânâ’nın methi hakkında dile getirdiği kasidesinde; kendini, mucizevî konuşan, Rum Molla’sının bendesi şeklinde anlamlandırmaktadır. Sultan Osman Han’ı övdüğü kasidesinde ise Nef‘î, Hz. Musa’nın yed-i Beyzâ’sıyla, mucize gibi sanat ürettiğini söylemektedir. Ayrıca Hz. İsa’nın nefesi gibi mucize ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Sultan Osman Han’ın kasrının methi münasebetiyle yazdığı kasidesinde; sözünü, papağanın mucizevî bir beyanı olarak manalandırmaktadır. “Sözüm, papağanın mucizevî bir beyanıdır, kalemim ise üstadıdır. Ayrıca kalem, kılıç çalan bir kahraman, dil ise onun silahtarıdır. Sultan Osman Han’ın cihadını tarif ettiği kasidesinde Nef‘î kalemini; yüzlerce hüner gösteren, mucizevî bir vasıta şeklinde tarif etmektedir. Sultan Murâd Hân’ı övdüğü kasidesinde Nef‘î kelamını; zamanın şartlarına göre; vahiy nefesinin, mucizevî feyzini temsil eden bir unsur olarak anlatıyor.	

Tablo 92. Kavram: Nevrûz

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Nevrûz	Nefî	10	Nevrûzun, padişah otağına benzetilmesi, memduhun, yönetimiyle sıcak bir mevsimi, Nevrûz gibi serin ve latif bir hale getirmesi, övülen zatın esintisin, müjdeyle dolu olan çiçeklerin yapraklarını tazelemesi, yılın belli zamanlarında tesadüf edilen önemli günleri Nevrûz’la özdeşleştirmek, Ramazan orucunun her gününün, Nevrûz bayramı gibi güzel olması, yılbaşında Nevrûz’un, şenlikle gelip; Hamel burcunun güneşini, övülen zatın cilvegâhı yapması, hükümdarların çağlarındaki başarılı ve faydalı hizmetlerini Nevrûz’a benzetmek, memduhun devrinin, memleket çemeni için Nevrûz mevsimi olması, övülen zatın tabiatının, Nevrûz bulutunu terbiye etmesi	Rûz-ı Nevrûz gibi hurrem olup her rûze Görmeye tâb-ı temmûz-ı gamı târ u zi-hisâb,(N.k.32-67)
	Enverî	8	Nevrûz mevsiminde bağ ve bahçenin müştemilatını birbiriyle konuşturmak, rüzgârın, Nevruz’un bayramını tebrik ettikten sonra, bahçeye misafir olması, Nevrûz’un esintisinin, güllerin açılmasını sağlaması, Nevrûz gününün, yiyip içme ve eğlenme günü olması, Nevrûz gününün, yeme, içme ve eğlenceyi beraberinde getirmesi	Bâd-ı Nevrûz seher-geh çu be bostân be-guzâşt Gül-i sad-berg birûn rest zı pîrâmen-i hâr, (E.k.76-9) (Seher vakti, Nevruz’un esintisi bostana uğrayınca; katmerli gül, dikenin etrafından fırlayıp çıkıverdi)
	Benzerlik		Nefî, kasidelerinde Nevrûz kavramını söz konusu ederken, Enverî gibi; Nevrûz mevsiminde, bağ ve bahçelerin müştemilatını kurgulamak suretiyle, onları birbirleriyle konuşturuyor. Sultan Ahmed Han’ın methi münasebetiyle yazdığı “bahariye” adlı kasidesinde; Nevrûz’u, padişah otağına benzetiyor. Bağ ve bostanı da otağın kurulduğu alan olarak tavsif ediyor. Nefî, yine Enverî gibi Nevrûz gününün, yiyip içme ve eğlenme günü olduğunu söylüyor.	
	Farklılık		Nefî’nin kasidelerinde Nevrûz kavramıyla ilgili, Enverî’den farklı olarak dile getirdiği konular da vardır. Nefî, Enverî’den farklı olarak; övdüğü zatın devrini överken söz konusu zamanın, memleket çemeni için Nevrûz mevsimi gibi olduğunu ifade ediyor. Ayrıca övülen zatın yeteneklerinin, o anki atmosferi, Nevrûz mevsimi gibi güzel ve şenlik haline getirdiğini söylüyor.	

Tablo 93. Kavram: Nizâmü'l-Mülk

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Nizâmü'l-Mülk	Nefî	4	Övülen kişiyi, zamanın Nizâmü'l-mülkü olarak anlamlandırmak	Şeref-bahş-ı vezâret mesned-efrûz-ı cihân-bânî Nizâmü'l-mülk-i ahd ârâyış-i âyîn-i düstûrî, (N.k.35-20)
	Enverî	3 (kaside)	Nizâmü'l-mülk'ü Sultan'ın mülkünün nizamı ve Allah'ın dininin savunucusu şeklinde tanıtmak, Nizâmü'l-mülk'ün, Allah'ın dininin müdafî'i olması, Nizâmü'l-mülk'ün, uygulamalarıyla vezirliğin düzene girdiğini ve Peygamber'in dini ve Ömer'in adaletini temsil ettiğini ileri sürmek, övülen zatın devrinin yanında makamın; bineğin semeri gibi kalması, dünyanın, iyilik ve kötülükleriyle memduhun hükümlerine bağlı olması ayrıca feleğin; hayır ve şerriyle, onun fermanına tabi olması, Nizâmü'l-mülk'ün cömertliğinin, sınırsızlığı, Nizâmü'l-mülk'ün cömert eli olmadan, cömertlik ve sehavetten bahsedilememesi, Nizâmü'l-mülk'ün; makam, mevki, ilim ve sarayının yücelik ve güzelliği, Nizâmü'l-mülk'ün, tarihi şahsiyetlerle karşılaştırılması	Nizâm-i mülket-i sultân u sadr-ı dîn-i Hüdâyî Hüdâyeğân-i vezîrân vezîr-i hûb seyr, (E.k.79-19) (Sultânın mülkünün nizamı ve Allah'ın dininin savunucusu, vezirlerin efendisi, her işi ve karakteri güzel olan vezirdir)
	Benzerlik		Nefî, Enverî gibi Söz konusu zatın uygulamalarıyla vezirliğin düzene girdiğini söylemektedir. Ayrıca adaletini temsil ettiğini ileri sürmektedir. Veziriazam Muhammed Paşa'nın kasrını övdüğü kasidesinde; bu zatı, zamanın Nizâmü'l-mülkü olarak; vezaretin şerefini kurtaran ve devlet düzenini, bozulmayacak şekilde sağlamlaştıran bir şahsiyet olarak ifade etmektedir. Veziriazam Hüseyin Paşa'yı methettiği kasidesinde ise söz konusu şahsı; zamanın Nizâmü'l-Mülk'ü ve dünya mamuresinin ziyneti; aynı zamanda adaletli yönetimiyle, topluma mutluluk bahşeden bir devlet adamı olarak görmektedir.	
	Farklılık		Nefî'nin kasidelerinde Nizâmü'l-mülk kavramıyla ilgili; yukarıda zikredilen konunun dışında, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği beyitler yoktur. Ancak Enverî'nin kasidelerinde, daha farklı konular bulunmaktadır.	

Tablo 94. Kavram: Nûh-Tûfân

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Nûh-Tûfân	Nef'î	4	Övülen kişinin yardım severliğini nazara vermek için, ona ait himmet bulutunun damlasını, tûfâna benzetmek, methedilen kişiyi; halkı sahil-i selamete çıkaran, Hz. Nûh gibi bir kaptana benzetmek, övülen zatın bahtını Hz. Nûh'un gemisine benzetmek, memduhun askerlerini, kahredici etkileri bakımından tûfâna benzetmek, Nûh tûfânının, yeryüzünü sularla kaplamasını, sembolik bir unsur olarak değerlendirmek	Her alay bir mevc-i tûfân-hîzidir anın n'ola Hâr u has gibi önünce kaçsa kâfir askeri, (N.k.15-15)
	Enverî	7	H. Nûh'un duasını, kurtuluş sembolü olarak ele almak, tüm bela ve musibetlerin, tûfâna benzetilmesi, kurtuluş için, Hz. Nûh'un gemisinin gerekliliği, memduh için dökülen gözyaşının, Hz. Nûh'un gemisinin bile batabileceği bir denize benzetilmesi, Nûh tûfânının; ilahi adalet olarak, isyan eden yoplumları cezalandırmak için bir vasıta olması, Nuh'un düşmanlarının ateşini, tufanın gücünün söndürmesi, övülen zatın kahrının tûfâna benzetilmesi, Hz. Nûh'un, düşmanlarına karşı seslendiği; "bugün özür dilemeyin" şeklindeki hitabının hatırlatılması, Hz. Nûh'un, maziye dönük tarihin ve yüceliğin timsali olması	Eşk rândem ki hemî ğarke şodî keştîy-i Nûh Âh kerdem ki hemî hayme be-yefkendî nâr, (E.k.70-40) (Öyle gözyaşı döktüm ki, Nuh'un gemisi bile onun deryasında battı. Öyle bir ah çektim ki, çadıra ateş düştü)
	Benzerlik		Nef'î, söz konusu ettiği şahsı; her türlü zorluğun üstesinden geldiği için, Hz. Nûh gibi bir kaptana benzetiyor. Sultan Osman Han'ın cihadını tarif eden alîl bir kasidede; söz konusu zatın bahtını Hz. Nûh'un gemisine benzetiyor. Nef'î'ye göre; eğer onun kumandası olmasaydı, dokuz gezegenin gemisi; yelkenleriyle ve çapasıyla birlikte yerinde çakılıp kalacaktı. Yine Enverî gibi; Nûh tûfânını ve onun yeryüzünü sularla kaplamasını; suya gark etme, her tarafı ıslatma ve bir bölgeyi su vasıtasıyla yok etme hususunda, sembolik bir unsur olarak kullanıyor.	
	Farklılık		Nef'î'nin kasidelerinde Nûh ve tûfân kavramlarıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nef'î, övdüğü kişinin himmet bulutunun damlasını, tûfâna benzetiyor. Yani ö derece ihsanda bulunur ki onun himmet bulutunun bir damlası, bereket olarak tûfânlara bedeldir. Sultan Ahmed Han'ın methi münasebetiyle yazdığı kasidesinde Nef'î; bu zatın himmet ve ihsanının zerresini, tûfâna denk bir azamette görüyor. Bundan başka Nef'î, methettiği zatın askerlerini, kahredici etkileri bakımından tûfâna benzetiyor. Sultan Osman Han'ın cihadını tarif ettiği; alîl bir kaside olan aynı manzumede; bu zatın, düşman karşısındaki alaylarını, Hz. Nûh'un tûfânına benzetiyor.	

Tablo 95. Kavram: Pençe

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Pençe	Nefî	6	Pençenin, güç, kuvvet, kudret ve hâkimiyet anlamında kullanılması, övülen şahsın görüşünün bâzûya; onun etkisiyle güneşin zerresinin de pençeye benzetilmesi, methedilen kişinin, güneş ışınlarının pençesini bile kontrol etmesi, ışık saçan güneşin ve cazibedar yörüngesinin, övülen zatın pençesinde olması, dünyayı aydınlatan güneşin pençesinin çolak olması, Nefî'nin, sevgiliyi avladığını ifade ettiği ahını, pençeye benzetmesi, methedilen zatın kahrının, pençeye benzetilmesi	Tutalım ki elim erişmez imiş dâmenine Pençe-i âhıma girmez mi girîbân-ı felek, (N.k.25-10)
	Enverî	6	Övülen zatın adaletinden dolayı; kaplanın pençesinin, evdeki farenin tırnağına dönmesi, kaderin pençesinin, zayıfları ezmesi, memduhun gücü ile tilkinin; yırtıcı aslanın (veya kurtun) pençesini koparması	Be haşmeteş be-kened dîde tîhû ez şâhîn Be kuvveteş be-kened pençe rûbe ez rîbâl, (E.k.111-12) (Onun ululuğundan dolayı tîhû kuşu; şahinin gözünü çıkarır. Onun gücü ile tilki; yırtıcı aslanın (veya kurdun) pençesini koparabilir)
	Benzerlik		Nefî, Enverî gibi söz konusu ettiği pençe kavramıyla ilgili; övdüğü zatın kahrını, pençeye benzetiyor. Veziriazam Nasuh Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nefî, bu zatın kahr pençesinin; zulüm ve bidat siteminin yakasında olduğunu söylüyor.	
	Farklılık		Nefî'nin kasidelerinde pençe kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Öncelikle pençeyi, güç, kuvvet, kudret ve hâkimiyet anlamında kullanıyor. Övdüğü şahsın görüşünü bâzûya; onun etkisiyle güneşin zerresini de pençeye benzetiyor. Sultan Ahmed Han'ın methi münasebetiyle yazdığı kasidesinde Nefî; övdüğü kişinin, güneş ışınlarının pençesini bile kontrol ettiğini ifade ediyor. Nefî'ye göre; onun görüşünün pazusu âleme hâkim olsa; zerreyi, güneşin pençesinde bulunan ışık gibi dünyaya nur saçan kuvvette bulur. Sultan Murâd Hân'ın övgüsü münasebetiyle yazdığı kasidede ise ışık saçan güneş ve cazibedar yörüngesinin, söz konusu zatın pençesinde olduğunu söylüyor. Bundan başka Nefî, sevgiliyi avladığını ifade ettiği ahını da pençeye benzetiyor. Sultan Murâd Hân'ı övdüğü kasidesinde, sevgiliye eli yetişmese de; onun yakasının, Nefî'nin ahının pençesine geçebileceğini söylüyor	

Tablo 96. Kavram: Peşeng

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Peşeng	Nefî	2	İran'ın büyük hükümdarlarıyla beraber ünlü bir kahraman ve hükümdar, övülen kişiyi yücelterek; Peşeng ve Dârâ ile mukayese etmek, övülen şahsın kahramanlığını Peşeng'e benzetmek	Biri derbânı olurdu biri mîrâhûru Gelseler âleme devrinde Peşeng ü Dârâ, (N.k.40-62)
	Enverî	---	---	---
	Benzerlik		---	
	Farklılık		---	

Tablo 97. Kavram: Pervâne

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Pervâne	Nefî	5	Methedilen kişinin, kudret ve ihsanıyla gül yaprağını, pervâneye kanat yapabilmesi, söz konusu edilen kişinin adaletinden dolayı; mumun, nazik bir şekilde pervâneye kol-kanat olabilmesi, mum olarak nitelendirilen memdûhun etrafında; güneşin, pervâne gibi dönüp durması, övülen kişiyi, ilahi bir mum şeklinde, cam fanus olarak tasavvur etmek; melaikayı de onun etrafında dönüp duran pervaneye benzetmek, şiirinin kudretiyle, feleğin himmet pervânesi gibi kanat çırpması	Şem'-i nazmımla fer bula etrâfında Çarh urup etmeye pervâne-i himmet-pervâz, (N.k.57-38)
	Enverî	3	Ulak, haberci, öncü, okun hedefine ulaşabilmesi için övülen zatın pervânesine ulaşması gerektiği, edebiyatta kavram olarak kullanılan şekliyle; ateş ve pervânenin beraberliği, aşık ve maşuku temsil eden mum ve pervâne kavramlarının beraberliği, mum ve pervânenin varlığını, övülen zatın güzelliğinin devamına bağlamak	Hasm-i tu çe pervâne şevd sâ'ikâ'î râ Kân râ zı felek dûd u zı ehter şerer âmed, (E.k.61-36) (Senin düşmanın; feleğin yıldızından ona duman ve ateş gelirken nasıl pervane olur ki)
	Benzerlik		Nefî, Enverî gibi söz konusu ettiği şahsı mum gibi merkeze koymakta ve güneşin; pervane gibi, memdûhun etrafında dönüp durduğunu ifade etmektedir. Veziriazam Murâd Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nefî, Güneşin, mum gibi olan söz konusu zatı daha fazla parlatmak için etrafında pervâne gibi döndüğünü söylüyor. Aynı şekilde; övdüğü kişiyi, ilahi bir mum şeklinde, cam fanus olarak değerlendiriyor. Melaikayı de onun etrafında dönüp duran pervaneye benzetiyor. Veziriazam merhum İlyas Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise Nefî; methettiği şahsı, billur bir fanus; melaikeleri de etrafında dönüp duran pervâne olarak tarif ediyor.	
	Farklılık		Nefî'nin kasidelerinde pervâne kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nefî, övdüğü kişinin kudret ve ihsanıyla; gül yaprağını, pervâneye kanat yapabileceğini söylüyor. Sultan Ahmed Han'ın methi münasebetiyle yazdığı kasidesinde Nefî, Sultan'ın o derce güçlü ve merhametli olduğunu iddia ediyor ki, ona göre; pervânenin bir kanadı yansa, onu mükâfatlandırmak için gül yaprağını, telafi olmak üzere yanan kanadın yerine, pervâneye kanat yapar. Ayrıca övdüğü kişinin adaletinden dolayı; mumun, nazik bir şekilde pervâneye kol-kanat olabileceğini söylüyor. Sultan Osman Han'ın cihadını tarif ettiği, alil bir kasidede Nefî; bu sefer övdüğü şahsın adaletine istinaden; mumun, pervâneye kol-kanat olduğunu söylüyor.	

Tablo 98. Kavram: Pervîz

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Pervîz	Nefî	2	Bahtı uğurlu olan, ikbal ve izzet sahibi bir hükümdar, Acem (Fars-Pers) milletinden, Hüsrev-Şîrîn, Ferhâd-Şîrîn hikâyelerinin kahramanı, ikbal ve kudret sahibi bir hükümdar olan Pervîz, Hüsrev Paşa'yı, kudretli ve ikbal sahibi bir padişah olan Pervîz'le özdeşleştirmek	Hâkân-ı Osmânî-neseb kim münderic zâtında hep İslâm-ı Fârûk-ı Arap ikbâl-i Pervîz-i Acem, (N.k.16-20)
	Enverî	---	---	---
	Benzerlik		---	
	Farklılık		---	

Tablo 99. Kavram: Peymâne

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Peymâne	Nefî	5	İşret meclisinde peymâne çekmenin, insana feyiz verd, peymânelerin dönmesini, meyhanedeki diğer eğlence unsurlarıyla beraber, bir şenliğin parçası olarak değerlendirmek, övülen zatın içki meclisini Cemin işret sarayının meclisi ile mukayese etmek, parlak güneşin, övülen kişilerin içki meclisinde ışıldayan peymâneye benzetilmesi	Bu denli şevk-bahş olmaz dil-i nâ-şâda ger olsa peymâne-i sahbâ cihân işret-serâ-yı Cem, (N.k.39-3)
	Enverî	2	Peymânenin, feleğin gül bahçesinde kendisiyle savaştığı düşmanlar olarak tarif edilmesi, peymânennin, ömrü katleden bir nefese benzetilmesi	Peymûde geşt ‘ömr be peymâne-i nefes Gûyâ be kâm-ı dil nefesî key ber-âverem, (E.k.127-3) (Ömür, sanki nefes kadehi ile kat edildi (tükenildi). Ne zaman gönlümce (tatlı) bir nefes alacağım)
	Benzerlik		Nefî’nin kasidelerinde dile getirdiği peymâne kavramıyla ilgili beyitlerinde, Enverî’nin kasidelerindeki aynı kavramla ilgili konularda, bir benzerliğe rastlanmamıştır. Her iki şair de yazdıkları beyitlerde, peymâneyi, farklı anlamlarda ele alıp kullanmışlardır.	
	Farklılık		Nefî’nin kasidelerinde peymâne kavramıyla ilgili, Enverî’den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Sultan Ahmed Han’ın övgüsüyle ilgili yazmış olduğu “ ‘ıdyiye” adlı kasidede Nefî, şarap içmenin faziletlerinden bahisle; peymâne (içki) sohbetinin, insana feyiz bahşettiğini ileri sürüyor. Peymânelerin (kadehlerin) dönmesini, meyhanedeki diğer eğlence unsurlarıyla beraber, bir şenliğin parçası olarak değerlendiriyor. Bunlardan sâkinin mey sunması, mestânelerin raks etmesi ve mutriplerin musiki meşk etmesi gibi etkinlikler, bu meclisin olmazsa olmaz umdelerinden bazılarıdır. Sultan Murâd Hân’ı methettiği kasidesinde Nefî’nin, içki meclisiyle alakalı böyle coşkulu şiirler söylemesi dikkat çekicidir. Zira Sultan Murâd Hân zamanında meyhaneler ve her türlü içki ve eğlence meclisi, kanunen yasaklanmıştı. Buna rağmen Nefî; canlı teşbihleriyle, işret meclisini, sinema sahnesi gibi ortaya koyuyor. Nihayet Nefî, parlak güneşi peymâneye benzetiyor. Sultan Murâd Hân’ın şehzâdelerini methettiği kasidesinde Nefî; şehzâdeleri, ülkenin süsü olan, yıldızlar şeklinde tavsif ediyor. Ayrıca parlak güneşin, onların aydınlattıkları meclisin peymânesi olduğunu söylüyor.	

Tablo 100. Kavram: Pîr

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Pîr	Nef'î	6	Pîrin, meyhaneci, mürşit, şeyh gibi muhtemel anlamlarına göre ele alınması, şarabın, hem âşıkların mihekki, hem de pîr-i mugânın sermayesi olması, düşüncenin, fikrin ve mesleğin ustası, pîrin, yaşlı, ihtiyar, tecrübeli bir kişi anlamında kullanılması, pîri, bazen de ağarmış, ihtiyar zülûf olarak vasıflandırmak, pîri, ihtiyarlamış zaman olarak tarif etmek	Behre-mend olmağa etfâl-i kulûb-i şu'arâ Eylemiş zâtını Hak pîr-i debistân-ı suhan, (N.k.60-24)
	Enverî	25	Enverî'nin kasidelerinde pîr kavramıyla ilgili beyitlerin tamamına yakınında; pîr, yaşlı, ihtiyar, köhne anlamında kullanılmıştır, dünyanın, herkesi yaşlandırdığı halde, övülen zatın gençleşmesi, övülen zatın, genç devletin komutanı olması, feleğin ise ihtiyar olması, memduhun bahtının daima genç olması, feleğin, dünyanın ve zamanın ihtiyar olması, köhne dünyanın methedilen zatın genç bahtının kölesi olması	Ey devlet-i cevân-i tu fermânde-i cihân Gerdûn-i pîr pîş-i tu fermân-pezir bâd, (E.k.43-10) (Ey dünyanın komutanı olan, genç devletin sahibi! İhtiyar felek, senin huzurunda başını eğsin)
	Benzerlik		Nef'î, Enverî gibi söz konusu ettiği pîr kavramını, düşüncenin ve fikrin ustası; bir mesleğin ustası olarak kullanmıştır. Veziriazam Muhammed Paşa'nın kasrını övdüğü kasidesinde Nef'î; düşüncenin pîri olarak gördüğü bu zatı, övme hususunda sözün bittiğini ifade ediyor. Şeyhülislam Es'ad Efendi'yi methettiği manzumesinde; fen ilimlerine sahip bir pîrin, ululukla dolu bir gencin, bahtı olduğunu söylemektedir. Böyle bir gencin davranışlarının, genç ve ihtiyar tarafından kabul görmesine hayret edilmemesi gerektiğini belirtmektedir. Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde; şairlerin bu zattan istifade edebilmeleri için; Allah'ın onu söz medresesinin ustası yaptığını söylemektedir. Nef'î, yine Enverî gibi pîri, yaşlı, ihtiyar, tecrübeli kişi anlamında kullanmıştır. Nef'î'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi methettiği manzumesinde; bu zatın yaşlandıkça, genç bir talihe sahip olduğunu söylüyor.	
	Farklılık		Nef'î'nin kasidelerinde pîr kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konu da bulunmaktadır. Nef'î, pîri; meyhaneci, mürşit, şeyh gibi muhtemel anlamlarına göre ele aldığı düşünülmektedir. Bu duruma göre Nef'î; pîr-i mugânın sermayesinin, mey olduğunu söylüyor. Sultan Murâd Hân'ı methettiği kasidesinde Nef'î; şarabın, hem âşıkların mihekki hem de pîr-i mugânın sermayesi olduğunu söylüyor. Nef'î pîri, düşüncenin ustası olarak görüyor. Sözün sona erdiğini ifadeyle; düşüncenin pîrinin, izin vermesi halinde artık devlet erkânına dua etme zamanının geldiğini söylüyor.	

Tablo 101. Kavram: Ramazân, Rûze

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Ramazân Rûze	Nefî	7	Ramazân bayramında, gamın gitmesinin normal olması; bu günün, dünya pazarının revnaklı olması, Ramazan ayının sonunun, bayram günü olması, övülen zatın, bir günlük oruç bahşişinin; bin yıl boyunca, derya ve mücevher madeni gibi ihsan edilen, bir bahşiş bedel olması, her oruç gününün, Nevruz bayramı gibi sevinç vesilesi olması,	Rûz-ı nevrûz gibi hurrem olup her rûzu Görmeye tâb-ı temmûz-ı gamı târ u zi-hisâb, (N.k.32-67)
	Enverî	9	Ramazân bayramında, gamın gitmesinin normal olması; her tarafın eğlence merkezi haline gelmesi, Ramazan ayının tebriki münasebetiyle, memdûhu övmek, övülen şahıstan uzak olunca; Ramazan ayının da eksik olması, Ramazan ayının gelişini Nevruz bayramıyla beraber değerlendirmek,	Eknûn ki mâh-ı rûze be noksân der-üftâd Âh ez hicâb hücre-i dil ber der üftâd, (E.k.52-1) (Şimdiki Ramazan ayı eksik bir şekilde doğdu. Ah gönül hücre-i dil, utançtan kendisiyle kavgaya tutuştu)
	Benzerlik		Nefî, Enverî gibi; Ramazan bayramında, gamın gitmesinin normal olduğunu; her tarafın eğlence merkezi haline geldiğini ifade ediyor. Sultan Ahmed Han'ı methettiği “ıydiyye” adlı kasidesinde Nefî; Ramazan bayramının, alış veriş pazarı ve şenlik günü ve mutluluk kaynağı olduğunu dile getirmektedir. Veziriazam Nasuh Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise Nefî; her oruç gününün, Nevruz bayramı gibi sevinç vesilesi olarak nitelemek suretiyle; Ramazan ayını, bayramını ve Nevruz'u beraber zikretmektedir. Ramazan kavramıyla ilgili, her iki şairde görülen benzerlik; onların, Ramazan ayını ve bayramını, mutluluk ve şenlik vesilesi olarak, beraber zikretmeleridir. Bu benzerliğin, Enverî'nin kasidelerinde dile getirdiği manzumelerden kaynaklandığı kanaatindeyiz. Çünkü Diyâr-ı Rûm olarak adlandırdıkları Anadolu coğrafyasına göre İran, Nevruz bayramını; Ramazan ve bayramlardan ayrı tutmamaktadır. Hatta denilebilir ki onlardan daha fazla önemsemekte ve daha şaşalı kutlamalarla değerlendirmektedir. Ramazan ve Nevruz'un, sevinç ve mutluluk günü olarak Nefî tarafından da müşterek bir şekilde dile getirilmesi ise Nefî'nin Enverî'den etkilendiğinin bariz bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.	
	Farklılık		Nefî'nin kasidelerinde Ramazan kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nefî'nin ifadesine göre; Ramazan ayının sonu, bayram günüdür. Sultan Ahmed Han'ı methettiği “ıydiyye” adlı kasidesinde; bayramın, Ramazan ayından sonra geldiğini belirtmektedir. Veziriazam Murâd Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nefî; övdüğü zatın, bir günlük oruç bahşişinin; bin yıl boyunca, derya ve mücevher madeni gibi ihsan edilen, bir bahşiş bedel olduğunu iddia ediyor. Aynı kasidede; bu zatın bir günlük oruç masrafı, iktidarı zamanında; deniz ve maden ocağı kadar muazzam bir yekûnu karşılamaktadır.	

Tablo 102. Kavram: Rûm

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Rûm	Nefî	22	Mevlânâ'nın üstün özelliklerinden dolayı; diyâr-ı Rûm'u, kerem ehlinin nimeti şeklinde değerlendirmek, Mevlânâ'yı mana âleminin, Keyhüsrev'i olarak tanıtmak, Nefî'nin kendisini, İranlı şair Urfi, ile özdeşleştirerek Rûm'un Urfi'si olduğunu ileri sürmesi, Rûm'u, geniş bir coğrafya ve kültür merkezi şeklinde tanıtmak,	Kasîde vü gazelim hod pür etdi dünyâyı Ne Rûm'u koydu ne Hind'i ne mülk-i Acam'ı, (N.k.22-41)
	Enverî	10	Rûm'u geniş bir coğrafya ve kültür merkezi olarak tanıtmak, övülen zatın zaferlerinin Rûm'da ve Çin'de bulunan yıldızla benzetilmesi, Rûm miğferi, Rûm diyarındaki vahşi hayvanların sesleri, Rûm diyarından haber vermek, Rûm'u, Çin ve İran gibi büyük hükümdarların hâkim olduğu bir ülke olarak algılamak, Rûm'u, Müslüman'lar için tehlikeli bir diyar olarak göstermek, ibrişimin merkezi olarak, Rûm'u görmek	Bûy-i ahlâket be-Rûm er be-guzer Der hicâb-i câvidân mâned günâh, (E.k.162-13) (Eğer ahlakının kokusu, Rum diyarından geçerse; günah, sonsuza kadar örtüde kalır)
	Benzerlik		Nefî, Enverî gibi diyâr-ı Rûm'u geniş bir coğrafya ve kültür merkezi olarak tanımlamaktadır. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde Nefî; bu zatın güzel ahlakının kokusunu, Çin, Rûm, Hind ve Bulgar ülkelerinin güzelliklerine benzetiyor. Sultan Murâd Hân'ı övdüğü kasidesinde ise Nefî, mükemmel bir komutan olan bu zatın; Behrâm ve Âfrîdûn gibi orduları dağıtarak Rûm'u darmadağın ettiğini söylüyor. Aynı kasidede Sultan Murâd Hân'ın; kılıcını çekip, kelleleri sağa sola dağıtmak suretiyle; Rûm ülkesini, önceden olduğu gibi yine devletine bağlamasını diliyor. Veziriazam Murâd Paşa'yı övdüğü kasidesinde; onun, eşkıyayı ülkeden çıkardığını ve Rûm ülkesine nizam verdiğini ifade ediyor. Veziriazam Nasuh Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta nefî; bu zatın, savaşlarda gösterdiği yararlıklarla, İran şâhını, Rûm padişahına kul ettiğini söylüyor.	
	Farklılık		Nefî'nin kasidelerinde İsa kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Övdüğü zatın (Mevlânâ'nın) üstün özelliklerinden dolayı; diyâr-ı Rûm'u, kerem ehlinin nimeti şeklinde değerlendiriyor. Nefî, kasidelerinin başında; Hz. Peygamber'i ve büyük zatları övmek maksadıyla kaleme aldığı naatında; methettiği zatın (Mevlânâ), fakirlikle övündüğünü duyan insanla, Rûm'un kerem ehli için nimet membaşı olduğunu söylüyor. Mollâ-yı Rûm şeklinde nitelendirdiği Mevlânâ'yı mana âleminin, Keyhüsrev'i olarak tanıtmaktadır. Hz. Mevlânâ'yı övdüğü kasidesinde ise; Allah'ın sırrı şeklinde nitelendirdiği bu zatı, Hz. Molla-yı Rûm şeklinde tanımlamaktadır. Nefî, yazmış olduğu kavramları, Rûm diyarıyla ilişkilendirerek övmektedir. Kendisini, İranlı şair Urfi, ile özdeşleştirerek; Rûm'un Urfi'si olduğunu vurgulamaktadır. Sultan Osman Han'ı methettiği fahriyesinde Nefî; şiirinin şöhratinin, Rûm mülkünü tuttuğunu söylüyor. Sultan Murâd Hân'ı övdüğü kasidesinde ise Nefî, kendisinin; Rûm diyarının Urfi'si ve asrın Enverî'si olduğunu iddia ediyor. Aynı kasidede; kasidelerinin aydınlığının, Rûm dâhil olmak; bütün dünyayı aydınlattığını ifade ediyor. Ayrıca yeni ve benzersiz sözlerini görmek için dünyada ne kadar şair varsa onların, Rûm'a geldiğini söylüyor.	

Tablo 103. Kavram: Rüstem

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Rüstem	Nef'î	21	Rüstem'in ok ve yayı ile birlikte başarısı, Rüstem'in her türlü üstün vasıfları ifade etmede, hız ve isabet sembolü olarak yer alması, güzellik unsuru olan ve aşığı mağlup eden gözler, Rüstem'in kahramanlığıyla, kirpiklerin okunun, onun mızrağıyla özdeşleştirilmesi, Nef'î'nin düşüncesinin isabetinin şimşeğe benzetilmesi, karakterinin ise Rüstem'in elindeki mızrağa benzetilmesi, gazap atının gezip otladığı alan, Rüstem'in ikbal kemendi ile cihanı kuşatması, Rüstem'in, bir sahip-kıran olması, Rüstem'in, Dârâ ve Sam gibi dünyaca ünlü bahadır olması	Saf-ı remzinde Rüstem bir tehî tîr-keş sipâhîdir Der-i cûdunda Hâtem bir gedâ-yı bî-ser ü pâdır,(N.k.48-8)
	Enverî	13	Belli mevsimlerdeki tabiat olaylarını, niteliklerine göre Rüstem'in vasıflarıyla özdeşleştirmek, Rüstem'in Rahş adlı meşhur atının, benzetme unsuru olarak kullanılması, Rüstem'in, İsfendiyâr gibi dünyaca ünlü bir destan kahramanı olması, Rahş olmadan Rüstem'in destanının tamamlanmamış olması	Ne-bâşed muntazam bî kîlk-i tu mülk Hadîs-i Rüstemest ü Rahş-ı Rüstem, (E.k.128-16) (Senin kalemin olmadan memlekette düzen olamaz. Rüstem ve Rüstem'in atı, Rahş'ın hikâyesi gibidir)
	Benzerlik		Nef'î, Rüstem'le ilgili tüm beyitlerinde, Enverî gibi Rüstem'in kahramanlığını örnek olarak almış ve benzetme unsuru olarak işlemiştir. Rüstem'in oku, yayı ve mızrağı Nef'î'nin düşüncelerini ifade etmede ve vermek istediği mesajı okuyucuya iletmede kullandığı vazgeçilmez savaş araçlarıdır. Rüstem'in meşhur atı Rahş'da her iki şairin yardımcı unsur olarak kullandığı unsurdur. Nef'î de Enverî gibi Rüstem'i dünyaca ünlü bahadırlar arasında zikreder. Ancak verdiği kahraman isimleri farklıdır. Her iki şairde görülen en önemli benzerlik; duygu ve düşüncelerini ifade etmedeki keskin ve mübalağalı tarzlarıdır ve kendilerine has orijinallikleridir. Orijinallik aslında farklılıktır. Fakat bu iki şairin orijinal anlatım tarzları, okuyucuyu etkilemede benzerlik göstermektedir.	
	Farklılık		Enverî, beyitlerinde öncelikle belli mevsimlerdeki tabiat olaylarını, niteliklerine göre Rüstem'in vasıflarıyla özdeşleştirilerek kurgusal bir biçimde ifade etmektedir. Nef'î'nin beyitlerini incelediğimizde, öncelikle Rüstem'in oku ve yayı ile birlikte başarısı; Nef'î'nin düşüncesi ve sözünün isabeti ve etkisiyle özdeşleştirilerek ifade edilmiştir. Nef'î Rüstem'i, Dârâ ve Sam gibi dünyaca ünlü bir bahadır olarak zikrederken Enverî Rüstem'i, İsfendiyâr'la denk tutar. Enverî, Rüstem'i ideal aşılmaz bir model olarak takdim ederken Nef'î, methettiği kişinin meziyetlerini abartmak için Rüstem ve benzeri kahramanları aşağılar. Her iki şair de Rüstem'in kahramanlık özelliklerini aynı şekilde almışlar fakat onları kendilerine göre farklı örneklerle ve anlatım tarzıyla dile getirmişlerdir. Nef'î'nin Enverî'den standart unsurları alıp kullanmak suretiyle etkilendiği söylenebilir. Ancak aldığı bu malzemeyi, o kadar orijinal bir biçimde işlemiştir ki bu etkileşimi, şairlik yeteneğiyle, basit taklitçilikten kurtarmıştır. Bu da Nef'î'nin büyüklüğünü gösteren önemli unsurlardan biri olabilir. Bir de Nef'î'nin, kasidelerinde, benzetme unsuru olarak, çeşitli yönleriyle en fazla tasvir ettiği kişilerden biri, belki de Rüstem'dir. Nef'î, Rüstem'in kahramanlık özelliklerini çarpıcı bir biçimde ifade etme hususunda, kanaatimizce Enverî'den daha başarılı olmuştur.	

Tablo 104. Kavram: Sabâ

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Sabâ	Nef'î	24	Sabânın gül bahçesindeki rolünü, cennet bağında gerçekleşiyormuş gibi tahayyül etmek, sabânın, mevsimlere bağlı olarak tabiatta meydana getirdiği değişiklikler, bülbülün ötüşünün Nevruz günü esen, sabah rüzgârına benzetilmesi, inleyen bülbülün feryadının Nevruz günü esen sabah rüzgârı gibi olması, sabânın; ortalığı birbirine katan bir sebep olması, sabânın, şairin düşüncesinin feyziyle çemenin üzerinden geçmesi halinde; orayı cennet bağına çevirebilmesi, sabânın; memduhun ahlakının kokusuyla dünyayı dolaşmasının sonuçları, bâd-ı sabânın, övülen zatın hulkunun kokusuyla, misk ve amber gibi kokması, sabâ miskininin sermayesinin nefesini soluklamak, memduhun ahlakının kokusu ile bâd-ı sabânın esmesi, övülen zatın ahlakından hisse almak suretiyle sabânın, sahralara onun kokusunu salması, övülen şahsın atının, süratinden dolayı bâd-ı sabâya benzetilmesi	Varsa ger nûkhet-i hulkuyla sabâ gülzâra Lâle de sünbülü gül gibi olurdu bûyâ, (N.k.18-64)
	Enverî	34	Sabânın, dünyada ve gül bahçesindeki fonksiyonunu, cennet bağında oluyormuş gibi değerlendirmek, bâd-ı sabânın, dünyayı cennet gibi güzelleştirmesi, sabânın; övülen kişinin ahlakının kokusuyla, dolaşması halinde, neler olabileceğini tasvir etmek, övülen zatın hilkatinin güzelliğini sabâ rüzgârına benzetmek, övülen zatın adaletini, mutedil olması, huzur vermesi dolayısıyla, sabâya benzetmek, sabânın, mutedil esmesini, memduhun adaletinden öğrenmesi, övülen zatın; hücum esnasında sanki sabâyı elinde tutuyormuş gibi bir halde olması, memduhun gücünün ve yönetiminin, sabâ rüzgârını bağlaması, övülen zatın itaati; sabâ rüzgârının boynunu bağlaması, memduhun adaletinin sembolü olan fermanını, doğudan batıya, sabânın taşınması, övülen zatın adaletinin, sabâ rüzgârına yol göstermesi, sabânın, mevsimlere bağlı olarak, tabiatta meydana getirdiği değişiklik, sabânın, fesleğenin rengini ve kokusunu değiştirmesi, övülen zatın ihsanının, her tarafa yayılması bakımından, sabâya benzetilmesi, sabâ'nın; tozlaşma yoluyla, bitkileri döllemesi, memdûhun atının, süratinden dolayı bâd-ı sabâya benzetilmesi	Ânki te'sîr-i sabâ-yi sun'-i o râ âmedest Gül-feşân-i ehterân ber günbed-i nîlüferî, (E.k.187-54) (O öyle birisidir ki; hilkatinin, saba rüzgârı gibi olan etkisi, gökyüzüne yıldızların çiçek gibi açmasını sağlamıştır)
			Nef'î, Enverî gibi Sabânın, dünyada ve gül bahçesindeki fonksiyonunu, cennet bağında oluyormuş gibi mülâhaza ediyor ve her iki âlemdeki durumu birbiriyle mukayese ediyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü, "bahâriye" adlı kasidesinde Nef'î; sabânın gül bahçesindeki dolanışıyla, cennet bağındaki hurilerin kostümünü güzel kokulara büründüğünü söylüyor. Yine Enverî gibi sabânın; mevsimlere bağlı olarak, tabiatta meydana getirdiği değişiklikleri nazara veriyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü, "bahâriye" adlı kasidesinde Nef'î; bahar	

	Benzerlik	mevsiminde sabah rüzgârının, bademleri akarsu üzerine döktüğünü söylüyor. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde ise; bülbülün ötüşünü, Nevruz günü esen, sabah rüzgârına benzetiyor. Ayrıca Nefî, Enverî'de olduğu gibi sabâ rüzgârının, kendi fikrinin feyzi ile yahut övdüğü kişinin ahlakının kokusuyla, dolaşması halinde, neler olabileceğini anlatıyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nefî; bâd-ı sabânın kendi düşüncesinin feyziyle çemenin üzerinden geçmesi halinde; orayı, cennet bağına çevireceğini söylüyor. Sultan Murâd Hân'ı övdüğü kasidesinde ise; sabânın, onun ahlakının kokusuyla dünyayı dolaşmasının sonuçlarını anlatıyor. Aynı kasidede; bâd-ı sabânın, söz konusu zatın hulkunun kokusuyla, misk ve amber gibi koktuğunu söylüyor. Veziriazam Hüseyin Paşa'yı övdüğü kasidesinde; bu zatın yaratılışının (tabiatının) cilvesinde, sabânın özelliğinin gizli bulunduğunu ifade ediyor. Sadr-ı 'zam Hüsrev Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise bu zatın ahlakını, misk ve amber gibi kokan bâd-ı sabâyâ benzetiyor. Başka bir benzerlik ise övülen şahsın atını, çok hızlı oluşundan dolayı, bâd-ı sabâyâ benzetmesidir. Sultan Murâd Hân'ın atını övdüğü kasidesinde; Sultan'ın, onun adını rüzgâr koyduğunu söylüyor. Aynı kasidede söz konusu ata, sabâdan ziyade şimşek demenin daha uygun olacağını ifade ediyor. Hızlı giderken atın nalının, yer yer meydana getirdiği izlerin, toprak üzerine sanki gül yaprağı saçıyor gibi olduğunu söylüyor.
	Farklılık	Nefî'nin kasidelerinde sabâ kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular bulunmamaktadır. Ancak aynı kavramla ilgili Enverî'nin Nefî'den farklı konularla ifade ettiği manzumeler bulunmaktadır. Bahse konu manzumeler, söz konusu kavramın, Enverî maddesindeki bölümde tafsilatıyla izah edilmiştir.

Tablo 105. Kavram: Sâgar

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Sâgar	Nefî	13	Küçük şarap kadehi, Nefî'nin, parlak sözlerini, cam kadehte, lale gibi olan şaraba benzetmesi, hakikati, düşünce sakisinin kadehindeki tortu olarak vasfetmek, ay yüzlü güzellerin sagâr sunması, billur kadehle dolu sagâr bile olsa derdin, ortadan kalkmaması, idrak mabedinin ressamının eline kalem alması halinde Mesih'in elinden sagâr içmiş gibi olması, sagârın, kanlı gözyaşına benzetilmesi, güneşin etrafı aydınlatmasını ve maşukun meclise teşrifini; güneşin altın kadehinin dönmesi şeklinde tasvir etmek, övülen şahsın ikbalini, nazını ve tabiatını, sâgara benzetmek	Döne tâ kim de sâgar-ı zerrîni hûrşîdin Ala hem Zühre-i zehrâ-yı çengî destine sâzı, (N.k.22-38)
	Enverî	15	Küçük şarap kadehi, övülen zatın ay yüzlü sakisinin kadehteki şarabın üzerinde yansıyan güneşe benzetilmesi, nergisin gözünün parlak olan kadeh gibi kırılması, insanların ölümünü, başlarında kadeh kırılmış gibi tasvir etmek, sevincin şefaatinin elinden, kadehin düşmesi, Mars'ın suretinin, kadehteki kırmızı şaraba benzetilmesi, övülen zatın şivesinin sakilerinin ağızlardaki şarap kadehi gibi (baş döndürücü) olması, güç, kudret olarak temsil edilen ikbalin, sâgara benzetilmesi, eğlence gününde ayın, sagâr olması, sâgarın, keder ve üzüntünün zıddı olan; mutluluk, neşe ve sevinç şeklinde tarifi, sagârın, kanlı gözyaşına ve duru suyun ortasında tasavvur edilen ateşe benzetilmesi	Ber seret sâye-i mülûk mükîm Ber kefet sâgar-i müdâm müdâm, (E.k.123-40) (Padişahların gölgesi, başın üzerinde kalıcı olsun. Devamlılık şarabının kadehi, sürekli elinde olsun)
	Benzerlik		Nefî, Enverî gibi sâgarı, küçük şarap kadehi anlamında kullanmaktadır. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nefî; bu zatın cömertliğini dile getirirken; cahilin bir yudum şarap istemesine karşılık ona büyük bir şarap kadehi verdiğini ifade ediyor. Aynı kasidede; kendi parlak sözlerini, cam kadehte, lale gibi olan şaraba benzetiyor. Sultan Osman Han'ın cihadıyla ilgili kaleme aldığı kasidesinde Nefî; hakikati, düşünce sakisinin, kadehindeki tortu olarak tarif ediyor. Sultan Murâd Hân'ı övdüğü kasidesinde; ay yüzlü güzellerin sagâr sunduğunu dile getiriyor. Veziriazam Hâfız ahmed Paşa'yı övdüğü kasidesinde; billur kadehle dolu sagâr bile olsa derdinin, ortadan kalkmadığını söylüyor. Diğer bir benzerlik; Nefî'nin, Enverî gibi sagârı, kanlı gözyaşına benzetmesidir. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü "bayram" kasidesinde Nefî, dilberin bulunmadığı içki meclisinin her kadehinin; inleyen âşık için, damlayan kanlı gözyaşı olduğunu ifade ediyor. Ayrıca övdüğü şahsın, ikbalini, nazını ve tabiatını, sâgara benzetmesi de Nefî'nin, Enverî ile ortak olan diğer bir benzerliğidir.	
	Farklılık		Nefî'nin kasidelerinde sâgar kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği sadece bir konu vardır. O da Sultan Murâd Hân'ı övdüğü kasidesinde güneşin, etrafı aydınlatmasını ve maşukun meclise teşrifini, güneşin altın kadehinin dönmesi şeklinde tasvir etmesidir.	

Tablo 106. Kavram: Sahbâ

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Sahbâ	Nefî	13	Nefî'nin, parlak ve renkli sözlerini; cam kadehte bulunan, kırmızı şaraba (sahbâya) benzetmesi, sahbânın klasik manasıyla; sarhoş edici ve neşe veren özelliğiyle, kırmızı şarap anlamında kullanılması, Cemşid meşreb bir zat olan Sultanın lütfuna ait neşenin; mutluluk verme hususunda, sahbâdan (şaraptan) daha etkili olması, övülen zatın hasletlerinin, aşığa vuslat şarabının zevkini vermesi, zamanenin şarabının, kalbi gamlandırması, ölümü, ecel sahbâsı olarak tanımlamak	Yâ devr-i felek sâkî-i sahbâ-yı tarabdır Âlem ana bir meclis-i sad-güne ni'amdir, (N.k.59-6)
	Enverî	1	sahbânın klasik manasıyla; sarhoş edici ve neşe veren özelliğiyle, kırmızı şarap anlamında kullanılması, övülen zatın şerefine aklın, şeref sahbâsını kaldırması	Be nâmet hüner fâl-i ferhunde cüste Be yâdet hired câm-ı sahbâ girifte, (E.k.137-3) (Marifet, senin adına, kutlu fal aramış. Senin şerefine akıl, şarap kadehi kaldırmış)
	Benzerlik		Nefî, Enverî gibi sahbâyı, klasik manasıyla; sarhoş edici ve keyif verici özelliğiyle, kırmızı şarap anlamında kullanmıştır. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde Nefî; hayal şarabının keyfini, kendi mutluluğu olarak tarif ediyor. Zamanın önemli komutanlarından biri olan, Sultan Murâd Hân'ı övdüğü kasidesinde; bu zatın meşrebindeki letafetin lezzetinin şaraptan daha keyifli olduğunu söylüyor. Sultan Murâd Hân'ın atını övdüğü kasidesinde ise Sultan'ın lütfunun neşesini, şarabın keyfinden daha etkili bulmaktadır. Veziriazam Muhammed Paşa'yı övdüğü kasidesinde; bu şahsın mümtaz faziletlerini sıralarken; onun hasletlerinin, aşığa vuslat şarabının zevkini verdiğini ifade etmektedir. Dârüssa'âde Ağasını övdüğü kasidesinde, bu zatın devrini; mutluluk şarabının sakisinin devri olarak tarif etmektedir.	
	Farklılık		Nefî'nin kasidelerinde sahbâ kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Öncelikle Nefî; parlak ve renkli sözlerini, cam kadehte bulunan, keyif verici, lale gibi şaraba benzetiyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nefî; kendi parlak sözlerini, cam kadehte, lale gibi olan şaraba benzetiyor. Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi övdüğü kasidesinde ise ölümü, ecel sahbâsı olarak tanımlıyor.	

Tablo 107. Kavram: Sâhib-kırân

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Sâhib-kırân	Nefî	20	Nefî'nin, kendi kelimini övdüğü kasidesinde; söz meydanının sâhib-kırânı olduğunu ifade etmesi, gönlü; mana ordularını dağıtan sâhib-kırân şeklinde tanımlamak, düşünce ülkesinin sâhib-kırânı, Mevlânâ ve onun gibi âlimleri, zamanın manevi sâhib-kırânı şeklinde vasfetmek, gönül ehlinin sâhib-kırânı, övülen devlet adamlarını, zamanın sâhib-kırânı olarak tanımlamak, doğu ve batının sâhib-kırânı, cömert, ülkenin süsü ve sâhib-kırânı	Merhabâ ey hazret-i sâhib-kırân-ı manevî Nâzım-ı manzume-i silk-i le'âl-i mesnevî, (N.k.3-1)
	Enverî	5	Övülen devlet adamlarını, zamanın sâhib-kırânı olarak tanımlamak, sahip-kıranların efendisi, kadehin ve hançerin, memduh gibi bir sâhib-kırânı görmemesi, övülen âlimleri, şeriatın sâhib-kırânı şeklinde tanımlamak, hüner sahibinin (sanatkârın), sahipkıranın dergâhına ulaşması	Câm u hancer çün tu yek sâhib-kırân hergiz ne-dîd Bezm râ sâ'il-i nevâzî rezm râ kîn âverî, (E.k.185-24) (Kadeh ve hançer senin gibi bir sâhib-kırânı görmedi. Mecliste, boyun büken bir dilencisin. Savaş meydanında, öfke gösteren bir cengâversin)
	Benzerlik		Nefî, Enverî gibi zamanın âlim ve mütefekkirlerini, şeriatın ve zamanın manevi sâhib-kırânları şeklinde ifade ediyor. Hz. Mevlânâ'yı övdüğü kasidesinde Nefî, onu; manevî sâhib-kırân olarak vasıflandırmaktadır. Veziriazam Merhum İlyas Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise bu zatı, gönül ehlinin sâhib-kırânı şeklinde tavsif etmektedir. Nefî'nin, Enverî'den etkilendiğini gösteren başka bir benzerlik ise şudur: Nefî, övdüğü devlet adamlarını, zamanın sâhib-kırânı şeklinde tanımlamaktadır. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde Nefî, bu zatı; doğu ve batının sâhib-kırânı olarak anlamlandırmaktadır. Sultan Osman Han'ın cihadını anlattığı hüznü kasidesinde Nefî, söz konusu Sultan'ı; Bayrak açan, orduları dağıtan bir komutan olarak anlatmaktadır. Ayrıca bu zatı, kara ve denizlerin güneşi şeklinde ifade etmekle birlikte şarkın ve garbın sâhib-kırânı olarak tanıtmaktadır. Sultan Murâd Hân'ı övdüğü kasidesinde ise Sultan'ın; Cem ve hanedanı gibi bir sâhib-kırân olduğunu söylüyor. Söz konusu Sultan'ın; İran'ın mitoloji kahramanı, Muhteşem gibi bir sâhib-kırân olduğunu ifade ediyor. Sultan Murâd Hân'ın şehzâdelerini övdüğü kasidesinde Nefî bu zatın her serdarının; bahtiyar bir sâhib-kırân olduğunu söylüyor.	
	Farklılık		Nefî'nin kasidelerinde sâhib-kırân kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nefî, kendi kelimini övdüğü kasidesinde; söz meydanının sâhib-kırânı olduğunu ifade ediyor. Hz. Peygamber'e yazmış olduğu naatında Nefî kendini övmekte ve sözünü; hâkimiyet ve kudretin sembolü olan sâhib-kırânlıkla özdeşleştiriyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nefî, kendisini; söz meydanının rakipsiz, sâhib-kırânı şeklinde göstermektedir. Sultan Osman Han'ı övdüğü "fahriye"sinde Nefî, kendi gönlünü; mana ordularını dağıtan sâhib-kırân şeklinde tanımlamaktadır. "Mana ordularını yaran, sâhib-kırân, benim gönlümdür. Onun kılıcı ise cihangir kılıcı olan, dilimdir." Veziriazam Muhammed Paşa'nın kasrını övdüğü kasidesinde ise kendisini; düşünce ülkesinin sâhib-kırânı şeklinde tanıtmaktadır.	

Tablo 108. Kavram: Serv
Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Serv	Nefî	8	Övülen şahsı, ince ve güzel boyu, salınarak yürüyüşü; bahçenin sakinleri olan, servi ağacı ve gülfidanı ile özdeşleştirmek, tavus kuşunun, servi ağacına benzetilmesi, uzun boyuyla servi gibi salınarak yürüyen güzele, meleklerin bile tutulması, bahçedeki servi ağacının; en yüksek mevki olarak hem kuşların öttüğü yer, hem de hâkim bir nokta şeklinde zikredilmesi, kalemin; mana çemeninde bir servi ağacı olması, Miraç'taki Sidre'yi; sonsuz bir yücelik şeklinde tasavvur ederek onu, servi şeklinde vasfetmek	Sipihr-i ma'deletin mâh-ı âftâb eseri Riyâz-ı mekremetin serv-i Sidre âğsânı, (N.k.31-18)
	Enverî	23	Bahçedeki servi ağacının, uzunluğu dolayısıyla en yüksek mevki olarak hem kuşların öttüğü yer hem de konumu itibariyle çemenistandaki varlıklarla ilişkili göstermek, bülbülün ötüşünden, servi ağacının olumsuz etkilenmemesi ve salınmaya devam etmesi, methedilen kişiyi; ince ve güzel boyu, salınarak yürüyüşü; bahçenin sakinleri olan, servi ağacı ve gülfidanı ile özdeşleştirmek, Enverî'nin, kendi sözünü, servi ağacına benzetmesi, övülen zatın; devlet çayırında, servi gibi salındığını ifade etmek, servinin başının, yücelerde hep dik durduğundan; eğilmediğinden dolayı, onu izzetin ve özgürlüğün sembolü olarak vasfetmek, memduha kul olmayan, özgürlüğünü muhafaza eden varlıklardan; sadece servi ve zambağın kalması, servi ağacının yerinde sabit durması, serviyi, yaz ve kış yeşil kalmasıyla ebediyetin sembolü olarak tanımlamak	Çün serv sehî kâmet ü şâyesteter ez serv Çün mâh du hefte ruh u bâyeteter ez mâh, (E.k.159-2) (Boyu Servi gibi dik ve ondan dolayı, serviye benzemeye daha fazla layık (serviden daha düzgün). Yüzü, ayın on dördü gibi, bundan dolayı, aydan daha parlaktır)
	Benzerlik		Nefî ve Enverî'nin kasidelerinde serv kavramıyla ilgili iki temel benzerlik tespit edilmiştir. Nefî, Enverî gibi söz konusu ettiği şahsı, ince ve güzel boyu, salınarak yürüyüşü; bahçenin sakinleri olan, servi ağacı ve gülfidanı ile özdeşleştirmektedir. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde; servi boylu, gül endamlı zatın, bahar mevsimine ulaştığını söylüyor. Aynı kasidede; tavus kuşunu, servi ağacına benzetiyor. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde ise Nefî, onun bahçesinde; servi gibi uzun boyuyla salınarak gezen güzele, meleklerin bile tutulduğunu ifade ediyor. Sultan Murâd Hân'ı övdüğü kasidesinde Nefî; goncaların açılmasını gülüş olarak tasvir ediyor. Servi boylu bir güzel şeklinde tasavvur ettiği Sultan'ın; çemende açılan taze gülfidanları gibi, gülmesini istiyor. Enverî gibi bahçedeki servi ağacını; en yüksek mevki olarak, hem kuşların öttüğü yer hem de hâkim bir nokta şeklinde zikrediyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nefî; çemenin kuşunun; bahçedeki en yüksek ve hâkim nokta olan servi ağacının tepesinde, salaya başladığını söylüyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde ise Nefî, kendini nazara vermekte ve kaleminin; mana çemeninde, bir servi ağacı olduğunu söylüyor.	
	Farklılık		Nefî'nin kasidelerinde serv kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği bir konu bulunmaktadır. Nefî, Hz. Peygamber'in mucize olarak çıktığı; Miraçtaki Sidre'yi, sonsuz bir yücelik şeklinde tasavvur ederek onu, servi ile açıklıyor ve sembolize ediyor.	

		Veziriazam Nasuh Paşa'nı mektubuna yazmış olduğu cevabında; onun şeref ve cömertliğinin bahçesini; Çemenin Sidre-i Münteha'sı olarak tasavvur ettiği, serviye benzetiyor. Enverî, kasidelerinde servi kavramını, Mirâc ve Sidre ile ilgili ele alıp kullanmamıştır.

Tablo 109. Kavram: Süleymân

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYÎT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Süleymân	Nefî	21	Nefî'nin, övdüğü şahsı, gerçek manada Hz. Süleymân olarak değerlendirmesi, Sultan Osman Han'ın kasrını Hz. Süleymân'ın sarayına teşbih etmesi, Hz. Süleymân'ın rüzgârla yolculuk etme mucizesini örnek vererek memdûhu, onunla özdeşleştirmek, Hz. Süleymân'ın yüzüğünü; hâkimiyet unsuru şeklinde ele alarak, övdüğü zatın mevkiinde, benzetme unsuru olarak kullanmak, Hz. Süleymân'ın tahtını ve adaletini örnek vererek, bu unsurlarla; söz konusu edilen şahsı övmek, övülen zatı Hz. Süleymân'ın veziri, Âsaf'la özdeşleştirmek, Hz. Süleymân'ın devini ve karıncayı; güç ve kuvvette mukayese unsuru olarak kullanmak	O şeh-i tahtgeh-i memleket-i dâniş kim Mülk-i ma'nâda Süleymânlık eder bî-hâtem, (N.k.52-22)
	Enverî	19	Enverî'nin, övdüğü şahsı, Hz. Süleymân'ın mülküne sahip; devrin Süleymân'ı olarak vasfetmesi, Hz. Süleymân'ın yüzüğünü; hâkimiyet unsuru şeklinde ele alarak, övülen zatın mevkiinde, benzetme unsuru olarak kullanmak, övülen zatı Hz. Süleymân'ın veziri, Âsaf'la özdeşleştirmek, Hz. Süleymân'ın insanlara ve cinlere hâkim olmasını; övülen şahsı nazara vermede, benzetme unsuru olarak kullanmak, Hz. Süleymân'ın düşmanını deve benzetmek, ayrıca devi ve karıncayı; güç ve kuvvette mukayese unsuru olarak kullanmak, Hz. Süleymân'ın rüzgârla yolculuk etme mucizesini ve tahtının, rüzgârla yürütülmesi örnek gösterilerek memdûhu, onunla özdeşleştirmek, Hz. Süleymân'ın tahtını ve adaletini örnek vererek, bu unsurlarla; söz konusu edilen şahsı övmek	Hâtem-i hüccet der enguş-i Süleymân sohen İftirâ kerdin bedo der-gîred ez dîv ü perî, (E.k.187-45) (Delil ve burhan yüzüğü Süleymân'ın elindeyken; ona iftira isnat etmek, devi ve periyi bile etkiler)
	Benzerlik		Nefî, kasidelerinde, Süleymân kavramıyla ilgili ele aldığı beş konuda da Enverî'nin aynı kavramla ilgili dile getirdiği kavramlarla benzerlik göstermektedir. Nefî, Enverî gibi övdüğü şahsı, devrin Süleymân'ı olarak değerlendiriyor. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde ise Nefî, ziynetli oluşundan dolayı; söz konusu kasrı, Hz. Süleymân'ın sarayına teşbih ediyor. Aynı kasidede, Sultan Osman Han'ın; büyük bir savaşçı olarak Hz. Süleymân'ın uğurlu yıldızına sahip olduğunu ifade ediyor. Nefî'nin Enverî'den etkilendiğini gösteren başka bir benzerlik ise şudur: Nefî, Hz. Süleymân'ın rüzgârla yolculuk etme mucizesini örnek vererek memdûhu, onunla özdeşleştiriyor. Sultan Osman Han'ın cülusu münasebetiyle dile getirdiği kasidede Sultan'ı; İskender gibi, yedi iklimin fatihi ve tabiat kanunlarını emrine musahhar eden, Hz. Süleymân gibi olduğunu söylüyor. Ayrıca Hz. Süleymân'ın yüzüğünü; hâkimiyet unsuru şeklinde ele alarak, övdüğü zatın mevkiinde, benzetme unsuru olarak kullanıyor. Sultan Osman Han'ın cülusu münasebetiyle dile getirdiği kasidede Sultan'ı; Cemin'in mülküne ve Hz. Süleymân'ın mührüne sahip bir hükümdar şeklinde tanımlıyor.	

		Sultan Murâd Hân'ı söz konusu ettiği kasidesinde Nef'î, kendini övmekte ve dünyayı kontrol etme hususunda yüzüğe ihtiyacının olmadığını ifade etmektedir. İki şairin benzer bir şekilde ortaya koydukları konulardan biri de şudur: Nef'î, Hz. Süleymân'ın tahtını ve adaletini örnek vererek, bu unsurlarla; söz konusu ettiği şahsı övmektedir. Sultan Osman Han'ın cülusu münasebetiyle dile getirdiği kasidede Sultan'ın; Hz. Süleymân gibi tahta çıkmasını ve adaleti ikame etmesini istiyor. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde ise Nef'î, onu; Süleymân'ın tahtının ziyneti, adil bir hükümdar diye tanımlamaktadır. Sultan Murâd Hân'ın atını övdüğü kasidesinde ise Nef'î; onun dîvân-hânesinin merkezini Hz. Süleymân'ın tahtına benzetiyor. Nef'î, Enverî gibi; övdüğü zatı Hz. Süleymân'ın veziri, Âsaf'la özdeşleştiriyor. Veziriazam Nasuh Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nef'î söz konusu Paşa'yı; Hz. Süleymân'ın veziri, Âsaf'a benzetiyor. Ancak vezir olduğu halde; Süleymân gibi muamele gördüğünü de ilave ediyor. Ayrıca Hz. Süleymân'ın devini ve karıncayı; güç ve kuvvette mukayese unsuru olarak kullanıyor. Veziriazam Muhammed Paşa'nın kasrını övdüğü kasidesinde Nef'î, Paşa'nın; adaleti yerine getirmesi hususunda; Hz. Süleymân ile karıncayı birbirinden ayırmadığını ifade ediyor. Şeyhülislam merhum Azîz Efendi'nin sarayını övdüğü kasidede bu zatın; acizlere imdat etmesi halinde; Hz. Süleymân devrindeki devin, hakir bir karınca olacağını söylüyor.
	Farklılık	Nef'î'nin kasidelerinde Süleymân kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konu bulunmamaktadır.

Tablo 110. Kavram: Şarâb

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Şarâb	Nefî	9	Şarap kadehini, gam zehrinin kâsesi şeklinde ifade etmek, ilim ile cennet şarabını birbirine benzeterek, müşterek zikretmek, nar şarabını, kurumuş yaprakların ateşteki yanmasıyla mukayese etmek, Nefî'nin, nükteli sözlerini şaraba benzetmesi, güzelin yakut gibi dudaklarının, şaraba benzetilmesi	Ne âteş içre ki bir şâh-ı huşki düşse verir Dem-i semenderi keyf-i şarâb-ı rummânî, (N.k.31-55)
	Enverî	2	Savaş alanındaki kanın, şaraba benzetilmesi, şarabı, klasik manasıyla; sarhoş edici bir içecek olarak ele alıp nitelendirmek	Me'reke meclis buved sâkî ecel Rumh reyhân hûn şarâb u hûd câm, (E.k.122-18) (Savaş alanı eğlence meclisi, ecel, saki olur. Süngü, reyhan (çiçek), kan, şarap ve miğfer, kadeh olur)
	Benzerlik		Nefî'nin, kasidelerinde şarâb kavramıyla ilgili dile getirdiği konularla; Enverî'nin kasidelerinde dile getirdiği konularda, herhangi bir benzerlik tespit edilememiştir.	
	Farklılık		Nefî'nin kasidelerinde şarâb kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nefî, öncelikle şarap kadehini, gam zehrinin kâsesi şeklinde ifade ediyor. Sultan Murâd Hân'ın atını övdüğü kasidesinde; Sultan'ın verdiği hükmün, eşyanın mahiyetini değiştirmesini söz konusu ediyor ve şarap kadehini, gam kâsesiyle özdeşleştiriyor. İlim ile cennet şarabını birbirine benzeterek, müşterek zikrediyor. Veziriazam Nasuh Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta; harflerle terkip olunan manaların; ilmin dimağına, cennet şarabının kokusunu verdiğini söylüyor. Nar şarabını, kurumuş yaprakların ateşteki yanmasıyla mukayese ediyor. Veziriazam Nasuh Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta Nefî, nar şarabını, ateşe benzetiyor. Nefî, nükteli sözlerini şaraba benzetiyor. Veziriazam Nasuh Paşa'yı övdüğü "Tmmûziye" adlı manzumesinde Nefî; tabiatını sâkîye, nükteli sözlerini ise şaraba benzetiyor. Sevgilinin yakut gibi dudaklarını, şaraba benzetiyor. Nefî'ye mahlasını veren Gelibolulu Ali'yi övdüğü kasidesinde; güzellik meclisinin, gönlünü yumuşattığını ifade ederek onun dudaklarının yakut gibi kısl şaraba benzediğini söylüyor.	

Tablo 111. Kavram: Şebdîz

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Şebdîz	Nefî	3	Hüsrev'in yağız atı olarak tavsif edilen Şebdîz'in; samanyolunun üzerindeki yıldızlara benzetilmesi, Cem ve Hüsrev'in atı olan Şebdîz'in parlayan aya benzetilmesi, Hüsrev ve Âsaf'ın süslü, donanımlı yağız atı anlamında kullanılması	O Husrevdir ki Şebdîz-i cihân-gerd-i celâline Celâcildir kevâkib sîne-bend-i Kehkeşan üzre, (N.k.6-15)
	Enverî	---	---	---
	Benzerlik		---	
	Farklılık		---	

Tablo 112. Kavram: Şeddâd

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Şeddâd	Nefî	---	---	---
	Enverî	---	---	---
	Benzerlik		---	
	Farklılık		---	

Tablo 113. Kavram: Şehnâme

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Şehnâme	Nefî	2	Aklı; düşüncesinin Şehnâme'sinin yaldızlı bir cildi şeklinde vasıflandırmak, Nefî'nin her sözünün; belagat Şehnâmesine ait, güzel bir beyan olduğunu ifade etmesi,	Hıred allâme-i idrâkimin bir köhne şâkirdi Şehnâme-i endişemin bir cildi-i zerkârı, (N.k.14-44)
	Enverî	---	---	---
	Benzerlik		---	
	Farklılık		---	

Tablo 114. Kavram: Şem‘
Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Şem‘	Nef‘î	25	Övülen zatın adaletini, mumun etrafında uçan pervanenin, kanadına benzetmek, methedilen şahsı, muma benzeterek güneşin onun etrafında dolanıp durduğunu iddia etmek, ilâhî mumun (dünyanın), talihinin sönmeyen meşalesi olması, Nef‘î’nin kendi nazmını; etrafında pervanenin döndüğü mum şeklinde tarif etmesi, övülen şahsın kandil gibi olan niteliklerini, dünya topluluğunun mumu olarak tanımlamak, memduuhu yeryüzünün güneşi ve cihana ışık saçan mum olarak tavsif etmek, övülen zatı; güzel koku yayan, kâfûr gibi bir mum şeklinde vasfetmek, methedilen şahsın sancağının, mumun alevine benzetilmesi, söz konusu edilen zatın atının nalından çıkan kıvılcımı, mum ışığına benzetmek, övülen şahsın parlak düşüncelerinin, mum ışığına benzetilmesi, hayalin mumunun ışığı, söz mumunun ışığı ve nazım gülünün şebnemi, övülen şahsın himayesinin, inci gibi olan ter damlalarını; parlayan mum ışığına benzetmek	Şeb-çerâğ-ı dûdmân-ı saltanat Sultân Murâd Şem-‘i cem-‘i bezm-i âlem âftâb-ı rûzgâr, (N.k.17-18)
	Enverî	6	Etrafı aydınlatan mumu tutuşturan ateşin (övülen zatın), taze lale olması, Zühal yıldızının uzaktan parlamasını, havuzda yanan muma benzetmek, Enverî’nin, idam gerekçesiyle kendi başının vurulma ihtimalini; mumun başının koparılmasına benzetmesi, övülen zatın adaletini, mumun etrafında uçan pervanenin, kanadına benzetmek	Pâyem ez hıttâ-i fermân-ı tu bîrûn ne-şevd Serem ez pîş-i tu çün şem‘ be-bürrend be gâz, (E.k.100-10) (Senin yanında, başımı mum gibi ayırsalar bile; ayağım, senin hüküm bölgeden dışarı çıkmaz)
	Benzerlik		Nef‘î’nin kasidelerinde, şem‘ kavramıyla ilgili dile getirdiği beyitlerle Enverî’nin kasidelerindeki aynı kavramla ilgili yazdığı manzumeler arasında, konu itibarıyla sadece bir benzerlik tespit edilmiştir. Dolayısıyla şem‘ kavramıyla alakalı, iki şairin kasidelerinde, konu bakımından fazla benzerlik bulunmamaktadır. Nef‘î, Enverî gibi övdüğü zatın adaletini, mumun etrafında uçan pervâneye veya onun kanadına benzetiyor. Sultan Osman Han’ın cihadı münasebetiyle dile getirdiği hüznü kasidesinde Nef‘î; onun adaletinin cihanda hâkim olması halinde, Hânın adaletinin, pervaneye kanat olabileceğini ifade ediyor.	
	Farklılık		Nef‘î’nin kasidelerinde şem‘ kavramıyla ilgili, Enverî’den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Öncelikle Nef‘î, övdüğü şahsın kandil gibi olan niteliklerini, dünya topluluğunun mumu olarak tanımlıyor. Sultan Murâd Hân’ı övdüğü kasidesinde ise Nef‘î; onun kandil gibi olan hanedanını, cihanın mumu şeklinde ifade ediyor. Aynı kasidede Murâd Hânı, âlemi aydınlatan mum olarak vassfediyor. Ayrıca Nef‘î; övdüğü şahsın sancağını, mumun alevine benzetiyor. Veziriazam Murâd Paşa’yı övdüğü kasidesinde; Paşa’nın savaş meydanında dalgalanıp duran sancağının, mumun alevi gibi olduğunu ifade ediyor. Yine methettiği zatın atının nalından çıkan kıvılcımı, mum ışığına benzetiyor. Veziriazam Nasuh Paşa’nın mektubuna verdiği cevapta Nef‘î onu; cesur bir komutan olarak vassfettiği bu zatın atının nalından çıkan kıvılcımların, parlak güneşin mumunu uyardığını ifade ediyor. Övdüğü şahsın parlak düşüncelerini, mum ışığına benzetiyor. Veziriazam Nasuh Paşa’nın, “Temmûziye” adlı manzumesinde Nef‘î; onun parlak düşüncesinin; siyah kargayı, mum ışığı gibi beyaza çevirdiğini söylüyor.	

Tablo 115. Kavram: Şeytân, İblis

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Şeytân İblis	Nef'î	2	Şeytân'ın vesvesesini, dalalet yoluna götüren sebep ve insanı doğru yoldan saptıran unsur olarak ifade etmek, övülen zatın, birçok insanı Müslüman yaptığını; artık onlara Şeytân'ın vesvesesinin sirayet edemeyeceğini ifade etmek, İblis'in fetanlığıyla, sürekli fitne ve âşuba tertip ederek varlıkların düzenini bozması	Etdi adlin o kadar râh-ı dalâlı münsedd Hâtıra yol bulamaz vesvese-i şeytânî, (N.k.4-31)
	Enverî	4	Övülen zatın atının nalından çıkan kıvılcımı; semada Şeytân'ı yok etmek için gönderilen şihablara benzetmek, Şeytân'ın vesvesesini, dalalet yoluna götüren sebep ve insanı doğru yoldan saptıran unsur olarak ifade etmek, övülen zatın düşmanını, Şeytân'la özdeşleştirmek, memduhun, saygısızlığından dolayı İblis'i dergâhında bir bedbaht olarak ayakta bekletmesi	Âteşi kez na'1-i yekrânet cehed Çün şehâb-i çerh şeytân süz bâd, (E.k.44-7) (Senin safran atının nalından çıkan bir ateş, feleğin alevi gibi Şeytân'ı yaksın)
	Benzerlik		Nef'î'nin kasidelerindeki Şeytân kavramıyla; Enverî'nin kasidelerinde yer alan Şeytân kavramıyla ilgili, konu bakımından bir benzerlik tespit edilmiştir. Nef'î, Enverî gibi Şeytân'ın vesvesesini, dalalet yoluna götüren sebep ve insanı doğru yoldan saptıran unsur olarak ifade ediyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nef'î, bu zatın adaletinin, Şeytân'ın vesveselerinin açmış olduğu dalalet yolunu kapadığını ifade ediyor. Ayrıca, Sultan Murâd Hân'ı övdüğü kasidesinde ise bu zatın, birçok insanı Müslüman yaptığını; artık onlara Şeytân'ın vesvesesinin sirayet edemeyeceğini söylüyor.	
	Farklılık		Nef'î'nin kasidelerinde Şeytân kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği farklı konu şudur: Nef'î, İblis'in fetanlığıyla, sürekli fitne ve âşuba tertip ederek maddelerin düzenini bozduğunu ifade etmektedir. Ancak Enverî'nin Nef'î'den farklı şekilde ifade ettiği konular bulunmaktadır. Onlar da yukarıda, Şeytân kavramının incelendiği Enverî maddesinde, örnekleriyle gösterilmiştir. Nef'î'nin Enverî'den etkilenip etkilenmediğini araştırdığımızdan dolayı Enverî'nin, farklı telakki ettiğimiz örneklerini bu bölümde zikretmedik.	

Tablo 116. Kavram: Tâc

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Tâc	Nefî	2	Söz konusu edilen şahsı; tahtın ve tâcın ziyneti olarak tanımlamak, methedilen şahsı; tâcın ve külahın (arşın) övündüğü şahsiyet olarak vasıflandırmak, övülen zatın kudretini; onun tâc sahibi olması, hükümdarlara tâc giydirmesi sebebiyle nazara vermek, semanın kudretli padişahının eşiğine ait toprağın; ezelden beri cihanın tâc sahibi hükümdarlarının secde-gâhı olması, tâc; padişahlık, hükümdarlık, kuvvet, kudret ve saltanatın sembolü şeklinde tanımlamak, övülen zatın başındaki tâc, hidayetin Hüthüt kuşu olarak tanımlamak	Bir himmete kâdir ki nice bî-ser ü pâyı Bir demde murâd etse şeh-i tâc-ver eyler, (N.k.11-26)
	Enverî	18	Tâc; padişahlık, hükümdarlık, kuvvet, kudret, sanat ve saltanatın sembolü şeklinde tarif etmek, Allah'ın dergâhından, tâc, ziynet ve şevket fermanı talep etmek, övülen şahsı; tahtın ve tâcın ziyneti şeklinde tanımlamak, methedilen şahsı; tâcın ve külahın övündüğü şahsiyet olarak vasıflandırmak, övülen zatın kudretini; onun tâc sahibi olması, hükümdarlara tâc bağışlaması ve devletinin eşiğinin, onların secde-gâhı olması gibi örneklerle nazara vermek, övülen zatın başındaki tâc; tâcı temsil eden, Hüthüt kuşu olarak tanımlamak	Misâl-i mülket-i în fahr-i mülket-i Selçûk Nişân-ı devlet-i ân tâc-ı devlet-i Sencer, (E.k.86-16) (Bunun padişahlığının fermanı; Selçuklu saltanatının onurudur. Onun devletinin mührü; Sencer'in devletinin tâcıdır)
	Benzerlik		Nefî, kasidelerinde tâc kavramıyla ilgili dile getirdiği manzumelerdeki konular, Enverî'nin kasidelerinde söz bahsettiği konularla, birebir benzerlik göstermektedir. Nefî, Enverî gibi öncelikle söz konusu ettiği şahsı; tahtın ve tâcın ziyneti olarak tanımlamaktadır. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nefî; Sultan'ı, saltanat tahtının ve tâcının süsü şeklinde vasfediyor. Sultan Murâd Hân'ı övdüğü kasidesinde ise onu; devrin ziyneti ve hâkimi olan Sultan'ı, şarkın Hüsrev'ine ait bir tâc şeklinde tasvir etmektedir. Ayrıca Nefî, methettiği şahsı; tâcın ve külahın övündüğü şahsiyet olarak vasıflandırıyor. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nefî; onun zatının cevheriyle, tâcın ve külahın övündüğünü belirtiyor. Bundan başka, övdüğü zatın kudretini; onun tâc sahibi olması, hükümdarlara tâc giydirmesi ve iltica edenler için eşiğinin, secde-gâh olması gibi örneklerle nazara veriyor. Sultan Osman Han'ın cihadını anlattığı kasidesinde Nefî, onun eşiğinin toprağını; tâc sahibi şahların, secde-gâhı şeklinde vasıflandırıyor. Sultan Murâd Hân'ı övdüğü kasidesinde Nefî, ezelden beri Ferîdûn'un tâc ve Cem'in tahtının, onun nasibi olduğunu söylüyor. Zamanın önemli komutanlarından olan, Sultan Murâd Hân'ın atlarını söz konusu ettiği kasidesinde Nefî onu; adaleti temsil eden, tâc sahibi bir hükümdar şeklinde tanımlıyor. Sultan Murâd Hân'la ilgili aynı kasidede onu; doğu ve batının tâc sahibi şahı olarak tanımlıyor. Nefî, yine Enverî gibi tâc; padişahlık, hükümdarlık, kuvvet, kudret ve saltanatın sembolü şeklinde tarif ediyor. Nihayet; övdüğü zatın başındaki tâc, hidayetin Hüthüt kuşu olarak tanımlıyor. Veziriazam Nasuh Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta Nefî; onun başındaki tâc, hidayetin Hüthüt'ü şeklinde tarif ediyor.	
	Farklılık		Nefî'nin kasidelerinde tâc kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği farklı konular bulunmamaktadır.	

Tablo 117. Kavram: Tılsım

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Tılsım	Nefî	1	Tılsımın, definenin koruyucusu olarak tanımlamak	Tab'ım ol genc-i firâvân güher-i ma'nâdır Ki tılsım olmuş ana ejder-i pîçân-ı , (N.k.25-46)
	Enverî	---	---	---
	Benzerlik		---	
	Farklılık		---	

Tablo 118. Kavram: Tûbâ

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Tûbâ	Nefî	2	Tûbâ ağacını; vaizlerin anlattığı, cennette bulunduğu inanılan; ulu bir ağaç olarak vasfetmek, Nefî'nin, nazmını överken; onu, cennetteki Tûbâ ağacıyla ilişkilendirmesi, Edirne şehrini överken; Tûbâ ağacıyla söğüt ağacının mukayese edilmesi	Bir dıraht-ı ser-firâzı var mı bâğ-ı cennetin Yohsa ancak vâ'ızın medh ettiği Tûbâ mıdır? (N.k.7-8)
	Enverî	9	Cennetteki Tûbâ ağacından bahsetmenin, yetişmekle, pişmekle ve tecrübeyle ilgili bir mesele olduğunu ima etmek, Tûbâ ağacının; mükemmelliği, yüce duyguları ve orijinal düşünceleri temsil eden bir sembol olması, Tûbâ ağacını, cennette bulunduğu ve insanlara gölge ettiğine inanılan; aynı zamanda solmayan ulu bir ağaç olarak vasfetmek, övülen şahsın hizmetinin fidanının, Tûbâ ağacına benzetilmesi, övülen zatın güzel ahlakını, Tûbâ ağacının bulunduğu ortamdaki güzellik ve mutlulukla özdeşleştirmek, methedilen kişinin eğlence meclisini, Tûbâ ağacıyla mukayese etmek	Dest-i fersûde-i hazân nâ-şode Tûbâ kirdâr Nevbahâr-ı tu der in günbed-i gîtû-fersây, (E.k.177-9) (Hazanın soldurucu eli, Tûbâ ağacında etkili değildir. Bu zeval bulan dünya kümbetinde; senin cennet görüntülü ilkbaharın, hazana uğramaz)
	Benzerlik		Nefî'nin kasidelerinde Tûbâ kavramıyla ilgili dile getirdiği beyitlerde ve Enverî'nin kasidelerinde aynı kavramla ilgili ifade ettiği beyitlerde, konu itibarıyla sadece bir benzerlik söz konusudur. Nefî, Enverî gibi söz konusu ettiği Tûbâ ağacını; vaizlerin anlattığı, cennette bulunduğu inanılan; solmayan, ulu bir ağaç olarak vasfetmektedir. Sultan Ahmed Han'ı övdüğü kasidesinde Nefî; cennette vaizin anlattığı Tûbâ ağacından başka daha uzun ve alımlı bir ağacın bulunup bulunmadığını sorgulamaktadır.	
	Farklılık		Nefî'nin kasidelerinde Tûbâ kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği, bir konu bulunmaktadır. Nefî, kendi nazmını överken; onu, cennetteki Tûbâ ağacıyla ilişkilendirmektedir. Nitekim kaleminin zarif, ince ve uzun dalına, sidre ve Tûbâ'nın gönül bağladığını ifade etmektedir. Sultan Ahmed Han'ı anlattığı kasidesinde ise Tûbâ ağacının, uzunluğu ve güzelliğine rağmen, Nefî'nin sanatını ortaya koyduğu kaleminin fidanına meftun olduğunu söylüyor.	

Tablo 119. Kavram: Türk, Türkistan

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Türk Türkistan	Nefî	4	Büyük bir coğrafya olarak nitelendirilen Türkistânı, aynı zamanda ülkeler ve milletler topluluğu şeklinde tanımlamak, övülen zatın; Farsça, Arapçayla birlikte Türk dilinin de bütün özelliklerine vakıf olduğunu ifade etmek, Türk kavramının, yabani ve idraksiz bir kişi şeklinde tanımlamak, Türk kavramının, güzel, dilber ve sâki anlamında kullanılması, methedilen zatın mektubunun mürekkebinin, Keşmir güzellerinin, kızgın damgalarına benzetmek, onun satırlarını ise Deylem Türk'lerinin alındaki saçına ve perçemine (turrasına yahut tuğrasına) benzetmek	Nice söz söylenir ol yerde kim şâ'ir satar kendin Galat-perdâz-ı ma'nâ bir müzevvir Türk-i lâyeffhem, (N.k.39-46)
	Enverî	11	Türk kavramının, güzel, dilber ve sâki anlamında kullanılması, Türk kavramını, meziyet sahibi bir ülkenin kahraman insanları şeklinde vasıflandırmak, Sultan Sencer'in başında bulunduğu Selçuklu Türklerini, diğer Türklerden farklı görmek ve diğer boyları (olumsuz yanları öne çıkan) Türkler olarak vasıflandırmak, Türk kavramının, yabani ve idraksiz ve kan dökücü bir kişi şeklinde tanımlanması, Türk kavramının, çekik gözlü insanlar şeklinde tanıtılması, gözleri çok dar (çekik) olan Talas Türklerinin vasfı, büyük bir coğrafya olarak nitelendirilen Türkistan'ı, aynı zamanda ülkeler ve milletler topluluğu şeklinde tanımlamak	Ey Türk mey beyâr ki 'îdest ü behmenest Gâyet meşev ne nevbet-i bâzî vü berzenest, (E.k.34-1) (Ey sâkî (bâkire kız, Türk) şarap getir. Çünkü bayramdır, Behmen ayıdır. Acele etme. Oyun ve çarşı nöbetinde değiliz)
	Benzerlik		Türk ve Türkistan kavramıyla ilgili olarak her iki şairin kasidelerinde önemli benzerlikler bulunmaktadır. Nefî ve Enverî'nin, söz konusu kavramla alakalı dile getirdikleri benzer manzumelerdeki konulardan biri şudur: Nefî, Enverî gibi; büyük bir coğrafya olarak nitelendirdiği Türkistan'ı, aynı zamanda ülkeler ve milletler topluluğu şeklinde tarif etmektedir. Sultan Osman Han'ın cülusu münasebetiyle yazdığı kasidesinde Nefî; Sultan'ın ikbalinin, hem Türkistan'ı hem de diyâr-ı küfrü bütünüyle fethedebileceğini ifade ediyor. Ayrıca Nefî, Enverî gibi Türk kavramını, yabani ve idraksiz bir kişi şeklinde tanımlıyor. Veziriazam Hüseyin Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise Türk'ü; şairlik taslayan, yalancı ve dolandırıcı birisi olarak tasvir ediyor. Nitekim yalan-yanlış konuşan; sahtekâr ve idraksiz bir Türk'ün, kendini şair olarak taktim ettiği yerde söz söylemenin doğru olmadığını belirtiyor. Her iki şairin de müşterek bir şekilde işledikleri konulardan biri de Türk kavramını, güzel, dilber ve sâki anlamında kullanmış olmalarıdır. Veziriazam İlyas Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta Nefî; Paşa'nın mektubunda yazdıklarını överken; onun mektubunun mürekkebinin, Keşmir güzellerinin, kızgın damgalarına benzetiyor. Onun satırlarını ise Deylem Türk'lerinin alınlarındaki saça ve perçeme (turraya yahut tuğraya) benzetiyor.	
	Farklılık		Nefî'nin kasidelerinde Türk-Türkistan kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular, fazla değildir. Nefî, Enverî'den farklı olarak, söz konusu ettiği zatın; Farsça, Arapçayla birlikte Türk dilinin de bütün özelliklerine vakıf olduğunu ifade ediyor. Sultan Murâd Hân'ı övdüğü kasidesinde Nefî; Sultan'ın yetenekli bir padişah olarak, devrin ilim, sanat ve yönetim dili olan; Arapça, Farsça ve Türkçe lisanlarının meziyetlerini bildiğini söylüyor.	

Tablo 120. Kavram: Utarid (Merkür)

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Utarid (Merkür)	Nefî	---	---	---
	Enverî	10	Övülen şahsın kalemini kelim ve her türlü sanat açısından Utarid (Merkür) yıldızına benzetmek, tefekkür kalemiyle vücuda getirilen eserlerin, Utarid yıldızının elindeki resimler gibi olması, feleğin, övdüğü zata ait olan kalemle, Utarit'in üzerine resim yapmak, Utarid'in kalemi ve defterinin, memduhun kalem ve defterinden ün alması, övülen zatın bir şey yazmaya başlaması halinde; Utarid yıldızının elinin, utançtan bağlı kalması, Utarid yıldızının, saray kâtibi, haritacı gibi beşerî meslekleri temsil eden şahıslara benzetilmesi	Tâ dest-i tu guşâde şod ender mükâtebet Ez haclet-i tu dest-i 'Utarid mukayyedest, (E.k.22-9) (Senin elin karşılıklı yazışmak için açılınca, Utarit yıldızının eli, senin utancından bağlı kaldı)
	Benzerlik		---	
	Farklılık		---	

Tablo 121. Kavram: Üftâde

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Üftâde	Nefî	2	Üftâde kavramının, güzelliğe meftun ve tutkun anlamında kullanılması, Üftâde kavramının, fakir, kimsesiz, düşkün bir köle olarak kullanılması	Felek üftâde-i kadd-i bülend-i serv-i büstânı Melek murg-ı giriftâr-ı gül-i ra'nâ-yı gülzârı, (N.k.14-13)
	Enverî	3	Üftâdenin, kul, köle, fakir ve düşkün manasında kullanılması, Üftâde kavramının, güzelliğe meftun ve tutkun anlamında kullanılması	Rıfk-i ümîd efkenet hâhendegân râ pâ-y-merd Cûd-i 'âciz perveret üftâdegân râ dest-gîr, (E.k.96-5) (Ümit saçan lutfun, istekte bulunanlara yardımcıdır. Zayıfları koruyan cömertliğin, düşenlerin elinden tutandır)
	Benzerlik		Nefî, Enverî gibi; üftâde kavramını, güzelliğe meftun ve tutkun anlamında kullanmıştır. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde Nefî; Sultan'ın köşkünü gören kişinin; onun bahçesindeki uzun serviye, güzel bir dilber gibi meftun olabileceğini ifade etmektedir. Veziriazam Muhammed Paşa'yı övdüğü kasidesinde ise onun atının önünde giden ikbalin; cömertliğinin dergâhında, düşkün bir köle gibi olduğunu söylüyor.	
	Farklılık		Nefî'nin kasidelerinde üftâde kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği beyit yoktur. Dolayısıyla iki şair de üftâde kavramıyla ilgili, iki konuda şiir söylemişlerdir. Bu konular, yukarıda şairlerin isimleriyle beraber zikredilmiştir. Bunların dışında; Nefî'ye ait farklı bir beyit mevcut değildir. Enverî'ye ait farklı manzume de bulunmamaktadır.	

Tablo 122. Kavram: Va'z, Vâ'iz

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Va'z Vâ'iz	Nefî	---	---	---
	Enverî	---	---	---
	Benzerlik		---	
	Farklılık		---	

Tablo 123. Kavram: Vaftiz

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Vaftiz	Nefî	---	---	---
	Enverî	---	---	---
	Benzerlik		---	
	Farklılık		---	

Tablo 124. Kavram: Vahdet

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Vahdet	Nefî	4	Nefî'ye göre kendi sözünün, vahdetin belirtisi olması, övülen zatın, vahdet noktasının merkezi olması, Mevlânâ'nın, vahdet ilminde; evliyanın imamının, ders arkadaşı olması,	Rind-i huşyârım harâbât-ı muhabbetdir dilim Âşık-ı hercâ'iyim vahdet nişânıdır sözüm, (N.k.1-29)
	Enverî	2	Övülen kişinin ülkesini, (hükümet sarayını) vahdetin (tevhidin) merkezi olarak tarif etmek, methedilen kişinin, türünün tek örneği olduğunu ve baştanbaşa akıldan teşekkül ettiğini ifade etmek,	Çün ne-kerdî iltifâtı der sefer şod sâl u mâh Tâ be dârü'l-mülk-i vahdet bûkezû sâzî sefîr, (E.k.94-21) (Vahdetin dârü'l-mülkünde (hanesinde) onu elçi yapman için; iltifatta bulunmadığından dolayı, yılların ve ayların, seferde geçti)
	Benzerlik		Nefî ve Enverî'nin, vahdet kavramıyla ilgili dile getirdikleri beyitlerde, konu itibarıyla sadece bir benzerlik bulunmaktadır. Nefî, Enverî gibi; övdüğü zatın, vahdet noktasının merkezi olduğunu söylüyor. Hz. Peygamber'e yazmış olduğu naatında onu; vahdet noktasının, merkezi şeklinde tanımlamaktadır.	
	Farklılık		Nefî'nin kasidelerinde vahdet kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nefî, öncelikle kendi sözünün; vahdetin belirtisi olduğunu ifade ediyor. Nefî, Hz. Peygamber için yazdığı naatında; Zülfikar olarak nitelendirdiği sözünün, vahdetin nişanesi olduğunu söylüyor. Nefî'nin, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konulardan birisi de Mevlânâ'nın, vahdet ilminde; evliyanın imamı ile ders arkadaşı olduğunu dile getirmesidir. Bundan başka onu; mana hikmetinde, Hakîm-i Gaznevî'nin talebesi şeklinde tanıtmaktadır.	

Tablo 125. Kavram: Yafes

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Yafes	Nefî	---	---	---
	Enverî	---	---	---
	Benzerlik		---	
	Farklılık		---	

Tablo 126. Kavram: Yahudi

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Yahudi	Nefî	---	---	---
	Enverî	1	Yahudi kavramını, omuzundaki sarı kumaşla sembolize etmek	Kerde dûş Yahûd râ tehdîd İhtisâb-ı siyâseteş be ğıyâr, (E.k.75-52) (Dün gece zaptiye başı, Yahudi'yi; omzuna attığı sarı kumaşa dayanarak, siyaset yapıyor diye tehdit etmiş)
	Benzerlik		---	
	Farklılık		---	

Tablo 127. Kavram: Yahyâ

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Yahyâ	Nef'î	---	---	---
	Enverî	2	Yahyâ kavramını, takvası ile söz konusu etmek, Hz. Yahyâ'yı bilgili bir insan olarak tanıtmak	Be tûmâr-ı Ya'kûb u dîdâr-ı Yûsuf Be takvây-i Yahyâ vu mülk-i Süleymân, (E.k.140-32) (Yakup'un okşaması ve Yusuf'un yüzü hürmetine; Yahyâ'nın takvası ve Süleymân'ın mülkü hürmetine)
	Benzerlik		---	
	Farklılık		---	

Tablo 128. Kavram: Ya'kûb

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Ya'kûb	Nef'î	---	---	---
	Enverî	2	Enver'î'nin, oğlu Yusuf'un derdi ve kederi ile namaz kılan Hz. Ya'kûb'un ibadetini, kendi duasına vesile yapması, Hz. Ya'kûb'u insanlara hizmet eden ve hidayete ermeleri için onları yetiştiren bir peygamber olarak vasfetmek	Be nemâz u niyâz-i Ya'kûbî Der gam-i Yûsufî keş-i o piserest, (E.k.26-25) (Oğlu Yusuf'un dert çekişinde olan, Yakûb'un namaz ve niyazı için)
	Benzerlik		---	
	Farklılık		---	

Tablo 129. Kavram: Yâkût

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Yâkût	Nefî	4	Nefî'nin sözünü, renkliliğinden dolayı, yâkût-ı rümmânîye benzetmesi, ayrıca nazmını, etrafa güzellik saçan şarap rengindeki yakutla özdeşleştirilmesi, övülen zatın döktüğü kanın; kırmızılığından dolayı yakuta benzetilmesi	Ol kadar kan dökdü şemşîrin ki aksile anın Kâse-i yâkûta döndü künbed-i nîlûferî, (N.k.15-7)
	Enverî	3	Gülün ve ateşin renginin yakuta benzetilmesi, şarap kadehinin ve üzüm şarabının da renkleri ve parlaklıkları bakımından, yakuta benzetilmesi, musibet tenicesinde, sıkıntı çeken kişinin yürek kanının, yakuta benzetilmesi	Yâkût-i nâb u âb-ı füsürde est câm-ı mey Âb-ı tarab revân kon u yâkût-i nâb hâh, (E.k.160-4) (Şarap kadehi, saf yakut ve billur camdır. Üzum şarabını akıt ve saf yakut iste)
	Benzerlik		Nefî ve Enverî'nin yakut kavramıyla alakalı dile getirdikleri beyitlerde, konu bakımından bir benzerlik tespit edilmemiştir. Ancak kendilerine göre ele aldıkları konuları dile getirmedi, örneklerde ve ifade tarzında belli bir benzerlik vardır.	
	Farklılık		Nefî'nin kasidelerinde Yâkût kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Her halükarda kendini öven Nefî sözünü; renkliliğinden dolayı rümmânî diye isimlendirilen ve eritilmiş yâkût olarak ifade edilen, ayrıca şarabın rengine benzeyen yâkût-i rummânîye benzetmektedir. Nitekim Sultan Osman Han'ın cülusu münasebetiyle dile getirdiği kasidesinde; düşünce yönünden çok zengin ve renkli olan sözünü yakuta benzetiyor. Aynı kasidede; renkli nazmını, etrafa güzellik saçan şarap rengindeki yakutla özdeşleştiriyor. “Siyah mürekkep, renkli nazmımı, yazınca; şarap gibi kızıl yakutun etrafa saçtığı renklerle, seyredene mutluluk verir”. Nefî ayrıca renkli bile olsa; kanlı gözyaşının, yakuta denk olmadığını vurguluyor. Bundan başka; övdüğü zatın döktüğü kanı; kırmızılığından dolayı yakuta benzetiyor. Sultan Osman Han'ın cihadını dile getirdiği kasidesinde; onun kılıcıyla döktüğü kanın engini ve fazlalığını yakut kâsesine benzetiyor.	

Tablo 130. Kavram: Yûsuf

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Yûsuf	Nefî	15	Nefî'nin, övdüğü şahsın kasrının güzelliğini yahut kendi nazmını Hz. Yusuf'un güzelliğiyle özdeşleştirilmesi, siyah mürekkebin geceye benzeyen koyuluğuyla; Yusuf'u seyreden Mısır kadınlarından öfkesini alması, methedilen zatın güzel ahlakının, Hz. Yusuf'un ahlakına benzetilmesi, övülen şahısların özellikleriyle Hz. Yusuf'un güzelliğinin özdeşleştirilmesi, Hz. Yusuf'un cemal sıfatlarıyla, övülen zatın benzer sıfatlarının mukayese edilmesi, Zeliha'nın, Hz. Yusuf'a olan aşkı söz konusu etmek, Hz. Yusuf'un, Mısır'a nazır olmasını, övülen kişi ile ilişkilendirmek	Mehdî-i Îsâ-nefes Nu'mân-ı Hâtem-mekrûmet Hızır-ı Yûsuf-tal'at Eflâtûn-ı İskender-cenâb, (N.k.55-9)
	Enverî	12	Övülen zatın Yusuf; bulunduğu konumun ise onun atıldığı kuyuya benzetilmesi, Hz. Yusuf'un hasreti ile namaz kılan; Hz. Yakub'un duasından istimdat etmek, Hz. Yusuf'un kanlı gömleği ve onunla babasının gözlerinin açılmasını; kabul olunan bir duanın sebebi olarak görmek, Yusuf'un kurdundan daha temiz olmak, methedilen şahısların özellikleriyle Hz. Yusuf'un güzelliğini özdeşleştirmek, övülen zatın güzel ahlakının, Hz. Yusuf'un ahlakına benzetilmesi, Zeliha'nın, Hz. Yusuf'a olan aşkı söz konusu etmek	Mansıb-ı Ahmed çi dâned gunc-i ğâr Kıymet-i Yûsuf çi dâned ka'r-ı çâh, (E.k.162-12) (Ahmed'in makamını, mağara köşesi ne bilir? Kuyunun derinliği, Yûsuf'un kıymetini nasıl anlar)
	Benzerlik		Nefî'nin ve Enverî'nin kasidelerinde Yusuf kavramıyla ilgili çeşitli benzerlikler bulunmaktadır. Bu benzerlikler hem işlenen konular açısından, hem muhteva hem de verilen mesajlar ve sanatlar bakımından dikkat çekici niteliktedir. Söz konusu benzerliklerden ilki şudur: Nefî, Enverî gibi methettiği zatın güzel ahlakını, Hz. Yusuf'un ahlakına benzetmektedir. Sultan Murâd Hân'ı övdüğü kasidesinde Nefî; Sultan'ın İskender gibi bir talihe ve Hz. Yusuf'un ahlakı gibi güzel bir ahlaka sahip olduğunu ifade ediyor. İki şair arasındaki benzerliklerden bir diğeri ise Nefî'nin övdüğü şahısların fiziki özellikleriyle Hz. Yusuf'un güzelliğini özdeşleştirmesidir. Sultan Murâd Hân'ın şehzâdelerini övdüğü kasidesinde Nefî bunları, Hz. Yusuf'un kardeşleriyle mukayese ediyor ve güzellik ve nâz-perverlik bakımından şehzâdelerin arasında bir fark bulunmadığını ifade ediyor. Aynı kasidede; onların Yusuf sürteli, güneş gibi parlayan genç mahdumlar olduğunu söylüyor. Bundan başka Nefî, Zeliha'nın, Hz. Yusuf'a olan aşkı da söz konusu etmektedir.	
	Farklılık		Nefî'nin kasidelerinde Yusuf kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Nefî, öncelikle övdüğü şahsın kasrının güzelliğini yahut kendi nazmını, Hz. Yusuf'un güzelliğiyle özdeşleştirmektedir. Enverî, böyle bir konudan bahsetmemiştir. Sultan Osman Han'ın kasrını övdüğü kasidesinde Nefî; Sultan'ın kasrını, Züleyhâ'nın yaşadığı sarayla mukayese ediyor. Aynı kasidede Nefî; siyah mürekkebinin, geceye benzeyen kara tonuyla; onu seyreden Mısır kadınlarından öfkesini aldığını dile getiriyor. Ayrıca Nefî, Hz. Yusuf'un cemal sıfatlarıyla, övdüğü zatın benzer sıfatlarını mukayese etmektedir. Sultan Murâd Hân'ı övdüğü kasidesinde onun istiğnasını ve nazını Hz. Yusuf'a benzetiyor. Nefî'nin bahsettiği, ancak Enverî'nin söz konusu etmediği diğer bir konu da Hz. Yusuf'un Mısır'a nazır olmasını, övdüğü kişi ile ilişkilendirmesidir.	

Tablo 131. Kavram: Zâhid

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Zâhid	Nefî	---	---	---
	Enverî	---	---	---
	Benzerlik		---	
	Farklılık		---	

Tablo 132. Kavram: Zâl

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Zâl	Nefî	1	Memdûhun atını överken, rakibini de Zâl olarak ifade etmek	Bu da Evren gibi pertâb-ı bülend etse olur Râkibi Zâl-i zer ü kendisi gûyâ Ankâ, (N.k.18-14)
	Enverî	---	---	---
	Benzerlik		---	
	Farklılık		---	

Tablo 133. Kavram: Zuhâl

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Zuhâl	Nefî	2	Zuhâl yıldızını; övülen kişinin ikbal köşkünün bekçisi (gözetleyicisi) şeklinde tanıtmak, Nefî'nin, içindeki yüksek kabiliyet ufkunu; Zuhâl'in bile kıskanabileceği, yıldızlara ve gezegenlere benzetmesi	Bilemem ben de sitâremde nedir bu kevkeb Reşk ederler ana tesîrde Mirrîh u Zuhâl, (N.k.54-14)
	Enverî	9	Övülen zatın kahrının, semayı kuşatan ve Zuhâl yıldızını oradan kovan bir aleve benzetilmesi, Zuhâl yıldızının makam itibarıyla memdûhun makamından daha yüksekte bulunması, Zuhâl'in günahkâr olduğunu gösteren bir delil olması, Zuhâl'in hareket ve karakterini, memduhunun öfkesinden emanet alması, Zuhâl yıldızını; övülen şahsın sarayının daimi bekçisi (gözetleyicisi) şeklinde tanımlamak, Zuhâl yıldızının, övülen zatın kahrından yaratılması, methedilen kişinin kıymeti karşısında Zuhâl yıldızının, kulağı delik bir köle değerine inmesi	Bâ kadr-i tu evc-i Zuhâl ez dest üftâde Bâ kilik-i tu tîr-i felek enguş guzîde, (E.k.176-3) (Senin makam ve değerine, Zuhâl yıldızının yüceliği elden gitmiş. Senin okunla, feleğin Merkür'ü parmağını ısırmış)
	Benzerlik		İki şairin, Zuhâl kavramıyla ilgili dile getirdikleri manzumelerde fazla bir benzerlik bulunmamaktadır. Nitekim Nefî'nin kasidelerinde Zuhâl'la alakalı sadece iki beyit bulunmaktadır. Fakat Enverî'nin kasidelerinde Zuhâl'la ilgili beyitlerin sayısı daha fazladır. Bu durum, Enverî'nin astronomi ilmiyle yakın ilgisinin bir sonucu olmakla birlikte, devrin genel telakkisiyle de açıklanabilir. Şurası bir gerçektir ki; Enverî gök âlemiyle ilgili olan varlıkları daha fazla söz konusu etmiştir. Zuhâl kavramıyla alakalı iki şairin müşterek olarak ele aldıkları, sadece bir konu bulunmaktadır. Nefî, Enverî gibi Zuhâl yıldızını; övdüğü kişinin ikbal köşkünün bekçisi (gözetleyicisi) şeklinde tanıtmaktadır. Veziriazam Nasuh Paşa'nın mektubuna verdiği cevapta Nefî; Zuhâl yıldızını, Paşa'nın ikbal saraycığının mürakıbbı olarak değerlendiriyor.	
	Farklılık		Nefî'nin kasidelerinde Zuhâl kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği tek bir konu bulunmaktadır. O da şudur: Nefî, içindeki yüksek kabiliyet ufkunu; Zuhâl'in bile ulaşamadığından, kıskanabileceği yıldızlara ve gezegenlere benzetiyor. Şeyhülislam Muhammed Efendi'yi övdüğü kasidesinde kendi kabiliyet atmosferini o derece yüceltiyor ki orayı; Zuhâl yıldızının bile kıskanacağı gezegenlerden müteşekkil bir âlem olarak tasavvur ediyor. Çalışmamızda, Nefî' Enverî'ye göre değerlendirildiği için; Enverî'nin Nefî'den farklı olarak dile getirdiği konular (yukarıda zikredildiğinden), buraya alınmamıştır.	

Tablo 134. Kavram: Zühre

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Zühre	Nefî	8	Zühre yıldızını; ulvi âlemi baştan çıkaran sazlardan oluşan, eğlence manzumesi olarak tanımlamak, Zühre'yi; gam, keder ve korkunun zıttı; mutluluk olarak tarif etmek, Zühre yıldızını; karanlığı aydınlatan bir ışık olarak algılamak, Zühre yıldızını, parlaklığından dolayı, güneşin küpesi olarak tanımlamak, Zühre'yi; kıymetli taşlarla süslü, gerdanlık takan bir dilber şeklinde ifade etmek,	Bulaydı ger bununla zîb ü ziynet gerden-i Zühre De zann ederdi seyr eden ıkd-ı Süreyyâdır, (N.k.48-62)
	Enverî	27	Zühre'yi; gam, keder ve korkunun zıddı olan mutluluk şeklinde vasıflandırmak, övülen kişinin kahrını, Zühre yıldızının kadehinde zehre dönüşen bir azap olarak tarif etmek, methedilen zatın düşmanının her başarısının, Zühre yıldızında bir yara açması, Zühre yıldızını, saz ve eğlencenin sembolü olarak tarif etmek, övülen şahsın atını, Zühre yıldızının bineği şeklinde vasıflandırmak, Zühre yıldızını, karanlığı aydınlatan bir ışık olarak tanımlamak, Zühre yıldızının, aşkı ve güzelliği temsil ettiğini ifade etmek, Zühre'yi ulvilik ve yücelik olarak vasıflandırmak	Tevbe kerdendî eger der-yâftendî mecliseş Hem meh ez nemmâmî vü hem Zühre ez hünyâgerî, (E.k.187-33) (Eğer onun meclisini anlasaydılar; hem ay dedikodudan, hem de Venüs çalgıcılıktan tövbe ederdi)
	Benzerlik		Nefî ve Enverî'nin kasidelerinde, Zühre kavramıyla ilgili dile getirdikleri beyitlerde, benzerlik olarak dört konu bulunmaktadır. Her iki şairin arasındaki benzerlikler; Enverî'den ziyade Nefî'nin söz konusu ettiği konularda bulunmaktadır. Nefî'nin Zühre kavramıyla alakalı dile getirdiği konular, iki şair arasında ortak olan bu dört konudur. Enverî, aynı kavramla ilgili, konulardan başka, dört konu daha dile getirmiştir. Onlar da Zühre kavramının, Enverî maddesinde zikredilmiştir. İki şair arasında ortak olan konular şunlardır: Nefî, öncelikle Enverî gibi Zühre yıldızını, ulvi âlemi baştan çıkartan sazlardan oluşan, eğlence unsuru olarak tarif ediyor. Nefî, yine Enverî gibi Zühre'yi, gam, keder ve korkunun zıddı, olan mutluluk şeklinde vasıflandırıyor. Ayrıca Zühre yıldızını, karanlığı aydınlatan bir ışık olarak tanımlıyor. Kâ'im Makâm Muhammed Paşa'yı övdüğü kasidesinde Nefî; Zühre yıldızına, bu zatın haberini iletmek için bulutların, tesbih taneleri gibi bir sıra oluşturduklarını söylüyor. Son olarak Zühre'yi, kıymetli taşlarla süslü, gerdanlık takan bir dilber şeklinde tanımlıyor.	
	Farklılık		Nefî'nin kasidelerinde Zühre kavramıyla alakalı, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği bir konu yoktur. Çünkü Nefî'nin beyitlerinde ele aldığı dört konuyu, Enverî de şiirlerinde işlemiştir. Ancak Enverî'nin kasidelerinde aynı kavramla ilgili dört farklı konu daha bulunmaktadır. Bahsedildiği üzere bunlar, yukarıda kaydedilmiştir.	

Tablo 135. Kavram: Züleyhâ

Metin Analizi

KAVRAM	ŞAİR	BEYİT SAYISI	TEMA (Temellendirilen, Sembolleştirilen Anlam)	KOD (Görüş, Kanıt)
Züleyhâ	Nefî	4	Övülen zatın kasrının güzelliğiyle Züleyhâ'nın kasrını mukayese, methedilen zatın istîğnasını ve nazını, Züleyhâ'nın âşık olduğu Hz. Yusuf'un istîğnası ve nazıyla mukayese etmek, Nefî'nin, Hz. Yusuf'a benzettiği nazımının, gittikçe güzelleştiğini; Züleyhâ'ya benzettiği zamanenin ise bundan dolayı derdinin arttığını ifade etmesi, Zeliha'nın, Hz. Yusuf'a olan aşkını söz konusu etmek	Dilimde bîkr-i fikrimle hayâl-i şâhid-i hulkun Yazılmış bir kitâba nakş-ı Yûsufî Züleyhâdır, (N.k.48-48)
	Enverî	1	Züleyhâ'nın aşkının, Hz. Yusuf'un güzelliğinden daha üstün olması, Hz. Yusuf'un güzelliğini meşhur eden şeyin, Züleyhâ'nın ona olan aşkının olması	Hemîşe ki nâmet ez hüsn-i Yûsuf Cihânî hadîs-i Züleyhâ girifte, (E.k.173-26) (Hep Yusuf'un güzelliği meşhurdur. Halbu ki Züleyhâ'nın hikâyesi, dünyayı kaplamıştır)
	Benzerlik		Nefî ve Enverî'nin kasidelerinde, Züleyhâ kavramıyla ilgili dile getirdikleri beyitlerde, benzerlik olarak sadece bir konu bulunmaktadır. Her iki şairin arasındaki benzerliklerin bir tane olmasının sebebi, Enverî'nin kasidelerinde bu kavramla ilgili tek bir beytin bulunmasıdır. Bir beytin dışında fazla beyit bulunmayınca, şairler arasında Züleyhâ kavramıyla ilgili, daha fazla benzerlik söz konusu olamamaktadır. Nefî, Enverî gibi Zeliha'nın, Hz. Yusuf'a olan aşkını söz konusu etmektedir. Veziriazam merhum İlyas Paşa'yı övdüğü manzumede; dilinin ve gönlünün, Yusuf ve Züleyhâ'nın aşkını ifade eden bir kitabın içindeki resim gibi olduğunu anlatmaktadır.	
	Farklılık		Nefî'nin kasidelerinde Züleyhâ kavramıyla ilgili, Enverî'den farklı olarak dile getirdiği konular şunlardır: Züleyhâ'nın kasrını gündeme getiren Nefî, övdüğü zatın kasrının güzelliğiyle Züleyhâ'nın kasrını mukayese ediyor ve bahsettiği şahsın kasrını ondan üstün görüyor. Ayrıca methettiği zatın istîğnasını ve nazını, Züleyhâ'nın âşık olduğu Hz. Yusuf'un istîğnası ve nazıyla mukayese ediyor. Nefî, Sultan Murad Han'ı övdüğü kasidesinde; Zeliha'nın âşık olduğu, Hz. Yusuf'un cemal sıfatlarıyla, övdüğü zatın benzer sıfatlarını mukayese ediyor. Bu zatın özelliklerini, Hz. Yusuf'un güzellik sıfatlarından daha üstün tutuyor. Son olarak Nefî; Hz. Yusuf'a benzettiği nazımının, gittikçe güzelleştiğini, Züleyhâ'ya benzettiği zamanenin ise bundan dolayı derdinin arttığını ifade ediyor.	

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, N. (1982). *Riyâzî Muhammed Efendi, Riyâzuş 'ş-Şua 'râ*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ahterî, M. (1906). *Ahter-i Kebîr Arapça Osmanlı Türkçesi Lügati*.
- Akkuş, M. (1991). *Nef'î Sanatı ve Türkçe Dîvânı*, (Basılmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Akkuş, M. (1993). *Nef'î Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Akkuş, M. (1998). *Nef'î ve Sihâm-ı Kazâ*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Akkuş, M. (2000). “Eski Türk Edebiyatında Hiciv”, *Osmanlı Edebiyatı Araştırmaları*, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum.
- Akkuş, M. (2006). “Nef'î”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, Türkiye Diyanet Vakfı, C. 32, İstanbul.
- Aktaş, H. (2011) “Nef'î’de Benlik Algılamasının Şiirine ve Hayatına Yansımaları Necip Fazıl Örneği İle Karşılaştırma”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum.
- Aktulum, K. (1999). *Metinlerarası İlişkiler*, Öteki Yayınevi, Ankara.
- Ali Şir Nevâî (1905). *Hamse*, Taşbasması, Taşkent.
- Amîd, H. (1983). *Ferheng-i Amîd Mufasssal u Musavver: (Farsçadan Farsçaya Sözlük)*
<https://dictionary.abadis.ir/amid/>
- Armutlu, S. (2019). “Kaside Doruklarında Uçan Bir Anka: Enverî”, *Dergi Park*, Doğu Esintileri, c. 3, 11.
- Armutlu, S. (2019). “Mülûk-i Mülk-i Suhen veya Müflisân-ı Kimyâ-fürûş: Enverî ve Nef'î”, *Estad Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Profesör Muhammed Nur Doğan Özel Sayısı, c. 2, 1.
- Atalay, M. (1994). “Nef'î’nin Şiiri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 24-40.
- Atsız, H. N. (1997). *Türk Edebiyatı Tarihi*, İrfan Yayınevi, İstanbul.
- Ayan, G. (1996). *Tebrizli Ahmedî-Esrâr-nâme (İnceleme-Metin)*, Ankara.
- Aytaç, G. (1997). *Karşılaştırmalı Edebiyat*, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Babacan, İ. (2010). *Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindî (Hint Üslubu)*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Bahâr, M. T. (2003). *Bilimsel İnceleme ve Araştırma Dergisi (Bahar u Edeb)*, Der. 4. Yıl, 3. No, Sayı 12, Yaz, Tahran.
- Banarlı, N. S. (1983). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, II. Cilt, Devlet Kitapları Milli Eğitim

- Gibb, E. J. W. (1943). *Osmanlı Şiiri Tarihi*, I. Cilt, I. Kitap, İstanbul Üniversitesi- Edebiyat Fakültesi İngiliz Edebiyatı Şubesi Yayınları, No: 207, İstanbul.
- İbn Havkal (2004). *Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-Memâlik (Kitabu Sûreti'l-Arz", Müslüman Coğrafyacıların Gözüyle Ortaçağ'da Türkler, İbn Havkal, İstahrî, Kudâme b. Ca'fer, İbn Fakîh, İbn Rusteh, El-Ya 'kûbî, İbn Hurdazbih İçinde*, (drl. çvr. Yusuf Ziya Yörükân, haz. Ali Ertuğrul), Gelenek Yayınları, İstanbul.
- İbnülemin, M. K. (1928). "Nef'î'ye Dâir", *TAM*, sayı 19, İstanbul.
- İpekten, H.(2007). *Nef'î, Hayâtı Sanatı Eserleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- İpekten, H. (2010). *Nef'î; Hayatı-Sanatı-Eserleri*, Akçağ Yayınları: 183, Divan Şairleri/Biyografi-İnceleme/5, Baskı: 6, Ankara.
- Kabaklı, A. (1997). *Türk Edebiyatı*, C. 2, 648, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kanar, M. (1993). *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*.
- Karahan, A. (1954). *Nef'î; Hayatı, Sanatı, Şiirleri*, Varlık Yayınları, Türk Klasikleri: 32, S. 230, İstanbul.
- Karahan, A. (1954). "Vesikaların Işığında Nef'î'nin Hayatından Çizgiler", *Türk Dili Dergisi*, Sayı 29, Ankara.
- Karahan, A. (1988). *Nef'î*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Karahan, A. (1992). *Nef'î Divanı'ndan Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları/610, Türk Klasikleri Dizisi/19, Ankara.
- Karahan, A.(1995). *İslam Ansiklopedisi, Nef'î Maddesi*, C. 11, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Karahan, A. (1995). "Enverî, Evhadüddin", *TDVİA*, C. XI. İstanbul.
- Karaismailoğlu, A. (Güz 2002). "Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmaları Açısından Klâsik Türk Edebiyatı ile İran Edebiyatı", *Bilig*, Sayı 23, Ankara.
- Karaköse, S. (2004). *Divan Şiirini Açıklama Yöntemi*, Denizli.
- Karaköse, S. (2015). *Seyyid Abdülkâdir Belhî'nin Farsça-Türkçe Dîvânı*, Matus Basımevi Reklam ve Yay. Tic. Ltd. Şti., Ankara.
- Kazan, Ş. (2014). "Divan Şiirinde Önemli Bir Leitmotif: Sühan Redifli Şiirler", *Çankaya Üniversitesi, Fen Edebiyat Dergisi*, Sayı 2, Ankara.
- Kedkenî, Ş. (1374). *Muhammed Rızâ; "Müflis-i Kimyâ-fürûş"*, Tehrân.
- Kefeli, E. (1998). "Abdülhak Hamid'in Batılı Kaynakları: Victor Hugo", *Vefatının 60. Yılında Abdülhak Hamid Tarhan Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul.
- Kefeli, E. (2006). "Karşılaştırmalı Edebiyat: Tanım, Yöntem ve İncelemeler", *Türkiyat Araştırmaları Literatür Dergisi*, IV. Cilt, Sayı 8, İstanbul.

- Kerman, Z. (1984). “Ömer Seyfeddin ve Batı Edebiyatı”, *Doğumunun 100.Yılında Ömer Seyfeddin*, İstanbul: M. Ü. Yayınları.
- Khanbagi, R. (2004). “Preface”, *Persian Classical and Modern Poetry – A Bibliography*, International Society for Iranian Culture, Global Scholarly Publications, New York.
- Kırzioğlu, M. F. (1961). “Tolgadırlı (Dulkadırlı) Beylerinden Gelen Pasinli Şair Ömer Nefî’nin Sekiz Arka Atası ve Babası Şah-Mehmed’in Bir Tarih Şiiri”, *Türk Dili Dergisi*, Sayı: 120, Ankara.
- Koç, H. (2006). “Osmanlı’da Tercüme Kavramı ve Tanzimat Dönemindeki Edebî Tercümelere Dair Çalışmalar”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 4, Sayı 8, 351-381, İstanbul.
- Köprülü, M. F. (1980). *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yayınları, Ankara.
- Köprülü, M. F. (1980). *Türk Edebiyatı Tarihi*, Anadolu’da Türk Lisan ve Edebiyatı, Kültür Serisi 28, Ötüken Yayınları, Ankara.
- Köymen, M. A. (2011). *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, II. Cilt, İkinci İmparatorluk Devri, 4. Baskı, TTK, Ankara.
- Köymen, M. A. (2011). *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, II. Cilt, İkinci İmparatorluk Devri, 4. Baskı, TTK, Ankara.
- Kurnaz, C. (2011). *Eski Türk Edebiyatı*, Berikan Yayınevi, Ankara.
- Kut, G. (1989). “Ahmed-i Dâ’î”, *TDVİA*, C. 2, İstanbul.
- Küçük, S. (2018). “IV. Murat’ı Konu Alan İki Oyunda Sanat-İktidar Çatışması”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 40, Konya.
- Lambdin L. C., Lambdin R. T. (ed.), (2000). “Islamic Literature”, *Encyclopedia of Medieval Literature*, Routledge, New York.
- Levend, A. S. (1962). *Türk Edebiyatı Tarihi*, I. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara.
- Levend, A. S. (1988). *Türk Edebiyatı Tarihi*, I. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VIII. Dizi, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Lewis, B. (2001). *Music of a Distant Drum, Classical Arabic, Persian, Turkish & Hebrew Poems*, Princeton University Press, New Jersey.
- Mazıoğlu, H. (1951). “Fuzûlî- Hâfız, İki Şair arasında Bir Karşılaştırma” (Yayımlanmış Doktora Tezi), Ankara.
- Mazıoğlu, H. (1956). *Fuzûlî Hâfız*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Mengi, M. (1992). “Mazmun Üzerine Düşünceler”, *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi*, Dergâh, Adana.
- Mengi, M. (2003). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Tarihi-Metinler, Akçağ Yayınları,

8. Baskı, Ankara.

Muallim Nâcî (M 1918-1923 H 1317-1322). *Lugat-ı Nâcî*, İstanbul.

Mu'în, M. *Ferheng-i Fârsî Mu'în: (Farsçadan Farsçaya Sözlük)*.

<http://www.vajehyab.com/moein/%D9%84%D8%BA%D8%AA+%D9%86%D8%A7%D9%85%D9%87>

Nazif, S. (1908-Teşrin-i evvel 1324/Ekim) *Şiir ve Ahlak*, Resimli Kitap, C. 1, nu. 2, İstanbul.

Neccâr, M. A., İbrahim M. (1986). *El-Mu'cemu'l-Vasit* (Arapça Sözlük) 1-2.

Nef'î (M 1852, H 1269). *Nef'î Divanı*, Ceride-i Havadis Matbaası, İstanbul.

Nef'î Maddesi, (1968). *Türk Ansiklopedisi*, C. XV, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Nefisî, S. (nşr.), (M 1958 H 1337). *Enverî Divanı*, Tahran.

Nefisî, S. (M 2010 H 1389). *Ahvâl ve Asâr-ı Enverî (Enverî'nin Edebî Kişiliği ve Eserleri)*, Pervîz Bâbâyî, Dîvân-ı Enverî, Mü'essese-i İntişârât-ı Nigâh, Tahran.

Ocak, F. T. (1980). *Nef'î'nin Türkçe Divanı'nın Tahlili*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ocak, F. T. (1985). “Ölümünün 350. Yılında Nef'î”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, . 3(2), 1-20, Ankara.

Ocak, F. T. (1987). “Ölümünün Üç Yüz Ellinci Yılında Nef'î”, *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını*, 9, Türk Fikir ve Sanat Adamları Dizisi, Sayı 2, Ankara.

Okay, O. (1971). “Abdülhak Hamid'in Romantizmi”, *Atatürk Üniversitesi Yayınları*, Erzurum

Onay, A. T. (2000). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü (Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı)*, Haz. Cemal Kurnaz, Akçağ Yayınları/339, Kaynak Eserler/90,1. Baskı, Ankara.

Ortaylı, İ. (2018). *Orta Asya'nın Bozkırlarından Avrupa'nın Kapılarına; Türklerin Tarihi*, Timaş Yayınları 3786, İstanbul.

Özaydın, A. (1995). “Sencer”, *TDVİA*, C. XXXVI. İstanbul.

Özkan, M. (2007). *TDVİA*, c. 33, İstanbul.

Özen, Ş. (2009). “Radiyyüddin Serahsî”, *TDVİA*, c. 36, İstanbul.

Pala, İ. (1993). “Mazmunun Mazmunu”, *Dergâh Dergisi*, İstanbul.

Pala, İ., Akkuş, M. (1995). “Dîvan Edebiyatında Hiciv”, *TDVİA*, C. 17, İstanbul.

Pala, İ. (2004). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları 20, 13. Basım, Ankara.

Parlatır, İ. (2006). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*.

Perin, C. (1946). ‘Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri, İstanbul, Birol Emil, “Tanpınar’ın

- Eserlerinde Adları Geçen Garblı Sanat ve Fikir Adamları ’’, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 1963, C. XII.
- Ramazânî, M. (nşr.). (M 1959 H 1338). *Devletgâh-ı Semerkandî (Tezkiretü ’ş-Şuarâ)*, Tehrân.
- Razavî, M. T. M. (nşr.), (M 1985 H 1364). *Dîvân-ı Enverî*, C. I, Tehrân.
- Razavî, M. T. M. (nşr.), (M 1993 H 1372). *Dîvân-ı Enverî*, C. I-II, Tehrân.
- Riyâzî, M. “*Riyâzü ’ş-Şuara*”, Nûruosmâniye Ktp. 3724, Yk. 141b, İstanbul.
- Riyâzî, M. E. (1982). “*Riyâzuş ’ş-Şua ’râ*”, (haz. Namık Açıkgoz), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Rousseau, A. M., Pichois C. L. (1994). *Karşılaştırmalı Edebiyat*, (çvr. Mehmet Yazgan), İstanbul.
- Rypka, J. (2001). “Poets and Prose Writers of the Late Seljuq and Mongol Periods,” *The Cambridge History of Iran, The Saljuq and Mongol Periods*, ed. J. A. Boyle, C. 5, Cambridge University Press, 4. Baskı, Cambridge.
- Saberi R. (çev.), (2012). *An Invitation to Persian Poetry*, Ketab Corp. 2. Baskı, Los Angeles
- Sâmî Ş. (Hicri 1317- Miladi 1899). (Kâmûs-i Türkî) Osmanlıca Sözlük.
<https://www.kamusiturki.com/> - <https://www.luggat.com/kamus-i%20t%C3%BCrki/1/1>
- Saraç, M. A., Macit, M. (ed.), (2011). *XVII. Yüzyıl Türk Edebiyatı*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını N: 2373, Açık Öğretim Fakültesi Yayını N0: 1370, Eskişehir.
- Schimmel, A., Welch S. C. (1983). “*Anvari and His Poetry*”, *Anvari’s Divan – A Pocket Book for Akbar*, The Metropolitan Museum of Art, New York.
- Sehî, B. (1980). *Tezkire “Heşt Bihişt”*, Tercüman 1001 Temel Eser, 152, İstanbul.
- Selçuk, B. (2004). *Ahenk Unsurları Bakımından Nef’î Divanı’nın Tahlili*, (Basılmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Solmaz, S. (2012). *Onaltıncı Yüzyıl Tezkirelerinde Ahdî, Gelibolulu Âlî, Kınalızâde, Beyânî, Şâirin Dünyası*, Akçağ Yayınları, Baskı: 1, Ankara.
- Soysal M. O. (2002). *Eski Türk Edebiyatı Metinleri*, M.E.B. Yayınları, İstanbul.
- Starr, S. F. (2013). *Lost Enlightenment, Central Asia’s Golden Age from the Arab Conquest to Tamerlane*, Princeton University Press, Princeton.
- Sucu, N. (2006). “Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği”, *Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya.
- Sümer, F. (2009). “Selçuklular”, *TDVİA*, C. XXXVI, Ankara.
- Şehidî, S. C. (M 2008-H 1387). *Şerh-i Lügat ve Müşkûlât-ı Divan-ı Enverî (Enverî’nin Lügat Şerhi ve Divan’ının Zorlukları)*, İlmî ve Ferhengi Yayınları Şirketi, I. Baskı 1979, Tahran.

- Şenödeyici, Ö. (2007). “Nef’î Biyografisine Ek”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 11.
- Şerh-i Lügât u Müşkilât-i Dîvân-ı Enverî (2009). (Enverî Dîvânı Sözcüklerinin Şerhi ve Müşkil Beyitlerinin Açıklaması).
- Şükün, Z. (1984). *Gencîne-i Güftâr Ferheng-i Ziyâ (Farsça-Türkçe Lügat)*.
<http://kaynakca.hacettepe.edu.tr/eser/1327581/gencine-i-guftar-ferheng-i-ziya>
- Tarhan, A. H. (1924). “Eserlerimi Nasıl Yazdım?”, *Resimli Ay Mecmuası*, 5, İstanbul.
- Tarlan, A. N. (1944). *Nef’î’nin Farsça Divanı Tercümesi*, Selami Sertoğlu Kitabevi, İstanbul.
- Tarlan, A. N. (1945). *Nef’î’nin Farsça Dîvânı*, İstanbul.
- Tarlan, A. N. (2004). *Şeyhî Divanını Tetkik*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Tercüman 1001 Temel Eser (1977). *Devletşah Tezkiresi (Tezkire-i Devletşah) III ve IV*, 113-114, İstanbul.
- Tokatlı, Ü. (1996). *Pîr Mehmed b. Evrenos b. Nûreddin Zaîfî*, Bostân-ı Nasâyıh, Kayseri.
- Serahsî Maddesi, (2006). *TDVİA*, İstanbul.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Büyük Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, IV. Cilt, II. Bölüm, XVII. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti’nin Durumu, Ankara.
- Ünver, İ. (1991). *Övgü ve Yergi Şairi Nef’î (Ölümünün Üçyüzellinci Yılında Nef’î)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- Üzgör, T. (1978). *Eğitim Enstitüleri İçin Eski Türk Edebiyatı*, Toker Yayınları, Okul Dizisi: 11, İstanbul.
- Wellek, R. (2007). (çev.) Sıddık Yüksel, “Karşılaştırmalı Edebiyatın Krizi (The Crisis of Comparative Literature)”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, VII, sayı:1.
- Yeniterzi, E. (2001). *Behîştî’nin Heşt Bihişt Mesnevîsi*, İstanbul.
- Yetişgin, M. (2006). “Rusların Türk Toprakları Üzerinde Yayılmasının Sebepleri Üzerine Bazı Düşünceler”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, Konya.
- Yıldırım, N. (2012). *İran Edebiyatı (Gazneliler Dönemi)*, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 258, Edebiyat Kesimi Yayınları No: 192, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Yayınları No: 74, Erzurum.
- Yöntem, A. C. (1996). *Eski Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, (haz. Ahmet Sevgi, Mustafa Özcan), Sözler Yayınları, İstanbul.
- Zebîhullah, S. (M 1992 H 1371). *Tarîh-i Edebiyât der İran*, İntişârât-i Firdevsî, Tehrân.